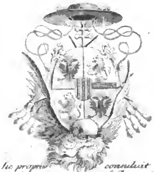
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 K
2

I.12. XXXII. 17. 15.
XVII. 7. 25

13-16. n. 36

Digitized by Google

JURIS CANONICI
METHODUS NOVA

R. P.

ERNRICI PIRHING

SOCIETATIS IESU.

TOMUS II.

Digitized by Google

JUS CANONICUM
NOVA METHODO EXPLICATUM,
OMNIBUS CAPITULIS TITULORUM
promiſcuè, & confusè poſitis, in ordinem doctrinæ digeſtis,

TOMUS SECUNDUS
Reſpondens Libro ſecundo Decretalium.

IN QUO ORDO JUDICIARIUS, ET QUÆ AD JUDICIA PERTINENT, SECUNDUM UTRUMQUE JUS, CANONICUM, ET CIVILE, METHODICE TRACTANTUR, ET EXPONUNTUR.

ADDITUS EST, PRÆTER SYNOPTICUM, ET METHODICUM, ALIUS INDEX ALPHABETICUS A PLURIBUS DESIDERATUS.

AUCTORE
R. P. ERNRICO PIRHING
SOCIETATIS JESU THEOLOGO
SS. CANONUM
IN ALMA, CATHOLICA, ET EPISCOPALI UNIVERSITATE DILINGANA PROFESSORE EMERITO.

Cum Gratia, & Privilegio *Sacræ Cæſareæ Maieſtatis.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

DILINGÆ
Superiorum Permiſſu.
FORMIS ACADEMICIS. Per JOANNEM FEDERLE.
Proſtat apud Joan. Caſparum Bencard Bibliopolam Acad.
ANNO M. DC. LXXV.

Digitized by Google

REVERENDISSIMO, ET CELSISSIMO

S. R. I. PRINCIPI,

AC DOMINO, DOMINO

JOANNI

CHRISTOPHORO

AUGUSTANO EPISCOPO

PRINCIPI, AC DOMINO

SUO CLEMENTISSIMO.

ENcomiaſten haud iniquum egerit, qui Jus Canonicum id eſſe dixerit Eccleſiæ toti, quod Sol eſt univerſis terris, *Reverendiſſime, & Celſiſſime Princeps, ac Domine, Domine Clementiſſime*: noctem enim ambo eliminant, ambo accendunt diem, luce recreant ambo, formámque rebus inducunt, & decorem. Eſt inſuper Aſtri feliciſſimi labor ille non amandus minùs, quàm admirandus, quo perenni motûs circulo, poſt tot viarum divortia, iterum, iterúmque novus oritur, & renidet, novóſque nobis dies accendit, nova tempora, & velut novam terris ſcenam inducit. At non minùs & ſacri Canones eandem nobis exhibent ſolertiam: & ipſi novos ortus ſæpius meditantur; & ipſi ſæpius ex Doctorum Muſæo, velut ex quodam laborum Oceano, novo ſplendore emergunt. Teſtantur hoc tot Codices, quotquot poſt adoratam Romam, de Sacratiſſimis Pontificum Sanctionibus prodierunt. Affulſit & Academiæ Tuæ Dilinganæ *Reverendiſſime, & Celſiſſime Princeps* hoc Jubar, ſedémque fixit nobilem, ex qua radios quaquà verſùs latè circumferret. Hinc quoque jam ſæpius Canonicus hic Sol oritur, novam faciem indutus, idem cùm ſit, novum tamen ſe exhibet, recentioréſque ſplendores profundit: qui cùm omnes *Tuæ Illuſtriſſimæ Celſitudini* famulentur; primam tamen in hoc induſtriam P. Paulus Laymannus p.m. exhibuit; cui, tanquam Venerando meo Anteceſſori primas lubens partes conceſſi: nunc autem, ut ordine docendi, ſic & dedicandi, præeuntem ſequens, Tomum ſecun-

dum

dum elucubrationum mearum in Sacros Canones, *Eiuſdem Reverendiſſimæ Celſitudinis Tuæ Clementiſſimo Patrocinio*, non tam meo, quàm totius Collegii, quod incolo, nomine demiſſiſſimè dico, dedico, conſecro; ſpe non modicâ fretus, impenſi pro Bono publico laboris mei partum hunc ſecundum *Celſitudini Tuæ* vel ex eo capite non diſpliciturum, quòd is novâ quadam, & perutili methodo copiosè pertractet univerſam de Judiciis materiam Libri ſecundi Decretalium; quæ gemino Foro, Eccleſiaſtico & Civili, ſervit, facémque præfert: cuius lucem etſi Summorum Pontificum oſores, caligantium inſtar veſpertilionum, ferant iniquiùs, & averſentur; defæcatiores tamen, unà cum *Reverendiſſima Celſitudine Tua*, velut Aquilarum altiora ſapientium, oculi benigniùs, & ſuaviùs intuentur. Imò ſunt ex ipſis heterodoxis, Pontificiarum Sanctionum alioquin non magnis amicis, qui Sidus hoc tam Illuſtre ſtudioſè contemplentur, laudent, & admirentur. Audiamus unum eorum inter Iuriſperitos celebrem Arnoldum Corvinum, qui in ſuis Juris Canonici Aphoriſmis pauca ad Lectorem præfatus *Non ſum ignarus*, ait, *miraturos multos, maximè eos, qui à Fide Romana receſſere (inter quos ſum natus, educatus, ſtudiis imbutus) quid me moverit Jus Canonicum in compendium redigere.* &, ut adimat admirationem, non multis tergiverſatur, ſed confitetur apertè, dicitque: *Scio, Iudiciorum ordinem, & ſtylum, quo hodiéque ferè utimur, nos maximam ſui partem, Iſti Iuri debere.* Et mox: *Accedit, quòd illud neque origine, neque rerum, quæſtionum, & deciſionum magnificentiâ, dignitate, gravitate, utilitate, & neceſſitate, neque ordinis elegantiâ, Iuri Civili ſit poſtponendum, imò in multis ei præferendum. Quippe ſolâ æquitate nitens, in multis Iuris Civilis ſcrupuloſas ſubtilitates, & obſervationes rigidas temperat, emendat, corrigit. Præterea Ius Civile eſt maximè ex ethnicorum legibus; Canonicum partim ex Sanctorum Patrum ſcriptis, & veterum Conciliorum Canonibus, partim Reſcriptis Pontificum Romanorum compilatum.* Hæc ille. Cui addendum: *& ex authoritatibus veteris, & novi Teſtamenti; ex quibus proceſſerunt Canonicæ Sanctiones:* ut teſtatur Innocentius III. in Concilio Generali Lateranenſi relato in c. Qualiter; 24. de Accuſationibus. Nominatus autem paulo antè Corvinus aliquantò pòſt ſubiungit: *Proinde, quiſquis cum utilitate hodie in Foro noſtro verſari cupit, utriuſque Iuris, Canonici & Civilis, cognitionem coniungere debet.* Rursúmque interpoſito intervallo, *Quàm turpe ſit*, ait, *Ius, ex cuius cognitione tanta utilitas hauriri poteſt, & cuius titulo gaudemus, ignorare, nemo non videt.* Et huius quidem ſplendori veritatis accedet facilè, quiſquis non ſponte caligat, obtruſúmque lumini palpum fovet ſtudioſè, dum tenebras diligit, & noctis umbilicum, veluti meridianum ſplendorem adorat. Sed ſcilicet *Iura vigilantibus, non dormientibus ſcripta ſunt. l. Pupillus. 24. in fine. ff. Quæ in fraudem credit.* Quamobrem *Tua quoque Reverendiſſime, & Celſiſſime Princeps eminens*

per

per univerſam Diœceſin Auguſtanam Vigilantiâ, ac Providentiâ Luminis huius decôre magnopere delectatur, & nobiliſſimam Sacrorum Canonum Scientiam, Scholámque publicam, *à Reverendiſſimis, & Celſiſſimis Antecesſoribus* in Dilinganum hoc Lyceum, annis abhinc quinquaginta laudatiſſimè introductam, opportunis continuò mediis clementiſſimè conſervare, protegere, fovereque pergit. Quidquid igitur doctrinæ tam hoc, quàm aliis, meorum conatuum editis, edendíſque voluminibus comprehenſæ ſparſum ubique locorum, cum optato fructu fuerit, ac dilatatum, id omne ſimul in *Reverendiſſimæ Celſitudinis Tuæ Favores peculiares, & copioſos Gratiarum Radios*, quibus Univerſitatem Tuam Dilinganam, cum minimæ Societatis noſtræ Collegio, Clementiſſimè ſemper complecteris, abunde redundabit. *Magnus autem PATER LUMINUM Eidem Reverendiſſimæ Celſitudini Tuæ perennibus Donorum Cæleſtium Splendoribus affulgeat, & ex meo, communíque Collegii Dilingani voto diu ſalvam incolumitatem, & proſperum in plures annos Regimen Potenti ſuâ Dexterâ conſervet.* Dilingæ, *in feliciſſima Reſurgentis CHRISTI memoria, Paſchalique gaudio.* 14. Aprilis. Anno Domini 1675.

REVERENDISSIMÆ
CELSITUDINIS TUÆ

Servus obſtrictiſſimus

ERNRICUS PIRHING
SOC. JESU.

INDEX ALPHABETICUS TITULORUM
LIBRI SECUNDI DECRETALIUM.

	Titulus.	Paginâ.
DE Appellationibus, Recuſationibus, & Relationibus.	XXVIII.	570. & 722.
Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis	XII.	181. & 683.
Clericis peregrinantibus.	XXIX.	657. & 733.
Confeſſis.	XVIII.	267. & 690.
Confirmatione utili, vel inutili.	XXX.	659. & 734.
Dilationibus.	VIII.	154. & 681.
Dolo, & contumacia.	XIV.	234. & 687.
Eo, qui mittitur in poſſeſſionem cauſâ rei ſervandæ.	XV.	249. & 688.
Exceptionibus	XXV.	473. & 710.
Ferijs.	IX.	160. & 681.
Fide Inſtrumentorum.	XXII.	387. & 701.
Foro competente.	II.	44. & 671.
Judicijs.	I.	1. & 669.
Juramento calumniæ.	VII.	145. & 680.
Jurejurando.	XXIV.	428. & 704.
Libelli oblatione.	III.	114. & 678.
Litis conteſtatione.	V.	118. & 679.
Mutuis petitionibus.	IV.	120. & 678.
Ordine cognitionum.	X.	170. & 682.
Plus petitionibus.	XI.	177. & 683.
Præſcriptionibus.	XXVI.	490. & 712.
Præſumptionibus.	XXIII.	413. & 703.
Probationibus.	XIX.	278. & 691.
Reſtitutione ſpoliatorum.	XIII.	198. & 684.
Sententia, & re judicata.	XXVII.	531. & 718.
Sequeſtratione poſſeſſionum, & fructuum.	XVII.	261. & 690.
Teſtibus, & atteſtationibus.	XX.	303. & 693.
Teſtibus cogendis, vel non.	XXI.	380. & 700.
Ut lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam definitivam.	VI.	135. & 679.
Ut lite pendente nihil innovetur.	XVI.	255. & 689.

LIBER II.

LIBER II. DECRETALIUM.

Poſtquam Libro ſuperiore de Eccleſiaſticis Prælatis, ac Judicibus, eorúmque Officio, & Poteſtate; item de quibuſdam tum præparatoriis Judiciorum, tum ſimilitudinem cum iis habentibus dictum fuit; ſequitur nunc, ut de ipſis Judiciis, ſeu de toto ordine, ac proceſſu judiciario agatur. Hic autem tria principalia membra, ſeu partes continet, principium, medium, & finem, ut ex communi tradit Greg. Tholoſan. partit. Jut. Can. lib. 5. tit. 1. c. 3. n. 5. Maranta de Ordine Judiciorum. par. 6. n. 1. & 2. Principium continet Acta omnia à citatione uſque ad litis conteſtationem incluſivè, ut libelli oblationem, reconventionem, ſatisdationem, exceptionem &c. Medium continet poſitiones, reſponſiones, & probationes, alióſque actus à litis conteſtatione excluſivè, uſque ad concluſionem in cauſa incluſivè. Finis conſiſtit in ſententia definitiva, eiúſque executione. Porrò licèt citatio, & libelli oblatio ſint quædam præparatoria Judicii, cùm præcedant litis conteſtationem, à qua judicium propriè, ac ſtrictè incipere dicitur, l. 1. juncta gl. V. Judicio cœpto; C. De judiciis: non tamen priùs de iis, quàm de Iudiciis agendum fuit, quia ſcilicet non præcedunt totum ordinem, ſeu proceſſum judiciarium, is enim incipit à citatione, & durat uſque ad ſententiam definitivam, de quo hoc 2. Libro agitur: ſed potiùs ad illum tanquam partes integrantes ſpectant, ideóque cùm citatio, & libelli oblatio ſint partes Judicii ſaltem latè ſumpti, meritò ad tractatum de Judiciis referuntur, ut notat Aug. Beronius ad Rubricam de Judiciis n. 7. & 8. Eſt autem hic Liber, teſte Abbate in prooemio eiuſdem, omnium aliorum Librorum Juris Canonici difficillimus, & magis utilis.

TITVLVS I.

DE IUDICIIS.

I.

Nomen Judicii varias in Jure ſignificationes habet; prout videre eſt apud Gl. *in reg. jur.* 10. *V. In Iudiciis; de R. I. in 6. Hoſtienſ. in ſumma h. t. n. 1. Marant. de Ordin. judicior. p. 1. n. 1. & ſeqq.* quibus omiſſis, duæ ſunt potiſſimùm, quæ ad propoſitum ſpectant. Prima eſt, quâ accipitur Judicium pro ſententia Judicis dicentis jus inter partes, ſive definientis, quod juſtum eſt. Altera eſt, quâ ſumitur Judicium pro toto proceſſu, ſeu diſcuſſione cauſæ, quæ fit coram Judice inter Actorem, & Reum, ut id, quod juſtum eſt, definiatur. Et hæc poſterior ſignificatio magis uſitata eſt, & propria huius loci: nam etiam ſententia includitur in Judicio ſic accepto, *Marant. c. l. n.* 5. quamvis prior acceptio primæva ſit, cùm Judicium à jure dicendo appellatum ſit, quòd ſit quaſi juriſdictio, quia in eo, quod juſtum eſt per ſententiam profertur, à qua ſententia Judicis velut à fine totus reliquus proceſſus denominationem ſortitur, & Judicium appellatur. Extat hic Titulus etiam in Sexto, Clementinis, & Extravagantibus communibus: & habet correſpondentem etiam Titulum in ff. & Codice.

SECTIO I.

DE JUDICIIS IN GENERE, & perſonis, quæ ſtare poſſunt in Iudicio.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Iudicium?

II. Aſſertio 1. Judicium eſt legitima rei controverſæ apud Judicem inter litigantes tractatio, ſeu diſceptatio, & dijudicatio. Ita definitur *apud VVeſenbec.*

in paratitl. ff. h. t. n. 5. & *Vulteium Juriſprud. Rom. l. 2. c. 1.* Addunt nonnulli: litis finiendæ gratiâ, ut *Cujacius in paratitl. C. h. t.* quæ eſt cauſa finalis Judicii.

Circa quam deſcriptionem Notandum primò, tres principales perſonas ad Iudicium conſtituendum ordinariè requiri, Judicem, Actorem, & Reum, *l. Inter litigantes 62. junct. gl. margin. lit. F. ff. h. t. c. Forus 10. § In omni infra. de V. S.* Judex eſt perſona, quæ publicâ auctoritate Iudicio præeſt, & quaſi mediatorem agit inter litigantes, ab eo, quòd jus dicat, ſive rem controverſam, ſecundùm Juris præſcriptum definiat, Judex appellatus, *cit. c. Forus. §. Iudex.* Actor ab agendo dicitur, éſtque is, qui actionem proponit, & prior ad Iudicium provocat, *l. In tribus 13. l. Qui prior 29. ff. h. t.* qui tamen in cauſis criminalibus propriè accuſator dicitur. *l. Inter. 10. l. Accuſatore, 13. ff. de public. judic. l. Si accuſatoribus. 4. C. de accuſ.* & in civilibus actor, ſeu petitor, *l. Inter. 62. ff. h. t.* quo nomine etiam venit appellans, nam & is in Iudicio appellationis agit, & primò probare debet, *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 13. n. 2.* Reus eſt, qui ab Actore provocatur, ſeu in jus vocatur, eiúſque actionem propulſat, & ſe contra eum in judicio defendit, ita dictus, non à reatu, ſed à re, de qua diſceptatur, & eſt controverſia, *cit. c. Forus.* & ibi *Gl. V. Reus*, Et quidem in omni Iudicio Reum aliquem eſſe oportet, ſive præſens ſit, ſive abſens, licèt is de præſenti non ſemper ſit certus, ſed ex futuro eventu aliquando veniat certificandus, ut quando Judex ex officio generaliter inquirit ſuper notorio crimine ad inveniendum malefactorem, qui adhuc latet, & ignoratur. Actoris verò vices interdum ſupplet Magiſtratus, ſeu Judex, vel potiùs fama præcedens; ut fit in criminalibus cauſis, quando Judex ex officio procedit per inquiſitionem, ubi juris fictione fama loco actoris, ſeu accuſatoris ſuccedit, & intervenit, *c. Qualiter. 17. de accuſat. c. Licèt. 31. de Simon. Marant. de ord. judic. p. 2. n. 2. & 3.* quamquàm etiam dici poſſit, dum adhuc inquiritur, non eſſe verè Iudicium: ſi autem Iudicium dicetur, actorem, ſeu accuſatorem poſtea conſtitui, *Vultei. c. l. §. Et in omni.*

III. Notandum ſecundò, præter prædictas tres principales perſonas, quæ regulariter ſaltem, & ſecundùm communem, & ordinarium proceſſum, in Iudicio intervenire ſolent, ac debent, ſunt aliæ minùs principales, ſeu acceſſoriæ, quæ ad principales illas accedunt, Iudicii commodiùs expediendi, & controverſiæ tractandæ causâ. Et ad Judicem quidem aliqui conſultandi causâ accedunt, ut Aſſeſſores, qui ſunt Juris Conſulti rei controverſæ cognoſcendæ, & rectè Iudicandæ Judici in Iudicio aſſidentes, qui & Conſiliarij appellantur, *l. pen. ff. de officio Aſſeſſor.* Quidam accedunt judicii inſtruendi, ſeu expediendi causâ, ut Tabelliones, ſeu Notarii, & Secretarii, his, quæ in judicio proponuntur, ſcribendis, & annotandis propoſiti. Item apparitores, executores, nuncii, ſeu curſores, & viatores, qui ea, quæ ex commiſſione Judicis fieri debent in Iudicio, litigantibus, aliiſve denuncient. Ad litigantes accedunt quidam Interveniendo, qui non quidem ab initio controverſiam in Iudicium deduxerunt, ſed cùm jam deducta eſt, eò quòd ſuâ intereſt controverſiam illam tractari, vel non tractari, ſe interponunt, & Actori, vel Reo, vel neutri aſſiſtunt: & hi, vel ſuâ ſponte, vel à Judice ad id vocati, ad petitionem alterius partis litigantis, interveniunt. Alii verò accedunt litigatoribus patrocinando, ut Advocati adjuvantes litigantes conſiliis ſuis, & procuratores, qui litem, ſeu cauſam alienam ex mandato domini proſequuntur, *Vultei. cit. c. 1. §. Atque Principales.* alii denique probationis causâ accedunt, ut teſtes, *cit. c. Forus. §. Teſtes.*

IV. Notandum tertiò, in quo differant iſti quatuor termini, ſcilicet Iudicium, inſtantia, lis, & cauſa; nam Iudicium, ut notat *Marant. de ordin. judic. p. 5. n. 1. & 2.* eſt tota illa diſcuſſio cauſæ, quæ fit, & durat à citatione uſque ad ſententiam: Inſtantia verò dicitur exercitium ipſius Iudicii, ſive actualis proceſſus, qui à litis conteſtatione ad ſententiam uſque, ſi feratur, ſin minùs, ad triennium uſque, ſi cauſa ſit civilis, vel biennium, ſi ſit criminalis, protrahitur, *juxta l. Properandum 13. in princ. C. h. t.* ſive Inſtantia nihil eſt aliud, quàm exercitium actionis à litis conteſtatione uſque ad latam ſententiam definitivam certo tempore coarctatum, ut ex Alciato deſcribit *Aſinius in praxi judic. c. 3. n. 3.* Lis eſt nomen magis generale, nam quandoque ponitur pro inſtantia cauſæ, ut *in cit. l. Properandum.* quandoque ponitur pro ipſa cauſa deducta in Iudicium, ut *in l. Nulla. 23. C. de procurat.* & *l. Litis, 36. ff. de V. S.* Cauſa propriè dicitur ipſa res controverſa, quæ in Iudicium deducitur, adeóque non differt à quæſtione, ſive controverſia, niſi quòd cauſa propriè non dicitur, niſi in judicio, ſive ante, ſive poſt litem conteſtatam: quæſtio verò, & controverſia dicitur in Iudicio, & extra Iudicium, & ſic poteſt eſſe ſine lite; *Marant. cit. p. 5. n. 63. 66. & 68.* Quæſtio autem omnis, de qua in Iudicio diſceptatur, vel in facto, vel in jure conſiſtit: quæſtio facti eſt, cùm de facto, de quo fortè nondum liquet, vel ſi de eo conſtet, de eius tamen circumſtantiis quæritur, & lis eſt: puta, quis fecerit, quomodo, quo loco, quo tempore, quibus inſtrumentis &c. Quæſtio juris eſt de facti merito, quod in eo conſiſtit, ut jus facto rectè applicetur; ut ſi quæratur, quid de propoſito facto leges, juráque conſtituerint: ſive, recténe, & jure factum ſit, fierive potuerit, vel non: ut ſi v. g. conſtet, Titium occidiſſe Caium, & quæratur, utrùm jure occiderit, an non, & quâ pœnâ afficiendus ſit? *Emeric. à Rosbach in pract. civil. tit. 1. de judic. n. 43. & ſeqq.*

V. Aſſertio 2. Judiciorum variæ ſunt diviſiones, à cauſa efficiente, materia, forma, & fine deſumptæ, prout fusè perſequitur *Marant. de ordin. judic. part. 4. principali.* nam Primò, ex diverſa perſona Judicantium, aliud eſt Judicium Eccleſiaſticum, aliud ſeculare. Illud eſt, quod agitatur coram Judice Eccleſiaſtico, ſi videlicet lis ſit de rebus, ſeu cauſis Eccleſiaſticis, vel ſi ſit inter perſonas Eccleſiaſticas, quæ coram Judice Eccleſiaſtico ordinariè conveniri debent, etiamſi actor ſit laicus, quia actor forum Rei ſequi debet, ut infrà dicetur. Judicium verò ſeculare eſt, quod coram Judice ſeculari inſtituitur, ſi ſcilicet lis ſit de re non Eccleſiaſtica, ſed ſeculari, & inter laicos, vel ſaltem ſi reus ſit laicus. Judicium Eccleſiaſticum à re, quæ in Iudicium deducitur, ſubdividitur in ſpirituale, & temporale. Illud eſt, quando lis eſt de re aliqua ſpirituali, nempe de matrimonio, beneficiis, decimis &c. vel de re ſpiritualibus annexâ; ut de jure patronatûs. Judicium temporale eſt, cùm litigatur de re temporali, & profanâ, ut de fundo, equo, pecunia, vel ſimili, ſed inter perſonas Eccleſiaſticas:

nam

Digitized by Google

nam ſi de re temporali inter laicos ſit contentio, ea ad judicium merè ſeculare pertinet. Rurſum judicium Eccleſiaſticum, aliud eſt civile, in quo agitur de cauſis Eccleſiaſticis civilibus, iiſque vel ſpiritualibus, vel merè temporalibus: aliud eſt criminale, in quo agitur de criminibus Eccleſiaſticis, ut de hæreſi, ſchiſmate, uſura, ſimonia, ſacrilegio &c. *Marant. cit. p. 4. diſt. 11. n. 2. & diſt. 13. n. 1. & 2.* de qua diviſione plura infrà.

VI. Secundò, ex diverſitate materiæ dividitur judicium in petitorium, & poſſeſſorium. Petitorium eſt, in quo de rei proprietate eſt quæſtio, id eſt, in quo diſceptatur ſuper rei dominio, vel quaſi dominio, vel ſuper jure aliquo in re, vel ad rem competente, puta, jure pignoris, ſervitutis, hæreditatis &c. petitq; actor, ſe rei controverſæ declarari dominum, vel quaſi dominum, aut ſibi jus in re, vel ad rem competere, ut ſi res vindicetur, hereditas petatur, actio empti, depoſiti, commodati, vel alia ſimilis realis, aut perſonalis ad rem actio intentetur. Poſſeſſorium judicium eſt, in quo non de proprietate, vel dominio, cujuſnam res ſit, ſed de ſola poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione contenditur, ſive adipiſcendâ, ſive retinendâ, ſive recuperandâ, cùm ſcilicet actor tantùm petit, vel ut adjudicatur poſſeſſionem, quam antea nunquam habuit, vel ut retineat poſſeſſionem rei quietam, nec in ea turbetur, vel ut recuperet poſſeſſionem amiſſam. *Marant. cit. p. 4. diſt. 7. n. 1. & 2. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 4. n. 73. & ſeqq.*

VII. Tertiò, ex diverſitate formæ, ſeu ratione diverſi modi procedendi, dividitur judicium in plenarium, ſeu ordinarium, & ſolemne, & in ſummarium, ſeu extraordinarium. Judicium ordinarium eſt, in quo ordinariè, ac ſolemniter proceditur, ſive de cauſa cognoſcitur, ſervato ordine juris: videlicet cùm Reo citato, libellus, ſive intentio Actoris in ſcripto editur, & offertur Judici: deinde litis ſit conteſtatio, juramentum calumniæ præſtatur, ſi id petatur? poſtea teſtes, aliæque probationes recipiuntur, & publicantur, in cauſa concluditur, deinque ſententia à Judice ſedente pro Tribunali in ſcripto profertur, & poſt remò executioni mandatur, niſi ea per appellationem, vel reſtitutionem in integrum, vel ſupplicationem ſuſpendatur, vel reſcindatur, vel nulla declaretur; qui ordo, ſeu ſolemnitates judicii, ſi non obſerventur, judicium eſt irritum, de quibus agitur *in l. 3. C. de edendo. Auth. Offeratur. C. de lit. conteſt. l. Prolatam. 4. C. de ſentent. & interlocut. judic. c. Quoniam. 11. de probat.* & nos in pluribus Titulis infrà agemus.

Judicium ſummarium, ſeu extraordinarium eſt, in quo proceditur ſimpliciter, vel ſummariè, & de plano ſine ſtrepitu, & forma ſolemni judicii, ſolâ facti veritate inſpectâ. *Marant. cit. p. 4. diſt. 9. n. 1. Hiltrop. c. l. n. 38. & ſeqq. & n. 45. & ſeqq.* de quo plura infrà h. t. dicentur.

Aliàs judicium ordinarium dicitur, quod coram Judice ordinario inſtituitur: & extraordinarium, ſeu delegatum, quod coram Judice delegato. *c. Quoniam. 11. junctâ gl. V. Extraordinario, id eſt, delegato. de probat. Marant. cit. diſt. 5. n. 1.* ſicut etiam extraordinarium judicium dicitur, in quo Judex procedit ex officio, per modum inquiſitionis, vel denunciationis, ſecundùm gl. loc. cit. vel quando generaliter imploratur officium Judicis in locum deficientis actionis: vel in quo agitur de tali crimine, pro quo venit imponenda pœna arbitraria, ſeu extraordinaria. *Marant. p. 4. diſt. 10. n. 3. & 4.* Contrà verò judicium ordinarium etiam dicitur, in quo agitur de cauſa civili, vel criminali, per viam competentis actionis, vel accuſationis, vel in qua certa pœna crimini lege, aut ſtatuto irrogatur, puta in ſimplum, duplum, quadruplum &c. *l. fin. ff. de privat. delict. Marant. c. l. n. 1.*

VIII. Quartò dividitur judicium ex diverſitate finis, circa quem verſatur, in civile, criminale, & mixtum ex utroque. Civile judicium eſt, in quo diſceptatur de cauſa civili, & civiliter agitur, ſive principaliter in judicio ad commodum privatum actoris, quando ſcilicet quis proſequitur, quod ſuâ intereſt, vel quia id, quod petitur, eſt res ipſius propria, vel ipſi debita: idque vel ex contractu, vel ex delicto, ideóque agit ad pœnam ſibi applicandam. Criminale judicium eſt, in quo diſceptatur cauſa criminalis, ſive ex crimine agitur ad commodum publicum, ſeu ad vindictam, aut pœnam publicam, eámque vel corporalem, vel pecuniariam, ſed fiſco applicandam: quò etiam pertinet pœna privationis officii, vel dignitatis. Mixtum judicium eſt, quod participat de civili, & criminali, in quo ſcilicet de crimine aliquo agitur, & civiliter ad intereſſe partis, vel ad pœnam actori applicandam, & ſimul criminaliter ad pœnam fiſco applicandam, ſeu ad vindictam publicam agitur. *Marant. de ordin. judic. p. 4. diſt. 1. n. 1. & 2. & 73. Jul. Clarus in pract. crimin. in §. fin. q. 1. n. 1.* ubi ait, hanc opinionem eſſe communem, & veram, nec ab illa recedendum conſulendo, aut judicando.

IX. Ad intelligendam hanc diviſionem notandum primò, duo eſſe genera criminum: nam quædam ſunt, per quæ læditur publica juſtitia tantùm, ſine injuria, aut læſione alterius perſonæ privatæ; ut eſt crimen hæreſis, ſimoniæ, blaſphemiæ &c. ex quibus una tantùm actio, ſeu potiùs accuſatio oritur, quæ ſit ad vindictam publicæ juſtitiæ, quia cùm non interveniat offenſio, ſeu læſio alicuius perſonæ particularis, non poteſt alicui competere actio ad intereſſe. Alia ſunt crimina, ſeu delicta, per quæ offenditur non tantùm publica juſtitia, ſed etiam infertur injuria, vel damnum perſonæ particulari, ut ſunt homicidium, incendium, furtum &c. Et ex his duplex oritur actio, una, quæ tendit ad publicam vindictam, alia, quæ tendit ad reſarciendum damnum, ſeu intereſſe partis offenſæ, aut læſæ. *Clar. c. l. §. Ego tamen.*

Notandum ſecundò, interdum injuriam inferri abſque ullo damno, ut ſi quis hominem per contemptum ſpurium appellet, nemine alio audiente: & hoc caſu is, qui injuriam ſine damno intulit, ad nullam offenſo reſtitutionem, aut ſatisfactionem aliam, in foro conſcientiæ, & ante Judicis ſententiam obligatur, niſi ut animum offenſi ſibi conciliet, v. g. veniam petendo, cùm damnum nullum ei propriè intulerit. Interdum verò præter injuriam, infertur etiam damnum alicui, vel in corpore, ut ſit in injuſta hominis occiſione, aut mutilatione: vel in fama, ac honore, ut ſit in detractione abſenti factâ, vel contumeliâ præſenti coram aliis irrogatâ: vel denique in bonis fortunæ, ut ſit in rapina, aut furto. Jam ergo ei, qui injuriam paſſus fuit, ſive in perſona ſua, ſive in perſona ſibi conjuncta, & ad ſe pertinente, nempe pater in filio, maritus in uxore, Prælatus in Religioſo &c. duplex actio injuriarum competit, quarum utraque pœnalis eſt: una civilis, quæ tendit ad pœnam applicandam actori, quanti

is injuriam æſtimârit, v.g. quòd maluerit amiſiſſe centum aureos, quàm hanc injuriam ſuſtinuiſſe, ubi tamen accedere debet Judicis taxatio, ſeu moderatio, ne actor nimiùm injuriam æſtimando, ob affectionem excedat. *l. In actionibus. 5. ff. In litem jurando. §. In ſumma. Inſtitut. de injur.* Altera verò actio injuriarum eſt criminalis, quæ tendit ad publicam pœnam, ſive lege ſtatutam, ſive Judicis arbitrio definiendam. Datur autem optio injuriam paſſo, utram harum actionum inſtituere velit, ſed unâ earum electâ, altera ipſo jure tollitur, cùm utraque ad pœnam tendat, *l. unic. C. Quando civil. act. crimin. præjud. l. Quod Senatuſconſultum. 6. ff. de injur. Laym. lib. 3. Theol. mor. tract. 6.* c. 1. *num.* 4.

X. Notandum tertiò, præter dictam duplicem actionem pœnalem, competit ei, qui injuriam cum damno junctam paſſus eſt, alia actio merè civilis, ſeu rei perſecutoria, quæ ad damni injuſtè illati, v.g. per rapinam, percuſſionem &c. compenſationem tendit: Et hanc actionem is, qui per injuriam læſus eſt, inſtituere poteſt, etiamſi antè actione injuriarum, ſive civiliter ad pœnam ſibi applicandam, ſive criminaliter ad pœnam, & vindictam egerit, quia actio merè civilis, ſive rei perſecutoria per actionem pœnalem non tollitur. *l. 2. ff. de vi bon. rapt. & cit. l. unic. C. d. t.* Vel etiamſi injuriam læſus remiſerit, quandoquidem condonatâ pœnâ, ſeu vindictâ, non cenſetur condonata compenſatio damni, aut reſtitutio rei injuſtè ablatæ, quæ adhuc facienda eſt. *Laym. c. l. n. 5.* Porrò actio hæc merè civilis, ſive rei perſecutoria durat annis 30. tranſitque ad heredes injuriam paſſi, & contra heredes injuriam inferentis competit, quia per illam actor proſequitur damni injuſtè illati compenſationem, adeòque id, quod ſibi ex juſtitia commutativa debitum eſt, non minùs, quàm ex contractu emptionis, mutui &c. At verò actio civilis injuriarum, quæ ad pœnam parti, ſeu actori applicandam tendit, ultra annum non durat. *l. Si non convicij 5. C. de injur.* nec ad heredes læſi tranſit, nec contra heredes lædentis, ante litis conteſtationem. *l. Injuriarum. 13. in princ. ff. de injur. §. Non autem Inſtit. de perpet. & tempor. act.* nam cùm hæc actio pœnalis ſit, ſicut ipſum crimen injuriæ perſonale eſt, ita & pœna inde reſultans perſonalis eſſe cenſetur: ſed poſt litem conteſtatam, tranſit in heredem, & contra heredem, *cit. l. Injuriarum; & §. Pœnales autem Inſtit. dict. tit.* quia in judicio, quod propriè incipit à litis conteſtatione, quaſi contrahitur. Cùm autem hæc actio pœnam perſequatur, & vindictam, requiritur ad illam ſententia Judicis condemnatoria, ita, ut antequam hæc lata ſit, pœna exigi non poſſit, ut ex communi docet *Laym. c. l.*

Notandum quartò, interdum damnum alteri infertur, cum injuriæ, ſive injuſtitiæ peccato, ſi nimirum concurrat nocendi propoſitum, ſeu voluntas, eáque vel directa, & formalis, & dolus cenſetur; vel indirecta, ac virtualis, & eſt culpa Theologica. His caſibus non ſolùm in foro interno conſcientiæ, tenetur damnum inferens, ſed etiam in foro externo contra illum actio datur ad reſarciendum damnum, ut conſtat *ex tit. ff. ad leg. Aquil. & Inſtitut. eod.* Interdum verò damnum infertur, abſque injuriæ peccato: & tunc iterum diſtinguitur; vel enim damnum infertur omnino caſu, & ſine omni culpa: tum nulla actio, ſeu in foro conſcientiæ, ſeu externo datur, *§. Ac ne is quidem. Inſtit. de leg. Aquil.* Vel damnum infertur, interveniente culpâ, ſive negligentiâ civili tantùm, ut ſi quis trabem è tecto dejiciendo, hominem tranſeuntem lædat, non præclamans, quia in mentem ipſi non venerat de periculo cogitare, talis in foro externo ad damnum illatum reſarciendum obligatur ex lege Aquilia, ſive ea culpa lata ſit, ſive levis, ſive leviſſima, *l. In lege. 44. ff. ad leg. Aquil.* Et hæc actio etiam heredi damnum paſſi competit, ſed non contra heredem damnum inferentis, niſi ad illum quidpiam pervenerit, ſive ex damno illato locupletior factus ſit, quia cùm ſit pœnalis actio, maleficij, aut quaſi maleficij, auctorem tantùm inſequitur. *l. Inde Neratius. 23. §. Hanc actionem. ff. d. t. §. Non autem. Inſtit. de perpet. & temp. act. Laym. c. l. n. 6.* At verò in foro conſcientiæ, qui damnum intulit, ſine culpa Theologica, antè Judicis condemnationem, ad nihilum obligatur, cùm talis damnificatio nullo modo voluntaria fuerit. *Laym. lib. 3. tr. 3. p. 1. c. 6. n. 2.* & alii apud ipſum citt.

XI. Porrò judicium criminale ſubdividitur in Capitale, & non Capitale. Capitale eſt, in quo agitur de crimine capitali, ſeu pro quo imponenda eſt pœna capitalis, quæ ſcilicet infert mortem naturalem, vel inducit ſervitutem, ſeu privat libertate, ut cùm quis damnatur ad metallum: vel quæ adimit jus civitatis, ut cùm quis deportatur in exilium. *l. 2. in princ. ff. de pœnis.* Non capitale judicium eſt, in quo non irrogatur aliqua ex prædictis tribus pœnis, ſed pœna eſt pecuniaria, vel coërcitio aliqua corporalis, *d. l. 2. in fine. Marant. de ord. jud. p. 4. dis. 2. n. 1. & 4.* Rurſum judicium criminale aliud eſt publicum, in quo agitur de crimine publico, cuius accuſatio cuilibet de populo competit. *l. 1. Inſtit. de publ. judic.* Aliud privatum, in quo agitur de crimine privato, cuius accuſatio tantùm ad læſum pertinet. *tot. tit. ff. de privat. delict.* ut ſunt furtum, injuria, damnum &c.

XII. Quintò, ratione quantitatis rerum deductarum in judicium, aliud eſt judicium univerſale, cùm petitur univerſum jus totius alicuius patrimonij, ut bonorum poſſeſſio, petitio hereditatis, vel dotis. Aliud generale, quando non petitur in judicio jus univerſum, ſed tantùm quoddam genus ex univerſali illo jure plura capitula ſub ſe continens, ut in actione pro ſocio, tutelæ, negotiorum geſtorum, & ſimilibus. Aliud ſingulare, ſeu particulare, in quo una tantùm res petitur, ut in rei vindicatione, actione ex empto, vel ex depoſito &c. *Marant. cit. p. 4. diſ. 4. num. 1. & 2.*

Rurſum aliud eſt judicium commune, ſive duplex, in quo uterque litigantium eſt actor, & reus, ut in judicio familiæ herciſcundæ, communi dividundo, & finium regundorum, *l. In tribus 13. §. Duplex. ff. h. t.* Aliud ſimplex, in quo unus ſubit vicem actoris, alter vicem Rei. *Hiltrop. cit. tit. 4. n. 69. & duobus ſeqq.* Plures diviſiones judiciorum minoris momenti videri poſſunt apud *Marant. cit. p. 4. princ.*

§. II.

Quinam in Iudicio agere, vel conveniri poſſunt, vel non poſſunt?

Generaliter loquendo, qui legitimam perſonam ſtandi in judicio habent, ij agere, & conveniri poſſunt:

nt : qui verò eam non habent, arcentur à judiciis, de ibus in ſpecie hoc, & §§. ſeqq. agemus.

XIII. Quæritur primò, an pupillus, vel mi- or XXV. annis poſſit agere, & conveniri in judicio? eſp. pupillus, ſine tutoris auctoritate, in judicio age- , vel conveniri non poteſt. *l. 1. & 2. C. Qui legit. rſ. ſtand. in judic. &c.* debet igitur actio in judicio ſtitui, vel ab ipſo tutore pupilli, vel ab hoc au- oritate tutoris. *l. 1. & 2. ff. de admin. tut. Gail. l. 2. ſ. 108. n. 8.* ſi tamen pupillus infans ſit, id eſt, infra ptimum ætatis annum, vel abſens, tunc ſolus tutor ;endo, & defendendo judicium ſuſcipit. *l. 1. §. 2. in e. ff. d. t.* Similiter & minor XXV. annis in ju- cio legitimam perſonam ſtandi noo habet, niſi ei cu- tor datus ſit, ſeu generalis, ſeu ſpecialis ad litem. *l. 2. d. t. l. In univerſis 11. & ibi Gl. in caſu. C. Qui dare tut. l curat. poſſ.* idque tam in cauſis civilibus, quàm cri- inalibus. *l. Clarum 4. C. de auctorit. præſtand. Gail cit. ſ. n. 1.* Et licèt aliàs minori invito ad negotia, & ntractus Curator non detur, ad litem tamen etiam vito dandus eſt. *§. Item inviti. Inſtit. de curator.* Qui e finità curator eſſe deſinit. *§. fin. Inſtit. de auctor. tut.* orrò adeò neceſſarius eſt Curatnr ad litem, ut ſen- ntia lata contra pupillum, vel minorem indefen- m, & non habentem tutorem, vel curatorem nulla :, *l. Acta 45. in fine, l. Contra 54. ff. de re judic.* At rò pro pupillo, vel minore noo habente tutorem, vel ıratorem ſententia lata valet, quia minoribus ætas damnis ſubvenire, non in rebus proſperè geſtis ob- ſe conſuevit. *l. Non eò minus. 14. C. de procurat.* quod tim favore alicuius introductum eſt, non debet in us odium converti, *l. 6. C. de legib.*

XIV. Excipitur primò, niſi minor 25. annis, d qui 20. annos implevit, veniam ætatis impetra- rit : tum enim etiam ſine curatore in judicio agere, e conveniri poteſt, *l. 2. C. de his, qui ven. ætat. &c. cit. 11. & ibi gl. V. Gratia. C. Qui dare tut. vel curat. &c.*

Excipitur ſecundò, quòd pupillus, & minor 25. ınis judicium poſſeſſorium intentare poteſt, ſine tu- re, vel curatore, quando agitur de recuperanda, vel tinenda poſſeſſione, *l. fin. junct. gl. V. Per quamcunque. . Qui legit. perſ. ſtandi. &c.*

Excipitur tertiò, quòd minor 25. annis, ſed pu- es, qui XIV. annum ætatis complevit, in cauſis be- eficialibus, aliiſque ſpiritualibus, atque his conne- s, per ſe, vel per procuratorem agere, & reſponde- in judicio poteſt, prout habetur ſtatutum *in c. Si nnum 3. & ult. in princ. h. t. in 6.* ubi Bonifacius VIII. ita reſcribit : Si quis annum XIV. ſuæ ætatis pere- git (ſi mas ſit, vel XII. ſi mulier, *Gl. hic.* V. XIV.) in beneficialibus, & aliis cauſis ſpiritualibus (ut in ma- trimonio, cauſâ decimarum, vel uſurariâ, & aliis ſi- milibus cauſis, *Franc. hic n. 4.*) nec non & depen- dentibus ab eiſdem, per ſe, vel per procuratorem (quem conſtituere voluerit) perinde, ac ſi major XXV. annis eſſet, ad agendum, & defendendum admitti debet. Si verò quia infra XIV. annum exiſtat, per ſe agere, vel ſe defendere, & reſpondere ſuper cauſis ſpiritualibus in judicio non poteſt, ſed Epiſcopus, vel Officialis eius Curatorem ipſi ad lites ſuper huiuſmodi cauſis dare debet : vel ipſemet im- pubes, modò major infante ſit, cum Auctoritate Epiſcopi, vel Officialis eius, procuratorem ad eas deputare debet. Sed & delegatus Sedis Apoſto- licæ, & ſubdelegatus ab eodem poteſt impuberi, ſi non habeat curatorem (fortè generaliter, vel ſpe- cialiter ab Ordinario datum, *gl. hic. V. Curatorem.*) dare curatorem, vel auctoritatem conſtituendi pro- curatorem (ſi impubes ſit maior ſeptennio) quoad illas cauſas ſpirituales, ſeu lites tantùm, quæ co- ram delegato, vel eius ſubdelegato fuerint ventilan- dæ, prout habetur *in cit. c. ult. §. Si verò. h. t. in 6.*

XV. Pro explicatione *huius c.* Notandum primò, Clericus minor XXV. annis, ſed pubes, ſive qui XIV. annum complevit, v. g. alicuius Eccleſiæ Ca- thedralis, vel Collegiatæ Canonicus, poteſt in cauſis beneficialibus, & aliis ſpiritualibus per ſe ipſum agere, & reſpondere in judicio, quia pubes in huiuſmodi cauſis cenſetur maior XXV. annis, & legitimam per- ſonam ſtandi in judicio habet: & per conſequens ſicut per ſe, ita etiam poteſt per alium agere, vel reſpondere, & procuratorem pro arbitrio conſtituere, ex generali regula tradita ab *Ancharano hic not. 3.* quòd quando minor XXV. annis poteſt per ſe agere in judicio, ſem- per etiam poteſt conſtituere procuratorem, per quem agat, vel reſpondeat, nec requiritur auctoritas tutoris, vel curatoris. Et quidem non tantùm poteſt talis minor natu agere, vel reſpondere, ſi lis ſit ſuper bene- ficio, v. g. ſed etiam ſuper dependentibus, ſeu conne- xis cum illo, ſcilicet de reditibus beneficialibus, & an- nexo jure patronatûs, ac ſimilibus : quia quod eſt jure diſpoſitum in cauſa principali, cenſetur etiam diſpo- ſitum in dependentibus ab illa, ſive connexis cum illa, quam hæc velut acceſſoria aſſumunt naturam principa- lis, eámque ſequuntur, *Anchar. hic not. 2. & Franc. n. 3.* Inter cauſas autem dependentes à cauſa ſpiri- tuali, cenſetur etiam dos, quippe quæ dependet à ma- trimonio, eíque connexa eſt, ideóque etiam circa il- lam minor XXV. annis agere poteſt in judicio, *gl. in cit. c. ult. V. Dependentibus.* Et hinc quamvis juriſdi- ctio delegati non extendatur, niſi ad expreſſa in re- ſcripto, *c. P. & G. 40. de offic. deleg.* delegatus tamen ad cauſam matrimonii, delegatus etiam cenſetur ad cau- ſam dotis, etiamſi id in reſcripto non exprimatur, ita ut cognoſcere poſſit non tantùm de cauſa principali, ſed etiam de acceſſoriis, & ab eo dependentibus, *Franc. hic n. 4.*

Porrò ratio, cur Clerici minores XXV. annis ha- beant legitimam perſonam ſtandi in judicio in cauſis beneficialibus, & ſpiritualibus, non autem in rebus propriis, & patrimonialibus ; ratio, inquam, eſt, quia hoc ipſo, quòd Jus approbet tales minores, ut ſint ca- paces beneficiorum, & aliarum rerum ſpiritualium, & poſſint eas tractare, & adminiſtrare extra judicium, cenſentur etiam habiles reddiri, ut poſſint de illis liti- gare in judicio per ſe, vel per alios, *Franc. hic. n. 6.* Si tamen talis minor natu, ſed pubes in judicio læſus ſit, petere poteſt reſtitutionem in integrum, quia minor in iis, quæ agit ut maior, læſus reſtituitur, ut docet gl. communiter recepta *in l. unic. C. Si de momentan. poſſeſſ. V. Reformationem ; Anchar. hic not. 3. & Franc. n. 6. in fine.* alioqui enim privilegium ei conceſſum, in eius damnum redundaret.

Notandum ſecundò, non tantùm Clericus mi- nor XXV. annis, maior tamen XIV. annis, ſed etiam laicus minor natu, ſed pubes, in judicio ſolus agere, & reſpondere poteſt in cauſis ſpiritualibus ſine cura- tore, v. g. ſi jus patronatûs, vel jus decimarum Cleri-

callum, & fructus earum, vel jus electionis ex conceſſione Eccleſiæ ei competat, ut docet *Rota Rom. in novis deciſionibus. tit. de judic. deciſ.* 2. aliàs 46. quia text. *in cit. c. ult. h. t. in 6.* generaliter, & diſtinctè de minore XXV. annis, ſed pubere loquitur, quod admitti debeat in cauſis ſpiritualibus ad agendum, & reſpondendum in judicio, non diſtinguendo, num ſit Clericus, an laicus? Ob quam cauſam etiam mulier minor XXV. annis in cauſa matrimonii, quippe ſpirituali, per procuratorem in judicio agere poteſt, quia cenſetur eſſe maior, modò pubes ſit, ſive XII. annum exegerit, *c. Ex parte* 14. *& ibi gl. V. Quamvis minor. de reſtit. ſpoliat.*

XVI. Notandum tertiò, quamvis impubes ex diſpoſitione Papæ poſſit obtinere beneficium Eccleſiaſticum, vel etiam de Jure communi, ſi XIV. annum inchoaverit, etſi non compleverit, non tamen poteſt in judicio ſuper juribus beneficij litigare, ſine curatore ad litem, ut colligitur ex *cit. c. ult. in princ. h. t. in 6.* quia, quamvis Papa diſpensâtit cum illo in ætate requiſita ad beneficium, non tamen cenſetur diſpensâſſe circa liberam eius adminiſtrationem, ut per ſe poſſit ſuper illo agere in judicio, ſine curatore, *Anchar. in cit. c. ult. not.* 4. *Franc. ibid. n.* 2.

Notandum quartò, ſi impubes, ſeu minor XIV. annis in cauſa beneficiali, vel alia Eccleſiaſtica, ſeu ſpirituali litiget, curator ei ad litem, non à ſeculari, ſed Eccleſiaſtico Judice dari debet, videlicet ab Epiſcopo proprio, ſeu Ordinario loci, vel eius Officiali, ſeu Vicario generali: neque tutor impuberis, ſive legitimus ſit, ſive teſtamentarius, ſive dativus, ſeu datus à Magiſtratu, poteſt ſe immiſcere in cauſis Eccleſiaſticis pupilli, eique connexis, non enim de patrimonialibus rebus tractatur, *gl. in cit. c. ult. V. Eiuſdem. Anchar. ibid. not.* 6. *& Franc. §. Si verò. n.* 6. Quæ cauſa eſt, cur in Jure Canonico non extent Tituli De Tutoribus, & Curatoribus, ſive de tutela & cura, quia poteſtas tutorum, & curatorum generalium ad negotiorum Eccleſiaſticorum adminiſtrationem non extenditur, ut notat *Ancharan. c. l.* Similiter ſi agatur de ingreſſu Religionis, vel ſuſceptione Ordinis Clericalis, tutor non poteſt ſe interponere, ſed impuberi Judex Eccleſiaſticus curatorem ad hanc cauſam dare debet, vel, ſi impubes maior ſit infante, ipſemet cum auctoritate Judicis Eccleſiaſtici procuratorem deputare poteſt, ut conſtat ex *cit. c. ult. §. Si verò. Franc. ibid. n.* 5.

XVII. Notandum quintò, non tantùm Judex Ordinarius, ſed etiam delegatus Papæ, vel ab eo ſubdelegatus, impuberi dare poteſt curatorem ad litem, quoad eas cauſas tantùm, quæ ipſis delegatæ ſunt, vel auctoritatem conſtituendi procuratorem præſtare ipſi impuberi, dummodo maior ſit ſeptennio, & curatorem generaliter, vel ſpecialiter ab Ordinario datum non habeat, *cit. c. ult. §. Delegatus. h.* t. *in 6.* & ibi *gl. V. Curatorem.* Ratio eſt, quia delegatâ alicui causâ, omnia delegata cenſentur, ſine quibus cauſa expediri non poteſt, *gl. ibid. V. Ventilandæ.* adeóque etiam deputatio talis curatoris, vel procuratoris ad cauſam expediendam neceſſarij, ei commiſſa cenſetur. Poteſt autem delegatus ſolùm dare curatorem ad litem coram eo motam, & ille quoad dandum curatorem ad litem, vel auctoritatem præſtandam impuberi, ut ipſe conſtituat procuratorem, eſt Judex competens, coram quo cauſa tractanda eſt. Idémque eſt dicendum de ſubdelegato à delegato Papæ, quia ſubdelegatus in cauſa ſibi commiſſa eandem poteſtatem habet, quam ipſe delegatus, *Franc. in cit. c. ult. §. Delegatus. n.* 1. *&* 2. Quin imò etiam probabile eſt, delegatum à Legato à Latere, vel ab inferiore Ordinario, v. g. Epiſcopo, impuberi in cauſa ſpirituali curatorem ad litem dare poſſe, ut docet *Franc. c. l. n.* 3. *per text. in l. fin. §. Sed etſi quis. C. de adminiſt. tut.* ubi generaliter, & indiſtinctè dicitur, quòd quilibet Judex, coram quo cauſa vertitur, poſſit ei, qui legitimam perſonam ſtandi in judicio non habet, dare curatorem ad litem coram eo agitandam.

XVIII. Quæritur ſecundò, an filiusfamilias ſub patria poteſtate conſtitutus poſſit agere, & conveniri in judicio? Reſp. Filiusſamilias licèt major ſit XXV. annis, non poteſt ſuo nomine, ſive in cauſa propria, regulariter in judicio agere, aut reſpondere, ſine patris conſenſu, ut habetur in *l. ult. in princ.* ibi. *Ne judicium ſine patris voluntate videatur conſiſtere. C. de bonis, quæ liber. & ibi Gl. margin. lit. A.* ubi ſtatuitur, quòd filius in bonis maternis, in quibus pater uſumfructum habet, ſine illius conſenſu, agere non poſſit. & conſtat etiam ex *cit. c. ult. §. fin. h. t. in 6.* ita ut judicium nullum ſit, & irritum, *Durand. in ſpec. l.* 1. *p.* 2. *tit. de actore §.* 1. *n.* 22. Sufficit tamen, ſi pater generaliter conſentiat, ſeu generale mandatum det filiofamilias agendi, & defendendi ſe in omnibus cauſis, & contra quemlibet, *Durand. c. l. n.* 40.

Dixi primò: Suo nomine; nam alieno nomine, ſeu ut Procurator in judicio, filiusfamilias agere, & reſpondere poteſt, etiam ſine conſenſu patris, modò major ſit 25. annis, ut conſtat *ex c. Qui generaliter.* 5. *§. Nedum; & §. fin. de Procurat. in 6. & dictum l.* 1. *tit.* 38. *n.* 20.

Dixi ſecundò: Regulariter; nam in quibusdam caſibus etiam per ſe, & ſuo nomine filiusfamilias ſine conſenſu patris, agere, & reſpondere poteſt in judicio, ut tradit *gl. in cit. c. ult. §. fin. V. Regulariter h. t. in 6.* Videlicet Primò, ſi lis ſit de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus, *l. Miles.* 4. *§.* 1. *ff. de Caſtrenſ. pecul.* Quia horum adminiſtrationem pleniſſimam habet, & eorum comparatione inſtar patrisfamilias eſſe cenſetur. *l.* 1. *§. ult. & l.* 2. *ff. ad S. C. Macedon.* Secundò, ſi pater longiùs abſens ſit, & Procuratorem non reliquit, *l. Si longius.* 18. *§. Si filiusfam. ff. h. t.* Vel ſi præſens ſit, ſed amens, aut ſi rebus proprijs præeſſe nequeat. *Durand. c. l.* Tertiò, ſi filiusfamilias impetrârit veniam ætatis, modò major ſit 20. annis. *l.* 4. *C.* Qui veniam ætat. &c. Quartò, in præparatorijs judicij uſque ad litis conteſtationem excluſivè, & in omnibus cauſis ſummarijs, & extraordinarijs, *Franc. in cit. c. ult. §. In huiuſmodi. n.* 5. *h. t. in 6.* Quintò, ſecundùm quoſdam, in cauſis bonorum adventitiorum, quorum adminiſtratio ad patrem non ſpectat, & in quibus uſusfructus ei non acquiritur. Contrarium tamen tenet *gl. in cit. l. ult. §. imponenda in fine C. de bonis, quæ liber. Franc. in cit. c. §. ult. n.* 4. Quia regula juris eſt, quòd filiusſamilias non poſſit eſſe in judicio ſine conſenſu patris, à qua regula non reperiuntur excepta bona adventitia, in quibus patri non acquiritur uſusfructus, adeóque exceptio firmat regulam in caſibus non exceptis. & ratio eſt, quia conſenſus patris requiritur in judicijs ad integrandam perſonam filij, ſine quo non poteſt ſtare in ju-

in Iudicio. Plures tamen caſus, in quibus filiusfam. ſtare poteſt in Iudicio ſine patris conſenſu, enumerat *Gl. int. ult. & ibid. Franc. n. 5. & Durand. cit. loc.*

XIX. Atque hæc quidem procedunt in cauſis temporalibus, & politicis, ſeu profanis. At verò in cauſis beneficialibus, vel ſpiritualibus, & ab eis dependentibus, ſeu connexis, filiusfamilias, ſi pubes ſit, liberè in Iudicio ſtare poteſt, etiam ſine patris conſenſu, neque ad hujuſmodi cauſas patria poteſtas ſe extendit, ut conſtat ex cit. *c. ult. §. fin. h. t. in 6.* ubi dicitur: In hujuſmodi quoque (ſcilicet ſpiritualibus, & ab ijs dependentibus) litibus, ſeu cauſis, quamquàm aliàs filiusfamilias in poteſtate patris exiſtat, nec abſque illius aſſenſu, in judicio regulariter eſſe, ſeu ſtare poſſit: nequaquam ejus requiri debet aſſenſus, cùm pater in his ſe immiſcere non debeat. Quia conſenſus patris requiritur ſolùm, ut filiusfamilias ſtare poſſit in Iudicio, ſi lis ſit de bonis patrimonialibus, quorum adminiſtratio ad patrem ſpectat, *Gl. fin. hîc.*

Hinc infertur primò, quòd pater in bonis ſpiritualibus, ſeu Eccleſiaſticis filij nullum jus, nec adminiſtrationem habet, ſed ea ad filium ſpectat, ideóque etiam, ſine eius conſenſu, ſtare poteſt in Iudicio, quia, quod filius poſt Clericatum acquirit, quaſi caſtrenſe peculium cenſetur, eodémque jure gaudet, *Durand. c. l. n. 47.* Idque procedit, non ſolùm, ſi pater ſit Laicus, ſed etiam, ſi Clericus, quia quoad hæc bona filius liberatur à patria poteſtate: quamvis pater, etiamſi ſit Clericus, v. g. Epiſcopus, vel Abbas, in bonis temporalibus adventitijs filij retineat uſumfructum, & patriam poteſtatem, à qua ex hac cauſa non liberatur, niſi filius promoveatur ad Epiſcopatum, vel Cardinalatum. *Franc. hîc n. 1. & 3.*

Infertur ſecundò, ſi filiusfamilias impubes ſit, tum ei Curator ad litem, ſeu cauſam Eccleſiaſticam à Iudice Eccleſiaſtico dandus eſt; ut patet ex ſuprà dictis: ſicuti etiam, ſi minor ſit 25. annis, ad cauſam, ſeu litem civilem Iudex ſecularis ei Curatorem dare debet; ut ſi agat de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi, cùm quoad hoc pater ſe immiſcere non poſſit. *Durand. c. l. n. 24.* Si quidem ordinarius proceſſus obſervetur, cum litis conteſtatione, & alijs juris ſolemnitatibus.

XX. Quæritur tertiò, an mulieres poſſint perſonaliter ſtare in Iudicio? Reſp. Mulieres invitæ, ex quacunque cauſa jure non expreſſa perſonaliter ad Iudicium trahi non debent: adeóque in Iudicio ſtare poſſunt, ſi velint, non verò ad id cogi poſſunt; prout ſumitur ex c. *Mulieres. 2. h. t. in 6.* Ubi prohibetur, ne mulieres auctoritate litterarum Sedis Apoſtolicæ, vel Legatorum eiusdem (& multò magis delegatorum, Gl. hîc V. Legatorum) aut aliâ quâcunque (nempe ordinariâ, vel delegatâ, Gl. hîc V. Alia) ob cauſam ferendi teſtimonij, aut aliam quamlibet in jure non expreſſam, ad judicium perſonaliter evocentur, vel trahantur invitæ. Sed ſi earum teſtimonium neceſſarium fuerit (quia alij non reperiuntur, qui de veritate teſtari poſſunt) Judex tabellionem, vel aliam perſonam idoneam (v. g. Presbyterum, vel alium virum honeſtum, coram quo jurent, citatâ parte adversâ, & præſente tabellione, Gl. hîc V. Idoneam,) mittat ad habitationem earum, expenſis partis producentis teſtes: aut ſi talis cauſa ſit, ut ob prohibitionem Juris, receptio teſtium alijs committi non poſſit, (ut in cauſa criminali criminaliter intentatâ, Gl. hîc V. Jure prohibente) tum ipſemet Judex perſonaliter ad illas accedat; niſi perſonæ judicantis talis ſit ſtatus, & conditio, ut non deceat (quia v. g. eſt Epiſcopus, vel eo Superior) vel non poſſit (v. g. ratione infirmitatis, vel loci, in quo moratur mulier, vel ob aliud ſimile impedimentum) per ſeipſũ ad illas accedere. Verumtamen ſi Judex per fraudem fingat neceſſitatem, ideóque mulierem faciat nominari in teſtem, ut malo fine ad eam venire poſſit, ipſo facto excommunicationem incurret. Porrò fœminæ Religioſæ, præſertim quæ ſub clauſura vivunt, extra clauſtrum, perſonaliter ad Iudicium ex quacunque cauſa vocari non debent; imò etſi vellent venire, non ſunt admittendæ. Si quid autem contra hanc conſtitutionem judicialiter attentatum fuerit, id ipſo jure irritum ſit.

XXI. Notandum primò, mulieres in cauſis criminalibus agere, ſeu accuſare non poſſunt, niſi ſuam, vel ſuorum injuriam perſequantur, *l. 1. l. Qui accuſare. 8. ff. de accuſat. l. uxor. 4. cum l. ſeq. l. de crimine. 12. C. de his, qui accuſ. non poſſ.* In cauſis verò civilibus agere non prohibentur, & ſe defendere in Iudicio, ſi velint; uti colligitur ex hoc c. à contrario ſenſu, & tradit ibid. *Gl. V. Invitas.* Ergo volentes poſſunt venire, quamvis ordinariè cogi non poſſint, ut civiliter conventæ, vel de crimine accuſatæ in Iudicio perſonaliter compareant, quia non convenit, mulieres vagari, vel virorum cœtibus immiſceri; ut dicitur *in cit. c. 2. in princ.* Sed quia hoc mulieribus privilegij loco conceſſum eſt, ut non poſſint invitæ trahi ad Iudicium, poſſunt illi renunciare, & ſi velint, perſonaliter venire ad Iudicium, teſtimonij ferendi causâ, vel ex alia, quia privilegio uti non coguntur. *Franc. hîc n. 1.*

Notandum ſecundò, poſſunt tamen mulieres interdum cogi, ut perſonaliter compareant in Iudicio. Veluti inprimis, ſi cauſa in Iudicium deducta talis ſit, ut corporalem præſentiam requirere videatur, adeóque ex juris neceſſitate aliud exigatur, ut ſi mulier de gravi crimine accuſetur, nam in cauſis criminalibus poſſunt mulieres perſonaliter citari, & capi, ac incarcerari: quamvis ob debita civilia non poſſint. *Auth. Hodie C. De cuſtod. reor. Franc. hîc n. 3.* Deinde hoc privilegium, ut mulieres invitæ trahi non poſſint ad Iudicium, intelligi debet eſſe conceſſum tantùm mulieribus honeſtis, ſive ſint illuſtres, & nobiles, juxta *l. Egregias. 15. ff. de Jurejur.* Sive non; neque enim talia privilegia ad mulieres inhoneſtas, & meretrices extendenda ſunt. *Franc. hîc n. 1.*

Notandum tertiò, quamvis de jure civili receptio, & examinatio teſtium non poſſit committi, niſi habenti Juriſdictionem: tamen de Jure Canonico committi poteſt etiam tabellioni, & in eius defectum, alijs viris honeſtis, uti ſumitur ex hoc *c. Quoniam. & c. 11. de probat; & notat Franc. hîc. n. 2.*

XXII. Notandum quartò, excomunicatio lata in hoc c. contra Judicem, vel alium, qui per fraudem facit, ut Judex ipſe perſonaliter ad fœminam accedat, teſtimonij recipiendi causâ, non eſt reſervata Papæ, quia hîc non reſervatur ejus abſolutio, adeóque alijs conceditur, *Gl. hîc V. Incurrat.* Ad hanc autem ipſo facto contrahendam requiritur, ut delictum ſit conſumma-

ſummatum, quia pœna lege decreta non incurritur, ob delictum attentatum ſolùm, ſed nondum conſummatum, *Anchar. hic in fine*, *& Franc. n. ult.* Requiritur etiam, ut quis Auctor ſit fraudis, ſive fuerit Judex, ſive alia perſona, quam non ſolùm Auctor, ſeu Inventor deceptionis, ſed etiam executor incurrit, *Suar. diſp. 23. de cenſur. n. 13. & 15.* Et ſive Judex fuerit Clericus, ſeu Eccleſiaſticus, ſive ſecularis, ut colligitur ex illis verbis text. *Auctoritate Sedis Apoſtolicæ, aut aliâ quâcunque.* quæ verba generalia ſunt, & indefinita, ideóque ſub ijs comprehenditur, non tantùm Judex Eccleſiaſticus, ſed etiam ſecularis, nam in ijs, quæ ad bonos mores pertinent, poſſunt SS. Canones formam, ſeu modum præſcribere ſervandam etiam à Judicibus ſecularibus, *Suar. cit. loc. n. 15.* Et ipſæ partes, & procuratores, licèt ſint Laici, ſi participent de crimine, eandem cenſuram incurrunt. *Franc. hic n. ult.* Qui tamen id limitat quoad Judicem laicum, ut hanc excommunicationem ſolùm incurrat, ſi ſit ſubjectus temporali Juriſdictioni Eccleſiæ.

Notandum quintò, Moniales, aliæque Mulieres Religioſæ non poſſunt etiam volentes ex aliqua cauſa trahi perſonaliter, extra Monaſterium, ad Judicium, quia tenentur ſervare clauſuram, quod cùm principaliter ſtatutum ſit in favorem, & bonum publicum Religionis, non poſſunt illi renunciare, ſicut mulieres ſeculares, nam aliàs ſæpe procurarent Moniales, ut ad Judicium evocarentur, & è clauſtro exire poſſent, *Gl. fin. hic.*

XXIII. Ceterùm ſunt & alij, præter dictos, qui non poſſunt agere, & ſtare in Judicio, ut miles, *l. Non prohibentur. 8. C. de his, qui accuſ. non poſſunt.* Furioſus, aut mente captus, ſurdus, & mutus, quorum nomine curator agere in Judicio, vel eos defendere debet. *Arg. l. 1. C. de curator. furioſ.* Nec prodigus, cui bonis per Judicem interdictum eſt. *l. 15. Qui. 12. §. fin. ff. de tutor. & curat.* Nec ſervus. *l. Servus. 6. C. h. t.* Quia quoad actus civiles pro mortuo habetur, *l. Quod attinet. 32. ff. de R. I.* Nec deportatus, cujus loco in judicio agit, & convenitur fiſcus, qui in ejus bonis ſuccedit. *Hilrrop. cit. tit. 13. n. 14. & duobus ſeqq.*

§. III.

An, & qua ratione Prælatus Eccleſiaſticus, præſertim Regularis, vel Capitulum, ſeu Conventus, vel Religioſi ſinguli agere, aut conveniri in Iudicio poſſint?

XXIV. Aſſertio 1. Prælatus Eccleſiaſticus, etiam Regularis, per ſe ſolus, abſq; conſenſu, aut conſilio Capituli, ſeu Conventûs, in Judicio agere, & conveniri poteſt, ſi agatur de rebus communiter pertinentibus ad Prælatum, & Capitulum, præterquam, ſi cauſa ardua ſit, & gravis momenti; ut colligitur *ex c. Abbatem. 4. cauſ. 18. q. 2. c. Non dicatis. 11. cauſ. 12. q. 2.* & docet *Marant. hic, & Imol. in c. Edoceri. 21. n. 2. & 4. de reſcript. Abb. ibid. n. 6. Felin. n. 2. & 5. & alij communiter*: imò etiam poteſt agere, & conveniri in Judicio pro bonis, & juribus Monaſterij, ſine licentia ſui Superioris, *Navarr. in Comment. 2. de Regularibus. n. 65.* Ratio eſt, quia qui habent liberam adminiſtrationem à lege, ſeu jure ſibi conceſſam, illi in Judicio agere, & conveniri poſſunt, *l. fin. ff. Quod cuiuſque univ. nom.* ubi dicitur, utilis actio adminiſtratori civitatis debetur; & patet in tutore, qui pro bonis pupilli; in patre, qui pro bonis adventitiis filij; in marito, qui pro bonis dotalibus uxoris in judicio contendere, & conveniri poſſunt: Prælatus autem habet liberam, ſeu independentem à Capitulo, ſive Conventu, & plenam, ac generalem adminiſtrationem rerum communium Eccleſiæ ſuæ, aut Monaſterij, tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus, ſibi à SS. Canonibus conceſſam, & quidem pleniùs, quàm v. g. tutori, quia tota poteſtas Monaſterij, tam circa cultum Divinum, quàm reliquas res Monaſterij ad Abbatem, ſeu Prælatum pertinet, ut dicitur *in c. Nullam. 9. cauſ. 18. q. 2.* & conſtat ex aliis Canonibus ſuprà *cit.* & *in cit. c. Edoceri. de Reſcriptis.* dicitur, quòd Abbates ex officio teneantur congregationis ſuæ negotia procurare, *Suar. tom. 4. de relig. lib. 2. c. 26. n. 2. 3. & 4.* Ergo poteſt Prælatus ſolus, ſine conſenſu Capituli, ſeu Conventûs agere, & reſpondere in Judicio, ſi agatur de rebus, & juribus communibus Monaſterij, præterquam, ſi res ſit gravis, & ardua; nam in rebus arduis requiritur conſenſus, vel ſaltem conſilium Capituli, *c. Novit. 4. & ſeq. de his, quæ fiunt à Prælatis &c. Abb. in cit. c. Edoceri, n. 6.* Idémq; dicendum de inferiore Rectore Eccleſiæ, quòd ſolus in Judicio contendere poſſit pro rebus, & juribus Eccleſiæ ſuæ, *Abb. c. l. n. 13.*

Neque prædictis obſtat, quòd, qui rem alienare non poteſt, is nec poteſt rem in Judicium deducere, *l. Ait Prætor. 7. §. 2.* ubi dicitur, abſurdum eſſe ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere, *ff. de jur. deliber.* Prælatus autem, ſine conſenſu Capituli, non poteſt alienare bona Eccleſiæ immobilia, & mobilia pretioſa, quæ ſervari poſſunt: ergo neque in cauſis, in quibus agitur de talibus bonis, Prælatus, ſine conſenſu Capituli, litigare poteſt. Reſp. cum Abbate *in cit. c. Edoceri 21. n. 6. de Reſcript.* illam regulam non habere locum in iis perſonis, quæ non proprio nomine, ſed alieno agunt in Judicio, ut Prælatus nomine ſuæ Eccleſiæ, vel Monaſterij: ſic enim & pater, licèt alienare non poſſit bona adventitia filij, tamen pro iis in Judicio contendere poteſt, *l. Cùm non ſolùm. 8. C. De bonis, quæ liberis. &c. & l. 1. C. De bonis maternis.* & procurator, vel tutor poteſt agere in Judicio pro rebus domini, vel pupilli; & tamen non poteſt pleraque eius bona, ſine Judicis decreto, alienare.

XXV. Aſſertio 2. non tamen vice verſâ, Capitulum, ſeu Conventus Eccleſiæ, ſive Regularis, ſive ſecularis, in cauſis, ſeu rebus communiter pertinentibus ad Prælatum, & Capitulum, poteſt agere, vel conveniri in Judicio, ſine auctoritate, & aſſenſu Epiſcopi, ſeu Prælati, prout ſumitur *ex c. Cauſam. 9. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Conventũ Monaſterij Dulmenſis, & Monachos S. Albani, Papa Clemens III. illam cauſam commiſit cuidam Judici delegato cognoſcendam, mandans eidem, ut inter cetera provideat, ut Fratres Dulmenſis Monaſterij, cum auctoritate, & aſſenſu Epiſcopi ſui (ſeu Prælati, erat enim Eccleſia Cathedralis Regularis, adeóque Epiſcopus ſimul erat Abbas, ſeu Prælatus Monaſterij, *Hoſtienſ. hic, & Abb. n. 8.*) Judicium ingrediantur, ſive incho-

inchoënt, ne, ſi fortè Monachi S. Albani cauſam obtineant, Epiſcopus Dulmenſis tanquam Abbas eiuſdem Monaſterij novam litem ſuſcitet, dicendo ſcilicet, acta Iodicii, ob defectum conſensûs ſui, irritâ eſſe. Ex quo infert *Gl. hic, V. Aſſenſu Epiſcopi.* uòd ſine aſſenſu Prælati, Collegium, ſeu Capitulum ı Iudicio nec convenir, nec convenitur: qoia adminiſtratio bonorum, & jurium communium Monaſte-j, non ad Capitulum, ſed ad Prælatum ſpectat: ideóuo non potuit Capitulum, ſeu Conventus in cauſa bmmuni jndicium ingredi, ſive litigare, ſine auctoritte, & conſenſu Epiſcopi, ſeu Prælati ſui, *Abb. hic, 4. & in cit. c. Edoceri. n. 7.*

XXVI. Excipi debet, niſi ſint cauſæ propriæ apituli, ſeu Conventûs, quia nimirum agitur de bois ſeparatim attributis Capitulo, ſeu Conventui, ſive wiſis à menſa Prælati, & bonis ad eam pertinentibus, ı, ut adminiſtratio eorum non ſit penes Prælatum, d penes alium, v. g. Priorem clauſtralem, vel Decaum, vel Oeconomum à Conventu conſtitutum: tunc nim Capitulum, ſeu Conventus agere poteſt, & conniri in Iudicio, non requiſito conſenſu Prælati, niſi uſa gravis ſit. *Imola in cit. c. Edoceri. n. 2. & 6. Abb. id. n. 6.* Vel niſi Capitulum agat pro recuperatio- bonorum illegitimè alienatorum, quæ Prælatus retere negligit, *Abb. in cit. c. Edoceri. n. 7.*

XXVII. Hinc infertur primò: Si adminiſtra- in aliqua congregatione, vel Eccleſia collegiata, t Conventuali communiter pertineat ad Prælatum, Capitulum, qoia & Prælarus aliquam perſonam deıtare ſolet, & aliam Conventus, per quas jura, & bo- Monaſterii curentur, ac defendantur; tunc neque ælatus, ſioe conſenſu Capituli, neque hoc, ſine conſu Prælati, in Iudicio agere, vel conveniri poteſt, cundùm regulam traditam ab Innocentio *in cit. c. Eceri. n. 4.* quòd facultas agendi in judicio ſequitur teſtatem adminiſtrationis, ſeu ad eum pertinet age- in judicio, penes quem adminiſtratio eſt, *l. Omnes. 3. §. 4. C. de Epiſc. & Cleric.* at verò hoc caſu adminiſtratio communiter, & ſimul pertinet ad Prælatum, Capitulum. Atqoe hæc ipſa cauſa eſt, cur Prælatus uſas arduas in Iudicio, abſque Capitulo, agere non teſt, quia nec adminiſtrare talia debet, ſine Capituli nſenſu, vel ſaltem conſilio. *Laym. de juriſd. ordin. ncl. 43.* & quòd Epiſcopus generalem, & perpetuum economum, ſeu Officialem, qui omnia jura, & notia communia Eccleſiæ gerat, ſine conſilio Capituli, nſtituere non poſſit; ut tradit *Innoc. l. c.* quamvis in s omnibus Eccleſiarum etiam conſuetudo attenden- ſit, quippe quæ poteſtates huiuſmodi augere, vel innuere poteſt.

Infertur ſecundò. In cauſa propria Capituli, vel onventûs, ſive quando agitur de bonis omnino diſis, & ſeparatis à bonis Prælati, non admittitur Prætus ad agendum, niſi exhibeat mandatum, ſeu conſum Conventûs; poſſet tamen, ſi caveat, Conventm poſtea rem ratam habiturum, quia perſonæ valde niunctæ ita admitti ſolent: eſt autem inter Prælam, & Capitulum, ſeu Conventum magna coniunio, cùm unum corpus conſtituant. Simili ratione, Capitulum, ſeu Conventus in cauſa Prælati per Syncum, ſeu Actorem agere velit, admitti debet ſine andato, ſi caveat, Prælatum rem ratam habiturum. *l. in c. 1. V. Legaliter; de procurat, Imol. in cit. c. Edoce-ri. n. 8. de reſcript. & ibid. Felin. n. 5.* idque propter dictam coniunctionem, quæ eſt Capituli cum Prælato, tanquam corporis cum Capite.

Infertur tertiò. Judex ex officio providere debet, ut à litigantibus ſerventur requiſitæ ſolemnitates, ne ex defectu alicuius, judicium reddatur eluſorium, & poſtea irritari poſſit; prout ſumitur ex *cit. c. Cauſam. h. t.* ubi Papa mandat Judici delegato, ut provideat, ne Monachi Dulmenſes, ſine auctoritate, & conſenſu Epiſcopi, ſeu Prælati ſui, cauſam in judicio ſuſcipiant, idque, ne ob defectum huiuſmodi conſensûs lis ſopita reſuſcitetur; nam tunc agitur non de mero privato commodo partium, ſed de bono publico, cuius intereſt, ut ſit litium finis, ne fiant immortales, ideóq; Judex ex officio, etiam parte non petente, defectum ſupplere poteſt. *Abb. ibid. n. 3. Decius n. 2. Felin. n. 5.* ubi dicunt, quòd Judex ex officio poſſit repellere procuratorem non habentem legitimum mandatum. *Barboſ. in collect. hic n. 2.*

XXVIII. Ceterùm illud hîc præterea notandum. Sententia lata pro Capitulo, ſive in favorem eiuſdem, agente in judicio in cauſa propria, ſine conſenſu Prælati, ſi cauſam obtineat, ratificari poteſt à Prælato per ſubſequentem conſenſum: ſicut actus geſtus, vel ſententia lata in favorem pupilli, vel minoris alienantis, aut in Iudicio agentis, ſine auctoritate tutoris, vel curatoris, ſubſiſtere poteſt, quamvis contra ipſum non ſubſiſteret, *l. Non eò minus. 14. C. de procurat.* Et quidem, ſi conſenſus Prælati requirebatur, ut auctoritatem actui præſtantis, tanquam ſolemnitas quædam in favorem Eccleſiæ; ſicuti requiritur auctoritas tutoris, vel curatoris in rebus geſtis à pupillo, aut minore, & in favorem eiuſdem: Ut ſi Capitulum egit in Iudicio, in cauſa propria, ſed ardua, & gravis momenti: hoc caſu ſententia (idem eſt de contractu) ſi cedat in commodum Eccleſiæ, vel Capituli, ſive pro eo lata ſit, etiam ſine conſenſu Prælati, ſubſiſtet jure ſingulari, id eſt, ex privilegio, ſeu favore Eccleſiæ: ita, ut contractus, vel ſententia, propter defectum ſolemnitatis requiſitæ ſolùm jure poſitivo (ut in propoſito auctoritatis Prælati) claudicet, modò ea, quæ jure naturæ requiruntur, adſint: id eſt, licèt ex parte Eccleſiæ (vel minoris) reſcindi poſſit, eâ tamen volente, conſiſtere debeat in commodum eius, quia, quæ in alicuius commodum ſtatuta ſunt, non debent in eius odium retorqueri: nam certa ſolemnitas requiſita à lege, vel ſtatuto, ſemper ita intelligi debet, quòd intervenire debeat, niſi contractus ſit utilis Eccleſiæ, vel minori; tum enim nihilominus valet contractus, ſine tali ſolemnitate initus, & ſufficit, ſi poſtea ſuperveniat, ut docet *Redoanus in tract. de reb. Eccleſ. non alien. q. 42. n. 12. & ſeqq.* Si verò conſenſus Prælati requiratur, quia eius quoque propriè intereſt (ut ſi cauſa communis ſit Prælato, & Capitulo) tum ſententia lata in favorem Eccleſiæ, ſeu Conventûs, ſine conſenſu Prælati, accedente poſtea ratificatione eiuſdem, ſubſiſtet Jure communi, quia quilibet, ſpectato Jure communi, ratificare poteſt, quidquid ſuo nomine intra, vel extra Iudicium geſtum eſt. *Abb. in cit. c. Cauſam. n. 11. Decius n. 5. Felin. n. 6. 7. & 8.* nam ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari, *juxta reg. jur. 10. in 6.*

Nec obſtat, quòd contractus, vel acta Iudicii ab initio irrita ſint, cùm defuerit poteſtas agendi propter

omiſſam ſolemnitatem juris, vel defectum conſensûs eius, cuius intereſt. Nam per ſupervenientem illius ratificationem (dummodo pars altera contrahens conſenſum interim non revocârit) confirmatur actus, aut ſententia priùs invalida, & juris fictione in effectu perinde eſt, ac ſi ab initio firma, ſeu valida fuiſſet. *l. Licèt.* 56. *& ibi Bart. ff. h. t.* ubi habetur, quòd ratihabitio retrotrahitur, & confirmat Iudicium agitatum cum procuratore falſo, ſeu mandatum non habente: & quoad contractum colligitur ex *l. Si ego.* 24. *ff. de negot. geſt. & l. Communis.* 42. *ff. de acquirend. poſſ.* ubi habetur, quòd pecuniæ geſtori negotiorum à debitore traditæ dominium acquiratur creditori, dummodo is ſolutionem ratam habeat.

XXIX. Aſſertio 3. Regulariter, & ordinariè loquendo, Regulares utriuſque ſexûs non poſſunt per ſe, vel per alium, ſuo, vel alieno nomine, ſtare in Iudicio, neque ad agendum, neque ad ſe defendendum, ſine licentia Superioris, ut tradunt communiter DD. in *c. Cùm dilecta.* 22. *de reſcript. Durand. in ſpec. l.* 1. *part.* 2. *tit. de actore. n.* 48. *Navarr. comment.* 2. *de Regularibus. n.* 64. *Sanch. lib.* 6. *moral. c.* 12. *n.* 1. *& alij.* Ratio eſt, quia Religioſus non eſt ſui juris, nec dominium bonorum habet, ſed omne jus ſuum in Monaſterium tranſtulit, & velut mortuus eſt, ideóque æquiparatur filioſamilias: quin & ſervo, qui in Iudicio non poſſunt contendere, abſque patris, aut domini ſui licentiâ. *l. Lis nulla.* 22. *& l. Vix certis.* 53. *ff. h. t. l. Servus.* 6. *C. eod. c. ult. h. t. in* 6.

XXX. Hinc infertur primò, quòd Religioſus non poteſt convenire, nec conveniri, ratione contractûs cum eo initi; ſed conveniendum eſt Monaſterium, ita tamen, ut, ſi agatur contra Religioſum ex obligatione contracta, ante Religionis ingreſſum, libellus, & narratio facti concipienda ſit in perſonam Monachi, quia cum eo geſtum eſt negotium; quamvis executio ſententiæ condemnatoriæ in bonis Monaſterii fieri debeat, ita tamen, ut hoc non teneatur ultra bona, quæ ab ipſo accepit. *Navarr. cit. Comment.* 2. *n.* 67. *Sanch. c. l. n.* 2. Ex contractu verò Religioſi poſt ingreſſum Monaſterii non tenetur, niſi inde factum ſit locupletius, ſed ſibi imputare debet actor, quòd cum perſona incapaci contraxerit. *Sanch. c. l.* multò minùs ex delicto ipſius, obligatur Monaſterium, ſicut nec dominus ex delicto ſervi. *Sanch. c. l. n.* 3.

Infertur ſecundò. Si Monachus, aliúſve Religioſus, veſtibus, vel libro v. g. ſpoliatus, vel aliâ injuriâ affect° ſit, non poteſt agere in iudicio, niſi Prælatus abſens ſit, nec procuratorem reliquerit. *Arg. l. Sed ſi unius.* 17. *§. Ait Prætor.* 10. *ff. de injur.* ubi dicitur, eum, qui in alterius poteſtate eſt, non poſſe injuriarum agere, ſi is, cui ſubeſt, præſens ſit, vel eius procurator. *Durand. c. l. n.* 51. *Sanch. c. l. n.* 5. & alij apud ipſum. Unde Abbas poteſt, etiam invito Religioſo, injuriam ipſi illatam remittere, non autem ipſe per ſe, niſi Superior longè abſit, cùm ſui juris non ſit. *Sanch. c. l. n.* 6. *&* 7. & alii ab eo citt.

Infertur tertiò. Judicium agitatum cum Religioſo, ſine Superioris licentia, in caſibus, in quibus non poteſt agere, aut ſe defendere, eſt ipſo jure irritum, quia ad Iudicium legitimum requiritur, ut interveniant tres perſonæ, judex, actor, & reus, ut ſuprà dictum. At Religioſus non poteſt legitimè comparere in Iudicio, ſive ut actor, ſive ut reus, ſine licentia Superioris: quamvis hic poſſit ratum habere judicium inſtitutum cum Religioſo, ſine eius licentia, quando is agit nomine Prælati, vel Monaſterii. *Sanch. c. l. n.* 12. *&* 13.

XXXI. Ceterùm plures ſunt caſus excepti, in quibus poteſt Religioſus agere, & reſpondere in Iudicio, quos referunt *Navarr. c. l. n.* 65. *Azor. p.* 1. *l.* 12. *c.* 11. *q.* 9. *Sanch. c. l. n.* 14. *& ſeqq.* Veluti primò, in cauſa ſui Monaſterij, ſeu Religionis, accedente mandato Prælati. *c. Monachi.* 35. *cauſ.* 16. *q.* 1. Nam cùm Abbas in cauſa ſui Monaſterij poſſit agere per ſe ipſum, poterit etiam per alium quemlibet non prohibitum. Religioſus verò ſolùm prohibetur ſtare in Iudicio, abſque licentia Prælati. Secundò, ſi Religioſus ſtudiorum causâ, vel ob aliam cauſam abſens ſit, ita, ut commodè, & abſque periculo in mora, non poſſit peti licentia Prælati, tum ex præſumpta ejus voluntate poteſt agere, vel ſe defendere, ſi ſpoliatus ſit, vel injuria ei illata, quia videntur ea ipſi conceſſa, ſine quibus commodè ibi verſari nequit. Tertiò, poteſt Monachus, ſeu Religioſus agere in Iudicio, ſi electus ſit ad Prælaturam, vel aliam dignitatem, vel ſi collatum ſit ei beneficium: item ſi agatur, an valida ſit ipſius profeſſio, vel an juſtè ejectus ſit, vel ſi ei neceſſaria alimenta, aut expenſæ à Monaſterio denegentur. Poteſt autem in his caſibus Religioſus, vel per ſe agere, aut reſpondere in Iudicio, vel procuratorem conſtituere ad perſecutionem juris ſui; nam generaliter, quando Religioſus per ſe, & nomine ſuo agere poteſt in Iudicio, poteſt etiam loco ſui procuratorem conſtituere, quia magìs decet, ut per procuratorem compareat. *Abb. in c. Cùm dilecta.* 22. *n.* 1. *de Reſcript. Navarr. c. l. n.* 68.

Quartò, excipi debet, niſi Religioſi habeant beneficium ſaltem manuale, & ad nutum revocabile, cui adminiſtratio aliqua annexa ſit, v. g. Prioratum, vel aliam adminiſtrationem in titulum beneficiarium, ſaltem manualem, & revocabilem: tum enim ſuper Juribus ſuis per ſe agere, & conveniri in Iudicio poſſunt, ex generali doctrina tradita ab Abbate in c. *Cùm deputati.* 16. *n.* 1. *h. t.* Quòd quivis, qui præficitur adminiſtrationi alicui, habeat facultatem agendi ſuper juribus illius adminiſtrationis, etiamſi obedientiarius tantùm ſit, ſeu ad nutum ſuperioris ab adminiſtratione amoveri poſſit. *Durand. cit. tit. de Actore. n.* 49. *Navarr. cit. Comment.* 2. *de regular. n.* 64. *Sanch. cit. c.* 12. *n.* 17. Quamvis, ſi cauſa ardua ſit, non debet agere ſine conſenſu Superioris. *Sanch. c. l. n.* 15.

XXXII. Idq; ſumitur, & probatur *ex cit. c. Cùm deputati.* 16. *h. t.* Nam cùm Innocentius III. intellexiſſet, quòd quidam, tam ſeculares, quàm Eccleſiaſtici Judices, Præceptores, ſeu Commendatarios Ordinis militaris in controverſijs ortis circa domos ſuas, quarum commendam, ſeu adminiſtrationem gerunt, ab agendo, & reſpondendo in judicio repellerent, propterea, quòd eis licitum non ſit forenſibus litibus occupari, ſed potiùs quieti vacare debeant (tanquam Religioſi, non tamen clauſtrales, qui nullam adminiſtrationem habent, ſed Præpoſiti negotijs gerendis, Hoſtienſ. hîc V. Litigioſis) & quòd aliunde advenientes (videlicet ex Regionibus Ultramontanis) eorum Natio, & origo eſſet ignota. His non obſtantibus, idem Papa auctoritate Apoſtolicâ inhibuit, ne propterea à Iudicio

repel-

» repellantur, nam ſi laudabiliter officium ſuum ex-
» erceant, ſive commiſſam ſibi adminiſtrationem ge-
» rant, non debet conſtare, ex qua Natione, vel Re-
» gione ſint oriundi.

XXXIII. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. In quibuſdam Ordinibus Religioſorum, præſertim qui ad militandum, peregrinos, & pauperes hoſpitio ſuſcipiendos, & ſuſtentandos, vel curandos ægrotos ſunt inſtituti, adminiſtratores domorum, vel bonorum, & redituum ad ipſas pertinentium, vocantur Præceptores, qui tribus votis ſunt obſtricti, & regulã ſui Ordinis profeſſi, & à Magiſtro Ordinis, vel ab alijs ejus nomine, & auctoritate, ad adminiſtrandas domos, & bona earum conſtituuntur, ut notat *Azor. p. 2. l. 3. c. 36. q. 8. & de his fit mentio in ìt. c. Cùm deputati. h. t.* Et probabile eſt, quòd habeant beneficium regulare, ſed manuale, ſeu ad arbitrium Superioris revocabile, cùm illis talia beneficia dicantur conferri, & canonicè in ijs inſtituantur: Quamvis communiter talia beneficia dicantur illis ſolùm committi, ſeu Jure adminiſtrationis dari, & commendari, adeóque beneficia propriè dicta eſſe non videantur. *Azor c. l. q. 10.*

Notandum ſecundò. Si Religioſi peregrini, & ignoti à Prælatis Ordinum alicui adminiſtrationi intra Ordinem ſuum præficiantur, & agere velint in judicio, non poſſunt repelli, ſi convenienter ſtatui ſuo vivant, quia, qui à legitimo Superiore ad negotium, vel adminiſtrationem aliquam eſt præpoſitus, præſumitur ad illam eſſe idoneus, nec curari debet, quòd communiter ignota ſit eorum origo, quia magìs attendi debet ad eorum converſationem bonam, quàm originem. *Abb. in cit. c. Cùm deputati. n. 1. not. 3.*

§. IV.

Vtrùm Ius agendi in Iudicio, pro Iuribus, & rebus Eccleſiæ inferioris ſubjectæ Prælato Superiori, pertineat ad Superiorem, an ad inferiorem Rectorem, vel etiam ad Vicarium perpetuum?

XXXIV. Aſſertio 1. Si Prælatus ſuperior, & Rector, vel Adminiſtrator ei ſubjectus in adminiſtratione concurrant, tum vel adminiſtratio Juriũ, ac bonorum actu eſt penes utrumque, Superiorẽ, & inferiorẽ; & in hoc caſu, quamvis inferior agere poſſit in judicio, Superiore id permittente: ſi tamen ipſemet Superior agere malit, is inferiori præferendus eſt, tanquam habens majorem auctoritatem, ſeu poteſtatem adminiſtrandi; prout ſumitur ex Clement. 1. V. Liceret. de reſcript. Innocent. *in c. Olim. 12. n. 1. de reſtit. ſpol. Abb. in c. Cùm deputati. 16. n. 15. h. t.* Vel adminiſtratio tota actu tantùm eſt penes inferiorem; penes Superiorem verò ſolùm in habitu, ita, ut is ordinariè ſe adminiſtrationi non immiſceat: & hoc caſu inferior Rector, ſeu Adminiſtrator immediatus præferri debet, ita, ut is potiùs in cauſis pertinentibus ad Eccleſiam, vel ejus adminiſtrationem, in Iudicio agat, & conveniatur, quàm Superior, qui ſe ordinariè adminiſtrationi immiſcere non debet, niſi in defectum inferioris Rectoris, ſeu Adminiſtratoris, quia is eſt negligens, vel non ſatis potens ad cauſam agendam. Ratio eſt, quia inferioris Rectoris, ad quem adminiſtratio actu, & immediatè pertinet, principaliùs intereſt, ut tradit *Bart. in l. Sancimus. 17. n. 10. C. de SS Eccleſ. arg. l. 2. §. Si ſimul. ff. ad leg. Jul. de adult.* Ubi habetur, quòd maritus præferri debeat patri adulteræ, ſi uterque adulterium accuſare velit. Hoc autem procedit in Rectore, vel Adminiſtratore inferiore perpetuo, qui ſine juſta cauſa amoveri non poteſt; tunc enim regulariter non agit Prælatus Superior, ſed inferior, qui eſt defenſor immediatus Eccleſiæ, vel beneficij. Si verò inferior Adminiſtrator ſolùm ſit temporalis, & ad nutum Superioris amovibilis, tunc etſi permittente Prælato Superiore, pro juribus, & rebus Eccleſiæ, beneficij, vel adminiſtrationis ſibi commiſſæ agere, ac reſpondere poſſit in Iudicio, ut ſuprà dictum: ſi tamen Prælatus Superior agere velit, inferior agere non poterit, etiamſi aliàs ordinariè adminiſtrationi inferioris Eccleſiæ, vel beneficij Superior non ſe immiſceat, quia cùm Superior poſſit inferiorem removere à totali adminiſtratione, multò magìs poterit à particulari poteſtate agendi in hac, vel illa cauſa. *Abb. in cit. c. Cùm deputati. n. 15, in fine. h. t. Imol. ibid. n. 4.*

XXXV. Aſſertio 2. Etſi Epiſcopus in Iudicio agere poteſt, nomine Eccleſiæ Parochialis Diœceſis ſuæ pro Juribus, & rebus ejuſdem, etiamſi illa proprium Rectorem, ſeu Parochum habeat, ut colligitur ex *c. ult. de ſucceſſ. ab inteſt.* Ubi *Innocent. V. Ei.* ait, quòd quilibet Superior pro quolibet Collegio ſibi ſubjecto poteſt agere: & ratio eſt, quia Epiſcopus eſt ordinarius Paſtor omnium Paſtorum, & Parochorum Diœceſis, ita, ut omnes Diœceſani ſint etiam Epiſcopi Parochiani; ut colligitur ex c. *ult. de ſepult. & tradit ibid. Abb. not.* 1. Veruntamen pro Jure decimarum, aliorúmque redituum Parochialium, ſi de eo controverſia ſit, potiùs Parochus, quàm Epiſcopus agere debet, eíque eſt præferendus, quia Jura hujuſmodi parochialia ſpecialiter, & proximè ad Parochũ ſpectant: niſi is id negligat, vel inſufficiens ſit ad agendum, tum enim Epiſcopus Parochi defectum ſupplere debet, cùm generalem curam omnium Eccleſiarum ſibi ſubjectarum gerere debeat. Vel niſi cauſa æquè immediatè ad Epiſcopũ pertineat, ut ſi tertiam, vel quartam partem decimarum percipiat: tum enim etiam ipſe agere poterit, & præventio inter Epiſcopum, & Parochum locum habebit. *Ioan. Monach. in c. 1. n. 3. de reb. Eccleſ. non alien.*

Sed videtur, quòd Epiſcopus nullo modo poſſit agere pro juribus inferioris Eccleſiæ v. g. Parochialis, quia ille ſolus poteſt agere, qui actu adminiſtrat; ut ſumitur ex c. *Edoceri. 21. de reſcript.* Sed Epiſcopus non adminiſtrat parochiam, ejúſque res, ſaltem actu, & ordinariè, ergo ad illum non pertinet agere in Iudicio. Verùm hoc procedit, quando nulla cauſa ſubeſt, cur alius agat, quàm qui actu, & immediatè adminiſtrat: ſecus eſt in propoſito. Deinde, quando adminiſtrationes ſunt omnino diſcretæ, ſeu diviſæ, tunc Jus agendi eſt penes eum ſolùm, qui actu, & ordinariè adminiſtrat: at inter Epiſcopum, & Parochum non ſunt diverſæ adminiſtrationes, ſed ambo

ſunt adminiſtratores, unus tamen ſub alio, ſeu alteri ſubordinatus, nempe Parochus Epiſcopo. *Innocent. in cit. c. Olim. n. 2. de reſtit. ſpol. & Abb. in cit. c. Cum deputati. n. 14. h. t.*

Ex dictis infertur, quòd vacante Eccleſiâ Inferiore, v. g. Parochiali per mortem Parochi, & multò magis Collegiatâ Eccleſiâ, non currat præſcriptio contra illam; quia, licèt Epiſcopus Eccleſiam talem defendere poſſit, adeòque non careat omni defenſore, non habet tamen defenſorem proprium, & ſpecialem, videlicet Parochum, ad quem principaliter pertinet ejus Jura defendere, & qui ſpecialem ejus curam gerit. *Abb. in cit. c. Cùm deputati. n. 14. & 17. h. t. Felin ibid. n. 7.* Idque ſumitur ex *c. 1. de reb. Eccleſ. non alien. in 6.* Ubi decernitur, alienationem decimarum parochialium factam ab Epiſcopo, cum conſenſu Capituli, dum vacaret Eccleſia parochialis, mortuo Parocho, non valere; quia caruit legitimo defenſore, qui ab Epiſcopo priùs deputari debuerat: nam, ſicut pupillo non habenti tutorem, defenſor dari debet per Judicem: ita etiam Eccleſiæ vacanti deputandus eſt ab Epiſcopo defenſor, cùm & ipſa jure minoris fungatur. *Gl. marg. ibid. V. Defenſorem; & Franc. num. 7.*

XXXVI. Aſſertio 3. Non ſolùm Parochus, ſed etiam Vicarius perpetuus agere, & reſpondere poteſt in judicio, pro juribus Vicariæ ſuæ, & quidem etiam ſine mandato Rectoris principalis, cuius vice ipſe Eccleſiæ curam gerit. *Felin. in c. G. Perpetuus. 12. n. 4. de fide inſtrum.* nam Vicarius perpetuus titulum beneficij obtinet. *c. Michaël. 13. de filiis Presbyt.* & ideo de ipſo, ſicut de aliis Curatis, & Beneficiatis ſentiendum eſt. *Clement. unic. de offic. Vicar.* ſic etiam Canonicus agere poteſt pro juribus præbendæ ſuæ, licèt præbenda ſit Capituli. Imò in tali caſu Vicarius perpetuus in agendo præferri debet Rectori principali: cùm enim ipſe jura, & fructus Vicariæ tanquam uſufructuarius quidam, ſeu utile dominium habens participet, ideo ipſius principaliter intereſt. *Felin. c. l. n. 7. declar. 4.* pro aliis verò juribus Eccleſiæ, quæ penes Rectorem principalem remanſerunt, non poteſt agere in Judicio, quia in illis nullum titulum habet. *Felin. c. l. n. 6.*

Ceterùm, ſi principalis Rector Vicario perpetuo in judicio agenti, & liti aſſiſtere velit, admitti debet, cùm etiam eius interſit: nam ſi Vicarius cauſam perdat, & ideo neceſſariam ſuſtentationem non habeat, de alia ipſi Rector providere deberet. Si tamen Rector ignoraret, Vicarium agere in judicio ſuper juribus Vicariæ, acta judicii ipſi non obeſſent. *Felin. c. l. n. 7. declar. 3.*

§. V.

Utrùm excommunicatus poſſit ſtare in Iudicio?

XXXVII. Aſſertio 1. Quamvis excommunicatus non poſſit agere, ſeu convenire in judicio; poteſt tamen conveniri (ut reus) ne videatur ex ſua malitia commodum reportare, debet tamen per alium in judicio reſpondere. Ita ſtatutum habetur *in c. Intelleximus. 7. h. t.* Id autem intelligendum eſt de ligato excommunicatione maiore, non autem de minore, quæ non privat communione forenſi, vel aliâ hominum, ſed participatione Sacramentorum tantùm. *Imola hìc n. 1. & Abb. n. 4.* Sed neque diſpoſitio huius c. locum habet in ſuſpenſo, vel interdicto, quò minùs agere poſſint in judicio, quia illis non eſt interdicta communio cum aliis. *Abb. hìc n. 14. & Felin. n. 10.*

XXXVIII. Porrò pro declaratione huius c. Notandum primò. Excommunicatus in alia cauſa, quàm excommunicationis ſuæ, non poteſt agere in Iudicio. *c. Decernimus. 8. ibi, Ab agendo. de ſent. excommun. in 6.* ſive civiliter, ſive criminaliter: nam excommunicatus accuſare non poteſt, ſive agat in judicio ſeculari, ſive Eccleſiaſtico, nec per ſe ipſum, nec per alium, ſcilicet procuratorem, *juxta reg. jur. 67. in 6.* Quod alicui ſuo non licet nomine, nec alieno licebit. &, Procurator nihil agit, niſi nomine domini. *Suar. diſ. 16. de cenſur. ſec. 3. n. 2. & 4. Barboſ. in cit. c. Intelleximus. n. 3. 4. & 5.* ubi plures ampliationes refert. Quòd ſi excommunicatus non toleratus, ſeu vitandus agere velit in Iudicio, à Judice ex officio repelli debet, etiamſi exceptio contra illum à Reo non opponatur. Si verò toleratus ſit, poteſt quidem à Judice repelli, ſi excommunicatio publica, ſeu notoria ſit; ſed non debet, niſi Reus de excommunicatione excipiat contra Actorem, eámque, ſi notoria non ſit, intra octo dies demonſtret. *c. 1. de except. in 6. Suar. c. l. n. 2.* Ratio eſt, quia, ſive actor denunciatus ſit, ac vitandus, ſive non, imò ſive ſit publicè, ſive occultè excommunicatus, non poteſt agere in Iudicio, quia ipſe ſemper tenetur, quantum in ſe eſt, vitare alios, neque ipſi conceſſum eſt ullum privilegium: Jure autem novo poſt *Concilium Conſtant. Extravag. Ad evitanda.* hoc eſt diſcrimen inter excommunicatum vitandum, & non vitandum, quòd ille vitari, ac repelli ab agendo debeat: iſte autem poſſit, cùm nihil de antiqui Juris rigore in favorem excommunicati remiſſum ſit; quamvis non debeat repelli, cùm nec Judex, nec pars illum vitare teneatur. *Suar. c. l. n. 5.* Quin imò non tantùm Judex, & Adverſarius, ſed etiam Notarius, vel quicunque alius poteſt actorem excommunicatum à Iudicio repellere, ut tradit *Gl. recepta in cit. c. 1. de except. in 6. & Decius in cit. c. Intelleximus. n. 19. h. t.* ubi generalem doctrinam ponit, quòd in his caſibus, in quibus Judex ex officio ſupplere debet, etiam tertius, cuius propriè, ſeu privatim non intereſt, propter bonum publicum admittendus ſit.

Notandum ſecundò. Etſi excommunicatus regulariter non poſſit ſtare in Iudicio, ut actor, poteſt tamen agere in cauſa ſuæ excommunicationis. *Arg. c. 1. de reſcript. in 6.* ubi dicitur, reſcriptum impetratum ab excommunicato non valere, niſi in cauſa excommunicationis ſuæ. ergo etiam in cauſa excommunicationis propriæ excommunicatus admitti debet ad agendum in Iudicio, ita tamen, ut, ſi probare intendat, excommunicationem injuſtè, ſeu illicitè in ſe latam eſſe, non negando tamen, validè latam eſſe, non admittatur ad agendum, niſi priùs abſolvatur, & promittat, ſe Eccleſiæ mandatis pariturum, poſtea autem, receptis utrinque probationibus, cognoſcendum erit, juſténe, an injuſtè excommunicatus fuerit. Si verò intendat probare, excommunicationem etiam fuiſſe ipſo jure nullam, ut quia poſt interpoſitam appellationem lata fuit, vel quia intolerabilem juris errorem continet, tum admittendus eſt ad probandam inten-

intentionem ſuam in Iudicio, ut ex probationibus conſtet, an actor ſit abſolvendus ab excommunicatione, vel non ligatus declarandus: adeóque, ante omnia, Iudex cognoſcere debet de valore excommunicationis; quia ſi irrita eſſet, fruſtra abſolveretur, *juxta c. Cùm contingat. 36. de offic. deleg. & c. Per tuas. 40. de ſentent. excomm. Suar. cit. diſ. 26. ſec. 3. n. 1.* Sunt & alij caſus excepti, in quibus excommunicatus agere poteſt in Iudicio, veluti, quoties agitur de periculo animæ ipſius, ad illud evitandum admitti debet. *Abb. in c. Significaverunt. 11. num. 22. in fine. de except. Felin. ibid. n. 14.* ſaltem ex officio Iudicis, non ex jure ſibi competente. *Barb. in collect. hic n. 10.* Vel ſi periculum ſit in mora, ut ſi debitor ipſius ſit fugitivus, tum enim non agit omnino voluntariè. *Felin. in c. Cùm inter. 5. n. 16. de except.* Vel ſi excommunicatus impediatur facere ſibi permiſſa, ut ſi impediatur ire Romam ad impetrandum reſcriptum ſuper appellatione, quæ ipſi permiſſa eſt, tunc enim agere poteſt contra impedientes. *Abb. hic n. 7. & Felin. n. ult.* apud quem lores huiuſmodi limitationes videri poſſunt.

Notandum tertiò. Excommunicatus compelli poteſt ad reſpondendum tanquam reus in Iudicio, non tantùm in cauſa ipſius excommunicationis, ſed etiam in quavis alia, in qua fuerit conventus, quia alioquin ex contumacia ſua reportaret commodum, ſi vel ob debitum, vel ob crimen conventus ad reſpondendum cogi non poſſet, & alia omnia præſtanda, quæ Iudicio annexa ſunt. *Suar. cit. ſec. 3. n. 1.*

XXXIX. Notandum quartò: Excommunicatus tanquam reus in Judicio conventus, non poteſt actorem ſuum reconvenire. *c. Cum inter. 5. in fine. de except.* & docet Gl. *in cit. c. Intelleximus. V. Conveniri. h. t.* nam reconventio eſt reciproca petitio. *c. 2. de mut. petit.* adeóque non neceſſariæ defenſionis, ſed actionis rationem obtinet, & ad novæ cauſæ voluntariam perſecutionem ſpectat: quod intelligi debet de reconventione propriè dicta, per quam objicitur Actori id, quod eſt extra cauſam in Judicium deductum: ſecus autem eſt, ſi id, quod actori objicitur, ſubvertet cauſam Rei, ita, ut ad defenſionem ipſius pertineat; ut ſi reus excommunicatus actori petenti ſolutionem opponat, ſe jam ſolviſſe, & de ſolutione facta apochionem ab eo accepiſſe, ſed rurſum ab ipſo actore ablatam eſſe, vel laceratam: nam talis oppoſitio non habet rationem reconventionis, ſed defenſionis, quæ licita eſt Reo excommunicato, ut mox dicetur. *Suar. c. ſec. 3. n. 3.*

Notandum quintò. Licèt Reus excommunicatus reconvenire non poſſit actorem, poteſt tamen contra illum excipere, ſi & ipſe ſit pariter excommunicatus: tum quia illa non eſt propriè dicta reconventio, ſed defenſio: tum quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, & Rei; ideóque, quando uterque eſt excommunicatus, actor, & reus; cauſa Rei favorabilior cenſenda eſt: tum denique, quia excommunicatus prohibetur communicare etiam cum alio excommunicato, juxta communem opinionem. *Decius cit. c. Intelleximus. n. 18. h. t. Suar. cit. ſec. 3. n. 3.* Similiter poteſt excommunicatus condemnatus à ſententia Judicis appellare, & appellationem proſequi; recuſare Iudicem ſuſpectum, excipere contra teſtes, & alia omnia agere, quæ neceſſaria ſunt ad ſe defendendum in Iudicio. *Gl. in cit. c. Intelleximus. in fine. Suar. cit. ſec. 3. n. 3. & ſec. 4. n. 2. & 3.* ne alioquin accidat, ut innocentes condemnentur, ſi neceſſaria remedia defenſionis ipſis denegentur. Sed & excommunicatus conventus de ſolvendo debito compenſationem objicere poteſt, ſi debita ſuâpte naturâ ſint compenſabilia, nam compenſatio moraliter cenſetur eſſe quædam ſolutio, *juxta l. 76. ff. de V. S.* ubi dicitur, dediſſe cenſendus eſt etiam is, qui permutavit, vel compenſavit: conſtat autem, eum, qui ſolutionem factam objicit, jure defenſionis, ſeu exceptionis uti, cùm exceptio non ſit aliud, quàm actionis excluſio. ergo & is, qui compenſatione utitur, excipit, & ſe defendit. *Suar. c. l. de quo plura infrà Tit. 25.*

XL. Notandum ſextò. Quod dictum eſt, excommunicatũ, tanquam reum, ſtare poſſe in judicio, id intelligendum eſt de reo neceſſario, qui per ſpecialem, vel ſaltem generalem citationem ad Iudicium vocatur, & venire compellitur: non autem de reo voluntario, qui non citatus, ultro, & voluntariè ad Iudicium venit, pro ſuo commodo, cùm poſſet non comparere; vel non vocatur, niſi ſub conditione, ſi voluerit comparere; vel, ſi ei commodum fuerit: nam talis reus excommunicatus non eſt admittendus ad Judicium, ut colligitur *ex cit. c. Intelleximus.* & docet *Suar. cit. diſ. 16. ſec. 4. n. ult. & alij communiter.* Quare ſi aliquis voluntariè ſe ſubjiciat Iudicio, petendo v. g. ut alter crimen, de quo ipſum infamavit, in Iudicio probet; ſin minùs, ſilentium ei imponatur, *juxta l. Diffamari. 5. C. de ingenuis.* tali caſo, reus excommunicatus non eſt admittendus, ſed obſtabit ei exceptio excommunicationis, cùm agatur de commodo Rei, & ipſe cœperit agere contra aliũ, qui eum diffamavit, quamvis poſtea in ea lite, ſe gerat, ut reus. *Abb. in cit. c. Intelleximus. n. 12. Suar. c. l.* Sicut & vice verſâ, ſi actor ſit neceſſarius, admitti debet ad agendum, tametſi excommunicatus ſit; ut ſi ipſemet actor excommunicatus, ſed toleratus, ſeu non vitandus, in Iudicio cauſam agere cœpit, nec repulſus ſit, poteſt poſtea à reo compelli, ut litem cœptam proſequatur, *juxta Authent. Qui ſemel. C. Quomodo, & quando Iudex &c.* quia aliàs ſequeretur abſurdum, quòd excommunicatio prodeſſet excommunicato, & obeſſet adverſario non excommunicato, quod eſſe non debet; & ratio eſt, quia hoc caſu non agitur de commodo actoris, ſed potiùs incommodo. *Abb. c. l. n. 12.* Similiter ſi quis in beneficio inſtituendus, vel electus confirmandus ſit, poteſt excommunicatus etiam vitandus ſe opponere contra inſtituendum, vel electum, propter neceſſariam defenſionem; ſi vel ipſe in beneficio jus habeat, quia à defenſione nullus excommunicatus repellitur; vel ſi agatur de publico bono Eccleſiæ ſuæ, cuius ipſe eſt membrum, ne indignus ad Prælaturam aſſumatur; ſicut tradit *Gl. in c. Exhibita. V. Excommunicationem. h. t. & ibid. Abb. num. 7.* Aliud eſt in actore voluntario, qui agere non compellitur, nam is in excommunicatione exiſtens ad agendum non admittitur; ut ex ſuprà dictis patet.

Atq; hinc infertur, quòd excom̃unicatus non ſolùm non poteſt ſtare in judicio, ut actor, ſed nec ut Judex, nec ut teſtis, nec ut advocatus, vel procurator, &c. quia diſpoſitio generalis *cit. c. 7. h. t.* quòd excommunicatus non poſſit ſtare in judicio, niſi ut reus, cùm ſit edita in odium excommunicati, non debet referri ad ullum caſum, qui cederet in favorem

excommunicati: nam, ſicut, quod ob gratiam alicujus conceditur, non debet in ejus diſpendium retorqueri; *Reg. Jur.* 61. *in* 6. ità vice verſâ, quod in alicujus odium, vel pœnam ſtatutum eſt, non debet in ejus favorem, vel commodum cedere. *Abb. in cit. c.* 7. *n.* 2. & 3. *h.t.*

XLI. Notandum ſeptimò. Reus excommunicatus poteſt per alium reſpondere in Judicio, ut patet ex *cit. c. Intelleximus. h. t.* adeòque poteſt validè, ac licitè procuratorem pro ſe conſtituere, qui eum defendat in Iudicio, idque etiam magis decens eſt, quàm ſi perſonaliter compareat in Iudicio. Utrùm autem compelli poſſit ad mittendum procuratorem loco ſui, dubitatur. Negat *Gl. hîc.* V. *Conveniri. Abb. ibid. n.* 7. & *Suar. cit. ſec.* 4. *n.* 6. poſſe cogi, ut procuratorem mittat, ſed poſſe per ſe ipſum reſpondere, & ſe defendere, ſi velit. Ratio eſt, quia plerumque negotia humana non tractantur fideliter, & accuratè per alium, & ideo reus excommunicatus, cui permiſſa eſt legitima defenſio, non debet cogi, ne per ſe ipſum poſſit reſpondere, & ſe defendere. Verùm per hoc ſolùm probatur, quòd, ſi cauſa ſit ardua, & reus excommunicatus nequeat habere idoneum procuratorem, eique debitum ſalarium dare, cogi non poſſit ad conſtituendum procuratorem, quia hoc caſu auferretur illi neceſſaria defenſio: alioquin verò, ſi cauſa non ſit ardua, & procurator idoneus haberi poſſit, cogi poteſt reus, ut per procuratorem reſpondeat, & ſe defendat; ut clarè colligitur ex *cit. c. Intelleximus.* ubi dicitur: *Debet per alium reſpondere*; Verbum autem, *Debet.* in propria ſignificatione acceptum importat neceſſitatem, ſeu obligationem reſpondendi per aliũ, & conſequenter prohibetur reſpondere per ſe: à propria autem ſignificatione verborum non eſt recedendum, ſine urgente neceſſitate. Sicut vice verſâ, ſi alicui imponatur in pœnam neceſſitas, ſeu obligatio agendi, vel reſpondendi per ſe ipſum, non poteſt id facere per alium. Eſt autem hoc ſpecialiter ſtatutum, ut reus excommunicatus reſpondeat non per ſe, ſed per procuratorem, propter vitandum periculum communionis, dummodo id ſine gravi ſuo incommodo fieri poſſit, ne afflicto nova addatur afflictio, neque hoc caſu tollitur reo excommunicato legitima defenſio, licèt ipſe perſonaliter in judicio comparere non poſſit, quia ſatis defenditur per procuratorem idoneum, quem, ut ſupponitur, habere poteſt. *Imol. in cit. c. Intelleximus. n.* 2. *Decius ibid. n.* 7.

Notandum octavò. Quòd dictum eſt, excommunicatum reum admitti debere ad reſpondendum in Iudicio, etiam per ſe ipſum, ſaltem ſi ſine notabili ſuo incommodo procuratorem habere non poſſit, id procedit, etiamſi reus in culpabili mora ſit petendæ abſolutionis ab excommunicatione, eámque petere nolit: quia Jus Canonicum abſolutè concedit reo excommunicato, ut reſpondere, & ſe defendere poſſit in Iudicio, & non exigit, ut priùs abſolvatur, vel ut per ipſum non ſtet, quò minùs abſolvatur; quamvis hoc Eccleſia præcipere potuiſſet. *Suar. cit. ſec.* 4. *n.* 9. Poſſet tamen hoc caſu Judex, præſertim Eccleſiaſticus, prohibere reum excommunicatum, ne per ſe ipſum compareat in Iudicio, niſi priùs abſolutionem impetrârit, ſed eum compellere, ut procuratorem conſtituat, per quem admitti poteſt, ac debet, quia tunc vitatur communicatio. *Suar. c. l. n.* 8.

XLII. Aſſertio 2. Etſi excommunicatus in Iudicio agere non poſſit, ſi tamen de facto agat, & per oppoſitam excommunicationis exceptionem non repellatur, omnia acta in Iudicio ſunt valida, ut apertè colligitur ex *c.* 1. *de except. in* 6. & *tradit Abb. in cit. c. Intelleximus. n.* 13. *h. t.* & *Felin. ibid. n.* 9. *Suar. cit. diſ.* 16. *de cenſ. ſec.* 3. *n.* 7. Idque procedit, ſive actor ſit occultè, ſive etiam publicè excommunicatus, quia notitia publica excommunicationis perſonam non reddit magis inhabilem. *Abb. c. l.* & *Suar.* Ratio eſt, quia, quamvis actor repellatur à judicio, eò quòd per excommunicationem privatus ſit communicatione forenſi, & omni aliâ hominum: nullum tamen Jus ſpeciale reperitur, per quod omnia ad petitionem excommunicati geſta in Iudicio reddantur irrita, quàm diu contra illum exceptio excommunicationis non opponitur; neque etiam actor eſt privatus Juriſdictione, quippe quæ non in ipſo, ſed in Judice exiſtit, ac proinde ob hanc cauſam acta illa non ſunt cenſenda irrita. *Suar. c. l.* Ubi addit, non tantùm in cauſis civilibus, ſed etiam in Eccleſiaſticis, acta Iudicij non reddi irrita ob excommunicationem actoris, quia neutrum Iudicium Jure irritatum ob hanc cauſam invenitur.

Limitat tamen id *Abb. c. l.* Ut ſolùm procedat, ſi excommunicatus agat in Iudicio coram Judice ordinario, vel delegato impetrato ab alio, quàm ab actore, vel etiam ab hoc, ſed antequam excommunicatus eſſet: non autem, ſi litiget coram delegato ab ipſomet actore, durante excommunicatione, impetrato: tum enim judicium non valet, quia reſcriptum ab excommunicato impetratum fuit nullum. *c.* 1. *de reſcript. in* 6.

Porrò citatio, aliáque acta Iudicij, non obſtante excommunicatione actoris, ſunt ſimpliciter valida, ita tamen, ut ſemper contra actorem objici poſſit exceptio excommunicationis, quâ objectâ, illa in effectu non obligant, ſed ſuſpenduntur, donec abſolutionem ab excommunicatione actor impetraverit; quâ impetratâ, poterit iterum in cauſa progredi: quòd ſi exceptio excõmunicationis non opponatur, acta Judicij valida manent. *Suar. c. l. n.* 8. Plura de exceptione excommunicationis dicentur infrà *tit.* 25.

§. VI.

An Iudex poſſit cogere partes ad perſonaliter comparendum in Iudicio, & an in eodem perſonæ principales per ſe ipſas, ea, quæ facti ſunt, proponere debeant?

XLIII. Aſſertio 1. Judex non poteſt ordinariè cogere partes, ne quidem delegatus Papæ, ut perſonaliter in judicio compareant: niſi ad hoc à Sede Apoſtolicâ ſpeciale habeat mandatum: vel niſi cauſa ſit criminalis: vel niſi ad juramentum de veritate dicenda, vel de calumnia præſtandum, vel ob aliam juris neceſſitatem requiratur, ut partes perſonaliter ſe ſiſtant coram Judice. Ita ſtatutum habetur in *c. Iuris.* 1. *h. t. in* 6. Ratio deciſionis eſt, quia

quia

quia ordinariè in cauſis civilibus, ac pecuniarijs partes per ſe, vel per procuratorem in Iudicio litigare poſſunt. *c. 2. ſupr. de procurat. & l. fin. C.* Eodem, ideóque non poteſt Judex partes compellere, ut perſonaliter coram ipſo in Iudicio compareant, quia indultum à Jure beneficium nemini eſt auferendum, juxta *reg. jur. 17. in 6.* Ex cauſa tamen rationabili Judex præcipere poteſt, ut actor, vel reus in Iudicio perſonaliter ſe ſiſtat; ut ex dicendis magìs patebit.

XLIV. Notandum primò, Quamvis in hoc c. ſolùm ſermo ſit de Judice delegato Papæ, tamen idem dicendum eſt de Judice ordinario, quòd non poſſit compellere partes ad comparendum perſonaliter in Judicio, niſi in certis caſibus, adeóque, quia de eo non erat ullum dubium, nulla etiam mentio hîc facta eſt: at verò de Judice delegato à Papa dubitatur, an non poſſit partes ad hoc cogere, quia delegatus gerit vices Papæ, & regulariter quoad cauſam ſibi delegatam, poteſt idem facere, quod ipſe Papa; ſicut ergo ipſe Papa, vel alius Princeps ſupremus compellere, & jubere poteſt, ut partes, quæ Juriſdictiooi ſuæ ſubſunt, perſonaliter in Iodicio ſe ſiſtant, nam ſubditus Superiori ſuo, ob juſtam caoſam, eum ad Iudicium vocanti parere, & comparere debet, ideo videbatur, quòd etiam delegatus Papæ, vel alterius Principis, partes ad comparendum perſonaliter cogere poſſit, *Gl. hîc in princ. & V. Judicem delegatum.* Verùm delegato non cenſentur eſſe omnia conceſſa, quæ Papa poteſt, ſed ſolùm omnia illa, ſine quibus cauſa ei commmiſſa expediri non poteſt. *c. Præterea. 5. de offic. deleg.* Ad quod non eſt neceſſarium, ut poſſit partes compellere ad perſonaliter comparendum in Judicio, cùm cauſa expediri poſſit, ſi compareant per procuratorem. *Gl. margin. hîc lit. A. & Anchar. not. 1.*

Notaudum ſecundò. Sunt tamen certi caſus, in quibus non ſolùm Judex ordinarius, ſed etiam delegatus Papæ, vel Principis compellere poteſt partes, ut perſonaliter ſe ſiſtant in Iudicio. Veluti Primò in cauſis criminalibus criminaliter intentatis, in quibus procurator intervenire non poteſt: bene autem, ſi de crimine agatur civiliter, *Gl. hîc V. Criminalis.* de quo plura dicta ſunt ſuprà. *l. 1. tit. 38. n. 31. & 32.* Item ſi Univerſitas ob crimen vocetur ad Judicium, procuratorem mittere poteſt, *Anchar. hîc not. 4.* quia per ſeipſam tota comparere non poteſt: aliud eſt, ſi aliqui ex communitate crimen committant; tum enim comparere debent, ſi perſonaliter citentur. Secundò ad præſtandum juramentum de veritate dicenda, & ad reſpondendum per illud ad poſitiones, & articulos, vel ad interrogatoria, *Gl. hîc V. Dicenda, juncta Gl. margin.* Tertiò ad juramentum calumniæ præſtandum à partibus principalibus, de eo, quod credunt, & æſtimant, *Gl. hîc V. Iuramento calumniæ.*

Quartò præter dictos caſus hîc expreſſos, etiam in alijs, in quibus id exegerit Juris neceſſitas, poteſt Judex etiam delegatus cogere actorem, vel reum ad perſonalem comparitiooem, ut ſi ipſe principalis ſtatum, & veritatem rei magìs perſpectam habeat, quàm procurator, vel aliàs magìs Idooeus ſit, juxta *cit. l. ult. junct. Gl. V. Iuſtiores. C. De procurat.* Vel ſi ſpecialiter examinare oporteat qualitatem perſonæ, maturitatem ætatis, Iudicij diſcretionem. *arg. l. 2. C. de his, qui ver. ætat. impet. Gl. pen. hîc, & Franc. n. 2.* Item, ſi indicia vehementia adſint contra reum, poteſt cogi, ut perſonaliter veniat, nam præſente reo, inſpecto ejus vultu, & quàm conſtanter reſpondeat, vel trepidè, faciliùs deprehendi poterit veritas. *Anchar. hîc not. 4.* Poterit tamen citatus ad perſonaliter veniendum ſe excuſare per procuratorem, allegatâ juſtâ cauſâ impedimenti ad non comparendum, ut quia ſenex, infirmus, vel valetudinarius, ita, ut nec equis vehi poſſit. *Franc. hîc n. 2. & alij apud Barb. hîc n. 4.*

XLV. Notandũ tertiò. Delegatus à Papa poteſt, non tantùm in caſibus hîc expreſſis, ſed etiã aliàs cogere partes ad perſonaliter comparendum, ſi ſpeciale ad hoc mandatum habeat, ut expreſsè dicitur in hoc c. quia tunc, ſicut Papa id poteſt, ita & ipſe ſimiliter, *Gl. hîc V. Speciale. Franc. n. 3.* Delegatus verò ab inferiore Papâ non poteſt citare perſonaliter, etiam ex ſpeciali commiſſione delegantis, niſi in caſibus hîc expreſſis, quia tunc non videtur, quòd cauſa aliàs poſſit commodè expediri, & ſicut Ordinarius tunc poſſet, ita & delegatus ab eo. *Franc. cit. loc.* Multò magis autem Judex ordinarius poteſt ſubditos ex cauſa rationabili compellere, ut coram ipſo perſonaliter ſe ſiſtant extra Judicium, ſi fortè egeat eorum conſilio, vel auxilio. *Gl. hîc V. In Judicio, & Anchar. not. 3. Franc. n. 4.*

Notandum quartò. Si Judex ordinarius, vel delegatus vocet partes ad perſonaliter comparendum in Judicio, non expreſſâ cauſâ in ipſa citatione; ea non valet, nec tenetur citatus in propria perſona venire, niſi cauſa ex tenore citationis ipſi innoteſcat. *Anchar. hîc not. 1. Franc. n. 3.*

XLVI. Aſſertio 2. Perſonæ principales ipſum factum non per Advocatos, ſed per ſe ipſas proponere debent in Iudicio; niſi ſint adeò ſimplices, & indiſcretæ, ut earum defectus per alios, de Judicis licentia, ſupplendus ſit. Ita habetur ſtatutum in *c. Paſtoralis. 14. h. t.* Ratio eſt, quia quiſque meliùs ſcire præſumitur, quæ ad ſe, ſeu factum proprium ſpectant, quàm ſciant Advocati, vel alij extranei. *c. Ab excommunicato. 41. & ibi Gl. V. de facto ſuo, de reſcript.* Quia ergo veritas ab ijs, qui eam meliùs ſciunt, inquirenda eſt, *c. Scriptum. 40. & ibi. Gl. V. Ubi nati de elect.* ideo ea, quæ in facto conſiſtunt, partes litigantes non per alios, ſed per ſe ipſas debent in Judicio proponere. *Hoſtienſ. hîc V. Ut principales.* ætatem enim habent, & de ſe loquantur. *Abb. hîc in fine.* Quin imò pars principalis etiam litem conteſtari debet per ſe, & non per Advocatum, quia litis conteſtatio fit per propoſitionem, & petitionem, ac reſponſionem ad illam. *Abb. hîc n. 1.* Et quia per litis conteſtationem principalis ſit Dominus litis, & quaſi contrahit cum adverſario, eique obligatur ad proſequendum Judicinm, ideo conſtare debet, an in ipſam litem conſentiat. Deinde debet principalis etiam per ſe reſpondere ad interrogationes Judicis, & poſitiones adverſarij, & non advocatus; ut tradit *Gl. in c. 1. V. Statuimus de confeſſ. in 6. Abb. hîc n. 8. & Decius n. 2.* Quamvis Advocatus intereſſe poſſit, ut caveat, ne per cavilloſam, obſcuram, aut æquivocam poſitionem clientulus decipiatur; ut monet *Hoſtienſ. hîc. V. Proponant. & Io. Andr. n. 3.*

XLVII. Notandum hîc præterea primò. Licèt Advocatus non poſſit proponere, quæ ad factum pertinent, nec ad ea reſpondere, ne ſubtilibus cavillationibus avertat clientulum à manifeſtanda veritate; *Hoſtienſ.*

Hoſtienſ. hîc. V. Non per Advocatos. ea tamen, quæ ad jus ſpectant, & in jure conſiſtunt, poteſt advocatus expedire, videlicet libellum, interrogatoria, & articulos probatoriales formare, poſitiones, & exceptiones ordinare, nam hæc ad jus pertinent, & ineptè formari poſſunt. *Hoſtienſ. hîc. V. Factum.* & *Io. Andr. n. 3. Abb. n. 7. in fine.* Verumtamen etiam ipſe principalis advocatum de ipſo facto, eiúſq; circumſtantiis inſtruere, & bene informare debet; cùm ex facto jus deſumendum ſit, ſive ſecundùm varietatem factorum, variæ actiones inſtitui, & varia jura depromi debeant. *Hoſtienſ. hîc. V. Factum.* & *Io. Andr. n. 4.* Eſt autem hîc ſermo ſolùm de advocato, non autem de procuratore: quia, cùm ipſe quoque litem conteſtetur, & dominus inſtantiæ litis efficiatur, c. 2. *de procurat. in 6.* adeò, ut etiam ſententia ferenda ſit in perſonam procuratoris, *l. 1. C. de ſentent. & interloc. omn. Iud.* ideo cenſetur eſſe perſona principalis, ita, ut ea, quæ in facto conſiſtunt, etiam in Iudicio proponere poſſit; cùm cuilibet regulariter ſit permiſſum conſtituere procuratorem, per quem proponat factum, & reſpondeat in Iudicio, & litem conteſtetur. *l. 3. ff. de procurat. Ioan. Andr. hîc n. 5. & Abb. n. 5.* ubi addit, ſi tamen dominus, ſeu principalis juſtior eſſet, quàm eius procurator, tunc Judex ex officio poſſet providere, ut ipſe dominus veniat ad reſpondendum per ſe. Quare caſus hîc excepti à *Gl. fin.* nihil faciunt ad rem, quia in illis non agitur de advocato, ſed de procuratore, per quem reſponderi poteſt in Iudicio etiam quoad ea, quæ in facto conſiſtunt. *Abb. hîc. n. 5. 6. & 7.*

Notandum ſecundò. Perſonæ ſimplices, quæ perfectam Iudicij, ſeu rationis diſcretionem non habent, poſſunt ſtare in Iudicio, agendo, & ſe defendendo, ita tamen, ut ea, quæ ſunt facti, proponere poſſint per Advocatos; ut habetur in fine huius c. quia ſimplicitati favendum eſt. Inter perſonas autem huiuſmodi ſimplices, & indiſcretas non numeratur amens, ſeu rationis impos, quia is non poteſt per ſe ſtare in Iudicio, ſed per procuratorem, ſeu curatorem litigare debet, qui proponet ea, quæ ad factum pertinent, & non Advocatus. *l. 1. ff. de curat. furioſ.* Neque etiam prodigus, poſtquam ei adminiſtratio bonorum eſt interdicta, in Iudicio per ſe contendere poteſt, ſed per procuratorem, ſeu curatorem ei datum. *cit. l. 1.* qui ſupplebit eius defectum, proponendo etiam ea, quæ facti ſunt; ſed antequam adminiſtratio bonorum interdicta eſt prodigo, ſi manifeſtè conſtet, eſſe dilapidatorem rerum ſuarum, numerari poteſt inter perſonas indiſcretas, de quibus hîc eſt ſermo, adeóque etiam ea, quæ ad factum pertinent, per Advocatum in Iudicio proponere poterit. *Abb. hîc n. 7.* Porrò perſonæ huiuſmodi ſimplices, & indiſcretæ, etſi non ſint omnino integræ ad ſtandum per ſe in Iudicio, quia indigent, ut ſuppleatur earum defectus per Advocatum: attamen ad alios actus legitimos, & extrajudiciales admitti debent, ita, ut v. g. teſtamentum condere, & matrimonium contrahere poſſint. *Decius hîc n. 3. not. 3.*

§. VII.

An, qui promiſit, ſe litigaturum coram Iudice, ſi poſtea non compareat ad litigandum in Iudicio, cenſendus ſit contumaciter abeſſe, & puniri poſſit tanquam contumax?

XLVIII. De hoc agitur *in c. Quodvultdeo. 1. h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio Africano c. 54. Nam, cùm Quodvultdeus Epiſcopus Centurienſis, ad petitionem adverſarij, in Concilium introductus fuiſſet, interrogatus fuit, an cum adverſario ſuo velit experiri (quod hîc ſumitur pro defendere, ſeu reſpondere in Iudicio, licèt aliàs etiam ponatur pro agere, ut notat *Gl. hîc. V. Experiri.*) primò id promiſit: ſed altero die renuit, & diſceſſit. Quare Concilium ſtatuit, ac decrevit, ut nullus eidem (Epiſcopo) communicet (& ſic fuit excomunicatus) donec ſatisfactione præmiſſâ, fuerit abſolutus: at verò Epiſcopatum ipſi de jure adimi non poſſe, antequam cauſa ſit finita.

XLIX. Notandum primò. Quamvis *Decius hîc lect. 1. n. 4.* aliique nonnulli putent, Concilium hoc fuiſſe univerſale, ſeu oeconomicum, probabilius tamen eſt, fuiſſe provinciale tantùm, ut fusè probat *Beroius hîc n. 7. & ſeqq.* ubi reſpondet ad argumenta Decij, & *Barboſ. in prætermiſſ. & addit. ad Collect. n. 7. & ſeqq.* Poterat autem olim Concilium provinciale omnes cauſas Epiſcoporum etiam criminales cognoſcere; ut colligitur *ex hoc c.* & tradit *Gl. ibid. V. Interrogatus.* quamvis criminales definire non potuerit Concilium Provinciale, inconſulto Romano Pontifice. *c. Accuſatus. 5.* & *c. Quamvis. 7. cauſ. 3. q. 6.* Sed hodie hoc mutatum eſt *per Concil. Tridens. ſeſſ. 25. c. 5. de reform.* quoad cauſas criminales graviores, quæ privationem, vel depoſitionem merentur; eæ enim reſervatæ ſunt Papæ, ut ab eo ſolo cognoſcantur, ac terminentur: minores verò cauſæ criminales Epiſcoporum in Concilio tantùm provinciali cognoſci, ac terminari debent, vel à deputandis per Concilium Provinciale. Porrò, quamvis Concilium Generale recuſari non poſſit, quod errare non poteſt, nec ab eo appellari: Provinciale tamen tanquam ſuſpectum recuſari poteſt, quale erat hoc Africanum, quia ab illo appellari poteſt, quamvis non facilè contingere ſoleat, ut totum Concilium, vel Univerſitas fiat ſuſpecta. *Abb. hîc. n. 14. & Dec. in 1. lect. n. 16. contra Gl. hîc. V. Interrogatus*; & ſumitur *ex c. ult. cauſ. 3. q. 5. & Clem. 2. de ſent. & re judic.* ubi tota civitas fuit recuſata, ergo & Concilium Provinciale poteſt, cùm nullo jure cautum ſit, ne recuſetur. *Barb. hîc in prætermiſſ. n. 19. & ſeqq.*

L. Notandum ſecundò. Si quis coram Iudice ſedente pro Tribunali promittat, ſe cum adverſario litigaturum, etiamſi lis nondum fuerit conteſtata, non poteſt poſtea exceptionem fori declinatoriam opponere, & Iudicem recuſare, niſi nova cauſa ſuperveniat, vel antiqua, quæ latebat, & ignorabatur, detegatur. *Abb. hîc. n. 5.* idémque de confeſſione facta co-

ram

ram Iudice ſedente in loco Iudicij docet *Abb. in c. At ſi Clerici. 4. n. 6. h. t. Arg. l. Voluit. 4. ff. de interrog. in jure faciend.* Quare conſultum eſt, ut Judex Reum citatum ad comparendum in loco Iudicii, coram ſe, & præſente adverſario, interroget, an litigare velit, néc-ne? ſi enim reſpondeat, ſe litigaturum, non poteſt poſtea ampliùs recuſare Iudicem. *Abb. c. l.*

Sed obſtare videtur *text. in l. Si convenerit. 18. ff. de juriſd.* ubi dicitur: Si quis promiſit, litigare coram certo Iudice, poteſt, mutatâ voluntate, reſilire, ſi Iudex ille nondum ſit aditus. Reſpondent communiter DD. *apud Abbat. hìc. n. 17.* quòd lex illa loquatur de eo, qui conſenſit in alienum Iudicem; hoc *c.* verò de eo, qui conſenſit in Iudicem proprium: nam ibì fuit factum pactum de danda, ſeu proroganda juriſdictione in Iudicem non ſuum, quo caſu licet reſilire, ante litem conteſtatam: in hoc verò c. agitur de pacto non declinandi juriſdictionem ſui Judicis, qui fortè ob aliquam legitimam cauſam recuſari potuiſſet; vel ex privilegio, à quo recedere non licet, poſtquam ſemel in Iudicem conſenſit, niſi ex nova cauſa ſuperveniente. Alij reſpondent, quòd illa lex loquatur de nuda conventione, ſeu pacto; ut colligitur ex verbo, *Convenerit:* in hoc verò c. ſit ſermo de ſolemni ſtipulatione, quia reus interrogatus reſpondit, & promiſit, ſe litigaturum, à qua reſilire non licet. *Barboſ. in Collectan. hìc n. 6.* ſicut etiam *in l. pen. C. de pact.* non de nudo pacto eſt ſermo, ſed de pacto adjecto in ipſo contractu, vel in continenti pòſt, quod obligationem parit. *l. In bonæ fidei. 13. C. eod. Fachin. l. 1. controv. c. 61.*

Notandum tertiò. Contumax in non comparendo, vel ſi ante tempus, aut ſine licentia Iudicis diſcedat, poteſt excommunicari, etiamſi Epiſcopus fuerit; ut patet ex hoc c. nec debet abſolvi ab excommunicatione, niſi præmiſsâ ſatisfactione: poteſt etiam privari reditibus beneficij, cùm non ſerviat Eccleſiæ, non tamen ipſo beneficio, cùm non debeat duplici pœnâ affici. *Abb. hìc n. 6. & 8.* Multò minùs Epiſcopatus propter hujuſmodi contumaciam alicui adimi poteſt, niſi per annum in contumacia perſtiterit. *c. Rurſus. 36. & c. ſeq. cauſ. 11. q. 3.* Maximè ſi lis non fuerit conteſtata. *Gl. fin. hìc.* Nec refert, quòd in tali huius c. nulla præceſſerit monitio, quæ requiritur ad contumaciam, & conſequenter excommunicationem incurrendam: quia, ſi notoriè conſtet de contumacia, ſeu inobedientia ſubditi nolentis obedire Eccleſiæ, poteſt excommunicari, ſine alia prævia monitione. *c. Venerabilibus. 7. §. Porrò de ſent. excomm. in 6.* ſicuti in caſibus huius c. Epiſcopus interrogatus in judicio publicè dixit, ſe velle reſpondere apud Concilium; & tamen ſequenti die publicè in eodem dixit, id ſibi non placere, & publicè diſceſſit, adeòque notoria fuit eius contumacia. *Barboſ. in prætermi. hìc num. 17.*

SECTIO II.

DE CAUSIS, QUAS IUDICARE, & cognoſcere poteſt Iudex, tum ſecularis, tum Eccleſiaſticus.

§. I.

An Iudex ſecularis tractare, & cognoſcere poßit cauſas Eccleſiaſticas?

Præmittendum, quòd negotia, & cauſæ Eccleſiaſticæ dicuntur, quæcunque ad Eccleſias, vel perſonas Eccleſiaſticas ſpectant: & harum cauſarum aliæ ſunt merè, ac propriè ſpirituales, quæ propriè ſpectant ad ſpirituale regimen Prælatorum Eccleſiæ, ut ſunt cauſæ beneficiariæ, decimales, matrimoniales; & univerſim omnes illæ, quæ vel ad Dei cultum, vel ad ſpiritualem animarum ſalutem, & à peccatis curationem ſpectant. Aliæ ſunt merè temporales, ut quæ ſunt de Eccleſiaſticorum dominio, contractibus, teſtamentis, ac ſimilibus: & rurſum aliæ ſunt civiles, aliæ criminales. *Abb. in c. 2. h. t. n. 2. not. 3.* & alij Canoniſtæ communiter, de quibus ſingulis nunc agendum.

LI. Aſſertio 1. Non poteſt Iudex laicus cognoſcere cauſas merè ſpirituales, neque propriâ auctoritate, neque ex commiſſione, ſeu delegatione Prælatorum Eccleſiaſticorum, exceptâ plenitudine poteſtatis Papalis, per quam laico tales cauſæ committi poſſunt. Sumitur ex *c. Decernimus. 2. h. t.* quod eſt deſumptum ex Synodo Eugenij Papæ, ubi generaliter decernitur, ut laici Eccleſiaſtica negotia tractare non præſumant. Sed Epiſcopi, Abbates, Archiepiſcopi (in antiqua compilatione legitur, Archidiaconi. *Gl. marg. hìc.*) aliique Eccleſiarum Prælati de negotiis Eccleſiaſticis, maximè de illis, quæ ſpiritualia ſunt, ſecundùm laicorum judicium diſponere non debent, neque propter eorundem prohibitionem, ſeu oppoſitionem, juriſdictionem Eccleſiaſticam exercere intermittant. Ratio eſt, quia laicis nulla eſt attributa poteſtas diſponendi de rebus Eccleſiaſticis, quos obſequendi manet neceſſitas, non auctoritas imperandi, *c. 1. diſ. 96. c. Eccleſia. 10. de Conſtitut. c. fin. in princ. de reb. Eccleſ. non alien.* nam juriſdictio Eccleſiaſtica eſt diverſa à ſeculari, eique nullo modo ſubordinata, ſed ſuperior illâ. *Extrav. unic. de major. & obed. inter communes.* Quamvis autem laici non poſſint tractare cauſas ſpirituales auctoritate propriâ: poſſunt tamen illas tractare ex delegatione, ſeu commiſſione Papæ. *Gl. hìc. V. Non præſumant.* non autem à Prælatis inferioribus delegari poſſunt laicis cauſæ ſpirituales, ut dictum *ſuprà l. 1. tit. 29. n. 34.* quia ſolus Papa ex plenitudine poteſtatis ſuæ poteſt reddere habiles laicos ad tractandas res ſpirituales, ad quas, ſecundùm ſe, ſunt inhabiles. *Decius in cit. c. 2. n. 5. h. t.* Porrò nomine Prælati Eccleſiaſtici hìc propriè intelliguntur, qui juriſdictionem ordinariam habent. *Gl. fin. hìc. & Abb. n. 16.*

LII. Hinc infertur, quòd Judex ſecularis, neque de Jure patronatûs cognoſcere, ſeu judicare poteſt, quia vel ſecundùm ſe, & ex natura ſua, ſeu objecto, adeòque intrinſecè res ſpiritualis eſt, ut plures DD, exiſtimant, de quo ſuo loco: vel ſaltem eſt quid antecedenter annexum cùm ſpiritualibus: ideòque eius cognitio ad Iudicem Eccleſiaſticum pertinet, ut conſtat *ex c. Quantò. 3. h. t.* ubi Papa Alexander III. ad Regem Angliæ ſic reſcribit: Cauſa juris patrona-

„ tûs ita conjuncta eſt, & connexa ſpiritualibus cauſis, „ ut nō niſi in Eccleſiaſtico Iudicio definiri poſſit. Ratio eſt, quia Jus patronatûs ordinatur ad ſpiritualem beneficij collationem, vel inſtitutionem præſentati; ideóque eſt cauſa ſaltem extrinſecè ſpiritualis, propter connexionem cum re ſpirituali: de connexis autem, ſeu acceſſoriis idem debet eſſe judicium, ac diſpoſitio, *c. 3. de conſtit.* & quæ religioſis adhærent, religioſa ſunt, *l. 43. ff. de rei vind.* & cùm jus patronatûs ſit aliquid quodammodo mixtum ex ſpirituali, & temporali, ideo aſſumit, & ſequitur naturam ſimplicis dignioris, videlicet rei ſpiritualis: dignius enim ad ſe trahit minùs dignum, ejúſque cognitio potiùs ad Iudicem Eccleſiaſticum, quàm ſecularem ſpectat. *Gl. hic. V. Connexa.* & *Abb. n. 1. 2. & 3.*

Neque obſtat, quòd, ſicut laicus non poteſt poſſidere Jus merè ſpirituale, v. g. Jus decimandi. *c. Cauſam. 7. de præſcript.* & tamen poteſt poſſidere, vel quaſi poſſidere Jus ſpirituali annexum, videlicet Jus patronatûs, ſecundùm *Gl. fin. hic communiter receptam*, ita ſimiliter, quamvis Judex ſecularis non poſſit cognoſcere, & tractare cauſam merè ſpiritualem, poterit tamen cauſam ſpirituali annexam. Reſpondetur enim neg. conſeq. quia laicus poſſidet quaſi Jus patronatûs, quod ſpirituali annexum eſt, ex ſpeciali conceſſione, & gratiâ Eccleſiæ: adeóque eſt gratia, & beneficium laicis ab Eccleſia conceſſum, ita quidem, ut, ſi patroni intra debitum tempus præſentare Clericum negligant, ordinatio, ſeu inſtitutio ad Epiſcopum ſpectet, juxta c. *Quoniam. 3. de Jure patron.* Ergo pari ratione cognoſcere, & judicare de Jure patronatûs ad Judicem Eccleſiaſticum ſpectat. *Hoſtienſ. hic & Abb. n. 4.* Neque enim Jus patronatûs ita ab Eccleſia eſt conceſſum laicis, & in eos translatum, quin adhuc ejus Judicio, & diſpoſitioni ſit ſubjectum, ut colligitur ex cit. c. 3. ibi: *Poteſtate, in qua eos* (ſcilicet patronos) *Eccleſia hucuſque ſuſtinuit*, de Jure patron. Neque conceſſio hæc à Jure communi exorbitans, & ex gratia facta laicis extendi debet, maximè in præjudicium Eccleſiæ. *Abb. hic n. 8.*

LIII. Ceterùm, quòd dictum eſt, Judicem ſecularem non poſſe cognuſcere cauſam Juris patronatûs, id intelligi debet per ſe, ac principaliter; nam acceſſoriè, ac ſecundariò poteſt: ſicuti enim venditâ univerſitate, ſeu dominio bonorum, v. g. caſtro cum ſuis pertinentijs, acceſſoriè etiam tranſit in emptorem Jus patronatûs, quod adhæret illi dominio, *c. Ex litteris. 7. de Iur. patron.* licèt aliàs ſecundùm ſe vendi nequeat: ita, quamvis Judex ſecularis non poſſit per ſe, ac principaliter judicare de Jure patronatûs; poteſt tamen acceſſoriè, proferendo ſententiam, per quam condemnetur poſſeſſor ad tradendum dominiū, ſeu caſtrum venditum, unâ cum omnibus Juribus annexis, etiam Jure patronatûs, quamvis nec in libello, nec in ſententia fieri debeat expreſſa mentio de Jure patronatûs, quia aliàs cenſeretur de eo judicare velle principaliter. *Abb. in cit. c. 3. n. 9. h. t. & ibid. Decius n. 6.* Sic etiam Princeps ſecularis, v. g. Imperator, confiſcando omnia bona alicuius, ob crimen perduellionis, ſive læſæ majeſtatis, conſequenter etiam privat reum Jure patronatûs bonis illis annexo, licèt directè, ac per ſe illum privare non poſſet, ut docet *Gl. in c. Filijs. 32. V. Propinquis cauſ. 16. q. 7. Abb. & Decius locis citt. contra Felin. ibid. n. 3.*

LIV. Simili ratione ad Eccleſiaſticum Judicem ſpectat cognoſcere, & judicare de Jure ſepulturæ, ut docet *Abb. in cit. c. Quanto. 3. n. 10. h. t.* Quia hoc Jus, ſecundùm ſe, eſt ſpirituale, vel ſaltem ſpirituali annexum, ad quod ordinatur, videlicet ad locum ſacrum, Eccleſiam, vel cœmeterium. ad eundem autem Judicem pertinet judicare de principali, & connexis. Et quamvis laicus poſſidere poſſit Jus ſepulturæ in loco facto Religioſo ex eo, quòd in illum illatum ſit corpus hominis mortui, juxta *l. 1. ff. de mortuo inferend.* propriè tamen laicus non poſſidet, nec quaſi, ſepulchrum exiſtens in loco ſacro, Eccleſiâ, vel Cœmeterio, ſed ſolùm ex permiſſione Eccleſiæ laici tolerantur in quaſi poſſeſſione Juris ſepulturæ. *Abb. c. l.* Porrò ad Iudicem Eccleſiaſticum ſpectat cognoſcere, & judicare de Jure ſepulturæ, ſive agatur actione reali, & quæratur, an, vel cui Jus ſepulturæ in aliquo loco Eccleſiæ, vel Cœmeterij competat: ſive intentetur actio perſonalis; ut ſi quis promiſerit alteri, ejúſq; heredibus Jus ſepulturæ in ſepulchro majorum ſuorum, & dubitetur, an hæc promiſſio valeat? ad Eccleſiaſticum forum pertinet id decidere: quia eſt promiſſio facta de ſepultura in loco ſacro. *Abb. hic n. 11.* Sin autem tantùm ſit controverſia de facto, an Titius promiſerit Cajo Jus ſepulturæ, néene; vel de impenſis funeris: etiam ſecularis Judex cognoſcere poterit. *Abb. c. l. & Alexand. in cit. c. Quanto. n. 16. h. t.*

LV. Aſſertio 2. Negotia, & cauſas merè temporales Eccleſiarum, & perſonarum Eccleſiaſticarum laici tractare poſſunt, ita tamen, ut nulla ſuper ipſos Clericos præeminentia, gubernatio, aut poteſtas eis conferatur. *Abb. in cit. c. 2. n. 10. h. t. & ibid. Decius n. 9. Silveſt. V. Laicus. q. 1.* Quare non prohibetur Prælatus, vel Capitulum, Sede vacante, laicum conſtituere Oeconomum, committendo illi curam, & adminiſtrationem redituum temporalium, vel præficiendo illum fabricæ Eccleſiæ, ut reditus annuos recipiat, & expendat, obligatúſque ſit rationes reddere Prælato Eccleſiaſtico: quia, licèt ipſum Jus percipiendi redditus, & obventiones Eccleſiaſticas ſit quid ſpirituale, non tamen ipſi reditus. Accedit, quòd laici in his magis ſint experti, quàm Clerici. Verùm non poteſt hujuſmodi officium, ſeu cura colligendi proventus temporales Eccleſiæ committi laico, ſi talis collector conſtitui ſoleat, non ut merus executor, ſeu miniſter, ſed ita, ut auctoritatem, ſeu præeminentiam aliquam habeat ſuper ipſos Clericos; ut notat *Abb. in cit. c. 2. n. 10. & 11. h. t.* Sed neque poteſt laicus conſtitui generalis Adminiſtrator omnium bonorum temporalium, & Jurium ſpiritualium Eccleſiæ, vel perſonarum Eccleſiaſticarum, ita, ut omnia auctoritativè gubernet. *Abb. c. l. n. 9.*

LVI. Aſſertio 3. Non poteſt laicus, auctoritate propriâ, tanquam Judex ordinarius, vel quaſi ordinarius, cognoſcere cauſas Judiciales pecuniarias, ſeu merè civiles, quæ inter Clericos, vel contra Clericos, aut Eccleſias à laicis moventur: poteſt tamen tanquam Judex delegatus, ſive ex commiſſione Epiſcopi, aut alterius Prælati Eccleſiaſtici. ita *Gl. in cit. c. 2. V. Non præſumant. h. t. & ibid. Abb. n. 4. & 5. Decius n. 5. Felin. n. 1.* Prima pars colligitur ex *cit. c. 2.* Et ratio eſt, quia nemo poteſt tanquam Judex ordinarius judicare, vel condemnare alios, niſi

ex of-

ex officio proptio habeat ſuperioritatem, & poteſtatem aliquam in illos, qualem non habet laicus in Clericos, vel Eccleſias, adeòque nec poteſt, ut Judex ordinarius, cognoſcere, vel judicare cauſas etiam civiles Clericorum, vel Eccleſiarum: nam laici noo præeſſe, ſed ſubeſſe potiùs debent Clericis, ſeu Eccleſiaſticis perſonis, quarum dignitas major, & altior eſt. *c. Duo ſunt, 10. diſ. 96.* Ratio 2. Partis eſt, quia Judex delegatus quaſi proptium nihil habet, ſed utitur auctoritate, & Juriſdictione delegantis. *l. 1. §. 1. ff. de offic. ejus, cui mand. eſt Iuriſd.* Et ſic Juriſdictio, quam exercet laicus in Clericos, vel Eccleſias, ex delegatione Prælati Eccleſiaſtici, cenſenda eſt potiùs Eccleſiaſtica, quàm ſecularis. Veruntamen ad Univerſitatem cauſarum civilium, quæ inter Clericos, vel Eccleſias decidendæ ſunt, laicus noo poteſt conſtitui delegatus, nec ea illi delegati poteſt; ut ex communi docet *Felin. in cit. c. 2. n. 1.* Quia Juriſdictio delegata ad Univerſitatem cauſarum æquiparatur ordioariæ, vel quaſi ordiuaria cenſetur, ut alibi dictum.

Sed objici poteſt. Clericus noo poteſt conſentire in laicum Iudicem, etiam cum licentia, & conſenſu Epiſcopi. *c. Significâſti. 18. infr. de for. compet.* Ergo neqne ex commiſſione Epiſcopi poteſt laicus eſſe Judex Clerici. Reſp. Neg. cooſeq. qoia priore caſu, prorogatur Juriſdictio ordinaria io laicum, & ſic laicus judicaret Clericum Jure proprio, quod fieri non poteſt, nec quidem cum conſenſu Epiſcupi. *cit. c. Significâſti.* Et ſi ab ipſo appellatio fieret, appellaretur ad Superiorem ipſius laici: ſecus eſt in poſteriore caſu, quia delegatus utitur Jure, & vice delegantis, cùm nihil habeat proprium, & ſic Juriſdictio delegati ab Epiſcopo cenſetur eſſe Eccleſiaſtica, quia is judicat nomine, & auctoritate delegantis Epiſcopi, ad quem etiam à delegato appellandum eſt. *Abb. in cit. c. 2. n. 5.*

LVII. Porrò, quod dictum, laicum non poſſe tanquam Judicem ordioarium cognoſcere cauſas civiles Clericorum, id limitari debet, niſi ſint cauſæ feudales, nam de his cognoſcere poteſt, ac debet Dominus feudi, ſive is ſit laicus, ſive Eccleſiaſticus, dummodo actor coram illo poſſit juſtitiam conſequi, alioquin Judex ordinarius loci adiri poterit; ut conſtat ex *c. Ceterùm. 5. h. t.* Nam ſi aliqui obtineant feudum ab Eccleſia, v. g Monaſterio aliquo, ortâ controverſiâ inter vaſallos circa feudum, ordinarius Judex, v. g. Epiſcopus loci non poteſt de illo cognoſcere, multò minùs ſententiam excommunicationis, vel interdicti in vaſallos ferre, aut promulgare, ſed cauſa illa, ſeu quæſtio feudalis coram Domino feudi (qui in caſu præſenti eſt Abbas Monaſterij; idem tamen dicendum, ſi laicus eſſet Dominus feudi) tractari, & cognoſci debet, nec Ordinarius ſe immiſcere poteſt, dummodo dominus feudi velit adminiſtrare juſtitiam inter vaſallos, & ipſi etiam parati ſint reſpondere coram illo. *Gl. hic V. Quàmdiu parati.*

LVIII. Notandum primò. Dominus feudi habet Juriſdictionem ordinariam à lege ſibi conceſſam in cauſa concernente feudum, de qua inter duos vaſallos orta eſt controverſia; ut habetur in *Conſtit. Imperialem. in fine. l. 2. feud. tit. 55. de prohib. feudi alienat. per Frider.* Lex autem tribuit Juriſdictionem ordinariam. *Abb. hic n. 1. & 2.* Idque procedit, ſive feudum proveniat ab Eccleſia, ſive à laico: nam ſi Eccleſia, vel Clericus ſit Dominus directus feudi, habet Juriſdictionem, quoad feudum, etiam io Clericos vaſallos, excluſo Epiſcopo, ſeu Ordioario loci; ut colligitur ex hoc c. *& ex c. Verùm. 7. de for. compet. Abb. hic n. 6.* Quia Juriſdictio attributa eſt Domino feudi privativè, reſpectu Iuriſdictionis Ordinarij. Si verò Eccleſia, vel Clericus habeat feudum à Principe ſeculari, licèt in alijs cauſis non poſſit conveniri, niſi coram ordinatio Judice Eccleſiaſtico, *c. Cùm ſit. 8. de for. compet.* tamen in caſu, ſeu quæſtione feudali conveniri, & reſpondere debet coram Domino feudi: quia hoc caſu Dominus fendi etiam laicus eſt Judex ordinarius Clerici. *cit. c. Verùm &c. ex tranſmiſſa. 6. de foro compet.* Et Jura feudi, ſive leges fendales approbatæ ſunt ab Eccleſia, *in c. Novit. 13. h. t.* Ut ex communi docet *Dec. hic n. 4.* Ad hoc autem, ut domino feudi competat Juriſdictio in vaſallos, non ſolùm requiritur, ut controverſia ſit ſuper feudo, ſeu Jure feudali, ita, ut decidenda ſit ſecundùm leges feudorum, ſed etiam conſtare debet, eos eſſe vaſallos, ut eximantur à poteſtate Ordinarij. *Dec. hic n. 3. not. 2. in fine.*

Notandum ſecundò. Si Dominus feudi per negligentiam, vel malitiam nolit Iuſtitiam adminiſtrare vaſallo actori, vel non poſſit propter rebellionem vaſalli conventi, tum adiri poteſt Judex ordioarius ipſius Rei conveoti. *Innocent. hic in fine. Abb. n. 5. Dec. n. 3. not. 4.* Nam generaliter loquendo, ſi Judici inferiori per ſpecialem legem, vel præſcriptionem competat Iuriſdictio, tum propter illius negligentiam, aut malitiam, quia non vult, vel impotentiam, quia non poteſt exequi juſtitiam, devolvitur Juriſdictio ad Ordinarium Rei conventi. ergo etiam, ſi Dominus feudi id negligat, vel non poſſit, quia Juriſdictio videtur à lege conceſſa Domino feudi, ut adminiſtret juſtitiam: quod ſi non fiat, ea remanet penes Judicem ordinarium. *Abb. hic n. 12.* Niſi tamen Dominus feudi ſimul ſit Judex ordinarius, non ſupremus, ſed alteri ſubjectus: tum enim Superior ipſius mediatus coget dominum feudi, ſeu Judicem immediatum ad juſtitiam adminiſtrandam, vel ipſe ejus defectum ſupplebit. *Gl. in tit. Conſtit. Imperialem. §. Præterea. V. Duos. Abb. c. l.* Sed de Judice cauſarum feudalium plura dicentur tit. ſeq. ubi ex Inſtituto de hoc agitur.

LIX. Aſſertio 4. Sicut in cauſa civili, ita multò magis in cauſa criminali laicus non poteſt eſſe Judex ordinarius Clericorum, eáſque cognoſcere auctoritate propriâ, non obſtante quâvis contrariâ conſuetudine; ut conſtat ex *c. Clerici. 8. h. t.* Ubi Papa Lucius III. ita reſcribit: Cùm Imperator dicat, quòd Leges non dedignantur SS. Canones imitari, io quibus generaliter ſtatutum eſt (*c. 1. 2. & pluribus ſeqq. cauſ. 11. q. 1.*) ut Clerici de omni crimine coram Iudice Eccleſiaſtico (non ſeculari) debeant conveniri, conſequens eſt, per nullam in hac re conſuetudinem contrariam Canonibus poſſe præjudicium generari. Ratio prioris partis eſt, quia Judex ſecularis nullam habet Iuriſdictionem, aut poteſtatem in perſonas Eccleſiaſticas. *c. Eccleſia, 10. de conſtit.* Maximè in cauſis criminalibus, quia id cederet in grave opprobrium, ſeu contemptû Status, ſeu Ordinis Clericalis, ſi Judices ſeculares, qui ſtatu inferio-

ces ſunt, Clericos ob crimina eorum judicarent, ac punirent. Ratio poſterioris partis eſt, tum quia nulla conſuetudo, quamvis immemorialis, prævalere poteſt contra libertatem Eccleſiaſticam. *Auth. Caſſa. C. de SS. Eccleſ. c. Gravem.* 53. *de ſentent. excomm.* Conſuetudn autem, per quam tollitur privilegium à SS. Pontificibus, & Imperatoribus generaliter Clericis conceſſum, ne in cauſa criminali, vel civili trahantur ad Judicium, ſeu forum ſeculare, eſt contraria immunitati Eccleſiaſticæ: ergo nullo unquam tempore præſcribi, vel induci poteſt, quia eſt irrationabilis, & injuſta, & corruptela potiùs cenſenda, *Hoſtienſ. hic in fine.* Tum quia, ut argumentatur Pontifex in hoc c. Lex ſecnlaris non poteſt tollere ſtatuta SS. Canonum, inter quæ eſt etiam hoc, ut Clerici non conveniantur coram ſeculari Judice, ſed coram proprio, & Eccleſiaſtico: ergo neque conſuetudo à ſecularibus inducta poteſt abrogare hanc exemptionem Clericorum. Conſeq. probatur, quia conſuetudo eſt quaſi altera lex, & pro lege cuſtoditur. *l. de quibus.* 32. *ff. de legib.* Et conſuetudo inducitur tacito conſenſu populi; lex verò expreſſo conſenſu Principis, qui validior videtur, & fortior, quàm tacitus conſenſus. *arg. c. Nullus.* 28. *de elect. in* 6. Nec refert, quòd conſuetndo derogat legi, quia id eſt ex legis permiſſione. *Abb. hîc n.* 4. Sicut ergo Magiſtratus ſecularis non poteſt per legem, vel ſtatutum tollere privilegiũ exemptionis conceſſum Clericis, ſed obſervare debet decreta SS. Canonum, ita neque per conſuetudinem abrogare illud poteſt. Neque etiam valet conſuetudo immemorialis, ut in cauſis civilibus Clerici trahantur ad forum ſeculare, quia ea quoque eſt contra libertatem Eccleſiaſticam. *Abb. hîc n.* 6.

LX. Porrò, quod dictum eſt, laicum non poſſe cognoſcere, vel judicare de criminibus Clericorum, tanquam Judicem ordinarium, id extendendum eſt, ut neque ex commiſſione, ſeu delegatione Prælati Eccleſiaſtici, v. g. Epiſcopi, cauſas criminales Clericorum cognoſcere poſſit; ut docet *Abb. in cit. c.* 2. *n.* 4. & 5. *h. t.* & *ex communi Iul. Clar. in pract. crim.* §. *fin. q.* 41. *n.* 5. Ubi numero 6. ait, quòd neque Clerico, & laico ſimul delegari poſſunt. Ratio eſt, quia id quoque cederet in injuriam, & contemptum Ordinis Clericalis. Excipitur, quòd Papa per plenitudinem poteſtatis ſuæ poteſt cauſas criminales Clericorum etiam laico, v. g. Principi delegare; ut docet *Gl. communiter recepta in c.* 1. *V. Præter diſ.* 96. Non tamen poteſt Papa laicis conferre Juriſdictionem ordinariam in Clericos, quam proprio Jure, & auctoritate exerceant, ut ex communi docet *Clarus c. l. n.* 8. Nam ſecundùm ordinem Eccleſiaſticæ Hierarchiæ à Chriſto inſtitutum, Eccleſiarum Prælati, ſeu Judices ordinarij eſſe debent Clerici, non laici: quia non decet, ut Clerici à laicis judicentur, quippe qui gradu, & ordine in Eccleſia ſunt inferiores, ac ſubditi. *Laym. l.* 4. *tract.* 9. *c.* 8. *n.* 3. Quod autem dictum eſt de laicis, idem intelligendum eſt de Clericis conjugatis, qui in talibus æquiparantur laicis. *Abb. in cit. c.* 2. *n.* 15. *h. t.*

LXI. Ceterùm laicus poteſt eſſe Conſiliarius, & Aſſeſſor Principis Eccleſiaſtici, v. g. Epiſcopi, etiam in cauſis Eccleſiaſticis, & ſpiritualibus, quia officium Aſſeſſoris nullam habet annexam Juriſdictionem, idèoque ipſe Judex præſens eſſe debet in cauſæ cognitione, cùm Aſſeſſor per ſe ſolus ea audire nequeat, & ſententia ab Aſſeſſore lata irrita eſt. *Gl. fin. in l.* 1. *de Offic. Aſſeſſ. Abb. in cit. c.* 2. *n.* 13. *h. t.* Quamvis nudum miniſterium legendi ſententiam exhibere poſſit, ut praxis confirmat: ſic enim Prælati in magna dignitate conſtituti mandare ſolent ſuo Cancellario, ut ſententiam depoſitionis contra Clericum in ſcripto legat. Item poteſt laicus eſſe Notarius Epiſcopi in cauſis ſpiritualibus, quia nudum miniſterium exhibet, quod laicis non eſt prohibitum. *c.* 1. *De Procurat. in* 6. & ex communi docet *Decius in cit. c.* 2. *n.* 18. Sic quoque poſſunt laici, ex mandato Prælati, tanquam executores Clericum capere, torquere, &c. Similiter, licèt ipſum Jus eligendi, vel confirmandi Prælatum, vel recipiendi Monachum non poſſit committi laico, niſi ex plenitudine poteſtatis Papalis; ut ex communi docet *Alexand. de Nevo in cit. c.* 2. *n.* 18. *h. t.* Poteſt tamen laico committi facultas eligendi, vel confirmandi, vel etiam acceptandi profeſſionem Monachi, tanquam nudo Miniſtro, ſeu Executori. *Dec. c. l. n.* 6.

LXII. Aſſertio 5. Laici non poſſunt de cauſis Eccleſiaſticis judicare, quantumvis Prælati Eccleſiaſtici negligentes ſint in hujuſmodi cauſis cognoſcendis; prout ſumitur ex *c. Qualiter.* 17. *h. t.* Ubi præcipitur Prælatis, ſeu Judicibus Eccleſiaſticis, ut laicis conquerentibus de Clericis, plenè juſtitiam exhibere, ſeu adminiſtrare curent, & appellationes fruſtratorias, ſeu frivolas (quæ fiunt ad differendum negotium tantùm, ſine cauſa juſta, & rationabili. *Hoſtienſ. hic V. Fruſtratoriis.*) rejiciant, quas Clerici ſæpe in gravamen laicorum interponunt: ne ob defectum juſtitiæ Clerici ad forum ſeculare à laicis trahantur (de facto, nam de jure hoc fieri non poteſt, ut ſequitur, *Hoſtienſ. hic V. Trahantur.*) quod fieri non debet, ſed omnino prohibetur.

Ratio eſt, quia licet, ob defectum juſtitiæ, in foro ſeculari, Judex Eccleſiaſticus cognoſcere poſſit de cauſis pertinentibus ad forum ſeculare, ita, ut propter negligentiam, vel malitioſam dilationem Judicis ſecularis devolvatur Juriſdictio ad Judicem Eccleſiaſticum, *c. Ex transmiſſa.* 6. & *c. Licèt.* 10. *de foro compet.* Non tamen, vice verſâ, Judex ſecularis ſupplere poteſt defectũ, vel negligentiam Judicis Eccleſiaſtici; ut tradit *Gl. hic V. Prohibemus,* & *ibid. Abb. n.* 7. *Azor p.* 1. *lib.* 5. *c.* 14. *q.* 2. Ratio diſparitatis eſt, tum quia Judex major, ſeu Superior ſupplet negligentiâ Judicis minoris, ſeu inferioris, non autem minor majoris, niſi in caſibus Jure expreſſis: ſed Judex ſecularis minor, & inferior eſt Judice Eccleſiaſtico, cui ratione altioris finis eſt ſubordinatus, *arg. c. Denique hi.* 5. *diſ.* 96. & *Extravag.* 1. *De major.* & *obed. inter communes.* Tum quia Judex ſecularis eſt omnino incapax Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ. *arg. c. Cauſam.* 7. *de præſcript.* Saltem quæ Jure proprio, & ordinario ipſi competat: nam ex delegatione S. Pontificis poteſt etiam laico conferri Juriſdictio Eccleſiaſtica, v. g. poteſtas excommunicandi. *Abb. in c.* 2. *n.* 5. *h. t.* Sed Judex Eccleſiaſticus eſt capax Juriſdictionis ſecularis, quæ de rebus civilibus, & inter laicos exercetur: imò olim omnes cauſæ civiles fidelium, Clericorum, & laicorum ad Epiſcopum loci deferebantur; ut conſtat ex *l. Epiſcopale.* 8. *C. de Epiſcop. audient.*

Confirmatur, quia, licèt ob defectum juſtitiæ in

cleſiaſtico Judice, recurri poſſit, ac debeat ad competentem Judicem, videlicet Superiorem Eccleſiaſticū ſius, *tot. tit. de ſuppl. neglig. Prælat.* nuſquam tamen jure tributa eſt juriſdictio ſeculari Judici ad ſupendam negligentiam Iudicis Eccleſiaſtici, qui nullo odo eſt Superior Eccleſiaſtici. *c. Solitæ. 6. de maior. obed.* Deinde Eccleſiaſticus Iudex non poteſt per preſſum conſenſum tribuere Iudici ſeculari poteſtatem judicandi Clericum, etiam volentem, & contientem. *c. Significaſti. 18. in fine. de for. compet.* erneque poteſt per ſuum conſenſum tacitum, vel per quod factum, videlicet ob delictum, vel negligenm ſuam in adminiſtranda juſtitia, tribuere laico teſtatem judicandi Clericum, ne, quod unâ viâ prooetur, ad id aliâ admittatur, *contra reg. juris. 84. in 6. rboſ. in cit. c. Qualiter. in prætermiſſ. n. 2. & 3. h. t.*

LXIII. Non obſtat *text. in c. Filiis. 31. cauſ. q. 7.* & *c. Principes. 20. cauſ. 23. q. 5.* nam ibi ſon ſtatuitur, ut ob defectum Eccleſiaſticorum, cauſa Principem, ſeu Regem deferatur, non ut ipſe judi, aut definiat, vel tanquam Iudex in cauſa proce:, ſed ut moneat Superiorem Eccleſiaſticum, v. g. iſcopum, vel Archiepiſcopum de neglecta, vel iniè adminiſtrata juſtitia ab inferiore Iudice Eccleſiaſo: vel dicendum eſt, illos, & ſimiles Canones ſterioribus temporibus eſſe revocatos *in cit. c. Quar. h. t.* ſicut etiam ea decreta, & jura, in quibus ſtaum fuit, Epiſcopo negligente, diſceptationem ad ilem Judicem deferendam eſſe; ut *in c. Siquis. 45. ſ. 11. q. 1. & in Auth. Ut Clerici apud proprios, &c. Plurimas. collat. 6. nov. 83.* abrogata ſunt. *Abb. hic 7.* & *Azor. c. l.* Nec inde ſequitur, ut impunita maant delicta; quia negligente Iudice Eccleſiaſtico adniſtrare juſtitiam, adiri debet eius Superior Eccleſiaſticus, ut ex dictis patet.

Porrò illud hîc præterea ex *cit. c. Qualiter. h. t.* lligitur, quòd, licèt aliàs regulariter de jure civili n liceat appellare à ſententia interlocutoria, ante ntentiam definitivam. *l. pen. C. quor. appellat. non re*. quia tamen, ſpectato Jure Canonico, ab interlotoria, etiam ante ſententiam definitivam, appellare itum eſt, expreſsâ causâ rationabili. *c. Super eo. 12. nct. c. Vt debitus. 59. de appellat.* ideo, ſi laicus cum lerico litiget corā Iudice Eccleſiaſtico, poteſt etiam interlocutoria, aut gravamine extrajudiciali apllari; quia tunc debet procedi, ſecundùm leges, & nſuetudinem fori Eccleſiaſtici, non civilis. *c. Quod lerici. 9. de foro compet. & l. 3. §. fin. ff. de teſtib. Abb. c n. 3.*

§. II.

De Cauſis, quas tractare, & cognoſcere poteſt Iudex Eccleſiaſticus.

LXIV. Quæritur primò. An Judex Eccleſiaſticus oſſit judicare, & cognoſcere cauſas politicas, ſeu ciiles, & temporales ad forum ſeculare pertinentes?

Reſp. primò. Judex Eccleſiaſticus, etiam S. Pontifex auſas civiles, & temporales ad Magiſtratū ſecularem pectantes, directè, & ordinariè cognoſcere, & judiare non poteſt, alioquin injuſtitiā committeret. Sumitur *ex c. Novit, 13. h. t.* ubi Innocentius III. ait, propoſitum ſibi non eſſe juriſdictionem Regis Galliæ (quippe Principis ſecularis) perturbare, aut minuere, cùm nec ipſe Rex juriſdictionem Pontificis poſſit, aut velit impedire; neque ſe velle judicare de fendo, cuius Iudicium ad ipſum Galliæ Regem ſpectat. Idémque colligitur *ex c. Licèt. 10.* ubi decernitur, reſcriptum à laico contra laicum in cauſa non Eccleſiaſtica à Papa impetratum, eſſe ipſo jure irritum, & *c. Ex tenore. 11. de foro compet.* ubi Papa Iudicibus à ſe delegatis mandat, ut, ſi cauſa, de qua agitur, Eccleſiaſtica non ſit, eâ ſuperſedeant. Ratio eſt, quia Papa, in cauſis temporalibus fidelium, juriſdictionem non habet; ut docet ex communi *Innoc. in cit. c. Licèt in princ.* niſi ij temporali eius juriſdictioni ſint ſubjecti: &, cùm poteſtas Eccleſiaſtica, & poteſtas ſecularis ſint diverſæ, ac propriis dignitatibus, & officiis diſcretæ, una alteram in juriſdictione ſua impedire non debet: adeóque nec Iudex ſecularis negotiis Eccleſiaſticis, neque Eccleſiaſticus Iudex negotiis ſecularibus laicorum, ſaltem ordinariè, & directè, immiſcere ſe debet: quamvis indirectè, & extraordinariè etiam in cauſis temporalibus, & profanis laicorum Eccleſiaſticus Iudex ſe aliquando immiſcere poſſit, eáſq; tractare, & cognoſcere. *Laym. l. 1. Theol. mor. tract. 4. c. 6. n. 2.* de quo infra *tit. ſeq.*

LXV. Reſp. ſecundò. Licèt aliàs regulariter, & ordinariè Judex, ſeu Magiſtratus Eccleſiaſticus non ſe debeat immiſcere ad cognoſcenda, & punienda crimina laicorū alterius temporali juriſdictioni ſubjectorum: ad Eccleſiaſticum tamen Prælatum pertinet, per viam denunciationis Evangelicæ, de quovis peccato mortali, etiam laici in ſpiritualibus ſibi ſubditi, maximè de perjurio, & fracta pace cognoſcere, eúmque corrigere, & per cenſuras Eccleſiaſticas, ſi opus ſit, ad emendationem compellere; prout habetur *in cit. c. Novit. 13. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Regem Galliæ, & Regem Angliæ, ſuper Comitatu Pictavienſi, qui erat feudum Regis Galliæ, eam compoſuerunt inter ſe Reges, illámque compoſitionem utrinque juramento firmârunt. Sed Rex Galliæ, non obſtante tali compoſitione juratâ, dictum Comitatum occupavit, quem Rex Angliæ ſæpe admonuit, ut fœdera, ſeu pacta juramento firmata ſervaret; ideóque illum, cùm deſiſtere nollet, Pontifici Innocentio III. denunciavit: qui cauſam illam quibuſdam Iudicibus delegatis cognoſcendam, & audiendam commiſit. Sed cùm Rex Galliæ coram ipſis comparere nollet, Papa reſcripſit ad Prælatos Franciæ, qui factum Regis excuſare velle videbantur: & inprimis in iis litteris proteſtatur, quòd Iuriſdictionem Regis Galliæ perturbare, aut minuere haud intendat, cùm nec ipſe Rex Iuriſdictionem Pontificis velit, nec debeat impedire. Sed quia ſecundùm regulam, ſeu formam Evangelicam. Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipſum ſolum* (monendo, & obſecrando, ut à peccato, vel offenſa deſiſtat) *ſi te audierit, lucratus eris fratrem tuum: ſi verò te non audierit, adhibe unum, vel duos* (teſtes) *&, ſi nec hos audierit, dic Eccleſiæ* (id eſt, Prælato Eccleſiæ) *ſi autem Eccleſiam non audierit* (ideóque excommunicatus fuerit. *Hoſtienſ. hic V. Non audierit*) *ſit tibi, ſicut ethnicus, & publicanus* (id eſt, ſicut gentilis, publicus,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

» cus, ſeu ootorius peccator, qui vitandus eſt. *Ho-*
» *ſtienſ. hic V. Eod.*) qoia inquam, Rex Angliæ Re-
» gem Galliæ, à quo offenſus fuit, cùm nihil admo-
» nendo proficeret, demum denunciavit Eccleſiæ: i-
» deo Papa, qui regendæ univerſali Eccleſiæ eſt præ-
» poſitus, ex officio ſuo procedere voluit, ita tamen,
» ut excoſationes, quas ipſe Rex coram ſe, vel Lega-
» to ſuo proponere volnerit, audire paratus ſir. Ne-
» que enim Papa intendit judicare de feudo illo, cu-
» jus Iudicium ad ipſum Regem Galliæ ſpectat: niſi
» fortè huic Iuri per ſpeciale privileginm, vel contra-
» riam conſuetudinem detractum ſit (nam conſue-
tudo legitimè præſcripta dat Iurisdictionem, & Iuri communi præjudicat, & æquiparatur privilegio. *Gl. hic V. Conſuetudinem.* dummodò in præſcribente adſit capacitas. *Abb. hic n.* 22.) Sed ſolùm vult Pa-
» pa decernere de peccato, cujuſmodi cenſura, ſeu
» judicium, abſque dubio, ad Romanum Pontificem
» ſpectat. Quare non debet Rex Galliæ reputare in-
» juriam ſibi inferri, ſi Apoſtolico Iudicio ſe commit-
» tat, cùm nullus ignorer, ad S. Pontificem ſpecta-
» re, ob quodcunque peccatum mortale, quemlibet
» Chriſtianum (etiamſi Reges fuerint) corrigere, &
» ſi correctionem contempſerit, per cenſuras Eccle-
» ſiaſticas coërcere. Præcipuè verò, quando agitur
» de fœdere, ſeu pace utriuſque partis juramento fir-
» matâ, eáque violata ſit, dubium non eſt ad Iudiciũ
» Eccleſiæ, ſive ad Sedem Apoſtolicam pertinere de
» Iuramenti religione cognoſcere, & ad ejus obſer-
» vationem compellere, ut rupta pacis fœdera refor-
» meotur, ſeu reſtaurentur. Atque hinc Papa Legato
» ſuo in mandatis dedit, ut, niſi Rex Galliæ firmam
» pacem ineat cum Rege Angliæ, ſeu litem compo-
» nat, vel ſaltem patiatur, ut delegati Sedis Apoſtoli-
» cæ cauſam de plano cognoſcant: ipſi ad cenſuras,
» juxta formam eiſdem à Papa præſcriptam, proce-
» dant.

LXVI. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Laicus, ratione peccati, ſubjicitur foro, ſeu Iudicio Eccleſiaſtico; prout ſumitur ex hoc c. Et quidem non ſolùm poſt peccatum commiſſum, ſed etiam, antequam committatur, ut evitetur, *Barboſ. in Collect. hic n.* 5. Item, ſi agatur de violatione pacis juratæ, poteſt Iudex Eccleſiaſticus etiam inter laicos cognoſcere, ratione juramenti; ut patet etiam ex hoc c. *Barboſ. hic n.* 6.

Notandum ſecundò. Controverſia eſt hîc inter Interpretes, an denunciatio, de qua fit mentio in hoc c. fuerit Evangelica ſolùm, ſive merè charitativa tendens ad ſolam emendationem fratris, ſeu proximi, ſive corrigendum peccatum ipſius; an verò Iudicialis? Prius affirmandum videtur, tum quia Papa hîc in princ. fundat ſe ſuper auctoritate Evangelica deſumpta ex c. 18. *Matth.* Et poſtea ſubjicitur, quòd Rex Angliæ paratus erat probare, ſe proceſſiſſe, ſecundùm formam, ſeu regulam Evangelicam. Tum quia Papa hîc ait, quòd, cùm vocatus ſit ad regimen Vniverſalis Eccleſiæ, debeat procedere, ſecundùm formam mandati Divini, adeoq; apertè innuit, quòd iſta fuerit denunciatio Evangelica. Verùm communior ſententia tenet, quòd hæc denunciatio fuerit non merè Evangelica, ſeu charitativa, ſed etiam judicialis: tum quia cauſa hæc commiſſa fuit Iudicibus delegatis tractanda quidem de plano, ſed nón ſine omni proceſſu judiciario: tum quia mandatur delegatis, ut audiant querelam Regis Angliæ contra Regem Galliæ, & cognoſcant, utrùm ea juſta ſit, vel an exceptio Regis Galliæ legitima ſit: adeóque Rex Angliæ non ſe fundabat ſimpliciter ſuper peccato, ſed etiam ſuper intereſſe proprio, quæ eſt denunciatio judicialis. Nec obſtat, quòd hîc allegatur auctoritas Evangelica, quia iſta denunciatio Iudicialis inducta eſt inſtar Evangelicæ: nam ſicut in hac requiritur, ut præcedat admonitio, ita & in iſta judiciali; quamvis hæc, ultra correctionem peccati, etiam eò tendat, ut denuncians ſervetur illæſus. *Abb. hic n.* 30. 31. & 32.

Ex quo ulteriùs infertur, licèt denunciatio Evangelica, quæ eſt merè charitativa, tendens ad ſolam emendationem fratris, ſeu proximi, univerſim, & ordinariè admittatur à Iudice Eccleſiaſtico, dummodo privata monitio præceſſerit: tamen denunciatio Iudicialis, ſi denuncians agat etiam de ſuo privato intereſſe, inter perſonas laicas, ab Eccleſia ordinariè non admittitur, ſed denuncians ad Iudicem ſecularem remittitur: niſi vel Iudex ſecularis nolit juſtitiam adminiſtrare, juxta c. *Ex tenore.* 11. *de foro compet.* Vel cauſa, ratione juramenti, aut violatæ pacis, fiat Eccleſiaſtica, ut in caſu hujus c. vel denique ob defectum Iudicis, quia reus nullum ſuperiorem Iudicem habet, à quo cogi poſſit. *Abb. hic n.* 48. Requiritur tamen, ut tali caſu, quo ad Iudicem Eccleſiaſticum extraordinariè defertur denunciatio Iudicialis, præcedat privata monitio, & ut crimen à denunciante probetur, & proceſſus aliquis Iudicialis, ſaltem de plano inſtituatur; ut colligitur ex hoc c. & notat *Abb. ibid. n.* 31. Quamvis ad denunciationem purè charitativam, quæ ad ſolam emendationem proximi tendit, non opus ſit probatione criminis, ſed ſufficiat, ſi illud per indicia probabile reddatur, ut fides habeatur denuncianti. *Laym. l.* 3. *Theol. mor. tract.* 3. *p.* 2. *c.* 4. *n.* 9.

LXVII. Notandum tertiò. De controverſiis ortis circa feuda Principum, ſeu Dominorum ſecularium non poteſt cognoſcere Judex Eccleſiaſticus, nec quidem Papa, ſaltem directè, cùm poteſtas cognoſcendi de feudis de Jure communi ſpectet ad Dominum feudi, c. *Ceterum.* 5. *h. t.* Vel ad pares Curiæ, de quo ſuo loco. Veruntamen ratione peccati, poteſt Papa ſibi denunciatom admonere ad pœnitentiam, & ſic conſequenter, ac indirectè etiam eum compellere ad ſatisfactionem, & reſtitutionem feudi, ſine qua pœnitentiam agere non poteſt. *Gl. hic V. Iudicare de feudo. & Innocent. V. Eod. Addit Hoſtienſ. hic V. De feudo. Abb. n.* 14. *Felin. n.* 4. Quòd in caſu hujus c. propter defectum Judicis non recognoſcentis Superiorem, potuerit adiri Papa, quia Rex Franciæ non poterat judicare de feudo tanquam in propria cauſa, nec per pares Curiæ, quia hi meritò erant ſuſpecti Regi Angliæ, ideóque ſi lis per transactionem, vel aliter componi non poterat, etiam directè conveniri potuit coram Papa Rex Galliæ: idque ob neceſſitatem, ut caveantur gravia bella, quæ aliàs inter Chriſtianos, cum magno Reipubl. detrimento oriri poſſent.

Excipi debet, niſi Juri communi, quo cavetur, ut Dominus, vel Pares Curiæ judicent in cauſis feudalibus, per ſpeciale privilegium, vel conſuetudinem legi-

legitimè præſcriptam, fuerit derogatum: nam fortè, ut ait Innocent. *hic n.* 5. in caſu hujus c. Rex Angliæ habuit privilegium ſibi conceſſum à Rege Galliæ, ut in controverſijs ortis ſuper feudo Comitatûs Pictavienſis non judicaret Rex Galliæ tanquam dominus feudi, nec Proceres Regni, ſed communi partium conſenſu arbitri eligerentur: nam privilegium datum non ſubdito, regulariter non poteſt ampliùs revocari. *Felin. hic. n.* 8.

LXVIII. Notandum quartò. Non tantùm adversùs ſententiam, in qua error, ſeu injuſtitia expreſſa fuit, adeóque, quæ ipſo Jure irrita eſt, tametſi ab ea non appelletur, *l.* c. §. 1. *ff. Quæ ſentent. per appell. reſcind.* ſed etiam adversùs ſententiam ipſo jure validam latam à Judice ſeculari, quæ tranſiit in rem judicatam, quia non fuit ab ea intra 10. dies appellatum, ſi ea injuſtè lata dicatur, videlicet contra Jus partis litigantis, vel non ſecundùm allegata, & probata, vel non ſecundùm Iura, & receptas conſuetudines, atque de ejus injuſtitia notoriè, vel per confeſſionem adverſarii conſtet, admitti debet denunciatio à Prælato, ſeu Iudice Eccleſiaſtico: nam tunc is, pro quo ſententia injuſtè lata fuit, non poteſt rem ſibi adjudicatam per talem ſententiam accipere, vel retinere ſine peccato; adeóque denunciari debet Eccleſiæ, ad hoc peccatum impediendum, ſi aliter tolli non poſſit, Innocent. in *c. Quia plerique.* 8. *n.* 3. *de immunit. Eccleſ. Felin. hic n.* 6. Et, licèt præſumptio rei judicatæ ſit Juris, & de Jure, contra quam non admittitur probatio in contrarium, ea tamen ceſſat, poſtquam de contrario, videlicet de formali injuſtitia ſententiæ latæ, notoriè, vel per confeſſionem victoris, qui in judicio obtinuit, conſtat, ita, ut talis ſententia etiam in Judicio, & foro externo retractari debeat; ut docet *Abb. hic n.* 10. Ac proinde non requiratur poſtea denunciatio Evangelica, niſi in defectum, ſi coram Iudice ſeculari juſtitia obtineri nequeat. *Felin. hîc n.* 5.

Sed etſi de injuſtitia ſententiæ notoriè non conſtet, neque per confeſſionem ejus, qui in Judicio obtinuit, ſi tamen victus, vel alius quiſpiam clarè probare paratus ſit, quòd ſententia formaliter injuſta lata ſit, & quòd victor id ſciat, adeóque ſcienter in peccato verſetur, admittenda erit denunciatio Evangelica, ut docet *Io. Andr. hic n.* 32. & *Felin. n.* 6. Quia quilibet Chriſtianus in peccato mortali exiſtens, ſi ab eo deſiſtere nolit, denunciari poteſt Eccleſiæ: ſed qui ſcit, per ſententiam injuſtè pro ſe latam ſe obtinuiſſe cauſam in Judicio, non poteſt rem ſic obtentam retinere, ſine peccato: ergo ſi retineat, poteſt Eccleſiæ denunciari. Nec obſtat, quòd non ſolùm Jure civili, ſed etiam Canonico, ſententia lata poſt decendium tranſeat in rem judicatam, ideóque non debeat retractari. Nam inprimis per denunciationem Evangelicam non agitur directè ad reſcindendam ſententiam, ſed ad tollendum peccatum: quo caſu indirectè, & conſequenter ſolùm petitur reſtitutio contra ſententiam, & admittitur contra illam probatio. *Felin. hîc n.* 6. §. *Si dicatur.* Deinde, licèt victus non admittatur in Judicio ad oppugnandam ſententiam à Judice contra ſe latam, quæ poſt decendium tranſijt in rem judicatam, ut litium ſit finis: tamen in foro Canonico, per viam denunciationis, ad tollendum peccatum, admitti debent probationes contra ſententiam, etiam poſt decendium. *Laym. hic n.* 8.

Porrò de denunciatione, tum Evangelica, tum Iudiciali plura dicentur infrà. *l.* 5. *tit.* 1. ubi ex inſtituto agitur de denunciationibus.

LXIX. Quæritur ſecundò. An Prælati Eccleſiaſtici, aut Clerici ex commiſſione Principis ſecularis cognoſcere poſſint cauſas politicas, & ſeculares?

Reſp. affirmativè, nam etiam Epiſcopus, vel Clericus in Sacris conſtitutus poteſt cognoſcere cauſas civiles tanquam Judex delegatus ab Imperatore, vel alio Principe ſeculari; prout ſumitur ex *c. Inter dilectos.* 6. §. *Secundò per inſtrumentum, de fide inſtrum.* ubi habetur, quòd Archiepiſcopus Mediolanenſis tulerit ſententiam ex delegatione Ludovici Imperatoris: idque in Romano Imperio frequentiſſimum eſt, imò poſſunt etiam conſtitui Iudices Ordinarij cauſarum civilium, atque Curiæ, aut Cameræ Imperialis Præſides; ut praxis quoque teſtatur, & docet *Laym. l.* 2. *Theol. mor. tract.* c. c. 8. *n.* 5. *Quamvis Suar. diſ.* 23. *de cenſur. ſec.* 3. *n.* 21. putet, hujuſmodi officia ſecularia non poſſe Sacerdotes ſuſcipere, ſine diſpenſatione Papæ. *arg. c. Clericis.* 5. *Ne Clerici, vel Monachi, &c. de quo ibid.*

LXX. Quæritur tertiò. Ad quem Judicem pertinet cognoſcere de cauſa dotis, & alimentorum in Judicium deductâ? ad Eccleſiaſticum, an ſecularem? *Abb. in c. Ex tenore.* 11. *n.* 6. *de for. compet.* & alij nonnulli putant, eam eſſe mixti fori, quia ad Eccleſiam etiam ſpectat defenſio dotium. Sed verius eſt, quòd, ſi cauſa dotis, ſicut & alimentorum, per ſe, ac principaliter agatur, & vertatur in Judicio, tum ad ſolum Judicem ſecularem ejus cognitio, ac definitio pertinet, cùm ſit cauſa merè profana: ut ſi conſtante matrimonio, agat uxor ad reſtituendam ſibi dotem, eò quòd vir ad inopiam vergat. Si verò principaliter agatur de divortio Matrimonij, cujus cauſa propriè ad forum Eccleſiaſticum pertinet; *c. Tuæ.* 5. *de Procurat.* acceſſoriè, & incidenter de dote, & alimentis mulieri præſtandis, ad eundem Iudicem Eccleſiaſticum etiam ſpectat cognoſcere; ut conſtat ex *c. De Prudentia.* 3. & *ibi Gl. V. Incidens acceſſoriè. de donat. int. vir. & uxor. Sanch. lib.* 10. *de matr. diſ.* 8. *n.* 15.

§. III.

An aliquis poßit eſſe Iudex, ſive Eccleſiaſticus, ſive ſecularis, & iudicare in cauſa propria?

LXXI. Aſſertio 1. Princeps, ſeu Judex ſupremus Superiorem non habens; ut Papa, Imperator, vel Rex in cauſa propria, ſive quæ vertitur inter ipſum, & Subditos, poteſt eſſe Judex; ut docet *Gl. in c. Cùm venissent.* 12. *V. Iudicari. h. s.* & *ibid. Abb. n.* 6. *Decius n.* 5. *Felin.* Et alij communiter. Idque ſumitur ex *l. Et hoc.* 41. *ff. de hered. inſtit. junct. Gl. marg.* Ubi Imperator Tiberius in cauſa propria ſententiam dixit, jubens, ut divideretur hereditas ſervo ſuo, qui putabatur eſſe ingenuus, relicta, inter ipſum Cæſarem, & ſubſtitutum ſervo ipſius. Et ex *l. Unic. C. Si quis Imperat. maledix.* ubi decernitur, ut is, qui animo injuriandi maledixit Principi, ad ipſum remittatur, ut cognoſcat de injuria ſibi illata. Ratio autem, cur Prin-

ceps

Digitized by Google

ceps Superiorem non tecognoſcens poſſit eſſe Judex in cauſa propria, deſumitur tum ex plenitudine poteſtaris ipſius, quandoquidem à ſubdito cogi non poteſt, ut ſe Judicio alterius ſubjiciat: tum quia præſumitur, ſupremum Priucipem, ſeu Magiſtratum, tanquam auctorem Legum, & juſtitiæ, adhibitis Conſiliaris ſuis, nihil niſi juſtum, & æquum decreturum. *Laym. l. 3. Theol. mor. tract. 6. c. 2. n. 13.* Meliùs tamen, & conſultiùs, ipſique Juri naturali conformiùs faciet Princeps, ſi in cauſis inter ipſum, & ſubdiros controverſis, non ipſe pet ſe judicet, ſed vel atbitris eas decidendas committat, vel Judices Ordinarios, aut delegatos conſtituar, qui jus inter ipſum, & ſubditos dicant; prout colligitur *ex l. 2. C. Si adverſ. fiſcum.* ubi dicitur, ſi controverſia oriatur inter fiſcum Principis, & privatos, procurator Cæſaris, unâ cum Præſide, cognoſcere debeat. *Gl. in cit. c. Cùm veniſſent. V. Iudicari.* & *Abb. n. 6.* Idque bodie etiam in praxi obſervari ſolet, ut huiuſmodi lites fiſcum concernentes cognoſcantur, ac definiantur ab iis, qui fiſco, ſeu Cameræ Principis præſident, quos proinde ſecundùm juſtitiam procedere, & ſine inordinatâ affectione, aut perſonarum acceptione, id, quod æquum eſt, decernere oportet. *Laym. in Concluſ. Canon. de Iuriſd. Ordin. concl. 46.* Poteſt autem Papa, vel alius Iudex ſupremus ſolùm eſſe Iudex in cauſa propria, quoad ſubditos ſuos, non qunad alios ſibi non ſubjectos. *Felin. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 5.*

Non obſtat, quòd ad ſnbſtantiam Iudicii requiruntur tres perſonæ. c. *Forus.* 10. *de V. S.* Sed ſi Papa eſſet Iudex, vel Imperator in propria cauſa, deficeret pars ſubſtantialis Indicii, quia Papa, vel Imperator eſſet ſimul pars, & Index. Nam reſpondetur, de jure poſitivo ſolùm requiri ad Iudicium tres perſonas, non tamen ſemper; nt patet, quando proceditur in Iudicio per viam inquiſitionis, ubi nullns intervenit Actor. *Felin. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 6. h. t.* Deinde etſi recuſatio Iudicis ſuſpecti nitatur ratione naturali, non tamen eſt ſimpliciter juris naturalis: imò Papa poteſt aliquem habilem reddere, ita, ut non poſſit recuſari. *Felin. c. l.*

LXXII. Ceterùm Papam, vel alium Principem ſupremum poſſe judicare in cauſa propria, colligitur quoque, & confirmatur *ex c. Cùm veniſſent.* 12. *h. t.* (quæ eſt pars. c. 2. §. *Nos igitur. de in integr. reſtitut.*) » ubi Innocentius III. ait, cùm ſuper privilegiis Se» dis Apoſtolicæ cauſa vertitur, nolumus de ipſis (ſci» licet privilegiis) per alios judicari; ſnbintellige, quàm per nos, vel eos, qnibus ſpecialiter hoc committendū exiſtimaverimus. *Hoſtienſ. hic. V. Per alios.* Itaq; de dubiis ortis circa privilegia Sedis Apoſtolicæ, ſive ab eadem conceſſis ſolus Papa, & non inferior Iudex cognoſcere poteſt, adeóque Papa hîc judicat in cauſa propria. Ratio eſt, quia eius eſt interpretari, cuius eſt condere. *Gl. hic. V. Iudicari.* & *Innoc. V. Per alios.*

LXXIII. Notandum primò. Si de intellectu privilegii à Sede Apoſtolica conceſſi principaliter agatur, v. g. Si de privilegio exemptionis, ſeu ſubjectionis immediatæ erga Sedem Apoſtolicam dubium oriatur, an ſit legitimè conceſſum, aut impetratum, vel quouſqne ſe extendat, vel an revocatum ſit, nécne &c. tum ſolus Papa, vel alius auctor legis, aut privilegii, non item alius inferior Iudex, interpretationem talis privilegii (neceſſariam ſcilicet, & generalem, ſive jndicialem, qnæ auctoritativè fiat, & vim legis, ſeu decreti generalis obtineat, ita ut omnes obliget) facere poteſt: qnia qni legem condidit, vel privilegium conceſſit, etiam interpretari illud poteſt. *c. Inter alia. 31. de ſentent. excommun. c. Sicut. 30. §. Ex his cauſ. 11. q. 1. l. fin. C. de legib. Abb. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 3. & ibid. Dec. n. 3.* nbi addit, tali interpretationi Principis ſtandum eſſe, etiamſi ab initio fortè, cùm legem conderet, vel privileginm daret, alia eius intentio fuerit: quia etiam revocare, & omnino tollere poteſt legem, vel privilegium.

Notandum ſecundò. Si dubium incidat in Iudicio de privilegio à Papa, vel alio Principe ſupremo conceſſo, tunc etiam Iudex inferior, coram quo partes litigant, poteſt indirectè, & incidenter cognoſcere de tali privilegio, illúdque interpretari, ita tamen, ut per huiuſmodi interpretationem nullum præjudicium inferatur Papæ, ſeu Principi privilegium concedenti, neque etiam aliis obligatio per illam imponatur: quia res inter alios acta tertio non debet præjudicare, ſed obligat ſolùm partes litigantes, & in earum præjudicium, niſi hæ à ſententia, vel tali interpretatione neceſſariâ, & particnlari appellent: nam hoc caſu judicatur potiùs de privilegiato, an v. g. ſit capax privilegii, quàm de ipſo privilegio, eiúſque intellectu, ſeu intentione: &, ſi poteſt Iudex inferior interpretari legem ſcriptam, in præjudicium partium, quamvis generaliter ſtatutum ſit ſolum Principem poſſe interpretari legem: multò magis poterit interpretari legem non ſcriptam, ſeu privilegium incidenter, & indirectè. *Gl. in cit. c. Cùm veniſſent. V. Iudicari. Abb. ibid. n. 3. & Dec. n. 4.* Excipi debet, niſi incideret circa intellectum privilegii dubium valde arduum, ſeu grave, quod vix explicari poteſt: tum enim, etiamſi nullum contineat jus, vel præjudicium Principis, ad eundem pro illius interpretatione recurrendum eſt, ſaltem ſi commodè adiri poſſit. *Dec. c. l. Barboſ. in cit. c. Veniſſent. n. 2. h. t. in prætermiſſis.*

LXXIV. Aſſertio 2. Iudex inferior Papâ, vel Principe non poteſt in propria cauſa judicare, vel jus ſibi ipſi dicere; nt habetur *in l. unic. C. Ne quis in ſua cauſa judicet, c. Inter querelas. 25. junct. Gl. V. Propriæ. cauſ. 23. q. 4. Abb. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 9. & Dec. ibid. n. 6.* Ratio eſt, quia Iudex debet eſſe medius, ac veluti diremptor inter partes litigantes, actorem, & reum. *c. 1. & ibi Gl. cauſ. 4. q. 4.* Sed neque dominus feudi in cauſa propria, ſeu feudo judicare poteſt, ſed recurritur ad Pares Curiæ. *Dec. c. l.* Atque hinc infertur, quòd, ſi lis, ſen controverſia oriatur inter maiorem partem Capituli, & aliquos Canonicos, ſeu Capitulares ſingulares, non poteſt Capitulum, quod repræſentat maior pars, eſſe Index; quia judicaret in cauſa propria, contra *cit. l. unic. C. Ne quis in ſua &c.* idque procedit, etiamſi Capitulum aliàs haberet juriſdictionem in ſingulos, ſicut ex conſuetudine quandoque habet, non tamen poteſt ſingulos judicare in facto, ſeu cauſa propria. *Abb. in c. In Geneſi. 55. n. 2. de elect.*

LXXV. Excipitur primò. Niſi factum, ſeu cauſa, v. g. injuria Iudici illata notoria ſit; tum enim reum incontinenti, ſine alia accuſatione, & juris proceſſu, punire poteſt: quia tali caſu videtur ceſſare ratio ſuſpicionis, cùm non tam Judex eſſe cenſeatur, qnàm juris executor. *Abb. c. l. n. 8. Dec. n. 6.* Id autem

tem procedit, quando pœna, quæ à lege imponitur ob delictum notorium, certa eſt, ſecus, ſi arbitrio Iudicis imponatur, quia tum ratio allata ceſſat, ut notant *DD. cit.* Deinde id procedit potiſſimùm in Iudice Ordinario, ſi ratione officii publici, injuriam paſſus ſit, vel, ſi pœna tendat ad vindictam publicam Reipubl. quia tunc cenſetur potiùs cauſa aliena, quàm propria: ſecus, ſi agatur ad vindictam privatam, nempe ad pœnam ipſi Iudici injuriam paſſo applicandam: tunc enim non poteſt eſſe Iudex in propria cauſa; quia injuria cenſetur principaliter irrogata perſonæ, etſi ſecundariò etiam in dignitatem redundet. *Gail. lib. 1. obſer. 39.* ubi addit, ſi injuria illata non ſit notoria, & evidens, ſed probationem requirat, tum ad Iudicem Superiorem pertinebit de injuria illata inferiori Iudici cognoſcere. Aliud quoad hoc dicendum eſt de Iudice delegato, qui etſi poſſit procedere contra impedientem, ſeu turbantem juriſdictionem ſibi demandatam, *c. 1. de offic. jud. deleg.* non tamen poteſt quidpiam attentare, vel judicialiter procedere contra injuriam ei inferentem in alia re, cùm in ipſum juriſdictionem non habeat, extra cauſam ſibi commiſſam. *Abb. c. l. n. 11. Laym. de juriſd. ordin. concl. 44.*

Excipitur ſecundò. Quòd ex conſuetudine recepta in quibuſdam locis, Epiſcopi in cauſis ad ipſos propriè ſpectantibus Iudices dare ſoleant, qui parti colligiganti non ſint ſuſpecti, quia conſuetudo juriſdictionem tribuit. *Felin. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 7. h. t. Laym. c. l. concl. 46.*

LXXVI. Excipitur tertiò. Quòd Epiſcopus, vel alius ſimilis Prælatus judicare poteſt in cauſa Eccleſiæ ſuæ. Ubi tamen diſtinguendum eſt cum *Gl. in c. 1. V. Punire. de pœnis. in 6.* nam ſi injuria, vel alia cauſa directè, & principaliter ſpectet ad Epiſcopum, vel alium Prælatum, ſive ipſius perſonam tantùm contingat, tum non poteſt is in ea eſſe Iudex, nec injuriantem punire; ut conſtat *ex c. Inter. 27. junct. Gl. fin. cit. cauſ. 23. q. 4.* Idemque eſt, ſi cauſa Eccleſiæ directè ad menſam Prælati pertineat; ut tradit *Abb. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 9. h. t.* nam cenſetur eſſe cauſa propria: palam enim eſt, eam propriam eſſe cauſam, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet; ut dicitur *in c. Biduum. 29. §. Si quis ipſius. cauſ. 2. q. 6.* &, cùm Epiſcopus in cauſa ad ipſum ſpectante, v. g. ut Parochia ejus menſæ uniatur, non poſſit auctoritatem ſuam interponere, quia cenſeretur eam præſtare tanquam in facto proprio, *Clement. 2. de reb. Eccleſ. non alien.* multò minùs poterit in tali cauſa judicare etiam incidenter. *Abb. c. l. n. 10.* Præterquam ſi cauſa, v. g. injuria directè pertinens ad Prælatum notoria ſit: tum enim poteſt eſſe Iudex, ſeu potiùs executor juſtitiæ, infligendo pœnam legibus taxatam. *Arg. c. Guiliſarius. 30. cauſ. 25. q. 4.* & dictum *num. præced.* Si verò injuria, vel alia cauſa principaliter, ac directè ſpectat ad Eccleſiam, vel ad dignitatem Epiſcopalem, poteſt Epiſcopus in ea eſſe Iudex. *Gl. in cit. c. 1. V. Punire. de pœnis. in 6.* Verumtamen propter conjunctionem, quam Prælatus habet cum Eccleſia ſua, recuſari poteſt tanquam ſuſpectus; ut docet *Abb. c. l. n. 9.* nam, ſi Iudex ut ſuſpectus recuſari poteſt, ſi adverſarius factus ſit familiaris, ſeu domeſticus illius propter affectionem, quam erga familiarem gerit, *Arg. c. Inſinuante. 25. de offic. jud. deleg.* &, ſi litigans cum Canonico poteſt recuſare Canonicum ejuſdem Eccleſiæ tanquam Iudicem ſuſpectum, propter præſumptionem affectionis ſingularis erga ſocium, & fratrem, *c. Cùm Raphael. 35. eod. tit.* multò magis poterit Epiſcopus in cauſa Eccleſiæ ſuæ recuſari, cùm major ſit conjunctio, & ſuſpicio affectionis erga propriam Eccleſiam, quàm erga familiarem, & ſocium. *Abb. c. l. n. 10.* Item, ſi Epiſcopus tanquam Iudex ſuſpectus recuſari poteſt, cùm in alia cauſa Eccleſiæ ſuæ adverſarius eſt partis; ut colligitur *ex c. Cum ſuper. 23.* & ibi *Gl. Magna. de offic. jud. deleg.* multò magis, ſi in eadem cauſa adverſarius ſit: quamvis Epiſcopus in cauſa Eccleſiæ directè, & principaliter pertinente ad Eccleſiam, & non ad ipſum Epiſcopum, recuſari non poſſit tanquam teſtis, quia teſtis non tam facilè recuſari poteſt, ſicut judex; ut dictum *ſupr. l. 1. tit. 29. n. 129.*

LXXVII. Ceterùm, licèt aliàs regulariter nemo poſſit eſſe Iudex, vel Arbiter in cauſa propria, ne quidem Adverſario conſentiente; ſed ſententia, vel arbitrium in cauſa propria prolatum invalidum ſit, *juxta l. pen. junct. Gl. V. Imperare ſibi. ff. de recept. arbitr.* & ex communi docet *Decius in cit. c. Cùm veniſſent. n. ult. h. t.* Epiſcopus tamen, aliúſve Prælatus, ſi non recuſetur, ſeu contra eum non excipiatur, in cauſa Eccleſiæ ſuæ Iudex eſſe poteſt, ac proinde ſententia ab eo lata valida eſt, quia juriſdictionem habet; licèt ea per exceptionem elidi poſſit, quod antequam fiat, geſta tenent. *Abb. ibid. n. ult.*

Atque hactenus dicta obtinent, quando Epiſcopus, vel ſimilis Prælatus in cauſa Eccleſiæ judicialiter cognoſcendo procedit: ſi verò extrajudicialiter procedat, poteſt ad defenſionem jurium ſuorum, vel Eccleſiæ ſuæ, cenſuras infligere, dummodo bonâ fide in poſſeſſione ſit. *Arg. c. Dilecto. 6. & c. Venerabilibus. 7. Verſ. attamen de ſentent. excom. in 6.* & docet *Innocent. in c. Venerabili. 24. n. 3. de cenſib. Abb. in cit. c. Cùm veniſſent. n. 10. Laym. de juriſd. ordin. concl. 44.* nam, ſi licet Epiſcopo armis materialibus, ſeu corporalibus defendere poſſeſſionem jurium ſuorum, multò magis licebit etiam armis ſpiritualibus, ſcilicet per excommunicationem, aliáſve cenſuras, v. g. ſi Epiſcopus ſit in poſſeſſione viſitandi Eccleſias inferiores, ſeculares, vel regulares, & Prælati, vel Rectores nolint eum admittere, allegantes exemptionem; poteſt Epiſcopus armis tam ſpiritualibus, quàm materialibus defendere poſſeſſionem ſuam. *Innoc. c. l. & Laym.*

LXXVIII. Excipitur quartò alius caſus, in quo poteſt quis judicare in cauſa propria: ſi nimirum rationabiliter dubitetur, an ſua ſit juriſdictio, ſive an Iudex poteſtatem cognoſcendi, ſeu judicandi cauſam, quæ ad ipſum defertur, habeat, id ipſum prius cognoſcere poteſt, *l. 2. ff. Si quis in jus vocatus &c. l. Si quis ex aliena. 5. ff. h. t.* ubi dicitur: Prætoris eſt æſtimare, an ſua ſit juriſdictio. Ratio eſt, quia tali caſu non niſi indirectè judicat in cauſa propria, quatenus id neceſſarium eſt, ut ordinario, & publico officio judicandi fungi poſſit: nam, cùm dicitur, quòd nemo in propria cauſa Iudex eſſe debet, id intelligendum eſt, ne id directè fiat, in propriam utilitatem ſententiam ferendo; ut tradit *Gl. in cit. l. Si quis. V. Æſtimare.* & quia judicare eſt onus principaliter, ideo non dicitur propria cauſa Iudicis, cùm ex eo commodum, vel incommodum ad eum non pertineat; ut notavit *Felin. in c. Super literis. 20. n. 18. de reſcript. Laym. l. 3. tr. 6. c. 2. n. 13.*

n. 13. & 14. Idque procedit, non ſolùm in Iudice ordinario, ſed etiam in delegato, quòd & is, exorto dubio, cognoſcere poſſit, an ſua ſit juriſdictio, nécne. *c. Paſtoralis. 14. in princ. & ibi Abb. not. 2. de reſcript.*

Limitari tamen debet, niſi dubium exiſtat, non circa Juriſdictionem, ſed circa ipſam perſonam Judicis, ut, ſi illi objiciatur, quòd ſit excommunicatus, infamis, amens, &c. vel, ſi à parte litigante tanquam ſuſpectus recuſetur: nam de tali exceptione, vel recuſatione non poteſt Judex cognoſcere, ſicuti enim exceptio defectûs, vel ſuſpicionis (niſi notoriè frivola ſit) Judicē inhabilem reddit, quo minùs cognoſcere poſſit ſuper cauſa principali, ita & multò magis ſuper acceſſoria, & incidente, cùm utrobique eadem ſit ratio ſuſpicionis, & per talem exceptionem, vel recuſationem Judex ad indignationem provocetur. *Gail l. 1. obſ. 34. n. 6.* Quare hoc caſu ad ſuperiorem recurrendum eſt, vel conſenſu partium arbitri eligendi ſunt; ut docet *Bart. in l. Quidam. 57. n. 3. & ſeqq. ff. de re judic.* Imò univerſim, & generaliter, ſi Judex, de cujus Juriſdictione dubitatur, ex eo, quòd cognoſcat; ſeu judicet pro Juriſdictione, commodum percepturus ſit, non poteſt ipſemet ſententiam ferre; ut tradunt DD. *in l. de Iurt. 57. ff. ad municip. Laym. de Iuriſd. ordin. concl. 45.*

§. IV.

An Iudex, qui cognoſcit de Cauſa poſſeßionis, ſemper, & neceſſariò cognoſcere, ſeu iudicare debeat etiam de cauſa proprietatis?

LXXIX. De hac quæſtione agitur in *c. Significaverunt. 21. & ult. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Abbatem, & Conventum S. Mariæ de Florentia, atque Communitatem Caſtri de Signa, ſuper poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione Iuris eligendi Rectorem dictæ Communitatis (quod ad ſe pertinere, Monaſterium dicebat) poteſtas Florentina ſententiam definitivam pro Abbate, & Conventu protulit. Sed, cùm poſt latam ſententiam, Abbas, & Conventus Rectorem in eodem Caſtro eligerent, ſeu conſtituerent, eundem Caſtellani recipere noluerunt, moventes illis litem ſuper proprietate Juris eligendi Rectorem, ſuper qua poteſtas Florentina compellere volebat dictum Abbatem, & Conventum, ut coram ſe reſponderent. Cùm autem hoc relatum eſſet Papæ Honorio III. is cauſam hanc commiſit Epiſcopo Bononienſi, & quibuſdam alijs, mandans eis, ut, ſi ita ſit, cogant prædictam communitatem ad recipiendum Rectorem à Monaſterio electum, & conſtitutum, & poſtea citatis partibus, audiant, & cognoſcant, quæ partes ſuper proprietate, vel quaſi Juris eligendi Rectorem propoſuerint. Verùm Communitas excepit contra Monaſterium, quòd, propter tempus feriarum vindemialium, in Iudicio coram delegatis reſpondere non teneretur: ad quod Syndicus Monaſterij reſpondit, hoc malitiosè proponi, ut nimirum cauſa protraheretur, & interea tempus regiminis electi Rectoris inutiliter decurreret, & finiretur. His intellectis, mandavit Pontifex, ut Judices delegati, non obſtante iſtâ exceptione, in negotio rationabiliter procedant.

LXXX. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Res incorporales, ſeu Jura, ut poſſeſſio, dominium, Jurisdictio, &c. propriè non dicuntur poſſideri, ſicut res corporales, ſed quaſi poſſidentur; ut patet ex hoc c. quamvis libellus non ideo vitietur, quòd omiſsâ voculâ, *Quaſi*, narretur factum. *Abb. hic n. 5.* & nihilominus pro iſtis Juribus incorporalibus agi poteſt Judicio poſſeſſorio, ut in caſu hujus c. quia communitas non admittebat Rectorem à Monaſterio antea eligi ſolitum, cenſebatur turbari ejus quaſi poſſeſſio, aut veluti ſpoliari ipſum Monaſterium, ſi poſt ſententiam electus ab ipſo in Rectorem admiſſus non fuit: ideòq; petebat coram Iudice ſe reſtitui in quietam poſſeſſionem Juris eligendi, nec antea reſponſurum de proprietate, & obtinuit. *Hoſtienſ. hic V. Dicebam. Innoc. ibid. V. Poſtea. Abb. n. 4.*

LXXXI. Notandum primò. Cùm regulariter, ſi fieri poſſit, cauſa poſſeſſionis, & proprietatis coram eodem Judice, ſive ordinario, ſive delegato, (cui cauſa ſimpliciter eſt commiſſa; quia cenſetur tum quoad poſſeſſionem, & proprietatem commiſſa) tractanda, & terminanda ſit, *c. 1. de cauſ. poſſ. & propr.* quia continentia cauſæ dividi non debet, neque cauſæ, quæ in eodem Judicio debuerant terminari, apud diverſos Judices ventilari debent. *l. Nulli. 10. C. h. t.* Faciliùs enim apud eundem Judicem, qui jam de poſſeſſione cognovit, adeóque meliùs inſtructus cenſetur, tractabitur quoque de proprietate, quàm apud alium; id tamen ſolùm procedit, quando actor, & reus ſunt ejuſdem fori: non autem, ſi ſint penitus diverſi fori: ut in propoſito, Monachi primò agebant contra Caſtellanos ſuper poſſeſſione coram ſeculari Judice eorum, quia actor forum Rei ſequi debet: poſteaquam verò obtinuerunt in poſſeſſorio, non potuerunt Monachi in petitorio, ſive ſuper proprietate convenìri coram eodem Judice ſeculari, qui non eſt proprius, & competens eorum Judex, ſed alienus: non enim propter accidentale illud commodum, quia prior Judex, qui cognovit de poſſeſſione, jam aliqualiter eſt inſtructus in cauſa, debet permitti majus aliquod incommodum, ut ſcilicet actor non debeat ſequi forum Rei, ſed reus trahatur ad forum alienum, præſertim Clericus ad forum ſeculare, contra privilegium exemptionis à poteſtate ſeculari; quamvis non poſſit quis ſimul impetrare diverſos Judices in cauſa poſſeſſionis, & proprietatis, juxta cit. *c. 1. De cauſ. poſſ. & propr. & cit. l. Nulli. C. h. t.* quod in caſu hujus c. Monachi non fecerunt. *Gl. hic V. Super proprietate. & Abb. n. 14.* Quòdſi reus conventus ſuper poſſeſſione ab actore, vult contra hunc agere ſuper proprietate; tunc ſi ſint ejuſdem fori, debet reus agere coram eodem Iudice, ne cauſæ continentia dividatur. Si verò actor eſt Clericus, reus laicus; tunc laicus conventus ſuper poſſeſſione coram Iudice ſeculari, non poteſt, finito Judicio poſſeſſorio, agere ſuper proprietate coram eodem Iudice: quia laicus tunc eſt actor in petitorio, qui ſequi debet forum Rei, nec tenetur tunc actor in poſſeſſorio reſpondere coram eodem Judice ſeculari, qui non eſt ſuus in petitorio, ſed debet conveniri coram proprio ſuo Iudice Eccleſiaſtico, qui eſt caſus hujus *c. Abb. hic n. 15.* Accedit, quòd per ſe proprietas nihil habet commune cum poſ-

ſeſſione. *l. Naturaliter. 12. §. Nihil. ff. de acquir. poſſ.* Adeóque cauſa poſſeſſionis, & proprietatis bene poſſunt tractati ſimul coram diverſis Iudicibos, ſi cauſa ſubſit; ut quia actor in poſſeſſorio, & actor iu petitorio ſunt peoitus diverſi fori, ut in caſu hujus *c. Gl. c. l. & Abb.* Nec obſtat, quòd cauſa conventiouis, & reconventionis debent tractati ſimul coram eodem Iudice, *c. 1. De mut. petit.* quia hîc recõventio propriè uon habet locum, qoippe quæ fieri debet, eodem durante Iudicio: atqui hîc caoſa poſſeſſionis jam erat finita per ſententiam definitivam: nec reus poterat Judiciũ petitorium inchoate, durante Iudicio poſſeſſorio, quia ſpoliatus poſſeſſione non teuetur reſpondere ſuper proprietate ſpoliatori ſuo, antequam ſuerit reſtitutus, *c. ult. de Ord. cognit. Gl. jam cit. Abb. n. 14.*

LXXXII. Notandum tertiò. In caſu hujus c. non agebatur de poſſeſſione, vel quaſi, alicujus rei, ſeu Iuris ſpiritualis, ſed Juris proſani, & temporalis, quia non agebatur hîc de electione Rectoris ad officium ſpirituale, ſed temporale, nempe de Rectore, ſeu gubernàtore politico, ſive ſeculari alicujus caſtri, ſeu oppidi: &, quia Abbas, & Conventus erant actores in poſſeſſorio, debebant ſequi ſorum Rei: quare oihil mirum, quòd poteſtas Florentina cognoverit, & ſententiam ſuper poſſeſſione tulerit contra ſecularem communitatem. *Abb. hic n. 10.* Poteſt autem Eccleſia, vel Monaſterium habere ſacultatem eligendi, ſeu conſtituendi Rectorem, ſen poteſtatem ſecuiarem; cùm ſit capax Iurium, & rerum temporalium, ita, ut ex ſola electione, ſeu conſtitutione Eccleſiæ, ſeu Monaſterij competat Ius adminiſtrandi tali Rectori electo, ſeu cooſtituto, abſque alia cooſirmatione Superioris. *Gl. hîc V. Promulgavit. & Abb. n. 5.*

Notandum quartò. Si Magiſtratus ſecularis, trahendo perſonas Eccleſiaſticas ad ſuum forum, eas gravat, & immunitatem Eccleſiaſticam violat, poſſunt illæ per viam appellationis ſaltem extrajudicialis, vel potiùs per viam ſimplicis querelæ, immediatè adire Papam: ut in caſu hujus c. quia poteſtas Florentina coëgit Abbatem, & Conventum ſuper proprietate reſpondere, ſeu litigare coram ſe, adeóque coram alieno, & non ſoo Judice, eóque ſeculari, ideo potuerunt ſuper hoc querelam deferre ad Papam. *Abb. hic n. 11.*

Notandum 5. Etſi aliàs regulariter nou poteſt quis cogi, ut tempore vindemiarum, vel meſſium litiget in Judicio, *l. 1. ff. de Feriis.* poſſunt tamen partes renunciare ferijs inductis In ſavorem hominum, non item inſtitutis in honorem, & reverentiam Dei, & Sanctorum. *Gl. hîc V. Propter vindemiat.* Et hinc, ſi una pars litigantium, ſine rationabili cauſa, ſeu impedimento, nolit conſentire, ut Judicium in ferijs vindemiarum, vel meſſium exerceatur, adeóque appareat, quòd litem tantùm protrahere velit, tum ex cauſa juſta poteſt compelli ad litigandum, vel reſpondendum in Judicio, ut in caſu hujus c. Rector ad temporale regimen caſtri electus, non poterat adminiſtrare res communitatis, ante obtentam poſſeſſionem officij; ut uotat *hic Abb. n. 6.* & ſic periculum erat, ne ob motam hanc res communitatis perirent, aut negligerentur: neque etiam poterat communitas compelli ad Rectorem electum admittendum, niſi priùs citaretur, & audiretur coram Judicibus delegatis: ſed quia jam pro poſſeſſione Monaſterij à poteſtate Floreutina ſententia definitiva lata ſuerat, ideo non requirebatur alia cauſæ cognitio, ſed tantùm ſeutentia lata executiooi maodanda ſuit, antequam Iudices de proprietate Iuris eligendi cognoſcerent. *Imol. hîc n. 11. Addit Gl. marg. in fine hic, & Abb. n. 17.* Quòd ideo quoque communitas caſtri fuit compulſa ad reſpondendum in Judicio, etiam tempore viodemiarum, quia ipſa tota non occupabatur in vindemia, ſed per Syndicum litigabat.

SECTIO III.

De actis Iudicij, modo procedendi, & alijs quibuſdam obſervandis in Iudicio, & quomodo finiatur Iudicium.

§. I.

An acta Iudicii per Iudicem exiſtimatum, qui verè Iudex non eſt, ſint valida?

LXXXIII. Aſſertio 1. Si quis exiſtat in poſſeſſione officij Indicis, ſive poteſtatis publicæ, licèt titulo, & Iure deſtitutus ſit, adeóque verè Iudex non ſit, omnia tamen ejus acta valent, ſi duæ cooditioues concurrant, de quibus poſtea. Hæc eſt communis, & receptiſſima DD. ſeetentia ex *l. Barbarius. 3. ff. de offic. Prætor. & ex c. 1. §. Veruntamen cauſ. 3. q. 7.* Qui eſt deſumptus ex Synodo Romana, in quibus decernitur, quòd geſta per ſervum, qui, dum liber putaretur, officium Jndicis exercuit, valida ſint, licèt ob impedimentum ſervitutis non eſſet capax Iuriſdictionis exercendæ. Ratio eſt, quia propter communem utilitatem Jus poſitivum, tam Canonicum, quàm civile ſupplet defectum veræ Iuriſdictionis, & dat auctoritatem, ac valorem omuibus geſtis per talem Iudicem, tam iu foro interno conſcientiæ, quàm externo, ad evitanda multa incommoda, & graves perturbationes, quæ orirentur, ſi commuui errore detecto, omnia geſta per talem Judicem reſcindenda forent. *Sanch. l. 3. De matr. diſ. 22. n. 5. & 13.*

LXXXIV. Requiritur autem ad valorem ſententiæ, & actorum per talem Iudicem, inprimis error publicus, ſive communis populi, videlicet, ut ille defectus Judicis ſit occultus, adeóque ut vulgò, ſive communiter habeatur pro vero, & legitimo Iudice: unde non ſufficit uuius, vel alterius, ſeu paucorum error, ſed debet eſſe commnnis, cui neceſſe ſit ſubvenire, ſupplendo defectum Iuriſdictionis; ut colligitur ex *cit. l. Barbarius. junctâ Gl. V. Reprobari.* ubi ait: Circa factum error communis facit Ius. *Sanch. c. l. n. 6.* Neque ſufficit quicunque error communis, ſed debet eſſe probabilis, uoo craſſus, vel ſupinus: nam ejuſmodi error, ſive ignorantia æquiparatur ſcientiæ, juxta *c. 2. de Conſtit. in 6.* Ut ſi qois iu eo loco publicè damuatus, vel denunciatus eſſet de aliquo Impedimento, ob quod eſſet incapax officij Iudicis,

Sanch. cit. diſ. 22. n. 8. Sufficit tamen, quòd ille error communis ſit in eo loco, ubi Iudicij actus exercetur, quia ibi defectus ille eſt occultus, licèt in alijs locis ſit publicus, præſertim ſi defectus, ſeu impedimentum notorium ſit in alio loco ita diſtante, ut ejus notitia veriſimiliter non poſſit venire ad locum, in quo impedimentum eſt occultum. *Sanch. c. l. n. 9.* Imò, licet olim in hoc ipſo loco publicum fuerit impedimentum, ſi tamen jam ex hominum memoria excidit, ita, ut communiter ignoretur, valent geſta per talem Iudicem, quia ſufficit, quòd nunc adſit error communis, juſtus, & probabilis. *Sanch. c. l. n. 10.*

Requiritur ſecundò ad valorem actorum per Iudicem falsò exiſtimatum, ut Iudex ille habeat titulum coloratum, ſeu putativum, hoc eſt, ſaltem apparentem, ſeu præſumptum, qui ſit datus à legitimo Superiore, ita, ut acceperit poteſtatem exercendi actus Iuriſdictionis ab illo, qui dare illam poterat, licèt titulus ille fuerit invalidus, quia & ipſe propter occultum impedimentum incapax erat Iuriſdictionis exercendæ; ut patet ex *cit. l. Barbarius. 3. & cit. c. 1.* Ubi utrumque Ius, præter communem errorem, ponderat, interveniſſe auctoritatem Superioris delegantis poteſtatem judicandi. *Abb. in c. Nihil. 44. n. 11. De elect. & Sanch. cit. diſ. 22. n. 49. & 50. & alij apud ipſum.* Talis titulus coloratus adeſt, quando alicui in occulta excommunicatione exiſtenti, vel per ſimoniam confertur parochia, qui vulgò verè, & legitimè inſtitutus exiſtimatur, ac proinde geſta per eum valent, quia licèt verum, & legitimum titulum non habeat, ob impedimentum excommunicationis, vel ſimoniacæ collationis, habet tamen titulum coloratum, ſeu apparentem collationem à vero Superiore factam. *Sanch. cit. diſ. 22. n. 30.* Item ſi quis, poſt legitimam collationem beneficij, vel officij, ob commiſſum delictum ipſo iure, ſeu ipſo facto poſtea privatus ſit illo beneficio, vel officio: vel ſi Superior occultè revocavit conceſſam poteſtatem, vel officium: in his caſibus, valent geſta per privatum, vel revocatum, quàm diu occulta eſt privatio, vel revocatio officij, & communiter ignoratur, quia licèt amiſerit verum titulum, habet tamen coloratum, vel ob poſſeſſionem facti, quam retinet, & quâ privari non poteſt, niſi causâ cognitâ; vel propter communem errorem, ſi per ſententiam Iudicis ſit privatus, ob quem manent in privato, vel revocato Iudice aliquæ reliquiæ poteſtatis, & quia error ille ortum habet à titulo ab initio juſto, & legitimo. *Sanch. cit. diſ. 22. n. 56. & 58.* Quare talis etſi poſt privationem per ſententiam hominis, vel revocationem amiſerit poteſtatem, adeóque malâ fide, & injuſtè eam exerceat: non tamen propriè poteſt dici intruſus, quia ab initio Canonico titulo poſſeſſionem beneficij, vel officij accepit. *Sanch. c. l. n. 59. in fine.*

LXXXV. Aſſertio 2. Si titulus coloratus deſit, & poſſeſſio officij, vel poteſtatis injuſta ſit, & cum malâ fide; ut ſi quis, abſque legitima Superioris auctoritate, ſe intruſit in officium Parochi, Confeſſarij, vel Judicis, vel permiſit ſe inſtitui à Superiore, quem ſcivit, poteſtatem non habere; tum actus ab eo geſti, non obſtante errore publico, irriti ſunt, & invalidi, in utroque foro, ob defectum tituli colorati collati à legitimo Superiore, qui habeat poteſtatem, & titulum ſaltem coloratum conferendi tale officium. *Sanch. c. l. n. 49.* & patet ex ſuprà dictis. Ut ſi v. g. alicubi ſimplex Sacerdos à Magiſtratu ſeculari ſit ſubſtitutus in locum Parochi abſentis, qui per unum, vel duos annos omnia Parochi miniſteria obivit, & communi incolarum opinione pro vero Parocho eſt habitus, hoc caſu, ſacramenta Confeſſionis, & Matrimonij ab eo collata, vel eo aſſiſtente, celebrata, quæ ad ſui valorem Juriſdictionem Parochi requirunt, invalida erunt. *Sanch. c. l. n. 63.* Quia ad Magiſtratum ſecularem nullo modo inſtitutio, & collatio parochiæ pertinebat, & ſic ſubſtitutus caruit titulo etiam colorato: nam alioqui ſequerentur multa inconvenientia, veluti, quòd, ſi quis malitiosè ſe fingat Legatum Papæ, & exhibeat falſas litteras in teſtimonium ſuæ legationis, acta ab ipſo forent valida in utroque foro, perinde, ac ſi verus Legatus eſſet. Item actus Juriſdictionis exerciti ab eo, qui ſe fingit Epiſcopum, ut decipiat rudes, & ſimplices, non minùs validi eſſent, quàm ſi verus Epiſcopus eſſet, ſi adſit in populo error communis, ſeu publicus, quæ valde abſurda, & inconvenientia meritò cenſenda ſunt. Ratio eſt, quia tunc Jus, vel legitimus Superior non ſupplet defectum tituli, eò quòd adæquata cauſa deceptionis oritur ab illegitimo Superiore, nullam poteſtatem inſtituendi habente, vel à Miniſtro, qui ſe malâ fide, ſciens, ſe titulum nullum habere, in officium Parochi intruſit, vel inſtitui paſſus eſt. *Card. Lugo tom. 2. de Iuſt. ſec. 3. n. 23.*

LXXXVI. Ex dictis infertur primò. Geſta per Iudicem falsò exiſtimatum, qui tamen titulum coloratum à legitimo Superiore collatum habet, quàm diu adeſt error communis, valida ſunt, ſive ſit ordinarius Iudex, ſive delegatus; ut conſtat ex Juribus ſuprà citatis, in quibus apertè ſermo eſt de Iudice delegato, & tamen ſententia ab eo lata tenet, licèt verus Iudex non eſſet. *Sanch. cit. diſ. 22. n. 16.*

Infertur ſecundò. Quando impedimentum occultum, & publicè ignoratum eſt Iuris Divini, vel naturalis, tum non valent acta per talem Iudicem exiſtimatum, etiamſi titulum coloratum habeat: quia Jus poſitivum, & poteſtas humana, ſive Eccleſiaſtica, ſive Civilis, non poteſt ſupplere hujuſmodi defectus, ſicut poteſt ſupplere, & re ipsâ ſupplet defectua, ſeu Impedimenta Iuris humani. v. g. ſi Iudex careat uſu rationis, geſta per eum non valent, etiamſi communiter ſanæ mentis exiſtimetur: vel ſi Parochus non Sacerdos Sacramentaliter abſolvat, etſi Sacerdos communiter putetur, abſolutio nulla eſt, quia Eccleſia non poteſt ſupplere defectum poteſtatis Ordinis, nec alia impedimenta Iuris naturalis, vel Divini. *Sanch. cit. diſ. n. 27. & 29.*

Infertur tertiò. Geſta per talem Iudicem ſunt valida ipſo Iure, etiam reſpectu illorum, qui ſciunt ejuſmodi impedimentum occultum Iudicis, dummodo publicè ignoretur: quamvis in odium, & pœnam illicitè communicantium cum Iudice occultè impedito, acta reſcindi poſſint. *Sanch. c. l. n. 42.* V. g. ſi quis ab Epiſcopo excommunicato, quem ipſe privatim ſcit excommunicatum, licèt communiter ignoretur, beneficium accipiat, erit privandus eo beneficio; dum autem non privatur, poteſt illud retinere, tutâ conſcientiâ: nam ſicut error particularis alicuius, vel paucorum non ſufficit; ut geſta per talem Iudicem valeant, ſi communiter ſciatur impedimentum: ita nec particularis alicuius, vel aliquorum ſcientia impedit, quo minùs geſta reſpectu ipſius, vel illorum valeant,

leant, ſi impedimentum communiter, ac publicè ignoretur; cùm leges non attendant, quæ in particulari caſu contingunt, ſed quæ communiter accidunt. Hoc tamen hodie poſt decretum Concilij Conſtant. non procedit, quando adeſt impedimentum excommunicationis toleratæ, & non vitandæ, cùm geſta per talem excommunicatum ſint valida, nec reſcindenda ſint, reſpectu ſcientis impedimentum excommunicationis, quia licitum eſt hoc caſu participare cum tali excommunicato: ergo, cùm ceſſet delictum, ceſſabit etiam odium, ſeu pœna reſciſſionis: accedit, quòd talis excommunicatus retineat juriſdictionem. *Sanch. c. l. n. 43.*

Infertur quartò. Valida eſt ſententia lata à Vicario Generali Epiſcopi, vel à Iudice delegato, mortuo Epiſcopo, vel delegante, etiam re adhuc integrâ, ſi eius mors communiter ignoretur, ſive ipſius Vicarius, aut delegatus ſciat mortem Epiſcopi, vel delegantis, ſive ignoret: quia concurrit communis error, & titulus à legitimo Superiore collatus, cuius extinctio, cùm ſit occulta, adhuc coloratus, ſeu præſumptus titulus adeſt. *Sanch. c. l. n. 59.* de quo plura *ſupr. l. 1. tit. 28. & 29.*

LXXXVII. Aſſertio 3. Valde probabile eſt, ſi quiſpiam, ſine Superioris collatione, vel auctoritate, adeóque ſine legitimo titulo, bonâ tamen fide, exiſtat in poſſeſſione alicuius Prælaturæ, vel officij, v. g. Iudicis, aut Parochi, acta illius valida eſſe, dum defectus collationis à Superiore non factæ publicè ignoratur; ut docet *Innocent. in c. pen. n. 2. de relig. domib. & ibid. Io. Andr. n. 4. in fine.* v. g. Titius in aliqua Parochia eſt receptus tanquam Parochus, bonâ eius fide, quia putavit, ſe ex mandato Epiſcopi ſuſceptum eſſe, & poſtea idem Titius in illa Parochia toleratur, ſciente Epiſcopo: hoc caſu omnes actus juriſdictionis ab eo Parocho exerciti validi erunt. *Arg. c. Conſultationibus. 19. de jure patron.* ubi dicitur, quòd actus præſentationis factus ab eo, qui tum erat bonâ fide in poſſeſſione juris patronatûs, ſit validus, licèt poſtea appareat, jus præſentandi ad ipſum non pertinuiſſe. Rationem dat *Abb. ibid. n. 3.* quia præſentare eſt veluti fructus quidam juris patronatûs: ſed fructus pertinent ad bonæ fidei poſſeſſorem, qui ſcilicet putat, ſibi jus competere in re, ex qua fructus percipit, & non ad dominum proprietatis. *l. Bonæ fidei 48. ff. de acquir. rer. dom.* requiritur tamen, ut hoc caſu, præter poſſeſſionem bonæ fidei, etiam error communis, ſeu publicus defectûs adſit, quia publicè reputatur patronus, etſi re ipsâ non ſit. *Abb. c. l. n. 3.* Idque confirmatur: quia per actus juriſdictionis bonâ fide tempore diuturno exercitæ poteſt præſcribi ipſa juriſdictio, accedente ſcientiâ, & patientiâ Superioris, & præſcriptio perfici; ut docet *Innocent. in c. Olim. 17. de reſtit. ſpoliat. & alij ibid.* ex quo ſequitur, tales actus eſſe validos, neque enim per actus invalidos præſcriptio perfici, & juriſdictio verè acquiri poteſt: &, ſicut jura dant ei, qui bonâ fide poſſidet Prælaturam, vel officium Iudicis, facultatê illud præſcribendi: ita etiam conveniens eſt, ut validos actus exercere, ac veluti fructus officij ſui percipere poſſit. *Arg. cit. c. Conſultationibus. et c. Querelam 24. de elect.* ubi dicitur, quòd electio facta ab eo, qui bonâ fide eſt in poſſeſſione juris eligendi, valida cenſeri debeat, tametſi poſtea appareat; hoc jus ad alium de jure pertinere, quia electio in pleriſque æquiparatur præſentationi. *Laym. ibid. n. 3.*

Verùm ad Jura ſuprà allata, in quibus dicitur, quòd ad validitatem actuum præſentandi, vel eligendi ſufficiat ſola poſſeſſio bonæ fidei, ſive quòd huiuſmodi actus à bonæ fidei poſſeſſore ſint exerciti, reſpondet *Abb. in cit. c. Nihil. n. 11. & Sanch. cit. diſ. 22. n. 54.* illa procedere, quando jus non reſiſtit poſſeſſioni, ſicut non reſiſtit actibus præſtandi, & eligendi, quo minùs validè à poſſeſſore bonæ fidei fieri poſſint: at verò jura reſiſtunt actibus juriſdictionis, ſeu officij, ne validè exerceri poſſint à poſſeſſore bonæ fidei, abſque auctoritate, & conceſſione Superioris. Sed hoc ipſum, ſine ſufficiente fundamento, aſſeritur ab adverſariis, qui ex jure probare deberent, quoad hoc eſſe diſcrimen inter actus eligendi, & præſentandi, & actus juriſdictionis exercitos à bonæ fidei poſſeſſore, præſertim cùm jura potiùs aſſiſtere videantur bonæ fidei poſſeſſori, quàm reſiſtere, dum illi tribuunt facultatem præſcribendi juriſdictionem: præſcripta autem conſuetudo dat, & aufert juriſdictionem, ut noti juris eſt: quamvis ad præſcribendam, & poſſidendam juriſdictionem requiratur ſcientia, & patientia Superioris: quia univerſim in juribus incorporalibus ad ea poſſidenda, & præſcribenda requiritur ſcientia, & patientia domini, contra quem præſcribitur; ut docet *Bartol. in l. 1. n. 5. & 6. & ibi Gl. C. de ſervit. & aqua.* & alij Legiſtæ communiter.

§. II.

An acta in uno Iudicio valida ſint, & fidem faciant etiam in altero Iudicio?

LXXXVIII. Aſſertio 1. Acta coram Iudice incompetente non valent, neque fidem faciunt coram Iudice competente; ut ex communi docet *Clarus in pract. crim. §. fin. q. 36. n. 49.* ubi aſſerit, quòd, ſi Iudex ſecularis remittat Clericum ad Iudicem Eccleſiaſticum, non teneatur is ſtare proceſſui facto contra Clericum coram Iudice ſeculari, quia ſunt acta facta coram Iudice incompetente. Idque ſumitur *ex c. At ſi Clerici. 4. in princ. h. t.* ubi Papa Alexander III. ſtatuit:
Si Clerici coram ſeculari Iudice convicti fuerint, »
vel confeſſi de crimine, non ſunt propterea à ſuo »
Epiſcopo condemnandi: ſicut enim ſententia à non »
ſuo Iudice lata non tenet: ita nec confeſſio coram »
ipſo facta. Si verò coram Epiſcopo ſuo Clerici cri- »
mina in jure confeſſi ſint, vel de iis legitimâ proba- »
tione convicti, ſi quidem talia ſint crimina, propter »
quæ, ſecundùm Canones, ſuſpendi debeant, vel de- »
poni (veluti homicidium, adulterium, ſacrilegium, »
& alia ſimilia, de quibus ſuo loco. *Hoſtienſ. hic. V.*
Dummodo talia.) tum non immeritò ſuſpendendi »
ſunt ab Ordinibus, vel ab Altaris miniſterio perpe- »
tuò removendi. »

LXXXIX. Notandum primò. Non ſolùm acta probatoria, ſeu probationes coram Iudice incompetente factæ non valent, ſed etiam confeſſio judicialis non tenet, nec ex iis ad condemnationem Rei procedi poteſt. *Abb. hic n. 5.* ſicut ſententia quoque lata à Iudice incompetente, ſeu non ſuo irrita eſt.

Notandum ſecundò. Confeſſus in jure pro convicto habetur. *c. pen. inf. de confeſſ. l. unic. C. eod. Gl. hic.*

 V. Con-

V. Confeſſi. quamvis propriè confeſſus non dicatur convictus, quia hìc ponuntur, ut diverſa. *Abb. hìc n.4. & Dec. n. 2.* nam confitendo videtur quis ſe ipſum prodere: convictus verò eſt is, qui per legitimos teſtes, vel per inſtrumenta reus eſt probatus. *Gl. hic. V. Legitimas probationes*, & *Abb. n. 3.*

Notandú tertiò. Licèt confeſſio coram Iudice incompetente facta non teneat, nec confitenti præjudicet, in ordine ad hoc, ut ex tali confeſſione cõdemnari poſſit, ut habetur in hoc c. poteſt tamen habere alios effectus non judiciales, videlicet quia facit legitimum indicium, & præſumptionem criminis, ita, ut à ſuo Iudice cogi poſſit in ſua confeſſione perſiſtere, habétque talis confeſſio criminis coram Iudice incompetente, v. g. Clerici coram ſeculari Iudice, vim confeſſionis extrajudicialis, ſi non per vim, ac metum tormentorum, v. g. ſed ſponte facta ſit, ita, ut ſic confeſſus à ſuo Iudice capi, judicialiter examinari, & torqueri poſſit quia indignum eſt, ut, quod quiſque ſuâ voce confeſſus fuit, velit poſtea infirmare, propriòque teſtimonio reſiſtere. *l. Generaliter. 13. in fin. C. de non numer. pecun. Gl in l. Capite. 25. V. Accuſator. junct. Gl. margin. ff. ad leg. Iul. de adult. Decius hic n. 7. & 17. Imol. ibid. n 7. Beroi. n. 124. & 126 Iul. Clar. §. fin. q. 21. n. 132. & 134.* quamvis nonnulli contrarium teneant. Deinde, ſi Clericus coram Iudice ſeculari crimen confiteatur, interdum valdè læditur eius exiſtimatio, ita, ut ad tollendam infamiam, & ſcandalum purgatio canonica ei indici debeat, ut tradit *Gl. hic. V. Condemnandi.* & *Decius ibid. n. 8.*

Notandum quartò. Poſſunt Epiſcopi, aliique ſimiles Prælati Eccleſiaſtici pœnas ſuſpenſionis, vel depoſitionis Clericis criminoſis infligere pro criminis qualitate: quædam enim crimina merentur depoſitionem, quæ eſt perpetua remotio ab Ordine Clericali, officio, & beneficio; quædam ſuſpenſionem, quæ eſt remotio à prædictis ad certum tempus tantùm. *Abb. hic n. 7. & 33.*

XC. Porrò *in cit. c. At ſi Clerici. §. De adulteriis. h. t.* » additur, quòd Epiſcopus poſſit cum Clericis, qui adulteria, vel ijs minora crimina commiſerunt, poſt peractam pœnitentiam, diſpenſare. » Sed non debet Clericum, propter crimen depoſitum, idcirco tradere Iudici ſeculari, cùm Epiſcopus ſuo functus ſit officio (ferendo ſententiam depoſitionis) neque æquum eſt, ut quis duplici pœnâ conteratur: ſiquidem una ſufficiat, & ſit commenſurata delicto, aliàs bene poſſet duas pœnas inferre; ut ait *Gl. ibid. V. Duplici.*

XCI. Pro explicatione hujus §. Notandum primò. Adulterium hìc videtur numerari inter crimina minora, in quibus poteſt Epiſcopus, poſt peractam pœnitentiam, cum Clericis diſpenſare, cùm tamen ſit unum ex criminibus majoribus, quæ ſecundùm Canones privationem beneficiorum, imò, & depoſitionem ab officio, & Ordine Clericali in perpetuum merentur; ut docet *Navarr. in Man. Præl. c.27. n. 248. & Canoniſtæ communiter in cit. c. At ſi Clerici. 4. h. t. & hinc in c. Quid in omnibus. 16. Cauſ. 32. q. 7.* dicitur: Quid in omnibus peccatis adulterio gravius eſt? quod *Gl. hic V. De adulterijs*, explicat, quòd ſit gravius, id eſt, communius, quia communiùs, & frequentiùs committitur adulterium, quàm alia crimina: alioquin verò quoad criminis gravitatem, multa alia crimina ſunt graviora, ut inceſtus, homicidium, hæreſis &c. Verùm adulterium hìc non ponitur inter minora crimina: ſed dicitur: De adulterijs, & alijs criminibus, quæ ſunt minora (ſcilicet adulterio) poſſe diſpenſare Epiſcopum. *Imol. hic n. 9. & Dec. n. 5.* Minora verò crimina hìc dicuntur, ob quæ non pœna depoſitionis in perpetuum, ſed ſuſpenſionis tantùm ad tempus imponitur, niſi poſt iteratas monitiones, delinquens in crimine contumaciter perſiſtat, & incorrigibilis fiat; tú enim pœna depoſitionis in perpetuum infligi ei poterit; ut de concubinarijs Clericis habetur *in Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 14. de reform. Laym. l. 1. Theol. mor. tract. 5. p. 3. c. 5. n. 2. in fine.* Itaque ex *cit. §. De adulteriis.* non probatur, adulterium computari inter crimina minora, ſed Epiſcopum diſpenſare poſſe in adulterio, quod gravius eſt, & in alijs criminibus, quæ, licèt gravia ſint, minora tamen ſunt adulterio. *Barb. in collect. ibid. n. 10.* quod tamen intelligendum eſt de Canonicis pœnis criminum non ipſo Iure latis, ſeu ipſo facto inflictis; in his enim diſpenſare non poteſt Epiſcopus; ut tradit *Gl. communiter recepta in c. Cupientes. 16. §. Ceterùm de elect. in 6.* ſed de pœnis ferendis, ut dictum ſuprà *l. 1. tit. 31. n. 71.* ita tamen, ut, quò gravius delictum fuerit, tantò major cauſa diſpenſandi, ſeu relaxandi pœnam requiratur. *Abb. in cit. §. De adulteriis, n. 9. h. t.*

XCII. Sed hìc opponi poteſt, quòd ex dictis ſequitur, Epiſcopum non poſſe diſpenſare in criminibus majoribus, ut per ſenſum contrarium colligi videtur ex cit. §. *Adulteriis.* ubi dicitur: *De adulteriis, & aliis minoribus criminibus diſpenſare poteſt Epiſcopus.* ergo non de majoribus eo criminibus, quia, quod de quibuſdam conceditur, de alijs negatur. Duplex eſt ſententia, ut refert *Gl. hic V. Adulteriis.* Prima eſt, quòd quævis diſpenſatio cenſetur eſſe prohibita Epiſcopis, niſi eis ſit expreſsè conceſſa, adeóque quòd Epiſcopi tantùm diſpenſare poſſint in caſibus Jure expreſſis. *Abb. hic n. 4.* Altera ſententia magis communis eſt, ut ait *Gl. hic*, quòd Epiſcopi in omnibus criminibus ſemper poſſunt diſpenſare, niſi id eis ſpecificè reperiatur prohibitum: neque hìc locum habet argumentum à contrario ſenſu, quia in multis gravioribus criminibus eſt Epiſcopis Iure conceſſum diſpenſare, ut in hæreſi, ſacrilegio, ſimonia &c. quia facultas diſpenſandi in criminibus, cùm ſit gratia, ſeu beneficium Principis alicui tertio non præjudicans, niſi concedenti, reſpectu illius latè, & benignè eam interpretari oportet, ut notat ipſe *Abb. hic n. 11.* Ac proinde ita, ut ſemper cenſeatur conceſſa, niſi ſit interdicta. *Gl. in c. Cùm illorum. 32. V. Interdicta de ſent. excomm. Innoc. in c. Dilectus. 15. de temp. ordin.* Quare adulterium in cit. §. *De adulteriis.* tantùm exempli causâ poſitum eſſe, dicendum erit. Illud hìc addendum. Aliquando in Iure expreſsè prohibetur, ſeu denegatur Epiſcopis, & ſimilibus Prælatis diſpenſandi facultas, vel S. Pontifici reſervatur; & tunc certum eſt, eos diſpenſare non poſſe: aliquando verò expreſsè, & ſpecialiter ea ipſis conceditur: aliquando verò ſolùm implicitè, ſeu virtualiter conceſſa cenſetur, ut, quia Ius dicit, in hoc caſu diſpenſari poſſe, non tamen exprimendo, per quem, nec de Epiſcopis faciendo mentionem expreſſam: tunc enim cenſeri debet, tacitè eſſe conceſſam Epiſcopis diſpenſandi facultatem,

cùm

Digitized by Google

cùm de Papa dubitari non poſſit, eum diſpenſare poſſe. *Barb. in cit. c. At ſi Clerici in §. De adulteriis n. 22. & 23. h. t. In prætermiſſis.*

XCIII. Notandum ſecundò. Si Clericus ob crimen privatus ſit, vel depoſitus ab Ordine Clericali, officio, & beneficio, non debet actualiter degradari, & tradi Curiæ ſeculari, quia non eſt bis puniendus, ſi ſemel ſit ſufficienter punitus; ut habetur in *cit. §. De adulteriis in fine*; niſi poſt depoſitionem fuerit contumax, & incorrigibilis. *Gl. fin. hic*, de quo infrà.

XCIV. Aſſertio 2. Acta unius Judicij coram Judice competente, v. g. ſeculari, probant, & fidem faciunt etiam in altero Iudicio, coram Iudice Eccleſiaſtico, dummodo inter eaſdem perſonas, & in ordine ad eundem finem, ſeu effectum producantur; ut docet *Abb. in cit. c. At ſi Clerici. 4. n. 12. h. t. & ibid. Decius n. 14.* Idem docet *Innocent. in c. Cauſam. 11. n. 3. de teſtib.* ubi ait, quòd atteſtationes, ſeu producta teſtimonia, & omnia alia acta probatoria inter eaſdem perſonas, & eorum heredes valent, quando ad idem agitur, & fidem faciunt etiam in alio Iudicio, tametſi ſententia lata non fuerit. V. g. ſi quis per teſtes probavit, ſe Dominum eſſe fundi, quem poſtea vendidit, illa teſtimonia producta valebunt etiam, & prodeſſunt emptori, ſicut ſententia prodeſſet, ſi pro ipſo venditore lata eſſet. Idque ſumitur ex *c. 2. de except. in 6.* ubi junctâ Rubricâ traditur, quòd exceptio rei judicatæ, adeóque ſententia lata per Iudicem Eccleſiaſticum admitti debeat in foro ſeculari: & è converſo lata per Judicem ſecularem admitti debeat in foro Eccleſiaſtico, ſi cauſa ſit mixti fori, ſeu quæ ad Iudicem tum Eccleſiaſticum, tum ſecularem, ſecundùm jura, vel conſuetudinem, pertineat, & eædem perſonæ ſint in utroque judicio, juxta *Gl. ibid. V. Admitti, & Io. Andr. & Pet. Anchar. ibid. in notatis.* ſicut etiam ſententia lata ab uno Iudice competente ſervari debet à quocunque alio: ita & idem de actis judicialibus dicendum eſt; ut docet *Innocent. in cit. c. Cauſam. in fine, de teſtib. Dec. in cit. c. At ſi Clerici. n. 14.*

XCV. Exemplum habetur *in c. Multi. 18. cauſ. 2. q. 1.* ubi dicitur, quòd Epiſcopi, ſeu Iudices Eccleſiaſtici non poſſint aliquem à communione (fidelium) removere, niſi vel ſponte confeſſum de crimine, aut in aliquo, ſive ſeculari, ſive Eccleſiaſtico Iudicio convictum: nam Iudex Eccleſiaſticus, & ſecularis ſe mutuò adjuvare debent; ut tradit *Gl. Communiter recepta, in c. 1. V. Publicum. de offic. Iud. Ordin.* ita, ut, ſi Iudex Eccleſiaſticus aliquem excommunicavit, Iudex ſecularis, requiſitus ab Eccleſiaſtico, compellere eum debeat ad obſervandam ſententiam, & obediendum Iudici Eccleſiaſtico: & vice verſâ, ſi Iudex ſecularis aliquem ob crimen proſcripſit, Eccleſiaſticus eum per cenſuram compellet ad obediendum Iudici ſeculari. *Innocent. in cit. c. 1. n. 2. de offic. Iud. ordin. Abb. in cit. c. At ſi Clerici. n. 12. h. t.* Eſt tamen duplex diſcrimen quoad hoc inter utrumque iudicem, ut poſt *Innocent. notat Imola in cit. c. 1. n. 14. & Abb. n. 11. de offic. Iud. ordin.* nam Primò, Judex Eccleſiaſticus poteſt per cenſuram Eccleſiaſticam compellere Iudicem ſecularem, ſi recuſat ſibi petitum auxilium impendere; non autem viciſſim ſecularis poteſt compellere Eccleſiaſticum, quia hic eſt maior illo. Deinde Iudex ſecularis requiſitus, ut juvet Iudicem Eccleſiaſticum, non poteſt proceſſum Iudicii ab eo petere, & examinare, ſi nuda executio ipſi demandata ſit, ut v. g. aliquem tanquam excommunicatum jubeat vitari à ſubditis, ſed ſimpliciter parêre debet, niſi notorium ſit, proceſſum eſſe injuſtum. Contrà verò Iudex Eccleſiaſticus rogatus à ſeculari Judice, ut ſuum auxilium ei impertiatur, excommunicando v. g. criminoſum, priùs poteſt, & plerumque debet petere, & examinare proceſſum Iudicij ſecularis, ut de contumacia Rei ipſi conſtet. Porrò, quod dictum eſt, Judicem ſecularem non poſſe ab Eccleſiaſtico petere proceſſum Iudicij, id intelligi debet, ſi crimen merè Eccleſiaſticum ſit, ut hæreſis, cùm de tali crimine non directè, nec indirectè cognoſcere poſſit Iudex ſecularis, ſed poſt latam à Iudice Eccleſiaſtico ſententiam, meram executionem ſibi demandatam habeat; ut conſtat *ex c. Vt inquiſitionis. 18. §. Prohibemus de hæret. in 6.* idémque eſt de alio crimine merè Eccleſiaſtico. Secus verò eſt, ſi propter aliud crimen commiſſum, Clericus degradetur, & tradatur Judici ſeculari, ita, ut efficiatur de foro, ſeu juriſdictione ipſius; tum enim Judex ſecularis non debet eum punire, niſi fiat ipſi fides de juſtitia proceſsûs in foro Eccleſiaſtico: quia tunc non ut merus executor, ſed ut Iudex contra ſibi ſubditum procedit. *Abb. in cit. c. 1. n. 12. de offic. Iud. ordin.*

Aliud exemplum adfert *Layn. in cit. c. At ſi Clerici. 4. h. t. n. 5.* laicus quiſpiam vulneravit Clericum, qui ex vulnere obijt: ſed cùm laicus vulnerans ab heredibus defuncti conventus eſſet coram Iudice ſeculari ad compenſandum damnum; is excepit, quòd non ex percuſſione, ſeu ictu, ſed ex negligentia chirurgi mortuus ſit, ideóque ſe non teneri, niſi de vulnere, non de occiſo, *juxta l. Qui occidit. 30. in fine. ff. ad leg. Aquil.* Cùm autem teſtes depoſuiſſent, & ſententia lata fuiſſet à Iudice ſeculari pro vulnerante contra chirurgum, vulnerans poſtea coram Iudice Eccleſiaſtico petijt abſolutionem ab excommunicatione Canonis, quam incurrit propter percuſſionem Clerici: ſed Iudex Eccleſiaſticus eum abſolvere noluit, niſi priùs parti ſatisfeciſſet: hoc caſu, ſi percuſſor ſatisfecerit, vel mox ſatisfacere paratus ſit de damno illato, ob vulnus inflictum, non item de damno dato, ob mortem ſecutam ex negligentia chirurgi, Judex Eccleſiaſticus eam ſatisfactionem admittere debet, quia teſtimonia producta, & ſententia lata pro vulnerante in Iudicio ſeculari, faciunt fidem etiam coram Iudice Eccleſiaſtico.

XCVI. Aſſertio 3. Acta unius Iudicij non probant, nec fidem faciunt in altero, ſi hoc ad diverſum finem, ſeu effectum tendat, adeóque varietur modus agendi. *Abb. in c. At ſi Clerici. n. 12. h. t. & ibid. Decius n. 15. & Alex. de Nevo n. 33.* ſic v. g. acta, ſeu teſtimonia producta in Iudicio ſummario, non faciunt plenam fidem in Iudicio ordinario, etiam inter eaſdem perſonas, *c. Veniens. 38. & ibid. Felin. n. 19. de teſtib. l. pen. junct. Gl. V. Alimentorum. ff. de his, qui ſui, vel alien. jur. ſunt. Gail. l. 1. obſ. 103. n. 3.* Item, ſi actum ſit coram Iudice ſeculari contra criminoſum ad pœnam legalem, poſtea verò agatur ſuper eodem crimine coram Iudice Eccleſiaſtico, ad pœnam canonicam, ſeu Eccleſiaſticam; acta prioris Iudicij non probant, nec faciunt fidem in poſteriore, propter variatum modum agendi, & quia ad aliam pœnam agitur. *Alex. de Nevo c. l. n. 33.* Præterea, ſi crimen ſit mixti fori, de quo tam Judex Eccleſiaſticus, quàm ſe-

cularis,

cularis, uterque proprio jure cognoſcere, & judicare poteſt, ſed in ordine ad diverſos effectus, v. g. ſacrilegium, ſortilegium &c. tum quia conceſſum eſt Iudici Eccleſiaſtico cauſam de novo cognoſcere, licèt jam cognita fuerit coram ſeculari: aut vice verſâ, acta probatoria coram uno Iudice producta non neceſſariò faciunt fidem coram altero, nec alter illa tenetur admittere; neque ſententia abſolutoria ab uno lata præjudicat, aut impedit, quò minùs & alter Judex proprium proceſſum inſtituere poſſit: nam, cùm per huiuſmodi crimen mixtum duplex Reſpubl. læditur, tum Civilis, tum Eccleſiaſtica; ideo duplex quodammodo crimen videtur, & ad utrumque Iudicem pertinet de eo principaliter cognoſcere. *Decius in cit. c. At ſi Clerici. n. 15. h. t.* quamvis Judex poſterior v. g. Eccleſiaſticus, non prohibeatur etiam proceſſum Iudicis ſecularis petere, illíque ſe conformare, &, ſi probationes omni ſuſpicione erroris careant, ſecundùm illas ſententiam proferre, ſaltem ſi partes non repugnent: quia Iudex ſecularis, & Eccleſiaſticus ſe invicem adjuvare debent; ut docet *Laym. l. 4. Theol. mor. tract. 9. c. 2. n. 7.* ubi exemplum ponit: ſi quis v. g. ſe ipſum interfeciſſe dicatur, cauſa iſta ad civile forum ſpectat, in ordine ad confiſcationem bonorum, juxta conſuetudinem regionis: ad Eccleſiaſticum verò tribunal pertinet, in ordine ad hoc, ut ſacra ſepultura mortuo denegetur. Similiter acta in Iudicio civili non probant, nec fidem faciunt in Iudicio criminali. *Abbas in cit. c. At ſi. n. 29.* Quia ad diverſum finem tendit utrúmque Judicium.

XCVII. Porrò, quod ſuprà dictũ eſt *n. 94.* acta unius Iudicij interdum facere fidem in alio Judicio, nempe inter eaſdem perſonas, & ſi ad eundem finem, ſeu effectum tendant: id intelligi debet ſolùm de actis cauſæ, ſeu litis, quæ tendunt ad eiuſdem deciſionem; ut ſunt depoſitiones teſtium, inſtrumenta, partium confeſſiones, & ſimilia acta probatoria: non verò de actis Iudicij, quæ tendunt ad litis ordinationem, ut eſt libellus, litis conteſtatio, termini dilatorij, ſatisdationes judiciales &c. huiuſmodi enim acta non valent in alio Iudicio, quippe, quæ pereunt per litis inſtantiam; *l. Properandum. 13. §. Et ſi quidem. C. h. t.* non autem acta probatoria. *Marant. de Ord. jud. p. 5. n. 55.*

Deinde confeſſio propria, facta ab aliquo in uno Judicio, adduci poteſt tanquam probatio ad illum convincendum in alio Judicio: licèt aliud ſit in atteſtationibus, & inſtrumentis productis: quia propria confeſſio omnem probationem ſuperat, nec ullam excuſationem Rei admittit. *Arg. c. Per tuas. 10. de probat. Innocent. in c. Per inquiſitionem. 26. n. 2. de elect. & ibid. Abb. n. 12. & Laym. n. 3.*

XCVIII. Illud poſtremò hîc addendum, quòd reſcriptum impetratum contra violentum poſſeſſorem, produci etiam poteſt contra eum, qui in violentam poſſeſſionem ſcienter ſuccedit; prout ſumitur ex „ *c. Quia 11. h. t.* Nam cùm Vitus violenter occu„ pâſſet Eccleſiam parochialem Pancratij, hic tan„ quam ſpoliatus reſcriptum Apoſtolicum impetra„ vit ad Iudices delegatos contra iniquum occupato„ rem. Sed Vito defuncto, Rogerius in eandem „ Eccleſiam eſt ingreſſus (vel potiùs ſe auctoritate „ propriâ intruſit) Re delatâ ad Papam Cæleſtinum „ III. is præcepit, ut ſecundùm formam prioris re„ ſcripti, ſub iiſdem Iudicibus, mediante Iuſtitiâ, pro„ cederetur, & cauſa inter Rogerium, & Pancratium terminaretur, ſicut inter eundem Pancratium, & „ Vitum, ſi viveret, terminata fuiſſet. „

XCIX. Notandum primò. Duplex eſt intellectus hujus c. Unus eſt, ut refert *Gl. hîc V. Sicut. in fine.* quòd Judices delegati hîc proceſſerint ex vi poſteriorum litterarum, ſive ſecundi reſcripti, ac mandati; ut colligi videtur ex verbo: *Præcipimus, ſic procedi*, ſcilicet vigore hujus mandati præſentis: adeóque quòd prius reſcriptum, quod (quippe perſonale) morte Viti ſpoliatoris exſpiraverat, ex auctoritate poſterioris reſcripti, ſeu mandati vires acceperit, ita, ut contra ingreſſum Eccleſiam, poſt mortem Rectoris illius, vi ejuſdem ſecundi mandati proceſſerint, cùm aliàs non potuiſſent. *Hoſtienſ. hîc V. Præcipimus.*

Alter, & probabilior intellectus eſt, quem ſequitur *Gl. hîc V. Sicut.* & alij DD. ferè communiter, quòd contra Rogerium, qui ſucceſſit Vito in Eccleſia, Iudices proceſſerint, vi prioris reſcripti, ſeu mandati; ut patet ex illis verbis: *Præcipimus, ut ſecundùm formam priorum litterarum &c.* nam aliàs deciſio hujus c. ſuperflua foret, & fruſtra poſita ſub hoc tit. cùm nullum dubium eſſe poſſit, quòd vigore ſecundi mandati procedi potuiſſet, ſi ita præceptũ fuiſſet. *Abb. hîc n. 5.*

Notandum ſecundò. Ex reſcripto Apoſtolico impetrato ad Judices delegatos contra anteceſſorem in Eccleſia, ſeu beneficio, iniquum occupatorem illius, ſed poſtea defunctum, poteſt agi, & conveniri is, qui in vitioſa poſſeſſione illius Eccleſiæ, vel beneficij eidem ſcienter ſucceſſit, id eſt, ſciens, anteceſſorem violenter occupâſſe Eccleſiam, uti ſumitur ex hoc c. Ratio eſt, quia, licèt aliàs reſcriptum, quippe ſtrictæ interpretationis, regulariter, & ordinariè non extendatur ad perſonas non expreſſas in illo, *c. P. & G. 40. de offic. Iud. deleg.* excipi tamen debet, niſi quis ſcienter ſuccedat in vitioſam poſſeſſionem anteceſſoris in beneficio, vel alia re: quia tunc ratione violentiæ, & injuſtæ occupationis, beneficium manſit affectum, & cum illo vitio in ſucceſſorem tranſivit, & hac ratione ſucceſſor, etſi particularis, Iuris fictione cenſetur non alia, ſed eadem perſona cum defuncto, & ratum habere factum anteceſſoris: ideóque in odium talis vitioſi ſucceſſoris extenditur ad eum quoq; reſcriptum, ita, ut vi illius etiam contra ipſum procedi poſſit, ſicut contra priorem violentum poſſeſſorem, ſeu occupatorem, vel potiùs in eo reſcripto comprehenditur etiam talis ſucceſſor, etſi non fuerit nominatim expreſſus. *Gl. hîc V. Sicut. & Abb. n. 5. Barboſ. in Collect. hîc n. 6.* Idque ſtatutum eſt ſecundùm æquitatem Canonicam, tum ut lites eò citiùs finiantur, *c. finem. 5. De dolo.* ſi novâ impetratione alterius reſcripti non ſit opus ad conveniendum ſucceſſorem in vitioſa poſſeſſione: tum quia, etiam ſecundùm Ius Civile, vitium poſſeſſionis ad ſucceſſorem in ea tranſit. *l. Vitia. 11. C. De acquir. poſſ. Abb. c. l.*

Notandum tertiò. Quando in hoc c. præcipitur, ut procedatur, & cauſa terminetur inter Pancratium impetrantem reſcriptum, & Rogerium ſucceſſorem in Eccleſia, ſicut proceſſum fuiſſet, inter Vitum primum occupatorem, ſi viveret, & Pancratium: dictio, *Sicut*, non ſignificat omnimodam ſimilitudinem; quia contra primum iniquum occupatorem competebat interdictum. *Unde vi.* quod tranſit ad ſucceſſorem univerſalem defuncti, cujus perſonam heres repræſentat, non autem contra ſucceſſorem ſingularem in Eccleſia, vel beneficio: quia in his non datur hereditatis

ditaria ſucceſſio, ſed contra talem injuſtum ſucceſſorem in Eccleſia competit condictio ex *l. Sæpe.* 18. *De reſtit. ſpoliat. Abb. hic n.* 6. *&* 8. de quo plura infrà dicto titulo.

§. III.

De Ordine, ſeu modo procedendi ſummariè, & de plano in Iudicio.

Duplex eſt proceſſus, ſeu modus procedendi in Judicio, unus ordinarius, ſeu plenarius, ac ſolemnis, in quo ſervantur omnes ſolemnitates Jure præſcriptæ ad hujuſmodi proceſſum, de quo agemus hoc Libro infrà à *tit.* 3. *& ſeqq.* Alter ſimplex, extraordinarius, & ſummarius, in quo plures ſolemnitates aliàs requiſitæ omittuntur; de quo hoc §. aliquid dicemus, quia & in hoc titulo de eo agitur.

C. Quæritur primò. In quo conſiſtat proceſſus ſummarius, ſive quid ſit procedere ſummariè, vel ſimpliciter, & de plano, ac ſine ſtrepitu, & figurâ Iudicij? Reſp. Ad talem proceſſum Primò non requiritur neceſſariò libelli oblatio, nec litis conteſtatio, & poteſt ſic procedi etiam tempore feriarum politicarum, ſeu civilium, ut meſſium, & vindemiarum, quæ ob neceſſitates humanas ſunt conceſſæ: amputandæ ſunt dilationes, ut lis, quantum fieri poteſt, abbrevietur: repellendæ ſunt exceptiones, & appellationes dilatoriæ, & fruſtratoriæ: refrænandæ contentiones, & jurgia partium, & Advocatorum, & ſuperflui teſtes, ac probationes. Quæ verò requiruntur Iure naturali, aut gentium, non ſunt omittenda in hoc Judicio, ſeu proceſſu. Quare citatio partis, & juramentum de calumnia, vel malitia, ſive de veritate dicenda, ne veritas occultetur, etiam ab hoc proceſſu non excluditur: petitio quoque facienda eſt in exordio litis, ſive in ſcriptis, ſive verbo: utrique parti certus terminus dari poteſt, ad exhibenda omnia acta; probationes quoque neceſſariæ, & defenſiones legitimæ, etiam in hoc proceſſu ſunt admittendæ: interrogandæ etiam ſunt partes, ſive ad earum inſtantiam, ſive ex officio Judicis, ſi hoc æquitas ſuadeat, ac deoique ſententia proferenda eſt à Iudice ſedente, vel ſtante, etiam, ſi videbitur, concluſione in cauſa non factâ; quæ omnia habentur in Clement. *Sæpe.* 2. *De verb. ſignif. & fusè tradit Marant. de Ord. Iudic. p.* 4. *Tota diſ.* 9.

CI. Porrò ob duas potiſſimùm cauſas ſummarius proceſſus inſtitui ſolet 1. Quia ſunt tales cauſæ, quæ celerem expeditionem requirunt, ut ſunt, pleræque cauſæ Eccleſiaſticæ, *Clement.* 2. *h. t.* de quibus poſtea. *Marant. cit. diſ.* 9. *n.* 42. Item cauſæ incidentes ſummariè cognoſci poſſunt, ſecundùm *Gl. in c. ult. V. Procedendum, Ut lite non conteſt.* Ubi ait, ſuper cauſa incidenti poſſe recipi teſtes, etiam lite non conteſtatâ, adeóque ſummariè procedi. Lites quoque mercatorum, ob frequentiam, citò expediri debent; adeóque in ijs proceditur ex æquitate, omiſſis ſolemnitatibus, & apicibus Iuris, *Mar. c. l. n.* 48. Similiter in cauſis alimentorum, & tributorum, ſeu collectarum, nullus ordo Juris requiritur, ſed ſolùm fieri ſolet præceptum de ſolvendo. *Marant. c. l. n.* 65. Præterea cauſæ naufragorum, pauperum, & miſerabilium perſonarum, ut ſunt viduæ, & pupilli, expediendæ ſunt de plano, & ſine ſcriptis, *Mar. c. l. n.* 71. *&* 77. Sicut, & cauſæ mercedum, & ſalariorum, *Marant. n.* 81. Vel quando agitur de tutore dando pupillo, vel curatore per Judicem, vel de filio emancipando, aut adoptando, *Mar. c. l. n.* 85. & pluribus aliis cauſis, de quibus idem videri poteſt *cit. diſ.* 9. *à n.* 42. *& pluribus ſeqq.*

Altera cauſa inſtituendi proceſſus ſummarij eſt, ſi agatur de cauſis modicis, ſive in quibus de parvo, aut facilè reparabili præjudicio agitur, *Marant. cit. diſ.* 9. *n.* 72. Cujuſmodi ſunt cauſæ civiles, in quibus agitur de debito modicæ ſummæ, ſpectatâ qualitate perſonarum, ſecundùm arbitrium Iudicis: nam v. g. cauſa 100. aureorum inter duos Principes, vel valde divites cenſetur modica, quæ inter pauperes, aut mediocris fortunæ magna reputatur, *Mar. c. l. n.* 73, vel de cauſis agitatis inter perſonas viles, & imperitas, videlicet ruſticos, & ſimplices; ut colligitur ex *Auth. Niſi breves. C. De ſentent. ex peric. recit. & tradit Abb. in c.* 1. *n.* 17. *De libel. oblat.* Præterea, ſi agatur de delictis levibus, in quibus de plano procedere oportet. *l. Levia.* 6. *ff. De accuſat. ubi Bart. n* 12. ait, quòd in criminibus levibus non debeat fieri proceſſus Judiciarius, ſed de plano, inſpectâ facti veritate, ut in delictis adoleſcentium, Religioſorum non graviter infamantibus. Denique, ſi agatur Judicio poſſeſſorio momentaneo, ſive præparatorio ſolùm ad aliud Judicium poſſeſſorium, vel petitorium ſubſequens, per quod facilè reparari poteſt cauſa poſſeſſionis, adeóque de parvo præjudicio agitur; tum ſummariè procedendum eſt, & de plano: ſecus, ſi agatur ad decidendum ſuper poſſeſſione, & cauſa poſſeſſorij reparari non poſſit per petitorium, quia hoc deficit, vel probari non poteſt, *Marant. c. l. n.* 43. *&* 44.

Eſt autem hoc diſcrimen inter prædictos duos modos proceſsûs ſummarij; nam, ſi procedatur ſummariè, propter cauſæ levitatem, ſeu parvitatem, tum ordinariè non eſt neceſſaria plena probatio, ſed ſufficit ſemiplena, per unum teſtem, vel etiam juramentum, quia agitur de modico præjudicio, & ſic eſt cauſa ſummaria, quoad ſolemnitates, & probationes Si verò ſummariè procedatur, quia cauſa celerem expeditionem requirit, tuoi plena plerumque probatio eſt neceſſaria, ſi cauſa ſit magni præjudicij, ita, ut facilè reparari non poſſit; & tunc dicitur cauſa ſummaria ſolùm quoad aliquas ſolemnitates Judiciales, quæ omitti poſſunt. *Bartol. in l.* 1. *§. Quod ſi ſit. ff. De Prætor. ſtipul. Mar. c. l. n.* 46. Idque colligitur ex *cit. Clem.* 2. *de verb. ſignif.* ubi dicitur, in tali proceſſu ſummario requiri probationes, quæ neceſſariæ videntur, conſideratâ qualitate, ſeu gravitate cauſæ.

CII. Quæritur ſecundò. In quibus cauſis de Jure Canonico à Judice Eccleſiaſtico procedi poſſit ſummariè, & de plano, ac ſimpliciter, ſolemni Ordine judiciario non ſervato? Reſp. de his agitur in *Clement Diſpendioſam.* 2. *h. t.* Nam quia obſervatio- »
ne ſubtilis ordinis judiciarij, interdum prorogan- »
tur, ſeu nimiùm protrahuntur lites, non ſine damno »
partium litigantium, ideo Clemens V. in Concilio »
Viennenſi ſtatuit, ut in cauſis electionum, poſtula- »
tionum, vel proviſionum (quæ factæ ſunt, vel fa- »
ciendæ, *Gl. hic, V. Proviſionibus.*) aut in cauſis digni- »
tatum, perſonatuum, officiorum, Canonicatuum, »
præbendarum, aut decimarum (ad quas præſtandas »

poſſunt, qui teneotur ad eas, præmoniti per cenſuram Eccleſiaſticam compelli, appellatione remotâ, ut
» addit *Gl. hic. V. Coërceri.*) nec non in cauſis matri-
» moniorum, vel uſurarum, & quæ eaſdem contin-
» gunt, agitandas procedi poſſit de cetero ſimpliciter,
» & de plano, ac ſine ſtrepitu Iudicii, & figurâ. Id-
» que voluit idem Papa non ſolùm ad futura nego-
» tia, ſed etiam ad præſentia, & per appellationem
» adhuc pendentia extendi.

CIII. Ubi notandum primò. Quamvis Papa ſtatuere potuiſſet, ut oon tantùm in cauſis bic expreſſis, ſed etiam in aliis ſummariè, & de plano, ac ſine ſtrepitu Iudicij procederetur, ut in cauſis primitiarum, & oblationum, mortuariorum, teſtamentorum, & legatorum, maximè ad pias cauſas, in quibus videtur ſubeſſe eadem ratio, ne ſcilicet lites protrahantur: tamen ſpecialiter id fuit hoc loco ſtatutnm de cauſis beneficialibus, ne Eccleſiæ diu vacantes in ſpiritnalibus, & temporalibus patiantur detrimentum: & in cauſis matrimonialibus, ne interim coniuges diu ſeparati exponantur periculo adulterium committendi: & in cauſis uſurarum, in quibus etiam verſatur periculum peccati; cùm uſurarij teneantur ad reſtitutionem, & interim, ſi ſint in culpabili mora reſtituendi, perſiſtanr in peccatis; cuiuſmodi periculum peccati etiam eſt in ijs, qui decimas non ſolvunt illis, quibus eæ debentur: & ideo æquitas ſuadebat, ut io his cauſis, quæ celerem expeditionem litium exigunt, daretur Iudici facultas procedendi ſummariè, & de plano, ac ſine ſtrepitu, & figura Iudicij. *Gl. hic. V. Reſtringere.* & *Vivian. hic in Ration. Iur. Pontif.* Idémque dicendum eſt de cauſis, quæ contingunt prædictas cauſas, & cum iis connexæ ſunt, ut in cauſis electionum, vel proviſionum, ſi quæratur, ad quem pertineat electio, vel proviſio: in cauſis uſurarum, cùm petitur relaxari juramentum de illis ſolvendis, *c. 1. de Jurejur. Gl. hic. V. Tangentibus.* in matrimoniis, ſi agatur de ſponſalibus, *Gl. hic. V. Matrimonijs.* quamvis aliàs in conſtitutione odioſa diſponente de matrimoniis non comprehendantur ſponſalia, ut notat *Gl. marg. hîc lit. d.* Item, ſi agatur de reſtitutione dotis, ſoluto matrimonio, ex quo dependet dos, adeóque ſummariè debet cognoſci, cum ipſa cauſa matrimonij. *Marant. cit. d. 9. n. 57.*

CIV. Notandum ſecundò. Hæc conſtitutio habet locum etiam in cauſis hoſpitalium, & Xenodochiorum, quia appellatione officiorum veniunt etiam hoſpitalia, nam Rector hoſpitalis dicitur babere officium. *Gl. hic. V. Beneficiit.* & *Abb. n. 1.* Idémque dicendum de cauſis Monachorum, cùm Monachatus quoque ſit officium latè ſumptum, ideóque ſaltem ex æquitate hîc ſub eo comprehenditur. *Gl. jam cit.* Quamvis propriè loquendo, Monachatus non ſit officium, prout hîc accipitur pro adminiſtratione rerum Eccleſiaſticarum, ſine juriſdictione, ideóque ſub diſpoſitione huius Clement. non videatur comprehendi, niſi ſit Monachatus Eccleſiæ Cathedralis, nam appellatione Canonicatûs comprehenditur etiam Canonicatus Regularis. *Abb. hic n. 2. 3. & 4.* Verùm, etſi Monachatus non ſit propriè officium, eſt tamen beneficium Regulare, ideóque ſub beneficiis hîc contineri poteſt. *Azor. p. 2. Inſtit. l. 3. c. 26. q. 7. Barb. hic num. 11.*

Porrò hîc diſtinguendum eſt, an agatur de titulo beneficij, ut quia inter duos lis eſt de collatione ſibi factâ, tunc enim eſt cauſa beneficialis; & debet, vel poteſt tractari ſummariè: ſecus eſt, ſi agatur de proprietate Eccleſiæ, ut quia Epiſcopus vult unam Eccleſiam unire alteri, quia dicit illam eſſe ſuæ Diœceſis, vel ſe habere jus in illa; tunc enim in tali cauſa ordinarius proceſſus ſervandus eſt, quia non eſt lis de beneficio Eccleſiaſtico, ſed de proprietate, ſeu jure Eccleſiæ. *Gl. in cit. Clem. 2. V. Beneficiis. h. t. Marant. cit. diſ. 9. n. 42.* Idémque eſt, ſi agatur ad removendum aliquem à beneficio propter crimen, non enim cenſetur eſſe cauſa beneficialis, niſi negetur etiam titulus beneficii ei competere. *Gl. in cit. Clem. V. eod. & Abb. ibid. n. 6.*

Notandum tertiò. Cauſa decimalis dicitur, non ſolùm, cùm agitur contra obligatum ad ſolvendas decimas, ſed etiam, cùm quæſtio eſt inter duas Eccleſias ſuper proprietate, ſive jure percipiendi decimas; adeóque tum etiam locus eſt huic conſtitutioni. *Gl. hic. V. Decimis. & Abb. n. 7.* Cauſa matrimonialis hîc dicitur, quando agitur ad impediendum, vel dirimendum vinculum matrimonij, tunc enim procedi debet ſummariè: ſecus, ſi agatur de crimine adulterij ad ſeparationem tori. *Gl. hic. V. Matrimoniis.* Denique uſuraria quæſtio hîc dicitur, cùm actor petit, ut uſurarius reſtituat uſuras, vel eius heres, etſi reus eas neget reſtituendas, & locum habet hæc conſtitutio. *Gl. hic V. Vſuris. & Abb. n. 9.* Quòd ſi ponatur, uſuras repeti poſſe contra laicum in foro ſeculari, de quo *infrà tit. ſeq.* tamen non poſſet in illo foro procedi ſummariè, quia Papa non poteſt, nec intendit tollere ordinarium proceſſum, ſeu ordinem judiciarium, niſi quoad ſuum forum, ſcilicet Eccleſiaſticum. *Gl. hic. V. Vſuris.*

CV. Notandum quartò. Poteſt Iudex in cauſis hîc expreſſis procedere ſummariè, & de plano, vel ſervato ordinario proceſſu judiciario, prout magis expedire exiſtimaverit, etiam partibus invitis; ut patet ex textu, ibi: *Valeat*, non dicit, *Debeat. Gl. h. t. V. Valeat. & Abb. n. 12.* quare in caſibus, in quibus dubitatur, an locum habeat iſta conſtitutio, conſultius eſt, ut Iudex ſervet ordinem judiciarium, quia hoc tutius eſt, *Gl. hic. V. Valeat. & Abb. n. 13.* Porrò præter Papam, nullus inferior Iudex poteſt cauſam cognoſcere, vel committere cognoſcendam ſummariè, & ſine ſtrepitu, ac figura judicii, niſi in caſibus hic exceptis: ut de Legato Papæ tradit *Durand. in ſpec. l. 1. tit. de Legato. §. Supereſt. n. 7.* quia non poteſt immutare conſtitutionem Iuris Canonici.

Notandum quintò. Conſtitutio reſpicit cauſas futuras tantùm, non autem præteritas, niſi id exprimatur, *c. 2. ſupr. de Conſtitut.* ideo hîc expreſſum fuit, quòd hæc conſtitutio extendatur etiam ad tales cauſas jam inceptas, & pendentes per appellationem. *Gl. fin. hic.*

CVI. Ceterùm alius caſus, in quo ſummariè, & de plano procedi poteſt, imò & debet, habetur in *Extravag. Frequentes. unic. Inter communes. h. t.* in qua
præcipitur, ut Prælati, & Rectores locorum, & Re- »
ligioſi Ordines Mendicantium obſervent Decreta- »
lem ſuper Cathedram 2. *de ſepult. Inter communes*; »
quæ eſt innovata *per Clement. Dudum. 2. eod. tit.* ne- »
que propter illam Religioſi Mendicantes injuriis »
afficiant, vel moleſtias inferant Prælatis, aut Re- »

ctoribus »

ctoribus locorum, neq; hi ipſis Religioſis. Quòd ſi aliquæ injuriæ, vel moleſtationes hinc inde ſint factæ, in illis, quæ judicialem requirunt indaginem, ſummariè, ſimpliciter, & de plano, ſine ſtrepitu, & figura judicij, procedatur; in aliis verò, prout qualitas exceſſuum exigit, juſtitia adminiſtretur: & moleſtatores quicunque, & contradictores, ac rebelles, quoties expedierit, per cenſuram Eccleſiaſticam, appellatione poſtpoſitâ, compeſcantur, non obſtantibus quibuſcunque exemptionibus, & privilegiis, & aliis contrariis. Eſt autem hæc Extravagans poſita ſub hoc tit. quia in iſtis procedendum eſt ſummariè, & de plano, ut notat *Gl. hic. V. Summariè.*

§. IV.

De modo procedendi iudicialiter contra Clericos criminoſos.

CVII. De hoc agitur *in c. Cùm non ab homine.* 10. *h. t.* Nam, cùm ex Papa Cæleſtino III. quæſitum fuiſſet, utrùm liceat Regi, vel alicui ſeculari perſonæ judicare Clericos, cuiuſcunque ſint Ordinis, ſive in furto, ſive homicidio, vel perjurio, aut quibuſcunque criminibus fuerint deprehenſi: is reſpondit, ſi Clericus in quocunque Ordine conſtitutus (etiamſi primâ tonſurâ tantùm ſit initiatus. *Hoſtienſ. hîc. V. Cuiuſcunque Ordinis. & Imola n. 1.*) in furto, homicidio, vel perjurio, aut alio crimine (ſimili) fuerit deprehenſus, & legitimè convictus, ab Eccleſiaſtico Iudice eſt deponendus. Quòd ſi depoſitus incorrigibilis fuerit, excommunicari debet: deinde creſcente contumaciâ, anathematizari: ac denique, ſi in profundum malorum veniens contempſerit (omnes prædictas pœnas) cùm Eccleſia non habeat ultrà, quod faciat: ideo ne aliis plurimis cauſa perditionis ſit, per ſecularem poteſtatem comprimi debet, ita, ut ei exilium deputetur, vel alia legitima pœna inferatur.

CVIII. Notandũ primò. Quamvis *Hoſtienſ. hîc. V. Clericos*; intelligat nomine Clericorum, etiam alias perſonas Eccleſiaſticas, quæ eodem privilegio gaudẽt; ut non poſſint conveniri coram Iudice ſeculari: tamen hîc ſermo eſt ſolùm de Clericis, qui deponi poſſunt, adeóque Ordinem habent, depoſitio autem non cadit in perſonas non habentes Ordinem; ut notat hîc *Abb. n. 2.* Non ſolùm autem ratione delicti deponendus eſt Clericus in ſacris conſtitutus, ſed etiam, qui eſt inferioris gradûs, cujuſcunque ſit Ordinis, etiam in minoribus tantùm; ut colligitur ex hoc c. *Abb. hic n. 3.* imò etiam Clericus primæ tonſuræ tantùm, deponi, ſeu degradari poteſt; ut apertè ſumitur ex c. 2. *De pœnis in 6.* ibi: *uſque ad primam veſtem*, quæ datur in collatione tonſuræ. *Fagnan. hic. n. 13.*

Notandum ſecundò. Clericus ob furtum, homicidium, vel perjurium, aut aliud ſimile crimen deponi poteſt, ſeu verbaliter degradari, ut colligitur ex hoc c. non tamen ob crimen etiam irregularitatem inducens, quale eſt homicidium, perdit ipſo jure privilegium fori, ſed manet ſub juriſdictione Eccleſiæ: quamvis actualiter degradatus ipſo facto ſit privatus omni privilegio Eccleſiaſtico. *Abb. hic n. 4. & 5.* Sed neque Clericus ob homicidium voluntarium factus irregularis, ipſo facto eſt depoſitus ab Ordine, ſed deponendus per ſententiam; nec propter tale crimen actualiter degradari debet, niſi ſit incorrigibilis; ut paret ex hoc c. *Imol. hic. n. 4. & 5.*

Notandum tertiò. Ad deponendum Clericum non ſufficit, quòd fuerit deprehenſus in crimine, ſed etiam debet eſſe de eo legitimè convictus: imò etiam exigitur, ut crimen fuerit confeſſus, vel de eo convincatur. *Hoſtienſ. hic V. Convictus.* & *Imol. n. 2. in fine.* Niſi tamen crimen ſit notorium per evidentiam facti, tunc enim deprehenſus in crimine, etiam judiciario ordine non ſervato, condemnari poteſt. *Imol. hîc n. 6.* & *Abb. n. 19.* requiritur tamen, ut legitimè ſit deprehenſus, ita, ut non ſit comprehenſus à miniſtris laicis, niſi interveniente auctoritate Prælatorum. *Gl. hîc. V. Deprehenſus.* de quo plura *Abb. hic n. 10. & 11.*

CIX. Notandum quartò, Excommunicatio hîc non ſumitur pro minore, ut vult *Innocent. hic. in fine.* quia nomine excommunicationis abſolutè prolato intelligitur maior, *c. pen. de ſent. excomm.* nec etiam accipi poteſt pro ſuſpenſione; ut putat *Gl. hic V. Excommunicari.* nam depoſitus non poteſt ſuſpendi, cùm depoſitio ſuſpenſionem includat: ſed per excommunicationem hîc intelligi debet maior, quæ fit ſine ſolemnitate: per anathema verò illa, quæ fertur cum ſolemnitate, & ceremoniis ab Eccleſia adhiberi ſolitis. *Hoſtienſ. hic V. Excommunicari.* & *Abb. num. 23.* cujus ſolemnis excommunicationis, ſeu anathematizationis forma præſcribitur *in c. Debent. 106. cauſ. 11. q. 3.* ubi dicitur: Debent XII. Sacerdotes Epiſcopum circumſtare, & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in concluſione anathematis, vel excommunicationis, projicere debent in terram, & conculcare pedibus, &c.

Notandum quintò. Clericus, poſtquam eſt depoſitus, excommunicatus, & anathematizatus, ſi incorrigibilis perſeverat, comprimendus eſt per ſecularem poteſtatem, ſeu Magiſtratum, eò quòd tunc Eccleſia non habeat ultrà, quod faciat, ut dicitur in hoc c. non quidem ex defectu pœnarum, ſiquidem Eccleſia poſſet adhuc alias pœnas Canonicas Clerico incorrigibili infligere, cujuſmodi ſunt detrudere in Monaſterium ad tempus, vel in perpetuum, c. *Delapſis. 5. Cauſ. 16. q. 6.* vel in perpetuum carcerem. c. *Novimus. 27. §. Pro illo. de verb. ſignif.* vel deportare in exilium perpetuum. c. *Accuſatoribus. 3. Cauſ. 3. q. 5. c. 1. Iunct. Gl. fin. de calumniat.* Vel pœnam verberum, citra ſanguinis effuſionem, *c. In Archiepiſcopatu. 4. De raptorib.* redigere in ſervitutem, *c. Ita quorundam. 6. De Judæis.* confiſcare omnia bona temporalia. *c. Excommunicamus. 13. §. Damnati de hæret.* Diffidare, ſeu proſcribere Clericum cum omnibus bonis. *c. 1. §. Sacris. de homicid. in 6. &c.* Sed quia, propter potentiam, vel malitiam Clerici incorrigibilis, is non poteſt capi per Judicem Eccleſiaſticum, vel quia captus effringit carceres, aut per artem necromantiæ ſe liberat, adeóque quia Eccleſia de facto condignè talem punire non poteſt, cùm non poſſit inferre pœnam mortis: ideò coërcendus eſt per Iudicem ſecularem, cùm Eccleſia non habeat ultrà, quod faciat, qui imponet legitimam pœnam civilibus legibus decretam, ſcilicet mortis, vel mutilationis, vel exilij, pro qualitate delicti, *Abb. hic n. 23. & 25.* Vel etiam Eccleſia hîc dicitur, non habere ultrà, quod faciat, nempe, ut

reus emendetur, & convèrtatur, quamvis poſſet adhuc alijs pœnis ab Eccleſia puniri. *Barb. in cit. c. Cum ab homine in prætermiſſ. n. 7.*

Notandum ſextò. Circa modnm procedendi contra Clericum criminoſum, ſervandi ſunt hi gradus. 1. Si conſtet de delicto, quod depoſitionem mereatur, eſt deponendus. 2. Si incorrigibilis perſeveret, excommunicari debet; ſcilicet non ſolemniter. 3. Creſcente contumaciâ, anathematizari debet, ſive ſolemniter excommunicari: ac denique, ſi non reſipuerit, quin potiùs in profundum malorum devenerit, tradendus eſt poteſtati ſeculari. *Hoſtienſ. hic V. Poteſtatem. Imol. n. 3.* Si verò pœna incipiat à contumacia, hoc eſt, ſi Clericus delinquens ab initio ſit contumax, tum inprimis ſuſpendi debet, poſtea excommunicari, deinceps deponi, & tandem tradi Curiæ ſeculari. *Gl. hic V. Poſtmodum in fine. Hoſtienſ. ibid. V. Poteſtatem.*

CX. Porrò explicato *cit. c. Ab homine.* Quæritur primò. An prædictus modus procedendi contra Clericos facinoroſos, præſcriptus in eodem *c.* ſemper obſervari debeat, ita, ut nonquam poſſit ob delictom Clericus ſtatim tradi Curiæ, ſeu poteſtati ſeculari, ſed priùs deponi, excommunicari, & anathematizari, ac tandem, ſi incorrigibilis perſeveret, poteſtati ſeculari ſit tradendus? Duplex eſt ſententia. Prima diſtinguit inter crimen, an ſit valde enorme, nécne: ſi enim crimen à Clerico commiſſum non ſit valde enorme, tametſi tale ſit, ob quod ſecundùm leges, aut ſtatutum loci, laicus ultimo ſupplicio afficeretur, v. g. furtum, vel homicidium voluntarium ſimplex, Clericus tamen, ſi incorrigibilis non ſit, poteſtati ſeculari tradi non debet, ſed deponendus eſt, & in Monaſterium ad tempus detrudendus, ad agendam pœnitentiam; ut habetur in *cit. c. Cum non ab homine. h. t. junct. c. Tuæ. 6. de pœnis.* & docet Farinacius in praxi crimin. *lib. 1. tit. 1. q. 8. n. 80. Laym. de Iuriſd. ordin. concl. 75.* Quamvis hæc pœna utpote Monaſterijs gravis hodie ferè in uſu eſſe deſierit; ut teſtatur *Diaz. in pract. Canon. c. 39. n. 1. & Iul. Clar. in pract. crim. §. fin. q. 70. n. 6.* Sed Clerici criminoſi ſolent, vel ad triremes damnari, vel operi ſervili ad tempus addici, vel ad pœnitentiam agendam in carcerem detrudi; ut ex dicendis patebit. Quòd ſi poſt impoſitas hujuſmodi pœnas detruſionis in Monaſterium, vel in carcerem, vel etiam relegationis in exilium, juxta *c. 1. de calumniat.* Clericus criminoſus non emendetur, quia ex Monaſterio fugit, vel carceres effringit, vel delictum iterat; tum excommunicari, & anathemate feriri poteſt; quæ eſt maxima, & ultima pœna Eccleſiaſtica medicinalis, quæ ad corrigendum infligitur. Denique ſi reum poteſtatem Eccleſiaſticam, eiúſque pœnas Canonicas contemnere appareat, & ſpectatis circumſtantiis, omnino incorrigibilis cenſeatur; tunc, quia Eccleſia non habet ampliùs, quod faciat ad emendationem, nec modnm ulteriorem coërcendi hominem, eundem realiter degradatum Magiſtratui ſeculari tradere debet, juxta *cit. c. Cùm non ab homine. Laym. c. l.*

CXI. Verùm, ſi crimen à Clerico commiſſum ſit valde enorme, ſeu atrox, v. g. homicidium, non ſimplex, ſed qualificatum, veluti parricidium; vel, ſi plura homicidia etiam ſimplicia, aut latrocinia à Clerico iterentur, & ſæpius frequententur: tunc reus ab Eccleſiaſtico Magiſtratu ſtatim, & immediatè Iudici ſeculari tradi poteſt, etiam non exſpectatâ incorrigibilitate eiuſdem; ut docet *Abb. in cit. c. Cum non ab homine. n. 6. h. t. & in c. At ſi Clerici. 4. n. 39. eod. & Gloſſator Decii in cit. c. Cùm non ab homine. V. Pœnarum.* Quare non ſolùm, ſi Clericus facinoroſus incorrigibilis ſit, ſed etiam, ſi crimen tam enorme, & atrox ſit, ut pœnæ Eccleſiaſticæ, quæ potiſſimùm ad emendationem Rei infligontur, non videantur ſufficere, ſed publicâ vindictâ opus ſit, ad exemplum aliorum; aut quia innocentibus, vel bono publico periculum imminet, niſi Clericos facinoroſus è medio tollatur, ſtatim tradi poteſt ſeculari poteſtati; quæ eſt magis communis ſententia DD. ut refert *Farinac. c. l. n. 81. Clar. cit. q. 36. n. 40.* Qui etiam teſtantur, id in praxi ſervari, uſúque receptum eſſe, ut ſcilicet in graviſſimis, & atrociſſimis delictis Clericus ſeculari Iudici tradatur, etiamſi incorrigibilitas eius non acceſſerit. Addunt tamen, Judicis prudentis arbitrio relinquendum eſſe, ut ipſe inſpectis circumſtantijs loci, temporis, & qualitatibus perſonarum, & delicti, conſideret, ac determinet, an crimen commiſſum v. g. homicidium proditoriè factum, vel furtum ſacrilegũ, vel aliud ſimile, adeò Reipubl. pernicioſum eſſe videatur, ut reus ſtatim, propter grave ſcandalum, etiamſi non fuerit incorrigibilis, acto degradatus tradendus ſit poteſtati ſeculari, nécne? & tutius eſſe, ut non niſi priùs conſulto S. Pontifice hoc caſu Clericus realiter degradatus tradatur Magiſtratui ſeculari. *Farinac. c. l. n. 81. in fine.* Idem tenet *Covarr. l. 2. reſol. c. 20. n. 7.* Ubi ait, Clericum, ob commiſſum crimen læſæ majeſtatis, non eſſe poſt degradationem tradendum Iudici ſeculari, niſi natura rei, ſeu delicti, & circumſtantiæ criminis illud ſuadeant.

CXII. Ratio autem hujus primæ ſententiæ præcipua eſt, quia regulariter, quando per leges civiles propter crimen aliquod imponitur pœna mortis naturalis, ſecundùm Canones imponitur pœna realis degradationis, & traditionis Iudici ſeculari, cùm Eccleſia non habeat ultrà, quod faciat; non enim unquam imponit pœnam mortis corporalis. Confirmatur, quia pœnæ debent adæquari, ſeu commenſurari delictis, ita, ut graviora crimina graviùs vindicentur, & propter iterationem delicti pœna augeatur; at, ſi propter homicidium, vel furtum qualificatum, vel iteratum, citra incorrigibilitatem delinquentis, imponatur eadem pœna depoſitionis, & detruſionis in Monaſterium, vel carcerem, quâ punitur homicidium, vel furtum ſimplex, & unicum commiſſum à Clerico; tum non punitur graviùs delictum majus, & enormius, quàm minus, & levius: nec ſervatur æqualitas, & commenſuratio inter crimen, & pœnam illius, ſicut juſtitia exigit: ergo dicendum eſt, quòd propter crimen qualificatum, vel iteratum, & frequentatum, major pœna ſecundùm Canones imponi debeat, videlicet, ut reus actualiter degradetur, & tradatur poteſtati ſeculari, etiamſi incorrigibilitas non acceſſerit. *Abb. in cit. c. At ſi Clerici. 4. n. 39. h. t.*

Sed inprimis hoc fundamentum, quòd in omnibus delictis, propter quæ, ſecundùm leges civiles, imponitur pœna mortis corporalis, ſecundùm Canones imponenda ſit pœna actualis degradationis, & traditionis Iudici ſeculari, eſt falſum, quia in multis caſibus, in quibus propter enormia flagitia lex civilis in-

flîgit

fligit pœnâ ultimi ſupplicij, Ius Canonicum non imponit pœnam degradationis, & traditionis poteſtati ſeculari; ut patet *ex c. Tuæ. 6. de pœn. & adulterium de Jure civili punitur pœnâ mortis, l. 2. C. de adulter.* Non autem Clericus, propter adulterium, de Iure Canonico, degradatur actualiter, ſed deponitur, & in Monaſterium detruditur, *c. Si quis. 13. diſ. 81. Gl. in c. Lator. 44. V. Incorporali cauſ. 2. q. 7. Clar. l. 5. Sentent. §. Adulterium. n. 7.* Item propter raptum virginis laico imponitur pœna ultimi ſupplicij, *l. Unic. C. de raptor. Virg.* non autem de Iure Canonico imponitur Clerico pœna degradationis, & traditionis Iudici ſeculari, c. *De puellis. 4. cauſ. 36. q. 2. Fagnan. in cit. c. Cum non ab homine. n. 62. h. t.*

Ad confirmationem reſpondetur, quando ſecundùm leges civiles imponenda eſt pœna mortis, Jure Canonico poteſt imponi Clerico pœna perpetui carceris, quæ æquiparatur pœnæ mortis, ſaltem, ſi Clericus detrudatur in Monaſterium, vel carcerem perpetuum, ad agendam ibi pœnitentiam, & ut ſuſtentetur in pane doloris, & anguſtiæ, ſine ſpe liberationis, juxta c. *Novimus. 27. §. Pro illo de verb. ſignif.* & ſic Clericus delinquens punitur graviùs, quia minor pœna eſt, ſtatim mori, quàm diu affligi in carcere, ſine ſpe reſtitutionis in libertatem. *Fagnan. hic n. 60.*

CXIII. Porrò huic primæ ſententiæ obſtare videtur c. *Ut famæ. 35. de ſent. excomm.* ubi dicitur, quòd Prælati, non ſolùm poſſunt, ſed etiam debent Clericos graviter delinquentes, ſi incorrigibiles ſunt, ſub arcta cuſtodia detinere: & tamen in *cit. c. Cùm non ab homine.* dicitur, hujuſmodi Clericum incorrigibilem comprimendum eſſe per poteſtatem ſecularem, eique tradendum. Reſpondet *Laym. in cit. c. Cùm non ab homine, n. 7.* quòd mens, & intentio utriuſque Pontificis, tam Cœleſtini III. *in cit. c. Cùm non ab homine. h. t.* quàm Innocentij III. *in cit. c. Ut famæ.* non fuerit, præſcribere generalem modum exterminationis, ſeu abjectionis Clerici criminoſi: ſed utrumque reſpondiſſe ad quæſtionem ſibi propoſitam; & quia unus interrogatus erat de traditione Rei facta poteſtati ſeculari, de illa reſpondit: alter verò de detruſione in perpetuum carcerem, quia de eadem quæſtio mota fuerat: uter autem modus punitionis adhibendus ſit, relinquitur prudenti arbitrio Prælati, ſeu Judicis Eccleſiaſtici, ut ſpectatis circumſtantijs perſonarum, & delicti, conſideret, utrùm magis expediat, ut Clericus facinoroſus, v. g. ob commiſſum patricidium, vel furtum ſacrilegum, ſi incorrigibilis ſit, tradatur poteſtati ſeculari, juxta *cit. c. Cùm non ab homine*, præſertim quia grave, & moleſtum accidere poteſt Prælato Eccleſiaſtico, Clericos facinoroſos in perpetuis carceribus detinere: an verò magis expediat, ut Clericus v.g. hæreticus, aut veneficus, qui alioquin realiter degradatus ſeculari Magiſtratui tradendus eſſet, ad perpetuum carcerem damnetur, juxta *cit. c. Ut famæ. &* c. 1. *de hæretic. in 6.* ibi. *Curiæ ſeculari relinquendus, aut perpetuò immurandus.* Quare idem uterque Pontifex ſuâ reſponſione intendit, videlicet, quòd Clericus criminoſus, non antè, ſed tum demum exterminandus, & abjiciendus ſit, ſive per degradationem, & traditionem Curiæ ſeculari; ſive per detruſionem in perpetuum carcerem, ſi incorrigibilis fuerit; vel quia imminet periculum majoris, & publici mali. Atque hæc de prima ſententia.

CXIV. Altera, & contraria ſententia tenet, quòd etiam propter valde enorme crimen Clerici, ut homicidium proditorium, vel per inſidias, cædem Sacerdotis, vel aliud ſimile, propter quod de Jure Civili pœna mortis atrox, ut pœna ignis, vel alia valde gravis imponitur, non poſſit ſtatim, & immediatè degradati, & tradi Magiſtratui ſeculari, niſi fuerit incorrigibilis, & præterquam in caſibus Jure expreſſis, de quibus infr. quam ſententiam de Jure veriorem eſſe cenſet *Decius in cit. c. At ſi Clerici. 4. in fine. h. t. Beroius ibid. n. 181. Farinac. cit. l. 1. tit. 1. q. 8. n. 81. Clar. §. Fin. q. 36. n. 40. Diaz. in pract. Canon. c. 143. V. Degradari.* Eámque noviſſimè ſequitur etiam *Fagnan. in cit. c. Cùm non ab homine. n. 65. & ſeqq. h. t.* Idque probatur ex eodem c. ubi inprimis dicitur generaliter, quòd non liceat Regi, vel alij ſeculari Judici judicare Clericos, ſive in furto, ſive homicidio, vel perjurio, ſive in quibuſcunque criminibus fuerint deprehenſi, adeóque etiam in crimine valde enormi. 2. Quòd Clericus in furto, vel homicidio, vel perjurio, vel alio crimine quocunque ſit deponendus ab Eccleſiaſtico Judice. 3. Si depoſitus incorrigibilis fuerit (ſcilicet in quolibet crimine; ut patet ex præcedentibus) degradatus poteſt tradi poteſtati ſeculari: ergo, ſi incorrigibilis non fuerit, non poteſt tradi. Præterea hoc c. eodem modo loquitur de furto, & homicidio, ſed propter furtum qualificatum, ſive ſacrilegum rei ſacræ, Canones non imponunt pœnam traditionis Magiſtratui ſeculari; ut colligitur ex *c. ult. de furtis.* ergo nec ob homicidium ſacrilegum, vel aliàs qualificatum, *Fagnan. hic n. 94.* Secundò. Id etiam probatur ex *c. Tuæ. 6. de pœn.* ubi quæſitum fuit, qualiter Clerici in latrocinijs, vel alijs magnis ſceleribus deprehenſi puniri debeant? Reſpondet Papa, quòd à ſuis Ordinibus degradati, detrudendi ſint in arcta Monaſteria, ad pœnitentiam agendam: ubi ſermo eſt de latrociniis, & furtis non ſimplicibus, ſed qualificatis: latrocinium enim eſt gravius delictum, quàm furtum: & de verbali depoſitione, ſeu degradatione, non de actuali, per quam reus privatur omni privilegio Clericali, & ſtatim ſubjicitur Magiſtratui ſeculari: & de pluribus magnis ſceleribus, ac proinde etiam propter furtum qualificatum, vel iteratum, Eccleſia non imponit pœnam actualis degradationis, & traditionis Curiæ ſeculari, niſi creſcente contumaciâ, reus penitus incorrigibilis fiat. *Fagnan. in cit. c. Cùm non ab homine. n. 100. & duobus ſeqq.* Tertiò. Idem apertiùs probatur *ex c. Ut famæ. 35. de ſentent. excomm.* ubi decidítur, quòd Clerici graviter delinquentes, ſi ſe prioribus ſceleribus ſceleſtiùs immiſceant, poſſint, ac debeant à Prælatis ſuis Eccleſiaſticis ſub arcta cuſtodia detineri, ne ad ſimilia, vel peiora ſcelera labantur. ergo etiam propter gravia, ſeu magna, & iterata ſcelera Clericus non debet ſtatim, & immediatè actu degradari, & tradi Magiſtratui ſeculari, ſi non accedat omnimoda incorrigibilitas. *Fagnan.* c. *l. n.* 103. ubi ait, non eſſe tutum ab hac ſententia recedere in judicando, vel conſulendo.

CXV. Porrò plures ſunt caſus, in quibus SS. Pontifices per Conſtitutiones ſuas, vel Corpori Iuris inſertas, vel alias Extravagantes decreverunt, Clericos eſſe realiter degradandos, & tradendos Magiſtratui ſeculari, etiamſi incorrigibiles non fuerint. Veluti Primò, in crimine hæreſis, c. *Excommunicavimus 13.*

§. *Damnati*, & c. *Ad abolendam*. 9. §. 1. *de hæret.* Secundò, in crimine falſationis litterarum Apoſtolicarum, c. *Ad falſariorum*. 7. *de crim. falſi.* Tertiò, in crimine conſpirationis, vel inſidiarum ſtructarum proprio Epiſcopo. c. *Si quis*. 18. *cauſ.* 11. *q.* 1. Et hi tres caſus ſunt expreſſi in Iure communi Canonico: in aliis verò criminibus, quamvis atrociſſimis, Clericus debet ſolùm deponi, non autem actualiter degradari, nec tradi poteſtati ſeculari, ſi paratus ſit ſe corrigere; ſed detrudi debet in perpetuum carcerem, ut tradit *Clarus cit. q.* 36. *n.* 36. & eſt communis Canoniſtarum ſententia; ut refert *Fagnan. in cit.* c. *Cum non ab homine. n.* 71. *h. t.* addit tamen *Clar. c. l.* in praxi obſervari contrarium. Quartò, propter crimen Aſſaſſinij Clericus ſtatim, abſque depoſitione, vel ſententia tradendus eſt Curiæ ſeculari, non expectatâ eius incorrigibilitate; ut colligitur *ex c.* 1. *de homic. in* 6. & ex communi tradit *Clar. cit. q.* 36. *n.* 32. quamvis requiratur declaratio Iudicis Eccleſiaſtici, per quam pronuncietur, Clericum hoc crimen commiſiſſe. *Fagnan. c. l. n.* 74. Quintò, propter crimen nefandum contra naturam, Clerici etiam per Iudicem Eccleſiaſticum degradati tradi debent Curiæ ſeculari, ex Conſtit. Pij V. quæ incipit. *Horrendum.* ut refert *Fagnan.* c. *l. n.* 76. Sextò, qui non ſunt ordinati in Presbyteros, ſi Miſſas de facto celebrâſſe, vel Sacramentalem Confeſſionem audiviſſe ſint deprehenſi, ſtatim etiam Curiæ ſeculari ſunt tradendi, ex Conſtit. Clementis VIII. quæ incipit. *Etſi aliàs.* Septimò, denique etiam, qui monetas falſificant, vel adulterant, ex Conſtit. Vrbani VIII. quæ incipit. *In ſuprema*. editâ anno 1627. Idib. Novemb. quæ tamen reſtricta eſt ad eos ſolùm, qui exiſtunt in Italia. *Fagnan. c. l. n.* 78.

Cùm igitur certi tantùm caſus Jure Canonico ſint expreſſi, in quibus Clerici ſubjiciuntur ſeculari poteſtati, ut ab ipſa judicari, ac puniri poſſint, conſequenter in aliis caſibus non expreſſis non poſſunt: nam Clerici Divino Jure ſunt exempti à juriſdictione, & poteſtate ſeculari. *c. Si Imperator.* 11. & ibi *Gl. V. Et diſerti. diſ.* 96. ſeu Divinâ ordinatione, ut loquitur *Concil. Trident. ſeſſ.* 25. *de reform.* c. 20. ideò ſolus Papa declarare poteſt, tanquam Vicarius Dei, in quibus caſibus Clerici per Eccleſiam ſint degradandi, & tradendi poteſtati ſeculari, ut per eam comprimantur. *Fagnan. in cit. c. Cùm non ab homine. n.* 66. & 67. Neque verò etiam propter identitatem rationis conſtitutio, quæ non ſolùm pœnalis eſt, ſed etiam exorbitans à Jure communi, præſertim, ſi præjudicet exemptioni Clericorum à juriſdictione ſeculari, extendi debet ad alios caſus ſimiles non expreſſos, ſeu exceptos: neque etiam dici poteſt, quòd hi in illa comprehendantur. *Fagnan. c. l. n.* 80. & *duobus ſeqq.* Et hinc plura ſunt crimina, propter quæ Jure Civili atrox pœna infligitur, & tamen ſecundùm Canones, propter illa Clerici non degradantur, nec Curiæ ſeculari traduntur; prout videre eſt apud *Fagnan. c. l. n.* 83. & *ſeqq.*

Porrò, textus, quos *Abb.* c. *l.* pro ſua ſententia adducit, quomodo intelligendi ſunt, fusè explicat *Fagnan.* c. *l. n.* 40. & *pluribus ſeqq.* Qui *n. ult.* addit. S. Congreg. Concilij ab Urbano VIII. ſpecialiter ad hoc deputatam anno 1650. 16. Novemb. cenſuiſſe, quòd Sacerdos Regularis Apoſtata, qui 10. qualificata furta commiſit, non ſit proptereà degradandus, & tradendus Curiæ ſeculari, ſed tantùm detrudendus in perpetuum carcerem, vel ad triremes in perpetuum condemnandus; quam ſententiam ipſe Papa approbavit. Et ſic confirmata eſt ſecunda, & poſterior ſententia, quamvis contraria in pluribus locis uſu ſit recepta, ut ſuprà dictum.

CXVI. Quæritur ſecundò. An modus procedendi præſcriptus in *cit. c. Cùm non ab homine. h. t.* Contra Clericos facinoroſos, videlicet, ut non poſſint degradari, & tradi ſeculari poteſtati, niſi incorrigibiles fuerint, aut valde enorme crimē commiſerint, ſecundùm priorem ſententiam, ſit obſervandus, non tantùm in Clericis ſecularibus, ſed etiam in Regularibus, ſeu in omnibus Religioſis criminoſis? Reſp. Affirmativè cum *Decio in cit.* c. *Cùm non ab homine. n.* 3. & *Laym. ibid. n.* 8. Quia in materia favorabili (qualis eſt hæc, ut Clerici criminoſi non poſſint ſtatim, & immediatè degradari, & tradi ſeculari poteſtati) nomine Clericorum etiam veniunt Religioſi; ut docet *Sylveſt.* & *alij Summiſtæ. V. Clericus.* Deinde, cùm ratio conſtitutionis, quæ facta eſt, ob favorem perſonarum, ſeu Clericorum, & exemptionem eorum à foro, & Iuriſdictione ſeculari, etiam locum habeat in omnibus perſonis Eccleſiaſticis, conſequenter etiam ipſa conſtitutio ad eaſdem extendetur, ſeu potiùs illas quoque comprehendet.

§. V.

De aliis quibuſdam obſervandis à Iudice, vel partibus litigantibus in Iudicio.

CXVII. Quæritur primò. Quando fieri poſſit à Judice citatio per Edictum, per quam, etſi primam, firmatur Iudicium, & perpetuatur etiam, ac prævenitur Juriſdictio? Reſp. Hæc citatio tum demum fieri poteſt, ſi quis alio modo citari nequeat, ut ſi citandus per ſe, vel per alios efficiat, ne citatio poſſit ad ſe pervenire, vel ſi ad locum, ubi quis citari debuerat, non ſit tutus acceſſus, prout ſumitur ex *Clement. Dudum. 1. h. t.*
Nam in Conſtitutione Bonifa- »
cij VIII. (quæ emanavit poſt compilationem Sexti, »
& incipit: Rem non novam. & inſerta eſt *Extravag.* »
2. *De dolo, & contum. inter communes*) ſtatuitur, ut »
citationes auctoritate Apoſtolicâ quarumcunque »
perſonarum (cuiuſcunque ſtatûs, & dignitatis fue- »
rint. *Gl. hîc V. Quibuſcunque*) & undique etiam ex- »
tra dies ſolemnes, in quibus Pontifices Romani »
proceſſus generales facere conſueverunt (ut contra »
hæreticos, & alios in die Jovis hebdomadæ ſanctæ, »
& die Aſcenſionis Chriſti, & alijs quibuſdam die- »
bus, de quibus *Gl. hîc V. Solemnes.* & *V. Generales*) »
publicè factæ in audientia litterarum Apoſtolica- »
rum, vel in Palatio Papali, ex ſpeciali mandato Pa- »
pæ, & ex certa ejus ſcientia: & poſtea in januis »
majoris Eccleſiæ (ſeu Matricis, etſi non Cathedra- »
lis) loci, in quo Papa cum Curia ſua degit, affixæ »
fuerint, ut inquam, huiuſmodi citationes perinde »
arctent citatos, poſt elapſum terminum compe- »
tentem ipſis appoſitum, ac ſi ad eas perſonaliter de- »
veniſ- »

» venissent. Quia verò hæc Conſtitutio nimis ri- » goroſa videbatur, ideo illam Clemens V. in Con- » cil. Vien. temperavit, & reſtrinxit ad illos tantùm, » qui per ſe, vel per alios, quoquo modo impediunt, » vel procurant, ne ad eos citatio pervenire poſſit, vel » quorum domicilia non poſſunt tutè, ac liberè adiri. Ratio huius Conſtitutionis eſt, quia nimis grave erat, eum haberi pro vero contumace, qui citatus non comparuit, cùm tamen talis citatio non facilè poterat venire ad eius notitiam. *Gl. hic. V. Reſtringimus.*

» Additur in fine, quòd per hanc conſtitutionem » circa citationes abſentium, quas Eccleſia Romana » diebus ſolemnibus, & aliis, interdum ex diverſis » cauſis facere ſolet, nihil derogetur.

CXVIII. Hinc colligitur, quòd ſolus Papa per Edictum, ſecundùm formam hîc traditam, citare poſſit ex ſpeciali mandato, & certa ſcientia. *Gl. marg. hic. V. Quibuſcunque.* & quidem etiam ultra duas dietas, & extra provinciam, ſive ex locis, quantumvis remotis, quia eſt Vicarius illius, cuius eſt orbis terrarum, & plenitudo eius. *Gl. hic V. Undecunque.* Judex verò inferior Papâ regulariter per edictum citare non poteſt: ſed de Jure communi citatio fieri debet perſonaliter, vel ad domum citandi. *Gl. hîc V. Papa.* & *Abb. n. 7. & 10.*

Colligitur ſecundò, quòd etiam ij, qui impediunt, ne perſonaliter citari poſſint, vel quorum domicilium adiri non poteſt, non poſſint per edictum citari, niſi ex ſpeciali mandato, & certa ſcientia Papæ id fiat, & ipſe Papa judicet talem impedire, ne citatio ad ipſum perveniat, vel eius domicilium tutò adiri non poſſe. *Gl. hic V. Non poſſunt.* contrarium tamen tenet *Abb. hic n. 15.* quòd Iudex etiam inferior citare poſſit per edictum impedientem, ne citatio ad ipſum pervenire poſſit, adeóque quòd hæc Conſtitutio ſic reſtricta nihil novi decernat. Addit *Abb. hîc num. ult.* quòd hæc Conſtitutio loquatur de citatione in Curia Romana facta ex mandato Papæ per edictum, ita, ut in caſibus hîc expreſſis citari poſſit reus ex loco, quantumvis remoto, & talis citatio vim habeat perſonalis citationis: alij verò Judices, ſine licentia Papæ, non poſſint citare per edictum ex locis remotis. Sed de his infrà ſuo loco.

CXIX. Quæritur ſecundò. An in libello nomen actionis exprimi debeat? Reſp. negativè, ſaltem de Iure Canonico; ut conſtat *ex c. Dilecti. 6. h. t.* » Nam cùm Prior quidam, & Clerici contra Ebora- » cenſem Archiepiſcopum Apoſtolicæ Sedis Legatum » gravem querelam detuliſſent ad Papam: is manda- » vit Iudicibus à ſe delegatis, ut provideant, ne ſub- » tiliter inquirant, cujuſmodi actio intentetur, ſed » ſimpliciter, ac purè ipſum factum, & rei veritatem, » ſecundùm Canones, inveſtigent.

Notandum primò. Non eſt neceſſe, præſertim de Jure Canonico, nomen actionis in oblato libello exprimere, nec Judex requirere debet ab actore, quam actionem intentet, quia hujuſmodi nimiam ſubtilitatem reſpuunt Canones: ſed ſatis eſt, ſi factum, & rei veritas ita proponatur, & narretur, ut appareat jus actoris, ſeu cauſa petendi. *Abb. hîc n. 15.* & *Decius n. 11.* ubi addunt, id procedere etiam de Iure civili, in quo nullibi reperitur ſtatutum, quòd agens teneatur ſpecificè exprimere actionem, aut nomen actionis; ſed ſolùm, ut in libello ita narretur factum, ut ex eo colligatur qualitas actionis, ſive quid petatur, & quâ inſtitutâ actione; etiamſi hæc nominatim non exprimatur: & ſic intelligi debent leges, quæ dicere videntur, actionem exprimendam eſſe.

Notandum ſecundò. Quia verò interdum contingit; ut ex eodem facto, vel contractu plures obligationes, & actiones oriantur, & competant, tunc præter narrationem facti, exprimi debet nomen actionis, ut appareat, quæ actio ſit intentanda, niſi ex conjecturis colligatur, quòd hæc potiùs, quàm alia actio ſit propoſita. *Decius hîc n. 12. limit. 2.* V. g. Si quis per injuriam ſit vulneratus, tum exprimere debet, an actione injuriarum criminaliter agere velit, ad vindictam, ſeu pœnam publicam judicis arbitrio reo infligendam: an verò civiliter perſequendo proprium intereſſe, idque rurſus, vel agendo ad pœnam ſibi applicandam, vel ad damni injuſtè illati compenſationem, ut quia ex vulnere inutilis factus eſt, vel ad reſtituendam mercedem ſolutam chirurgis, de quo dictum ſuprà *n. 9. & 10.* Sed de hoc plura *infr. tit. 3.* Ratio autem cur, quando ex eodem actu plures dantur actiones, actor exprimere debeat, quâ uti velit, eſt; ut reus ſcire poſſit, utrùm litigare, an cedere velit, *l. 1. in princ. ff. de edendo.*

CXX. Quæritur tertiò. An Judex habens conſimilem cauſam cum cauſa ſibi commiſſa, recuſari poſſit, & removeri à judicando tanquam ſuſpectus? Reſp. affirmativè, prout conſtat *ex c. Cauſam, quæ. 18. h. t.* Nam cùm inter Abbatem, & Conventum » Vindonenſem, & Archidiaconum Carnotenſem » controverſia eſſet ſuper jure recipiendi procuratio- » nes: eam Papa Archidiacono Pariſienſi, & aliis qui- » buſdam commiſit. Quia verò idem Archidiaco- » nus Pariſienſis ſimilem pene cauſam, ſeu contro- » verſiam habebat, iſque parti alteri (videlicet Ar- » chidiacono Carnotenſi) nimis favere videretur: » ideo Papa loco Archidiaconi Pariſienſis, Decanum » quendam ſubrogavit, mandans, ut is, non obſtanti- » bus prioribus litteris, in cauſa, unà cum aliis dele- » gatis, procedat. »

CXXI. Notandum primò. Judex aliàs competens poteſt, ſi uni parti litigantium nimis favere videatur, tanquam ſuſpectus recuſari ab altera parte, ſi is, ut privatus, ſeu ut pars litigans habeat cauſam pene ſimilem ei, de qua ipſe tanquam Judex delegatus, vel etiam Ordinarius cognoſcere debuerat. Ut in caſu huius c. Archidiaconus Eccleſiæ Carnotenſis petebat procurationes ab Abbate, & Conventu Vindonenſi, quia prætendebat Monaſterium hoc, quippe ſitum in ſuo Archidiaconatu, ſibi quoad viſitationem ſubjectum eſſe: quas procurationes ſimiliter petebat Archidiaconus Pariſienſis à quibuſdam Monaſteriis ſui Archidiaconatûs; ut notat *Hoſtienſ. hic V. Pariſienſi.* & ideo meritò ſuſpectus erat Monaſterio Vindonenſi, ne, ſi tanquam Judex delegatus hanc controverſiam inter Monaſterium, & Archidiaconum Carnotenſem cognoſceret, huic potiùs faveret, tanquam ſimilem cauſam habens. Ratio eſt, quia præſumitur, quòd Judex ita judicaturus ſit in cauſa ſibi commiſſa, prout cupit judicari in ſua cauſa, quæ eſt ſimilis illi, & quod, ut pars litigans, putat æquum in ſua cauſa, cenſebit etiam æquum, ut judex in aliena, ſed ſimili cauſa: alioquin ſibi contradiceret, nec eodem jure uteretur erga alios, quo jura deſiderat alios

uti

uti erga ſe, cùm tamen non poſſit recta conſcientia eſſe diviſa in eodem facto. *Arg. c. pen. de elect.* ſive judicare, aliquid eſſe æquum, & iniquum in eodem, vel ſimili facto. *Abb. hîc n. 2.* Porrò non omnis ſimilitudo cauſæ ſufficit ad repellendum Iudicem tanquam ſuſpectum, non enim ſufficit, ut cauſa ſit ſimilis alteri in genere, quia utraque ſpiritualis eſt, ſed debet eſſe ſimilis in ſpecie: & hinc, ſi quis, ut pars, habeat litem, ſeu controverſiam cum aliquo ſuper cauſa decimarum, non poterit repelli tanquam Judex ſuſpectus, ſi ei committatur cauſa Juris patronatûs, vel alia ſimilis cauſa ſpiritualis, quia ſunt ſimiles tantùm in genere. *Gl. hîc V. Similis pene cauſa.* & *Abb. n. 2.*

Notandum ſecondò. Licèt Judex ordinarius, qui cauſam alteri delegavit, abſolutè loquendo, ſemper poſſit eundem revocare, *l. Judicium. 58. ff. h. t.* non tamen decet, ut illum ſine cauſa revocet, quia videtur illi quodammodo injuria aliqua fieri, ſi ſine cauſa revocetur; ideóque Papa hîc aſſignavit cauſam revocationis, ſive remotionis. *arg. l. Litigatores. 11. in princ. ff. de recept. arbit.* ubi habetur, quòd compromittentes in arbitrum, ſi ab eo receſſerunt, non poſſint eum poſtea cogere ad pronunciandum inter illos, quia contumeliam ei fecerunt, eum ſpernendo, & alium adeundo. *Abb. hîc n. 2.*

Notandum tertiò. Cauſa, quæ eſt ſufficiens ad ſubrogandum alium Judicem, ſufficit etiam ad eundem recuſandũ, quia ex facili cauſa Iudex recuſatur, præſertim ſi magis faveat alteri parti; ut ex communi docet *hîc Abb. in fine.* Quamvis hæc ſit differentia inter recuſationem, & ſubrogationem, quòd hæc petenda ſit à Superiore, recuſatio verò proponi debet coram Iudice ejus, qui recuſatur; ut addit *Abb. ibid.* Verùm de recuſatione Iudicis plura infrà *tit. ſeq.*

CXXII. Quæritur quartò. An à Iudicibus, qui de cauſa principali, & exceptionibus præjudicialibus ſimul cognoſcunt, vel ſuper ipſa cauſa principali, lite nondum conteſtatâ, teſtes recipiunt, licitè appelletur? Reſp. Affirmativè, ut conſtat ex *c. Exhibita. 19. h. t.* Nam cùm Rabanus electus eſſet in Epiſcopum Virdunenſem, Archidiaconus, & quidam alij Canonici Virdunenſes ſe oppoſuerunt huic electioni, & impetrârunt litteras à Papa contra electum ad Epiſcopum Pariſienſem, & Conjudices ſuos, ſub hac forma, ut vocatis vocandis, ſuper propoſitis, & aliis, quæ negotium hoc contingunt, ſeu concernunt (ut de meritis electi, zelo eligentium, & an aliqua ſimonia interceſſerit, *Gl. hîc V. Contingentibus.*) inquirerent veritatem. Cùm autem partibus coram Judicibus conſtitutis, idem electus quibuſdam ex adverſarijs, qui contra ipſum agebant, per modum exceptionis, objiceret conſpirationem adverſus ſe, aliis excommunicationem, offerens ſe ad probandum has exceptiones: Iudices delegati interlocuti ſunt, quòd de his objectis, & de ipſo principali negotio ſimul inquirere vellint, ideóque quaſi non Judices, ſed inquiſitores conſtituti eſſent, noluerunt probationes ſuper dictis exceptionibus electi admittere, ſed pervertendo Iuris Ordinem, ſimul cœperunt inquirere de exceptionibus, & cauſâ principali, & teſtes etiam ſuper eadem receperunt, lite nondum conteſtatâ. Quare electus ad Papam Honorium III. appellavit. His auditis, Papa mandat alijs quibuſdam Iudicibus à ſe delegatis, ut, quia cauſa illa, non per modũ inquiſitionis, ſed commiſſionis, ſeu Judicialis indaginis, ac proceſsûs prioribus Judicibus fuit delegata: ideo, ſi conſtiterit ob dicta gravamina, vel unum eorum, appellatum fuiſſe, quidquid poſt appellationem attentatum fuit; in irritum revocent, & poſtea in ipſa cauſa, juxta priorum litterarum tenorem, & ſecundùm juſtitiam procedant.

CXXIII. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Dupliciter poteſt fieri inquiſitio de alicujus crimine, v. g. an electus ob crimen repelli debeat, vel ex officio Iudicis, præcedente publicâ famâ criminis; vel aliquo impetrante, & proſequente inquiſitionem, qui eſt loco accuſatoris; ut tradit *Durand. in ſpecul. l. 3. part. 1. tit. de inquiſit. §. In inquiſitione qualiter ſit procedendum.* Priore caſu, ſi fiat inquiſitio ex mero officio Iudicis, nullo eam petente, tum non eſt ſervandus ordo Iuris, *Durand. c. l. n. 13.* Sed poteſt Judex ſtatim procedere ad receptionem teſtiũ, ſuper infamia, cujus inquiſitio debet præcedere inquiſitionem, ſeu cognitionem ſuper veritate criminis, ſi citatus neget ſe infamatum: vel etiam poteſt cognoſcere ſuper ipſo crimine, ſi de infamia conſtet. Poſteriore verò caſu, ſi aliquis impetret, aut proſequi velit inquiſitionẽ, tum debet libellum offerre, & litem conteſtari, & ordo Iuris ſervandus eſt, *Durand. c. l. n. 6.*

Quare Judices in caſu hujus c. in pluribus errârunt. Primò, quia putârunt, ſe eſſe conſtitutos Inquiſitores, eò quòd juſſi ſunt inquirere veritatem, adeóque ex mero officio ſibi procedendum eſſe de electo, & abſque Judiciario ordine, cùm tamen commiſſio eis facta ſit in forma Iudicij; prout colligitur tum ex eo, quòd hîc dicitur, *Vocatis, qui forent vocandi. Gl. hîc V. Inquirerent, junctâ Gl. marg. tit. 6.* Nam per talem clauſulam facta eſt commiſſio inter partes litigantes, ita, ut Judex ſic datus debeat obſervare formam judicialem: quin imò etiam executor, cum tali clauſula, datus cenſeri debet, non merus, ſed mixtus executor, ideóque debet procedere cum cauſæ cognitione, & aſſumere partes Judicis. *Abb. hîc n. 2. & 6.* Tum quia in forma reſcripti Apoſtolici non erat poſita clauſula, quæ aliàs apponi ſolet in forma procedendi per modum inquiſitionis, videlicet, *cùm ad nos per clamoſam inſinuationem pervenerit &c.* Tum quia non poterant hi Commiſſarij procedere ad teſtium receptionem, lite non conteſtatâ, quia electus non erat contumax, quod requiritur, *Gl. hîc V. Lite nondum conteſtatâ.* Tum denique quia in dubio, ſi non evidenter appareat, an Superior voluerit conſtituere Inquiſitorem, an verò Judicem, præſumendum eſt, quòd fuerit deputatus, non ut procedat per modum inquiſitionis, ſed per modum Iudicialis commiſſionis, *Abb. c. l.* Atque hæc procedunt ſaltem de Iure antiquo: nam hodie, ſi quis ſe opponat contra electionem, procedendum eſt de plano, & ſine figura Judicij, juxta *Clem. 2. h. t. & Clem. 2. de V. S.*

Notandum ſecundò. Qui conſpirârunt in aliquem, ut in caſu hujus c. contra electum in Prælatũ, ſi de eo conſtet, repellendi ſunt ab agendo, vel accuſando, tanquam inimici, & ſuſpecti, *Gl. hîc V. Conſpirationem.* Similiter ob excommunicationem repelli quis poteſt ab agendo; ut in caſu hujus c. qui agebant contra electum *Gl. hîc V. Excommunicationem.* de quo plura *Abb. hîc n. 7.*

Notan-

Notandum tertiò. Judex non poteſt ſimul cognoſcere de exceptionibus præjudicialibus, & cauſa principali, alioquin cenſebitur pervertere Juris ordinem; ut conſtat ex hoc c. nam tales exceptiones præjudiciales à parte propoſitæ priùs cognoſci debent à Judice, quia, ijs probatis, principalis cauſa, ſeu quæſtio eſt perempta, *c. Tuam. 3. & ibi Gl. V. Dependentem de ord. cognit.* Alioquin proceſſus eſt irritus, vel ſaltem juſtam cauſam appellandi tribuit, *Imol. hîc n. 7.* Sed neque Judex ſuper cauſa principali teſtes recipere debet, lite nondum conteſtatâ, ſaltem Jure antiquo; alioquin licitè ab eo appellatur; ut conſtat etiam ex hoc c. *Imol. hîc n. 9.* Nam litis conteſtatio eſt fundamentum Judicij, & ante illam incertum eſt, an lis ſit futura. *c. Ult. Ut lite non conteſt.* de quo plura ibid.

Notandum quartò. Etiam à ſententia ipſo Jure irrita appellari poteſt, ſi pars litigans per eam ſaltem de facto gravetur, ut tradit *Imola hîc n.* 10. quia à quolibet injuſto gravamine appellari poteſt; ut in propoſito caſu electus appellare potuit à ſententia interlocutoria Iudicum delegatorum ad ejus executionem, aut proſecutionem impediendam, per quam plura gravamina ipſi ſunt illata; tum quia proceſſerunt per modum meræ inquiſitionis, cùm debuiſſent per modum judicialis delegationis; tum quia priùs exceptiones objectas diſcutere debebant, quàm procederent ad cauſam principalem, nec recipere teſtes, ante litem conteſtatam. Quare omnia acta poſt appellationem irrita fuerunt declarata, & ſufficit, ſi appellans, vel unum ex prædictis gravaminibus probaverit, *Gl. fin. hic.* & ſufficit etiam alterutrum probare, ſcilicet ſententiam fuiſſe nullam, vel ab ipſa tanquam injuſta appellatum fuiſſe, de quo *Bart. in l. Si expreſſim. 19. n. 7. & ſeqq. ff. de appellat.*

§. VI.

Quomodo finiatur Iudicium?

Judicium, ſive Inſtantia Judicij, duobus modis finitur; per lapſum temporis, & per abſolutionem ab obſervatione Judicij; ut ex communi docet *Marant. de ordin. Iudic. p. 5. n. 49.* de quibus hîc agemus.

CXXIV. Aſſertio 1. Spectato Jure Civili, lapſu temporis perit inſtantia, ſi in cauſa criminali intra biennium, in cauſa verò civili intra triennium à litis conteſtatione numerandum, lis, ſeu Judicium ad finem non perducatur; ut ſtatutum habetur in *l. Properandum. 13. in princ. C. h. t.* Idque ne lites pene immortales fiant, & vitæ hominum modum, ſeu terminum excedant; ut ait ibid. Imper. Juſtinianus, *Maran. c. l. n. 5.* apud quem plura de hoc legi poſſunt.

CXXV. Aſſertio 2. Secundùm Jus Canonicum, inſtantia Iudicij per lapſum temporis biennalis, vel triennalis non exſpirat, ſive in cauſis criminalibus, ſive civilibus; ut docet *Gl. Communiter recepta in c. Venerabilis. 20. & pen. h. t. Not. unic. & ibid. Abb. n. 5. & 7. Gl. in cit. l. Properandû. V. Triennii in fine. C. Eod.* Et ita communiter explicant, & intelligunt plerique Caniſtæ *cit. c. pen.* ubi habetur, quòd ottâ controverſiâ inter Archiepiſcopum Ravennatenſem, & communitatem quandam, ſuper Juriſdictione civitatis, & quibuſdam alijs articulis, ea commiſſa fuit à Papa alicui Canonico Bononienſi; coram quo lis illa agitata, & à communitate per ſubterfugia, & cavillationes uſque ad triennium protracta fuit; ſed poſtea coram eodem delegato dicta communitas reſpondere recuſabat, eò quòd per triennij lapſum inſtantia Judicij perempta fuerit. Re hac intellectâ, Papa Honorius III. mandat ſuo delegato, ut non obſtante hac exceptione, in negotio, ſeu cauſa, juxta formam commiſſionis ipſi traditam procedat. Ratio eſt, quia, licèt ſecundùm legem civilem, inſtantia Judicij perierit, elapſo triennio, non tamen perijt Juriſdictio Judicis, quippe quæ eſt perpetua; nec reſcriptum commiſſionis, cùm reſcripta juſtitiæ, ſeu ad lites etiam perpetua ſint. *l. 2. C. de diverſ. reſcript.* ideóque Communitas coram Judice delegato adhuc reſpondere tenebatur. *Gl. hîc V. Non obſtante.* Quare conſtitutio illa civilis in *cit. l. Properandum*; quæ modum, ac terminum Judiciis præſcribit, in foro Eccleſiaſtico nunquam fuit recepta, & approbata, ſed ad forum civile tantùm pertinet: idq; apertè colligitur *ex cit. c. pen. h. t.* nam Communitas aſſerebat, inſtantiam Judicii perjiſſe, ideóque recuſabat reſpondere coram Judice delegato. Sed Papa ei mandavit, ut hâc exceptione non obſtante, in ipſo negotio procedat, & conſequenter exceptionem iſtam omnino rejecit. *Abb. hic n. 6.* Neque verò expediebat, dictam legem civilem recipi à Jure Canonico; nam poſt finitam Judicii inſtantiam, proceſſus de novo inſtitui poteſt, ac ſi nihil actum fuiſſet, & actor denuo cauſam inchoare, *cit. l. Properandum. §. Et ſi quidem. junct. Gl. V. Iudicij. & §. ult. & ibi Gl. V. Vigorem* ſaltem in cauſa civili: nam in cauſa criminali, poſt elapſum bienninm, non auditur ulteriùs accuſator, ſi velit iterare ſuam accuſationem. *Mynſing. cent. 3. obſerv. 50.*

Hinc verò ſequitur, quòd lites hoc pacto non minuuntur, ac finiuntur, ſed magis perpetuantur, & immortales fiunt, cùm illud non ſit plenè extinctum, & perfectè peremptum, quod iterum inſtaurari, & iterari poteſt; ut notavit *Felin. in tit. c. pen. num. 1. h. t.*

Accedit, quòd quoad hoc ſit diſcrimen inter Jus Canonicum, & Civile, nam hoc Jure poteſt appellari à ſententia definitiva tantùm, *l. pen. C. quor. appell. non recip.* ſecundùm Canones verò appellari poteſt etiam ab interlocutoria ſententia, ante latam definitivam, & à quolibet gravamine, *c. Super eo. 12. de appell.* unde fit, ut Judex Eccleſiaſticus, propter hujuſmodi frequentes appellationes à ſententiis interlocutoriis, ſæpe non poſſit intra triennium decidere, & terminare cauſam principalem, ſicut poteſt Judex fori civilis, cujus juriſdictio non impeditur per talem appellationem. *Abb. in cit. c. pen. n. 7. h. t.* Porrò, quod dictum eſt, ſecundùm Jus Canonicum, per lapſum biennij, vel triennij non exſpirare inſtantiam Judicii, id limitandum eſt, ut non procedat in cauſa appellationis, cui proſequendæ, & finiendæ annus eſt deputatus, & ex cauſa biennium, *c. Cùm ſit. 5. de appell. Felin. in cit. c. pen. n. 1. h. t.*

CXXVI. Ubi præterea Notandum primò. Quamvis *in cit. c. pen. h. t.* ſolùm mentio fiat de Judice delegato, quia in caſu illius c. cauſa coram Judice delegato agitata fuit, nec finita intra triennium, non tamen in eo ſit vis, aut fundatur textûs deciſio; ideóque ea extenditur ad omnes alios Judices, etiam ordinarios, imò & arbitros, ita, ut compromiſſum quoque in arbi-

arbitrus per lapſum triennij non exſpiret; ſed adſimilitudinem Judicij, eius inſtantia ſit perpetua. *Arg. l. 1. ff. de recept. arbit. Barb. in Collect. in cit. c. pen. n. 2. & 3.*

Notandum ſecundò. Quamvis aliqui DD. putent, in caſu *cit. c. pen. h. t.* ideo non perjiſſe inſtantiam Judicij, lapſu triennij, quia ſubterfugiis, & cavillationibus Rei conventi, ſcilicet Communitatis, cauſa eſt ultra triennium prorogata; ideóque non debuit ex dolo ſuo commodum reportare; neq; etiam per hanc decretalem videtur correcta conſtitutio civilis *in cit. l. Properandum*; cùm lis non fuerit conteſtata in caſu *dicti c. pen.* contrarium tamen verius eſt, nempe de Jure Canonico indiſtinctè perpetuari inſtantiam Judicij, etiam poſt triennium. *Hoſtienſ. in cit. c. pen. V. Subterfugia.* & *Abb. n. 9.* &, quòd in caſu illius c. lis fuerit conteſtata, patet ex eo, quia deciſio etiam cauſæ fuit prorogata uſque ad triennium; adeóque etiam cognitio; & jam proceſſum erat in negotio principali; quod ſupponit litis conteſtationem eſſe factam, quæ eſt principium cauſæ. *Gl. fin. in cit. c. pen.* & *Hoſtienſ. ibid. V. Periiſſe.*

CXXVII. Ceterùm illud hîc addendum, quod Jure novo Concilij Tridentini *ſeſſ. 24. c. 20. de reform.* ſtatutum habetur, ut cauſæ omnes ad forum Eccleſiaſticum quomodolibet pertinentes; etiamſi beneficiales ſint, in prima inſtantia coram Ordinariis locorum duntaxat cognoſcantur, & ſaltem infra biennium à die motæ litis terminentur; alioquin poſt id ſpatium, liberum ſit partibus, vel alteri illarum Judices ſuperiores aliàs competentes adire, qui cauſam in eo, quo fuerit, ſtatu, aſſumant, & quamprimum terminari curent. Id verò intelligi debet, dummodo per Judicem ordinarium ſteterit, quò minùs, intra dictum tempus, cauſam definierit; nam alioquin, ſi per Judicem non ſtetit, partes alios ſuperiores Judices adire non poſſunt, juxta declarationem Congreg. Concil. apud *Io. Gallemart. ibid. n. 3.* Porrò per hoc decretum Concilij terminus, aut tempus cauſis non præfigitur, quia elapſo biennio acta non pereunt, nec irritantur, ſed partes, ſi volunt, poſſunt litem proſequi coram eodem Ordinario, vel Judices Superiores adire: adeóque ponitur ſolùm ille terminus Judici inferiori ad cauſam intra illum finiendam, *Zerol. in praxi Epiſc. V. Inſtantia. not. 4. Barb. in cit. c. pen. n. 3. h. t.*

CXXVIII. Aſſertio 3. Alio modo perimitur inſtantia per abſolutionem ab obſervatione Judicii, ut, ſi in progreſſu litis appareat, quòd intentio, ac petitio actoris in libello ineptè propoſita fuerit: tum enim reus abſolvi debet ab inſtantia tantùm huius Judicii, eáque diſſolvi, reſervato tamen actori Jure iterum agendi, & libellum, ac petitionem aliter, & aptè formandi; prout habetur *in c. Examinata. 15. h. t.*
» Nam ortâ controverſiâ inter Matthæum de Ripa-
» ria, virum nobilem, & quoſdam milites Campaniæ
» ſuper Jure patronatûs cujuſdam Eccleſiæ, communi
» partium conſenſu, Eccleſia illa (ſeu potiùs jus pa-
» tronatûs illius) ſequeſtrata fuit apud Vicedomi-
» num (ſeu Vicarium) Epiſcopi Salinenſis. Poſtea
» Nobilis ille actionem in Judicio inſtituit contra
» milites, per quam jus patronatûs ſibi vendicavit, &
» reſtitui poſtulavit: lite autem conteſtatâ, produxit
» teſtes, qui deponebant, quòd dictus Nobilis, eo
» tempore, quo Vicarius Eccleſiam tanquam ſeque-
» ſtratam accepit, jus patronatûs Eccleſiæ illius poſ-
ſederit. Cauſâ hac delatâ ad Papam Innocen- »
tium III. is reſpondit, intentionem (ut patet ex ſe- »
quentibus) & petitionem, ſeu actionem, quam »
Nobilis ille contra milites inſtituit ſuper jure pa- »
tronatûs, incongruam, & ineptam repertam fuiſſe: »
quia, cùm per teſtes à Nobili productos probatum »
fuerit, ipſum jus patronatûs poſſidere, non potuit »
rei vindicationem intentare, nec reſtitutionem ſibi »
fieri, poſtulare. Quare Papa pronunciavit, inten- »
tionem ipſius, ſeu petitionem non ſubſiſtere, mili- »
téſque abſolvit à petitione eiuſdem Nobilis, ita ta- »
men, ut, ſi poſtea congruentem, & aptam actionem »
inſtituere voluerit contra milites, nihilominus ipſi »
reſpondere teneantur. »

CXXIX. Pro intellectu hujus c. Notandum primò, Sequeſter hîc dicitur ille, apud quem, communi conſenſu partium litigantium, res, de qua lis eſt, deponitur, ut videlicet ipſe eam tamquam depoſitarius interim detineat, & cuſtodiat. *Gl. hîc. V. Sequeſtratam*; & habet locum hujuſmodi ſequeſtrum, ſeu ſequeſtratio, non tantùm in rebus corporalibus, ſed etiam in juribus incorporalibus, ſeu ſpiritualibus. *Innocent. hîc V. Sequeſtratam*; ut in caſu huius c. jus patronatûs fuit ſequeſtratum, ſeu depoſitum penes Vicarium Epiſcopi, qui, ſi Eccleſia interim vacaverit, Rectorem, ſeu beneficiatum ad illum præſentare poterit; ut docet *Innocent. hîc in princ. & Imol. n. 11.* quia hîc & nunc non eſt alius, qui præſentare poſſit: cùm enim dubium ſit, ad quem ſpectet jus præſentandi, neutra pars litigantium, pendente lite, præſentare poteſt. Aliud eſt in creditore, quia tunc debitor tanquam dominus præſentare poteſt. Et quamvis talis ſequeſter non ſit patronus, eſt tamen loco patroni, ſicut ſi quis caſtrum aliquod, cui jus patronatûs annexum eſt, nomine hypothecæ poſſideat, ita, ut relicta ipſi ſit poteſtas præſentandi, non eſt patronus, ſed loco patroni; ut docet *Io. Andr. in c. Cum Bertoldus. 18. n. 22. de ſent. & re jud.* Contrarium tamen tenet *Hoſtienſ. hîc V. Eccleſiam.* & *Abb. n. 15.* quòd ſequeſter interim præſentare non poſſit, quia non colligit fructus ſuo, ſed alieno nomine. Verùm hoc aliò pertinet.

An verò ſequeſter, apud quem res, durante lite, eſt depoſita, eique tradita, fiat verus poſſeſſor rei, dubitatur? Affirmat *Felin. hîc n. 10.* quando ſequeſtrum eſt voluntarium, id eſt, non juſſu Judicis, ſed partium voluntate factum, & lis eſt de poſſeſſione, quia duo de illa inter ſe certant: tunc enim nihil intereſt partium contendentium, an poſſideat ſequeſter, an non: ſi verò lis ſit de proprietate, ut in caſu hujus c. ad quem pertineat jus patronatûs, tum per traditionem rei factam ſequeſtro non transfertur in illum poſſeſſio, quia in dubio non eſt præſumendum, quòd traditio rei fiat animo amittendi poſſeſſionem illius, niſi ex cauſa aliqua extrinſeca aliud appareat; qualis hîc nulla eſt: quia is, qui rem litigioſam poſſidet, & alteri tradit, præſumi poteſt, ac debet, quòd potiùs cuſtodiæ causâ apud ipſum depoſuerit, eique tradiderit, qui alieno nomine eam poſſidet, non autem animo perdendi poſſeſſionem, *Felin. c. l.* idque ſumitur *ex l. Intereſſe. 39. ff. de acquir. poſſ.* ubi dicitur, tum demum per ſequeſtrationem amitti poſſeſſionem, ſi res fuerit apud aliquem depoſita, idque apertè probatum fuerit, non autem, ſi cuſtodiæ causâ deponatur, *de quo plura infrà tit. 17.*

CXXX. Notandum ſecundò. In caſu hujus c. actor, ſive nobilis ille, inſtitutâ rei vindicatione, quaſi dominium juris patronatûs ſibi vindicavit, & petijt, ut illud ſibi reſtitueretur, cùm tamen ipſemet, & non adverſarij, ſive milites illud poſſiderent; ut conſtabat ex depoſitione teſtium: nempe Nobilem illum, cùm Eccleſia in ſequeſtrum daretur Vicario Epiſcopi, fuiſſe, & manſiſſe in poſſeſſione juris patronatûs, quippe cùm ſolam cuſtodiam illius in ſequeſtrum tranſtulerit: rei vindicatio autem inſtitui non poteſt, niſi ab eo, qui cùm jus dominii, vel quaſi, habeat in re, non tamen eam poſſidet: ideóque ab eo, qui rem poſſidet, vel dolo deſijt poſſidere, vel ſaltem eam detinet, v. g. ut commodatarius, vel depoſitarius, ſibi reſtitui petit. Quare cùm in caſu hujus c. actor, ſcilicet Nobilis ille ineptè inſtituerit rei vindicationem contra milites, qui jus patronatûs nec poſſidebant, nec detinebant, & ſibi reſtitui poſtulaverit rem, quam ipſemet poſſederat, ideo Papa adverſarios, ſeu milites ab inſtantia Judicii, & petitione actoris abſolvit, ita tamen, ut, ſi actor poſtea congruentem, & aptam actionem inſtituerit coram eodem Iudice, audiendus ſit, quia per iſtam ſententiam abſolutoriam ab obſervatione Judicii, propter libellum malè conceptum, ſive petitionem ineptè factam, quæ non eſt definitiva ſententia, ſed interlocutoria tantùm, non deciditur, aut definitur tota cauſa, aut ea perditur, ſed tantùm perimitur illa inſtantia; ac proinde nihil obſtat, quò minùs iterum de novo Judicium inchoari, & cauſa principalis denuo cognoſci, ac definiri poſſit. *Abb. in cit. c. Examinata. n. 5. & 22. h. t.* ubi addit, id intelligendum eſſe, ſi Judex abſolvat reum, propter libellum malè formatum, vel propter abſentiam actoris: ſecus, ſi abſolvat, quia ſolvit, vel quia actor non probavit; nam tunc eſſet ſententia definitiva, nec audiretur ampliùs actor, obſtante exceptione rei judicatæ in tota cauſa.

CXXXI. Notandum tertiò. Si in principio litis appareat, libellum eſſe ineptum, aut malè concludentem, tum ſtatim ante litis conteſtationem ex officio Iudex rejicere eum debet. *Arg. c. 1. de offic. Vicar.* nec admittere probationes, vel ad alia procedere: alioquin verò, ſi non appareat in principio de vitio libelli, vel petitionis, admittere libellum debet Judex, nam in dubio pro intentione actoris præſumendum eſt, ut eius intentio, & actio ſubſiſtere poſſit. *l. Si quis. 66. ff. h. t.* ubi dicitur, ſi quis intentione ambiguâ, vel oratione uſus ſit, id, quod utilius ei eſt, accipiendum eſt, *Gl. fin. in cit. c. Examinata. h. t. & ibid. Innocent. n. 2. & Abb. num. 21.* Ex quo infertur, ſi de intentione actoris, ſive causâ petendi conſtet; vel probabiliter præſumi poſſit, quam is actionem inſtituere velit, etiamſi per errorem aliam actionem expreſſit in libello jam recepto; non ideo poſt litis conteſtationem, ob tale virium libelli vitiatur Judicium. Ut ſi v. g. in libello dicatur; *Peto hunc fundum, quia ad me pertinet jure dominij, & inſtituo actionem ex locato*, tum ſi probatum fuerit dominium, obtinebit cauſam actor, quia ex cauſa petendi conſtat, quam actionem intentare voluerit, ſcilicet rei vindicationem; quamvis per errorem eam nominârit actionem locati: neque verò ad ſubſtantiam libelli requiritur, ut in eo exprimatur nomen actionis, *c. Dilecti. 6. h. t.* cùm ergo, ſi nomen actionis non fuiſſet expreſſum in libello, Judicium nihilominus tenuiſſet; ideo etiam, ſi per errorem alia actio, quàm apta, & congruens fuerit expreſſa, valebit Judicium: idque procedit ſaltem ex æquitate, ſecundùm quam potiùs inſpici debet, quod in veritate agitur, quàm quod per errorem exprimitur; & veritas rerum erroribus geſtarum non vitiatur; ut dicitur *in l. Illicitas. 6. §. 1. ff. de offic. Præſid. Abb. in cit. c. Examinata. n. 19. & 20. h. t.* Neque hoc c. obſtat, quia loquitur, quando intentio actoris eſt inepta, vel actio, & intentio ſimul. Similiter *in l. 1. ff. Si menſor falſum modum &c.* non ſolùm fuit actio inepta, ſcilicet locati, expreſſa, quæ in illo caſu non competebat, ſed etiam intentio actoris, & cauſa petendi inepta fuit expreſſa, ſcilicet quòd locaverit, *Gl. ibid. V. Ex locato.* Quare, ſi ab initio opponeretur contra ineptitudinem libelli, in quo nomen ineptæ, & non competentis actionis eſt expreſſum, & actor nollet corrigere errorem, repelleretur ab agendo, quia appareret, quòd etiam intentio ipſius ſit inepta. *Abb. cit. l.*

Atque hinc etiam colligitur, quòd non ideo in caſu hujus c. petitio actoris, nempe Nobilis illius, rejecta fuit à Papa, quia inſtituit rei vindicationem contra milites ad reſtituendum Ius patronatûs, cùm debuiſſet intentare actionem confeſſoriam, vel negatoriam, quæ ſunt actiones reales, quæ competunt pro rebus incorporalibus, ſeu juribus, v. g. pro ſervitutibus realibus prædiorum, per quas actor petit, ut declaretur, ſervitutem ſibi in fundo competere. *§. Æqué Inſtit. de actione.* vel Jus patronatûs ſibi competere: rei vindicatio verò ſolùm datur pro rebus corporalibus vindicandis. Sed hoc non habet hic locum, quia Papa non reiecit petitionem actoris in caſu hujus c. eò quòd errârit in nomine actionis, inſtituendo rei vindicationem pro actione confeſſoria, vel negatoria: nam inprimis omnis actio realis, latè loquendo, poteſt, & ſolet appellari rei vindicatio, etiam quæ inſtituitur pro repetendo jure patronatûs, vel ſimilibus; ut colligitur ex *c. Cùm venerabilibus. 6. in fine de except.* ubi dicitur, quòd Epiſcopus vindicabat Eccleſiam, ratione Iuris Epiſcopalis ſibi competentis in illa, licèt dominium illius Eccleſiæ non haberet, *Abb. in cit. c. Examinata. n. 17. h. t.* Præſertim, quia de Jure Canonico non attenditur, quo nomine appellentur, vel exprimantur actiones; ut patet ex *c. Dilecti. 6. h. t.* Vera igitur ratio, cur in caſu huius c. rejecta ſit petitio actoris, eſt, quia erravit in intentione; petebat enim, inſtitutâ actione reali contra adverſarios, ut ipſi reſtituerent Ius patronatûs, quod tamen ipſe actor poſſidebat, non adverſarij. *Abb. c. l. n. 18.* ubi addit, quòd actor, ſive Nobilis iſte potuiſſet agere judicio poſſeſſorio: *uti poſſidetis*, ſive retinendæ poſſeſſionis contra milites; ſiquidem ipſe poſſidebat Ius patronatûs, nec per ſequeſtrum illam amiſit.

CXXXII. Poſtremò, ex dictis *h. t.* colligitur, quando Judicium reddatur omnino nullum. Veluti

1. Ex incompetentia Iudicis; de quo plura *tit. ſeq.*
2. Ex perſona actoris, vel Rei, qui in Iudicio agere, vel conveniri non poteſt; de quo ſuprà *ſec. 1. §. 2.*
3. Ratione rei, quæ non poteſt tractari ſub tali Iudice; de quo ſuprà *ſec. 2. §. 1. & 2.* 4. Ex defectu citationis. *§. Fin. Inſtit. de pœn. tem. litig. c. Eccleſia. 10. Junctâ Gl. V. Non conventi de Conſtit.* 5. Ex defectu, & omiſſione ſubſtantialium ſolemnitatum, quæ requirun-

quiruntur ad proceſſum Iudiciarinm ordinarium, de quo ſupr. *ſec.* 1. §. 1. *n.* 7. Vel ratione perverſi ordinis, ſive ob non ſervatum ordinem Iuris: obi tamen diſtinguendum eſt, nam qoidam ordo pertinet ad ſubſtantiam Iudicij, qui, ſi pervertatur, redditur Judicium ipſo Iure nullum: quidam verò pertinet ad juſtitiam Iudicij, & bic non viriat ipſo facto Iudicium. *Abb. in c. Exhibita.* 19. *n.* 12. *h. t.*

TITVLVS II.

DE FORO COMPETENTE.

Quia Juriſdictio, ſeu fori competentia totius Judicii contentioſi fundamentum eſt, ita, ut eâ deficiente, Judicium ſit nullum; ideo, priuſquam procedatur ad ad alios Iudicii actus, ſeu partes, ante omnia diſpiciendum eſt, an Judex ſit competens, ſive juriſdictione præditus; &, an in loco competente, ſive juriſdictioni ſuæ ſubiecto jus dicat. Quare poſt tractatum de Iudiciis in genere, agitur hoc Titulo de juriſdictione, ſeu foro competente; cui ſimilis Rubrica reſpondet in Sexto, & Clementinis.

SECTIO I.

DE FORO COMPETENTE IN genere, & varijs modis, quibus conſtituitur forum competens.

§. I.

Quis dicatur Iudex competens, & quod forum competens?

I.

Assertio I. Judex competens dicitur is, cujus Iuriſdictioni ſubjicitur reus, ſeu coram quo actio, & lis proponi, atque inſtitui, & finiri poteſt; ut ex dicendis patebit. Forus verò, ſeu forum (quod ex primæva nominis impoſitione, ſignificat locum publicum, ad quem res venales deferuntur; ideóque poſtea translatum eſt hoc nomen ad forum Judiciarium, ad quod litigantes deferunt ſuas controverſias) in propoſito ſignificat inprimis locum, in quo lites, & Judicia exercentur, ſeu ubi quis conveniri poteſt. *c. Forus.* 10. *infr. de V.S.* ubi dicitur: Forus eſt exercendarum litium locus, à fando dictus, ſive à Foroneo Rege, qui primus Græcis legem dedit. Et hoc forum, aliàs etiam Tribunal, vel Auditorium, vel etiam reſpectu Papæ, aut Iudicis Eccleſiaſtici, Conſiſtorium vocatur; ut notat *Hoſtienſ. in ſumm. h. t. n.* 1. *&* 2.

2. Forum etiam ſignificat totum territorium, in quo quiſque Iudex habet Iuriſdictionem. *l. Pupillus.* 239. §. *Territorium. ff. de V. S.* quo pacto etiam tota Diœceſis dicitur territorium Epiſcopi, *c. Omnes.* 10. *Cauſ.* 16. *q.* 7. *Hoſtienſ. c. l. Abb. Panorm. ad rubr. h. t.* Putat tamen *Hoſtienſ. c. l.* quòd forus in maſculino genere, ſignificet locum, in quo jus redditur, juxta *c. Forus in princ.* Forum verò in neutro genere ponatur pro territorio cujuslibet Iudicis, intra quod Ius reddere, ſeu dicere poteſt, juxta *cit. l. Pupillus.* §. *Territorium.* Et hanc ſignificationem præfert alteri *Abb. ad Rubric. hic.* eò quòd hoc loco non agatur de competentia fori, reſpectu loci, ubi Juriſdictio, ſeu Iudicium exercetur, ſed de competentia reſpectu Iudicis, qui Jus dicit. Verùm hæc differentia fori in genere maſculino, & neutro grammaticalis ſolùm eſt, nullum habens fundamentum in Iure, quia *in cit. l. Pupillus.* §. *Pen.* non dicitur, quòd forum ſit territorium; ſed tantùm ibi exponitur, quid ſit, & dicatur territorium; quamvis interdum forum, & territorium promiſcuè accipiantur, quia unum eſt cum altero connexum.

Itaque propriè loquendo, forum competens vocatur Tribunal Iudicis, cujus Iuriſdictioni reus ſubjicitur, ſive in quo reus ab actore conveniri debet, aut poteſt; nam actor regulariter ſequi debet forum rei. *c. Si Clericus.* 5. *c. Cùm ſit.* 8. *h. t.* quia hîc non agitur de competentia Iudicis in abſtracto, ſed in concreto, prout ejus Iuriſdictio eſt reſtricta ad certum locum, in quo reus conveniendus eſt, & Juriſdictio exercenda, ſive à Iudice Jus dicendum: adeóque forum dicit, & importat tum Iuriſdictionem, quæ exercetur in litibus dirimendis; tum etiam locum, ſeu Tribunal, in quo lites dirimuntur, ita, ut forum ſit aliquid aggregatum, & compoſitum ex utriſque, *Barboſ. in Collectan. in princ. h. t. n.* 4. *&* 5.

II. Aſſ. 2. Judex alius eſt ſimpliciter competens, quem ſcilicet partes litigantes adire poſſunt, ac debent, tanquam ad ordinarium Judicem loci, ſeu territorij, in quo Judicium exercetur. Sic laicus neceſſariò conveniendus eſt apud Iudicem loci, in quo domicilium habet, qui eſt Iudex ipſius ſimpliciter competens. *l. 2. ff. Si quis in Ius vocatus &c. l. pen. ff. de Iuriſd. Barb. in princ. h. t. n.* 11. Quales ſunt Iudices ordinarij conſtituti à lege, Principe, vel conſuetudine, ut præſint univerſali Iuriſdictioni, alicujus civitatis, vel Provinciæ, de quibus *ſupr. l. 1. tit.* 31.

Alius verò Iudex eſt per ſe incompetens, poteſt tamen partium litigantium conſenſu prorogari ejus Iuriſdictio, & ita competens Iudex fieri. *l. 1. & 2. ff. de Iudic.*

Iudic. c. Significaſti. 18. *in princ. h. t.* Sic quamvis Judex Eccleſiaſticus per ſe ſit incompetens Iudex, reſpectu laicorum in cauſis temporalibus, *c. Cùm ad verum.* 6. *diſ.* 96. *& dictum tit. ſupr. n.* 64. ex conſenſu tamen laicorum ſe ultro ſubjicientium in cauſis ſecularibus Judici Eccleſiaſtico, poteſt is fieri Judex eorum competens; uti ſumitur ex *l. judices.* 9. *C. de Epiſc. audient. Barb. c. l. n.* 12. Alij denique Judices ſunt ſimpliciter incompetentes, ità, ut nec conſenſu partiũ prorogari poſſit eorum Iuriſdictio,& competentes fieri,quia de Iure ſunt directè prohibiti;quales ſunt Iudices ſeculares,reſpectu Clericorũ quoad cauſas merè Eccleſiaſticas,ſeu ſpirituales, ut hæreſis, ſimoniæ, decimarũ &c. quas nec quidem inter laicos poſſunt cognoſcere, nec principaliter, nec incidenter, & acceſſoriè. Contra tamen Iudex Eccleſiaſticus, etſi non poſſit principaliter cognoſcere de cauſis temporalibus ad forum ſeculare pertinentibus, quia quoad illas non eſt Judex competens; ſi tamen hujuſmodi cauſæ veniant in Judicium incidenter, & acceſſoriè, quia ſunt connexæ cum cauſa Eccleſiaſtica, poteſt is etiam de illis cognoſcere: quia Clerici non ſunt omnino prohibiti,vel incapaces Iuriſdictionis ſecularis. *Barb. c. l. n.* 13. quæ omnia ex infrà dicendis magis patebunt.

III. Ceterùm ſententia lata à Iudice ſimpliciter incompetente, ſeu cujus Juriſdictioni reus ſubjectus non eſt, ipſo Iure eſt irrita. *l.* 1. §. *Hæc autem verba. ff. Quod quiſque Iuris in alter. &c.* Et hæc exceptio nullitatis, ex defectu Iuriſdictionis,ſemper etiã poſt ſententiam, quæ traſijt in rem judicatam, opponi poteſt, & nunquam excluſa cenſetur, dummodo de incompetentia Iudicis, ſive ob defectum omnimodæ Juriſdictionis, evidenter conſtet, *Gl. in Clement. unic. V. Non obſtante. de ſequeſtr. poſſ. Gail l.* 1. *obſ.* 42. *n.* 8. *& ſeqq.* Dicitur autem hæc exceptio fori declinatoria, ratione perſonæ, per quam reus conventus dicit, ſe Iuriſdictioni Iudicis nullo modo ſubjectum eſſe, ut, ſi Clericus conventus coram Iudice ſeculari, dicat,ſe ab ejus Iuriſdictione exemptum eſſe, eique haud ſubjectum. Sunt præterea duæ aliæ exceptiones fori declinatoriæ; ut docet *Clarus in pract. crim.* §. *fin. q.* 35. *n.* 1. Videlicet ratione cauſæ, ut ſi laicus conventus coram Judice ſeculari, in cauſa v. g. decimarum, vel juris patronatûs, dicat, eam Eccleſiaſticam eſſe, eiúſque cognitionem ad Eccleſiaſticum forum pertinere: vel ratione loci, ut ſi aliquis in loco exempto, vel extra territorium, aut tribunal Iudicis ordinarij, conventus excipiat, locum Judicij competentem non eſſe, ibique ſe conveniri non poſſe. Quòd ſi verò notoriè non conſtet de incompetentia Judicis, ſed dubium ſit, an reus citatus ſit de foro, ſeu Iuriſdictione Judicis citantis; tenetur comparere, & de incompetentia Iudicis excipere, ſeu privilegium exemptionis, vel aliam exceptionem fori declinatoriam opponere: & tum Judex ipſe cognoſcet, an ſua ſit Iuriſdictio, ſive an reus ſit ſubditus foro ſuo, an alieno. *l.* 2. *ff. Si quis in jus vocatus &c. l. Si quis.* 5. *ff. de judic. Gail l.* 1. *obſ.* 16. *n.* 3. Aliud eſt, ſi quis compareat coram Judice non ſuo, ſed aliàs habente Jurisdictionem, quia ſaltem ex conſenſu partiũ prorogari poteſt: tunc enim exceptio declinatoria fori, ſive incompetentiæ, ante omnes alias exceptiones dilatorias, opponi loco debet. *l. Fin. C. de except.*

IV. Illud hoc addendum, forum communiter à Theologis, & Juriſperitis diſtingui in forum externum, ſive contentioſum, & forum internum, hoc eſt, forum pœnitentiæ, aut conſcientiæ; quamvis hoc latiùs pateat, quàm forum pœnitentiæ, ſive Sacramentalis Confeſſionis, *Barb. in Collect. in princ. h. t. n.* 7. Forum externum vocari ſolet jus fori, ſeu forum fori; internum jus poli, ſeu forum poli. *c. Quicunque.* 43. *in fine cauſ.* 17. *q.* 4. *Gl. in c. Quæ in Eccleſiarum.* 7. *V. Conſtituerunt, de Conſtit.* Et regulariter non eſt faciendum diſcrimen inter forum externum, ſeu contentioſum, & internum conſcientiæ; ſed idem in utroque foro ſervandum eſt, ita, ut quod in uno foro eſt licitum, vel illicitum, etiam in altero ſit licitum, vel illicitum, niſi quando forum externum fundatur in præſumptione aliqua, & ſecundùm illam procedit, præter rei veritatem ſecretò cognitam: tum enim, ſi conſtet de veritate, ea in conſcientia præferenda eſt falſæ præſumptioni: vel niſi Jus condemnet aliquem in pœnam, quæ ſententiam Iudicis requirit, adeóque ante illam in foro externo non obligat; ut docet *Sayr. in Clavi reg. l.* 1. *c.* 13. *n.* 24. *Suar. de cenſur. diſ.* 40. *ſec.* 5. *n.* 16. *Sanch. l.* 1. *de matr. diſ.* 5. *n.* 20. *& lib.* 1. *de præcept. Decal. c.* 10. *n.* 11. *& alij Theologi, & Canoniſtæ communiter.* de quo plura in particulari ſuis locis.

§. II.

De variis cauſis, ſeu modis, quibus conſtituitur forum competens.

V. Aſſ. 1. Quatuor ſunt modi ordinarij, ſeu ſpeciales, quibus aliquis forum ſortitur, ſeu Iuriſdictioni alterius ſubjicitur, ita, ut coram illo conveniri poſſit, qui recenſentur in *c. ult. h. t.* Videlicet ratione domicilij, ſive loci, in quo quis habitat, vel unde oriundus eſt: ratione contractûs, ſive loci, in quo contraxit: ratione delicti commiſſi in alieno territorio: & ratione rei in alieno territorio ſitæ; nam & ibi conveniri poteſt, ubi res ſita eſt. de quibus modis ordinarijs, & ſpecialibus ſortiendi forum, agemus in §§. *ſeqq.*

VI. Aſſ. 2. Præter dictos quatuor modos ordinarios, & ſpeciales, ſunt & alij modi extraordinarij, & generales ſortiendi forum. Nam poteſt Advena, ſeu peregrinus conveniri in Curia Romana, ſi ibi exiſtat, etſi aliàs ſpecificè ibidem forum non ſortiatur; ut conſtat ex *c. Licèt.* 20. *& ult. h. t.* ubi habetur, quòd, cùm Epiſcopus quidam Romam veniſſet, ibi ab adverſario ſuo apud Sedem Apoſtolicam conventus fuit: contra quem excepit, quòd reſpondere ei in Iudicio Romæ non teneatur, eò quòd nec ratione delicti, nec contractûs, neque domicilij, nec ratione rei, de qua ei lis mota fuit, apud Sedem Apoſtolicam forum ſortiretur. Quam exceptionem Papa Gregorius IX. rejecit, quia, licèt regulariter, & ordinariè, ex prædictis tantùm cauſis forum quis ſortiatur: quia tamen Eccleſia Romana omnium Eccleſiarum mater eſt, & magiſtra, ideo in ea exiſtentes compelli poſſunt, ut ibi ſuis adverſarijs reſpondeant; niſi ob juſtitiam, & neceſſariam cauſam eò adveniſſent, quâ allegatâ, jus litem domum ſuam revocandi habeant.

VII. Notandum primò. Omnes Clerici adve-

næ, ſeu peregrini in Curia Romana conventi, non poſſunt exceptionem fori declinatoriam opponere, quòd ibi nec ratione delicti, nec contractûs, nec domicilij, neque rei litigioſæ, forum ſortiantur, quia Papa eſt ordinarius Judex omnium fidelium, ita, ut poteſtatem habeat de omnibus cauſis ſaltem Eccleſiaſticis judicandi. *c. Cuncta*. 17. *& c. ult. cauſ. 9. q. 3.* & omnes Eccleſiæ ſunt poſitæ in territorio Papæ, *c. Cum omnes*. 10. *cauſ. 16. q. 7.* ideo nullus Clericus declinare poteſt forum Curiæ Romanæ, ſed in ea exiſtens compelli poteſt ad reſpondendum adverſarijs ſuis, etiam pro quibuslibet contractibus alibi geſtis: ſicut etiam olim omnes ad Romanum Imperium pertinentes, Romæ exiſtentes, poterant ibi conveniri; quia Roma cenſetur eſſe communis omnium patria, *l. Roma*. 33. *ff. ad municip. Gl. hic V. Compelli potest. & Abb. n.* 4. *&* 45. Imò Romæ omnes Clerici puniri poſſunt, etiam ob delictum alibi extra territorium Eccleſiæ commiſſum, non tamen pœnâ ordinariâ, ſed extraordinariâ, Iudicis arbitrio; ut notat *Farinac. in praxi crimin. l. 1. tit. 1. q. 7. n. 12.* Idémque dicendum de laicis, quòd etiam Romæ exiſtentes conveniri poſſint in cauſis ſpiritualibus, & ad forum Eccleſiaſticum pertinentibus, *Barb. in l. 2. §. Legatis. ff. de judic. n. 33.* Similiter in Curia Imperatoris, vel Regis omnes eorum ſubditi conveniri poſſunt, *Barb. c. l.*

Norandum ſecundò. Poteſt tamen advena, ſeu peregrinus Romæ conventus, ex juſta, & neceſſaria cauſa litem domum revocare ad forum domicilij, ubi meliùs ad reſpondendum inſtructus eſt, ut, ſi Epiſcopus v. g. vel alius Clericus, in cauſa ſuæ Eccleſiæ, vel ut Legatus, Romam venit, vel ſi causâ teſtimonij dicendi, aut judicandi, eò vocatus ſit, vel causâ appellandi contra ſententiam acceſſerit, juxta *Gl. Fin. hic.* vel ex alia cauſa neceſſaria, vel quaſi neceſſaria, modò ea non ſit omnino voluntaria, tum enim jus revocandi domum non habet, *Abb. hic n.* 46. Sicut neque hæc facultas concedi ſolet, ſi periculum ſit in mora, ut in cauſa electionis Prælati, quæ diu differenda non eſt, *Abb. hic n. ult. in fine.* Ratio autem differentiæ, cur conventus in Curia Romana non poſſit declinare forum Papæ, licèt poſſit ex cauſa revocare domum, eſt, quia declinare forum quis solùm poteſt, quando non eſt alicujus Iuriſdictioni ſubjectus. Papæ autem omnes ſunt ſubjecti. revocare autem domum poteſt quis, ſi ſit ſubjectus, & ex legitima cauſa domum revocat; tunc enim non tenetur ibi reſpondere, eò quòd non venerit ad locum illum in causâ paratus, ſeu inſtructus. *Abb. hic n.* 4.

Porrò revocans domum non tenetur præſtare cautionem, quòd revertetur ad Curiam Romanam ad reſpondendum, ſed quòd domi ſuæ coram Ordinario ſuo Judice ſit reſponſurus, *Innoc. hic n.* 3. Quamvis aliqui contrarium teneant.

VIII. Norandum tertiò. Hæc conſtitutio decretalis, in qua deciditur, quòd Clerici peregrini conventi in Curia Romana non poſſint declinare forum Curiæ, non fuit ſublata, aut revocata per *Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *c.* 20. *de reform.* in quo ſtatuitur, ut omnes cauſæ ad forum Eccleſiaſticum pertinentes in prima inſtantia, coram Ordinarijs locorum duntaxat cognoſcantur, ac terminentur: nam ibi nomine ordinarij loci, non solùm comprehenditur Ordinarius loci domicilij, ſed etiam Ordinarius cujuſcunque loci, ſive originis, ſive contractûs, ſive delicti, vel rei ſitæ, vel ex alijs cauſis, ad cujus forum cauſæ cognitio quomodolibet ſpectat, Ordinarius loci cenſeri debet; ut colligitur ex illis verbis Concilij: *Ad forum Eccleſiaſticum quomodolibet pertinentibus*. Cùm ergo Papa ſit Ordinarius omnium Clericorum, etiam eorum, qui Romæ præſentes ſunt, etſi ibi domicilium non habeant, conſequenter omnes coram ipſo tanquam proprio Ordinario Romæ conveniri poſſunt, etiam in prima inſtantia, præſertim cùm etiam de Iure communi Clericus in Curia Romana conveniri poſſit in prima inſtantia: & ſicut Clericus ratione contractûs, vel delicti Romæ initi, vel commiſſi, ſortitur forum, non obſtante *Concil. Trident.* ſic etiam ſortitur ibi forum, ratione communis patriæ, & cenſetur conveniri coram Ordinario loci, etiam in prima inſtantia, & in cauſis ad illius forum pertinentibus, adeóque Papa comprehenditur nomine Ordinarij loci in prædicto decreto Concilij. *Fagnan. in c. Licèt ult. n.* 25. *& ſeqq. h. t.*

IX. Addi poſſunt plures alij extraordinarij modi ſortiendi forum, coram Iudice aliàs non ſuo, qui tamen ratione talis cauſæ, vel modi ſit ſuus, & comperens Iudex. Veluti Primò, Ratione cauſarum; nam cauſæ Eccleſiaſticæ, & ſpirituales, etiam inter laicos, coram Iudice Eccleſiaſtico tractandæ ſunt. *c. Contingit. 8. de arbitr. c. Ex tenore.* 11. *h. t.* Cauſæ verò temporales, ſive civiles, ſive criminales coram Iudice ſeculari. *c. Licèt.* 10. *h. t.* Feudales coram Domino feudi. *c. Ex tranſmiſſa.* 6. *& ſeq. eod.* Secundò. Ratione privilegij perſonis conceſſi: ſic Clerici ſortiuntur forum, & regulariter conveniri non poſſunt, niſi coram Iudice Eccleſiaſtico. *c.* 1. *&* 2. *h. t.* De quo infrà. Similiter miles domicilium habet, ubi militat, & conveniri debet, *l. Municeps.* 23. *in fine. ff. ad municip.* Item uxor eximitur à Iuriſdictione ſui Judicis. *arg. l. pen. ff. de Iuriſd. & ibi Gl. V. Pervenerat.* & ſequitur forum, ac domiciliũ mariti. *l. fin. §. Item reſcripſerunt mulierem. ff. ad munic. Durand. in ſpec. l.* 2. *part.* 1. *tit. de compet. Iud. adition.* §. 1. *Caſu.* 43. Sed & vidua retinet domicilium mariti, donec alijs nuptijs ſe jungat. *l. Filius.* 22. §. 1. *ff. Eod.* Tertiò. qui ſunt aſſumpti in aliquod Collegium, vel Univerſitatem, ratione alicujus profeſſionis, vel negotiationis, ſubjiciuntur cognitioni eius, qui illi Collegio, vel Univerſitati præeſt. *l. Ult. C. de Iuriſd. omn. jud.* Dummodo Collegium auctoritate Principis ſit inſtitutum, vel confirmatum. *l.* 3. *ff. de Colleg. & corpor.* Sic Studioſi, etſi in loco ſtudij domicilium non habeant, coram ſuo Rectore forum ſortiuntur, & conveniri poſſunt. *Auth. habita. C. Ne filius pro patre &c.*

Quartò. Sortitur quis forum, ratione continentiæ, ſeu affinitatis, & connexionis cauſarum, quia ea non eſt dividenda, *l. Nulli.* 10. *C. de Iudic. c. pen. de integr. reſtit.* Cuiuſmodi eſt, v. g. cauſa Matrimonij, & cauſa dotis ei acceſſoria. *c. De prudentia.* 3. *de donat. inter vir. & uxor.* Quia ſi non eſt Matrimonium, neque dos, *l.* 3. *ff. de jur. dot. Durand. c. l. Caſu.* 35. Quintò. Ratione voluntarij conſenſûs, aut electionis, ut ſi quis in Iudicem non ſuum conſentiat, eius Juriſdictionem prorogando, *l.* 3. *C. de juriſd. omn. jud. l.* 1. *ff. de judic.* Plures caſus, quibus, quis forum ſortiri poteſt, enumerat *Durand. c. l.* de quibus ſuis locis.

§. III. *Quo-*

§. III.

Quomodo, & quando ſortiatur quis forum, ratione domicilij, ſive originis, ſive habitationis?

X. Quæritur primò. Quomodo, & ubi ſortiatur quis forum ratione originis? Reſp. Duplex eſt forum domicilij, videlicet originis, & habitationis; uti ſumitur ex *l. Incola. 29. ff. ad municip.* Ubi dicitur, quòd incola non tantùm parêre debeat, & eorum Iuriſdictioni ſubjectus ſit, apud quos incola eſt, ſive habitat, ſed etiam eorum, apud quos civis eſt, (ſcilicet origine, ſeu ex nativitate, *Gl. ibid. V. Civis*) ita, ut utrobique conveniri poſſit. *Gl. ibid. V. Iuriſdictioni.* Contrahitur autem domicilium originis propriæ, in eo loco, in quo aliquis natus eſt ex parentibus, qui non tantùm, per modum tranſeuntis, & ſolùm ad tempus ibi morabantur, cùm alibi domicilium fixum haberent; ſed in eo loco, in quo parentes tempore nativitatis filij habitabant, & ſtabilem ſedem fixerant, licèt ipſe filius alibi natus ſit extra locum domicilij parentis; ut docet *Bart. in l. Filios. 3. n. 4. C. de municip. & origin. lib. 10. Abb. in c. Rodulphus. 35. n. 9. de reſcript.* Et non tantùm, ratione originis propriæ, ſed etiam paternæ, ubi ſcilicet pater fuit natus, fit aliquis civis, & forum ſortitur, *l. Cives. 7. C. de incol. l. 10. & ibi Gl. V. Cives. l. Filios. 3. & ibi Gl. V. Patris. C. de municip. lib. 10. l. Aſſumptio. 6. §. Filius. & ibi Gl. ff. ad municip.* ita, ut filius in loco originis paternæ etiam in judicio conveniri poſſit, civiliter, & criminaliter, dummodo in eo loco reperiatur, & exiſtat, *Bart. in cit. l. Aſſumptio. §. Filius. n. 2.* Imò etiã ſortitur quis forum, ratione originis avitæ, ſi nepos natus ſit vivente avo, & in ejus poteſtate; tum enim originem non patris, ſed avi, in cujus poteſtate natus eſt, ſequitur: ſecus eſt, ſi mortuo avo, natus ſit: non tamen ſequitur quis originem aliorum aſcendentium, ſeu parentum majorum, & antiquorum: alioquin quivis eſſet civis originarius illius loci, in quo Adam natus eſt, quod eſſet abſurdum, *Bart. c. l. n. 1.* Neque etiam ſequitur quis maternam originem, vel avorum maternorum, *l. Filios. 3. C. de municip. & origin. l. Exemplo. 36. C. de decurion. lib. 10.* Niſi ſit vulgò quæſitus, qui patrem demonſtrare non poteſt, aut Spurius, qui per omnia matris conditionem ſequitur, *l. Vulgò. 23. ff. de ſtatu homin.* & per conſequens etiam ejus originem.

XI. Ceterùm, licèt domicilium originis firmius ſit, quàm domicilium habitationis, nam hoc pro arbitrio, aliò migrando, mutari poteſt, *l. Domicilium. 20. ff. ad municip.* domicilium verò originis, quippe naturale, eſt immutabile, ita, ut ſpectato Iure civili, civis originarius, licèt aliò domicilium ſuum habitationis transferat, nihilominus domicilium, ſeu Jus originis retineat, neque illi renunciare poſſit. *l. Aſſumptio. 6. in princ. ff. eod. ubi Gl. V. Mutare.* ait, non poteſt mutare, ut deſinat eſſe, unde eſt, & *l. Origine. 4. C. de municip. l. 10.* præſertim quoad munera, & honores, adeòque etiam onera perſonalia, *Gail l. 2. obſ. 36. n. 5.* attamen quoad Iuriſdictionem, principalius eſt domicilium habitationis, & major, ac potior ejus habenda eſt ratio, quàm originis; ut tradit *Gl. Communiter recepta in c. Statutum. 11. §. Cum verò. V. Unam dietam de reſcript. in 6. Navarr. l. 1. tit. de conſtit. conſil. 4. n. 5.* Nam per domicilium habitationis, aut beneficij reſidentiam poſtulantis, fit quis abſolutè ſubjectus Iuriſdictioni Magiſtratûs loci, ita, ut in loco domicilij, non ſolùm præſens conveniri, ſed etiam abſens citari poſſit, ut poſtea dicetur; at verò per domicilium originis ſubjicitur quis ſolùm ſecundùm quid, ita, ut conveniri non poſſit, niſi in loco præſens ſit, ut ex Bartolo ſuprà dictum *Abb. in c. 1. n. 6. h. t.* Excipi debet, quòd uxor, cujus maritus alibi domicilium habet, ibi forum ſortiatur, ita, ut non poſſit ampliùs conveniri in loco originis, *Abb. in c. pen. n. 7. de foro compet.*

Porrò teſte *Gail cit. obſ. 36. n. 7.* Ex generali omnium ferè locorum conſuetudine, præſertim in Germania noſtra recepta, per mutationem, ſeu conſtitutionem domicilij, extra locum originis, omnino omittuntur Jura originalia, ita, ut eo ipſo, quòd civis originarius domicilium aliò transfert, deſinat eſſe civis, tum quoad munera, & præſtationes, tum quoad Iuriſdictionem, perdatque privilegia, & Iura civitatis. Et hinc in quibuſdam Civitatibus Imperialibus ſtatutum eſt, ut ob hanc liberationem, ſeu Jus migrationis, certæ pecuniæ ſumma, ſeu tributum aliquod ſecundùm bonorum æſtimationem, à cive migrante pendendum ſit, quod vulgò vocatur die nach Steür/ ut notat *Gail c. l. n. 10.*

Neque prædictis obſtat, quòd Iura naturalia ſunt immutabilia, & conſequenter etiam Ius originis, *cit. l. Aſſumptio.* Nam Ius originis immutabile dicitur, non eo ſenſu, quaſi Iura patriæ amitti non poſſint, ſed quia qui v. g. Auguſtâ oriundus eſt, non poteſt hanc ſuam patriam negando tollere. Quare *Abb. in c. Poſtulâſti. 14. n. 5. h. t.* docet, quòd, ſi quis Clericus ſecularis, vel Religioſus factus ſit, etſi non amittat Iura originis quoad commoda, liberatur tamen ab oneribus, & muneribus civitatis, in qua natus eſt. Similiter & uxor, quamvis contrahendo matrimonium, mutet forum, & ſequatur forum, ſeu domicilium mariti, ita, ut apud eum Iudicem conveniri debeat, apud quem maritus forum ſortitur, tametſi aliàs neque ratione domicilij, originis, aut contractûs, ipſi ſubjecta ſit. *l. Exigere. 65. ff. de judic.* quoad commoda tamen jura originis retinet. *Abb. c. l.*

XII. Quæritur, quomodo conſtituatur, ſeu quando contrahatur forum ratione domicilij habitationis? Reſp. primò. Domicilium habitationis ibi quis habere dicitur, ubi larem (ſeu familiam) rerúmque, & fortunarum ſuarum ſummam, ſeu ſubſtantiam conſtituit, ſic, ut inde non ſit diſceſſurus, modò nihil (eum) avocet, *l. Cives. 7. C. de incolis. lib. 10.* Vel ubi ſaltem majorem partem bonorum ſuorum poſſidet. *l. 2. C. Ubi Senatores, vel clariſſimi &c. Gl. in l. Fin. V. Inter abſentes. C. de præſcr. long. temp. 10. vel 20. ann.* Conſtituitur autem domicilium animo, & facto ſimul, id eſt, animo ibi perpetuò habitandi (niſi quid occurrat, quod eum faciat recedere, animo tamen redeundi, *Gl. fin. in cit. l. Cives*) & facto, ſeu ipsâ actuali habitatione. *l. Domicilium. 20. & ibi Gl. V. Facto. ff. ad municip.* ita, ut utrumque copulativè requira-

Digitized by Google

quirstur, ut quis in aliquo loco dicatur habere domicilium, ſcilicet actualis habitatio, & animus ibi perpetuò permanendi, niſi ob cauſam de novo ſupervenientem, animum mutet, *cit. l. Cives.* neque tamen requiritur diuturna habitatio, ſed quamptimum quia ad locum pervenit, animo ibi perpetuò permanendi, incola cenſetur, & domicilium ibi conſtituiſſe, *l. Pupillus. 239. §. Incola. ff. de V. S.* Unde ſi quis ad locum aliquem res ſuas tranſtulit, non animo ibi permanendi, non dicitur ſedem, aut domicilium fixiſſe, nec ibi conveniri poteſt, ſi non ibidem contrahat, vel delinquat. Sed neque ſola emptio domûs, ejúſque, aut aliarum rerum immobilium poſſeſſio, quas aliquis in aliena civitate, aut territorio acquiſivit, forum domicilij conſtituit, *l. Libertus. 17. §. Sola domus. ff. ad municip. Innocent. in c. Ex parte. 15. Abb. ibid. n. 8.* Imò neque requiritur, ut propriam domum ibi habeat, ſed ſufficit, eſſe alienam, ſive conductam, ſive precariò conceſſam, dummodo animum perpetuò ibi manendi habeat, *Cujac. l. 24. obſ. c. 33. in fine.* In dubio autem, ſi non conſtet de animo perpetuò manendi in loco aliquo, poſt decem annorum continuam habitationem, domicilium ibi conſtituiſſe, cenſendum eſt; ut docet *Bart. in l. 5. §. Si tamen. n. 1. in fine. ff. de injur. VVeſenb. in paratit. ff. ad municip. n. 7.*

XIII. Porrò poteſt quis in duobus, vel pluribus locis ſimul habere domicilium, ad eum effectum; ut utrobique ſubditus cenſeatur, & conveniri poſſit. *l. Labeo 5. & l. Aſſumptio. 6. §. Viris. ff. ad municip.* Veluti ſi in duobus, aut pluribus locis æquè inſtructus ſit ad inhabitandum, nec minùs in uno loco, quàm in alio moretur, ſed magnam partem anni, adeóque fermè æqualiter in utroque loco habitare ſoleat, tunc enim cenſebitur in utroq; loco, vel omnibus illis, domicilium habere, & conveniri poterit, *cit. l. Labeo*; ſicut & vice verſâ, ſi quis, relicto domicilio, naviget, vel iter faciat, quærens, quò ſe conſerat, & ubi ſedem conſtituat, is ſine domicilio eſſe cenſetur, *l. Eius, qui. 27. §. Celſus. ff. ad municip.*

XIV. Reſp. 2. per forum domicilij, quod contrahitur, ratione habitationis permanentis, fit quis abſolutè ſubditus Judici, ſeu Magiſtratui loci, tam in cauſis civilibus, quàm in criminalibus; ut docet *Gl. in Clement. unic. V. Subditos. h. t. Imol. in c. ult. n. 9. eod.* ubi ait, quòd domicilium habitationis ſit proprium, & naturale forum. Quare Judex domicilij cognoſcere, & ſubditus ratione illius apud eundem conveniri poteſt, non tantùm de contractibus, aut delictis in loco domicilij, ſed etiam alibi, ſive extra territorium illius, celebratis, aut commiſſis, vel de re alibi ſita; ut docet *Abb. in cit. c. ult. n. 38. h. t.* ubi ait, forum domicilij eſſe forum ordinarium, & generale quoad omnia, adeò, ut quis ſortiatur forum in loco domicilij, ſive ibi reperiatur, & exiſtat, ſive non. *Gail. cit. obſ. 36. n. 12.* Idque ſumitur *ex l. 1. C. ubi de crim. agi oport.* ubi dicitur, quòd Rei criminum poſſunt coërceri, ubi delicta commiſſa, vel inchoata ſunt, & ubi reperiuntur habere domicilium, *Gl. ibid. V. Reperiuntur in 2. reſponſ.* Ratio eſt, quia Judex domicilij juriſdictionem habet in perſonam, non tantùm præſentem, ſed etiam abſentem: nam cùm perſona abſolutè ſit ſubdita, ſine reſpectu, ſeu ordine ad certum locum, per egreſſum è territorio, aut diœceſi domicilij, non deſinit eſſe ſubdita, ſed ubicunque locorum exiſtat, ſubjecta manet Judici domicilij. Quamobrem licèt Judex domicilij non poſſit ſubditum abſentem, extra territorium ſuum, capere (cùm iſte ſit actus judicialis, per quem aliena juriſdictio violaretur) poteſt tamen eundem per nuncium, vel litteras citare; quávis enim eam citationē nuncius foris exequatur, & intimet reo, hæc tamē intimatio nuncij nō eſt actus judicialis, & ideo etiā in territorio alieno fieri poteſt. *Abb. c. l. n. 41. Imol. n. 9. Io. Monach. in c. 1. n. 8. h. t. in 6.* quin imò etiam, ſi ſubditus ratione domicilij, extra territorium delinquat, & à Iudice delicti præventus non ſit, punire eum poteſt; & contumaciter abſentem excommunicare: nam, cùm excommunicatio inviſibiliter liget animam, eius executio fit ſine ſtrepitu judiciario, adeóque per eam alienum territorium non violatur. *Abb. c. l. n. 42.* & dictum ſuprà *l. 1. tit. 2. n. 60.*

Idque extenditur, quòd non tantùm ad inſtantiam, vel accuſationem partis offenſæ, ſed etiam ex officio inquirere, procedere, & alibi, ſeu extra territorium delinquentem ſubditum punire poteſt Judex domicilij, ſi à Judice loci commiſſi delicti non ſit præventus; ut ex communiore ſententia DD. tradit *Covarr. pract. qq. c. 11. n. 6. §. Sextò. & Clarus in pract. crim. §. fin. q. 39. n. 4.* quia, licèt ex delicto in alieno territorio commiſſo principaliter non videatur offenſa Reſpubl. domicilij: negari tamen non poteſt, quin publicè interſit, ut hi, qui ratione domicilij abſolutè ſunt ſubditi, ubicunque delinquant, etiam à proprio Judice domicilij puniri poſſint; alioquin ſpe impunitatis, ad alienas provincias ſe conferrent, ut eò liberiùs ibi delinquere poſſent, ſi ſcirent, ſe propter delicta alibi commiſſa à Judice domicilij puniri non poſſe. Putat tamen *Fachin. l. 9. contr. c. 50.* quòd à Judice domicilij non poſſit puniri ſubditus, ob crimen alibi commiſſum, niſi actu reperiatur, & exiſtat in territorio ipſius: quod verum eſt, quoad pœnam corporalem, quæ etiam ſubdito extra territorium Judicis non poteſt infligi, *juxta c. ult. de juriſd. omn. jud.* & ſuprà dictum.

XV. Quæritur tertiò. Ubi vagabundi ſortiantur forum, ratione domicilij? Reſp. vagi, qui nullibi ſtabilem ſedem, aut domicilium habent, ſed hinc inde vagantur, & verſantur in loco, ubi exiſtunt, ſine animo ibi permanendi, ubique forum ſortiuntur; & domicilium habere cenſentur, ac dicuntur, ubi inveniuntur, ita, ut ibi conveniri poſſint, etiam ratione contractûs alibi initi, ac puniri propter delicta alibi commiſſa; ut docet *Gl. marg. in c. ult. V. Aut domicilij. lib. 6. h. t. Gl. in l. Heres. 19. §. Proinde. V. Debebit. ff. de judic.* & ibi *Bart. n. 4. Abb. in c. ult. n. 13. h. t.* ubi ait, de vagabundo poſſe intelligi illud vulgare dictum, ubi te invenero, ibi te judicabo. *Sanch. l. 3. de matr. diſ. 25. n. 5.* & plures alij apud eundem.

XVI. Quæritur quartò. Ubi ſortiantur Clerici forum domicilij in cauſis Eccleſiaſticis? Reſp. Clericus in loco beneficij poſtulantis reſidentiam cenſetur habere domicilium: ſecus, ſi reſidentiam non requirat; ut ex communi docet *Innocent. in c. Ex ore. 17. de privileg. Abb. in c. Poſtulâſti. 14. n. 4. h. t. Laym. in c. Dilectus. 39. n. 1. de reſcript.* Quòd ſi quis plura habeat beneficia reſidentiam exigentia, dicitur habere plura domicilia, ſaltem ſi omnibus æqualiter deſerviat: ſecus, ſi uni per ſe, aliis verò per Vicarium deſer-

Digitized by Google

deſerviat. *Abb. in cit. c. Poſtulâſti. n. 4.* ſortitur autem Clericus, ratione beneficij poſtulantis reſidentiam, forum domicilij, etiamſi abſit à loco beneficii, quia neceſſitas, ſive obligatio reſidendi facit, ut contrahatur domicilium. *Abb. c. l. Sanch. l. 7. Conſil. c. 1. dub. 23. num. 4.*

Ex dictis ſequitur, quòd Clericus ex diſpenſatione habens duo beneficia in diverſis Eccleſiis, vel Epiſcopatibus, citari, & conveniri utrobique poſſit, quia in utroque loco intelligitur habere domicilium; & conſequenter coram utroque Epiſcopo, vel ntriusque Eccleſiæ Judice Eccleſiaſtico, in cauſis pertinentibus ad beneficium, quod in eo loco habet, conveniri poteſt, *Gl. in c. Quia. 5. V. Plures, de præbend. Abb. in cit. c. Poſtulâſti, n. 4. h. t. & Felin. ibid. num. 1.* Idque colligitur *ex l. Aſſumptio. 6. §. penult. ff. ad municip.* ubi dicitur, duobus locis poſſe aliquem habere domicilium, ſi utrobique ita ſe inſtruxit, ut non ideo minùs apud alteros ſe collocâſſe videatur, hoc eſt, ut apud utroſque diverſis anni temporibus habitare cenſeatur. & habetur etiam in c. 2. *de ſepult. in 6.* Imò etiam Clericus, qui ratione beneficii tantùm ſubditus eſt, licèt in eo reſidere non cogatur, in cauſis tamen ſpectantibus ad beneficium, ſimpliciter eſt ſubditus Epiſcopo loci, vel alij Judici Eccleſiaſtico, ita, ut ab eo perſonaliter citari, puniri, &, ſi contumax ſit, etiam excommunicari poſſit: quia ratione beneficii, ſeu tituli, quem habet in Eccleſia, in qua eſt quis intitulatus, perſona ſit ſimpliciter ſubdita Epiſcopo, vel alteri Prælato juriſdictionem in Eccleſia habenti, *Laym. in cit. c. Quia. de præbend.* Veruntamen Clericus ſecularis, præter principale domicilium, quod habet in loco beneficii requirentis reſidentiam, poteſt habere etiam in aliis locis domicilium, vel originis, ubi natus eſt, vel ratione bonorum patrimonialium, quæ alibi habet, aut maiorem partem eorum, *Abb. in cit. c. Poſtulâſti. n. 4.*

XVII. Porrò Monachi, aliiſque Religioſi cenſentur habere domicilimm in loco Monaſterii, ſive habitationis, ubi degunt, in quo etiam conveniri poſſunt, ac debent coram Prælato, ſeu Superiore ſuo. *Abb. in cit. c. Poſtulâſti, n. 5. & c. ult. n. 2. h. t.* durat autem hoc domicilium, quàm diu in eo Monaſterio permanent, & finitur, ac mutatur per tranſlationem Religioſi in aliud Monaſterium, *Honor. in ſumma n. 11. h. t.* quamvis etiam Religioſus retineat domicilium originis, in quo natus eſt, vel oriundus, quoad commoda, *Abb. c. l. n. 5.* & dictum ſuprà.

XVIII. Quæritur quintò. An, & quâ ratione contrahatur forum, ratione quaſi domicilii? Reſp. non ſolùm per domicilium, ſive habitationem perpetuam, ſeu ſtabilem, ac permanentem, ſed etiam per quaſi domicilium, ſive habitationem ad tempus longum, abſque animo perpetuò ibi manendi, forum quis ſortitur, & juriſdictinni tum Eccleſiaſticæ, tum ſeculari ſubjicitur; ſi quis ſcilicet animo permanendi alicuius negotii causâ, ad tempus non breve, ſed ultra medium annum, ſeu maiorem anni partem in loco alieno moretur, & degat, licèt alibi domicilium fixum habeat. Sic enim Studioſi in Academia, milites præſidiarii in civitatibus, famuli, & ancillæ, interim dum in loco quaſi domicilij morantur, ibi conveniri poſſunt ſuper contractibus, & delictis, etiam alibi celebratis, aut commiſſis. Idque ſumitur *ex l. 2. C. ubi de crimin. agi oport.* ubi dicitur, quòd de crimine alibi commiſſo poteſt quis conveniri, ubi degit, id eſt, ubi verſatur, aut moratur, ut ſcholaris in loco ſtudij, ſecundùm *Gl. ibid. V. Degit*; & docet *Abb. in c. Quòd Clericis. 9. n. 5. h. t.* ubi ait, quòd, etſi non contrahit domicilium, tamen contrahit ſaltem quaſi domicilium, ut ibi conveniri poſſit; nam abſurdum videtur, ut in loco quis moretur, & ibi nolit reſpondere, *Laym. de juriſdict. ordin. concl. 8. & lib. 1. Theol. Mor. tract. 4. c. 12. n. 1.* ubi addit, quòd etiam ij, qui aliquanto breviore tempore, quàm ultra medium annum, cum certo propoſito permanendi, alicujus negotij, vel negotiationis causâ, officinam, vel tabernam fixerunt, aut ſaltem conduxerunt, cenſeantur quaſi incolæ, & juriſdictioni loci illius ſubjecti, *Arg. l. Heres. 19. §. Proinde. ff. de judic.* Quin imò tales, qui quaſi domicilium in aliquo loco fixerunt, jus parochiæ acquirunt, & ſubditi fiunt in foro interno, ita, ut Sacramenta, nnn ſolùm Pœnitentiæ, ſed etiam omnia alia recipere poſſint ab Epiſcopo, vel Parocho illius loci, excepto Sacramento Ordinis; ut docet *Sanch. l. 3. de matr. diſ. 23. n. 12. Laym. cit. concl. 8. & l. 5. tr. 6. c. 10. n. 5.* & alij apud ipſos. Requiritur autem ad conſtituendum quaſi domicilium, præter actualem habitationem, animus habitandi, ſeu permanendi in loco, non ſemper, ſed ad annum v. g. vel maiorem anni partem, talis enim quaſi incola, ſeu inhabitator dicitur, ſive alibi domicilium habeat, ſive non. Si verò quis ad locum perveniat, animo ad breve tantùm tempus ibi permanendi, cùm alibi domicilium habeat (quamvis fortè poſtea, præter opinionem ſuam, diutius ibi eum morari contingat, quia v. g. ſocios itineris exſpectare cogitur) is non incola, aut quaſi incola, ſed peregrinus, & hoſpes cenſetur, nec forum ibi, ratione domicilij, aut quaſi domicilij, ſortitur, adeòque nec conveniri poteſt ſuper contractibus, vel delictis alibi commiſſis; ut colligitur *ex l. 1. §. Habitare. ff. De his, qui effuderunt &c. et c. 15. Qui. 3. de ſepult. in 6. Sanch. c. l. Laym. cit. c. 10. n. 6.*

XIX. Præterea, ſi quis maiorem partem bonorum in alio loco habeat, & ſæpe ibi verſetur, quaſi domicilium habere cenſetur, ita, ut ibidem conveniri poſſit tanquam in domicilio minùs principali, *juxta l. 2. C. Ubi ſenatores &c.* ubi in fine dicitur: Ubi maiorem partem bonorum poſſident, & aſſiduè verſantur, reſpondebunt, *Bart. ibid. Abb. in c. Ex parte. 15. n. 8. h. t.* quamquàm aliqui pro *Et* legunt *Aut*, & conſequenter dicant, quòd ex aſſidua, ſive frequenti converſatione, ſeu commoratione alicuius in loco aliquo, contrahatur quaſi domicilium, ut conveniri ibidem poſſit, etiamſi maiorem, vel certam partem bonorum ibidem non habeat, quia, ſi utrumque concurrat, & poſſeſſio maioris partis bonorum, & aſſidua, vel freqnens commoratio in aliquo loco, tum potiùs contrahitur verum domicilium, & non tantùm, *Quaſi. Innocent. in cit. c. Ex parte. n. 1. & Abb. ibid. n. 8. h. t.*

XX. Quæritur ſextò. An heres debeat conveniri in ſuo domicilio, an verò in domicilio defuncti? Reſp. ſi heres conveniatur ex perſona, vel contractu defuncti, vel quaſi contractu; tum ſequitur forum defuncti, & conveniri debet in loco domicilij, ubi defunctus debuit, quamvis proprium domicilium ibi non habeat; uti ſumitur *ex l. Heres abſens. 19. in princ.* & ibi *Gl. marg. lit. a. ff. de judic. Bart. in l. Si fidei-*

Digitized by Google

commiſſum. 50. *n*. 1. *ff. eod.* Ratio eſt, quia defunctus, & heres cenſentur eadem perſona, & univerſum Jus defuncti tranſit in heredem, & conſequenter etiam domicilium, ſaltem quoad effectum ſortiendi forum, ita, ut in domicilio defuncti conveniatur, quia, cùm id pertineat ad executionem obligationis contractæ per defunctum, non debet ex perſona heredis conditio obligationis mutari, *l*. 2. §. *Ex his. ff. de verb. oblig.*

Ubi tamen ulteriùs diſtinguendum eſt: nam vel Judicium jam eſt ſuſceptum per ipſum defunctum: & tunc heres debet reſpondere in Judicio eo loco, ubi defunctus primùm conventus fuit, etiamſi ipſe heres alibi domicilium habeat, neque aliàs juriſdictioni loci illius ſit ſubjectus, & ſive ibi exiſtat, ſive non, *l. Is, qui Romæ*. 34. *ff. de judic.* & ibi *Gl. V. Debet.* nam, ubi Judicium cœptum eſt, ibi quoque finiri debet, *l. Ubi*. 30. *ff. eodem*. Vel Judicium nondum ſuſceptum fuit cum defuncto, ſaltem per citationem ipſius: tunc heres conveniendus eſt in loco, ubi defunctus debuit, aut potuit, ſi ibidem reperiatur, aliàs non, *cit. l. Heres. in princ. Zaſius in Comment. ff. de judic. n*. 72. Quare hoc caſu heres in loco domicilij proprij, vel ubi bona hereditaria ſita ſunt, conveniri poterit, *juxta c. ult. h. t.*

§. IV.

Quomodo conſtituatur forum, ratione delicti?

XXI. Aſſertio 1. Ratione delicti ſortitur quis forum, & ſubjicitur juriſdictioni eius Judicis, in cuius territorio deliquit, etiamſi aliàs ei non ſit ſubjectus, *c. ult. h. t. c*. 1. *de raptorib. Auth. Qua in Provincia. C. ubi de criminib. agi oport.* ubi dicitur, quòd hoc jus ſit perpetuum, id eſt, generale, *Gl. ibid. V. Jus perpetuum.* Ratio eſt, quia maximè congruit, ut ſcelera eo in loco publicè puniantur, ubi perpetrata ſunt, tum ad exemplum aliorum, ut à crimininibus abſtineant, aliorum punitione deterriti: tum ut publica vindicta, & ſatisfactio fiat illi Reipubl. quæ læſa, ſeu injuriâ affecta fuit: tum denique, quia in loco delicti faciliùs, & commodiùs inquiri poteſt de auctore occulto criminis, & probari delictum. *Covarr. practic. qq. c*. 11. *n*. 3.

Idémque ſtatutum habetur de Clericis delinquentibus, extra domicilium, vel locum beneficij, in quo reſident, ut puniantur in loco, ubi commiſſum eſt delictum: *in c. Poſtulâſti*. 14. *h. t.* Nam, cùm quæſitum eſſet ex Innocentio III. ſi Beneficiatus v. g. Parochus habeat Eccleſiam, vel beneficium in una Diœceſi, in qua reſidet, ſed domicilium patrimonij ſui in alia Diœceſi, ibique delinquat, utrùm ab Epiſcopo, in cuius Diœceſi delictum commiſſum eſt, judicari, & puniri poſſit: præſertim, ſi ſit tale delictum, propter quod reus ſit deponendus ab officio, vel privandus beneficio, quod in alia Diœceſi habet? Reſpondit Papa, quòd ab Epiſcopo loci, in cuius Diœceſi deliquit, ſententia privationis, vel depoſitionis in eum promulganda, & ferenda ſit: ſed ab Epiſcopo, in cuius Diœceſi beneficium obtinet, ea executioni mandari debeat.

XXII. Ubi notandum primò, Dupliciter intelligunt, & exponunt hoc *c. Interpretes*; ut notat *Gl. hìc in princ. & Abb.* Primò, quòd Epiſcopus delicti debeat ferre ſententiam tantùm ſuper crimine; ſed Epiſcopus beneficij ſententiam privatoriam beneficij. Secundò, quòd Epiſcopus delicti debeat ferre ſententiam, etiam ſuper privatione beneficij, ſed Epiſcopus beneficij eam executioni mandare, quæ expoſitio poſterior eſt magis conformis litteræ, & textui. Ratio eſt, quia Clericus delinquens in aliena Diœceſi, ratione delicti, ſubjicitur juriſdictioni illius Epiſcopi: adeóque poteſt ab eo puniri, & privari beneficio, ſive promulgare pœnam privationis à jure decretam in eundem, etiamſi in aliena Diœceſi reſideat, quamvis poſſeſſionem beneficij ei auferre non poſſit; ſed realis executio ſententiæ debet fieri per Judicem, vel Epiſcopum loci, in quo ſitum eſt beneficium; ut colligitur ex *hoc c.* ubi Epiſcopo beneficij tantùm relinquitur, & reſervatur executio ſententiæ, non autem privatio: nam, cùm titulus beneficij ſit penes Clericum, ac veluti oſſibus eius inhæreat, ſeu perſonam afficiat, poteſt Judex delicti eundem privare jure beneficij, vel potiùs privatum declarare: quia ipſa perſona quoque, ratione delicti, eſt ei ſubjecta, quamvis actualiter exequi non poſſit ſententiam latam in reum, vel pœnam extra ſuum territorium; ſed ſententia de facto executioni mandabitur per illum Epiſcopum, in cuius territorio beneficium ſitum eſt, *Hoſtienſ. hìc V. Sententia.* & *Abb. n*. 3. & 7.

Notandum ſecundò. Quamvis in caſu huius c. Clericus ille, præter domicilium habitationis, quod habuit, ratione beneficij in Diœceſi, in qua ſitum erat beneficium, ſeu Eccleſia, in qua ipſe reſidebat, habuerit etiam domicilium paternum, ſeu originis, ratione patrimonialium bonorum, quæ ſita erant in Diœceſi illa, in qua deliquit, & ſic ab illo Epiſcopo duplici nomine, non tantùm ratione delicti, ſed etiam ob domicilium acquiſitum ratione bonorum paternorum, puniri potuerit, dum ibi exiſteret: Papa tamen in reſponſione data ſe fundat in eo, illúdque ſolùm æſtimat, quòd in Diœceſi illa deliquit, nullâ mentione factâ de alterutro titulo, quia ratione delicti etiam perſona ſubjicitur juriſdictioni Judicis loci, in quo delictum commiſſum eſt, ita, ut ab eo puniri poſſit, ut mox magis declarabitur.

XXIII. Aſſertio 2. Si delinquens deprehendatur in loco delicti, poteſt pœnâ tam corporali, quàm pecuniariâ, pro qualitate delicti, puniri à Judice eiuſdem loci, vel etiam à Judice Eccleſiaſtico loci illius excommunicari; quia tunc ſubditus eſt ratione delicti Judici loci, & quoad perſonam, & quoad bona, vel beneficia etiam alibi ſita, *juxta cit. c. Poſtulâſti. & l*. 1. *C. ubi de crim. agi oport.* Si verò egreſſus ſit ex territorio, in quo deliquit, tunc vel citatione præventus, ſive citatus eſt, antequam egrederetur: & tum poteſt etiam abſens, & extra territorium exiſtens iterum citari, & propter contumaciam excommunicari, quia per citationem in territorio factâ comprehenſus eſt, & ſubjectus in ordine ad hanc cauſam: vel citatione non eſt præventus, & tunc abſens citari poteſt verbaliter per edictum in loco delicti promulgandum, & valvis portarum, vel Eccleſiarum affigendum, non quidem ad hoc, ut quidquam in perſonam eius decernatur, cùm per egreſſum ex territorio jam deſierit eſſe ſubditus quoad perſonam, adeóque ad perſonaliter comparen-

parendum compelli non poſſit; *juxta Clem. 2. de ſent. & re judic.* ſed in ordine ad hoc citari poteſt reus abſens, ut, ſi contumaciter non compareat, aut requiſitus aliter ſatisfacere nolit, immiſſio fiat in poſſeſſionem bonorum, ſiqua in loco delicti habet, vel ſi ibi non habeat, in bona alterius territorij, vel Diœceſis immiſſio decernatur, requiſito tamen priùs Judice eiuſdem loci, *Arg. c. 2. §. Contrahentes. h. t. in 6.* quia ratione delicti obligatus manet ad ſatisfaciendum pro injuria, aut damno; ideóq; bona illius occupari poſſunt, *Abb. in cit. c. ult. n. 6. 7. 8. 9. & 10. h. t. & ibid. Imol. n. 7. Laym. de juriſd. ordin. concl. 18.*

XXIV. Porrò, quod dictum eſt, delinquentem ſortiri forum in loco delicti, id extenditur Primò, ad quodvis delictum, ſive illud ſit publicum, ſive privatum, ordinarium, vel extraordinarium, *l. 1. junct. Gl. V. Quæ legibus. & V. Extra ordinem. C. ubi de crim. agi oport.* Secundò extenditur, ut procedat, etiamſi delinquens ſit perſona in dignitate conſtituta; ut ſi Epiſcopus in aliena Diœceſi, vel Archiepiſcopus, extra provinciam ſuam, delinquat, ab ordinario eius loci Epiſcopo puniri poterit, quia extra territorium ſuum cenſetur, ut perſona privata, *Arg. l. 3. ff. de offic. præſid.* non item ab Epiſcopo Suffraganeo ipſius Archiepiſcopi delinquentis, cùm inferior in ſuperiorem ſuum juriſdictionem ordinariam exercere non poſſit. *c. Cùm inferior. 16. de maior. & obed. Abb. in cit. c. ult. n. 6.* & ex communi etiam tradit *Clar. in pract. crim. §. fin. q. 35. n. 14.* Tertiò, extenditur etiam ad exemptos Regulares, & ſeculares, qui ratione delicti commiſſi, in loco ſecundùm ſe non exempto, ab Ordinario loci citari, & puniri poſſunt periode, ut peregrini, *Felin. in cit. c. ult. n. 5. h. t.* quamvis Archiepiſcopi, & Regulares privilegia Apoſtolica habeant, ut etiam ratione delicti à locorum Ordinariis exempti ſint, teſte *Tabiena V. Excommunicatio. 4. n. 2.* quibus tamen privilegiis, quod ad Regulares attinet, nonnihil derogatum eſt per *Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 3. de reform. & ſeſſ. 25. c. 14. de regul.* Sed de hoc alibi. Illud certum eſt, quòd Clericus delinquens non poſſit conveniri, vel puniri à Judice ſeculari loci, in quo deliquit, ſed coram ſuo Iudice Eccleſiaſtico conveniri debet, & ab eo puniri: niſi in caſibus jure exceptis; in quibus propter delictum perditur privilegium Clericale, ſeu fori Eccleſiaſtici, *Abb. in cit. c. ult. num. 11.* de quo etiam alibi.

XXV. Limitatur autem primò tradita doctrina, quòd delinquens in alieno loco, ſortiatur ibi forum, ut procedat ſolùm, ſi peregrinus, ſeu advena tranſgrediatur eas leges, quibus & ipſe obligatur; quia videlicet Juris Divini ſunt, ut ſi adulterium committat; vel Juris communis poſitivi, ut ſi in Quadrageſima carnes comedat; nam ſi peregrinus violet leges, vel ſtatuta propria, ac particularia loci, in quo pro tempore verſatur, non ideo citari, aut puniri poteſt à Judice loci, cùm ea non obſervando, nihil deliquerit, neque iiſdem obligetur. Nam juxta communiorem, & probabiliorem ſententiam DD. peregrini, ſeu viatores non obligantur particularibus legibus, ſeu ſtatutis, & conſuetudinibus loci, in quo ad breve tempus morantur, quia non acquirunt ibi forum, neque ſubjiciuntur juriſdictioni ordinariæ Magiſtratûs loci, *l. Heres, 19. §. Proinde. ff. de judic.* niſi ibi contrahant, vel delinquant. Unde ſi carnium comeſtio ſub pœna excommunicationis in Diœceſi aliqua ſit prohibita, peregrinus carnes comedens excommunicationem non incurret, *Laym. de juriſd. ord. concl. 9.*

XXVI. Limitatur ſecundò. Licèt in foro externo, & contentioſo efficiatur aliquis ſubditus eius Judicis, in cuius territorio deliquit: non tamen in foro interno Sacramenti Pœnitentiæ ſubjicitur aliquis Ordinario, in cuius Diœceſi, aut parochia deliquit, *Abb. in cit. c. ult. n. 7.* & *c. Cùm contingat. 13. n. 29. h. t. Covarr. pract. qq. c. 11. n. 4.* Rationem differentiæ hanc aſſignat *Abb. c. l.* quia reus delinquendo in foro externo, Rempublicam offendit, ideóque ad aliorum exemplum, ut ab eiuſmodi delictis deterreantur, puniri debet in loco, ubi deliquit, *l. Capitalium. 28. §. Famoſos. ff. de pœn. Auth. Ut nulli Judicum. §. Si verò, quis. collat. 9. Novel. 134.* At verò in foro pœnitentiali imponitur pœnitentia ad tollendam offenſam Dei, ſive ad ſatisfaciendum injuriæ Deo illatæ, & ideo in hoc foro ſubjicitur aliquis tantùm paſtori proprio, *juxta c. Omnis utriuſque 12. de pœnit. & remiſſ.* quem Deus, ſuo loco, Vicarium conſtituit homini.

XXVII. Limitatur tertiò. In territorio alieno ſortitur quis forum ſolùm, propter delictum ibi commiſſum: at verò ob delicta alibi commiſſa non poteſt peregrinus puniri, cùm ratione eorum non ſit ſubditus, nec ibi deliquerit. V. g. Advena hîc furatus eſt equum, cum quo fugit Auguſtam, is non poteſt, propter hoc furtum, puniri Auguſtæ, quamvis ad requiſitionem Magiſtratûs Dilingani ad ipſum fur remitti debeat, vel ſaltem poſſit; ut ex communi docet *Clar. §. fin. q. 38. n. 16. Covarr. cit. c. 11. n. 9. Farinac. in prax. crimin. l. 1. tit. 1. q. 7. n. 7.* Contrarium tenet *Bart. in l. Si dominium. 48. n. 2. ff. de furtis.* Eámque ſententiam in plurimis locis in praxi ſervari, teſtatur DD. *citt.* Nihilominus tamen ſententia negativa, quòd puniri non poſſit in loco, ad quem, cum re furtiva aufugit, eſt de jure verior, & æquior, quia vera injuria, & proprium furtum, & conſequenter etiam actio furti ad pœnam oritur ex prima rei contrectatione, ſeu ablatione, quamvis poſtea continuetur nova actio, *l. Ei qui. 9. ff. de pactis.* nec eſt novum furtum. *l. Inficiando. 67. §. Infans. ff. eod. Covarr. cit. loc. Fachin. l. 9. Controv. c. 19.*

Excipitur primò, niſi ſtatutum loci ſit, ut fur famoſus, ſive qui plura, v. g. tria furta fecit, ſuſpendatur in furca: tum enim tertium furtum in alio loco commiſſum aggravatur ex duobus furtis extra illud territorium commiſſis, ita, ut talis fur ſit ſuſpendendus in loco, ubi tertium furtum fecit. *Arg. l. 3. & ibi Gl. C. de Epiſcop. aud. Clar. l. 5. Sent. §. Furtum. n. 10.*

Excipitur ſecundò, niſi conſuetudo alicubi ſit, ut, ſi is, qui deliquit in uno loco, fugiat ad civitatem confœderatam, ibi capi, & puniri poſſit propter fœdus cum civitate, in qua reus deliquit, licèt illi non ſit ſubditus, nec ratione domicilij, nec ratione originis; ut poſt *Bart.* docet *Farinac. c. l. n. 6.*

Excipitur tertiò vagabundus, ſive, qui nullibi domicilium fixum habet: is enim, cùm ubique locorum forum ſortiatur, ideo in foro externo, propter delicta ubivis commiſſa puniri poteſt; ut docet *Gl. in l. 1. V. Reperiuntur. C. Ubi de crim. agi oport. Covarr. cit. c. 11. n. 7. Farinac. l. c. n. 13. Diaz. in pract. can. c. 9. in fine.* & in foro Sacramentali Pœnitentiæ ubique de iiſdem poteſt abſolvi. *Laym. De juriſd. ord. concl. 10.*

Excipitur quartò, niſi quis, ob graviſſimum crimen proſcriptus ſit, ita, ut poſſit, ubicunque locorum reperitur, occidi: tum enim ſaltem intra territorium proſcribentis ubique occidi poterit; de quo videri poteſt *Clarus §. Homicidium. n. 52. & ſeqq. Laym. l. 3. Theol. mor. tr. 3. p. 3. c. 2. n. 2. & 3.*

Excipitur quintò, quando fur rem ſubtractam alienavit, quia pretium non ſuccedit loco rei, *Decius deciſ. 104. in Collectan.*

XXVIII. Aſſertio 3. Si delictum inchoatum ſit in uno loco, ſeu territorio, in alio autem perfectum, & conſummatum, ut, ſi v. g. aliquis ejaculetur ſagittam, vel ſclopum in territorio Epiſcopi Auguſtani, & occidat hominem exiſtentem in territorio Palatinatûs Neoburgici, tali caſu, licèt probabile ſit, quòd Judex competens ſit iudex loci, in quo delictū perfectum eſt, & homo occiſus, & non Judex loci, in quo delictum inchoatum eſt, & unde ſagitta emiſſa eſt; ut docet *Bart. in l. Libellorum. 3. n. 7. ff. de accuſat.* quem ſequitur *Felin. in c. ult. n. 14. h. t.* probabilius tamen eſt, quòd Judex utriuſque loci contra reum procedere poſſit, eúmque citare, ac punire, datúrque inter ipſos Judices locus præventioni; ut ex communiore docet *Abb. in cit. c. ult. 25. Clar. §. Fin. q. 38. n. 9. Farinac. cit. q. 7. n. 46. Laym. de juriſd. ord. concl. 11.* Nam reus in utroque territorio deliquiſſe cenſetur; ſicut apertè colligitur ex *l. 1.* ibi: *Ubi commiſſa, vel inchoata ſunt. C. Ubi de crim. agi oport.* Sicut etiam, ſi quis in confiniis duorum territoriorum hominem occidat, ratione delicti ſubjectus eſt juriſdictioni utriuſque loci. *Abb. c. l. n. 26. Clar. cit. loc. n. 11. Farinac. n. 51. arg. l. Arbor. 29. ff. comm. divid.* ubi dicitur: *Arbor, quæ in confinio nata eſt, ad utriuſq; fundi dominũ pertineat.* Quòd ſi Titius exiſtens in uno territorio mandet delictum fieri, v. g. hominem occidi, vel Clericum percuti in alio territorio; tum mandans non in loco mandati, ſed in loco, ubi delictum commiſſum, ſeu mandatum executioni datum eſt, ſortitur forum ratione delicti, ac puniri debet à Judice ejuſdem loci. Ratio eſt, quia regulariter non punitur quis v. g. pœnâ homicidij ordinariâ, propter ſolum mandatum, niſi effectus fuerit ſecutus, & delictum actu ſit conſummatum: ergo non locus mandati, ſed ubi delictū factum eſt, inſpiciendus eſt, cùm mandans non obligetur ad pœnam ex ſolo mandato, ſed ex delicto propter mandatum ſecuto, quod alibi eſt conſummatum; ut ex communi docet *Abb. c. l. n. 27. Clar. c. l. n. 6. Fachin l. 9. Contr. c. 25.* Idque ſumitur ex *l. Heres. 19. §. Apud Labeonem. ff. de judic. & l. Si ut proponitur. 62. ff. de fidejuſſ.* ubi habetur, quòd mandator forum ſortiatur in loco contractûs: ergo etiam in loco delicti, cùm eadem quoad hoc ſit ratio, &, quod quis per alium facit, per ſe ipſum facere videtur, *reg. jur. 72. in 6.* & qui mandavit, dejeciſſe videtur. *l. 1. §. Dejeciſſe. ff. de vi, & vi arm.* & tam mandans, quàm mandatarius tenetur ex eodem facto, ſive delicto.

Contrarium tamen tenet *Farinac. c. l. n. 48.* Cujus ſententia vera eſt, ſi agatur de pœna extraordinariâ, vel etiam ordinaria delicti, quæ imponitur aliquando propter ſolum mandatum, & affectum, ſeu conatum, etſi effectus non ſit ſecutus, ut in crimine Aſſaſſinatûs *arg. c. 1. de homic. in 6.* vel læſæ Majeſtatis, juxta *l. Quiſquis. 5. C. ad leg. jul. maieſt.* Tum enim tam mandans, quàm mandatarius, qui in loco mandati illud acceptavit, ibidem puniri poſſunt, cùm in loco mandati commiſerint delictum; ut rectè quoad hoc notat *Farinac. c. l.* Quod autem de mandante dictum eſt, idem etiam obtinet in eo, qui ratum habet in uno loco delictum, v. g. homicidium, quod ſuo nomine in alio territorio commiſſum eſt; ut ex communi docet *Clar. c. l. n. 7. Farinac. c. l. n. 52.*

Illud certum eſt apud omnes, ſi quis lethaliter vulneravit hominem in uno loco, iſque inde abiens decedat in alio territorio, reus puniendus erit à Judice loci, ubi vulnus inflictum eſt, non ubi homo mortuus eſt; quia ibi cenſetur commiſſum delictum, videlicet homicidium, ubi illius cauſa efficax eſt poſita, & in ſubjectum derivata, & ibi videtur interfectus, ubi fuit percuſſus. *arg. l. Ait lex. 21. §. 1. ff. ad leg. Aquil. Bart. in cit. l. 3. n. 6. ff. de accuſat. Laym. de Juriſd. ordin. concl. 11.*

XXIX. Aſſertio 4. Si reus ex loco delicti fugiat ad aliud territorium, tum ſpectato Iure communi, ſi territorium illud ſit ſub eodem Principe, v. g. Imperatore, vel Rege, Judex requiſitus à Judice delicti, vel Iudice domicilij, reum capere, & remittere debet; ut conſtat ex *l. Si cui. 7. §. Fin. ff. de accuſat. & l. Capitalium. 28. §. Famoſos. ff. de pæn. & ex Auth. Ut nulli Iudicum &c. §. Si verò quis comprehenſorum. coll. 9. Nov. 134. & ibi Gl. Comprehendere.* non item, ſi ab eodem remiſſio petita non fuerit; tum enim non tenetur remittere, etſi poſſit, ſi voluerit; ut docet *Covarr. pract. qq. c. 11. n. 5. §. 4. Erit advertendum. Farin. cit. q. 7. n. 29. in fine. & 38.* Ratio eſt, quia tunc unus Judex alterum juvare debet, ne crimina in Regno impunita maneant, majórque licentia delinquentibus fiat. Quòd ſi territorium, ad quod fugit reus, ſit ſub alio Principe; tum reus remitti non debet, neque ad id Judex loci, in quo moratur reus, cogi poteſt, niſi rogatus à Judice delicti ultro annuat: poteſt tamen Judex delicti inſtare apud Judicem, in cuius territorio reus degit, ut eum arreſtando compellat ad ſatisfactionem, pro damno, & injuriâ ſuæ parti offenſæ illatâ: nam, ſicut quiliber debitor fugitivus, vel de fuga ſuſpectus, ad petitionem creditoris, capi, & conveniri poteſt, ubicunque reperiatur, quandoquidem non eſt ſpes, quòd ad locum Judicis competentis rediturus eſt: ita & delinquens fugitivus poterit accuſari ab offenſo, ſeu læſo, ubicunque reperitur, ad ſatisfactionem pro injuria, & damno præſtandam. *Covarr. c. l. n. 10. Farinac. c. l. n. 30.* Sed perſonam ſecundùm ſe neuter Judex, neque delicti, ex cujus territorio reus fugit, neque Iudex loci, ad quem fugit (ſi is Iudex domicilij, vel originis non ſit) ob delictum punire poteſt, niſi in caſibus ſupra *n. 27.* exceptis, idque per accidens cenſeri debet, ob defectũ Iuriſdictionis. *Farinac. c. l.*

XXX. Quare circa remiſſionem delinquentis ad Iudicem loci, ubi delictum commiſit, inprimis diſtinguendum eſt, an Iudex, à quo petitur remiſſio, & Iudex delicti ſint ſub eodem Principe, an ſub diverſis. Priore caſu, vel Iudex, à quo remiſſio petitur, habet juriſdictionem in reum, ut quia ipſi ſubjectus eſt, ratione domicilij: & tunc, ſi petatur à Iudice delicti, Iudex domicilij reum remittere debet, *cit. Auth. Ut nulli. §. Si verò quis.* niſi Iudex domicilij jam cœperit cognoſcere de crimine; tunc enim, ſi priùs non fuit petitus reus, non tenetur eum remittere, quia res

jam

Digitized by Google

jam non eſt integra, & ubi Iudicium cœptum eſt, ibi perfici debet. *l. Ubi. 30. ff. de Iudic. Covarr. pract. qq. c. 11. n. 6. Fachin. cit. l. 9. c. 21.* Vel Iudex, à quo petitur, ut reum remittat, nullam in eum Iuriſdictionem habet, ita tamen, ut uterque ſub eodem Principe ſit: & tunc debet eum remittere ad Judicem delicti. *Auth. de defenſorib. civit. §. Audiunt. coll. 3. Nov. 16.* nam, quamvis Judex, à quo petitur remiſſio, non habeat Iuriſdictionem in reum, nec ratione originis, vel domicilij, nec contractûs, nec delicti; poteſt tamen, ac debet requiſitus eum remittere ad Iudicem loci, ubi deliquit, puniendum: quia ſic Iuris ordo poſtulat, ut unus Judex, ac Magiſtratus alterum juvet, ne delictum remaneat impunitum. *Covarr. l. c. Fachin. cit. l. 9. c. 22.*

Poſteriore verò caſu, ſi Judex loci, ubi delictum commiſſum eſt, petens remiſſionem Rei, & Judex requiſitus loci, in quo detinetur Reus, ſint ſub diverſis Principibus, praxi, & conſuetudine receptum eſt, ut non fiat remiſſio: quamvis, talem conſuetudinem non valere, cùm Iudex requiſitus non poſſit punire reum ob defectum Iurisdictionis, tradant *Covarr. cit. c. 11. n. 12. Fachin. cit. l. 9. c. 23.* Quia eſt contra rationem naturalem, quæ dictat, delicta non debere manere impunita; etſi contrarium teneat *Farinac. r. l.* ut ſuprà dictum.

XXXI. Verùm ſecundùm conſuetudinem hodie communiter receptam, non fit remiſſio rei ad Judicem loci, ubi deliquit; ſed reus punitur, ubi capitur, vel deprehenditur, ob delictum alibi commiſſum, teſte *Claro §. fin. q. 38. n. 20. & Farinac. c. l. n. 28.* Qualis conſuetudo in Germania quoque viget, ubi nulla fit remiſſio ad Judicem delicti, ſed quivis criminoſus in Imperio, eo loco, ubi repertus fuerit, forum ſortitur, & puniri poteſt: quia conſuetudo Iuriſdictionem dare poteſt, niſi Judex captivitatis, ob Jus amicitiæ, & vicinitatis, ſponte remittere velit reum ad Iudicem delicti, aut domicilij; quæ remiſſio plerumque fieri ſolet, datis reverſalibus litteris ipſius Magiſtratûs, aut Domini remiſſionem petentis, quòd videlicet huiuſmodi remiſſio Iurisdictioni remittentis non ſit præjudicio futura; ut tradit *Gail l. 1. de pace publ. c. 16. n. 30. & 31. Laym. l. 3. Theol. mor. tr. 6. c. 5. n. 15.*

Deinde etiam ſpectato Jure communi, nulla eſt obligatio remittendi reum ad locum delicti in criminibus levibus, ſed tantùm in gravioribus, ſeu atrocibus: imò neque in his locum habet, quando de crimine agitur ſolùm civiliter, ad pœnam parti læſæ applicandam; tum enim non punitur reus vindictâ publicâ ad exemplum populi, ut tollatur ſcandalum: adeòque ceſſat ratio, ob quam fit remiſſio ad locum delicti. *Abb. in c. Fin. n. 15. h. t. Covarr. cit. c. 11. n. 7. §. 8. Remiſſioni. Clar. cit. q. 38. n. 23. & 24. Farinac. c. l. n. 36. & 37.*

Denique communiter DD. id limitant in vagabundo, in quo remiſſio locum non habet, cùm, ubicunque fuerit inventus, puniri poſſit, *l. 1. C. Ubi de crim. agi oport. & ibi Gl. V. Reperiuntur in 3. reſp.* Sed contrarium tenet *Abb. in cit. c. fin. n. 21. Covarr. c. l. n. 7. §. Septimò ſunt. Farinac. cit. q. 7. n. 14.* Nam & ratio, ob quam fit remiſſio rei, in vago locum quoque habet, videlicet, ut puniatur in loco, ubi deliquit, ad terrorem aliorum, & ſcandalum tollendum, & ut ſatisfiat Reipubl. læſæ, præſertim cùm illa remiſſio fiat, ſine injuria alicuius Iudicis; ideòque fieri debet, ſi petatur. Nec obſtat, quòd vagabundus, ubicunque reperitur, puniri poteſt; nam etiam qui alibi deliquit, in loco domicilij puniri poteſt, & tamen, ſi à Iudice domicilij nondum punitus fuit, remitti debet ad Iudicem delicti, eo petente. *Abb. c. l.* Quòd ſi non petatur remiſſio, vagus puniri debet, ubi reperitur, *cit. l. 1. Fachin. cit. l. 9. c. 24.*

XXXII. Ex dictis infertur, ſi Clericus crimen committat in Diœceſi Auguſtana, propter quod etiam ſecundùm Ius puniri debet, & inde fugiat ad aliam quamcunque Diœceſin, poteſt eum Epiſcopus loci, in quo reperitur, citare, & capere, non tamen punire, ſed remittere eum debet ad Epiſcopum loci, in quo deliquit, vel ad Epiſcopum, in quo reus domicilium habet, vel beneficium; niſi conſuetudo Regionis permittat, ut puniri poſſit in loco, ubi reus verſatur, juxta ſuprà dicta. Ratio eſt, quia omnes Epiſcopatus, ſeu Diœceſes ſunt ſub eodem Principe, videlicet Papâ, & iure communi Canonico quoque ſtatutum eſt, ut delinquentes, ſeu facinoroſi condignè puniantur, ideòque unus Epiſcopus alterum juvare poteſt, & ſæpe debet. *Franc. in c. 1. §. Contrahentes. n. 13. h. t. in 6. Laym. de juriſd. ordin. concl. 12.* Ubi addit, id maximè procedere, ſi reus in excommunicatione, vel aliâ cenſurâ, ſive à Iure, ſive ab homine inflictâ contumaciter perſiſtat, quia tunc continuò delinquit, & Eccleſiam offendit, adeòque aliquo modo Iuriſdictioni Epiſcopi, in cujus Diœceſi pro tempore verſatur, eſt ſubjectus, qui eum ſaltem compellere poterit, ut ſe emendet, & abſolutionem à cenſura petat.

XXXIII. Aſſertio 5. Si reum fugientem in aliud territorium, Officiales, ſeu Miniſtri Iudicis, ſeu Magiſtratûs loci delicti perſequantur, deſiſtere debent ab ejus perſecutione, poſtquam reus fines territorij ſui exceſſit, quia in alieno territorio, ſine licentia domini illius territorij, non licet realiter capere reum, cùm per hoc violaretur aliena Juriſdictio: adeòque ſic captus, contra Jura, ſtatim relaxari, & dimitti debet, ſeu priſtinæ libertati reſtitui; ut ex communi docet *Farin. cit. q. 7. n. 40. & 41. Gail l. 1. de pace publ. c. 16. n. 26. & 27.* Excipitur, niſi ſint graſſatores, prædones, latrones, aut ſimiles pacis publicæ turbatores; quorum perſecutio in Imperio extra territorium perſequentis continuari poteſt, & eò loci, ubi deprehenduntur, Iudici ſiſti poſſunt, juxta Conſtitutionem Imperialem Anno 1559. Auguſtæ promulgatam; ut tradit *Gail c. l. n. 25.*

Similiter poteſt Prælatus Ordinis, vel ex mandato ejuſdem, quilibet alius Iudex ubique capere, & reducere Religioſos fugitivos, & Apoſtatas, etiam non implorato auxilio brachij ſecularis, quia perſonaliter, ratione voti obedientiæ, obligati ſunt Prælato ſuo. *Arg. l. 1. C. Ubi quis de Curiali &c.* Ubi Baldus generalem Regulam tradit, quòd omnes, qui perpetuam obedientiam debent, ſi ab obedientia fugiant, poſſint propriâ auctoritate capi, & ad obedientiam reduci; ut, ſi Religioſus fugiat à Monaſterio, vel uxor à viro, vel ſervus, ſeu mancipium à Domino: ſicuti etiã furem, vel alium debitorem aufugientem perſequi licet, &, quæ portat, ei auferre. *l. Ait Prætor. 10. §. Si debitorem. ff. Quæ in fraud. credit.* Dummodo cauſa ſit notoria, ſeu non ſit quæſtio de ſubjectione perſo-

næ, ſive obedientiâ, aut ſubtractione injuſtâ rei ablatæ: nam alioquin, ſi res dubia, ſeu quæſtio ſit, ut, quia fugitivus negat, ſe ad obedientiam teneri, vel habere maritum, aut dominum, aut injuſtè ſubtraxiſſe rem ſecum ablatam; tum captus Iudici loci præſentandus erit, ut causâ cognitâ, ſi deprehendatur ab obedientia fugiſſe, vel injuſtè rem ſubtraxiſſe, perſona fugitiva reducatur, vel res ei auferatur; ut docet *Bart. in cit. §. Si debitorem n. 2. & Avila de cenſur. p. 2. c. 3. diſ. 2. dub. 4.* ubi rationem hujus doctrinæ reddit, quia talis captio fit, non tam per modum Iuriſdictionis, quàm per modum dominij, ſeu vindicationis, aut neceſſariæ defenſionis.

Præterea, ſi miles in exercitu delinquat, tum belli Dux eum capere, & punire poteſt, etiam in alieno territorio: nam univerſitas Iuriſdictionem prorogare poteſt; exercitus autem ex generali conſuetudine univerſitatem conſtituit; ut docet *Bald. in l. 1. n. 24. C. de ſumm. Trinit.*

XXXIV. Aſſertio 6. Si advena, ſeu peregrinus in territorio alieno delinquat, tum, ſi factum in utroq; loco, vel jure communi ſit prohibitum, puniendus eſt, ſecundùm ſtatuta, & conſuetudines loci, ubi deliquit, adeóque pœnis ibi ſtatutis; ut docet *Bart. in l. 1. n. 20. C. de ſumm. Trinit. & ibid. Bald. n. 22. Clarus in prax. crimin. §. fin. q. 85. n. 3. Laym. de Iuriſd. ordin. concl. 16.* Ratio eſt, quia delinquendo ſortitur forum, & fit ſubditus Juriſdictioni loci, in quo deliquit. Idque procedit, etiamſi delinquens ignoret pœnitentiam ſtatuto decretam, quia voluntariè delinquendo, per quandam conſequentiam efficitur reus pœnæ, etiam nolens, & ignorans, niſi ea ſit valde gravis, & extraordinaria, vel pœna ſtatuti ſit cenſura aliqua Eccleſiaſtica, quam nunquam incurrit aliquis ignorans, delicto annexam eſſe talem cenſuram. c. 2. *De Conſtit. in 6.* Quia illa ſupponit contumaciam, & virtualem contemptum poteſtatis Eccleſiaſticæ, *Clarus c. l.* Niſi ſit ignorantia craſſa, aut ſupina, ut quia v. g. dubitat quis, num tale factum ſub cenſura ſit prohibitum, & nullâ, aut vix ullâ inquiſitione præmiſsâ, facere aggrediatur; ut patet ex dictis *l. 1. tit. 2. n. 51. & 52.* Quòd ſi verò factum non ſit prohibitum Iure communi, ſed tantùm in loco delicti, per legem, aut particulare ſtatutum loci, v. g. ut in die S. Vdalrici, qui in Auguſtana Diœceſi feſtus eſt, Miſſa audiatur, vel ne pridie Feſti S. VVolfgangi carnes comedantur, tum peregrinus transgrediens tale ſtatutum, non debet puniri, cùm eâ lege non obligetur, ſecluſo ſcandalo, ut ex probabiliore ſententia docet *Sanch. l. 3. de matr. diſ. 18. n. 6. Laym. l. 1. Theol. mor. tr. 4. c. 12. n. 4. Clar. c. l.* Excipi tamen debent illæ leges propriæ loci, quæ ſpecialiter ſpectant ad utilitatem, & tranquillitatem alicujus communitatis, aut pacificam communicationem peregrinorum cum incolis, v. g. ut nemo frumentum efferat, nemo noctu arma per plateas ferat &c. nam ejuſmodi legibus etiam peregrini aſtringuntur; & conſequenter, ſi eas violent, ſecundùm ſtatuta loci, puniri poſſunt. *Sanch. c. l. n. 14. & Laym. n. 5.* Quamvis ob probabilem ignorantiam harum legum particularium peregrini à pœna excuſentur. *Clar. c. l.*

§. V.

Quomodo, & quando conſtituatur forum ratione contractûs?

XXXV. Aſſertio 1. Ratione contractûs ſortitur quis forum in loco, ubi contraxit, *c. Ult. & ibi Gl. V. Seu contractus. h. t.* Idque ſumitur ex *c. 1. §. Contrahentes, eodem in 6.* ubi habetur, ſi alienigenæ, ſeu qui ex aliena Diœceſi ſunt (ſive de Provincia, ſive etiam extra Provinciam ſint, *Gl. hic V. Aliarum*) contrahant in Diœceſi Archiepiſcopi (ſi ſint de Provincia) non poſſunt ab eodem (Metropolitano, vel Officiali ejus) inviti trahi, ſeu cogi ad reſpondendum coram illis, ſuper contractibus initis, niſi ibi reperiantur. Verùm, ſi citati comparere nolint, vel ſi malitioſè ſe occultent, ne citatio ad eos pervenire poſſit, tum Archiepiſcopus (vel ejus Officiales) poteſt in bona eorum immiſſionem decernere, ſiqua in Diœceſi ipſius Archiepiſcopi habeant contrahentes: alioquin verò denunciabitur Epiſcopo Diœceſano ipſorum, ut hujuſmodi immiſſio fiat in bona eorum, quæ ibi habent.

XXXVI. Notandum primò. Ratione contractûs ſortitur quis forum, ſi in loco, ubi contraxit, & incola non eſt, moram trahat, vel negotium ibi tractare cœperit, vel tabernam, officinam, pergulam, ſeu tentorium, aut horreum conduxerit ad vendendum, ibique diſtraxit, vel emit, ſicut mercatores ad nundinas venientes facere ſolent: hi enim in loco contractûs conveniri poſſunt, & forum ſortiuntur ratione ſuorũ contractuũ, etiamſi alibi domicilium habeant. *l. Heres. 19. §. Proinde. ff. de judic.* Secus eſt de viatore, ſeu peregrino, qui in loco alieno, per quem tranſit, aut in quo non diu moraturus eſt, contrahat; non enim poteſt ratione talis contractûs, ibi conveniri, ſi alter contrahens cum peregrino ſciat, eum ſtatim iterum diſceſſurum, ſed in loco domicilij ſui conveniendus eſt: nam duriſſimum foret, quotquot locis quis navigans, vel iter faciens delatus eſt, tot locis ſe defendere; ut dicitur *in cit. §. Proinde.* Quare ratione ſolius contractûs, ſi nihil aliud concurrat, non ſortitur aliquis forum; ut tradit *Gl. Magna in c. 1. §. Contrahentes. h. t. in 6.* Quòd ſi quis contrahat cum peregrino ignorans, eum brevì diſceſſurum, poterit is conveniri in loco contractûs; ut colligitur ex *cit. §. Proinde.* per ſenſum contrarium, & docet *Abb. in cit. c. Ult. n. 33. Franc. in cit. c. 1. §. Nec etiam. n. 5. eod. in 6.* Nam probabilis ignorantia contrahentis cum viatore non debet ipſi obeſſe, & viator fuit in culpa, non manifeſtando conditionem perſonæ ſuæ ei, cum quo contraxit. Item, ſi peregrinus, qui contraxit, de fide, aut fraude ſuſpectus ſit, conveniri poterit in loco contractûs, vel ſaltem cogi ad ſatisdandum, quòd ſolvere velit in loco domicilij, ſecundùm *Gl. in cit. §. Proinde. V. Debebit,* & ſumitur ex *l. 2. §. pen. junct. Gl. V. Solà permiſſione. ff. de judic. Laym. de juriſd. ordin. concl. 17.* Et hinc etiam, ſi peregrinus in equo tuo tranſeat, quem tibi repetenti reddere non vult, potes eum cogere ad ſatisdandum, quòd ſe ſiſtere velit in loco domicilij ſui, alioquin equus ſequeſtrabitur; ut ex Baldo tradit *Felin. in cit. c. ult. n. 20. h. t.*

Notan-

Notandum ſecundò. Poteſt præterea advena, ſeu viator in loco, ubi contraxit, conveniri, ſi vel natura contractûs, vel conſuetudo loci poſtulate videatur, ut emptori, v. g. cùm pretium obtulit pro merce, ſtatim ea tradatur, vel qui merces in foro, aut taberna emunt, ſtatim pecuniam ſolvant; adeóque ſaltem tacitè actum ſit, ut mox traditio rei, aut pecuniæ ſolutio fiat, nullâ fide habitâ de pretio; ut notat *Abb. in cit. c. ult. n. 33. Felin. ibid. n. 19.* & Ita in dubio præſumitur, talem contrahentium mentem fuiſſe, niſi aliud ex circumſtantijs appareat. *Franc. in tit. c. 1. §. Nec etiam. n. 4. h. t. in 6.* Ceſſante autem hujuſmodi præſumptione, contrahentes in loco alieno, extra ſuum domicilium, univerſim loquendo, non poſſunt conveniri in loco contractûs, niſi vel expreſsè, vel tacitè ſe obligent ad rem tradendam, vel pecuniam ſolvendam in loco contractûs. *cit. §. Proinde.* Id quod præſumitur in caſibus jam allatis: alioquin verò contrahens cum advena ſtatim diſceſſuro eum convenire debet coram Iudice domicilij; ut ex dictis patet.

Notandum tertiò. Si quis in alieno loco, ubi domicilium non habet, inſtitotem, ſeu factorem conſtituit, tum dominus conveniri poteſt coram Iudice loci illius, ubi negotium cum inſtitore geritur, in ijs, quæ ad negotiationem hujuſmodi pertinent, quia perinde eſt, ac ſi cum domino ibi contractum eſſet. *cit. l. Hæres. §. Apud Labeonem junct. Gl. V. Defendere, ff. de judic. & §. ult. Inſtit. Quod cum eo, qui in alien. poteſt. &c.*

XXXVII. Notandum quartò. Quando ſcriptura requiritur ad ſubſtantiam contractûs, quia inter partes actum fuit, ut contractus redigatur in ſcripturam, ſeu inſtrumentum: tunc, ſi in alio loco confectum ſit inſtrumentum, quoad facultatem conveniendi, attenditur locus, non contractûs, ſed ubi confectum eſt inſtrumentum. *l. Contractus. 17. C. de fide Inſtrum. Abb. in cit. c. ult. n. 31. h. t.*

Notandum quintò. Etſi reus, ſive debitor reſpondere debeat in loco contractûs, ſi ibi inveniatur: poteſt tamen actor illum convenire in loco domicilij, vel contractûs, ubi maluerit. *Abb. in c. Si diligenti. 17. n. 10. h. t.* Et poteſt reus conveniri, non ſolùm ratione contractûs validi, ſed etiam invalidi in loco contractûs, ut cognoſcatur, an ſit validus, néc ne, & ſive agatur ex contractu actione perſonali, ſive hypothecariâ; ut ex *Barb. tradit Nic. Rodriq. c. Dilecti. 17. q. 10. n. 16. & 17.*

XXXVIII. Aſſertio 2. Qui forum ſortitur, ratione contractûs, ſubjicitur juriſdictioni Judicis, ſeu Magiſtratûs loci, in quo contraxit, ita, ut, ſi contrahens ibi reperiatur, & ſubſiſtat, ab ordinario Judice citari poſſit in illa cauſa, &, ſi contumax ſit, per cenſuras v. g. à Judice Eccleſiaſtico compelli ad comparendum, & reſpondendum: imò etiam capi, & incarcerati poterit, pro qualitate cauſæ. At verò poſtquam ex territorio, vel Diœceſi, in qua contraxit, exceſſit, tum ad comparendum perſonaliter per citationes, aut cenſuras invitus compelli nequit: ſi tamen requiſitus, ſeu citatus non compareat, neque ſatisfaciat, fieri poteſt immiſſio in poſſeſſiones, ſeu bona illius, ſiqua in loco contractûs habeat: alioquin requiretur Ordinarius alterius Diœceſis, ſeu territorij, ut is decernat immiſſionem fieri in bona, quæ citatus, & contumaciter abſens, vel malitiosè ſe occultans, ne citatio ad ipſum perveniat, poſſidet, & obtinet in eodem loco; prout habetur *in c. 1. §. Contrahentes. h. t. in 6.* & explicat ibi *Gl. Magna. & Franc. n. 1. 2. & 3. Abb. in c. ult. n. 36. h. t.* Ratio eſt, quia, qui ratione contractûs ſortitus eſt forum, non eſt ſubditus abſolutè, ſed tantùm in ordine ad locum, dum ibi exiſtit; ac proinde dum præſens eſt, perſonaliter citari poteſt: non item dum eſt abſens, ſive poſtquam ex territorio egreſſus eſt, quia tum deſinit eſſe ſubditus quoad perſonam; ideóque non poteſt ad perſonaliter comparendum per cenſuras compelli, nec, ſi citatus non compareat, excommunicari, vel aliter puniri, ſed ſolùm Judex contractûs mittere poterit actorem in poſſeſſionem bonorum, ex primo decreto, quæ ſita ſunt in territorio, in quo contraxit. *Covarr. pract. qq. c. 10. n. 4. Laym. de juriſd. ordin. concl. 18.* Idémque dictum eſt de eo, qui ſortitur forum ratione delicti. *Supr. n. 23.*

XXXIX. Porrò ad hoc, ut prædicta immiſſio in bona Rei ſita in loco contractûs, fieri poſſit, requiritur, ut reus, ſeu debitor contumaciter abſit, ſeu citatus non compareat, vel malitiosè ſe occultet, ne citatio ad eum pervenire poſſit, *cit. c. 1. §. Contrahentes. h. t.* Quòd ſi reus bona non habeat in loco contractûs, habeat tamen in loco domicilij, ſive habitationis, poteſt Judex loci contractûs requirere Judicem domicilij Rei, ubi bona illius exiſtunt, ut actorem in eorum poſſeſſionem immittat, *cit. §. Contrahentes. in fine, Covarr. cit. c. 10. n. 4. in fine.* Si verò reus, ſeu debitor nulla habeat bona, nec in loco contractûs, neque in loco domicilij: tunc Judex loci contractûs non poteſt quidpiam decernere in perſonam debitoris: quia, cùm abſens ſit, non eſt ampliùs ſubditus quoad perſonam; non item quoad bona, quia nullibi ea habet, ratione quorum ſubdatur Judici loci contractûs, vel alteri: poteſt tamen hoc caſu actor, ſeu creditor petere debitum coram Judice domicilij ipſius rei, unâ cum damnis el illatis ex mora debitoris, & expenſis, ac intereſſe, ut colligitur *ex l. Heres. 19. §. fin. ff. de judic. Nic. Rodriq. in cit. c. Dilecti. 17. h. t. num. 14. & duobus ſeqq.*

XL. Ex dictis infertur, in contractibus regulariter non eſſe locum remiſſioni, ſicut in delictis, ac proinde, qui in alieno territorio contraxit, & inde diſceſſit, non eſt remittendus ad Judicem loci, in quo contractus eſt celebratus, ſicut ſpectato Jure communi, qui in alieno territorio deliquit, & inde fugit, remittendus eſt ad Judicem delicti, ſi territorium, ad quod fugit, ſit ſub eodem Principe, ut dictum ſuprà *n. 29.* quia eſt alius modus procedendi in contractibus, *Abb. in c. ult. n. 37. h. t. Covarr. cit. c. 10.* & alij DD. communiter. Ratio diverſitatis, quoad hoc, inter delicta, & contractus eſt, quia intereſt Reipublicæ, ut crimina puniantur in loco, ubi patrata ſunt; adeóque, ut reus præſens ſit in illo: quæ ratio ceſſat in contractibus civilibus, in quibus, ſi reus condemnetur, bona occupantur, *l. 1. C. de exec. rei judic.* Quod tamen limitatur Primò, ſi contrahens in ipſo contractu renunciavit foro domicilij ſui, tunc enim cenſetur ſe ſubmiſiſſe foro contractûs, ut ibi tantùm cauſa decideretur, eóque remitti debet, *Gl. in l. 1. V. Pro non dato. & ibid. Bart. n. 3. ff. Si quis in jus vocatus &c. Abb. c. l.* ubi tamen rectè addit, id non procedere in Clerico, quia is non poteſt renunciare foro ſuo, & conſentire in alienum Judicem, ſine licentia proprij

Judicis.

Judicis. Secundò, quando agitur de rationibus reddendis, quæ eo in loco reddi debent, ubi quis adminiſtrationem geſſit, quia ibi plenior, & amplior inſtructio totius rei haberi poteſt, *l. 1. & 2. C. ubi de ratiocin. agi oport. & cit. l. Heres. §. 1. Abb. c. l. Covarr. c. l. n. 4. in fine.* Tertiò, ſi in loco contractûs jam cœpta ſit cauſa agi in Judicio, ſaltem per citationem Rei, tum ad locum contractûs fit remiſſio, nt ibi Judicium finiatur, *l. Ubi acceptum. 30. ff. de judic. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 2. n. 37.* Quartò, locum habet remiſſio in contractibus, ſi contrahens juramento præſtito promittat, ſe in foro contractûs reſponſurum, *Covarr. cit. c. 10. n. 6.* Quintò, ſi quis non tantùm promiſit ſolvere, ſed etiam, quòd ibidem ſe velit ſiſtere, tum ad eum locum remittere debet, quando de promiſſa ſolutione agitur, *Covarr. c. l. n. 6. §. 12. Ubi quis.* Et hinc obligatio obſtagij, vulgò in die Laiſtung de jure tenet, & debitor monitus à creditore, ut ſe ſiſtat, juxta obligationis formam, in loco convento, tenetur comparere, non receſſurus, donec promiſſa adimpleat; ut tradit *Gail. l. 2. obſ. 45. n. 1.*

XLI. Aſſertio 3. Non tantùm ratione contractûs, ſive is nominatus ſit, ſive innominatus, ſortitur quis forum, ſed etiam ratione quaſi contractûs: nam contractus hîc latiſſimè ſumitur, non ſolùm pro contractu ultro, citróque obligatorio, uti eſt venditio, & conductio, ex quo ex utraque parte naſcitur obligatio: ſed pro omni pacto, ſive utrinque, ſive ex altera tantùm parte obligatorio, ſive pro alio quolibet actu, ex quo obligatio oritur, ita, ut etiam hoc nomine comprehendatur adminiſtratio tutelæ, curæ, negotiorum alienorum geſtio, tranſactio, donatio, & ſimilia, *cit. l. Heres. §. 1. & l. Omnem. 20. ff. de judic.* ubi dicitur, in ordine ad hoc, ut quis conveniri poſſit in aliquo loco, *omnem obligationem intelligendam eſſe, ubicunque aliquis obligetur per ſe, vel per alium, ſive delinquendo, ſive contrahendo. Gl. ibid. V. Obligetur. & in c. ult. V. Seu contractûs h. t. Abb. ibid. n. 29.* non tamen ſortitur quis forum in loco confirmationis contractûs, vel alterius actûs; quia confirmatio in forma communi facta nihil innovat, *Gail. l. 2. obſ. 1. n. 4.* ſicut etiam, quando agitur de diſtractu, ſive de diſſolutione, aut reſciſſione contractûs v. g. ratione doli, læſionis, ætatis &c. ut colligitur ex *l. In contractibus. 14. §. In omni. C. de non num. pecun.* ubi dicitur, exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ contra mutui contractum opponitur, proponendam eſſe in loco contractûs: quamvis aliqui dicant, non in loco contractûs, ſed coram Judice Rei movendam eſſe quæſtionem diſtractûs, ſive petendam reſciſſionem contractûs, ſaltem jam perfecti; ut videre eſt apud *Barboſ. in Collect. in c. ult. n. 5. h. t.* Similiter in contractu conditionali attenditur locus, in quo initus eſt, non verò locus, in quo conditio impleta eſt, *Barb. c. l. n. 4.*

XLII. Aſſertio 4. Si implementum contractûs, & ſolutio in alium locum deſtinata ſit, tunc non in loco celebrati contractûs, ſed in deſtinatæ ſolutionis loco, ſive ubi quis, ſe ſoluturum, promiſit, forum ſortitur, ita, ut debitor, vel ibi, vel in loco domicilij ſui, pro arbitrio actoris, conveniri poſſit; prout habetur *in l. Heres. 19. §. ult. ff. de judic.* nam contraxiſſe unuſquiſque in eo loco intelligitur, in quo, ut ſolveret, ſe obligavit, *l. 21. ff. de oblig. & act.* v. g. Titius emit fundum hîc Dilingæ, conſtituit autem, ſe pretium ſoluturum Auguſtæ; ſanè non Dilingæ, ſed Auguſtæ, ratione contractûs, forum conſtitutum cenſetur, nempe ut ibi, & non Dilingæ ratione ſolutionis conveniri poſſit, niſi hîc quoque domicilium habeat, *Gl. in c. 1. §. Nec etiam. h. t. in 6. Abb. in cit. c. ult. n. 30. extr. eodem.*

XLIII. Notandum hîc primò. Si contractus in uno loco celebrato inter aliquos, ſolutio in alio loco deſtinata ſit, vel in loco domicilij actio inſtituatur, & contractus impleatur, utrinque verò circa contractum celebratum diverſa ſint jura, vel conſuetudines: hoc caſu, ſi quæratur, juxta cujus loci jura, vel conſuetudines, contractus regulari debeat? reſpondetur ſub diſtinctione; quia vel loquimur de judicii, ſeu litis ordinatione, quæ ex celebrato contractu oritur; tunc juxta jura, & conſuetudines loci, in quo ſuper contractu judicium exercetur, contractus regulandus eſt, *juxta l. 3. in fine. ff. De teſtibus.* v. g. civis Auguſtanus contraxit Norinbergæ, & Auguſtæ in loco domicilij convenitur ad implendum contractum; juxta jura, & ſtylum Curiæ Auguſtanæ proceſſus judicialis inſtituendus eſt. Vel eſt ſermo de litis, ſeu cauſæ deciſione, vel ipſius contractûs ſolemnitate, & ſubſtantiâ; & tum ſemper locus contractûs inſpiciendus eſt, & contractus ſubjicitur legibus illius loci, in quo verba obligatoria probata ſunt, *Abb. in cit. c. ult. n. 30. & c. Quod Clericus. 9. n. 10. & 11. h. t. Gail. l. 2. obſer. 123. n. 2.* v. g. ſtatutum eſt Norinbergæ, ut contractus probetur tribus, vel quatuor teſtibus; Auguſtæ verò duo ſufficiant: tunc inſpicitur locus contractûs, quia id tendit ad deciſionem cauſæ. Excipitur tamen contractus dotis, quam mulier repetere debet in domicilio mariti, ubi is degit, & juxta eius domicilij jura, non ubi promiſſio facta, vel dotale inſtrumentum conſcriptum eſt, *l. Exigere. 65. ff. de judic.* niſi aliter conventum fuerit, *l. Heres. 19. §. Proinde. ff. eod.* Et hinc, ſi in loco domicilij mariti ſtatutum ſit, ut ſoluto matrimonio, conjunx ſuperſtes dimidiam partem, vel etiam totam dotis, vel donationis propter nuptias lucretur, id verò non obtineat in loco contractûs, tunc ſuperſtes conjunx eam lucrabitur, *Bart. in cit. l. Exigere. n. 1. l. Si fundus. 6. ff. De evictіon.*

Notandum ſecundò. Tametſi per ſe, ac directè, qui certo loco ſolvere promiſit, non poſſit conveniri, quàm in loco convento, tamen ne, ſi promiſſor nunquam ad locum deſtinatum veniat, elidatur actio, poteſt etiam alibi conveniri reus, ſeu debitor, ad præſtandum creditori, quantùm ſuâ intereſt, ſolutionem non eſſe factam in loco, in quo ea promiſſa fuit, *juxta l. unic. C. Ubi conveniatur, qui certo loco dare &c.* dummodo locus, in quo petitur ſolvi debitum, ſit idoneus, qualis eſt, ubi reus forum ſortitur, ratione domicilij, contractûs, vel ob aliam cauſam, *Zœſ. C. dicto tit. q. 1.*

Notandum tertiò. Contractus ex juris diſpoſitione cenſetur eſſe initus in loco deſtinatæ ſolutionis, in ordine ad illum effectum tantùm, ut contrahentes ibi conveniri poſſint, & quoad ea, quæ reſpiciunt executionem contractûs: quoad alios verò effectus, ſi agatur de vi obligandi, vel formâ, & ſolemnitatibus requiſitis ad contractū, potiùs attendi debet locus, in quo verba contractûs prolata ſunt, quàm locus deſtinatæ ſolutionis, *Abb. in c. Si dilecti. 17. n. 5. et c. ult. n. 30. h. t.*

XLIV. Ce-

Digitized by Google

XLIV. Ceterùm, quod dictum eſt, eùm, qui promiſit, ſe ſoluturum in certo loco, ibi ſortiri forum, & conveniri poſſe, id extenditur, ut, non obſtante privilegio, quod alicui conceſſum eſt, ut non teneatur reſpondere, vel ſolvere, niſi in certo loco, v. g. loco domicilij: ſi tamen promittat, ſe in alio loco reſponſurum, vel ſoluturum, ibi conveniri poſſit; ut conſtat
» *ex c. Dilecti.* 17. *h. t.* ubi habetur: quòd duo cives
» Romani literas à Sede Apoſtolica impetrârunt ad
» Abbatem Pariſienſem S. Genovefæ, contra Raba-
» num Epiſcopum Dulmenſem, propter quandam pe-
» cuniæ ſummam illis debitam. Eo mortuo, Abbas
» tanquam delegatus Papæ citavit Succeſſorem Epi-
» ſcopum, vigore reſcripti contra anteceſſorem eius
» impetrati: is excepit, Anglis à Sede Apoſtolica pri-
» vilegium eſſe conceſſum, ut ſuper cauſis pecunia-
» riis, citra mare, conveniri non poſſint: ideóque Ab-
» bas in cauſa ulteriùs non proceſſit. Re delatâ ad
» Papam Gregorium IX. is reſpondit, exceptionem
» hanc non eſſe admittendam: quia, tametſi ponatur,
» tale privilegium Anglis conceſſum eſſe, non tamen
» ijs prodeſſet, qui ſe certo loco reſponſuros, vel ſo-
» luturos adverſariis promiſerunt; cùm tales conve-
» niri poſſint, tum in loco, ubi ſolvere promiſerunt,
» tum in loco domicilij. Quare mandat Papa Epi-
» ſcopo Dulmenſi, ut dictis civibus ſatisfaciat, tum
» quoad pecuniam debitam, tum quoad expenſas
» juſtas, & moderatas, & damna illata, rejectis uſu-
» ris: alioquin idem Abbas habet in mandatis, ut
» non obſtante illo privilegio, in cauſa ſibi commiſſa,
» juxta tenorem priorum litterarum Apoſtolicarum,
» ſine mora, procedat.

XLV. Pro explicatione huius c. notandum primò. Si reſcriptum à Sede Apoſtolica impetratum ſit contra Prælatum, nomine Eccleſiæ ſuæ, & in cauſa eiuſdem, ut quia v.g. mutuum accepit in utilitatem Eccleſiæ; tum eo mortuo, vel depoſito, vi talis reſcripti, etiamſi in eo proprium nomen Prælati expreſſum fuerit, ſucceſſor conveniri poteſt; ut in caſu hujus c. ideóque obligatur ex contractu, ſicut heres, *Gl. hic V. Contra. juncta Gl. marg. Innocent. hic. n. 1. & Hoſtienſ. in princ. Abb. n. 7.* Secus eſt, ſi ſit reſcriptum perſonale, quod intuitu perſonæ emanavit; ut dictum *l. 1. tit. 29. n. 163.*

Notandum ſecundò. Privilegium generaliter conceſſum omnibus incolis alicuius Provinciæ, vel loci, comprehendit etiam Clericos, ita, ut illo uti poſſint, ſi velint, *Imol. hic num. 6. Abb. n. 3.* Unde in caſu huius c. Epiſcopus Dulmenſis rectè allegare potuit privilegium Sedis Apoſtolicæ omnibus Anglis conceſſum, etiam ſibi competere, quòd ſcilicet non poſſit ad Judicium trahi ultra mare, quamvis ex alio capite non potuit illo uti, quia eidem renunciavit, ut mox dicetur.

XLVI. Notandum tertiò. Quamvis Clericus non poſſit expreſsè prorogare juriſdictionem Judicis non ſui, ſive alieni, ſine conſenſu Superioris, *c. Significâſti.* 18. *h. t.* de quo infrà; poteſt tamen tacitè, ob aſſiſtentiam Juris: ut in caſu huius c. quia Epiſcopus Dulmenſis promiſit, ſe creditoribus ſuis reſponſurum, vel ſoluturum certo loco, cenſetur priori illi privilegio, quo poterat ſe tueri, ne ultra mare, vel extra Provinciam ſuam conveniatur, renunciâſſe: quod facere potuit, quia illud privilegium non concernebat publicam utilitatem, ſed privatum commodum, ſeu favorem privilegiati, cui quilibet renunciare poteſt: & ideo potuit cogi, ut privilegio illo non obſtante, reſponderet, vel ſolveret in loco promiſſo, *Gl. hîc V. Qui ſe certo loco*; & ſic eſt iſte caſus ſpecialis, in quo plus operatur conſenſus tacitus, quàm expreſſus; quia jus illi aſſiſtit, licèt aliàs regulariter expreſſus plùs operetur, *Innocent. hic n. 2. & Abb. n. 4.* Ratio eſt, quia, qui promiſit, ſe reſponſurum, vel ſoluturum in certo loco, cenſetur veluti contraxiſſe in eo loco, *l. 2. t. ff. de obligat. & act.* & dictum ſuprà: ideóque conveniri ibi poteſt, non obſtante dicto privilegio, cui cenſetur, in ordine ad hunc effectum, tacitè renunciâſſe.

Quare privilegium hujuſmodi, ut non poſſit quis ultra mare, vel extra Provinciam ſuam conveniri, non prodeſt ei, qui alibi certo loco reſpondere, vel ſolvere promiſit; talis enim ex ſpeciali cauſa in tali loco forum ſortitur, etiam de Jure communi: quia ibi cenſetur contraxiſſe, vel quaſi contraxiſſe; cui per generale privilegium non cenſetur derogatum: ideóque hoc ad tales caſus non extenditur. Aliud eſt, ſi quis Jure ſpeciali, v. g. per reſcriptum Apoſtolicum traheretur in Judicium extra Provinciam, v. g. Angliam, ad locum, ubi de Jure communi aliàs non ſortitur forum; tum enim habens tale privilegium non poſſet ibi conveniri, extra ſuam Provinciam, niſi in reſcripto fiat mentio de illo privilegio, eíque derogetur, *Innocent. hic n. 3. Hoſtienſ. hic col. 3. Imol. n. 2. & 7. & Abb. n. 9.* Accedit, quòd, quamvis privilegium, quatenus reſpicit jura concedentis, latè interpretari oporteat: ſtrictè tamen, quatenus tendit in notabile præjudicium alterius; ut in propoſito actoris, ſecundùm doctrinam traditam ab *Innoc. in c. Cùm dilecti. 6 V. Beneficiis. de donat. Imol. hîc n. 2. & Abb. n. 9.*

XLVII. Notandum quartò. Quando Clericus conveniri poteſt coram ordinario ſuo Judice, videlicet Epiſcopo loci, ſive ratione domicilij, ſive contractûs, vel delicti; tum poteſt etiam conveniri coram delegato Papæ in illa cauſa, quia Papa eſt Judex ordinarius omnium, *c. Cuncta.* 17. *cauſ. 9. q. 3.* ſicut ergo, ſi Papa in aliquo loco præſens eſſet, poteſt coram illo, conveniri Clericus, non minùs, quàm coram Epiſcopo loci; ita etiam poteſt coram Papæ delegato, qui juriſdictionem ſuam committendo alteri, jure ſuo utitur, *Hoſtienſ. hîc col. 3. Innoc. n. 3. & Abb. n. 8.* Idémque eſt de loco in cauſa Eccleſiaſtica.

Notandum quintò. Is, qui promiſit, ſe in certo loco reſponſurum, vel ſoluturum, poteſt in duobus locis conveniri, videlicet ubi promiſit, & ubi habet domicilium; ita tamen, ut in optione actoris, ſeu creditoris ſit, ubi malit ipſum convenire; prout ſumitur *ex hoc c. Gl. hîc V. Ubi domicilium.*

Notandum ſextò. Si quis in certo loco ſolvere promiſit, & non ſolvit, tenetur adverſario ſatisfacere, non ſolùm de expenſis, ſed etiam de damnis ob eam cauſam factis: adeóque ad omne intereſſe præſtandum, ſive quatenus creditoris intereſt, quòd in loco promiſſo non ſit ſatisfactum, dummodo debitor in culpa aliqua fuerit, *l. 2. ff. De eo, quod certo loco &c. & ibi Gl. V. Arbitraria actio; Gl. hîc V. Qui certo loco*; quæ tamen expenſæ moderatæ eſſe debent, & non ſuperfluæ, *Gl. hîc V. Cum juſtis & moderatis expenſis.* Quamvis autem creditor licitè poſſit à debitore exigere, quod ſuâ verè intereſt, ſive ratione damni emergentis,

ſive etiam lucri ceſſantis, non tamen uſuras, *tit. c. Dilecti*. ibi: *ceſſantibus uſuris* h. t. quod intelligendum eſt, non de uſuris compenſatoriis, ſed verè lucrativis, *Covarr. l. 3. var. reſol. c. 4. n. 1. & 2.*

§. VI.

Quomodo, & quando conſtituatur forum, ratione rei ſitæ in territorio alieno?

XLVIII. Aſſertio 1. Si controverſia ſit de re potiſsimùm immobili, quæ ſub alieno Judice ſita eſt, rei poſſeſſor, actione in rem, ſeu reali conventus, ſortitur forum, ita, ut coram eo Judice reſpondere cogatur, in cuius territorio res ſita eſt, *c. ult. h. t. & l. ult. C. Ubi in rem actio exerc. &c. & ibi Bart. in princ.* ubi dicitur, quòd in locis, in quibus res, propter quas contenditur, conſtitutæ ſunt, in rem actio adversùs poſsidentem moveri debeat. Ratio eſt, quia, licèt aliquis ratione rei ſitæ in territorio, non ſortiatur forum, ita, ut ſubditus fiat, abſolutè loquendo, ſi ratione originis, vel domicilij non ſit ſubjectus Judici loci, in quo res ſita eſt; ſit tamen ſubditus ſecundùm quid, ſeu in ordine ad rem tantùm. Quare Judex territorij, in quo res ſita eſt, non poteſt procedere contra perſonam poſſeſſoris rei, aut eum, ut contumacem condemnare, vel punire; cùm perſona, ſecundùm ſe, non ſit ſubdita jurisdictioni illius: ideóque non poteſt poſſeſſorem citare, & compellere ad perſonaliter comparendum: poteſt tamen contra poſſeſſorem procedere realiter, ita, ut, ſi citatus non compareat, actorem intentantem actionem realem mittere poſsit in poſſeſsionem bonorum, quæ in ipſius territorio ſita ſunt, *c. fin. §. ult. Ut lite non conteſtatâ &c. Jo. Andr. in cit. c. ult. n. 10. h. t.* ſive perſona ibi exiſtat, ſive non: nam actio realis rem, non perſonam ſequitur, *l. Actionum. 25. ff. de oblig. & act.* Idémque eſt de actione mixta, ſeu in rem ſcripta, quæ intentari poteſt in loco rei ſitæ, quia talis actio, non ſolùm perſonam, ſed etiam rem perſequitur, *Bart. in cit. l. ult. in fine, Abb. in cit. c. ult. n. 43.* Sic petitio hereditatis inſtitui poteſt, vel in loco domicilij heredis, vel ubi res hereditariæ ſitæ ſunt, *l. unic. C. ubi de heredit. agat.* Item interdicto: *Unde vi.* ad recuperandam poſſeſsionem rei per vim ablatæ, agi poteſt, vel ubi vis illata eſt, vel ubi poſſeſſio rei eſt, *l. unic. C. ubi de poſſeſſ. agi oport.* Similiter fideicommiſſum petendum eſt, ubi hereditas (vel eius major pars) relicta eſt, id eſt, exiſtit, *l. unic. C. ubi fideicommiſ. peti oport. & ibi Gl. V. Relicta:* idémque eſt de legato, *Gl. ibid. V. Fideicommiſſum.*

Aliud eſt in actione merè perſonali, per quam reus conveniri non poteſt in loco, ubi res ſita eſt, ſed actor ſequi debet forum, ſeu domicilium rei: adeóq; in actionibus perſonalibus ſortitur quis forum, ratione rei ſitæ in alieno territorio, quia actio perſonalis non rem, ſed perſonam ſequitur. *Bart. cit. loc. & Abb.* Exemplum adfert *Laym. de Iuriſd. ordin. concl. 21.* Si Comes Imperij habeat ædes Ulmæ, is non eſt Magiſtratui Ulmenſi ſubjectus, quoad perſonam ſuam, ſed tantùm ratione ædium, quia ædificium eſt ſubjectum ratione ſoli: quare coram Magiſtratu Ulmenſi non poteſt conveniri actione perſonali ad aliquid dandum, vel faciendum, v. g. ut ædes, quas alicui donâſſe, vel vendidiſſe perhibetur, ei tradat: ſed tantùm actione reali, ſi alius ædes tanquam ſuas vendicet, vel hypothecæ nomine ſibi obligatas aſſerat: & tum etiam non poteſt ipſa perſona, ſecundùm ſe conſtringi, aut compelli ad tradendas ædes, vel ut contumax condemnari; ſed tantùm res, ita, ut ſi Comes à Magiſtratu citatus non compareat, actor mittatur in poſſeſſionem ædium.

XLIX. Porrò, quod dictum eſt, aliquem ſortiri forum, ratione rei, de qua lis eſt, coram Iudice loci, in quo res ſita eſt, confirmatur ex *c. Sanè. 3. h. t.* Ubi habetur: ſi duo Epiſcopi diverſarum Provinciarum de re aliqua controverſiam habeant (v. g. de parochia aliqua, ad cujus Diœceſin pertinere debeat) tum Primas, id eſt, Archiepiſcopus, ſeu Metropolitanus det Iudices ad cognoſcendam cauſam, in cujus Provincia eſt ſita Eccleſia, vel res, de qua contenditur. Quod intelligendum eſt, ſi ipſe Metropolitanus non poteſt, vel non vult cauſam per ſe ipſum cognoſcere; tunc enim debet delegare Iudices, qui controverſiam dirimant, aliàs ipſe illam cognoſcet, *Gl. hîc. V. Primas. & Hoſtienſ. V. Det.*

Atque hinc *Gl. V. Provincia.* & plures Canoniſtæ colligunt, quòd reus alioquin non ſubditus conveniri debet coram Iudice loci, ubi res ſita eſt, & conſequenter, quòd actor non poſſit adire Iudicem domicilij ipſius rei. Sed oppoſitum tenendum eſt, nempe quòd, ſi controverſia oriatur de re immobili in alieno territorio ſita, eáque feudalis non ſit, in electione actoris ſit, utrùm in loco domicilij rei, an verò, ubi res ſita eſt, agere velit; ut docet *Gl. fin. in cit. l. unic. C. Ubi in rem actio &c. Abb. in cit. c. ult. n. 43. & in cit. c. Sanè. 3. n. 4. h. t. & ibid. Imol. n. 2. & Barb. in collect. n. 2. arg. c. Dilecti. 17. h. t.* ubi *Abb. n.* 50. generaliter ait, quòd, quando quis poteſt conveniri in duobus locis, electio ſit actoris. Ratio eſt, quia aliàs forum domicilij ſuperfluum foret, ſi quis, ratione rei, neceſſariò conveniendus eſſet, ubi res ſita eſt: nam idem eſſet, ſi quis conveniretur, ratione delicti, vel contractûs, quia iſta æquiparantur: adeóque etiam tunc non poſſet conveniri reus in loco domicilij, & huic foro vix unquam eſſet locus, cùm tamen ſit forum principale, & generale; ut ſuprà dictum *n.* 54. *Abb. in cit. c. Sanè. n. 4. h. t.*

L. Neque obſtat, quod dicitur *in cit. c. Sanè. h. t.* nempe, quòd ille Archiepiſcopus debet dare Iudices, & conſequenter etiam coram illo actor debeat agere, in cujus Provincia res litigioſa eſt ſita. Nam inprimis id ibi dictum fuit, non quòd neceſſariò reus ibi conveniendus ſit, ſed quia communiter, & plerumque ſolet conveniri in loco, ubi res ſita eſt, *Abb. ibid. n. 4.* Vel fortè in caſu illius c. duo illi Epiſcopi diverſarum Provinciarum inter ſe contendebant de Eccleſia, vel loco, ex quo percipiebantur decimæ, eámque ad ſuam quiſque Diœceſin pertinere, dicebant; & ſic non conſtabat, quis eſſet actor, vel reus, & quis ex illis eſſet in poſſeſſione; vel fortè neuter poſſidebat: ideóque nulla facta hîc mentio de Judice domicilij, ſed ſolùm de Archiepiſcopo, in cujus Provincia res erat ſita: quia certum erat, quòd, ſi res, de qua controverſia eſt, ſita ſit in Provincia unius Archiepiſcopi, tunc ille ſit Judex competens inter Epiſcopos diverſarum Provinciarum de illa contendentes,

ratio-

Digitized by Google

ratione rei ſitæ, ita, ut controverſiam illam per ſe, vel per alium cognoſcere, & definire poſſit, *Abb. in cit. c. Sanè. n. 5.* Idque confirmatur ex integra lectione hujus *c.* quæ habetur in Concilio Africano *c. 88. & Concilio Milevitano c. 21. vel 24. & refertur in c. Placuit. 2. cauſ. 16. q. 6.* ut notavit *Laym. in cit. c.* Ex qua conſtat, quòd neuter Epiſcopus in poſſeſſione fuit rei, v. g. Parochiæ, de qua fuerat controverſia; quippe cùm ibi ſermo ſit de Eccleſijs repetitis, & receptis à Donatiſtis, & Pelagianis expulſis: ideóque coram nullius Metropolitano cauſa judicialiter decidenda erat, ſed Concilium Africanum nationale decrevit, ut talis cauſa decerneretur per arbitros ab eo Archiepiſcopo, ſeu Metropolitano dandos, in cujus Provincia Parochia eſt ſita: quia is ratione rei ſitæ in ſuo territorio, ſeu Provincia, aliquantò majorem poteſtatem habere videtur in talem cauſam, quamvis non in perſonam alterius Epiſcopi extranei. Per hoc tamen non negatur, quòd, ſi Epiſcopus extraneus fuiſſet in poſſeſſione Parochiæ, de qua erat contentio, & quam alter Epiſcopus ad ſuam Diœceſin pertinere aſſerebat, in optione illius tanquam actoris eſſet, num reum, ſeu poſſeſſorem convenire velit coram ſuo Archiepiſcopo, ſeu Metropolitano, qui illum perſonaliter poſſet coërcere, cùm ſit propriè, & abſolutè illius ſubditus: an verò coram Metropolitano, in cujus territorio res ſita eſt; qui tamen nihil in perſonam poſſeſſionis attentare poſſet, ſed tantùm in rem, juxta ſuprà dicta.

Porrò, ſi actor in tali caſu non forum, ratione rei ſitæ ſub alieno Iudice, ſed forum, in quo reus domicilium habet, elegerit, & Iudex domicilij reum condemnaverit, tunc ad denunciationem hujus Iudicis, qui ſententiam contra reum tulit, debet Iudex loci, ubi res ſita eſt, ſententiam latam exequi. *Gl. in cit. l. ult. V. Res in fine. C. ubi in rem actio. Laym. de juriſd. ordin. concl. 22.* & patet ex ſuprà dictis *n. 22.* Quòd ſententiam latam à Iudice delicti exequi debeat Iudex ratione rei ſitæ.

LI. Aſſertio 2. Non ſolùm ratione rei immobilis, ſed etiam rei mobilis, ſortitur aliquis forum in territorio alieno, ſi realis actio intentatur, *l. Quod legatur. 38. ff. de judic.* ubi dicitur, legatum ibi peti actione in rem, ubi res eſt, & *arg. cit. l. ult. C. Ubi in rem actio &c.* nam ibi generaliter, & indiſtinctè dicitur, actionem in rem adversùs poſſidentem moveri poſſe in locis, in quibus res, propter quas contenditur, conſtitutæ ſunt, nil diſtinguendo, ſitne res mobilis, an immobilis, *Gl. ibid. V. Res.* Quod tamen intelligendum eſt, dummodo res in loco, in quo ſita eſt, permanſura ſit, nec cuſtodiæ tantùm cauſâ conſtituta: alioquin, ſi tranſeunter, & non permanenter, vel cuſtodiæ tantùm cauſâ, res mobilis in aliquo loco ſit, non conſtituitur forum ratione illius, cùm propriè ibi ſita non dicatur, nec tunc videatur adeſſe, vel abeſſe; ut docet *Bart. in cit. l. ult. n. 2. C. Dicto tit. Abb. in cit. c. ult. h. t. n. 43.* v. g. ſi peregrinus tranſeat per iſtam civitatem in equo, quem civis, vel incola ad ſe dicit pertinere, negante id peregrino, non poteſt incola Dilinganus actionem aliquam inſtituere coram Magiſtratu civitatis contra advenam, nec perſonalem, neque realem; cùm advena neque ſecundùm perſonam (niſi dicatur hinc equum abſtuliſſe, adeóque ſiic deliquiſſe) nec ratione rei, forum ſortiatur, ſive Iuriſdictioni hujus loci ſit ſubjectus: ſi tamen de fuga ſuſpectus ſit, poteſt cogi ad ſatisdandum per pignora, vel fidejuſſores, de ſtando Iuri, vel ſiſtendo ſe in Iudicio coram Iudice domicilij ſui: ſin verò nolit, aut non poſſit cautionem præſtare, equus interim ſequeſtrari debet, donec cauſa hæc à Iudice rei cognoſcatur. *Abb. in cit. c. ult. n. 44. Felin. ibid. n. 20.*

§. VII.

An; & quâ ratione præventus à Iudice competente, non obſtante poſtea mutatione fori, adhuc coram illo in Iudicio reſpondere teneatur?

LII. Aſſertio 1. Si quis à Iudice competente legitimè citatus, adeóque in cauſa præventus fuit, etiamſi poſtea forum mutaverit, tenetur nihilominus coram priore Iudice reſpondere, & cauſam proſequi; ut conſtat ex *c. Poſuiſti. 19. h. t.* Nam cùm Papæ Gregorio IX. propoſitum fuiſſet, quòd ſubditus cujuſdam (v. g. Epiſcopi Auguſtani) ad petitionem adverſarij ſui, ab eodem legitimè citatus ſuper cauſa quadam, Iudicium coram eodem Epiſcopo declinare velit, eò quòd poſtea (nempe poſt citationem) alterius Iuriſdictioni ſubjectus fuerit: reſpondit Papa, quòd in illa cauſa Jus revocandi, ſive declinandi forum non habeat, quippe à priore Judice jam præventus. Idem habetur in *l. Si quis. 7. ff. de judic.* ex qua hæc Decretalis eſt deſumpta. Ratio deciſionis eſt, quia ubi Iudicium ſemel cœptum eſt, ibi & finiri debet. *l. Ubi. 30. ff. eod.* Sed poſtquam aliquis à Iudice legitimè eſt citatus, cœptum eſt Iudicium, cùm citatio ſit principium, ac fundamentum Iudicij. *§. Omnium inſtit. de pœn. temere litigant.* & per ſolam citationem prævenitur, & perpetuatur Iuriſdictio, tam ordinaria, quàm delegata. *Gl. hic V. Citatus.* Ergo, qui legitimè citatus eſt à Iudice competente, coram illo reſpondere, & finire Iudicium debet, etiamſi poſtea forum mutaverit. Sufficit autem una citatio, neque requiritur trina, aut una peremptoria: quia cùm præventa eſt Iuriſdictio, negotium non eſt ampliùs integrum, ideóque in *cit. l. Si quis.* tantùm exigitur, ut quis in jus vocatus fuerit. *Abb. hîc n. 9.*

LIII. Notandum primò. Ad hoc, ut per citationem præveniatur, & perpetuetur Iuriſdictio (ſive Iudicis ordinarij, ſive delegati. *Gl. hic V. Citatus.*) duo requiruntur: Primò, ut fiat ad inſtantiam, ſeu petitionem partis; ut patet ex hoc c. ibi: *Ad petitionem cujuſdam adverſarii ſui*, quod intelligendum eſt, ſi Iudex procedat ad utilitatem privatam partis litigantis: ſecus, ſi ex officio; tunc enim Iudex tenet locum partis. Secundò, debet fieri à Iudice, ſive ex ejus commiſſione; ut innuitur in textu ibi: *à te legitimè citatus*, aliàs enim per citationem non legitimè factam non prævenitur, nec perpetuatur Iuriſdictio, *Abb. hîc n. 3. 4. & 6.*

Notandum ſecundò. Quod dictum eſt, præventum à Iudice competente per citationem, non poſſe in ea cauſa declinare forum illius, etiamſi poſtea muta-

verit domicilium, id procedit, non tantùm, ſi quis abſolutè loquendo, ſubditus ſit, ratione domicilij, vel beneficij reſidentiam poſtulantis, qui poſt citationem legitimè factam à Iudice proprio, non poteſt murando forum per translationem domicilij, priùs illud Iudicium declinare; ut patet ex *cit. c. pen. h. t.* ſed etiam idem dicendum eſt, ſi quis ſolùm per accideos, & ſecundùm quid ſubditus ſit, videlicet ratiooe contractûs, aut delicti: nam, ſi, dum in territorio exiſtebat, ab Ordinario loci, in quo contraxit, vel deliquit, citatus fuit, poſtea egrediendo territorium, non poteſt effugere Iuriſdictionem illius Iudicis, quò minùs iterum citari, & contra illum etiam abſentem procedi poſſit uſque ad excommunicatiooem, ſi cootumax fuerit, *Felin. in c. ult. n. 4. h. t. Laym. de Iuriſd. ordin. n. 19.*

LIV. Notandum tertiò. Subditus ratiooe domicilij, cum primùm è territorio egreſſus eſt, animo transferendi domicilium, deſinit eſſe ſubditus, ita, ut, niſi aote egreſſum, per citationem præventus ſit, Iurisdictio in eum exerceri ampliùs non poſſit à Judice domicilij relicti, quia licitum eſt cuivis domicilium mutare, ſeu aliò transferre, *c. fin. & ibi Gl. in notat. de Paroch. l. Nihil eſt. 31. ff. ad municip.* Aliud eſt, ſi quis ſit ſubditus, ratione originis propriæ, vel paternæ: tum enim, etiamſi diſcedat ex loco illo, animo transfereodi aliò domicilium, ſive alibi perpetuò habitandi, oon tamen deſinit ibi eſſe ſubditus, ſeu civis, *l. Origine. 4. C. de municip. & origin. l. 10. l. Aſſumptio. 6. & l. Incola. 29. ff. ad municip.* ita tamen, ut ibi cooveniri non poſſit, niſi in loco exiſtat. *Abb. in cit. c. pen. n. 7.* & dictum ſuprà *n. 11. h. t.*

LV. Deinde excipi debet, niſi quis in loco mutati domicilij, ſeu prioris cootractum celebravit: tum enim in optiooe actoris eſt, utrùm reum convenire velit in loco domicilij prioris, quod habuit tempore contractûs, & in quo contraxit: an verò io loco domicilij poſterioris, quod de novo acquiſivit. v. g. civis Auguſtanus contraxit cum aliquo in loco domicilij, ſcilicet Auguſtæ, & poſtea tranſtulit domicilium Norinbergam: hoc caſu poteſt actor convenire reum, ſive debitorem, vel Auguſtæ, etiamſi inde diſceſſerit, aote citationem; vel Norinbergæ, tanquam in loco novi domicilij: nam ſi talis contraxiſſet, extra locum domicilij prioris, ſive in alio loco, in optione actoris eſſet illum, vel in loco contractûs, vel in loco domicilij novi convenire. *c. Dilecti. 17. h. t.* Ergo multò magis, quando contraxit in loco domicilij relicti, ſive prioris, poterit, vel ibi conveniri, ratione contractûs, vel in loco domicilij de novo acquiſiti; adeóque, vel Auguſtæ, vel Noriobergæ: quia per mutatiooem, ſeu translationem domicilij non eſt mutatum, nec perditum forum, quod ratione contractûs ibi ſortitus eſt: quia quod alicubi factum eſt, neqoivit non eſſe ibi factum. *l. In bello. 12. §. Facti. ff. de captiv.* Sed ſolùm amiſit forum, ratione domicilij prioris; adeóque in illo adhuc conveoiri poterit, ratione contractûs ibi initi. *Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de compet. jud. adit. §. 1. n. 33. Abb. in cit. c. pen. n. 8. h. t. Felin. ibid. n. 1.* Et ita intelligi debet, qood dicitur in *l. 2. C. de Iuriſd. omn. judic.* nempe, ubi domicilium reus habet, vel tempore contractûs habuit, licèt hoc poſtea tranſtulerit, ibi tantùm eum conveoiri oportet, nam, ut notat *Gl. fin.* ibid. illud: *Tantùm*, excludit domicilium actoris, non Rei, ſi aliud forum reus habeat, ita, ut reus, vel in loco domicilij, qood nunc habet; vel in loco domicilij, quod tempore contractûs habuit, etſi non ampliùs habeat; conveniri poſſit, non autem in domicilio actoris: quia hoc eſſet ordinem Iuris invertere, ſi reus forum actoris ſequi deberet; ut patet ex principio illius legis. Hoc tamen ulterius ſublimitandum eſt, niſi unà cum mutatione domicilij, vel Iuriſdictioois, mutetur etiam ſtatus perſonæ, ut, ſi quis Clericus ordinatus, vel Religioſus factus ſit: tum enim ratione cootractûs priùs inſtituti, coram Iudice Eccleſiaſtico, non ſeculari conveoiri debet, *Felin. in cit. c. pen. n. 1. h. t. Laym. de juriſdict. ordin. concl. 19.* Idémque diceodum eſt, ſi quis poſt delictum commiſſum, Eccleſiaſticum, vel Religioſum ſtatum aſſumpſerit, eum coram Eccleſiaſtico Judice conveniendum eſſe; dummodo per citationem à ſeculari Judice nòn fuerit præventus: tum enim, non obſtante mutatione ſtatûs perſonæ, Judex ſecularis, ſaltem ad mulctam pecuniariam contra reum conventum procedere poterit. *Laym. c. l. & l. 4. Theol. mor. tr. 9. c. 4. q. 3.* de quo plura infrà.

LVI. Sed quid, ſi Titius v. g. habens domicilium Auguſtæ, contraxit cum aliquo Ratisbonæ, & ſic extra locum domicilij, ſed poſtea ante citationem tranſtulit domicilium ſuum Conſtantiam: poteritne cooveniri, non tantùm Ratisbonæ, ubi contraxit, & Cooſtaotiæ, ubi modò domicilium habet, & acquiſivit, ſed etiam Auguſtæ, ubi nunc domicilium non habet, licèt habuerit tempore celebrati contractûs? Affirmat *Bart. in cit. l. 2. C. de juriſd. omn. jud. Imol. in cit. c. pen. n. 5. h. t. quia in cit. l. 2.* expreſsè dicitur, quòd reus poſſit conveniri in loco, ubi domicilium habet, vel tempore contractûs habuit, licèt hoc poſtea traoſtulerit: atqui in caſu propoſito, Titius tempore contractûs habuit domicilium Auguſtæ, quod poſtea tranſtulit Conſtaotiam: ergo poterit adhuc etiam Auguſtæ cooveniri. Verùm rectiùs id negatur; ut docet *Abb. in cit. c. pen. n. 8. h. t. Felin. ibid. n. 2.* Idque colligitur ex eodem c. in qoo generaliter, & indiſtinctè dicitur, quòd is, qui eſt à Iudice ordinario loci per citatiooem præventus, ſi alterius fori, ſeu Iuriſdictionis eſſe cœperit, oon poſſit declinare forum prioris Iudicis: ergo à contrario ſenſu, ſi non fuit præventus, non poteſt ampliùs coram illo conveoiri, niſi ex alio titulo, v. g. cootractûs, forum ibi ſortiatur. Neq; obſtat *cit. lex 2. C. de Iuriſd. omn. jud.* qoia illa lex debet intelligi de domicilio, quando quis ſimul contraxit, quòd, licèt domicilium poſtea mutaverit, antequam per citatiooem prævèntus ſit, poſſit ibi cooveniri: non autem in illa lege dicitur, quòd in priore domicilio poſſit conveniri, etiamſi ibi noo contraxerit, ſed alibi, ideóque debet deciſio illius legis generaliter loquentis reſtringi ad eum caſum, quo cootractus eſt initus in loco prioris domicilij: alioquin ſequeretur, quòd reus oon poſſit conveniri in loco, ubi contraxit, quia in ea lege oon ſit mentio de loco contractûs, ſed taotùm de loco, in quo modò habet domicilium, vel io quo habebat tempore contractûs; cùm tamen principaliter, ratione contractûs, ſortiatur quis forum, & ibi conveniri poſſit ratione contractûs; ut ex ſuprà dictis patet. Accedit, quòd aliàs nimiùm gravaretur Reus, quia poſſet conveniri io triplici foro, videlicet ubi contraxit,

ubi

ubi domicillum nunc habet, & ubi habebat domicilium tempore contractûs, etiamſi ibi non contraxerit.

Itaque reus poteſt conveniri in loco domicilij, ubi contraxit, etiamſi poſtea illud mutaverit, quia ibi ſortitur forum duplici titulo, & ratione domicilij, & ratione contractûs; unde, etiamſi poſtea mutaverit domicilium, adbuc poteſt ibi conveniri, ratione contractûs: at verò, ſi in loco prioris domicilij non contraxit, ſed alibi; ut in caſu propoſito; tum mutato, ſeu translato poſtea domicilio, nullum ampliùs forum habet, & conſequenter ibi ampliùs conveniri non poteſt, ſed ſolùm in loco contractûs, vel novi domicilij, niſi fuerit à Judice prioris domicilij, ante mutationem ejuſdem, per citationem præventus, juxta *cit. c. pen. h. t. & ibi Abb. n.* 8. qui ait, ita intelligendum quoque eſſe dictum Bartoli.

LVII. Ex dictis colligitur, quid dicendum ſit ad illam quæſtionem, ſeu caſum, quem proponit *Abb. in cit. c. pen. n.* 10. *h. t.* Quidam Viſitator Ordinis præcepit Abbati, vel Priori Monaſterij, ut non diſcederet à loco, quia eum viſitare vellet: ſed Abbas, ſeu Prior, poſt acceptum boc mandatum, legitimâ auctoritate Superioris ſui, v. g. Generalis, transfertur ad Monaſteriũ alterius Provinciæ. Quæritur, an per hoc mandatum ſit præventus à Viſitatore prioris Provinciæ, ita, ut ante viſitationem factam, diſcedere non poſſit? an verò per hanc translationem ſit liberatus à mandato illius Viſitatoris? Reſpondetur cum Abbate *c. l. n.* 11. vel Viſitator voluit illum viſitare, ratione officij ſui, tanquam Priorem illius loci; & tunc exſpirat mandatum Viſitatoris per translationem prioris ad aliam Provinciam, quia depoſito officio, liberatur ab ejus Iuriſdictione: vel voluit Priorem viſitare, ob crimen ab eo commiſſum; & tum per mandatum non diſcedendi cenſetur præventus à Viſitatore; quia babet vim citationis afficientis perſonam, cùm in priore caſu mandatum non afficeret perſonam, ſed officium.

LVIII. Aſſertio 2. Non tantùm per citationem ſubditi, ſed etiam per ſententiam à Iudice latam cenſetur is præventus, ita, ut per mutationem domicilij poſtea factam non tollatur, nec exſpiret Iuriſdictio prioris Iudicis prævenientis, ſed eidem, quoad illam cauſam, ſubjectus maneat, juxta *cit. c. pen. h. t.* v. g. Epiſcopus, ob præcedens aliquod factum, ſub conditione ſententiam excommunicationis tulit, vel generalem, per quam generatim excommunicat: veluti quicunque rem Eccleſiæ abſtulit, vel detinet, excommunicatus ſit, niſi intra menſem reſtituat: vel particularem, per quam v. g. Titium excommunicat, niſi intra menſem rem ablatam reſtituat, vel ſatisfaciat. Utroque hoc caſu, injuſtus rei detentor, ſi conditionem non impleat, ſive non reſtituat intra menſem, excommunicationem incurret; ut dictum *l. 1. tit. 2. n.* 60. Etiamſi interea, domicilio translato, forum mutârit, quia talis ſententia cenſetur eſſe judicialis, per quam ipſa perſona præventa, & comprehenſa eſt, ita, ut per mutationem fori, ſeu domicilij non tollatur ejus ſubjectio; ut tradit *Gl. in c. Præterea.* 40. *V. Impedire de appellat. Io. Andr. in reg. Cùm ſunt.* 11. *in 6. n.* 19. *Laym. de Iuriſd. ordin. concl.* 20. Aliud eſt, ſi à priore Iudice v. g. Epiſcopo nudum præceptum ſubdito impoſitum ſit, v. g. Sacerdoti, ut ſingulis diebus celebret, vel aliquid illi prohibitum ſit ſub pœna excommunicationis, cùm nullum ejus factum, ſeu culpa præcederet: tum enim ſubditus, mutato poſtea domicilio, à præcepto, aut prohibitione, pœnâque ei annexâ omnino liber erit, cùm non ſit ampliùs ſubjectus Iuriſdictioni præcipientis, vel prohibentis, ſed ab eadem per mutationem domicilij liberatus fuerit. *Laym. c. l.*

SECTIO II.

AN, ET QUOMODO JUDEX competens Juriſdictionem ſuam extendere, aut Jus dicere poſſit, extra territorium proprium?

Certum eſt, & expreſſum utroque Jure, tam Canonico, quàm Civili *in c. 2. in fine de Conſtit. in 6. & l. ult. ff. de Iuriſd. omn. jud.* quòd Judex non poſſit directè Juriſdictionem contentioſam exercere extra ſuũ territorium proprium, ſive in alienos ſubditos, ſive etiam in proprios ſubditos, quoad res, ſeu bona in alterius territorio ſita. *Gl. in cit. l. ult. V. Non paretur.* Vnde quæritur, an, & quando ſtatutum, vel ſententia Judicis poſſit ſe extendere, extra proprium territorium, & effectum aliquem babere. de quo agemus *hic in §§. ſeqq.*

§. I.

An ſtatutum reddens perſonam habilem, vel inhabilem ad contractus, vel teſtamenta, extendatur etiam ad bona extra territorium ſita?

LIX. Aſſertio 1. Si ſtatutum particulare Provinciæ, vel civitatis alicujus directè diſponat circa formam actûs, præſcribendo v. g. certam formam contractui, vel, ut ad formam, ac ſolemnitatem teſtamenti non plures teſtes requirantur, quàm duo, valet contractus, vel teſtamentum, ita confectum in eo loco, ſive ab incola, ſive etiam à peregrino, qui pro tempore ibi verſatur, & quidem quoad omnia bona, ubicunque ſita ſint, etiam extra territorium ſtatuentium; ut docet *Bart. in l. 1. n. 25. & 37. C. de Summ. Trinit. Gabriel in concluſionib. communib. lib. 6. de ſtatut. concl. 8. n. 18. Laym. de juriſd. ordin. concl.* 24. Ratio eſt, quia, licèt Judex, ſeu Magiſtratus non poſſit directè quidpiam ſtatuere de bonis ſitis extra territorium, ob defectum poteſtatis, & Iuriſdictionis: poteſt tamen indirectè, & in conſequentiam, ita, ut directè tantùm diſponat de contractu, aut teſtamento, reddens illud validum, vel invalidum; ſive de perſonis, quatenus in boc territorio contractum celebrant, vel teſtamentum condunt: conſequenter autem, & indirectè talis diſpoſitio, ſive ſtatutum etiam ſe extendit ad bona extra territorium ſita.

LX. Aſſertio 2. Si ſtatutum reddat habiles perſonas ad contrahendum, vel teſtandum, quæ Jure communi ſunt inhabiles, v. g. ſi ſtatutum, vel conſuetudo loci ſit, ut filiusfamilias de bonis adventitijs te-

ſtati poſſit: vel, ſi ſtatutum reddat inhabiles perſonas, quæ Iure communi ſunt habiles; ut, ſi ſtatutum ſit, quòd uxor marito per ultimam voluntatem nihil relinquere, vel legare poſſit, probabile eſt, utroque caſu, ſtatutum extendi ad bona etiam alibi, ſive extra territorium ſtatuentis ſita, ſive ſtatutũ favorabile ſit, ſive odioſum, ita, ut filiusfamilias poſſit teſtamentum condere de bonis adventitijs etiam alibi ſitis, & uxor in loco ſtatuti teſtamentum condens non poſſit marito relinquere bona ſita extra territorium; ex Baldo *l. 1. n. 18. C. de S. Trinit.* docet *Laym. cit. concl.* 24. contra Bartolum *in cit. l. 1, n.* 32. Ubi ait, ſi ſtatutum favorem contineat, latè interpretandum eſſe, ut ſe extendat ad bona ubicunque ſita: non item, ſi odioſum; tum enim non extendi ultra territorium ſtatuentium. Sed ratio patet ex ſuprà dictis, quia ſtatutum directè diſponit, non de bonis, ſed de perſonis, quatenus in hoc territorio contractum ineunt, vel teſtamentum faciunt: conſequenter autem, & indirectè diſpoſitio ſtatuti etiam ad bona alibi ſita extenditur, ſive illud ſit favorabile, ſive odioſum.

LXI. Aſſertio 3. Si ſtatutum, vel conſuetudo habilitet perſonas ad contrahendum, vel teſtandum, quæ Jure communi ſunt inhabiles; adeóque favorabile ſit ſtatutum: probabile eſt, non tantùm incolas, ſed etiam peregrinos, & advenas eo veluti privilegio loci gaudere, ſeu frui poſſe; ac proinde, ſi in loco, ubi vi ſtatuti filijsfamilias conceſſum eſt condere teſtamentum de bonis adventitijs, etiam peregrinus filiusfamilias validè teſtatur de talibus bonis, etiam alibi, & extra illum locum ſitis, ubi tale ſtatutum non viget; niſi ſtatutum expreſsè limitatum ſit ad ſolos incolas. Aliud eſt, ſi ſtatutum ſit inhabilitans perſonas Iure communi habiles ad contrahendum, vel teſtandum, adeóque odioſum ſit, v. g. ut uxor nihil legare marito poſſit, vel eum heredem inſtituere poſſit: tali enim ſtatuto peregrini, ſeu advenæ ibi contrahentes, aut teſtamentum facientes non comprehenduntur. *Laym. c. l.* Prior pars probatur ex ijs, quæ in ſimili tradit *Sanch. lib. 3. de matr. diſ. 18. q. 4. n. 28. & 29.* quòd incolæ locorum, in quibus Concilium Tridentinum receptum eſt, & obligat, egredientes ad contrahendum matrimonium in locis alienis, in quibus Concilium non eſt receptum, adeóque non obligat, etiamſi ibi ſolùm per modum tranſitûs, &, ut peregrini, verſentur, validè contrahant matrimonium, abſque Parocho, & teſtibus: quia quoad ſolemnitatem adhibendam in contractibus (ſicut & in teſtamentis, & ultimis voluntatibus) ij regulari debent, ſecundùm conſuetudines locorum, in quibus celebrantur, matrimonium autem eſt ex numero contractuum: ergo, ſi in loco, ubi matrimonium initur, non requiratur præſentia Parochi, & teſtium, cùm ibi Decretum Tridentini non obliget; conſequenter validè in tali loco, ſive ab incola, ſive à peregrino contrahetur. Idem ergo dicendum eſt in propoſito, quòd etiam advena validè contrahere, aut teſtari poſſit in loco, in quo ſecundùm ſtatutum, vel conſuetudines loci, ejuſdem conditionis perſonæ habiles ſunt ad contrahendum, vel teſtandum, licèt ſecundùm leges Patriæ, vel Iuris communis ſint inhabiles. Nec obſtat, quòd Magiſtratus loci non poſſit per ſtatutum ſuum habilitare perſonas ſuæ Iuriſdictioni non ſubjectas, cujuſmodi ſunt peregrini; quia ex eo ſolùm ſequitur, quòd non poſſit eos habilitare ad contrahendum, vel teſtandum, ſimpliciter, & abſolutè, nec directè: poteſt tamen eos habilitare per accidens, & indirectè, quatenus, & quàm diu in territorio illo exiſtunt: quia in favorabilibus, quaſi incolæ cenſentur, cùm ſe accomodare poſſint legibus, & ſtatutis loci, ut dictum.

Poſteriorem partem tradit *Durand. in ſpecul. l. 2. part. 3. tit. de ſentent. §. Qualiter. 5. n. 2. Bart. in cit. l. 1. n. 26. & Laym. cit. concl.* 24. Ratio eſt, quia, licèt peregrini in favorabilibus poſſint ſe conformare, & accomodare ſtatutis, aut conſuetudinibus loci, in quo pro tempore morantur: non tamen in odioſis obligantur legibus, aut ſtatutis loci, cujus juriſdictioni non ſubjiciuntur, v. g. ut in feſto eius loci proprio Miſſam audire debeant; ut ex probabiliore ſententia docet *Laym. l. 1. Theol. mor. tr. 4. c. 12. n. 4.*

Quare ſi peregrinus teſtamentum condat in loco, in quo ſtatutum viget prohibens, ne conjunx conjugi aliquid relinquat per ultimam voluntatem, poteſt is aliquid legare uxori ſuæ, ut docent Auctores citati. Item, ſi in loco aliquo prohibitum ſit per ſtatutum, ne fiat donatio ultra certam ſummam v. g. 100. aureorum, ſine Judicis decreto, poteſt peregrinus in eo loco exiſtens alteri peregrino validè donare ultra illam ſummam, ſine inſinuatione Judici facta, ſi lex illa, ſive decretum in patria, ſeu ubi domicilium habet, non vigeat, quia lex illa quippe odioſa non obligat peregrinos. Aliud eſt, ſi peregrinus in loco, ubi pro tempore verſatur, contractum ineat cum incola, ſeu cive loci illius: is enim contrahere debet, ſecundùm ſtatutum, & conſuetudinem civitatis ſuæ, ſeu loci domicilij, quia in contractibus, quoad ſolemnitates, & formam contrahendi, attendi debet locus contractûs, *Bart. in cit. l. 1. n. 32. C. de S. Trinit. Abb. in c. ult. n. 30. h. t.* & ſuprà dictum. Sicuti etiam mercatores aliunde advenientes ad nundinas, in quo officinam erexerunt, vendere debent, ſecundùm leges, & conſuetudines loci, in quo pro tempore morantur.

LXII. Ex dictis infertur primò. Si lex, ſeu ſtatutum loci inhabilitet perſonas, v. g. ad donandum, vel teſtandum, tali ſtatuto obligari non poſſe ſubditos, ſeu incolas extra territorium exiſtentes; quin imò poſſe, ut effugiant inhabilitatem donandi, vel teſtandi, extra territorium egredi, ad locum, ubi lex, ſeu ſtatutum non viget, ut ibi donare, vel teſtari poſſint: quia utens jure ſuo non debet cenſeri fraudem committere, niſi ea probetur, *Sanch. cit. diſ. 18. n. 29.* Et talis actus, v. g. donatio, vel teſtamentum factum à ſubditis in alieno territorio, in quo non ſunt inhabilitati ad donandum, vel teſtandum, ſaltem mero jure eſt validum, tametſi aliquando ob fraudem reſcindi poterit; ut notat *Laym. de juriſd. ordin. concluſ.* 26. Ratio eſt, quia, quamvis præceptum Superioris, aut ſententia Judicis per ſe proximè, ac directè tendat in perſonas ſubditas, eáſque comitetur, & obliget, quocunque ierint: ſtatutum tamen non ita directè, ac proximè tendit in perſonas (alioquin non obligaret poſteros, aut poſtea advenientes, ſeu domicilium ibi conſtituentes) ſed potiùs, cùm ſtatutum ſtabilem, & perpetuam obligationem habere debeat, immediatè, ac directè afficit territorium; atque exinde tendit, ſive tranſit in incolas, ſeu commorantes intra territorium. Unde, quamprimum incolæ territorio ſunt egreſſi, non

non ampliùs obligantur ſtatuto particulari territorij eos inhabilitante ad contrahendum, vel teſtandum: & conſequenter alibi contrahere, vel teſtari poſſunt, ubi ſtatutum illud inhabilitans non viget, præſertim cùm ipſo Jure communi ſint habiles; ut ſupponitur, & dictum *l. 1. tit. 2. n. 69. & 70.*

Ceterùm, quod dictum eſt, ſtatutum particulare loci non obligare ſubditos, dum extra territorium verſantur, id non habet locum in legibus, & ſtatutis Ordinis Religioſi; hæc enim obligant ſubditos Regulares, ubicunque locorum fuerint: quia ea non ſunt affixa certo territorio; juriſdictio enim Prælatis Regularibus competit in ſuos, non ratione territorij, ſed ratione perſonalis obligationis eorum ex voto obedientiæ: ideóque dici ſolet, quòd Prælatis Ordinum totus mundus ſit pro territorio, reſpectu ſubditorum Regularium, *Silveſt. in ſumm. V. Excommunicatio 2. n. 25. Laym. cit. concl. 26. & l. 1. tr. 4. c. 11. n. 2.*

LXIII. Infertur ſecundò. Si ſtatutum extet in provincia, ut maſculi ſuccedant in hereditate, excluſis fœminis, vel ut primogenitus ſuccedat, excluſis aliis liberis, tum diſtinguendum eſt, & verba ſtatuti attendenda ſunt: vel enim ſtatutũ directè diſponit de rebus, ſeu ipſis bonis, v. g. ut poſſeſsiones, ſeu bona decedentium perveniant ad maſculos, non ad fœminas, quæ moderatâ dote contentæ ſint: & tunc tale ſtatutum non extenditur ad bona, extra territorium ſita, cùm de ijs Magiſtratus loci indirectè nihil diſponere poſsit: obligat autem etiam extraneos, ſeu peregrinos, ſi in Provincia bona habeant, etiamſi ibi non reſideant: nam diſpoſitio ſtatuti proximè, & directè ſit de bonis ſitis in illo territorio, ſive poſsideantur ab incola, ſive ab extraneo, ſeu advena, & per accidens, ac indirectè tantùm tendit in perſonas ratione bonorum; ut docet *Bart. in cit. l. 1. n. 42. C. de S. Trinit. Laym. de juriſd. ordin. concl. 25.* Vel ſtatutum directè, & abſolutè diſponit de perſonis, v. g. ut maſculi in hereditatibus ſuccedant, excluſis fœminis, vel primogenitus, excluſis aliis liberis; & tum non obligat extraneos, ſeu peregrinos; quia hi non obligantur legibus particularibus loci prohibitoriis, & odioſis, qualis eſt lex, ſeu ſtatutum de excludendis fœminis, vel aliis liberis; ut ſuprà dictum, *Felin. in c. Poſtulaſti. 14. n. 4. h. t. & Bart. in cit. l. 1. n. 42.* quoad incolas verò, ſeu ſubditos, extendit ſe tale ſtatutum etiam ad bona alibi, ſeu extra territorium ſita; ut rectè notavit *Laym. c. l. contra Bart.* quia Magiſtratus loci, ferendo ſtatutum per ſe, & immediatè verſans circa perſonas, directè non diſponit de bonis extra territorium ſitis, ſed de ipſis perſonis, earúmque jure hereditario, quod coarctat, ſeu reſtringit ad ſolos maſculos, excluſis fœminis, vel ad ſolum primogenitum, excluſis aliis liberis; atque exinde indirectè, & conſequenter talis diſpoſitio etiam extenditur ad bona extra territorium ſita, ut ſuprà dictum.

LXIV. Infertur tertiò. Subditus non incurrit cenſuram, v. g. excommunicationis latam per ſtatutum Diœceſanum, ſi contra illud agat extra Diœceſin exiſtens, *c. 2. de conſtit. in 6.* Unde, ſi quis delictum, v. g. homicidium ſtatuto proprio Diœceſis ſuæ ſub excommunicatione prohibitum inchoavit intra Diœceſin, hominem vulnerando, ſed extra Diœceſin, perſequendo illum occidat, non incurrit cenſuram in homicidas latam, licèt aliter puniri poſsit ab utroque Judice, tum delicti inchoati, tum conſummati, juxta *l. 1. C. ubi de crim. agi oport.* & patet ex ſuprà dictis, *Suar. diſ. 5. de cenſur. ſec. 4. n. 9.* & dictum etiam *l. 1. tit. 2. n. 56.* Aliud eſt de præcepto Superioris, hoc enim ſe extendere poteſt etiam ad loca extra territorium præcipientis: quia hoc directè, & immediatè afficit perſonas, eáſque comitatur, ubicunque locorum fuerint, *Laym. cit. concl. 26.* & dictum ſuprà *c. l. n. 59.* dummodo ſit tale præceptum, ut per illud aliena juriſdictio non invadatur, vel præjudicium eidem fiat.

§. II.

An ſententia Judicis condemnantis ad pœnam, vel infligentis pœnam confiſcationis bonorum, ſe extendere poſſit extra territorium Judicis pœnam infligentis?

LXV. Aſſertio 1. Non poteſt Judex, ordinariè loquendo, ſententiam pœnalem, ſeu pœnæ inflictivam extendere, extra, vel ultra territorium ſuum. Eſt communis ſententia DD. apud *Laym. de juriſd. ordin. concl. 14.* v. g. non poteſt Judex Reum condemnare per ſententiam; ut in loco juriſdictioni ſuæ non ſubjecto in exilio degat, ibi verberetur, vel capite plectatur. Ratio eſt, quia non poteſt Judex juriſdictionem extendere ultra fines territorij ſui, ſive extra illud, actum juriſdictionalem exercere, *c. 2. de conſtit. in 6. l. ult. ff. de juriſd. omn. jud.* executio autem ſententiæ eſt actus juriſdictionalis. Unde *Bart. in l. Relegatorum. 7. §. Eſt, & aliud genus. ff. de interdict. & releg.* & alij Legiſtæ ibid. docent, quòd Judex non poſſit aliquem relegare ad locum ſuæ juriſdictioni non ſubjectum. Quamvis autem Epiſcopus poſſit ob crimen Clerico ſibi ſubjecto Diœceſin interdicere, vel ut extra Diœceſin in certo loco negotij causâ moretur, quia tunc perſona manet ſubjecta; non tamen ad hoc poteſt illum per modum pœnæ condemnare, cùm iſte ſit actus juriſdictionalis, qui extra territorium proprium exerceri non poteſt.

LXVI. Excipitur primò. Niſi Judex ſententiam pœnalem ferens requiſiverit alterum Judicem, ut ſententiam à ſe latam exequeretur in ſuo territorio, iſque illam paratus ſit executioni mandare. Sic poteſt aliquis ob crimen condemnari ad fodiendam terram in alieno territorio, ita, ut Judex condemnans reum poſtea tradat Judici, ad cujus locum ſententia dirigitur, eúmque requirat, ut reum compellat ad executionem pœnæ, *Laym. cit. concl. 14.*

LXVII. Excipitur ſecundò. Niſi pœna per ſententiam Judicis decreta ſit, ex præſcripto legis communis, quam uterque Judex obſervare debet. tum enim pœnâ, quam Judex delicti intulit, Judex domicilij, aut beneficij, ſi ad eum locum dirigatur, exſequi debet, *Laym. cit. loc.* Exempli causâ, ſi Parochus Diœceſis Conſtantienſis delinquat in Diœceſi Auguſtana, committendo crimen perjurij, adulterij, vel inceſtûs, aut ſimile, propter quod, ſecundùm Canones, ab officio, & beneficijs deponendus eſt, *c. Presbyter. 12. diſt. 81. c. At ſi Clerici. 4. c. Cùm non ab homine. 10. de judic.*

hoc

hoc caſu, Epiſcopus loci delicti, videlicet Auguſtanus (niſi reum ad proprium Ordinarium ſuum remittere velit puniendum, quod facere poteſt, ſed non tenetur, cùm ratione delicti eius ſubditus factus ſit; ut ex ſuprà dictis patet) ſententiam depoſitionis, aut privationis in reum ferre, pœnámque infligere debet: alter autem Epiſcopus Conſtantienſis ſententiam hanc exſequi, & hominem actualiter à parochia removere debebit, non quidem ex imperio Epiſcopi Auguſtani, cùm par pari imperare nihil poſſit, *c. Innotuit.* 20. *de elect.* ſed ex imperio, ſeu præſcripto legis, ſeu Canonis; ut decernitur *in c. Poſtulâſti.* 14. *h. t.* qui eſt caſus illius c. de quo ſuprà *n.* 20. *&* 21. Neque verò hoc caſu Epiſcopus Ordinarius, in cujus Diœceſi Clericus delinquens domicilium habuit, & reſidebat, poteſt Clericum privatum, ac depoſitum, poſt actam ab eo Pœnitentiam, reſtituere priſtino officio, & beneficio, niſi alter Epiſcupus, in cujus Diœceſi deliquit, conſentiat, ſeu latam à ſe ſententiam pœnæ inflictivam relaxet, ſeu remittat: quia nemo poteſt ſententiam Judicis relaxare, vel à cenſura abſolvere, niſi, qui eam tulit, vel eius ſucceſſor, aut Superior, *Arg. c. Paſtoralis.* 11. *§. Præterea. de offic. Jud. ord. Abbas ibid. n.* 1. *Laym. cit. concl.* 14. Quòd ſi verò Epiſcopus ordinarius, non ex legis præſcripto, aut Juris communis auctoritate, ſed proprio motu, & auctoritate, ſubq; arbitratu, Clerico beneficiario, propter contumaciam, vel crimen ab eo commiſſum pœnam privationis, aut ſuſpenſionis à beneficiis infligat; hæc ſententia pœnalis non ſe extendit ad beneficium, quod reus obtinet in alia Diœceſi, ſed ad beneficia tantùm ſita in Diœceſi Epiſcopi pœnam inferentis; ut tradit *Abb. in cit. c. Poſtulâſti. n.* 11. *& Felin. ibid. n.* 4. *Laym. de juriſd. ordin. concl.* 15. Ratio eſt, quia talis pœna privationis, nec per ſe extenditur ad beneficia Epiſcopo pœnam inferenti non ſubjecta: quia ſententia Judicis pœnæ inflictiva non extenditur extra territorium eiuſdem, ut ſuprà dictum: neq; etiam per accidens, & per conſequentiam extenditur ad beneficia alibi, ſive extra Diœceſin ſita, propter connexionem, quam ea habent cum ijs beneficiis, quibus Epiſcopus, quippe ſitis intra ſuam Diœceſin, Clericum delinquentem privare, aut ab ijs ſuſpendere poteſt: nam beneficia diverſarum Eccleſiarum, & multò magis Diœceſium, non ſunt inter ſe connexa, ſed ſeparabilia, ita ut poſſit aliquis privari, aut ſuſpendi à beneficiis unius Eccleſiæ, quin privetur, aut ſuſpendatur à beneficiis alterius Eccleſiæ; ut conſtat *ex c. Si compromiſſarius.* 37. *§. ult. de elect. in* 6. ubi compromiſſarius eligens indignum, per triennium, à beneficijs ſuſpenditur, quæ ſuſpenſio intelligitur tantùm de ijs beneficijs, quæ Elector poſſidet in ea Eccleſia, quam per indigni electionem offendit, ſeu læſit, non in alijs, ut ibid. habetur.

LXVIII. Excipitur tertiò. Si pœna, ſive per legem, ſive per Judicis ſententiam illata, ſuâpte naturâ, afficiat perſonam abſolutè, non in ordine ad certum locum; tunc extenditur etiam extra territorium pœnam inferentis. Talis eſt excommunicatio, quæ, cùm privet hominem abſolutè communibus Eccleſiæ bonis, non includitur, nec continetur intra limites territorij, in quo quis eſt excommunicatus, ſed comitatur perſonam, ſicut lepra leproſum: ideóque excommunicatus in una Diœceſi, excommunicatus eſt in quavis orbis parte, *Abb. in cit. c. Poſtulâſti. n.* 11. *& in c. Ad reprimendam.* 8. *n.* 2. *de offic. Jud. ordin.* Idémque dicendum de interdicto perſonali, *Abb. c. l.* vel ſi alicui ingreſſus Eccleſiæ ſit interdictus, *juxta c. Is, cui.* 20. *de ſentent. excomm. in* 6. Similiter per depoſitionem ſimpliciter dictam, & abſolutè illatam, ſi videlicet Epiſcopus Clericum ob crimen, non tantùm privet beneficijs ſuæ Diœceſis, ſed abſolutè deponat ab officio, & beneficijs in perpetuum, redditur talis Clericus inhabilis ad qualecunque beneficium retinendum, vel denuo obtinendum, niſi cum eo diſpenſetur; ut ex communi docet *Suar. diſ.* 30. *de cenſur. ſec.* 1. *n.* 5. *Laym. cit. concl.* 15. quamquàm dici poſſit, talem pœnam depoſitionis ab Epiſcopo non inferri arbitrio proprio, ſed ex præſcripto Canonum, ut ſuprà dictum. Sic etiam reus ad mortem damnatus, cùm, amiſſâ libertate, pœnæ ſervus effectus ſit, vel publicè condemnatus de crimine, quod infamiam irrogat, v. g. de furto, etiamſi violenter è manibus lictorum liberatus fuerit, ubique locorum manet infamis, aut pœnæ ſervus, *Bart. in l. Sunt quidam.* 17. *ff. de pœnis, & ibi DD. Abb. c. l. & Felin. ibid. n.* 5. *Laym. c. l.* & conſtat *ex l. Non poteſt.* 63. *ff. de furtis.*

Illud hîc addendum, quòd condemnatoriam ſententiam criminalem, quam Judex unius territorij in reum tulit, non poteſt Judex alterius territorij, in quo reus reperitur, exequi, niſi fuerit requiſitus à priore Judice: vel niſi Judex utriuſque territorij ſit ſub eodem Principe, vel, ſi ſint provinciæ ſeparatæ, tamen ſub eodem Præſide provinciæ, tunc alter Judex, etiam non requiſitus, ſententiam ab altero latam exequi poteſt, aliàs non, *Clarus in praxi crim. §. fin. q.* 96. *n.* 9.

LXIX. Aſſertio 2. Si alicui ob crimen pœna confiſcationis bonorum illata ſit, qui in diverſis territorijs bona poſſidet, tum diſtinguendum eſt; nam vel bona illa ſita ſunt in diverſis locis, ſeu territorijs, quæ tamen eidem domino, ſeu Magiſtratui immediatè ſubſunt: & tunc omnia bona ipſi domino utriuſque loci, ſeu territorij, ſive ipſius fiſco applicabuntur. Ut ſi Dux in ſua provincia habeat plura Regimina, ſeu Tribunalia, & Præſes unius Tribunalis, juxta ſtatuta provinciæ, venefico v. g. ibi deprehenſo inferat pœnam confiſcationis omnium bonorum: talis pœna extendetur etiam ad bona ſita in territorijs aliorum Tribunalium eiuſdem Ducis, & ſic omnia bona ſita in Ducatu fiſco Ducis applicabuntur. Vel bona Rei condemnati ſita ſunt in diverſis locis, ſeu territorijs, quæ tamen non eidem domino, ſeu Magiſtratui, ſed diverſis ſubſunt: & tunc, ſi pœna confiſcationis imponatur Reo, ex diſpoſitione Juris communis, ſive legis, quæ utrique loco, ſeu territorio communis eſt, dominus, ſeu Magiſtratus loci, in quo reus condemnatur, confiſcabit, ſibíque applicabit, tum omnia bona mobilia Rei, etiamſi ſint extra territorium illius, tum etiam illa bona immobilia, quæ reus poſſidet in territorio condemnantis, ſive pœnam confiſcationis inferentis: alter verò dominus, vel Magiſtratus confiſcabit, & occupabit alia bona immobilia ſita in ſuo territorio, dummodo ille dominus etiam habeat jus, ſeu poteſtatem confiſcandi bona: aliàs ſecus. Si verò pœna confiſcationis inferatur reo, non ex præſcripto legis communis, ſed ex ſpeciali lege, ſeu ſtatuto; tum non confiſcabuntur bona ſita, extra territorium confiſcantis, in quo viget illa lex, vel ſtatutum particulare, etiamſi idem eſſet dominus utriuſque territorij:

adeó-

Digitized by Google

adeóque idem fiſcus, ut ex communi ſententia docet *Clarus in pract. crim. §. fin. q. 78. n. 27.* ubi tamen ait, quod dictum de confiſcatione bonorum mobilium, ſe nunquam vidiſſe in praxi obſervari, *Farinac. tract. de hæreſi. q. 190. n. 166. Laym. de juriſd. ordin. concl. 27.*

LXX. Ceterùm, ſi juxta ſtatutum provinciæ, pœna confiſcationis bonorum decreta ſit, ob crimen aliquod, v.g. adulterij, an tale ſtatutum pœnale etiam afficiat, & extendatur ad criminoſos extraneos, & alioquin non ſubditos, qui tamen poſſeſſiones, ſeu bona intra territorium loci, in quo tale ſtatutum viget, obtinent, controvertitur. Affirmat *Innocent. in c. Poſtulâſti. 54. h. t. & Abb. ibid. n. 15. & 56.* eò, quòd verba ſtatuti in res, non in perſonas concepta ſint, ſive principaliter, & directè diſponant, non de perſonis, ſed de bonis, quæ ſunt in territorio Judicis, ſeu Magiſtratûs ſtatuentis ſita, licèt poſſideantur ab extraneis, & abſolutè non ſubditis, quoad perſonam ſuam. Sed oppoſitum verius videtur, quod tradit *Hoſtienſ. in cit. c. Poſtulâſti. col. 2. §. Quid ſi aliquis. & Io. Andr. ibid. num. 6. Laym. de juriſd. ordin. concl. 28.* Ratio eſt, quia, quomodocunque verba concipiantur, cùm tale ſtatutum criminis puniendi causâ ſit conditum, conſtat, illud, tum quoad intentionem ſtatuentium, tum in effectu (ad quæ potiùs attendi debet, quàm ad verba ſtatuti) pœnale eſſe: cùm igitur Magiſtratus non poſſit ob crimen punire extraneos non ſubditos, ſi in territorio illius non deliquerunt: conſequenter tale ſtatutum pœnale non poteſt afficere, vel obligare poſſeſſores bonorum extraneos, ſi in loco ſtatuti non deliquerunt; ſed Judex eorum, ubi domicilium habent, adiri debet, ut ab ipſo puniantur.

Et hinc etiam, ſi extraneus, qui in territorio alicujus domini, ſeu Magiſtratûs poſſeſſiones, ſeu bona habet, ſed alibi domicilium, extra territorium illius, offendat Magiſtratum illum, aut ſubditos eiuſdem, nõ poteſt is tenus propterea punire in poſſeſſionibus, ſeu bonis ſitis ſub ſua juriſdictione; ſed debet Magiſtratus ille priùs pro illata injuria petere ſatisfactionem ab offendente, aut eum coram ſuo Superiore, ſeu Judice convenire: qui, ſi ſatisfacere negligunt, tum demum poterit Magiſtratus offenſus invadere, & occupare bona offendentis ſita in ſuo territorio, donec ſatisfactum ſit; ut rectè docet *Innocent. c. l. & Hoſtienſ.* & poſt illos, *Laym. de juriſd. ordin. concl. 27.* quemadmodum etiam, ſi extraneus, & non ſubditus poſſeſſiones, ſeu bona habens in provincia, Principi tributa non ſolvat, poteſt Princeps, ſeu Magiſtratus loci, poſſeſſiones, ſeu bona eius in illo territorio ſita apprehendere, cùm pro tributis debitis realiter ipſi ſint obligata, *Innoc. & Hoſtienſ. locis citt.*

SECTIO III.

DE FORO COMPETENTE Clericorum.

§. I.

Quis ſit Iudex competens Clericorum?

LXXI. Aſſertio 1. Clerici conveniri non poſſunt, niſi coram Judice Eccleſiaſtico, videlicet Epiſcopo, qui eſt Judex ordinarius totius Diœceſis, *c. Si quis. 45. et c. Si Clericus. 46. cauſ. 11. q. 1.* quod eſt deſumptum ex Concilio Chalcedonenſi, *c. 9.* & refertur *in c. Si quis. 1. h. t.* ubi ſtatuitur: » Si quis Clericus (vel etiam laicus) negotium, id eſt, cauſam, ſeu litem habeat adversùs Clericum, ad proprium eius Epiſcopum cauſam deferre, eâq; priùs (id eſt, in prima inſtantia: nam per appellationem poteſt adiri Metropolitanus, *Hoſtienſ. hîc V. Prius.*) apud ipſum ventilari debet: quamvis partes cum conſilio (id eſt, conſenſu; non enim in hoc caſu ſufficit conſilium, *Gl. hîc V. Conſilio eiuſdem. & Hoſtienſ.*) Epiſcopi ſui, alios Judices (Eccleſiaſticos, *Gl. hîc V. Alios.*) ſibi deligere poſſint. Ratio eſt, quia quivis coram ſuo Judice conveniendus eſt, *c. Cùm ſit. 8. in princ. h. t.* nullus enim poteſt judicare aliquem, niſi aliquo modo ſit ei ſubditus per poteſtatem ordinariam, vel commiſſam, ſeu delegatam; ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 67. a. 1. in corp.* Epiſcopus autem eſt ordinarius Judex Clericorum ſuæ Diœceſis, *c. Cùm Epiſcopus. 7. de offic. ordin. in 6. et c. Pervenit. 39. cauſ. 11. q. 1.* ubi dicitur, ſi quis contra quemlibet Clericum cauſam habuerit, Epiſcopum ipſius adeat; ut aut ipſe cognoſcat, aut certè ab eo Judices delegati deputentur, vel per executorem partes arbitros eligere compellantur, ſi fortè uni parti ipſe Epiſcopus fuerit ſuſpectus, *Gl. ibid. in caſu.*

LXXII. Ubi notandum primò. Si Epiſcopus proprius committat, ſeu deleget alteri cauſam cognoſcendam, tum non requiritur partium conſenſus: quia poteſtas delegandi competit Judici ordinario ex lege, non ex partium voluntate, *Abb. hîc n. 4.* Verùm in hoc c. non eſt ſermo de delegatione cauſæ, ſed de prorogatione juriſdictionis in alienum Judicem; quam partes non poſſunt facere, ſine licentia, & conſenſu proprij Epiſcopi, neque etiam ſine conſenſu utriuſque partis litigantis, ſi ambæ præſentes ſint: ſed tunc eligitur Judex, vel Judices, communi conſenſu partium, *juxta hoc c.* Si verò altera pars abſens ſit, vel non concordet; tunc pars præſens petere poteſt Judicem unum, vel plures, ſalvo jure eum recuſandi; quo modo intelligi poteſt, *c. Cùm Raphaël. 35. de offic. deleg.* Aliàs enim iniquum eſt, ad petitionem unius partis tantùm, dari Judicem, *l. Obſervandum. 47. ff. de judic.* & ſic obſervari in Curia Romana, teſtatur *Gl. hîc V. Utraque pars.*

Notandum ſecundò. Clericus conveniri debet coram proprio Epiſcopo, ſive conveniatur à Clerico, ſive à laico: actor enim forum Rei ſequi debet, *c. Cùm ſit. 8. h. t. Hoſtienſ. hîc V. Si quis Clericus;* ubi ſupplet: *vel laicus:* & in cauſis tam civilibus, quàm criminalibus, *c. Inolita. 42. junct. Gl. V. Pontifice. et c. Placuit. 43. cauſ. 11. q. 1. Innoc. hîc V. Proprium.* nam negotium hoc loco accipitur pro cauſa, ſeu quæſtione, *Hoſtienſ. hîc V. Negotium.* negotium enim in cauſis, negotiatio in commercijs dicitur, *c. Forus. 10. §. Negotium infrà. de V. S.* Porrò Epiſcopus proprius Clerici conveniendi eſt, & dicitur is ordinariè, in cuius Diœceſi Clericus domicilium habet, ſive habitationem, animo ibi ſtabiliter permanendi: forum enim domicilij eſt generale, & univerſalius omnibus alijs, cum quibus concurrit, *c. Dilecti. 17. & ibi Gl. V. Domicilium. h. t.* Vel etiam is Epiſcopus, in cuius Diœceſi Clericus beneficium Eccleſiaſticum obtinet, reſidentiam perſo-

nalem poſtulans, eſt Epiſcopus proprius, ita, ut coram ipſo conveniri poſſit etiam de alibi geſtis; nam ibi contrahit domicilium, *c. Poſtulâſti. 14. h. t.* licèt ſit alterius Diœceſis, *& Arg. c. Cùm nullus. 3. de temp. ordin. in 6.* quod etſi loquatur de ordine, tamen idem eſt quoad juriſdictionem: nam qui non poteſt Clericum ordinare, nec judicare eum poteſt, *c. Nullus. 3. de paroch.* Si autem Clericus in alia Diœceſi, in qua non reſidet, beneficium habeat, tum in cauſis ad beneficium illud reſidentiam perſonalem non poſtulantis ſpectantibus, tantùm conveniendus eſt coram Ordinario illius Diœceſis, licèt alioquin ei abſolutè ſubjectus non ſit, *Abb. in cit. c. 1. n. 6. h. t.* poteſt etiam Clericus conveniri coram Epiſcopo originis propriæ, vel paternæ; licèt alibi domicilium habeat, ſi tamen ibi reperiatur, & exiſtat, *Arg. l. Incola. 29. ff. ad municip. Abb.* r. l. & patet ex ſuprà dictis *n. 10. & 11.* Item ratione contractûs, vel delicti, vel rei ſitæ, Clericus poteſt conveniri coram Epiſcopo loci, in quo contraxit, vel deliquit, vel res ſita eſt, *c. ult. h. t.* Quamvis propriè, & abſolutè ſubditus illius non fiat, *Abb. hic. in fine.* & patet etiam ex ſuprà dictis. Nomine autem Epiſcopi proprij hîc venit etiam inferior Prælatus non Epiſcopus; ſi tamen in loco aliquo juriſdictionem quaſi Epiſcopalem ex privilegio, vel conſuetudine habeat, *c. Cum contingat. 13. in fine h. t.*

LXXIII. Aſſertio 2. Epiſcopus eſt ordinarius Judex Clericorum ſuæ Diœceſis in prima inſtantia, ita, ut etiam Clerici exiſtentes in ſervitio Capituli Cathedralis, aut aliorum Clericorum ejuſdem Diœceſis, non apud eos, in quorum obſequio verſantur, ſed apud Epiſcopum tanquam ordinarium loci, ſi delinquant, accuſari debeant, & coram illo conveniri: niſi Capitulum Cathedrale, aut ij, in quorum obſequio Clerici delinquentes exiſtunt, per ſpeciale privilegium Sedis Apoſtolicæ, vel præſcriptam conſuetudinem in eos juriſdictionem acquiſierint. Ita habe-
» tur ſtatutum *in c. Cùm contingat. 13. h. t.* Nam Epi-
» ſcopus Belvacenſis quæſivit ex Papa Innocentio III.
» an, ſi Clerici deputati ad ſervitium Capituli Catho-
» dralis, vel aliorum Clericorum Diœceſis ſuæ, de-
» linquant, ſint cogendi reſpondere coram ipſo Epi-
» ſcopo; an verò coram illis, quibus ſerviunt, cùm illi
» hujuſmodi juriſdictionem ſibi vendicare conten-
» dant, licèt eos excommunicare non poſſint, vel aliàs
» coërcere? Reſpondit Papa, quòd coram Epiſco-
» po tanquam ordinario debeant conveniri, maximè
» ſuper ijs criminibus, quæ in Diœceſi commiſerunt;
» niſi fortè illi, quibus delinquentes inſerviunt, ex
» indulgentia, ſeu privilegio ſpeciali, vel conſuetu-
» dine hujuſmodi juriſdictionem ſibi vendicent.

LXXIV. Notandum primò. Spectato Jure communi, Epiſcopus ſolus eſt Judex ordinarius in tota Diœceſi, quoad delicta ibi commiſſa, excluſis alijs Prælatis inferioribus, *c. 1. de offic. jud. ord. c. 1. eod. in 6. c. De Perſona. 38. cauſ. 11. q. 1.* Quare neque Capitulum Cathedrale habet juriſdictionem in Clericos etiam ſubditos, ratione ſervitij, neque in ſingulos Canonicos, niſi conſuetudo aliud habeat; ut colligitur *ex c. Irrefragabili. 13. §. Exceſſus. de offic. ord.* & docet *Abb. hic n. 4.* Talis conſuetudo eſt in Germania; ubi Decani Eccleſiarum Cathedralium juriſdictionem habent in Canonicos, & Clericos Capitulo deſervientes, quorum correctioni Epiſcopi non ſe immiſcent, niſi Decani ſint negligentes, & officio ſuo deſint.

Notandum ſecundò. Non tantùm, ſi Clerici intra Diœceſin ſuam delinquant, ſed etiam, ſi extra Diœceſin, ob crimina alibi commiſſa, puniri poſſunt ab Epiſcopo proprio; ut docet *Abb. hic n. 6.* & alij communiter contra *Gl. hic V. Maximè*; quæ adverbium hoc explicat impropriè; ut idem ſit, quòd: *Tantùm*, quaſi extra Diœceſin commiſſa delicta à Clericis, Epiſcopus punire non poſſit, ſed tantùm commiſſa in Diœceſi: cùm tamen verba legis, ſeu conſtitutionis, ſine neceſſitate, ad impropriam ſignificationem trahi non debeant: conſtat autem adverbium: *Maximè*, non excludere, ſed potiùs includere id, cum quo alterum comparatur, & præfertur. v.g. ſi dicatur: in Quadrageſima jejunare debent, & tenentur, maximè Religioſi, & Clerici: non inde rectè infertur, laicos, & ſeculares non obligari lege jejunij. Itaque, etſi Clericus ſubditus delinquat, extra Diœceſin, vel in loco exempto in Diœceſi; ſortitur forum, & conveniri poteſt, ratione domicilij habitationis, coram Epiſcopo Diœceſano tanquam ordinario ſuo, de actu etiam alibi geſto, videlicet ratione delicti, vel contractûs alibi commiſſi, vel initi; vel ratione rei alibi ſitæ: eſt enim forum domicilium generale, & univerſalius alijs, *Abb. hic n. 6. & 7.*

LXXV. Notandum tertiò. Dominus, ratione ſervitij, non habet de Jure communi juriſdictionem ordinariam in eos, qui ipſi ſerviunt, ut patet ex hoc c. ſed tantùm poteſtatem quandam œconomicam, ſeu gubernativam. Quare, etſi dominus domûs, ſeu paterfamilias habeat poteſtatē leviter, & moderatè puniendi domeſticos ſuos, ſeu officiales ob delicta eorum, v.g. leviter caſtigandi, & verberandi, vel ad breve tempus detinendi in vinculis, vel includendi in carcere privato: non tamen poteſt judicialiter de eorum delictis, vel alijs cauſis cognoſcere, ob defectum juriſdictionis propriè dictæ; ſed id pertinet ad Magiſtratum loci. Idem eſt dicendum de patre, reſpectu liberorum; marito, reſpectu uxoris, *Abb. hic num. 20. Molin. tr. 3. de juſt. diſ. 2. n. 17. & 18. Laym. l. 5. tract. 10. p. 3. c. 2. n. 7.* de quo plura ſuo loco.

Notandum quartò. Duo ſunt, per quæ acquiri poteſt juriſdictio ordinaria, etiam à privato, videlicet ſpeciale privilegium, & conſuetudo legitimè præſcripta; per quæ etiam derogatur Juri communi, ut patet ex hoc c. *Gl. hic in notat. & V. Vel conſuetudine. & Abb. n. 5.* de quo plura alibi.

LXXVI. Aſſertio 3. Præter Epiſcopum Diœceſanum, ſunt etiam alij Prælati quidam inferiores Epiſcopo Judices ordinarij, qui ſcilicet, vel ex lege, aut conſuetudine vim legis habente, vel ex electione Collegij Eccleſiaſtici Regularis, aut ſecularis, juriſdictionem ordinariam, tam in foro interno, quàm externo in Collegium, ſive in Canonicos, & Clericos, qui ſunt de Collegio, vel in ſubditos Regulares exercent; uti ſunt Archidiaconus, Abbas, ſeu Prælatus Eccleſiæ Collegiatæ Regularis, vel ſecularis, & ſimiles. Idque ſumitur *ex c. Cùm ab Eccleſiarum. 3. de offic. jud. ordin.* & ibi tradit *Gl. V. Eccleſiaſtica ſententia; Innoc. ibid. V. Prælatis; & Imola num. 6.* & dictum ſuprà *l. 1. tit. 31. n. 76. arg. l. ult. C. de juriſd. omn. judic.* ubi dicitur, quòd is, qui præeſt alicui Collegio, ratione profeſſionis, vel negotiationis, juriſdictionem ordina-

tiam

riam in eos, qui ſunt de Collegio, habeat, ut declinari non poſſit, *Gl. ibid. V. Pertinet.* Simili ergo ratione Prælati Eccleſiarum Collegiatarum, quia ſunt capita, ſeu Rectores Eccleſiarum ſuarum, per electionem Capituli, ſeu Collegij, juxta Juris præſcriptum, conſtituti, & ab Epiſcopo confirmati, ſi non ſint exempti, juriſdictionem ordinariam habent, quia ex proprio munere Regimen ſuper alios obtinent in Clericos, quibus præſunt, ſeu præficiuntur.

LXXVII. Ubi notandum primò. Tales Prælati, ſpectato Jure communi, etiam poteſtatem excommunicandi habent Clericos ſibi ſubjectos, aliaſq; cenſuras Eccleſiaſticas inferendi; ut tradit *Gl. in cit. c. 3. V. Eccleſiaſtica ſententia. de offic. ordin.* quamvis non poſſint anathematizare, ſeu ſolemniter excommunicare, quod eſt proprium Epiſcopi, *Imol. ibid. n. 6. Innoc. in c. Quantò. 7. n. 2. & 3. eod.* Verùm in quibuſdam Diœceſibus conſuetudine receptum eſt; ut Prælati Eccleſiarum Collegiatarum ſecularium non habeant facultatem excommunicandi Clericos ſibi ſubditos.

Notandum ſecundò. Si hujuſmodi Prælati Eccleſiarum Collegiatarum ſeculariũ exempti non ſint, tum ipſorum ſubditi poſſunt conveniri coram Epiſcopo, vel coram immediato eorum Prælato, ita, ut in optione actoris ſit, coram quo ipſos convenire velit: ſicut enim, qui ſunt de Collegio alicujus licitæ, & approbatæ Profeſſionis, ſeu negotiationis, conveniri poſſunt in civilibus, coram ipſorum Rectore, & coram ordinario Judice loci *cit. l. ult. C. de juriſd. omn. jud.* ita & Clerici iſti poſſunt, ſaltē in civilibus, conveniri coram eorum Prælato, vel Ordinario loci. *Abb. in cit. c. Cùm contingat. n. 29. h. t.* quia Epiſcopus eſt ordinarius Judex Clericorum totius Diœceſis, adeóque cum omnibus alijs Prælatis inferioribus non exemptis concurrit in Iuriſdictione utriuſque fori, interni, & externi; præterquam ſi per ſpeciale privilegium, vel conſuetudinem legitimè præſcriptam Iuriſdictionem in Clericos acquiſiviſſent, privativè, ſeu excluſo Epiſcopo. *Laym. de juriſd. ordin. concl. 77. & dictum ſuprà l. 1. tit. 31. n. 45.*

LXXVIII. Notandum tertiò. Prælati inferiores Epiſcopo, ſi non habeant territorium proprium, ſive Tribunal fori contentioſi, ſed tantùm ipſis Juriſdictio competat in perſonas, quæ ſunt de Collegio, ſecundùm ſe, poſſunt eam exercere, ſive judicare in quovis loco Diœceſis: nam hoc ipſo, quòd illis, qui propriam Diœceſin, aut territorium non habent, conceditur Iuriſdictio in Diœceſi Epiſcopi, conſequenter etiam illis conceditur exercitium illius Iuriſdictionis in eadem Diœceſi, & ſic judicando extra propriam Eccleſiam, vel locum Præpoſituræ, non cenſentur violare territorium Epiſcopi, quia Iuriſdictio illorum reſpicit perſonas tantùm, & non locum: adeóque in quovis loco intra territorium, ſeu Diœceſin Epiſcopi exerceri poteſt in perſonas ſubditas. *Abb. in cit. c. Cùm contingat. n. 33. h. t.* ubi tamen addit, convenientius eſſe, ut intra terminos ſuæ Eccleſiæ, vel Præpoſituræ tantùm Iuriſdictionem contentioſam exerceant. Ex quo infertur, quòd alij Clerici, qui non ſunt de Collegio talis Prælati, ſi delinquant, vel contrahant intra fines Eccleſiæ, vel Prælaturæ ipſius, non ſortiantur ibi forum, ſed tantùm Epiſcopi loci, etiamſi ratione alicujus ſervitij eidem Prælato ſubeſſe dicantur. *Abb. cit. l. in 1. concl.* Quòd ſi verò Prælati Epiſcopo inferiores habeant proprium territorium ex ſpeciali Iure, v. g. privilegii, vel conſuetudinis præſcriptæ, etiamſi aliàs non ſint exempti, ſed ſubjecti Epiſcopo Diœceſano, tum ſolùm intra fines illius territorij judicialiter cognoſcere, ſeu procedere poſſunt, non extra illud; quia violarent territorium Epiſcopi, vel alterius, qui ibi territorium habet, niſi ex ejuſdem conſenſu, ſeu licentia ibi Iudicium exercerent, *Abb. c. l. n. 33. & 34.*

Notandum quartò. Magnum, quoad Juriſdictionem exercendam in ſubditos, diſcrimen eſt inter Abbates, ſeu Prælatos regulares, & Prælatos, ſeu Præpoſitos ſeculares Epiſcopo inferiores, qui non ſunt exempti: nam iſti etſi judicialiter cognoſcere, & procedere poſſint in cauſis civilibus Clericorum ſibi ſubjectorum; ita tamen, ut etiam coram Epiſcopo loci in ijs cauſis conveniri poſſint, & præventioni ſit locus: non tamen poſſunt judicialiter cognoſcere crimina eorum, ſaltem gravia, & publicè ſcandaloſa, præſertim, quæ depoſitionem merentur, ſed ad Epiſcopum judicialis cognitio, & eorum punitio pertinet; ut dictum ſuprà *l. 1. tit. 31. n. 127. Abb. in cit. c. Cùm contingat. n. 33. in 4. concl.* Quamvis ipſe putet, quòd Prælati ſeculares inferiores judicialiter de criminibus ſuorum Clericorum cognoſcere non poſſint, etiamſi ea depoſitionem non mereantur. At verò Prælati Regulares, etiam non exempti, & civiliter, & criminaliter cognoſcere poſſunt, & judicare de cauſis, & criminibus Clericorum, ita, ut cognitio, & punitio primo loco, & per ſe loquendo, ad eos ſpectet, non ad Epiſcopum loci, niſi ſint crimina graviora, quæ depoſitionem expoſcant. *Abb. c. l. in concl. 3.* Ratio differentiæ eſt, quia Monachi, aliique Regulares, ratione editæ Profeſſionis, & votorum, magis ſunt ſubjecti, & perſonaliter obſtricti ſuis Prælatis Regularibus, quàm Clerici ſeculares ſuis Prælatis immediatis inferioribus Epiſcopo: ideóque Prælati Regulares ſuos Religioſos delinquentes poſſunt capere, & coërcere, ubicunque locorum reperti fuerint; non item Prælati ſeculares inferiores Clericos ſeculares, *Abb. in cit. c. Cùm contingat. n. 29.* & patet ex alibi dictis.

LXXIX. Ceterùm illud hoc loco addendum, quamvis Epiſcopus ſit Judex ordinarius totius Diœceſis, ita, ut in quolibet loco ſui Epiſcopatûs pro Tribunali ſedere, & Ius dicere poſſit. *c. Cùm Epiſcopus. 7. de Offic. ordin. in 6.* non tamen poteſt Juriſdictionem contentioſam exercere in Diœceſi aliena. *c. Epiſcopum. 7. & duob. ſeqq. cauſ. 9. q. 2. c. Placuit. 27. & c. ſeq. cauſ. 7. q. 1. & habetur etiam in Clement. Quamvis. unic. in princ. h. t. & ibi Gl. V. Iuriſdictionem.* Quia Epiſcopus extra Diœceſin, ſive territorium ſuum, eſt adinſtar privati, ita, ut in aliena Diœceſi Juriſdictionem contentioſam exercere non poſſit, niſi inter ſubditos volentes, & ex conſenſu Judicis illius territorij: quia Juriſdictio cohæret loco, ſeu territorio, ideóque poſtquam Epiſcopus Diœceſin ſuam eſt egreſſus, amittit illam quoad exercitium, etſi habitu retineat. *Gl. in cit. Clement. in caſu, junctâ Gl. marg. lit. A.*

Excipi debet, niſi Epiſcopus ex Diœceſi ſua expulſus ſit; tum enim in vicina Jus dicere poteſt ſuis Diœceſanis; ut conſtat ex *cit. Clement. unic.* Ubi » Epiſcopis expulſis, ita, ut non audeant in ſuis civi- » tatibus, vel Diœceſibus, aut earum parte aliqua, » pro- »

propter metum perſequentium, reſidere: nec Iuriſdictionem (contentioſam, *Gl. hic V. Iuriſdictionem*) ad ſe ſpectantem per ſe, vel per alium exercere: (ſi ergo per alium poſſint in propria, non poſſunt in aliena judicialiter procedere. *Gl. hic V. Per alium*) ne injuria ipſorum Eccleſijs irrogata maneat impunita, conceditur, ut in civitatibus, vel locis inſignibus alienæ Diœceſis ſuæ Diœceſi vicinioribus, in quibus ſecurè morari poterint, & Iuriſdictionem ſuam liberè exercere, contra expulſores ſuos, eorum Conſiliarios, & fautores, liberè procedere poſſint, prout juſtitia poſtulaverit, dummodo hujuſmodi civitates, vel loca (viciniora, in quibus Epiſcopi expulſi habitare, & Ius dicere poſſunt) eiſdem quoque expulſoribus, & Conſiliarijs, ac fautoribus eorum ſint ſecura, & ipſi perſonaliter, vel ad domum habitationis, ſi talis citatio tutè fieri valeat; alioquin publicè in Eccleſia Cathedrali loci, vel domicilij eorundem, citati fuerint. Si verò dicti Epiſcopi non audeant ſuos expulſores, eorúmque Conſiliarios, & fautores dicto modo (ſcilicet perſonaliter ad domum habitationis, vel in Eccleſia Cathedrali domicilij) citare; vel ipſi malitioſè impediant, ne poſſint ſic citari: tum licitum ſit eiſdem Epiſcopis illos citare in pluribus diebus Dominicis, vel Feſtivis, cùm populus convenerit ad Divina; ut citatio veriſimiliùs ad illos perveniat, vel citari faciant in Eccleſijs civitatum, vel locorum inſignium alienæ Diœceſis: & procedant contra illos, ſi citati, aſſignato ipſis peremptorio termino, comparere noluerint coram eiſdem Epiſcopis, ac ſi aliàs legitimè citati fuiſſent.

Eiſdem inſuper Epiſcopis conceditur, ut, ſi per ſe, vel per alium, in ſuis proprijs Diœceſibus id facere non audeant, vel non poſſint, in alienis Diœceſibus, in quibus moram traxerint, inter ſuos ſubditos poſſint omnimodam Juriſdictionem (Eccleſiaſticam, ſeu ſpiritualem, & temporalem, civilem, & criminalem: nomine enim Juriſdictionis genericè ſumptæ, non tantùm ſimplex Iuriſdictio, ſed etiam merum, & mixtum imperium comprehenditur. *Gl. hic V. Omnimodam.*) exercere; ita tamen, ut ſubditi, qui expulſores, vel eorum Conſiliarij, & fautores non ſunt, ultra duas dictas (vulgares) à fine ſuæ Diœceſis non trahantur. Requiritur tamen præterea, ut Epiſcopi expulſi à Diœceſanis locorum (id eſt, ijs, qui in loco illo Juriſdictionem Epiſcopalem, vel quaſi habent, etſi Epiſcopi non ſint, dummodo illam habeant ibi, excluſis Epiſcopis. *Gl. hic. V. Diœceſanis, & Abb. n. 15.*) in quibus moram traxerint, petant licentiam in præmiſſis; quam ſi obtinere non potuerint, nihilominus procedant (virtute hujus Conſtitutionis.) Sanè, ſi Epiſcopi expulſi aſſerant, quòd in ſua Diœceſi prædictos non fuerint auſi perſonaliter, vel ad domum, vel publicè in eorum Eccleſia Cathedrali citare, vel quòd malitioſè impediverint, ne ſic citari potuerint: aut quòd in ſuis Diœceſibus per ſe, vel per alium Juriſdictionem contra ipſos exercere nequeant, ſtandum eſt ſuper his ſimplici eorum aſſertioni: caveant tamen, ne contra conſcientiam ſuam mendacium doloſè proferant, aut quid confingant. Porrò, Epiſcopi vicini ſententias, & proceſſus, quos Epiſcopi expulſi, in præmiſſis caſibus, in alijs Diœceſibus fecerunt, per ſuas Diœceſes curent denunciari, ſi ab eis fuerint requiſiti. Denique per præmiſſa nullum generetur præjudicium Epiſcopis, vel Diœceſanis locorum, quantumvis prædicti Epiſcopi ſic expulſi, per longum tempus etiam immemoriale, Juriſdictionem in Diœceſibus alienis exercuerint.

LXXX. Pro explicatione hujus Conſtitutionis Concilij Viennenſis, Notandum primò, quòd gratia, ſeu privilegium in ea conceſſum non habet locum in Prælatis Epiſcopo inferioribus; competit tamen Epiſcopis electis, & confirmatis, etſi nondum conſecrati ſint. *Gl. hic V. Epiſcopis, & Abb. n. 2.* Ubi generalem doctrinam tradit, quòd diſpoſitio etiam favorabilis, ſeu privilegium conceſſum Epiſcopis, ratione Epiſcopalis Iuriſdictionis, competat etiam Epiſcopis electis, & confirmatis tantùm, ut in caſu hujus Clement. ſi verò conceſſum ſit ad decorem, ſive in favorem Epiſcopalis dignitatis, & Ordinis, tum non extenditur ad Epiſcopos confirmatos tantùm, niſi ſint etiam conſecrati.

Notandum ſecundò. Si Epiſcopus expulſus in loco exempto ſuæ Diœceſis ſecurè poſſit Ius dicere, quia à Prælato exempto recipitur ad ſedendum ibi pro tribunali; tum non poterit in aliena Diœceſi judicialiter procedere: adeóque ceſſat diſpoſitio hujus Conſtitutionis, quia locus exemptus dicitur eſſe in Diœceſi Epiſcopi, & pars illius: nam etiam exempti quoad aliqua ſunt ſubditi Ordinarijs locorum, in quibus degunt, *Gl. hic V. Aut earum parte. Abb. ibid. n. 4. & 5.* ex quo infert, quòd, ſi Epiſcopo conceſſum ſit privilegium, ut poſſit aliquid facere in ſua Diœceſi, extendatur etiam ad locum exemptum, ſitum in ſua Diœceſi; ita, ut idem facere poſſit etiam in illo.

Notandum tertiò. Per expulſionem Epiſcopi ex propria ſede, ſeu Diœceſi, irrogatur injuria Eccleſiæ illius, quam poteſt is hac ratione vindicare, etſi non propriam. *Gl. hic V. Eccleſiis. Abb. n. 5.*

Notandum quartò. Privilegium hoc loco conceſſum Epiſcopis expulſis, non tantùm competit ijs, qui realiter, & actu ſunt ex poſſeſſione ejecti, ſed etiã, qui venientes ad propriam Diœceſin non ſunt admiſſi. *Gl. hic V. Expulſores. & Abb. n. 7.*

Notandum quintò. Etſi aliàs regulariter citatio judicialis non poſſit fieri die feriato. *c. 1. & ult. de Feriis.* eſt tamen hic caſus ſpecialis, & exceptus, nempe ut citatio per edictum eò faciliùs pervenire poſſit ad notitiam citati. *Gl. hic V. Feſtivis. Abb. n. 9.* ubi ait, idem dicendum in alijs cauſis, in quibus eadem ratio locum habet.

Notandum ſextò. Appellatione ſubditorum Epiſcopi intelliguntur non ſolùm Clerici, ſed etiam Laici, qui etiam ſunt ſubditi in ijs, quæ de Jure, vel conſuetudine ſpectant ad forum Eccleſiaſticum. *Gl. hic V. Subditos. & Abb. n. 11. arg. c. Irrefragabili. 13. in princ. de offic. jud. ordin.* Non tamen poteſt Epiſcopus expulſus in aliena Diœceſi judicialiter cognoſcere, ac procedere, ſi extraneus, ſive non ſubditus agat contra ſubditum: quia non eſt ipſi conceſſa facultas cognoſcendi in aliena Diœceſi, niſi inter ſubditos. Actor autem extraneus litigando in Iudicio non fit ſubditus Iudicis. *Gl. hic V. Subditos. & Abb. n. 12.* qui tamen addit; etſi ſpectato verborum rigore id verum ſit, ratio tamen legis videtur habere locum etiã,

ſi ex-

ſi extraneus velit convenire ſubditum Epiſcopi expulſi, nempe propter defectum juſtitiæ. Non tamen appellatione ſubditorum in materia ſtricta, qualis eſt in propoſito, veniunt illi, qui ſortiuntur forum ratione delicti, vel contractûs tantùm; quia non ſunt propriè ſubditi, ſed illi ſolùm, qui ſortiuntur forum ratione domicilij, & ſunt abſolutè ſubditi. *Gl. hîc. V. Subditos. in fine, & Abb. n.* 13.

Notandum ſeptimò. Epiſcopi expulſi non poſſunt judicialiter cognoſcere in aliena Diœceſi, niſi priùs petitâ licentiâ à Diœceſania locorum; aliàs proceſſus eſſet nullus: non autem requiritur, ut ſit obtenta; quia, ſi denegaretur, id cederet in præjudicium aliorum: qualem licentiam non poteſt dare Vicarius Epiſcopi ex vi generalia officij, maximè præſente Epiſcopo. *Gl. hîc V. Diœceſanis.* Quòd ſi Diœceſani præſentia haberi non poſſit, neque peti debet licentia illius. *Abb. hîc n.* 17.

§. II.

In quibus caſibus in ſpecie, Clerici coram Iudice ſeculari conveniri non poſſint, & in quibus poſſint.

Sunt quidam caſus ſpeciales, de quibus dubium eſſe poteſt, utrùm Clerici in illis conveniri poſſint coram Judice ſeculari, an non: quos hoc §. proponemus.

LXXXI. Aſſertio 1. Generatim loquendo, nullus Judex ſecularis poteſt per ſe judicare, vel condemnare Clericos, ſeu perſonas Eccleſiaſticas; ut habetur in *c. Nullus.* 2. *h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio Pariſienſi, ubi decernitur. Nullus Judicum (ſecularium, *Gl. hîc V. Iudicum*) Presbyterũ, Diaconum, aut quemcunque Clericum, vel Minores Eccleſiæ, ſine permiſſu Pontificis, vel Epiſcopi, conſtringere, aut condemnare præſumat. Quòd ſi fecerit, ab Eccleſia Dei, cui injuriam irrogavit, tam diu ſit ſequeſtratus (per excommunicationem) donec reatum ſuum agnoſcens, ſe emendârit. Ratio eſt, quia Laicus uſurpans ſibi poteſtatem conceſſam in perſonas ſacras, & Eccleſiaſticas, eas ad tribunal ſuum trahendo, judicando, vel condemnando, irrogat injuriam Eccleſiæ, & contra Iura Divina pariter, & humana ſacrilegium committit; ideóque excommunicationem incurrit. Conſentit. c. *Nullus.* 2. *cauſ.* 11. *q.* 1.

LXXXII. Notandum Primò. Quamvis Judex ſecularis per ſe, & propriâ auctoritate non poſſit judicare, vel condemnare perſonam Eccleſiaſticam, poteſt tamen ex conſenſu ſaltem tacito Epiſcopi; ut colligi videtur ex hoc c. ibi: *Sine permiſſu Pontificis, ſeu Epiſcopi.* ergo à contrario ſenſu cum permiſſione Epiſcopi poteſt. Verùm *Gl. hîc V. Eod.* dicit, quòd hîc vacat, ſeu locum non habet argumentum à contrario ſenſu: nam ex eo, quòd ſecularis ſine permiſſu Epiſcopi, non poſſit Clericum diſtinguere, vel coërcere, aut judicare, non ſequitur: ergo id poteſt, Epiſcopo permittente. quia à contrario ſenſu arguere non licet, quando contrarium illius reperitur in Iure ſtatutum, ſicut in hoc caſu; cùm certum ſit, Judicem ſecularem non poſſe judicare Clericum, etiam ex delegatione, ſeu conſenſu Epiſcopi, c. *Significàſti.* 18. *in fine. h. t.* niſi in certis caſibus; ideóque *Innocent. hîc & Hoſtienſ. V. Sine permiſſu Epiſcopi.* dicunt, ſupplendum eſſe, maximè, quia nec cum permiſſu Epiſcopi Judices ſeculares id poſſunt. Secundò alia expoſitio hujus c. eſt, quòd nullus Judicum ſecularium, vel etiam Eccleſiaſticorum extraneorum, qui nullam Iuriſdictionem in Clericos alienos habent, poſſunt illos judicare, vel condemnare, ſine permiſſu, ſeu conſenſu Epiſcopi eorum proprij; cùm hujus tamen conſenſu poſſunt. *cit. c. Significàſti. Innoc. & Hoſtienſ. hîc.* Tertiò alij dicunt, quòd illa verba: *Sine permiſſu Epiſcopi*, referenda ſint ad Minores Eccleſiæ, ſive qui ſerviunt Eccleſiæ, & Clerici non ſunt; nam hi, cum conſenſu, poſſunt conveniri coram Judice ſeculari, & ab eo judicari. *Jo. Andr. hîc n.* 4. *& Abb. n.* 12. Sed de his poſtea. Quartò. Aliqui ſic exponunt: *ſine permiſſu Pontificis*, id eſt, Papæ, qui ſolus poteſt cõcedere, ut Iudex Laicus diſtringat, vel condemnet Clericos, *Hoſtienſ. hic V. Pontificis. Io. Andr. n.* 3. *Abb. n.* 12. Vel denique poteſt Laicus ex delegatione Epiſcopi cognoſcere cauſas merè civiles. *Io. Andr. hic. n.* 6. *& Abbas c.* 6.

Notandum ſecundò. Per Minores Eccleſiæ, ſecundùm *Gl. hîc. V. Minores.* intelliguntur Scholares, ſive ſervientes Eccleſiæ deputati ad ejus obſequium, & privilegio fori Eccleſiaſtici gaudere cenſentur: vel potiùs intelliguntur Laici oblati, id eſt, qui edito voto ſimplici continentiæ, ad perpetuum alicujus Eccleſiæ ſervitium ſe addixerunt, de quibus fit mentio in *Clement.* 1. *in fine de decimis.* & hi, cùm ſint perſonæ Eccleſiaſticæ privilegio exemptionis, ſeu fori Eccleſiaſtici gaudent, licèt non ſint propriè Religioſi. *Laym. l.* 1. *tr.* 5. *p.* 2. *c.* 5. *n.* 4.

Notandum Tertiò. Judex laicus, per ſe conſtringens, judicans, vel condemnans Clericum, incurrit excommunicationem, vel per ſententiam ferendam; ut vult *Gl. fin. hîc.* vel, quod probabilius eſt, ſententiæ latæ, ſive ipſo facto: nam iſto loquendi modo: *Sit excommunicatus, ab Eccleſia præciſus, ſequeſtratus &c.* ſignificatur ſententia lata; ut tradit *Gl. Communiter recepta in c.* 2. *§. Inhibemus. V. Innodatur de hæret. in* 6. niſi ex alijs Juribus conſtet, excommunicationem non inferri ipſo Iure; cùm tamen in propoſito caſu per alia Jura declaretur, hanc excommunicationem eſſe latæ ſententiæ; ut conſtat ex c. *Si quis ſuadente.* 29. *cauſ.* 17. *q.* 4. *c. Nuper.* 29. *de ſent. excomm. & alijs Abb. in cit. c.* 2. *n.* 13. *h. t.*

LXXXIII. Porrò, quod dictum eſt, nullum Judicem ſecularem poſſe judicare, vel conſtringere, aut condemnare Clericos, id extenditur primò. Tametſi coram Judicibus ſecularibus, contra perſonas Eccleſiaſticas, propria earum Confeſſio, inſtrumenta, aliæque probationes liquidæ ſint exhibitæ, ac productæ; non tamen poſſunt Judices ſeculares facere, vel imperare executionem; alioquin, ſi Clericos ad ſolvendum debita etiam liquida compellere præſumat, tanquam violatores Eccleſiaſticæ immunitatis, ab Ordinarijs locorum per cenſuras coërcendi ſunt; prout habetur *in c. Seculares.* 2. *h. t. in* 6. Ubi decernitur, ut Judices ſeculares, qui perſonas Eccleſiaſticas ad ſolvendum debita, ſuper quibus coram ijſdem ſe-

„ cularibus Judicibus exhibentur litteræ (propriæ „ illarum perſonarum Eccleſiaſticarum, in quibus „ ſuo Chirographo, vel ſigillo authentico munitis „ confitentur debita) vel aliæ probationes producun- „ tur, damnabili præſumptione compellunt, cùm ta- „ men nulla ipſis in hac parte Iuriſdictio competat, „ ab hujuſmodi temeritate per locorum Ordinarios „ cenſuris Eccleſiaſticis compeſcantur. Ratio af- fertur in textu, quia laici nullam Iuriſdictionem ha- bent in Clericos, aliáſque perſonas Eccleſiaſticas, etiam in civilibus cauſis, quibus nulla de Eccleſiaſti- cis facultatibus, ſeu rebus aliquid diſponendi attri- buta facultas eſt. *c. 1. diſ. 96.* Ideóque nec probatio- nes recipere, nec ſecundùm receptas, quippe ab in- competente Judice, executionem facere poſſunt. *arg. c. At ſi Clerici. 4. Supr. de Iudic. Io. Monach. hîc, & Franc. n. 1.*

LXXXIV. His addendum primò. Licèt ſen- tentia contra Clericum lata ſit à Judice Eccleſiaſtico, adeóque ſuo, & competente; non tamen poteſt Ma- giſtratus ſecularis eam exequi, ſine mandato, ſeu commiſſione Judicis Eccleſiaſtici, propter defectum Iuriſdictionis in exequendo; nam etiam executio eſt actus judicialis, *Anchar. hic in princ.* Et hinc, ſi Judex ſecularis attentet executionem ſententiæ, vel ſtatuti contra Clericum, v. g. captis pignoribus, vel ſeque- ſtratis, ſeu arreſtatis bonis illius, ſequeſtrum non va- let, cùm auctoritate Iudicis ſecularis nulla executio fieri poſſit in bonis Clericorum. *Franc. hîc n. 5.* ubi ait, Bononienſes tale ſtatutum habuiſſe, ſed poſtea re- vocatum fuiſſe, tanquam illicitum, & invalidum.

Quòd ſi Judex laicus perſonaliter conſtringeret, vel vi illatâ compelleret Clericum ad ſolvenda debi- ta, tum ipſo facto excommunicationem incurreret, *c. Si quis. 29. cauſ. 17. q. 4. Gl. hîc, V. Compellunt.*

Addendum ſecundò. Judex Eccleſiaſticus poteſt ex officio compellere per cenſuram Eccleſiaſticam Iu- dicem ſecularem, ne contra Clericum judicet in cau- ſa civili; ut ſumitur ex hoc c. quia per hoc offendit Clericum, & infert ei injuriam, imò toti Ordini Cle- ricali, in cujus favorem eſt conceſſum privilegium fo- ri; & ſic committit ſacrilegium, ob quod ſubjicitur foro Eccleſiæ, *Anchar. hîc not. 4. & Franc. n. 3. not. ult.* ubi addunt, aliud eſſe, ſi quis offendat ſubditum laicum alterius Domini, vel Magiſtratûs; tum enim non poteſt conveniri coram illo, quamvis Dominus poſſit agere contra offendentem coram Iudice ſuo.

LXXXV. Extenditur ſecundò ſuprà poſita aſſertio, quòd per nullam conſuetudinem, etiam im- memorialis temporis, poſſit induci, aut cohoneſtari, ut Clerici, ſive in civilibus, ſive in criminalibus cau- ſis, coram Judice ſeculari conveniantur, cùm id SS. Canonibus, & Imperatorum Decretis repugnet; ut conſtat ex *c. Clerici. 8. junctâ Gl. V. Conſuetudine ſupr. de judic.* ubi, licèt ſolùm ſermo ſit de cauſa criminali, tamen idem dicendum eſt de cauſa civili; ut ex com- muni docet *ibid. Abb. n. 6.* Ratio eſt, quia, ſicuti per legem ſecularis Magiſtratûs non poſſunt tolli ſtatuta Canonum, præſertim quæ diſponunt circa materiam propriam, videlicet Eccleſiaſticam, cujuſmodi eſt, ut ſacræ, & Eccleſiaſticæ perſonæ, non ad ſeculare fo- rum trahantur, ſed ad proprium, & Eccleſiaſticum: quia, cùm ſecularis Magiſtratus ſit inferior, & ſubor- dinatus Eccleſiaſtico, non poteſt ejus decreta tollere, ſed potiùs ea obſervare debet. Ita nec per conſue- tudinem ſecularium (ſi ea nixa non ſit privilegio, ſeu conceſſione Sedis Apoſtolicæ; ut poſtea dicetur) ab- rogari poteſt lex Canonica de exemptione Clerico- rum à Juriſdictione ſeculari: quia conſuetudo eſt al- tera lex, ſeu ſimilem legis originem, & obligationem habet, *l. de quibus. 32. 32. ff. de legib.* Ac proinde, qui legem ferre non poteſt, neque Ius conſuetudinis in- troducere poteſt, propriâ ſcilicet auctoritate, & ſi le- giſlator non permittat, vel prohibeat; ut conſtat ex alibi dictis. Accedit, quòd hoc privilegium ex- emptionis Clericorum à poteſtate ſeculari etiam De- cretis Imperatorum confirmatum ſit; ut conſtat ex *Auth. Ut Clerici apud proprios Epiſcopos &c. §. Si verò collat. 6. nov. 83. Auth. Caſſa. C. de SS. Eccleſ. Auth. Statuimus. C. de Epiſcop. & Cleric.* ubi is, qui trahit Clericum ad Iudicium ſeculare, privatur Iure ſuo, tam in civili, quàm in criminali cauſa: nam, cùm Eccleſiæ vaſa, veſtes, & aliæ res Deo ſacratæ exemptæ ſint à ſe- culari poteſtate, multò magis erunt perſonæ ſacræ, Deóque dicatæ.

Sed neque per conſuetudinem immemorialem derogari poteſt exemptioni Clericorum, ſi ea ſola ſit, & nullo titulo, ſeu privilegio ſaltem præſumpto S. Pontificis adjuvetur; tum quia hoc ſecluſo, laicus in- capax eſt Juriſdictionis ſpiritualis, & conſequenter nunquam eam præſcribere poteſt, cùm incapax poſſi- dendi, ſit incapax præſcribendi. *c. Cauſam. 7. de præ- ſcript.* ut ex communi docet *Abb. in cit. c. Clerici. n. 5. & 6. de judic. Laym. l. 4. Theol. mor. tr. 9. c. 10. n. 1.* Tum quia talis conſuetudo eſt contra libertatem Ec- cleſiaſticam, & eſt irrationabilis, ac invalida, cui SS. Canones ſemper reſiſtunt, ita, ut nunquam præſcribi poſſit.

LXXXVI. Aſſertio 2. Deveniendo nunc ad caſus magis ſpeciales, Clerici, aliæque perſonæ Eccle- ſiaſticæ, non ſolùm in actionibus perſonalibus, v. g. ex mutuo, emptione &c. non poſſunt conveniri co- ram Judice ſeculari, ſed neque in cauſis, ſeu actioni- bus realibus; ut docet *Abb. in c. Eccleſia. 10. n. 22. de conſtit.* ubi contrariam ſententiam ait eſſe falſam, & *in c. Qualiter, 17. n. 8. de Iudic. Marant. de ord. Iudic. p. 4. diſ. 11. n. 2. Farinac. in praxi crimin. l. 1. de inqui- ſit. tit. 1. q. 8. n. 21.* & plerique Canoniſtæ; licèt con- trarium, quòd, quando cauſa realis eſt inter Clericum, & Laicum, ea tractari debeat coram Iudice laico, in Camera Imperiali receptum eſſe, teſtetur *Gail l. 1. ob- ſerv. 37. n. 4. & Mynſing. cent. 1. obſ. 22.* Sed prior, & communior ſententia probatur ex *c. Si Clericus. 5. h. t.* ubi per ſenſum contrarium colligitur, quòd ſu- per re Eccleſiæ, vel Clerici, laicus conveniri poteſt coram Judice Eccleſiaſtico, ſi conſtet, rem eſſe Eccle- ſiæ, vel Clerici, idque adverſarius non neget; ut ex- plicat *ibid. Abb. n. 1. & 2.* Ergo multò magis, quan- do Clericus eſt reus, & convenitur ſuper aliqua re, ſi- ve actione reali, conveniri debet coram Iudice Eccle- ſiaſtico. Item probatur ex *c. fin. ſupr. de judic.* ubi ha- betur, quòd, ſi Clericus Iudicio poſſeſſorio egit con- tra laicum coram Iudice ſuo, videlicet ſeculari, eo fi- nito, non cogatur reſpondere ſuper Iure proprietatis apud eundem Iudicem; ſed debet conveniri coram ſuo Judice, nempe Eccleſiaſtico: quia, licèt regulari- ter cauſa poſſeſſionis, & proprietatis ſub eodem Iudi- ce tractari, & terminari debeat, ne cauſæ continentia

divida-

dividatur, *juxta l. Nulli.* 10. *C. de judic.* Judex enim, qui cognoſcit de poſſeſſione, totam cauſam citiùs expedict, cùm in ea jam inſtructus ſit; ut notat *Abb. in cit. c. fin. n.* 15. id tamen failit, ſi oeceſſitas cogat cauſam dividere, ſeu ad diverſns Judices deferre: noo enim propter accideotale illud commodum, quia prior Judex meliùs ioſtructus eſſe ceoſetur, majus aliquod incommodum admitti debet, ut videlicet aliquis ad forum alienum trahatur, præſertim Clericus ad forum ſeculare, contra immuoitatem Eccleſiaſticam; ut limitat Gloſſator *Bart. in cit. l. Nulli.* & ipſe *Bart. in l. In commodato.* 17. §. *Duabus. n.* 2. *ff. commod.* Neque etiam in propoſito locum habet reconventio, quæ cum cauſa conveotionis in eodem loco fieri debet, *l. Cùm Papinianus.* 14. *C. de ſentent. & interloc. omn. jud.* nam hîc cauſa poſſeſſioois non erat finita: reconventio autem fieri debet, durante eodem judicio, *Abb. in cit. c. ult, n.* 14. Si ergo Clericus, qui judicio poſſeſſorio egit, coram Judice ſeculari, oon poteſt coram eodem conveniri ex cauſa proprietatis, licèt hæc coonexa ſit cum cauſa poſſeſſioois; multò minùs cooveoiri poterit coram Judice ſeculari, quaodo non dividitur cauſarum cootineotia, ſed ſimplici actiooe reali conveoitur Clericus; ut argumentatur *Abb. in cit. c. Qualiter. n.* 8. *de judic.*

LXXXVII. Nonobſtat, quòd in actiooe reali perſona oon dicitur obligata, ſed res, §. *Omnium Inſtit. de actionib.* ideòque non trahitur in judicium ſeculare perſona Eccleſiaſtica, ſed res ipſa, ut ait *Gail. c. l.* Nam ſic Clerici traherentur ad forum civile, ſaltem iodirectè, & in conſequentiam; ut notat *Abb. in cit. c. Eccleſia. n.* 22. *de conſtit.* cùm fieri non poſſit, ut Judex de rebus, ſeu bonis alicujus proceſſum judiciarium formet, & ſenteotiam ferat, oiſi perſonam ipſam citando, examinando, eidem præcipieodo; adeòq; oiſi etiam juriſdictionem in illam exerceat: ergo, ſi perſona ſit exempta à juriſdictiooe alicuius; conſequenter etiam res, ſeu booa ipſiusexempta ſuot, oiſi per ſe, & propriam ſibi realem obligationem habeant; ut bene notat *Laym. l.* 4. *tr.* 9. *c.* 5. *n.* 1. Idque confirmatur ex *Authent. Statuimus. C. de Epiſc. & Cleric.* ubi ſtatuitur; ut oullus Eccleſiaſticâ perſonâ in criminali quæſtione, vel civili trahere ad judicium ſeculare præſumat: certum autem eſt, quòd cauſa realis ſit civilis, *Abb. in cit. c. Qualiter, n.* 8. Quare neque ratione rei, ſive actione reali cooveoiri poſſuot Clerici coram Judice ſeculari, ita, ut ipſæ perſonæ cogaotur ad comparendum: nam, ſi Judex ſecularis in actionibus realibus juriſdictionem haber io Clericos, ita, ot hi coram ipſo conveniri poſſint, ſeqoitur, quòd ooo tantùm eos io his cauſis citare, ſed etiam contumaces declarare, punire, & ad obſervationem ſententiæ cootra ipſos latæ compellere poſſit. conſequens autem apertè repugoat SS. Caoonibus, ſecundùm qoos, Clerici omnino exempti ſunt à juriſdictione ſeculari. Seq. probatur, quia omnis juriſdictio vim coactivam, ſeu coërcitionem aliquam habere debet; alioquin inanis eſſet, & illuſoria, *juxta l. ult. ff. de offic. eius, cui mand. eſt juriſd.*

Neq; etiam obſtat, quòd quis ſortiatur forum loci, ubi res ſita eſt; & conſequenter Clericus, ratione rei ſitæ in territorio laici, conveniri poterit coram laico Judice. Nam reſpoodetur, id limitandum eſſe; niſi perſona privilegiara, & omnioo exempta ſit: ſicut exempti ſuot Clerici à foro ſeculari; tunc enim locum habet regula, quæ habetur *in l. ult. C. Ubi in rem actio &c.* actor Rei forum, ſive in rem, ſive in perſonam ſit actio, ſequitur, *Laym. c. l. n.* 1. deinde etiam laicus, ratioue rei ſitæ in territorio, noo ſortitur ibi forum, niſi in ordioe ad immiſſionem in bona ibi ſita; non autem ita, ut perſonaliter conſtriogi, vel coërceri poſſit; ut patet ex ſuprà dictis. §. 6.

LXXXVIII. Secundò Clericos, qui tanquam heres io bona laici ſucceſſit, non poteſt ratione illorum conveniri coram Judice ſecolari; etiamſi contra laicum defunctum lis eſſet inchoata coram Judice laico: ſed ſuper eadem actione, vel heredirate denuo convenieodus eſt coram Judice Eccleſiaſtico, coram quo ſucceſſor jure proprio ſuſcipiet, & defendet litem cœptam cum defuncto; ut ex probabiliore ſententia docet *Abb. in c. Quia verò. n. ult. de judic. & Felin. ibid. n.* 3. & deciſom habetur io Rota Rom. *deciſ.* 5. aliàs 552. *h. t. in antiquis.* Ratio eſt, tum quia per præventionem Judicis laici, non perditur privilegium fori, nec derogatur exemptiooi Clericorum, cùm id oullo jure probetur: ideòque ſtandum eſt regulæ Juris commuois, quòd Clericus oon debeat conveniri coram Iudice laico. Tum quia inutilis foret ſententia à Iudice laico contra Clericum ſucceſſorem lata: neque eoim ea per ipſum laicum poſſet executiooi mandari: neque poſſet Iudicem Eccleſiaſticom compellere ad eam executioni mandandam; cùm iſte non ſit in hoc, ſicut oeque in aliis, poreſtari ſecolari ſubjectus. Limitat tameo id *Abb. c. l. & Felin.* ſi ſit privilegium exemptionis in Corpore Juris cootentum: ſecus, ſi Clericus impetrâſſet privilegium ſolùm perſonale à Papa, ut noo poſſit cooveniri coram ſuo Epiſcopo, ſeu Ordinario: nam tunc adhuc poſſet cooveoiri in cauſa inchoata cum defuncto, cui ſuccedit, *Arg. l. Heres.* 19. *in princ. ff. de judic.* ubi derogatur proprio privilegio cooceſſo, noo per legem, ſed per Priocipem, *Gl. ibid. V. Excuſatur.* Contrarium tamen tenet *Covarr. pract. qq. c.* 8. *n.* 3. *Gail cit. obſ.* 37. *n.* 8. qui putant, Clericum trahi poſſe ad forum ſeculare, quoad lites inchoatas cootra defuoctum laicum, cui ſuccedit. Admittit tameo *Covarr. c. l. n.* 4. quòd Clericus heres laici conveoieudus ſit apud Judicem Eccleſiaſticum in actione perſonali, vel mixta, quæ cootra defunctum competebat.

LXXXIX. Tertiò in cauſa, ſive civili, ſive criminali, commuoi cum laico, uno, vel pluribus, neque propter conſortium laicorum Clericus conveoiri poteſt coram Judice ſeculari: ſed contrà potiùs etiam laicos, vel laici coram Iudice Eccleſiaſtico cooveniendi ſuot; ſi caoſa individua ſit, ita, ut nulla commodè fieri poſſit diviſio inter ſocios, quorum alter privilegium fori habet, *Arg. l. Si communem.* 10. *ff. Quemadm. ſervit. amitt.* ubi dicitur, poſſe quem per ſocium, videlicet pupillum, retioere viam, quàm aliàs per non uſum amiſiſſet. Ratio eſt, tum oe caoſæ cootinentia dividaretur, & de eadem re contrariæ ſenteotiæ proferantur: tum qoia magis dignum, etſi minus numero, trahit ad ſe minùs dignum: ideòque etiam laicus, propter Clericum ſociom, apod Judicem Eccleſiaſticum coovenieodus eſt. Secus eſt, ſi cauſa communis Clerico, & laico dividua ſit, & ſeparari poſſit; tum enim quilibet io ſuo foro cooveniendus eſt, *Arg. l. Si quis.* 52. §. 1. *ff. de furtis.* ubi io delictis ſocius criminis noo gaudet privilegio ſocij, oempe uxoris, quæ

non

non punitur pœnâ furti, *Covarr. pract. qq. c. 34. n. 1. & 2. Farinac. tit. q. 8. n. 51. Marant. cit. diſ. 11. n. 24. Gail cit. obſ. 37. n. 2.*

XC. Quartò non ſolùm in judicio petitorio, ſed etiam in poſſeſſorio, ſi agatur inter duos Clericos, vel inter actorem laicum, & Clericum Reum, non poteſt conveniri Clericus coram Judice laico: quia, ſi non propter qualitatem cauſæ, quæ de ſola poſſeſſione facti eſt, ſaltem propter qualitatem perſonæ Rei, qui convenitur, ſi is Clericus ſit, non poteſt de cauſa poſſeſſoria, v. g. beneficij Eccleſiaſtici Judex laicus cognoſcere; cùm Clericus, utpote exemptus à ſeculari juriſdictione, apud Judicem Eccleſiaſticum conveniendus ſit: quomodo enim Judex laicus Clericum, v.g. ſpoliatorem, vel turbatorem in poſſeſſione rei Eccleſiaſticæ citare, & cogere poterit, ut reſtituat, quod abſtulit, vel ut à turbatione deſiſtat? Secus eſt, ſi agatur de poſſeſſione inter duos laicos, vel Clericum actorem, & laicum reum; tum enim Judex competens eſt laicus, *Menoch. in remed. 15. recup. poſſ. n. 123. & remed. 3. retin. poſſ. n. 347. Covarr. pract. qq. c. 35. n. 1. Farinac. cit. q. 8. n. 23. in ſublimit. 2. Gutier. Canon. qq. l. 1. c. 34. n. 1. & ſeqq. Garc. de benef. p. 1. c. 2. n. 50. & ſeqq. Gail l. 1. obſ. 38. n. 5.* ubi ait, quando Clericus in poſſeſſorio, ratione decimarum, laicum ſolvere detrectantem convenire vult; poteſt judicium coram Judice laico incoare: ſed laicus in poſſeſſorio cujuſcunque rei, regulariter Clericum coram Judice Eccleſiaſtico convenire debet. Sed plura de hoc infra *tit. 12.*

XCI. Aſſertio 3. Sunt tamen plures caſus, in quibus etiam Clerici coram Judice ſeculari conveniri poſſunt. Veluti Primò, in cauſis feudalibus, quippe, cùm ratione feudi perſona alioquin non ſubdita obligationē perſonalē contrahere poſſit, de quo infrà.

Secundò, niſi bona immobilia à principio Eccleſijs, vel Clericis donata ſint, cum reſervatione juriſdictionis, ſive cum tali pacto, vel conditione, ut ſub eodem foro maneant, ſub quo priùs exiſtebant: talis enim conditio, quippe juſta, omnino ſervanda eſt, *Molin. tract. 5. de juſtit. diſ. 6. n. 6. Laym. l. 1. Theol. mor. tr. 4. c. 13. n. 3. & l. 4. tr. 9. c. 5. n. 4.* Similiter Epiſcopi, & alij quidam Prælati Germaniæ, qui ſimul ſunt Principes Imperij, ratione regalium, ſive privilegiorum, & bonorum feudalium, quæ ab Imperatore, & Imperio habent, & recognoſcunt, ſubjiciuntur Imperatori, & apud illum, vel Cameram Imperialem conveniri poſſunt; atque ab eorum ſententiis, ratione horum bonorum, non ad S. Pontificem, ſed ad Imperatorem, vel Cameram Imperialem appellandum eſt in cauſis civilibus: quia nihil obſtat, quin idem homo, diverſis reſpectibus, diverſo jure, & qualitate cenſeatur, *Gail. l. 1. obſ. 30. n. 1. & 2. & tit. obſ. 37. num. 10. Laym. cit. c. 5. num. 2. & 3.*

Tertiò. Si agatur contra laicum ad evincendum ab ipſo rem, quam emit à Clerico; tum enim Clericus venditor ad defendendum emptorem ei aſſiſtere, & comparere debet coram Judice ſeculari, ipſius ſcilicet Rei laici, contra quem principaliter agitur, & ſententia fertur: ſitque executio, non contra Clericum, qui ſuo nomine ad Iudicium non accedit; ideóque cauſam ad forum Eccleſiaſticum trahere non poteſt, quia merus, & neceſſarius defenſor eſt emptoris, idque probatur ex *l. Venditor. 49. ff. de judic.* ubi dicitur, defenſorem emptoris, evictionis nomine, non poſſe allegare privilegium ſui Iudicis (ſive is ejuſdem, ſive diverſi fori ſit, *Gl. ibid. V. Judicis.*) nec ab eo ad ſuum Iudicem revocare forum, *Gl. ibid. V. Ad ſuum.* Idémque eſt, ſi Eccleſia rem vendidiſſet laico. *Covarr. pract. qq. c. 8. n. 3. Gail. cit. obſ. 37. n. 7.* Aliud eſt, ſi principaliter agatur contra Clericum venditorem, iſque conveniatur, ut condemnetur de evictione; tum enim conveniendus eſt coram Iudice Eccleſiaſtico; ut ex dictis colligitur.

Præterea, ſi Clericus, ratione officij, alieno nomine conveniatur, tanquam tutor, curator, vel procurator alicujus laici; tunc ſortitur forum coram Iudice ſeculari: quia non attenditur perſona Clerici, ſed eorum, quorum nomine convenitur: ſicut contrà etiam Laicus, ratione adminiſtrationis Eccleſiaſticæ, in rebus temporalibus pertinentibus ad Eccleſiam, forum ſortitur coram Iudice Eccleſiaſtico. *Gail c. l. n. 7.*

Quartò. Secundùm aliquos DD. ſi Clericus laicum conveniat coram Iudice ſeculari, poterit is viciſſim reconvenire Clericum in cauſa civili coram eodem Iudice, *Gail c. l. n. 6.* & alij. ſed de hoc infrà *tit. 4.* Plures aliæ limitationes infrà adſcrentur.

§. III.

Quinam in ſpecie gaudeant privilegio fori Eccleſiaſtici?

XCII. Aſſertio 1. Non tantùm Clerici in ſacris, ſed etiam in minoribus Ordinibus conſtituti, vel primâ tantùm Tonſurâ initiati, ſpectato Iure communi, tam in civilibus, quàm in criminalibus, gaudent privilegio fori, & à ſeculari poteſtate ſunt exempti: nam appellatione Clericorū, ex vi propriæ ſignificationis hujus verbi, continentur etiam Clerici in Minoribus, aut primæ Tonſuræ; ut colligitur *exc. 2. h. t.* ubi præcipitur univerſaliter, nullus Iudicum ſecularium, neque Presbyterum, neque Diaconum, aut Clericum ullum per ſe conſtringere, aut condemnare præſumat, *Barb. de Offic. & poteſt. Epiſc. alleg. 12. n. 1 & 3.* Hodie verò ex decreto Concilij Tridentini, *ſeſſ. 23. c. 6. de reform.* nullus primâ Tonſurâ initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus conſtitutus fori privilegio gaudet, niſi beneficium Eccleſiaſticum habeat, aut Clericalem habitum, & Tonſuram deferens, alicui Eccleſiæ, ex mandato Epiſcopi, inſerviat; vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua ſchola, vel Vniverſitate, de licentia Epiſcopi, quaſi in via ad majores Ordines ſuſcipiendos verſetur.

XCIII. Porrò, circa hoc decretum Concilij Notandum Primò. Nomine beneficij Eccleſiaſtici, continetur hoc loco etiam penſio, quæ loco tituli Clerico primâ tonſurâ, vel minoribus Ordinibus initiato eſt conceſſa: adeóque is etiam frui debet privilegio fori Eccleſiaſtici. *Bern. Diaz. in pract. Canon. c. 65. n. 10. Barb. cit. alleg. 12. n. 8.* Nam, quamvis penſio Clericalis nomine beneficij Eccleſiaſtici ſtrictè accepti non veniat, continetur tamen ſub nomine beneficij latè accepti in materia favorabili: quamvis S. Congregatio Concil. oppoſitum aliquando reſponderit:

rit, teſte *Garc. p. 1. de benef. c. 5. n. 30.* ſed aliam contrariam deciſionem ejuſdem S. Congreg. refert *Barb. c. l.* & hanc opinionem æquiorem eſſe, ait *Diaz cit. l.*

Sufficit etiam, ut talis Clericus habeat in titulum perpetuum Capellaniam Collativam, vel coadjutoriam à Papa conceſſam, cum futura ſucceſſione, vel præſtimonium in titulum datum, cui annexum ſit obſequium ſpirituale. *Diaz c. l. n. 11. & 12. Barb. cit. l. n. 9. & 10.*

Notandum ſecundò. Ut Clericus in Minoribus, vel primæ tonſuræ gaudeat privilegio fori, ſufficit, quòd habeat beneficium Eccleſiaſticum, etiamſi reliquas qualitates non habeat; ut patet ex Trident. c. l. quod dictas qualitates alternativè requirit, ut beneficium Eccleſiaſticum habeat, aut Clericalem habitum, & tonſuram deferat: quia ratione beneficij eſt Eccleſiaſtico miniſterio dedicatus; quamvis puniri poſſit talis Clericus, ſi habitum, & tonſuram non deferat. Sufficit quoque, quòd habeat titulum beneficij, ſive quòd hoc illi validè collatum ſit, illúdque acceptârit; tametſi poſſeſſionem ejus nondum adeptus ſit, ſaltem ſi per ipſum non ſtetit, quò minùs eam caperet, quia v. g. litem movit contra intruſum: nam in beneficialibus principaliter attenditur titulus, non poſſeſſio, & in materia hac favorabili concernente immunitatem Eccleſiæ, fieri debet extenſio, *Covarr. l. 3. reſol. c. 16. in princ. Paris. l. 7. de reſign. benef. q. 1. n. 46. & 47.* & ita reſolutum fuit à S. Congreg. Concil. die 16. Jul. 1587. ut habetur apud *Io. Gallemart. in declarat. in cit. dec. n. 5. Barb. cit. alleg. 12. n. 5.* ubi tamen id limitat, ut procedat in eo Clerico, qui incedit in habitu Clericali, in quo ſufficit collatio beneficij, ut gaudeat privilegio fori; etſi contrarium tenet *Farinac. in praxi l. 1. tit. 1. q. 8. n. 45. & 70. Garc. p. 2. de benef. c. 2. n. 11.*

Notandum tertiò. Licèt Clerici in minoribus, vel primæ tonſuræ, ſi beneficium non habeant, vel non gerant habitum, & coronam, ſeu tonſuram, ex vi decreti Concil. Trident. non poſſint declinare forum Judicis ſecularis; non tamen Eccleſia à ſe abdicavit jus puniendi tales Clericos, ſi delinquant, quàm diu ad ſtatum laicalem non omnino redeunt, cùm, & privilegium Canonis retineant, juxta declarat. S. Congregat. Concil. apud *Io. Gallemart. in cit. decreto Conc. n. 3. Garc. cit. c. 2. n. 16. & ſeqq. Barb. l. 1. Iur. Eccleſ. c. 39. §. 2. n. 22.*

Notandum quartò. In Clericis minoribus non habentibus beneficium, vi decreti Concil. Trident. tres conditiones requiruntur: videlicet primò, ut gerant habitum Clericalem, nempe togam, uſque ad talos, vel ſaltem pallium talare, licèt toga non attingat genua; ut ex Navarr. tradit *Nic. Rodriq. in c. 2. q. 9. n. 1. h. t.* Secundò, ut geſtent tonſuram, ſeu coronam; quòd tamen non ita rigoroſè, ſed moraliter accipiendum eſt, quia non eſt tantæ ſolemnitatis. *Rodr. c. l. q. 6. n. 2.* Tertiò, ut inſerviant alicui Eccleſiæ, ex mandato Epiſcopi, vel loco huius, in Seminario Clericorum, aut ſchola, ſeu univerſitate verſentur, ut patet ex verbis Concilij. Quæ tres conditiones copulativè requiruntur, ita, ut, ſi una deſit, Clericus privilegio fori non gaudeat, *juxta declarat. Cardin. apud Jo. Gallem. ibid. n. 5.* quia non eſt lex pœnalis, ſed conſtitutiva formæ requiſitæ ad tale privilegium, ut tradit *Suar. l. 4. de defenſ. fidei. c. 27. n. 12.*

XCIV. Aſſertio 2. Hoc privilegio fori gaudent etiam Clerici in minoribus, vel primæ tonſuræ conjugati, qui cum unica, eáque virgine (non viduâ, vel antea ab alio corruptâ) matrimonialiter copulati ſunt, modò hi Clerici Clericalem habitum, & tonſuram deferant, *c. unic. de Clerico conjug. in 6.* & inſuper alicuius Eccleſiæ ſervitio, ſeu miniſterio ab Epiſcopo deputati, eidem Eccleſiæ ſerviant, *juxta decretum Concil. Trident. cit. ſeſſ. 23. c. 6.* Sunt autem hujuſmodi Clerici conjugati exempti à juriſdictione ſeculari, in cauſis criminalibus tantùm, ſive criminaliter, ſive civiliter agatur de crimine, non autem in cauſis merè civilibus, in quibus ſeculari foro, ac poteſtati ſubjecti manent; ut docet *Jo. Andr. in cit. c. unic.* quem ſequitur *Abb. in cit. c. 2. n. 7. h. t. Covarr. pract. qq. c. 31. n. 3. Farinac. cit. q. 8. n. 7. Barboſ. cit. alleg. 12. n. 25.* Idque ſumitur *ex cit. c. unic.* Ibi: *pro commiſſis ab eo exceſſibus, vel delictis.* & in fine ibi: *in ceteris autem eos gaudere nolumus privilegio Clericali.* Nec obſtat, quod ibid. ſubjungitur, *Clericum talem trahi non poſſe, criminaliter, aut civiliter, ad judicium ſeculare:* nam ea verba intelligenda ſunt, juxta verba immediatè præcedentia: adeóque hoc ſenſu, quòd talis Clericus non poſſit conveniri coram Judice ſeculari de crimine, ſive criminaliter, ſive civiliter de eo agatur, *Farinac. c. l.* Contrarium tamen, quòd nec in merè civilibus cauſis Clerici conjugati conveniri poſſint apud Judicem ſecularem, tenet *Anchar. in cit. c. un. not. 4. de Cleric. coniug. in 6. Franc. ibid. §. Et cum. n. 4. Martha de juriſd. par. 4. caſu 153.* nam Clerici conjugati ita exempti ſunt à Judicibus ſecularibus, ut ab ipſis perſonaliter, vel pecuniariter puniri, & condemnari non poſſint; ut expreſſè habetur in *cit. c. unic.* quæ verba non ſunt trahenda ad verba præcedentia, in quibus prohibetur, poſſe trahi Clericum conjugatum ad forum ſeculare in cauſis criminalibus, alioquin ea eſſent ſuperflua: ideóque ita intelligi debent, ut comprehendant novum caſum, nempe quòd nec, quando pecuniariter convenitur Clericus conjugatus, conveniri poſſit coram Judice laico: & ne corrigatur per hanc novam conſtitutionem Jus commune antiquum *in c. 2. h. t.* ubi generaliter prohibetur, ne Clericus conveniatur coram Judice laico, non diſtinguendo inter cauſas criminales, & merè civiles: ſicut etiam *in cit. c. un.* dicitur, ne ullatenus tales Clerici à ſecularibus condemnentur; quæ eſt particula univerſaliter excludens omnem juriſdictionem, *Martha cit. l. n. 2. & ſeqq.* Confirmatur, quia maior ratio eſt, cur Clericus privilegio fori gaudeat in civilibus cauſis, quàm in criminalibus: aliàs enim ſequeretur, quòd Clericus delinquendo eſſet melioris conditionis, quàm licitè contrahendo, quòd videtur abſurdum, *Franc. c. l.* Atque hæc ſententia de Jure eſt verior, licèt prior in pluribus locis in praxi obſervetur, Sed de hoc plura infra *l. 3. tit. 3.*

XCV. Porrò hoc privilegium fori extendunt nonnulli etiam ad uxores Clericorum, quòd & illæ conveniri non poſſint, coram Judice ſeculari, ſed coram Eccleſiaſtico debeant, ſaltem in cauſis criminalibus, ſicut vir, juxta priorem ſententiam. *Arg. l. Cùm quædam. 19. ff. de juriſd. l. fin. §. Item reſcripſerunt. 3. ff. ad municip. & l. ult. C. De incolis. l. 10.* in quibus habetur, quòd uxor ſequitur juriſdictionem, & forum mariti: non debet autem ex eo, quòd maritus ſit Cle-

ricus, legitima uxor eſſe deterioris conditionis, quàm uxor laici, *Abb. in cit. c. 2. n. 7. h. t. Imol. ibid. num. 9. Fagnan. ibid. n. 41. & ſeqq.* quamvis addant, illas uxores non habere privilegium Canonis, quia hoc datur ratione characteris Clericalis. Hoc autem ſolùm intelligunt de uxore Clerici conjugati, qui in minoribus conſtitutus geſtat habitum Clericalem, & tonſuram, & inſervit alicui Eccleſiæ: nam aliàs, cùm non gaudeat ipſe Clericus privilegio fori, multò minùs gaudebit uxor illius, quæ non ex ſua, ſed mariti perſona forum ſortitur. Sed contrarium quoad utrumque privilegium etiam fori, tenet *Jo. Andr. in cit. c. unic. n. 3. de Cleric. conjug. in 6. & ibid. Franc. §. ult. n. 6. Barb. l. 1. Jur. Eccleſ. c. 39. n. 62.* quod verius videtur, quia privilegium fori, eſt privilegium perſonale conceſſum Clericis, vel perſonis Eccleſiaſticis; quales non ſunt uxores Clericorum conjugatorum, adeóque ad eas non extenditur.

Aliud probabiliùs dici poteſt de uxore Clerici conjugati in ſacris Ordinibus conſtituti, v. g. alicuius Sacerdotis Eccleſiæ Orientalis, ſeu Græcorum; vel in Eccleſia Occidentali de uxore alienius Clerici conjugati, qui ſacros Ordines ſuſcepit, uxore conſentiente, & perpetuá continentiam vovente: nam tales uxores quaſi perſonæ Eccleſiaſticæ cenſentur, ideóque privilegio fori gaudere videntur, *Abb. in cit. c. 2. n. 9. h. t.* & conſentit etiam *Franc. c. l.* Contrarium tamen etiam quoad uxores Clericorum in ſacris, docet *Sanch. l. 7. de matrim. diſ. 47. n. 7. & Barb. c. l.* quia privilegium fori, eſt privilegium perſonale conceſſum Clericis, ratione dignitatis Ordinis, cuius mulier eſt incapax: adeóque hoc privilegium non eſt communicabile uxori, quæ ſolùm ſortitur forum mariti in ijs, quæ poſſunt communicari cum uxore. Verùm hoc privilegium non eſt conceſſum Clericis, ratione Clericalis Ordinis præcisè: quia etiam, qui nullum habent Ordinem, gaudent hoc privilegio fori, ut Converſi, ſeu Fratres laici Religionum, & Moniales. ergo etiam hoc privilegium competere poteſt, & extendi ad uxores Clericorum in ſacris: quia ſunt aliquo modo Eccleſiaſticæ perſonæ: adeóque capaces huius privilegij. Niſi quis cum *Jo. Andrea c. l.* dicere velit, privilegium hoc fori dati Clericis, ratione characteris, & Ordinis Clericalis; ideóque ad uxores eorum extendi non poſſe. Porrò non tantùm uxores, ſed etiam filij Clericorum geniti ex eorum uxoribus ante Clericatum, gaudent hoc privilegio, ſaltem durante vitâ patris, *Barb. c. l.*

XCVI. Secundò extendunt hoc privilegium fori nonnulli etiam ad concubinas Clericorum: nam propter commiſſum delictum fornicationis cum Clerico, ſortitur concubina, quæ non eſt legitima uxor, forum coram Judice Eccleſiaſtico; ut colligitur ex c. *Eos.* 10. *diſ.* 32. ubi indulgetur, ſive conceditur Principibus laicis facultas coërcendi concubinas delinquentes cum Clericis, ſi iſti ſint incorrigibiles. ergo aliàs per ſe non habent talem facultatem, ſed pertinet ad Eccleſiam eas coërcere, & punire, *Gl. ibid. V. Eos, qui.* nam, cùm cauſa concubinatûs ſit individua inter Clericum, & concubinam, non poteſt contra hanc Inſtitui proceſſus, niſi etiam tangatur perſona ipſius Clerici, quæ tamen eſt exempta à poteſtate ſeculari.

Aliud eſt, ſi concubinæ Clericorum carnaliter delinquant cum laicis: tum enim ſolus laicus eſt competens Judex earum, nec gaudent privilegio fori Eccleſiaſtici; quia non debent ex ſuo delicto commodum reportare, ſicut neque in cauſis civilibus eorundem, *Fagnan. in c. 2. num. 29. & ſeqq. h. t.* & alij apud Ipſum.

Alij verò dicunt, concubinas Clericorum committere ſacrilegium; præſertim, ſi peccent cum Clericis in ſacris conſtitutis: adeóque eſſe crimen mixti fori, ita, ut uterque Judex contra concubinas procedere poſſit, eáſque punire, tam Eccleſiaſticus, quàm ſecularis, ſitque inter eos præventioni locus, *Abb. in c. 2. n. 4. de cohab. Cleric. & mulier. & in c. Ut Clericorum; n. 7. de vita, & honeſtat. Cleric. Felin. in c. Cum ſit. 8. num. 14. h. t.* & alij apud *Fagnan. hîc. num. 26. & duobus ſeqq.*

Tertiò extendunt aliqui hoc privilegium fori etiam ad familiam Clericorum, nempe ad famulos eorum mercede conductos. Verùm hoc nullibi jure cautum reperitur, neque iſti ſunt divino obſequio dedicati: ideóque in illis ceſſat ratio exemptionis à poteſtate ſeculari. In familia verò Epiſcopi hoc videtur ſpeciale, ut gaudeat privilegio fori Eccleſiaſtici. *Abb. in cit. c. 2. n. 6. h. t.* & alij communiter. Idque ſumitur *ex c. ult. 5. Perijt. de offic. Archid.* ubi Archidiaconus Senenſis allegavit quidem, conſuetudinem eſſe, ut omnes ſuæ ditionis priùs convenirentur coram ſe, exceptis tamen cauſis Archiepiſcopi, & familiæ ipſius: atque ita textus ibi fundatur ſuper conſuetudine, quoad juriſdictionem tantùm, quam Archidiaconus præſcripſerat: non autem fundatur ſuper conſuetudine, quoad exceptionem familiarium Epiſcopi, qui conveniebantur coram illius officiali: quin potiùs ibi admittitur, eos remanſiſſe ſub juriſdictione Archiepiſcopi, ſecundùm Juris communis diſpoſitionem, cùm contra eos nihil præſcripſerit Archidiaconus, *Fagn. in cit. c. 2. n. 23. & 24. h. t.*

Quartò extendunt aliqui, quòd etiam Ruſtici, & Coloni Eccleſiæ gaudeant privilegio fori. Verùm regulariter conveniri debent coram Judice ſeculari, niſi Eccleſia ex privilegio Imperatoris habeat juriſdictionem in eos, vel, ſi ruſtici generalem adminiſtrationem bonorum habeant ab Eccleſia, vel quando conveniuntur ſuper re, quam tenent ab Eccleſia, *Gl. in c. Indicatum. V. Inter eos. diſ. 89. Abb. in cit. c. 2. n. 6. h. t.*

XCVII. Aſſertio 3. Non tantùm Clerici, ſed etiam Monachi, & Regulares omnes, utriuſque ſexûs, etiam laici converſi, & Novitij eorum, gaudent privilegio fori Eccleſiaſtici; uti ſumitur *ex c. De perſona. 38. cauſ. 11. q. 1. & ex c. Clericis. 3. de immunit. Eccleſ. in 6.* in quibus locis expreſſa fit mentio de Monachis, & Regularibus: item *ex c. Non minùs. 4. et c. Adverſùs. 7. Extra. eodem.* & *Auth. Statuimus. C. de SS. Eccleſ.* quibus juribus generatim eximuntur perſonæ Eccleſiaſticæ à poteſtate ſeculari; quo nomine comprehenduntur etiam Regulares utriuſque ſexûs, eorúmque laici converſi, *Arg. c. Duo ſunt. 7.* & ibi *Gl. V. Converſi. cauſ. 11. q. 1. et c. Quiſquis. 21.* & ibi *Gl. V. Eccleſiaſticis. cauſ. 17. q. 4. Barb. de offic. Epiſc. alleg. 12. n. 38.* imò & Novitij, quamvis enim actu, & in effectu non ſint Religioſi, quia non ſunt tribus votis Religionis aſtricti, ſunt tamen perſonæ Eccleſiaſticæ, & de foro Eccleſiæ, *Barb. c. l. n. 37. Laym. l. 4. Theol. mor. tract. 4. c. 7. n. 1.* Item oblati, qui ſe, & ſua, in totum Religioni

gioni tradideruot, *Barb. c. l. n. 39.* Religioſi Ordinum militarium gaudent etiam privilegio fori, *Barb. c. l. n. 45.* & Fratres tertij Ordinis S. Franciſci, ſi in communi vivant, *Barb. c. l. n. 41.*

Similiter Eremitæ, qui emittunt tria vota ſubſtantialia in aliqua ex Religionibus approbaris, quales ſunt Eremitæ Camaldulenſes, & ſimiles, gaudent privilegio fori Eccleſiaſtici. Item illi Eremitæ, qui in communi vivunt in Congregatione aliqua, juxta modum vivendi approbarum ab Epiſcopo, etſi non ſint propriè, & verè Religioſi, quia poſſident proprium, ſunt tamen perſonæ Eccleſiaſticæ, & juriſdictioni Epiſcopi Diœceſani ſubjecti, quornm aliqui etiam promittunt cootinentiam perpetuam, *Barb. c. l. n. 43. Fagnan. in cit. c. 2. n. 55. & ſeqq. h. t.* Huc pertinent etiam illi Eremitæ, qui, etſi oon vivunt in communi, nec ſunt Profeſſi alicuius Religionis, ſunt tamen anctoritate Epiſcopi deputati ad ſervitium alicuius Eccleſiæ, vel Oratorij, ac geſtaot habitum Eremiticum, & ſub Epiſcopi obedientia vivunt, *Fagnan. c. l. n. 61.* Aliud eſt de ijs Eremitis, qui, etſi habitum Eremiticum deferunt, ſunt tamen puri laici, nec ad ullum ſervitium Eccleſiæ adſtricti, & pro libitu habitum deponere poſſunt; hi eoim nullo modo gaudent privilegio Clericali, *Abb. in cit. c. 2. n. 10. h. t. Silveſt. V. Eremita, q. 1. Barb. c. l. n. 42. Fagn. c. l. n. 63.* Denique Rectores Hoſpitalium, etiam laici, ſi degant intra domos eorum, gaudent privilegio fori, cùm & ipſi Hoſpitalarij, qui ſub obedientia eorum vivunt, fruantur hoc privilegio, juxta *Concil. Trid. c. l.* Aliàs verò non gaudent, niſi fuerint hoſpitalia, quibus præſunt, auctoritate Epiſcopi erecta, *Fagnan. c. l. n. 37.*

§. IV.

Quando, & in quibus caſibus Clerici non gaudeant privilegio fori Eccleſiaſtici?

XCVIII. Quæritur primò. Quando Clerici amittant privilegium fori Eccleſiaſtici? Reſp. Plures ſunt caſus, in quibus Clerici non gaudent privilegio fori Eccleſiaſtici, ſed illud amittunt. Veluti primò. Si Clericus in Sacris, vel etiam in minoribus conſtitutus, ſed Beneficiatus, habitum, & tonſuram nunquam deferat, & ab Epiſcopo ter monitus iocorrigibilem ſe oſtendat, & habitum, aut tonſuram deferre nolit, privilegium fori amittit, *juxta c. In audientia. 25. et c. Contingit. 45. de ſent. excomm. Clarus in pract. crim. §. fin. q. 36. n. 19. Farin. in praxi l. 1. tit. 1. q. 8. n. 60. Laym. l. 4. tr. 9. c. 7. n. 2.* quæ tamen trina, & ſpecialis monitio non requiritur, ſi facta ſit una monitio generalis in Synodo, ſub expreſſa comminatione, aut pœna privationis privilegij Clericalis: nam ea monitio habet vim conſtitutionis, ad quam non requiritur trioa, & ſpecialis mooitio, cùm lex ſemper cenſeatur admonere, *Clar. c. l. n. 20. Farinac. c. l. n. 62.* Clericus verò minoribus Ordinibus, vel primâ tooſurâ initiatus, & ooo beneficiatus, ſive conjugatus, ſive non conjugatus, etſi non ſtatim privilegium fori amittat, ſi ſemel, ac iterum habitum oon deferat; amittit tamen, ſi non deferendi conſuetudinem habeat, ita, ut publicè laicus exiſtimetur, *Laym. c. l.* & quidem, tametſi monitio aliqua non præceſſerit, *juxta Concil. Trid. ſeſſ. 23. c. 6. de reform. & declarat. Cardin. apud Jo. Gallemart. ibid. n. 5.* quod quoad hoc Juri antiquo, ſecundùm quod trina monitio neceſſaria fuit, derogavit, *Riccius in prax. Cleric. deciſ. 66. n. 4. Clar. c. l. n. 19. Suar. diſ. 22. de cenſur. ſec. 1. num. 11.* Quòd ſi Clericus, propter infirmitatem, paupertatem, vel aliam juſtam cauſam, habitum, & tonſuram non ferat, non ideo perdit privilegium fori, *Clar. c. l. n. 17. Farinac. n. 67.* Sed etſi Clericus, noo beneficiatus, ſive conjugatus, ſive non conjugatus, habitum, & tonſuram ferre deſierit, ſi poſtea ſine fraude reaſſumpſerit, recuperat privileginm fori, adeò, ut, ſi tempore criminis commiſſi habitum, & tonſuram geſtârit, licèt ante, vel poſt delictum, illum dimiſerit, à juriſdictione ſeculari ſit exemptus, *Covarr. pract. qq. c. 31. n. 8.* ubi id docet de Clerico conjugato. *Clar. cit. q. 36. n. 15. Farinac. cit. q. 8. n. 66.* ubi id tradit de Clerico etiam non conjugato. Quin imò, etſi Clericus, tempore delicti commiſſi, habitum, & tonſuram non geſtârit, ſi tamen, antequam à Judice ſeculari, propter delictum commiſſum tempore, quo habitum non deferebat, caperetur, & condemnaretur, adeóque ab eo præveniretur, habitum Clericalem ſine fraude reaſſumpſit, gaudet fori privilegio: quia, ſicuti per dimiſſiooem habitûs Clericalis perditur privilegium fori; ita per aſſumptionem habitûs ſine fraude factam recuperatur, *Clar. c. l. n. 16. Farin. c. l. n. 66.*

XCIX. Secundò. Clericus etiam in ſacris conſtitutus, poſtquam propter delictum aliquod depoſitus eſt, & propter incorrigibilitatem poſtea excommunicatus, & anathematizatus, ſed adhuc in contumacia, & incorrigibilitate perſeverat, ipſo Iure privatur privilegio fori, & abſque alia degradatione, vel declaratione efficitur fori ſecularis; ut ex *c. Cùm non ab homine. 10. ſupr. de judic.* docet *Covarr. pract. qq. c. 32. n. 2. Clar. cit. q. 36. n. 33. & 34. Farinac. cit. q. 8. n. 47. 50. & 51.* Verùm probabilius eſt, ad privandum Clericum fori privilegio, propter incorrigibilitatem, inſuper neceſſariam eſſe ſententiam Iudicis Eccleſiaſtici, per quam declaretur incorrigibilis, & actu tradatur poteſtati ſeculari, niſi neceſſitas aliud poſtulare videatur; ut docet *Felin. in cit. c. Cùm non ab homine. n. 9. & 10. Suar. cit. diſ. 22. ſec. 1. n. 9. Laym. l. 1. tr. 5. p. 3. c. 5. n. 3.* Idque probatur ex *cit. c. Cùm non ab homine.* ubi dicitur, quòd Clericus iocorrigibilis per ſecularem poteſtatem comprimendus ſit, non, quòd id ſtatim poſſit ſuâ auctoritate facere, ſed quòd Eccleſiaſticus Judex, quando aliter non valet corrigere, id poteſt, ac debet facere per Iudicem ſecularem. Idque confirmatur ex *c. Ut famæ. 35. de ſent. excomm.* ubi dicitur, quòd laici Clericos iocorrigibiles capere poſſint, ſed mandato Prælatorum, quornm Juriſdictioni Clerici illi ſunt ſubjecti. ergo Clericus incorrigibilis non perdit privilegium ipſo Iure, priuſquam declaretur incorrigibilis, & actu tradatur poteſtati ſeculari. Neque obſtat textus *in c. Perpendimus. 23. de ſent. excom.* quia ibi non eſt ſermo de privilegio fori, ſed Canonis, quod faciliùs amittitur, quàm prius, quia eſt inferioris conditionis. *Suar. cit. l. n. 13.*

C. Tertiò. Si Clericus etiam in majoribus Ordinibus conſtitutus, dimiſſo habitu Clericali, ſe immiſceat enormitatibus, ſive multa enormia delicta committat, amittit non ſolùm privilegium Canonis,

ſed etiam fori ipſo Iure; ut docet *Clarus c. l. n. 23. Farinac. n. 53.* ſaltem poſt trinam monitionem Epiſcopi, quæ eſſe ſolet inſtar ſententiæ, & degradationis, *Covarr. cit c. 32. n. 2. §. Tertiò his. Martha de juriſd. p. 4. caſ. 131. n. 14. & caſu. 135. n. 2. Barb. l. 1. de jur. Eccleſ. c. 39. §. 2. n. 71.* Quamvis alij requirant inſuper ſententiam degradationis realem, ſeu traditionem actualem Clerici ſeculari Magiſtratui, *Suar. diſ. 30. de cenſur. ſec. 2. n. 8. Laym. cit. c. 5. n. 3.* Idque tutius eſt, & conformius Juribus ſuprà allegatis; cùm nullo Jure ſatis probetur, Clericum ſine habitu Clericali incedentem, & ſe immiſcentem enormibus delictis, etiamſi ter monitus non deſiſtat, privari ipſo Jure privilegio fori; licèt privetur privilegio Canonis, juxta *cit. c. Perpendimus; de ſent. excom.*

Alij præterea plures caſus ſunt, in quibus Clerici perdunt privilegium fori Eccleſiaſtici; ut conſtat ex *c. unic. de vita, & honeſt. Cleric. in 6. & Clement. 1. eod. tit.* item ex *c. 1. de homicid. in 6. & c. 2. de pœn. in 6.* de quibus agetur in prædictis Titulis.

CI. Quæritur 2. An laicus, qui factus eſt Clericus, vel Religioſus, poſſit adhuc judicari, & puniri à Judice ſeculari, propter delicta, ante Clericatum, vel Religionis ingreſſum, commiſſa? *Reſp.* Si quis, poſt comiſſum delictum, ſtatum Clericalem, vel Religioſum aſſumpſit in fraudem, animo ſcilicet declinandi forum, ſeu Juriſdictionem ſecularem, antequam à Judice ſeculari fuit præventus, per citationem verbalem, aut realem; tum non obſtante mutatione ſtatûs, adhuc coërceri, & puniri poteſt à Judice ſeculari, non quidem pœnâ corporali, ſed mulctâ pecuniariâ, vel confiſcatione bonorum: adeóque in bonis, non in perſona; quippe quæ per ſuſceptionem ſtatûs Eccleſiaſtici, aut Religioſi exempta eſt à poteſtate ſeculari, & Divino cultui, ſeu obſequio dedicata: ideóque par non eſt, ut à laico Magiſtratu corporaliter puniatur: nam ſi criminoſus ad locum ſacrum fugiens inde extrahi non poteſt à Iudice ſeculari, quantò minùs, ſi ipſamet perſona ſacra effecta ſit: eſt enim hoc privilegium exemptionis conceſſum in honorem ſtatûs Clericalis: ideóque, cùm favorabile ſit, extendi potiùs debet ad omnes, qui ſtatum Clericalem aſſumpſerunt, quàm reſtringi: puniri tamen poteſt talis in pecunia, vel bonis, ne ex ſua fraude, & malitia commodum reportet. Quòd ſi verò quis ſine fraude, & abſque animo ſubterfugiendi forum ſeculare, Clericus, vel Religioſus factus ſit, is omnino exemptus eſt à poteſtate ſeculari, ita, ut ab hac, neque in pecunia, & bonis puniri poſſit, propter delictum priùs patratum: quia ſeclusâ fraude, privilegium superveniens univerſaliter eximit hominem, & liberat ab obligatione antea contracta. *Covarr. pract. qq. c. 32. n. 4. Clar. cit. q. 36. n. 43. Farinac. cit. q. 8. n. 104. & 107. Martha de juriſd. p. 4. caſu 121. n. 21. Laym. l. 4. tract. 9. c. 4. n. 10. & alii.*

CII. Ubi notandum præterea primò. Criminoſus, ſeu delinquens cenſetur tranſire per fraudem ad Clericatum, vel Religionem, ſi in continenti poſt patratum delictum tranſeat: vel potiùs, poſtquam de delicto infamatus, delatus, vel deprehenſus, aut accuſatus, & multò magìs condemnatus fuit. *Arg. l. ult. in princ. ff. de bonis eorum, qui ante ſent. mort.* ubi habetur, quòd, qui mortem ſibi conſcivit, non præſumitur, Id feciſſe, propter delictum commiſſum, niſi priùs fuerit accuſatus, vel in crimine deprehenſus, *Covarr. cit. c. 32. n. 4. concl. 2. Clar. cit. l. n. 43. Farinac. cit. q. 8. n. 110.* Quamquàm *Suar. l. 4. de defenſ. fidei. c. 15. n. 17. & Laym. c. l.* valde probabiliter dicant, ſi ſolùm infamatio aliqua præceſſit, & infamatus poſtea fiat Clericus, non poſſe Judicem ſecularem illum punire etiam mulctâ pecuniariâ; ſed requiri, ut reus, antequam fieret Clericus, ſit præventus à Judice ſeculari, ſaltem per citationem, per quam perpetuatur Iuriſdictio quoad cauſam illam, *c. pen. h. t. & ibi Gl. V. Citatus.* quia talis videtur Jure ſuo uti, ſi de crimine infamatus, poſt actam pœnitentiam, Clericatum, vel habitum Religioſum aſſumat, uti poteſt: ideóque non cenſetur fraudem committere; quamvis fraudis ſuſpicione non careat, ſi poſtea ceſſante periculo, ad ſtatum laicalem redeat.

Porrò, non poteſt Judex ſecularis procedere ad puniendum eum etiam in bonis, qui in fraudem ſtatum Clericalem aſſumpſit; niſi priùs præcedat declaratio ſuper fraude, cujus cognitio, non ad ſecularem, ſed Eccleſiaſticum Iudicem pertinet, cùm agatur de Clericatu, ejúſque qualitatibus. Arg. *c. Si Iudex. 12. de ſent. excom. in 6. Fagnan. in c. unic. de oblig. ad ratioc. n. 74.* Quòd ſi quis, poſt votum emiſſum ſuſcipiendi Clericatum, vel ſtatum Religioſum, ante crimen patratum, ſtatim poſt illum commiſſum, fiat Clericus, vel Religioſus, tum in dubio præſumitur, id feciſſe, ut votum impleat, ideóque ceſſante præſumptione fraudis, coram Eccleſiaſtico Iudice conveniendus erit. Si tamen poſt præcedentem accuſationem, vel diffamationem criminis, is, qui votum fecit aſſumendi Clericatum, vel ingrediendi Religionem, votum ſuū impleat, in dubio præſumitur in fraudem id feciſſe: niſi hanc præſumptionem elidat, probando, ſe votum ante delictum emiſiſſe, & ad votum implendum talem ſtatum ſuſcipere. Neque hîc ſufficit probatio per juramentum aſſerentis: quia etiam in ijs, quæ ab animo ſolo pendent, non ſtandum eſt juramento aſſerentis (niſi aliæ veriſimiles conjecturæ pro jurante adſint) quando agitur de gravi præjudicio, ſicut in propoſito caſu de præjudicio laicæ poteſtatis, *Covarr. cit. c. 32. n. 4. in fine. Farinac. cit. q. 8. n. 113. & 114.*

CIII. Notandum ſecundò. Dupliciter poteſt Judex ſecularis prævenire laicum, qui poſt delictum commiſſum Clericus factus eſt; vel per citationem verbalem, antequam fieret Clericus, & multò magis per litis conteſtationem factam coram ſe; & tum poteſt in cauſa illa procedere, & ſententiam ferre, eámq; exequi realiter in bonis Clerici; non tamen ipſum, jam Clericum factum perſonaliter conſtringere, aut punire; quia eſt Iudex cauſæ tantùm, non perſonæ: vel prævenit reum adhuc laicum Judex ſecularis, non tantùm quoad cauſam per citationem, ſed etiam quoad perſonam, quia captus fuit, & dum in cuſtodia detinetur, contra datam fidem, erupit, & ſtatum clericalem aſſumpſit: & tum adhuc poteſt procedere Judex ſecularis, etiam contra perſonam Rei, ſicut priùs, eúmque perſonaliter punire; niſi ſit in ſacris conſtitutus: nam tunc requiritur, ut à Judice Eccleſiaſtico priùs degradetur, & tradatur Judici ſeculari, ſi crimen mereatur pœnam mortis, vel mutilationis. *Covarr. cit. c. 32. n. 4. in 3. concl. Laym. cit. c. 4. n. 12.*

Notandum tertiò. Si cauſa non ſit judicialiter

per

per citationem, vel perſona per realem capturam, ante ſuſceptum ab eo Clericatum, præventa, criminoſus factus poſtea Clericus, vel Religioſus, neque pœnâ pecuniariâ puniri, aut ad eam condemnari poteſt à Judice ſeculari: quia is non poteſt criminaliter condemnare perſonas Juriſdictioni ſuæ non ſubjectas. Quando autem alicui infligitur per ſententiam pœna pecuniaria, ob crimen commiſſum, is verè criminaliter condemnatur ad pœnam ſolvendam ex bonis ſuis: ergo non poſſunt à Judice ſeculari ſic condemnari ex perſonæ, quæ, mutato ſtatu, à ſeculari ad Eccleſiaſticum tranſierunt. Neque dicas, quòd criminoſus factus Clericus ſubjectus maneat Judici ſeculari, ratione bonorum, non ratione perſonæ. Nam, quando bona criminoſi non per ſe, ac directè obligantur, & ſubjiciuntur Magiſtratui ſeculari; uti fit, cùm ipſo Iure confiſcantur, propter commiſſum crimen, & fiſco ſeculari addicuntur; ſed ſolùm per accidens, & indirectè obligantur, propter ſubjectionem perſonæ, quæ propter crimen in bonis ſuis puniri poteſt: tunc liberatâ, aut exemptâ perſonâ, per mutationem domicilij (& multò magis ſtatûs ſecularis) adeóque ceſſante obligatione, ſeu ſubjectione perſonæ, conſequenter etiã bona eximuntur à Iuriſdictione, ſive ceſſat obligatio in bonis; ſi non fuit priùs per Judicem præventa cauſa per citationem, vel perſona per capturam. *Laym. cit. c. 4. n. 12. & 13.* v. g. civis Auguſtanus, poſt commiſſum delictum, tranſtulit domicilium Norinbergam, non præventus à Magiſtratu Auguſtano per citationem, vel capturam; is non poteſt ab hoc ampliùs puniri, vel judicialiter per ſententiam condemnari ad pœnam aliquam corporalem, vel pecuniariam ex bonis ſuis ſolvendam, cùm per mutationem domicilij à prioris Magiſtratûs Iuriſdictione fuerit liberatus. *Arg. c. pen. h. t.*

CIV. Notandum quartò. Quamvis, ſi laicus, poſt commiſſum delictum, ſine fraude, ad Eccleſiaſticum, vel Religioſum ſtatum tranſeat, non poſſit ampliùs à ſeculari Magiſtratu judicari, & puniri, ſed ab Eccleſiaſtico; ut hactenus dictum: non tamen vice verſâ, ſi Clericus in minoribus Ordinibus conſtitutus, vel Religionis Novitius, poſt commiſſum delictum in ſtatu Eccleſiaſtico, redeat ad ſtatum laicalem, judicari, ac puniri debet à ſeculari, ſed ab Eccleſiaſtico Magiſtratu: quia tum inſpiciendum eſt tempus delicti, & ſtatûs, in quo tempore delicti fuit, juxta *l. 1. in princ. ff. de pœn.* & docet *Covarr. cit. c. 32. n. 8. Laym. l. 4. tr. 9. c. 7. n. 4. & 5.* Licèt contrarium quoad Novitium teneat *Navarr. l. 3. conſil. 58. de Regularib. Molin. tract. 3. de juſtit. diſ. 49. n. 25. Farinac. cit. q. 8. n. 46. in fine.* Ex quo inferendum videtur, quòd ſimiliter, ſi laicus, poſt delictum commiſſum, tranſeat ad ſtatum Eccleſiaſticum, à ſeculari Judice nihilominus ſit puniendus. Verùm ratio diſcriminis eſt, quia non eſt indecens, ut laicus à Iudice Eccleſiaſtico judicetur, ac puniatur; nec is habet immunitatem, ac privilegium exemptionis, quò minùs à Judice Eccleſiaſtico judicari poſſit: ideóque nihil obſtat, quin laicus tranſiens ad ſtatum Eccleſiaſticum, propter delictum commiſſum, dum erat in ſtatu laicali, judicari poſſit, ac puniri; imò & debeat à Judice Eccleſiaſtico: quia tranſeundo ad ſtatum Clericalem, vel Eccleſiaſticum, non tantùm mutat forum, ſed etiam ſtatum perſonæ, ſecundùm quem fit incapax, ut à Judice ſeculari judicetur, & omnino eximitur ab ejus Iuriſdictione: at verò Clericus, vel alia perſona Eccleſiaſtica tranſiens ad ſtatum ſecularem, non tam mutat forum, quàm forum foro accumulat: adeóque nihil obſtat, quò minùs adhuc judicari poſſit à Judice Eccleſiaſtico, propter delictum commiſſum, dum erat in ſtatu Eccleſiaſtico: non enim decet, ut poſitus in ſtatu Clericali judicetur à Iudice ſeculari. *Laym. l. 4. tr. 9. c. 4. n. 14.*

Porrò, quoad Religioſos exſtat Conſtitutio Sixti V. quæ incipit: *Cùm de omnibus*; edita Anno 1580. 6. Calend. Decemb. junctâ aliâ Conſtitutione ejuſdem, quæ incipit: *Ad Romanum*; edita An. 1588. 12. Calend. Novemb. quæ habetur apud *Rodriq. tom. 2. qq. regul. q. 2. art. 3.* in quibus profeſſio eorum, qui poſt inſtitutam accuſationem, vel inquiſitionem, Religioſi facti ſunt, irrita declaratur, & plena poteſtas Judicibus ſecularibus conceditur procedendi contra illos, ut priùs.

CV. Quæritur 3. An, & quibus caſibus Clerici, ſeu Eccleſiaſticæ perſonæ capi poſſint à Iudice ſeculari? Reſp. Licèt univerſim, & regulariter loquendo, ſicut Clericus non poteſt judicari à Iudice ſeculari, ita nec poſſit capi; cùm laici nullã habeát poteſtatẽ in Clericos: ſunt tamẽ plures caſus, in quibus permiſſum eſt Judici ſeculari Clericum, aliámve perſonam Eccleſiaſticam capere, & comprehendere, atque in carcerem conjicere, quos refert *Farinac. in praxi crim. l. 1. tit. 1. q. 8. n. 115. & ſeqq.* Veluti primò, Si Clericus in delicto comprehenſus ſuſpectus ſit de fuga; tum licitè capitur à Iudice ſeculari, vel ejus Miniſtris, remittendus, ſeu tradendus Iudici Eccleſiaſtico: quia publicè intereſt, ne delinquentes impuniti evadant, & crimina impunita maneant. *Abb. in c. Cùm non ab homine. 10. n. 12. de judic. Clarus §. fin. q. 28. num. 6. Farinac. c. l. n. 116. & ſeq. & alii.* Idque cenſetur fieri, ex tacita voluntate, & commiſſione ipſius Eccleſiæ, & Magiſtratûs Eccleſiaſtici, qui hoc caſu rationabiliter invitus eſſe non poteſt: dummodo crimen ſit perniciosum Reipubl. cujuſmodi eſt furtum, rapina, homicidium &c. & Miniſter capiens modum non excedat, v. g. tundendo Clericum delinquentem, cùm ire paratus eſt, nec reſiſtit *Laym. cit. c. 4. n. 6.* Imò etiam in cauſa civili, ſi Clericus debitor ſuſpectus ſit de fuga, capi poteſt à Judice ſeculari, dummodo ſtatim remittatur ad proprium Judicem; nam, cùm tali caſu creditor privatus poſſit detinere Clericum, ne fugâ elabatur, cur non poſſit id publica poteſtas ſecularis? *Abb. in c. Cum non ab homine. 10. n. 12. de judic. Felin. ibid. n. 1. in fine.* Idque tum demum procedit, ſi non adſit copia Judicis Eccleſiaſtici, ſive non pateat aditus ad illum, ſed periculum ſit in mora: & niſi Clericus offerat ſolutionem, vel cautionem idoneam pro debito. *Farinac. c. l. n. 119.* Requiritur etiam, ut debitum ſit alicujus momenti, quòd à debitore Clerico, ſi permittatur aufugere, recipi non poſſet: cùm hoc non aliud ſit, quàm defendere ſe contra vim injuſtam, & talis perinde ſe habeat, ac ſi fugiens pecuniam alienam auferret, *Molin. tr. 3. de juſtit. diſ. 56. n. 2.* Idémque eſt, ſi Clericus gravi injuriâ laicum affeciſſet, *Laym. cit. c. 4. n. 8.* Secundus caſus eſt, quando agitur de delicto committendo; uti ſi noctu armatus incedat, & ſuſpectus ſit de patrando homicidio; tum enim capi, & detineri poteſt per Iudicem ſecula-

cularem; ut delictum impediatur, quod poſt factum irrevocabile eſt, & cum primùm commodè poteſt, Iudici Eccleſiaſtico tradatur. *Farinac. c. l. n. 120.* Tertius caſus eſt, quando Clericus capitur per Judicem ſecularem, ejúſque Miniſtros, propter delictum commiſſum, ex mandato Judicis Eccleſiaſtici, etiamſi de fuga ſuſpectus non ſit, c. *Ut famæ. 35. de ſent. excom. Farinac. c. l. n. 121.* Quartus caſus eſt, quando Clericus portat arma, per leges Principis, vel Magiſtratûs ſecularis, deferri prohibita; tum enim ijs ſpoliari poteſt per Judicem laicum, & capi; ut tradatur Judici Eccleſiaſtico puniendus, *Covarr. pract. qq. c. 33. n. 7. Clar. in pract. §. fin. q. 36. n. 26. Farinac. cit. q. 8. n. 96.* Verùm hæc exceptio non eſt certa, ſed oppoſitum quoque non eſt improbabile, quia licèt Clerici obligentur hujuſmodi legibus ſecularibus, quæ ad publicam quietem Reipubl. ſpectant, quoad vim directivam; non tamen ſubjiciuntur, quoad vim coactivam, ut à ſeculari Magiſtratu coërceri, & puniri poſſint: ideóque hoc caſu arma à ſeculari Magiſtratu Clericis erepta, vel reſtitui ijs debent, vel ad eorum Magiſtratum Eccleſiaſticum tranſmitti; niſi neque domi ejuſmodi arma retinere licitum eſſet, *Laym. cit. c. 4. n. 7.* Et quamvis etiam Iure Canonico prohibitum ſit Clericis arma geſtare, non tamen ideo à poteſtate ſeculari ijs violenter ſpoliari poteſt Clericus, & capi, niſi talis facultas à Magiſtratu Eccleſiaſtico ſeculari ſit conceſſa. Quintus caſus eſt, quando Clericus poteſt impunè verberari à laico; ut in caſibus recenſitis in c. *3. de ſentent. excom.* tum enim multò magis poteſt etiam capi. *Farinac. c. l. n. 123.*

CVI. Illud hîc addendum. Si captus à Iudice ſeculari excipiat, ſe eſſe Clericum, adeóque gaudere privilegio Clericali, ſive exemptionis à Iuriſdictione ſeculari; tum de tali quæſtione incidente, non ſecularis, ſed Eccleſiaſticus Judex cognoſcere debet, & ſi comperiatur, eſſe Clericum, remittendus eſt ad Iudicem Eccleſiaſticum, juxta c. *Si Iudex. 12. de ſentent. excom. in 6.* Ratio eſt, tum quia eſt quæſtio de re ſpirituali, & Eccleſiaſticâ, videlicet Clericatu, *cit. c. Si Iudex.* tum quia, ſi oriatur controverſia ſuper Iuriſdictione inter Iudicem Eccleſiaſticum, & ſecularem, illius deciſio ad Eccleſiaſticum pertinet, quippe qui majoris eſt auctoritatis, *Covarr. pract. qq. c. 33. n. 1. Clar. §. fin. q. 36. n. 21.* niſi notorium ſit hujuſmodi exceptionem (quæ ſemper opponi poteſt, etiam poſt latam ſententiam, cùm Clericus non poſſit renunciare privilegio Clericali, nec conſentire in Iudicem laicum) eſſe frivolam, & inanem, ſolúmque eſſe oppoſitam ſecularis fori declinandi causâ: tum eâ non obſtante, Judex ſecularis ad cauſæ principalis cognitionem procedere poterit, *Laym. l. 4. tract. 9. c. 7. n. 6.*

§. V.

Quo Iure Clerici, aliæq; perſonæ Eccleſiaſticæ ſint exemptæ à Iuriſdictione, ac poteſtate ſeculari, num poſitivo tantùm, ſeu humano, an etiam Divino, & naturali?

CVII. Duæ ſunt ſententiæ: una eſt, Clericos, & Eccleſiaſticas perſonas eſſe exemptas à Iuriſdictione, & poteſtate ſeculari Iure naturali, ac Divino; ut docet *Gl. in c. Si Imperator. 11. V. & diſcuti diſ. 96. Gl. in c. Quamvis. 4. V. Divino de cenſib. in 6.* ubi id probat allegando leges Divinas, *Innocent. in c. 2. n. 1. de majorit. & obed. Abb. in c. Eccleſia. 10. n. 6. de Conſtit.* ubi ait, quòd hoc privilegium fori Clerici habent à Deo. & plerique Canoniſtæ, quos refert, & ſequitur *Azor p. 1. inſtit. lib. 5. c. 12. q. 1. Clar. §. fin. q. 36. n. 2. Martha de juriſd. p. 2. c. 6. n. 1. Tanner. tom. 4. Theolog. Scholaſt. diſ. 1. q. 4. dub. 6 n. 138. Laym. l. 4. Theol. mor. tr. 9. c. 8. & plures Theologi apud ipſum,* & noviſſimè tenet hanc ſententiam etiam *Fagnan. in cit. c. Eccleſia. 10. n. 10. & in c. Cùm non ab homine. 10. n. 66. de Judic.*

Probatur primò. Ex lege veteri, in qua Sacerdotes, & Levitæ exempti erant à Iuriſdictione ſeculari aliarum Tribuum, & lege ſolvendi tributa; ut colligitur ex *c. Gen. 47. v. 22. Levit. c. ult. n. 28. & Num. c. 18. n. 8. & 9.* item ex *c. 3. Num. V. 10. & c. 45. V. 14. & 15.* colligitur, Levitas non alteri, quàm Aaroni, & Succeſſoribus ejus ſubjectos fuiſſe: quæ Leges Vet. Teſtam. etſi jam abrogatæ ſint, ex ijs tamen colligitur, tantò magis privilegia hujuſmodi immunitatis locum habere in Sacerdotibus, & Miniſtris Eccleſiaſticis novæ legis, quantò magis excellentiâ, & dignitate Sacerdotes, & Miniſtros Vet. Legis antecellunt. Item *Matth. c. 17. v. 25. & 26.* Chriſtus ſe ipſum, & Petrum à tributo ſolvendo eximit: nam cùm ab ipſo exigeretur tributum, dixit Petro: Reges terræ à quibus accipiunt tributum, à filijs, an ab alienis? reſpondit Petrus; ab alienis. ex quo intulit Chriſtus: ergo liberi ſunt filij. Ubi ſub filiorum nomine omnes Sacerdotes, & Clerici comprehenduntur, qui, cùm Chriſto, ac Dei ſervitio peculiariter dedicati ſint, è familia ejus eſſe cenſentur, & qui ſub Chriſto, & Petro, qui eſt caput Eccleſiæ, ſunt ſignificati, cùm etiam in humana politia familia Regis ſoleat eſſe libera à tributis. Solvit autem Chriſtus tributum pro ſe, & Petro, ſcandali vitandi causâ, cùm aliàs non teneretur, *Laym. cit. c. 8. n. 3. Tanner. cit. diſ. 7. q. 4. dub. 5. n. 119.* Dices, Chriſtus hoc loco de ſe tantùm, tanquam filio Dei naturali eſt locutus: nam argumentatus eſt à minori ad majus: ſi filij Regis terreni tributum non pendunt Regibus terræ; ergo nec ego, qui ſum filius Dei Regis Regum, ulli Regi tributum debeo. Locutus eſt autem in plurali, quia de omnibus Regum filijs generaliter loquebatur, qualis Petrus non erat adeóque non potuit eum filiorum nomine comprehendere. Sed reſpondetur, Chriſtum ſignificare voluiſſe, nec ſe, nec diſcipulos ſuos tributum debere

noi

non ſe, quia filius Dei erat; nec diſcipulos ſuos, quia ipſius familiares, & domeſtici cenſebantur, at non ſolùm Regum filij, ſed etiam domeſtici eorum à tributis liberi ſunt, ut ſuprà dictum. *Maldonatus in c. 17. Math. v. 25.* ubi rectè addit, id non eſſe extendendum ad omnes Chriſtianos; qui etſi ſint adoptione filij Dei, Chriſtique nomen gerant, non tamen ſunt domeſtici eius, ut Apoſtoli; & Chriſtianos tributum ſolvere jubet Apoſtolus, *Rom. 13. v. 7.*

Secundò. Idem probatur ex Jure Canonico: nam in *c. Quamquàm. 4. de cenſib. in 6.* dicitur: *cùm igitur Eccleſiæ, Eccleſiaſticæque perſonæ, ac res ipſarum, non ſolùm Jure humano, quin imò & Divino à ſecularium perſonarum exactionibus ſint immunes &c.* Idem habetur in Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. relato in *c. Nimis; 30. de Jureiurando.* ubi dicitur: nimis de jure Divino quidam laici uſucapere nituntur, cùm viros Eccleſiaſticos nihil temporale obtinentes ab eis ad præſtandum ſibi fidelitatis juramentum compellunt. Et in *Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 20. de reform.* Eccleſiæ, & perſonarum Eccleſiaſticarum immunitatem Dei ordinatione, & Canonicis ſanctionibus conſtitutam eſſe, dicitur.

CVIII. Tertiò probatur ratione, quia Clerici ſunt Deo dicati, & in Dei ſortem electi, ac ſegregati à negotijs ſecularibus: ergo eo ipſo ſunt exempti à ſeculari juriſdictione, ac poteſtate, neque hæc quidquam juris in illos habet: nam, ſi res inanimatæ, ut ſacra vaſa, veſtes, Altaria, & Templa, eo ipſo, quod ſunt Divino cultui dedicata, & conſecrata, à profano, & civili uſu, & ſecularis poteſtatis diſpoſitione, juriſdictione, & exactione jure Divino, & naturali liberæ ſunt; multò magis ipſæ perſonæ Eccleſiaſticæ, poſtquam Divino cultui dedicatæ ſunt, à ſecularis Magiſtratûs juriſdictione, poteſtate, & exactione eodem jure exemptæ erunt. Deinde nulla poteſtas, ſive juriſdictio poteſt propriâ virtute ferri extra genus, ſive limites ſui objecti, ut certum eſt apud omnes: ſed juriſdictio, ſeu poteſtas ſecularis per ſe, ac directè verſatur ſolùm circa perſonas ſeculares, & res profanas, ac politicas, tanquam proprium objectum, ac materiam; quippe cùm per ſe, ac immediatè tantùm ordinetur ad finem temporalem, & politicum: Eccleſiaſticæ verò perſonæ, & res, quippe ſacræ, & Divino cultui dicatæ, ſunt extra objectum, & proprios limites ſecularis juriſdictionis: ergo hæc ad illos per ſe, ac propriâ virtute ſe extendere non poteſt. Min. probatur, quia ſacrum, & Divinum dicitur aliquid ex eo, quòd ad Divinum cultum ordinatur, ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 99. a. 1. in corp.* ergo cùm perſonæ, & res Eccleſiaſticæ ſint ad Divinum cultum deputatæ, eo ipſo ſunt ſacræ: adeóque non poſſunt cadere ſub juriſdictionem, ſeu poteſtatem laicam, & profanam, ſed ſolùm ſub ſpiritualem, & Eccleſiaſticam, ut ſuprà etiam dictum. Denique, ſi jure humano ſolùm Clerici liberi ſunt à juriſdictione, ſeu poteſtate ſeculari, poſſunt Principes ſeculares ex toto, vel ex parte immunitatem Eccleſiaſticam abrogare, ſive per revocationem, ſive per præſcriptionem; quod in maximum Eccleſiæ damnum cederet.

CIX. Altera ſententia docet, etſi Clerici, in cauſis ſpiritualibus, & merè Eccleſiaſticis, à poteſtate, & juriſdictione ſeculari Jure divino exempti ſunt: in rebus tamen temporalibus, ſive criminalibus, ſive civilibus, ſolo Jure humano Canonico, & civili eſſe exemptos. Ita docet *Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 31. n. 2. & 6. Leſſ. l. 2. de juſtit. c. 33. dub. 4. n. 28. & ſeqq. Salas de legib. diſ. 14. ſec. 11. & ex Canoniſt. Covarr. pract. qq. c. 31.* Prima pars conſtat, quia poteſtas Eccleſiaſtica immediatè à Chriſto eſt inſtituta, & tradita in Petro, eiúſque ſucceſſoribus, alijs etiam Prælatis Eccleſiaſticis: poteſtas verò civilis, ſeu ſecularis, mediante Republicâ à Deo eſt communicata, ſeu conceſſa Principibus ſecularibus. ergo in cauſis Eccleſiaſticis, quæ propriè ſpectant ad poteſtatem Eccleſiaſticam, v. g. circa Ordines, Sacramenta, ſacrificia, beneficia Eccleſiaſtica &c. Principes ſeculares ex inſtitutione Divina nullam habent poteſtatem: adeóque jure Divino Clerici in his rebus ſpiritualibus exempti ſunt à juriſdictione, & poteſtate ſecularium Principum, & Magiſtratuum. Secunda pars probatur pluribus argumentis. Primò, quia nulla lex Divina in SS. litteris, præſertim novi Teſtamenti, extat, quæ Clericos, & res eorum à juriſdictione ſecularium eximat. Secundò, in primitiva Eccleſia Clerici, & eorum res, ſubjecti erant Principibus ſecularibus. Unde & Paulus ad Cæſarem appellavit, *Act. 25.* & ad *Rom. 13.* ait: Omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubjecta ſit. ubi de ſecularibus poteſtatibus præcipuè agit. Et Chriſtus, *Matth. 22.* ait: Reddite, quæ ſunt Cæſaris Cæſari. & *Jo. 19.* ad Pilatum dixit: Non haberes poteſtatem adversùs me ullam, niſi tibi deſuper &c. Tertiò, Chriſtiana Religio non liberat fideles ab ullo vinculo civili, v. g. à debito pecuniario, conjugio, ſervitute &c. ergo neque liberat à juriſdictione ſecularium Magiſtratuum. Quartò. Clerici cum laicis contractus inire poſſunt, ut emptiones, locationes &c. ergo etiam laici illos coram civilibus Magiſtratibus convenire poſſint, ut pacta ſervent: & cùm ſint pars, & cives reipublicæ; cur non ab eius capite puniri poſſint, ſi rempublicā turbent? Quintò. Pontifex poteſt immunitatem Clericorum ex juſta cauſa reſtringere, & ex parte diminuere, & cauſas, ac lites Clericorum laicis cognoſcendas delegare: quod non poſſet, ſi immunitas Eccleſiaſtica eſſet immediatè inſtituta jure Divino. Sextò. Quia nulla eſt repugnantia, Clericos in temporalibus ſubjici laicis.

CX. Addunt tamen hujus ſententiæ Auctores, etſi exemptio illa Clericorum ſimpliciter ſit juris humani, eſſe tamen quodammodo, ſeu quâdam ratione juris Divini, ſcilicet originaliter, ſeu initiativè: quia, etſi Deus immediatè hanc exemptionem non fecerit, dedit tamen S. Pontifici poteſtatē eam faciendi, ita, ut Clerici, non quidem ipſo facto ſint exempti à juriſdictione ſeculari, ſpectato jure Divino, poſſint tamen, imò & debeant eximi, ſi commodè fieri poſſit, quia id maximè conſentaneum eſt juri Divino, & naturali: tum quia rebus Divinis peculiari modo ſunt mancipati, & conſecrati. quod autem ſemel Deo dicatum eſt, non poteſt tractari tanquam profanum, quin Deo irreverentia irrogetur: tum quia Clerici ſunt patres, paſtores, & judices laicorum, in cauſis ſalutem ſpiritualem animæ concernentibus: inconveniens autem eſt, ut judicet filius patrem, ovis paſtorem ſuum, & judicem, qui antè fuit reus: tum quia Clerici ſpiritualia beneficia conferunt laicis, ideóque æquum eſt, ut à laicis gratis defendantur, & à tributis eximantur. *Leſſ. c. l. n. 30.*

CXI. Ad

CXI. Ad fundamenta pro prima ſententia allata reſpondent Adverſarij. Ad id, quod adducitur ex c. *Gen.* 47. quòd Joſeph omnem terram Ægypti fecit tributariam, præter Sacerdotalem, id non ex legis Divinæ præcepto, ſed beneficentia Regis, poſtulante rectâ ratione, factum fuiſſe. Quòd verò adfertur ex *Matth.* c. 17. *Ergo filij ſunt liberi.* id probare ſolùm exemptionem de Chriſto; quaſi dicat, ſi filij Regum, & Principum naturales tributum non pendunt; ego, qui filius naturalis ſum ſummi omnium Regis, nulli hominum tributum debeo: neque ideo cenſentur omnes homines liberi à tributis, vel, ut ſumùm id etiã intelligitur de S. Pontifice, Chriſti Vicario, & de Apoſtolis per quandam participationem. *Molin. cit. diſ.* 31. *n.* 6. *&* *Salas cit. loc.* Ad ſecundum petitum ex auctoritate Canonum reſpondetur, eos intelligendos eſſe, juxta morem loquendi in Jure Canonico, & Concilijs, ac Decretalibus SS. Pontificum uſitatiſſimum, quo frequenter aliquid dicitur Jure Divino ſtatutum; quia à veteri lege originem duxit; vel quia ad illius exemplum inductum fuit; cùm tamen novâ lege Evangelicâ nihil de hac exemptione ſtatutum reperiatur; vel quia mediatè ſolùm, & remotè eſt Juris Divini; vel quia Jus Divinum, & naturale dictabat, Clericos eſſe eximendos. Quòd ſi vel maximè intelligendi eſſent Canones ſuprà allegati de lege verè, ac propriè Divina, accipiendi forent de immunitate in rebus ſpiritualibus, ſeu Eccleſiaſticis, non in temporalibus. Ad argumentum ex ratione deſumptum reſpondent, eo ſolùm probari, quòd Jus Divinum, & naturale dictet, talem exemptionem eſſe faciendam, & à S. Pontifice fieri poſſe, imò & debere; non autem, quòd ipſum Jus Divinum, & naturale illam ipſo facto ſtatuerit. Neque tamen Principes, & Magiſtratus ſeculares exemptionem Clericis conceſſam revocare poſſunt: tum quia ex obligatione naturali, & Divina tenebantur eam facere: tum quia poſt conceſſam illam exemptionem, cum conſenſu totius populi, Clerici non ſunt ampliùs ſubditi ſeculari poteſtati; ergo non poſſunt ſuâ immunitate privari, quâ non poſſunt privari, niſi ſubditi: tum quia Concilia, & SS. Pontifices, qui ſunt ſupra ipſos Principes, eam confirmârunt, imò etiam reluctantibus Principibus ſtatuere eam potuerunt; quia S. Pontifex omnia poteſt præcipere, quæ ad convenientem ſtatum, & gubernationem Eccleſiæ ſunt neceſſaria, qualis eſt etiam exemptio Clericorum à poteſtate civili, & ſeculari. *Covarr. cit.* c. 31. *n.* 3. *&* 4. *Leſſ.* c. *l.* *n.* 34. *&* 35.

CXII. Ad argumenta pro ſecunda ſententia allata reſponderi facilè poteſt. Ad primum negatur aſſumptum; ut patet ex ſuprà dictis *n.* 117. Deinde, tametſi nulla extaret lex Divina poſitiva de immunitate, ſeu exemptione Clericorum, eſt tamen de Iure naturali: quia contra jus Divinũ, & naturale eſt, ut laici, & profani, propriâ auctoritate, judicent de perſonis, & rebus ſacris, quales ſunt Eccleſiaſticæ perſonæ, & res: quia Clerici gradu, & ordine in Eccleſia ſuperiores ſunt; hi verò inferiores, & ſubditi; ut bene probat *Tanner. cit. diſ.* 7. *q.* 4. *dub.* 6. *n.* 150. *&* *ſeqq.* & dictum ſuprà. *n.* 118.

Ad ſecundum dicitur, quòd initio naſcentis Eccleſiæ, Chriſtiani, dum erant ſub paganorum poteſtate, Principibus ſecularibus ſubjecti erant, etiã Clerici, non de Iure, ſed de facto; quia ijs parére debebant, ne Chriſtiana fides, & Religio damnum pateretur. Vnde Canones illi, qui mentionem faciunt de hac ſubjectione Clericorum, accipiendi ſunt de eo tempore, quo magis expedire Eccleſiæ videbatur à Clericis ſolvi tributa, & ſubjectionem præſtari poteſtati ſeculari, quàm exemptionem tentare; quam tum obtinere non potuiſſent, & eam urgendo, pacem Religionis Chriſtianæ turbâſſent; quamquàm etiã aliqui Canones intelligi poſſunt de tributis merè realibus, quæ Clerici etiamnum hodie ſecularibus, & laicis ſolvere debent, de quibus plura infrà *l.* 3. *tit.* 49. ubi ex inſtituto de immunitate Clericorum, quoad bona eorum agitur. S. Paulus ad Cæſarem appellavit, quia primis temporibus Eccleſia non habuit plenum uſum, ſeu exercitium ſuæ poteſtatis, & Iuris, ſed tantùm quoad habitum, & originem. Accedit, quòd Paulus appellavit à Feſto, à quo injuſtè gravabatur, ad Cæſarem tanquam ipſius Superiorem, & Iudicem, *Martha cit.* c. 6. *n.* 20. Idem *ad Rom.* 13. in genere dicit, quòd quiſque tenetur obedire ſuo legitimo Superiori, laicus ſcilicet laico, Eccleſiaſticus Eccleſiaſtico: vel loquitur de primis Eccleſiæ temporibus. Chriſtus autem *Matth.* 22. locutus eſt de laicis, & *Ioan.* 22. locutus eſt ad Pilatum, non de poteſtate Iuris, ſed facti, quæ etiam Tyrannis convenit, de qua *Luc.* 22. *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum.*

Ad tertium negatur conſequentia: quia, etſi Chriſtiana Religio non omni vinculo eximat; Clerici tamen hoc ipſo, quod ſunt Divino cultui conſecrati, & in ſortem Domini electi, non minùs, quàm res inanimatæ, quæ Deo ſunt conſecratæ, debent eſſe exempti à ſeculari poteſtate. *Azor cit.* c. 12. *q.* 1. §. *Supereſt.*

Ad quartum negatur conſequentia, quia ſatis eſt, quòd Clerici coram ſuo Magiſtratu Eccleſiaſtico conveniri poſſint, ut ſervent pacta, & ab eodem puniri.

Ad quintum dicitur, poſſe S. Pontificem, ex juſta cauſa, aliquid remittere de privilegijs exemptionis, & ſecularibus Magiſtratibus permittere, ut aliquam Iuriſdictionem in Clericos exerceant, vel tributa ab illis exigant: quia Iure Divino, & naturali bona, ac perſonæ Eccleſiaſticæ ita ſolùm ſunt exemptæ à poteſtate, & Magiſtratu ſeculari, ut is propriâ auctoritate, ſuóque arbitratu, nihil poſſit de ijs diſponere: bene autem poſſint laici ex conceſſione Magiſtratûs Eccleſiaſtici, præſertim S. Pontificis: adeóque poteſtate ab Eccleſia ſibi conceſſa circa Clericorum perſonas, ac res, diſponere; quia id minimè repugnat Iuri naturali, ac Divino, *Tann.* c. *l.* *n.* 157. Deinde, quando Papa laicis committit judicandas cauſas, & lites Clericorum, tunc illi non ex ſua, ſed ex delegata ſibi poteſtate, & auctoritate, ac nomine S. Pontificis agunt; quod Eccleſiaſticæ libertati non repugnat.

Ad ſextum dicitur, eſſe repugnantiam, quòd perſonæ ſacræ profanis ſubjici debeant, & patres ab ovibus, & filijs judicentur; ut ex dictis patet.

Hinc colligitur, etſi ſecunda ſententiâ non ſit improbabilis, ob rationes ſuprà allatas, prior tamen, quia eſt communior Canoniſtarum, Iurique Canonico conformior, & ſtatui Clericorum favorabilior, ac melioribus nititur fundamentis, meritò præferenda eſt.

§. VI.

An, & quando Archiepiſcopus ſit Iudex competens inter ſubditos Clericos, vel Laicos Suffraganeorum, vel non ſit?

CXIII. Aſſertio 1. Quamvis per appellationem ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, ſeu Metropolitanum cauſa devolvatur, ſique de ea cognoſcere poſſit, *c. Paſtoralis.* 11. *in princ. de offic. Iud. ordin.* Non tamen poteſt Archiepiſcopus, vel ejus Officialis de ipſa principali cauſa Clericorum ſnbditorum Suffraganei ſui cognoſcere, prætermiſſo appellationis articulo (id eſt, niſi priùs de appellatioue cognoſcatur, an ea ſit legitima, nécne) nec aliàs etiam, ſi non ſit ad Archiepiſcopum appellatum (adeóque is per ſimplicem querelam adeatur) abſque voluntate, ſeu licentia Epiſcopi Diœceſani, quamvis Clerici litigantes in Archiepiſcopum, vel ejus Officialem tanquam in Iudices de facto conſentiant. Ita ſtatuitur in c. *Romana.* 1. *in princ. h. t. in 6. & ibi Gl. V. Prætermiſſo. & V. Extiterit.* Ratio eſt, quia Archiepiſcopus, ſeu Metropolitanus regulariter non eſt competens Iudex inter ſubditos ſuorum Suffraganeorum in prima inſtantia. *cit. c. Paſtoralis de offic. ordin.* Ideóque non poſſunt Clerici, ſine conſenſu Epiſcopi ſui Diœceſani, Iuriſdictionem Metropolitani prorogare, in prima inſtantia, conſentiendo in Iudicem non ſuum, etiam Eccleſiaſticum. *Gl. hic V. De facto;* de quo plura infrà.

CXIV. Notandum hîc primò. Judex, qui non poteſt adiri per ſimplicem querelam, ſed ſolùm per viam appellationis, qualis eſt Metropolitanus, reſpectu ſubditorum Epiſcoporum Suffraganeorum, regulariter non poteſt cognoſcere de cauſa principali, etiã partibus litigantibus conſentientibus, niſi priùs cognoſcat de appellatione, an ea admittenda ſit, nécne: quia, cùm ſit Iudex tantùm, ſi ad ipſum fuerit appellatum, priùs cognoſcere debet de juſtitia appellationis: nam ſi hæc frivola fuerit, & illegitima, debet cauſa remitti ad Judicem, à quo appellatum fuit, videlicet ſuffraganeum; niſi is appellationi detulerit, ſive in eam conſenſerit: tunc enim Iudex ſuperior, ut Archiepiſcopus cognoſcere poteſt de cauſa principali, ſi velit, etiamſi cauſa appellandi minùs legitima fuerit; quamvis etiam eam remittere poſſit ad Iudicem inferiorem, nempe Epiſcopum, à quo appellatum. *c. Cum appellationibus;* 5. *de appell. in 6. Ancharan. hîc not. 1. & Franc. n. 1.*

Notandum ſecundò. Etiam Judex delegatus Papæ poteſt cognoſcere de cauſa principali, ex conſenſu partium non cognoſcendo priùs de juſtitia appellationis; ſi Papa ſimul cauſam appellationis, & principalem delegavit: quia tunc delegatus habet eandem Iuriſdictionem in illa cauſa, quam habet ipſe Papa: adeóque ejus Iuriſdictio prorogari poteſt, & partes renunciare poſſunt ipſi appellationi. Secus eſt, ſi Papa ſolùm delegavit cauſam appellationis, non autem principalem; tunc enim etiam cum conſenſu partiũ, non poteſt Iudex delegatus cognoſcere de cauſa principali, quia univerſim Clerici non poſſunt prorogare Iuriſdictionem alterius Iudicis, ſive conſentire in Judicem non ſuum, ſine conſenſu ordinarij Iudicis proprij. *Franc. hîc n. 2.*

Notandum tertiò. Clerici poſſunt compromittere in arbitros, abſque conſenſu proprij Epiſcopi, in rebus, ſeu bonis patrimonialibus, quæ alienare poſſunt: non autem in Eccleſiaſticis. *Gl. hîc V. Iudices junctâ marg. lit. c. Franc. hîc n.* 3. & conſtat ex *c. Pervenit,* 3. *de arbitr.*

CXV. Aſſertio 2. Archiepiſcopus, ſeu Metropolitanus non poteſt cogere ſubditos ſuffraganeorum (ſive Clericos, ſive Laicos) ut factam ab ipſo delegationem alicujus cauſæ ſuſcipiant, vel præcepta ſua, aut ſententiam exequantur: neque ut in cauſis ad ipſum per appellationem devolutis teſtimonium perhibeant, niſi aliud ex his tribus de conſuetudine obtineat; ita habetur in *cit. c.* 1. *§. Neque Suffraganeorum, h. t. in 6.* Ratio eſt, quia, licèt Archiepiſcopus poſſit cauſam, vel executionem ſententiæ delegare ſubditis ſuffraganeorum, non tamen poteſt illos invitos ad illa ſuſcipienda compellere: quia non habet Iuriſdictionem in ſubditos ſuffraganeorum, niſi in cauſa appellationis, & alijs caſibus ſpecialibus Iure exceptis, *c. Paſtoralis;* 11. *de offic. ordin.* inter quos non numerantur caſus hîc expreſſi. *Gl. hîc V. Suſcipere.* Veruntamen poteſt Archiepiſcopus mandare Suffraganeo ſuo, ut ſententiam v. g. in cauſa appellationis contra ſubditum ſuum latam exequatur, vel, ut ſubditum compellat ad ferendum teſtimonium, ſive in cauſa appellationis, ſive in alia; ut notat *Gl. hîc V. Suſcipere.* ubi addit, idem eſſe in quolibet alio Iudice; ut, ſi teſtes ex alio loco petendi ſint, qui ei ſubditi non ſunt, Iudex cauſæ mittat ad Superiorem ipſorum, ſive Iudicem illius loci, eúmque roget, vel etiam eidem præcipiat, ſi ipſi ſubjectus ſit (uti in caſu hujus t.) ut teſtes recipiat, & atteſtationes eorum ad Iudicem remittat. *l. Iudices;* 18. *C. de fide inſtrum.* vel etiam ipſos teſtes ad Iudicem cauſæ venire jubeat, ſi id commodè fieri poſſit. Ex quo colligitur, quòd Iudex non habet eandem Iuriſdictionem in acceſſorio, quam in principali; ut in propoſito Archiepiſcopus Iuriſdictionem habet in ſuffraganeos, non autem in ſubditos eorum. *Gl. hîc V. Suſcipere in fin.*

Excipitur; niſi conſuetudine inductum ſit, ut in tribus prædictis caſibus Archiepiſcopus etiam ſubditos Suffraganeorum compellere poſſit: conſuetudo enim dat Iuriſdictionem, ſi perſona illius ſit capax. *c.* 3. *de conſuet. Gl. hîc V. De conſuetudine. Arg. l.* 3. *in fine. ff. de teſtibus.* ubi habetur, quòd ratione conſuetudinis Iudex teſtes etiam non ſubditos, & ex alieno territorio evocare, & compellere poteſt ad veniendum. *Franc. hîc n. 2.*

CXVI. Aſſertio 3. Sed neque, ſi Archiepiſcopus, ſeu Metropolitanus cauſas Officialium, Archidiaconorum, Archipresbyterorum, aut aliorum inferiorum Prælatorum, aut eorum, qui Suffraganeis ſubjecti ſunt, ad ſe per viam appellationis devolutas cognoſcat in Curia ſua, ideo etiam debet admittere, aut cognoſcere querelas contra eoſdem propoſitas ſuper ſalarijs advocatorum, & procuratorum; niſi aliud contraria conſuetudo eis concedat; prout habetur *in cit. c.* 1. *§. Nec etiam; h. t. in 6.* Ratio eſt, quia licèt aliàs Judex, qui cognoſcit de cau-

ſa principali, cognoſcere etiam debeat de eiuſmodi acceſſorijs; ut, ſi ſalarium in ea cauſa Advocato promiſſum non ſolvatur. *l. Properandum*; 13. §. *Illo procul. C. de judic.* id tamen locum habet in Judice proprio, & ordinario; ut notat *Gl. hic V. In cauſis*; non item in Judice appellationis: tum ne cauſa principalis diutius differatur: tum quia expeditâ cauſâ principali, altera acceſſoria de ſalario facilè ad Judicem ordinarium remitti poteſt; cùm hæ cauſæ non ſint per ſe connexæ, ſed ſeparabiles; ut docet *Io. Monach. hic n. 4. & 6.*

Excipi debet, niſi à cliente expreſsè, vel tacitè promiſſio facta ſit Advocato, vel Procuratori de ſolvendo ſalario in Curia Metropolitani: tum enim probabile eſt, quòd ibi conveniri poſſit; ſive promiſſionem fecerit in Diœceſi Archiepiſcopali, ſive in Diœceſi Suffraganei: quia non inſpicitur locus promiſſionis, ſed in quo deſtinata eſt ſolutio; ut tradit *Abb. in c. ult. n. 32. h. t.* & patet ex ſuprà dictis *n. 37. h. t.* Deinde excipitur etiam, niſi conſuetudo ſit, vi cujus Archiepiſcopus, poteſt compellere ſubditos Suffraganei ad reſpondendum coram ſe, propter ſalaria Advocatorum, & Procuratorum, quia conſuetudo tribuit juriſdictionem; ut habetur hic §. *Nec etiam.*

CXVII. Aſſertio 4. Non poteſt etiam Archiepiſcopus Clericos ſuos mittere in Diœceſin Suffraganeorum ſuorum, ut cum auctoritate aſſiſtant contractibus ibi ineundis, vel recognoſcendis; nec eâ occaſione (quia inierunt, vel recognoverunt contractum coram illis) poteſt ſubditos Suffraganeorum compellere, ut apud Tribunal ſuum ſe ſiſtant. Sed nec cenſuram infligere poteſt Archiepiſcopus, ſi Officiales, aut ſubditos ſuorum Suffraganeorum ab ipſo citati, ut coram ſe reſpondeant ad querelam Adverſarij comparere nolint, prout habetur *in cit. c. 1. §. Nec Clericos; h. t. in 6.* Ratio eſt, tum quia non poteſt quis auctoritatem judicialem præbere contractui, extra territorium ſuum: ſicut non poteſt Tabellio conficere inſtrumentum authenticum, extra territorium eius, à quo eſt conſtitutus: tum quia in huiuſmodi caſibus Archiepiſcopus non eſt Judex competens Officialium, & ſubditorum Suffraganei; & quia citatus à non ſuo Judice, etiamſi non compareat, non poteſt dici contumax: ideóque neque propterea excommunicari poteſt; quia excommunicatio non infligitur ab homine, niſi propter contumaciam in comparendo, vel ſatisfaciendo. *Franc. hic n. 3. Vivian. in ration. Iur. Pontif.* Quamvis autem Epiſcopus Suffraganeus ſit ſubjectus juriſdictioni Archiepiſcopi, non tamen Officialis ipſius, qui non eſt eadem perſona cum Epiſcopo, licèt idem Conſiſtorium, ſeu Tribunal cum ipſo habeat. *Gl. hic V. Officiales.*

SECTIO IV.

DE FORO COMPETENTE laicorum conventorum à Clericis: & quando laicus conveniri poſſit apud Judicem Eccleſiaſticum?

§. I.

Ubi, ſive coram quo Judice, Eccleſiaſtico, an ſeculari, Clericus convenire poßit, vel debeat laicum?

CXVIII. Aſſertio 1. Si Clericus contra laicum agat, & ab eo petat ſibi reſtitui rem, quam poſſidet, quippe, quæ ad Eccleſiam ſuam, vel ad ſe pertineat, & laicus probabiliter id neget, quia v. g. aſſerit, ſe rem illam, quam poſſidet, emiſſe à laico; tum convenire illum debet Clericus apud proprium eius Judicem, videlicet ſecularem, prout ſumitur *ex c. Si Clericus; 5. h. t.* ubi Alexander III. ſtatuit: Si Clericus laicum ſuper rebus ſuis (ſcilicet patrimonialibus, ſeu peculiaribus) vel Eccleſiæ (ipſi commiſſæ, cujus nomine agit, & res illas repetit) conveniat, eaſque repetat; ſed laicus res illas, non Eccleſiæ, aut Clerici, ſed ſuas proprias eſſe, aſſerat: tum debet de rigore juris (ſive ſecundùm præſcriptum Juris ordinem) is apud Judicem ſecularem conveniri; quia actor forum Rei ſequi debet: licèt in multis Regionibus aliud de conſuetudine ſit receptum.

CXIX. Hinc colligitur primò. Quando Clericus agit contra laicum de re, quam prætendit, ad ſe, vel ad Eccleſiam ſuam pertinere; coram quo Judice, Eccleſiaſtico, an ſeculari, eum convenire poſſit, vel debeat. Nam quatuor caſus diſtinguendi ſunt, juxta *cit. c. Si Clericus; h. t.* ut notat *Alexand. de Nevo ibid. n. 1.* Primus eſt, quando agit Clericus contra laicum, petendo ab eo rem Eccleſiæ, vel propriam: tum enim, ſi conſtet rem illam eſſe Eccleſiæ, vel propriam ipſius Clerici, adiri debet Judex Eccleſiaſticus: nam, ſi hic cognoſcit, quando laicus non negat, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici, ut colligitur ex *cit. c. Si Clericus*; multò magis Judex Eccleſiaſticus cognoſcet, quando conſtat rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici, quam laicus poſſidet. *Innocent. hic V. Suas.* Secundus caſus eſt, quando laicus non negat, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici; tunc etiam cognoſcit Judex Eccleſiaſticus: idque colligitur per contrarium ſenſum *ex eod. c.* nam, ſi Judex ſecularis cognoſcit, quando laicus negat rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici; ergo, ſi id non neget, Judex Eccleſiaſticus cognoſcere, & judicare poterit. Tertius caſus eſt, quando conſtat, rem non eſſe Eccleſiæ, vel Clerici; & tunc cognoſcit Judex ſecularis, & locum habet Regula: Actor forum Rei ſequi debet: nam, ſi cognitio pertinet ad Judicem ſecularem, quando dubitatur, an res ſit Eccleſiæ, vel Clerici, necne, ut mox dicetur; multò magis idem cognoſcet, ſi conſtet, rem non eſſe Eccleſiæ, vel Clerici. Quartus caſus eſt, quando dubium eſt, num res ſit Eccleſiæ, vel Clerici, & laicus conventus id negat, ſed aſſerit, eſſe ſuam: tunc enim etiam de hoc cognoſcit Judex ſecularis, qui eſt caſus expreſſus *in cit. c. Si Clericus*; dummodo laicus conventus à Clerico coram Judice Eccleſiaſtico, & negans, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici, proteſtetur, ſe per hoc non intendere in juriſdictionem illius conſentire, nec litem conteſtari, ſed negare, res eſſe Eccleſiæ, vel Clerici; & aſſerere eſſe ſuas,

non

ion ad judicij ordinationem, ſive, nt litiget in judiio coram Judice Eccleſiaſtico, ſed ad forum eiuſdem leclinandum; tunc eoim per talem negationem non nducitur litis conteſtatio. *Hoſtienſ. hic V. Aſſerebat*; *& Abb.* io ſumma: ubi ait, ſi laicus à Clerico conentus probabiliter neget, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici, ídque ad declinandam juriſdictionem Eccleſiaticam, conveniendus eſt coram ſuo Judice. *Alexand. de Nevo ibid. n. 9. Fagnan. n. 1. & 2.*

CXX. Porrò ratio, cur, quando conſtat, vel laicus non oegat, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici; adiri debeat, & cognoſcere Judex Eccleſiaſticus, ratio, inquam, eſt, quia tunc ex detentione rei, quæ eſt Eccleſiæ, aut Clerici, & injuſta in dubio eſſe præſumitur, oritur quoddam veluti ſacrilegium, ratiooe cujus fundata eſt juriſdictio Eccleſiaſtici Judicis: ideóque in optione Clerici actoris eſt, utrùm poſſeſſorem laicum conveoire velit coram Judice Eccleſiaſtico, an verò coram ſeculari. *Abb. in cit. c. Si Clericus*; *n. 2.* quæ ratio bene id probat, quando; laicus non negat, rem eſſe Eccleſiæ, vel Clerici, neque allegat cauſam juſtam retinendi, vel poſſidendi illam rem; tunc enim in dubio præſumitur mala, & injuſta detentio: ſecus videtur dicendum, ſi laicus alleget juſtam cauſam poſſidendi, quia rem ab Eccleſia in feudum, vel emphyteuſin accepit, vel, ut conductam poſſidet; tum enim ceſſat ratio malæ detentionis, & ſacrilegij: adeóque laicus coram Judice Eccleſiaſtico non videtur poſſe coovenıri; ut ootavit *Alexand. de Nevo in cit. c. Si Clericus*; *num. 2.*

Colligitur ſecundò. Non ſolùm, ſi agatur actione reali, ſeu rei vindicatione, ſed etiam, ſi actione perſonali agatur, occaſione tamen rei Eccleſiaſticæ, ut, ſi Clericus agat ex locatione rei Eccleſiæ, vel Clerici factâ laico, vel ex legato Eccleſiæ, vel Clerico relicto; tum, ſi laicus id fateatur, vel non neget, adiri quoque poteſt, & cognoſcere de hoc Judex Eccleſiaſticus; ut docet *Innocent. in cit. c. Si Clericus*; *V. Suas*; *Abb. ibid. n. 12. in fine.* quia ad petendam rem locatam intentatur, licèt aliàs merè ſit perſonalis. *Imol. ibid. n. 3. & Felin. num. 4.* ita, ut io oprione actoris Clerici ſit, an eum laicum apud Judicem Eccleſiaſticum, an verò ad ſecularem convenire velit. *Fachin. l. 8. controv. c. 15. §. Hæc ſunt*; quia univerſim loquendo, quando reus plures habet Judices æqualiter competentes, in electione actoris eſt, illum convenire, coram quo Judice maluerit.

CXXI. Colligitur tertiò. Alius caſus, in quo Clericus convenire poteſt laicum coram Judice Eccleſiaſtico, eſt, ſi conſuetudioe receptum ſit, ut Judices Eccleſiaſtici cauſas laicorum etiam merè civiles, & profanas cognoſcant, & judicent; prout habetur *in fin. c. Si Clericus*; *h. t.* quam conſuetudinem *Gl. fin. ibid.* ait, introductam eſſe propter negligentiam Judicum laicorum in exhibenda Clericis juſtitia. Et hinc Papa frequenter Clericis conquerentibus de laicis, ſuper quacunque cauſa, etiam profana, litteras, ſeu reſcriptum ad Judices Eccleſiaſticos contra laicos concedere ſolet; etiamſi Judices ſeculares ooo ſint negligentes in juſtitia admioiſtranda Clericis: & ita indiſtinctè ſervari ex generali ſtylo Curiæ Romanæ teſtatur etiam *Abb. in cit. c. Si Clericus*; *n. 7.*

CXXII. Aſſertio 2. Laicus conveniri poteſt coram Judice Eccleſiaſtico, ſi cauſæ principali adhæreat, ſive inſit qualitas fundans juriſdictionem Judicis Eccleſiaſtici, ſive ob quam ad forum Eccleſiaſticum pertinere poſſit. Ut ſi Clericus conveniat laicum, eò quòd rem ad Eccleſiam pertinentem ſurripuerit: tuoc qualitas hæc ſarilegij, etiamſi de eo non conſtet, ſed dubium ſit, quia oegat reus, ſe tale delictum commiſiſſe, fundat juriſdictiooem Judicis Eccleſiaſtici, & efficitur cauſa mixti fori, ita, ut actor pro arbitrio, vel coram ſeculari, vel coram Eccleſiaſtico Judice reum laicum cooveoire poſſit. *c. Cum ſit; 8. h. t. & ibid. Innoc. V. Sacrilegos.* Requiritur tamen, ut in libello Clerici agentis contra laicum, tanquam ſacrilegum poſſeſſorem rei ad Eccleſiam pertinentis, exprimatur, & allegetur furtum, vel rapina: alioquin cauſa pertinebit, ac remitti debet ad forum ſeculare: nam ex eo ſolùm, quòd res, quam conſtat ad Eccleſiam pertioere, reperiatur apud laicum, non poteſt præſumi furtum, aut rapina, cùm laicus rem Eccleſiæ poſſit detinere alio juſto titulo, v. g. feudi, vel conductionis, vel emptionis cum bona fide (dummodo noo ſit res ſacta) *Imola in cit. c. Si Clericus*; *col. ult. & Felin. ibid. n. 4. in fine contra Abbat. n. 12.*

CXXIII. Sed dubitatur hîc, num ſufficiat, ut actor in libello expreſsè, vel implicitè alleget qualitatem tribuentem Iuriſdictionem Iudici, ad hoc, ut is ad cauſam principalem procedere poſſit: an verò requiratur, nt priùs de qoalitate fundante Iuriſdictionem Iudicis, ſaltem ſummariè, vel potiùs extrajudicialiter cognoſcat Iudex, ſi reus conventus illam neget, ad declinandum forum hujus Iudicis? Reſp. Cum diſtinctione: vel qualitas fundans Iuriſdictionem Judicis cauſæ principali intrinſecè adhæret, ſeu ineſt: & tunc ſufficit, rem ab actore expreſsè, vel implicitè io libello proponi, ad hoc, ut Iudex de cauſa principali cognoſcere poſſit; etiamſi de qualitate illa non conſtet, ſed dubium ſit, eámque reus neget. Ut in exemplo ſuprà allato, ſi Clericus accuſet laicum de furto rei Eccleſiaſticæ coram Iudice Eccleſiaſtico, Reus verò delictum abſolutè neget, fundata eſt Iuriſdictio Iudicis Eccleſiaſtici, & poteſt coram illo tanquam Judice competente ſuper illa quæſtione Iudicium inchoari: quia hoc dubium de qualitate fundante Iurisdictionem Judicis, ſive hæc ipſa cauſa, ſeu quæſtio ſacrilegij (quæ eſt mixti fori) directè, ac principaliter in Judicium deducitur, & lis ſuper ea, inter actorem, & reum conteſtanda eſt: ideóque non eſt examinanda, ante litis conteſtationem; nec poteſt reus laicus oegare crimen in ordioe ad declinandum forum Iudicis Eccleſiaſtici; ut docet *Innocent. in c. Ceterùm; 5. n. 2. de Iudic. & in c. Cùm ſit. n. 2. h. t. Gl. in Clement. 2. V. Uſuris eod. tit. Alexand. de Nevo in cit. c. Si Clericus. n. 14. h. t. & ſeq. ibid. n. 2. Gail obſ. 31. n. 2.* Quamquàm, ſi poſtea in litis progreſſu appareat, qualitatem illam fundantem Iuriſdictionem, veram non fuiſſe, & furtum ſacrilegum v. g. à reo commiſſum non fuiſſe; tum is ab hoc Iudicio abſolvi, & actor in expenſas coodemnari, reúſque ad ſuum Iudicem remitti debet, quamvis contra illum ex alia cauſa agi poſſit. *Innocent. in cit. c. Cùm ſit. n. 2. Alex. de Nevo c. l.*

Vel qualitas fundans Iuriſdictionem Judicis non eſt cauſæ, ſeu controverſiæ principali iotrinſeca, ſed acceſſoria; quia non principaliter agitur, ſeu deducitur in Iudicium: & tunc priùs ſaltem ſummariè, vel extraordinariè qualitas illa cognoſci debet, quàm ipſa

ipſa cauſa principalis judicialiter cognoſcatur. *Franc. in c. 1. §. Contrahentes. n. 5. h. t. in 6. Felin. in cit. c. Si Clericus. n. 2. Laym. ibid. n. 3. Gail loc. cit.* Exempli gratiâ, ſi extraneus coram Magiſtratu, ſeu Iudice civitatis conveniatur ſuper contractu, vel delicto aliquo, ille verò abſolutè neget, ſe contraxiſſe, vel deliquiſſe, tunc non obſtante tali exceptione, Judex ille de tali contractu, vel delicto adhuc cognoſcere poteſt: quia hæc ipſa cauſa principaliter in Iudicium eſt deducta. Si verò reus excipiat, ſe contraxiſſe, vel deliquiſſe extra territorium Iudicis citantis, ſive neget, ſe contraxiſſe in territorio ipſius: tum Iudex loci priùs examinare debet, ubi reus contractum celebrârit, aut delictum commiſerit; cùm hæc loci circumſtantia principaliter, ac directè non veniat in Iudicium, ſed ſolùm acceſſoriè: ideo ante litis conteſtationem, ſive antequam Iudicium inchoetur, examinare debet Iudex hoc dubium de circumſtantia loci; ut appareat, num Juriſdictionem fundatam habeat, in ordine ad principalem cauſam cognoſcendam. *Abb. in cit. c. Si Clericus. n. 12. h. t.* Similiter, ſi quis aliquem, ut Clericum conveniat ſuper debito pecuniario coram Judice Eccleſiaſtico: is verò neget, ſe Clericum eſſe; adeóque dicat ſe privilegium fori Eccleſiaſtici non habere: tum Iudex Eccleſiaſticus priùs hoc dubium, ſaltem ſummariè, & extraordinariè cognoſcere debet, an ſit Clericus, nécne, ut appareat, num ad cauſam principalem cognoſcendam procedere poſſit. *Laym. cit. loc.*

§. II.

In quibus præterea caſibus laicus conveniri poſſit coram Iudice Eccleſiaſtico, ſive à Clericis, ſive etiam à Laicis?

CXXIV. Aſſertio 1. Quamvis regulariter laicus à laico, vel etiam à Clerico in cauſa civili coram Iudice Eccleſiaſtico conveniri non poſſit; quia Judex ordinarius laicorum non eſt Eccleſiaſticus, ſed ſecularis Iudex, & actor forum Rei ſequi debet. *c. Si Clericus; 5. h. t.* ſi tamen conſtet, quòd Iudex ſecularis deſit officio ſuo in adminiſtranda juſtitia actori, ſive Clerico, ſive Laico, poteſt is reum laicum etiam in cauſa civili trahere ad Judicem Eccleſiaſticum, eúmq; coram illo convenire; ut conſtat ex *c. Licèt ex ſuſcepto; 10. h. t.* » Nam cùm quidam cives Vercellenſes ſuper cauſis, ſeu controverſijs temporalibus, quæ ad forum ſeculare pertinebant, reſcriptum, ſive litteras à Sede Apoſtolica impetrâſſent contra laicos concives declinantes Iuriſdictionem Conſulũ civitatis ſuæ, cùm ipſi parati eſſent conquerentibus, ſeu litigantibus juſtitiã exhibere: Conſules de hac re queſti ſunt apud Papam Innocentiũ III. qui reſcripſit Epiſcopo Vercellenſi, éiq; mandavit, ut, ſi contigerit, à laicis tales litteras impetrari, remotâ appellatione, eas irritas eſſe, declaret: dummodo Conſules civitatis Vercellenſis de ſe conquerentibus parati ſint juſtitiam exhibere. Si verò ij, qui cauſas ſuas, & querelas ad forum ſeculare deferunt, à Conſulibus graventur: tum illi, ſicut hactenus conſuetudine obſervatum fuit, ad ipſum Epiſcopum, vel, ſi maluerint, ad Papam appellare licitè poterunt: eo præſertim tempore, quo vacante Imperio, ij, qui à ſuis Judicibus opprimuntur, ad Superiorem, ſeu Magiſtratum ſecularem recurſum habere non poſſunt. Quòd ſi verò ijdem Conſules tanquam ſuſpecti à partibus recuſati fuerint: tum coram arbitris, communi partium conſenſu electis, cauſa ſuſpicionis cognoſcatur, quæ, ſi probata, ſive juſta fuerit judicata, etiam hoc caſu pro juſtitia obtinenda, ad Epiſcopum, vel Papam recurrendum erit. »

CXXV. Notandum hîc primò. Reſcriptum, ſive litteræ juſtitiæ impetratæ à Papa contra laicum in cauſa non Eccleſiaſtica, ſive temporali, ſunt ipſo Iure irritæ: quia Papa in cauſis temporalibus laicorum Chriſtianorum nullam habet Iuriſdictionem, ſeu poteſtatem, niſi illi temporali Iuriſdictioni Eccleſiæ Romanæ ſint ſubjecti. *Innocent. hic V. Irritas. Imol. n. 10.* Neque verò hujuſmodi litteræ, etſi Iudex ſecularis non erat negligens in adminiſtranda juſtitia partibus, tempore impetrationis earum; ſed poſtea fiat negligens, ſive eam adminiſtrare negligat, ideo convaleſcunt: quia, cùm ab initio fuerint irritæ, ob defectum Iuriſdictionis in concedente, non poſſunt poſtea tractu temporis convaleſcere, juxta *Reg. Iur. 18. in 6.* & quando agitur de valore reſcripti, tempus datæ inſpiciendum eſt. *c. Eam te. 7. de reſcript.* Quare, cùm hîc dicitur: Dummodo Judices ſeculares, ſive Conſules parati ſint partibus juſtitiam exhibere; id non ita intelligendum eſt, quòd litteræ Apoſtolicæ, quæ priùs impetratæ invalidæ erant, poſtea, ſi Iudices negligentes fiant in exhibenda juſtitia, convaleſcant. ſed quia, ſi Iudex Secularis partes gravet, & juſtitiam adminiſtrare nolit, poteſt recurri ad Epiſcopum, vel Papam, & ad illum appellari, & ſuper appellatione aliæ litteræ licitè, & validè impetrari. *Innocent. c. l.*

Notandum ſecundò. Si Judices, ſeu Magiſtratus ſeculares, non tantùm inferiores, v. g. Conſul civitatis, Princeps, vel Comes Imperij, ſed etiam Superiores, videlicet Imperator, aut Rex in cauſis temporalibus, & profanis juſtitiam ſubditis ſuis adminiſtrare nolint, aut partes gravent; tum ad Iudicem Eccleſiaſticum, nempe Epiſcopum, præcipuè verò ad S. Pontificem, tanquam omnium fidelium patrem, & protectorem recurrendum eſt; ut is, ſi nullus Judex ſecularis reperiatur, qui juſtitiam adminiſtret, præſertim vacante Imperio, ſuccurrat, & defectum ſuppleat; ut habetur in *cit. c. Licèt.* Idq; procedit, ſi alicubi conſuetudo vigeat, ut caſu, quo Judex ſecularis inferior partes gravat, vel juſtitiæ adminiſtrationem denegat, immediatè recurri, & appellari poſſit ad Epiſcopum loci, vel Papam; ut colligitur ex *cit. c. Licèt.* ibi: *Sicut hactenus ſervatum eſt. h. t.* Quia conſuetudo dare poteſt Iuriſdictionem Iudici Eccleſiaſtico in laicos, etiã in cauſis temporalibus pendentibus coram ſeculari Iudice; ut appellari poſſit ad Judicem Eccleſiaſticum: alioquin verò, ſpectato Iure communi, querela priùs ad ſuperiorem Iudicem ſecularem, videlicet Imperatorem, vel Regem deferenda eſt; vel ad illum appellandum, ut cauſam ad ſe avocet, quàm ad Eccleſiaſticum Iudicem recurratur; ad quem tum demum eſt deveniendum, ſi nullus Iudex ſecularis reperiatur, qui juſtitiam adminiſtrare velit. *Innocent. in cit. c. n. 1. & ibid. Abb. n. 9. Imol. n. 12.*

Notan-

Notandum tertiò. Non tantùm, ſi Judex ſecularis ſit negligens, & à partibus requiſitus non adminiſtret juſtitiam, poteſt Iudex Eccleſiaſticus de cauſis ſecularibus, ſeu profanis inter laicos cognoſcere; ut docet *Marant. p. 4. de ord. judic. diſ.* 11. *n.* 11. & patet ex dictis: ſed etiam poteſt Iudicem ſecularem compellere per cenſuras, ut juſtitiam exhibeat: quia ad commune bonum ſpectat, & ad pacem fidelium, ut tali caſu recurſus habeatur ad iudicem Eccleſiaſticum. *Suar. diſ. 20. de cenſur. ſec. 1. n. 14. Barboſ. in Collect. in cit. c. Licèt. n. 2.* Quæ verò de recuſatione Judicis ſuſpecti adduntur in fine *cit. c.* Licèt. patebunt ex infra dicendis.

CXXVI. Porrò, quod dictum eſt, laicum à laico conveniri poſſe in cauſa civili coram Judice Eccleſiaſtico, ſi conſtet, Judicem ſecularem litigantibus non exhibere juſtitiam, id ſtatuitur etiam in *c. Ex tenore;* 11. *h. t.* Nam, cùm vidua nobilis controverſiam haberet cum aliquo laico, ſuper hereditate ſibi debitâ, ea à Papa commiſſa fuit quibuſdam Judicibus Eccleſiaſticis, Sed Comes Britanniæ, ſub cujus temporali Juriſdictione ambæ partes litigantes erant, mandavit, ut cauſam ad ſuum tribunal deferrent, promittens, ſe juſtitiam plenè adminiſtraturum. Sed quia Iudices delegati nihilominus in cauſa procedebant, Comes hoc ſignificavit Papæ Innocentio III. & petijt, ut cauſam ad ſe remitteret cognoſcendam, quippe ad quem ſpecialiter pertineret (prout habetur in integra lectione hujus c.) Reſpondit Papa, ſe ita debere viduas defendere, ut tamen alijs injuſtitiam non inferat, idcirco mandavit eiſdē Judicibus, ut, ſi cauſa, de qua agerent, ad Eccleſiaſticum Iudicem non pertineat, eâ ſuperſederent: quòd ſi verò vidua juſtitiam apud Judicem ſecularem obtinere non poſſit, tum ipſi, non obſtante contradictione Comitis, cauſam definiant, ac decidant. Ratio eſt, quia, ſi Papa, vel alius Judex Eccleſiaſticus in cauſis temporalibus ad forum ſeculare pertinentibus, ordinariè ſe immiſceret, injuſtitiam committeret, & injuriam irrogaret Judici ſeculari; cùm laicus coram ipſo in cauſa civili conveniri, & actor forum rei ſequi debeat. *c. Cum ſit;* 8. *h. t.*

Excipi debet, niſi cauſa ſit Eccleſiaſtica, quia in tali cauſa etiam laicus conveniri poteſt coram Iudice eccleſiaſtico, v. g. in cauſa matrimonij, decimarum &c. ut habetur in textu, & ibi *Gl. V. Ad Eccleſiaſticum Iudicem.* Vel, niſi Judex, ſeu Magiſtratus ſecularis juſtitiam non adminiſtret partibus: tunc enim Judex, & reus peccant, & actor indebitè privatur Iure ſuo; quando verò agitur de vitando peccato, devolvitur juriſdictio ad Iudicem Eccleſiaſticum, etiam contra laicos. arg. *c. Novit;* 13. *de judic.* & dictum ſuprà *tit.* 1. *n.* 66.

CXXVII. Illud hîc notandum, quamvis viduæ ſint ſub ſpeciali protectione, ſeu patrocinio Eccleſiæ, ſicut & aliæ perſonæ miſerabiles. c. 1. *&* 2. *diſ.* 87. non tamen poteſt vidua convenire laicum coram Iudice Eccleſiaſtico, in cauſa civili, niſi propter negligentiam Judicis ſecularis, ſi partibus juſtitiam exhibere differat, juxta *cit. c. Ex tenore. h. t.* alioquin verò etiam cauſæ viduarum civiles principaliter ad forum ſeculare pertinent, *Gl. hîc in notat.* vel niſi vidua ſit ſpoliata, vel per vim oppreſſa, juxta *c. Ex parte;* 15. *h. t. Gl. in cit. c. Ex tenore. V. Iniuſtitia. h. t. Abb. ibid. n.* 2. de quo mox plura. Nec obſtat textus *in c. Super quibuſdam;* 26. *in fine de verb. ſignif.* ubi habetur, quòd viduis, & alijs perſonis miſerabilibus etiam laicus conventus teneatur reſpondere coram Iudice Eccleſiaſtico in cauſa temporali: quia id intelligi debet de viduis oppreſſis, & ſpoliatis, ſi agant ad recuperandam poſſeſſionem; ut ex dicendis patebit.

CXXVIII. Aſſertio 2. Viduæ, pupilli, & orphani, aliæque perſonæ miſerabiles vi oppreſſæ, vel ſpoliatæ poſſeſſione ſuâ, poſſunt coram Judice Eccleſiaſtico ad poſſeſſionem recuperandam agere, & convenire etiam laicum; prout ſumitur ex *c. Ex parte;* 15. *h. t.* Nam Regina Angliæ litteras Apoſtolicas ad Judices delegatos, nempe ad Archiepiſcopum, Decanum, & Archidiaconum Turonenſem, impetraverat contra Guilielmum nobilem, à quo illa caſtro quodam, quod iure dotalitij (id eſt, donationis propter nuptias, *Gl. hîc V. dotalitii*) ad ipſam pertinebat; injuſtè ſpoliata, & poſſeſſione ſuâ dejecta fuit. Sed nobilis coram Judicibus illis excepit, quòd litteræ illæ Apoſtolicæ non valeant, eò quòd caſtrum illud, in quo Regina principale domicilium habebat, ſit ſitum in Diœceſi Rodonenſi, quæ ultra duos dies diſtat à Turonenſi: ideóque non debere ſe trahi ad Judices Turonenſes. Verùm ex parte Reginæ fuit replicatum, quòd idem Nobilis bene poterat in civitate Turonenſi conveniri: quia non ſolùm in Diœceſi Rodonenſi, ſed etiam Andegavenſi ſubinde habitat, & plura ibi caſtra haber, & hoc ipſum caſtrum, de quo quæſtio, ſeu lis erat, in eadem Diœceſi Andegavenſi exiſtit, quæ à Turonenſi non ultra 12. leucas diſtat. Præterea dictus Nobilis objecit, litteras Apoſtolicas eſſe irritas: tum quia in illis nulla mentio facta eſt, quòd Dominus feudi priùs fuerit requiſitus, & in juſtitia adminiſtranda negligens extiterit: tum quia illæ expreſsâ falſitate fuerunt impetratæ, nempe caſtrum illud jure dotalitij ad Reginam pertinere; cùm tamen nec in principio nuptiarum, nec durante matrimonio, propter nuptias, Reginæ à marito ſuo ſit donatum. Re delatâ ad Papam Honorium III. Is reſpondit, quòd vidua ſpoliata, etiam non requiſito Domino feudi, ſpoliatorem, ſeu detentorem iniquum poſſit coram Eccleſiaſtico Judice convenire, ad quem pertinet viduas defendere: & mandavit, ut, ſi conſtiterit, dictum nobilem in Diœceſi Andegavenſi caſtrum habere, ubi etiam interdum morari conſuevit, & eandem Diœceſin, in qua res litigioſa ſita eſt, ultra duas dietas à Turonenſi non diſtare; tum Iudices delegati, ſecundùm priores litteras Papales, in cauſa procedant, non obſtantibus alijs exemptionibus (videlicet, quòd caſtrum illud à viro non fuerit Reginæ donatum, & quòd litteræ Apoſtolicæ impetratæ contra laicum fuerint, priuſquam dominus feudi fuit requiſitus. *Gl. fin. hîc*) quia exceptiones iſtæ ad Iudicium petitorium potiùs ſpectant, quàm ad poſſeſſorium, quòd Regina contra dictum nobilem intentabat.

CXXIX. Pro explicatione hujus c. notandum primò. Vidua retinet dignitatem mariti, poſt mortem ipſius; ut colligitur ex hoc c. ubi Regina Angliæ, quæ erat vidua, adhuc Regina vocatur abſolutè, idque procedit, quàm diu vidua, poſt diſſolutum matrimonium, non nubit Inferioris dignitatis viro. *l. Fœminæ,*

8. *in fine. ff. de Senatorib. junct. Gl. marg. lit. g. Abb. hîc n. 1.* vel niſi in viduitate impudicè vixerit. *Felin. hîc n. 1.*

Notandum ſecundò. Quamvis, ſpectato Jure communi, donatio propter nuptias facta à viro uxori, poſt diſſolutum matrimonium, redeat ad maritum, vel heredes ejus, ſicut dos revertitur ad uxorem: tamen vi pacti, vel conſuetudinis, poteſt donatio propter nuptias acquiri uxori, ut poſt mortem mariti, ex ea uxor vivat, ſicut & dos marito. *c. fin. de donat. int. vir. & uxor.* & colligitur ex hoc c. *Abb. hîc n. 4. Imol. n. 11.*

Notandum tertiò, Licèt aliàs iter duarum dierum, vel juxta jus novum, unius diei, ultra quod non debet quis, vi reſcripti Apoſtolici, trahi ad Iudices delegatos, debeat computari à loco, ſeu Diœceſi domicilij principalis; ut docet *Gl. in c. Statutum; 11. V. Unam dietam de reſcript. in 6.* & notant DD. in *c. Dilectus; 29. extr. eod.* ſi tamen hæc duo ſimul concurrant, ut res litigioſa ſita ſit in alia Diœceſi, in qua reus bona aliqua habet, & interdum ibi conſoevit habitare; adeóque domicilium habet, ſaltem minùs principale: tum iter duorum, vel unius diei ab illa Diœceſi computari debet; ut expreſsè colligitur *ex hoc c. in fine.* & docet *Abb. hîc n. 9. & Felin. n. 4.*

CXXX. Notandũ quartò. Viduæ, pupilli, orphani, & aliæ perſonę miſerabiles, ſi actu oppreſſę, vel ſpoliatæ ſunt bonis ſuis, poſſunt ſtatim, & immediatè recurrere ad Judicem Eccleſiaſticum, etiam alijs Judicibus ordinarijs, ſub quorum juriſdictione ſunt, prætermiſſis, & priùs non requiſitis; earúmque cauſam, etiamſi feudalis ſit, vel alia temporalis, & profana, Judex Eccleſiaſticus cognoſcere poteſt: quia cauſæ viduarum, & aliarum miſerabilium perſonarum, quæ per injuriam, vel vim ſunt oppreſſæ, earúmque defenſio ad Eccleſiam ſpectat ſaltem cumulativè, *c. 1. & 2. diſ. 87. c. Si quis; 21. cauſ. 24. q. 3. c. Super quibuſdam; 26. in fine. de verb. ſignif.* etiamſi divites ſint, ut patet ex hoc c. ubi Regina Angliæ, quia vidua fuit, convenit ſpoliatorem ſuum coram Judicibus Eccleſiaſticis, ſive delegatis Papæ, irrequiſito domino feudi: quia, licèt aliàs generatim loquendo, in cauſa feudali debeat quis conveniri coram domino feudi, *§. fin. de prohib. feudi alien. per Frideric.* favore tamen ſpeciali hujuſmodi perſonarum, earum defenſio reſervata eſt Eccleſiæ contra ſpoliatores, & in ipſorum odium: & quia ſpoliatio hujuſmodi perſonarum eſt crimen ſacrilegij, eius cognitio ad Eccleſiam pertinet. *Innoc. hîc n. 2. & 3. & Abb. n. 11. contra Covarr. pract. qq. c. 6. num. 1. & Marth. de juriſd. caſu. 21.* id verò ſolùm procedit, ſi agatur judicio poſſeſſorio, ſive interdicto recuperandæ poſſeſſionis: ſecus, ſi petitorio tantùm, ſive de proprietate; tunc, enim etiamſi perſona, quæ agit, ſit miſerabilis, ſi cauſa ſit temporalis, ſeu profana, & reus conventus laicus ſit, Judex tamẽ Eccleſiaſticus ſe immiſcere nõ debet; niſi Judex ſecularis, tam inferior, quàm ſuperior, negligens fuerit in adminiſtranda juſtitia; ut conſtat ex *c. Ex tenore; 11. & cit. c. Ex parte; in fine h. t. & ibid. Abb n. 11. Imol. n. 7.* Veruntamen, ſi communem praxin, & conſuetudinem ſpectemus, minùs jam uſitatum eſt, ut cauſæ profanæ miſerabilium perſonarum, etiam quoad poſſeſſorium, ad Judicem Eccleſiaſticum deferantur; idque propter oppoſitionem Judicum ſecularium, contra quos tamen Epiſcopi proteſtari deberent, ne jura ſua remittere, vel negligere videantur, quod nec facere poſſunt, cùm ſit contra Canones. *Laym. in cit. c. Ex parte; n. 3. in fin. h. t.*

CXXXI. Notandum quintò. Viduæ, & pupilli numerantur inter miſerabiles perſonas, quoad protectionem, & defenſionem Eccleſiæ, etiamſi non ſint pauperes; ut colligitur *ex cit. c. Ex parte*; ubi vidua dives, imò & regina ſuper ſpolio convenit laicum apud Judicem Eccleſiaſticum: & ex Concil. Trid. *c. 1. in princ. ſeſſ. 23. de reform.* ubi dicitur, præcepto divino mandatum eſſe omnibus, quibus animarum cura commiſſa eſt, pauperum, aliarúmque perſonarum miſerabilium curam paternam gerere: ergo quoad protectionem, & defenſionem Eccleſiæ, miſerabiles perſonæ cenſentur etiam non pauperes, ut viduæ, pupilli, orphani, & ſimiles: alioquin ob ſolam paupertatem eſſet quis miſerabilis, & nulla eſſet differentia inter viduas, & conjugatas, pupillos, & adultos; quia omnes indiſtinctè eſſent miſerabiles, ſi ſint pauperes, & nullus miſerabilis eſſet, ſi dives ſit: cùm tamen pupilli, propter ætatis defectum, viduæ propter ſexûs fragilitatem, cenſeantur miſeratione dignæ, quia alienâ ope in cauſis ſuis indigent. *Fagnan. in c. Significantibus. 38. n. 44. 45. 48. & 53. de off. c. deleg.*

Eſt autẽ quoad hoc diſcrimen inter Perſonas miſerabiles, vel quando hæ ſimul ſunt pauperes; & inter alios ſeculares non miſerabiles, ut adultos, fœminas conjugatas, divites: quia in cauſis viduarum, pupillorum, & aliarum perſonarum miſerabilium, ſi pauperes non ſint, non poſſunt laici immediatè, & principaliter trahi ad forum Eccleſiaſticum; ſed debent priùs conveniri coram ſuo Iudice ſeculari; quia actu non ſunt de foro Eccleſiæ: ideóque, etiamſi tales ſint divites, poſſunt coram ſuo Iudice ordinario, & ſeculari conveniri, nec excipere poſſunt, quòd ſint de foro Eccleſiæ; ut docet *Gl. in cit. c. Significantibus. V. Pauperem. de offic. deleg. & ibid. Innoc. n. 2.* & ſumitur ex *c. Ex tenore; 11. h. t. ubi Gl. V. In juſtitia; ait*: Ex hoc patet, quòd cauſa viduarum, vel aliarum perſonarum miſerabilium (ſubintellige non pauperum, ſed divitum) non pertinet principaliter ad Eccleſiaſticum Iudicem, licèt pertineat ad Eccleſiam ſecundariò, quantùm ad protectionem, & defenſionem Eccleſiæ; ut dictum ſuprà *n. 127.*

Excipi debet caſus violentæ oppreſſionis, vel ſpoliationis: tunc enim, ſi agatur interdicto recuperandæ poſſeſſionis, miſerabiles perſonæ, etſi divites ſint, immediatè, & principaliter recurrere, & agere poſſunt apud Iudicem Eccleſiaſticum, etiam non requiſitis alijs Iudicibus ordinarijs, & ſecularibus, juxta c. *Ex parte; 15. h. t.* & dictum ſuprà. Si verò tales perſonæ miſerabiles ſimul ſint pauperes; tunc poſſunt ſicut alij ſimpliciter pauperes, immediatè, & principaliter laicos convenire coram Iudice Eccleſiaſtico; etiamſi Judices ſeculares non negligant adminiſtrare juſtitiam: & non ſolùm, quando agitur de oppreſſione, vel ſpoliatione earum, ſed etiam de alijs Iuribus; quia ſatis cenſentur ipſâ paupertate oppreſſæ, *c. Super quibuſdam; 26. in fine de verb. ſignif.* & docet *Innoc. in cit. c. Significantibus. n. 2. Imol. ibid. n. 16. & Abb. n. 2. & 6. & in c. Licèt; 10. n. 7. h. t.*

Aliud eſt de perſonis ſecularibus non miſerabilibus, cujuſmodi ſunt adulti, fœminæ conjugatæ, & homines potentes, aut divites: hi enim nunquam in cauſis ſuis temporalibus, principaliter, & directè poſſunt

reccur-

recurrere ad Eccleſiaſticum Iudicem, & coram illo laicos convenire: niſi quando in Provincia nullus omnino eſt Iudex ſecularis, ad quem poſſint ſuas querelas, ſeu cauſas deferre; vel ſit quidem, ſed qui recuſet, vel negligat juſtitiam adminiſtrare: tum enim quilibet laicus recurrere poteſt contra alium quemlibet ad Judicem Eccleſiaſticum, ſive Epiſcopum loci, & coram illo eum convenire, juxta c. *Licèt*; 10. *h. t.* & habetur etiam in *Auth. Ut differentes Iudices audire &c.* §. *Si tamen contigerit*; *collat.* 6. *Nov.* 86. Quare in perſonis non miſerabilibus non ſufficit, quod proximus ſuperior, ſeu immediatus Iudex nolit, vel negligat adminiſtrare juſtitiam; ut Eccleſiaſticus Iudex adiri poſſit; ſed requiritur, ut omnes Iudices ſeculares inferiores, & ſuperiores ſint negligentes, juxta *cit. c. Licèt*; 10. *h. t.* at verò in vidua, & alijs perſonis miſerabilibus ſufficit, proximum ſuperiorem, ſive Judicem eſſe negligentem, juxta *cit. c. Ex tenore*; 11. *h. t. Innoc. in. cit. c. Significantibus. n.* 3. *de offic. deleg. Imol. ibid. n.* 17. *Abb. n.* 5. *&* 6.

CXXXII. Aſſertio 3. Propter juramentum contractui appoſitum, poteſt etiam laicus ad illud ſervandum conveniri coram Iudice Eccleſiaſtico; ut conſtat ex c. *Cùm C. laicus*; 3. *& ult. h. t. in* 6. ubi de- » cernitur: ſi quis pro laico debitore ſolvit certam » pecuniæ ſummam, quia pro eo fidejuſſit, & debi- » tor indemnem ſe illum ſervaturum juratus promi- » ſit; poſtea verò contra juramentum à ſe præſtitum, » ei ſatisfacere recuſet, poteſt fidejuſſor debitorem » illum coram Eccleſiaſtico Judice convenire: quia » cauſæ illius cognitio, ratione appoſiti juramenti, » ad forum Eccleſiaſticum pertinet: quare Judex lai- » cum illum per cenſuram Eccleſiaſticam, præviâ » monitione, compellere debet, ut fidejuſſorem ſuum » ſervet indemnem.

CXXXIII. Notandum primò. Si fidejuſſor ſolvit pro debitore, poteſt ab hoc petere actione mandati, ut reſarciatur ipſi omne damnum, & intereſſe, ſive lucrum ceſſans, ita, ut indemnis ſervetur, ſive fidejuſſor ſit laicus, ſive Clericus, c. 2. *de fidejuſſ.* etiamſi id non fuerit expreſsè promiſſum fidejuſſori, cùm tacitè ex ipſa natura fidejuſſionis ſubintelligatur. *Franc. hic n.* 2. Quòd ſi debitor ſit laicus, is à Judice ſeculari compellendus eſt ad ſervandum fidejuſſorem indemnem: niſi debitor, juramento adjecto promiſerit, ſe indemnem eum ſervaturum; tum enim conveniri poteſt etiam coram Judice Eccleſiaſtico, ut eum compellat ad juramentum obſervandum, ne perjurium incurrat: nam cauſa, quæ aliàs ad forum ſeculare propriè ſpectat, propter juramentum appoſitum fit fori Eccleſiaſtici; ut colligitur *ex hoc c.* & habetur etiam *in c. Novit*; 13. *de judic.* ita, ut in omnibus contractibus juratis laicus coram Judice Eccleſiaſtico conveniri poſſit; ut docet *Franc. in c. Quamvis*; 2. *n.* 3. *not.* 5. *de pact. in* 6.

CXXXIV. Notandum ſecundò. Quamvis *Gl. fin. hic & ibid. Io. Monach. & Archidiac.* teneant, quòd in propoſito, adjectio juramenti mutet forum, ita, ut ſolus Judex Eccleſiaſticus de tali cauſa cognoſcere poſſit; probabilius tamen eſt, quod docet *Io. Andr. hic n.* 2. *&* 3. *Petr. Anchar. q.* 1. *& Franc. n.* 9. nempe, quòd adjectio juramenti non mutet forum, ſed forum foro accumulet, ita, ut uterque Judex, tam ſecularis, quàm Eccleſiaſticus, de tali cauſa cognoſcere poſſit, & in optione actoris ſit, coram quo debitorem convenire malit: nam, quamvis Judex ſecularis non poſſit cognoſcere de juramento, quando quæritur, an licitum ſit, néc ne, & conſequenter, utrùm ſervandum ſit, an non; adeóque, ſi agatur de valore juramenti: ſi tamen de juramento, ejuſque valore conſtet, poteſt etiam Judex ſecularis ad juramenti obſervationem compellere, & perjurum punire, imò & debet. *l. Si quis*; 41. *C. de tranſact.* Quòd ſi verò circa obſervationem juramenti, Jus Canonicum diſcrepet à Civili, quia illud affirmat, tale juramentum neceſſariò obſervandum eſſe; civile verò id negat: Judex ſecularis etiam in foro ſuo ſequi debet Jus Canonicum, & ſecundùm illud pronunciare, & ad id per cenſuram Eccleſiaſticam ab Ordinario loci compelli debet, *juxta c.* 2. *de jurejur. in* 6. quia vertitur periculum animæ, & agitur de vitando peccato. *Franc. hic n.* 9. *&* 10.

CXXXV. Notandum tertiò. Sunt & plures alij caſus, in quibus etiam Judex ſecularis cognoſcere poteſt de juramento, quos refert *Gail. l.* 1. *obſ.* 25. Veluti Primò, quando non de viribus juramenti, utrùm licitum ſit, an illicitum; ſed ſolùm de ejus obſervatione, an ſervandum ſit, néc ne, controvertitur, ut jam dictum: quia executio juramenti ad utrumque Judicem, Eccleſiaſticum, & ſecularem indifferenter pertinet. Secundò, ſi ratione perjurij agatur ad pœnam violati liciti juramenti; quo caſu ad utrumque Judicem quoque pertinet eo cognoſcere. Tertiò, ſi quis turpe juramentum ab aliquo recepit, poteſt etiam per Judicem laicum ad illud relaxandum compelli: imò illicitum juramentum præſtans non indiget ejus relaxatione, quia non tenetur illud obſervare. Quartò, heres, ratione juramenti præſtiti à defuncto, cui ſucceſſit, non poteſt ad obſervationem illius conveniri coram Iudice Eccleſiaſtico; quia juramentum, ex parte jurantis, eſt perſonale; adeóque ejus obligatio ad heredem non tranſit: cùm enim ſit vinculum ſpirituale, non poteſt ligare animam heredis, ſine proprio ejuſdem conſenſu, ſed morte ipſius jurantis ſolvitur: & quamvis heres ejus, qui juratus promiſit aliquid dare, vel facere, teneatur ſtare contractui, & promiſſum ſolvere, non tamen, ſi non ſolvat, vel impleat contractum, fit perjurus; quia ex virtute Religionis, ſive vi juramenti non obligatur. *Franc. hic n.* 3. *&* 4. *Covarr. in c. Quamvis*; 2. *de pact. in* 6. *p.* 1. §. 5. *n.* 4. *&* 6. & alij communiter. de quo plura ſuo loco.

Reſtat alius caſus, in quo laicus conveniri poteſt coram Judice Eccleſiaſtico, de quo agemus §. ſeq.

§. III.

Coram quo Iudice conveniri poſſint raptores, & invaſores rerum Eccleſiaſticarum?

CXXXVI. Aſſertio 1. Malefactores, qui Eccleſias bonis, aut juribus ſuis ſpoliant, tanquam ſacrilegi, poſſunt à Rectoribus Eccleſiarum conveniri coram Iudice Eccleſiaſtico, vel ſeculari; prout habetur *in c. Cum ſit generale*; 8. *h. t.* ubi Papa Lucius III. ita reſcripſit: Quamvis generaliter loquendo, & ordina- » riè, »

tiæ, actor forum rei ſequi debeat: quia tamen Iudices ſeculares in exhibenda juſtitia perſonis Eccleſiaſticis, ſæpe ſunt remiſſi, & negligentes; ideo in favorem Eccleſiæ eſt introductum, ut Rectores Eccleſiarum malefactores ſuos (id eſt, raptores, & invaſores rerum Eccleſiaſticarum, qui Eccleſias ſpoliant, & bona earum diripiunt, vel aliter injuriam inferunt, *Gl. hic V. Malefactores*;) qui ſacrilegi cenſendi ſunt, ſub quo ipſi maluerint Iudice (Eccleſiaſtico, vel ſeculari) poſſint convenire.

CXXXVII. Ubi notandum primò, Spectato Jure Canonico, non tantùm furtum rei ſacræ, v. g. Calicis ex Eccleſia, ſed etiam furtum, rapina, aut injuſta occupatio cujuslibet alterius rei ad Eccleſiam, aliúmve locum ſacrum, ſeu pium pertinentis, v. g. Monaſterium, vel Xenodochium Epiſcopi authoritate erectum, crimen ſacrilegij cenſetur: ideóque mixti fori eſt, ita, ut de eo tam Eccleſiaſticus, quàm ſecularis Judex cognoſcere poſſit, *juxta cit. c. Cum ſit; h. t. junctâ Gl. V. Malefactores*; quia, cùm bona iſta ad Dei cultum à fidelibus oblata, ac deſtinata ſint, quodammodo ſacra, eorúmque rapina, aut violatio ſacrilegium eſſe cenſetur; prout ſumitur etiam ex *c. Nulli; 3. cauſ. 12. q. 2. c. Sacrilegium; 4. c. Sicut. 12. c. Qui rapit. 18. c. Quiſquis; 21. cauſ. 17. q. 4.* & docet *Silveſt. V. Sacrilegium; dicto 1. Laym. l. 4. Theol. mor. tract. 10. c. 7. n. 5.* Idque multò magis dicendum eſt de perſonæ ſacræ, ſeu Eccleſiaſticæ indignâ tractatione per verbera, vel violatione per fornicationem, aut ſtuprum, quæ etiam nomine ſacrilegij intelligitur. *Laym. cit. tract. 9. c. 2. n. 5. verſ. 7. Eſt ſacrilegium.* Nihilominus tamen uſus, ſeu conſuetudo in quibuſdam Regnis obtinuit, ut ejuſmodi crimen, ſi à laico commiſſum ſit, ſolus Magiſtratus ſecularis judicet, ac puniat, teſte *Claro in pract. crim. §. fin. q. 37. n. 6.* quia ſcilicet furtum rei non conſecratæ, ſeu benedictæ, licèt ad Eccleſiam pertineat, vel in Eccleſia exiſtat, in foro ſeculari non ſolet reputari ſacrilegium; imò in quibuſdam locis etiam poteſtatem cognoſcendi de propriè dicto ſacrilegio, v. g. furto calicis ex Eccleſia, commiſſo à laico ſibi vendicat Magiſtratus ſecularis; ut refert *Clar. c. l.* Verùm hæc praxis improbanda eſt, cùm apertè repugnet Juri Canonico; ut patet ex *cit. c. Cùm ſit; h. t.*

Notandum ſecundò. Quamvis *Imola in cit. c. Cùm ſit; n. 4. & 5. h. t. Abb. ibid. n. 4. & Alex. de Nevo n. 10. 11. & 12.* dicant, quòd propter furtum, vim, aut fraudem illatã bonis proprijs Clericorũ à laico, is conveniri poſſit etiam corã Iudice Eccleſiaſtico: quia bona Clericorũ ſunt ſub protectione, ac defenſione Eccleſiæ: contrariũ tamẽ eſt verius; ut docet *Laym. cit. c. 7. n. 15. in fine.* quia furtũ factum in bonis privatis, & proprijs Clericorũ, aliarúmque perſonarum Eccleſiaſticarum, vel injuſta horum bonorum occupatio non poteſt cenſeri ſacrilegium: hoc ipſo enim, quòd propria ſunt Clericorum bona, non poſſunt dici ſacra, ſeu cultui Divino dicata: & conſequenter neque tale crimen eſt mixti fori, nec poteſt reus ſub utroque Iudice Eccleſiaſtico, & ſeculari conveniri, neque inter eos eſt locus præventioni: cùm id nullibi reperiatur deciſum in Jure Canonico de bonis proprijs, & privatis Clericorum; ſed potiùs hoc caſu, juxta receptam in utroque Jure regulam, actor forum Rei ſequi debet. Idque ſatis colligitur etiam *ex cit. c. Cùm ſit;* ubi dicitur, favore Eccleſiæ id inductum eſſe, & nulla fit mentio de injuſta ablatione bonorum ad Clericos pertinentium, ſed ſolùm, quando res, ſeu bona Eccleſiarum auferuntur. Et hinc ipſe Abbas fatetur, quando bona Clerici injuſtè rapiuntur, vel invaduntur, ita tamen, ut ipſius perſonæ nulla violentia inferatur, non cenſeri commiſſum eſſe ſacrilegium. Atque hæc poſterior ſententia in pleriſque Regnis uſu, & conſuetudine eſt recepta, teſte *Covarruvia.*

CXXXVIII. Aſſertio 2. Non tantùm laici raptores, & invaſores rerum Eccleſiaſticarum conveniri poſſunt coram Judice Eccleſiaſtico, juxta *cit. c. Cum ſit.* ſed etiam laici uſurpantes jura Eccleſiæ, ſive qui poſſeſſionem bonorum, aut jurium Eccleſiæ invadunt, & perturbant; etiamſi eam non auferant, tanquam ſacrilegi per cenſuram Eccleſiaſticam compellendi ſunt, ut à violentia deſiſtant, & plenè ſatisfaciant; prout ſtatuitur in *c. Conqueſtus; 16. h. t.* ubi habetur, quòd Poteſtas, & Communitas Bononienſis per violentiam uſurpare præſumpſerit temporalem juriſdictionem, quæ in quibuſdam caſtris, & villis Eccleſiæ Bononienſi pleno jure competebat, & in cuius quaſi poſſeſſione (quia juriſdictio, & alia jura incorporalia propriè non poſſidentur, cùm non poſſint corporaliter apprehendi, ſed quaſi poſſidentur. *Gl. hic V. eodem*) dictam Eccleſiam fuiſſe, & eſſe conſtabat. De quo Epiſcopus Bononienſis conqueſtus eſt Papæ Gregorio IX. qui reſpondit: cùm injuſtum ſit, ut, quæ à fidelibus, pro peccatorũ ſuorum remedio, Eccleſijs collata, vel relicta, aut alijs juſtis titulis acquiſita ſunt, alijs uſibus applicentur: ideo conſentaneum eſſe, ut invaſores taliũ rerum, tanquam ſacrilegi anathemati, uſque ad congruam ſatisfactionem, ſubjiciantur. Quare mandat idem Papa cuidam Canonico, ut, ſi, rem ita eſſe, ipſi conſtiterit, monitione præmiſſâ, per cenſuram Eccleſiaſticam Bononienſes ab ejuſmodi violentijs ceſſare, & de præteritis damnis, ac injurijs ſatisfacere, appellatione remotâ, compellat.

CXXXIX. Notandum primò. Quando hîc dicitur, quòd Iuriſdictio temporalis Eccleſiæ Bononienſi competebat pleno jure, *Gl. hic V. Eodem; & Hoſtienſis* per plenum Jus intelligunt juriſdictionem, tam in ſpiritualibus, quàm in temporalibus, eámque ad dictam Eccleſiam pertinere. Quæ expoſitio meritò rejicitur, quia hîc expreſsè eſt ſermo ſolùm de temporali Iuriſdictione, & dicitur, quòd illa pleno jure competat Eccleſiæ Bononienſi. Itaque rectiùs dicitur, ideo temporalem Iuriſdictionem competere Eccleſiæ Bononienſi, quia Eccleſia iſta per ſe ſola, & nemo alius eam ibi exercet: ſicut in ſimili *Abb. in c. Querelam; 24. n. 4. de election.* ait, tunc Eccleſiam aliquam pleno jure in ſpiritualibus dici pertinere ad aliquem, quando ipſe ſolus, & nullus alius jura Epiſcopalia ibi exercet. Addit *Abb. hic n. 4. & Imol. n. 4.* Si alicui concedatur Iuriſdictio temporalis pleno jure, cenſeatur ipſi conceſſa plenaria Iuriſdictio temporalis, videlicet poteſtas cognoſcendi, judicandi, ſeu ſententiam ferendi, & exequendi. Quòd ſi alicui concederetur Juriſdictio plena ab eo, qui utramque obtinet, & concedere poteſt, cenſebitur utraque, ſpiritualis, & temporalis conceſſa, & ſic intelligi poteſt. *Gl. hic V. Pleno jure.*

Notandum ſecundò. Ea, quæ Eccleſijs, Monaſterijs, vel alijs pijs locis ſunt donata, vel relicta, cenſentur

ſentur eſſe collata pro ſalute animæ, adeóque inter cauſas pias, & privilegiatas numerari debent. c. *Pontifices*; 3. *cauſ.* 12. *q.* 4. ubi dicitur, ſic donata inter facultates Eccleſiæ computari, & ſic ad forum Eccleſiaſticum pertinent. *Imol. hic n.* 2. *& Abb. n.* 2.

CXL. Notandum tertiò. Eccleſia Bononienſis in caſu hujus c. manebat in quaſi poſſeſſione Iuriſdictionis temporalis, quam Poteſtas, & Communitas Bononienſis ſibi per violentiam uſurpate præſumpſerat, non ſpoliando Eccleſiam juriſdictione ſuâ, ſed in ea turbando, & damnificando, vel aliter iujuriando: quia fortè Magiſtratus, & Communitas Bononienſis ſubditos ejuſdem Eccleſiæ capiebat, eò quòd coram ipſis citati comparere nolebant. Quare dicta Eccleſia non agebat contra Bononienſes interdicto: *Unde vi*; ad recuperandam poſſeſſionem, ſed interdicto: *Iti poſſidetis*; ad poſſeſſionem juriſdictionis pacificè retinendam; ut ceſſarent à violentijs, ſeu invaſionibus, & turbationibus injuſtis; quamvis Eccleſia, ſeu Epiſcopus Bononienſis probare debuerit violentiam ſibi illatam. *Innocent. hic V. Per violentiam. Abb. ibid. n.* 4. Ratio eſt, quia ſicut, qui prædium Eccleſiæ per violentiam invadere, & ſibi uſurpare attentat, tanquam ſacrilegus à Judice Eccleſiaſtico condemnatur: ita etiam, qui Iuriſdictionem illius temporalem violenter invadit, aut in ea Eccleſiam turbare præſumit, per cenſuram Eccleſiaſticam ad deſiſtendum ab hujuſmodi turbatione, & ad competentem ſatisfactionem pro omnibus damnis, & injurijs illatis, à Judice Eccleſiaſtico compelli poteſt: quia juriſdictio Eccleſiæ donata, vel alio juſto titulo acquiſita non minùs ſacra cenſetur, quàm res corporales, v. g. prædia Eccleſiæ: adeóque etiam, qui eam violenter invadit, non implicem injuſtitiam, ſed crimen ſacrilegij committit. *Laym. cit. tr.* 10. *c.* 7. *n.* 15.

Notandum quartò. Non tantùm coram Iudice Eccleſiaſtico poſſunt conveniri laici, qui ſacrilegè violant ipſas Eccleſias, vel res Eccleſiaſticorum ſacras, ut ſpirituales, ſed etiam, qui temporalem Iuriſdictionem ad Eccleſiam pertinentem turbant, vel ſibi uſurpant; vel aliud damnum in bonis ejus temporalibus, per injuriam ei inferunt; prout ſumitur ex *cit.* c. *Conqueſtus. h. t.* ibi: *Temporalem juriſdictionem Eccleſiæ Bononienſis per violentiam uſurpare præſumunt.* Et quamvis in eod. c. non fiat mentio expreſſa, quòd Rectores Eccleſiarum, quibus vis, vel injuria illata eſt, poſſint convenire laicos malefactores coram ſuo Judice proprio ſeculari, non tamen etiam id ibi negatur; ac proinde uterque Iudex cumulativè cognoſcere poteſt, & procedere contra laicum malefactorem Eccleſiæ; Judex ſecularis quidem, tanquam contra ſubditum ſuæ Iuriſdictioni; Eccleſiaſticus verò tanquam contra ſacrilegum violatorem, vel turbatorem rerum ad Eccleſiam pertinentium. *Nic. Rodriq. in cit. c. Conqueſtus; n.* 2. *&* 4. Idque extenditur, quòd etiam, ſi bona, quæ à laicis donata, vel relicta ſunt Deo, & S. pro ſalute animæ ſuæ, aut remedio peccatorum, invadantur, vel illicitè occupentur à laicis, ibi coram Eccleſiaſtico conveniri poſſint; ut colligitur ex *cit.* c. *Conqueſtus.* quia Eccleſiæ, & cauſæ piæ, ſeu legata pia in jure æquiparantur. c. *Requiſiſti*; 15. *de Teſtam.*

Notandum quintò. Sacrilegi fures, raptores, & invaſores jurium, & bonorum Eccleſiaſticorum, non ſunt ipſo jure excommunicati, ſed per ſententiam excommunicandi, quouſque plenè ſatisfecerint, tam de damnis, quàm de injurijs illatis. *Gl. fin. hic.* Veruntamen, qui vim injuſtam inferunt perſonæ Eccleſiaſticæ, v. g. eam verberando. c. *Si quis*; 29 *cauſ.* 17. *q.* 4. vel ipſi Eccleſiæ, violenter effringendo fores illius, ipſo jure, ac facto ſunt excommunicati. c. *Conqueſtus*; 22. *de ſentent. excomm. Imol. hic n.* 5. *& Abb. n.* 7. de quo alibi.

§. IV.

De cauſis, aut criminibus mixtis, quorum cognitio ad utrumque forum, Eccleſiaſticum, & ſeculare pertinet.

CXLI. Aſſertio 1. Crimina alia ſunt merè Eccleſiaſtica, alia merè Civilia, alia mixta; ut notat *Abb. in c. Cùm ſit*; 8. *n. ult. h. t.* & alij DD. communiter. Crimina merè Eccleſiaſtica ſunt, quæ verſantur circa materiam propriè ſpiritualem, & quorum cognitio ad ſolum Eccleſiaſticum Judicem pertinet, etiam inter laicos; ut eſt crimen hæreſis, quo Judex ſecularis nullo modo poteſt cognoſcere, ſed ſolùm exequi ſententiam ad petitionem Eccleſiæ. *Abb. in c. Cum ſit*; 8. *n.* 19. *h. t. Farinac. in praxi crim. l.* 1. *tit.* 1. *q.* 8. *num.* 127. item crimen ſimoniæ. *Abb. c. l. n.* 20. *Farinac. c. l. n.* 128. quamvis ſecundùm *Imolam in cit.* c *Cùm ſit*; *n.* 8. *& Felin. ibid. n.* 4. poſt latam ſententiam contra ſimoniacum ab Eccleſiaſtico Iudice, etiam Judex ſecularis in ſuo foro eum punire poſſit: quod procedit, ſi Judex Eccleſiaſticus omiſiſſet in foro ſuo condignam pœnam ei imponere, juxta ea, quæ tradit *Farinac. tract. de hæreſ. q.* 186. *n.* 157. Huc referunt aliqui concubinatum, ſeu ſimplicem fornicationem, quòd ſit crimen merè Eccleſiaſticum: quia Iure civili non eſt prohibitum: ideóque ab Eccleſiaſtico Judice etiam laicus hujus criminis reus puniri poteſt. *Abb. in cit. c. Cum ſit*; *n.* 25. *Clar. in pract. §. fin. q.* 37. *n.* 4. *Farinac. cit. q.* 8. *n.* 131. hodie tamen Judices ſeculares de facto puniunt hoc crimen; quamvis de Jure poſſit etiam Iudex Eccleſiaſticus.

Crimina merè Civilia ſunt, quæ circa materiam civilem, ſeu politicam verſantur, quorum cognitio ad ſeculare forum tantùm pertinet, ut eſt furtum rei profanæ, cædes hominis laici &c. Denique crimina mixta ſunt, de quibus cognoſcere poteſt uterque Judex Eccleſiaſticus, & ſecularis: ideóque habet inter eos locum præventio: cujuſmodi ſunt ea, quæ utroque Iure poſitivo, tum civili, tum Canonico ſunt prohibita, quia non ſolùm ſtatui, ſeu regimini politico, & civili, ſed etiam ſupernaturali fini Reipubl. Eccleſiaſticæ, & fidei, ac Religioni ſpecialiter adverſantur, cujus curam, & defenſionem Eccleſia gerit. *Laym. lib.* 4. *Theol. mor. tract* 9. *c.* 2. *n.* 4. *&* 5.

CXLII. Talia crimina mixti fori plura in ſpecie adferuntur à *Gl. in cit. c. Cùm ſit*; *V. Malefactores. h. t.* Veluti primò. Adulterium; ita, ut propter illud Epiſcopus poſſit punire etiam laicos; ut ex communi docet *Clarus cit. q.* 37. *n.* 3. *Covarr. in Epit. Decret p.* 2. *c.* 7. §. 7. *n. ult. Farinac. c. l. n.* 130. quia per adul-

tertium peccatur contra matrimonium, quod eſt unum ex Sacramentis Eccleſiæ. *Abb. in cit. c. Cùm ſit. n. 23.* niſi agatur ad ſeparationem tori propter adulterium; tum enim de eo ſolus Eccleſiaſticus Judex cognoſcit. *Clar. c. l. & Farinac.* quamquàm *Molin. tract. 3. de juſt. diſ. 90. n. 9.* putet, crimen adulterij ſecundùm ſe eſſe ſeculare; ac proinde de eo non poſſe cognoſcere Judicem Eccleſiaſticum, in ordine ad pœnam inſerendam, ſed ſolùm per viam denunciationis ad tollendum peccatum, vel ſcandalum, vel injuriam tertij, de quo ſuo loco. Huc etiam pertinet violatio ſponſaliorum, quæ eſt crimen quoque mixti fori; ut docet *Abb. in c. 2. n. 4. de ſponſal. Sanch. l. 1. de matr. diſ. 29. n. 9. Laym. c. l. n. 5.*

Secundò. Tale crimen mixti fori eſt uſura; ut docet *Abb. c. l. n 17. Covarr. l. 3. Reſol. c. 3. n. 1. Clarus. §. Uſura. n. 8. & cit. q. 37. n. 2.* & quidem, ſi quæſtio juris ſit, ſive dubitetur, cum contractus aliquis ſit uſurarius, Eccleſiaſticus tantùm Judex de eo cognoſcet; ut tradunt DD. citt. alloquin verò ſecundùm ſe, crimen eſt merè ſeculare. *Laym. c. l.* Licèt, quia olim multæ uſuræ Iure civili impunitæ, imò & licitæ erant, ideo de uſuræ crimine cognitio, & punitio tunc ad ſolum Eccleſiaſticum Judicem pertineret; ut obſervavit *Covarr. c. l. n. 1. §. His tandem. & Laym. c. l.*

Tertiò. Crimen mixti fori eſt, blaſphemia. *c. 2. de maledic. & ibi Abb. n. 9. Farinac. in pract. crimin. l. 1. tit. 3. q. 20. n. 39.* niſi ſit blaſphemia hæreticalis, ſive cum hæreſi, aut infidelitate juncta, tum enim ejus cognitio ad Inquiſitores fidei, vel alium Judicem Eccleſiaſticum propriè pertinet. *Farinac. c. l. Laym. cit. l. verſ. 4.*

Quartò. Crimen perjurij. *Abb. in cit. c. Cùm ſit. n. 21. h. t.* Nam, cùm hæc crimina, blaſphemia, & perjurium tendant contra Deum ſupernaturaliter, & ex fide nobis cognitum; adeóque juncta ſint cum gravi contemptu Chriſtianæ Religionis; idcirco ad Eccleſiaſticum Judicem pertinet, ea tollere, & punire.

Quintò. Sortilegium, & divinatio, ſeu magia illicita. *Abb. c. l. n. 26. Farinac. cit. q. 8. n. 133.* nam eſt crimen Eccleſiæ pernicioſum, cùm adjunctum habeat fidei periculum, Dei irreverentiam, & frequenter indignam rerum ſacrarum tractationem. *Laym. c. l. verſ. 6.*

Sextò. Sacrilegium, *juxta cit. c. Cùm ſit; Clar. cit. q. 37. n. 6. Farinac. cit. q. 8. n. 137.* de quo plura ſuprà.

Septimò. Crimen Sodomiæ; ut ex communi docet *Clar. cit. q. 37. n. 5. Farinac. c. l. n. 129.*

Octavò. Crimen falſi, ſive falſatio litterarum Apoſtolicarum, *c. Ad falſariorum; 7. de crim. falſ. Abb. c. l. n. 24.* de quibus plura ſuis locis.

CXLIII. Ceterùm, cùm dicitur, hæc crimina eſſe mixti fori, id intelligi debet Primò, in ordine ad laicos tantùm: nam crimina Clericorum ſolus Judex Eccleſiaſticus cognoſcere, & punire poteſt, ut patet ex ſuprà dictis. Secundò, id intelligendum eſt in ordine ad Chriſtianos; nam infideles, cùm ſint extra Eccleſiam, poteſtati Eccleſiaſticæ non ſunt ſubjecti, & conſequenter à Prælatis Eccleſiæ judicari, & puniri non poſſunt, niſi indirectè, prohibendo Chriſtianis, ne cum Judæis commercium habeant, priuſquam ſatisfaciant injuriam paſſis, *c. Poſtulâſti; 14. de Iudæis. Laym. cit. c. 2. n. 6. in fine.* Quòd ſi Judæi ſint ſub protectione, & juriſdictione Magiſtratûs Eccleſiaſtici, ut Romæ ſub Papæ, etiam eorum crimina ab eo cognoſci, & puniri poſſunt. *Farinac. in pract. l. 1. tit. 3. q. 20. n. 41. Laym. c. l.* Tertiò, id intelligi debet, non in quæſtionibus juris, ſed facti: nam, ſi in judicium veniat ſpiritualis quæſtio juris pertinens ad juſtitiam, obligationem, vel valorem actûs, v. g. utrùm talis contractus ſit licitus, an uſurarius: utrùm talis elocutio ſit blaſphemia, vel perjurium: num magia ſit naturalis, an verò ſuperſtitioſa, & illicita &c. tum eius cognitio, etiam inter laicos, ad ſolum Eccleſiaſticum Judicem ſpectat, quia tales quæſtiones propter annexam ſpiritualitatem, & errandi, ſeu peccandi periculum, ſecundùm Jus Canonicum, & Divinum examinari, & decidi debent; ut de crimine uſuræ docet *Abb. in cit. c. Cum ſit; n. 17. h. t. Clar. cit. q. 37. n. 2. Marth. de juriſd. p. 2. c. 3. n. 11. & 12. Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 333. n. 1. Laym. cit. c. 2. n. 8.* Idque procedit non ſolùm, ſi ſpiritualis quæſtio juris principaliter; ſed etiam, ſi incidenter ſolùm moveatur, ſive in judicium veniat, per modum exceptionis contra actorem, cui v. g. incidenter objicitur, contractum eſſe uſurarium: tunc enim quæſtio hæc ad Judicem Eccleſiaſticum remittenda eſt, & interim, donec illa ab eodem decidatur, in cauſa principali non eſt procedendum à Iudice ſeculari; ut docet *Abb. in c. Lator; 5. n. 3.* qui filij ſint legitimi. *Arg. illius c.* ubi dicitur: ſi petenti hereditatem objiciatur, ipſum non fuiſſe ex legitimo matrimonio natum, quæſtionem hanc ad Epiſcopum tranſmittendam eſſe. *Marth. p. 2. de juriſd. c. 43. n. 75. Laym. in cit. c. 2. n. 9. contra Clarum cit. q. 37. n. 2. in fine.*

Si verò occurrat quæſtio facti, quia v.g. conſtat, contractum eſſe uſurarium, ſed dubitatur ſolùm, an Titius laicus re ipsâ pactionem uſurariam fecerit, adeóque uſuras reſtituere teneatur, vel an talem blaſphemiam dixerit, vel calicem in Eccleſia furatus ſit; tum de eo etiam principaliter cognoſcere poterit Iudex ſecularis, eúmque punire, & ad reſtitutionem uſurarum compellere, æquè, ac Iudex Eccleſiaſticus, & inter eos erit præventioni locus. *Clar. c. l. n. 10.* & alij DD. communiter.

CXLIV. Aſſertio 2. Si in criminibus communis, ſive mixti, & utriuſque fori, reus abſolutus fuit ab uno Iudice, qui alterum prævenit, poteſt nihilominus, ſi ſecundùm allegata, & probata nocens repertus fuerit, iterum condemnari, & puniri ab altero Iudice, quia, cùm poteſtas Eccleſiaſtica, & ſecularis ſint omnino ſeparatæ, ac diſtinctæ, ſententia abſolutoria lata in uno judicio non parit exceptionem rei judicatæ in altero judicio; ut ex communi tradit *Covarr. l. 2. reſol. c. 10. n. 6. Clar. in pract. crim. §. fin. q. 57. n. 11. Laym. in cit. c. 2. n. 6.* Idque, vel maximè procedit, ſi Iudex Eccleſiaſticus pœnam tantùm canonicam, aut ſpiritualem, v. g. excommunicationis, inflixit; tum enim non prohibetur Iudex ſecularis inferre reo pœnam ſui fori propriam, videlicet corporalem, vel pecuniariam; ut ex communi docet *Farinac. in praxi crim. l. 1. tit. 3. q. 20. n. 39. Navarr. l. 2. conſil. 1. n. 2. edit. 2. Laym. c. l.* Item, ſi Iudex Eccleſiaſticus reum leviore pœnâ, quàm mereretur delictum, affecit; ſive id fecerit ex ignorantia juris, aut facti, ſive, quia voluit in homicidio, v. g. ſacrilegio Clerici non cognoſcere de toto delicto; ſed tantùm judicare, ac punire qualitatem ſacrilegij, ſive quatenus ſacrilegum

eſt

eſt,ratione cuius tale homicidium à laico patratum ad forum Eccleſiaſticum pertinet: hoc caſu, Iudex ſecularis poteſt talem cauſam iterum in foro ſuo cognoſcere, reúmque punire, *juxta c. fin.§.Per hoc quoque; de pœnis. in 6.* & docet *Abb. in cit. c. Cùm ſit; n. 1. h. t. Clarus cit. q. 57. n. 12. & 14. Sanch. l. 3. de matrim. diſ. 54. n. 6. Laym. c. l.* Quòd ſi verò reus in uno foro de crimine totaliter judicatus, & condignè punitus fuit, ita, ut nulla fraus, vel colluſio intervenerit, non poteſt in altero foro iterum de eodem crimine judicari, ac puniri, cùm id æquitas non patiatur; & quamvis Eccleſiaſtica, & ſecularis diverſæ ſint poteſtates, debent tamen ſe invicem adjuvare, & una alteri conſentire, quatenus æquitatis ratio permittit. *Arg. c. 1. de nov. oper. nunt. Clar. cit. q. 57. n. 12. Molin. tract. 3. de juſt. diſ. 49. n. 3. Laym. c. l.*

CXLV. Aſſertio 3. Iudex Eccleſiaſticus in crimine mixti fori, v. g. percuſſione Clerici, vel furto rei ſacræ, in quo judicialem cognitionem habet, etiam adversùs laicos, non tantùm poteſt contra reum procedere ad cenſuras, ſed etiam eundem citare, capere, incarcerare, condemnare, & pecuniâ mulctare, aliiſque pœnis debitis afficere; ut ex certa, & veriore ſententia docet *Felin. in cit. c. Cùm ſit. n. 18. h. t. Covarr. pract. qq. c. 10. n. 2. Marth. de juriſd. p. 2. caſu 29. n. 1. & ſeqq. Laym. c. l.* & plures alij contra *Clarum cit. q. 57. n. 8.* & alios quoſdam, qui dicunt, poſſe tantùm cenſuras infligere laicis ob crimen mixti fori. Verùm ſi Judex Eccleſiaſticus non poſſet reum perſonaliter conſtringere, & punire, eum compellendo ad ſatisfactionem, inefficax, & illuſoria eſſet eius juriſdictio, neque tunc hæc crimina mixti fori eſſent: quia univerſim Iudex Eccleſiaſticus in quolibet peccato, ſeu crimine mortali, per viam denunciationis, poteſt procedere contra criminoſum, eum compellendo ad ſatisfactionem, etiam per cenſuras, ſi contumax ſit, & causâ priùs judicialiter cognitâ: nam Iudex Eccleſiaſticus non poteſt excommunicationem, vel aliam cenſuram infligere tanquam Iudex, niſi præmiſsâ citatione partis, & cognitione cauſæ; ut docet *Abb. in cit. c. Cùm ſit; n. 9. h. t.* de quo plura dicta ſunt *l. 1. tit. 31. n. 56. & 57.*

§. V.

Utrùm, ſi Clericus litiget cum laico, coram Iudice ſeculari, lis decidenda ſit ſecundùm leges, & conſuetudines fori ſecularis, an Canonici?

CXLVI. Aſſertio 1. Clericus conveniens laicum coram Iudice ſeculari, in ijs, quæ pertinent ad ordinationem litis, ſive ad modum, ac ordinem procedendi in judicio, ſervare debet leges, ſtatuta, & conſuetudines eiuſdem fori ſecularis, in quo litigatur, dummodo juſtæ, & rationabiles ſint. ita docet *Imola in c. Quòd Clericis; 9. n. 2. h. t. & Abb. ibid. n. 10.* ubi generalem regulam tradit, quòd in præparatoriis, & ordinatoriis judicii, ſervandæ ſunt leges, & conſuetudines loci, in quo juriſdictio exercetur, ſeu cauſa agitatur, ſive ſit controverſia inter duos laicos, ſive inter Clericum, & laicum: quia ſtatuta pertinentia ad modum procedendi non concernunt perſonam, ſed cauſam, quæ ſubjicitur illi foro. Idem repetit *in c. Licet; 10. n. 14. eod.* conſentit *Gl. in Clement. 2. V. Uſuris; de judiciis.* ubi dicit, quòd Papa non poteſt, nec intendit judiciariũ ordinem tollere, niſi quoad ſuum forum. Quare, ſi Clericus v. g. agat contra laicum in foro ſeculari, quoad libelli oblationem, præſtationem cautionum, obſervationem feriarum, & tempus inſtantiæ, & appellationem; ſequi debet modum præſcriptum in foro civili: ſicuti è contrario, ſi laicus cum Clerico litiget in foro Eccleſiaſtico, eiuſdem fori leges, in his, quæ ad modum procedendi, & ordinationem litis pertinent, obſervare debet. *Abb. in cit. c. Quòd Clericis. n. 10.* Et hinc, licèt ſecundùm leges civiles, ante ſententiam definitivam, appellare non liceat, quia tamen ſecundùm Canones, etiam à ſententia interlocutoria appellare licitum eſt, allatâ causâ rationabili, *c. Super; 12. juncto c. Ut debitus; 59. de appellat.* ideo etiam laicus appellare poterit, ſi contra Clericum in foro Eccleſiaſtico litiget, ſicut Clericus poteſt appellare à quolibet gravamine, quia in præparatoriis, ſeu ordinatoriis judicii debent ſervari ſtatuta fori, ubi judicium exercetur. *Abb. in cit. c. Quòd Clericis; n. 10. et c. Qualiter. 17. n. 3. de judic.*

CXLVII. Aſſertio 2. Etiam in deciſoriis cauſæ, ſive ijs, quæ pertinent ad deciſionem cauſæ, ſi Clericus agat contra laicum in foro ſeculari, Iudex cauſam tractare, & definire debet, ſecundùm leges, ſtatuta, & conſuetudines eiuſdem fori ſecularis; dummodo rationabiles ſint, & exemptioni Clericorum, ac libertati Eccleſiaſticæ nõ adverſentur, ut ſuprà dictum. *Gl. in cit. c. Quòd Clericis; V. Aliquos; h. t. Imol. ibid. n. 2. & 3.* nam ſicut in contractibus, ſi Clerici alicubi contrahant cum laicis, obſervare debent eiuſdem loci leges, ſeu ſtatuta, & conſuetudines diſponentes de forma, & ſolemnitate contractûs: cùm enim laicis non liceat aliter contrahere, etiam cum non ſubditis, ſeu extraneis, niſi ſecundùm præſcriptum ſtatutorum localium; ideò Clerici eaſdem leges, ſeu ſtatuta obſervare tenentur; ſiquidem contrahentium par conditio, & reciproca obligatio eſſe debet; ut notat *Abb. in repetit. c. Eccleſia; 10. n. 43. & 44. de Conſtit. & in cit. c. Quòd Clericis; n. 26. h. t.* Ita idem obtinet in judiciis, in quibus quaſi contrahitur: adeòque, ſi Clerici conſentiant in laicos, litem cum illis conteſtando in judicio coram Iudice ſeculari, pati debent, ut cauſa decidatur ſecundùm leges, & ſtatuta fori ſecularis; ut dictum ſuprà *l. 1. tit. 2. n. 79.*

Hinc ſequitur, ſi Clericus agat contra laicum in foro civili, petendo legata ſibi relicta ex teſtamento imperfecto, ſeu minùs ſolemni, v. g. non habente ſeptem teſtes, in tali cauſa ſententia feretur contra Clericum, ſecundùm leges civiles: quia & Clerici obligantur ijs legibus civilibus, quæ certam formam, ſive ſolemnitatem contrahendi, vel teſtandi præſcribunt, ita, ut actus aliter factus ſit irritus; ut poſt *Suar.* docet *Laym. l. 1. Theol. mor. tract. 4. c. 13. n. 5.* & dictum ſuprà *l. 1. c. l.* Si verò Eccleſia, vel alius locus pius agat contra laicum in foro ſeculari ad præſtanda ſibi legata ex teſtamento minùs ſolemni; judicari debet, non ſecundùm leges civiles, ſed ſecundùm Jus naturale, & Canonicum: nam cauſa Eccleſiæ, aliæque cauſæ piæ hac in re ſunt privilegiatæ, ſeu exemptæ, ita, ut nullâ

lege civili ſuper Jus naturale, & gentium reſtringi debeant: ideóq; comparatione relictorum ad pias cauſas nulla ſolemnitas Iuris civilis exigitur. *Abb. in tit. c. Eccleſia. n. 38. & 45.* Sic etiam vice verſâ, ſi laicus, vel Clericus agat contra Clericum coram Iudice Eccleſiaſtico, ut, ſi quis à Clerico emptore prædium jure retractûs, tanquam propinquior agnatus repetere velit; vel exigendo v. g. legata à Clerico ex teſtamento minùs ſolemni condito in terris Imperij, judicabitur ſecundùm civiles, ſeu Imperiales conſtitutiones: adeóque actor repellendus erit, licèt ſecundùm Ius Canonicum, ea ſolemnitas v. g. ſeptenarius numerus teſtiũ non requiratur: quia in terris temporali dominio Papæ non ſubjectis, ſi cauſa verſetur circa materiam profanam, & temporalem; etiam in foro Eccleſiaſtico ſervantur leges civiles, & ſeculares, & ſecundùm illas judicatur; dummodo non ſit lex irrationabilis, aut nutriat peccatum, nec ſit contra libertatem Eccleſiaſticam; ut tradit *Abb. in cit. c. Quòd ſi Clericis; n. 17. h. t. & Imol. ibid. n. 3.*

CXLVIII. Verùm contra hactenus dicta obſtare videtur, quod decernitur in *cit. c. Quòd Clericus; 9. h. t.* ubi Papa Cæleſtinus III. mandat Judicibus » Eccleſiaſticis, ut, ſi Clerici aliqui Pariſijs commo» rantes in cauſis pecuniarijs, ſeu civilibus, contra » aliquos controverſiam habeant, vel aliqui contra » illos, eam ſecundùm Jus Canonicum decîdant. Variè intelligunt, & explicant hoc c. Interpretes *Gl. ibid. V. Aliquos.* ait, quòd ibi agatur de cauſa ſpeciali, quia ſcilicet per ſpeciale privilegium, favore Univerſitatis Pariſienſis conceſſum eſt, ut Clerici in illa ſtudiorum causâ commorantes, ſive à laicis conveniantur, ſive ipſi etiam laicos conveniant, in cauſis pecuniarijs, coram Epiſcopo, qui temporalem ibi juriſdictionem habet, conveniri debeant, & ipſæ cauſæ ſecundùm Jus Canonicum decîdi. Sed tale privilegium Clericis ſtudentibus Pariſijs conceſſum eſſe, nullibi reperitur; ut notat *Barb. hic in Collect. n. 4.* Alia interpretatio, ſeu reſponſio eſt; cùm Jus Canonicum leges civiles, quæ juſtæ, & rationabiles ſunt, nec Eccleſiaſticæ libertati repugnant, approbet, & à Clericis quoque obſervari præcipiat. *c. 1. de nov. oper. nunciat.* hinc fit, ut, dum Judex Eccleſiaſticus partes coram ſe litigantes ad obſervandas leges civiles compellit, hoc ipſo conformiter juri Canonico, & ſecundùm illud, cauſas civiles Clericorum definire cenſendus ſit; ita *Laym. in cit. c. Quòd Clericis. h. t. n. 3. in fine.* Aliqui apud *Barbos. hic n. 2.* putant, in hoc c. ſtatui, quòd generaliter, & indiſtinctè Judex Eccleſiaſticus, tam in cauſis civilibus, quàm in criminalibus poſſit cognoſcere, & judicare laicos, ubi Iuriſdictionem temporalem habet; ut tradit *Gl. in c. 2. V. de Jure de except. in 6.* Alij denique fortè probabiliùs dicunt, quòd diſpoſitio hujus c. non debet intelligi de laicis, qui conveniuntur à Clericis, ſed de cauſis Clericorum inſtitutis contra alios Clericos, ita, ut ſenſus ſit, cauſæ non tantùm criminales, ſed etiam civiles, ſeu pecuniariæ, quas, vel Clerici Pariſienſes inter ſe, vel alij Clerici contra eoſdem habent, coram Eccleſiaſtico Judice, non ſeculari tractari debent, & ſecundùm Jus Canonicum decîdi. *Barb. hic in Collect. n. 5.* ubi id probat ex integra lectione hujus Decretalis. Itaque hic textus loquitur de Judice Eccleſiaſtico, qui judicat inter Clericos, tam Actores, quàm reos, eique præcipitur, ut ſecundùm Jus Canonicum, & non ſecundùm leges, & conſuetudines ſecularium Magiſtratuũ judicet. *Nic. Rodriq. in cit. c. 9. q. 1. n. 8.*

SECTIO V.

DE JUDICE COMPETENTE, tum laicorum, tum Clericorum in cauſis feudalibus.

§. I.

Quis cognoſcere poßit de feudo, ſive pertineat ad vaſallos Laicos, ſive Clericos?

Præmittendum. Cauſa, ſeu controverſia feudalis vel agitatur inter convaſallos; vel inter extraneum non vaſallum, & vaſallum; vel inter Dominum, & vaſallum.

CXLIX. Aſſertio 1. Si quæſtio, ſeu controverſia oriatur ſuper feudo inter ipſos convaſallos laicos; tum de eo cognoſcere debet ipſe immediatus dominus directus feudi, qui ordinariam Iuriſdictionem habet, quippe à lege conceſſam decidendi quæſtiones ortas inter vaſallos ſuos in ijs, quæ feudum ab ipſo acceptum concernunt; prout habetur in Conſtit. Imperialem. *§. fin. de prohib. feud. alien. per Frideric. l. 2. feud. tit. 35.* Idque procedit, etiamſi Dominus feudi aliàs juriſdictionem non habeat. *Jo. Andr. in c. Ceterùm; 5. n. 3. de judic.*

Porrò, ut Domino feudi Juriſdictio competat in vaſallos ſuos, duo requiruntur. Primò, ut controverſia ſit ſuper feudo, ſeu Jure feudali, ita, ut lis ex legibus feudorum decidenda ſit. Secundò, ut uterque litigantium fateatur, & agnoſcat, ſe vaſallum eſſe: quia aliàs ſunt vaſalli ejusdem Domini, & inveſtiti ab eo in diverſis feudis, & feudum, de quo litigant, pertinet etiam ad eundem Dominum; ſed uterque contendit, quis eorum potior ſit in illo feudo: tunc enim ad dominum pertinet cognoſcere de feudo controverſo. *Gl. fin. in cit. cap. Imperialem. §. fin. V. Duos. Gl. fin. in cit. c. Ceterùm; & ibid. Abb. n. 13. Decius n. 11.* Idque conſtat ex *cap. Imperialem. §. fin. de prohib. feud. alienat. per Frideric.* ubi dicitur: ſi inter duos vaſallos de feudo ſit controverſia, Domini ſit cognitio, & per eum controverſia terminetur: adeóque hic textus loquitur de eo caſu, quando conſtat, quòd illi, qui de feudo litigant, vel ſaltem eorum alter, ſint vaſalli Domini feudi: ideóque nil mirum, quòd cognitio tunc ſpectet ad Dominum feudi, & non ad Judicem ordinarium loci. *Fachin. l. 7. contr. c. 101.*

Aliud verò eſt, ſi duo litigent ſuper uno feudo, quis eorum ſit vaſallus, & uterque aſſerat, ſe eſſe Vaſallum, neget verò, eſſe alterum, neque ullus eorum habeat aliud feudum à Domino, ratione cujus ſit Vaſallus: tunc enim, quia dubium eſt, quis eorum ſit vaſallus, cognitio ſpectat ad Ordinarium loci, & Rei conventi, non ad Dominum feudi; nam tunc non eſt

con-

controverſia inter duos Vaſallos, quia unus tantùm eſt Vaſallus, cùm uterque contendat, ſe ſolùm eſſe vaſallum, excluſo altero: quare is, qui vincit, ſolus erit Vaſallus, &, qui vincitur, non erit. *Fachin. cit. l. in fine.* Idq; ſumitur ex *cap. unic. §. Illud de inveſtitura in maritũ facta. l. 2. feud. tit. 15.* ubi dicitur: Si inter duos, qui dicunt, ſe eſſe Vaſallos, de feudo fuerit dubitatio, alter alterum invitum trahere non poteſt ad Dominum, vel ejus Curiæ Judicium, idque propter feudi incertitudinem: ſecus enim foret, ſi inter duos vaſallos controverſia eſſet, quos conſtaret, eſſe vaſallos, ratione alterius feudi, quod à Domino habent; tunc enim Dominus poſſet cognoſcere. *Gl. ibid. V. Ad Dominum.* & patet ex dictis.

CL. In ſecundo caſu verò, ſi extraneus non Vaſallus litem habeat cum Vaſallo, ſuper re feudali, & contra illum agat; tum ad Judicem ordinarium Rei, ſcilicet vaſalli (ſi is diverſus ſit à Domino directo feudi) recurrendum eſt; ut colligitur ex *lib. 2. feud. tit. 27. de pace tenenda. §. Si duo.* quia Jura dant juriſdictionem Domino feudi inter vaſallos, non inter extraneos, etiamſi de feudo contendant: nec Dominus hoc caſu poteſt cognoſcere de feudo, quia eſſet Judex in ſua cauſa. *Gl. fin. in cit. c. Ceterùm. Abb. c. l. n. 13. Decius n. 9.*

CLI. Tertio caſu, ſi contentio, ſeu controverſia ſit ſuper feudo, ſeu cauſa feudali inter Dominum directum feudi, & vaſallum, ea per pares Curiæ, quos unanimi conſenſu Dominus feudi, & Vaſallus elegerint, cognoſci, & decidi debet; prout habetur in *cit. cap Imperialem. §. fin. junct. Gl. V. Per partes Curiæ. Gl. in cit. c. Ceterùm. V. Quàm diu. Abb. ibid. n. 13. Decius n. 12.*

Ubi tamen diſtinguendum eſt: nam, vel quæſtio eſt de jure, ſeu dominio directo feudi, quod actor aſſerit, ad ſe ſpectare; reus verò negat, dicens, rem eſſe allodialem, non feudalem: & tunc cauſa non coram illo, qui dicit, ſe eſſe Dominum directum feudi, quia eſſet Judex in cauſa propria, ſed coram Ordinario rei cognoſci, & decidi debet, actórque probare, illam feudalem eſſe; cùm ſit actio præiudicialis, quæ priùs decidenda eſt, & poſtea, ſi conſtiterit, eſſe feudalem, cauſa remittetur ad Dominum feudi. *Innocent. in cit. c. Ceterùm. n. 2. in fine. Hoſtienſ. ibid. V. Conſtat, & col. 2. verſ. Alij tamen dicunt. Jo. Andr. n. 2. & 4. Abb. ibid. n. 20. circa fin.* Neque hoc caſu cauſa, ſeu quæſtio coram Paribus Curiæ agitari debet, quia, qui negat, rem eſſe feudalem, negat etiam, eſſe Dominum feudi; adeóque & Pares Curiæ. *Fagnan. in cit. c. Ceterùm. n. 13.* Vel Vaſallus non negat: rem eſſe feudalem, ſed quæſtio eſt ſuper dominio utili, vel alio jure ſpectante ad Vaſallum, ut quia controvertitur inter Dominũ directum, & Vaſallum, utrùm feudum ſit devolutum, ac perditum, vel, an poſſit illud retinere, vel utrùm debeat tributum &c. & tunc, ſi Dominus feudi habeat Pares Curiæ, coram illis talis quæſtio agitari, & definiri debet. *cit. cap. Imperialem. §. fin.* ubi dicitur:
» Si verò inter Dominum, & Vaſallum lis oriatur,
» per Pares Curiæ ſub fidelitatis debito conjuratos
» terminetur. Quòd ſi Dominus feudi Pares Curiæ non habeat, ad Judicem ordinarium ejus, qui convenitur, vel in cujus foro feudum controverſum exiſtit, ſpectabit cognitio. *Gl. ibid. V. Pares Curiæ.*

CLII. Porrò, Pares Curiæ dicuntur alij Vaſalli ejuſdem Domini directi, qui feudum habent in eodem territorio, in quo ſitum eſt feudum, de quo eſt controverſia inter Vaſallum, & Dominum; adeò, ut, ſi Princeps plura habeat territoria ſub diverſis Præſidibus, ſeu Adminiſtratoribus, & in quolibet eorum plures ſint Vaſalli, rectè quidem dicantur omnes illi Vaſalli Principis, non tamen omnes ſunt Pares Curiæ, ſed illi ſolùm, qui in territorio feudi litigioſi, ſeu controverſi feudum obtinent; ut tradit *Mynſing. cent. 4. obſ. 89. in fine.*

Requiruntur autem ſimiliter & duo, ut Juriſdictio Paribus Curiæ competat, videlicet, ut quæſtio, ſeu lis ſit ſuper feudo, vel ratione feudi decidenda ſecundùm leges, & conſuetudines feudales, eáque vertatur inter Dominum, & Vaſallum, qui verè ſit Vaſallus, & fateatur, ſe Vaſallum; alioquin ceſſat Juriſdictio Parium, & Juriſdictio ad ordinarium Judicem Rei pertinet: quia res revertitur ad ſuam primævam naturam: & quia Juriſdictio, quæ in cauſis feudalibus eſt conceſſa Domino, vel Paribus Curiæ, eſt de novo inducta, & præjudicat Juriſdictioni ordinariæ, reſtringenda eſt. *Abb. in cit. c. Ceterum. n. 14.* Quare, ſi contentio ſit de re non pertinente ad feudum, vel de feudo ſit lis inter Dominum, & alium tertium, ſeu extraneum, non Vaſallum, vel inter Dominum, & Vaſallum aſſertum, qui nullum aliud feudum habet, niſi controverſum, tunc non ad Pares Curiæ, ſed ad ordinarium Judicem recurrendum eſt. *Mynſing. cent. 1. obſ. 99.* & ſuprà etiam dictum.

CLIII. Aſſertio 2. Non ſolùm Vaſallus laicus, ſed etiam Clericus, ſi à laico feudum habeat, coram Domino feudi conveniri poteſt, ac debet, in cauſa pertinente ad feudum, ibique forum ſortitur, & quidem privativè, ita, ut Judex ordinarius Eccleſiaſticus, v. g. Epiſcopus ſe immiſcere non poſſit: ſicut vice versâ, ſi Vaſallus laicus ab Eccleſia feudum obtineat, coram Domino feudi Eccleſiaſtico conveniendus eſt, ita, ut in cauſa feudali Judex competens ſit Dominus directus feudi, ſive ſit Clericus, ſive laicus. *Abb. in c. Verum; 7. n. 5. & 13. h. t. Clar. §. Feudum. q. 90. n. 8.* ubi dicit, iſtam eſſe communem opinionem, quam etiam tenet *Roſenthal tract. de feudis. c. 12. concl. 1. n. 10. & 14. Vultejus l. 2. de feud. c. 2. n. 13.* & alij apud ipſos. Idque ſumitur inprimis ex *c. Ceterum; 5. de judic.* ut dictum ſuprà *l. 1. tit. 1. n. 57. & ſeq.* Deinde etiam probatur ex *c. Transmiſſa; 6. h. t.* ubi habetur, quòd quæſtio feudalis debet decîdi, ac terminari per Dominum feudi, etiamſi agitetur inter Clericum, & laicum: Nam Nobilis quidam, nomi- »
ne Rudolphus, tres milites Eccleſiæ Trecenſi ſub- »
ditos traxit in Judicium ſuper quadam poſſeſſione »
(v. g. caſtro, vel prædio) coram Epiſcopo Trecenſi. »
Sed Comes de Campis eorum Dominus (quoad »
feudum; nam aliàs videtur, eos milites fuiſſe ſub- »
jectos Eccleſiæ Trecenſi. *Gl. hic V. Dominus.*) ſub fi- »
delitatis obligatione eis inhibuit, ne de ſeculari »
feudo, quod ab ipſo haberent, coram Eccleſiaſtico »
Judice reſponderent. Sed Trecenſis Epiſcopus ni- »
hilominus ſententiam excommunicationis in eoſ- »
dem milites tanquam contumaces tulit. Quare »
milites illi de hoc queſti ſunt apud Alexandrum »
III. qui reſcripſit Archiepiſcopo Senonenſi, (qui »
erat Metropolitanus Epiſcopi Trecenſis) ut inpri- »
mis milites ab excommunicatione abſolvat: dein- »

de jubeat cauſam feudalem controverſam inter Nobilem illum, & milites per Dominum feudi terminari: ſin autem ipſe malitioſè differat, tum ipſemet Archiepiſcopus, tanquam Papæ delegatus cauſam definiat. Iſte videtur melior ſenſus, & expoſitio bujus c. quamvis aliæ variæ lectiones, & intellectus afferuntur à Canoniſtis.

CLIV. Notandum primò. Si cauſa, ſive quæſtio feudalis ſit inter Clericum, & laicum, de ea cognoſcere debet Dominus feudi, eámq; definire, etiamſi laicus ſit; ut colligitur ex hoc c. & in ſumma illius communiter tradunt Canoniſtæ: nam Rudolphus impetrans litteras Apoſtolicas contra milites probabiliter erat Clericus, ideóque volebat eos convenire coram Epiſcopo Trecenſi, tanquam ordinario Judice eorum: nam, quamvis Papa concedat litteras Clerico contra laicum, non tamen laico contra laicum, unde eas non conceſſiſſet Rudolpho, ſi laicus fuiſſet, & non Clericus.

Notandum ſecundò. Quando hîc dicitur; *Eccleſiæ tuæ*, ſubintelligendum eſt, ſcilicet Trecenſi; prout habetur expreſſum in quibuſdam antiquis exemplaribus, teſte Alexandro de Nevo *hîc n. 11.* & erit ſenſus, quòd iſti milites fuerant ſubjecti Eccleſiæ Trecenſi, non ratione iſtius feudi, ſed ratione domicilij, quod in ditione illius Eccleſiæ babebant. *Hoſtienſ. hîc V. Dominus.* & ille, cui Papa in hoc c. reſcripſit, non erat Dominus iſtorum militum, ſed merus delegatus Papæ, ſcilicet Archiepiſcopus Senonenſis Metropolitanus Epiſcopi Trecenſis, & ſic ceſſat omnis cauſa illum recuſandi tanquam ſuſpectum alteri parti, nempe Rudolpbo actori. *Abb. hîc n. 6. in fine.* ubi ait, iſtam lectionem, & expoſitionem eſſe meliorem.

Notandum tertiò. Dominus feudi præcipere poteſt Vaſallo ſuo, ne in ijs, quæ ad feudum pertinent, coram alio Judice reſpondeat, quàm coram ſe; prout ſumitur ex hoc c. nam; ſicut Epiſcopus præcipere poteſt Clerico in ijs, quæ ſpectant ad officium, & ſtatum Clerici: ita etiam Dominus feudi Vaſallo in ijs, quæ ſpectant ad feudum, præcipere poteſt ratione juramenti fidelitatis, quo ipſi eſt obſtrictus. *Abb. hîc n. 3.*

Notandum quartò. Si in caſu hujus c. Comes de Campis feudum accepit ab Eccleſia, quòd poſtea per ſubinfeudationem iterum alijs conceſſit, ſcilicet militibus; tum, quamvis poſſit appellari feudum ſeculare, reſpectu Domini feudi immediati, & proximi, qui fuit laicus; ideóque etiam coram ipſo primò ſubvaſallus reſpondere debeat, & illo negligente, coram mediato Domino feudi: tamen abſolutè loquendo, tale feudum debet cenſeri Eccleſiaſticum potiùs, quàm ſeculare: quia originaliter deſcendit ab Eccleſia: adeóque potiùs ſpectari debet prima origo feudi, & ab ea fieri denominatio, quàm quod poſtea accidentaliter ſupervenit. *Abb. hîc n. 4. & 6.*

Notandum quintò. Si Judex ſecularis, ut in caſu bujus c. Dominus feudi, ſit negligens, vel malitioſè differat cognoſcere ſuper feudo; tum ejus cognitio, ſeu Juriſdictio ad Judicem Eccleſiaſticum, ut in propoſito delegatum Papæ, devólvitur; ſicut etiam ob negligentiam delegati Juriſdictio transfertur ad ordinarium Judicem. *Gl. fin. hîc & Abb. n. ult.* de quo plura infrà.

CLV. Porrò, quod dictum eſt, Dominum directum feudi, ſive ſit Eccleſiaſticus, ſive ſecularis, habere Juriſdictionem ordinariam in Vaſallos, ita, ut hi coram ipſo in cauſa ad feudum pertinente conveniri poſſint, ac debeant, ſive Vaſalli ſint laici, ſive etiam Clerici, id ulteriùs probatur, & confirmatur ex c. *Verùm; 7. h. t.* Nam, cùm vacante quadam Eccleſiâ Cathedrali, Præpoſitus ejuſdem Eccleſiæ bona quædam feudalia obtineret, ſuper quibus ei lis mota fuit, & dubitaretur, coram quo Judice ea agitanda eſſet, Papa Alexander III. conſultus reſpondit, ſi feuda illa ad Eccleſiam pertineant, quòd Epiſcopus, poſtquam conſecratus fuerit (ſubintellige *maximè*, nam idem eſſet, ſi electus, & confirmatus fuit, quia tunc plenam adminiſtrationem babet, quantum ad ea, quæ ad poteſtatem Juriſdictionis pertinent. *c. Transmiſſam; 15. de elect. Gl. hîc V. Conſecratus, & Hoſtienſ. V. eod.*) cauſam illam cognoſcere debeat: ſi verò Præpoſitus, non ab Eccleſia, ſed ab Imperatore feuda illa immediatè accepit; tum ad Imperatorium Iudicium ſive tribunal cauſa deferenda ſit.

CLVI. Ratio autem, cur Vaſallus, tametſi Clericus ſit, vel Eccleſia, in cauſa feudali, coram Domino feudi, etiam laico conveniri poſſit, ac debeat, eſt, quia penes Dominum feudi manet dominium directum, ſive proprietas ipſius feudi, & in Vaſallum ſolùm tranſit uſusfructus, ſive utile dominium bonorũ feudalium: ideóque, cùm ſit mera gratia, ſeu beneficium Vaſallo conceſſum, & quidem in certis cauſis revocabile, ejus cognitio ad Dominum ſpectat, qui cognoſcendo de feudo, cognoſcit de illo, tanquam de re propria, & potiùs judicat de re ſua, quàm de perſona Clerici; cùm tantùm ſit Judex, reſpectu cauſarum, quæ oriuntur occaſione feudi: & cùm Clericus recipiat beneficium à laico, debet illum, ratione illius, recognoſcere tanquam Dominum; ut ait *Abb. hîc n. 13.* Quare ratione proprietatis retinet Dominus Juriſdictionem in bona feudalia, ad quamcunque perſonam, quantumvis alioquin privilegiatam, & exemptam, eorum dominium utile tranſeat. Et, licèt juriſdictio in vaſallos ratione feudi, domino conceſſa ſit per legem civilem, ſeu Imperialem, tamen, quia Papa illam diſpoſitionem, ſeu Conſtitutionem Juris Civilis approbavit, & recepit in Canonibus ſupra allegatis; ideo ea etiam Clericos vaſallos comprehendit, & ad illos extenditur, non ex vi præciſè legis, ſeu Juris Civilis, ſed ex approbatione Juris Canonici. *Abb. in c. Ceterùm; 5. n. 6. ſuprà de judic.*

Similiter Pares Curiæ laici ſunt Judices competentes in controverſia feudali ortâ inter dominum feudi, & vaſallum Clericum: & è contra, ſi dominus feudi ſit Clericus: nam ratione feudi Clericus, & Eccleſia laicis ſubjiciuntur. *Clar. cit. §. Feudum; q 90. n. 4. Mynſing. cent. 4. obſ. 89. n. 4. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 2. n. 68.* requiritur autem, ut Pares Curiæ juramentum fidelitatis domino præſtiterint; alioquin inter dominum, & vaſallum Iudices eſſe non poſſunt, *c. unic. in fine de controv. feud. apud Pares term. l. 2. feud. tit. 16. Mynſing. c. l. n. 7.*

CLVII. Notandum hîc præterea primò. Non ſolùm, ſi bona feudalia à laico, v. g. Imperatore, vel Rege immediatè conceſſa ſint in feudum ipſi Eccleſiæ, ſed etiam, ſi alicui laico v. g. Comiti, vel nobili, qui poſtea ea Eccleſiæ donavit, jus, quod habet in feudo, ei cedendo, adhuc primus conferens, videlicet Impera-

peta-

perator, vel Rex, de controverſiis ortis ſuper feudo poteſt cognoſcere, & judicare: quia, cùm vaſallus laicus, Comes iſte, vel nobilis non potuerit plus juris in Eccleſiam transferre, quàm ipſe habuit, *juxta Reg. jur. 79. in 6.* conſequenter domioium directum feudi ſemper manet peoes primom conferentem: ideóque ad ipſum pertinet cogoitio de feudo. *Laym. l. 4. Theol. mor. c. 5. n. 2.*

Notandum ſecundò. Si dubitetur, utrùm feudum aliquod ſit Eccleſiaſticum, an ſeculare, adeóque, an eius cogoitio pertinear ad Iudicem Eccleſiaſticum, vel ſecularem, attendendum eſt, quis ſit eius dominus immediatus: nam coram eo controverſia agitari debet; ut patet *ex cit. c. Verùm; h. t.* ubi Papa reſpondit, ſi Præpoſitus feudum habeat ab Eccleſia Cathedrali, ad Epiſcopum pertinere cognitionem cauſæ feudalis; ſi verò uon ab Eccleſia, ſed ab Imperatore feudum immediatè accepit, ad Imperatorium tribunal eius cognitio pertinebit. *Gl. fin. hîc.*

Notandum tertiò. Vacante Eccleſiâ Cathedrali, non debet aliquid fieri, quod io præjudicium eiuſdem cedere poſſet: & ideo, quia in caſu huius c. dubitabatur, quis poſſet cognoſcere de feudo, Epiſcopus, an Imperator; quia fortè dicebatur ab adverſa parte, quòd non ſit feudum Eccleſiæ, ſed Imperatoris; Præpoſitus non tenebatur, nec poterat reſpondere coram alio Iudice ſeculari de feudo, ſi ab Eccleſia illud habuit: unde Papa mandavit, ut quæſtio illa differatur, donec Eccleſiæ de novo Epiſcopo fuerit proviſum, *Gl. hîc V. Quæſtio mota; & V. Cognitionem.* Neque verò Capitulum Cathedrale, Sede vacante, de hac quæſtione feudi cognoſcere poterat, ne novus Epiſcopus habeat vaſallum, quem fortè babere nollet: quia Capitulum non ſuccedit Epiſcopo in cauſa feudali, quippe, quæ non jure communi, & ordinario, ſed ſpeciali, & extraordinario Epiſcopo competit; niſi feudom non ad menſam Epiſcopi tantùm, ſed communiter ad Epiſcopum, & Capitulum pertineat: tunc enim poterit, Sede vacante, de feudo cognoſcere, & multò magis, ſi ad ſolum Capitulum ſpectaret. *Abb. hîc n. 8. & 9.* & dictum ſuprà *l. 1. tit. 33. n. 52.*

§. II.

In quibus præterea caſibus dominus feudi cognoſcere poßit cauſas feudales inter vaſallos laicos, vel Clericos, & in quibus non poßit?

CLVIII. Aſſertio 1. Quod dictum eſt, dominum directum feudi eſſe Iudicem competentem inter vaſallos, ſive laicos, ſive Clericos, In cauſa concernente feudum, id extenditur Primò, ut procedat non ſolùm, ſi agatur judicio petitorio de proprietate ipſius feudi, ſed etiam poſſeſſorio de ſola feudi poſſeſſione inter vaſallos, quia v. g. actor petit, ſe declarari poſſeſſorem feudi: tunc enim cognitio etiam pertinet ad dominum feudi, non ad ordinarium Iudicem; ut contra *Gl. Communiter reprobatam; in c. Ceterùm; 5. V. Quàm diu; de judic.* docet *Abb. ibid. n. 15. Decius n. 14. Clar. cit. §. Feudum; q. 90. n. 9. Farinac. in praxi l. 1. tit. 1. q. 8. n. 22. Fachin. l. 7. contr. c.* 100. nam *in cit. cap. Imperialem. §. Præterea;* generaliter dicitur, cauſam eſſe cognoſcendam apud feudi dominum, ſi de feudo oriatur lis inter vaſallos. Ratio eſt, quia regulariter, qui eſt Iudex competens in cauſa proprietatis, eſt etiam in cauſa poſſeſſioois, *c. 1. de cauſ. poſſeſ. & propr.* & utraque pertinet ad naturam feudi: ſicut etiàm, ſi cauſa ſimpliciter alicui ſit commiſſa, cenſetur ſimul cauſa proprietatis, & poſſeſſionis commiſſa. ſi ergo boc procedit in juriſdictione delegata, idem dicendum de juriſdictione ordinaria, quæ à lege conceditur, qualis eſt etiam juriſdictio domini feudi. Excipi debet, ſi de poſſeſſione oon agatur ſimpliciter, ſed occaſiooe poſſeſſionis agatur ad pœnam aliquam extrinſecam, ratione injuriæ ſibi illatæ, quæ omnino accidentaliter ſe habet ad cauſam poſſeſſionis: tunc enim non eſſet cauſa feudalis; ideóque coram Ordinario agendum foret, *Dec. c. l.* Nec obſtat *c. Ex parte; 15. h. t.* ubi dicitur: exceptiones illas locum habere potiùs in petitorio, quàm in poſſeſſorio: nam ibi vidua erat ſpoliata poſſeſſiooe ſuâ, quæ irrequiſito domino feudi, adire potuit Iudicem Eccleſiaſticum, ad quem ſpectat viduas defendere. *Abb. c. l. & Dec.* & ſic ibi narratur facti ſpecies, ad quam Papa reſpondit, quia vidua ſpoliata agebat ſuper poſſeſſione feudi recuperanda: inde tamen non ſequitur generalis regula, quòd, quando cauſa poſſeſſoria ſuper feudo agitatur, ea coram ordinario Iudice, & non domino feudi cognoſci debeat, *Fachin. cit. c.* 100.

CLIX. Extenditur ſecundò, quòd vaſalli, ſive Clerici ſint, ſive laici, non poſſint ſine conſenſu domini feudi, ſe ſubjicere quoad cauſam feudalem Iudici alieno, prorogando juriſdictionem illius; & dominus poteſt præcipere vaſallis ſuis, ne in ijs, quæ feudum concernont, coram alio Iudice litigent; ut conſtat *ex c. Ex tranſmiſſa; 6. h. t.* & decet ibid. *Abb. n. 2. & 3. Marant. de ord. judic. p. 4. diſ. 12. n. 19. Clar. cit. q. 90. n. 10.* & alij DD. communiter. ſicuti nec Clericus, abſque Epiſcopi ſui conſenſu, coram alieno Iudice litigare poteſt, ut infrà dicetur. Ratio eſt, quia vaſallus eſt ſubjectus domino feudi, non tantùm ratione nudi exercitii juriſdictionis, ſed etiam ratione fidelitatis, & ſpecialis obedientiæ, quam domioo feudi debet in pertinentibus ad feudum: ideóque non poteſt ſe juriſdictioni alienæ ſubjicere, ſine cooſenſu eiuſdem: ſicut nec Clericus, præſertim Beneficiatus, aut Religioſus, ſine conſenſu proprij Epiſcopi, aut Prælati, ob eandem cauſam. Aliud eſt de ijs, qui ſimpliciter, ſive quoad nudum exercitium juriſdictionis ſubjecti ſunt Principi, vel Magiſtratui; ut, quia in loco domicilium habent: nam tales poſſunt ſe ſubjicere alteri Judici ſub eodem Principatu, prorogando juriſdictionem illius; ut poſt *Bart. in l. 1. §. Et poſt operis; n. 8. ff. de novi oper. nunc.* docet *Abb. in c. Tranſmiſſa, 6. n. 2. h. t.* de quo infrà.

CLX. Aſſertio 2. Interdum tamen dominus feudi non eſt Iudex competens in cauſa feudali inter vaſallos agitata. Ut, ſi juſtitia apud dominum feudi obtineri nequeat, ſive propter contumaciam vaſalli, qui non vult parêre domino feudi; ſive propter negligentiam, aut malitiam ipſius domini: tunc enim ordinarius Iudex ipſius Rei adiri poterit; uti ſumitur ex *c. Ceterùm; 5. in fine. de judic. & ibi Gl. V. Quàm diu paratis; Gl. in cit. c. Imperialem; §. Præterea; V. Duos. Roſenthal*

ſenthal. cit. c. 12. concl. 2. n. 59. nam univerſim loquendo, propter defectum inferioris, cui per ſpecialem legem, aut præſcriptionem juriſdictio competit, excluſo Iudice ordinario, ſi vel nolit, vel non poſſit juſtitiam exequi, devolvitur juriſdictio ad ordinarium Iudicem, ut generatim tradit *Abb. in cit. Ceterùm; n. 5. Decius ibid. n. 3. §. 4. Nota. Alex. de Nevo num. 13.*

Quòd ſi verò idem dominus feudi ſimul ſit Iudex ordinarius loci: tum, ſi ſupremus ſit, ſive Superiorem non recognoſcat, & negligat, vel deneget juſtitiam adminiſtrare, poteſtas cognoſcendi in cauſa feudali, devolvetur ad Iudicem Eccleſiaſticum, videlicet Epiſcopum, vel Papam, aut delegatum eius; ut colligitur *ex c. Tranſmiſſa; 6. in fine h. t.* & ibid. tradit *Laym. n. 2. & Felin. in c. Cum veniſſent; 12. n. 5. limit. 2. de judic.* Sin autem is, qui ſimul eſt dominus feudi, & Iudex ordinarius ſit ſub alio ſuperiore Iudice conſtitutus; tum is adeundus eſt, ut defectum Iudicis ordinarij inferioris ſuppleat, & juſtitiam denegatam, vel neglectam adminiſtret; ut docet *Abb. in cit. c. Ceterum; n. 12. Roſenthal. cit. concl. 2. n. 60.* Vel Iudex ille ſuperior, & mediatus compellet dominum feudi, ſeu Iudicem inferiorem immediatum Rei conventi ad juſtitiam exercendam; ut tradit *Gl. in cit. Conſt. Imperialem. §. ult. V. Duos.*

Exemplum dat *Laym. in cit. c. Ceterùm; n. 4. de judic.* ſi Monaſterium bona feudalia habeat, & ratione eorum controverſia oriatur inter Monaſterium, & Nobilem, Baronem, vel Comitem Imperii ſuper finibus bonorum feudalium, aut jure adhærente colligendi, piſcandi, venandi, aut aliis ſimilibus pertinentiis, ac juribus: vel, ſi controverſiam habeat Monaſterium cum ſubditis ſuis temporalibus, qui conqueruntur, ſe gravari in imponendis collectis, aut in juribus emphyteuticis, quæ habent ſuper bonis feudalibus &c. his caſibus, ſi feudum ſit Cæſareum, & Monaſterium immediatè ſit ſubjectum Cæſari in temporalibus, controverſia feudalis agitari debet apud dominum feudi, videlicet Imperatorem, aut Cameram Imperialem. Sin autem feudum, vel bona feudalia Monaſterii immediatè ſubſint alteri Principi, ſive exempto v. g. Auſtriaco, ſive non exempto ab Imperio, v. g. Duci Neoburgico: tum controverſia feudalis agitari debet, ac deferri ad tribunal illius Principis, qui, ſi juſtitiam vel non poſſit, vel nolit adminiſtrare in ſuo tribunali, tunc cauſa deferetur ad Cæſareum tribunal, ſi Princeps negligens juſtitiam exercere Imperatori ſubjectus ſit: ſin autem Princeps ille ab Imperio exemptus ſit, fiet devolutio cauſæ ad ordinarium Iudicem Eccleſiaſticum Monaſterii, videlicet Epiſcopum, Generalem Ordinis, ac denique ad Papam.

CLXI. Verùm, ſi feudum ſit Eccleſiaſticum, & immediatus dominus feudi negligat, vel differat juſtitiam adminiſtrare, tum diſtinguendū eſt: vel enim feudum pertinens ad Eccleſiam originaliter eſt ſeculare, quia à domino ſeculari, v. g. Imperatore datum eſt Eccleſiæ: Eccleſia autem, ſive eius Prælatus, videlicet Epiſcopus, nomine Eccleſiæ, ſubinfeudavit aliū Clericum, v. g. Præpoſitum, ut in caſu *c. Verùm; 7. h. t.* tum, ſi Epiſcopus tanquam dominus immediatus feudi, ſit negligens in adminiſtranda juſtitia circa cauſas feudales, eius negligentiam ſupplebit ſuperior laicus, videlicet Imperator. Si verò feudum ſit merè Eccleſiaſticum, quod Eccleſia non accepit à laico: tum Epiſcopi, tanquam immediati domini feudi illius, negligentiam in exercenda juſtitia non poteſt ſupplere ſecularis; ſed recurrendum eſt ad Eccleſiaſticum Superiorem Epiſcopi, nempe ad Archiepiſcopum; ut ipſe compellat Epiſcopum ad juſtitiam exercendam; vel ad Papam, ut ipſe ſuppleat negligentiam Epiſcopi, niſi aliud habeat conſuetudo, vel obtineat ex ſpeciali jure, ſeu privilegio; ut mox dicetur, & ex Ant. Butrio docet *Alex. de Nevo in cit. c. Verùm. n. 10. & 12. h. t.*

CLXII. Aſſertio 3. Quamvis, ſpectato Jure communi, in controverſiis, quæ circa feuda oriuntur, cognitio inter vaſallos pertineat ad dominum feudi, ut ſuprà dictum: tamen per privilegium, vel conſuetudinem legitimè præſcriptam (quæ parificatur privilegio, *juxta Gl. in c. Novit; 13. V. Conſuetudinem; de judic.* dummodo ſit capacitas in præſcribente, alioquin privilegium plus poteſt, quàm conſuetudo; ut rectè limitat *Abb. ibid. num. 22.* de quo alibi) aliud conſtitui poteſt, ut ſcilicet quæſtiones de feudis ab aliis decidi debeant, v. g. per Judices, vel arbitros, communi conſenſu partium electos; uti ſumitur ex *cit. c. Novit;* & notat ibid. *Innocent. n. 5.* & dictum *tit. præced. n. 67.* præſertim, ſi tale privilegium non ſubdito conceſſum ſit; quod à concedente ampliùs revocari non poteſt, cùm cenſeatur facta abdicatio juris, & ſit jus acquiſitum privilegiato. *Abb. in cit. c. Novit; n. 23. & Felin. n. 8.*

§. III.

Quis ſit Iudex competens Capituli Cathedralis, Sede vacante, ſi lis oriatur ſuper feudo, & quis, ſi lis ſit ſuper Iure emphyteutico?

CLXIII. Quæritur primò, an, ſicut Epiſcopus, ita & Capitulum Cathedrale, Sede Epiſcopali vacante, in cauſa feudali, coram domino feudi conveniri poſſit. Reſp. Tametſi Capitula Eccleſiarum Cathedralium, præſertim Germaniæ, etiam in cauſis civilibus, ordinariè non coram Imperatore, vel in Camera Imperiali, ſed coram ſuo Metropolitano, vel Epiſcopo tanquam ordinariis Judicibus conveniri debeant, cùm Capitulum non ſit ſtatus Imperij, neque Imperio immediatè ſubjectum; ut tradit *Gail lib. 1. obſ. 30. n. 3.* in cauſa tamen feudali actio contra Capitulum Cathedrale coram domino feudi, v. g. Imperatore inſtitui debet: ſicut ipſi Epiſcopi Germaniæ, qui ſunt Principes Imperii, ratione Regalium, privilegiorum, & bonorum feudalium, quæ ab Imperatore, & Imperio habent, & recognoſcunt, coram Imperatore, vel Camera Imperiali conveniri debent: quia ſunt immediatè ſubjecti Imperio, ut ſuprà dictum. Ratio eſt, quia Capitulum, Sede vacante, ſuccedit in omni juriſdictione Epiſcopali, tam in temporalibus, quàm in ſpiritualibus; & defuncti Epiſcopi vices gerit, ac repræſentat: ergo ſicut ipſe Epiſcopus in cauſa feudali coram domino feudi conveniri debet, ita & Capitulum, Sede vacante, *Gail c. l. num. 10. & ſeqq.*

quam-

quamvis non ſatis tutum ſit, vacante Sede, cum Capitulo litigare; niſi Eccleſiæ vacanti defenſor, ſeu adminiſtrator legitimus datus ſit, cum quo judicium ſuſcipiatur: alioquin judicium cœptum, & ſententia lata contra Eccleſiam indefenſam, & legitimo defenſore carentem, irrita foret, *c. fin. Ne ſede vacante &c. Gail c. l. n. 15.*

CLXIV. Quæritur ſecundò. An, ſicut controverſia feudalis ad dominum feudi, ita & controverſia ſuper jure emphyteutico ad dominum emphyteuſis, v. g. Abbatem Monaſterij deferri debeat? Videtur affirmandum, quia regulariter valet argumentum à feudo ad emphyteuſin. Sed reſpondetur negativè, quia id in jure non eſt expreſſum: &, cùm conſtitutio: *Imperialem*; ſuprà allegata tribuens juriſdictionem domino feudi in cauſis feudalibus à Jure communi, & ordinario exorbitet, ad caſum non expreſſum, videlicet ad dominum emphyteuſis, non eſt extendenda. *Laym. in cap. Ceterùm*; *5. n. 5. de judic.* Neque verò argumentum à feudo ad emphyteuſin ſemper procedit: unde neque Jus feudorum allegari poteſt ad deciſionem cauſarum non feudalium; ut notat *Clar. §. Feudum*; *q. 3.* de quo alibi.

Excipi tamen debet, niſi dominus emphyteuſis juriſdictionem habeat ſuper iiſdem bonis; adeóque idem ſit dominus emphyteuſis, & Iudex ordinarius, ſaltem immediatus: tum enim ſubditi, ſive coloni emphyteutici, ſi controverſiam inter ſe habeant, ſaltem in prima inſtantia adire debent dominum emphyteuſeos, tanquam Iudicem ordinarium, vel eum, quem ſibi in munere Iudicis ſubſtituit: ſicut praxis oſtendit in multis Monaſterijs Germaniæ, quæ in ſuo territorio juriſdictionem ſibi in feudum conceſſam, v.g. à Comite, Duce, vel Imperatore, exercent in ſubditos emphyteuticos, & alios. Si verò colonus emphyteuticus controverſiam habeat cum ipſo domino emphyteuſis, v. g. Abbate, ſuper jure emphyteutico, quod ſimul etiam feudale eſt; tum ea ad dominum feudi deferri ſolet, non ad dominum emphyteuſeos, qui in propria cauſa Iudex eſſe non poteſt. Idémque eſt, ſi emphyteuta controverſiam habeat cum domino emphyteuſis, v. g. Monaſterio, ſuper ipſa juriſdictione. *Innoc. in cit. c. Verùm. n. 4.* aut eius exercitio. *Laym. ibid. n. 6.*

§. IV.

An cognitio de crimine vaſalli Eccleſiaſtici, ob quod feudo privari meretur, eiúſq; punitio pertineat ad dominum feudi ſecularem, & ad quem appellandum ſit in cauſis feudalibus?

Ad utramque hanc quæſtionem reſpondebimus aſſertionibus ſeqq.

CLXV. Aſſertio 1. Si agatur contra Prælatum, vel alium Clericum vaſallum, de crimine, ob quod ſecundùm leges feudales, feudo privandus eſt; tum, ſi ſit feudum conceſſum à ſeculari Principe, vel domino Eccleſiæ, vel Clerico; adeóque, ſive ſit feudum pertinens ad Eccleſiam, ſive paternum, & patrimoniale Clerici, non poteſt de eo cognoſcere dominus feudi ſecularis; ſed eius cognitio ad Iudicem Eccleſiaſticum ordinarium Rei pertinet, & remitti debet; ut docet *Innocent. in cit. c. Verum*; *7. n 2. prope finem, Hoſtienſ. ibid. §. Sed videtur*; *Abb. n. 17. Imol. n. 6. Alex. de Nevo n. 15. & 16.* ubi aiunt: Licèt, quando agitur contra Clericum vaſallum civiliter ad amiſſionem feudi; de eo cognoſcere poſſit, ac debeat dominus feudi ſecularis: ſi tamen agatur criminaliter, vel civiliter de crimine Clerici ad amiſſionem feudi, tum remittenda eſt cognitio ad Iudicem ordinarium Eccleſiaſticum, ſive Prælatum Clerici: quia de crimine Clericorum, nec directè, nec indirectè poteſt cognoſcere Iudex ſecularis: ac proinde, ſi Clericus à Iudice Eccleſiaſtico fuerit condemnatus, propter crimen commiſſum, v.g. proditionis, vel aliud, quod meretur amiſſionem feudi: tum demum dominus feudi ſecularis privare illo poterit Clericum, & ab eo feudum auferre: ſi verò Clericus fuerit ab eodem abſolutus, dominus feudi nihil ultrà contra Clericum tentare poterit, ſed acquieſcere debet ſententiæ latæ in foro Eccleſiaſtico. Quòd ſi feudum non ſit patrimoniale ipſius Clerici, ſed pertineat ad Eccleſiam, ſive conceſſum ſit à ſeculari domino dignitati Prælaturæ; tum non auferetur feudum ab Eccleſia in perpetuum, ne delictum Prælati noceat Eccleſiæ: attamen, vivente Prælato, is privabitur perceptione fructuum, quos interim percipiet dominus feudi, ſed poſt mortem Prælati vaſalli, qui deliquit, ſucceſſor in Prælatura eoſdem rurſum percipiet, de quo plura infrà *l. 3. tit. 20.*

CLXVI. Verùm hæc ſententia in praxi non obſervatur: nam ſecundùm conſuetudinem receptam in pluribus regnis, dominus directus feudi ſecularis, v.g. Imperator, aut Rex de crimine Clerici vaſalli, ob quod feudo privandus eſt, ſive ſit feudum pertinens ad Eccleſiam, ſive patrimoniale, & proprium Clerici, ratione agnationis, poteſt cognoſcere, ac judicare: & conſequenter etiam, ſi dominus feudi Clericum, ob crimen commiſſum, privatum, vel privandum eſſe feudo, pronunciaverit, poteſt ſententiam ſuam exequi, eúmque feudo privare, ita, ut, ſi Clericus executioni reſiſtat, ſeu parére nolit, poſſit illum dominus feudi ex poſſeſſione expellere, ſine periculo incurrendæ excommunicationis, modò non excedatur moderamen, ac limites inculpatæ defenſionis, ita, ut per ſe, ac directè nihil attentetur in perſonam Clerici; niſi quatenus id neceſſariò requiritur ad exequendam ſententiam juſtam, ſi Clericus ſe ei opponat; ut docet *Innocent. in cit. c. Verùm*; *n. 2. & ibid. Alex. de Nevo n. 21.* Et hanc conſuetudinem poſt *Suar. l. 4. de defenſ. fidei Cath. c. 34. n. 26.* defendit etiam *Laym. l. 4. Theol. mor. tract. 9. c. 5. n. 3.* Quare Dominus directus feudi, videlicet Imperator, vel Rex, Clericos, imò etiam Epiſcopos ſibi ratione feudalium bonorum, vel officiorum civilium ſubjectos, ad ſuum Tribunal citare, & ob crimen punire poteſt, ſicut alios vaſallos, & miniſtros ſeculares, non quidem pœnâ corporali, ſed pecuniariâ, & deponendo eos ab officio, vel privando illos feudo: quia tunc non conſiderantur, niſi reſpectu merè civili; & nihil obſtat, quin idem homo, diverſis reſpectibus, diverſo jure, & qualitate cenſeatur; ut ait *Gail. lib. 1. obſ. 30 n. 3.*

Accedit, quòd feuda, quæ à laicis dominis conceſſa

ceſſa ſunt, originalitet cenſeantur laica, ſeu ſecularia, & non niſi eo pacto Eccleſijs, vel etiam interdum Clericis, ſecundùm locorum conſuetudinem, conferantur, aut relinquantur, ut omnia onera ſive per ſe, ſive per alios ſubeant, ſicut laici: ideòq; etiam dici ſolet, ſi Eccleſia, vel Clericus habeat feudum à laico, cenſetur ut laicus; ut aſſerit ipſe *Abb. in c. Dilectus*; 34. *num.* 4. *de præbend.*

CLXVII. Nec obſtat, quòd, ſi Clericus, cum conſenſu Epiſcopi, in Iudicio ſeculari teſtificetur, & falſum teſtimonium ferat, non ſecularis, ſed Eccleſiaſticus Judex hoc crimen cognoſcere, & punire debeat; ut notat *Abb. in cit. c. Verum*; *n.* 21. *h. t.* nam diſcrimen eſt inter teſtem, & Vaſallum, quòd ille teſtimonium ferendo, in foro ſeculari, nullam ibi voluntariam, & perſonalem obligationem contrahit erga Judicem ſecularem, ſicut Clericus vaſallus, acceptando feudum ſeculare, perſonalem obligationem contrahit erga Dominum feudi ſecularem; ut advertit *Laym. in cit. c. Verùm*; *n.* 5. Quamquàm *Innocent. in cit. c. Verùm*; *n.* 3. *&* *Abb. ibid. n.* 21. dicant, quòd Iudex laicus de crimine objecto Clerico in teſtem producto poſſit cognoſcere, ut repelli poſſit à teſtimonio; non tamen poteſt Clericum ob crimen punire, ſed ſolùm illum, qui eum produxit.

CLXVIII. Aſſertio 2. Quod ad appellationem attinet in cauſis feudalibus, ſi quis habens Principatum, Comitatum, vel Caſtrum, cui Juriſdictio annexa eſt, in feudum, ſententiam aliquam ferat, inter ſubditos Comitatûs, vel Caſtri; ab hoc Vaſallo ad ſuperiorem dominum, qui conceſſit feudum, eſt appellandum; etiamſi Vaſallus, à quo appellatur, ſit Clericus, & ſuperior Dominus feudi ſit laicus: quia inferior, qui eſt ſimul feudatarius laici, non cognoſcit tanquam Clericus, ſed ut Dominus feudi immediatus. *Abb. in c. Verùm*; 7. *n.* 25. *h. t.* *&* *ibid. Alex. de Nevo n.* 21. Quare, ſi appellatur à Domino feudi, vel Paribus Curiæ in cauſis feudalibus, tum ad proximum ſuperiorem, videlicet Dominum mediatum feudi eſt appellandum, etiamſi Dominus immediatus ſit perſona Eccleſiaſtica, & ſuperior proximus ſit laicus, juxta *c. Romana*; 3. §. *Debet junct. Gl. V. jure alio de appell. in* 6. quia hoc caſu judicatur perſona Eccleſiaſtica, ut laicus; cùm habeat feudum à laico, v. g. ſi Epiſcopus feudum conceſſum Eccleſiæ ab Imperatore, alij ſubinfeudavit ab Epiſcopo, ratione feudi appellari debet, non ad Archiepiſcopum, vel Papam, ſed ad Imperatorem. Si verò non ſit ibi proximus ſuperior, ſeu Dominus mediatus feudi, tunc appellatio fieri debet ad ordinarium Judicem loci, cui res ſubjecta eſt: eúmque, vel Eccleſiaſticum, ſi Dominus directus feudi ſit perſona Eccleſiaſtica: vel ſecularem, ſi ſit ſecularis: quia, cùm Dominus feudi ſit ſubjectus Ordinario loci, ad eum pertinet corrigere inferioris Judicis iniquitatem; ut docet *Abb. in c. Ceterùm*; 5. *n.* 21. *&* 22. *de judic.* Quam ſententiam obſervari in Camera imperiali teſtatur *Mynſing. cent.* 5. *obſ.* 5. ubi addit, in tali appellatione ſervanda eſſe, quæ in ceteris appellationibus Iure communi ſtatuta ſunt, videlicet, ut fiat gradatim, nec fiat ad ſuperiorem Judicem, omiſſo medio &c.

CLXIX. Porrò, ſi bona aliqua in feudum francum, ſeu liberum ſint conceſſa Eccleſiæ, v. g. ab Imperatore, vel Rege, ita, ut Eccleſia non teneatur ad aliquid præſtandum Domino feudi, niſi hic ſibi reſervaverit aliqua munera, vel onera (hæc enim præſtanda ſunt ab Eccleſia, dummodo honeſta fuerint) hoc caſu à ſententia Prælati feudatarij non appellabitur ad Dominum directum feudi, ſed ad Iudicem ordinarium Eccleſiaſticum proximè ſuperiorem ipſius Prælati Eccleſiaſtici: quia, cùm Dominus feudi directus nullum ſervitium ſibi reſervârit, in tali feudo perinde eſt, ac ſi Juriſdictionem omnem à ſe abdicâſſet. *Abb. in cit. c. Verùm. n.* 25. *&* *Alexand. de Nevo ibid. n.* 21. *Marthap.* 4. *de juriſd. caſu* 198. *n.* 7. Præterea, ſi Prælati Eccleſiaſtici in feudum obtineant ab Imperatore, vel Rege, temporalem, ſeu civilem Juriſdictionem, quam exercent per laicos; tum, ſi ab illo contingat, ſententiam ferri, appellandum eſt, non ad ſuperiorem Eccleſiaſticum, ſed ad Dominum ſuperiorem feudi, penes quem ſuprema Juriſdictio remanet. *Covarr. pract. qq. c.* 4. *n.* 2. Aliud eſt, ſi agatur de controverſia non feudali: tunc enim ab Epiſcopo exercente temporalem Juriſdictionem ad Archiepiſcopum appellandum eſt, niſi fortè de conſuetudine, vel privilegio, aut alio jure ſpeciali, ad alium ſit appellandum. *c. Romana*; 3. §. *Debet de appellat. in* 6.

SECTIO VI.

DE RENUNCIATIONE FORI competentis, Protogatione Juriſdictionis, & Recuſatione Judicis competentis.

§. I.

De renunciatione Iurium, ſeu favorum in genere.

Quia Doctores hîc communiter agunt de renunciatione propriorum Jurium, aut privilegiorum, ideo nos quoque de illa pauca dicemus.

In qua re notanda eſt generalis regula, quòd quiſque poteſt renunciare Juri ſuo, ſeu privilegio conceſſo in favorem proprium, ac privatum: non autem dato in favorem publicum; ut tradit *Gl. in c. Si diligenti*; 12. *V. Pacto privatorum. h. t.* *&* *ibid. Innoc.* *&* *alij Canoniſtæ communiter.* Vnde jam quæritur, an, & quatenus poſſit quis renunciare Juri ſuo, aut privilegio ſibi conceſſo?

CLXX. Aſſertio 1. Quando quis renunciat Juri ſuo, vel renunciat Juri naturali, vel poſitivo; ut tradit *Bart. in l. Si quis*; 29. *n.* 3. *C. de pact.* Si Juri naturali, renunciatio non valet, cùm Ius naturale ſit immutabile. Sic non poteſt renunciari Juri ſanguinis, ſeu conſanguinitatis. *l. Jus agnationis*; 34. *ff. de pact.* Licèt renunciari poſſit Juri hereditatis, quod ex Jure agnationis, ſeu ſanguinis derivatur: quia Jus hereditatis originem trahit ex Jure gentium, cui, quippe Juri poſitivo, ſeu humano renunciari poteſt. *Felin. in cit. c. Si diligenti*; *n.* 1. *h. t.* Et quamvis Jus gentium hereditatem deferat proximis agnatis, ſeu conſanguineis volentibus, non tamen cogit, aut præcipit eandem ab illis acceptari. Similiter, licèt nemo renunciare poſſit patriæ, ſeu origini ſuæ, nec illud amittere.

l. Aſſum-

l. Aſſumptio; *6. ff. ad municip.* & dictum ſuprà *n. 11. h. t.* Renunciare tamen poteſt Juribus, & privilegijs patriæ, cùm hæc Jure poſitivo introducta ſint. Item non poteſt renunciari neceſſarijs alimentis futuris, quæ filijs Jure naturali à parentibus debentur, nec doti neceſſariæ filiæ debitæ, quæ loco alimentorum ſuccedit. *Felin. c. l. n. 5. & 6.* Præterea, reus innocens non poteſt in cauſa criminali renunciare neceſſariæ ſuæ defenſioni; ut tradit *Gl. in l. Pactum*; *46. V. Cùm liceat, junct. marg. litt. A. ff. de pact.* Cùm homo non ſit Dominus vitæ, ac membrorum ſuorum, ſed cuſtos, *l. Liber homo*; *13. ff. ad leg. Aquil.* Ideo, quando in quæſtione criminis agitur de pœna capitis, vel mutilationis inferenda, debet homo vitam, ac membra ſua defendere; ſi ſine graviore ſuo, vel alterius incommodo id poſſit. *Felin. c. l. n. 3.* Neque refert, quòd Judices in praxi contrarium obſervare ſolent, teſte gloſſatore Felini c. l. videlicet, ut maleficos, poſtquam examinati, & confeſſi ſunt, jubeant renunciare defenſionibus ſuis, & reclamationibus: nam id facere ſolent, tum ad vitandam inconſtantiam Rei, qui ſemel ſponte crimen confeſſus eſt in Judicio: tum quia ex tali confeſſione judiciali oritur præſumptio delicti. *Laym. in cit. c. Si diligenti*; *h. t. n. 3.*

CLXXI. Aſſertio 2. Si quis renunciat Juri poſitivo, vel renunciat Juri Divino, vel poſitivo humano. Juri Divino præcipienti, vel prohibenti aliquid nemo renunciare poteſt, v. g. præcepto de baptiſmo ſuſcipiendo. *Matth. 28.* de Matrimonij vinculo, aut individuâ ſocietate non ſolvendâ. *Matth. 19. Abb. in c. Si diligenti*; *12. n. 7. h. t.* ubi tamen addit, quòd Juri gentium, quod latè loquendo, Jus naturale dici poteſt, quia ex inſtinctu, ſeu dictamine naturalis rationis eſt inductum, renunciari poteſt, v. g. hereditati paternæ. Juri humano, ſive civili, ſive Eccleſiaſtico, interdum renunciari poteſt, interdum non poteſt. Nam Primò. Si Jus certam formã, ſeu ſolemnitatem præſcribat, quæ in actu neceſſariò obſervari debet, ei renunciari non poteſt, v. g. ut teſtamentum fiat, adhibitis ſeptem teſtibus: ut alienatio Rei Eccleſiaſticæ non fiat, niſi interveniente auctoritate Superioris, & Capituli conſenſu: ut matrimonium contrahatur, præſentibus Parocho, & duobus, vel tribus teſtibus &c. nam tales formæ, ſeu ſolemnitates cenſentur pertinere ad ſubſtantiam actûs: ſine ſubſtantia autem actus non ſubſiſtit. *Bart. c. l. n. 3. Abb. c. l. n. 7. & Felin. n. 7.* ubi ait, quòd in ijs, quæ à jure, vel auctoritate Judicis pendent, non poteſt quis renunciare; quia non ſunt in poteſtate privatorum.

CLXXII. Secundò. Si Jure aliquid ſtatutum ſit, principaliter ob publicum favorem, ſeu utilitatem, ei renunciari non poteſt, quia Jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt. *l. 38. ff. de pact. Abb. c. l.* Exemplum habetur *in cit. c. Si diligenti*; *h. t.* ubi dicitur, quòd Clerici non poſſunt renunciare privilegio fori Eccleſiaſtici, de quo poſtea. Sic profeſſio Religionis facta, ante completum annum 16. ætatis, vel ante finitum annum continuum probationis, poſt ſuſceptum habitum Religionis, eſt irrita: & renunciatio bonorum facta à Novitio, ante duos menſes proximè præcedentes profeſſionem, eſt invalida, juxta *Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 15. & 16. de Regular.* Nec poteſt Novitius his, quæ in publicum favorem Religionis ſtatuta ſunt, renunciare.

CLXXIII. Tertiò. Juri introducto in favorem plurium æquè principaliter, non poteſt unus renunciare, ſine conſenſu aliorum, & cum eorum præjudicio, ſi cauſa, ſeu commodum tertij, ſive aliorum ſit inſeparabile à commodo renunciantis. *Abb. c. l. n. 7. & Felin. n. 32.* quia, quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, juxta *Reg. jur. 29. in 6.* Idque procedit, ut etiam renuncitatio unius juramento confirmata in præjudicium aliorum non valeat, quia juramentum vergens in præjudicium tertij non obligat, cùm ſine peccato ſervari nequeat. *c. Ea te*; *22. de jurejur. Felin. c. l. n. 32. §. 7. Fallit.* Et hinc tutor, vel curator non poteſt renunciare tutelæ, vel curarelæ, ſine conſenſu contutoris, vel alterius curatoris, cùm hujus etiam interſit. *l. ult. C. de auctor. præſtand.* Sic frater habens comunionem bonorũ cum fratre ſuo, non poteſt privilegijs caſtri renunciare, ſine cõſenſu fratris: quia, qui habet privilegiũ competens etiã tertio, non poteſt, eo invito, illi renunciare; ut poſt *Innoc. in c. Ex conqueſtione*; *10. n. 3. de reſtit. ſpoliat.* docet *Felin. c. l. n. 32. in 3. coroll.* hinc etiã pater non poteſt renunciare donationi inofficioſæ, ſive paciſci de non revocanda tali donatione: quia hujuſmodi revocatio non ſolùm concernit favorem patris, ſed etiam liberorum; & ideo in eorum præjudicium non valet, etiamſi cum juramento facta ſit, quò minùs revocari poſſit. Neque etiam pater renunciare poteſt beneficio, *leg. Si unquã*; *8. C. de revocand. donat.* ſive paciſci de non revocanda donatione propter ſupervenientiam liberorum: quia non ſolùm agitur de præjudicio patris, ſed etiam liberorum poſtea naſciturorum. *Gail lib. 1. obſ. 40. n. 11. & 13.* Præterea, ſi reus dilationem petijt, & obtinuit, poſtea pœnitentiâ ductus illi renunciare non poteſt, invito actore: quia dilatio facta eſt communis, ita, ut actori quoque intra hoc tempus probationes ſuas deducere liceat. *l. Petendæ*; *6. C. de temp. in integr. reſtit. Durand. in Spec. lib. 2. part. 1. de dilat. §. 4. n. 16. Felin. c. l. n. 32. in 2. coroll.* Quòd ſi verò favor, ſeu commodum privatum, cui quis renunciat, ſeparari poſſit à jure, ſeu commodo publico, vel alterius tertiæ perſonæ, ita, ut hoc ſalvum, & integrum maneat: tum valet renunciatio in præjudicium renunciantis, non autem in præjudicium boni communis, aut alterius tertij. *Bart. in l. Si quis*; *29. n. 3. C. de pact. Abb. in cit. c. Si diligenti*; *n. 7. arg. c. Cùm tempore*; *5. de arbitr. & c. Cùm veniſſent*; *6. de inſtitut. junct. Gl. V. abjuraſſe.* ubi ait, Prælatum, ut in caſu illius c. Archidiaconum, poſſe renunciare Juri ſuo, v. g. inſtituendi, quòd eo nunquam ipſemet uti velit, ita tamen, ut per hoc non præjudicetur ipſi Eccleſiæ, quò minùs ipſa poſſit tunc uti jure ſuo, & multò minùs ſucceſſoribus in dignitate, aut beneficio, quibus jus ſuum integrum manet.

CLXXIV. Quartò. Poteſt quiſque renunciare Juri pro ſe tantùm introducto, ſive beneficio, aut privilegio principaliter conceſſo in privatum ſuum favorem, ſeu utilitatem; prout habetur *in cit. c. Diligenti*; *h. t. & c. ad Apoſtolicam*; *16. de Regular. l. Si quis*; *29. C. de pact. & ibi Bart. n. 3.*

Limitari autem debet hæc regula primò, niſi favor ille privatus, aut beneficium alicui conceſſum ſit, ob imbecillitatem ætatis; tum enim renunciatio non valet, *Bart. c. l. Abb. c. l. & Felin. n. 13. in fine.* Sic minor 25. annis non poteſt renunciare beneficio reſti-

tutionis in integrum, niſi renunciatio fiat ab eo, poſtquam major factus eſt, quia eâdem facilitate, & fragilitate induci poſſet ad renunciandũ, quâ ad contrahendum: ideóq., ſi quidem in hac ipſa renunciatione læderetur, contra eam ipſam reſtitui deberet, ſi renunciatio valeret, *Gl. in l. Si Iudex; 41. V. Quia unicuique. ff. de minor. Durand. in ſpecul. lib. 2. part. 3. tit. de reſtit. in integr. §. 3. n. 8. Abb. in cit. c. Si diligenti; n. 12. Felin. ibid. n. 15.*

Limitatur ſecundò, ſi jus aliquid ſtatuat, non tantùm in favorem alicujus, ſed etiam principaliter in odium, aut pœnam alterius, tum ei renunciari non poteſt. *Bart. c. l. & Abb.* Sic filiusfamilias non poteſt renunciare Senat. Conſulto Macedoniano, quo cavetur, ut ex mutuo pecuniario, ſine patris conſenſu, aut mandato accepto, efficaciter non obligetur ad ſolvendum: quia id non tam in favorem ipſius filijfamilias, quàm in odium creditorum mutuantium, & pœnam fœneratorum ſtatutum fuit. *l. Sed ſi paterfamilias; 9. §. Et hi tamen; ibi: Ob pœnam creditorum. ff. de Senatûs Conſulto Maced. Gl. recepta in l. ult. V. Ex præſumptione. C. Eodem. Gl. in cit. c. Si diligenti. V. Pacto privatorum. h. t. & Innoc. ibid.* Excipitur miles filiusfamilias, qui ex pecunia ſibi credita, etiam ſine patris conſenſu obligatur. *cit. l. ult. §. fin.* de quo alibi plura. Contra verò mulier renunciare poteſt Senat. Conſulto Vellejano, ne ex fidejuſſione pro alio efficaciter obligetur. *l. ult. §. penult. ff. ad Senat. Conſult. Velleian. l. Jubemus; 21. C. Eod.* quia hoc principaliter in mulieris favorem, & gratiam tantùm introductum fuit. *Gl. in cit. l. ult. in fine. & Gl. in cit. c. Si diligenti; V. Pacto; & Innoc. ibid.* de quo etiam plura ſuo loco.

Limitatur tertiò. Si renunciatio Juris, aut privilegij privatum favorem concernentis induceret ad peccatum, vel cenſeatur eſſe contra bonos mores naturales, aut civiles; tum non valet. *Bart. c. l. & Abb. c. l.* Tale eſt pactum non revocandi donationem, etiamſi donatarius ingratus fuerit erga donantem; non revocandi feudum, etiamſi Vaſallus incurrerit feloniam, vel aliud delictum commiſerit; quia tales renunciationes inducunt ad peccandum: item pactum non revocandi teſtamentum; quia adimit liberam de bonis ſuis uſque ad mortem diſponendi poteſtatem, quod civilibus moribus repugnat: pactum inſtituendi certum heredem; quia præbet anſam machinandæ mortis, & inſidiandi vitæ alterius: non accuſandi aliquem ob delictum committendum: non puniendi Judicem, etſi perperam, per dolum, vel latam culpam judicârit; hujuſmodi enim renunciationes præbent etiam anſam peccandi: pactum de non exigendo rationem adminiſtrationis à tutore, vel curatore &c. Plures alij caſus, in quibus renunciatio Juris etiam in privatum favorem alicujus conceſſi, non valet, videri poſſunt apud *Felin. in cit. c. Si diligenti; n. 21. & ſeqq. h. t.*

§. II.

De renunciatione privilegii fori Eccleſiaſtici, quod competit Clericis.

CLXXV. Quæritur primò. An Clerici renunciare poſſint privilegio fori Eccleſiaſtici? Reſp. Clerici, nec inviti, ſeu coacti, nec volentes renunciare poſſunt privilegio fori Eccleſiaſtici, & conſentire in Judicem laicum; ut coram ipſo conveniantur, etiamſi juraverint, ſe coram Judice ſeculari reſponſuros; ut conſtat ex *c. Si diligenti; 12. h. t.* Nam, quoniam Archiepiſcopus Piſanus in ea opinione erat, quòd Clericus ſaltem in cauſis temporalibus, ſeu civilibus, Juri ſuo, ſeu privilegio fori Eccleſiaſtici licitè renunciare, ſibique ſecularem Judicem conſtituere poſſit, præſertim accedente voluntate adverſarij ſui; & quòd juramentum ſuper hoc præſtitum à Clerico (de reſpondendo coram Judice ſeculari) ipſum obliget: ideo hoc intellecto, Papa Innocentius III. ei reſcripſit, ſe mirari, quòd immemor ſit Conſtitutionis illius civilis, quâ cavetur (*in l. Jus publicum; 38. ff. de pact.*) pacto privatorum Juri publico minimè derogari; & eorum, quæ decreta ſunt in Concilio Milevitano (vel potiùs Toletano III. c. 13. *Gl. margin. hic*) & Chartaginenſi III. *c. 9.* ubi prohibetur, ne Clerici Clericos, relicto Pontifice ſuo, id eſt, proprio Epiſcopo, ad Judicia publica (ſive ſecularia, quæ dicuntur publica, quia ſunt communia. *Hoſtienſ. hìc V. Publica.*) pertrabant, alioquin cauſam perdant, & à communione ſeparentur (prout refertur *in Can. inolita; 42. cauſ. 11. q. 1.* quæ loquitur de actore, qui trahit reum ad forum ſeculare. *Gl. hic V. Pertrahant.*) ſi verò Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, vel quilibet alij Clerici, in cauſa criminali, vel civili, derelicto Eccleſiaſtico Judicio, publico Judicio ſe purgare voluerint (id eſt, in Judicio ſeculari ſe conveniri, & cauſam ſuã examinari elegerint) etiamſi pro eis ſit lata ſententia, ſi quidem cauſa criminalis ſit, locum ſuum amittant (id eſt, deponantur) ſi verò civilis ſit, perdant, quod evicerint (ſive obtinuerint in judicio ſeculari) ſi maluerint locum ſuum obtinere (id eſt, ſi non deponi voluerint; prout refertur *in Can. placuit; 43. ead. cauſ. & q. Qui loquitur de reo. Gl. ibid. V. Purgare, & V. Locum ſuum; & Gl. hìc V. Purgare.*) Ex quibus manifeſtè patet, quòd Clerici non ſolùm inviti, ſed etiam volentes paciſci non poſſint, ut ſecularia Judicia ſubeant; cùm hoc beneficium, ſeu privilegium non ſit perſonale, ſive eorum perſonis privatim conceſſum, cui renunciari poteſt, ſed potiùs toti Collegio Clericorum publicè indultum (adeóque ſit Jus publicum) cui privatorum pactio derogare non poteſt. Sed nec juramentum ſuper hoc præſtitum licitè obſervari poteſt, cùm illicitæ, & Canonicis ſtatutis repugnanti pactioni ſit appoſitum; ideóque non obligat.

CLXXVI. Notandum hìc primò. Non tantùm in cauſis ſpiritualibus, & Eccleſiaſticis, ſed etiam in temporalibus, ſeu civilibus, ac profanis, de quibus litigatur, Clericus conveniri debet coram Judice Eccleſiaſtico, & non ſeculari, & ſive agatur actione perſonali, ſive reali. *Abb. hìc n. 2.* ſive criminaliter, ſive civiliter, ut conſtat ex hoc c.

Notandum ſecundò. Clerici non ſolùm non poſſunt inviti trahi ad Judicem ſecularem, ſed nec voluntariè, ac ſponte renunciare privilegio fori ſui, conſentiendo in Judicem ſecularem: quia iſtud privilegium exemptionis à Juriſdictione ſeculari non privatis, aut ſingulis Clericis, ſed toti Clericorum Collegio eſt conceſſum, ſive propter publicam, & communem utilitatem, ac honorem totius Ordinis, ſeu ſtatûs Clericalis eſt introductum: ideóque pactis privatorum,

rum, ſeu ſingularium Clericorum ei derogari non poteſt. *l. 38. ff. de pact.* Nec juvat quidquam Clericum renunciantem, quòd accedente adverſarij voluntate, foro ſuo renunciaverit: quia nec ille juri publico conſenſu ſuo derogare potuit. *cit. l. 38. de pact.* Sed neque expreſsè conſentiendo, neque tacitè, ſeu ipſo facto, ſi Clericus patiatur, ſe conveniri, vel condemnari à Judice ſeculari, & non contradicat, poteſt renunciare huic privilegio fori. *Gl. hîc V. Manifeſtè; in fine. Hoſtienſ. V. Non poſſunt. & Abb. n. 25.* Quia ſi Clericus non poteſt prorogare juriſdictionem Judicis ſecularis expreſsè in eum conſentiendo, multò minùs tacitè: quia regulariter plus operatur conſenſus expreſſus, quàm tacitus.

Notandum tertiò. Clericus conventus coram ſeculari Judice, & ab eo condemnatus, etiam poſt ſententiam illius latam, proponere poteſt exceptionem fori declinatoriam ad impediendam executionem illius, & oppoſita illam impedit: quia exceptio fori declinatoria, quæ reddit Judicium ab initio nullum, ſemper opponi poteſt: nam tale Judicium non poteſt prorogari, nec cenſetur prorogatum. *Bern. Diaz in pract. crimin. c. 65. n. 2. ubi n. 3.* addit, quòd, etſi Clericus in ſententiam contra ſe latam conſenſerit, privilegium fori Eccleſiaſtici non amittat.

CLXXVII. Notandum quartò. Clericus non poteſt ſibi conſtituere Judicem ſecularem, etiamſi per pactum juramento confirmatum in eum conſenſerit: quia juramentum, quod eſt contra publicam utilitatem, non tenet, nec licitè obſervari poteſt, neque relaxatione indiget, cùm juramentum non ſit vinculum iniquitatis. *c. Quantò; 18. de jurejur.* & cùm juramentum non obliget, quod cedit in præjudicium tertij. *c. Cum contingat; 28. eod.* multò minùs obligabit, quando per illud læditur bonum commune, ſeu publicum; ut, cùm interpoſito juramento renunciatur privilegio in favorem, & bonum commune totius ſtatûs Clericalis conceſſo. Et, quando contractus, vel pactum non valet, & obligat; nec juramentum ei adjectum, & acceſſorium valet, vel obligat: quia ſublato principali, tollitur acceſſorium. *Gl. fin. hîc, & Hoſtienſ. V. Nec juramentum, & Imol. n. ult.*

Notandum quintò. Quamvis ab initio privilegium fori Clericis hoc pacto conceſſum ſit, ne ad ſecularia Judicia trahantur, ſeu venire compellantur; ut in Concilio Milevitano relato *in cit. c. Inolita; cauſ. 11. q. 1.* quæ verba ſolùm ad invitos propriè referuntur, non ad volentes: poſtea tamen conſtitutum eſt, ut etiam Clerici volentes coram Judice ſeculari ſe purgare, litigare, vel reſpondere non poſſint; ut in Concilio Carthagin. de quo in *cit. c. Placuit ead. cauſ. & q.* Ideòque Pontifex in principio *cit. c. Si diligenti*; utrumque illud Concilium conjunxit; ut oſtenderet priorem prohibitionem non ſufficere, ſed neceſſariam fuiſſe poſteriorem, quæ ſpecialiter prohibet Clericis, ne in ſecularem Judicem conſentiant, aut privilegio fori renunciare valeant: idque ob publicum favorem totius Ordinis Clericalis, in cujus opprobrium id redundaret, ſi Clerici Divinis officijs dedicati per ſecularia judicia vagarentur. Quare leges Civiles procedunt ſecundùm Jus antiquius; ut *in l. Si quis; 50. C. de Epiſc. & Cler. l. pen. C. de pact.* in quibus dicitur, quòd Clerici exemptioni fori in inſtrumento renunciare poſſint. *Barb. in Collect. in cit. c. Si diligenti; n. 4.* Vel etiam dici poteſt, leges civiles contra SS. Canones nihil poſſe ſtatuere, ſed per hos corrigendas eſſe, quod attinet ad Clericos, & perſonas Eccleſiaſticas: & de facto ſolùm, non de Jure hoc privilegium Eccleſiaſticum Imperatores revocâſſe; ut alij DD. communiter reſpondent.

CLXXVIII. Non obſtat primò, textus *in c. Pulſatus; 3. cauſ. 3. q. 6.* ubi dicitur, quòd Clericus ad Iudicem non ſuum vocatus, non reſpondeat, niſi voluerit: nam id non debet intelligi de Iudice ſeculari, ſed de alieno Judice Eccleſiaſtico, quòd poſſit coram illo reſpondere, accedente conſenſu proprij Epiſcopi, *Gl. ibid. V. Si voluerit; & V. Teneat.* Non etiam obſtat textus *in c. Mandatis; 10. cauſ. 2. q. 5.* ubi Papa Sixtus III. coram Concilio auctoritate Valentiniani Imperatoris congregato, ſuſpectus de crimine ſe purgavit: quia id factum eſt ex permiſſione, & conceſſione eiuſdem Papæ, non auctoritate propriâ Imperatoris: & purgavit ſe non ex obligatione, ſed ultro, ac ſponte, per hoc non dans alijs ſucceſſoribus ſuis formam, vel exemplum ſe ita purgandi, ſi noluerint; ut ibid. additur. *Gl. ibid.* in caſu, & *V. Potuiſſem*; ubi ait: Quia Papa à nullo poteſt judicari, neq; ab univerſali Concilio. Denique non obſtat textus *in c. Dilecti; 17. h. t.* quia ibi non fuit renunciatum privilegio totius Ordinis Clericalis, ſed tantùm ſingulari privilegio Clericis in certo loco conceſſo, ne ſcilicet poſſint conveniri citra mare; cui derogari poteſt, propriâ renunciatione, cùm non concernat aliquid cedens in detrimentum totius Ordinis, ſeu ſtatûs Clericalis. *Zæſ. in comment. h. t. n. 20.*

CLXXIX. Quæritur ſecundò, Quæ ſint pœnæ Clericorum renunciantium privilegio fori Eccleſiaſtici? Reſp. hæ pœnæ expreſſæ ſunt *in cit. c. Si diligenti. 12. h. t. & in cit. c. Inolita; 42. & ſeq. cauſ. 11. q. 1.* nam Clericus actor trahens alium Clericum ad Iudicem ſecularem, perdit cauſam, ſi ea civilis ſit, & à communione efficitur extraneus, ſive alienus. Clericus verò Reus, ſi coram Iudice ſeculari conventus voluntariè ſe purget, vel reſpondeat coram eodem, ſi cauſa civilis ſit, perdit, quod evicit, ſive obtinuit, ſi non vult deponi: ſi verò cauſa ſit criminalis, locum ſuum amittit, ſive deponi debet ab officio, & beneficio, etiamſi pro eo ſententia ſit lata, *cit. c. Placuit; juncta Gl. V. Locum ſuum; Abb. in cit. c. Si diligenti; n. 6.* & alij Canoniſtæ communiter.

CLXXX. Circa quas pœnas Notandum primò. Hæc pœna amiſſionis cauſæ ab actore, & reo non incurritur ipſo jure, ſed per ſententiam Iudicis: quia verbum; *Perdant*, non tam eſt præſentis temporis, quàm futuri, per verba autem futuri temporis imponitur pœna, non ipſo jure, ſed per ſententiam. *Gl. in cit. c. Si diligenti; V. Cauſam perdant; & ibid. Abb. n. 18. & alij DD. communiter.* Accedit, quòd in pœnis benignior in dubio interpretatio facienda eſt, *Reg. jur. 49. in 6.*

Porrò eadem pœna amiſſionis cauſæ non habet locum inprimis, quando reus ab actore non invitus, ſed volens conventus eſt, & reſpondit coram Iudice ſeculari, ut colligitur ex verbo illo; *Pertrahant*, quod coactionem denotat, & ex verbo; *Voluerint. Gl. hîc V. Purgare; Bern. Diaz in pract. crimin. c. 65. num. 24.*

Secundò. Hanc pœnam amiſſionis non incurrit Clericus actor, per ſolam citationem Rei Clerici: nam,

 ſi ante

ſi ante litis conteſtationem ab agendo deſiſtat, non incidit in hanc pœnam; ut colligitur ex illis verbis in *cit. c. Placuit; ſi crimen fuit intentatum, vel civilis cauſa commota:* adeóque ante litis conteſtationem actor pœnitere poteſt: poſt litis conteſtationem verò factam, recedere non licet in præjudicium partis, cui jam jus quæſitum eſt, *Gl. in cit. c. Si diligenti; V. Cauſam perdant; Diaz c. l.* quin imò, quandocunque ante ſententiam latam, locum eſſe pœnitentiæ, & licitum recedere ab incepta cauſa, ad evitandam pœnam, tradit *Gl. in cit. c. Si diligenti; & ibid. Abb. n. 19.* ſed prius eſt tutius, & probabilius. Tertio. Prædictam pœnam amiſſionis cauſæ etiam incurrit laicus trahens Clericum ad judicium ſeculare in criminali, vel civili quæſtione, juxta *Auth. Statuimus; C. de Epiſc. & Cleric.* ubi etiam habetur, quòd Iudex poteſtate judicandi privandus ſit. *Abb. in cit. c. n. 6.*

CLXXXI. Notandum ſecundò, Alia pœna Clerici pertrahentis Clericum ad forum ſeculare eſt, ut à communione habeatur extraneus, quod tripliciter poteſt intelligi. Primò. Ut officio, & beneficio privetur: ſed hæc pœna eſt nimis rigida, neque congruit litteræ textûs, in quo dicitur, quòd non debeat perdere locum ſuum, ſive deponi in cauſa civili, ſi perdere vult, quod in Judicio ipſi adjudicatum eſt. Secundò. Ut privetur perceptione Sacramentorum ad tempus. *Gl. hic V. à communione;* quæ eſt minor excommunicatio. *Abb. n. 21.* Tertiò. Ut ſeparetur à communione, ſcilicet hominum per ſententiam excommunicationis maioris, donec ſatisfecerit, & reo pertracto, & Eccleſiæ, cui injuriam irrogavit. *Hoſtienſ. hic V. à communione. Abb. ibid. n. 22.*

Notandum tertiò. Si Clericus reus ſponte voluit conveniri, & reſpondere coram Iudice ſeculari: tum, ſi cauſa ſit criminalis, debet deponi; ſive ſententia pro eo lata, adeóque abſolutus fuerit, ſive contra eum, & condemnatus fuerit: quia ſententia non tenet, quippe à non ſuo Iudice lata. *Gl. hic V. Pro eis ſit lata;* neque tunc debet puniri amiſſione cauſæ; quia non debet duplici pœnâ plecti; prout colligitur *ex cit. c. Si diligenti;* ubi pœna amiſſionis cauſæ tantùm infligitur in cauſa criminali. *Abb. ibid. n. 23.* Si verò cauſa ſit civilis, tum in optione Rei conventi eſt, num malit perdere cauſam, an verò amittere locum ſuum, ſive deponi: quòd ſi vult retinere, quod evicit, ſeu obtinuit in judicio, debet deponi, de quo videri poteſt *Gl. in cit. c. Si diligenti; V. Si locum ſuum; & Abb. ibid. num. 24.*

§. III.

De prorogatione Iuriſdictionis in Iudicem non ſuum, ſeu alienum.

CLXXXII. Quæritur primò. Quid ſit prorogatio juriſdictionis, & quot modis fiat? Reſp. prorogare juriſdictionem nihil aliud eſt, quàm voluntariè alicui Iudici ſe ſubjiciendo, cui quis aliàs in illa cauſa ſubjectus non eſt, eius juriſdictionem, ac poteſtatem ſupra ſe extendere, & ſic alienum, & incompetentem Iudicem, ſponte in eum conſentiendo, ſuum, & competentem facere; ut conſtat *ex l. 1. junctâ Gl. V. Si ſe; & l. 2. in princ. ff. de Iudiciis. l. Eſt receptum; 14. ff. de juriſdict.* Fit autem hæc prorogatio quatuor potiſſimùm modis, videlicet de una perſona ad aliam perſonam, de re ad rem, ſeu de una cauſa ad aliam cauſam, de tempore ad tempus, de loco ad locum; ut docet *Gl. Communiter recepta; in cit. l. 2. §. Si & Iudex; V. Inhibita; juncta Gl. marg. ff. de judic. Bart. ibid. num. 7. Marant. de ord. judic. p. 4. diſ. 12. n. 3.*

Exemplum primæ prorogationis de perſona ad perſonam habetur *in l. 1. & 2. ff. de judic. & l. Si convenerit; 18. ff. de juriſd.* quando ſcilicet judici, qui limitatam juriſdictionem habet in una civitate, vel territorio, ſubditi alieni mutuo conſenſu ſe ſubjiciunt ipſi, ut cauſa eorum cognoſcatur per illum, cui aliàs, quoad ſuas perſonas non ſunt ſubjecti. Exemplum ſecundæ prorogationis, ſcilicet de re ad rem eſt, ſi Iudici habenti limitatam juriſdictionem, ut non poſſit cognoſcere de ſumma excedente centum aureos, partes litigantes ſuper maiore ſumma, ſe ei mutuo conſenſu ſubjiciunt, ut etiam poſſit cognoſcere de illa majore ſumma. *Marant. c. l.* Exemplum tertiæ prorogationis eſt de tempore ad tempus, quando cauſa intra certum tempus terminanda, cum conſenſu partium, & Iudicis, prorogatur, ut etiam poſt illud cognoſci, & definiri poſſit. Denique exemplum juriſdictionis prorogatæ de loco ad locum eſt, quando de uno loco territorij ad alium eiuſdem territorij, cum conſenſu partium, transfertur forum, ſeu judicium. *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 4. n. 38. & n. 41.* quòd ſi partes prorogare velint juriſdictionem ab uno loco ad alium alterius juriſdictionis, ſeu territorij, tum requiritur conſenſus Judicis illius loci. *Marant. c. l. num. 3.*

CLXXXIII. Quæritur ſecundò. Quænam requirantur ad prorogationem juriſdictionis, per quam ſcilicet partes litigantes, relicto proprio, & ordinario ſuo Iudice, ſe juriſdictioni alterius, cui aliàs ſubjecti non ſunt, ſponte ſubjiciunt? Reſp. ad prorogationem huiuſmodi requiritur Primò, ut is, cui partes litigantes ſe ſubjiciunt, habeat juriſdictionem aliquam, *cit. l. 1. ff. de judic.* nam alioquin partes, non tam veterem juriſdictionem prorogarent, ſeu extenderent, quàm novam conferrent, cùm tamen conſenſus privatorum non poſſit facere Iudicem eum, qui nulli præeſt Judicio, ſive nullam juriſdictionem habet, *l. Privatorum; 3. C. de juriſd. omn. Iudic.* cùm ergo privatus nullam habeat juriſdictionem, eam alteri dare non poteſt, &, cùm prorogare non aliud ſit, quàm extendere, conſequenter ubi nulla eſt juriſdictio, ea extendi non poteſt; quod enim non eſt, extendi non poteſt. *Abb. in c. Significâſti; 18. n. 5. h. t.*

CLXXXIV. Secundò requiritur, ut Judex, cujus juriſdictio prorogatur, habeat juriſdictionem ordinariam; nam juriſdictio Iudicis delegati ad certam cauſam non poteſt, etiam partium conſenſu, prorogari, ſeu extendi de perſona ad perſonam, neque de cauſa ad cauſam non expreſſam. *c. P. & G. 40. de offic. jud. deleg. junct. Gl. V. Prorogatio nulla; & Abb. ibid. n. 5.* quamvis juriſdictio delegati ad univerſitatem cauſarum prorogari poſſit, ſecundùm probabilem ſententiam. *Gl. in cit. l. 1. V. Qui tribunali; ff. de judic.* cùm hæc juriſdictio ordinariæ æquiparetur; ut tradit *Gl. in c. Cum cauſam; 62. V. Delegatus; in fine de appellat.* Quamvis autem prorogatio juriſdictionis delega-

gatæ, etiam ex partium conſenſu, quoad ſubſtan-a, videlicet de perſona ad perſonam, vel de re ad ., ſeu cauſa ad aliam cauſam non expreſſam fieri ueat: poteſt tamen fieri extenſio quoad acciden-ı, videlicet de tempore ad tempus, vel de loco ad ım, aut de minore quantitate ad majorem; ut di-n ſuprà *lib. 1. tit. 29. ſec. 6. §. 1.*

:LXXXV. Tertiò requiritur, ut Iudex habeat Ju-ćtionem ſimilem, ſeu eiuſdē generis, adeóque ſuf-ntem ad cognitionem, & deciſionem cauſæ, quæ r litigantes vertitur: ut, ſi cauſa ſit ſpiritualis, iuriſ-ionē habeat ſpiritualem: ſi criminalis, non ſolùm ir cognoſcere de cauſis civilibus, ſed etiam de cau-riminalibus criminaliter iotentatis, habeatque ſtatem crimina coërcendi: nam, ſi ſimplicem Ju-ćtionem tantùm habeat, & poteſtatem cogno-di de cauſis civilibus, non poterit ad eum deferri a criminalis, aut, quæ ad merum imperium ſpectat: hæc non eſſet prorogatio, ſed nova collatio ju-ćtionis, quæ à privatis fieri non poteſt. *Bart. in . 1. n. 9. ff. de judic. Abb. in c. Si diligenti; 12. n. 14. Card. Tuſchus V. Prorogatio; concl. 927. n. 23. Ma-cit. p. 4. diſ. 12. n. 12. Clar. §. fin. q. 42. n. 2. Laym. riſd. ordin. concl. 31.* Porrò, etſi huiuſmodi pro-tio juriſdictionis in cauſa criminali facta valeat æjudicium partium prorogantium, quæ in eam enſerunt; non tamen per hanc infertur præjudi-ı ordinario Iudici competenti, quò minùs is de miſſo crimine inquirere, & cognoſcere, illúdque re poſſit, ad reſarciendum Jus reipublicæ offenſæ, voluntate privatorum, ſeu partium non poteſt udicari juri publico. *Abb. c. l. n. 15. Clar. c. l. n. 2. ant. c. l. n. 15.*

CLXXXVI. Quartò requiritur, ut partes alie-udici ſe ſcienter, & liberâ voluntate ſubjiciant: , ſi quis ideo reſpondeat coram Judice, quia exi-at, ſe eius juriſdictioni ſubjectum, cùm non ſit, ćtu voluntatis, ſeu conſenſûs; inutilis eſt proro-, nec valet, quod agitur; ut notat *Gl. in cit. c. P. V. Prorogatio nulla; de offic. jud. deleg.* & conſtat *. l. 2. in princ. ff. de judic. & l. Si per errorem; 15. juriſd.* ubi etiam ratio aſſignatur; cùm non con-ant, qui errant, quid enim tam contrarium con-ı eſt, quàm error? Idem eſt, ſi partes litigantes erſona Iudicis errent, in unum pro alio conſen-es: vel, ſi potentiâ Iudicis coactæ ſint litigare co-eo: nam ſententia à tali Iudice lata, ob defectum diċtionis, ipſo jure nulla eſt, *cit. l. 2. in princ. junct. Nulla juriſdictio.* Igitur utriuſque partis liti-is conſenſu fieri debet prorogatio alienæ juriſdi-ıia: non tamen requiritur conſenſus illarum ex-ıus, ſed ſufficit tacitus, qui ſcilicet ipſo facto ſit; ut *Bart. in cit. l. 1. n. 12. ff. de judic.* veluti litis con-tione, vel etiam oppoſitione alicuius exceptio-ilatoriæ, ante litem conteſtatam: quia per talem ptionem videtur quis provocare Iudicem, ut ſu-a pronunciet, & eo ipſo in Iudicem conſentire. *in l. Si convenerit; 18. n. 2. ff. de juriſd. Marant iſ. 12. n. 5.* Non tamen cenſetur aliquis in Judi-non ſuum conſentire; adeóque neque prorogare juriſdictionem; ſi ſolùm coram eo citante com-at, vel etiam copiam libelli ſibi edi petat, *l. Non ur; 33. ff. de Iudic.* vel det ſatisdationem de ſi-lo ſe judicio, *Bart. c. l. & Marant.* quin imò cita-rus tenetur comparere coram Iudice; ut exemptio-nem fori declinatoriam opponat, niſi notorium ſit, Judicem eſſe incompetentem. *Laym. cit. concl. 31.*

Non autem ad prorogationem juriſdictionis re-quiritur conſenſus ipſius Iudicis ordinarij, cuius fo-rum prorogando alterius juriſdictio declinatur; ſed ſufficit conſenſus partium litigantium, cùm Jure cau-tum ſit, privatorum conſenſum facere Judicem eum, qui juriſdictioni præeſt. *l. 3. C. de Iuriſd. omn. jud. l. 1. & 2. ff. de Iudic. Gail lib. 1. obſ. 40. n. 1.* neque etiam neceſſarium eſt, ut ipſius Judicis, in quem ſit proro-gatio, conſenſus interveniat, *cit. l. 2. §. Convenire; jun-cta Gl. marg. lit. a. ff. de Iudic.* modò patiatur poſtea li-tem ante ſe conteſtari. *Gl. ibid. V. Privatorum.*

CLXXXVII. Quintò requiritur ad proro-gationem, ut ea fiat lege non probibente, ſed permit-tente, cùm ea originem, & vim ſuam à lege habeat. *L. 1. & 2. ff. de judic.* Leges autem ſolùm permittunt prorogationem ad Judices ſub eodem Principe con-ſtitutos, quia leges prorogationem inducentes latæ ſunt eo tempore, quo populus, & Imperium Roma-num ubique dominabatur: nam parùm intereſt Prin-cipis, ſive ſubditi illius, ab hoc, ſive ab illo Præſide ſibi ſubjecto judicentur. *Tuſch. cit. concl. 927. n. 9. Laym. cit. concl. 31.*

Atque hinc infertur, quòd nulla irrogatur in-juria, vel gravamen Judici ordinario, cujus Juriſdi-ctio in alium prorogatur: tum quia beneficium pro-rogationis eſt à Jure conceſſum ſubditis; ideóque non poteſt auferri, vel impediri à Judice ordinario, quia quod lex, ſeu Jus concedit, non poteſt tollere homo, *Arg. l. Si adrogator; 22. §. 1. ff. de adoption.* tum quia, ſi abſque injuria proprij Judicis, ſubditi poſſunt com-promittere in alium, & ſic evitare Juriſdictionem il-lius; cur non etiam poſſint cauſam in alium proroga-re, conſentiendo in illum, ut Judicem, cùm ſit eadem ratio: nec Judex cenſetur per hoc gravari, ſed potiùs relevari ab onere, cùm judicare ſit onus: neque etiam cedit in vituperium, vel probrum Judicis ordinarij, quòd deſeratur à ſuis; quia idem contingit in cauſa appellationis, per quam Judex, à quo appellatur, non ideo redditur ſuſpectus. *l. unic. ff. apud eum, à quo appell. Abb. in cit. c. Significâſti; n. 7. h. t.*

CLXXXVIII. Quæritur tertiò. Quibus caſi-bus etiam laicus non poteſt prorogare Juriſdictionem in Judicem alienum, ſeu non ſuum? Reſp. Primò. Vaſallus non poteſt expreſsè, vel tacitè prorogare Ju-riſdictionem in cauſa feudali, invito Domino feudi, & alterius Juriſdictioni ſe ſubjicere. *Gail l. 1. obſ. 40. n. 6.* quia cauſæ feudales tractari debent coram Do-mino directo feudi. *c. Ceterum; 5. c. Transmiſſa; 6. & c. Verum; 7. h. t.* & patet ex ſuprà dictis. Secun-dò. Quamvis prorogatio Juriſdictionis etiam in cau-ſis criminalibus locum habeat, dummodo fiat in eum Judicem, qui merum Imperium habet, ſive Iuriſdi-ctionem in ſimilibus cauſis criminalibus cognoſcen-di, ut ſuprà dictum; non tamen admittitur proroga-tio, quando ſuper crimine proceditur, non per viam accuſationis, ſed ex mero officio Judicis per inquiſi-tionem; quia aliàs quilibet Judex poſſet juriſdictio-nem ſuam in alium prorogare. *Tuſch. c. l. n. 24. Clar. cit. q. 42. n. 3.* Tertiò. In cauſa appellationis non poteſt prorogari Juriſdictio in Judicem alienum, ſeu incompetentem: quia appellatio debet fieri gradatim, ab in-

ab inferiore Judice ad immediatè ſuperiorem: ideóq; étiam ex conſenſu partium non poteſt ventilari apud Judicem incompetentem. *Felin. in c. P. & G. 40. n. 7. de offic. judic. deleg. Marant. c. l. n. 16.* Quartò. Laici non poſſunt in cauſis Eccleſiaſticis, videlicet matrimonijs, uſuris, decimis, & ſimilibus prorogare Iuriſdictionem, vel conſentire in Judicem non ſuum, ſeu alienum, ſine proprij Epiſcopi conſenſu; ut docet *Hoſtienſ. in ſumm. n. 14. verſ. Et nunquid; h. t.* & ſumitur ex *c. 1. cauſ. 6. q. 3.* ubi Rubrica ait: Alterius Parochianum alieni judicare non licet. per Parochianum autem intelligitur utique etiam laicus. Verùm *Abbas in cit. c. Significâſti; n. 15.* putat, quòd laicus in cauſis hujuſmodi ſpiritualibus, quæ non ſunt ſacramentales, v. g. ſuper jure patronatûs, cùm agitur de intereſſe ejus proprio, poſſit ſine auctoritate ſuperioris, ſive proprij Judicis, prorogare juriſdictionem alterius Judicis Eccleſiaſtici: quia id jure non reperitur prohibitum, ſed generaliter permittitur, poſſe laicos, ſine ſui Judicis conſenſu, in alium, ſive ſecularem, ſive etiam Eccleſiaſticum Judicem conſentire. à qua generali Regula ſolùm excipiuntur Clerici. *Barb. in cit. c. Significâſti; n. 12.*

CLXXXIX. Verùm in foro Sacramenti Pœnitentiæ locum non habet prorogatio juriſdictionis, nempe, ut aliquis ab alieno Sacerdote (extra mortis periculum) abſque licentia, ſaltem tacitâ proprij, à peccatis mortalibus abſolvatur. *c. 2. cauſ. 9. q. 2. c. Omnis utriuſque; 12. de pœnit. & remiſſ.* Neque obſtat textus *in c. Placuit; 3. diſ. 6. de pœnitent.* ubi habetur, quòd propter ignorantiam proprij Sacerdotis, poſſit quis, ſine illius licentia, alij confiteri; nam tunc non prorogatur alterius juriſdictio ab ipſo Parochiano, ſed auctoritate illius Canonis, poteſt adire alium, & ipſum jus concedit hoc caſu licentiam abſolvendi, & confert juriſdictionem Sacerdoti alieno. *Gl. ibid. V. Pro ignorantia.* Porrò, ſi quis à proprio, & ordinario Sacerdote, videlicet Epiſcopo, vel Parocho, licentiam habeat alium ſibi Confeſſarium quemcunque in Civitate, aut Diœceſi eligendi, debet is eligere Sacerdotem approbatum ab Epiſcopo, & expoſitum: quia privatus juriſdictionem dare non poteſt: adeóque nec eam prorogare in alium, niſi id ei permittatur. *Gl. in cit. c. Omnis utriuſque; V. Alieno Sacerdote. Abb. in c. Significâſti; 18. n. 5. h. t.* Etſi verò Epiſcopus ſubdito ſuo Diœceſano facultatem dare poteſt confitendi Sacerdoti certo, & deſignato, qui alioquin non eſt expoſitus: quia hoc ipſo cenſetur ipſum approbare, & exponere, ſaltem in ordine ad hujus pœnitentis confeſſionem excipiendam: non tamen poteſt Epiſcopus generatim dare licentiam confitendi Sacerdoti cuicunque in Diœceſi; nam non poteſt cenſeri approbare perſonam ſibi incognitam, cùm ad approbationem cognitio perſonæ neceſſariò requiratur: ideóque talis facultas generalis eligendi Confeſſarium irrita eſſet; ut docet *Suar. 3. p. tom. 4. diſ. 28. ſec. 8. n. 16.* At verò S. Pontifex, cùm non obligetur abſolutè Conſtitutione Concil. Trident. requirentis approbationem Epiſcopi ad validè abſolvendum, *ſeſſ. 23. c. 15. de reform.* poteſt quidem talem facultatem confitendi cuilibet Sacerdoti concedere, non tamen ſolet; ſed addit in Bullis Jubilæi, & ſimilibus facultatibus; ut fidelis (niſi Religioſi ſint) cuilibet Sacerdoti confiteri poſſint, dummodo is ab Epiſcopo approbatus, & expoſitus ſit: imò, quamvis hujuſmodi limitatio non adderetur, tamen ea ſubintelligi deberet: quia Papa non cenſetur juri communi, præſertim Conſtitutionibus Concilij Generalis, derogare velle, niſi id ſufficienter exprimat. *Suar. cit. diſ. 28. ſec. 4. n. 9. & 10. Laym. de juriſd. ordin. concl. 33.*

CXC. Ceterùm illud hîc addendum. Pactum de prorogandа juriſdictione Judicis alieni, re adhuc integrâ, ſive antequam Judex adeatur, utriuſque partis, vel etiam alterius tantùm, voluntate, & pœnitentiâ, alterâ invitâ, revocari poteſt. *l. Si convenerit; 18. ff. de juriſd.* Ita, ut alium Judicem eligere poſſint: niſi pacto prorogationis appoſitum ſit juramentum; tunc enim non habet locum pœnitentia, *Schneidevvin. §. Item ſi quis poſtulante; Inſtit. de action.* Cùm tale juramentum ſine peccato ſervari poſſit, ideóque ſervandum ſit. Cenſetur autem res deſinere eſſe integra, & prorogata juriſdictio per litis conteſtationem, juxta *Gl. in cit. l. Si convenerit. V. Adiretur.* vel etiam per alios actus judiciales, qui litis conteſtationem præcedunt, ut proponendo exceptiones dilatorias alias, quàm fori declinatorias. *Bart. in cit. l. Si convenerit; n. 3. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 1. tit. 3. n. 28. & 29.*

§. IV.

An, & qualiter Clerici, ſeu perſonæ Eccleſiaſticæ prorogare poſſint Iuriſdictionem alieni Iudicis?

CXCI. Aſſertio 1. Quamvis laici poſſint Juriſdictionem non ſui Judicis prorogare, ſine licentia proprij; Clerici tamen non poſſunt ſe ſubjicere alieno Judici, ſine conſenſu, & licentia ſui Ordinarij, ſeu proprij Epiſcopi Diœceſani; & quidem non niſi tali Judici, qui ſit Eccleſiaſticus; prout conſtat ex *c. Significâſti; 18. h. t.* ubi habetur: Cùm quidam Clericus ad petitionem alicujus mercatoris, à quo pecuniam mutuò acceperat, ſe obligâſſet eidem, quòd vellet ſe ſubjicere juriſdictioni Abbatis Trecenſis (qui alioquin non erat ipſius Judex) ſi ad certum diem pecuniam mutuò acceptam non ſolviſſet: elapſo illo termino, cùm Clericus ille non ſatisfeciſſet, quæſitum fuit, an potuerit, ſe juriſdictioni illius Abbatis ſubjicere? Reſpondit Papa Gregorius IX. licèt aliàs privatorum conſenſus poſſit eum, qui juriſdictioni præeſt, ſuum Judicem conſtituere (juxta *l. 3. C. de juriſd. omn. jud.*) Clerici tamen in Judicem non ſuum conſentire non poſſunt, niſi Judex, cui ſe ſubjiciunt, ſit perſona Eccleſiaſtica, & proprij Epiſcopi Diœceſani voluntas, ſeu licentia accedat. Conſentit textus *in c. Non liceat; 14. cauſ. 3. q. 6. c. 1. cauſ. 9. q. 2.* Ratio hujus Conſtitutionis eſt: tum quia ita viſum fuit, expedire ad bonum regiminis Eccleſiaſtici: tum quia Clerici, ratione Ordinis ſuſcepti, vel beneficij accepti, vel ipſius ſtatûs Clericalis, per quem Divino ſervitio ſunt dicati, ſuis Epiſcopis, ac Prælatis peculiariter obligati, ac ſubjecti eſſe cenſentur, plùs, quàm laici Magiſtratui ſuo: ideóque, ſine eorum licentia, etiam in Judicem Eccleſiaſticum

con-

nſentire non poſſunt. *Abb. hic n. 7. in fine. Laym. de* *iſd. ordin. concl. 32.* Sufficit autem conſenſus taci- ſEpiſcopi, ut, ſi ſcivit, Clericum ſubditum ſuum liti- te coram Judice Eccleſiaſtico, & non contradixit. *rb. in cit. c. Significâſti; n. 14. & in prætermiſſis; n. 5.*

Sed neque Clerici, ſine conſenſo Epiſcopi, ſeu rdinarij ſui, prorogare poſſunt juriſdictionem Me- politani, eique ſe ſubjicere; ut conſtat ex c. 1. *in* *nc. h t. in 6.* ubi habetur, quòd Archiepiſcopos, vel ficialis ejus de cauſis ſubditorum Suffraganei ſui gnoſcere non poteſt, abſque licentia Suffraganei, amvis utraque pars litigantium velit, & in eum nſentiat; ut dictum ſuprà. *Laym. l. c.*

Imò neque ipſi Epiſcopi Suffraganei, ſine licentia cbiepiſcopi, ſeu Metropolitani ſui, poſſunt proro- re juriſdictionem in alienum Judicem Eccleſiaſti- m: quia, ſicut Epiſcopus eſt Judex ordinarios Cleri- rum ſibi ſubditorum: ita etiam Archiepiſcopus orum Suffraganeorum. *Abb. hic n. 6.*

CXCII. Notandum hic prærerea primò. Ab- s, ſeu Prælatus Regularis habet juriſdictionem or- iariam in foro contentioſo in ſubditos ſuos Regu- es, ſive Collegium, cui præeſt; ut dictum ſuprà *l. 1.* *31. n. 125.* quæ prorogari poteſt, & extendi etiam alios Clericos ſeculares, non ſubditos, qui talis batis juriſdictioni ſe ſponte ſubmittnot, citra con- ſu ſui Epiſcopi Diœceſani; ut patet ex hoc c. ubi mine juriſdictioois ſimpliciter poſitæ intelligitur dinaria, juxta *l. 1.* ibi. *Qui tribunali præeſt, vel aliam* *iſdictionem habet*, ſcilicet ordinariam. *Gl. ibid. V.* *i tribunali. Abb. hic n.* 2. quia delegata prorogari n poteſt de una perſona ad aliam; quamvis *Hoſtienſ.* *in princ.* putet, hunc Abbatem in caſu hujus c. ha- iſſe juriſdictidnem ordinariam ipſi competentem, n jure communi, ſed ex conſuetudine, & jure ſpe- li, quæ tamen etiam prorogari potuerit; cùm jura pliciter ad prorogationem Judicis alieni requi- t ſolùm, ut juriſdictinnem ordinariam habeat, ſi- ea ipſi competat jure communi, ſive ſpeciali. Sed babilius eſt, Abbates, ſeu Prælatos, qui cum juriſ- tione præſunt Collegio Regularium, habere juriſ- tionem ordinariam, etiam de jure communi; ut ſu- dictum.

Notandum ſecundò. Quamvis Clericus non ſit expreſsè prorogare juriſdictionem Judicis etiam leſiaſtici, ſine licentia Epiſcopi ſui; poteſt tamen inquendo, vel contrahendo eam prorogare: nam one delicti, vel contractûs, ſubjicitur Judici loci, quo deliquit, vel contraxit, ſine ulla licentia Epi- pi ſui. *Marant. de ord. jud. p. 4. diſ. 12. n. 18.*

Notandum tertiò. Si Clericus conſentiat in Ju- em Eccleſiaſticum non ſuum, ſine conſenſu ſui Su- ioris, ſeu Epiſcopi, non perdit cauſam; ſicut, ſi liti- coram Judice ſeculari: quia non tantum deliquit, ntum, ſi eligat ſibi Judicem laicum: nam tunc of- dit totum ſtatum Ordinis Clericalis, violando ejus ilegium. Quamvis autem priore caſu Clericus perdat cauſam ſuam, ſive pro eo lata ſit ſenten- ſive contra illum; quia ſententia lata à tali Judice rogato non tenet: poteſt tameo Epiſcopus, ſi ve- ſententiam contra illum latam ratam habere, in um ipſius Clerici, qui Epiſcopum contempſit, in undo alium Judicem Eccleſiaſticum, ſine ejus li- tia: ipſe tamen Clericus non poteſt talem ſenten- tiam dicere nullam, quia ea continet in ſe tacitum pactum, ne ulteriùs petat contra id, quod judicatum eſt. *Gl. in cit. c. Significâſti; V. Clerici tamen. Hoſtienſ.* *ibid. Abb. n. 19.*

CXCIII. Notandum quartò. Si Iudex Infe- rior, v. g. Archidiaconus, vel Archipresbyter juriſdi- ctionem quaſi Epiſcopalem acquiſitam per conſuetu- dinem legitimè præſcriptam, intra certos fines ſuos, privativè, ſive excluſo Epiſcopo, exerceat, juxta c. *Ir-* *refragabili; 13. §. Exceſſus; de offic. Judic. ordin.* Proba- biliter quidem dici poteſt, quòd Clerici ſubjecti tali Archidiacono, vel Archipresbytero poſſint prorogare juriſdictionem Epiſcopi Diœceſani, ſeu Ordinarij lo- ci, etiam ſine licentia proprij, & Immediati Judicis inferioris: quia id nullibi reperitur prohibitum, ſed tantùm, ne Clerici ſe ſubjiciant alieno Epiſcopo, ſeu Prælato, ſine licentia proprii, *c. Non liceat; 14.* *cauſ. 3. q. 6.* & res facilè redit ad primævam naturam ſuam: juriſdictio autem Epiſcopi eſt naturalis, & or- dinaria; ut docet *Abb. conſil. part. 1. conſ. 25. Ad pri-* *mum dubium, Tuſch. cit. concl. 927. num. 21. & 22.* Nihilominus tamen hæc ſententia in praxi vix locum habebit; ut notat *Laym. de Iuriſd. ord. concl. 36.* quia hoc caſu Archidiaconus, vel Archipresbyter, & Epi- ſcopus; veluti diverſa, & ſeparata Tribunalia habere cenſentur: nullus autem Clericus poteſt ſe ſubjicere non ſuo Iudici, etiam Eccleſiaſtico, ſine licentia ſui Iudicis immediati; ut patet *ex c. 1. cauſ. 9. q. 2. & cit.* *c. Significâſti; h. t.* ubi oomine Epiſcopi Diœceſani comprehenditur etiam quilibet alius Prælatus Eccle- ſiaſticus ſimilem Epiſcopali juriſdictionem obtinens, quòd ſine illius conſenſu, Clericus ipſi ſubditus ju- riſdictiooem cuiuſcunque Iudicis Eccleſiaſtici, ſe illi ſubjiciendo, prorogare non poſſit: adeóque hoc caſu, non ad Epiſcopum Diœceſanum, ſed ad immediatum Prælatum, cui Clericus eſt ſubjectus, ſpectat, præſtare conſenſum prorogationi à Clerico factæ. *Borb. in cit.* *c. Significâſti; n. 2. in prætermiſſis.* Aliud eſt, ſi Ar- chidiaconus haberet juriſdictionem ordinariam in certa parte Diœceſis, ſubordinátam tamen Epiſcopo, & cumulativè, non privativè, ſive excluſo Epiſcopo, ita, ut Archidiaconus ſit Iudex inferior, & immedia- tus; Epiſcopus verò ſuperior, & mediatus: tum enim Epiſcopus, præveniendo Archidiaconum, poſſet dare licentiam Clerico immediatè ipſi Archidiacono ſub- jecto, prorogandi juriſdictinnem alterius Iudicis Ec- cleſiaſtici, etiam abſque conſenſu Archidiaconi; quod veriſſimum eſſe, ait *Abb. in cit. c. Significâſti; n. 6. h. t.*

CXCIV. Aſſertio 2. Clerici, ne quidem cum conſenſu Epiſcopi ſui, prorogare poſſunt juriſdictio- nem Iudicis ſecularis, ſéque illi ſubjicere, ſive in cau- ſa criminali, ſive civili, ſive merè ſpirituali, & Eccle- ſiaſticâ, ſive temporali. Ita *Gl. fin. in cit. c. Significâſti;* communiter receptâ, *Abb. ibid. n. 25.* Rationem aſſi- gnat *Gl. cit.* quia ſicut Clericus non poteſt renunciare privilegio fori conceſſo in favorem totius Ordinis Clericalis, *c. Si diligenti; 12. h. t.* ita nec Epiſcopus po- teſt hoc privilegium Clericorum minuere, vel con- ſentire; ut Clerici illi renuncient, multò minùs ad id Clericos compellere, cùm eadem utrobique ſit ratio: ſicut etiam Epiſcopus non poteſt permittere, aut con- ſentire, ut Clericus verberetur, contra privilegium Canonis.

Non obſtat textus *in c. Clericorum; 17. cauſ. 11.* *q. 1.* ubi

q. 1. ubi dicitur: Nullus præſumat Clericum apud Iudicem ſecularem, Epiſcopo non permittente, pulſare: ergo à contrario ſenſu, ipſo permittente id poteſt. nam ibi ſubintelligi debet, *maximè*, apud Iudicem ſecularem; quia nec cum conſenſu Epiſcopi id fieri poteſt, *Gl. in cit. c. Significâſti; in fine.* Neque argumentum à contrario ſenſu procedit, quando contrarium in Jure reperitur expreſſum; ut etiam notavit *Abb. in cit. c. n. 24.*

Sed neque refert, quòd Epiſcopus, vel alius Prælatus Eccleſiaſticus quaſi Epiſcopali juriſdictione prædîtus poſſit laico cauſas pecuniarias, ac civiles (non item criminales) Clericorum delegare, ſecundùm communem, & in praxi receptam ſententiam; ut dictum *tit. præced. n. 56.* & quidem etiam non requiſito partium conſenſu: quia poteſtas delegandi competit ex lege, non ex partium voluntate: unde conſequenter videbatur etiam laici Iudicis juriſdictio prorogari poſſe, ſaltem cum conſenſu Epiſcopi, ad cauſas civiles Clericorum cognoſcendas. Verùm aliud eſt delegare, aliud juriſdictionem prorogare; ut bene advertit *Gl. marg. in cit. c. Significâſti; lit. b. & Abb. ibid. n. 25.* nam delegans retinet ſibi juriſdictionem, & Iudex delegatus non ſuo, ſed delegantis jure, & auctoritate judicat, cùm ipſe nihil proprium habeat; à quo etiam appellari debet ad delegantem: ac proinde laicus poteſt eſſe delegatus Epiſcopi in cauſis civilibus Clericorum; quia non cognoſcit ut laicus, ſed ut delegatus Epiſcopi, & nomine, ſeu auctoritate ipſius, cuius vices gerit: & ſic juriſdictio, quam exercet, potiùs Eccleſiaſtica cenſeri debet. At verò Epiſcopus conſentiens in prorogationem Iudicis alieni transfert à ſe juriſdictionem in eum, cuius juriſdictio prorogatur, & Iudex prorogatus proprio jure, & auctoritate judicat, à quo etiam appellatur ad Superiorem ipſius: quare, ſi laici Judicis juriſdictio prorogaretur, ſeu extenderetur ad cauſas Clericorum, is cognoſceret eas jure ſuo proprio, tanquam laicus, quod fieri non poteſt, cùm laicus ſit incapax juriſdictionis Eccleſiaſticæ proprio jure exercendæ, *c. 2. de Iudic. c. 2. h. t. in 6.* Accedit, quòd prorogatio, ſeu extenſio juriſdictionis fieri non poteſt, niſi ad ſimilem, & eiuſdem ſpeciei juriſdictionem: Juriſdictio autem civilis, ſive ſecularis omnino diverſa, & diſſimilis eſt Eccleſiaſticæ: ergo illa ad hanc prorogari, ſeu extendi non poteſt; quia hæc eſſet potiùs nova collatio juriſdictionis, quàm prorogatio. *Abb. c. l.*

CXCV. Sunt & aliæ præterea differentiæ inter prorogationem Juriſdictionis, & eiuſdem delegationem, quas refert *Fagnan. in cit. c. Significâſti; n. 18. & ſeqq. h. t.* nam prorogatio fit à partibus litigantibus, *c. 1. h. t. l. 1. C. de juriſd. omn. jud.* delegatio verò, ſeu commiſſio fit ab eo, qui Jus dicit, ſeu juriſdictioni præeſt, ſive à Judice ordinario, *l. 1. & l. 3. ff. eod.* Secundò. Prorogatio non tribuit Juriſdictionem non habenti illam: ideóque in privatum fieri non poteſt, ſed prorogat, ſeu extendit juriſdictionem Judicis non ſui ad perſonas prorogantes, quæ voluntariè ſe illi ſubjiciunt, *cit. c. Significâſti; ibi: Eum, qui juriſdictioni præeſſe dignoſcitur:* delegatio verò confert juriſdictionem etiam privato, & non habenti illam; ut colligitur *ex c. Præterea; 5. de offic. jud. deleg.* Tertiò. prorogatio fieri non poteſt, niſi ex utriuſque partis litigantis conſenſu, *c. 1. h. t.* at in delegatione non requiritur partium conſenſus, ſed Judex ordinarius poteſt delegare cauſam alteri non ſuſpecto, etiam invitis partibus litigantibus, *c. Super; 27. §. Eum verò; & §. fin. de offic. jud. deleg.* & dictum ſuprà *n. 82. h. t.* Et hinc Epiſcopus, vel Prælatus non poteſt Clericum ſibi ſubditum invitum ſubjicere Juriſdictionem alterius Ordinarii, ſicut nec Clericus poteſt conſentire in alium Judicem non ſuum, ſine conſenſu ſui Epiſcopi: quamvis poſſet Epiſcopus delegare cauſam ſubditi, eo invito, perſonæ Eccleſiaſticæ non ſuſpectæ. *Hoſtienſ. in cit. cap. Significâſti; V. Voluntas; h. t.* Quartò. Poſtquam partes prorogantes in Judicem non ſuum præſentem, & acceptantem prorogationem conſenſerunt, non poſſunt ampliùs eam revocare, neque illum recuſare, niſi nova cauſa ſuperveniat. *Arg. c. Inſinuante; 25. de offic. deleg.* quia Judici prorogato Jus eſt acquiſitum. *Abb. in cit. c. Significâſti; n. 3.* at Judex delegatus, datus ſine conſenſu partium, ex juſta cauſa recuſari poteſt, *cit. c. Super; 27. §. fin. de offic. deleg.* de quo infrà.

CXCVI. Aſſertio 3. Clerici, & Religioſi exempti à Juriſdictione Epiſcopi ordinarii loci, & immediatè Papæ ſubjecti: quamvis non poſſint ſe ſubjicere Epiſcopo Diœceſis, in qua pro tempore verſantur, ſine conſenſu Papæ, in iis, quæ pertinent ad forum, ſeu juriſdictionem contentioſam: tamen in foro Sacramentalis pœnitentiæ, & in actibus voluntariæ juriſdictionis, videlicet ad accipiendam abſolutionem à peccatis, & cenſuris, ad petendam diſpenſationem in votis, juramentis, irregularitatibus, legibus jejuniorum &c. probabile eſt, quòd exempti poſſint cedere privilegio exemptionis, & ſe ſubjicere Epiſcopo Diœceſano, ſi Prælatus Ordinis talem poteſtatem non habeat, & cum licentia eiuſdem; ut docet *Sanch. lib. 4. moral. c. 39. n. 32.* quem ſequitur *Laym. de juriſd. ordin. concl. 35.* quamvis contrarium, quòd non poſſint exempti ſe ſubjicere Epiſcopo Diœceſano, ſine conſenſu Papæ, teneat *Abb. in cit. c. Significâſti; n. 11. h. t. & Rodriq. tom. 1. qq. regul. q. 36. a. 5.* cui favet etiam *Suar. tom. 2. de relig. lib. 6. de votis. c. 11. num. 7.* Ratio eſt, quia S. Pontifex eſt Diœceſanus exemptorum: nullus autem Clericus, vel perſona Eccleſiaſtica poteſt ſine licentia ſui Diœceſani, ſeu Iudicis proprii, in alium Iudicem etiam Eccleſiaſticum conſentire. Epiſcopus verò nullam habet juriſdictionem, niſi in caſibus ipſi expreſsè conceſſis: & per privilegium exemptionis acquiritur jus ipſi Sedi Apoſtolicæ; ut conſtat *ex c. 2. de in integr. reſtit.* cui Religioſi, etiam cum conſenſu Prælati ſui, renunciare, ſeu derogare non poſſunt, *juxta c. Cùm tempore; 5. de arbitr.* ubi Papa cuidam Abbati exempto reſcribit: Cùm, etſi ſponte volueris, de jure tamen nequiveris, ſine licentia Rom. Pontificis, renunciare privilegiis, vel indulgentiis libertatis, quæ Monaſterium illud indicant, ad jus, & proprietatem Rom. Eccleſiæ pertinere. Accedit, quod exemptio, non tantùm concernit favorem exempti, ſed etiam Superioris, qui eum exemit; ut in propoſito Papæ. Præterea, etſi Archiepiſcopus habeat maiorem juriſdictionem in ſubditos Suffraganei ſui, quàm Epiſcopus in Clericos exemptos; quia ille eſt Iudex ordinarius totius Provinciæ, & in certis caſibus habet juriſdictionem ordinariam in ſubditos Suffraganei; tamen hi non poſſunt conſentire in Archiepiſcopum, tanquam in Iudicem ſuum, ſine licentia

proprii

toprii Epiſcopi: ergo multò magis Clericus exem-
ptus non poteſt conſentire in Epiſcopum loci, ſine li-
centiâ Papæ. Atque hæc ſententia de rigore juris vi-
detur verior, ob rationes allatas.

CXCVII. Verùm oppoſita ſententia affirma-
tiva, ſpectatâ æquitate, priori præferenda eſt; ut cen-
ſet Silveſt. in ſumm. V. Abſolutio; 5. n. 2. Nam per
argumenta propoſita ſolùm probatur, quòd Religioſi,
& alij Clerici exempti ſe non poſſint ſubjicere Epiſco-
po Diœceſano, ut ab eo abſolvantur, & cum eis diſpen-
ſetur, niſi Papæ conſenſus ſaltem tacitus, & benignè
præſumptus accedat: at verò, quia talia exemptionis
privilegia per ſe, ac directè, & principaliter tendunt,
& conceſſa ſunt in favorem Ordinû; non eſt æquum,
nec conforme Intentioni SS. Pontificum, ut ea in di-
ſpendium eorundem cedant, contra Reg. Iur. 61, in 6.
Quod autem fieret, ſi privilegium exemptionis impediret
hanc ſubjectionem erga Epiſcopum Diœceſanum:
quia tunc exempti deterioris eſſent conditionis, quàm
alij non exempti eiuſdem Diœceſis Clerici, & Reli-
gioſi, qui ab Epiſcopo, ſecundùm eius facultates, ab-
ſolvi poſſunt, & cum eis diſpenſari poteſt: ergo mens,
voluntas tacita, & præſumpta, tum ipſius Religio-
nis, tum etiam S. Pontificis eſt, quæ etiam per diverſa
privilegia Mendicantibus conceſſa eſt expreſſa, teſte
Sanch. c. l. quòd non obſtante exemptionis privilegio,
poſſint ſe exempti, in actibus juriſdictionis volunta-
riæ, ſubjicere, cum conſenſu ſui Superioris, ſeu Præ-
lati, Epiſcopo Diœceſano, qui ſcilicet ſpectato Jure
communi, & ſecluſo privilegio exemptionis, eorum
Ordinarius eſſet: ac proinde non tam Epiſcopo, ſeu
Ordinario alieno, quàm proprio ſe hoc caſu ſubjicere
cenſendi ſunt: facilè enim res revertitur ad primor-
dialem ſuam naturam.

CXCVIII. Idque extenditur, quòd ſufficiat
quando etiam tacita Religionis licentia, ut, ſi Præ-
latus ſit impeditus, vel obijt, vel longè abſit, nec alius
adeſt eius gerens adſit: tum enim ad Diœceſanum pro
abſolutione, vel diſpenſatione petendâ, recurrere
poſſunt exempti, etiam ſine licentiâ Prælati, Sanch.
c. l. n. 35. poſt Henriq. Idémque eſt, ſi Prælatus
Ordinis conſenſum adeundi Epiſcopum irrationabi-
liter neget, in caſu, in quo ipſe abſolvere, vel diſpen-
ſare nequit: tum enim per epiikiam non eſt cenſen-
dum S. Pontificem velle, ut Epiſcopus in eo caſu non
abſolvat, ſed Religioſus eat mediatur Monaſterium, cum
detrimento animæ ſuæ, & accedat ad Sedem Apoſto-
licam pro tali abſolutione: ſecus eſt, ſi Prælatus juſtè
neget facultatem adeundi Epiſcopum, vel quando de
hoc eſt dubium. Sanch. c. l. n. 36. Molin. tract. 3. de ju-
ſt. diſ. 61. n. 5. Similiter ipſe Prælatus, ſi tali abſo-
lutione, aut diſpenſatione Epiſcopi indigeat, poteſt
ſe ipſe illius juriſdictioni ſubjicere, ſicut ſuos ſubdi-
tos, quia poteſt uti facultatibus, quas ſubditis conce-
dere poteſt, Sanch. c. l. n. 37.

CXCIX. Limitatur autem, niſi talis facultas
abſolvendi, vel diſpenſandi, quam Prælatus imme-
diatus Religionis non habet, eſſet penes Provincia-
lem, vel alium Superiorem Ordinis: tunc enim Epiſ-
copus non poſſet Religioſum exemptum abſolvere,
vel cum eo diſpenſare, niſi cum conſenſu Provincialis
vel alterius Superioris mediati, ad quem remitten-
dus eſſet, ut, vel per ſe ipſum Religioſum abſolvat, vel
cum eo diſpenſet, vel hanc facultatem alteri commit-
tat: quia, quando remedium haberi poteſt in ipſo Or-
dine, non cenſetur velle Religio, ut extra illam quæ-
ratur, Sanch. c. l. n. 38.

Porrò Canones, qui in contrarium allegantur,
in c. Cùm tempore; 5. de arbitr. & c. 2. de in integr. reſtit.
& in c. Cùm olim; 14. de privileg. loquuntur de caſu
ſpeciali, in quo nulla ſuberat tacita voluntas S. Pon-
tificis cedendi jure exemptionis, qualis adeſt in noſtro
caſu. Vel loquuntur de illo caſu, quo abſolutio re-
ſervata erat S. Pontifici, ideóque Epiſcopus non pote-
rat abſolvere etiam ſuos ſubditos, ſine commiſſione,
& licentiâ Papæ; ut in Clement. pen. de ſentent. excomm.
Sanch. cit. cap. 39. num. 40.

§. V.

An, & ob quas cauſas, ac quando Iudex alioquin competens re-cuſari poſſit?

Prorogationi oppoſita eſt recuſatio Judicis, quia
per illam juriſdictio Iudicis alioquin incompetentis
admittitur: per hanc verò juriſdictio Judicis alioquin
competentis, ob juſtam cauſam, repudiatur, de qua
hoc §. & ſeq. agemus.

CC. Aſſertio 1. Etſi, ſpectato jure civili, Ju-
dex delegatus poſſit recuſari tanquam ſuſpectus. c.
Cauſam; 17. c. Suſpicionis; 39. de offic. deleg. tamen
Iudex ordinarius non poteſt hoc jure recuſari, ita, ut
omnino removeatur; ſed, ſi ſubſit aliqua cauſa ſuſpi-
cionis, ſocius ei adjungendus eſt, videlicet Epiſcopus
loci, vel alius vir bonus, ac probus, qui unâ cùm Iudi-
ce recuſato, cauſam cognoſcat; prout habetur in
Auth. Si verò contigerit. C. de judic. junctâ Gl. V. Iudicem.
ubi ait, id, quod dicitur de Epiſcopo, de conſuetudi-
ne non ſervati, ſed ſatis eſſe, ſi ei adjungatur alius vir
probus. Gl. in l. Apertiſſimi, 16. V. Iudices. C. Eodem.
Bart. ibid. n. 1. Gail l. 1. obſ. 33. n. 1. Quamvis Iudex
delegatus à Principe, vel alio Iudice ordinario ad
unam, vel plures cauſas particulares recuſari poſſit,
cit. l. Apertiſſimi; & ibi Gl. V. Iudices; & l. fin. C. de judic.
non item delegatus ad univerſitatem cauſatum; quia
hic Iudici ordinario æquiparatur. Gl. in cit. l. fin. V.
Cum ſpecialis. Neque opus eſt, ſecundùm Ius civile,
cauſam recuſationis in libello exprimere, & probare,
ſed ſufficit ſuſpicionem allegare in genere, dummo-
do recuſans juramentum præſtet de calumnia, quòd
calumnioſè Iudicem non recuſet, ſed ſuſpectum eum
habeat, quod juramentum loco probationis eſt: &
recuſatione factâ, arbitri à partibus litigantibus electi
ſtatim procedunt ad merita cauſæ principalis, & de ea
cognoſcunt, omiſſo articulo ſuſpicionis, quia cauſa
recuſationis, ſicut non eſt exprimenda, ita nec pro-
banda. cit. l. fin. C. de judic. junct. Gl. V. Recuſare
verſic. & nota. Mynſing. centur. 3. obſ. 63. n. 2. & 3.
Gail cit. obſ. 33. n. 14.

CCI. At verò de Jure Canonico, non tantùm
Iudex delegatus, ſed etiam ordinarius tanquam ſuſpe-
ctus recuſari poteſt, ita, ut removeatur. c. Si quis con-
tra; 4. c. Licet; 10. in fin. h. t. & cauſa recuſationis
ſpecificè exprimenda eſt in libello recuſationis, &
probanda coram electis arbitris, qui de cauſa ſuſpi-
cionis

ctionis tantùm cognoſcent, & non de cauſa principali, c. *Secundo requiris*; 41. §. *Tertiò poſtulas &c. cum ſpeciali*; 61. *in princ. infr. de appellat.* Et communis quidem Iudiciorum uſus, & conſuetudo Ius Canonicum obſervat, teſte *Mynſing. c. l. & Gail cit. obſ.* 33 *n.* 16. alioquin, ſi de conſuetudine non appareat, in terris Imperij, & foro ſeculari Ius civile: in foro verò Eccleſiaſtico, & terris Eccleſiæ ſubjectis Ius Canonicum obſervandum eſt: prout regulariter fit, quando unum Ius ab altero diſcrepat. *Gail c. l. Frider. Hiltrop. in proceſſ. judic. p.* 2. *tit.* 13. *n.* 26.

CCII. Aſſertio 2. Cauſa recuſandi Iudicem non tantùm delegatum, ſed etiam ordinarium in genere eſt probabilis ſuſpicio, ſive ob minùs rectam affectionem, ſive ob imperitiam &c. c. *Cauſam*; 17. c. *Suſpicionis*; 39. *de offic. judic. deleg.* In ſpecie autem aliquæ cauſæ recuſationis in Iure expreſſæ habentur. Veluti ſi Iudex cum parte litigante inimicitias gerat. c. *Quòd ſuſpecti*; 15. *cauſ.* 3. *q.* 5. Vel ſi pars litigans aliam litem, ſeu controverſiam judicialem cum Iudice habeat. c. *Cum ſuper*; 23. *de offic. deleg.* nam ex litibus ſolent oriri inimicitiæ. *Abb. ibid. n.* 3. Vel, ſi Iudex ſanguine, vel amicitiâ ſit valde conjunctus inimico partis litigantis. c. *Accedens*; 4. *Ut lite non conteſtata &c.* vel, ſi Iudex ſit Dominus adverſarij, cum quo litigat, poteſt recuſari. c. *Cauſam quæ*; 17. *de offic. jud. deleg.* vel ſi adverſarius unius partis litigantis ſit familiaris ſui domeſtici Iudicis. c. *Inſinuante*; 25. *eod.* Vel, ſi ſit ejus ſocius, ſeu collega. c. *Cùm Raphaël*; 35. *eod.* Vel, ſi Iudex ſit affinis, patronus, vel cliens adverſarij, cum quo quis litigat. *l. Lex*; 5. *in princ. ff. de injuriis.* Quia cenſetur Iudex tales peculiariter diligere, aut defendere velle; ideóque alteri parti meritò ſuſpectus redditur. Item, ſi Iudex ſimilem cauſam, ſeu controverſiam habeat cum altero in alio Iudicio, ſeu tribunali. c. *Cauſam*; 18. *de judic.* quia præſumitur ipſum ita judicaturum, ſicut pro ſe judicari cupit, ne ſibi contradicat. *Durand. in ſpec. tit. de judic. deleg. § Supereſt. Lanfranc. in praxi judic. c.* 3. *n.* 10. de quo etiam plura diximus *lib.* 1. *tit.* 29. *ſec.* 6. §. 3.

Ex quo infertur, quòd omnes cauſæ recuſandi Iudicem revocari poſſunt ad tres cauſas principaliores, videlicet ob gravem inimicitiam, quam habet Iudex cum parte litigante; vel ob valde magnam affectionem, aut familiaritatem cum una parte litigante; ſive, quia conſanguineus, aut affinis ipſius eſt; ſive, quia domeſticus ſub poteſtate ipſius conſtitutus eſt; vel denique etiam, quia Iudex, ut privatus, ſimilem cauſam habet cum altero in alio tribunali.

CCIII. Ubi præterea notandum primò. Præter prædictas cauſas in jure expreſſas, poteſt etiam ex alia probabili, & juſta cauſa Iudex recuſari, etiamſi ea in jure expreſſa non ſit, eáque admitti debet, ſi ſit major, vel ſaltem ſimilis expreſſis; ut docet *Innocent. in c. Cùm ſpeciali*; 61. *n.* 4. *de appellat. Lanfranc. c. l. §. Alicubi.* nam jus generaliter dicit, quòd Iudices ſuſpecti recuſari poſſunt, quia nimis grave, & periculoſum eſt coram Iudice ſuſpecto litigare; & multæ poſſunt evenire cauſæ, quæ juſtiores, ſeu graviores ſunt ijs, quæ jure ſunt expreſſæ: adeóque legitimæ, & admittendæ. Veruntamen, ſi cauſa recuſationis in jure expreſſa ſit, eáque allegata, & probata, v. g. quòd Iudex ſit Dominus, vel conſanguineus adverſarij, cum quo quis litigat, non facilè admitti debet probatio in contrarium, cùm præſumptio juris ſtet contra Iudicem. *Dec. in c. Cauſam*; 17. *in fin. de offic. judic. deleg.* niſi ex adjunctis circumſtantijs manifeſtè appareat, quòd in Iudice nullum habere poſſit locum ſuſpicio; ut ſi Religioſus ſit aliàs tam integræ vitæ, bonæ fidei, ut recuſari non poſſit. *Durand. c. l. n.* 8. *& gloſſat. ipſius lit.* 1. ſi verò cauſa ſuſpicionis in jure non habeatur expreſſa, tum Iudex majorem facultatem arbitrandi habet, num conſideratis circumſtantijs, cauſa ſuſpicionis, quæ allegatur, juſta, & probabilis cenſenda ſit; ut admitti debeat. *Laym. de juriſd. ordin. concl.* 38.

Notandum ſecundò. Iudex faciliùs recuſari poteſt, tanquam ſuſpectus, quàm teſtis; ut notat *Gl. in c. Inſinuante*; 25. *V. Familiarem de offic. deleg. Gail cit. obſ.* 33. *n.* 10. tum quia non ſemper alius teſtis haberi poteſt, ſicut alius Iudex ſubſtitui poteſt: tum quia teſtis in Iudicio examinari poteſt; ut appareat, an vera dicat; non autem Iudex, qui procedit, ac judicat, prout ipſi viſum fuerit, in quo nihil obliquum, vel alteriutri parti magis favens tolerari debet, cùm ſit juſtitiæ Miniſter, & interpres, ac veluti lex animata. *Abb. in c. Cum R.* 35. *n.* 4. *& ibid. Felin. n.* 4. *Laym. de juriſd. concl.* 39. Facilius tamen recuſatur Iudex delegatus, quàm ordinarius: nam non omnis cauſa, quæ ſufficit ad repellendum delegatum, ſufficit etiam ad removendum ordinarium, ſed ad hunc major requiritur. *Durand. cit. tit. de recuſat. §.* 3. *n.* 2.

CCIV. Aſſertio 3. Recuſatio Iudicis tanquã ſuſpecti, ante litis conteſtationem, eſt proponenda, cùm ſit exceptio dilatoria, c. *Inter*; 20. *de ſentent. & re judic. l. Apertiſſimi*; 16. ibi. *Antequam lis inchoetur*, ſcilicet per litis conteſtationem. *Gl. ibid. V. Inchoetur. C. de judic.* niſi nova cauſa ſuſpicionis, poſt litem conteſtatam, vel quandocunque, etiam poſt concluſionem in cauſa, ſupervenerit: vel, niſi recuſans juret, illam poſtea primùm ad ſuam notitiam perveniſſe; alioquin verò Iudicem aliàs competentem, in quem quis ſemel conſenſit Iudicium ejus ſubeundo, ampliùs recuſare non poteſt. *Arg. l. Si convenerit*; 18. *ff. de juriſd.* Quia hæc exceptio ſuâpte naturâ omnes alias præcedit; ideóque priùs opponenda eſt. *Durand. cit. tit. de recuſat. §.* 4. *n.* 2. *&* 3. *Gail c. l. n.* 11. *Hiltrop. cit. tit.* 13. *n.* 3. *&* 4.

CCV. Ceterùm, quod dictum eſt, Iudicem, non ſolùm delegatum, ſed etiam ordinarium recuſari poſſe, tanquam ſuſpectum, ſaltem de Iure Canonico, id Extenditur primò ad quoſcunque ordinarios Iudices inferiores, quod liberè recuſari poſſint, ex juſta cauſa. Princeps verò ſupremus, qui non habet alium Iudicem ſuperiorem in terris, in ſpiritualibus, ut Papa, vel ſaltem in temporalibus, ut Imperator, vel Rex, prætextu ſuſpicionis, non poteſt recuſari: ſicut etiam ab eo non poteſt appellari; cùm non habeat alium Iudicem ſuperiorem, qui de cauſis poſſit cognoſcere. *Abb. in relect. cit. c. Si quis contra*; *num.* 25. *h. t.*

CCVI. Extenditur ſecundò, quòd etiam Civitas, vel Univerſitas, Collegium, aut Capitulum recuſari poteſt, ſi omnes de Collegio ſint ſuſpecti; ut poſt *Gl. in c. pen. V. & appellatione remotis de ſtat. Monach.* docet *Abb. in c.* 1. *n.* 14. *de judic. & ibid. Alex. de Nevo n.* 29. *contra Gl. ibid. V. Interrogatus in fine.* ubi ait, totam ſynodum non poſſe recuſari. Sed contrarium colligitur ex c. *Licèt*; 10. *in fine. h. t.* ubi Conſules civitatis fuerunt recuſati tanquam ſuſpecti, idque

ſpeciale

ſpeciale erat propter conſuetudinem loci, cùm aliàs Iure civili Iudices, etſi ſuſpecti, recuſari non poſſint, ita, ut removeantur: ſicut & illud ſpeciale fuit, quòd Conſules recuſari non poterant cauſam alteri delegare, ſed ad ſuperiorem Iudicem ſecularem remittere debebant. *Gl. fin. ibid. & Abb. n.* 16. Idem *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 14. clariùs probat ex *Clement.* 2. §. *Notorium de ſent. & re judic.* ex qua patet, quòd tota civitas recuſari poſſit ex cauſa legitima. Quòd ſi non omnes, ſed unus v. g. ex Aſſeſſoribus, vel Examinatoribus ſuſpectus ſit; is removendus eſt, ſi periculum ſubſit: ſicut etiam, ſi unus ex pluribus productis teſtibus ſuſpectus ſit, quia inimicitias habet cum reo accuſato, poteſt is petere, ut non admittatur. *Abb. in c. Cauſam;* 17. *n.* 2. *Felin. ibid. n.* 1. *de offic. deleg. Laym. de juriſd. ordin. concl.* 42. ubi addit, quòd tali caſu ex qualitate, & numero judicantium, & ipſius cauſæ circumſtantijs æſtimandum eſt, num in locum eorum, qui, ut ſuſpecti remoti ſunt, alij ſubſtitui debeant, necne.

CCVII. Extenditur tertiò, quòd etiam in foro Sacramentali Pœnitentiæ recuſari poſſit Sacerdos proprius, v. g. Parochus, ſi probabiliter ſuſpectus ſit de violatione ſigilli, vel ſollicitatione ad peccatum. Sed hoc caſu debet quis petere licentiam confitendi alteri Sacerdoti: quâ denegatâ, licèt injuſtè, non poteſt quis prorogare juriſdictionem alterius Sacerdotis, cùm id prohibitum ſit *in c. Omnis utriuſque;* 12. *de pœnit. & remiſſ.* cenſetur tamen talis non habere copiam Confeſſarij, quàm diu durat cauſa recuſationis, vel donec alium Sacerdotem ordinarium acquirat, vel privilegiatum, quem adire poſſit. *Laym. c. l.*

§. VI.

Quis, & qualiter de cauſa recuſationis allegata cognoſcere poſſit, ac debeat, & quis ſit effectus recuſationis?

CCVIII. Aſſertio 1. Si Iudex ordinarius, ut ſuſpectus recuſetur, & cauſa recuſationis non ſit notoria, aut indubitata, tum Iudex, ad quem cauſa principalis delata fuit, non poteſt cognoſcere, num probabilis, & juſta cauſa recuſandi ſubſit: qui, ſicut in cauſa principali, in qua eſt recuſatus, eſt ſuſpectus; ita etiam, & magis in acceſſoria, nempe in ipſa cauſa recuſationis ſuſpectus haberi poteſt. *c. Si contra;* 4. *de offic. deleg. in* 6. Nam ob talem recuſationem Iudex ad indignationem provocatur. *Arg. l. Litigatores;* 1 *t. in princ. ff. de recept. arbitr.* unde timetur, ne parti recuſanti noceat, cui nihil gravius accidere poteſt, quàm ſub Iudice ſuſpecto litigare. *c. Quod ſuſpecti;* 15. *cauſ.* 3. *q.* 5. Aliud eſt, ſi dubitetur, an Iudex Iuriſdictionem habeat: tum enim de hoc cognoſcere poteſt, quia regulariter pro juriſdictione Iudicis præſumitur, niſi contrarium probetur. *Gail l.* 1. *obſ.* 34. *n.* 6. & *duobus ſeqq.*

Excipi debet, niſi cauſa recuſationis manifeſtè frivola afferatur: tum enim Iudex recuſatus eam rejicere, & nihilominus in cauſa principali procedere poteſt: quamvis ab eo appellari poſſit, ſi malè declarare videatur, recuſationem frivolam, vel illegitimam eſſe: alioquin verò, ſi cauſa recuſationis probabilis allegetur, arbitri communi partium conſenſu, eligendi ſunt, qui de cauſa ſuſpicionis cognoſcant. *c. Suſpicionis;* 39. *de offic. deleg. & c. Cùm ex ſpeciali;* 61. *in princ. de appellat.* Quòd ſi causâ recuſationis coram electis arbitris probatâ, iique pro recuſante pronuncient, ſive cauſam recuſationis juſtam eſſe, judicent; tum Judex ordinarius non poteſt ipſemet judicare in eadem cauſa principali, ſecundùm Ius Canonicum, & Eccleſiaſticum forum (quia aliud eſt de Iure civili, ſecundùm quod allegatâ, ſed non probatâ causâ ſuſpicionis, Iudici ordinario ſocius adjungitur. *Auth. Si verò contigerit. C. de judic.* & ſuprà dictum) ſed vel partes cogere debet, ut in arbitros compromittant ſuper cauſæ principalis deciſione. *c. Si quis contra;* 4. *h. t.* Vel cauſam principalem alicui perſonæ idoneæ, & non ſuſpectæ committere; vel denique deficientibus iſtis modis, cauſam ad ſuperiorem remittere debet, ut in illa procedat, videlicet ad Archiepiſcopum, Legatum, vel delegatum Papæ, vel ad ipſum Papam. *c. Pervenit;* 39. *junct. Gl. V. Extenſio cauſ.* 11. *q.* 1. & *cit. c. Cùm ſpeciali. Imol. ibid. n.* 12. *Laym. de juriſd. ordin. concl.* 40. Et hic eſt caſus ſpecialis, in quo Archiepiſcopus, citra appellationem, cognoſcere poteſt de cauſa ſubditorum Suffraganei, ſeu Coëpiſcopi ſui, ſi ipſe juſtè recuſatus eam ad Metropolitanum tranſmittat, quia per recuſationem tollitur remedium appellationis; ut notat *Abb. in cit. c. Cùm ſpeciali; n.* 5. & *ibid. Alex. de Nevo n.* 12.

CCIX. Porrò, quod dictum eſt, Iudicem ordinarium, ſi, ut ſuſpectus recuſetur, poſſe cauſam controverſam committere perſonæ neutri parti ſuſpectæ; habetur etiam in c. *Si quis contra;* 4. *h. t.* Ubi Papa Gregorius I. ita reſcribit: ſi quis contra Clericum cauſam, ſeu controverſiam habuerit, Epiſcopum ipſius adeat, qui ſi, ut ſuſpectus fuerit recuſatus (à reo ſcilicet, *Hoſtienſ. hîc V. Recuſatus.*) Executor (id eſt, delegatus. *Gl. hic V. Executor*) ab eo, ſcilicet ab ipſo Epiſcopo deputetur: aut ſi & actor hoc refugerit (nempe recuſaverit illum, cui Epiſcopus cauſam commiſit. *Gl. hîc in caſu, & V. Actor*) ab eodem Epiſcopo (vel prout originalis lectio habet, à Vicario, ſeu delegato Sedis Apoſtolicæ) aliquis eſt deputandus, qui partes compellat, communi conſenſu, Judices, ſeu potiùs arbitros eligere: & ab his, quidquid fuerit definitum, Epiſcopus, vel delegatus curabit executioni mandari.

CCX. Pro intellectu hujus c. notandum primò. Judex ordinarius, ante electionem arbitrorum, & probatam cauſam recuſationis, poteſt, ſi velit, negotium, ſeu cauſam principalem, cum conſenſu utriuſque partis, vel ſaltem recuſatoris, alteri non ſuſpecto delegare, ſeu committere: quia habet juriſdictionem generalem, & ordinariam: & quamvis propter ſuſpicionem non habeat exercitium illius juriſdictionis: adeòque in cauſa principali procedere, eámque cognoſcere non poſſit: in committendo tamen cauſam alteri non ſuſpecto, maximè cum conſenſu partium, nulla poteſt oriri contra eum ſuſpicio. *Abb. hîc n.* 16. *in fine.*

Notandum ſecundò. Quando Judex ordinarius, v. g. Epiſcopus recuſatur, ut ſuſpectus, tum procedi

poteſt, vel ita, ut diſcutiatur cauſa recuſationis, & eligantur arbitri, qui de cauſa ſuſpicionis cognoſcant, & tunc ſervaoda eſt forma præſctipta in c. *Cum ſpeciali*; *61. in princ. de appellat.* Vel ſtatim Epiſcopus deleget cauſam principalem alteri non ſuſpecto; & ſi delegatus recuſetur, ipſe Epiſcopus det executorem, qui compellat pattes, ut eligant Judices, ſeu arbitros, quibus cauſa committitur ab ipſo Ordinario; prout ſtatuitur io *cit. c. Si quis contra*; *4. h. t. Imol. hic n. 3.*

Notandum tertiò Quamvis ex hoc c. colligi videatur, quòd Judex delegatus ab Epiſcopo, vel alio ioferiore Judice ordinatio non poſſit executiooi mandare ſuam ſeotentiam, ſed ipſemet Ordiuarius illam exequi debeat: cootiarium tamen eſt probabilius, quòd talis delegatus poſſit exequi, & actorem mittere in poſſeſſionem ex primo decreto; ut docet *Gl. in cit. c. Si quis contra; V. Ipſius. h. t. Abb. ibid. n. 32.* Quia hoc ipſo, quòd ipſi delegato cauſa committitur, cenſentur etiam ipſi omnia eſſe conceſſa, quæ ad cauſam ipſam ſpectant, & ſine quibus ea expediri non poteſt. *c. Præterea*; *5. de offic. deleg.* & ideo hic delegatus appellatur executor, quia exequitur mandatum ſibi commiſſum: neque in *cit. c.* negarur, vel dicitur delegatum exequi non poſſe ſuam ſenteotiam: ſed ſolùm quòd Judex ordinarius exequatur hanc ſententiam: idque vel maximè procedit, cùm ipſe ordinarius eſt præſens, ſed eo abſente, delegatus, vel Officialis Epiſcopi exequetur hujuſmodi ſententiam. *Gl. hîc V. Ipſins.* Verùm, quia hæc res valde dubia eſt, & plures oppoſitum tenent, prout videre eſt apud *Menoch. de arbitr. Iud. caſu*; 74. Ideo in hac re atteodendum eſt ad conſuetudinem loci, & utrùm verba commiſſionis contineant mandatum faciendi juſtitiam &c. ut nntat *Laym. hîc n. 3.* Quòd autem delegatus Papæ, ſeu Principis exequi poſſit ſuam ſententiam, cnnſtat ex *c. Paſtoralis*; 28 § *Præterea*; *de Offic. deleg.* de quo ſuprà actum *c. l.* Verùm de hac re plura infrà dicentur *tit* 28. ubi ex inſtituro de recuſationibus agitur. Qoomodo verò procedendum ſit in recuſatione Iudicis delegati, dictum eſt ſuprà *l. 1. tit. 29. ſect. 6. §. 2. & 3.*

CCXI. Aſſertio 2. Effectus tecuſationis eſt, quòd Iudex recuſatus in cauſa ſuperſedere, nec ad ulteriora procedete debeat, quia ſuſpenſa eſt interim ejus juriſdictio: aliàs, quod coram eo, poſt recuſationem geſtum eſt, ipſo jure oullum eſt. *Gail lib. 1. obſ. 33. n. 12.* quamvis alij contrarium teneant, de quo infrà *tit.* 28.

SECTIO VII.

DE CITATIONE AD FORUM, ſeu Tribunal competens.

Citatio, ſeu in jusvocatio eſt inſtituendi Iudicij latiùs ſumpti pto toto proceſſu jodiciatio, principium, & fundamentum. *§. fin. de pœna temere litigant.* c. *Quoniam*; 11. *de probat. Clement. 2. de ſent. & re judic.* de qua non exſtat peculiaris Rubrica, ſeu Titulns in jure Canonico, quamvis de eadem mentio fiat in *c. pen. h. t.* & alibi diverſis in locis agatut, & in *ff. lib. 2. tit. 4. & C. lib. 2. tit. 2.* Aotequam igitor ad alios actus judiciales deveniamus, de citatione pauca quædam, & magis neceſſaria præmittemus.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit citatio, & quanam ad illius ſubſtantiam requirantur?

CCXII. Aſſertio 1. Citatio eſt actus judicialis, ſeu Iudicij præparatorius, quo is, qoem in Iudicio ſiſti opus eſt, Iudicis mandato legitimè vocatur io Iudicium, juris experiuudi causâ. Ita defioitur apud *VVeſenbec. in paratitl. ff. de in jus vocando. n. 13. ex l. 1. ff. eodem* Adeò autem oeceſſatia eſt citatio, ut omois actus judiciarius contta non citatom celebratus, regulariter ſit ipſo jute nullus: quia, cùm ea ad defenſionem ſpectet, juris eſt naturalis; ideóque non tantùm in omnibus litibus, & cauſis, ſed etiam in ſingulis cauſatum actibus citatio requiritur. *Marant. de ord. judic. p. 6. de citat. n. 4. Gail l. 1. obſ. 48. n. 1. & 2. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 1. n. 2. & 3.* Porrò, licèt Iudicium communiter dicatur incipete à litis conteſtatione. *l. 1. junct. Gl. V. Iudicio cœpto. C. de judic. auth. offeratur. C. de litis conteſt.* nihilominus tamen etiam à citatiooe Iudicium iocipit, ſed diverſimode: nam ab illa iocipit ita, nt partes litigantes obligentur inſtaoriæ, & poſt litem conteſtatam, ordinariè Iudex recoſari ampliùs ooo poſſit, ſed coram eo, ubi Iudicium acceptum, illud finire oporteat. *l. Ubi*; *30. ff. de judic.* neque ampliùs opponere licet exceptiones fori declinatntias, vel dilatorias à citatione: Verùm ita incipit Iudiciũ, nt litigantes liberè adhuc poſſint ab eo diſcedere, & coram alio litigare; & ſic inſtantia incipit à litis conteſtatione, proceſſus verò, & Iudicium à citatione *Hiltrop. c. l. n. 13.*

CCXIII. Aſſettio 2. Citatio dividitur io publicam, & privatam. Publica fit, vel per proclama, ſeu vocem Præconis, vel tubam, vel campanam, vel per Edictum publicum valvis templorum, aut Curiarum, vel portus Civitatum, aut in alijs locis publiceis affixum: qui modus citandi non eſt paſſim permiſſns, ſed tantùm in caſibus neceſſitatis, quando videlicet alio modo reus citari non poteſt, nec citatio in ejus notitiam pervenire; ot docet *Gail lib. 1. obſ. 57. in princ. Marant. c. l. n. 82. & ſeqq. Hiltrop. c. l. num. 2. & 9.* Sunt tameo plures caſns, in quibus citatio per publicum edictum locum habet, quorum plures enomerat *Gail c. l. n. 1. & ſeqq.* Veluti primò. Si quis per ſe, vel per alios quovis modo efficiat, ne citatio ad ſe pervenire poſſit. *Clement. 1. de judic.* Secundò. Si ad locum, ubi quis citari debet, oon pateat tutus, aut liber aditus. *cit. Clem. 1.* io quo caſu citatio per Edictum fieri debet in locis vicinis, *Clem. unic. h. t.* Tertiò. Si citaodus ſit vagabundus, ita, ut Actor ignoret, quo in loco perſonaliter citari poſſit, tunc enim citatorium Edictum affigi debet io eo loco, ubi vagabundus ſolitus eſt verſari. Quartò. Si contradictor ſit iocertus, & citentur omnes io genere, quorum intereſt, v. g. creditores defuncti, ſi incerti ſint, & in diverſis locis habitent.

CCXIV. Privata citatio eſt, quæ fit privatim in perſonam citandi: eáque duplex eſt, verbalis, & realis. Verbalis eſt, quando reus per nuncium vivâ voce coràm, & in faciem in Iudicium vocatur, de qua

fit

mentio in *c. Cùm dilecti*; 6. ibi: *Injunximus vivâ voce, ut citarent eundem*, de dolo, & contumaciâ, quò etiam pertinet citatio ad domum citandi, nempe quando nuncius miſſus, ſeu apparitor reum antea diligenter quæſitum, & non inventum, ut quia eſt abſens, vel latitat, ad domum ſolitæ habitationis tam clarâ voce citat; ut vicini verba citantis exaudire queant. *Marant. c. l. n.* 124. *& ſeqq. Hiltrop. c. l. n.* 7. Debet autem quis primò citari perſonaliter, ubi reperitur; ſi autem non reperiatur, debet poſtea citari ad domum. *Lanfranc. in praxi c.* 1. *n.* 3. Porrò, ad citationem verbalem revocatur citatio in ſcriptis, ſeu per litteras facta, quæ frequentiſſima eſt, præſertim in perſonis Nobilibus, & in dignitate conſtitutis, quæ per litteras citandæ, & conveniendæ ſunt. *l. Quoties*; 17. *in fin. C. de dignitat. lib.* 12. *Hiltrop. c. l. num.* 2. *& ſeqq.*

Citatio realis eſt, quæ fit per captivitatem, & apprehenſionem perſonæ, quando reus per apparitores, vel miniſtros publicos apprehenditur, & ad Iudicium deducitur; de qua fit mentio in *c. Si Clericos*; 15. *de ſent. excomm. in* 6. *& in Auth. Qua in Provincia. C. ubi de crim. agi oport.* Hæc citatio realis, ſeu perſonalis admittitur tantùm in cauſis criminalibus, non item in civilibus, ſeu pecuniarijs, pro quibus debitor regulariter capi, & incarcerari non debet. *l.* 1. *C. de Exactorib. tributor. l.* 10. Excipitur, niſi fugæ periculum adſit, *l. Ait Prætor*; 10. §. *Si debitorem. ff. Quæ in fraud. credit. Gail l.* 1. *obſ.* 48. *n.* 14. *& l.* 2. *obſ.* 45. Vel, niſi reus contumax ſit in comparendo. *l. Conſentaneum*; 8. *C. Quomodo, & quando Iudex &c.* Vel, niſi reus per ſententiam excommunicatus ſit: tum enim ad executionem ſententiæ, ſi ſolvendo non ſit, capi poteſt. *Marant. c. l. n.* 58. *& ſeqq. Hiltrop. n.* 25. *& ſeqq.* Vel denique, niſi ex privilegio pro debito pecuniario debitor realiter citari, & capi poſſit; quale habent multæ Civitates Imperiales. *Hiltrop. c. l. n.* 27.

CCXV. Rurſum citatio alia eſt ſimplex, ſeu dilatoria, alia peremptoria. Simplex eſt, quæ citatum non priùs contumacem reddit, quàm tribus vicibus emiſſa ſit. *l. Tres denuntiationes*; 9. *C. Quomodo, & quando Iudex &c.* ita tamen, ut inter ſingula citationum edicta juſtum intervallum intercedat, non minùs ſcilicet, quàm decem dierum, *l. Ad peremptorium*; 68. *& duabus legib. ſeqq. ff. de judiciis. l. Properandum*; 13. §. *Et ſi quidem pars*; *C. eod. Auth. de litigioſis.* §. *Omnem verò*; *coll.* 8. *Novell.* 112. hodie verò triginta dierum, ut conſtat ex Auth. *Qui ſemel*; *C. Quomodo, & quando Iudex &c.* quamvis Iudex pro qualitate perſonæ, cauſæ, temporis, loci, aliiſque circumſtantiis, & numerum Edictorum, ſive citationum, & intervalla eorundem, ſi neceſſitas poſtulet, augere, vel diminuere poſſit, *l. Nonnunquam*; 72. *ff. de judic.* Citatio peremptoria eſt, quæ pro tribus ſimplicibus, & dilatoriis citationibus decreta eſt; ſed debet adjici verbum, *peremptoriè*, & continere tantum temporis, quantum aliæ tres citationes diverſo tempore factæ, *cit. l. Conſentaneum*; *& l. Tres denunciationes*; *C. Quomodo, & quando Iudex &c. cit. l. Nonnunquam*; *ff. de Iudic. Gail l.* 1. *obſ.* 53. *n.* 20. *&* 22. *Lanfranc. cit. c.* 1. *n.* 8.

Denique citatio alia eſt juris, quando jus, vel lex ſtatuit certum terminum, intra quem debet quis Judicio ſe ſiſtere: alia hominis, cùm quis Judicis mandato in Jus vocatur, *Clement.* 2. *de pœnis*: neque minùs, ſed magis arctat citatio juris, quàm hominis, quia illa peremptoria eſt, etſi lex nihil de peremptione dicat, non autem citatio hominis. *Greg. Tholoſan. partition. Iur. Canon. l.* 5. *tit.* 6. *c.* 2. ubi utramque ſubdividit in generalem, & ſpecialem: per illam vocatur in Jus, ſeu Judicium, quicunque ſuâ intereſſe putaverit; per ſpecialem certa perſona vocatur.

CCXVI. Aſſertio 3. Ad citationem legitimam, & validam plura requiruntur. Primò. Ut exprimatur nomen, & cognomen Iudicis citantis, idque tum, ut citatus cognoſcat, an citatio juſſu Iudicis competentis ſit decreta, vel an eundem recuſare poſſit, nam ſupra juriſdictionem, vel extra territorium citantis impunè non paretur, *l. fin. ff. de juriſd. l.* 2. *ff. Si quis in jus vocatus &c. Gail. l.* 1. *obſ.* 48. *n.* 6. 7. *&* 11. tum etiam, ut conſtet, utrùm Judex ſit ordinarius, vel delegatus; nam hic non poteſt citare, niſi unâ cum citatione, copiam factæ ſibi delegationis tranſmittat, adeóque de commiſſione priùs doceat, *c. Cum in jure*; 31. *de offic. deleg. Gail cit. obſ.* 48. *n.* 17.

Porrò, ſi notorium ſit, Judicem non habere juriſdictionem, non tenetur comparere: in dubio tamen debet ſe ſiſtere, & allegare incompetentiam Judicis, *l.* 2. *& ibi Gl. V. Sciatur*; *ff. Si quis in jus vocatus &c.* de qua competentia Judex citans ipſemet cognoſcere poteſt, utrùm ſua ſit juriſdictio, nécne, *l. Si quis ex aliena*; 5. *ff. de Iudiciis. Gail. c. l. n.* 8. 9. *&* 11. neque tunc cenſetur eſſe Judex in propria cauſa, quia ipſe Iudex non agit, neque inde utilitatem, vel damnũ habet. *Gl. in cit. l.* 2. *V. Sciatur*; *& in cit. l. Si quis ex aliena*; *V. Æſtimare*; *in fine.*

CCXVII. Secundò continere debet citatio nomen, & cognomen Rei, qui citatur, tum ut cognoſcat citandus, utrùm citatio ipſum concernat, & ne actor ampliùs variare poſſit: tum quia contra non nominatum executio fieri nequit, & conſequenter neque contra illum, tanquam contumacem procedi poteſt, *Gail l.* 1. *obſ.* 49. *n.* 1. *&* 4. ſi tamen Univerſitas aliqua citetur, videlicet Civitas, Communitas, vel Collegium aliquod, non eſt neceſſe, ut ſinguli ſub Univerſitate illa contenti ſpecificentur, vel nominatim exprimantur: ſed ſufficit, generalem citationem fieri, nempe hoc modo: Citamus ad inſtantiam talis, Conſules, & Senatores talis Civitatis, Abbatem, & Priorem talis Monaſterij, Decanum, & Capitulum talis Eccleſiæ &c. quia huiuſmodi nomina collectiva certam juris determinationem habent, certúmque corpus ſignificant, ac proinde aliâ ſpecificatione non eſt opus. *Gail. cit. obſ.* 49. *n.* 6. *&* 7.

CCXVIII. Tertiò. Citatio continere debet nomen, & cognomen actoris, ut intelligat citatus, citationem, non ex officio Judicis, ſed ad inſtantiam, & petitionem partis eſſe factam: quia ſicut citatio, ſine mandato, & commiſſione Iudicis, non valet, *l. fin. C. de exhibend. reis*; ita neque ſola commiſſio Iudicis, ſine inſtantia, & petitione partis, citandum coarctat ad comparendum, *l. Ad peremptoriam*; 68. *juncta Gl. marg. ff. de Iudic.* adeò, ut citatio facta, ſine inſtantia, ac petitione partis, non valeat, *Lanfranc. in praxi tit.* 1. *n.* 6. Ratio eſt, quia regulariter Iudex non debet impertire alicui officium ſuum ad utilitatẽ privatam, niſi priùs id petatur, *cit. l. Ad peremptoriam*; ibi: *ut primo quis petat, & l. fin.* ibi: *poſtulante. ff. de bon. auctor. Iud. poſſ.* Secus eſt, ſi cauſa concernat utilitatem publicam, tum enim

enim valet citatio Iudicis ſine inſtantia partis facta, quia tum Iudex ex officio procedere poteſt. *Gail. l. 1. obſ. 50. n. 3. 4. 5. 6. & 8.*

CCXIX. Quartò requiritur ad citationem, ut in ea exprimatur cauſa, ſaltem in genere, ob quam quis citatur, ad hoc ut inſtruatur reus citandus, ſuper quo convenitur, & paratus ad reſpondendum accedat, ac deliberare poſſit, num lite cedere, an contendere velit: quamvis libelli tenor non ſit neceſſariò litteris citationis inſerendus; ut ex communi tradit *Gail. l. 1. obſ. 51. n. 1. & 2.* conſultum tamen eſt, ut libellus citationi inſeratur, partim ne alioquin, ſi reus non inſtructus compareat, novæ ipſi dilationes concedendæ ſint; ut notavit *Gl. in c. 2. V. Plenè potuit; de dilation.* partim, quia, ſi libelli copia, unâ cum citatione, à judice reo tranſmittatur, inducitur litis pendentia, ut ex eo tempore circa rem petitam nihil innovandum ſit; ut colligitur ex Clement. 2. *juncta Gl. fin. Ut lite pendente &c.*

CCXX. Quintò requiritur, ut in citatione locus judicij, ſeu Tribunal apponatur, idque, tum quia citatio ratione loci incerta nulla eſt, *l. Aut qui qualiter; 5. §. 1. ff. Quod vi, aut clam. l. Si, ut proponis; 5. C. Quomodo, & quando Iudex &c.* tum ut citatus ſciat, an Iudex non excedat fines juriſdictionis ſuæ, citando ad locum extra territorium ſuum: nam hoc caſu citatio ipſo jure nulla eſſet, neque citatus teneretur comparere, *c. Statutum; 11. §. In nullo. & ibi Gl. V. Citet partes; de reſcript. in 6.* tum denique, ut ſciat reus, an locus, ad quem citatur, ſit tutus: nam citatus ad locum non ſecurum ratione belli, vel graſſantis peſtis &c. non obligatur ad comparendum. *Clement. 2. §. Notorium; de ſent. & re jud.* ſicut nec citatus ad locum inhoneſtum, *l. Quid tamen; 21. §. Sed ſi in aliquem; ff. de recept. arbitr.* Judex autem non admittens exceptionem loci non tuti, vel incommodi infert citato gravamen, à quo licitè appellatur: quæ exceptio, etſi dilatoria ſit, nihilominus etiam poſt litis conteſtationem opponi poteſt; quia continet gravamen ſucceſſivum. *Gail lib. 1. obſer. 52. n. 3.* Idque procedit, non ſolùm quoad partem citatam, ſed etiam quoad eius advocatum, vel procuratorem, aliáſque perſonas, quarum intereſſe poteſt, ut locus Judicii tutus ſit; item quoad teſtes examinandos. *Gail. c. l. n. 9.*

Porrò, quod dictum eſt, locum judicii in citatione exprimendum eſſe, id potiſſimùm procedit, ſi citatio fiat à Judice delegato, qui locum judicii citationi inſerere debet; quia certum tribunal non habet, cùm non propriâ, ſed alienâ juriſdictione utatur. Quòd ſi citatio emanet à Judice ordinario, tum diſtinguendum eſt: nam vel ea fit ab ordinario Superiore, veluti à Principe, vel Præſide Provinciæ, qui plures ſub ſe civitates, & Judices inferiores habet: & tunc locus judicii, ſeu comparitionis citationi inſeri debet, quia certum tribunal non habet, ſed in quolibet loco ſui Ducatûs, aut Provinciæ judicare, & jus dicere poteſt, ſicut Epiſcopus in quavis parte ſuæ Diœceſis tribunal erigere poteſt, *c. Cùm Epiſcopus; 7. de offic. ordin. in 6.* Vel citatio emanat à Judice ordinario inferiore, nempe à Judice alicuius civitatis, vel pagi, qui certum, & ſtabile tribunal habet: & tunc locum judicii exprimere non eſt neceſſarium, quia citatus ſimpliciter, nullo loco expreſſo, cenſetur citatus ad ſolitum tribunal, ſive locum reſidentiæ, ubi Judex habitat, *Marant. de ord. Iudic. p. 6. tit. de citat. n. 64. Gail l. 1. obſ. 52. num. 12. & 13. Hiltrop. cit. tit. 1. de requiſitis citationis num. 30. & 31.*

CCXXI. Sextò requiritur, ut in citatione exprimatur terminus, & dies certus, congruus, & opportunus, quo citatus compareat, & commodè ad locum Judicii venire poſſit: ut ſciat, an dies ſit juridica, néczne: nam ad diem feriatam non tenetur comparere citatus. *Marant. c. l. n. 65. Gail l. 1. obſ. 53. n. 1.* An autem citatio ad diem feriatam facta invalida ſit, nécne, dicetur infrà *tit. 9.* Non tamen eſt neceſſe, ut citatio contineat certam horam comparendi, ſed debet citatus comparere horâ conſuetâ. Quòd ſi dies, ſeu terminus nimis brevis ad comparendum apponatur, citatio non erit valida, *l. Aut qui aliter; ff. Quod vi, aut clam &c.* & appellari poterit. *Gail. c. l. n. 19.*

§. II.

Quot, & quæ ſint partes citationis?

CCXXII. Præmittendum, quòd quælibet citatio tres partes habere debet, ſeu tria extrema requirit, videlicet commiſſionem Judicis de citando: ipſam actualem citationem, ſive executionem citationis per nuncium factam, eiuſdémque relationem de citatione ab ipſo factâ. Et hæc tria ita neceſſariò requiruntur ad omnem legitimam citationem, ut, ſi vel unum omiſſum ſit, vel non legitimè adhibitum, citatio non valeat, nec citatum obliget ad comparendum, aut, ſi non compareat, contumacem eum reddat. *Marant. de ord. Iudic. p. 6. de citat. n. 51. Mynſing. cent. 1. obſ. 77. & cent. 6. obſ. 10. Hiltrop. cit. p. 2. tit. 1. de partib. citat. n. 1. & 2.* Prima harum partium requiritur, ex parte Judicis mandantis citationem: duæ poſteriores ex parte nuncij citantis, ſed omnes tres à Notario actis litis ſunt inſerendæ, ut de ijs conſtare poſſit. *Marant. c. l. n. 54. Hiltrop. c. l. n. 5. & 6.* Nunc de his tribus partibus in ſpecie agemus.

CCXXIII. Aſſertio 1. Ad citationem legitimam inprimis requiritur mandatum, ſeu commiſſio Judicis de citatione facienda; aliàs citatio facta, ſine præcedente Judicis auctoritate, ſeu mandato, non valet, *l. fin. C. de exhibend. reis, l. Sed ſi hoc; 10. §. Prætor ait: in jus ſine permiſſu meo, ne quis vocet, ff. De in jus vocando;* c. *Ex parte; 12.* ibi: *cùmque auctoritate prædictorum Iudicum in jus eſſet vocatus. Extr. de reſcript. Marant. c. l. n. 51. Mynſing. cent. 6. obſ. 10. n. 3. Gail. l. 1. obſ. 54. n. 4. & 5. Hiltrop. cit. tit. 1. de commiſſione Iudicis; n. 1.* Neque verò nuncio aſſerenti, ſibi mandatam eſſe à Judice citationis executionem, creditur: quia ei ſolùm de ſuo facto, quale eſt executio, non etiam de actu, ſeu facto alieno ad ſuum officium non pertinente, cuiuſmodi eſt commiſſio, ſeu mandatum Judicis, fides habetur: & cùm ſolemnitas commiſſionis ſit extrinſeca, ea regulariter non præſumitur, niſi probetur, *Gail. cit. loc. n. 4. & 5. Mynſing. cit. obſ. 10. n. 4. Hiltrop. c. l. n. 6. & 7.* ſi tamen alicubi conſuetudine aliud receptum ſit, ei ſtandum eſt, *Marant. & alij DD. citt. locis.*

CCXXIV. Aſſertio 2. Poſt commiſſionem citationis factam à Judice nuncio, debet is eam exequi:

Digitized by Google

qui: & quidem primò diligenter reum citandum perquirere; ut ei coràm,& in faciem citationem inſinuet: eo antem non invento, adeóque, ſi perſonaliter citari nequeat, citatio fieri debet ad domum ſolitæ habitationis, ubi quis habet familiam ſuam,ita, ut procuratori illius, ſi quem reliquerit. vel domeſticis eius, vel, ſi nemo adſit, amicis,aut vicinis illius citatio inſinuetur, *l. Aut qui aliter; 5. §. Etſi fortè; ff. Quod vi, aut clam.* relicto ibidem ſuæ commiſſionis exemplari, ut ad reum citatio perveniat. Quòd ſi verò citandus plures domos, ſeu domicilia habeat, executio,ſive inſinuatio citationis fiat ad eam domum, in qua pro majore parte anni degere ſolebat: ſi autem æquali tempore in omnibus habitavit, citabitur ad eam domum,in qua citationis tempore degit, *Aſinius in praxi Iudic. §. 6. c. 1. & ſeqq.*

Ubi notandum primò. Citatio ad domum fieri non debet, niſi quando in perſonam fieri non poteſt, *it. l. Aut qui aliter; §. Etſi*; ubi dicitur ad domum fieri denunciationem, ſi nullus ſit, cui denuncietur. Inde cùm in *Clem. unic. h. t.* dicitur, poſſe quem citari perſonaliter, vel ad domum, id non debet intelligi alternativè, ita, ut electio ſit penes citantem, ed ita,ut priùs reus perſonaliter citetur, ſi reperiatur; in minùs, ad domum: adeóq; denotatur non electio, ed ordo citationis, *Lanfranc. in praxi c. 1. n. 3. Hiltrop. c. l. n. 9.*

Notandum ſecundò. Executio, ſeu Inſinuatio citationis regulariter fit per apparitores, ſeu nuncios publicos, & juratos Curiarum, qui vulgò etiam curſores dicuntur: interdum etiam per Tabellionem habentem commiſſionem Judicis: quamvis etiam Judex committere poſſit executionem citationis alicui privato, ſive extraneo, ſive etiam famulo ſuo, aut alterius partis litigantis: quin imò ipſi parti principali poteſt committere, ut citet adverſarium ſuum; in ſcriptis tamen: quia citatus non tenetur credere executori privato citationis, niſi exhibeat litteras commiſſionis à Judice factæ, *Marant. c. l. n. 42. & tribus ſeqq. Hiltrop. cit. tit. 1. de execut. citat. n. 1. & ſeqq.* poteſt etiam ſemet Judex monere, ſeu citare partem, ut comparat tali die coram ſe, juxta *l. 2. C. Quomodo, & quando Iudex &c.* quæ monitio habet vim termini peremtorij, & trinæ denunciationis: adeóque plus, quàm citatio per nuncium facta operatur. *Marant. c. l. n. 48. & ſeq.*

CCXXV. Aſſertio 3. Poſt factam executionem citationis, nuncius facere debet eius relationem Judici, quæ à Notario in acta referri debet, ut de legitimè facta executione conſtet; cùm ſit actus ſubſtantialis: aliàs totus proceſſus contra citatum factus non valeret; Judici enim ſemper conſtare debet id, quod eſt fundamentum,& cauſa ſuæ juriſdictionis exercendæ; alioquin non valet, quod agit. Poteſt tamen iſta relatio nuncij, fieri etiam ſoli Notario, ſeu Tabellioni, etiam Iudice non præſente, qui eandem actis inſerere tenetur; ut ſic conſtare poſſit Judici de contumacia citati. Relationi autem nuncij, ſeu executoris referentis, ſe legitimè citâſſe reum, creditur, & plena fides adhibetur, poriſſimùm in cauſis civilibus,idque, quia fides perſonæ eſt electa, & propter publicum officium, quod gerit; & juramenti religionem, quo Judici, ſeu Curiæ eſt obſtrictus, *Gl. in c. Cum parati; 19. Suus nuncius; de appellat.* niſi citatus eſſet perſona in dignitate conſtituta, & juratò affirmaret, ſe citatum non fuiſſe: tunc enim huic magis, quàm nuncio credendum foret, quia præſumptio eſſet contra nuncium, qui plerumque eſt perſona vilis. *Marant. c. l. n. 53. & aliquot ſeqq. Gail. cit. obſ. 54. num. 4. 6. & 7. Mynſing. cit. cent. 6. obſ. 10. n. 8. & ſeqq. Hiltrop. cit. tit. 1. de relat. nuncij. n. 1. & ſeqq.*

§. III.

A quo Iudice citatio fieri debeat, & qui citari debeant, & quis ſit finis, & effectus citationis?

CCXXVI. Aſſertio 1. Omnis Judex competens citare poteſt, ſive ſit ordinarius, ſive delegatus, quia ſine citatione demandatam ſibi juriſdictionem exercere non poſſet: idcóque hac delegatâ, neceſſariò etiam poteſtatē citandi ei conceſſam eſſe, cenſendum eſt, *Marant. cit. p. 6. de citat. n. 39. VVeſenbec. in paratitl. ff. de in jus vocando. n. 13.* Poteſt tamen Judex delegatus ſolùm citare verbaliter, vel per eam citationem, quæ fit in ſcriptis: non autem realiter per capturam perſonæ, quæ per ordinarium Judicem tantùm fieri poteſt: neque etiam per Edictum, niſi ſit delegatus Principis, vel hoc ei ſpecialiter conceſſum ſit; vel conſuetudo id permittat, *Marant. c. l. Gail. l. 1. obſ. 48. n. 13. & obſ. 57. n. 14. Hiltrop. cit. tit. 1. §. A quo Iudice citat. fieri deb. n. 1. 17. & 18.*

Porrò, ſi quis à Judice citatus ſit, qui ratione privilegij exemptus eſt à juriſdictione citantis, tenetur cōparere, & privilegium ſuum allegare; aliàs contumax reputabitur, *juxta l. 2. ff. Si quis in jus vocat. non ier.* ubi dicitur: Ex quacunque cauſa (criminali, vel civili, ſeu pecuniaria, *Gl. ibid.*) ad Prætorem, vel alios, qui juriſdictioni præſunt, vocatus venire debet; ut hoc ipſum ſciatur, an juriſdictio eius ſit, niſi privilegium exemptionis notorium ſit: tunc enim venire non debet ad allegandum privilegium, quale eſt Clericorum, reſpectu Judicis ſecularis, *Mynſing. centur. 6. obſ. 7. Hiltrop. c. l. n. 15. & duobus ſeqq.*

CCXXVII. Aſſertio 2. Omnes in jus vocati, ſeu citari debent, quorum intereſt, quorúmque cauſa agitur, ſeu, qui ex actu aliquo, qui fit in judicio, lædi poſſunt, *l. De unoquoque; 47. ff. de re judic. l. Nam ita; 39. ff. de adopt. l. Si quando; 19. C. de teſtibus.* Sunt tamen plures caſus, in quibus citatio non eſt neceſſaria. Veluti primò. Si adverſarius aliàs ſit præſens in judicio: ita tamen, ut per Judicem debeat certior fieri de actu, qui fit in cauſa ſua, *Marant. p. 6. de citat. n. 12. Gail l. 1. obſ. 48. n. 4.* ubi ait, communem ſententiam eſſe, ſufficere partis præſentiam, nec tunc requiri citationem; & ita ſe vidiſſe ſæpius id in Camera Imperiali obſervari; quamvis contrarium teneat *Bart. in l. 1. ff. de in jus vocand.* quòd reus non poſſit cogi invitus reſpondere in judicio, niſi citetur: ſi verò præſens ſit, & paratus litigare, non requiratur alia citatio. Secundò. Si citatio ſit notoria, v.g. delictum Rei, ita, ut conſtet, quòd nulla omnino defenſio, aut excuſatio ipſi competat, non opus eſt citatione, aut probatione, aliòve juris proceſſu; ſed ſtatim ad ſententiam definitivam

tivam procedi poteſt, *c. De manifeſta*; 17. *cauſ.* 2. *q.* 1. ubi dicitur, manifeſta accuſatione non indigent, & *c. Bonæ*; 23. ibi: *Exceſſus notorius examinatione non indiget*; *de elect.* Veruntamen ad cautelam, maiorémque ſecuritatem poreſt Judex etiam in cauſa notoria reum citare, & reliquum juris ordinem obſervare; ita tamen, ut, ſi in eo error, ſeu defectus aliquis interveniat, non ideo totus proceſſus, ipsáque ſententia definitiva corruat; quandoquidem juris ordo, non ex neceſſitate, ſed ex abundante obſervatus fuerit, *Abb. in cit. c. Bonæ*; *n.* 8. quod Felin. *in c. Cùm non ab homine*; 10. *n.* 11. *de judic.* limitat; ſi feratur ſententia declaratoria ſuper notorio facto, non requiritur citatio: ſecus, ſi feratur ſententia condemnatoria. Tertiò. Si reus dolosè latitet, non eſt neceſſaria citatio. Quartò. Si reus ſit ſuſpectus de fuga, vel aliàs ſit periculum in mora. Quinto. Si, etſi præſens eſſet, non tamen poſſet actum impedire, vel contradicere, *Arg. l. Qui poreſt*; 26. *ff. de R. I.* Sextò, quando aliquem non principaliter, ſed ſecundariò tantùm, & in conſequentiam negotium, ſeu cauſa tangit, is non eſt neceſſariò citandus. Sic, quando ſententia fertur contra principalem debitorem, tunc fidejuſſor de judicato ſolvendo datus, non debet neceſſariò citari, cùm de eius præjudicio ſolùm in conſequentiam, non per ſe, ac principaliter agatur. *Marant. c. l. num.* 32.

Septimò. In cauſa criminali, ſi pro reo abſente pronuncietur, ſive ſententia feratur, non requiritur, ut citetùr: ſecus, ſi contra illum, ſive ſententia condemnatoria feratur. Octavò. In omnibus cauſis, in quibus proceditur, ſine figura Judicii, ſive de plano, & non ſervatis juris ſolemnitatibus, valet ſententia lata pro reo abſente non citato. *Marant. c. l. n.* 17. Plures caſus, in quibus citatio non requiritur neceſſariò, referunt *Marant. c. l. à n.* 5. *uſque ad* 39. *Mynſing. cent.* 2. *n.* 91. *&* *cent.* 6. *obſ.* 6. *&* *fuſiſſimè Gabriel in concl. commun. lib.* 2. *concl.* 1. *n.* 302. *& ſeqq.*

CCXXVIII. Aſſertio 3. Finis citationis, reſpectu actoris, eſt, ut reus ad inſtantiam ipſius compareat: reſpectu rei, ut interim ad defenſionem ſe parare poſſit, *Hiltrop. cit. p.* 2. *tit.* 1. *§. De fine, & effect. citat. n.* 1. *&* 2.

Effectus verò citationis varij ſunt. Nam primò. Citatio legitimè facta obligat citatum ad comparendum, niſi juſtâ causâ excuſetur: aliàs verò, ſi ceſſante legitimâ causâ, & juſtâ exceptione, citatus non compareat: punitur ut contumax, de quo infrà *tit.* 14.

Secundò. Citatio inducit præventionem, quando plures concurrentem juriſdictionem habent in ſolidum, reſpectu illius cauſæ, cuius intuitu citatio ſemel legitimè facta eſt, ita, ut citatus, ſi citatio ad eum pervenit, coràm Judice præveniente comparere debeat, etiamſi poſtea alienæ juriſdictionis eſſe cœperit, *c. pen. h. t. l. Si quis, poſteáquam*; 7. *ff. de Iudiciis*; *Marant. diſ.* 6. *n.* 20. *Gail l.* 1. *obſ.* 27. *n.* 4. 5. *&* 6. *&* *obſ.* 74. *n.* 18. quamvis citatio non tollat exceptionem declinatoriam competentem, ante præventionem, *l. Si quis ex aliena*; 5. *ff. de Iudic. l.* 2. *ff. Si quis in jus vocat. non ier. VVeſenbec. in parat. ff. De in jus vocand. n.* 13. *col. pen.*

Tertiò. Citatio perpetuat juriſdictionem Judicis delegati, poſtquam ab ipſo emanavit, etiamſi nondum ad notitiam citati pervenerit, ita, ut morte delegantis non exiret juriſdictio delegati, *c. Gratum*; 20. *de offic. Iud. deleg. Gail cit. obſ.* 74. *n.* 19. *Mynſing. cent.* 4. *obſ.* 26. *n.* 3. Ratio eſt, quia citatio habet vim præcepti, quod, quatenus à Superiore, ſeu Judice procedit, effectum conſecutum cenſetur, & quantum eſt ex ſe, vim obligandi habet, quamvis per accidens, propter ignorantiam, non obliget, niſi alteri intimetur.

Quartò. Inducit citatio vitium litigioſi, ita, ut rei litigioſæ, ſive de qua eſt controverſia, alienatio ſit prohibita; & litis pendentiam, ad eum effectum, ut lite pendente nihil poſſit innovari, *Auth. Litigioſa. C. de litigioſ. & Clement.* 2. *junct. Gl. V. Ad hoc*; *Ut lite pendente &c.* dummodo citatio rite decreta, & executioni mandata ſit, atque ad citatum pervenerit, aut per eum ſteterit, quò minùs perveniret, & inſuper cauſa in ea expreſſa ſit, ob quam in judicium vocetur; ut habetur *in cit. Clem. Gail cit. obſ.* 74. *num.* 16. *&* 17. *Marant. p.* 6. *tit. de citat. n.* 70. *Mynſing. cent.* 2. *obſ.* 26.

Quintò. Interrumpit citatio odioſam præſcriptionem longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum, *Gl. in l. Sicut*; 3. *V. Executorem*; *& in l. Cùm notiſſimi*; 7. *V. Solam conventionem*; *C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *annor.* Ad quod ſufficit unica, & ſimplex citatio, non peremptoria, dummodo ſit valida, & legitima, *Gail. cit. loc. n.* 20. *&* 21. *Mynſing. cit. loc. n.* 5. quod tamen infrà *tit.* 26. hoc libro ex inſtituto examinabitur.

TITULUS III.

DE LIBELLI OBLATIONE.

Si reus legitimè citatus in Iudicio per ſe, vel per procuratorem compareat, nec de Iudicis, ad quem vocatus eſt, incompetentia excipiat, ejúſque juriſdictionem declinet, actor libellum actionis offert Iudici, vel antè oblatum reproducit; eiuſdémque exemplum, ſive copia reo traditur (niſi priùs, unà cum citatione, fuerit tranſmiſſum) ut is ſciat, quid ab eo petatur, & deliberare poſſit, utrùm liti cedere, an contendere velit; & ſuper quo exceptiones, ac defenſiones ſuas formare, & fundare debeat. Quare poſt Titulos de Iudiciis, & foro competente, ſubjicitur iſte de Libelli oblatione.

§. I. *Quid*

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Libellus, & an neceſſariò, cuive offerendus ſit?

I.

ASSERTIO I. Libellus, prout hoc loco accipitur, eſt editio actionis futuræ litis ſpeciem continens; uti ſumitur ex *l. 3. C. de edend.* Clariùs ſic definitur ex Cyno in *Auth. Offeratur. C. de litis conteſtat.* apud *Abbat. in Rubr. h. t. & Schneidevv. in §. Omnium Inſtitut. de action. n. 98.* Libellus eſt ſcriptura brevis, clara, & ordinata, continens, ac demonſtrans Iudici, & parti intentionem actoris, vel accuſatoris.

Pro declaratione hujus definitionis Notandum Primò. Libellus in ſcriptis offerri debet. *Auth. Offeratur; junct. Gl. V. Ad Iudicium. C. de lit. conteſt.* Idque conſtat etiam ex *c. 1. h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio, ſeu Synodo habita apud S. Medardum in Urbe Sueſſionenſi; ubi decernitur, quòd Judex non debeat actorem admittere ad litigandum, niſi priùs offerat Libellum in ſcriptis. Nam, cùm quidam Clerici, vel Monachi ad Synodum illam querelam deferrent contra aliquos, Ignatus Epiſcopus dixit, eam ſecundùm SS. Canones recipi non poſſe, niſi Libellus reclamationis (ſeu poſtulationis, in quo poſtulatio, ſive petitio, quam quis contra aliquem proponit, continetur. *Gl. hic V. Libellum reclamationis, & Hoſtienſ.*) ab eis porrigatur. quòd cùm illi audiſſent, Libellum petitionis ſcripſerunt, & ſynodo porrexerunt. Ratio eſt, quia omnia acta Iudicii in ſcripta ſunt redigenda per Notarios, vel duos viros Idoneos, ne fraus circa illa poſſit committi. *c. Quoniam; 11. de probat.* ideòque etiam libellus in ſcriptis eſt dandus, & actis cauſæ inſerendus. An autem neceſſariò, ac ſemper libellus in ſcriptis offerri debeat, paulò poſt dicetur. Addunt aliqui, quòd libellus etiam debeat eſſe ſubſcriptus manu propriâ Actoris offerentis illum; ut apertè colligi videtur ex *cit. c. 1.* ibi: *Eámque veſtris manibus roboratam ſynodo porrigere;* quod tamen *Hoſtienſ. hic V. Roboratam;* ait, requiri non de neceſſitate, ſed ſolùm de honeſtate: vel ſaltē non requiritur hæc ſubſcriptio in cauſa civili, bene autem in criminali; ut docet *Abb. in cit. c. 1. n. 6.*

II. Notandum ſecundò. Libellus debet eſſe brevis, quia neceſſaria tantùm, aut utilia continere debet, quæ, ſi probata fuerint, facient ad intentionem Actoris contra adverſarium, rejectis ſuperfluis. *l. Ampliorem; 39. §. in refutatoriis. C. de appellat.* Debet etiam libellus eſſe perſpicuus, & clarus; quia ſi offeratur obſcurus, ratione æquivocationis, nimiæ generalitatis, vel alternativæ petitionis, vel quia conditionalis, ita, ut determinatè non appareat, quid petatur, rejici poteſt. *l. Prætor; 7. §. Quoad autem. ff. de injuriis.* nam alternativa propoſitio obſcuritatem, & incertitudinem adfert. *Gail l. 1. obſ. 62. n. 1. & 2.*

Sunt tamen plures caſus, in quibus propter incertitudinem, aut probabile dubium, libellus alternativus admittitur, quos enumerat *Gail cit. loc. n. 4. & ſeqq. Mynſing. cent. 2. obſ. 42. & cent. 4. obſ. 11.*

Veluti primò. Si incertitudo proveniat ex facto alieno. Et hinc valet ejuſmodi libellus: Peto rem jure dominij, vel quaſi dominij; vel: Peto, me declarari Dominum, aut quaſi Dominum: quia utraque actio, rei vindicatio, & áctio Publiciana non ſunt contrariæ, ſed ad eundem finem tendunt, nempe ad rem vendicandam. Secundò. Suſtinetur libellus alternativus, quando petitur res reſtitui, ſi exiſtat, aut ejus æſtimatio, ſi conſumpta ſit, quando ſcilicet incertum eſt, an res extet, nécne: alioquin, ſi certum ſit, rem extare, ea peti debet, non ejus æſtimatio, quia hæc ſolùm in ſubſidium debetur. *l. fin. C. de fideicom. libert.* Tertiò. Quando petitur reſtitutio adverſus contractum, teſtamentum, vel ſententiam: quia tunc poteſt Actor alternativè petere, ut declaretur nullus, vel, ſi quo modo valeat, reſcindatur, aut ipſe adverſùs eum in integrum reſtituatur. Item valet talis libellus: Dico, ſententiā latam nullam eſſe, vel: Si meto jure valet, contra eam appello. Quartò. Suſtinetur libellus alternativus in actione hypothecaria, ut ſi Actor dicat: Peto illum condemnari ad tradendam rem oppignoratam, vel ad ſolvendum debitum. *l. Si fundus; 16. §. in vindicatione. ff. de pignor.* nam in actione hypothecaria poſſeſſor poteſt rem retinere, & offerre creditori æſtimationem litis. *l. 2. ff. Quibus mod. pign. vel hypothec. ſolvend.* Quintò. Quando agitur ex *l. 2. C. de reſcind. vend.* neceſſariò actor in libello alternativè concludere debet, ut emptor vel ſuppleat, quod deeſt juſto pretio, vel rem emptam reſtituat. *c. Dilecti; 3. de empt. Gail cit. loc.* Similiter, quamvis libellus generalis, quippe incertus, non admittatur, nec valeat; in petitione tamen fructuum, expenſarum, damnorum, aut intereſſe, valet libellus incertus: quia hæc ordinariè non ſunt determinata, neque explorata, donec ſuper ijs cognoſcatur. *Borellus in ſumm. deciſ. tit. 49. n. 65. & 75.* Secundò. In civilibus, parte non opponente. *idem c. l. n. 67.* Tertiò. In petitione hereditatis. *idem n. 72.* Quartò. Si libelli incertitudo cauſetur ex parte rei, *idem n. 69.* quia tunc ſibi id imputare debet reus.

Notandum tertiò. Libellus debet etiam eſſe ordinatus, in quo conſtruendo hic ordo ſervandus eſt ut tria contineat. Primò narrationem facti. Secundò medium concludendi, ſive juſtam cauſam petendi, quæ ex narratione eliciatur, ac denique ipſam petitionem, quæ velut concluſio libelli ex medio, ſeu cauſa petendi ſequatur; ut ex dicendis §. ſeq. magis conſtabit.

III. Notandum quartò. Libellus primò, & principaliter offerendus eſt Judici; ut colligitur ex *cit. c. 1. ibi. Synodo porrigere;* ut eo inſpecto, ſciat Judex, quid petatur, ſive ad quid, & ex qua cauſa officium ſuum impertiri debeat: nam Judex debet proferre ſententiam juxta Iudicij formam. *c. Licèt; 31. junct. Gl. V. Iudicii form. de ſimon.* hanc autem ordinare debet (in civilibus cauſis, de quibus hîc loquimur, non de criminalibus) juxta Actoris petitionem, & formam libelli, cui proinde etiam ipſa ſententia conformis eſſe debet. *Arg. l. Ut fundus; 18. ff. comm. divid.* Deinde à Judice libelli copia datur parti, id eſt, adverſario, ſive reo, ut is inde ſciat, ob quam cauſam in Iudicium citatus ſit, & cognitâ actione, quâ convenitur, deliberare poſſit, utrùm liti cedere, an contendere velit, &, ſi contendendum putet, veniat ad defen-

Digitized by Google

defendendum inſtructus. *l. 1. junct. Gl. V. ad agendum. ff. de edendo. Abb. in cit. c. 1. n. 7. h. t.* Vel etiam libellus à Judice, vel actore poteſt offerri reo, juxta *Auth. Offeratur. C. de lit. conteſt.* ubi dicitur: *Offeratur ei, qui vocatur ad Iudicium, libellus:* originali, vel ſaltem copiâ libelli remanente penes Judicem, ne poſſit in illo à reo aliquid mutari. *Abb. c. l. Durand. in ſpec. l. 4. part. 1. tit. de concept. libell. §. Reſtat.* Vel denique poteſt, unâ cum citatione, tranſmitti reo libellus, ejúſque tenor citationi inſeri. *Abb. c. l.* non tamen copia libelli à Judice neceſſariò tranſmitti debet, unâ cum citatione, vel illius tenor: tum quia tunc reus non poteſt ampliùs petere dilationem ad deliberandum ſuper libello: tum quia per traditionem libelli reo factam inducitur litis pendentia; ut ex eo tempore circa rem petitam nihil ſit innovandum. *Gl. fin. in Clem. 2. ut lite pendent. &c. Felin. in c. 1. n. 2. & 3. h. t. Gail lib. 1. obſ. 51. n. 2. & ſeqq.* Eſt autem libellus tradendus reo expenſis ipſius actoris, juxta *Gl. in Clement. 2. V. Oblatos de appellat.* niſi aliud conſuetudine ſit receptum; ut expenſis rei id fiat. *Abb. in cit. c. 1. n. ult. & in c. 2. n. 3. eod.*

IV. Aſſertio 2. Duplex eſt libellus, ſecundùm *Gl.* communiter receptam in *c. 1. V. Libellum. h. t.* Unus conventionalis, ſeu poſtulationis, qui in cauſis civilibus offertur, dum rem noſtram ratione dominij, vel quaſi, vel alterius juris realis, aut quam nobis deberi ex perſonali obligatione, aſſerimus, in Judicio petimus; de quo agitur in *Auth. Offertur. C. de lit. conteſt. & c. 3. h. t.* Alter accuſationis, ſeu querimonialis, qui in cauſis criminalibus porrigitur; de quo in *l. Libellorum; 3. ff. de accuſat.* in quo ſcilicet aliquis apud Judicem alicujus criminis reus defertur. *Lancellot. Inſtit. Iur. Can. l. 3. de libell. concept. §. Porrò.* Quomodo autem hæ duæ libellorum ſpecies inter ſe differant, conſtabit ex dicendis §. ſeq.

V. Aſſertio 3. Quamvis olim, & jure civili antiquo, non erat regulariter libellus in cauſis civilibus neceſſarius; ut colligitur ex *l. 1. §. 1. ff. de edend.* hodierno tamen Iure in Iudicio ordinario libellus neceſſariò ab Actore offerendus eſt; ſive coram ordinario, ſive delegato Iudice, ſive coram arbitro agatur; & ſive civiliter, ſive criminaliter, ita, ut libelli oblatio requiratur ad ſubſtantiam ordinis judicialis, nec ſine illa Iudicium ſubſiſtat; ut docet *Gl. in cit. c. 1. V. Libellum, h. t. & ibid. Abb. n. 10. Gl. in c. 2. V. Libello de lit. cont. in 6.* Idque colligitur tum ex *cit. c. 1.* ex verbo, *Oportet*, quod neceſſitatem importat, & non tantùm honeſtatem, & Concilium ibi noluit Clericos, vel Monachos illos admittere ad agendum, niſi priùs libellum ſcriptum offerrent: tum ex *Auth. Offeratur. C. de litis conteſt.* ubi in fine dicitur, quòd litis conteſtatio contra hoc indultũ habita pro nihilo eſt: ergo, ſicut litis conteſtatio eſt de ſubſtantia ordinis judiciarij, ita etiam oblatio libelli, quæ eſt principium, & fundamentum cauſæ, de qua etiam ibi in principio fit mentio. *Gl. in cit. c. 1. in fin.* Quare non poteſt, conſenſu partium litigantium, ſive expreſſo, ſive tacito remitti, ne libellus in Iudicio offeratur: quia hæc ſolemnitas introducta eſt, non tantùm in favorem partium, ſed etiam Judicis, & quidem publicum, ut lites clariùs procedant, vel omnino ſopiantur: quia actione ex libello cognitâ fortè reus liti cedet: ſolemnitates autem actuum, quæ ob publicam auctoritatem introductæ ſunt, partium conſenſu tolli, aut remitti non poſſunt, *l. Ius publicum; 38. ff. de pact. l. Nemo poteſt; 55. ff. de legat. 1. Bart. in cit. Auth. Offeratur; n. 13. & Abb. in cit. c. 1. n. 10. & 11.* Quòd ſi tamen partes compromittant in Judicem tanquam in arbitrum, tum remittere poſſunt ſolemnitates jure poſitivo requiſitas ad modum procedendi in Iudicio, ut ſcilicet ſine libelli oblatione, & litis conteſtatione, aliíſque ſimilibus ſolemnitatibus procedat, perinde, ac ſi in alium quemvis compromittant; quia arbiter totam poteſtatem cognoſcendi accipit à partibus. *Bart. c. l. n. ult. & Abb. n. 11.* & patet ex ſuprà dictis. *l. 1. tit. 43.*

VI. Atque hæc quidem procedunt in Iudicio ordinario, & ſolemni: nam in Iudicio ſummario, & cauſis brevioribus, in quibus de plano, & ſine figura, ſeu ſtrepitu Iudicij proceditur, etiam de Iure communi, non eſt neceſſarium offerre libellum in ſcripto, ſed ſufficit actoris petitionem coram Iudice nudis verbis proponi, eámque à Notario, vel alio actis inſeri, ſeu in ſcriptum referri, ut repoſtea exigente, ejus copia haberi poſſit, juxta *Clement. Sæpe; 2. §. Verùm de V. S. Bart. c. l. n. 1. Durand. cit. tit. §. Nunc dicendum. Abb. in cit. c. 1. n. 17.* Præterea in cauſis vilibus, & levioribus, quæ ſunt modicæ ſummæ, vel vilium perſonarum, ut inter Ruſticos, & pauperes, non eſt neceſſarius libellus in ſcriptis. *Durand. c. l. §. In quibus caſibus libellus offertur. n. 3.* Sed neque in notorijs neceſſarius eſt libellus. *Lanfranc. in praxi: c. 5. de petit. n. 22.* Saltem quando in ijs ex officio proceditur. *Durand. c. l. num. 10.* apud quem plura de hoc videri poſſunt.

Denique in multis locis conſuetudine receptum eſt, ut etiam in Judicio ordinario libellus in ſcriptis non offeratur, ſed tam Actor, quàm reus, coram Notario proferunt ſuas petitiones: conſuetudo enim fori derogat juri ſcripto circa Iudicia. *l. 3. §. fin. ff. de teſtib. Abb. in cit. c. n. 16. Schneidevv. in cit. §. Omnium; n. 99.* Addit tamen Abbas, non valere conſuetudinem, ut non fiat aliqualis petitio, ſaltem apud acta, ſuper qua Judex formet ſententiam; quia illa eſſet irrationabilis.

§. II.

Quomodo formandus ſit libellus, ſive quæ in eo contineri debeant?

VII. Præmittendum primò. Libellus conventionalis, qui eſt quaſi ſyllogiſmus quidam practicus, & judicialis, ſeu juridicus, tres continere debet partes: cauſam petendi, ſeu medium concludendi ex jure deſumptum, quæ eſt loco majoris propoſitionis: narrationem facti, quæ eſt loco minoris, in qua ſubſumitur, in propoſita ſpecie facti eam juſtam petitionis cauſam reperiri: & concluſionem, ſeu petitionem, quæ neceſſariò ſequitur ex medio concludendi, & narratione facti, ſicut concluſio ex præmiſſis; ut benè explicat *VVeſenb. in paratit. ff. de edendo. n. 3.* Quod autem dictum eſt in omni libello, ſyllogiſmum contineri, id intelligendum eſt, non quòd ſemper formaliter, & explicitè in eo contineatur: nam Oratores, & Cauſidici non ſolent ſyllogiſmos exactè redigere in formam à Dialecticis præſcriptam, ſed ita proponere,

ut, & facti ſpecies, & medium, ſeu argumentum petendi inde aſſumptum appareat ad aptè concludendum. Quin imò, ſicut in ſyllogiſmo Dialectico una propoſitio interdum ſubticetur, quippe virtualiter contenta, & tacitè ſubintelligitur in Euthymemate: ita etiam quandoque poſt narratam facti ſpeciem, omiſſo argumento, ſeu medio petendi, ſtatim ponitur petitio, ſeu concluſio, v. g. dedi Titio mutuò centum florenos: ideóque peto, eum condemnari ad reſtituendum tantundem, hic deficit medium petendi, ex quo reſultat actio, ſcilicet obligatio, & tamen tacitè ſubintelligitur; ut notat *Bart. in l. Si priuſquam; 15. n. 13. ff. de novi oper. nunciat.*

VIII. Præmittendum ſecundò. Cauſam agendi, ſeu petendi, quæ in libello exprimenda eſt, aliá remotam eſſe, aliam propinquam, ſive proximam. Cauſa proxima in actione reali eſt dominium, ut in rei vindicatione; vel quaſi dominium, ut in actione publiciana; vel jus in re, ut in Confeſſoria. Cauſa remota eſt factum, ſive titulus, ex quo cauſatur, & acquiritur dominium, vel quaſi dominium, vel aliud jus in re, v. g. quòd res mihi ſit legata, donata, vendita, & tradita; item hypothecata, in ea ſervitus conſtituta &c. In actione autem perſonali cauſa remota eſt contractus, vel quaſi contractus, delictum, vel quaſi delictum: cauſa proxima verò eſt jus inde competens, & obligatio ei correſpondens: nam ex contractu, vel delicto, aut quaſi contractu, vel quaſi delicto oritur obligatio; ex hac autem actio, ſeu petitio judicialis deſcendit. Jam ergo, licèt in libello conventionali non ſit neceſſe, præſertim Iure Canonico, ut nomen actionis exprimatur, ſi factum & jus Actoris, ſeu cauſa petendi ex oblato libello appareat; ut conſtat ex c. *Dilecti; 6. ſupr. de judic.* ubi habetur, quòd Judices non debeant ſubtiliter inquirere, cujuſmodi actio intentetur, ſed ſimpliciter, ac purè ipſum factum, & rei veritatem, ſecundùm Canones, inveſtigare, quia ex medio concludendi, ſeu cauſa petendi qualitas intentatæ actionis ſufficienter colligitur; ut ex *c. 3. de dilation.* docet *Gail lib. 1. obſ. 61. n. 9.* Neceſſe tamen eſt, ut medium concludendi, ſeu cauſa petendi ſemper in libello exprimatur; ut docet *Gl. in cit. c. Dilecti; V. Actio intentetur;* & dictum ſuprà *tit. 1. n. 119.* His prætermiſſis,

IX. Quæritur primò. Quænam cauſa petendi exprimenda ſit in actione reali? Reſp. In libello actionis realis, ſeu rei vindicationis, ſufficit exprimere cauſam proximam, videlicet, ſe Dominum, vel quaſi Dominum rei eſſe; nec opus eſt, ut cauſa remota, ſeu titulus exprimatur, quo dominium, vel quaſi acquiſitum fuit: nam expreſsâ causâ proximâ, v. g. peto rem, quæ mea eſt, jure dominij, vel quaſi dominij, ſufficienter inſtruitur reus, num liti cedere, an verò contendere velit; cùm duo non poſſint ſimul in ſolidum habere dominium ejuſdem rei. *l. Si ut certò; 5. §. Si duobus. ff. Commodati. l. Pomponius; 40. §. Sed & is. ff. de procurat.* Neque idem ſæpius poſſit eſſe Dominus, ſive pluribus ex cauſis obtinere dominium rei. *l. Poſſideri; 3. §. Si ex pluribus. ff. de acquir. poſſ. l. Non ut; 159. ff. de R. I. Abb. in c. Dilecti; 6. n. 14. de judic. & in c. 2. n. 12. & 13. h. t. Gail cit. obſ. 61. n. 7. & 8.* & actio in rem, ſeu rei vindicatio ſemper uniformis eſt, ejuſdémque naturæ, ſive Actor dominium obtinuerit jure gentium, ſive civili; ſive titulo oneroſo, ſive lucrativo; ſive ex contractu bonæ fidei, ſive ſtricti juris: Unde Rei conventi non intereſt ab initio ſcire, ex qua cauſa Actor ſit Dominus; ut notat *Schneidevv. in cit. §. Omnium; n. 116.* Imò verò magis expedit reo, ut titulus dominij, vel quaſi in libello ſpecificè non exprimatur: quia tunc actor omne jus ſuum in Judicium deduxiſſe cenſetur, cùm res non niſi ſemel noſtra eſſe poſſit; ideóque, ſi ſuccumbat, poſtea ei exceptio rei judicatæ obſtabit, quò minùs denuo agere poſſit. *l. Et an eadem; 14. §. Actiones. ff. de except. rei judic.* Sin verò Actor certum dominij acquiſiti titulum in libello expreſſit, v. g. Peto, ut mihi equus meus reſtituatur, quem ante hac per emptionem acquiſivi; ac poſtea intelligat ex alio titulo, v. g. hereditatis, vel legati ad ipſum perveniſſe; poterit, non obſtante exceptione rei judicatæ, eandem rem ex alia cauſa, ſeu titulo petere. *c. 3. de ſentent. & re judic. in 6. l. Si mater; 11. §. Denique. & §. Si quis autem. ff. de except. rei judic. Gl. in c. 2. V. Significantibus. h. t. Abb. ibid. n. 13. & in cit. c. Dilecti; n. 14.* Porrò, quod dictum eſt, in actione reali cauſam remotam neceſſariò exprimendam non eſſe, ſed ſatis eſſe, ſi propinqua exprimatur; Quia ſum Dominus, vel quaſi; id limitari debet, niſi jus commune reſiſtat actori; ut ſi quis liberum hominem vindicat, qui eſt in ejus poteſtate; tunc enim debet exprimere cauſam; ut, quia filius eſt, vel uxor. *l. 1. §. Per hanc. ff. de rei vindic. Abb. in cit. c. 2. n. 13.*

X. Ubi præterea Notandum primò. Cùm agitur actione in rem, ſeu reali, non ſufficit rem generaliter petere; ſed debet res in petitione, ſeu libello ſpecificè deſignari, ut appareat, quidnam petatur, & exprimi, an tota res petatur, an ejus pars, & quota; ſicut habetur in *l. In rem. 6. in princ. ff. de rei vindic.* & ſumitur ex *c. Significantibus; 2. h. t.* Vbi actor causâ cecidit, quia actione reali quandam terram, ſeu fundum petijt ab adverſarijs, qui plures terras, ſeu fundos poſſidebant, non deſignando, quem peteret. Nam cùm duo germani fratres à quodam nomine Vdalrico actione reali ſuper quadam terrâ, aut fundo, vi reſcripti Apoſtolici, coram Iudicibus delegatis convenirentur, oblato eis libello, ipſi fratres conventi petierunt à Iudicibus, ut Actor terram illam, ſuper qua vertebatur quæſtio, deſignaret; quandoquidem ipſi plures terras, ſeu fundos obtinerent: quod cùm Judices facere recuſarent, illi ad Papam Innocentium III. appellârunt. Qui mandavit, ut, ſi res ita ſe habeat, omnia, quæ poſt appellationem attentata ſunt, in irritum revocentur. Ratio deciſionis eſt, quia nomen *rei* generale eſt. *l. 1. in fine. ff. de reb. credit.* & generalitas parit obſcuritatem, nec Iudex debet ferre ſententiam ſuper incerto. *§. Curare Inſtit. de action.* Ideo petitio rei in libello debet eſſe clara, & ſpecifica, ut juxta illam Judex poſſit formare ſententiam; non autem æquivoca, & generalis, ut dictum ſuprà §. 1. *Alioquin reus reſpondere non tenetur ad libellum. Abb. in cit. c. 2. n. 4.*

XI. Notandum ſecundò. Si de quantitate rei agatur, numerus, menſura, & pondus exprimi debent. *cit. l. Si in rem. ff. de rei vindic.* ut videlicet reus conventus ſciat, ſuper quo controverſia futura ſit, ſi contendere velit, & Judex, ſuper quo ſententiam ferre de-

re debeat. Si verò fundus petatur, nomen ipſius, ſitus quod habet, & in quo loco ſitus ſit, exprimi. *cit. l. Si in rem, in fine.* ac per duos vicinos, ſeu proximos fundos deſignari debet. *Arg. l. Si forma; 4. ff. de cenſib. Gl. in cit. c. 2. V. Significantibus; h. t.*

Quod tamen limitandum eſt primò. Si res, quæ petitur, certa ſit, & de illa conſtet: tum enim ſubſiſtit libellus, ſine ejuſmodi demonſtrationibus; ut ſi v. g. reus conventus unicum fundum habeat, qui petitur; nam quando res nota eſt, non eſt opus demonſtratione; quia tunc illa ſuperflua foret. *Abb. in cit. c. 2. n. 10. h. t. & Felin. ibid. n. 1.*

Secundò. Etſi in libello exprimendum ſit, an tota res petatur, an verò pars, *cit. l. Si in rem in princ.* id tamen ſolùm procedit, ſi actor intendat petere partem tantùm; debet enim tunc exprimere, quantum, ſive quotam partem petat: ſi verò rem ſimpliciter petat, cenſetur petere totam: adeóque non poteſt tunc impugnari libellus, ratione incertitudinis. *Gl. in cit. l. Si in rem. V. Totam. Abb. in cit. c. 2. n. 9. h. t.* Idque colligitur ex *eodem c.* in quo petebatur ſimpliciter terra, ſeu fundus ab actore: Rei verò conventi ſolùm poſtulârunt, ut terra illa, ſeu fundus declararetur, ſeu deſignaretur; non autem, ut exprimeretur, num tota res, an ſolùm pars peteretur.

Tertiò. Quando res principalis deſignata eſt in libello, tum concomitanter, ſeu incidenter peti poſſunt etiam ea, quæ ſunt acceſſoria, & facilè deſignari non poſſunt; ut docet *Bart. in l. 1. ff. de edend. n.* 10. v. g. peto mihi reſtitui domum, cum rebus, quæ in ea poſita erant tempore ejectionis: vel peto reſtitui feudum, unâ cum fructibus inde perceptis, & percipiendis: quia ſic reus ſufficienter fit certus, ut deliberare poſſit, utrùm cedere liti, an contendere velit.

Quartò. Libellus conventionalis, quamvis generaliter, & obſcurè conceptus ſubſiſtit, ſi à Judice receptus ſit, nec pars adverſa ſe opponat, atque poſtea ex actis, & probationibus appareat, quidnam, & ex qua cauſa petatur. *Felin. in cit. c. 2. n. 3.*

XII. Quæritur ſecundò. Quæ cauſa petendi exprimenda ſit in actione perſonali? Reſp. In libello actionis perſonalis neceſſariò exprimi debet cauſa remota petendi, ſive titulus, ex quo naſcitur obligatio, ſeu debetur id, quod petitur, v. g. peto à te centum, quæ mihi debes ex mutuo dato, depoſito, vel venditione &c. alioqui enim reus reſpondere, & litem conteſtari non tenetur; ut conſtat *ex c. Dilecti; 3.*
» *& ult. h. t.* Nam cùm Prior, & Conventus S. Ma-
» riæ ad carceres, vi reſcripti impetrati à Sede Apo-
» ſtolica, coram Judicibus delegatis, ſuper certa pe-
» cuniæ ſumma Monaſterio ſuo debita, Fratres Ec-
» cleſiæ de Hiſpida conveniſſent: iſti exceperunt,
» quòd, cùm in libello conventionali ſibi porrecto
» non ſit expreſſum, ex qua cauſa pecunia illa debea-
» tur, ideo ipſi reſpondere non teneantur. Sed quia
» Judices delegati hanc exceptionem admittere no-
» lebant, Rei conventi ad Sedem Apoſtolicam appel-
» lârunt. Quare Papa Gregorius IX. mandavit, ut,
» ſi ita res ſe habeat, prout narratur, quæ poſt appel-
» lationem acta ſunt, in irritum revocentur.

XIII. Ubi notandum primò. Quamvis in libello actionis perſonalis non ſit neceſſe exprimere cauſam proximam petendi, quæ eſt obligatio; quia hæc ex cauſa remota præſumitur: nam, ſi actor dicat ſe Titio vendidiſſe, & tradidiſſe equum, præſumitur Titium fuiſſe, & adhuc eſſe obligatum ad ſolvendum pretium, niſi probet ſe jam ſolviſſe, *juxta l. fin. C. de ſolution.* non tamen ſufficit exprimere cauſam proximam: veluti, peto centum, ad quæ mihi es obligatus, quia eadem res ex pluribus cauſis nobis deberi poteſt, *cit. l. Sed an eadem; §. Actiones; ff. de except. rei judic.* & quia talis libellus foret nimis generalis, & incertus, eò quòd non concludat certum jus petendi, ſive ſpeciem actionis; cùm variæ ſint obligationes, & actiones perſonales, & diverſæ naturæ, ac qualitatis; aliæ enim bonæ fidei, aliæ ſtricti juris: ideóque causâ remotâ non expreſsâ, non poteſt reus maturè deliberare, num liti cedere, an verò contendere debeat, *Abb. in cit. c. Dilecti; n. 14. de judic. & in c. 2. num. 13. h. t. Gail. cit. obſ. 61. num. 5. Schneidevv. in cit. §. Omnium; n. 113. &* 114. Quòd ſi cauſa remota, ſeu titulus, ex quo debitor actori, ſeu creditori obligatus eſt, ſit expreſſus, v. g. peto, ut Titius compellatur ad tradendum equum, quem ab ipſo emi, & poſtea actor intelligat, equum, non ex emptione, ſed ex donatione ſibi deberi, aliâ novâ actione eum convenire poterit, videlicet ex cauſa, ſeu titulo donationis, *cit. l. Sed an eadem; §. Actiones; & ibi Gl. V. Eodem; Gl. in c. 2. V. Significantibus; h. t.* Idémque ſimiliter dicendum, ſi quis agat actione hypothecaria in rem, cùm eadem res, v. g. fundus, ex pluribus cauſis alicui hypothecæ nomine obligata eſſe poſſit, *Gl. ibid. V. Ex qua.* Quare, ſi in libello expreſſa ſit una cauſa, v. g. venditionis, & probetur poſtea alia, v. g. donationis, actor ſuccumbet quidem in illa inſtantia: quia exprimendo unam cauſam, videtur illam tantùm, & non aliam in judicium deduxiſſe: poteſt tamen alio inſtituto Judicio, ex nova cauſa, præſertim poſtea emergente, agere, non obſtante exceptione rei judicatæ. *c. Abbate; 3. §. Ceterum; de ſent. & re judic. in 6. Abb. in cit. c. 3. n. ult. h. t.*

Notandum ſecundò. Licèt in actione perſonali exprimenda ſit remota cauſa petendi, videlicet titulus, ex quo aliquid debetur; alias reus non tenetur reſpondere, ut dictum: ſi tamen cauſa non exprimatur, & reus non excipiat, ſed reſpondeat, vel, ſi exceptio non admittatur à Judice, non appellet, Judicium procedit, & tenet; prout colligitur ex *cit. c. 3. in fine h. t.* ubi Papa mandat inquiri de facta à reo exceptione, & appellatione: ſi ea non ſit admiſſa. *Abb. ibid. n. 2.* & ſumitur ex *cit. c. Abbate; §. Secus; de ſent. & re judic. in 6.* Quare quando cauſa petendi remota non eſt expreſſa ab actore in libello, non eſt opus petere, ut ea exprimatur; ſed ſufficit, ſi reus dicat, non teneor reſpondere, quia cauſa petendi non eſt expreſſa. *Abb. c. l. n. 3.*

XIV. Quæritur tertiò. Quænam exprimenda ſint in actione, ſeu Judicio univerſali, vel generali? Reſp. Quando inſtituitur actio, ſeu Judicium univerſale, in quo petitur univerſitas rerum, vel quidpiam continens in ſe plures res particulares, non eſt neceſſe, ut in libello exprimantur, aut deſignentur res ſingulæ; ſed ſufficit petitio generalis, v. g. peto hereditatem mihi à Titio ex teſtamento, vel ab inteſtato relictam; ſeu judicialiter me heredem declarari, & conſequenter poſſeſſorem condemnari ad reſtituendum omnia, quæ ex illa hereditate poſſidet, vel etiam poſt litis conteſtationem cœpit poſſidere, *juxta l. Si hereditatem; 4. & l. Si quo tempore; 41. ff. de petit. hered.*

Item

item peto mihi reſtitui Eccleſiam, vel Parochiam, feudum, dotem, caſtrum, unâ cum juribus, ac pertinentiis illius. *Gl. in cit. c. 2. V. Significantibus; h. t. Abb. ibid. n. 20. & 21. & Felin. n. 11. Gail lib. 1. obſ. 68.*

Similiter in Judicio generali, videlicet tutelæ, negotiorum geſtorum, pro ſocio, & ſimilibus, non eſt neceſſe, ut res ſingulæ ſpecificentur; ſed ſufficit, ſi factum, & cauſa actionis generatim proponatur. v.g. peto, ut Titius tutor meus rationem adminiſtrationis ſuæ reddat, & quod reliquum eſt, reſtituat; nec requiritur, ut aliquæ res ſingulares in libello exprimantur. *Gl. in cit. c. 2. V. Significantibus. Bart. in l. 1. num. 9. ff. de edend.*

Porrò hoc eſt diſcrimen inter Judicium univerſale, & generale, quòd in univerſali, ut in petitione hereditatis, neque in libello, neque in proceſſu cauſæ, neque in ipſa ſententia neceſſarium ſit res exprimi, aut ſpecificari: in generali verò Judicio adminiſtrationis tutelæ, aut negotiorum geſtorum, quamvis libellus generalis admittatur: tamen poſt litis conteſtationem, ſaltem antequam ſententia feratur, res ſpecificari, & ſpecies obligationum, ſeu debitorum exprimi debent. *l. Licet; 2. C. de judic. Bart. c. l. Abb. in cit. c. 2. n. 20. h. t. Gail cit. obſ. 68. n. 8.* Rationem diverſitatis inter Judicium univerſale, & generale tradit *Bart. c. l.* & ex eo *Abb. in cit. c. 2. n. 22.* quia in Judicio univerſali ſententia ſolùm fertur ad declarandum jus actoris, quod videlicet hereditas, parochia, feudum, vel caſtrum ad ipſum pertineat: reſtitutio verò rerum fit officio Iudicis; & ideo in hoc Iudicio non eſt neceſſe, niſi, ut declaretur, actorem eſſe heredem, parochum, vaſallum, dominum caſtri &c. & poſtea fit executio officio Iudicis: At verò Judicium generale tendit ad condemnandum reum; & ideo in progreſſu cauſæ debent res ſpecificari, & probari, ut ſciat Iudex, ad quænam condemnare debeat reum conventum, juxta *cit. l. 2. C. de judic.* quamquàm etiam in Judicio univerſali v. g. petitione hereditatis, res hereditariæ univerſaliter, ſeu generaliter in libello deductæ, tempore executionis, exprimi, & liquidari debent; quia ſuper rebus dubiis, & incertis executio certa fieri non pôteſt, *Gail. c. l. n. 5. & 6.*

XV. Quæritur quartò. Quænam prætetea exprimenda ſunt in libello? Reſp. ea, quæ comprehenduntur in hoc verſu: Quis, quid, coram quo, quo jure petatur, & à quo: Rectè compoſitus quiſque libellus habet. *Gl. fin. in c. 1. h. t. & Hoſtienſ. in ſumm. eod. n. 5.* *Quis* requirit nomen actoris, ut de eo conſtet. *Quid* cauſam, & narrationem facti continet. *Coram quo* Iudicem denotat: primò enim omnium libellus continere debet nomen Iudicis, ut conſtet, an is ſit cômpetens, necne: non tamen eſt neceſſe, ut Iudicis nomen proprium exprimatur in libello; ſed ſufficit, ut Judex à ſuo officio, & juriſdictione appelletur, ſi inde reo de eius perſona poſſit conſtare. Per particulam *quo jure* denotatur cauſa, ex qua, vel in qua actor intentionem ſuam fundare velit, quæ omnino exprimenda eſt, *c. fin. h. t.* Denique particula *à quo* denotat, nomen adverſarij, ſeu Rei conventi quoque exprimendum eſſe.

XVI. Quæritur quintò. Quæ exprimi, vel contineri debeant in libello accuſationis, ſeu criminali? Reſp. in illo non requiritur concluſio, ſeu petitio, ſed ſufficit ſola narratio facti, ut videlicet crimen v. g. homicidij narretur, adjunctis circumſtantiis perſonæ, loci, temporis &c. *Felin. in c. unic. n. 10. de litis conteſt. Gail l. 1. obſ. 61. n. 18.* Ratio eſt, quia in criminalibus nihil petitur, aut concluditur dari, vel fieri parti: ſed poſtquam cognitum, & probatum eſt crimen, Judex ex officio cogitur pœnam infligere, ſive à lege definitam, eámque, vel corporalem, vel pecuniariam applicandam fiſco; ſive arbitrariam, quæ ipſius Iudicis arbitrio committitur, ſi lege definita non ſit. Verùm, ſi pœna applicanda ſit actori, ſeu parti læſæ, aut partim fiſco, partim parti læſæ, tum ea in libello petenda eſt; ut Iudex ad illam reum condemnet. *Gail c. l. n. 19.* & quidem abſolutè, ut pœna pecuniaria decernatur dividenda inter fiſcum, & actorem: non tamen pœna in libello acceſſoriè petenda eſt, ſi ea ipſo jure ſit incurſa, ſeu inflicta, ita, ut ſolùm ſententia declaratoria criminis requiratur. De quo plura infrà *lib. 5. tit. 1.*

§. III.

De mutatione, & emendatione Libelli, eiúſque effectu?

XVII. Præmittendum eſt, diſcrimen eſſe inter mutari, & emendari libellum; ut notat *Abb. in c. 2. n. 24. h. t.* Nam mutatur libellus, quando actio in eo propoſita, vel cauſa petendi in eo expreſſa mutatur, & alia proponitur, vel à re petita receditur, & alia petitur: adeóque, cùm mutatur in libello aliquid pertinens ad ejus ſubſtantiam, ob quod, parte etiam non opponente, vitiatur libellus. *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 9. de emendat. libell. n. 14. & 15.* Exemplum mutationis eſt, ſi actor in libello actionis realis dixit, ſe Dominũ eſſe rei petitæ; poſtea verò videns, difficile eſſe probare Dominium, mutans libellum dicat, ſibi Dominium, vel quaſi competere, juxta *c. Abbate; 3. de ſent. & re judic. in 6,* quia ſcilicet tunc ſufficit, ſi actor probet, ſe fuiſſe bonæ fidei poſſeſſorem; licèt is, à quo rem accepit, fortè Dominus non fuerit, neque ipſe præſcriptionem rei compleverit; ubi mutatur actio, ſeu cauſa petendi. Emendatur verò, ſive corrigitur libellus, quando vitium aliquod, vel obſcuritas tollitur; vel aliquid additur, aut detrahitur, ſalvâ manente ipſius libelli ſubſtantiâ, ita, ut nec res petita, nec cauſa petendi mutetur.

XVIII. Aſſertio 1. Actor porrectum libellum, tam in cauſis civilibus, quàm criminalibus, mutare licitè poteſt, ante litis conteſtationem. *l. Edita; 3. & ibi Bart. n. 2. C. de edendo. Gail lib. 1. obſ. 74. num. 4. Hiltrop. c. l. n. 13.* Ratio eſt, quia tunc Iudicium nondum propriè eſt cœptum; ideóque ab eo recedere, & pœnitere licet. Requiritur tamen, ut, ſi qualitas actionis, & cauſa petendi mutata ſit, novæ reo dilationes concedantur, ut deliberare, & inſtruere ſe poſſit pro lite futura; ut notat *Gl. in cit. l. 3. V. Emendari verſ. Item, an in nova*: Imò etiam ad intereſſe, & compenſationem expenſarum tenetur Actor, quas reus majores facere debuit, ob talem mutationem: niſi perſonæ id condonandum ſit, ut, ſi mulier, miles, ruſticus libellum non rectè compoſitum mutârit. *Gl. in cit. l. 3. V. Perpetui, & ibid. Bald. n. 3.* At verò poſt litem conteſtatam, Actor libellum mutare non poteſt, *Arg. l. Non poteſt; 23. ff. de judic.* niſi inchoatâ novâ

tâ novâ

tâ novâ inſtantiâ, novum libellum offerre velit, cum refuſione expenſarum, juxta c. *Examinata*; 15. *de judic.* Ratio eſt, quia libellus per litis conteſtationem formatur, & tranſit in quaſi contractum inter partes litigantes, per quem obligatur quis ad id, quod in judicio petitum eſt, ſi per ſententiam ſuccumbat, per quam iſte quaſi contractus conſumatur. *Gail cit. obſ.* 74. *n.* 6. 7. *&* 8. *ubi n.* 9. addit, quòd nec quidem accedente conſenſu partium, poſt litis conteſtationem, libellum mutare conceſſum ſit, eò quòd litis conteſtatio, & alii actus ſubſtantiales Iudicij partium conſenſu tolli nequeant.

XIX. Aſſertio 2. Non tantùm libellum declarare, ſi quid obſcuriùs in eo dictum ſit, cùm qui declarat, nil de novo dicat. *Arg. l. Heredes*; 21. §. *Si quid ff. qui teſtam. fac. poſſ.* ſed etiam emendare, ſeu corrigere, & accidentaliter mutare, ita, ut cauſæ ſtatus non immutetur, licitum eſt etiam poſt litis conteſtationem, uſque ad ſententiam, id eſt, concluſionem in cauſa. *Arg. cit* §. *Si quid. Bart. in cit. l.* 3. *num.* 5. *C. de edend. & gloſſ. ipſius lit. A. Mynſing. in* §. *Si minus*; *num.* 22. *&* 24. *Inſtit. de action.* v. g. ſi erratum ſit in nomine rei petitæ, aut in loco, vel tempore obligationis contractæ, licitum eſt, illum errorem corrigere, dummodo idem jus, eadémque actionis qualitas permaneat. Item, ſi actor omiſit in libello petere acceſſoria, videlicet fructus, & expenſas, poteſt ſaltem Judicis officium implorare, ut ea conſequatur. Prætereà poteſt libellus emendari, & mutari, quoad detractionem, ſeu diminutionem; ut, ſi Actor petijt centum, poteſt poſt litis conteſtationem, corrigendo libellum, petere 50. vel ſi totum fundum ad ſe dixit pertinere, eum poſtea pro parte tantùm petere poteſt. *Arg. l. Quidem*, 21. *ff. de reb. credit. Abb. in cit. c.* 2. *n.* 24. *h. t. Mynſing. c. l. n.* 22. Quin imò poteſt libellus mutari etiam addendo: ut, ſi actor minùs juſto petijt in libello, & poſtea cognoſcat, plus deberi, poteſt in eodem Iudicio, eâdémque inſtantiâ, emendare libellum, & ſummæ, ſive rei petitæ aliquid addere, etiam poſt litis conteſtationem, uſque ad ſententiam; ut ex cit. §. *Si minùs*; docet *Mynſing. ibid. n.* 10. 13. *&* 14. Quia hoc caſu nec actio, nec cauſa petendi mutatur, nec prima petitio deſeritur: putat tamen *Abb. c. l.* in praxi contrarium obſervari, ut litis conteſtatæ inſtantia tali caſu ſolvatur, relictâ facultate Actori alium libellum offerendi, & aliud Iudicium petendi.

XX. Aſſertio 3. Effectus libelli oblationis eſt, quòd ſecundùm petitionem in libello factam ferenda eſt ſententia, & quòd Actor, poſt libellum per Judicem reo porrectum, cogatur litem, ſeu cauſam proſequi, & ad finem perducere. *Auth. Qui ſemel. C. Quom. & quand. Iudex &c. Hoſtienſ. in ſumma*; *n.* 10. *&* 13. *h. t.* Dummodo rei conventi interſit, ut lis cœpta perficiatur, quia v. g. multas expenſas fecit in litem; tum enim cogere poteſt Actorem ad eam cauſam proſequendam: alioqui verò, ſi ejus nihil interſit, Actor poteſt litem ſuam deſerere, etiam invito adverſario, tam ante, quàm poſt litis conteſtationem. *l. Poſtquam*; 4. *C. de Pact. Lanfranc. in praxi. c.* 5. *n.* 21. §. *Poteſt tamen. in cit. autem Auth.* Qui ſemel, ſermo eſt de Actore, quòd ſi ſe abſentet, ita, ut perſonaliter conveniri nequeat, per tria edicta citari, & in contumacia conſtitui poſſit; ut patet ex ipſo textu. Plures effectus libelli adfert *Hoſtienſ. in ſumm. num.* 13. *h. t. Durand. in ſpec. cit. tit. de libellor. concept.* §. *Nunc dicendum eſt, de effectu libelli.*

TITVLVS IV.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.

Libello actoris Judici, & per hunc Reo oblato, ſolet interdum reus conventus viciſſim aliquid ab actore petere, eúmque oblato libello reconvenire; præſertim, quando compenſationi non eſt locus, ut, quia debitum ex utraque parte non eſt liquidum, ſed ex una tantùm parte: vel, ſi neque per confeſſionem Rei ſit liquidatum: vel, ſi ex una parte debeantur ſpecies, ex altera quantitas; ut notat Marant. de ord. Iudic. p. 4. diſ. 6. in princ. n. 2. & 3. In his ergo, & ſimilibus caſibus, in quibus locum non habet compenſatio, reus recurrere debet ad mutuam petitionem, ſeu reconventionem; de qua in hoc Titulo poſt libelli oblationem agitur.

§. I. *Qua*

§. I.

Quæ ſint, & dicantur mutuæ petitiones, & inter quas perſonas locum habeant?

I.

ASSERTIO I. Mutuæ petitiones nihil aliud ſunt, quàm conventio ex parte actoris, & reconventio ex parte Rei, quâ ſcilicet reus, factâ petitione, ſeu oblato libello actoris, viciſſim aliquid ab eo petit coram eodem Judice, & in eodem Judicio, etiamſi aliàs ille non ſit Judex competens actoris. *l. Cùm Papinianus*; 14. *junctâ Auth. Et conſequenter. C. de ſentent. & interl. Omn. jud.* prout infrà magis declarabitur. Sunt igitur duæ petitiones ex utraque parte litigantium factæ, & ideo rectè appellantur mutuæ, ſeu reciprocæ petitiones. *Abb. ad Rubr. h. t.* Ratio eſt, quia æquum eſt, ut actor, qui ſponte ſibi elegit Judicem contra adverſarium; viciſſim etiam patiatur, ut adverſarius contra ipſum eundem ſibi Judicem petere, & eligere poſſit; cùm actoris, & Rei in Judicio æqualis conditio eſſe debeat; nec debeat actori licere, quod reo non permittitur. *l. Non debet*; 41. *ff. de R. I.* &, ut dicitur *in cit. l. Cùm Papinianus*; *in fin.* cujus in agendo obſervat arbitrium, eum habere, & contra ſe Judicem in eodem negotio non dedignetur. quod etiam confirmatur in *c.* 1. *cauſ.* 3. *q.* 8. Et æquitas dictat, ut, quod quiſque juris in alium ſtatuit, eodem ipſe utatur. *l.* 1. *& tot. tit. ff. Quod quiſque Iuris &c.* Id verò procedit, non ſolùm in eodem negotio, ſeu causâ. *cit. l. Cùm Papinianus.* ita, ut, qui v. g. alterum actione mandati convenit, etiam à mandatario, ſi quid fortè causâ mandati expendit, contrariâ mandati actione conveniri poſſit, & in eodem negotio reſpondere teneatur; verùm etiam ſuper diverſa cauſa, ſeu negotio reus conventus actorem ſuum ſtatim reconvenire poſſit apud eundem Judicem, ita, ut actor reconventus contra ipſum, tanquam incompetentem, excipere nequeat; prout extenditur in *cit. Auth. Et conſequenter*; & notat *Gl. in cit. l. Cùm Papinianus. V. In eodem negotio*; *& Gl. in c.* 1. *cauſ.* 3. *q.* 8. *V. in eodem.* & ſumitur ex *l. Qui non cogitur*; 22. *ff. de Iudic.* Exempli gratiâ, ſi Titius te ex cauſa mutui convenit coram Judice, tu reconvenire illum potes ex cauſa emptarum à te ædium coram eodem Judice, ita, ut utraque cauſa ſimul cognoſcenda, & terminanda ſit: nam cùm cauſa reconventionis ſit incidens, Judex conventionis habet etiã ſuper eadem juriſdictionem, ſeu poteſtatem cognoſcendi: qui enim eſt Judex cauſæ principalis, idem etiam eſt Judex cauſarum, vel exceptionum incidentium. *Arg. l. Quoties*; 3. *C. de judic. Hiltrop. in proceſſ. judic. p.* 2. *tit.* 10. *n.* 4. Neque cauſæ continentia eſt dividenda, ita, ut cauſæ, quæ in uno, eodémque Judicio, ſive apud eundem Judicem debuerant terminari, apud diverſos Judices ventilentur. *l. Nulli*; 10. *C. de judic. Hoſtienſ. in ſumm. n.* 2. *h. t.*

Porrò, licèt reus conventus non obligetur reconvenire actorem ſuum, cùm nemo invitus agere cogatur. *l. unic. C. ut nemo invitus &c.* ſi tamen eum viciſſim convenire velit, debet id facere coram eodem Judice: nec enim reo permittitur, durante Judicio cõventionis, ſive priuſquam lis illa, quã Actor movit, per ſententiam definitivam terminata ſit, actorem convenire coram alio Judice, ne in ipſius poteſtate ſit actorem ad diverſos Judices trahere, & ſic ejus actionem eludere, & actorem à petitionis ſuæ proſecutione diſtrahere. *cit. Auth. Et conſequenter*; *l. Idem*; 11. §. *Sed etſi mutuæ. ff. de juriſd.* niſi ob cauſæ qualitatem, ſuper qua actor reconvenitur, coram eodem Judice à reo conveniri nequeat. *Bart. in cit. Auth. Et conſequenter*; *n.* 3. *&* 9. de quo infrà. Verùm, quando reus priùs conventus, poſt concluſionem in cauſa, vel latam ſententiam, iterum convenit actorem ſuper eadem, vel aliâ causâ, tunc non eſt propriè, ac ſtrictè dicta reconventio, quæ ſimul tractari debet cum conventione, ſed eſt ſecunda ſimplex conventio; ut notat *Abb. in Rubr. h. t.*

II. Aſſertio 2. Ex perſonis litigantibus ſolus reus conventus reconvenire poteſt actorem. *cit. l. Cum Papinianus*, *& Auth. Et conſequenter.* Neque enim actor poteſt reum, à quo fuit reconventus, iterum reconvenire coram eodem Judice, ne mutuæ petitiones in infinitum procedant. *c.* 2. *de reſcript. in* 6. quia reconventio non intelligitur, niſi quoad illum, qui primò convenitur. *Gl. in c.* 2. *V. Eodem modo. h. t. & ibid. Abb. n.* 6. *Gl. in cit. Auth. Et conſequenter. V. Eundem Iudicem. & ibi Bart. n.* 8. Requiritur tamen, ut is, qui reconvenire alium vult, habeat legitimam perſonam ſtandi in Judicio: quia reconventio eſt actio; eſt enim jus perſequendi in Judicio, quod ſibi debetur, adeóque, qui in Judicio agere non poſſunt, nec reconvenire poſſunt. Porrò, excommunicatus non poteſt reconvenire actorem ſuum, à quo eſt conventus: quia reconventio propriè dicta non ad defenſionem, ſed ad actionem ſpectat, eſt enim nova petitio, ideóque excommunicato non eſt permiſſa; ut dictum ſuprà *tit.* 2. *num.* 39.

§. II.

Coram quo Iudice fieri poſſit reconventio?

III. Aſſertio 1. Reus actorem reconvenire poteſt apud quemlibet Judicem, coram quo fit conventio principalis, non ſolùm coram Judice ordinario, apud quem ipſe reus conventus eſt ab actore (ſive is quoque ſit Judex ordinarius actoris, ut quia uterque litigans domicilium ſub eo obtinet, vel actor ex alia cauſa, v. g. contractûs, aut delicti, juriſdictioni quoque illius ſubjicitur: ſive alioquin, extra cauſam reconventionis, actoris Judex ordinarius non ſit, ut poſtea dicetur) ſed etiam coram Judice delegato; ut conſtat ex *cit. Auth. Et conſequenter. C. de ſent. & interloc. omn. judic.* quæ generatim de omni Judice loquitur, & expreſsè de Judice delegato habetur in *c.* 1. *h. t.*

Quod tamen intelligendum eſt, quando delegatus impetratus fuit, ad petitionem unius partis tantùm, videlicet actoris, ut plerumque fit: quia tunc locum habet ratio allata *in cit. l. Cùm Papinianus.* quòd ſcilicet actor, qui impetravit, ſeu ſponte elegit Judicem

cem pro ſe, non debet dedignari eundem habere contra ſe. Secus eſt, ſi delegatus datus ſit ex conſenſu, ſive ad petitionem utriuſque partis, actoris, & Rei, tunc enim non eſt locus reconventioni coram tali delegato, quia ceſſat prædicta ratio, cùm non magis actor, quàm reus elegerit talem Judicem; & imputandum eſt reo, quòd cauſam reconventionis non curaverit exprimi in reſcripto delegationis. *Abb. in cit. c. 1. n. 3. h. t. Bart in cit. Auth. Et conſequenter; n. ult. Marant. de ord. judic. p. 4. diſ. 6. n. 11.* Ob quam cauſam etiam reus non poteſt reconvenire actorem coram arbitris compromiſſarijs electis ex conſenſu utriuſque partis; ut dictum ſuprà *l. 1. tit. ult. num. 50.* Similiter neque coram Judice delegato, quem Princeps, motu proprio conſtituit, abſque petitione partium, locum habet reconventio, quia tunc etiam ceſſat prædicta ratio, in qua fundatur reconventio. *Marant. c. l.*

IV. Porrò etſi alioquin delegatio non ſit extendenda de perſona ad perſonam, aut de caſu ad caſum non expreſſum, *c. P. & G. 40. de offic. Iud. deleg.* cùm cenſeatur eſſe ſtricti juris, quia juriſdictioni ordinarij Iudicis derogat: nihilominus tamen Iudex delegatus, cui commiſſa eſt cauſa conventionis, cognoſcere etiam poteſt de cauſa reconventionis, licet hæc ei expreſsè commiſſa non ſit: quæ extenſio utroque Jure fit, tum propter æquitatem, quia ægrè ferre non poteſt; ut, qui Iudicem pro ſe impetravit, & ſponte elegit, eundem etiam contra ſe ſuſtineat, *cit. l. Cùm Papinianus*; tum quia cauſa reconventionis eſt acceſſoria, & connexa cum cauſa conventionis, quia non poteſt coram diverſis Iudicibus ventilari: cui autem delegatur cauſa aliqua principalis, cenſetur etiam eidem delegata omnis cauſa acceſſoriè, ſeu incidenter connexa cum cauſa principaliter delegata. *Marant. cit. diſ. 6. n. 21. & 22.* & dictum ſuprà.

V. Aſſertio 2. Reconventio fieri poteſt etiam coram Iudice prorogato, quando ſcilicet actor convenit reum, coram Iudice non ſuo, id eſt, qui non eſt Judex aliàs competens actoris; tum enim prorogat eius juriſdictionem, illique ſe viciſſim ſubmittit, etiamſi æqualis ſit, vel major, quàm ille, cuius juriſdictioni ſe ſubjicit, ita, ut ipſe actor viciſſim à reo conveniri poſſit coram eodem Iudice, juxta *l. Eſt receptum; 14. junct. Gl. V. Major; & V. Jus dici; & Gl. marg. lit. c. ff. de juriſd. omn. jud. Marant. cit. diſ. 6. n. 24.*

Verùm hoc intelligendum eſt de prorogatione juriſdictionis, quæ fit ratione reconventionis erga perſonas juriſdictioni Iudicis prorogati alioquin non ſubjectas, quando ſcilicet actor reconvenitur à reo ſuper cauſa, de qua alioquin poterat cognoſcere Judex ille, & quæ non eſt ſupra juriſdictionem illius, licèt actor reconventus aliàs, extra cauſam reconventionis, non ſit ſubjectus juriſdictioni eiuſdem. At verò, ſi fiat prorogatio, ſeu extenſio juriſdictionis, ratione reconventionis, ad cauſas Judici alioquin non competentes, quando ſcilicet actor reconvenitur ſuper cauſa, de qua Judex ille non poteſt cognoſcere, neque jus dicere, etiam erga ſubditos ſuos, ſeu juriſdictioni ſuæ alioquin ſubjectos; ſed quæ excedit poteſtatem juriſdictionis ipſius, tunc diſtinguendum eſt cum Maranta *cit. diſ. 6. n. 24.* Vel enim cauſa illa, ſuper quâ fit reconventio, pertinet ad eandem ſpeciem cauſarum, de quibus Iudex poteſt cognoſcere, ſed diverſitas ſolùm eſt ſecundùm quantitatem, ſive ſecundùm plus, & minus: & hoc caſu locum habet prorogatio per reconventionem. v. g. ſi Judex habeat poteſtatem judicandi tantùm de cauſis, quæ non excedunt 300. aureos, poterit is per viam reconventionis, etiam de maiore ſumma cognoſcere. *Arg. l. Si idem; 11. §. Sed etſi; ff. de juriſd. omn. jud.* ubi habetur, ſi unus minorem quantitatem petijt, quæ eſt intra juriſdictionem judicantis; alter verò maiorem, quæ modum excedit, trahenda nihilominus eſt cauſa coram eodem Iudice. Nam cùm talis prorogatio juriſdictionis de minore quantitate ad majorem fieri poſſit, expreſſo partium conſenſu, *l. De qua re; 74. §. Iudex. ff. de judic.* etiam poteſt fieri conſenſu tacito: actor autem conveniendo reum coram Iudice non ſuo, tacitè, ipſóque facto prorogat juriſdictionem illius, & conſentit, ut & ipſe viciſſim conveniri poſſit coram eodem Iudice. Vel diverſitas cauſarum eſt ſecundùm ſpeciem, quia ſcilicet cauſa, ſuper qua fit reconventio, ſpecie diverſa eſt ab illis cauſis, de quibus Judex prorogatus poteſt cognoſcere: tum prorogatio, ſeu extenſio juriſdictionis, ratione reconventionis, fieri non poteſt: quia juriſdictio ſolùm prorogari, ſeu extendi poteſt de ſimili cauſa ad ſimilem, ſive quæ eiuſdem generis eſt, non autem ad cauſam alterius generis, vel quæ altiorem indaginem requirit; ut ſuprà dictum *l. 1. tit. 29.* Exempli gratiâ, reus conventus coram Iudice conſtituto ad cauſas civiles tantùm cognoſcendas, non poteſt reconvenire actorem coram eodem in cauſa criminali: item conventus coram Iudice pedaneo conſtituto ad judicandum de cauſis minoribus tantùm, non poteſt reconvenire actorem coram eodem in cauſa meri, aut mixti imperij, vel in qua agitur de hominis ſtatu, ac libertate, vel de alijs hujuſmodi cauſis, de quibus non poteſt Judex principaliter cognoſcere. Ratio eſt, quia, cùm in ſimilibus cauſis non habeat talis Iudex juriſdictionem in ſuos ſubditos; conſequenter non poteſt juriſdictio, quæ non eſt, per reconventionem prorogari, ſeu extendi, cùm reconventio ſit ſpecies quædam prorogationis, ſeu tacita prorogatio. *Marant. c. l. n. 23. & 24. Bart. in cit. Auth. Et conſequenter; n. 6.*

VI. Sed prædictis obſtare videtur, quòd Judex habens limitatam juriſdictionem, qui non poteſt cognoſcere de cauſa aliqua principaliter, & abſolutè, ob eius gravitatem, poſſit tamen de ea cognoſcere incidenter, *l. Quoties; 3. C. de judic.* atqui cauſa reconventionis venit incidenter, & acceſſoriè ad cauſam conventionis, ac veluti per accidens in Judicium: ergo, licèt Iudex pedaneus non poſſit de aliqua cauſa cognoſcere principaliter, ac per modum conventionis, poteſt tamen de illa cognoſcere incidenter, & per modum reconventionis; quantumvis hæc major ſit & diverſæ ſpeciei ab illa cauſa, de qua principaliter cognoſcere poteſt. Reſp. cum Marant. *cit. diſ. 6. n. 26.* quando cauſa incidens, ſeu acceſſoria eſt præjudicialis, ſive talis, ut, niſi illa priùs expediatur, non poſſit decidi cauſa principalis; tum Iudex cauſæ principalis poteſt cognoſcere de incidente, priuſquam cauſam principalem tractare aggrediatur, dummodo non ſit incapax cognitionis de cauſa incidente, ut eſt Iudex laicus, reſpectu cauſæ ſpiritualis incidentis, de quo infra tit. 10. Sic ſi coram Iudice infimo ventiletur quæſtio de hereditate, & contra petentem heredita-

tem per exceptionem opponatut quæſtio ſtatûs, ſive excipiatur, quòd ſit ſervus, vel illegitimos, ideóque incapax hereditatis, tum Judex ilie incidentet poteſt priùs cognoſcete de ſtatu homiois, juxta *l. 2. C. de ordin. cognit.* quia aliàs non poſſet decidete quæſtionem hereditatis: cui autem conceditnr jutiſdictio ordinatia, cenſetut etiam conceſſum omne id, ſine quo jutiſdictio ilia exerceri non poteſt, etiamſi iilud ſit quid maius, quàm conceſſum eſt. At verò caoſa reconveotionis non eſt neceſſariò connexa cum cauſa conventionis, ita, ut hæc, abſque iiia, expediri non poſſit: ergo, licèt, qui poteſt cognoſcete de eauſa ptincipali, poſſit etiam de incidente, de qua aliàs abſoiutè non poterat: non tamen, qui poteſt coguoſcete de cauſa conventionis, poteſt etiam hoc ipſo cognoſcete de cauſa recooventionis, ſi ilia ſit diverſæ ſpeciei; quia reconventio non eſt ita coujuncta conveotioni, ſicuti quæſtio incidens cauſæ ptiocipaii. Deinde, quando cauſa incidens, ſeu acceſſoria oritur ex eodem facto, ex quo oritur cauſa ptincipalis; tum Judex cauſæ ptincipalis cognoſcit etiam de cauſa incidente, tametſi ſit diverſæ ſpeciei: ſic, qui principaliter cognovit de crimine, incidentet etiam cognoſcere poteſt de reſtitntione rei, & condemuate teum ad iilam; qoia obligatio reſtituendi oritur ex eodem crimine: at cauſa reconventionis pletumque noo habet otiginem ex cauſa ptiocipali coo veotionis. *Marant. c. l.*

§. III.

An laicus conventus à Clerico coram ſuo Iudice ſeculari, viciſſim reconvenire poſſit Clericum coram eodem Iudice?

VII. Aſſertio 1. Cleticus, vel etiam laicus non poteſt reconveniti coram Iudice ſeculari iu cauſa ſpirituaii, vel ei annexa; quia Iudex ſecularis oon poteſt de taii cauſa cognuſcete, etiam incidentet, *c. Tuam; 3. de ord. cognit.* ergo multò minùs pet modum reconventionis: non eoim hoc eſſet juriſdictionem protogare, ſen extendere, ſed potiùs transferre de una ſpecie ad aliam diverſam, & novam tribuere juriſdictionem ei, qui non habet: & pet tecoo veotionem ampliatur, ſeu extenditur juriſdictio, quoad perſonas alioqnin non ſubjectas: oon autem quoad cauſas ſpecie diverſas, de quibus Iudex alioquio cognoſcere non poteſt. *Abb. in c. Atſi Clerici; 4. n. 19. de judic.* & patet ex ſuprà dictis.

VIII. Aſſertio 2. Clericus non poteſt teconveniti coram Iudice ſeculati io cauſa criminali, ſive agatur criminaiiter ad pœnam corporalem, vel vindictam publicam, ſive civiliter ad pœnam civilem, aut peconiariam; ut communiter docent Canoniſtæ apud *Abbat. c. l. n. 20.* Nam joriſdictio non poteſt protogati, per viam reconventionis ad genus cauſatum omnino diverſum, de quo Iudex cognoſcere non poteſt, quia eſt incapax cognitionis iilius. At Judex laicus non poteſt cognoſccre de cauſis crintinalibus Clericorum, & Religioſutum, oe quidem incideotet, aut pet viam exceptionis; ut docet *Jo. Andr. in cit. c. At ſi Clerici; n. 14. Abb. ibid. n. 20. & 21. Felin. n. 10.* quia, ſicuti juriſdictio, & Judicium de rebus ſacris, & Eccleſiaſticis; ut de ſacris vaſis, jure decimarum, vel aliis ſimiiibus, intrinſecè, & ex objecto ſuo, ſpiritnale, ſeu Eccleſiaſticũ eſt: ita non minùs, ſed magis juriſdictio, aut Judicium citca perſonas Eccieſiaſticas, & Deo ſacratas, Eccieſiaſticum, & ſpirituaie eſt: ergo non poteſt jutiſdictio ſecuiaris ſe extendete ad cauſas criminales Clericotum, ob defectum poteſtatis, tum io perſonam, tum in cauſam; cùm omnis cauſa criminaiis Clericotum, ſaltem teſpectu perſonæ Clerici, ſpiritualis cenſeri poſſit. *Abb. c. l. num. 21.* nam crimen eſt quidpiam perſonale, ſive perſooæ delinqueoti cohærens.

IX. Aſſertio 3. Spectato Jure communi, verius eſt, quòd Clericus, ne quidem in cauſa merè civili, ac temporali, ſeu profana, recooveniri poſſit coram Iudice ſeculari; ut docet *Abb. in cit. c. At ſi Clerici; n. 22. & 23. de judic.* & alij apud ipſum. Ratio eſt, quia à generali reguia prohibitoria non eſt recedendum, niſi reperiatur caſus in Jure ſpecialiter exceptus; uti ſumitur ex *c. 2. de transl. Epiſc. et* c. 1. *de ſuppl. neglig. Prælat. in 6.* Atqui io Jure Canonico paſſim ploribus iocis, præſertim *cauſ. 11. q. 1.* genetarim, & univerſaliter prohibitum eſt, ne Clericus in cauſa etiam civili trahatur ad Judicem ſecularem, & coram eodem conveniatur, aut ab eo judicetur: à qoa generali prohibitione nuilibi teperitur exceptus caſus reconventionis: ergo iſte remanet ſub reguia communi, ſeu genetali diſpoſitione. Et quamvis recooventio permiſſa, & approbata ſit à Jure Canonico, oon tamen eſt approbata, in ordine ad perſonas litigantes cotam Judice ſecuiati, ſed pro foro Eccleſiaſtico, & quoad partes litigantes apud Iudicem Eccieſiaſticòm, cotam quo Clerici, ſive à Cleticis, ſive à iaicis conventi recooveniti poſſunt: imò etiam laici in cauſa ſpirituali, vel Eccleſiaſtica. Leges verò civiles, ſeu Cæſareæ, quæ ſtatuunt, quòd actor litigans, cotam aliquo Iudice, à teo reconveniti poſſit, & teſpondere teoeatur cotam eodem Judice, licèt alioquin ab eius juriſdictione exemptus ſit, pertinent ſolùm ad ſubditos iaicos, oeque extendi poſſunt ad Cleticos, qui omnimodè à juriſdictione ſeculari ſunt exempti: cùm hujuſmodi ieges non ſint approbatæ, aut receptæ à Jure Canonico: neque enim Eccieſia tecipere ſolet ieges civiies, quæ Cleticaii Ordini præjudiciales, ſeu ooeroſæ ſuot, aut libertati Eccleſiaſticæ adverſantur; ut dictum *l. 1. tit. 2. ſec. 1. §. 9. & ſec. 2. §. 1.* Neque verò dici poteſt, quòd lex teconventionis à Juſtiniano Imperatote introducta canonizata, & approbata fuetit in Decreto Gratiani *in c. 1. §. Nullum; cauſ. 3. q. 8.* Nam verba illa ex Codice deſumpta non pettinere ad cap. iilud, ſed à Gratiano inſerta fuiſſe, notat ibid. *Gl. V. Cuius in agendo*; ubi *V. Judicem*; addit, quòd Ciericus non poſſit reconveniri coram iaicis, & in fine *V. Ut codice*; additur, ea, quæ babentur io *§. Nullum*, non extare io Epiſtola Zephyrini Papæ, oeque in vetuſtis Gratiani Codicibus.

X. Probatur 2. hæc ſententia. Quia Clerici nec inviti, nec voleotes ſubjicere ſe poſſunt juriſdictioni Iudicis ſecularis, etiam in cauſa civiii, non enim poſſunt renunciare priviiegio foti in honotem totius Eccieſiaſtici Ordinis eis coonceſſo, *c. Si diligenti; 12. de foro compet.* ergo non poſſunt reconveniri coram Judice ſecuiari, quia non poſſunt, nec debent in

illum conſentire: reconventioni autem non eſt locus, niſi quia æquum eſt, ut actor, quem pro ſe Judicem elegit, eundem quoque contra ſe ſuſtinere debeat, *cit. l. Cum Papinianus; C. de ſent. & interl. omn. jud.* in Clericis autem ceſſat prædicta ratio; quia non poſſunt, nec debent ſuſtinere Judicem ſecularem, aut in eum conſentire, cum præjudicio, & dedecore ſtatûs clericalis, & honoris Divini, qui læditur per hoc, quòd perſona Deo ſacrata, & quæ Divina Sacramenta miniſtrat, ſubjiciatur poteſtati laici, & ab eo judicetur. *Abb.* in cit. c. *At ſi Clerici; n. 24. & 25. de Iudic.*

Probatur tertiò. Quia generalis illa regula, quòd actor reconveniri poſſit à reo, coram eodem Iudice, non debet extendi ad ſpecialem illam diſpoſitionem, quâ decernitur, ut Clerici à laicis non judicentur: nam ſub generali diſpoſitione non comprehenduntur ea, quæ ſpecialem expreſſionem requirunt. *Arg. l. Item apud Labeonem; 15. §. Hoc edictum; ff. de injur. Abb. c. l. n. 22. & 24.* Sic etiam, licèt utroque Jure generaliter ſtatutum ſit, ut juramentum calumniæ in exordio litis ab omnibus præſtetur, c. 1. *de juram. calumn.* quia tamen ſpecialiter prohibitum eſt, ne Clerici jurent, ſcilicet coram Iudice ſeculari; hinc infertur, Clericos non obligari ad juramentum calumniæ, de quo infrà *tit. 7.*

XI. Ceterùm, quod dictum eſt, Clericum non poſſe reconveniri coram Judice laico, in cauſa etiam merè civili, ſeu profanâ, id limitandum eſt, niſi in eadem cauſa civili, in qua Clericus reum convenit coram Judice ſeculari, à reo aliquid opponatur per modum exceptionis, v. g. compenſationis: vel, ſi quid per modum acceſſorij, ſeu tanquam connexum viciſſim petatur, videlicet, ut Clericus Actor expenſas litis ſolvat; nam de talibus Judex ſecularis etiam contra Clericum cognuſcere poteſt. *Imol. in cit. c. At ſi Clerici; 4. n. 5. de judic. Marant. cit. diſ. 6. n. 45.* quamvis ipſe non poſſit ſententiã exequi adversùs perſonã Clerici, ſive ipſum perſonaliter conſtringere, aut cogere ad ſolvendum; ſed id per proprium *ejus* Judicem, videlicet Eccleſiaſticum fieri debet. *Felin. in cit. c. At ſi Clerici; n. 10. Fallent. 4.*

XII. Sed contra hanc ſenteutiam objici poteſt primò. Æquitas naturalis dictat, ut, qui à me petit aliquid coram Judice, pati etiam debeat, ut ego viciſſim aliquid petam ab ipſo, quod mihi debet, coram eodem Judice; cùm in Judicijs inter litigantes ſervanda ſit æqualitas, & par eſſe debeat utriuſq; partis litigantis conditio: ergo, ſi Clericus aliquid petat à laico, coram Judice ſeculari, æquum eſt, ut viciſſim etiam laicus aliquid ab ipſo petere poſſit coram eodem Judice.

Reſp. Æquitas naturalis non exigit, ut, quando partes litigantes ſunt ſub Magiſtratibus omnino diverſis conſtituti, & cauſæ quoque ſunt diverſæ, neque inter ſe connexæ, mutua petitio Actoris, & Rei coram eodem Judice fieri debeat: nam poteſt Actor reo convento dicere, ſicut ego te convenio coram tuo Judice, ita tu me convenias coram meo Judice: & ſic ſervabitur æqualitas inter partes, & par erit utriuſque litigantium conditio. *Laym. in c. 1. h. t. n. 6.*

Objicitur ſecundò. Clericus conventus à laico, coram Judice Eccleſiaſtico, licitè poteſt reconvenire laicum coram eodem Judice, etiam in cauſis omnino diverſis: ergo vice verſâ, etiam laicus conventus à Clerico coram Judice ſeculari, poterit reconvenire Clericum coram eodem Judice, in ijs ſaltem cauſis, de quibus Judex laicus cognoſcere poteſt. Reſp. Neg. conſeq. diſparitas eſt, quia Judex Eccleſiaſticus eſt capax juriſdictionis ſecularis ſuper laicos; & lex, aut poteſtas ſecularis non prohibet, nec ſpecialiter, nec generaliter, ne laici judicentur à Clericis. At verò Judex ſecularis per ſe eſt incapax juriſdictionis Eccleſiaſticæ ſuper Clericos: & lex, ac poteſtas Eccleſiaſtica generatim prohibet, ne Clerici judicentur à laicis: à qua generali prohibitione non reperitur excepta cauſa reconventionis; ut ſuprà dictum.

Objicitur tertiò. Clericus non poteſt expreſsè prorogare juriſdictionem alieni Judicis, etiam Eccleſiaſtici, ſine conſenſu ſui Superioris. *c. Significâſti; 18. de foro compet.* & tamen voluntariè contrahendo, vel delinquendo, in aliena Diœceſi, poteſt ibi conveniri, abſque conſenſu ſui Superioris, vel Epiſcopi proprij. c. *Poſtulâſti; 14. eod.* ergo etiam poteſt Clericus reconveniri coram alieno Judice, ſine conſenſu proprij Judicis, ſeu Epiſcopi. Sed reſpondetur, non rectè inde inferri, quòd Clericus poſſit reconveniri coram Judice ſeculari: quia Clericus contrahendo, & delinquendo in aliena Diœceſi, ſubjicitur juriſdictioni alterius Judicis Eccleſiaſtici, licèt ille non ſit ſuus, ſive proprius ipſius Judex; & ſic non læditur univerſaliter juriſdictio Eccleſiaſtica, ſed tantùm in particulari juriſdictiu proprij Epiſcopi: idémque eſt, ſi Clericus reconveniatur coram alieno Judice Eccleſiaſtico, ſine conſenſu proprij. Si verò Clericus reconveniretur coram Judice ſeculari, id cederet generaliter in præjudicium totius juriſdictionis Eccleſiaſticæ Clericorum. *Abb. in cit. c. At ſi Clerici; n. 22.* Quare, quamvis regula generalis ſit, quòd conventus poſſit reconveniri coram eodem Judice; ea tamen non poteſt referri ad legem, quâ ſpecialiter cautum eſt, ut Clerici à laicis non judicentur; generi enim per ſpeciem derogatur, juxta *Reg. Iuris; 34. in 6. Abb. c. l.* Adeóque hinc non ſequitur, quòd Clericus conveniens laicum coram Judice ſeculari poſſit etiam reconveniri coram eodem.

XIII. Ceterùm, oppoſita ſententia, quòd Clericus in cauſa merè civili coram Judice ſeculari reconveniri poſſit, in praxi damnari non poteſt; ut notat *Abb. cit. c. At ſi Clerici; n. 25.* Idque tum propter plurium DD. auctoritatem; nam id docent, præter *Gl. in c. 1. V. Super ſuis quæſtionibus; h. t. Io. Andr. in cit. c. At ſi Clerici; n. 14. Imol. ibid. n. 5. Bart. in cit. Auth. Et conſequenter; n. 19.* & alij plerique tum Canoniſtæ, tum Legiſtæ, qui aſſerunt, quòd talis prorogatio juriſdictionis ſecularis ſuper Clericos, non fiat ab homine, ſed auctoritate legis, quæ tribuit hoc caſu laico juriſdictionem in Clericos; tum etiam, quia hæc ſententia recepta eſt plurium Regnorum, & Provinciarum conſuetudine, quæ non ſolùm immemorialis temporis decurſu firmata eſt, ſed etiam adjunctum habet tacitum conſenſum, ſeu ſcientiam, & tolerantiam S. Pontificis: alioquin conſuetudo etiam immemorialis per ſe ſola non ſufficeret ad præſcriptionem, ſed eſſet potiùs corruptela; ut notat *Abb. c. l. n. 25.*

* *
*

§. IV.

In quibus cauſis habeat locum reconventio, vel non habeat?

XIV. Aſſertio 1. Generatim, & regulariter loquendo, reconventio locũ habet in omnibus cauſis, in quibus non reperitur expreſsè prohibita. *Marant. cit. diſ. 6. n. 27.* Dummodo Judex cognitionis ſit capax cognoſcendi cauſam reconventionis. Quare etiam in cauſis ſummarijs locum habet reconventio. *Clement. 2. §. Verum de V. S.* ſaltem, ſi utraq; cauſa ſit ſummaria. *Gl. ibid. V. Si quid petere voluerit.* ſi verò una cauſa ſit ſummaria, quæ celerem expeditionem exigit, altera plenaria, ſeu ordinaria, quæ longiores dilationes expoſcit; tum procedit quidem reconventio, quoad prorogandum Judicem, ut coram eodem Judice fieri poſſit; ut patet ex *cit. Clement.* 2. Quæ indiſtinctè loquitur; ſed non quoad hoc, ut ſimul, & unâ ſententiâ ambæ cauſæ terminentur, niſi parte volente. *Marant. c. l. n. 29. Bart. in cit. Auth. Et conſequenter; num. 13.* ſed de hoc infrà.

XV. Aſſertio 2. Reconventio prohibetur, nec admittitur, Inprimis in cauſis criminalibus; ut docet *Gl. Communiter recepta in c. 2. V. Super ſuis in fine. h. t.* Ubi tamen diſtinguendum eſt; nam conventus criminaliter non poteſt reconvenire actorem, ſeu accuſatorem criminaliter ſuper pari, vel minore crimine. *l. Neganda; 19. C. de his, qui accuſ. non poſſ.* Quia non objectione, ſeu relatione criminum, ſed innocentiâ ſuâ reus ſe purgare debet; nec antè poteſt accuſare, quàm fuerit excuſatus. *l. Is, qui reus; 5. ff. de publ. judic.* niſi reus reconveniendo criminaliter, vel majus crimen objiciat, vel ſuam, aut ſuorum injuriam perſequatur. *cit. l. Neganda; l. 2. §. Sed etſi. ff. de judic. Clar. in pract. crim. §. fin. q. 14. num. 12. Marant. cit. diſ. 6. n. 47. & ſeqq.* Quòd ſi Judex Rei criminaliter conventi, ſive accuſati, ſit etiam Judex competens accuſatoris, tunc poteſt reus accuſatus criminaliter accuſatorem reaccuſare ſuper alio crimine; & tunc reconventio in criminalibus habet locum, ſicut in civilibus, ſi Judex utriuſque partis ſit competens. *Marant. c. l. n. 56. & 58. Hiltrop. cit. part. 2. tit. 10. num. 5.*

Præterea reus conventus criminaliter non poteſt, pendente judicio, accuſatorem reconvenire civiliter; cùm civilis actio criminali jure poſtponatur. *l. Adulterij; 33. C. ad leg. Iul. de adult. l. fin. C. de ordin. judicior.* Ratio eſt, tum quia accuſator non ſponte elegit Judicem, ſed poſtulante neceſſitate, propter injuriam ſibi, vel Reipublicæ illatam; & ſic ceſſat ratio, propter quam inducta eſt reconventio: tum quia accuſator propter actionem civilem non debet diſtrahi à perſecutione judicij criminalis, in quo vertitur publicum intereſſe, ne delicta maneant impunita. *Abb. in cit. c. 1. n. 22. in fine. h. t. Marant. cit. diſ. 6. n. 57. Clarus in cit. §. fin. q. 2. n. 5.* Contra verò reus conventus civiliter poteſt, pendente Judicio civili, Actorem reconvenire criminaliter, tam ex cauſa penitus ſeparata, quàm ex cauſa deſcendente ex eodem Judicio: ut ſi reus civiliter conventus reaccuſat Actorem, quòd falſos teſtes contra ſe produxerit. quo tamen caſu ſuſpenditur actio civilis, donec fuerit ſuper cauſa criminali pronunciatum, ita, ut quamvis in ipſo Judicio civili procedi poſſit uſque ad concluſionem in cauſa, non tamen poſſit ſuper ea ferri ſententia, priuſquam ſententia lata ſit ſuper cauſa criminali; idque propter præeminentiam Judicij criminalis, quod præfertur civili. *cit. l. fin. C. de ord. judic.* Denique reus non criminaliter, ſed civiliter tantùm conventus de crimine, poteſt actorem reconvenire de alio crimine civiliter coram Judice competente, qui ſcilicet ſit Judex quoque competens actoris reconventi. Ratio eſt, quia, ſi reus conventus criminaliter poteſt reconvenire actorem criminaliter, quando ſuam, vel ſuorum injuriam proſequitur; ut ſuprà dictum: multò magis conventus merè civiliter de crimine poterit reconvenire eum civiliter de alio crimine: quia, quando civiliter aliquis agit, ſuum proprium intereſſe proſequitur. Non tamen poteſt actorem reconvenire civiliter, coram Judice non ſuo, prorogando juriſdictionem ejus per reconventionem, quia actor conveniens civiliter reum de crimine agit ex neceſſitate, propter injuriam ratione criminis ſibi illatam: ideóque, cùm non ſpontè eligat Judicem, ceſſat reconventio coram Judice non ſuo, juxta ſuprà dicta. *Abb. in cit. c. 1. n. 25. h. t. Marant. c. l. n. 59.*

XVI. Secundò. In cauſa appellationis non habet locum reconventio; quia Judex appellationis ex neceſſitate quadam aditur, propter gravamen, ſeu injuriam, quam appellans putat ſibi factam à Judice, à quo: ideóque non poteſt coram illo reconveniri, ſed debet, qui appellat, reſpondere, & ſe defendere apud ſuum Judicem ordinarium. *Bart. in cit. Auth. Et conſequenter; n. 15. C. de ſent. & inter loc. omn. judic. Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. §. 2. n. 6. Abb. in cit. c. 1. n. 31. h. t. Marant. cit. diſ. 6. n. 15.* quod intelligendum eſt de appellatione judiciali; nam, quando appellatur extrajudicialiter, admittitùr reconventio; quia ille Judex tunc principaliter aditur. *Durand. c. l. Marant. c. l. num. 18.*

Tertiò. Spoliatus agens Judicio poſſeſſorio, ſive interdicto recuperandæ poſſeſſionis non poteſt reconveniri à reo, Judicio petitorio ſuper proprietate, neque poſſeſſorio, niſi reus ſpoliatus reconveniat Actorem ſuper alia ſpoliatione contra ſe per eum factá: alioqui enim non tenetur ſpoliatus reſpondere, niſi priùs reſtituatur. *c. fin. de ordin. cognit. Abb. in cit. c. 1. n. 16. h. t. Marant. c. l. n. 32. & ſeqq. Durand. c. l. n. 3.* de quo plura ſuo loco.

Quartò. Reconventio non admittitur in cauſis executivis, v. g. in inſtrumento debiti, quod, vel ex forma verborum, vel ex vi ſtatuti paratam habere debet executionem in bonis debitoris. *Marant. c. l. num. 30. & 31.* ſicut nec in depoſito, quia inſtrumentum depoſiti habet paratam executionem: quòd procedit quoad hoc, ut pari paſſu ambulet, & ſimul tractetur; cùm non debeat differri liquidum propter illiquidum: poteſt tamen fieri reconventio, quoad effectum prorogationis juriſdictionis; ut poſtea de eodem cognoſcatur coram eodem Judice. *Marant. c. l. n. 30.*

Quintò. Non habet locum reconventio, ſi imploretur officium Judicis extrajudicialiter; ut, cùm petitur teſtamentum aperiri, vel donationem decreto Judicis confirmari, vel poſſeſſionem ſibi armatâ ma-

nu conſervari. *Marant. c. l. n.* 28. Secus eſt, ſi officium Judicis imploretur judicialiter; tunc enim admittitur reconventio, modò imploretur principaliter, & non tantùm incidenter; quia tunc ſuccedit in locum actionis. *Marant. c. l. n.* 27. *Durand. c. l. n.* 11. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 32. *h. t.*

Sextò. Non habet locum reconventio in ijs cauſis, quarum natura, & qualitas eam non admittit, & de quibus Judex conventionis cognoſcere non poteſt, ob incapacitatem, uti laicus de rebus ſpiritualibus: quamquàm hoc caſu admittitur reconventio coram alio Judice competente, etiam Judicio conventionis adhuc pendente. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 24. *h. t.*

Septimò. Quamvis reconventio locum habeat in cauſis feudalibus coram Paribus Curiæ, quia in ijs ſunt Judices ordinarij; ut tradit *Gail l.* 1. *obſ.* 1. *n.* 57. non tamen in cauſa non feudali reconventio fieri poteſt coram illis: cùm enim non habeant juriſdictionem, niſi quæ ex lege feudorum ipſis competit; conſequenter extra cauſas feudales, non poſſunt cognoſcere, ſed coram Judice ordinario de cauſis non feudalibus agendum eſt. *Mynſing. cent.* 4. *obſ.* 90. Plura de hac re videri poſſunt apud DD. citt.

§. V.

Quando proponi debeat reconventio, & quomodo in illa procedendum ſit?

XVII. Aſſertio 1. Reconventio proponi debet in exordio litis ſtatim, & incontinenti, id eſt, ante litis conteſtationem, vel immediatè poſt illam, antequàm ulteriùs procedatur; ut conſtat ex *cit. Auth. Et conſequenter junctâ Gl. V. Alioqui. C. de ſentent. & inter loc. &c.* Idque habetur expreſſum in *Auth. de executoribus*; §. *Sancimus*; *coll.* 7. ubi dicitur: ſi reus vult reconvenire actorem, mox à principio (id eſt, ante litem conteſtatam, vel ſtatim poſt illam, *Gl. ibid. V. Mox in fine.*) apud eundem Judicem reconveniat, ſed non apud alium Judicem poterit illum convenire, niſi lite finitâ; ut notat etiam *Gl. in c.* 1. *V. Reſpondere*; *h. t.* Et hinc poſt libelli oblationem, & ante litis conteſtationem, ponitur titulus de reconventione; ut notavit *Hoſtienſ. in c.* 1. *h. t. Poſt init. & Gl. Margin.*

Porrò, quamvis reus actorem, etiam in progreſſu litis, uſque ad ſententiam definitivam, vel ſaltem concluſionem in cauſa reconvenire poſſit; ut colligitur ex *c. Diſpendia*; 3. §. *Reus quoque*; *De reſcript. in* 6. ubi dicitur, poſſe reum reconvenire actorem, durante eodem Judicio: durat autem Iudicium uſque ad ſententiam, vel concluſionem in cauſa, ita, ut Actor reconventus in quacunque parte judicij nequeat excipere de incompetentia Iudicis: non tamen poteſt fieri reconventio, poſt litem conteſtatam, in progreſſu litis, cum hoc privilegio, ut utraque cauſa conventionis, & reconventionis pari paſſu ambulent, & ſimul tractandæ ſint; ſed unâ expeditâ, ad alteram tractandam progreſſus fieri debet: quia non eſt æquum, ut cauſa conventionis priùs in Judicium deducta, & probata, per ſupervenientem in medio, vel ſine litis reconventionem, cum gravi diſpendio actoris, ſuſpendatur, ac differatur. *Bart. in tit. Auth. n.* 12. *Marant. cit. diſ.* 6. *n.* 5.

XVIII. Aſſertio 2. Si reus conventus ab actore eundem reconveniat, coram eodem Judice, poteſt Judex, etiam delegatus, compellere actorem ad reſpondendum, & utramque cauſam conventionis, & reconventionis ſimul; unam tamen incontinenti poſt alteram, audire, & unâ ſententiâ terminare debet; prout conſtat ex *c. Ex litteris*; 1. *h. t.* Nam Plebanus, & Clerici Maturenſes impetrârunt à Papa Alexandro III. reſcriptum ad Judices delegatos contra Abbatem, & Conventum Monaſterij Maturenſis, ſuper quibuſdam quæſtionibus, ſeu controverſijs: ſed Abbas, & Conventus viciſſim contra dictum Plebanum, & Clericos quædam capitula proponebant, ad quæ, ut reſponderent, coram eiſdem Judicibus delegatis, petebant. Papa conſultus reſpondit, ut Plebanus, & Clerici illi Monachis reſpondeant, qui ſibi juſtitiam adminiſtrari poſtulant; ideóque mandat Judicibus à ſe delegatis, ut actione (id eſt, petitione) Plebani, & Clericorum propoſitâ, ad eam jubeant Abbatem, & Conventum priùs reſpondere: & poſtea incontinenti compellant Plebanum, & Clericos ad reſpondendum Monachis ſuper ipſorum poſitionibus, ſeu articulis: ac denique vel partes ad concordiam redigant, ſi poſſint, vel utrumque negotium (conventionis, & reconventionis) terminent, proferendo ſcilicet ſuper utraque cauſa ſententiam definitivam.

XIX. Pro declaratione hujus c. Notandum Primò. Propoſitâ reconventione, ante, vel ſtatim poſt litem conteſtatam, Judex utramque cauſam conventionis, & reconventionis ſimul tractabit, & expediet, ſic tamen, ut ſuper cauſa conventionis priùs litis conteſtatio fiat: quia, qui prior appellat, prior agit, id eſt, actoris partes tenet *l. Qui prior*; 29. *junct. Gl. V. Qui appellat. ff. de judic.* & incontinenti, id eſt, nullo actu medio interpoſito, ſive priuſquam ad alia pergatur. *Gl. hîc V. Incontinenti.* pari modo ſuper cauſa reconventionis litem partes conteſtentur. Poſtmodum reſpondeat reus primò conventus ad poſitiones, ſeu articulos actoris, eóque facto, viciſſim actor reconventus reſpondeat ad poſitiones Rei, & ſic deinceps uſque ad ſententiam, quæ ſimul, ſive eodem contextu, & ex una eadémque ſcriptura, ſeu charta à Judice proferri debet, ita tamen, ut priùs ſcripta ſit cauſa conventionis, & poſtea reconventionis, & una poſt aliam immediatè legatur, & proferatur: alioquin ſi in una cauſa Judex priùs procedat, aut pronunciet tantùm, & non in utraque; proceſſus quidem, & ſententia ejus valebit, ſed ab illa appellari poterit. *l. in fine. ff. Quæ ſentent. ſine appellat. reſcind.* cujus ratio eſt favor Rei, ne is priùs condemnetur actori, quàm actor ipſi reo. *Bart. in cit. Auth. Et conſequenter*; *num.* 4. *Durand. cit. tit. de reconvent.* §. 4. *n.* 5. *Marant. cit. diſ.* 6. *num.* 6.

Notandum ſecundò. Quamvis cauſa reconventionis eâdem ſententiâ terminari debeat cum cauſa conventionis. *cit. c.* 1. *h. t.* re ipſâ tamen duæ ſunt ſententiæ, ſicut etiam duæ cauſæ in idem Iudicium, favore tum Rei reconvenientis, tum dirimendarum litium cauſâ, ſunt deductæ. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 9. *h. t. Marant. c. l. n.* 8. nam tot ſunt ſententiæ, quot ſunt articuli: dicitur tamen una, & eadem ſententia propter

pter continuationem temporis, & quia eodem contextu una poſt aliam fertur: ſicut tot ſunt ſtipulationes, quot ſunt ſummæ, vel ſpecies, quæ tamen dicuntur una ſtipulatio, quoad conceptionem verborum, *l. Scire*; *29. ff. de verbor. oblig. Durand. c. l. n. 4.*

Et hæc quidem procedunt, ſi de utraque cauſa conventionis, & reconventionis pariter liquidè conſtet: ſi verò priùs liqueat de una cauſa, quam de alia, vel reconveniens non proſequatur reconventionem, poteſt Judex pronunciare ſolùm de una cauſa, de qua liquet, dilatâ aliâ; v. g. de poſſeſſione, ſi de illa liquet, dilatâ proprietate, quamvis ſimul de utraq; ſit actum. *Abb. c. l. Durand. c. l. n. 5. Marant. c. l. n. 9. Mynſing. cent. 1. obſ. 10.* niſi una cauſa, ſive conventionis, ſive reconventionis, celerem expeditionem deſideret, ut, ſi immineat periculum animarum: tum enim ea priùs decidenda eſt, ſi de ejus juſtitia conſtet. *c. Ex conqueſtione*; *10. de reſtit. ſpoliat. Hiltrop. tit. tit. 10. num. ult.*

Notandum tertiò. Quòd cauſa conventionis, & reconventionis ſimul tractari, & terminari debeat, hoc eſt privilegium à jure in favorem rei reconvenientis conceſſum, cui proinde renunciare poteſt; & tunc reus reconvenire quidem actorem poterit, ſed non erit ſimul tractanda, & decidenda reconventio cum conventione, ſed poſt illam; niſi reus reconveniat actorem, ante litis conteſtationem, vel ſtatim poſt illam. *Bart. in cit. Auth. n. 12.* & patet ex ſuprà dictis: dici tamen adhuc poterit reconventio, quia aliàs Judex, coram quo actor convenitur, non eſſet competens Judex ipſius. *Bart. c. l.*

XX. Aſſertio 3. Modus procedendi, qui obſervatur (præſertim vi alicuius reſcripti impetrati) in cauſa conventionis, obſervandus etiam eſt in cauſa reconventionis; prout ſumitur *ex c. Prudentiam*; *2. h. t.* „ Nam, cùm quæſitum eſſet ex Papa Cæleſtino III. „ utrùm, ſi alicui Judici commiſſa, ſeu delegata ſit „ cauſa, appellatione remotâ (quia ſcilicet actor im- „ petravit reſcriptum à Papa, ne reus à ſententia „ contra ipſum lata appellare poſſit) & reus coram „ eodem Judice actorem reconveniat, actórque à re- „ conventione appellaverit, huic appellationi eius „ ſit deferendum, ipſéque audiendus? Ad hoc re- „ ſpondit idem Papa, quòd, cùm actoris, & Rei eadem „ ſit conditio, & uterque, circa appellationis reme- „ dium, uno, eodémque jure cenſeti debeat: ſicut „ actor deſiderat, ſibi juſtitiam adminiſtrari, appella- „ tione remotâ, juxta mandantis reſcriptum: ita con- „ tentus eſſe debet, ut eodem modo erga ipſum re- „ convenientem juſtitia adminiſtretur.

XXI. Hinc infertur primò, quòd clauſulâ appoſita in reſcripto conventionis, ut procedatur, *appellatione remotâ*: obſervari etiam debeat in cauſa reconventionis, etiamſi de hac in reſcripto delegationis nulla ſit facta expreſſa mentio, ita, ut ſi reus actorem reconvenerit, coram eodem Judice delegato ad cauſam conventionis, cum prædicta clauſula, actor non debeat admitti ad appellandum contra reum, ſuper reconventione: ſicut viciſſim, ſi reus à ſententia contra ſe lata in cauſa conventionis, appellaret, vi talis reſcripti, non eſſet audiendus: tum quia, quo jure utitur actor adversùs reum, eodem etiam erga ipſum procedi debet; cùm in judiciis utriuſque partis æqualis debeat eſſe conditio: tum quia, cùm cauſa conventionis, & reconventionis ex juris diſpoſitione æquiparentur, idque propter connexionem, quam habent, ut pariter, ac ſimul tractari, & definiri debeant; ideo diſpoſitum in una cauſa quoad modū procedendi, cenſetur etiam diſpoſitum in altera, & ad illam extendi debet. *Gl. in cit. c. 2. V. Eadem ſit conditio*; *& V. Eodem modo*; *h. t. Abb. ibid. num. 2. & 4. & Imol.* imò, quod conceſſum eſt actori, id multò magis concedi debet reo, cùm favorabiliores Rei potiùs, quàm actores habeantur, *Reg. jur. 125. in ff.* Et privilegium actori conceſſum ſuper expenſis litis extenditur etiam ad reum, prout habetur in *l. ult. C. de fruct. & lit. expenſ.*

Nec obſtat, quòd reſcripta ſint ſtricti juris, nec debeant extendi ad cauſas non expreſſas, *c. P. & G. 40. in fine, de offic. & poteſt. Iud. deleg.* Imò etiam privilegium non poteſt extendi ad aliam perſonam, etiam propter identitatem rationis, *c. Sanè*; *9.* ubi id notatur in ſumma de privileg. Verùm hoc procedit de privilegio, vel reſcripto, quod non tendit in præjudicium, ſeu detrimentum alterius, ſed tantùm in favorem eius, cui conceſſum eſt: hoc enim ad alium non expreſſum non extenditur: ſecus eſt, ſi privilegium, vel reſcriptum in alterius præjudicium, vel læſionem cedat; quale eſt in propoſito privilegium, ſeu reſcriptum ab actore impetratum, ut contra ipſum in cauſa conventionis appellari non poſſit, hoc enim cedit in præjudicium Rei conventi, ſi ipſe appellare non poſſit, ſicut actor: eſſet enim hoc pacto non æqualis, ſed deterior Rei conditio, nec debet actori eſſe licitum, quod reo non licet. *Abb. in cit. c. 2. n. 4. h. t.*

Infertur ſecundò. Reſcriptum conceſſum cum clauſula, *appellatione remotâ*, non ſolùm, ſi ad inſtantiam actoris, ut tenet *Gl. fin. in cit. c. 2. h. t.* ſed etiam, ſi motu proprio Papæ, vel alterius Principis, in cauſa conventionis emanârit, cenſetur etiam conceſſum reo, & repetitum in cauſa reconventionis; quia utrobique locum habet ratio expreſſa *in cit. c. 2. h. t.* quæ non fundatur in eo tantùm, quòd tale reſcriptum impetratum ſit ad petitionem actoris, ſed quia eadem debet eſſe conditio actoris, & Rei: & quia, quando duo in jure æquiparantur, diſpoſitio etiam ſtricti juris, aut pœnalis, tametſi motu proprio facta in uno, cenſetur quoque facta in alio, cum quo æquiparatur: ſic diſpoſitio etiam pœnalis facta de electione, habet etiam locum in poſtulatione, quia per illam ad hanc pervenitur, & in jure æquiparantur: ſimiliter conventio æquiparatur cum reconventione, & ad hanc per illam pervenitur: ideòq; diſpoſitum in conventione, etiam motu proprio, cenſetur diſpoſitum quoque in reconventione. *Abb. in cit. c. 2. num. 10.* Et hinc etiam, ſi cauſa conventionis ſit ſummaria; cauſa verò reconventionis ſecundùm ſe ordinarium proceſſum requirat, nihilominus tamen, propter connexionem, & æquiparationem cum cauſa conventionis, ſimul etiam ſummariè expediri poteſt; ut docet *Abb. c. l.* licèt contrarium teneat *Durand. cit. tit. de reconvent. §. 2. n. 11.* & plures alij ſuprà *cit. n. 14.* Pari ratione, ſi reus, vi reſcripti impetrati ab actore, tractus fuit ultra duas dietas, aut duodecim leucas, extra Diœceſin, & ibi conventus, poteſt ibidem reconvenire actorem, & ipſe eodem favore, & privilegio uti adversùs eundem. *Abb. in cit. c. 2. n. 9. h. t.*

XXII. Ceterùm illud hoc loco addendum eſt, actorem, ſi nolit reſpondere ad libellum reconventionis,

tionis, hanc pœnam pati, ut non teneatur reus reſpondere ad libellum conventionis ab ipſo oblatum, & Judex ei audientiam, & juſtitiæ adminiſtrationem denegare debet, donec reſpondeat ſuper reconventione; ut colligitur *ex c. 1. junct. Gl. V. Reſpondere; h. t. Durand. cit. tit. de reconvent. §. ult. Hoſtienſ. in ſumma n. 4. h. t.* Imò actor, poſtquam reconventus eſt à Reo, non poteſt deinde deſiſtere à lite reo intentata, neque illi renunciare, ipſo invito, quamvis lis nondum conteſtata fuerit, ut docet *Baldus in cit. Auth. Et conſequenter; n. 14.* quia per legitimam reconventionem actor à reo præventus, & occupatus fuit, adeóque reo jus acquiſitum eſt, unde cogere poteſt actorem, ut ſibi reſpondeat, & ut patiatur utramque cauſam ſimul tractari, ac definiri.

TITVLVS V.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Poſt libelli oblationem factam ab actore, vel etiam viciſſim à reo (ſi is actorem reconvenire velit) datis, ſi opus ſit, induciis, ſeu dilationibus ad deliberandum, ſequi debet litis conteſtatio, de qua hoc, & ſeq. Tit. agitur, & extat hic Titulus etiam in Sexto. Dicitur autem litis conteſtatio fundamentum, & principium Judicii, quia propriè ab illa Iudicium incipit, c. Super quæſtionum; 27. & ibi Gl. V. Litis exordium; de offic. & poteſt. Iud. deleg. nam ante litis conteſtationem non dicitur quis agere, vel petere; ſed agere, vel petere velle, l. Ampliùs; 15. ff. Ratam rem haberi. ideóque nondum inchoatum eſſe dicitur Iudicium, ſed demum poſt litis conteſtationem. Gail. l. 1. obſ. 74. n. 1. & 2. quamvis Iudicium latiùs ſumptum, quoad certos Juris effectus, etiam à ſola citatione incipere dicatur, quos ſuprà retulimus l. 2. tit. 2. §. ult. Et hinc in §. fin. Inſtit. de pœn. tem. litig. dicitur: omnium inſtituendarum actionum principium ab ea parte Edicti proficiſcitur, quando Prætor edicit de in Jus vocando; ubi citatio dicitur principium actionum inſtituendarum, non verò etiam Judicii conſtituendi, propriè loquendo: quia priuſquam Iudicium conſtituatur, reus citari, & in Ius vocari, eíque libellus edi debet: & ideo in l. 3. C. De edendo, dicitur: quòd edita actio, non ipſam litem conſtituat, ſed futuræ litis ſpeciem demonſtret: Judicium autem propriè per litis conteſtationem ſuſcipitur.

§. I.

Quid ſit litis conteſtatio, ſeu in quo conſiſtat, & quo pacto inducatur, & an ſit neceſſaria ad Judicii ſubſtantiam?

I.

ASSERTIO I. Litis conteſtatio definitur à *Gl. in c. un. h. t. V. Reſponſiones;* quòd ſit negotij principalis hinc inde apud Judicem facta narratio, & ſubſecuta reſponſio. Verùm, quia per poſitiones quoque narratur principale negotium apud Judicem, & tamen per eas litis conteſtatio non inducitur, ideo ab aliis communiter ſic deſcribitur. Litis conteſtatio eſt fundamentum Judicii per petitionem (actoris) in jure propoſitam, & congruam (Rei) reſponſionem ſecutam, animo conteſtandi litem, ſeu potiùs animo litigandi factam, *Hoſtienſ. in ſumma h. t. n. 1. Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. tit. de lit. conteſt. §. 1. Marant. de ord. judic. p. 6. Membro; 10. n. 3.* Porrò litis conteſtatio, rectiùs deſcribitur per animum litigandi, quàm per animum conteſtandi litem: nam cùm æquè obſcurum ſit, & ignotum, quid ſit animus litem conteſtandi, atque ipſa litis conteſtatio, ſequitur, quòd idem per idem æquè ignotum definiatur, cùm tamen definitio debeat eſſe clarior definito. Sumitur autem hæc deſcriptio ex *cit. c. unic.* ubi dicitur, quòd non per poſitiones, ſed per petitionem in jure propoſitam, & reſponſionem ſecutam, litis conteſtatio fiat. Idémque habetur *in c. Dudum; 54. §. Licèt autem; de elect.*

II. Pro cuius declaratione Notandum primò. Poſtquam actor libellum obtulit Judici, & in eo actionem ſuam propoſuit, iſque libellus reo citato exhibitus fuit, tenetur reus, elapſo tempore ipſi ad deliberandum,

randum, & exceptiones dilatorias, aut fori declinatorias opponendum, conceſſo, coram Iudice comparere, litémque conteſtari, niſi liti cedere, & petitioni actoris ſatisfacere velit. Solet autem litis conteſtatio in praxi hâc ferè formâ fieri, ut actor, vel ad interrogationem Judicis, vel per ſe ipſum narrata, & petita in libello repetendo dicat: affirmo, narrata, ut narrata fuere, vera eſſe, & petita, ut petita, fieri debere: vel: repeto narrata, & petita libelli mei: quæ eſt affirmativa litis conteſtatio, ex parte actoris. reus verò viciſſim reſpondet: nego narrata, prout narrantur, & petita, prout petuntur, eſſe vera: vel dico, petita fieri non debere; petóque me abſolvi ab inſtituta actione: quæ eſt negativa litis conteſtatio, ex parte Rei conventi. *Bart. in l. unic. n. 3. C. h. t. Gail l. 1. obſ. 73. n. 2. & 3.* quamvis etiam ſufficiat, ſi reus ſimpliciter neget, quod ab adverſario petitum eſt, quæ eſt implicita litis conteſtatio. Item poteſt fieri litis conteſtatio per verbum dubitativum, ut ſi dicat reus: non credo, aut ignoro, narrata eſſe vera: uti communiter fieri ſolet, quando fit per procuratores, & heredes, alióſque, qui juſtam ignorantiam in alieno facto prætendere poſſunt. *Abb. c. l. n. 27. Marant. c. l. n. 4. & 6.* Debet autem fieri purè, id eſt, ſine conditione; quia eſt actus legitimus, qui neque diem, neque conditionem recipit, juxta *Reg. jur. 77. in ff.*

III. Notandum ſecundò. Quamvis ad litis conteſtationem videatur requiri, ut fiat coram Iudice, utrâque parte præſente, & ſimul, ac eodem tempore, idque ex vi nominis; quia dicitur quaſi ſimul teſtatio mentis, ut docet *Bart. in cit. l. unic. n. 9. & duobus ſeqq. Marant. cit. Membro*; 10. *num.* 7. nihilominus tamen contrarium in praxi communiter obſervari, tradit *Abb. in cit. c. unic. n. 7. h. t.* videlicet, quòd etiam abſente actore, per reſponſionem Rei ex intervallo ſubſequentem ad libellum actoris priùs oblatum, inducatur litis conteſtatio: quia tam actor per petitionem ſuam in ſcripto libello oblatam, in qua etiamnum perſiſtit, cùm voluntas non præſumatur mutata, niſi probetur; quàm reus per reſponſionem poſtea, & ex intervallo in ſcriptis etiam factam, ſufficienter dicuntur præſentes Judicio conſtituendo, & unanimi conſenſu in ſcriptis declarato, ſimul litem conteſtari: & quamvis litis conteſtatio numeretur inter quaſi contractus, non tamen regulari debet ſecundùm ſtipulationem, quæ certam ſolemnitatem per interrogationem ſtipulantis, & reſponſionem promittentis, adeóque utriuſque præſentiam requirit: ſed potiùs regulari debet ſecundùm naturam aliorum contractuum, qui deſcenderunt ex jure gentium, & inter abſentes etiam, ac per epiſtolam fieri poſſunt. *Abb. c. l.*

IV. Notandum tertiò. Sine petitione non fit litis conteſtatio; ideóque per ſolam narrationem facti in libello, & poſitiones, quæ fiunt ab actore, ad quas adverſarius reſpondet, non inducitur litis conteſtatio: nam, qui narrat, vel ponit aliquid promiſſum, vel dictum, vel factum, nihil petit ab adverſario; nec per hoc oſtendit, ſe agere velle: & ita non poſſet ferri ſententia condemnatoria, vel abſolutoria, cùm nihil petitum ſit per poſitiones. *Gl. in cit. c. unic. V. Reſponſiones*; *Gail. cit. obſ. 73. n. 8.* Porrò dupliciter fieri poſſunt poſitiones ab actore, & reſponſiones ad eaſdem à reo: nam interdum fiunt poſitiones particulares tantùm ſuper quibuſdam articulis, ſeu partibus cauſæ, ad quas adverſarius reſpondet, præparationis, ſeu informationis causâ, ut appareat, quomodo, & ſuper qua re ſit contentio, & lis conteſtanda: & per tales poſitiones, & reſponſiones non inducitur litis contentio, *juxta cit. c. unic. h. t. & cit. c. Dudum*; *§. Licet autem*; *de elect.* Interdum verò fiunt ab actore poſitiones in libello, quem articulatum vocant, generaliter ſuper tota cauſa; ad quas, ſi reus reſpondeat, animo contradicendi, ſeu litigandi, cenſetur eſſe inducta litis conteſtatio; ut docet *Bart. in l. unic. n. 13. C. h. t. Abb. in cit. c. unic. n. 6. in fine h. t. Laym. in cit. c. Dudum*; *n. 5. in fine, de elect.* quia tales poſitiones generales involvunt tacitam petitionem, quæ ad ſubſtantiam litis conteſtationis requiritur, & tales articuli ſunt loco libelli. *Felin. in cit. c. un. n. 3.*

V. Notandum quartò. Litis conteſtatio poteſt fieri ex parte Rei, non ſolùm negativè, ſive per negationẽ, veluti quando reus in Judicio negat ſimpliciter narrata per actorem, ut narrantur, & petita, ut petuntur: ſed etiam affirmativè, ſive per confeſſionem, dummodo ea fiat animo litigandi, ita, ut appareat, confitentem non velle cedere liti, ſed velle ſubire Judicium, &, ut feratur ſententia definitiva, quod in dubio præſumitur; quia jura, & Canones ſimpliciter dicunt, per petitionem in jure propoſitam, & reſponſionem ſecutam, fieri litis conteſtationem, non diſtinguendo, utrùm fiat negando, an confitendo. *Gl. in cit. c. un. V. Reſponſiones*; *h. t.* quòd ſi verò confeſſio à reo facta ſit in Judicio, animo declinandi Judicium, non poteſt per illam induci litis conteſtatio: adeóque talem confeſſionem, non definitiva ſententia Judicis, ſed ſolùm ſolvendi præceptum ſubſequi debet, *l. Si debitori*; 21. *ff. de judic. Gl. in l. unic. V. Cùm Iudex*; *in fine. C. h. t. & ibid. Bart. n. 21. Abb. in cit. c. unic. n. 13. & ibid. Felin. n. 5.* Multò magis verò per confeſſionem Rei in Judicio inducitur litis conteſtatio, ſi fiat cum aliqua contradictione, ut, ſi dicat reus: confiteor narrata, ut narrantur; ſed nego petita, ut petita, fieri debere: vel, confiteor mutuum acceptum; ſed non poſſum ſolvere ob inopiam. *Abb. c. l.*

Quin imò plures DD. tenent, nullam dari litis conteſtationem ex parte Rei affirmativam, nec ſufficere, ut actor contra reum aliquid affirmet; ſed etiam requiri, ut reus reſpondeat, & contradicat; ut conſtat *ex l. Rem novam*; 14. *§. Patroni autem*; *C. de judic.* ubi dicitur, quòd lis ſit conteſtata poſt narrationem propoſitam, & contradictionem objectam: quia aliàs inter actorem, & reum nulla eſſet controverſia, ſeu lis; & conſequenter etiam nulla controverſiæ, ſeu litis foret conteſtatio. Unde *Vulteius l. 2. Iuriſpr. Rom. c. 31.* definit litis conteſtationem, quòd ſit Judicii conſtitutio factâ affirmatione unius, nempe actoris, & contradictione alterius litigantis, ſcilicet Rei.

VI. Notandum quintò. Litis conteſtatio debet in jure, ſeu Judicio fieri: nam extra Judicium fieri non poteſt. *Arg. l. Voluit*; 4. *ff. de interrog. in jure faciend.* alioquin, quotieſcunque ruſticus aliquis, extra Judicium, ab alio peteret equum v. g. eo negante, fieret litis conteſtatio, & ita Judicium abſque Judice conſtitueretur; quod omnino abſurdum foret. *Hoſtienſ. in cit. c. unic. col. 1. & Abb. ibid. num. 11. h. t.*

Præterea neceſſariò requiritur ex utraque parte animus, ſive intentio conteſtandi litem, ſeu litigandi, non quaſi neceſſe ſit, ut actor in ſua narratione, vel petitio-

petitione, & reos in ſua reſponſione expreſsè dicat, ſe petere, vel reſpnndere, animn litem conteſtandi, aut contendendi: quia in dubio ſemper eo animo actor narrare, aut petere, vel reus reſpondere creditur, aut præſumitur, etiamſi id verbis non exprimatur: nemo enim cenſetur dixiſſe, quod non mente agitaverit, ſeu conceperit, *l. Labeo; 7. §. Servius. ff. de ſupellect. leg.* alioquin neque in contractibus, neque in teſtamentis, neque in reſcriptis ſubſiſteret, quod in dubiis diſponitur, niſi adderetur animi, ſive intentionis expreſſio: niſi tamen ex conſuetudine, vel ſtatuto loci talis expreſſio exigeretur. *Abb. c. l. n. 15.* Quòd ſi verò reus expreſsè proteſtetur, ſe non animo litem conteſtaodi, aut litigandi in Judicin, ſed potiùs Judicis infnrmandi causâ, reſpondere ad petitionem adverſarij, non inducitur litis cnnteſtatio: quia deeſt animus, ſeu intentin, quæ ad litis conteſtationem requiritur; cùm ſit quaſi contractus, & ex ipſa prnteſtatione declaratur animus, ſeu intentio cnntraria. *Abb. c. l. n. 10. Marant. c. l. n. 16.*

Neque obſtat, qnòd proteſtatin actui cnntraria nihil operetur, prn quo allegatur *text. in c. Cùm M. Ferrarienſis; 9. de conſtit.* Nam hoc verum eſt, ſi agatur de facto uniformi, & qund varios intellectus non habet, ſi proteſtatio tendat ad tollendum factum. Ut ſi reus dicat: reſpondeo actnti, ſeu ejus libello oblato, negando narrata, prout narrantur, ſed proteſtor, me nnn reſpondere: tunc enim proteſtarin facto contraria erit, & eâ non obſtante, litis conteſtatio inducetur; facta enim pro infectis haberi oon pnſſunt: ſecus eſt in facto nnn uniformi, & qund plures ſenſus paritur; ut in reſpnnſinne ad libellum actnris; poteſt namque fieri reſponſio, vel en animo, ot per eam inducatur litis conteſtatio, & Judicium conſtituatur, vel eo tantùm fine, ut Judex aliquo mndn informetur ſuper iniquitate actoris: ergo, cùm reus proteſtatur, ſe quidem reſpondere, ſed nnn animn litem conteſtandi, perinde eſt, ac ſi diceret, quòd nnlit ſe obligare per ſuam reſponſionem ad ſubeundum Judicium: ſed tantùm informare Judicem de ioiquo factn actoris: quæ pnnteſtatio non eſt facto cnnitaria, cùm ordinetur, non ad tollendum factum, ſed ſolùm ad declatandam mentem, & intentinnem facti, ideòque effectum habet, *Bart. in cit. l. unic. n. 15. & ſeqq. C. h. t. Abb. in cit. c. unic. n. 17. Mynſing. cent. 3. obſ. 74. n. 11.*

Excipe primò, niſi Judex priùs juſſerit litem cnnteſtari: tunc enim, cùm verſemur in caſu neceſſario, proteſtatio nihil relevat, ſed lis per huiuſmodi reſponſionem pro conteſtata babebitur. *Marant. c. l. n. 10. Mynſing. cent. 3. obſ. 31.* Excipe ſecundò, niſi poſt prnteſtationem Rei, quòd ſuper libello exhibito litem conteſtari nnlit, ex intervallo ſimpliciter, & abſque ulla proteſtatione negativè reſpondeat ad libellum in alin termino: tunc enim procedendo in canſa, ipſo facto cenſetur litem conteſtari, & animum mutare. *Abb. c. l. n. 16. Gail. lib. 1. obſ. 73. n. 6.*

VII. Notandum ſextò. Litis cnnteſtatio fieri poteſt, non ſnlùm per partes principales, actnrem ſcilicet, & reum, dnmmodo legitimam perſonam ſtandi in Judicio habeant; ſed etiam per earundem procuratores; item tutores, & curatores, Syndicus, vel actores, *cit. l. Rem novam; §. Patroni; C. de judic. Durand. c. l. §. 3.* quin etiam per reſpnnſionem advocati fit litis conteſtatio; ot per cnnfeſſionem illius animo litigandi factam, niſi ſtatim fuerit à parte revocata, *c. Cùm cauſam; 62. de appellat. Abb. in cit. c. unic. num. 14. h. t. Durand. c. l. Lancellot. Inſtit. Iur. Can. lib. 3. tit. de lit. conteſt. §. An advocati.*

VIII. Aſſertin 2. Litis conteſtatio, cùm ſit fundamentum Judicij, requiritur ad ſubſtantiam Judicij ordinarij, ita, ut eâ prætermiſsâ, tntus proceſſus ſit irritus; adeòque etiam ſententia lata ſit ipſo jure nulla, juxta *l. Prolatam; 4. C. de ſent. & interloc. omn. jud.* Idque conſtat ex *c. Olim unic. h. t.* Nam ortâ cnntroverſiâ inter Epiſcopum Novienſem, ex una parte, & Capitulum Eccleſiæ S. Quintini ex altera, ſuper quibuſdam injurijs, & ſententijs excommunicationum, & alijs quibuſdam articulis, Judices, quibus cauſa enmmiſſa fuit, receptis pnſitiooibus Actoris, & reſponſionibus Rei, cauſam ad Sedem Apoſtnlicam examinaodam remiſerunt. Conſtitutis utriuſq; partis procuratoribus Romæ, coram Papa Gregorin IX. is tntum proceſſum, ſeu nmnia acta Iudicij irrita eſſe, declaravit, eò quòd non ſit facta litis conteſtatio, ſi quidem ea oon per poſitiones, & reſponſinoes ad eas, ſed per petitionem (actoris ſcilicet) in Iudicio propoſitam, & reſpooſionem (adverſæ partis, ſive Rei) fieri debet.

IX. Ubi nntandum primò. Cùm litis conteſtatio ſit pars ſubſtantialis Iudicij ordinarij, non poteſt expreſſo, nec tacito partium conſenſu illi renunciari, nec auctnritate Iudicis eanmitti: quia, quæ ad ſolemnitates Iudicinrum pertinent, ſunt Iuris pnblici, cui pactis privatorum derogari non poteſt, *l. 38. ff. de pactis. Bart. in Auth. Offertur; n. 14. C. h. t. Gail l. 1. obſ. 75. n. 1. & 2. Mynſing. cent. 3. obſ. 74. n. 1. & 2.* & poteſt Judex partes cnmpetentibus juris remedijs compellere ad litem conteſtandam. *Hiltrop. p. 3. tit. 1. num. 7.*

Notandum ſecundò. Quamvis proceſſus Iudicij, ſine litis conteſtatione, ſit irritus; confeſſin tamen Rei coram Judice facta, v. g. reſpondendo ad particularem poſitinnem actnris, valida eſt, illique præjudicat. *Arg. c. 1. de accuſat. in 6. Abb. in cit. c. Dudum. §. Licet; n. 11. de elect. & ibid. Laym. not. 5.*

X. Ceterùm in certis caſibus, ſine litis conteſtatione, ſive illâ non præmiſsâ, Iudicium ſubſiſtit. Nam primò, io Iudicijs ſummarijs non requiritur litis cnnteſtatin, ſicut nec libelli oblatio. *Clem. 2. de V. S. Marant. cit. Membro; 10. n. 2. Mynſing. cent. 1. obſ. 1. n. 2.* Secundò. Non requiritur litis conteſtatio in cauſa appellationis, quando à ſententiâ, ſive interlocutoriâ, ſive etiam definitivâ appellatum eſt, modò in prima inſtantia lis conteſtata fuerit: quia effectus litis conteſtatæ in cauſâ principali non extinguitur, nec ſuſpenditur per ſententiam definitivam, ſed extenditur ad caoſam appellationis. *c. Per tuas; 58. de appell.* Cujus ratio eſt, quia, licet cauſa appellationis ſit diverſa inſtantia, eadem tamen eſt cauſa. *Mynſing. c. l. Gail l. 1. obſ. 76. n. 1.* ubi tamen adduot, hodie in Camera Imperiali aliter obſervari, & in omnibus cauſis per appellationem ad Cameram devolutis requiri litis conteſtationem, ſive ab interlocutoria, ſive à definitiva ſententia appellatum ſit. Tertiò. Non requiritur litis conteſtatin in cauſis notorijs, cùm in his ordo juris nnn ſit ſervandus. *c. Ad noſtram; 21. de jurejur.* Et hinc etiam, ſi cauſa nullitatis ſit notoria, id eſt, ſi ex actis appareat, cauſam eſſe nullam, non exi-

gitur

gitur litis conteſtatio. *Gail l. 1. obſ. 77.* In omnibus tamen caſibus, in quibus litis conteſtatio non requiritur, primus actus, qui aliàs immediatè ſolet fieri, poſt litis conteſtationem, habet vim litis conteſtationis, videlicet eo ipſo, quòd Judex incipit cognoſcere de meritis cauſæ. *Marant. c. l. n. 2.*

§. II.

De poſitionibus, & articulis, ac reſponſionibus, & quomodo à litis conteſtatione differant?

XI. Quæritur primò. Quid ſint poſitiones, & quomodo à litis conteſtatione, & articulis diſtinguantur? Reſp. Poſitiones, quæ regulariter ſuper cauſa principali, poſt litis conteſtationem, fiunt, ſunt breves quædam narrationes, ſeu aſſertiones alicujus facti ad cauſam controverſam pertinentis, ſuper quo petitur ab adverſario reſponderi; idque, ut ponens, ſive actor ab onere probandi per confeſſionem adverſarij relevetur; ut tradit *Gl. Magna. V. Statuimus de Confeſſ. in 6. Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. tit. de poſitionib. §. 1. & 2.* nam in litis conteſtatione reus generatim contradicit intentioni, ſeu petitioni actoris, negando, vera eſſe, quæ in libello narrata, & petita ſunt: ut ergo ſpecialiter appareat, quidnam actori probandum ſit, ideo is poſitiones format, & offert reo, ex quibus eas ſolùm probare debet actor, quas reus negavit, acceptatis ijs, quas confeſſus eſt, eas enim probare non tenetur. *Gl. in Clement. 2. V. Confeſſiones de V. S.* Succedunt ergo poſitiones loco probationum, à quibus actor relevatur per confeſſionem adverſarij, nam, poſtquam quis confeſſus eſt dictum, vel factum aliquod, teſtes non ſunt neceſſarij, nec alia probatio. *Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. tit. de poſition. §. 2.*

XII. Porrò, circa has poſitiones Notandum Primò. Differunt poſitiones tum à libello, tum à litis conteſtatione, quia poſitiones nullam continent petitionem, ſicut libellus, & litis conteſtatio, ſed ſimpliciter narrationem factorum, & cenſetur producens poſitiones confiteri illa, quæ in ijs continentur, ita, ut etiam talem confeſſionem poſtea revocare non poſſit quippe judicialem, niſi probet, per errorem eas ſe poſuiſſe. *Gail cit. obſ. 79. n. 6.* Debent autem poſitiones eſſe claræ, non obſcuræ, breves, nihil ſuperfluum continentes, ſed ad rem, ſeu cauſam principalem pertinentes: adeòque, ſi evidenter ſint impertinentes, ita, ut ad cauſam principalem nullo modo, nec indirectè quidem, ſpectent, Judex debet, ſive ex officio, ſive ad petitionem adverſarij, eas rejicere, ſicut libellum ineptum: ideóque debent poſitiones ex libello formari, aliàs erunt impertinentes. *Gail. lib. 1. obſ. 81. n. 4. 14. & 15.* Præcipuè verò cavendum eſt actori, ne adferat poſitiones ſuæ intentioni contrarias: ut, ſi inſtituens rei vindicationem ponat, vel dicat, ſe in poſſeſſione rei eſſe: vel interdictum, *Uti poſſidetis*, ſive retinendæ poſſeſſionis, ponat, adverſarium poſſidere: cùm hoc remedium non niſi ei competat, qui contendit, ſe poſſidere; alioquin ſuccumbet propter confeſſionem reſultantem ex illis poſitionibus, quæ cenſentur eſſe confeſſiones actoris. *Gl. in tit. c. 1. V. Statuimus de confeſſ. in 6. Durand. c. l. tit. de poſition. §. 10. n. 9. Gail cit. obſ. 79. n. 8. & 9.*

XIII. Notandum ſecundò. Articuli differunt à poſitionibus, quia illi nihil aliud ſunt, quàm ex poſitiones, ſive aſſertiones, quas adverſarius, ſeu reus conventus negat: ideóque ponens articulos eos probare debet per teſtes, vel inſtrumenta, neque cenſetur fateri id, quod in ijs continetur, ſicut qui edit poſitiones: unde poſitiones præcedere debent, articuli autem ſequi, ita, ut poſtquam reus reſpondit ad poſitiones ſingulas, confitendo, aut negando, actor poſteà ſolas poſitiones negatas denuo offerat Judici; ut appareat, quænam probari debeant. *Marant. de ord. judic. p. 6. tit. de poſit. n. 1. 6. & 7. Gail cit. obſ. 79. n. 3.* ubi tamen addit, quòd hoc diſcrimen inter poſitiones, & articulos in praxi non ita accuratè obſervetur, ſed poſt litis conteſtationem, & juramentum calumniæ præſtitum (vel in judicio ſummario ſtatim initio litis) loco poſitionum, vel articulorum probatorialium, libellus articulatus, in quo poſitiones illæ, vel articuli continentur, ab actore offertur, & adverſarius ad reſpondendum compellitur, idque litium abbreviandarum gratiâ, ne plures dilationes dare neceſſe ſit.

XIV. Denique poſitiones differunt etiam ab interrogationibus, quia illæ aſſertive, & a parte litigante: hæ interrogativè, & à Iudice fiunt, *Gl. in cit. c. 1. V. Statuimus de confeſſ. in 6.* Et hinc in criminalibus cauſis non fiunt poſitiones contra reum, etiamſi adſint indicia ad torturam, ſed reus per Judicem interrogatur; nec poſitioni criminoſæ regulariter eſt reſpondendum, niſi ſit crimen notorium, vel de quo adeſt infamia. *Gl. in cap. 2. V. Abſque rationabili cauſa. junct. Gl. margin. lit. g. de confeſſ. in 6. Durand. c. l. §. 7. n. 40.* Non enim objiciens crimen relevari debet ab onere probandi. *Fagnan. in c. un. n. 84. h. t.*

XV. Notandum tertiò. Tam poſitiones, quàm articuli continere debent ea, quæ ſunt facti; non autem fieri debent de ijs, quæ ſunt juris, id eſt, de caſu legis: jura enim Judici per ſe nota ſunt, nec probari debent; quia jus certum eſt, & per contrariam poſitionem, vel confeſſionem mutari non poteſt: nec eſt in poteſtate reſpondentis dubia juris interpretari: ideóque ad poſitionem, ſeu articulum juris nemo reſpondere tenetur, niſi ſit poſitio, ſeu articulus ſuper jure municipali, ſeu ſingulari, vel conſuetudinario. *Mynſing. cent. 5. obſ. 88. n. 4. & 5. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 5. de poſit n. 24. & 25. Fagnan. in cit. c. unic. n. 79. & 80. h. t.* nam Ius particulare ſtatuti, vel conſuetudinis localis poni poteſt, ut articulus probatorius: cùm enim in facto conſiſtat, probabiliter ignorari poteſt, juxta *c. 1. de conſtit. in 6.* v. g. pono verum tale ſtatutum, vel talem conſuetudinem vigere in Provincia, ut maſculi in hereditatibus ſuccedant, excluſis fœminis.

Notandum quartò. Poſitiones, & reſponſiones in Judicijs ordinarijs in ſcriptis ſunt offerendæ Judici, ut videat, an ſint impertinentes, impoſſibiles, captioſæ, negativæ &c. *Gl. in cit. c. 1. V. Statuimus; De confeſſ. in 6.* in Judicijs verò ſummariis, in quibus de plano proceditur, poſitiones, & reſponſiones Rei ad illas verbo fieri poſſunt, Notario eas in acta redigente. *Clement. 2. §. Verùm; & ibi Gl. V. Sive verbo; de V. S.*

Porrò, poſitiones, medio quoque juramento, exhiberi debent, quod juramentum dandorum appella-

tur, qun jurat actor, ſe non animo calumniandi, ſed juris ſui tuendi causâ rales poſitiones exhibere: ſicut etiam reus, medio juramento, ad hniuſmodi poſitiones reſpondere tenetur, quod vocatnt juramentum reſpondendorum. *c. 2. & ibi Gl. in notat. de teſtib. in 6. Gail l. 1. obſ. 79. n. 10.*

Notandum quintò. Quamvis poſitiones, & articuli probatotiales circa cauſam principalem, non aute, ſed poſt litis conteſtationem, regulariter fieri debeant; circa cauſam incidentem tamen, v. g. exceptiones dilatorias, quæ probari debent, ut, ſi reus opponat, quòd actor ſit excommunicatus, ſtatim, etiam ante litis conteſtationem fieri debent, nt appareat ex reſponſione adverſarij, an, & quatenus probanda ſit exceptio: nam pro regula traditur, quotieſcunqne probationes ſunt neceſſariæ, tunc poſitiones, tam ante, quàm poſt litis conteſtationem, fieri poſſunt ad relevandam probationem; ut in caſibus, in quibus teſtes recipiuntur, lite non conteſtatâ. *Gl. in cit. c. 1. V. Statuimus verſ. ſed dic. Durand. c. l. §. 4. in princ. Gail cit. obſ. 79. n. 4. & 5.*

XVI. Notandum ſextò. In Judicijs ordinarijs Judex aliquando, ante litis conteſtationem, facere debet quaſdam interrogationes præparatorias, ſuper quibus reus reſpondere debet, v. g. an poſſideat rem, quæ ab eo petitur, inſtitutâ rei vindicatione? vel, an dolo deſierit poſſidere? quòd ſi reſpondeat, ſe non poſſidere, cùm poſſideat, & actor hoc probet, poſſeſſio rei illi auferenda eſt, & danda actori, etiamſi non probaverit, rem ſuam eſſe. *l. ult. ff. de rei vindic.* ita tamen, nt reus poſtea agere poſſit in Judicio petitorio, *Gl. in c. pen. V. Interrogationibus de juram. calum.* Et aliæ plures interrogationes faciendæ ſunt, ut, an ſit heres, & quota ex parte &c. ſed & quandoque poſt litis conteſtationem Judex interrogare debet alterutram partem, ad inſtantiam alterius partis, ſi æquitas id poſtulare videatur. *l. Ubicunique; 21. ff. de interrog. Gl. cit. loc.* Porrò, quando proceditur ex officio, per modnm inquiſitionis, à Judice, tum loco poſitionum, ſeu articulorum tradnntur capitula, ſuper quibus reus infamatus, aut ſuſpectus eſt, & ad ea reſpondere debet, juxta *c. Qualiter; 24. de accuſat. Marant. p. 6. tit. de poſit. n. 2.*

XVII. Quæritur ſecundò. Quomodo reſpondendum ſit ad poſitiones? Reſp. Rei reſponſiones ad poſitiones, & articulos actoris debent eſſe ſimplices, ſen putæ, & abſolutæ, ſine conditione, ad rem pertinentes, & claræ, ut adverſarins ſit certus: quid ſit probandum, fierique debent per verbum *Credo*, vel *Non credo*, videlicet, non credo poſitionem, vel articulum. *Gail l. 1. obſ. 82. n. 2.* eſt autem reſponſio per verbum *Credo* veritatis expreſſiva, & confeſſionem inducit, ita, ut æquè præjudicet, ac confeſſio de veritate. *Durand. cit. loc. §. 6. n. 11. Hiltrop. cit. p. 3. tit. 6. num. 4.* Debet autem reus, nnn per Procuratorem, vel Advocatum, ſed per ſe ipſum ad poſitiones actoris reſpondere; niſi Procurator ſit inſtructus ad reſpondendum, & ſpeciale mandatum habeat, tunc enim admittendus eſt. *Hiltrop. c. l. n. 19. & 21.* Pœna denique Rei per contumaciam non reſpondentis, vel non rite reſpondentis poſitionibus, eſt, ut quoad illas pro confeſſo habeatur, perinde, ac ſi illas in Judicio confeſſus fuiſſet. *Gl. in cit. c. 1. in caſu in fine de confeſſ. in 6. Gail l. 1. obſ. 80. n. 1. & 2.*

§. III.

An, & quomodo per oppoſitam exceptionem inducatur, vel impediatur litis conteſtatio?

Supponendum, quòd exceptiones aliæ ſunt dilatoriæ, quæ ſolùm tendunt ad impediendum Judicij proceſſum, ſive ad tempus differendum Iudicium, cauſæque cognitionem: aliæ ſunt peremptoriæ, quæ ipſam cauſam, & actionem omnino tollunt, ac perimunt; ut patebit ex dicendis infrà tit. 25.

XVIII. Quæritur nunc primò. An per oppoſitionem exceptionis, ſive dilatoriæ, ſive peremptoriæ inducatur litis conteſtatio? Reſp. Primò. Si reus contra libellum, & petitionem Actoris exceptionem aliquam fori declinatoriam opponat, v. g. quòd Judex non ſit competens; adeóque coram illo conveniri non poſſit, vel, quòd actor ſit excommunicatus; adeóque in judicio agere non poſſit: tum certum eſt, per illam non fieri litis conteſtationem; ut docet *Bart. in l. unic. n. 6. C. h. t. Abb. in c. unic. n. 18. extr. eod.* Ratio eſt, quia tales exceptiones opponuntur ad declinandum Iudicium, & impediendum proceſſum, non ad litigandum, ſeu reſpondendum ad cauſam principalem; & ſic deficit, tum reſponſio, tum animus litigandi, qui ad litis conteſtationem requiritur; ut ex ſuprà dictis patet.

XIX. Reſp. Secundò. Sed neque per oppoſitionem exceptionis peremptoriæ inducitur litis conteſtatio; ut expreſsè deciditur in *c. Si oblato; 2. h. t. in 6.* ubi Papa Bonifacius VIII. reſcribit: Si oblato ab actore libello, ex parte rei exceptio peremptoria proponatur (ſimpliciter, & ſolùm per modum exceptionis. *Gl. hic V. Proponatur*) nequaquam per hoc litis conteſtatio intelligitur eſſe facta, ſed eâ exceptione non obſtante, adhuc litis conteſtatio fieri debet: niſi ſit ex illis exceptionibus, quæ litis conteſtationem impediunt, de quibus infrà. Ratio eſt, quia litis conteſtatio fit per reſponſionem Rei ad petitionem actoris; ut dictum §. præced. qui autem excipit peremptoriè contra actoris intentionem, non reſpondet libello, ſeu petitioni actoris, cùm neque eo ipſo confiteatur. *l. Non utique; 9. ff. de except. c. Exceptionem; 63. de R. I. in 6.* neque neget intentionem, ſeu petitionem adverſarij. *Franc. hic n. 2. in fine. Abb. in cit. c. unic. n. 18. h. t.* v. g. ſi Cajus à Titio petat mille aureos, quos ei mutuò dedit, & Titius opponat, licèt ſibi mutuum datum fuiſſet à Cajo, ſe tamen tutum eſſe exceptione, eò quòd totum hoc debitum à Cajo ipſi remiſſum ſit: hoc caſu, Titius non negat debitum, neque etiam fatetur; ideóque non cogitur exceptionem ſuam ſtatim probare, ſed litem conteſtando dicet, non conſtare, quòd ipſe aliquid debeat Cajo ex contractu mutui, cùm id necdum probatum ſit: quòd ſi poſt litis conteſtatinnm, actor id probare non potuerit, tum reus erit abſolvendus: ſin autem Cajus actor probaverit, ſe mutuò dediſſe mille aureos Titio, tum demum reus exceptionem ſuam peremptoriam objicere, & probare poterit, qnòd illud debitum ex contractu mutui ſibi à Cajo condonatum fuerit, juxta *l. Si quidem; 9. C. de except.*

& præ-

Digitized by Google

& præſcript. Deinde, quòd, qui excipit, litem non conreſtetur, probatur ex eo, quia per litis conreſtationem ordinatur, & conſtituitur Judicium; per exceptionem verò peremptoriam deſtruitur, ac perimitur: ergo per hanc non poteſt induci litis conteſtatio; quia eadem res non poteſt ſimul duos effectus contrarios producere. *Gl. in cit. c. 2. V. Facta. h. t. in 6.*

XX. Ceterùm, ſi reus reſpondendo ad libellum actoris dicat: nego, aut non credo, natrata, prout narrantur, vera eſſe, vel petita, prout petuntur, fieri debere: &, licèt vera eſſent, tamen exceptionem opponere poſſem; quia petitor mihi debitum condonavit, ſeu pactum de non petendo perpetuò fecit. hoc caſu litis conteſtatio facta eſſe cenſebitur; ut docet *Gl. in cit. c. 2. V. Facta. h. t. in 6. & Abb. in cit. c. unic. n. 18.* Quia talis reſponſio non continet meram reſponſionem, ſed etiam contradictionem, animo conteſtandi litem, ſeu litigandi, dum reus dicit, ſe non obligari, vel non debere, quod petitur. Idémque eſt, ſi reus dubitanter reſpondeat; neſcio, an ea, quæ petuntur, vera ſint: nam videtur velle, ut probationes adferantur, quæ non niſi poſt litem conteſtatam recipiuntur. *Arg. cit. l. Si quidem; 9. junct Gl. V. Dubitas. C. de except.* Quòd ſi verò reus conventus, v. g. ex mutuo, ſtatim ab initio fateatur debitum, & excipiat, donationem ſibi poſtea factam eſſe, vel compenſatione ſe uti poſſe contra actorem, qui viciſſim ex ſimili contractu pecuniam ſibi debeat, tum ſtatim ex reo fit actor, & onus probandi in ſe transfert. Denique, ſi reus, poſt acceptum libellum, & elapſum tempus ad deliberandum datum, nec confiteri velit, neque negare petitionem actoris; adeóque neque litem conteſtari: tum Judex non poteſt procedere ad teſtium receptionem, & ſententiam, tanquam lis conteſtata ſit; ut patet ex tit. ſeq. ſed cogere debet reum ad litem conteſtandam, & recuſantem punire, vel etiam cenſuris coërcere, juxta c. 1. & 2. *tit. ſeq.* aut miſſionem in bona ejus decernere; ut tradit *Gl. in Auth. Qui ſemel; V. Locum habet. C. Quom. & quand. jud. &c. Franc. in cit. c. 2. n. 4. h. t. in 6.*

XXI. Quæritur ſecundò. An, & per quas exceptiones impediatur, aut retardetur litis conteſtatio? & quænam ante, vel poſt litis conteſtationem opponendæ ſint? Reſp. Primò. Omnes exceptiones dilatoriæ, ſive ſint declinatoriæ fori, per quas excipitur, quòd Judex, vel locus Judicij non ſit competens: ſive concernant perſonam actoris, quòd perſonam ſtandi in Judicio non habeat: vel Procuratoris, quòd mandatum non habeat, vel non ſufficiens, vel aliàs inhabilis ſit: omnes, inquam, hujuſmodi dilatoriones tendunt ad impediendum proceſſum judiciarium; ideóque ante litis conteſtationem, & principalis cauſæ cognitionem opponi debent: nam alioquin reus poſtea eas opponere volens non eſt audiendus. *c. Inter; 20.* ibi: *Quas etiam tanquam dilatorias, ante litis ingreſſum, opponere debuiſſent. De ſentent. & re judic. c. Paſtoralis; 4. de except. l. pen. & ult. C. eod. Felin. in c. Exceptionem; 12. n. 7. extr. eod. Marant. de ord. judic. p. 6. Membro 9. n. 7.* Ratio eſt, tum quia pars non opponens hujuſmodi exceptionem, ante litem conteſtatam, cenſetur illi tacitè renunciare; ideóque poſtea opponere non poteſt: tum quia lex, aut Judex hoc modo punit eum, qui tempore debito non excepit, ut poſtea audiendus non ſit. Ante ceteras verò exceptiones dilatorias, in principio litis primo loco proponendæ ſunt exceptiones fori declinatoriæ. *cit. l. ult. C. de except. Franc. in c. 1. n. 14. h. t. in 6. Mynſing. centur. 4. obſ. 27.* Quia, ſi alia priùs objiciatur, reus conventus in Judicem conſentire, vel ejus juriſdictionem prorogare velle videretur, ita, ut ampliùs eum recuſare non poſſet. *l. Sed etſi; 52. in princ. & ibi Gl. V. Hanc, & V. Non poteſt. ff. de judic.*

XXII. Limitari debet primò. niſi exceptio dilatoria, ſeu cauſa excipiendi de novo exorta ſit, poſt litem conteſtatam, vel poſt illam ad notitiam Rei primùm pervenerit, cùm antè probabiliter ignoraretur. *c. Paſtoralis; 4. de except. arg. c. Inſinuante; 25. de offic. jud. deleg.* tum enim in quacunque parte Judicij ſuperveniat, opponi poteſt. *Marant. c. l. n. 8.* ut ſi Judex fiat reo ſuſpectus, poſt Judicium ſuſceptum.

Limitatur ſecundò, niſi ſit exceptio de nullitate proceſſûs, hoc eſt, talis, quæ proceſſum judiciarium retro ipſo jure nullum reddat, cujuſmodi eſt, quæ juriſdictionis, vel poteſtatis defectum arguit: tales enim exceptiones, licèt initio opponi debeant, ſi tamen oppoſitæ non ſint, etiam poſt litis conteſtationem, imò etiam poſt latam ſententiam opponi poſſunt. *Marant. c. l. n. 9.* Exemplum habetur in *l. Licèt; 24. C. de Procurat.* ſi quis objiciat, Procuratorem mandatum non habere, vel Judicem incompetentem eſſe, aut incapacem juriſdictionis; quia is homo eſt omnino privatus, vel excommunicatus vitandus; vel quia cauſa eſt Eccleſiaſtica, aut reus conventus perſona Eccleſiaſtica, Judex autem ſecularis &c.

Limitatur tertiò. ſi exceptio dilatoria fundetur in actu, vel facto, quod gravamen non momentaneum, ſed ſucceſſivum habet, tum opponi poteſt quandocunque, etiam poſt litis conteſtationem; ut ſi excipiatur, v. g. locum Judicij tutum non eſſe. *Gail lib. 1. obſ. 52. n. 3.*

Limitatur quartò. ſi non ſit in poteſtate Rei tollere impedimentum proceſſûs, tum etiam poſt litis conteſtationem excipere poteſt, ante latam ſententiam, v. g contra actorem excommunicatum non toleratum: quia neque adverſario ſciente, & patiente, vel etiam expreſsè conſentiente, poteſt actor excommunicatus vitandus licitè in Judicio litigare. Sic etiam exceptio feriarum, quæ in Dei honorem Inſtitutæ ſunt, in litis progreſſu reo opponi poteſt, v. g. diem, in qua teſtes producendi ſunt, eſſe feriatam, quia his ferijs partes renunciare non poſſunt. *Lanfranc. in praxi. c. 12. n. 35. & ſeq.*

Limitatur quintò. ſi exceptio dilatoria reſpiciat periculum animarum, ut in cauſa matrimonij, propter periculum adulterij; tunc enim etiam poſt litis conteſtationem opponi poteſt. *Filin. in cit. c. Exceptionem; num. 27.* apud quem plures limitationes videri poſſunt.

XXIII. Reſp. *Secundò.* Exceptiones perem- „
ptoriæ, ſeu quævis defenſiones, quæ cognitionem „
cujuslibet negotij, ſeu cauſæ principalis concer- „
nunt, ante litis conteſtationem objectæ, eandem „
non impediunt, aut retardant, niſi litigator (reus „
ſcilicet) de re judicata, tranſactâ, & univerſim de „
lite finita excipiat; prout habetur in c. *Exceptiones;* „
1. h. t. in 6. & in l. 2. C. Sentent. reſcind. non poſſ. Ad-
ditur in fine hujus c. licèt litigator, ſive reus obji- „
ciat, quòd reſcriptum delegationis non fuiſſet ob- „

„ tentum à delegante, ſi ipſi nota, ſeu expoſita fuiſ-
„ ſent, quæ illud impetranti ſunt oppoſita, nihilomi-
„ nus tamen lis conteſtanda eſt. Ratio deciſionis huius c. eſt, quia exceptio peremptoria tendit ad tollendam, ac perimendam actionem actoris, cùm exceptio ſit actionis excluſio. *l. 2. ff. de except.* non priùs autem poteſt actio excludi, vel perimi, quàm ſit in judicio propoſita, & Iudicium priùs non eſt conſtitutũ, quàm lis ſit conteſtata; ut ex ſuprà dictis patet: unde exceptiones litis ingreſſum impedientes, & quæ ante litis conteſtationem opponi poſſunt, non dicuntur actionis, ſed intentionis excluſio: ergo regulariter exceptio peremptoria non eſt proponenda, ante litis conteſtationem, & per conſequens hanc non impedit, ſed præſupponit. v. g. ſi Titius conveniat Cajum, cui domum vendidit, ad pretium ſolvendum; ſed Cajus excipiat, quòd venditor per pactum de non petendo ſibi pretium remiſerit: antequam hæc exceptio diſcutiatur, & probetur, poteſt litis conteſtatio fieri ſuper principali cauſa debiti: ſed lite conteſtatâ, ad formatas à Titio venditore poſitiones, quippe qui prior ad judicium provocavit, reſpondebit Cajus, tanquam reus conventus, excipiendo peremptoriè, pretium ſibi per pactum à Titio condonatum eſſe, quam exceptionem ſuam ipſe Cajus probare debebit, cùm reus excipiendo fiat actor. *l. 1. ff. de except.*

XXIV. Ubi notandum primò. Exceptiones peremptoriæ, quæ reſpiciunt merita cauſæ, ſive concernunt ipſam cauſam principalem, de qua agitur, regulariter non poſſunt, nec debent opponi, ante litis conteſtationem; &, ſi opponantur, illam non impediunt, nec retardant, ſed debent probari, poſt litis conteſtationem, & poſtquam actor probavit ſuam intentionem. *Franc. in cit. c. 1. n. 2. & 18. h. t. in 6. Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de except. §. 3. n. 1. & 2.* niſi fuerint exceptiones litis finitæ, quæ impediunt litis conteſtationem, de quibus poſtea.

Notandum ſecundò. Reſcriptum Juſtitiæ, ſive ad lites non redditur ſubreptitium, ob taciturnitatem exceptionis peremptoriæ, quæ contingit cauſam principalem, adverſario, ſeu reo competentis, ſi non ſit litis finitæ, quò minùs procedi poſſit, ſecundùm formam Juris, & non obſtante tali exceptione, litis conteſtatio fieri; ut colligitur *ex cit. c. 1. in fine, Franc. ibid. n. 3.*

XXV. Ceterùm quod dictum eſt, exceptiones peremptorias, quæ reſpiciunt merita cauſæ principalis, non impedire litis conteſtationem, id limitandum eſt Primò, niſi fuerint exceptiones litis finitæ; hæ enim, ante litem conteſtatam, proponi poſſunt, propoſitæque ipſam litis conteſtationem impediunt, *cit. c. 1. h. t. in 6.* quia actio, vel obligatio ſemel extincta non reviviſcit ampliùs, *l. Qui res; 98. §. Aream; ff. de ſolut.* qualis eſt exceptio rei judicatæ: nam per ſententiam Judicis definitivam certum eſt, extingui, & finiri litem, modò lata ſit à Judice competente non impedito, & obſervato judiciario ordine, *Gl. hîc V. Finita*; item exceptio tranſactionis legitimæ, inter partes, *l. Cauſas; 16. C. de tranſact.* exceptio pacti jurati nihil petendi; item juramenti delati à parte parti in judicio, quæ non eſt minoris auctoritatis, quàm res judicata: exceptio factæ ſolutionis, ſeu ſatisfactionis, per quam tollitur omnis obligatio: item exceptio legitimæ præſcriptionis, per quam actio excluſa eſſe dicitur, & aliæ plures, de quibus *Gl. hîc V. Finito; Felin. in cit. c. Exceptionem; n. 34. & ſeqq. de except. Franc. in cit. c. 1. n. 18. & ſeqq. Marant. cit. Membro; 9. n. 11.*

Limitatur ſecundò. Niſi notoriè conſtaret de exceptione peremptoriâ reo competente, vel quòd in continenti à reo probari poſſit; vel notoria ſit injuſtitia actoris: tum enim ea, ante litis conteſtationem, opponi poteſt ad impediendum litis ingreſſum; ut citò liti finis imponatur, *Felin. cit. loc. n. 24. Io. Monach. in cit. c. 1. n. 2; Franc. ibid. n. 24. limit. 38.*

Limitatur tertiò. Omnis exceptio, per quam oſtenditur, actionem ipſo jure adverſario non competere, ſeu non tantùm excluſam, ſed nunquam natam eſſe, impedit litis conteſtationem, & ante illam opponi poteſt, ac debet; ut ex communi docet *Bart. in l. Nam poſteaquam; 9. n. 7. ff. de jurejur.* Ratio eſt: quia, qui nullam habet actionem, convenire in judicio, ſeu litigare non poteſt, *l. Si pupilli; 6. §. Videamus; ff. de negot. geſt.*

XXVI. Ex hactenus dictis colligitur, exceptiones peremptorias triplicis eſſe generis: nam aliæ ſunt, per quas oſtenditur, quòd nulla actio unquam ſit orta, ſive nunquam competierit actori: & hæ ante litis conteſtationem opponi, ac diſcuti debent; ut dictum ſuprà *n. 25. limit. 3.* Aliæ ſunt, per quas oſtenditur, quòd actio, quæ aliquando erat, modò non competat, ſed extincta ſit, eò quòd lis finita ſit per Judicis ſententiam, vel tranſactionem, vel compromiſſum, vel jusjurandum &c. & hæ etiam ante litis conteſtationem proponi poſſunt; ut dictum *n. 25. limit. 1.* Aliæ deniq; ſunt, per quas oſtenditur, quòd actio, quæ competit, ſive jus agendi elidi, & perimi poſſit: & hoc caſu, ad litis conteſtationem procedi poteſt, antequam exceptio probetur, & de ea cognoſcatur: quia non negatur, actionem competere actori, ſed ſolùm dicitur, illam eſſe inefficacem, & elidi poſſe. *Layman. in c. 2. h. t. in 6.* Porrò, an exceptiones peremptoriæ, etiam poſt ſententiam latam, opponi poſſint, ad impediendam illius executionem, infrà dicetur *Tit. 25.*

§. IV.

De effectibus litis conteſtationis.

XXVII. Plures, & varii ſunt effectus litis conteſtationis; prout videre eſt apud *Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. tit. de lit. conteſt. §. ult. Hoſtienſ. in ſumma n. 5. h. t. Marant. cit. Membro; 10. n. 9. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 1. de effect. lit. conteſt.* Nam Primò. Litis conteſtatio partes litigantes per mutuum conſenſum, in ordine ad hoc Iudicium, ſive inſtantiam Iudicii, obligat, nam inſtantia incipit currere à tempore litis conteſtatæ. *l. Properandum; 13. C. de judic.* habétque vim cujusdam quaſi contractûs, per quem obligantur partes ad id, quod per ſententiam decidetur, *l. 3. §. Idem ſcribit; ff. de pecul. Gl. in l. 2. §. fin. V. Ex parte de prætor. ſtipul.* Nam condemnatus per ſententiam ex iſto quaſi contractu perinde obligatur, atque ſi aliàs verè contraxiſſet, *Gail. l. 1. obſ. 74. n. 7.* Et hinc partes, poſt litis conteſtationem, à judicio recedere non poſſunt, invito adverſario, ne

jus

jus ei quæſitum auferatur, alioquin tanquam temerarius litigator, omnia damna, & expenſas adverſario ſolvere, & reſarcire tenebitur, §. 1. *Inſtit. de pœn. temer. litigant. Hiltrop. c. l. n.* 35. Secundò. Poſt litis conteſtationem, Judex recuſari non poteſt, quia in eum conſenſiſſe videtur, & juriſdictionem illius prorogâſſe, *l. Nemo*; 4. *C. de juriſd. omn. jud. Durand. c. l. in princ. Gail c. l. n.* 2. niſi ex nova ſuſpicionis cauſa ſupervenienſte. *Hiltrop. c. l. n.* 8. Tertiò. Poſt litis conteſtationem non poſſunt opponi exceptiones fori declinatoriæ, & dilatoriæ, quia iis cenſetur renunciatum per litis conteſtationem, & cœptum Judicium, *juxta dicta §. præced.* Quartò. Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio longi temporis decem, vel viginti annorum à reo inchoata, *l. Moræ*; 26. *C. de rei vind.* de quo tamen alibi. Quintò. Per illam actio temporalis, v. g. injuriarum, perpetuatur, & extenditur uſque ad 40. annos, à die conteſtatæ litis numerandos, *l. fin. C. de præſcript. 30. vel 40. annor. l. 1. §. 1. in fine. C. de annal. except. Hiltrop, c. l.* Sextò. Actiones pœnales ex delictis, vel quaſi delictis deſcendentes ad reorum heredes, poſt litem conteſtatam, in ſolidum tranſeunt, §. *Non autem*; *in fine. Inſtit. de perpet. & tempor. action.* quæ alioquin non, niſi quatenus ad eos perveniſſet, competerent, *l. unic. in fine. C. ex delict. defunct. &c. Hiltrop. c. l. n.* 31. Septimò. Per litis conteſtationem bonæ fidei poſſeſſor conſtituitur in mala fide, quantùm ad fructus reſtituendos, quia non habet ampliùs ignorantiam rei alienæ, *l. Certum*; 22. *C. de rei vindic. Hiltrop. c. l. n.* 38. Item à tempore litis conteſtatæ debent fructus reſtitui à poſſeſſore, vel debitore in actionibus ſtricti juris, *l. Videamus*; 38. §. *Si actionem*; *ff. de uſur. l. Sed etſi*; 25. §. *Si ante*; *ff. de petit. hæred. Hiltrop. c. l. n.* 39. de quo alibi.

Octavò. Procurator, poſt litis conteſtationem, revocari non poteſt, abſque cauſa rationabili, cùm dominus litis effectus ſit, *c. 2. de procurat. in 6.* Nonò. Poſt litis conteſtationem libellus mutari non poteſt, ut dictum ſuprà *tit.* 3. Decimò. Si pars litigans, poſt litis conteſtationem, ſe contumaciter abſenter, proceditur ad ſententiam definitivam; ut patebit ex *tit. ſeq.* Undecimò. Poſt litis conteſtationem, juramentum calumniæ præſtare recuſans habetur pro confeſſo, de quo *infr. tit.* 7. Duodecimò. Poſt litis conteſtationem, per mortem Principalis non finitur mandatum: ſecus, ſi lis non ſit conteſtata, *l. Nulla*; 23. *C. de procurat. Hiltrop. c. l. n.* 16. Plures effectus videri poſſunt apud DD. citt.

Porrò omnia prædicta ſunt intelligenda de valida litis conteſtatione: nam invalida nihil operatur, nec ullum effectum habet, *Auth. Offeratur*; *in fine. C. h. t. Hiltrop. c. l. n. ult.*

TITVLVS VI.

UT LITE NON CONTESTATA, NON PROCEDATUR AD TESTIUM RECEPTIONEM, VEL AD SENTENTIAM DEFINITIVAM.

Actum eſt tit. præced. de litis conteſtatione; quia verò plerumque lite nondum conteſtatâ, petitur, ut teſtes recipiantur, aut de facto recipiuntur, vel fertur ſententia definitiva, & dubitatur, an hoc licitum ſit, & Jure fieri poſſit, ideo hic Titulus ſubjicitur.

1.

Traditur autem in hoc Titulo inprimis generalis regula, quòd ante litis conteſtationem, teſtes recipi non poſſint, nec debeant: neque cauſa definiri, ſive ſententia definitiva ferri poſſit; ut conſtat ex Rubrica, & c. *ult. in princ. h. t.* Ratio huius regulæ eſt, quia ante litis conteſtationem, cauſa nondum cenſetur in Judicium deducta; cùm litis conteſtatio ſit exordium litis, & fundamentum cauſæ, *c. unic. & ibi Gl. V. Reſponſiones*; *tit. præced.* ante quam partes non dicuntur agere, ſed agere velle, *l. Ampliùs*; 15. *ff. Ratam rem haberi.* teſtes autem in Judicio tantùm, & ſuper re in Judicium deducta recipi, & audiri debent, ex quorum dictis Judex informari debet ad ſententiam ferendam: ergo ante litis conteſtationem, per quam Judicium conſtituitur, non poſſunt recipi teſtes, multò minùs ſententia ferri; cùm nihil ſit, ſuper quo teſtes recipi poſſint, aut ſuper quo à Judice ſententia ferri valeat. Idque procedit, non ſolùm in cauſis laicorum, ſed etiam Clericorum, cùm regula hæc ſit generalis, & indiſtinctè loquatur. *Abb. in c. ult. in princ. n. 2. h. t.*

Porrò dicta regula prohibens, ne teſtes recipiantur ante litis conteſtationem, intelligi debet, ne recipiantur ſuper cauſa principali: nam ſuper exceptionibus dilatorijs, non tantùm poſſunt, ſed etiam neceſſariò debent recipi teſtes, ante litem conteſtatam. *c. Exhibita*; 19. *ſupr. de judic.* ſicut etiam ſuper quæſtionibus incidentibus, ſeu de novo emergentibus, ante litis conteſtationem, recipi poſſunt teſtes, v. g. ut probetur, quòd citatio pervenerit ad reum, vel, quòd is contumax fuerit. *Arg. c. Interpoſita*; 70. §. *ult. de appellat. Gl. in cit. c. ult. V. Procedendum.* Deinde prohibetur, ne ante litis conteſtationem procedatur ad ferendam ſententiam definitivam: quia ad interlocu-

locutoriam rectè proceditur, etiam lite non conteſtatâ: interlocutoria enim dicitur, quæ ſuper quæſtionibus incidentibus, vel emergentibus inter principium & finem cauſæ fertur. *Abb. ad Rubr. h. t.*

§. I.

De nonnullis caſibus in ſpecie, & Iure expreſsis, in quibus lite non conteſtatâ, teſtes recipi non debent, vel non ferri ſententia definitiva.

II. Aſſertio 1. Tametſi aliàs in cauſis matrimonialibus ordo judiciarius non ſit exactè ſervandus, nam eæ ſummariè tractari debent, ſi agatur de ipſo fœdere, ſive vinculo, & valore matrimonij, juxta *Clem. 2. de judic.* quia cauſa matrimonialis eſt favorabilis, quæ celerem expeditionem exigit, ut addatur conjunx conjugi, poſito, quòd matrimonium ſit validum: vel ut ab invicem ſeparentur, & declarentur, non eſſe conjuges, ſi matrimonium non ſit validum. Idémque eſt de ſponſalibus, quæ referuntur, & tendunt ad matrimonium, & ideo favorabilia cenſentur; ut docet *Gl. in cit. Clement. 2. V. Matrimonijs.*

Aliud tamen dicendum eſt, ſi agatur de crimine adulterij ad ſeparationem tori, vel reſtitutionem dotis: tum enim ante litis conteſtationem, etſi reus ſit contumax, non poteſt procedi ad teſtium receptionem, nec ad ſententiam definitivam, quamvis reus ob contumaciam, ſive propriam, ſive Procuratoris, ſi illam ſciens non purgavit, excommunicationis ſententiæ ſubjici poſſit; prout ſumitur ex c. *Ad hæc*; 1.
» *h. t.* Nam mulier quædam Barbara, coram Judici-
» bus delegatis à Papa, agebat contra Remigium ma-
» ritum ſuum, ob commiſſum ab eo adulterium, pe-
» tens ſeparationem quoad torum, & dotem ſibi re-
» ſtitui. Sed Procurator mariti adulteri, oblato
» uxoris libello, noluit reſpondere, donec advocatus
» ipſius mariti adveniret; ideóque inducias poſtula-
» vit: quas cùm frequenter poſtulando, Judicibus il-
» ludere videretur, litémque tantùm protrahere, tan-
» dem comparuit in Judicio, ac dixit, ſe reſponſu-
» rum ad libellum: cùm autem putaretur reſponſu-
» rus, perijt, ut priùs reſtitueretur uxor marito ſuo,
» quàm ulteriùs in cauſa procederetur, alioquin ſe ad
» Papam appellare. Verùm, cùm mulier contradi-
» ceret, ſe habere ſuſpectum maritum (ob illius ſæ-
» vitiam) & Procurator nollet cautionem præſtare
» ſuper ſecuritate uxoris, ſed diſceſſiſſet, Judices de-
» legati teſtes mulieris receperunt. Re delatâ ad
» Innocentium III. is reſpondit, quòd, licèt ordo
» judiciarius in cauſis matrimonialibus non plenè
» obſervetur: quia tamen in præſenti cauſa non eſt
» actum de vinculo matrimonij, ſive ad conjunctio-
» nem conjugum, ſed de crimine adulterij, ad ſepara-
» tionem conjugij (id eſt, conjugum quoad torum)
» teſtes, lite non conteſtatâ, recipi non debuerunt,
» nec atteſtationes publicari: ideóque, ſive appellatio-
» ni deferendum fuiſſet, ſive non deferendum, ad de-
» finitivam ſententiam non erat procedendum: po-
» tuiſſet tamen dictus Remigius maritus, ſi contu-
» max fuit, vel etiam propter contumaciam Procura-
» toris, ſi ſciens eam non purgavit, excommunicari.

III. Pro declaratione hujus c. notandum primò. Quando agitur ad ſeparationem tori, propter adulterium mariti; poteſt uxor repetere dotem, etiam conſtante adhuc vinculo matrimonij; imò etiam donationem propter nuptias: ſicut viciſſim maritus, propter adulterium uxoris, lucratur dotem, quia viri, & mulieris par eſt quoad hoc conditio: ſecus quoad accuſationem criminaliter factam. *Gl. hìc V. Reciperet, & Abb. n. 2. & 3.*

Notandum ſecundò. Etſi agatur de crimine, ſi tamen non agatur criminaliter, ſed civiliter ſolùm, poteſt intervenire Procurator, & reſpondere in Judicio; ut in caſu hujus c. *Gl. hìc V. Noluit reſpondere.* Quòd ſi quia citatus ad Judicium non habeat Advocatum, dandæ ſunt illi induciæ ad quærendum Advocatum; ut colligitur ex hoc c. dummodo non malitiosè petantur induciæ ad differendum negotium. *Gl. hìc V. Advocatus; & Abb. n. 11.*

Notandum tertiò. Non tantùm in cauſis civilibus, ſed etiam in criminalibus civiliter intentatis, nec teſtes recipiendi ſunt, nec ſententia definitiva ferenda eſt, lite non conteſtatâ. *Gl. hìc V. ad definitivam ſententiam.* Quare, ſive agatur de crimine adulterij criminaliter, ad pœnam publicam: ſive civiliter tantùm ad ſeparationem tori, ordinarius proceſſus ſervandus eſt: quia, ſicut cauſa matrimonij, ſi agatur de ipſius valore, favorabilis eſt, ideóque ſummariè, & breviter, ac de plano tractari debet: ita quando, ſuppoſito valore matrimonij, agitur de diſſolutione illius, quoad torum, odioſa cenſeri debet: agitur enim tunc, non ſolùm de gravi præjudicio conjugis accuſati, ſed etiam ipſius matrimonij, cujus individua ſocietas ut diſſolvatur, petitur, ideóque rigidus, & ordinarius proceſſus Judicij inſtituendus eſt. *Abb. hìc n. 6. Vivian. in ration. jur. Pontif. in c. 1. h. t.* Ex quo infertur, ſi conjunx infidelis ad fidem converſus, v. g. gentilis, vel Judæus baptizatus, petat diſſolutionem matrimonij cum infideli; quia conjunx infidelis non vult cohabitare fideli, vel non ſine injuria creatoris, vel periculo perverſionis conjugis fidelis, nec ad fidem converti; tunc conjunx converſus poteſt aliud matrimonium contrahere cum fideli; juxta c. *Quanto*; 7. & c. *Gaudemus*; 8. *de divort.* quo caſu, in cognoſcenda hac cauſa ſummariè procedendum eſt, cùm ſit cauſa favorabilis; ut docet *Gl. in Clem. 2. V. Matrimoniis de jud.*

Notandum quartò. Quamvis aliàs regulariter, ſi vir uxore ſuâ ſpolietur, ea ipſi mox reſtituenda ſit; ut infrà dicetur tit. 13. eſt tamen in hoc c. caſus ſpecialis, & exceptus, cùm ſcilicet juſtè timetur de ſævitia viri, nec cautio ſufficiens de ſecuritate uxoris præſtatur; tunc enim uxor marito non eſt reſtituenda. *Gl. hìc V. Suſpectum; & ibid. Hoſtienſ. & Abb. n. 7. & 13.* etiamſi ob hanc cauſam appellatum ſit; quia tali appellationi non eſt deferendum, cùm à nullo gravamine illato, vel per minas inferendo facta fuerit. *Hoſtienſ. hìc V. Sive deferendum.*

Notandum quintò. Dominus puniendus eſt, non ſolùm, ſi ipſe per ſe ſit contumax, ſed etiam propter contumaciam ſui Procuratoris, ſi ſciens eam non purget; tunc enim excommunicari poteſt, vel aliter puniri: quia cenſetur conſentire, & ratam habere ipſius con-

contumaciam, & ſic alienam culpam facit propriam. *Gl. hic V. Procuratoris.*

IV. Aſſertio ſecunda. Etiam in cauſa reſtitutionis contra contumacem, ſi litis conteſtatio non præceſſit, ſententia definitiva proferri non poteſt, adeò, ut talis ſententia lata ſuper cauſa principali, lite non conteſtatâ, ſit ipſo jure nulla; prout ſumitur » *ex c. Accedens. 2. h. t.* Nam, cùm Archiepiſcopus » Tirenenſis, qui Judices delegatos à Papa impetra- » vit, contra Plebanum S. Marci de Venetiis, ſuper » jure parochiali, coram illis peteret reſtitutionem; » Plebanus ad objecta noluit reſpondere, ſed appel- » lavit ad ſedem Apoſtolicam. Ipſi verò Judices, » cùm Plebanus ſæpe monitus, ut juri pareret, in » ſua contumacia perſiſteret, teſtes ex parte Archie- » piſcopi productos receperunt (lite non conteſtatâ; » ut infrà ſequitur) & mandârunt Plebano, ut ad » teſtium depoſitiones in ſcriptis redactas reſpon- » deret, & contra perſonas teſtium exciperet. Quod » cùm facere nollet, eundem excommunicârunt, & » ad ſententiam definitivam proceſſerunt, Archiepi- » ſcopo adjudicantes poſſeſſionem juris parochialis; » eúmque in integrum reſtituentes, prohibuerunt, » ne quis in poſterum poſſeſſionem illius perturbare » præſumeret. Cauſa hac delatâ ad Papam Inno- » centium III. is reſpondit, ſe caſſare, imò » caſſam, & inanem declarare Judicum illorum ſen- » tentiam: quia lis coram eisdem non fuit conteſta- » ta: & manifeſtè patebat, prius reſcriptum delega- » tionis ad Judices per veri ſuppreſſionem obtentum » fuiſſe: ſiquidem notorium erat, quòd duo ex Ju- » dicibus delegatis ſuffraganei eſſent Archiepiſcopi, » ideóque Plebano ſuſpecti: ac proinde is legitimè » appellavit: & poſito etiam, quòd appellatio legi- » tima non fuiſſet, tunc, licèt potuiſſent Judices illi » fortè ipſum propter contumaciam excommunica- » re; non tamen debuerunt, lite non conteſtatâ, » ſuper cauſa principali ſententiam definitivam fer- » re. Quare mandat Papa, ut Archiepiſcopus Ec- » cleſiæ S. Marci inſtrumenta, & alia omnia, quæ » occaſione talis ſententiæ, per ſe, vel per alios oc- » cupavit, plenè reſtituat.

V. Notandum Primò. Varii ſunt intellectus hujus *c. prout videre eſt apud Imol. hic n. 9. & Abbat. n. 16.* Primò. Quòd hic actum fuit interdicto poſſeſſorio, *Vnde vi*, ad recuperandam poſſeſſionem: ideóque Archiepiſcopus petiit, ſe reſtitui in quaſi poſſeſſionem juris parochialis; *Abb. hic n. 19.* ex quo infert *n. 20.* quòd in judicio poſſeſſorio, *Recuperandæ*, lis conteſtari, & proceſſus judiciarius ſervari debeat; aliâs ſit irritus. Secundò. Quòd petita fuit reſtitutio in integrum, jure minoris, quo gaudet Eccleſia, *c. 1. de in integr. reſtit.* Tertiò. Quòd Eccleſia Parochialis Plebani fuit ſubjecta Archiepiſcopo: ſed quia per negligentiam ipſius, vel anteceſſorum illius fuit perdita quaſi poſſeſſio jurium parochialium, petiit, ut ipſe, vel Eccleſia ſua reſtituatur in integram poſſeſſionem jurium parochialium, idque ex generali officio Judicis: dummodo à Plebano præſcriptio, cum bona fide, non ſit completa, *Abb. hic n. 18. & Imol. n. 9.* Quare lis interdum conteſtanda eſt, ſi non actio inſtituatur, ſed Judicis officium tantùm imploretur; ut hìc ad reſtituendam âmiſſam poſſeſſionem: quia, cùm actio deficit, officium Judicis eſt loco actionis.

Notandum ſecundò. Si in litteris ad lites impetratis ab actore taceatur exceptio dilatoria, ſeu recuſatoria Judicis; ut in propoſito, quòd ſit ſuffraganeus Archiepiſcopi impetrantis; tum eæ ſubreptiæ cenſentur, quamvis proceſſus valeat, ſi contra illa nihil excipiatur. *Alb. hic n. 7.*

Notandum tertiò. Appellatio facta à Plebano in caſu hujus c. videtur fuiſſe legitima, & valida: quia, cùm Judices illi fuerint ſuffraganei Archiepiſcopi, meritò erant ſuſpecti parti adverſæ: quamvis de jure novo non videatur eſſe valida: quia cauſa appellandi, ſeu gravaminis non fuit expreſſa, *c. Vt debitus; 59. de appell. Gl. hic V. Appellavit*; ubi tamen addit, quòd etiam dici poſſit, cauſam ſuſpicionis allegatam fuiſſe, nec admiſſam, ideóque tenuit appellatio: vel quia cauſa ſuſpicionis notoria fuit, valuit appellatio, etiam causâ non expreſsâ; unde Pontifex &c. in fine videtur appellationem illam admittere, cùm dicitur in textu, quòd ea appellatio non tenebat, id intelligi debet, prout exiſtimabant Judices; tamen contrarium verum erat, Hoſtiens. *hic V. Non tenebat.* Sed hæc aliò pertinent.

VI. Notandum quartò. Etiamſi appellatio non fuiſſet legitima, propter contumaciam tamen partis nolentis reſpondere in judicio, potuit, & debuit excommunicari; non tamen potuit procedi ad ſententiam definitivam ſuper cauſa principali: quia proceſſus fuit irritus, non propter excommunicationem partis contumacis, ſed præcipuè, quia lis non fuit conteſtata ſuper cauſa principali, alioquin fuiſſet validus: excommunicatio autem non requirit præviam litis conteſtationem, *Gl. hic V. contumaciam, Abb. num. 3. & 15.* Unde, cùm hìc dicitur, quòd Plebanus fortè potuiſſet excommunicari, id non dubitativè, ſed affirmativè dictum eſſe, intelligendum eſt, cùm propter contumaciam poſſit quis indubitatè excommunicari, *Gl. hic V. Contumaciam; in fine, & Abb. n. 4. & 24.*

Notandum quintò. Quando hìc Pontifex ait: ſententiam caſſavimus; id juxta ſubjectam materiam, intelligi debet, quòd tanquam ipſo jure caſſa, & irrita ſit declarata: quia propriè dicitur caſſari ſententia, quæ valida eſt: nam, quæ nulla eſt, caſſari non debet, nec poteſt: quod enim non eſt, caſſari non debet, ſed declarari nullum: eſt autem hìc ſermo de ſententia ſuper reſtitutione poſſeſſionis juris parochialis, *Gl. hic V. Caſſavimus.*

Notandum ſextò. Poſt condemnatoriam ſententiam, omnia inſtrumenta ad cauſam pertinentia reſtitui debent parti, quæ vicit in judicio, cùm nihil proſint alteri parti; ſi tamen penes illam permanerent, parti adverſæ obeſſe poſſent, *Gl. fin. hic, & Abb. n. 11.*

VII. Aſſertio 3. Si reus, lite non conteſtatâ, contumaciter ſe abſentet, taliſque ſit cauſa, » ut actor poſſit in poſſeſſionem (vel quaſi poſſeſ- » ſionem) rei petitæ induci; tum in eandem cuſto- » diæ causâ inducendus, ſeu mittendus eſt. Si verò » talis cauſa fuerit, in qua miſſio in poſſeſſionem » fieri nequeat, tunc reus contumax per cenſuram » Eccleſiaſticam compelli debet, ut in Judicio com- » pareat, & litem conteſtetur. Ita habetur ſtatu- » tum *in c. Tuæ; 3. h. t.* »

VIII. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. Si in aliqua cauſa miſſio in bona rei contumacis fieri non poſſit; ut ſi de adulterio agatur ad ſeparationem

parationem tori, juxta *c.* 1. *h. t.* tum ad inſtantiam actoris, lite nondum conteſtatâ, teſtes recipi non poſſunt, neque ad ſententiam definitivam procedi poteſt, ſed aliud remedium adhibendum eſt; ut videlicet reus contumax excommunicetur, juxta *cit. c.* 3. *h. t.* & tradunt omnes moderni DD. teſte *Barthol. in Auth. Qui ſemel; n.* 9. *C. Quomodo, & quando Judex &c.* licèt ipſe diſſentiat in *Auth. Si omnes; n.* 2. *C. Si minor ab hered. ſe abſtin.* Aliud verò, quoad hoc, obtinet ex parte actoris, qui ſi, poſt oblatum libellum, ante litis conteſtationem, ſe abſentet, & ad inſtantiam Rei citatus contumaciter non compareat, Judex etiam eo abſente, & lite non conteſtatâ, reum audire, ejúſque defenſiones ſuſcipere, & ad ſententiam definitivam procedere poteſt; ut patet ex *cit. Auth. Qui ſemel; & ibi, Gl. In caſu;* imò etiam tali caſu, in quo, abſente actore, Judex cauſam cognoſcere poteſt, ipſemet ſupplere, & probationes afferre poteſt: ut colligunt DD. ex cit. *Auth. ibi: Perquiſitâ veritate.* Porrò, cùm hæc Authentica novum Jus contineat, & Jus antiquum corrigat, ſecundùm quod non ſolùm ob rei, ſed etiam actoris contumacis abſentiam, lite non conteſtatâ, ulteriùs procedere Judex non poterat ad ſententiam definitivam; ideo non poteſt extendi ad contumaciam Rei abſentis, de qua nihil diſponit, ſed ſolùm de contumacia actoris; ut rectè notat *Imol. in cit. c. Tuæ;* 3. *h. t. in fine, & Gl. in c. Cauſam;* 3. *V. Ad domum; de dolo, & contum.* ubi in fine rationem reddit, quare actore contumaciter abſente, recipi poſſint teſtes, lite non conteſtatâ, & ferri ſententia definitiva; non autem abſente contumaciter reo: quia ſcilicet major eſt contumacia actoris, quàm Rei: nam cùm ipſe prior litem moveat, reúmque ad judicium provocet, præſumitur potiùs contra ipſum actorem, quàm contra reum abſentem; illius fuga & abſentia turpior eſt, & magis odioſa: preterquam, quòd Rei ſunt favorabiliores, quàm actores; & ideo jura voluerunt ipſis reis potiùs ſubvenire, quàm actoribus, ne ſit in poteſtate actoris pro libitu reum vexare: ideo debet litem usque ad finem perducere, ſi reus voluerit, *cit. Auth. Qui ſemel; Gl. c. l.*

Excipi debet, quòd in cauſa beneficiali, aut electionis, vel alia ſimili, quæ ob periculum in mora celerem expeditionem requirit, ſi reus, ſeu poſſeſſor contumaciter ſe abſentet, procedi poteſt, etiam lite non conteſtatâ, ad ſententiam definitivam, *c. unic. De eo; qui mittit. in poſſ. cauſ. &c. & ibid. Anchar. not.* 8. Item, ſi poſt litis conteſtationem, quævis pars litigans, etiam reus ſe abſentet, procedi poteſt ad ſententiam definitivam, & deciſionem cauſæ; ut conſtat ex *l. Properandum;* 13. §. *Sin autem reus; C. De judic. & c.* 2. *de confeſſ. in* 6. *Abb. in c. ult.* §. *In aliis; n.* 32. *in fine h. t. Gail. lib.* 1. *obſ.* 60. *n.* 1. *& obſ.* 80. *n.* 2.

IX. Notandum ſecundò. Si reus, ante litis conteſtationem, ſit contumax, & immiſſio in poſſeſſionem, cuſtodiæ cauſâ, fieri poſſit; tum actor eſt immittendus, nec debet excommunicari: quia contra contumacem non eſt procedendum ad excommunicationem, quàm diu adſunt alia remedia, cùm excommunicatio ſit odioſa: ſicut actio de dolo non competit, quàm diu datur alia actio, *l.* 1. 2. *&* 3. *ff. De dolo; Abb. hic n.* 2. *&* 3. *Imol. n.* 1. Ubi tamen diſtinguendum eſt: nam vel contra reum contumacem inſtituitur actio realis, vel perſonalis: priore caſu, debet Judex procedere ad immiſſionem in poſſeſſionem rei petitæ, cuſtodiæ causâ, ſi ſit talis cauſa, in qua ea fieri poteſt, & non ad excommunicationem, juxta deciſionem hujus c. quod loquitur de actione reali; ut patet ex illis verbis: *in petitarum rerum poſſeſſionem induci:* nam, cùm per miſſionem in poſſeſſionem provideatur actori, qui elapſo anno ſit verus poſſeſſor; & ſimul etiam puniatur contumacia Rei, non debet Judex procedere ad excommunicationem, vel alia remedia extrinſeca, *Abb. c. l. n.* 3. ubi ait, hunc eſſe verum intellectum hujus c. Poſteriore verò caſu, ſi reus contumax conveniatur actione perſonali, tunc in optione Judicis eſt, procedere ad immiſſionem in poſſeſſionem, vel ad excommunicationem, juxta *c. ult.* §. *fin. h. t.* quod loquitur ſolùm de actione perſonali, quia, quando actor intentat actionem perſonalem, nullum dicit ſe habere jus in re petita: unde Judex non facit actori injuriam, ſi non mittat eum in poſſeſſionem rei petitæ, ſed aliis Juris remediis puniat contumaciam Rei, *Abb. c. l. n.* 3. *in fine, Imol. ibid. n.* 1. *De quo plura;* §. *ſeq.*

X. Aſſertio 4. Si in cauſa matrimoniali teſtes recepti ſint, ante litis conteſtationem, vel poſt interpoſitam appellationem, nullâ præcedente contumaciâ Rei conventi, atteſtationes receptæ, & acta omnia ipſo jure ſunt irrita, & inania; prout ſumitur ex *c. Accedens;* 4. *h. t.* Nam cùm cauſa, ſeu controverſia quædam verteretur inter Guilielmum Vicecomitem, & uxorem ipſius, propter impedimentum matrimonii ortum ex conſanguinitate, eam Papa commiſit Epiſcopo Coriſopitenſi, Archidiacono, & M. Petro, qui citârunt Vicecomitem; ſed is excepit, quòd reſpondere non teneatur coram illis; inprimis quia Judices ex juſtis cauſis eſſent ipſi ſuſpecti; nam Epiſcopus erat proximus conſanguineus Comitis Britanniæ, qui erat ejus capitalis inimicus, quippe qui uxorem ſuam, & terram notoriè detinebat. Archidiaconus verò erat commenſalis ejuſdem Comitis Britanniæ, & M. Petrus oriundus è regione uxoris ſuæ, eidem nimis favebat, qui omnes exiſtebãt ſub ditione dictiComitis. Deinde, quòd Judices eum citarent ad terram inimicorum, ad quam ſine mortis periculo accedere non poſſet; præſertim cùm in litteris citationis de ſalvo conductu nulla fieret mentio: & quamvis ſalvus conductus ipſi promiſſus fuiſſet, non tamen debebat ſe capitalibus ſuis inimicis committere. Sed quia Judices nihilominus procedebant, & lite non conteſtatâ, teſtes receperunt; ideo Vicecomes ad ſedem Apoſtolicam appellavit. His intellectis, Innocentius III. cauſam hanc aliis Judicibus commiſit, eiſdem mandans, ut vocatis partibus, ſi conſtiterit, quòd ante litem conteſtatam, vel etiam poſt interpoſitam appellationem, teſtes ſuper conſanguinitate contra matrimonium, abſque contumacia Rei conventi, recepti fuerint, atteſtationes hujuſmodi irritas eſſe, decernant; & ante omnia uxorem, ac terram Vicecomiti reſtituant; poſt plenariam verò reſtitutionem factam, tam uxoris, quàm terræ, cauſam ipſam ſuper matrimonio audiant, & ſecundùm Canones definiant. Ratio deciſionis principalis hujus c. eſt, quia, quamvis

alias

alìàs favore matrimonii tecipiantur teſtes contra contumacem, qui non comparendo eſt in culpa, etiamſi lis non fuerit conteſtata, c. *ult.* §. *Porrò*; *h. t.* non tamen debent recipi contra reum non contumacem, qui ſine culpa ſua abeſt, vel citatus non comparet, in cujus præjudicium ordo judiciarius perverti non debet: præſertim, cùm, ſi reus præſens foret, fortè poſſet legitimas exceptiones contra teſtes opponere, ad elidendam intentionem ſui adverſarii, *Vivian. in rat. Jur. Pontif. in c. 4. h. t.*

XI. Porrò ex dicto Cap. colligitur primò, ex quibus cauſis Judex poſſit à partibus, ut ſuſpectus, recuſari: videlicet primò. Si amicitiâ, vel conſanguinitate valde ſit conjunctus inimico capitali partis recuſantis. Secundò. Si Judex ſit conſanguineus illius, qui eſt commenſalis adverſarii partis recuſantis. Tertio, Judex, qui eſt ortus ex regione, quæ eſt ſubjecta juriſdictioni adverſarii, ſeu inimici partis recuſantis, recuſari poteſt. *Abb. hic n. 2.* & patet ex jam alibi dictis. Dicitur autem inimicitia capitalis, quæ tendit ad mortem alicui inferendam: quæ autem cenſendæ ſint graves, vel graviſſimæ inimicitiæ, Judicis arbitrio determinandum relinquitur. *Abb. hic n. 3.*

Colligitur ſecundò. Citatus ad locum non tutum non tenetur comparere, ſed poteſt excipere, locum non eſſe tutum; quæ exceptio ſi non admittatur; licitè poteſt appellare, etiamſi in literis commiſſionis ſit ſcriptum, *appellatione remotâ*, *c. ex parte 47. De appellat*; *Gail lib. 1. obſ. 52. n. 3.* Sed neque tenetur quis venire ad locum non tutum, ubi v. g. ſunt illius inimici capitales, etiamſi literas Judicis de ſecuritate præſtanda habeat; quia ſalvus conductus eſt fragilis cautio, *Abb. hic n. 3.* neque ei fidendum, niſi in illo loco à Judice, & ſubditis ſervari ſoleat; & datus ad accedendum cenſetur etiam datus ad recedendum, *Felin. hic n. 9. Gail cit loc. n. 4. & 5.*

Colligitur tertiò. Quando Judex Eccleſiaſticus principaliter cognoſcit ſuper cauſa matrimoniali, poteſt incidenter etiam cognoſcere de cauſa dotis, quæ eſt acceſſoria dependens à matrimonio, *c. 3. De donat. int. vir. & uxor.* ne continentiæ cauſa dividatur; *Gl. fin. hic Barb. in collectan. hic n. ult.*

Colligitur quartò. Maritus uxorem, vel vice verſâ, uxor virum non poteſt dimittere, propriâ auctoritate, propter impedimentum dirimens: alioquin, ſi dimiſit, vir recipere uxorem debet, vel hæc ad illum redire, donec judicio Eccleſiæ cauſa cognoſcatur, ac definiatur, *c. 3. De divort. Abb. hic n. 4.*

Colligitur quintò. Spoliatus poſſeſſione non tenetur reſpondere ſuper petitorio, niſi priùs plenè fuerit reſtitutus, & conſecutus non tantùm rem principalem, ſed etiam acceſſoria, nempe fructus, & expenſas; uti ſumitur ex fine hujus c. *Abb. ibid. num. 5.*

§. II.

De pluribus caſibus exceptis, quibus lite non conteſtatâ, teſtes recipi poſſunt, vel etiam interdum ad ſententiam definitivam procedi poteſt.

XII. Aſſertio 1. Quamvis regulariter verum ſit, quòd lite non conteſtatâ, ad receptionem teſtium non eſt procedendum: tamen, ſi periculum in mora ſit, quia teſtes ſunt ſenes, aut valetudinarii, aut ex alia cauſa ipſis mors timetur, vel quia diu ſunt abfuturi: his caſibus, ſi civiliter agatur, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis caſibus ſubtrahatur, teſtes (de quibus ob eorum mortem, vel abſentiam diuturnam, vel ob aliam rationabilem cauſam timetur, ne poſtea audiri, & eorum teſtimonia recipi non poſſint) etiã lite non conteſtatâ, admittendi, & eorum atteſtationes recipiendæ ſunt: ſive pars conventa, id eſt, reus (vel convenienda, etſi nondum ſit conventa) contumaciter abſit, ſive abſque malitia ſit abſens, ut conveniri non poſſit, vel ob aliam cauſam accuſari nequeat. Quòd ſi actor non convenerit adverſarium (cùm fuerit abſens, ſed non contumaciter) intra annum ab eo tempore numerandum, quo conveniri poterat, vel ſaltem depoſitiones teſtium receptas ad ipſum non tranſmiſerit, atteſtationes ſic receptæ non valent, ſed ipſo jure ſunt irritæ: quia præſumitur in fraudem diſtuliſſe, ne ſcilicet reus, proceſſu temporis, exceptiones legitimas ad repellendum teſtes opponere poſſit. Ita ſtatutum habetur in *c. Quoniam*; 5. *in princ. uſque ad §. Porrò*; *h. t.*

XIII. Notandum primò. Hoc loco non eſt quæſtio, in quibus cauſis litis conteſtatio neceſſariò fieri debeat, de quo jam actum *tit. præced. n. 10.* & plures refert *hic Abb. n. 4.* Sed illud quæritur, an, poſito, quòd litis conteſtatio non ſit facta; ſive quia non debuit neceſſariò fieri; ſive quia non potuit, propter abſentiam rei; an nihilominus teſtes recipi poſſint? Et reſpondetur, quòd, reo abſente, non poſſit procedi ad teſtium receptionem, excepto caſu neceſſitatis, ſi periculum ſit in mora.

Notandum ſecundò. Depoſitiones teſtium, parte abſente, non recipiuntur, ut ſtatim procedatur ad ſententiam definitivam; ſed ut aſſerventur, donec reus conveniri poſſit, ipſique exhibeantur, & exceptiones illius contra eaſdem audiantur. Quod intelligendum eſt de iis cauſis, in quibus teſtes directè deponunt in præjudicium alterius, cui defenſiones competere poterant: non item, ſi teſtes recipiantur tantùm ad cautelam, ſeu ſecuritatis gratiâ; cùm alioquin factum ſit notorium, non ex juris neceſſitate, juxta *c. Bonæ*; 25. §. *Licèt autem*; & *ibi Gl. V. Recepit*, *de elect.* Vel ſi tantùm indirectè interſit aliorum, ſi citati non veniant: hoc enim caſu, teſtibus receptis, procedi poteſt ad ſententiam definitivam, etiam in abſentia partis, ſicuti in facto notorio, & legibus jam prohibito; ut habetur *in Auth. Si omnes*; *C. Si minor ab hered. ſe abſtin. Layman. in c. ult. h. t. n. 2.*

XIV. Notandum tertiò. Ut lite non conteſtatâ, teſtes poſſint recipi, plura requiruntur; ut colligitur ex hoc c. & *notat ibid. Abb. n. 3.* Primò, ut ſubſit cauſa rationabilis: quia timetur de morte teſtium, vel diuturnâ abſentiâ eorum; mors enim, & longa abſentia æquiparantur, *arg. c. Præſentata 50. De teſtib. vel ex alia juſta cauſa.* In ſpecie verò ob periculum mortis admittuntur, ante litem conteſtatam, ſenes, & valetudinarii ad dicendum teſtimonium. Quinam autem in propoſito dicantur ſenes, id Judicis arbitrio determinandum relinquitur, conſideratâ complexione ipſorum teſtium; cùm alii citiùs, alii tardiùs ſeneſcant, *Innoc. hic n. 3. & Abb. n. 18.* ita tamen, ut Judex non poſſit arbitrari, eum non eſſe ſenem, qui eſt ſeptuagenarius, vel ſupra, ſed ſolùm eum, qui eſt infra 70. annos usque ad 60. vel etiam 50. *Farinac. in praxi crimin. l. 3. De teſtib. tit. 8. q. 76. n. 84.* Similiter qui ſint valetudinarii, ut timeatur periculum mortis, remittitur ad arbitrium Judicis, *Innoc. hic n. 2. & Abb. n. 19.* qui id arbitrabitur ex Judicio, & conſilio medicorum; *Farin. c. l. n. 90.* quod etiam extenditur ad profecturos ad bellum, vel navigaturos trans mare, in quibus probabile periculum eſt mortis, *Innoc. hic n. 3. V. Rationabili; Abb. n. 14. & 17. Farin. c. l. n. 89.* Denique quando, & quæ dicatur abſentia diuturna, arbitrio etiam diſcreti Judicis committitur, *Innoc. hic n. 2. V. Abſentia, Abb. n. 21.*

XV. Secundò. Ut teſtes recipi poſſint, ante litis conteſtationem, plerumque requiritur, ut pars adverſa, contra quam teſtes producuntur, ſive reus citetur; quia debet intereſſe receptioni teſtium, & juramento ab eis præſtito, dummodo poſſit commodè citari, *Abb. hic n. 3. & 21. in fine.* unde, ſi ſit periculum de morte, vel abſentiâ teſtium, citatio non requiritur, *Farinac. cit. q. 76. n. 164.* Vel, niſi adverſarius ob potentiam, vel ſævitiam conveniri nequeat, nec ei receptio teſtium denunciari poſſit; tunc enim omitti poteſt citatio illius: Judex tamen vices partis abſentis diligenter ſupplere debet, ut omnis fraus evitetur, *Abb. hic n. 20. & Felin. n. 7.*

XVI. Tertiò. Si non poteſt reus citari, requiritur, ut actor infra annum à tempore, quo poterit conveniri, numerandum, reum conveniat, vel ſaltem teſtium receptionem, & depoſitiones ipſi denunciet, vel tranſmittat: aliàs talis receptio teſtium, eorúmque atteſtationes ſunt invalidæ; quia præſumitur, teſtes in fraudem eſſe receptos, & examinatos, ut reus temporis proceſſu commoditatem excipiendi contra teſtes amittat; prout habetur in *cit. c. ult. in princ. Verſ. Sed ſi actor; h. t.* Eſt autem hæc præſumptio juris, & de jure, contra quam probatio in contrarium non admittitur, ſecundùm *Gl. in cit. c. ult. V. Fraudem*; Saltem, ſi actor potuit convenire reum, vel ei denunciare, & non fecit, *Imol. ibid. in fine*: quod *Abb. ibid. n. 12.* ait, intelligendum eſſe, non admitti probationem in contrarium reſpectu fraudis: ſecus, ſi actor vellet probare, ſe non habuiſſe facultatem reum conveniendi, vel ei denunciandi atteſtationes; tunc enim admitteretur ad id probandum. Deinde annus iſte, intra quem debet actor convenire reum, vel ei atteſtationes teſtium denunciare, ab initio eſt utilis, nec currit, niſi ab eo tempore, quo quia potuit experiri, ſive agere; & ſic requiritur ſcientia, & poteſtas agendi; in progreſſu verò hic annus eſt continuus, ita, ut currat etiam diebus feriatis, *Gl. hic V. Infra annum; & ibid. Imol. & Abb. n. 9.* Denique non factâ conventione, vel denunciatione intra annum, non valent atteſtationes in favorem ejus, qui teſtes produxit: valent tamen in favorem adverſarii, qui non fuit in dolo, vel culpa: quia teſtes pro utraque parte teſtificantur, *Gl. in cit. c. ult. in princ. V. Non valeant; Innoc. ibid. n. 3. V. eod. & Imol. in Gl. V. eod. Abb. n. 10.* Ubi tamen; *n. 11.* ait, id procedere, ſi depoſitiones teſtium contineant diverſos articulos ſeparabiles: tunc enim valent in favorem adverſarii, & annullantur in odium alterius partis, quæ deliquit, cùm peccata ſuos debeant tenere auctores: ſecus, ſi depoſitiones contineant unum articulum inſeparabilem facientem pro utraque parte: tunc enim non poteſt adverſarius recipere atteſtationes pro ſe, quin etiam recipiat contra ſe; quia, cùm ſit unicum factum, non poteſt dividi, nec poſſunt atteſtationes ſuper illo pro parte, ſive reſpectu unius valere, pro parte verò, ſeu reſpectu alterius non valere. Item hoc procedit, quando teſtes recepti non vivunt; vel facilè haberi non poſſunt, tunc enim atteſtationes valebunt in favorem adverſarii, ſi ſint factæ ſuper articulis ſeparabilibus: durum enim eſſet, quòd aliquis jus ſuum perderet, qui non eſt in culpa, propter dolum, vel culpam alterius; cùm nemo debeat alterius odio prægravari: ſecus eſt, ſi teſtes adhuc vivant, & commodè haberi poſſint; tunc enim atteſtationes eorum non valent, nec in favorem actoris, nec in favorem rei; cùm in hoc c. indiſtinctè annullentur, niſi denuo teſtes examinentur, & eorum dicta recipiantur, *Abb. c. l. n. 11. in fine Farinac. cit. q. 76. n. 172. & duob. ſeqq.* apud quem plures limitationes legi poſſunt. Plura requiſita infrà afferentur.

XVII. Notandum quartò. Prædicta exceptio, quòd teſtes audiri poſſint, eorúmque atteſtationes recipi, etiam lite non conteſtatâ, ſi periculum ſit in mora, extenditur, ſi periculum ſit, ne teſtes interim, donec litis conteſtatio fieri poſſit, obliviſcantur rei geſtæ: quia v. g. Prælatura diu vacatura eſſe creditur; ut poſt *Gl. in cit. c. ult. in princ. V. Subtrahatur; ibid.* docet *Abb. n. 6.* Idque propter æquitatem, & identitatem rationis; ne, cùm hominum memoria ſit labilis, probationis copia pereat, & amittatur, atque propter periculum mortis, quod attenditur in prædicto *c. ult.* Ut ſi v. g. aliquid promiſſum ſit ſub conditione, cujus eventus diu exſpectari debeat, poſſunt teſtes recipi, dum recens memoria viget promiſſionis factæ. Idque confirmatur ex *c. Dilecta; 4. de confirm. util.* Ubi habetur, quòd, ſicuti, quando periculum eſt, ne teſtes moriantur, ii recipi poſſunt ante litis conteſtationem, ne veritas occultetur, & probationis copia deficiat: ita etiam renovanda ſint inſtrumenta, ſi periculum ſit, ne ob nimiam vetuſtatem corrumpantur: ergo à pari, ſicut teſtes recipi poſſunt, ſi periculum ſit, ne propter eorum mortem probationis copia pereat, ita etiam poterunt recipi, ſi periculum ſit, ne propter eorum oblivionem, probationis copia ſubtrahatur, & veritas occultetur. Imò etiam hoc caſu teſtimonia, ante litem conteſtatam, publicari poterunt ad perpetuam

Digitized by Google

tuam rei memoriam, juxta c. *Significavit*; 41. *de teſtib.* & notat *Imol. in c.* 1. *n.* 1. *&* 2. *h. t.* Denique generaliter loquendo, teſtes poſſunt recipi, & examinari, ante litem conteſtatam, in omni caſu, in quo, ſi non reciperentur eorum teſtimonia, veritas occultaretur, & probationis copia ſubtraheretur; quæ ratio generalis affertur in *cit. c. ult.* tunc enim curare debet Judex, & Magiſtratus, ut ſalva ſit rerum probatio. *Gl. ibid. V. Subtrahatur. Farinac. cit. q.* 76. *n.* 10.

XVIII. Notandum quintò. Quod dictum eſt, etiam lite non conteſtatâ, poſſe procedi ad teſtium receptionẽ, ſi periculũ ſit in mora, id ſolùm procedit, ſi cauſa civilis ſit; ut patet ex *cit. c. ult. in princ. ibi: Cùm civiliter eſt agendum*, argumento ſumpto à contrario ſenſu: ergo ſecus, ſi criminaliter. *Gl. ibid. V. Civiliter.* vel etiam, ſi cauſa criminalis civiliter in Judicium deducatur; quippe cùm tunc non agatur de tanto præjudicio; & à pari communiter procedant, merè civiliter agere, & de crimine agere civiliter, juxta *l. fin. ff. de privat. delict.* Secus verò eſt, ſi cauſa criminalis criminaliter intentetur: tum enim, alterâ parte abſente, & ante litis conteſtationem, teſtes recipi non poſſunt, etiamſi de eorum morte, vel diuturnâ abſentiâ timeatur; ut tradit *Gl. in cit. c. ult. V. Civiliter. ibid. Abb. n.* 5. *Gail l.* 1. *obſ.* 92. *n.* 13. quia in cauſis criminalibus probationes debent eſſe liquidæ, & ſtrictiſſimæ: & in executionibus pœnarum ceſſat favor; cùm agatur de graviſſimo præjudicio Rei; & ſatius ſit nocentem abſolvere, quàm innocentem condemnare. *l. Abſentem*; 5. *ff. de pœnis.* Et hæc quidem ſolùm obtinent ex parte actoris: nam reus, tam in cauſis civilibus, quàm in criminalibus, poteſt teſtes ſuos, quandocunque vult, producere pro defenſione ſua, & petere, ut ad perpetuam rei memoriam admittantur: quia non eſt in Rei poteſtate, quando conveniatur. *l. Purè*; 5. *§. fin. ff. de doli mali except.* & ratione hujus incertitudinis, ne probationes ei pereant, receptio hujuſmodi teſtium indiſtinctè valet etiam ante litem conteſtatam. *Gail c. l. n.* 8. 9. *&* 15. niſi exceptio rei competat per modũ actionis, ut in exceptione de non numerata pecunia: quia, cùm tunc ſit in ejus poteſtate eam opponere, etiam intra annum agere debet, ſicut actor. *Auth. Hanc autem querelam. C. de non num. pecun.* ſecus eſt, ſi nuda ſit exceptio, non habens vim actionis. *Gail c. l. n.* 10. *&* 11.

Notandum ſextò. Quamvis in his caſibus teſtes recipiantur, lite non conteſtatâ, re ipsâ tamen, & quoad effectum, non cenſentur recepti, lite non conteſtatâ: quia eorum atteſtationes non publicantur, niſi poſt litis conteſtationem, & cum alijs teſtibus, qui ſunt producti litis conteſtatione jam factâ; nec Judex per tales teſtes procedit ad ſententiam definitivam; ſicut in caſibus *in §. Porrò. h. t.* teſtes recipiuntur, lite non conteſtatâ, & fertur ſententia. *Gl. in cit. c. ult. V. Timetur. h. t.*

XIX. Aſſertio 2. Poſſunt tamen ſpeciales cauſæ, ſeu caſus occurrere, in quibus, ob contumaciam Rei abſentis, tum ad receptionem teſtium, lite non conteſtatâ, tum etiam ad ſententiam definitivam procedi poteſt, ſi periculum in mora ſit; prout ſtatuitur in *cit. c. ult. §. Porrò. h. t.* Ut, cùm ſuper alicujus electione (quòd non ſit canonicè facta, vel quòd electus indignus ſit. *Gl. hìc V. Electione.* adeóque agatur de valore matrimonij ſpiritualis) vel copulâ maritali, ſive de matrimonij carnalis valore quæſtio moveatur: tunc enim, ne propter longam moram, in ſpiritualibus, & temporalibus, Eccleſia detrimentum accipiat: vel, ne viro, aut mulieri fornicationis occaſio præbeatur; maximè ſi opponatur gradus propinquitatis lege Divinâ prohibitus: ſi is, contra quem actio tendit, ſeu intentanda eſt, contumax ſit, ſive quia peremptoriâ citatione receptâ, venire contemnit: ſive quia malitioſè ſe occultat: ſive quia impedit, quò minùs citatio ad ipſum pervenire poſſit: his caſibus, teſtes lite non conteſtatâ, ſunt admittendi: & nihilominus (ſi de cauſa liqueat) ad definitivam ſententiam eſt procedendum.

Si verò Reus non ſit contumax, ſed abſens, ut comparere in Iudicio non poſſit; tunc, vel agitur de ſpirituali conjugio inter Prælatum, & Eccleſiam jam contracto; ut de electione, maximè, ſi confirmata ſit: & ſervari debet, quod SS. Canonibus ſuper exſpectatione talium perſonarum eſt definitum (de quo *Gl. in cit. §. Porrò. V. Canonibus*) vel agitur de ſpirituali conjugio contrahendo (ante confirmationem) tunc is, qui in Prælatum electus eſt, ſex menſibus exſpectandus eſt: niſi ſpectatis circumſtantijs, tempus hoc extendendum, aut reſtringendum Superiori videatur. Quòd ſi verò de valore conjugij carnalis agatur, tam diu alter conjugum abſens exſpectandus eſt, donec de ipſius obitu veriſimiliter præſumi poſſit: cùm enim (ut ſupponitur) abſque culpâ, & contumaciâ ſuâ abſens ſit, ut, quia captivitate, vel ægritudine, aut alio juſto impedimento forſitan detinetur: aut etiam propriâ, ſed non malitioſâ voluntate in remotis partibus moratur, ita, ut facilè citari; aut brevi advenire non poſſit, ei præjudicari non debet; quia habet fortaſſis legitimas exceptiones, quibus contrariam intentionem actoris elidere queat. Neque obſtare debet, ſi alter conjunx periculum lapsûs carnalis objiciat, ſi tam diu exſpectare debeat: quandoquidem plures caſus in conjugio occurrere ſolent, in quibus conjuges ſine culpa, ſed non ſine cauſa, continere ſe coguntur, quorum plures enumerat *Gl. hìc V. Multi caſus.*

XX. Pro declaratione hujus §. Notandum primò. Tres ſunt modi, per quos probari poteſt contumacia Rei: Primus, ſi peremptoriè vocatus ad Judicium, ſcilicet trinâ citatione, vel unâ, quæ ſit vice trium, non compareat. *l. Contumacia*; 53. *ff. de re judic.*

Secundus, ſi citatus malitioſè ſe occultet; vel ſi impediat, ne citatio ad ipſum pervenire poſſit; adeóque perſonaliter citari nequeat: & tunc ſufficit, quòd publicè proponatur edictum ad domum ipſius, vel Eccleſiam, ut habeatur pro citato. *Gl. hìc V. impedit.*

Tertius, ſi reus citatus, poſt primam citationem, dicat, ſe nolle venire, non eſt denuo citandus, cùm jam conſtet de ejus contumacia. *Gl. in c. de illicita*; 6. *V. Peremptorio in fine cauſ.* 24. *q.* 3. atque hi tres modi ſunt, quibus probatis, probata eſt contumacia, neque neceſſe eſt aliter citare. *Gl. hìc V. Impedit. & Abbas num.* 3.

Notandum ſecundò Quamvis *Gloſſa in cit. §. Porrò; in princ. V. Alumnus.* ubi dicitur, quòd contra electum contumaciter abſentem procedi poſſit, lite non conteſtatâ, ad teſtium receptionem, imò

etiam ad ſententiam definitivam; id intelligat ſolùm de electo non coofirmato, & qui nondum conſenſit; tamen idem dicendum eſt de quolibet Prælato electo, etiam confirmato, & conſecrato: nam, ſi agatur ad eum amovendum, quia ooo eſt Canonicè Inſtitutus, ſed intruſus, v. g. per ſimoniam; tum ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam procedi poteſt, ſi contumax fuerit. *cit. §. Porrò; in princ.* ſive electio ſit coofirmara, ſive non; & ſive electus conſenſerit, ſive non: quia ſemper habet locum ratio in textu expreſſa, ne Eccleſia propter morosam damnum patiatur in ſpiritualibus, & temporalibus. Secus eſt, ſi agatur ad depooeodum Canonicè electum, propter crimen poſtea commiſſum: tunc enim, quantumvis ſit contumax, non debent recipi teſtes ſuper crimine, lite non conteſtatâ, nec fieri ſententia definitiva in abſentem. *c. Decernimus;* 10. *cauſ.* 3. *q.* 9. de quo plura infrà *tit.* 14. *Innocent. in §. Porrò. V. Alicujus. Hoſtienſ. ibid. & Abb. num.* 4. Verùm *in cit. §. Porrò; verſ. Si verò;* ſermo eſt de Prælato electo, & confirmato abſente, non tamen per contumaciam, ſed ex alia canſa, & tum exſpectari debet tempus à SS. Canonibus definitum, de quo videri poteſt *Abbas ibid. num.* 8. *&* 10. Denique *in cit. §. Porrò; verſ. Quòd ſi forſan;* agitur de non confirmato, quòd exſpectandum ſit ſex menſibos. *Innocent. cit. loc.* Hodie tamen ſtandum eſt poſterioribus juribus, in quibos aliter proviſum eſt, & derogatur antiquis Canonibns; ut conſtat ex *c. Quàm ſit;* 6. *& c. Cupientes;* 16. *de elect. in 6. Vivian. in rat. Jur. Pontif. in cit. §. Porrò.* de quo dictum ſuprà *lib.* 1. *tit.* 6.

Ceterùm, quæ dicta ſunt, procedunt, non ſolùm in Epiſcopis, & ſimilibus Prælatis; ſed etiam in alijs Clericis, & Beneficiatis inferioribus: quia textus loquitur indiſtinctè, & eadem ratio etiam in illis locum babet, ne Eccleſia, ob longam moram, vel abſentiam electi, vel proviſi, lædatur in ſpiritualibus, & temporalibus, *Innocent. & alij DD. locis citt.*

XXI. Notandum tertiò. Si quæſtio defetatur ad Iudicium, an matrimooium ſit legitimum, & validum, quia allegatur, v. g. impedimentum dirimens; tum teſtes priùs non ſunt recipieodi, neque ad ſententiam definitivam eſt procedendum, quàm lis fuerit conteſtata; præterquam, ſi reus contumax ſit, quia legitimè citatus comparere non vult, vel malitiosè latet, vel impedit, quò minùs citari poſſit. Si verò legitimè abſit, & facilè citari, ac venire non poſſit; tunc conjunx abſens tam diu exſpectari debet, donec de ejus obito veriſimilis præſumptio habeatur; ut reſpondit *Innocent. III. in c. ult. §. Porrò. hoc tit.* ex quo ſequi videtur, quòd ſufficiat veriſimilis præſumptio; neque requiratur omnimoda certitudo de morte conjugis abſentis, quod tamen exigitur in *c. In præſentia;* 19. *de ſponſal.* Verùm ibi diverſus longè caſus proponitur: videlicet, quòd non poſſit talis conjunx tranſire ad ſecundas nuptias, niſi certum nuncium recipiat de morte alterius conjugis; quia agitur de valde magno præjudicio, nempe de diſſolutione matrimonij, de quo per certas probationes conſtare debet: at verò in caſu hujus c. non requiritur omnimoda certitudo mortis; quia non agitur de tam gravi præjudicio: nam priùs probandum eſt impedimentum dirimens in Judicio: ſed ſolùm agitur de hoc præjudicio, ut teſtes recipiantur, etiam lite non cooteſtatâ, & ſecundùm allegata, & probata procedatur ad ſententiam definitivam, parte abſente. *Abb. in cit. §. Porrò; h. t. Laym. l.* 5. *Theol. mor. tract.* 10. *p.* 3. *c.* 3. *n.* 2. *in fine.*

XXII. Aſſertio 3. Sunt & alij (præter prædi- »
ctos) caſus ſpeciales, in quibus abſq; litis conteſta- »
tione legitimè teſtes produci, & recipi poſſunt; ut ſi »
inquiſitio ſuper criminib⁹, vel teſtiũ publicatio fieri »
debeat; prout habetur *in cit. c. ult. §. Sunt & alij; h. t.* »

Ubi notandum primò. Si Judex ex officio procedat, per modum inquiſitionis generalis, ſuper crimine; tum non requiritur litis conteſtatio, nec propriè fieri poteſt; ut tradit *Gl. in c. Cùm I. & A.* 22. *junct. Gl. margin. lit. c. infra de ſent. & re judic. Abb. in cit. §. Sunt & alij; n.* 4. & conſequenter etiam lite non cooteſtatâ, teſtes recipi, & audiri poſſunt. Sin verò Jodex procedat, per modum inquiſitionis ſpecialis, præcedente infamiâ, aliiſve indicijs ſofficientibus, inquirendo ſuper crimine contra certam perſonam; tum ea citari debet; &, ſi compareat, ac neget delictum, lis habetur pro conteſtata, & Judex procedet ad teſtium receptionem: ſicut etiam, ſi reus contumax ſit in comparendo, Judex procedet contra ipſum, teſtes recipiendo, etiam lite non conteſtatâ, *Gl. marg. cit.* quia, quando ſit inquiſitio contra abſentem per contumaciam, in ejus odium, & ne delicta maneant impunita, proceditur etiam ordine judiciario noo ſervato. *Gl. in cit. c. Sunt & alij. V. Inquiſitio.* ideóque etiam qooad teſtium receptionem, non requiritur, ut lis priùs ſit conteſtata. *c. Qualiter;* 24. *§. Debet; de accuſat. Vivian. in ration. hîc in §. Sunt & alij.*

Notandum ſecundò. Si quis timeat, ne progreſſu temporis, ipſi ſuper negotio aliquo lis, ſeu cootroverſia moveatur; poteſt petere à Judice, ut ſtatim citato adverſario, & vocatis ijs, quorum intereſt, teſtes, qui negotio interfuerunt, legitimè recipiantur, & audiantur; etiamſi lis non priùs fuerit conteſtata, & eorum depoſitiones, ac dicta publicentur, id eſt, in publicum inſtrumentum ad perpetuam rei memoriam redigantur, ne probationis copia pereat. *c. Significavit;* 41. *de teſtib. & Auth. de teſtib. §. Et hic verò; collat.* 7. *Gl. in cit. §. Sunt & alij. V. Publicatio. Farinac. in prax. p.* 2. *q.* 76. *n.* 64. & hoc caſu non tantùm teſtes ienes, & valetudinarij, ſed indifferenter omnes recipiuntur. *Gl. jam cit. loc.* & alij apud *Farin. c. l. n.* 68.

§. III.

De modo procedendi contra reum abſentem per contumaciã, ſi conveniatur actione reali, vel perſonali.

XXIII. De hoc agitur in *c. Quoniam;* 5. *& ult.*
§. In alijs fin. h. t. ubi ita ſtatuitur; Si reus, lite noo »
conteſtatâ, ſit contumax, diſtinguendum eſt, num »
actione reali, an perſooali conveniatur. Si rea- »
li, mittendus eſt actor in poſſeſſionem rei peti- »
tæ, cuſtodiæ causâ, ut ſic reus videns adverſa- »
rium ſuum in poſſeſſione rei ſuæ, tandem tæ- »
dio »

» dio affectus veniat ad reſpondendum, qui ſi intra
» annum compareat, & cautionem (ſufficientem,
» & idnneam per pignora, vel fideijuſſores. *Gl. hic V.*
» *Cautione*) præſtet, de ſiſtendo ſe in judicio, & ex-
» penſis ſolvendis, poſſeſſionem ſuam recuperet:
» quòd ſi cantionem intra annnm offerre, & præ-
» ſtare neglexerit, actor, elapſo illo anno, verus
» poſſeſſor conſtituitur, neque reus ulteriùs audi-
» tur, & admittitur, niſi ad ſe defendendum ſuper
» proprietate. Quòd ſi actione reali conveniatur
» ſuper rebus immobilibus (vel etiam mobilibus,
» *Gl. hic V. Immobilibus.*) qui alieno nomine eas poſ-
» ſidet: is debet ſtatim in Judicio Dominum nomi-
» nare, cui poſtea denunciandum erit, certo tem-
» poris ſpatio à Judice conſtituto, intra quod per
» ſe, vel Procuratorem in Judicio compareat, &
» ad articulos ab actore propoſitos reſpondere te-
» nebitur. Si verò is intra terminum ſtatutum non
» compareat, ſed contumax ſit: tum ex eo die, quo
» poſſeſſor ille in Judicium vocatus fuit, lis procon-
» teſtata haberi debet, ad longi temporis præſcri-
» ptionem interrumpendam (ne ſcilicet currat præ-
» ſcriptio poſſeſſori. *Gl. hic V. Conteſtata.*) Dominum
» verò Judex trib⁹ edictis (ſive citarionib⁹ ad domum
» ejus miſſis, *Gl. hic V. Edictis.* vel uno pro omnibus.
» *Hoſtienſ. hic V. eod.*) evocabit, eóque in contuma-
» cia perſiſtente cauſam ſummariè examinans, acto-
» rem in veram rerum poſſeſſionem mittet, reſerva-
» tâ abſenti causâ principali, ſive ſalvo interim ma-
» nente jure proprietatis.
» Si verò perſonali actione reus conveniatur, &
» contumax ſit: tum vel actor pro modo debiti mit-
» tendus eſt in poſſeſſionem rerum mobilium, aut
» aut etiam immobilium, ſi reus mobilia non habeat,
» vel ea non ſufficiant: vel Judex infliget contumaci
» cenſuram Eccleſiaſticam (excommunicationem,
» ſuſpenſionem, vel interdictum. *Hoſtienſ. hic V.*
» *Eccleſiaſticam*) ita tamen, ut à principio una tantùm
» harum pœnarum inferatur (ſcilicet, vel miſſionis
» in poſſeſſionem, vel excommunicationis) creſcen-
» te verò contumaciâ rei, etiam altera addatur: tum
» verò nihilominus, ſi reus advenerit, intra annum,
» vel poſt annum audietur, & fiet ei, ſicut ſuprà de
» reo contumace convento actione reali dictum eſt,
nempe prout explicat *Gl. fin. hic* ſi ut reus conven-
tus reali actione comparens intra annum auditur, & præſtitâ cautione, ac reſtitutis expenſis, recuperat poſſeſſionem: ita etiam conventus actione perſonali, ſive infra annum, ſive poſt annum veniat, recuperat res ſuas, dum tamen caveat de ſiſtendo ſe in Iudicio, & expenſas reſtituat.

XXIV. Pro declaratione hujus §. Notandum Primò. Actor miſſus in poſſeſſionem bonorum, rei ſervandæ causâ, ex primo decreto, ob contumaciam Rei, non fit verus poſſeſſor, ſed ſolùm cuſtos, ſeu detentor rei. *c. 1. de eo, qui mittit. in poſſeſſ. &c.* ac proinde nec fructus rei detentæ lucratur, ſed tenetur eos reſtituere reo intra annum comparenti, nec alia poſſeſſionis commoda percipit. *l. Fulcinius; 7. in princ. & ibi Gl. V. Non debere; junct. Gl. marg. ff. quibus ex cauſ. in poſſeſſ. eatur. Abb. hic in cit. §. in alijs; n. 5.* Quòd ſi reus intra annum compareat, poſſeſſionem, in quam miſſus eſt actor, recuperat, ſi cautionem præſtet de ſtando, ſeu parendo juri, & reſtituendis expenſis: quamquàm propriè loquendo, reus tunc non recuperat poſſeſſionem, quippe quam nunquam amiſit, cùm actor ſolùm cuſtodiæ cauſâ ſit in poſſeſſionem miſſus: adeóque detentionem tantùm rei habuerit, non veram, ac propriè dictam poſſeſſionem, quam reus intra annum retinet, & detentionem ſolùm recuperat, ſi veniat. *Gl. in cit. §. in aliis. V. Poſſeſſionem. & Abb. n. 14. & 20.*

XXV. Notandum ſecundò. Multùm tamen refert, utrùm contra reum contumacem inſtituta ſit actio realis, an perſonalis: nam inprimis in actione reali, ob contumaciam Rei, actor abſolutè mittitur in poſſeſſionem, ſeu potiùs detentionem rei petitæ, vel in omnia bona conventi: in perſonali verò actione fit immiſſio, non in omnia bona, ſed ſolùm pro modo, ſeu quantitate debiti declarati in libello; primùm quidem in detentionem rerum mobilium, & illis non ſufficientibus, etiam immobilium; ac tandem in eorum quoque defectu in juribus, actionibus, & nominibus debitorum fit immiſſio: ſicut executio latæ ſententiæ priùs fit in bonis mobilibus, quàm immobilibus. *l. à D. Pio; 15. §. in venditione. ff. de re judic. Gl. ibid. V. Immobilium. & Abb. num. 7. & 34.* ubi addit, quòd probabiliter hic ordo non pertineat ad ſubſtantiam proceſsûs ordinarij, ſed ſolùm, ut juſtè, & licitè fiat, ita, ut, ſi non ſervetur, appellari poſſit.

XXVI. Secundò, in actione reali, elapſo anno, poſt immiſſionem ex ſecundo decreto Judicis factam, ſi reus in contumacia perſiſtat, nec compareat, & cautionem ſufficientem præſtet, actor acquirit veram poſſeſſionem rei, ſeu verus poſſeſſor efficitur, ita, ut fructus rei lucretur, nec teneatur perceptos reſtituere, nec poſt annum ampliùs auditur reus, niſi ſuper proprietate. *Abb. in cit. §. ult. num. 5. & n. 17.* quin imò propter apertam, ac manifeſtam, & nimis magnam Rei contumaciam, etiam ante annum elapſum, & ex primo ſtatim decreto actor poteſt à Judice immitti in plenam poſſeſſionem rei, ita, ut fructus etiam, & commoda rei lucretur. *cit. l. Fulcinius. §. ult. & ibi Gl. V. Cedat. ff. Quibus ex cauſ. &c. Abb. c. l. num. 5. & 17.* Si verò reus poſt annum compareat, & Judicium petitorium inſtituat, agátque ſuper proprietate, priuſquam contra ipſum præſcriptum ſit, ex reo fit petitor, ſeu actor, & conſequenter onus probandi ipſi incumbit, quod priùs incumbebat actori. *Abb. c. l. n. 4. in fine.*

Aliud verò eſt in actione perſonali: nam actor miſſus in detentionem rei debitæ, cuſtodiæ cauſâ, etiam poſt elapſum annum, non fit verus poſſeſſor rei, nec lucratur fructus, nec relevatur ab onere probandi debitum, niſi interveniat ſecundum decretum Judicis: quod decretum ordinariè interponitur, poſt elapſum annum; interdum verò citiùs, aut ſeriùs, ſecundùm qualitatem cauſæ, & perſonarum, & prout major, vel minor eſt contumacia. *Abb. in tit. §. ult. num. 17. 37. & 41.* ubi ait, conſultum eſſe, ut Judex ſine magna cauſa non recedat à termino anni. Requiritur autem de hoc ſecundum decretum, ut præcedat aliqua cauſæ cognitio, juxta *Auth. Et qui jurat. C. de bonis auctor. judic. poſſid.* ſaltem ſummaria, ut tradit *Abbas hic n. 31.*

Per

per quam aliqno modo informetur Judex de debito: qui ſecundùm modum probationis, & ſecundùm majorem, vel minorem contumaciam, formabit decretum: interdum enim res actori in ſolutum dabitur, ſi is plenè debitum probâſſe videatur: vel re venditâ, pretinm ei adjudicabitur, ita, ut reus contumax omnino excludatur: vel ſaltem res in pignus ipſi dabitur, donec reus, nihil à ſe debitum eſſe, oſtenderit: tum enim ipſi onus probandi incumbet, & ex reo fiet actor; de quo videri poteſt *Abbas hic n. 39. & 40.*

XXVII. Tertiò. Alia adhuc differentia eſt inter actionem realem, & perſonalem, quòd actor miſſus in poſſeſſionem ex actione reali, poſtquam elapſo anno veram poſſeſſionem acquiſivit, poteſt rem præſcribere: quia, cùm credat, rem eſſe ſuam, ſive ad ſe pertinere, bonâ fide eam poſſidere præſumitur, præſertim cùm etiam juraverit, quòd non malitioſè, ſeu per calumniam petat rem illam. *Gl. in cit. §. in aliis. V. Reſervata. h. t.* At verò miſſus in poſſeſſionem ex actione perſonali, ut rem pignoris loco teneat, nullo tempore rem præſcribere, ſeu uſucapere poteſt, cùm non ut ſuam poſſideat, ſeu detineat, ſed ſolùm, ut ſibi obligatam pignori, adeóque ut alienam, ſcilicet debitoris, qui poteſt recuperare pignora ſua, quandocunque venerit, dummodo non ſint diſtracta. *l. Si priusquam; 8. C. de diſtr. pign. Gl. in cit. §. V. Diſtinctionem.* niſi debitor triginta annis non compareat, & probet, nihil à ſe debitum eſſe; tunc enim amittit jus ſuum, cùm per præſcriptionem longiſſimi temporis omnis actio extinguatur. *l. 3. C. de præſcr. long. temp. 30. vel. 40. annor.*

XXVIII. Notandum tertiò. Si is, qui non ſuo, ſed alieno nomine rem poſſidet, ut colonus, vel inquilinus, depoſitarius, commodatarius, qui nullum jus habent in re locatâ, depoſitâ, vel commodatâ, ſuper rebus immobilibus, vel etiam mobilibus (quia eadem de his eſt ratio. *Gl. hic V. Immobilibus.*) conveniatur actione reali, v. g. rei vindicatione; tunc debet Dominum, ſeu eum, ad quem res pertinet, nominare in Judicio; ut citetur, & reſpondeat; & ſic conventus evitabit Judicium, *cit. §. in aliis verſ. Quod ſi ſuper rebus; h. t.* Si verò conventus reali actione jus in re habeat, ut Emphyteuta, Vaſallus, vel uſufructuarius, tum, ſi non de ipſa re, ſecundùm ſe, ſed de proprio jure ipſius Emphyteutæ, Vaſalli &c. agatur, non poteſt conventus nominare Dominum, ſed pro ſe reſpondere, & ſe defendere in Judicio debet; ita tamen, ut etiam Dominus vocetur, ſi ipſius etiam interſit, ſive præjudicium vertatur: idémque dicendum de creditore, qui rem pignoris loco tenet, ſi agatur de jure pignoris, quia actor v. g. ſeu alius creditor dicit, rem illam priùs ſibi pignori obligatam fuiſſe, & ſic ſe, tanquam antiquiorem creditorem debere poſſidere, ſeu detinere rem oppignoratam; tunc enim nihil prodeſt nominatio Domini: aliud eſt, ſi agatur ſuper dominio, ſeu proprietate ipſius rei, quam ſibi actor vendicat: tunc enim creditor, vel alius jus in re habens, nominare poterit Dominum rei, ad quem proprietas ſpectat. *Abb. in cit. §. In aliis; n. 23. h. t.*

XXIX. Ex dictis infertur reſolutio illius quæſtionis, an, ſi colonus laicus conventus nominet Clericum in Judicio tanquam Dominum, ſeu locatorem, Clericus reſpondere, & ſe defendere debeat coram Judice ſeculari? Ad quod reſpondetur, ſi colonus laicus convenitur rei vindicatione, ratione prædij ſibi locati à Clerico, iſque id denunciet Clerico locatori; tum, quia Clericus venit in Judicium tanquam nominatus, & Dominus, adeóque principalis reus, debet coram ſuo Judice Eccleſiaſtico conveniri, novo libello contra illum oblato; neque cenſetur adhuc eſſe cœptum Judicium cum colono laico, qui per nominationem Domini declinavit ſubire Judicium coram ſuo Judice ſeculari. Vel Clericus vendidit prædium laico, quod poſtea tertius interveniens ait, ad ſe ſpectare tanquam Dominum: tum debet actio, ſive rei vindicatio contra laicum emptorem inſtitui coram ſuo Judice ſeculari, coram quo etiam Clericus ipſi aſſiſtere debet, eúmque defendere, ne res ab eo evincatur: quia ipſe Clericus tunc non eſt reus principalis, cùm actio principaliter inſtituatur contra laicum emptorem, qui rem proprio nomine tanquam ſuam poſſidet.

Abb. in cit. §. In aliis; num. 28.

TITU-

TITVLVS VII.

DE IURAMENTO CALUMNIÆ.

Quia regulariter, poſt litis conteſtationem, immediatè præſtatur Juramentum calumniæ; ideo duobus præcedentibus Titulis ſubiungitur hic Titulus, qui inſcribitur de Juramento calumniæ; ſcilicet vitandæ: quo ſenſu etiam accipitur illud S. Pauli 1. ad Corinth. 7. *Unuſquiſque ſuam uxorem habeat, propter fornicationem*, ſcilicet evitandam, non committendam; ut notavit Abb. ad Rubr. h. t. Idem Titulus extat etiam in Sexto.

§. I.

Quid ſit Iuramentum calumniæ, & quid continere debeat, & quomodo differat à Iuramento veritatis, vel malitiæ, &, an ſit neceſſariò præſtandum?

I.

ASSERTIO I. Juramentum calumniæ fit, cùm actor jurat, non calumniandi animo litem ſe movere, ſed exiſtimando, bonam cauſam ſe habere; & viciſſim reus jurat, quòd putet, ſe bonâ inſtantiâ uti ad reluctandum, id eſt, reſiſtere actori, exiſtimando, ſe jus habere. Ita habetur *in l. 2. in princ. C. de jurejur. propt. calumn. præſtan.* Quare juramentum calumniæ eſt illud, quo partes litigantes jurant, quòd in Judicio, tam agendo, quàm excipiendo, & defendendo, abſque fraude, & calumniâ verſari, omniàque bonâ fide peragere velint: ſive juramentum credulitatis, quod litigantes præſtant de conſcientiâ, & bonitate cauſæ, quam ſe habere putant.

Porrò calumniari in criminalibus nihil aliud eſt, quàm falſa crimina intentare, *l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turpil.* in civilibus verò eſt, per meras fruſtrationes negotium differre, vel per fraudem alios litibus vexare: unde calumniatores appellati ſunt, qui per fraudem, & fruſtrationem alios litibus vexant, *l. Si calumnietur, 233. in princ. ff. de V.S.*

II. Aſſertio 2. Juramentum calumniæ plura Capitula continet, ut tradit *Gl. in c. 1. V. Calumniæ juramentum, h. t. Durand. in ſpecul. l. 2. part. 2. tit. de juram. calum. §. 4. Maranta de ordin. judic. p. 6. tit. de juram. num.* 10. Primò enim uterque, tam actor, quàm reus jurare debet, quòd credat, ſe juſtam cauſam habere, & fovere, *l. 2. in princ. C. h. t.* Secundò, quòd in Judicio interrogatus veritatem reſpondebit ſuper omnibus. Tertiò, quòd non utetur falſâ probatione, nec ab Adverſario ſuo exiget ullam probationem ſuperfluam, & quam non exiſtimaverit pro veritate neceſſariam. *Auth. In iſto juramento, C. h. t.* Quartò, quòd nihil penitus, patrocinii cauſâ, Judicibus, vel alii perſonæ pro cauſa dederit, aut promiſerit, vel daturus ſit per ſe, vel per alios, præterquam advocatis ſalaria, ceteriſque perſonis, quibus à Jure dari permittitur, *Auth. Principales, C. eodem.* Quintò, quòd calumnioſam dilationem non petat, animo ſcilicet cauſam protrahendi, ſeu differendi Judicii cauſâ, *l. 1. C. Eodem*; quæ requiſita *Gl. in cit. c. 1. h. t. V. cit. His verſibus comprehendit.*

Illud juretur, quòd lis ſibi juſta videtur:
Et ſi quæretur, verum non inficietur.
Nil promittatur, ne falſa probatio detur.
Ut lis tardetur, dilatio nulla petetur.

III. Aſſertio 3. Juramentum calumniæ à juramento de veritate dicenda differt Primò, ut tradit *Durand. cit. loc. §. 1. n. 12. & duob. ſeqq. & Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 3.* quia illud præſtatur in cauſis civilibus, & pecuniariis: juramentum veritatis in ſpiritualibus, & eis annexis: vel etiam in criminalibus ab accuſatore jurante, accuſationem ſuam veram eſſe: reus autem jurat de veritate dicendâ, *Hiltrop. c. l. num. 3.* Secundò. Juramentum de calumnia, eſt juramentum credulitatis, quo quis jurat, ſe credere, quòd bonam cauſam habeat: alterum eſt juramentum de ſcientiâ, & veritate, quam quis ſcit, dicendâ. Tertiò. Illud continet multa capitula, ut dictum; iſtud unum ſolum, videlicet de veritate dicenda. Plures differentiæ videri poſſunt apud *Durand. c. l.* ubi 7. adfert.

Porrò, quod dictum eſt, juramentum de veritate dicenda cadere ſuper ſcientiam; juramentum verò calumniæ ſuper credulitatem, id in praxi, & de conſuetudine non ſervatur, ſecundùm quam ſufficit jurare veritatem, ſive eam ſciat, ſive ſolùm credat; ut notavit *Abb. in cit. c. 2. num. 12. h. t.* nam, cùm tam actor, quàm reus, non de omnibus articulis habere poſſit exactam notitiam, ſed ſæpe probabilem opinionem tantùm, ſeu credulitatem: ideo, ſi pars litigans in Judicio dicat: credo, ita eſſe: veritatem dicit, ſi credit, ita eſſe: falſitatem verò, ſi non credit: quare conſultum eſt, ut Judex exigat ab actore, vel reo, ut juret, ſe dicturum, quæ vera eſſe ſcit, vel, quæ credit eſſe vera, ita, ut exigatur juramentum calumniæ, prout etiam comprehendit in ſe juramentum de dicenda veritate.

IV. Differt quoque juramentum calumniæ à juramento malitiæ, quod fit, quoties eſt præſum-

ductum eſt juramentum calumniæ: vel etiam, ſi hoc juramentum non præſtetur ad evitanda perjuria, quia periculum eſt, ne partes pejerent: tum etiam per conſuetudinem, maximè immemorialem, lex de juramento calumniæ abrogari poteſt, *Abb. hic num. 9. & Gail. l. 1. obſ. 85. n. 4. & 5.* Nam lex non debet dare occaſionem perjurii, ſed potiùs prohibere juramentum, quando ſubeſt periculum perjurii: ideóque *in l. 2. §. Quorum; C. de indicta viduit. &c.* abrogatur juramentum mulierum ab ipſis præſtari ſolitum de non tranſeundo ad ſecundas nuptias; quia ſæpe illud violare conſueverunt.

Notandum ſecundò. Per reſcriptum ſupremi Principis poteſt decerni, ut non præſtetur juramentum calumniæ à partibus; cùm ſit introductum Jure poſitivo, cui Princeps derogare poteſt, dummodo in eo dicatur: non obſtante tali lege: non autem inferior Principe, ne quidem Legatus illius, poteſt remittere hoc juramentum; quia non poteſt tollere, quæ ad ſubſtantiam judicii pertinent, *Abb. hic n. ult. Gail. c. l. n. ult.*

Notandum tertiò. Pars litigans tenetur jurare de calumnia, non obſtante appellatione, quam in cauſa fecit; ut conſtat ex hoc c. ibi, *appellatione ceſſante*; niſi allegaret juſtam cauſam, ob quam jurare non teneatur, quia videtur ſolùm inhibita appellatio fruſtratoria; non autem, quæ interponitur ex juſta cauſa, *Abb. hic n. 2.*

§. II.

Quinam præſtare debeant Iuramentum calumniæ, vel non?

VIII. Aſſertio 1. Regulariter ipſæ perſonæ principales in Judicio litigantes juramentum calumniæ præſtare debent, non tantùm actor, ſed etiam reus; priùs autem ille, quia ad litem provocavit; prout habetur *in l. 2. in princ. & ibi Gl. V. Et actor; & Auth. Principales; C. de Iurejur. propter calum. &c. Hoſtienſ. in ſumma h. t. num. 2.* Quare cùm in *§. 1. Inſtit. de pœn. tem. litig.* primò dicitur, quòd reus debeat jurare de calumnia; & poſtea in *§. Item actoris*; quòd actor: non ponitur ibi ordo jurantium, ſed potiùs perſonæ, quæ jurare debent, denotantur, *Hoſtienſ. c. l.* vel reus jurat priùs, ſcilicet, quàm audiatur in proceſſu cauſæ, non autem priùs, quàm actor, *Gl. in cit. l. 2. V. Et actor.* Similiter in duplicibus Judiciis; ut, quando agitur de dividenda hereditate, vel alia re communi, inter coheredes, vel ſocios, quilibet jurat ut actor, & ut reus, ſed is prior, qui provocavit, *Gl. in cit. l. 2. V. Et actor.* Debent autem partes principales jurare de calumnia, tam actor, quàm reus, non ſolùm, ſi per ſe, & perſonaliter agant in Judicio; ſed etiam, ſi per procuratores agant, etſi ipſi ſint litem conteſtati, *cit. l. 2. §. Sin autem*; niſi procurator mandatum habeat ad jurandum de calumnia; ut infrà dicetur, *Hiltrop. p. 2. tit. 2. §. Qui jurent; n. 1.*

IX. Porrò aſſertio tradita extenditur Primò, ut non ſolùm ipſæ perſonæ principales, actor, & reus, ſed etiam eorum heredes jurare debeant de calumnia, in quos inſtantia tranſiit, *cit. Auth. Principales; junctâ Gl. V. Migraverit*: etiamſi defunctus hoc juramentum præſtiterit; quia potuit defunctus habere bonam fidem, & heres, vel ſucceſſor malam: & quia juramentum non tranſit de perſonâ in perſonam, ideo novari debet, ſeu iterari ab herede, *Gl. in cap. 2. §. Procuratores; V. Iuramentum; junct. Gl. marg. lit. a. h. t. in 6.* Nec refert, quòd heres, vel ſucceſſor eadem perſona cum defuncto cenſetur: nam hæc ratio quoad juramentum non procedit; cùm defunctus, eiúſque heres in rei veritate ſint duæ perſonæ: adeóque juramentum, cùm perſonam non tranſgrediatur, ad heredem non tranſit, *Gl. marg. l. c.*

X. Extenditur ſecundò ad Clericos, qui, ſi coram Iudice ſuo Eccleſiaſtico litigent, compellendi ſunt ad juramentum calumniæ utrinque præſtandum, non obſtante contrariâ conſuetudine, *c. Ceterùm; 5. h. t.* de quo ſuprà *num. 6.* Quod tamen *Gl. ibid. V. Ab utraque parte*; & alij DD. communiter intelligunt, ſi Clerici in propriis cauſis agant, & conveniantur in Judicio: tunc enim jurare debent de calumnia per ſe ipſos, quia in cauſis propriis cenſentur meliùs informati eſſe, *Vivian. in ration. in cit. c. 1. h. t.* Si verò agatur de cauſa Eccleſiæ, non quidem poſſunt Clerici cogi, ut per ſe ipſos, & perſonaliter jurent, nec etiam debent, ſine Superioris ſui licentia: poſſunt tamen juramentum calumniæ alteri committere, ſi id Eccleſiæ expediat; prout Canoniſtæ communiter id colligunt ex *c. Inhærentes; 1. h. t.* Nam, cùm quæſtio orta eſſet, utrùm Clerici in Judicio jurare debeant, aut aliis hoc officium delegare, Papa Honorius II. ait, illam tanquam unam ex gravioribus cauſis ab ipſomet Pontifice eſſe decidendam. Equidem ex una parte in Cæſareis legibus (*l. Cùm Clericis; 25. §. 1. Verſ. Quòd ſi lis; C. de Epiſc. & Cleric.*) cautum eſt, ut nullus Clericus jurare præſumat. Contrà verò alibi (*in Auth. Principales; C. h. t.*) ſtatutum reperitur, ut principales perſonæ in exordio litis juramentum calumniæ præſtent. Quare quibuſdam viſum eſt, Marciani edictum, quo prohibentur Clerici jurare, ſpeciale fuiſſe, quia ſolùm de Conſtantinopolitanis Clericis latum, & promulgatum fuit, ideóque ad alios Clericos non pertinere. Sed Honorius II. ait, Henricum Imperatorem rectè interpretatum fuiſſe, dictum decretum Marciani generaliter ad omnes Clericos pertinere, quam interpretationem ipſe quoque Papa ſuâ auctoritate confirmat: nam, cùm Juſtinianus Imperator dixerit (*in Auth. de Eccleſ. tit. in princ. §. Sancimus; collat. 9.* ubi Gl. ait: *Canones pro legibus obſervandos eſſe*) quòd Canones vim legum obtinere oporteat; at verò SS. Canonibus ſtatutum ſit (*c. In novo; 3. cauſ. 22. q. 1. c. Etſi Chriſtus; 26. de Jurejur. c. pen. cauſ. 22. q. 5.*) quòd Clerici omnino jurare non debeant: hinc ſequitur, quòd totus Ordo Clericalis à juramento calumniæ præſtando ſit immunis. Tenor autem Conſtitutionis Imp. Henrici eſt iſte: Decernimus, & imperiali auctoritate definimus: ut non Epiſcopus, non Presbyter, non cujuſcunque Ordinis Clericus, non Abbas, non aliquis Monachus, vel Sanctimonialis, in quacunque cauſa, ſeu controverſia criminali, vel civili, juſjurandum præſtare compellatur, ſed aliis idoneis defenſoribus (id eſt, Syndicis, actoribus, vel pro-

„ procuratoribus, *Gl. hic V. Eodem* (ſi Eccleſiæ ſuæ expedire judicaverint, huiuſmodi officium jurandi delegare liceat. Verùm cum hac moderatione, quòd Epiſcopus, inconſulto Rom. Pontifice, ſive ſine eius conſenſu; alij verò Clerici, ſine licentia Prælati ſui jurare non poſſint. Additur in fine: Et, quicunque contra hanc Conſtitutionem egerint, veniam non impetrabunt, ſive impunè non ferent.

XI. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si Clerici coram Judice ſuo, ſeu proprio Eccleſiaſtico litigent; tum certum eſt, quòd exigente Superiore ſuo, juramentum calumniæ præſtare debeant; ut conſtat *ex c. Ceterùm; 5. h. t.* Sin verò agant, vel defendant ſe Clerici coram Prælato non ſuo, ſive Judice Eccleſiaſtico alieno, non poſſunt jurare de calumnia, ſine ſpeciali licentia ſui Epiſcopi, ſeu Ordinarij; ut colligitur *ex c. 1. h. t.* ubi generaliter dicitur, quòd Clericus, inconſulto Prælato ſuo, minimè audeat jurare; quia non poteſt in Judicem non ſuum conſentire, *Gl. fin. hic.* & requiritur licentia Superioris, propter majorem reverentiam juramenti, & ne ita facilè Clericus pejeret, *Abb. hic n. 20.* Multò magis verò non debent Clerici juramentum calumniæ perſonaliter præſtare, coram Iudice ſeculari, ſine licentia Epiſcopi, vel Prælati Eccleſiaſtici, ſive ſint actores, ſive Rei, *c. Nullus; 22. junct. Gl. V. Laico; cauſ. 22. q. 5.* imò quidam generaliter dicunt, ubicunque in jure reperitur Clericis prohibitum jurare, id intelligendum eſſe de juramento in Foro, ſeu coram Judice ſeculari; in quo nec jurare de calumnia poſſunt Clerici, ſine licentia proprij Epiſcopi. *Innoc. in c. 1. num. 1. h. t. Silveſt. in ſumm. V. Iuramentum; 2. q. 3.* Ratio eſt, quia juramentum judiciale eſt coactivum, & neceſſarium, quod à Iudice partibus litigantibus imponitur: non eſt autem decens, ut Judex laicus talem poteſtatem exerceat in Clericos, ſine licentia Epiſcopi, ſeu Prælati Eccleſiaſtici. In contractibus verò à Clericis cum laico initis, poſſunt jurare, etiam ſine auctoritate, & conſenſu Epiſcopi: quia hoc juramentum eſt voluntarium, ſive liberâ voluntate contrahentium ſuſcipitur. *Innocent. in cit. c. 1. num. 2. h. t.* Quòd ſi Clerici in Judicio coram Judice non ſuo, Eccleſiaſtico, vel etiam ſeculari jurent, abſque licentia ſuorum Prælatorum, non ideo vitiatur proceſſus, ſeu Judicium redditur nullum, *Gl. hic, & Abb. n. 17. Barb. in collect. ibid. n. 8.*

Notandum ſecundò. Si agatur in Judicio de cauſa Eccleſiæ, non cogitur ipſe Clericus, v. g. Abbas, vel alius Prælatus jurare de calumnia perſonaliter; ſed ſufficit, ſi Syndicus, aut procurator generaliter conſtitutus ad cauſas Eccleſiæ juramentum calumniæ præſtet, *c. Imperatorem; 4. & c. ult. h. t.* & colligitur *ex c. 1.* ibi: *Si, expedire Eccleſiæ ſuæ, noverit*, eod. Si verò agatur de cauſa propria ipſius Clerici; tum etiam Clericus poteſt, & debet jurare, ita tamen, ut non neceſſariò perſonaliter edere debeat juramentum calumniæ; ſed poteſt conſtituere procuratorem ſpeciale mandatum habentem jurandi in animam domini conſtituentis, *c. ult. h. t.* de quo mox plura. Quin imò magis decens eſt, ut Clericus non per ſe ipſum, ſed per alium, hoc juramentum præſtet coram Judice ſeculari.

Notandum tertiò. Quod hîc dictum eſt de Clericis, etiam obtinet in Religioſis: quia nomine Clericorum in materia favorabili comprehenduntur etiam Religioſi; ut colligitur *ex cit. c. h. t.* ubi Henricus Imperator, & poſt eum Honorius II. Conſtitutionem Marciani, quòd Clerici non debeant in Judicio compelli ad jurandum, interpretatur etiam de Religioſis utriuſque ſexûs; ut notat *Abb. hic n. 9.*

XII. Extenditur tertiò ſuprà dicta aſſertio; quòd etiam Epiſcopus, ſi per ſe litiget, debet perſonaliter jurare de calumnia; ut habetur ſtatutum in *c. Cum in cauſa; 7. & ult. in princ. h. t.* Nam, cùm cauſa, aut „ controverſia pecuniaria (ſeu civilis, & temporalis, „ ſive propria, ſive Eccleſiæ, *Gl. hic in princ.*) verteretur inter Epiſcopum Belvacenſem, & Rabanum, „ quæſitum fuit ex Papa Gregorio IX. utrùm ipſe „ etiam Epiſcopus juramentum calumniæ in Judicio „ præſtare debeat? Reſpondit Papa, ſi per ſe ipſum „ litigare velit in Judicio, quòd hoc juramentum „ præſtare debeat (ſicut in ferendo teſtimonio jurare tenetur) non tactis, ſed propoſitis tantùm Evangeliis. Si verò non per ſe, ſed per Syndicum, vel „ actorem litigare maluerit; ſatis erit per illum præſtari juramentum calumniæ. „

XIII. Ubi notandum primò, Si Epiſcopus per ſe ipſum velit litigare in Judicio, debet etiam perſonaliter juramentum calumniæ edere: quia hoc eſt acceſſorium ad litis proſecutionem; cùm ſine illo, ſi fuerit à parte petitum, non poſſit cauſa expediri. Nec obſtat *c. 1. h. t.* ubi dicitur, quòd Epiſcopus non debet jurare, ſed alijs officium jurandi delegare. Nam ibi ſolùm dicitur, quòd non debet compelli ad jusjurandum ſubeundum; non quòd jurare non poſſit. *Gl. hic V. Per te ipſum.*

Notandum ſecundò. Etſi Epiſcopus, cùm per ſe litigat in Judicio, debeat etiam perſonaliter edere juramentum calumniæ, ut dictum: magis tamen decens, & conveniens eſt; ut per Syndicum agat in Judicio, & juret, in cauſis tum Eccleſiæ, tum propriis civilibus; ut conſtat *ex c. Quia; 3. cauſ. 5. q. 3.* idémque ibi ſtatuitur de Sacerdotibus; ut per Advocatum, ſeu Procuratorem agant *in cit. c. Quia.* ubi tamen verbum, *Debet*, non importat neceſſitatem, ſed honeſtatem tantùm, *Abb. in cit. c. ult. num. 4.* ſicut etiam Jure civili perſonæ illuſtres non per ſe, ſed per procuratorem in Judicio litigant; ut decernitur in *l. pen. juncta Auth. Hoc jus; C. de procurat.* nam, quia Judex ſedere debet in Judicio; actor verò, & reus ſtare; non decet, ut perſonæ illuſtres ſtent, & multò minùs Epiſcopi: ideo magis conveniens eſt, ut per alium agant in Judicio, *juxta Auth. Ut ab illuſtribus; §. Sancimus; coll. 9.* In cauſis verò criminalibus non niſi per ſe comparere in Judicio, & perſonaliter agere, ac reſpondere debent Epiſcopi, & Sacerdotes, *cit. c. Quia*; & ibi *Gl. In caſu*; ſicut & perſonæ illuſtres.

XIV. Notandum tertiò. Juramentum calumniæ regulariter præſtandum eſt, tactis Evangeliis: Epiſcopus verò, ſi per ſe litiget, jurare debet de calumnia, non tactis, ſed propoſitis tantùm Evangeliis; ut conſtat *ex cit. c. ult. Abb. ibid. n. 3.* idque propter reverentiam dignitatis Epiſcopalis, *Gl. in cit. c. ult. in not. h. t.* In cauſis tamen arduis, & gravioribus etiam Epiſcopi tenentur, tactis Evangeliis, jurare, ſicut alij jurare ſolent, *c. Quoties; 9. cauſ. 1. q. 7. Abb.*

q. 7. Abb. in cit. c. ult. num. 6. h. t. In cauſis verò ordiuariis, & levibus Epiſcopi, & Presbyteri non tenentur præſtare juramentum propriè dictum; ſed ſufficit, ſi faciant promiſſionem per ſanctam conſecrationem; ut colligitur *ex c. Si quis Presbyter; 4. cauſ. 2. q. 5.* ubi dicitur: *Presbyteri, vice juramenti, per ſanctam conſecrationem interrogentur; quia Sacerdotes levi ex cauſa jurare non debent. Abb. c. l.* quæ fidei interpoſitio, ſeu ſponſio Sacerdotum, vulgò bey jhren geiſtlichen Ehren / vnd Würden / etſi juramentum non ſit, tamen ab ijs obſervari debet, non minùs, quàm ab aliis juramenta ſua, *Laym. l. 4. Theol. mor. tract. 3. c. 2. dub. 2. num. 2.*

XV. Aſſertio 2. Præter perſonas principales, ſeu partes litigantes, interdum etiam jurare de calumnia debent Syndici, ſeu actores generales, ſive Oeconomi Eccleſiarum, Collegiorum, ſeu Univerſitatum, qui ſcilicet generaliter conſtituti ad quaslibet cauſas, ſi nomine Eccleſiæ, vel Univerſitatis in Judicio agant, in animam ſuam jurant, ſine ſpeciali mandato, dummodo cauſæ, ſeu negotij notitiam habeant; prout inprimis ſumitur *ex c. In pertractandis;*
» *3. h. t.* ubi Papa Eugenius reſcribit, & mandat, quòd
» non paſſim, ſeu indifferenter juramentum calu-
» mniæ ſit præſtandum, ſed inſpectâ qualitate cau-
» ſæ (an ſit ſpiritualis, vel civilis) & principalium
» perſonarum (utrùm ſint Clerici, vel Religioſi, an
» ſeculares) quandoque per principales perſonas,
» quandoque per Syndicos, ſeu Oeconomos, qui cau-
» ſam, ſeu negotium non ignorent, & in ſuam ani-
» mam jurent, illud præſtari debet.

Idem ſtatutum habetur *in c. Imperatorum; 4. h. t.*
» Nam, cùm ab Abbate, & Monachis Clarevallis ju-
» ramentum calumniæ exigeretur, ſicut ab aliis in
» Judicio litigantibus; eo intellecto, Papa Eugenius
» reſpondit, ad hoc faciendum eos cogi non debere:
» ſed, ne propterea, quod jurare recuſent, aliena jura
» illicitè detinere videantur, & ipſi etiam causâ ſuâ
» cadant, ſi ex parte ipſorum, huiuſmodi juramen-
» tum præſtitum non fuerit: (nam, qui jurare de calumnia non vult: ſi eſt actor, cadit causâ, & reus habetur pro confeſſo, & condemnatur, *Gl. hìc V. Decidant;*
» de quo infrà) ideo Pontifex præcipit, ut dictus Ab-
» bas, & Conventus in ſuo Monaſterio Syndicum,
» ſeu Oeconomum conſtituant, qui pro eorum juri-
» bus in Judicio agat, & reſpondeat, ſeu ea defendat;
» &, ſi neceſſe fuerit, juramentum calumniæ præſtet.
» Quòd ſi hoc ipſi non fecerint, Epiſcopus Diœceſa-
» nus idoneum Oeconomum Monaſterio conſtituat.

XVI. Pro declaratione utriuſque huius c. Notandum primò. Syndici, ſeu Oeconomi ad omnes cauſas Univerſitatis agendas conſtituti; item tutores, curatores, & aliæ ſimiles perſonæ, quæ alienarum rerum generalem adminiſtrationem habent, ſive à lege, ſive à Judice conceſſam, jurare de calumnia in propriam animam debent, etiamſi ſpeciale mandatum ad hoc non acceperint; eorúmque juramentum ſufficit, neque neceſſe eſt, ut ipſa principalis perſona hoc caſu juret; ut colligitur *ex Auth. Principales; in fine, & l. 2. §. Quod obſervari; C. h. t.* & ex communi docet *Durand. in ſpec. l. 2. partic. 2. §. 3. in princ. & n. 2. & 15. Abb. in cit. c. 3. num. 4. h. t.* Ratio eſt, quia hi, qui legitimam, & generalem adminiſtrationem habent, juſtitiam cauſæ meliùs ſcire præſumuntur, quàm ij, quorum res, & negotia adminiſtrant: ergo convenientius eſt, ut illi de calumnia jurent: cùm hoc juramentum ad credulitatem de juſtitia cauſæ directum ſit; ut inſinuatur *in cit. §. Quod obſervari.*

XVII. Notandum ſecundò. Si Syndicus, ſeu Oeconomus, curator, vel alius adminiſtrator generalis cauſæ qualitatem, & ſtatum ſatis perſpectum non habeat: tunc ad juramentum calumniæ, priuſquam in cauſa inſtructus ſit, admitti non debet; *cit. c. 3.* Ibi: *qui cauſam omnino non neſciant*, id eſt, non ignorent, ſed omnia ſciant, *Hoſtienſ. ibid. V. Non neſciant; Abb. n. 2.* idque, ut anceps vitetur perjurium. *Gl. ibid. V. Non neſciant.*

Ubi tamen ulteriùs eſt diſtinguendum: nam, ſi ipſa perſona principalis ſtatum cauſæ, ſeu controverſiæ meliùs cognitum habere cenſeatur, quàm Syndicus, vel adminiſtrator: tum vel merita, ſeu juſtitiam cauſæ meliùs novit, & principalis jurabit de calumnia; modò in Judicio per ſe ſtare poſſit; ut, ſi v. g. Prælatus Eccleſiæ litiget in gravi cauſa, coram Iudice Eccleſiaſtico. *Arg. l. ult.* & ibi *Gl. V. Juſtiores; C. de procurat. Durand. cit. §. 3. n. 3.* Vel ipſa perſona principalis, etſi ea, quæ ſunt juris, ſeu juſtitiæ non ſatis cognoſcat; ea tamen, quæ ſunt facti, meliùs ſcire cenſetur: & tum, ſi ſint perſonæ non perfectæ, ſed imbecillis diſcretionis, ut minor, prodigus &c. ad juramentum de veritate facti dicenda ſuper poſitionibus, & interrogationibus Judicis præſtandum admitti poſſunt, *Bart. in cit. l. 2. §. Quod obſervari; num. 9. Abb. in c. pen. num. 11. h. t.* Sed, etſi principalis majorem notitiam de juſtitia cauſæ habere cenſeatur, quàm Syndicus, vel adminiſtrator: ſi tamen legitimam perſonam ſtandi in Judicio non habeat, non admitti debet ad jurandum, niſi de veritate, ſi in facto meliùs ſit informatus; ut v. g. filiusfamilias pubes. *Bart. c. l. num. 13.* Aliud eſt, ſi principalis legitimam perſonam ſtandi in Judicio habeat; ut minor 25. annis in cauſis ſpiritualibus, filiosfamilias in cauſis caſtrenſibus, vel quaſi: tum enim ipſimet per ſe, vel per procuratorem in animam ſuam jurare de calumnia debent, *Bart. c. l. n. 16. & 17.*

XVIII. Notandum tertiò. Univerſitas, ſive Eccleſiaſtica; ut Abbas, & Conventus Regularis: ſive ſecularis; ut Senatus alicuius Civitatis, non poteſt cogi ad præſtandum juramentũ calumniæ in Judicio; modò habeat Syndicum generaliter conſtitutum ad cauſas, ſive Eccleſiaſticas, ſive ſeculares adminiſtrandas, eúmque idoneum, &, qui in cauſa ſufficienter inſtructus ſit, iſque in ſuam propriam animam de calumnia juret; ut patet *ex c. In pertractandis; 3. et c. ſeq. h. t.* Si verò Univerſitas Oeconomum, ſeu Syndicum, vel adminiſtratorem generalem non habeat: tum, ſi ſit Eccleſiaſtica, v. g. Monaſterium, ipſe Prælatus, vel etiam major, ſeu principalior pars Conventûs (ſi cauſa ſit ardua, ſeu præjudicialis, quam Prælatus ſolus, ſine Conventu agere, aut defendere non poſſit) vel, ſi ſit Communitas ſecularis, ij, per quos regitur Univerſitas, vel major pars eorum, v. g. Conſul, & Senatores, per ſe in proprias animas, vel per procuratorem ſpecialem jurare debent de calumnia; qui jurabit in animas Conventûs, vel Senatûs, aut majoris, ſeu principalioris partis eorum: incon-

veniens enim eſſet, & nimis difficile omnes, & ſingulos de Univerſitate jurare, *Gl. in cit. l.* 2. §. *Hoc etiam*; *V. Vel à plurima*; *C. h. t. Abb. in cit. c. Imperatorum*; *num.* 5. *h. t.* Idque inſtar cuiuſdam ſpecialis privilegij conceſſum eſt Univerſitatibus, præſertim Clericorum; ut non perſonaliter ſinguli, vel etiam maior pars Univerſitatis, vel Collegij jurare debeant; ſed ſufficiat juramentum à Syndico, vel actore generali in Judicio præſtitum. *Gl. in cit. c. Imperatorum*; *V. Cogere.* Unde Prælati, præſertim Regulares, compelli poſſunt ad conſtituendum Syndicum pro litibus forenſibus, ſi facultates ſuppetant, *juxta c. unic. ſuprà*; *de Syndic.* Debet autem generalis Oeconomus, ſeu Adminiſtrator alicuius Eccleſiæ conſtitui, interveniente auctoritate Epiſcopi, per quem reguntur omnes Eccleſiæ ipſi ſubjectæ; ut notat *Abb. in cit. c.* 4. *num.* 7. *h. tit.*

XIX. Ceterùm, quod dictum eſt, Procuratorem, ſeu Syndicum Univerſitatis Eccleſiaſticæ, vel ſecularis poſſe jurare de calumnia, habetur quoque ſtatutum in *c. Cùm cauſam*; 6. *h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Archiepiſcopum Ravennatenſem, & Civitatem Faventinam ſuper villa quadam, Innocentius III. quibuſdam Judicibus illam delegavit; qui cùm in negotio tardiùs procederent, cauſam ab illis avocavit, mandans partibus litigantibus, ut apud Sedem Apoſtolicam ſe ſiſterent. Cùm igitur procuratores utriuſque partis, cum mandatis de rato, coram Papa comparerent, præcepit Papa petitionem Archiepiſcopi per procuratorem eius exhiberi, & ad eam partem alteram reſpondere: & factis quibuſdam interrogationibus, ac reſponſionibus, iiſque in ſcripturam redactis, adeóque lite pleniſſimè conteſtatâ, coram Pontifice, is juſſit, ab ipſis procuratoribus juramentum calumniæ utrinque præſtari. Eſt autem hîc ſermo non de procuratoribus ſpecialiter conſtitutis ad illam cauſam, ſed generaliter ad omnes cauſas; adeóque de Syndicis Univerſitatis: quod exinde patet; quia illi, partibus principalibus abſentibus, in propriam animam de calumnia jurârunt, cùm procurator ſpecialis debeat jurare in animam conſtituentis; ut ex infrà dicendis patebit. Neque refert, quòd procuratores, & non Syndici appellentur in hoc c. quia ſatis eſt, quòd conſtet ex mandato, illis generalem, & liberam in Judicio agendi, & reſpondendi poteſtatem eſſe datam, *juxta c. Petitio*; 9. *de procurat.* Cùm igitur iſti habeant generalem, & legitimam adminiſtrationem omnium cauſarum Univerſitatis, præſupponuntur ſcire qualitatem illarum, an juſtæ ſint, nécne: ideóque admittuntur etiam à jure ad præſtandum juramentum calumniæ, abſque alio ſpeciali mandato, *Vivian. in rat. Iur. Pontif. hîc.*

XX. Aſſertio 3. Etiam procurator particularis admitti debet ad præſtandum juramentum calumniæ in animam domini, ſi ſpeciale mandatum habeat ad jurandum de calumnia; prout habetur in *c. Nullam*; 3. *& ult. h. t. in* 6. ubi Papa Bonifacius VIII. reſcribit, nullam injuriam Judex feciſſe cenſetur parti litiganti, quia procuratorem adverſarij ipſius ad cauſam conſtitutum, & habentem ſpeciale ad hoc mandatum admiſit ad præſtandum in ea juramentum calumniæ. Ratio autem, cur procurator non poſſit jurare in animam domini, ſine ſpeciali mandato, eſt, quia non poteſt per juramentum nomine domini, & in animam ipſius præſtitum aſſerere, verùm eſſe aliquid, niſi ſpecialiter id in mandatis habeat à domino; alioqùin incertus erit, an dominus, id verum eſſe, ſciat, vel ſub juramento interrogatus, id verum eſſe, aſſereret: adeóque periculo perjurii ſe exponeret, *Covarr. in c. Quamvis*; *p.* 1. *relec.* §. 5. *num.* 7. *&* 8.

XXI. Requiritur autem, ut talis procurator duplex juramentum calumniæ edat, unum in animam domini, ex eius mandato; alterum in animam propriam, & nomine ſuo: quia procurator non debet cauſam ſuſcipere, ſi eſt injuſta; ideóque ipſe quoque nomine ſuo de calumnia jurare debet: idque ſpeciale eſt ad evitandas fraudes, cùm aliàs in juramentis aliis ſufficiat, ſi procurator juret in animam domini, ex ſpeciali eius mandato; ſicut tradit *Gl. in c.* 2. *V. Ab ipſis*; *h. t. in* 6. *Franc. ibid. n.* 2. *&* 5.

Excipitur primò. Niſi ſit Syndicus, ſeu actor generalis, non à privato, ſed ab Univerſitate conſtitutus; tum enim ſufficit, ſi juret de calumnia in animam ſuam, ſcilicet jurantis, etſi non juret in animam conſtituentis, ut ſupra dictum.

Excipitur ſecundò. Niſi procurator parti datus ſit ex officio Judicis; tum enim ad juramentum calumniæ præſtandum in animam propriam compelli non poteſt, *Arg. reg. jur.* 24. *in* 6. Quod quis mandato Judicis facit, dolo facere non videtur, cùm parêre neceſſe habeat: adeóque non videtur calumniari, qui mandato Judicis obtemperat, *Gail. l.* 1. *obſ.* 88. *num.* 4. ubi tamen *num.* 8. *&* 9. id limitat, quòd procurator ex officio Judicis datus non poſſit cogi ad præſtandum juramentum calumniæ, quatenus hoc refertur ad merita, ſive juſtitiam, vel injuſtitiam cauſæ: ſecus eſt de aliis, quæ ad proceſſum judiciarium tantùm pertinent: nam quoad illa procurator jurare debet, videlicet, quòd cauſam per calumniam extrahere, ſive indebitè differre nolit, petendo ſuperfluas, & calumnioſas dilationes.

XXII. Porrò quamvis partes principales litigantes de calumnia juraverint: nihilominus tamen procuratores poſtea ab ipſis partibus principalibus conſtituti (vel à procuratoribus, qui poſt litem conteſtatam alium ſubſtituere poſſunt, *cap.* 1. *de procurat. in* 6.) juramentum calumniæ præſtare tenentur, etiamſi à ſuis dominis in cauſa inſtructi venerint, quid ponere, reſpondere, vel agere debeant, prout ſtatuitur *in c.* 2. §. *Procuratores*; *h. t. in* 6. Ratio eſt, quia & ipſe procurator calumniari poteſt, ſi ſciens, cauſam eſſe injuſtam, aut non credens, eſſe juſtam, defendendam ſuſcipiat: unde, licèt juramentum calumniæ præſtitum ſit ab ipſo principali, non tamen eſt proviſum de calumnia evitanda per ipſius procuratorem, cùm juramentum ſit vinculum perſonale, nec de perſona ad perſonam tranſeat: & fieri potuit, ut principalis haberet bonam fidem; procurator verò malam habeat: ideóque licèt princi-

palis

palis juraverit de veritate dicenda, & calumnia evitanda; ſi tamen poſtea conſtituat procuratorem, & ipſe ſuo nomine, ſive in propriam animam hoc juramentum præſtare debet, *l. a, in princ. C. h. t. Gl. in. c. 2. V. Ab ipſis; h. t. in 6. Franc. ibid: n. 2. Gl. in Auth. Principales; V. Migraverit; C. eod.* Ob quam cauſam etiam ab heredibus litigantium denuo præſtandum eſt juramentum calumniæ, licèt à defuncto præſtitum ſit; ut dictum *ſuprà n. 9.* Quamvis autem ad jurandum, nomine domini, & in perſonam, ſive animam ipſius, requiratur ſpeciale mandatum domini in procuratore: non tamen ad juramentum præſtandum per procuratorem ſuo nomine, ſeu in ſuam animam, *Franc. in cit. c. 2. n. 5. in fine.* Neque etiam, quando dominus juravit de calumnia, neceſſariò requiritur, ut procuratori detur ſpeciale mandatum ad jurandum in animam domini, *Gl. in cit. c. 2. V. ab ipſis, & ibid. Vivian. in Ration.*

Similiter etiam procurator fiſci, ſpectato Iure communi, præſtare cogitur juramentum calumniæ: quia id nominatim fiſco remiſſum eſſe, nuſquam reperitur: fiſcus autem tantùm privilegiatus eſt in caſibus jure expreſſis; in non expreſſis autem Iuris communis diſpoſitioni ſubiacet: quamvis aliud obſervetur de conſuetudine; quia & perſonæ qualitas, & officij neceſſitas præſumptionem calumniæ in procuratore fiſci Imperialis excludit; *ut tradit Gail. lib. 1. obs. 90.*

XXIII. Prædictis addendum primò. Non ſolum procuratores, ſed etiam patroni cauſarum, ſeu Advocati, ex juris diſpoſitione, de calumnia jurare tenentur, *cit. l. 2. in princ. C. h. t. l. Rem non novam; 14. §. Patroni; C. de judicijs.* quia meliùs nôrunt calumniari, quàm partes litigantes; quamvis id hodie de conſuetudine non obſervetur, teſte *Abbat. in c. 1. n. 5. h. t.* videlicet ne forſitan occaſio præbeatur periurijs, eò quòd advocati precibus, aut pecunijs inducti, frequenter cauſſas, quas iniuſtas eſſe ſciunt, vel ſaltem non exiſtimant eſſe juſtas, aut probabiles, defendendas ſuſcipiunt: qua in re graviter peccant, etiam contra juſtitiam. Illud tamen hodie etiamnum obtinet in pleriſque Curijs, ut Advocati; cùm ad munus poſtulandi admittuntur, juramentum generale, & ad omnes cauſas præſtent; ut refert *VVeſenb. in parat. C. h. t. n. 6.* ſicut etiam hodie Iudex, non in ſingulas cauſas, prout olim, jurare de calumnia cogitur, *cit. l. Rem non novam; in princ.* ſed ſufficit eum initio officij jurare, *Auth. Hodie; C. de judic.*

XXIV. Addendum ſecundò. Parentibus, & patronis, ſi in cauſis permiſſis litigent in iudicio cum liberis, vel libertis, remittitur hoc juramentum calumniæ, *l. Si patronus; 16. ff. de jurejur. l. Licèt; 7. §. Nec defunctus; ff. de obſeq. parent. & patr. præſt. Gl. in cit. l. 2. V. Moviſſe; C. h. t.* idque ob reverentiam his perſonis debitam: quia ſanctior, & honeſtior debet eſſe perſona patris, & patroni liberis, & libertis, quàm ut ſuſpicari debeant, quidquam illos calumniandi animo attentaturos, *cit. l. Licèt; 8. Nec non.* Sed nec dominus feudi cum vaſallo litigans, nec viciſſim vaſallus dominum conveniens juramentum calumniæ præſtare cogitur; ut habetur *in Tit. 33. §. In quibus etiam cauſis &c. lib. 2. feudor.*

§. III.

In quibus cauſis, quando, & quomodo præſtandum ſit Juramentum calumniæ?

XXV. Aſſertio 1. In omnibus cauſis, in quibus probatio eſt neceſſaria, præſtandum eſt juramentum calumniæ, ſive ſint civiles, ſive criminales, *l. 1. junctâ Gl. V. Quidquam; Vers. Sed certè; C. de Jurejur. propt. calum. præſtand. Gl. in c. 1. V. Criminaliter; h. t.* (quia, licèt ſit differentia inter cauſas civiles, & criminales, non tamen quoad proceſſum, ſeu ordinem judiciarium cauſa criminalis omnino aliter tractatur, quàm civilis, *Abb. in cit. c. 1. n. 12. h. t.*) ſive ſint ordinariæ, ſive delegatæ, ſive compromiſſariæ, quæ coram arbitris tractantur, *l. 2. §. Sed quia; C. h. t.* ſive parvæ, ſive magnæ, *Weſenb. in parat. C. eod. n. 7.* Olim tamen in cauſis ſpiritualibus, ſpectato Iure Canonico, juramentum calumniæ nec deferri, nec recipi ſolebat, ut conſtat *ex c. Litteras; 2. h. t.* ubi Papa Honorius II. reſpondit: Romana Eccleſia in caſibus, in qui- »
bus de Eccleſijs, aut beneficijs, decimis, & alijs »
rebus ſpiritualibus (vel eis annexis, ut eſt cauſa »
juris patronatûs, *Gl. hic V. Rebus ſpiritualibus;* »
& Hoſtiens. V. eod.) tantùm agitur, juramentum »
calumniæ nec dare, nec deferre, nec recipere »
conſuevit: quia tales cauſæ, non ſecundùm legum »
rigorem, ſed ex æquitate Canonica tractari, & »
definiri debent: Canones autem in huiusmodi »
cauſis juramentum calumniæ nemini iudicunt. »
Vnde omiſsâ contentione de juramento calumniæ »
præſtando utrâ inter partes, Iudices ad alia in »
cauſa procedant. Iuramentum tamen de veritate »
dicenda, etiam in cauſis ſpiritualibus, ſeu Eccleſiaſticis, præſtari debet, *iuxta c. Dudum; 54. §. Verùm; ibi, præſtito quoque juramento de veritate dicenda, de elect.* Ratio autem, cur in his cauſis juramentum calumniæ olim non fuit indictum, vel receptum, erat; tum quia in ſpiritualibus præſumebatur, quòd ſemper Deus haberetur præ oculis, & in memoria, & ſic non calumniarentur litigantes, *Gl. in c. 1. §. Quamvis; V. Iuramentum; h. t. in 6.* tum quia cauſæ ſpirituales, cùm ſint propriè Eccleſiaſticæ, non ſecundùm rigorem, & ſolemnitates legum civilium, ſed, quantum fieri poteſt, ſimpliciter ſunt tractandæ: juramentum autem calumniæ multa capitula continet, ad quæ eſt reſpondendum, quòd illa credat eſſe vera, & quòd actor putet, ſe iuſtam cauſam habere, reus autem, ſe iuſtè reſiſtere, & ſic facilè præbetur occaſio peierandi: at juramentum de veritate dicenda longè ſimplicius eſt, & pauciora complectitur, in quo ſolùm iuratur, quòd quis verum dicere velit, & ideo faciliùs per hoc juramentum reſpondetur, *Innoc. hìc n. 1.* Tum denique, quia non decet, ut Clerici, præſertim in rebus ſpiritualibus, juramenta multiplicent: quia in perſonis Deo ſacratis non debet habere locum ulla ſuſpicio fraudis: ideóque ſimplici eorum aſſertioni fides eſt adhibenda. Quare, cùm in antiquis Canonibus nihil reperiatur ſtatutum de juramento in ſpiritualibus

rebus

rebus præſtando, & diſpoſitio legis civilis non fuerit moribus, ſeu uſu recepta, ideo illa non eſt neceſſariò ſervanda, *Abb. in cit. c. 2. num. ult. h. t.*

XXVI. Verùm hoc poſterioribus temporibus eſt mutatum; ut conſtat *ex c. 1. §. Quamvis; h. t.* » *in 6.* ubi habetur, quòd, quamvis antiqui Cano- » nes, in cauſis ſpiritualibus, in quibus oportet ju- » rare de veritate dicenda, nulli indicant juramen- » tum calumniæ: quia tamen poſtea adverſum fuit, » etiam in his cauſis frequenter à litigantibus calu- » mnias irrogari, ideo ſtatutum fuit (quod eo jam » tempore plerique obſervabant) ut in dictis cauſis, » tam de veritate dicenda, quàm de calumnia jura- » mentum præſtetur, ut via calumniis præcluda- » tur. Quæ ratio, quia locum habet in actore, & reo; ideo ab utroque præſtandum eſt utrumque hoc juramentum, *Franc. hîc num. 2.* videlicet ut jurent partes, non ſolùm, quòd vera dicere velint; ſed etiam, quòd credant, ſe cauſam juſtam, ſeu probabilem habere, & non alias probationes, vel exceptiones afferre velint, quàm, quas juſtas eſſe exiſtiment.

» XXVII. Præterea quamvis in cauſa princi- » pali, & prima inſtantia, de calumnia, aut veritate » dicenda juratum fuerit; nihilominus tamen in ſe- » cunda inſtantia, ſeu cauſa appellationis, utrumque » juramentum edi, & repeti debet; prout ſtatutum » habetur *in c. In appellationis; 2. in princ. h. t. in 6.* Ratio eſt, quia, licèt aliàs juramentum calumniæ non niſi ſemel præſtandum ſit in eadem cauſa, nec ſæpius iterandum, *Auth. Hoc Sacramentum; C. h. t.* id tamen intelligendum eſt in eadem inſtantia, *Gl. in l. 2. V. Noviſſe; C. h. t.* appellationis autem inſtantia diverſa eſt à prima inſtantia cauſæ principalis: eſt enim in cauſa appellationis alius Judex, aliúdve tribunal, & novæ in illa probationes afferri, & defenſiones, ſeu exceptiones proponi poſſunt, ideóque etiam nova libelli oblatio, & litis conteſtatio fieri debet, *Anchar. hîc in princ. & Franc. not. 1.* hinc eſt, quòd procurator cauſæ principalis non cogitur proſequi cauſam appellationis, *c. pen. de procurat.* Porrò in cauſis inquiſitionum, vel quando imploratur officium Judicis, non juratur de calumnia, *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 2. §. In quibus cauſis.*

XXVIII. Aſſertio 2. Juramentum calumniæ (idem eſt de juramento veritatis) in principio litis præſtandum eſt, videlicet ſtatim poſt litis conteſtationem, antequam poſitiones ab actore offerantur, *Auth. Hoc Sacramentum; & l. 2. in princ.* ibi: *poſt narrationem; & reſponſionem*, id eſt, litem conteſtatam, *Gl. marg. ibid. C. h. t. c. pen. in fine, extra. eod.* Ratio eſt, quia hoc juramentum ad totam litem, ſeu cauſam pertinet; cauſa verò propriè, non niſi poſt litis conteſtationem, in Judicium deducta eſſe cenſetur, *Gail. l. 1. obſ. 85. num. 1.* non tamen ideo proceſſus Judicii erit vitioſus, etſi juramentum calumniæ non ſtatim poſt litis conteſtationem fuerit præſtitum; ut decernitur *in c. 1. in princ.* » *h. t. in 6.* ubi habetur: Si de calumnia, vel de ve- » ritate dicenda in exordio litis (id eſt, ſtatim poſt » litem conteſtatam) non juretur, ut debet, pote- » rit poſtea in quavis litis parte jurari, quia ordo » iſte, ut juramentum ab initio præſtetur, non eſt » de ſubſtantia Judiciarii proceſsûs. Et quidem pars litigans juramentum ab initio non præſtitum poſtea exigere poteſt, donec in cauſa concluſum ſit: poſt concluſionem verò in cauſa, nihil petere, vel allegare poteſt, quod vel ad jus, vel ad factum pertinet; ut tradunt DD. *in c. Cùm dilectus; 9. de fide inſtrum.* Judex verò ex officio, etiam poſt concluſionem in cauſa, ſi ita neceſſe videatur, antequam ſententiam ferat, exigere poteſt juramentum calumniæ, ut poſt *Io. Andr. in c. 1. num. 2. h. t. in 6.* docet *Franc. ibid. n. 1. Gail. l. 1. obſ. 84. num. 6. Arg. c. Cùm Ioannes; 10. de fide inſtrum.* Sed & ante litis conteſtationem interdum poteſt exigi juramentum calumniæ, videlicet, ſi reus exceptionem dilatoriam opponat; tum enim ab eo peti poteſt, ut juret, quòd non ſubterfugiendi Judicii causâ excipiat, ſed putans, ſe juſtam cauſam habere, *Marant. c. l. num. 5. Gail. cit. obſ. 85. num. 1.* Differt autem in eo juramentum, quod ante litis conteſtationem præſtatur ab eo, quod poſt illam, nam illud in ſpecie fit ſuper una v. g. exceptione, quæ ante litem conteſtatam probanda eſt: hoc autem fit in genere ſuper tota cauſa, ſeu controverſia. Sed & juramentum calumniæ, etiam poſt litem conteſtatam, editum, duplex eſt: unum generale, quod ſuper tota cauſa præſtatur: alterum ſpeciale, quod in qualibet parte Judicii ſuper certo actu, exigente adverſario, præſtatur, uſque ad concluſionem in cauſa, imò etiam poſtquam in cauſa concluſum eſt, ex officio Judicis, *Bart. in cit. l. 2. num. 17. h. t. Hiltrop. c. l. num. 4.*

Similiter ſicut juramentum calumniæ, ita etiam juramentum de veritate dicenda, ſi in principio litis exactum, & præſtitum non fuit; poſtea in progreſſu in qualibet parte litis exigi poteſt, & præſtari debet, *cit. c. 1. in princ. h. t. in 6.* de quo plura infrà *tit. 24.* Utile autem eſt juramento veritatis, quod fit per verbum, *Scio*, adjicere juramentum credulitatis, ſive de calumnia, quod fit per verbum, *Credo*, Anchar. in *cit. c. 1. in fine, & Franc. ibid. n. 5.*

XXIX. Porrò juramentum malitiæ, in o- » mnibus cauſis, tam ante, quàm poſt litem conte- » ſtatam, ſive juramentum de veritate, aut de ca- » lumnia ſit præſtitum, ſive non, Judex à partibus » exigere poteſt, non ſemel tantùm, ſed quoties » Judici in progreſſu litis videbitur; prout habetur » *in c. 2. §. In omnibus; h. t. in 6.* nempe, ſi ſuſpicio ſit, quòd actor, vel reus malitioſè aliquid proponat, vel excipiat, vel dilationem aliquam petat: tum enim Judex exigere ab eo poteſt, ut juret de malitia, id eſt, quòd id non faciat malitioſè, ſed exiſtimans, juſtam ſe habere cauſam, *Gl. fin. ibid.* Ratio eſt, quia cautio ſpecialis magis timetur, quàm generalis, id eſt, etſi generatim juratum ſit, magis tamen timetur ſpeciale juramentum ſuper articulo particulari: eſt autem juramentum de malitia ſpecies contenta ſub generali juramento de calumnia, *Anchar. in cit. c. 2. not. 3. h. t. in 6.*

XXX. Aſſertio 3. Ad formam juramenti de calumnia quod attinet, illud præſtandum eſt, tactis SS. Scripturis, ſeu Evangeliis, *l. 1. & 2. in princ. C. h. t.* hodie tamen ſufficit, apud acta jurari, *Auth. Principales;* ibi: *ſub geſtis monumentorum, C. eod.* coram Judice, *cit. l. 2. in princ. & Auth. Principales;* vel, ſi qui litigantium ad Judicem venire nequeant.

aut, coram officialibus ad hoc à Judice deputatis, *cit. Auth. Principales*; præſeote adverſario, vel eius procuratore, *Auth. jam cit. & l. 2. §. Sin autem*; vel ſaltem citato, *cit. l. 2. §. Sin autem abſuerit*; *junctâ Gl. V. Abſente*: exceptâ muliere hooeſtæ vitæ, quæ abſente adverſario, jurare debet, coram Officialibus, ob verecundiam ſexûs, *cit. Auth. Principales*. Plura de hoc videri poſſunt apud *Durand. in ſpec. h. t. §. 4. & VVeſenb. c. l. n. 8.*

§. IV.

De pœna recuſantis præſtare Iuramentum calumniæ, & huius effectu.

XXXI. Quæritur primò. Quæ ſit pœna nolentis jurare de calumnia? Reſp. Si alter litigaotium recuſet juramentum calumniæ, eùm præſtandum eſt, pæna hæc eſt, ut, ſi actor ſit, ab inſtituta actione cadat: ſi verò reus, pro confeſſo habeatur; prout deciditur in *c. ult. §. Pœna verò*; *h. t. & in c. Imperatorum*; *4. & ibi Gl. V. Decidant*; *eod. & cit. Auth. Principales*; *& l. 2. §. Quòd ſi actor. C. eod.* Hæc autem pœoa, tam ex parte actoris, quàm Rei, non iocurritur ipſo jure, ſed opus eſt ſententiâ Judicis, per quam reus, actore recuſante, abſolvatur ab inſtituta actiooe; vel, ſi reus jurare nolit, tanquam confeſſus actori coodemnetur, juxta libelli petitionem, & ad præſtandum id, ſuper quo lis cooteſtata eſt; prout conſtat *ex cit. Auth. Principales*; ubi dicitur: Si quis litigantium prædictum jusjurandum præſtare ooluerit, per ſententiam Judicis, actor caſum actioois, reus condemnationem ſuſtineat, *Gl. in cit. l. 2. §. Quòd ſi actor*; *V. Cadat.* nam Judex procedet contra actorem, abſolvendo reum, ac ſi nihil probâſſet, vel contra reum, ac ſi petita eſſent probata, *Gl. fin. in cit. c. ult. h. t. Gail. l. 1. obſ. 86. n. 1.*

Neque verò excuſatur actor recuſans ſubire hoc juramentum ex eo, quòd nemo invitus agere compellitur; ac proiode, ſicut noo poteſt cogi ad agendum, ita nec ad proſequendam litem, ſed ab ea impunè recedere poteſt; imò etiam liti cœptæ renunciare, etſi invito adverſario, *l. Poſtquam liti*; *4. C. de pact.* Nam aliud eſt, litem liberè inchoare, quod cuiqoe liberum eſt: aliud eſt litem cœptam proſeqni, vel non, quod non eſt conceſſum, *Auth. Qui ſemel*; *C. Quomodo, & quando Iudex.* Et quamvis actor renunciare poſſit tuti cauſæ, & juri in Judicium deducto, *cit. l. Poſtqnam*: non tameo poteſt à lite cœpta deſiſtere, reſervato ſibi jure agendi in poſterum: ſic enim renunciaret tantùm inſtaotiæ, non cauſæ, *Hiltrop. c. l. §. ult. n. 6. & 7.*

XXXII. Porrò ex hoc, quòd ad incurrendam hanc pœnam requiratur ſententia Judicis, ſequitur primò, quòd actor, vel reos, recuſans ſubire juramentum calumniæ, ſi ſe poſtea offerat ad illud præſtandum, aote buiuſmodi ſenteotiam, ſeu declaratoriam incurſu pœnæ, ſeu abſolntariam, aut condemnatoriam ſuper quæſtiooe principali à Judice latam, poſſit moram, & cootumaciam purgare, & pœnam hanc evitare, *Arg. l. Etſi*; *8. ff. Si quis cautionibus &c.* quia in pœnis legalibus, mora purgari poteſt ante ſententiam, *Arg. l. Qui cùm maior*; *14. §. Accusâſſe, & l. In ſervitutem*; *16. §. Patiſſe*; *ff. de bonis libert. Gail. c. l. n. 3. & 4.*

Sequitur ſecundò. Si actor, vel reus, qui jurare de calumnia recuſavit, ante Judicis ſententiam declaratoriam, vel condemnatoriam ad pœnam, moriatur, quòd pœna illa tanquam nondum commiſſa (cùm noo incurratur ipſo jure) ad heredem eius ooa tranſeat; ſed is præſtito priùs juramento calumniæ, cauſam proſequi noo prohibeatur; ut docet *Gail. c. l. n. 7.* qoia pœoa legalis, ob contumaciam defuncti decreta, ad heredes noo tranſit, *l. Eius, qui*; *29. in princ. ff. de jure fiſci*: quamvis aliàs regulariter pœna ipſo jure impoſita ad beredes tranſeat, ut probat *Gail. c. l.*

XXXIII. An autem pœna recuſantis ſubire juramentum calumoiæ etiam locum habeat in recuſante jurare de malitia, dubitari poteſt? Ad quod reſpondetur, quamvis in *c. 2. §. ult. h. t. in 6.* fiat mentio de juramento malitiæ, nulla tamen ibi pœoa exprimitur: ideóque pœna, quæ expreſſa eſt in juramento calumoiæ, ad juramentum malitiæ extendi nequit, cùm pœnæ ſint reſtringendæ, juxta *Reg. jur. 49. in 6.* Quare aliqui putant, quòd pœna non jurantis de malitia ſit arbitraria, cùm lege, ſive jure determioata non ſit. Alij verò exiſtimant, ſi actor, & reus per Judicis ſeotentiam juſſus de malitia jurare, contumaciter renuat, tum in pœnam, articuli actoris, vel exceptiones Rei admitti oon debeant; cùm ſit præſumptio contra ipſum, imò quaodoque pro confeſſo habendus ſit, *Arg. c. ult. de confeſſ. in 6. & l. Sancimus*; *15. C. de judic.* ubi dicitur, cootumacem non eſſe audiendum, niſi refuſis expenſis, *Gail. l. 1. obſ. 87. n. 1. & 2.* & alij apud ipſum.

XXXIV. Quæritur ſecundò. An contumacia procuratoris, vel alterius adminiſtratoris recuſantis jurare de calumnia, noceat domino, ita, ut ſupra dicta pœna juris locum adversùs eum habeat?

Reſp. Si Eccleſiæ, vel Univerſitatis Syndicus, tutor, Prælatus, aut alius adminiſtrator recuſet præſtare juramentum calumniæ, id non nocet Eccleſiæ, Univerſitati, pupillo, vel alteri, cuius cauſa agitur, ita, ut caosâ cadere, vel pro confeſſo haberi debeat. *Durand in ſpec. c. l. §. ult. num. 4.* ubi id tradit de tutore, quòd non nocet popillo, *Abb. in c. ult. num. 21. h. t.* Idémque eſt de procuratore, qui ſi poſt litis conteſtationem, recuſat jurare de calumnia in propriam animam, non debet in præjudicium domini pro confeſſo haberi: quia contumacia procoratoris, in his, quæ ſunt magni præjudicii, non nocet domino, quamvis à Judice puniri debeat pœnâ pecuniariâ, *Gail. l. 1. obſ. 89. n. 4. & 5.* Idque probatur ex *l. unic. ff. Si quis jus dicenti non obtemp.* ubi dicitur: Si procurator tuus, vel curator jus dicenti oon obtemperavit, ipſe punitur, non domious, vel pupillus. Ratio eſt, quia ſuprà dicta pœna ſupponit, & requirit delictum; at verò delictum procuratoris, vel adminiſtratoris non debet reduodare in detrimentum domini, ſeu principalis; quia is noo cenſetur mandâſſe delictum, *Abb. in cit. c. ult. num. 21.* Non obſtat *c. Imperatorum*; *4. h. t.* quia ibi ſermo eſt, quando tam Prælatos, quàm Conventus, contumaciter recuſat præſtare juramentum in Judicio, vel conſtituere Syndicum aptum ad jurandum, cùm de jure debe-

deberent: nam ob talem contumaciam, ſeu culpabilem omiſſionem, aut cunctationem, ſicut ob alia delicta totius Corporis, ſeu Collegij, meritò punitur ipſa Eccleſia, eáque ipſi nocet, *Abb. c. l.*

Neque etiam obſtat, quòd confeſſio expreſſa adminiſtratoris, vel tutoris, v.g. noceat pupillo; ut docet *Bart. in l. 2. §. Quod obſervari; num. 6. C. h. t.* ergo etiam confeſſio tacita, ſeu jure præſumpta. Negatur conſeq. quia in propoſito recuſans jurare, tacitè, ſeu juris fictione, habetur pro confeſſo, in pœnam delicti; delictum autem perſonæ non debet in detrimentum Eccleſiæ (vel alterius univerſitatis, aut pupilli) redundare, *juxta Reg. jur. 76. in 6. Abb. c. l.* Unde, cùm dicitur, quòd expreſſi, & taciti eadem ſit vis; id limitandum eſt, ut non procedat, ſi conſenſus tacitus non oriatur ex natura rei, ſeu actûs, ſed juris fictione, ſeu præſumptione ſit introductus in pœnam delicti.

XXXV. Quæritur tertiò. Quis ſit effectus juramenti de calumnia? Reſp. Juramentum hoc præſtitum id operatur, ut jurans excuſetur ab omni calumniandi ſuſpicione, ſive à tacita, ſeu præſumpta calumnia: non autem ab evidente, & expreſſa: & ideo committens calumniam, in proceſſu cauſæ, ſive criminalis, ſive civilis tantùm, non obſtante juramento calumniæ, quod præſtitit, finitâ cauſâ, tanquam calumniator criminaliter accuſari poteſt, & puniri, *Marant. de ord. jud. p. 6. de juram. calumn. n. 12. & 13. VVeſenb. cit. l. num. 11.*

TITVLVS VIII.

DE DILATIONIBUS.

Dilationes quædam ante litis conteſtationem dantur, quædam verò poſt illam: nam lite conteſtatâ, ac Juramento calumniæ utrinque præſtito, ſolent litigantes petere inducias, & dilationes ad probandum, & excipiendum: & ſic habitâ ratione harum dilationum, quæ poſt litis conteſtationem conceduntur, ſubiungitur hic Titulus præcedentibus, conformiter ordini, qui obſervatur à Juſtiniano in Codice; quamvis in Decretalibus, & Capitulis huius Tituli ſolùm agatur de Dilationibus, quæ dantur ante litis conteſtationem; cùm tamen Rubrica ſit generalis de Dilationibus in genere, ſub qua comprehenduntur tam illæ, quæ ante, quàm quæ poſt litem conteſtatam conceduntur: adeóque Rubrum eſt generalius nigro, id eſt, Rubrica Tituli contentis in illo; ut notat Gl. & Abbas ad Rubric. h. t. Extat idem Titulus in Extravag. communibus.

I.

PRo explicatione Rubricæ huius Tit. Notandum primò. Dilatio in genere, prout etiam extrajudicialem complectitur, nihil aliud eſt, quàm indultum, ſeu conceſſio temporis, intra quod aliquid agi poteſt. Dilatio verò judicialis, de qua hîc agitur, eſt aſſignatio certi diei, ſeu termini, intra quem actus judicialis peragendus eſt, juſto temporis intervallo facta; ſeu juſtum temporis intervallum, quod ad actum aliquem judicialem commodiùs perficiendum actori, vel reo conceditur; prout definitur apud *VVeſenb. in paratit. ff. De Feriis, & Dilat. n. 9. & C. eod. n. 1.*

II. Notandum ſecundò. Dilationum aliæ ſunt legales, quæ à lege (vel etiam ſtatuto, aut conſuetudine, vel ſtylo Curiæ) conceduntur, v.g. ad appellandum intra decem dies, *c. Quod ad conſultationem; 15. de ſent. & re judic.* vel ad petendam reſtitutionem in integrum: Aliæ conventionales, quæ ex partium conventione, ſeu conſenſu dantur, v.g. ad ſolvendum debitum intra annum, *l. Cedere; 113. ff. de V. S.* Aliæ denique judiciales, quæ à Judice in Judicio dantur, eæque ordinariè arbitrariæ ſunt, ſeu Judicis arbitrio determinandæ relinquuntur, qui ſpectatâ tum diſtantiâ loci, tum cauſæ, & perſonarum qualitate, longiorem, vel breviorem dilationem concedere poteſt; ut docet *Marant. de ord. judic. p. 6. in 2. judicii part. Actu; 3. n. 15.* Imò etiam dilationem legalem, ſeu certa dilationum tempora, quæ à jure definita ſunt, Judex ex cauſa abbreviare, vel prorogare, ſeu extendere poteſt; ut notat *Gl. in c. 1. V. Peremptorium; h. t. Marant. c. l. n. 16.* de quo infrà. Debent autem dilationes dari à Judice pro tribunali ſedente, causâ cognitâ, & utrâque parte præſente, *l. Procedente; 4. C. h. t. Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de Dilationib. §. 3. n. 1.*

III. Notandum tertiò. Sicut tres ſunt Judicii partes, prima à citatione uſque ad litis conteſtationem incluſivè: ſecunda à litis conteſtatione uſque ad ſententiam definitivam excluſivè: tertia à ſententia uſque ad eius executionem incluſivè: ita dilationum Judicialium tres ſunt præcipuè ſpecies. Nam aliæ in prima Judicii parte, ſeu exordio litis competunt, & dantur, ratione juſti impedimenti, ob quod comparere

parere quis non debet, vel non hoc modo, aut tempore, *Zaſ. in Comment. ff. de Fer. & Dilat. n.* 8. cujuſmodi quædam ſunt, & dicuntur dilationes citatoriæ, quædam deliberatoriæ, quædam recuſatoriæ, ſeu dilatoriæ: aliæ dilationes in ſecunda parte Judicii conceduntur, & vocantur probatoriæ, vel allegatoriæ: aliæ denique in tertia parte; ut ſunt definitoriæ, & executoriæ, *Abb. in c.* 1. *num.* 15. *h. t. Durand. in ſpec. l.* 2. *part.* 1. *tit. de Dilationib. Hoſtienſ. in ſumma h. t. n.* 1. de quibus nunc agemus.

§. I.

De Dilationibus, quæ ante litis conteſtationem conceduntur.

IV. Aſſertio 1. Dilationes citatoriæ, quæ aliàs etiam expectatoriæ vocantur, ſunt, quæ reo abſenti citato dantur ad comparendum, & reſpondendum in Judicio petitioni actoris: neque enim reus ſic citari poteſt, ut ſtatim comparere debeat; ſed aliqua dilatio danda eſt, ſive certum tempus exprimendum in mandato Judicis, ut ad Judicium venire poſſit, & quo comparere debet. Quantum autem temporis reo citato præfigi poſſit, vel debeat à Judice ad comparendum in Judicio, dictum eſt ſuprà *tit.* 2. *n.* 215.

Porrò dilatio citatoria, cum termino peremptorio, non debet eſſe nimis brevis, præſertim, cùm de rebus Eccleſiaſticis agitur, niſi neceſſitas aliud requirat, alioquin licitè appellari poterit; prout ſtatuitur in *c. Dilecti*; 1. *h. t.* Nam, cùm inter quendam Abbatem, ejúſque Conventum, ex una parte, & Moniales ex altera parte, ſuper quadam Eccleſia controverſia verteretur, eam Alexander III. quibuſdam Judicibus definiendam commiſit; qui Abbatem, & Conventum citârunt; ſed nimis brevem, eúmque peremptorium terminum, ad comparendum eis ſtatuerunt: quare, cùm ij ſe hac in re gravari viderent, ad Sedem Apoſtolicam appellârunt. Papa reſcripſit aliis Judicibus à ſe delegatis, quòd ſit contra Juris ordinem, maximè cùm de rebus, ſeu cauſis Eccleſiaſticis agitur, ſi terminus peremptorius ita maturetur (id eſt, abbrevietur) niſi neceſſitas urgeat. Quare iiſdem mandat, ut, ſi res ita ſe habeat, quidquid poſt appellationem factum eſt, reſcindant, ſeu in irritum revocent, & juxta priorum litterarum tenorem, in cauſa procedant. Ratio deciſionis eſt, quia, quamvis aliàs dilationes ſuperfluæ ſint amputandæ, *l.* 2. *C. de tempor. appell. Clem.* 2. *de V. S.* tamen terminus earum, præſertim peremptorius (ultra quem ſcilicet citato ſuper illo actu alia dilatio non datur, *l. Et tertium*; 70. *ff. de judic.*) non debet eſſe nimis brevis: quia dati ſolent dilationes, ut intra eas quis poſſit commodè adimplere id, ad quod citatur, *c. De induciis*; 2. *cauſ.* 3. *q.* 3. idque maximè locum habet, quando agitur de rebus Eccleſiaſticis; quia hæ ſunt favorabiles, *l. Sunt perſonæ*; 43. *ff. de relig. & & ſumpt. fun.* in quibus eæ dilationes, quæ neceſſariæ ſunt ad veritatem indagandam, magis, quàm in aliis cauſis, ſunt concedendæ; cùm in foro Eccleſiaſtico veritas, & æquitas maximè attendi debeat. Excipitur tamen, niſi neceſſitas aliud poſtulet, quæ legem non habet, *c. Diſcipulos*; 26. *diſ.* 5. *de conſecr.*

V. Notandum hìc præterea primò. Dilationes citatoriæ, ſuâpte naturâ, non ſunt peremptoriæ, ſed unâ dilatione conceſſâ, altera, ac demum tertia, quæ peremptoria eſt, concedi debet, *l. Ad peremptorium*; 68. *& duab. ſeqq. ff. de judic.* poteſt tamen Judex, ex cauſa rationabili, pro tribus citationibus, unam peremptoriam decernere, *l. Nonnunquam*; 72. *ff. eod. l. Contumacia*; 53. §. 1. *ff. de re judic. l. Conſentaneum*; 8. *C. Quomodo, & quando Iudex &c.* modò unica illa citatio tantùm temporis contineat, quantum omnes tres citationes, ſeu edicta, *Gl. in cit. c.* 1. *V. Peremptorium*; *h. t. Abb. ibid. n.* 9. Poteſt etiam Judex, ſpectatâ diſtantiâ loci, & cauſæ, ac perſonarum qualitate, & conditione, vel temporis, ut quia feriæ appropinquant, has dilationes citatorias producere, aut abbreviare, *cit. l. Nonnunquam*; *ff. de Judic.* & ſumitur ex hoc c. 1. ubi cùm dixiſſet Pontifex, contra juris ordinem eſſe, ſi terminus peremptorius ita maturetur, ſeu nimis brevis aſſignetur, exceptionem addit; niſi neceſſitas exigat, ut dies, ſeu terminus peremptorius abbrevietur. *Abb. ibid. n.* 10.

Notandum ſecundò. Cauſæ juſtæ abbreviandi dilationes citatorias variæ eſſe poſſunt: veluti, ſi periculum ſit in mora, quia res, de qua agitur, alioquin peritura eſt, aut magnis expenſis conſervanda eſt, niſi lis brevi tempore finiatur: ſi juriſdictio Judicis modico tempore duratura ſit, quia ad breve tempus datur: ſi cauſa eſt modicæ quantitatis, aut præjudicii, & dilatio magni incommodi, *Arg. Auth. Niſi breves*; *C. de ſent. ex brevic. recitand.* ſi reus citatus non procul diſtet, & facilè ſe inſtruere poſſit ad comparendum, & reſpondendum: ſi jam concluſum ſit in cauſa; tunc enim faciliùs abbreviari poteſt dilatio peremptoria ad audiendam ſententiam, ut lis finiatur. Sic etiam, ob qualitatem perſonæ, major dilatio ſeni danda eſt, quàm juveni, *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 7. *h. t.* Denique ſi agatur de cauſa alimentorum, ſine quibus vita diu ſervari non poteſt: nam venter moram non patitur, *Camil. Borell. in ſumm. deciſ. tit.* 47. *n.* 63. *&* 64.

VI. Notandum tertiò. Si dies, ſeu terminus peremptorius nimis brevis citato ad comparendum ſtatuatur à Judice, appellationi locus erit, præſertim in cauſis Eccleſiaſticis; ut conſtat ex hoc c. 1. Verùm ideo ſolùm, quòd à Iudice una citatio, eáque peremptoria facta ſit, appellari non poteſt, ſed quòd nimis brevis terminus peremptorius aſſignatus ſit, non conceſſo tanto tempore, quod alioquin ad trinam citationem ſufficeret, *Abb. c. l. n.* 12. *Lanfranc. in praxi judic. c.* 2. *num.* 13. *&* 14. Eodem modo appellari poteſt à nimis longa dilatione: quia, ſicuti pars litigans gravari poteſt, ob nimis brevem dilationem, eámque peremptoriam datam, ideóque appellare: ita etiam gravari poteſt actor, vel reus, ſi lis per longam dilationem, abſque neceſſitate, protrahatur, & magis juſta cauſa appellandi eſt, ſi dilatio ſit omnino denegata, *Lanfranc. c. l.* quia dilationes citatoriæ, ſi pars abſens ſit, ex neceſſitate dantur. Addit *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 10. *&* 11. conſultum eſſe, ut Judex, cùm terminum peremptorium, ſeu dilationem abbreviat, cauſam illius exprimat, & peremptoriæ citationi inſerat: quia tunc magis præſumitur, quòd Judex ob juſtam cauſam abbreviaverit, & excludetur appellatio. Conſultum etiam eſt, ut pars litigans contra Judicem dantem, abſque juſta cauſa, nimis brevem, aut longam

dilationem citatoriam, aut probatoriam ſtatim proteſtetur, ne alioquin conſentire videatur; quæ proteſtatio hoc operabitur, quia etſi elapſa ſit dilatio, poreſt deinde alla nova dilario peti, etiam ſine cauſæ cognitione, cùm prima non fuerit integra: ideóque ſecunda non cenſetur nova dilatio, ſed potiùs integratio, ſeu ſuppletio primæ, *Marant. de ord. judic. p. 6. Membro; 2. Actu; 3. n. 17.*

VII. Ceterùm illud hoc loco præterea obſervandum; ſi quis citatus ſit in cauſa ardua ex loco valde remoto, citatione peremptoriâ, ita, ut terminus peremptorius ſtatim primâ vice aſſignetur ad totam cauſam; ſed poſtea, antequam compareat, iterum vocetur, ſeu citetur ad eundem locum Judicii, non tamen pro ſua privata cauſa, ſicut priùs, ſed ob publicam utilitatem; tum non ſtatim ibi reſpondere cogitur in privata ſua cauſa: quia, cùm occaſione ſuæ profectionis non potuerit intra terminum peremptorium citationis, neceſſaria ad Judicium præparare, ſeu cauſam adeò arduam inſtruere, ideo habet jus domum revocandi, & debent illi novæ induciæ, ſeu nova dilatio dari: quia prior dilatio peremptoria, ob ſuperveniens impedimentum, non fuit ſufficiens ad deliberandum, & cauſam inſtruendam, debétque citatus à parte adverſa reputari pro abſente, ac ſi nunquam in loco Judicii fuiſſet: quia præſentia, quam ob publicam utilitatem in loco Judicii exbibuit, ei in cauſa ſua privata damno eſſa non debet; prout ſumitur *ex c. Expoſuit; 4 & ult. h. t.* Nam, cùm inter Bituricenſem, & Burdegalenſem Archiepiſcopos controverſia orta eſſet ſuper jure Primatiæ, Papa Gregorius IX. citavit Archiepiſcopum Burdegalenſem, ut ad initium Quadrageſimæ, quod tempus ei velut terminum peremptorium aſſignavit, per ſe, vel per procuratorem, Apoſtolico conſpectui ſe præſentet. Sed poſtea ab eodem Papa perſonaliter vocatus, ad conſilium, vel ſubſidium aliquod Eccleſiæ Romanæ afferendum, Romam venit: ubi tum Bituricenſis quoque Archiepiſcopus exiſtens inſtanter poſtulavit; ut in cauſa inter ipſos controverſa procederetur. Sed Burdegalenſis domum rediens, loco ſui procuratorem ad eam cauſam reliquit, qui ſalvis exceptionibus ſibi competentibus in reſpondendo, & defendendo, omnia ageret, quæ ipſe Archiepiſcopus in propria perſona poſſet. Cùm igitur Bituricenſis Archiepiſcopus procuratorem abſentis urgeret ad reſpondendum, ille excepit, ſe ad id non teneri, cùm principalis ipſius privilegium haberet cauſam domum revocandi (id eſt, quòd conveniri debeat in loco domicilii ſui) quandoquidem ob aliam, eámque publicam cauſam, vocatus Romam veniſſet; ideóque pro abſente haberi debeat. Sed neque cum Suffraganeis, ſeu Coëpiſcopis ſuis, & aliis, quorum conſilium in cauſa tam ardua requirendum ſit, deliberâſſe, quia tantum tempus non habuit, ut ad utrumque negotium paratus, & inſtructus Romam veniret. Ex parte verò adverſa, ſcilicet Archiepiſcopi Bituricenſis, propoſitum fuit, quòd Burdegalenſis jam antè ſuper controverſia iſta à Papa citatus fuerit, neque primum mandatum citatorium per poſterius perſonaliter veniendi revocatum fuerit, & tantum quoque tempus habuerit Burdegalenſis; ut ſufficienter deliberare potuerit ſuper utraque cauſa; quod ipſum cum quibuſdam jam facere cœperat. His utrinque propoſitis auditis, Papa, cum conſilio Cardinalium, aliam adhuc dilationem Archiepiſcopo Burdegalenſi, uſque ad feſtum Nativitatis Domini, conceſſit.

VIII. Pro intellectu huius c. Notandum primò. **Citatio ex remoto loco facta ad comparendum, expreſsâ causâ, ſuper qua citatus reſpondere debet, cenſetur emanâſſe, non ſolùm, ut reus compareat, ſed etiam, ut deliberet cum ijs, qui ipſum in cauſa informare, ſeu inſtruere poſſunt:** quia, quando locus eſt valde diſtans, non debet reus comparere, niſi inſtructus in cauſa; ideóque, ſi superveniat impedimentum tollens facultatem deliberandi cum aliis, intra tempus peremptoriæ citationis, nova danda eſt dilatio, *Abb. hic num. 6.* Ut in caſu huius c. Archiepiſcopus Burdegalenſis priùs citatus in propria cauſa ad Sedem Apoſtolicam, ſed poſtea in cauſa publica Eccleſiæ, quæ præferenda eſt privatæ, non babuit ſufficiens tempus ad conſulendum eos, quorum conſilium requirebatur, ob arduitatem cauſæ ſuæ propriæ; ideóque alia dilatio ei concedenda fuit, ne officium in Eccleſiæ utilitatem præſtitum ei damnoſum eſſet, quod eſſe non debet.

Notandum ſecundò. Quando ſit citatio ad loca remota, fieri poteſt ad totam cauſam, & ita, ut terminus peremptorius primâ vice aſſignetur, juxta c. *Tum ex literis; 5. in fine. de in integr. reſtit. Abb. hic num. 3.* imò citationes ordinariè in Camera fiunt ad totam cauſam, teſte *Gail. l. 1. obſ. 51. num. 10. & 12.* Quòd ſi in cauſa ardua terminus citationis peremptorius ſit ita brevis, ut, licèt poſſit comparere, non tamen alios conſulere, vel deliberare poſſit, tum etiam legitimè appellare poteſt; *Arg. c. 1. h. t. Abb. hic n. 6.*

IX. Aſſertio 2. Dilationes deliberatoriæ ſunt; quæ reo, poſt oblatum libellum, dantur, ut deliberare poſſit, utrùm litigare velit, an non, *Abb. in cit. c. 1. n. 15. h. t.* Dantur autem XX. dierum induciæ reo ad deliberandum, à die porrecti libelli actoris, juxta *Auth. Offeratur; C. de lit. conteſt.* quas Judex abbreviare non poteſt, ſicut nec X. dies, qui dantur à lege ad interponendam appellationem, nec annus ad illam proſequendam; ut tradit *Gl. ibid. V. Decem dierum; in fine.* quamvis ex urgentiſſima, & maxima cauſa tempus etiam à lege præfixum Judex prolongare, vel abbreviare poſſit, *Borell. c. l. num. 60.* Actori autem ab initio dilatio dari non debuit: quia, cùm provocet ad litigandum, inſtructus venire poteſt, ac debet, *l. 2. C. h. t. Gl. in c. 2. V. Plenè.* Poſtea verò, ſi reus excipiat, & actor replicet, etiam actori danda eſt dilatio deliberatoria: quia ſuper illa exceptione non potuit venire inſtructus, *Abb. in cit. c. 2. n. 13. h. t.*

X. Porrò etiam reo quandoque denegandæ ſunt induciæ, ſeu dilationes deliberatoriæ, ſi nimirum per literas citatorias plenè inſtrui potuit, & ſecum deliberare, cedere liti, an contendere velit, juxta c. *Præterea; 2. h. t.* Nam, ſi quis impetravit reſcriptum Apoſtolicũ contra aliquem ad Judicem delegatum; iſque reum ad Judicium legitimè citet, tenorem

» norem reſcripti delegationis mandato citatorio in-
» ſerens, ita, ut reus ex eo ſibi tranſmiſſo delibera-
» re, & plenè inſtrui poſſit de re, ſuper qua conveni-
» tur in judicio (ſive circa qualitatem cauſæ, & actio-
» nis) tum induciæ, ſeu dilatio deliberatoria non eſt
» ei concedenda, ſed ad cauſæ cognitionem, & de-
» finitionem eſt procedendum; prout reſcribit Papa Cæleſtinus III. *in cit. c.* 2. Ratio eſt, quia hoc caſu nulla cauſa ſubeſt, ob quam reo ulteriùs induciæ deliberatoriæ concedi debeant: ſuperfluæ autem dilationes denegandæ ſunt, nec ſine cauſa concedendæ, cùm per eas Judicium retardetur, *l.* 1. *& ibi Gl. V. Flagitaverit*; *C. h. t.*

XI. Ubi quædam adhuc ſunt notanda. Primò. Terminus, ſeu tempus in citatione præfixum reo, ad comparendum in Judicio, debet eſſe ſufficiens, ſeu tantum, ut non ſolùm comparere, ſed etiam ſuper cauſa deliberare, an in Judicio litigare, néene velit, & advocatos, alióſque peritos conſulere poſſit: alioquin, ſi terminus non foret ita ſufficiens, alia dilatio ad deliberandum concedi deberet: quia ceſſaret tunc ratio, propter quam denegantur reo induciæ, *Abb. hîc num.* 2. Secundò. Quamvis dilatio deliberatoria cenſeatur peremptoria, ideóque non niſi ſemel, ſeu unica ſit concedenda: ſi tamen legitimum impedimentum intervenerit, ob quod reus non potuit in prima dilatione deliberare, & ſufficienter inſtrui; vel nova cauſa incidiſſe oſtendatur, ob quam deliberare oporteat, alia dilatio addi debet, *Abb. hîc num.* 3. Tertiò. Judex delegatus debet, unà cum citatione, copiam delegationis ſibi factæ, ſive Exemplar ex originali manu Notarij tranſumptum mittere ad citatum, alioquin is ad comparendum non obligatur; prout ſumitur *ex cit. c.* 2. & ibid. tradit *Innoc. & Abb. num.* 5. quamvis putet, ſufficere copiam reſcripti etiam non authenticam. Id verò procedit, ſi agatur de præjudicio gravi Rei; ut ſi citetur ex loco valde remoto: ſi verò de levi ſolùm præjudicio; ut quia citatur quis ex loco non multùm diſtante, ita, ut ſine magnis expenſis venire poſſit; tum citatus venire debet, etiamſi citationi non ſit inſertum reſcriptum delegationis, vel eius copia, ſed ſolùm ſimpliciter in eo Judex aſſerat, ſe eſſe conſtitutum delegatum, modò ſit perſona non exiguæ auctoritatis, cui proinde fides habenda ſit: quia in probabili dubio juriſdictionis non tenetur citatus comparere, *Arg. l. Si quis*; 5. *ff. de judic. Abb. c. l.* Sed de hoc plura alibi ſunt dicta.

XII. Ceterùm alius caſus, in quo nova dilatio deliberatoria reo dari non debet, eſt, ſi in libello ab actore oblato verbum generale, vel ambiguum ſit poſitum: nam ob eius declarationem non ſunt novæ induciæ concedendæ; ſi ex aliis verbis libelli reus poſſit cognoſcere ſtatum cauſæ, &c, utrùm cedere, vel contendere velit; prout deciditur *in c. Litteræ*; 3.
» *h. t.* Nam, cùm inter Presbyterum Eccleſiæ S.
» Priſcæ in Urbe, & duos quoſdam Nobiles, coram
» Epiſcopo Ferentino, ſuper quibuſdam poſſeſſioni-
» bus, ſeu bonis controverſia verteretur, Presby-
» ter nomine Eccleſiæ ſuæ obtulit libellum, in quo
» continebatur, quòd penſio ex quibuſdam poſſeſ-
» ſionibus, ſeu bonis ad Eccleſiam ſuam pertinenti-
» bus debita, jam per tres annos, & ultrà, ſoluta non
» fuerit. Cùm autem dicti Nobiles peterent expli-
cari, quantum temporis ſpatium ſignificaretur per »
adjectam particulam, *Et ultrà*; Presbyter reſpon- »
dit, quòd ſeptem annis fuerit in ſolutione penſio- »
nis ceſſatum. Tum verò Nobiles illi petierunt lon- »
giores inducias, ſeu dilationem ad deliberandum »
ſibi dari, eò quòd libellus per expreſſionem ſepten- »
nij mutatus ſit: & quia Epiſcopus id concedere ne- »
gabat, ipſi ad S. Pontificem Honorium III. appel- »
lârunt. Qui reſpondit, hanc appellationem fri- »
volam, ſeu illegitimam eſſe, & mandavit Epiſcopo, »
ut eâ non obſtante, in negotio, juxta prioris re- »
ſcripti, ſeu litterarum formam, procedat. »

XIII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Duplex poteſt eſſe ſenſus, ſeu intellectus huius c. ut notat *Gl. hîc V. Tribus annis*; *& Abb. n.* 10. Primò, quòd actor petierit, ut Nobiles per Judicis ſententiam declararentur, jus emphyteuticum in poſſeſſionibus perdidiſſe, propter penſionem tribus annis non ſolutam: quæ pœna commiſſi incurritur, ſi tanto tempore ceſſetur à ſolutione Canonis, in omni emphyteuſi, etiam privatâ, *l.* 2. *C. de Jure emphyt.* imò Eccleſiaſtica perditur, ſi per biennium Canon non ſolvatur; ita tamen, ut moram purgare poſſit emphyteuta, ſi celeriter, poſt elapſum biennium, penſiones offerat, *c. ult. de locat.* cùm ergo in hoc c. dictio illa, *& ultrà*, ex abundanti, & ſuperfluè ſit adjecta (nam emphyteuta Eccleſiæ, ſi per biennium ceſſet in ſolutione Canonis, privari poteſt jure ſuo; ex eo verò, quòd actor expreſſit in libello penſionem per triennium, & ultrà, ſolutam non fuiſſe, jam apparebat, rem emphyteuticam in commiſſum cecidiſſe, cùm ad hoc ſufficiat biennium) ideo reus, poſt hanc actoris declarationem, non rectè novas inducias, ſeu dilationem petijt ad deliberandum; cùm jam antè in prima dilatione data in libelli oblatione potuerit deliberare. Ex quo patet, quòd, quæ in libello adduntur ſuperfluè, & ad ſubſtantiam eius non ſpectant, neque neceſſariò probari debent, per eorum expreſſionem non mutetur libellus, & conſequenter neque longior dilatio ad deliberandum hoc caſu dari debet.

Alter ſenſus huius c. eſſe poteſt, quòd penſiones pluribus annis à nobilibus non ſolutæ repetitæ fuerint; non quòd debitæ ſint ex bonis emphyteuticis, ſed ex bonis venditis, in quibus ſibi annuum cenſum reſervavit Eccleſia; non tamen ita, ut cenſu non ſoluto, res cadat in commiſſum, ſicut in emphyteuſi; cùm plenum dominium ſit tranſlatum in emptorem, cui talis cenſus eſt impoſitus: & neque hoc caſu nova dilatio deliberatoria dari debet, ſi quidem reus conventus deliberare, & ſtatum cauſæ cognoſcere, ſeu prævidere potuit generalitatem, aut ambiguitatem verbi in libello poſiti: ut in caſu huius c. Nobiles illi facilè recordari, vel ex ſuis libris cenſualibus cognoſcere poterant, quanto tempore penſiones debitæ non fuerint ſolutæ: adeóque etiam, quouſque ſe extendat particula, *& ultrà*, quæ ad modicum tempus refertur, niſi aliud exprimatur: nam in proprio facto ignorantia non præſumitur, niſi diuturnum tempus intercesſerit, *juxta c. Ab excommunicato*; 41. *junctâ Gl. V. De facto ſuo*; *de reſcript. Abb. hîc n.* 13.

Notandum ſecundò. Si libellus ſit ita generalis, obſcurus, ſeu ambiguus, ut citatus veriſimiliter

liter deliberare non potuiſſet (quod Judicis arbitrio relinquitur) tunc poſt eius declarationem, debet dari alia dilatio ad deliberandum , ac ſi prima data non fuiſſet, *Hoſtienſ. hic V. Denegâſti*; *&* *Abb. n.* 13.

Notandum tertiò. Appellatio facta in caſu hujus c. fuit fruſtratoria : quia adjectio illius particulæ, *& ultrà*, fuit ſuperflua, & jam declaratum erat ab actore in præcedentibus, quòd penſio ultra biennium non fuerit ſoluta : ideóque novâ dilatione non erat opus, quia jus emphyteuticum jam erat amiſſum, *Hoſtienſ. hic V. Frivolam.*

XIV. Aſſertio 3. Dilationes recuſatoriæ, ſeu declinatoriæ dicuntur, quæ ad omnes exceptiones dilatorias, ſeu declinatorias opponendas dantur, priuſquam litis conteſtatio fiat, *c. Paſtoralis*; 4. *de except.* Ut ſi reus velit Judicem velut ſuſpectum recuſare, *l. Apertiſſimi*; 16. *C. de judic.* vel impugnare reſcriptum, vi cuius ad incompetentem Judicem citatus eſt, *l. 2. C. h. t.* Vel, ſi velit actorem ſuum laudare, *l. 2. C. Ubi in rem actio*; id eſt, ipſi litem denunciare, ad eum effectum, ut poſſit contra eum habere recurſum de evictione, *l. Emptor*; 8. *C. de evictión.* de quo plura videri poſſunt apud *Marant. p. 6. Membro* 5.

XV. Poſtremò de alia dilatione citatoria fit » mentio in Extravag. *In delictorum*; *un. h. t.* inter » communes, ubi fabricantes falſos florenos per- » emptoriè citantur, datâ illis dilatione trium men- » ſium, intra quos coram Papa ſe ſiſtant, ad red- » dendam rationem, ob quam ipſis competat jus » cudendi tales florenos : aliàs contra ipſos, non » obſtante eorum abſentia, procedatur; prout ju- » ſtitia poſtulabit. Ubi notat *Vrvian. in ration.* etſi hi nummi Florentiæ cudebantur, adeóque extra territorium temporale Papæ; tamen Joan. XXII. ad ſuam Curiam, & Sedem eos citavit: quia Papa habet poteſtatem ubique locorum peccata prohibendi, & ſimplicium, ac innocentium indemnitati conſulendi.

§. II.

De Dilationibus, quæ poſt litis conteſtationem, vel ante ſententiam definitivam, vel poſt illam, conceduntur, & de prorogatione, atque effectibus dilationum.

XVI. Aſſertio 1. In ſecunda Judicii parte, poſt litis conteſtationem, & juramentum calumniæ præſtitum, conceduntur dilationes probatoriæ, & allegatoriæ. Probatoriæ ſunt, quæ dantur actori ad poſitiones, & articulos probatoriales formandos: vel reo ad reſpondendum ad eos, ſive excipiendum; item ad teſtes, vel inſtrumenta quærenda, aut præparanda; adeóque ad probandam ſuam intentionem, vel exceptionem, *l. 1. & 2. C. h. t. Durand. c. l. §. ult. in princ. & num. 6. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 34. num. 70. & 74.* Atque hæ dilationes probatoriæ in cauſis pecuniariis, ac civilibus regulariter ſunt peremptoriæ, etiamſi id non exprimatur, ita, ut non niſi ſemel, ſive unica dilatio ad probandum dari debeat, quâ elapsâ, Judex nullam aliam dare, ſed procedere debet, *l. 1. in fine, & ibi Bart. n. 1. C. h. t. l. Oratione*; 7. *& l. ult. ff. de fer. & dilat. Gail. l. 1. obſ. 91. num. 2.* Etſi verò in conceſſione dilationis non addatur verbum, *peremptoria*, tamen ex juris diſpoſitione illud ſubintelligitur, *Marant. de ord. judic. p. 6. in 2. judic. part. Actu 3. num. 2.* Neque quoad hoc ulla differentia eſt inter actorem, & reum, niſi quòd Judex longiorem dilationem dare poſſit reo, quàm actori, eò quòd non perinde reus poſſit ad Judicium venire inſtructus, ſicut actor, *Marant. c. l.*

XVII. Porrò, quod dictum eſt, probatorias dilationes non, niſi ſemel, ſeu unicas dandas eſſe, id limitandum eſt primò. Niſi juſtum impedimentum à parte litigante allegetur, & probetur; quò minùs intra terminum primæ dilationis, probationes ſuas inſtruere potuerit; ideóque aliam novam dilationem petat : tum enim Judex alteram dare poteſt, ſed cum cauſæ cognitione ſaltem modicâ, *cit. l. Oratione*; *ff. de fer. & dilat.* imò & tertiam, *Lanfranc. in prax. judic. c. 2. num. 3.* Idémque eſt, ſi lapsâ primâ dilatione, ſuperveniant litiganti novæ probationes, idque juramento aſſerat; quia ad illas producendas poteſt dari nova dilatio, *c. Paſtoralis*; 4. *de except.* nam ea, quæ de novo emergunt, novo indigent auxilio, *Marant. c. l. num. 5. 6. & 11. Mynſing. cent. 1. obſ. 71.*

Quin imò ob juſtum aliquod impedimentum, præſertim, ſi inopinatum emergat, non tantùm ſecunda, & tertia; ſed etiam quarta dilatio probatoria à Judice dari poteſt, cum ſolemnitate legali, ſeu ſervatâ ſolemnitate juris, videlicet, ut eam petens, poſt allegatam, & probatam legitimam petendi cauſam, juramentum edat, quòd non malitiosè, & dolosè talem dilationem petat, *juxta Auth. de teſtib. §. Quia verò*; *collat. 7. Auth. At qui ſemel*; *C. de probat. c. In cauſis*; 15. *& ibi Gl. V. Productionem*; *de teſtibus. Lanfranc. c. l. num. 11. Gail. cit. obſ. 71. num. 4. & 5.* ubi addit, quod de tali impedimento Judex priùs debet cognoſcere, an ſit legitimum; aliàs ſecunda, & tertia dilatio eſſet ipſo jure nulla, & per conſequens etiam progreſſus eſſet nullus. Ulterior verò, ſeu quinta dilatio nunquam dari ſolet; ut colligitur ex *cit. Auth. At qui ſemel*; & tradit *Gl. magn. in cit. l. fin. ff. de fer. & dilat. Durand. c. l. num. 19.* idque, ne lites fiant immortales, & cauſa plus æquo extrahatur, *l. Properandum*; 13. *C. de judic.*

Limitandum ſecundò in cauſis criminalibus, in quibus reo tres dilationes, accuſatori duæ, & ex quacunque cauſa, & nullo etiam allegato impedimento, dari poſſunt; dummodo non ſit præſumptio, quòd malitiosè petantur, & causâ cognitâ dentur, *cit. l. fin. & ibi Gl. mar. ff. de fer. & dilat. Lanfranc. c. l. num. 2. & 3. Gail. c. l. num. 15.* Ratio eſt, quia in iis cauſis maius vertitur præjudicium, & quia favorabiliores ſunt Rei, quàm actores : ideo reo plures dantur dilationes, quàm actori; præſertim, quia reus non ſic inſtructus eſſe potuit, ſicut actor, *Gl. l. c.* & licèt text. *in cit. l. fin.* ſolùm loquatur de cauſis capitalibus; ex:

con-

conſuetudine tamen extenditur ad omnes cauſas criminales, etiam illas, in quibus non imponitur pœna ſanguinis, *Gl. margin. ibid. lit. d. Lanfranc.* c. *l. Mar.* c. *l. n.* 2. Imò in cauſis criminalibus poteſt Iudex reo petenti dilationem ad probandam ſuam innocentiam, ſemper etiam poſt concluſionem in cauſa, ante latam ſententiam, concedere; ſi præſumi non poſſit, malitiosè eam peti. *Marant.* c. *l. n.* 3.

XVIII. Præterea hæ dilationes probatoriæ plerumque non conceduntur à Iudice, niſi ad inſtantiam partis litigantis, *l.* 1. ibi *Poſtulatum*; *C. h. t.* quamvis etiam Iudex ex officio, nemine petente, eas dare poſſit, ſi ita expedire judicaverit, *Bart. ibid. n.* 1. *&* 2. et quidem nulla dilatio probatoria, etiam pro prima vice, dari poteſt, ſine aliqua cauſæ cognitione, ſaltem levi, ſeu modica; ut conſtat *ex cit. l.* 1. *& l. A procedente*; 4. *C. h. t.* videlicet, ut primò conſideretur diſtantia loci, *cit. l.* 1. ſecundò, an probatio relevet probantem, id eſt, an id, quod probare cupit, qui dilationem petit, ſit pertinens ad cauſam; nam impertinentia ad probandum non ſunt admittenda; adeóque neque dilatio probatoria tum concedenda eſt, *l. ad Probationem*; 22. *C. de probat.* tertiò, an non probationes habeat in promptu, & ſic magis per calumniam, quàm ex neceſſitate dilationem ad probandum petat, *Lanfranc. cit.* c. 2. *n.* 3. *&* 4. Ad ſecundam verò dilationem probatoriam requiritur exacta cauſæ cognitio, quam Iudex dare non poteſt, niſi ſedendo pro tribunali, *cit. l. A procedente*; *juncta Gl. magn. C. h. t.* & præter prædicta, inſuper requiritur, ut juſtum impedimentum probetur per teſtes, vel ſaltem per juramentum, ſi facilè probari non poſſit; dummodo etiam jurans ſit perſona honeſta, & fide digna, *Lanfranc. c. l. n.* 4. *&* 5.

XIX. Quòd verò attinet ad tempora dilationum probatoriarum, etſi Iure communi ea moderanda ſint, pro diſtantia locorum, & perſonarum qualitate, ita, ut regulariter tres menſes concedendi ſint, quando ex eadem provincia; ſex, quando ex adiacentibus provinciis perſona citanda eſt; ac denique, ut ſummùm novem menſes, quando ex tranſmarinis provinciis perſona citanda eſt, & probationes deſumendæ ſunt, ita, ut ulteriores, ſeu longiores dilationes dari non poſſint, *iuxta l.* 1. *C. h. t.* hodie tamen tum Iure communi, tum etiam in Camera Imperiali huiuſmodi tempora arbitrio Iudicis committuntur; ut notat. *Marant.* c. *l. n.* 15. *Gail cit. obs.* 91. *n.* 53. Veruntamen æqualitas inter actorem, & reum ſervanda eſt; ut, quantum temporis datur actori, tantum detur etiam reo, ſi petat, cùm eius partes ſint favorabiliores, *Reg.* 25. *in ff.* & aliàs etiam in judiciis æqualitas ſit ſervanda, neque judicium claudicare debeat, *Gail c. l.* Hinc dilatio probatoria, quæ datur in judicio, ſemper eſt communis, ita, ut, ſi detur uni parti litiganti, proſit etiam alteri, *l. Petenda*; 6. *C. de temp. in integr. reſtit. Marant. c. l. n.* 18. *Weſenb. in paratit. C. h. t. n.* 2. Item tempora dilationum probatoriarum, ſicut & omnium aliarum, ſunt continua, ita, ut comprehendantur etiam dies feriati, & continuò currant, *l. Sive pars*; 3. *C. h. t.* niſi feriæ abſorberent totam dilationem, vel maiorem eius partem; tum enim non computantur in dilatione, *Mar. c. l. n.* 18. Quòd ſi repentinæ feriæ ſupervenerint, beneficium reſtitutionis competit, ut iis ſubductis, alii totidem dies ſubrogentur, *l. Sed etſi*; 26. *§. Si feriæ*; *ff. ex quib. cauſ. maior.* Si verò dilatio data ſit abſenti, ea eidem non currit, niſi à die intimationis, nec dies, quo fit intimatio, computatur, *Marant. cit. actu* 3. *n.* 14.

XX. Huc etiam pertinent dilationes allegatoriæ, quæ dantur ad allegandum: nam Iudex, auditis probationibus, & exceptionibus partium, antequam procedat ad ſententiam definitivam, interrogare debet partes, an quid amplius allegare, ſeu proponere velint? tunc, ſi una pars allegationibus renunciet, altera verò non, ſed plura, quæ proponat, ſe habere, aſſerat, dantur ei induciæ, ſeu dilationes ad allegandum tres ſucceſſivè, quarum ſingulæ XXX. dies, ſive unum menſem continent, *Auth. Iubemus*; *C. de judiciis.*

XXI. Aſſertio 2. In tertia parte Iudicii conceduntur dilationes definitoriæ, & executoriæ. Definitivæ ſunt, quæ dantur ad cauſam definiendam: & hæ ſuâpte naturâ, non ſunt peremptoriæ; ſed ſecunda, aut tertia addi debet, niſi præfigantur cum termino peremptorio, v. g. ſi quis tali die non comparuerit ad audiendam ſententiam definitivam; etiam in eius abſentia, Iudex procedet ad ferendam ſententiam, *l. In Peremporio*; 71. *ff. de judic. arg. c. Conſuluit*; 24. *de offic. deleg.* Dilationes verò executoriæ ſunt, quæ dantur reo per ſententiam condemnato ad ſatisfaciendum, vel ſolutionem faciendam; & ſunt IV. menſium, quod tamen tempus à Iudice prolongari, aut abbreviari poteſt, *c. Quòd ad conſultationem*; 15. *de ſent. & re judic. l. Debitoribus*; 31. *ff. de re judic.* Hæ dilationes non habent locum in actionibus realibus, in quibus ſtatim fit executio; niſi poſſeſſor neget, ſe ſtatim poſſe reſtituere, & caveat per fideiuſſores de re, vel eius æſtimatione reſtituendâ: tum enim aliqua dilatio ei à Iudice concedenda eſt. *§. Etſi in rem*; *Inſtit. de offic. Iud. l. Qui reſtituere*; 68. *ff. de rei vind.* Neque etiam in criminalibus locum habent tales dilationes, cùm in his quoque executio non differatur, niſi in certis caſibus; veluti cùm Princeps jubet aliquem ſolitò acriùs puniri: cùm mulier prægnans damnatur ad mortem: cùm damnatur ſervus ratiociniis obligatus: cùm relegando aſſignanda eſt Inſula; *Hoſtienſ. in ſumm. de offic. Iud. deleg. §. Quæ juriſdictio*; *Vers. Quamvis. ſed de his plura alibi.*

XXII. Aſſertio 3. Prorogatio dilationum nihil aliud eſt, quàm dilationis labentis, nondum lapſæ, extenſio; & dicitur eadem dilatio cum prima: ideóque, lapſo termino, non prorogatio, ſed novus terminus, ſeu nova dilatio petenda eſt, eâque ex causâ tantùm concedenda: quia, quod non ampliùs eſt, non poteſt prorogari: cùm verò, finito termino prioris dilationis, alia datur, non fit prorogatio, ſed nova dilatio datur. quamvis autem etiam in prorogatione dilationis cauſæ cognitio exigatur, non tamen tanta, quanta in nova dilatione concedenda requiritur, *Gail. l.* 1. *obs.* 91. *n.* 20. *Camil. Borellus in ſumm. Decis. Tit.* 47. *n.* 46. *& duobus ſeqq.* Contrarium tamen, quòd Iudex ex officio, & ſine ulla cauſæ cognitione, etiam invitâ parte adverſâ, poſſit prorogare, ſeu continuare primam dilationem, quamvis non

vis non poſſit novam concedere, niſi causâ cognitâ, probabilius eſſe, cenſet *Hiltrop. cit. tit.* 35. *num.* 82. & 83. *poſt Felin.* quia finitâ dilatione, adverſario eſt jus acquiſitum, quod ei invito auferri non poteſt: ideóque cauſæ cognitione opus eſt.

Porrò prima dilatio probatoria non poteſt prorogari; quia ſupereſt ſecunda, & tertia, imò & quarta, quando de juſto impedimento conſtat; ut ſuprà dictum, & quia dilationes ſunt amputandæ, *l.* 2. *in princ. C. de temp. appell.* Neque ad extraordinarium prorogationis remedium eſt deveniendum, quando ſupereſt ordinarium, *Gail. c. l. num.* 2. Imò, ſi in prima dilatione multi teſtes fuerunt producti, & examinati, non eſt danda ſecunda, & tertia dilatio, *Gl. in c. In cauſis* 25. *infr. de teſtib.* quia teſtium multitudo refrænanda eſt, *c. Significaverunt*; 36. *eod.* Quarta verò dilatio probatoria ex legitima cauſa prorogari poteſt cum eadem ſolemnitate, quâ data fuit; licèt non facilè prorogari debeat, ne fraus fiat legi, & ne in effectu quinta concedatur dilatio, quæ de jure concedi non poteſt, *Gail. c. l. num.* 16. & 17. præterquam in caſu, quo nulli adhuc teſtes producti ſunt; tum enim, probato impedimento legitimo, etiam quinta, imò & ulterior dilatio concedenda eſt, *Tancredus lib.* 3. *tit.* 18. §. 2.

XXIII. Aſſertio 4. Effectus dilationis præcipuus eſt, quòd eâ pendente, officium Judicis conquieſcat, nihilque ſit agendum, vel innovandum ſuper articulo, ſeu capitulo, ſuper quo data eſt dilatio, *l. Sive pars*; 3. *C. h. t.* quamvis ſuper alio Judex procedere non prohibeatur, *Hiltrop. c. l. n.* 85. & 88. finitâ autem causâ, ſeu impedimento, ob quod conceſſa eſt, ſtatim finitur dilatio: quia ceſſante causâ, ceſſat effectus: Ut ſi alicui data ſit dilatio decem dierum, & citatus comparuerit primâ die, perempta eſt illa dilatio, neque officium Judicis conquieſcit; ſed is interim procedere poteſt in cauſa, ſicut etiam, ſi Judex dilationem revocaverit, *Hiltrop. c. l. n* 87. qui plures effectus dilationum recenſet, de quibus jam dictum.

TITVLVS IX.

DE FERIIS.

Poſt dilationes agitur de feriis, quia & ipſæ feriæ ſunt dilationes quædam Judiciorum: ideóque etiam in Digeſtis de utriſque in uno Titulo; in Codice verò poſt Titulum de Dilationibus immediatè ſubiicitur Titulus de feriis. licèt à dilationibus in eo diſtinguantur feriæ: tum quia dilationes dantur, ob utilitatem partium litigantium, & quidem plerúmque ad inſtantiam illarum, ut ſe inſtruere, ac parare poſſint ad futuram litem: feriæ verò potiſſimùm ob publicum bonum, vel DEI honorem ſunt inſtitutæ: tum quia dilationes plerumque dantur, ſecundùm exigentiam cauſæ, Judicis arbitrio: feriæ autem definitæ ſunt, & ſtabiles.

§. I.

De variis feriarum generibus, & earum computatione.

I.

ASSERTIO I. Feriæ hîc generatim dicuntur dies, ſeu tempora, quibus jus non dicitur, id eſt, à negotiis forenſibus, ſeu actibus judicialibus ceſſatur, ſive vacatur; ut colligitur ex *l. Pridie*; 5. & *l. ſeq. ff. h. t.* & *l. Omnes*; 7. *C. eod.* & ideo olim dictæ ſunt Juſtitium, quod Jus, ſive Judicium tunc ſtaret, nec progrederetur, *VVeſenbec. in paratit. ff. h. t. n.* 2.

Sunt autem feriæ aliæ ſolemnes, ſeu ordinariæ, quæ legibus, & SS. Canonibus definitæ ſunt, & quotannis recurrere ſolent, & peræquè ſemper ſervantur; ideóque etiam ordinariæ appellantur, *Vult. l.* 2. *jurisp. Rom. c.* 30. *n.* 5. Hæ autem ſubdividuntur in ferias ſacras, & profanas. Sacræ dicuntur, quæ ad DEI cultum, & honorem, Sanctorúmque venerationem inſtitutæ ſunt, de quibus *in c. ult. h. t.* & *l. Omnes*; 7. *C. eod.* Profanæ rurſum ſunt, vel politicæ, ſeu honorariæ, quæ in honorem Principis indicuntur, v. g. ob natalem illius, *cit. l. Omnes*; *C. h. t.* aliquæ ſunt neceſſariæ, ſive ruſticæ, quæ ob rem ruſticam, & utilitatem ruri laborantium conceduntur, tempore meſſis, & vindemiæ, de quibus *in c. ult. h. t.* & *l.* 1. *ff. l.* 2. & *l. Omnes* 7. *C. eod.* Et hæ feriæ determinari debent, ſecundùm conſuetudinem, cujuſque loci, ſeu regionis; cùm in locis calidis citiùs colligantur fructus, quàm in frigidis, *l. Præſides*; 4. *ff. eod. Abb. in c. ult. n.* 8. *h. t.* Huc pertinent feriæ nundinarum, quæ ob publicum mercatum exercendum inſtituuntur, ut ſunt nundinæ Francofurtenſes, Lipſienſes &c. de quibus agitur *in Tit. D.* & *C. de nundinis.* Extraordinariæ verò, ſeu repentinæ feriæ dicuntur, quæ non certâ, & ſtabili lege

lege, ſed pro re nata, ſeu pro rebus occurrentibus, & extra conſuetum ordinem, & morem, ob rem publicam bene, ac proſpere geſtam, indicuntur, v.g. ob Principis adventum, vel inaugurationem, ſeu nuptias, regiæ prolis natalem, victoriam obtentam; item ob hoſtilitatem, ſeu belli causâ, ob ſeditionem, vel graſſantem publicam luem &c. *VVeſenb. c. l. n. 3.* Et hæ feriæ repentinæ à ſolo Principe indici poſſunt, *l. Nullo; 4. junct. Gl. V. Ferias; C. h. t.*

II. Porrò, præter ferias hactenus allatas, ſunt etiam feriæ nuptiarum, quibus à nuptiis publicè, & ſolemniter celebrandis abſtineri debet; de quibus agitur in *c. Capellanus; 4. h. t.* nam quia ſpectato Jure veteri (*in c. Non oportet; 10. cauſ. 33. q. 5.*) prohibitum fuit, ab Adventu Domini, id eſt, à prima Dominica Adventus, ſecundùm *Hoſtienſ. hic in princ.* usque ad Epiphaniam, & à Septuageſima usque ad Octavam Paſchatis incluſivè, & tribus ſeptimanis ante feſtum Nativitatis S. Joannis Baptiſtæ, nuptias celebrare: ideóque quæſitum fuit, an, quod dicitur de tribus hebdomadis, intelligendum ſit de illis, quæ immediatè antecedunt feſtum S. Joannis, absque intervallo: an verò de tribus hebdomadis, quæ incipiunt à tribus diebus rogationum, ante Aſcenſionem Domini, & durant usque ad octavum diem poſt Pentecoſten; adeóque mediatè ſolùm, & cum intervallo feſtum S. Joannis antecedunt, etſi ipſi feſto non continuentur: quia id ob reverentiam feſti Pentecoſtes fuit ſtatutum, quod in iſtis ſeptimanis ut plurimùm ſolet occurrere, *Gl. in cit. c. Non oportet; V.* Tribus » hebdomadibus. Itaque ſuper hac re conſultus » Papa Clemens III. reſpondit: Licèt Romanæ Ec» cleſiæ conſuetudo ſit; ut quovis tempore matri» monium, interveniente legitimo conſenſu (mu» tuo utriusque conjugis) de præſenti contrahatur: » ſecundùm quam Canones à Septuageſima, usque » ad ſeptem dies Pentecoſtes, quod caret Octavis (ſubintellige, deducto tempore illo intermedio, quod eſt ab Octava Paſchæ usque ad triduum Rogationum excluſivè, quo nuptiæ celebrari licitè poterant, juxta *cit. c. Non oportet; Abb. hic n. 6.*) nu» ptiæ celebrari non permittuntur, ſed poſtea indiſ» ferenter: ſcilicet poſt 7. dies feſti Pentecoſtes, » quod caret Octavis, & poſt Dominicam ſequen» tem (in quam incidit feſtum SS. Trinitatis) ac de» inceps licitè poſſunt nuptiæ celebrari, ſive ſint tres » ſeptimanæ, ſive plures, ante feſtum Pentecoſtes. » Et hanc poſteriorem ſententiam, quæ meliore, & » ſubtiliore nititur ratione, approbat Papa.

Ex quo ſequitur, quòd etiam olim, ſi feſtum Pentecoſtes v.g. occurrit Calendis Junii, poſt Dominicam Trinitatis pluribus diebus, ante feſtum S. Joannis Baptiſtæ, licitè poterant celebrari nuptiæ; ut notat *Hoſtienſ. hic V. Sine differentia; & Abb. n. 6.* quia tres illæ ſeptimanæ computabantur à prima die Rogationum usque poſt Dominicam ſequentem feſtum Pentecoſtes, in quibus olim non erat licitum celebrare nuptias. Verùm *Sylveſt. V. Matrimonium; 7. q. 2. Dicto; 3.* ait, non eſſe idem de Octava Paſchæ, in qua nuptiæ celebrari non poſſunt, & de feſto Pentecoſtes, quod Octavam non habet; quamvis in die octava occurrat feſtum ſolemne Trinitatis, in quo non neceſſariò, etiam olim, fieri ſolebat S Communio: ideóque in illo conceſſum erat nuptias celebrare, quæ in die ſolemni fieri conſueverunt. Non item à Septuageſima usque ad Octavam Paſchæ, incluſivè, propter præparationem ad communionem Paſchalem. Quòd verò attinet ad tres hebdomadas, de quibus fit mentio in *cit. c. Capellanus; h. t.* ſcilicet à triduo rogationum usque poſt ſeptem dies feſti Pentecoſtes (in quo numero dies primus eſt unus ex ſeptem) etiamſi non includant Dominicam ſequentem SS. Trinitatis, adhuc ſunt tres hebdomadæ, ſaltem per ſynedochen, *Silveſt. c. l.*

III. Ex hoc c. colligitur primò, quando ardua difficultas, ſeu quæſtio occurrit circa intelligendos Canones, & diverſæ ſunt de illa opiniones Doctorum, pro declaratione ad Sedem Apoſtolicam recurrendum eſſe; conſentit *Text. in c. Venerabilem; 13. §. Rationibus. qui filii ſint legit. Fagnan. in cit. c. pen. n. 1. h. t.*

Colligitur ſecundò, quòd, quando plures ſunt ſententiæ diſcepantes, non illa cenſenda ſit probabilior, pro qua plures ſtant DD. ſed quæ melioribus rationibus fulcita eſt, *l. 1. §. Sed neque; C. de vet. jur. enucl. Abb. hic n. 3.*

Colligitur tertiò, matrimonium legitimo conſenſu viri, & mulieris de præſenti contrahi poſſe, non ſolùm validè, ſed etiam licitè diebus ab Eccleſia interdictis, modò ſine celebri ſolemnitate ineatur: quia ea ſolùm prohibetur certis temporibus, aliàs verò quovis tempore contrahi poteſt; ut habetur in hoc c. quia ſolus conſenſus facit matrimonium, *c. pen. De ſponſal. Gl. hic V. Legitimo conſenſu.*

IV. Ceterùm hæc procedunt, ſpectato Jure antiquo: nunc verò obſervari debet, quod circa hoc in *Concilio Tridentino decretum eſt ſeſſ. 24. c. 10. De reform. matrim.* nempe, ut ab adventu Domini usque ad diem Epiphaniæ, & à Feria IV. Cinerum usque in Octavam Paſchatis incluſivè antiquæ ſolemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus obſerventur, in aliis verò temporibus nuptiæ ſolemniter celebrari permittuntur. Ex quo patet, quòd Octava Epiphaniæ excludatur ab hac prohibitione: quia Concilium dicit usque in diem Epiphaniæ; hæc verò & Octava Paſchatis comprehendatur: quia additur, particula, *incluſivè*, quæ ad utrumque tempus eſt referenda, cùm nulla ſit ratio diverſitatis, *arg. l. 1. ff. de liber. præter. & l. fin. ff. De reb. dubiis.*

Quæres, quæ ſolemnitates nuptiarum in ſpecie prohibeantur ab Eccleſia prædictis temporibus?

Reſp. in primis benedictio nuptialis, *c. 1. cauſ. 30. q. 5. Conc. Trid. cit. ſeſſ. 24. c. 1. ibi: Benedictionem in templo ſuſcipiendam; Silveſt. V. Matrimonium; 7. Dicto; 5.* ubi etiam ait, quod his temporibus matrimonium poſſit contrahi in facie Eccleſiæ, id eſt, coram teſtibus, ſine benedictione, absque peccato: quia benedictio non datur in ipſo contractu, ſed in traductione ſponſæ, vel poſt illam. Secundò, prohibentur convivia nuptialia *c. Ne uxorem; 11. ibi; nec convivia facere, cauſ. 33. q. 4.* Tertiò, traductio ſponſæ in domum viri, *cit. c. uxorem; ibi: Nec uxorem ducere,* id eſt, ad domum. *Abb. hic n. 4. Silveſt. c. l.* Quod tamen alii limitant ad ſolam traductionem, quæ fit publicè, & cùm ſolemnitate; non autem eſſe prohibitam traductionem privatam, & non ſolemnem, *Sanch. l. 7. de matr. diſ. 7. n. 14.* & alii apud ipſum. Quartò, copula carnalis, ſeu conſumma-

tio matrimonii; ut docent communiter Canoniſtæ, & reſpondit *S. Congreg. Concil. apud Fagnanum hîc. n. 21.* etſi contrarium teneat *Navarr. in man. c. 22. n. 71. Sanch. c. l. n. 23. & alii.* Illud certum eſt, quòd ſaltem poſt primam conſummationem his temporibus, ſine peccato poſſit exigi debitum, *Silveſt. c. l.*

V. Aſſertio 2. Feriæ ſacræ, non tantùm dies Dominicus, ſed etiam alia feſta incipiunt, & terminantur à veſpera præcedentis diei, usque ad veſperam diei ſequentis; ut de diebus Dominicis habetur » in *c. 1. h. t. in princ.* ubi decernitur, omnes dies Do- » minicos à veſpera ad veſperam omni veneratione » obſervari, & ab omni illicito opere abſtinendum.

VI. Ubi notandum primò. Dies Dominicus, aliaque feſta obſervari debent à veſpera ad veſperam, non tantùm quoad celebrationem Divinorum officiorum, ut vult *Gl. hic V. Omnes dies Dominicos*; ſed etiam quoad vocationem ab operibus ſervilibus, aliisque prohibitis; ut tradit *Suar. l. 2. De diebus feſtis c. 31. n. 6. & patet ex cit. c. 1.* ubi dicitur, *ab omni illicito*, id eſt, *prohibito opere abſtinendum eſſe.* Quod autem hîc dicitur, à veſpera in veſperam abſtinendum eſſe ab omni opere prohibito, id ita obſervandum eſt, ubi conſuetudo viget, feſta inchoandi à veſpera usque ad veſperam, non ex libera devotione, ſed tanquam ex obligatione, *Layin. l. 4. Theolog. mor. tract. 7. c. x. n. 1.* ex generali tamen conſuetudine in Europa paſſim receptâ, & uſu Eccleſiæ, cujuslibet feſti obſervatio, quoad vacationem ab operibus prohibitis, eſt à media nocte usque ad alterius noctis medium, qui eſt integer dies naturalis 24. horarum, quamvis quoad publicam Divinorum officiorum celebrationem, computatio diei feſti fiat à veſpera diei præcedentis ad veſperam diei ſequentis, *Abb. in cit. c. 1. n. 1. h. t. Covarr. pract. qq. c. 19 n. 4. Azor. p. 2. l. 1. c. 26. q. 12. Suar. c. l. n. 4. & 5.* ubi rationem dat; tum quia hic modus computandi naturales dies more Romano obſervatus fuit, *l. More*; *8. ff. h. t.* tum quia hic mos eſt magis rationabilis, ut totus dies Dominicus, vel feſtus religioſè obſervetur. Aliud tamen etiam conſuetudine introduci poteſt, ut mox dicetur: imò poteſt etiam dies feſtus inſtitui, in quo vacet populus ab operibus ſervilibus, usque ad meridiem tantùm, *Azor cit. c. 26. q. 8.*

VII. Notandum ſecundò. In feſtis inchoandis, & finiendis, partim ad qualitatem, ſeu ſolemnitatem feſti attendi debet, partim ad conſuetudinem locorum; prout habetur in *c. Quoniam*; *2. h. t.* » ubi Papa Alexander III. reſcribit: Licèt ſcriptum » ſit (*Levit. c. 23.*) *de veſpera in veſperam celebra-* » *bitis Sabbatha veſtra*, feſtorum tamen principium » & finis, juxta eorum qualitatem, & diverſarum re- » gionum conſuetudinem, attendi debet, ita, ut » majora feſta priùs incipi, & tardiùs finiri debeant. Neque verò dies Dominicus, vel alia feſta Chriſtianorum etiam primæ claſſis, ex Jure, ſeu præcepto Divino celebrari debent, & obſervari à veſpera præcedentis diei usque ad veſperam ſequentis, ſed ſolùm Eccleſiaſtico: & ideo per contrariam conſuetudinem receptam initium, & finis dierum feſtorum variari, & mutari poſſunt: nam præceptum ex Levitico allatum erat tantùm ceremoniale, quod per mortem Chriſti ſublatum eſt, &, ſi quando obſervatum fuit inter Chriſtianos, non ex obligatione Legis Veteris, ſed ex decreto Eccleſiæ obſervandum fuit, *Barb. in collect. in c. 2. n. 3. h. t.*

VIII. Prætereà in eodem *c. 2. §. Diebus*; dici- » tur, quòd diebus Dominicis, & in præcipuis fe- » ſtivitatibus (ſcilicet Paſchatis, & Pentecoſtes) at- » que inter Paſcha, & Pentecoſten genuum flexio » fieri non debet in publicis orationibus: in ſecreto » verò, ſeu loco privato, & ex devotione, etiam his » diebus, genuum flexio fieri poteſt. Item in con- » ſecrationibus Epiſcoporum, & ordinationibus Cle- » ricorum, etiam dictis temporibus, conſecrans & » conſecratus tantùm, ſive ordinans & ordinatus ge- » nua flectere poſſunt, ac debent, ſecundùm quod » modus, ſeu ritus ordinationis exigit. Denique » feſtivitas SS. Trinitatis in quibusdam regionibus » celebrari conſuevit in Octavis Pentecoſtes, id eſt, » die Octavâ poſt Pentecoſten (quod propriè caret » Octavâ, *Hoſtiens, hîc V. Octavis*;) in quibusdam » autem in Dominica prima, ante adventum Domi- » ni. Sed Eccleſia Romana non conſuevit ſpecia- » lem diem feſtum SS. Trinitatis celebrare, cùm ſin- » gulis diebus hoc Myſterium venerari ſoleat, dicen- » do: Gloria Patri &c. & alia ſimilia ad honorem SS. » Trinitatis pertinentia. Ex quo colligunt *Abb. hic* » *n. 6. & alii DD.* non eſſe neceſſariò obſervandam quamcunque conſuetudinem Eccleſiæ Romanæ, niſi illam præcipiat obſervari, & quoad articulos fidei. Poſtea Joannes XXII. peculiare feſtum SS. Trinitatis in univerſali Eccleſia celebrari mandavit, *Silveſt. V. Dominica*; *q. 1. Dicto*; *7. Suar. tom. 1. de relig. lib. 2. de diebus feſt. c. 4. n. ult.* imò etiam omnibos diebus Dominicis hoc Myſterium ſpecialiter colit Eccleſia; ut patet ex officio Eccleſiaſtico, de quo *Suar. c. l. n. 16.*

§. II.

De poteſtate indicendi ferias ſacras, & de operibus ſervilibus, quæ in illis fieri prohibentur.

IX. Aſſertio I. Solus Papa in Eccleſia univerſali, & quilibet Epiſcopus, in ſua Diœceſi, poteſt ferias ſacras, ſeu dies feſtos ad cultum, & honorem Dei, & Sanctorum indicere; ut conſtat ex *c. 1. diſ. 3. de conſecrat.* ubi in ſpecie enumerantur, præter omnes dies Dominicos, aliæ ſolemnes feriæ, quæ ex præcepto obſervandæ ſunt in tota Eccleſia, quarum tamen aliquæ de conſuetudine non obſervantur; ut tota hebdomada Paſchæ, & tres dies rogationum. Quibus Urbanus VIII. in Conſtitutione edita idibus Septembris Anno 1642. addidit feſtum Corporis Chriſti celebrandum feriâ V. poſt Octavam Pentecoſtes, juxta *Clemen. unic. de relig. & vener. SS. Inventionis S. Crucis*, juxta *c. Crucis 19. cit. diſ. 3.* S. Joſephi, S. Annæ, & S. Sylveſtri: atque unius ex principalioribus Patronis in quocunque regno, ſive provinciâ, & alterius pariter principalioris, in quacunque civitate, oppido, vel pago, ubi hos patronos haberi, & venerari contigerit. Ad reliquorum verò dierum obſervantiam, quos hucusque ſive in Univerſa Eccleſia, ſive in quovis Regno, Provinciâ aut Diœceſi, vel loco, ſive ex præcepto, ſive ex conſuetudine, ſive ex devotione,

devotione, Chriſti fideles tanquam feſtivos celebrârunt, nequaquam ex præcepto ipſos teneri, decernitur, & declaratur.

X. Præter Papam, etiam ſinguli Epiſcopi in ſuis Diœceſibus poſſunt dies feſtos indicere, ſaltem populo conſentiente, vel præſente; ut ſatis apertè colligitur ex *cit. c. 1. diſ. 3. ibi. Et illæ feſtivitates, quas Epiſcopi in ſuis Epiſcopatibus, cum populo, collaudaverint. ex c. ult. h. t. ibi: Quas ſinguli Epiſcopi in ſuis Diœceſibus, cum Clero, & populo, duxerint ſolemniter venerandos. Abb. ibid. n.* 4. quia licèt Epiſcopus in iis, quæ ſpectant ad juriſdictionem Epiſcopalem, poſſit ſtatuta facere, cum conſenſu, vel conſilio Capituli, *c. 2. de conſtit. in 6.* in iis tamen, in quibus agitur de intereſſe aliorum, non poteſt Epiſcopus ſtatuta facere, ſine conſenſu illorum, vel ſaltem debent eſſe præſentes; ut etiam docet *Archidiac. in cit. c. 1. n. 4. diſ. 3. Azor p. 2. lib. 1. c. 26. q. 2.* intereſt autem hoc caſu populi: quia inſtitutos feſtos dies ex præcepto ſervare, & ab omni opere ſervili vacare debet. Quamvis populus non poſſit contradicere, niſi legitimam cauſam habeat contradicendi ſtatuto Epiſcopi, *Abb. c. l.* Contrarium tamen tenet *Ant. de Butrio apud Fagn. in cit. c. ult. n. 32. h. t.* nempe ſolum Epiſcopum, cum Capitulo, ſeu Clero ſuo, poſſe dies feſtos inſtituere: quia in iis, quæ concernunt favorem animæ, quilibet ſubjectus eſt Epiſcopo ſuo, *arg. c. Novit. 13. de judic.* Verùm prior opinio de Jure communi verior eſt; conſuetudine tamen receptum eſt, ut nunc dies feſti ſolâ Epiſcopi auctoritate cum conſilio Clericorum, indicantur, ſine populo præſente, vel ad id vocato; ut refert Azor *c. l.* Porrò Epiſcopus non poteſt indicere diem feſtum generaliter, ſed pro ſua tantùm Diœceſi, *cit. c. 1. diſ. 3.* Neque alicujus Sancti ab Eccleſia non canonizati, cùm Epiſcopus neminem canonizare poſſit, etiam pro ſua Diœceſi tantùm, ſed ſolus Papa, *c. 1. de reliq. & venerat. SS. Gl. fin. in cit. c. & Abb. in cit. c. ult. n. 4. h. t.*

XI. Tertiò, Princeps ſecularis non poteſt ſtatutum facere, vi cujus teneantur ſubditi ipſius obſervare diem alicujus Sancti etiam Canonizati, perinde, ac ſi eſſet præceptus: quia Reges, & Principes, ſeu Reſpubl. ſeculares, non habent poteſtatem indicendi aliquem diem feſtum, in cultum, & honorem Dei, vel Sanctorum, niſi ex auctoritate Papæ, vel Epiſcopi Diœceſani; ut de Epiſcopis conſtat etiam ex *Concil. Trident. ſeſſ. 25. de regul. c. 12. Abb. in c. 2. n. 2. h. t. Silv. V. Dominica n. 2. Azor cit. c. 26. q. 5. Suar. cit. l. 2. c. 12. n. 2.* Ratio eſt, quia poteſtas indicendi, ac præcipiendi dies feſtos, & cultui Divino dicatos, eſt propriè ſpiritualis, & ad religionẽ, ac pietatem pertinet; adeóque ſpectat ad Paſtores Eccleſiæ, cùm principaliter ordinetur ad cultum Divinum, & animarum ſpiritualem utilitatem: & conſequenter laicis non competit talis poteſtas, cùm ipſis de ſpiritualibus ſtatuendi nulla ſit talis attributa *cap. ult. de reb. Eccl. non alien.* Tum quia, ſicut conſecratio loci, pro cultu Divino, ad præſides Eccleſiæ pertinet, non ad ſeculares Poteſtates: ita etiam conſecratio temporis, per quam dies feſti efficiuntur ſacri, & Divinis obſequiis dedicantur: tum denique quia Princeps ſecularis non poteſt dies feſtos in honorem Dei, vel Sanctorum inſtitutos tollere, nec ſubditos ſuos ab obligatione illos obſervandi abſolvere: ergo neque novos dies feſtos inſtituere, & ſubditos ad illos obſervandos obligare; cùm jus ligandi, & ſolvendi pari paſſu ambulent, *Suar. c. l. n. 2.* Confirmatur, quia ſolus populus, ſine auctoritate Papæ, vel Epiſcopi, non poteſt indicere dies feſtos, ſed Epiſcopus cum Clero, & populo, *cit. c. ult. h. t.* ergo nec Princeps ſecularis id poteſt, ſine Epiſcopo, & Clero: quia Princeps ab initio accepit omnem poteſtatem ſtatuendi à populo, *l. 1. §. Sed & hoc; C. de vet. jur. enucl.* qui non potuit hanc poteſtatem indicendi dies feſtos transferre in Principem; cùm ipſe illam non habuerit, *Fagn. in c. ult. n. 33. h. t.*

XII. Hinc infertur primò, quòd, licèt Princeps ſecularis poſſit præcipere ſubditis, ut ferientur, ſeu vacent à laboribus, & operibus civilibus, vel ab actibus forenſibus, ad finem civilem, & regimen politicum, v. g. in ordine ad requiem, vel ſalutem corporum, vel ad collectionem fructuum, & ſimilia; non tamen in ordine ad cultum religioſum Dei, vel Sanctorum ejus, poteſt id præcipere: quia talis finis tendens principaliter ad cultum, & reverentiam Dei eſt materia religionis, circa quam laica poteſtas quidpiam ſtatuendi poteſtatem non habet, ſine auctoritate, & conſenſu Epiſcopi; ut patet ex *c. ult. h. t.* alioqui Principes ſeculares poſſent nova jejunia inſtituere, ad venerationem Dei, & Sanctorum, proceſſiones indicere; quæ tamen ad ſolam Eccleſiaſticam poteſtatem pertinent, *c. Rogationes; 3. cit. diſ. 3. c. Jejunia; 17. diſ. 5. de conſecr. Suar. cit. c. 12. n. 3. Fagn. in cit. c. ult. n. 75.*

Infertur ſecundò, quòd nec votum publicum factum à toto populo celebrandi in foro, feſtum v. g. S. Sebaſtiani ad avertendam peſtem, obliget ex vi legis, ſeu ſtatuti, ſed tantùm vi promiſſionis: adeóque tantùm obligat voventes, vel qui ipſis conſentiunt: quia obligatio voti eſt perſonalis, & ad alios, qui non voverunt, non tranſit. Unde ad tale votum publicè editum ex obligatione ſervandum, non tenentur ii, qui non voverunt, nec voventibus conſenſerunt, niſi Prælati Eccleſiaſtici auctoritas accedat, per quam acquirit tale votum vim, & obligationem præcepti, *Suar. c. l. n. 4.*

Infertur tertiò. Quòd nec per ſolam conſuetudinem laicorum poteſt introduci obligatio obſervandi diem aliquem tanquam feſtum, ſine expreſſo, vel tacito conſenſu, ſeu approbatione Epiſcopi: quia ſicut ſine hujus conſenſu, non poteſt talis lex expreſsè ferri, ita nec per conſuetudinem induci; quia hæc non habet vim inducendi obligationem legis, niſi includat conſenſum ejus, qui poteſt expreſsè talem legem ferre, *Suar. c. l. n. 5. & conſtat ex alibi dictis.*

XIII. Infertur quartò. Non poteſt Princeps, vel Magiſtratus ſecularis per ſtatutum præcipere, ut feſtum aliquod in honorem Dei, vel Sanctorum ſub certa pœna obſervetur; tametſi violatores non obligentur ad culpam; ut contra *Silveſt. V. Dominica; n. 2.* docet *Suar. c. l. n. 7.* Ratio eſt, quia tale ſtatutum eſt nullum ex defectu poteſtatis, cùm enim Princeps ſecularis non poſſit ſtatutum facere in materia ſpirituali, & pertinente ad religionem; adeóque nec obligare ſubditos ad culpam, ſequitur, quòd nec ad pœnam obligare poſſit, quæ ſupponit culpam; ut in propoſito, ſi lex civilis præcipiat obſervari diem tanquam feſtum, qui non eſt præceptus ab Eccleſia, talis

lex non obligat ſubditos ad culpam, & conſequenter nec vi illius pœna exigi poteſt à transgreſſoribus, cùm tale præceptum pœnale, non ad laicam, ſed Eccleſiaſticam poteſtatem pertineat; ut ſuprà dictum. Confirmatur: quia alioquin poſſent laici Magiſtratus ferre leges iniquas, & adverſantes libertati Eccleſiaſticæ, adjectâ eis pœnâ, qui tales leges executi non fuerint, & ſic indirectè metu pœnæ tales leges in uſum, & obſervantiam deducerentur; ut ex *Felin. notat Fagnan. in cit. c. ult. n.* 74. Aliud eſt, ſi per ſtatutum ſecularis Magiſtratûs infligatur pœna non ſervantibus dies feſtos inſtitutos ab Eccleſia: tunc enim puram imponit pœnam, ſine obligatione ad culpam, & punitur juſtè transgreſſor propter violationem legis ſuperioris, videlicet Eccleſiaſticæ: nam ad officium Principum Chriſtianorum pertinet, Eccleſiam, ejúſque præcepta tueri, ut inviolabiliter obſerventur, *Suar. c. l. & Fagnan. c. l. n.* 73. & 75. Aliud item eſt, ſi à Principe ſeculari pœna infligatur violanti feſtum præceptum, ob finem politicum, ſeu civilem, v. g. ob honorem Principis: tunc enim, qui non obſervant, juſtè puniuntur, cùm committant culpam, non quidem contra religionem; ſed contra obedientiam, & obſervantiam debitam Principi, niſi talis lex fore purè pœnalis, *Suar. c. l.*

XIV. Aſſertio 2. In ſacris feriis, ſive diebus feſtis ad cultum Dei, vel Sanctorum inſtitutis, prohibentur exerceri, non ſolùm actus forenſes, ſeu judiciales, de quibus poſtea; ſed etiam omnia opera ſervilia, niſi propter neceſſitatem alimentorum circa res tempore petituras permittantur; prout ſumitur ex *c. Licèt*; 3. *h. t.* ubi Papa Alexander III. ad Archiepiſcopum Triburienſem ita reſcribit: Licèt tam „ in Veteri, quàm novo Teſtamento, ſeptimus dies „ ad humanam quietem fuerit deputatus, & tam „ eum, quàm alios dies Deo dicatos, nec non Nata„ litia SS. Martyrum Eccleſia decreverit obſervanda: „ permittimus tamen, ut Diœceſanis veſtris, diebus „ Dominicis, & aliis feſtis (præterquam ſolemnio„ ribus) ſi alecia (quod genus piſcium eſt rarò, & „ non niſi certis diebus comparens, *Gl. hic V. Alecia*) „ terræ ſe applicaverint, ob ingruentem neceſſita„ tem, ea capere liceat: ita tamen, ut adjacentibus „ Eccleſiis, & pauperibus Chriſtianis de captura con„ grua aliqua portio tribuatur.

XV. Pro declaratione hujus c. Notandum primò. Quod de die ſeptimo etiam in novo Teſtamento obſervando hîc dicitur, id non debet intelligi ad litteram, quaſi ex Divina inſtitutione adhuc ſit obſervandus dies ſeptimus Sabbati: ſed quia obſervantia diei Dominicæ in nova lege ſuccedit obſervantiæ Sabbati, non ex vi præcepti legis Divinæ, (ut aliqui putant) ſed ex conſtitutione Eccleſiæ, & conſuetudine populi Chriſtiani; ut ait, *S. Thom.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. *in reſp. ad* 4. quia etſi præceptū de ſanctificatione Sabbati, in quantum erat morale, ut ſcilicet aliquod tempus daretur ad colendum Creatorem, mutari non potuit; in quantum tamen erat ceremoniale, ſeu figurale, ſive quoad diem determinatam, mutari potuit, *Sil. V. Dominica*; *n.* 1. & re ipsâ mutatum fuit, ſed ex antiquiſſima lege lata ab ipſis Apoſtolis, vel ex traditione Apoſtolicâ, *Suar. cit. l.* 2. *c.* 4. *n.* 8.

Notandum ſecundò. Quamvis in feriis profanis, & ruſticis ſolùm prohibeantur exerceri actus judiciales, ſeu forenſes: in ſacris tamen feriis ad cultum Dei, & SS. inſtitutis, etiam opera ſervilia prohibentur, quæ ſcilicet corporis commoditatibus ſerviunt; ideóque mechanica ſunt, ſive eorum, qui famulatum, ſeu miniſterium corporale aliis exhibent, & inſerviunt; ut eſt arare, fabricare, & artificiata conficere, & ſimilia. Et hujuſmodi opera diebus feſtis exercere potiùs ſunt prohibita, quàm opera non ſervilia, ſeu libera, ſeu liberalia, quibus ſcilicet animus excolitur, & quæ ad cognitionem, & convictum humanum ordinantur; ut ſunt docere, ſtudere, ſcribere, & ſimilia; tum quia opera ſervilia ſunt inferioris ordinis; tum quia magis communia ſunt, & potiſſimùm occupare ſolent homines, eóſque diſtrahere à cultu, & ſervitio Divino: quamvis etiam aliqua opera, licèt ſervilia non ſint, ſpecialiter prohibeantur exerceri diebus feſtis (de quibus §. *ſeq.*) ob ſecularem diſtractionem, quam ſecum afferunt: adeóque, quia vacationem, & quietem in die feſto requiſitam, & ab Eccleſia intentam impedire poſſunt, & ſolent, quò minùs anima Deo, & obſequiis Divinis vacare poſſit, *Suar. cit. l.* 2. *c.* 29. *n.* 1.

XVI. Notandum tertiò. Piſcatio (ſicut, & venatio, & aucupium) ſecundùm ſe, & ex genere ſuo eſt opus ſervile; adeóque prohibita die feſto, ſaltem, ſi cum multis operis, ac magno labore fiat; ut colligitur ex *cit. c. Licèt*; *h. t.* quamvis ex conſuetudine, ſcientibus, & tolerantibus Paſtoribus Eccleſiæ, inductâ, in fluminibus facta piſcatio ſit licita, maximè quando eſt moderata, ſaltem recreationis causâ, *Azor cit. l.* 2. *c.* 27. *q.* 7. *Suar. cit. l.* 2. *c.* 28. *n.* 5. & 6.

Porrò, etſi in caſu hujus c. neceſſitas piſcandi certum genus piſcium, quod non, niſi opportunis diebus capiebatur, fuerit notoria, adeóque per ſe ſufficiens causâ excuſationis à præcepto feriandi à laboribus diebus feſtis; fuit tamen petita à Papa diſpenſatio: quia, quando cauſa, ſeu impedimentum excuſationis, non pro una tantùm, vel altera vice, ſed ordinariè, ac frequenter occurrit, diúque durat; tum tutius eſt; decens, ac conſuetum, ut à ſuperiore diſpenſatio petatur; ut docet *Laym. l.* 4. *Theol. mor. tract.* 5. *c.* 4. *n.* 2. *in fine.* Excipiuntur tamen *in cit. c. Licet*, *h. t.* feſtivitates anni majores, ſeu ſolemniores, in quibus etiam ob talem neceſſitatem piſcari non licet: cujuſmodi ſunt, Nativitas Domini, & Epiphania, Feſtum Paſchatis, Aſcenſionis Domini, & feſtum Pentecoſtes, ſecundùm *Gl. hic V. Majoribus*; quibus alii addunt feſtum Aſſumptionis B. Virginis. *Abb. hic not.* 4. & alii apud ipſum.

Notandum quartò. Poteſt Prælatus diſpenſans in Legibus Canonicis, v. g. obſervationis feſtorum, vel jejunii, per modum commutationis, vel compenſationis, eleemoſynam aliquam imponere applican-

applicandam pauperibus, vel Eccleſijs; ut colligitur ex *cit. c. Licèt; in fin.* & cònſtat ex praxi Curiæ Romanæ. *Suar. l, 6. de legib. c. 16. num. 1. ubi num. 4.* Id extendit etiam ad Prælatos Papâ inferiores, ut Epiſcopos, ſi diſpenſent in lege Superioris. Putanr tamen nonnulli, ut *Sanch. l. 3. de matr. diſ. 10. num. 11.* tale onus v. g. eleemoſynam non injungi, ſub obligatione præcepti, ſed tantùm ex conſilio. Cui tamen obſtar, quòd *in cit. c. Licèt.* diſpenſatio conceſſa ſit ſub ea conditione, vel potiùs modo dandi eleemoſynam: adeóque neceſſitatem inducit, ſi quis diſpenſatione utatur. *Abb. ibid. num. 4. & Suar. c. l. num. 1.*

§. III.

Quinam actus non ſerviles, ſeu liberales exerceri prohibeantur diebus feriatis?

XVII. De bis agitur inptimis *in c. Omnes; 1. h. t.* Ubi prohibetur, ut in Dominicis diebus (aliiſque feſtis) mercatus minimè fiat, nec Placitum, ſeu Judicium, neque aliquis ad morrem, vel pœnam condemnetur, nec juramenta præſtentur, niſi pro pace, vel aliâ neceſſitate.

Præterea *in c. Conqueſtus; 5. & ult. eod.* Gregorius IX. reſcribit: Quamvis quæſtiones, ſeu lites judiciarias non protrahi, ſed expediri magis deceat; debet tamen judicialis proceſſus, in ijs diebus, qui in honorem DEI (& Sanctorum) ſunt inſtituti (ab univerſali Eccleſia, qui in textu enumerantur) ceſſare; & in ceteris feſtis, quæ ſinguli Epiſcopi in ſuis Diœceſibus, cum Clero, & populo, obſervandas conſtituerunt. Et adeò quidem his ſactis ferijs à Judicijs ceſſandum eſt (niſi neceſſitas exigat, vel pietas ſuadeat) ut neque conſentientibus partibus, proceſſus judiciarius ſubſiſtat, nec ſententia talibus diebus promulgata valeat. Verùm ijs feriatis diebus, qui ob neceſſitates hominum, gratiâ meſſium, vel vindemiarum, conceduntur, cum partium conſenſu, Judicia inſtitui poſſunt.

XVIII. Pro declaratione horum capp. quædam quæſtiones hîc reſolvendæ ſunt. Hinc quæritur primò. An, & quâ ratione prohibitum ſit exercere mercatum, placitom, Judicium, vel juramentum præſtare diebus feſtis DEO, & SS. dicatis? Reſp. Inprimis nomine prohibiti mercatûs in *c. 1. h. t.* veniunt contractus emptionum, & venditionum, locationũ, & conductionum, & ſimilium, præſertim ſi publicè, vel publicâ ſolemnitate fiant. Item publicæ, & ſolemnes nundinæ, quæ certis temporibus ſemel, vel bis in anno, negotiationis causâ, in loco inſtituuntur, ſicut & illæ, quæ ſingulis hebdomadis certo quodã die fiunt. *Suar. cit. lib. 2. cap. 29. n. 2. Azor cit. l. 1. cap. 27. q. 10.* Veruntamen in pluribus locis conſuetudine receptum eſt, ut nundinæ diebus feſtis celebrentur, ob majorem populi commoditatem, præſertim ruſticorum, & pauperum, qui non poſſunt diebus profeſtis operas ſuas deſerere: nam cùm obſervatio feſtorum ſit legis humanæ, ei per conſuetudinem derogari poteſt. Similiter permittuntur fieri in diebus feſtis diſtractiones quarundam rerum, præſertim quæ ad victum quotidianum neceſſariæ ſunt. *Suar. c. l. n. 3. & 4. Azor c. l.*

XIX. Secundò, licèt aliàs nomine Placiti, in Jure Canonico, quælibet cauſa forenſis, ſeu lis, quæ in Judicio agitur, intelligatur, juxta *c. 2. cauſ. 15. q. 4.* ita, ut prohiberi in die feſto placitum ſit idem, quod prohiberi ſtrepitum judicialem; ut dicitur in *c. ult. h. t.* nihilominus tamen probabile eſt, per placitum hîc ſignificari, & prohiberi tantùm omnes cauſas civiles, quia placitum ſignificare ſolet decretum Judicis ſpectans ad civilem potiùs gubernationem, quàm ad punitionem; per Judicium verò ad mortem, vel ad pœnam, prout ibidem additur, ſignificari, & prohiberi etiam omnes cauſas criminales; ſive agatur criminaliter ad pœnam mortis, vel ad aliam pœnam corporalem, aut etiam pecuniariam; & in ſingulis omnes actus judiciales prohibitos cenſeri; cùm aliàs fruſtra nomen Judicij adjiceretur, ſi eo plus non ſignificaretur, quàm nomine placiti. *Suar. cit. cap. 29. num. 9.* Unde *Gl. in cit. cap. 1. h. t. V. Ad mortem*; ait, *Maximè*, quia nulla cauſa tunc tractari debet, maximè verò ſanguinis non debet.

XX. Tertiò in *cit. cap. 1.* additur juramentum: ut indicetur, non ſolùm Judiciale juramentum ibi prohiberi (nam alioqui fuiſſet ſuperflua illa diſtincta prohibitio juramenti, ſi de ſolo judiciali intelligeretur, quippe cùm hoc jam antè in prioribus verbis *Placiti*, & *Judicij*, ſeu ex vi prohibitionis totius Judicij forenſis, prohibitum cenſeri debeat) ſed etiam alia quædam juramenta extrajudicialia, non quidem omnia; ut ſentit *Abbas ibid. in cap. 1. num. 8. & cap. ult. num. 18. h. t.* (quia alioquin omne juramentum, etſi licitum ex objecto, fine, & alijs circumſtantijs, extra tempus, ex eo ſolùm illicitum foret, & ſpeciale peccatum, quòd in die feſto fiat; quod falſum eſt, cùm nulla ſubſit cauſa prohibendi hoc modo omnia juramenta, neque oporteat odioſam legem tam latè extendere) ſed ea juramenta extrajudicialia hoc loco ſunt prohibita, quibus pacta, & conventiones inter aliquos publicè, & ſolemniter firmantur, præſertim illa, quibus contractus ibi ſub nomine mercatûs comprehenſi confirmari ſolent; & ita docet *Suar. cit. lib. 2. c. 30. n. 17.* Idque præcipuè colligitur ex ſubjecta exceptione, *niſi pro pace &c.* nam juramentum pacis non eſt judiciale, & tamen, ne ſub nomine juramenti comprehenſum videatur, excipitur: ac proinde ſignum eſt in *cit. cap. 1.* non prohiberi ſolum juramentum Judiciale: & cùm juramentum pacis, quod excipitur, fieri ſoleat extra Judicium, & pertineat ad juramenta conventionum, & contractuum, rectè infertur, illa eſſe prohibita, niſi in caſibus exceptis.

Quòd ſi contractus aliquis ſimilis, vel aliud negotium in die feſto licitè exerceatur, ut in inauguratione Doctorum, etiam juramento confirmari poterit: quia acceſſorium ſequitur ſuum principale. *Suar. c. l.*

Probabile tamen etiam eſt, quod docet *Cajetan.*

2. 2. q. 122. a. 4. §. *Secundum autem prohibitorum* : Sola juramenta judicialia in *cit. c.* 1. prohibita eſſe in die feſto: quamvis etiam hæc non minùs, quàm alij actus judiciales, propter neceſſitatem, aut utilitatem permittantur in diebus feſtis, juxta *c. ult. h. t.* Et tum ad textum in *cit. cap.* 1. in quo majorem juramenti prohibitionem, quàm judicialis tantùm, factam fuiſſe, ſignificari videtur, reſponderi debet, non eſſe id uſu receptum, vel poſtea abrogatum. *Laym. l.* 4. *tract.* 7. *c.* 2. *in fine.*

XXI. Ubi præterea notandum primò. Licèt tam mercatum, quàm placitum, ſeu Judicium prohibitum ſit exercere die feſto, etiam partibus conſentientibus, ob honorem DEI: illud tamẽ inter utrumque eſt diſcrimen, quòd mercatus, aut contractus contra prohibitionem juris factus in die feſto ſit validus: quia lex prohibens mercatum non illum irritat; ut patet ex c. 1. *h. t.* & conſequenter juramentum etiam extra Judicium factum, ad confirmationem contractûs, die feſto eſt validum, ob eandem rationem: at verò acta Judicij non ſunt valida, quia lex prohibens acta Judicij in die feſto, illa irritat, ita, ut conſentientibus etiam partibus, nec proceſſus habitus, nec ſententia teneat; ut patet ex *cit. c. ult. h. t.* & *l.* 2. *in fine. C. Eodem. Suar. cit. cap.* 30. *num.* 2.

Notandum ſecundò. A prædicta prohibitione excipiuntur duo caſus, in quibus, diebus feriatis, etiam in honorem DEI, & Sanctorum, Judicium inſtitui poteſt, ſuper qualibet cauſa, tam civili, quàm criminali, temporali, & ſpirituali, videlicet caſus neceſſitatis, aut pietatis. *cit. c. ult. h. t.* Ob neceſſitatem, vel etiam utilitatem publicam, aut privatam, poſſunt diebus feſtis expediri eæ cauſæ, quæ celeritatem requirunt; veluti ſi actio, vel res tempore, vel morte peritura ſit. *l.* 1. §. *Sed excipiuntur*, & *l. Solet.* 3. *ff. h. t. Gl. in cit. c. ult. V. Neceſſitas.* quia neceſſitas non habet legem. *cap.* 2. *de obſerv. jejun.* & quod aliàs prohibitum ex neceſſitate toleratur. *l. unic. junct. Gl. V. Expedire. ff. de offic. conſ. Gl. in cit. c.* 2. *V. Urget. ff. h. t.* Item ſi contra latrones ſit procedendum. *l. pen. C. Eod.* ubi hæc ratio redditur, ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum. Si cauſæ fiſcales, & publicæ agendæ ſint, quæ ſaltem tempore meſſium, ac vindemiarũ tractari poſſunt. *l. Publicas*; 5. *junct. Gl. V. Menſibus. C. Eodem.* Si atrox delictum cum publico ſcandalo ſit commiſſum: nam ſtatim judicari, & puniri poteſt, etiam die feſto, ſi ad publicum exemplum ita expediat. Vnde ſolent hæretici diebus feſtis judicari, & puniri, ut tantò major ſit populi concurſus ad aliorum terrorem. Sic etiam in parvis oppidis poſſunt, ac ſolent die feſto cauſæ civiles agitari, ſi alijs diebus ruſticani homines adeſſe, vel commodè vocari nequeant. Et univerſim loquendo, quodlibet periculum damni, ſive temporalis, publici, aut privati, ſive etiam ſpiritualis, eſt ſufficiens cauſa, ob quam Judicium permittitur inſtitui die feſto, cùm ſpiritualia temporalibus præferenda ſint. *Abb. in cit. c. ult. num.* 13. & 14. *Suar. cit. c.* 30. *num.* 18. & 19. Similiter ob cauſam pietatis, ſeu miſericordiæ, feſtis diebus, expediri poſſunt cauſæ alimentorum, eáque decerni, item cauſæ carceratorum, pupillorum, viduarum, pauperum, & miſerabilium perſonarum: item tutores, & curatores dari &c. quia in operibus miſericordiæ dierum diſtinctio non eſt habenda. *Gl. in cit. c. ult. V. Pietas. Abb. ibid. num.* 15. *Suar. c. l. n.* 20. *Gail l.* 1. *obſ.* 53. *n.* 13. Addit *Suar.* quòd etiam in cauſa Religionis, ut in cauſa Eccleſiæ, poſſit Judicium peragi in die feſto, ſi adſit aliqua indigentia, ratione cujus ipſi celeriter ſubveniendum ſit: quia ſumma eſt ratio, quæ pro Religione facit. *l. Sunt perſonæ*; 43. *in fine. ff. de relig. & ſumpt. fun.* Idem eſt de pietate, ſeu obſervantia erga patriam: propter ſolam tamen pietatem, vel miſericordiam non ſunt licita opera ſervilia in die feſto, quia in *cit. c. ult.* eſt ſolùm ſermo de actibus judicialibus. *Suar. c. l. in fine.*

Notandum tertiò. In ferijs ſacris, & alijs, ob publicam cauſam, principaliter inſtitutis major neceſſitas requiritur, ut Judicium in ijs inſtitui poſſit: quàm in ferijs ruſticis; prout ſumitur ex *l. Publicas*; 5. *C. h. t.* ubi dicitur, publicas, & fiſcales cauſas in ferijs meſſium, & vindemiarum tractari poſſe: non item in ferijs ſacris in honorem DEI inſtitutis; ut addit *Gl. ibid. V. Menſibus.* niſi neceſſitas, vel pietas id requirat, cùm in illis minor neceſſitas ſufficiat.

XXII. Quæritur ſecundò. An actus juriſdictionis voluntariæ poſſint fieri die feſto? Reſp. affirmativè; cujuſmodi actus ſunt, emancipare, & manumittere, *l. Actus*; 8. *in fine. C. h. t.* diſpenſare, abſolvere; indulgentias, & privilegia concedere, contractus approbare, inſtrumenta conficere, & conſignare, adoptare, pupillo tutorem deſignare, veniam ætatis dare, Magiſtratum creare, & alia ſimilia, quæ enumerantur in *l.* 2. *ff. h. t. Abb. in cit. c. ult. n.* 18. *h. t. Durand. in ſpec. lib.* 2. *part.* 1. *n.* 7. *Suar. cit. c.* 30. *num.* 11. & alij communiter. Ratio eſt, quia ea, quæ ſunt voluntariæ juriſdictionis, ad ſtrepitum judicialem, ſeu Judicium contentioſum non pertinent; ideóque in *cit. c. ult. h. t.* non ſunt prohibita. Limitat tamen id *Abbas c. l.* tales actus eſſe quidem validos, quia in jure non eſt expreſſum, eos eſſe irritos: non tamen licitè, & ſine culpa, eos fieri, niſi ob ſpecialem neceſſitatem fiant, vel pietatem: quia in *c.* 1. *h. t.* præcipitur, ut dies Dominici (idémque eſt de alijs feſtivis diebus) omni veneratione obſerventur. certum autem eſt, per hujuſmodi actus homines abſtrahi ab orationibus, & obſequijs Divinis, quamvis irritatio dicti *c. ult.* quippe pœnalis non debeat extendi ad caſus ibi non expreſſos. Contrarium tamen probabiliter tenet *Suar. cit. loc.* quia, cùm hi actus in *cit. c. ult.* non ſint prohibiti, nec alibi ſpecialiter, nec etiam ſint opera ſervilia; non poſſunt magis eſſe ex ſe illiciti, quàm ludi, confabulationes, vel ſimilia, quæ fiunt die feſto: nec finis præcepti cadit ſub præceptum. Sed neque ſententiam excommunicationis ferre, aut aliam cenſuram infligere eſt prohibitum die feſto; ut docet *Abbas in cit. c. ult. num.* 16. & 17. *Tuſch. c. l. n.* 4. *Azor p.* 2. *l.* 1. *c.* 23. *q.* 13. *Suar. c. l. n.* 10. *Laym. cit. l.* 4. *tr.* 7. *c.* 2. *in fine.* quia ferre cenſuram contra contumacem, non tam eſt procedere, & judicare, quàm veluti legem ferre, aut præceptum imponere, præſertim cùm excommunicatio ſit pœna medicinalis, & ad bonum animæ ordinetur. Nec obſtat, quòd lex civilis generaliter dicat in *l. ult. C. h. t. Ut omnis vox*

Judi-

Judicis ſileat in die feſto; quia intelligendum eſt de voce, quæ pertinet ad ſtrepitum Judicij, & verba Canonum io hac re magis attendi debeot, quàm Legum, Quòd ſi tamen, vocatis partibos, cauſæ cognitio requiratur, & Jodicis declaratiooe opus ſit, num aliquis in excommunicationem iociderit, non poteſt id fieri die feſto, oiſi ob orgentem cauſam neceſſitatis, Pietatis, vel Religionis. Et hioc multò magis licet abſolvere ab excommunicatione die feſto, quia eſt ſpirituale bonũ, & per eam ſuccurritur periculo aoimæ. *Suar. c. l. & Laym.* Denique omnes actus extrajudiciales, ob eandem cauſam, prohibiti non ſunt in die feſto: quia in *cit. c. ult.* ſolùm prohibetur ſtrepitus judicialis, ſive, ne formetur proceſſus, nec feratur ſeotentia die feſto. *Suar. c. l. num.* 12. Vnde licitè poteſt Advocatus informate Judicem de facto die feſto, cùm ſit actus extrajudicialis. *Suar. c. l. num.* 16.

XXIII. Quæritur tertiò. An coram arbitro Judicium agitari poſſit die feſto? Reſp. Coram arbitro vero, ſive à Judice petitus ſit, ſive à partibus ſponte electus, non poteſt inſtitui Judicium die feſto; ut expreſſè habetur in *l. Omnes*; 7. *C. h. t.* quia ille procedere debet ad inſtat Judicis, ſervato ordine judiciario. Arbitrator verò, qui oon eſt Judex, ſed gerit ſe, ot amicabilis compoſitor, conciliando pacem inter partes, omni die arbitrium dicere poteſt; fœdera eoim, & ſimilia pacta oon ſunt prohibita die feſto. *Abb. c. l. n.* 10. *Suar. c. l. n.* 16.

XXIV. Quæritur quartò. Quia ſæpe accidit, ut propter diverſitatem locorum feriæ diſcrepent, an in ferijs obſervandis attendendus ſit locus Judicis, an actoris, an Rei, an omnium? Reſp. Quòd attendi debeat locus Judicis: quia, quando agitur de ordioatione Judicij, ſeu proceſsûs, non conſuetodo loci litigantium, ſed conſuetodo fori, ſeu loci, io quo exercetur Judicium, & cauſa tractatur, atteodi ſolet; ut ex communi conſenſu DD. tradit *Abb. in cit. c. ult. n.* 23. *Durand. in ſpec. tit. de feriis. §. 1. num. ult. Azor cit. t.* 22. *q.* 17. Alioqui enim fieri poſſet, ut actor, vel reus haberet duplicatas ferias, videlicet loci Judicis, & Regionis ſuæ, & ſic nimia fieret Judiciorum protogatio, ſeo dilatio.

XXV. Quæritur quintò, An, & quibus ferijs renunciari poſſit, vel non poſſit? Reſp. Ferijs ſacris, quæ in honorem Dei, & Sanctorom inſtitutæ ſunt, partes litigantes renunciare oon poſſunt; ut conſtat ex *c. ult.* ibi: *Conſentientibus etiam partibus. h. t.* ſicut nec ferijs repentinis, ſeu extraordioarijs, quæ ob poblicam cauſam, aot favorem priocipaliter inſtituuntur, v. g. in honorem Principis, quia pactis privatorum ea, qoæ publici juris ſunt, tolli non poſſunt. *l. Ius publicum*; 38. *ff. de pact.* At verò ferijs ruſticis, videlicet meſſium, & viodemiarum, partes reoonciare poſſunt; ſive conſentire, ut Judicium inſtituatur his ferijs, quippe qoæ principaliter in gratiam, & favorem earom introductæ ſunt. *cit. c. ult. in fine. & ibi Gl. V. Quibus. Abb. ibid. n.* 9. *&* 11. *Durand. in ſpec. tit. de feriis. §. ult. in princ. Azor cit. c.* 22. *q.* 18. adeò, ut renunciatione factâ, partes non poſſint pœnitere, vel illam revocare, niſi cauſa de novo ſuperveniat, quæ non erat tempore renuociationis. *Abb. c. l. n.* 12. Et qoidem non tantùm in Judicio, ſed etiam extra illud poſſunt partes prædictis ferijs renunciare, v. g. in Inſtrumento contractûs, vel etiam tacitè, ſi partes ſcienter recipiant terminum aſſignatum ipſis præſentibus, à Judice ſedente pro tribunali, v. g. diem feriatum; tunc enim cenſeotur reounciâſſe exceptioni feriatum. *Gl. margin. in cit. c. ult. lit. b. Durand. cit. §. ult. n.* 1. *&* 3.

Quare in *l. 1. in princ. ff. h. t.* non abſolutè prohibeotor agitari judicia, tempore meſſium, aut vindemiarum, ſed, ne qois adverſarium cogat ad Judicium venire: alioqoio acta judicialia citra voluntatem partium facta irrita erunt. *l. Si feriatis*; 6. *ff. eod.* niſi neceſſitas cogat, ut quia res tempore, aut morte peritura ſit; aot dilatio actionem, vel litis inſtantiam peremptura ſit. *cit. l. 1. §. Sed excipiuntur, & l. Solet*; 3. *ff. Eod.* Quòd ſi appareat, adverſarium, nullâ rationabili caoſâ impeditum, ſed ſolùm ad litem extendendam, conſentire nolle, ot in ferijs meſſium, aut vindemiarum Judicium exerceatur; tum, ſi neceſſitas, præſertim publica, id poſtulare videatur, aut periculom in mora ſit, cogi poteſt ad reſpondendum; prout ſumitor ex *c. ult. & ibi Gl. V. Propter vindemias ſuprà de judic.*

Porrò, tametſi partes renuncient his ferijs ruſticis, non tamen Judex tenetur illis Jus dicere tali tempore, extra caoſam urgentis neceſſitatis; cùm hæ feriæ etiam in gratiam Judicis inſtitutæ ſint: imò neque teſtes cogi poſſunt ad veniendom, & teſtimonium fereodum in his ferijs. *Gl. fin. in l. Omnes*; 7. *C. h. t. Abb. in cit. c. ult. n.* 12. *Durand. c. l. n.* 2. quia oou poſſunt partes alijs præjudicare; res enim inter alios acta, videlicet litigantes, alijs, puta Judici, vel teſtibus, non præjudicat. *Arg. l. Id, quod noſtrum*; 11. *ff. de R. I.*

XXVI. Quæritur ſextò. An feriæ ruſticæ meſſis, ac vindemiæ ubique locorum concedendæ ſint, etiam, ubi noo ſeritur frumeotum, vel creſcit vinum: &, an omnibus indigeois? Reſp. Primò. Si in aliqua Regione non creſcat vinum, nec colantur vineæ, nec peregre apportatum communiter bibi ſoleat, ut in Hibernia, noo ſunt concedendæ feriæ vindemiarum; aliàs verò concedi debent, ut certo anni tempore de vino ſibi aliunde providere poſſint. Idémque dicendum de ferijs meſſium, ſi in aliqoa Regione non ſeratur frumentum, ſed alionde advehendum ſit. *Innocent. in c. ult. in fine. h. t. Abb. ibid. n.* 24.

Reſp. Secundò. Hæ feriæ meſſis, & vindemiæ conceduotur, non ſolùm ruſticis, ſeu agricolis, & vinitoribus, ſed etiam alijs civibus, Clericis, militibus, & alijs: quia, licèt ipſi per ſe non dent operam colligendo frumento, & vino; faciunt tamen id per alios colooos, & operas: &, licèt perſonæ principales per ſe non occupentur actibus, ſeu oegotijs forenſibus; faciunt tamen id per alios, nempe Advocatos, & Procuratores, quos tali tempore commodè habere non poſſent, ſi feriæ illis non concederentur. *Durand. l. c. §. 1. n.* 8. *Abb. in cit. c. ult. n.* 25. Porrò, quòd etiam feriæ ſeminationis ſervari debeant, ſicut feriæ meſſium, tradit *Gl. in l. 1. C. de agric. & cenſit. l.* 11. *V. Frugibus.* qoòd eo nomine etiam tempus ſationis comprehendatur.

§. IV.

Quinam actus Judiciales in ſpecie ſint prohibiti, in diebus Feſtis, vel permiſſi?

XXVII. Aſſertio 1. Cùm ſtrepitus, ſeu proceſſus judicialis (qui die feſto nec licitè, nec validè fieri poteſt, juxta *c. ult. h. t.*) conſiſtat in inchoatione Judicij, & formatione proceſsûs, ſeu cauſæ cognitione, ac denique in ſententiæ prolatione, inprimis libellus Judici die feſto offerri poteſt; ut docet *Bart. in l. Miles; 11. §. Sexaginta dies. ff. ad leg. Jul. de adult.* ubi addit, id eſſe verum in qualibet cauſa, etiam civili, *Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de fer. §. Sequitur n. 2. Tuſch: V. Feria; concl.* 100. *n.* 10. quia libelli oblatio non eſt actus judicialis, cùm præcedat citationem, à qua incipit Judicium. Ob quam cauſam etiam inquiſitio, quam Judex ex officio facit, antequam reum ſuſpectum citet, aut capiat, vel incarceret, die feſto inſtitui poteſt, *Tuſch. c. l.* Quod autem dictum eſt, libelli oblationem fieri poſſe die feriato, id intelligi debet, quòd libellus dari poteſt Judici, non autem parti, ita, ut ab illa aliquid dari petatur, quia talis petitio eſſet actus judicialis; ut notat Gloſſator *in Bart. c. l. lit. B.*

XXVIII. Aſſertio 2. Citatio tres actus involvit. Primò mandatum, ſeu commiſſionem Judicis de citando. Secundò executionem citationis. Tertiò proceſſum, qui fit, & inchoatur vi citationis factæ. Et de hoc tertio omnes DD. conveniunt, quòd non poſſit fieri die feriato; quia eſt verè, ac propriè actus judicialis. Quoad primum verò actum, nempe mandatum Judicis de citando, non poteſt ab eo illud decerni die feriato, nec quidem ad diem non feriatum; ut ex communi docet *Abb. in cit. c. ult. n. 20. h. t. Suar. cit. c.* 30. *n.* 4. Ratio eſt, quia decretum citationis non eſt actus extrajudicialis, ſed judicialis, cùm ſit fundamentum proceſsûs judiciarij, & ad illud prærequiratur aliqua cauſæ cognitio à Judice facienda, non quidem inter partes, ut pro tribunali ſedere debeat ad citationem decernendam, ſed apud ſe, ſeu intra ſe, ſtatuendo terminum, quo citatus comparere debeat, ideóque prohibetur die feſto, non ſolùm ratione effectûs, ſed etiam ratione principij, & originis; ut colligitur ex *l. ult. C. hoc tit.* ubi dicitur: *Sit illi dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox fileſcat*, & conſequenter etiam vox, ſeu præceptum, quod ab illa cauſæ cognitione emanat: nam quandoque prohibetur actus reſpectu effectûs, & tunc ſufficit, quòd actus referatur ad tempus, quo licitè fieri poteſt. Exemplum habetur *in c. de uxore; 7. infr. de ſepult.* ubi habetur, quòd mulier nupta poteſt eligere ſepulturam; quia eligit illam pro eo tempore, quo jam ſoluta eſt à lege viri, nempe poſt mortem ſuam: quandoque verò prohibetur, non ſolùm effectus, ſed etiam ipſe actus per ſe; & tunc non ſufficit, quòd effectus referatur ad tempus conceſſum, in quo licitè fieri poteſt, ſed ipſe actus eſt invalidus, quia factus tempore prohibito: ſicut in propoſito, ſi mandatum de citando fiat die feſto, ut citatus ſe ſiſtat in Judicio dia non feſto, citatio non valet: quia, licèt effectus citationis, nempe comparitio in Judicio fiat die non feriato, adeóque tempore licito; tamen citatio non valet; quia ipſa per ſe eſt jure prohibita, ne fiat die feſto: adeóque initium eſt vitioſum, quod ſpectandum eſt in actibus judicialibus. *l. 3. §. Scio. ff. de minorib.* Cùm ergo principium vitioſum ſit, nullo tempore effectus validus ex eo ſubſequi poteſt. *Reg. 29. in ff. & reg. pen. eod.* Contrarium tamen, quòd tale mandatum de citando fieri poſſit die feriato, etiã ſacro, tenet *Jo. Andr. in cit. c. ult. n. 3. h. t. & Gail l. 1. obſ. 53. n. 5.* quos ſequitur *Fagnan. in cit. c. ult. n. 49. & ſeqq. h. t.* Eò quòd non requirat cauſæ cognitionem judicialem; adeóque non ſit actus judicialis, ſed extrajudicialis, neque per ſe actus contentioſæ, ſed voluntariæ potiùs juriſdictionis: niſi emanet mandatum citationis à Judice pro tribunali ſedente, & judicialiter procedente; tum enim erit actus judicialis, nec die feriato fieri poterit, juxta *l. A procedente; 4. C. de dilat.* Idque confirmatur: quia, ſicut prohibitum eſt exercere juriſdictionem tempore inhabili, ſcilicet die feriato; ita etiam prohibitum eſt loco inhabili, id eſt, extra proprium territorium exercere juriſdictionem ſuam, *l. fin. ff. de Juriſd. c. 2. de conſtit. in 6.* Atqui poteſt quis exiſtens in territorio alieno, extra proprium, delegare totam juriſdictionem ſuam, ſive ad univerſitatem cauſarum alteri exercendam in proprio territorio, vel totam aliquam cauſam cognoſcendam committere; ut patet ex alibi dictis: & conſequenter etiam poteſt tempore feriato talem commiſſionem facere, ſive totam cauſam alicui delegare die feſto: ergo ſimiliter poteſt die feſto committere alicui actum citationis: ſi enim poteſt totam cauſam die feriato committere, poteſt etiam partem, ſive unum articulum cauſæ; ut in propoſito actum citationis: quia quod juris eſt de toto, eſt etiam de parte, *l. Quæ de tota; 76. ff. de rei vindic.*

Verùm hoc argumentum non eſt efficax, nec intentum probat: quia aliud eſt, delegare alicui totam cauſam, & conſequenter etiam poteſtatem citandi, & alia agendi, quæ ad cauſam expediendam pertinent; quod fieri poteſt extra territorium proprium, & die feriato etiam ſacro: quia delegare non eſt actus judicialis, nec juriſdictionis contentioſæ, ut omnes concedunt: aliud eſt actu citare; ad actualem verò citationem neceſſariò requiritur mandatum Judicis de citando, in quo principaliter conſiſtit citatio, & quæ fit per nuncium, à quo omnem vim habet executio citationis, quæ ſecundùm multos DD. non eſt actus judicialis, de quo mox dicetur: ergo, cùm citatio ſit actus judicialis, etiam mandatum de citando talis erit, ſine quo non valet actualis; & conſequenter nec extra territorium proprium, nec in die feſto fieri poteſt.

XXIX. Jam verò ad ſecundum actum, quod attinet, videlicet executionem citationis, per quam mandatum citatorium offertur, & intimatur citando, ut compareat ad certum diem, ea non eſt actus judicialis; ideóque die feſto validè, & licitè fieri poteſt: quia non fit per Judicem, ſed per nuncium, vel per litteras, nullámque cauſæ cognitionem requirit, ſicut mandatum de citando, ſed nudum factum, ſeu miniſterium continet; ob quam cauſam etiam extra territorium citantis fieri poteſt; quamvis contrarium teneat *Abb. c. l. n. 20. Suar. cit. c. 30. n. 5. Fagnan. in*

cit. c.

cit. c. ult. n. 53. quòd talis actus executionis mandati citatorii, ſeu intimationis die feſto fieri non poſſit, quia turbat citatum, & abſtrahit à devotione. ſed hinc non ſequitur, quòd ſit actus Judicialis, adeóque prohibitus, in *c. ult. h. t.*

XXX. Sed jam hinc ulteriùs quæritur, an citatio fieri poſſit in die non feriata ad diem feriatam? Reſpondent communiter DD. diſtinguendum eſſe: vel citatio facta eſt expreſsè ad diem feſtum, v. g. ut die Dominico, vel in feſto Aſſumptionis B. V. compareat in Judicio, horâ octavâ matutinâ; & tunc irrita eſt citatio, ita, ut nec proximo die non feriato obligetur citatus comparere: quia, cùm ſit facta contra leges, & jura, eſt omnino irrita, nullúmque poteſt operari effectum, ſed opus eſt novâ citatione. Vel citatio facta eſt, ſine expreſſione diei feſti, ad certum diem menſis, vel hebdomadæ, ut citatus compareat, v. g. ad diem XV. Junii, in quem eo anno diem Dominicum, vel aliud feſtum v. g. Corporis Chriſti, incidere contingit: tum valet citatio: quia proximo die non feriato ſe ſiſtere in judicio debet: nam cenſetur Judex tantùm velle, ut citatus usque ad terminum, ſeu finem illius diei adſit, ut altero die manè reſpondere in Judicio poſſit, *Arg. c. Dilecti* ; 7. *de dolo, & contum. Abb. in c. ult. n.* 21. *&* 22. *h. t. Azor cit. c.* 27. *q.* 16. *Gail cit. obſ.* 53. *n.* 2. cujus rationem hanc communiter aſſignant: quia tum cenſentur eſſe duo præcepta, unum, ut citatus veniat ad Judicium; alterum, ut ad certum diem conſtitutum ſe ſiſtat: & quia hoc poſterius ſervare non poteſt, cùm ſit dies feriata, debet prius ſervare, & venire ad Judicium, ſed die proximè ſequente.

Quòd ſi in citatione aſſignetur terminus, intra quem citatus compareat, v. g. intra 10. dies, & ultima dies ſit feriata, vel usque ad diem Dominicam, vel feſtum S. Andreæ; tunc dies Dominicus, vel feſtus, non ponitur incluſivè pro termino, ſed excluſivè, ut compareat citra, vel intra illum, *Abb. c. l. n.* 22. Si verò quis citetur, ut intra dies 8. compareat, licèt intra eos occurrant feſta, debet comparere intra præfixum terminum, ſive ultimus dies ſit feriatus, ſive non; quia potuit prævenire terminum, & intra illos dies mandatum implere, *Zoeſ. ff. h. t. n.* 4.

Alii contra indiſtinctè dicunt, ſive expreſſum ſit in citatione, ut citatus compareat in Judicio die Dominico, vel feſto, ſive non, quòd debeat citatus ſe ſiſtere in Judicio, non in die feriato, in quem terminus citationis incidit, ſed in die ſequente; quia utroque caſu duo mandata continentur, &, cùm unum impleri nequeat, ſaltem alterum ſervari debet, *Innocent. in c. ult. n.* 1. *h. t. Durand. in ſpec. tit. de citat. n.* 13.

Verùm, quando quis expreſsè citatur ad diem feriatum, v. g. Dominicum, vel alium feſtum diem, tunc citatio eſt temeraria, & contra jus; adeóque non poteſt afficere citatum, nec illum obligare ad comparendum, quia quæ contra jus fiunt pro infectis haberi debent, *reg.* 64. *in* 6. Nec obſtat ratio in contrarium allata; quia illa procedit, quando mandatum tenuit à principio; tunc enim per ſuperveniens impedimentum non omnino tollitur, ſed ſuſpenditur: at in propoſito caſu, quando alicui expreſsè mandatum eſt, ut veniat ad diem feſtum, tale mandatum ab initio fuit nullum; adeóque non obligat, *Abb. c. l. n.* 22. Huc facit, quod alibi traditur, ſententiam, quæ continet expreſſum juris errorem, eſſe nullam: eam verò, quæ, licèt ſit contra jus, ſed ſine expreſſo juris errore, valere, *Zoeſ. c. l.*

Porrò ad cautelam ſolent Judices definire diem, ut v. g citatus ad diem XXX. numerandum à die intimatæ citationis compareat in Judicio, adjectâ hâc clauſulâ, ut, ſi illa dies feriata ſit, die non feriatá proximè ſequente comparere debeat: quia, cùm terminus in citatione præfixus demum currere incipiat à die, in quo citatio præſentata fuit citato, Judex illud tempus ſcire non poteſt, ob locorum diſtantiam, & nunciorum in exequendo tarditatem, *Gail c. l. n.* 2. *&* 3. Illud hîc addendum, quòd in iis cauſis, quæ diebus feriatis expediri poſſunt, valeat citatio ad diem feriatam, *Marant. de ord. Jud. p.* 6. *tit. de cit. n.* 121.

XXXI. Aſſertio 3. Probabile eſt, quòd in die feſto teſtes examinari, eorúmque depoſitiones recipi licitè, & validè poſſint, modò antea, videlicet die præcedente non feriato, juramentum præſtiterint: quod in *cit. c.* 1. *h. t.* generaliter, & in qualibet cauſa, ſive temporali, ſive ſpirituali, prohibetur exigi in die feſto; cùm verba textus generalia ſint, & ſolùm duplex exceptio ibi ponatur, videlicet niſi pro pace, vel alia neceſſitate, quæ non minùs habet locum in temporalibus, quàm in ſpiritualibus, ut docet *Durand. in ſpec. tit. de feriis* §. 2. *n.* 6. *Azor cit. c.* 27. *q.* 14. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 9. & alii plerique Canoniſtæ. Ratio eſt: tum quia examinatio, & depoſitio teſtium non videtur eſſe actus Judicialis, ſed extrajudicialis; cùm per quemlibet à Judice deputatum, qui Judex non ſit, ſed quaſi merus executor, & in loco privato, ſeu non publici Judicii, fieri poſſit: tum quia hoc caſu examen, & teſtium receptio facta die feſto, fictione juris, retrotrahitur ad diem non feriatam præcedentem, in qua eis delatum eſt juramentum. Quod autem *Abb. c. l.* addit, teſtes licitè non poſſe examinari, & teſtimonia eorum recipi die feſto, quamvis validè, id bene refellit, *Suar. cit. c.* 30. *n.* 6. quia ſi actus ille eſt prohibitus in die feſto, tanquam Judicialis, & pertinens ad ſtrepitum Judicii, non tantùm illicitus, ſed etiam invalidus eſt, juxta *c. ult. h. t.* cùm alioquin ex ſe prohibitus non ſit; non enim eſt opus ſervile: quòd verò diſtrahat à Divinis, non ſatis eſt ad peccatum: quia finis præcepti non cadit ſub præceptum, alioquin legere in die feſto profanas hiſtorias eſſet ſpeciale peccatum.

XXXII. Porrò, etſi prædicta ſententia ſit probabilis, & practicè tuta; nihilominus tamen oppoſita ſententia, ſpectato Jure communi, probabilior eſt, quam tenet *Suar. c. l. n.* 7. nam teſtes non poſſunt in die feſto cogi ad reſpondendum, ſeu teſtimonium dicendum: ut colligitur ex *l. ult. C. h. t.* ibi: *nulla quemquam urgeat admonitio*, & fatetur ipſe *Abb. c. l. n.* 50. ſive ſint feriæ introductæ in honorem DEI, ſive in favorem hominum: ergo non Juridicè teſtes interrogantur à Judice, ſive Judex jus interrogandi tali die non habet: alioquin ſi juridicè interrogentur, actus Judicialis eſt, quod adverſarii negant: adeóque nec depoſitiones teſtium in die feſto validæ erunt. retrotractio verò illa examinis, ac depoſitionis teſtium, quæ revera fit in die feſto, ad præcedentem diem non feriatam, videtur omnino ficta, nec in jure fundata: quia potiùs per illum actum confirma-

tur, & quaſi tepetitut juramentum teſtium ptidie præſtitum: ideóque talis fictio non eſt admittenda, præſertim, eùm multùm detogat obſetvatiooi feſti. Quamvis autem examinatio, ac depoſitio teſtium antè juratorum, noo ſit actus Judicialis, ſtrictè loquendo, cùm cauſæ cognitionem non requirat; eſt tamen latè loquendo; tum quia fundatur in jurisdictione Judicis, cùm non, niſi à Judiciaria poteſtate procedere debeat; tum quia plutimùm inſervit ad Judiciarium proceſſum, & ſententiam, qui omnino irritatur *in cit. c. ult. h. t. Suar. c. l.*

Excipitur tamen, niſi periculum ſit in mora; quia teſtes poſtea examinati non poterunt; vel ob periculum mortis, in quo conſtituti ſont, v. g. tempote peſtis, vel quia aliàs valetudinatii ſunt, aut ſenes; tum enim in die feſto examinari poterunt, etiam exacto jutamenro, *Durand. cit.* §. 2, n. 6.

XXXIII. Aſſertio 4. Tametſi aliqui putent, executionem ſententiæ Judicialis in die feſto ſaltem validè fieti poſſe; ut docet *Abb. in c. ult. n.* 13. *h. t.* & alii apud *Tuſch. V. Feriæ*; *concl.* 100. *n.* 6. quia non eſt actus Judicialis, neque tequirit cauſæ cognitionem; verius tamen eſt, non ſolùm prolationem ſententiæ eſſe prohibitam, & nullam in die feſto; ſed etiam ejus executionem; ut docet *Suar. cit. c,* 30. *n.* 12. idque expreſſum habetur in *l. ult. C. h. t.* ibi, *ut à cunctis executionibus excuſetur:* ac proinde meritò ſub ſtrepitu Judicii comprehendi videtur, præſertim, quia in illa pattes, ac populus magis perturbari ſolent, & magis diſtrahi, quàm in ſententiæ prolatione.

Sed neque teus capi, aut incarcerari poteſt die feſto, ſive pro civili debito, ſive pro crimine, *l. ult. C. h. t.* & ex communi tradit *Farinac. in praxi lib.* 1. *q.* 27. *n.* 106. ubi addit, id procedete, non ſolùm in feriis ſacris, ſed etiam in utilitatem hominum inductis. Excipitur, niſi ſit periculum in mora, & quia debitor de fuga ſuſpectus eſt, vel ſi quis reus ſit criminis gravis, aoe enotmis: tum enim indifferenter etiam die feſto capi, & incarcerari poteſt; quia publicè intereſt delicta puniri, *Farinac. l. c. n.* 107. *&* 109. Imò latrones die feſto tormentis ſubjici poſſe dicitur in *l. pen. C. h. t. ubi Gl. in not.* ait, facinoroſos, & valde noxios reipubl. ultimo ſupplicio affici poſſe, etiam diebus Dominicis, & quibuscunque feſtivis. Verùm hoc de Jure Canonico non eſt permiſſum, ſed potiùs prohibitum in *cap. primo hoc t.* ubi habetur, ne quis diebus feſtis ad pœnam, vel mortem judicetur, aut condemnetur: & excipitur ſolùm caſus neceſſitatis, aut pietatis: ergo extra hos caſus, id non eſt permiſſum: ſed tortura, vel ſupplicium mortis differri debet in alium diem, ſi commodè poſſit: &, cùm hîc agatur de obſervatione feſtorum ſacrorum, qui in honorem Dei ſunt inſtituti, magis ſequi oportet Jus Canonicum, quàm civile.

XXXIV. Aſſertio 5. Appellare die feſto licitum eſt, non tamen appellationem proſequi; ut tradit *Gl. in c. ult. V. Quibus utique*; *h. t.* & ibid. *Abb. n.* 13. *Tuſch. c. l. n.* 10. & idem de repentinis etiam feriis ſtatuitur in *l.* 1. *C. h. t.* ubi additur, quòd propter iſtas ferias fatalia non prorogentur, ſed continuò currant. Ratio aſſertionis eſt, quia provocatio non eſt actus Judicialis, ſed potiùs per illam receditur à Judicio, &, cùm pertineat ad naturalem defenſionem, adeóque ſit juris naturalis, & res favorabilis, & ſine magno ſtrepitu fieri poſſit; ideo permiſſa eſt die feſto: quamvis *Suar. cit. c.* 30. *n.* 14. dicat, conſultum eſſe, ut in die profeſto fiat, ſi id commodè poſſit.

TITULUS X.

DE ORDINE COGNITIONUM.

Quia poſt litem conteſtatam, præſtitum juramentum calumniæ, & datas dilationes ad reſpondendum, ſæpe reus viciſſim quæſtionem aliquam proponere, ſeu movere ſolet, ſive per modum actionis, ſive, & quidem frequentiùs, per modum exceptionis: ideò dubitari poteſt, quo ordine, & an priùs de hujusmodi quæſtionibus incidentibus cognoſcendum ſit, quàm in principali causa procedatur? Differt autem hic Titulus à Titulo IV. ſuprà de mutuis petitionibus: quia ibi principaliter tractatur, an reus conventus ab actore poſſit viciſſim eundem reconvenire, & coram quo Judice: hîc verò generaliter quæritur, quando duæ, vel plures cauſæ, ſeu quæſtiones in idem Judicium veniunt, vel deducuntur, de qua priùs cognoſcendum ſit? ut notat Abb. ad rubr. h. t. Itaque per ordinem cognitionum hîc ſignificatur modus, & ordo obſervandus à Judice in examine plurium quæſtionum, quæ concurrunt in eodem Judicio, inter easdem perſonas, Bart. hîc in princ.

§. I. De

§. I.

An priùs diſcutienda ſit quæſtio conſanguinitatis, quàm ſuper matrimonio pronuncietur.

I.

De hoc agitur in *cap. Intelleximus*; 1, *h. t.* ubi habetur, quòd quædam mulier aliquem in virum, ſive tanquam maritum ſuum ſibi dari petebat, teſtes inducens ad probandum, quòd cum eo matrimonium contraxiſſet. Vir autem metuens, ne per teſtium depoſitiones convinceretur, exceptionem conſanguinitatis objecit, (ſeu, quòd nequeat eſſe ejus maritus, quia ſit illi ſanguine junctus in gradu prohibito) Unde quæſitum fuit, an priùs diſcutienda eſſet quæſtio de impedimento conſanguinitatis, quàm ſuper cauſa matrimonii ſententia proferretur? Reſpondit Papa Clemens III. cùm, exceptione iſtâ probatâ, principalis quæſtio perimatur, priùs de ipſa exceptione cognoſcendum eſſe, quàm ad definitivam ſententiam procedatur, quo facto (nempe ſi exceptio illa probata ſit) virum ab impetitione mulieris abſolvendum, prout ratio juris poſtulaet.

II. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Exceptiones peremptoriæ, per quas actio ipſo jure excluſa, ſeu potiùs nunquam nata oſtenditur, ſi opponantur ad impediendum proceſſum, priùs diſcutiendæ ſunt, quàm cauſa principalis; ut in caſu hujus c. priùs de oppoſita exceptione conſanguinitatis cognoſci debet, quàm de cauſa principali matrimonii pronuncietur: nam, cùm contractus matrimonii inter conſanguineos ſit ipſo jure irritus, nullaque omnino actio, vel jus inde oriatur, probatâ hac exceptione conſanguinitatis, cauſa principalis perimitur, & corruit, & conſequenter etiam poſt oppoſitam exceptionem conſanguinitatis, ad cujus probationem ſe reus excipiens offert, fruſtra etiam Judex ſuſciperet probationes actoris, ſuper tali contractu matrimonii, ex quo nulla actio competit, ſi exceptio ſubſiſtat, & à reo probetur. Non tamen eſt neceſſe, ut probatâ exceptione peremptoriâ, atque incidente, quæ ſcilicet juſtitiam cauſæ principalis concernit, Judex ſuper ea pronunciet, ſed ſufficit, quòd pronuncietur ſuper cauſa principali: nam hoc ipſo, quo ſuper hac ſententia fertur, ſaltem tacitè, & indirectè fertur, etiam ſuper exceptione, quandoquidem propter exceptionem probatam reus abſolvendus eſt, & exceptio hujuſmodi incidens concernit ipſum factum principale, & ad ipſam cauſam principalem, de qua quæritur, perimendam proponitur: ideóque ſufficit, ſi ſuper ipſa cauſa principali pronuncietur. Ut in propoſito caſu, probato impedimento conſanguinitatis, nihil aliud requiritur, quàm ut Judex declaret, reum non eſſe maritum, eúmque abſolvat à petitione mulieris: nam ſic abſolvendo, indirectè, & implicitè pronunciat, impedimentum conſanguinitatis à viro objectum contra petitionem mulieris ſubeſſe, aut juridicè probatum eſſe, *Gl. in cit. c.* 1. *V. Cognoſcendum*; *h. t. Imol. ibid. n.* 4. *& Abb. n.* 11.

Excipi debet, niſi Judex nec indirectè quidem, poſſit cognoſcere ſuper exceptione, ſeu articulo incidente, quia v. g. cauſa Eccleſiaſtica eſt; tunc enim Judex non poteſt cognoſcere, aut definire cauſam, ſeu quæſtionem principalem, priuſquam quæſtio incidens à proprio, videlicet Eccleſiaſtico Judice ſit deciſa; ut conſtat ex *c.* 3. *h. t.* de quo infrà.

III. Notandum ſecundò. Quæ dicta ſunt, procedunt de exceptionibus, quæ, & quatenus peremptoriæ ſunt, & incidentes dicuntur; quia juſtitiam cauſæ principalis concernunt, eámque perimunt. cùm ergo tales exceptiones, non propter ſe, ſed, ut perimant factum principale, opponantur, ideo ſatis eſt, quòd pronuncietur ſuper ipſo principali, de quo eſt quæſtio, etſi non ſuper incidenti exceptione: quia ſententia debet eſſe conformis petitioni actoris: quamvis etiam, ſi ſuper incidenti pronuncietur, valeat ſententia; dummodo ſuper illa pronuncietur in ordine ad decidendam cauſam principalem, *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 11. Aliud verò dicendum eſt de exceptionibus dilatoriis, quæ concernunt Judiciarium proceſſum cauſæ principalis, & ad illum impediendum objiciuntur, atque emergentes communiter appellari ſolent: cujuſmodi eſt exceptio latæ ſententiæ, vel juramenti, vel tranſactionis, per quam opponitur, litem ab actore intentatam jam finitam eſſe: ideóque ulteriùs ſuper ea procedi non poſſe: item, quòd Judex, vel actor excommunicatus ſit &c. nam tales exceptiones, non ſolùm priùs cognoſci, ſed etiam decîdi, ac definiri debent, antequam ad cauſam principalem tractandam procedatur; idque, ut appareat, num ſit procedendum, an non? nam ſi Judex vellet procedere etiam ſuper cauſa principali; tum in tali proceſſu involverentur contraria; nam vi exceptionis non eſt procedendum: Judex verò procedendo faceret oppoſitum: ideóque priùs eſt pronunciandum ſuper exceptione expreſsè, vel ſaltem tacitè, & ipſo facto, exercendo actum contrarium, *Abb. c. l. Bart. in cit. l.* 1. *n.* 7. *C. de ord. Judic.*

IV. Notandum tertiò. Quamvis, ſi agatur Judicio poſſeſſorio in cauſa matrimoniali, ad reſtitutionem coniugis, non admittatur exceptio conſanguinitatis, eâque non obſtante, procedatur in cauſa principali, cùm tunc præſumatur, matrimonium eſſe validum: ut patet ex *c. Ex conqueſtione*; 10. *& c. Literas*; 13. *de reſtit. ſpol.* ubi uxor fuit in quaſi poſſeſſione matrimonii, & per maritum eſt ſpoliata; cui propterea agenti ad reſtitutionem conjugis, non obſtante exceptione conſanguinitatis, reſtitui conjunx debet. de quo infrà *tit.* 13. Secus tamen eſt, ſi agatur Judicio petitorio; tum enim admittitur exceptio conſanguinitatis, & de ea priùs cognoſcendum eſt, quàm de cauſa principali; ut in caſu *cit. c.* 1. *h. t.* ubi mulier non agebat Judicio poſſeſſorio recuperandæ, ſed petitorio: non enim petebat ſibi reſtitui maritum, in cujus domum necdum traducta erat; ſed vindicabat, ſeu petebat virum ſibi adjudicari, ſéque recipi, tanquam uxorem legitimam, ob præcedentem matrimonii contractum; ut ſatis colligitur ex textu, ibi: *peteret quendam in virum*: nam, licèt aliàs libera perſona vindicari non poſſit, *l.* 1. *ff. De rei vindic.* poteſt tamen, adjectâ cauſâ, v. g. quia eſt meus maritus, *Abb. c. l. n.* 2.

V. Notandum quartò. Conſultum eſt, ut reus conventus non opponat ſuas exceptiones peremptorias, priusquam actor fundavit intentionem ſuam, ſive probationes ſuas produxit, ſicut in caſu hujus c. vir non objecit exceptionem conſanguinitatis, niſi poſtquam mulier teſtes induxit ad probandam intentionem ſuam, idque ob eam rationem; quia, ſi actor in probatione deficiat, ipſe reus abſolvetur, & liberabitur onere probandi exceptionem: ſin autem actor probaverit intentionem, ut in propoſito, matrimonium contractum fuiſſe, tunc adhuc reus poterit objicere impedimentum conſanguinitatis; adeóque perimere intentionem actoris, *Imol. in cit. c. 1. n. 2. & Abb. n. 8. Et colligitur ex c. de teſtibus 29. & ibi Gl. V. Publicatæ; de teſtibus.* ubi ait, quòd, publicatis atteſtationibus, poteſt objici exceptio peremptoria, & probari, quia talis exceptio eſt novus articulus incidens cauſæ.

§. II.

Quomodo, ſeu quo ordine procedendum ſit in cauſa, ſeu quæſtione ſpoliationis?

VI. Aſſertio 1. Si reus ſpoliationem opponat, contra actorem ſpoliantem, per modum exceptionis; tunc priùs eſt audiendus ſuper exceptione ſpolii, eâque probatâ, non cogitur reſpondere actori, niſi priùs reſtituatur: ſi verò reus conventus ſpoliationem opponat, per modum actionis, tum utraque quæſtio ſimul tractari, ac terminari debet, & probatâ ſpoliatione, reſtituendus erit. Idque ſtatutum habetur in c. *Cum dilectus*; 2. *h. t.* Nam Abbas de Ferentino conqueſtus eſt apud Papam Innocentium III. quòd Nobiles de Artone, manu armatâ, & cum exercitu venientes ad Monaſterium, animalia prædati, aliáque damna Monaſterio intulerunt, petiítque, ſibi juſtitiam adminiſtrari. Sed Nobiles per modum exceptionis, lite non conteſtatâ, objecerunt, quòd ipſi per dolum, & violentiam Abbatis caſtrum Sirati amiſerint, quod ipſi, & progenitores eorum in quiete poſſederunt, ideóque petunt, illud priùs ſibi reſtitui, quàm Abbati reſpondere cogantur, & ipſi per teſtes intentionem ſuam incontinenti probare velint. Sed ex parte Abbatis, fuit replicatum, quòd ab ipſo reſtitutio peti non poſſit, quia non fuerat ſpoliator, præſertim cùm dictum Caſtrum ad jus, & proprietatem ſui Monaſterii pertineat, quod nec ipſi adverſarii negare poſſint: quare æquum eſſe, ut verus dominus, ad quem res ſua ab alio poſſeſſa rediit, ejus retinendæ, etiam poſt longa tempora, commodum habeat; cùm Judicium recuperandæ poſſeſſionis contra ſpoliatorem tantùm competat. His intellectis, Papa reſpondet, diſtinguendum eſſe, utrùm quæſtio ſpoliationis à Nobilibus fuerit propoſita per modum actionis, ſeu reconventionis ad reſtitutionem petendam; an verò per modum exceptionis, ad intentionem adverſarii repellendam. Si prius, cenſeri debent mutuæ actiones, ſeu petitiones, atque ejus actio, videlicet Abbatis, qui prior illam propoſuit, priùs tractanda erit, juxta regulam juris (*in l. 29. ff. de Judic.*) qui appellat prior, id eſt, qui priùs vocat in jus, *Gl. fin. ibid.* prior agit: ita tamen, ut ambæ petitiones, ſeu quæſtiones in idem Judicium deductæ, & viciſſim, (ſecundùm ſuas partes) tractatæ, unâ eâdemque ſententiâ terminentur. Sed quia quæſtio illa, ſive cauſa ſpolii à dictis Nobilibus, per modum exceptionis, fuit propoſita, ideo interloquendo pronunciat Pontifex, ut probationes eorum ſuper ipſa exceptione priùs audiantur, eâque legitimè probatâ, Nobiles non compellantur Abbati reſpondere ſuper petitionibus illius, donec caſtrum ipſis reſtituerit, cùm ſpoliatus, ante reſtitutionem, ſpoliatori reſpondere non teneatur. Veruntamē ſi quæſtio ſpoliationis per modum exceptionis tantùm probata ſit, non idcirco reſtitutio caſtri Nobilibus facienda eſt. Sicut, ſi per modum exceptionis crimē aliquod teſti objiciatur, per quod à teſtimonio repellatur; quamvis crimen contra eum civiliter probatum fuerit, non tamen ideo pœna juris ordinaria ipſi infligi debet, ſed tantùm à teſtimonio ferendo repellendus eſt; idque propterea, quia contra ipſum actio, ſeu accuſatio non eſt inſtituta: ſed neque teſtes, quorum teſtimonium reprobatur, idcirco inter infames, quaſi ex falſo teſtimonio convicti, cenſentur.

VII. Pro majore declaratione hujus c. Notandum primò. Si reus contra actorem ſpoliatorem agentem ſuper ſpolio viciſſim ſpoliationem objiciat, multùm refert, an per modum actionis, an verò per modum exceptionis objiciatur: nam ſi priore modo objiciatur, hoc eſt, ſi reus non excipiat, ſed viciſſim contra actorem agat de ſpolio, novam, & propriam litem contra illum intentando: tunc, cùm ſint duæ quæſtiones, ſeu cauſæ principales, nempe conventio, & reconventio, utraque cauſa ſimul tractari, & terminari debet, ſecundùm ea, quæ ſuprà de mutuis petitionibus *tit. 4. n. 18. & 19.* dicta ſunt. Et hoc caſu, ſi ſpoliatus probaverit ſpoliationem per viam actionis propoſitam, abſolutè reſtituendus eſt, licèt non probaverit, ſe dominum rei eſſe, ut ex infrà dicendis patebit; non tamen repellit agentem, quia finis actionis eſt conſequi, *princ. Inſt. de action.* non autem repellere, *Abb. hic. n. 7.* Si verò ſpoliatio objiciatur per modum exceptionis ad excludendum, vel differendum proceſſum Judiciarium, donec reſtitutio facta ſit; tunc priùs de exceptione ſpolii, quàm de cauſa principali, ſive actione ſpolii cognoſcendum eſt: quia exceptio ſpoliationis dilatoria eſt; adeóque ante litis conteſtationem proponenda, niſi poſt litis conteſtationem ſpoliatio facta ſit, vel tunc primùm ad notitiam partis pervenerit, *Abb. hic. n. 55.* Licèt aliqui contrarium teneant apud eundem *n. 54.* de ſpoliatione, quæ non ſolùm per viam exceptionis, ſed etiam actionis deduci poteſt in Judicium. Probatâ verò exceptione ſpoliationis, non priùs cogendus eſt reus actori reſpondere, quàm reſtitutio ipſi facta ſit, cùm ſpoliatus ſpoliatori ante reſtitutionem reſpondere non teneatur, c. *ult. h. t.* Non tamen actor condemnatur ad reſtituendum reum ſpoliatum: quia finis exceptionis eſt repellere petentem, non autem conſequi rem petitam; & exce-

ptio

ptiò eſt ſolùm actionis excluſio, ideóque non operatur reſtitutionem, ita, ut ſpoliatus ſtatim reſtituatur, ſed hoc caſu, actor reſtituere cogitur reum ab ipſo ſpoliatum, non abſolutè, ſed tantùm ſub conditione, ſi actionem ſuam proſequi velit; qnia non auditur, niſi factâ priùs reſtitutione. *Abb. in cit. cap. 2. num. 7. h. t.* Ratio eſt, quia Judex non judicat, ſeu officium ſuum partibus non impertitur, niſi prout propoſitum, ſive actum eſt: nam poteſtas judicandi ultra id, quàm in libello eſt deductum, non extenditur, *Gl. hîc V. Reſtitutio.* ergo, ſi reus ſolùm opponat exceptionem contra actionem, & intentionem adverſarij, eâ probatâ, id ſolùm conſequi debet, ut actor repellatur ab agendo, donec reſtituerit. Si tamen reus, poſtquam actorem à petitione excipiendo repulit, petere velit reſtitutionem, neceſſe erit, ut novum Judicium inſtituat, novâſque probationes afferat; ut tradit *Gl. hîc V. in modum exceptionis; verſ. Sed quid ſi*; imò poteſt petere reſtitutionem Judicio poſſeſſorio, etiamſi in exceptione probanda ſuccubuerit. *Gl. Verb. cit. verſ. Sed pone*; quia exceptio ſpoliationis non fuit à reo oppoſita ad reſtitutionem obtinendam, ſed ad repellendum actorem ab agendo, ut dictum.

Porrò, ſimile exemplum affertur in *cit. c. 2. in fine. h. t.* de teſte, qui ſi per oppoſitam exceptionem criminis à teſtimnnio ferendo repellatur, tametſi exceptio probata ſit, non tamen ideo pœnâ juris ordinariâ puniri poteſt, quia ad hoc non eſt actum, ſive contra ipſum actio, ſeu accuſatio mota non fuit, ſed tantùm ad teſtimoniũ ferendum admitti non debet. *c. 1. de except.* ſemper enim videndum eſt, ad quid agatur, qnia ſecundùm modum agendi, formari debet ſententia Judicis; ut ait *Gl. in cit. c. 2. V. Reſtitutio.* Sed neque teſtis, ob falſum teſtimnnium in Judicio datum, inter infames haberi debet. *cit. c. 2. in fine. & l. Lucius; 21. ff. de his, qui not. infam.* ubi in fine ratio redditur, cùm non oporteat eâ ſententiâ, ſive juſtâ, ſive injuſtâ, pro alio habitâ alium prægravari: id autem intelligendum eſt de infamia juris: nam infamiam facti tales teſtes non evitant. *Gl. fin. hîc* Secus eſſet, ſi talis teſtis eſſet in Judicio accuſatus, & convictus de perjurio; tunc enim etiam infamiam juris incurreret *Hoſtienſ. in cit. c. 2. V. Inter infames.*

VIII. Notandum ſecundò. Quamvis in caſu hujusc. Abbas contra exceptionem à Nobilibus ipſi objectam replicaverit, quòd ipſe eos caſtro non ſpoliaverit, & quòd idem caſtrum notoriè, quoad proprietatem, ad Monaſterium ſpectet: nihilominus tamen hic decernitur; ut probationes Nobilium ſuper exceptione ſpoliationis priùs audiantur, eâque probatâ, non cogantur Nobiles conventi Abbati reſpondere, niſi priùs caſtrum reſtituerit. Quare dicendum eſt, quòd in caſu hujus c. Abbas mandaverit violenter occupari caſtrum: vel occupationem, ſeu ſpoliationem ratam habuerit; ut tradit *Gl. hîc V. Contra Spoliatorem.* vel non ſolùm Abbas, ſed etiam totus Conventus ab initio, vel ex poſtfacto conſenſit in ſpoliationem, ſeu violentam occupationem caſtri: adeóque nomine Monaſterij facta ſit ſpoliatio. *Gl. ibid. V. Ipſius dolum.* nam aliàs delictum ſolius Prælati non poſſet obeſſe Eccleſiæ, vel Monaſterio, juxta *reg. jur. 76. in 6. ubi Gl. V. Delictum.* reſpondet ad hoc c. quòd in eo delictum fuerat commiſſum per Prælatum, & Collegium, ſeu Conventum, communicato conſilio. *Innocent. in cit. c. 2. n. 2. V. Pro ipſius. Imol. ibid. num. 19.* Alioquin verò, ſi Conventus non conſenſiſſet in ſpoliationem caſtri, nec ratam habuiſſet actionem ab Abbate inſtitutam, nomine Monaſterij contra Nobiles, non potuiſſet ab agendo repelli per exceptionem ſpoliationis factæ à ſolo Prælato: quia delictum perſonæ non debet in Eccleſiæ detrimentum redundare. *cit. reg. jur. 76. in 6.* vel denique fortè non iſte Abbas, contra quem propoſita fuit exceptio ſpoliationis, ſed ejus anteceſſor nomine totius Monaſterij, ſpoliaverat, ſeu violenter occupaverat caſtrum: ideóq; cùm hoc fecerit, tanquam caput Monaſterij, etiam ſucceſſor ejus obligabitur ad reſtitutionem caſtri. *Innoc. c. l.*

Porrò, caſtrum hoc feudum fuit Monaſterij, ad quod directum dominium, ſeu proprietas ſpectabat, ad Nobiles verò dominium utile, ſeu uſusfructûs, quo jure, quia Abbas cum aſſenſu Conventûs, eos ſpoliaverat, ideo actionem inſtitutam ab Abbate, nomine Monaſterij per oppoſitam exceptionem ſpoliationis repulerunt, ita, ut probatâ ſpoliatione, non tenerentur reſpondere ad actionem propoſitam, priuſquam ſpoliati reſtituerentur; ut conſtat ex *cit. c. 2.* nam generaliter, qui ſpoliavit alterum, non auditur ſuper jure ſuo quocunque contra ſpoliatum, niſi priùs rem ſpoliatam reſtituat. *cap. ult. h. t.* de quo infrà.

IX. Notandum tertiò. Plures tamen ſunt caſus, in quibus exceptio ſpoliationis contra ſpoliatorem opponi non poteſt, prout videre eſt apud *Abb. in cit. c. 2. n. 22. & duobus ſeqq. h. t. & alios.* Veluti Primò. Si periculum ſit in mora, quia cauſa dilationem non patitur: ut, ſi agatur de reficiendo pariete domûs, qui ruinam minatur. Secundò, ſi officium Judicis imploretur, nullâ inſtitutâ actione contra adverſarium, ut ſi v.g. petatur, ut electus confirmetur; nam cùm exceptio non competat, niſi ad excludendam actionem, per quam reus convenitur; ideò quando nulla præcedit actio, non poteſt habere locum exceptio ſpoliationis. vel alia. Tertiò. Quando ſpoliatus convenitur ex obligatione, vel promiſſione firmatâ juramento, non poteſt opponere exceptionem ſpoliationis contra actorem, ne incidat in periculum perjurij, non ſatisfaciendo, quod ſub juramento promiſit; Idque verum eſt, ſi ex circumſtantijs appareat, jurantem voluiſſe renunciare beneficio exceptionis: alioquin verò, ſicut ſi is, qui ſimpliciter promiſit ſolvere, ſi poſtea ſpoliatus ſit à creditore, & conveniatur ſuper debito, non tenetur ſolvere, niſi priùs diſcutiatur quæſtio ſpoliationis, & reſtitutio fiat: ita nec debitor juratus tenetur, quia juramentum intelligi debet ſecundum naturam, & conditionem actûs, cui adjungitur *c. Quemadmodum; 25. de jurejur.* & juramentum promiſſioni, cui adjicitur, non imponit novam obligationem, ſed priorem tantùm auget, ſeu intendit. Quartò. In cauſa matrimoniali, & alijs ſpiritualibus, vel quaſi contra agentem non admittitur exceptio ſpoliationis rerum privatarum. *c. 1. §. ult. de reſtit. ſpol. in 6.* de quo infrà ſuo loco. Quintò. Si cauſa, ſive factum ſit notorium, non admittitur exceptio ſpoliationis, quia eſt dilatoria, ſive objicitur ad impediendum proceſſum

Judicij. *Abb. c. l. n.* 19. in notorijs autem non eſt neceſſe, ut obſervetur proceſſus judiciarius; ſed poteſt ſtatim ad condemnationem, & executionem procedi. *c. de manifeſta*; 17. *cauſ.* 2. *q.* 1. niſi etiam ſpoliatio ſit notoria: tum enim ſpoliatus non poteſt compelli ad ſatisfaciendum, niſi priùs reſtituatur.

X. Notandum quartò. De eo hîc dubitari adhuc poteſt, quomodo in caſu hujus c. Abbas Nobiles iſtos, quippe laicos, convenire potuerit coram Papa, cùm potiùs conveniri debuiſſent coram Judice ſuo ſeculari; quia actor forum Rei ſequi debet. Ad hoc reſpondet tripliciter *Abb. hîc n.* 46. Primò. Quòd fortè Nobiles iſti, eorúmque terra fuerit ſubjecta temporali juriſdictioni Papæ. Secundò. Quòd conventi fuerint coram Papa tanquam ſacrilegi invaſores rerum Eccleſiaſticarum: crimen autem ſacrilegij eſt mixti fori. *c. Cùm ſit*; 8. *de foro compet.* Tertiò. quia ex conſuetudine in quibuſdam locis introductâ poteſt Clericus laicum reum convenire coram Papa, vel alio Judice Eccleſiaſtico, juxta *c. Si Clericus*; 5. *de foro comp. in fine.* ubi tacitè Pontifex videtur approbare conſuetudinem.

» XI. Aſſertio 2. Si ſpoliatus agat Judicio
» poſſeſſorio, *unde vi*, ſive, *recuperandæ poſſeſſionis*
» contra ſpoliatorem, ad reſtitutionem rei vi ablatæ,
» vel occupatæ, & ſpoliator conventus à ſpoliato ve-
» lit illum reconvenire ſuper petitione alicujus rei,
» aut Judicio petitorio, non eſt audiendus, præter-
» quam, ſi ſpoliatus reconveniatur ſuper alia ſpolia-
» tione: quia Judicium recuperandæ poſſeſſionis,
» ſive reſtitutionis petitio in hoc eſt privilegiata, ut,
» qui illam intentat, non teneatur reſpondere adver-
» ſario, ſive ſpoliatori ſuo, antequam fuerit reſtitu-
» tus: quamvis ſpoliator per oppoſitam exceptio-
» nem alterius ſpoliationis poſſit ſpoliatum ab agen-
» do repellere. Ita habetur ſtatutum à Gregorio IX.
in c. Super ſpoliatione; 4. & *ult. h. t.* v. g. Titius agens poſſeſſorio recuperandæ convenit Cajum, quòd ab eo fuerit ſpoliatus: ideóque petijt, ut ſibi reſtitueret res vi ablatas, vel occupatas: ſed Cajus ſpoliator reconvenit Titium, v. g. rei vindicatione, vel aliâ ſimili actione Judicij petitorij, & non eſt audiendus; quia ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt. *c. Ex litteris*; 5. *de reſtit. ſpol.* nec tenetur antè reſpondere: bene tamen poteſt Cajus reconvenire Titium ſuper alia, ſive alterius rei ſpoliatione; & tunc debet Cajus conventus ſuper ſpoliatione, reſpondere Titio, antequam ipſe audiatur ſuper ſpoliatione viciſſim propoſitâ contra Titium: quia ſunt duæ quæſtiones diverſæ, ſive mutuæ petitiones poſſeſſoriæ: & qui priùs agit, prior eſt, & priùs audiri debet, eiúſque cauſa tractari, etſi in eodem Judicio, & unâ ſententiâ finiendæ, juxta ſuprà dicta. Neque tamen per ſpoliationem Titij omnino repelli debet Cajus, cùm & ipſe ſpoliatus fuerit. *Gl. hîc V. Reſtitutionem. & Vivian. in ration.* Veruntamen ſi ſpoliator Cajus ſpoliationem ſuam, non per viam actionis, ſed per modum exceptionis opponat; tum Titium ſpoliatum ab agendo repellit: quia finis exceptionis eſt, non conſequi, ſed tantùm repellere agentem. *l.* 1. *ff. de except.* & dictum ſuprà.

XII. Hinc colligitur primò. Si privilegiatus concurrat cum privilegiato, ex pari omnino cauſa; tunc unus non poteſt uti privilegio contra pariter privilegiatum, ſed ceſſat utriuſque privilegium, & ſervatur Jus commune; ut in *cit. c. ult.* uterq; fuit ſpoliatus: ideóque unius actio non debet repelli per ſpoliationem alterius, cùm & ipſe fuerit ſpoliatus. *Abb. hîc num.* 2. Sic etiam, ſi Eccleſia ſit heres inſtituta, poteſt ex legatis alteri Eccleſiæ relictis detrahere falcidiam, ſive quartam partem hereditatis; quia utraque Eccleſia habet hoc privilegium: ergo non poteſt hoc privilegio uti contra alteram pariter privilegiatam, ſed reditur ad Jus commune, ſecundùm quod ex legatis detrahi poteſt falcidia. Secus eſt, quando duo ſunt privilegiati, ſed unus in genere tantùm, alter verò in ſpecie, ſive in ea cauſa, de qua agitur: tunc enim hic utitur privilegio adverſus alterum privilegiatum in genere tantùm. Exemplum habetur in *l. fin. ff. ex quib. cauſ. majores.* ubi abſens Reipubl. causâ reſtituitur adversùs alium ex pari cauſa abſentem: quia ſolùm conceditur privilegium reſtitutionis ei, qui eſt læſus.

Colligitur ſecundò. Spoliatus habet ſolùm privilegium, reſpectu ſpoliatoris, ut agens poſſeſſorio, *unde vi* non poſſit reconveniri ſuper proprietate, niſi priùs fuerit reſtitutus in poſſeſſionem, juxta *cit. c. ult. h. t.* non autem reſpectu tertij, qui pro ſuo intereſſe intervenit in Judicio. *Abb. ibid. num.* 3. Ex quo ſequitur, quòd hoc privilegium conceſſum ſpoliato, ut non poſſit reconveniri à ſpoliatore (niſi ſuper alia ſpoliatione) durat tantùm uſque ad ejus reſtitutionem. *Abb. hîc num.* 4.

Colligitur tertiò. Quando ſpoliatio hinc inde facta eſt in diverſis rebus, tunc unus ſpoliatus agens poſſeſſorio recuperandæ, ut reſtituatur, reconveniri poteſt, ut & ipſe reſtituat. v. g. ſi Titius vi occupavit fundum Caij, & hic viciſſim domum Titij, ſi Cajus agat poſſeſſorio recuperandæ contra Titium, poteſt hic agere contra Cajum, vel excipere. *Abb. in cit. cap. ult. num.* 11. *h. t. Menoch. Remed.* 1. *recup. poſſeſſ. num.* 387. Verùm, ſi ſpoliatio à duobus viciſſim facta ſit in eadem re, non poteſt unus reconvenire alterum, ſuper alia ſpoliatione in eadem re commiſſa, ſed priùs, & ante omnia debet ultima violentia purgari, ſive is, qui poſteriùs ſpoliavit, rem reſtituere; nec tenetur alter, qui priùs ſpoliavit, ante reſtitutionem, reſpondere reconvenienti ſuper alia ſpoliatione priore. *Maranta de ord. judic. diſ.* 6. *à num.* 42. *Barb. in cit. cap. ult. num.* 2. *h. t.* Verùm de hac re infrà *tit.* 13.

§. III.

An, & quâ ratione, ſi in Iudicio incidat quæſtio præiudicialis ipſi cauſæ principali, priùs de cauſa, ſeu quæſtione incidente cognoſcendum ſit, quàm de cauſa principali.

XIII. Aſſertio 1. Si quæſtio incidat propriè pertinens ad forum Eccleſiaſticum, ex cujus deciſione principalis quæſtio pendet; tum Judex ſecularis priùs cognoſcere non debet ſuper cauſa principali, nec illam definire, quàm quæſtio illa incidens à Judice Eccleſiaſtico deciſa fuerit: quia eâ probatâ, principalis

palis quæſtio eſt perempta; prout ſumitur ex *c. Tuam*;
» *3. h. t.* Nam mortuo Comite Campaniæ ſine prole,
» Regina Cypri volebat ei ſuccedere, tanquam pro-
» xima conſanguinea; cui tamen objectum fuit,
» quòd non eſſet ex legitimo matrimonio nata: Sed
» quia hæc quæſtio incidens, quæ priùs decidi debe-
» bat, quàm cauſa principalis hereditatis, ad forum
» Eccleſiaſticum ſpectabat: ideo Papa Honorius III.
» admonuit Philippum Regem Franciæ, ut, ſi fortè di-
» cta Regina, ſuper ſucceſſione prædicti Comitatûs,
» coram ipſo quæſtionem proponeret, eandem non
» audiret, nec cognoſceret, donec quæſtio natalium,
» ex qua illa dependet, à ſe fuerit terminata. Mor-
» tuo autem Philippo, Papa id ipſum ſcribit ad filiũ
» ejus Ludovicum, eique mandat, ut, ſi fortè ab ipſa
» Regina ſuper cauſa ſucceſſionis fuerit requiſitus,
» de illa non cognoſcat, antequam cauſa natalium,
» quæ ad forum Eccleſiaſticum pertinet, & ex qua
» cauſa ſucceſſionis dependet, per Sedem Apoſtoli-
» cam fuerit terminata: quia alioquin negotium di-
» verſis proceſſibus intricaretur, & ordo judiciarius
» confunderetur, ac perturbaretur.

XIV. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Dupliciter poteſt textus hujus c. intelligi; ut notat *Abb. hîc in princ.* Primò. Quòd quæſtio natalium principaliter fuerit propoſita coram Papa, eâque pendente, petita ſit hereditas coram Judice ſeculari, videlicet Rege Franciæ; ut colligi videtur ex illis verbis, *Si fortè ab ipſa Regina ſuper hoc fuerit requiſitus*: & tunc intentum hujus c. eſt, quòd pendente causâ natalium coram Judice Eccleſiaſtico, non debeat quæſtio hereditatis ex ea dependens per Judicem ſecularem inchoari. Secundò. Poteſt ita intelligi, quòd priùs coram Judice ſeculari fuerit petita hereditas; ſed exceptum fuerit, quòd petens laboret defectu natalium, quæ eſt communis lectio; & tunc ſenſus erit, quòd petenti hereditatem obſtet exceptio illegitimæ nativitatis, quæ priùs debet coram Judice Eccleſiaſtico terminari. Et ſecundùm hunc intellectum, licèt hereditas fuerit petita coram Rege Franciæ; quia tamen adverſarius illico oppoſuit exceptionem illegitimorum natalium, quæ peremptoria eſt cauſæ principalis, nempe petitionis hereditatis, & ſuſpendit juriſdictionem Judicis laici: ideo nondum lis conteſtata fuit, & per conſequens neque propriè inceptum fuit Judicium; ut colligitur ex verbo *incipere. Fagnan. hîc n. 2. 3. & 4.* uterque autem iſte intellectus eſt in ſe verus, quia ſive quæſtio natalium priùs moveatur coram Judice Eccleſiaſtico, ſive incidat coram Judice ſeculari, ſolus Judex Eccleſiaſticus de illa cognoſcere poteſt; ut ex dicendis patebit.

XV. Notandum ſecundò. Si vir, vel mulier petat hereditatem ab inteſtato, tanquam proximus agnatus, vel conſanguineus, eique objiciatur natalium defectus, quòd ex matrimonio putatitio, & invalido natus, vel nata ſit; tum de hac exceptione, ſeu valore matrimonij per Judicem Eccleſiaſticum cognoſcendum eſt, ad quem pertinet hujus quæſtionis cognitio; ſive de illa principaliter agatur, ſive incidenter, & per modum exceptionis, ut in hoc c. 3. idque ob ejus ſpiritualitatem, & rationem Sacramenti inter Chriſtianos; nam, ſicut ſolus Judex Eccleſiaſticus pronunciare poteſt, matrimonium eſſe validum, ita etiam, non eſſe validum; &, an quis ex legitimo matrimonio ſit natus, néc ne. c. *Lator* 5. c. *Cauſam* 7. *infr.* qui filij ſint legitimi. *Abb. hîc n. 3. & alij DD. communiter.* Quare, licèt aliàs de cauſa ſtatûs, an quis ſit liber, vel ſervus, quando incidenter venit in Judicium cum cauſa principali, idem Judex poſſit, ac debeat cognoſcere, etſi alioquin ſuper quæſtione ſtatûs cognoſcere non poſſit. *l. Quoties* 3. *C. de judic. l.* 1. *C. de ordin. judic.* tamen, quia cauſa natalium, & legitimationis pendens ex valore matrimonij eſt Eccleſiaſtica, ac ſpiritualis; Judex ſecularis neque incidenter, ſive ratione connexionis, de ea cognoſcere poteſt; quia eſt omnino incapax cognoſcendi de cauſis Eccleſiaſticis, ſeu ſpiritualibus. *cap. 2. de judic. Abb. c. l.*

Nec obſtat, quòd Judex ſecularis incidenter cognoſcere poſſit ſuper matrimonio, vel aliâ causâ Eccleſiaſticâ, ſi quæſtio tantùm ſit de facto, non de jure; ut tradit *Bart. in l. Titia* 29. *n. 5. ff. ſolut. matrim.* at in propoſito caſu *cit. c. 3. h. t.* quæſtio tantùm eſt de facto: nam petenti hereditatem, coram Judice ſeculari, objiciebatur defectus natalium, quòd parentes ipſius habuerint impedimentum conſanguinitatis ad contrahendum inter ſe validum matrimonium: hæc autem eſt quæſtio facti, quia ſolùm dubitatur, an matrimonium de facto inter parentes contractum fuerit? de qua proinde Judex ſecularis, ſaltem incidenter, cognoſcere poteſt: quam ſententiam multi DD. tenent apud *Fagnan. in cit. c. 3. n. 36. & plurib. ſeqq. h. t.*

Sed reſpondetur, Judicem ſecularem non poſſe etiam incidenter cognoſcere de quæſtione facti, ſi ea redundat in quæſtionem propriè, & ex objecto ſuo Eccleſiaſticam, ita, ut hæc ex illa dependeat, ſicut quæſtio natalium, in propoſito caſu, pendet ex valore matrimonij; ut tradit *ibid. Jo. Andr. n. 9. & Abb. n.* 10. *Covarr. in 4. Decret. p. 2. c. 8. §. 12. n. 3.* & colligitur apertè ex *cit. c. 3. h. t.* ubi cauſa natalium abſolutè dicitur pertinere ad forum Eccleſiæ, non diſtinguendo, an ſit quæſtio juris, vel facti: qui enim cognoſcit de facto, cognoſcit ſimul, an legitimè ſit factum, néc ne? quia quando cauſa facti eſt ſpiritualis, etiam factum ipſum, ratione connexionis, cenſetur ſpirituale, & ſpectat ad forum Eccleſiaſticum: idque confirmatur ex *c. Si Judex* 12. *de ſentent. excomm. in 6* ubi ſolùm erat quæſtio facti, an deprehenſus in crimine eſſet Clericus, néc ne; adeóque, an eſſet ordinatus, & tamen de hac quæſtione facti non poteſt cognoſcere Judex laicus, etiam incidenter, ſed ſolus Eccleſiaſticus, ad quem, quia eſt de re Eccleſiaſtica, & ſpirituali, cognitio pertinet, ut ibi deciditur: ergo idem dicendum de quæſtione facti, an matrimonium ſit contractum, vel non: non enim minùs eſt cauſa ſpiritualis, & de foro Eccleſiæ matrimonium, quàm Ordo, cùm utrumque ſit Sacramentum. *Fagnan. in cit. c. 3. n. 45. h. t.* bene tamen poteſt Judex laicus cognoſcere de filiatione, an ſcilicet petens hereditatem ſit filius hujus, vel alterius. *Hoſtienſ. in cit. c. 3. V. Donec. Fagnan. c. l. n.* 41. Verùm de hoc plura dicentur infrà *tit* 12.

XVI. Notandum tertiò. Si quæſtio defectu natalium incidat coram Judice ſeculari, is ſuperſedere debet, nec procedere in cognoſcenda cauſa hereditatis, donec quæſtio incidens natalium per Judicem Eccleſiaſticum fuerit terminata; quia deciſio quæſtionis principalis, an actor, ſeu petitor heres declarandus, eique hereditas tradenda ſit, pendet ab iſta exceptio-

exceptione natalium, quæ eſt cauſæ, & actionis principaliter motæ peremptoria, in eámque incidens: nam, ſi probetur, petentem hereditatem non eſſe proximum agnatum, aut conſanguineum, ob invaliditatem matrimonij, ex quo natus eſt, fruſtra agitur de hereditate ei reſtituenda: ideóque priùs de illa eſt cognoſcendum, juxta *cit. c. 3.* Quare cauſa principalis, ſeu quæſtio hereditatis interim differri debet: tum quia fortè Judex ſecularis non permittet, ut ea coram alio, quàm coram ſe, tractetur: tum quia cùm iſtæ duæ quæſtiones ſint connexæ, ſi ſimul, & eodem tempore cognoſcerentur coram diverſis Judicib⁹, ita, ut Judex Eccleſiaſticus judicaret ſuper quæſtione natalium, & Judex ſecularis ſuper petitione hereditatis, accidere poſſet, ut contrarias proferrent ſententias, Judice Eccleſiaſtico pronunciante, actorem eſſe illegitimum, & conſequenter incapacem hereditatis; Judice ſeculari verò adjudicante illi hereditatem, tanquam legitimo: & ſic proceſſus confunderentur, & ſibi invicem repugnarent, & partes ſumptibus ſuperfluis vexarentur: ideóque ſtatutum eſt, ut Judex ſecularis non poſſit ſuper petitione hereditatis procedere, niſi priùs fuerit per Judicem Eccleſiaſticum ſuper exceptione natalium pronunciatum, & interim juriſdictio Judicis ſecularis ſuper cauſa principali eſt ipſo jure ſuſpenſa. *Innocent. hic in fine, & Hoſtienſ. ibid. & Abb. n. 4.* Ex quo ſequitur, quòd, quando exceptio, ſuâpte naturâ, ad alterius Judicis forum pertinet, in effectu fiat dilatoria; quia differt, ac ſuſpendit proceſſum Judicij ſuper cauſa principali, donec ab altero Judice ſuper exceptione peremptoria fuerit pronunciatum. *Abb. hic n. 4.*

XVII. Notandum quartò. Si quæſtio ſpiritualis incidat in Judicio ſeculari, tum Judex Eccleſiaſticus, vel proprio motu, vel ad inſtantiam partis, inhibere poteſt Judici ſeculari, ne ultrà procedat, vel ne interim inchoet proceſſum ſuper cauſa principali; ut patet ex *cit. c. 3. & ibid.* tradit *Abb. n. 5.* ubi addit, quòd Judex Eccleſiaſticus poſſit inhibitorias hujuſmodi mittere ad Judicem ſecularem, etiam ſine cauſæ cognitione: quia juriſdictio Judicis ſecularis ſuper cauſa principali, propter incidentiam quæſtionis ſpiritualis, vel alterius præjudicialis, eſt ipſo jure ſuſpenſa; ut ſuprà dictum, etiam ante ullam inhibitionem Judicis Eccleſiaſtici; quia ſufficit inhibitio juris. *Fagnan. in cit. c. 3. n. 21. & 22.*

Ubi tamen ulteriùs eſt diſtinguendum: nam quædam cauſæ ſunt per ſe, & ex objecto ſuo ſpirituales, ſeu Eccleſiaſticæ, ut matrimonij, electionis, & conſimiles; vel ſpirituali annexæ, ut jus patronatûs: & de his nec incidenter poteſt cognoſcere Judex laicus: quia juriſdictio non poteſt prorogari, vel ratione incidentiæ cauſæ extendi ad aliam ſpeciem juriſdictionis omninò diverſam, & altioris gradûs: ſicut etiã Judex, qui ſimplicem tantùm juriſdictionem habet, nec incidenter poteſt cognoſcere de ijs, quæ ſunt meri, vel mixti imperij; ut docet *Gl. in l. Inter 3 28. V. Majori. ff. ad municip.* Similiter, ſi agenti coram Judice ſeculari objiciatur, quòd ſit excommunicatus, non poteſt is de hac incidente exceptione cognoſcere, ſed debet actorem remittere ad Judicem Eccleſiaſticum: idémque eſt, ſi dicatur ſimoniacus, vel intruſus &c. *Abb. in cit. c. 3. n. 9. & alij.* Quædam verò ſunt cauſæ ſuâpte naturâ, ſeu ex objecto ſuo profanæ, & per accidens ſolùm, ratione partis litigantis, vel perſonarum poſſidentium, ſunt Eccleſiaſticæ, & ſpectant ad forum Eccleſiaſticum; ut ſunt bona Clericorum, quæ poſſident: & de his incidenter poteſt cognoſcere etiam Judex ſecularis, ut, ſi coram illo incidat quæſtio de ſolvendis expenſis à Clerico actore: vel ſi Clericus civiliter agat contra laicum in foro ſeculari, & reus conventus excipiat, quòd Clericus actor ſit filius ſuus; cauſa verò ſit talis, in qua pater non poteſt à filio conveniri: tum de hac dilatoria, & incidente exceptione Judex ſecularis non prohibetur cognoſcere. *Abb. in cit. c. 3. n. 9. h. t.*

XVIII. Aſſertio 2. Quamvis aliàs regulariter, ſi civilis cauſa, ſeu quæſtio cum criminali concurrat, & utraque principaliter intentetur, criminalis civili, ut minori præferatur, illáque priùs tractanda ſit. *l. fin. C. de ord. judic.* Vel ſi in civili quæſtione principaliter motâ, quæſtio criminis incidat: aut è converſo, ſi crimini priùs intentato civilis cauſa incidenter jungatur, utraque civilis, & criminalis cauſa per eundem Judicem ſimul, & eâdem ſententiâ definiri poſſit. *l. pen. C. Eod. Farinac. in pract. crim. p. 3. de var. qq. q. 100. n. 75.* Aliud tamen obtinet, ſi quæſtio præjudicialis incidat in cauſa aliqua; tum enim de illa priùs cognoſcendum eſt, & interim ſuperſedendum in cauſa principali, donec illa fuerit terminata. *Arg. §. Præjudiciales Inſtit. de action.* Ratio eſt, quia probatâ quæſtione præjudiciali, cauſa principalis omninò eſt perempta. *c. 1. h. t. Gl. in cit. c. 3. V. Dependentem. Innoc. ibid. & Hoſtienſ. in princ. & V. Perturbare.* Dicitur autem una cauſa præjudicare alteri, à qua altera dependet, ita, ut lata ſententia in una pariat exceptionem rei judicatæ in altera, & jus actoris tollat, vel illum ab agendo repellat. *Farinac. c. l. n. 78. & 79.*

Porrò hoc procedit, ſive cauſa, ſeu quæſtio civilis incidat in Judicio, quæ præjudicat alteri cauſæ civili; ut in caſu *cit. c. 3. h. t.* ſi objiciatur petenti hereditatem, quòd non ſit legitimè natus, priùs de hoc cognoſcendum eſt: quia eâ probatâ, non habebit locum petitio hereditatis, cùm illegitimus non poſſit eſſe heres. *c. 2. c. Referente; 10. c. Ex tenore; 14. infrà Qui filij ſint legitimi.* ſive incidat quæſtio civilis, quæ præjudicat criminali: tum enim præjudicialis civili præferri debet, & priùs tractari, ac decîdi, quàm cauſa criminalis, quamvis priùs mota ſit, & major. *Gl. in cit. l. ult. V. Sæpe. C. de ord. judic. Farinac. c. l. n. 60. & 61.* ut ſi ei, qui gerit ſe pro libero, & de aliquo crimine accuſatur, moveatur quæſtio ſtatûs. *c. Prius; 4. §. Aliquando cauſ. 3. q. 11.* ſive incidat quæſtio criminalis, quæ ſit præjudicialis cauſæ civili; ut, ſi petens hereditatem ex teſtamento accuſetur, quòd teſtatorem compulerit, ut eum heredem inſtituerêt. *l. 1. C. Si quis aliq. teſt. perhib.* ſive denique quæſtio criminalis incidat, quæ præjudicat alteri cauſæ criminali; ut ſi ſervus accuſaverit Dominum ſuum de crimine capitali: non enim audiri debet, ſed ante litis exordium capite plecti. *l. pen. C. de accuſat. cit. c. Prius, §. Aliquando.* In his omnibus caſibus priùs cognoſci, & decîdi debet quæſtio incidens, & præjudicialis, quàm cauſa principalis, quæ ab illa dependet. *Gl. in cit. c. 3. V. Dependentem. & Hoſtienſ. V. Perturbari. h. t.*

TITU-

TITVLVS XI.

DE PLUS PETITIONIBUS.

Quia inter incidentes quæſtiones, & exceptiones, quæ actori ante, vel poſt litis conteſtationem, objici poſſunt, etiam ea eſt, quòd actor plus petat, quàm ipſi debeatur; ideo hoc loco titulus iſte ſubjicitur, in quo duo proponuntur, videlicet modi plus petendi, & pœnæ plus petentium.

§. I.

Quot modis plus petatur?

I.

IN c. *Conſultum*; *unic. h. t.* Papa Gregorius IX. ait, non eſſe conſultum actori, ſi pecuniam ſibi debitam, ante terminum ſolutionis, ab adverſario repetat; poſtea verò in §. *Te quoque*; ſubjungit, quòd quatuor ſunt modi plus petendi, causâ, re, loco, & tempore. Et inprimis causâ plus petitur, cùm aliquid in genere, vel alternativè debetur, & unum præcisè, ſive in ſpecie, ac determinatè res certa petitur: re autem plus petitur; ſi v. g. X. debeantur, & XX. petantur: loco autem, cùm quis non, ubi conventum fuit ſolvere, ſed alibi convenitur: denique tempore, cùm ante diem, vel conditionem petitur, quod debetur.

II. Circa hos 4. modos plus petendi Notandum primò. Causâ tunc plus peti dicitur, quando quis certum quid in ſpecie à debitore petit, quod is in genere tantùm ei promiſit; ut ſi quis equum, vel vinum in genere debeat, ac promiſit, & creditor equum Neapolitanum, vel vinum Rhenanum petat; vel ſi is, cui alternativè debetur equus, vel XII. aurei, equum tantùm, vel 12. aureos tantùm, ac præcisè, petat. Nam in debitis ex contractu indeterminatis, ſeu alternativis Rei, ſeu debitoris eſt electio, *l. Plerumque*; 10. *in fine ff. De jure dot.* & *reg. jur.* 70. *in* 6. & ſufficit, alterutrum adimpleri, ac proinde qui promiſit v. g. equum dare in genere, non cogitur dare Bucephalum, ſed quemcunque ipſe voluerit, &, qui certum equum promiſit, vel X. aureos, poteſt dare, vel equum, vel pecuniam: ideòque qui ex pluribus indefinitè, ſeu alternativè promiſſis aliquid certum, ac definitum petit, plus causâ petere dicitur; quia per talem petitionem electio debitori aufertur, & eo modo ſuam quidem conditionem meliorem facit, adverſarii verò deteriorem; quin etiam licet ex duobus ſub disjunctione debitis, id, quod minus, & vilius eſt, quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia ſæpe accidit, ut promiſſori facilius ſit illud ſolvere, quod majoris pretii eſt; prout habetur in §. *Huic autem*; *Inſtit. de action.*

Excipi debet, niſi verba executionis dirigantur ad creditorem, ita, ut appareat ex verbis, quòd ipſi conceſſa ſit optio, ſeu electio; ut, ſi quis dicat: Do tibi facultatem, hunc, vel illum equum accipiendi, unum, vel duo plauſtra lignorum in ſylva cædendi: quia hujusmodi disjunctio cenſetur adjecta in favorem promiſſarii, *Molin. tr. 2. de juſt. diſ.* 270. *n.* 5. Item ſi conventum ſit, ut ſoluto matrimonio, mulieri res dotales, vel æſtimatio earum præſtentur, utrum mulier voluerit, ipſius erit electio, *cit. l. Plerumque*; §. *Si res in dotem.*

Porrò, ſi promiſſio duarum rerum disjunctivè facta ſit, v. g. quòd alterum ex duobus equis, quos habet, Titio dare velit; & ante impletam promiſſionem, unus illorum, ſine mora, aut culpa promiſſoris pereat, tenetur promiſſor dare alterum equum ſuperſtitem, *l. Stichum*; 95. §. 1. *ff. De ſolution. l.* 2. §. *Scævola*; *ff. De legat.* 1.

Excipitur primò. Niſi promiſſor, penes quem eſt electio, unum ex equis v. g. promiſſis elegiſſet: tum enim eo mortuo, ſine culpa promiſſoris, is liberatur, ità, ut nec ſuperſtitem equum, nec pretium ejus, qui mortuus eſt, ſolvere teneatur: nam, ſi res caſo pereat, ejus damno perit, cui in ſpecie debetur; aliud eſt, ſi culpâ, ſeu morâ culpabili creditoris pereat, *Molin. cit. diſ. n.* 4. Excipitur ſecundò. Niſi una ex rebus, quam promiſſor disjunctivè debet, ita, ut jus eligendi ad ipſum pertineat, absque ejus culpa pereat; tunc enim ſufficit, ſi præſtet ejusdem æſtimationem, *Arg. l. Cùm res*; 47. §. *Sed ſi Stichus ff. De legat.* 1. *Gl. in cit.* §. *Scævola V. Solum*; *junct. Gl. marg. Molin. c. l.*

III. Atque hæc quidem obtinent in debitis ex contracto: at verò in debitis ex ultima voluntate, v. g. legato, electiò plerumque in dubio eſt creditoris, videlicet legatarii; ut, ſi teſtator dicat: Lego Titio vineam meam tali loco ſitam, vel 100. aureos: vel, ſi verba executiva referantur ad legatarium; veluti: Frater meus habeat ex bonis meis vineam meam, vel 100. aureos: legatarii eſt electio, *l. Planè.* 34. §. *pen. ff. De legat* 1. ſecus eſt, ſi verba executionis dirigantur ad heredem: Heres meus dabit vineam meam Titio, aut 100. aureos; tum enim electio eſt ipſius heredis, *l. Si ita*; 43. §. *fin. ff. De legat.* 2. Ratio autem diverſitatis inter contractus, & ultimas voluntates, eſt; quia in his plenior ſit interpretatio, quàm in contractibus, propter favorem ultimarum voluntatum, *l. In teſtamentis*; 12. *ff. De R. I.* & in contractibus ſibi imputare debet creditor, ſeu ſtipulator, quòd legem conventionis non expreſſiùs dixerit, *l. Veteribus*; 39 *ff. De pact. Schneidevv. in cit.* §. *Plus autem*; *n.* 17. & 18.

IV. Notandum ſecundò. Re, ſeu quantitate plus petitur, ſi v. g. X. aurei ſint debiti, & XX. petantur: vel ſi is, cujus ex parte res eſt, eam totam, vel majorem ejus partem petat, vel totam hereditatem, cùm tantùm ex parte heres ſit inſtitutus, *tit. §. Plus autem.* Quod tamen intelligendum eſt de principali debito: non autem de acceſſoriis, ut ſiquis petat fundum, cum fructibus, domum cum penſionibus, vel rem aliam cum omni intereſſe; poſtea autem cooſter, non deberi fructus, vel intereſſe, ſed ſolum fundum, ſeu rem principalem: hoc enim caſu, non incurritur pœna plus petitionis, quia pœnæ non ſunt extendendæ, *l. pen. ff. De pœn.* Unde etiam conſultum eſt, in libello adjici clauſulam: Peto hæc, *ſalvo jure ſuperflui*, per quam evitatur pœna plus petentium, *Mynſing. & Schneidevv. in tit. §. Plus autem; n. 1.* Sic etiam creditor, abſque pœna plus petentium, actione hypothecariâ totam hypothecam perſequitur, & ita plus, quàm ſibi debetur; cùm plerumque valor hypothecæ ſummam debitam excedat; quia cauſa negotii, & actionis id permittit. Differt autem hic modus plus petendi re, à modo plus causâ petendi; quia, cùm re plus petitur, id poſtulatur, quod in obligationem non eſt deductum: nam obligatus ad ſolvendum 10. aureos non eſt obligatus ad 20. neque obligatus ad partem dimidiam obligatur ad totam rem præſtandam: quia totum eſt majus ſuâ parte, & numerus, ſeu quantitas minor habet ſe, ut pars, reſpectu majoris quantitatis: ideo, ſive petatur pars major reſpectu numeri, ſive reſpectu alterius rei, ſemper plus petitur, quàm debeatur, & ſub obligationem cadit. At verò, cùm causâ plus petitur, petitur id, quod eſt debitum, ſive in obligatione ſaltem disjunctivè, ſeu electivè, nam in debitis alternativis, utraque pars eſt in obligatione, licèt ſub disjunctione, ſeu electione, quæ ad debitorem pertinet: ſicut etiam in debito generis omnes ſpecies ſunt obligatæ, non copulativè, ſed disjunctivè, cùm qualibet ſpecies ſub eo genere contenta ſolvi poſſit, quamcunque debitor elegerit: eſt enim genus nihil aliud, quàm omnes ſpecies ſimul collectæ, *Mynſing. in cit. §. Plus autem; Verſic. Huic autem; n. 4. & 13. Schneid. ibid. n. 7.*

V. Notandum tertiò. Loco plus petitur, cùm quis alibi convenitur, quàm ubi conventum erat, ſive, cùm quis id, quod certo loco v. g. Auguſtæ ſibi dari, ſtipulatus eſt; in alio loco, v. g. Ulmæ ſibi dari petit purè, ſine commemoratione loci, in quo ſibi dati ſtipulatus eſt: aufertur enim debitori utilitas, quam, ſi in loco convento peteretur, fortè haberet; cùm non in omnibus locis idem ſit rerum pretium, aut pecuniæ æſtimatio, ſeu valor, *cit. §. Plus autem*; ideòque, ſi quis eum, qui promiſit, certo loco ſe ſoluturum, alibi conveniat, tenebitur ad id, quod intereſt debitoris, ſolutionem in alio loco, fieri, *cit. §. Plus autem, l. 1. & 2. in princ. ff. De eo quod certo loco, &c.* idque non propriè pœna eſt, ſed potiùs ex naturali æquitate oritur, ut, ſi debitor alibi ſolvere cogatur, quàm promiſerat, habeatur ratio ejus, quod ſuâ intereſt, ſolutionem in convento loco non eſſe factam.

Quòd ſi creditor juſtam cauſam habeat petendi ſolutionem in alio loco, quàm ubi conventum erat, eò quòd in loco conſtituto debitor nunquam reperiatur, aut non facilè conveniri poſſit, tum ubique locorum, utili, & arbitrariâ actione conveniri poteſt, ita tamen, ut tam ex parte actoris, ſeu creditoris, quàm rei, ſive debitoris, ratio habeatur, quatenus eorum intereſt, quòd ſolutio alio loco fiat, *cit. l. 1. & 2. in princ. ff. eod.* cujus ratio eſt, quia, ſi non poſſet peti ſolutio in alio loco, quàm ubi deſtinata eſt ſolutio, interdum creditor fruſtraretur intentione ſuâ: quia debitor, vel datâ operâ, vel ob cauſam neceſſitatis, nunquam perveniret ad locum ſolutioni deſtinatum, quod eſſet iniquum, & ſatis eſt, quòd debitori ſatisfiat de intereſſe, eò quòd cogatur alibi ſolvere, *Abb. in c. unic. n. 4. h. t.* Sin autem actor, ſeu creditor non habeat juſtam cauſam petendi ſolutionem in alio loco, quàm conſtitutum erat, tum non tantùm ad intereſſe, ſed etiam ad expenſas litis tenebitur; quia incurrit pœnam plus petentium, ut infrà dicetur. Porrò, quod certo loco ſolvi promiſſum eſt, poteſt etiam peti in alio loco commodo, & idoneo, videlicet in loco domicilii, in quo debitor habitat; ut colligitur ex *l. Heres; 19. §. ult. ff. De Judic.* dummodo mentio fiat loci, in quem ſolutio deſtinata erat, & ratio habeatur utilitatis, ſeu intereſſe, ſi debitoris interſit alibi potiùs ſolutionem fieri, *cit. l. 1. & ſeqq. ff. De eo quod certo loco &c. Mynſing. in tit. §. Plus autem. n. 14. & ſeqq.*

VI. Notandum quartò. Tempore denique plus petitur, cùm ante diem, vel ante conditionem pactioni, ſeu promiſſioni adjectam petitur, quod promiſſum eſt, *cit. §. Plus autem*; Ut ſi quis promiſit tibi 100. aureos ad proximas Calendas Februarias, & tu petas antea, vel ſi quis promiſit tibi 100. aureos, ſi Imperator in prælio Turcam vicerit, & tu petas ante conditionis eventum: nam uterque, & is qui ante diem, & is, qui ante conditionis eventum petit, præmaturè, adeóque plus tempore petit; ſicut enim, qui tardiùs ſolvit, quàm ſolvere deberet, minùs ſolvere intelligitur, ita eâdem ratione, qui præmaturè petit, plus petere videtur, ut à contrario ſenſu argumentatur *Juſtinian. in tit. §. Plus autem; Inſtit. de act.*

Sed dices, quomodo ante conditionis eventum poteſt quis dici plus debito petere, cùm nullum ſubſit debitum, nec obligatio aliqua adhuc orta ſit, juxta *l. Cedere diem; 213. ff. De V. S.* Reſpondetur, tametſi is, qui, pendente adhuc conditione, petit, plus debito non petat, ſed petitio ipſius ſit ipſo jure nulla, lege tamen ſtatutum eſt, ut jure ſuo cadat; quia plus delinquit, qui petit, quod omnino non debetur, quàm qui petit, quod debetur quidem, ſed alio tempore, quàm quo petitum eſt: quare, cùm is, qui ante diem petit, pœnam plus petitionis incurrat, rationi conſentaneum haud fuiſſet, ut is non puniretur, qui petit ante conditionem exiſtentem. Neque verò ad hanc pœnam incurrendam requiritur, ut petitio actoris, ante eventum conditionis, de jure teneat; ſed ſatis eſt, quòd de facto plus petiverit, ſive ante eventum conditionis. Inſtabis, is, cui nulla omnino promiſſio facta eſt, ſi petat aliquid tan-

tanquam ipſi promiſſum eſſet, non poteſt puniri pœnâ plus petitionis: ergo nec is, cui ſub conditione promiſſum facta eſt, pœnam hanc incurret. conſequentia probatur: quia ſicut nihil debetur ei, cui nihil eſt promiſſum; ita nihil etiam debetur ei, cui ſub conditione aliquid promiſſum eſt, ante conditionis eventum, cit. *l. Cedere.* Reſpond. diſparem eſſe inter priorem, & poſteriorem rationem: quia, quòd is, cui nihil omnino promiſſum eſt, nullam pœnam plus petitionis incurrat, non ex eo provenit, quòd legitimè, & juſtè perierit, ſed quia ex promiſſione, quæ non fuit facta, nullum jus ipſi acquiſitum fuit, quod poſſet amittere; & talis poteſt à Judice ſaltem pœnâ extraordinariâ, & arbitrariâ puniri: at verò is, cui ſub conditione facta eſt promiſſio, etiam ante conditionis eventum, jus aliquod habet, videlicet, quòd promiſſor etiam invitus obligetur ad id, quod promiſſum eſt, præſtandum, ſi conditio extiterit: & hoc jus petens, ante conditionem exiſtentem, amittit, ita, ut, etiamſi poſtea conditio extiterit, ſub qua promiſſum eſt, nihil illi debeatur, *Harprecht. in* §. *Si quis agens; V. Plus autem; n. 19. Inſtit. de action.*

Porrò addunt nonnulli alium modum plus petitionis, nempe qualitate, ſeu æſtimatione, quando quis petit rem ejusdem ſpeciei meliorem: ſed hæc plus petitio, ſub ea, quæ fit causâ, comprehenditur, *Harprecht. c. l. n. 16.*

§. II.

Quæ ſit pœna plus petentium?

VII. De hac quoque agitur in *cit. c. unic.* §. *Punitur; h. t.* ubi dicitur: Punitur importunitas » plus petentium, ſi ſuper petitione ſua in Judicio » perſiſtant, ita, ut, qui re plus petunt, aut causâ, » adverſario in expenſas condemnentur: qui autem » loco plus petunt, ad intereſſe obligentur, quia » utilitas adimitur debitoribus, quam haberent, ſi » ſtatuto loco ſolviſſent. Ei verò, à quo tempore » plus petitur, induciæ duplicantur, nec litem co» gitur ſuſcipere, niſi ei ſolvantur expenſæ.

VIII. Porrò circa has pœnas Notandum primò. Olim pœna plus petentium fuit, ut cauſa caderent, id eſt, rem amitterent, nec facilè in integrum reſtituerentur, niſi ratione ætatis, ut minor 25. annis, aut juſti erroris de facto, §. *Si quis agens Inſtit. de action.* quæ tamen pœna hodie ſublata eſt, excepto uno tantùm caſu expreſſo in *l. Odioſas; unic. C. De plus petit.* videlicet ſi quis ſuper majore, quàm ipſi debeatur, quantitate per dolum malum cautionem obligatoriam exigat, & ita non revocans, quod actum eſt, nec transigens litem ſit conteſtatus: tunc enim toto debito carere debet, quod contra notatios eſſe notandum, ait *ibid. Gl.* Jure verò novo, qui plus re, vel causâ, vel loco petit, condemnatur in omne damnum, quod ſuâ petitione reo, ſeu debitori intulit, & inſuper pendere debet triplum ejus, quod ob majorem quantitatem libello conventionis comprehenſam viatoribus, id eſt, executoribus litium, ſportularum, id eſt, mercedis, ſive ſalarii nomine præſtandum fuit. §. *Tripli;* & §. *Sed hæc quidem; Inſtit. de action.* Quam tamen pœnam tripli de Jure Canonico locum non habere, verius eſt; ut docet, *Abb. in cit. c. unic. n. 9. h. t.* tum quia pœna hæc ibidem non eſt expreſſa, ſed ſolùm dicitur, quòd plus petens re, vel causâ condemnandus ſit parti adverſæ in expenſas; plus loco verò petens teneatur etiam ad intereſſe; tum quia in *cit.* §. tripli agitur de expenſis factis nomine ſportularum, per quas intelligitur pecunia, quæ impenditur in Judicem, nuncios, & executores Judicii; in foro autem Eccleſiaſtico hæ ſportulæ non præſtantur, *c. Cùm ab omni; 10. De vita, & honeſt. Cleric.* ex quo ſequitur, quòd etiam in foro civili, ubi ex conſuetudine non præſtantur ſportulæ, huic pœnæ tripli non ſit locus, *Abb. c. l.*

Non obſtat, quòd jam per antiqua jura proviſum ſit, ut omnes temere, & calumnioſè litigantes teneantur, & condemnari poſſint ad damna, & expenſas ſolvendas, *c. Calumniam; 4. de pœn.* ideòque ſupervacanea videatur diſpoſitio *c. unic. h. t.* & nihil novi afferre. Nam reſpondetur, quòd condemnatio in expenſas per antiqua jura fiat tantùm acceſſoriè ad petitionem partis, ante latam ſententiam; poſt latam verò ſententiam ſuper cauſa principali, non poteſt Judex ampliùs condemnare in expenſas, cùm ſuo officio functus ſit, *l. Terminato; 3. C. de fructib.* At verò per diſpoſitionem *cit. c. unic.* poteſt exactio, & condemnatio expenſarum, in modum pœnæ fieri principaliter, ſive pendente Judicio, implorato officio Judicis, ſive etiam poſt latam ſententiam, novo ad hoc libello oblato, ſeu propriâ actione inſtitutâ, *Abb. in cit. c. unic. n. 10.*

IX. Notandum ſecundò. Pœna verò ejus, qui tempore plus petit, videlicet ante diem definitam, vel conditionem impletam, eſt, ut induciæ adverſario duplicentur, neque is cogatur litem ſuſcipere, niſi expenſæ ipſi ſolvantur, *cit. c. unic. h. t.* Quod dupliciter intelligi poteſt: vel ita, ut tempus non totum, ſed quatenus ab ipſo actore præventum eſt, ſive id, quod debitori ſupererat ad ſolvendum, in odium creditoris præmaturè petentis, duplicetur. V. g. conventum eſt, ut debitor intra annum ſolvat, quod debet: petiit autem creditor decimo menſe, & ita duobus menſibus, ante terminum conſtitutum; ſolùm dupplicabuntur iſti duo menſes, *Arg. l. Aut damnum; 8.* §. *Quisquis; ff. De pœn.* ubi dicitur, quòd duplicatio pœnæ damnati ad metallum tantùm fieri debeat ad tempus, quod ſupereſt, cùm fugit ab opere: idque æquum eſt, ut non puniatur reus ultrà, quàm deliquit, & cùm agatur de materia pœnali, id reſtringendum eſt, *Abb. in cit. c. unic. n. 14.* Alii tamen communiter contrarium tenent, quòd integer annus duplicari debeat, *Arg.* §. *Temporales; Verſ. Hodie autem; Inſtit. de except.* ubi dicitur, quòd inducias, quas ipſe actor ſponte indulſerit, vel quas natura actionis continet, ſi contempſerit, in duplum habeant ii, qui talem injuriam paſſi ſunt: ubi tamen ſecundùm *Abb. c. l.* ſolùm dicitur, quòd induciæ, ſive ab homine, ſive à jure datæ ſint, debeant duplicari in

pœnam, ſed ita, ut duplicentur juxta delictum, *cit. §. Quisquis*; Itaque ſecundùm poſteriorem ſententiam, quam tenet *Jo. Andr. & Schneid. in cit. §. Plus autem; Verſ: Sed hæc quidem; n. 3. & alii*, totum tempus, inchoando à tempore contractûs, ſeu promiſſionis, usque ad tempus ſolutioni deſtinatum duplicandum eſſet. Nec obſtat *text. in cit. §. Quisquis*; quia is loquitur de pœna corporali, hîc verò agitur de pœna pecuniaria, quâ cùm gravior ſit quævis pœna corporalis, *l. In ſervorum; 10. in fine ff. De pœn.* ideo ab hac non fit bona illatio ad illam, *Schneid. l. c.* Ex quo patet, quòd utraque ſententia ſit probabilis.

X. Notandum tertiò. Si actor plus debito petens, ante litis conteſtationem, à petitione deſiſtat, non incurrit prædictas pœnas plus petentium, ut conſtat ex *cit. c. unic.* ubi dicitur, *quod punitur importunitas plus petentium, ſi ſuper petitione ſua duxerint in Judicio perſiſtendum. Gloſſ. ibid. Verſ. In Judicio.* Ratio eſt, quia non petiit jure debiti, ſed petere voluit, *Arg. l. Amplius; 15. ff. Rem ratam haberi; Gloſſ. in l. unic. Verſ. Diſpendio; C. h. t.* ita tamen ante litem conteſtatam adverſarius, ſeu actor impunè pœnitere, ſeu deſiſtere poteſt à petitione, ut teneatur ad expenſas reſtituendas, quas fecit debitor, & ad omne intereſſe, *Gl. Margin. in cit. c. un. lit. f. Hoſtienſ. ibid. V. Punitur.* Imò valde probabile eſt, quòd, ſi actor quandocunque, etiam poſt litis conteſtationem, dummodo ante ſententiam, à petendo deſiſtat, pœnas plus petentium evitet, quia in *cit. c. un.* pœnæ hæ imponuntur propter perſeverantiam in Judicio; propriè autem Judicium non dicitur, niſi à litis conteſtatione usque ad ſententiam; ideóque non poteſt dici ſuper petitione ſua in Judicio perſiſtere, qui ante ſententiam deſiſtit; & verba legis infligentis pœnam intelligi debent cum effectu; adeóque ſi perſiſtat usque ad ſententiam, *Abb. in cit. c. un. n. 6. h. t.* Porrò alii duo ſunt caſus expreſſi in *l. un. C. h. t.* in quibus actor plus petens per dolum evadere poteſt pœnam plus petitionis; de quibus videri poteſt *Gl. ibid. V. Transactionibus; & Bart. ibid. & Abb. in cit. c. un. n. 7. & 8.*

XI. Notandum quartò. Etſi regulariter non poſſit peti, quod ad certum tempus promiſſum eſt, ante illud: in quibusdam tamen caſibus à jure conceſſis poteſt: ſic enim dos, ante ſolutum matrimonium, repeti poteſt; & ſi debitor de fuga ſuſpectus ſit, poteſt capi, & tradi Judici; item peti poteſt, ut cautio interponatur de debitore ſuſpecto, *Abb. in cit. c. un. in fine.*

Illud hîc addendum, ſi actor plus petiit, & reus, ſeu debitor plus negavit, quia v. g. negavit ſimpliciter, ſe aliquid debere, cùm partem deberet, is non incurrit pœnam plus petitionis: quia, cùm hæc conſtitutio ſit pœnalis, ab actore non debet extendi ad reum, ſeu debitorem; poteſt tamen actori condemnari in expenſas, quia temerè litigavit, ut fiat ei aliqua compenſatio, *Abb. c. l. n. 17.*

TITULUS XII.
DE CAUSA POSSESSIONIS, ET PROPRIETATIS.

Cùm frequenter quæſtio, ſive cauſa poſſeſſionis, & cauſa proprietatis in Judicium, ſive ab eodem, ſive à diverſis deducantur, déque iis dubitari ſoleat, quo ordine, ac modo proponendæ, ac tractandæ ſint, ideo hic titulus hoc loco ſubjicitur, in quo id explicatur, ac diſcutitur. Accipitur itaque hîc cauſa pro lite, ſeu quæſtione, aut controverſiâ, quæ in Judicium deducitur; & cauſa poſſeſſionis vocatur ea, in qua principaliter agitur de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, ſive adipiſcendâ, ſive retinendâ, ſive recuperandâ: & hoc appellatur Judicium poſſeſſorium, & cauſa momentanea, ſeu momentum in c. 1. h. t. non quòd abſolvatur momento, ſed quia naturâ ſuâ apta eſt momento, id eſt, brevi tempore peragi, neque diu duratura eſt apud poſſeſſorem, ſi de proprietate actor docuerit. Gl. ibid. V. Momenti. junct. Gl. marg. Cauſa proprietatis vocatur, in qua principaliter agitur de rei controverſæ proprietate, ſeu dominio, vel alio jure, extra poſſeſſionem, vel quaſi poſſeſſionem; ut, ſi actor intendat, ſeu petat, ſe eſſe, & declarari Dominum, vel quaſi Dominum rei; Reus verò neget: & hoc appellatur Judicium petitorium in c. Cùm ſuper; 4. h. t. Tale Judicium eſt, cùm res vindicatur tanquam ſua, ſeu propria; cùm hereditas petitur; cùm quis contendit, Jus eligendi, præſentandi, vel conferendi ſibi competere: cùm agitur ad uſumfructum, uſum, vel aliam ſervituté: quia agens ad iſta Jura incorporalia cenſetur Dominus, vel quaſi Dominus iſtorum Jurium: item, quando agitur actione perſonali ad rem, dicitur etiam petitorium Judicium. Marant. de ord. Judic. p. 4. diſ. 7. n. 1. Exſtat hic Titulus etiam in Clementinis.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit poſſeßio, & quomodo à proprietate differat, & quæ ſint commoda, ſeu privilegia poſſeßionis?

I.

Poſſeſſio appellata eſt, vel à pedum poſitione. *l. 1. in princ. ff. de acquir. poſſeſſ.* quia potiſſimus actus, quo rerum immobilium poſſeſſio apprehenditur, eſt pedum poſitio; ut colligitur ex *l. 3. §. 1. ff. eod.* Vel ut emendatiores Codices habent, in *cit. l. 1.* Poſſeſſio dicta eſt à Sedibus, vel Sedium poſſeſſione; ut notat *Gl. ibid. V. Pedibus.* quia Sedes in re, v. g. fundo ponebatur. *Azor p. 3. Inſtit. mor. lib. 1. c. 31. q. 1.* Licèt autem nomen poſſeſſionis interdum tribuatur ipſis rebus poſſeſſis; ut conſtat ex *l. Quæſtio; 115. ff. de V. S.* & interdum etiam proprietatem ſignificet; ut ſi quis legaverit poſſeſſiones ſuas. *l. Interdum; 78. ff. eod.* hîc tamen ſumitur pro actu, vel jure poſſidendi, à quo denominatur quis poſſeſſor. Actus poſſidendi dici ſolet poſſeſſio facti; jus poſſidendi dici ſolet poſſeſſio juris; ut notat *Leſſ. lib. 2. de Juſtit. c. 3. dub. 9. n. 39.* ideóque nunc videndum, quid rei ſit?

II. Aſſertio 1. Poſſeſſio in genere communiter definiri ſolet apud *Hoſtienſ. in ſumma n. 1. h. t. Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 12. n. 3. Azor. cit. c. 31. q. 2.* Poſſeſſio eſt detentio rei corporalis, corporis, animi, & juris adminiculo: à qua non multùm differt illa definitio, quá tradit *Covarr. in reg. poſſeſſ. in 2. p. relect. in princ n. 1.* Poſſeſſio eſt apprehenſio rei corporalis vera, vel ficta, corporis, animi, juriſque adminiculo. Dicitur primò. *Apprehenſio, vel detentio*, quia apprehenſio eſt inchoatio quædam poſſeſſionis; adeóque cauſaliter ſaltem poſſeſſio, quippe quæ per illam acquiritur: detentio verò eſt ejuſdem continuatio adeóque formaliter poſſeſſio. *Laym. l. 1. Theol. mor. tract. 1. c. 7. n. 1.*

Dicitur ſecundò. *Rei corporalis*, quia res incorporales, ſive jura, cùm tangi non poſſint, ſeu apprehendi, propriè non poſſidentur, ſed quaſi poſſidentur. *l. 3. in princ. ff. de acquir. poſſ. & ibi Gl. V. Corpora-*

lia. c. Cùm Eccleſia; 3. *junct. Gl. V. Quaſi poſſeſſionem. h. t.* Poteſt tamen ijs etiam per extenſionem applicari tradita definitio poſſeſſionis. Dicitur tertiò. *Vera, vel ficta*, apprehenſio vera fit manibus, ſi res ſit corporea, & mobilis; vel pedibus, ſi ſit immobilis, ut fundus, in quem intratur. Apprehenſio ficta fit, quando intervenit aliquis alius actus, qui ex juris diſpoſitione etiam ſufficiens eſt ad poſſeſſionem acquirendam: per eum enim actum fictione juris cenſetur res apprehenſa, ſeu occupata, *Molin. c. l.* Qui autem ſint hi actus, infrà dicetur. Dicitur quartò. *Corporis, & animi*, videlicet adminiculo, quia ad acquirendam poſſeſſionem utrumque requiritur. *l.* 3. §. 1. ubi dicitur, adipiſcimur poſſeſſionem corpore, & animo, neque per ſe corpore, aut per ſe animo, & *l. Quemadmodum*; 8. *ff. de acquir. poſſeſ. & l. Nemo*; 10. *C. Eod.* Unde non ſufficit ad acquirendam poſſeſſionem ſolus animus poſſidendi, v. g. fundum, vel theſaurum, ſine corporali apprehenſione, ſeu occupatione. *cit. l.* 3. §. *Neratius. ff. Eod.* Neque viciſſim hæc, ſine animo poſſidendi, ſeu habendi rem illam, ut ſuam, ſeu propriam, aut tanquam jus in illa habens: ſic enim bajulus portat pecunias alienas ad ædes Domini ſui, quas non poſſidet, de quo plura infrà. Dicitur quintò. *Juris adminiculo*, quæ particula duplicem ſenſum habere poteſt. Primus, non quòd ad omnem poſſeſſionem requiratur, ut juſta ſit, cujus ſuffragari debeat, ſive quòd res apprehenſa, vel occupata ſit juſtè, juſtitiâ verâ, vel exiſtimatâ, cùm multi etiam iniquè, & malâ fide poſſideant, ut fur, prædo, &c. ideòque in *cit. l.* 3. §. *Ex contrario*, dicitur: *In ſumma poſſeſſionis non multum intereſt, juſtè quis, an injuſtè poſſideat*: ſed quia jus facit, ut talis detentio ſit ſufficiens ad acquirendam poſſeſſionem, nec eam impediat, aut poſitivè ei reſiſtat: aliquando enim jus, certas ob cauſas, ſicut aliquos reddit incapaces dominij, ita etiam alios reddit incapaces poſſidendi, quoad commoda, & effectus poſſidendi. Sic enim, quantumvis aliquis apprehendat rem aliquam animo poſſidendi, ut ſuam, non tamen cenſetur poſſidere de jure, quando talem poſſeſſionem jus prohibet; ſicuti jus impedit, ne detentio rei ſacræ, vel loci Religioſi à Laico, vel liberi hominis, cenſeatur eſſe poſſeſſio. *l. Qui univerſas*; 30. §. *Poſſeſſionem, & l. Heredes*; 23. §. *Item quæro. ff. de acquir. poſſeſ. Molin. cit. diſ.* 12. *num. ult. Azor cit. cap.* 31. *q.* 2. *Leſſ. cit. l. num.* 40. Alter ſenſus hujus particulæ eſt, quòd per illam excludatur omnis poſſeſſio rei manifeſtè injuſta, quippe quæ magis detentio quædam eſt, quàm propriè dicta Poſſeſſio. *Silveſt. in ſumm. V. Dominium. num.* 3. *Laym. cit. loc. num.* 2. idque verum eſt, quoad forum conſcientiæ, in quo nullum jus oritur ex injuſta poſſeſſione, vel rei detentione; ſecus quoad forum externum *Leſſ. c. l. num.* 41.

Hinc infertur, definitionem illam Bartoli in *l.* 1. *num.* 6. *ff. de acquir. poſſeſ.* quòd poſſeſſio ſit jus inſiſtendi rei non prohibitæ poſſideri, non convenire poſſeſſioni genericè ſumptæ, prout comprehendit, tam poſſeſſionem juſtam, quæ includit, non ſolùm factum, ſed etiam jus, quàm injuſtam, quæ ſolùm eſt facti: quomodo fur verè poſſidet rem furtivam, & tamen non habet jus inſiſtendi rei, quam poſſidet. *Molin. tract.* 3. *diſ.* 17. *num.* 1.

III. Aſſertio 2. Poſſeſſio commmuniter, & potiſſimùm dividi ſolet in civilem, quæ, & animi poſſeſſio vocari poteſt; & in naturalem, ſeu corporalem: quæ tamen potiùs partes integrantes poſſeſſionis cenſendæ ſunt. Poſſeſſio civilis ſejuncta à naturali eſt, quæ ceſſante coporali rei detentione, ſolo animo retinetur, & continuatur: quomodo is, qui à re, quam poſſidet, corpore diſcedit, nullo, ſuo nomine, in poſſeſſione relicto, abſque animo tamen deſiſtendi ab ejus poſſeſſione, civiliter adhuc poſſidere dicitur. *l. Clàm poſſidere*; 6. §. *Qui ad nundinas. ff. de acquir. poſſeſ.* §. *Poſſidere Inſtit. de interdict. V. G.* Si abſente Titio poſſeſſore, alius ædes ejus occupet, Titius manet in poſſeſſione civili, donec re cognitâ, animum poſſidendi, vel poſſeſſionem corporalem recuperandi, depoſuerit. Dicitur autem civilis poſſeſſio: tum quia jure civili magis conſtat, quàm naturali; cùm naturalis modus poſſidendi ſit per corporalem inſiſtentiam rei poſſeſſæ: tum quia parit civiles effectus, uſucapionem ſcilicet, & Dominium fructuum, *Leſſ. cit. cap.* 31. *num.* 43. Naturalis, ſive corporalis poſſeſſio ſeparata à civili eſt in eo, qui rem ab alio abſente civiliter poſſeſſam, tanquam ſua ſit, occupat; quia tamen abſens adhuc civilem poſſeſſionem tenet, conſequenter, qui occupavit rem abſentis, tantùm naturalem poſſeſſionem habet; cùm duo ſimul etiam civiliter eandem rem in ſolidum poſſidere non poſſint. *Gl. in cit. l. Clàm poſſidere. V. Neminem, & V. Poſſeſſionem. ff. de acquir. poſſeſ.* De quo infrà. Quòd ſi utraque poſſeſſio conjungatur, ea eſt perfectiſſima, qualis eſt illa, quæ corpore ſimul, & animo habetur, circa rem ab alio civiliter non poſſeſſam; ut, quando quis eſt præſens per ſe, vel per alium rebus, quas civiliter etiam, ſive animo poſſidet, is naturaliter, & civiliter poſſidere dicitur. *Leſſ. c. l. n.* 44.

Ex dictis colligitur, ſiquis rem corporaliter apprehendat, vel occupet, tanquam Dominus, vel quaſi Dominus, naturaliter poſſidere dicitur: ſi verò rem corporaliter non detineat, nec ei inſiſtat, vel uſum ejus percipiat, ſed ſolo animo, ſeu tantùm habitu rem retineat, tum civiliter poſſidet, *Azor cit. cap.* 31. §. *Dubiæ quæſtionis eſt. Molin. cit. diſ.* 12. *n.* 7.

Porrò, aliæ diviſiones ſunt poſſeſſionis, ut quòd poſſeſſio alia ſit juſta, alia injuſta, alia bonæ fidei, alia malæ fidei: alia vera, alia colorata, & apparens: alia violenta, aut clandeſtina. *Molin. cit. diſ.* 17. *num* 4. *Azor. c. l. q.* 3.

IV. Aſſertio 3. Poſſeſſio in pluribus differt à proprietate, ſeu dominio, ita, ut nihil commune habere dicatur proprietas cum poſſeſſione in *l. Naturaliter*; 12. §. 1. *ff. de acquir. poſſeſſ.* Nam inprimis ſæpe accidit, ut unus rem poſſideat, alter verò eius dominium habeat, ſeu proprietatem. Secundò, Dominium, ſeu proprietas interdum acquiritur ſolo animo, ante apprehenſionem rei, v. g. hereditatis. *l. Cùm heredes*; 23. *in princ. & ibi Gl. V. Adita. ff. Eod.* Poſſeſsio ſolo animo, ſine omni apprehenſione verâ, vel fictâ, acquiri non poteſt.

l. 3.

l. 3. §. 1. ff. Eod. Cùm ea magis in facto conſiſtat, quàm in jure. E contrario animo ſolo amittitur poſſeſſio. *cit. l. 3. §. In amittenda*: non etiam dominium. *l. Si quis vi*; 17. *§. Differentia. ff. Eod.* Tertiò. Poſſeſſio ex pluribus cauſis haberi poteſt: dominium non niſi ex una cauſa acquiritur. *cit. l. 3. §. Ex pluribus.* Quartò. Fieri poteſt, ut per traditionem, cum juſto titulo, acquiratur rei dominium, non item poſſeſſio, ſi nimirum alius in poſſeſſione, quamvis injuſtè, exiſtat. Exempli causâ, ſi Titius fundum ſuum, quem Cajus injuſtè poſſidet, tibi vendat, ac tradat, vel in eo fundo jus ſervitutis tibi conſtituat, tu acquiris dominium fundi, vel quaſi dominium, ſeu jus ſervitutis: non item poſſeſſionem, niſi accedat ſcientia, & patientia Caij poſſeſſoris; ut colligitur ex *cit. l. 3. §. In amittenda. ff. Eod.* Ratio eſt, quia quantumvis Dominus fundi eum alteri vendat, & tradat, ſi tamen tertius illum fundum civiliter poſſideat, non poteſt Dominus eundem poſſidere, cùm duo ſimul eandem rem in ſolidum poſſidere nequeant. *cit. l. 3. §. E contrario.* conſequenter nec poteſt poſſeſſionem fundi, quam ipſemet non habet, alteri tradere. *Laym. cit. c. 7. num. 5.*

V. Aſſertio 4. Plura ſunt commoda, ſeu privilegia poſſeſſionis, quæ enumerant *Molin. tr. 2. de juſtit. diſ. 16. Leſſ. l. 2. cap. 3. num. 52. Laym. l. 3. tr. 1. cap. 7. num. 5. & ſeqq.* Veluti primò. Si quis, intra tempus à lege præſcriptum, poſſeſſionem rei cum bona fide continuet, dominiũ rei poſſeſſæ acquirit, etſi re verâ priùs ejus Dominus non fuerit. Secundò. Si bonæ fidei poſſeſſori, antequam rem præſcribat, dubium oriatur, num res ſua ſit, nécne, & poſt diligentem inquiſitionem, deprehendere veritatem non potuerit, interim rem retinere, eâque uti frui poteſt, donec ipſi conſtet ad alium ſpectare: nam in pari cauſa poſſeſſor potior haberi debet. *Reg. jur. 170. in ff. & Reg. 65. in 6.*

Tertiò. Qui bonâ fide rem poſſidet, interim habet jus adminiſtrationis: quare, ſi quis ſit in poſſeſſione, v. g. eligendi, præſentandi, vel conferendi, & aliquis à tali electus, præſentatus, vel inſtitutus fuerit, electio, præſentatio, vel inſtitutio valida eſt, tametſi poſtea appareat, jus ipſum non habuiſſe, eò quòd proprietas juris, non ad ipſum, ſed ad alium ſpectaret; prout ſumitur ex c. *Querelam*; 24. *de elect. junct. Gl. V. Super jure.* & habetur etiam in c. *Conſultationibus*; 19. *de jur. patron.* Ratio duplex dari poteſt, prima ex *Innocent. in cit. cap. Conſultationibus.* quia hujuſmodi actus ſunt quaſi fructus beneficij, vel dignitatis, ratione cujus alicui competunt: fructus autem ad bonæ fidei poſſeſſorem ſpectant. *L. Bonæ*; 48. *ff. de acquir. rer. dom.* Altera, & melior ratio eſt, quam tradit *Abb. in cap. pen. num. 7. h. t.* quia actus iſti electio, collatio, præſentatio, non procedunt ex jure quaſi dominij competentis electori, collatori, aut patrono, ſed potiùs ex aſſiſtentia Canonis talem poteſtatem tribuentis ei, qui bonæ fidei poſſeſſionem, & adminiſtrationem habet. Quartò. Si bonæ fidei poſſeſſor rem, aut fructus ejus alienet, vel abſumat, exiſtimãs, ſe jus habere; poſtea verò appareat, rei dominiũ ad alterum pertinere, non plus reſtituere tenetur, quàm inde locupletior factus eſt. *l. Item veniunt*; 20. *§. Præter hæc junct. Gl. V. Facti ſunt. ff. de petit. hered.* Quintò. Qui rem poſſidet non cogitur eam petere ab adverſario, ſed alter, qui non poſſidet, petere debet, & probare, rem ad ſe pertinere; quòd ſi id non probet, vel non ſatis oſtendat, ut res dubia maneat, Judex pro poſſeſſore contra petitorem judicare debet. Quare Judicium poſſeſſorium, ſive in quo de poſſeſſione contenditur, quis duorum poſſideat, plerumque inſtitui ſolet, ante Judicium petitorium, in quo de proprietate contenditur, ſive, quis ex duobus Dominus ſit, ſeu jus in re habeat. Et valde laborant partes, ut in Judicio poſſeſſorio vincant, id eſt, oſtendant, ſe in poſſeſſione eſſe, aut injuſtè dejectos; ideóque reſtitui debere: neque quiſquam facilè patitur, ſe ad Judicium petitorium trahi, ut videlicet oſtendat, rem ſuam eſſe, quàmdiu in poſſeſſorio ſe ſuperaturum, ſperat; quia in petitorio ſæpe ſufficientes probationes haberi non poſſunt; prout colligitur ex *§. Retinendæ Inſtit. de interdict.* Sextò. Qui tempore litis conteſtatæ in poſſeſſione eſſe reperitur, à Judice defendi, & in ea conſervari debet. *l. 1. ff. Uti poſſidet. l. 1. C. de ſervitut.* Excipitur ibidem, niſi quis vi, clàm, aut precariò poſſideat: talis enim poſſeſſione privandus, & alter reſtituendus eſt, qui oſtenderit ſe per violentiam poſſeſſione privatum fuiſſe, aut alterum poſſeſſionem rei accepiſſe, cùm viâ juris, aut alio legitimo modo eam conſequi poſſet; ut conſtat ex *l. 1. & ſeqq. ff. Quod vi, aut clàm.* vel denique alterum precariò poſſidere, id eſt, ſe alteri roganti poſſeſſionem, aut uſum rei, ad beneplacitum ſuum, vel ad certum tempus conceſſiſſe. *l. 2. §. ult. & l. ſeq. ff. de precar.* Septimò. Princeps non cenſetur dare privilegium, aut beneficium, cum præjudicio alterius in poſſeſſione exiſtentis, niſi id exprimat. *c. Dudum*; 31. *de privileg. cap. 2. de decim.* quia univerſim loquendo, Princeps non facilè ſolet alicui gratiam conferre cum alterius damno.

§. II.

Quibus modis poſſeſſio acquiratur, vel amittatur?

VI. Quæritur primò. Quibus modis acquiratur poſſeſſio rerum corporalium? Reſp. Ea acquiritur per apprehenſionem rei, ſive mobilis, ſive immobilis, veram, vel fictam. Apprehenſio vera fit manibus, vel pedibus, ut ſuprà dictum; eáque potiſſimùm requiritur, quando acquirenda eſt poſſeſſio, ſine voluntate alicujus, qui eam nobis tradat, ut ferarum, avium, piſcium, gemmarum, theſaurorum, & aliarum rerum, quæ in nullius ſunt dominio, ſed fiunt primò occupantis: item hereditatis relictæ, quia nullus eſt Dominus, qui ejus poſſeſſionem tradat. Et hinc etiam nullus vi, vel clàm acquirit poſſeſſionem, niſi per veram apprehenſionem. *Leſſ. cit. cap. 3. num. 46.* non tamen ad apprehenſionem veram requiritur, ſingulas partes

partes domûs, v. g. vel fundi apprehendere, aut ingredi; ſed ſatis eſt ingredi quamlibet partem, animo poſſidendi totam domum, vel fundum. *l. 3. §. 1. ff. de acquir. poſſeſ.* Imò verò ingrediendo domum, comparatur etiam poſſeſſio rerum mobilium, quæ in ea continentur, ſi animus poſſidendi etiam ad illas ſe extendat. *Molin. tract. 2. diſ. 13. num. 7.*

Ad acquirendam tamen poſſeſſionem diverſarum ædium, vel prædiorum, quæ non efficiunt unum quid, neceſſe eſt, ſingula intrare, quoad aliquam partem. *Molin. cit. diſ. 13. num. 2.* quomodo etiam heres, apprehendendo unam rem hereditatis, non ideo acquirit etiam poſſeſſionem aliarum; quia connexionem inter ſe non habent: ſecus eſt de eo, qui apprehendit, ſeu accipit poſſeſſionem Sedis, ac dignitatis Epiſcopalis, vel alterius beneficij Eccleſiaſtici, item dignitatis, ac Coronæ Regni; is enim eo ipſo acquirit etiam poſſeſſionem bonorum, ac jurium annexorum, & ad eam ſpectantium. *Laym. l. 3. tr. 1. cap. 7. num. 2.*

VII. Apprehenſione fictâ acquiritur poſſeſſio varijs modis. Veluti Primò traditione clavium, præſente re factâ, modò non cuſtodiæ causâ tantùm tradantur, vel traditione ſcripturæ, ſeu inſtrumenti, quo priſtini poſſeſſoris jus continetur: vel, ſi antiquus poſſeſſor oſtendat oculis fundum, & dicat, ſe illius vacuam poſſeſſionem tradere; alterque acceptet. *l. 1. §. Si juſſerim, & l. Quod meo; 18. § Si venditorem. ff. de acquir. poſſeſ.* Secundò. Si antiquus poſſeſſor conſtituat ſe poſſeſſorem, nomine illius, cui rem v. g. ædes vendit, vel, ſi ejuſdem nomine ſe conſtituat uſufructuarium, vel conductorem, vel depoſitarium, vel aliâ ratione velit poſſidere nomine ipſius; idque is ratum habeat: ſine alia traditione, acquiritur ipſi poſſeſſio ædium, vel prædij. *cit. l. Quod meo. in princ.* ubi dicitur: Nam poſſidet, cujus nomine poſſidetur. *Molin. cit. diſ. 13. num. 8. 9. & 11. Azor p. 3. l. 1. cap. 32. §. 1, 2. & 3. Leſſ. c. l. n. 47.* Tertiò. Si novus poſſeſſor apponat cuſtodiam rei, antiquo conſentiente, ſive res ſit præſens, ſive abſens, mobilis, vel immobilis; ut colligitur ex *l. Quarundam; 51. ff. de acquir. poſſ.* Item, ſi rem emptam, v. g. per ſe, vel per alium ſignet, ut ſi quis emat duo pecora ex grege aliquo, &, venditore conſentiente, accipiat, & ſignet, tanquã ſua; ut colligitur ex *l. Quod ſi neque; 14. ff. de peric. & commod. rei venditæ. Molin. cit. diſ. 13. n. 15. & 16. Leſſ. c. l. n. 47.* Plures hujuſmodi modi acquirendi poſſeſſionem videri poſſunt apud *Molin. c. l.*

Præterea interdum transfertur, & acquiritur poſſeſſio, abſque ulla vera, vel ficta apprehenſione, ex legis diſpoſitione, quæ ſtatuit poſſeſſionem ita transferri in alterum, v. g. heredem, aut ſucceſſorem. *Covarr. l. 3. var. reſol. cap. 5. num. 6. circa finem. Leſſ. c. l. num. 48.* Sic etiam per auctoritatem Judicis poteſt quis mitti in poſſeſſionem rei, ſolo viſu, ſeu aſpectu rei præſentis, vel etiam in abſentia rei, ſolo verbo tradi poteſt poſſeſſio rei, ſi ob adverſarij potentiam, vel aliud impedimentum, v. g. propter peſtem acceſſus ad illam non ſit: dummodo hoc caſu nemo alius ſit in poſſeſſione; &, qui poſſeſſionem ita tradit, rei Dominus ſit, aut liberam de ea diſponendi facultatem habeat. *Abb. in cap. 2. num. 10. de conſuet. Laym. cit. cap. 7. n. 2.*

VIII. Ex hactenus dictis infertur primò. Conductor, Commodatarius, Depoſitarius, Creditor, qui rem in pignus accepit, verè, ac propriè non eſt poſſeſſor ejus, quia non ut ſuam, ſed ut alienam, non ſuo, ſed alieno nomine rem detinet, quam ſcit alienam eſſe, ſive non ſuam. *l. 3. §. Neratius, & ibi Gl. V. Alienum. ff. de acquir. poſſeſ.* quare potiùs, qui locavit rem, commodavit, depoſuit, vel in pignus dedit, poſſidere rem cenſetur; cùm generalis regula ſit: Quisquis noſtro nomine in poſſeſſione eſt, per eum poſsidere videmur. *l. Generaliter; 9. ff. Eod.* Quin imò uſufructuarius, Emphyteuta, & vaſallus, dominium directum, ſive proprietatem rei, ſive ipſam rem corporalem, non ſuo, ſed Domini nomine, & loco poſſident: Dominium tamen utile, ſive jus percipiendi fructus ſuo nomine poſſident, tam naturaliter, quàm civiliter: ideóque ratione hujus poſſeſſionis, eis omnia privilegia, ſeu commoda poſſeſſionis, cum proportione competere poſſunt; quamvis non habeant poſſeſſionem perfectam, quæ reſpondet dominio directo, ſive proprietatis; quo ſenſu intelligi debet textus *in l. Certè; 6. §. Is qui; ff. de precar. Covarr. in reg. poſſeſſor. p. 2. in initio. n. 7. Molin. tract 2. diſ. 12. num. 16. Laym. cit. c. 7. n. 3.*

IX. Infertur ſecundò. Non tantùm per nos ipſos, ſed etiam per alium poſſidere, ac poſſeſſionem acquirere poſſumus, modò is habeat animum detinendi rem, non proprio, ſed alieno, ſeu noſtro nomine: præterquam, ſi ſit ſervus noſter, aut filiusfamilias, ſive nondum emancipatus: nam hi poſſeſſionem non ſibi, ſed Dominis, vel Parentibus etiam ignorantibus acquirunt, &, quantumvis animum eiſdem acquirendi non habeant; dummodo acquiſitio juſto titulo ſit nixa: alioquin nec ſibi, nec illis, in quorum ſunt poteſtate, acquirunt; ſed poſſeſſio manet penes priſtinum Dominum. *l. 1. §. Item acquirimus, junct. l. Quod ſervus; 24. ff. de acquir. poſſ. §. Item vobis Inſtit. per quas perſ. cuiq. acquir. Leſſ. l. 3. c. 3. n. 42.* Similiter Religioſus, non ſibi, ſed Monaſterio acquirit, non ſolùm dominium rerum, ſed etiam poſſeſſionem earum, ita, ut per Religioſum Monaſteriũ acquirere, & poſſidere cenſeatur; etiamſi Prælatus, & Capitulum ignoret. *Arg. cit. §. Item vobis.* quia Religioſi ſervis in jure quoad hoc æquiparantur. Pupillus quoque, & furioſus per tutorem, & curatorem poſſeſſionem rerum acquirunt: ſed, & ſine tutore pupillus, ſi ejus ætatis ſit, ut intellectum habeat, poſſeſſionem ſibi acquirere poteſt. *cit. l. 1. §. Furioſus. ff. de acquir. poſſeſ.*

X. Quæritur ſecundò. Quibus modis acquiratur poſſeſſio, vel quaſi poſſeſſio rerum incorporalium, ſeu jurium? Reſp. Ad acquirendam poſſeſſionem, vel quaſi, v.g. juris eligendi, vel aliorum jurium incorporalium, requiritur inprimis exercitium illius juris; ubi tamen diſtinguendum eſt: nam aliqui actus ſunt, qui vix unquam alicui conceduntur ex gratia, v. g. ut extraneus, qui non eſt de Collegio, vocem activam habeat inter Capitulares: & tunc unus actus ſufficit ad acquirendam quaſi poſſeſſionẽ juris eligendi; ut docet *Imola in c. Cum ab Eccleſia; 3. num. 7. & ibid. Abb. num. 11. h. t.* Idque probatur ex *l. 1. §. Quæſitum. ff. de aqua quotid.* ubi ad probandam quaſi poſſeſſionem ducendi aquam per fundum alterius, ſufficit probare, ſemel aliquem fuiſſe uſum;

& ſu-

&-ſumitur etiam *ex c. Cùm de beneficio*; 5. *de præb. in 6.*; quia, qui ſemel elegit intra 40. annos, eſt in quaſi poſſeſſione juris eligendi, *Gl. in cit. c. Cùm ab Eccleſia*; *V. In trium*; *h. t.* Alij verò ſunt actus, qui ex amicitia, & gratia alteri concedi ſolent, ſed raro, & non frequenter: & tunc non ſufficit unus actus, ſed plures requiruntur, *Arg. l. 1. §. Hoc interdicto*; *ff. de itiner. actuque priv.* ubi dicitur: Ad quaſi poſſeſſionem ſervitutis itineris acquirendam requiritur, ut non minùs quàm 30. diebus, uno anno, aliquis per fundum alienum jerit, aut egerit, *Abb. c. l. 23.* Alij denique ſunt actus, qui etiam frequenter alicui ex gratia, & benevolentia concedi ſolent: & tum etiam plures actus ſæpius frequentati, & repetiti non ſufficiunt ad acquirendam quaſi poſſeſſionem juris; ut, ſi millies aliquis tanquam hoſpes in Monaſterium receptus ſit, vel ad menſam alicuius invitatus; nõ ideo acquirit poſſeſſionem juris, niſi ex circumſtantiis præſumi poſſit, & appareat, quòd jus aliquod ſibi vendicaverit; ut Epiſcopus v. g. dum ad Monaſterium viſitando divertit. Quare ex qualitate actûs, & variis circumſtantiis Judex arbitrari debet, an unicus actus ſufficiat ad acquirendam quaſi poſſeſſionem talis juris; an verò plures? & quot requirantur? *Abb. c. l. n. 24.* nam interdum ex unico actu ſufficienter apparet, ita eum exerceri quaſi ex debito, ſeu, quòd jus agendi ſibi competat; veluti, ſi quis ad ſuffragium dandum inter Electores admittatur, ut ex circumſtantiis appareat, eum perinde, uti alios, jus eligendi ſibi vendicare. Item, ſi Titius Clericum ad beneficium Eccleſiaſticum Epiſcopo præſentet, Cajo ſciente, & patiente, qui ante hac ſæpius præſentare ſolitus fuit; tum privatur iſte poſſeſſione præſentationis, eàque Titio acquiritur, ſi ex circumſtantiis appareat, aut conjectura capi poſſit, Titium præſentâſſe, velut id proprio jure ipſi competat.

Secundò. Ad poſſeſſionem jurium acquirendam requiritur, ut priſtinus poſſeſſor, ſeu is, in cujus præjudicium jus acquiritur, ſciat, & patiatur, talem actum exerceri, *l. 2. junctâ Gl. V. Sciente*; *C. de ſervit. & aqua. Abb. in cit. c. Cùm ab Eccleſia n. 25. h. t.* Verumtamen, qui in poſſeſſione alicuius juris eſt tempore, cujus initij memoria non extat, & fortaſſe etiam tempore longiſſimo, videlicet annis 30. ei neceſſe non eſt oſtendere ſcientiam, & patientiam priſtini poſſeſſoris, cùm tanto tempore jus ſibi, viâ præſcriptionis, etiam abſque titulo, cum bona fide, acquirere poſſit, de quo infrà *tit. 26.* Tertiò requiritur, ut actus exerceatur veluti ex debito, & tanquam jus agendi alicui competat, non ex gratia, familiaritate, vel amicitia, *l. ult. ff. Quemadm. ſervit. amitt.* omne enim jus conſiſtit in debito, *Abb. c. l. n. 25.* quare, ſi extraneus ad eligendum v. g. cùm aliis admiſſus ſit, non tanquam jus ei competat, ſed ex libera voluntate, ſeu mera gratia, ita admiſſus non incipit poſſidere jus eligendi. An verò in dubio præſumendum ſit, aliquem ad actum admiſſum eſſe ex gratia, an ex debito, id colligi debet ex qualitate actûs, & circumſtantiis, *Abb. c. l.*

Porrò bona fides, ut ſcilicet exiſtimet quis, ſibi jus competere, non requiritur quidem ad acquirendam poſſeſſionem juris alicuius; ut tradit *Abb. c. l. num. 26.* requiritur tamen ad uſucapiendum, ſive præſcribendum jus v. g. eligendi, ita, ut ſi per duos actus, imò etiam unicum factæ electionis, vel collationis acquiſita ſit poſſeſſio juris eligendi, vel conferendi &c. & poſtea cum bona fide legitimum tempus elapſum ſit, præſcriptio completa cenſeatur, & jus etiam proprietatis, vel quaſi proprietatis acquiſitum: modò poſſeſſio interrupta non ſit, ita, ut quis ſemper ad eligendum, conferendum, præſentandum, ſine contradictione fuerit admiſſus: nam, ſi quis exiſtens quaſi in poſſeſſione juris eligendi, v. g. unâ vice non ſit admiſſus, ſeu repulſus, cenſetur poſſeſſione privatus; ut colligitur *ex cit. c. Cùm Eccleſia*; *& ibi Gl. V. Vltimò*; *h. t.* ſicuti etiam amittitur poſſeſſio, ſi quis præ timore ad electionem accedere non eſt auſus, quia putabat ſibi jus non competere; vel quia credebat ſe non admittendum, ut tradit *Innocent. in c. 2. num. 2. de in integr. reſtit.* tum enim animum poſſidendi deponit: ſine animo autem non poteſt acquiri, nec retineri poſſeſſio; ut colligitur ex *l. 3. §. In amittenda*; *ff. de acq. poſſeſſ.*

XI. Similiter affirmativarum ſervitutum, ac jurium poſſeſſio acquiritur per actum unum, vel plures, ſi cum poſſeſſoris ſcientia, & patientia exerceantur, quaſi jus ſibi competat, ſeu debitum ſit: ut, ſi quis per fundum vicini eat, jumentum, vel vehiculum agat, aquam ex eo ducat, vel in ædes eius tignum immittat, non vi, nec clàm, nec precariò, nec prohibeatur. Quòd autem aliquando unus actus ad acquirendam poſſeſſionem ſervitutis, aut juris alterius ſufficiat; aliquando verò plures actus requirantur; cauſa eſt, quia interdum ex unico actu ſatis apparet, exerceri illum quaſi debitum, ſeu quod jus agendi ſibi competat; ut, ſi quis tignum in vicini ædes immittat, nec prohibeatur, ut ſuprà dictum. Negativarum verò ſervitutum poſſeſſio acquiritur per unum actum prohibitionis, cum ſcientia, & patientia eius, qui prohibetur. Ex. gr. ſi vicinus tuus ædes altiùs tollere velit, & tu ipſum prohibeas; ille autem ſciens, ſe prohiberi, id patiatur, ex eo tempore tu es in poſſeſſione ſervitutis negativæ, ne ædes vicini altiùs tollantur. Si verò ædes vicini 100. annis, vel ampliùs depreſſæ fuerint, non ideo ſervitutem acquirunt, quò minùs eas attollere liceat; ut tradit *Gl. in c. Abbate*; 25. *V. Alciatenſis Monachi*; *infr. de V. S.*

XII. Præterea poſſeſſio juriſdictionis per actus quoque, ſeu exercitium juriſdictionis acquiritur; ut, ſi v. g. ab Epiſcopo Abbas alicuius Monaſterij confirmetur, vel viſitetur, vel Abbas penſionem aliquam ſolvat Epiſcopo in ſignum ſubjectionis; ut colligitur ex *c. ult. h. t.* Et quidem etiam per unum actum juriſdictionalem poteſt acquiri poſſeſſio totius juriſdictionis, ſi ex circumſtantiis appareat, ac præſumi poſſit, illum eſſe exercitum animo capiendi poſſeſſionem univerſaliter, dummodo nullus alius exiſtat in poſſeſſione talis juriſdictionis, & Jus commune poſſeſſori non reſiſtat; ut docet *Tuſch. V. Iuriſdictio*; *concl. 560.* Sic Epiſcopus confirmatus, exercendo unum, vel alterum actum juriſdictionis, vel adminiſtrationis Officij Epiſcopalis, cenſetur eſſe in poſſeſſione omnium aliorũ jurium Epiſcopalium, ſi alius non ſit in poſſeſſione. Aliud eſt, ſi Jus commune poſſeſſori reſiſtat, ut, ſi alius quiſpiam præſcribere velit juriſdictionem Epiſcopalem contra Epiſcopum, qui in poſſeſſione jurium Epiſcopalium exiſtit; tum enim non

ſufficit unus actus ad acquirendam totam juriſdictionem, neque plus præſcribitur, quàm poſſidetur, de quo plura alibi.

XIII. Quæritur tertiò. Quibus modis amittatur poſſeſsio? ℞. Sicut poſſeſſio corpore, & animo acquiritur; ita etiam corpore, & animo amittitur, imò etiam ſolo animo; ut conſtat *ex l. 3. §. In amittenda; ff. de acq. & amit. poſſ.* quia faciliùs amittitur, quàm acquiritur. Non tamen ſolo corpore amittitur, niſi etiam adſit animus non poſſidendi: nam ad poſſeſsionem conſervandam, ſeu retinendam, ſufficit plerumque, ſolo animo poſsidere, *cit. l. 3. §. Sed etſi*; ubi dicitur: Sed, etſi animo ſolo poſsideas, licèt alius in fundo ſit, adhuc tamen poſsides, ſcilicet civiliter, & ille naturaliter; ut explicat *Gl. ibid. V. Tamen poſſides.* Et hinc, quando dicitur *in l. Quemadmodum; 8. ff. Eodem.* quòd, ut nulla poſſeſsio acquiri poteſt, niſi animo, & corpore; ita nulla amittatur, niſi in qua utrumque contrarium actum eſt, id ita intelligendum eſt, quando incipitur à corpore, ſive quando quis corpore exit è fundo: tunc enim non amittit poſſeſsionem, niſi deſinat etiam habere animum poſsidendi, qui in amittenda poſſeſsione ſpectandus eſt, *cit. l. 3. §. In amittenda*: ſecus autem, quando incipitur ab animo; tunc enim ſufficit, ut ſolo animo deſinat poſsidere, etiamſi corpore adhuc rei inſiſtat, *Gl. in cit. §. In amittenda; V. Animo ſolo; & in cit. l. 8. In caſu.* Itaque protinus, ſive ſtatim poſſeſsio amittitur, cùm quis poſsidere noluerit, ſive animum poſsidendi abjecerit, dummodo poſtea etiam corpore ex fundo diſceſſerit; tunc enim poſſeſsionem amiſiſſe cenſetur, non ex eo tempore, quo ex fundo egreſſus eſt, ſed ex eo die, vel tempore, quo animũ poſsidendi depoſuit: quia animus, ſeu affectio poſsidendi præcipuè ſpectanda eſt, *cit. §. In amittenda.* Idque colligitur *ex l. Peregrè; 44. §. ult. ff. de acquir. poſſ.* ubi dicitur: *nam eius quidem, quod corpore noſtro teneremus, poſſeſſionem amitti, vel animo, vel etiam corpore, ſi modò eo animo inde digreſſi fuiſſemus, ne poſſideremus*: ergo neceſſe eſt ad amittendam poſſeſsionem, ut, qui animum poſsidendi non habet, ex fundo etiam egrediatur, *Fachin. l. 8. contr. c. 21.*

Eſt tamen diſcrimen quoad hoc inter poſſeſſionem rerum immobilium, & mobilium: nam, ſi abſente domino alius poſſeſsionem v. g. fundi, vel domûs invadat, & occupet, dominus non priùs poſſeſsionem fundi amittit, quàm, re cognitâ, animum poſſidendi, vel poſſeſsionem corporalem recuperandi depoſuit: quia videlicet præ timore ad recipiendam naturalem poſſeſsionem accedere non eſt auſus, vel acceſſit quidem, ſed repulſam paſſus fuit; tum enim civiliter quoque poſsidere deſinit, *cit. l. 3. §. Sed etſi; junctâ Gl. V. Poſſides; l. Clàm, 6. §. Qui ad nundinas; junct. Gl. V. Non clàm; & l. ſeq. & l. Si id, quod; 25. §. Quod autem; ff. eod.* At verò rerum mobilium poſſeſsio, etiam ignorante domino, ſeu priſtino poſſeſſore, amittitur; ut ſi equus, ignorante domino, ex ſtabulo abducatur, prædandi causâ, vel, ſi quis equum ſibi commodatum, furandi causâ, abducat; utroque enim caſu, etiam ignorante domino, amittitur poſſeſsio, & furi, ſeu prædoni acquiritur, *l. 3. §. Si rem; & l. Si rem mobilem; 47. & ibi Gl. V. Amiſiſſe; ff. de acq. poſſ.* Imò etiam, ſi depoſitarius rem apud ſe depoſitã, animo uſurpandi ut ſuã, apprehendat, locóque moveat, amittit dominus poſſeſsionem illius, *cit. l. 3. §. Si rem*; & univerſim, ſi perdantur res mobiles, etſi nullus alius eas poſsideat, amittitur earũ poſſeſsio, *l. Si id, quod; 25. in princ. ff. eod.* Piſcium verò, avium, & ferarum ſylveſtrium captarum poſſeſsio amittitur, poſtquam cuſtodiam hominum effugientes ad ſuam redeunt naturalem libertatẽ; etſi in agro prioris domini commorentur: avium verò, & ferarum domeſticarum, etſi abeant, & redeant, non amittitur poſſeſsio, quàm diu eundi, & redeundi conſuetudinem habent, *cit. l. 3. §. Nerva; & §§. ſeqq.* Poſſeſsio verò hominis, ut ſervi, & ancillæ, non amittitur per illorum fugam, *l. Pomponius; 8. in princ. ff. eod. Molin. tr. 2. diſ. 15. Azor. cit. l. 1. c. 34. Leſs. c. l. n. 50. & 51.* apud quos plura de his legi poſſunt.

Atque hinc ulteriùs infertur: ſi conductor, commodatarius, depoſitarius rem à Titio conductam, cõmodatam, vel depoſitam, aut creditor pignus ipſius alteri donet, ipſo ignorante; tum Titius amittit etiam civilem poſſeſsionem, ſi res mobilis ſit. Eadémque ratio eſt, ſi colonus ex fundo Titij alteri tanquam domino canonem, ſeu penſionem ſolvat: amittit enim Titius poſſeſsionem juris ſui, ſi ſciat, & patiatur; non item, ſi neſciat; ut ex dictis patet.

§. III.

De Iudiciis, ſeu remediis poſſeſſoriis in genere, & in ſpecie, coram quo Iudice inſtitui debeat Iudicium poſſeſſorium in rebus ſpiritualibus?

XIV. Triplex eſt Judicium, ſeu remedium poſſeſſorium, ſcilicet adipiſcendæ, retinendæ, & recuperandæ poſſeſsionis, *§. Sequens diviſio; Inſtit. de interdict.* nam omnis quæſtio, ſive controverſia, quæ de poſſeſſione movetur, vel inſtituitur causâ adipiſcendæ poſſeſsionis, quam actor nunquam habuit; vel causâ retinendæ, quam habet, & in qua turbatur; vel denique causâ recuperandæ, quam amiſit. Appellantur autem huiuſmodi Judicia, ſeu remedia poſſeſſoria Interdicta, hoc eſt, remedia, ſeu actiones à Prætore introductæ, per quas aliquid, præſertim in poſſeſſionum controverſiis, fieri jubet, aut vetat: nam interdictum dicitur, quia per illud plerumque interdicitur, ſeu prohibetur aliquid fieri: vel interdictum dicitur, quaſi inter duos dictum, aut datum, *Gl. in c. Paſtoralis; 5. V. Interdictum; h. t. & ibid. Abb. n. 14.*

XV. Quæritur nunc primò. Quot, & quæ ſint interdicta adipiſcendæ poſſeſsionis? Reſp. Primum eſt Interdictum, *Quorum bonorum*, quod competit heredi, ex teſtamento, vel ab inteſtato, poſt aditam hereditatem Jure civili, vel bonorum poſſeſsionem agnitam Jure prætorio, *l. 1. & 2. C. quor. bonor.* ad capiendam poſſeſsionem rerum hereditariarum, quam nunquam habuit; quia, ſi aliquando habuit, ſed amiſit, non competit remedium poſſeſſorium *adipiſcendæ*, *§. Adipiſcendæ; Inſtit. de interdict.* ſicut neque petitio hereditaris; ſed recurrere debet ad poſſeſſorium *recuperandæ*, idque generale eſt in omnibus Judicijs adipiſcendæ poſſeſſionis, *Marant. de ordi. Judic. p. 4. dis. 7. n. 5. & 6.* Datur autem contra eum, qui pro herede eius, de cuius hereditate agitur, vel pro poſſeſſore poſſidet, vel dolo culpâve deſiit poſſidere, *l. 1. ff. quor. bon. l. 1. & 2. C. eod. & cit. §. Adipiſcendæ; Marant. c. l. n. 4.*

Secun-

Secundum interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis eſt, & dicitur, *Quorum legatorum*, quod competit heredi, vel bonorum poſſeſſori ad avocandam poſſeſſionem legati à legatario, qui illud propriâ auctoritate occupavit; ut poſſit falcidiam ex legato detrahere; ſiquidem legatarij ab herede legata petere, non propriâ auctoritate capere debent, *l. 1. ff. Quod legatorum*; *Abb. in cit. c. 3. n. 13. h. t. Marant. c. l. n. 10.* Probabile autem eſt, hoc interdictum competere heredi, non tantùm ob detractionem falcidiæ, ſeu quartæ; ſed etiam, ſi hereditas alieno ære gravata ſit; cùm creditorum potior ſit, quàm legatorum cauſa; vel aliàs heredis interſit, rem legatam ei de facto ablatam non eſſe; ut quia aliquid in genere legatum eſt, cuius electio pertinet ad heredem, *Harprecht. in cit. §. Adipiſcendæ; n. 64. & ſeqq.*

Tertium interdictum eſt, & dicitur *Salvianum*, quod competit domino, ſeu locatori fundi, ſeu prædij ruſtici adverſùs colonum, ſeu conductorem; ut rerum, quæ pro mercede conductionis expreſsè pignori obligatæ ſunt, poſſeſſionem conſequatur, *cit. §. Adipiſcendæ; in fine, l. Eo jure; 4. in princ. ff. in quibus cauſ. pign. vel hypothec. tac. contr.* & datur etiam adversùs tertium poſſeſſorem, *l. 1. ff. de Salvian. interd. Abb. c. l. n. 14. Marant. c. l. n. 12.*

Porrò ad interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis etiam pertinet imploratio officij Judicis facta ab eo, cui collatum eſt beneficium Eccleſiaſticum; ut mittatur in poſſeſſionem illius beneficij, quam nunquam habuit; idque procedit, & ſervatur generaliter de Jure Canonico, *Abb. c. l. n. 14. Marant. c. l. n. 13.*

XVI. Quæritur ſecundò. Quot, & quæ ſint remedia poſſeſſoria, ſeu interdicta retinendæ poſſeſſionis? Reſp. duplex eſt, interdictum, *Uti poſſidetis*, & *Utrubi*, quorum prius datur pro rebus immobilibus, poſterius pro mobilibus, *§. Retinendæ Inſtit. de interd. Gl. in cit. c. Paſtoralis; V. Quod de recuperanda; h. t. Abb. ibid. n. 16.* Cauſa autem huius interdicti eſt, quia cùm fieri poſſit, ut quis ſit poſſeſſor, non dominus rei; vel ſit dominus, & non poſſeſſor; vel etiam, ut idem ſit poſſeſſor, & dominus, de quo tamen conſtare debet, ſi de dominio ſit controverſia; ideo, ſi inter aliquos contendatur, uter poſſideat, priùs conſtare debet, quis poſſideat: alioquin actio petitoria inſtitui nõ poteſt, cùm & civilis, & naturalis ratio dictet, ut alius poſſideat, alius à poſſidente petat, *cit. §. Retinendæ.* Competit autem hoc interdictum poſſeſſori, qui in ſua poſſeſſione turbatur injuſtè, & extrajudicialiter, ſive corpore, ſive animo, vel utroque ſimul; naturaliter, & civiliter, ſive per ſe ipſum, vel per alium, ſervum, inquilinum, vel alium quemcunque poſſideat, *l. 2. in princ. & §. Interdictum; 6. ff. Uti poſſidet.* Neque in hoc interdicto refert, an juſtè, id eſt, bonâ fide, an injuſtè quis poſſideat: quia, qualiſcunque ſit poſſeſſor, hoc ipſo, quòd poſſidet, plus juris habet, quam ille, qui non poſſidet, *l. 2. ff. eod.* dummodo non vi, clàm, vel precariò ab adverſario nactus ſit poſſeſſionem, *cit. §. Retinendæ; & cit. l. 1. §. fin. ff. eod.* non autem competit nudo detentori, qui non poſſidet; ut creditoribus in poſſeſſionem rei ſervandæ causâ miſſis, qui non poſſident, *l. Si duo; 3. §. Creditores; ff. uti poſſid.* datur autem adversùs turbantem in poſſeſſione, ut turbare deſinat, teneatúrque ad intereſſe turbationis factæ præſtandum, *cit. l. 1. §. Eſt igitur; & l. 3. §. fin. ff. eod.*

Si verò quis turbetur judicialiter, ut, ſi lis ei moveatur ſuper re aliqua, quam poſſidet, non datur ei hoc interdictum, *Uti poſſidetis*: quia, qui jus ſuum perſequitur per viam juris, alteri non facit injuriam, *Marant. c. l. n. 16.* ſicut nec datur contra dejectum poſſeſſione ſuâ turbantem ſuum dejectorem; quia, licèt aliàs non poſſit quis deijcere dejectorem ſuum ex intervallo, ſed ſolùm in continenti, ut infrà dicetur: poteſt tamen impunè turbare dejectorem in ſua poſſeſſione, à qua ipſe eſt dejectus, *Marant. c. l. n. 16.* Quòd ſi duo litigent de retinenda poſſeſſione, & quilibet prætendat, ſe poſſidere; is obtinebit, qui probabit, in antiquiore poſſeſſione rei, aut juris ſe fuiſſe, ſive ſe ante alterum poſſediſſe: quia tunc novus poſſeſſor cenſebitur clàm, precariò, aut per vim poſſeſſionem nactus eſſe, niſi titulum oſtenderit, *c. Licèt; 9. de probat. Marant. c. l. n. 17.* Actor verò in hoc interdicto probare debet, tum ſe turbatum eſſe à reo, tum quòd poſſederit tempore litis conteſtatæ, *cit. §. Retinendæ; in fine.* Interdictum verò *Utrubi*, datur ad hoc, ut decernatur, apud quem debeat eſſe poſſeſſio illius rei mobilis, de qua eſt controverſia, *Abb. c. l.* Pro immobilibus verò datur interdictum, *Uti poſſidetis*, dummodo ea poſſideri poſſint; quales non ſunt ſacra, vel loca publica, quæ poſſideri nequeunt, *cit. l. 1. §. 1. & §. pen.*

An autem hoc interdictum etiam competat pro rebus incorporalibus, videlicet ſervitutibus, ſive ruſticis, ſive urbanis, vel pro poſſeſſione jurisdictionis, videri poteſt apud *Menoch. remed. retin. poſſ. 3. q. 13. n. 164. & ſeqq. VVeſenb. in paratit. ff. Uti poſſidetis; n. 3. Schneidevv. in §. Retinendæ; n. 6.* qui aiunt, dari ſaltem utile; quamvis contrarium teneat *Harprecht. ibid. n. 25. & ſeqq.*

XVII. Quæritur tertiò. Quotuplex ſit interdictum recuperandæ poſſeſſionis? Reſp. duplex: nam unum datur pro recuperanda poſſeſſione rerum immobilium, à qua per vim aliquis eſt dejectus, & dicitur interdictum, *Unde vi, §. Recuperandæ; Inſtit. de interd.* de quo tit. ſeq. Alterum datur pro recuperandis rebus mobilibus vi ablatis, & dicitur interdictum, *Vi bonorum raptorum*, de quo *ff. & Inſtitut. de vi bon. rapt.* differt autem hoc Interdictum ab interdicto, *quod vi, aut clàm*, quod datur in alio caſu, & non ad recuperandam poſſeſſionem amiſſam; ut contra *Gl. in cit. c. Paſtoralis; V. Quod de recuperanda*; notat *Abb. ibid. n. 15.* Plura remedia à Jure introducta pertinentia ad Judicium recuperandæ poſſeſſionis enumerat *Marant. cit. diſ. 7. n. 31. & ſeqq.* de quibus tit. ſeq.

XVIII. Quæritur quartò. An Judicium poſſeſſorium de rebus ſpiritualibus, vel quaſi ſpiritualibus inſtitui debeat coram Judice Eccleſiaſtico, an ſeculari? Reſpondetur, ſi inſtituatur Judicium poſſeſſorium adipiſcendæ, retinendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis circa ſpiritualia, vel quaſi ſpiritualia, v. g. beneficia Eccleſiaſtica, jus decimarum, jus patronatûs &c. & controverſia ſit de jure poſſidendi, tum apud Judicem Eccleſiaſticum inſtitui debet, non ſolùm, ſi controverſia ſit de poſſeſſione rei ſpiritualis inter duos Clericos, vel inter laicum actorem, & Clericum reum, propter qualitatem rei conventi, qui à ſeculari jurisdictione exemptus eſt; ut ſuprà dictum *tit. 2. num. 90.* ſed etiam, ſi Clericus inſtituat interdictum retinendi, aut recuperandi poſſeſſionem Eccleſiæ, vel beneficii, in qu-

qua laicus eum turbat, vel vi deiecit; convenire enim eum poteſt, ac debet coram Iudice Eccleſiaſtico, idque propter qualitatem ipſius cauſæ, quæ ſpiritualis, & Eccleſiaſtica eſt; ut ex probabiliore ſententia docet *Covarr. pract. qq. c. 35. n. 1. Azor p. 1. lib. 5. c. 14. q. 1. Laym. l. 4. tract. 9. c. 2. n. 11.* & alij. Ratio eſt, quia poſſeſtio rei ſpiritualis itidem ſpiritualis eſt: nam, licèt mera occupatio, ſeu detentio rei in facto conſiſtat; adeóque non ſit quid ſpirituale, ſed temporale: poſſeſſio tamen iuſta, ſivè juris, jus involvit, ſeu concernit jus poſſidendi; eſt enim jus inſiſtendi, ſive detinendi rem aliquam; ſicut definit *Gl. in l. 1. V. A ſedibus; ff. de acquir. poſſ.* hoc autem jus in re ſpirituali ſpirituale eſt. Deinde poſſeſſio ſequitur naturam proprietatis; adeóque, ſicut cauſa proprietatis, ita & cauſa poſſeſſionis circa ſpiritualia apud Iudicem Eccleſiaſticum tractanda eſt; ut colligitur *ex Clem. unic. h. t. & Clement. unic. de ſequeſt. poſſeſſ. & fruct. Clement. 2. de judic.* &, ſicut laicus eſt incapax proprietatis, ita & poſſeſſionis juris ſpiritualis, *c. Cauſam; 7. de præſcript.*

XIX. Aliud eſt, ſi non ſit controverſia de jure poſſidendi, ſed agatur de ſolo facto laici v. g. turbantis, aut depellentis Clericum è poſſeſſione beneficij, aut juris decimarum; tum enim laicus turbator, aut ſpoliator interdicto retinendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis etiam coram Iudice ſeculari conveniri poteſt, ita, ut cauſa ſit mixti fori; quia is non de jure, aut titulo poſſeſſionis, ſed de ſolo facto, ſeu iniuria Clerico illatâ à laico cognoſcet, v. g. ſi quæratur non de jure, an decimæ debeantur, ſed, an debitæ fuerint ſolutæ à laico, necne, quia illas ſolvere recuſat; quæ eſt quæſtio meri facti, ut docet *Abb. in c. 2. n. 8. de juram. calumn. Menoch. remed. 3. de retinend. poſſ. n. 324. & ſeqq. & remed. 15. de recup. poſſ. n. 23. Covarr. c. l. n. 2. Gail lib. 1. obs. 38. n. 3. & 4. Laym. c. l. n. 13.*

Excipi debet, niſi tali cauſæ poſſeſſoriæ admixta ſit quæſtio de jure, ſeu proprietate; ut ſi laicus conventus interdicto retinendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis decimarum, contendat, illas non clericales, ſed feudales, ſeu laicales decimas eſſe, quæ à laicis etiam perſonis ex conceſſione S. Pontificis perpetuo jure percipiuntur, & à titulo ſpirituali ſeparatæ ſunt; tum enim ad Iudicem Eccleſiaſticum pertinet cognitio; cùm enim laici non poſſint poſſidere decimas, ſine legitimo titulo, ſeu conceſſione, ſequitur de juſtitia huius tituli ſolùm Eccleſiaſticum Iudicem poſſe cognoſcere; & conſequenter etiam de poſſeſſione, quæ eſt acceſſoria cauſæ proprietatis, *Laym. c. l. n. 15.* Similiter in cauſa matrimoniali ad Iudicem Eccleſiaſticum ſpectat cognoſcere etiam ſuper poſſeſſorio, ut de reſtitutione coniugis, *Abb. in c. ex conqueſtione 10. n. 2. de reſtit. ſpol.* ſi quæſtio proprietatis admiſceatur, quia dubitatur de valore matrimonij, cùm cauſa proprietatis, & poſſeſſionis coram eodem Iudice tractandæ ſint: ſin autem valor in quæſtionem non veniat, ſed ſolùm agatur v. g. de receptione coniugis expulſæ, tum etiam Iudex ſecularis competens eſt, *Gl. in c. Non eſt, 11. V. Uxores; de ſponſal.* Nec obſtat *c. ult. ſupr. de judic.* ubi Iudex ſecularis de poſſeſſione inter quendam Abbatem, & Monachos ex una, & Communitatem cuiuſdam caſtri ex altera parte cognoſcit: quia ibi non agitur de cauſa ſpirituali, ſed de juriſdictione, & officio ſeculari; præterquam, quòd Abbas, & Conventus erant actores; ideóque debebant ſequi forum rei, *Gl. ibid. V. Promulgavit;* & dictum *ſupr. tit. 1. n. 81. & 82.*

§. IV.

An cauſa poſſeſſionis, & cauſa proprietatis apud eundem Iudicem tractari debeat?

XX. Ad hanc quæſtionem reſponſio eſt affirmativa; ut conſtat ex *c. Suſceptis; 1. h. t.* ubi Papa Gregorius I. ita reſcribit: Legali proviſione » decretum eſt, tam momenti (id eſt, poſſeſſio » nis, *Gl. ibid. V. eod.*) quàm proprietatis cauſam » ſub uno, eodémque Iudice debere cognoſci: nec » nos contra inauditam partem aliquid poſſumus » definire. »

Caſus autem huius c. fuit iſte; ut tradit *Gl. ibid.* & habetur apud *S. Gregori. lib. 7. regiſtri indict. 2. epiſt. 100.* Quidam Siculus, nomine Felix, habens controverſiam cum alio, qui iniuſtè occupavit poſſeſſiones, ſeu bona ipſius, petijt à Papa Gregorio I. ut cauſam poſſeſſionis uni Iudici, & cauſam proprietatis alteri committeret; item, ut contra adverſarium ſuum definitivam ſententiam ferret. Reſpondit Papa Gregorius I. Cæſareis legibus ſtatutum eſſe, utramque cauſam poſſeſſionis, & proprietatis ab uno, eodémque Iudice cognoſcendam eſſe: neque ſe, alterâ parte abſente, & inauditâ, quidquam decernere poſſe. Ratio huius deciſionis deſumitur *ex l. Nulli; 10. C. de judicijs;* ubi decernitur, nequis cauſæ continentiam dividat, ſive cauſas, quæ connexionem aliquam inter ſe habent, & coram uno, eodémque Iudice tractandæ, ac terminandæ ſunt, apud diverſos Iudices ventilet: & puniendum eſſe eum, qui alium ſuper poſſeſſione, et alium deinde ſuper cauſa principali, ſeu proprietatis quæſtione judicem poſtulavit, *Gothofred. ibid. V. Principali.* atqui cauſæ poſſeſſionis, & proprietatis ſunt connexæ inter ſe, tum ratione ſubiecti, quia circa eandem rem verſantur; tum ratione facilioris cognitionis, & deciſionis: nam, qui de poſſeſſione cognoſcit, faciliùs cognoſcere, & definire poteſt cauſam proprietatis; ideóque ab uno, eodémque Iudice rectè cognoſcuntur. *Gl. in rit. c. 1. V. Sub uno; h. t. & ibid. Abb. n. 3.*

Excipi tamen debet, niſi litigantes ſint omnino diverſi fori; tum enim actor v. g. Clericus, qui obtinuit cauſam in judicio poſſeſſorio coram ſeculari Iudice rei, non tenetur, eo finito, coram eodem reſpondere ſuper proprietate; ut colligitur *ex c. ult. de judic.* ſed debet conveniri coram ſuo Iudice, Eccleſiaſtico ſcilicet: nam tali caſu neceſſitas cogit cauſam dividere, ſeu ad diverſos Iudices deferre. *Gl. in tit. c. 1. V. Sub uno; in fine.* & dictum *ſupr. tit. 1. n. 81.* Deinde requiritur; ut Iudex de utraque cauſa, tam poſſeſſionis, quàm proprietatis cognoſcere poſſit, quia, ſi v. g. judicium poſſeſſorium in cauſa ſpirituali inſtituatur coram Iudice ſeculari, cùm de poſſeſſione ſit mera quæſtio facti, non ideo etiam ad eundem ſpectat definire cauſam petitoriam, ſeu proprietatis,

prietatis, quia de illa, quippe ſpirituali, Iudex ſecularis cognoſcere nequit, *Andr. Vallens. in parat.* §. 3. *n.* 6. *h. t.*

Prædictis non obſtat, quòd proprietas nihil commune habet cum poſſeſſione; ut dicitur in *l. Naturaliter*; 12. §. 1. *ff. de acquir. poſſ.* adeóque nec coram eodem Iudice neceſſariò tractandæ ſunt. Nam nihil commune habet proprietas cum poſſeſſione, quoad eſſentiam, ſeu ſubſtantiam; & quoad acquiſitionem, vel amiſſionem; quia ſeparari poſſunt, ita, ut penes unum ſit rei dominium, penes alium poſſeſſio eiuſdem rei: at verò quoad judicialem cognitionem, cauſæ poſſeſſionis, & proprietatis ſunt connexæ, ita, ut dividi non debeant, nec apud diverſos Iudices tractari, *cit. l. Nulli*; & *cit. c.* 1. *h. t. Menoch. remed.* 15. *de recup. poſſ. n.* 219. idque, tum quia cauſa poſſeſſionis ſæpe in judicio obtineri non poteſt, niſi exhibeatur à poſſeſſore jus, ſeu titulus aliquis proprietatis: nam judicium poſſeſſorium multùm præjudicat petitorio; quia ſublevat ab onere probandi, & in dubio, ſeu pari cauſa pro poſſeſſore judicari debet, *Laym. lib.* 4. *tract.* 9. *c.* 2. *n.* 12.

XXI. Ex dictis infertur, ſi cauſa ſimpliciter, et in genere, vel in ſpecie cauſa proprietatis alicui delegata ſit judicialiter cognoſcenda, non ſolùm cauſa proprietatis, ſed etiam poſſeſſoria commiſſa intelligitur; ut docet *Gl. in c. Paſtoralis*; 5. *V. Requiſitus*: & *ibid. Abb. n.* 10. *h. t.* Ratio eſt, quia cauſæ continentia dividi non debet: cauſæ autem hæ ſunt connexæ, ità, ut judicium proprietatis commodè tractari, ac definiri non poſſit, niſi præcedente, aut coniunctò judicio poſſeſſorio, Nec obſtat *text. in l.* 3. *C. Si à non compet. Iud. &c.* quia ibi non dicitur, quòd Iudex ſuper proprietate datus non poſſit cognoſcere de poſſeſſione: ſed, quòd, ſi Iudex delegatus ſuper proprietate, de cauſa poſſeſſionis tantùm pronunciavit v. g. pro poſſeſſore, nihilominus actor, qui in poſſeſſorio ſuccubuit, agere poſſit judicio petitorio, ſeu ſuper proprietate, *Gl. margin. in cit. c. Paſtoralis*; *V. Requiſitus*; *lit. a.* & *Abb. ibid. n.* 11. *in* 4. *ſolut.* Sed, vice versâ, ſi actor, qui delegationem impetravit, in poſſeſſorio intentato vicit, eique poſſeſſio adiudicata ſit, reus coram eodem Iudice delegato petitorium movere poteſt, oſtendendo, ſe rei dominum eſſe; ut colligitur *ex cit. c.* 1. *de ſequeſtr. poſſ.* quo caſu proprietas ipſi adiudicata vincit, & elidit præcedentem ſententiam de poſſeſſione; ut patebit ex *dicendis* §. *ſeq.* Vnde regula illa, quòd Iudex delegatus, poſtquam ſententiam dixit, officio ſuo functus cenſeatur, ut aliud agere non poſſit, niſi curare, ut ſententia executioni mandetur, *iuxta c. Ex literis*; 9. *de offic. Iud. deleg.* intelligi debet, ſi Iudex ſuper tota cauſa pronunciavit, non ſi ſuper parte tantùm, *Abb. in cit. c. n.* 11. Aliud eſt, ſi cauſa poſſeſſionis nominatim, & in ſpecie alicui commiſſa ſit, v. g. ut ſuper moleſtationibus, & infeſtationibus cognoſcat; is enim, vi huius delegationis, de cauſa proprietatis cognoſcere nequit; ut docet *Gl. recepta in cit. c.* 1. *V. Indeſtinatè*; niſi incideret per viam reconventionis, ſi ſtatus cauſæ reconventionem patiatur: quia reconventio fieri poteſt non ſolùm coram Iudice ordinario, ſed etiam coram delegato, *c.* 1. & 2. *de mut. petit. Abb. in cit. c.* 1. *n.* 15. *Gail l.* 1. *obs.* 35. *n.* 11. Ratio diverſitatis eſt, quia proprietas veluti dignior trahit ad ſe poſſeſſionem, & hæc illam ſequitur, non autem vice versâ poſſeſſio trahit ad ſe proprietatem.

XXII. Ceterùm in *cit. c.* 1. *h. t. in fine* additur, quòd Iudex, alterâ parte inauditâ, judicare, & ſententiam definitivam ferre non poſſit, adeò, ut nec ſupremus Princeps, Papa, vel Imperator poſſit contra partem abſentem, & non citatam procedere ad ſententiam definitivam; ut tradit *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 4. quia jure naturali, & gentium cuilibet competit jus ſe defendendi, & ad obiecta reſpondendi, *Clement.* 2. §. *Ceterùm*; *de ſent. & re. judic.* ubi dicitur, quod nec ab Imperatore adimi poſſit alicui facultas defenſionis, quæ à jure naturali provenit. Excipi debet, niſi cauſa notoria ſit, ita, ut notoriè conſtet, nullam reo defenſionem competere; quia non ſolùm factum eſt notorium, ſed etiam iniuſtitia, ſeu prohibitio facti; tum enim, præſertim, ſi periculum in mora ſit, etiam non præmiſsâ citatione, Iudex procedere poteſt ad ferendam ſententiam, eiúſque executionem: nam ea ideo ordinariè præmitti debet, ne reo jus defendendi auferatur: quæ ratio ceſſat, ſi notoriè conſtet, nullam ei defenſionem competere, *Laym. l.* 3. *tract.* 6. *c.* 3. *n.* 2. de quo etiam aliquid dictum *ſuprà tit.* 2. *n.* 217.

XXIII. Atque hinc infertur, quòd mandata dicta ſine clauſula juſtificatoria, quæ decernuntur, & parti tranſmittuntur, regulariter ipſo jure non valeant, nec ad executionem obligent; quia non ab executione incipiendum eſt, ſed à citatione partium, & cauſæ cognitio præmittenda eſt, *l.* 1. *C. de execut. rei judic. l. Nec quicquam*; 9. §. *Ubi decretum*; *ff. de offic. Procons.* & quia huiuſmodi mandatum eſt ipſo jure nullum, is, cui tranſmiſſum eſt, ei impunè non parere poteſt, *Gail. lib.* 1. *obs.* 13. *n.* 1. & 2. *Mindanus l.* 2. *de mandat. judic. c.* 11. Sunt tamen plures caſus, in quibus huiuſmodi mandata ſine clauſula decerni poſſunt, ac ſolent, & à præcepto, citatione omiſsâ, incipi poteſt, quos recenſet *Gail. c. l. n.* 3. & 4. *Mindan. c. l.* Veluti Primò, ſi factum notoriè illicitum ſit, ita, ut nullâ tergiverſatione celari, nullóque jure, aut excuſatione juſtificari poſſit: tunc enim reus condemnari poteſt præſens, quantumcunque contradicat, & ſe defendat: ergo etiam abſens poteſt; quod enim aliquo præſente, & invito fieri poteſt, idem quoque poteſt, eo abſente, & ignorante, *l. Ergo* 4. §. *Illud videamus, iunct. Gl. marg. lit. c. ff. de fideicommiſſ. libert.* & *l. Qui poteſt*; 26. *ff. de R. I.* Tale autem factum illicitum eſt, ſi quis hoc non facit, quod Ius fieri præcipit: aut, ſi hoc faciat, quod Ius fieri vetat. Secundò, ſi damnum irreparabile timeatur illatum iri ſupplicanti, niſi ſtatim ſuccurratur: ut, ſi inſidiæ ſtruantur vitæ innocentis, ſylvæ, arbores annoſæ excidendo, devaſtetur. Tertiò, ſi de Religione vel publicâ pace, & tranquillitate ſervanda agatur &c. Quartò, ſi periculum in moraſit, ut, ſi alimenta debita negentur, iuſtus, & præſentiſſimus ſubſit armorum metus &c. uam, quotieſcunque periculum eſt in mora, recedere licet à regulis Iuris communis, & remittitur diſpoſitio Iuris prohibitiva, ut ex *Iaſone* tradit. *Gl. margin. in l. de pupillo*; 5. §. *ſiquis rivos*; *lit. g. ff. de oper. nov. nuntiat.* Ad quem ultimum caſum decernendi mandatà ſine clauſula ferè omnes reliqui referri poſſunt.

XXIV. Quod ut meliùs intelligatur Notandum eſt,

eſt. is, qui injuriam, vel vim paſſus eſt, ſæpe ſolet à Judice petere, & impetrare mandatum contra injuſtum poſſeſſorem, aut turbatorem, ant vim inferentem, etiam ante citationem illius; ídque ob periculum in mora, & ut cauſa celeriùs expediatur. Sunt autem mandata judicialia, ſive mnnitoria nihil aliud, quàm literæ Judicũ executivæ ex officio eorundem ad partis inſtantiam emiſſæ, quibus quis vel dare, vel facere, vel omittere quid jubetur interdum ſimpliciter, pleſumque tamen ſub certa comminatione, niſi pareatur, *Mindan. tit. l.* a. r. 3. Hæc mandata duplicia ſunt, cum clauſnla, & ſine clauſula. Mandata cnm clauſula, quæ & juſtificatoria dicuntur, ſunt, quæ, licèt fieri aliquid ſub pœna præcipiant; parti tamen, contra quam emanant, poteſtatem relinqnunt juſtificandi cauſam ſuam, ſeu ratiooes, ac defenſiones intra certum terminum offerendi, cur mandato parêre non debeat; veluti: Mandamus tibi, nr rem ablatam reſtituas, debitum ſnlvas, captivum relaxes, ſeu liberum dimittas, poſſeſſorem ampliùs non turbes, pnſſeſſione decedas, ab ædificatione deſiſtas, ædificata deſtruas &c. quòd ſi te eâ re gravatum ſenſeris, intra præfixum terminum, v.g. nctn dies numerandos à die accepti mandati, coroapareas reſponſurus, & allegaturus cauſas, quare mandato nõ teneatis parêre: alioquin ſive comparueris, ſive non, in talem pœnam incidas, niſi mandatum executus fueris, *Mindan. c. l. 2. c. 6.* Quòd ſi pars, cui tranſmiſſum eſt mandatum, cum clanſula juſtificatoria, cauſas relevantes, cur tale mandatum caſſari debeat, Judici non probaverit; tum prius illud mandatum non revocatur, ſed firmum manet; ſicuti & pœna decreta, niſi paruerit intra terminum, vel antea ipſi præfixum, vel tunc de nnvo præfigendum: ſin autem pars rationes ſuas juſtificaverit coram Judice, tum revocatur mandatum, & ipſa abſolvitur, *Mindan. cit. l. 2. c. 7. Gail. l. 1. obſ. 19. n. 2. & ſeqq.*

Mandata ſioe clauſula juſtificatoria ſnnt, per quæ aliquid ſub certa pœna fieri præcipitur; ita tamen ut parti, cnntra quam dirignntur, oon relioquatur pnteſtas juſtificandi cauſam, ſeu ratinnes afferendi, cur maodato parêre non debeat, ſed tantùm afferendi rationes, cur declaratio pœnæ incurſæ fieri non debeat. Exemplum talis mandati ſine clauſula habetur apud *Mindan. c. l. num.* 10. Mandamus vobis, Conſul. & Senamres, ut ædificium, qnod in ſolo alieno, ſpretâ monitione, & denunciatinne vobis à domino loci factâ, exſtrnxiſtis, cùm id factum veſtrũ notoriè injnſtum ſit, & nullâ ratiooe juſtificari poſſit, mox ut has litteras acceperitis, demoliri, ac deſtrui curetis, ſub pœna decem marcarum auri. Inſuper vocamns vos, ac peremptoriè citamus ad diem 20. Septembris, in quo compareatis, de præſtita paritione, & obedientia fidem facturi: ſin antem mandato paritum non ſit, ut appareat, ac declaretur, vos in pœnam incidiſſe, ant relevantes cauſas afferatis, quare ad declarationem pœnæ procedendnm nnn ſit.

Porrò, ſi mandatum inhibitorium ſit, v. g. de non offendendo, nnn arreſtando &c. per quod non præcipitur aliquid agi, ſed omitti, tunc non requiritur citatio ad oſtendendam paritionem, & obedientiam: ſed poſtquam mandato contumaciter contraventnm fuerit; tum demum citationi locus eſt, ad videndum, & declarandnm pœnam mandati incurſam eſſe, *Mindan. cit. r. 10. §. 5.*

§. V.

An, & quomodo cauſa poſſeſſionis, & proprietatis poſſint cumulari in Iudicio, & quo ordine tractanda ſint?

XXV. Aſſertio 1. Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis in eodem Judicio ſimul tractari pnſſunt, ita, ut Judex receptis probationibus ſuper utraque cauſa, priùs diſcutere, ſau examinare poſſit probationes ſuper cauſa poſſeſſionis, illámque terminare; prour decernitur *in 1. Ad ultimum; 2. h. t.* Nam, cùm quædam cauſa commiſſa fuiſſet à Papa Cæleſtinn III. quibuſdam Judicibus delegatis; ut de poſſeſſione (adipiſcenda ſcilicet, vel recuperanda, ut infrà dicetur) & ſimul etiam de proprietate cngnoſcant, ij, ut parcerent ſumpribus, & expenſis partium, ſuper utraque cauſa poſſeſſionis, & proprietatis allegatinnes, & teſtium depnſitiones permixtim receperunt: ſed quia videbant, atteſtationes ſuper proprietate minùs liqnidas eſſe, priùs examinatis teſtificationibus ſuper cauſa poſſeſſionis, ſecundùm eaſdem pronunciârunt in pnſſeſſorio, dilatâ interim causâ petitorij, ſeu proprietatis, eámque poſtea reſumpturi. Unde quæſitum fuit, utrùm hoc licitè factum fuerit. Reſpondit Papa, rectè ita proceſſum eſſe, cùm etiam io Jure civili id ſit expreſſum: videlicet *in l. Ordinarij; 13. C. de rei vindic.* ubi dicitur: Ordinarij juris eſt, ut ortâ quæſtione (pnſſeſſionis, & proprietatis, *Gl. ibid. V. Quæſtione*) priùs de poſſeſſione judicetur; ac tum demum proprietatis cauſa ab eodem Judice decidatur, ídque ne cootinentia cauſæ dividatur, *Gl. ibid. V. Iudice.* Item *in l. Incerti; 3. C. de interdict.* dicitur, ortâ proprietatis, & poſſeſſionis lite, priùs poſſeſſinnis decidi oportere quæſtionem, ut ex hoc ordine facto, de dnminij diſceptatione probationes ab eo, qui de poſſeſſione victus eſt, exigantur. Cuius ulterior ratio eſt, qnia Judicinm petitnrium procedere non poteſt, niſi priùs conſtet de poſſeſſione: civilis enim, & naturalis ratio facit; ut alius poſſideat, & alius à poſſidente petat, *§. Retinendæ; Inſtit. de interdict.*

XXVI. Pro majora declaratione huius c. Notandum primò. *Si de poſſeſsione, & proprietate ſimul actum ſit*, Judex poteſt priùs de cauſa poſſeſſionis cognoſcere, eámque definire, & cauſam proprietatis differre; prout ſumitur *ex h. c.* Dupliciter autem Judicium poſſeſſorium, & petitorium cumulari, ſeu concurrere poſſunt in Judicio. Primò, ex parte actoris, ſi is in eodem linello intentet utrumq; Judicium, & petat tam poſſeſſionem, qnàm proprietatem ſibi dari, vel reſtitui; & tnm cumulari poteſt interdictum adipiſcendæ, & recuperandæ poſſeſſioois cum Judicio petitorio, ſeu rei vindicatione in eodem Judicio, ita, ut ntraque cauſa poſſeſſionis, & proprietatis ordinariè debeat ſimul tractari, ac unâ ſententiâ terminari, ac definiri, de quo infrà: poteſt tamen Judex receptis teſtibus, aliiſque probationibus ſuper utraqne canſa, ex juſta cauſa, Judicium pnſſeſſorium priùs expedire, ac definire, & poſtea progredi

gredi ad Judicium petitorium, juxta diſpoſitionem huius c. *Abb. hic n.* 3. ubi ait, quòd iſte verus ſit intellectus huius c. at verò interdictum retinendæ poſſeſſionis, & Judicium petitorium cumulari non poſſunt; ut docet *Hoſtiens. in cit. c. 2. V. Licitè; h. t.* nam, cùm actor in hoc interdicto fateatur, ſe poſſidere, non poteſt tem petere ſibi dari, ac reſtitui, *c. Examinata;* 15. *ſupr. de Judic.* ideóque, qui agit Judicio petitorio, eo ipſo cenſetur renunciare interdicto retinendæ poſſeſſionis; quia hoc, & Judicium petitorium ſibi invicem adverſantur, & ſimul conſiſtere non poſſunt: nam, qui agit interdicto, *Vti poſſidetis,* dicit, ſe poſſidere, & per adverſarium moleſtari, ſeu turbari in poſſeſſione ſua; qui verò agit rei vindicatione, dicit, adverſarium poſſidere, adeóque ſaltem tacitè fatetur, ſe non poſſidere: ergo, ſi idem actor inſtitueret ſimul interdictum retinendæ poſſeſſionis, & rei vindicationem, diceret, ſe poſſidere, & non poſſidere, forétque ſibi ipſi contrarius, & per conſequens admitti non debet, *Gl. in cit. c. Paſtoralis; V. Quod de recuperanda: & ibid. Abb. n.* 17. Verùm de hoc plura infrà.

Secundò cumulari poteſt, ſeu concurrere Judicium poſſeſſorium cum petitorio ſeparatim; ita, ut actore petente poſſeſſionē, reus excipiat, proprietatem, ſeu dominium ſibi competere: tum diſtinguendum eſt: nam vel uterque contendit ſe poſſidere, imò etiam proprietatem ad ſe ſpectare; ut, ſi duo tanquam heredes poſſideant caſtrum aliquod, cum pertinentijs, & juribus annexis, & uterque dicat, ſe poſſidere, & dominū eſſe caſtri: hoc caſu, quia ſciri non poteſt, uter litigantium probare debeat, priuſquam exploratum ſit, quis ex illis poſſideat; ideo priùs debet ſaltem ſummariè tractari, & decidi Judicium poſſeſſorium, quàm petitorium, ut appareat, quis ſit poſſeſſor, & quis ſit petitor, ſeu in petitorio Judicio actor: nam, qui causâ cecidit in poſſeſſorio, fit actor in petitorio, & tenetur probare dominium, ſi in petitorio obtinere velit, *l. Exitus;* 35. *ff. de. acquir. poſſ. l.* 13. *juncta Gl. V. Ordinarii; C. de rei vind. & l.* 3. *C. de interdict.* Vel conſtat, reum tantùm poſſidere, & tunc, ſi agatur interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis, quia actor fatetur quidem poſſeſſionem de facto eſſe penes reum; ſed contendit, de jure eam ſibi competere, quia reus injuſtè poſſidet pro herede, vel poſſeſſore; tum reus excipiens, proprietatem, ſeu dominium ſibi competere, admitti debet, dummodo probationes eius incontinenti afferre paratus ſit; ut tradit *Gl. in c. 1. V. Contentionem; de reſtit. ſpoliat. Abb. in cit. c. 2. n. 4. h. t.* ſi verò agatur interdicto recuperandæ poſſeſſionis contra ſpoliatorem, is non poteſt excipere de dominio ſibi competente; quia actor ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt, *Arg. l.* 3. *§. ibidem. ff. de exhibend.* de quo infrà.

Notandum ſecundò. Quando ſimul actum eſt Judicio poſſeſſorio, & petitorio, tum utrumque debet unâ ſententiâ terminari; ut mox dicetur; ſi tamen de utroque liqueat: ſecùs, ſi liqueat tantùm de poſſeſſorio, non de petitorio, ſeu proprietate; quia fortè teſtes non ſunt recepti ſuper illa; vel ſi ſunt recepti, non tamen ſunt publicati; vel etſi publicati, non ſunt examinatæ atteſtationes: tum enim ſuper poſſeſſione tantùm pronunciari poteſt, dilato Judicio petitorio, *juxta cit. c. 2. h. t. Imol. ibid. n.* 4.

XXVII. Aſſertio 2. Si ſimul actum ſit judicio poſſeſſorio, & petitorio, utrumque debet unâ ſententiâ terminari; ita tamen, ut priùs pronuncietur ſuper poſſeſſione; in executione verò proprietas prævalere debeat; prout reſpondit Innocentius III. *in c. Cùm dilectus;* 6. *h. t.* Ratio prioris partis eſt, quia ordinatiè priùs diſcuti debet cauſa poſſeſſionis, quàm proprietas, *c. 2. h. t.* adeóque talis ordo pronunciandi in ferenda ſententia etiam ſervandus eſt, ita, ut priùs pronuntietur ſuper quæſtione poſſeſſionis, quàm proprietatis; quæ tamen dicuntur terminari debere unâ ſententiâ, quia eodem tempore utraque, una ſcilicet immediatè, & incontinenti poſt aliam fertur, & in eodem ſcripto, licèt revera ſint duæ ſententiæ, ſicut ſunt duæ cauſæ diverſæ, ſuper quibus feruntur, etſi connexæ; quia verſantur circa eandem rem, *Vivian. in ration. hic.* Ratio poſterioris partis eſt, quia proprietas tanquam dignior trahit ad ſe poſſeſſionem: nam juſtior eſt petitio proprietatis, *l. Bona;* 31. *junct. Gl. V. Ut non diſtrahatur; ff. depoſit. Gl. fin. hic.* ideóque in executione huiuſmodi ſententiæ præferri debet proprietas poſſeſſioni, ita, ut ſententia lata ſuper illa abſorbeat effectum ſententiæ latæ ſuper poſſeſſione, ut mox dicetur.

XXVIII. Notandum hìc primò. Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis ſimul in eodem judicio cumulari, ſeu tractari poſſunt, ſive unus utrumque judicium intentet, ſive etiam diverſi; ut, ſi unus agat contra turbantem ipſum in poſſeſsione interdicto retinendæ poſſeſſionis; & hic viciſſim excipiat, proprietatem ſibi competere; niſi tamen obſtet contrarietas, qualis eſt inter interdictum retinendæ poſſeſſionis, & judicium petitorium, quæ non poſſunt ſimul conſiſtere; quia interdictum, *Vti poſſidetis* ſupponit, actorem poſſidere; rei vindicatio verò ſupponit, actorem non poſsidere, ut ſuprà dictum *num.* 26.

XXIX. Excipitur primò. Niſi is, qui agit interdicto retinendæ poſſeſſionis, neſciat, ſe in poſſeſsione eſſe; vel quia putat, adverſarium poſſidere, cùm non poſſideat; vel quia per filium, aut ſervum poſſidet; tum enim, poſtquam illud intellexit, cumulare poteſt, & inſtituere interdictum retinendæ poſſeſsionis: quia non poteſt cenſeri agendo ſimul judicio petitorio voluiſſe renunciare judicio poſſeſſorio, cùm ignoraverit, ſe poſsidere, & tale interdictum ſibi competere, *Gl. in l. Naturaliter;* 12. *§. Nihil commune; V. Qui cœpit; Verſ. Sed certè; ff. de acquir. poſſ.*

XXX. Excipitur ſecundò. Niſi intentans judicium petitorium amiſerit poſſeſsionem naturalem, & retineat ſolùm civilem; tum enim cum petitorio cumulari, & conjungi poteſt judicium, ſive interdictum retinendæ poſſeſsionis, ad ſervandam civilem poſſeſsionem, quam adhuc habet; quia nulla hic eſt contrarietas, v. g. ſi quis rem, quam à Titio precariò tenet, reſtituere nolit; ideóque Titium turbet, & impediat in poſſeſsione ſua: vel, ſi quis, abſente Titio, clàm invadat naturalem poſſeſsionem fundi ſui; ideóque periculum ſit, ne & civilem poſſeſsionem ſuam amittat dominus: his caſibus, Titius poteſt agere, & interdicto retinendæ poſſeſsionis, ratione civilis poſſeſsionis, quam adhuc habet, ne illam amittat, ſed in ea per Judicis ſententiam confirmetur; & ſimul

mul agere poteſt rei vindicatione adversùs eum, qui clàm, vel precariò rem naturaliter, ſeu corporaliter poſſidet; ut eandem ſibi reſtituat, *Gl. in cit. §. Nihil commune; V. Qui cœpit. Bart. ibid. n. 19. Imola in cit. c. Cùm dilectus; 6. n. 1. h. t. Abb. in c. Paſtoralis; 5. num. 57. eod.* Et ſic intelligi debet, quod dicitur in *cit. l. 12. §. Nihil commune; ff. eod.* nihil commune habet poſſeſsio cum proprietate; adeóque ſimul cumulari, & concurrere non poſſunt: nam is, qui rem vindicare cœpit, quam civiliter, juſtè, & legitimè adhuc poſſidet, in ea poſſeſsione turbatur ab adverſario, qui de facto, & corporaliter eam occupavit, ac detinet; ideo ei non denegatur interdictum retinendæ poſſeſsionis; non enim cenſetur, rem vindicando, renunciâſſe poſſeſsioni ſuæ civili, ratione cuius illi hoc interdictum competit. Veruntamen, ſiquis hoc caſu domum rediens, à naturali poſſeſsione recipienda repulſus fuerit, vel ſpem eam recuperandi depoſuerit, ex eo tempore civilem quoque poſſeſsionem amittit, ita, ut interdicto, *Vnde vi*, vel condictione ex *l. Si quis; 7. C. Vnde vi*, agere poſſit; *l. 1. §. Si autem; ff. De vi; l. Clàm; 6. §. Qui ad nundinas; ff. de acq. poſſ.* de quo infià.

XXXI. Excipitur tertiò, quòd in rebus incorporalibus, videlicet juribus, ac ſervitutibus, licèt aliquis in quaſi poſſeſsione ſit; ſi tamen ab altero moleſtetur, poſsit unâ cum interdicto retinendæ poſſeſsionis, cumulate, & ſimul inſtituere Judicium petitorium, videlicet actionem in rem confeſſoriam, per quam petat declarari à Judice, ſibi jus competere, v. g. eligendi, præſentandi, decimandi &c. vel actionem in rem negatoriam, per quam petit declarari, adverſario jus nullum competere; ideóque deſiſtere illum debere; prout de ſervitutibus habetur in *§. Æquè; Inſtit. de actionib.* & quoad petitorium Judicium etiam conſtat ex *c. Cùm ſuper; 4. h. t.* ubi Subdiaconus Epiſcopatu, ad quem electus fuerat, & confirmatus, ſpoliatus, non tantùm petijt, ſe reſtitui in poſſeſsionem, ſed etiam inſuper contra adverſarium Canonicum declarari, jus Epiſcopatûs ex electione, & confirmatione ſibi competere, adverſario verò nullum jus competere, *Gl. ibid. V. Tam poſſeſſorium; & Abb. num. 9.* Similiter, qui jus itineris, vel actûs per fundum vicini acquiſivit; ſi negetur ei tranſitus à domino fundi, agere poteſt contra illum interdicto, *Vti poſſidetis*, ſaltem utili, quia directum non habet locum in incorporalibus: & ſufficit, quòd actor probet, ſe in poſſeſsione ſervitutis illius fuiſſe 30. diebus, ſive trigeſies, uno anno, illâ utendo, ſciente, & patiente vicino, & ab eodem turbatum, ac impeditum fuiſſe in uſu, ſeu exercitio juris ſui, *l. 1. §. Hoc interdicto; ff. de itiner. actúque privat.* Poteſt tamen ſimul etiam agere Judicio petitorio, videlicet actione confeſſoriâ, petendo, ut per Judicis ſententiam declaretur ſibi jus competere, quod etiam probare tunc debet, *cit. §. Æquè; Inſtit. de act. Imol. in cit. c. Cùm dilectus; n. 1. h. t. Abb. in cit. c. Cùm ſuper; n. 9. eod.* Nec obſtat, quòd in rebus corporalibus actio non datur poſſeſſori, ſed ſemper datur non poſsidenti contra poſsidentem: at in incorporalibus actio etiam poſſeſſori competit, v. g. Titio non eſſe jus altiùs ædificandi, ita, ut luminibus ſuis officiat, quia nullam ſervitutem ipſi debeat. Nam ratio diverſitatis eſt, quia poſſeſſori ſufficit, quòd poſsideat; non autem id ſufficit in rebus incorporeis: quia, ſi is, qui libertatem poſsidet, non ſe opponat, ſed patiatur vicinum altiùs ædificare, libertatem amittit, altérque jus ſervitutis præſcribit. Deinde in rebus corporalibus, ſi poſſeſſor ita ageret, fundus, quem ego poſsideo, vel quem tu poſsides, non eſt tuus; ageret de jure non ſuo, ſed alieno: ſecus eſt in incorporalibus; quia, qui negat, ſervitutem ſe alteri debere, tacitè agit etiam de ſuo jure, quia prædium ſuum liberum eſſe contendit, *Harprecht. cit. §. Æquè; n. 16. & 17.*

XXXII. Notandum ſecundò. Quamvis, cùm judicium poſſeſſorium, & petitorium ſimul ſunt intentata, ſententia ſuper poſſeſsione præcedere debeat; potior tamen, & efficacior eſt ſententia lata ſuper petitorio, ſeu proprietate, ita, ut abſorbeat ſententiam ſuper poſſeſsione; quia proprietas vincit poſſeſsionem, & tanquam dignior illam ad ſe trahit; ut patet ex *cit. c. Cùm dilectus; h. t. & ibi Abb. num. 4.* Ubi tamen diſtinguendum eſt: nam vel actor obtinet in utroque Judicio, & tum certum eſt, pro eo tam in petitorio, quàm poſſeſſorio ſententiam executioni eſſe mandandam: vel pro reo lata eſt ſententia in petitorio, & poſſeſſorio, & ſimiliter pro ipſo in utroque judicio ſententia executioni mandanda eſt. Vel actor vicit in Judicio poſſeſſorio, reus in petitorio: & tunc actori reſtituendi ſunt fructus à reo percepti, ſaltem à tempore motæ litis, cùm ad legitimum poſſeſſorem fructus pertineant: reo verò reſtituenda eſt res principalis, ſive proprietas rei, ſuper qua controverſia eſt, quæ ipſi per ſententiam eſt adjudicata; & tunc habet locum, quod hîc dicitur, quòd in executione prævaleat proprietas, ſcilicet quoad rem principalem, non quoad fructus, quia in poſſeſſorio ſuccubuit. Vel denique vice versâ, actor vicit in petitorio, reus in poſſeſſorio: & tunc reus reſtituere debet rem principalem, retentis fructibus, ſi fuit bonæ fidei poſſeſſor, *Abb. in cit. c. Cùm dilectus; num. 10. h. t.* Quare poſſeſſio alicui adjudicata dicitur momentanea, ſeu momentum in *c. 1. h. t.* quia per ſupervenientem ſententiam ſuper proprietate, quæ alteri parti adjudicata eſt, evincitur, & eliditur ſententia ſuper poſſeſsione, ſaltem quoad principalem effectum, ita, ut executioni mandari non debeat; quia obſtat defectus notorius proprietatis: quamvis hæc verbalis adjudicatio poſſeſsionis ſecundarium aliquem, & minùs principalem effectum habere poſsit, videlicet quoad expenſas, & fructus reſtituendos poſſeſſori, ſi bonâ fide poſſedit; ut tradit *Gl. in c. Cùm ſuper; 4. V. Reſtituendum; h. t. & ibid. Abb. n. 7.*

§. VI.

Qua ratione ſpoliatus inſtituere poſsit Iudicium poſſeſſorium, & petitorium coram eodem Iudice?

XXXIII. Aſſertio 1. *Spoliatus* poſſeſſorio, & petitorio Judicio ſimul agens: ſi poſſeſſionem, & ſpoliario-

liarionem probet, ſed nou dominium, ſeu proprietatem, ohtinet lu poſſeſſorio, eique teſtituenda eſt poſſeſſio; quia probavit, ſe poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe: ſed ſuccumbit in petitorio, quia non probavit dominium, ſeu ptopcietatem: actore autem nnn probante, reus abſolvituc. nec ſufficit, quòd poſſeſſionem probavit; quia à poſſeſſione ad ptoprietatem non fit bona illatio, cùm ſint diverſæ cauſæ, & nihil commune habeant. Ita ſumitur ex *cap. Cùm Eccleſia*; 3. *h.t.* Nam vacaute Eccleſiâ Sutrinâ, Canonici Capitulares convenientes in unum, invocatâ, ut mociseſt, Spititûs S. gratiâ, uuanimiter elegerunt Epiſcopum (vel quia à majore parte Capituli facta eſt electio, ut nonnulli explicant, vel quia omnibus couſentientibus, & nemine diſcrepaute. *Abb. hîc. n.* 2.) eúmque à Sede Apoſtolica confirmari petieruut. Verùm Cletici Conventualium Eccleſiarum (id eſt, Collegiatarum Eccleſiarum ſecularium ejnſdem civitatis. *Abb. hîc num.* 2. *not.* 3. vel ſecundùm alios apud *Barboſ. in collect. hîc num.* 8. Regularium, quæ ſtrictè Conventuales Ecelesiæ appellantur) ſe electioni huic oppoluerunt, petenres, eam infitmari, eò quòd, cùm ipſi, & Anteceſſores eorum in electionihus Epiſcoporum conſueverint intereſſe, hæc electio, ipſis renitentihus, & excluſis, ſit peracta: ideóque non confirmari, ſed infitmari potiùs eam, poſtulârunt. Partihus igitur apud Sedem Apoſtolicam conſtitutis, coram Auditorihus teſtes urriuſque pattis ſunt recepti; quorum dcpoſitionibus pnblicatis, Canonici dicebant, pet teſtes à ſe productos intentionem ſuam ſatis probatam eſſe, quòd ad ipſos tantùm ſpectaret electio: ſed pats altera Clericotum contradicebat, videlicet, quòd per teſtes à ſe productos meliùs probatum fuerit, ipſos electioni Epiſeoporum intereſſe debere; cùm ex atteſtationibus couſtaret, quòd ipſi tribns proximis electionibus Epiſcoporum, quæ ultimò, & immediatè ptæceſſerunt, unâ cum Canonicis Eccleſiæ Cathedralis, interſuerint, & vocem activam eligendi cum alijs habuerint. Quare examinatis atteſtationihus, Papa Innocent. III. deprehendit, teſtes à Canonicis productos in ſuis depoſitionibns variâſſe, & vacillâſſe; imò etiam de negativa quodammodo teſtatos ſuiſſe, nempe, quòd jus electionis ita ad Canonicos ſpectaret, ut ad Clericos minimè pertineret; at verò per teſtes Clericorum ſufficientet oſtenſum ſuiſſe, ipſos trihus Epiſcoporum electionibus præſeutes fuiſſe, & ſuffragium dediſſe: ideóq; electionem illá, quæ Clericis contradicentibus, & excluſis facta eſt, irritandam eſſe decrevit, teducens Clericos in eam quaſi poſſeſſionem, quam ante motam litem habuerant. Verùm quoniam in dicta quæſtione utraque pars quidquid jutis in electione hahehat, in Judicium deduxiſſe videbatur, quaudoquidem Jure civili cautum eſt (*in l. Solemus*; 61. *ff. de judic.*) in Judicium venire, non ſolùm illud, de quo actum eſt, ut veniret, ſed etiam omne id, de quò nominatim non eſt actum, ſive prohibitum, nt non veniret: & quia ſecunduùm Statuta Canonum, electinues Epiſcoporum ad Canonicos Eccleſiatum Cathedralium pertinent, niſi ſpeciali conſuetudine aliud ſit inductum: at verò Clerici, licèt probaverint, ſe tertiò Epiſcoporum electiouibus interſuiſſe, tamen proptec temporis brevitatem (quia ſcilicet tempus ad præſctiptionem jure requiſirum non fuit completum) jus eligeudi viâ præſcriprionis non acquiſiverunt: ac denique, quia actore nou probante, reus, etſi uibil præſtiterit, obtinere debet: ob has cationes Papa Canonicos à peritione Clericorum abſolvit, illiſque perpetuum ſileutium ſuper jure eligendi indixit.

XXXIV. Pro explicarione bujus c. Notandum primò. Judicium poſſeſſorium, *unde vi*, ſive *recuperandæ poſſeſſionis*, poteſt ſimul cumulati in eodem libello, ſive intentari in eodem Judicio cum petitocio; nt patet ex hoc c. ſicut etiam Judicium poſſeſſorium, ſeu interdictũ adipiſcendæ poſſeſſionis; ut ſusè oſtendit *Menoch remed.* 4 *de adipiſc. poſſ. n.* 510. *& ſeqq.* nam, licèt poſſeſſio, & proprietas circa eandem rem verſentur, nou tamen, qui unum couſequitur, alterum neceſſariò conſequi poteſt, vel ſaltem non virtute illius lntentati Judicij; nam in petitorio actor petit ſibi adjudicari jus proprietatis, ſeu dominij; in poſſeſſorio ſibi reſtitui poſſeſſionem, vel in poſſeſſionem immitti, non tamen vi hujus Judicij ohtinet dominium, ſeu pcoprietatem. *Menoch. cit. rem.* 4. *n.* 537. *& duob. ſeqq.* Verùm, licèt utrumqe hoc Judicium ſimul cumulari poſſit, non eſt tamen ſemper conſultum, ut poſſeſſotium cumuletnr ſimul cum petitorio. Sic in propoſito caſu Clerici non tantùm perierunt, ſe reſtitui in poſſeſſionem juris eligeudi, ſed etiam, inſtituto petitorio, poſtulârunt per ſententiam Judicis declarari, ſe debere intereſſe electioni, & ita onus probandi titulum, vi cujus illis competat jus eligeudi cum Canonicis, aut legitimam præſcriptionem hujus juris, in ſe receperunt: ideóq; couſultiùs feciſſent, ſi inſtituto ſolo interdicto recuperandæ poſſeſſiouis, petijſſent, ſe reſtitui iu poſſeſſionem juris eligendi, omiſſo Judicio petitorio: tunc enim probatâ quaſi poſſeſſione juris eligendi, cum alijs Canonicis, ad proximâ electionem admitti dehuiſſent, tejecto onere probandi, qnòd legitimum rempus ad præſeriptionem jure requiſitum uondum completum fuerit, ln adverſarios, ſcilicet Cauonicos, quia, quàm diu aliquis intentare poreſt aliquod Judicium poſſeſſorium, non debet agete petitorio, ſive de proprietate. *l. Is, qui*; 25. *ff. de rei vindic. Gl. in cit. c.* 3. *V. Spectaret. h.t.*

Notandum ſecundò. Etſi Canonlci Capitulares in caſu hnjus c. petehant electionem à ſe factam confirmati, Clerici tamen opponebant, ſe ah eligeudo eſſe excluſos, cùm pcobare potuerint, ſe tempore inſtitutæ electionis in quaſi poſſeſſione juris eligendi fuiſſe; ideóque petehant, electionem illam infitmari, ſeu reſcindi, quia non potuerunt Canonici, ptopriâ auctorirate, Clericos privare poſſeſſione juris ſui, in qua bona fide exſtiterunt. *Abbas hîc n.* 53.

Notandum tertiò. Si quis invitus, & contradicens excludatnc ab actu eligendi, vel alterius juris incorporalis, tum amittir quaſi poſſeſſionem illius; ut patet ex *h. cap.* non tamen ex eo, quòd Clerici allegârunt, trihus vicibus ſe interfuiſſe electioni Epiſcopi, & ſuffragium dediſſe, rectè infertur, plures actus neceſſariò requiri ad acquitendam quaſi poſſeſſionem jutis eligendi, vel aliocum Jurium incorporalium; ſed quia actus pet temporum intervalla repetiti inducunt præſumptionem antiquioris, juſtioris, & fir-

mioris poſſeſſionis, de quo videri poteſt *Menoch. Remed. 3. retinend. poſſeſſ. num. 725. & ſeqq. Barb. hîc in collect. n. 10. & 11.*

XXXV. Notandum quartò. Ad præſcribendum jus eligendi à Clericis extraneis contra Collegium Canonicorum, in caſu hujus c. non requirebatur titulus; quia non agebatur de præſcriptione contra jus commune, in qua neceſſarius eſt titulus, qui poſſeſſori tribuat juſtam cauſam præſcribendi, juxta *cap. 1. de præſcript. in 6.* qualis præſcriptio eſt contra jus commune, ſi præſcribant Clerici extranei jus eligendi contra Canonicos privativè, ne ipſi eligant Epiſcopum: ſed agebatur ſolùm de præſcriptione, præter, & ſecundùm jus commune, ut ſcilicet Clerici extranei cumulativè, unâ cum Canonicis, ad quos de jure communi pertinebat electio, eligant, per quod non privatur Capitulum jure eligendi, ſed alij extranei ei adjunguntur, & ideo talis præſcriptio procedit etiam ſine titulo, ſi actus ſunt ſimultanei; ſicut in propoſito, ut extranei interſint electioni cum jure ſuffragij, unâ cum Canonicis, ad quos aliàs ſpectat eligendi poteſtas; ut poſt *Jo. Andr. in cit. cap. 3. num. 22. h. t.* docet *Fagnan. ibid. num. 25. 26. & 27.* quamvis alij dicant, quia Clerici extranei à Canonicis fuerunt admiſſi ad electionem, inde oriebatur ſaltem præſumptus titulus, per quem juſtificabatur eorum poſſeſſio juris eligendi: quia, licèt electio de jure ſpectet ad Capitulum, non eſt tamen contra jus, ſi Canonici Clericos aliarum Eccleſiarum admittant ad electionem; ut conſtat ex *cap. Obeuntib. 35. diſ. 63.* & jam dictum: præſertim, quia per talem admiſſionem non alienatur jus eligendi, quod adhuc remanet penes Canonicos. *Barb. in collect. in cit. cap. 3. num. 11.*

Notandum quintò. Tria ſunt, quæ teſtium depoſitiones ſuſpectas faciunt, ſive fidei eorum derogant; ut colligitur ex hoc c. ſi varij ſint, ſi vacillent, ſi negativam probare velint, ſcilicet non reſtrictam certo loco, tempore &c. ſicuti in hoc c. teſtes producti à Canonicis deponebant, quod ad illos tantùm pertineat jus eligendi, cùm tamen etiam ad extraneos, ex conceſſione Canonicorum, vel alio ſpeciali jure ſpectare poſſit, id autem non negans, ſed affirmans probare debet; ſed de hoc infrà ſuo loco.

Notandum ſextò. Quamvis in caſu hujus c. in Judicio poſſeſſorio pro Clericis ſit pronunciatum, nempe quòd in poſſeſſione ſint juris eligendi, quod probârunt: in petitorio tamen contra eoſdem ſententia eſt lata, dum Papa eiſdem ſuper jure eligendi, quod prætendebant, perpetuum ſilentium indixit, quia probare non poterant, ſe tale jus completè præſcripſiſſe, & ſic ſententia lata ſuper proprietate in effectu prævaluit ſententiæ latæ ſuper poſſeſſorio, ut indicat *Gl. hîc V. Reducentes.* nam, cùm Clerici privari jure eligendi ſimul poſſeſſorium, & petitorium tanquã actores intentâtini; ideo in utroque incubuit ipſis onus probandi; &, quia de poſſeſſorio conſtitit, in eo cauſam obtinuerunt; ſed, quia in probatione petitorij, ſive proprietatis defecerunt, quod ſimul cum poſſeſſorio in Judicium deduxerunt; ideo in eo ſuccubuerunt, quia actore non probante, reus, etſi nihil præſtiterit, obtinet, ſeu abſolvi debet, ut dicitur in hoc c.

XXXVI. Præterea alius ſimilis caſus, in quo à ſpoliato ſimul tam poſſeſſorium, quàm petitorium in Judicio eſt intentatum, proponitur in *c. Cùm ſuper; 4. h. t.* Nam vacante Eccleſiâ Bethlehemitanâ, duo in diſcordia ad illam ſunt electi, Subdiaconus Eccleſiæ Romanæ, & P. Canonicus ſepulchri Dominici. Et cùm quæſtio verteretur coram Patriarcha Hieroſolymitano, is electionem Subdiaconi confirmavit: qui poſtea per poteſtatem ſecularẽ poſſeſſione Epiſcopatûs dejectus, & ſpoliatus fuit. Quare idem Subdiaconus accedens ad Sedem Apoſtolicam, petijt, electionem ſuam confirmari, & ſe in poſſeſſionem, quâ ſpoliatus fuit, reſtitui; &, quia ſpoliationem probavit, per ſententiã fuit reſtitutus. Verùm, quia tam poſſeſſorium, quàm petitorium deductum fuit in litem, & tam reſtitutionis, quàm ipſius electionis quæſtio plenè agitata, ex qua conſtitit, utriuſque electionem minùs Canonicam fuiſſe; ideo Papa Innocent. III. cùm Judex, de qua re cognovit, etiam pronunciare, ſeu ſententiã ferre debeat, utramque electionem irritandam decrevit.

XXXVII. Ubi Notandum primò. Subdiaconus in caſu hujus c. petens reſtitutionem verbaliter ſolùm, fuit reſtitutus in poſſeſſionem, non quoad effectum principalem, ſed quoad expenſas litis, & fructus medij temporis reſtituendos ſpoliato, ſi erat bonæ fidei poſſeſtor, quia credidit, ſe juſtè confirmatum: quia verò in petitorio ſuccubuit, cùm electio tum Subdiaconi, tum alterius electi poſtea fuerit caſſata, non debuit ſententia de reſtitutione facienda executioni mandari, poſtquam conſtitit, nullum jus Subdiacono in Epiſcopatu competere, ob defectum legitimæ electionis, & ſic in executione prævaluit proprietas. *Gl. hîc V. Reſtituendum. Abb. ibid. n. 2. & 6.* de quo plura infrà.

Notandum ſecundò. Quando electio non fuit canonica, neq; confirmatio valere poteſt; ſi tamen electus ſit confirmatus à legitimo Superiore, & poſſeſſionem conſecutus, & poſtmodum ſpolietur, debet reſtitui, etiamſi electio non fuerit Canonica. *Gl. hîc V. Confirmatus.* quod procedit, quando non conſtat, electionẽ eſſe invalidam: alioquin verò, ſi conſtet de defectu tituli, non debet fieri reſtitutio. *Abb. hîc n. 5.* & patet ex dictis.

Notandum tertiò. In caſu hujus c. Subdiaconus agens Judicio petitorio contra Canonicũ pariter electum, poſtulavit, ut ſibi Epiſcopatus adjudicetur, remoto adverſario: adeóque probare debuit, ſe legitimè electum, & confirmatum eſſe: quod quia probare non potuit, neque etiam adverſarius; ideò judicatum fuit, neutri jus competere in Prælatura; idq; colligitur ex integra lectione hujus c. ubi habetur, quòd utriuſque partis recepti fuerint teſtes, eorúmque depoſitiones ſuper utraque electione publicatæ, & quia neutrius electio Canonica fuit reperta, pronunciatum fuit, utramque eſſe irritandam.

Notandum quartò. Judex de ea re pronunciare debet, de qua cognovit, ſcilicet principaliter; ſecus, ſi incidenter. *l. de qua re; 74. in princ. & ibi Gl. V. eod. ff. de jud.* quia ſententia debet ferri conformiter libello, ſeu petitioni; ut in hoc c. in quo ab altera parte principaliter agebatur Judicio poſſeſſorio, & petitorio; nam Subdiaconus petijt pronunciari, electionem ſuam eſſe Canonicam, & agebat etiam poſſeſſorio contra ſpoliatorem. *Gl. fin. hîc.* de ijs verò, quæ non ſunt in Judicium deducta, Judex non debet cognoſcere, nec judicare, niſi ſit ſupremus: Inferior

tior verò non poteſt, niſi ex officio per modum inquiſitionis, vel occaſione confeſſionis à reo factæ in Judicio. *Abb. hic n. 9.*

XXXVIII. Aſſertio 2. Qui ab initio agit Judicio de proprietate, ſive rei vindicatione, poteſt, ſi necdum allegationibus, ſeu probationibus renunciatum, & in cauſa concluſum ſit, ſuſpenſo Judicio peritorio, intentare interdictum adipiſcendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis: poſtquam verò in Judicio petitorio, ſeu proprietatis allegationibus renunciatum, & in cauſa concluſum fuit, aliúdque non reſtat, niſi, ut ſententia feratur, ordinariè non poteſt ampliùs intentari Judicium poſſeſſorium, niſi Judici ex juſta cauſa id expedire viſum fuerit; prout ſtatuitur in *cap. Paſtoralis*; 5. *hoc tit.* Nam, cùm aliquis ſpoliatus fuiſſet, traxit » ſpoliatorem ſuum in Judicium, in quo compa» rens à Judice interrogatus fuit inter auſpicia (id » eſt, exordia litis) quo Judicio experiri, id eſt, » agere velit? Ipſe ſtatim obrulit libellum ſuper » proprietate, nullâ factâ mentione de ſpoliatio» ne, ſive violentiâ ſibi illatâ. Sed cùm in cau» ſa proceſſum eſſet, novum Judicium inchoare » nitebatur ſuper poſſeſſorio; unde quæſitum fuit, an hoc poſſit? Ratio dubitandi fuit, quia non videtur renunciare Judicio poſſeſſorio, qui rem cœpit vindicare: ex adverſo is, qui cauſam proprietatis ſponte priùs propoſuit, videtur ſibi præjudicium feciſſe in quæſtione poſſeſſionis, quæ ſecundùm ordinem juris, priùs proponi, & terminari debuit; prout habetur in integra lectione hu» jus c. Reſpondit Papa Innocentius III. quòd » ille, qui cœpit rem vindicare, bene poteſt age» re Judicio poſſeſſorio recuperandæ, vel etiam » adipiſcendæ poſſeſſionis, antequam allegationi» bus renunciatum, & in cauſa concluſum ſit in Ju» dicio proprietatis priùs inſtituto; cùm Jure civi» li ſtatutum ſit, eum, qui fundum vindicavit, pen» dente hoc Judicio proprietatis, nihilominus in» terdicto, *vnde vi*, agere poſſe, ſi ſpoliatus fuit (*l.* » *Cùm fundum*; 18. *in fine. ff. de vi, & vi arm.*) » aliis Judiciis poſſeſſoriis (ſcilicet interdicto, *uti* » *poſſidetis*, & *utrobi*, quæ ſunt retinendæ poſſeſ» ſionis) in ſuo robore duraturis, quæ vendicatio» nem dominij, ſeu proprietatis ſuâpte naturâ præ» cedunt: ideóque cum cauſa proprietatis ſimul cu» mulari, ſeu tractari non poſſunt. Quòd ſi ve» rò in Judicio peritorio, ſive proprietatis allega» tionibus renunciatum, vel in cauſa concluſum » ſit, ita, ut jam poſſit per ſententiam definitivam » terminari, tum cauſâ non deciſâ, Judicium poſ» ſeſſorium intentari non debet; idque, ne lites ex » litibus oriantur, & via fraudibus aperiatur: niſi » Judex, qui de cauſa cognoſcit, ex juſta cauſa hoc » viderit expedite: videlicet, ſi ex perſpicuis indiciis » appareat iniquitas ſpoliationis, & quòd ſpoliato » facultatem probandi dominium ſubtraxerit, vel » ſi ex alia æqua cauſa Judex motus fuerit, ut pa» tiatur agi Judicio poſſeſſorio, etiam poſtquam in » Judicio petitorio, ſeu proprietatis concluſum fu» erit.

XXXIX. Pro explicatione hujus difficilis c. Notandum primò. Si Cajus v. g. inſtituat rei vindicationem contra Titium, ſed in progreſſu litis advertens, ſe difficulter probaturum dominium rei petitæ, contra eundem intentet interdictum recuperandæ poſſeſſionis, eò quòd à Titio ſpoliatus fuerit poſſeſſione fundi ſui, quem violenter occupavit, ſéque ad id probandum offerat; hoc caſu, Cajus admitti debet, & interim ſuſpenditur, ſeu differtur Judicium petitorium, ſeu proprietatis, donec Judicium poſſeſſorium terminatum fuerit: quia, ſi actor ſpoliationem probaverit, reſtitui debet in poſſeſſionem, etiamſi dominium non probaverit. Idque ſtatutum fuit in odium ſpoliatoris, & in favorem ſpoliati, ratione cujus permittitur, ut Judicium, ſeu interdictum recuperandæ poſſeſſionis cumulari poſſit cum Judicio petitorio, ſeu proprietatis, non tantùm ab initio litis, ſed etiam ante concluſionem in cauſa, ſuſpenſo interim, ſeu dilato Judicio petitorio, ſeu proprietatis.

Similiter, ſi quis, poſtquam inſtituit petitionem hereditatis ex teſtamento, advertat, ſe difficulter probaturum, teſtamentum fuiſſe validum, poteſt is, intentando interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis, petere, ut in poſſeſſionem hereditatis immittatur, & ſic onus probandi, teſtamentum fuiſſe invalidum, rejicietur in eum, qui pro herede ab inteſtato poſſidet, ſive aliàs ab inteſtato ſucceſſiſſet. Ratio eſt, quia, qui agit Judicio petitorio, ſeu rei vindicatione, non ideo cenſetur renunciare interdicto adipiſcendæ, vel recuperandæ poſſeſſionis; cùm utrumque Judicium ad diverſa tendat, nempe petitorium ad proprietatem, poſſeſſorium ad poſſeſſionem adipiſcendam, vel recuperandam; proprietas autem cum poſſeſſione nihil habet commune. *l. Naturaliter*; 12. §. 1. *ff. de acquir. poſſeſ.* Aliud eſt de interdicto retinendæ poſſeſſionis, quod non poteſt, ſaltem regulariter, & ordinariè, intentari, pendente Judicio peritorio, ſeu proprietatis priùs intentato; quia præcedit Judicium petitorium, ſeu rei vindicationem, & ſimul cumulari non poteſt; ut colligitur ex *hoc cap.* ibi: *Aliis judiciis poſſeſſoriis in ſuo robore duraturis, quæ vindicationem dominij ſui naturâ præcedunt.* per quæ videntur ibi intelligi interdictum, *uti poſſidetis, & utrobi*, quæ ſunt retinendæ poſſeſſionis, & rei vindicationem præcedere, non verò ſequi debent; quia in his interdictis priùs oportet ſcire, quis ſit poſſeſſor, quàm quis ſit petitor: ideóque Judicio petitorio intentato, non poteſt actor recurrere ad interdictum retinendæ poſſeſſionis, ob contrarietatem, quam involvunt. *Gl. in cit. c.* 5. *V. Quod de recuperanda, h. t. & ibid. Abb. n.* 17. & dictum ſuprà *n.* 26.

XL. Notandum ſecundò, Judicium peritorium priùs intentatum ſuſpendi poteſt, & tranſitus fieri ad poſſeſſorium, antequam ſit renunciatum, vel concluſum in cauſa proprietatis: ubi renunciatio, & concluſio cauſæ videntur eſſe actus diſtincti; quia, ut diverſa ponuntur in *cit. c.* 5. ut colligitur ex particula *aut*, ſive, *vel*, & renunciatio quidem fit, quando renunciatur allegationibus, & probationibus facti, ut quando renuncians non vult ullos teſtes, vel alias probationes producere in illa cauſa: concluſio verò propriè fit, quando ulteriùs, nec de facto, nec de jure quidquam opponitur. *Abbas hic num.* 7. vel quando lis, ſeu cauſa tota, cognitioni, & deciſioni

ſioni Judicis ſubjicitur. In praxi tamen hodie renunciatio cum concluſione cauſæ paſſim confunditur, quando utrinque probationibus, & allegarionibus renunciatur, ita, ut poſtea nullæ probationes produci poſſint, nec productæ admitti debeant. *Gail l. 1. obſ. 107. n. 3. & 4.* Poſt concluſionem verò in cauſa, ſi ſententia ſtatim ſit ferenda pro reo, in Judicio petitorio, quia actor ſoccubuit in probatione proprietatis, non licet ordinariè tranſire ad poſſeſſorium: quia ſic lites ex litibus orirentur, & via fraudibus aperiri poſſet; nam actor videns, ſe deficere in petitorio Judicio, intentaret poſſeſſorium; ideo ad poſſeſſorium Judicium tunc non admittitur. *cit. cap. Paſtoralis.* niſi ex cauſa juſta, & æqua, ob quam etiam, poſtquam concluſum eſt in cauſa in Judicio petitorio, inſtitui poreſt poſſeſſorium; ut quia invaſor ſubtraxit facultatem ſpoliato probandi dominium, quia teſtes occidit, vel inſtrumenta, per quæ probari poſſet dominium, combuſſit. *l. 4. C. de probat.* Quòd ſi ſuper proprietate, & poſſeſſione ſimol actum ſit, ſive utraque deducta ſit in Judicium, regularitet, qui obtinet in proprietate, obtinet etiam in poſſeſſione, & qui in illa ſuccumbit, in hac quoque: quia poſſeſſio ſemper ſequitur proprietatem, & eſt pars illius, ſicut uſusfructus pars dominij. *Gl. in cit. cap. Paſtoralis. V. Cauſa.*

XLI. Notandum tertiò. Si ſententia lata ſit in Judicio petitorio ſolùm, quia jus, ſeu dominium probare non potuit, adhuc poſt ſententiam tranſire poreſt ad Judicium poſſeſſorium; & è contrario à poſſeſſorio ad petitorium: ſunt enim diverſa, & ſeparabilia Judicia, & aliud petitur in uno, quàm in altero. *cit. §. Nihil commune.* neque tunc actori victo objici poteſt defectus notorius proprietatis, ob quem repellatur à Judicio poſſeſſorio: non enim ſequitur; actor defecit in probatione, ſeu probare non potuit; ergo nullum jus ei competit; cùm ſæpe non jus, ſed probatio deficiat. *Abb. in cit. cap. Paſtoralis. num. 26.* quo ſenſu etiam intelligi debet *Gl. ibid. V. Cauſa.* Aliud eſt, ſi actor in Judicio petitorio ita ſuccubuit, ut pro reo, ſeu poſſeſſore pronunciatum, & jus, vel dominium ipſi adjudicatum ſit: tum enim actor, poſt ſententiam contra eum latam, non poreſt intentare Judicium poſſeſſorium; quia proprietas abſorbet poſſeſſorium, ita, ut ei competere non poſſit, quem conſtat, non eſſe Dominum, nec adversùs eum, quem rei Dominum eſſe, conſtat.

XLII. Aſſertio 3. Etiam in cauſis beneficialibos poteſt ſimul intentari Judicium petitorium, & poſſeſſorium, & ante concluſionem in cauſa, ſuſpenſo petitorio, tractari cauſa poſſeſſionis, & ſententia proferri ſuper ea, etiamſi ad Papam appellatum fuerit à cauſa proprietatis; prout habetur in *Clement. Cauſa unic. h. t.* ubi Clemens
» V. in Concilio Viennenſi decernit, ſi cauſa benefi-
» cialis (quo nomine comprehenduntur majora, &
» minora beneficia. *Gl. hic V. Beneficiali*) ad Sedem
» Apoſtolicam per appellationem legitimè delata ſit,
» tam appellanti, quàm appellato, ſive contra quem
» appellatum eſt, licere non ſolùm petitorium, ſed
» etiam poſſeſſorium intentare: & poſſe ſpoliatum,
» ante concluſionem in cauſa, ſuſpenſo petitorio
à ſe, vel ab adverſario intentato, ſolùm poſſeſ- »
ſorium proſequi, idque in odium ſpoliantis. Ra- »
tio prioris partis eſt, quia, licèt aliàs regulariter Judex appellationis non poſſit cognoſcere, niſi ſuper quo eſt legitimè appellatum: tamen ſi appellatur in cauſa beneficiali ad Papam, poterit is, remotâ cauſâ appellationis, cognoſcere ſuper ipſa cauſa principali, à qua eſt appellatum: quia Papa eſt ordinarius Generalis, & concurrit cum omnibus Ordinarijs: ſecus eſt, ſi appellatum ſit ad inferiores Prælatos. *Gl. hîc in caſu, & V. ad Sedem.* Ratio poſterioris partis eſt, quia in odium ſpoliantis ſtatutum eſt, ut, qui ſpoliatus fuit, antequam renunciatum probationibus, & in cauſa concluſum fuerat, poſſit non ſolùm petitorium à ſe inchoatum, ſed etiam ab adverſario intentatum, eo invito, ſuſpendere, & ad poſſeſſorium tranſire. *Gl. hîc in caſu, & Vivian. in ration. hîc.* Eſt autem hîc ſermo de Judicio, ſive interdicto recuperandæ poſſeſſionis; ut patet ex illis verbis, *in odium ſpoliantis*: neque habet locũ hic textus in cauſis non beneficialibus, etiamſi de proprietate Eccleſiæ ſit quæſtio, ſed non de titulo beneficij. *Gl. hîc V. Beneficiali.* Poteſt autem in dicto caſu fieri ſuſpenſio petitorij, ut ſuper poſſeſſorio ſententia proferatur, non tantùm in prima inſtantia, ſed etiam in ſecunda appellationis. *Barb. hîc in collect. n. 2.*

XLIII. Ceterùm prædictis duo ſunt addenda, de quibus agitur in *c. pen. & ult. h. t.* Et primò quidem, ſi alicui moveatur controverſia ſuper dignitate, vel beneficio, quod poſſidet, ſufficit, ſi probet, collatorē ſuum fuiſſe in quieta poſſeſſione juris conferendi, vel eligendi, tempore collationis, vel electionis factæ: non tamen prohibetur adverſarius, qui ſuccubuit in poſſeſſorio, agere contra collatorem, quoad proprietatem juris conferendi; prout ſumitur ex *cap. Cum olim; 7. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Ar- »
chidiaconum Eccleſiæ Vincentinæ ex una parte, & »
Archipresbyterum, & Canonicos ejuſdem Eccle- »
ſiæ ex altera, ſuper jure eligendi Archidiaconum, »
quod ad ſe pertinere contendebant Canonici; ideó- »
que, cùm ab ipſis non fuerit electus, petebant, eum »
removeri. Sed Archidiaconus reſpondit, ſe electũ »
fuiſſe ab Epiſcopo Vincentino, qui in quieta poſſeſ- »
ſione erat, & etiamnum ſit, juris eligendi Archidia- »
conum, cùm duo Anteceſſores ipſius Epiſcopi Vin- »
centini continuè elegerint Archidiaconum, abſque »
contradictione Canonicorum. Super hac cauſa »
Procuratores utriuſque partis miſſi ſunt ad Sedem »
Apoſtolicam; ubi communi conſenſu Procuratoris »
utriuſque partis, cauſa fuit certis Judicibus delega- »
ta: qui partes citârunt, coram quibus Canonici pe- »
tierunt inducias deliberatorias ſibi concedi ad Ju- »
dices recuſandos; ſed hi nihilominus receperunt »
atteſtationes Archidiaconi, eáſque unâ cum to- »
ta causa, ad Sedem Apoſtolicam miſerunt. Pa- »
pa Innocentius III. examinatâ causâ, ex atte- »
ſtationibus cognovit, quòd Archidiaconatus ab »
Epiſcopis Vincentinis, qui proximè anteceſſe- »
runt, duabus vicibus collatus fuerit, ſine re- »
clamatione Canonicorum: & quia hi Judices re- »
cuſare non potuerunt, cùm cauſa ipſis utriuſque »
partis Procuratoribus conſentientibus, delega- »
ta fuerit: ideo Papa Archidiaconatum (quoad »
cauſam »

» cauſam poſſeſſionis) per ſententiam definitivam
» ipſi Archidiacono adjudicavit, Canonicis ſuper ea
» perpetuum ſilentium imponens: reſervatâ tamen
» eis causâ proprietatis, ſi de jure conferendi ipſum
» Archidiaconatum cum ipſo contendere vellent,
» quia res inter alios acta aliis præjudicare, ſeu ob-
» eſſe non debet. Hic eſt caſus hujus c. ſecundùm integram ejus lectionem, ut notat *Gl. hic in caſu & DD.*

XLIV. Notandum primò. Is, qui eſt electus, vel inſtitutus in beneficio ab eo, qui eſt, vel erat in pacifica poſſeſſione juris eligendi, vel conferendi, debet relinqni in poſſeſſione; etiamſi poſtea appareat, quòd proprietas, ſeu jus eligendi, vel conferendi non ad ipſum, ſed ad alium pertineat; dummodo probare poſſit electus, vel inſtitutus, quòd is, à quo accepit beneficium, in bona fide juris eligendi, vel conferendi tum fuerit: aliàs electio, vel collatio eſſet invalida, *Gl. hic in notat. Abb. n.* 4. Ratio eſt, tum quia electio, vel collatio beneficiorum eſt quidam quaſi fructus juris eligendi, vel conferendi; fructus autem non ad dominum, ſed ad bonæ fidei poſſeſſorem ſpectant, *l. Bonæ*; 48. *ff. De acquir. rer. dom.* tum quia actus iſti, electio, aut collatio non procedunt ex jure quaſi dominii, ſeu proprietatis, quod electori, vel collatnri competit; ſed potiùs, quia lex, vel Canon tribuit talem poteſtatem eligendi, vel conferendi etiam ei, qui bonâ fide tale jus poſſidet, *Abb. c. l. n. 7. in fine.* Quare proviſus ab eo, qui eſt in poſſeſſione pacifica juris conferendi, præferendus eſt proviſo ab habente quaſi proprietatem talis juris, *Arg. c. Querelam*; 24. *de elect. & c. Conſultatianibus*; 19. *de jure patron.* quia hoc caſu poſſeſſio ſuperat proprietatem.

Notandum ſecundo. Si vacante Archidiaconatu, Canonici appellâſſent, ne Epiſcopus illum conferret, & Epiſcopus nihilominus contuliſſet, teneret collatio Epiſcopi, non obſtante appellatione, per quam non tollitur poſſeſſio Epiſcopi, *Gl. margin. hic lit. a. & Abb. n. 7.*

Notandum tertiò. Cùm lis eſt inter electum, vel eum, cui collatum eſt beneficium, & inter eos, qui contendunt, ſe habere jus eligendi, vel conferendi, ut in caſu hujus c. inter Archidiaconum, & Canonicos, ſententia lata in poſſeſſorio in favorem electi, vel inſtituti, videlicet Archidiaconi, præjudicat adverſariis quoad illam electionem, vel collationem: quia ex actis conſtitit, Canonicos nullum jus habere quoad poſſeſſionem, cùm probatum fuerit, Epiſcopum fuiſſe, & eſſe in quaſi poſſeſſione juris eligendi, vel conferendi; quia eam dignitatem his jam contulit: Verùm, eo non obſtante, poſſunt Canonici litem movere Epiſcopo, ſuper proprietate juris eligendi, vel conferendi, ſi velint, quia nihil de hoc actum eſt cum Epiſcopo, res autem inter alios acta aliis non præjudicat: ſed neque per ſententiam latam in favorem Archidiaconi præjudicatum fuit Canonicis ſuper poſſeſſione, quò minùs Canonici agere poſſint interdicto, *Unde vi*, ſi velint, contra Epiſcopum, & dicere, ſe ſpoliatos eſſe poſſeſſione conferendi ab Epiſcopo; ideóque petere reſtitutionem: vel quòd probare velint collationem Epiſcopo à Canonicis, pro una, aut altera vice, ultro, aut quaſi precariò conceſſam eſſe: quia neque de hoc fuit actum inter Archidiaconum, cui collata eſt ea dignitas, & Canonicos, *Abb. in cit. c. Cum olim*; *n.* 13. *Covarr, pract. qq. c.* 14. *n.* 1. & 2. Quòd autem S. Pontifex in *cit. c.* non reſervavit Canonicis expreſsè jus quaſi poſſeſſionis contra Epiſcopum, ſicut reſervavit illis jus proprietatis; id factum eſt, quia præſumpſit, eos non acturos ad poſſeſſionem; cùm ab Archidiacono jam probata fuerit quaſi poſſeſſio ipſius Epiſcopi: ideóque conſtitit, ipſos Canonicos non eſſe in poſſeſſione juris conferendi, *Covarr. c. l.* ubi addit: Etiamſi Canonici obtinuiſſent in cauſa proprietatis contra Epiſcopum, ſibi competere jus conferendi, Archidiaconus tamen non fuiſſet dignitate privandus, & patet ex dictis.

XLV. Præterea, qui agit Judicio petitorio, ſive rei vindicatione, petendo, rem jure dominii, ſeu proprietatis ad ſe pertinere, non ſufficit, ſi probet poſſeſſionem, cùm proprietas diverſa ſit à poſſeſſione, *l. Naturaliter*; 12. *§. Nihil*; *ff. De acq. poſſ.* Idque ſumitur ex *c. In cauſa*; 8. & *ult. h. t.* Nam
ortâ controverſiâ inter Patriarcham Gradenſem, »
& Epiſcopum Dicecesanum ex una parte, & Mo- »
naſterium S. Georgii de Venetiis ex altera parte, »
ſuper ſubjectione ejuſdem Monaſterii; illi intentabant Judicium poſſeſſorium, & petitorium; & »
Patriarcha quidem probavit ſubjectionem Mona- »
ſterii ex eo, quia Abbas veniens ad ejus Synodum, »
per plures annos, 50. ſolidos Venetos ipſi exolvit »
in ſubjectionis indicium: Epiſcopus verò ex eo, »
quia Abbates Monaſterii confirmavit, & ad Syno- »
dum Epiſcopi venientes, procurationem ſolve- »
bant. Cùm ergo Patriarcha, & Epiſcopus primùm »
Judicio poſſeſſorio egerint, Papa Honorius III. »
eos in poſſeſſionem, vel quaſi, erga Monaſterium »
reſtituit: ſed quia, cùm ad Judicium petitorium »
veniretur, exhibita ſunt à Monaſterio privilegia »
Apoſtolica exemptionis, Papa, illud immediatè »
ſubjectum eſſe Rom. Eccleſiæ, pronunciavit: &, quia »
Patriarcha, & Epiſcopus probare non potuerunt, »
ſe tanto tempore poſſediſſe jus ſubjectionis, quod »
ſufficeret ad derogandum, viâ præſcriptionis, pri- »
vilegio exemptionis: ideo Monaſterium à petitio- »
ne illorum, & ſubjectione abſolvit, reſervato ta- »
men ipſi Patriarchæ jure proprietatis, ſi ſuper »
annua ſolutione 50. ſolidorum alio judicio, ſcili- »
cet petitorio agere velit: & reſervatis etiam iis, »
quæ in eiſdem privilegiis Epiſcopo ſpecialiter ſunt »
reſervata. Ita habetur in integra lectione hujus »
c. Ratio hujus deciſionis eſt, quia, qui rem petit ex una cauſa, ſi ſuccumbat, non obſtat ei exceptio rei judicatæ, quò minùs poſtea petere poſſit eandem rem ex alia cauſa, *Gl. fin. hic*: ut in caſu hujus c. Patriarcha ad probandam ſubjectionem Monaſterii propoſuit, ſibi eſſe ſolutam annuam penſionem 50. ſolidorum; ſed in Judicio petitorio ſuccubuit; quia probare non potuit tanti temporis decurſum, qui requiritur ad complendam præſcriptionem ſubjectionis, ſeu Juriſdictionis in Monaſterium, contra privilegium exemptionis à Sede Apoſtolica ei conceſſum: ideóque Monaſterium fuit abſolutum quoad ſubjectionem: poteſt tamen, hoc non obſtante, Patriarcha alio Judicio, ſeu actione intentatâ petere, ut

ſibi prædicta annua penſio ſolvatur, partim, quia in priore Judicio peritorio non fuit actum ſuper penſione, ſed ſuper Juriſdictione, ſeu ſubjectione Monaſterii, partim, quia, etſi actum fuiſſet, ex causa, ſeu titulo ſubjectionis, poſſet tamen actor denuo ex alio titulo, ſeu cauſa obligationis petere eandem penſionem ſibi eſſe debitam, ob rationem ſuprà allatam à *Gl. h. t. Hoſtienſ. hic V. Si alio; Imol. ibid. in fine.*

†

TITULUS XIII.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.

I.

Poſtquam de cauſis poſſeſſoriis in genere actum eſt, agitur hoc Titulo de cauſa reſtitutionis ſpoliatorum, quæ etiam poſſeſſoria eſt, quippe cùm pertineat ad Interdictum recuperandæ poſſeſſionis. Agitur autem hîc potiſſimùm de Interdicto *Vnde vi*, quod eſt remedium recuperandæ poſſeſſionis competens ei, qui per aliquem poſſeſſione rei immobilis v. g. fundi, vel domûs, per vim (ſive publicam, & armatam, ſive per privatam, quæ ſine armis infertur) dejectus, & ſpoliatus fuit, *l. 1. in princ. & §. 1. ff. De vi, & vi armat.* Et quamvis olim differentia fuerit, an aliquis armis dejectus eſſet, an ſine armis, ea tamen hodierno jure, quoad poſſeſſionis reſtitutionem, ſublata eſt; ut colligitur ex §. *Recuperandæ; Inſtitut. de interdict.* ubi generatim dicitur, quòd per interdictum *Vnde vi*, is, qui dejecit, cogitur ei, qui vi ex poſſeſſione fundi, vel ædium dejectus fuit, reſtituere poſſeſſionem. *Menoch. recup. poſſeſſ. remed. 1. n. 7.* Veruntamen quoad pœnam, non parva adhuc eſt differentia inter utramque vim, cùm pœnæ diverſæ decretæ ſint iis, qui vim publicam, & atrocem, cum armis, & iis, qui vim privatam, ſine armis, intulerunt; ut patet ex Titulis *ff. & C. ad leg. Jul. de vi publ. & ad leg. Jul. de vi privat. Menoch. c. l. n. 8.* Porrò ſi cui res mobilis per vim erepta ſit, ut equus, pecunia &c. non competit interdictum *Vnde vi*, ſed actio vi bonorum raptorum, vel furti, vel ad exhibendum, *cit. l. 1. §. Illud; ff. De vi, & vi arm.* niſi res mobiles fuerint in fundo, vel ædibus, unde quis vi dejectus eſt, atque ita eas amiſerit: tunc enim etiam earum nomine, non quidem principaliter, ſed acceſſoriè, & ſecundariò interdictum *Vnde vi*, competit, *cit. l. 1. in princ. junct. Gl. Verſ. Ibi; & §. Illud, junctâ Gl. V. Non pertinere; & V. Planè;* Extat hic Titulus etiam in Sexto.

§. I.

Quibus competat Interdictum Vnde vi, ſeu recuperandæ poſſeſſionis?

II. Generatim loquendo, interdictum *Vnde vi*, non conceditur, niſi illi, qui vi dejectus ac ſpoliatus fuit poſſeſſione rei immobilis, ſeu quæ ſoli eſt; ſive naturaliter, ſive civiliter tantùm rem poſſederit, *l. 1. §. Dejicitur; ff. De vi, & vi arm.* ſive juſtè, ſive injuſtè, *Gl. ibid. V. Civiliter;* nam & prædoni ſpoliato hoc interdicto ſuccuritur, de quo infrà, modò quis rem non alieno nomine, ſed ut ſuam detinuerit, ſive per ſe, ſive per alium poſſederit, *cit. l. 1. §. Quod ſervus;* Nunc igitur in ſpecie videndum, cui hoc interdictum competat?

III. Quæritur primò. Utrùm colono, conductori, uſufructuario, emphyteutæ, vaſallo, & ſimilibus competat interdictum *Vnde vi?* Reſpond. primò. Si colonus fundo, vel inquilinus, ſeu conductor domo ab altero vi occupatâ ejiciatur, non ipſis, ſed domino interdictum *Vnde vi* competit, etiamſi ignoret, ipſos ejectos eſſe, *cit. l. 1. §. Denique; & §. Quod ſervus;* quia ipſi rem tantùm detinere, non autem propriè poſſidere dicuntur; cùm is poſſideat, cujus nomine poſſidetur, *l. Cùm veniſſet; 9. in fine h. t. l. Si diligenti; 17. de præſcript. l. Quod meo; 18. ff. De acquir. poſſ. Menoch. remed. 1. recup. poſſ. n. 62. & 63.* niſi colonus priùs intervertat poſſeſſionem, & non ampliùs alteri, ſed ſibi incipiat poſſidere, ut in *l. Colonus; 12. & l. Cùm fundum; 18. ff. De vi, Gl. in cit. l. 1. §. Denique; V. Si colonus.* Quòd ſi ejecto domino, ſervi, aut famuli permittantur manere in fundo, vel domo, non datur hoc interdictum: quia dominus per alios adhuc poſſeſſionem retinet, qui dejecti non ſunt, *cit. l. 1. §. Non alii;* ſicut neque locus eſt huic interdicto, ſi omnes è collegio aut Monaſterio per vim ejiciantur, præter unicum: nam in illo, & per illum poſſeſſio retinebitur; ſicut enim jura univerſitatis in unico conſervari poſſunt, ita, & poſſeſſio eorundem, *l. Sicut; 7. §. ult. ff. Quod cujusq. univ. nom. & r. Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 13.* Si verò merus inquilinus, aut conductor fundi, ad breve tempus, è domo, aut fundo à domino ejiciatur, extraordinario officio Judicis implorato reſtituitur, non autem per interdictum *Vnde vi*, cùm poſſeſſio ipſi competere non cenſeatur, *Menoch. c. l. n. 64. Laym. theſ. 14. in fine.*

IV. Similiter colonus, ſeu conductor agri, vel vineæ, ad longum tempus, videlicet decennium, ſicuti & emphyteuta, vaſallus, uſufructuarius, ſi ſpoliati fuerint, intentare poſſunt interdictum *Vnde vi*, ut de uſufructuario, expreſsè habetur in *l. 3. §. Vnde vi; ff. De vi:* idémque dicendum de uſuario, ſive qui jus utendi habet, *cit. l. 3. §. Item ſi;* eóque, cui habitatio conceſſa eſt, *Gl. in cit. §. Vnde vi; V. Fructuariò; Menoch. tit. remed. 1. n. 68. 69. 75. & 90.*

Ratio

Ratio eſt, quia hi ſunt in quaſi poſſeſſione juris, ac dominii utilis, ſeu uſusfructûs, quod verè, & quaſi civiliter, ſuóque nomine poſſident, *l. Sciendum*; 15. §. 1. *ff. Qui ſatisd. cogunt.* nam alinquin ejusmodi jus utile per præſcriptionem acquirere non poſſent, cùm ſine poſſeſſione civili uſucapio perfici non poſſit, *Reg. jur. 3. in 6. l. Sine*; 25. *ff. De uſucap.* Unde etiam locatio ad longum tempus, conſtitutio emphyteuſis, conceſſio feudi, alienationes quædam eſſe cenſentur, reſpectu dominii utilis, *c. Nulli*; 5. *De reb. Eccleſ. non alienand.* ex quo manifeſtè colligitur, civilem poſſeſſionem ejusmodi juris utilis eſſe penes colonum, emphyteutam, vaſallum &c, ideóque etiam ſuper hoc jure utili, poſſeſſorio, ac petitorio Judicio, ſuo nomine, agere poſſunt, *Laym. cit. theſ.* 14.

Porrò, ſi quis per alium v. g. colonum, procuratorem, aut ſervum fundum poſſideat, isque vi dejiciatur, poteſt hoc caſu colonus, vel quilibet amicus, aut propinquus, imò etiam ſervus, qui alioquin perſonam ſtandi in Judicio non habet, loco domini abſentis (qui poſſeſsionem quoque amiſit, ideóque ei interdictum *Vnde vi*, competit, *cit. l.* 1. §. *Quod ſervus*; *ff. De vi*; *l. Peregrè*; 44. §. *ult. ff. De acquir. poſſ.*) etiam ſine mandato, intentare Judicium poſſeſſorium *Vnde vi*, dummodo de rato caveat, ſicut ſpecialiter ſtatutum eſt in *l. 1. C. Si per vim, vel alio modo &c. Laym. c. l. th.* 15. An autem etiam prædoni competat interdictum *Vnde vi*, infrà dicetur.

V. Quæritur ſecundò. An interdictum *Vnde vi*, ſive recuperandæ poſſeſsionis competat, non ſolùm illi, qui poſſeſsione abſolutè ſpoliatus eſt, ſed etiam, qui liberè poſsidere non poteſt? Reſp. interdictum huc competit, non ſolùm ad reſtitutionem poſſeſsionis omnino ablatæ, ſed etiam ad reſtitutionem liberæ poſſeſsionis; prout ſumitur ex *c. Piſanis* 19. & *ult. h. t.* Nam, cùm Piſani Lucanis vi eripuiſſent quædam caſtra, ex quibus Epiſcopus Lucanus penſiones, ſeu cenſus annuos percipiebat, cáque Piſani reſtituere nollent, ex mandato Papæ Gregorii IX. ſunt excommunicati: &, cùm poſtea ab excommunicatione abſolvi peterent, Papa mandavit Subdiacono ſuo, ut poſſeſſionem, quam in caſtris ad Eccleſiam Lucanam ſpectare conſtabat (per evidentiam facti, quia notorium erat, Epiſcopum in illis poſſeſsionem habuiſſe, *Gl. Hic*; *V. Conſtat*;) Piſanos plenè, ac liberè eidem reſtituere curaret, ſicut habuerat tempore motæ controverſiæ inter Piſanos, & Lucanos: ſuper ea verò poſſeſsione, de qua dubium eſſet, an ad Eccleſiam Lucanam pertineat, receptâ ſufficiente cautione à Piſanis de parendo juri, poſtea cenſuram excommunicationis, quæ in eosdem, propter vi occupata caſtra, lata fuit, relaxaret. Sed Piſani coram Subdiacono propoſuerunt, quòd per Epiſcopum Lucanum ſtaret, quò minùs ipſi, juxta mandatum Papæ, reſtitutio fieret; & inſtanter petebant, ut cenſura relaxaretur; quare Subdiaconus eos abſolvit, receptâ priùs cautione de parendo juſtitiæ. Verùm Epiſcopus exiſtimans, ſe per hoc gravatum eſſe, ad Papam appellavit, vel ſaltem per modum ſimplicis querelæ eum acceſsit. Papa reſpondit, ſe duo mandâſſe Subdiacono, videlicet, ut poſſeſsio, quam conſtabat Lucanam Eccleſiam, tempore motæ diſcordiæ, habuiſſe, eidem priùs reſtitueretur, & ut reſtitutio ejusdem poſſeſsionis plenè, & integrè fieret, ſicut eam habuerat tempore motæ controverſiæ; quorum primum ad factum, ſive ſubſtantiam facti, alterum verò ad modum pertinet. Unde quamvis Subdiaconus mandatum Papæ adimplere non potuerit in facto (quia non conſtabat, poſſeſsionem caſtrorum ablatam eſſe Epiſcopo, & ipſemet fatebatur, ſe à Piſanis penſionibus, ac cenſibus annuis non fuiſſe privatum) nihilominus tamen in modo mandati peccatum fuit; quia Papa mandaverat, ut poſſeſsio penſionum, & cenſuum, (quam per confeſsionem Piſanorum conſtabat Epiſcopum in caſtris illis habere) plenè, & integrè Eccleſiæ Lucanæ reſtitueretur, ſicut Eccleſia illa tempore motæ diſcordiæ habebat. Id autem fieri non poterat, niſi Piſani caſtra, quæ Lucanis eripuerant, & ex quibus Epiſcopus penſiones, ac cenſus annuos recipit, omnino dimitterent, eò quòd, ſi penes ipſos Piſanos poſſeſsiones caſtrorum remaneant, non poſſet Epiſcopus ita planè, ac liberè, & ſecurè penſiones, ac cenſus ſuos ex illis recipere, ſicut, ſi Lucanis reſtituerentur: erit enim in poteſtate Piſanorum Epiſcopum Lucanum ad recipiendos cenſus, ac penſiones admittere, vel repellere, prout voluerint. His igitur conſideratis, Papa proceſſum Subdiaconi, de conſilio Cardinalium, irritum declaravit.

VI. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Is qui reſtituitur, plenè, liberè, & integrè debet reſtitui, ſeu reponi in priſtinum ſtatum, in quo erat ante illatam violentiam: &, ſi quis ſit ſpoliatus poſſeſſione, non tantùm ea debet reſtitui, ſed etiam plena libertas poſſeſsionis: imò, licèt quis non ſit ſpoliatus poſſeſsione, ſi tamen ſit ſpoliatus plenâ libertate poſsidendi, ad eandem debet reſtitui, ut colligitur ex hoc *c. & tradit Imol. ibid. n.* 1.

Notandum ſecundò. Judex delegatus, ſi non obſervet formam mandati, ipſo jure irritus eſt proceſſus, & ſententia ab ipſo lata. *Gl. fin. hic*; adeóque, ſi duo ſint mandata principaliter, unum ſine altero adimpleri non ſufficit, *Gl. hic Verſ. Alterum*; Ut in propoſito caſu, Subdiacono duo mandata fuerunt: Primò, ut poſſeſsio, quam conſtaret ad Eccleſiam Lucanam pertinere, ei reſtitueretur; ſed quia non conſtabat, poſſeſsionem aliquam, ſeu fundum, aut caſtrum Eccleſiæ illi ablatum eſſe; ideo non debuit, nec potuit talis reſtitutio fieri, quæ ſub conditione tantùm fuerat mandata, ſi conſtaret Eccleſiam ſpoliatam fuiſſe. Secundò, ut reſtitutio poſſeſsionis plenè, ac liberè fieret, quod pertinebat ad modum; & hoc impletum non fuit, quia Eccleſia Lucana non fuit reſtituta in priſtinâ, plenam, ac liberam juris ſui poſſeſsionem, quam habebat tempore motæ controverſiæ; nam antea, dum caſtra illa erant penes Lucanos, poterat Epiſcopus liberè, ac ſecurè ex illis recipere penſiones, ac cenſus annuos; quia illi erant diœceſani, ac ſubditi ipſius in ſpiritualibus; poſtquam verò illa devenerunt in poteſtatem Piſanorum, qui erant potentes, & alieni ab Epiſcopo, multò difficilior reddita eſt conſecutio illarum penſionum, ac cenſuum: quare, cùm Subdiacono mandatum fuerit à Papa, ut cenſuram excommunicationis latam in Piſanos relaxaret, ſi reſtitutio poſſeſsionis plenè, &

liberè

liberè facta fuerit, non debuiſſet eos abſolvere, niſi priùs caſtra reſtituerent Lucanis, à quibus Epiſcopus plenè, ac liberè penſiones recipere potuiſſet, ſicut priùs, *Abb. in c. ult. n. 13. h. t.* Ex quo patet, ſi mandatum datum ſub certâ formâ, ſeu modo, duo continueat, & non poſſit utrumque ſimul adimpleri, debere fieri, quod poteſt, &, ſi non poteſt adimpleri quoad ſubſtantiam facti, debere ſervari quoad modum, *Abb. hic n. 5. & 6.*

VII. Notandum tertiò. Si Eccleſia percipiat annuos cenſus, ſeu penſiones ex caſtro pertinente v. g. ad Titium, & vir potens, ac ferox illud violenter occupet, poterit Eccleſia interdictum recuperandæ poſſeſſionis intentare, quia, licèt Eccleſia poſſeſſione juris percipiendi penſiones ex tali caſtro abſolutè non ſit ſpoliata; eſt tamen per tranſlationem illius caſtri in hominem potentem illi adempta libertas poſſidendi, ita, ut periculum ſit, ne hanc ipſam poſſeſſionem juris ſui omnino amittat: ideòque, cùm Eccleſiæ partim adimatur, partim turbetur poſſeſſio Juris ſui, poteſt coram Judice Eccleſiaſtico petere, ut violentus invaſor, vel turbator per cenſuras compellatur ad reſtituendum caſtrum Titio; cùm Eccleſiæ interſit, ut in plenam, & liberam poſſeſſionem Juris ſui reſtituatur; ut conſtat ex *cit. c. ult. h. t.* Ratio eſt, quia, cùm non ſolùm violenta occupatio, vel turbatio rerum, ſeu jurium Eccleſiæ, ſed etiam libertatis ea poſſidendi, ſit quoddam ſacrilegium, cùm per id quoque lædatur Eccleſia; ideo de ea cognoſcere poteſt Judex Eccleſiaſticus, & agi interdicto *Unde vi*, coram illo, etiam contra laicos, *Abb. in cit. c. ult. n. 2.*

Portò tametſi Piſani juſto titulo à Lucanis obtinuiſſent poſſeſſiones caſtrorum, ex quibus Eccleſia Lucana penſiones recipiebat, ſi tamen Eccleſia à Piſanis difficulter jus ſuum conſequi poſſet, quia inimicos, vel duriores, erga Eccleſiam ſe exhibent, tum imploratò Judicis officio, petere poſſet, ut reſcindatur alienatio caſtrorum in Piſanos facta; cùm ex eâ conditio Eccleſiæ durior reddatur, *Arg. c. In aliquibus*; 32. *de decimis*, ubi præcipitur dominis prædiorum, ut ea talibus colonis tradant, à quibus decimæ quietè perſolvantur, *Abb. c. l. n. 13.* Ratio allatæ deciſionis eſt, quia non dicitur quis plenè, ac liberè poſſidere, non ſolùm, ſi de facto turbetur, aut moleſtetur, ſed etiam, ſi facilè turbari, & expelli poſſit: nam potentia, quæ facilè reduci poteſt in actum, quandoque ſumitur pro ipſo actu; & ita utroque caſu interdicto recuperandæ poſſeſſionis locus eſt; prout in propoſito Eccleſia Lucana de facto non turbabatur in poſſeſſione juris percipiendi penſiones ex caſtris, facilè tamen poterat per Piſanos turbari, & ſpoliari poſſeſſione juris ſui, *Abb. in cit. c. ult. n. 8.*

Notandum quartò. Confeſſio in Judicio legitimè facta non eſt invalida, tametſi proceſſus, & ſententia ſit irrita, ob ſupervenientem defectum extrinſecum, ut in propoſito ob defectum formæ mandati, modò defectus ille non concernat confeſſionem. Sic in propoſito valida fuit confeſſio Epiſcopi Lucani facta in Judicio, & coram Judice, quamvis ſententia ſubdiaconi fuerit irrita pronunciata, *Abb. in cit. c. ult. n. 9. h. t.* nam, quamvis Epiſcopus Lucanus poſſeſſione penſionum, ac cenſuum non fuerit ſpoliatus, prout ipſe confeſſus fuit, debuit tamen Subdiaconus à Papa delegatus facere, ut plenè, ac liberè eas poſſet Epiſcopus percipere: quod cùm non fecerit, non ſervavit formam mandati, quoad modum, & ideo proceſſus fuit ipſo jure irritus, *Gl. in cit. c. ult. V. Poſſeſſionem*; & *V. Irritum.*

VIII. Quæritur tertiò. An, ſi alicui liber homo, vel laico res ſacra, v. g. Eccleſia, beneficium Eccleſiaſticum, aut ſpirituales decimæ, quas de facto detinet, per vim eripiantur, locus ſit interdicto *Unde vi*, ſeu *recuperandæ poſſeſſionis*? Reſpond. negativè, ut tradit *Gl. in c. Ex parte*; 14. *V. Commodo*; *h. t. & ibid. Abb. n. 23. Menoch. in præludiis de recup. poſſ. n. 2. Laym. de reſtitut. ſpol. theſ. 25.* Ratio eſt, quia ſpoliatus minimè cenſeri debet, qui non potuit poſſidere: liber autem homo poſſideri non poteſt, etiamſi quis eum vinxerit, *l. Qui univerſas*; 30. §. 1. & *l. Cùm heredes*; 23. §. *ult. ff. De acquir. poſſ.* niſi jus in eum, ac perſonalis obligatio ex præcedente aliquo titulo acquiratur, ut quia juſto bello captus eſt, vel emptus ab aliquo, aut quia matrimonii vinculo, vel Ordinis profeſſione voluntariè eſt aſtrictus. Neque res ſacræ, & ſpirituales à laico poſſideri poſſunt, ſine legitimo titulo conceſſionis, *c. Cauſam*; 7. *de præſcript.* Quare reus conventus adverſus ſpoliatum agentem interdicto *Unde vi*, objicere poteſt talem exceptionem, per quam concludat, eum poſſidere nec potuiſſe, nec poſſe; ut ex communi tradit *Menoch. remed. 15. recup. poſſeſſ. n. 433. & ſeqq.* v. g. adverſus repetentem beneficii poſſeſſionem objici poteſt, eum eſſe laicum, qui ſpiritualia poſſidere minimè poteſt, *cit. c. Cauſam.* Item adverſus repetentem, ſeu recuperare volentem uxorem, objici poteſt, eum eſſe Monachum, qui uxorem habere non poteſt. Similiter adverſus Clericum ſpoliatum beneficio, ſi reſtitutionem illius petat, objici poteſt exceptio incapacitatis, videlicet, quòd non ſit Clericus ferens habitum, & tonſuram, vel, quòd non ſit intra annum promotus ad Presbyteratum; prout exigit beneficium curatum, *Menoch. c. l. num. 436.*

§. II.

Contra quem competat Interdictum, Unde vi, vel non, & quando exſpiret?

IX. Aſſertio prima. Interdictum *Unde vi*, ſive *recuperandæ poſſeſſionis* non competit, niſi adverſùs eum, qui alium poſſeſſione ſuâ dejecit, aut dejici mandavit (modò factum fuerit ſubſecutum) aut dejectionem, ſeu ſpoliationem ſuo nomine factam ratam habuit; ut conſtat ex *l. 1. §. Dejeciſſe*; & §. *Sed etſi quod*; *ff. De vi, & vi arm.* quia ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari, *Reg. juris 10. in 6.* ita tamen, ſi ſpoliationem ſuo nomine factam ratam habuerit, *Gl. in cit. §. Sed etſi*; *V. Ratum habuero.*

Idem etiam habetur in *c. Cùm ad ſedem* 15. *h. t.*
„ Nam ortâ controverſiâ inter Hoſpitalarios Jeroſo-
„ lymitanos, ex unâ parte, & Epiſcopum Cumanum,
„ ex alterâ, ſuper Eccleſia, & Hoſpitali, ea ab Inno-
„ centio III. commiſſa fuit alicui Abbati, eâ formâ,
„ ut audiret omnia, tam ad poſſeſſorium, quàm pe-
titorium

» titorium Judicium pertinentia, quæ utraque pars
» proponeret, ipſámque cauſam cognoſceret ac defi-
» niret. Coram quo procurator Hoſpitalis compa-
» rens petiit, ut Epiſcopus reſtitueret dictam Eccle-
» ſiam, & Hoſpitale, unâ cum poſſeſſionibus, ac per-
» tinentiis ſuis, Hoſpitalariis, eò quòd de jure ad il-
» los ea ſpectarent, & quia ab antiquo ipſa poſſediſ-
» ſent. Ad quæ reſpondit procurator Epiſcopi, ſe
» nec ſcire, nec credere, hæc ab Hoſpitalariis fuiſſe
» poſſeſſa, vel ad illos pertinere, ſed Epiſcopum ea,
» utpote in ſua Diœceſi poſita, legitimè tenere. Cùm
» autem utraque pars ad fundandam intentionem
» ſuam teſtes produxiſſet, Abbas Epiſcopum, ejúſque
» procuratorem ad reſtitutionem condemnavit. Sed
» Epiſcopus à ſententia illa ad Papam appellavit, co-
» ram quo cauſa examinata, videbatur per teſtes ex
» parte Hoſpitalariorum productos probatum eſſe,
» quòd Nuncius Epiſcopi cruces hoſpitalariis abſtu-
» lerit, inhibendo eiſdem, ne ad Eccleſiam, & Ho-
» ſpitale redirent, & quòd Epiſcopus omnia prædicta
» poſſideret; ideóque procurator poſtulabat, ut Ho-
» ſpitalarii tanquam ſpoliati reſtituantur. Sed ex
» parte Epiſcopi reſponſum fuit, tametſi probatum
» ſit, Nuncium ſpoliaſſe Hoſpitalarios, non tamen
» probatum fuiſſe, quòd ex mandato Epiſcopi id fe-
» cerit, vel quòd poſtea ratum habuerit. Sed pro-
» curator Hoſpitalariorũ replicavit, quamvis oſten-
» ſum non ſit, Epiſcopum id mandâſſe, tamen Judicem
» facilè potuiſſe ex aliis cauſis animum informare de
» ſpoliatione facta: ideóque pro illius ſententia præ-
» ſumendum eſſe, quòd juſtè lata fuerit. His audi-
» tis, Papa pronunciavit, interdictum *Vnde vi*, non
» potuiſſe locum habere, cùm nec per depoſitiones
» teſtium, nec per confeſſiones partium in Judicio
» factas, nec per inſtrumenta, quæ de ſpoliatione
» tractarent, nec per evidentiam facti conſtet, aut
» probari poſſit, quòd Epiſcopus Hoſpitalarios ſpo-
» liaverit, vel ſpoliari mandaverit, vel ſaltem ſpolia-
» tionem factam ratam habuerit: ideóque Abbatis
» ſententiam caſſavit.

X. Hinc colligitur primò. Quod interdictum *Vnde vi*, non datur, niſi contra illum, qui ſpoliavit, vel mandavit, vel ratam habuit ſpoliationem; quamvis familia illius ſpoliaverit: ideóque in caſu hujus c. ineptè fuit intentatum interdictum recuperandæ poſſeſſionis contra Epiſcopum; quia nuncius ipſius ſpoliavit hoſpitalarios; ut advertit *Gl. Hic in not. & V. Interdictũ.* Quare, ſi ſervi, aut famuli aliquem ſpoliârunt, ſeu poſſeſſione dejecerunt, ſine mandato domini, eóque ignorante, aut invito; ipſe dominus non poteſt conveniri interdicto *Vnde vi*, neque tenetur reſtituere, niſi, ſi quid ad ipſum pervenit, *l. 1. §. Ait Prætor; & §. Quod igitur; ff. De vi.* Nomine autem familiæ, non tantùm ii, qui propriè ſervi ſunt, ſed etiam liberi homines, quorum operâ, ac miniſterio utimur, intelligendi ſunt, ut notat *Gl. in cit. §. Quod igitur; V. Servorum.* Ratio eſt, quia ex generali Regula tradita apud Abbatem in *c. 1. n. 7. h. t.* dominus non tenetur ex delicto famuli, aut officialis ſui, niſi is delinquat in eo officio, cui à domino eſt præpoſitus, *l. 1. §. Familiæ; ff. De publican. §. Item exercitor; Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi delicto &c.* ubi dicitur: Quia dominus aliquatenus culpæ reus eſt, ſi opera malorum hominum utatur, ideóque quaſi ex maleficio tenetur. Quòd ſi dominus in culpa non ſit, ut, quia rationabiliter putavit, ſe famulum bonum, ac diligentem officio præpoſuiſſe, non tantùm in foro conſcientiæ, ſed etiam in foro externo ad reſtitutionem damni per famulum illati non obligatur, ſi probaverit, ſe innocentem, & extra culpam eſſe: quia, licèt præſumptio ſit contra dominum, non tamen ea eſt juris, & de jure, ſive talis, contra quam probatio in contrarium non admittatur, *Laym. de reſtit. ſpol. th. 34.*

Colligitur ſecundò. Contra eum, qui ſpoliavit, vel vi dejecit, datur hoc interdictum, etiamſi rem non ampliùs poſſideat, quia, quamvis deſierit poſſidere, ſive rem amiſerit, etiam ſine dolo, & culpa ſua, tenetur reſtituere, ſaltem æſtimationem rei, & quanti intereſt ſpoliati, vim illatam non eſſe, ut omnino indemnis ſervetur: quia eo ipſo culpa præceſſit, quòd vi dejecerit, ſeu ſpoliârit, *cit. l. 1. §. Ex interdicto, & l. Si vi me; 15. ff. De vi.*

Colligitur tertiò. Licèt cauſa commiſſa ſit cognoſcenda, tam ſuper petitorio, quàm poſſeſſorio, poteſt tamen actor, vel ſimul intentare utrumque Judicium, vel primùm poſſeſſorium tantùm, ut in caſu hujus c. quia commiſſio facta ſuper utroque non mutat, nec tollit privilegium conceſſum poſſeſſori, ſeu ſpoliato, quin priùs petere poſſit reſtitutionem; juxta *c. 1. h. t. Gl. in cit. c. Cùm ad Sedem; 15. & ibid. Abb. n. 7. h. t.*

Colligitur quartò. Quatuor eſſe modos probandi, per teſtes, per inſtrumenta, per confeſſionem partis, & per evidentiam facti; quibus addi poteſt quintus per violentam præſumptionem, *Gl. Hic Verſ. Dicta teſtium; de quibus infrà ſuo loco.*

XI. Aſſertio ſecunda. Quamvis Interdictum *Vnde vi*, heredi, & ceteris ſucceſſoribus ſpoliati competat, *l. 1. §. Hoc interdictum; 44. ff. De vi; §. Non autem Inſtit. de perpet. & tempor. action.* Non tamen datur contra heredes, aut ſucceſſores univerſales ſpoliatoris, cùm pœnale ſit, *l. 2. C. Vnde vi*; ſed ejus loco actio in factum competit contra heredem, quatenus ad ipſum pervenit, ſeu quatenus ex re per vim injuſtam ablatâ, aut occupatâ locupletior factus eſt, *l. 1. §. ult.* vel dolo malo ejus factum eſt, quò minùs perveniret, *l. 2. & l. 3. §. Hæc actio; & §. ult. ff. De vi;* Licèt enim pœna ad heredem non tranſeat: attamen quod turpiter, aut ſcelere quæſitum eſt, ad compendium, ſeu commodum heredis non debet pertinere, *l. Quod diximus; 16. §. ult. ff. De eo, quod met. cauſ.* quin imò non tantùm heres, ſi commodum ex re percepit, licèt poſtea non ampliùs extet, aut in hereditate reperiatur; ſed etiam heres heredis actione hac in factum tenetur; quippe cùm hereditarias ejuſmodi obligationes in ſe ſuſcipere videatur, niſi res caſu apud heredem periiſſet; tum enim non tenetur, *l. Videamus; 17. & l. ſeq. ff. De eo, quod met. cauſ. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 38.*

XII. Aſſertio tertia. Contra ſucceſſorem ſingularem ſpoliatoris, v. g. eum, qui à ſpoliatore emit, aut dono accepit, non poteſt agi interdicto *Vnde vi*, cùm hoc interdictum ſit merè perſonale, *c. Sæpe; 18. junct. Gl. V. Non ſubvenitur; h. t. l. 7. ff. De vi*; ubi dicitur: Cùm à te vi dejectus ſim, ſi Titius eandem rem poſſidere cœperit (vi, vel non vi, ut ait *Gl. ibid. Verſ. Poſſidere*;) non poſſum cum alio, quàm tecum interdicto experiri: niſi fortè ſpoliator ſolvendo non ſit: tum enim adverſus emptorem, donatarium, vel alium particularem ſucceſſorem ſpoliatoris,

ſeu tertium poſſeſſorem, qui rem à ſpoliatore accepit, interdicto *Vnde vi*, agi poteſt, ad rei reſtitutionem; ut tradit *Gl. in cit. l. Cum à te*; *7. V. Non poſſum.* Poteſt etiam contra quemvis tertium poſſeſſorem agi alio remedio poſſeſſorio; ut infrà dicetur.

XIII. Aſſertio quarta. Etiam contra Judicem injuſtè ſpoliantem intentari poteſt Interdictum *Vnde vi*, ſeu *recuperandæ poſſeſſionis*; ita, ut ſpoliatus à Judice, prætermiſſo juris ordine, reſtituendus ſit, perinde, atque ſi à privato ſpoliatus eſſet, & poſtea de jure, ſeu proprietate ſpoliati cognoſcendum ſit; prout ſumitur ex *c. Conquerente*; *7. h. t.* Nam, cùm Robertus Clericus conqueſtus eſſet apud Papam Alexandrum III. quòd Archiepiſcopus Cantuarienſis ipſum, non ſervato juris ordine, Eccleſiâ ſuâ parochiali ſpoliavit: reſpondit Papa, non debere Archiepiſcopum, ſine manifeſta, & rationabili cauſa, Clericos ſuæ jurisdictioni ſubjectos ſuis beneficiis ſpoliare, quibus potiùs paternè providere tenetur. Quare mandat Papa, ut, ſi ita eſt, ſicut narratum fuit, dicto Roberto parochiam illam, cum fructibus inde perceptis (& qui percipi potuerunt, *Gl. hîc V. Perceptos*;) reſtituat, eúmque pacificè poſſidere permittat: reſtitutione verò factâ, ſi quid contra prædictum Robertum ſuper parochia proponere voluerit, coram Epiſcopo Oxonenſi Apoſtolicæ Sedis delegato, per ſe, vel per idoneum procuratorem Judiciario ordine experiri poterit.

Conſentit *c. Cùm cauſa 22. de offic. Jud. deleg.* ubi, cùm Judices delegati unius partis exceptiones admittere nollent, & non obſtante, quòd appellaſſent ad Papam, actorem in poſſeſſionem decimarum, de quibus inter duos Epiſcopos lis erat, immiſiſſent, Papa mandavit aliis delegatis à ſe Judicibus, ut, ſi ita ſe res habeat, Epiſcopo, qui appellavit, decimas (ſive per potentiam laicalem, ſive per prædictos Judices ſpoliatus fuerit) unâ cum fructibus inde perceptis, reſtitui faciant: quòd ſi autem contra dictum ArchiEpiſcopum quidpiam de jure, ſeu proprietate decimarum propoſitum fuerat, iidem Judices cognoſcere, ac definire debeant. Concordat etiam *c. Ex inſinuatione*; *3. de procurat. de quo dictum l. 1. tit. 38. n. 92.*

XIV. Notandum primò. Diſtinguendum hîc eſt: nam, vel Judex extrajudicialiter, ſeu prætermiſſo juris ordine, & absque cauſæ cognitione, aliquem poſſeſſione rei ſuæ, veluti beneficii, aut alterius rei, ſpoliavit, aut privavit: & tunc contra illum agi poteſt interdicto recuperandæ poſſeſſionis, quia Judex excedendo fines officii ſui, & procedendo de facto, absque cauſæ cognitione, in præjudicium alterius, cenſetur veluti privata perſona, adeò, ut ei impunè non pareatur, ſed licitè reſiſti poſſit, *l. Prohibitum*; *5. C. De jure fiſci lib. 10. Imol. in cit. c. Conquerente*; *n. 5. & ibid. Abb. n. 6. h. t. Menoch. remed. 8. recup. poſſ. n. 8. & 9. Gail. lib. 2. obſ. 76. n. 2. & 3.*

Excipe primò, niſi cauſa auferendi beneficium, vel feudum notoria ſit: quia in notoriis ordo juris non requiritur, *c. Ad noſtram*; *21. de jurejur. Menoch. c. l. n. 12.* Verùm, quia hoc caſu præſumptio eſt contra Judicem procedentem, non obſervato juris ordine; ideo ipſi probatio incumbit, cauſam auferendi notoriam eſſe, *Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 40.* Excipe ſecundò, niſi Judex ex officio extrajudicialiter, & absque juris ordine procedat, v. g. ob neceſſitatem, ad impediendum ſcandalum, aut peccatum: tum enim pro Judice privante aliquem poſſeſſione ſuâ eſt præſumptio, ut tradit *Abb. in cit. c. Conquerente*; *n. 15. & Imol. n. 5.* & conſequenter non competit contra eum interdictum *recuperandæ poſſeſſionis*.

Vel Judex in Judicio per ſententiam latam aliquem ſpoliat, ſeu privat poſſeſſione ſuâ; & tunc, ſi incompetens ſit, ſeu actuali jurisdictione præditus non ſit, perinde eſt, ac ſi extrajudicialiter, &c, ut privatus ſpoliaret: adeóque contra illum agi poteſt interdicto *Vnde vi*, juxta *cit. c. Cùm cauſa*; *22. de offic. deleg.* Ratio eſt, quia non poteſt dici judicatum ab eo, qui non habet jurisdictionem; & paria ſunt, ſententiam non eſſe latam, vel à Judice incompetente latam. *Gail. c. l. n. 12.* Ut ſi v. g. judex laicus contra Clericum, vel etiam contra laicum, in cauſa Eccleſiaſtica, ſeu ſpirituali, ſententiam ferat, & exequatur: niſi Judex ſecularis ex probabili errore Clericum v. g. condemnavit, putans, illum eſſe laicum: tum enim non debet cenſeri, vim injuſtam intuliſſe: ideóque hoc caſu per viam nullitatis acta reſcindentur, *Laym. c. l. th. 41.*

Si verò Judex competens ſit, & jurisdictione præditus, atque judicialiter proceſſit, ſed ordinem juris, & juſtitiam pervertit; tum diſtinguendum eſt, num vitium ſubſtantiale ſit, an accidentale tantùm? Priore caſu, ſi vitium ſit ſubſtantiale, ſive tale, ex quo ſententia ipſo jure nulla redditur; tum etiam executio ejus ſpoliatio cenſebitur: & conſequenter contra talem Judicem competit interdictum *Vnde vi*; ut ſi, absque citatione, vel lite non conteſtata, in Judicio ordinario ſententia definitiva lata ſit: vel, ſi ſententia intolerabilem errorem, adeóque manifeſtam injuſtitiam contineat; ut ſi lata ſit contra legem apertam, uſúque receptam, vel ſi contineat expreſſionem cauſæ notoriè falſæ, in qua adæquatè, vel principaliter ſententia fundatur, *c. 1. c. Cùm inter*; *13. de ſent. & re Jud. l. 1. C. Quæ ſentent. ſine appell. reſcind. l. Cùm prolatis*; *32. ff. De re Judic.* Poſteriore verò caſu, ſi vitium accidentale tantùm ſit, quia videlicet judex ordinem juris mutavit; non tamen, qui requiratur ad ſubſtantiam proceſsûs, cujus omiſſio vitiat proceſſum, ſed qui pertinet ad juſtitiam proceſsûs, cujus omiſſio eum non facit irritum, ſed ope appellationis, aut ſupplicationis reſcindi debet: hoc caſu, ſententia lata valet, & executioni mandari poteſt, niſi appelletur: & conſequenter contra Judicem ſic procedentem non competit interdictum *Vnde vi*: cùm enim proceſſerit judicialiter, ſive in figura Judicii, ita, ut ſaltem validus ſit proceſſus, non dicitur violentiam intuliſſe; ſed debet reus, ſeu ſpoliatus appellare ad reſcindendam ſententiam injuſtam, *Imol. in cit. c. Conquerente*; *n. ult. & Abb. n. 7.* Ut ſi v. g. judex petitorium Judicium tractet ante poſſeſſorium; vel ſi ſententia lata ſit contra jus non manifeſtum, ſed dubium, & intricatum; ut docet Vantius de nullitatibus ex defectu proceſsûs *n. 16. & n. 124. Laym. c. l. th. 42.*

Illud hîc addendum, pro Judice judicialiter procedente, aut ſententiam latam exequente, ſi competens ſit, & jurisdictione præditus, ſemper eſſe præſumptionem, quòd juſtè proceſſerit, donec contrarium probetur, *Arg. c. Dilectus*; *26. de reſcript. Gl. Recepta*; *in c. Præſentium*; *3. cauſ. 7. q. 1. in fine*, *Laym. c. l.* & conſequenter, qui agere vult contra eum tanquam ſpoliatorem, probationes afferre debet, & oſtendere, ſibi injuriâ illatam eſſe, alioquin reſtituendus non eſt.

XV. No-

XV. Notandum ſecundò. Circa *cit. c. Conquerente*; qui petit reſtitutionem beneficii, non tenetur juſtificare, ſeu oſtendere titulum, quo poſſidet, ſed ſufficit probare poſſeſſionem, & ſpoliationem: ideòque Papa in caſu dicti c. tantùm mandat inquiri, an Clericus fuerit ſpoliatus poſſeſſione beneficii, *Abb. hic n. 4. de quo infrà.* Neque etiam hoc caſu poteſt judex cognoſcere de titulo, ſeu proprietate beneficii; quia ſpoliādo Clericū, non ſervato juris ordine, conſtituit ſe adverſarium ejus, qui beneficium tenet: adeóq; non debet eſſe judex in facto proprio, *Gl. hic V. volueris.*

XVI. Aſſertio quinta. Interdictum *Unde vi*, non competit liberis adversùs parentes, neque libertis contra patronos; quia atrocitatem facinoris in ſe continet, quod infamiam aliquam facti apud viros honeſtos parit: ſed ejus loco datur actio in factum, per quam filius à parente, libertus à patrono, quæ ſibi erepta ſunt, vel damna illata repetere poteſt; niſi hi vi armatâ uſi ſint; tum enim interdictum hoc competit, *l. 1. §. Interdictum hoc 43. ff. De vi.* Sed neque vaſallo contra dominum hoc interdictum datur; ut docet *Menoch. remed. 1. recup. poſſeſſ. n. 94. & 95.* quamvis, ſi dominus vaſallum, prætermiſſo ordine, & contra jus ſpoliet, conqueri de eo poteſt vaſallus apud Curiam, ut ad reſtituendam poſſeſſionem cogatur, ſalvâ tamen ejus reverentiâ; ut habetur *lib. 2. feudor.* de milite vaſallo, qui contumax eſt, *§. Si verò vaſallus; junct. Gl. V. Salvâ reverentiâ*; ubi *Gl. marg.* ait, ſalvâ reverentiâ, in jus vocare aliud non eſſe, quàm actionem famoſam honeſtis verbis temperare.

XVII. Aſſertio ſexta. Interdictum *Unde vi*, ſive recuperandæ poſſeſſionis non, niſi intra annum intentari poteſt, utilem tamen, non continuum, *l. 1. in princ. junct. Gl. V. Annum*; *& §. Annus*; *ff. De vi*, *& l. 2. C. Unde vi.* Dicitur autem annus utilis, in quo non computatur tempus, quo ſpoliatus agere non poterat, propter impedimentum, ſive ex parte actoris, quia v. g. ignorabat, ſe ſpoliarum; ſive ex parte Judicis, quia juſtitia non adminiſtrabatur; ſive ex parte Rei, quia ſpoliator quacunque ratione impedicbat, *Menoch. cit. remed. 1. n. 450.* quoad rei verò perſecutionem, de eo, quod ad ſpoliatorem pervenit, etiam poſt annum datur, *cit. l. 1. in princ. ff. De vi*: ſicuti etiam ſi ſpoliatio propriè per modum exceptionis opponatur, anni lapſu non tollitur, ſed perpetuò durat, *Gl. in cit. l. 2. V. Annus*; *C. Unde vi*; *Menoch. cit. remed. 1. n. 453. & ſeqq.* temporalia enim ad agendum perpetua ſunt ad excipiendum, *l. Purè*; *5. in fine ff. De except. doli.* Item actio illa pœnalis, ſive condictio ex *l. Si quis*; *7. C. Unde vi*, (quæ tamen hodie vix in uſu eſt, teſte *Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 44.*) ut videlicet ſpoliator rem, ſi ſua ſit, perdat, ſi aliena, præter reſtitutionem, etiam in æſtimationem ejus condemnari debeat, non, niſi per lapſum 30. annorum excluditur, ut tradit *Gl. marg. in cit. l. 1. lit. a. ff. De vi.* Alia verò remedia poſſeſſoria, de quibus infrà, & imploratio officii Judicis, ſi poſſeſſio vitioſa ſit, & poſſeſſor in mala fide, nullo unquam tempore præſcriptione tolli poſſunt, juxta *Reg. jur. 2. in 6.* Denique illa remedia recuperandæ poſſeſſionis, quæ dantur contra eum, qui rem detinet, cùm poſſeſſionis incapax ſit, v. g. contra laicum detinentem beneficium Eccleſiaſticum, ſemper durant: quia incapax poſſidendi, eſt etiam incapax præſcribendi; ut tradunt DD. in *c. Cauſam*; *7. de præſcript. Laym. c. l.*

§. III.

An, & quâ ratione ſpoliatus poſſeſſione reſtituendus ſit, & quando non?

XVIII. Aſſertio prima. Si de ſpoliatione factâ verè conſtet, aut ea legitimè probata ſit; tum ſpoliator in Judicio non auditur, ſi ſe offerat, ac paratus ſit incontinenti probare, dominium ſibi competere ejus rei, de cujus poſſeſſione alterum vi dejecit; ſed ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt, ita tamen, ut ipſi ſpoliatori, poſt reſtitutionem factam reſervetur Judicium proprietatis, juxta *l. unic. in fine C. Si de moment. poſſeſſ. &c. & conſtat etiam ex c. 1. h. t.* ubi dicitur, *quod ante omnem contentionem debeat poſſeſſio violenter ablata alicui reſtitui*, nempe ſi id petierit &c. & docet *ibid. Gl. Communiter recepta*; *V. Contentionem*; *Menoch. remed. 1. recup. poſſeſſ. n. 11. & 12.* Secus eſt in interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis, vel in aliis Judiciis poſſeſſoriis, in quibus exceptio dominii, etſi incontinenti probari poſſit, obſtat agenti; ut notat *Gl. in cit. c. 1. V. Contentionem*, *Abb. ibid. n. 5.* Idque peculiariter ſtatutum fuit in interdicto *Unde vi*, tum in favorem ſpoliatorum; tum etiam in odium violenti ſpoliatoris, qui, licèt fortè jus aliquod, vel etiam dominium in re habuerit, non tamen debuit rem propriâ auctoritate occupare, & ſibi ipſi jus dicere; ſed Judicio experiri, non vim facere: ideóque nec temporis momentum debet res penes ſpoliantem manere, ne ex delicto, & iniquitate ſuâ commodum ferat, *Arg. c. Eum qui*; *18. de præb. in 6.* ubi in fine decernitur, quòd violenti, qui propriâ auctoritate beneficia occupare non verentur, jus, quod in illis, vel ad illa habebant, ipſo facto amittant: alioquin ſæpe daretur anſa alios violenter ſpoliandi, ſi ſpoliator poſſeſſionem, quam propriâ auctoritate occupavit, retinere poſſet, ita, ut ſtatim fieret actor, neque aliud ab eo requireretur, niſi, ut dominium probet, & ex proprio delicto commodum ſentiret, *Abb. c. l. Menoch. cit. remed. 1. n. 242. & 243.*

XIX. Præterea, quòd violenter ſpoliatus, ante proprietatis quæſtionem, reſtituendus ſit in poſſeſſionem, probatur etiam ex *c. In literis*; *5. h. t.* ubi ad illam quæſtionem, ſi quis dicat ſe violenter de » Eccleſiæ, vel beneficii poſſeſſione ejectum eſſe, ſed » adverſarius aſſerat, illum non fuiſſe canonicè inſti- » tutum, reſpondet Papa Alexander III hoc caſu, » priùs de violenta ejectione, quàm de canonica in- » ſtitutione cognoſcendum eſſe: quia etiam prædo » ſecundùm rigorem juris, reſtituendus eſt, ubi ri- » gor accipitur pro ſubtilitate juris, quæ benignitati, ſeu æquitati opponitur; ut explicat *Abb. hic n. 6.*

XX. Notandum hîc primò. Quæſtio ſpoliationis præcedere debet quæſtionem proprietatis, & petenti reſtitutionem non poteſt objici defectus proprietatis, niſi primò fuerit reſtitutio facta, *Gl. Hic in notat.* ut in caſu hujus c. petenti reſtitutionem beneficii non poteſt objici defectus inſtitutionis non canonicæ, niſi priùs ſpoliatus reſtituatur.

Notandum ſecundò. Quod hîc dicitur, priùs de violenta ejectione, ſeu de ſpoliatione, quàm de canonica inſtitutione agi debere, id dupliciter poteſt intelligi; ut notat hic *Abb. num. 4.* Primò, ut denotetur ordo in eadem inſtantia Judicii; & tunc ſenſus eſt, quòd exceptio non canoni-

cæ inſtitutionis, ſeu proprietatis, non debeat admitti, ita, ut ſimul tractetur cum petitione reſtitutionis; ſed differri, & priùs tractari quæſtio reſtitutionis, & poſtea quæſtio proprietatis, in eadem tamen inſtantia. Verùm hæc expoſitio non eſt conformis juri, quia in *c. fin. ſupr. de Ord. cogn.* deciditur, quòd ſpoliatus non tenetur reſpondere ſpoliatori, ante factam reſtitutionem; & ſic priùs ferri debet ſententia ſuper reſtitutione, per quam finitur inſtantia illius Judicii: adeòque non in eadem inſtantia utraque quæſtio eſt tractanda. Secundò, poteſt intelligi, ut denotetur ordo, quoad diverſam inſtantiam, ita, ut ſenſus ſit, quòd quæſtio de reſtituenda poſſeſſione, & quæſtio de proprietate non poſſint cumulati, ſeu ſimul tractari in eadem inſtantia; ſed priùs debeat cognoſci, & finiri quæſtio poſſeſſoria, & poſtea proponi, ſeu intentari quæſtio proprietatis, ſed in alia inſtantia: & hic eſt verus intellectus hujus *c.*

XXI. Jam verò contra deciſionem hujus *c.* objicitur primò. Dicitur hîc, quòd priùs de violenta ejectione ſit agendum; cùm tamen hîc non ageretur de violentia, ſed petebatur reſtitutio poſſeſſionis ablatæ; ut patet ex fine hujus *c.* Reſpond. id ita debet intelligi: de violenta ejectione, id eſt, de poſſeſſione violenter ablatâ, vel occupatâ: nam aliud eſt, quando agitur criminaliter ad puniendam violentiam illatam; aliud, quando civiliter ad reſtituendam poſſeſſionem per vim ablatam, aut occupatam, *Gl. hic V. De violenta*, & *Abb. n. 6.* Objicitur ſecundò. Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis ſimul poſſunt proponi, & intentari in eodem Judicio, *c. 2. de ord. cognit.* & *c. 3.* & *4. tit. præced.* ergo etiam quæſtio reſtitutionis, & proprietatis. Reſpond. Poteſt quidem Judicium poſſeſſorium, & petitorium ſimul proponi, & intentari ab eadem perſona; non tamen unum ab una parte, & alterum ab adverſa parte; ut, ſi actor ſive ſpoliatus intentet Judicium poſſeſſorium, ſive interdictum recuperandæ poſſeſſionis, non poteſt reus, ſive ſpoliator, ante reſtitutionem factam, intentare petitorium, & offerre ſe ad probandum proprietatem (qui eſt caſus hujus *c.*) ſi actor, ſeu ſpoliatus excipiat, ſive non conſentiat *c. 1. h. t.* *De quo infrà*, *Gl. hic V. De violenta*, & *Abb. n. 7.* Objicitur 3. Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt, *l. 8. ff. De doli except.* Sed, ſi ſpoliatus non habeat canonicam inſtitutionem in Eccleſia, vel beneficio, debebit rem ipſi reſtitutam poſtea reddere, ob defectum proprietatis: ergo petenti illam obſtabit exceptio doli. Reſpond. Regula illa ſolùm habet locum, quando agens tenetur reſtituere rem excipienti; non autem, ſi alicui tertio, ſive dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt, non ei, à quo petit, ſed alii, nempe domino, *Abb. hic n. 8. Gl. in cit. l. 8. V. Redditurus eſt*; *junct. Gl. marg.* At in propoſito, ſi probetur, ſpoliatum non eſſe dominum rei, is debet reddere rem, non ſpoliatori, ſed vero domino rei. Deinde hæc regula non habet locum in interdicto recuperandæ poſſeſſionis, in quo reus, ſive ſpoliator non eſt audiendus, ante reſtitutionem, niſi ſuper quæſtione poſſeſſionis *c. fin. de ord. cognit.* licèt fortè locum habeat in aliis Judiciis poſſeſſoriis; ut tradit *Gl. in cit. l. 8.* in quibus ceſſant rationes, ob quas ſtatutum eſt, ut ante reſtitutionem, non admittatur quæſtio proprietatis, *Abb. in c. 1. n. 5. h. t.*

XXII. Aſſertio ſecunda. Si quis alterum vi expulit, ac poſſeſſione dejecit, poteſt expulſus, ſeu ſpoliatus ſtatim, ſeu incontinenti, id eſt, antequam ad alia negotia divertat, licitè eum iterum expellere, ac dejicere, non autem ex intervallo, *l. 3. §. Eum igitur*; *junctâ Gl. V. Incontinenti*; *ff. De vi, & vi arm.* Ratio eſt, quia violenta dejectio confeſtim facta ſpectat ad licitam rerum defenſionem, *l. 1. C. Unde vi.* facta autem ex intervallo potiùs cenſenda eſt vindicatio, quàm juſta rerum defenſio, *Zoeſ. in Comment. ff. De vi; n. 3.* Et hinc etiam prædoni, ſeu ſpoliatori, qui alterum vi expulit, ac poſſeſſione dejecit, ſi expulſus, ſeu ſpoliatus, non incontinenti, ſed ex intervallo, eum iterum expellat, ac dejiciat, interdictum *Unde vi*, competit, ita, ut ante omnia prædo, ſeu ſpoliator reſtituendus ſit, *l. 1. §. Qui me; junct. Gl. V. Habet*; *ff. De vi, & in cit. c. In litteris*; *5. in fine h. t.* ubi abſolutè dicitur, quòd etiam prædo, ſecundùm juris rigorem, reſtituendus ſit. Ratio eſt, quia nemo, propriâ auctoritate, ſibi jus dicere debet, ſi Judicis copiam habere poſſit, & ultimum ſpolium purgandum eſt; ut colligitur ex *l. 3. §. Eum igitur*; *ff. De vi. Menoch. remed. 1. recup. poſſ. n. 110.* Idque ſumitur etiam ex *l. 1. §. Si prædo*; & *l. Bona*; *31. ff. Depoſit.* ubi dicitur: Si prædo, vel fur res furtivas depoſuerint apud aliquem, agere poſſunt depoſiti: quia eorum intereſt, cùm alteri teneantur, & habeant etiam depoſitarium ſibi obligatum ad reddendam rem depoſitam, *Abb. in cit. c. In litteris*; *n. 9.* dummodo reſtitui poſſit, ſine damno veri domini. Nec obſtat, quòd reſtitutio non debeat fieri cum peccato, ſine quo res aliena retineri non poteſt: quia, quamvis prædo, vel fur illicitè teneat rem alienam, reſpectu veri domini, non tamen reſpectu ſecundi ſpoliatoris, neque ipſi furi, vel prædoni res reſtituitur, ut eam ipſe uſurpet, ſibique retineat, ſed, ut domino reddere poſſit: ac denique prædo agit contra perſonam ejus, qui vim ipſi intulit, interdicto *Unde vi*, quod eſt interdictum perſonale in rem ſcriptum, *l. 1. ff. De interd. Abb. c. l. n. 9. in fine.*

XXIII. Porrò Papa in *cit. c. In litteris*; *h. t.* argumentatur à majore ad minus, ſi Jure civili ſtatutum eſt, ut, qui noſcitur eſſe prædo, in poſſeſſionem ſuam, à qua dejectus eſt, reſtituatur: quantò magis reſtituendus eſt privatus poſſeſſione beneficii, ſi notorium non ſit, eum intruſum, ſeu iniquum poſſeſſorem eſſe: tametſi quæſtio de jure, ſeu titulo inſtitutionis ei moveatur, ac objiciatur, canonicè inſtitutum non eſſe; priùs enim hoc caſu de violenta ejectione, ſeu ſpoliatione poſſeſſionis, quàm de inſtitutione canonica cognoſcendum eſt; ſicut etiam colligitur ex *Clement. unic. de cauſ. poſſ. & propriet. Abb. c. l. n. 9.* An autem hoc caſu, ſpoliatus beneficio ante reſtitutionem debeat juſtificare, ſeu probare titulum inſtitutionis, infrà dicetur.

Verùm, licèt ſuprà dicta, ſpectato juris rigore, procedant, æquitas tamen naturalis poſtulat, ut prædo non reſtituatur in poſſeſſionem, à qua etiam ex intervallo vi dejectus eſt, ſi is, ad quem res pertinet, enorme, ſeu irreparabile damnum paſſurus fuiſſet, niſi eam propriâ auctoritate occupâſſet; vel adhuc patietur, ſi res adverſario reſtituatur, juxta *l. Si alius*; *7. §. Belliſſimè, & ibi Gl. V. Ex magna*; & *Bart. ff. Quod vi, aut clam. Laym. diſ. de reſtit. ſpoliat. theſ. 6.*

XXIV. Ce-

XXIV. Ceterùm, ſi prædo, ſeu ſpoliator injuſtus notorius ſit, & is viciſſim à Domino rei, aut quaſi Domino, ſeu bonæ fidei poſſeſſore, non ex incontinenti, ſed ex intervallo ſpoliatus ſit, non debet is reſtitui adverſus Dominum ſpoliatorem, quia per exceptionem removeri poteſt, quò minùs reſtituatur. *Abb. in cit. c. In litteris*; *n.* 10. *Menoch. Remed.* 1. *recup. poſſ. n.* 122. Nam in pari cauſa commiſſi ſpolij, præferendus videtur Dominus, aut quaſi Dominus rei, qui ex jure gentium facultatem habet rem ſuam ab injuſto ſpoliatore recuperandi, cùm naturali æquitati conſentaneum ſit, ut melior ſit conditio innocentis, quàm nocentis. *Menoch. c. l. n.* 128. *Laym. cit. theſ.* 6. Neq; verò lege cautum reperitur, Dominum propriâ auctoritate è manibus notorij prædonis rem ſuam vindicantis rei dominio privari, nam *l. Si quis*; 7. *C. unde vi.* non loquitur de Domino eripiente rem ſuam prædoni, neque Domini adverſùs prædonem propriè ſpolium dici poteſt, cùm jure permittente ſuum tantùm recuperet; & in notorijs poteſt quis ſibi ipſi jus dicere. *Menoch. c. l. n.* 128. Aliud eſt, ſi prædo, ſeu ſpoliator non à Domino rei, ſed alio, qui Dominus non eſt, nec jus in re habet, viciſſim ſpoliatus ſit; tum enim adverſùs eum reſtituitur, etiamſi notorius prædo ſit, juxta *cit. c. in litteris*; *in fine*, & *ibi Abb. n.* 9. *Menoch. c. l. num.* 130. idque apertè colligitur ex *l.* 1. §. *Qui à me. ff. de vi.* ubi dicitur: Qui à me vi poſſidebat, id eſt, qui me vi dejecit, ſi ab alio dejiciatur, habet interdictum. Quòd ſi tamen Dominus, unâ cum prædone, concurrat, & rem ſibi reſtitui petat, tum ex æquitate præferendus eſt Dominus. *Arg. l. Bonâ fide*; 31. §. *Exempli loco, ff. depoſit.* ubi decernitur, æquiſſimum eſſe, ut ſpolia, quæ fur, vel prædo depoſuit, potiùs Domino reſtituantur, quippe majus jus habenti, ſi ante furem, ſeu prædonem, vel ſimul cum illo, ea repetat, aut vindicet; ſed eo non comparente, potiùs injuſto deponenti reddenda eſſe, dummodo ei, abſque damno veri Domini, reſtitui poſſint. *Laym. l.* 3. *Theol. mor. tract.* 2. *c.* 9. *num.* 5. & *tract.* 4. *cap.* 25. *num.* 2. Quin imò, etiamſi prædo notorius non ſit, ſi tamen Dominus liti motæ inter ſpoliatum, & ſpoliatorem ſuperveniat, ac probet, & rem ſuam eſſe, & ſibi ablatam à prædone; ſecundùm æquitatem, Domino potiùs, quam prædoni res reſtituenda eſt. *Arg. cap. Cùm dilectus*; 6. *de cauſ. poſſeſ.* & *prop.* ex quo colligunt DD. quòd proprietas potentior ſit, quàm poſſeſſio: ideóque ſententia ſuper petitorio abſorbeat in effectu ſententiam ſuper poſſeſſorio; neque decet, ut invaſor eo, qui juſtè ingreditur, privilegio potiore gaudeat. *cap. Eum, qui*; 18. *ff. de præbend. in* 6. *Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 7.

XXV. Aſſertio 3. Sunt tamen plures caſus, & exceptiones à Regula ſuprà tradita, in quibus ſpoliatus non eſt, ante omnia, reſtituendus. Nam primò excipitur, ſi ſpoliatus conſentiat, ut de exceptione dominij, ſeu proprietatis, ante reſtitutionem factam, cognoſcatur, & ſpoliator ad jus proprietatis ſibi competentis probandum admittatur; ut conſtat
» ex *c. Licèt*; 1. *h. t.* Nam cùm Philarius cæcus apud
» Gregorium IX. vel potiùs Gregorium I. conque-
» ſtus eſſet, campum ſuum ab Officialibus, & famulis
» Eccleſiæ irrationabiliter, id eſt, violenter occupatū
» fuiſſe, reſcripſit Papa Epiſcopo Conſtantio, ſi ita
» eſt, ut narratum fuit, quamquàm aliàs ante omnem
contentionem de proprietate, poſſeſſio campi cæco »
violenter ablata reſtitui deberet; quia tamē conven- »
tus Eccleſiæ illius Diaconus, conſentiente cæco, ob- »
tulit, ſe legitimè probaturum, quòd campus de ju- »
re pertinet ad Eccleſiam; ideò ſi id probatum fuerit, »
cæco mandandum, ut ab intentione ſua, ſeu peti- »
tione deſiſtat: alioquin verò campum ablatum ei- »
dem reſtituendum eſſe, cum fructibus perceptis à »
tempore dejectionis, & qui percipi potuerunt. *Ho-* »
ſtienſ. hîc V. Reddatur.

XXVI. Hinc colligitur primò, quamvis regulariter ſpoliatus, ante omnia, reſtituendus ſit, ſi tamen cedat juri ſuo, & conſentiat, ut priùs tractetur ſuper petitorio, ſeu cauſa dominij, ſive, ut ſpoliator, ante reſtitutionem, probet proprietatem, reſtitutio non eſt facienda: idque, ſive ſpoliatus expreſsè, ſive tacitè conſentiat, ut, ſi actor ſpoliatus reum, ſeu ſpoliatorē excipientem de dominio ſibi competente, ſeu jus proprietatis probare volentem non repellat, aut contra Judicem volentem cognoſcere de proprietate, non reclamet, vel appellet; ut ex communi docet *Berojus in cit. c.* 1. *n.* 20. *h. t. Menoch. remed.* 1. *recup. poſſ. num.* 161. & *duobus ſeqq. Maſcard. de probat. vol.* 3. *concl.* 1325. *n.* 1. & 7. *Gabriel l.* 5. *de reſtit. ſpoliat. concl.* 1. *n.* 61. & 64. Ratio eſt, quia privilegium competens ſpoliato, ut ante omnia reſtituendus ſit, introductum eſt, non ſolùm in odium ſpoliantis, ſed etiam principaliter in favorem ipſius ſpoliati: ideóque illi renunciare poteſt, & ſibi imputare debet, ſi renunciavit. *Gl. in cit. c.* 1. *V. Contentionem*, & *ibid. Abb. n.* 3. *h. t.* Sufficit autem tacitus conſenſus; quia ille, qui in Judicio eſt præſens, & tacet, dicitur conſentire etiam in ſui præjudicium. *Berojus c. l. n.* 21. Neque verò factâ hac renunciatione expreſsâ, vel tacitâ reſtitutionis, Judex ex officio ſuo poteſt ſupplere, & ſpoliatum reſtituere; quia ſpoliatus reſtitui debet, ſi hoc petierit, & non ex mero Judicis officio non implorato, niſi immineret periculum animarum, ſi reſtitutio non fieret: tunc enim Judex ex officio ſuo, etiam ſpoliato non petente, ob evitandum hujuſmodi periculum, reſtitutionem facere poteſt. *Berojus c. l n.* 23. & 24. *Abbas n.* 3. *Menoch. c. l. n.* 173.

Colligitur ſecundò. Si ſpoliatio facta ſit à familiaribus, vel ſervis Eccleſiæ, tenetur ipſa Eccleſia; & agi contra illam poteſt interdicto, *unde vi*, ſeu *recuperandæ poſſeſſionis*, ſi ſpolium approbavit, & ratum habuit, vel ſi Eccleſia in culpa fuit, quia familiares ſuos à ſpolio non prohibuit, vel retraxit, vel quia res violenter ablata ad Eccleſiam pervenit; ut colligitur ex hoc c. & videri poteſt *Abb. hîc n.* 6. & 7. *Barb. in Collect. n.* 3. de quo alibi.

XXVII. Excipitur ſecundò. Non eſſe reſtituendum ſpoliatum, quando, vel ex actis Judicij conſtat, nullum jus competere ſpoliato, ſed ſpoliatori: quia acta faciunt notorium: vel ex confeſſione judiciali ipſius ſpoliati, qui fatetur, ſpoliatorem eſſe Dominum; hoc ipſo enim fatetur, ſe non eſſe; cùm duo ſimul Domini in ſolidum ejuſdem rei eſſe non poſſint: quia confeſſio eſt probatio probata, & facit notorium, modò nihil aliud poſt confeſſionem exigatur, nec aliâ probatione opus ſit. Vel ſi de dominio, aut jure ſpoliatoris conſtet ex inſtrumento publico, quod paratam habeat executionem: nam, & hoc rem notoriam facit, cùm probationem non probandam, ſed

probatam contineat. Vel, ſi de dominio, ſeu jure ſpoliatoris conſtet per teſtes: nam, & per teſtes res redditur evidens, & notoria, *l. ult. C. de probat.* & inſtrumenta, ac teſtes à pari procedunt. *l. in exercendis*; 15. *C. de fide inſtrum.* quod locum habet, quando lis eſt finita, peremptâ inſtantiâ; &, cùm de fide teſtium non eſt probabilis hæſitatio: nam etſi, peremptâ inſtantiâ, dicuntur periiſſe, quæ ſunt ordinatoria Judicij, non tamen deciſoria, ut ſunt dicta teſtium. Vel denique ſpoliatus non eſt reſtituendus, quando per ſententiam abſolutoriam latam in Judicio petitorio, in favorem ſpoliatoris, conſtat de dominio, ſeu jure ipſius, & non tantùm, quia actor non probavit: id verò non procedit, quando ſpolium factum eſt, poſt ſententiam latam in petitorio, in favorem ſpoliatoris: tunc enim ſpoliatus eſt reſtituendus. ita docent *Menoch. cit. remed.* 1. *à n.* 215. *uſque ad n.* 239. *Gabriel cit. concl.* 1. *num.* 93. & *pluribus ſeqq. Maſcard. de probat. vol.* 3. *totâ concl.* 1326.

Porrò, etſi ſpoliatus non ſit reſtituendus, quando notorium, ac indubitatum eſt, nullum jus competere ſpoliato, ſed ſpoliatori; eſt tamen quoad hoc diſcrimen inter cauſas beneficiales, & profanas: nam in illis, ut reſtitutio denegetur, ſufficit, ſi notorium ſit, ſpoliato nullum jus competere, cùm non concedatur vitioſus, ſeu non Canonicus ingreſſus in beneficium Eccleſiaſticum; ut conſtat ex *Reg. jur.* 1. *in* 6. ubi dicitur, beneficium non poteſt, ſine Canonica inſtitutione, licitè obtineri. At verò in cauſis profanis ad reſtitutionem denegandam, non ſufficit, quòd notoriè conſtet de non jure ſpoliati, ſive nullum jus ei competere, cùm etiam prædo, ſi ſpolietur, reſtituendus ſit. *cap. In litteris*; 5. *h. t.* Sed inſuper etiam requiritur, ut notoriè conſtet de jure ſpoliantis; alioquin ſpoliatus reſtituendus eſt. *Abbas in cit. cap. in litteris num.* 10. & 11. *Gabriel cit. concl.* 1. *num.* 115. & 116.

Excipitur tertiò. Niſi vertatur periculum animæ, ſi ſpoliatus reſtituatur, unde, ſi marito repetenti uxorem, quæ ſe propriâ auctoritate ab illo ſeparavit, objiciatur impedimentum matrimonij dirimens, denegatur reſtitutio quoad torum, & priùs cognoſci debet de impedimento dirimente, quia agitur de peccato vitando. *cap. Litteras*; 13. *h. t.* de quo infrà.

XXVIII. Excipitur quartò. Si factâ reſtitutione ſpoliationis, irreparabile damnum, vel publicum ſcandalum, aut perturbatio in populo timeatur: tum enim ſpoliatus non eſt ante omnia reſtituendus, ut ſi agatur de reſtitutione uxoris viro ſævienti. *cit. cap. Litteras.* vel ſi Tyranno poſſeſſio ablata ſit, vel ſiquis munitiſſimo caſtro ſpoliatus ſit: non enim eſt reſtituendus, quia ſententia contra illum lata in Judicio petitorio, ſine ſcandalis, & cædibus, executioni mandari, & caſtrum recuperari non poſſet. *Menoch. cit. remed.* 1. *num.* 308. & 309. & 119. *Gail tract. de arreſtis Imperij*; *cap.* 12. *num.* 2. & 3. Ratio eſt, quia in his, & ſimilibus caſibus, poſito, quòd ſpoliator probet, ſibi dominium rei competere, modicum præjudicium ſpoliato infertur, dum ei poſſeſſio momentanea aufertur, ſeu, quam diu retinere non poſſet; ſiquidem mox in Judicio petitorio ſuccumbet, eámque iterum amittet. *Laym. de reſtit. ſpol. th.* 4.

XXIX. Excipitur quintò. Si quis rem ſuam, aut ſibi notoriè, ac indubitatè debitam, propriâ auctoritate, occupavit; quia eandem per viam juris, ſeu in Judicio conſequi non potuit, ſive ob potentiam adverſarij, qui Judicem, ſeu Superiorem nullum recognoſcit, vel admittit: ſive ob defectum Judicis, qui, vel non vult, vel non poteſt juſtitiam adminiſtrare: hoc enim caſu cogi quis non debet ad rem propriâ auctoritate occupatam ſpoliato reſtituendam; præſertim ſi ſine ſuo damno reſtituere non poſſit: quia licet ſibi ipſi (per ſe loquendo, & ceſſante majore aliquo incommodo) jus dicere, ſi Judicis copiam quis non habeat, cujus auctoritate quod ſuum eſt, recipere poſſit: neque tum debitus ordo juris prætermittitur, aut pervertitur, cùm is obſervari non poſſit: quæ eſt ratio, ob quam aliàs prohibitum eſt, rem ſuam, aut ſibi notoriè debitam propriâ auctoritate occupare, ſecundùm *S. Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. *ad* 3. *Gl. in l. Si alius*; 7. §. *Belliſſimè. V. Ex magna, junct. Gl. margin. litt. C. ff. Quod vi, aut clàm Menoch. c. l. n.* 312. *Laym. c. l. theſ.* 5.

Prædictis addendum, ſpoliatus non eſt reſtituendus, ſi Canonicum obſtet impedimentum, cujuſmodi ex excommunicatio, à qua is non eſt abſolutus: vel pactum de non petenda reſtitutione poſt ſententiam: vel, ſi ſententia ſit lata contra ſpoliatum ſuper proprietate; nam agenti poſſeſſorio obſtat exceptio notorij defectûs proprietatis: vel denique, ſi ſpoliatus ſententiam nullam contra procuratorem revocatum latam, vi cujus poſſeſſione dejectus fuit, ratam habeat, cùm tamen illam nullitatis arguere poſſet; ut in caſu *cap. Ex inſinuatione*; 3. *de Procurat.* & *ibi Gl. V. Aliud Canonicum.* & *Abb. n.* 7.

§. IV.

Quæ probanda ſint à ſpoliato agente ad reſtitutionem rei ſpoliatæ?

XXX. Aſſertio 1. Qui agit interdicto, *unde vi*, ſive *recuperandæ poſſeſſionis*, duo probare debet, poſſeſſionem, & dejectionem, ſeu ſpoliationem, nempe, ſe poſſediſſe rem immobilem tempore ſpoliationis; alioquin enim ſpoliari non potuiſſet, cùm ſpoliatio ſupponat, rem poſſideri ab eo, qui illâ ſpoliatur, ſicut privatio habitum ſupponit: deinde probare debet, ſe ſpoliatum, ſive poſſeſſione dejectum fuiſſe; ut conſtat ex *l.* 1. §. *Interdictum autem. ff. de vi*, & *ex cap. Conſultationibus*; 10. *junct. Gl. V. Poſſeſſionem*, & *dejectionem de offic.* & *poteſt. jud. deleg. Gl. in cap. Cùm ad Sedem*; 15. *V. Diutiùs poſſediſſet. h. t.* & *ibid. Abb. num.* 17. *Covarr. in Reg. poſſeſſor. part.* 2. §. 1. *num.* 4. *Menoch. remed.* 15. *recup. poſſeſſ. num.* 383. & *ſeqq. Maſcard. de probat. concl.* 1321. *num.* 46. *Gail lib.* 1. *obſ.* 129. *num.* 10. & *alij DD. communiter.* Quare, ſi reus conventus, ſive ſpoliator probet, ſe poſſediſſe eo tempore, quo actor aſſerit, ſe ſpoliatum eſſe, abſolvi is debet, cùm actoris intentionem eluſerit. *Menoch. Remed* 1. *recup. poſſ. n.* 207. *Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 2.

Porrò,

Porrò, ſufficit, ſi actor, ſive ſpoliatus præſumptivè probet, oſtendendo, ſe olim in poſſeſſione fuiſſe, ſive ante illud tempus, quo ſpoliatum ſe eſſe, ait, poſſeſſionem habuiſſe: nam, qui olim poſſedit, præſumitur poſſeſſionem continuâſſe uſque ad tempus ſpoliationis ſubſecutæ, & tunc adhuc poſſeſſionem habuiſſe: quia, qui ſemel poſſedit, ſemper cenſetur poſſediſſe, donec contrarium oſtendatur. *cap. Olim*; 17. *h. t. & cap. Suborta*; 21. *de ſent. & re judic.* præſertim, ſi paulò antè ſpoliationem ſe poſſediſſe, probet actor: quia intra modicum intervallum non præſumitur interveniſſe mutationem. *l. Sive*; 16. *junct. Gl. margin. litt. H. C. de probat. Abb. in cit. cap. Cùm ad Sedem num.* 17. *& ibid Imol. num.* 15. *Covarr. cit. l. num.* 4. ubi ait, ſpolianti facillimum eſſe hanc juris præſumptionem elidere per contrariam probationem, ſi ſpoliatus agens interdicto, *unde vi* verè non poſſidebat tempore ſpoliationis. Nec obſtat textus *in cap. Cùm Eccleſia*; 3. *ſupr. de cauſ. poſſeſſ. & propr.* Nam ex eo non probatur, ut quis ſit in quaſi poſſeſſione juris eligendi, neceſſarium eſſe, quòd tribus proximis electionibus interfuerit; neque etiam probari debet, quòd ultimæ; quia præſumitur continuata quaſi poſſeſſio ex eo, quòd prioribus præſens fuerit, modò non conſtet, ultimæ electioni eum non interfuiſſe, cùm commodè poſſet. *Covarr. c. l.*

Atque hinc infertur, quòd in cauſis profanis non requiratur, ut probetur titulus poſſeſſionis, cùm etiam prædo in his reſtituendus ſit. *cap. in litteris*; 5. *hoc tit.* Et ſatis eſt, ſi quis probet antiquiorem poſſeſſionem: tunc enim nova, ſeu poſterior poſſeſſio præſumitur clandeſtina, & vitioſa. *cap. Licet*; 9. *de probat.* Cùm duo in ſolidum ſimul poſſidere non poſſint. *l.* 3. §. *Ex contrario*; *ff. de acquir. poſſeſſ. Pariſius l.* 13. *de reſign. benef. q.* 5. *n.* 93. *&* 95.

Similiter in interdicto retinendæ poſſeſſionis, videlicet, ſi duo ſibi poſſeſſionem vendicent, & uterque contendat, ſe poſſidere; ejus poſſeſſio præferenda eſt, quæ antiquior eſt; quia alterius poſſeſſio, qui poſtea poſſidere cœpit, præſumitur vitioſa, videlicet vi, aut clanculum occupata. *Arg. cit. c. Licèt*; *de probat.* adeóque etiam in hoc interdicto olim poſſeſſor præſumitur hodie quoque poſſeſſor; ut ex communi ſententia docet *Covarr. cit.* §. 1. *n.* 4. Excipi debet, niſi poſterior poſſeſſor, hoc caſu, titulum poſſidendi exhibeat, vel alijs præſumptionibus poſſeſſionem ſuã juſtificet, quandoquidem una præſumptio aliâ majore præſumptione elidi poteſt. *l. Divus*; 7. *ff. de reſtit. in integr. Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 2.

XXXI. Aſſertio 2. Qui experiri vult interdicto, *unde vi*, ad recuperandam poſſeſſionem, etiamſi dicat, vel demonſtrare paratus ſit, ſe Dominum rei eſſe, ſive jus proprietatis ſibi competere, non tamen audiendus eſt, niſi probet, ſe rem poſſediſſe, & ſpoliatum eſſe: non enim exinde colligitur poſſeſſio, cùm fieri poſſit, ut quis jus in re habuerit, & tamen nunquam poſſeſſionem ejus nactus ſit, & conſequenter ſpoliari non potuerit. Idque ſumitur ex *cap. Olim*;
« 17. *h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Epiſcopum
« Pariſienſem, ex una parte, & Abbatem quendam
« ex altera, ſuper jure Parochiali, vel juriſdictione
« in Parochiam, Epiſcopus aſſerebat, ſe illius poſ-
ſeſſione ſpoliatum eſſe, ideóque reſtitui petebat. »
Cùm autem id probare deberet Epiſcopus, qui »
ſe ſpoliatum dicebat, id ſolùm allegavit, & pro- »
bavit, quòd ſententiam interdicti in illam Eccle- »
ſiam tulerit, & populus, timore ejuſdem ſenten- »
tiæ, per aliquot dies à Divinis officijs abſtinuerit: »
per quod probatum, putabat, ſe fuiſſe in poſſeſ- »
ſione juriſdictionis in Eccleſiam Parochialem. »
Sed Papa Innocentius III. reſpondit, ex eo ſolùm »
nullam Epiſcopum poſſeſſionem juris Parochialis »
aſſecutum eſſe; cùm non probaverit, quòd vel eo »
tempore, quo ipſe ſententiam tulit, vel priuſquam »
ea lata fuit, poſſeſſionem juris Parochialis habue- »
rit: ideóque non poſſe ei de jure poſſeſſionem ad- »
judicari; cùm non conſtiterit, nec probaverit, ſe »
poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe. »

XXXII. Notandum primò. Quamvis Epiſcopus de jure communi fundatam habeat intentionem ſuper juriſdictione in omnes Parochias, & Eccleſias ſuæ Diœceſis. *c. Cùm venerabilis*; 7. *de relig. domib.* niſi contrarium oſtendatur: ſecus tamen eſt, quoad poſſeſſionem: ideóque, ſi agat interdicto, *unde vi*, quia hoc ipſo fatetur, ſe jam non poſſidere, pro ipſo non ſtat præſumptio: ſed probare debet, ſe antea poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe: nam poſſeſſio in facto conſiſtit; ideóque ejus mutatio non præſumitur, ſed probari debet: alioquin, etiamſi quis Dominus rei ſit, ſive jus habeat in re, ſuccumbet in Judicio recuperandæ poſſeſſionis. *Abb. hìc num.* 2. *&* 3.

Similiter in interdicto retinendæ poſſeſſionis non ſufficit, ut actor titulum probet; ſed requiritur, ut probet, ſe tempore litis conteſtatæ poſſediſſe. §. *Quorum Inſtit. de interdict.*

Notandum ſecundò. Licèt Parochiani, ob metum, ſententiam interdicti ab Epiſcopo lati obſervent; ut in caſu hujus c. non idcirco inferri poteſt, acquiſitam eſſe poſſeſſionem juriſdictionis in Parochiã Epiſcopo: tum quia potuit populus abſtinere ab auditione Divinorum, non animo obediendi, ſive ſe ſubjiciendi, ſed ob aliam cauſam, v. g. ut deliberet, quid agere debeat, & interim Domino, ſeu Prælato, cujus juriſdictionem agnoſcit, id ſignificet; non enim gerit, ſe pro obediente, qui animum obediendi non habet. *l. Pro herede*; 20. *in princ. ff. de acquir. hered. Gl. hìc V. Timore*, *& Abb. n.* 7. tum quia, etiamſi populus, animo ſe ſubjiciendi Epiſcopo, à Divinis abſtinuiſſet, non tamen Abbas poſſeſſionem juriſdictionis in Parochiam perdidiſſet; quàm ſi poſtquam rem intellexit, acquieviſſet, ac paſſus fuiſſet, ut ſubditi ſe alterius juriſdictioni ſubjicerent. *Arg. l. Licèt* 4. *& l. ult. C. de acquir. poſſeſſ.* vel ſi ſubditi eum, ejúſque mandata ſpernerent, ac rejicerent, volentes ſe alterius juriſdictioni ſubjicere; tum enim Abbas poſſeſſionem juriſdictionis in Parochiam perderet. *Abb. in cit. cap. Olim. num.* 13. *&* 17.

XXXIII. Ceterùm DD. ex hoc c. communiter colligunt, Epiſcopum non acquirere quaſi poſſeſſionem juriſdictionis, ſi ſubditi, timore cenſurarum, ipſi obtemperaverint, abſtinentes per aliquot dies ab auditione Divinorum: & ad hunc textum reſpondent, Epiſcopum non potuiſſe acquirere quaſi poſſeſſionem juriſdictionis, in præjudicium Abbatis, ex facto ſubditorum abſtinentium à Divinis, metu cenſuræ: quia ipſi non poſſide-

ſidebant juriſdictionem, ſed Abbas: ideóque ſine ejuſdem ſcientia, & patientia, quaſi poſſeſſio juris incorporalis acquiri non potuit, juxta *l. 2. C. de ſervitut.* Verùm, aliam reſponſionem, ac expoſitionem planiorem affert *Barb. in Collect. hîc num. 4. & 5.* nempe, quòd per actum obedientiæ etiam per vim, ac metum extortum amittatur quaſi poſſeſſio juriſdictionis, ad quam acquirendam unicus actus adæquatus ſufficit, qualis eſt ferre cenſuras, quibus ſubditi obtemperaverint: adeóque per actum quantumvis gravi metu extortum amittitur quaſi poſſeſſio Juriſdictionis, & transfertur in metum inferentem; idque non tam invitis, quàm volentibus poſſeſſoribus, cùm coacta voluntas ſit voluntas, & quod metu fit, ſimpliciter ſit voluntarium. *l. Mulier; 21. §. Si metu coactus. ff. Quod met. cauſ.* ideóque metu etiam gravi facta valida ſunt, quamvis poſtea reſcindi poſſint: quo poſito, reſpondetur ad textum hujus c. in eo non negari, quòd per actum obedientiæ metu cenſurarum extortum acquiratur quaſi poſſeſſio juriſdictionis Epiſcopalis, ſed juris Parochialis; ut patet ex *cit. cap. Olim; 17.* ibi: *Super poſſeſſione Juris Parochialis in Parochia de monte;* & ibi; *nullam in eos Juris Parochialis poſſeſſionem &c.* quod in fine etiam repetitur: conſtat autem, diverſa eſſe, jus Parochiale, & jus Epiſcopale. Ex quo ulteriùs infertur, quòd etiam per unicum actum ſolutionis, ſive ſpontaneũ, ſive metu cenſurarum extortum, acquiratur penſionario quaſi poſſeſſio juris percipiendi penſionem; ut tradit *Barb. cit. l.*

Hæc poſterior expoſitio hujus c. videtur conformior, & magis congrua litteræ textûs, ſecundùm quam dicere oportet, quòd Epiſcopus per actũ obedientiæ metu interdicti extortum acquiſiverit quidem quaſi poſſeſſionem juriſdictionis Epiſcopalis, non tamen poſſeſſionem juris parochialis, ſive proprietatis in Parochia, in cujus quaſi poſſeſſione erat Abbas, non autem Epiſcopus: ideóque non potuit contra Abbatem agere interdicto, *unde vi,* cùm nunquam hoc jus Parochiale poſſederit; adeóque nec ſpoliatus fuerit.

§. V.

Quæ à ſpoliatore, ſeu violento invaſore reſtituenda ſint ſpoliato?

XXXIV. Aſſertio 1. Violentus ſpoliator, ſeu invaſor rei alienæ reſtituere debet, non tantùm rem, unâ cum fructibus, etiam, qui percipi potuiſſent; ſed inſuper omnia damna reſarcire, ac de injurijs integrè ſatisfacere compellitur; prout conſtat ex *c. Gravis; 11. h. t.* Ubi habetur, quòd Archidiaconus » quidam ſpoliavit, & violenter invaſit Monaſterium » Dolenſe, eique alia gravia damna, & injurias intu» lit: ideóque Monachi conqueſti ſunt apud Papam » Cæleſtinum III. qui mandavit quibuſdam Judici» bus, ut, ſi rem ita ſe habere eis conſtiterit, Archi» diaconum compellant ablata, & vi occupata inte» grè reſtituere Monaſterio, damna plenè reſarcire, & de illatis injurijs competenter ſatisfacere: imò » etiam provideant, ut non tantùm fructus à novo, » & violento poſſeſſore percepti, ſed etiam quos pri» ſtini poſſeſſores Monachi, ſi non fuiſſent ſpoliati, » percepiſſent, eis reddantur. »

XXXV. Pro declaratione hujus c. Notandum primò. Fructus dicuntur, qui deductis neceſſarijs expenſis, quæ fiunt in quærendis, colligendis, & conſervandis fructibus, ſuperſunt, quas non tantùm bonæ fidei, ſed etiam malæ fidei poſſeſſor, imò & prædo deducere poteſt. *l. Si Domino; 36. & l. Planè; 38. ff. de hered. petit. & l. 1. C. de fruct. & lit. expenſ. Gl. hîc V. Fructus.* quia reditus, proventus, & obventiones lucrum denotant, ideóque intelliguntur, deductis expenſis neceſſarijs. *l. Fructus; 4. ff. de oper. ſervor. Gl. hîc V. Fructus.* Fructus autem ſunt triplicis generis, alij naturales, quos natura, ſuâ ſponte, ſine ulla, vel ſolùm modicâ hominis induſtriâ producit, ut poma, pira, & ſimilia. *l. Fructus; 45. ff. de uſur. & fruct.* Alij induſtriales, in quibus comparandis magis operatur, & verſatur induſtria, & labor hominum, quàm natura; ut omnes fructus, qui ſeminantur; item caſeus, lana, & quæ ex aucupio, venatione, & piſcatione obveniunt &c. Alij denique ſunt fructus rei civiles, qui non proveniunt ex re ipſa, ſed qui propter rem, hoc eſt, propter uſum rei, jure civili percipiuntur, ut ſunt penſiones prædiorum, & domorum, uſuræ, vecturæ navium, mercedes jumentorum, & operæ ſervorum, & aliæ hujuſmodi obventiones, quæ verè, & propriè fructus non ſunt, ſed acceſſiones civiles vocantur, quia jure civili, imò & gentium ſunt introductæ, ut ſint loco fructuum, & eorum vicem obtineant. *Abb. in cit. c. Gravis. n. 3. h. t. & ibid. Beroj. n. 9.* Verùm, Recentiores communiter dicunt, quòd fructus alij ſunt rei, alij meræ induſtriæ, ut lucrum, quod ex pecunia, vel vino, negotiando acquiritur: rurſum fructus ſunt alij merè naturales, quos natura producit, nullo, aut vix ullo concurrente labore; aut induſtriâ hominum, ut ſunt fructus arborum, herbæ, gramina, & fœtus animalium: alij ſunt mixti, ad quos producendos æquè, vel magis induſtria, quàm natura operatur; ut ſunt ſegetes, & alij fructus, qui ſerendo gignuntur, & hi etiam ſimpliciter induſtriales vocantur. Et ad hos reducuntur fructus civiles; quia hominis induſtria in domibus, & alijs rebus locandis, & cenſibus conſtituendis verſatur, & operatur. *Sanch. l. 2. moral. c. 23. n. 48. & 53. Laym. l. 3. tr. 2. c. 3. n. 2.* Quòd ſi dubium ſit, utrùm natura, an verò induſtria plus in fructibus producendis operetur; adeóque, an naturales, an potiùs induſtriales appellandi ſint, id Judicis arbitrio determinandum eſt. *Abb. in cit. c. Gravis. n. 3. Sanch. c. l. n. 49.*

Notandum ſecundò. Poſſeſſor alius eſt bonæ fidei, qui probabiliter ignorat, ſe alienum poſſidere, ſed tanquam Dominus poſſidet: & alius malæ fidei poſſeſſor, qui ſcit, rem, quam poſſidet, alienam eſſe, ſeu ad alium pertinere; vel etiam, qui ſcit, rem ſuam non eſſe; adeóque ſcire debuit, eſſe alienam. *l. fin. C. unde vi.* ſed & is, cum quo ſuper re, ſeu dominio rei lis fuit conteſtata, juris præſumptione malæ fidei poſſeſſor cenſetur, *l. Sed etſi; 25. §. Si ante litem. ff. de petit. hered. l. Nemo; 10. C. de acquir. poſſ. Abb. in cit. c. Gravis. n. 15. & Beroj. n. 17. & 19.*

XXXVI. No-

XXXVI. Notandum tertiò. Sicut poſſeſſor bonæ fidei tenetur ad reſtituendam domino rem alienam penes ſe exiſtentem, poſtquam cognovit, rem alieoam eſſe, niſi bonâ fide eam alienavit, vel conſumpſit; tunc enim non tenetur reſtituere, niſi quatenus inde locupletior factus eſt, ſive ad eum ex re pervenit, *l. Item veniunt*; 20. §. *Præter hæc*; *Verſ. Eos autem*; *ff. de hered. petit.* ita ſimiliter fructus rei naturales, & mixti apod bonæ fidei poſſeſſorem adhuc exiſtentes debent domino rei reſtirui, *l. Certum*; 22. *C. de rei vindic.* quia quævis res domioo ſuo fructificat, deductis tamen expenſis, & æſtimatione laboris, *l. Si à domino*; 36. §. *ult. ff. eod.* Noo autem tenetur fructus naturales, vel mixtos bonæ fidei poſſeſſor reſtituere, quos percepit, & bonâ fide cooſumpſit; niſi quatenus inde locupletior factus eſt, & patrimooium auctum eſt, *l. Si & rem*; 22. & *l. ſeq. l. Sed etſi*; 25. *ff. de petit. hered.* quia non debet aliquis, cum alterius jactura, locupletari, *Reg. jur.* 48. *in* 6. & *l. Nam hoc*; 14. *ff. de condict. indebit.* Sed oeque booæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere fructus rei oaturales, vel mixtos, quos percipere potuiſſet, ſed neglexit: cùm enim ex ijs non ſit factus ditior; non tenetur, ratiooe rei acceptæ: &, cùm non fuerit cauſa injuſta damni domino obvenientis, nec violavit juſtitiam, non percipieodo fructus, quos potuiſſet; oon tenetur etiam, ratione injuſtæ acceptionis, *Leſſ. l. 2. de juſtit. c. 14. n. 12.* Item fructus merè induſtriales, ſive potiùs lucra acquiſita negotiando pecuniâ, frumento, vel vino &c. ad bonæ fidei poſſeſſorem ſpectant; quia non ſunt fructus rei io ſe; ſed, prout ſubſunt induſtriæ hominis: adeóque ei, cuius indoſtriâ proveniunt, acquiruntur, *Molin. tom. 3. de juſtit. diſ. 719. num. 4. & diſ. ſeq. num. 2.* Denique poſt litem conteſtatam, etiam bonæ fidei poſſeſſor, ſi in Judicio causâ cadat, omnes fructus extantes, & conſumptos, perceptos, & percipiendos, quos percipere culpâ ſuâ intermiſit, reſtituere cogitur, *cit. l. Certùm*; 22. *C. de rei vindic. l. 1. C. de petit. hered.* quoniam poſt litem conteſtatam omoes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe: quin imò poſt controverſiam motam; ut dicitur in *l. Sed etſi*; 25. §. *Si ante litem*; *ff. de hered. petit.* fructus verò perceptos, ante litis conteſtationem, reſtituere debet, quatenus extant, juxta *cit. l. Certum.* Verùm de hoc plura alibi.

Notandum quartò. Non tantùm violentus ſpoliator, ſed etiam quilibet alius malæ fidei poſſeſſor, qui injuſtè rem alienam poſſidet, aut dolo, vel culpâ poſſidere deſijt, videlicet iojuſtè abſumendo, vel alienando, domino reſtituere debet, non tantùm rem, & omnes fructus (exceptis merè induſtrialibus, qui non rem, ejúſque dominum ſequuntur, ſed ad eum, qui induſtriam adhiboit, pertineot, ut ſuprà dictum) quos percepit; ſive adhuc extent, ſive conſompti ſint: ſed etiam, quos ſpoliatus, vel priſtinus poſſeſſor verìſimiliter percepiſſet, vel percipere potuiſſet, niſi ei res injuſtè ablata fuiſſet; imò omne damnum reſarcire debet, cujus injuſta cauſa fuit, juxta *cit. c. Gravis*; *h. t. & ibi Gl. V. Fructus*; & de violento ſpoliatore etiam habetur in *l. 1. §. Qui vi*; & §. *Ex die*; *cum §. ſeq. ff. Vnde vi*: & de quovis malæ fidei poſſeſſore ſtatuitur *in l. Damnum*; 5. *C. de rei vindic.* & *l. Fructus*; 33. & *l. Si navis*; 62. *ff. eod.* Ratio eſt, quia fructus, aliæque acceſſiones, ſeu utilitates, quæ ex re aliena percipiuntur, non ad iniquum poſſeſſorem, ſed ad dominum pertinent, deductâ tamen æſtimatione laboris, ac induſtriæ: & reſtituere eſt in eum ſtatum repooere, ac ſi læſio non contigiſſet, ita, ut quatenus quis læſus eſt, eatenus reſtitui debeat: adeóque omne damnum, & lucrum ceſſans ei reſtituendum eſt, cujus injuſta cauſa fuit ſpoliator, vel alius malæ fidei poſſeſſor, *Menoch. in præludiis recup. poſſ. n. 6.*

XXXVII. Notandum quintò. Aliud verò eſt dicendum de eo malæ fidei poſſeſſore, cui ſupervenit ſcientia rei alienæ, cùm antea probabiliter ignoraret, rem alienam eſſe, & bonâ fide eam poſſideret: nam is aliud reſtituere non debet, niſi quod tempore acquiſitæ notitiæ poſſidet, & penes ipſum extat; aut quatenus ex re locupletiorem ſe eſſe factum, agnoſcit: præterquam, ſi per præſcriptionem legitimè completam dominium rei acquiſivit; tunc enim nihil omoino reſtituere debet; ut conſtat ex *l. Item veniunt*; 20. §. *Præter hæc*; *Verſ. Eos autem*; *ff. de hered. petit.* ubi dicitur, eos, qui juſtas cauſas habuiſſent, quare bona (hereditatis) ad ſe pertinere exiſtimâſſent, uſque eo duntaxat, quò locupletiores ex ea re facti eſſent, cõdemnandos: ex quo *Gl. ibid. V. Facti eſſent*; colligit, nullam veriorem regulam in jure eſſe, quàm, quod poſſeſſor bonæ fidei ad id tantùm teneatur, quod ex re bonâ fide poſſeſſâ ad ipſum pervenit, *Molin. tomo 3. de juſtit. diſ. 718. n. 1. & 2. Laym. l. 3. tract. 2. c. 3. n. 1.* Hinc patet, quòd, cùm poſſeſſor ab initio fuit bonæ fidei, ſed poſtea factus eſt malæ fidei, pro eo tempore, quo fuit in booa fide, non tenetur fructus perceptos, & conſumptos reſtituere, ſed ſuos facit: pro eo verò tempore, quo cœpit eſſe in mala fide, tenetur, quia in his fructibus ſingula temporum momenta ſpectanda ſunt. *l. Qui bona fide*; 23. §. 1. *ff. de acquir. rer. dom.* & *l. Bonæ fidei*; 48. §. *In contrarium*; *ff. eod. Menoch. remed. 15. recup. poſſ. num. 592. & n. 613. Sanch. l. 2. moral. c. 23. num. 152.*

Verùm ſunt textus quidam juris, qui ſibi invicem è diametro repugnare videntur, adeò, ut plures Juriscooſulti putent, eos conciliari non poſſe. Nam in *l. Qui bonâ fide*; 23. § 1. & in *l. 48. §. In contrarium*; *ff. de acquir. rer. dom.* dicitur, quòd, poſtquam cognovit quis, rem alieoam eſſe, non ampliùs ſit bonæ fidei poſſeſſor, nec fructus ſuos faciat. Contrà verò *in l. Qui ſcit*; 25. §. *ult. ff. de uſur. & fructib.* dicitur, quòd bonæ fidei poſſeſſor, quoad percipiendos fructus, intelligi debet, quàm diu fundus evictus non fuerit: adeóque etiam, poſtquam cognovit, rem eſſe alienam. Ad has leges probabilior eſt reſponſio, quam adfert *Sanch. cit. c. 23. n. 153.* quòd in prioribus legibus ſit ſermo de vera cognitione rei alienæ, quæ ad propriam poſſidentis cooſcientiam ſpectat, & per quam quis conſtituitur in vera bona, vel mala fide: nam, qui talem malam fidem habet, non facit fructus ſuos. At verò textus in *cit. l. Qui ſcit*; §. *ult.* loquitur de juridica, ſeu præſumpta mala fide: nam ex eo, quòd poſſeſſor cognoſcit, rem in judicio à ſe peti tanquam alienam, & lis ipſi denuociatur, non conſtituitur in vera mala fide; ſed tunc tantùm, poſtquam res illa in judicio evicta fuerit: adeóque interim uſque ad evictionem, ſicut rem retinere, ita & fructus percipere poteſt; quia poſſidens rem bonâ fide non tenetur ſe illâ ſpoliare, donec vel verè cognoſcat, eam eſſe alienam, vel in judicio convincatur: poſtquam verò res evicta eſt,

eſt, ſicut rem teſtituere debet domino, ita nec fructus deinceps percipere poteſt, juxta *cit. l. Qui ſcit:* in prioribus verò legibus oulla de judicio fit mentio. Concordat reſponſio, quam ex Cujacio dat *Fachin. l. 1. controv. c. 59*

XXXVIII. Notandum ſextò. Hinc patet, quòd violentus, & injuſtus poſſeſſor Judicis officio compelli debet ad teſtituendos fructus, unà cum re, & totum damnum, ac lucrum ceſſans compenſandum, etiamſi actor non omnia hæc petierit; ut colligitur ex *cit. c. Gravis; h. t. & ibid. Abb. n. 19. & l. 1. §. Non ſolùm; ff. De vi.* Satisfactio verò pro injuria non venit acceſſoriè, niſi petatur, *Arg. c. Querelam; 24. de elect.* In alijs verò judiciis fructus, ante litis conteſtationem, nominatim petendi ſunt in libello, alioquin ad eos Judex condemnare non poterit, *l. Ædiles; 15. §. Item ſciendum, & l. Item ſi; 30. ff. de ædilit. edict. Abb. c. l.* quod ſimiliter in expenſis præſtandis obſervati debet, *l. Partem; 10. ff. de uſuris.*

Notandum ſeptimò. Permiſſum eſt ſpoliato agenti interdicto, *Vnde vi*, propter odium delinquentis, ſive ſpoliatoris, & propter difficultatem probandi quantitatem damni; ut intereſſe, & damnum ſuum juramento (quod in litem vocator) probet, accedente judicis taxatione, *l. 2. ff. De in litem jurand. & l. Si quando; 9. C. Vnde vi.* Idque procedit, ſi agatur contra eum, qui dolo noo deliquit, ſed tantùm in culpa eſt, v. g. contra dominum loci, qui ob vectigal, quod ipſi ſolvitur, conſueta itinera tuta ſervare debet; tunc quantitas damni, non per juramentum, ſed per legitimos teſtes probari debet, *juxta cit. l. 2. Abb. in c. ult. n. 5. ſupr. de iis, quæ vi met. cauſ. Gail. l. 2. obſ. 64. n. 4. & 10. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 43.*

XXXIX. Aſſertio 2. Spoliator, qui & ipſe ſpoliatus fuit, non debet cogi ad reſtituendam rem, unà cum fructibus perceptis, ſi ob inopiam excuſetur, ac proinde, niſi priùs ipſemet teſtitutus fuerit; ut habeat, ex quo reſtituat; prout ſumitur ex *c. Olim*
» *vobis; 16. h. t.* Nam Epiſcopus Ovetenſis, cuius
» Epiſcopatum, & reditus omnes occupaverat Rex
» Legionenſis, viciſſim occupavit, ac detinuit par-
» tem aliquam Diœceſis Epiſcopi Zamorenſis (qui
» ſunt Epiſcopatus in Hiſpania, *Gl. margin. hic*) Re
» delatâ ad Papam Innocentium III. is maodavit
» quibuſdam Judicibus; ut compellerent Epiſco-
» pum Ovetenſem ad reſtitutionem partis Diœceſis
» Zamorenſis, unâ cum fructibus inde perceptis.
» Sed Ovetenſis excepit, ſe, cùm ſpoliatus fuerit à
» Rege, non poſſe teſtituere, niſi priùs in Epiſcopa-
» tum ſuum teſtituatur. Quare Papa reſcripſit,
» cùm inanis ſit actio, quam inopia debitoris ex-
» cludit; ut dictus Epiſcopus non priùs ad reſtitu-
» tionem fructuum perceptorum compellatur, quàm
» ipſemet fuerit reſtitutus, ita, ut reſtituere poſſit,
» quod ex alienis proventibus percepit. Ratio eſt,
quia generaliter, ſi debitor conventus actione perſonali, excipiat de inopia, licèt proceſſus, & ſententia non ſuſpendator, dummodo ſumptus neceſſarios ad litigandum habeat, *Arg. c. 1. h. t.* ſuſpenditur tamen executio ſententiæ latæ de ſolutione facienda, ita, ut cogendus non ſit ad plus, quàm commodè ſolvere poſſit (ſine ceſſione bonorum, ſi Clericus ſit) donec ad meliorem fortunam pervenerit, *Vivian. hic in Ration.* idque colligitur ex hoc c. in quo mandatur, Epiſcopum non debere compelli ad reſtitutionem fructuum; non autem dicitur, quòd non debet compelli ad reſpondendum in judicio, *Abb. hic num. 6.* Aliud eſt, ſi quis conveniatur actione reali ad rem in ſpecie extantem domino reddendam; tum enim ea ſtatim teſtitui debet; ut colligitur ex hoc c. ubi Ovetenſis Epiſcopus partem Diœceſis alienæ ſtatim reſtituere debuit, & ſolùm permiſſum illi fuit; ut reſtitutionem fructuum perceptorum differret, quia ſolvendo non erat, *Imola hic in princ.*

XL. Hinc colligitur præterea primò, propter inopiam debitoris, ſeu impotentiam ad ſolvendum, actio redditur inefficax in effectu, & differri debet, ita, ut non poſſit cogi ad reſtituendum, vel ſolvendum, donec fiat ſolvendo, *l. Nam is; 6. ff. de dolo.* Idque procedit, quando agitur civiliter ad privatum commodum partis: ſecus, ſi criminaliter ad publicam vindictam: tunc enim, ſi reus non ſit ſolvendo, pœna pecuniaria commutatur in corporalem, *l. fin. ff. de in jus vocando; Abb. hic n. 2.* Quòd ſi Clericus non ſit ſolvendo, non poteſt conveniri, niſi in quantum commodè facere poteſt: ſi tamen conveniatur ex delicto, compellitur ad ſatisfaciendum, non habitâ ratione, ne egeat; quia habet hic locum, quod dicitur in *l. Bona fides; 31. ff. de pœn.* Malè meritus publicè, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debet, *Abb. in c. Olim vobis; num. 4. h. t.*

Colligitur ſecundò. In caſu huius c. Epiſcopus Ovetenſis excuſatur à reſtitutione fructuum perceptorum ex alieno Epiſcopatu, quem occupaverat, non ratione ſpoliationis; quia ipſe priùs, vel poſtea ab alio tertio, videlicet Rege ſpoliatus fuit ſuo Epiſcopatu: ſed excuſatur ratione impotentiæ, quia non poterat ſatisfacere, ſeu fructus reſtituere alteri Epiſcopo, donec ipſe à Rege reſtitutus fuerat, qui Epiſcopatum ſuum tenebat: alioquin verò, ſi potuiſſet de proprio ſatisfacere, debuiſſet compelli ad ſatisfaciendum, non obſtante, quòd per alium eſſet ſpoliatus; quia inconveniens eſt, ut quis excipiat de ſpoliatione à tertio facta, *Arg. l. Cùm à te; 7. ff. de vi.* ubi dicitur, interdicto, *Vnde vi*, contra primum deijcientem, non contra ſecundum, agi poſſe, licèt primus à ſecundo ſit dejectus, *Hoſtienſ. in cit. c. Olim nobis; V. Quod taliter; & V. Reſtitutus; h. t. ibid. Abb. num. 3.*

Colligitur tertiò. Si Epiſcopus, vel alius Prælatus contrahat debita, pro neceſſaria ſua ſuſtentatione, obligatur ad illa ſolvenda Eccleſia, *c. 1; de ſolution.* & ſumitur ex hoc c. nam Epiſcopus Ovetenſis ſuſtentari debuit ex reditibus ſui Epiſcopatûs: cùm ergo ſuſtentatus fuerit ex reditibus alterius Epiſcopatûs; ideo reſtitutio fieri debuit ex reditibus Epiſcopatûs Ovetenſis. Secus eſt, ſi Prælatus debita contrahat, delinquendo, vel inutiliter abſumendo bona, & reditus ipſius Epiſcopatûs; tunc enim ea ſolvi non debent ex illis, quia delictum Prælati non debet in damnum Eccleſiæ redundare, *Reg. jur. 76. in 6. Abb. hic num. 5.* de quo alibi.

§. VI. *Quan-*

§. VI.

Quando, & quâ ratione ſpoliatus agens interdicto recuperandæ poſſeſsionis, in cauſis beneficialibus, vel aliis ſpiritualibus reſtituendus ſit?

XLI. Aſſertio 1. Spoliatus beneficio, ſi magna ſit adversùs eum præſumptio, quòd ſine titulo, aut cum titulo vitioſo, Eccleſiaſticum beneficium obtinuerit, reſtitui non debet, priuſquam titulum inſtitutionis ſuæ exbibeat, ac juſtificet: quia periculum eſt, ne alioquin iterum detur viriuſus ingreſſus, ſeu intruſio in beneficium: & ita defendi poteſt communis praxis, de qua teſtatur *Menochius remed. 15. recup. poſſeſſ. n. 458. & ſeq. & n. 466. Maſcard. vol. 3. de probat. conclus. 1322. n. 1. & 9.* quòd ſpoliatus beneficio non reſtituatur à Judice, niſi priùs titulum juſtificet, & legitimè probet, ſi ſit præſumptio juris contra illum: aliàs verò ſaltem coloret poſſeſsionem, ſive putativum titulum alleget, oſtendendo videlicet, ſe inſtitutum eſſe ab eo, qui poteſtatem habebat: aut ſe tanto tempore, ſciente, ac patiente Prælato, ſeu Superiore, in beneficij poſſeſsione fuiſſe: nam, licèt adverſarius cogere aliquem non poſſit; ut titulum beneficij à ſe poſſeſſi oſtendat, *Arg. l. Cogi; 11. C. de petit. hered.* ubi dicitur, cogi poſſeſſorem ab eo, qui expetit titulum ſuæ poſſeſſionis dicere, incivile eſt: Superior tamen, ſeu Judex ex officio ad id cogere poteſt. *Menoch. c. l. num. 460.* ſi valde magna præſumptio ſit contra poſſidentem, aut ſpoliatum; ut conſtat ex *c. Ex inſinuatione. 3. junct. Gl. V. Probare potuerit; de procurator.* nam, quia ibi Archidiaconus de jure communi aliam præbendam, unà cum Archidiaconatu, in Eccleſia habere non poterat, ideo probare debuit canonicam ſuam inſtitutionem, ſcilicet ſecum diſpenſatum fuiſſe.

Quòd ſi verò nulla adſit præſumptio contra Beneficiarium ſpoliatum, is ante omnia reſtituendus eſt, etiamſi inſtitutionis ſuæ titulum non juſtificârit, aut colorârit, juxta *c. In literis. 5. h. t.* ubi indiſtinctè dicitur, priùs eſſe agendum de violenta ejectione, ſeu ſpoliatione, quàm de canonica inſtitutione, nihilque dicitur de juſtificando titulo poſſeſſionis: imò in fine additur, quòd etiam prædo ſit reſtituendus, qui nullam juſtam cauſam, ſeu titulum poſſidendi habet: ergo multò magis is, de cujus poſſeſſione conſtat, licèt non de titulo; idque etiam colligitur ex *c. Conquerente; 3. h. t.* ubi præcipitur, ante omnia, ſpoliatum poſſeſſione eſſe reſtituendum, & poſtea de proprietate cognoſcendum: idémque apertè colligitur *ex cit. c. 3. de procuratorib.* ubi etiam in cauſa beneficiaria ſpoliatus poſſeſſione priùs reſtitui debet, quàm titulum poſſeſſionis ſuæ exbibere, aut probare tenetur; dummodo notorium non ſit, nullum titulum, ſeu jus beneficij poſſeſſori competere. Denique idem etiam colligitur ex *Clem. unic. de cauſ. poſſ. & propr.* ubi dicitur, in ſolo poſſeſſorio procedendum eſſe: non autem eſſet ſolum, & nudum poſſeſſorium, ſi in eo etiam probari deberet titulus, cùm in poſſeſſorio ſufficiat probare poſſeſſionem, & dejectionem, *Abb. in cit. c. In litteris; n. 23.* Ratio eſt, quia Clericus poteſt habere poſſeſſionem beneficij, ſine titulo, quandoque juſtam, quandoque injuſtam: ergo, cùm Clericus ſit capax poſſeſſionis beneficij, & non debeat carere omni beneficio, *c. Cùm ſecundùm; 16. de præbend.* in dubio præſumendum eſt, illum juſtè poſſidere beneficium, quod obtinet: adeóque non eſt neceſſe probare titulum poſſeſſionis, *Abb. c. l. n. 23. in fine.* Nec obſtat, quòd beneficium non poteſt obtineri licitè, ſine canonica inſtitutione, *Reg. 1. jur. in 6.* ergo, ſi quis poſſideat beneficium ſine illa, illud injuſtè occupâſſe cenſeri debet.

Nam reſpondetur neg. côſeq. quamvis enim beneficium, ſine inſtitutione canonica, obtineri non poſſit, quoad proprietatem, ita, ut jus in eo acquiratur; poteſt tamen, abſque illa, poſſideri beneficium, ita, ut, ſi pacificè per triennium bonâ fide poſſideatur, ſine alio titulo, jus in eo, viâ præſcriptionis, acquiratur; ut probabiliter docet *Leſſ. l. 2. c. 6. n. 35. Sanch. l. 7. moral. c. 29. n. 89. & 91. Laym. l. 3. tract. 1. c. 8. n. 16.*

XLII. Aſſertio 2. Non ſolùm in beneficiis, ſed etiam in aliis cauſis ſpiritualibus, videlicet jure decimarum, jure eligendi &c. ſi jus commune reſiſtat ſpoliato, aſſiſtat verò ſpoliatori, non debet reſtitui ſpoliatus, niſi priùs titulum oſtenderit, vel ſaltem præſumptionem tituli; ut, quia longo tempore in pacifica poſſeſſione juris illius fuit; prout ſumitur ex *c. Ad decimas; 2. h. t. in 6.* ubi habetur, quòd Canonici S. Nicolai decimas ex prædiis in aliena parochia ſitis aliquamdiu percipiebant, ac poſſidebant, quibus poſtea Parochus loci eos ſpoliavit, poſſeſsionem decimarum eiſdem auferendo, & decimas illas percipiendo. Unde quæſitum fuit, utrùm Canonici illi quippe ſpoliati poſſeſsione decimarum reſtitui debeant? Reſpondit Papa Bonifacius VIII. nequaquam reſtituendos eſſe, niſi evidenter docuerint, ſe poſſeſsionem juris decimarũ legitimè aſſecutos eſſe; quia eas injuſtè occupâſſe veriſimiliter præſumuntur, cùm proveniant ex prædiis intra alienam parochiam conſtitutis: & manifeſtum ſit de jure communi illas decimas ad Eccleſiam parochialem (intra quam prædia illa ſita ſunt) pertinere, niſi contrarium oſtendatur. Ratio deciſionis eſt, quia, licèt aliàs ſpoliatus, ante omnia, reſtituendus ſit, nec illi opponi poſſit exceptio dominij, ſeu proprietatis, *c. In litteris. 5. h. t.* id tamen non procedit, quando contra ſpoliatum agentem interdicto recuperandæ poſſeſsionis ſtat præſumptio juris, eique reſiſtit, & jus favet, ſeu aſſiſtit ſpolianti; ut in caſu hujus c. præſumptio juris communis erat contra Canonicos, quòd injuſtè decimas occupâſſent, & poſsiderent; quia de jure communi decimæ prædiales ſpectant ad parochialem Eccleſiam: adeóque Parochus intentionem ſuam fundatam habet contra quemlibet poſſeſſorem alium decimarum; imò etiam ex propria confeſsione Canonicorum, qui ſpoliati fuerant, conſtabat, quòd decimas illas percipiebant ex prædiis alienæ Parochiæ; & conſequenter jus decimarum non ad ſe, ſed ad Parochum pertinere: ideóque Canonici reſtitui non debuerunt, niſi probarent titulum juſtum poſſeſsionis ſuæ, vel niſi ſaltem tituli præſumptionem oſtenderent, videlicet, ſe longo tempore decimas illas poſſediſſe: quia poſſeſsio longi temporis, præſertim immemorialis, habet vim tituli: quo caſu etiam abſque titulo reſtitutio ſpoliati fieri debet; quia præſumptio illa juris, quæ ſtat contra ſpoliatorem, & pro ſpoliante, poteſt per contrariam præſumptionem tolli, vel ſaltẽ infirmari; ut tali caſu rationabiliter dubitari poſſit, ad quem

ad quem de jure decimæ ſpectent, in dubio verò ſpoliatus favorabilioris conditionis aſſe debet in ordine ad poſſeſſionem recuperandam, *Abb. in cit. c. In litteris; n. 24. h. t. & in c. 3. a. 52. de cauſ. poſſ. & propr. Franc. in c. 2. n. 3. & n. 8. limit. 4. h. t. in 6. Laym de reſtit. ſpol. thes. 9.*

XLIII. Hine colligitur primò. Quando conſtat, rem aliquam intra fines alicuius parochiæ exiſtera, hoe ipſo præſumitur, quoad jura parochialia, ad eandem Eccleſiam pertinere: ſicut etiam omnia, quæ ſunt ſita intra Dioeceſin Epiſcopi, præſumuntur ad eiuſdem juriſdictiouem pertinera, *Anchar. in cit. c. 2. not. 5. h. t. Franc. ibid. n. 4.* Quòd ſi verò Epiſcopus petat ſibi reſtitui Eccleſias in alterius Diœceſi conſtitutas, non ſufficit probare, ſe antea poſſediſſe, & ſpoliatum fuiſſe; ſed requiritur, ut titulum exhibeat, vel ſaltem tituli præſumptionem; quia Ius commune illi reſiſtit. *Laym. c. l.*

Colligitur ſecundò. Quamvis Eccleſia, etiam non parochialis, ſit capax juris decimarum, non tamen poteſt eas percipere, vel poſſidere, niſi habeat legitimum titulum, videlicet conceſſionis Epiſcopi, eum conſenſu Capituli, vel legitimæ præſcriptionis per 40. annos, c. *De quarta; 4. de præſcription. Auth. Quas actiones; C. de SS. Eccleſ. vel privilegii Apoſtolici. Gl. magna in cit. c. 2. not. 1. & V. Aliud; h. t. in 6.*

Colligitur tertiò. Si Clerici alicuius Eccleſiæ Gollegiatæ, aut Convantualis ſemel, aut iterum Epiſcopum elegiſſent, ſioe Capitularibus Canonicis, ac poſtea iterum, vacante Seda Epiſcopali, eligera vellent Epiſcopum; attamen Canonici Eccleſiæ Cathedralis eos ad electionem non admitterent, ſed ijs excluſis, Epiſcopum eligerant: hoc caſu, Clerici agentes interdicto recuperandæ poſſeſſionis à Canonicis repellentur, niſi Clerici titulum, ſeu legitimam conceſſionem, vel poſſeſſionem temporis immemorialis, quæ eſt inſtar tituli, ſuppoſitâ capacitate in poſſidente, vel aliam præſumptionem, ſeu coloratam poſſeſſionem, eum bona fide, oſtendere poſſint, *iuxta deciſionem cit. c. 2. h. t. in 6. Laym. ibid.*

XLIV. Sed contra deciſionem *huius c. 2.* obſtare videtur *text. in* c. *Cùm Eccleſia; 3.* ſuprà *de cauſ. poſſ. & propr.* ubi decernitur, ut Clerici Eccleſiæ Conventualis, ſeo Collegiatæ ſpoliati à Canooicis Eccleſiæ Cathedralis jure eligendi Epiſcopum, reſtituantur io poſſeſſionem, etiamſi nullum allegaverint, vel probaverint titulum: & tamen Clericis ſpoliatis, volentibus intereſſe electionibus Epiſcopi, non tantùm raſiſtebat, & adverſabatur Ius communa, ſed etiam expreſsè aſſiſtebat, & favebat Canooicis ſpoliantibus Clericos; quippe ad quos ſolos de Iure communi electio ſpectabat. Reſp. plures rationes diſcriminis inter utrumqua caſum aſſignari poſſe. Nam primò, quia Clerici extranei, ſcientibus, & patientibus Canonicis, qoi hanc eligeodi facultatem concedere poterant, ad tres præcedentes Epiſcoporum electiones admiſſi fuerunt, ideo pro illis ſtabat præſumptio, quòd bonâ fide in poſſeſſione juris eligendi exiſtant. At verò in caſu c. 2. *h. t. in 6.* pro Canonicis S. Nicolai nulla adetat præſumptio, quòd bona fida decimas poſſiderent, ſed potiùs, quòd iniuſtè illas occupârint, ut ibid. dicitur: nam, licèt, parocho ſciente, ac patiente, eas aliquamdiu perceperint ex prædijs ſuæ parochiæ, id tamen nihil ſuffragatur poſſeſſioni eorum, cùm parochus jus decimarum non poſſit alteri donare, vel coocedere. Deinde, quamvis Ius Canonicum reſiſtat, ſi Clerici extranei Prælatum eligant, excluſis Canonicis Capitularibus, ooo taman reſiſtit, aut prohibet, quò minùs extranei Clerici, ſimul cum Capitularibus paticotibus, vel id concedentibus, alectionem faciant, ut ſuprà dictum: denique in priore c. Clerici erant io longa, & diuturna poſſeſſione juris eligendi: io poſteriore tantùm nudè eo tempore poſſidebant decimas: præſumptio autem bonæ fidei eſt pro poſſeſſione anoqua, *Io: Andr. in cit. c. 2. propè finem. & ibid Franc. n. 8. Imola in cit. c. Cùm Eccleſia; n. 25. Abb. n. 49. & 50.*

XLV. Obſtare præterea videntur plures alij Canones contra deciſionem dicti c. 2. *in 6.* Veluti primò, c. *Licet; 28. de præbend. in 6.* ex quo conſtat, quòd habens duas Eccleſias parochiales, ſi priore pee Epiſcopum ſpolietur, ſtatim reſtitui debeat, & ſi oon oſtendat titulum, aut diſpenſationem, vi cuius plurea parochiales Eccleſias ſimul retinera poſſit, licèt hoc caſu jus commune ſpoliato reſiſtat, & aſſiſtat Epiſcopo ſpolianti, ad quem de jure communi pertinet collatio Eccleſiarum vacantium. Contrà verò in *cit. c. 2. h. t. in 6.* ſtatuitur, ſpoliatum decimis non eſſe reſtituendum, quia illas tenebat contra Ius commune. Dupliciter reſponderi poteſt. Primò, in illo c. tantùm dici, poſſeſſorem duarum Eccleſiarum, vel beneficiorum incompatibilium non eſſe ſpoliandum; quia fortà poterat ei aliquod jus competere ſimul retioendi utrumque, eò quòd cum illo diſpenſatum ſit *Gl. ibid. V. Retinendi*; oon tamen inde ſequitur, illum ſpoliatum eſſe reſtituendum, cùm ipſi reſiſtat Ius communa prohibens, ne quis plures Eccleſias vel beneficia incompatibilia ſimul obtineat, & favet Epiſcopo ſpolianti: adeóque habet hîc locum diſpoſitio *cit. c. 2. in 6. h. t.* quòd talis non ſit reſtituendus, niſi titolum poſſeſſionis ſuæ iuſtificare poſſit, vel ſaltem oſtendera diſpenſationem obtentam, *Menoch. remed. 15. recup. poſſ. n. 467. & ſeq. Beroius in c. In litteris; 5. n. 87. h. t. Navarr. in c. Accepta; 3. oppoſit. 10. n. 1. & 2.* ubi ait, *ex cit. c. Licèt*; non probari, reſtituendum eſſe, ante omnia, eum, qui poſt adeptionem ſecundi beneficij incompatibilis, ſpoliatur priore, ſed ſolùm ibi dici, Epiſcopum non debere Beneficiarium non auditum, nec vocatum ſpoliare poſſeſſione talis beneficij: ex quo non infertur, eum ante omnia eſſe reſtituendum: quare in *cit. c. Licèt*; agitur ſolùm de ooo ſpoliando, *in* c. *Verò; 2. h. t. in. 6.* de iam ſpoliato non reſtituendo. Et hanc reſponſionem ad *cit. c. Licèt*; ſe bis in publica diſputatione dediſſe refert *Navarr. c. l.*

Alij verò reſpondant, quòd in *cit.* c. *Licèt*; ſtatuatur, noo ſolùm peccare, & malè facere Epiſcopum, ſi aliquem ſpoliet, ſeu privet poſſeſſione prioris béeficij curan, obianto ſecundo ſimili, ao non citato, nec audito, ſed eum a tiam reſtituendum eſſe; & hunc eſſe verum, ac genuinum ſenſum *cit.* c. *Licèt*; ait *Navarr.* c. *l. n. 12.* quia nemini poſſeſſio ſua auferenda eſt, & transferenda io alium, niſi ipſo poſſeſſore priùs vocato, & diſcuſſo jure ipſius poſſidentis: alioquin ante omnia reſtituendus erit, & ſpoliato adverſùs ſpoliantem competet interdictum, *Unde vi, Arg. c. Conquerente; 7. h. t.* ubi iniuſtà ſpoliatus à Iudice reſtituitur per interdictum, *Unde vi,* quod cooceditur contra Iudicem ſpoliantem.

antem, ſicut contra quemcunque privatum: cùm autem conſtet, ſpoliatum beneficio à privato ſtatim reſtituendum eſſe, antequam ſe canonicè inſtitutum eſſe, probet, *cit. c. In litteris; h. t.* ideo ſimiliter ſpoliatus ab Epiſcopo, prætermiſſo juris ordine, ſtatim eſt reſtituendus, *iuxta cit. c. Licèt; Franc. ibid. n. 3.* aliàs daretur occaſio illicitè ſpoliandi poſſeſſorem, *Abb. in cit. c. In litteris; n. 24. Navarr. c. l. n. 6. & 9.*

Nec obſtat, quòd Ius commune reſiſtat ei, qui ſimul obtinet duas Eccleſias, vel beneficia incompatibilia; nam, etſi id verum ſit, *iuxta c. De multa; 28. de præbend.* non tamen idem Ius commune in caſu *cit. c. Licèt;* aſſiſtit Epiſcopo ſpolianti quoad ſibi obtinendum, vel ad retinendum beneficium, quo poſſeſſorem ſpoliavit; ſed tantùm, ut hoc alteri vacans conferre poſſit: quare Ius commune aſſiſtit Epiſcopo quoad ſolam collationem; reſiſtit verò ſpoliato, quoad acquiſitionem, & retentionem illius, quæ ſunt diverſa: ac proinde, cùm jus commune non aſſiſtat Epiſcopo ſpolianti in caſu *cit. c. Licèt;* tamen in caſu *cit. c. 2. h. t. in 6.* reſiſtit Canonicis ſpoliatis, & favet Parocho ſpolianti: idcirco ſtandum eſt diſpoſitioni, *c. In litteris; 5. & c. Conquerente; 7. h. t.* iuxta quam ſpoliatus eſt reſtituendus, *Barb. in Collectan. in cit. c. 2. n. 10. h. t. in 6.*

XLVI. Secundò, obſtat etiam *text. in c. Conſtitutus; 8. de filijs presbyt.* ubi filius presbyteri ſpoliatus Capellâ quadam à milite, in qua pater eius immediatè antea miniſtraverat, cogitur probare titulum beneficij, antequam reſtituatur, eò quòd Ius commune ei reſiſtebat, ſecundùm quod filius etiam legitimus non poteſt immediatè ſuccedere patri; quamvis idem Ius commune non aſſiſteret militi ſpolianti. Reſp. ſpoliatum beneficio ibi non fuiſſe ſtatim reſtitutum, quia ſpoliatus ſimul agebat judicio poſſeſſorio; ut colligitur ex illis verbis, *miles ipſum eâ ſine judicio ſpoliavit:* & petitorio; ut patet ex illis verbis, *canonicè fuiſſet adeptus*, & ita utrumque fuit in judicium deductum: alioquin verò, ſi deiectus tantùm agat poſſeſſorio, & reſtitutionem ſimpliciter petat, ſtatim reſtitui debet, & poſtea agi de titulo, ſeu proprietate, iuxta *cit. c. In litteris; h. t. Gl. in cit. c. Conſtitutus; V. Eiectus; Abb. in cit. c. In litteris; n. 24. & Beroius ibid. n. 87. limit. 6. Navarr. c. l. n. 15. &* dictum ſuprà *l. 3. tit. 17. n. 43.*

Tertiò, objcitur *c. Quoniam; 10. de filijs presbyt.* ubi deciditur, ſi manifeſtum ſit, filios Clericos immediatè ſucceſſiſſe in Eccleſijs, vel beneficijs parentum, per Epiſcopum removendos eſſe, abſque cauſæ cognitione: adeóque nec ſpoliatos eſſe reſtituendos. Reſp. ibi filios ſpoliatos beneficijs non fuiſſe reſtituendos, etſi nec citati, nec auditi fuerint: quia notorium erat, eos obtinere Eccleſias, quas parentes eorum immediatè antè in titulum habuerunt; in notorijs autem non eſt ſervandus ordo juris; neque debuerunt illi reſtitui, cùm non ſint reſtituendi illi, qui legitimè à judice ſpoliantur, *Gl. fin. in c. Præſentium; 3. cauſ. 7. q. 1. Barb. in cit. c. 2. n. 10.*

XLVII. Aſſertio 3. Si laicus conqueratur, ſe ſpoliatum eſſe beneficio, decimis clericalibus, vel alio jure ſpirituali, non debet reſtitui, niſi titulum poſſeſſionis juſtificet, ſive probet, eiuſmodi jus ſpirituale à Prælato Eccleſiaſtico ſibi legitimè conceſſum eſſe; ut docet *Gl. Communiter recepta; in cit. c. 2. V. Præſumuntur h. t. in 6. Abb. in cit. c. In litteris; n. 4 h. t.* Ratio eſt, quia ſpoliatus non reſtituitur, niſi probet, ſe poſſediſſe; id autem laicus in hoc caſu probare non poteſt, niſi exhibito titulo: nam poſſe ſio jurium ſpiritualium in laico, quippe eorum alioquin incapace, habet involutum titulum, id eſt, cui admixta eſt cauſa proprietatis, ita, ut laicus jus beneficij, decimarum, aliúdve ſpirituale, ſine titulo, ſeu legitima conceſſione Prælati Eccleſiaſtici, poſſidere non poſſit, ſed de facto ſolùm detineat, ſicut tradit *Gl. in c. Ex parte; 14. V. Commodo deſtituta; h. t. & Abb. ibid. n. 19.* quare laicus ſpoliatus reſtitui non debet, niſi priùs titulum poſſeſſionis juſtificet, vel ſaltem coloret, quia in judicio recuperandæ poſſeſſionis non requiritur exacta probatio tituli, ſed ſufficit levis, *Maſcard. de probat. concl. 1322. n. 1.* cùm contra reſtitutum agi poſſit poſtea judicio petitorio. Quin imò probabile eſt, ſufficere, ſi laicus tali caſu oſtendat, ſe, & anteceſſores ſuos immemoriali tempore in pacifica poſſeſſione juris decimarum v. g. fuiſſe: nam tempus immemoriale inducit præſumptionem tituli, donec contrarium oſtendatur, ita, ut laicus tantu tempore in pacifica poſſeſſione decimarum exiſtens ad reſtitutionem illarum compelli non poſſit, quamvis in veritate jus, ac titulum, propter temporis immemorialis lapſum, non acquirat, ſed jure decimarum omnino privandus ſit, ſi poſtea conſtet legitimam poſſeſſionem non præceſſiſſe, ut, quia jus illud percipiendi decimas à Parocho ante annos 200. v. g. ſimoniacè, ac invalidè eſſe venditum laico, ex authenticis litteris deprehenditur: nam ſine poſſeſſione præſcriptio non procedit, *Reg. jur. 3. in 6.* laicus autem, ſine legitima conceſſione Prælati Eccleſiaſtici, decimas Clericales poſſidere non poteſt, ſed tantùm de facto detinere, *c. Cauſam; 7. de præſcript.* erronea autem perſuaſio, aut præſumptio orta ex temporis diuturnitate jus, aut titulum tribuere non poteſt, licèt bonam fidem fortè inducere poſſit, *Felin. in c. Accedentes; 11. n. 6. de præſcript. Laym. de reſtit. ſpoliat. the. 10.*

§. VII.

An is, qui renunciavit beneficio, poſt, vel ante ſpoliationem, petere poſſit reſtitutionem, & reſtitui debeat?

XLVIII. Aſſertio 1. Si quis ſpoliatus ſit Eccleſiâ, vel beneficio, & poſtea renunciet illi, ſpoliatus reſtituendus eſt, non obſtante exceptione ſecutæ renuntiationis, & priuſquam de illa cognoſcatur; prout ſumitur ex *c. Solicitè; 2. h. t.* ubi Papa »
Alexander III. reſcribit Epiſcopo Vigorienſi, ut »
inquirat, quo tempore Henricus Clericus renun- »
ciavit ſuæ Eccleſiæ parochiali, &, ſi ipſi conſtite- »
rit, eum ſpoliatum fuiſſe, cùm eidem Eccleſiæ re- »
nunciavit (ſive ante factam renunciationem) teſtes »
adverſæ partis ſuper juramento, & renunciatione »
ſponte factâ, non admittat, priuſquam reſtitutus fu- »
erit: quia non eſt veriſimile, Henricum ſponte renun- »
ciâſſe juri, ſeu beneficio ſuo, qui renunciavit ſpolia- »
tus. »

» tus. At verò teſtes ab ipſo Henrico recipiat, dummodo idonei ſint, per quos probare intendit, quòd violenter dictâ Eccleſiâ fuerit ſpoliatus.

XLIX. Ex hoc c. colligunt communitar DD. quòd reſignatio beneficij facta poſt ſpoliationem ſit invalida, vel ſaltem reſcindi poſſit, perinde, ac ſi ab initio invalida fuiſſet. Idque tum ob rationem allatam in textu, quia præſumitur, quód non ſponte, ſed invitus, & coactus renunciaverit, qui renunciat ſpoliatus; quæ eſt præſumptio juris, & de jure, contra quam non admittitur probatio in contrarium, *Gl. hic V. Eum ſpoliatum.* cùm ergo talis renunciatio non ſit ſpontanea, ac libera, ſequitur, non eſſe validam, vel ſaltem reſcindendam eſſe, & ſpoliatum reſtituendum; cùm reſignatio debeat fieri liberè, & voluntariè, non coactè, & ex metu, c. *Admonet*; 4. *de renunc. Paris. lib.* 13. *de reſign. benef.* 9. 5. *n.* 2. *& ſeqq.* Tum quia renunciatio facta poſt ſpoliationem reſpicit proprietatem, non poſſeſſionem; quia ſpoliatus illam retinat, non autem poſſeſſionem, cùm illâ ſit ſpoliatus: adeóque per huiuſmodi reſignationem non fuit renunciatum poſſeſſioni, quippe quam non habebat ampliùs, illo tempore: & conſequenter non poteſt agenti interdicto recuperandæ poſſeſſionis objici exceptio renunciationis factæ poſt ſpoliationem, *Abb. in cit. c.* 2. *n.* 8. *in* 4. *ſolut. h. t. Paris. c. l. n.* 7. Tum denique, quia ita renuncians beneficio poſt ſpoliationem, non abſolutè amiſit jus proprietatis in beneficio, ſed dependenter à ratificatione Superioris, *iuxta* c. *Admonet*; 4. *de renunc.* ergo priùs reſtitui debet, quàm de valore renunciationis agatur.

Non obſtat, quòd ſpoliatus, qui poſteà renunciat beneficio, non ſit reſtituendus, quia cenſetur rem habere pro derelicto: ideóque poſſeſſionem, & dominium per eam amittit, *l. Si quis*; 17. §. *Differentia*; *ff. de acquir. poſſ.* ubi dicitur: Poſſeſſio recedit, ut quiſque conſtituit nolle poſſidere, *junctâ l.* 1. *&* 2. *ff. pro derelicto*: nam hoc procedit, quando ſponte ſit renunciatio, & conſtat eam liberè, ac ſine metu eſſe factam: ſecus, ſi vi, vel metu; ut in *cit. c.* 2. *h. t. Menoch. remed.* 1. *recup. poſſ. n.* 270. *&* 271. *Paris. c. l. n.* 12. *&* 13. Neque verò per renunciationem ſubſecutam purgatur vitium ſpoliationis, ita, ut non ſit ampliùs locus reſtitutioni, cùm eam ratam habuiſſe videatur *Arg. l.* 2. *C. Quod metûs cauſ.* quia ille textus loquitur de vi compulſiva per metum, in qua ab initio conſenſus intervenit, licèt coactus, *iuxta Gl. in l. Si mulier*; 21. §. *penult. & ibi Gl. V. Volui*; *ff. quod met. cauſ.* in vi autem expulſiva nullus adeſt conſenſus, per quem poſſit purgari vitium ſpoliationis, *Menoch. cit. remed.* 1. *n.* 268. *& ſeq. Paris. c. l. n.* 14. *&* 15.

Portò, quod dictum, renunciationem beneficij poſt ſpoliationem factam eſſe invalidam, vel reſcindendam, id procedit, non ſolùm in ſimplici renunciatione, ſed etiam in ea, quæ fuit facta, addito juramento: nam eo non obſtante, reſtituendus eſt ſpoliatus; ut colligitur ex *cit.* c. 2. ibi: *de juramento h. t.* & ratio eſt, quia tale juramentum cenſetur vi, metu, vel dolo præſtitum, & extortum, cùm ſequatur naturam actûs, ſuper quo interponitur, *l. ult. C. de non numer. pecun. Paris. cit. q.* 5. *n.* 16. *&* 17.

L. Limitatur autem primò, Si renunciatio beneficij, poſt ſpoliationem, fiat coram Iudice competente; qui de ea cauſa cognoſcit; tum valida eſt reſignatio. nec ſpoliatus reſtitui debet; tum quia illa præſumitur ſpontanea, & legitima auctoritas Iudicis, tollit omnem ſuſpicionem violentiæ, vel metûs: adeóque ſpoliato petenti reſtitutionem obſtat auctoritas Iudicis, pro quo præſumitur, quòd juſtè faciat, quæ illi ex officio incumbunt, niſi actor probaverit injuſtitiam: tum quia, cùm conſtet, ſpoliatum non habere jus proprietatis in beneficio, ob validam eius reſignationem, non debet ipſi reſtitui beneficium, obſtante notorio defectu proprietatis: & hinc in *cit.* c. 2. nulla ſit mentio, quòd renunciatio beneficij facta ſit coram ſuperiore, ſicut in c. *ſeq.* de quo infrà, *Abb. in cit.* c. 2. *n.* 10. *h. t. Rebuff. in praxi benef. tit. de vi in reſignat. adhibit. n.* 4. *Pariſius cit. q.* 5. *n.* 22. *& ſeqq. Azor. p.* 2. *l.* 7. *c.* 26. *q.* 7. licèt diſſentiat *Menoch. cit. remed.* 1. *n.* 276. Quòd ſi renunciatio beneficij, poſt ſpoliationem, fiat in manibus non ſuperioris, non valet talis renunciatio, & per illam nec proprietatem, nec poſſeſſionem amittit renuncians; præſumitur enim non ſpontaneè, ſed coactè renunciâſſe, *Abb. c. L.* Nec obſtat, quòd renunciatio beneficij facta in manibus non ſuperioris non tenet, quia id verum eſt, ſi facta ſit in manibus laici. c. *Quod in dubijs*; 8. *de renunc.* ſecus, ſi in manibus Clerici non ſuperioris: tunc enim tenet, in præjudicium renuncianti, non autem legitimi ſuperioris, *Abb. c. l. & Beroi. ibid. n.* 34.

Limitatur ſecundò. Si certò conſtet, ſpoliatum ſponte, abſque vi, aut metu, renunciâſſe beneficio, valida eſt reſignatio, etiam poſt ſpoliationem facta, neque reſtituendus eſt renuncians; ut ex communi ſententia docet *Paris. c. l. n.* 28. *& ſeqq. Azor. c. l.* idque apertè colligitur *ex cit.* c. 2. *h. t.* ubi Pontifex ait, non eſſe veriſimile, aliquem ſponte renunciare, poſtquam ſpoliatus fuit: ergo à contrario ſenſu, ſi conſtet de ſpontanea renuntiatione, ceſſat hæc præſumptio; veritas enim præferenda eſt fictioni, aut præſumptioni: quamvis contrarium aliquando in Rota reſolutum fuiſſe refert *Paris. c. l. n.* 33. quia ſemper videtur facta renunciatio ob cauſam, quæ præceſſerat: attamen, quotieſcunque dubitatur, an ſpoliatus ceſſerit ſponte beneficio, nécne, in judicio præſumitur invitus ceſſiſſe, *Paris. c. l. n.* 36. *Azor. c. l.*

LI. Limitatur tertiò. Siquis, antequam ſpoliaretur, conſtituit procuratorem ad reſignandum beneficium; qui poſt ſpoliationem nomine domini renunciavit, valida eſt reſignatio, & renuncians reſtitui non debet; nam, cùm ſponte conſtituerit procuratorem, ante ſpoliationem, reſignatio poſt illam ſecuta voluntariè facta præſumitur, eò quòd retro trahatur ad tempus dati mandati, & ſic ceſſat ratio *cit.* c. 2. *h. t.* propter quam irritatur reſignatio poſt ſpoliationem facta; & conſequenter etiam ceſſat diſpoſitio. Item, quia tunc, cùm conſtituitur procurator ad reſignandum, videtur reſignans habere beneficium pro derelicto, ſecutâ renunciatione, ſicuti, cùm quis conſtituit procuratorem ad adeundam hereditatem, ſtatim eam adire videtur, *l. Per Curatorem*; 90. alias incipit: *Per procuratorem*; *ff. de acquir. hered. Abb. in cit.* c. 2. *n.* 11. *h. t. Menoch. remed.* 1. *recup. poſſ. n.* 272. *Paris. c. l. n.* 37. *& ſeqq. Azor c. l.*

Limitatur quartò. Si Clericus beneficio ſpoliatus, poſt longum temporis intervallum, illud reſignat, nihil conquerendo de ſpoliatione, tum rata, & firma eſt reſignatio, ita, ut non concedatur ſpoliato reſtitutio; quia veriſimiliter creditur, eum ratum habere ſponte, ac ſine metu, quod geſtum eſt, & ſic reſignationem fuiſſe ſpontaneam, non coactam: cùm enim nemo præſumatur velle jactare rem ſuam, utique conquereretur, ſi metu fuiſſet inductus ad reſignandum, *Menoch. cit. remed. 1. n. 278. Paris. c. l. n. 41. Azor. c. l.*

LII. Limitatur quintò. Si ſpoliatus non tantùm juri beneficij, ſed interdicto poſſeſſorio renunciet præſentibus amicis ſuis, ſeu, cùm talibus circumſtantijs, ut præſcriptio metûs abſit, *Arg. l. Transactionem; 35. junct. Gl. V. Intervenientibus; C. de transact.* Vel etiam, ſi ſpoliatus poſt ſpoliationem paciſcatur cum ſpoliatore, ſe non acturum judicio poſſeſſorio, *Unde vi*, contra illum, ut reſtituatur, tenet tale pactum, nec ſpoliatus reſtitui debet, *Abb. in cit. c. 2. n. 16. h. t. Beroius ibid. n. 44. Rebuff. cit. tit. De vi, in reſign. adhib. n. 7. Menoch. cit. remed. 1. n. 281. & ſeq. Paris. cit. q. 5. num. 48. & ſeqq.* ſicut etiam poſt furtum, valet pactum, ne furti agatur, & ne illud reſtituatur, *l. Si unus; 27. §. Pacta; ff. de pact.* Ratio eſt, quia tale pactum ſolùm fit circa rem familiarem, ac privatam, ideòque non dicitur eſſe contra bonos mores, nec lædere rempublicam, *l. Iurisgentium. 7. §. Si paciſcar; ff. eod.* idémque eſt in pacto de non moleſtando poſſeſſorem, ſive moleſtiâ juris, ſive facti, *Menoch. c. l. n. 283. & ſeq. Paris. c. l. n. 49. & duob. ſeqq. & n. 58.* Secus eſt, ſi cauſa ſpolij ſit publica, v. g. Eccleſiæ, *Beroius in cit. c. 2. n. 45. Menoch. cit. remed. 1. num. 86.* quia pactis privatorum juri publico derogari non poteſt, *l. Ius; 38. ff. de pact.* quando autem agitur de re, quæ principaliter non ad Clericum, ſeu beneficiatum, ſed ad Eccleſiam pertinet, ea publica cenſeri debet, ſecundùm *Gl. Receptam; in c. 3. cauſ. 23. q. 4. V. De publica.* Quòd ſi verò quis, ante factam ſpoliationem, paciſcatur, ſe non acturum judicio poſſeſſorio, ſi ſpoliatus fuerit, eiuſmodi pactum eſt ipſo jure irritum, ſive fiat in cauſa publica, ſive privata, eóque non obſtante, reſtituendus eſt ſpoliatus; quia tale pactum eſt contra bonos mores naturales, præbétque anſam delinquendi, & lædit publicam utilitatem, cuius intereſt, delicta non manere impunita, *l. Ita vulneratus; 51. in fine, ff. Ad leg. aquil. Abb. c. l. Menoch. c. l. n. 296. Paris. c. l. n. 61. & ſeqq. Layın. de reſtit. ſpol. th. 22.*

Similiter juramentum præſtitum de non agendo contra ſpoliatorem, ante ſpoliationem, irritum eſt, nec ſervandum, cùm cedat in diſpendium ſalutis æternæ: præſtitum verò poſt ſpoliationem valet, ita, ut ſpoliatus agere non poſſit; quia, cùm ſine peccato ſervari tale juramentum poſſit, conſequenter etiam debet: nec delictum hoc caſu manebit impunitum, cùm pœna publica, quæ jure ſtatuta eſt, per juramentum non ſit ſublata, *Abb. c. l. n. 16. Menoch. c. l. n. 287. & duob. ſeqq. Paris. c. l. n. 52. & 53.*

Et hinc patet differentia, quæ eſt inter renunciationem, & inter pactum, ac juramentum poſt ſpoliationem præſtitum: quia renunciatio poſt ſpoliationem facta concernit jus proprietatis, non poſſeſſionis: pactum verò de non agendo, vel non moleſtando, ſicut & juramentum, concernit ipſam poſſeſſionem, *Abb. in cit. c. 2. num. ult. Paris. c. l. num. 53.* Nec obſtat *cit. c. 2.* ubi dicitur, renunciationem, & juramentum poſt ſpoliationem editum pari paſſu procedere: ſicut ergo renunciatio ibi per metum facta dicitur, ita & juramentum: ergo ſaltem quoad reſtitutionem ſpoliati impediendam ſervari non debet. Nam reſpondetur, magnam adhuc eſſe differentiam inter pactum, & juramentum metu extortum: nam hoc in eo caſu adhuc ſervandum eſt, niſi per abſolutionem remittatur, quod in pacto locum non habet, *Menoch. c. l. n. 294. Paris. c. l. n. 53. & 57.*

Limitant ſextò aliqui, quòd reſignans beneficium poſt ſpoliationem, in favorem non eius, à quo ſpoliatus fuit, ſed alicuius tertij, non ſit reſtituendus: quia per renunciationem abdicavit à ſe dominium, ſeu proprietatem, & tunc ceſſat ratio *cit. c. 2. h. t.* ut docent nonnulli apud *Paris. cit. q. 5. n. 67. & 68.* ſed ſententia affirmativa eſt verior, & communis; ut tradit *Paris. c. l. num. 69. & 70.* nempe, quòd reſignans in favorem tertij, poſt ſpoliationem, ſit reſtituendus: quia, licèt ceſſerit jus dominij, ſeu proprietatis, non tamen actionem ſpolij, quæ poſt renunciationem etiam ſpontaneam adhuc ſpoliato competit, & durat, & juxta ſtylum Rotæ nunquam cenſetur eſſe ceſſa, niſi id exprimatur. Et licèt per renunciationem abdicetur jus, ſeu proprietas beneficij, remanet tamen actio ſpolij: adeóque, etſi ceſſet ratio, *cit. c. 2. h. t.* quod non ſit veriſimile, ſponte renunciâſſe eum, qui renunciat ſpoliatus: habet tamen adhuc locum ratio iſta, quòd non cenſetur renunciatum actioni ſpolij. Nec obſtat, quòd non detineat ampliùs beneficium, cùm tamen reſtitutio detur vi detentionis: Nam habet ſaltem actionem, quam qui habet, rem ipſam habere cenſetur, *Paris. c. l. n. 70. & 71.* ubi id limitat, niſi reſignans in favorem tertij, poſt ſpoliationem, cedat etiam actionem ſpolij; tunc enim non poterit agere contra eum actione ſpolij, nec debet reſtitui: vel, ſi ex aliqua cauſa renunciavit: vel denique, niſi ſpoliatus ſubrogatus ſit in locum reſignatarij, non ſolùm quoad poſſeſſionem, ſed etiam quoad actionem ſpolij, ita, ut in ſubrogatione expreſsè fiat mentio de ſpolio, *Paris. c. l. n. 72. & ſeqq.*

LIII. Aſſertio 2. Si Clericus beneficiatus ſponte, & non coactus renunciavit beneficio Eccleſiaſtico, tum, ſi ſpoliatus agere velit interdicto recuperandæ poſſeſſionis, obſtat ei exceptio factæ ſpontaneæ renunciationis; adeóque non eſt audiendus; prout ſumitur ex *c. Accepta; 3. h. t.* nam quidam Clericus » Publius nomine conqueſtus eſt Alexandro III. ſe per » vim Eccleſiâ ſuâ ſpoliatum fuiſſe. Quare Papa man- » davit quibuſdam Judicibus, ut, ſi res ita ſe haberet, » Eccleſiam ei reſtitui curent. Sed reſponſum fuit ab » adverſario, quòd ipſe non fuerit ſpoliatus, quando- » quidem coram Archiepiſcopo Eboracenſi Apoſto- » licæ Sedis Legato ſponte eandem Eccleſiam abjura- » vit, ſive juratus ei renunciavit. Hoc cognito, Papa » reſcripſit ad Judices delegatos, ut, ſi ipſis conſtiterit, » quòd Clericus ille dictam Eccleſiam, nullo metu, vel » vi coactus, ſed ſponte abjuravit, perpetuum ipſi ſu- » per hoc ſilentium imponant. »

LIV. Pro explicatione huius difficilis c. in quod Navarrus integrum tractatum ſcripſit, Notandum primò, variè hoc c. exponi ab Interpretibus, qui laborant in eo, quomodo hoc c. 3. concordandum ſit cum præcedente. Prima expoſitio eſt, hoc c. 3. intelligendum

dum eſſe de renunciatione facta in manibus Superioris: præcedens verò de renunciatione facta in manibus alterius, non Superioris: nam, quando renunciatio beneficij facta eſt in manibus Superioris, ad quem pertinet renunciationem admittere, præſumitur facta, non ob vim, aut metum, ſed propter auctoritatem Superioris, ſive facta ſit in judicio, ſive extra judicium, coram pluribus; ut dici poſſit factum notorium, vel per publicum, & authenticum inſtrumentum: nam ſic renuncians non poteſt petere reſtitutionem beneficij; quia ipſi obſtat notorius defectus proprietatis, ſive conſtat, ipſum nullum jus in beneficio habere; ut indicatur *in c. 3. h. t.* idque procedit, ſive renunciatio facta in manibus Superioris præceſſerit ſpoliationem, ſive etiam eam ſubſecuta ſit, *Abb. in c. 3. n. 4. & in c. 2. n. 10. h. t.*

Altera expoſitio eſt huius c. 3. eáque magis communis, quòd hoc c. loquatur de eo, qui beneficium reſignavit ante factam ſpoliationem, per quam renunciationem proprietas, & poſſeſſio amittitur: ideóque ſecutâ ſpoliatione, non poteſt agere interdicto recuperandæ poſſeſſionis, quippe, quod non conceditur illi, qui facto proprio poſſeſſionem amiſit, & notorius etiam defectus proprietatis impedit poſſeſſionis recuperationem, *Beroius in cit. c. 2. n. 21. h. t. Menoch. remed. 1. recup. poſſ. n. 297.* At verò *in c. 2. h. t.* agitur de renunciatione beneficij facta poſt ſpoliationem, per quam ſola proprietas perditur; quia illi ſoli reſignans renunciâſſe videtur, non autem poſſeſſioni, quippe quam eo tempore non ampliùs habebat, ideóque exceptio renunciationis factæ poſt ſpoliationem non debet admitti contra agentem interdicto recuperandæ poſſeſſionis, *Abb. in cit. c. 2. n. 8. in 4. ſolut.* Excipi debet: niſi poſt factam renunciationem longo tempore renuncians manſerit in poſſeſſione beneficij: tunc enim ante omnia reſtituendus eſt; nec obſtat agenti interdicto recuperandæ poſſeſſionis exceptio renunciationis, quia tunc, ob diuturnitatem temporis, præſumitur juſta poſſeſſio, & jus de novo superveniſſe, & quòd tanto tempore à Superiore in poſſeſſione toleratus non fuiſſet, niſi ei jus aliquod competeret, *Abb. in cit. c. 2. n. 7. h. t. Menoch. cit. rem. 1. n. 299. & 300.*

Tertia expoſitio huius c. (alijs omiſſis) eſt Navarri in *eod. c. Accepta oppoſ. 1. n. 13. & 14.* videlicet hoc c. intelligendum eſſe de exceptione talis renunciationis ſpontaneæ, de qua nulla eſt præſumptio juris, & de jure, quòd ſit metu facta, qualis eſt renunciatio facta ante ſpoliationem, quæ in dubio præſumitur ſponte facta: ideóque renuncians, ſi ſpoliatus agat interdicto, *Unde vi,* non eſt audiendus, nec reſtituendus, juxta *cit. c. 3. h. t.* At verò *cit. c. 2.* intelligendum eſſe de illa renunciatione, de qua eſt præſumptio juris, & de jure, contra quam probatio non admittitur, ſaltem quoad fiat reſtitutio, quòd ſit metu facta, qualis eſt renunciatio facta poſt ſpoliationem: quia hæc ex juris præſumptione non cenſetur ſponte fieri, nemo enim præſumitur ſponte renunciare beneficio, quo ſuſtentatur, quódque multis ſumptibus, & laboribus acquiſivit, *c. Super hoc; 5. de renunc.* ideóque renuncians, poſt ſpoliationem, non obſtante exceptione renunciationis, eſt reſtituendus, juxta *cit. c. 3.* Ex quo clarè patet, differentiam eſſe faciendam inter renunciationem factam, ante ſpoliationem, & factam poſt illam. Addit *Navarr. in cit. c. Accepta, oppoſit. 5. n. 13.* magnam quoque differentiam eſſe inter renunciationem beneficij ſpontaneam, & coactam; quia ſpontanea impedit reſtitutionem poſſeſſionis beneficij, ſaltem quandoque, non autem coacta, quia nimirum ſpontanea eſt valida, vel potiùs, quia reſcindi nequit: coacta verò eſt nulla, vel ſaltem reſcindi poteſt. Ex quo *n. 14.* infert, quòd reſignanti ex metu beneficium, illud reſtitui non debeat, ante reſciſſionem talis renunciationis metu factæ: quamvis ex *c. 3. h. t.* ſolùm colligitur, renuncianti ex metu non eſſe negandam reſtitutionem: ex *c. 2.* verò ſolùm probatur contra eum, qui ſpoliatus renunciavit beneficio, non eſſe admittendos teſtes ad probandũ, renunciationẽ fuiſſe ſpontaneã, antequã reſtituatur; quia ex præſumptione juris, ac de jure cenſetur coactè facta, donec reſtitutio fiat.

LV. Notandum ſecundò, Quod dictum eſt, petenti reſtitutionem beneficij obſtare exceptionem ſpontaneæ renunciationis, id non ſolùm procedit in abjuratione, ſive renunciatione jurata, de qua eſt ſermo in *cit. c. 3. h. t.* ſed etiam in renuntiatione ſimplici, ſeu non jurata; ut conſtat *ex c. Ex tranſmiſſa; 3. & c. In præſentia; 6. de renunc.* ubi renunciatio ſimplex, etiam non jurata, obſtat renuncianti: quia renunciatio inducit defectum notorium proprietatis, qui repellit à petitione beneficij; ut ſuprà dictum, *Paris. l. 1. de reſign. benef. q. 13. n. 37.*

LVI. Aſſertio 3. Etiam in interdicto retinendæ poſſeſſionis, in cauſa beneficiali, reo, ſive turbatori opponi poteſt exceptio ſpontaneæ renunciationis, ſi probari poſſit, quòd is abjurârit, ſive juramento promiſerit, ſe poſſeſſorem nõ turbaturum, vel moleſtaturum ſuper certa Eccleſia, vel beneficio: adeóque juratus ſponte renunciaverit juri, quod prætendebat in illa Eccleſia, vel beneficio; ut ex communi docet *Imola in c. Audita; 4. n. 2. h. t.* Idque ſumitur ex eodem c.
Nam cùm quidam Clericus, Titius nomine, cõque- »
ſtus eſſet Papæ Alexandro III. quòd Humbertus, qui »
in alia Eccleſia perſonatum habebat, ſive Rector e- »
rat, ipſum indebitè moleſtaret ſuper Eccleſia ſua, »
mandavit Papa Epiſcopo Vigorenſi, & Helienſi Ar- »
chidiacono, ut, ſi ipſis conſtaret, quòd Humbertus »
alterius Eccleſiæ perſonatum haberet, & quòd Ec- »
cleſiam Titij in perpetuum abjurâſſet, ſive juramen- »
to ſponte præſtito affirmâſſet, ſe impoſterum cõtro- »
verſiam Titio ſuper Eccleſia ſua non moturũ, ipſum »
à moleſtia inferenda cohiberent. Sed Humbertus »
ad Sedem Apoſtolicam nuncium deſtinavit, qui co- »
ram Papa propoſuit, ipſum per violentiam eâdem »
Eccleſiâ ſpoliatum eſſe. Quare Papa alteras litteras »
ad eoſdem Judices dedit, mandans, ut, ſi ipſis con- »
ſtaret, Humbertum ſpoliatum eſſe Eccleſiâ, cui re- »
nunciavit, contra eum teſtes ſuper juratâ renuncia- »
tione poſt violentiã factâ, non reciperent: ſed pro- »
batâ violentiâ (nempe quòd Humbertus prædictâ »
Eccleſiâ violenter ſpoliatus fuerit) quod juſtum eſt, »
decernerent, non obſtantibus prioribus litteris ab »
alterutra parte à Papa impetratis; prout habetur in »
integra lectione hui⁹ c. Quòd ſi literæ à Nuncio im- »
petratæ continerent aliquid, per quod ſtatus cauſæ »
immutatus fuiſſet, id nõ obſtantibus ijs literis, reſcin- »
datur. Interea verò, antequã poſteriores literæ adve- »
nirẽt, Judices ſecuti formã priorũ literarũ, utrumq; »
cognoverunt, & quòd Humbertus alterius Eccleſiæ »
perſonatum haberet, & quòd Eccleſiæ Titij jura- »
tus »

» tus ſponte renunciâſſet, ideóque ei prohibuerunt,
» ne deinceps Titio moleſtiam inferret. Tandem
» idem Alexander III. tertio reſcripto ad eoſdem Ju-
» dices dato, reſpondit, quòd non ita intellexerit, nec
» intelligi debuerit, quaſi revocari, vel reſcindi opor-
» teret, quæ auctoritate litterarum Apoſtolicarum
» legitimè acta fuerunt, ſed ſi, quæ per præſumptio-
» nem, vel violentiam acta fuiſſent: Quare mandat,
» ut, ſi ſententia ab ipſis lata ſit, ante receptionem
» poſteriorum litterarum, nequaquam eam revocent:
» quin imò, ſi contra illam quippiam ſtatutum ſit, id,
» remotâ appellatione, revocent. Si verò poſt rece-
» ptas poſteriores litteras Papales, ſententia à Judici-
» bus lata fuerit, eâ non obſtante, ſecundùm tenorem
» earundem, ſublatâ appellatione, procedant.

LVII. Notandum primò. Contra turbatorem, ſeu moleſtantem in cauſa beneficiali agi poteſt interdicto, *uti poſſidetis*, ſeu *retinendæ poſſeſſionis*, ut ceſſet à turbatione; quod competit non ſolùm inter duos, quorum uterque contendit, ſe poſſidere; quia in hoc Judicio uterque eſt actor, & reus, & poteſt agere, ac petere; ut notat Innoc. *hic in princ.* ſed etiam inter poſſeſſorem, & eum, qui turbat, ſeu moleſtat; ut patet ex *hoc c.* ubi Titius poſſidebat Eccleſiā, & Humbertus ipſum turbabat; ideóque Titius agebat interdicto, *uti poſſidetis*, ne inquietaretur. *Gl. hic V. Moleſtaret, & Abb. n.* 4. Eſt autem duplex turbatio, ſeu moleſtatio, una judicialis, ſiquis alteri litem moveat, coram Judice, ſuper beneficio, v. g. vel jure decimarum, quod poſſidet; & in hoc caſu non habet locum interdictum, *uti poſſidetis*, contra actorem, qui prior provocavit, & paratus eſt in Judicio petitorio probare jus ſuum. *Abb. c. l.* quia, qui jus ſuum perſequitur, coram Judice, non cenſetur aliquem moleſtare, ſeu turbare. *Arg. l. 55. ff. de R. I.* Nullus videtur dolo facere, qui jure ſuo utitur, adeóque nec is, qui ordinariâ actione experitur. Altera eſt moleſtatio extrajudicialis, ob quam poſſeſſori conceditur interdictum retinendæ poſſeſſionis, ut in caſu hujus c. Humbertus extrajudicialiter turbabat, & moleſtabat Titium ſuper juribus, & reditibus ſuæ Eccleſiæ; ideóq; hic impetravit reſcriptum à Papa ſuper interdicto, *uti poſſidetis*, vi cujus Humbertus compelleretur deſiſtere à moleſtando, ſeu turbando. *Abb. hic n.* 8.

Notandum ſecundò. Agens interdicto, *uti poſſidetis*, non debet probare jus, ſeu titulum; ſed in poſſeſſione ſe eſſe, & alterum extrajudicialiter turbâſſe, ſeu moleſtiam ſibi intuliſſe, v. g. ne decimas, vel alios reditus Parochiales percipere poſſet. Probatione verò factâ, Judex declarare debet, actorem eſſe poſſeſſorem; reúmque condemnare, ne deinceps poſſidenti moleſtiam inferat, ſive eum in poſſeſſione turbet. *l. 1. §. Eſt igitur. ff. Uti poſſidet.* &, ut præſtet, quanti intereſt actoris, ſeu poſſeſſoris, vim ei factam non eſſe. *l. 3. §. ult. ff. eodem.* & ibi VVeſenbecius *in parat. n.* 5. Quòd ſi tamen is, qui fatetur, ſe turbâſſe, probet, ſe in antiquiore poſſeſſione fuiſſe, ſeu ante illum poſſediſſe; tunc novus, ſeu poſterior poſſeſſor cenſebitur clàm, precariò, vel per vim poſſeſſionem obtinuiſſe, niſi titulum oſtendat *c. Licèt; 9. de probat. VVeſenbec. c. l. n.* 4.

LVIII. Notandùm tertiò. Poſſeſſor poteſt in cauſa beneficiali, præter interdictum retinendæ poſſeſſionis, etiam intentare actionem negatoriam in rem contra turbantem, ita, ut petat, non ſolùm, ut ipſe in quieta poſſeſſione relinquatur; ſed etiam declaretur, adverſario nullum in beneficio jus competere, ideóque eum deſiſtere debere: & tunc non tenetur poſſeſſor probare titulū, cùm eo ipſo, quòd poſſideat, habeat titulum, ſaltem præſumptum, vi poſſeſſionis, ſed probare debet, adverſario jus non competere; uti ſumitur ex hoc c. ubi Titius probavit, Humbertum nullum jus habere in Eccleſia, ſuper qua lis erat; tum quia ipſe in alia Eccleſia perſonatum habebat, ſeu Rector erat; adeóque non poterat ſimul etiam obtinere aliam Eccleſiam, vel beneficium curatum, quippe cùm altero incompatibile. *cap. Multa; 28. de præbend.* tum quia juri Eccleſiæ Parochialis, quam poſſidebat Titius, cum juramento renunciavit, *Imol. hic n.* 7. Veruntamen, ſi reus conventus, ſeu turbator contra poſſeſſorem agentem negatoriâ in rem actione objiciat, ſe ſpoliatum fuiſſe poſſeſſione Eccleſiæ, vel beneficij; tum priùs de ſpoliatione cognoſci, eâque probatâ, ſpoliatus ante omnia reſtitui debet; ut conſtat ex hoc c. ſecundùm integram ejus lectionem; ubi Papa mandat Judicibus, ut ſi conſtet, ipſum Humbertum ſpoliatum eſſe, teſtes alterius partis, videlicet Titij, ſuper juramento, & renunciatione ab Humberto ſpontaneè factâ, nequaquam recipiant; ſed potiùs teſtes Humberti, quibus intendebat probare, quòd violenter prædictâ Eccleſiâ ſpoliatus fuerit, recipiant, dummodo ſint idonei, & ſecundùm eorum depoſitiones, & allegationes, quod juſtum eſt, decernant. Neque tamen ideo ſpoliator prohibetur inſtituere Judicium petitorium contra ſpoliatum, niſi Judex in pœnam ſpoliationis per ſententiam eum jure ſuo privaverit. *cap. Eum, qui; 18. de præbend. in 6.* Sed hoc caſu, non ſolùm non ſufficit, ſi actor probet, ſpoliatum, & poſtea reſtitutum nullum jus habere in Eccleſia, vel beneficio, de quo lis eſt, ſed etiam jus ſuum, ſive titulum inſtitutionis ſuæ, in Eccleſia, vel Beneficio probare debet, ut vincat in Judicio petitorio. *Gl. in c. Paſtoralis, 5. V. Intentare de cauſ. poſſ. & propr.* cùm fieri poſſit, ut neutri jus competat, & tunc uterque repellendus erit à Judice, ne vitioſus ingreſſus in beneficium detur. *Abb. in c. Cum ſuper; 4. num. 3. & 9. de cauſ. poſſ. & propr. Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 24.

LIX. Notandum quartò. Quamvis in Judicio poſſeſſorio, *unde vi*, ſeu *recuperandæ poſſeſſionis*, teſtes priùs recipi debeant, & probatâ ſpoliatione, ante omnia, ſpoliatus reſtituendus ſit; ſi tamen Judex, hoc ordine inverſo, teſtes in petitorio, ſeu ſuper cauſa proprietatis priùs recipiat; ſive per illos probetur, jus poſſeſſori competere; ſive probetur nullum jus adverſario moleſtanti, ſeu turbanti competere: tum, ſi ſpoliatus contra talem ordinem procedendi nihil opponat, vel non appellet, ſententia lata in Judicio petitorio contra ſpoliatum tenet, nec is poſtea audiendus eſt; cùm ipſi obſtet notorius defectus proprietatis: & ratio eſt, quia hic ordo non pertinet ad ſubſtantiam Judicij; ut docet *Gl. in ſumma cauſ. 2. q. 1. V. Quod autem. Abbas in cap. Cùm dilectus; num. 9. de cauſ. poſſeſſ. & propr.* Idque colligitur ex *cit. cap. Audita; 4. h. t.* Ubi Papa reſcribit, quòd ſententia à Judicibus delegatis lata, ſecundùm tenorem priorum litterarum Papalium, rata manere debeat, non obſtante objectione ſpoliationis ab Humberto factâ, dummodo

ſententia à Judicibus lata ſit, antequam reciperent poſteriores litteras Apoſtolicas, in quibus prior proceſſus inhibebatur.

Notandum quintò. Si Papa, vel alius Princeps reſcribat, acta in aliqua cauſa irritanda, vel reſcindenda eſſe, id intelligi debet, non de ijs, quæ rite, & legitimè acta, vel mutata ſunt; ſed de ijs ſolùm, quæ illegitimè per violentiam, vel præſumptionem, vel aliàs illicitè, ac indebitè acta ſunt, quia Princeps non præſumitur velle revocare, vel irritare ea, quæ legitimè facta ſunt, nec derogare velle juri jam acquiſito aliorum. *Abb. in cit. cap. Audita; num. 5. h. t. Imol. ibid. num. 6.* ubi adſert exemplum; ſi Papa mandet alicui conferri certum beneficium, tametſi jam alteri priùs collatum ſit: id enim intelligi debet, ſi non legitimè alteri collatum fuerit.

§. VIII.

Quando, & quomodo reſtitutio ſpoliati facienda ſit in cauſis matrimonialibus?

LX. Aſſertio 1. Si conjunx conjugem, ſive maritus uxorem, quæ ab ipſo propriâ auctoritate receſſit, tanquam ſpoliatus ſit, reſtitui petat, cùm poſſeſſio hæc habeat titulum involutum, id eſt, mixtum proprietati; ideo ſpoliatus titulum, ac valorem ſaltem præſumptivè oſtendere debet: quia ſcilicet in facie Eccleſiæ contractum ſit: nam pro tali matrimonio præſumptio eſt, eſſe validum, donec contrariũ oſtendatur. Quòd ſi conjux ſe ſeparans opponat impedimentum matrimonij dirimens; tum, ſi matrimonium conſummatum ſit, mox plena reſtitutio conjugis, ſe ſeparantis fieri debet, etiam quoad torum: quia per matrimonium conſummatum plena poſſeſſio conjugis acquiritur, & ſpoliatus plenè reſtitui debet, niſi impedimentum dirimens notorium ſit, aut probationes ejus incontinenti offerantur: tunc enim priùs probationes recipiendæ ſunt, quàm fiat reſtitutio ad torum conjugalem, propter periculum peccati fornicationis: alioquin verò, ſi non verſetur periculum peccati, agenti interdicto recuperandæ poſſeſſionis non obſtat exceptio defectûs proprietatis, tametſi probationes offerantur incontinenti paratæ, ſed plena reſtitutio non eſt denegauda ſpoliato eam petenti. Id-
» que ſumitur ex *c. Litteras; 13. h. t.* Nam Guilielma
» mulier coram Archidiacono Bituricenſi (Archie-
» piſcopo abſente) petijt ſeparationem matrimonij,
» eò quòd quarto gradu conſanguinitatis conjuncta
» eſſet viro, idque incontinenti probare volebat; ſed
» vir poſtulavit, priùs eam ſibi reſtitui, cùm ab ipſo
» propriâ temeritate diſceſſerit. Ex parte verò mu-
» lieris propoſitum fuit, reſtitutionem non eſſe fa-
» ciendam; tum propter periculum inceſtûs, ſi viro
» cohabitet; tum, quòd parata ſit incontinenti ad-
» ferre probationes, propter quas reſtitutio ſit dene-
» ganda. Accedit, quòd nota etiam ſit ſævitia viri,
» qui illam cruciatibus, & metu mortis urgeret, ut
» ab accuſationibus matrimonij deſiſteret; prout ha-
» betur in integra lectione hujus c. Sed vir nihilomi-
» nus perſtitit in petenda reſtitutione uxoris, &, ne
ſecus fieret, nempe, ne ad petitorium procederetur, »
ad Sedem Apoſtolicam appellavit. Reſpondit Papa »
Innoc. III. diverſas eſſe circa propoſitam quæſtio- »
nem, num hoc caſu concedenda, an verò neganda ſit »
reſtitutio, Doctorum ſententias. Nam quidam di- »
cunt, priùs eſſe faciendam reſtitutionem conjugis, »
quàm de valore matrimonij cognoſcatur, nixi au- »
ctoritate Lucij III. (*in c. Ex conqueſtione; 10. h. t*) »
qui mandavit, ut, ſi vir, ſine Judicio Eccleſiæ, uxo- »
rem dimiſerit, & poſtea ei conſanguinitatis impe- »
dimentum objecerit, mulieri ſic ſpoliatæ, ac repe- »
tenti conjugem is priùs reſtituatur, ac poſtea de va- »
lore matrimonij cognoſcatur. Cui tamen ſenten- »
tentiæ obſtare videtur periculum inceſtûs: ſed hunc »
vanum timorem eſſe: quia, etſi reſtitutio ſit obten- »
ta, is, qui notitiam habet conſanguinitatis, nec exi- »
gere contra conſcientiam debitum poteſt, nec red- »
dere tenetur; alioquin graviter peccabit: ſicut nec »
ille, ſuper cujus conjugio, ſeu valore matrimonij »
nulla quæſtio movetur, nec exigere, nec reddere »
debitum poteſt, ſi conſanguinitatis ſit conſcius. »
Alij negant, faciendam eſſe reſtitutionem, pro- »
pter reſponſum Clement. III. (*in c. 1. de ord. cognit.*) »
à quo quæſitum fuit, utrùm, cùm mulieri cuidam, »
quæ aliquem in virum peteret, is ad eam repellen- »
dam ei exceptionem conſanguinitatis objeciſſet, »
priùs de impedimento conſanguinitatis agendum »
ſit, quàm ſuper matrimonio ſententia proferatur? »
Reſpõdit Papa, quòd, cùm probatâ exceptione, cau- »
ſa principalis perimatur, priùs de ipſa cognoſcen- »
dum ſit, quàm ad definitivam ſententiam proceda- »
tur; cùm in multis caſibus, ſecundùm Canonicas »
ſanctiones, reſtitutio conjugis differatur. Alij de- »
nique diſtinguunt, utrùm objiciatur gradus con- »
ſanguinitatis Divinâ lege dirimens matrimonium, »
ita, ut Papa diſpenſare non poſſit; & tum reſtitu- »
tionem conjugis negandam eſſe: an verò objiciatur »
gradus conſanguinitatis, qui Eccleſiaſticâ ſolùm le- »
ge dirimit matrimoniũ; & tunc concedendam eſſe »
reſtitutionem: unde non peccat, qui in tali caſu, ad »
mandatum Eccleſiæ, reddit debitum conjugale. »
Porrò, Papa Innocent. III. nullâ ex his ſenten- »
tijs reprobare volens, id tantùm admonet, quòd re- »
ſponſum Clementis III. *in c. 1. de ord. cognit.* non ſit »
contrarium reſponſo Lucij III. *in c. 10. h. t.* quia in »
priore agebatur Judicio petitorio tantùm, in poſte- »
riore verò Judicio poſſeſſorio, ſive interdicto recu- »
perandæ poſſeſſionis. Ipſemet verò Innocent. III. »
reſpondit. Si ex una parte petita ſit reſtitutio conju- »
gis, propriâ auctoritate, recedentis; ex altera verò ei »
opponatur impedimentũ conſanguinitatis, præſer- »
tim in gradu lege Divinâ prohibito, in quo diſpen- »
ſari non poteſt, tunc non debet fieri reſtitutio, quo- »
ad torũ, & redditionẽ debiti conjugalis, ob periculũ »
inceſtûs. Ut in caſu hujus c. mulier conſcia conſan- »
guinitatis non debet reſtitui marito, quoad torum; »
cùm non poſſit viro, ſine peccato mortali, carnaliter »
cõmiſceri: quin imò, ſi per Judicis ſententiã reſtitua- »
tur viro, potiùs excommunicationẽ humiliter ſuſti- »
nere debet, quàm reddendo debitum, conſentire in »
copulam fornicariam; cùm non debeat in hoc Judi- »
ci contra Deum obedire: & quia omne, quod non »
eſt ex fide, id eſt, contra conſcientiam, peccatum »
eſt, *Rom. 14.* Quòd ſi probationes offerantur »
inconti- »

» incontinenti paratæ ab opponente impedimentum
» conſanguinitatis; tum reſtitutio conjugis facienda
» eſt ad cohabitationem, & alia officia conjugalia,
» exacto priùs, ad majorem cautelam, juramento,
» quòd reſtitutio malitiosè non petatur : ſed quoad
» copulam carnalem reſtitutio differenda eſt (maxi-
» mè ſi fama coadjuvet) donec receptis probationi-
» bus, cauſa ſuper valore matrimonij terminetur. Si
» verò probationes ſtatim afferri non poſſint, ſed di-
» latio longior petatur, cùm hoc caſu præſumptio ſit
» contra mulierem, quæ ſine Judicio Eccleſiæ, pro-
» priâ temeritate à viro diſceſſit, ad plenam reſtitu-
» tionem per Eccleſiaſticam cenſuram compelli de-
» bet; quam illa humiliter tolerare debet, negatâ de-
» biti redditione, donec probato impedimento à cen-
» ſura abſolvatur. Denique, ſi viri ſævitia objiciatur,
» eáque tanta ſit, ut non poſſit ſufficiente cautione
» uxoris ſecuritati conſuli; tum non tantùm marito
» reſtitui non debet, ſed etiam ab ipſo amoveri, & ſe-
» parari : alioqnin verò ſufficiente cautione præſtitâ,
» uxor, ante cauſæ matrimonialis cognitionem, ma-
» rito reſtituenda eſt.

LXI. Pro explicatione hujus celebris, & in praxi frequentiſſimi c. Notandum primò. Si agatur Judicio petitorio, in quo mulier probationes offert, quibus demonſtrare vult, hunc eſſe ſuum maritum, ſed vir exceptionem conſanguinitatis objiciat; tum priùs de exceptione illa cognoſci debet, quàm de cauſâ principali, ex generali illo principio, quòd probatâ exceptione peremptoriâ, perimitur cauſa principalis. *c. 1. de ord. cognit.* & dictum ſuprà *tit.* 10. *n.* 4. Cui non obſtat deciſio *c. Litteras*; *h.t.* quia id loquitur de judicio poſſeſſorio, in quo mulier allegabat, matrimonium eſſe nullum, ob impedimentum conſanguinitatis; virècontra contendebat, ſibi veluti ſpoliato uxorem eſſe reſtituendam, quippe, quæ, propriâ auctoritate, ab ipſo diſceſſerat: egiſſe autem illam petitorio, inde patet; quia non petebat ſibi reſtitui maritum, ſed ſe ab illo ſeparari, obtendens conſanguinitatem, cujus probationes habebat paratas.

Sed neque textus in *c. Ex conqueſtione*; 10. *h. t.* adverſatur *cit. c. Litteras.* quia ibi præcipitur, ut mulieri agenti poſſeſſorio vir reſtituatur, & poſtmodum cauſa matrimonij terminetur, quòd etiam decernitur in *cit. c. Litteras.* niſi quòd in priore c. conſcientiæ petentis reſtitutionem relinquatur, quia occultæ conſanguinitatis conſcius, ſicut non poteſt debitum petere, aut reddere, etſi ſuper ea lis mota non fuerit; ita nec ſine peccato poteſt, quamvis in foro externo conjux per Eccleſiam reſtituatur. In hoc verò c. ob humanam fragilitatem duplex cautela eſt addita: una, ut, ſi conjunx, quæ cupit ſeparari à viro, incontinenti probationes conſanguinitatis offerat, alteri petenti reſtitutionem, ea quidem adjudicetur, quoad cohabitationem, & alia, non autem quoad carnalem copulam, donec cauſa ſuper valore matrimonij decidatur, &, ut exigatur juramentum de objectione impedimenti, & oblatione probationum malitiosè non factâ. Altera cautela eſt, ſi non adſint probationes incontinenti paratæ, ſed dilationes petantur; mulier propriâ auctoritate diſcedens à viro compellatur ad plenariam reſtitutionem, ſine carnali copula, uſque ad litis finem. Quòd verò ad tertiam ſententiam, cujus auctor nullus nominatur in *cit. c. Litteras.* attinet, ea non diſtinguit inter gradus conſanguinitatis Divinâ, & humanâ lege prohibitos, ſed in utriſque cenſet, idem eſſe obſervandum, etſi major ſit ratio, cur id fiat in gradibus Divinâ lege prohibitis, ideóque in his præſertim cautelam adhibendam eſſe. Poſtremam autem ſententiam abſolutè tenet Innocentius in *cit. c. Litteras.* videlicet in gradibus conſanguinitatis humanâ lege prohibitis, abſolutè reſtitutionem eſſe faciendam conjugi agenti Judicio poſſeſſorio: idque ideo, quia Eccleſia eo ipſo videtur diſpensâſſe, aut diſpenſare, vel certè eſſe diſpenſatura, ſi opus ſit: quod, donec fiat, nihilominus incumbit conſcientiæ impetrantis reſtitutionem, abſtinere interea à conſortio tori. At in gradibus Divinâ lege prohibitis abſolutè negat, reſtitutionem faciendam eſſe, majoris ſcilicet ſecuritatis causâ, cùm in illis non poſſit diſpenſari. Porrò, cùm Pontifex nullum velit prædictis ſententijs præjudicium generari, ſed ſuam tantùm proponat, tanquam ſecuriorem, liberum eſt Judici, ſecundùm quam velit, pronunciare, etſi in re ipſa non ſit magnum diſcrimen; ut apparet.

LXII. Notandum ſecundò. Conjux poteſt petere ſeparationem matrimonij, ob conſanguinitatem, vel aliud impedimentum dirimens, etiamſi ab initio ſciverit impedimentũ, adeóq; malâ fide matrimonium contraxerit: quia, quamvis aliàs, qui allegat propriam turpitudinem, non audiatur, hoc caſu tamen admittitur ad agendum, cùm agatur de peccato vitando. *Abb. in cit. cap. Litteras. n.* 2.

Notandum tertiò. Agenti interdicto recuperandæ poſſeſſionis non obſtat exceptio defectûs proprietatis, etiamſi probationes incontinenti offerantur paratæ: nam non obſtante hujuſmodi oblatione probationum, fieri debet reſtitutio, præterquam, ſi vertatur periculum peccati; ut colligitur ex *cit. c. Litteras.* in quo mulier, quæ ſpoliaverat maritum, propriâ auctoritate, ab ipſo recedendo, præcipitur reſtitui viro, quoad cohabitationem, & alia jura conjugalia, in quibus periculum animæ non imminet, non autem ad copulã carnalem; nam hoc caſu probationes impedimenti dirimentis priùs actu recipi debent, quàm fiat reſtitutio ad torum conjugalem, cùm ſine periculo peccati carnaliter conjungi non poſſint: nam probato impedimento dirimente, matrimonium inter tales conjuges eſt irritum; ideóque probationes, ante reſtitutionem ad torum, recipi debent; ut conſtet, an matrimonium valeat, nécne? *Gl. hic V. Offerimur, & Abb. n.* 5.

Cenſentur autem probationes offerri incontinenti paratæ, ſi non petatur longa dilatio, ſed conſideratâ qualitate cauſæ, aliiſque circumſtantijs, intra breve tempus arbitrio Judicis determinandũ, ſeu poſt paucos dies, ſufficiens probatio exhibenda promittatur. *Arg. l. Ratum* 3 *t* 3. *ff. de ſolution.* illud *Quamprimùm* denotat ſpatium aliquod temporis, ſecundùm viri prudentis intellectum. *Abb. in cit. c. Litteris. n.* 6.

LXIII. Notandum quartò. Si uxor conſcia ſit occulti impedimenti dirimentis matrimonium, ſed ob defectum probationũ, quas incontinenti offerre non poteſt, ab Eccleſiaſtico Judice per cenſuram excommunicationis compellatur ad reddendum debitũ marito, potiùs patienter ferre debet excommunicationẽ, & in foro externo ſe gerere pro excomunicata, quàm conſentire in illicitam copulam, quamvis talis excommunicatio coram Deo verè non liget. *Abb. hic n.* 22. *& Barb. ibid. n.* 23. *Sanch. l.* 2. *de matr. diſ.* 39. *n.* 9.

Notandum quintò. Propter gravem ſævitiam mariti ooo eſt ſeſtituenda ei uxor, ſi tutè oon poſſit ei cohabitare, neque is ſufficieotem cautionem ſecuritatis per pignora, vel fidejuſſores præſtare poſſit, ſed ſententia divortii eſt proſerenda; ut colligitur ex *cit. cap. Litteras.* Idémque eſt dicendum de marito reſpectu uxoris, ſi hæc inſidiatur vitæ ipſius. *Abb. hic n. 7.* de quo plura infrà.

LXIV. Aſſertio 2. Non tantùm, ſi conjux domo ejectus ſit à conjuge, agere poteſt Jodicio poſſeſſorio, ac petere, ſe reſtitoi; ſed etiam, ſi conjux à coojuge diſceſſit, aut ſe propriâ auctoritate ſeparavit, alter conjuox agere poteſt ioterdicto recuperandæ poſſeſſionis; ut colligitur ex *cit. c. Litteras*; & tradit *Abb. ibid. n. 3.* quia utroqne caſu coojux, ſive ejicieos, aut expellens, ſive oltro recedens, abſque Judicio Eccleſiæ, ceoſetur alterom ſpoliare poſſeſſione juris matrimonialis: & conſeqoenter conjugi ſpoliato competit Judicium, ſeu interdictum recuperandæ poſſeſſionis. Quòd ſi maritus uxotem à ſe repulit, ſed poſtea facti pœnitens eandem revocet; ipſa autem redire oolit, ex eo tempore maritus ſpoliatus cenſetor, ut agere ipſe poſſit Judicio recuperandæ poſſeſſionis; ut tradit *Gl. recepta in cit. c. Litteras. V. Divertit. Abb. ibid. n. 9.* Similiter, ſi uxor propriâ temeritate, diſceſſit à marito, poſtea verò facti pœoitens ad illum redire velit, ſed ooo admittatur; ex eo tempore ipſa tanquam ſpoliata agere poteſt, nt recipiatur. *Abb. in cap. Ex conqueſtione*; 10. *num.* 1. *h. t.* & *Gl. in cap. Significaſti*; 4. *V. Materiam; de divort.* ubi addit, quòd à viro non poſſit repetere expenſas, quas ſecit in ſui ſuſteotationem, poſtquam à viro receſſit; bene antem poſtea, ſi vir revertentem non admittat. Ratio eſt, quia nulla temeritas, aut culpa conjugis obeſt, aut derogat per ſe, ac directè juri matrimoniali, niſi adulterium, ſicut ſignificavit Chriſtus *Matth. 5. verſ. 32. & c. 19. v. 9* Alia verò crimina, ob quæ conjux repelli poteſt, per accidens ſe habent ad ſubſtantialem obligationem matrimonij: ideóque ijs ceſſantibus, recipi debet conjux, *Laym l. 4. Theol. mor. tr. 10. p. 3. c. 7. n. 7.*

Quòd ſi verò mulier, propriâ auctoritate, recedat à viro, & redire oolit, etiam per vim capi, & ad domum mariti redoci poteſt; ſicuti etiam fugiens ſervus, Religioſus, Colonus adſcriptitius. *l. Si Coloni*; 14. *C. de agric. lib.* 11. *Abb. in cit. cap. Litteras n.* 29. Et quidem maritus uxorem, dum in actuali ſuga eſt, etiam propriâ auctoritate, capere, & reducere poteſt, ut poſſeſſiooem defendat, & ſecuritatem ſibi præſtet; ut colligitur ex *l. Ait Prætor*; 10. §. *Si debitorem. ff. Quæ in fraud. credit. junct. Gl. V. Locum fore.* Sed etſi mulier per fugam jam evaſit, ſi tamen poſtea in loco, quò ſe recepit, reperiatur, etiam propriâ auctoritate capi, & reduci in domum mariti poteſt, ſaltem ſi Judicis copia facilè haberi oon poſſit; ſicut de colono, & ſervo probabiliter docet *Menoch. remed. 10. recuper. poſſeſſ. n. 51. & ſeqq.* cùm adhuc ſubſit periculum fugæ, quàm diu perſona ita obligata vagabunda eſt, & à nemine poſſidetur. Secus eſt, ſi molier ab alio jam poſſideator, ut qoia alteri, tanqoam marito ſuo adhæret, vel qnia colonus, aut ſervus alterius poteſtati ſe ſubjecit: tum enim non propriâ, ſed non, niſi Judicis auctoritate capi, & reduci poteſt, cùm poſſeſſio illius amiſſa cenſeatur. *Menoch. c. l. n. 55. Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 30.*

LXV. Aſſertio 3. Si matrimonium per conſenſum de præſenti non ſit contractum; mulieris ſe propriâ auctoritate ſeparaotis à viro, tametſi io domum illius ſit traducta, eiqoe cohabitaverit, reſtitutio fieri noo debet; prout ſumitur ex *c. Ex parte*; 14. *h. t.* obi habetur, quòd qoidam civis Senenſis neptem ſuam ex fratre, Martbam nomine, adhuc impuberem deſponſare, ſive matrimonio copolare voluit filio alterius civis Seoenſis, qui nondum ſeptem annorum erat; eáque in domum ejuſdem traducta fuit: cùm autem illa ad nnbiles anoos (nempe pubertatis) perveoiſſet, noluit ratum habere, quod à patruo ſuo actum erat, ſed à Senonenſi Epiſcopo alteri oobendi licentiam poſtulavit, qui cùm partes citâſſet, mulier per Procuratorem idonenm miſſum poſtulavit poſſeſſiones, & alias res, quas viro nomine dotis dederat, ſibi reſtitui. Sed pars adverſa petijt mulierem ſibi reſtitui, aſſerens etiam, quòd illa non poſſit per alium in Judicio agere, ſed perſonaliter ſe ſiſtere, & comparere debeat; prout habetur in integra lectione hujus c. Quare Epiſcopus ſuper hac cauſa conſuluit Papam Innocentium III. qui inprimis reſpondit, noo eſſe dubium, quin ipſa mulier, quamvis ætate minor ſit, poſſit cauſam matrimonij per Procuratorem agere: deinde partem alteram, quæ mulieris reſtitutionem poſtulavit, nequaquam audiendam eſſe, cùm nullo juris, aut poſſeſſionis commodo fuerit privata: quandoquidem per ſolam traductiooem mulieris io domum viri, quam nec anteceſſeruot, nec ſubſecuta ſunt ſponſalia (de præſenti, vel ſaltem de futuro. *Imol. hic n. 11.*) vel legitimus conſenſus, oollum ioter eos obligationis vinculum fuit coontractum. Quare mandat Papa Epiſcopo Vulterano, ſi ita ſe res habeat, ut cauſam cognoſcat, eámque, appellatiooe remotâ, definiat, noo obſtantibus prædictis exceptionibus, videlicet, quòd mulier oon poterat agere per Procuratorem, & quòd viro, ad petitionem illius, reſtitui debeat. *Gl. fin. hic.*

LXVI. Ratio hnjus conſtitntionis eſt, quia liber homo poſſideri oon poteſt, abſque titulo aliquo ſaltem colorato, per quem jus, ſeu obligatio perſonalis io eum acquiratur. *l. Qui univerſas*; 30. §. 1. *ff. de acquir. poſſ.* ubi dicitur; Locum religioſom, aut ſacrum non poſſumus poſſidere (ſed detinere tantùm, *Gl. ibid. V. Poſſidere.*) ſicut nec liberum bomluem, & *l. Cùm heredes*; 23. §. *Item quæro. ff. eod.* ubi dicitur, ſi quis vinxerit liberum hominem, eum non poſſidere. Requiritur ergo ad acquirendam poſſeſſiooem liberi hominis aliquis legitimus titulus, per quem jns aliquod in perſonam perſonaliter ſibi obligatam ſit acquiſitum; qualis eſt matrimooij in coojuge, profeſſio religioſa io Religioſo, &c. At verò per ſolam tradoctionem mulieris io domum viri, noo cenſeotur contracta eſſe ſponſalia (ne quidem de ſuturo) *l. Quæſitum*; 9. *ff. de ſponſalib.* multò minùs ſponſalia de præſenti, ſeu matrimonium: cùm ergo per talem traductionem nullum ſit vinculum obligationis cootractũ inter virum, & mulierem, per quod bæc dicatur poſſideri à viro, ideo illâ recedente; etiam propriâ auctoritate, à viro, non poteſt hic petere reſtitutiooem illius: qoia ubi noo præceſſit poſſeſſio, non poteſt babere locum ſpoliatio, quæ præſupponit poſſeſſio-

poſſeſſionem rei, quâ quis ſpoliatur; ſicut privatio præſupponit habitum, *Arg. c. pen. de deſponſ. impub.* ubi autem non præceſſit ſpoliatio, nec datur reſtitutio, *c. Conſultationibus*; 10. *de offic. deleg. Gl. hic V. commodo*; *& Abb. n.* 4. Quare cùm in caſu hujus c. vir non fuerit in poſſeſſione mulieris, illa ei reſtitui non debet, quippe qui nullo juris, ſeu poſſeſſionis commodo fuit privatus, ut dicitur in textu.

Atque hinc à contrario ſenſu infertur, quòd, ſi matrimonii vinculum inter virum, & mulierem eſſet contractum, ſed nondum conſummatum; tum mulier recedens à viro, propriâ auctoritate, reſtitui deberet, quoad cohabitationem, & alia obſequia conjugalia (præterquam ad copulam carnalem) cùm ad illa jus habeat alter conjux, poſt matrimonium contractum, ſed nondum conſummatum, *Abb. in cit. c. Ex parte n.* 25. *& Imol. ibid. n.* 11. *Sanch. l.* 2. *De matrim. diſ.* 41. *n.* 50. Non autem ante matrimonium conſummatum fieri debet reſtitutio, quoad torum, ſeu carnis debitum, ut infrà dicetur. Nec obſtat, quòd conjux matrimonio nondum conſummato, ingredi poteſt religionem, *c. Ex publico*; 7. *de converſ. conjug.* nam interim, dum non ingreditur, jus habet alter conjux ad obſequia conjugalia, præter copulam, *Imol. c. l. & Sanch.*

LXVII. Notandum hìc præterea primò. Si extraneus, vel etiam patruus, præſente muliere, & non contradicente, contrahat ſponſalia; nomine illius, cum aliquo, non præſumitur illa conſentire, niſi alia ſigna inducentia tacitum conſenſum interveniant: ſecus eſt, ſi pater, præſente filiá, & non contradicente, quam in poteſtate habet, contrahat; tum enim cenſetur conſentire, *Imol. hic n. ult. & colligitur ex hoc c.*

Notandum ſecundò. Licèt aliàs, ſi major ætate contrahat ſponſalia cum minore ætate, major debeat exſpectare, donec minor ad legitimam ætatem pervenerit, c. *De illis*; 7. *de deſponſ. impub.* id tamen ſolùm procedit, quando ſponſalia ſunt valida; ſecus, ſi ſint invalida, ut ſi unus, ſive alter eorum ſit inhabilis ad ſponſalia, ob defectum ætatis; tum enim alter habilis expectare non debet: quia, cùm ſponſalia perficiantur conſenſu utriusque partis, ſi vel altera pars ſit inhabilis, ea non tenent; ut in caſu hujus c. mulier fuit infra annos pubertatis, is verò, cum quo contracta ſunt ſponſalia, minor ſeptennio, *Abb. hic n.* 9. *& Imol. n.* 12. imò in propoſito nulla fuerunt contracta ſponſalia, nec matrimonium inter mulierem, & puerum, ſed patruus tantùm mulieris volebat contrahere, quod tamen facere non potuit, *Gl. hic V. Copulare*; *Hoſtienſ. col.* 1. *Verſ. Vel dic.* Unde mulier hæc, poſtquam ad pubertatem pervenit, ex abundanti ſolùm petiit licentiam alteri nubendi, cùm propriâ auctoritate id potuiſſet; ut notat *Hoſtienſ. hic V. Nubendi*; qui tamen addit, bene eam feciſſe petendo licentiam ad evitandum matrimonium clandeſtinum cum alio, *Abb hic n.* 9. ſed hæc aliò pertinent.

Notandum tertiò. Si ſponſalia ſint nulla, ob defectum ætatis, conſultum eſt, ut mulier, quæ fuit traducta in domum viri, completâ legitimâ ætate, recedat à viro, ne aliàs ulteriùs illi cohabitando, videatur conſentire in virum, tanquam in ſponſum, vel maritum, *Abb. hic n.* 7.

Notandum quartò. Quæ data ſunt in dotem, intuitu matrimonii, ſi hoc non fuerit contractum, repeti poſſunt; quia ſemper ſubintelligitur hæc conditio, ſi matrimonium fuerit ſubſecutum, & quidem non ſolùm de facto, ſed etiam de jure; ut colligitur ex hoc c. *Gl. ibid. Verſ. Poſtulavit*; *juncta Gl. marg. & Hoſtienſ. Abb. n.* 10.

LXVIII. Aſſertio quarta. Conjux reſtituenda eſt viro, non obſtante objectione occulti impedimenti dirimentis; dummodo probet legitimam deſponſationem de præſenti, ſeu matrimonium contractum eſſe in facie Eccleſiæ, illúdque conſummatum; niſi ob magnam viri ſævitiam, aut capitale odium deneganda ſit reſtitutio; prout ſumitur ex c. *Ex tranſmiſſa*; 8. *h. t.* Nam quidam miles petebat reſtitutionem uxoris ſuæ, quæ ſe ab ipſo, propriâ auctoritate, ſeparaverat, prætendens fortè impedimentum conſanguinitatis, & quia timebat, periculum ſibi imminere, ob ſævitiam viri; ut refert *Gl. Hic in caſu.* Causâ hâc delatâ ad Papam Alexandrum III. is reſpondit, ſi conſtet, quòd mulier legitimè viro deſponſata ſit, & ab eo cognita, eſſe ipſi reſtituendam, receptâ tamen ſufficiente cautione (ſcilicet per pignora, vel fideiuſſores, *Gl. hic V. Sufficiente cautione*) de non inferendo ei aliquo malo. Si verò vir capitali odio mulierem perſequatur, ita, ut ipſi grave periculum meritò timeatur; tum ipſa non eſt reſtituenda viro, ſed collocanda apud probam, & honeſtam fœminam (vel in Monaſterio aliquo Monialium) vel in alio tuto loco, ubi vir, & parentes ejus nullam violentiam mulieri inferre poſſint, donec cauſa matrimonialis deciſa fuerit, ſive de matrimonii valore cognitum.

LXIX. Notandum primò. Ad hoc, ut uxor reſtituatur viro, debet à ſpoliato probari titulus ſaltem coloratus, ſeu apparens, & præſumptus matrimonii, illud legitimè contractum eſſe, quia non poteſt haberi poſſeſſio perſonæ liberæ, abſque titulo; ut ſuprà dictum, *Gl. hìc V. Et ab eo cognita*; *Abb. n.* 5. Sufficit autem ad reſtitutionem, probare titulum apparentem, ſeu præſumptum: quia, ſi requireretur probare verum titulum matrimonii, tunc quâcunque allegatâ causâ, ob quam irritum redderetur matrimonium, impediretur reſtitutio ſpoliati, ita, ut ante illam de impedimento dirimente cognoſcendum eſſet, contra c. *Ex conqueſtione*, 10. *& c. Litteras*; 13. *h. t. Sanch. lib.* 7. *de matrim. diſ.* 112. *n.* 4.

Notandum ſecundò. Diſcrimen eſſe inter reſtitutionem conjugis, ſe ſeparantis ab altero, quæ fit ante conſummationem matrimonii, & illam, quæ fit poſt conſummatum matrimonium: nam ante conſummationem matrimonii non fit plena, ſeu integra reſtitutio, nempe quoad habitationem, & torum, ſeu copulam; ſed ſolùm quoad habitationem, & alia obſequia conjugalia, de qua eſt ſermo in c. *Ex parte*; 14. *h. t.* ad quam ſola traductio mulieris ad domum viri requiritur, abſque copula: at verò poſt matrimonii conſummationem fieri debet plena reſtitutio, etiam quoad copulam carnalem, de qua agitur in c. *Ex tranſmiſſa*; 8. *h. t.* in quo, ut concedatur plena conjugis ſe ſeparantis à viro reſtitutio, etiam quoad torum, ponderatur, & requiritur copula; ibi, *ſi conſtiterit, quòd mulier legitimè deſponſata, & à viro cognita*

 fuiſſet,

fuiſſet, ipſam ei reſtitui faciatis; adeóque exigitur, ut matrimonium conſummatum fuerit, ita, ut probari debeat, ſaltem præſumptivè, & matrimonium eſſe legitimè contractum, & copulâ conſummatum, *Sanch. cit. diſ.* 112. *n.* 8. *& ita conciliari poſſunt prædicta duo Capp.* Ratio diſparitatis eſt, quia plena poſſeſſio uxoris acquiritur per copulam, per quam conjuges una caro efficiuntur: adeóque, ſi ea, poſt conſummatum matrimonium, ſe propriâ temeritate ſeparavit à viro, plenè, & integrè ei reſtituenda eſt, etiam quoad torum: at verò per traductionem mulieris in domum viri, ante matrimonium conſummatum, acquiritur viro ſolùm poſſeſſio uxoris, quoad mutuam cohabitationem, & alia obſequia conjugalia, non autem quoad copulam: ergo, ſi vir prædictis juribus conjugalibus injuſtè ſpoliatus fuerit, ad illa, ante omnia, reſtitui debet, præter copulam, *Sanch. c. l.* Non obſtat *c. pen. de probation.* ubi negatur, mulierem nondum cognitam viro reſtituendam eſſe; ſed dicitur, in Monaſterio ponenda, donec cauſa decidatur, &, eam non cognitam eſſe, probetur. Nam ut notat *Gl. ibid. V. Ponatis*; ibi continetur caſus ſpecialis, in quo denegatur reſtitutio mulieris, etiam quoad cohabitationem: quia mulier aſſerebat, ſe eſſe virginem, & Monialem, quo poſito, & probato, valuit profeſſio, quippe quæ ante matrimonii conſummationem facta fuit: ideòq; non debuit reſtitui viro etiam ad cohabitationem, ne fortè ab eo corrumperetur: alioqui verò, ſi conſtitiſſet, profeſſionem validam non fuiſſe, debuiſſet reſtitui viro quoad habitationem, *Gl. cit. Sanch. c. l. n.* 8.

LXX. Notandum tertiò. Quod dictum eſt, mulierem viro per conſenſum de præſenti deſponſatam, ſi, poſtquam traducta eſt in domum ejusdem, ab eo recedat, ante matrimonium conſummatum, reſtituendam eſſe viro, quoad cohabitationem, & alia obſequia conjugalia, antequam audiantur ejus exceptiones, id limitandum eſt; niſi vir adeò ſævus, aut ſeverus ſit, ut meritò timeatur, ne à muliere ſibi reſtituta per vim extorqueat copulam; vel, niſi capitali odio, ac inimicitiâ eam vir perſequatur; tum enim, ſi neque cautione à viro præſtitâ, ſufficienter grave periculum mulieri imminens præcaveri poſſit, ea non eſt reſtituenda viro, ſed interim in ſecuro loco ponenda, donec de juſtitia exceptionum à muliere objectarum cognoſcatur, & cauſa matrimonialis decidatur; ut habetur in *cit. c. Ex transmiſſa*; *in fine*, *Gl. ibid. V. Sufficiente cautione*; *& Abb. n.* 4. *Sanch. cit. diſ.* 112. *n.* 10. Poſtquam verò ſententia lata fuit ſuper cauſa matrimoniali: tum, vel contra matrimonium pronunciatum fuit; & mulier omnino liberatur à viro, ut nubere poſſit, cui voluerit: vel lata eſt ſententia pro matrimonio, ejúsque valore; & tum, vel reconciliabitur viro, eique reſtituetur, ſi periculum ceſſet, ut tutò ei cohabitare poſſit: vel divortium inſtituetur, & omnino ab eo, quoad torum, & habitationem, ſeparabitur, dum mariti ſævitia perſeverat, *cit. c. Literas in fine h. t. Abb. in cit. c. Ex transmiſſa*; *n.* 4. *Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ.* 27.

Notandum quartò. Licèt, ſi poſt contractum bonâ fide matrimonium, oriatur dubium de valore ejus, & conjux, præmiſsâ diligente inquiſitione, veritatem deprehendere non poſſit, licitè conjugio uti poſſit, cùm in dubio pro matrimonio ſtare debeat præſumptio, *Arg. c. ult. de ſent. & re judic.* neque in dubio debeat quis privari poſſeſſione juris ſui; ita quidem, ut proles ex tali conjugio progenita (dummodo alter conjugum neſcius, ſive non conſcius impedimenti, quantumvis de eo dubius, fuerit) legitima cenſenda ſit, c. 2. *Qui filii ſint legitimi.* non tamen unus poteſt alterum cogere ad matrimonii uſum, præſertim vir fœminam ad reddendum debitum, lite pendente ſuper valore matrimonii, ſi cauſa matrimonialis paulò pòſt à Judice decidenda ſit: exponeret enim ſe valdè gravi periculo, ſi poſtea contra matrimonii valorē pronunciari contingeret, & ipſa corrupta ſit, ut neque aliud honeſtum matrimonium facilè inire, nec inter ſacras virgines in Monaſterio velari poſſit, *Sanch. l.* 2. *de matr. diſ.* 41. *n.* 50. *Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 26.

LXXI. Notandum quintò. Si mulier deſponſata viro per verba de præſenti, ante traductionem in ejus domum, fugiat, non eſt reſtituenda; cùm nullam vir acquiſiverit poſſeſſionem illius; adeòque ſpoliatus non fuerit: quamvis autem hoc caſu non poſſit mulier cogi remedio reſtitutionis, ſive interdicto poſſeſſorio *Unde vi*, ad cohabitandum viro, & alia obſequia conjugalia ipſi exhibenda; poteſt tamen, ſi nullam juſtam exceptionem mulier allegare poſſit, ad ea cogi, vi contractûs matrimonii ad id obligantis, *Sanch. cit. diſ.* 112. *n.* 7. *&* 9.

Notandum ſexto. Quamvis, ſi ſponſa de præſenti à viro recedat, poſtquam traducta eſt in domum viri, ſed ante conſummatum matrimonium, non ſit reſtituenda ſaltem ad torum: poteſt tamen officio Judicis cogi ad ea, ad quæ ſponſi tenentur, niſi juſtam cauſam, quòd à viro receſſerit, proponere poſſit, *Arg. c.* 2. *de ſponſalib.* ubi dicitur, quòd nolens implere ſponſalia per Judicem cogendus ſit ea implere, ita, ut matrimonium ineat, & uxorem maritali affectu tractet: attamen, quando imploratur Judicis officium, à ſpoliante objici poteſt quælibet juſta exceptio, atque illa priùs examinanda eſt, quàm compellatur Judicis officio. Si verò remedio reſtitutionis ſpoliato ſuccurratur, non admittuntur exceptiones communes à ſpoliante objectæ, cùm conjux, non exſpectatâ Judicis ſententiâ, ante omnia, ſit reſtituendus conjugi ſpoliato; niſi tales exceptiones ſpolians opponat, ſuper quibus priùs eſt cognoſcendum, juxta *c.* 1. *de ord. cognit. Sanch. c. l. n.* 5.

LXXII. Aſſertio quinta. Si mulier, quæ propriâ auctoritate à viro receſſit, ipſi petenti reſtitutionem, objiciat commiſſum ab eo adulterium: tum is, ſi adulterium notorium non ſit, ſtatim plenè reſtitui debet, etiam quoad torum, priusquam probationes de adulterio audiantur, etiamſi illæ incontinenti offerantur à conjuge objiciente; ut ex probabiliore ſententia docet *Sanch. lib.* 10. *de matr. diſ.* 12. *n.* 22. & plures apud ipſum allegati. Ratio eſt, quia quòd allegato impedimento dirimente matrimonii, etiamſi probationes ejus incontinenti offerantur, non fiat plena reſtitutio conjugis ſpoliati quoad torum, ſed priùs de exceptione iſta cognoſcendum ſit, id ſpecialiter ſtatutum eſt in *c. Litteras*; 13. *h. t.* propter peccandi periculum, quod incurreret conjux ſciens impedimentum, & reddens debitum. Cùm ergo in propoſito caſu objecti criminis adulterii, id periculum non ſubſit, ideò plenè reſtituendus eſt conjux

ſpoliatus

ſpoliatus, etiam quoad totum, licèt conjux recedens ſtatim paratus ſit probare crimen objectum. Quòd autem in præſenti nullum ſubſit periculum peccati, etiamſi reſtitutio fiat quoad copulam carnalem, ex eo patet, quia uxor viro adultero cohabitare, & debitum conjugale reddere licitè poteſt; imò ſpectato foro externo, reddere debet, donec adulterium, veluti legitima cauſa divortii, probatum fuerit, *Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 28. Idque confirmatur ex *cit. c. Litteras*; in quo conjux ſpoliatus, tametſi incontinenti probationes obtulerit, reſtituitur quoad cohabitationem, & reliqua omnia obſequia conjugalia, exceptâ copulâ carnali, in qua ſola ſubeſt periculum peccati, ſi probatum fuerit objectum impedimentum conſanguinitatis: ergo, cùm in præſenti nullum ſubſit periculum peccati, etiam quoad copulam, plenè ac omnino reſtituendus eſt conjux ſpoliatus, *Sanch. c. l. n.* 12. Sed de hoc plura infrà *l. 5. tit.* 16.

LXXIII. Aſſertio ſexta. Si maritus repellens à ſe uxorem, agat Judicio petitorio contra matrimonium, allegando, illud invalidum eſſe propter impedimentum dirimens, v. g. conſanguinitatem; tum uxor, ante, & poſt litem conteſtatam, per modum actionis intentare poteſt interdictum recuperandæ poſſeſſionis, ac petere, ſibi reſtitui virum, ita, ut ſuſpenſo Judicio petitorio, priùs ſuper poſſeſſorio de reſtitutione uxoris expulſæ cognoſcendum ſit, & poſtea de impedimento dirimente matrimonii; prout
» ſumitur ex *c. Ex conqueſtione*; 10. *h. t.* Nam, cùm
» quidã miles mulierem, Barbaram nomine, in uxo-
» rem accepiſſet, & ex ea filiam ſuſcepiſſet: eam
» poſtea, ſine Judicio Eccleſiæ, à ſe removit, ac litte-
» ras à Papa ad Judices delegatos impetravit, ut co-
» gnoſcant, remotâ appellatione, de impedimento
» conſanguinitatis dirimente matrimonium. Sed
» mulier, priusquam à Judicibus citaretur, coram
» Epiſcopo ordinario, ſeu Diœceſano petiit, virum
» ſibi reſtitui, & ob hoc etiam nuncium miſit ad Pa-
» pam. Poſtmodum à dictis Judicibus citata, modò
» per ſe, modò per procuratorem comparens, ante,
» & poſt litis conteſtationem, virum ſibi reſtitui po-
» ſtulavit. Sed quia Judices, negatâ reſtitutione
» (quod fieri non debebat) in cauſa principali proce-
» dere volebant, ideo ad Sedem Apoſtolicam appel-
» lavit. Quare Papa mandavit Judicibus, ut mulie-
» ri vir reſtituatur, & quæ poſt appellationem acta
» ſunt, in irritum revocentur: & tum demum cau-
» ſam ſuper impedimento matrimonii cognoſcant,
» ac ſecundùm Canones definiant.
Ratio autem, cur per Judicium poſſeſſorium *Unde vi*, poſteriùs intentatum ſuſpendatur petitorium priùs inchoatum, quando utrumque inſtituitur circa eandem rem; ratio, inquam, eſt; tum quia non debet quis, ante reſtitutionem, litigare de proprietate rei per vim ſubtractæ: tum quia alioquin; ſi ſpoliator agendo Judicio petitorio, ſuámque intentionem probando, declinare poſſet Judicium recuperandæ poſſeſſionis, daretur occaſio, vel ſtimulus alios ſpoliandi: quilibet enim poſſet ſpoliare alium, & ſtatim inchoare Judicium petitorium ſuper proprietate rei ſpoliatæ, & ſic prævenire ſpoliatum. Neque dicas, quòd ſpoliatus contra agentem Judicio petitorio poſſit excipere, ſe ſpoliatum eſſe, & ſic illum repellere à ſua petitione; quia per hoc non eſſet ſatis proviſum ipſi ſpoliato, cùm finis exceptionis non ſit conſequi, ſed tantùm expellere agentem: adeóque res remaneret penes ſpoliatorem: quæ rationes ceſſant, quando utrumque Judicium inſtituitur ſuper diverſa re, *Abb. hic n. 7. Imola n. 3. & 11.*

LXXIV. Notandum hic præterea primò. Conjux contra conjugem petens ſui reſtitutionem, poteſt eam petere coram Judice Eccleſiaſtico; ut patet ex hoc c. ubi mulier, antequam actu conveniretur coram Judicibus delegatis Judicio petitorio, repulſa à viro, petiit, ſe reſtitui coram Epiſcopo ordinario: adeóque cauſa matrimonialis ſpectat ad Judicem Eccleſiaſticum, non tantùm, ſi agatur de ſubſtantia, ſeu valore matrimonii; ſed etiam, ſi de reſtitutione poſſeſſionis, ſive de receptione conjugis repulſæ, poteſt eum Eccleſiaſticus Judex per cenſuras compellere, *c. Litteras*; 13. *in fine h. t.* ibi: *Ad reſtitutionem plenariam debet Eccleſiaſticâ cenſurâ compelli. Abb. hic n.* 2. Quamvis etiam Judex ſecularis, ſi de valore matrimonii conſtet, compellere poſſit conjuges ad mutuam fidem ſervandam, quatenus eſt etiam contractus civilis, *Gl. in c. Non eſt*; 11. *V. Uxores*; ibi: *per officium Judicis, vel Epiſcopi loci de Sponſal. Sanch. l. 9. de matr. diſ. 4. n. 6. & 7.*

Notandum ſecundò. Licèt petitorium Judicium ſit priùs intentatum ſuper impedimento v. g. conſanguinitatis, ſi tamen poſſeſſorium intentetur ſuper eadem re, etiam per viam actionis; tum petitorium ſuſpenditur; juxta deciſionem hujus c. cui non obſtat c. 2. *de ordin. cognit.* quia illud procedit, quando proponitur petitorium ſuper diverſa re, ita, ut poſſeſſorium nihil commune habeat cum petitorio priùs intentato, *Barb. in collect. hic n.* 4.

Notandum tertiò. Etſi clauſula, *appellatione remotâ*, appoſita ſit in litteris delegationis, nihilominus appellari poteſt à notorio gravamine, ſeu ex cauſa manifeſtè juſta; ut colligitur etiam ex hoc c. in quo appellatio mulieris tenuit, tametſi prohibita eſſet in litteris delegationis; ideóque omnia revocantur, quæ poſt legitimam appellationem facta ſunt, *Gl. hîc V. Poſt appellationem*; *Abb. n. 5. & Imol. n.* 5.

LXXV. Notandum quartò. Quamvis aliàs actiones, ſeu petitiones, quæ exceptionem dilatoriam continent, ante litis conteſtationem, proponi debeant, ſicut ipſæ exceptiones dilatoriæ; ut notat hîc *Gl. V. Ante ipſius cauſæ*; tamen in odium violenti ſpoliatoris Judicium poſſeſſorium poteſt ſuſpendere, ſeu differre petitorium priùs inchoatum ab adverſario ſuper eadem re; etiamſi intentetur poſt litem conteſtatam, ante concluſionem cauſæ, *Arg. Clement. unic. de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* & patet ex hoc c. dummodo non per modum reconventionis, quæ poſt litem conteſtatam fieri non poteſt, ſed per modum conventionis, ſeu actionis principaliter intentetur, etſi ſecundariò habeat vim quoque exceptionis dilatoriæ: quia hîc attendi potiùs debet, quod principaliter agitur, quàm quod ſecundariò, *Abb hîc n.* 8. Aliam expoſitionem habet *Gl. Hic*; *V. Ante ipſius cauſæ*; *& Imol. n.* 8.

Notandum quintò. Diſpoſitio hujus c. habet locum, non tantùm in cauſis matrimonialibus, ſed etiam in aliis cauſis, in quibus agitur de jure incorporali: nam & in his conventus Judicio petitorio intentare poteſt interdictum recuperandæ poſſeſſionis, ita, ut dilato petitorio, hoc priùs ſit expediendum,

dum, ut docet *Abb. hic n. 9. & Imol. n. 3.* v. g. ſi dominus fundi actione negatoriá in rem agat contra vicinum prætendentem jus ſervitutis in ſuo fundo, ut declaretur nullum ipſi jus actûs, aut viæ competere, ſed fundum ſuum liberum eſſe à ſervitute: Vel ſi Capitulares Canonici agant contra Tirium ſimili actioue, ut declaretut à Judice nullum ipſi jus capitulare competere: his caſibus, reus conventus, ante, vel poſt litis conteſtationem, inſtituere poteſt actionem Judicii poſſeſſorii, ſeu recuperandæ poſſeſſionis, petendo, ſe reſtitui in quaſi poſſeſſinnem, quâ per vim ſpoliarus ſuit, dum ad fundum, vel ad Capitulum non eſt admiſſus, vel ejectus. Aliud eſt in rebus corporalibus, in qoibus hoc locum non habet: quia iu his actor rem vindicans non poſſidet, ſed teus, à quo rem petit ſibi dari: ergo reus conventus Jodicio petitorio, ſeu rei vindicarione, nnn poteſt contra actorem intentare interdictum recuperandæ poſſeſſionis, ſive petere, ſe reſtitui in poſſeſſionem ſibi ablatam, cùm ipſe poſſideat; aliàs allegaret contraria, & ſibi ipſi contradiceret, *Imola in cit. c. Ex conqueſtione; n. 3. hoc tit.*

§. IX.

Utrùm ſpoliato agenti interdicto poſſeſſorio, Unde vi, opponi poſsit exceptio criminis?

LXXVI. Aſſertio prima. Spoliatus agens interdicto *Unde vi*, nnn poteſt repelli per exceptionem criminis; ſed reſtitui debet, non obſtante objectione criminis; & priùs cognoſcendum eſt ſuper ſpolio, qnàm de crimine; prout ſumitur ex *c. Item cùm quis 6. h. t.* ubi Papa Alexander III. ita reſcri- » bit: Si quis queratur apud Judicem, ſe poſſeſſione » ſuâ violenter dejectum eſſe, vel adverſarium clàm » poſſeſſionem intrâſſe; ſed adverſarius ei crimen » objiciat (quod fieri non debet, quia cauſa criminis ſeparata eſt à cauſa poſſeſſionis, *Gl. hic; V. Crimen* » *objicit*) ut eum à ſua intentione repellat: talis ob- » jectio non debet admitti, nec executio cauſæ prin- » cipalis (ſcilicet poſſeſſorii Judicii, ſeu reſtitutio- » nis) propterea impediri, vel differri debet: nam » cùm reos conventus præſumatur eſſe inimicus » actoris, criminaliter adversùs eum agere non po- » teſt, ante factam reſtitutionem. Ratio patet ex textu: quia, qui nos ſpoliat bonis noſtris, eáque tollit, vel occupat, præſumitur inimicus noſter: ideóque non permittitur ſpoliator tanquam inimicus ſpoliatum criminaliter accuſare, antequam ſit reſtitutus.

LXXVII. Ubi tamen diſtinguendum eſt cum *Abb. in cit. c. Item ſi quis; n. 9. & 10. h. t. & Imolá in fine.* Nam, vel agenti Judicio, ſeu interdicto recuperandæ poſſeſſionis objicitur exceptio, quæ perſonam inhabilem reddit ad agendum, ut excommunicatio; & tunc actor non poreſt intentare Judicium poſſeſſorium *Unde vi*, donec fuerit abſolutus, *Gl. in c. 3. V. Aliud canonicum; de procurat. Menoch. remed. 1. recup. poſſeſſ. n. 550. Gabriel commun. concluſ. lib. 5. concl. 1. n. 69. ubi n. 70. addit*, quòd ſaltem jure actionis non poſſit reſtitui, etſi poſſit officio Judicis. Vel objicitur ſpoliato tale crimen, quod reddit incapacem poſſeſſionis; ut, ſi agenti interdicto *Unde vi*, ad recuperandam poſſeſſionem beneficii objiciatur, quod non ſit baptizatus; adeóque ſolùm fictus Chriſtianus; vel non ſit Clericus, quia nnn initiatus primâ tonſurâ: tunc enim ſuſpenditur Judicium poſſeſſorium ſpoliari, & antequam hic reſtituatur, cognoſcendum eſt, an ſit Clericus, cùm Clericatus ſit fundamentum poſſidendi beneficium. Idémque eſt, ſi ſpoliato objiciatur crimen hæreſis, vel læſæ Majeſtatis, ob quæ crimina ipſo jure amittitur rei proprietas, & poſſeſſio: adeóque ſpoliatus non reſtituitur, *Abb. c. l. n. 9. Menoch. cit. remed. 1. n. 330. & ſeq. & n. 334. & 337. & ſeqq. Gabriel cit. concl. 1. n. 39. & n. 82. & n. 211.* Vel objicitur tale crimen, quod non reddit omnino inhabilem ad poſſidendum, ſed privat proprietate, ac titulo: & tunc, vel ipſo facto, eóque notorio, privationem inducit, aut titulum invalidum reddit: hoc caſu agenti poſſeſſorio *Unde vi*, obſtat in cauſa beneficiali exceptio notorii defectûs proprietatis, ut, ſi quis notorie ſit intruſus, vel per Simoniam promotus ad beneficium, reſtitui non debet: quia Simoniacus non habet titulum, ſed ipſo jure eſt privatus beneficio, nec fructus ſuos facit, *Menoch. c. l. n. 135. & ſeq. Gabriel cit. concl. 1. n. 194. & ſeq.* Idémque eſt dicendum, ſi excipiens, ſeu objiciens tale crimen ſpoliato offerat ſe ad incontinenti probandum, ipſi nullum jus in beneficio competere: tum enim ſpoliatus non ante omnia reſtituendus eſt, ſed priùs cognoſci debet crimine, *Abb. c. l. n. 11.* Vel denique objicitur ſpoliato tale crimen, ob quod reus per ſententiam Judicis privari poteſt beneficio acquiſito, v. g. homicidium, vel adulterium: & hoc caſu per exceptionem talis criminis non ſuſpenditor. aut impeditur reſtitutio ſpoliati; quamvis officio Jodicis, antequam reſtituatur, privari poſſit beneficio, ſi crimen illius ſit notorium, quia fruſtra ei reſtitueretur beneficium, quod ſtatim ei iterum adimendum eſt, *Abb. c. l. num. 10. & Imol. n. 5.*

Porrò, quod dictum eſt, ſpoliatum, contra quem ſpoliator crimen objicit, ante omnia reſtituendum eſſe, nec ante reſtitutionem accuſari poſſe criminaliter, id extenditur, ut procedat, ſi objiciatur ei crimen per viam accuſationis, ſive etiam per viam inquiſitionis; & ſive ſpoliatus fuerit accuſatus à ſpoliatore, ſive ab alio tertio non ſpoliante; nam etiam contra hunc poteſt excipere ſpoliatus, ut priùs reſtituatur, *Menoch. c. l. n. 325. & ſeq.*

LXXVIII. An autem exceptio criminis poſſit objici contra agentem interdicto retinendæ poſſeſſionis; dubitari poteſt. Negat Beroius in *cit. c. Item cùm quis; n. 8. h. t. Arg. illius c.* Verùm hoc loquitur de remedio recuperandæ poſſeſſionis; ídque ſtatutum eſt in odium ſpoliatoris, ut ſpoliatus ante omnia ſit reſtituendus, quod ceſſat in remedio retinendæ poſſeſſionis: niſi dicatur, quòd ratio *cit. cap.* ob quam ibi dicitur, ſpoliatum debere reſtitui (non obſtante criminis exceptione, quia præſumitur facta ab inimico ſpoliatore) etiam locum habeat in turbatore; quia etiam hic præſumitur crimen objicere ex odio, ſeu inimicitia, *Menoch. remed. 3. retin. poſſeſſ. num. 712.*

LXXIX. Aſſer-

LXXIX. Aſſertio 2. Non ſolùm, ſiquis violenter poſſeſſione ſuâ dejectus ſit, poteſt agere interdicto, *vnde vi*, non obſtante exceptione criminis, ut dictum: ſed etiam, ſi alius clàm poſſeſſionem ipſius intravit, & occupavit, competit ei interdictum, *vnde vi*, non obſtante objectione criminis; ut colligitur ex *cit. c. Item cùm quis* ibi: *Vel adverſarium clàm poſſeſſionem intráſſe. h. t.* idque in duobus caſibus, ut notat *ibid. Gl. V. Clàm.* videlicet, ſiquis Titio abſente, nullóque alio relicto, qui nomine ipſius poſſideat, ædes, vel fundum ejuſdem clàm occupavit, & Titius reverſus à clandeſtino occupatore non admittatur, ſed repellatur: vel ſi Titius ſuam domum, vel fundum accedere noluit, quia ſuſpicatus eſt, aut timuit, ſe ab eo repellendum, tunc ex eo tempore, quo non eſt admiſſus, vel quo judicavit, ſe corporalem poſſeſſionem recuperare non poſſe, civilem etiam poſſeſſionem ſolo animo retentam amiſit; ideóque veluti ſpoliatus eſſe cenſetur, ita, ut interdicto, *vnde vi*, agere poſſit. *l. Clàm poſſidere; 6. §. Qui ad nundinas. ff. de acquir. poſſ.* ubi dicitur, quòd talis clandeſtinus occupator, qui Dominum revertentem non admiſit, magis vi, quàm clàm poſſidere intelligitur, ubi *Gl. V. Magis* ait, id comparativè accipiendum eſſe, quia, & clàm poſſidet, ſed non clàm tantùm, *l. 3. §. Siquis nunciet. l. Etſi, 7. & l. Si id, quod; 25. §. Quod autem. ff. Eodem. Abb. in cit. c. Item cùm quis; n. 4. h. t. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 15.* Sed plura de hoc infrà.

LXXX. Porrò, in *cit. c. Item cùm quis; 6. h. t.* eſt ſermo de ſolo interdicto, *vnde vi*, non autem de interdicto, *Quòd vi, aut clàm*, quod non pertinet ad hunc Titulum, ſed ad Tit. *ff. Quod vi, aut clàm.* loquitur enim de illo, qui dicit, ſe ſpoliatum eſſe, vel quia poſſeſſione violenter dejectus eſt, vel quia adverſarius clàm poſſeſſionem (à Domino vacuam relictã) intravit: quod ita intelligendum eſt, ſi Dominum poſtea venientem non admiſit, vel ſi Dominus non auſus eſt accedere ad recuperandam poſſeſſionem corporalem fundi, vel domûs ſuæ; quia timuit, ne repelleretur, *junctà Gl. hîc V. clàm*: in his enim caſib⁹ non interdictum, *quod vi, aut clàm*, ſed potiùs interdictum, *vnde vi*, competit, ut conſtat ex *l. Clàm; 6. §. Qui ad nundinas. ff. de acquir. poſſ.* at verò interdictum, *quod vi, aut clàm*, non competit propter ſolam alienæ poſſeſſionis rei immobilis occupationem, quia hæc pertinet ad interdictum, *vnde vi*: ſed cùm quid in alieno ſolo, vel in proprio quidem, ſed cujus poſſeſſio ad aliũ ſpectat, vi, aut clàm factum, ſive ædificatum eſt. *l. 1. in princ. & §. Hoc interdictum. ff. Quod vi, aut clàm.* Porrò, quod in *cit. cap. Item, cum quis*, is, qui clàm poſſeſſionem alterius dicitur intrâſſe, aliquid in eo ſolo ædificaverit, ſine omni fundamento aſſeritur, & mera divinatio eſt, cùm nulla de eo ibi fiat mentio, neque id pertineret ad hunc titulum. Quare illa verba, *vel adverſarium clàm poſſeſſionem intráſſe*, referenda ſunt ad interdictum, *vnde vi*, eo ſenſu, quo ſuprà explicatum eſt. *Nicol. Rodriq. in cit. c. Item, cùm quis; q. 2. n. 10. h. t.* Illud hîc addendum, quòd in *cit. cap.* cauſa Judicij poſſeſſorij vocatur principalis, non in ordine ad cauſam proprietatis, ſive ad Judicium petitorium, quippe quod eſt principalius poſſeſſorio, ſed quia hoc priùs expediendum eſt. *Gl. hîc V. Principalis.*

§. X.

Cui competat, & quando opponi poſſit exceptio ſpoliationis?

LXXXI. Aſſertio 1. Si agenti civiliter reus conventus per modum exceptionis ſpoliationem objiciat, non ab actore, ſed ab alio factam, eâ non obſtante, Judex in cauſa principali procedere, & eandem definire debet: aliud eſt, ſi criminaliter agatur; nam in criminalibus cauſis, ſi reus à quacunque perſona ſe ſpoliatum dicat bonis omnibus, vel majore eorum parte, conceditur ei ad probandam ſpoliationem dilatio xv. dierum, intra quos, ſi probaverit, ſe ſpoliatum eſſe, ita inermis, ac nudus adverſario reſpondere non cogitur: alioquin, ſi non probaverit reus, intra illud tempus, ſpoliationem, actori in expenſas à Judice taxandas condemnabitur; imò, & aliter, ſi Judici videbitur, punietur. Ita habetur in *c. Frequens; 1. h. t. in 6.* Nam, quia frequenter contingit, ut reus conventus proponat exceptionem ſpoliationis, nempe ſe ſpoliatum eſſe, v. g. à Titio, ideóque non teneri reſpondere, niſi priùs fuerit reſtitutus: per quod factum, ut cauſæ, & Judicia Eccleſiaſtica impedirentur, & turbarentur: dum enim exceptioni (ſpoliationis) inſiſtitur, & quandoque appellatio interponitur, cognitio cauſæ principalis differtur, & interdum omnino intermittitur, & perimitur (non de Jure, ſed de facto, quia multi propter talia impedimenta à cauſæ proſecutione deſiſtunt, *Gl. hic V. Perimitur.*) Ideo Innocentius IV. finem litibus imponere, & calumniandi occaſiones amputare cupiens, in Concilio Lugdunenſi ſtatuit, ut, ſi in cauſa civili reus conventus ſpoliationem objiciat, non ab actore, ſed ab alio factam, eâ non obſtante, Judex in cauſa principali procedat: ſi verò reus in cauſa civili ab actore, vel in criminali ab alio quocunque ſe ſpoliatum eſſe, aſſerat, xv. dierum ſpatium (non computato die, in quo proponitur exceptio ſpoliationis) ei concedatur ad probandum, quod aſſerit (ſcilicet ſe ſpoliatum in cauſa civili ab actore in criminali à quocunq;) alioquin, ſi infra illud tempus non probaverit, in expenſas ab actore interim factas, præmiſſâ taxatione Judicis, condemnetur, & aliter etiam, ſi Judici æquum viſum fuerit, puniatur (pœnâ ſcilicet arbitrariâ, cùm certa hîc non ſit decreta. *Gl. hic V. Puniendus.*) Porrò, in hoc caſu, quando criminaliter quis accuſatur, is ſpoliatus cenſeri debet, ut proponere poſſit exceptionem ſpoliationis, qui totâ ſuâ ſubſtantiâ, vel majore parte bonorum, ſe per violentiam exutum eſſe, dicit: non enim convenit, ut nudi contendere, & inermes inimicis ſuis reſpondere cogantur: habet enim hoc caſu ſpoliatus privilegium, quòd jam nudatus exui non debeat.

LXXXII. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Cùm hæc exceptio ſpoliationis ſit dilatoria, quæ ad proceſſum impediendum opponitur; ideo priùs diſcuti debet, quàm ſupra cauſa principali procedatur. *c. Exhibita; 19. de Judiciis.* & ante litis conteſtationem proponenda eſt. *Gl. hic V. Perimitur.* ita, ut poſt litem in Judicio petitorio conteſtatam,

teſtatam, ſpoliatus non poſſit excipere de ſpoliatione. *Barb. in Collectan. in cit. cap. 1. num. 3. h. t. in 6.* Præterquam, ſi poſt litis conteſtationem ſpoliatio contigerit, vel, tum primùm cognita fuiſſet. *Abb. in cap. 2. de ordin. cognit. num. 53. & 54.* Quamvis aliqui contrarium teneant; ut notat *Gl. hic V. Permittitur; in addit.* Si tamen Judex, poſtquam de tali emergente exceptione cognovit, ad ulteriora procedat, tacitè pronunciare cenſetur ſuper exceptione illa non admittenda. *Franc. hic n. 2.*

Notandum ſecundò. Non poteſt opponi contra agentem civiliter exceptio ſpoliationis ab alio, quàm ab actore factæ, cùm enim in hoc actor non deliquerit, factum alterius ipſi obeſſe non debet. *Reg. jur. 22. in 6.* & peccata ſuos debent tenere auctores. *l. Sancimus; 22, C. de pœn. Gl. hic V. Ab actore.* Idque procedit, tametſi res ſpoliata ad agentem pervenerit; adeóque is ſcienter, & malâ fide rem poſſideat, quia talis exceptio ſpoliationis non competit, niſi ei, qui poteſt agere interdicto, *unde vi*: atqui contra injuſtum poſſeſſorem, qui non ſpoliavit, nec ſpoliari mandavit, non poteſt agi interdicto, *unde vi*, ſed ex *Can. Sæpe; de reſtit. ſpol.* ergo nec talis exceptio opponi poteſt contra illum; ut poſt *Jo. Andr.* docet *Ancharan. hic not. 2. Franc. n. 4.*

Notandum tertiò. Quod dictum eſt, exceptionem ſpoliationis factæ ab alio, quàm actore, in cauſa civili, non poſſe opponi ad differendum Judicium petitorium, quò minùs de cauſa principali Judex poſſit cognoſcere, id habet locum, etiamſi reus totâ ſuâ ſubſtantiâ ſit ſpoliatus; ut apertè colligitur ex *cit. c. 1. h. t. in 6.* ubi diſtinguitur inter cauſas civiles, & criminales, & dicitur, quòd in criminalibus, ſi reus ſit ſpoliatus omnibꝰ bonis, vel majore eorum parte à tertio, poſſit opponere exceptionem ſpoliationis ad impediendum litis ingreſſum in cauſa principali: ergo cùm id ibi ſpecialiter ſit ſtatutum in hoc caſu in cauſis criminalibus, aliud eſt dicendum in civilibus. *Abb. in c. Olim; 16. n. 6. h. t. Barb. in cit. c. 1. n. 4. eod. in 6.*

LXXXIII. Notandum quartò. Per exceptionem ſpoliationis repellitur ſpoliator à Judicio agens civiliter, etiam ſuper alia re, v. g. ex mutuo; vel ex alia cauſa: neque hoc caſu reus civiliter conventus ad intentionem, ac libellum actoris reſpondere cogitur, donec cauſa ſpoliationis cognita, & ipſe ſit reſtitutus. *Abb. in cap. 2. n. 3. & 4. de ord. cognit.*

Notandum quintò. Quamvis conventus in cauſa civili non poſſit agentem repellere per oppoſitam exceptionem ſpoliationis ab alio, quàm actore factæ, ut dictum; accuſatus tamen, ſive conventus criminaliter poteſt agentem repellere per exceptionem ſpoliationis etiam à tertio factæ, dummodo reus conventus ſpoliatus ſit omnibus bonis, vel majore parte eorum, quæ in jure ordinariè æquiparantur. Ratio redditur in *cit. c. 1. h. t. in 6. & in c. Oportet; 3. cauſ. 3. q. 2.* quia bonis ſuis ſpoliatus ſic inermis non debet objici adverſarijs ſuis, donec ſit reſtitutus: talis enim non habet ſufficientes ſumptus judiciales, nec invenit homines ſibi ita favorabiles: adeóque nec ſpoliatori, nec alij tenetur reſpondere ſuper eo, quod ipſi objicitur, niſi priùs fuerit reſtitutus. *Gl. in cit. c. Oportet. V. Nudi.* Accedit, quòd accuſatus, ſive conventꝰ criminaliter, majore indiget auxilio, quàm conventus civiliter. *Io. Monach. hic n. 3. & Anchar. not. 3.* Requiritur autem, ut reus criminaliter conventus, tempore, quo agitatur Judicium, ſit ſpoliatus omnibus bonis, vel majore eorum parte: nam, ſi recepiſſet bona ſua, quibus eſt ſpoliatus, vel majorem eorum partem, ceſſaret hæc exceptio ſpoliationis factæ à tertio; ſicut à principio non competeret, ſiquis haberet majorem partem bonorum. Quòd ſi ſpoliatio facta ſit ab accuſatore, tunc requiritur, ut ſpoliatus integrè ſit reſtitutus, ſicut quando agitur civiliter. *Franc. hic §. Illum; n. 3.*

Notandum ſextò. Cùm exceptio hæc ſpoliationis, per quam accuſatus, ſeu conventus criminaliter quemlibet agentem repellere poteſt, ſit exorbitans à jure communi, & ordinario, ſtrictè intelligi debet, nec extendi ultra caſum accuſationis jure expreſſum. Quare, ſi agatur de crimine civiliter ad intereſſe agentis, vel per modum inquiſitionis ex mero officio Judicis, vel per modum denunciationis Evangelicæ ad pœnitentiam agendam, non habet locum hæc exceptio: quia ſecundùm Canones hoc beneficium exceptionis tantùm conceſſum eſt contra accuſatores; & ſic Papa ipſe *in cit. c. 2. h. t. in. 6.* interpretatur antiquos Canones, quæ interpretatio jus facit. *Ioan. Andreas hic n. 6. & Franc. §. Illum; n. 2.*

LXXXIV. Notandum ſeptimò. ut hæc exceptio ſpoliationis contra agentem criminaliter non ſpoliatorem à ſpoliato opponi poſſit, requiritur, ut exutus ſit omnibus bonis, vel majore eorum parte per violentiam; ut patet ex *cit. c. 1.* ibi: *Se per violentiam deſtitutum h. t. in 6.* Secus ergo, ſi per dolum, vel alio modo, citra vim expulſivam, bona amiſerit. *Franc. hic in §. Illum; n. 2. not. 3.* ex quo patet, quòd ratio hujus conſtitutionis expreſſa in *cit. c. 1. Ne nudi contendere, & inermes ſe adverſariis ſuis opponere debeant*, non ſit finalis principalis, ſeu adæquata, & unica: ſed id inſuper ſtatutum fuit propter gravitatem cauſarum criminalium, & ſimul in favorem ſpoliati per vim. Unde etſi, quando quis per dolum eſt ſpoliatus bonis ſuis, militet quoq; ratio *in cit. c. 1.* expreſſa, ceſſat tamen favor ſpoliati, quæ eſt altera ratio hujus deciſionis, *Barb. in Collect. in cit. c. 1. n. 13. h. t. in. 6.*

Notandum octavò. Si reus, ſive civiliter conventus ab actore; ſive criminaliter à quocunque, ſe ſpoliatum eſſe, dicat, excipiens contra agentem, tenetur hanc ſuam exceptionem probare intra 15. dies: alioquin actori in expenſas condemnabitur; ut habetur in *cit. c. 1.* eſt autem hoc tempus continuũ, & currit ipſo jure, ſtatim poſt exceptionem admiſſã, quia eſt dilatio à lege conceſſa. *Io. Andr. in cit. c. 1. & Barb. ibid. n. 12.*

LXXXV. Portò, quod ſuprà dictum eſt, accuſatum de crimine, ſive conventũ criminaliter poſſe opponere exceptionem ſpoliationis à quocunque factæ, id limitandum eſt; niſi crimen ſit notorium: quia hæc exceptio reo conceditur ad ſe defendendũ, ne alioquin nudus, & inermis contendere cogatur. Si ergo delictum notorium ſit, ita, ut appareat, nullam reo defenſionem competere poſſe, non poteſt reus opponere hanc exceptionem; quia propter notorietatẽ delicti repellitur quis à petitione reſtitutionis; ut tradit *Alexand. de Nevo in c. Propoſuit; 24. n. 4. de appellat.* Quare hoc caſu, neque juris ordo ſervari debet, ſed citato, & audito reo, poſtquam Judex declaravit, delictum eſſe notorium, ad executionem procedi poteſt. *Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 31.*

LXXXVI. Aſſer-

» LXXXVI. Aſſertio 2. Si criminali actione
» conventus, ſeu accuſatus ſpoliationem à tertio, id
» eſt, ab alio, quàm ab accuſatore, factam objiciat,
» (poſtquam is intra 15. dies ſpoliationem proba-
» vit) Judex temporis terminum ei præfiget, intra
» quem ſpoliatus reſtitutionem in Judicio petat:
» Quòd ſi intra hoc tempus (arbitrio Judicis definien-
» dum, cùm in jure certum non aſſignetur) reſtitu-
» tionem non petierit, aut cauſam, cùm potuerit, ad
» finem non perduxerit, non obſtante ſpoliationis
» exceptione, deinceps poterit accuſari, & accuſato-
» ri ſuo reſpondere cogitur. Ita habetur ſtatutum *in cit. cap. 1, §. Solet autem; h. t. in 6.* Ratio eſt, quia Judex, in quantum poteſt, cavere debet, ne Judicium coram ſe agitatum eludatur, cùm malitijs hominum non ſit indulgendum. *cap. Significante; 5. Qui matrim. accuſ. poſſeſſ.* ſi autem excipienti contra ſuum accuſatorem de ſpoliatione facta à tertio, non præfigeretur certum tempus à Judice, intra quod reſtitutionem peteret, ſpoliatus accuſationem poſſet eludere: ideo æquitati, & juri conſonum eſt, ut poſt elapſum terminum (dummodo per ipſum ſteterit, quò minùs reſtitueretur) non obſtante exceptione ſpoliationis, poſſit accuſari; ut habetur in textu. Et ſic poteſt aliquis compelli ad agendum, non præcisè, & ſine omni cauſa, ſed ad hoc, ut excipere poſſit; ſicut in propoſito, ut ſpoliatus poſſit excipere de ſpoliatione, poteſt cogi, agere contra ſpoliatorem. *Gl. hic V. Æſtimamus. Barboſ. ibid. in Collect. §. Solet; n. 18.*

» LXXXVII. Aſſertio 3. Contra agentem
» in cauſa Eccleſiaſtica non poteſt opponi exceptio
» ſpoliationis rei privatæ: neque vice verſâ, agenti in
» cauſa rei privatæ obſtare debet exceptio ſpoliatio-
» nis rei Eccleſiaſticæ; prout habetur in *cit. c. 1. §. ad hoc ult. h. t. in 6.* Rationem hujus deciſionis dat *Gl. hic V. Opponatur.* quia agens nomine Eccleſiaſtico non agit jure ſuo proprio, ſed nomine Eccleſiæ, & viciſſim agens nomine privato, non agit nomine Eccleſiæ. Vnde, ſicut Procurator agens nomine alieno de jure ſuo non excipit, ſed de jure Domini, & nomine ipſius. *l. Si Procurator; 9. ff. de doli except.* ſic nec agens de re Eccleſiaſtica excipit de re privata, nec vice verſâ agens de privata excipit de re Eccleſiaſtica. Præterea res Eccleſiaſticæ cenſentur, eſſe publici juris. *Arg. l. 1. §. Hujus ſtudii. ff. de juſtit. & jure, & l. fin. C. de SS. Eccleſ.* Publici autem cum privato non fit compenſatio, *l. 2. & 3. C. de compenſat.* nec vice verſâ privati cum publico, niſi in pœnam, aut neceſſitate exigente: ideo etiam exceptio de uno ad aliud non fit, & per conſequens neque de re Eccleſiaſtica ad rem temporalem, nec è contrario de hac ad illam. *Barboſ. in Collect. in cit. §. ad hoc. n. 20.*

LXXXVIII. Ubi Notandum primò. Nomine rei Eccleſiaſticæ intelligitur hîc inprimis, quæ propriè ſpiritualis eſt, ut matrimonium, jus decimandi, adminiſtratio Sacramentorum &c. ut tradit *Hoſtienſ. & Jo. Monach. hic.* Quare, ſi mulier petat ſibi reddi virum, quia matrimonium cum illo contraxit, non poteſt is opponere exceptionem ſpoliationis rei temporalis contra mulierem, quòd ipſum ſpoliaverit pecunijs ſuis. Item, ſi Parochus petat à Parochiano ſuo, ut reddat pecuniam ipſi à ſe mutuò datam, non poteſt hîc excipere contra Parochum, quòd ſibi noluerit adminiſtrare debita Sacramenta; adeóque ipſum jure ſuo ſpirituali ſpoliârit: ſicut nec vice verſâ, ſi Parochianus objiciat Parocho, Sacramenta ſibi ab ipſo denegata eſſe, poteſt Parochus exceptionem opponere, quòd prædio ſuo, vel aliâ re temporali ipſum ſpoliârit. Ratio eſt, quia exceptio ſpoliationis nititur hac æquitate naturali, quòd ſpoliatus non teneatur ſpoliatori reddere, quod eidem debet, niſi priùs ipſe ſpoliator reſtituat, quod abſtulit; adeóque iſta exceptio habet vim cujuſdam compenſationis: hæc autem non habet locum, niſi inter aliquo modo ſimilia, & non inter omnino diſparata, & quæ diverſi generis ſunt, *l. 1. & 3. C. de compenſat.* Excipitur tamen, niſi res temporalis proportionem quandam habeat cum re ſpirituali; tunc enim opponi poteſt iſta exceptio ſpoliationis. Ut, ſi v. g. Parochus decimas exigat à Parochianis, poſſunt iſti excipere, quòd ipſe negligens ſit in celebratione Divinorum, vel nolit ipſis adminiſtrare debita Sacramenta; ideóque meritò etiam ipſi denegari decimas, quippe, quæ dantur Parocho propter celebrationem officiorum Divinorum, & adminiſtrationem Sacramentorum. *Franc. hic in §. Ad hoc num. 2. Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 32.*

LXXXIX. Notandum ſecundò. Nomine rei Eccleſiaſticæ hoc loco non tantùm intelligi debet res intrinſecè ſpiritualis, ſed etiam, quæ temporalis eſt ſecundùm ſe, verùm ad Eccleſiam, Monaſterium, vel alium locum pium ſpectat; nam tunc etiam opponi poteſt exceptio ſpoliationis: ſi verò res aliqua ſit in ſe temporalis, & ad Eccleſiam, ſeu alium locum pium non ſpectet, ſed ad laicos, vel etiam ad Clericos, ſed, ut privatæ perſonæ ſunt, ea privata res, vel cauſa cenſetur, nec exceptio iſta ſpoliationis opponi poteſt; prout in hoc *cap. 1. §. ult.* ſtatuitur, quòd agenti ſuper re Eccleſiaſtica, v. g. domo, vel fundo pertinente ad Eccleſiam, non poſſit opponi exceptio ſpoliationis, quòd reus viciſſim ſpoliatus fuerit re ſuâ privatâ, quam ut propriam poſſidebat; nec vice verſâ. *Franc. hic n. 2.* v. g. ſi Epiſcopus, vel Parochus, non Eccleſiæ, ſed ſuo nomine, laicum ſpoliavit fundo ſuo, & poſtea idem Epiſcopus, vel Parochus agat contra laicum, ut reddat, quod eidem Eccleſiæ debet, non poteſt laicus conventus opponere exceptionem ſpoliationis factæ ab Epiſcopo, vel Parocho, non tanquam à Prælato, vel Rectore Eccleſiæ, ſed tanquam à perſona privata; & è converſo, ſi laicus Eccleſiam ſpoliavit fundo ſuo, & poſtea agat contra Epiſcopum, vel Parochum, petendo ab eo, ut reſtituat, quod ipſi debet, nomine proprio, ac jure privato, non poteſt laicus repelli per exceptionem ſpoliationis ab eodem factæ, quia ille non ſpoliavit Eccleſiam jure ſuo, ſed Epiſcopum, & Parochum, tanquam privatas perſonas: res autem propriæ, ac privatæ perſonarum Eccleſiaſticarum, etiam Epiſcoporũ, non cenſentur eſſe res Eccleſiæ, ſed potiùs res privatæ: ideóque non competunt eis privilegia, quæ principaliter bonis Eccleſiaſticis conceſſa ſunt, in favorem Eccleſiarum, & non particularium perſonarum Eccleſiaſticarum, ut alibi dictum. Vnde neque hæc exceptio ſpoliationis datur, niſi facta ſit ſpoliatio rei Eccleſiaſticæ pertinentis ad Eccleſiam; ut patet ex *cit. c. 1. §. ult. h. t. in 6. Jo. Monach. ibid. n. 9. Jo. Andr. n. 6. Anchar, not. 10. & Franc. n. 2.*

XC. Nec obſtat *cap. 2. de ord. cognit.* quia ibi utrinque fuit actum, non de re propria, aut privata Clerici, ſed de re pertinente ad Eccleſiam; nam fuit oppoſita exceptio ſpoliationis rei Eccleſiaſticæ contra agentem ſuper re Eccleſiaſtica: caſtrum enim illud, quoad dominium directum, & proprietatem, pertinebat ad Monaſterium, manente utili dominio, ſive jure feudi, vel Emphyteuſeos penes Nobiles, ut ipſi aſſerebant, ideóque locum habebat exceptio ſpoliationis: in hoc autem c. §. *fin.* eſt ſermo de reo excipiente, ſe ſpoliatum eſſe re ſuâ propriâ; quæ exceptio non obſtat agenti ſuper re Eccleſiaſtica; ut ex dictis patet. *Franc in cit. cap. 2. §. fin. n. 2.* ubi ait, hunc eſſe verum, & meliorem intellectum hujus §. *Barboſ. in Collect. ibid. num. 21.* Plura de exceptione ſpoliationis dicta ſunt ſuprà *tit. 10. n. 9.*

§. XI.

An, & quando violentum, aut injuſtum invaſorem, vel detentorem rei, propriâ auctoritate, expellere liceat?

XCI. Aſſertio 1. Siquis clàm, abſente Domino, & neminem, qui ſuo loco poſſideret, relinquente, ædes, aut fundum alterius ingrediatur, & occupet; vel, ſi per vim Dominum, vel poſſeſſorem ex ædibus, aut fundo expellat; tum is poteſt clandeſtinum, & injuſtum, aut violentum invaſorem, ſi abſcedere nolit, etiam per vim expellere; dummodo non ex intervallo, ſed incontinenti id fiat, & modus juſtæ defenſionis non excedatur: nec ſic repulſo, vel ejecto competit interdictum poſſeſſorium contra Dominum repellentem, vel ejicientem. Ita habetur in *l. 1. junct. Gl. V. Ad defendendam poſſeſſionem. C. unde vi.* ibi: *Defendere dicitur, etiamſi recuperet incontinenti poſſeſſionem, quâ eſt dejectus.* Idque ſumitur etiam ex c.
» *Olim*; 12. *h. t.* Nam Epiſcopus Fridonenſis Fratri-
» bus Humiliatis domum Calventiæ, & quaſdam
» poſſeſſiones agrorum conceſſit, eâ conditione, ut
» in eo fundo, nomine Epiſcopi, Hoſpitale, & Ora-
» torium extruerent, & ex eis tres ſolidos aureos no-
» mine censûs ipſi ſolverent: & Prælatus, ſeu Rector
» ibi præficiendus inveſtituram ab Epiſcopo accipe-
» ret, ac pro ſe, & fratribus ſuis obedientiam manua-
» lem (id eſt, ſine ſcriptura. *Gl. in c. His, quæ; 11. V.*
» *Obedientiam; de major. & obed.*) ſibi, & ſucceſſoribus
» ſuis præſtarent; manente tamen dominio loci pe-
» nes Epiſcopum. Sed Magiſter militiæ domũ Cal-
» ventiæ affectans habere; unâ cum poſſeſſionibus, ita
» Humiliatos circumvenit, ut inſcio Epiſcopo, ſe, &
» ſua in manus ipſius traderent, eâ tamen conditio-
» ne adjectâ, ſi Epiſcopo, & Capitulo Fridonenſi id
» quoque placuerit, ſine quorum aſſenſu ſe nihil fa-
» cere poſſe, aſſerebant: quam conditionem etiã Ma-
» giſter acceptavit: ſed mox ad domum accedens,
» multa ex eo loco aſportari curavit. Quod intelli-
» gens Epiſcopus, ipſe quoque ad domum venit, unâ
» cum Canonicis, & quos in ea, cuſtodiæ causâ, à Ma-
» giſtro militiæ relictos repetit, per vim ejecit (pro-
» ut habetur in integra lectione hujus c.) qui propte-
rea coram Judicibus delegatis, ſe in poſſeſſionem »
domûs, & agrorũ, quibus ſpoliatus fuit ab Epiſco- »
po, reſtitui poſtulavit. Causâ hac delatâ ad Papam »
Innocentium III. is reſpondit, Magiſtrũ reſtituen- »
dum non eſſe, partim, quia dicta domus ab Humili- »
atis tradita fuit ſub conditione, ſi Epiſcopus con- »
ſenſerit, quod tamen poſtea factum non eſt: partim »
quia idem Magiſter, ignorantibus Epiſcopo, & Ca- »
nonicis, clàm, & injuſtè domûs Calventiæ poſſeſſio- »
nem occupavit, ſciens, illam ad Humiliatos pertine- »
re, & ipſos quæſtionem ſibi moturos, ſuſpicari de- »
buerat; ac proinde ſtatim vim vi repellendo, eun- »
dem licitè ejicere poterant. Quare Papa Procura- »
torem Epiſcopi, & Capituli, ipſorum nomine, ab »
impetitione Magiſtri militiæ, quoad faciendam re- »
ſtitutionem, quam petebat, abſolvit: ita tamen, ut, »
ſi fortè Epiſcopus, & Capitulum in defendendo ju- »
re ſuo contra Magiſtrum militiæ modum exceſſit, »
pro injuriâ ipſi, & domui, ſeu familiæ ejuſdem il- »
latâ, debitam ſatisfactionem præſtent. »

XCII. Ex quo patet, cur in caſu hujus c. denegata fuerit Magiſtro militiæ petita reſtitutio in poſſeſſionem domûs, quâ vi dejectus fuerat ab Epiſcopo: quia non conceditur interdictum recuperandæ poſſeſſionis ei, qui in poſſeſſione rei non fuit: privatio enim ſupponit habitum, ſpoliatio poſſeſſionem: Magiſter autem militiæ non poſſidebat civiliter domum, quæ non niſi ſub conditione ipſi tradita fuit, nempe conſensûs Epiſcopalis, qui tamen poſtea non acceſſit; adeóque conditio non evenit: unde ipſe probare debuiſſet, ſe legitimè poſſediſſe domum illam, & eâ ſpoliatum fuiſſe, quorum prius probare non potuit. *Gl. hic V. Reſtitutionem.* nam Epiſcopus erat in civili poſſeſſione domûs; quandoquidem Humiliati eam poſſidebant nomine Epiſcopi, qui proprietatem ſibi reſervavit: ideóque hic poterat Magiſtrum clàm, & injuſtè domum illam occupantem, & ſibi uſurpantem, vim vi repellendo, incontinenti expellere. *l. 3. ff. de juſtit. l. 1. §. Vim vi. ff. de vi. c. Significâſti*; 18. *de homicid.* ubi dicitur, vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permittunt, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, non ad ſumendam vindictam, ſed ad injuriam propulſandam.

XCIII. Porrò, prædicta aſſertio, quòd licitum ſit violentum invaſorem vi repellere, procedit Primò de rebus ſoli, ſeu immobilibus: nam, ſiquis v. g. per vim te expellat ex ædibus tuis; tu amittis quidem corporalem poſſeſſionem, non tamen civilem, quam animo adhuc retines: ideóque eam incontinenti defendere per vim etiam potes ab injuſto ſpoliatore: imò non tantùm reſiſtere permiſſum eſt, ne quis dejiciatur, ſed, etſi dejectus quis fuerit, eundem dejicere. *l. 3. §. Eum igitur. ff. de vi.* ubi additur, Dummodo ſciamus, non ſolùm reſiſtere permiſſum eſſe, ſed, etſi dejectus, quis fuerit, eundem dejicere, non ex intervallo, ſed ex continenti: idem habetur in *l. Qui poſſeſſionem*; 17. *ff. eod.* Item, ſiquis clàm, te abſente, nullóque alio relicto, qui nomine tuo poſſideat, ædes tuas, aut fundum occupavit, amiſsâ corporali poſſeſſione, retines adhuc civilem: ad quam proinde conſervandam, & recuperandam naturalem poſſeſſionẽ, poſteaquam reverſus es, aggredi potes clandeſtinum occupatorem, qui, ſi juſſus abſcedere, vel te revertentem admittere nolit, tunc actualiter, & per vim turbare, & infeſtare cenſe-

cenſetur civilem poſſeſſionem tuam, imò, & eâdem te ſpoliare; ideòque incontinenti vim vi repellere potes. *l. Clàm ; 6. §. Qui ad nundinas. ff. de acquir. poſſ. Menoch. Remed. 3. de retinend. poſſ. n. 29.*

Si verò quis, poſtquam dejectus eſt, vel poſſeſſionem fundi, aut ædium vacuam ab alio occupatam eſſe, cognovit, mox aggrediatur, & intendat recuperare poſſeſſionem corporalem in judicio ; tum, quia civiliter adhuc poſſidet (ſi nolit clandeſtinum, aut violentum poſſeſſorem vi repellere, uti poſſet ; ſed malit id fieri Judicis auctoritate) interdictum *Uti poſſidetis*, ſeu retinendæ poſſeſſiouis intentare poteſt, *cit. §. Qui ad nundinas ; ff. De acquir. poſſ. & apertè colligitur ex §. Sed interdicto ; Inſtit. de interdict. & l. 1. §. ult. junct. Gl. ff. Vti poſſidet. & tradit Menoch. cit. remed. 3. n. 32.* Veruntamen actio hujus interdicti habebit effectum reſtitutorium, eùm turbatio hoc caſn ceſſare nequeat, niſi reſtituâ poſſeſſione corporali : quia hoc ipſo, quòd hanc alter detinet, turbatur civilis poſſeſſio, quam dominus adhuc retinet ; ſicut notat *Gl. in cit. l. Clam ; §. Qui ad nundinas ; V. Non clam ; Menoch. c. l. n. 26. & 27.* ubi ait, quòd hoc interdictum habet naturam mixtam, nempe retinendæ poſſeſſionis civilis, quæ penes ipſum actorem eſt, & recuperandæ, reſpectu naturalis poſſeſſionis, quam adverſarius obtinet : quare Judex pronunciabit, eivilitet poſſidentem defendendum eſſe : &, quia non poteſt defendi, niſi reſtituatur ei naturalis poſſeſſio, mandabit Judex etiam hanc ei reſtitui ; quæ reſtitutio per neceſſariam quandam conſequentiam fieri debet : quia non deſinit turbare civilem poſſeſſionem, qui naturalem non reſtituit, *l. Si duo ; 3. in princ. ff. Vti poſſidet. & jam dictum.* Debet autem in hoc interdicto retinendæ poſſeſſionis actor allegare, & probare, ſe dudum poſſediſſe, & adhuc poſſidere ſaltem civiliter, ſed turbari, ac moleſtari ab adverſario ; ideòque petere ſe, ut ipſe declaretur legitimus poſſeſſor, & adverſarius jubeatur ceſſare à turbatione, & deſerere corporalem poſſeſſionem, ſi eam habeat : inſuper reſarcire omne damnum, & præſtare lucrum ceſſans, unà cum fructibus ab ipſo perceptis, ac denique cavere de non moleſtando in poſterum, *VVeſenb. de action. & interdict. c. 12. n. 24. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 17.*

XCIV. Secundò. Tradita doctrina etiam locum habet in rebus mobilibus : nam ſi v. g. alicui equus auferatur, poteſt dominus raptorem perſequi, &, ſi neceſſe ſit, adhibitis armis, per vim equum recuperare, *l. 1. C. Quando liceat unic. ſine Judic. &c.* donec raptor in locum tutum ſe cum equo recepit ; tunc enim vim adhibere non licet, ſi Judicis auctoritate recuperari poſſit, *Laym. l. 3. Th. mor. tract. 1. c. 7. n. 8.* Nam, cùm dominus poſſeſſionem equi, etiam civilem, ſeu per legem ſibi conceſſam amiſerit, iam vim non patitur, quam propulſare licet ; ſed vim paſſus eſt, quam vindicare propriâ, ſeu privatâ auctoritate non eſt permiſſum, ſed debet quis coram Judice inſtituere actionem furti, aut vi bonorum raptorum, vel ad exhibendum, *l. 1. §. Illud utique ; ff. De vi.*

Tertiò. Eadem repulſio violentiæ etiam locum habet in rebus incorporalibus, videlicet juribus, ac ſervitutibus : nam, ſiqnis v. g. electioni capitulari ſe ingerete, itàque quaſi poſſeſſionem juris eligendi acquirere velit, & poſt monitionem cedere nolit, per vim poteſt repelli, vel ejici, ſervatâ moderatione inculpatæ tutelæ : & vice verſâ, ſi in poſſeſſione eligendi exiſtat, poteſt etiam per vim ſe ingerere ad eligendum, ne poſſeſſionem amittat ; quamvis etiam ralis, cùm poſſeſſionem civilem non ſtatim amittat, contra turbantes in illa interdicto retinendæ poſſeſſionis experiri poſſit, ut ex dictis patet. Similiter ſiquis prohibeatur exercere actus juriſdictionis, in cujus poſſeſſione exiſtit, vel uti jure ſervitutis, v. g. ſi ire, vel jumentum, aut vehiculum agere per fundum alterius, vel paſcua depaſcere, exercitum rtaducere prohibeatur ; tum non tantùm contra eos, qui perſonaliter reſiſtunt, ſe defendere poteſt, ſed etiam & multò magis contra obſtacula realia, & infringere muros, perrumpere ſepes &c. cùm enim euivis juſto poſſeſſori liceat jus poſſeſſionis ſuæ tueri, licebit etiam ea agere, quæ ad defendendum jus ſuum ſunt neceſſaria, cum debita moderatione, *Abb. in c. 1. de immunit. Eccleſ. n. 6. Laym. cit. c. 7. n. 8. §. Præterea ; & de reſtit. ſpoliat. theſ. 18.*

XCV. Ceterùm in propoſito, in continenti aliquid fieri, dicitur, & non ex intervallo, ſi, priuſquam ad alios actus extraneos, ſeu ad rem non pertinentes progreſſum ſit, ſive nullo ejuſmodi actu interpoſito, ſpoliatus ſtatim aggrediatur vim vi repellere, ſaltem parando media neceſſaria, etiamſi multum temporis, ſpectatâ cauſæ gravitate, interea interceſſerit. Quare, ſi alicui per vim apertam, aut rapinam equus v. g. auferatur, vel ſiquis ædibus ſuis ejiciatur, tum ſtatim, cùm potuerit, ſe defendere debet, raptorem perſequendo, ejicienti verò reſiſtendo : quamprimum verò ſpoliatus deſiſtit ab attentata perſecutione raptoris, aut ſpoliatoris, vel à reſiſtentia ; tum ille poſſeſſionem etiam civilem amiſit, ita, ut poſtea non ampliùs violentiâ (quippe quæ jam non ad defenſionem, ſed ad vindictam ſpectaret, quæ privatâ auctoritate fieri nequit) ſed Judicio, ſeu interdicto non retinendæ, ſed recuperandæ poſſeſſionis, aut vi bonorum raptorum experiri debeat. Similiter ſiquis clam ingreſſus alienum fundum, vel domum, domino, aut legitimo poſſeſſore abſente, occupavit, neceſſeeſt, ut re intellectâ, dominus, aut poſſeſſor non ceſſet parare media neceſſaria ad recuperandam poſſeſſionem corporalem in Judicio, vel extra Judicium ; alioquin animum deſpondiſſe, & civilem quoque poſſeſſionem amiſiſſe cenſebitur. Sin verò ſtatim, ſecundùm moralem rei æſtimationem, cum amicis conſultet, Advocatos conſtituat, arma præparet, aliàque neceſſaria ad recuperandam ſuam poſſeſſionem, etiamſi fortè plures menſes, imò & annos, ſecundùm gravitatem cauſæ, ſeu negotii, in præparando inſumat, retinet poſſeſſionem civilem, & vim vi repellere poterit, juxta *l. 1. §. Vim vi ; ff. De vi, & l. 1. C. Vnde vi ; Innocent. in cit. c. Olim ; 12. n. 8. h. t. & ibid. Abb. n. 10. Gail. l. 1. de pace ; publ. c. 16. n. 15. & 16. Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ. 16.* Et univerſim loquendo, arbitrio Judicis relinquendum eſt, quando quis cenſeatur defenſionem incontinenti facere, conſiderata qualitate perſonæ dejicientis, ipſius dejectionis, & rei ablatæ, uel invaſæ, *Abb. c. l. Gail c. l. n. 14.* Requiritur tamen, ut vis, ſeu violentia ad defendendam poſſeſſionem, aut injuſtum invaſorem repellendum, inferatur, cum moderamine inculpatæ

culpatæ tutelæ, *cit. l.* 1. *& ibi Gl. V. Moderatione*; *C. Unde vi*, nempe, ut non ſit major reſiſtentia, quàm quanta videtur neceſſaria, prudentis viri arbitrio, ad defenſionem poſſeſſionis, vel juris ſui. Sin autem major vis, aut reſiſtentia fiat, quàm neceſſaria ſit ad defenſionem; tum illa non erit legitima defenſio, ſed potiùs vindicta, & injuria, quæ non eſt permiſſa privatis: ideóque ejusmodi vim inferens obligatus erit ad ſatisfaciendum, & damna injuſtè illata reſarciendа, *Abb. c. l. n.* 15. *de quo plura alibi.*

XCVI. Aſſertio ſecunda. Si colonus, aut inquilinus, & quicunque rem precariò tenet, finito locationis, aut conceſſionis tempore, rem reſtituere domino nolit, cenſetur eum vi ſpoliare, ac proinde eum dominus per vim expellere poteſt; prout ſumitur ex *l. Colonus*; 12. *ff. De vi*; *l. Conductores*; 34. *C. de locat. & l. Non abs re*; 10. *C. Unde vi. Menoch. remed.* 11. *recup. poſſ. n.* 2. *Gail. l.* 2. *obſ.* 75. *n.* 1. *Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ.* 19. Neque opponere poteſt colonus, ſeu conductor contra locatorem exceptionem competentis ſibi dominii; ſed ante omnia reſtituere debet poſſeſſionem, & poſtea de proprietate litigare, *l. Si quis*; 25. *C. De locat. Menoch. c. l. n.* 4. *&* 5. quia diſputatio illa non ad poſſeſſorium, ſed ad petitorium Judicium pertinet: ſpoliatus autem, ante omnia, eſt reſtituendus, *c. In litteris*; 5. *& c. Conquerente*; 7. *h. t. Gail. c. l. num.* 1. *&* 2. Excipe, niſi colonus, aut conductor juſtam retinendi cauſam habeat; quia ſcilicet expenſas neceſſarias, aut utiles in rem fecit, quæ ipſi nondum reſtitutæ ſunt: ideóque neque ipſe rem reſtituere tenetur; ut tradit *Gl. recepta in cit. l. Colonus*; *V. Propter juſtam*; *Menoch. cit. l. n.* 6. *&* 7.

XCVII. Idque extenditur primò. Quòd non ſolùm colonus, ſeu conductor, ſed etiam tutor, curator, negotiorum geſtor, depoſitarius, commodatarius, uſufructuarius, vel uſuarius, & univerſim omnes, qui alieno nomine rem tenent, eam reſtituere debeant, niſi juſtam retinendi cauſam habeant; alioquin ſpoliare cenſentur; ut tradit *Gl. magna communiter recepta*; *in cit. l. Si quis*; *C. de locat. & Bald. ibid. in addit. n.* 6. *Laym. de reſtit. ſpol. theſ.* 19.

Extenditur ſecundò. Quòd etiam dominus colonum, ſeu conductorem, ſi penſionem ſolvere intermittat, *l. Æde*; 3. *& ibi Gl. In caſu*; *C. De locat.* imò etiam emphyteutam, ſi canonem, ſeu penſionem per triennium non ſolverit, neque moram, ut poteſt, mox purgaverit, poſt declaratam caducitatem ab eo incurſam, poteſt propriâ auctoritate expellere, tanquam qui pactum non ſervârit, juxta *l.* 2. *& ibi Gl. V. Repellere*; *C. De jure emphyteut. & c. ult. junct. Gl. V. Expelli infr. de locat.* Item poteſt dominus, propriâ auctoritate, expellere emphyteutam, ſi alienavit, ſine ejus conſenſu, rem emphyteuticam, *Clar. l.* 4. *ſent. q.* 11. *in addit. lit.* 6. Atque hæc quidem procedunt, ſpectato juris rigore: nam per accidens, ob ſcandalum vitandum, ſi colonus, aut emphyteuta vi reſiſtat, Judicis potiùs auctoritate expelli debet, dummodo juſtitia eo loco adminiſtretur; ut notat *Clarus cit. loc. q.* 11. ubi in fine addit, tutius, & melius eſſe id facere Judicis auctoritate. Quin imò generaliter loquendo, ſaltem in foro conſcientiæ, contra legem charitatis ageretur, ſi quis depoſitarium, conductorem, precariò utentem re, colonum, imò etiam injuſtum invaſorem armis expelleret, cùm, vel per viam Judicii, videlicet per interdictum poſſeſſorium, vel per alium mitiorem modum in poſſeſſionem ſe reſtitui poſſe, ſperat, niſi in Judicio, ſine magnis moleſtiis, recuperari non poſſet, *Leſſ. l.* 2. *de juſt. c.* 9. *n.* 69. *&* 70. *Laym. cit. c.* 7. *n.* 8. *in fine*, *& de reſtit. ſpol. theſ.* 20.

XCVIII. Poſtremò, ſi colonus, aut penſionarios, qui penſionem tanquam debitam aliquoties ſolvit, poſteà ex obligatione ſolvere recuſet, competit contra eum domino interdictum *Unde vi*, ſaltem, ſi penſio non ex perſonali obligatione, ſed ratione rei præſtari ſolita ſit; quia cenſetur dominum ſpoliare poſſeſſione juris exigendi penſionem, in qua hactenus fuerat, *c. Querelam*; 24. *de elect. & ibi Innocent. n.* 3. *Abb. in c. Pervenit*; 5. *n.* 3. *de cenſib. Menoch. remed.* 1. *de recuper. poſſ. n.* 87. *Laym. de reſtit. ſpoliat. theſ.* 21. addit tamen *Menoch. c. l.* non competere interdictum *Unde vi*, contra negantem præſtare penſionem annuam perſonalem, quia tunc non datur poſſeſſio, à qua dici is poſſit verè eſſe dejectus. Verùm alii communiter contrarium tenent, nempe, quòd etiam in perſonalibus penſionibus, ſi quis ſit obligatus ad penſionem annuam ſolvendam, & aliquamdiu ſolverit tanquam debitam, ſed poſtea recuſet, poſſit is, cui debetur penſio, tanquam ſpoliatus intentare interdictum poſſeſſorium *Unde vi*, ſaltem utile, ut reſtituatur, ipſique penſio negata ſolvatur, juxta *c. Querelam*; 24. *de elect.* ubi abſolutè dicitur, ab Eccleſia Salvatoris annuatim per multa tempora ſolutam fuiſſe penſionem; ſed poſtea, vel ſemel denegatam: & condemnatur debitor penſionis ad porrò ſolvendum, ſalvâ tamen quæſtione proprietatis, *Innocent. ibid. n.* 3. *& Laym. n.* 6. *& alii apud ipſum.* *Sed de hoc plura infr. lib.* 3. *tit.* 39.

§. XII.

An aliquando, propriâ auctoritate, poſſit quis capere poſſeſſionem, etſi corporaliter illam antea non apprehenderit?

XCIX. Aſſertio prima. Poſſidens rem civiliter tantùm, naturali poſſeſſione penes alium exiſtente, poteſt, propriâ auctoritate, occupare naturalem poſſeſſionem vacantem, v. g. per mortem uſufructuarii, vel coloni &c. etiam ſine licentia illius, qui rem conceſſit; prout ſumitur ex *c. cùm venissent*; 9. *h. t.* Nam Archiepiſcopus Eboracenſis Eccleſiam » quandam parochialem, vivente ejus Rectore, con- » ceſſit, & incorporavit Eccleſiæ alicui Collegiatæ, » eámque conceſſionem in ſcriptis confirmavit, ita, » ut poſt mortem Rectoris, omnes reditus illius pa- » rochiæ pervenirent ad Eccleſiam Collegiatam: in- » terim verò Rector auctoritate ejusdem Archiepi- » ſcopi penſionem annuam Eccleſiæ Collegiatæ ſol- » veret, eámque conceſſionem Papa ſuâ auctoritate » confirmavit. Mortuo Rectore Eccleſiæ parochia- » lis, Canonici Eccleſiæ Collegiatæ ſibi timentes ab » Archidiacono, & alio quodam Clerico, qui paro- » chiam illam affectabant, non requiſitâ auctoritate » Archiepiſcopi, poſſeſſionem Parochiæ ſunt ingreſſi; » ſed »

» ſed mox omnibus rebus, quas Rector moriens Ca-
» nonicis reliquerat, ab Archidiacono ſunt ſpoliari,
» eò quòd ſine ipſius conceſſione poſſeſſionem Paro-
» chiæ acceperunt; prout habetur in integra lectione
» hujus c. (cum de Jure communi ad Archidiaconum
» ſpectat poſſeſſionem Eccleſiarũ tradere, c. *Ad hæc;*
» *7. de offic. Archid.*) Controverſiâ hac per appella-
» tionem delatâ ad Papam Alexandrum III. is re-
» ſpondit: cùm Canonici à Rectore parochialis Ec-
» cleſiæ, dum viveret, auctoritate ejuſdem Archiepi-
» ſcopi, annuam penſionem perceperint; quamvis
» eo mortuo, ſine auctoritate ejuſdem Archiepiſcopi
» eam occupârint, non tamen ingreſſos eſſe vitiosè
» poſſeſſionem illius, cùm, ſicut jure cautum eſt, is
» poſſideat, cujus nomine poſſidetur.

Ratio hujus deciſionis eſt, quia Eccleſiæ Collegiatæ tanquam jus proprietatis habenti in Parochia ipſi, cum omnibus juribus, auctoritate Archiepiſcopi incorporatâ, Parochus nomine Parochiæ annuam penſionem ſolvit, per quam penſionis acceptionem Eccleſiæ Collegiatæ acquiſita fuit civilis poſſeſſio Parochiæ, & jurium illius: ideóque mortuo Parocho tanquam uſufructuario, Capitulares Eccleſiæ illius Collegiatæ capere etiam potuerunt poſſeſſionem naturalem illius Parochiæ, quæ tunc vacabat, propriâ auctoritate, & ſine licentia Archiepiſcopi, & multò magis Archidiaconi, ita, ut plenam poſſeſſionem, & perceptionem omnium redituum haberent; cùm noti juris ſit, quòd extincto jure uſufructuarii, conſolidetur uſusfructus cum proprietate, ſive ad hanc revertatur, *§. fin. Inſtitut. de uſufruct.* & ſi habens civilem poſſeſſionem rei ingrediatur naturalem vacantem, non cenſetur de novo acquirere poſſeſſionem, ſed priùs acquiſitam continuare; cùm naturalis, ſeu corporalis poſſeſſio ſit acceſſoria civili, *Abb. hic n. 7.*

C. Hinc colligitur primò, quòd Parochus, vel alius Beneficiarius, poſtquam jus beneficii conſecutus, in eóque inſtitutus, vel confirmatus eſt, poſſit agere interdictu recuperandæ poſſeſſionis contra eum, qui Eccleſiam ſpoliavit, recuſando v. g. penſiones debitas, vel decimas ſolvere, tametſi ipſe poſſeſſionem nunquam corporaliter apprehenderit; quia non agit nomine ſuo, ſed nomine Eccleſiæ ſpoliatæ, ad quam jus penſionis ſecundùm proprietatem, & civilem ejus poſſeſſionem pertinet, cujus Prælatus, aut Parochus legitimus adminiſtrator eſt; ut poſt *Innocent. tradit Abb. in c. Cum ſuper; 4. n. 14. de cauſ. poſſ. & prop.* neque hoc caſu opus eſt, ut Parochus probet, penſionem ſibi aliàs ſolutam eſſe; ſed ſatis eſt oſtendere, anteceſſoribus ſolutam fuiſſe, quia non ipſe, qui non poſſidet, ſed Eccleſia, quæ poſſidet, agere cenſetur; ut docet *Maſcard. vol. 3. concl. 1323. n. 19. & 20. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 22.* Excipe, niſi alius ſit in poſſeſſione penſionem, vel decimas recipiendi; tunc enim Prælatus, vel Parochus, nec quidem poſt occupatam poſſeſſionem beneficii, poteſt à colonis, vel Parochianis exigere penſiones, aut decimas; adeóque nec contra illos tanquam ſubtractores agere: quia alterum, qui eſt in poſſeſſione exigendi penſiones, aut decimas, ſpoliare cenſeretur, propriâ auctoritate, ſuâ quaſi poſſeſſione, quod non licet, cùm effectus poſſeſſionis conſiſtat in perceptione fructuum: quare ante omnia neceſſe eſt, ut hoc caſu Parochus, vel alius Beneficiarius nomine Eccleſiæ agat contra injuſtum poſſeſſorem, ut poſſeſſionem abdicet, & Eccleſiæ reſtituat, *Abb. c. l. n. 15. & 17. Maſcard. cit. concl. n. 24. & 25. Laym. c. l.*

CI. Porrò Prælatus, Parochus, vel alius beneficiarius, ſi nomine Eccleſiæ, aut ſui beneficii, decimas, vel penſionem exigat, & nondum ſit in poſſeſſione, titulum probare debet, vel mandatum exhibere, quòd id faciat nomine, & loco Eccleſiæ; quia nullam habet præſumptionem pro ſe, quæ ipſum ab onere probandi relevet; & eorum, qui decimas, vel penſionem debent, intereſt; nam ſolvendo non habenti titulum, vel notorie intruſo, non liberarentur, ſed iterum ſolvere deberent. Idémque dicendum eſt, ſi Parochus, vel alius beneficiarius ſit in poſſeſſione juris percipiendi penſiones, vel decimas, ſed poſſeſſio illius nova, ſeu recens ſit, maximè ſi de jure dubitetur, aut lis mota ſit: quia etiam tunc debet oſtendere titulum, cùm ex tali poſſeſſione non præſumatur titulus, nec bona fides. Secus eſt, ſi ſit in poſſeſſione, eáque antiquâ, vel ſaltem pacificâ; tunc enim titulum probare non debet, *Abb. in cit. c. Cum ſuper; n. ult. de cauſ. poſſ. & prop. Maſcard. c. l. n. 1. 2. & 3. ubi num. 4.* addit, recentem poſſeſſionem dici, quando quis per unum, vel duos annos tantùm in poſſeſſione ſtetit; antiquam autem, ſi per triennium, juxta *Reg. 33.* Cancellariæ Apoſtolicæ: quamvis aliàs communiter antiqua poſſeſſio dicatur, ſi quis longo tempore fuerit in poſſeſſione, veluti per decem annos: tunc enim penſionem petens non tenetur probare titulum, ſed ſatis eſt, ſi probet poſſeſſionem, & quòd communiter habitus ſit pro poſſeſſore, dummodo etiam præſumptio juris contra ipſum non ſtet. *Maſcard. c. l. n. 5.*

CII. Colligitur ſecundò. Quod quis alieno nomine poſſidet, ut colonus, vaſallus, emphyteuta, uſufructuarius &c. non cenſetur propriè ipſe poſſidere, ſed potiùs is, cujus nomine poſſidet; ut dicitur hîc, & in *l. Quod meo; 18. in princ. ff. De acquir. poſſ.* Requiritur tamen, ut is, cujus nomine res poſſidetur, præter proprietatem, habeat ſaltem civilem poſſeſſionem rei; ut in caſu hujus c. poſtquam Eccleſia Parochialis, auctoritate Archiepiſcopi, incorporata fuit Eccleſiæ Collegiatæ Canonicorum, per ſolutionem annuæ penſionis ipſi Eccleſiæ Collegiatæ acquiſita fuit quaſi poſſeſſio civilis percipiendi penſionem illam, & alios reditus Parochiæ, ita, ut Rector Eccleſiæ, vel alius beneficiarius, quoad penſionem, decimas, & alios proventus, ſit quaſi uſufructuarius, quos percipere poteſt ſolùm ad vitam ſuam: at verò ipſum jus percipiendi penſionem, decimas, & alios reditus Parochiæ, quoad proprietatem, & civilem ejus poſſeſſionem, pertinet ad Eccleſiam Collegiatam, cujus nomine ipſe Rector Parochiam poſſidet. Neque obſtat, quod poſſeſſio non acquiratur, ſine animo, & corpore, *l. Quemadmodum; 8. ff. De acquir. poſſ.* Canonici verò Eccleſiæ Collegiatæ nunquam antè habuerunt poſſeſſionem corporalem, ſeu naturalem Parochiæ, & jurium illius. Nam reſpondetur, quòd poſſeſſio poſſit acquiri per actum æquipollentem actui corporeo; ut in præſenti per receptionem penſionis auctoritate Archiepiſcopi factam tranſlata fuit poſſeſſio Parochiæ, & jurium illius in Canonicos, etiamſi corpore nunquam illam Parochiam antè apprehenderint: ideóque poſt mortem Rectoris, poſ-
ſeſſionem

ſeſſionem illius ingredi, propriâ auctoritate, potuerunt, alioquin ſi id facere neglexiſſent, poſſeſſionem perdidiſſent. Requiritur tamen, ut alius non ſit in poſſeſſione percipiendi penſionem, vel alios reditus parochiæ proprio nomine: tunc enim per ſolutionem penſionis, ignorante poſſeſſore, factam, non eſſet tranſlata poſſeſſio, *Abb. in cit. c. Cùm veniſſet; 9. n. 11. & 13. h. t.*

CIII. Aſſertio ſecunda. Si quis cauſam, ſeu titulum habeat rei obtinendæ, quia v. g. res ſibi vendita, ſed nondum tradita fuit, non poteſt is, propriâ auctoritate, accipere poſſeſſionem rei, ſine voluntate ejus, qui illam tradere ipſi debet, alioquin ſpoliator, ac prædo eſſe cenſebitur; prout habetur in *l. Si ex ſtipulatione; 5. & l. Fundi; 33. ff. De acq. poſſeſſ. & l. Nec ex vera; 9. C. eod.* Quare, ſi quis v. g. ad Prælaturam, vel aliud beneficium præſentatus, vel electus ſit, non poteſt ſe, ante confirmationem, vel inſtitutionem factam ab eo, cui id competit, ingerere in poſſeſſionem, vel adminiſtrationem, propriâ auctoritate, alioquin pro violenter intruſo habebitur, ita, ut acta ejus non valeant, neque coloni aliique debitores Eccleſiæ liberentur, ſolvendo tali Prælato; ut tradit *Innocent. in c. Nihil; 44. n. 4. de elect.* & ita intruſus repelli debet à poſſeſſione, neque repulſus, vel ejectus reſtituendus eſt, *Menoch. recup. poſſ. remed. 15. n. 464.* Aliud eſt, ſi ad Prælaturam, vel beneficium præſentatus, aut electus, in eodem etiam jam confirmatus, aut verbaliter inſtitutus ſit: adeóque jus in re, ac verum titulum, & quaſi dominium Prælaturæ, aut beneficii obtinuerit; tum enim, ſpectato jure communi poſſeſſionem ejus vacantem ſtatim ingredi, & adminiſtrare poteſt, *Arg. c. Noſti; 9. & c. transmiſſam; 17. & ibi Innocent. n. 1. & c. Nihil; 44. de elect. Abb. in c. Cùm ſuper; 4. n. 16. de cauſ. poſſ. & prop.* niſi Eccleſiæ conſuetudo ſit, ut verbaliter inſtitutus poſtea in corporalem poſſeſſionem ſolemniter introducatur, v. g. per Eccleſiæ Archidiaconum, *c. Adhæc; 7. de offic. Archid.* tum enim ante actualem inſtallationem, adminiſtrare non poteſt, *Abb. c. l.* imò contra talem agi poteſt, ut privetur beneficio, in pœnam vitioſi ingreſsûs; ut colligitur ex *c. Eum qui; 18. de præb. in 6. & l. Si quis in tantam; 7. C. Vnde vi, Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 23.*

§. XIII.

De aliis duobus remediis recuperandæ poſſeſſionis.

CIV. Aſſertio prima. Si rem alicui per vim injuſtam ereptam alius quiſpiam ſciens, ac malâ fide acceperit, non datur contra tertium hunc injuſtum poſſeſſorem interdictum *Vnde vi*, ſed competit ſpoliato ad recuperandam poſſeſſionem condictio ex *c. Sæpe; 18. h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio Generali Lateranenſi ſub Innocentio III. ubi decernitur:
» Cùm Jure civili cautum ſit (*in l. Cùm à te;*
» *7. ff. De vi;*) ut ſpoliatus contra ſpoliatorem tan-
» tùm (vel mandantem, aut ratum habentem, *l. 1.*
» *§. Dejeciſſe; & §. Sed etſi quod; ff. eod.*) non con-
» tra alium poſſeſſorem interdicto recuperandæ poſ-
ſeſſionis agere poſſit; & ita ſæpe contingat, ut »
ſpoliatus commodo poſſeſſionis amiſſo, propter »
difficultatem probandi, juris proprietatis amittat »
effectum (ſcilicet reſtitutionis propriæ rei ſuæ, »
Hoſtienſ. hic V. Probationum; quia in petitorio Judicio, ſive agendo rei vindicatione, cauſam obtinere non poteſt, cùm nequeat probare jus proprietatis)
idcirco Concilium ſtatuit, ut non obſtante juris ci- »
vilis rigore, ſi quis rem alicui vi ablatam à ſpolia- »
tore ſcienter receperit, ſpoliato per beneficium re- »
ſtitutionis ſuccurratur, eò quòd ſpoliatori ſucce- »
dat in vitium: ſiquidem quoad periculum animæ »
ſive peccatum, non multùm intereſt inter hæc duo, »
injuſtè detinere, & invadere rem alienam. »

CV. Pro declaratione hujus c. Notandum primò. Spoliato ad recuperandam poſſeſſionem rei à ſpoliatore in alium tranſlatæ competit condictio ex *Can. Sæpe; 18. h. t.* quæ eſt actio perſonalis in rem ſcripta adverſus quemcunque rei per vim ereptæ poſſeſſorem injuſtum, ſeu ſpoliationis conſcium; ſive is rem immediatè à ſpoliatore acceperit, ſive mediatè; etiam à poſſeſſore bonæ fidei intermedio, ita, ut res per plures manus ad poſſeſſorem ultimum pervenerit, modò hic ſciens, rem eſſe ab initio vi ereptam, acceperit, ſeu malâ fide poſſeſſionem acquiſiverit; prout conſtat ex *cit. c. Sæpe; h. t. & tradit ibid. Innocent. n. 2.* Ratio eſt, quia durum admodum eſſet, adversùs hujusmodi poſſeſſorem non competere aliam actionem, quàm rei vindicationem, in qua actor probare debet dominium, ſeu, ſe rei petitæ dominum eſſe, quod ſæpe probatu difficile eſt: ideo æquitas poſtulat, ut alio remedio poſſeſſorio actori ſuccurratur, &, cùm non poſſit contra talem poſſeſſorem inſtitui interdictum *Vnde vi*, cùm ipſe nec ſpoliaverit, nec mandaverit ſpoliari, aut id ratum habuerit, *c. Cùm ad Sedem; 15. in fine h. t. Gl. hic V. Non ſubvenitur*; ideo novo remedio poſſeſſorio, ſeu condictione ex hoc can. illi ſubvenitur: quod Jure Canonico introductum fuit ad temperandum Juris Civilis rigorem, quia ſecundùm Canones rigor juris ſervandus non eſt, & nimia ſubtilitas jurisquandoq; pernicioſa eſt, *Gl. hic; V. Rigor.* Idque etiam neceſſarium fuit ad tollendum peccatum injuſtitiæ; cùm enim talis poſſeſſor injuſtè rem detineat, ſciens, eſſe alienam, ſequitur, quòd retinendo rem continuè peccet, niſi reſtituat, cùm ſpoliatori quaſi ſuccedat in vitium (quia vitium rei ſequitur quemvis poſſeſſorem, *l. Vitia; 11. C. De acquir. poſſ. Gl. hic; V. Vitium*) & cùm non multùm interſit inter injuſtè detinere, & invadere ſive auferre rem alienam, utrumque enim ferè paris eſt injuſtitiæ, & jura pro eodem reputant, *Gl. fin. hic:* ideo æquiſſimum fuit, ut non minùs remedium recuperandæ poſſeſſionis competeret contra hujusmodi injuſtum poſſeſſorem, ſeu detentorem rei alienæ, quàm contra ipſum ſpoliatorem. Quamobrem, licèt hoc remedium poſſeſſorium Jure Canonico ſit introductum, tamen etiam in foro civili locum habet: quia, cùm aliquid decernitur, ratione peccati, ſeu periculi animarum amovendi, id etiam in foro civili, ſeu ſeculari inter laicos obſervari debet; ut notat. *Abb. in cit. c. Sæpe; n. 4. Laym. de reſtit. ſpol. theſ. 35.*

CVI. Notandum ſecundò. Hoc remedium poſſeſſorium non competit adverſus eum, qui bonâ fide

fide rem poſſidet, ignorans, eam violenter ereptam, aut occupatam eſſe, *cit. c. Sæpe; junct. Gl. V. Scienter; h. t.* Ceſſat enim hoc caſu periculum animæ, ſeu peccati, in quo fundatur deciſio prædicti c. *Sæpe*; quod ſine ſcientia, & mala fide non committitur, *Abb. hic n.* 12. Debet autem actor probare ſcientiam, videlicet reum, ſeu poſſeſſorem conſcium fuiſſe ſpoliationis: quia aliàs regulariter ignorantia facti alieni præſumitur, ſi non probetur ſcientia. *Reg. jur.* 47. *in* 6. & ſcientia rei alienæ objecta ab actore, ab eodem probari debet. *l. Verius*; 21. *ff. de probat. Abb. c. l. n.* 14. Nec obſtat, quòd præſumatur ſcientia, niſi probetur ignorantia; quia quilibet ſcire debet, quod ſuum non eſt, ad alios pertinere. *l. ult. C. Unde vi.* Nam quamvis ad hoc, ut agi poſſit interdicto, *Unde vi*, ſufficiat ſimpliciter ſcire, rem eſſe alienam, juxta *cit. l. fin.* ſi tamen agatur ex c. *Sæpe*; *h. t.* non ſufficit abſolutè id ſcire, ſed inſuper Reus, ſeu poſſeſſor conventus ſcire debet vitium rei, ſive, rem violenter ablatam, vel occupatam eſſe: alioquin ignorantia præſumitur, niſi ſcientia hæc probetur, ſaltem ex conjecturis. *Imola in cit. c. Sæpe; in fine. & Abb. c. l.* Quare ad hoc, ut habeat locum condictio ex *cit.* c. *Sæpe*; contra poſſeſſorem ſuccedentem in re affecta vitio violentiæ, quamvis ſit mediatus poſſeſſor, debet per actorem probari, ipſum ſcienter ſucceſſiſſe in re violenter ablata, vel occupata; neque ſufficit probare, habuiſſe poſſeſſorem ſcientiam, quòd eſſet res aliena; tunc enim habet locum remedium. *l. fin. C. Unde vi; Maſcard. de probat. concl.* 1248. *n.* 33. *& concl.* 1321. *n.* 30. Veruntamen aliquando hoc remedium poſſeſſorium etiam competit contra poſſeſſorem ignorantem, rem vitioſam, aut vi occupatam eſſe, videlicet, ſi quis vacantem poſſeſſionem abſentis occupavit, ex qua alius vi dejectus eſt: nam, cùm hoc caſu locus ſit interdicto, *Unde vi*, juxta *cit. l. ult. C. Unde vi*; etiamſi is verbis Edicti aliàs non comprehendatur; ita etiam huic remedio ex *cit. c. Sæpe*; locus erit, quod ad exemplum Interdicti, *Unde vi*, introductum eſt. *Abb. c. l. n.* 14. *Andr. Vallenſ. in parat. h. t. §.* 2. *n.* 3.

CVII. Notandum tertiò. Hoc remedium poſſeſſorium etiam competit adversùs eum, qui ab initio bonâ fide rem alteri violenter ereptam ignorans accepit, ſi poſtea eâ acceptâ, ſupervenuiat ſcientia, quòd res vi ablata, vel occupata ſit, adeóque mala fides; ut ex probabiliore ſententia poſt *Jo. Andr.* docet *Abb. in cit. c. Sæpe*; *n.* 13. *h. t.* Ratio eſt, quia parum intereſt ad peccatum, rem alienam invadere, & injuſtè detinere, *cit. c. Sæpe*: cùm ergo non minùs ſubſit periculum animæ, ſeu peccati in eo, qui rem alienam ſcienter, & injuſtè detinet, quàm eùm ab initio novit vi ablatam, ſuperveniens ſcientia perinde, atque ea, quæ ab initio fuit, ſingulari ſucceſſori nocebit, ſive rem titulo lucrativo, ſive oneroſo acceperit; ſive primus ſpoliator ſolvendo ſit, ſive non; quia in *cit. c. Sæpe*; non tam ſpectatur à Papa cauſa acquiſitionis, quàm modus, id eſt, ſcientia accipientis, aut detinentis injuſtè, ſive periculum animæ, ſeu peccati, *Vallenſ. c. l. num.* 4. Neque obſtat, quòd poſſeſſio in principio fuerit juſta; adeóque per ſupervenientem ſcientiam non poſſit fieri injuſta: quia hîc ſpectari debet initium; ut colligitur ex *cit. c. Sæpe*; ibi: *ſi ſcienter rem talem* (vitioſam) *receperit*: ergo ſcientia ab initio ſolùm tempore receptionis rei violenter ereptæ requiritur; ut locum habeat hoc remedium poſſeſſorium. Sed contra eſt, quia in hoc c. non tantùm ponderatur ſcientia violentiæ temporis receptionis, ſed etiam injuſta detentio; ut patet ex verbis ſubjunctis: *eò quòd non multùm interſit, quoad periculum animæ, detinere, aut invadere alienum*, quod procedit etiam, quando ſcientia ex poſtfacto ſupervenit. Quare cùm hæc conſtitutio non ſit pœnalis, ſed per ſe valde æqua, & favorabilis, tum quia agitur de vitando periculo animæ, ſeu peccato; tum quia in favorem ſpoliatorum vi oppreſſorum lata eſt, ideo amplianda potiùs eſt, quàm reſtringenda. *Abb. hic n.* 13.

Notandum quartò. Recipiens ſcienter à ſpoliatore, ſive immediatè, ſive mediatè, rem vitio violentiæ affectam, non tantùm tenetur illam reſtituere ſpoliato, ſed etiam fructus ex re perceptos, & percipiendos, & omne id, quod erat in fundo, tempore, quo ſucceſſit in re, licèt ad illum nõ pervenerint, *Barb. in Collect. in cit. c. Sæpe. n.* 5. & alij apud ipſum.

CVIII. Aſſertio 2. Præter allatum, aliud adhuc remedium recuperandæ poſſeſſionis competere ſpoliato affirmant communiter DD. videlicet condictionem ex c. *Redintegranda*; 3. *cauſ.* 3. *q.* 1. *juxta Gl. In caſu*; ubi Joannes Papa reſcribit, quòd omnia Epiſcopis exſpoliatis, vel ejectis ſint reſtituenda in eo loco, unde ablata ſunt, quâcunque conditione eis fuerint ablata, ſive per captivitatem, ſive per dolum, ſive per violentiam, ſive ex quacunque alia injuſta cauſa res Eccleſiæ, vel proprias amiſerint, etiam mobiles, ita, ut hoc remedium poſſeſſorium detur contra quemlibet poſſeſſorem, etiam bonæ fidei, & non vitioſum, ſive ignorantem, rem vitio violentiæ affectam eſſe, cùm tamen remedium can. ſæpe requirat malam fidem poſſeſſoris, ſive ſcientiam, rem per vim ablatam, vel occupatam eſſe, quæ interdum difficulter probari poteſt; & ita tenet *Gl. in cit. c. Sæpe; V. Non ſubvenitur*; *Innoc. ibid. n.* 2. *Abb. in c. Cùm ad Sedem*; 15. *n.* 26. *h. t. Maranta de ord. judic. dis.* 7. *n.* 58. & alij apud *Menoch. remed.* 15. *recup. poſſeſſ. num.* 5. *& ſeqq.* Idque communiter extendunt; ut non tantùm perſonis Eccleſiaſticis competat hoc remedium ad recuperandas res Eccleſiæ, vel ſuas proprias, ſed etiam laicis ad recuperandas res ſuas profanas; prout videre eſt apud *Menoch. c. l. n.* 13.

CIX. Verùm tam generale, & pingue Juris Canonici remedium recuperandæ poſſeſſionis, quod adversùs quemlibet, etiam bonæ fidei poſſeſſorẽ, competat, ſi res per vim expulſivam ablata ſit, vel occupata, non ſatis in jure expreſſum reperitur; ut notavit *Laym. de reſtit. ſpoliat. th.* 37. neque tale remedium ſatis colligi poteſt ex *cit. c. Redintegranda*; cùm nihil aliud ibi dicatur, quàm, Epiſcopos ex quacunq; cauſa injuſtè ſpoliatos, vel ejectos, ante omnia, integrè reſtituendos eſſe; quod extra controverſiam eſt, & omni jure notum. Neque debet generale illud reſponſum Pontificis in c. *Redintegranda*; trahi ad illos, qui bonâ fide, & juſto titulo res ſpoliatas acceperunt, cùm in iſtis ceſſet periculum animæ, & ratio peccati, neque talis ſucceſſit in vitium ſpoliatoris, *Fachin. l.* 8. *Controv. c.* 12. ideóque cùm *cit. c. Sæpe*; ſit poſterius *cit. c. Redintegranda*; hujus generalitas per illud reſtringitur. *Zaſ. in Comment. h. t. num.* 5. Accedit, quod Concilium Lateranenſe ſub Inno-

Innoceutio III. in *cit. c. Sæpe*; *h. t.* fruſtra ita laboràſſet; ut per novam Conſtitutionem ſubveniretur ſpoliatis contra malæ fidei poſſeſſores, qui à ſpoliatoribus res ſcienter acceperunt, ſi per antiquiora jura, videlicet per Can. redintegranda generalius, & plenius, ſeu uberius remedium adversùs quoslibet poſſeſſores jam proviſum fuiſſet. Et ſi alia extaret conſtitutio, vi cuius etiam bonæ fidei poſſeſſores tenerentur rem vi ablatam, vel occupatam reſtituere, non fuiſſet opus novâ conſtitutione, *cit. c. Sæpe*; contra malæ fidei poſſeſſores, quia iſti multò magis tenerentur reſtituere, ſi etiam bonæ fidei poſſeſſores teneantur, *Fachin. c. l.*

Illud tamen valde probabile eſt, & communi DD. calculo receptum, ut, ſi Ecclesia, minor 25. annis, aut ſimilis perſona favorabilis poſſeſſionem rei immobilis, aut quaſi poſſeſſionem juris ſui, v. g. paſcendi, ſe amiſiſſe, probaverit, per ſimplicitatem Juris Canonici, ſeu ex æquitate Canonica, petere poſſit, ſe reſtitui officio Judicis, dummodo præſcriptio, cum bona fide, completa non ſit; ut tradit *Abb. in c. 2. Ut lite non conteſtatâ &c. n. 18.* Et hoc quidem procedit, etiamſi minor natu per culpam, aut negligentiam ſuam, vel Ecclesia per culpam Rectoris ſui, poſſeſſionem amiſerint, nihilominus enim reſtitui debent; ut docet *Abb. in cit. c. 2. n. 19. Imol. in cit. c. Sæpe; n. 3. Arg. c. 3. de in integr. reſtit.* Secus eſt de aliis privatis perſonis, quibus non competit reſtitutio per remedium poſſeſſorium, ſi culpâ, aut facto ſuo poſſeſſionem amiſerunt, *Abb. c. l. n. 19. Menoch. cit. remed. 15. n. 95. Laym. cit. theſ. 37.*

CX. Ceterùm illud hoc loco addendum, quòd, ſi quis non per vim expulſivam, ſed per vim compulſivam, ſive metum injuſtum coactus ſit ad poſſeſſionem alteri tradendam, is non poteſt quidem agere interdicto, *Unde vi*, contra eum, qui metum incuſſit: talis enim, cùm abſolutè conſenſum præbeat, quamvis mixtum involuntario, non cenſetur propriè ſpoliatus, ſed ſuâ potiùs voluntate dejectus; ideóque non habet hoc privilegium juris, ut ante omnia reſtitui debeat, ſicut ſpoliatus per vim expulſivam; ut conſtat ex *l. Si verum; 5. ff. De vi; & ibi Gl. V. Inducere; Menoch. remed. 1. recup. poſſeſſ. n. 102.* Nihilominus tamen metum injuſtum paſſus intentare poteſt actionem, *quod metûs causâ*, quæ eſt perſonalis in rem ſcripta, adversùs quemlibet etiam bonæ fidei poſſeſſorem, ſeu ad quem ex re per metum injuſtum extortâ commodum aliquod pervenit; quia res veluti vitio affecta ad quemcunque poſſeſſorem tranſit; ideóque reſtitutioni eſt obnoxia ad quemcunque pervenerit, *l. Item, ſi cum exceptione; 14. §. In hac actione; & §. Aliquando; in fine. ff. quod met. causâ &c.*

T I T U L U S XIV.

DE DOLO, ET CONTUMACIA.

I.

QUIA interdum accidit, ut ſpoliatus, ſeu poſſeſſione ſuâ per vim injuſtam dejectus, ob dolum, vel contumaciam adverſarij, reſtitutionem rei conſequi non poſſit, ideo hic Titulus præcedenti ſubjungitur, qui etiam extat in Sexto, Clementinis, & Extravagantibus communibus. Porrò, quòd ad priorem partem Rubricæ huius Tituli attinet, ſciendum eſt, quòd duplex eſt dolus, bonus, & malus. Dolus bonus dicitur ſolertia, quâ quis machinatur aliquid adversùs hoſtes, vel latrones, præſertim publicos; ut fraudes, vel injurias eorum excludat, *l. 1. §. Non fuit; ff. de dolo; c. Dominus; 2. cauſ. 23. q. 2.* ubi dicitur, cùm quis juſtum bellum ſuſceperit, utrùm apertâ pugnâ, an inſidiis vincat, nihil ad juſtitiam intereſt, juxta illud vulgatum: *dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?* qui dolus jure non eſt prohibitus, ſed dolus malus tantùm. Et hic à Juriſconſulto in *cit. l. 1. §. 2.* ita deſcribitur: Dolus malus eſt omnis calliditas, fallacia, vel machinatio ad circumveniendum, fallendum, vel decipiendum alterum adhibita. Calliditas committitur, tacendo, vel diſſimulando; fallacia decipiendo mendacijs: machinatio per occultas inſidias; ut fusè perſequitur *Hoſtienſ. in ſumma h. t. §. Quid ſit dolus.* Quamvis autem in hoc Titulo non agatur de omni dolo, ſed de eo ſolùm, qui eſt adjunctus contumaciæ: quia ceſſante dolo, vel culpâ, nemo poteſt dici contumax, *l. Contumacia; 53. ff. de re judic.* plures tamen Canoniſtæ generaliter hoc loco de dolo agunt, de quo etiam nos quædam magis neceſſaria adferemus.

S E C T I O I.

DE DOLO.

§. I.

Quando exceptio doli detur ad reſcindendum contractum dolo initum?

II. Præmittendum primò. Dolus, vel error (qui, ſi naturaliter contingat, vocatur error, ſeu ignorantia: ſi verò ex alterius malitia proveniat, vocatur dolus) verſatur vel circa ſubſtantiam rei, vel circa qualitatem, ſeu accidentia extrinſeca rei. Priore caſu, contractus eſt ipſo jure irritus: quia deeſt ſubſtantialis conſenſus; ut, ſi quis emat vitrum pro gemma, aurichalcum pro auro: nam tum non conſentit in illam rem, ſed in aliam: errantis autem nullus eſt conſenſus, *l. 9. C. de jur. & facti ignor.* & ſine conſenſu nullus ſubſiſtit contractus, qui à libera voluntate pendet, *Leſſ. l. 2. de juſtit. c. 17. num. 27. Laym. l. 3. Theol. mor. tract. 4. c. 5. num. 1.* & alij DD. communiter.

Præmittendum ſecundò. Si dolus verſetur circa qualitatē, ſeu accidentalem circumſtantiam rei, tunc adhuc dupliciter poteſt committi in contractu, vel alio actu. Primò, ut dolus det cauſam contractui,

vel

vel actui; quia aliàs, ſecluſo dolo, deceptus non contraxiſſet, idque rurſum fieri poteſt, vel ita, ut dolus ſit cauſatus ab altera parte contrahente, vel ab aliquo tertio. Secundò, ut dolus incidat tantùm in contractum, vel actū; quia deceptus nihilominus, etſi dolus abfuiſſet, contraxiſſet. *Leſſ. & Laym. locis citt.* His poſitis ſit.

III. Aſſertio 1. Si quis dolo dante cauſam contractui, ab altera parte contrahente inductus ſit ad contrahendum, vel promittendum, quamvis inſpecto Iuris civilis rigore, is obligatus ſit ad implendum contractum, vel ſolvendum; nihilominus tamen ipſi decepto ex Prætoris æquitate exceptio doli competit contra doloſum petitorem, ad reſcindendum contractum ſic dolo initum. Prior pars, quòd ſic dolo inductus ad promittendum aliquid ab adverſario ipſo jure ſit obligatus, patet ex §. 1. *Inſtit. de except.* ubi dicitur, ſi dolo inductus ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras promittere, palam eſt Iure civili, te obligatum eſſe. *l. Si quis; 36. ff. de verb. oblig. & l. Dolo; 5. C. de inutil. ſtipul.* Ratio à priori eſt, quia, licèt dolo circumventus, aut vi compulſus non conſentiat in ipſum dolum, aut violentiam, & hoc ſenſu verum ſit, quod dicitur: Nemo videtur conſentiſſe in id, quo decipitur; conſentit tamen in contractum, & negotium, quod peragitur: ergo, licèt dolus dans cauſam contractui faciat involuntarium ſecundùm quid, non tamen tollit voluntarium ſimpliciter, cùm relinquat conſenſum circa ipſam ſubſtantiam contractûs, qui proinde ſufficiens eſt ad producendam obligationem, & conſequenter etiam actionem: nam talis contractus dolo initus, tam Iure naturæ, quàm poſitivo validus eſt, cùm adſit ſufficiens conſenſus: idque vel inde patet, quia ex omnium ſententia, ſtipulatio, & alij contractus ſtricti juris Iure naturali, imò & civili ſunt validi, actionémque pariunt, etiamſi ijs dolus cauſam dederit; ut conſtat ex juribus citt. ergo dolus non tollit conſenſum ſubſtantialem requiſitum ad valorem contractûs: quia, ſi conſenſus deficeret, ipſa etiam ſtipulatio deficeret, & nulla eſſet, cùm omnis contractus ſine conſenſu nullus ſit. Confirmatur, quia dolo decipiens ex tali contractu verum jus, & actionem conſequitur contra deceptum, ita, ut eum cogere poſſit ad ſervandum contractum: ergo ſignum eſt, contractum in ſe validum fuiſſe, cùm ex invalido contractu nulla conſurgat obligatio, & actio. *Leſſ. cit. c. 17. n. 29. Laym. c. l. n. 6.*

Poſterior pars aſſertionis habetur in *l. Si dolo; 5. C. de reſcind. vendit. & cit. §. 1 Inſtit. de except.* ubi dicitur, ei, qui dolo inductus eſt, dari exceptionem doli mali contra doloſum, & contractum reſcindi oportere. Ratio redditur in *l. 1 § 1. ff. de dol. mal. except.* ubi dicitur: ideo hanc exceptionem Prætor propoſuit, ne cui dolus ſuus per occaſionem Iuris civilis (ſecundùm quod deceptus obligatur. *Gl. ibid. V. Civilis*) contra naturalem æquitatem proſit: nam iniquiſſimum foret, ut ſtipulatori calliditas ſua ſit lucroſa, & promiſſori ſimplicitas ſit damnoſa, *l. 1. in princ. ff. de dol. mal.* ſícque alter cum alterius iactura locupletetur: ideóque, quia dolo alterum inducens ad contrahendum, vel promittendum, iniuſtum damnum, ſeu iniuriam ei infert, ad reſtitutionem obligatur, & ad reſcindendum contractum compelli poteſt, ſi deceptus velit, & contractus irritari poſſit, *Leſſ. c. l. & Laym.*

IV. Aſſertio 2. Si dolus non det cauſam contractui, ſed incidat tantùm in contractum; quia nihilominus quis contraxiſſet, tametſi deceptus non fuiſſet, v. g. emiſſet rem, etſi non tanto pretio; tum non redditur contractus invalidus, nec per oppoſitam exceptionem doli ad petitionem decepti reſcindi poteſt; ut ex communi ſententia docet *Leſſ. cit. c. 17. n. 28. Molin. tr. 2. de juſtit. dis. 352. n. 10. Laym. cit. c. 5. n. 2.* Ratio eſt, quia dolus iſte non tollit conſenſum circa ſubſtantiam contractûs; ideóque hic jure naturali validus manet: & cùm dolus talis non ſit cauſa contractûs, non eſt ratio, cur cognito dolo, contractus reſcindi debeat. Vt ſi quis v. g. emit vinum Franconicum dolo perſuaſus, eſſe vinum Rhenanum, quod tamen emiſſet, etſi deceptus non fuiſſet, minore tamen pretio: competit tamen hoc caſu decepto actio contra decipientem, non ad reſciſſionem contractûs, ſed ad ſolvendum, quanti ipſius intereſt, dolum non eſſe adhibitum. *l. Iulianus; 13. in princ. & §. 1. ff. de action. empt.*

V. Aſſertio 3. Si quis non dolo eius, cum quo contraxit, qui nec doli fuit particeps, ſed ab aliquo tertio, vel propriâ opinione ſuâ ſit deceptus; tum abſolutè validus eſt contractus, tam gratuitus, quàm oneroſus, cùm adſit conſenſus ſubſtantialis, quo contractus perficitur, neque per oppoſitam exceptionem reſcindi poteſt, cùm contrahens nullam iniuriam decepto intulerit: ideóque etiam, qui ex tali contractu aliquid conſecutus eſt, non tenetur ad reſtitutionem: quamvis actio de dolo decepto competat contra tertium deceptorem. *Leſſ. cit. c. 17. n. 33. Laym. cit. c. 5. n. 3.* de quo plura infrà.

VI. Aſſertio 4. Non ſolùm Iure naturali, & Canonico, & in foro conſcientiæ, ſed etiam ſpectato Iure civili, probabilius eſt, ſi dolus verſans circa qualitates, & circumſtantias contractûs à contrahente ſit commiſſus, eíque cauſam dederit, talem contractum non eſſe penitus irritum ipſo jure, quamvis per exceptionem doli reſcindendus ſit, ſi reſcindi poſſit, idque ſive ſit contractus ſtricti juris, ſive bonæ fidei. Prius de jure naturali, & conſequenter etiam Canonico, quod æquitatem naturalem ſequitur, conſtat ex ſuprà dictis. Poſterius verò, quòd, etiam ſpectato jure civili, tales contractus mero jure ſint validi, non diſtinguendo inter contractus ſtricti juris, & bonæ fidei, docet *Covarr. in reg. poſſeſſor p. 2. §. 6. num. 6. Leſſ. l. 2. c. 17. n. 31. Laym. cit. c. 5. n. 6. Caſtro Palao p. 3. tract. 14. dis. 2. punct. 5. n. 19. & ſeqq. contra Molin. tr. 2. de iuſtit. dis. 259. n. 6. & dis. 352. n. 2. Sanch. l. 1. de matrim. dis. 64. num. 3.* Et quidem inprimis de contractibus ſtricti juris, in quibus omnes conſentiunt, illos eſſe validos ipſo jure, probatur ex §. 1. *Inſtit. de except. & l. Dolo; 5. C. de inutilib. ſtipulat.* ubi de ſtipulatione, quæ eſt ſtricti juris, dicitur, quòd ſi dolo, vel metu ſit facta, ex ea actio oriatur; adeóque tenet, licèt per doli exceptionem petitio reſcindi poſſit. De contractibus verò bonæ fidei, quòd ſint validi, probatur ex *l. Si dolo; 5. C. de reſcind. vendit.* ubi dicitur, quòd præſes venditionem dolo factam reſcindi jubebit, cùm dolus bonæ fidei contrarius ſit, quæ maximè in huiuſmodi contractibus exigitur: ergo valida eſt venditio; alio-

quin non eſſet reſcindenda, ſi per ſe ipſo jure invalida eſſet. Verùm hæc Lex non omnino convincit intentum, cùm ſæpius in jure dicantur contractus, qui ipſo jure ſunt irriti, irritandi, ſeu reſcindendi, id eſt, irriti declarandi; ut infrà dicetur. Idem probari poteſt ex *l. Rem alienam*; 28. *ff. de contrah. empt.* ubi dicitur, quòd emptio, & venditio rei alienæ teneat: & tamen hoc caſu emptor dolo, vel errore inductus emit, exiſtimans, rem emptam eſſe propriam venditoris, & in *l. Qui vas*; 48. *§. ult. ff. de furt.* deciditur, furem fieri dominum pretij pro re furtiva vendita: adeóque venditio tenet, licèt fur per dolum ſciens, rem eſſe furtivam, vendiderit.

Idque probatur etiam ratione, tum quia dolus, qui verſatur circa accidentales circumſtantias contractûs, non tollit conſenſum in obiectum ſubſtantiale contractûs: ergo nulla eſt cauſa, ob quam ipſo jure ſit irritus. Tum quia contractus ex gravi metu initus, qui cauſam dedit contractui, non eſt omnino irritus, ſed irritandus, *l. Si dolo*; 5. *C. de inutil. ſtipul.* ubi etiam metus, & dolus æquiparantur, & in *c. Cùm contingat*; 28. *de jurejur.* ergo idem etiam dicendum eſt de dolo dante cauſam contractui, *Leſſ. cit. c.* 17. *n.* 31.

VII. Non obſtat 1. textus in *l. Et eleganter*; 7. *in princ. ff. de dolo*, nullam eſſe venditionem, ſi quia in eo, quod venderet, circumſcriptus eſt. Nam ibi annullatur venditio; quia fuit facta à minore, ſine Iudicis auctoritate, adeóque nulla, *l. In cauſæ*; 16. *§. Item relatum*; *ff. de minor.*

Non obſtat 2. textus. in *l.* 3. *in fine ff. Pro ſocio*; ubi dicitur: Societas, ſi dolo malo, aut fraudandi cauſâ coita ſit, ipſo jure nullius momenti eſt. Nam id intelligendum eſt non abſolutè, ſed reſpectu decipientis: quia ad petitionem decepti poteſt reſcindi, & is poteſt cogere deceptorem ad implendum contractum, ſi velit, quamvis ipſe deceptus efficaciter non obligetur ex tali contractu, ſed ab eo reſilire poſſit. Itaque contractus etiam bonæ fidei ex dolo alterius contrahentis, cui dolus cauſam dedit, dicitur nullus, ſeu irritus, non abſolutè, & quoad ſuam ſubſtantiam, ſed quoad effectum; quia Iudicis auctoritate reſcindi debet, oppoſitâ à decepto exceptione, aut inſtitutâ actione de dolo contra doloſum; perinde, ac ſi ab initio irritus fuiſſet, & res ſemper in dominio decepti manſiſſet; adeóque eſt irritus in favorem decepti; quia hic, cognito dolo, poteſt illum irritum reddere, & petere reſtitutionem rei traditæ, inſtitutâ utili rei vindicatione contra quemvis rei poſſeſſorem, unâ cum fructibus: eſt etiam irritus reſpectu decipientis; quia huic nullum jus irrevocabiliter acquiritur, niſi deceptus talem contractum ratificet, *Leſſ. cit. c.* 17. *n.* 31. *Laym. cit. c.* 5. *n.* 6. Confirmatur, quia ſæpe in Iure aliqui actus dicuntur nulli, & irriti, non de facto, aut ipſo jure, ſed quia non ſunt firmi, cùm ad arbitrium unius ex contrahentibus irritari poſſint; ut ex communi docet *Gl. in l.* 1. *V. Irrita eſt*; id eſt, *irritanda. C. de reſcind. vendit. & alij DD.*

VIII. Non obſtat 3. Quòd naturalis æquitas non patiatur, ut aliquis per iniuriam jus, & actionem conſequatur, *arg. c.* 1. *ibi. Nec lucrum de dolo ſuo reportet: de eo qui duxit in matrim. &c.* Ergo doloſo nulla actio, neque jus ullum ex contractu, cui dolus cauſam dedit, acquiritur: adeóque non eſt opus, ut per oppoſitam exceptionem, vel actionem reſcindatur contractus dolo initus, ſed eſt ipſo jure nullus. Nam Reſp. Deceptor non ex iniuria, ſeu dolo ſuo, ſed ex mutuo, eóque abſoluto conſenſo utriuſque contrahentis jus, actionémque conſequitur: ex iniuria autem potiùs obligationem contrahit; ut patiatur reſcindi contractum per oppoſitam exceptionem, aut actionem de dolo à decepto inſtitutam. Imò licèt deceptus neque excipiat, neque agat contra deceptorem, quia dolum commiſſum ignorat; nihilominus in conſcientia obligatus eſt deceptor ad plenam reſtitutionem, & omne damnum reſarciendum decepto illatum, idque ante omnem ſententiam Iudicis: quia omnibus contractibus, quamvis abſoluto conſenſu initis, hæc tacita conditio ſemper ineſſe cenſetur, quòd reſcindi poſſint ad arbitrium decepti, ſi dolo alterius contrahentis inductus ſit, modò contractus ſit diſſolubilis: adeóque, excepto matrimonio, quod ſemel validè contractum reſcindi non poteſt, ideóque etiam dolo initum eſt validum, ſi dolus tantùm verſetur circa qualitatem, non autem circa ſubſtantiam. *Laym. c. l. n.* 6. *§. Altera.*

Vbi tamen addendum primò, inter contractus bonæ fidei, & ſtricti juris, ſpectato Iure Civili, hoc eſſe diſcrimen, quòd hoc jure non datur actio ad reſcindendum contractum ſtricti juris, neque exceptio, ſicut datur in contractibus bonæ fidei. At verò Iure Prætorio, Canonico, & naturali, ac in *foro* conſcientiæ, in omnibus tam bonæ fidei, quàm ſtricti juris contractibus ſemper competit vel exceptio, ſi contractus nondum ſit impletus, vel actio de dolo ad reſciſſionem contractûs, & reſtitutionem in integrum, ſi contractus per traditionem rei ſit completus; quia æquitas poſtulat, ut poſſit reſcindi, *Laym. cit. c.* 5. *n.* 6.

IX. Aſſertio 5. Si dolus, non ab altero contrahente, ſed à tertio ſit commiſſus, ignorante contrahente, & contractus ex utraque parte, vel ſaltem ex altera ſit completus; tum deceptus non poteſt petere reſciſſionem contractûs, ſed agere poteſt actione de dolo contra deceptorem ad id, quod *in*tereſt, ſive, ut lucrum ceſſans, & damnum emergens ex tali deceptione reſtituat. *Molin. cit. diſ.* 352. *n.* 14. *Leſſ. cit. c.* 17. *n.* 33. *Palao cit. diſ.* 2. *punct.* 5. *n.* 22. & colligitur ex *l. Et eleganter*; 7. *ff. de dolo, & l.* 2. *in fine ff. de procurat.* Ratio eſt, quia neuter contrahens cenſetur ſibi reſervare jus recedendi à contractu, ſi à tertio, ſine dolo, vel culpâ ſecum contrahentis, deceptus fuerit: alioquin etiam is, qui per errorem ſe ipſum decepit, poſſet dicere, ſe eo animo contraxiſſe, ut tali caſu recedere poſſit à contractu, & ſic plurimi contractus diſſolvi poſſent. Quòd ſi verò contractus nondum ſit completus, nec executioni mandatus, tum, ſi quis deceptus ſit per dolum tertij, eo cognito, poteſt reſilire à contractu, nec tenetur, ſaltem in conſcientia, eum implere, ſeu perficere: quia generatim non præſumitur, contrahentes ſe obligare velle ad implendum contractum, ſi graviter ſint decepti, ſive à contrahente, ſive ab aliquo tertio, *Leſſ. & Palao locis cit.*

* * *

§. II. *In*

§. II.

In quibus rebus, cui, & contra quem, & intra quod tempus, competat exceptio doli?

X. Aſſertio 1. Exceptio doli generalis eſt, ut vocatur in *l. Apud Celſum*; 4. §. *ult. ff. de except. doli mali*. quia contra quemvis, qui id, quod qualibet exceptione excludi poteſt, petit, opponi poteſt. *l. 2. §. Et generaliter. & l. Qui æquitate*; 12. *ff. eodem.* Nam dolus committitur, non ſolùm delinquendo, ſed etiam in contractibus, teſtamentis, & legibus, *l. 1. fin. §. ff. eod.* in contractibus, ſi quis alterum doloſè inducat ad contrahendum, vel promittendum; in teſtamentis, ſi quis ea ſupprimat, celet, cancellet, vel deleat, quæ in ijs ſcripta ſunt: in legibus, ut ſi quis, ſalvis verbis legis, ſententiam eius circumveniat, vel ubi id fit, quod lex fieri noluit, fieri autem non vetuit, tum fraus legi fit, *l. Contra*; 29. *& l. ſeq. ff. de legib.* Item ſi quis leges corrumpat, mutilet, vel falſò interpretetur, aut alleget, *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 19. n. 5. 6. & 7.* Quin imò hæc exceptio tam latè patet; ut cum omni alia exceptione peremptoria concurrat: quicunque enim petit, quod ſcit, exceptione elidi poſſe, *cit. l. 2. §. Et generaliter*, aut ſcit, non debere ſolvi, *cit. l. 2. §. Circa*; aut ſolutum eidem, qui ſolvit, reſtituendum eſſe, is dolum committit, *l. Dolo*, 8. *ff. dicto tit. & ibi. Gl. V. Redditur res*; ubi autem dolus eſt, ibi & exceptio doli locum habet, *Hiltrop. c. l. n. 15. & 17.*

XI. Aſſertio 2. hæc exceptio doli competit ei, qui ſummo quidem jure, ſive de juris rigore obligatus eſt ad ſolvendum, vel præſtandum id, quod ab eo petitur, æquitas tamen naturalis non patitur, ut petitio effectum habeat, quia iniquiſſimum foret, ut actor ex dolo ſuo quippiam conſequatur, *l. 5. §. 1. & l. Apud Celſum*; 4. §. *Marcellus ff. de doli mali except.* ubi in fine dicitur: Cùm æquum ſit ex eo, quod perfidè geſtum eſt, actorem nihil conſequi. Quare nec per replicationem doli hæc exceptio eliditur, ſive contra illam non admittitur, cùm iniquum ſit, communem malitiam petitori quidem præmio eſſe, ei verò, cum quo ageretur, poenæ eſſe, *cit. §. Marcellus*. Non tantùm autem datur hæc exceptio ipſi excipienti, ſed etiam hæredibus eius, & ſucceſſoribus: cùm enim ſit exceptio rei cohærens, etiam heredibus, uti & fideiuſſoribus competit; ut patet ex *l. Exceptiones*; 7. §. *Rei autem*; *ff. de except. Zoes. ff. de doli mali except. n. 9.*

XII. Datur autem eadem exceptio doli mali adverſùs omnes, qui contra æquitatem naturalem aliquid exigunt, adeò, ut etiam contra pupillum, minorem, furioſum, prodigum, ſi fortè pecuniam ſine tutoris, vel curatoris auctoritate mutuò acceptam, iteratò exigant, & ex illa facti ſint locupletiores, de dolo excipi poſſit, *l. Apud Celſum*; 4. §. *Si quis pupillo*; *& l. pen. ff. eodem.* Nam quamvis ab initio dolo caruerint, non tamen ſunt extra dolum, ſi poſtea malitioſè petunt fieri locupletiores ex re alterius, *Zoes c. l.* Excipiuntur tamen parentes, & patroni, contra quos liberi, & liberti ob reverentiam huiusmodi perſonis debitam, exceptionem doli objicere non poſſunt, eò quòd famam ſugillet apud bonos; ideóque, ut parcatur eorum famæ, exceptio in factum proponenda erit, *cit. l. 4. §. Adverſus.*

XIII. Porrò hæc exceptio doli opponi etiam poteſt contra ſucceſſores in re; ubi tamen diſtinguendum eſt, an ſucceſſerint in rem ex cauſa lucrativa, ut donationis, legati, quibus rectè exceptio hæc objicitur, cùm pretium non dederint: non item, ſi ſucceſſerint ex cauſa oneroſa, veluti emptionis, vel permutationis. *cit. l. 4. §. De auctoris*; *& §. Si quis autem ff. eod.* quia, cùm exceptio hæc oriatur ex delicto perſonæ, ſucceſſori dolo carenti obeſſe non debet, nam poena ſuos debet tenere auctores, *l. Sancimus*; 15. *C. de poen.* puniretur autem emptor, ſi ob dolum venditoris pretium datum amitteret, *Zoes. c. l. n. 11.* Excipi debet, niſi emptor uti velit acceſſione ſui auctoris; tunc enim æquum eſt, ut etiam patiatur dolum auctoris. *cit. §. De auctoris.*

XIV. Denique ob dolum à filiofamilias, vel ſervo commiſſum in peculio ipſis conceſſo, poteſt contra patrem, vel dominum objici exceptio doli; extra peculiarem verò cauſam non poteſt, niſi dolus in ipſo negotio ſit commiſſus, *cit. l. 4. §. In hac exceptione*; *ff. dicto tit.* ubi ratio additur: quia non eſt æquum, ſervi dolum ampliùs domino nocere, quàm quatenus operâ eius uſus eſt. quidquid autem filiusfamilias, vel ſervus peculium habens facit in peculio, id cenſetur facere voluntate patris, vel domini, *Gl. marg. in cit. §. In hac exceptione*; ideóque & exceptio eis obſtare poteſt. Item dolus procuratoris, ſi in rem ſuam datus ſit, obeſt ipſi procuratori, quem ſolum res tangit, ita, ut contra illum excipi poſſit: ſi verò non ſit datus in rem ſuam, domino non nocebit, niſi in ipſo negotio ſit commiſſus, vel niſi ei commiſſa ſit adminiſtratio omnium bonorum; tunc enim de omni dolo eius excipiendum eſt contra dominum. *cit. l. 4. §. Quæſitum eſt*; ne iniquè locupletetur, *Zoes. ibid. n. 12.*

XV. Aſſertio 3. Hæc exceptio doli, per quam actio omnino perimitur, §. *Perpetuæ*; *Inſtit. de except.* perpetua eſt, ſeu ſemper competit, etſi actio de dolo certo tempore finiatur, *l. Purè*; 5. §. *ult. ff. de doli mali except.* ubi etiam ratio diverſitatis datur, cùm actor in ſua poteſtate habeat, quando jure ſuo utatur; is autem, cum quo agitur, non habeat eandem facultatem, neque ſciat, quando conveniatur. Ex quo infert *Weſenb. in paratit. l. ff. eod. n. 6.* ſi exceptio doli per modum actionis proponatur, illam eo tempore finitur, quo ipſa actio; quia tunc ratio allata ceſſat.

§. III.

De actione, quæ ex dolo competit.

XVI. Aſſertio 1. Actio de dolo competit adverſùs decipientem, ſive in eum tantùm, qui dolum commiſit, *l. 1. in princ. ff. de dolo*, eáque eſt actio Prætoria, & perſonalis: quia ex delicto, videlicet dolo (qui eſt fons, & origo pene omnium delictorum, cùm nullum ferè delictum ſine dolo committatur) deſcendit. Et quidem merè rei perſecutoria ex parte actoris, quia nullam poenam continet, ſed ad ſimplum tantùm datur, videlicet, ut res, dolo obtenta, vel æſtimatio rei, ſi res ipſa non poſſit, & damnum, ac intereſſe reſtituatur. Eſt etiam hæc actio arbitraria, in qua reſtitutio fieri arbitrio Judicis iubetur: hæc actio eſt etiã

traordinaria, & ſubſidiaria, quia non datur, niſi alia actio ſpecialis deficiat. *l.* 1. §. *tit. Prætore; ff. de dolo. & l.* 2. *iuncta Gl. V. Alia; C. eod.*

XVII. Aſſertio 2. Hæc actio de dolo datur dolum paſſo, eiúſque heredibus, cùm ſit rei perſecutoria ex parte actoria, adversùs decipientem, ſeu doloſum; in heredes autem, ceteróſque ſucceſſores eatenus tantùm perpetuò datur, quatenus ad eos, ratione doli commiſſi pervenit, aut, quò minùs perveniret, dolo eorum factum eſt. *l. Plures;* 17. *in fine & l. In heredem;* 26. *& l. ſeq. ff. de dolo.* Ratio eſt, quia hæc triſtis, & famoſa actiu, ne nimiùm evagetur, non in rem, ſed in perſonam, quæ dolum fecit, ſcripta eſt. *Weſenb. c. l. n.* 7. In heredes verò ſolùm datur, quatenus ad eos pervenit, ne alieno ſcelere ditentur. Et quamvis aliàs actiones perſonales ad heredem tranſeant, qui una & eadem perſona cenſetur cum defuncto: ſecus tamen eſt in actione de dolo, quia iniquum eſſet, quemquam ultra id, quod ad eum pervenit, ex alieno delicto obligari: quod enim ultra eſt, poena eſt, reſpectu perſonæ heredum, cùm ad eos res non pervenerit, nec facti ſint locupletiores, poenales autem actiones in heredem non tranſeunt. *l.* 1. *ff. de privat. delict. l. unic. C. ex delict. defunct. Weſenbec. ff. de dolo n.* 9. Quòd ſi à pluribus dolo quid factum ſit, ſinguli in ſolidum tenentur, & conveniri poſſunt ex delicto ſuo, ita tamen, ut, ſi unus ſolverit rem, vel æſtimationem eius, omnes liberentur. *cit. l. Si Plures; ff. eod.* quia hæc actio eſt rei perſecutoria: ideóque, ſi contra plures inſtituatur, uno ſolvente, reliqui liberantur: quia bona fides non patitur ſæpius idem exigi. *Reg. jur.* 57. *in ff. Weſenb. c. l. n.* 7.

XVIII. Aſſertio 3. Hæc actio de dolo non datur, niſi cauſâ cognitâ. *cit. l.* 2. §. 1. *ff. de dolo:* nam cùm famoſa, & gravis ſit actio, non paſſim, ac temere indulgenda fuit: ideóque meritò cauſæ cognitionem Prætor requiſivit, *l. Si quis;* 9. §. *fin. ff. eod.* Quare, ſi modica ſumma ſit, id eſt, uſque ad duos aureos, non debet dari hæc actio, *cit.* §. *fin. cum l. ſeq. in princ.* ſed in factum potiùs. *Weſenb. ibid. n.* 6. nam pœna debet commenſurari delicto: nulla autem eſt comparatio duorum aureorum cum infamia, quam actio de dolo infert condemnato. Sed neque datur hæc actio adverſùs eas perſonas, quibus ex Pietate, officio, aut reverentiâ obligamur, veluti liberis, vel libertis adverſùs parentes, vel patronos, cùm ſit actio famoſa. *l. Non debet;* 11. *ff. eod.* neque humili adverſùs eum, qui in dignitate eſt conſtitutus; ut plebeio adverſùs virum conſularem, prodigo, aut aliàs vili adverſùs hominem vitæ emendatioris, cùm parcendum ſit talium perſonarum exiſtimationi, *cit. l. Non debet; & ibid. Weſenb. n.* 6. Veruntamen loco actionis de dolo datur adverſùs ſimiles perſonas actio in factum verbis ita temperatis; ut doli mentio non fiat, ſed nudum factum narretur, & nihil aliud petatur, quàm ut Iudex ex bona fide, ſive ex æquo, & bono arbitretur, ne ex dolo ſuo lucrentur, *cit. l. Non debet; & l. ſeq.* & quia dolus alterius alteri nocere non debet. *Weſenb. c. l.*

XIX. Aſſertio 4. Actio de dolo olim utili tantùm anno dabatur, quemadmodum reliquæ prætoriæ actiones: hodie autem per continuum biennium datur, numerandum à die commiſſi doli, intra quod incipi, & finiri debet, ſive abſens fuerit, ſive præſens is, qui conqueritur, ſe dolum paſſum eſſe, *l. fin. C. de dolo.* ut nequidem per litis conteſtationem perpetuetur. *Gl. fin. ibid.* quia eſt actio gravis, & odioſa; exceptio autem doli non infamat, nam eâ oppoſitâ, non damnatur Actor, ſed abſolvitur Reus: nemo autem ex dolo infamis fit, niſi ob dolum damnatus ſit, *l.* 1. *ff. de his, qui not. infam.* & quia merè Rei perſecutoria eſt, durare in perpetuum debet. *Weſenb. ff. de dolo. n.* 8. *& ſuprà dictum.*

SECTIO II.

DE CONTVMACIA, QVÆ EST altera pars huius Rubricæ.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit contumacia? & quibus modis quis conſtituatur contumax?

XX. Aſſertio 1. Contumacia eſt inobedientia à legitimè vocato erga Iudicem in ijs, quæ ad judicium pertinent, commiſſa. *Hoſtiens. in ſumma in rubric. de contumacia. n.* 1. & dicta eſt contumacia à contemnendo, ſi pars litigans legitimo mandato Iudicis non pareat, is ab eodem contemptus cenſetur. Eáque duplex eſt, vera, vel ficta, ſeu interpretativa, aut præſumpta. *Hoſtiens. c. l. Durand. in ſpec. lib.* 2. *part.* 1. *rubric. de contumac. n.* 2. *Marant. de ord. judic. p.* 6. *tit. de contum. n.* 8. Vera contumacia eſt, cùm quis peremptoriè, ac perſonaliter citatus eſt, vel, ſi ad domum eius, aut publicas valvas citatio facta ſit, ita, ut ea illi intimata fuerit, & ad eius notitiam pervenerit, & nullo legitimo impedimento detentus non compareat. Præſumpta, ſeu ficta contumacia eſt, cùm quis non perſonaliter, & in faciē eſt citatus, quia non eſt inventus, ſed per edictum affixum ad domum eius, vel ad valvas Eccleſiæ, aut Curiæ, ita, ut dubium ſit, & neſciatur, an citatio ad notitiā citati pervenerit, nécne, & is non compareat, nec ſufficientem procuratorem in termino conſtituto mittat: tunc enim præſumitur contumax, niſi poſtea moram purget, & cauſam juſtam alleget, cur non comparuerit. *Hoſtiens. c. l.* Additur à *Gl. fin. in Clement. unic. h. t. & Durand. c. l. n.* 3. tertia contumacia, quæ vocatur *Evidens*, ſeu notoria, ut, cùm quis perſonaliter citatus, & inventus conteſtatur, ſe nolle comparere, vel ſe nunquam compariturum, quæ tamen ad veram contumaciam reduci poteſt. Notat autem *Marant. c. l. n.* 36. hæc intelligenda eſſe de citatione cogente ad comparendum, non de citatione voluntaria, quâ ſignificatur alicui, ut veniat ad judicium, ſi putet, ſuâ intereſſe: hæc enim comparere nolentem in contumacia non conſtituit: ideóque, eo etiam non comparente, Iudex procedit, iuxta *Auth. Qui ſemel; C. Quomodo, & quando Iudex &c.*

XXI. Aſſertio 2. Varijs modis committitur contumacia, ſive conſtituitur quis contumax; ut notat *Gl. in c.* 2. *V. Contumaciter; h. t. Durand. cit.* §. 1. *in princ.* Veluti Primò, in nō comparendo, ſeu veniendo ad judiciū, ſi reus tribus Edictis, vel uno, vice trium, peremptoriè citatus, & nullâ juſtâ causâ impeditus non compareat, *l. Contumacia;* 53. §. 1. *& l. de unoquoque;* 41. §. 1. *ff. de re judic.* vel, ſi malitioſè ſe abſentat, ſive latitat, ut citari non poſſit; vel facit, & procurat per ſe, vel per alium, ne citatio ad ipſum pervenire poſſit; vel, ſi comparens, ſine Iudicis licentia, negotio infecto, recedat, nec revertatur;

Digitized by Google

revertatur; his enim caſibus pro citato haberi debet, *Durand. c. l.* Sic & actor quandoque eſt contumax in non comparendo, ſi in termino citationis non ſit præſens in judicio: tunc enim terminus citationis habetur pro circumducto, id eſt, pro inutili, & invalido, tametſi neque cauſa cognoſcatur, neque ſecundùm præſentem pronuncietur, ſed reus abſolvatur à citatione, *l. Et poſt edictum*; 73. §. 1. *ff. de judic. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2, tit. 6. §. in quibus committ. contum. n. 4. & 5.* Secundò conſtituitur contumax actor, ſi veniens ad judicium, actionem, ſeu libellum non edit; tunc enim reus à citatione abſolvitur: vel ſi editâ actione, & lite conteſtatâ, non proſequatur litem; tunc enim reus ab obſervatione judicij abſolvitur, *Hiltrop. c. l. n. 8. & 9.* de quo plura infrà. E diverſo quoque reus conſtituitur contumax, ſi non reſpondeat libello actoris, aut poſitionibus, ſeu articulis illius, *c. 2. Ut lite non conteſtatâ &c.* vel, ſi obſcurè reſpondeat, non categoricè; vel ad quoſdam articulos reſpondeat, ad quoſdam non: ob quam contumaciam articuli, & poſitiones actoris habentur pro confeſſatis; quia jus præſumit ex hac tergiverſatione tacitam quandam confeſſionem, *Hiltrop. c. l. n. 16. & duobus ſeqq.* Tertiò, tam actor, quàm reus conſtituitur contumax, ſi non probet allegata, & deducta; ſi non pareat mandatis Judicis, v. g. ut præſtetur juramentum calumniæ, exhibeantur inſtrumenta, rationes, aliáque ad cauſam deſervientia, & alia ſimilia. Quartò denique contumacia committitur, quando partes litigantes executioni ſententiæ parere recuſant. Et generaliter loquendo, contumacia verſatur circa omnes partes judicii, in quibus actor, vel reus non obtemperat Judici, ut, ſi juſſit ſolvere, reſtituere, ſatisdare &c. *Hiltrop. c. l. n. 22. & 23.*

Illud hîc notandum, quòd Judex de jure nunquam contra contumacem ex officio procedere poteſt ad actum aliquem, niſi ad inſtantiam, & petitionem partis adverſæ, *l. Ad peremptorium*; 68. ibi, *Quis petat*; *ff. de judic. Auth. Qui ſemel*; *& ibi Bart. num. 2. C. Quomodo, & quando Iudex &c. Marant. p. 6. tit. de contum. n. 1. Gail. l. 1. obſ. 55. n. 6.*

§. II.

Quomodo procedendum ſit contra actorem contumacem?

XXII. Aſſertio 1. Si actor, poſt oblatum libellum, non compareat, à Judice citandus eſt (perſonaliter per litteras, aut nuncium, ſi reperiri poſſit) qui, ſi legitimè citatus (tribus edictis, vel uno peremptorio) venire, & parere contempſerit, aut, ſi ſe abſentaverit, tum procurator eius, ſi quem reliquit, citari debet: quòd ſi neque is ad judicium veniat, aut, ſi nullum procuratorem reliquerit, tunc publicâ denunciatione, ſeu edicto affixo ad domum eius (vel Eccleſiam, vel Curiam) citandus eſt actor, qui, ſi contumax ſit in comparendo, ac litem proſequendo, recipiantur teſtes alterius partis, ſive Rei (etiam lite non conteſtatâ) & ad proferendam ſententiam definitivam procedatur; prout ſtatuit Papa Alexander III. in *c. Cauſam*; 3. *h. t. & ibi Gl. V. Ad domum*; *& DD.* Caſus huius c. refertur in c. *Cauſam*; 7. infrà, qui filij ſint legitim. & à *Gl. hic.*

XXIII. Notandum primò. Quamvis nemo aliàs regulariter cogatur agere; ut patet ex Tit. *C. Ut nemo invitus &c.* tamen poſt litem cœptam, ſaltem per libelli oblationem, poteſt reus actorem cogere ad proſequendam litem, & petere, ut abſens citetur; ut patet ex hoc c. & Auth. *Qui ſemel*; *C. Quomodo, & quando Iudex &c.* aliàs verò re adhuc integrâ, quando tantùm emanavit citatio, bene poteſt actor à judicio recedere, *Abb. hîc n. 16.* Debet autem, ſi actor abſens ſit (idémque eſt de reo) citari perſonaliter, per literas, vel nuncium, ſi reperiri poſſit, ſive ſciatur, ubi exiſtat: ſi verò ſe abſentavit, ita, ut neſciatur, ubi ſit; tum vel procuratorem vice ſui reliquit, & is citari debet, modò talis ſit cauſa, quæ per procuratorem agi poſſit; vel non reliquit, aut ſaltem non conſtat, an procuratorem reliquerit, & tum, ſi quidem perſonaliter citari non poteſt, vel ſaltem, ſpectatâ qualitate cauſæ, non debet ex longinquo loco vocari, ipſe principalis per edictum affixum ad domum eius, vel ad Eccleſiam, aut Curiam citandus eſt; prout ſumitur ex hoc c. & tradit ibi *Gl. V. Ad domum*; *& Abb. n. 3. 5. & 12. Marant. de Ord. jud. p. 6. de citat. n. 82.* Dicitur autem, quis abſens ad hoc ut citari non debeat perſonaliter, ſed poſſit ad domum propriam, non tantùm, ſi citandus fuerit extra provinciam; ut putat *Hoſtienſ. hic V. Miſſis*; ſed etiam ſufficit abſentia à civitate, ſeu loco judicii; quia nimis durum foret, ſi deberet inquiri, ubi ſit, per totam provinciam. Nec obſtat hoc c. ibi, *cùm de Anglia receſſiſſe dicatur*, adeóque extra provinciam: Nam hîc ſolum factum narratur, non juris diſpoſitio; aut ſuppleri debet: vel etiam de civitate receſſerit, *Abb. hic n. 6. & Imol. n. 7.*

XXIV. Notandum ſecundò. Si actor, poſt oblatum libellum, contumaciter abſit, & legitimè citatus non compareat, poteſt Judex ad petitionem Rei præſentis, etiamſi lis non fuerit conteſtata, procedere ad recipiendos teſtes partis præſentis, ſeu Rei, & ad ſententiam definitivam; prout colligitur ex hoc c. Idque duobus modis fieri poteſt; ut notat *Abb. hic n. 17.* Primò, ut reus aſſumat in ſe onus probandi, actorem nullum jus habere in re, quam petit: nam probatione factâ, ſententia definitiva pro reo ferenda eſt, & hoc caſu Judex ex officio ſuo ſupplere debet partes actoris, inquirendo veritatem, citando, & examinando teſtes pro cauſa, & in favorem abſentis, vocando etiam in ſubſidium conſanguineos, & amicos eiuſdem. Secundò. Si reus petat, ut non tantùm abſolvatur ab impetitione actoris, ſed etiam, ut per ſententiam definitivam pronuncietur, dominium rei ſibi poſſeſſori competere: idque obtinebit, ſi probaverit, jus, ac dominium rei petitæ ſibi competere; ut colligitur ex *l. Properandum*; 13. §. *Et ſi quidem*; *C. de judic.* Porrò, ſi actore contumaciter abſente, reus non petat, ut cauſa cognoſcatur, ac definiatur, vel, ſi id petat, & Judex, teſtibus, aliiſque probationibus receptis, non ſatis cognoſcat, an actor juſtam, vel injuſtam cauſam habeat, tunc reus abſolvendus erit, non abſolutè, ſeu ſimpliciter, ſed ſolùm ab obſervatione judicii, ſive ab inſtantia huius actionis, ita, ut actor rediens, ſolutis reo expenſis priùs factis, novam actionem,

ſeu

ſeu judicium inſtruere poſſit: ſin autem deprehenderit, actorem juſtam, vel injuſtam cauſam habere, vel etiam jus, ſeu dominium rei peritæ ipſi reo convento competere; tum Judex, ſecundùm allegata.& probata, ſententiam proferet. *Bart. in cit. l. Properandum; n. 13. in fine.*

XXV. Notandum tertiò. Si actor contumaciter abſit, intereſt, an lis conteſtata ſit, nécne. nam, ſi lis conteſtata non ſit, vocandus eſt tribus edictis per intervalla 30. dierum; &, ſi non venerit, indulgetur ei annus, ſed intra ipſum annum veniens non auditur, niſi reſtitutis expenſis Reo. Si verò intra annum non comparuerit, Judex, auditis allegationibus, & receptis teſtibus, reique veritate cognitâ, ſententiam ſuper cauſa principali ferre poteſt, juxta *cit. c. Cauſam; 3. h. t. & Auth. Qui ſemel; C. Quomodo, & quando Judex &c.* At verò, ſi litis conteſtatio facta ſit, tunc actor contumax citandus eſt, ad petitionem Rei, tribus edictis, quorum quodlibet debet eſſe decem dierum (quod tempus hodie eſt triginta dierum, *Auth. De litigioſis; §. Omnem vero; collat. 8.*) & ſi liquet, vel liquere poteſt de cauſa, Judex ſecundùm cauſæ merita, ſententiam definitivam proferet pro eo, qui juſtam cauſam fovet: ſi verò ipſe plenè ex actis inſtructus eſſe non poſſit, abſolvat reum præſentem ab obſervatione judicii, ita, ut actor nullum regreſſum habeat ad cauſam, & in omnem cauſæ eventum, ſive vincat, ſive vincatur, condemnabit actorem in expenſas; prout habetur in *cit. l. Properandũ; §. Et ſi quidẽ; C. de judic.* & tradit *Durand. cit. tit. de contumac. §. 2. n. 3.*

Atque hæc quidem procedunt de Jure civili, ſecundùm quod, antequam procedatur contra actorem abſentem, tres aſſignantur ipſi dilationes; quibus elapſis, exſpectatur per annum, & demum eo elapſo, Judex procedit ad inquirendam veritatem, & ſententiam ferendam, ut dictum. Verùm de Jure Canonico hoc non procedit: nam iſtæ dilationes ex conſuetudine fori Eccleſiaſtici non ſervantur, ſed ſtatim actore, vel eius procuratore non comparente, poſtquam legitimè citatus fuit, teſtibus receptis, proceditur ad ſententiam definitivam, juxta *cit. c. Cauſam; h. t. Abb. ibid. n. 15. in fine.*

XXVI. Notandum quartò. Contra actorem contumaciter abſentem, etiam lite nondum conteſtatâ, recipiuntur teſtes, & fertur ſententia definitiva, juxta *cit. c. Cauſam; h. t.* quod loquitur in caſu, quo actor eſt abſens, & reus præſens, *Gl. ibid. in notat. & V. Ad domum;* idque ſtatutum fuit, ne actori pro libitu detur occaſio vexandi reum, & liceat ei, quandocunque placet, à lite jam cœpta recedere; & ideo debet judicium cœptũ ad finem perducere, ſi reus voluerit. *Gl. hîc V. Ad domum.* Non obſtat, quòd, ſi reus ſit contumax, non procedatur ad teſtium receptionem, nec ad ſententiam definitivam, niſi lite conteſtatâ, ſed Actor mittitur in poſſeſſionem ex primo decreto, & reus contumax excommunicatur, *c. ult. §. In aliis; ſuprà, Vt lite non conteſtatà &c.* Nam diſparitas eſt, quoad hoc inter Actorem, & Reum: tum quia maior eſt contumacia Actoris, quàm Rei, quia fuit ab initio in poteſtate Actoris non agere, non autem Rei, qui invitus convenitur, *l. Iudicium; 58. ff. de judic.* tum quia magis præſumitur contra Actorem, qui Reum provocavit, & poſtea non comparuit, quàm contra Reum abſentem, qui provocatus fuit, & neceſſariò venire debet: nam Actor præſumitur non comparere, quia diffiſus de jure ſuo, cognoſcit, ſe bonam cauſam non fovere; vel, quia videt, Reum habere paratas ſuas defenſiones, ſe abſentat, ut interim & teſtes moriantur, & probationes pereant, & ideo reo abſente contumaciter, non proceditur, lite non conteſtatâ, ſicut, ſi Actor ſit cõtumax: tum quia reus fugiendo, facit quod proprium eſt reorum; unde & Rei fugientes appellati ſunt in *cit. l. Properandum; §. Et ſi quidem:* Actor verò facit omnino contrarium ei, quod debet, nempe agere, & cauſam ſuam ad finem perducere: tum denīq; Rei favorabiliores ſunt, quàm Actores, cùm jura proniora ſint ad abſolvendum, quàm ad condemnandũ: & ideo magis parcitur, & mitiùs agitur cum reo contumace, quàm cum Actore, ita, ut lite non conteſtatâ non recipiantur teſtes, nec ſententia definitiva feratur contra Reum contumacem, ſicut contra Actorem contumacem. *Gl. in cit. c. Cauſam; V. Ad domum; Abb. ibid. n. 15.*

Neque etiam obſtat, quòd Actore non probante, abſolvendus ſit reus, etiamſi hic nihil probaverit, *c. fin. de jurejurando.* ideóque, ſi Actor ſit contumax, non videtur aliud faciendum eſſe contra ipſum, quàm ut tali caſu Reus abſolvatur. Nam reſpondetur, regulam illam habere locum, quando uterque eſt præſens, tam Actor, quàm Reus, & ſi Actor, datis ei dilationibus ad probandum, in probatione deficiat; tunc enim Reus eſt abſolvendus: ſecus, ſi nondum dati ſint Actori debiti termini, & dilationes, & ſi is per contumaciam ſit abſens; tum enim etiam contra ipſum definitivè pronunciari poteſt. *Gl. in c. Decernimus; 10. V. Manifeſtum eſt; cauſ. 3. q. 9. Vivian. in Ration. Jur. Pontif. in cit. c. Cauſam; h. t.*

XXVII. Aſſertio 2. Si actor, qui ad certum temporis terminum adverſarium citari fecit, reo veniente, ipſe non compareat in termino citationis, poſtea adveniens, ad legitimas expenſas, quas adverſarius ob eam cauſam fecit, condemnari debet. Quòd ſi iterum petat, Reum citari, non eſt audiendus, niſi priùs ſufficienter caveat, quòd in termino conſtituto comparebit. Ita habetur *in c. Actor 1. h. t. in 6.* Ratio prioris deciſionis eſt, quia in judicio omnia damna reſarcienda ſunt, quæ parti præſenti, propter contumaciam abſentis, illata ſunt, *l. Sancimus; 15. C. de judic.* neque enim quis damnum ſentire debet ob culpam alienam: & quia maior eſt contumacia Actoris non comparentis, quàm Rei; ut notavit *Gl. hîc V. Ad terminum*, ideo præcipuè Actor in expenſas condemnandus eſt, quas reus propter contumaciam Actoris legitimè fecit. Ratio poſterioris deciſionis eſt, quia ſemel malus ſemper præſumitur malus in eodem genere mali, juxta *Reg. jur. 8. in 6.* ideóque contra Actorem contumacem eſt præſumptio, quòd, ſicut in primo termino, ad quem, ipſo petente, citatus fuit reus, non comparuit: ita nec in novo, ſeu alio termino, aut reliquis ſit compariturus. *Arg. l. Si cui; 7. §. Iiſdem; ff. de accuſat.* ubi dicitur, quòd, qui ſemel alicui in judicio calumniam intulit, iterum ad accuſandum admitti non debeat, quia denuo calumniaturus creditur; ideóque, ſi actor petat aliam citationem Rei, meritò non eſt admittendus; ut in eo puniatur, in quo deliquit. *Gl. hîc V. Admittendus.* Excipi debet, niſi juſtum impedimentum intervenerit, quò minùs Actor in termino in citatione præfixo compareat, quia juſtè impe-

impedito tempus non currit: ideóque hoc caſu, ad petitionem actoris, Reus iterum citandus eſt, dummodo impedimentum interveniſſe probaverit, propter quod in mora veniendi fuit. *Gl. fin. hic.* quia legitimum impedimentum veniendi excuſat à contumacia, & pœna. *Franc. hic n. 3.* quomodo autem tale impedimentum probandum ſit, per teſtes, vel juramentum tantùm, id relinquitur Judicis arbitrio, ſpectatâ qualitate perſonæ, & impedimenti. *Anchar hic in fine.*

XXVIII. Ubi præterea Notandum primò. Non tantùm Reus citatus, ſed etiam ipſe Actor, qui Reum citari procuravit, debet in termino, ad quem Reum citari fecit, & ipſe comparere, alioquin tanquam contumax condemnandus eſt in expenſas ſolvendas Reo venienti, quas hic facere coactus eſt propter non comparitionem Actoris. *Anchar. hic not. 8. Franc. num. 2.* Id autem procedit, ſive Reus fuerit, ad petitionem Actoris, citatus ad terminum peremptorium, ſive non peremptorium: quia textus in hoc c. indiſtinctè loquitur; adeóque de quolibet termino intelligendus eſt. *Gl. hic V. Ad terminum.* &, ſive in principio cauſæ, ſive in progreſſu aſſignetur terminus, vel fiat citatio. *Gl. margin. hic lit. A. & Franc. n. 2.* Addit *Gloſ. magna hic q. 1.* quòd quantùm ad condemnationem in expenſas, abſens ſit cenſendus contumax, etiamſi una tantùm ſimplex citatio facta ſit; ſed non quantùm ad ferendam ſententiam definitivam, vel miſſionem in poſſeſſionem.

Notandum ſecundò. Si etiam Reus non compareat in termino, ad quem eſt citatus, tum non debet Actor ipſi condemnari in expenſas; quia una contumacia compenſatur cum alia contumacia. *Arg. l. Si duo; 36. ff. de dolo, & l. Si ambo; 18. ff. de compenſat. Gl. hic V. Venienti.* & contumax non comparens offendit partem adverſam: quæ ratio ceſſat, ſi etiam hæc non compareat. *Gl. magna hic q. 2.* ubi addit in fine, quòd, quando neutra pars comparet, cùm tunc partis non interſit, ideo nec Reipubl. debeatur mulcta, quæ aliàs à Judice imponi poſſet, juxta *l. 2. §. Siquis. ff. Siquis in jus vocat. non ierit.*

Notandum tertiò. Cautio, quam actor contumaciter non comparens in termino citationis priùs præſtare debet, ſi iterum petat reum citari, debet eſſe pignoratitia, vel fidejuſſoria, juxta *l. Mandato; 59. §. ult. ff. Mandat.* quæ exigitur, ſi in aliqua diſpoſitione requiratur idonea, aut ſufficiens cautio, ut hîc, dummodo eam debitor præſtare poſſit, alioqiun verò ſufficit cautio nuda, ſeu ſimplex, videlicet juratoria, vel promiſſoria. *Gl. hic V. Sufficienter, & Franc. n. 5.*

Notandum quartò. Præter condemnationem in expenſas, poteſt actor contumax etiam aliter puniri; quia Reus comparens poterit petere, ut abſolvatur ab illo termino, ad quem eſt citatus, etiam Actore non citato, &, ut etiam abſolvatur ab inſtantia Judicij. *Franc. hic num. 4.* ubi addit, quòd tunc requiratur citatio Actoris.

§. III.

Quomodo procedendum ſit contra Reum contumacem, ſpectato præcipuè Iure Canonico?

XXIX. Aſſertio 1. Si Reus, poſt litem conteſtatam, ſit contumax, tum, vel liquet de cauſa; & ferri debet ſententia definitiva: vel non liquet; & actor immitti debet in veram poſſeſſionem, reſervatâ Reo abſenti quæſtione proprietatis; prout conformiter juri civili ſtatutum habetur in *cap. Prout nobis; 4. h. t.*
Nam quidam Clericus ſuper cauſa decimarum vo- »
catus ad Judicium petitorium, poſt libellum ſibi »
oblatum, contumaciter receſſit: poſtea rediens, ju- »
ratoriam cautionem fecit coram Judicibus, ſe juri »
pariturum. Cùm autem ad diem ipſi præfixum, ſe »
in Judicio ſiſteret, ſub prætextu, quòd Advocatum »
nondum haberet, reſpondere per malitiam recuſa- »
vit. Tandem cùm actor, ut reſponderet, inſtaret, »
reſpondit, quòd 40. annis, decimas, de quibus erat »
controverſia, percepiſſet; &, cùm Judex in cauſa »
procedere vellet, varijs excuſationibus utens, ap- »
pellavit, & juramento ſuo contempto, contumaci- »
ter receſſit. His intellectis, Papa Urbanus III. »
mandavit Judicibus delegatis, ut Reum contumaci- »
ter abſentem ſemel adhuc citent, ad convincendam »
ejus malitiam: qui, ſi comparuerit, liti finem im- »
ponant: ſi verò venire contempſerit, cùm lis jam »
antè conteſtata fuerit, ſi liqueat de cauſa ex actis, »
vel liquere poſſit, definitivam ſententiam ferant: ſi »
verò non liqueat, vel liquere poſſit, actorem in poſ- »
ſeſſionem juris decimarum immittant, reſervatâ »
Reo abſenti quæſtione proprietatis. Ratio autem, cur, ſi Reus, poſt litem conteſtatam, ſit contumax, &, ſi liqueat de meritis cauſæ, ferenda ſit ſententia definitiva, eſt, quia major eſt contumacia, quæ committitur, poſt litem conteſtatam, quàm quæ ante illam: quod vel inde patet, quia propter contumaciam, ante litis conteſtationē, non immittitur Actor in verā poſſeſſionem, ſed tantùm cuſtodiæ cauſâ, & Reus illam recuperat intra annum, purgando contumaciam: ſecus in contumacia poſt litis conteſtationem commiſſâ, quia tunc datur Actori vera poſſeſſio. *Abb. hic n. 8.* quia Judex, qui cognovit de cauſa, de illa etiam ſententiam ferre debet, ſive pro Reo, ſive contra illum, prout juſtitia exiget: quamvis, ſi Reus ſit contumax, ante litis conteſtationem, regulariter, non ſit procedendum ad ſententiam definitivam. *c. ult. in princ. Ut lite non conteſtat. Vivian. in Ration. Iur. Pontif. hic.*

Ratio verò, cur, ſi non liqueat de cauſa, non poſſit procedi contra Reum ad ſententiam definitivam, eſt; quia Judex non poteſt ſententiam ferre de re, quam non cognovit; & cùm Reus tunc ſit in majore contumacia, quàm eſſet, ſi lis non fuiſſet conteſtata, ut ſuprà dictum; ideò adjudicatur Actori vera poſſeſſio rei: non tamen privatur Reus per ſententiam dominio, ſeu proprietate rei, de qua Judex non cognovit, quin poſtea veniens probare poſſit, rem ad ſe ſpectare. *Imola hic n. 5. Vivian. ibid.*

XXX. Notandum hic præterea primò. Contumax cenſetur non ſolùm, qui citatus non venit, ſed etiam, qui, poſtquam venit in Judicium, ab eo recedit, ſine licentia Judicis, ante cauſam finitam; prout ſumitur ex hoc *cap. Abb. ibid. num. 2.*

Digitized by Google

Notandum ſecundò. Si contumax poſtea compareat in Judicio, compelli poteſt ad præſtandam cautionem ſaltem juratoriam de parendo juri, eâque non obſtante, ex juſta cauſa poterit appellare, nec etiam pœna, ſi eſſet appoſita, committeretur. *Gl. hic V. Cautionem.* Nam, cùm litiganti de jure permiſſum ſit, ſi injuſtè gravatus ſit, appellare; ideo juramentum de parendo in Judicio, intelligi debet, quatenus de jure obligatur obtemperare; adeóque non ſe ad juſtam appellationem extendit. *Arg. c. Ad noſtram; 21. de jurejur.* in caſu verò hujus c. contumax non appellavit ex cauſa juſta, ut colligitur ex verbis illis: *contumaciter juramento contempto*; ideóque incidit in perjurium. *Gl. hic V. Cautionem; in fine.* Non tamen litigans in Judicio in re ſpirituali, etſi incidat in perjurium, perdit cauſam. *Abb. hic n. 6.*

Notandum tertiò. Quamvis, ſi reus, poſt litis conteſtationem, ſit contumax, & abſque juſta cauſa, ſeu frivolè appellet, ac recedat, non neceſſariò debeat iterum citari, juxta *cap. 2. h. t. in 6.* bene tamen poteſt ad convincendam ejus malitiam denuo citari; ut colligitur ex hoc c. & tradit *Imol. hic n. 4. & Abb. n. 7.*

» XXXI. Aſſertio 2. Si actor, cui propter
» contumaciam Rei, per primum decretum adjudi-
» cata eſt poſſeſſio bonorum, rei ſervandæ, ſeu custo-
» diæ causâ, ob potentiam, vel dolum adverſarij, non
» poſſit bona cuſtodienda intra annum conſequi, vel
» acquiſita amiſerit: ſicque fiat, ut (cùm juxta mul-
» torum ſententiam, Actor, poſt annum elapſum,
» non efficiatur verus bonorum poſſeſſor) Reus ex
» malitia ſua commodum reporter: ideo Concilium
» generale Lateranenſe ſub Innocentio III. (quod
» refertur in *c. Contingit; 9. h. t.*) ſecundùm Canoni-
» cam æquitatem ſtatuit, ut in dicto caſu Actor, ela-
» pſo anno, verus efficiatur poſſeſſor, ídque, ne con-
» tumax melioris ſit conditionis, quàm obediens.

XXXII. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. Diſſenſionem eſſe inter Legiſtas, & Canoniſtas, quoad immiſſionem ex primo decreto, causâ rei ſervandæ. Nam ſecundùm Legiſtas, & Jura Civilia, in actione reali, ſi actor mittatur in poſſeſſionem rei ex primo decreto, tunc ſtatim efficitur verus poſſeſſor; ut probari videtur ex *l. Siquis; 8. §. pen. & ibi Gl. V. Poſſeſſor. C. de præſcript. 30. vel 40. ann.* ſed revocabiliter; quia reus comparens intra annum, eam recuperat; prout etiam habetur in *cap. ult. §. In alijs. V. Lite non conteſt.* Sed talis impropriè dicitur immiſſus rei ſervandæ causâ, niſi quatenus conſervare debet fructus, ut eos Reo venienti intra annum, unà cum re, reſtituat. At verò ſecundùm Canoniſtas, & Jus Canonicum, Actor miſſus intra annum in poſſeſſionem ex primo decreto, propriè dicitur immiſſus causâ ſervandæ, ſeu cuſtodiendæ rei, quia intra annum non eſt verus poſſeſſor rei, ſed cuſtos tantùm. *cap. ult. tit. ſeq.* In perſonali verò actione, ſecundùm omnes, miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto, non efficitur verus poſſeſſor, ſed cuſtos tantùm. *l. 3. §. ult. & l. Siquis ante; 10. §. 1. verſ. Denique. ff. de acquir. poſſ.* neque tunc primus, ſeu antiquus poſſeſſor ejicitur de poſſeſſione, ſed ſolùm per ſecundùm decretum. *Gl. hic V. Servandæ. & Abb. n. 5.* de quo plura *tit. ſeq.*

Notandum ſecundò. Juſſus mitti in poſſeſſionem bonorum, cuſtodiæ causâ, ſi ab adverſario per ejus potentiam, vel dolum impediatur, quò minùs in eam mittatur, juris fictione perinde habetur, ac ſi realiter immiſſus fuiſſet, & verè poſſediſſet. *l. Quamvis; 13. & ibi Gl. V. Perinde habetur. ff. de bonis auctorit. judic. poſſid.* adeóque, ſi intra annum Reus contumax non comparuerit, eo elapſo, Actor intentans actionem realem verus poſſeſſor ex juris diſpoſitione cenſetur: ſicuti etiam in perſonali debito, ſi creditor à Judice juſſus ſit poſſeſſionem bonorum capere, ſeu apprehendere, perinde habetur, ac ſi ea poſſeſſa fuiſſent, licèt verè poſſeſſa ab ipſo non ſint. *cit. l. Quamvis; & ibi Gl. V. Perinde.* Non obſtat, quòd poſſeſſio non acquiratur ſolo animo, ſed, cùm ſit quid facti, requiritur inſuper, ut corporaliter apprehendatur. *l. Licèt; 4. C. de acquir. poſſeſſ.* ergo non poteſt Actor fieri verus poſſeſſor ſine reali, & corporali apprehenſione. Nam cùm in *cit. c. Contingit*, dicitur, quòd elapſo anno, Actor verus poſſeſſor conſtituatur, id intelligi debet, non quòd fiat abſolutè, phyſicè, ac propriè, ſed in ordine ad effectus juris, quos perinde conſequitur, ac ſi verè, & propriè poſſideret; ut tradit *Gl. in cit. l. Quamvis; V. Perinde habetur.*

XXXIII. Reſp. 3. Si Reus citatus ad Judi- »
cium contumaciter ſe abſentet, ideóq; Judex pro- »
nunciet, Actorem mittendum eſſe in poſſeſſionem »
rei petitæ, ſervandæ rei, ſeu cuſtodiæ causâ; ſed pro- »
pter dolum, & potentiã Rei, Actor non poſſit con- »
ſequi poſſeſſionem, ſeu potiùs cuſtodiam rei peti- »
tæ: poſtea verò, ante finem anni, Reus, ne veram »
quoque poſſeſſionem amittat, idoneam, ac ſuffi- »
cientem cautionem offerat, quòd Judicio ſtare ve- »
lit: hoc caſu (etſi Reus, ſecundùm juris civilis ri- »
gorem, puniri poſſit, quod in jus vocatus non ierit, »
l. unic. ff. Siquis jus dicenti non obtemper.) de æquita- »
te tamen, & benignitate Canonicâ, quæ in perſo- »
nis, & negotijs, ſeu cauſis Eccleſiaſticis, rigorem »
juris non ita ſtrictè ſervat, Reus admitti debet, ſi »
ſufficiente cautione ſtandi Judicio ſe aſtringat; quia »
tunc juſtitia non periclitatur, jure Actoris illæſo »
manente; prout reſpondit Papa Alexander III. in »
c. Ad hæc; 1. h. t. Gl. ibid. V. Non periclitatur.

XXXIV. Ubi notandum, etſi Reus contumax Actorem juſſum mitti in poſſeſſionem rei petitæ, ex primo decreto, cuſtodiæ causâ, dolo, vel vi impediat, quò minùs immittatur: ſi tamen poſtea intra annum veniat, & cautionem præſtet parendi in Judicio, de æquitate Canonica, aliâ pœnâ puniendus non eſt. Nam, licèt Actor ab illo impeditus fuerit, ne poſſeſſionem ingrederetur, & naniſceretur, nihilominus tamen juris fictione cenſetur poſſidere, & in effectu perinde eſt, ac ſi actu poſſeſſionem, cuſtodiæ causâ, conſecutus fuiſſet. *cit. l. Quamvis, junct. Gl. V. Perinde; ff. de bon. auctor. de jud. poſſid. Gl. hic V. Nanciſci.* & dictum ſuprà. adeóq;, cùm nullum Actori fiat præjudicium per hoc, quòd prohibitus ſit immitti in poſſeſſionem rei, non eſt æquum, ut rigor juris civilis ſervetur; præſertim quando jus Actoris non eſt læſum, vel factum deterius. *Gl. hic in fine caſûs. & V. Non periclitatur.* Veruntamen tenetur hoc caſu Reus contumax ſolvere expenſas, & ad intereſſe præſtandum Actori, ſi ejus interſit, quòd in tempore non venerit. *Gl. fin. hic. & Innocent. in fine.* quia hoc pœnam non continet, ſed ad compenſandum damnum illatum ſpectat.

§. IV. De

ſ. IV.

De aliis quibuſdam pœnis, ac modis, quibus contumacia Rei punitur, aut coërcetur.

XXXV. Aſſerrio 1. Propter contumaclam Rei poteſt Judex quandoque, ſpectatis circumſtantijs, actorem non mittere in poſſeſſionem rei petitæ, ſed eam ſequeſtrare, reúmque contumacem in expenſas condemnare, quas actor ob ipſius contumaciam fecit; ut conſtat ex c. *Ex litteris*; 2. *h. t.* ubi habetur, quòd inter Monachos de Etoli, & Canonicos Linconenſes controverſia erat ſuper quibuſdam Eccleſiis, quæ à Papa Alexandro III. commiſſa fuit certis Judicibus delegatis cognoſcenda (eáſque Monachi, ut veriſimile eſt, Monaſterio ſuo incorporatas eſſe dicebant) Canonici verò legitimè citati, ſe contumaciter abſentârunt: & licèt Monachi, ob hanc contumaciam partis adverſæ, mittendi eſſent in poſſeſſionem rerum petitarum: Judices tamen, intuitu Religionis, mitiùs agere volentes, poſſeſſionem illarum Eccleſiarum ſequeſtrari fecerunt, ut Canonici ſaltem tædio affecti ſtare Judicio cogerentur. Poſtea verò cùm Monachi Eccleſias ſibi reſtitui peterent, earúmque reſtitutionem urgerent, Canonici reſponderunt, delegatorum Judicũ poteſtatem jam exſpirâſſe, eò quòd ad alios Judices litteras impetrâſſent, per quas prioribus derogatum fuerit. Verùm, quia in poſterioribus litteris nulla priorum mentio facta fuit, nec nomina Eccleſiarum, quæ continebantur in prioribus litteris, exprimebantur in poſterioribus, ſed indiſtinctè ſolùm dicebatur, *ſuper quibuſdam Eccleſiis*: idcirco Papa mandavit Judicibus delegatis, ut non obſtantibus litteris poſterioribus, cauſam, ſecundùm formam priorum litterarum, decidant; cùm malitia, & dolus nemini patrocinari debeat: & Canonicos in expenſas condemnent ſolvendas Monachis, quas ob Canonicorum contumaciam, ac moram facere debebant.

XXXVI. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Etſi regulariter, propter contumaciam Rei, fieri debeat immiſſio in poſſeſſionem rei petitæ, etiam quoad Religioſos; ut patet ex hoc c. ubi fuerat quidẽ facta ſequeſtratio, poterat tamen etiam fieri immiſſio; ut notat *Abb. hic n.* 3. Judex tamen poteſt, ſi viderit melius eſſe, etiam rem petitam ſequeſtrare, & loco miſſionis in poſſeſſionem ſequeſtrum decernere, prout ſumitur ex hoc c. & tradit *Innocent. hic V. ſequeſtrari, & Imol. n.* 4. nam quamvis ob contumaciam Rei non poſſit res petita ſequeſtrari, uſque ad exitum cauſæ, quia talis ſequeſtratio regulariter eſt prohibita, ut infrà dicetur *tit.* 17. non enim debet poſſeſſor, lite pendente, privari commodo ſuæ poſſeſſionis, etiamſi contumax fuerit, ſi paratus ſit in Judicio reſpondere, & contumaciam purgare: poteſt tamen fieri talis ſequeſtratio, quæ non duret uſque ad exitum cauſæ, ſed ſolùm, dum contumacia durat, ita, ut, ſi reus, poſt ſequeſtrationem rei factam, compareat, & refuſis expenſis actori, cautionem præſtet de parendo juri, ceſſet ſequeſtratio, & Reus poſſeſſionem recipiat. *Arg. c. ult. §. in alijs, ut lite non conteſt.* ubi id de miſſione in poſſeſſionem rei decernitur, in cujus locum ſuccedit hæc ſequeſtratio: idque etiam apertè colligitur ex hoc c. in quo facta fuit ſequeſtratio rerum petitarum, ſive Eccleſiarum, ut Canonici tædio affecti, ſtare Judicio, & reſpondere cogerentur; quæ ratio ceſſat, ſi reus velit purgare contumaciam, & reſpondere in Judicio: adeóque etiam debet ceſſare ſequeſtrum. *Abb. hic n.* 3.

Notandum ſecundò. Quomodo intelligendum ſit id, quod in *cit.* c. dicitur, intuitu Religionis, Judices mitiùs agere voluiſſe, dum Eccleſias ſequeſtrari fecerunt: variè intelligunt Interpretes; prout videre eſt apud *Hoſtienſ. hic V. Mitius; & Imol. n. ult.* Veluti primò, mitiùs actum eſſe cum Canonicis conventis (qui erant Canonici regulares) dum Eccleſiæ ſunt ſequeſtratæ, idque ſolùm, dum duraret contumacia, cùm tamen de rigore Juris Monachi debuiſſent mitti in poſſeſſionem rei, cuſtodiæ causâ: durius autem, & gravius eſt poſſeſſori, ſi adverſarius ejus, ſcilicet actor mittatur in poſſeſſionem rei ſuæ causâ cuſtodiæ, quàm ſi res penes alium tertium ſequeſtretur, & veluti deponatur. Vel ſecundò, poteſt intelligi, reſpectu Monachorum agentium, quia illis magis expediebat, ut Eccleſiæ ſequeſtrarentur, quàm ut mitterentur in poſſeſſionem earum, per quam videri poterant nimis avidè inhiare rerum petitarum, ſeu Eccleſiarum poſſeſſioni, quod Religioſos actores non decet, qui in Judicio mitiùs agere debent cum reo, modò jus Eccleſiæ, vel Monaſterij non periclitetur. *Laym. in cit. cap.* 2. *n.* 1. *h. t.*

Notandum tertiò. Priores litteræ ad Judices delegatos datæ non revocantur per poſteriores ad alios Judices datas, ſi in his nulla fiat mentio priorum litterarum; ut colligitur ex *cit.* c. 2. *h. t.* in quo nulla nec generalis mentio facta eſt in ſecundis litteris de prioribus; quia Princeps non ſolet facilè cauſam alicui delegatam revocare, & alij delegare, præſertim, ſi cauſa à priore Judice jam ſit cœpta. c. *Inter Monaſterium*; 22. *de ſent. & re judic.* Deinde priores litteræ erant magis ſpeciales, quàm ſecundæ, quia in illis exprimebantur nomina Eccleſiarum, de quibus erat contentio: non autem in ſecundis; ideóque primæ non ſunt revocatæ per ſecundas. *Gl. hic V. Indefinitè. Abb. n.* 5. Non tamen requiritur ad revocationem priorum litterarum, ut ſpecifica earum mentio fiat in litteris poſterioribus, ſed ſufficit generalis, *non obſtantibus prioribus litteris*: niſi ex gravitate cauſæ, aliiſque circumſtantijs veriſimiliter colligatur, Papam, vel alium Principem poſteriores litteras, cum clauſula generaliter derogatoria, daturum non fuiſſe, ſi meminiſſet priorum litterarum ſpecificè datarum. *Arg. c. Super*; 20. *de reſcript. Abb. in cit. c.* 2. *n.* 6. *h. t.*

XXXVII. Aſſertio 2. Contumacia Rei ſubinde quoque punitur ſuſpenſione ab officio, & beneficio, & creſcente contumaciâ, etiam excommunicatione, & quando per viam inquiſitionis, aut denunciationis proceditur contra abſentem contumaciter, etiam lite non conteſtatâ, poſſunt teſtes recipi, & ſententia definitiva ferri; prout ſumitur ex *cap. Veritatis*; 8. *h. t.* ubi habetur, quòd Epiſcopus Curienſis per viam denunciationis delatus ſit à ſuis Canonicis ad Papam Innocentium III. ſuper dilapidatione bonorum Eccleſiæ, homicidio, ince-

Digitized by Google

ſtu, aliiſque criminibus, de quibus publicè erat infamatus. Hanc cauſam Papa delegavit primò Epiſcopo Tridonenſi (vel, ut alia lectio habet, Tridentino) Abbati montis S. Mariæ, & Præpoſito io Inſula: deinde iterum Brixinenſi Epiſcopo, & dictis Abbati, ac Præpoſito. Verùm, cùm à primis illis Judicibus dictus Epiſcopus Curienſis vocatus fuiſſet, per contumaciam venire contempſit, ideóque ab illis ſuſpenſus eſt ab officio, & beneficio. Poſtea Canonicè citatus à ſecundis Judicibus, comparuit qnidem cotam illis, ſed frivolam excuſationem prætendens, reſpondere cootumaciter noluit (& ſic nec coram primis, oec coram ſecundis Judicibus lis fuit conteſtata, & tameo lata fuit ſententia definitiva; ut notat *Gl. hîc V. Neglexit.*) quate Papa ſuſpenſiooem à primis Judicibus latam, auctoritate Apoſtolicâ, confirmavit. Poſtea iterum, adeóque tertiâ vice, idem Papa cauſam delegavit Epiſcopo Cumano, & cuidam Abbati, à quibus tertiò citatus Epiſcopus Curienſis, cùm oec per ſe, nec per idoneum Procuratorem compareret, Judices ſententiam excummunicationis in eundem, propter inobedientiam, protulerunt, recipientes teſtes contra ipſum, juxta formam mandati Apoſtolici, per quos ſinguli articuli crimioum ſufficienter ſunt probati. Quamobrem Innocentius III. videns, qnòd in hoc proceſſu judiciarius ordo ritè ſervatus fuerit, & quòd Epiſcopus Curienſis, poſt latam in ipſum cenſuram excommunicationis, celebrare præſumpſerit, ſententiam perpetnæ depoſitionis, tam à Pontificali, quàm ab officio Sacerdotali in ipſum tulit, abſque ulla ſpe reſtitutionis, revocans etiam in irritum quaſcunque alienationes, quas dictus Epiſcopus, poſt inhibitiooem Sedis Apoſtolicæ, ſeu latam ſuſpenſionem, & excommuoicationem, de rebus Eccleſiæ facere præſumpſit.

XXXVIII. Pro declaratiooe hujus c. Notandum primò. Tripliciter poteſt procedi cootra Prælatum crimioſum. Primò merè criminaliter, & per modum accuſationis, ut criminoſus condignè puniatur; & tunc ordinariè Jndex procedere debet, oblato priùs libello, & lite conteſtatâ: alioquin propter contumaciam rei abſentis, ad ſententiam ferendam procedere non poteſt. Secnndò procedi poteſt extraordiuariè, ex mero, & puro Judicis officio, præcedente publicâ infamiâ citati; & boc caſu nec libellus offerri, nec litis conteſtatio fiori debet, ſed ſtatim, ſi citatus contumax ſit, receptis teſtibus, ſententia condemnatoria ferri poteſt. Tertiò procedi poteſt ita, ut adſit denunciator aliquis, ſeu promotor judicialis inquiſitionis faciendæ, qui ſuo, vel aliorum nomine, petat inquiri iu Prælatum, ad ejus depoſitionem, ſeu amotionem ab adminiſtratione in ſpiritualibus, & temporalibus, ne ulteriùs Eccleſiæ obſit, juxta *c. Qualiter; 24. §. Sed cùm, infr. de accuſat.* & boc caſu, ſi criminoſns inquiſitns compareat, libellus offerri, & litis conteſtatio fieri debet; ut colligitur ex *c. Exhibita; 19. de judic.* Si verò non compareat, ſed contumaciter ſe abſentet, tum contra eum, etiam lite non conteſtatâ, receptis priùs teſtibus, & babitis ſufficientibus probationibus, ne ob contumaciam contingat delictorum impunitas, definitiva ſententia condemnatoria ferri poteſt, per quam pœna contumaci infligatur, ſi ea talis ſit, ut abſenti imponi poſſit; cujuſmodi eſt depoſitio, v.g. ab Epiſcopatu, & Officio Pontificali, ac Sacerdotali, qni eſt proprius caſus hujus c. *Io. Andr. hîc n. 4. Imol. n. 5. & 9. Abb. n. 18. & 21.* Ratio eſt, quia, cùm vertitur periculum animæ, vel publicum Eccleſiæ, ne damnnm incurrat, tnnc contra abſentem contumaciter procedi poteſt, lite noo conteſtatâ, *c. ult. §. Porrò ut lite non conteſt.* Atqni, ſi præcedente infamiâ, aliiſque indicijs, Prælatus denuocietur tanqnam dilapidator bonorum Eccleſiæ, vel in alijs criminibus perſiſtens, agitur de periculo animarum, & publico Eccleſiæ, cui præeſt, propter ſcaodalum publicum, quod dat criminoſus Prælatus io populo: ideo lite oon conteſtatâ, cootra ipſum procedi poteſt, ſaltem ad illum depooendum, & amovendum ab officio, & adminiſtratione Prælatnræ, ut delictum puniatur, & ſcandalum tollatur. *Abb. in cit. c. Veritatis; n. 23. h. t.* Vnde, quaodo in boc c. dicitur, ordinem judiciarium ſervatum fuiſſe, id intelligi debet, ſecundùm ſnbjectã materiam, de ordine judiciario, qui requiritur, quaodo proceditur cootra contumacem, per viam inqniſitionis, vel denunciationis. *Hoſtienſ. hic V. Ordinem judiciarium, & Abb. n. 18.*

Notandum ſecundò. In caſu hujus c. Epiſcopus Curienſis, etſi contra ipſum, per modum inquiſitionis, aut denunciationis ſit actum, quia de accuſatione hîc oulla fit mentio, depoſitus fuit, non ſolùm ab officio, & adminiſtratione Epiſcopali, ſed etiã ab omni officio, & Ordine Sacerdotali, tum propter commiſſum bomicidium, tum quia, poſtquam ſuſpenſus, & excommnnicatus fuit, celebravit; ideóque etiam propter violationem cenſuræ irregularitatem contraxit. *Gl. hîc V. Probatum in fine, & Hoſtienſ. V. Depoſitionis. Abb. n. 24.* idque ex deductis in Judicium cohærenter, & acceſſoriè cognitum fuit; nam irregularitas hæc contracta fuit ob pœnam excommunicationis inflictæ, ratione contnmaciæ in boc Judicio commiſſæ, & ideo etiam puniri potuit. *Abb. hîc n. 25.*

Notandum tertiò. Prælatus ſuſpenſus, vel excommnnicatus privatus eſt poteſtate adminiſtrandi: & conſequenter alienatio bonorum ab eo facta non valet; ut patet ex hoc c. *Imol. ibid. n. 7. & alij Interpretes communiter.* Ratio eſt, quia ſuſpenſus ſimpliciter, & abſolutè ab officio publico ſit inhabilis ad exercendos omnes actus pertineotes ad officium, & adminiſtrationem, tam in ſpiritualibus, quàm in temporalibus; ut ex communi docet *Suar. diſ. 26. de cenſ. ſect. 1. n. 4.* conſequenter etiam poteſtas alienandi bona Eccleſiæ eſt adempta Prælato ſic ſuſpenſo: ſicut etiam excommunicato ſaltem non tolerato, ſeu nominatim denunciato; quia excommunicatio virtualiter in ſe includit ſuſpenſionem ab officio. *Hoſtienſ. hîc V. Seu factam. & V. excommunicationem. Abb. n. 33. & 34.*

XXXIX. Aſſertio 3. Si, poſtquam actor intentionem ſuam probavit. Rens exceptionem peremptoriam per contumaciam, aut malitiam opponar, eámqne incontinenti non prober, ſed inducias petat ad eam probandam, actori expeoſas ſolvere cogitur, quas, ſi ſolvere non poſſit, alio modo, arbitrio Judicis puniendus eſt; prout conſtat ex *cap. Finem; 5. h. t.* Ubi Innocentius III. ita reſcribit: Quoniam expedit finem litibus maturè imponi, ne partes nimiùm laboribus, & expenſis graventur, præſertim, cùm de beneficijs Eccleſiaſticis litigatur,

» gatur, quæ ſine detrimento Eccleſiarum diu va-
» care non poſſunt: ideo ſtatuimus, ut, poſtquam
» una pars litigantium intentionem ſuam fundavit,
(probando rem per teſtes, vel per inſtrumenta, vel per confeſſionem factam in Judicio, aut per evidentiam facti, vel ſaltem præſumptivè, *Gl. Hic*; *V. Fun-*
» *daverit*;) ſi altera pars exceptionem peremptoriam
» opponat, quam in continenti nolit, aut nequeat
» probare, ad moderatas expenſas adverſæ parti ab eo
» tempore, quo ipſi induciæ ad probandam exceptio-
» nem ſunt conceſſæ, adeóque parti ſolvendas, ſi in
» probatione defecerit, condemnetur, ídque pro-
» pterea, quia frequenter hujusmodi falſæ exceptio-
» nes, ad impediendum, vel differendum proceſſum,
» opponuntur. Si verò pars excipiens ſolvendo
» non ſit, alio modo, ſecundùm arbitrium Judicis,
» punietur, ut ſic timore perterritus falſas exceptio-
» nes in gravamen alterius deinceps opponere non
» præſumat.

XL. Notandum primò. Exceptio peremptoria à reo objici poteſt, etiam poſtquam actor probavit intentionem ſuam; adeóque poſt publicatas atteſtationes ſuper cauſa principali: quia aliàs non poſſet conſtare, an actor probaverit intentionem ſuam. *Gl. hic*; *V. Exceptionem*; *&* *Abb. n.* 3. ubi tamen id limitat; dummodo exceptio peremptoria oppoſita ſit compatibilis cum intentione actoris jam fundatâ, & probatâ; Ut ſi v. g. Titius probavit, ſe in facie Eccleſiæ matrimonium contraxiſſe cum Caja, poteſt hæc opponere impedimentum dirimens conſanguinitatis, quo probato, matrimonium pronunciabitur invalidum, juxta c. 1. *de ord. cognit.* Item, ſi Titius petat à Cajo fundum, quem is poſſidet ſibi reſtitui, probétque, dominium ad ſe ſpectare; poteſt Cajus objicere, ſe illum legitimè præſcripſiſſe, eóque probato, obtinebit cauſam in judicio. Similiter, ſi actor conveniat reum, & probet, illum ſibi debere mille florenos mutuò ei datos; ſed reus conventus excipiat, & probet, debitum hoc ſibi remiſſum eſſe à Titio per pactum de non petendo, Cajus obtinebit. Ratio eſt, quia in his caſibus, poſt publicationem atteſtationum, non eſt ſuſpicio, teſtes ſubornatos, vel corruptos fuiſſe, cùm depoſuerint de eo, quod ſtare poteſt cum intentione actoris probata. Aliud eſt, ſi objiciatur actori exceptio peremptoria incompatibilis cum ejus intentione, ut ſi contra actorem probantem dominium rei ad ſe pertinere, vel ſe mutuum dediſſe, reus excipiat, & probare velit directè contrarium, videlicet ipſum non eſſe dominum, vel non dediſſe mutuum: tunc enim poſt publicationem atteſtationum, non admittitur talis exceptio, propter ſuſpicionem, & periculum ſubornationis teſtium, *Abb. c. l.*

Notandum ſecundò, Duo requiruntur, ut diſpoſitio hujus c. locum habeat. Primò, ut reus objiciat exceptionem peremptoriam, poſtquam actor fundavit, ac probavit ſuam intentionem. Secundò, ut reus nolit, vel non poſſit oppoſitam exceptionem incontinenti probare, ſed petat inducias ſibi dari ad illam probandam: ſi ergo alterutrum ex his deſit, ſive quia reus excepit, nondum fundatâ, ac probatâ intentione actoris: ſive quia eâ probatâ, ſtatim in ſe aſſumpſit onus probandi exceptionem; tum ceſſat pœna hujus conſtitutionis, nempe, ut reus condemnetur in expenſas actori, quia ceſſat præſumptio, quòd exceptio malitioſè ſit oppoſita, & ſervari debet proviſio Juris communis, videlicet, ut in fine cauſæ, ſeu litis victus victori in expenſas condemnetur, juxta c. *Calumniam*; 4. *de pœn.* *Abb. hic n.* 2.

XLI. Notandum tertiò. Quamvis aliàs regulariter ſuper exceptionibus peremptoriis non pronuncietur, ante latam ſententiam definitivam; id tamen procedit in exceptionibus dilatoriis, vel emergentibus: nam ſi reus talem exceptionem opponens in ejus probatione deficiat, ſtatim, antequam ſententia definitiva feratur, adverſæ parti in expenſas condemnari poteſt: quia ſuper talibus exceptionibus dilatoriis, aut emergentibus confeſtim pronunciari debet interlocutoriè, antequam ulteriùs in cauſa procedatur, vel ſententia definitiva ſuper cauſa principali feratur; ut dictum ſuprà *tit.* 10. *n.* 3. ideóque etiam per eandem ſententiam interlocutoriam condemnatio in expenſas fieri poteſt, *Abb. hic n.* 12. *&* *ſumitur ex c.* 1. *de except.* ſicuti etiam, ſi actor contumax ſit in non veniendo, non auditur, niſi priùs ſolvat expenſas, quas adverſarius facere debuit ob ejus contumaciam. c. 1. *h. t. in* 6. *&* *l. Sancimus*; 13. *C. de Judic.*

Notandum quartò. Si quis ob inopiam non poſſit ſolvere pœnam pecuniariam ipſi, ob commiſſum delictum, impoſitam, debet puniri aliâ pœnâ corporali, juxta *l.* 1. *in fin.* *ff. De pœnis*; ex qua deſumptum eſt illud, vulgatum: Qui non habet in ære, luat in corpore, *Imola hic n.* 4. *&* *ult.* aliud eſt, ſi quis conveniatur ex contractu; tum enim ſufficit cedere bonis, *l.* 1. *C. De his qui bon. ceder. poſſ. Gl. in c.* 1. *V. Cruciatus cauſ.* 14. *q.* 6.

XLII. Aſſertio quarta. Citatus ad totam cauſam, aſſignato ipſi certo termino ad comparendum per ſe, vel per procuratorem, ſi non compareat in termino, vel ſi tunc legitimè impeditus fuerit, quamprimum comparere poterit, tanquam contumax condemnandus eſt in expenſas à tempore citationis emiſſæ; prout ſumitur ex c. *Cùm dilecti*; 6. *h. t.* Nam »
cùm quidam in Epiſcopum Leodicenſem electus »
fuiſſet, Archidiaconus, & Henricus Canonicus »
ejusdem Eccleſiæ, ſuo, & aliorum Canonicorum »
nomine (quorum litteræ de rato exhibitæ fue- »
runt) contra electum quædam crimina objecerunt »
ad impediendam ejus confirmationem tanquam »
indigni. Super quibus Papa Innocentius III. in- »
quiri mandavit. Sed, quia electus à parte adverſa »
gravatus fuit, appellavit; appellationem tamen cùm »
poſſet, non eſt proſecutus per ſufficientes procura- »
tores, adversâ parte eam proſequente; unde non »
levis ſuſpicio orta fuit contra electum, Quare »
Papa volens juris ordinem ſervare, mandavit illi, ut »
usque ad Dominicam II. poſt Paſcha, per ſe, vel »
per ſufficientem (id eſt, legitimè conſtitutum ad »
agendum, & reſpondendum, *Gl hic V. Sufficientem*) »
procuratorem, coram Papa ſe ſiſteret, ad objecta »
reſponſurus (non in die Dominicâ, ſed die ſequente »
non feriatâ, *Hoſtienſ. hic V. Reſponſurus*; ita, ut ſufficiat, ſi citatus ad locum veniat die Dominico, ut ſequenti die manè reſpondere poſſit in Judicio; ut patet ex dictis *tit.* 9. *num.* 29.) alioquin ſe proceſſurum, »
quantum de jure poterit, ſiquidem tempus hoc pro »
termino peremptorio ei ſit aſſignatum. Verùm »
cùm electus in Epiſcopum non compareret, pars »
adverſa, ipſéque Papa, diu ultra terminum expectâ- »

» runt. Tandem ipſe ſimplicem nuncium tantùm, cum litteris excuſatnriis, miſit, quòd videlicet nuncinm (cui Papa vivâ voce mandavit, ut citaret electum) tardè recepit, ideóque tam brevi tempore, & propter viatum diſcrimina, non potnerit comparere. Sed excuſationem hanc rejecit Papa; nam, ſicut nuncium mittere poterat electus ad ſe excuſandum, ita etiam procuratorem deſtinare potuiſſet, cnm mandato reſpondendi, ſiquidem ei non fuit injunctum, ut in propria perſona veniret, ſed ut ſalrem idoneum procuratorem mitteret. Præterea cùm mandatur alicui, ut ſe Judici præſentet ad certum terminum, duo mandantur, & nt veniat, & ut ad diem ipſi præfixum compareat: quare ſi non poſſit venire ad diem ſtatutnm, debet nihilominus, etiam poſt elapſam illam diem, venire, & ſe præſentare Judici; ſicut ſi conventum ſit, ut quis rem certam ſolvat ad diem certum, & non poſſit ſolvere ad illum diem, nihilominus etiam poſt diem ſolutioni præfixum, ſolvere tenetur, ſi poſſit. Quamobrem Pontifex dictum electum judicavit contumacem fuiſſe, ideóque eum ad legitimas, & moderatas expenſas adverſariis condemnavit, ex eo tempore, præſtandas, quo poſt interpoſitam ab ipſo appellationem, abſens citatus fuit, & pars adverſa eundem expectare debuit.

XLIII. Nntandum primò. Mandatum de comparendo in certo termino virtualiter, ac implicicite duo in ſe mandata continet: unum principale, nempe, ut citatus compareat; alterum ſecundarinm, ut compareat in termino præfixo: quòd ſi citatus ad terminum aſſignatum venire non poſſit, ob legitimum impedimentum, debet tamen poſtea, ceſſante impedimento, alio tempore comparere, cùm poterit: qnia, ſi dno alicni mandantur, nnum principaliter, alterum ſecundariò, ſi hoc impleri non poſſit, debet tamen obſervari principale, *Abb. hîc n. 7. Arg. l. Celſus; 23. §. Idem ait; ff. De recept. arbitr.* ſicut, qui debet ſolvere mille ad diem S. Georgii, ſi non poſſit tunc ſolvere, debet tamen poſtea, quando poterit. Porrò ſi quis citatus ſit ad terminum ita brevem, nt impoſſibile ſit intra illum comparere, tunc nec poſt elapſum terminum venire tenetur; quia talis citatio eſt temeraria, & impoſſibilis; adeóqne irrita, cùm præceptum impoſſibile obligare non poſſit, *Abb. hîc n. 20.* Deinde etiam conſiderari debet, an præcepto alicni certum tempus, ſeu terminus appoſitus ſit ad limitandam, ſen finiendam obligationem, v. g. ad jejunandum certo die: & tnnc, qui non implet præceptum, ob juſtum impedimentum, die ſtatuto, non tenetur illud poſtea implere. An verò certum tempus, ſeu terminus ſit præfixus ad ſtatuendam obligationem, & hoc caſu, qui non ſatisfecit obligationi tempore ſtatuto, ob impedimentnm juſtum, tenetur nihilominus implere præceptum, ut in propoſito, *Abb. hic n. 12. Laym. l. 5. tract. 6. c. 5. n. 9.* de quo plura alibi.

Notandum ſecundò. Expenſæ à contumace ſolvendæ ſunt, non ſolùm quæ factæ ſunt à tempore contumaciæ, ſed etiam à tempore emiſſæ citationis, quas ſcilicet in caſu hujus c. pars adverſa fecit, à tempore, quo electus citatus fuit; nam ex eo tempòre diu exſpectatus non venit; ideóque nec in cauſa proceſſum fuit: quare omnia damna reſarcienda ſunt, quæ parti præſenti propter contumaciam abſentis illata ſunt ab illo tempore, juxta *l. Sancimus; 13. C. de judic.* ea autem damna paſſa eſt pars adverſa à tempore citationis emiſſæ, ſi contumax poſtea non comparuit, nec proceſſum eſt in cauſa, *Hoſtienſ. hic in fine, & Abb. in fine.*

XLIV. Aſſertin quinta. Sententia in cauſa beneficiali, maximè ſi contra abſentem, & contumacem lata ſit, non tranſit in rem judicatam quoad Superiorem, quò minùs poſſit de partium juribus inquirere, & cognoſcere, idque non ſtricto jure, ſed ex gratia tantùm; prout ſumitur ex *c. Cum olim 7. h. t.* » ubi habetur, quòd Daniel Clericus, allatis ſecum litteris teſtimonialibus Prælatorum Hiberniæ, venit ad Papam Cæleſtinum, aſſerens, ſe in Epiſcopum Roſcenſem electum eſſe, quem idem Papa, cùm nemo compareret, qui ſe opponeret, conſecrari juſſit. Pnſtea verò duo Monachi Franciſcus, & Gaſpar ad eundem Pontificem accedentes dixerunt, ſe à Canonicis Eccleſiæ Roſcenſis in Epiſcopos electos fuiſſe, Danielem verò, præſentatis falſis litteris, conſecrationem obtinuiſſe. Quare idem Cæleſtinus cauſam quibusdam Judicibus commiſit, ut de proceſſu, ac forma electinnis Danielis inquirerent, & ſi conſtiterit, illum canonicè electum fuiſſe, faciant eum pacificâ poſſeſſione Epiſcopatûs gaudere; alioquin cognoſcant cauſam electionis utriusque Monachi, & cujus electionem magis canonicam, & legitimam repererint, eam alteri præferant, & confirmari faciant. Judices illi Danielem tertiò citârunt, & cùm is comparere nollet, proceſſerunt ad cognoſcendam cauſam electionis inter Franciſcum, & Gaſparem, & quia tum ex teſtimonio Cleri, & populi Eccleſiæ Roſcenſis, tum ex aſſertione quoque ipſius Regis, & Prælatorum provinciæ cognoverunt, Franciſcum canonicè electum fuiſſe, ipſum auctoritate Apoſtolicâ confirmari curârunt; præſertim cùm Capitulum Eccleſiæ Roſcenſis ſe non elegiſſe Danielem conſtanter aſſereret; de Gaſpare verò eligendo nunquam cogitâſſe. Interim Daniel ad Apoſtolicam Sedem accedens, alias litteras contra dictum Franciſcum, & alios quosdam, ſuper aliis quibusdam gravaminibus, & injuriis impetravit. Sed & dictus Franciſcus ad Papam Innocentium III. (qui interea ſucceſſerat Cæleſtino) venit, eíque obtulit proceſſum dictorum Judicum in cauſa electionis ſuæ. Papa Innocentius cupiens miſericorditer agere cum Daniele abſente, remiſit Franciſcum ad eosdem Judices delegatos, cum mandato, ut Danielem ad convincendam ejus malitiam, denuo citarent, ſi in Hibernia poſſit reperiri, non obſtante quòd electio dicti Franciſci confirmata fuerit; & conceſsâ eidem Danieli facultate defenſionis ſuper jure electionis, confirmationis, & conſecrationis, in cauſa ipſa canonicè procedant. Quòd ſi dictus Daniel inventus fuerit, & intra tres menſes contumaciter coram Judicibus non comparuerit, ad conſecrationem Franciſci procedant. Sin verò Daniel in Hibernia non fuerit repertus, indulto ipſi unius anni ſpatio (nam etſi non verbo, facto tamen ad Sedem Apoſtolicam provocâſſe cenſetur, iter ad illam accipiendo) eidem Franciſco adminiſtrationem Epiſcopatûs Roſcenſis in ſpiritualibus, & temporalibus

Digitized by Google

ralibus interim committant; elapſo verò anno, » eundem in Epiſcopum conſecrare non differant. »

XLV. Notandum primò. Quamvis aliàs de Jure communi, quando agitur de valore electionis, & conſequenter etiam confirmationis Epiſcopi (quia ſi electio canonica non fuit, etiam confirmatio ſubſequens irritari, vel irrita declarari debet, prout ſumitur ex c. *Cùm ſuper*; 4. *in fine & ibi Gl. V. Confirmatus de cauſ. poſſ. & propr. Gl. in c. Si confirmationem*; 39. *V. Infirmari*; *de elect. in 6.*) ſi reus ter citatus contumaciter non compareat, procedi poſſit ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam, c. *ult.* §. *Porrò*; *Ut lite non conteſt.* adeóque etiam in caſu hujus c. poſtquam Clericus electus ter citatus non comparuit, poſtea audiri non debuiſſet, ſed contra eum procedi ad ſententiam: nihilominus tamen Papa ex gratia, & plenitudine poteſtatis mandavit, ut iterum citaretur, cauſa electionis ipſius examinaretur, datâ ei facultate ſe defendendi, quia cauſa ardua erat; agebatur enim de Epiſcopo confirmato, & jam conſecrato: adeóque hoc ſpeciale eſt, quòd iterum tractatur de jure conſecrati poſt ſententiam juſtè latam. *Hoſtienſ. hic V. Inventus*; *Verſ. Sed dices.* Et quidem non obſtante etiam confirmatione Monachi electi, cujus electio cùm fuerit canonica, ſicut & confirmatio ſecundùm ordinem juris facta fuerit, nec ab ea appellatum, non debuit retractari. Quare hæc Decretalis non ſtatuit jus, ſed eſt quædam proviſio ex miſericordia, & gratia; ideóque non trahenda in exemplum, vel conſequentiam, *Gl. hic V. Citatus*; & *V. Miſericorditer. Hoſtienſ. V. eod. & Impl. n.* 11.

Notandum ſecundò. Quamvis ordinariè, ſi agatur in cauſa ſpiritualis matrimonii contrahendi, ut ſi electio alicujus nondum confirmati oppugnetur, is, qui in Prælatum eſt electus, per ſex menſes tantùm ſit exſpectandus, *c. ult.* §. *Porro*; *Ut lite non conteſt &c.* Si tamen oppugnetur electio Prælati confirmati, & conſecrati, iſque per contumaciam non compareat, longius illi tempus, ſecundùm Judicis arbitrium, datur; per quod expectari debet, ut in caſu hujus c. annus, antequam procedatur contra illum ad ſententiam definitivam, idque, ne conſecratus maneat ſine Epiſcopatu. *Gl. hic V. Anni. Innoc. n.* 4. & *Abb. n.* 10.

§. V.

Quomodo citandus ſit Reus abſens per contumaciam, ſi non reperiatur: & an etiam appellans, & recedens, ante ſententiam definitivam, denuò citari debeat; & utrùm appellans ab interlocutoria poſtea poſſit à ſententia definitiva contra ſe lata iterum appellare?

XLVI. Aſſertio prima. Si reus citandus perſonaliter inveniri non poſſit, ſufficit, ſi edictum citationis affigatur in publicis valvis Eccleſiæ, vel Curiæ, vel ad domum ipſius, ubi ſolitus eſt, vel tenetur habitare: quia & ſic præſumitur citationem pervenire poſſe ad ejus notitiam. Idque conſtat ex c. *Venerabilis*; 10. & *ult. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter » Archiepiſcopos, Bituricenſem, & Burdegalenſem, » ſuper jure Primatiæ, Papa Gregorius IX. volens » imponere finem litibus, ne immortales exiſtant, » ad petitionem Archiepiſcopi Bituricenſis, citavit » Archiepiſcopum Burdegalenſem, aſſignato ipſi per- » emptorio termino, videlicet, ut ad initium Qua- » drageſimæ proximè venturæ, per ſe, vel per ido- » neum procuratorem ſufficienter inſtructum (vel » potiùs Actorem, quia hæc erat cauſa univerſitatis, » *Gl. hic V. Procuratorem*;) Apoſtolico conſpectui ſe » ſiſtat, ad litem conteſtandam ſuper jure Primatiæ, » quòd Archiepiſcopus Bituricenſis ſibi in ipſum, & » provinciam ejusdem competere aſſerebat, & ad alia » peragenda, quæ ad cauſam decidendam videbuntur » neceſſaria. Inſuper etiam aliis quibusdam Papa » mandavit, ut ad eundem terminum peremptorium, » auctoritate Apoſtolicâ, dictum Archiepiſcopum » Burdegalenſem Romam citari curarent: ſin » autem reperiri non poterit, edictum citationis per » ſe, vel per alios ad Eccleſiam affigi, ſeu proponi faciant. »

XLVII. Notandum primò. Citatio peremptoria fieri poteſt etiam unicâ citatione, tametſi non tres dilationes contineat; ut colligitur ex hoc c. *Imola ibid.* & *Abb. n.* 3. quin, & ſemel tantùm citatus, ſi non veniat, reputatur contumax, ſaltem, ut condemnari poſſit in expenſas: non autem quoad immiſſionem in bona, vel excommunicationem: niſi Reus nuncio citanti dicat, ſe non venturum, & poſtea non compareat in termino: tunc enim præſumitur contumax, & contra illum tanquam contumacem, absque alia citatione, procedi poteſt. *Abb. hic n.* 8.

Notandum ſecundò. Quamvis in citatione non fuiſſet expreſſum, ut citatus compareat ad initium proximæ Quadrageſimæ, nihilominus de proxima id intelligi debuiſſet. *Arg. l.* 41. *ff. de V. O.* ubi dicitur, eum, qui promiſit, ſe aliquid daturum Calendis Januarii, in dubio intelligendum eſſe de primis. *Gl. hic V. Proximè*; & *Abb. n.* 4.

Notandum tertiò. Poteſt Papa alicui demandare, ut alterum ſuo nomine, ſive auctoritate ipſius Papæ ſibi commiſſâ citet; ut patet ex hoc c. non tamen poteſt talis Commiſſarius hoc munus citationis alteri delegare, ſeu committere; quia nudum miniſterium in re gravi alicui delegatum, alteri committi non poteſt. *c. fin.* §. *ult. de offic. jud. deleg. Abb. hic n.* 7. At verò ii, quibus delegatum fuit munus citandi, etſi non poſſint per alios authenticè Reum citare; poſſunt tamen per ſe, vel per alios Edictum citationis publicare, vel mandare affigi ad valvas Eccleſiæ; quia id ad purum factum tantùm, ſeu executionem citationis pertinet; ut patet ex fine hujus c. & *ibi Gl. V. Alios.* & *Abb. n.* 7. *in fine.*

XLVIII. Porrò huc referri poteſt, quod ſtatutum habetur in *Extravag. Rem non novam*; *unic. h. t.* inter communes: ubi Bonifacius VIII. decrevit, quòd per citationes, etiam extra dies ſolemnes, » publicè factas, de mandato Papæ, in audientia litterarum » Apoſtolicarum, vel Papali palatio affixas » januis majoris Eccleſiæ loci, in quo Papa cum Curia » ſua degit, ita arctentur citati, poſt elapſum »

terminum

» terminum competentem (ſpectatâ locorum diſtan-
» tiâ) ipſis citationibus appoſitum, perinde, ac ſi ad
» eos perſonaliter perveniſſent, cujuscunque ſtatûs,
» & dignitatis fuerint, etiam Reges, & Imperatores,
» & non obſtantibus quibuscunque privilegiis, ge-
» neralibus, vel ſpecialibus quibusvis perſonis con-
» ceſſis. Ex quo patet, quòd ſic citati contumaces reputantur, ita, ut contra illos ad excommunicationem, & definitivam ſententiam procedi poſſit, *Gl. hîc V. Perſonaliter apprehendiſſent.*

» Reſtringitur autem hæc Conſtitutio ad eos
» ſolùm, qui impediunt, per ſe, vel per alios, quovis
» modo, & ex quacunque cauſa, ne citationes hu-
» jusmodi ad eos perveniant, vel quorum domicilium
» tutè adiri non poteſt, *cit. Extravag. unic.* Neque tamen per hanc reſtrictionem derogatur ei, quod circa citationes abſentium, tam diebus ſolemnibus, quàm aliis, Eccleſia Romana, ex diverſis cauſis, interdum facere conſuevit, juxta *Clement. unic. in fine de Judic. de quo ſuprà actum tit. 1. n. 117.*

XLIX. Aſſertio ſecunda. Appellans ab interlocutoria ſententia Judicis, vel à gravamine, ante ſententiam definitivam, non eſt denuo citandus, ſed Judex juſtè, & validè in cauſa procedere poteſt etiam ad ſententiam definitivam ſine nova citatione, niſi appellans facti pœnitens appellationi ſponte renunciaverit; prout ſtatuitur in *c. Eum qui; 2. h. t. in 6.* ubi
» Papa Bonifacius VIII. ita reſcribit: Eum, qui ab
» interlocutoria ſententia, vel gravamine, quod ſibi
» à Judice (ordinario, vel delegato) illatum propo-
» nit, appellans recedit, non tenetur Judex (qui ap-
» pellationem ejus tanquam frivolam rejecit) ad alia,
» quæ poſtea in Judicio facienda ſunt, vel etiam ad
» ſententiam audiendam ulteriùs citare; quia hoc
» ipſo (appellando ſcilicet, & recedendo) videtur
» proteſtari, ſe nolle coram illo Judice deinceps li-
» tigare; niſi ſponte appellationi ſuæ renunciet. Nec
» ideò invalidus cenſeri debet proceſſus Judicis, quòd
» in abſentia partis appellantis proceſſerit, modò
» aliàs de jure. *Gl. hîc V. Proceſſeris.*

» L. Aſſertio tertia. Si ante definitivam ſen-
» tentiam à Judice quis appellando recedat, & Ju-
» dex appellationi illius non deferat (tanquam fri-
» volæ, & illegitimæ) ſed eo citato, vel etiam non
» citato (quia citare non tenetur, juxta *c. 2. h. t. in 6.*)
» contra ipſum etiam abſentem ſententiam definiti-
» vam ferat, & promulget, poterit is, qui priùs ap-
» pellavit, etiam à ſententia definitiva, intra tem-
» pus debitum (ſcilicet 10. dierum) appellare, niſi
» prima ejus appellatio manifeſtè frivola eſſet; pro-
» ut ſtatuit Clemens V, in Concilio Viennenſi, & re-
» fertur in Clement. *Si antè; unic. h. t.*

LI. Pro declaratione utriusque hujus Decretalis, quæ inter ſe connexæ ſunt, & poſterior declaratoria eſt prioris, Notandum primò. Appellans à ſententia interlocutoria, per quam v. g. dilatio petita denegata eſt, videtur tacitè, ſeu ipſo facto ſignificare, ſe nolle coram illo Judice litigare; ideóque non debet ulteriùs ab eo citari, ſed Judex procedat in cauſa, etiam ipſo non citato ad audiendam ſententiam, poſito, quòd cauſa appellationis ſit illegitima, *Gl. in cit. c. 2. in caſu in notat. Anchar. ibid.* niſi poſt cognitionem appellationis, appareat, bene appellatum eſſe ab interlocutoria, vel gravamine: tunc enim revocatur proceſſus Judicis à quo, ſive quæ geſta ſunt ab eo, pendente appellatione: adeóque iſte proceſſus interim eſt veluti in ſuſpenſo, & pendet ab eventu appellationis, qui declarabit, utrùm validus ſit, néc-ne. *Ancharan. hîc not. 5.* Quod autem dictum eſt, poſſe Judicem à quò in cauſa ad ulteriora procedere, etiam usque ad ſententiam definitivam, non obſtante appellatione, id intelligendum eſt, in caſibus, in quibus licet contra contumacem etiam abſentem procedere, videlicet ſi lis erat conteſtata, vel talis ſit cauſa, in qua ſententia definitiva ferri poteſt, etiam lite non conteſtatâ, *c. ult. ſupr. Ut lite non conteſt. & c. Prout; 4. h. t. Gl. in cit. c. 2. V. Ad ſententiam eod. in 6.*

Notandum ſecundò. Si contumax citatus ad totam cauſam appellet ab interlocutoria, vel gravamine; adeóque detrectet comparere coram hoc Judice, tum Judex, ſine alia citatione, ad ulteriora, & ſententiam definitivam procedere poteſt, juxta *cit. c. 2. h. t. in 6.* ſecus eſt, ſi citatus ſit ad unum, vel alterum certum actum, ſeu articulum tantùm: tum enim ad alios actus iterum citari debet; quia contumax in uno actu, non cenſetur ſe ſubtrahere velle in totum à juriſdictione Judicis à quo, ſive quòd in aliis etiam contumax eſſe velit, ſed ſolùm quoad illum actum, ſeu articulum. *Gl. in cit. c. 2. V. Non teneri; junctâ addit. h. t. in 6. Anchar. ibid. §. 2. Quæres, Franc. n. 5.* ubi id limitat, niſi citatus ad unum actum, vel articulum cauſæ dicat, ſe nunquam venturum; tunc enim non eſt ampliùs citandus, quippe verè contumax.

Notandum tertiò. Appellans poteſt renunciare appellationi ſuæ, idque expreſsè, vel tacitè, iterum litigando coram Judice, à quo appellavit. *Gl. in cit. c. 2. V. Renunciet;* & valet talis renunciatio, non ſolùm in præjudicium renunciantis, ſed etiam in ejus commodum; idcóque de cetero eſt audiendus, quia renunciando appellationi, videtur confiteri, quòd coram Judice comparere velit; adeóque contumax eſſe deſinit. *Gl. in cit. c. 2. In caſu; Franc. ibid. n. 4.* Debet autem hæc renunciatio fieri ſponte, non coactè, ut colligitur à contrario ſenſu ex *cit. c. 2.* quia appellatio ut valeat, in præjudicium appellantis, debet eſſe ſpontanea, aliàs appellans metu coactus citandus eſſet, cùm metus non juvet alium, quàm metum paſſum. *Franc. in cit. c. 2. n. 2.*

LII. Notandum quartò. Si is, qui appellavit à ſententia interlocutoria, poſtea iterum appellet à ſententia definitiva contra ſe lata, non ideo cenſetur appellationi priùs interpoſitæ renunciare; nec ſententiam latam à Judice à quo ratificare: quia per alteram appellationem appellans non ſubjicitur, ſed ſubtrahitur à poteſtate Judicis à quo. *Gl. in cit. Clement. unic. in not. & V. Appellare; h. t.* Quòd ſi Judex à quo detulit apellationi factæ, ante ſententiam, etſi æſtimaret, illam eſſe frivolam, eamque admiſit, ſententia definitiva poſtea contra illum lata non valet; quia admittendo appellationem, juriſdictionem omnem à ſe abdicavit, eáque devoluta eſt ad Judicem ſuperiorem, *c. Cum appellationibus; 5. de appell.* Si verò priori appellationi Judex à quo non detulit, nec eam admiſit, quia putavit, ex falſa cauſa appellatum, ſententia definitiva poſtea per eum lata non revocabitur, niſi priùs juſtificata fuerit appellatio antè interpoſita, *c. pen. eod. in 6. Gl. in cit. Clem. V. Non deferens; de quo plura ſuo loco.*

Notandum

Notandum quintò. In optione ejua, qui ſecundò appellavità ſententia definitiva contra ſe lata, eſt, num velit proſequi primam appellationem ab interlocutoria, an ſecundam à definitiva ſententia, niſi ob aliud impedimentum juſtum nun admittatur: quòd ſi appellana ſecundam appellationem proſequatur, & contra illum excipiatur, primam fuiſſe nullam, adeóque ipſnm contumacem fuiſſe poſt appellationem, poterit replicare, ſecundam fuiſſe juſtam, de qua incidentet cognoſcet Judex, ad quem appellatum, utrùm ſit admittenda ſecunda appellatio, an non. *Gl. in cit. Clem. unic. V. Manifeſtè; propè finem verſic. Sed ſecundùm hoc; & ibid. Abb. n. 2.*

Notandum ſextò. Si appellatio ab Interlocutoria, ante ſententiam definitivam, ſit manifeſtè frivola, tunc appellans non poteſt denuo appellate à definitiva. *cit. Clement. unic. in fin.* Snnt antem quatuor modi, per qnoa qnælibet appellatio ab interlocutoria redditur manifeſtè frivola, ita, nt, qui primò appellavit ab interlocutoria, excludatnt à facultate iterum appellandi à definitiva, videlicet, quia nulla cauſa in prima appellatione fuit expreſſa, vel non legitima, etſi fortè vera: vel quamvis legitima, manifeſtè tamen falſa: vel denique, ſi Judex *ad quem* pronunciaverit, in præſentia appellantis, falſam cauſam in prima appellatione expreſſam eſſe, & ab eo non fuerit appellatum: tunc enim appellans cenſetur manifeſtè contumax; quia tacendo videtur acqnieviſſe illi pronunciationi Judicis *ad quem. Gl. in cit. Clement. unic. in caſu in notat. & V. Manifeſtè. h. t. & Abb. ibid. n. 3.*

Notandum ſeptimò. Verus contumax, qui ſcilicet perſonaliter citatus fuit, & non venit, nec probat legitimum impedimentum abſentiæ: & multò magis evidens, ſeu manifeſtua contumax, qui nuncio citanti reſpondit, ſe nolle venire, non poteſt appellare, nec auditur appellans: fictus verò contumax, qui non in perſona, ſed ad domum citatus non comparet in termino præfixo, modo prædicto, appellare poteſt; niſi judicialiter probari poſſit, quòd citatio ad ejus notitiam pervenerit; tunc enim habetur pro vero contumace, ſi nequeat probare, ſe legitimè impeditum fuiſſe, quò minùs compareret. *Gl. in cit. Clem. unic. V. Manifeſtè; & ibid. Abb. n. 4. & 5.* Verùm, quæ hîc dicta ſunt, meliùs intelligentur ex ijs, quæ infrà dicentur *tit. 28. de appellat.*

T I T V L V S XV.

DE EO, QUI MITTITUR IN POSSESSIONEM, CAVSA REI SERVANDÆ.

Quia propter contumaciam Rei Actor interdum mittitur in poſſeſſionem rei petitæ, vel bonorum debitoris; ideo convenienter poſt præcedentem de contumacia, annectitur iſte Titulus, qui etiam exſtat in Sexto. Eſt autem duplex miſſio in poſſeſſionem bonorum, aut rerum. Prior ex primo decreto Judicis, poſterior ex ſecundo decreto Judicis; de utraque hîc agitur, licèt in Rubrica hujus Tituli tantùm fiat mentio de priore: unde colligitur, quòd nigtum quandoque ſit generalius rubro; ut notat Gl. in Rubrica huius Tituli, id eſt, plura continentur in textu, quàm in Rubrica, ſeu inſcriptione Tituli.

§. I.

Quid ſit miſſio in poſſeſſionem rerum, vel bonorum ex primo decreto, & quis eius effectus, & quando, ac quomodo concedatur, ac fiat?

I.

ASSERTIO I. Miſſio ex primo decreto eſt, & dicitur illa, quando Judex primò jubet partem præſentem, ob contumaciam abſentis, mitti in poſſeſſionem bonorum ejus, cuſtodiæ causâ, per quam immiſſionem in actione reali, nec dominium, nec vera, & ſtabilis poſſeſſio rei acquiritur Actori immiſſo, ſed potiùs detentio, ſeu rei cuſtodia tantùm, ita tamen, ut, ſi Reus intra annum, ſuâ culpâ, cautionem de ſe ſiſtendo in Judicio non præſtet, etſi voluntatem habnerit eam præſtandi, poſt annum, miſſus in poſſeſſionem ex actione reali verus poſſeſſor rei conſtituatur, & quidem ſtabiliter, ſeu irrevocabiliter, ſalvo manente jure proprietatia parti adverſæ abſenti; prout ſumitur ex *c. Conſtitutis* 1. *h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Priorem, & Canonicos de Quiſeburg, & Præpoſitum de Beril, ſuper poſſeſſione Eccleſiæ de Lamento, eam cauſam Papa Alexander III. quibuſdam Judicibua delegavit: ſed quia Præpoſitus fuit contumax, Prior, & Canonici, ad petitionem eorum, miſſi fuerunt in poſſeſſionem ejuſdē Eccleſiæ, cauſâ rei ſervandæ, ſeu cuſtodiendæ tantùm. Cùm autem Præpoſitus intra annum cautionem non præſtiterit de ſtando, ſeu parendo juri, licèt voluntatē præſtandi habuerit, & pars altera eam recipere parata fuerit; ideo Papa decrevit, ut poſt elapſum annum, veram poſſeſſionem Eccleſiæ Prior, & Canonici, abſq; contradictione, retineant, ſalvo jure proprietatis, ſi ſuper eo Præpoſit⁹ agere in Judicio voluerit. Ratio verò, cur non ſufficiat ad pœnam contumaciæ evitandam, quòd Reus habuerit intra annum voluntatem præſtandi cautionem de parendo juri, ſi in

effectu non præſtiterit, ratio, inquam, eſt, quia, ubi factum requiritur, non ſufficit voluntas faciendi ſine effectu, etiam ad pœnam evitandam, modò facultas implendi voluntatem, nempe præſtandi cautionem, non deſit. *Gloſ. hic V. Voluntatem.* nam voluntas habetur pro facto, ubi factum excludit neceſſitas, ſeu neceſſarium impedimentum, teſte S. Bernardo Epiſtol. 77. ad Hugonem de S. Victore. Vel, niſi non per Reum abſentem, ſed per partem adverſam ſteterit, quò minùs cautio reciperetur. *Gl. hic V. Parati.* quid autem dicendum ſit, ſi per Judicem ſtet, mox dicetur.

II. Porrò, ſi per Reum abſentem non ſtetit, quò minùs intra annum cautionem præſtaret, ac poſſeſſionem reciperet, quia nimirum ſe ſiſtere, aut cautionem præſtare impeditus fuit, vel cautio oblata non fuit à Judice acceptata; tum etiam poſt annum cautio recipi, & poſſeſſio rei ipſi reſtitui debet; ut
" conſtat ex *c. Cùm ſicut*; 2. *h. t.* Nam, cùm inter
" Abbatiſſam, & Conventum S. Trioitatis, ex una
" parte, & Petrum Subdecanum ex altera, orta eſ-
" ſet controverſia ſuper quadam Eccleſia, ea à Sede
" Apoſtolica delegata fuit tribus Judicibus, qui Mo-
" niales, propter contumaciam Subdecani, miſerunt
" in poſſeſſionem rei petitæ, cuſtodiæ causâ: quod
" cùm cognoviſſet Subdecanus, acceſſit ad unum ex
" delegatis (nam alter eorum erat peregrè profectus,
" & abſens, tertius verò jam mortuus) eique offe-
" rens cautionem inſtanter poſtulavit poſſeſſionem
" intra annum ſibi reſtitui, ſed non potuit id obti-
" nere. Quare Papa Clemens III. mandavit Epi-
" ſcopo, & Archidiacono Eboracenſi, ut receptâ à
" Subdecano cautione de ſiſtendo ſe in Judicio, ſeu
" ſtando juri, eum reſtituant in poſſeſſionem, non
" obſtante eo, quòd annus elapſus ſit, ſi per ipſum
" non ſtetit, quò minùs intra annum cautionem de-
" derit, & poſſeſſionem receperit.

Ratio eſt: ſi enim per me non ſtat, quò minùs faciam, quod debeo, non eſt mihi imputandum, ut ait *Gl. hìc V. Non ſteteris.* & expreſsè habetur in *Reg. jur.* 41. *in* 6. Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum, & ubi non eſt culpa, nec pœna eſſe debet. Quare cùm Reus abſens in caſu hujus 2. c. non tantùm voluerit, ſed etiam actu obtulerit cautionem, ſed defuit, qui eam reciperet, ideo id ei imputari non debet, & abſente illo, qui fuit ex cauſa neceſſaria in poſſeſſionem miſſus, cuſtodiæ causâ, non poteſt poſſeſſio reſtitui parti adverſæ. *c. Dilecto*; 28. *de V. S. Gl. fin. in cit.* c. 2. Neque etiam potuit tertius Judex delegatus, ſine alijs duobus, ſolus reſtituere Reum in poſſeſſionem, quia ſolus non habebat juriſdictionem, nam cùm cauſa pluribus ſimpliciter eſt delegata, unus, ceteris abſentibus, vel mortuis, procedere non poteſt. *c. Cauſam*; 16. *& c. Uno*; 41. *de offic. jud. deleg. Gl. in cit.* c. 2. *V. Sed non potuit. h. t.* Debet autem hæc cautio de parendo juri præſtari, vel parti adverſæ, vel eâ abſente, Judici: quòd ſi neuter haberi poſſit, præſtabitur alicui honeſtæ perſonæ, quæ recipiat cautionem nomine adverſarij. *Gl. in cit.* c. 1. *V. Parati. h. t.* & ſic, etſi in caſu *cit.* c. 2. Judex non poterat cautionem recipere tanquam Judex, cùm ſolus non haberet juriſdictionem, potuit tamen recipere eam nomine adverſarij, tanquam perſona honeſta. *Gl. ibid. V. Sed non potuit.*

III. Pro declaratione utriuſque hujus c. Notandum præterea primò. Si agatur actione reali contra Reum peremptoriè citatum, & contumaciter non comparentem, tum Actor ex primo decreto Judicis in poſſeſſionem rei petitæ, ſuper qua ſcilicet controvertitur, illius cuſtodiendæ causâ, immittitur, & quidem totius rei, ſi tota petatur, vel in partem tantùm, ſi pars ſolùm petatur, ita tamen, ut, ſi intra annum Reus cootumax compareat, & refundat expenſas ab Actore factas, ob ejus contumaciam, & cautionem præſtet de Judicio ſiſti, reſtitui ei poſſeſſio debeat; poſt annum verò finitum, Actor immiſſus abſolutè, & irrevocabiliter verus poſſeſſor efficitur, ita, ut fructus ex re percipere, & eam uſucapere poſſit, aliáque poſſeſſionis commoda habere. *cap. ult. §. In aliis; junct. Gl. V. Effectus. & V. Verus; Ut lite non conteſtatâ &c.* c. *Paſtoralis*; 11. *§. Præterea; in fine, de offic. judic. ordin.* Neque tunc auditur ampliùs Reus ſuper poſſeſſione, ſed ſuper proprietate tantùm, cujus probandæ onus ipſi tanquam Actori, ſeu petitori incumbit. *cit.* c. 1. *h. t. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 7. §. In quibus committ. contumacia. n.* 38. *& ſeqq.*

IV. Notandum ſecundò. Eſt verò controverſia inter DD. an, ſi agatur actione reali, miſſus ex primo decreto in poſſeſſionem rei verè poſſideat, etiam intra primum annum: nam communiter dicunt, ſtatim verè poſſidere, ſed non incommutabiliter, ſeu irrevocabiliter; quia, ſi Reus intra annum venerit, reſtituetur ei poſſeſſio. *cit. c. ult. §. In aliis; Ut lite non conteſt. & toto hoc tit. & l. Siquis*; 8. *§. pen. C. de præſcr.* 30. *vel* 40. *ann.* idque probant præcipuè ex *cit. cap. Paſtoralis*; 11. *in fine.* ubi dicitur, quòd Reus contumax comparens, & offerens cautionem poſt annum, reciperet poſſeſſionem: ergo illam antè amiſerat. idémque habetur in *cit. §. In aliis. Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de primo decreto. §. ult. n. 9. Marant. de ord. judic. part. 6. tit. de contumacia. num.* 12. *& plures alij.* Contrarium tamen tenent plerique Canoniſtæ, quòd nimirum etiam in actione reali Actor immiſſus non conſequatur veram, ac ſtabilem rei poſſeſſionem, ſed poſt annum demum verus efficiatur poſſeſſor: ergo intra annum non fuit, ſed cuſtodiam tantùm Rei habuit; ut conſtat ex *cit. c. ult. §. In aliis. cit. c. Paſtoralis in fine. c. 1. c. 3. junct. Gl. V. Cuſtodiæ causâ. & c. 4. h. t.* ex quibus juribus patet, quòd Actor miſſus in poſſeſſionem bonorum, intra annum, non ſit verus poſſeſſor, ſed cuſtos tantùm; nec facit fructus ſuos, ſed tenetur eos reſtituere Reo venienti intra annum. *Abb. in cit. §. In aliis. n.* 5. Nec obſtat, quòd Reus veniens intra annum poſſeſſionem reciperet, & ſic videtur eam amiſiſſe, & Actorem immiſſum priùs verum poſſeſſorem fuiſſe: nam id exponit *Gl. in cit. §. In aliis. V. Poſſeſſionem.* reciperet, id eſt, recipiat detentionem poſſeſſionis, quam Actor habebat: vel reciperet poſſeſſionem, id eſt, retineat veram poſſeſſiooem, quam non amiſit.

V. Notandum tertiò. Immiſſio ex primo decreto Judicis, rei ſervandæ, ſeu cuſtodiendæ causâ, etiam fieri poteſt in cauſis ſpiritualibus, propter contumaciam Rei, v. g. ſi agatur de proprietate Eccleſiæ, vel jure patronatûs; ut conſtat ex *cit. cap.* 1. *& ibi Gl. V. Servandæ; & cap. 2. h. t.* & tradit *Gloſ. in cap. unic. V. Vitioſus; eodem in 6.* ubi ait:

ſi non

Si non agatur de Eccleſia, tanquam de beneficio, ſed tanquam de proprietate, tunc bene baberet locum miſſio in poſſeſſionem. *Abb. in cit. c. 2. n. 2. h. t.* & ſic etiam in ſpiritualibus miſſus in poſſeſſionem ex reali actione, poſt annum, fit verus, ſeu ſtabilis, & irrevocabilis poſſeſſor. *Abb. ibid. n. 3.* Secus, ſi agatur de jure, ſeu titulo beneficiali; tunc enim non poteſt fieri hæc miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ causâ; ut ex infrà dicendis patebit.

VI. Aſſertio 2. Si Reus perſonali actione conventus contumaciter abſit, ante litis conteſtationem; tunc Actor, ſeu Creditor, propter contumaciam Rei, ſeu debitoris peremptoriè citati, examinato negotio, cuſtodiæ causâ, immittitur in bona Rei, ſeu debitoris: per quam immiſſionem Actor, ſeu Creditor non acquirit veram poſſeſſionem rei, ſecundùm omnes, ſed tantùm detentionem. *l. Cùm legati; 12. ff. quibus ex cauſ. in poſſeſſ. eatur.* ut tædio affectus tandem veniat reſponſurus petitioni Actoris. *VVeſenbec. in paratit. num. 8. ff. Eodem.* & quidem Actor primò mittitur in poſſeſſionem, ſeu detentionem, cuſtodiæ causâ bonorum mobilium ipſius Rei, ſeu debitoris; poſtea etiam immobilium, ſi fortè mobilia non habeat, vel ea non ſufficiant; ac denique etiam rerum incorporalium, ac nominum, ſive actionum contra ſuos debitores. *Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. Rubric. de primo decreto. §. Reſtant; num. 1.* Et quidem fit hæc immiſſio pro menſura, ſeu quantitate debiti petiti, & in libello declarati. *cit. c. fin. §. In aliis; Ut lite non conteſt. & l. Cùm proponas; 9. junctâ Auth. Et qui jurat. C. de bon. auctorit. judic. poſſid.* Creditor autem, etſi rem, in quam miſſus eſt, non poſſidet, ſed ſolùm detinet, ut dictum, eſt tamen in poſſeſſione rei: poſſidere autem, & eſſe in poſſeſſione rei longè diverſa ſunt. *l. 3. §. ult. l. Siquis antè; 10. §. 1. ff. de acquir. poſſ.* Et hinc miſſus in poſſeſſionem, cuſtodiæ causâ, ex primo decreto, Dominum, & poſſeſſorem expellere nequit è poſſeſſione rei, ſed ſimul cum Reo, ſeu debitore rem tenet, & cum eo in fundo, ac bonis commorari poteſt, & curare debet, ut fructus colligantur, & conſerventur, & ne à debitore conſumantur.

Imò poteſt etiam creditor immiſſus colligere fructus, & cuſtodire, vel etiam, ſi tempore perirent, vendere, & pretium, quaſi eſſet depoſitum ſuum, ſervare, &, ſi debitor fundum colere negligat, ipſe creditor immiſſus colere poteſt, vel alteri fundum locare. *l. In venditionem; 8. §. 1. ff. de reb. auct. judic. poſſid. VVeſenbec. c. l. Hiltrop. num. 11.* Non tamen creditor immiſſus lucratur fructus, nec inde alitur, ſed eos reſtituere debet Reo, ſeu debitori. *l. Fulcinius; 7. in princ. ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.* vel in ſortem computare, quamvis ſumptus, quos facit in fructibus colligendis, vel in re, in quam miſſus eſt, deducere poſſit. *l. Prætor ait; 9. §. Quod ait; cum duob. ſeqq. ff. de bonis auctor. jud. poſſid. VVeſenb. c. l. Hiltrop. n. 11. & 12.* Quandocunque autem Reus, ſeu debitor, in cujus bona immiſſio ex primo decreto facta eſt, ſaltem ante ſecundum decretum venit, & ſatisdat de ſe ſiſtendo in Judicio, auditur, & recuperat rem detentam, cum fructibus perceptis, modò expenſas etiam refundat creditori. *cit. Auth. Et qui jurat. C. de bon. auct. jud. poſſid. Schneidevv. Inſtit. de interdict. §. 1. num. 14.*

VII. Aſſertio 3. Si Reus, in cujus bona immiſſio facta eſt ex primo decreto, repetens poſſeſſionem alleget, ſe contumacem non fuiſſe, reſtituitur in priſtinum ſtatum, præſtitâ cautione, & dilatâ condemnatione in expenſas, ad quas non condemnabitur, ſi poſtea conſtiterit, eum non fuiſſe contumacem; ſecus, ſi de contumacia apertè conſtaret; tum enim non auditur, niſi expenſas etiam ſolvat, & reſtituat; prout ſumitur ex *c. Cùm veniſſent; 3. h. t.* Nam, cùm Abbas S. Angeli controverſiam haberet ſuper quadam poſſeſſione contra Petrum Gallen, Legatus Sedis Apoſtolicæ cauſam illam delegavit quibuſdam Judicibus, ut eam, ſecundùm jus (commune ſcriptum, quod eſt ſpecies oppoſita conſuetudini, quæ eſt jus non ſcriptum) & bonam, ſeu rationabilem conſuetudinem Provinciæ, definirent. Sed, cùm Judices, ſecundùm jus tantùm procedere vellent in cauſa, Petrus ad Sedem Apoſtolicam appellavit. ipſi verò Judices nihilominus procedentes partem adverſam in poſſeſſionem rerum petitarum, cuſtodiæ causâ, miſerunt, ita, ut, ſi Petrus intra annum, & diem (computato ipſo die termini, nam aliàs dies termini non computatur in termino, ut quando annus tantùm requiritur, ſicut in *c. 1. h. t. Barb. hîc n. 3.*) præſtaret cautionem ſiſtendi ſe in Judicio, & pro expenſis parti adverſæ ſolveret xxx. libras argenti, poſſeſſionem reciperet. Poſtquam verò Legatus ille diſceſſit, & alius Provinciam ingreſſus eſt, Petrus intra annum cautionem parendi juri coram illo obtulit, & poſſeſſionem ſibi reſtitui poſtulavit, paratus etiam expenſas litis parti adverſæ ſolvere, quas tamen dicebat, ſex librarum ſummam non excedere: Abbas verò xxx. libras ſibi reſtitui poſtulavit. Quare Papa Innocentius III. reſcripſit duobus Epiſcopis, ut cautione ſufficiente præſtitâ, in poſſeſſionem eundem reducant: ad reſtituendas verò expenſas non compellant, ſi conſuetudinem, quam allegat, laudabilem eſſe, conſtiterit, quia tunc rationabiliter appellavit: ſi autem laudabilis non ſit, cùm inde appareat, eum frivolè appellâſſe, ad eas expenſas ſolvendas compellatur, quas conſtiterit, Abbatem idcirco neceſſarias in litem feciſſe.

VIII. Pro declaratione bujus c. Notandum primò. Si Reus contra Judicis proceſſum appellet, ſed appellatio ſit, vel videatur frivola, ſeu illegitima eſſe, tunc Actor in poſſeſſionem rerum petitarum, cuſtodiæ causâ, non obſtante appellatione, immitti poteſt; ſi verò poſtea appareat, appellationem rationabilem, ſeu legitimam fuiſſe, tum poſſeſſio, præſtitâ cautione, Reo reſtitui debet. *Gl. magna in cit. c. Cùm veniſſent; in notat. h. t.* neque is ad ſolvendas expenſas tunc cogi poteſt: quia, ſi conſtet, Reum contumacem non fuiſſe, non tenetur expenſas ſolvere. *c. Venerabilibus; 7. §. Idem eſt de ſentent. excom. in 6.* nam condemnatio expenſarum eſt pœna, reſpectu ſolventis, quamvis ſit reſtitutio, reſpectu eas recipientis: ubi autem non eſt culpa, non eſt imponenda pœna: ideo, ſi Reus non fuit contumax, non poteſt condemnari ad expenſas, quæ in pœnam contumaciæ ſolvi debent. *Vivian. in Ration. Iur. Pontif. in cit. c. Cùm veniſſent.*

Notandum ſecundò. Contumax non debet condemnari in expenſas neceſſarias ſolvendas par-

ti adverſæ, niſi priùs Actor juramentum præſtet, ſe tantas expenſas, ob contumaciam Rei, facere debuiſſe, & poſtea accedat Judicis taxatio. *l. Sancimus*; 15. *C. de judic.* Et hinc in caſu hujus c. Judices delegati malè proceſſerunt; tum quia nimis præcipitanter condemnârunt Reum in expenſas, ad petitionem Actoris, non præmiſſo ejus juramento, nec taxatione Judicis; tum quia condemnârunt Reum in expenſas, tempore factæ immiſſionis in poſſeſſionem; cùm condemnatio expenſarum debeat fieri tempore præſtandæ cautionis, quo Reus reſtituendus eſt in poſſeſſionem. *Arg. hujus cap. in fine. & cap. ult. §. In aliis, Ut lite non conteſt. &c. Gl. in cit. cap. 3. V. Reſtitueret; & Abb. n. 7.*

Notandum tertiò. Ex eo, quòd Papa hîc mandat inquiri de appellatione Rei, an ea fuerit fruſtratoria, & irrationabilis, an legitima, & rationabilis, colligitur, quòd Reus non renunciavit appellationi, nec ab ea receſſit per oblationem cautionis; ſed quia Actor noluit recipere cautionem, & reſtituere poſſeſſionem, licuit ſtatim Reo proſequi appellationem, & ita, quia non per Reum ſtetit, quò minùs daretur cautio, & reciperetur poſſeſſio, ſed culpâ adverſarij, ſeu Actoris id factum eſt, qui noluit oblationem recipere; ideo id Reo quoad poſſeſſionem recuperandam obeſſe non debet. *Gl. in cit. c. Cùm veniſſent. V. Obtulit. & V. Rationabiliter. Arg. c. 2. h. t.* Multùm autem profuit hæc appellatio Reo; quia, ſi legitimè appellavit, non debet condemnari in expenſas: ſi non legitimè appellavit, condemnabitur tantùm in neceſſarias expenſas, quas idcirco feciſſe adverſarium conſtiterit: alioquin verò, ſi non appellâſſet, omnes ſimpliciter expenſas reſtituere debuiſſet. *Gl. in cit. c. 3. V. Obtulit, & Abb. n. 9.*

» IX. Aſſertio 4. Si Reus perſonaliter cita-
» tus ad remota loca ſe conferat, nullo relicto legi-
» timo Procuratore ad lites, tunc debet publico edi-
» cto ad domum ejus affixo iterum citari, &, ſi nemo
» appareat, qui eundem defendat, actor jure petere
» poteſt, ut mittatur in poſſeſſionem rerum petita-
» rum, de quibus quæſtio vertitur, cuſtodiæ causâ;
» prout ſtatuit Gregorius IX. in *cap. Si adverſarius*;
4. *& ult. h. t.* Ratio eſt, quia, quando Reus poſt citationem perſonalem, ſe abſentavit, & nullum Procuratorem ad res ſuas defendendas reliquit, præſumitur malitioſè, vel ſaltem ex aliqua culpa abeſſe. *c. Cauſam*; 3. *ſupr. de dolo*: ideóque poteſt adverſarius, ſeu actor mitti ex primo decreto in poſſeſſionem rei petitæ, ſeu cuſtodiæ causâ.

X. Ubi Notandum primò. Miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto non poteſt fieri ex mero Judicis officio, ſed non niſi ad inſtantiam, ſeu petitionem actoris; ut colligitur ex hoc c. ibi: *Iure petere poteſt.* quòd ſi Judex ſine causa eam deneget, poterit Actor appellare. *Abb. hîc n.* 4.

Notandum ſecundò. Non ſufficit, quòd Reus contumaciter abſens ſemel ſit perſonaliter citatus, ſed debet iterum citari ad actum immiſſionis in poſſeſſionem decernendum, & quidem peremptoriè, ſaltem per publicum edictum, ſi perſonaliter citari nequeat, & nullum Procuratorem conſtituit. *Abb. hîc num.* 11. Quòd ſi nullus quidem relictus ſit Procurator à Reo, ſe abſentante poſt citationem; attamen aliquis, ſive conſanguineus, ſive amicus ipſius veniat in Judicium eum defenſurus, is admitti debet, præſtando priùs cautionem de rato: neque tunc immitti poteſt Actor in bona rei abſentis. *cit. c. ult. junct. Gl. V. Qui defendat.* quia tum ceſſat causa immiſſionis, nimirum, ut Reus tædio affectus veniat reſponſurus. *c. fin. §. In aliis; Ut lite non conteſt.* cùm tunc loco Rei abſentis, veniat in Judicium, qui pro eo reſpondeat, eúmque defendat. *Abb. in cit. c. ult. n. 3. h. t. qui tamen in c. Cauſam*; 3. *n.* 14. *de dolo.* notat, etſi non neceſſarium, in praxi tamen conſultum eſſe, ut in edicto citationis ad domum abſentis citati affixo addatur, ut, ſiquis ex conſanguineis vel amicis abſentem defendere velit, ad terminum præſtitutum in Judicio compareat.

Notandum tertiò. Si Reus, ante citationem, diſceſſit, & ſe abſentavit, ita, ut neſciatur, ubi ſit, & nullum Procuratorem, vel defenſorem reliquit, nihilominus adhuc poſt affixum edictum publicum citationis, immiſſio Actoris ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ causâ fieri poteſt; ut docet *Gl. communiter recepta in cit. c. ult. V. Citationis. h. t. Arg. l. Ignorare*; 4. *C. de reſtitut. milit.* ubi dicitur, quòd, qui Reipubl. causâ abſunt, ſine fraude, ſeu dolo malo, & abſentes, non defenduntur, Actor in poſſeſſionem bonorum ſit mittendus, ex primo ſcilicet decreto, dilatâ venditione bonorum illorum in tempus, quò Reipublicæ causâ abeſſe deſierint. Neque obſtat, quòd in *cit. cap. ult. h. t.* dicatur, ſi poſt citationis edictum, Reus diſceſſerit, non relicto Procuratore, vel defenſore, actor inducendus ſit in poſſeſſionem rerum, cuſtodiæ causâ: ergo argumento à contrario ſenſu ducto, ante citationis edictum, non debet actor immitti. Nam S. Pontifex in hoc c. reſpondet ad ſpeciem facti ipſi propoſitam: ex verbis verò merè narrativis alicujus legis, quibus narratur factum, non poteſt ſumi argumentum à contrario ſenſu ad excludendum oppoſitum, ſicut neque, ſi contrarium in jure expreſſum ſit; ut ex communi doctrina docet *Abb. hîc n. 6.*

XI. Porrò, ſi Reus, ante citationem, diſceſſit, & poſt affixum edictum citationis non ſe ſiſtit, neque alium defenſorem habet, ordinariè actor in bona abſentis Rei ex ſecundo decreto immitti non debet, nec bonorum venditio fieri; prout ſumitur ex *l. Item ait Prætor*; 21. *ff. ex quib. cauſ. majores. & l. Fulcinius*; 7. *§. Adeo & ſeqq. ff. quib. ex cauſ. in poſſeſſ. eat.* ubi dicitur, quòd Rei abſentis bona poſſideantur (intellige ex ſecundo decreto) & vendantur, ſi is fraudulenter, ſive malitioſè latitet: aliàs autem, ſi non ita latitat, licèt non defendatur, in bona tantùm ejus Actorem mitti, ſcilicet ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ causâ: qui autem nunquam eſt citatus, non cenſetur fraudulenter, ſeu malitioſè latitare, ſed potiùs creditur, cùm abſens ſit, ignorare, actionem contra ſe intentatam eſſe. *Abb. hîc n.* 14.

Excipi debet primò. Quòd ex causa damni infecti, ſi v.g. ex ædibus damnum timeatur, Actor, etiamſi Dominus abſens non fraudulenter, vel malitioſè latitet, mittendus ſit in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, ita tamen, ut, ſi Reus poſtea compareat, & oſtendat, ſe ex juſta causa abfuiſſe, reſtituenda ei ſit poſſeſſio. *l. Finita*; 15. *§. Si fortè, & ibi Bart. in ſumma. ff. de damno infect. Abb. in cit. cap. ult. num.* 15. *h. t. & Imola ibid. num.* 12. ubi aiunt, quòd contra Reum etiam malitioſè abſentem, ſeu latitantem non procedatur ad immiſſionem

ſionem ex ſecnndo decreto, ſi agatur contra illum actione perſonali, juxta *cit. l. Fulcinius*; §. 1. ubi expreſsè requiritur, ad decernendam miſſionem ex ſecundo decreto, ut reus abſens fraudationis causâ latitet: ſecus, ſi agatur contra obligatum ratione vitii realis, ut in cauſa damni infecti, & noxali, in quibus dilatio periculoſa eſt: ideóque eæ celeritatem requirunt, & proceditur ad immiſſionem ex ſecundo decreto. *cit. l. fin. §. Si fortè.*

Excipitur ſecundò, niſi quis obligatus ſit ad ſolvendum certo loco, & tempore: tunc enim, ſi ibi non compareat, & nullum procuratorem relinquat, præſumitur malitiosè latitare: adeóque contra illum procedi poterit ad immiſſionem actoris ex ſecundo decreto, & bonorum diſtractionem: imò interdum etiam ad definitivam ſententiam, non obſtante Rei abſentiâ, & quamvis malitiosè non lateat, procedi poterit, ſi talis cauſa ſit, quæ litis conteſtationem non requirit: ut ſi Beneficiarius abſit à ſua Eccleſia, in qua reſidere debet, vel maritus ab uxore, ſine juſta cauſa, quia Clericus magis obligatus eſt ad ſerviendum Eccleſiæ, & maritus ad cohabitandum uxori, quàm alii, qui ſunt obligati ad ſolvendum certo loco, vel tempore. *Innoc. in cit. c. ult. n. 4. Abb. ibid. n. 13.* Verùm de immiſſione ex ſecundo decreto plura dicentur paulò pòſt.

§. II.

An miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ causâ, fieri poſſit in beneficiis Eccleſiaſticis?

XII. Quæritur primò, an Actor immitti poſſit in poſſeſſionem beneficii, propter contumaciam Rei conventi? Reſp. Si quis agat Judicio petitorio contra poſſeſſorem beneficii Eccleſiaſtici ad illud obtinendum, non fit miſſio Actoris in poſſeſſionem beneficii ex primo decreto, ob contumaciam Rei abſentis, ſed ad recipiendas probationes, & ſententiam definitivam, etiam lite non conteſtatâ, eſt procedendum; prout ſtatuit Innocent. IV. in Concilio Lugdunenſi relato in c. *Eum qui; unic. h. tit. in 6.* ubi dicitur; » Eum, qui ſuper dignitate, perſonatu, vel » alio beneficio Eccleſiaſtico quocunque, cum aliquo » controverſiam habet, ob adverſæ partis con» tumaciam, in poſſeſſionem beneficii non eſſe mit» tendum, ne hac ratione vitioſus ingreſſus in bene» ficium Actori detur: ſed lite etiam non conteſtatâ, » abſentiam Rei contumacis, Divinâ gratiâ ſuppléte, » priùs diligenter examinato negotio, ad ſententiam » definitivam procedi, & cauſa definiti poteſt. Ratio hujus deciſionis colligitur ex textu: quia, licèt conſtet de contumacia abſentis poſſeſſoris beneficii, non tamen conſtat de jure, ac titulo Actoris: itaque priùs examinari debet, an petitor, ſeu Actor habeat juſtum titulum: quia canonicè inſtitutus fuit in beneficio, vel illud ei legitimè collatum fuit, aliàs periculum eſt, ne per vitioſum ingreſſum illud obtineat, cùm tamen beneficium Eccleſiaſticum, ſine canonica inſtitutione, non liceat obtinere, juxta *Reg. jur. 1. in 6. Gl. hîc V. Vitioſus:* ideóque non debet Actor immitti in poſſeſſionem beneficii, ob contumaciam Rei, niſi probaverit canonicam inſtitutionem, vel collationem: quam ſi legitimè probaverit, adjudicabitur ipſi beneficium: ſi verò in probatione defecerit, non propterea adjudicabitur Reo abſenti beneficium, ne ex ſua contumacia commodum referat; ſed abſolvetur à petitione Actoris; ut ex Geminiano docet *Vivian. in ration. hîc*, & Judex poterit Reum, propter illam culpam contumaciæ, excommunicare, juxta *c. Tua; 3. Ut lite non conteſt.* Et quia hoc caſu non habet locum remedium immiſſionis in poſſeſſionem beneficii, ex parte Actoris, ob contumaciam Rei conventi, ut dictum, idcirco ſtatim procedi poteſt, etiam lite non conteſtatâ, ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam. *Franc. hîc n. 3.*

XIII. Notandum primò. Diſpoſitio hujus Decretalis procedit, quando controverſia eſt ſuper ſpirituali beneficio, non item, ſi ſuper temporali præbenda ſeparata à ſpirituali titulo beneficii: talis enim poteſt, ſine canonica inſtitutione, obtineri, & poſſideri. *Gl. hîc V. Eccleſiaſtico;* adeóque ceſſat ratio hujus conſtitutionis, & conſequenter etiam ipſa conſtitutio. *Gl. hîc V. Eccleſiaſtico.* Deinde non habet locum, ſi non Judicio petitorio, ſed poſſeſſorio *Unde vi*, agatur; ut ſi quis ſpoliatus ſit beneficio, poteſt intentare interdictum recuperandæ poſſeſſionis, & probatâ ſpoliatione, reſtitui debet in poſſeſſionem: eâ verò non probatâ, etſi allegatâ, ſi reus conventus ſit contumax, non debet Actor mitti in poſſeſſionem beneficii, ſed procedi ad cauſæ definitionem, juxta *tit. c. un. h. t. t. in 6. Anchar. ibid. col. 2. prope finem.*

Notandum ſecundò. Quando ob contumaciam Rei conventi, Actor non mittitur in poſſeſſionem, cuſtodiæ causâ, tunc etiam lite non conteſtatâ, proceditur ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam, ſi periculum ſit in mora. *Gl. hîc V. Eum qui; junct. Gl. margin.* Sola tamen contumacia non ſufficit ad condemnationem Rei conventi, & ideo *in cit. c. unic.* Papa mandat diligenter examinari negotium, ſeu cauſam: quo facto, ſi conſtiterit contumacem juſtam habere cauſam, debet pro eo ferri ſententia, & ob contumaciam ſolùm condemnari in expenſas. *l. Properandum; 13. §. Si autem ex geſtis; C. de judic. Anchar. hîc not. 6.* At verò in miſſione in poſſeſſionem ex primo decreto, cuſtodiæ causâ, ſufficit, cauſam prius ſummariè examinari, & Actorem probare per juramentum, cùm ex tali immiſſione ſequatur modicum præjudicium. *Anchar. hîc not. 3. Marant. de ord. Jud. p. 6. tit. de contumacia n. 12.*

Notandum tertiò. Diſpoſitio *cit. c. unic. h. t. in 6.* extenditur etiam ad fructus beneficii, quòd neque in eos fiat immiſſio, propter contumaciam Rei conventi, cùm ſint acceſſorii ad beneficium. *Arg. Reg. 42. in 6.* nec fiet eorum ſequeſtratio, ob eandem rationem, niſi in caſu *Clement. unic. de ſequeſt. poſſ. & fruct. Franc. hîc n. 1.* ubi tamen ex Baldo addit, id intelligendum eſſe de fructibus adhuc pendentibus, non item de ſeparatis à ſolo, qui non cenſentur eſſe, ut fructus, ſed ut proprietas, ſeu res per ſe diſtincta à beneficio; adeóque non cenſentur eſſe acceſſorii ad beneficium, ſive connexionem cum illo habere.

XIV. Quæritur ſecundò, an, ſicut in beneficio obtinendo, ita etiam in jam obtento non poſſit

Digitized by Google

fieri immiſſio, ex primo decreto in poſſeſſionem beneficii propter contumaciam Rei abſentis? Diſſentiunt DD. Gloſſa *in cit. c. unic. V. Obtinendis*; affirmat, poſſe fieri; quia ordinariè Actor, propter contumaciã Rei, mittendus eſt in poſſeſſionem rei petitæ, cuſtodiæ cauſâ; cùm ergo in *cit. c. unic.* contrarium ſtatuatur ſolùm de beneficiis obtinendis, non debet id, quippe exorbitans à Jure communi, extendi ad obtenta. Alii verò communiter negant, poſſe fieri immiſſionem etiam in beneficiis obtentis, ſicut non poteſt in obtinendis, juxta *cit. c. unic. h. t. in 6.* quia eadem eſt ratio in beneficio obtento, & obtinendo, ne ſcilicet vitioſus detur ingreſſus, qualis daretur, ſi Actor immitteretur in poſſeſſionem beneficii obtenti, antequam conſtaret de jure ipſius, ſive nondum examinato, & probato titulo. *Franc. in cit. c. unic. n. 4.* & alii, quos refert *Gl. margin. ibid. V. Obtinendis; lit. c.*

XV. Verùm hac in re, ex communiore ſententia, dicendum eſt primò. Si Actor, qui prætendit jus in beneficio, quia v. g. ad Prælaturam eſt electus, in eâque etiam confirmatus; vel quia à Papa aliquis Canonicatus ei fuit collatus, agat contra poſſeſſorem Prælaturæ, vel Beneficii interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis, aſſerens v. g. illum eſſe intruſum per Simoniam in poſſeſſionem illius: hoc caſu, etiamſi poſſeſſor, ſive reus conventus contumaciter abſit, non poteſt Actor mitti in poſſeſſionem beneficii ex primo decreto, cuſtodiæ cauſâ; ſed debet procedi ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam; ac deinde Actor, ſi pro eo judicatum ſit, mitti in veram poſſeſſionem beneficii. idque probatur ex *cit. c. unic. h. t. in 6.* quia talis, licèt electus, & confirmatus, vel aliter proviſus ſit, debet agere ad obtinendum beneficium, cùm adverſarius ipſius in poſſeſſione beneficii exiſtat; adeòque in eo adhuc locum habet prædicti *c. unic.* conſtitutio, quæ prohibet, ne Actor, ob contumaciam Rei abſentis, mittatur in poſſeſſionem rei petitæ, cuſtodiæ cauſâ: nam, quamvis is, qui agit, electus, & confirmatus, vel cui collatio facta eſt, contra poſſeſſorem beneficii, non agat ad obtinendum beneficium, quoad jus, quod jam in beneficio habet; quoad poſſeſſionem tamen verè dicitur agere ad beneficium obtinendum; tametſi præceſſit confirmatio, vel collatio, ſi agens non ſit in poſſeſſione. *Franc. in cit. c. unic. n. 6. not. 3.* Accedit, quòd, cùm immiſſus ex primo decreto non fiat verus poſſeſſor, ſed ſolùm cuſtos rei, c. *Cùm veniſſent; 3. junct. Gl. V. Causâ cuſtodiæ extra h. t.* ſequitur, quòd Actor ſic immiſſus, licèt habeat jus in re, ſive titulum ad beneficium; non tamen poſſet, alio exiſtente in poſſeſſione ejusdem beneficii, nec validè, nec licitè exercere juriſdictionem in foro contentioſo, ſeu externo, vel interno pœnitentiæ, illi beneficio competentem, vel jus eligendi, præſentandi, conferendi &c. cùm exercitium horum jurium ſequatur poſſeſſionem, & non proprietatem beneficii, donec plenè examinatâ cauſâ, & latâ ſententiâ pro Actore, hic in veram poſſeſſionem mittatur, & ſic periculosè immitteretur in poſſeſſionem talis beneficii ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ cauſâ. *Durand. in ſpec. lib. 2. partic. 1. rubr. de ſecundo decreto. §. Videndum; 12. Abb. in c. pen. n. 16. in fine, & n. 17. ſupr. de dolo, & contum.* Ex quo infert *Anchar. in cit. c. unic. h. t. in 6. not. 2.* Quòd in dignitatibus, & beneficiis, quando unus poſſidet, alius verò prætendit titulum, ſeu proprietatem ad ſe pertinere, ante latam ſententiã pro proprietate, major ſit effectus poſſeſſionis, quàm proprietatis, quoad omnia, maximè quoad fructus percipiendos, inter quos numeratur etiam exercitium juris eligendi, conferendi, præſentandi &c. nam hujusmodi jura à non poſſeſſore, etſi domino, vel quaſi exerceri non poſſunt. *Abb. in cit. c. pen. n. 17. de dolo:* poſtquam verò cauſa proprietatis eſt in Judicium deducta, & legitimè probata, tum abſorbet cauſam poſſeſſionis. *c. Cùm Eccleſia; 3. de cauſ. poſſ. & propr. Anchar. c. l.*

Dicendum ſecundò. Si Actor agat interdicto *Unde vi*, ad recuperandum beneficium, quo eſt ſpoliatus, vel ex *Can. Redintegranda; 3. cauſ. 3. q. 1.* tum, ſive novus poſſeſſor, ſpoliator ſcilicet, ſit præſens, ſive contumaciter abſens, etiam non probato ſaltem plenè titulo beneficii, ordinariè reſtitui debet in veram poſſeſſionem, vi ſententiæ definitivæ pro ipſo latæ, dummodo Actor ſpoliationem, vel antiquiorem poſſeſſionem probaverit. *Anchar. in cit. cap. unic. §. Quærit; Gl. magna hoc tit. in 6.* ubi ait, ſpoliatum agentem ad recuperationem ſui beneficii non eſſe cogendum ad probandum titulum: quia, ſi ſpoliatore præſente, contra quem agit, non debet ad id cogi, *c. In litteris; 5. de reſtit. ſpoliat.* multò minus, eo contumaciter abſente; nec propter contumaciam adverſarii ſpoliatus gravari debet in probatione tituli.

XVI. Ceterùm prædictis addendum, etſi in cauſis beneficialibus, matrimonialibus, & quoties periculum in mora eſt, ſi reus ſit contumax, non debeat Actor immitti in poſſeſſionem rei, cuſtodiæ cauſâ, ſed ſtatim ad deciſionem cauſæ deveniendum ſit, ut notat *Gl. margin. in cit. c. un. V. Eum qui; h. t. in 6.* & patet ex dictis: in aliis tamẽ cauſis, in quibus aliàs, etiam lite non conteſtatâ, juxta *Clement. 2. de Judiciis*, ut decimarum, uſuræ, & in aliis cauſis ibi enumeratis, immiſſio Actoris in bona Rei contumaciter abſentis fieri debet; ut docet *Anchar. in cit. c. unic. poſt not. 8. Franc. num. 6. not. 2.* Ratio eſt, quia non ideo immiſſio priùs fieri debet in his cauſis, quàm procedatur ad ſententiam definitivam, quòd ſententia ferri non debeat, niſi lite priùs conteſtatâ; ſed etiamſi ad eam ferendam non requiratur litis conteſtatio, non eſt decens, ut feratur contra Reum abſentem, niſi neceſſitas cogat, quia periculum animæ, vel boni publici imminet. Neque refert, quòd immiſſio iſta ex primo decreto ſit remedium extraordinarium, quod ceſſare debet, ſi ſuppetat ordinarium, juxta *l. In cauſa; 16. ff. de minorib.* nam, præterquam quòd dici poteſt, eſſe ordinarium; ut poſt *Io. Andr. & Monach.* docet *Franc. c. l.* regula illa ſolùm habet locum, ſi remedium ordinarium, & extraordinarium tendant ad eundem effectum: miſſio autem in poſſeſſionem ex primo decreto, & ſententia definitiva tendunt ad diverſa, illa nimirum ad puniendum contumaciam Rei abſentis: iſta verò reſpicit juſtitiam, & merita cauſæ, &, cùm miſſio in poſſeſſionem ſit quædam pœna, per quam Reus contumax compellitur ad comparendum, inſervire etiam poteſt, ut ſententia rectiùs ferri poſſit, ſi Reus, depoſitâ contumaciâ, ſe ſiſtat in Judicio, *Abb. in cit. c. pen. n. 16. de dolo, & contum.*

§. III. *Quid*

§. III.

Quid ſit miſſio in poſſeſſionem bonorum ex ſecundo decreto Iudicis, quomodo, ac quando interponatur, & quis ſit eius effectus?

XVII. Aſſertio prima. Miſſio ex ſecundo decreto eſt ſecunda juſſio Judicis, quâ is jubet Actorem, ob perſeverantem contumaciam Rei, mitti in bona ejusdem, ita, ut verus, ac incommutabilis poſſeſſor efficiatur, ſervatâ reo legitimâ defenſione ſuper proprietate, ſeu dominio bonorum, quæ Actor priùs tantùm, cuſtodiæ causâ, detinebat; prout ſumitur ex *c. 1. h. t. Durand. in ſpec l. 2. part. 1. rubr. de ſecundo decreto. §. 1. Hoſtienſ. in ſumma, n. 12.* Et quidem in actionibus perſonalibus requiritur ſecundum decretum Judicis, ut immiſſus ex primo decreto, poſt lapſum anni, fiat verus poſſeſſor: alioquin etiam poſt annum audietur reus ſuper poſſeſſione. In realibus autem, ut in rei vindicatione, & aliis, non requiritur, ut interponatur; in his enim per ſolum curſum unius anni fit, & conſtituitur miſſus ex primo decreto in poſſeſſionem verus, & incommutabilis poſſeſſor, ſine alio decreto, computato illo anno à tempore interpoſitionis primi decreti, *c. Contingit; 9. in fine de dolo, & contum. c. Paſtoralis; 11. in fine de offic. Jud. ordin. c. fin. §. In aliis; Ut lite non conteſt. & ibid. Abb. n. 16. Durand. c. l. §. Videndum; n. 20. Hoſtienſ. in ſumm. h. t. n. 13.* Ratio autem diverſitatis, quare ſecundum decretum neceſſariò interponitur in actionibus perſonalibus, non autem in realibus, eſt, quia, qui agit rei vindicatione, vel aliâ actione reali, dicit ſe dominum rei, vel jus in re habere; cùm autem immiſſus in poſſeſſionem rei ex primo decreto, elapſo anno, verus, & incommutabilis fiat poſſeſſor rei, fruſtra peteret, ut ex ſecundo decreto Judicis mittatur in veram poſſeſſionem rei, quam jam obtinuit per ſolum anni decurſum; imò quia per ſecundum decretum datur immiſſo dominium rei, vel quaſi, Actor petens, ſe immitti ex ſecundo decreto peteret ſe fieri dominum, cùm tamen jam antè ſe dominum allegâſſet, & ſic tanquam ſibi contrarius non eſt audiendus. In actione verò perſonali Actor tantùm petit, rem ſibi deberi, in qua nec dominium, nec jus reale habet: unde requiritur aliud decretum ad veram poſſeſſionem rei alienæ obtinendam, per quod etiam ſit dominus, vel ſaltem præſcribendi conditionem acquirit. *Gl. in l. Si finita; 15. §. Si plures; V. Prius; ff. de dam. infeſt. Durand. c. l. n. 21. & 22. Abb. in cit. §. In aliis; n. 16.*

XVIII. Aſſertio ſecunda. Secundum decretum interponi debet, ad petitionem partis, præviâ cauſæ cognitione, ita, ut Judex inſpiciat, utrùm reus conventus Reipubl. causâ, vel ex alio juſto impedimento abſit, an verò per contumaciam: & tum reus abſens citandus eſt, quia, ubi cauſæ cognitione, & partium præſentiâ opus eſt, ibi neceſſaria eſt citatio. Quòd ſi reus ter, vel ſemel peremptoriè citatus, ſi quidem inveniri poteſt, vel ad domum, ſi perſonaliter citari nequeat, juxta ſuprà dicta, non compareat, tum, etiam, eo abſente (quia contumax habetur pro præſente) Actor ex ſecundo decreto Judicis mittendus eſt in poſſeſſionem rei. *Hoſtienſ. in ſumma n. 15. h. t. VVeſenb. in paratil. ff. De damn. infect. num. 4.* Interponitur autem hoc decretum, poſt elapſum annum, à tempore primi decreti interpoſiti, niſi aliud juſta cauſa ſuadeat, quod tempus ſaltem Judices non ſolent prævenire. *Hoſtienſ. hic num. 14 in fine. Marant. c. l. n. 23.* ubi ait, hoc verum eſſe de æquitate: alioquin id ad Judicis arbitrium remittendum eſſe, cùm Jure non reperiatur hoc tempus definitum: conſentit *Hoſtienſ. c. l.*

XIX. Aſſertio tertia. Sicut Judex ordinarius, qui ſaltem mixtum imperium habet, poteſt primum decretum interponere, ita & ſecundum. *l. 1. & l. 1. ibique Gl. V. Jubere; ff. De juriſd. Durand. c. l. §. pen.* quamquàm *Hoſtienſ. in ſumm. h. t. n. 14.* dicat, ſecundum decretum per majorem tantùm Judicem fieri poſſe, nec per delegatum (ſaltem ab Ordinario inferiore Papâ, vel Principe) quia majorem cauſæ cognitionem requirit, quàm primum, cùm pinguius jus per illud acquiratur.

XX. Aſſertio quarta. Effectus ſecundi decreti eſt, ut ex eo immiſſus in poſſeſſionem, non tantùm verus, ac ſtabilis poſſeſſor fiat, ita, ut fructus lucretur, dejecto, & remoto à poſſeſſione priore poſſeſſore, ac domino, *l. Finita; 15. §. Ubi autem; 25. junctâ Gl. V. Juſtus eſt; ff. De damn. infect. l. 3. §. fin. junctâ Gl. V. Nobis; ff. De acquir. poſſ.* ſed etiam dominium rei acquirat, ſi reus, ſeu debitor erat dominus: aliàs verò præſcribendi conditioné acquirat. *l. Prætoris; 5. junct. Gl. V. Ut miſſus; & V. Capere; & cit. l. Si finita; §. Julianus; ff. De damn. infect. & ibi VVeſenb. in parat. n. 4. Marant. de ord. Jud. p. 6. tit. de 2. decreto n. 13.*

TITVLVS XVI.

UT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR.

Dictum eſt Titulo præcedente, Actorem, ob Rei abſentis contumaciam, mitti poſſe in poſſeſſionem bonorum, de quibus lis mota eſt: ideo, ne quis exiſtimet, regulariter aliquid poſſe licitè, pendente lite, innovari, quo ſtatus cauſæ pendentis in Judicio immutetur, in alterius præjudicium, iſte Titulus ſubiungitur, in quo id generaliter prohibetur. Extat ſimilis Titulus in Sexto, & Clementinis.

§. I. Quando

§. I.

Quando lis dicatur pendere, & quomodo intelligenda ſit regula illa, lite pendente, nihil eſſe innovandum?

» I. Aſſertio prima. Lis quoad hoc, ut nihil ſit
» innovandum, tunc pendere cenſetur, poſtquam ci-
» tatio à competente, ſeu legitimo Judice emanavit,
» & ad partem citatam pervenit, vel per illam factum
» eſt, quò minùs ad ejus notitiam perveniret; dum-
» modo in citatione ea ſint expreſſa, per quæ plenè
» reus citatus poſſit inſtrui in iis, ſuper quibus in
» Judicio convenitur. Ita ſtatutum habetur in Clement. Cùm lite 2. *h. t.*.

II. Circa quam conſtitutionem Notandum primò. Litis pendentia incipit, ſive lis pendere dicitur à citatione usque ad ſententiam definitivam, ſi ab ea non fuit appellatum, vel ſi ea aliter tranſiit in rem judicatam. *Gl. hic V. Poſtquam; & Barb. in Collect. n.* 13. Verùm per ſententiam interlocutoriam non cenſetur lis finita, ſed adhuc pendere, niſi talis fuerit interlocutoria, per quam Judex pronunciat, ſe eſſe incompetentem; tunc enim non dicitur ampliùs lis pendere. *Barboſ. hic in Collect. n.* 14. *&* 15. Deinde lis dicitur finita per ſententiam definitivam latam in favorem Rei, per quam ipſe abſolutus fuit ab intentione Actoris: ſecus, ſi in hujus favorem lata ſit; *Card. Tuſch. V. Lis finita concl.* 385. *n.* 8. *Barb. hic n.* 16.

Notandum ſecundò. Quamvis aliàs ad perpetuandam juriſdictionem Judicis ſufficiat, citationem ab illo emanâſſe, tametſi ad citatum non pervenerit; *c. Gratum*; 20. *de offic. Iud. deleg.* nec requiratur litis conteſtatio, tamen quoad inducendam litis pendentiam, neceſſe eſt, ut ad eum pervenerit, vel, ut is dolosè impediverit, ne citatio ad eum perveniret. *Gl. hic V. Ad partem; & V. Factum*; tum enim idem eſt, ac ſi realiter perveniſſet: quia, per quem ſtat, ne citatio ad ipſum perveniat, habetur pro citato, *Gl. Magna hic in notat.* alioquin ex ſua malitia commodum reportaret, cùm tamen dolus, ſeu fraus nemini debeat patrocinari. *c. Sedes*; 15. *de reſcript.* & non debet eſſe melioris conditionis contumax, quàm obediens. *c. pen. de dolo, & contum.*

Notandum tertiò. Judex competens, ſeu idoneus hoc loco dicitur ille, qui in cauſa Juriſdictionem habet cum exercitio, licèt per oppoſitam exceptionem elidi poſſit; ſive exceptio ſit contra perſonam Judicis, quia is eſt ſuſpectus; ſive contra juriſdictionem, eò quòd reſcriptum, in quo delegata ei fuit juriſdictio, ſubreptitium eſt: in his enim caſibus valet proceſſus in cauſa principali, ſi non excipiatur à parte litigante. *c. Inter*; 20. *de ſent. & re Iudic.* ideóque ante exceptionem oppoſitam, Judex cenſetur eſſe competens. *Gl. hic V. Competenti.*

Notandum quartò. Citatio, ut inducat litis pendentiam, debet fieri cum ſufficiente, ac plena Inſtructione cauſæ, ideóque conſultum eſt, ut Actor inſerat in citatione copiam libelli, per quem pars citata poſſit plenè inſtrui, ſuper quibus ſit in Judicio convenienda. *Gl. fin. hic*, ubi addit: tametſi id non fiat, ſi tamen in citatione exprimantur omnia, per quæ citatus plenè poſſit inſtrui, id ſufficiet. Quare, ſi reus citetur à Judice, ut tali die compareat in Judicio reſponſurus Titio ſuper quadam domo, non cenſetur lis pendere, nec domus eſſe litigioſa ob defectum ſufficientis expreſſionis cauſæ. *Gl. cit. loc.* Porrò Conſtitutio hujus Clementinæ non habet locum in Curia Romana, quoad hoc, ut in citatione exprimenda ſint ea, per quæ plenè inſtrui poſſit pars citata, ſed in Curia ſufficit ad inducendam litis pendentiam; & revocanda etiam poſtea attentata, citationem factam eſſe per nuncium, ſeu Curſorem, & ad partem citatam legitimè perveniſſe; ut reſolvit Rota *Rom. deciſ.* 9. *Aliàs*; 279. *in novis.* Extra Curiam verò habet locum hæc Clementina.

III. Aſſertio ſecunda. Poſtquam citatio ad Judicium emanavit, & ad citati notitiam pervenit, eíque eſt intimata, nihil eſt innovandum, per quod litis pendentis qualitas, ſtatúsve cauſæ aliquo modo immutetur, in præjudicium Rei citati, ſive ejus, cum quo lis mota eſt, vel etiam Actoris. *Hoſtienſ. in ſumm. h. t. n.* 1. *& §. Et qualiter.* Ideo autem lite pendente, omnia relinquenda ſunt in eodem ſtatu, in quo erant tempore litis inchoatæ, ita, ut usque ad deciſionem cauſæ nihil ſit innovandum, neque jus novum impetrandum, cum alterius partis litigantis præjudicio, ne quis conqueratur, ſe injuſtè privatum eſſe jure ſuo, & in ſui detrimentum aliquid attentatum eſſe in re controverſa. *Zœſ. in Comment. h. t. num.* 2. alioquin omnia, non ſolùm ea, quæ poſt litem conteſtatam, ſed etiam ea, quæ antè, ſaltem poſt citationem factam, ſunt attentata, ſive alienando, ſive alio modo, revocanda ſunt in priſtinum ſtatum, & irritanda, & tanquam ſi nihil factum eſſet, lis eſt peragenda. *l.* 2. *C. de litigioſ. Gl. in cit. Clem.* 2. *V. Cùm lite pendente.*

Porrò, ſi poſſeſſor, lite pendente, utatur ſuâ poſſeſſione, ſicut priùs, non dicitur aliquid innovare, ſed potiùs jure veteri uti: quamvis fieret innovatio, ſi poſſeſſor privaretur poſſeſſione ſuâ, vel ſi res litigioſa alienaretur, vel ſi privilegium, tacitâ litis pendentiâ, ſuper cauſa impetraretur. *Gl. in cit. Clement.* 2. *V. Innovari*; *h. t. Abb. ibid. n.* 2.

Ex dictis colligitur, ſex requiri, ut inducatur litis pendentia, & vitium litigioſi. Primò, quòd citatio emanârit: Secundò, à competente Judice: Tertiò, quòd ad citatum pervenerit, aut per eum ſteterit, quò minùs perveniret: Quartò, quòd ex tenore citationis plenè cognoſcere potuerit citatus, qua de re futura ſit controverſia: Quintò, quòd citatio ſit apta: Sextò, quòd nuncius eam legitimè, & ſufficienter inſinuaverit, alioquin nil juvat citatio. *Gl. fin. in cit. Clement.* 2. *in fine h. t. Mynſing. centur.* 4. *obſ.* 26.

§. II.

De pluribus Caſibus in ſpecie, in quibus nihil eſt innovandum, lite pendente.

IV. Aſſertio prima. Reſcriptum, etiam à Principe, ad inſtantiam alicujus impetratum, per quod, lite pendente, ſuper validitate privilegii alicui conceſſi, privatur quis, ſine cauſæ cognitione, uſu poſſeſſionis illius, tanquam ſubreptitium non valet, ſed revocandum eſt: quia non præſumitur Princeps alicui

cui

cui velle auferre uſum privilegij conceſſi, & jus ſuum, niſi id exprimat; prout ſumitur ex c. *Memoris*; 3. *h.t.* » ubi habetur, quòd ad petitionem Archiepiſcopi » Cantuarienſis Papa Alexander III. probibuit Archi- » epiſcopo Eboracenſi, per literas ad eum datas, ne » Crucem ante ſe portari per totam Angliam ſineret. » Sed Archiepiſcopus allegavit privilegium Sedis A- » poſtolicæ, vi cuius ipſe, & anteceſſores ipſius hacte- » nus in poſſeſſione fuerunt, ut ante eos crux geſta- » retur per totam Angliam. Quare Papa ſtatuit, ut » non obſtantibus prioribus literis prohibitionis ſuæ » (quæ ſine cauſæ cognitione emanârunt, ideóque eas » Papa revocavit) dictus Archiepiſcopus, & Succeſ- » ſores illius, poſſint curare, ut ante illos Crux defe- » ratur, ſicut hactenus conſueverunt per totam An- » gliam facere, donec per definitivam ſententiam de- » cernatur, an Eccleſia Eboracenſis tale jus habeat.

V. Notandum primò. Reſcriptum à Papa, vel alio Principe impetratum, pendente lite, in præjudicium poſſeſſoris, præſumitur falſum, & obreptitiè impetratum, & non emanâſſe ex certa ſcientia Principis; ideóque de eo certior fieri debet Princeps, & ſecunda eius juſſio eſt exſpectanda. *Abb. hic n. 6.* Idque patet ex hoc c. in quo Papa reſcriptum, per quod alicui poſſeſſio privilegii ſui eſt ablata, revocavit, donec conſtet, an tale privilegium de jure ipſi competat; quia lite pendente, non debet quis privari poſſeſſione ſuâ. *Gl. hìc V. Præjudicium*; *& V. Deferre crucem.*

Notandum ſecundò. Quamvis ſpectato jure communi, Archiepiſcopus tantùm intra ſuam provinciam, etiam per loca exempta, poſſit facere, ut crux ante ſe portetur, juxta *Clement. 2. de privileg.* non tamen extra ſuam provinciam id poteſt ſine privilegio Sedis Apoſtolicæ; ut patet ex hoc c. ubi Archiepiſcopus Eboracenſis defenditur in poſſeſſione juris geſtationis Crucis in aliena provincia; quia allegabat privilegium à Sede Apoſtolica ſibi, & anteceſſoribus ſuis conceſſum. Quin imò etiam, ceſſante privilegio, per diuturnam conſuetudinem tempore immemoriali, vel 40. annis, cum titulo colorato præſumpti privilegij, bonâ fide continuatam præſcribere poteſt Archiepiſcopus tale jus geſtandi Crucem; quia eſt capax poſſeſſionis, & conſequenter etiam præſcriptionis talis juris. *Arg.* c. *Super*; *26. de V. S.* Requiritur tamen, vel tempus immemoriale, quod habet vim privilegij, ſi capacitas ſit in poſſidente; vel tempus longiſſimum cum titulo: cùm enim hoc caſu jus reſiſtat poſſeſſori, quia id cedit in præjudicium alterius Archiepiſcopi; ideo vel privilegium, vel titulus exhiberi debet à poſſeſſore, quia alioquin uſum, ſeu poſſeſſionem talis juris propriâ auctoritate uſurpâſſe cenſeretur; ut conſtat ex c. *Contra*; *8. diſ. 100.* ubi id dicitur de uſu Pallij Archiepiſcopalis, extra Miſſarum ſolemnia, & tradit *Abb. in tit. c. 1. n. 8. & 9. h. t.* quamvis Papa ex plenitudine poteſtatis talem uſum contra univerſalis Eccleſiæ morem introductum, *cit. c. Contra*; revocare, & tollere poſſet.

VI. Aſſertio 2. Similiter privilegium impetratum ſuper re litigioſa, ſive lite pendente, in præjudicium alterius, cum quo lis mota eſt, nullâ factâ mentione litis pendentis, ſubreptitium, & irritum cenſendum eſt, nec ſecundùm illud lis eſt decidenda; quia Princeps non cenſetur dare privilegium, cum præjudicio juris alterius, præſertim poſſeſſoris; prout » ſumitur ex c. *Dilectus*; *5. & ult. h. t.* Nam ortâ » controverſiâ inter Rectorem Eccleſiæ de Baſſevilla, » ex una parte, & Priorem, ac Monachos eiuſdem » loci ex altera, ſuper jure decimarum Novalium, » Papa Honorius III. eam cauſam quibuſdam Judici- » bus delegavit: interim lite pendente, Abbas, & » Conventus Majoris Monaſterij Turonenſis, cui » Prior ille, cum ſuo Conventu, ſuberat, pro ſe, & » membris, à Sede Apoſtolica privilegium, ſeu gra- » tiam obtinuit ſuper percipiendis huiuſmodi deci- » mis, nullâ factâ mentione motæ, ſeu pendentis li- » tis: & nihilominus Prior ille, & Monachi, vigore » privilegij, ſeu gratiæ impetratæ, decimas novalium » ſibi deberi contendebant. Quare Papa Judicibus » mandavit, ut non obſtante eâ gratiâ, in ipſo nego- » tio juxta formam ſibi traditam procedant. Idem » habetur in *c. Cauſam*; *19. junctâ Gl. magn. in notat. infr. de teſtib.* ubi ait: Lite pendente, privilegium in præjudicium alterius partis impetratum, nullam de lite faciens mentionem, non valet, & eo non obſtante, Judices procedere debent. Et in c. *Dudum*; *31. junct. Gl. magn. in notat. de privileg.* ubi dicitur: Literæ gratioſæ ſuper re litigioſa impetratæ, de lite mota non facientes mentionem, non valent, nec impediunt proceſſum; quia tacitâ veritate ſunt obtentæ, nec Papa concedendo alicui privilegium, ſeu gratiam, intendit alium lædere.

VII. Idque confirmatur, quia lex, ſeu conſtitutio etiam Juris communis de novo emanans non extenditur ad cauſam litis jam motæ, ſeu pendentis; ſed ea decîdi debet ſecundùm antiqua jura, & leges. *Auth. In medio litis & c. §. Et propterea*; *collat. 8.* & lex futuris dat formam negotijs, non præteritis. c. *fin. de conſtit.* ergo multò magis jus ſpeciale, ſeu privilegium, quippe odioſum, & exorbitans à juris communis diſpoſitione, reſtringi, & ita accipi debet, ut non deroget cauſæ litis pendentis: non enim veriſimile eſt, Principem voluiſſe contra jus commune privilegium concedere, in præjudicium litis pendentis, quin de ea mentionem feciſſet, *Abb. in cit. c. ult. n. 8. h. t.* Quin imò, etſi Princeps non ad inſtantiam, ſeu petitionem alterius (tametſi fortè ea præceſſerit) ſed ſponte, ſeu motu proprio, non factâ mentione litis pendentis, privilegium conceſſit, illud adverſario non præjudicat; ut docet *Io. Andr. in cit. c. Cauſam*; *n. 6. & ibid. Abb. n. 3. de teſtib.* quia Princeps, motu proprio, concedens privilegium, non cenſetur derogare velle juri alterius, ſive ſit in re, ſive ad rem: nam, licèt motus proprius tollat ſuſpicionem obreptionis, non tamen ampliat privilegium, ſive gratiam ultra voluntatem concedentis probabiliter præſumptam; & veriſimile eſt, quòd concedens gratiam, motu proprio, non tacitâ litis pendentiâ, eam non fuiſſet conceſſurus. *Felin. in cit. c. Cauſam*; *n. 2. & Abb. n. 4. Sanch. l. 8. de matr. diſ. 21. n. 50.* Aliud verò dicendum eſt, ſi in privilegio impetrato facta ſit mentio de lite pendente; tunc enim valet privilegium, ſeu gratia conceſſa; ut à contrario ſenſu colligitur ex *cit. c. ult. in fine h. t.* quia tunc ceſſat ſubreptio, cùm Princeps ex certa ſcientia gratiam concedat. *Vivian. ibid.*

VIII. Ceterùm pro intellectu huius c. illud præterea notandum, quòd Prior, & Monachi vendicabant ſibi decimas novalium intrà fines Parochiæ de Baſſevilla exiſtentes, allegantes, quòd ex antiquo tempore reliquas decimas prædiales intra fines

fines eiuſdem Parochiæ ſitas perceperint, vel fortè etiam, quòd eas præſcripſeriot, & per conſequens quoque decimas novalium. Verùm, quia hoc adverſatur Iuri communi, ſecundùm quod decimæ novalium pertineot ad Eccleſiam parochialem, etiamſi ab antiquo tempore alia Eccleſia, vel Monaſterium decimas parochiales antiquas ibi perceperit, juxta *c. Cùm contingat*; 29. *de decim.* ideo Abbas ſuperior, ſive maioris Monaſterij, cui Prior, ſeu Prioratus inferior incorporatus, & ſubiectus fuerat, impetravit pro ſe, & membris ſuis à Papa amplius privilegium percipiendi omnes decimas etiam ex novalibus; ſed quia in impetratione tacuit, inter Parochum, & Priorem, jam litem motam fuiſſe, ideo privilegium, lite pendente, impetratum, quippe ſubreptiuum, non valuit. *Gl. fin. hic Abb. ibid. n. 6. in 2. Intellectu.*

IX. Aſſertio 3. Coniux accuſatus de adulterio, ob quod agitur de divortio, id eſt, ad ſeparationem tori, non debet, pendente lite, ab uxore ſeparari, & privari poſſeſſione coniugali, ſeu commercio carnali, donec crimeo de eo legitimè probatom ſit, & lis decidatur; prout ſumitur ex *c. Laudabilem*; 2.
» *h. t.* Nam, cùm quæſitum eſſet ex Clemente III. ſi
» contingat, matrimonium accuſari, an ſtatim carna-
» le commercium inter coniuges Iudicis auctoritate
» ſuſpendi debeat? reſpondit Papa, quòd alteruter
» coniugum (unus, vel alter, vir, vel fœmina, *Ho-*
» *ſtiens. hìc V. Alteruter*) accuſatus. ante probatam
» accuſationem, non debeat jure, quod in alterum
» habet, privari. Vbi in integra lectione huius c.
» additur, quòd etiam Alexander III. apertè pro-
» hibuit, ne coniuges ab invicem ſepareotur, donec
» juſta cauſæ examinatio fiat: & Simmachus Papa
» ſtatuit, quòd Prælatus accuſatus, antequam ea,
» quæ ipſi objiciuntur, clarè probata fuerint, à ſub-
» ditis relinqui non debeat.

X. Vbi notandum primò. Dupliciter intelligi, & explicari poteſt hoc c. ut notat *Abb. hìc n. 3.* Primò, quòd hìc ſermo ſit, quando agitur ob commiſſum adulterium ab altero coniuge, ad ſeparationem tori; tunc non debere, lite pendente, privari etiam coniugem nocentem poſſeſſione coniugali, ſive carnali commercio: vel Secundò, quando accuſatur matrimonium, ob impedimentum dirimens, v. g. conſanguinitatem, quòd non ſit, lite pendente, ſeparandum matrimonium, nec eius uſus coniugibus interdicendus, ante finem cauſæ, donec per legitimas probationes de impedimento conſtet. *Gl. hic in caſu.* nam univerſim loquendo, non debet accuſatus, lite pendente, privari commodo poſſeſſionis ſuæ, donec crimen, v. g. adulterij, vel impedimentum, ob quod privandus foret, legitimè probatum ſit; ut docet etiam *Innocent. in c. Cum M. 9. n. 9. de conſtitut.* Accipitur autem hoc loco accuſatio non ſtrictè, pro actione criminali ad pœnam legalem infligendam, ſed latiùs, quando agitur ad divortium, quoad torum, vel etiam diſſolvendum matrimonium ob impedimentum dirimens. *Abb. in cit. c. 2. n. 3.*

Notandum 2. Diſpoſitio huius c. procedit, quoad privationem faciendam per Iudicem, qui non debet privare, lite pendente, alterutrum coniugem commodo poſſeſſionis juris coniugalis; cùm illi nondum conſtet de peccato, & ipſe debet judicare ſecundùm allegata, & probata: ſed quoad partes, ſive ipſos coniuges, ille, qui conſcius eſt impedimenti dirimentis, non debet exigere, nec reddere debitum coniugale, ne peccatum incurrat, ſed potiùs ſuſtinere excommunicationem, juxta c. *Litteras*; 13. *ſupr. de reſtit. ſpoliat.* Deinde ibi agebatur judicio recuperandæ poſſeſſionis, & ſic alter coniux prætendebat, ſe ſpoliatum poſſeſſione; ſed reſtitutio non eſt plenè facta quoad copulam, propter probationes, quas coniux ſpolians incontinenti paratas offerebat. *Gl. in cit. c. 2. V. Probatam in fine h. t. Abb. ibid. n. 4. in oppoſit. 2.* In caſu verò *c. 2. h. t.* conjunx accuſatus prætendit, ſe in poſſeſſione eſſe, & agebatur judicio petitorio; & ſic eſt caſus diverſus, non adverſus. *Imol. ibid. n. 1.*

XI. Sed dictis obſtare videtur text. *in c. Tenor*; 10. *de ſent. & re judic.* ubi ſecunda mulier privatur jure ſuo, ante finem cauſæ; adeóque lite adhuc pendente, & *in c. Veniens*; 19. *de Regularib.* ubi lite pendente, interdicitur carnale commercium. *Reſp.* in illis Capitulis matrimonium, cuius uſus prohibetur, fuit contractum, lite pendente, & ſic deerat in conjugibus poſſeſſio à jure approbata: at verò in *cit. c. 2. h. t.* eſt ſermo, quando conjuges, pendente lite, ſunt in quieta, & juſta poſſeſſione juris conjugalis; quia non debet conjux privari jure, quod habet in alterum, & in cuius quaſi poſſeſſione eſt; ideóque non fuit interdictum carnale commercium, ante finem cauſæ, ſeu litis pendentis. *Gl. in cit. c. Tenor*; *V. Accedat: de ſent. & re jud. Abb. in cit. c. 2. n. 4. in oppoſit. 1. h. t.*

An autem poſt accuſationem adulterij legitimè probatam, poſſit interdici uſus matrimonij, ante latam ſententiam, dubitatur. Videtur, quòd ſic, quia in textu *cit. c. 2.* nulla fit mentio de ſententia; vel ſaltem poterit interdici carnale commercium accuſato, poſt concluſionem in cauſa, quando probationes ſunt perfectæ, ita, ut nihil ampliùs opponatur, vel opponi poſſit; quia omne in judicio probatum dicitur notorium; ut tenet *Ant. de Butrio apud Abbat. in cit. c. 2. n. 5. Imol. ibid. n. 2.* Verùm rectiùs id negat *Abb. ibid. n. 6.* quia etiam poſt probatam accuſationem, Reus appellare poteſt; adeóq; non debet privari cōmodo poſſeſſionis ſuæ, etiam poſt probatam accuſationem, & concluſionem in cauſa, cùm adhuc per appellationem totum factum ſuſpendi poſſit: appellatione autem pendente, & tempore, intra quod ea fieri poteſt, nihil eſt innovandum, *c. Non ſolùm*; 7. *de appellat. in 6.*

XII. Porrò illud hoc loco addendum: ſi quis, pendente lite ſuper matrimonio, quod priùs contraxit, ſecundum rite, & legitimè contrahat cum alia, ſed poſtea primum matrimonium declaretur nullum fuiſſe, ſecundum ex eo, quòd pendente lite ſit contractum, irritari non poteſt, juxta *c. Cùm in Apoſtolica*; 18. *de ſponſalib.* quia non præſtat impedimentum, quod de jure non ſortitur effectum. *Reg. jur. 52. in 6.* quamvis talis puniri poſſit, quia, lite pendente, contraxit matrimoniū, in contemptum Eccleſiæ, cuius ſententiam ſuper cauſa primi matrimonij, an id validum ſit, nécne, priùs exſpectare debuiſſet, antequam tranſiret ad contrahendum ſecundum. *Gl. in cit. c. Cùm in Apoſtolica*; *V. Impoſita.*

XIII. Aſſertio 4. Alienatio rei litigioſæ, pendente lite, quovis titulo facta eſt prohibita; quia per alienationem rei litigioſæ durior fit adverſarij conditio, *l. fin. ff. de litigioſ. & l. 2. C. eod. c. fin. cauſ. 11. q. 1.* ubi *Gl. V. Quia res*; ait, alienationem rei litigioſæ eſſe nullam, vel ſaltem irritandam. *l. fin. C. de litigioſ.* Quòd ſi res, pendente lite, alienata recuperari non poſſit, debet

is, qui

is, qui alienavit, aliam rem æquivalentem in eius locum ſubſtituere; quæ alienari etiam non poterit, donec lis ſit deciſa; ſicut ſumitur ex *c. Eccleſia*; 3. *& c. Eccleſia*; 4. *h.t.* quæ conjungi debent, quia de eodem facto loquuntur. Caſus autem utriuſque cap. talis eſt; prout refert *Gl. in cit. c.* 3. *In caſu*; & habetur in integra lectione hujus c. Eccleſia S. Mariæ in Via lata litem intendit Joanni de Ateia, quòd quaſdam poſſeſſiones ſuas, ſeu bona contra juſtitiam detineret. Sed Joannes excepit, quòd ea bona non haberet, ſed transtulerit in Monaſterium S. Silveſtri. Poſtea Senator Urbis Romæ, coram quo lis erat, occaſione cuiuſdam ſtatuti (in quo continebatur, quòd, ſi quis rem litigioſam transferret in alium, lite pendente, poſſeſſio auferretur à poſſeſſore, & daretur petitori) ſpoliavit Monaſterium illis bonis, & ea reſtituit Eccleſiæ S. Mariæ. Mox revocatâ hac ſententiâ Senatoris, poſſeſſiones, ſeu bona iterum ablata ſunt dictæ Eccleſiæ, & Monaſterio aſſignata. Igitur Eccleſia S. Mariæ cauſam detulit ad Sedem Apoſtolicam ſub Papa Cæleſtino III. Tandem coram Innocentio III. qui ei ſucceſſerat, Eccleſia S. Mariæ per quendam Conſiliarium Capitolij petijt reſtitutionem poſſeſſionum, ſeu
» bonorum, quibus injuſtè fuerat ſpoliata. Ad hæc
» reſcripſit Innocent. III. poſſeſſiones, ſeu bona Eccle-
» ſiæ S. Mariæ, quibus, prætermiſſo juris ordine, ſpo-
» liata fuit, eidem reſtituenda eſſe. Sed quia Mona-
» ſterium poſſeſſiones illas titulo locationis aliis aſſi-
» gnavit, neque recuperare eas poterat; ut reſtitueret
» Eccleſiæ ſpoliatæ (quia fortè conductores potentes
» erant. *Gl. hic V. Poterατis*) ideo mandavit Papa, ut
» aliæ æquivalentes poſſeſſiones, ad arbitrium pruden-
» tum virorum, dictæ Eccleſiæ aſſignarentur; ita ta-
» men, ut Monaſterium redimeret hypothecas à credi-
» toribus, quibus poſſeſſiones illæ gravatæ erant, quod
» & factum eſt, quia creditores inſtrumenta pigno-
» rum Papæ reddiderunt. Et ita habetur in *c. Eccleſia*;
» 4. *h.t.* Sed poſtea etiam ipſum Monaſterium que-
» rebatur, ſe ſpoliatum fuiſſe à Senatore, ideòque reſti-
» tui debere: quocirca idem Innocentius mandavit,
» Monaſterium reſtituendum eſſe in poſſeſſiones illas
» ſubſtitutas, ita tamen, ut à Monaſterio non alienen-
» tur, lite pendente, ne, ſi Eccleſia S. Mariæ de vitio li-
» tigioſi, aut de proprietate per rei vindicationem age-
» re voluerit, in vanum laboret, cùm nihil adſit, quod
» evincere, & habere poſſit, ſiquidem poſſeſſiones illæ,
» quippe alienatæ, non ampliùs eſſent penes Monaſte-
» rium; prout habetur in *c. Eccleſia*; 3. *h. t.* conſentit *c. Eccleſia*; 10. *ſupr. de conſtitut.*

XIV. Pro explicatione utriuſque huius c. Notandum primò, Res litigioſa, lite pendente, in alium transferri non debet. *Gl. hic in fine caſûs.* Dicitur autem res litigioſa, ſive vitio litigij affecta, de cuius dominio, vel quaſi quæſtio vertitur inter petitorem, & poſſeſſorem. *Auth. Litigioſa*; *C. de litigioſis. Gl. in cit. c. fin. V. In litigio*; *cauſ.* 11. *q.*1. ſive ſuper qua lis inter Actorem, & Reum pendet, eâque pendente, in alium transferatur res, vel etiam actio. *Gl. in cit. c. Eccleſia*; 3. *V. Litigioſi*; *h. t.* In quibuſdam tamen caſibus poteſt res litigioſa alienari, qui ponuntur in *l. ult. C. de litigioſ.* & recenſentur à *Gl. in cit. c.* 3. *V. Litigioſi*; *h.t.* videlicet nomine dotis, donationis ante nuptias, diviſionis rerum hereditariarum factæ per tranſactionem, vel per legatum, aut fideicommiſſum: quæ locum habent in particularibus judiciis: cùm verò agitur in univerſalibus, ut in petitione hereditatis, quandoque permittitur fieri alienatio rei litigioſæ, ut pro ſolutione funeris, ſolutione debiti, cibariis familiæ. *l. Divus*; 5. *ff. de hered. petit.* Pœna autem litigioſi contractûs, vel alienationis eſt, quòd emptor rei, quam ſcit litigioſam eſſe, pretium amittat, & rem reſtituere debeat. *l. ult. C. de litigioſ.* de quo ibi videri poſſunt Legiſtæ, & *Abb. in c.* 3. *n.* 10. *h. t.*

Notandum ſecundò. Quoad pœnas litigioſi contractûs, vel alienationis, diſtinguendum eſt; ut notat *Abb. in cit. c.* 3. *n.* 10. *h. t.* nam vel uterque contrahentium ſcivit, rem eſſe litigioſam; & contractus, vel alienatio non tenet, lis tamen procedet, ſicut priùs, & emptor perdet pretium; venditor verò dabit de ſuo tantundem, & utraq; quantitas applicatur fiſco. Vel unus tantùm ſcivit, alter ignoravit; & tum ſciens tantùm punitur, & ignorans lucratur tertiam partem pretij. Et, ſi quidem emptor ſcivit rem litigioſam eſſe, pretiū amittit, & rem reſtituere debet, quæ tamen non cedit alienanti, ſeu venditori, ſed pretium, & alia tanta quantitas datur fiſco ab eo, qui rem alienavit. Si verò emptor ſit ignorans, pretium recuperat à venditore, & aliam tertiam partem æſtimationis rei recipit, quia venditor creditori non manifeſtavit, quòd res litigioſa fuerit. Et eodem modo punitur donator, & donatarius, ſciens, vel ignorans, rem eſſe litigioſam; prout habetur *in l. fin. C. de litigioſis. Gl. in cit. c.* 3. *V. Litigioſi*; *& ibid. Abb. n.* 10.

XV. Notandum tertiò. Si res litigioſa alienata ſit, & recipi non poſſit, alia æquivalens ſubſtituenda eſt in locum eius, quæ alienari non poterat. *cit. c.* 4. *h. t.* ubi *Gl. V. Eccleſia*; notat, cùm res reſtitui non poteſt, in alio æquivalenti fieri debet reſtitutio, idque, ut adverſarius habeat, quod evincere poſſit, ſi in judicio obtinuerit. *cit. c.* 3. *in fin. eod.* ſicut autem res litigioſa alienari non poteſt, lite pendente: ita nec res, quæ in eius locum ſubrogata eſt; ſubrogatum enim aſſumit naturam, & conditiones eius rei, cui ſubrogatur, ſeu ſubſtituitur. *Abb. in cit. c.* 4. *n.* 2. Unde, ſi res alienata libera erat ab onere pignoris, ſeu hypothecæ, etiam res ſubrogata à tali onere liberari debet. *cit. c.* 4. nam univerſim loquendo, obligatus ad rem aliquam tradendam, debet illam liberam tradere ab obligatione. *Abb. ibid. n.* 4. *& Imol. n.* 2.

Porrò, ſicut res litigioſa non poteſt alienari, nec oppignorari: ita nec locari, ſaltem ad longum tempus. *Abb. in cit. c.* 3. *n.* 9. *h. t.* idque ſumitur ex *cit. c.* 4. *h. t.* ubi habetur, quòd, cùm Monaſterium rem, de qua lis erat, alteri locaverit, & facilè recuperari non potuerit, inciderit in vitium contractûs litigioſi, ita, ut loco illius bona æquivalentia Eccleſiæ S. Mariæ aſſignare debuerit. Et ratio eſt, quia locatio facta, non ad modicum, ſed ad longum tempus, nomine alienationis comprehenditur. *Clement.* 1. *in fin. junct. Gl. V. Ad tempus modicum*; *de reb. Eccleſ. non alien.*

Notandum quartò. Si chirographum, ſeu inſtrumentum debiti creditor reddat debitori, præſumitur debitum ab hoc ſolutum, vel à creditore remiſſum eſſe. *Gl. in cit. c.* 4. *V. Reſignaverunt*; *h. t.* niſi contrarium probetur, vel præſumptio hæc per aliam fortiorem elidatur. *l. Si chirographum*; 24. *ff. de probat.* ut quia debitor eſt domeſticus creditoris, cui clanculum chirographum ſuum ſurripere potuit. *Abb. c. l. n.* 17.

* *
*

ſ. III.

Quomodo nihil innovandum ſit, lite pendente, in cauſis beneficialibus?

XVI. Aſſertio 1. Si duo in diſcordia electi ad eandem Prælaturam, ſuper electione inter ſe litigent apud Sedem Apoſtolicam, vel alibi, & pendente lite, unus ex illis moriatur, vel juri ſuo renunciet, vel à proſecutione cauſæ, ſive jure electionis quoquo modo (propter defectum) excludatur, Interim, dum lis pendet ſuper alterius electione, ad aliam electionem procedi non poteſt: quòd ſi attentata fuerit nova electio, ea ipſo jure irrita eſt. Ita ſtatuit Bonifacius VIII. in *c. Diſpendiis*; 1. *h. t. in* 6. Idque ſtatutum fuit; quia propter diverſas electiones in diſcordia factas, Eccleſiæ ſæpe patiuntur gravia damna, & incommoda; ut habetur in princ. huius c. quia nullus ex electis poteſt confirmari, nec adminiſtrare, pendente proceſſu; & longa vacatio inferr damnum Eccleſiis. *Gl. magn. hic in notat.* Porrò hæc Conſtitutio nova eſt, in quantum ſtatuit electionem ſecundam factam, lite pendente, irritam eſſe; ut notat *Gl. hic V. Statuimus:* nam jure antiquo, electio, quæ facta eſt, lite pendente, valida fuit, ſi contra priùs electum ſententia lata ſit. *c. Ex parte*; 50. *de arbitr.*

XVII. Notandum hîc præterea primò. Diſpoſitio huius c. habet locum etiam in poſtulatione, imò & præſentatione, quippe quæ in jure in pleriſque æquiparantur electioni: nam, ſi patronus unum præſentavit ad Eccleſiam, vel beneficium, eique lis mota ſit ſuper habilitate ipſius, non poteſt patronus, etiam laicus, pendente lite, alium præſentare. *Arg. c.* 2. *h. t. in* 6. nam, quamvis aliàs jure ordinario patronus laicus, intra tempus quadrimeſtre, alium præſentare poſſit. *c. Cùm autem*; 24. *de jure patronat.* id tamen non procedit, ſi contra priùs præſentatum de habilitate ipſius exceptum ſit; tunc enim, lite hâc pendente ſuper præſentatione priùs factâ, non poteſt alius præſentari; quia, lite pendente, nulla debet fieri mutatio, vel innovatio. *Lapus in cit. c.* 5. *n.* 2. *h. t. in* 6. *& Franc. ibid. n.* 3.

Notandum ſecundò. Si duo electi in diſcordia ad eandem Prælaturam, vel beneficium litigent coram Judice, & unus eorum decedat, vel juri ſuo renunciet, poteſt Judex nihilominus interdum procedere ad ferendam ſententiam, ut ſciatur, num ſuperſtiti jus competat, nécne: licèt enim appareat, defunctum, vel renunciantem nullum jus ampliùs habere, non tamen hinc ſequitur, ſuperſtiti viventi jus competere. Vel etiam propter eligentes, ut ſciatur, utrùm penes ipſos maneat poteſtas eligendi: an verò hac vice ea privati ſint, illáque ad Superiorem ſit devoluta, juxta *c. Quamquàm*; 18. *de elect. in* 6. *Gl. in cit. c.* 1. *Electi*; *junct. addit. h. t. in* 6. *Franc. ibid. n.* 2.

Porrò, ſi poſtea appareat, electum ſuperſtitem nullum jus habere in beneficio, non tamen electio ſecunda, ſeu nova attentata convaleſcet; quia ab initio fuit nulla: quod autem ab initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere. *Reg. jur.* 29. *in ff.* quamvis talis de novo poterit eligi, ſi non obſtet vitium perſonæ. *Gl. hic V. Subſiſtet*; *junct. addit. Ancharan. hic in fine.*

Notandum tertiò. Deciſio *cit. c.* 1. *h. t. in* 6. non habet locum, ſi in diſcordia electi litigent in fraudem, ſive litem moveant ſuper electione, ut aliam electionem novam impediant, præſertim, ſi notoriè conſtet, neutri eorum jus competere: cùm enim notoria in judicium deduci non debeant. *c. Quoniam.* 10. *de filiis presbyt.* non poteſt dici, tunc litem pendere, in ordine ad novam electionem impediendam. *Lapus in cit. c.* 1. *n.* 3. *& Franc. n.* 5, *not. ult. h. t. in* 6.

XVIII. Aſſertio 2. Si is, contra quem ſuper dignitate, perſonatu, vel alio Eccleſiſtico beneficio, quod poſſidet, litigatur, lite pendente, cedat, ſeu renunciet, vel fortè decedat, ſeu moriatur: dignitas, perſonatus, vel beneficia huiuſmodi (ſcilicet poſſeſſa per illum cedentem, vel decedentem, contra quem litigabatur) aliis conferri non debent, nec ad ea quiſpiam eligi, vel etiam præſentari, donec lis contra ſuperſtitem fuerit finita; alioquin collatio, electio, vel præſentatio ipſo jure irrita eſt: Idque ſtatutum fuit, ne propter novos adverſarios, qui malitiosè interdum petitoribus, ſeu Actoribus ſubrogantur, lites, cum detrimento Eccleſiarum, creſcant, & prolongentur. Si quis verò petat, ſe admitti ad litis defenſionem, quia ipſius intereſt, in eo ſtatu, in quo lis tunc erat (ſcilicet tempore ceſſionis, vel mortis) admitti debet. Ita ſtatuit Bonifacius VIII. in *c. Si iis*; 2. *h. t. in* 6. Differt autem diſpoſitio huius c. à caſu prioris c. quia in hoc c. agitur de beneficiis, quæ jam erant obtenta ab electis, vel præſentatis: in illo verò de beneficiis obtinendis, quæ nondum erant adepti. *Gl. in cit. c.* 2. *V. Poſſident*; *h. t. in* 6. Quamvis utriuſque conſtitutionis eadem ſit ratio, ne ſcilicet, lite pendente, aliquid immutetur, per quod alterius partis litigantis conditio deterior fiat; ut ex dicendis patebit.

XIX. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si contra Titium v. g. poſſidentem beneficium, Caius litem moveat, ſed Titius, lite pendente, moriatur, vel renunciet juri ſuo, hoc caſu, collator ordinarius non poteſt alteri conferre jus, quod defunctus, vel renuncians Titius habebat, nondum finitâ lite, nec patronus alium præſentare, nec Capitulum v. g. alium eligere: quod ſi fiat, nec collatio, nec præſentatio, nec electio valet, ſi beneficium ſit electivum. Ratio eſt, quia Caij ſuperſtitis petitoris, ſeu Actoris intereſt, ne adverſario eius mortuo, vel renunciante, alius poſſeſſor in locum illius ſubſtituatur: nam, ſi Caius Actor probet, jus ſibi in beneficio competere, faciliùs obtinebit vacuam poſſeſſionem beneficij, quàm, ſi novus poſſeſſor in locum prioris ſubſtitutus fuiſſet: non debet autem, pendente lite, aliquid fieri, vel immutari, per quod durior fiat alterius partis litigantis conditio. Aliud eſt, ſi petitor, ſeu Actor, lite pendente, eſſet mortuus, vel renunciâſſet juri ſuo, tunc enim alius poſſet ſubſtitui in locum petitoris, ſeu Actoris defuncti, vel cedentis juri ſuo, quia ipſius poſſeſſoris beneficii nihil intereſt, ſive ordinarius collator, ſive alius ſubrogatus litiget cum ipſo. *c. Ordinarij*; 3. *de elect. in* 6. & ipſe eodem modo poſſidet, quo priùs. *Gl. in cit. c.* 2. *in caſu h. t. in* 6. *Anchar. ibid. not.* 3.

Notandum ſecundò. Non tantùm, ſi lis adhuc pendeat cum ſuperſtite Actore, ſeu petitore beneficij, litigioſum beneficium alteri conferri non debet, ſed

etiam

etiam, ſi lis pendeat cum ſuperſtite poſſeſſore beneficij; ut, ſi Caius poſſeſſor beneficij, conventus à Titio, viciſſim agat contra Titium, & per actionem confeſſoriam petat ſe declarari quaſi dominum beneficij, & ſic jus ſuum deducat in judicium: hoc caſu, etiam mortuo, vel cedente Titio actore, non poteſt beneficium alteri conferri, nec alius petitor ipſi ſubrogari, ſi adhuc lis pendeat, ſive nondum finita ſit ſuper jure ſuperſtitis poſſeſſoris Caij. Itaque, ſi lis ſit ſuper beneficio inter poſſeſſorem, & petitorem, mortuo, vel cedente poſſeſſore, priuſquam poſſit alteri conferri beneficium, diſcutiendum eſt de jure petitoris, *c. 1. h. t. in 6.* ſi verò mortuus ſit petitor, vel renonciavit, lite nondum omnino finitâ, tum ſuperſtite poſſeſſore, beneficium alteri conferri non poteſt: aliàs verò, poſt litem finitam per ſententiam, quæ tranſivit in rem judicatam, poteſt ab Ordinario alteri conferri tale beneficium. *Anchar. in cit. c. 2. not. 3. §. Sed novum; h. t. in 6. Franc. ibid. n. 5.* quia, quamvis Ordinarius non poſſit conferre beneficium litigioſum, lite pendente, poteſt tamen conferre per alium poſſeſſum, ſi de jure vacat, etſi non de facto. juxta *c. Licèt; 28. de præbend. in 6. Franc. in cit. c. 2. n. 3. h. t. in 6.*

Notandum tertiò. Si alicuius interſit litem cœptam ſuper beneficio ad finem perduci (ut quia ordinarius collator eſt, vel præſentator, vel gratiam exſpectativam habet ad beneficium primò vacaturum. *Gl. V. Intererit*) debet is, mortuo, vel cedente poſſeſſore beneficij, admitti ad defenſionem cauſæ, ſeu litis per alium cœptæ, ita tamen, ut aſſumat cauſam in eodem ſtatu, in quo cedens, vel decedens eam reliquit; & cauſam cum ſuperſtite Reo convento, vel eius procuratore proſequatur; prout habetur *in cit. c. 2. in fine, h. t. in 6.* & ibi *Gl. magn. in notat. & Franc. n. 4.* ſic enim propter admiſſionem eorum, quorum intereſt, ad defenſionem cauſæ, non nimiùm lis prorogabitur. *Gl. fin. hic. & Vivian. in ration.*

XX. Poſtremò addendum eſt hoc loco, quod ſtatutum habetur *in Clement. Si duobus 1. h. t.* Si duo, (vel plures, cùm ſit eadem ratio. *Gl. hic V. Duobus;*) litigantes in Romana Curia ſuper beneficio (latè ſumpto hoc nomine; prout etiam dignitates comprehendit, *Gl. hic V. Beneficio*) ſibi collato (ſecus ergo eſſet, ſi litigarent, cui debeatur beneficium. *Gl. hic V. Eodem.*) moriantur, in Curia (ſimul, vel ſucceſſivè) ad Romanum Pontificem: ſi verò extra Curiam, ad ordinarium collatorem (etiamſi aliàs juriſdictionem ordinariam non habeat. *Gl. hic V. Ordinarium;*) ſpectat collatio, dummodo jus beneficij (ſive in re, ſive ad rem) fuerit penes defunctos, non penes alium tertium (nam, ſi neuter litigantium habuit jus in beneficio, ſed aliquis tertius, tunc Papa non poteſt illud beneficium conferre, cùm non vacet. *Gl. hic in caſu.*) Quòd ſi unus ex litigantibus in Curia Romana, alter verò extra illam moriatur: tum diſtinguendum eſt; nam vel mortuus in Curia poſſidebat beneficium; & ad Ordinarium loci, in quo eſt beneficium, pertinet collatio, qui poteſt prævenire Papam (quia melior eſt conditio poſſidentis; adeóque etiam melior eſt conditio illius collatoris, apud quem moritur poſſeſſor beneficij. *Gl. hic V. Poſſidebat.*) Quòd ſi neuter litigantium poſſideat beneficium, & unus mortuus ſit in Curia, alter extra illam; tum Romanus Pontifex in collatione huiuſmodi beneficij, propter prærogativam auctoritatis, eſt præferendus (idémque eſt, ſi uterque poſſediſſet beneficium, ita, ut, ubi par eſt poſſeſſio, potior ſit conditio Papæ, *Gl. hic V. Neutro.*) Si verò unus tantùm, ſive poſſeſſor, ſive petitor beneficij, decedat (in Curia Romana, vel extra illam) altero ſuperſtite, ſeu vivente; tum, ſi hic, vel alius, cuius intereſt (ſive, quia habebat in beneficio jus in re, vel ad rem, ſive, quia jus conferendi, vel eligendi, vel præſentandi contendit, ſe habere. *Gl. hic V. Interſit;*) cauſam proſequatur, cùm non poſſit interim, lite pendente, conferri beneficium, eventus demonſtrabit, ad quem pertineat collatio illius: nam, ſi declaratum fuerit, ſpectâſſe beneficium ad defunctum, pertinebit collatio ad Papam; ſi quidem in Curia fuit mortuus; alioquin ad Ordinarium, ſi extra Curiam ſit mortuus. Quòd ſi ad neutrum litigantium beneficium ſpectâſſe conſtiterit, ad Ordinarium collatio pertinebit (conſtat enim, quòd in Curia non vacaverit, etiamſi ille, qui mortuus eſt, in Curia deceſſerit, cùm ad defunctum beneficium illud non pertinuerit. *Gl. hic V. Non pertinebit.*) ſalvâ tamen in omnibus præmiſſis Romani Pontificis poteſtate, ad quem Eccleſiarum, dignitatum, perſonatuum, aliorúmque beneficiorum Eccleſiaſticorum plena, & libera diſpoſitio pertinet.

XXI. Ubi prætetea quædam notanda ſunt primò. Quòd hæc conſtitutio etiam locum habeat, ſi per renunciationem, vel alio modo vacet beneficium, vel etiam, ſi unus ex litigantibus ſuper beneficio moriatur, alius renunciet, cùm ſit eadem ratio. *Gl. hic V. Mori.* Secundò. Si pronuncietur, beneficium ſpectare ad collitigantem ſuperſtitem, ſeu adhuc viventem; tum nec Papa, nec Ordinarius illud conferre poteſt; non enim vacat, idque in textu non eſt expreſſum, quia indubitatum erat. *Gl. hic V. Ad neutrum.* Tertiò. Ordinarius non privatur in perpetuum poteſtate conferendi beneficium litigioſum, ſed ſolùm ea ſuſpenditur, donec futurus litis eventus declaretur, ut colligitur ex *cit. Clement. 1. Barboſ. ibid. n. 5.* Quartò. Lis extinguitur per obitum utriuſque collitigantis ſuper beneficio, & tunc beneficium manet liberum. *Barb. ibid. num. 6.*

TITVLVS XVII.

DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM, ET FRUCTUUM.

Quod lite pendente, nihil innovari, &, ſi quid innovetur, tanquam attentatum revocari debeat, præcedente Titulo dictum fuit; quia tamen ſæpe etiam ſuper

re ali-

re aliqua litigioſa, & dum lis pendet, petitur ſequeſtratio rei, ideo rectè iſte Titulus ſubiungitur, in quo docetur, quando, & quatenus id permiſſum ſit. Similis Titulus habetur etiam in Clementinis.

§. I.

Quid ſit ſequeſtratio, ſive ſequeſtrum, & quotuplex, & quæ res ſequeſtrari poßint?

I.

ASSERTIO I. Sequeſtrum eſt rei controverſæ, vel fructuum eius, apud quendam tertium, & medium inter litigatores, facta depoſitio: ſive eſt rei litigioſæ, & in judicium deductæ à poſſeſſore ſeparatio, & in manus tertij, ſecuritatis causâ, legitimè facta depoſitio. Quæ definitio ſumitur ex *l. Licèt*; 17. *in princ. ff. depoſiti.* eámque tradit *Hoſtienſ. in ſumm. n. I. h. t. Barb. in Collect. in princ. n. 7.* & alij communiter. Vnde ſequeſter dicitur is, apud quem plures, nempe Actor, & Reus, eandem rem, de qua cōtroverſia eſt, depoſuerunt, dictus ab eo, quòd eius fidem partes contendentes, vel Judex ſequantur, dum res litigioſa eius cuſtodiæ committitur. *l. Sequeſter*; 110. *ff. de V. S.* & ut lite finitâ, ei, qui in cauſa vicerit, reſtituatur. *Hoſtienſ. c. l. Gl. magn. in Clement. unic. in notat. h. t.*

II. Portò differt ſequeſtrum à depoſito Primò, quia non modò plures, ſed etiam unus apud depoſitarium deponere poteſt; apud ſequeſtrem non niſi plures. *l. Propriè*; 6. *l. Licèt*; 17. *in princ. ff. depoſit.* Secundò. Res, de quibus nulla eſt controverſia, deponuntur: ſequeſtrantur autem res, de quibus lis eſt, aut controverſia. *cit. l. Licèt.* Tertiò. Qui rem communem deponunt, non ſinguli eam in ſolidum, ſed pro ſua quiſque parte, quam in re habet, deponere cenſetur. *l. 1. §. Sed ſi duo*; *& cit. l. Licèt. ff. depoſit.* qui verò apud ſequeſtrem rem litigioſam deponunt, ſinguli in ſolidum deponunt, non pro parte. *cit. l. Licèt.*

Quartò. Qui deponit ſimpliciter rem, non ſolùm proprietatem, ſed etiam poſſeſſionem retinet, quia in depoſito res cuſtodienda traditur. *l. 1. in princ. ff. eod.* quando verò apud ſequeſtrem, communi partium conſenſu, res deponitur, tranſit poſſeſſio in ſequeſtrem; ſecus, ſi auctoritate, ſeu juſſu Judicis res ſequeſtretur, invito poſſeſſore, niſi inter eos expreſsè actum probetur, quod tantùm cuſtodię causâ res apud ſequeſtrem ſit depoſita. *cit. l. Licèt*; *§. Rei. l. Intereſſe*; 39. *ff. de acquir. poſſ. Abb. in c. Examinata*; 15. *n.* 14. *de judic. & in c. 1. n. 19. h. t.* Sed contrarium probabilius tenet *Felin. in cit. c. Examinata*; *n.* 10. *Zaſ. in Comment. ff. Depoſiti*; *n.* 15. *& in Comment. in Decretales h. t. num.* 3. nempe per ſequeſtrum etiam voluntarium, ſeu communi conſenſu partium factum non transferri poſſeſſionem in ſequeſtrem, ſi non de poſſeſſione, ſed de proprietate lis fuerat, niſi expreſsè hoc actum ſit; ut penes ſequeſtrem ſit vera poſſeſſio rei, quia aliàs apud illum poſſeſſor rem litigioſam deponere poteſt, tanquam apud cuſtodem, qui alieno nomine poſſidet; idque in dubio præſumendum eſt, cùm animus amittendæ poſſeſſionis præſumi non debeat, niſi cauſa aliqua cogat, de quo etiam aliquid dictum *ſupr. tit. 1. num.* 131. Confirmatur, quia per traditionem rei nunquam transfertur poſſeſſio, ſine titulo habili ad transferendum dominium, qualis non eſt ſequeſtratio; ſed cuſtodiæ causâ traditio facta cenſetur. *l. Propriè*; 6. *ff. depoſit.* cùm non ſit veriſimile, poſſeſſorem commodum poſſeſſionis velle amittere. Et ſic intelligi debet *cit. l. Licèt*; *ff. de acquir. poſſeſſ. in fine.* ibi: *Sed & poſſeſſio, niſi apud ſequeſtrem depoſita eſt: nam tum demum ſequeſter poſſidet*, depoſitâ ſcilicet poſſeſſione, id eſt, ſi res tradita ſit ſequeſtro hoc animo, ut poſſideat, cùm partes juri ſuo præjudicare poſſint. *Zaſ. cit. l.*

Atque hinc patet, aliquando poſſeſſori per ſequeſtrum auferri poſſeſſionem, & conſtitui penes tertium, donec lis deciſa ſit, ſi nimirum controverſia ſit de ipſa poſſeſſione, quiſnam poſſideat, vel poſſidere debeat; tunc enim locum habet, quod dicitur *in cit. l. Licèt*; *in fine, ff. depoſit.* per depoſitionem rei apud ſequeſtrem id agi, ut apud neutrum litigantem poſſeſſio interim ſit, *Gl. fin. ibid.* Interdum verò ſequeſter ſolùm ut cuſtos rei conſtituitur, qui pro poſſeſſore poſſideat, donec cauſa deciſa ſit. Differt prærerea depoſitum à ſequeſtro, quia in depoſito, quando libet, res repeti poteſt: in ſequeſtro autem non, niſi deciſâ controverſiâ. *Arg. l. Sequeſter*; 110. *ff. de V. S.* Denique ex depoſito datur actio depoſiti: ex ſequeſtro ſequeſtraria actio, quæ & in heredem eius competit. *l. Si in Aſia*; 12. *§. Cum ſequeſtro. ff. Depoſiti.*

III. Aſſertio 2. Duplex eſt ſequeſtrum, unum voluntarium, ſeu conventionale, quod conſenſu fit utriuſque partis litigantis, ſi nimirum litigantes ultro conveniant de re litigioſa ſequeſtranda; licèt ad id regulariter cogi nequeant. Alterum ſequeſtrum eſt neceſſarium, ſive judiciale, quod fit auctoritate, ſive mandato Judicis, utrâque parte litigante invitâ, vel certè alterutrâ: idque dupliciter, vel motu proprio, & ex officio: vel ad inſtantiam unius partis litigantis, alterâ contradicente, ut, ſi actor petat ſequeſtrari rem litigioſam, Reo contradicente. *Io. Monach. in Reg. Locupletari*; 48. *n.* 3. *& ſeqq. Abb. in c. 2. h. t. n.* 11. *&* 12.

IV. Sequeſtrari poſſunt res corporales, & incorporales, ſeu jura; mobiles, & immobiles; res profanæ, & ſpirituales. *Card. Tuſchus V. Sequeſter*; *concl.* 102. Item fieri poteſt ſequeſtratio, non tantùm in judicio, ſed etiam extra judicium: nam non requiritur, ut res ſequeſtranda ſit in judicium deducta; ſed ſufficit, ſi ſuper ejus jure partes diſceptent extrajudicialiter, & conveniant inter ſe, ut ea ſequeſtretur, antequam in judicio litigent. Sic etiam Judex, ſi videat partes diſceptare de re aliqua, & timeat, ne ad arma veniant, ante omnia, debet eam ſequeſtrare. *Abb. in c. Examinata*; 15. *n.* 13. *de judic.* nam & fructus, ac inſtrumenta, & prædia ſequeſtrari poſſunt.

V. Portò ad officium ſequeſtri pertinet rem fidei ſuæ commiſſam cuſtodire, fructus colligere, eóſque ſervare, ut finitâ lite, eos reſtituat victori in judicio

dicio, niſi tamen ſervando ſervari non poſſint: tum enim eos vendere poteſt. Idémque dicendum, ſi ipſa res ſequeſtrata ſervari nequeat, idque ex tacito conſenſu partium, quæ aliàs nihil conſequerentur, & tunc, loco rei, pretium ſervari debet parti victrici in causa. *Zoes. ff. depoſ. n. 34.*

§. II.

An, & quibus caſibus ſit licita ſequeſtratio, & quibus prohibita?

VI. Aſſertio 1. Sequeſtratio voluntaria, quæ fit conſenſu partium, non eſt prohibita, ſed regulariter permiſſa, & à jure approbata; quia eſt ſpecies quædam depoſiti, adeóque legitimus contractus, juxta *cit. l. Licèt; ff. depoſit.* Et quamvis ſequeſtrum ab initio ſit voluntarium, ſicut ceteri contractus approbati, *l. Sicut; 5. ff. de action. & oblig.* tamen, ex quo conventum eſt inter partes, non licet ab eo recedere, neque partibus contrahentibus, neque ipſi tertio ſequeſtri recipienti rem in cuſtudiam, niſi ex juſta cauſa. *l. Ei apud quem; 5. §. Si velit; ff. depoſit. Io: Monach. in cit. reg. Locupletari.; n. 5.*

VII. Aſſertio 2. Sequeſtratio neceſſaria, quæ fit anctoritate Iudicis, etiam parte invitâ, regulariter, utroque Iure, civili, & Canonico, eſt prohibita, ita, ut, ordinariè loquendo, non ſit à Iudice imperanda, lite pendente. *l. unic. C. de prohibit. ſequeſtr. pecun.* & patet etiam ex *h. t.* eiúſque inſcriptione, quæ eſt de ſequeſtratione poſſeſſionum, ſubintellige, generaliter prohibita; ut notat *Hoſtiens. in ſumma; n. 4. h. t.* Ratio eſt, quia non oportet judicium ab executione inchoare, neque poſſeſſor, durante lite, privandus eſt commodo, & uſu ſuæ poſſeſſionis, etiam per modum cuſtodiæ, nec in ea turbandus, donec actor de jure ſuo docuerit, & contra poſſeſſorem ſententia lata ſit, cùm pro ſe præſumptionem habeat. *Tuſch. cit. loc. concl.* 202. *Abb. in* c. 2. *n. 26. h. t.*

VIII. Aſſertio 3. Sunt tamen plures caſus, ſive exceptiones jure expreſſæ, in quibus licitè fieri poteſt ſequeſtratio, etiam à Iudice. Veluti Primò, ſi actor fructus rei, in cuius poſſeſſionem ex primo decreto, cuſtodiæ causâ, miſſus eſt, pro arbitrio ſuo diſtrahat, & diſſipet, ſequeſtrari poſſunt, etiam pendente lite, & ante ſententiam; prout decernitur in „ c. *Dilectus*; 2. *h. t.* Nam, cùm Abbas, & Conventus de Ciſteria impetrâſſent literas Papales ad quoſdam Iudices delegatos contra Rectorem Eccleſiæ de Bethuſia ſuper eadem Eccleſia; Iudices, quia Rector contumax erat, miſerunt Monachos in poſſeſſionem illius Eccleſiæ, & bonorum eius, cuſtodiæ causâ, qui etiam fructus medio tempore inde perceptos pro libitu diſtraxerunt. Quo intellectu, Papa Honorius III. mandavit Iudicibus: ut, ſi, ita rem ſe habere, repererint, fructus ſequeſtrari faciant, & , ſi qui ex ijs à Monachis diſtracti ſint, in priſtinum ſtatum reſtituantur.“ Ratio huius deciſionis eſt, quia ille, qui miſſus eſt in poſſeſſionem, rei cuſtodiendæ causâ, ſive agatur reali, ſive perſonali actione, intra annum non facit fructus ſuos, ſed conſervare eos debet, & cuſtodire, non diſtrahere: quia, ſi infra annum reus contumax compareat, & recuperare velit poſſeſſionem, fructus rei ei reſtitui debent, deductis tamen expenſis neceſſarijs pro fructibus percipiendis factis, laboris quoque, & induſtriæ æſtimatione. *Gl. hic V. Diſtrahant.*

IX. Secundò, ſi præſumptio ſit contra poſſeſſorem, vel metus, & periculum, quòd rem abſumpturus ſit, unde judicium poſſet reddi fruſtratorium, vel quòd litiget causâ differendi judicium; ut interim percipiat fructus, vel quòd rem, de qua lis eſt, non ſit reſtituturus, ſi in judicio victus ſit; auctoritate Iudicis ſequeſtratio fieri poteſt. *Abb. in cit. c. 2. n. 16. h. t.* Et univerſim loquendo, quando ſubeſt timor, ne res dilapidetur, vel intereat, lite pendente, res immobilis, vel alia, quæ ſervando ſervari poteſt, rectè ſequeſtratur, ne judicium reddatur eluſorium, & executio inanis: res verò mobilis, quæ moram litis non fert, ſed tempore fit deterior, vel omnino perire poſſet, lite pendente, implorato officio Iudicis, vendi, & pretium loco rei ſequeſtrari poteſt. *Abb. in cit. c. 2. n. 26. h. t. Gail. l. 1. obſ. 548. n. 2. & 3.* Sufficit tamen plerumque, ſi poſſeſſor idoneam cautionem præſtet de rei, vel fructuum reſtitutione, ita, ut tunc evitetur ſequeſtratio per ſatiſdationem. *Abb. c. l. n.* 23. imò etiam per juratoriam cautionem ſequeſtrum tolli poſſe, ſi perſona illam offerens ſit integræ, & probatæ vitæ, aſſerit *Gail. c. l. n. 6.*

X. Tertiò. Si Reus condemnatus ad petitam poſſeſſionem rei Actori cedendam, appellavit à ſententia contra ſe lata, & interim, pendente appellatione, fructus diſſipet, poſſunt hoc caſu fructus illi ſequeſtrari, donec lis, & cauſa appellationis finita ſit; prout ſtatuitur in c. *Ab eo; 3. & ult. h. t.* ubi dicitur: „Si ab eo (ſcilicet poſſidente, qui à ſententia (contra ſe lata) provocavit, fructus poſſeſſionis diſſipentur (id eſt, convertantur in proprios uſus, vel aliàs diſtrahantur. *Hoſtiens. hic V. Diſſipentur*) poſſunt lite, id eſt, appellatione pendente, rationabiliter ſequeſtrari.“ Idem habetur in *l. Imperatores; 21. §. fin. ff. de appellat.* ex qua hæc decretalis ſumpta eſt; ut notat *Gl. hic V. Si diſſipentur.* Ratio eſt, quia, licèt regulariter, appellatione pendente, nihil ſit innovandum, *l. unic. ff. Nihil innovari; appell. interpoſ.* æquitas tamen ſuadet, ut accedente diſſipatione fructuum, illi apud tertium ſequeſtrentur; quia, ſi ſententia confirmabitur per Iudicem, ad quem appellatum, tenebitur reus appellans reſtituere fructus perceptos à tempore litis conteſtatæ, cum ipſa re. *l. Ortum; 22. C. de rei vindic. Gl hic in fine.* ideóque meritò, ſi ipſos diſſipet, fit ſequeſtratio. *Abb. ibid. n. 5.* Sufficit autem ad faciendam ſequeſtrationem probabilis timor dilapidationis fructuum, etiamſi actu non dilapidentur. *Bart. in cit. l. Imperatores; §. fin.* quia probabilis timor periculi tantum operatur, quantum ipſum periculum.

XI. Vbi præterea notandum primò. Si poſſeſſor, cui lis mota eſt, ante latam ſententiam, fructus diſſipet, non debent illi ſequeſtrari propter diſſipationem, ſi quidem poſſeſſor ſit ſolvendo, & ad ſatis dandum idoneus; alioquin ſequeſtrari poſſunt. At verò, ſi poſt latam ſententiam, appellans fructus diſſipare incipiat, tum ſine diſtinctione, utrùm poſſeſſor ſit ſolvendo, néene, adeóque, num poſſit ſatiſdare, an non, fructus à judice ſequeſtrari poſſunt; quia duplex contra ipſum præſumptio eſt, non ſolùm propter diſſipationem fructuum

fructuum, ſed etiam propter ſententiam contra ipſum latam; quæ poſterior præſumptio ceſſat in cauſa principali, quando nondum contra Reum lata eſt ſententia. *Abb. hic n.7.* Si quis verò contra executorem latæ ſententiæ appellet, quia fortè modum in exequendo exceſſit, cùm aliàs regulariter ab illo appellari non poſſit, quia ſententia tranſivit in rem judicatam, tum ſtatim ſequeſtratio fieri poteſt, ſi res mobilis ſit, vel fructuum eius, ſi immobilis. *l. Ab executione*; 5 & ibi *Gl. magn. & V. In depoſito*; *C. quorum appell. non recip.* ad impediendum effectum ſententiæ; quia præſumptio eſſe ſolet, quòd malitioſè appelletur, etſi fructus non diſſipentur; quæ præſumptio ceſſat, quando appellatur à ſententia: nam hæc per appellationem ſuſpenditur, ita, ut interim nihil debeat innovari; ideóque tum fructus non ſequeſtrantur, niſi diſſipentur. *Abb. in c, 2. n. 8. h. t. poſt Hoſtienſ. in c. 3. V. Ab ipſo*; *h. t.*

Notandũ ſecundò. Diſpoſitio huius c. nõ habet locũ, ſi Reus poſſeſſor appellet in cauſa principali à ſententia interlocutoria: nam pendente appellatione, non debent ſequeſtrari fructus, etſi diſſipentur; quia tunc ceſſat præſumptio, quæ aliàs oritur pro Actore contra Reum, ex ſententia definitiva lata contra ipſum, ut ſuprà dictum: & tunc ſolùm quæritur de iniquitate Iudicis gravantis Reum; non de meritis cauſæ principalis. Idque confirmatur ex hoc c. quod loquitur ſimpliciter de appellatione à ſententia, nomine autem ſententiæ abſolutè prolatæ propriè intelligitur ſententia definitiva, juxta *Gl. fin. in c. Cùm olim*; 34. *de teſtib. Abb. in cit. c. 3. n. 10 h. t.*

Notandum tertiò. Quando à Reo appellatum eſt à ſententia contra ipſum lata, tunc ſequeſtratio ob diſſipationem fructuum fieri debet à Iudice, à quo appellatum eſt, antequam appellatio Iudici, ad quem appellatum eſt, oblata fuit, & ab eo recepta: poſt receptam verò appellationem Iudex, ad quem appellatum, eam faciet. *Hoſtiens. in cit. c. 3. in fine. Abb. ibid. n. ult.*

XII. Quartò. Si periculum ſit, ne, dum utraque pars contendit, ſe poſſidere, ad arma veniatur, & vi poſſeſſionem occupare velint; tum poteſt Iudex ex nobili ſuo officio rem apud tertium ſequeſtrare, donec lis deciſa ſit, & à partibus exigere probationes ſuper poſſeſſione, niſi tranſactione res componi poſſit. *Io. Monach. in cit. reg. Locupletari*; a. 8. *Abb. in cit. c. 2. n. 12. h. t. Arg. l. Si cuius*; 42. §. *Sed ſi*; & ibi *Gl. V. Iuriſdictione*; *ff. de uſufr.* ubi dicitur, quòd Iudex non debeat pati ad arma, & rixam procedere, quos juriſdictione, ſeu poteſtate ſuâ componere poteſt.

Quintò. Si aliquis obligatus ſit ad aliquid præſtandum, & non præſtet, etſi monitus, tum Iudex poteſt rem illam ſequeſtrare: ut, ſi v. g. Canonicus, vel alius Beneficiatus non reſideat, nec veniat ad Eccleſiam, prout deberet; tunc poſſunt fructus beneficij ſequeſtrari, donec cauſa deciſa ſit. *Arg. c. Pervenit*; 28. *de appellat. Io. Monach. c. l. n. 8. Abb. c. l. n. 13.*

Sextò. Si duo contendunt de beneficio, ita, ut neuter poſſideat, tunc lite pendente, poteſt Iudex fructus beneficij ſequeſtrare, uſque dum lis decidatur, ne alioquin una pars, cum alterius præjudicio, in beneficium ſe intrudat, illiúſque poſſeſſionem accipiat: ceſſat enim tunc ratio prohibens ſequeſtrationem, ne ſcilicet quis privetur commodo poſſeſſionis ſuæ. *Io. Monach. c. l. n. 9. Abb. c. l. n. 14. Arg. l. Si quæ.* 5. *ff. famil. herciſc.* ubi dicitur, quòd propter diſcordiam conſortium, v. g. coheredum, eligendus ſit amicus, ſive ſequeſter, apud quem res hereditariæ deponantur.

Septimò. In cauſis beneficialibus, ſi Reus conventus contumax ſit, poteſt beneficium, unâ cum fructibus, interim ſequeſtrari, quandoquidem Actor, jure ſuo nondum oſtenſo, in poſſeſſionem mitti non poteſt, ne vitium intruſionis incurrat. *c. unic. de eo, qui mittit. in poſſeſſ. in 6. Arg. c. Olim*; 25. *de reſcript.* quia tunc non datur vitioſus ingreſſus in beneficium: adeóque ceſſat ratio, ob quam non poteſt fieri miſſio in poſſeſſionem beneficij, quia datur poſſeſſio beneficij ſequeſtro à Iudice, cuius auctoritate legitimè adminiſtrat: quin & ceſſat ratio prohibitæ ſequeſtrationis, propter contumaciam Rei: nam æquitas ſuadet, ut hoc caſu fiat ſequeſtratio, ſi quidem fieri non poteſt miſſio in poſſeſſionem, in cuius locum ſuccedit ſequeſtratio. *Io. Monach. c. l. n. 16. & 17. Abb. c. l. a. 37. Arg. c. 2. de dolo, & contum.* ubi dicitur, quòd, ſi Actor, propter contumaciam Rei, mittendus ſit in poſſeſſionem bonorum, poſſunt ea interdum ſequeſtrari, donec Reus cautionem præſtet de parendo juri, ut mitiùs agatur cum Reo, & tradit *Gl. in cit. c. Olim*; *V. Sequeſtrari*; *de reſcript.* de quo ſupr. *tit. 14.*

Octavò. Si maritus vergat ad inopiam, vel periculum ſit, ne dotem dilapidet, ea ſequeſtrari debet. *l. Cùm dotem*; 22. §. *Sin autem*; *Verſ. Sin verò dotem*; *ff. ſolut. matrim. c. Per veſtras*; 7. *de donat. inter vir. & uxor. Abb. c. l. a. 10.* Item quando timetur de ſævitia viri, & non poteſt uxori caveri; tum enim ſequeſtranda eſt. *c. Litteras*; 13. *de reſtit. ſpoliat.* Vel, ſi ſponſa, aut uxor adhuc virgo timeat, ne corrumpatur à marito petente eius reſtitutionem; eùm tamen ipſa dicat, ſe non liberè contraxiſſe; tunc enim debet quodammodo ſequeſtrari, & collocari in tuto loco. *c. Cùm locum*; 14. *de ſponſal.* Plures alios caſus, in quibus ſequeſtratio rerum licitè fieri poteſt, refert. *Gl. in cit. c. 2. V. Sequeſtrari*; *h. t. & Abb. ibid. n. 7. & ſeqq.* ſed hi ſunt præcipui.

XIII. Ceterùm prædictis addendum hîc primò. Si aliquando fiat ſequeſtratio, loco miſſionis in poſſeſſionem bonorum ex primo decreto, ad evitandum ſcandalum, quod veriſimiliter poterat evenire, ſi quidem actor in rei petitæ poſſeſſionem mitteretur; tunc, ſi Reus poſtea comparens caveat de ſiſtendo ſe judicio, & expenſas moderatas præſtet, quas adverſarius facere debuit, à tempore contumacis abſentiæ, uſque ad oblatam cautionem, debet etiam revocari ſequeſtrum; prout deciditur in *c. Ad hoc*; 1. *h. t.* Nam cùm inter Archiepiſcopum Mediolanenſem, & Abbatem de Regula, ſuper quibuſdam poſſeſſionibus, ſeu bonis contraverſia orta eſſet, Archiepiſcopus contra Abbatem à Sede Apoſtolica reſcriptum impetravit ad Epiſcopum Veronenſem, vi cuius ei hæc cauſa ſimpliciter commiſſa fuit. Is in poſſeſſorio judicio, partim pro Monaſterio, partim pro Archiepiſcopo ſententiam tulit: poſtea verò Procurator, ſeu Syndicus Monaſterij judicium petitorium intentare, ſeu quæſtionẽ de proprietate proponere voluit ſuper illis poſſeſſionibus: ſed Archiepiſcopus reſpondere noluit, aſſerens, cauſam poſſeſſionis tantùm, & non proprietatis commiſſam fuiſſe Epiſcopo: ideóque juriſdictionẽ illius exſpiraſſe: nam, cùm dicendo ſententiã ſuper poſſeſſione, officio ſuo functus fuerit, non poteſt ampliùs de proprietate cognoſcere, ſed Epiſcopus nihilominus, propter contu-

contumaciam Archiepiſcopi nolentis reſpondere in Judicio, Actorem, Monaſterium ſcilicet miſit in poſſeſſionem bonorum, cuſtodiæ causâ, quæ antea Archiepiſcopo adjudicata fuerat: ſed Archiepiſcopus mox violenrer Abbatem, & Monachos poſſeſſione, in quam miſſi fuerant, ejecit. Re hac delata ad Papam Cæleſtinũ III. is reſpondit: cùm cauſa hæc abſolutè, & indiſtinctè delegata fuerit Epiſcopo Veronenſi, & continentia cauſæ dividi non debeat; ideo Epiſcopum etiam de proprietate cognoſcere potuiſſe. Inſuper etiam mandavit aliis delegatis, videlicet Reginenſi, & Mutinenſi Epiſcopis, poſſeſſionem ſequeſtrari, &c, ut de cauſa poſſeſſionis, & proprietatis pleniùs cognoſcant, eámque decîdant, atque poſſeſſiones ei parti adjudicent, quæ in Judicio in cauſa proprietatis vicerit. Mortuo poſtea Cæleſtino, cùm dicti Epiſcopi in cauſa non procederent, utraq; pars nuncios Romam ad Innocentium III. ſuper hac ipſa controverſia miſit: qui cauſam reduxit in eum ſtatum, in quo erat, cùm Cæleſtinus dictis Epiſcopis eam delegavit, ſequeſtro penitus revocato. Veruntamen ne Monaſterio videretur in ſuo jure deeſſe, præcepit, ut moderatæ expenſæ, quas Monaſterium facere debuit, à tempore, quo Epiſcopus Veronenſis ipſum in poſſeſſionem mitti decrevit, uſque ad tempus, quo Archiepiſcopus coram eodem Epiſcopo cautionem obtulit, eidem Monaſterio reſtituantur: & Archiepiſcopus iterum ſufficientem cautionem ſtandi in Judicio, coram delegatis Epiſcopis præſtet.

Ratio deciſionis hujus c. eſt, quia ſubrogatum aſſumit naturam, & conditiones ejus rei, cui ſubrogatur. *Arg. c. 3. Ut lite pendente &c.* ergo, ſicut miſſio in poſſeſſionem bonorum ex primo decreto, cuſtodiæ causâ, revocatur, oblatâ cautione à Reo contumace, & reſtitutis expenſis. *c. fin. §. In aliis; Ut lite non conteſtata &c.* ita etiam revocari debet ſequeſtratio poſſeſſionum ei ſubrogata, quando ſcilicet propter rerum, & perſonarum circumſtantias, loco miſſionis in bonorum poſſeſſionem, Judicis arbitrio, interdum fieri ſolet. *Abb. hic n. 18.*

XIV. Hinc colligitur primò. Si cauſa uni, vel pluribus Judicibus delegata ſit ſimpliciter, & abſolutè, tum cenſeri debet, tam cauſa poſſeſſionis, quàm proprietatis eſſe commiſſa, &, ſi tunc Actor intentavit Judiciũ poſſeſſoriũ, & in eo obtinuit, Reus etiam poterit intentare petitoriũ coram eodẽ Judice delegato ſuper eadem re, quia continentia cauſæ dividi non debet. *Gl. in cit. c. 1. in notatis. V. Indiſtinctè. h. t.* quamvis non ſimul utraque cauſa tractari debeat, ſed poteſt ſeparatim priùs cognoſci, & pronunciari ſuper poſſeſſoria cauſa, & poſtea ſuper petitoria; ut patet ex hoc c. ubi Epiſtopus Veronenſis priùs ſententiam tulit ſuper cauſa poſſeſſoria. Si verò tantùm cauſa poſſeſſionis ſit alicui comiſſa, vel tantùm cauſa proprietatis, ſpecialiter, & cum reſtrictione, tum Judex non poteſt cognoſcere de altera comiſſa: ſi denique ſola cauſa proprietatis, vel cauſa poſſeſſionis comiſſa ſit, non adjectâ particulâ taxativâ *tantùm*, tum non poteſt Judex de altera non expreſſa cognoſcere principaliter, bene tamen incidenter, & ſi proponatur per viam reconventionis. *Abb. in cit. c. 1. n. 15.* Nec obſtat *l. Nulli; 10. in fine. C. de judic.* quia ibi non dicitur, Judicem impetratũ ſuper poſſeſſione, ex vi hujus reſcripti, poſſe cognoſcere de proprietate, ſed ſolùm, quòd is, qui unum Judicem ſuper poſſeſſione impetravit, non poſſit etiam petere ſuper proprietate. *Barb. in cit. c. 1. n. 2. h. t.*

Colligitur ſecundò. Si Judex delegatus ſuper tota cauſa pronunciavit, & ſententiam tulit, tunc cenſetur functus eſſe officio ſuo; &, poſtquam eam executioni mandavit, vel mandari præcepit, ejus poteſtas exſpirat. *c. In litteris; 9. de offic. deleg.* ſecus eſt, ſi ſuper parte tantùm cauſæ pronunciavit; ut patet ex hoc c. ubi Judex delegatus, poſtquam pronunciavit in Judicio poſſeſſorio, adhuc cognoſcere potuit in petitorio, ſeu de proprietate; quia abſolutè, & indiſtinctè cauſa illi comiſſa fuit, adeóque utraque tam cauſa poſſeſſionis, quàm proprietatis. *Abb. hic n. 11.* Veruntamen, ſi Judex delegatus priùs pronunciavit ſuper proprietate, tunc cenſetur functus officio ſuo, nec poteſt ampliùs cognoſcere de poſſeſſione; quia proprietas vincit, & ad ſe trahit cauſam poſſeſſionis. *c. Cum dilectus; 6. de cauſ. poſſeſſ. & propriet. Abb. in cit. c. 1. n. 12. h. t.*

Colligitur tertiò. Etſi in caſu hujus c. ſequeſtratio poſſeſſionum fuit legitimè facta, nempe propter evitandum ſcandalum; quia Abbas, & Conventus fuit violenter ejectus poſſeſſionibus ſuis ab Archiepiſcopo, quo caſu indubitatè fieri poteſt ſequeſtratio: tamen poſtea fuit revocata, oblatâ ſufficiente cautione (ſcilicet per pignora, vel fidejuſſores. *Gl. fin. hic.*) per quam tollitur, & evitatur ſequeſtratio, & reſtitutis expenſis. *Abb. in cit. c. 1. n. 18. h. t.* Imò etiam per juratoriam cautionem tollitur ſequeſtratio, ſiquis non poſſit dare fidejuſſoriam, vel pignoratitiam; ut tradit *Gl. in l. 1. §. Super peculio. V. Iuratoriæ; junct. Gl. marg. lit. D. C. de aſſert. tollend.* dummodo perſona, adverſus quam fit ſequeſtrum, ſit honeſta, & non ſuſpecta; aliàs ſecus. *Mynſing. centur. 2. obſ. 11. Vult. l. 2. Juriſp. Rom. c. 30. §. 6. in fine.*

XV. Addendum ſecundò. Ut Judex poſſit procedere ad ſequeſtrationem alicujus rei, vel juris, quatuor concurrere debent. Primò, ut Judici ſaltem ſummariè conſtet de jure illius, qui ſequeſtrationem fieri poſtulat. Secundò, ut is, in cujus præjudiciũ poſtulatur ſequeſtratio, citetur, & videre poſſit, eam fieri. Tertiò, ut poſtulans ſequeſtrationem juratus affirmet, ſe non calumniæ, vel æmulationis causâ, ſed ad ſui juris, vel debiti conſervationem eam petere. Quartò, ut ex parte illius, contra quem petitur fieri ſequeſtrũ, ſit, vel appareat aliqua ſuſpicio: his verò ceſſantibus, non debet procedi ad ſequeſtrationem. *Mynſing. cit. obſ. 11. Vultei. c. l.*

§. III.

De ſequeſtratione beneficii litigioſi nõdum à proviſo per triennium poſſeſſi.

XVI. De hac agitur in *Clem. Ad compeſcendas; unic. h. t.* ubi ſtatuitur: Si ſuper beneficio Eccleſiaſtico una ſententia definitiva (& multò magis ſi plures. *Gl. hic V. Una.*) contra poſſeſſorem apud Sedem Apoſtolicam duntaxat, in Judicio petitorio, vel poſſeſſorio, lata ſit, & promulgata, ipſum beneficium (& non tantùm fructus ipſius) etiamſi dignitas, vel perſonatus ſit, vel curam animarum annexam habeat, per loci Ordinarium apud perſonam idoneam ſequeſtretur, dummodo poſſeſſor beneficij antea (id eſt, ante litem motam, quæ nunc eſt finita per unam ſententiam) pacificè illud per triennium non poſſederit. Debet autem is, apud quem benefi-

» beneficium eſt ſequeſtratum, intetim plenam, ac
» debitam curam illius gerere, & ex fructibus con-
» gruè ali, ita tamen, ut debita etiam onera ſuppor-
» tet. Quod autem de fructibus beneficij ſuperfu-
» erit, reſtituat illi, qui finalem in cauſa victoriam
» obtiuebit (nam hoc eſt proprium, & ordinarium in
» ſequeſtro, ut res ſequeſtrata reſtituatur victori litis)
» ſiquis verò ſequeſtrationem bujuſmodi impedire,
» vel fructus ſequeſtratos quomodolibet occu-
» pare præſumpſerit, ipſo facto excommunicationem
» incurrat, à qua abſolvi non debet, niſi amoto priùs
» impedimento, & fructibus reſtituris. Et inſuper,
» ſi impediens, vel fructus occupans ex litigantibus
» fuerit, cadit jure ſuo, quod habet in beneficio, vel
» ad illud. Et hæc quidem non tantùm quoad ne-
» gotia futura, ſed etiam quoad pendentia per ap-
» pellatiouem, obſervanda ſunt; neque obſtat quid-
» quam prædictis, ſi coutra talem ſententiam oppo-
» natur exceptio nullitatis, ſive quòd nulla fuerit.

Ratio hujus novæ Conſtitutionis eſt, ut compeſcautur, ſeu refrænentur malitiæ litigantium; ut dicitur in *princ. hujus c.* ne ſcilicet aliàs Eccleſiaſtici beneficij poſſeſſores de jure ſuo parum confidentes, malitioſis cavillationibus, & dilationibus lites beneficiales prolongent, & interim fructus beneficiorum percipiant, cum periculo animarum ſuarum, & Eccleſiarum detrimento, quæ, ſi diu vacent, magnũ in rebus temporalibus, & ſpiritualibus damnum patiuntur. *c. Finem; 5. de dolo, & cont. Barb. in Collect. hîc n. 4.*

XVII. Portò, pro declaratione bujus Decretalis Notandum primò. Ut ſequeſtratio beneficij per Ordinarium loci fieri poſſit, debet contra poſſeſſorem non triennalem beneficij Eccleſiaſtici, In Curia Romana, una ſententia definitiva eſſe lata, & promulgata, per quam ſcilicet principalis quæſtio deciditur, ac definitur, & non interlocutoria tantùm, quæ inter principium, & finem cauſæ fertur, ſuper quæſtionibus incidentibus, vel emergentibus. *Gl. hîc V. Definitiva; & Abb. ibid. n. 2.* Satis autem eſt, quòd una ſententia definitiva in Curia ſit lata, quæ eſt prima reſpectu loci, non reſpectu cauſæ, nam quamvis in partibus, ſive extra Curiam Romanam priùs lata ſit ſententia pro poſſeſſore beneficij, ſi tamen, poſtquam cauſa ad Sedem Apoſtolicam eſt delata, feratur ſententia contra poſſeſſorem, habet locum diſpoſitio hujus c. *Gl. hîc V. Promulgata; & Abb. n. 7.* Unde, ſi in Curia Romana prima ſententia ſit lata pro poſſeſſore beneficij contra petitorem, ſecunda verò contra poſſeſſorem pro petitore in eadem Curia promulgetur, non poteſt fieri per Ordinarium loci ſequeſtratio. *Gl. hic V. Contra poſſeſſorem; & Abb. n. 1. & alii apud Barboſ. hîc n. 6.* ubi hanc rationem adfert: quia, cùm hoc caſu, tam poſſeſſor, quàm petitor pro ſe habeant præſumptionem unius ſententiæ in Curia latæ; adeóque duæ præſumptiones contrariæ concurrant, una pro poſſeſſore, altera pro petitore; ideo non poteſt, nec debet fieri ſequeſtratio beneficij contra poſſeſſorem: quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, juxta *Reg. Iuris 65. in 6.*

Notandum ſecundò. Ad hoc, ut diſpoſitio hujus Clementinæ habeat locum, neceſſe eſt, ſententiam definitivam latam eſſe contra poſſeſſorem, & pro petitore ſuper beneficio; ut patet ex textu. Si ergo inter petitorem beneficij, & poſſeſſorem, alia eſſet quæſtio perſonalis, vel realis, ut quia petitor dicit, beneficiũ eſſe obligatum ad annuum cenſum; vel Rectorem beneficii ad aliquod obſequium teneri, & ſententia definitiva feratur pro debitore; tunc non erit locus huic conſtitutioni, neque ſequeſtratio beneficij fieri poterit. *Gl. hîc V. Super beneficio. Abb. ibid. n. 3.*

Item, ſi inter duos, vel plures petitores beneficij feratur ſententia pro uno, contra alterũ, vel reliquos: aut ſi feratur contra poſſeſſorem, non tamen pro petitore; quia is non petit beneficium tanquam ſuum, vel ſibi debitum, ſed agit ad privationem beneficij, non eſt locus ſeqneſtrationi. *Gl. hîc V. Contra poſſeſſorem, & Abb. n. 1.* idque colligitur ex *cit. Clem. unic.* ubi habetur, quòd, quando duo litigant in Curia Romana coram aliquo Auditore, ſuper beneficio, in petitorio, vel poſſeſſorio Judicio, & Auditor ſententiam definitivam pro petitore tulit contra poſſeſſorem beneficij, qui tamen triennio integro nondum illud poſſedit, tum, ſi poſſeſſor appellet ad Papam, & pendente appellatione, Actor petat, ut beneficium litigioſum ſequeſtretur, unà cum fructibus percipiendis, poterit Ordinarius loci illud ſequeſtrare: qui eſt caſus hujus c. ut tradit *Gl. magn. hîc.* ideóque ejus diſpoſitio, cùm ſit nova, & ſpecialis, ad alios caſus non expreſſos extendi non debet. Ex quo etiam patet, quòd, ſi agatur Judicio poſſeſſorio, ferri quoque poſſit ſententia definitiva ſuper poſſeſſione, de qua principaliter agitur. *Gl. hîc V. Poſſeſſorio; & Abb. n. 4.*

XVIII. Notandum tertiò. Diſpoſitio bujus conſtitutionis procedit etiam ſolùm, ſi ſententia definitiva lata ſit ſuper beneficijs controverſis apud Sedẽ Apoſtolicam; abſurdum enim fuiſſet, per ſingulas ſententias Judicum ordinariorum, vel delegatorum, poſſeſſores beneficiorum poſſe per ſequeſtrationem eorum privari poſſeſſione ſuâ. *Gl. hîc V. Duntaxat.* Dicitur tamen ſententia promulgata per Auditores Curiæ Romanæ lata apud Sedem Apoſtolicam, à quorum ſententijs appellari poteſt ad Papam. *Gl. hîc V. Promulgata.* Quòd ſi ſententia ferretur per Papam contra poſſeſſorem beneficij, non haberet locum hæc conſtitutio, nec fieri poſſet ſequeſtratio: quia à ſententia Papæ appellari non poteſt, ſed ea executioni mandanda eſt. *Abb. hîc n. 6.*

Notandum quartò. In caſu hujus decretalis, non tantùm fructus, ſed etiam poſſeſſio, ipſúmque beneficium ſeqneſtratur; ideóque talis ſequeſter, poſt ſequeſtrationem beneficij ab Ordinario factam, validè, & licitè omnia ipſius beneficij jura exercere poteſt, ſicut legitimus Paſtor, & Rector illius beneficij. *Gl. hîc V. Beneficium. & Abb. n. 8.* ubi ait, hunc eſſe caſũ ſingularẽ: ex quo ulteriùs ſequitur, quòd, cùm talis ſequeſter beneficium, non ſolùm poſſideat, ſed etiam plenam ejus curam, & adminiſtrationem habeat, poſſit, pendente lite, conferre, eligere, & præſentare ad beneficia, ſi ſit tale beneficium, v.g. Epiſcopatus, vel dignitas, cui hujuſmodi poteſtas competit. *Barb. hîc n. 22. & duobus ſeqq. Garc. p. 5. de benef. c. 6. in princ.*

XIX. Notandum quintò. Diſpoſitio bujus decretalis non habet locum, ſiquis per triennium beneficium pacificè poſſedit; requiritur tamen ad hoc, ut ſequeſtrari non poſſit beneficium, quòd totum triennium fuerit completum, nec ſufficit, eſſe inchoatum, vel etiam majore parte anni tertij beneficium fuiſſe poſſeſſum. *Gl. hîc V. Triennium. & Abbas*

num.

num. 9. ex quo generaliter infert, quòd quando Jure requiritur certus annorum numerus, debeat totum tempus eſſe completum, nec ultimus annus inchoatus haberi pro completo. Ratio autem, cur contra triennalem beneficij poſſeſſorem ſequeſtratio fieri nequeat, illa communiter affertur, quia jura iniquum eſſe, judicârunt, ut poſſeſſor, qui pacificè per integrum triennium beneficium poſſedit, privetur ſuâ poſſeſſione, ideo ſolùm, quia una ſententia contra ipſum in Romana Curia lata eſt, à qua eſt appellatum; nam, licèt aliàs pro ipſa ſententia in favorem Actoris præſumatur: quia tamen ipſe tanto tempore tacuit, præſumptio etiam eſt contraria pro triennali poſſeſſore, per quam prior illa præſumptio pro ſententia eliditur. *Barboſ. hîc. n.* 15.

Notandum ſextò. Ordinarius loci habet facultatem ſequeſtrandi beneficium litigioſum, etſi lis non fuerit agitata coram illo, ſed in Rota Romana, à qua prima ſententia lata fuit, & quamvis ad illum inſtitutio non pertineat; & ſic eſt hic caſus ſpecialis, in quo in cauſa ad Curiam devoluta Ordinarius, etſi inferior, ſe immiſcere poteſt. *Gl. hîc V. Loci Ordinarium.* Debet autem beneficium ſequeſtrari apud perſonam idoneam, quæ debitam curam Eccleſiæ, ſeu beneficij gerat, & ipſius fructus conſervet. æquum etiam eſt, ut ſequeſter habeat Ordinem, quem requirit beneficiũ. *Gl. hîc V. Idoneam.* imò *Abb. ibid. n.* 10. putat, id eſſe neceſſarium.

XX. Notandum ſeptimò. Sequeſter debet, non tantùm rem, ſed etiam fructus ejus reſtituere victori in cauſa, ſi exſtent; vel eorum æſtimationem, ſi non exſtent. *Gl. hîc V. Reſtituat. V. Fructibus.* Si tamen conſervari non poſſent, eos vendere debet, & pretium apud ſe interim retinere. *Abb. ibid. n.* 14.

Notandum octavò. Litigans ſi impediat ſequeſtrationem talis beneficij, vel ſi occupet fructus ſequeſtratos, ultra excommunicationem, quam ipſo facto incurrit, etiam cadit jure ſuo, quod habebat in cauſa, ut habetur in textu: ſi verò alius, qui non eſt pars litigans, impediat ſequeſtrationem, vel occupet fructus, ipſo facto eſt excommunicatus, nec debet abſolvi, niſi omnia reſtituerit in manus ſequeſtri. *Gl. hîc in caſu.* Neque poteſt ſequeſtratio hujuſmodi beneficij revocari, vel impediri per cautionem oblatam à poſſeſſore beneficij. *Gl. hîc V. Reſtitutis*; *& Barb. n.* 37. Denique non poteſt contra ſequeſtrationem opponi, quòd ſententia lata contra poſſeſſorem fuerit nulla; aliàs facilè impediri poſſet ſequeſtratio: quamvis opponi poſſit exceptio, per quam negatur, juriſdictionem habere eum, qui tulit ſententiam, quia acta per Judicem incompetentem non ſunt valida, nec validari poſſunt. *Gl. fin. hîc. & Abb. n. ult.*

TITULUS XVIII.

DE CONFESSIS.

I.

HActenus dictum eſt de ijs, quæ pertinent ad formam, & modum ordinandi Judicij. Deinceps agendum erit de ordinando, ſeu inſtruendo Judicio per merita cauſæ, ſive per probationes, tam in genere, quàm in ſpecie. Sed, quia per confeſſionem Rei in Judicio relevatur Actor ab onere probandi; cùm propria confeſſio ſuperet omnes alias probationes, ita, ut ubi illa adeſt, non ſit neceſſaria alia probatio: ideo ante Titulum de probationibus, rectè agitur de confeſſis, aut confeſſionibus. Idem Titulus exſtat etiam in Sexto. Eſt autem Confeſſio ejus, quòd ab adverſario intenditur, in Judicio, vel extra Judicium, facta aſſeveratio: duplex eſt enim confeſſio, una judicialis, quæ fit in jure, ſeu Judicio; altera extrajudicialis, quæ fit extra jus, ſeu Judicium: de utraque hîc agemus, ſed priùs de Judiciali, de qua potiſſimùm hoc Titulo agitur.

§. I.

De requiſitis ad confeſſionem Iudicialem, & quibus modis ea fiat?

II. Aſſertio 1. Plura requiruntur ad confeſſionem in Judicio factam, ut ea valeat, & effectum habeat, ac præjudicet confitenti; ut tradit *Gl. in c. ult. V. Confeſſus. h. t.* Nam primò, neceſſe eſt, ut ea fiat coram Judice ſuo, & competente: nam, ſicut ſententia irrita eſt, quæ fertur à Judice incompetente, ſic & confeſſio coram ipſo facta, ita, ut ex tali confeſſione Reus condemnari nequeat, *c. At ſi Clerici*; 4. *in princ. ſupr. de judic.* quia habet ſolùm vim confeſſionis extrajudicialis, quæ plenè non probat, quamvis talis confeſſio alios effectus non judiciales producere poſſit; ut dictum ſuprà *tit.* 1. *n.* 89. non tamen ſufficit, ut confeſſio fiat coram Judice competente, ſed inſuper requiritur, ut ea in Judicio fiat coram Judice ſedente, pro tribunali, in cauſis requirentibus plenam cauſæ cognitionem; ut docet *Abb. in cit. c. At ſi Clerici*; *n.* 6. *& in c. fin. n.* 17. *h. t. & Maranta de ord. judic. p.* 6 *tit. de confeſſione n.* 30. notat tamen *Hiltrop. in proceſſ. jud. p.* 3. *tit.* 17. *de confeſſ. n.* 4. uſu receptum eſſe, quòd Judex non ſolùm in præparatorijs, ſed etiam in deciſorijs, poſſit extra Judicium, & domi ſuæ reſponſiones partium excipere, licèt ſententiam ferre, non niſi in loco Judicij poſſit. Confeſſio verò extra tribunal facta in Judicio ſummario valet.

Quòd ſi confeſſio fieret coram Notario, extra Judicium, non haberet vim judicialis confeſſionis, etiam alterâ parte præſente, ſi Judex non adſit. *Gl. in l. Cùm ſcimus*; 21. *V. Confeſſio. C. de agricol. & cenſit. l.* 21. Notarius enim non habet poteſtatem recipiendi tales actus judiciales, ſine mandato, & commiſſione Judicis. *Marant. c. l. n.* 30. *Hiltrop. c. l. n.* 6. *Barb. in cit. c. ult. n.* 8. *h. t.* addit tamen *Hiltrop. c. l. n.* 5. ex recepta conſuetudine, confeſſionem apud Protocollum coram Notario receptam cenſeri judicialem, quia plerique actus legitimi, qui in Judicio coram Judice expediuntur, etiam coram Notario hodie expediri poſſunt, & eandem vim habent. Confeſſio verò coram arbitro facta valet, & cenſetur judicialis, ſi tamen arbi-

ter proceſſit, ſervato jnris ordine, ad inſtar Judicis, cùm arbitria ſint redacta ad ſimilitudinem Judiciorum. *l. 1. ff. de recept. arbitr.* Secus eſt, ſi confeſſio facta ſit coram arbitratote; eſt enim tantùm extrajudicialis, nec valet, ut judicialis. *Marant. c. l. n. 31. Maſcard. de probat. vol. 1. concl. 348. n. 14. & 15.*

III. Secundò requiritur ad confeſſionem judicialem, ut ſit de re certa. *l. Certum; 6. in princ. ff. de Confeſſ.* Confeſſio enim incerta confitenti non præjudicat, quia confeſſio parit ſententiam: ergo, ſicut hæc debet eſſe certa, ita & confeſſio. *Gl. ibid. V. Certum; 6.* Unde Reus urgeri poteſt, ut certum confiteatur, vel, qui rem confeſſus eſt, ut certam quantitatem fateatur. *cit. l. Certum; §. 1.*

Tertiò requiritur, ut ſit de re, quæ neque rerum naturæ, *l. Confeſſionibus; 14. ff. de interrogat. in jur. faciend.* neque juri adverſetur; ut ſiquis confiteatur, Titium v. g. eſſe filium ſuum, qui tamen majoris ætatis eſt, quàm ipſemet ſit. Vel ſiquis confiteatur, ſe occidiſſe hominem, qui adhuc vivit: vel ſi fœmina confiteatur, ſe liberos habere in poteſtate, quod eſt contra *§. Fœminæ; Inſtit. de adopt. Abb. in cit. c. ult. n. 16. h. t. VVeſenb. in paratit. ff. h. t. n. 3.*

IV. Quartò, ad confeſſionem judicialem requiritur, ut fiat præſente adverſario, vel ſaltem ejus Procuratore. *cit. l. Qui certum; §. Siquis abſent. ff. h. t.* quia, ſicut judicatum non tenet, niſi inter præſentes, *l. de unoquoque; 47. ff. de re judic.* ita nec confeſſio, modò fuerit in Judicio ab adverſa parte acceptata; alioquin non præjudicat confitenti. *Gail lib. 1. obſ. 55. n. 8. Hiltrop. c. l. n. 12. ubi n. 13.* addit, quòd confeſſio ſic acceptata, præſertim in ſpecie, fiat irrevocabilis.

Volunt tamen quidam, confeſſionem etiam factam, parte adverſâ abſente, effectum ſuum habere, & præjudicare confitenti, ſi à Judice nomine abſentis in Iudicio fuerit acceptata, vel etiam ab alio, etiamſi mandatum non habuerit ad acceptandum, modò abſens poſtea etiam eam ratam habeat. *Maſcard. vol. 1. de probat. concl. 348. n. 43. Zœſ. ff. h. t. n. 4.* Non tamen requiritur, nt confeſſio etiam in Judicio fiat, cum cauſæ expreſſione, ſed etiam ſine illa valet, & inducit plenam probationem; quia in Judicio quaſi contrahitur. *l. 3. ff. de pecul. Abb. in cit. c. ult. n. 14. h. t.* & quia confeſſio in Judicio præſumitur conſultè, & ſponte facta. *Maſcard. concl. 345. n. 16. & 17. Barb. in cit. c. ult. n. 11. h. t.* quamvis nonnulli etiam ad confeſſionem judicialem cauſæ expreſſionem requirant, eò quòd aliàs confeſſio ſit incerta. *Lanfranc. in praxi. c. 7. n. 26. VVeſenb. in parat. ff. h. t. n. 5.*

V. Quintò requiritur ad confeſſionem judicialem, ut fiat ſponte, & liberè, & nón vi, aut metu ſit extorta. *c. 1. cauſ. 15. q. 6.* ubi etiam dicitur, quòd confeſſio, quæ ex neceſſitate fit, fidem non facit. Vnde confeſſio metu tormentorum, nullis præcedentibus legitimis indicijs, facta, vel in ipſis tormentis, vel à detento in carcere nimis duro, non præjudicat confitenti; quia non valet, nec fidem meretur. *l. 1. §. D. Severus. & §. Quæſtioni. & §. Siquis ultro. ff. de quæſtion. l. Qui in carcerem; 22. ff. Quòd met. cauſ. Abb. in c. ult. n. 11. h. t. Maſcard. de probat. concl. 353. n. 1.* niſi perſeveraverit in confeſſione poſt tormenta, eámque non revocet, nec appellet; vel ſi poſt confeſſionem in tormentis factam, ducatur ad locum publici tribunalis; ut ibi crimen iterum ſponte confiteatur. *Abb. in cit. c. ult. n. 12. h. t. Maſcard. c. l. n. 9. & 10.* Sed de hoc plura alibi.

VI. Sextò requiritur, nt confeſſio in Judicio fiat ex certa ſcientia, nam, ſi ignorans aliquid confiteatur, ſi quidem in facto erret, illud uſque ad ſententiam revocare poteſt, dummodo talis error facti, ante latam ſententiam, oſtendi, ſeu probari poſſit; prout ſumitur ex *c. Ex parte; 3. & ult. h. t.* Nam, cùm inter Abbatem, & Conventum S. Marci, ex una parte, & Victorinum, nomine uxoris ſuæ, ex altera parte, lis in Judicio fuiſſet, Oeconomus, ſeu Syndicus Monaſterij, quædam per errorem facti confeſſus fuit, ex quibus ſibi præjudicium generari poſſe, Abbas, & Conventus timebant. Quare re delatâ ad Papam Gregorium IX. reſpondit, quòd negotio, ſive causâ nondum finitâ, error facti nemini nocere, nec ex eo præjudicium alicui generari debeat, dummodo talis error, ante finem litis, probetur.

VII. Ubi Notandum primò. Etſi error juris ordinariè non excuſet, *l. Error; 8. & l. ſeq. ff. de jur. & facti ignor.* error tamen facti in Judicio commiſſus à quolibet etiam privato revocari poteſt, dummodo ante latam ſententiam probetur; prout ſumitur ex hoc c. & tradit *Gl. fin. ibid. & ex c. 2. de integr. reſtit. in 6.* quia, qui errat, non fatetur, niſi jus ignoret. *l. 2. & ibi Gl. V. Qui errat. ff. h. t.* eſt autem hoc remedium juris commune, & ordinarium, quòd non ſolùm Eccleſijs, & Minoribus, ſed omnibus competit. *l. Error; 7. C. de jur. & facti ignor.* ubi dicitur, quòd error facti, nondum finito negotio (per tranſactionem, ſententiam, vel juramentum, *Gl. ibid. V. Finito.*) nemini nocet, niſi probetur contrarium. *Gl. ibid. V. Nocet.* de quo plura dicta ſunt ſuprà *lib. 1. tit. 41. n. 57. & 58.*

Notandum ſecundò. Confeſſio Syndici, ſeu Procuratoris Eccleſiæ, vel Monaſterij facta in Judicio eidem præjudicat, etiamſi error facti, non juris intervenerit, niſi à Domino revocetur, & probetur error ante finitum negotium; ut colligitur ex hoc c. quemadmodum enim confeſſio propria revocari poteſt, propter errorem facti, ante finitam cauſam, *cit. l. Error; 7.* ita etiam confeſſio Procuratoris. *Abb. hîc n. 3. & Imol. n. 2.* Similiter etiam confeſſio tutoris, curatoris, Prælati, vel alterius legitimi adminiſtratoris facta in Judicio, ſi non ſponte, & ultro, ſed vocatus ad Judicium, & legitimè interrogatus à Judice reſpondere debeat, & aliquid fateatur in Judicio, præjudicat pupillo, vel minori, vel Eccleſiæ, aut alteri communitati, cujus nomine agit. *Arg. l. Si ſe non obtulit; 4. in princ. ff. de re judic. Abb. hîc n. 10.* Porrò, quando confeſſio Procuratoris facta in Judicio noceat Domino, vel non, dictum eſt ſuprà *l. 1. tit. 38. n. 78. & aliquot ſeqq.*

VIII. Notandum tertiò. Circa modum, quo probari debet error facti commiſſus in Judicio, diſtinguendum eſt: nam, vel quis vult revocare confeſſionem ſui Procuratoris, vel Adminiſtratoris; tunc ſufficit ad revocandam confeſſionem illius probare, rem aliter ſe habere; quia Procurator, vel adminiſtrator de alieno facto confeſſus fuit: & locum hîc habet regula juris 47. in 6. Præſumitur ignorantia, ubi ſcientia non probatur: &, Error in alieno facto probabilis eſt. *Gl. in l. 2. V. Qui errat. ff. h. t. Lanfranc. in praxi. c. 7. num. 32.* Excipi debet, niſi ſit tale factum, de quo ex officio tenebatur inquirere, illúdque nôſſe debebat, tunc

enim

enim non ſufficit probare, rem aliter ſe habere; quia præſumptio ſtat contra ipſum. *Arg. c. Innotuit*; 20. *&* ibi *Gl. V. Ignorantiam*; *de elect. Abbas in cit. c. ult. n.* 23. *h. t.* Vel quis vult revocare propriam confeſſionem; & tunc, vel confeſſiò facta fuit circa factum alienum, & admittitur probatio, per quam oſtenditur, rem aliter ſe habere, ſicut ſuprà dictum. Vel erronea confeſſio facta fuit circa factum proprium, v. g. contractum à ſe initum; & tum rurſum, vel extra Judicium, vel in Judicio: priore caſu, ſi is, qui allegat, ſe per errorem confeſſum eſſe, certat de damno evitando, adverſarius verò de lucro captando, ſufficit probare, rem aliter ſe habere: aliàs verò non, ſed debet probari, error; quia hic in facto proprio non præſumitur.

Poſteriore verò caſu, ſi error ſit commiſſus in Judicio circa confeſſionem in facto proprio; tunc ante litem conteſtatam, quando agitur de præparatoriis Judicii, poteſt confeſſio revocari, etiam non probato errore, & ſufficit probare, rem aliter ſe habere. *Arg. l. De ætate*; 11. §. *Qui juſto. ff. De interrog. Act.* Si verò agatur de deciſoriis cauſæ, probari debet error, quia hic non præſumitur in facto proprio: niſi adſint circumſtantiæ, ex quibus præſumi poſſit, confitentem errâſſe; ut, ſi probet, ſe ſuaſione, aut metu inductum fuiſſe ad confitendum. *Arg. l.* 1. § *fin. ff. Quando Act. de pecul. eſt annal.* vel ab longinquitatem temporis, *Arg. l. Peregrè*; 44. *ff. De acq. poſſeſſ.* vel ſi negotium ſit perplexum, ſeu nimis intricatum. *Abb. in cit. c. ult. in fine. & Imol. ibid. n.* 15. *ff. h. t. Lanfranc. c. l.*

IX. Septimò requiritur ad confeſſionem Judicialem, ut ſit profecta à majore XXV. annis: nam confeſſio pupilli, ſeu impuberis, ſine tutoris auctoritate facta, ipſo jure non valet, *l. Certum*; 6. §. *In pupillo*; *ff. h. t.* cùm ſine tutoris auctoritate obligari nequeat, *tot. tit. ff. De auctorit. tut.* & multò minùs valet confeſſio facta ab infante, ſeu qui minor eſt ſeptennio, etiam cum tutoris auctoritate; quia illa ætas quidquid videt, ignorat: ideóque in Judicium vocari non poteſt. *l.* 4. *ff. De in jus vocand.* minoris autem XXV. annis, ſed adulti, ſive puberis confeſſio facta, ſine curatoris auctoritate, valet, ſed læſus intra quadriennium reſtituitur in integrum, *cit. l. Certum*; §. *In pupillo*; *ff. h. t. Gl. in cit. c. ult. V. Confeſſus*; *ff. eod. Abb. n.* 6. *&* 7. *VVeſenb. ff. eod. n.* 3. *Hiltrop. cit. tit.* 17. §. *De confeſſis*; *n.* 30. *& duobus ſeqq. qui tamen ibid.* §. *De effectib. Judic. confeſ. n.* 27. addit, valere Minoris confeſſionem, ſi curatorem non habeat: ſecus, ſi habeat; tunc enim planè æquiparatur pupillo. *l. Si curatorem*; 3. *C. de in integr. reſtit. min.* Denique non valet confeſſio facta, non ex propoſito, ſed calore iracundiæ, nec præjudicat confitenti. *Marant. c. l. n.* 10. ſicut nec confeſſio falſa. *l.* 5. *C. De jur. & fact. ignor.*

X. Aſſertio ſecunda. Confeſſio in Judicio fit, vel expreſsè, cùm quis verbis expreſſis, & voce propriâ confitetur factum, aut crimen, vel tacitè, ſive ipſo facto, *c. Cùm ſuper*; 23. *junct. Gl. V. Confeſſus eſt*; *de offic. deleg.* ſic enim, qui inſtrumentum coram Judice producit; cenſetur confiteri omnia, quæ in eo continentur, cùm non poſſit unam partem recipere, & alteram rejicere; ut tradit *Innocent. in c. Cùm venerabilis*; 6. *n.* 3. *&* 4. *de except. & in c. Olim*; *n.* 5. *de cenſib. Abb. in cit. c. Cum ſuper*; *num.* 7. ſicuti etiam, qui aliquem actum liberè exercet, cenſetur confiteri omnia, quæ pertinent, aut conſecutiva ſunt ad illum actum, ſecundùm doctrinam *Innocentii in cit. c. Cùm venerabilis.*

XI. Præterea ad tacitam confeſſionem pertinet, quando quis ex juris interpretatione, ſeu diſpoſitione habetur pro confeſſo. Exemplum talis confeſſionis in Judicio extat in *c. Si poſt præſtitum*; 2. *h. t. in* 6. ubi Bonifacius VIII. ita reſcribit: Si Reus, » vel procurator ipſius, poſt præſtitum juramentum » calumniæ, aut dicendæ veritatis, poſitionibus ab » Actore propoſitis, interrogatus, & à Judice juſſus, » abſque rationbili cauſa, reſpondere recuſet, ſeu » nolit, aut contumaciter ſe abſentet, haberi debet, » quoad illas poſitiones (ad quas reſpondere non » vult) pro confeſſo. Si verò Reus, antequam à Ju- » dice reſpondere juſſus fuit, ſe contumaciter abſen- » tet, tunc pro confeſſo haberi non debet, ſed contra » eum, tanquam contumacem procedendum eſt, vi- » delicet per excommunicationem, vel immiſſionem » Actoris in poſſeſſionem bonorum, juxta *c. ult.* §. *In aliis ſupr. Ut lite non conteſt. &c.* vel etiam per captionem pignorum, vel aliam mulctam compelli poteſt ad comparendum. *Gl. fin. hîc* Ratio prioris partis eſt, quia tacens interrogatus, eo loco, & tempore, quo debet reſpondere, videlicet à Judice in Judicio, cenſetur confiteri, & taciturnitas ejus habetur pro conſenſu. *Reg. Iuris*; 43. *in* 6. ſecus, ſi eo loco, & tempore interrogetur, quo reſpondere non debet: tunc enim tacens non habetur pro confeſſo, ſed habet locum regula illa juris 44. *eod. in* 6. Is, qui tacet, non fatetur, ſed nec utique negare videtur: concordat *Reg. Iuris*; 142. *in ff.* Ut ſi debitor interrogatus à creditore, extra Judicium, an debeat, vel an ſolverit, vel etiam in Judicio, antequam Judex reſpondere eum juſſerit, non reſponderit, non habetur pro confeſſo. *cit. c.* 2. *h. t. in* 6. ex quo jam patet ratio poſterioris partis.

XII. Ubi notandum primò. Quamvis, ſi Reus poſitionibus Actoris juſſus reſpondere contumaciter nolit, ſeu id recuſet, habetur pro confeſſo, admittitur tamen contra hanc juris præſumptionem, quâ taciturnitas habetur pro confeſſione, probatio in contrarium: ut ſi oſtendat Reus, poſitiones ab Actore propoſitas eſſe ſuperfluas, vel impertinentes, quæ probatæ non relevarent; vel obſcuras, vel ſibi invicem contrarias, vel ſe per errorem pro talibus illas habuiſſe, vel ob aliam rationabilem cauſam, ſe ad illas reſpondere noluiſſe: tunc enim non tenetur reſpondere, nec habetur pro confeſſo, ſi ſententia nondum lata ſit; ut tradit *Gl. in cit. c.* 2. *V. Abſque rationabili cauſa*; *h. t. in* 6. *Arg. c. ult. extra h. t.*

Notandum ſecundò. Licèt articuli poſitionales in cauſis civilibus, poſt litis conteſtationem, ſi Reus contumaciter non reſpondeat, regulariter habeantur, & acceptari poſſint pro confeſſis, juxta *cit. c.* 2. *h. t. in* 6. idque tam in articulis propoſitis ab Actore, quàm defenſionalibus Rei obtinet; ut notat *Gl. ibid. V. Reus*; *& Franc. n.* 5. & ſic conſtitutio hæc pœnalis loquens de Reo, etiam locum habet in Actore, quia eſt eadem ratio, & iſta ſunt correlativa: nam in Judiciis æqualitas eſt ſervanda, & tam Actoris, quàm Rei æqua eſſe debet conditio. *Arg. c. Non licèt*; 32. *de R. I. in* 6. id tamen non procedit in cauſis criminalibus, in quibus contumaciter reſpondere recuſans non habetur

 pro

pro confeſſo, quia in hujusmodi cauſis probationes luce meridianâ clariores requiruntur. *l. fin. C. de probat. Gail. lib. 1. de pace publ. c. 15. n. 1. 2. & 5. Camill. Borell. in ſumma deciſion. tom. 1. tit. 46. de contumac. n. 31. Barboſ. in Collect. in cit. c. 2. n. 9. h. t. in 6.*

Notandum tertiò. Ad hoc, ut poſitiones contumaciter non reſpondentis in effectu habeantur pro confeſſis, requiritur ſententia declaratoria Judicis, per quam pronunciet, Reum, ſine legitima cauſa, non reſpondiſſe, vel contumacem eſſe; ut tradit *Gl. fin. in cit. c. 2. h. t. in 6. Franc. ibid. n. 19. Maſcard. de probat. concl. 1177. n. 71. Borell. c. l. n. 35. Barb. c. l. n. ult.*

XIII. Ceterùm ſunt & alii modi, quibus tacitè fit confeſſio. Veluti primò, ſi reus paciſcatur cum accuſatore; tum enim cenſetur fateri crimen. *l. Quoniam; 5. ff. De his, qui notant. infam.* quod verum eſt, ſi aliquid præſtet, vel det, non ſi gratìs id fiat. *Hiltrop. cit. tit. 17. §. Quibus modis; &c. n. 3.* Secundò, qui Judicium dilationibus ſubterfugit, & declinare cupit, & aliquoties indulto ſibi temporis ſpatio, intra quod comparere, & ſe purgare debet, non comparet, vel ſe abſentat, cenſetur crimen, ſive ea, de quibus accuſatur, confiteri. *c. Nullus; 4. in fine. de præſumpt. c. Decernimus; 10. cauſ. 3. q. 9.* nimirum interpretativè; ut addit *Gl. in cit. c. Nullus; V. Confitetur; & in cit. c. Decernimus; V. Manifeſtum.* Tertiò, qui non contradicit allegatis in Judicio, habetur pro confitente. Quartò, qui renunciat liti, cenſetur tacitè confiteri, ſe non habere jus, aut ſaltem exiſtimare, ſe non habere. *Hiltrop. c. l. n. 8. & 9.*

XIV. Aſſertio tertia. Confeſſio quandoque fit ſimpliciter, quandoque adjectâ qualitate, ut notat *Marant. p. 6. de ord. Iudic. tit. de confeſſ. n. 27.* Simpliciter fit, quando reus confitetur debitum; vel crimen purè, & ſine aliqua qualitate reſtringente, aut excuſante; & tunc fundata eſt intentio Actoris: quando verò adjicitur aliqua qualitas, tunc dubium eſt, an poſſit pro parte acceptari, & pro parte negari. Et hoc caſu, diſtinguendum eſt, vel enim contra qualitatem annexam confeſſioni eſt præſumptio aliqua juris, & tunc poteſt acceptari pro parte; ut ſi reus confiteatur, ſe occidiſſe hominem, ſui defendendi causâ, vel ſe dixiſſe verba contumelioſa, ſine animo injuriandi: tunc enim ſtatur confeſſioni ipſius contra ſe; non autem creditur ipſi, quoad illam qualitatem adjectam, niſi illa probetur: quia contra illam ſtat præſumptio juris, ſecundùm quam quilibet occidens, vel dicens verba injurioſa cenſetur habere animum offendendi, niſi contrarium probetur. *l. 1. C. De Sicariis. l. Si non convitii; 5. C. De injuriis.* Vel contra talem qualitatem nulla eſt præſumptio juris: & tunc, ſi confeſſio qualificata continet unum tantùm capitulum, ſeu articulum, debet tota acceptari, vel repudiari; ut ſi reus confitetur, ſe promiſiſſe Titio, daturum centum florenos, ſed ſub conditione; vel ſe recepiſſe centum florenos à Titio, ſed ſibi debitos ex cauſa mutui: hoc caſu, confeſſio iſta non præjudicat confitenti, quia non ſtat præſumptio juris contra confitentem. Si verò qualitas adjecta contineat plura capitula, ſeu articulos; ut ſi reus fateatur, quòd mutuos acceperit centum florenos à Titio, ſed cum pacto ab eodem adjecto de non petendo illud debitum; & tunc acceptari poteſt confeſſio, quoad partem, videlicet debitum ex mutuo; pactum autem de non petendo debet reus probare, alioquin condemnatur. *Abb. in c. Bonæ; 4. n. 29. de poſtul. Prælat. Marant. c. l. n. 27.* Ubi tamen *n. 28.* monet, ut quando creditor, qui tibi mutuam dedit pecuniam, quam tu ſecretò, & ſine teſtibus, reſtituiſti, nullâ acceptâ ſyngraphâ, mutuum repetit, tu reſpondeas, te nihil mutuò ab ipſo accepiſſe, propter quod ipſi ſis obligatus; ſic enim neque falſum dicis, quia ſolutione debiti ſublata fuit obligatio: neque poterit te Judex condemnare ad ſolvendum, ſicut poſſet, ſi ſimpliciter confitereris, te mutuam accepiſſe, neque ſolutionem à te factam probare poſſes.

§. II.

An poſitio ſuper facto negativo, quæ aliter probari non poteſt, niſi per confeſſionem adverſarii, ſit admittenda? Et quomodo puniri poſſit is, qui confitetur crimen contingens cauſam principalem, vel incidenter illud confitetur in Iudicio?

XV. De priore quæſtione agitur in *c. Statuimus; 1. h. t. in 6.* Nam Innocentius IV. in Concilio Lugdunenſi ſtatuit, ut poſitiones negativas (propoſitas ab Actore) quæ probari non poſſunt, niſi per confeſſionem adverſarii (ſive Rei, dum ad eas reſpondet, confitendo, vel negando) admittere poſſint Judices (ordinarii, vel delegati, vel arbitri. *Gl. hic V. Iudices.*) ſi ſuadente æquitate viderint expedire.

XVI. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. Ex longævo uſu, priusquam veniatur ad probationes, tam Actor ex ſuo libello, quàm Reus ex ſua exceptione, præſertim verò Actor poteſt elicere quaſdam poſitiones, eáſque adverſario proponere in Judicio, ad quas tenetur reſpondere, mediante juramento, affirmando, vel negando, ut plurimùm per verbum *credit*, vel *non credit*: quæ poſitiones ad hoc ſunt inventæ, ut ponens per confeſſionem adverſarii relevetur ab onere probandi. *Clement. 2. de V. S. juncto c. Dudum; 54. de elect. Gl. hic V. Statuimus; & dictum ſuprà tit. 5. num. 11.* Jam ergo, licèt de juris rigore poſitio negativa non ſit admittenda; quia ſtricto jure illud ſolùm poteſt poni, quod poteſt probari: poſitio autem negativa, ſi non ſit per circumſtantias loci, vel temporis determinata, directè, & per teſtes probari non poteſt; ut dicetur infrà *tit. ſeq.* poteſt tamen quandoque Judex, ſuadente æquitate, ſi ita expedire videatur, admittere, ut poſitiones negativæ ab Actore formentur: v. g. pono verum, quòd Titius nullum privilegium, aut diſpenſationem à Sede Apoſtolica habeat plura beneficia curata ſimul obtinendi, vel retinendi: & tunc Reus tenebitur ad talem poſitionem negativam reſpondere, vel confitendo; & hoc caſu alia probatio neceſſaria non erit: vel negando; & tunc Judex poteſt compellere Reum ad afferendam probationem ejus, quod negavit, v. g. ſe

obtinuiſſe

obtinniſſe privilegium, vel diſpenſationem Pontificiam ſuper pluralitate beneficiorum; quia, cùm tunc Reus quaſi excipiat contra poſitionem Actoris, tenetur hanc exceptionem ſuam probare: aliàs verò, ſi Reus reſpnndere nolit, talis poſitio habebitur pro confeſſa, ſive perinde erit, ac ſi eam confeſſus fuiſſet. *Gl. hîc in princ.* & in caſu in notatis.

Notandum ſecundò, Judex non debet indiſtinctè admittere omnes poſitiones, ſed cum clauſula: *ſalvo jure impertinentium, vel non admittendarum*, & ſuper illis ferre interlocutoriam ſententiam, quòd tales poſitiones ſunt admittendæ, & tales, quippe impertinentes, rejiciendæ. *Gl. hic in princ. & Franc. n.* 8.

XVII. Ad poſteriorem quæſtionem quod attinet, de illa agitur in *c. Cùm ſuper*; *2. extra. h. t.* ex quo, juxta duplicem intellectum, ut notat *Abb. ibid.* ſumitur, quòd, ſi quis crimen contingens cauſam principalem confiteatur, coram ſuo Judice, puniendus ſit pœnâ ordinariâ, etiamſi directè contra illum non agatur: vel ſecundùm alium intellectum, ſi quis incidenter crimen in Judicio confiteatur, poteſt Judex ordinarius, novum inchoando proceſſum, illum ordinariâ pœnâ afficere. Caſus autem hujus
» c. eſt iſte: Inter duos in diſcordia electos ad Epiſco-
» patum lis orta fuit, in proceſſu Judicii, cùm teſtes
» examinarentur, Unus Canonicus confeſſus fuit,
» quòd pro præſtando aſſenſu electioni alterius,
» 500. Saracenorum (genus eſt Monetæ. *Hoſtienſ.*
» *hic V. eodem*) obligationem acceperit, & mediator
» extiterit Simoniacæ pravitatis. Quare Innocen-
» tius III. per ſententiam definitivam eum ab omni
» officio, & beneficio Eccleſiaſtico deponendum
» pronunciavit.

XVIII. Notandum primò. Dupliciter poteſt intelligi hoc c. *ut notat Gl. fin. hîc, & Abb. n. 3. &* 4. videlicet, quòd Canonicus iſte recepit in ſe obligationem ſolvendi pecuniam Regi, ut alterius electioni conſenſum præberet: vel quòd Canonicus iſte promiſſionem, & obligationem alterius electi, qui promiſit, ſe daturum ipſi 500 Saracenos, ſi electionis ſuffragium ipſi daret, acceptaverit: nam, qui aliquid temporale recipit pro ſuffragio electionis ad dignitatem, vel aliud beneficium Eccleſiaſticum dando, Simoniam committit, & pœnâ ordinariâ Simoniacorum puniendus eſt, cùm jus ſuffragii, quippe ſpirituale, gratìs dari debeat.

Notandum ſecundò. Quamvis, ſi confeſſio criminis incidenter ſolùm in Judicio facta ſit, non poſſit Reo imponi ordinaria pœna; ut in caſu hujus c. pœna depoſitionis, propter crimen Simoniæ, quod incidenter ſolùm, & per accidens in Judicio cognitum fuit, ſed pœnâ ſuſpenſionis tantùm affici debet, qui tale crimen ſponte confitetur; ut colligitur ex *c. Quàm ſit*; *9. de exceſſ. Prælat.* poteſt tamen Judex novum proceſſum inchoare, & ex officio inquirere contra criminoſum, & producere priorem confeſſionem de crimine commiſſo incidenter antea factam ad probationem delicti, & pœnam ordinariam depoſitionis inferendam. *c. Cùm ſuper*; *4. de cauſ. poſſ. & propr. & tradit Gl. hîc V. Confeſſus*; *& ſumitur ex c. Nihilominus*; *16. cauſ. 3. q. 9. & l. Jubemus*; *24. C. De probation.* Ut in caſu hujus c. Papa Canonicum, qui in Judicio confeſſus fuit, etſi incidenter, ſe Simoniacum eſſe, ſive Simoniam commiſiſſe, per ſententiam definitivam ab omni officio, & beneficio Eccleſiaſtico depoſuit.

Sed huic deciſioni obſtare videtur *Textus in c. Inquiſitionis*; *21. in princ. infr. de accuſat.* ubi habetur, quòd, quando proceditur per viam inquiſitionis, non debeat infligi pœna depoſitionis ab officio, & beneficio, ſicut quando proceditur per viam accuſationis, ſed poterit Judex imponere aliam pœnam arbitrariam: niſi Simonia fuerit commiſſa in Ordine ſuſcepto, ita, ut impediret executionem Ordinis, etiam poſt peractam pœnitentiam, quia tunc character eſt vitioſus: vel niſi Simonia commiſſa ſit in beneficio obtento, quo caſu, illud retineri non poteſt, ſine periculo animæ, etiam poſt actam pœnitentiam: at verò in caſu *cit. c. 2. h. t.* Simonia non fuit commiſſa in ordine ſuſcepto, vel beneficio acquiſito, ſed in electione alterius ad Epiſcopatum: ergo non debuit infligi pœna ordinaria depoſitionis ab officio, & beneficio; ut notat *Abb. in cit. c. 2. n. 8. h. t.* Verùm in *cit. c. Inquiſitionis*; non prohibetur, quò minùs Judex in hoc caſu commiſſæ Simoniæ, ordinariam pœnam depoſitionis inferre poſſit: ſed tantùm permittitur, quòd, quando proceditur per viam inquiſitionis, Judex poſſit, ſpectatis circumſtantiis perſonæ, & qualitate criminis, moderari pœnam, & mitiorem ordinariâ imponere, quamvis ad id non aſtringatur. *Abb. in cit. c. 2. n. 10. h. t.* præſertim verò S. Pontifex, ex plenitudine poteſtatis, crimen quomodocunque judicialiter cognitum, per viam accuſationis, vel inquiſitionis, principaliter, vel incidenter, poteſt punire, infligendo pœnam ordinariam, etiam novo proceſſu non inſtituto; ſicut in caſu *cit. c. 2.* Papa ex officio ſuo proceſſit, per viam inquiſitionis contra Canonicum, quia fuit mediator, ſeu cooperator Simoniacæ pravitatis, ad imponendam pœnam depoſitionis ab officio, & beneficio, in odium hujus criminis. *Gl. ibid. V. Confeſſus.*

§. III.

De effectibus Judicialis confeſſionis, & revocatione eiusdem.

XIX. Quæritur primò. Quis ſit effectus confeſſionis, quæ fit in Judicio? Reſpond. præcipuus effectus eſt, quòd non tantùm plenè probet, ſed faciat etiam, ut confitens contra ſe habeatur pro Judicato, ita, ut talis confeſſio habeat vim ſententiæ, & rei Judicatæ in cauſis civilibus, quoad ipſum confitentem. *l. unic. C. De confeſſ.* nam confeſſus in Judicio habetur quaſi propriâ ſententiâ condemnatus. *l. 1. ff. eod.* juxta illud Chriſti Luc. 19. *Ex ore tuo te judico:* cùm nemo præſumatur contra ſe temere confiteri. Aliud eſt, ſi quis pro ſe, ſive in favorem ſui confiteatur; nam tunc ei fides non habetur. *Gl. in cit. l. unic. V. Solvere*; quia nulli in ſua cauſa pro ſe creditur. *l. De ætate*; *11. §. 1. De interrog. act. VVeſenb. in paratit. ff. h. t. n. 9.* cùm nullus in propria cauſa ſit idoneus teſtis. *l. Nullus*; *10. ff. De teſtib.*

Porrò nulla eſt major probatio, quàm proprii oris confeſſio: ideóque dicitur pleniſſima probatio, & ſuperat omne genus probationis, etiam per teſtes, & inſtrumenta factas, in favorem confitentis contrarium

tratium; & tollit præſumptionem juris, & de jure, contra quam licèt aliàs probatio non admittatur, tamen admittitur probatio in contrarium per confeſſionem partis: imò etiam nororium inducit. Similiter quamvis aliàs, poſtquam concluſum eſt in cauſa, non admittatur alia probatio, admittitur tamen probatio per confeſſionem partis. *Marant. p. 6. tit. de confeſſ. n. 21. & duobus ſeqq. Hiltropp. p. 3. tit. 17. §. De effectib. judic. confeſſ. n. 2. & ſeqq.* Item, tametſi aliàs, ſi proceſſus nullus ſit, propter ordinem juris non ſervatum, ſententia valida ferri non poſſit: confeſſio tamen in Judicio facta valet, ita, ut ex ea ferri poſſit ſententia, non obſtante, quòd proceſſus fuerit invalidus. *Marant. c. l. n. 24. Hiltrop. c. l. n. 9.* Alius denique effectus confeſſionis Judicialis eſt, quòd convictus, & ſimul confeſſus in Judicio appellare non poteſt. *l. 2. C. Quorum appellat. non recip. & ibi Gl. V. Propria.* Imò etiam confeſſus tantùm ſpontè, & propriâ voce, etſi convictus non ſit, regulariter in cauſis, ſive civilibus, ſive criminalibus appellare non poteſt. *Abb. in c. Cùm ſpecialis. 61. §. Porrò; n. 5. de appellat. Covarr. pract. qq. c. 23. n. 5. concl. 2.* de quo plura infrà ſuo loco.

XX. An autem confeſſio Judicialis requirat ſententiam definitivam Judicis, quæ ferri debeat contra confeſſum in Judicio, valde controverſum eſt inter DD. nam aliqui negant, ſed plures alii affirmant. Idque probant ex *l. Julianus; 3. ff. h. t.* ubi dicitur, confeſſum condemnandum eſſe, quia pro judicato habetur; & docet *Gl. in cit. l. unic. V. Solvere; n. 7. C. eod.* Judicium enim ſemel cœptum ſententiâ dirimendum eſt, & Judex, qui cognovit de cauſa, ſeu re, debet ſuper eâdem pronunciare. *l. De qua re; 74. ff. De Judiciis; & in l. fin. C. De execut. rei Judic.* confeſſi, & convicti per probationes æquiparantur, & dicitur, quòd contra condemnatos fieri debeat executio; ubi *Gl. V. Condemnati;* ait, & confeſſos, & negantes, ſed convictos, condemnati debere per ſententiam. Non obſtat, quòd in *l. Proinde; 25. in fine. ff. Ad leg. Aquil.* dicitur, quòd nullæ partes ſint Judicantis in confitentes: niſi in condemnando, ſive, ut condemnatoria ſententia feratur; ut explicat *Gl. fin. ibid.* quia nimirum non eſt opus probationibus, vel ulteriore inquiſitione, aut cognitione, ſed ſolùm pronunciatione, ita, ut non poſſit Judex ſententiam ferre contra confeſſionem, ſed ſecundùm illam judicare debeat. *Hiltrop. c. l. n. 17.* Idque patet ex *cit. l. 3. & l. Qui Stichum; 5. ff. h. t.* ubi dicitur, qui Stichum ſe debere, confeſſus eſt, condemnandus eſt, ſcilicet in æſtimationem. *Gl. fin. ibid.* Neque etiam obſtat, quod confeſſus in jure, ſeu Judicio pro judicato habetur. *l. 1. ff. h. t. & l. unic. C. eod.* Quia additur *quodammodo* (id eſt) impropriè, & non propriè damnatur ſuâ ſententiâ; ut notat *Gl. in cit. l. 1. V. Quodammodo;* Confirmatur hæc ſententia ex *c. 2. h. t.* ubi, qui ſe Simoniacum in Judicio confeſſus eſt, jubetur per definitivam ſententiam ab omni officio, & beneficio Eccleſiaſtico deponi.

Alii verò DD. diſtinguunt; prout refert *Hiltropius c. l. n. 17.* utrùm confeſſio facta ſit ante, an verò poſt litem conteſtatam: nam priore caſu dicunt, non requiri ſententiam definitivam, ſed ſufficere præceptum Judicis de ſolvendo, juxta *l. unic. C. h. t.* poſteriore verò requiri, juxta *cit. l. De qua re. ff. De Judic.* Idque propter auctoritatem Judicii, quod à lite conteſtata incipit, cùm ante illam probationes non admittantur; adeóque neque cognitio Judicialis propriè fiat. Et ita intelligendas eſſe *ll. 3. & 5. ff. h. t.* allegatas ſuprà pro affirmante ſententia, ajunt hi Auctores, nempe de confeſſione factâ ante litem conteſtatam; ut patet ex *cit. l. Qui Stichum; 5. ibi. ſive Stichus jam mortuus erat, ſive poſt litis conteſtationem. ff. h. t.* ergo confeſſio illa facta eſt, ante litis conteſtationem, &, quod poſtea additur, eum condemnandum eſſe, intelligendum eſt, non per ſententiam definitivam, ſed per decretum Judicis de ſolvendo. *Hiltrop. c. l. n. 18.*

Alii denique aliter diſtinguunt, vel enim contra confeſſum in Judicio proceditur ordine Judiciario: & tunc ferre oportet ſententiam: ordo enim Judicii præcipuè conſiſtit in ſententia, quæ ferri debet ſuper confeſſione. *l. 3. 4. & 5. ff. h. t.* Vel proceditur de plano, & ſine forma Judicii; ut in cauſis ſummariis: & tunc non requiritur ſententia poſt confeſſionem, quo ſenſu intelligenda eſt *l. Poſt rem; 56. ff. De re Judic. & l. Certum; 6. §. fin. ff. h. t.* ſed ſufficit præceptum Judicis de ſolvendo; ut quod in Judicio confeſſus eſt, intra tempus lege præſcriptum, præſtet, juxta *l. Si debitori; 21. ff. De Iudic. VVeſenb. in paratit. ff. h. t. n. 8. Hiltrop. c. l. n. 20.*

Porrò in eo omnes DD. conſentiunt, quòd in cauſa criminali contra ſponte confeſſum requiratur ſententia definitiva, ſive præcedat confeſſio litem conteſtatam, ſive ſequatur. *l. Si confeſſus; 5. & ibi Gl. V. Pronuncietur; ff. De cuſtod. & exhib. reor.* quia in cauſis criminalibus confeſſus non habetur pro condemnato, ob maximum præjudicium, & periculum, quod in iis vertitur. *Abb. in c. At ſi Clerici; 4. n. 16. in fine, de Iudic. Marant. c. l. n. 26. VVeſenb. c. l. num. 8. Zœſ. ff. h. t. n. 10.* præſertim quia ad pœnam etiam ipſo jure inflictam nemo obligatur ante ſententiam, ut habet communis opinio.

XXI. Quæritur ſecundò. An confeſſio facta in Judicio à parte litigante poſſit revocari? Reſp. affirmativè, ſi revocetur incontinenti, & confeſſio à parte adverſa nondum ſit expreſsè acceptata; nam per acceptationem jus quæſitum adverſario invito eripi non debet: alioqui vero revocari poteſt incontinenti, etiamſi nulla cauſa erroris afferatur, vel oſtendatur, dummodo alia contra confitentem mentis vacillantis præſumptio non ſit. *Arg. c. Præterea; 7. de teſtib. cogend.* ubi habetur, quòd teſtis errorem ſuum incontinenti corrigere poſſit: ubi *Abb. n. 4.* ait, idem dicendum de parte incontinenti revocante confeſſionem ſuam: & ſumitur ex *c. fin. juncta Gl. V. Iuſta cauſa; de jurejur. in 6. Gl. in cap. Apud; 10. V. Revertitur cauſ. 32. q. 1.* Secus eſt, ſi confeſſio revocetur ex intervallo; tunc enim non admittitur, niſi error probetur, antequam ſententia lata ſit. *c. ult. h. t. & l. Erroris; 7. C. de jur. & facti ignorant.* ſicut etiam teſtis ex intervallo non poteſt corrigere errorem ſuum. *Abb. c. l.* Quòd ſi error probetur, confeſſio etiam deliberatè facta, geminata, imò & jurata revocari poteſt. *Ant. Gabr. commun. opin. lib. 1. de confeſſ. concluſ. 5. Zœſ. ff. h. t. n. 12.* non enim, qui errat, aut fallitur, perjurus dici poteſt. *cap. Homines. 3. cauſ. 22. quæſt. 1.*

§. IV. An

§. IV.

An confeſſio unius criminoſi facta in Judicio præjudicet aliis, ita, ut ea admittenda ſit, & probet etiam adversùs alios ſocios criminis?

XXII. De hoc agitur in *c. Cùm Monaſterium*; 1. *h. t.* Nam, cùm Pcesbyter quidam in Judicio confeſſus fuiſſet, ſe crimen homicidij commiſiſſe, ſed ſuggeſtione, ſeu ſuaſu, ac cooſilio quorundam aliorum; quæſitum fuit, utrùm illi alij ad confeſſionem Presbyteri illius, ob homicidium illud ſiot puniendi? Reſpondet Papa Clemens III. noo eſſe puniendos, niſi alijs modis (ſcilicet legitimis, & evidentiſſimis probationibns, vel per propriam confeſſionē ab illis in jute factam, vel per evidentiam rei. *Gl. hic V. Aliis mòdis.*) conſtiterit, eos Reos, ſeu noxins eſſe, quia ſecundùm Jura Canonica, & civilia, nulli de ſe confeſſo credeodum eſt contra alios, neque de ſe ipſis confeſſi ſuper aliorum conſcientijs interrogari debent, excepto crimine læſæ Majeſtatis. Veruntameo, ſi perſonæ illæ infamiâ hujuſmodi criminis laborent, tnm adhibitis tribus alijs, qui ejuſdem ordinis ſunt, purgatio Canonica eis indicenda eſt, ad amovendum ſcandalum. Quamvis hodie numerus compurgatorum reliuqnatur Judicis arbitrio, juxta qualitatem criminis, vel infamiæ, & delinquentis. *Gl. magn. hic.* quòd ſi tales compucgatores haberi non poſſint, quales hîc requiruntur, etiam aliæ perſonæ honeſtæ, & fide digoæ, etiã fœminæ adduci poſſunt, quæ teſtentur de innocentia infamati. *Silveſt. in ſumma. V. Purgatio. q. 5.* de quo pluca ſuo loco.

Pco declaratione autem hujus c. nonnullæ quæſtiones hoc, & ſeq. §. ſunt expediendæ.

XXIII. Jam ergo quæritur primò. An, & quando Reus de ſe crimen in Judicio confeſſus, poſſit interrogari de criminis ſocijs, ſen complicibus? Reſp. Regulariter, & ordinariè id non eſſe licitum, ſed prohibitum, utroque jure, quando ſocij criminis ſunt occulti, quorum nulla præcedit infamia, oulláque iodicia adſunt, nec aliqua probatio; ut conſtat ex *cit. c. 1. h. t. & ex c. ult. cauſ. 15. q. 3.* ubi dicitur, nemini de ſe confeſſo credi ſuper crimen alienum; ubi etiam additur: quoniam ejus, atque omnis Rei profeſſio periculoſa eſt, & admitti adverſus quemlibet non debet. Item in *l. fin.* ibi: Nemo de proprio crimine confitentem ſuper conſcientia ſcrutetur aliena. *C. de accuſat. & l. Reperti*; 16. ibi: Is, qui de ſe confeſſus eſt in caput aliorum non torquebitur. *ff. de quæſtionib. Jul. Clar. in pract. crimin. §. fin. q. 21. n. 3. §. Dictum ſocii*; ex communi omnium ſententia. Ratio eſt, tum quia, qui confeſſus eſt de ſe crimen in Judicio, eo ipſo fit infamis, & vilis, ac dubiæ fidei; ideóque à teſtimonio repellitur. *c. Teſtimonium*; 54. *de teſtib. & in l. Quoniam*; 11. *C. Eodem.* repelluntur teſtes, ſi ſocij, & participes criminis ſint: tum quia ad id proni ſunt homines mali, ut optent habere ſocios delictorum, & pœnarum: tumoe fortè Rei veniam ſperantes à Principe, ob favorem, vel privilegium alterius, illum nominent, vel quandoque etiam fortè ex odio, vel inimicitia alióve reſpectu, ut eodem nominatus afficiatur ſupplicio. *Farinac. in praxi crim. p. 1. l. 1. tit. 5. q. 43. n. 8.*

XXIV. Limitatur autem tradita doctrina primò, ut non procedat in criminibus à Jure exceptis, & in quibus jus ſtatuit, poſſe de ſe confeſſos interrogari de alijs ſocijs criminis, quæ ideo etiam crimina excepta appellari ſolent, quia io ijs non neceſſariò obſervari debent, quæ aliàs jnre poſitivo de inquiſitione aliorum criminum, & judiciario proceſſu ſtatuta ſunt, v. g. ut aliquæ perſonæ inhabiles à teſtimonio dicendo repellantur, ut Nobiles, ac perſonæ in dignitate conſtitutæ non torqueantur &c. Talia crimina excepta ſunt, quæ valde pernicioſa Reipublicæ ſunt, & bonum publicum graviter lædnnt, *Farinac. cit. q. 43. n. 56. & 57.* Cujuſmodi eſt crimen læſæ Majeſtatis. *cit. c. 1. h. t. & c. ult. cauſ. 15. q. 3.* Crimen hæreſis. *c. In fidei*; 5. *de hæret. in 6.* Crimen veneficij, ſeu magiæ, cùm ſit delictum, cujus exſtirpatio ſpectat ad omnium ſalutem. *l. fin. C. de malefic.* Crimen latrocinij, & graſſationis per vias publicas. *l. Divus*; 6. *ff. de cuſtod. Reor. l. pen C. de feriis.* Crimen ſacrilegij. *Menoch. de arbitr. Jud. caſu 474. n. 30. Farinac. c. l. n. 66.* Crimen ſimoniæ, in quo etiam ſocius criminis, & non muneris, teſtis admittitur, ſi non agatur criminaliter, ſed civiliter. *c. 1. de teſtib. in 6. Menoch. c. l. n. 31. Farinac. c. l. n. 53.* Crimen falſæ monetæ, quod inter crimina læſæ Majeſtatis numeratur in *l. 2. C. de falſ. monet.* Crimen aſſaſſinij. *cit. l. Divus. Menoch. c. l. n. 32. Farinac. n. 65.* in his omnibus, Reus de ſociis criminis interrogari poteſt, propter immanitatem horum criminum. *Maſcard. vol. 3. de probat. concl. 1311. n. 21. & plurib. ſeqq.* Denique etiam crimen furti inter excepta numeratur, non quidem ſecundùm jura, ſed per conſuetudinem Judicum ſecularium, qui deprehenſum in uno furto examinare ſolent de alijs furtis alibi commiſſis, quorum nulla indicia habent; idque propter magnam frequentiam hujus vitij, cui ſeveriùs obviandum eſſe putant; ut refert *Jul. Clar. in pract. crim. §. fin. q. 64. Laym. l. 3. Theol. mor. tract. 6. c. 5. n. 5.*

Limitatur ſecundò in delictis occultis, & difficilis probationis, in quibus plerumque de veritate aliter conſtare non poteſt, niſi per ſocios criminis: tunc enim, cùm ob probationis difficultatem teſtes inhabiles admittantur, leviorâque ſufficiant indicia, idcirco etiam ſocij criminis admittuntur in teſtes, & conſequenter etiam interrogari poſſunt. *Maſcard. c. l. num. 37. Farinac. c. l. num. 68.* ubi ait, hanc eſſe doctrinam communiter receptam. Tale eſt crimen conjurationis, ſeu conſpirationis, præſertim contra Principem, vel Epiſcopum, in quo etiam ſocij criminis teſtes admitti poſſunt. *c. ult. de teſtib. cogend.* Item, homicidium commiſſum domi, vel per venenum; furtum commiſſum de nocte, crimen ſuppoſiti partûs, & univerſim omne aliud crimen occultum. *Farinac. c. l. n. 68. Menoch. c. l. n. 35.* rectè tamen notat *Farinac. c. l. n. 74.* hoc non in omni caſu, in quo veritas aliter haberi non poteſt, nec in omni delicto occulto, & difficilis probationis locum habere; ſed tantùm in eo, quod vel ex ſui natura committitur cum pluribus, ut conjuratio, vel quando ex particularibus indicijs, vel alijs circumſtantijs veriſimile eſt, Reum ſocios habuiſſe.

XXV. Limitaut tertiò DD. ex *Bartolo apud Farinac. cit. q. 43. n. 105.* ut noo procedat ſuprà tradita regula io delictis, quæ non committuntur principaliter in alterius injutiam, & odium, ſed in commodum ipſius delinquentis; ut eſt ſalſate monetam, furari, vel prædari; & tuuc poteſt Reus de ſocijs interrogari: iecus de ijs delictis, quæ principaliter committuntur in alterius iujuriam, vel odium, ut eſt homicidium: tunc enim non poteſt Reus, etſi de ſe coofeſſus, interrogari de ſocijs. Verùm bæc diſtinctio ab alijs communiter tejicitur, cùm ex jure certum ſit, io homicidio ſervos interrogari poſſe de ſocijs. *l. 1. §. fin. ff. de quæſtion.* quod tamen principalitet committitur in alterius injuriam. *Menoch. cit. caſu* 474. *n.* 17. *Maſcard. cit. concl.* 1311. *n.* 3. *Farinac. c. l. n.* 106. Unus tamen eſt caſus, in quo Reus ſemper interrogatur, & torquetur, ſi nimirum ex criminis qualitate, aliiſque circumſtantijs appareat, quòd Reus delictum commiſerit, non ſuâ causâ; quia ipſius nihil intereſt, ſed ex alterius mandato: tunc enim ſolet interrogari, & torqueri ad manifeſtandum maudantem. *Clar. c. l.*

XXVI. Limitatur quartò, in delictis, quæ ſuâ uaturâ talia ſunt, ut uon poſſint, vel ſaltem communiter nou ſoleant committi ſine ſocio, uno, vel pluribus: tunc enim poteſt Judex Reum confeſſum interrogate de ſocijs. *Farinac. c. l. n.* 107. & 109. cùm neceſſarium ſit ad delictum ſpecificè cognoſcendum, ut intelligatur, cum quo, vel quibus commiſſum ſit; tale eſt crimen ſodomiæ, adulterij, ſtupri. *Laym. cit. c. 5. n. 8.* addit *Farinac. c. l. n.* 110. quòd Reus poſſit interrogari de ſocijs, etſi delictũ, ſuâpte naturâ, non ſoleat cum pluribus cōmitti, adſiot tameo indicia, quòd ad illud plures concurrerint, v. g. quòd plures bominem occiderint.

Limitatur quintò ſi non ctiminalitet, ſed civiliter agatur de crimine, v.g. contra partum ſuppoſitũ, ad exclodendum eum ab hereditate: tune enim ſocij criminis admittuutur tanquam teſtes, non quidem ad pleuam probatiouem, ſed tantùm ad præſumptiouem, ſi quidem fuerint de crimine emendati. *Menoch. c. l. n.* 66. & 67. *Maſcard. c. l. n.* 55. & ſuſiùs *Farinac. c. l. n.* 111. & *plurib. ſeqq.*

Limitatut ſextò, ſi crimen non ſit merè præteritum, ſed futuro tempore cōmitteodum, cum damno Reipubl. vel etiam privatæ perſonæ; ut, ſi aliqui conjurârunt ad prodendam civitatem, vel bominem occidendum: tuoc enim etiam ſocij crimiuis iuterrogarl poſſunt, & teſtificari contra Reũ confeſſum. *Laym. c. l.*

XXVII. Quæritur ſecundò, quæ requiraotur, ut Judex in prædictis caſibus, Reum de ſe confeſſum juridicè iuterrogare poſſit de ſocijs criminis? Reſp. Ad hoc, ut Reus confeſſus crimen in Judicio interrogatus, & denuncians, ſeu nominans ſocios criminis fidem ſaciat contra illos, plura requiruntur. Velnti primò, ut Judex non intetroget in ſpecie, ſeu individuo de certa aliqua perſona, v. g. an Titius fuerit ſocius, vel particeps criminis, ſed tantùm in genere, an Reus confeſſus habuerit ſocios criminis, alioquin, ſi de aliquo in individuo fieret iuterrogatio, id eſſet potiùs ſuggerere, quàm inquirere. *l. 1. §. Qui quæſtionem. ff. de quæſtion.* Excipe, uiſi adſit legitima præſnmptio contra certam aliquam perſonam, ob quam ſuſpecta eſt de crimine; quia nimirum adſunt publica indicia particularia contra illam: tunc enim de illa etiam in particulari interrogari poteſt. *Menoch. cit. caſu* 474. *n.* 53. *Maſcard. cit. concl.* 1311. *n.* 39. & 40. *Farinac. cit. q.* 43. *n.* 132. & 133. Cùm euim Judex hoc caſu ſpecialem iuquiſitiouem facere poſſit, poterit etiam id inquitere ex ipſo Reo, ſeu criminoſo. Vel niſi Reus jam in Judicio coufeſſus ſit, ſe cum ſocijs deliquiſſe, etſi nomina eorum nou expreſſerit; tunc enim ulteriùs petere poteſt Judex, ut eos nominet in ſpecie: alioquin denunciatio ſociorum in Judicio imperfecta, & ſiuſtranea eſſet. *Farinac. c. l. n.* 132. *in fine.*

XXVIII. Requiritur ſecondò, ut Reus, qui ſocios criminis, ſive ante tormenta ultro denunciavit, ſive iu ipſis tormentis, cùm etiã de ſe confiteretur, eandem denunciationem, ſive depoſitionē poſtea in tortura coufirmet, quia non eſt ipſi fides habenda, uiſi ſuper hac ipſa denunciatione poſtmodum torqueatur, ut appareat, quòd in ea perſiſtat, ſive, an in denunciatione conſtans, & non varius ſit, idque ob commodum, & favorem denunciati, ne ſortè iunocens periculum incurrat; prout expreſsè habetur in *l. Ob carmen;* 21. §. *Si ea. ff. de teſtib.* ubi dicitur: Si ea Rei conditio ſit, ubi areoarium teſtem, id eſt, qui in areua cum beſtijs pugnabat, vel ſimilem (vilem) perſonam admittere cogimor, ſine tormentis, teſtimonio ejus credendum nou eſt. Ratio eſt, quia talis Reus nominaus, ſeu denuncians ſocium criminis jam eſt infamis, propter confeſſionem delicti à ſe factam: ſed infamis nunquam admittitur in teſtem, oec ei creditur contra aliquem, ſine tortura. *cit. l. Ob carmen. §. Si ea. c. Illi, qui;* 4. *cauſ.* 5. *q.* 5. c. *Inprimis;* 7. *in fine cauſ.* 2. *q.* 1. *Menoch. c. l. n.* 50. & 51. *Maſcard. c. l. n.* 38. *Clar. cit. q.* 21. *n.* 11. *Farinac. c. l. n.* 134.

Nec obſtat, quòd confeſſio facta in tormentis cenſetur vi extorta, aut metu facta. *Arg. l. 1. §. Quæſtioni. ff. de quæſtionib.* ubi dicitur, quod alij tantâ ſint impatientiâ, ut quidvis mentiri, quàm pati tormenta veliut; ita fit, ut etiam vatio modo fateantur, ut non tantùm ſe, verùm etiam alios crimineutut: adeóqne confeſſio in tormentis facta uon valet, quia non eſt ſponte facta. Nam hinc ſolùm rectè inſertur, quòd Reo de ſe coofeſſo, ſi per tormenta adactus prodat ſocium criminis, credendum non ſit: ideóque Reos ducendus erit die, v.g. ſequente, ad locum Judicij, ut coram Notario, ac teſtibus, depoſitionem, ſive deuunciationem ſociorum criminis in tormentis à ſe factam, ſponte, & ſine omni tormentorum metu ratificet; prout ratificanda etiam eſt ipſa prіucipalis delicti couſeſſio. *Farinac. c. l. n.* 138.

XXIX. Reqoiritur 3. Ut Reus denunciationē ſocij criminis joramento confirmet: quia, cùm in civilibus non adhibeatur fides teſti ſine juramento deponenti; ut patet ex *tit. infr. de teſtib. ff. & C. eod.* multò minùs in criminalibus nou jurato credi debet, in præjudicium alterius, cùm io his clatiora indicia, & probationes exigantur. *Menoch. cit. caſu* 474. *n.* 60. *Maſcard. cit. concl n.* 47. *Farinac. cit. q.* 43. *n.* 141. *Clar. cit. q.* 21. *n.* 10. ubi ſubdit, ſufficere, quaodocunque interveniat juramentũ, ſive ante torturam, ſive poſt, in confrontatione facienda coram denunciato, contra qoem juratus deponit. Neque refert, quòd denuncians, ſive deponens contra ſocium criminis ſit Reus; Reo autem etiam uon jurato creditur: nam, licèt ſit Reus qooad ſe ipſum; adeóque ipſi etiam non jurato credatur, quatenus de ſe confitetur: nou tamen eſt Reus, quateuus

tenus depouit contra alium, eámque denunciat; ut ſic enim fungitur vice teſtis, ſeu denunciatoris; ac proinde neque illi, quatenus de alio confitetur, ſeu contra alium deponit, fides habenda eſt, ſine juramento, ex generali, & recepta doctrina Juris: quòd ei, qui in Judicio deponit, vel aſſerit aliquid in alterius præjudicium, fides habenda non ſit, niſi jurato. *Menoch.* c. *l. Clar. c. l.*

Addunt tamen DD. citt. in quibuſdam locis, aliam eſſe praxin, & conſuetudinem, ut nimirum criminoſis de ſe confeſſis, ſi ſocios criminis denunciant, fides habeatur, etiam ſine juramento; quia non ſatis tutum cenſetur tales, præſertim veneficos, & ſagas, ſub juramento cogere ad veritatem dicendam, propter periculum perjurij, & inconſtantiam eorum: quæ praxis ſervari debet, ubi viget; ut aiunt DD. citt. nec damnari poteſt, dummodo propter defectum juramenti, minor fides adhibeatur tali denunciationi criminoſæ, cùm juramentum adhibeatur ad confirmandum dictum, ut major ei fides adhibeatur.

XXX. Requiritur quartò, ut denuncians ſociũ criminis nullam inimicitiam gerat cum denunciato; quia periculum foret, ne vindictæ causâ ipſum denunciârit; ideóq; nullam fidem meretur, nec quidem in criminibus exceptis. *Menoch. c. l. n.* 55. *Maſcard. c. l. n.* 41. *Farinac. c. l. n.* 179. idque ſumitur ex recepta doctrina, quòd inimicus capitalis etiam in criminibus exceptis non admittatur ad teſtificandum; ut conſtat ex *c. Per tuas*; 32. *junct. Gl. V. Inimicitias de ſimon.* adeóque neque ad accuſandum, vel denunciandum.

Requiritur quintò, ut criminoſus in ſuis depoſitionibus, ſeu denunciationibus contra ſocios criminis ſit conſtans, & non varius, aut contrarius. Vnde, ſi Reus, poſt præſtitum juramentum de veritate dicenda, interrogatus de ſocijs criminis neget, ſe ſocios habuiſſe, vel illos reticeat: poſtea verò intra, vel extra torturam, ſocios nominet, & denunciet, non debet ei fides haberi, quia ſibi contrarius eſt in ſuis dictis, imò & perjurus: neque enim fidem meretur, qui aſſeverat, quod priùs negavit: ſicut enim priùs mentitum ſe fatetur, ita non minùs jam mentiri poteſt. *Farinac. c. l. n.* 185. ex communi ſententia.

XXXI. Requiritur ſextò, ut Reus de ſe confeſſus, præter enim criminis defectum, non ſit aliunde infamis, vel alijs criminibus notatus, ob quæ inhabilis ſit ad teſtificandum, vel tanquam minùs dignus repelli poſſit à teſtimonio ferendo; quia v. g. eſt perſona vilis, aut inops, luſor, vel potator, &c. *Menoch. c. l. n.* 54. *Farinac. c. l. n.* 178. *Maſcard. c. l. n.* 41. nam, quòd Reo de ſeipſo crimen confeſſo, ſi interrogatus ſocium denunciet, in criminibus exceptis, & perniciosis, v. g. veneficio, fides habeatur, eſt exceptio à communi regula, & conſtitutio exorbitans ab ordinaria lege in utroque jure lata; ut patet ex ſuprà dictis: atqui lex exceptiva, & exorbitans à jure communi non debet extendi, ſed ſtrictè eam interpretari oportet. *L. Quod verò*; 14. *ff. de legib. & reg. quæ à jur.* 28. *de R. I. in* 6. multò magis non eſt tanta fides habenda hujuſmodi indignis perſonis, quanta honeſtis, præſertim in grave præjudicium tertij, cùm hoc jus naturale dictet.

Requiritur ſeptimò, ut denunciatio facta à criminoſo contra ſocios criminis, non ſit mera, ſeu nuda, ſed adminiculata, id eſt, adjuta alijs conjecturis, ſeu indicijs commiſſi criminis, ob quæ veriſimilis videtur; qualia ſunt infamia perſonæ denunciatæ, locus, tempus, modus, aliæque circumſtantiæ, ex quibus apertè connexis ſocietas criminis veriſimiliter apparet. *Menoch. c. l. n.* 43. *& ſeqq. Maſcard. c. l. n.* 52. *Farinac. n.* 145. *& ſeqq.* Vnde ſi ſocius criminis, ſive perſona denunciata ſit honeſta, & bonæ famæ, miniméque ſuſpecta, tunc tali criminoſæ, & ſuſpectæ denunciationi non eſt fides tribuenda, niſi concurrant alia indicia, ſeu præſumptiones in contrarium, quæ ſuperent bonam famam perſonæ denunciatæ. *Menoch. c. l. n.* 42. *Maſcard. n.* 16. *& ſeq. Farinac. n.* 187. *& ſeq.* de quibus plura §. ſeq.

§. V.

Utrùm confeſſio, vel denunciatio facta à criminoſo de ſociis criminis, ſola, abſque aliis indiciis, ſufficiat, ut Iudex ex officio procedere poſſit ad ſpecialiter inquirendum, citandum, capiendum, vel etiam torquendum perſonas denunciatas?

XXXII. Aſſertio 1. Si Reus crimen confeſſus in Judicio, ad interrogationem Judicis, ſocium criminis denunciet, tum in criminibus non exceptis (quia de exceptis nullum eſt dubium, quin in illis jure permiſſa ſit interrogatio de ſocijs criminis) talis denunciatio, nullo alio concurrente indicio, non ſufficit, ut Judex procedere poſſit ad ſpecialem inquiſitionem de perſona denunciata; ut ex communi docet *Menoch. cit. caſu* 474. *num.* 24. *Maſcard. cit. concl.* 1311. *n.* 11. Ratio eſt, quia ſpectato jure communi, Judex in hujuſmodi criminibus non exceptis, non poteſt interrogare Reum de ſocijs criminis, juxta *c.* 1. *h. t. & l. ult. C. de accuſat.* Cùm ergo talis interrogatio à Judice facta ſit contra prohibitionem utriuſque juris, conſequenter etiam talis confeſſio, & denunciatio Rei, ſeu criminoſi reſpondentis illegitima erit, & contra prohibitionem juris: adeóque etiam Judex non poterit ex illa procedere ad ſpecialiter inquirendum de perſona denunciata; cùm Judex non poſſit inſtituere ſpecialem inquiſitionem de certa perſona; ſine præcedente infamia, vel indicio aliquo legitimo, ex doctrina communiter recepta. Quare, quando DD. abſolutè dicunt, quòd confeſſio, & denunciatio ſocij criminis à Reo facta, in criminibus non exceptis, ſola ſufficiat ad inquirendum, etiam ſpecialiter ſuper delicto, id non eſt intelligendum, quando Reus eſt interrogatus à Judice, ſed, ſi vel ſecundùm conſuetudinem Tribunalium, in quibus Judices quoſcunque Reos confeſſos de ſocijs interrogare ſolent: vel etiam, ſi ſecundùm Jus commune, Reus ſponte ſocium denunciet in Judicio, & non interrogatus à Judice; tunc enim talis denunciatio ſufficit ad inquiſitionem ſpecialem de perſona denunciata, quia tunc denunciatio ſocij non recipitur, ut dictum, ſeu depoſitio teſtis, ſed tanquam denunciatoris, vel accuſatoris, qui tantùm aperit viam Judici ad inquirendum, qualis eſſe poteſt quilibet homo vilis, & infamis,

vel aliàs non idoneus ad teſtificandum; prout videre eſt apud Clarum §. *fin. q.* 21. *num.* 4. *Farinac. in praxi. l.* 1. *tit.* 5. *q.* 43. *n.* 129. modò talis denunciatio ijs circumſtantijs fiat, ut aliquale indicium præbere poſſit, ut mox dicetur. Sed neque denunciatio ſocij criminis facta ad interrogationem Judicis in criminibus non exceptis, eſt ſufficiens indicium ad formandum inquiſitionis libellum ſocio denunciato tranſmittendum, in quo is citatur, ita, ut perſonaliter comparere teneatur, ſuáſque defenſiones afferre; quia tunc non admittuntur teſtes infames, & criminoſi. *Clar. c. l. num.* 5. *Farinac. c. l. num.* 129. & quia majora indicia requiruntur ad formandum libellum inquiſitionis, Reóque tranſmittendum, quàm ad ulteriorem ſimplicem inquiſitionem faciendam de perſona denunciata; nam in priore caſu agitur de maiore præjudicio Rei denunciati.

XXXIII. Aſſertio 2. In caſibus, quibus confeſſio, ſeu denunciatio ſocij criminis legitimè facta eſt in Judicio, videlicet in criminibus exceptis, in quibus de ſe confeſſus poteſt de ſocijs interrogari: vel etiam non exceptis, ſecundùm locorum conſuetudinem, in quibus Judices Reos confeſſos de ſocijs interrogare ſolent: vel denique ſi Reus ſponte in Judicio, & non interrogatus ſocium denunciet, juxta dicta paulò antè: in his, inquam, caſibus, diſtinguendum eſt, num denunciatio unius Rei, vel ſocij criminis adminiculata ſit, ſive adjuta alio indicio veriſimili criminis, eique conjuncta, an verò tale adminiculum non habeat? Priore caſu, ſufficiet ſaltem ad hoc, ut Judex ulteriorem inquiſitionem ſpecialem inſtituere poſſit, ſive aſſumere alias probationes ſuper delicto denunciato. Poſteriore verò caſu, talis denunciatio nec ad inquirendum ſufficit; ita *Menoch. cit. caſu; n.* 25. *Maſcard. c. l. num.* 11. *Farinac. cit. q.* 43. *n.* 123. *&* 129. Ratio eſt, quia jus naturale, & gentium dictat, nullam fidem habendam eſſe accuſatori, vel cuivis alij denunciatori in alterius præjudicium, niſi veriſimile indicium, vel præſumptionem criminis afferat: alioquin quilibet liberè, & pro arbitrio ſuo poſſet alterius famam lædere, & perſonam in diſcrimen adducere: ergo neque ad inquirendum ſufficit talis denunciatio, niſi aliud indicium ſaltem leve concurrat. Id autem ſolùm procedit, ſi perſona vilis, & ſuſpecta, ac de ſe confeſſa crimen, aliam perſonam honeſtam denunciet, ſine ullo alio commiſſi criminis indicio, v.g. ſi dicat: Hæc mulier eſt ſaga, quia ante menſem ſuper hoc monte ſimul fuimus in conventu dæmonum. Nam aliud eſt, ſi vir honeſtus, & bonæ, ac integræ famæ denunciat, de quo præſumi non poteſt, illum mentiri, vel alterum in diſcrimen adducere velle: tunc enim ſufficit ad inquirendum ſimplex illius denunciatio: & multò magis, ſi denunciet Officialis publicus, cui propter juramentum, & obligationem officij major fides eſt habenda.

XXXIV. Ceterùm indicia ejuſmodi, quæ Judicis intellectum informare poſſunt, varia ſunt. Tale eſt inprimis publica infamia perſonæ denunciatæ: ſi enim is, qui crimen aliquod, v.g. veneficium, in Judicio eſt confeſſus, ſed de alijs criminibus non eſt infamatus, & conſtanti animo eſſe videtur, de ſocijs criminis legitimè interrogatus denunciet Titium, qui publicâ infamiâ hujus criminis, vel aliorum propinquorum, ac diſponentium ad veneficium laborat, poterit Judex ulteriùs de perſona illius inquirere, ita tamen, ut non major fiat inquiſitio, quàm ad veritatem indagandam erit neceſſarium, ſed de cetero honori perſonæ denuncitatæ parcatur. Alia indicia deſumi poſſunt ex parte Rei denunciantis ſocium criminis; ut, quòd v.g. cum Titio frequentem ſocietatem in crimine veneficij habuerit, vel alia ſimilia; tum poteſt Judex, ſi factâ indagatione, veriſimilia videantur, ex officio ad ſpecialem inquiſitionem contra laicum faciendam procedere, & deinde etiam ad capturam, ſi indicia allata à criminoſo, vel alia probabilia reperiantur: imò etiam interdum ad torturam. *Maſcard. cit. concl.* 1311. *n.* 14. *Farinac. c. l. n.* 145. de quo infrà.

Præterea, ſi ad denunciationem unius criminoſi, quæ tamen alioquin non eſt adminiculata, ſeu alijs adjuta, accedat alia denunciatio alterius criminoſi, ſeu ſocij criminis, plerumque habebitur ſufficiens indicium, ſaltem ad faciendam ulteriorem inquiſitionem ſpecialem de perſona denunciata; quia depoſitio, ſive denunciatio unius criminoſi ſit adminiculata ex depoſitione, ſeu denunciatione alterius criminoſi, ſeu ſocij criminis. *Farinac. cit. q.* 143. *n.* 34. ubi ex auctoribus ibi citatis ait, quòd, ſi plures ſint confitentes de nominato, ſeu denunciato, nihil probant, niſi ad inquirendum. Imò in caſibus exceptis, in quibus Reus de ſe confeſſus poteſt de ſocijs criminis, ſeu complicibus interrogari, denunciatio criminoſi ex alterius ſocij conſentiente denunciatione nunquam tantum adminiculum accipit, ut in ejuſmodi criminibus ſufficiat ad capturam, & torturam perſonæ denunciatæ, niſi cum illa alia indicia, ſeu præſumptiones concurrant. *Farinac. c. l. num.* 145. Secus eſt in criminibus non exceptis, in quibus non poteſt de ſocijs interrogari; in his enim etiam depoſitio, ſeu denunciatio ſocij adminiculata non facit indicium ſufficiens ad torturam. *Farinac. c. l. n.* 41. *&* 42. Veruntamen de hac re certa, & generalis regula dari non poteſt, ſed ad Judicem pertinet, ut ex circumſtantijs perſonarum æſtimet, utrùm ex denunciationibus plurium infamium perſonarum indicium, ſeu præſumptio aliqua probabilis oriatur. Vnde v.g. nec ob plurium ſagarum, ſeu ſtrigum velut complicum denunciationes, ſine alijs adminiculis, ſeu indicijs, contra perſonam denunciatam procedendum eſt ad torturam, ſi illa probæ alioqui, ac integræ famæ ſit; ut docet Tanner. *tom.* 3. *Theol. diſ.* 4. *q.* 5. *dub.* 2. *n.* 31.

XXXV. Aſſertio 3. Si denunciatio criminoſi facta ab uno, vel pluribus valde adminiculata ſit, quia gravia, & urgentia indicia adjuncta habet, ob quæ Judex, vel alius vir prudens meritò movetur ad aſſentiendum, & judicandum, quòd crimen commiſſum ſit à perſona denunciata: tum poteſt Judex procedere ad capiendum denunciatum, & quandoq; etiam ad ſubjiciendum illum torturæ. *Farinac. in prax. crim. p.* 1. *l.* 1. *tit.* 5. *q.* 37. *n.* 3. *& alii apud ipſum.* Ratio eſt, quia majora, & graviora indicia requiruntur ad realem capturam Rei, quàm ad inquiſitionem inſtituendam contra illum, vel citationem illius verbalem; & majora ad torturam, quàm ad capturam; quia in actibus poſterioribus de majore præjudicio Rei agitur, quàm in prioribus; ideóque etiam majora, ſeu graviora indicia requiruntur.

Porrò, propter ſolas depoſitiones, ſeu denunciationes

tiones etiam plures, crimino ſorũ, vel ſociorũ criminis, ſeu complicum, non poreſt Judex procedere ad condemnationem perſonæ deuunciatæ, quæ antea bonæ, ac integræ famæ fuit, nec ex ſpecialibus indiciis de crimine ſuſpecta erat, niſi illud in Judicio fuerit confeſſa. *Tanner. l. c. n.* 24. quia ad coudemnandum reum non confeſſum de crimine ex ipſa rei natura requiruntur indicia, ac probationes certæ, & indubitatæ. *Tann. l. c. n.* 25.

§. VI.

De Confeſſione extraiudiciali, eiúſque effectu.

XXXVI. Quæritur primò. Quem effectum habeat confeſſio extrajudicialis in cauſis civilibus, ſi producatur in Judicio in vim probarionis? Reſp. confeſſio exrra Judicium facta in civilibus, parte adversâ præſenre, & adiectâ causâ ſpecialiter expreſsâ, v. g. confiteor, me debere centum Tirio, ex cauſa accepti mutui; ſi probara ſit per duos teſtes, facit plenam probationem, in præjudicium confitentis, imò, & heredis ipſios: niſi confirens evidenter probet, ſe indebitè promiſiſſe, aut per errorem confeſſum fuiſſe indebitum. Secus, ſi cauſa non ſit ſpecialiter expreſſa: ut ſi confiteatur quis, ſe debere Tirio centum, & non exprimat, ex qua cauſa, v. g. an ex cauſa emptionis, depoſiti &c. talis enim confeſſio non probat plenè contra confitentem; ut colligitur ex c. *Si cautio*; 14. *de fide inſtrum. & l. Cùm de indebito*; 25. §. *fin & ibi Gl. V. Indiſcretè*; id eſt, causâ non adiectâ, ex qua debeantur. *Marant. p. 6. de ord. Iudic. tit. de confeſſ. n.* 2. & 12. *Maſcard. de probat. vol.* 1. *concl.* 345. *n.* 1. & *concl. ſeq. n.* 1. Ratio eſt, qnia obligatio dandi, vel faciendi aliquid, ipſúmque jus, & actio petendi non oritur, niſi ex cauſa, ſeu titulo: cùm itaque nulla expreſſa ſit, præſumitur, per errorem promiſſionem, vel confeſſionem emanâſſe. Si verò confeſſio facta ſit, extra Judicium, etiam adiectâ ſpeciali causâ, ſed abſente parte adversâ, ea non plenam, ſed ſemiplenam tantùm probationem facit, dummodo ſaltem per duos teſtes probetur; alioquin nullam omnino probationem facit, nec indicium. *Marant, c. l. n.* 2. 12. & 13.

Porrò, quamvis aliqui DD. ut confeſſio facta extra Judicium obliget confitentem, requirant; ut ſit acceptata à parte præſente; communior tamen ſententia Canouiſtarum negat, requiri acceptationem partis: quia, cùm talis confeſſio fiat in favorem præſentis, præſumitur acceptatio ex parte illius. *Maſcard. vol.* 1. *concl.* 346. *n.* 14. & 15. ubi *n.* 16. id limitat, quòd requiratur partis acceptatio, ad hoc, ut confitens non poſſit confeſſionem ſuam revocare; quamvis parti præſenti jus acquiratur ex tali confeſſione, etiamſi non fuerit ab ea acceptata, modò fuerit præſens.

XXXVII. Limitatur autem aſſertio ſuprà poſita, quòd confeſſio extrajudicialis, parte præſente, facta plenè probet, parte abſente verò, ſemiplenè tantùm, Primò, niſi confeſſio extrajudicialis, præſente adverſario, facta ſit, non ad obligandum, ſed ad liberandum; ut ſi v. g. Titius dicat Cajo, confiteor, te nihil mihi debere: tunc enim plenè probat talis confeſſio liberationem, etiamſi cauſa non ſit expreſſa. *Marant. c. l. num.* 6. *Maſcard. cit. concl.* 346. *num.* 27. quia confeſſio liberatoris facta ab eo, qui remittere poteſt debitum, continet vim pacti, & liberationem debiti inducit. *l. Tale pactum*; 40. *ff. De pact.* Confeſſio verò extrajudicialis liberatoria facta, parte abſente, non probat plenè, etiamſi per duos teſtes probetur. *Marant. c. l. n.* 12. *Maſcard. concl.* 347. *n.* 61. ubi ait, hanc ſententiam eſſe magis communem. Ratio eſt, quia teſtes non faciunt talem confeſſionem Judicialem, nec habere majorem vim, ſed tantùm probant, eam factam eſſe. Præterea hujusmodi confeſſio continet ſpeciem quandam donationis, quæ antequam fuit acceptata, non eſt firma, ita, ut licitum ſit promittenti recedere ante acceptationem: ac proinde liberum etiam illi erit revocare ejusmodi confeſſionem. *Zœſ. h. t. n.* 16.

Limitatur ſecundò. In confeſſione ex cauſa mutui, etiam præſente parte, factâ; quia talis confeſſio non probat plenè, ſi exceptio non numeratæ pecuniæ objiciatur intra biennium, niſi aliter probetur numeratio facta. *tot. tit. C. De non numer. pecun. Marant. c. l. n.* 9. *Maſcard. cit. concl.* 346. *n.* 22.

Limitatur tertiò. Niſi confeſſio extrajudicialis facta ſit in inſtrumento, ſeu in ſcripis, etiam parte abſente: tunc enim plenè probat contra confitentem. *l. Generaliter*; 13. *C. De non numer. pecun. Maſcard. cit. concl.* 344. *n.* 81.

XXXVIII. Limitatur quartò. Niſi confeſſio extrajudicialis fuerit jurata: tunc enim plenè probat, etiam in abſentia partis facta; quia ratione juramenti appoſiti cenſetur quis deliberatè, & ex certa ſcientia ad actum acceſſiſſe. *Maſcard. cit. concl.* 347. *n.* 69. & *ſeq. Gabriel. comm. opin. l.* 1. *tit. de confeſſ. concl.* 1. *n.* 41.

Limitatur quintò. Niſi talis confeſſio facta, abſente parte, fuerit geminata, non uno, & eodem tempore, ſed ex intervallo: quia tunc æquiparatur Judiciali confeſſioni, ac proinde plenam probationem facit: repetitio enim confeſſionis ſupponit deliberationem, & geminata confeſſio, vel promiſſio, etiam non expreſsâ causâ, parit actionem. *Marant. c. l. n.* 15. *Maſcard. cit. concl.* 347. *n.* 37. & *ſeqq.*

Limitatur ſextò. Quòd extrajudicialis confeſſio plenè probat, quando fit per verba diſpoſitiva; ſecus, ſi per verba narrativa, quia tunc non probat; ut ſi quis dicat: poteſt eſſe, quòd debeam Titio centum. *Mar. c. l. n.* 4. Plures limitationes videri poſſunt apud Auctores citatos.

XXXIX. Quæritur ſecundò. Quid operetur confeſſio facta in teſtamento, vel alia ultima voluntate? Reſpond. confeſſio à teſtatore facta gravi morbo laborante plenè probat, ſive ea ſpectet ad ſe obligandum, ſive ad liberandum, niſi ante mortem revocata fuerit. *Maſcard. de probat. concl.* 359. *n.* 3. & 4. Ut ſi v. g. quis fateatur in teſtamento, ſe Titio debere centum florenos, vel debitum ſibi ſolutum eſſe à Cajo; ea confeſſio fidem facit, & plenè probat, etiam contra heredem; quia quilibet, in articulo mortis exiſtens, non præſumitur temere aliquid aſſerere in ſui præjudicium, nec immemor ſalutis æternæ velle mentiri, & mori in peccato. *Maſcard. c. l. n.* 4. *Zœſ. ff. h. t. n.* 18. *ubi tamen, n.* 19. addit, quòd confeſſio debiti non videatur obeſſe heredi, nec illum obligare, ſi de cauſa debiti non appareat. Similiter ſi confeſ-

ſio ſpectet reſtitutionem injuſtè ablatorum, in exonerationem conſcientiæ, ea ſervanda eſt, nec tevocari poteſt, etiamſi jurata non ſit; nam talia ſunt reſtituenda, quòd aliena habeantur. *Marant. c. l. n. 16. Maſcard. c. l. n. 13. & 25. Zœſ. c. l. n. 21.* Quando verò confeſſio teſtatoris vergit in præjudicium alterius, nihil probat. Sic confeſſio defuncti non præjudicat creditoribus, etiamſi facta ſit ab eo in extremis exiſtente, & non obſtante, quòd nemo tunc temporis cenſeatur immemor eſſe ſalutis ſuæ, aut temere quid effutire; quia nulli creditur in præjudicium tertii. *Arg. l. Verba; 6. C. De teſtament. Zœſ. c. l. n. 22.* Et hinc, etiamſi pater in teſtamento confeſſus eſt, filium commiſiſſe ingratitudinem, & propterea eum exheredavit, ob unam, vel plures ex cauſis jure expreſſis: hoc caſu, non eſt credendum aſſertioni patris: ſed heres tenetur probare allegatam cauſam, vel cauſas ingratitudinis eſſe veras; quia præſumptio eſt pro filio; ut ex communi tradit *Jul. Clar. l. 3. ſentent. §. Teſtamentum; q. 40. n. 5*

XL. Quæritur tertiò. Quid operetur, ſive quem effectum habeat confeſſio extrajudicialis in cauſis criminalibus? Reſpond. ea facit tantùm indicium ſufficiens ad torturam contra confitentem, ſi producatur in Judicio; prout ſumitur ex c. *Olim*; 25. *de reſcript.* idque ſive, parte præſente, facta ſit, ſive abſente. *Felin. in cit. c. Olim; n. 2.* ubi tamen plures caſus adfert, in quibus confeſſio extra judicium plenè probat, etiam in criminalibus. *Marant. c. l. n. 3. Maſcard. de probat. concl. 349. n. 4. & 5. VVeſenb. in parat. ff. h. t. n. 10.* Non verò talis confeſſio probationem, nec ſemiplenam facit ad condemnationem. *Hilrrop. cit. tit. 17. §. Extrajud. confeſſ. n. 3.* Sed neque confeſſio extrajudicialis ſufficiens indicium facit ad torturam contra alium, ſive tertium, imò vix ſufficit ad purgationem indicendam. *VVeſenb. c. l. Hiltrop. c. l.*

XLI. Ceterùm ad confeſſionem extrajudicialem, prout illa opponitur ei, quæ fit in Judicio, ſeu foro externo, & contentioſo, revocari poteſt confeſſio, quæ fit Sacerdoti in foro pœnitentiali ad exonerandam conſcientiam, quæ nihil omnino probat, ſi producatur in Judicio. *Maſcard. de probat. vol. 1. concl. 377. n. 1.* ex communi ſententia Canoniſtarum; quia talis confeſſio fit Deo, non homini, ſive non ut homini, ſed ut Sacerdoti, & Dei Vicario. *c. 2. de offic. Iud. ordin.* Quare, ſi quis Sacerdoti in foro Sacramentali pœnitentiæ confeſſus ſit, ſe homicidium, adulterium, vel aliud crimen commiſiſſe, illúdque poſtea patefactum fuit, vel ab ipſo Sacerdote, vel ab alio, qui fortè peccata in confeſſione Sacerdoti facta audivit, tunc talis confeſſio confitenti nil præjudicat, neque probat quippiam in Judicio ſeculari, etiamſi ii, qui áudierunt, teſtimonium dicant coram Judice. *Maſcard. c. l. n. 3.* Pœna autem Sacerdotis verbo, vel ſigno, vel alio quovis modo revelantis peccata in confeſſione excepta, habetur in c. *Omnis utriusque; 12. infr. de pœnit. & remiſſ.* videlicet, ut talis non ſolùm à Sacerdotali officio deponatur, ſed etiam in arctum Monaſterium (vel carcerem) ad agendam perpetuam pœnitentiam detrudatur. conſentit *c. Sacerdos; 2. diſ. 6. de pœnit.*

Excipiuntur tamen duo caſus, in quibus Sacerdoti licet revelare ea, quæ in confeſſione audivit: quorum unus eſt, quando pœnitens expreſsè licentiam dedit Sacerdoti revelandi ea, quæ in confeſſione audivit. *Maſcard. c. l. n. 9.* quia licet pœnitenti renunciare favori pro ſe introducto. *l. Si quis; 29. C. De pact.* dummodo Sacerdos, qui dicit, ſe licentiam habuiſſe manifeſtandi peccata, ſit bonæ famæ, ac fide dignus, & juramento confirmet, ſe ea revelâſſe ex facultate ipſi conceſſa à pœnitente, neque hic ipſi contradicat. *Maſcard. de probat. concl. 1286. n. 2. 3. & 4.* Alter caſus exceptus eſt, ſi Sacerdos peccata pœnitentis aliunde, ſive aliâ viâ, extra confeſſionem, ante, vel poſt illam, cognovit: quo tamen caſu Sacerdoti dicenti, ſe ea extra confeſſionem audiviſſe, non eſt habenda fides, niſi id probet: alioquin, ſi non probet, arbitrio Judicis, extra ordinem puniendus erit; ut docent communiter Canoniſtæ.

TITVLVS XIX.

DE PROBATIONIBUS.

Si Reus Actoris poſitiones non confiteatur, ſed neget, probatione eſt opus, Actórque eas probare debet. l. Actor; 23. C. De probation. idcirco poſt Titulum de Confeſſis rectè ſubjicitur hic Titulus, in quo agitur de probationibus in genere, priusquam de ſingulis probationum ſpeciebus agatur. Nec obſtat, quòd confeſſio in Iudicio facta ſit quoque ſpecies probationis. c. Cùm ad Sedem. 15. de reſtit. ſpoliat. adeóque priùs de probationibus in genere agendum fuiſſet, quàm de confeſſione. Nam confeſſio, propriè loquendo, non eſt probatio, ſed potiùs probationis relevatio, ad quam non pervenitur, niſi in defectum confeſſionis: ideóque rectè priùs agitur de confeſſione, quâ factâ, non eſt opus aliâ probatione: Abb. ad rubric. h. t. n. 3. Idem Titulus reperitur in Clementinis.

§. I. Quid

§. I.

Quid, & quotuplex ſit probatio?

I.

ASſertio ptima. Probatio communiter definiri ſolet, quòd ſit *rei dubiæ, ſeu controverſæ per legitima argumenta facta oſtenſio. Accurſius* ad *rubric. C. h. t. Hoſtienſ. in ſumma eod. num.* 1. *Maſcard. de probat. vol.* 1. *quæſt.* 2. *n.* 8. *& alii.* Dicitur *rei dubiæ*, quia notoria non indigent probatione. *c. Evidentia*; 9. *infr. de accuſation.* & nototium non debet probati, ſed allegari. Argumentum autem eſt tatio tei dubiæ faciens fidem, teſte Cicetone apud *VVeſenbec. in paratit. ff. h. t. n.* 2. & accipitur boc loco latè pto quacunque probationis ſpecie. *Maſcard. c. l. n.* 10. *& VVeſenbec.* Alia, & clarior probationis definitio affetti ſolet, quòd ptobario ſit *actus judicialis, quo per inſtrumenta, aut teſtes, aut idonea argumenta de re controverſa Iudici fit fides. VVeſenbec. c. l. & alii.* Dicitur actus Judicialis, quia ptobationes fiunt poſt litem conteſtatam, à qua propriè dicitur Judicium incipete, ita, ut ab eo ad alium Judicem, poſt litem conteſtatam, diſcedere non liceat. *Auth. offeratur. C. De litis conteſt.* Dicitur etiam *per idonea argumenta*, quia non tantùm per inſtrumenta, & teſtes, ſed etiam per alios legitimos modos rei dubiæ fit fides, de quibus infrà: debent autem eſſe idonea, quæ ſcilicet ad cauſam ptopoſitam faciant, & neceſſariò concludant, ſeu inferant id, quod per ptobationem intenditur. Dicitur denique *Judici fit fides*: quia finis probationum eſt; ut Judex de meritis cauſæ pet legirimas probationes inſtructus, ſecundùm illas, ſententiam ferat. *Hiltrop. in proceſſ. Iudic. p.* 3. *tit.* 8. §. 1. *n.* 3. *& ſeqq.*

II. Aſſettio ſecunda. Probatio dividitur primò, ſecundùm Ariſtotelem in Topicis, in Artificialem, & Inattificialem. Artificialis eſt, quæ atte, & induſtriâ probantis ex ipſa cauſa, & citcumſtantiis facti deſumitur: inartificialis eſt, quæ extra cauſam, ad fidem faciendam aſſumitur à teſtibus, inſtrumentis, confeſſione, jutamento, indiciis &c. *VVenſenb. c. l. n.* 4. *& alii.*

Secundò. Dividitur ptobatio à Juriſconſultis in plenam, & ſemiplenam. Plena dicitur, quæ plenam fidem facit Judici de te in Judicium deductâ, ita, ut plenè inſtructus ſententiam ferre, & conttovetſiam definite poſſit, nullo alio ulteriùs requiſito. *Maſcard. vol.* 1. *de probat. q.* 4. *n.* 15. Eáque continet ſub ſe ſeptem ſpecies, videlicet teſtes; ſctiptutam, ſeu inſtrumenta publica; confeſſionem in Judicio; evidentiam facti, ſeu inſpectionem ocularem; jutamentum, quòd à parte litigante defertur patti adverſæ; legitima indicia, ſeu præſumptiones; & famam. *Maſcard. c. l. n.* 15. *Farinac. in praxi crimin. p.* 1. *q.* 36. *num.* 17. quamvis alii plures probationum ſpecies numetent, quæ tamen commodè ad prædictas ſeptem ſpecies referti poſſunt, & ſub iis comprehendi. Si tamen ſtrictiùs loquendum ſit, quatuor tantùm ſpecies ptobationum ponendæ erunt, ſecundùm ordinem Titulorum, qui bunc XIX. *tit. de probationib.* ptoximè ſequuntur, nempe teſtimonia; inſtrumenta publica, ſive debitâ ſolemnitate confecta; præſumptiones; & indicia (ſub quibus continetur etiam fama) & juramentum: nam confeſſio ptoptiè intet probationes non eſt numeranda; ut ſuprà dictum; ſicut neque facti evidentia; ſiquidem, ſi reus confiteatur ctimen, vel nototium ſit factum, nullâ probatione eſt opus. Semiplena ptubatio, quæ etiam imperfecta dici poteſt, eſt illa, quæ aliquam quidem, non tamen plenam fidem Judici facit; ut ex illa jure moveri poſſit ad ferendam pro hac, vel illâ parte ſententiam, ſed opinionem tantùm gignit. Hujus quatuor ſunt ſpecies, ſeu modi, videlicet depoſitio unius teſtis, qui pro Actore, vel Reo dicit, vel etiam plutium ſingularium; ſeriptura, ſeu inſtrumentum privatum; comparatio littetatum, quando de ſcripto dubitatur; & leves, ſeu non utgentes præſumptiones. *Maſcard. c. l. n.* 17. *&* 18. *Farinac. c. l. n.* 21. *&* 22.

III. Huc etiam pertinet mixta probatio, quæ fit ex duabus ſemiplenis; nam duæ ſemiplenæ probationes, ſi ad eundem finem tendant, conjunguntur ad faciendam unam plenam probationem, ſive ſint ejuſdem generis, ut duo teſtes; ſive diverſi, ut unus teſtis, cum jutamento, vel fama publica; quia, quæ non probant ſingula, collecta juvant. *Gl. fin. in c. Cum cauſam*; 13. *h. t. & ibid. Barb. n.* 2. *Gl. in c. Veniens*; 10. *V. Illorum de teſtib. Bartol. in l. Admonendi*; 31. *n.* 48. *ff. De jurejur. Mynſing. cent.* 2. *obſ.* 100. *Gabriel comm. concluſ. l.* 1. *tit. de probat. num.* 1. *& ſeqq.* & alii apud ipsũ: nam, quamvis duo imperfecta non faciant unum perfectum, quando tendunt ad diverſa; ut in *l.* 2. §. *fin. ff. De excuſat. tut.* ſecus tamen fit, ſi tendant ad unum, & eundem finem, ſicut duæ ſemiplenæ, ſeu imperfectæ probationes tendunt ad hoc, ut fidem faciant Judici, qui informari in cauſa debet, non ex uno tantùm genere probandi, ſed ex plutibus, ac diverſis. *l.* 3. §. *Eiusdem quoque*; *ff. De teſtib. Bartol. c. l. n.* 49. Atque hoc quidem procedit in cauſis civilibus, non item in cauſis ctiminalibus, in quibus non poſſunt duæ probationes ſemiplenæ, & diverſæ ſpeciei conjungi ad conſtituendam unam plenam, & perfectam probationem, v. g. unus teſtis, cum fama publica, ſaltem, ut ex tali probatione ſequi poſſit condemnatio Rei, præſertim ad pœnam corporalem: quia in criminalibus cauſis requiruntur probationes luce metidianâ clariores. *Abb. in cit. c. Veniens*; *n.* 8. *de teſtib. Gabriel cit. concl.* 1, *n.* 12. *Mynſing. centur.* 5 *obſerv.* 33. ubi id limitat, quòd, ſi agatur tantùm ad effectum inquirendi, vel torquendi Reum, vel ſi ultra duas ſemiplenas probationes, concurrant alia indicia, ſeu conjecturæ, vel denique ſi verſemur in his, quę ſunt difficilis probationis; tunc bene poſſunt conjungi duæ ſemiplenæ probationes ad faciendam unam plenam.

IV. Tertiò dividi poteſt probatio in Judicialem, quæ fit in Judicio, poſt litis conteſtationem, & in Extrajudicialem, quæ fit extra litem, vel ante litis conteſtationem, à qua propriè Judicium incipit. *VVeſenbec. ff. h. t. n.* 4. nam, ſi ſit periculum, ne teſtes moriantur, vel diutius abfututi ſint, poſſunt recipi atteſtationes eorum, ante litis conteſtationem, ne copia probationis fortuitis caſibus ſubtrahatur, vel pereat. *c. fin. in princ. Ut lite non conteſt.* idémque eſt, ſi periculum ſit, ne teſtes intetim obliviſcantur tei geſtæ, donec litis conteſtatio fieri poſſit: tunc enim etiam teſtificationes eorum recipete licet, ad per-

perpetuam rei memoriam, quia eadem eſt ratio, quando timetur, ne teſtes obliviſcantur negotii, de quo deponere debent, quam quæ eſt, quando rimetur, ne moriantur: adeóque etiam eadem debet eſſe juris diſpoſitio, præſertim, cùm hoc æquitas dictet. *Gl. in cit. c. ult. V. Subtrahatur; Abb. ibid. n. 6.*

Quartò denique aliqui dicunt, probationem aliam eſſe juris, aliam facti: ſed minùs rectè, quia ea, quæ juris ſunt, probatione non indigent, cùm per ſe ſint certa, & Judici nota, vel ſaltem eſſe debeant, quandoquidem ſecundùm leges, ex quibus cauſæ deciſio pendet, judicare eum oportet, niſi tamen ipſum jus negetur. *l. Ab ea parte; 5. ff. hoc tit. V Veſenbec. ff. eod. n. 7.* de quo infrà. At verò facta ſunt incerta, & Judici plerumque ignota, ideóque probanda ſunt. *l. Sive; 16. C. h. t. Zaſ. in comment. in decret. h. t. n. 4.*

§. II.

Cui incumbat onus probandi, ſive quis probare debeat?

V. Aſſertio prima. Is probare debet, qui dicit, ſeu affirmat, ideóque Actori affirmanti, ſive ſe fundanti in facto aliquo, quod adverſarius negat, regulariter incumbit probatio. *l. 2. & ibi Gl. V. Ei incumbit; & l. Verius; 21. ff. h. t. l. 1. C. eod.* non autem reo neganti. *l. Fruſtra; 8. & l. Cùm Actor; 23. C. h. t.* adeò, ut Actore non probante, Reus, etſi nihil præſtiterit (id eſt, nullam defenſionem, vel probationem attulerit. *Gl. ibid. V. Præſtat.*) abſolvi debeat. *l. Qui accuſare; 4. in fine C. de edend. c. fin. §. Sanè de jurejur. c. unic. §. Cùm enim; Ut benef. Eccleſ. ſine diminut. confer.* Idque extenditur primò, quòd non ſolùm in cauſis civilibus, ſed etiam in criminalibus, ipſe quoque accuſator affirmationem ſuam probare teneatur. *cit. l. Qui accuſare; c. 1. cauſ. 2. q. 5. Fulvius Pacianus lib. 1. de probation. c. 7. n. 1.* Secundò, quòd etiam Judex inquirens ex officio probare debeat contenta, ſeu aſſerta in inquiſitione; quia ſuccedit loco accuſatoris. *Pacian. c. l. num. 2. & 3.* Tertiò, onus probandi affirmanti incumbit, in omnibus cauſis, non tantùm profanis, ſed etiam ſpiritualibus, & beneficialibus. *Pacian. c. l. n. 8.*

Extenditur quartò. Quòd, ſicut Actor probare debet ſuam affirmationem; ita etiam Reo incumbit onus probandi ſuas exceptiones affirmativas, hoc eſt, ſi excipiendo aliquid aſſerat; tunc enim excipiendo reus ſubit vices Actoris. *l. In exceptionibus; 19. & ibi Gl. V. Velut intentionem; ff. h. t.* quia agere is videtur, qui exceptione utitur. *l. 1. ff. De except. Pacian. c. l. n. 41. & fuſiùs lib. 1. c. 68.* v. g. Titius dicit, ſe tibi pecuniam crediſſe; tu negas: ipſi Titio velut Actori incumbit onus probandi, pecuniam tibi à ſe numeratam eſſe; quia ille allegat, ſeu affirmat. *l. 1. C. h. t.* Si verò Titius dicat, ſe tibi pecuniam crediſſe, ſeu mutuâſſe, & tu fatearis debitum, ſed excipiendo dicas, te jam ſolviſſe pecuniam acceptam, tu probare debes, quod dicis; quia Reus excipiendo fit Actor. *cit. l. 1. ff. De except.* non quidem in omni exceptione, ſed affirmando aliquid; ut notat *Gothofred. ibid. lit. g.* Unde, ſi reus excipiendo neget, ut in exceptione non numeratæ pecuniæ, eâ propoſitâ à Reo, Actor probare debet numerationem factam eſſe, & non reus. *l. Si ex cautione; 3. C. De non num. pecun. Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. tit. de probat. §. 1. num. 10.* Similiter in replicatione Actoris contra exceptionem Rei, vel in duplicatione Rei, vel triplicatione, quam objicit Actor contra duplicationem Rei, qui illam objicit, eam probare debet, ſive Actor ſit, ſive Reus. *l. 2. ff. De exception. Gl. in cit. l. 19. V. In exceptionibus; juncta Gl. margin. lit. b. ff. h. t.*

Extenditur quintò. Etiamſi conſtet, Reum nullum jus in cauſa, vel re habere, ut quia res aliena eſt, quam poſſidet, nihilominus tamen Actor, qui dicit, ſe eſſe dominum, vel quaſi dominum illius rei, id probare debet, ſi obtinere velit; alioquin repelletur, juxta *l. fin. C. De rei vindic. & ibi Gl. V. Implenti;* quia non curatur de jure Rei, vel poſſeſſoris, niſi conſtet de jure petitoris. *Pacian. cit. c. 7. n. 52. & 53. ubi n. 55.* addit, quòd, licèt reus injuſtè poſſideat, non tamen moleſtari debet, niſi Actor ſuam intentionem probaverit; quia hoc caſu, non quid juris Reo, ſed quid Actori competat, æſtimandum eſt. *l. 1. §. 1. ff. Si pars heredit. petat.*

VI. Ceterùm plures ſunt caſus, in quibus prædicta regula, quòd Actori affirmanti incumbat onus probandi, non habet locum: nam limitatur primò, niſi ob præſumptionem juris pro Actore onus probandi transferatur in adverſarium: tunc enim non Actori affirmanti, ſed Reo neganti incumbit probatio. *Durand. c. l. n. 11. Pacian. cit. l. 1. c. 8. num. 1.* Exemplum habetur in *l. Cùm de indebito; 25. ff. h. t.* nam, ſi quis pecuniam tanquam indebitè ſolutam repetat, & Reus conventus neget ſolutionem factam eſſe, eámque Actor probaverit, onus probandi pecuniam debitam fuiſſe, imponitur ei, qui negavit, ſe pecuniam accepiſſe. *cit. l. Cùm de indebito in princ.* ubi ratio additur, quia perabſurdum eſt, eum, qui ab initio negavit, ſe pecuniam accepiſſe, poſtquam fuerit convictus, ipſum eam accepiſſe, probationem non debiti, ſive indebiti ab adverſario exigere. Sin verò Reus conventus ab initio confeſſus fuit, ſe pecuniam accepiſſe, dicat autē, non indebitam, ſed debitam ſibi ſolutam fuiſſe, tum præſumptio eſt pro eo, qui accepit, cùm nemo facilè pecunias ſuas jactet, vel indebitas ſolvat: ideóque onus probandi, fuiſſe indebitè ſolutas, Actori incumbit, quòd per dolum accipientis, vel juſtam aliquam cauſam ignorantiæ indebitum ab ipſo ſolutum ſit; &, niſi hoc oſtenderit, pecuniam ſolutam repetere non poteſt. *cit. l. Cùm de indebito; §. Sin verò ab initio:* præterquam ſi pupillus aut minor ſit, vel mulier, vel ſi vir, ſed miles, vel agricola, vel aliàs rudis, & ſimplex; quibus perſonis ſuccurri ſolet: nam tunc, niſi is, qui accepit pecunias (tametſi non negavit, eſſe ſolutas) oſtenderit, eas ſibi debitas fuiſſe ſolutas, eas reſtituere cogitur. *cit. l. Cùm de indebito; §. Sin autem; 15.* Similiter, quòd, ſi magna præſumptio ſit contra Reum, ipſi imponi poſſit onus probandi, ſumitur ex *c. unic. Ut Eccleſ. benef. ſin dim. confer. & notat ibi Gl. V. Actore non probante;* ejúſque aliud exemplum extat in *l. Quintus; 51. ff. De donat. inter vir. & uxor.* ubi habetur, quæ conſtante matrimonio apud uxorem reperiuntur, à marito profecta cenſeri, & ideo onus probandi contrarium mulieri poſſidenti incumbere, & tradit *Gl. Recepta in c. Ex inſi-*

nuatione;

nuation e; 3. *V. Probare poterit*; *de procurat.* & *Gl. marg. in cit. l.* 51. ubi ait: Præſumitur uxor ex bonis mariti id omne quæſiiſſe, quod conſtante matrimonio acquiſivit, niſi contrarium probetur, ſcilicet à muliere.

Porrò, etſi præſumptio juris transferat onus probandi in Reum, ſi ſtet pro Actore: non tamen præſumptio juris, & de jure, quippe, quæ non admittit probationem in contrarium. *Durand. c. l. n.* 11.

VII. Limitatur ſecundò. Niſi reus ſponte onus probandi in ſe recipiat; tunc enim Actor affirmans ab onere probandi relevatur. *l. Circa eum*; 14. *junct. Gl. V. Iuris*; *ff. h. t. Gl. in c.* 2. *V. Accuſator*; *cauſ.* 6. *q.* 5. *Durand. c. l. n.* 12. quo tamen caſu, ſi reus deficiat in probatione, nihilominus abſolvendus eſt, Actore non probante, ex communi regula: Actore non probante, Reus abſolvitur. cui non videtur renunciare *Gl. in cit. l. Circa eum*; *V. Iuris*; *in fine*, ubi ait: Sicut, Actore non probante, abſolvitur Reus, licèt exceptionem non probet; ita etiam abſolvendus eſt, ſi ſuccumbat in probatione cauſæ principalis, ad quam ſe obtulit. *Pacian. l.* 1. *de probat. c.* 7. *n.* 42. & *c.* 69. *n.* 2. & 3. Quòd ſi hoc caſu Reus legitimè probaverit, pro ipſo poſitivè ſententia ferenda eſt, videlicet, rem ad ipſum ſpectare, vel innocentem eſſe; alioquin verò, ſi neque ipſe, neque Actor probâſſet, tantùm à judicio illo abſolveretur, quia nihil contra ipſum probatum eſt. *cit. l. Circa eum*; *ff. h. t.* Excipi debet, niſi Reus ſuſcipiens in ſe onus probandi expreſſè ſe ad amiſſionem cauſæ obligârit, caſu, quo non probaverit: tunc enim non probando cauſam amittit. *Pacian. cit. c.* 69. *n.* 2.

Limitatur tertiò. Si Judex transferat onus probandi in Reum, ut, ſi deferat Reo juramentum in judicio, debet is illud ſuſcipere. *l. Manifeſtæ*; 38. *ff. de jurejur.* quod præſtitum loco probationis habetur. *Durand. c. l. n.* 12. *Pacian. cit. l.* 1. *c.* 13. *n.* 2. Plures exceptiones videri poſſunt in *Gl. V. Actore non probante*; *ut Eccleſ. benef. ſine dimin.* &c. & apud *Durand. c. l.*

VIII. Aſſertio 2. Qui abſolutè negat aliquid factum regulariter, non tenetur probare; ut deciditur in *l.* 2. *ff. h. t.* & *l. Actor*; 23. *C. eod.* ubi dicitur, *cùm per rerum naturam factum negantis probatio nulla ſit*: idque repetitur in *c. Bonæ*; 23. *de elect.* Vbi notandum eſt primò, *ex Gl. ibid. V. Per rerum naturam*; & alia *Gl. in c.* 2. *V. Accuſator*; *cauſ.* 6. *q.* 5. & *Gl. in cit. l.* 2. *V. Ei incumbit*; *ff. h. t.* quòd triplex ſit propoſitio, ſeu poſitio negativa, una facti, alia juris, alia qualitatis. Negativa facti dicitur, quæ negat, aliquid factum fuiſſe: & hæc, vel eſt merè, ſive purè negativa, ſeu ſimplex, & indeterminata, vel negativa determinata, vel prægnans, hoc eſt, quæ implicitè continet affirmationem. Merè, ſeu purè negativa, & indefinita, quæ non habet determinationem loci, temporis, vel alterius circumſtantiæ, per ſe, ac directè per teſtes, vel inſtrumenta probari non poteſt. *cit. l. Cùm actor*; *C. h. t.* & *cit. c. Bonæ*; 23. *de elect.* ubi dicitur: quia negantis factum per rerum naturam (id eſt, ſecundùm curſum naturæ loquendo) nulla eſt probatio. Vt, ſi quis dicat: non contraxi, non mutuavi, non ſum citatus. ſic enim abſolutè neganti nulla probatio ſuppetere poteſt; ac proinde onus probandi incumbit affirmanti. Ratio eſt, tum quia negationis, utpote non entis nullæ ſunt cauſæ, nullæ differentiæ, nullæ proprietates, à quibus ſicut definitiones, ita & probationes deſumendæ ſunt, cùm probatio nihil aliud ſit, quàm vera alicuius facti definitio, & demonſtratio. *Weſenb... in paratit. ff. h. t. n.* 6. *Pacian. l.* 1. *de probat. c.* 36. *n.* 6 & 7. & *c.* 37. *n.* 1. & *ſeqq.* Tum quia teſtis debet deponere, & teſtari de viſu, vel alio ſenſu, v. g. ſe vidiſſe Titium verberantem, audiviſſe blaſphemantem; atqui factum merè negativum abſtrahens ab omni loco, tempore, aliiſque circumſtantiis, ſub nullum ſenſum cadere poteſt; ideóque nullo modo per teſtes probari poteſt: non enim, ſi teſtis dicat, ſe non vidiſſe Titium verberantem, non audiviſſe blaſphemantem, inde neceſſariò, ac per ſe ſequitur, eum non verberâſſe, non blaſphemâſſe; ſicut, ſi teſtis deponat, ſe vidiſſe Titium verberantem, vel audiviſſe blaſphemantem, poſito, quòd hoc teſtimonium verum ſit, neceſſariò, ac per ſe, ſpectatâ rei naturâ, ſequitur, Titium verberâſſe, vel blaſphemâſſe. Quare tale factum negativum, ſive, quòd aliquid factum non fuerit, directè per teſtes probari non poteſt. Vnde teſtis deponens ſuper aſſertione merè negativâ non coarctatâ loco, & tempore, fit ſuſpectus de falſo. *Pacian. c. l. n.* 9. & 10. & *Gail. l.* 1. *obſ.* 64. *n.* 4. neque etiam per inſtrumenta probari poteſt, ſi Notarius conficiat inſtrumentum, in quo ponatur talis aſſertio, ſeu depoſitio purè negativa. *Laym. in cit. c. Bonæ*; *n.* 9. *de elect.*

IX. Porrò, etſi aſſertio, ſeu propoſitio ſuper facto negativo non poſſit directè probari per teſtes, vel inſtrumenta, ut dictum; poteſt tamen probari de merè negativo facto proprio per confeſſionem Rei, juxta *c.* 1. *de confeſſ. in* 6. ubi dicitur, quòd poſitiones negativæ probari non poſſint, niſi per confeſſionem adverſarij; vel etiam per juramentum Reo delatum à Judice, juxta *c. fin.* §. *Sanè*; *de jurejur.* Verùm confeſſio propriè non eſt probatio, ſed relevatio probationis ad hoc inducta, ut actor liberetur ab onere probandi: juramentum etiam non defertur Reo, niſi in defectum, & ſupplementum probationis. *Pacian. cit. c.* 37. *n.* 8. & 16. Poteſt tamen quandoque per juramentum proprium probari aſſertio, ſeu propoſitio negativa; ut, cùm alicui defertur juramentum purgationis, quod tale delictum v. g. Simoniæ non commiſit, *c. Quoties*; 5. *de purgat. canon. Abb. in cit. c. Bonæ*; *n.* 13. *de elect.*

Deinde negativa probari poteſt per præſumptiones, ita, ut onus probandi contrarium rejiciatur in partem adverſam, juxta *c. Tertio loco*; 5. *h. t.* ubi Conventus per præſumptiones probavit, quòd non conſenſit in falſum inſtrumentum alienationis confectū, quibus ſtatur, donec probetur contrarium. *Gl. ibid. V. Confectum*; *junct. Gl. marg. lit. c. Innoc. ibid. V. Vnanimis. Gl. in cit. c. Bonæ*; *V. Per rerum naturam*; & *Laym. num.* 9.

Denique negativa propoſitio probari debet ab allegante, ſi is ſuper eam fundet intentionem ſuam; cùm regula generalis ſit, quemlibet obligari ad probandum id, quod eſt cauſa, ſeu fundamentum intentionis ſuæ, & non requirere ab adverſario, ut illam probet: alioquin, ſi illam probare non poteſt, ſibi id imputare debet, & dici illi poteſt: deficit tibi probatio, non jus. *Abb. in cit. c. Bonæ*; & *Laym. n.* 10.

X. Altera ſpecies dicitur aſſertio, ſeu propoſitio negativa facti determinata, quæ eſt limitata certo loco, tempore, aliiſve circumſtantiis, eáque poteſt probari ſaltem indirectè, & per accidens, ſeu per aliud,

idque duobus modis; prout videre eſt apud *Abbat. in cit. c. Bonæ; n. 13. & Laym. ibid. n. 9.* Primò, ſi negatio, per modum entis privativi, non minùs ſub ſenſum cadat, quàm affirmativa; ut, ſi teſtis deponat, Titium non geſtâſſe pallium, vel gladium: huiuſmodi enim negationes, ſeu privationes per accidens, ſive per remotionem entis percipi poſſunt: nam, ſicut video, te geſtare gladium, quando geſtas, ita etiam video, te non geſtare, quando non geſtas, eo modo, quo negationes ſenſu percipiuntur. Secundò. Si teſtis deponat de facto affirmativo, quod ſenſu percepit, ex quo tamen neceſſariò ſequitur aſſertio negativa, quia ea certo loco, tempore, aut perſonis determinata eſt. v.g. ſi Titius dicatur matrimonium contraxiſſe cum Anna, tali die, & loco, itque probetur per teſtes; ſed Titius neget, ſe contraxiſſe cum illa, poteſt hanc negationem probare indirectè, ſeu per aliud, videlicet probando per teſtes, quòd eodem die fuerit in alio loco tam diſtante, ut impoſſibile eſſet illum ad locum nominatum advolare, per quod teſtimonium reprobantur teſtes priores. *c. Ex tenore; 35. de teſtib.* & ſumitur etiam *ex l. Optimam; 14. C. de contrah. ſtipul. Gl. fin. in cit. c. Bonæ.* Item, ſi Titius accuſetur, quòd tali die Auguſtæ Caium occiderit, poteſt id negare, & probare, quòd eo die fuerit Conſtantiæ: ſi enim hoc teſtimonium verum eſt, neceſſariò ſequitur homicidium illud à Titio patratum non fuiſſe. *Pacian. cit. c. 37. n. 24. & 25.* Similiter, ſi Titius accuſatur de commiſſo adulterio cum Berta, poteſt id negare, & probare ſe eſſe impuberem, aut impotentem.

XI. Tertia ſpecies negativa facti appellatur prægnans, quia ſcilicet virtualiter, & implicitè in ſe continet propoſitionem affirmativam, eáque directè probari poteſt. v. g. ſi quis dicat, ſe non ſponte renunciâſſe beneficio, is implicitè aſſerit, ſe coactè renunciâſſe, ſive vim ſibi illatam eſſe in renunciatione beneficij; & hoc factum, & dictum affirmativum directè probari poteſt, ac debet. *c. Super hoc; 5. de renunciat. Gl. fin. in cit. c. Bonæ; de elect. Pacian. l. 5. de probat. c. 36. n. 19. & 20.*

XII. Notandum ſecundò. Secunda principalis ſpecies negationis eſt negativa juris, quando negatur, aliquid de jure fieri poſſe, vel de jure factum eſſe, ut, ſi quis neget, Titium poſſe eſſe procuratorem, vel poſſe contrahere matrimonium, vel poſſe agere in judicio, vel poſſe teſtamentum facere: vel, ſi quis neget, teſtamentum, vel emancipationem, vel electionem eſſe jure factam &c. is debet hanc negativam probare. *l. Ab ea parte; 5. ff. h. t.* quia omnia præſumuntur de jure eſſe licita, niſi probentur eſſe prohibita: quamvis hoc caſu non probetur negativa, ſed affirmativa; quia, qui negat, aliquem de jure hoc, vel illud facere poſſe, implicitè affirmat id de jure eſſe prohibitum. *Gl. in cit. l. Ab ea parte; V. Specialiter; & in cit. c. Bonæ; V. Per rerum naturam;* ubi ait: qui negat aliquid juſtè factum, tacitè dicit illud injuſtè factum, unde illud probare debet. *Gl. in l. 2. V. Ei incumbit; ff. h. t.* Quod autem dictum eſt, omnia de jure eſſe licita, niſi probentur non eſſe licita, id procedit, quando negantur ea, quæ ſunt de genere permiſſorum, ut in exemplis allatis: ſecus eſt, quando negantur ea, quæ ſunt de genere prohibitorum: v. g. negatur, tale homicidium eſſe permiſſum de jure: tunc enim non neganti, ſed affirmanti onus probandi incumbit. *Pacian. cit. c. 36. num. 27. & 28.* nam in materia communiter prohibita hæc regula tradi ſolet: Quod conceſſum non reperitur, eo ipſo prohibitum cenſeri debet: ergo, qui aſſerit, aliquid eſſe permiſſum, quod tamen de jure communiter eſt prohibitum, v. g. homicidium, id probare debet; quia præſumptio eſt contra illum.

XIII. Notandum tertiò, Tertia principalis ſpecies negationis eſt negativa qualitatis, quæ fit, quando negatur aliqua qualitas in ſubjecto contra juris communis præſumptionem, ut quando negatur aliquis eſſe idoneus ad beneficium Eccleſiaſticum, vel negatur eſſe bonus, vel eſſe ſolvendo; & hoc etiam debet probari à negante, qui id proponit, ſeu allegat. *Gl. in cit. l. 2. V. Ei incumbit; ff. h. t. & in cit. c. Bonæ; V. Per rerum naturam; in fine,* quia quilibet præſumitur idoneus, niſi contrarium probetur, vel de eo conſtet. *c. fin. de præſumpt. Pacian. cit. c. 36. n. 29.* de quo infrà *tit. 23.*

§. III.

Quis probare debeat in Iudiciis communibus, & quomodo probationes utriuſque partis litigantis fieri, & recipi debeant in interdicto retinendæ poſſeſſionis?

XIV. Aſſertio 1. In Judiciis communibus, ſive duplicibus (cuiuſmodi ſunt hæc tria, Familiæ herciſcundæ; Communi dividundo; & Finium regundorum) uterque litigantium probare debet; quia quilibet ſimul eſt Actor, & Reus; prout habetur in *l. Inter; 44. §. Familiæ; ff. Famil. herciſc.* ubi dicitur: Qui familiæ herciſcundæ, & communi dividundo, & finium regundorum agunt, & Actores ſunt, & Rei. Unde tria iſta judicia diviſoria appellari ſolent duplicia, quia in illis quilibet Actor eſt, & Reus. *l. 2. junct. Gl. V. Duplicibus judiciis; ff. comm. divid.* quilibet enim agit, & convenitur. *l. Iudicium; 10. ff. fin. regund.* Competit autem actio familiæ herciſcundæ coheredibus de dividenda hereditate: communi dividundo judicium, ſive actio inter eos datur, qui aliquid commune habent (ex alia, quàm ex hereditatis cauſa) ut id dividatur: finium regundorum denique actio inter eos datur, qui confines agros habent, ut agris termini ponantur. *§. Quædam actiones; Inſtit. de actionib. Marant. de ord. judic. p. 4. diſt. 17. Maſcard. vol. 1. de probat. concl. 393. n. 13.*

XV. Idem de judicio finium regundorum, quòd in eo uterque litigans probare debeat, & ſit Actor, & Reus, & obtinebit, qui melius probaverit, quòd, ſi æquè probent, abſolvendus ſit poſſeſſor, ſtatutum habetur in *c. Ex litteris; 3. h. t.* Nam ortâ contentione inter Epiſcopum quendam (vel, ſecundùm aliam lectionem, Decanum; ut notat *Gl. margin. hic*) & Archidiaconum, ſuper finibus ſuarum præbendarum, Epiſcopus, vel Decanus querebatur, Archidiaconum antiquos fines, ſeu terminos ſuos transgreſſum eſſe, & partem fundi ſui, ſive pertinentis ad præbendam ſuam occupâſſe. Sed contra dicebat Archidiaconus, ſe eam partem fundi 40. annis poſſediſſe; id verò negavit Epiſcopus, vel Decanus, imò, quòd eandem partem per idem tempus 40. annorum quietè poſſederit, affirmavit. Re

hac

» hac delatâ ad Papam, quærebatur ex eo, utrùm pro-
» batio incumbat petitori, ao poſſeſſori? Reſpoudir
» Papa, quòd judicium fioium regundorum talis ſit
» naturæ, ut in eo utraque perſona vices duorum ge-
» rat, videlicet Actoris, & Rei, ita, ut ex otraque par-
» te teſtes produci poſſint ad fidem faciendam Judici,
» eorúmque teſtimonia admittat, qui meliùs proba-
» verint, ſive veriſimiliora depoſuerint. Quòd ſi
» utriuſque partis teſtes ſint æquè idonei, ſive æqua-
» les, tunc teſtes poſſeſſoris præferentur; quia jura
» promptiora ſunt ad abſolvendum, quàm ad con-
» demnandum: præterquam in liberali cauſa, in qoa
» agitur de libertate hominis: tum enim, ſi urtioſque
» partis teſtes æquales fuerint, pro libertate ſententia
» feretur: oam etiam poſſeſſori quandoque proba-
» tiouem faciendam eſſe, vel inde manifeſtè conſtat,
» quòd jure cautum ſit, ut, qui præſcriptionem lon-
» giſſimi temporis objicit, eam probare debeat, quâ
» probatâ, in cauſa obtinebit: nemo autem præſcri-
» ptionem rectè objicere poteſt, niſi qui poſſidet.

XVI. Pro explicatiooe hujus c. Notandum primò. Si ad beneficinm aliqnod fundus jure perpetuo ſpectat, tunc Beneficiatus pro defendendis, vel recuperandis juribus illius, poteſt agere, & conveniri in judicio; ot colligitur ex *cit. c. Ex litteris*: modò ei etiam poteſtas adminiſtrandi, ex conſuetudine, vel ſtatuto ſit conceſſa, & tradit *Innoc. hic in princ. & Imol. n. 2.* Accedit, quòd, licèt beneficiatus talis non habeat proprietatem fuodi pertinentis ad beneficium, habet tamen quaſi uſumfructum illius: at verò uſufructuarius pro juribus fundi agere poteſt, v. g. judicio finium regundorum. *l. Sed & loci; 4. §. Finium; ff. fin. regund.* ergo etiam Beneficiarius. *Abb. hic n. 2. in fine.*

Notandom ſecundò. In judiciis doplicibus, & diviſoriis uterque litigans agit, & convenitur: nam ex communione bonorum, aut finium oritur, quòd uterq; adversùs alterũ petat ſibi aliquam partem dari, vel deſignari, v. g. partem hereditatis, aut rei cõmunis: vel, ut termini antiqui agrorũ, ſi amoti, aut mutati fuerint, reponantur: vel, ſi nunquam conſtituti fuerint, aut nõ appareãt, de novo ponantur, & conſerventur, ad pacem inter vicinos ſervandã. *Decius in cit. c. Ex literis; 3. n. 12. h. t. Weſenb. in parat. ff. fin. regund. n. 5. & 6.*

XVII. Notandum tertiò. Quamvis in his judiciis communibus par utrinſq; partis litigantis cauſa eſſe videatur, & uterque agere, & conveniri poſſit: is tamen, qui prior ad judicium provocavit, magis Actoris, quàm Rei locum obtinere cenſendus eſt, ita, ut ipſe priùs de calumnia jurare debeat. *l. In finibus; 13. juncta Gl. V. Videri actorem; ff. de judic. Gl. in cit. c. Ex litteris; V. Vices duorum; h. t.* quòd ſi non appareat, quis primò provocaverit, ſorte dirimendum eſt, qois principalis Actor dici debeat. *l. Sed cùm ambo; 14. ff. de judic. Gl. in c. jam cit. V. Vices duorum.* Id autem ita intelligendum eſt, quòd in hujuſmodi duplicibus judiciis is Actor dicitur, qui priùs ad judicium provocavit, quoad ordinem judiciarium, cùm neceſſe ſit, ut alter onus Actoris ſubeat, ut ſciatur, quis ſit, ſeu haberi debeat, ne aliàs inducatur caoſæ, & proceſsũs confuſio: quoad effectum verò, & cauſæ deciſionem, uterque cenſetur Actor, & Reus; ideóque uterque jurare debet de calumnia, & probare, & ſatisdare de ſe judicio ſiſtendo. *Barboſ. in Collect. in cit. c. Ex litteris; n. 13. & in ſupplem. n. 2. eod.*

Notandum quartò. In his judiciis is obtinebit victoriam, qui intentionem ſuam probaverit, altero non probante: quòd ſi uterque probet, Judicis erit videre, uter veriſimiliùs probaverit, ſive utrius teſtimonia foerint veriſimiliora, & magis idonea: ſin autem utriuſque partis teſtimonia, & probationes æquales eſſe videantur, tunc poſſeſſoris cauſa prævalere debet, & pro illo judicandum erit; tum quia promptiora ſunt jura ad abſolvendum, quàm ad condemnandum. *cit. c. Ex litteris*: & melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem. *c. Alligant; 12. cauſ. 26. q. ult.* tum quia in pari cauſa potior debet eſſe conditio poſſidentis, juxta *Reg. Jur. 65. in 6.* & favorabiliores Rei potiùs, quàm Actores habentur. *l. 125. ff. eod.* Excipe, niſi Actor cauſam favorabilem foveat, ut ſi agatur de libertate hominis: tunc enim, ſi utrinſque partis probationes æquales fuerint, pro libertate ſententia proferri debet, etiam contra Reum, & poſſeſſorem. *cit. c. Ex litteris*; ubi *Gl. V. In liberali*; id extendit etiam ad alias cauſas pias, ſeu favorabiles, cujuſmodi eſt matrimonium, dos, teſtamentum: nam teſtes, qui pro ijs deponunt, præferuntur aliis teſtibus, etſi aliàs æquales ſint: & quando utriuſque partis cauſa pia eſt, & favorabilis, tunc probatio pro magis favorabili præfertur aliis probationibus, ceteroquin æqualibus. *Barb. in cit. c. Ex litteris; n. 6.* Porrò, licèt poſſeſſor regulariter probare non debeat, *§. Retinendæ; Inſtit. de interdict.* excipi tamen debet, niſi poſſeſſor Actoris vicem agat, ſive petendo, ſive excipiendo, ut, ſi excipiat, ſe per longiſſimi temporis ſpatium præſcripſiſſe, præſcriptio autem ſuppooit poſſeſſionem, eam probare teoetur. *cit. c. Ex litteris; & ibi Gl. fin.* & conſtat ex *l. Exceptionibus; 19. C. h. t.*

XVIII. Aſſertio 2. In interdicto retinendæ poſſeſſionis, quando utraque pars contendit, ſe in ſolidum poſſidere eandem rem; adeóque uterque Actor, & Reus eſt, quia oterque petit, ut tota poſſeſſio ſibi adjudicetur, & alter deſiſtat ab occupatione, & moleſtatione injuſta, tunc Judex ex utraque parte teſtes, aliáſque probationes, tum ipſius poſſeſſionis, tum etiam tituli (ſi offerantur ad illum probandum) recipere debet: ex his enim apparebit, pro qua parte pronunciandum, & ſententia ferenda ſit; prout ſumitur ex *c. Licèt cauſam; 9. h. t.* Nam ortâ controverſiâ »
inter Archiepiſcopum, & Eccleſiam Ravennatenſem »
ex una parte, & Communitatem Faventinam ex »
altera, ſuper juriſdictione, honore, ac diſtrictu in »
villa S. Petri, & Caſtro, quod dicta Eccleſia de jure »
ad ſe pertinere dicebat: quia hæc cauſa diſcutienda »
erat apud Sedem Apoſtolicam; & partibus mole- »
ſtum erat teſtes Romam adducere, ideo mandavit »
Papa Innocentius III. Epiſcopo Placentino, ut intra »
tres menſes, atteſtationes, tam ſuper negotio princi- »
pali, quàm ſuper perſonis teſtium reciperet, eáſque »
obſignatas per procuratores utrinſque partis ad Se- »
dem Apoſtolicam mitteret; prout habetur in inte- »
gra lectione hujus c. publicatis poſtea atteſtationi- »
bus, procurator Faventinorum propoſuit, ſe quæ- »
dam contra perſonas teſtium adverſæ partis objice- »
re velle, ac probare: ſed Oeconomus Eccleſiæ Ra- »
vennatenſis replicavit, id fieri non debere. Quare »
Papa interloquendo decrevit, ipſum non eſſe audi- »
endũ, cùm tempus trium menſiũ, quod partibus da- »
tum erat, ut intra illud, tam ſuper perſonis teſtium, »

» quàm ſuper ipſo negotio principali, teſtes producerent, iam ſit elapſum. Poſtea idem Syndicus obiecit, quòd teſtes ab adverſa parte producti corrupti falſum dixiſſent. Verùm, quia huiuſmodi exceptio, non ſolùm ante, ſed etiam poſt ſententiam poteſt opponi, licèt aliqui crederent, quòd talis exceptio malitioſè ad impediendum proceſſum objiciatur: ne tamen à Iuris regula recederetur, Papa præcepit quibuſdam, ut teſtes ſuper exceptione corruptionis, & falſitatis à Syndico Faventinorum producendos, intra menſem reciperent, & examinarent, de omnibus circumſtantijs exactè inquirentes: indulto altero menſe œconomo, ſeu procuratori Eccleſiæ Ravennatenſis, intra quem, ſi velit, ad reprobandos teſtes adverſæ partis alios producere poſſit: &, ut dicta teſtium diligenter conſcribentes, ea poſtea ad Pontificem mittant, 20. dierum ſpatio utrique parti præfixo, intra quod, unâ cum atteſtationibus, ſe Papæ præſentare debeant. Id cùm factum eſſet, atteſtationes iſtæ publicatæ ſunt, & permiſſum partibus, ut, quæcunque vellent, proponere poſſent; prout habetur in integra lectione huius c. Etſi verò Communitas Faventinorum multos teſtes produxerit, ſuper negotio principali, ad reprobandos teſtes Eccleſiæ Ravennatenſis, vix tamen ſex eorum concordes fuerunt: quia quidam ſibi invicem contradicebant, alij autem in ſuis teſtimonijs ſingulares erant. Quòd verò attinet ad teſtes, ex parte Faventinæ Communitatis productos, ad reprobandos teſtes Eccleſiæ Ravennatenſis, plures illorum reprobandi erant; qua evidentiſſimè ſibi invicem contradicebant: alij verò pauci, quamvis non fuerant reprobandi expreſſè (criminibus expreſſè non probatis. *Gl. hìc V. Expreſſè*) tamen adeò malæ famæ, & levis opinionis, ſeu exiſtimationis erant, ut eorum dictis nulla, vel modica ſolùm fides adhibenda eſſet. Sed & ijdem teſtes Faventinorum (qui producti ſunt ad probandam falſitatem teſtium adverſæ partis) univerſim repellendi erant; quia non probaverunt id, ad quod probandum eorum Syndicus ſe adſtrinxerat, videlicet, quòd teſtes Ravennatenſis Eccleſiæ corrupti falſa dixiſſent: quia, etſi de corruptione aliquid dixiſſe videantur, de falſitate tamen nihil omnino dixerunt. Porrò ex depoſitione teſtium productorum, ex parte Eccleſiæ Ravennatenſis, qui & numero plures erant, & aptiora, ac propinquiora negotio argumenta afferebant, evidenter apparebat, & ex univerſis articulis juriſdictionem exprimentibus (ut habetur in integra lectione huius c.) quòd dicta Eccleſia à 60. annis in illis locis juriſdictionem, honorem, & diſtrictum poſſederit: ex quo patet, quòd, ſi Communitas Faventina à 50. annis (ſicut teſtes eorum aſſeruiſſe videntur) aliqua ſervitia in ijſdem locis percepit, illa ſine juſto titulo percipere inceperunt, cùm duo ſimul, & eodem modo eandem rem in ſolidum poſſidere non poſſint, præſertim cùm Faventini juſtum poſſeſſionis titulum non oſtendant. At verò ex privilegijs Imperatorum, & Pontificum Romanorum Eccleſiæ Ravennatenſi conceſſis evidenter colligitur, eius poſſeſſionem iuſtam fuiſſe. Quare, cùm conſtet, Faventinos ex eo tempore, quo ſe poſſediſſe, probare contendunt, ali-

» qua minùs iuſtè, ac ſine titulo, propriâ temeritate occupâſſe: atque Oeconomus, ſeu procurator Eccleſiæ Ravennatenſis, petierit Communitatem Faventinam prohiberi à turbatione, ſeu inquietatione, & videns inſuper Papa, in hoc caſu non ita locum habere interdictum, *Vti poſſidetis*; ut dicatur. *Vti poſſidetis, ita poſſideatis*, cùm probationes Eccleſiæ longè ſint potiores, & ita illa in hoc poſſeſſorio interdicto ſuperare debeat (quia, qui potiora jura habet, obtinere debet. *l. ult. C. de edict. Hadrian. tollend. Gl. hìc V. Potiores.*) idcirco Pontifex dictam Communitatem ſuper juriſdictione, honore, & diſtrictu, & ad hæc pertinentibus, condemnavit in judicio poſſeſſorio, ex quo tantùm actum fuerat: & Faventinis ſilentium perpetuum indixit, ac prohibuit, ne impoſterum per ſe, vel per alios Eccleſiam Ravennatenſem in prædictis moleſtare præſumant.

XIX. Pro declaratione huius prolixi c. notandum primò. Tria jura diverſa poſſunt alicui in civitate, vel oppido, aut caſtro aliquo competere, videlicet juriſdictio, honor, & diſtrictus; ut conſtat ex hoc c. & notat *Abb. ibid. n.* 1. Iuriſdictio accipi poteſt, vel latè, prout comprehendit ſub ſe etiam Imperium, ſive merum, ſive mixtum, tanquam eius ſpecies, iuxta *l.* 3. *ff. de juriſd.* vel ſtrictè, prout diſtinguitur à mero, & mixto imperio, cui imperium non ineſt, & quæ juriſdictio ſimplex dicitur; ut docet. *Bart. in l.* 3. *n.* 23. *ff. de juriſd.* de quo actum. *ſupr. l.* 1. *tit.* 31. *n.* 1. & 3. Honor dicitur, quando quis in aliquo loco tanquam dominus agnoſcitur, & honoratur, cui ſervitia, & obſequia deferri debeant. Diſtrictus eſt ſpatium terræ munitum juriſdictione; ut deſcribit *Felin. in c. Rudolphus*; 35. *n.* 15. *de reſcript.* quandoque etiam accipitur pro juriſdictione territoriali, ſive pro loco, in quo aliquis habet poteſtatem exercendi juriſdictionem, non tantùm in incolas, qui ibi degunt, ſed etiam in omnes delinquentes ibidem, ſcilicet intra diſtrictum, ſeu territorium. *Abb. c. l. n.* 1.

Notandum ſecundò. Exceptio, quòd teſtes falſi fuerint, opponi poteſt etiam poſt latam ſententiam, quia ſententia lata ex falſis atteſtationibus, nunquam tranſit in rem judicatam. Item teſtes, qui ſibi invicem contradicunt, nihil probant, nec teſtes ſingulares: neque etiam teſtibus malæ fidei, aut levis exiſtimationis eſt credendum, vel ſaltem modica fides adhibenda; prout hæc omnia colliguntur ex hoc c. & tradit. *Gl. magna hic in notat. Abb. n.* 6. & 7. de quibus plura *Tit. ſeq.*

Notandum tertiò. Quamvis aliqui ex hoc c. inferant, quòd, ſi probatum ſit, teſtes fuiſſe corruptos, non ideo probatum ſit, eos falſum dixiſſe, ita, ut poſſit retractari ſententia; id tamen ex hoc c. non rectè infertur; tum quia, etſi aliquo modo teſtium corruptio probata videbatur per teſtes à Syndico Communitatis productos, non tamen ſufficienter illam probaverunt: tum quia Syndicus obſtrinxit ſe ad duo probanda, videlicet teſtes ab Eccleſia productos corruptos fuiſſe, & falſa dixiſſe, cùm tamen de falſitate nullam penitus mentionem teſtes fecerint. Si quis autem ſe aſtringit ad duo probanda, quorum alterum per ſe ſufficeret, tunc non ſatis eſt, probare unum, ſed utrumque probare debet. *Gl. hìc V. Se aſtrinxit*; niſi ab initio proteſtatus ſit, quòd nolit ſe ad ſuperfluas, & non neceſſarias probationes obligare. *Abb. hic n.* 8.

Notandum quartò. Non poſſunt duo ſimul, & eodem modo eandem rem poſſidere in ſolidum; ſicut etiam habetur in *l.* 3. §. *Ex contrario*; *ff. de acquir. poſſ.* quamvis diverſo modo poſſint, ut ſcilicet unus poſſideat, tanquam proprietarius, alter tanquam uſu fructuarius; unus civiliter, alter naturaliter; ſic etiam unus poteſt habere juſtam, alius iniuſtam poſſeſſionem. *Gl. hìc V. Eodem modo.* Item duo poſſunt jure communionis, ſeu Societatis eandem rem communem totam ſimul, & eodem modo poſſidere, ſed pro indiviſo, non in ſolidum, ſeu totaliter. *l.* 1. §. *Hoc interdictum*; 7. *ff. Uti poſſidetis.*

XX. Notandum quintò. Si duo contendant de poſſeſſione, & uterque petat eam ſibi totam adiudicari, vel, ut alter deſinat illum turbare, aut moleſtare in poſſeſſione, tunc ille obtinebit in poſſeſſorio, qui meliores, & validiores probationes attulerit. Veluti Primò, ratione pluralitatis teſtium, ſi una pars plures teſtes produxit pro ſua poſſeſſione; ut colligitur ex. *cit. c. Licèt*; *ibi: Eccleſia per teſtes numero plures &c. h. t.* Secundò. Ratione qualitatis dictorum, ſi teſtes unius partis aptiora, & veri ſimiliora dicant, ac deponant. *cit. c. Licèt*; ibi: *qui etiam aptiora negotia, & veriſimiliora in ſuis teſtimoniis expreſſerunt.* idque arbitrabitur Iudex ex variis coniecturis. Item datâ paritate teſtium dicentium contraria, magis credendum eſt illis, quorum dicta conſonant Iuri communi. *Abb. hic n.* 9. Tertiò. Ratione prioris, ſeu antiquioris poſſeſſionis, ſi una pars ſuam poſſeſſionem antiquiorem probaverit. *cit. c. Licèt*; ibi: *ſufficienter oſtendit, quod à* 60. *annis, & citra, loca ſuprà dicta, cum omni juriſdictione, honore, & diſtrictu poſſedit*, tunc enim, cùm duo in ſolidum eandem rem eodem modo poſſidere non poſſint, præſumitur anterior eſſe verus, & legitimus poſſeſſor: alter verò vi, clàm, vel precariò poſſeſſionem accepiſſe, & iniuſtè poſſidere, niſi contrarium demonſtret. Et quidem hæc ſola probatio anterioris poſſeſſionis in caſu *cit. c. Licèt*; ſufficiebat, ut Eccleſia Ravennatenſis obtineret in judicio retinendæ poſſeſſionis; ut poſt Innocent. docet. *Abb. ibid. n.* 9. Quartò. Ratione tituli, ſi una pars titulum ſuæ poſſeſſionis probaverit; ut colligitur ex *cit. c. Licèt*; ibi: *cùm Faventini iuſtum poſſeſſionis titulum non oſtendant:* contrà verò ex privilegijs conceſſis Eccleſiæ Ravennatenſi conſtabat de titulo, ut habetur ibid. nam, quamvis in interdicto retinendæ poſſeſſionis non ſit neceſſarium probare titulum, ſed ſufficiat probare nudam poſſeſſionem, ut quis in ea defendendus ſit contra adverſarium, dummodo non vi, nec clàm, nec precariò ab ipſo poſſeſſionem acceperit, §. *Retinendæ*; *in fine. Inſtit. de interdict.* ſi tamen probationes utriuſque partis æquales fuerint pro poſſeſſione, illius poſſeſſio potior, & juſtior cenſebitur, qui probavit titulum poſſeſſionis, & pro illo ſententia ferenda eſt contra alterum, cuius poſſeſſio non legitima, ſed invaſio quædam, ac turbatio præſumetur. *Gl. in cit. c. Licèt*; *V. Uti poſſidetis*; *h. t. Abb. ibid. n.* 10. Quòd ſi probationes per omnia ſint æquales, ferenda eſt ſententia contra eum, qui ad judicium provocavit, & abſolvetur provocatus, qui obtinet locum Rei, juxta *c. Ex literis*; 3. *h. t.* & dictum ſuprà *n.* 17. *h. t.* Si verò non appareat, quis provocaverit, lis ſorte dividenda eſt. *l. Sed cùm ambo*; 14. *ff. de judic. Gl. in cit. c. Licèt*; *V. Uti poſſidetis*; quod limitat *Abb. ibid. n.* 37. ſi uterque litigans conſentiat in judicium ſortis: ſecus, ſi uterque, vel alter diſſentiat: tunc enim non recurritur ad ſortes, ne iniuria fiat alteri.

XXI. Notandum Sextò. Duobus modis agi poteſt interdicto, *Uti poſſidetis*, ſeu retinendæ poſſeſſionis. Primò, ut Actor tantùm contendat, ſe poſſidere, & petat, ut tota poſſeſſio ſibi adiudicetur, & adverſario præcipiatur, ut non ſolùm à præſente moleſtatione, ſeu turbatione ceſſet; ſed etiam impoſterum non moleſtet, aut turbet, quin & damna compenſet, ſeu quanti intereſt, turbationem factam non eſſe. Et hoc caſu pro Actore Iudex pronunciabit, ſi probavit, ſe poſſidere, & in poſſeſſione turbatum, aut inquietatum fuiſſe: neque tamen in pronunciando Iudex utetur hac forma, *Ut quisque veſtrum poſſidet, ita poſſideat*, ſed præcipere debet, ut alter deſiſtat à turbatione præſente, nec deinceps turbet, aut moleſtet poſſeſſorem: quia tunc datur hoc interdictum inter eum, qui poſſidet, & eum, qui non poſſidet, ſed turbat, ſeu inquietat: & per hoc interdictum in poſſeſſione defendendus eſt poſſeſſor contra alterum turbantem, dummodo nec vi, nec clàm, nec precariò poſſeſſionem ab eo nactus ſit. *l.* 1. §. *fin. ff. Uti. poſſidetis*; & *l. unic. C. eod. Gl. in cit. c. Licèt*; *V. Uti poſſidetis*; *Abb. ibid. n.* 35. & 36. Secundò agi poteſt hoc interdicto retinendæ poſſeſſionis ita, ut non negetur, partem adverſam nullo modo poſſidere, ſed uterque, ſe poſſidere contendat eandem rem, diverſo tamen jure, ac modo, aut ſecundùm diverſas partes, ut, quia unus poſſidet civiliter, alter naturaliter: unus ut proprietarius, alter ut uſufructuarius: & tunc Iudex pronunciare debet, & ſententiam ferre pro utraque parte, dicendo, *Uti poſſidetis, ita poſſideatis deinceps*, dummodo neuter ab altero poſſideat vi, vel clàm, vel precariò: vel clariùs ſic: quia tu legitimè probâſti, te habere poſſeſſionem proprietatis, pronuntio, quòd poſſidere debeas, ut proprietarius, & vim, aut turbationem tibi circa illam inferri prohibeo: & quia alter, ſive adverſarius tuus probavit, ſe poſſidere uſumfructum, ideo pronuntio, illum debere poſſidere, ut uſufructuarium, & veto, ne moleſtatio, aut turbatio circa uſumfructum ipſi inferatur. *Gl. in cit. c. Licèt*; *V. Uti poſſidetis*; *h. t.* & *Abb. ibid. n.* 36.

Porrò, ſi uterque litigans dicat, ſe in ſolidum poſſidere rem v. g. fundum naturaliter, & civiliter, & uterque probat, tum pro illo ferenda eſt ſententia, qui antiquiorem poſſeſſionem probavit, vel titulum oſtendit, & quidem meliorem; ſi alter quoque allegavit titulum, vel per teſtes magis idoneos probavit. Si verò probationes utriuſque partis ſint æquales, tunc Iudex non debet pronunciare hac formâ. *Uti poſſidetis, ita poſſideatis deinceps*, quia id continet impoſſibilitatem; cùm impoſſibile ſit, ut duo eandem rem ſimul, & eodem modo in ſolidum poſſideant; ut notat. *Gl. cit.* Sed ne partes veniant ad arma, ſorte res dirimenda eſt. *Abb. c. l. n.* 37. & dictum ſuprà. Vel etiam poterit Iudex cogere partes, ut componant inter ſe, vel communi conſenſu arbitros eligant, qui decidant hanc controverſiam, ſecundùm *Io: Andr. hic n.* 45.

* * *

§. IV.

Vtrùm Reus teneatur exhibere Actori, ad probandam intentionem eiuſdem, inſtrumenta, ſeu documenta ſua contra ſe? & an Actor, quando plenè probavit, cogi poſſit ad iurandum?

XXII. Aſſertio 1. Reus in judicio conventus non tenetur edere, ſeu exhibere propria inſtrumenta contra ſe Actori petenti, ad fundandam eius intentio-
» nem; prout habetur in c. *Ex epiſtolæ*; 1. *h. t.* Nam
» olim inter Imperatorem Juſtinianum, & Tancre-
» dum Regem Vincestiiæ (vel, ut in emendationibus
» Codicibus legitur) inter Recaredi Regis Viſigotho-
» rum anteceſſores, pacta inita fuerunt, vi quorũ quæ-
» dam obſequia debebantur Imperatori. Ideo Rex
» petijt à Gregorio Papa, ut ſcriberet ad Imperato-
» rem, & juberet ex chartophylacio (id eſt, Scrinio,
» ſeu Archivo imperatorio, in quo acta aſſervabantur)
» produci inſtrumenta, ex quibus cognoſci poſſit, ad
» quæ præſtanda ipſe Rex Imperatori, & viciſſim hic
» Regi, ratione pactorum, obligatus eſſet. Sed ad hoc
» reſpondit Papa, id faciendum non eſſe, quia nun-
» quam aliquis cogendus eſt documenta, ſeu inſtru-
» menta requirere, & producere contra ſe ipſum, per
» quæ convincatur. Ratio eſt, quia neque juris, neque æquitatis ratio permittit, ut Actor ad fundandam intentionem ſuam petat à Reo ſibi exhiberi inſtrumenta ſua, quandoquidem, Actore non probante, Reus, etſi nihil præſtiterit, obtinebit, & abſolvendus eſt. *l. Qui accuſare* 4. *C. de edend.* neque enim juris, & æquitatis ratio permittit, ut is, qui convenitur, contra ſe inſtruat adverſarium. *l. ult. in fin. C. eod.* Et nimis grave foret, ſi provocatus probationes contra ſe, adeóque arma, quibus oppugnetur, adverſario præbere deberet, ſed quiſque in judicium adſerre debet proprias probationes, non eas petere ab adverſario, quibus utatur adversùs eundem. *l. Nimis*; 7. *C. de teſtib.* Alia verò, quoad hoc, ratio eſt de actore, is enim Reo petenti tenetur exhibere inſtrumenta ſua ad fundandam, & probandam ex illis defenſionem, ſeu exceptionem ſuam, & excludendam intentionem Actoris. *cit. l. fin. C. de edend.* tum quia Actor, cùm ſponte provocet, debet ad judicium venire inſtructus. *cit. l. Qui accuſare:* ſed ipſe Reus, cùm veniat provocatus, non ita paratus venire poteſt, ſicut Actor: tum quia favorabiliores ſunt Rei, quàm Actores; quia illi ſe defendunt in judicio; hi verò impugnant. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 14. *h. t.*

XXIII. Ceterùm, quod dictum eſt, Reum non debere propria inſtrumenta edere Actori ad fundandã ipſius intentionẽ, id pluribus modis limitatur. Veluti

Primò, ſi inſtrumenta non ſint propria unius, ſed communia utrique parti, tunc ea, non ſolùm ab Actore, ſed etiam à Reo edenda ſunt, Actore petente. *c. G. perpetuus*; 12. *de fide inſtrum.* quia tunc edit illud, non ut ſuum proprium, ſed ut inſtrumentum ipſius etiam Actoris: nam, quod commune eſt, meum quoque eſt. *l. Iure communi*; 26. *ff. de ſervit. prædior. urban. & l. Illud*; 46. *ff. de ritu nuptiar.*

XXIV. Sunt autem inſtrumenta communia variis modis; ut notat *Abb. in c.* 1. *n.* 7. *& ſeqq. h. t.* nam quædam inſtrumenta ſunt communia, quoad proprietatem dominij, ut, ſi duo ſint heredes, ad quos omnia bona, & jura ſunt devoluta, & conſequenter etiã inſtrumenta: eáque ſervari ſolent apud heredem digniorem, aut natu majorem, vel penes eum, qui ex maiore parte bonorum heres eſt; vel, ſi heredes inter ſe convenire non poſſint, apud quem potiùs talia inſtrumenta eſſe debeant, ſortiri eos oportet; vel eligendus eſt amicus, apud quem deponantur; vel in æde ſacra deponi debent. *l. Ceteræ*; 4. *§. fin. & l. ſeq. ff. fam. erciſc.* & talia inſtrumenta hereditaria, communia, quoad proprietatem, pluribus heredibus, petenti coheredi, quoties res exegerit, exhibenda ſunt. *cit. l.* 2. *ff. de edend. & l. Procurator*; 7. *C. eod. Tuſchus V. Inſtrumenta*; *concl.* 160. ſicut etiam teſtamenta ſunt communia, & exhibenda inter heredes, & legatarios. *Innocent. in cit. c.* 1. *n.* 1. *h. t. & Abb. ibid. n.* 7. *Gail. l.* 1. *obſ.* 106. *n.* 7. *Pacianus l.* 1. *de probat. c.* 64. *n.* 89. Alia verò inſtrumenta ſunt communia, ratione cauſæ, ſive contractûs, v. g. emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis in eis deſcripti: talia enim inſtrumenta originalia à parte, penes quã illa exiſtunt, exhiberi debent, ſi altera pars contrahentium illa petat: nam, cùm tale inſtrumentum ſit confectũ utriuſque partis causâ, commune utrique cenſeri debet, & edi etiam alteri parti petenti. *l. Prætor*; 4. *§.* 1. *ff. de edend. Innocent. in cit. c.* 1. *n.* 2. *Pacian. cit. c.* 64. *n.* 92. *&* 93. Si verò una pars v. g. Reus authenticum exemplum ex originali propriis ſumptibus à Notario confici curavit, etiamſi in eo contineatur contractus inter Actorem, & Reum initus, tunc ordinariè non tenetur illud edere alteri parti, quia cenſetur non commune, ſed proprium partis, quæ illud fieri curavit. *Innocent. c. l. Durand. in ſpec. l.* 2. *tit. de inſtrum. edit. §. Qualiter inſtrum. exhib. n.* 17. *Gail. c. l. n.* 7. *Pacian. c. l. n.* 94. Poteſt tamen Judex, ex juſta cauſa, quia v. g. Actor, ſine ſua culpa, perdidit ſuum inſtrumentum, vel etiam, quia originale eſt amiſſum, ex officio cogere Reum, ut ſuum exemplum Actori exhibeat. *l.* 1. *§. fin. ff. de edend. & l.* 1. *C. eod. Innoc. in cit. c.* 1. *n.* 2. *& Decius ibid. n.* 31. ubi ait, id procedere, quandocunque aliter veritas probari non poteſt.

Præterea quædam inſtrumenta dicuntur communia, quia communiter fiunt pro cautione plurium, cujuſmodi ſunt rationes, vel inſtrumenta tutorum, curatorum, geſtoris negotiorum, procuratoris &c. nam & hæc edi debent. *l. Quædam*; 9. *in princ. ff. de edend. Innoc. in cit. c.* 1. *in princ. & Abb. n.* 8. *Durand. c. l. n.* 17. *Pacian. c. l. n.* 95. *&* 96. Alia denique ſunt communia inſtrumenta, ratione perſonæ conficientis, quia facta ſunt à perſona ex publico officio, v. g. argentarij. *l. Argentarius*; 10. *ff. de edend.* Et hinc etiam Tabellio, ſeu Notarius requiſitus debet partibus contrahentibus exhibere protocollum, quia id cõmune illis eſſe debet. *Gail. cit. obſ.* 106 *n.* 6. ſicut & Iudex omnia publica acta, tam civilia, quàm criminalia, exhibere debet, ſi id petatur. *l.* 2. *C. de edend.* Item libri Mercatorum, in quos ipſi ſolent referre accepta, & expenſa, velut ex publico munere, & officij obligatione edi debent petenti, idq; non tantùm, ſi cum ipſo Mercatore, vel nummulario controverſia ſit, ſed etiam, ſi cum alio. *l. Quædam*; 9. *§. Nummularios*; *& l. ſeq. ff. de edend* v. g. ſi controverſia ſit, quanti valeat liber, vel veſtis, quam emiſti à Titio, ex libro mercatoris, à quo chartæ ipſi venditæ ſunt, vel

pannus

Digitized by Google

pannus id cognoſci poterit; idémque locum habet etiam in noſtris Mercatoribus, & nummulariis; ut tradit *Decius in cit. c. 1. n. 27. h. t. & Felin. n. 13.* Requiritur tamen, ut ſaltem ſummariè priùs cognitum ſit eius intereſſe, qui inſtrumentum exhiberi cupit. *l. 3. §. Sciendum; ff. ad exhibend.* quia ſoli aſſertioni petentis editionem inſtrumenti non creditur. *Gail. cit. obſ. 106. n. 2.*

Sed prædictis obſtare videtur deciſio *huius c. 1. h. t.* ubi Papa noluit monere Imperatorem, ut propria inſtrumenta pactorũ ex Archivo ſuo exhiberet, quãvis fortè inſtrumenta illorum pactorum Rex Viſigothorum amiſerit, quia illa pacta inita fuerant jam olim inter anteceſſores ſuos, & Imperatorem. Reſp. Papam non potuiſſe ex officio compellere Imperatorem, ad edenda inſtrumenta pactorum, quæ quoad proprietatem non erant communia, ſed propria ipſius Imperatoris conventi à Rege; adeóque ea edere non debebat, conformiter Juris communis diſpoſitioni. Sed neque per modum denunciationis Evangelicæ poterat Papa cogere Imperatorem, ad edenda inſtrumenta pactorum, quia talis denunciatio non habet locum, nec ei defertur, niſi denunciator probet, quòd alter contra conſcientiam ſuam agat, adeóque de notorio peccato ipſum convincat; ut docet *Innocent. in c. Novit; 13. n. 7. de judic.* id autem in hoc caſu fieri non poterat; quia ignorabatur tenor inſtrumenti, ſive quid in eo contineretur. *Abb. in cit. c. 1. n. 21. h. t. Pacian. lib. 1. de probat. c. 63. n. 99.*

XXV. Limitatur ſecundò. Quòd etiam Reus debeat edere ſua inſtrumenta Actori petenti, ſi Actor habeat fundatam intentionem, videlicet, quòd ipſi venditus ſit fundus, ſed neſciat, quo modo, & quibus conditionibus ea venditio facta ſit, & quouſque ſe extendat; tum enim cogitur Reus edere ſua inſtrumenta, ad adjuvandam intentionem Actoris jam fundatam, & probatam, cùm non petat ad principaliter impugnandum. Ex quo infert *Baldus in l. ult. num. 7. C. de edend.* quòd colonus cenſualis, vel emphyteuticus, vel vaſallus teneatur edere ſua inſtrumenta; quia non eſt quæſtio de ſubſtantia obligationis, cùm fateantur, ſe eſſe obligatos; ſed de modo, & quantitate, videlicet, qui ſint limites, ſeu fines fundi cenſualis, emphyteutici, vel feudalis.

Limitatur tertiò. Quòd non procedat, quando Reus ipſe inſtrumentis utitur, producendo illa in judicio; tunc enim neceſſariò etiam Actori illa edere tenetur, quamvis ea, quibus uſurus non eſt, non compellatur edere. *l. 1. §. Edenda; ff. de edend. Decius in cit. c. 1. n. 35. h. t.* ubi rationem reddit, quia, quando intentio alicuius fundatur in aliquo inſtrumento, vel privilegio, tunc adverſarius petere poteſt, ut ſibi edatur, quò deliberare poſſit, an agere velit. *Felin. ibid. n. 9. fallent. 1. Pacian. cit. c. 63. n. 130. & 132.*

Limitatur quartò. Poteſt Actor petere à Reo, ut exhibeat, quæ neceſſaria ſunt ad probandam ſuam replicationem, v. g. ſi à Reo convento ab Actore opponatur exceptio pacti de non petendo, & ab Actore replicatur, quòd aliud contrarium pactum ſibi factum ſit, tunc Reus tenetur edere inſtrumentum parti, ad probandam replicationem ſuam. *Abb. in cit. c. 1. n. 15. h. t.* Ratio eſt, quia ſicut Actor edere debet Reo inſtrumenta ſua ad fundandam exceptionem eius; ut docet *Bart. in l. fin. n. 1. C. de edend.* ſaltem, ſi ſit exceptio favorabilis, non odioſa; ut limitat *Gl. ibid. V. Probandam:* ita ex eadem æquitate debent viciſſim edi à Reo Actori inſtrumenta ſua, ad fundandam replicationem ipſius, cùm replicatio ſit quædã exceptio Actoris contra exceptionem Rei. *l. 2. ff. de except. Bart. c. l. n. 2. Decius in cit. c. 1. n. 40. Pacian. cit. c. 63. n. 115. & duobus ſeqq.*

XXVI. Limitatur quintò. Reus cogitur quoque edere ſua inſtrumenta fiſco agenti contra illum, idque ex ſpeciali privilegio fiſco conceſſo, ut poſſit de domo Rei ſumere probationes, ad firmandam ex iis ſuam intentionem. *l. 2. §. D. Adrianus; 1. & §. ſeq. ff. de jure fiſci.* Id autem ſolùm procedit in cauſa civili, non item in criminali, ſaltem capitali. *cit. l. 2. §. Item D. fratres;* quia, cùm tunc agatur de majore præjudicio Rei, non cogitur is edere inſtrumenta ſua contra ſe, etiam fiſco: nimis enim durum eſſet, agentem criminaliter ad pœnã capitalem, exigere probationes de domo Rei. *Abb. in cit. c. 1. n. 18. h. t. Decius ibid. n. 13. & 14. Felin. n. 9. fallent. 2. Pacian. cit. c. 63. n. 46.* Ubi autem agitur de cauſa, ſeu pœna pecuniaria, non corporali, fiſco edenda ſunt inſtrumenta. *Decius c. l. n. 14.* ubi excipit; niſi editio inſtrumenti peteretur ab alio fiſco: quia fiſcus contra fiſcum privilegium non habet, privilegiatus enim non utitur privilegio contra æquè privilegiatum.

Porrò hoc privilegium extenditur etiam ad Eccleſias, & Hoſpitalia, aliáque loca pia, cùm Eccleſia non ſit minùs privilegiata, quàm fiſcus, adeóque etiam ipſi à Reo edenda ſunt inſtrumenta, ad fundandam intentionem agentis Eccleſiæ; ut ex communi tradit *Abb. in cit. c. 1. n. 19. h. t. Decius ibid. n. 15. Felin. n. 11. Pacian. cit. c. 63. n. 47.* quia fiſcus, & Eccleſia, ſaltem in materia favorabili, æquiparantur: ideóque privilegia fiſco conceſſa etiam ad Eccleſiam extenduntur, ob paritatem rationis, cùm utrobique verſetur publica utilitas, & jura pari favore Eccleſiam, & fiſcum proſequantur. *Decius c. l.*

Quin imò communiter hoc privilegium à DD. extenditur etiam ad cauſam matrimonialem, in qua etiã verſatur periculũ animæ; ad cauſam dotis, libertatis, alimentorum, legatorum piorum, pupillorum, & miſerabilium perſonarum; & generaliter ad omnes cauſas favorabiles, in quibus Actori à Reo convento inſtrumenta edenda ſunt, ſaltem quando non adeſt copia, ſeu facultas probandi. *Abb. in cit. c. 1. n. 19. Durand. in ſpec. c. l. §. Inſtrum. qualit. edant. n. 18. in addit. l. 1. Decius c. l. n. 16. & pluribus ſeqq. Felin. n. 10. & 11. Pacian. cit. c. 63. n. 48. & tribus ſeqq.* quod tamen in praxi non videtur ubique eſſe receptum, niſi quòd Judex propter favorem cauſæ facilius poſſit jubere, ut edantur inſtrumenta à Reo, quando res aliter probari non poteſt; ut notat *Laym. in cit. c. 1. h. t.*

XXVII. Limitatur 6. Quòd etiam uſurarij, ſi conveniantur ad uſuras reſtituendas, cogendi ſunt, ut edant libros ſuos, ſeu inſtrumenta rationum ſuarum, ad probandam intentionem Actoris, eò quòd tales de fraude ſuſpecti ſint. *Clement. unic. §. Ceterùm; de uſuris.* idque ſtatutum eſt in odium uſurariæ pravitatis. *Abb. in cit. c. 1. n. 9. h. t. Decius ibid. n. 19. in fine. Pacian. c. l. n. 66.* imò etiam ſcripturas privatas, ſeu domeſticas exhibere debet uſurarius, *Felin. in cit. c. 1. n. 19.* etiam poſtquam deſijt uſuras exercere: nam tunc adhuc uſurarius eſſe cenſetur: ſecus, ſi reſtituit *Decius c. l. n. 22. Felin. n. 20. Pacian. c. l. n. 71. 73. & 74.*

Idque

Digitized by Google

Idque communiter extenditur ad ſimiles perſonas, quæ frequenter fraudes committunt in contractibus; quales ſunt Judæi, publicani, & nummularij, nautæ, caupones, ſtabularij &c. *Decius in cit. c. 1. n. 20. & 25. Felin. ibid. n. 21. Pacian. n. 86.* quia, quando agitur de editione inſtrumentorum, proceditur de ſimilibus ad ſimilia, & etiam in materia odioſa, ac pœnali, vel exorbitante à jure communi fit extenſio, quando agitur de ſalute animæ, & peccato vitando. *Decius c. l. & Felin.*

XXVIII. Illud hoc loco addendum, quod communiter Interpretes colligunt ex *cit.* c. 1. *h. t.* videlicet, quòd Princeps etiam ſupremus, ut Papa, vel Imperator, ex contractu cum ſubditis inito obligetur efficaciter, ita, ut nec ipſe, nec ſucceſſores ipſius, ſive per electionem, ſive per hereditariam ſucceſſionem, revocare poſſint ſuum, vel anteceſſoris ſui contractum, aut ab eo pro libitu recedere; ut docet *Decius in cit. c. 1. n. 1. & ſeqq. & Felin. n. 1. & ſeqq.* & plures alij DD. apud *Barboſ. in Collect. in cit. c. 1. n. 4.* Ratio eſt, quia, quamvis Princeps ſolutus ſit lege poſitivâ à ſe latâ, *l. Princeps; 31. ff. de legib. & l. Digna vox; 4. C. eod.* quia legem condit, ut Princeps, cui talis facultas competit, & publicâ auctoritate; contractus tamen init, ut privatus, in quo utitur jure communi, & non conſideratur, ut Princeps, ſed ut privata perſona; ideóque non valet argumentum à lege ad pacta, vel contractus: obligatur autem Princeps, non ſolùm naturaliter, ſed etiam civiliter ex contractu cum ſubditis celebrato, licèt ipſo renitente, non poſſit à ſubditis cogi ad contractum implendum, injuſtitiam tamen committit; ut docet *Molin. tr. 2. de Juſtit. diſ. 261. n. ult.* Deinde contractus deſcendunt ex jure naturali, vel gentium, ideóque non ſubſunt poteſtati Principis, neque ad peccatum poteſtas Principis ſe extendere poteſt: & Princeps obligatur ex contractu, ratione conſensûs, qui eſt de jure naturali, & ipſum lumen rationis, & æquitas naturalis dictat, quòd in contractibus æqualitas ſit ſervanda, alioquin læderetur juſtitia commutativa: denique, quia, ſi eſſet in ſola Principis voluntate contractum cum ſubditis initum reſcindere, nullus veriſimiliter vellet contrahere cum illo; & ſic privaretur communi commercio hominum, quod cederet in grave Principis præjudicium. *Fagnan. in cit. c. 1. num. 25. & ſeqq. h. t.* Excipi debet, quòd ex juſta cauſa neceſſitatis, vel utilitatis publicæ, poſſit Princeps contractum, non ſolùm cum extraneis, ſed etiam, & multò magis cum ſubditis initum revocare, quia ex gravi, & publica cauſa poteſt Princeps jus tertio quæſitum ex contractu auferre; ut communiter tradunt DD. apud *Barb. c. l. n. 11.* & dictum ſuprà *l. 1. tit. 2. n. 19.* Sed jam reſpondeamus ad alteram quæſtionem ſupra propoſitam.

XXIX. Aſſertio 2. Is, qui in judicio intentionem ſuam plenè probavit, non poteſt compelli, ut id ipſum inſuper juramento proprio confirmet, nõ obſtante contrariâ conſuetudine, quæ non valet; ut
» cõſtat ex *c. Sicut conſuetudo; 2. h. t.* ubi habetur, quòd
» in quodam loco conſuetudo erat, ut, poſteaquam
» Actor intentionem ſuam fundavit, ſeu plenè pro-
» bavit per teſtes, vel inſtrumenta, id, quod intendit,
» ei nihilominus Sacramentum, id eſt, juramentum
» deferretur; ſin autem illud præſtare nollet, fides
» probationibus ipſius nulla haberetur. Sed Papa
Alexander III. talem conſuetudinem reprobavit, »
propterea, quòd ad juramentum non ſit recurren- »
dum, niſi quando aliæ legitimæ probationes de- »
ſunt, ſeu haberi non poſſunt. »

Ratio autem, cur conſuetudo, quamvis diuturna, non valeat, vi cuius Actor, qui plenè probavit intentionem ſuam, etiam cogitur juramentum ſubire, multiplex aſſignatur à DD. Primò, quia talis conſuetudo eſt irrationabilis, quandoquidem juramentum, ſi fiat abſque ulla neceſſitate, vel cauſa, illicitum eſt, & irrationabile, nec ſine peccato fieri poteſt. *c. Etſi Chriſtus; 26. de jurejur.* at verò quando Actor plenè probavit intentionem ſuam, v. g. per duos legitimos teſtes, nulla prorſus eſt neceſſitas, vel cauſa juramento id confirmandi, ſed huiuſmodi juramentum eſt ſuperfluum, & temerarium: ergo conſuetudo, quæ ultra plenam probationem, ſine ulla cauſa, exigit juramentum, & ad illud compellit, eſt irrationabilis, & illicita, & peccati nutritiva, adeóque reprobanda. *Hoſtienſ. hic in fine. & Abb. n. 2.* Ex quo infertur, quòd talis conſuetudo non valet, etiamſi ſupra hominum memoriam ſit obſervata, quia, cùm ſit contra Jus naturale, & Divinum, nullo unquam tempore præſcribi poteſt. *Fagnan. hic n. 8.* Secundò, quia talis conſuetudo eſt contra ordinem judiciorum, ſecundùm quem, Actore plenè probante, Reus condemnari debet, cui repugnat hæc conſuetudo. Tertiò, quia per errorem juris introducta fuit: fortè enim putabant, juramentum indiſtinctè deferendum eſſe, etiam ei, qui plenè probavit, & hoc errore ducti induxerunt talem conſuetudinem; ideóque ea eſt extirpanda. *l. Quòd verò; 14. ff. de legib.* Quartò, quia actor jam antè juravit ſuper tota cauſa de calumnia, ideóque ſuperfluum erat iterum jurare. *Gl. in cit. 2. V. Conſuetudinem; h. t. Abb. ibid. n. 1.* qui tamen ultimam rationem non approbat, eò quòd iſta ſunt diverſa juramenta, prius de calumnia, poſterius de veritate dicenda, quæ bene poſſunt in eadem cauſa concurrere. *c. 1. de juram. calumn. in 6.* quod verum eſt, ſi nova cauſa jurandi poſtea emergat, aliàs non.

XXX. Porrò ex *cit. c. 2. h. t.* colligitur præterea primò, quòd Actor licitè poteſt recuſare juramentum judiciale ſibi delatum, quando plenè probavit id, quod intendit; quia jusjurandum adhibetur litis, non jam deciſæ, ſed decidendæ causâ. *l. 1. ff. de jurejur.* factâ autem plenâ probatione, lis pro deciſa habetur, ac Reus eſt condemnandus. *l. Negantes; 9. C. de obligat. & act.* ſicut autem Actore plenè probante, Reus eſt condemnandus: ita eodem omnino deficiente in probatione, Reus debet abſolvi. *c. fin. de jurejur. & l. Qui accuſare; 4. C. de edend. Abb. hic n. 1.*

Colligitur ſecundò. Quòd depoſitiones teſtium, & inſtrumenta eandem vim habeant ad fundandam intentionem Actoris, & plenam probationem faciendam. *c. Cùm Ioannes; 10. de fide inſtrum.* de quo ibid. Item tunc demum ad juramentum ſuppletorium recurrendum eſt, cùm aliæ legitimæ probationes deficiant; ut habetur in *cit. c. 2. h. t. & in l. Bona; 3. C. de reb. credit.* dummodo tamen Actor ſaltem ſemiplenè probaverit, aliàs non defertur hoc Sacramentum. *c. fin. de jurejur. Abb. in cit. c. 2. num. 1. h. t.* de quo plura infrà *tit. 24.*

Colligitur tertiò, quòd ad Papam pertinet tollere irrationabilem conſuetudinẽ etiam à laicis inductam,

præſet-

præſertim, ſi nutriat peccatum, & ſit contra jus Divinum, ut in caſu *cit. c. 2. h. t.* & notat *ibid. Abb. n. 1.*

§. V.

De iis, quæ probanda ſunt in genere, & in ſpecie de probatione ætatis.

XXXI Aſſertio I. In genere loquendo, probatio verſatur circa facta, & quidem circa facta incerta, & de quibus dubitatur: nam notoria facta probationem non requirunt. *c. Super eo; 3. de teſtib. cogend.* Ea autem facta probanda ſunt, quæ in Judicium ſunt deducta, & ad cauſam pertinent, & in quibus quis ſe fundat. *Durand. in ſpec. l. 2. part. 2. §. Probatio, de quo in princ. &c. ff. h. t. VVeſenbec. in paratit. n. 7. ff. Eodem.* Nam impertinentium probatio, utpote inutilis, non eſt recipienda, ne dum decernenda. *VVeſenb. c. l.* item, ea facta ſunt probanda, quæ probari poſſunt directè, vel ſaltem per conjecturas, aut juramentum, cujuſmodi ſunt, quæ ſuâpte naturâ occultè, & clàm, remotis arbitris, fieri ſolent: ea verò facta, quæ nullam omnino probationem recipiunt, nec debent, nec poſſunt probari. *VVeſenb. c. l. n. 7.* cujuſmodi ſunt facta merè negativa, quæ non ſunt coarctata, ſeu determinata certo loco, & tempore; ut patet ex ſuprà dictis *n. 8. & ſeqq. h. t.*

XXXII. Aſſertio 2. Si dubitetur de ætate alicujus, tum is, qui fundat intentionem ſuam ſuper ætate ejuſmodi majore, vel minore, eam probare tenetur, ſive ſit Actor, ſive Reus. *Bart. in l. de ætate; 44. n. 12. ff. de minorib. Gl. in c. Presbyter; 4. V. Ante* 30. *diſt.* 78. ubi ait, quòd petens Ordinem debet probare ætatem, quæ requiritur: & in *l. Cum te; 9. C. h. t.* ubi dicitur: Aſſerens ſe minorem 25. annis, ætatem probare debet: ubi *Gl. fin.* in additione generalem regulam, ex communi Doctorum ſententia tradit: Ille debet ſemper probare ætatem, qui eam allegat, ſive ſit Actor, ad fundandam intentionem ſuam, ſive Reus ad fundandam exceptionem; & habetur etiam in *l. Si minorem; 4. C. de in integr. reſtit.* niſi ex corporis conſtitutione, & aſpectu (non turpi, ſed inſpectâ facie, & aliorũ membrorum qualitate. *Menoch. de arbitr. judic. caſu* 117.) Judex conjecturam capiens, transferat onus probandi in alium. *l. Minor; 31. ff. de minorib. Bart. c. l. Abb. in c. In præſentia; 8. n. 32. h. t. Pacian. l. 2. de probat. c. 24. n. 4. 5. & 6.* Ratio eſt, quia, cùm ætas hominis in continuo naturali progreſſu ſit, & ſemper varietur, curſu temporis; ideo jus non præſumit, nec pro majore, nec pro minore ætate, nullàque certa de hominis ætate præſumptio fieri poteſt. *Abb. c. l. n. 33.*

XXXIII. Idque colligitur etiam ex *cit. c. In præſentia; 8. h. t.* ubi habetur, quòd motâ quæſtione inter duos fratres, ex una parte, & Monaſterium quoddam, ex altera parte, ſuper bonis, & juribus hereditatis, eis Cardinalis Diaconus S. Euſtachij datus fuit Auditor: coram quo duo illi fratres propoſuerunt, quòd frater ipſorum germanus quondã teſtamentum fecerit, in quo Marcum filium ſuum heredem inſtituit, eique præcepit, ut, ſi abſque liberis moreretur, bona ad fratres ſuos ſuperſtites devolverentur: quare inſtitutâ petitione hereditatis, poſtulabant omnia illa bona, quæ Monaſterium poſſidebat, ſibi reſtitui, illúdque cohiberi, ne inpoſterum ſuper bonis illis moleſtarentur. Sed Syndicus Monaſterij ex adverſo oppoſuit, Marcum ſe, & omnia ſua Monaſterio obtuliſſe; adeóq; omnia ipſius bona ad Monaſterium devoluta eſſe: quare Syndicus bona, quæ à fratribus occupata ſunt, Monaſterio reſtitui petebat, & ſuper ceteris ſilentium illis imponi. Contra hæc replicabant prædicti fratres, quòd Marcus nepos eorum ex fratre mortuo, cùm ſe, & ſua Monaſterio offerret, fuerit minor annis, & quòd votum, ſeu oblationem illam, quam ex ætatis infirmitate inconſultè fecerat, poſtmodum in maturiore ætate revocaverit. Vnde cùm ſine liberis deceſſerit, ſequitur, quod ex teſtamento patris ipſius Marci, tota hereditas ad ipſos tanquam germanos fratres delata pertineat. Syndicus verò Monaſterij ad hæc reſpondit, licèt dictus Marcus ex Monaſterio egreſſus fuerit, poſtea tamen iterum ſe, & ſua eidem Monaſterio humiliter obtuliſſe, imò oblationem ſuam etiam juramento confirmâſſe. Quare, cùm conſtet, quòd Marcus bis obtulerit Monaſterio ſe, & ſua, licèt detur, quòd primæ oblationis tempore fuerit minor natu, tamen probatum non fuit, quòd poſterioris oblationis tempore minor natu fuerit. Præterea cùm verbum iſtud, *minor natu*, ſeu *minor annis*, ambiguum ſenſum habeat, nam & de minore 14. annis, ſeu impubere, intelligi poteſt; & de minore 25. annis, conſequenter talis ambigua exceptio Monaſterio obeſſe non debet: quia hujuſmodi donatio valet, ſi facta ſit intra pubertatis annos, ſeu ante completos 25. annos, & juramento confirmata ſit. Sed neque Marcus cenſeri poteſt ſine herede deceſſiſſe, quandoquidem Monaſterium heredem ſuum reliquit. His propoſitis, dictus Cardinalis conſiderans, quòd Syndicus Monaſterij intentionem ſuam plenè probavit, ex parte verò adverſa nihil ſufficienter probatum ſit, ex mandato Papæ ſententiam protulit, duobus prædictis fratribus imponendo ſilentium ſuper his, quæ à Monaſterio petebant, eóſque ad reſtitutionem eorum, quæ ex Monaſterij bonis, propriâ auctoritate, occupârunt, condemnando.

XXXIV. Notandum primò. Quia in caſu hujus c. duo illi fratres patrui Marci, ad oſtendendum, illius profeſſionem, & translationem bonorum in Monaſterium, fuiſſe irritam, debebant intentionem ſuam fundare ſuper minorenni ætate, ſeu defectu ætatis; ideo onus probandi ipſis incubuit, quòd videlicet Marcus adhuc minorennis, ſive minor 14. annis ſe, & ſua Monaſterio obtulerit, eiq; donaverit, quod, quia plenè non probaverunt, ideo ſuccubuerunt in Judicio: nam ſpectato jure antiquo, minor annis 14. profiteri non poterat; ut apparet ex hoc c. & c. 1. *de Regular. in 6.* ſed major 14. annis, ſive, qui 15. annum ingreſſus eſt, poterat olim profeſſionem emittere, & eâ factâ, omnia ſua bona in Monaſterium ſucceſſionis, & bonorum capax transferre. *Auth. Ingreſſi. C. de SS. Eccleſ. c. Quia ingredientibus; 7. & c. Si qua mulier; 9. cauſ. 19. q. ult.* At verò Monaſterium in caſu hujus c. principaliter non fundabat intentionem ſuam ſuper ætate completa annorum 14. ſed ſuper profeſſione; adeóq; non tenebatur probare, quòd tempore profeſſionis emiſſæ, Marcus major 14. annis fuerit, ſed ſolùm, profeſſionem eſſe ab illo editam, quâ probatâ, præſumptio

prio aderat ætatis requiſitæ: quia, ſi conſtet de facto, præſumi debet eſſe legitimè factum, ut in propoſitn, profeſſionem Religionis in legitima ætate eſſe editam, & probatio contrarij illi incumbit, qui negat, ſive affirmat, in minore ætate eſſe factam; ut colligitur ex *l. Sciendum*; *30. ff. de V. O.* idque etiam patet ex *l. Ab ea parte*; *5. ff. h. t.* ubi dicitur, ſiquis negat, emancipationem eſſe rectè factam, probationem ipſum præſtare debere. *Abb. in cit. c. In præſentia*; *num. 32.* Quare, qni vult impugnare profeſſionem Monachi, tanquam factam à minore 14. annis, ſecundùm jus antiqunm; vel minore 16. annis, juxta novnm Jus Concilij Tridentini. *ſeſſ. 25. c. 15. de regularib.* vel teſtamentum tanquam factum à pupillo, ſeu impubere, debet probare ætatem minorem; tum quia ætas eſt fundamentum ſuæ intentionis: tum qnia pro actu jam perfecto, ad cujus valorem ætas venit, non principaliter, ſed acceſſoriè ſolùm, præſumitur, eum in legitima ætate eſſe factum, v. g. Profeſſionem; adeóque cujus profeſſio impugnatur, ob defectum legitimæ ætatis, non debet probare, ſe tempore profeſſionis expleviſſe 14. vel 16. annum, ſed ſufficit, ſi probet, profeſſionem eſſe factam, quâ probatâ, præſumitur, habilem fuiſſe ad faciendum talem actum; adeóque etiam, quòd legitimam ætatem habuerit ad emittendam profeſſionem. *Abb. c. l. num. 33. & Felin. ibid. num. 28. Imola num. 9. & 10. Pacian. l. 2. de probat. c. 24. num. 40.* idque procedit, etiamſi nihil in contrarium opponatur. *Pacian. c. l. num. 42.* Porrò, qui vult impugnare electionem, ex defectu legitimæ ætatis, debet ætatem minorem probare: &, ſi electus, de cujus ætate dubitatur, petit electinnem ſuam confirmari, debet probare, ſe legitimam ætatem habuiſſe, in qua fundatur electio, & tunc ætas principaliter allegatur: ideo, ſi petens electionem confirmari, non doceat, ſe legitimam ætatem habuiſſe, non confirmatur, etiamſi nemo id neget, vel ie opponat; nt patet ex *c. Cùm nobis*; *19. de elect. junct. rubric.* ſecus eſt, ſi allegetur ætas, non principaliter, ſed actus v. g. profeſſio includens ætatem acceſſoriè ad ſui valorem: tunc enim probato actu, præſumitur ætas ad ipſum reqniſita. *Abb. & Felin. citt. loc.* & patet ex ſuprà dictis.

XXXV. Notandum ſecnndò. Non tantùm Actor, qui intentionem ſuam principaliter fundat in ætate, debet illam probare; ſed etiam Reus, ſi ætas ſit fundamentum ſuæ exceptionis, *Pacian. cit. c. 24. num. 33.* v. g. ſicut, qui petit reſtitutionem in integrnm ratione minoris ætatis, debet probare, ſe fuiſſe minorem 25. annis, tempore contractûs: ita è converſo Reus, contra quem petitur reſtitutio, excipiens, Actorem exceſſiſſe tempus quadriennij, intra quod conceditur minoribus reſtitutio, debet ætatem majorem probare. *l. Si minorem*; *4. C. de integra reſtitut. Pacian. c. l. n. 34.*

Quòd ſi verò ætas non ſit cauſa, ſeu fundamentum principale intentionis alicujus, ſed acceſſoriè ſolùm, ſive extrinſecè opponatur, tum is, qui opponit, ætatem eſſe illegitimam, id probare debet, ſive ſit Actor, ſive Reus. *Bart. in l. de ætate*; *44. n. 13. ff. de minorib.* v. g. ſi Actori principaliter ad jus aliquod obtinendum agenti opponatur à Reo, ipſum non poſſe agere, ſine curatore, quia eſt minor 25. annis: vel è contrario ipſe Actor opponat Reo, ipſum eſſe minorem natu; ideóque non poſſe ſolùm ſtare in Judicio, is, qui opponit defectum legitimæ ætatis, probare eam debet, ſive ſit Actor, ſive Reus. *Pacian. cit. c. 24. num. 44. & duobus ſeqq.* non tamen allegauti ætatem etiam principaliter incumbit onus probandi, ſi præſumptio juris ſtet pro allegante, quæ transfert onus probandi in adverſarium. *Pacian. c. l. num. 50.* & dictum ſuprà *n. 6. h. t.*

Notandum tertiò. Ætas probatur duobus modis, verè, vel præſumptivè. Verè per teſtes, qui deponunt de tempore nativitatis; ut obſtetrices, quæ interfueraut tempore partûs, vel de aliquo tempore certo, v. g. quo electus, vel coronatus fuit Rex, vel Imperator. Præſumptivè verò probatur per indicia, & conjecturas, veluti per aſpectum, ſive Judicis, quando is ex conſtitutione, & aſpectu corporis judicat, aliquem eſſe majorem, vel minorem natu; ſive teſtium, qui & ipſi ex aſpectu teſtimonium ferre poſſunt de ætate alicujus. *Pacian. cit. c. 24. n. 62. & duobus ſeqq.* Sic etiam præſumptivè probatur ætas ex inſtrumento matrimonij, computatione factâ à tempore matrimonij inter parentes contracti: item per librum Parochi, in quo inſcribi ſolent liberi recèns nati, per teſtimonium vicinorum, & conſanguineorum, & alios plures modos. *Pacian. c. l. n. 68. & 69. & 71.*

Notandum quartò. Dubia, & ambigua probatio non dicitur probatio, nec relevat probantem, quia probatio debet neceſſariò concludere. *Gl. in cit. c. In præſentia in not. Imola ibid. n. 9.* ut in caſu cit. c. probatio, quòd oblatus erat minor annis tempore oblationis, aut profeſſionis, dupliciter poterat intelligi, vel quòd oblatus erat minor annis 25. vel minor 14. priore ſenſu nihil fuit probatum, bene autem poſteriore: quia minor 25. annis, ſed major 14. poterat olim profeſſionem emittere, non autem minor annis 14. *Abb. hic num. 8.* Cùm ergo neſciatur, in quo ſenſu accipi debeat *minor annis*, nihil eſt probatum: quia in dubio ſemper eſt præſumptio pro Reo convento, donec in ſpecie aliquid contra ipſum ſit probatum.

XXXVI. Notandum quintò. Minor 25. annis, ſed pubes, poteſt profitendo Religionem, omnia bona ſua, ſive per donationem inter vivos, ſive per ultimam voluntatem transferre in monaſterium, vel alium quẽcunque; prout ſumitur ex *cit. c. In præſentia*; *h. t. Abb. ibid. num. 10. & Decius num. 35.* Licèt, aliàs jure civili minor 25. annis, etiam pubes curatorem habens, abſque ejus conſenſu, & auctoritate, res ſuas alienare non poſſit. *l. Si curatorem*; *3. C. de in integr. reſtit.* Si verò curatorem non habeat, tunc obligatur quidem ex contractu, & alienatio valet: poteſt tamen, ſi læſus ſit, petere reſtitutionem in integrum. *cit. l. 3.* at bona immobilia, & mobilia pretioſa, quæ ſervando ſervari poſſunt, minor 25. annis, ſive curatorem habeat, ſive non, ſine Judicis decreto, alienare non poteſt. *l. Lex, quæ*; *22. C. de adminiſt. tut. l. Si quidem*; *11. & l. Si prædium*; *16. C. de præd. minor.*

Ratio autem, cur minor natn, ſed pubes profeſſurus Religionem transferre poſſit bona ſua in Monaſterium, vel alios, eſt, quia profeſſus Religionem habetur pro civiliter mortuo quoad bona. *c. Placuit*; *8. cauſ. 16. q. 1.* Cùm ergo poſt profeſſionem

neque

neque inter vivos, neque per ultimam voluntatem ampliùs diſponere poſſit de bonis ſuis. *c. Quia ingredientibus; 7. cauſ. 19. q. 3. Auth. de Monach. coll. 1. §. Illud quoque.* neceſſarium fuit, ut facultas diſponendi liberè de omnibus bonis ſuis illi concederetur, ante profeſſionem, dummodo pubes ſit; ante pubertatem enim non poteſt quis liberè diſponere, vel teſtari de bonis ſuis. *Arg. l. à qua ætate; 5. ff. qui teſtam. fac. poſſ.* Secus eſt de eo minore 25. annis, qui non vult ingredi Religionem; is enim, ſive curatorem habeat, ſive non, non poteſt abſque Judicis decreto, bona ſua alienare etiam ad pias cauſas; quia in illo ceſſat prædicta ratio. *Abb. in cit. c. In præſentia; num. 10.*

XXXVII. Notandum 6. Si heres fideicomiſſo gravatus, ut hereditatem alteri reſtituat, ſine liberis deceſſerit, poſtea Religionem profiteatur, tum excluſo ſubſtituto, Monaſterium ſuccedit in hereditate; ut conſtat ex *cit. c. In præſentia.* quod eſt deſumptum ex *Auth. Sed & hoc præſenti; c. 27. collat. 9.* & habetur etiam in *Auth. Niſi rogati. C. ad Senatusconſultum Trebell.* Ratio autem hujus deciſionis non eſt ea, quòd Monaſterium habeatur loco filij; nam id in *cit. c.* non dicitur, ſed habendum loco heredis; ut patet ex illis verbis: *Intelligendum non erat ſine herede decedere, qui Monaſterium ſibi heredem inſtituit:* cùm ergo, quòd Monaſterium loco filij ſit habendum, non ſit expreſſum in jure, ſed ſolùm fictione juris pro filio interdum habeatur: ideo illud non eſt extendendum ad alios caſus in jure non expreſſos: idque clariùs probatur ex *cit. Authent.* ubi dicitur, quòd, ſi gravatus profeſſionem edat, conditionem illam, ſi ſine liberis deceſſerit, haberi tanquam non ſcriptam: at verò ſi Monaſterium haberetur loco filij, non diceretur eam haberi pro non ſcripta, ſed omnino defeciſſe. *Sanch. lib. 7. moral. c. 16. num. 4. & 5.* neque mors civilis æquiparatur naturali, niſi in caſibus expreſſis tantùm. *Felin. in cit. c. In præſentia; n. 42.* Vera igitur ratio eſt, quòd in favorem Religionis, piè præſumendum ſit, teſtatorem ad hunc caſum conditionem hanc extendere noluiſſe, ſed, ſi in mentem ei veniſſet cogitare de Religionis profeſſione, talem caſum excepturum fuiſſe, eò quòd non minùs cauſam piam Monaſterij, quàm liberos dilexiſſe cenſeatur. *Sanch. c. l. num. 8. Laym. lib. 3. Theol. moral. tract. 5. c. 9. num. 7.* Excipi debet, niſi cauſa pia à teſtatore ſubſtituta ſit heredi decedenti ſine liberis, v. g. ſi filius meus deceſſerit ſine liberis, Eccleſiæ Parochiali, vel pauperibus dentur bona illius; tunc enim, etſi heres gravatus ingreſſus, & profeſſus ſit Religionem, non tamen ſuccedit Monaſterium, ſed cauſa pia, videlicet Parochia, vel pauperes; ut habetur in *cit. Auth. Sed & hoc præſenti.* Ratio eſt, quia quando concurrit privilegiatus cum privilegiato, ceſſantibus privilegijs, ſervandū eſt jus commune; adeóque Eccleſia, vel cauſa pia ſuccedere debet, excluſo Monaſterio, quod non habetur loco veri filij: alioquin excluderet etiam cauſam piam ſubſtitutam heredi gravato hereditatem alteri reſtituere. *Abb. in cit. c Præſentia; n. 36. Sanch. c. l. n. 4.*

Sed de hoc alibi plura, quia per ſe ad materiam hujus Tituli non pertinet.

§. VI.

De probatione Virginitatis.

XXXVIII. De hac agitur in *c. Propoſuiſti; 4. h. t.* Ubi habetur, quòd, cùm cauſa, ſeu quæſtio matrimonialis inter virum, & mulierem quandam verteretur, ea ex mandato Apoſtolico delegata fuit cuidam Præpoſito, & Archipresbytero, coram quibus partibus conſtitutis, mulier allegavit, ſe nec à viro cognitam fuiſſe, nec cognoſci potuiſſe (ſive propter viri impotentiam, ſive propter maleficium. *Gl. hic V. Potuiſſe.*) idque tam proprio juramento, quàm teſtimonio ſeptem mulierum, quæ ex aſpectu corporis, eam Virginem eſſe, teſtabantur, confirmavit. Sed vir contrarium, nempe ſe illam cognoviſſe, per juramentum quoque aſſeveravit. Re delatâ ad Papam Gregorium VIII. is reſpondit, juramento puellæ, & teſtimonio ſeptem illarum mulierum potiùs fidem habendam eſſe. Ratio deciſionis eſt, quia juramentum unius non eſt integra, ſeu plena probatio. *c. Licèt; 23. de teſtib. l. Iurisjurandi; 9. C. Eodem.* ideóque ſi ex adverſo, ut in caſu hujus c. pro muliere adferatur integra, & plena probatio, ea debet prævalere, ſeu præferri probationi minùs integræ, ſeu ſemiplenæ. *Arg. l. Admonendi; 31. ff. de Iurejur. Abbas hic num. 1.*

XXXIX. Non obſtat primò textus in *c. Continebatur; 6. de deſponſ. impub.* ubi habetur: Si vir dixerit, quòd uxorem ſuam cognoverit, idque juramento firmaverit, & mulier id negaverit (etiam cum juramento) viri ſtandum eſt veritati; prout etiam habetur in *c. Siquis; 3. cauſ. 33. q. 1.* ubi ratio additur, quia vir caput eſt mulieris, unde et magis credendum eſt, quàm mulieri. Sed reſpondetur, ea jura intelligenda eſſe, quando contra viri juramentum tantùm proponitur depoſitio etiā jurata uxoris: at verò hoc c. loquitur, quando præter juramentum uxoris, adſunt etiam alia teſtimonia mulierum de virginitate uxoris: tunc enim, quia plenior eſt probatio uxoris, ea præferenda eſt juramento mariti. *Gl. fin. communiter recepta in cit. c. Propoſuiſti; h. t. Imol. ibid. n. 2.*

Non obſtat ſecundò. Quòd contra juramentum ab una parte in Judicio præſtitum non debeat admitti probatio in contrarium, quia lis deciſa cenſetur, unde juramentum judiciale litis deciſorium vocatur. Nam reſpondetur cum diſtinctione: vel enim Judex detulit juramentum, v. g. Reo, & tunc Actor poteſt probare contrarium, ſi v. g. nova inſtrumenta ſint reperta; ut colligitur ex hoc c. ubi contra juramentum mariti admiſſa eſt probatio uxoris, ipſam eſſe virginem, & *cit. l. Cum de indebito; 25. ff. h. t.* quia in mutuis probationibus utriuſque partis litigantis, ea, quæ fortior, ac potentior eſt, prævalere debet. *Decius hic num. 3.* in caſu autem hujus c. à Judice delatum eſt juramentum partibus, ideóque prævaluit probatio fortior. Vel Actor detulit Reo juramentum, conſentiente Judice; & contra tale juramentum non admittitur probatio ad oſtendendum contrarium: quia, cùm habeat ſpeciem cujuſdam tranſactionis, plenam litis deciſionem inducit. *l. Admonendi; 31. in fine. ff. de jurejur.*

Niſi vertatur periculum animæ, ut in matrimonio carnali, ſi agatur de valore matrimonij, quia v. g. mulier contraxit cum viro impotente. *Abb. in c. ult. num. 7. & 8. de jurejur. Laym. l. 4. tract. 3. c. 5. n. 2.* §. Ceterùm; de quo plura infrà *tit.* 24.

XL. Notandum hîc præterea primò. Quando lex, vel ſtatutum loci diſponit, vel etiam pacto partium conventum fuit, ut aſſertioni juratæ alicujus, v. g. publici Officialis, fides ſit adhibenda, id intelligi debet (niſi aliud fuerit expreſſum) præterquam, ſi contrarium pleniùs, ac firmiùs probatum fuerit: tunc enim admittenda eſt probatio in contrarium, non obſtante tali lege, vel ſtatuto, vel conventione; eáque ſi plenior ſit, eſt præferenda, quia non cenſetur excluſa per talem legem, vel ſtatutum, aut pactum. *Abb. hîc n. 1. Decius n. 3. Felin. n. 2, & 3. Barboſ. in Collect. ibid. n. 3.*

Notandum ſecundò. Quamvis in *cit. c. Propoſuiſti. h. t.* mentio fiat de ſeptem mulieribus, quæ depoſuerunt de virginitate mulieris: ſufficiebant tamen etiam duæ, vel tres, modò fuerint in arte peritæ, & honeſtæ; ut tradit *Gl. in c. Nec aliqua; 4. V. Obſtetricum cauſ. 27. q. 1.* Cùm in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. *c. Cùm in omni; 4. de teſtib. Sanch. lib. 7. de matrim. diſ. 113. n. 16.* Qui *diſp. 109. num. 8.* dicit, in prædicto *c. Propoſuiſti;* non fieri mentionem ſeptem obſtetricū, quaſi tot ſint neceſſariæ; ſed ad majorem cautelam tot ſunt adhibitæ, & ibi præcisè narratur factum.

Notandum tertiò. Si quæſtio incidat de facto, in quo Judex non eſt ſatis inſtructus, vel expertus, tunc peritos in ea re advocare debet, eorúmque Judicium requirere: prout ſumitur ex hoc c. & c. *Fraternitatis; 6. de frigidis; & l. 1. ff. de inſpiciendo ventre.* & quidem cum juramento, non de certa ſcientia, ſed credulitatis. *Abb. hîc n. 3. & Felin. num. 9.* niſi ex conſenſu utriuſque partis periti adhibeantur ad Judicium ferendum; tunc enim eorum juramentum non eſt neceſſarium, ſed etiam ſine illo ipſis credendum eſt. *Felin. c. l.* ubi plures exceptiones adfert, in quibus juramentum peritorum non requiritur. Quòd ſi in civitate, vel loco, in quo agitur, plures ſint periti, duo neceſſariò adhibendi ſunt, quorum aſſertioni ſtandum eſt: ſi verò unus tantùm, is ſufficit, juxta *Authent. de non alienand. reb. Eccleſiaſt. §. Quod autem collect. 2. Novell. 3. Abb. in cit. c. Propoſuiſti; n. 7. Decius ibid. n. 10. Imola n. 4. Maſcard. de probat. concl. 1037. à num.* 22. niſi cauſa ſit ardua, ut uni credendum non videatur; tunc enim, ſi unus tantùm ſit in loco, alius adhuc ex vicino loco advocari debet. *Abb. in cit. c. 4. num. 5. & ibid. Barboſ. in collect. num.* 8.

XLI. Porrò, matronæ illæ, ſeu mulieres, quæ teſtimonium dant de virginitate uxoris, poſſunt à marito per alias mulieres honeſtas, ac bonæ famæ, ſeu vitæ probatæ reprobari; ut conſtat ex *c. Cauſam; 14.*
» *h. t.* Nam quædam puella matrimonium contraxe-
» rat cum juvene, quæ traducta in domum mariti ab
» ipſo receſſit, & aſſerens, ſe adhuc virginem eſſe, in
» Monaſterium ingreſſa profeſſionem emiſit: at ju-
» venis illam repetebat, allegans, quòd matrimoniū
» cum ipſa carnali copula conſummavit. Re delatâ
» ad Papam Honorium III. is mandavit quibuſdam
» Judicibus à ſe delegatis, ut puella interim in Mo-
naſterio permaneat, ubi securè degere poterit, do- »
nec judicialis ſententia lata fuerit: &, ut Judices »
probationes recipiant, non ſolùm quas ipſe adferre »
voluerit, contra mulieres teſtificantes de virginita- »
te puellæ, ſed etiam alias probationes hoc negotiū, »
ſeu cauſam contingentes, quas utraque pars produ- »
xerit; ſed quia obſtetricum manus, & oculi quan- »
doque fallunt, ideo mandat inſuper Papa, ut præ- »
ter mulieres jam adhibitas, aliæ adhuc honeſtæ, ac »
providæ matronæ deputentur, quæ de privilegio »
virginitatis teſtimonium dent. »

XLII. Notandum hîc primò. Teſtes illi, qui tanquā periti in arte ſua advocantur, ut ſuper re dubia judiciū ſuum proferant, ut in caſu hujus c. mulieres, ut judicent, an mulier ſit virgo, nécne, debent eſſe honeſtæ, ac vitæ probatæ, neque enim ſufficit ſola peritia, ſed etiam honeſtas vitæ, ac morum requiritur, ut admittatur eorum teſtimonium; alioquin tanquam criminoſi, & malæ famæ reprobari poſſunt. *Gl. hîc V. Mulieres. & Abb. not. 3.* idque ſumitur ex *l. Magiſtros; 7. C. de Profeſſorib. lib.* 10. ubi dicitur, Magiſtros Studiorum, Doctoréſque moribus excellere oportet.

Notandum ſecundò. Quamvis aliàs, ſi mulier propriâ auctoritate à viro recedat, ea ante omnia illi reſtituenda ſit, juxta *c. Ex tranſmiſſa; 8. & c. Ex conqueſtione; 10. de reſtit. ſpoliat.* in caſu tamen hujus c. non debuit reſtitui, nam vir non probavit, ſe ſpoliatum eſſe; quia mulier viro deſponſata per ſponſalia de præſenti, ante conſummatum matrimonium, poteſt ab eo recedere, & ingredi Religionem, ac in ea profiteri. *c. 2. de converſ. conjug. c. Deſponſatam; 27. & c. ſeq. cauſ. 27. q. 2.* Cùm ergo vir non habuerit plenam poſſeſſionem corporis ipſius, ſive quoad copulam, ideo mulier utendo jure ſuo, non poteſt cenſeri ſpoliare virum, & conſequenter non debet ei reſtitui, ne fortè corrumpatur ab eo, quæ adhuc virgo, & necdum cognita à viro diſceſſit: ſed reſtitutio differri debet, donec ex allatis utrinque probationibus conſtet, num juſtè à viro receſſerit, an injuſtè: adeóque an ante conſummatum, vel poſt conſummatum matrimonium à viro diſceſſerit. *Abb. in cit. c. Cauſam; pen. n. 1. h. t.* Imò etiamſi mulier necdum cognita à viro profeſſionem non emiſiſſet, ſed ſolùm ingreſſa eſſet Monaſterium, probationis cauſâ, non deberet ſtatim reſtitui viro, à quo receſſit, quia ſpoliatus non debet reſtitui, niſi priùs probata ſit ſpoliatio; ut tradit *Gl. magna communiter recepta in c. Conſultationibus; 10. de offic. judic. deleg.* & ibi DD. quàm diu autem non conſtat, num mulier à viro fuerit cognita, nécne, adeóque utrùm licitè potuerit ingredi Monaſterium, an non, non conſtat de ſpoliatione, & conſequenter etiam non debet viro reſtitui, ante probatam ſpoliationem: niſi tamen præſumptio eſſet contra mulierem, quia longo tempore cohabitavit marito, & poſtea propriâ auctoritate ab eo diſceſſit. *Arg. c. Ex publico; 7. de converſ. conjugat.* ubi habetur, quòd mulier deſponſata viro de præſenti, & non cognita ab eo, debeat, vel ad Religionem tranſire, vel ad virum ſuum redire, intra duorum menſium ſpatium.

Notandum tertiò. Etſi manus, & oculi obſtetricum interdum fallantur, & deprehendere non poſſint, an mulier virgo ſit, nécne, non tamen propterea ſemper rejici debet earum teſtimoniū, ſed tunc demum,

mum,

mùm, quando dubitatur, an in virginitatis exploratione fuerint deceptæ, vel erraverint, quo caſu, aliæ honeſtæ, providæ, ac prudentes matronæ, quæve magis peritæ, ac inſtructæ in hac re eſſe judicantur, ad inquirendum deputandæ ſunt, quorum judicio ſtandum eſt; ut patet ex *cit. c. pen. & ibi Gl. margin. lit. b. hoc t.*

ſ. VII.

De probatione, ſeu modo probandi filiationem.

XLIII. De hac agitur in c. *Per tuas*; 10. *h. t.* » ubi talis ſpecies facti proponitur: Quidam civis Tiburtinus quandam concubinam per ſeptennium habuit, ex qua toto illo tempore nullam prolem ſuſcepit: ea verò poſtea à concubinario recedens, & non multum poſt temporis ad ipſum reverſa, in domo ejusdem peperit filium, quem ex prædicto Tiburtino ſe ſuſcepiſſe, aſſeruit. Is verò, quamvis ab initio negaret, eſſe filium ſuum, poſtea tamen, inſtante concubinâ, & ejus importunis precibus victus, eum ſuum filium publicè recognovit, & Raphaëlem appellavit; qui cùm ad virilam ætatem perveniſſet, Sophiam Tiburtini ex ſorore neptem in uxorem ducere voluit, & carnaliter eandem cognovit. Sed mater Sophiæ propter conſanguinitatem conſentire in matrimonium noluit; prout habetur in integra lectione hujus c. Poſtea mater Raphaëlis, coram multis publicè confeſſa eſt, addito juramento, quòd filius ejus nullâ conſanguinitate Sophiam contingat, ſed quòd illum, non ex Tiburtino, ſed ex alio viro ſuſceperit. De hac quæſtione conſultus Papa Innocentius III. reſpondit, quia prædicta concubina primùm conſtanter aſſeruit, Raphaëlem ex Tiburtino natum eſſe, imò præcipuè ob mulieris aſſeverationem, Tiburtinus ipſum ſuum filium publice recognovit, & idem Raphaël filius ejus communiter appellatus, & pro tali ab ambobus parentibus habitus fuit; ideo contrariæ mulieris aſſertioni, quamvis juſtæ poſtea factæ ſtandum, ſeu credendum non eſt, cùm nimis indignum ſit (juxta legitimas, ſeu civiles ſanctiones, in *l. Generaliter*; 13. *C. De non numer. pecun.*) quod ſuâ quisque voce dilucidè conteſtatus eſt, in eundem caſum proprio ſuo teſtimonio infirmare, eique reſiſtere. Ex quo apparet, præſumendum eſſe, quòd Raphaël ſit conſobrinus Sophiæ; adeóque non poſſit eam habere in uxorem.

XLIV. Notandum hìc primò. ſicut ad præſumendum matrimonium non ſunt neceſſaria inſtrumenta nuptiarum; ita, & multò magis ad probandam filiationem non eſt neceſſarium inſtrumentum nativitatis; ſed ſufficit, quòd probetur aliquis eſſe natus ex viro, & muliere, quam domi ſuæ habuit, & inter quos dicitur eſſe legitimum matrimonium, vicinis, & aliis id ſcientibus. *l. Si vicinis*; 9. *c. De nuptiis.*

Notandum ſecundò. Si unus ex parentibus confeſſus eſt, & atteſtatus, hunc eſſe ſuum filium, tunc à tali confeſſione, ſeu atteſtatione, per quam alteri jus, aut præſumptio juris, quòd ſit filius, eſt acquiſita, per aſſertionem contrariam ejusdem negantis poſtea eſſe filium, etiam juratam, non licet recedere, nec ei credendum eſt; ut patet ex hoc c. alioquin poſſent parentes ad ſuum placitum, & pro libitu filios proprios à ſua cura, & ſucceſſione repellere, negando, eos eſſe filios, addito juramento proprio: durum autem eſſet, ſi in poteſtate parentum foret, jus quæſitum auferre filio. *Abb. hic n. 9. & Felin. n. 16.* Aliud verò eſt dicendum, ſi quis neget aliquid, poſtea autem id confiteatur in ſuum præjudicium; tunc enim creditur ipſi: ut ſi Titius negavit, Cajum eſſe ſuum filium, poſtea verò eundem agnoſcat, & recipiat, ac, ut filium tractet, præjudicat ſibi, ita, ut filius ipſius eſſe præſumatur, quia regulariter aſſertio, ſeu confeſſio alicuius non valet in præjudicium alterius tertii, ipſi verò confitenti contra ſe præjudicat. *Felin. c. l. Ampliat*; 2.

Notandum tertiò. Præſumpta probatio filiationis etiam ex adulterio, vel alio damnato coitu conſurgens; quia talis ſpurius à parentibus nominatus, tractatus, & habitus eſt, tanquam filius, habet eam vim, ut dirimat matrimonium contractum cum conſanguinea patris; ut patet ex *cit. c. Per tuas*; *in fine h. t.* ubi decernitur, quòd Raphaël, qui præſumebatur filius Tiburtini ex concubina ſuſceptus, quia parentes illum nominabant, & tractabant, ut filium, non poſſit habere in uxorem neptem ejusdem ex ſorore. Unde *Gl. fin. ibid.* ait: Sic patet, quòd conſanguinitas præſumptivè probata diſſolvit matrimonium. Idque magis procedit hoc caſu, ubi agitur de matrimonio contrahendo; nam, licèt præſumptio conſanguinitatis non ſemper dirimat matrimonium contractum, impedit tamen contrahendum. *c. Licèt*; 47. *in fine. de teſtib. c. Super eo*; 5. de, eo, qui cognovit conſang. &c. de quo plura *Fagnan. in cit. c. Per tuas.*

XLV. Sed jam hic quæritur, quomodo probanda ſit filiatio? Reſpond. filiatio difficulter probari poteſt, & quidem quoad patrem verè, ac neceſſariò probari non poteſt, cùm filiorum generatio ſub certum ſenſum hominis cadere nequeat: nemo enim teſtificari poteſt, hunc ab ipſo eſſe genitum, aut conceptum: quoad matrem verò probari poteſt verè, ac certò filiatio, quia mater ſemper eſt certa: ex parte patris autem ſolùm præſumptivè, ſive per probabiles conjecturas; ut docet *Menoch. de arbitrar. Judic. caſu 89. n. 3. 4. & 5.* ea probari poteſt: excepto uno caſu, ſi vir, & uxor ſint incarcerati, & recluſi per annum, duobus cuſtodibus appoſitis: tunc enim illi teſtificari poſſunt, quòd filius ibi natus ſit filius viri, quia alius non intravit, nec ingredi potuit, quin ipſi vidiſſent, quæ probatio eſt adeò neceſſaria, & indubitata, ut negari non poſſit. *Maſcard. c. l. n. 18.*

Porrò talis conjectura, ſeu præſumptio veriſimilis, per quam probari poteſt filiatio, eſt primò, ſi quis natus ſit ex uxore in domo mariti cum eâ cohabitantis, & potentis generare; tum enim filius ipſius eſſe præſumitur. *l. Filium*; 6. *ff. De his, qui ſui, vel alieni juris ſunt. Menoch. c. l. num. 19.* Idque extenditur primò, ut procedat, etiamſi conſtet, matrem eodem tempore cum alio viro conſuetudinem habuiſſe, adeóque adulterium commiſiſſe, ita, ut dubium ſit, cujus filius ſit; nam in tali dubio nihilominus legitimus filius cenſeri debet: quod nonnulli probant ex *l. Mi-*

lei; 11. §. *Defuncto*; *ff. Al leg. Jul. de adult.* Verùm ibi ſolùm dicitur, quod fieri poſſit, ut mater ſit adultera, & tamen impubes defunctum patrem habuerit, ſive ex marito defuncto naſci potuerit: non ergo ibi dicitur, filium talem præſumi à marito illo genitum: multa enim ſunt poſſibilia, quæ non præſumuntur. Vera igitur ratio eſt, quòd hoc caſu filios talis præſumatur eſſe potiùs genitus ex legitimo marito, quàm ex adultero, idque favore matrimonii; & quia univerſim in dubio benignior, & favorabilior præſumptio, ſeu interpretatio facienda eſt. *c. Eſtote*; 2. *infr. de R. I.* adeóque in caſu dubio, natum ex matre adultera, ex legitimo matrimonio, & non ex adulterio natum fuiſſe, præſumendū eſt, &, ut excludatur præſumptio delicti, quod in dubio præſumi non debet. *Menoch. cit. Caſu*; 89. *n.* 20. *& ſeqq. ubi tamen n.* 24. addit, hanc præſumptionem non eſſe juris, & de jure, ſed tantùm juris præſumptionem, quæ probationem in contrarium admittit. *Pacian. lib.* 2. *de probat. c.* 16. *n.* 6. *& duobus ſeqq.*

XLVI. Extenditur ſecundò, quòd, etſi uxor habitavit extra domum mariti, ſi tamen hic quandoque ad illam accedere ſolebat, præſumi debet pro legitima nativitate; quia, cùm matrimonium concurrit cum cohabitatione, fieri poteſt, ut filius ſit genitus ex marito, non obſtante adulterio uxoris. *Menoch. c. l. n.* 25.

Extenditur tertiò. Quòd etiam proles nata ex concubina, quam quis domi habebat, adeóque filius naturalis, & illegitimus præſumatur natus ex concubinario; ut docet *Gl. communiter recepta, in c. Michaël*; 10. *V. Conſtiteris*; *de filiis presbyt. Abb. hic n.* 2. ubi rationem dat, quia hoc favorabilius, & melius eſt filio, quàm ſi dicatur vulgò conceptus. *Menoch. c. l. n.* 26. Veruntamen, cùm favorabilior ſit nativitas ex legitimo matrimonio, quàm ex naturali, & illegitimo concubitu; ideo, ſi quis eſſe poſſit etiam filius alterius, & mater alium nominet patrem, ad Judicem ſpectabit examinare, an mulieri credendum ſit, néc-ne: quia, cùm quæſtio filiationis ſit difficilis probationis, Judicis arbitrio relinquitur, ut ex circumſtantiis perſonarum, temporis, & loci, id determinet. *Menoch. c. l. n.* 1. *&* 2.

XLVII. Extenditur quartò. Quando conſtat de vero matrimonio inter duos conjuges, tunc filius natus ex eo præſumitur legitimus, etiamſi pater, vel mater dicat, ipſum non eſſe filium legitimum, quia per hoc non poſſunt præjudicare filio, ſed ſtandum eſt juri præſumenti, ipſum eſſe legitimum, donec contrarium probetur, per diuturnam abſentiam mariti, vel impotentiam coëundi, adeò, ut nec filius qui bonâ fide eſt in poſſeſſione legitimæ nativitatis, teneatur credere matri dicenti, in articulo mortis, ipſum non eſſe filium legitimum, ſed ab alio genitum ex adulterio. *Menoch. c. l. n.* 27. *& ſeq. Pacian. cit. c.* 16. *n.* 21. *& ſeqq.* Refert autem *Menoch. c. l. n.* 29. ex Alciato, Viduam quandam in articulo mortis, accitis ad ſe tribus filiis, eis conſcientiâ ad id adactam dixiſſe, unum ex illis eſſe illegitimum; ideóque illum putatitii patris bona injuſtè poſſidere, eúmque ſe nominaturam, niſi fratres invicem per pactum jus ſuum remitterent: qui pactum hoc inierunt; quia quivis dubitabat, ne fortè ipſe declararetur illegitimus. Verùm hæc ipſa declaratio matris nihil obeſſe potuiſſet filiis, qui non tenebantur fidem habere matri etiam in extremis exiſtenti; quia non omnis moriens præſumitur juſtus, & bonus, præſertim, quando agitur de præjudicio alterius. Unde, ſi veritas rei detecta fuiſſet, pactum hoc inter fratres initum filiis legitimis præjudicare non poterat, qui timore potiùs, quàm ſponte tale pactum inierunt; quia quisque timebat, ne mater ipſum illegitimè natum declararet. Et hinc etiam filius putativus, poſtquam jus filiationis præſcripſit bonâ fide, ignorans, ſe eſſe illegitimum filium, ſed poſtea ipſi conſtet, vel probetur, non fuiſſe legitimum, poteſt in foro conſcientiæ retinere bona, in quæ ſucceſſit: ſecus, ſi in iis ſucceſſit, ante completam præſcriptionem. *Silveſt. in ſumma V. Adulterium*; *n.* 5.

XLVIII. Secunda conjectura, ſeu præſumptio, per quam probari poteſt filiatio, eſt, ſi quis ab aliquo filius appellatus, & ab eo, ut filius habitus, educatus, & tractatus fuit: tunc enim conſtituitur in quaſi poſſeſſione filiationis, ut verè filius præſumatur, & cenſeri debeat, donec contrarium probetur; ut tradit *Gl. in cit. c. Per tuas*; *V. Nominato*; *h. t.* ubi tamen rectè notat, quòd ſola nominatio filii non faciat aliquem filium. *Decius ibid. n.* 7. *Menoch. cit. Caſu*; 89. *num.* 69. *&* 77. *& colligitur ex l. Non Epiſtolis*; 23. *C. h. t.* quia filiatio à natura provenit, quam ſola, & ſimplex nominatio efficere non poteſt. Excipi tamen debet, niſi nominatio in eo actu jam eo modo facta ſit, ut non niſi filio conveniret, quia ex ipſa nominatione apparet paterna charitas. *Dec. c. l. & Menoch. c. l. n.* 28. vel quia pater in Judicio confeſſus eſt, aliquem eſſe ſuum filium, vel etiam extra Judicium, datâ operâ, præſentem nominavit ſuum filium. *Abb. in cit. c. Per tuas*; *n.* 8. *h. t. Menoch. c. l. n.* 79. vel quia in inſtrumento publico nominavit filium: vel, ſi nominatio geminata fuerit facta, præſente filio; vel ſi pater in libro privato, diem nativitatis filii annotavit. *Menoch. c. l. n.* 80. *&* 81. in his enim caſibus nominatio magnam præſumptionem facit, & ſaltem ſemiplenam probationem. *Arg. cit. l. Non ab Epiſtolis*; *junct. Gl. V. Conjungitur*; *Felin. in cit. c. Per tuas*; *n.* 12. Poteſt etiam filiatio probari ex libro Parochi, in quo inſcribuntur baptizati, ſi quis in eo nominetur filius talis. *Barb. in cit. c. Per tuas*; *n.* 4.

Porrò ſi cum nominatione filii jungatur etiam tractatus, & communis reputatio, quia domi educatur, & à patre ita tractatur, ut verè filii loco eum habere videatur, tunc plenè probata eſt filiatio, eo modo, quo probari poteſt, & acquiritur quaſi poſſeſſio filiationis. *Abb. In cit. c. Per tuas*; *n.* 9. *Menoch. c. l. n.* 69. Quin imò, ſi quis tractetur, & communiter reputetur, ut filius, etiamſi non nominetur, probata eſt filiatio. *Felin. in cit. c. Per tuas*; *n.* 13. *Decius n.* 9. Atque hinc colligitur, quòd, etſi aliàs, ſi agatur Judicio petitorio, ut ſi quis petat, hereditatem ſibi adjudicari tanquam filio, debeat probare titulum, ſive jus proprietatis. Si quis tamen exiſtens in quaſi poſſeſſione filiationis intentionem ſuam fundat ſuper filiatione, quia petit hereditatem patris tanquam filius, tunc ſufficit probare quaſi poſſeſſionem filiationis, & relevatur ab onere probandi filiationem, cujus probatio incumbit adverſario, qui negat. *Arg. l. Circa eum*; 14. *ff. h. t. Lanfranc. in praxi c.* 8. *n.* 95. *Menoch. cit. caſu* 89. *n.* 70. *&* 71. Ratio eſt, quia filiatio quoad

ad patrem directè, & neceſſariò probari non poteſt, ſed ſufficit probatio præſumptiva per coojecturas, & quaſi poſſeſſio filiatioois; ut indicat *Gl. Marg. lit. d. ff. h. t.* quæ fundatur in coojecturis, nempe quòd quis nominatus, vel agnitus, & habitus ſit pro filio, ideóque, qui probat quaſi poſſeſſionem filiationis, probat etiam præſumptivè ipſam filiationem, cùm ordinariè major probatio haberi non poſſit, ut ſuprà dictum.

XLIX. Quod autem dictum eſt, filium, qui communiter agnoſcitur, & tractatur, ut filius, coonſtitui in quaſi poſſeſſione filiationis, cum maxima præſumptione veritatis, id extenditur, ut procedat, etiamſi filius ſic agnitus, & communiter babitus poſtea à patre repudietur, & rejiciatur, tanquam ſpurius, nam id ipſi ooo præjudicat, quò minùs maneat in quaſi poſſeſſione, & conſequenter etiam io præſumptione filiatioois; quia jus acquiſitum filio, ſine ejus facto, ab eo auferri oon poteſt. *l. Id quod noſtrum; 11. ff. De R.I. Felin. in cit. c. Per tuas; n. 14. h. t. Menoch. c. l. n. 73.* ubi tamen id limitant, niſi filius hanc ſui rejectionem acceptet, & in eam conſentiat, & alteri tanquam patri adhæreat, à quo de novo inſtar filii habeatur, & tractetur: tunc eoim priori juri filiatioois cenſetur renunciâſſe, & proprio facto ſuo ſibi præjudicare voluit, & potuit, cùm quilibet in re propria ſit moderator, & arbiter. *Felin. c. l. & Menoch. n. 75.* Vel niſi pater probabiliter probet, ſe errore deceptum eum pro filio babuiſſe; tunc enim, detecto errore, ac veritate, ceſſat præſumptio filiationis.

L. Tertia conjectura ad probandam filiationem eſt commonis fama, & opinio, præſertim domeſticorum, conſanguineorum, ac vicinorum, quòd talis ſit communiter nominatos, vel habitus, & tractatus, ut filius; quæ ſufficit, ut is in quaſi poſſeſſione filiationis conſtituatur; ut colligitur ex *cit. c. Per tuas; h. t. & l. Si mater; 6. C.* ne de ſtatu defunctorum &c. quòd fama, ſeu communis opinio tribuat quaſi poſſeſſionem ingeouitatis, ita, ut onus probandi contrarium in adverſarium transferatur. *Menoch. cit. caſu 89. n. 86.* quamvis oppoſitum teneat *Decius in cit. c. Per tuas; n. 8. & Felin. n. 15.* quòd fama publica non probet ſaltem plenè filiationem, niſi aliis adminiculis adjuvetur: quia fama eſt vox vana populi, ſive tumor publicus incerto auctore ortus. Verùm fama rectè probata non eſt vana populi vox, quando res per argumenta, & conjecturas eſt defnieoda, juxta *l. Non omnes; 5. §. A barbaris; ff. De re militari*; ideóque plenè etiam probat in bis, quæ difficilis probationis, & talia ſunt; ut à coujecturis ferè omnia pendeant, & conſequenter non liquidò, ſed præſumptivè ſolùm probari poſſint; unde etiam ortum eſt illud vulgare dictum: Vox populi eſt vox Dei. *Menoch. c. l. n. 88. & ſeqq.*

Adduot aliqui aliam conjecturam probandæ filiationis, quæ deſumitur ex effigie, & ſimilitudine hominis cum alio: verùm ſola hæc ſimilitudo otis noo facit probabilem conjecturam, quia fallax eſt, & incerta. *Menoch. c. l. n. 97. & ſeqq.* quare, etſi filios natus ex moliere, quæ adulterium commiſit, aſſimiletur in facie adultero, & non marito, præſumitur nihilominus natus legitimè ex matrimooio. *Barboſ. in collectan. in cit. c. Per tuas; n. 3. h. t.*

§. VIII.

Quomodo probandi ſint confines, ſeu limites locorum.

LI. De hoc agitur in *c. Cùm cauſam; 13. h. t.* ubi habetur, quòd fines Diœceſium probantur per libros antiquos, teſtes, famam, & alia adminicula:
Nam cùm inter Colubricenſem, & Eginatenſem »
Epiſcopos quæſtio verteretur ſuper limitibus, ſeu »
finibus ſuarum Diœceſium, eam cauſam Papa Hoorius III. duobus aliis Epiſeopis commiſit, »
mandans illis; ut libros antiquos, & ſimilia, ex »
quibus diviſio locorum, ſeu fines meliùs dignoſci »
poſſint, inſpiciant, nec non teſtes audiant, famam »
inquirant, & alia adminicula perpendaot, & ita »
in oegotio illo procedant. »

LII. Notandum primò. Libri, & ſcripturæ antiquæ, in quibus refertur, aliquid eſſe factum, vel non factum, fidem aliquam faciunt: nam ipſa antiquitas temporis tribuit libris, & ſcripturis aliquam venerationem, & auctoritatem probandi; unde etiam ad antiqua geſta leviores probationes ſufficiunt, & admitti ſolent. *Menoch. de arbitrar. Judic. l. 2. Caſu; 3. in princ.* Io ſpecie verò confines Diœceſium, & Parochiarum, aliorúmque locorum probantur per libros, inſtrumenta, ſeu ſcripturas antiquas; ut patet ex hoc *c. junct. Gl. V. Per antiquos libros*; antiquæ autem cenſentur, quæ excedunt hominum memoriam, vel ſaltem poſt elapſum tempus 40. annorum, vel potiùs id relinquitur Judicis arbitrio. *Maſcard. vol. 1. de probat. concl. 394. n. 2. & 3.*

Quin imò antiqui libri cenſuales, vel aliæ ſcripturæ antiquæ, etſi aliàs non authenticæ, & quæ ſolemnitates aliàs requiſitas, ut ſubſcriptionem, & teſtes, non habent, fidem plenam faciunt in cauſis, in quibus non agitur de præjudicio alterius, v. g. quòd Eccleſia ſit conſecrata, infans baptizatus &c. ut docet *Abb. hic n. 1. Felin. n. 2.* & de ſcriptura, quæ inciſa eſt, vel ſculpta in aliquo lapide, vel columna, quòd ei in his, quæ nemini præjudicant, fides habenda ſit, tradit *Gl. in c. Sanè; 6. cauſ. 24. q. 2. V. Dipiychis.* Ratio eſt, tum quia in talibus caſibus nulla eſt ſuſpicio falſi, ſive non præſumitur, quòd aliquis fallere velit: ideóque etiam unius teſtimonio de viſu, vel etiam de auditu fides haberi ſolet; ut docet *Innocent. ad rubric. de conſecr. Eccleſ. n. 1.* tum quia geſta antiqua difficulter probari poſſunt, & ideo in illis leviores probationes admitti ſolent, & ſufficiunt ſemiplenæ, quando aliis non fit præjudicium. *Innoc. c. l.* Idémque dicendum eſt, ſi ſit res modica, ſive ſi agatur de modico ſolùm præjudicio alterius; tunc enim ad plenam probationem ſufficit liber, vel ſcriptura antiqua; ut colligitur ex *cit. c. Cùm cauſam; h. t.* ubi dicitur, confioes inter duas Eccleſias probari per antiquos libros, ſeu ſcripturas; quia res parvi præjudicii eſſe videtur, an fundus vicinus, de cujus limitibus eſt quæſtio, pertineat ad iſtam, vel illam Eccleſiam, ad hunc, vel illum Epiſcopatum. *Abb. hic n. 1. & Felin. n. 2. Maſcard. de probat. concl. 398. n. 7.* ex generali autem, & receptâ doctrinâ, ubi agitur de modico præjudicio, leviores probationes admittuntor. *Decius in cit. c. Cùm cauſam; n. 4.* ubi tamen id limitat.

limitat, quòd quæſtio confinium, tunc demum ſit modici præjudicii, quando eſt contentio de ſola juriſdictione, non autem de dominio, ſeu proprietate, vel niſi probentur fines per libros, aut ſcripturas antiquas. Quòd ſi verò agatur de magno præjudicio alterius, tum libri, ſcripturæ antiquæ privatæ, & non authenticæ, fidem plenam non merentur, ſed tantùm præſumptionem, aut ſemiplenam probationem faciunt. *Abb. c. l. & Felin. c. l. n. 3.* oam alioquin magna occaſio daretur alios fallendi; poſſet enim v. g. Prælatus, vel ejus Officialis in libro cenſuali ſcribere varia nomina debitorum, quibus hi, vel illi Monaſterio ſint obſtricti, vel multa bona immobilia, quæ ad illud ſpectent, quæ tamen falſa eſſe poſſent. Quænam autem cauſa modica ſit, ita, ut ſpectatis omnibus circumſtantiis, minor probatio ſufficiat, Judicis arbitrio determinandum relinquitur.

LIII. Ceterùm quod dictum eſt, ſi agatur de magno præjudicio, etiam antiquos libros, vel ſcripturas non facere plenam probationem, id limitandum eſt primò, niſi talis ſit liber, vel ſcriptura, cui ab antiquo, & à majoribus noſtris communiter fides eſt habita; tunc enim etiam plenam fidem meretur, ac probationem facit. *Abb. c. l. n. 1. & Felin. n. 1.* quia in excedentibus hominum memoriam communis fama, & perſuaſio fidem facere debet; ut tradit *Innocent. in c. Veniens; 1. n. 6. de V. S. in 6. Bald. in Auth. quas actiones n. 16. C. de SS. Eccleſ.* Ex quo inferunt communiter DD. hìc, quòd fides habenda ſit Hiſtoricis, Chronicis, & ſimilibus ſcriptis antiquis, ſi ex antiquâ traditione auctoritatem habeant, quia, ut ait *Bart. in l. 1. n. 22. ff. De rebus credit.* quòd à noſtris majoribus communiter creditum eſt, & nos credere debemus. Atque hinc argumentum ſumi poteſt contra hæreticos, quòd, ſi quid ex antiquiſſima traditione ſemper à majoribus noſtris communiter eſt creditom, & pro vero habitum, ſine pertinacia, & temeritate negari non poſſit.

Limitandum ſecundò, quòd libri, & ſcripturæ antiquæ tum demum faciant plenam fidem, & probationem, ſi fuerint repertæ in Archivo, ſeu loco publico, in qoo inſtrumenta, & ſcripturæ authenticæ aſſervantur, & ex illo productæ, quibus communiter fides haberi ſolet: per tales enim ſcripturas plenè probatur diviſio Diœceſium; ut tradit *Gl. in c. Ad audientiam; 13. de præſcript. & expreſſiùs habetur in Authent. Ad hæc C. de fide inſtrum.* ubi dicitur: Charta, quæ profertur ex archivo publico (id eſt, arca, in qua reponuntur ſcripturæ publicæ) teſtimonium publicum habet, etſi ipſa publica non ſit, ſive manu publicâ, ſeu Notarii non ſit facta. *Gl. ibid. V. Teſtimonium publicum; Abb. in cit. c. Cùm cauſam; n. 1. & Felin. n. 3 h. t.* quamvis aliqui, ut tales ſcripturæ plenam fidem faciant, inſuper requirant, quòd ſint depromptæ, ſeu productæ ex archivo publico, cui præeſt cuſtos, ſeu officialis publicus, qui teſtetur, non niſi ſcripturas fide dignas in eo loco reponi. *Gl. Margin. in cit. Auth. lit. f. Decius in cit. c. Cùm cauſam; n. 7. h. t.*

LIV. Notandum ſecundò. Confines, ſeu limites Diœceſium, aliorúmve locorum probantur etiam per teſtes. *cit. c. Cùm cauſam;* licèt teſtes non ſint perpetui: nemo enim ultra centum annos vivere præſumitur, quia is finis vitæ longævi hominis eſt. *l. Uſusfructus, 56. in fine ff. De uſufruct.* ideóque magis ſtatur antiquis inſtrumentis, quàm teſtibus, in factis antiquis, quia teſtes poſſunt fallere, cùm memoria hominis ſit infirma. *l. Peregrè; 44. ff. De acquir. vel amitt. poſſeſ.* Teſtes autem in hac materia finium magis idonei ſunt, qui in vicinis, & circumjacentibus locis habitant: & ſufficiunt etiam teſtes per auditum, modò expreſsè teſtentur, ſe id audiviſſe à ſuis majoribus, & eorum aliquos nominent: nam, cùm probatio per teſtes deponentes de viſu in factis antiquis, quæ vitam hominis excedunt, ſit impoſſibilis, ſufficit probatio per auditum. *Abb. in cit. c. Cauſam; not. 2. Decius n. 2. Maſcard. concl. 395. n. 1. 2. 4. 5. & 7. Barboſ. in cit. c. Cùm cauſam; n. 10.* dummodo tales rationem reddant dicti ſui. *Maſcard. c. l. n. 3. & Barb. de quo plura iit. ſeq.*

Notandum tertiò. Confines, ſeu limites locorum etiam probari poſſunt per famam publicam, quòd procedit de fama antiqua. *cit. c. Cùm cauſam; h. t.* quia, ut ait *Gl. ibid. V. Famam;* fama in talibus præcipuè valet, quorum memoria non habetur. *l. Si arbiter; 28. ff. h. t. Felin. n. 1. Maſcard. concl. 396. num. 1.* quamvis autem regulariter ſola fama per ſe, ſine aliis adminiculis non probet, in factis tamen antiquis, præſertim in confinibus, videtur, quòd plenè probet, quia in his admittuntur leviores probationes. *Imol. in cit. c. Cùm cauſam; n. 5. Felin. ibid. n. 9.* Nec obſtat, quòd in hoc c. ultra famam requiruntur quæcunque adminicula ad probandum in rebus antiquis; quia dictio, *Et*, accipi debet, non copulativè, ſed diſtributivè, ſicut ſubinde accipitur, juxta ſubjectam materiam, de qua agitur, & in c. 2. ibi, *Te tuáque de homicid. Barb. in cit. c. n. 12.* ubi aliam reſponſionem addit.

Notandum quartò. Confines, ſeu limites locorum probari etiam poſſunt per præſumptiones, conjecturas, & indicia, ſi res propter diuturnitatem temporis difficulter probari poſſint, & ſi plures præſumptiones, aut conjecturæ ſimul jungantur, imò etiam duæ faciunt plenam probationem, quia, quæ non proſunt ſingula, multa juvant. *Gl. fin. in cit. c. 13. h. t. Maſcard. concl. 397. n. 1. & 7.* Quando autem probationes imperfectæ, ſeu ſemiplenæ conjungi poſſint ad faciendam perfectam, & plenam probationem, dictum eſt ſuprà *n. 3. h. t.*

§. IX.

An, & qualiter fidem faciant, ſeu probent litteræ Epiſcopi, vel alterius ordinarii Iudicis, & quomodo reprobari poſſit per teſtes inſtrumentum tanquam falſum nomine Collegii, ſeu Univerſitatis confectum?

LV. Ad primam quæſtionem Reſp. Litteræ Epiſcopi, vel alterius inferioris Judicis ordinarii faciunt fidem ad probandum, aliquem excommunicatum eſſe, donec oppoſitum probetur; prout deciditur in *c. Poſt ceſſionem; 7. h. t.* ubi Papa Innocentius III. re-

„ III. reſcribit, cùm ipſi ex litteris Judicis ordinarij
„ (ſigillo, vel ſubſcriptione munitis) conſtiterit
„ (quibus in hac re ſtandum eſt, donec contrarium
„ probetur) quòd Vitus excommunicatus fuerat,
„ quando Procuratoris officium aſſumpſit; ideo
„ ipſum tanquam Procuratorem in Judicio admit-
„ tere noluiſſe.

LVI. Notandum primò. Nomine Judicis ordinarij hoc loco comprehenditur, non ſolùm Epiſcopus, qui eſt generalis, & major ordinarius Judex totius Diœceſis ſuæ, c. *Cùm Epiſcopus*; 7. *de offic. ordin. in 6.* ſed etiam inferiores Prælati, qui poteſtatem, ſeu juriſdictionem ordinariam, & ſpecialem habent, & præſunt certo loco, vel perſonis. c. *Ordinarii*; 3. *Eodem in 6. & ibid. Gl. V. Locorum. Abb. hic num.* 1. *Decius n.* 2. *Felin. n.* 1.

Notandum ſecundò. Licèt ex hoc c. videatur probari generaliter, quòd litteræ Epiſcopi, vel alterius Magiſtratûs, ſeu Judicis ordinarij, ejuſdem ſubſcriptione, vel ſigillo publico munitæ plenam fidem faciunt, etiam in præjudicium alterius, ita, ut ſtandum illis ſit, donec probetur contrarium: tamen hoc minimè indè probatur, ſed ſolùm, quòd in cauſis, quæ ſunt levis præjudicij, litteræ Judicis ordinarij ejus ſigillo munitæ, etiam ſine ſubſcriptione teſtium, cenſentur authenticæ, & plenam fidem faciunt. *Abbas hîc n. 6. & Felin. n.* 2. ut in caſu hujus c. ex ſolis litteris Judicis ordinarij conſtabat, quòd Vitus excommunicatus erat, cùm Procuratoris officium ſuſcepit; ideóque tanquam Procurator non fuit admiſſus; quia ibi agebatur de modico præjudicio, cùm excommunicatio ſit pœna medicinalis, per quam conſulitur animæ. c. 1. *de ſentent. excomm. in 6.* ut tradit *Gloſ. ibid. V. Per litteras in fine. Felin. num.* 12.

Aliud eſt, ſi litteræ contineant excommunicationem in facto arduo, & gravis præjudicij, ut ſi Epiſcopus, ſeu Ordinarius vellet caſſare electionem inimici ſui, producendo litteras ſuas promulgatorias excommunicationis: tunc enim non creditur, nec plena fides habenda eſt, ſine ſubſcriptione teſtium, quia agitur de gravi præjudicio alterius. *Abbas cit. l.*

Verùm de hoc plura infrà tit. 22. in quo ex inſtituto de hac re agitur, an ſigillum litteris appoſitum ſufficiat ad plenam probationem faciendam.

LVII. Notandum tertiò. Siquis in excommunicatione conſtitutus ſuſcepit munus Procuratoris in Judicio, is poteſt per exceptionem repelli ab agendo, imò & debet, ſi vitandus fuit, quia non poteſt illud licitè exercere, nec licitè cum alijs communicare; prout ſumitur ex hoc c. *in fine.* & docet *Suar. diſ. 16. de cenſur. ſect. 7. num.* 10. Id verò dupliciter poteſt intelligi. Primò. Quòd ipſa conſtitutio Procuratoris in excommunicatione poſiti, ſit ipſo jure, ſeu facto invalida, ita, ut ejus acta in Judicio non valeant, ſi vitandus ſit, tametſi interea ab excommunicatione ſit abſolutus; ideòque in *cit. c. Poſt ceſſionem*, non fuiſſe admiſſum in Judiciò; quia ratione excommunicationis, ad illud officium ſuſcipiendum, & exercendum fuit inhabilis. *Abb. in cit. c. 7. num.* 10. *Imola num. 2. & 8. Felin. num. 20. & alii.* Verùm, ex verbis hujus c. non infertur, conſtitutum, vel ſuſcipientem in excommunicatione munus Procuratoris fuiſſe ipſo jure omnino inhabilem ad illud exercendum; ſed ſolùm eſſe, repellendum, vel ab eo ſuſpendendum: quia nullum tale jus reperitur, neque ex verbis *cit.* c. colligitur, quòd conſtitutio Procuratoris excommunicati ſit ipſo jure irrita; ſed ſolùm, ipſum repelli poſſe, & debere per oppoſitam exceptionem excommunicationis. *Suar. cit. l. num. 14. & 15.* In materia verò pœnali, aut odioſa non debet fieri extenſio ultra verborum proprietatem; ut noti juris eſt; quæ expoſitio melior eſt.

LVIII. Ad alteram quæſtionem reſpondetur, quòd ſingulares, ſeu ſingulæ perſonæ alicuius Collegij, vel Conventûs, poſſunt jurati reprobare inſtrumentum falſo ſigillo obſignatum, & confectum nomine Collegij, ſeu Univerſitatis; prout ſumitur ex c. *Tertiò loco*; 5. *h. t.* Nam, cùm qui- „
dam Canonicus Regularis amico ſuo in inſtru- „
mento ſigillo Capituli obſignato alienationem „
quarundam rerum Eccleſiæ immobilium feciſſet, „
eo in Judicio exhibito, Procurator Monaſterij di- „
xit, inſtrumentum illud non eſſe cum conſenſu „
Conventûs confectum, atque ſigillum adulte- „
rinum, vel furtivum eſſe, & ad hoc probandum, „
produxit Capitulares illius Monaſterij in teſtes, „
qui jurati dixerunt (quia nulli teſti creditur, ni- „
ſi jurato. *Gl. hîc V. Jurati.*) quotieſcunque de hac „
alienatione in Capitulo mentio facta fuit, Con- „
ventum contradixiſſe, & noluiſſe conſentire in „
illam alienationem. Et, quoniam adversùs hæc „
teſtimonia pars adverſa nihil probavit: ideo Pa- „
pa Clemens III. conſultus ſuper hac re reſpon- „
dit, ſecundùm aſſertionem, ſeu depoſitiones te- „
ſtium eſſe judicandum. „

LIX. Notandum primò. Clerici, vel Religioſi poſſunt eſſe teſtes in favorem Eccleſiæ ſuæ, deponendo ſuper facto, vel non facto ab eis collegialiter; uti ſumitur ex hoc c. *& ibid.* tradit *Abbas num.* 2. & quamvis ſinguli teſtificabantur, non tamen erant ſingulares in dictis ſuis, ſed conteſtes; quia ſinguli teſtabantur de eodem facto, nimirùm, quòd communiter Conventus contradixerit, & reclamaverit alienationi factæ. *Abb. hic num.* 1. Aliud eſt, ſi Canonici Eccleſiæ teſtificentur de ſuis ſingularibus ſuffragijs, quæ in ſecreto dederunt, ita, ut quiſque ipſorum dicat, ſe in electum non conſenſiſſe, tunc enim eorum teſtimonia, quippe ſingularia, ad probationem non ſufficiunt; ut in caſu c. *Cum dilectus*; 32. *de elect.* de quo ſupr. *l. 1. tit. 6. n.* 209.

Notandum ſecundò. Etſi illi, qui ſunt de Collegio, aliquantum ſint ſuſpecti propter intereſſe, quod membra habent in cauſa Univerſitatis; ob defectum tamen teſtium, quia ea, quæ fiunt in Collegio, non poſſunt probari per extraneos, qui non ſolent admitti ad Capitulum, poſſunt teſtimonium ferre etiam illi, qui ſunt de Collegio in cauſa ejuſdem. *Abb. hîc n.* 5. Accedit, quòd cauſa Collegij, ſeu Univerſitatis non ſit principaliter cauſa ſingulorum, ſed Univerſitatis, quæ differt à cauſa ſingulorum. *c. fin.* de his, quæ fiunt à majore parte Capituli de quo tit. ſeq.

Notandum tertiò. Contra inſtrumentum in Judicio productum poteſt à parte adverſa excipi, quòd ſigillum ſit adulterinum, id eſt, ad ſimilitudinem veri ſigilli factum, vel furtivum, quando ſcilicet verum ſi-

gillum eſt furto ſubtractū, & appoſitum ſine conſenſu Capituli v. g. & utrumq; probari poteſt per teſtes, qui ſunt de Collegio, vel directè oſtendendo, tale inſtrumentum eſſe fraudulentum, vel indirectè, ut, ſi illi, qui de Collegio ſunt, deponant, quòd Collegium, ſeu Conventus nunquam voluerit conſentire, quando de illa fe mentio fiebat. Aliud eſt, ſi ſinguli dicerent: ego non conſenſi; tum enim eſſent ſingulares in teſtimonijs ſuis, & non facerent plenam fidem, juxta *cit. c. Cùm dilectus. Abb. hic num. 3.* & dictum ſuprà. Verùm de hoc plura titulo 22.

§. X.

Quam vim probandi habeat narratio facti alicuius in litteris Sedis Apoſtolicæ?

LX. Ad hanc quæſtionem reſpondetur, quòd litteræ Apoſtolicæ, in quibus narratur factum proprium Papæ, plenè probant, ſi ſuper illis gratia, aut intentio Papæ fundetur; prout ſumitur ex *Clem. Litteris; unic. h. t.* Ubi ita ſtatuitur: » Litteris Apoſtolicis, in quibus narratur, dignitates, ſeu beneficia collationi Papæ, vel Sedi Apoſtolicæ reſervata eſſe; vel reſignationem alicujus beneficij receptam, aut poteſtatem recipiendi alij commiſſam: vel Papam aliquem excommunicâſſe, aut ſuſpendiſſe, vel aliqem Capellanum, aut familiarem ſuum fuiſſe, vel alia ſimilia, ſuper quibus gratia, vel intentio Papæ fondatur, narrantur, plenam fidem adhibendam eſſe. Idque ad præterita, & pendentia (etiam per appellationem) negotia extendirur. V. g. Papa mandavit alicui, ut Titio conferatur beneficium vacans, quod ſibi reſervavit, cum decreto irritante, ſed Commiſſarius illud alteri confert. Quæritur, an collatio valeat? Reſp. Quòd non, quia verba illa narrativa, quòd Papa ſibi reſervaverit illud beneficium, cum decreto irritante, ſuper quibus fundatur intentio Papæ, faciunt plenam fidem. *Gl. hic in caſu.*

LXI. Hinc colligitur primò. Quòd nudæ narrationi alicuius inferioris Papâ regulariter non creditur, etiamſi Legatus ſit Papæ de latere, ſi v.g. dicat, ſe beneficium ſibi reſervâſſe, quia hæc eſt ſpecialis prærogativa Papæ, ob faſtigium tantæ dignitatis, ut ejus aſſertioni fides adhibenda ſit, citra aliam probationem. *Gl. hic V. Reſervâſſe. Abb. in princ.* & quidem aſſertioni Papæ fides adhibenda eſt, ſive fiat in ſcriptis, ſeu per litteras. *cit. Clement. unic. h. t.* ſive ſolo verbo, aut vivâ voce; ut colligitur ex *c. Cùm à nobis; 28. in fine.* ibi: *Salvâ Sedis Apoſtolicæ auctoritate; infrà de teſtib.* modò intentio illius ſuper tali narratione fundetur: & ibi *Abb. n. 1.*

Colligitur ſecundò. Si in reſcriptis, ſeu litteris Apoſtolicis Papa narret factum proprium, ſuper quo fundatur intentio ipſius; quia v.g. confert beneficium alicui, aſſerens, ſe illud ſibi priùs reſervâſſe; tunc ita plenam fidem facit talis aſſertio, ut non admittatur probatio in contrarium; ut colligitur ex *hac Clement.* ibi: *Cenſemus ſuper ſic narratis fidem plenariam adhibendam*, quia in facto proprio non præſumitur facilè error. *Gl. ibid. V. Feciſſe narramus; & Abbas num. 2. & 3.* Vel fundator intentio Papæ ſuper facto alieno; & tunc etiam aſſertio Papæ facit plenam fidem, ita tamen, ut admittatur probatio in contrarium, v. g. ſi dicatur in litteris Papalibus, beneficium vacâſſe in Curia per mortem Beneficiati, poterit probari contrarium, illud vacâſſe extra Curiam, quia extra illam Beneficiatus deceſſit, cùm in facto alieno Papa facilè poſſit errare. Vel denique intentio Papæ non eſt fundata ſuper his, quæ narrantur in litteris Apoſtolicis; & tum non probant, ut in *c. Si Papa; 10. de privileg. in 6.* ubi habetur: Si in litteris à Sede Apoſtolica impetratis narretur, aliquam Eccleſiam ad Jus, & proprietatem Romanæ Eccleſiæ pertinere, non propterea illius Eccleſiæ exemptio eſt probata; quia Papa non principaliter ſe fundat ſuper talibus verbis narrativis. *Gl. ibid. V. Principaliter. Gl. in cit. Clement. unic. V. Feciſſe narramus; & Abb. num. 2.*

LXII. Quod autem dictum eſt, contra aſſertionem Papæ in facto proprio non admitti probationem in contrarium, limitat *Gl. c. l.* id intelligendum eſſe de probatione, quæ aſſertionem Papæ omnino tollit, & falſam oſtendit, non de ea, quæ adjuvat probantem. Ut, ſi v.g. Papa narrat, renunciationem beneficij eſſe factam in manibus ſuis, & acceptatam, illúdque alteri conferri mandet, poteſt aliquis probare, quòd illud beneficium non pertinebat ad cedentem, ſed ad ſe tempore ceſſionis: per hoc enim non perimitur narratio Papæ, eùm utrumque poſſit eſſe verum.

Deinde limitatur, quòd aſſertio Papæ plenam fidem faciat in cauſis Beneficialibus, vel alijs ſpiritualibus, in quibus Papa ampliſſimam poteſtatem habet: non autem in profanis, in præjudicium laici non ſubditi, neque etiam, quando agitur de gravi præjudicio alterius, ut, ſi per aſſertionem Papæ privaretur quis jure ſuo, quod privari non poteſt, niſi probatâ culpâ, v. g. vaſallus jure feudi, in his enim caſibus non eſt ſtandum aſſertione Papæ. *Abbas in cit. Clement. in fine. Gabriel in commun. concl. lib. 1. de probat. concluſ. 2. n. 26. & ſeqq. Maſcard. vol. 1. de probat. concl. 139. num. 13. 14. & 15. Farinac. tract. de teſtib. q. 63. n. 185.* Denique limitatur, quòd contra aſſertionem Papæ non admittatur probatio contraria directa: poteſt tamen contra illam indirectè aliquid probari, per quod refellatur aſſertio Papalis, & conſequenter etiam gratia, quæ in illa fundatur, dummodo talis indirecta probatio fiat circa ea, quæ ſunt facti, non autem circa diſpoſitionem juris. *Gabriel c. l. num. 36. & 37. Maſcard. c. l. num. 18. & 19.* Sed neque contra aſſertionem Papæ factam, motu proprio, ſeu ex certa ſcientia admittitur probatio in contrarium; imò tunc etiam in facto alieno ſtandum eſt ejuſdem aſſertione, ſaltem donec probetur contrarium. *Gabriel cit. loc. n. 60. & 61. Farinac. cit. q.63. n.98.*

Porrò non tantùm Papæ, ſed etiam Imperatoris, Regis, vel alterius Principis ſuperiorem non recognoſcentis aſſertio plenam fidem facit, ita, ut in his, quæ aſſerunt, à ſe, vel coram ſe geſta eſſe, non admit-

admittatur probatio in contrarium; ſecus quoad Principes inferiores. *Gabriel cit. loc. num.* 19. 21. *&* 22. *Maſcard. c. l. num.* 10. 11. *&* 12. quamvis etiam aſſertioni Principis ſupremi non ſit ſtandū, quando agitur de illius commodo, aut intereſſe. *Farinac. c. l. n.* 171. vel quando Princeps aliquid narrat non principaliter, ſed incidenter tantùm ita, ut in eo Principis intentio non fundetur. *Farinac. cit. l. n.* 196. vel ſi narret aliquid in alterius grave præjudicium, v. g. dicēndo, ſe vidiſſe aliquem grave ſcelus commiſiſſe. *Farinac. c. l. n.* 174. vel ſi aſſerat, ſe hoc ab alio audiviſſe; tunc enim tali dicto plena fides haberi non debet. *Farinac. num.* 176.

§. XI.

De probationibus, & aliis actis Iudicii in ſcriptum redigendis, & de actis prioris Iudicii exhibendis aliis Iudicibus, ad quos cauſa pervenit.

LXIII. Aſſertio 1. Univerſa acta Judicij ſunt conſcribenda, eo modo, quo præſcribitur in c. *Quoniam contra*; 11. *h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio generali Lateranenſi ſub Innocentio III. c. 39. Nam, quia nonnulli Judices iniqui, in præjudicium alterius partis litigantis, aliqua mendaciter aſſerebant, & innocens litigator veram negativam contra aſſertionem Judicis probare non poſſet, quia negantis factum per rerum naturam nulla eſt directa probatio, ideo, ne falſitas veritati præjudicet, aut iniquitas prævaleat æquitati, ſtatuit Concilium, ut tum in Judicio ordinario, tum extraordinario, ſive delegato, Judex ſemper adhibeat perſonam publicam, ſive Tabellionem, ſi habere poſſit, aut duos idoneos viros, qui fideliter univerſa acta Judicij conſcribant: videlicet citationes, dilationes, recuſationes, exceptiones, petitiones, reſponſiones, & interrogationes, confeſſiones, teſtium depoſitiones, inſtrumentorum productiones, interlocutiones, appellationes, renunciationes, concluſiones, & cetera, quæ occurrerint, competente ordine, conſcribant, deſignando loca, tempora, & perſonas: & acta ſic conſcripta partibus tribuantur: originali penes ſcriptores remanente, ut ſi ſuper proceſſu Judicis controverſia ſuboriatur, per acta legitimè conſignata terminari poſſit. Quòd ſi verò Judex aliquis hanc conſtitutionem ſervare neglexerit, per ſuperiorem Judicem puniatur: nec pro ipſius proceſſu præſumptio fiat, niſi quatenus ex legitimis Actorum documentis conſtiterit.

LXIV. Pro explicatione hujus celebris c. Notandum primò. Vera negativa propoſitio, ſeu negatio hîc dicitur; quæ eſt pura, ſimplex, & indeterminata; ut vult *Hoſtienſ. hîc V. Veram.* vel vera negativa eſt illa, quæ non continet in ſe affirmativam, v. g. Non mutuavi, quæ directè probari non poteſt: quòd ſi habeat in ſe incluſam affirmationem, non eſt propriè negatio, eàque directè probari poteſt, ut, ſiquis dicat: non conſenſi ſponte; includit enim hanc affirmationem: conſenſi per metum; qui directè probari poteſt. *Abbas hîc in princ. not.* 2. *& num.* 1. & patet ex ſuprà dictis *num.* 8. *& aliquot ſeqq. Barboſ. verò in Collect. in cit. c. Quoniam; num.* 2. ait, per veram negationem hîc tantùm intelligi eam, quæ in ſe vera eſt, prout opponitur ei, quæ in ſe falſa eſt; ut colligitur ex illis verbis c. *Ne veritas falſitati præjudicet*, ita, ut ſenſus ſit, quoniam contra falſam iniqui Judicis aſſertionem non poteſt innocens litigator probare negationem veram, id eſt, quæ à parte rei veritatem, non verò falſa continet.

Notandum ſecundò. Omnia acta Judicij à Notario, vel alijs duobus viris idoneis, qui Notarij locum ſuppleant, mandante Judice, conſcribenda ſunt; ideo autem ſcribuntur acta Judicij, ut veritas habeat locum in Judicijs, & ne propter aſſertionem iniqui Judicis innocens litigator lædatur; prout habetur in principio hujus c. ex quo plerumque ſumitur cauſa finalis conſtitutionis faciendæ. *Lanfranc. in praxi in c. Quoniam; num.* 2. Non tantùm autem in ordinario judicio, ſed etiam in delegato acta ſunt conſcribenda; ut habetur in *cit. c. Quoniam, & ibid. Abb. num.* 3. & ſive Judicium plenarium, in quo ordinariè proceditur, ſervato ordine juris: ſive ſummarium, in quo abſque ordine, & ſine figura Judicij proceditur; & ſive per accuſationem, inquiſitionem, vel denunciationem procedatur. *Gl. hîc V. Extraordinario; & Abb. num.* 7. imò etiam, ſi agatur coram arbitris compromiſſarijs, quia ij etiam procedere debent ad ſimilitudinem Judicum, ſervato ordine, ac formâ Judiciorum. *l.* 1. *ff. de recept. arbitr. Abb. cit. loc. & alii apud Barboſ. hîc num.* 6. Excipiuntur tamen cauſæ exiguæ, & leviores, quæ neceſſariò ſcribendæ non ſunt, ſed in his creditur ſimplici Judicis aſſertioni, ac relationi, ſine ſcriptura; ut colligitur ex *Auth. Niſi breves*; ibi, *ſine ſcriptis*, ubi *Bartol. num.* 3. *C. de ſentent. ex brevicul. recitand. & ex Auth. Ut judices ſine quoquo ſuffragio.* §. *Neceſſitatem.* ibi: *Cauſam ex non ſcripto examinante Collat.* 2. *Abbas hîc num.* 9. *& Felin. num.* 1. *contra Decium hîc num,* 7. Quæ autem dicatur cauſa levis, ſeu exigua, id arbitrio Superioris, ſeu Judicis relinquitur, inſpectâ qualitate cauſæ, & perſonarum. *Abb. & Felin. citt. locis.*

Notandum tertiò. Etiam Judici non creditur ſine probationibus; aliàs enim daretur ei occaſio lædendi partes litigantes, aſſerendo, ſe vidiſſe probationes, etſi eas non vidiſſet, vel habuiſſet. *Maſcard. de probat. in proœm. q.* 1. *n.* 7. Unde ſtatutum eſt, ut in omni Judicio adſit Notarius publicus, & approbatus, qui acta ſcribat, & cui propter publicum officium, & juramentum major fides habenda eſt in pertinentibus ad ſuum officium, quàm alijs. *Menoch. de arbitr. judic. caſu* 99. *n.* 3. *&* 4. abſente verò Notario, duo viri idonei requiruntur, qui omnia Judicij acta conſcribant, quorū confeſſio, ſeu atteſtatio æquivalet Notarij teſtimonio; ut colligitur ex *cit. c. Quoniam.* & tradit *Gl. ibid. V. duos viros; & Abb. n.* 3. Tria autem Notario faciēda ſunt, primò, ut omnia acta Judicij ſcribat, ſecundùm

dùm mandatum Judicis; ut colligitur ex *cit. c. Quoniam*; ibi: *Judex ſemper adhibeat aut publicam perſonam h. t.* deſignando etiam locum, & tempus, in quo facta ſunt, & perſonas; ut habetur in *cit. c. Quoniam*; Secundò debet Notarius exempla Actorum tradere partibus litigantibus. Tertiò. Originale, ſive Protocollum manu Notarij ſcriptùm ipſe penes ſe retineat, ut, ſi dubium oriatur ſuper exemplaribus, ſeu ſcripturis tranſumptis, recurri poſſit ad illud. *Abb. hic num. 3. in fine.* Quamvis interdum de facto acta etiam penes Judicem manere poſſint; ut conſtat ex *c. ult. h. t. Abb. c. l. n. 4.* de quo plura infrà.

LXV. Notandum quartò. Non tantùm acta Judicij, ſeu proceſsûs, ſed etiam ſententia definitiva redigi debet in ſcriptum, etſi de hac non fiat in hoc c. expreſſa mentio: nam, quamvis jam antiquo jure proviſum erat, ut ſententia ferretur in ſcriptis: non tamen erat ſtatutum, ut ea redigeretur inter acta publica, quæ ſcribi debent; idque colligitur ex hoc c. ibi: *Concluſiones, & cetera, quæ occurrerint, competente ordine conſcribenda:* ergo etiam ſententia definitiva redigenda eſt in ſcriptum, cùm illa ſequatur concluſionem in cauſa. *Abb. hic num. 5.* ubi addit, idem dicendum de appellatione à ſententia definitiva, cùm poſt concluſionem, non ſuperſint alia acta, quàm ſententia, & appellatio: & quamvis in hoc c. inter acta ſcribenda etiam ponantur appellationes, tamen id intelligendum eſt de appellationibus à ſententia interlocutoria, quia verbum *Appellationes* immediatè ſequitur poſt verbum *Interlocutiones*; nihil enim aliàs operarentur illa verba: ex quo ſumitur argumentum à majore ad minus, ſi ſententia interlocutoria, quæ etiam fertur ex actis, & probationibus, debet redigi in ſcripta publica, multò magis ſententia definitiva, quæ eſt majoris præjudicij. *Abb. hic n. 5.*

LXVI. Notandum quartò. Non ſufficit probare acta Judicij per teſtes, ſed oportet, ut probetur, vel appareat, acta fuiſſe ſcripta, aliàs fides non habetur proceſſui, & actis Judicij; ut conſtat ex hoc c. ibi: *Competenti Ordine conſcribenda*: & docet *Bartol. in l. Ne in arbitris; 4. num. 3. C. de recept. arbitr. Felin. in cit. c. Quoniam; num. 55.* ubi tamen addit; ſi acta Judicij amiſſa fuerint, & duo teſtes deponant, ſe illa antè inſpexiſſe, & legiſſe, fidem eis habendam eſſe. *Arg. l. Teſtium; 18. C. de teſtib.*

Notandum quintò. Ad probanda acta Judicij, præter Judicem, & Tabellionem, alij teſtes non requiruntur, ſed ijs fides habenda eſt, abſque ulteriore probatione; quia tum Judicis, tum Notarij officium publicum eſt: quamvis de conſuetudine in ſententia definitiva ferenda adhibeantur teſtes: quoad alios verò actus judiciales ſufficit, quòd Notarius eos ſcribat in præſentia Judicis, vel ex ejus mandato, à quo ſuam auctoritatem accipiunt, ſine teſtium præſentia, & ſubſcriptione. *Lanfranc, in pract. judic. in c. Quoniam de probat. num. 13.* Debet autem Notarius ſcribere, quanta fides adhibenda ſit teſti; adeóque qualiter inter deponendum vacillavit, ſive inconſtans fuit, ſi quidem id vidit: ſi verò id non advertit, tunc ſolùm ſcribere debet, quòd Judex dicat, teſtem vacillâſſe: quamvis tali caſu, ſi teſtis ſe defendere velit, & alleget, talia ſcribenda non eſſe, audiri debeat. *Lanfranc. c. l.*

LXVII. Aſſertio 2. Si cauſa ad alium Judicem devolvatur, acta proceſsûs, & prioris Judicij ei exhiberi debent, & ad eum remitti; prout habetur in *c. Cauſam; 11. de teſtib.* & ſumitur etiam ex *c. Cùm bonæ; 55. & ult. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Mesburgeoſem Epiſcopum ex una parte, & Abbatem, ac Conventum Pigamenſem ex altera, ſuper ſtatu Monaſterij, & quibuſdam ſpoliationibus, quas Epiſcopus intulit Monaſterio: ea cauſa commiſſa fuit quibuſdam Judicibus, coram quibus litis conteſtatio facta eſt, juxta confeſſionem partium, & in cauſa proceſſum; ſed ob quædam impedimenta, ea ad finem perducta non fuit. Poſtea Papa Gregorius IX. eandem cauſam alijs Judicibus delegavit, mandans eis, ut acta originalia, quæ apud priores Judices remanſerunt, diligenter inquirant, &, ſi reperta fuerint, unâ cum alijs, ſi quæ partes apud ipſos proponere voluerint, in ſcriptis redacta, ad Sedem Apoſtolicam mittant. Sin autem acta reperta non fuerint (cùm non ſit dubium, litis conteſtationem factam eſſe) probationes partium de novo recipiant, eáſque audiant, ſi compoſitionem inter ſe facere voluerint, &, quæ ex illis intellexerint, cauſámque ſufficienter inſtructam ad Pontificem remittant.

LXVIII. Notandum primò. Acta prioris Judicij exhibita poſteriori Judici valent, & fidem faciunt etiam in altero Judicio, inter eaſdem perſonas, & in eadem cauſa. *Gl. in cit. c. ult. V. Iudices. h. t.* ubi ait: Et ſic patet, quòd atteſtationes in uno Judicio receptæ valent in alio, & in eo produci poſſunt. Idque procedit, ſive ſint acta ordinatoria Judicij; ut eſt citatio, libelli oblatio, juramentum calumniæ, litis conteſtatio, datus terminus dilationum, &c. ſive ſint acta probatoria, ſeu inſtructoria cauſæ, & ſpectantia ad merita litis, ejúſque deciſionem; uti ſunt atteſtationes, inſtrumenta, confeſſiones partium, uſque ad ſententiam, ſecundùm *Gl. in Clement. 2. V. Defenſiones de V. S.* hæc enim omnia faciunt fidem coram Judice ſubrogato, ſi inſtantia Judicij non ſit perempta, ſive per lapſum temporis, ſive per abſolutionem ab obſervatione Judicij, propter ineptitudinem libelli, vel contumaciam Actoris, ſecundùm utrumque Jus. *cit. c. ult. h. t. & l. Mortuo; 60. ff. de Judiciis. & ibi Gl. in caſu.* ubi ait, ſi Judex (qui cognoſcit inter partes) teſtes, & confeſſiones receperat, & antequam ſententiam ferat, decedat, & alius ſubrogatus ſit; tum iſte judicare debet ex actis, quæ coram mortuo fuerunt producta: nam Judex ſubrogatus, qui ſuccedit alteri, cenſetur idem cum priore, ſicuti & eadem cauſa, idémque Judicium. *l. Proponebatur; 76. ff. eodem.* Idémque dicendum de Judice appellationis, aut reviſionis. *Arg. Clement. 2. de teſtib.* At verò coram Judice alterius tribunalis, etſi acta inſtructoria cauſæ, ſeu deciſoria litis fidem faciant inter eaſdem perſonas litigantes; non tamen ordinatoria litis: ea enim repeti debent, ſi in alio poſtea tribunali cauſa agitanda ſit. *Abb. in cit. c. Cauſam; n. 1. de teſtib. Felin. ibid. n. 1. & 2.* Inter alias verò perſonas litigantes, nec quidem acta deciſoria litis, ſive ſpectantia ad

merita

merita cauſæ fidem faciunt in alio Judicio: quia res inter alias acta aliis præjudicare non debet. c. *Inter*; 6. §. *Porro*; *de fide inſtrum.*

Notandum ſecundò. Etſi acta originalia, ſpectato Jure communi, remanere debeant penes Notarium, qui eadem ſcripſit, *cit. c. Quoniam*; ibi: *originalia penes ſcriptores remaneant. h. t.* tamen *in cit. c. ult.* acta originalia manſerunt penes priores Judices potiùs de facto, quàm de jure: quia hîc refertur ſolum factum, neque tamen illud approbatur, ſed explicatur, quid tali caſu agendum ſit, & qualiter eadem acta remitti debeant ad alios Judices. *Abb. hîc not. 1. Imol. n. 1. Felin. not. 1.* Neque etiam Papa hîc principaliter decidit, apud quem acta originalia remanere debeant, quod jam deciſum erat in c. *Quoniam*; ſed tantùm refert caſum, in quo id jure fieri potuit, videlicet, quia pendente lite, Judex acta penes ſe retinebat: ut eadem examinaret, & ſuper incidente dubio, per ſententiam interlocutoriam pronunciaret, *Barb. in Collect. hîc n. 3.* quamvis *Gl. hîc V. Judices*; aſſerat alternativè, vel apud Notarium, vel apud Judicem poſſe acta originalia remanere: ſed repugnat *cit. c. Quoniam.* Porrò etſi acta originalia de facto non fuerint penes Notarium, qui de jure ea apud ſe retinere debet, ut dictum; ſed reperta fuerint penes Judicem, vel alium, adhuc tamen plenam fidem faciunt. *Abb. hîc n. 1. not. 2. Felin. not. 1.* Dicitur autem Originale inſtrumentum publica ſcriptura, quaſi origo ſit ipſius actûs, & omnium exemplarium, quæ inde deduci, & tranſumi debent, quamvis aliàs quandoque originalia appellentur ea, quæ ſunt authentica. *Covarr. pract. qq. c. 19. n. 1. ſed de hoc infr. tit. 22.*

LXIX. Notandum tertiò. *Si acta Judicii* ſint perdita, & partes litigantes propriâ voce confiteantur, litis conteſtationem eſſe factam, licèt in actis id non reperiatur, ſtandum eſt confeſſione partium, nempe illam interveniſſe, ita, ut eam repetere non ſit neceſſe. *Abb. hîc num. 1.* Neque obſtat, quòd confeſſio partium ſuper his, quæ non dependent ab earum arbitrio; ſive à confitente remitti non poſſunt, non probat, nec fidem meretur; prout ſumitur ex *c. Super eo*; 5. *de eo qui cognov. conſang. &c.* ſed partes non poſſunt remittere litis conteſtationem, ſicut nec alios actus, qui ad ſubſtantiam proceſsûs ordinarii pertinent; ut tradit *Gl. communiter recepta in c. De cauſis*; 4. *V. Conſenſu partium*; *de offic. Jud. deleg.* ergo non eſt ſtandum, nec fides habenda confeſſioni partium, quòd litis conteſtatio intervenerit. Verùm quamvis, ubi ſuſpicio ſubeſt colluſionis, aut fraudis, vel ſi confeſſio in alterius præjudicium cedere poſſit, non ſit ſtandum confeſſioni partium: aliud tamen eſt, ſi agatur de nullo, vel modico ſolùm præjudicio, nec immineat peccatum, nullâque ſit ſuſpicio colluſionis; ut in caſu propoſito: poterant enim partes, ſi lis non fuit conteſtata, illam denuo conteſtari; imò magna præſumptio erat, litis conteſtationem interveniſſe: cùm enim illa pertineat ad ſubſtantiam proceſsûs Judicialis, adeóque ſit intrinſeca, & neceſſaria ſolemnitas, præſumitur interveniſſe. *l. Sciendum*; 30. *ff. De V. O. Abb. hîc n. 2. & Felin. n. 2.* Deinde, ſicuti per teſtes poteſt probari, acta, ſeu inſtrumenta eſſe amiſſa, *l. Teſtium*; 18. *C. De teſtib.* dummodo amiſſio ſit veriſimilis; ut notat *Felin. hîc num. 1. & 3,* ita, ut abſit timor colluſionis, vel fraudis: ita ſimiliter per confeſſionem partium poteſt probari amiſſio Actorum originalium. Denique probabiliter, præter partium aſſertionem, etiam priores Judices aſſerebant, quòd litis conteſtatio facta ſit. *Felin. hîc n. 2.* Unde Papa in hoc c. ait, non revocari in dubium, litis conteſtationem eſſe factam; quia nimirum Judices id teſtabantur, & partes id aſſerebant, vel ſaltem non negabant.

§. XII.

Quomodo, quando, & ubi facienda ſit probatio, & quis ſit finis, & effectus illius?

LXX. Aſſertio prima. Probatio fieri debet, ſecundùm formam libelli, cùm ſecundùm illam pronunciandum ſit. *Hoſtienſ. in ſumm. n. 5. §. Et qualiter*; *h. t.* impertinentes enim articuli meritò rejiciuntur, ne inanes ſumptus litigatores faciant. *VVeſenb. in paratit. ff. h. t. num. 8.* Debet etiam probatio eſſe clara, & certa, quia debet eſſe neceſſariò concludens, ita, ut animum Judicis ad aſſenſum movere poſſit; quia non probat, hoc eſſe, quod ab hoc contingit abeſſe, ut ait *Gl. in l. Non hoc*; 4. *V. Quærendum*; *C. Unde legitimi*; ac proinde probatio obſcura, & ambigua non relevat probantem; ut colligitur ex c. *In præſentia*; 8. *junct. Gl. magn. in fine h. t.* & dictum ſuprà. Præterea in quæſtione ſpeciei fieri debet probatio in ſpecie, neque ſufficit probatio generis. *Arg. c. Conſtitutus*; 6. *de relig. domib. c. Cùm venerabilis*; 21. *de cenſib.* v. g. Si quis dicat, aliquam ſibi eſſe ſubditum; idque probare velit ex eo, quòd tributum ſibi ſolverit; non ſufficienter id probat; quia tributi præſtatio aliud deſignare poteſt, quàm ſubiectionem. c. *Recepimus*; 8. *de privileg.* neque omnes, qui ſubſunt Romanæ Eccleſiæ, ei aliquem cenſum annuatim ſolvunt: nec omnes, qui ſolvunt, ideo à juriſdictione Ordinarii ſunt exempti, quia poſſunt eum ſolvere, non ratione perceptæ libertatis, ſed ratione protectionis; ut dicitur in *cit. c. Recepimus*; *Vallenſ. in ſumm. h. t. §. 5.*

LXXI. Aſſertio ſecunda. Probatio univerſim facienda eſt poſt litem conteſtatam, ſuper articulis in Judicium deductis, & negatis; quia tum demum dicitur cœptum judicium, nec ſciunt antè, an reus ſit negaturus, aut confeſſurus id, quod intenditur; adeóque ſciri etiam antea nequit, quid probandum ſit, vel non. Et hinc Actoris intentio priùs probanda eſt, quàm Rei exceptio, *l. Exceptionem*; 19. *C. h. t. Durand. in ſpec. lib. 2. part. 2. tit. de probat. §. Nunc dicendum, n. 2. Maſcard. volum. 1. de probat. in proœmio q. 17. n. 30. & 31. VVeſenb. ff. h. t. n. 9.* Poſt publicata autem teſtimonia, & concluſionem in cauſa, non eſt admittenda alia probatio ſuper iiſdem articulis, ſed ſententia ferenda eſt, ſecundùm priorum teſtium depoſitiones, juxta *Auth. At qui ſemel. C. h. t. VVeſenb. c. l.* Idque ſumitur etiam ex c. *Juravit*; 6. *h. t.* Nam quidam juravit, ſe aliquam fœminam in „ uxorem accepturum; &, cùm illam ducere vellet, „ quidam juramentis ſecundùm morem editis, le- „ gitimè in Judicio probârunt, quòd illi ſponſi in „

» quinto conſanguinitatis gradu conjuncti eſſent (in
qoo gradu antiquo Jure erat adhuc prohibitum ma-
trimonium, ſed hodierno Jure tantùm usque ad quat-
tum gradum incluſivè, ſive conſanguinitatis, ſive af-
finitatis. c. *Non debet*; 8. *de conſanguin. & affinit. &*
» *notat. Abb. hic n. 2.*) Cùm verò horum teſtium
» juratæ depoſitiones jam publicatæ eſſent, alius te-
» ſtis ſuperveniens probare voluit, illos nullo con-
» ſanguinitatis gradu conjunctos eſſe. Conſultus
» Pontifex Clemens III. reſpondit, ſtandum eſſe
» priore teſtium probatione; adeóque poſteriorem
» teſtem non eſſe audiendum.

LXXII. Notandum primò. qui crimen, vel impedimentum matrimonii denunciat, poteſt etiam eſſe teſtis; ut colligitur ex c. *In omni*; 4. *de teſtib.* quod tamen ſolùm locum habet, ſi Judex poſtea ex officio per inquiſitionem procedat: ſecus, ſi is, qui denunciavit, per ſe velit proſequi Judicium, ſeu litem; tunc enim non eſſet idoneus teſtis, cùm idem non poſſit eſſe accuſator; & teſtis. *Decius hic n. 2. not. 4. de quo infrà tit. ſeq.*

Notandum ſecundò. Si poſt publicatas atteſtationes concluſum ſit in cauſa, non debent ſuper iiſdem articulis admitti alii teſtes ad contrarium probandum; ſed ſententia ferenda eſt, ſecundùm probationes priorum teſtium; quamvis poſt publicationem teſtium admitti poſſint, ſive iidem, ſive alii teſtes, ſuper aliis, aut de novo emergentibus articulis. *Gl. hic V. Partibus*; & habetur etiam in c. *Fraternitatis*; 17. *de teſtib. de quo ibid.* Ratio eſt, quia per concluſionem in cauſa, cenſentur partes renunciâſſe probationibus: ideóque, ordinariè loquendo, ad novas probationes ſuper iiſdem articulis, vel directè contrariis admitti non debent; de quo plura *tit. ſeq.* Denique, quod ad locum Judicii attinet, probatio fieri poteſt in loco Judicii, vel extra illum, ubicumque Judex, qui examinandis teſtibus præeſt, ſederit. *VVeſenbec. cit. loc. n. 9.*

LXXIII. Aſſertio tertia. Finis probationis eſt Judici fidem facere. *l. Quingenta*; 12. *in fine. ff. h. t.* &, ut is intelligere poſſit, qualem ſententiam ferre debeat. *l. Eum*; 79. §. 1. *ff. de Judic.* Unde Judici probatio facienda eſt, non adverſario, qui ſemper negaret. *Gl. in cit. l. Quingenta*; *V. Judici*; *ff. h. t.* etſi in præſentia ejus exigatur; neque Notario, vel alteri. c. *Ex litteris*; 3. ibi: *ad cognitionem Judicis inſtruendam h. t. & Abb. ibid. n. 1. Hoſtienſ. in ſumm. n. 3. h. t.*

Effectus autem probationis eſt, quòd ſecundùm allegata, & probata Judex debet ferre ſententiam. *l. Si ſcriptam*; 11. *& l. ſeq. C. hoc t. l. 2. l. Domum*; 5. *C. De rei vindic.* alioquin litem faciens ſuam in id, quod litigatoris intereſt, condemnabitur. *l. Argentarius*; 10. §. *fin. ff. De edend. VVeſenbec. ff. h. t. n.* 10. Debet etiam Judex ferre ſententiam pro eo, qui ſuam intentionem probavit: ſi enim nihil, aut non ſufficienter probatum ſit, reus abſolvendus eſt, etſi nihil præſtiterit. *l. Qui accuſare*; 4. *C. De edend. c. ult. §. Sanè*; *de jurejur.* Semiplenæ verò probationis non eſt magnus effectus, ideóque nomine probationis ſimpliciter poſitæ non venit: quamvis aliqualem fidem interdum faciat, ut deferatur juramentum neceſſarium parti adverſæ, vel onus probandi in adverſarium transferatur, vel juramentum purgationis ei, contra quem militat, injungatur, vel etiam interdum indicium faciat ad torturam. *Zaſ. in Comment. h. t. n. 11. de quibus ſuis locis.*

LXXIV. Aſſertio quarta. Alius effectus probationis eſt, quòd purgatio Canonica contra illam non ſit admittenda, per quam, cùm affirmativè probari poteſt, aliquem deliquiſſe, alius probare intendit, eum non deliquiſſe; prout ſumitur ex c. *Ad noſtram*; 12. *h. t.* ubi habetur, quòd in Regno Daciæ lex »
(aut conſuetudo) erat, ut, quamvis crimina, con- »
tra reos, qui de illis accuſabantur, per teſtes legiti- »
mè probari poſſent, tamen ipſi reputarentur inſon- »
tes, ſi ſeſe quoquo modo purgarent, adducendo »
teſtes, qui eorum innocentiam teſtarentur. Qua- »
re Papa Honorius III. ſtatuit, ut talis lex, cùm »
perverſio, & corruptela, quippe omni juri contra- »
ria, cenſenda ſit, à Clericis Daciæ non obſervetur, »
atque ut ſuper hujusmodi negativæ propoſitionis »
probatione, nempe crimen commiſſum non eſſe, »
ſi affirmativa probari poſſit, nemo audiatur. »

LXXV. Ubi notandum primò. Si poſſit per teſtes legitimè probari, crimen commiſſum eſſe, non debet reus infamatus de crimine ad ſe Canonicè purgandum admitti, ita, ut juret, ſe crimen non commiſiſſe, & adducat compurgatores, qui jurent, ſe credere, ipſum verum jurâſſe, juxta c. *Quoties*; 5. §. *Porrò*; *de purgat. canon.* Ratio eſt, quia purgatio canonica per juramentum Rei ſuſpecti de crimine, & compurgatorum jurantium de credulitate non admittitur, niſi in ſubſidium, & defectum aliarum legitimarum probationum. c. *Accedens*; 23. *infr. de accuſat. c. Nos inter*; 6. ibi: *Accuſatore, & teſtibus deficientibus*; *de purgat. canon. Abb. hic n. 3. & Decius n. 5.*

Notandum ſecundò. Sed neque per ſtatutum, vel conſuetudinem introduci poteſt, ut, ſi crimen legitimè probari poteſt, reus ſe expurget per juramentum; cùm hoc ſit omni juri contrarium, non tantùm poſitivo, ſed etiam naturali, & Divino: tum quia crimina verè commiſſa impunita relinquerentur, cum magno Reipubl. damno. c. *Eſt injuſta*; 33. *cauſ. 23. q. 4.* tum quia occaſio præberetur delinquendi; multi enim in ſcelera prolaberentur, ſcientes, ſe facilè poſſe pœnam evadere, & innocentes pronunciari, modò ſe per juramentum quoquo modo, ſive bene, ſive malè, purgent: imò etiam occaſio daretur multis perjoriis: multi enim reperirentur, qui etiam per falſum juramentum purgare ſe vellent; ut declinent pœnam criminis, & infamiæ: tum denique, quia rationi naturali repugnat, ut quis poſſit ſe purgare per proprium juramentum à crimine, quod legitimè, & plenè per duos v. g. teſtes probari poteſt; quin, & Juri Divino, ſecundùm quod in ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum. *Matth. c. 18. Abb. hic n. 4. Decius n. 4. & 5. Barb. in Collect. ibid. n. 6.* Unde infert *Abb. hic n. 3.* quòd purgatio canonica per juramentum hoc caſu non ſit admittenda, ſive compurgatores fuerint viles, & criminoſi; ut putat *Gl. hic V. Quoque modo.* ſive etiam, ſi bonæ famæ fuerint, quia in hoc c. generaliter dicitur: quàm diu poteſt affirmativa propoſitio, aliquem deliquiſſe, legitimè probari, non debet quis admitti ad probandam negativam, ſcilicet eum non deliquiſſe, per modum purgationis; quæ ratio locum habet, etiamſi compurgatores ſint bonæ famæ; quia talis purgatio ſolùm

in ſub-

Digitized by Google

in ſubſidium, & deficientibus aliis legitimis probationibus, admittitur, ut ex dictis patet.

LXXVI. Notandum tertiò. Aliud dicendum eſt de purgatione, ſive probatione propoſitionis negativæ, ſcilicet aliquem non deliquiſſe, indirectâ, quæ fit non per Juramentum, ſed per teſtes deponentes, non de credulitate ſolùm, ſicut compurgatores, ſed de veritate, ſi nimirum reus contra teſtes Actoris, ſeu accuſatoris deponentes, ipſum crimen commiſiſſe, ex adverſo alios producat teſtes, qui deponant, & indirectè probent, crimen à Reo non eſſe commiſſum: talis enim purgatio, & probatio contra priorem licita eſt, & admitti debet, juxta *c. Ex tenore*; 35. *de teſtib. Gl. fin. in cit. c. Ad noſtram*; *h. t. Abb. ibid. n.* 3. *& tradit Gl. in c. Clerici*; 32. *diſt.* 81. *V. Aliqui*; ubi ait: Si duo Clerici dicant, Titium v. g. commiſiſſe fornicationem cum aliqua, tali die: duo verò laici dicant, Titium fuiſſe ſecum totâ die in alio loco (remoto) præponendi ſunt laici, qui pro Reo ſtant, ubi *Gl. margin.* notat, teſtes præferendos eſſe, qui pro Reo deponunt, quia ſcilicet favorabiliores ſunt Rei, quàm Actores. Neque refert, quòd teſtes adducti ab Actore, vel accuſatore videantur eſſe magis idonei, quippe Clerici: nihilominus tamen teſtes, qui pro innocentia Rei deponunt, iis præferuntur, tametſi laici ſint, modò abſolutè loquendo ſint idonei. *Abb. hic num.* 4.

Notandum quartò. Si non adſint legitimæ probationes ſuper propoſitione affirmativâ, delictum fuiſſe commiſſum, ſed contra Reum ſit vehemens ſuſpicio criminis, vel infamia, vel grave ſcandalum, tunc admittitur, imò etiam requiritur purgatio canonica Rei per juramentum proprium, & aliorum compurgatorum (qui debent eſſe honeſti, & bonæ famæ. *c. Conſtitutus*; 9. *de purg. canon.*) juxta formam *cit. c. Quoties*; §. *Porrò*; *de purgat. canon.* Idque colligitur ex *cit. c. Ad noſtram*; ibi: *dum tamen poſſit affirmativa ex adverſo probari h. t.* ergo à contrario ſenſu, ſi non poſſit probari, deferenda eſt purgatio canonica Reo ſuſpecto de crimine. *Abb. in cit. c. Ad noſtram*; *num.* 4.

TITVLVS XX.

DE TESTIBUS, ET ATTESTATIONIBVS.

Poſtquam præcedente Titulo dictum eſt de probationibus in genere, nunc devenitur ad ſpecies: præcipua autem probationis ſpecies eſt, quæ fit per teſtes: nam, cùm fiat vivæ vocis teſtimonio, aliis probationum modis efficacior eſt, Arg. c. Cùm Ioannes; 10. de fide inſtrument. Ideóque ante alias probationum ſpecies, agitur in Decretalibus antiquis, & in Sexto, & in Clementinis, de Teſtibus, & Atteſtationibus.

I.

SUnt autem teſtes perſonæ, quæ de facto aliquo controverſo legitimè evocatæ teſtimonium dicunt; ſive generalius, quæ ad fidem alicujus rei faciendam adhibentur. Atteſtationes verò ſunt ipſorum teſtium depoſitiones, ſeu aſſeverationes ſuper facto aliquo. Teſtium alii ſunt judiciales, alii inſtrumentarii, alii teſtamentarii. In hoc verò Titulo potiſſimùm agitur de teſtibus Judicialibus, qui ad rei alicujus controverſæ fidem faciendam in Judicio adhibentur, & teſtimonium dicunt.

SECTIO I.

DE QVALITATE TESTIUM.

§. I.

Quinam ſint habiles, vel abſolutè inhabiles ad teſtificandum?

II. Quæritur primò. Quinam poſſint eſſe teſtes? Reſpond. generatim loquendo, teſtes, ut probent, debent eſſe idonei, & fideles, id eſt, fide digni, non conducti pretio, ſintq; jejuni; prout habetur in *c. Placuit*; 1. *h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio Maticenſi, in quo ſtatutum fuit; »ut teſtes non conducantur pretio, &, ut idonei, ac fideles in teſtimonium aſſumatur, ac nullus teſtimonium dicat, niſi jejunus.«

III. Notandum primò. Teſtes idonei cenſentur, quicunque à teſtimonio dicendo per Canones, vel leges non arcentur. *l.* 1. §. 1. *ff. De teſtib.* ubi dicitur; quòd adhiberi teſtes poſſunt, non ſolùm in criminalibus, ſed etiam pecuniariis cauſis, quibus non interdicitur teſtimonium. *Arg. l Non omnes*; §. §. *à barbaris. ff. De re militari.* vel qui nullâ legitimâ exceptione à teſtimonio repelli poteſt, idoneus teſtis dicitur, & omni exceptione major, in *c.* 1. *de conſang. & affin. Abb. hic n.* 3. nam quilibet teſtis cenſetur idoneus, niſi inhabilitas, aut defectus de eo oſtendatur. *Gl. hic V. Idonei. Arg. c. ult. de præſumpt.* ubi generatim dicitur, quòd quilibet præſumitur idoneus, niſi contrarium oſtendatur. Quare Edictum de teſtibus admittendis, etſi prohibitorium ſit ſecundùm quid, reſpectu certarum perſonarum; ſimpliciter tamen, & regula-

regularirer eſt permiſſorium, quia cuilibet teſtificarl permiſſum eſt, niſi à lege expreſsè prohibitus reperiatur. *Abb. in cit. c. 1. n. 1. Decius ibid. n. 7. Maſcard. de probat. concl.* 1356. *n.* 1. *Farinc. tract. de teſtib. q.* 53. *n.* 1. nam, ut ibidem air, cuncta licita ſunr, oiſi lege, vel decreto prohibeaotur.

Notandum ſecundò. Quamvis *Gl. in cit. c. 1. V. Fideles; & Hoſtienſ. V. eod. & Abb. hîc in fine* putent, quòd per illud vocabulum, *Fideles*, excludantur ioſideles à ferendo teſtimnoin cnntra fideles: verius tamen eſt, per vocem, *fideles*, hîc intelligi fide dignns; ur cnlligitur ex *c. Placuit*; 2. *cauſ.* 4. *q.* 2. apud Gratlannm, vel Paleam, obi Cannn ille Cnncilii Maticenſis expreſſiùs refertur his verbis: *ut quique optimi, & fideliores in teſtimonium aſſumantur.* tales ſcilicet, qui magis fide digni ſunt, ac minùs ſuſpecti, & moribus probati. *Arg. l. 2. ff. h. t.* quamvis aliàs verum quoque ſit, quòd infideles ad reſtimonium dicendum admitri noo debent contra fideles. *c. Non poteſt*; 24. *cauſ.* 2. *q.* 7. obi id decernitur de Judæis, qui à Chriſti fide defecerunt; ubi etiam ratio redditur; quia nnn poteſt erga homines eſſe fidelis, qui Dnn extiterit infidus, de quo alibi.

Nntandum tertiò. Teſtes debent ferre teſtimonium jejuni. *cit. c. 1. in fine*, hnc autem eſt de honeſtate, & cnnſilio, ratione juramenti, qnod præſtandum eſt à teſtibus, ooo autem de neceſſitate, vel præcepto; ut notat *Gl. fin. hîc Decius n. 7. & 8.* Quòd ſi nlim præceptum fuit, ut teſtes non oiſi jejuni teſtimnnium dicereot, id, vel in particularibus tantùm locis, ubi talis conſuetndn vigebat, obligabat, vel per deſuetudinem jam eſt abrogatum. *Barb. in Collect. hîc num.* 3. Ebrius tamen nnn eſt idoneus teſtis, & nihil probat: quod verum eſt de penitus ebrio. *Decius c. l. num.* 18. *Barboſ. hîc n.* 4. Quamvis Judex cnrare etiam debeat, ut teſtes ſint ſobrii, nec ſemiebrii, cur autem, & quomodo teſtes non debeaot conduci pretio, infrà commodiùs dicetur.

IV. Quæritur ſecundò. Quinam Jure prohibentur ſive arcentur à teſtimonio ferendo? Reſp. aliqui in totum, ſive omoinn, & generaliter prohibentur eſſe teſtes: alii limitatè tantùm, nimirum, vel pro certis perſnnis, vel cnntra certas perſnnas, vel in certis cauſis taotùm; ut ex dicendis patebit. Et in primis quidem generaliter, & abſolutè, ad teſtimonium ferendum ſuot inhabiles impuberes, ſeu pupilli, minnres ſcilicet 14. annis, ſi maſculi ſiot, vel 12. ſi fœminæ, tam io civilibus, quàm io criminalibus cauſis. *l. 3. §. Lege Juliâ; & l. Inviti*; 19. *in fine, & ibi Gl. V. Sed nec pupillis. ff. h. t.* idque prnpter defectum, & infirmitatem Judicii. Excipitur crimen læſæ Majeſtatis; quia in eo minor 14. annis etiam tnrqueri poteſt, qund gravius eſt: adeóque & eius teſtimonium admitteiur. *l. De minore*; 10. *§. 1. ff. De quæſtionib. Gl. in cit. l. 19. §. Sed nec pupillis.* Sed & pupillus factus pubes poteſt teſtificari, & deponere de iis, quæ in pupillari ætate vidit. *Gl. in cit. l. 3. §. Lege Juliâ; V. Impuberes; ff. h. t. Farinac. in praxi crimin. q.* 58. *n.* 53. quia noo prohibetur; ergo admitritur. *l. 1. §. 1. ff. eod.* dummodo ea, ſuper quibus deponir, ſint ralia; ut tempnre impuberratis pntuerint in impuberis intellectum cadere; aliàs enim de iis etiam pubes factus non poterit teſtificari, niſi cùm vidit, in pupillari ætate jam diſcretionem habuit. *Farinac. cit. q.* 58. *n.* 58. 59. & 61. Similiter ſi proximus pubertati, & doli capax ſit, adeóque intelligit, ſe delinquere. *§. Summa Inſtit. de oblig. quæ ex delicto, &c.* etiam in crimioalibus examinatus, ur teſtis, non quidem ſemiplenam probationem, ſed iodicium aliquod facit ad inquirendam veritatem, noo aotem ad torturam, niſi impuberis dictnm aliis adminiculis, & præſumptionibus adjovetur. *Gl. in cit. l. Inviti; V. Sed nec pupillis. Farinac. c. l. n.* 44. *& ſeqq.* Nec obſtat, quòd impuberes nihil poſſe ſcire intelligantur; ut dicitur in *l. ult. ff. De juris, & facti ignor.* quia hnc intelligitur, quoad ſui præjudicium; ur nihil ſcire cenſeantur, quando ex ſcientia damnum aliquod ad illos perveoirer. *Andr. Vallenſ. in ſumm. h. t. n.* 3.

V. Secundò furioſi, ſicut à judicandi, *c. 1. §. Tria ſunt*; *cauſ.* 3. *q.* 7. ita etiam à teſtificandi munere arcentur, quia mente carent. *§. Item furioſi; Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. l. In negotiis*; 5. *ff. De R. I.* neque de rebus viſis ante furorem deponere poſſunt, quia ſpectatur tempus depoſitinnis, quo rempore cùm judicio careant furinſi; quidquid dicant, prorſus ignorant. *Maſcard. vol. 2. de probat. concl.* 828. *n.* 7. *Farinac. q.* 61. *n.* 1. *&* 12. Et licèt ad ſe redierint, onn tamen poſſunr deponere de iis, quæ tempnre furoris enotigerunt, cùm tunc temporis uſum rationis nnn babnerint. *Farinac. cit. q.* 61. *num.* 14. quamvis ſi dilucida intervalla habeant, nnn prohibeantur teſtimonium ferre, tempore ceſſantis furnris. *Arg. l. Furioſus*; 9. *C. Qui teſtam. fac. poſſ.* nam in dubio præſumitur teſtimonium datum, dum eſſent ſanæ mentis. *Farin. c. l. n.* 15. 16. *&* 17. Idémque eſt de mente captis, & aliis uſu rationis deſtitutis. *Farinac. c. l. n.* 18.

VI. Tertiò etiam cæci regulariter à teſtimonin repellnntur, quia ſolos auditus in teſtibus nnn ſufficit, ſed præſentia, & viſus requiritur. *c. teſtes*; 15. *cauſ.* 3. *q.* 9. *c. Cùm cauſam*; 37. ibi, *viſu, auditu &c. h. t. l. Teſtium*; 18. *C. eod.* ſed, qui nnn videot, præſentes nnn dicuntur. *l. Coram Titio*; 209. *ff. De V. S. l. 1. in fine, & ibi Bart. ff. De auctor. & conſenſ. tut.* ergn qui nnn vident, teſtes eſſe nnn poſſunt. *Farinac. cit. q.* 61 *n.* 19. *& duobus ſeqq. Maſcard. de probat. concl.* 278. *n.* 7 *& concl.* 1358. *n.* 27. De iis ramen, quæ aote cæcitatem vidir, & quæ non viſu, ſed auditu ſolo, aut alio ſenſu percipiuntur, deponere poteſt cæcus. *Farin. c. l. n.* 24 *&* 32. *Maſcard. cit. concl.* 278. *n.* 9. *&* 15. Unde in ſtipulatione, ſeu contractu verbali, & actione injuriarum, etiam ad formalia verba prnbanda cæci teſtimonium efficax eſt, dummodn vnces contrahentium, aut loquentium notas habeat: quare Judex prudenter æſtimare debet, an non fnrtè cæcus auditu deceptus ſir; facilè enim eſt cæcum in voce decipere, quamvis alinqui etlam in viſu, ſicut, & in tactu poteſt quis decipi, & tamen teſtimonium ejus valet. *Farinac. c. l. n.* 25. *&* 26. *Maſcard. c. l. n.* 10. *& duobus ſeqq.*

VII. Quartò muti, & ſurdi ſimul, ſive à natura, ſive etiam ex accidenri, ad teſtimonium dicendum ſuot inhabiles; tnm quia animi ſui ſenſa ſatis exprimere nequit, qui ſimul mutus, & ſurdus eſt; ideóque etiam, & teſtamentum facere nnn pnteſt. *§. Item ſurdus, Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam. l. Diſcretis*; 10. *C. Qui teſtam. fac. non poſſ.* tum quia teſtis vivâ voce deponere, ejúſque dicta à Judice audiri debent. *l. Cùm ab initio*; 4. *ff. Teſtam. quemadm. aper. l. 3. §. 1. ff. h. t.*

ff. h. t. Maſcard. cit. concl. 1358. *n.* 24. *Farinac. cit. q.* 61. *num.* 36. Excipinntur, qui ex accidenti ſurdi, & muti ſcribere, aut certis, & indnbitatis ſignis, ſeu nutibus cogitationes ſuas explicare poſſunt, per *l. Sermo;* 65. *§. Si pupillo. ff. ad Senatusconſult. Trebell.* Licèt alioqni non in ſcriptis, nec per nutus, ſed vivâ voce teſtes deponere debeât. *Maſcard. cit. concl. n.* 25. *Farin. c. l. n.* 48. & 52. Item excipinntur balbutientes, & ſurdaſtri; quia à teſtimonio ferédo ſolùm repellitur, qui nihil omnino loqui, vel audire poteſt. *Maſcard. c. l. n.* 24. *Farinac. n.* 56. At verò, qui tantùm mutus, vel tantùm ſurdus eſt, poteſt ferre teſtimonium ſuper ijs, quæ cadunt ſub ſenſum; in quo non eſt impeditus. *Farinac. c. l. num.* 45. Atque hæc procedunt in cauſis civilibus; nam in criminalibus muti teſtimonium non recipitur, niſi in caſu, in quo veritas aliter haberi non poteſt, & velit per ſcripturam deponere. *Farinac. c. l. num.* 49. & 50.

VIII. Qnintò, ſervi ad teſtimonium dicendum minimè admittuntur. *l. Quoniam liberi;* 11. *C. h. t. Authent. de teſtib. §. Si verò tit.* 2. *Collat.* 7. *c. Forum;* 10. *de V. S.* ubi ratio redditur, nam ſæpe ſervus metu dominantis teſtimonium ſupprimit veritatis, & quia quoad actus legitimos ſervi pro nullis habentur. *l. Quod attinet;* 32. *ff. de R. I. Maſcard. cit. concl.* 1358. *num.* 14. *Farinac. q.* 55. *num.* 165. ita, ut teſtimonium ſervi ſit ipſo jure nullum, poſſitque parte etiam non opponente, Judicis officio repelli. *Farinac. c. l. n.* 166.

Excipe, niſi in defectum aliarum probationum; tum enim ad ferendum teſtimonium admittuntur, quod ab eis per tormenta elicitur. *l. Servi;* 7. *junctâ Gl. V. Servi. ff. h. t.* Vel niſi in exceptis criminibus, in quibus etiam inhabiles teſtes admittuntur. *c. In fidei;* 5. *c. Accuſatus;* 8. *§. Licèt; de hæretic. in* 6. *Clar. in pract. §. fin. q.* 25. *num.* 19. vel denique, niſi pro libero communiter ſit habitus. *Farinac. cit. q.* 55. *n.* 169. 172. & 173. ſicut etiam ſervus liber factus ſuper ijs, quæ vidit in ſervitute, deponere poteſt, cùm ſenſum, ſeu intellectum habuerit. *l. Noticnem;* 99. *§.* 2. *ff. de V. S. Maſcard. c. l. n.* 45. *Farinac. c. l. n.* 178.

Atque hæc ſolùm procedunt de ſervis ſtrictè dictis, ſive mancipijs: nam Coloni originarij, & aſcriptitij, de quibus ſit mentio in *c.* 2. *de Judæis,* & *l. Definimus;* 13. *C. de agricol. & cenſit. lib.* 11. item proprij homines, vulgò die Leibaigne / etſi cum ſervis quandam ſimilitudinem gerere videantur, re ipsâ tamen ſervi non ſunt, ſed liberi homines; ideóque à legitimis actibus, & conſequenter etiam à teſtimonio ferendo non repelluntur. *Gl. in cit. c.* 2. *V. Sint liberi de Judæis. Laym. lib.* 5. *Theol. moral. tract.* 10. *p.* 4. *c.* 2. *num.* 5.

IX. Similiter, licèt aliàs Religioſi, quoad actus legitimos, & judiciales æqniparentur ſervis, poſſunt tamen eſſe teſtes in Judicio, modò accedat conſenſus Prælati, ſeu Superioris, qnando Religioſus coram Judice, cui ſnbjectus non eſt, teſtificaturus, ac juramentum præſtiturus eſt; cùm Religioſi voluntas pendeat ab arbitrio Superioris. *Silveſt. in ſumma. V. Teſtis q.* 5. *dicto* 1. *Farinac. cit. q.* 61. *n.* 124. & 130. *Sanch. l.* 6. *moral. c.* 13. *n.* 103. *Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 11. *n.* 3. nam licèt Religioſi arceantur à negotiis ſecularibus, veluti à judicandi munere, tutelâ, procuratione, & alijs ſimilibus actibus civilibus, ac forenſibus, non tamen reperiuntur in jure rejecti à teſtimonio ferendo, ac proinde admitti debent. *Arg. l.* 1. *§.* 1. *ff. h. t.* Quòd ſi Religioſus, etiã abſque licentia Superioris, à Jndice non ſuo admittatur ad teſtimonium ferendum, valebit ejus depoſitio, quandoqnidem nullo jure tale teſtimonium irritatur; ſed tantùm prohibetur, & illicitè fertur. *Abb. in c. Cùm nuncius;* 12. *n.* 4. *h. t. Silveſt. c. l. Farinac. c. l. n.* 134. *Sanch. c. l. n.* 108. *Laym. c. l.* Poſſunt etiam Religioſi eſſe teſtes in teſtamentis, & inſtrumentis, cum licentia ſui Superioris. *Farinac. c. l. n.* 13. *Laym. c. l. Quamvis Sanch. c. l. n.* 106. dicat, nullam reqniri licentiam Superioris, ut Religioſus ſit teſtis in inſtrumento, vel teſtamento; quia nullibi id prohibetur; & per hoc non ſe quis ſubjicit alienæ juriſdictioni, ſicut teſtis judiciarius: idque probabile eſt ſaltem in teſtamento ad pias cauſas, in quo Religioſus poteſt eſſe teſtis, etiam non petitâ Superioris licentiâ. *Laym. c. l.*

X. Quæritur tertiò. An ad teſtimonium ferendum admitti debeant, qui ſunt pecuniâ conducti? Reſp. Si teſti pro teſtimonij ferendi actu pecunia, vel alia res pretio æſtimabilis data, vel promiſſa ſit, eo ipſo corruptus cenſetur, ſeu ad hoc conductus, ut falſum teſtetur; ac proinde ejus teſtimonium non valet, ſed à parte adverſa, imò etiam officio Judicis reiici poteſt. *cit. c.* 1. *h. t.* ubi dicitur: *Placuit S. Conventui, ſeu Concilio, ut teſtes non conducantur pretio,* & ibi *Gl. V. Pretio. c. Sicut nobis;* 9. *eod.* & *c. Licèt;* 9. ibi: *Idem objecit in teſtes prædictos, quòd corrupti falſa dixiſſent, de probat. c. ult. cauſ.* 14. *q.* 5. *l.* 3. *§. Lege Juliâ. ff. de teſtibus.* ubi inter illos, quibus non licet teſtimonium dicere, ponitur etiam ille, qui ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum, pecuniam accepiſſe judicatus, vel convictus erit. *Maſcard. de probat. concl.* 454. *num.* 1. & 8. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 67. *n.* 236. & *num.* 254. Quin & ſententia per corruptorum teſtium depoſitiones lata retractari debet. *l. Divus;* 33. & *ibi Bartol. num.* 1. & 2. *ff. de re judic. Maſcard. c. l. num.* 7.

XI. Idque ſumitur etiam ex *c. Sicut nobis;* 9. *h. t.* ubi habetur, quòd quidam, pecuniâ acceptâ, teſtimonium, adjecto juramento, tulerant de impedimento conſanguinitatis inter virum, & uxorem, ob quam ſeparatio facta, & ſententia divortij inter illos conjuges lata eſt: poſtea verò ijdem teſtes privatim accedentes Judicem, confeſſi ſunt, nullam conſanguinitatem inter eos eſſe, ſed ſe corruptos falſum teſtimonium dediſſe. Hoc intellecto, Papa Alexander III. reſpondit, ſi vir, & uxor, aut alter eorum ad ſecundas nuptias tranſivit, teſtibus pœnitentiam injungendam eſſe, ob commiſſum perjurium, & adulterium, unum, vel plura, quibus cauſam dederunt. Si verò neuter conjux aliud matrimonium contraxit; tunc diligenter inquirendum eſſe, cum quibus, & coram quibus talis corruptio teſtium interceſſerit: quòd ſi in hoc examine per idoneos teſtes receptos probatum fuerit, teſtes illos corruptos fuiſſe, ſententia divortij revocanda eſt; quandoquidem talium teſtium, cùm perjuri ſint, teſtimonia admittenda non ſunt. Ratio autem, cur, ſi legitimè probatum fuerit, teſtes pretio corruptos fuiſſe ad ferendum teſtimonium, eorum atteſtationes tanquam illegitimæ rejiciendæ ſint, quin & ſententia reſcindenda ſit: ratio, inquam, eſt, tum quia contra tales teſtes pecuniam accipientes pro teſtimonio dicendo, in dubio juris præſumptio eſt, illos

Digitized by Google

falſum dixiſſe, etiamſi alio modo id non fuerit probatum. *Abb. in c. 1. num. 2. h. t. Farinac. cit. q. 67. num. 237.* tum quia tales teſtes ſunt perjuri, cùm teneret alia jurare debuerint, quòd nullo dato, vel accepto, aut promiſſo pretio, ad teſtimonium dicendum veniant: perjuris autem credendum non eſt, nec eorum teſtimonium admittendũ. *Gl. magna hic in notat.*

XII. Id autem extenditur primò. Ut procedat etiam in teſte, qui pecuniam accepit, ut verum deponat; nam & is reputatur falſus teſtis, & teſtimonium ejus nihil probat, cùm & id turpe ſit, & legibus prohibitum. *c. ult. cauſ. 14. q. 5.* ubi dicitur: Non ideo debet Judex vendere juſtum judicium, aut teſtis verum teſtimonium, quia vendit Advocatus juſtum patrocinium, Juriſperitus verum conſilium: illi enim ad utramque partem ad examen adhibentur; iſti ex una parte conſiſtunt. *Maſcard. cit. concl. 454 num. 5. Farinat. c. l. num. 240.*

Extenditur ſecundò. Non ſolùm ſi teſtis accipiat pecuniam pro ferendo teſtimonio, ſed etiam pro non ferendo. *l. 1. §. Sed etſi quis. ff. ad leg. Iul. de falſis. l. 3. §. Lege Iuliâ;* ibi: *Ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum. ff. h. t. Durand. in ſpec. l. 1. part. 4. tit. de teſte. num 43. Farinac. c. l. num. 247.* qui tamen *n. 249.* id limitat, niſi deponat contra eum, à quo pecuniam accepit, ut teſtimonium non ferret; quia teſtis corruptus, licèt non probet pro corrumpente, probat tamen contra corrumpentem; adeóque etiam contra dantem pecuniam, ut teſtimonium non dicat. *Maſcard. c. l. n. 9.*

Extenditur tertiò. Quòd teſtis dicatur corruptus, & non probet, licèt pecunia ei non petenti ſponte à dante oblata fuerit. *cit. c. Non ſanè ult.* ibi: *Quia ſceleratè quamvis à volentibus datur. cauſ. 14. q. 5. Farinac. c. l. num. 252.* non tamen dicitur teſtis corruptus, ſi precibus rogatus deponat: dummodo preces effundantur ad dicendum verum: ſecus, ſi ad falſum dicendum teſtis rogaretur, quia non ſolùm pecuniâ, ſed etiam timore, amore, vel odio corrumpuntur teſtes. *c. Quoties; 5. h. t. Abb. in cit. c. 1. h. t,* ubi etiam rationem diverſitatis dat, quare teſtis pretio corrumpatur, non autem prece; quia citiùs, & faciliùs corrumpitur pretio, quàm precibus, citò enim violatur juſtitia auro; ut dicitur in *c. Pauper; 72. cauſ. 11. q. 3. Farinac, c. l. n. 266. & 268.*

XIII. Notandum hic præterea primò. Etſi quando teſtis de pecunia accepta pro ferendo teſtimonio convincitur, magna falſi præſumptio ſit, ideóque etiã torqueri poſſit ſuper falſi teſtimonij crimine, tanquã valde ſuſpectus, quãvis non conſtet de falſa ejus depoſitione: ſi tamen torturam ſuſtineat, neque ultrà quidquam fateatur, non poterit pœna ordinaria falſi ei infligi; quia hâc ſolùm punitur, qui mendacium dixit, vel veritatem in Judicio occultavit. *c. 1. de crim. falſ.* ſed quia contra jus pecuniam accepit pro actu, quem gratis præſtare debuerat, ſcilicet pro teſtimonio dicendo, pœnâ extraordinariâ arbitrio Judicis punietur, cùm certa jure expreſſa non ſit, ut æquior habet opinio. *Clar. in pract. crim. §. Falſum; n. 13. Menoch. de arbitrar. Iudic. caſu 310. n. 6. & ſeqq. Farinac. cit. q. 67. n. 239.* quemadmodum & is puniri poteſt pœnâ arbitrariâ, qui ut verum teſtimoniũ diceret, pecuniam accepit, juxta *cit. c. ult. cauſ. 14. q. 5.* non autem ordinariâ falſi. *Decius in c. 1. n. 1. & 2. h. t. Farinac. c. l. n. 242.* Nec obſtat, quod in *l. 1. §. 2. ff. ad leg. Cornel. de falſis.* dicitur: Sed etſi quis ob renunciandũ, remittendúmve teſtimonium, dicendum, vel non dicendum, pecuniam acceperit, pœnâ legis Corneliæ afficitur: nam ibi ſimpliciter ſolùm dicitur, quando quis pretium accepit, ob dicendum teſtimonium, ſcilicet falſum, quia propter verum teſtimonium non poteſt puniri tanquam falſarius; nam crimen falſi non committitur, niſi dicendo, vel committendo falſum. *Decius c. l. num. 1.* idque procedit, quando aliunde conſtat, quòd teſtis accipiens pecunias, ut verum dicat, verum teſtimonium dederit; tunc enim non punitur pœnâ falſi: ſecus eſt, ſi dubium ſit, utrùm verum depoſuerit, nécne; tum enim præſumitur falſus, & non probat, ſed ut falſarius puniri poteſt. *Farinac. c. l. n. 246.*

XIV. Notandum ſecundò. Probabilius eſt, quòd is, qui pro teſtimonio vero dicendo pecuniam accepit, ut pretium operis, non ſolùm contra charitatem, ſed etiam contra juſtitiam delinquit; ut docet *Covarr. in Reg. peccatum; p. 2. §. 3. num. 2. Menoch. cit. caſu 310. in princ.* Ratio eſt, tum quia teſtimonium non eſt res, quæ vendi poſſit. *cit. c. Non ſanè cauſ. 14. q. 5.* ubi Judicis ſententia æquiparatur teſtimonio teſtis, & dicitur neutrum venale eſſe, ſeu juſtè vendi poſſe pro pretio, cùm ſit ex juſtitia debitum. Tum quia quilibet civis ex juſtitia, & ex ipſo gentium jure obſtrictus eſt, jubente Magiſtratu ſuo, verum teſtimonium proferre, modò juridicè, & legitimè interrogetur; cùm hoc ad conſervandam ſocietatem civilem, ac Reipublicæ tranquillitatem ſit inprimis neceſſarium; ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1.* ubi ait, quòd ſubditus, qui in ijs, quæ ad juſtitiam pertinent, obedire debet, tenetur ferre teſtimonium in ijs, in quibus, ſecundùm ordinem juris, teſtimonium ab eo exigitur, puta in manifeſtis, & de quibus infamia præceſſit: non autem ſi exigatur teſtimonium ab eo in occultis, de quibus infamia non præceſſit. Si verò quis teſtimonij causâ ad alienum Magiſtratum trahatur, tunc parere non compellitur: niſi quandoque ex charitatis obligatione ad damnum juſtum proximo imminens impediendum. *S. Thom. c. l. in corp.*

Hinc ulteriùs infertur: ſi quis pecuniam accepit, tanquam pretium pro ferendo teſtimonio coram Judice ſuo, ei non acquiritur ejus dominium; cùm id, quod ex juſtitia eſt debitum, non poſſit pretio conſtituto vendi; ideóque danti reſtituere debet. *cit. c. Non ſanè; & ibi Gl. V. Ille. Laym. l. 3. Theol. moral. tract. 4. c. 4. num. 9.* Si verò is, in cujus gratiam teſtimonium fertur, donandi animum habuit, in foro quidem conſcientiæ ceſſat obligatio reſtituendi, ſed in foro externo turpis cenſebitur, pœnæque obnoxia talis promiſſio, & donatio: niſi teſtis pecuniam accepit, nullâ præcedente promiſſione, poſt depoſitionem; tunc enim non punitur, nec cenſetur corruptus, & fidem facit; quia hoc caſu nullum ſubeſt periculum. *Menoch. cit. caſu 310. num. 11. Farinac. cit. q. 67. num. 277.* Contrarium tamen, quòd juſſus dicere teſtimonium à Superiore ſuo, ſi ſine legitimo impedimento id recuſat, non contra juſtitiam, ſed ſolùm contra obedientiam, & charitatem proximi peccet; adeóque non teneatur ad reſtitutionem, ſi non teſtificetur, & celet veritatem, nec adjuvet innocentem, docet *Molina tractat. 2. de Iuſtitia, diſ. 83.*

diſ. 83. *num.* 9. Idémque videtur ſentire *Silveſt. V. Teſtis. q.* 8. *dicto* 1. *Leſſ. l.* 2. *de juſtit. c.* 30. *n.* 43.

Purrò illud certum eſt, quòd competentes expenſæ teſtibus pro veniendo, commorando, redeundo, ſolvi debeant, & debita compenſatio fieri, juxta *c. Statutum*; 11. §. *Pro ferendo de reſcript. in* 6. *l. Quoniam*; 11. *C. h. t. Menoch. cit. l. n.* 10. *Farinac. c. l. n.* 270.

XV. Notandum tertiò. Siquis in Judicio confeſſus eſt, vel dixit, ſe falſum teſtimonium coram Judice dediſſe, & poſtea extra Judicium contrarium aſſerat, & teſtificetur, non eſt ei credendum; adeóque nec ſententia ex tali teſtimonio lata retractanda eſt; ut colligitur ex *cit. c. Sicut; h. t.* & tradit *Abb. ibid. num.* 1. *& Felin. n.* 1. & ſumitur etiam ex *c. Per tuas*; 10. *de probat.* Ratio eſt, quia per teſtimonium priùs datum, ſeu confeſſionem factam in Judicio jus acquiſitum fuit parti litiganti; ut vi illius à Judice ferenda ſit ſententia: ergo non poteſt tolli per contrarium teſtimonium, ſeu confeſſionem, præſertim extrajudicialem, quâ illa firmior eſt. *Barb. in Collect. in cit. c. Sicut*; *n.* 1. de quo plura infrà

Notandum quartò. Qui cauſam, aut occaſionem damni alteri dat, damnum dediſſe cenſetur; prout colligitur ex *cit. c. Sicut.* ubi decernitur, quòd teſtis corruptus, aut falſum deponens, non ſolùm puniendus eſt ob perjurium, ſeu falſam depoſitionem, ſed etiam propter omne id, quod ex iniqua ejus depoſitione ſecutum eſt. *Abb. in cit. c. Sicut*; *n.* 2.

Notandum quintò. Sententia divortij lata in cauſa matrimonij ex depoſitionibus teſtium pecuniâ corruptorum, probatâ poſtea corruptione, retractari debet; ut colligitur ex *cit. c. Sicut.* cujus tamen triplex affertur intellectus, & expoſitio ab Interpretibus; prout videre eſt apud *Abbat. in cit. c. Sicut*; *n.* 6. *& Decium in c. Licèt*; 9. *n.* 20. *de probat.* Nam primò, aliqui ſic intelligunt, quòd non ſufficiat probare ſolam corruptionem teſtium, ut ſententia divortij retractetur; quia non ſequitur: Teſtis corruptus fuit pecuniâ: ergo falſum depoſuit: non probatâ falſitate: adeóque, quòd *cit. c. Sicut*; loquatur, quando probatum fuit, non ſolùm teſtes corruptos fuiſſe, ſed etiam falſum depoſuiſſe; ut colligitur ex illis verbis, *ſe corruptos dicunt, perhibuiſſe teſtimonium falſitati.* Secundò, quòd ſufficiat probare ſolam corruptionem teſtium ad hoc, ut retractetur ſententia divortij, quia Papa ſolùm mandat inquiri de corruptione teſtium; ut patet ex *verſic. Si verò*; nam, ſi ex eo, quòd probatum eſt, teſtes corruptos fuiſſe, non præſumeretur etiam falſum depoſuiſſe, non retractaretur ſententia divortij, etiamſi conjuges ad ſecundas nuptias non tranſiſſent. Et quòd præſumatur, teſtes falſum depoſuiſſe, quando conjuges tranſierunt ad ſecundas nuptias, patet ex eo, quia teſtibus imponitur pœnitentia ob perjurium, & adulterium commiſſum, unum, vel plura, quibus cauſam dederunt; & ſic præſumitur, eos falſum depoſuiſſe; aliàs non dicerentur adulterium commiſiſſe, tranſeundo ad ſecundas nuptias; & quoad pœnitentiam impoſitam teſtibus ob adulterium, ponderatur, an conjuges tranſierint ad ſecundas nuptias. *Abbas cit. loc. num.* 6. Tertiò, exponunt aliqui *cit. c. Sicut vobis.* quòd illud procedat in cauſa matrimonij, in quo hoc ſpeciale eſt, ut, licèt non conſtet de falſa depoſitione teſtium, ſive ea probata non ſit; probatâ tamen corruptione eorũ, dum ſecundum matrimonium non eſt contractum, præſumitur falſa depoſitio teſtium, propter quam ſententia divortij retractanda eſt, ut ſeparati conjuges, in favorem matrimonij, iterum conjungantur: quæ expoſitio colligitur ex verbis hujus c. in fine poſitis, *in hoc caſu*, quaſi dicat, extra hunc caſum, ſcilicet matrimonij, ſententiam divortij non eſſe retractandam, ob id, quòd, etſi conſtet de corruptione teſtium, non tamen ſit probata falſa depoſitio eorum, juxta *cit. c. Licèt*; 9. *de probat. Decius in cit. c. Licèt*; *num.* 20. *Barboſ. in cit. c. Sicut*; *num.* 1. *h. t.* Nec obſtat, quòd circa finem *cit. c. Sicut*; additur generalis ratio; nam illa non ad id referenda eſt, quòd priùs dictum eſt, nempe quòd, ſi corruptio teſtium probetur per teſtes idoneos, ſententia divortij debeat retractari: ſed ad id, quod poſteriùs dictum eſt, referri debet, videlicet, quòd teſtes, qui primò depoſuerunt, ſi poſtea dicant, ſe eſſe corruptos, non ſint admittendi, quia perjuri ſunt. *Decius in cit. c. Licèt*; 9. *n.* 20. *de probat.*

§. II.

An, & quâ ratione infames, criminoſi, perjuri, accuſati de crimine, vel excommunicati repellantur à dicendo teſtimonio in Iudicio?

XVI. Aſſertio 1. Infames, qui notati ſunt infamiâ juris, ſive, qui à jure pro talibus reputantur, tam Civili, quàm Canonico jure, inhabiles ſunt ad teſtimonium in Judicio ferendum, ſive in cauſis civilibus, ſive in criminalibus; ut conſtat ex *c. Nulli*; 51. *cauſ.* 3. *q.* 4. *c. Licèt*; 47. ibi: *Nec ab infamibus*: *& c. Teſtimonium*; 54. ibi: *Aut gravata ſit ejus opinio. h. t.* Idem habetur in *l. Teſtium*; 3. §. *Lege Iuliâ. ff. eod.* ubi dicitur, quòd alij propter notam, & infamiam vitæ ſuæ non ſunt admittendi ad teſtimonij fidem. Ratio eſt, quia teſtimonium judiciale inter actus legitimos numeratur. *l. pen. C. de hæretic.* Actus verò legitimi infamibus ſunt interdicti, *cit. c. Licèt. Farinac. tract. de teſtib. q.* 56. *num.* 26. & alij apud ipſum. Et hinc ad Judicis officium ſpectat infames à teſtificando repellere, quippe inhabiles, etiamſi pars adverſa nihil excipiat. *Farinac. c. l. n.* 34. Quòd ſi teſtes infames repulſi non ſint, ſententia ex eorum teſtimonijs lata nihilominus erit invalida, adeò, ut etiam poſt mortem, probatâ ejus infamiâ, ſententia reſcindenda ſit. *Durand. in ſpec. tit. de teſte.* §. 1. *n.* 29. *Farinac. c. l. n.* 41. Et cùm infamia juris aliquando ipſo jure, ſeu facto incurratur, aliquando autem per ſententiam Judicis: priore caſu, ſtatim Reus repelli poteſt à teſtificando, etiam ante ſententiam declaratoriam criminis; quia hæc retrotrahitur etiam ad actus antea geſtos: poſteriore verò caſu, non poteſt repelli teſtis infamis, niſi poſt latam ſententiam condemnatoriam. *Farinac. c. l. n.* 35. Sed neque teſtis infamis admittitur ad teſtificandum contra alium eâdem infamiâ laborantem. *Farinac. c. l. num.* 44. *& duobus ſeqq.* ex communi, ut ait, ac veriore ſententia, licèt diſſentiat *Maſcard. de probat. concl.* 1356. *n.* 56. *&* 72. & plures alij. Unde neque in teſtamento infamis poteſt eſſe teſtis, nam

qui in Judicio teſtis eſſe non poteſt, nec in teſtamentis eſſe poteſt. *l. Qui teſtamento*; 20. §. *Eum, qui. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. Farinac. c. l. n.* 42.

XVII. Verùm, in criminibus enormibus, & exceptis, ut læſæ Majeſtatis, hæreſis, ſimoniæ &c. admittuntur etiam infames. *Farinac. c. l. num.* 70. & alij apud ipſum. Item in ſubſidium, ſi veritas aliter haberi, vel per alios teſtes cognoſci non poſſit, admittuntur etiam infames, ita tamen, ut ſine tormentis eis credendum non ſit. *l. Ob carmen*; 21. §. *Si ea. ff. h. t. Farinac. c. l. n.* 50. quamquàm in his caſibus talium teſtimonia integræ fidei non ſint, nec omni exceptione majora. *Farinac. c. l. n.* 71. Sed & infamis, poſtquam famæ reſtitutus eſt à Papa, vel Principe, vel alio habente poteſtatem reſtituendi, non prohibetur teſtimonium ferre. *Arg. l.* 3. §. *Lege Iuliâ. ff. h. t.* ibi: *Qui eorum in integrum reſtitutus non erit.* Ergo à contrario ſenſu reſtitutus ad teſtimoniū admitti poteſt. *Gl. ibid. V. Eorum. Farinac. c. l. n.* 79. *&* *n.* 81. Præterea, ſi infamia occulta ſit, admittitur ad teſtificandum infamis: quia ad hoc, ut repellatur, nnn ſolùm requiritur, ut ſit infamis, ſed etiam, ut pro tali, tempore depoſitionis, ſit habitus, & reputatns. *Farinac. c. l. n.* 86. & alij apud ipſum, apud quem etiam plures limitationes, quibus infamis teſtis eſſe poteſt, legi poſſunt.

XVIII. Ceterùm, non ſolùm notati infamiâ juris, ſed etiam infamiâ facti, quæ ſcilicet non à jure irrogatur, ſed contrahitur ex crimine tali, propter quod aliquis apud viros honeſtos, prudentes, & graves infamatur, ſive ejus fama, & exiſtimatio læditur, & gravatur; ut notat *Farinac. tr. de teſtib. q.* 56. *n.* 6. non poſſunt eſſe teſtes in Judicio, ſaltem de Jure Canonico. *c. Statuimus*; 9. *cauſ.* 3. *q.* 5. *c. Infames*; 17. *cauſ.* 6. *q.* 1. neque etiam de jure civili in cauſis criminalibus. *Felin. in c. Teſtimonium*; 54. *n.* 12. *Farinac. cit. q.* 56. *n.* 115. vel etiam in civilibus arduis. *Farinac. c. l. n.* 107. & alij apud ipſum: neceſſe tamen eſt, ut infames infamiâ facti à Judice ex officio, vel parte opponente repellantur; alioquin teſtimonium eorum valebit. *Felin. in cit. c. Teſtimonium*; *n.* 3. licèt plenam fidem non mereantur, quia teſtis de facto Infamis non eſt integræ fidei, ſive omni exceptione major; ut tradit *Gl. in l.* 3. §. *Duæ autem ſunt cauſæ. V. Eandem fidem*; *junct. Gl. margin. lit. D. ff. de Carbonia. edict. Farinac. c. l. n.* 112. quæ omnia ex mox dicendis de teſtibus criminoſis magis patebunt.

» XIX. Aſſertio 2. Teſtes criminoſi, qui de gra-
» vi crimine ipſis objecto convincuntur ad teſtimo-
» nium ferendum, in cauſa civili, vel criminali, non
» debent admitti: etiamſi antea de crimine illo non
» ſint convicti, vel confeſſi, aut condemnati; prout

ſtatuitur in *c. Super eo*; 13. *h. t.* Idémque ſumitur ex *c. Statuimus*; 9. *cauſ.* 3. *q.* 5. ubi inter alios numerantur homicidæ, malefici, fures, ſacrilegi, raptores, adulteri, inceſti, venefici, criminoſi, perjuri, & qui raptum fecerunt, vel qui falſum teſtimonium dixerunt, & qui ad ſortilegos, Divinóſque concurrerunt, ſimiléſque eorum; & dicitur, tales ad accuſationem, vel teſtimonium nullatenns admittendos eſſe, quia infames ſunt: quamvis jure civili requiratur, ut teſtis repellendus de crimine damnatus ſit. *l.* 3. §. *Lege Iuliâ.* ibi: *Quique Iudicio publico damnatus erit. ff. h. t.* exceptis criminibus, quæ ipſo jure irrogant infamiam, abſque ſententia condemnatoria: tunc enim etiam ante condemnationem criminoſus repellitur à teſtimonio. *Farinac. tr. de teſtib. q.* 56. *n.* 130. At verò ſpectato jure Canonico, criminoſus repellitur à teſtimonio dicendo, ſi crimen ei objectum legitimè probatum fuerit, etiamſi antea de eo nec convictus, nec confeſſus, nec per ſententiam condemnatus fuerit. *cit. c. Super eo*; *&* *ibi Gl. V. Confeſſ. Abb. n.* 3. *&* *Felin. n.* 3. *Farin. c. l. n.* 128.

XX. Præterea in *c. Teſtimonium*; 54. *h. t.* ſta-
tuitur: Si teſtis ab una parte productus ſit in Judi- »
cio, eíque ab adverſa parte objiciatur crimen, is re- »
pelli debet à teſtimonio ferendo, ſive in civili, ſive »
in criminali cauſa, ſi quidem in crimine adhuc per- »
ſeveret. Si verò emendatus ſit de crimine, eúmq; »
infamia non comitetur, non eſt repellendus in cau- »
ſa civili, neque cùm de crimine agitur civiliter, ex- »
cepto crimine perjurij. In criminali autem cauſa, ſi »
teſtis, inſtitutâ contra ipſum priùs accuſatione in »
Judicio, de crimine convictus, vel illud confeſſus »
fuerit: vel ſi nunc à parte adverſa per oppoſitam »
exceptionem de ipſo crimen probetur: aut ſi ejus »
opinio gravata ſit propterea, quòd aliquando pro- »
pter crimen à teſtificando repulſus fuerit: bis caſi- »
bus, licèt non repellatur in cauſa civili, tamen in »
cauſa criminali à teſtimonio repelli poteſt, tametſi »
pœnitentiam egerit, ſive emendatus fuerit. »

XXI. Notandum primò. Teſtis, qui in crimine perſeverat, tam in civili, quàm criminali cauſa, repellitur à ferendo teſtimonio, quia non eſt credendum contra alios eis, qui criminibus implicantur; ut dicitur in *c.* 1. *cauſ.* 3. *q.* 11. *Gl. hic V. In crimine perſeveret*; & patet ex hoc c. ubi requiritur perſeverantia in crimine, ut teſtis propter illud à teſtimonio repellatur. Porrò ad repellendum teſtem criminoſum non ſufficit quodlibet crimen, ſed debet eſſe grave: quia crimen eſt peccatum grave accuſatione, & damnatione digniſſimum. *c.* 1. *in fine. diſ.* 81. Et quidem ſpectato jure civili, peccatum grave non repellit à teſtimonio ferendo, niſi ſit peccatum continuatum, vel frequentatum; ut concubinatus, vel adulterium, vel aliud bujuſmodi: at verò de jure Canonico quodlibet peccatum mortale publicum, aut notorium repellit à teſtimonio perſeverantem in peccato, cùm grave reputetur, & æternâ pœnâ à Deo mulctetur. *Abb. hîc n.* 3. *&* *Felin. n.* 7. Imò conſtitutus in peccato mortali à teſtificando in cauſa criminali repellitur in foro Eccleſiaſtico, etiamſi illud ſit momentaneum, ac tranſitorium; ut ex communi docet *Clarus in pract. crim.* §. *fin. q.* 24. *n.* 16. *Farinac. cit. q.* 26. *num.* 166. *&* 300. Nec obſtat, quòd ſic pauci poterunt in teſtes admitti, cùm nemo ſine crimine vivat: nam, ſi pœniteat de peccato, poteſt admitti, quia non cenſetur ampliùs in crimine conſtitutus: & in dubio præſumendum eſt, quòd pœnituerit, niſi appareat, quòd in eo perſeveret. *Clar. c. l.* repellitur autem criminoſus à teſtimonio, etiam ob unicum tantùm crimen, in quo perſeverat; ut patet ex *cit. c. Teſtimonium in princ.* ubi dicitur: Teſtimonium ejus, cui ab adverſa parte opponitur crimen, meritò reprobatur &c. neque requiritur, ut ſæpius delinquat, ſive crimen iteret; ſed ſatis eſt, ſi perſeveret in reatu; quia ſcilicet non agit pœnitentiam, vel ſimulatam tantùm. *Hoſtienſ. hic V. Perſeverat. Abbas num.* 2. *&* *Felin. num.* 1. *Farinac. cit. loc. num.* 133.

XXII. No-

XXII. Notandum ſecundò. Quamvis criminoſus emendatus, ſive poſt actam publicam pœnitentiam, admitti debeat in teſtem in cauſa civili, vel criminali, cùm civiliter agitur de crimine: non tamen in causâ criminali criminaliter intentatâ, in qua etiam poſt emendationem criminis, non admittitur talis teſtis ad dicendum teſtimonium, etiamſi non fuerit condemnatus per ſententiam de crimine, modò fuerit, inſtitutâ actione, de eo per exceptionem probatam convictus, vel illud confeſſus, vel de facto tantùm gravata ſit ejus opinio, etſi de jure non ſit infamis; ut conſtat ex *cit. c. Teſtimonium*; *& ibi Gl. V. Emendatus*; *& V. Confeſſus*; *& V. Opinio. Hoſtienſ. V. eodem. Abb. n. 8. & 12. Felin. n. 24. & 31.* ubi tamen excipiunt eum, qui Religionem ingreſſus eſt, per quod tollitur omnis ſuſpicio: èſtque hoc ſpeciale in cauſa criminali, cùm agitur criminaliter; nam aliàs etiam, ſi quis in cauſa criminali emendatus perſiſtat in crimine, repellitur à teſtimonio. *Clar. cit. q. 24. n. 16. in fine. Farinac. cit. q. 56. n. 135.* ubi tamen id limitat. *n. ſeq.* ſi agatur de modico præjudicio; tunc enim etiam in cauſa criminali emendatus admittitur ad teſtificandum.

Veruntamen, quòd is, qui grave crimen commiſit, quatumvis emendatus ſit, in cauſa criminali à teſtimonio repellendus ſit, non videtur univerſaliter verum; ſed ſolùm, quòd talis, etiam poſt actam pœnitentiam, quandoque repelli poſſit: nam publica, & conſtans vitæ emendatio tollit omnem prorſus infamiæ facti effectum, ac proinde etiam in criminalibus ad teſtificandum habilem facit; ut docet *Clar. §. fin. q. 21. n. 1. in fine,* ubi ait, infamiam iſtam plenè purgari emendatione vitæ per triennium; & *Laym. lib. 1. Theol. mor. tract. 5. p. 5. c. 4. n. 10. dicto 3.* nam ceſſante causâ, ceſſare debet effectus. *c. Cùm ceſſante; 60. de appellat.* ſed per conſtantem, & diuturnam emendationem vitæ, ſublato crimine, tollitur infamia, quæ eſt diminutio bonæ famæ, ſeu boni nominis, ſecundùm *Gl. in c. Omnes; 3. cauſ. 6. q. 1. V. Niſi eis*: ergo etiam tollitur, & ceſſat effectus, qui eſt inhabilitas ad teſtificandum, & ſimiles actus legitimos: quamvis infamia ipſo jure, vel per Judicis ſententiam contracta, non tollatur per pœnitentiam, ſed per diſpenſationem Principis, cujus auctoritate infamia irrogata fuit; quia talis infamia habet rationem pœnæ ſententialis, quæ à legitimo Magiſtratu in perpetuum illata eſt: ergo tolli non poteſt, niſi ab eodem Magiſtratu; cùm ejuſdem juriſdictionis ſit ligare, & ſolvere; pœnam imponere, & relaxare. *Laym. c. l. dicto 2.* Neque verò obſtat *cit. c. Teſtimonium; h. t.* nam, *ut ibid. notat Laym.* in eo ſolùm fit comparatio quædam inter cauſam civilem, & criminalem, quòd, licèt emendatus de crimine, cui ipſo jure infamia non eſt annexa, in cauſa civili repelli non poſſit à teſtimonio: tamen hæc regula non procedit generaliter, & univerſim in cauſa criminali; ſiquidem in iſta quandoque, ſpectatâ qualitate perſonæ, criminis, aliiſque circumſtantiis, etiam criminoſus, poſt actam pœnitentiam, ac vitæ emendationem, repelli poteſt à teſtimonio; idque propter pronitatem, ſeu facilitatem aliquam ad peccandum, quæ adhuc in homine remanere poteſt, ob quam fides ejus ſuſpecta reddatur.

Atque hinc etiam colligitur, cur, ſi crimen notorium ſit ſolâ notitiâ facti, per diuturnam, ac conſtantem emendationem vitæ omnino tollatur: non item, ſi notorium ſit notitiâ juris; præſertim per latam ſententiam Judicis: quia nimirum, per quas cauſas aliquid naſcitur, per eaſdem etiam diſſolvitur. *c. 1. infr. de R. I. & notat Gratianus in c. Statuimus; 8. diſt. 61. §. Omnibus;* ubi ait, quòd Eccleſiaſticæ prohibitiones proprias habent cauſas, quibus ceſſantibus, ceſſant & ipſæ: infamia autem facti oritur ex ſolo crimine, aut criminosâ vitâ: ergo eâ depoſitâ, vel emendatâ, etiam illa ceſſare debet. *Laym. c. l.* Porrò emendatio, cùm ſit mutatio vitæ, non præſumitur, ſed probari debet, ita, ut oſtendatur non exiguo, ſed triennali ſaltem tempore laudabilem vitam ab eo, qui crimen commiſit, actam fuiſſe. *Hoſtienſ. in cit. c. Teſtimonium. V. Emendatus. Abb. ibid. n. 14. Imol. in fine. & Felin. n. 2. Farinac. cit. q. 56. num. 39. & 40.*

XXIII. Notandum tertiò. Etſi criminoſus, ſeu qui in gravi crimine non irrogante juris infamiam perſiſtit, repellatur à teſtificando, non tamen per exceptionem repelli poteſt à munere Judicandi, neque ab officio v. g. eligendi. *Abb. in cit. c. Teſtimonium; n. 4. Imol. n. 1. & Felin. n. 4.* Ratio diverſitatis eſt; quia Judici, vel electori jus judicandi, vel eligendi plenè eſt acquiſitum, quo privari non debent, niſi causâ cognitâ, per depoſitionem, aut privationem Judicis, ſeu Superioris. Deinde majus periculum eſt in teſte, à quo non appellatur, quàm in Judice; ideóque potiùs teſtis ob crimen repellitur, quàm Judex. *Imol. c. l. n. 3.* Denique elector proſequitur jus ſuum, & exequendo officium hoc nulli præjudicat, ſicut præjudicatur per teſtem alteri, contra quem deponit: ideóque criminoſus à teſtificando repellitur. *Felin. c. l. n. 4.*

XXIV. Notandum quartò. Septem ſunt caſus, in quibus repellitur quis in cauſa criminali à teſtimonio dicendo propter crimen; ut ex *cit. c. Teſtimonium;* colligit *Abb. not. 1.* Primò, ſi perſeveret in crimine. Secundò, ſi ſit infamis infamiâ juris. Tertiò, ſi ſit perjurus, de quo infrà. Quartò, ſi aliàs, inſtitutâ actione contra eum, fuit de crimine convictus, licèt nunc ſit emendatus. Quintò, ſi fuit aliàs crimen in Judicio confeſſus. Sextò, ſi nunc poteſt per exceptionem convinci de crimine antehac commiſſo. Septimò, ſi gravata ſit ejus opinio, quòd tali modo, ſcilicet per viam exceptionis, fuit quandoque repulſus. In his caſibus criminoſus ſemper repellitur in cauſa criminali criminaliter motâ. Caſus verò, in quibus in cauſa civili repellitur, vel cùm de crimine civiliter agitur, ſunt tres. Primò, ſi perſeveret in crimine. Secundò, ſi ſit infamis (ſcilicet infamiâ juris.) Tertiò, ſi ſit perjurus; ut colligitur ex *cit. c. Teſtimonium;* de quibus videri poteſt *Abb. in cit. c. n. 3. & pluribus ſeqq.*

XXV. Notandum quintò. Sunt tamen plures adhuc caſus, in quibus criminoſus emendatus, etiam in cauſis criminalibus criminaliter intentatis, admittitur ad teſtimonium ferendum. Veluti primò, ad probandam innocentiam Rei. *Clar. §. fin. q. 24. n. 20. Maſcard. de probat. concl. 1356. n. 17. Farinac. cit. q. 56. n. 137.* nam tales teſtes, qui non ſunt ab-

ſolutè inhabiles, ſed ſolùm propter defectum fidei repelli poſſunt, admiſſi verò indicium aliquod faciunt, debent admitti ad probandam innocentiam; quamvis non ſint omnino integræ fidei, nec plenè probent, ſed Judicis arbitrio relinquitur, ut inſpiciat, quanta fides eis ſit adhibenda. *Clar. c. l.*

Secundò. Si pars litigans citata ad videndum teſtes productos, nihil contra eorum crimina opponat; tunc in perſonas teſtium tacitè conſentire, eaſque approbare cenſetur, juxta *l. Si quis; 17. junct. Gl. V. Excipere. C. h. t.* ubi generatim traditur, quòd teſtis, qui repelli poteſt, ſi in productione nnn repellatur, poſtea repelli non poſſit, niſi nova cauſa repellendi ſuperveniat, de quo infrà. *Farinac. cit. q. 56. n. 141. & q. 62. n. 175.* Quamvis autem, ſi pars citata contra teſtes nihil opponat, valeat teſtimonium criminoſi emendati, poteſt tamen Judex cognoſcens teſtium inhabilitatem, ex officio eos repellere. *Felin. in cit. c. Teſtimoninm; n. 3. h. t. Farinac. cit. q. 56. n. 145. & q. 62. n. 190.* quòd tamen ſolùm procedit in teſtibus prohibitis teſtificari, ob eorum culpam, ſtatum, aut cnnditionem perſonæ; ut quia ſunt infames, minores, fœminæ, viles, & ſimiles: ſecus eſt de iis, qui repellnntur ſolùm in favorem adverſarii; ut quia ſunt domeſtici, conſanguinei, vel affines producentis, vel inimici ejns, contra quem producuntnr, vel ſimiles; hos enim, parte non opponente, Judex ex officio repellere non poteſt. *Farinac. cit. q. 62. n. 192.*

Tertiò, in cauſis ſummariis, in quibus levis aliqna, & apparens probatio ſufficit, & non plena, nec exactè ſemiplena probatio requiritur, partes non poſſunt tales teſtes criminoſos repellere. *Menoch. de arbitr. Jud. lib. 1. q. 32. n. 11. Farinac. cit. q. 62. n. 196. & 201.*

Quartò. Omnes hujusmodi infames, & criminoſi admittuntur ad teſtimoninm propter neceſſitatem, ſi alii teſtes habiles haberi non poſſint. *Maſcard. cit. concl. 1356. n. 52. Farinac. cit. q. 56. nnm. 50. & n. 161.* & alii communiter, ita tamen, nt integræ fidei eſſe non cenſeantnr, neqne omni exceptione majores; adeóque non plenam, ſed qualem qualem ſolùm probationem faciunt, ant indicium. *Farinac. cit. q. 62. n. 73.* ubi addit, quòd talis probatiu minor ſit, quàm ſemiplena.

XXVI. Aſſertio tertia. Perjurus, id eſt, qui falſum juramento confirmavit, teſtis eſſe non poteſt, neqne in cauſa civili, neque in criminali. *c. Quicunqne; 18. cauſ. 6. q. 1. c. Parvuli; 14. cauſ. 22. q. 5. c. Ex parte; 7. junct. Gl. V. De perjurio. h. t.* Idque procedit, quantumvis ſit emendatus, & de perjurio pœnitentiam egerit. *cit. c. Teſtimonium; & ibi Gl. V. Perjurii. h. t. Abb. ibid. n. 7. Gl. in cit. c. Quicnnqne; V. Teſtimonium;* ſicut enim ſemel pejeravit, ita iterum pejeraturus præſumitur. *Gl. in cit. c. Parvnli; V. Cauſa. Arg. c. Non poteſt; 24. cauſ. 2. q. 7.* ubi dicitur: Non poteſt erga homines eſſe fidelis, qui Deo extitit infidus: *& Reg. jur. 8. in 6.* Semel malus præſumitur ſemper eſſe malus, ſcilicet in eodem genere mali: quæ ratio maximè procedit, ſi quis in Judicio teſtificando perjurium commiſerit: nam ex quo ſemel deliquit in illo officio, ſemper eſt ſuſpectus in eo. *Abb. in cit. c. Teſtimonium; n. 7.* Idqne extenditur, ut etiam in caſibus, vel criminibus exceptis, videlicet læſæ Majeſtatis, Simoniæ &c. in quibus alioquin teſtes inhabiles admittuntur, perjuri rejici debeant. *Gl. in c. Per tuas; 32. V. Furti, & adulterii; de Simon. Farinac. cit. q. n. 195. & ſeq.* Id tamen limitatur, ut non habeat locum in crimine hæreſis, in quo in fidei favorem perjurns poteſt eſſe teſtis, deponendo tam contra ſe, quàm contra complices, quod priùs celaverat, modò ex manifeſtis indiciis appareat, quòd perjurus non ex animi levitate, aut odio, ſed ex zelo Juſtitiæ deponat, ut dictum ſuum corrigat, juxta *c. Accuſatus; 8. §. Licèt verò; de hæretic. in 6. Farinac. c. l. n. 203. & ſeq.*

Præterea perjurorum depoſitiones, non ſolùm ad torturam, ſed neque ad inquiſitionem formandam, vel ad capturam indicium faciunt. *Maſcard. de probat. concl. 1168. n. 5. & 6. Farinac. c. l. n. 188. & ſeq.* Neque etiam perjurii defectus in cauſa criminali purgatur per torturam, ita, ut etiamſi torti fuerint teſtes perjuri, non faciant indicium, neque ad inquiſitionem, neque ad capturam: deficit enim in perjuris fundamentum teſtimonii, quod eſt fides. *cit. c. Teſtimonium; h. t. Maſcard. c. l. n. 7. & duobns ſeqq. Farin. c. l. n. 193.* Unde neqne perjurus admittitur ad teſtimonium dicendum contra alium perjurum, ſicut neque infamis contra alium infamem, neqne criminoſus contra alinm criminoſum. *Gl. fin. in cit. c. Teſtimoninm; Farinac. c. l. n. 190.*

Limitatur autem prædicta aſſertio, ut non procedat in eo, qui violavit juramentum illicitum, & temerarium; is enim à teſtimnnio non debet repelli. *Abb. in cit. c. Teſtimonium; n. 7. Felin. n. 7. & ſeq. Farin. c. l. n. 198.* quia violans tale juramentum non eſt perjurus; illicitum enim juramentum non eſt ſervandum, cùm juramentum non ſit vinculum iniquitatis, imò jurans peccâſſet, ſi illud ſervâſſet, modò certum ſit, tale juramentum eſſe illicitum, & temerarium; ſecus, ſi ſit dubium, quia in dubio non debuit, propriâ auctoritate, contravenire juramento. *Farinac. c. l. nnm. 199.*

XXVII. Aſſertio quarta. Accuſatus de crimine, gravi ſcilicet, & infamiam irrogante, pendente accuſatione, non debet admitti ad teſtificandum in alia cauſa criminali, præterquam in criminibus exceptis; nt conſtat ex *c. Non debet; 56. & ult. h. t.* ubi Papa Gregorius IX. ita ſtatuit: Accuſatus de » crimine, pendente accuſatione contra ipſum, in » cauſa criminali ad teſtificandum admitti non de- » bet, niſi forſan in criminibus exceptis: quando- » quidem ejusmodi accuſatus, niſi priùs oſtenderit, » ſe eſſe innocentem, ab accuſando quoque, & ordi- » nnm ſuſceptione repellitur. » Ratio eſt, quia, dum accuſatio pendet, & innocentia oſtenſa non eſt, cenſetur gravata exiſtimatio accuſati de crimine; ideóque in cauſis criminalibus ejus teſtimonium non admittitur, in quibus teſtes debent eſſe, ſine omni ſuſpicione, & notâ infamiæ. *Gl. hic V. Pendente accuſatione:* nam, cùm in cauſis criminalibus agatur de gravi periculo delinquentis, requiruntur probationes indubitatæ, & luce meridianâ clariores. *l. fin. C. de probat.* adeóque etiam teſtes integræ famæ.

XXVIII. Extenditur verò dicta aſſertio prima, ut non tantùm accuſatus, pendente accuſatione, non poſſit eſſe teſtis in cauſa criminali, ſed etiam is, contra quem ex officio Judicis inſtituitur inquiſitio; quia & hanc præcedere debet infamia criminis: vel

ſi quis

ſi quis denunciatus ſit de gravi crimine, ſive judicialiter, ſive etiam charitativâ denunciatione, eâ pendente, à teſtimonio repellitur in cauſa criminali; quia per denunciationem criminis dubia quoque redditur probitas vitæ, & integritas denunciati, & gravatur ejus exiſtimatio; ideóque pendente hoc dubio, non cenſetur eſſe omni exceptione major. *Abb. in cit. c. ult. n. 6. h. t.* ubi addit, quòd contra denunciatum de crimine major præſumptio malæ vitæ oriatur, quàm contra accuſatum, quia denuncians præſumitur moveri ex ſola charitate, cùm non agat ad pœnam; accuſans verò movetur quandoque ex malo zelo ad accuſandum. *Felin. ibid. n. 1. Maſcard. de probat. concl. 27. n. 3. Farinac. cit. q. 56. n. 168.* Imò idem etiam procedit in eo, cui per viam exceptionis crimen aliquod objicitur; ille enim, qui contra teſtem excipit de crimine, videtur eum accuſare. *c. fin. h. t. Maſcard. c. l. n. 4. Farinac. n. 169.*

Extenditur ſecundò. Si quis condemnatus ſit de crimine, & appellet, pendente appellatione, non admittitur in cauſa criminali ejus teſtimonium, bene autem in civili; quia pendente appellatione, non cenſetur condemnatus, nec habetur infamis, & integer adhuc eſt ſtatus ipſius. *Gl. fin. in cit. c. ult. h. t. Farinac. c. l. n. 171.*

XXIX. Limitatur autem tradita doctrina primò, ut ſolùm procedat in cauſis criminalibus; quia in cauſa civili, vel etiam, quando agitur civiliter de crimine, admittitur teſtimonium accuſati de crimine, pendente accuſatione; ut colligitur ex tit. c. *fin. h. t. & tradit ibid. Gl. V. Pendente accuſatione. Abb. n. 1. & 3.* ubi rectè notat contra *Gl.* quòd non requiratur emendatio accuſati, cùm nondum conſtet de crimine, pendente accuſatione; & licèt infamiâ aliquâ facti laboret accuſatus, ea tamen non repellit eum in cauſa civili, vel cùm civiliter agitur, ſicut in criminali criminaliter intentatâ. *Maſcard. c. l. n. 5. Farinac. n. 170.* Quia tamen accuſatus de crimine, etiam in cauſa civili, non eſt teſtis integer, & omni exceptione major, ideo ejuſmodi hominis teſtimonium non facit ſemiplenam probationem, ita, ut non poſſit, ob unius teſtificationem, parti, pro qua teſtimonium datum fuit, deferri juramentum in ſupplementum probationis: quia ille, cui defertur, debet eſſe omni exceptione major. *Gloſſator Abbatis in cit. c. ult. h. t. lit. a.* Unde nec in iis cauſis civilibus recipitur teſtimonium talis accuſati, in quibus requiruntur teſtes integerrimi, & omni exceptione majores. *Abb. in cit. c. ult. not. 1. Farinac. c. l. n. 172.*

Limitatur ſecundò; quòd in criminibus exceptis accuſatus de crimine, accuſatione pendente, ad teſtificandum admittitur. *cit. c. ult.* ibi: *niſi forſan in exceptis*; *h. t.* in his enim, propter atrocitatem criminum, multa permittuntur, quæ aliàs denegantur, cujuſmodi eſt crimen hæreſis, Simoniæ, læſæ Majeſtatis, &c. *Abb. in cit. c. ult. n. 4. Farinac. c. l. n. 173.* Nec obſtat *c. Per tuas*; *32. de Simon.* ubi etiam in crimine Simoniæ diſtinguitur, utrùm teſtis ſit bonæ, an malæ famæ: nam id procedit, quando conſtat de crimine contra teſtes: hîc verò, quando teſtis tantùm eſt accuſatus de crimine. *Abb. c. l.*

XXX. Prædictis addendum primò. Hæc tria in Jure æquiparantur, & pari paſſu ambulant, videlicet quòd ad accuſandum, teſtificandum in cauſa criminali, & ad Ordinem ſuſcipiendum non ſunt admittendi accuſati de crimine, interim dum lis, ſeu quæſtio criminalis pendet, ita, ut, qui repellitur ab uno ex illis, repellatur etiam ab aliis; ut conſtat ex *cit. c. ult. in fine. h. t. Gl. ibid. V. Pendente accuſatione. Abb. n. 2. & Imol. n. 1.* multò minùs accuſatus de crimine, pendente accuſatione, debet promoveri ad Prælaturam, vel beneficium, juxta *c. Omnipotens*; *4. de accuſat.* quia tum adhuc gravata eſt ejus exiſtimatio, & dubitatur de vitæ integritate. Ne autem in fraudem fiat accuſatio, dum quis accuſat quempiam de crimine, eo fine, ut eum à teſtificatione, vel Ordinis ſuſceptione impediat, ei malitiæ obviari poterit duplici modo; nempe, vel præfigendo terminum, vel certum temporis ſpatium accuſatori, intra quod accuſationem proſequi, ac perficere debeat, quo elapſo, non ampliùs audietur. *Arg. c. 1. de reſtit. ſpoliat. in 6.* Vel recipiendo teſtimonium accuſati, ſed exceptione, ſeu oppoſitione criminis contra illum reſervatâ in finem litis; tunc enim conſtabit, num teſtis nocens ſit, an innocens. *Jo. Andr. in cit. c. ult. n. 3. Abb. n. 5. Felin. n. 2.* Ex quo infert *Imola ibid. in fine.* ſi accuſatus, pendente accuſatione, eligeretur ad Prælaturam, teneret electio, ſed non deberet ea confirmari, antequam conſtet de illius innocentia.

Addendum ſecundò. Non tantùm accuſatus de crimine, ſed etiam incarceratus propter crimen, quod infamiæ notam irrogat, repellitur à teſtimonio ferendo. *c. Si teſtes*; *3. §. Lege Juliâ*; *& ibi Gl. V. In vinculis cauſ. 4. q. 2. l. 3. §. Lege Juliâ*; *& ibi Gl. V. Publica. ff. h. t.* quia talis carceratus ſuſpectus eſt de crimine, & notam aliquam infamiæ contrahit. *Farinac. cit. q. 56. n. 180. & ſeq.*

XXXI. Aſſertio quinta. Excommunicatus ad teſtimonium dicendum in Judicio admitti non debet, quia inter infames numeratur. *c. Illi qui*; *3. c. Infames*; *17. cauſ. 6. q. 1.* Idque etiam colligitur ex *c. Veniens*; *38. in fine h. t.* ubi decernitur, ut teſtes, de quorum excommunicatione dubitatur, quia excommunicati dicuntur, priùs ad cautelam abſolvantur, quàm Judiciale teſtimonium proferre permittantur: ergo excommunicatus teſtimonium dicere non poteſt: ubi *Gloſſ. fin. monet.* requiri aliquam cauſam neceſſitatis, ob quam excommunicati, præmiſsâ abſolutione, in teſtes admittantur; quia v. g. alii tam idonei haberi non poſſunt; ut in caſu illius c. ſiquidem Capitulares magis nôſſe cenſentur ea, quæ in Capitulo geſta ſunt. Item in *c. Decernimus*; *8. de ſent. excomm. in 6.* expreſsè cavetur, Judices ſeculares debere compelli ab Eccleſiaſticis Judicibus per cenſuras ad repellendum excommunicatos ab agendo, patrocinando, & teſtificando. Idem habetur in *c. Excommunicamus*; *13. §. Credentes de hæretic. in 6.* Idque extenditur, quòd excommunicatus non toleratus, ſeu vitandus debeat repelli à Judice, parte etiam nihil opponente: ſin autem vitandus non eſt, poteſt quidem Judex eum à teſtificando repellere, ſi excommunicatio publicè nota ſit; non tamen tenetur, niſi pars adverſa de excommunicatione excipiat, eámque, ſi notoria non ſit, intra 8. dies apertiſſimis documentis demonſtret. *c. 1. de except. in 6. Laym. lib. 1. Theol. mor. tract. 5. p. 2. c. 2. n. 14.* Sed neque excommunicatus admittitur ad teſtificandum contra alium excommunicatum. *Maſcard. de probat. vol. 2. concluſ.*

concl. 705. *n* 4. *Farinac. cit. q.* 56. *n.* 257. Hæc autem procedunt de excommuuicato excommunicatioue majore, quæ non ſolùm à perceptione Sacramentorum, ſed etiam à communione fidelium hominem ſeparat. c. *Sicut*; 16. *& duobus ſeqq. cauſ.* 11. *q.* 3. c. *Pen. de ſentent. excomm.* non autem de excommunicato excommunicatione minore, quæ tantùm ſeparat à perceptione Sacramentorum, nou autem à communioue fidelium. c. *ult. de Cleric. excommun.* ideòque ad teſtimonium inhabilem non reddit. *Maſcard. cit. concl.* 705. *n.* 2. 9. *&* 10. *Farinac. c. l. n.* 265. *& ſeq.*

Verùm in crimine hæreſis, etiam is, qui majore excommunicatione iunodarus eſt, propter fidei favorem, ad ejus probationem in teſtem admittitur. c. *In fidei*; 5. *& ſeq. de hæretic. in* 6. *Maſcard. c. l. n.* 14. *Farinac. n.* 273. & generaliter in omni caſu, in quo teſtis infamis admittitur ad teſtificaudum. *Maſcard. c. l. n.* 15. *Farinac. n.* 281. Denique excommunicatùs poteſt eſſe teſtis inſtrumenrarius, ſcilicet in contractibus, & teſtamentis. *Maſcard. c. l. n.* 12. *&* 13.

XXXII. Hinc ulteriùs infertur, tanquam Infames à teſtimouio ferendo repelli baunitum, ſive proſcripium, ob crimen ſamoſum, uſurarium, caluмniatorem condemnstum de calumnia, coucubiuarium, & adulterum manifeſtum, blaſphemum condemnatum de blaſphemia, maleficum, Sodomitam, hæreticum, ſpurium, ſive is natus ſit ex inceſtuoſo, & damnato coitu, ſive ex naturali, & plures alios, quos fusè refert *Farinac. cit. q.* 56. *art.* 9. *& pluribus ſeqq. Barb. in Collectan. in c.* 2. *h. t.* Denique etiam perſonæ non luſames, ſi tamen valde viles, ant pauperes ſint, regulatiter uon admittuntur ad teſtificandum in Judicio. *l. Teſtium*; 3. *in princ. ff. h. t.* quia tales facilè corrumpuutur. *Gl. ibid. V. Egene*; quamvis iuterdum iu ſubſidium admittantur, ita tamen, ut nou ſiut teſtes omni exceptione majores, niſi tales teſtes ſint vitæ boneſtæ, ac probatæ; tunc enim nou ſolùm ad teſtificandum admitti debent, ſed etiam fidem faciunt. *cit. l.* 3. *in fine princ. ff. h. t.* ibi: *nam ſi careat ſuſpicione teſtimonium, vel propter perſonam*, à qua fertur, quòd honeſta ſit, &c. *admittendus eſt*; quia generaliter iu omni caſu ſemper honeſtas perſonæ ſpectanda eſt, & ob magnam fidem teſtis ſuppletur habilitas perſonæ. *Farinac. q.* 57. apud quem plura de hoc videri poſſunt.

§. III.

Quinam prohibeantur ferre teſtimonium pro certis perſonis?

XXXIII. Quæritur primò. An, & quando parentes puſſint eſſe reſtes iu cauſis filiorum, & vice verſâ? Reſpoud. Pareus pro filio, aut vice verſâ, filius pro patente non admittitur teſtis in Judicio. *l. Teſtis*; 9. *ff. h. t. l. Parentes*; 6. *junct. Gl. V. Adverſùs ſe*; ubi addendum: Sicut uec pro ſe. *C. eod. c. Si teſtes*; 3. §. *Teſtis idoneus cauſ.* 4. *q.* 2. *&* 3. Idque tum propter naturalem amorem, & affectionem, quam inter ſe gerunt: tum quia cenſentur una perſoua, & vox unius vox alterius. *Maſcard. de probat. concl.* 1148. *n.* 1. *&* 2. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 54. *n.* 145. Idque

Extenditur primò, etiam ad matrem, quia appellatione parentis etiam mater continetur. *l. Appellatione*; 51. *ff. De V. S.* Secundò, ad omnes aſcendentes, & deſcendentes, tam maſculos, quàm fœminas, in linea paterna, & materna, uſque in infinitum, qui appellatioue parentum in propoſito veniunt. *cit. l. Appellatione*; *Gl. in cit. l.* 6. *V. Parentes. C. h. t. Maſcard. c. l. n.* 3. *&* 4. *Farinac. c. l. n.* 148. Tertiò, id exteuditur etiam ad filium emancipatum; quia, licèt ceſſet patria poteſtas per emancipatiouem, uou tamen ceſſat paterua iu filium affectio, & filialis in patrem, ob quam uterque repellitur à teſtimonio ferendo in ſavorem alterius: jura euim ſanguinis nullo jure civili dirimi poſſunt. *l.* 8. *ff. De R. I. Gl. in cit. l. Parentes*; 6. *V. eod. C. h. t. Maſcard. c. l. n.* 5. *& duobus ſeqq. Farinac. c. l. n.* 154. *& duobus ſeqq.* Quartò, extenditur, nou ſolùm ad filios legitimos, & naturales, ſed etiam ad naturales tantùm, imò & ad ſpurios, & inceſtuoſos, ob eandem cauſam affectionis, quæ etiam in iis viget, & ob quam à teſtimonio repelluutur. *Durand. in ſpec. tit. de teſte.* §. 1. *in addit. ad lit. f. Maſcard. c. l. n.* 8. *&* 9. *Farinac. c. l. num.* 175. *& ſeqq.*

Quintò, etiam ad filium legitimum, & non uaturalem, ſive adoptivum, ſi ſit in poteſtate patris adoptantis; ſecus, ſi uon ſit, & diſſoluta ſit adoprio; tuuc enim admittitur pater adoptivus ad teſtificandum pro filio, & hic pro illo. *Maſcard. c. l. n.* 18. *&* 19. *Farinac. n.* 160. Sextò extenditur, ut neque vitricua pro privigno, neque hic pro illo teſtificari poſſit. *Arg. l. Juliâ* 4. *ff. h. t.* ubi probibetur, ne quis dicat teſtimouium adverſùs vitricum, vel privignum; ergo nec pro illo. *Farinac. c. l. n.* 169. Denique neque in teſtamento patris filius teſtis eſſe poteſt, ſive ipſe pater coudat teſtamentum, ſive ab alio ſit in teſtamento heres inſtitutus; nec pater iu teſtamento filii *l. Qui teſtam.* 20. §. *Quæ autem. ff. Qui teſtam. fac. poſſ.* §. *Pater inſtit. de teſtam. ordin. Clarus in pract.* §. *Teſtam. q.* 55. *n.* 9. quia pater, & filius quaſi eadem perſonu cenſentur. *l. ver. C. De impub. & aliis ſubſtit.*

XXXIV. Ceterùm plures ſunt caſus, In quibus parens in cauſa filii teſtis eſſe poteſt. Veluti

Primò, quando adverſarius ſponte admittit tales perſouas, parentes, aut filios ad teſtificandum contra ſe, ſive expreſsè, ſive tacitè, ſi uihil contra eos in teſtes productos oppouat; poteſt enim juri, & favori pro ſe introducto renunciare. *Maſcard. cit. concl.* 1148. *n.* 17 *Farin cit. q.* 54. *n.* 189. *& ſeq.* Secundò, pater & filius poſſunt eſſe teſtes inſtrumeutarii in contractibus, ſi utraque pars coutrabentium conſentiat: v. g. filius poteſt eſſe teſtis in contractu celebrato inter patrem, & alium extraneum: quia, cùm ſit rogatus à partibus, tacitè cenſetur approbatus, dummodo altera pars ſciat, teſtem rogatum eſſe filium, vel patreu ejus, quocum contrahit; quia tunc rogaudo eum tacitè approbat: ſecus, ſi id ignoret; nam ignatus approbare, aut conſentire non ceuſetur. *l. Nec ignorans*; 10. *C. De donat.* ubi dicitur, quòd iguorans non conſentit. *Maſcard. c. l. n.* 25. *& ſeq. Farinac. c. l. n.* 187. *& ſeq.* Tertiò, ſicut filius poteſt eſſe teſtis iu cauſa alicujus tertii, iu qoa pater eſt procurator: ita, & pater in cauſa, quam filius merè procuratorio uomine agit, ſi ipſi patri, aut filio directè nihil acquiratur. *Gl. in l. Qui teſtamento*; 20. §. *Quæ autem. Verſ. Diximus.*

ff. Qui

ff. qui teſtam. fac. poſſ. iſto enim caſu non dicitur pater teſtificari pro filio, ſed pro domino cauſæ, in qua filius eſt merus litis procurator. *Maſcard. c. l. num.* 12. *Farinac. n.* 150. *& ſeq.* ubi tamen addit, quòd pater (idémque eſt de filio) non ſit teſtis omni exceptione major pro filio agente procuratorio nomine; quia præſumitur, ob affectionem, optare, ut filius etiam in cauſa, quam procuratorio nomine agit, victor evadat.

Quartò. In criminibus exceptis, ut in crimine hæreſis, vel læſæ Majeſtatis. *Maſcard. de probat. concl.* 857. *n.* 18. *& ſeqq. & cit. concl. n.* 20. *Farinac. c. l. n.* 73. *& ſeq.* Item in factis, quæ ſunt difficilis probationis, aut quorum cognitionem alij non habent, ſed quæ meliùs per parentes ſciri poſſunt, ij admittuntur in teſtes pro filiis. *Maſcard. cit. concl.* 1148. *num.* 28. *Farinac. num.* 193. *& ſeq.* Quintò. Si ipſi filij inter ſe litigent, tunc parens poteſt eſſe teſtis pro uno contra alium; idque propter parem affectionem, quam præſumitur habere erga omnes filios, quæ tollit omnem ſuſpicionem. *Maſcard. c. l. n.* 29. *Farin. c. l. num.* 205.

Sextò. In cauſa ſtatûs. *Maſcard. c. l. n.* 20. *& Farinac. n.* 186. item in quæſtione ætatis filiorum, ad quam probandam admittitur etiam teſtimonium parentum, præcipuè verò matris, juxta *l. Etiam matris*; 16. *junct. Gl. V. Profeſſio*; *ff. de probat.* quia mater meliùs præſumitur ſcire ætatem filij, quàm alius. *Maſcard. c. l. n.* 14. *Farinac. n.* 177. Confeſſio verò, ſeu aſſeveratio patris, vel matris de ætate filiorum non facit ſemiplenam probationem, ſicut alterius teſtis extranei, ſi filio exinde commodum acquiratur, cum alterius præjudicio, ſed ſolùm præſumptionem aliquam, ſeu indicium affert, niſi adminiculis adjuvetur, ut eſt v. g. liber patris, in quo eſt ſcripta ætas filij. *Maſcard. de prob. concl.* 668. *n.* 12 *& ſeqq. Farinac. c. l. num.* 178. *& ſeqq.* Septimò. In cauſa Religionis, ut, ſi filius ingreſſus eſt Religionem, & dubitetur, an habuerit animum profitendi, admittitur ſuper eo pater in teſtem. *c. Præſens*; 4. *cauſ.* 20. *q.* 3. ubi teſtimonium patris auditur ad dirimendum matrimonium ſpirituale. *Gl. ibid. V. Patrem*; *Maſcard. cit. concl.* 1148. *n.* 15. *Farinac. n.* 185. Octavò. Pater ſpiritualis poteſt dicere teſtimonium pro filio ſpirituali, & vice verſâ hic pro illo. *Farinac. c. l. num.* 198. ubi tamen *num.* 200. ait, non eſſe teſtem integrum, & omni exceptione majorem, cùm ex cognatione ſpirituali etiam affectio aliqua inter patrem, & filium ſpiritualem oriatur, ob quam redditur eorum teſtimonium aliquantùm ſuſpectum. Nonò. Quando ex depoſitione parentum nullum acquiritur filiis commodum, vel vice verſâ, parentibus ex depoſitione filiorum, tunc non prohibetur pater eſſe teſtis in cauſa filij, & hic in cauſa patris, quia ceſſat ratio ſuſpicionis. *Farinac. n.* 183. *& ſeq.*

XXXV. Denique admittitur etiam teſtimonium parentum in cauſa matrimoniali, quando agitur de impediendo matrimonio contrahendo: non autem, ſi filius petat in uxorem mulierem, vel filia in maritum virum ſe majorem; tunc enim parentum teſtimonium tanquam ſuſpectum non eſt admittendum; prout ſumitur ex *c. Super eo*; 22. *h. t.* ubi
» habetur, quòd quædam mulier petebat aliquem
» tanquam virum, ſeu maritum ſuum: ſed vir nega-
» bat, ſe mulierem affidâſſe (hoc eſt, ſe ipſi fidem dediſſe, aut cum ea matrimonium contraxiſſe. *Abb hîc not.* 1.) Unde quæſitum fuit, an mater huius »
mulieris, unà cum alia muliere, poſſit admitti ad »
teſtimonium pro filia ferendum? Reſpondit Papa »
Alexander III. non eſſe admittendam ad proba- »
tionem matrem, ſi vir divitiis, nobilitate, potentiâ, »
aut honore ſuperior ſit ipsâ muliere: cùm enim ma- »
ter incrementum, ac honorem filiæ deſideret, te- »
ſtimonium eius, quippe ſuſpectum, nullatenus »
eſt admittendum. Præterea quærebatur, an, quan- »
do ſola mater aſſerit, inter virum, & mulierem filiam »
ſuam conſanguinitatem intercedere, mulier viro »
conjungenda ſit, nécne? Ad hoc reſpondet idem »
Papa, ſi matrimonium nondum ſit contractum in- »
ter eos, non eſſe permittendum, ut contrahatur, »
ſeu conjungantur; quia propter teſtimonium ma- »
tris non modica præſumptio eſt, conſanguinitatem »
inter illos intercedere. Si verò matrimonium jam »
ſit contractum, non debet illud diſſolvi, nec conju- »
ges ab invicem ſeparari, ſine plurium (ſaltem duo- »
rum) teſtimonio, qui ſcilicet teſtificentur, eos con- »
ſanguineos eſſe: nam pluralis numerus duobus eſt contentus. *l. Ubi*; 12. *ff. h. t.*

XXXVI. Notandum primò. Quando agitur de matrimonio contrahendo, & dubitatur, an vir, & mulier matrimonium ſibi invicem promiſerint, ſive de præſenti, ſive etiam de futuro, parentes admittendi ſunt in teſtes, ſicut & fratres, aliique cognati utriuſque ſexûs, juxta *c. Videtur*; 3. *qui matrim. accuſ. poſſ.* idque ob favorem matrimonij, quia cùm hi certiorem cognitionem habeant de veritate rei (conſanguinei enim meliùs ſciunt ſuam genealogiam, quàm extranei) ideo teſtimonium eorum magis idoneum eſt; ut habetur in *cit. c. Videtur*; ac proinde, ſi mater v. g. cum alio teſte aſſerat, à filio, vel filia factam eſſe promiſſionem matrimonij, vel illud contractum eſſe, plena eſt probatio: niſi tamen teſtimonium matris ſuſpectum reddatur, ob magnam diſparitatem inter contrahentes; quia mulier longè ſuperior eſt, & excedit nobilitate, divitiis, vel ex alia cauſa, virum, vel vir mulierem: tunc enim mater, vel etiam pater, quia cenſentur diligere filiorum honorem, teſtes idonei non ſunt; ut deciditur in *c. Super eo*; *h. t.* alioquin fieri poſſet, ut ignobilis fœmina nobiliſſimum, vel pauperrima ditiſſimum in virum petere poſſet, & probare, ipſum contraxiſſe ſecum matrimonium. *Abb. in cit. c. Super eo*; *n.* 8. *& Menoch. de arbitr. judic. caſu* 102. *n.* 4. *&* 5.

Notandum ſecundò. Si agatur contra matrimonium, tum vel agitur ad impediendum illud, ne contrahatur, propter impedimentum dirimens v. g. conſanguinitatis: vel agitur ad diſſolvendum matrimonium jam contractum. Priore caſu, poteſt etiam per unius teſtimonium, ſive patris, ſive matris, plenè probari impedimentum, ne contrahatur matrimonium, eò quòd ſunt conſanguinei inter ſe, ut deciditur in hoc c. quia tunc agitur de peccato impediendo, & cavenda irreverentia Sacramenti, quæ ei fieret, ſi inhabiles conjungerentur, idque abſque magno præjudicio utriuſque partis, quia matrimonium nondum fuit contractum. Et ſic habetur caſus ſpecialis, in quo ſufficit unius teſtis dictum, nempe quando agitur de impediendo peccato, modò non graviter lædatur jus alterius. *Abb. hîc n.* 7. Poſteriore verò caſu, ſi agatur de matrimonio jam con-

tracto diſſolvendo, propter impedimentum dirimens intercedens inter conjuges, non ſufficit teſtimonium unius, ſed ut minimùm duo jurati teſtes requiruntur; quia agitur de magno præjudicio ipſorum conjugum, ſi ab invicem ſepararentur; neque enim tam facilè diſſolvitur matrimonium, atque impeditur. *Gl. fin. in cit. c. Super eo; h. t.* & tunc, ſi dubitatur de impedimento dirimente conſanguinitatis, vel affinitatis, magis idonei teſtes ſunt parentes, & conſanguinei, quàm alij, juxta *cit. c. Videtur, qui matr. accuſ. &c. & c. Quoties; 5. h. t.*

Notandum tertiò. Sive agatur de matrimonio contrahendo, ſive de diſſolvendo jam contracto, ſufficiunt duo teſtes, non ſolùm mares, ſed etiam fœminæ; ut colligitur *ex cit. c. Super eo; 22. h. t.* in quo Papa ſolùm removit matrem à teſtimonio pro filia, quia ſuſpecta erat; & conſequenter alteram mulierem, de qua etiam quærebatur, tacitè admiſit; quia ex duobus illatis, uno negato, alterum conceſſum videtur. *c. Nónne; 5. de præſumpt. Abb. hic num. 2. not. 3.* Similiter pater, & mater poſſunt in teſtes admitti pro filio, vel filia, quando filia v. g. petit in virum aliquem ſibi æqualem; ut ex hoc c. colligitur; nam, quando inter conjuges unus alterum ſuperat divitiis, vel nobilitate, tunc parentes non recipiuntur in teſtes: ergo à contrario ſenſu, ſi non ſuperent, ſed ſint æquales, eorum teſtimonium admitti poteſt ſuper contracto matrimonio. *Abb. in cit. c. Super eo; n. 2. not. 4. & n. 8.* quia ceſſat cauſa ſuſpicionis. Plura de hoc tradit *Gabriel in communib. concl. l. 1. de probat. concl. 9.* ubi *n. 17.* ait, quòd ſtante etiam diſparitate inter conjuges, admittuntur parentes in teſtes, ſi probetur, eas eſſe perſonas valde honeſtas, & probatæ vitæ.

XXXVII. Quæritur ſecundò. An, & quando maritus pro uxore poſſit teſtificari, & vice verſâ, uxor pro marito? Reſp. Regulariter unius conjugis pro altero teſtimonium non admittitur; prout ſumitur ex *c. Si teſtes; 3. §. Idonei; cauſ. 4. q. 2. & 3.* & ibi *Gl. V. Imperari*; ubi ait, quòd uxor non poſſit eſſe teſtis, quia ei ſubjecta eſt: idem colligitur ex *l. 3. junct. Gl. V. Etiam jure civili. Verſ. Quod in viro, & uxore; C. h. t.* Idque ſtatutum eſt, tum propter magnam affectionem, quæ eſt, vel præſumitur eſſe inter conjuges; tum quia vir, & uxor ſunt una caro, & cenſentur unum corpus, & anima: tum quia uxor dicitur aſſe de domo, & familia viri. *Gabriel cit. l. 1. de teſtib. concl. 16. Maſcard. de probat. concl. 1421. Farinac. cit. q. 54. n. 210. & ſeqq.* Idque procedit etiam in ſponſa, & concubina; quia non diſtat ab uxore, quoad affectum animi, ſed ſolùm in honore. *Gl. marg. in cit. l. Etiam; 3. lit. A.* imò etiam in uxore expulſa è domo mariti. *Gabriel c. l. Maſcard. c. l. n. 4. 5. & 11. Farinac. c. l. n. 215. & ſeq.* Similiter nec maritus poteſt teſtimonium dicere pro uxore, idque propter affectionem, & amorem conjugalem unius in alterum; ideóque à teſtimonio pro uxore, ſicut & uxor à teſtimonio pro viro indiſtinctè repellitur. *Maſcard. c. l. num. 10. Farinac. num. 224.* Et non ſolùm pro viro, ſed nec contra virum uxor admittitur ad teſtificandum, ob reverentiam, quam eidem debet. *Maſcard. c. l. n. 12. Farinac. n. 219.*

XXXVIII. Excipiendum primò. Quòd in factis, quæ ſunt difficilis probationis, & in quibus magis veriſimiliter ſciunt veritatem conjuges, quàm alij, admittuntur ad teſtificandū pro ſe invicem. *Maſcard. c. l. n. 13. Farinac. n. 227.* Secundò. Admittitur conjux ad probandam innocentiam, & defenſionem conjugis ſui. *Maſcard. c. l. n. 14. Farinac. n. 228.* Tertiò. In cauſa matrimonij maritus pro uxore, & uxor pro marito admittitur ad teſtificandum: nam, ſi v. g. ambo conjuges dicant, ſe contraxiſſe matrimonium, eorum aſſertioni creditur: ſecus eſt, ſi ambo dicant, matrimonium inter eos initum eſſe invalidum propter impedimentum dirimens; tunc enim eorum aſſertioni non eſt fides adhibenda, cùm non ſit in eorum poteſtate matrimonij vinculum diſſolvere: quamvis uxori v. g. fatenti, ſe commiſiſſe adulterium, credatur aſſertioni ipſius contra ſe ipſam, ut à viro quoad torum ſeparati poſſit. *Menoch. de arbitr. jud. c. 103. n. 4. 7. & 8.* ubi alios plures caſus diſtinguit.

XXXIX. Quæritur tertiò. An, & quando conſanguinei, & affines admittantur ad teſtificandum, vel ab eo repellantur? Reſp. conjuncti per conſanguinitatem, vel affinitatem à conſanguineis, vel affinibus producti ut teſtes, adverſùs extraneos, in cauſis criminalibus, vel civilibus arduis, & valde præjudicialibus, quæ criminalibus æquiparantur, repelli poſſunt. *c. 1. cauſ. 3. q. 5.* ubi expreſsè ſtatuitur: Conſanguinei accuſatoris adverſùs extraneos teſtimonium non dicant, & *Gl. V. Parentes*; ait, id intelligendum eſſe in cauſis criminalibus tantùm. item in *c. Similiter; 10.* ubi affinis prohibetur eſſe accuſator; ergo multò magis teſtis, & in *c. Accuſatores; 12. eádem cauſ. & q.* ubi etiam ratio redditur; quia propinquitatis, & familiaritatis, ac dominationis affectio veritatem impedire ſolet. Idem habetur in *c. Abſens; 18. eádem cauſ. q. 9.* ubi dicitur: Nec affinis teſtis admittitur. & eſt ibi ſermo de cauſa criminali, in qua fit accuſatio criminis. Idque etiam conſtat *ex l. 3. in princ.* ibi: *vel amicus ei ſit, pro quo teſtimonium dat. ff. h. t. Gabriel comm. concl. l. 1. de teſtib. concl. 13. num. 26. & 37. Farinac. in praxi q. 54. n. 1. & 5.* & alij apud ipſum. At verò in cauſis civilibus parvi, & modici præjudicij, fratres, & multò magis alij conſanguinei, vel affines, ad teſtificandum admitti debent; ita tamen, ut non ſint teſtes integræ fidei, ſive omni exceptione majores: quia minor fides teſtibus conſanguinitate, vel affinitate conjunctis habetur, quàm extraneis. *Menoch. de arbitr. jud. caſu 104. n. 1. Maſcard. de prob. concl. 68. n. 10. Farinac. c. l. n. 24. 25. & 30.* Porrò, quanta inter conſanguineos, vel affines ſit affectio, ob quam à teſtimonio repelli debeant, vel admitti poſſint, Judex arbitrabitur. *Menoch. c. l.*

XL. Limitatur autem primò. Quòd conſanguinei, & affines in cauſis criminalibus, & civilibus arduis repelluntur à teſtificando, uſque ad quartum gradum excluſivè; adeóque non ultra tertium. *Gabriel de teſtib. concl. 13. n. 4. Maſcard. c. l. n. 13. & 14. Farin. n. 49. & 57.* Secundò. Ut etiam in cauſis criminalibus admittantur conſanguinei, & affines ad neceſſariam defenſionem ſui conſanguinei, vel affinis, & innocentiam illius oſtendendam, v. g. quòd ipſe occiderit hominem ad neceſſariam ſui defenſionem. *Gabriel cit. l. n. 15. Maſcard. cit. concl. 68. n. 3. & 8.* ubi *n. 9.* ait, quia ad defenſionem Rei admittuntur in teſtes etiam perſonæ alioquin ſuſpectæ. *Farinac. c. l. n. 53.* quamvis non ſint teſtes integræ fidei, & omni exce-

ptione

ptione maiores, ob præſumptam affectionem conſanguinitatis. *Farinac. c. l. n.* 38. Tertiò. Conſanguinei, & affines poſſunt eſſe teſtes inſtrumentarij in contractibus, & teſtamentarij. *Farinac. c. l. n.* 40. *&* 44.

Quartò. Quando quis eſt conſanguineus, & affinis utriuſque partis, tunc pro idoneo teſte habetur; quia par cenſetur eſſe affectio erga utramque partem, & quidem non tantùm in cauſa civili, ſed etiam in criminali. *Maſcard. cit. concl.* 68. *n.* 7. *Farin. num.* 45. *&* 46.

Quintò. Conſanguinei, & affines poſſunt eſſe teſtes, non ſolùm, ſi partes expreſsè conſentiant, ſed etiam, ſi tacitè; ut ſi pars adverſa nihil contra eos opponat. *Farin. c. l. n.* 59. Sextò. Quando inter conſanguineos, & affines non eſt magna affectio; quia eâ ceſſante, ceſſat ratio prohibitionis. *Gabriel cit. concl.* 13. *n.* 4 *Farin. n.* 62.

Septimò. In criminibus exceptis, ut læſæ Majeſtatis, hæreſis, ſimoniæ &c. *Gabriel c. l. n.* 28. *Farinac. n.* 77.

Octavò. Quando veritas aliter, vel meliùs probari non poteſt, quàm per conſanguineos, vel affines; tunc enim tam in civilibus, quàm criminalibus recipiuntur in teſtes. *Gabriel. c. l. n.* 17. *Farinac. n.* 76. Nonò. Admittuntur etiam in cauſis criminalibus civiliter intentatis. *Gabriel c. l. n.* 23. *&* 27. dummodo ex tali cauſa nulla inferatur injuria ipſi conſanguineo, vel affini in teſtem producto. *Maſcard. cit. concl.* 68. *n.* 11. *Farin. n.* 6. *&* 8. Decimò. Licèt conſanguineus, vel affinis non probet pro ſuo conſanguineo, vel affine; probat tamen, ſi contra eum deponat; quia nemo cenſetur, niſi verum deponere contra eum, quem amare præſumitur, & quia teſtes non pro una tantùm, ſed utrâque parte deponere debent. *Farinac. c. l. n.* 79. qui plures limitationes adfert.

§. IV.

An, & in quibus caſibus teſtes domeſtici produci poſſint, vel familiares, vel amici? & an etiam ſubditi poſſint teſtimonium dare pro ſuis dominis?

XLI. Præmittendum. Tripliciter aliqui appellari poſſunt domeſtici. Primò ſtrictè, maritus, & uxor, ſive paterfamilias, & materfamilias, ac liberi utriuſque ſexûs ex ijs geniti, &, qui ſub patria poteſtate ſunt conſtituti, ratione cuius pater illis imperare poteſt. *Maſcard. concl.* 533. *n.* 5. & de his dictum eſt §. *præced.* quòd regulariter non ſint admittendi ad teſtimonium.

Secundò, domeſtici appellantur magis latè, non ſolùm uxor, & liberi, ſed etiam famuli, & famulæ pretio, ſeu mercede conducti, qui in eadem domo ſub poteſtate unius patrisfamilias habitant, qui ipſis præcipere poteſt, & aliquo modo imperare; ut tradit *Gl. fin. in l.* 3. *C. h. t. Maſcard. c. l.* & de his fit mentio in *l. Perſpiciendum*; 11. §. *Furta*; *ff. de pœnis*; & de huiuſmodi domeſticis potiſſimùm hoc loco quæritur, an teſtes eſſe poſſint? Tertiò, latiſſimè illi quoque domeſtici dicuntur, qui in eadem domo ſimul convivunt, & conveſcuntur, qui aliàs etiam familiares vocantur; ut notat *Gl. in c. In litteris*; 24. *V. De familia*; *h. t. Abb. ibid. n.* 5. qui vulgò etiam commenſales vocantur, de quibus etiam infrà aliquid dicetur. Jam ergo ſit

XLII. Aſſertio 1. Domeſtici teſtes, ſeu producti ex domo, ſive familia patrisfamilias in cauſis tum civilibus, tum criminalibus, repelli poſſunt à teſtimonio ferendo, nec admitti debent ad teſtificandum pro domino. *cit. l. Etiam*; 3. *C. h. t.* ubi dicitur, etiam Jure civili (non tantùm naturali) domeſtici teſtimonij fides improbatur: & *l. pen. ff. eod. c. Si teſtes*; 3. §. *Idonei*; *cauſ.* 4. *q.* 2. *&* 3. ubi dicitur: Idonei non videntur eſſe teſtes, quibus imperari poteſt. & *c.* 1. ibi; *Ne qui ad probationem domeſtici aſſumantur. cauſ.* 14. *q.* 2. *Maſcard. de probat. concl.* 533. *n.* 1. *&* *concluſ.* 1357. *n.* 46. *Farinac. l.* 2. *de teſtib. q.* 55. *n.* 1. *&* 7. *&* *n.* 23. Ratio eſt, quia tales perſonæ ſibi perſuadere ſolent, quòd omnibus juſſis domini, ſeu patrisfamilias obtemperare debeant, etiam injuſtè agendo, & peierando: ideóque, cùm non ſint teſtes omnino liberi, ſed periculum ſit, ne in favorem patrisfamilias, vel ob timorem ipſius, falſum deponant, & peierent; non ſunt in teſtimonium admittendi; ut indicatur in fine *cit. c. In litteris*.

Idq; ſumitur ex eodem c. 24. in quo habetur, quòd quidam Nobilis legitimè, ſeu in facie Eccleſiæ contraxit matrimonium cum quadam muliere, cui ferè per ſeptennium cohabitavit: ſed poſtea petijt ab ipſa ſeparari, aſſerens, ſe priùs carnaliter cognoviſſe conſobrinam patris eiuſdem mulieris: & ad hoc probandum tres teſtes è familia ſua produxit. Re hac delatâ ad Alexandrum III. reſpondit Pontifex Epiſcopo, cuius Diœceſanus erat Nobilis ille, ſi res ita ſe habeat, propter dictorum teſtium depoſitiones, virum nequaquam ab uxore ſeparandum eſſe: neq; contra iſtud conjugium aliquos teſtes admittendos, & audiendos eſſe, niſi ſint probatæ vitæ, ac famæ, de quibus nulla ſit ſuſpicio, vel periculum, ne fortè pejerent in favorem domini. Rationem dat *Gl. fin. hic*; quia tolerabilius eſt, aliquos contra ſtatuta hominum dimittere copulatos, quàm legitimè conjunctos contra ſtatuta domini ſeparari: hoc eſt: melius eſt, ut aliqui cum impedimento dirimente matrimonium, jure ſolùm humano, ſeu Eccleſiaſtico, maneant conjuncti, quàm ut legitimè conjuncti, ſine omni impedimento etiam humano, ab invicem ſeparentur contra legem DEI. *Matth.* 19. Quod DEUS conjunxit, homo non ſeparet.

XLIII. Notandum primò. Cùm agitur contra matrimonium, ſive ad illud diſſolvendum propter impedimentum dirimens, non ſunt admittendi teſtes, niſi ſint probatæ vitæ, & bonæ famæ; ut habetur in hoc c. & tradit *Gl. fin. ibid.* Et quamvis aliàs etiam, quando agitur ad diſſolutionem matrimonij, teſtes domeſtici admittantur; ut colligitur ex *c. Videtur*; 3. *infr. qui matrim. accuſ. poſſ.* ubi dicitur, quòd parentes, fratres, & cognati utriuſque ſexûs teſtes eſſe poſſint, quando agitur ad matrimonium conjungendum, vel dirimendum: adeóque etiam domeſtici: in caſu tamen huius c. in quo allegabatur affinitas contracta inter virum, & mulierem ad diſſolvendum matrimonium, non admittebantur teſtes producti à viro è familia ſua ad probandum impedimentum affinitatis contractæ ex copula fornicaria cum conſanguinea mulieris poſtea in uxorem ductæ; quia nimirum cenſebantur eſſe participes criminis, eò quòd fortè dicebant, ſe interfuiſſe facto inhoneſtè patrato per dominum, vel ad illud adjuvabant: ideóque tanquam inhoneſti, & perſonæ viles, ac fide haud dignæ à teſtimonio repellebantur; ut tradit *Felin. hic n.* 6. *advertendo* 1. *Barboſ. hic in Collect. n.* 21.

Notaodum ſecundò. Nomine domeſticorum hoc loco intelliguntur etiam ſervi mercenarij habitantes in domo illius, cui operas ſuas pro mercede locâtuot, etiamſi quoad ſtatum liberi ſint; & hi à teſtimonio dicendo in favorem domini repelluotur; prout ſumitur ex *cit. l. Perſpiciendum*; §. *Furta*; ibi: *vel mercenarij, apud quos degunt. ff. de pœnis.* Si verò tales merceoarij non habiteot in domo cooductoris, tuoc admitti poſſunt, & produci à domino io teſtes; ſed Iudex arbitrabitur, quanta fides eis adhibeoda ſit. *Abb. in cit. c. In Literis; n. 5. h. t. Farinac. cit. q. 55. n. 16. & 17.*

XLIV. Ceterum prædicta aſſertio, quòd famuli domeſtici habitantes in domo patrisfamilias oon poſſiut prodoci ab eo in teſtes, Limitatur primò, ut non procedat io eo, qui tempore depoſitioois, quo in teſtem producitur, deſijt eſſe domeſticus: is enim repelli non poteſt; quia ceſſat affectus, qui præſumitur impedire domeſticum, quò minùs veritatem dicat. Verùm, ſi priùs dimittatur, quàm in teſtem producendus eſt, coutra eum excipi poteſt taoquam io fraudem dimiſſum: cuioſmodi fraus præſumitur, ſi prolato teſtimonio, vel finitâ lite, famulus mox rediret ad domum illius, pro quo teſtificatus eſt; ſecus, ſi poſt longum intervallum. *Abb. in cit. c. In Litteris; n. 6.* ubi conſilium dat, ut dominus tales ſervos priùs dimittat à ſervitio ſuo. *Felin. ibid. n. 8. & 10.* ubi ait, haoc rem Iudicis arbitrio relinqui. *Gabriel comm. concl. l. 1. de teſtib. concl. 10. n. 9. & 11. Maſcard. de probat. concl. 533. n. 11. & ſeqq. Farinac. cit. q. 55. n. 32. & duobus ſeqq.*

Limitatur ſecundò. Niſi domeſtici ſint valde honeſtæ, ac probatæ vitæ, v. g. alicuius Principis domeſtici, ut pro domino in teſtimonium admitti debeaot, arbitrio Iudicis. *Arg. l. 3. in prin.* ibi, *an ſit honeſtæ, & inculpatæ vitæ, ff. h. t.* quia honeſtas, & integritas vitæ tollit omnem ſuſpicionem. *Felin. c. l. n. 4. & 5. Gabr. c. l. n. 19. Maſcard. n. 28. Farin. n. 82.*

Limitatur tertiò. Quòd teſtes domeſtici produci poſſunt ad probandam innocentiam domini accuſati, aut ſuſpecti. *Maſcard. c. l. n. 26. Farin. n. 70.* cùm etiam cauſa Rei ſit favorabilior, quàm Actoris, ideo faciliùs admittitor aliquis ad diceodum teſtimonium pro Reo.

Limitatur quartò. Si adverſarius ſciens, teſtes, qui contra ſe producuntur, eſſe domeſticos Actoris, coutra illos non excipiat; tunc enim admittuntur & probaot, quia tacitè videtur eos approbare. *Felin. c. l. n. 12. not. 2. Gabriel. c. l. n. 52. Farin. n. 104.*

Limitatur quintò. Niſi teſtis ſit domeſticus utriuſque partis, non ſolùm eius, pro quo, ſed etiam eius, contra quem producitur: tunc enim noo poteſt à teſtificando repelli, propter parem affectionem erga utrumque. *Gabr. c. l. n. 68. Maſcard. n. 36. Farin. n. 92.*

Limitatur ſextò. Si domeſticus teſtis deponat pro domioo, ſeu patrefamilias coutra aliom domeſticom: tunc enim ceſſat cauſa ſuſpicioois, quòd ſcilicet propter affectionem præſumatur non deponere verum; cùm non ſit veriſimile, quòd magis pro uno, quàm pro alio verum dicat. *Maſcard. c. l. n. 34. Farinac. n. 89.* Idémque eſt, ſi domeſticus famulus deponat, non pro domino ſuo, ſed contra dominom ſuum; tunc enim admittitur in teſtem, & probat. *Farin. c. l. n. 90. & 143.*

XLV. Limitatur ſeptimò, Niſi teſtes domeſtici à domino domûs prodocantur in ſobſidium, propterea, quòd factum difficilis probatioois ſit, & aliorum teſtium copia deſit, quia crimen v. g. furtum domi occultè, vel de oocte factũ eſt; tunc enim valet, & admittitur eorum teſtimooium. *l. Conſenſu; 8. C. de repudijs; Felin. c. l. n. 6. Maſcard. n. 15. Farin. n. 35. & tribus ſeqq.* ita tamen, ut propter affectionem, quam erga dominum domeſtici gerere præſumuotur, non cenſeantur teſtes iotegræ fidei, omníque excepoone maiores. *Farin. c. l. n. 46. & ſeq.* Verootamen ex altero capite, ſi domeſtici ea, quæ domi facta ſunt, meliùs, quàm extranei, nôſſe credantur, tunc alijs teſtibus etiam præferri debeot. *Arg. c. Veniens; 38. in fine h. t.* & ibi *Gl. V. Canonicos*; ubi habetur, quòd ea, qoæ in Capitulo fiunt, non facilè poſſint, niſi per Canonicos ipſos probari, cùm alij ad Capitulum oon voceotur. & Capitulares magis nôſſe ceoſeaotur illa, quæ in Capitulo geſta ſunt, quàm alij. *c. 1. cauſ. 12. q. 2. Gabriel cit. concl. 10. n. 39. Maſcard. concl. 124. n. 48. Farinac. n. 50. & 51.* Nec obſtat text. io *cit. c. In litteris; h. t.* ubi agitur de re, quæ occultè in domo fieri ſolet, videlicet de copula; & tameo teſtes producti è domo, ſeu familia Actoris noo ſunt recepti, ſed decernitur, admitteodos non eſſe ad probandum. Verùm id ideo factom eſt, quia ex diuturna cohabitatiooe viri cum muliere per ſepteooium, iotra quod vir de copola fornicaria ſemper tacuit, valde magna præſumptio orta eſt contra ipſũ virum, & teſtes domeſticos ab eo productos, quòd falſum dicerent; ideóque non ſunt admiſſi; ut apertè colligitur ex illis verbis *c. Si res ita ſe habet, iuncto princ.* ibi: *cùm eam in domo ſua ferè per ſeptennium tenuiſſet:* quæ verba Papa ibi noo retuliſſet, ſi ad deciſionem cauſæ nihil feciſſent. *Barb. in Collect. ibid. n. 20.*

Denique domeſtici admitti poſſunt in teſtes inſtrumentarios, vel teſtamentarios, qui ſunt rogati, adeóque approbati. *Maſcard. c. l. n. 29. & 30. Farin. n. 83. & 85.* in crimine hæreſis, & læſæ Maieſtatis. *Farin. n. 94. & 95.* favore Eccleſiæ in cauſis civilibus. *c. 1. cauſ. 14. Maſcard. n. 35. Farin. n. 91.* in factis antiquis. *Gabr. c. l. n. 65:* apud qoos plures limitationes videri poſſunt.

XLVI. Aſſertio 2. Domeſtici in latiore ſignificatione, qui etiam faoiliares vocantur, quia in eadem domo vivunt, & conveſcuntur, & nec ratione patriæ, vel dominicæ poteſtatis Domino domûs ſunt ſubiecti, ordinariè io teſtes produci, & eorum teſtimonium admitti poteſt, quamvis propter affectionem huiuſmodi teſtes non cenſeantur eſſe omnino iotegri, & omni exceptione maiores. *Abb. in cit. c. in Litteris; n. 5. h. t.* Niſi ſuſpicio, quæ ex hoc capite oriri poſſet, ex alio tollatur, quia ſcilicet ſunt viri probatiſſimæ vitæ. *Gabriel cit. concl. 10. n. 19.*

XLVII. Aſſertio 3. Similiter amici ordinariè ad teſtificandom pro amicis admittuntur, iuxta *l. Sciendum; 21. iunct. Gl. V. Adhibendos; ff. de uſuris*; ſive amicitia ſit modica, ſive magoa; quamvis admiſſi non ſiot teſtes integræ fidei, & omni exceptione maiores, quia ipſis de fide diminuitur, modò plus, modò minus, iuxta qoalitatem amicitiæ, arbitrio Iudicis. *Gabriel l. 1. de teſtib. concl. 11. n. 1. 2. & 5. Farinac. cit. q. 55. n. 242. & 243.* Nec obſtat text. in *l. 3. in princ.* ibi: *vel amicus ei ſit, pro quo teſtimonium dat. ff. h. t.* ubi videtur æquiparari teſtimonium inimici cum teſtimonio amici, & refertur in *c. Si teſtes; 3. §. Teſtium fides, cauſ. 4. q. 2. & 3.*

& 3. nam ratio differentiæ eſt, quia amicos non præſumitur velle, niſi bonum, & honeſtum pro amico: ergo non vult falſum deponere pro illlo, quia hoc eſſet malum, & oon bonum: inimicus verò petit quævis mala ioimico, etiam inhoneſta. *Farinac. c. l. n.* 233.

Excipi debet, niſi non agatur de commodo, vel incommodo amici, vel teſtes ſint iostrumentarij, vel pars non opponat contra productos amicos teſtes, vel teſtis productus ſit amicos æqualis utriuſque partis, vel veritas aliter haberi ooo poſſit: tunc enim amici cenſeotur eſſe teſtes integri, & omnino idonei. *Maſcard. concl. 86. de probat. Farinac. c. l. n. 244. & ſeqq.* ubi plures limitationes adfert.

XLVIII. Aſſertio 4. Licèt idonei teſtes nnn ſint, quibus imperari poteſt à producente eos pro ſe, ratione patriæ, vel dominicæ poteſtatis privatæ, iuxta. *l. Idonei*; *6.* & ibi *Gl. V. Imperari*; *ff. h. t.* & dictum ſuprà: admittuntur tamen in teſtes *ij*, quibus imperari poteſt, ratione univerſalis jeriſdictionis, quam habet Princeps, vel alius Magiſtratus publicus io ſuos ſubditos: aliàs ſequeretur, quòd Princeps, vel Prælatus habens amplam jnriſdictionem, & regimen, non inveniret teſtes in proprijs cauſis. *Imol. in cit. c. In litteris*; *n. 2. Felin. n. 3. Gabriel cit. concl.* 10. *n.* 2. *Farin. cit. q. 55. n.* 203. Sed & vice versà, dominus etiam admittitur ad teſtificandum pro ſubdito ſuo. *Farin. c. l. n. 99. & n. 206.* quamvis propter ſuſpicionem affectionis, vel timoris ſubditi teſtificantes pro domino oon ſint integræ fidei, & omni exceptione maiores. *Gabriel. c. l, n. 23. Farin. c. l. n. 212.*

Quòd verò attinet ad colonos, ſi ſint adſcriptitij, & mercenarij, quibus imperari poteſt, ratione dominicæ poteſtatis privatæ, omnino repelluotur à teſtimonio ferendo pro domino fundi, quia ſunt de familia domini: ſi verò non ſint tales, admittuntor, ſed eis creditur plùs, aut minùs, ſecundùm qualitatem affectionis. *Gl. in cit. c. In litteris*; *V. de familia*; *h. t. Maſcard. concl.* 320. *n. 2. & 3. Farin. n.* 216. qui tamen addunt, de conſuetudine colonos noſtri temporis eſſe teſtes, & pro dominis, & contra illos, tam in civilibus, quàm in criminalibus, ita tamen, ut Iudex arbitrari debeat, quantum fidei huiuſmodi teſtibus tribuendum ſit: nam minor eis adhibetur fides. *Maſcard. c. l. n. 4. & 5. Farin. n. 217 & ſeqq.* Similiter inquilini domûs, cùm oon ſint de familia domini domûs, pro eo poſſunt ferre teſtimunium. *Farin. c. l. n.* 222. Item & emphyteutæ pro domino directo, niſi agatur de re emphyteutica: cùm enim tuoc agatur de cummodo, & intereſſe ipſius emphyteutæ, teſtificari pro domino ſuo non poteſt. *Farin. c. l. n.* 223. Sic etiam vaſallus poteſt eſſe teſtis pro domino fendi, quamvis non ſit admittendus in teſtem, ſive deponere non poſſit ſupee re, quam habet in feudum, quando agitur de ipſius, & domini communi commodo. *Farin. cit. q. 55. n. 182. & n. 299.*

§. V.

An ſocius criminis, vel bonorum, poſſit eſſe teſtis pro ſocio, vel contra illum?

XLIX. Aſſertio 1. Socius criminis in teſtem adhiberi non debet pro ſocio eiuſdem criminis, nec contra illom, iuxta. *l. ult. in fine. C. de accuſat. l. Quoniam*; 11. ibi: *Si ſocij, & participes criminis non dicantur. C. h. t.* Idque etiam probatur ex *c. Veniens*; 10. *extra eod.* Nam, cùm Lucio presbytero obiectum fuiſſet »
coram Iudice, quòd in Parochiam ſuam non fuerit »
canooicè, ſeu legitimè ingreſſus, eò quòd Paro- »
chianis ſingulis (ad quos fortè præſentatio pertine- »
bat. *Hoſtiens. hic V. Parochianorum*) promiſerit quin- »
que barillos vini ſe remiſſurum (ſi ipſum præſenta- »
rent ad Parochiam) quos ipſi parochialium proveo- »
tuum oomine dare Parocho debebant. Ad hoc pro- »
bandum duo teſtes fuerunt producti coram Epiſco- »
po, ſeu ordinario, qui jurati depoſuerunt contra Lu- »
cium, ipſum talem promiſſionem feciſſe: & quidem »
unus eorum teſtatus fuit, quòd Presbyter ſecum ta- »
le pactum ſimoniacum inierit. Iudex igitur, ſive »
Epiſcopus, quia videbat alterum ex his teſtibus eſſe »
ſocium criminis, ſive eodem crimioe ſimoniæ inſe- »
ctum, ideóque contra Lucium teſtificari non potu- »
iſſe, & nulli de ſe confeſſo adverſus alium in eodem »
crimine eſſe credeodum: alterius verò teſtimoni- »
um, cùm unicum ſit, ad condemnationem alicuius »
non ſufficere, per ſententiam latam dictum Presby- »
terum abſolvit, eámque ſententiam Papa Alexander »
III. approbavit, & confirmavit. »

L. Notandum primò. Simonia committitur, non tantùm cùm pro re ſpirituali datur aliquid temporale, v. g. pro acquiſitione beneficij pecunia, ſed etiam cùm pro re ſpirituali, vel ſpirituali annexa, ut in caſu huius c. pro præſentatione ad Parochiam, debitum temporale remittitur, adiecto pacto, ſeu promiſſione; quia, qui debitum remittit, dare intelligitur. *Gl. hic V. Remittere*; *& in Reg. iuris* 515. *in ff.* dicitur, ſi quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe, ſeu accepiſſe. *Abb. hic n. 1. not. 3.* Quare, qui ſic ſimoniacè præſentatus eſt ad beneficium, nón cenſetur canooicè inſtitutus, ſed intruſus abſque ingreſſu, & titulo canonico; ideóque deponi debet; præſertim, ſi ſimonia ex utraque parte ſit completa, ut in caſu huius c. de quo alibi plura.

Notandum ſecundò. Socius criminis non eſt idoneus teſtis contra alium ſocium einſdem criminis, nec probat, aut fidem facit; prout ſumitur ex hoc c. *Menoch. de arbitr. jud. caſu 483. n. 18. & 19. Maſcard. de probat. concl.* 1311. *n.* 1. Ratio eſt, quia delinquens de ſe ipſo confitendo delictum, declarat, ſe eſſe infamem, & eſt criminoſus, & vilis perſona; ideóque teſtimonium eius non eſt recipiendum. Et, ſi tali criminoſo fides haberetur contra alios, ſæpe falsò aſſereret, ſe habere ſocios aliquos criminis potentes, quorum favore ſperat, ſe evaſurum debitam vindictam, vel ex odio nominaret aliqoos, ut ſimul cum ipſo puniretur. *Vivian. in ration. in cit. c. Veniens*; *Barb. in Collect. ibid. n* 1.

Notandum tertiò. Non ſolùm, quando ob ſimoniam, vel aliud crimen contra Clericum agitur criminaliter, ſed etiam, ſi civiliter ſolùm agatur, ad privationem beneficij, & Clerici amotionem, debet crimen plenè probari; ideóque non ſufficit unios teſtimonium, etiam iunctum cum indicio, ſeu præſumptione aliqua, quæ oritur ex dicto alterius ſocij, qui criminis particeps fuit; ut patet ex hoc c. ubi unus fuit teſtis integer, & omoino iduneus, alter

verò non integer, ſad criminoſus, ſen ſocius criminis, qui tamen faciebat ſaltem indicium, ſcu præſumptionem aliquam; ut tradit, *Innoc. hic in fine.* & tamen Reus non fuit condemnatus, ſed abſolurus, quia ad condemnationcm requiritur plena probatio per duos teſtcs integros, ſen omni exceptione maiores, maximè in cauſis criminalibus, & omnibus arduis, quæ ſunt magni præjudicij: ideóque neque hoc caſu juramentum in ſupplementum probationis Auctori deferri poteſt, atiamſi habeat pluſquam ſemiplenam probationem. *Abb. hic n. 4. & Felin. n. 4.*

Sed contra dicta objici poteſt. In criminibus exceptis, & talibus, quæ ſine ſocio committi naqueunt, criam ſocius criminis in teſtem admittitur: nam in ijs criminoſus examinari poteſt de ſocijs, cúiſqua teſtimonium eam, quam alterius vilis, vel infamis, aut ſuſpecti fidem facit; ut patet ex *c. 1. de Conffeſs.* & ijs, quæ ſuprà dicta ſunt *tit.* 18. Arqui crimen ſimoniæ eſt uonm quoque ex crimiiibns exceptis, in quibus atiam teſtes infames, ac criminis participes admittendi ſunt, iuxta *c. Si quis; 2. junct. Gl. V. Pertulerit; dis.* 79. & tamen in *cit c. Veniens*; non fuit admiſſus in teſtem ille, qui fuit particeps criminis ſimoniæ. Reſp. In *cit. c. Veniens*; non dicitur, quòd particeps criminis ſimoniæ, vel alterius criminis excepti, penitus à teſtimonio ſit repellendus; id enim falſum eſt; ut docet *Felin. ibid. n. 5.* ſed ideo ſolùm ibi reiectus fuit teſtis particeps criminis ſimoniæ, quia teſtis criminoſus etiam in criminibns exceptis non eſt teſtis integræ fidei, & omni exceptione maior: ideóque ibi, cùm adeſſet unus tantùm teſtis abſolutè idoneus, & alter deficeret, non potuit Rens condemnari, ob defectum plenæ, ac neceſſariæ probationis, quæ ut minimùm duos teſtes integræ fidei, & omnino idoneos requiiit; ut ax dictis patet.

LI. Aſſertio 2. Illud ſpeciale eſt in crimine Simoniæ, quòd Socins criminis in teſtem produci non poſſit, non rantùm, ſi crimioaliter, videlicet ad depoſitionem ab ordine, ſeu degradationem de crimine agatur: verùm etiam, ſi civiliter, videlicet ad privationem beneficij, ſiqoidem ſimul, & criminis, & muneris accepti particeps fuerit, idque in deteſtatiooem tanti criminis. Sin autem agatur civiliter, & ipſe nihil temporale accepit; adeóqne ſit criminis tantùm, non aotem muneris ſocius, poteſt in teſtem produci contra ſocium; prout habetur in *c. Mediatores; 1. h. t. in 6.* ubi Papa Gregorius IX. in Coocilio Lugdu-
» nenſi ſtatuit: Mediatores (qui & proxenetæ dicun-
» tur. *Gl. hic V. eod.*) per quos, ſive quorum miniſterio
» crimen ſimoniæ plerumqne committitur, ad teſti-
» monium contra anctores eiuſdem ſceleris, in deteſta-
» tionem illins admittuntur, ſi criminaliar non aga-
» tur, ſed civiliter, & mediatores inde emolumentum
» conſecuti non ſint. *Maſcard. de probat. concl.* 1311. *n. 26. Pariſius l. 14. de reſignat. benefic. q. 10. n. 28.* Ratio autem, cur ſocius criminis, & muneris non ſit legitimus teſtis, nec probet contra ſimoniacum, aſt, quia propter participarionem emolumenti cenſetur valde ſuſpectus ad teſtificandum ſuper actn, ipſo mediante, geſto; ideóque ei non creditur. *Paris. c. l. n.* 29. Et talis mediator recipiendo ſalarium, vel alind emolumentum temporale, dicitur ſocius muneris, & cenſetur ipſum delictum committere, ideóque etiam ad teſtitutionem renetur: at ſi pro re ſpirituali talis mediator ſalarium accepit, vel prumiſſionem commodi temporalis, ſimoniacus eſt, & tnnc non admittitur ad teſtificandum, atiamſi civilliter agatur. *Gl. hic. V. Mediatores; Franc. hic n. 2. Paris. c. l. n. 31. & 33.*

Idque extenditur, ut mediator, ſive ſocius criminis, & muneris rapellatur à teſtimonio contra ſocium, non ſolùm, quando ſalarium, vel commodum temporale pro mediatione actu recepit, ſed etiam, ſi promiſſionem ſalarij acceptavit, etſi ſolutio nondum facta ſit; ut docet *Franc. hic n. 3.* quam ſententiam dicit aſſe tutiorem; tum quia ſola pactio eſt turpis, & quia fuit contentus ſolâ promiſſione, videtur recepiſſe: tum quia paria ſunt, promittere, & ſolvere: & facit huc *cit. c. Veniens; 10. h. t.* ubi repellitur teſtis, qui eſt particeps criminis, & muneris, etſi ſola promiſſio intervenerit: quamvis dici poſſit, quòd ibi intervenit, non ſola promiſſio, ſed etiam liberatio, & remiſſio debiti. *Franc. c. l.*

Sed contra dicta objici poteſt: Si accuſatus de crimine ſimooiæ excipiat contra teſtem prodnctum ad illud probandum, quòd fuerit madiator, & ſocius criminis, videtur confitari crimen; ergo deberet ex propria ſua coofeſſione condemnari, iuxta *c. 2. Confeſſis.*

Reſp. Etſi is, qui dicit, ſe mediatorē, vel ſocium criminis fuiſſe, criminoſum ſe eſſa, profiteatur, & hoc ipſo inhabilem ad teſtimoninm ferendum, vel ab eo repelli debeat: qui tamen præcisè exceptionem criminis objicit, non fatetur illud, *c. Cùm venerabilis; 6. de except.* quia ſolùm excipit ad repellendum hominem. *Gl.* communiter recepta in *cit. c. 1, V. Aſſecuti propè finem; h. t. in 6.*

LII. Aſſertio 3. Sicut ſocins criminis non admittitur ad teſtificandum pro ſocio: ita nec ſocius bonorum pro ſocio teſtis eſſe poteſt, ſive ſint ſocij omninm bonorum, ſive partis tantùm, aut rei particularis, communis tamen utrique; quia tunc ad ſui utilitatem deponeret, cùm commodnm, vel detrimentum ſit commune, & utriuſque eadem ſit defenſionis cauſa: ſecus eſt, quaudo noo agitur de re communi, & diverſa aſt defenſionis cauſa unius, & alterius: tunc enim ſocius in una re non prohibetur eſſe teſtis pro ſocio in alia re diverſa, quia ceſſat prædicta ratio: nam tunc alter ſocius ex depoſitione ſocij non conſequitur commodum aliquod, nac evitat damnum. *Menoch. de arbitr. judic. caſu 474. n. 2. & ſeqq. Maſcard. de probat. concl. 1312. n. 1. & ſeqq. & concl. 1357. n. 8. Farinac. de teſtib. q. 60. n. 386. & ſeqq.* Similiter, ſi res communis ſit diviſibilis, non prohibetur ſocius ferre teſtimonium pro ſocio, dummodo non agatur de parte ipſius teſtis, nec ſit eadem defenſionis cauſa. *Menoch. c. l. Farinac. c. l. n. 391. & duobus ſeqq.* Poteſt etiam ſocius bonorum aſſe teſtis contra ſocium: ut ſi adverſarius unum ax ſocijs pro ſe contra alterum produxit, poteſt tunc ſocius iſte uti eius teſtimonio pro ſe, ſive in ſua cauſa; quia, cuius fidem jam approbavit, eam poſtea reprobare non poteſt, prætextu affectionis. *Menoch. c. l. n. 11. Maſcard. cit. concl. 1312, n. 4. Farinac. n. 395.* apud quos plura da hac re vidari poſſunt.

) *** (

§. VI.

Qui prohibeantur dicere teſtimonium contra certas perſonas ?

LIII. Aſſertio 1. Inimicus contra eum, cum quo inimicitiam gerit, teſtimonium ferre non poteſt. *l. 3. in princ.* ibi: *vel an inimicus ei ſit, adversùs quem teſtimonium fert, ff. h. t. l. Si quis*; 17. *C. eod. Auth. de teſtibus. §. Si verò quis dicat*; *collat.* 7. *c. Repellantur*; 7. *c. Meminimus*; 13. *c. Cùm oporteat*; 19. *infrà de accuſat.* Idque procedit etiam in crimioibus exceptis, puta hæreſis, læſæ Majeſtatis, Simoniæ, & aliis graviſſimis delictis: nam nec in ijs inimici admittuotur in teſtes. *c. Per tuas*; 32. & ibi *Gl. V. Inimici tui capitales*; *de Simon. Menoch. de arbitr. judic. l. 1. q. 28. num. 2. & 3.* ubi ait, quòd jore gentium rejicitur teſtimonium inimici. *Maſcard. de probat. concl.* 462. *n.* 31. ubi id docet de crimine læſæ Majeſtatis, & de hæretico *concl.* 857. *n.* 40. *& ſeqq. Farinac. tract. de teſtib. q.* 53. *n.* 3. *&* 5. & alij apud ipſum. Ratio eſt, quia ob malevoleotiam erga inimicos falſa dicere præſumuntur teſtes inimici. *Arg. l. 1. §. Præterea. ff. de quæſtion.* ideóque per falſas probationes poſſent condemnari etiam innocentes. Neque etiam in delictis, & factis occoltis, ac difficilis probatioois, vel ubi veritas aliter haberi non poteſt, admittitur teſtimonium inimici, licèt aliàs in his recipiantur teſtes inhabiles. *Farinac. c. l. n.* 7. adeò quidem, ut inimici teſtimonium nec ſemiplenè probet; imò nec indicium aliquod faciat, vel præſumptionem ad ioquitendum, ſaltem ſpecialiter. *Menoch. c. l. n.* 5. *Farinac. c. l. n.* 12. *&* 13. Idque à noonullis extenditur etiam ad conſanguineos, & valde amicos inimicorũ, quia & ipſi reputantur inimici. *Farin. c. l. n.* 36.

LIV. Limitatur autem primò. Ut hoc ſolùm procedat in inimicitia gravi, & capitali: nam ob levem, aut non capitalem inimicitiam, teſtis non repellitur à teſtificando. *Maſcard. de probat. concl.* 857. *n.* 55. *&* 56. *Farinac. c. l. n.* 52. ita tamen, ut, licèt inimicitia levis ad teſtificandum non prorſus inhabilem faciat, de fide tamen aliquid diminuat. *Farin. c. l. n.* 54. Dicitur autem inimicitia capitalis, quando inimicus minatus eſt alicui mortem, vel accuſavit illum de crimine capitali, vel occidit conſanguineum ipſius. *Abb. in c. Accedens*; 4. *n.* 3. *ſupr. Ut lite non conteſtata &c.* ubi ait, relioqnendum eſſe Judicis arbitrio, ao cenſeri debeat ioter aliquos orta inimicitia capitalis, oécne. & *Farinac. c. l. n.* 57. Deinde in cauſis civilibus ſolùm repellit teſtem inimicitia capitalis; in cauſis verò criminalibus etiam levis inimicitia; quia in his teſtes debent eſſe omni exceptione majores. *Farinac. c. l. num.* 53.

Limitatur ſecundò. Ut non procedat in inimico reconciliato: nam, ſi tempore depoſitioois ſit recooiciliatus, etiamſi antea fuerit inimicus eius, contra quem producitur, non repellitur à teſtificando cootra ipſum: ſicut vice verſâ, ſi tempore depoſitionis teſtis erat inimicus, non valet eius teſtimonium, etiamſi poſtea reconciliatus ſit, & fiat amicus. *Farinac. num.* 58. niſi tamen recenter fuerit reconciliatus: nam tunc à teſtimonio repellitor, ac ſi eſſet inimicus; quia odium adhuc retinere præſumitur. *Farinac. num.* 59. & alij apud ipſum. An autem recens, vel antiqua ſit reconciliatio (quæ per allegantem probaoda eſt, cùm non præſumatur, ſi ioimicitia fuit gravis) judicis arbitrio æſtimandum relioquitur. *Farinac. c. l. num.* 61. *&* 62. *Clar. in pract. crim. §. fin. q.* 24. *num.* 6. ioimicus tamen, etſi reconciliatus, & ad teſtimonium ferendum admiſſus, non eſt teſtis integer, & omoi exceptione major. *Clar. c. l. Farinac. c. l. n.* 63.

LV. Limitatur tertiò in inimico, cuius ioimicitia per fraudem à parte fuit procurata, & affectata, ne poſtea examinatus, tanquam teſtis contra ipſum faceret fidem; ut, ſi Caius videns, crimen ſuum poſſe probari per Titium, illi injuriam inferat, v. g. daodo alapam eo fine, ut poſtea ipſum teſtificari volentem contra ſe à teſtimonio repellere poſſit tanquam inimicum ſuum: nam Titius nihilominus admittetur ad teſtificandum contra Caium; quia fraus ſua nemini patrocinari debet. *Maſcard. concl.* 857. *n.* 54. *Farinac. c. l. n.* 64. alioquin verò, ſi inimicitia non ſit procurata ad finem repelleodi teſtem, non admittitur inimicus, etiamſi inimicitia culpâ illius, contra quem teſtis producitur, cauſata fuerit. *Maſcard. c. l. n.* 52. *Farinac. n.* 18.

Limitatur quartò in inimico utriuſque partis: nam, ſicut ob parem affectionem teſtis non repellitur, ita nec ob æquale odium erga Actorem, & Reum, contra quem inimicus producitur. *Farin. c. l. num.* 66.

Ex quo infert *n.* 67. inimicum admitti poſſe in teſtem, & probare, ſi deponat in favorem ſui inimici; quia tunc ceſſat præſomptio, quòd mentiator.

Limitatur quintò. Ut teſtis inimicos probet contra producentem; quia producens teſtes contra alios cenſetur eos approbare, etiam contra ſe ipſum, etiamſi aliàs inhabiles ſiot ad teſtificandum. *Farin. c. l. n.* 71. *&* 72.

Limitant ſextò aliqui, ſi Reus, contra quem producitur teſtis inimicus, etſi præſens ſit, nihil contra illum opponat. Verùm rectiùs dicitur, quòd, ſi pars, vel Judex ex officio oihil opponat, inimicus admittitur ad teſtificandum; ſed admiſſus non probat, nec eſt idoneus teſtis; quia Judex ex officio debet inimicum repellere ab accuſando, ne ſubditi calumoiis vexentur; ergo multò magis à teſtificando, per quod magis præjudicatur Reo. Si tamen pars conſentiat, ut admittatur inimicus in teſtem, & alter velit ſtare illius depoſitiooi, fidem faciet. *Farinac. c. l. n.* 70. Porrò inimicitia teſtis probanda eſt ab allegante, cùm non præſumatur. *Farin. c. l. n.* 73.

LVI. Aſſertio 2. Laicus in cauſa criminali, quando de crimine agitur criminaliter, ſeu per modum accuſatioois ad vindictam publicam, ad ferendum teſtimonium contra Clericum, regulariter non admittitur; prout conſtat ex *c. De cetero*; 14. *h. t.* ubi Alexaoder III. ait, ſecundùm SS. Caoones, laicos »
ad accuſationem, vel teſtimonium ferendum »
contra Clericum in criminali cauſa non eſſe admit- »
tendos; niſi fortè ſuam, vel ſuorum injuriam pro- »
ſequantur: tooc enim ad accuſandum admittun- »
tur, ſed non ad teſtimonium ferendum contra Cle- »
ricum. Ratio eſt; tum quia laici non ſunt eiuſdem »

converſationis cum Clericis, & eiſdem plerumque infeſti ſunt. *c. Laicos; 5. cauſ. 2. q. 7.* tum quia indecens eſt, ut ſtatu inferior in cauſa criminali teſtimonium ferat contra ſtatu ſuperiorem. *Arg. cit. c. Laicos; & Arg. c. Clericus; 10. ead. q. 7.* ubi habetur, quòd Clerici minores, ſeu inferiores non debeant accuſare, vel teſtimonium ferre contra Majores, vel Superiores: ergo multò minùs laici contra Clericos. Ratio autem, cur laicus non prohibeatur accuſare Clericum, ſi ſuam, vel ſuorum injuriam proſequatur in judicio: non poſſit autem, cùm criminaliter agitur, in teſtem regulariter admitti; ut habetur in *cit. c. De cetero:* ratio, inquam, eſt, quia, ſi quis admittatur ad accuſandum, Reus non condemnatur, niſi crimen legitimè probetur, ſed ex teſtium depoſitione proceditur ad condemnandum. *Gl. fin. in c. ult. infr. Qui matrim. accuſ. poſſ.* Verùm in cauſa civili laicus coram Iudice Eccleſiaſtico contra Clericum teſtis produci poteſt, cùm id nullibi ſit prohibitum, & colligitur ex *cit. c. 14.* argumento à contrario ſenſu ducto; & ratio eſt, quia in cauſa criminali criminaliter mota, agitur de maiore præjudicio, nempe de gravibus pœnis, quàm in civili, ubi agitur ſolùm de intereſſe, ſeu bonis externis.

LVII. Extenditur autem tradita aſſertio primò etiam ad Religioſos, ut nec contra ipſos teſtimonium ferre poſſit laicus in cauſis criminalibus; quia nomine Clericorum in materia favorabili comprehenduntur etiam Religioſi. Secundò etiam ad Clericos primam ſolùm tonſuram habentes. *Gl. marg. in cit. c. De cetero; & Felin. ibid. in princ. Maſcard. concl. 1358. n. 45. Farinac. de teſtib. q. 61. n. 101.* cùm & ipſi veniant appellatione Clericorum. Tertiò, tametſi laicus ſuam, vel ſuorum injuriam proſequatur contra Clericum, criminaliter accuſando, non tamen teſtes laicos contra Clericum producere poteſt, *cit. c. De cetero;* ob rationem ſuprà allatam.

LVIII. Limitatur autem primò in criminibus exceptis, ut hæreſis, læſæ Majeſtatis, Sodomiæ, Simoniæ, in quibus laicus non prohibetur ferre teſtimonium contra Clericum. *Gl. fin. in cit. c. De cetero. Arg. c. Tanta; 7. de Simon. Abb. ibid. n. 6. & Felin. n. 9. in fine.* Secundò, in criminibus notoriis, & ſcandaloſis. *Abb. c. l. n. 4. Felin. n. 6.* Tertiò, ſi Clericus ſit infamatus. *Imol. in c. Cùm non ab homine; 10. n. 7. de judic. Farinac. cit. q. 61. n. 116.* Quartò, in ſubſidium, ſi teſtes Clerici haberi non poſſint, quia crimen à Clerico inter laicos commiſſum eſt, v. g. in villa, alioquin daretur Clericis anſa impunè delinquendi in oppidis ruſticanis. *Abb. c. l. num. 3. Maſcard. cit. concl. 1358. n. 46. Farinac. n. 107. contra Felin.* Quintò, poteſt produci laicus in teſtem, non quidem contra Clericum, ſed tamen in favorem ipſius, ſeu ad defenſionem eiuſdem. *Felin. c. l. n. 8. Maſcard. c. l. n. 53. Farin. n. 115.* Sextò, in probatione famæ, quæ contra Clericum per teſtes laicos probari poteſt. *Maſcard. c. l. n. 49. Farinac. n. 119.* Septimò, ſi de crimine agatur civiliter, v. g. ad reſtitutionem injuſtè ablatorum, vel etiam ad privationem beneficij; quia non eſt cauſa criminalis: non item ad depoſitionem ab Ordine, ad quam propriè tendit accuſatio. *Abb. c. l. n. 6. Felin. n. 9. Maſcard. n. 54. Farinac. n. 120.* Idémque juris eſt, ſi agatur de crimine per modum denunciationis, aut inquiſitionis, ad depoſitionem, ſeu privationem beneficij: nam & tunc non dicitur agi de crimine criminaliter, ſed civiliter, ideóque laicus in teſtem admittetur. *Abb. & Felin. locis citt. Maſcard. c. l. n. 55. & 56.* & colligitur ex *c. Ex parte; 7. h. t.* ubi teſtes laici, qui à milite in cauſa illius c. adducti erant, non ſunt repulſi, quòd laici, ſed ideo tantùm, quòd eſſent infames, ac notati de crimine. *Abb. ibid. n. 2.* licèt contrarium teneat *Farin. c. l. n. 114.* Octavò, etſi laici contra Clericum non admittantur, ut teſtes, nimirum ad plenam probationem faciendam: admiſſi tamen, & examinati faciunt contra ipſum indicium etiam ad torturam. *Abb. in cit. c. De cetero; n. 5. Felin. ibid. n. 2. Maſcard. c. l. n. 51. & 52. Farinac. c. l. n. 109.* quia, quæ in civilibus faciunt plenam probationẽ, in criminalibus faciunt indicium ad torturã: teſtes autem laici in civilibus plenè probant contra Clericum: dummodo laici examinati contra Clericum ſint plures, & non unus tantùm; ergo tunc etiam facient indicium ad torturam, aliàs non; prout limitat *Farinac. c. l. n. 111.*

Porrò, ſi laicus in cauſa criminali contra Clericum bonæ famæ in teſtem admittatur, non erit is teſtis integer, & omni exceptione major, niſi cum eo ſimul teſtificetur, & examinetur Clericus bonæ famæ: tunc enim per hunc ſupplebitur inhabilitas, ſeu defectus laici, ſi alio defectu non laboret, & amborum teſtimonia facient plenã fidem. *Maſcard. c. l. n. 59. & 60. Farin. n. 117. Arg. c. Per tuas; 9. de arbitris:* ubi habetur, quòd, licèt in cauſa ſpirituali non poſſit compromitti in laicum, poteſt tamen in Clericum, & laicum ſimul.

LIX. Aſſertio 3. Sed neque vice verſâ, Clericus admittitur ad teſtimonium ferendum contra laicum in cauſa criminali. *c. Teſtimonium; 9. cauſ. 11. q. 1.* ubi dicitur: Teſtimonium Clerici adversùs laicum nemo recipiat, videlicet in cauſa criminali; ut addit *Gl. ibid. V. Recipiat;* & Archidiaconus *n. 3. Arg. cit. c. De cetero;* ſicut enim laicus in cauſa criminali non poteſt eſſe teſtis contra Clericum; ut habetur in *cit. c.* ita è contrario nec Clericus contra laicum, ut æqualitas ſervetur. *Abb. in cit. c. De cetero; n. 1. & Felin. n. 1. Farinac. cit. q. 61. n. 57. & 58.* Idque procedit multò magis, quando accuſatio tendit ad pœnam ſanguinis: tunc enim nullo modo admittitur Clericus ad teſtificandum contra laicum, propter periculum irregularitatis, licèt proteſtaretur, ſe teſtificari, citra intentionem pœnæ ſanguinis, vel mortis inferendæ; eſt enim proteſtatio facto contraria. *Felin. c. l. n. 1. Maſcard. cit. concl. 1358. n. 62. Farin. n. 59.*

LX. Limitatur autem primò. Quòd Clericus non tantùm in civilibus, ſed etiam in criminalibus cauſis, quando de crimine agitur civiliter, vel quando non agitur de pœna ſanguinis, non prohibetur teſtimonium ferre contra laicum, in ſubſidium, & defectum aliarum probationum, ne veritas occultetur, & malus, ut bonus reputetur. *c. Quamquàm; 2. cauſ. 14. q. 2. Abb. in cit. c. De cetero; n. 1. & Felin. ibid. num. 1. h. t. Farinac. cit. q. 61. num. 68. & 69. 71. & 77.* Et tunc Clericus debet examinari, & teſtificari contra laicum, coram Epiſcopo ſuo, qui depoſitionem eius tranſmittet ad Judicem ſecularem, coram quo cauſa agitatur, vel etiam coram Iudice ſeculari, cum Epiſcopi licentia. *Abb. in c. Cùm nuncius. 12. num. 3. h. t. Maſcard. cit. concl. 1358. num. 61. Farinac. num. 83.* Quòd ſi Clericus, ſine licentia Epiſcopi ſui, à Judice ſeculari, parte nihil opponente admittatur,

vel

val etiam cogatur ad teſtimonium dicendum, illud validum erit; tum quia nullo jure dicitur irritum, ſed tantùm illicitè præſtitum; ut ſuprà etiam dictum de Religioſo *num. 9 h.t.* tum quia conſenſus Epiſcopi, aut Prælati præcedere debet, non ut forma, ſeu ſolemnitas ſubſtantialis, ſed ſolùm ut accidentale requiſitum quoddam ad actûs ſolemnitatem: & multa prohibentur, quæ tamen facta tenent. *Abb. in cit. c. Cùm Nuncius, num. 3. & Felin. num. 3. Farinac. c. l. num.* 84. Secundò. Clericus poteſt etiam in teſtem produci contra laicum, coram Judice Eccleſiaſtico, & in crimine Eccleſiaſtico. *Felin. in cit. c. De cetero; n. 1. h. t. Farinac. c. l. n.* 70. Tertiò. Clericus poteſt etiam in cauſa criminali teſtificari pro laico, ad ejus defenſionem, & innocentiam oſtendendam. *Felin. in cit. c. Decetero; num. 30. Farinac. num.* 74. Quartò. In conficiendis inſtrumentis, & in quibuſcunque contractibus laicorum poſſunt Clerici adhiberi in teſtes, etiam ſine licentia Superioris, ſeu Epiſcopi, ſaltem ex generali conſuetudine. *Farinac. c. l. num. 63.* Nec obſtat textus in *c. 1. & 2. cauſ. 14. q. 2.* Ne in conficiendis inſtrumentis, in negotiis ſecularibus Clerici teſtes rogentur; quia id ſolùm ex honeſtate, & conſilio procedit, non ex neceſſitate; vel per conſuetudinem contrariam abrogatum eſt. *Felin. cit. l. num. 3. in fine. Farinac. cit. l. num. 63.*

LXI. Aſſertio 4. Judæi, pagani, hæretici, aliique infideles, & qui à fide Catholica defecerunt, ad teſtificandum contra fidelem Catholicum idonei non ſunt. *c. Non poteſt; 24. c. Pagani; 25. & ibi Gl. V. Accuſare. c. Si hæreticus; 26. cauſ. 2. q. 7. c. Ipſa pietas; 24. in princ. cauſ. 23. q. 4. Gl. in c. Judæi; 2. V. Præſumant. h. t.* ubi dicit, quòd Judæi de facto quidem præſumunt teſtificari contra Chriſtianos, ſed de Jure non poſſunt. *Abb. ibid. num. 2. & Felin. in princ.* Ratio eſt, quia omnes iſti ſunt de falſitate ſuſpecti: nam, cùm DEO ſint infideles, non præſumuntur eſſe fideles hominibus, neque ijs fides habenda eſt, qui veritatis à ſe fidem abjecerunt. *cit. c. Non poteſt. Farinac. tr. de teſtibus, q. 56. n. 205. & ſeq.*

Idque extenditur primò etiam ad Judæos, vel alios infideles recenter ad fidem Catholicam converſos, qui & ipſi à teſtimonio repelluntur; ut colligitur ex *c. Conſtituit; 31. junct. Gl. V. Qui ex Judæis cauſ. 17 q. 4. Felin. c. l n. 1. Maſcard. de probat. concl. 844. n. 3. & duob. ſeqq. Farinac. cit. q. 56. n. 208. & 211.* Nam & Neophyti à ſuſceptione Ordinũ repelluntur, cùm adhuc ſint ſuſpecti, & multâ probatione egeant, etiam poſt baptiſmum. *c. 1. diſ. 48.* ergo etiam à teſtimonio ferendo; quia hæc pari paſſu ambulant. *c. fin. & ibi DD. h. t.* vnde etiam inimicus recenter reconciliatus adhuc à teſtimonio repellitur, ut ſuprà dictum.

Secundò extenditur, ut ne tum quidem teſtimonium Judæi, vel alterius infidelis contra Chriſtianum, valeat, vel admittatur, ſi Chriſtianus expreſsè, vel tacitè conſentiat: quia, ſive dicatur hæc prohibitio facta in odium Judæorum; non poteſt Chriſtianus illi renunciare; ut in ſimili tradunt DD. de Senatusconſulto Macedoniano: ſive dicatur facta in favorem Chriſtianæ fidei; & neque tunc renunciare ei poteſt. *Arg. c. Si diligenti; 12. de foro compet. Felin. c. l. n. 5. Farinac. c. l. 226.* Vnde neque per contrariam conſuetudinem induci poteſt, ut Judæi contra Chriſtianos in teſtes producantur, ſed ea potiùs abuſus, & corruptela cenſenda erit. *Felin. c. l. n. 235. & ſeq.*

LXII. Limitatur autem primò. Ut admittatur teſtimonium infidelium contra Chriſtianos in criminibus exceptis, læſæ Majeſtatis, hæreſis &c. *c. In fidei; 5. de hæretic. in 6. Felin. in cit. c. Judæi; num. 6. h. t. Maſcard. cit. concluſ. 944. num. 9. Farinac. c. l. num. 227. & ſeq.* ubi tamen addit, *num. 228.* quòd neque tunc infidelis ſit teſtis integer, & omni exceptione major. Secundò. In caſibus, in quibus veritas aliter haberi non poteſt. *Farinac. c. l. num. 231.* Tertiò. Judæi, vel alij infideles poſſunt eſſe teſtes contra alios Judæos, ac infideles, ſive ab infideli, ſive ab orthodoxo producantur contra ipſos. *cit. c. Si hæreticus cauſ. 2. q. 7. & l. Quoniam; 21. C. de hæretic. Felin. c. l. num. 2. Maſcard. c. l. num. 12. Farinac. cit. l. num. 216.*

Quartò. Quamvis Judæus, ſeu alius infidelis in Judicio contra Chriſtianum in teſtem adhiberi nequeat: ſecus tamen eſt in inſtrumentis, ac contractibus, & in teſtamentis, in quibus eorum teſtimonium non eſt prohibitum, ne probationum facultas anguſtetur, ſaltem ſi alij teſtes haberi non poſſint. *cit. l. pen. in fine, & ibi Gl. V. Anguſtetur. C. de hæreticis. Felin. c. l. num. 3. Maſcard. c. l. num. 11. Farinac. num. 221.* Quintò. Secundùm quoſdam, Judæus, vel alius infidelis poteſt eſſe teſtis pro Chriſtiano contra alium Chriſtianum; quia, ſicut par affectio, ita & par odium contra utrumque Chriſtianum, Actorem, & Reum, tollit omnem ſuſpicionem. *Maſcard. c. l. num. 6.* Verùm hæc limitatio adverſatur *cit. c. Si hæreticus.* ubi expreſsè dicitur, quòd orthodoxis inter ſe litigantibus ad teſtimonium nulli infideli, vel hæretico pateat aditus; & in *cit. l. pen. C. de hæretic,* dicitur, contra orthodoxos non recipi hæreticorum, vel Judæorum teſtimonium, ſive utraque pars orthodoxa ſit, ſive altera. *Farinac. c. l. num. 219.* Porrò, licèt regulariter Judæus, vel alius infidelis non ſit idoneus teſtis contra Chriſtianum, facit tamen aliquale indicium, ac præſumptionem. *Farinac. c. l. n. 232.*

LXIII. Aſſertio 5. E contrario verò, te- »
ſtimonium Chriſtianorum adverſùs Judæos (aliòſ- »
que infideles) in omnibus cauſis (Civilibus, & cri- »
minalibus) recipiendum eſt, cùm & ipſi adverſùs »
Chriſtianos teſtes ſuos producere præſumant (de »
facto, non de jure. *Gl. hic V. Præſumant.*) & excom- »
municandi ſunt ij, qui Judæos Chriſtianis in hac »
parte præferre voluerint; cùm eos Chriſtianis ſub- »
jacere oporteat; licèt & Chriſtiani illos pro ſua hu- »
manitate fovere debeant; prout decernitur in *c. Judæi; 21. h. t.*

Idque extenditur in *Clement. Cùm Judæi; 1. h. t.*
Ut nec per privilegia à Principibus conceſſa Judæis, »
ne per teſtes Chriſtianos convinci poſſint, ſe tueri »
valeant, quia tale privilegium, non ſolùm Juri (in »
cit. c. Judæi h. t.) ſed etiam Chriſtianæ Religioni pro- »
broſum, & adverſum eſt: ideòque Clemens V. in »
Concilio Viennenſi hortatur Reges, & Principes, »
ne de cetero hujuſmodi privilegia concedant, vel »
ſervent, aut ſervari conceſſa permittant. Quòd ſi »
Judæi, aut alij infideles talibus privilegijs uti præ- »
ſumpſerint, commercium cum Chriſtianis illis »
ſubtrahatur, & Chriſtiani ab eorum commu- »
nione »

» nione per Cenſuram Eccleſiaſticam, ſi opus fu- » erit (quia moniti nou parent. *Gl. fin. hic*) ab- » ſtinere compellantur.

LXIV. Ubi notandum primò. Etſi Judæi, & alij infideles nou poſſiut eſſe teſtes contra Chriſtiauos, tamen iſti poſſunt teſtimonium ferre coutra illos; nam poſt Chriſti mortem Judæi ſubeſſe, & ſervire debent Chriſtianis. *cit. c. Judæi*; 21. *h. t.* & *c. Etſi Judæos*; 13. infrà de Judæis. Neque obſtat, quòd in Judicijs ſervanda ſit æqualitas; *c. 2. de mut. petit.* & ideo, ſicut Chriſtiani Judæos uou recipiunt in teſtes contra ſe, ita nec ipſi coutra Judæos recipi debeant. Nam reſpondetur cum *Gl. in cit. Clement.* 1. *V. Iuri. h. t.* Æqualitas iſta, quæ requiritur in Judicijs, reſpicit perſonas Actoris, & Rei, ita, ut regulariter non liceat Actori, quod non licet Reo, juxta *Reg. Jur.* 32. *in* 6. Sed non reſpicit perſonas teſtium: aliàs ſequeretur, quòd fide dignus, qui non recipit in teſtem contra ſe, criminoſum, vel excommunicatum, nec ipſe contra illum in teſtem recipi poſſet, quod eſſet abſurdum. Poſſunt tamen etiam Chriſtiani ab ipſis infidelibus repelli à teſtificando per exceptionem criminis; ut tradit *Gloſ. magn. in notat.* & *V. Chriſtianos in cit. Clement. h. t.* quia legitima defenſio uon eſt alicui etiam infideli ſubtrahenda. *c. Cùm inter*; 5. *de except.*

Notandum ſecundò. Quamvis Eccleſia regulariter non puniat Judæos, ſed Principes ſeculares, ſub quibus degunt: tamen indirectè poteſt illos privare communione, & commercio fidelium. *Gl. in cit. Clement.* 1. *V. Principum*; & *V. Subtrahatur.* Et poteſt Eccleſia etiam in laicos, & Principes ſeculares exercere jurisdictionem, excommunicando illos, ſi ſtatuant, vel attentent aliquid, quod cedere poſſit in opprobrium, vel injuriam Chriſtianæ Religionis; prout ſumitur ex *cit. Clement.* 1. *h. t.* & *ibi Gl. V. Principum. Abbas in cit. c. Iudæi*; *num.* 1. *not.* 2. *hoc tit.* & *in Clement.* 1. *Eodem num.* 3.

LXV. Aſſertio ſexta, neque parentes contra liberos, propter naturalem eorum affectionem erga liberos: neque viciſſim liberi contra parentes ordinariè in Judicio teſtes eſſe poſſunt, propter reverentiam, quam illis debent, adeò, ut nec volentes admittautur, multò minùs iuviti cogi poſſint ad teſtificandum coutra illos. *l. Parentes*; 6. *junct. Gl. V. Nec volentes. C. h. t. c. Si teſtes*; 3. §. *Parentes cauſ.* 4. *q.* 2. & 3. Præterquam in criminibus exceptis læſæ Majeſtatis, hæreſis &c. vel ſi veritas aliter cognoſci non poſſit: tunc enim parentes contra filios, & viciſſim hi contra illos ad teſtificandum quoque à Judice cogi poſſunt. *Clar. in pract. crim.* §. *fin. q.* 24. *n.* 21. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 54. *num.* 130. & *ſeqq.* Vel niſi utraque pars, pater ſcilicet, & filius couſentiat, ut hic volens contra ipſum examinetur, & deponat. *Farinac. c. l. num.* 176. Similiter uon admittitur teſtis libertus contra Patronum, nec volens, nec invitus. *c. Epiſcopus*; 58. *cauſ.* 12. *q.* 2. *c. Si teſtes*; 3. §. *Liberti cauſ.* 4. *q.* 2. & 3. *l. Libertorum*; 12. & *ibi Gl. C. h. t.*

§. VII.

Qui prohibeantur ferre teſtimonium in certis cauſis?

LXVI. Quæritur primò, In quibus cauſis mulier poſſit eſſe teſtis, vel uon poſſit? Reſpondetur primò. Mulier poteſt eſſe teſtis in cauſa Civili, tam in foro Canonico, ſeu Eccleſiaſtico, quàm iu Civili, ſeu ſeculari. *Gl. in c. Si teſtes*; 3. §. *Hermaphroditus. V. Ad Teſtimonium*; *cauſ.* 4. *q.* 3. & *Gl. in c. Forus*; 10. *in fine. V. Non fœmina*; *de V. S.* & habetur iu *l. Ex eo*; 18. *ff. h. t.* ubi id colligitur à contrario ſenſu. *l. Qui teſtamento*; 20. §. *Mulier. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. c.* 2. *de judic. in* 6. *c. Ex eo*; 2. & *ibi Gl. V. Teſtimonium*; *cauſ.* 15. *q.* 3. *Felin. in c. Quoniam*; 3. *n.* 1. *h. t. Maſcard. de probat. concluſ.* 764. *num.* 1. *Farinac. in praxi, tract. de teſtib. q.* 59. *num.* 32. & alij communiter.

Idque procedit etiam in cauſa matrimoniali, quæ tamen aliàs inter Civiles cauſas graviſſima, & valde ardua cenſetur; ut colligitur ex *c. Super eo*; 22. *h. t.* ubi, cùm ex duabus mulieribus removetur ſolùm mater à teſtimonio ferendo in cauſa matrimonij, ob nimiam affectionem erga filiam, hoc ipſo admittitur altera mulier, de qua etiam ibi quærebatur, an ad teſtimonium ferendum poſſet recipi. *Abbas ibid. num.* 2. & dictum ſuprà *num.* 36. *h. t. not.* 3. idque etiam conſtat ex *c. Videtur*; 2. *cauſ.* 35. *q.* 6. ubi dicitur: Quòd etiam conjugari utriuſque ſexûs, in teſtificationem ſuorum ad matrimonium conjungendum, vel dirimendum admittantur; antiquâ conſuetudine, & legibus approbatur. *Gl. in cit. c. Forus. V. Non fœmina*; *de V. S. Maſcard. concluſ.* 762. *num.* 7. Imò in cauſis Civilibus mulier admiſſa in teſtem cenſetur integræ fidei, & omni exceptione major, ita, ut unius teſtimonium efficiat probationem ſemiplenam, & duarum plenam: & Actori probanti ſuam intentionem per unam mulierem juramentum deferri poſſit, in ſupplementum probationis; ut docet *Abb. in c. Ex inſinuatione*; 3. *num.* 7. *de procurat.* & *alii apud Farinac. c. l. n.* 35. & 36. dummodo excipiantur cauſæ Civiles valde arduæ, ſeu magni momenti, ut ſi agatur de diſſolutione matrimonij propter impedimentum dirimens, aut de magna quantitate; tunc enim fœminæ in teſtem admiſſæ non cenſentur omni exceptione majores: ideóque duarum teſtimonium nou efficeret plenam probationem, propterea quòd in cauſis arduis teſtes magis idonei requirantur, & quibus nihil prorſus vitij objici poſſit: mulieris autem teſtimonium ſemper varium, & mutabile ſit; ut dicitur in *cit. c. Forus*; 10. *in fine de V. S. ſed c. Super eo*; 22. ſuprà cit. loquitur de mulieribus conſanguineis ad teſtimonium admittendis. *Farinac. cit. q.* 59. *num.* 37. & 38.

LXVII. Limitatur autem tradita aſſertio primò, ut non habeat locum iu cauſa feudali, in qua mulieris teſtimonium non admittitur; prout expreſsè habetur in cap. unic. qui teſtes ſunt neceſſarij ad novam inveſtituram probandam *lib.* 2. *feud.*

feud. tit. 32. *Felin. in cit. c. Quoniam*; *num.* 2. *h. t.* Ratio eſt, quia in probatione rei feudalis debent eſſe teſtes ſummæ, & integræ opinionis; ut habetur in *c. unic. in fine.* quot teſtes ſunt neceſſarij ad *proband. feud. ingratit. l.* 2. *feud. tit.* 57. *Maſcard. concluſ.* 764. *n.* 2. *Farinac. c. l. num.* 39. Excipe, niſi fœmina eſſet illuſtris, & haberet feudum ſub ſe; talis enim poterit eſſe teſtis, etiam in cauſa feudali. *Maſcard. c. l. num.* 3. *Farinac. num.* 40. Item ad probandam agnationem, & gradum vaſalli, mulier à teſtimonio non excluditur, præſertim in defectum aliorum teſtium. *Roſenthal tract. de feudis. c.* 12. *concluſ.* 18. *n.* 5.

Limitatur ſecundò. In inſtrumentis publicis contractuum mulieres non ſunt recipiendæ in teſtes; *Farinac. cit. q.* 59. *num.* 47. & 48. niſi tamen conſtet, v. g. ex Notarij relatione mulieres à contrahentibus rogatas, & vocatas eſſe, ut ſint teſtes, tum enim earum teſtimonium valet, & ſufficit: quia generaliter loquendo, teſtes inſtrumentarij, etſi alioquin inhabiles, ſi à partibus rogati, & vocati ſint, ut contractui interſint, per talem rogationem partium cenſentur ab eiſdem approbati, & fiunt idonei (quia partes juri, & favori ſuo renunciare poſſunt; ut tradit *Gl. in Auth. de teſtibus.* §. *Neque igitur. V. Et ſuppliciis collat.* 7. *Farinac. q.* 62. *num.* 110. & *ſeq.* Alia ratio eſt de teſtibus teſtamentarijs, quia cùm ſolemnitates teſtamentorum ob publicam utilitatem introductæ ſint, privati ijs renunciare, aut derogare non poſſunt, juxta *l. Nemo*; 55. *ff. de legat.* 1. ubi dicitur, quòd teſtator cavere non poſſit, ne leges in teſtamento ſuo locum habeant: ac proinde teſtator non poteſt approbare teſtes à jure in teſtamento expreſsè prohibitos, quò minùs adhuc repelli poſſint. *Farinac. cit. q.* 62. *num.* 124.

Limitatur tertiò. Quòd etiam in cauſa Civili, ceteris paribus, quoad numerum, & qualitatem perſonarum, teſtimonium maris præferendum ſit teſtimonio fœminæ, ita, ut, ſi pro una parte deponant duo maſculi, pro altera duæ fœminæ, præferendum ſit teſtimonium marium. *Felin. in cit. c. Quoniam*; *num.* 5. *Farinac. cit. q.* 59. *num.* 49. qui tamen id ſublimitat *num.* 53. Niſi fœminæ teſtificentur pro Reo, viri verò pro Actore.

LXVIII. Reſpondetur ſecundò. Jure Civili, & in foro Cæſareo mulier poteſt eſſe teſtis etiam in cauſa criminali; prout habetur in *l. Ex eo*; 18. *ff. h. t.* & *l. Qui teſtamento*; 20. §. *Mulier. ff. Qui teſtam. fac. poſſ.* quæ jura loquuntur generaliter, & indiſtinctè, mulieres teſtimonium in Judicio dicendi Jus habere, adeóque tam in cauſa civili, quàm criminali, & tradit *Abb. in cit. c. Quoniam*; *n.* 2. *h. t. Clarus in pract.* §. *fin. q.* 24. *n.* 2. *Maſcard. cit. concl.* 762. *n.* 11. *Farinac. cit. q.* 59. *n.* 17. & alij communiter. Niſi ſit cauſa valde gravis, & ardua, aut cùm agitur ad pœnam mortis, vel mutilationis: tunc enim, cùm de graviſſimo præjudicio agatur, mulier non cenſetur eſſe teſtis, ſaltem integræ fidei, & omni exceptione major, idque propter exceptiones ex ejus ſexu reſultantes. *Maſcard. c. l. n.* 14. *Farin. n.* 21. 23. & 26. adeò, ut in criminibus capitalibus, & ubi agitur de pœna mortis imponenda, etiam tres fœminæ conteſtes Reum non convincant; & licèt furtum (alicujus momenti, ſeu rei gravis) ſi agatur civiliter, per duas fœminas probetur, non tamen, ſi agatur criminaliter. *Farinac. c. l. n.* 29. & 31. Deinde ſi mulier criminoſa ſit, vel infamis, ut quæ corpore palàm, ac ſine delectu quæſtum fecit, nec de jure civili in criminalibus admittitur ad teſtificandum. *l.* 3. §. *Lege Juliâ*; & *ibi Gl. V. Quæ palàm. ff. h. t.* ubi excluſio caſûs particularis facit in alijs eam admitti: præterquam in crimine hæreſis, & alijs exceptis, in quorum Judicio etiam infames, & alij inhabiles admittuntur ad teſtificandum. *Farinac. de teſtib. q.* 62. *n.* 81. & 85.

LXIX. Verùm de Jure Canonico mulier ad teſtificandum in cauſis criminalibus non admittitur. *c. Mulierem*; 17. *junct. Gl. V. Nec teſtis*; *cauſ.* 33. *q.* 5. *c. Forus*; 10. *junct. Gl. V. Mulieres. h. t.* & *ibid. Abb. num.* 2. *Felin. num.* 1. *Maſcard. cit. concluſ.* 762. *n.* 1. *Farinac. cit. q.* 59. *n.* 1. & *pluribus ſeqq.* & alij DD. communiter. Ratio eſt, quia mulier ſuâpte naturâ eſt mutabilis, fragilis, & inconſtans; ideóque minùs idonea reputatur à SS. Canonibus ad ferendum teſtimonium in cauſa criminali, in qua de graviſſimo præjudicio Rei agitur. *Maſcard. c. l. num.* 2. 3. & 4. *Farinac. num.* 4. Neque verò, quia lex ex eo 18. *ff. h. t.* eſt poſita in volumine Decretorum *cauſ.* 15. *q.* 3. *c.* 2. ideo eſt canonizata, ita, ut etiam de Jure Canonico mulier poſſit eſſe teſtis in cauſa criminali: quia ea lex ita intelligi debet, quòd mulier poſſit teſtificari in cauſis civilibus, non autem in criminalibus, conformiter alijs Canonibus ſuprà citatis; ut notat *Gl. in cit. c.* 2. *V. Teſtimonium.* Neque in alio ſenſu eſt incorporata Decreto Gratiani.

LXX. Limitatur autem primò. Quòd, etſi mulier de Jure Canonico non poſſit eſſe teſtis, quando agitur criminaliter ad pœnã publicam: poſſit tamen, ſi agatur de crimine civiliter, vel ad compenſationem damni illati; vel quando opponitur crimen per modum exceptionis, ut amoveatur aliquis à beneficio tanquam inhabilis, ſeu non canonicè electus, vel promotus; ut in caſu *c. Tam litteris*; 33. & *ibi Gl. V. Fœminas*; *h. t.* Vel ſi agatur de crimine per modum denunciationis: vel Judex ex officio procedat ad inquiſitionem contra Clericum ſuſpectum de crimine; ut in caſu *c. Quoniam*; 3. *h. t.* ubi habetur, quòd, cùm quædam crimina Epiphanij Presbyteri denunciata fuiſſent Papæ Gregorio I. is » mandavit Sabino defenſori Sardiniæ, ut tam mulieres, cùm quibus illa commiſiſſe dicitur, tam » alios, quos de ea re aliquid ſcire intellexerit, Romam adduci curet (vel eorum dicta eò mitti. *Hoſtienſ. hic V. Mulieres.*) ut per Eccleſiaſticam diſtrictionem veritas aperiri poſſit, videlicet cogendo etiam per cenſuram Eccleſiaſticam teſtes veritatem dicere. *Hoſtienſ. hic in fine.* »

LXXI. Hinc colligitur primò. Cùm agitur civiliter de crimine per modum exceptionis, vel denunciationis, aut inquiſitionis; tunc etiam mulieres non repelluntur à teſtimonio dicendo. *Gl. hic V. Mulieres. Hoſtienſ. V. Eodem.* & *Abbas num.* 2. *Felin. hic in ſumma. Farinac. cit. q.* 59. *num.* 5. & 9. Quare hìc non agebatur directè criminaliter contra Presbyterum, ut deponeretur ab Ordine, ſed denunciando, vel excipiendo, aut inquirendo contra illum, qui fortè electus, vel promotus erat ad ali-

ad aliqnam dignitatem, vel beneficium, ut ab eo removeretur, in quo caſu bene admittuntur ad teſtificandum mulieres. *Hoſtienſ. hic V. Cum quibus.*

Colligitur ſecundò, quòd etiam ſocij, ſeu participes criminis admittuntur in teſtes; ut in caſu hujusc. mulieres, quæ cum Presbytero deliqnerunt, non quidem ad plenam probationem faciendam, ſed ad aliquam præſumptionem tantùm inducendam; quia agebatur de crimine civiliter tantùm, & non criminaliter. *Gl. hic V. Peregiſſe; & Abb. n. 3.*

LXXII. Limitatur ſecundò. Quòd mulierum teſtimonium recipitur etiam in foro Canonico in crimine hæreſis, læſæ Majeſtatis, ſimoniæ, & alijs exceptis. *Arg. c. Tanta; 7. & per text. in c. Per tuas; 23. de ſimon. & c. In fidei; 5. de hæret. in 6. Maſcard. cit. concl. 762. n. 22. Farinac. c. l. n. 10. & alij apud ipſos.*

Limitatur tertiò. In defectum aliarum probationum, ſi virorum teſtimonium haberi nequeat, admittuntur etiam mulieres in cauſis criminalibus, quando proceditur ex officio Judicis, & per inquiſitionem. *Abb. in cit. c. 3. n. 2. h. t. Felin. ibid. n. 1. Maſcard. c. l. n. 16. Farin. n. 8. & q. 62. n. 50. & 71.* ubi generatim docet, quòd teſtis alioquin inhabilis admittatur propter defectum aliorum; quia per alios de veritate conſtare non poteſt; ita tamen, ut non ſit omni exceptione major, ſed minor fides ei adhibeatur, quàm habili. *Farinac. c. l. n. 73. 77. & 78.*

Limitatur quartò. Quòd etiam in cauſis criminalibus recipitur mulieris teſtimonium, ad defenſionem Rei, ſeu innocentiam ejus oſtendendam. *Farin. cit. q. 59. n. 15.* Nam ordinariè loquendo, teſtes alioquin inhabiles, & minùs idonei admittuntur ad Rei defenſionem, & innocentiam detegendam. *Maſcard. concl. 904. n. 5. Farin. cit. q. 62. n. 90.*

Ceterùm, hoc diſcrimen inter Jus Civile, & Canonicum, quoad teſtimonium mulierum in cauſis civilibus, & criminalibus, ad hoc inſervit, ut in terris Eccleſiæ plenn jure, hoc eſt, quoad ſpiritualia, & temporalia ſubjectis, Juri Canonico; in terris autem Imperij Juri civili ſtetur. *Farinac. cit. q. 59. n. 20.* Deinde, quotieſcunque in Eccleſiaſtico foro agitur contra Reum Eccleſiaſtico Tribunali, ſeu Judici, vel ratione perſonæ, vel ob qualitatem criminis commiſſi, ſubjectum, itidem ſecundùm Canones procedendum eſt, ita, ut mulier non admittatur in cauſa criminali ad teſtimonium ferendum, præterquam in caſibus ſuprà exceptis, juxta ea, quæ tradit *Laym. lib. 1. Theol. moral. tract. 4. c. 8. n. 8. & alibi dicta.*

LXXIII. Reſpondetur tertiò. Mulier in teſtamento non poteſt eſſe teſtis. *§. Teſtes autem, Inſtit. de Teſtam. ordin. l. Qui teſtamento; 20. §. Mulier. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. Gl. in cit. cap. Tam litteris; 23. V. Fœminas. h. t. & in c. Forus; V. Non fœmina; de V. S.* Idque ſtatutum fuit propter fragilitatem, & inconſtantiam ſexûs; quia nòn tam ſagax, & circumſpecta eſt fœmina in advertendis fraudibus ſtrui ſolitis in teſtamentis, ſicut vir. *Harprecht. in cit. §. Teſtes autem n. 3.*

LXXIV. Limitatur autem primò, ut non procedat in Codicillis, in quibus, ſicut & in omni alia ultima voluntate, præter ſolemne teſtamentum, poteſt mulier adhiberi in teſtem; ut docet *Gl. in l. ult. V. 5. Teſtes. C. de Codicill. Maſcard. concluſ. 763. num. 7. Farinac. cit. q. 59. num. 64. & 67.* etiamſi omnes eſſent fœminæ. *ibid. n. 65.* ubi etiam *num. 66.* notat, cùm hodie plerumque in teſtamentis addatur clauſula codicillaris, vi cujus teſtamentum ſuſtinetur in vim codicilli: ideo, ſi in illo fœminæ ſint adhibitæ teſtes, licèt non valeat, ut teſtamentum, valebit tamen ut Codicillus. Secundò. In teſtamento inter liberos etiam fœminæ poſſunt teſtes adhiberi. *Gl. in Auth. Quod ſine. V. Eodem. C. de teſtam. junctâ Gl. marg. lit. A. Felin. in cit. c. Quoniam; num. 3. h. t.* Intellige inter liberos naturales, & legitimos tantùm. *Maſcard. c. l. num. 8. & 9. Farinac. c. l. num. 68. & 69.* Tertiò. In teſtamento ad pias cauſas. *Felin. c. l. Maſcard. c. l. num. 10. Farinac. num. 70.* & ratio eſt, quia in talibus teſtamentis, non attentâ ſolemnitate civili, jus gentium, & naturale tantùm conſideratur, & obſervatur. Quartò. In teſtamento militis in expeditione teſtantis facto mulier poteſt eſſe teſtis. *Farinac. num. 71. Maſcard. c. l. num. 12.* ubi rationem reddit; quia, ubi remiſſa eſt ſolemnitas Juris Civilis, ſufficiunt duo teſtes etiam fœminæ, juxta *Gl. Receptam in cit. Auth. Quod ſine:* ſed in teſtamento militis in expeditione bellica teſtantis, remiſſa eſt ſolemnitas juris poſitivi. *l. 1. ff. de teſtam. milit.* adeóque etiam fœminæ non repelluntur à teſtimonio. Quintò. In teſtamento facto tempore peſtis, in quo fœminæ adhiberi poſſunt teſtes, ſaltem in ſubſidium, & defectum virorum, ſi eorum copia eo tempore haberi non poſſit. *Maſcard. c. l. num. 13. Farin. num. 72. & 74.*

Sextò denique in teſtamento condito in terris Eccleſiæ ſubjectis, mulier poteſt eſſe teſtis, quia Jus Canonicum ſolemnitates Juris Civilis in teſtamentis non curat; ut docet *Abb. in c. Cùm eſſes; 10. n. 3. de teſtament. Maſcard. c. l. n. 16.* ubi ait, hanc eſſe communem ſententiam. Verùm contrarium conſuetudine obſervatur, cùm Notarij nunquam ſoleant etiam in terris Eccleſiæ fœminas in teſtamento in teſtes adhibere, teſte *Farinac. c. l. n. 61.* neque enim in tali teſtamento remiſſa eſt omnis ſolemnitas; ut patet ex *cit. c. Cùm eſſes;* & notat *ibid. Covarr. n. 14.*

LXXV. Quæritur ſecundò. In quibus cauſis pubes, ſed minorennis poſſit eſſe teſtis, vel non? Reſpond. Pubes, id eſt, major 14. ſed minor 20. annis, poteſt eſſe teſtis in cauſis Civilibus, præterquam ſi illæ arduæ ſint, non item in criminalibus. *l. in teſtimonium; 20. & ibi Gl. V. 20. annis. ff. h. t. Farinac. tract. de teſtib. q. 58. num. 10. & num. 13.* Excipitur primò crimen læſæ Majeſtatis, in quo etiam minores 14. annis teſtimonium dicere poſſunt. *Farinac. c. l. num. 22.* Secundò. Si veritas aliter haberi non poſſit. Idem *num. 29.*

Tertiò. Quando Dominus occiſus reperitur in domo; nam tunc ad manifeſtandum Auctorem necis omnes de familia, etiam impuberes, in teſtes admittuntur. *Farinac. num. 25.* Quartò. Si Judex ex officio procedat per inquiſitionem, tunc enim permittitur ei etiam minores 20. annis in teſtes recipere. *Farinac. c. l. num. 37.* ubi tamen *num. 14.* id ſublimitat, ut habeat locum ſolùm in caſu, in quo alii teſtes, & probationes haberi non poſſunt. Ceterùm, etſi minoris 20. annis teſtimonium in criminalibus cauſis interdum admittatur; neque tamen duorum teſtimonium plenam probationem, neque unius ſufficiens indicium ad torturam facit,

Digitized by Google

facit, ſed ſolùm præſumptiunem aliquam, & qualequale indicinm ad inquirendum. *Farinac. c. l. n. 34. & 44.*

LXXVI. Quæritur tertiò. An, & iu quibus cauſis pauper, vel vilis perſona poſſit eſſe teſtis, vel non? Reſpond. primò. Perſona inops, niſi aliunde ſuſpecta ſit, in civilibus controverſiis à teſtimonio ferendu iu Judicio non repellitur; prout colligitur ex *c. Si qui teſtium*; 8. *h. t. junct. Gl. V. Paupertate*, ubi dicitur, quòd debeát mitti perſonæ idoneæ, ac diſcretæ ad examinandos teſtes pauperes: ergo non repelluntur à teſtificando. Ratio eſt, quia non tam ex facultatibus, quàm ex fide, & moribus teſtis idoneus æſtimatur. *Arg. §. fin. Inſtitut. de ſuſpect. tutorib. Gl. in l. 3. in princ. V. Egens*; *ff. h. t.* & quia alioquin valde coarctaretur facultas probandi; cùm ferè plures ſint pauperes, quàm non pauperes. Nnn tamen pauper eſt teſtis omui exceptione major; quia paupertas corruptelæ ut plurimùm eſt obnoxia. *cit. l. 3. in princ. & ibi Gl. V. Egens. Maſcard. de probat. concl. 1155. n. 1. & ſeqq. Farinac. tract. de teſtib. q. 57. n. 1. & pluribus ſeqq. & n. 14.*

LXXVII. Reſpond. ſecundò. In criminalibus cauſis, & civilibus arduis, & magnis, quæ criminalibus æquiparantur, pauper omnino non admittitur in teſtem. *Arg. l. Nonnulli*; 10. *ff. De accuſation.* ubi habetur, quòd ob paupertatem quis repellitur ab accuſando; ergo multò magis à teſtificando: quia teſtimonium dicere eſt majoris præjudicii, quàm accuſare; cùm Judex ſententiam laturus ſit, ſecundùm allegata, & probata per teſtes, non ſecundùm propoſitam accuſationem. *Maſcard. c. l. n. 11. & 12. & n. 16. Farin. c. l. n. 15. & 16.* Ratio eſt, quia in criminalibus non recipiuntur teſtes, niſi ſint omni exceptione majores; quales non ſunt pauperes, cùm in illis requirantur probationes luce meridianâ clariores. *l. ult. C. de probat. Farinac. c. l. n. 18.*

LXXVIII. Excipitur primò. Niſi ſuſpicio illa in paupere, quòd ob paupertatem, & lucri capiendi causâ ſit falſum dicturus, per torturam purgetur; tunc enim etiam in criminalibus pauper in teſtem admittitur. *Maſcard. c. l. n. 12. Farin. num. 20.* Secundò, ad defenſionem Rei, & probandam illius innocentiam; quia in hoc caſu admittuntur etiam in teſtes domeſtici, & familiares. *Maſcard. c. l. n. 30. & 31. Farin. n. 21.* ubi tamen *n. 23.* addit, quòd pauper etiam in iſto caſu non ſit teſtis integræ fidei, & omni exceptione major. Tertiò excipitur, ſi pauper ſit honeſtæ, ac probatæ vitæ, adeóque fide dignus; is enim tam in criminalibus, quàm in civilibus admittitur ad teſtificandum, ita, ut de fide ipſius nihil ob paupertatem diminuatur. *§. Sancimus. Auth. de teſtib. collat. 7. & ibi Gl. V. Ex utroque. cit. l. 3. in princ.* ibi: *Nam ſi careat ſuſpicione teſtimonium &c. ff. h. t.* paupertas enim per ſe non eſt de genere malorum. *Maſcard. c. l. n. 24. ubi n. 27.* ait, idem eſſe, ſi pauper in aliqua dignitate ſit conſtitutus; tunc enim ceſſat ſuſpicio corruptionis. *Farinac. c. l. n. 75.* nam generaliter ſemper in teſte honeſtas perſonæ ſpectanda eſt. *Gl. in cit. l. 3. V. Egens*; *h. t.* Quartò excipitur, cùm plures teſtes producuntur, quorum aliqui eſſent integri, alii pauperes: nam tunc fides pauperum ſuppletur per fidem ceterorum. *Maſcard. c. l. n. 28. Farinac. c. l. n. 95. & 96.* Quintò, in inſtrumentis, & contractibus pauperes non repelluntur à teſtimonio, quia per rogationem à partibus tacitè cenſentur approbari. *Farin. c. l. n. 97.*

Ceterùm, quod dictum eſt de pauperibus, ferè etiam locum habet in perſonis vilibus, ſive qui ex infimo, & plebeio genere orti ſunt: nam ob ſolam vilitatem, ſeu ignobilitatem non repelluntur à teſtimonio dicendo; quamvis non tanta fidès eis adhibeatur, quanta aliis, niſi ſint honeſtæ, & probatæ vitæ; neque ob ſolam vilitatem examinatus quis, ut teſtis torqueri debet. *Farinac. c. l. n. 61. & 66.*

§. VIII.

An, & quâ ratione prohibeatur quis teſtimonium ferre in propria cauſa?

LXXIX. Quæritur primò in genere, an quis poſſit eſſe teſtis in propria cauſa? Reſpond. regula generalis eſt, neminem in propria cauſa poſſe eſſe idoneum teſtem. *l. Nullus*; 10. *ff. h. t. l. Omnibus*; 10. *C. eod.* & eſt communis omnium DD. ſententia; prout videre eſt apud *Farinac. tract. de teſtib. q. 60. n. 1.* Ratio eſt; quia, cùm teſtes debeant dicere veritatem pro utraque parte litigante, ideo carere debent omni ſuſpicione falſitatis, & ſincerè id, quod verum eſt, deponere, non magis pro una, quàm pro altera parte. *c. Si teſtes*; 3. *cauſ. 4. q. 2. & 3.* quilibet autem præſumitur magis affectus eſſe erga rem ſuam, quàm alienam; ideóque meritò tanquam ſuſpectus à ferendo teſtimonio in re ſua repellitur. Cauſa autem propria cenſetur eſſe ea, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet. *l. 1. §. In propria. ff. Quando appellandum ſit. Gl. in cit. c. Si teſtes*; *V. Sua*; *lit. p.* Quare is, qui ex teſtimonio ferendo commodum, aut ſi non teſtificetur, damnum reportaturus eſt, idoneus teſtis non eſt: idque ſive principaliter, ſive ſecundariò, & per conſequentiam commodum, vel incommodum ad teſtem ſpectet; ut ſi venditor deponat pro emptore; ut tradit *Gl. in cit. l. Omnibus*; *V. In re propria C. h. t.* Si tamen remotè ſolùm, & ſub incerta ſpe alicujus interſit, tunc repelletur, non quidem omnino à teſtificando, minor tamen fides tali teſti habebitur. *Farinac. c. l. n. 9. & duobus ſeqq.*

LXXX. Quin imò, ob præſumptam affectionem teſtis, habens cauſam ſimilem ei cauſæ, ad quam teſtis producitur, non ſolùm non eſt idoneus teſtis, & integer, ſed à teſtimonio omnino repellitur; prout deciditur in *c. Perſonas*; 20. *h. t.* ubi Papa Alexander III. reſcribit Epiſcopo Nuvicenſi, ut, ſi aliqui ſimili morbo laborent (id eſt, conſimilem cauſam habeant) idque certum ſit, vel de eo legitimè convinci poſſint, in teſtimonium non admittantur, ſi ab alterutra parte in teſtes adducti fuerint. *Gl. Magna hic*; quia teſtes præſumuntur in favorem ejus partis, cum qua ſimilem cauſam, ſeu litem habent, depoſituri. *Maſcard. de probat. concl. 1357. n. 54. Farinac. cit. q. 60. n. 41.* V. g. Si Parochus contra aliquê ex parochianis ſuis agat ad ſolvendas ei decimas; ſed reus conventus excipiat, ſe per tempus immemoriale nullas decimas ſolviſſe, & ad hoc probandum,

alium parochianum producat in teſtem hujus immunitatis, qui & ipſe eandem immunitatem à ſolvendis debitis Parocho prætendit; adeóque conſimili morbo laborat, ſive conſimilem cauſam habet; hoc caſo, talis à teſtimonio ferendo repelli debet, propter affectionem, quam habet erga illam cauſam. Similiter ſi ex actu, ſuper quo deponit teſtis, illi ſequi poteſt laus, & honor, vel viruperium, & dedecus, repellitur à teſtimonio. *Maſcard. c. l. n. 3. Farin. n. 21.* Idque procedit etiam in criminalibus; ut ſi in rixa plurium inter ſe homicidium commiſſum ſit, & non liqueat, quis eorum vulnus lethale inflixerit; tum, ſi unus ex illis ad ſe exculpandum probare velit per alios teſtes ſocios, Titium occidiſſe hominem, non debent eorum teſtimonia admitti, quippe qui ſuſpecti ſunt, ne crimen hoc uni Titio ad ſe ipſos à ſuſpicione liberandos imponent. *Farin. c. l. n. 19.* Sic & Judex tanquam ſuſpectus recuſari poteſt; ſi conſimilem ipſe cauſam cum altero habeat, juxta c. *Cauſam; 18. de Judic.* ut dictum ſuprà *tit. 1. n. 120. & ſeq.*

LXXXI. Limitatur autem tradita aſſertio primò, ut non procedat, ſi teſtis ante depoſitionem expreſsè proteſtetur cum juramento, quòd ex ſua depoſitione nullum velit commodum reportare: tunc enim admittitur ad teſtificandum, quamvis non ſit teſtis omni exceptione major. *Felin. in cit. c. Perſonas; n. 2. h. t. Maſcard. c. l. n. 57. Farinac. n. 52. & 53.*

Secundò, in modico emolumento proprio, propter quod teſtis non repellitur, ſicut nec ob parvam ſolùm affectionem erga rem, vel cauſam; quia non præſumunt leges, quòd quis ob modicùm commodum velit pejerare. *Maſcard. c. l. num. 60. Farinac. num. 56. & 57.* Tertiò, in caſibus, in quibus veritas aliter cognoſci non poteſt: tunc enim, etſi agatur de alicujus commodo, is admittitur in teſtem, non quoad plenam, ſed ſolùm quoad aliquam probationem; vel in iis ſolùm actibus, in quibus, quia ſecretò fiunt; ut electio Prælati in Capitulo, non ſolent intereſſe, niſi illi, qui commodum inde habent: tales enim admittuntur in teſtes juxta c. *Veniens; 38. h. t.* ſecus eſt in actibus, in quibus alii etiam extranei potuerunt intervenire: tunc enim, qui commodum inde habent, à teſtimonio repelluntur, etiam in defectu aliarum probationum. *Felin. in cit. c. Veniens; n. 21. Farinac. n. 58. 60. & 61.*

LXXXII. Quæritur ſecundò. An idem ſimul poſſit eſſe Actor, vel Accuſator, & teſtis contra Reum conventum, vel accuſatum? Reſpond. Non poteſt quis ſimul eſſe Actor, vel Accuſator, & teſtis, in illa cauſa, quam ipſemet agit, ſive in qua eſt accuſator. *c. 1. & 2. cauſ. 4. q. 4.* ubi dicitur: Nullus præſumat ſimul eſſe Accuſator, vel Judex, vel teſtis: & alii debent eſſe per ſe Accuſatores, per ſe Judices, per ſe teſtes, & c. *Forus; 10. §. In omni de V. S. Maſcard. de probat. concl. 26. n. 1. & 2. & concl. 1357. n. 41. Farinac. tract. de teſtib. q. 60. n. 64.* ubi ait, hanc eſſe regulam communiter receptam, ita, ut contradictorem non habeat. Ratio eſt, tum quia Actor, vel Accuſator rem in Judicium deductam probare debet, non ſuâ aſſeveratione (foret enim teſtis in propria cauſa) ſed aliorum teſtimoniis, aliiſve probationibus: tum quia ob nimiam affectionem, quam ad cauſam, in qua eſt Actor, vel Accuſator, habere præſumitur, meritò tanquam ſuſpectus à teſtimonio repellitur. *Maſcard. c. l.* idque extenditur, ut accuſatoris depoſitio contra accuſatum nullum prorſus faciat indicium, nec ad torturam, nec ad inquirendum. *Farinac. c. l. n. 65.*

LXXXIII. Limitatur autem in denunciatore privato, qui poteſt ſimul eſſe teſtis in cauſa, quam denunciavit: ſi enim quis crimen fratris, ſeu proximi Prælato, aut Judici denunciet, ut emendetur, non aſtringens ſe ad onus probandi; & Prælatus, aut Judex, ſecundùm charitativam, ſeu canonicam denunciationem procedat, non ad vindictam, ſed ad pœnam ſalutarem, ac medicinalem duntaxat imponendam, ſive ad tollendum, & emendandum peccatum: tum poteſt Prælatus, ſi denunciatus crimen neget, ad eum convincendum etiam ipſum denunciatorem in teſtem adhibere; prout ſumitur ex c. *In omni; 4. h. t.* ubi Paſchalis Papa reſcribit, quòd perſona principalis denuncians rem ſibi notam, habenda ſit pro teſte, ita, ut, ſi unus ipſi adjungatur, fiant dun teſtes: ſi duo adjungantur, fiant tres teſtes, juxta dictum Chriſti *Matth. c. 18.* ſi peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipſum ſolum: quòd ſi te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos teſtes: ut in ore duorum, vel trium ſtet omne verbum. Item alibi dicit Chriſtus *Joan. 8.* Ego ſum, qui teſtimonium perhibeo de me ipſo, & teſtimonium perhibet de me, qui miſit me, Pater: & in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt.

LXXXIV. Porrò pro declaratione hujus c. notandum primò. Principalis perſona hîc dicitur, quæ denunciat, ſeu defert crimen commiſſum ad eum, qui jus cognoſcendi, ſeu corrigendi habet, videlicet Prælatum, ſeu Judicem. Ubi tamen diſtinguendum eſt inter denunciationem merè charitativam, ſive Canonicam, & Judicialem; nam, quando Prælatus, ſeu Judex, factâ ſibi denunciatione criminis, ſolùm procedit ad tollendum peccatum, impoſitâ ſalutari pœnitentiâ; tum idem poteſt eſſe Actor, & teſtis: adeóque ipſe etiam denunciator admittitur, ut teſtis. *Abb. hic n. 4.* ita tamen, ut ordinariè non ſufficiat ipſius merum teſtimonium ad convincendum Reum negantem, niſi denunciator indicia criminis attulerit, vel alium teſtem. Imò hoc caſu etiam ipſe Judex, vel Prælatus, ſi non procedat ad vindictam criminis denunciati, ſed ad pœnam medicinalem, poteſt ex propria, & privata notitia teſtificari, crimen commiſſum fuiſſe, quia tunc ſufficiunt leviores probationes, & minùs ſufficientes, ex quibus ſcilicet Prælatus animum ſuum informare poſſit, crimen commiſſum eſſe; ut tradit *Gl. recepta in c. Multi; 18. V. Seculari; cauſ. 2. q. 1.* ubi ait, quòd in cauſa correctionis tenuis probatio ſufficit. *Abb. in cit. c. In omni; n. 4. h. t.*

LXXXV. Notandum ſecundò. Si Judex, inſtituto proceſſu Judiciali, vel ex officio per meram inquiſitionem procedat contra denunciatum ad pœnam, v. g. depoſitionem ab officio, & beneficio; tunc in criminibus gravibus, aliiſque cauſis magni præjudicii, denunciator non poteſt eſſe idoneus teſtis. *Abb. in cit. c. In omni; n. 4. h. t.* Ratio eſt, quia in cauſis gravibus, & magni præjudicii non eſt recedendum à communi forma Judiciorum, ſecundùm quam idem non poteſt eſſe Accuſator, ſeu Actor, & teſtis; & cùm denuncie-

denunciator ſe ipſum ingerat ad deferendum crimen, contra ipſum eſt præſumptio, & ſuſpectus fit, ita, ut à teſtimonio in cauſa gravi, & multùm præjudicante repelli poſſit.

Excipitur primò, ſi officialis publicâ auctoritate ad inquirenda, & denuncianda crimina deputatus, ea denunciet: nam, ſi is cum juramento teſtificetur, vera eſſe ea, quæ denunciat, & reddat cauſam ſcientiæ, quia v. g. oculis vidit; tunc fidem facit, prout alius teſtis, qui ſuper ipſo crimine deponeret, & poteſt ſuper illius dicto formari inquiſitio, quæ Reo tranſmittitur, ut compareat, & ſuper crimine denunciato reſpondeat: cujuſmodi tamen inquiſitio non poſſet fieri ſuper merâ aſſertione etiam juratâ denunciatoris privati, etiamſi deponat de viſu; ut docet *Clarus in pract. crimin. §. fin. q. 7. n. 3.* Ratio eſt, quia major fides habetur Officiali, ſeu Miniſtro in iis, ad quæ deputatus eſt, publicâ auctoritate Magiſtratûs, quàm perſonæ privatæ, v. g. ſi dicat, ſe reum citâſſe, aliúdve egiſſe ex Judicis mandato. *Abb. in c. Præterea; 7. n. 7. infr. de teſtib. cog.*

Excipitur ſecundò cauſa matrimonii, in qua denonciator poteſt eſſe teſtis: nam, ſi Officialis publicus, vel etiam alius privatus denunciet Judici impedimentum matrimonii, ei creditur, & plena fides habetur; quia agitur de vitando peccato, ne impediti contra Eccleſiæ prohibitionem contrahendo graviter peccent. *c. Super eo; 22. h. t. cit. c. Præterea; de teſtib. cogend. c. Præterea; 12. de ſponſalib. Sanch. l. 1. de matrim. diſ. 71. n. 7. Maſcard. cit. concl. 26. n. 7. Farinac. cit. q. 60. n. 72. & 73.*

LXXXVI. Notandum tertiò. In criminibus levibus publicus denunciator, & qui ex officio denunciat, adhiberi poteſt, ut teſtis, ita, ut cum uno alio, aut pluribus teſtibus probet delictum; & exinde ſententia condemnatoria contra denunciatum ferri poſſit. *Abb. in cit. c. Præterea; n. 7. de teſtib. cog. Maſcard. c. l. n. 9. Farin. n. 74. & 75.* quin imò etiam privatus denunciator in delictis levibus produci poteſt à Judice in teſtem, unà cum aliis, modò denuncians non ſit inde reportaturus ullum commodum, vel damnum, nec alia affectione ſit notatus, neque agatur de gravi alterius præjudicio; quia in cauſis levibus non ſolent tam exactæ probationes requiri. *Abb. in cit. c. In omni; n. 4. h. t.* contra *Farinac. c. l.* quamvis tali denunciatori minor fides habeatur, quàm alteri teſti, quia ipſe ſe ingerit, ſiquidem non denunciat ex obligatione officii: & quia, ſi crimen denunciatum poſtea negaret, ipſe pœnam incurreret, ſaltem arbitrariam.

Illud hîc addendum, quòd denunciator etiam publicus non debet in Judicio admitti in teſtem, ſi alii teſtes haberi poſſint, etiamſi denunciatio fiat tantùm ad impediendum peccatum; quia, cùm denunciator ſit quodammodo Actor, & quaſi Accuſator, quippe qui crimen defert ad Judicem, non eſt conveniens, ut idem quoque ſit teſtis, niſi in defectum aliorum teſtium.

LXXXVII. Quæritur tertiò. An Judex poſſit eſſe teſtis in cauſa, quam judicat, vel judicavit?

Reſpond. Judex in cauſa, quæ coram ipſo pendet, ſeu in eadem inſtantia litis, non poteſt in teſtem produci; prout ſumitur ex *c. Dilecto; 40. h. t.* » Nam, cùm inter Præpoſitum Ariemenſem, & Comitiſſam Flandriæ controverſia eſſet ſuper donatione præbendarum Sacerdotalium, eam Papa commiſerat Epiſcopo Atrebatenſi, Abbati Declimenſi, & Decano Atrebatenſi. Coram his Præpoſitus, litem non conteſtando, propoſuit, Decani Atrebatenſis teſtimonium ſibi in hac cauſa fore neceſſarium; quia non niſi per ipſum, & alium quendam teſtem jus ſuum probare poſſit; ideóque rogavit, ut Judices procederent in cauſa, excluſo, ſeu amoto Decano; aut proceſſum ſuſpenderent, donec conſultus Papa, loco illius, alium Judicem ſubſtitueret. Sed Judices petitionem Præpoſiti admittere noluerunt, & eundem, poſt interpoſitam appellationem, à collatione præbendarum ſuſpenderunt. His intellectis; Innocentius III. reſpondit: ne ob teſtis defectum juſtitia Præpoſito denegetur, ſe Abbatem Urſicampi, in locum dicti Decani, ſubrogare, mandans, ſi ita eſt, ut Judices delegati, relaxatâ ſuſpenſione Præpoſiti, in cauſa, juxta prioris mandati formam, legitimè procedant. Ex quo clarè colligitur, quòd idem non poſſit ſimul eſſe Judex, & teſtis: nam in hoc c. ideo Decanus fuit remotus à munere Judicis delegati; quia ejus teſtimonium in ea cauſa neceſſarium erat: non poterat autem eſſe ſimul judex, & teſtis in eadem cauſa: idque tum propter præſumptam affectionem; tum quia Judex, Actor, Reus, Teſtis, diſtinctæ in Judicio perſonæ eſſe debent. *c. 1. & 2. cauſ. 4. q. 4. c. Forus; 10. §. In omni; de V. S. Farin. cit. q. 60. n. 89.*

LXXXVIII. Notandum primò. Dupliciter poteſt intelligi, quod hîc dicitur de donatione præbendarum; vel propriè, nempe de collatione, quæ magis propriè donatio dicitur, cujus Comitiſſa fuerit capax ex privilegio Papæ, vel de præſentatione; quia ſcilicet Præpoſitus contendebat, liberam collationem præbendarum ad ſe pertinere: Comitiſſa verò opponebat, illas eſſe patronatas, & jus patronatûs, ſeu præſentationem ad ſe pertinere, juxta *c. fin. de conceſſ. præbend.* ubi præſentatio vocatur donatio. *Abb. hîc n. 1. & 2.* quæ expoſitio videtur melior.

Notandum ſecundò. Si teſtimonium Judicis delegati parti ſit neceſſarium, debet is removeri, & alius ſubſtitui; quia multò faciliùs reperitur alius Judex, quàm teſtis alius, qui cauſam ita cognitam habeat; ideóque ne jus partis ob defectum probationum pereat, per alterius Judicis ſubſtitutionem ei ſuccurri debet. *Abb. hîc n. 3. not. 3.* neceſſe tamen eſt, ut pars petat Judicem amoveri, ante litis conteſtationem; quia aliàs per litem cenſeretur conſenſiſſe in Judicem: adeóque non poſſet poſtea petere remotionem illius, niſi nova cauſa ſuperveniſſet, vel cognita fuiſſet. *Abb. c. l.* quamvis aliqua cauſæ cognitio præmitti debeat, quòd alius teſtis, quàm ille Judex haberi non poſſit; ideóq; alius ei ſubſtituendus ſit; ut colligitur ex *cit. c. Dilecto; & not. Abb. ibid. n. 6.*

Porrò, ſi in caſu hujus c. omnes tres Judices, Epiſcopus, Abbas, & Decanus delegati fuiſſent cum clauſula: *Quòd ſi non omnes poteſtis, reliqui procedant in cauſa*, tunc potuiſſent priores duo procedere ſine tertio, poſtquam conſtitit, tertium non poſſe cognoſcere ob impotentiam juris; quia neceſſarium fuit illum produci in teſtem, ne jus partis pereat; ut colligitur ex *c. Prudentiam; 21. & c. pen. de offic. deleg.* Si verò ſimpliciter, & ſine prædicta clauſula, omnes

tres

tres ſint delegati, tunc à delegante peti debet, ut loco tertii alius Judex ſubſtituatur, ſicut in caſu hujus c. factum eſt. *Gl. hic V. Excluſo; & Abb. n. 6.*

Notandum tertiò. Etſi præter Judicem, duo eſſent teſtes, qui teſtificari poſſent in cauſa, tamen poſſet adhuc peti, ut Judex removeatur à Judicio, & adhibeatur, ad teſtificandum, præſertim ſi illi teſtes ſint viles; & quia teſtes poſſunt oblivisci eorum, quæ olim ſciverant, & ſic copia probationis perire poſſet. *Gl. hic V. Unicum.* Quòd ſi tamen adverſarius frandulenter impetrâſſet in Judicem, quem vult producere in teſtem, tunc is removeri poſſet à judicando, etſi plures alii teſtes haberi poſſint, quàm unus, vel duo, quia fraus ſua nemini prodeſſe debet; & alii fortè non ſunt idonei, vel repelli poſſunt. *Gl. hic cit. V. Unicum; & Abb. n. 4.*

LXXXIX. Ceterùm, quod dictum eſt, Judicem non poſſe teſtimonium ferre in cauſa, quæ coram eo agitatur, Extenditur primò, ut etiam finito Judicio, & ſententiâ jam latâ, non poſſit Judex eſſe teſtis coram alio Judice appellationis, in integrum reſtitutionis, vel reviſionis, ſi agatur de juſtitia, vel injuſtitia ſententiæ; quia Judex præſumitur affectus eſſe erga cauſam, quam judicavit, velléque ſemper tueri ſuam ſententiam; ideóque teſtis eſſet quodammodo in propria cauſa. *c. Statutum; 38. & ibi Gl. V. Vel cognitor; cauſ. 2. q. 6.* poteſt tamen in teſtem produci, ſi non agatur de cauſa principali, ſed de proceſſu cauſæ, ſive actis judicialibus. *Gl. in c. A nobis; 28. V. Unius. h. t. Abb. ibid. n. 2. Imol. n. 3. Felin. n. 5. Maſcard. de probat. concl. 951. n. 3. Farinac. cit. q. 60. n. 92. & 93.* dummodo ipſius Judicis prioris nihil interſit ad qualecunque commodum, etiam honoris, & laudis conſequendum, vel damnum qualecunque, ſeu dedecus evitandum. *Abb. c. l. Farinac. c. l. n.* 100.

Extenditur ſecundò, ut non tantùm habeat locum in Judice, ſive ordinario, ſive delegato, qui non poteſt in cauſa ſibi delegata eſſe teſtis, nec lite pendente, nec eâ finitâ, juxta *cit. c. Dilecto; Maſcard. cit. concl. 951. n. 4. Farin. c. l. n. 113. & n. 129.* verùm etiam in Arbitro, ut in cauſa, quæ coram ipſo agitur, ſive adhuc pendente, ſive finitâ, in teſtem adhiberi nequeat; cùm arbitria ad Judiciorum formam redacta ſint. *l. 1. ff. de recept. arbitr.* tam in cauſa principali, quàm appellationis. *Imola in cit. c. Cùm à nobis; n. 4. Felin. ibid. n. 5. Maſcard. de prob. concl. 124. n. 1. & ſeqq. Farinac. c. l. n. 91. & 92.* Idémque dicendum eſt de Aſſeſſore, qui ob parem affectionem ad cauſam, in qua eſt, vel fuit Aſſeſſor, in ea teſtimonium ferre non poteſt. *Maſcard. de probat. concl. 1357. n. 37. Farin. n.* 116.

XC. Limitatur autem tradita doctrina primò, ut non procedat, quando de veritate aliter conſtare non poteſt: in iis enim, quæ aliis, quàm Judicibus, vel arbitris cognita eſſe non poſſunt, admittitur eorum teſtimonium; ut in caſu *c. Cùm dilectus; 32. de elect.* ubi, cùm arbitri compromiſſarii arguerentur, quòd contra voluntatem majoris partis Capituli elegiſſent, iidem quaſi in propria cauſa admittuntur, ut jurati teſtificentur, quotnam ex Canonicis in electum Archidiaconum conſenſerint, quandoquidem alii teſtes non adeſſent, cùm exquiſitio voluntatum in ſecreto facta fuerit; nam teſtes ſuſpecti, quia de facto proprio teſtantur, quandoque admittuntur ob neceſſitatem, ſeu ob inopiam probationis, quia alii teſtes haberi non poſſunt. *Arg. l. Conſenſu; 8. C. de repudiis, & notat Gl. in cit. c. Cum Dilectus; V. Etſi tres; & dictum ſuprà, l. 1. tit 6. n. 209. Felin. in cit. c. Cùm à nobis; n. 12. fallent. 9. h. t. Maſcard. cit. concl 124. n. 41. & 42. Farin. c. l. n. 128.* quamvis hoc caſu non ſint teſtes integri, & omni exceptione majores. *Felin. c. l. Maſcard. c. l. n. 43. Farin. n. 130.*

Limitatur ſecundò. Niſi ex conſenſu utriusque partis, Judex, vel arbiter teſtimonium ferat; tunc enim illud validum eſt, & admitti debet. *Felin. in cit. c. Cùm à nobis; n. 9. h. t. Farinac. n. 144.* apud quos plures limitationes legi poſſunt.

XCI. Sed jam hîc ulteriùs quæri poteſt, an, ſi Judex ordinarius, propter neceſſitatem, ne veritas occultetur, teſtimonium dicere debeat in cauſa, quæ coram ſuo Vicario agitur, poſſit admitti? Reſpond. Affirmativè; ut docet *Gl. communiter recepta in cit. c. Dilecto; V. Recuſatis. Verſ. Sed quid erit. h. t. Abb. ibid. n. 11.* quia tunc Ordinarius v. g. Epiſcopus totam judicandi liberam poteſtatem Vicario ſuo generali, cum quo idem tribunal habet, permittit, nec ſe immiſcet, niſi quòd cauſam ad ſe revocare poſſit; ſed hoc caſu alteri non ſuſpecto illam committere deberet; ſicut in caſu ſimili docet *Gl. in c. Querelam; 24. V. Commiſit; de elect.* ubi dicit, ſi Judex, à quo appellatur, efficitur ejusdem jurisdictionis, cujus eſt ille, ad quem appellatur, nihilominus poteſt cauſam cognoſcere; etſi honeſtius ſit, ut cauſam deleget, imò debet eam delegare.

Sed etſi Ordinarius teſtimonium dicere velit coram delegato ſuo; ad univerſitatem cauſarum, admittendus eſt; quia & ipſe cenſetur quaſi ordinarius. *Arg. l. Eſt receptum; 14. ff. De jurisdict.* ubi dicitur: Eſt receptum, ut, ſi quis major, vel æqualis ſubjiciat ſe jurisdictioni alterius, poſſit ei, & adversùs eum jus dici. *Abb. in cit. C. Dilecto; n. 11.* Imò propter neceſſitatem ferendi teſtimonii, ipſe delegans admittendus etiam erit in teſtem coram Judice delegato ad cauſam particularem cognoſcendam, ſi ipſe Ordinarius delegans nunquam judicavit in illa cauſa, ſed à principio delegavit totam cauſam alteri: quòd ſi revocare velit ad ſe delegatam jurisdictionem; vel ſi ad eum à delegato appelletur; tum alteri cogetur cauſam committere, ſi teſtimonium ipſe in ea cauſa dixit. *Abb. c. l. n. 8.* Similiter, ſi Judex delegatus ſtatim ab initio cauſam ſubdelegavit alteri; adeóque jurisdictionem, quâ nunquam eſt uſus in ea cauſa, omnino à ſe abdicavit, tum poteſt eſſe teſtis: nam iſte delegatus nunquam fuit, nec eſt actu Judex, cùm tribunal ipſius ſit ſeparatum à tribunali ſubdelegati; quod ex eo patet, quia ad illum appellari poteſt à ſubdelegato: nec etiam eſt judex ſimul, & teſtis in eadem cauſa; quia non ipſe, ſed ſubdelegatus judicat in illa cauſa, nec poterit delegatus ſubdelegans ampliùs cauſam revocare ad ſe, ut ipſe in ea judicet; cùm propter officium teſtis factus ſit incapax ad judicandum in ea cauſa: & appellabitur ad eum, non ut ipſe cauſam illam cognoſcat, ac definiat, ſed, ut eam committat alteri cognoſcendam. Aliud eſt, ſi delegatus cauſam ex parte tantùm alteri ſubdelegavit, vel aliquid jurisdictionis ſibi in cauſa illa retinuit; tunc enim non debet admitti ad teſtimonium in illa dicendum; quia tunc non deſiit eſſe omnino Judex, adeóque eſſet ſimul teſtis, & judex in eadem cauſa. *Abb. c. l. n. 8. Imol, n. 3.*

§. IX. *De*

§. IX.

De teſtimonio ferendo ab Advocato, vel Procuratore, Herede, vel Legatario, & aliis quibuſdam.

XCII. Quæritur primò. An Advocatus, vel Procurator poſſit eſſe teſtis in ea cauſa, quam defendit, vel agit in Judicio? Reſp. Neque Advocatus, neque Procuratot in cauſa, in qua eſt, vel fuit Advocatus, vel Procurator, admittendus eſt in teſtem; ut de Advocato habetur in *c. Si teſtes*; 3. §. *Patroni* 3 *cauſ.* 4 *q.* 3. & *l. ult. ff. h. t.* & de Actore, ſeu Procuratore habetur in *c. Inſuper*; 6. *in fine. h. t. junct. Gl. in caſu.* ubi in notat. ait: Non poteſt quis in eadem cauſa eſſe Procurator, & teſtis. Idque propter præſumptam affectionem erga cauſam, in qua eſt, vel fuit Advocatus, aut Procuratot. *Felin. in c. Cum à nobis*; 28. *num.* 13. & 14. *h. t. Maſcard. de probat. concluſ.* 1357. *num.* 3. & 4. *Farinac. cit. q.* 60. *num.* 155. & *num.* 196. Idque extenditur primò. Tametſi quis paratus ſit deponere, vel depoſuerit munus Advocati, vel Procuratoris; quia nihilominus ad cauſam, quam ſemel agendam, vel defendendam ſuſceperat, affectus eſſe cenſetur; idcòque idoneus teſtis eſſe non poteſt. *Imola in cit.* c. *Cum à nobis*; *num.* 7. & 8. *h. t.* Nam, ſicut Advocatus cauſæ, etiam finito officio, non poteſt in eadem cauſa eſſe Judex, vel Aſſeſſor, juxta *l. ult. junct. Gl. V. vindicare. C. de aſſeſſorib.* ubi ratio additur: ne affectionis ſuæ, vel advocationis memor, incorrupti Judicis non poſſit nomen præferre: adeòq; etiam finito officio, nequit eſſe teſtis, ſi commodum ipſi, ſive honor, vel vituperium inde obvenire poſſit: quin imò, etiamſi non agatur de Advocati comodo, honore, vel dedecore; adeòq; tunc non repellatur quidem omnino à teſtimonio, finito officio; non tamen cenſetur eſſe teſtis integræ fidei, & omni exceptione major propter reliquias affectionis erga cauſam. *Farinac. cit. q.* 60. *num.* 156. & *aliquot ſeqq.* Idémque eſt de Procuratore; ut tradit *Farinac. c. l. n.* 198. & *ſeqq.*

XCIII. Extenditur ſecundò. Is, qui Advocatus, vel Procurator fuit in prima inſtantia, ne quidem depoſito munere, poteſt eſſe teſtis in ſecunda inſtantia, ſive cauſa appellationis, pro ipſo appellante; prout decernitur in *c. Romana*; 3. & *ult. h. t. in* 6. Ubi Innocentius IV. in generali Concilio Lugdu-
» nenſi ita ſtatuit: In appellationis cauſa, is, qui ap-
» pellantis Procurator, vel Advocatus in priore Ju-
» dicio fuerat (ſive in prima inſtantia) non recipia-
» tur in teſtem (nempe pro ipſo appellante. *Gl. hic V.*
» *in teſtem.*) neque etiam indiſtinctè, ac ſemper de-
» feratur juramentum ipſi appellanti (à Judice in
» ſupplementum probationis) tametſi præſumptio-
» nem pro ſe habeat: ſed tunc demum, cùm inſpe-
» ctis cauſæ, ac perſonarum circumſtantijs, id fuerit
» (Judicis arbitrio) faciendum. Ratio deciſionis eſt: nam, licèt cauſa appellationis ſit ſecundùm quid diverſa à cauſa principali, & diverſa inſtantia; quia eſt alius Judex, & frequenter etiam alius Procurator, & Advocatus in ſecunda inſtantia, quàm in prima; neque enim Procurator, vel Advocatus cauſæ principalis debet etiam hoc munus ſuſcipere in ſecunda inſtantia appellatinnis: quia tamen eſt eadem cauſa in utraque inſtantia, & eædem ſunt perſonæ principales litigantes, Procurator verò, vel Advocatus videtur affectus ad cauſam, quam in priore Judicio procuravit, vel defendit; ideo non debet admitti ad ferendum teſtimonium pro eo, qui appellavit; quia teſtis ſuſpectus in cauſa principali propter affectionem, quam habet ad cauſam, cenſetur etiam ſuſpectus in cauſa appellationis. *Gl. hic V. Appellationis.* & *Franc. num.* 1. Si verò Procurator, vel Advocatus producatur ab adverſa parte, in ſecunda inſtantia, in teſtem pro ſe, contra eum, cui in priore Judicio patrocinium præſtitit, vel cujus Procurator fuit; tunc recipiendus eſt in teſtem, ita, ut pro utraque parte teſtimonium ferre poſſit; cùm teſtis jurare debeat, pro utraque parte ſe dicturum veritatem; & tunc ceſſat etiam ratio affectûs ad cauſam, neque hoc reperitur prohibitum: edictum autem de teſtibus eſt prohibitorium. *Gl. in cit. c. ult. V. Teſtem. Io. Monach. ibid. num.* 2. & 3. *Farinac. cit. q.* 60. *num.* 170. & 208. & *num.* 222. Sed neque Advocatus, vel Procurator ejus, contra quem appellatum eſt, poteſt in teſtem ab eo produci contra appellantem, ob eandem rationem affectûs ad cauſam. *Franc. in cit. c. ult. num.* 1. & 8.

Illúdque hîc Notandum, quòd in fine *cit. c. ult. h. t. in* 6. additur, quòd Judex non tenetur Actori habenti pro ſe præſumptionem, vel ſemiplenè tantùm, nempe per unum teſtem probanti deferre juramentum in ſupplementum plenæ probationis: ſed in arbitrio Judicis eſt, illud deferre Actori, vel Reo, ſpectatis circumſtantijs cauſæ, & perſonarum. c. *ult. de jurejur. Gl. magna hîc, in notatis*; & *Franc. num.* 3. de quo plura infrà tit. 24.

XCIV. Ceterùm poteſt Advocatus, vel Procurator eſſe teſtis Primò, ſi nondum incepit advocare, vel agere in Judicio; quia non prohibetur eſſe teſtis, niſi quando patrocinium præſtitit, id eſt, præſtare cœpit. *cit. l. ult. junct. Gl. V. Præſtiterunt. ff. h. t.* quia propter affectionem futuram non repellitur teſtis, neque lex ſimpliciter prohibet, Advocatum eſſe teſtem, ſed cum limitatione, quando patrocinium præſtitit. *cit. l. ult. ff. h. t. Farinac. cit. q.* 60. *n.* 172. idque procedit, etiamſi de Salario cum cliente ſuo convenerit. *Gl. in cit. c. ult. V. Eod ff. h. t. n.* 174. Secundò. Advocatus, vel Procurator in una cauſa, non prohibetur eſſe teſtis in alia non connexa, v. g. qui fuit in cauſa poſſeſſionis Advocatus, vel Procurator, poteſt eſſe teſtis in cauſa proprietatis *Farinac. c. l. n.* 176. & *n.* 213. & *ſeq.* Idémque eſt, ſi producatur teſtis in diverſis articulis non conjunctis, ſeu connexis. *Franc. in cit. c. ult. n.* 2. *h. t. in* 6. *Farinac. c. l. n.* 178. & *ſeq.* & *n.* 218. Tertiò. In contractibus, & inſtrumentis, in quibus Advocatus, vel Procurator poteſt recipi in teſtem. *Franc. c. l. n.* 8. *Farinac. c. l. n.* 182.

Quartò. In ſubſidium ad probandum actum, in quo alij teſtes non intervenerunt, ne veritas occultetur, recipitur teſtimonium Advocati, vel Procuratoris, *Farin. c. l. n.* 188. & *n.* 237. qui plures limitationes adfert.

Porrò, quæ dicta ſunt de Advocato, & Procuratore, etiam locum habent in tutore, vel curatore in cauſa ſui pupilli, vel minoris: item in adminiſtra-

tore, Syndicn, & Actore, cùm eadem ſit ratio eos repellendi à teſtimonio, quia ſunt affecti ad negotium, quòd egerunt; quandoquidem commodum inde, vel honorem ſaltem, aut gratiam conſequi poſſunt. *Farinac. cit. l. num. 261. & ſeqq. & num. 272. & ſeqq.*

XCV. Quæritur ſecundò. An proxeneta, ſen mediator poſſit produci in teſtem in negotio, in quo fuit mediator? Reſp. Is, qui inter contrahentes eſt conciliator, & medius, regulariter teſtis eſſe non poteſt in actu, ſeu negotio, in quo operam ſuam impendit; ut colligitur ex *c. 1. & ibi Gl. V. civiliter; h. t. in 6. Auth. de teſtib. §. Quoniam verò; Collat. 7. Farinac. cit. q. 60. num. 206. & alij apud ipſum.* Ratio eſt, quia affectus cenſetur ad negotium illud, cujus mediator exſtitit, perficiendum, confirmandum, & approbandum. Idque procedit, ſive pretium, aut ſalarium acceperit propter hujuſmodi officium mediatoris (tunc enim repellitur propter proprium commodum, quod inde habet) ſive non acceperit; adhuc enim præſumitur affectus ad negotium, vellétque, ut firmum maneret id, iu quo laboravit, ne ei objiciatur, quòd non bene ſe in eo negotio geſſerit. *Gl. in cit. §. Quoniam verò. V. Prohibitione. Farinac. cit. l. n. 209. & ſeq.*

XCVI. Excipitur primò. Niſi utraque pars, ſive ambo litigantes conſentiant, ut mediator ad teſtificandum admittatur; tunc enim etiam invitus compellitur eſſe teſtis; prout expreſsè habetur in *cit. §. Quoniam verò; & ibi Gl. V. Legem. Gl. in cit. c. 1. V. Civiliter; h. t. in 6.* quòd ſi una pars tantùm conſentiat, alterâ contradicente, ſive unus tantùm ex litigantibus, putat *Gl. in cit. §. Quoniam. V. Legem. & Franc. in cit. c. 1. num. 6.* quòd poſſit ad teſtimonium mediator admitti, ſi velit, etſi invitus compelli non poſſit. Verùm Dominicus in *cit. c. 1. Paulò poſt princ.* putat, etſi unus tantùm litigantium conſentiat, mediatorem ad teſtimonium in actu, in quo ipſe intervenit, ferendum repellendum eſſe; quia hoc caſu adhuc locum habet principalis ratio, ob quam mediator idoneus non eſt ad teſtificandum, quia nimirum nimis affectus cenſetur ad negotium illud perficiendū, & approbandum, in quo ipſe mediator exſtitit: ideóque meritò ab ea parte, contra quam in teſtem ad confirmandam rem à ſe geſtam producitur, tanquam ſuſpectus repelli poteſt, etiamſi altera pars conſentiat.

Excipitur ſecundò. Quòd in defectum aliorum teſtium, ſi de veritate aliter conſtare non poſſit, proxeneta, ſeu mediator ad teſtificandum admitti, imò & invitus cogi poſſit in cauſis Civilibus. *Franc. in cit. c. 1. num. 5. h. t. in 6. Maſcard. de probat. concluſ. 1039. n. 16. Farinac. cit. loc. n. 417. & ſeq.*

Excipitur tertiò. Si proxeneta, ſeu mediator ex partium conſenſu adhibitus ſit in teſtem in inſtrumentis, & contractibus, & poſtea dubitetur de qualitate, aut conditione contractûs, non poteſt repelli à teſtimonio. *Maſcard. c. l. n. 21. Farinac. n. 419.* imò ex una parte magis idoneus videtur; quia rem meliùs nôſſe cenſetur.

Excipitur quartò. Si proxeneta, ſeu mediator producatur, non ad probandam validitatem contractûs, ſeu actûs, in quo mediator fuit, ſed ad infirmandum: tunc enim ceſſante ſuſpicione, ob quam à teſtimonio repellitur, propter affectionem erga negotium, cui peragendo eſt adhibitus, poteſt admitti ad dicendum teſtimonium. *Maſcard. c. l. n. 17. Farinac. n. 437.*

Quintò. Admittitur mediator ad teſtificandum favore matrimonij. *Maſcard. c. l. n. 11. Farinac. num. 442.* qui plures exceptiones referunt.

Ceterùm proxeneta, ſeu mediator, etiam quando admittitur ad teſtimonium ferendum, non cenſetur eſſe teſtis integræ fidei, & omni exceptione major: quanta autem fides ei adhibenda ſit, ex qualitate perſonarum, & cauſæ, aliiſque circumſtantiis, Judici arbitrandum relinquitur. *Franc. in cit. c. 1. n. 7. h. t. in 6. Maſcard. c. l. n. 27. Farinac. n. 414.*

XCVII. Quæritur tertiò. An heres, vel legatarius poſſit eſſe teſtis teſtamentarius? Reſp. Heres non poteſt eſſe teſtis in teſtamento, in quo inſtitutus eſt heres. *l. Qui teſtamento; 20. in princ. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. §. Sed neque heres Inſtitut. de teſtam. ordin.* ubi etiam ratio redditur: quia hoc totum negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratiâ, creditur inter teſtatorem, & heredem agi: nemo autem poteſt eſſe teſtis in negotio, quod cum alio gerit, & quod ſuum, non alienum eſſe, intelligitur. *l. Nullus; 10. ff. & l. Omnibus; 10. C. h. t.* Accedit, quòd teſtamentum Jus heredis principaliter, & ſubſtantialiter continet, cùm fiat principaliter propter Jus ſuccedendi in hereditate: ideóque teſtamentum ſine heredis inſtitutione non conſiſtit. *Maſcard. de probat. concl. 1357. num. 5. Farinac. tract. de teſtib. q. 60. num. 300.* Idémque eſt de fideicommiſſario univerſali, cùm & is Juris ſucceſſor ſit. *Maſcard. c. l. Farinac. n. 303.*

Aliud verò dicendum eſt de legatario (ſicut & de fideicommiſſario particulari) qui non prohibetur eſſe teſtis in teſtamento, in quo ipſi legatum relictum eſt. *cit. l. Qui teſtamento in princ. §. Legatariis autem; Inſtit. de teſtam. ord.* ubi etiam ratio datur; quia non Juris ſucceſſores ſunt, hoc eſt, non jure directo, & univerſali titulo ſuccedunt, ſicut heredes, ſed tantummodo rerum ſibi legatarum ſucceſſures ſunt. Idque procedit, ſive ex nuncupativo, ſive ex ſcripto teſtamento aliquid capiant; ſemper enim adhuc locum habet hæc ratio, quòd non ſint juris ſucceſſores. *Farinac. cit. q. 60. n. 288. Harprecht in cit. §. Legatariis; n. 8.* Idque confirmatur ex *cit. l. Qui teſtamento; in princ.* ubi de legatario generaliter dicitur, quòd in teſtamento teſtis adhiberi poteſt, nec diſtinguitur inter teſtamentum, quod fit per nuncupationem, vel in ſcriptis. Secundò, id extenditur, ut legatarius admittatur in teſtem, non tantùm ad ſolemnitatem teſtamenti, ſed etiam ad illius veritatem probandam, in favorem heredis ſcripti contra heredes ab inteſtato. *Farin. c. l. n. 289.* imò etiam omnes teſtes adhibiti in teſtamento poſſunt eſſe legatarij; quia omnibus teſtibus teſtamentarijs aliquid relinqui poteſt à teſtatore. *Farinac. n. 291.*

Neque obſtat, quòd legatarius ex teſtamento commodum reportet, quandoquidem legata ex valore teſtamenti pendent, tanquam pars, ſive potiùs acceſſio quædam illius, ſi ſint ad cauſas profanas relicta, &, eo corruente, non debeantur, ſed corruant. *l. Eam; 14. C. de fidei comm.* & ex teſtibus etiam magna ex parte vis teſtamenti dependet; non autem ſolùm, ſi principaliter, ac directè agatur de commodo alicuius, ſed etiam, ſi indirectè tantùm, & per conſequentiam ex re, vel actu aliquo commodum quis percipiat, dummodo id certum ſit, non admittitur teſtis in actu illo,

illo; quia tunc cenſetur res propria. *l.* 1. §. *In propria. ff. Quando appelland. ſit.* Verùm hoc ipeciali favore legatarijs conceſſum eſt, ut teſtes teſtamentarij eſſe poſſint: cùm enim voluntarij, & rogati eſſe debeant, nemo facilè adduceretur ad teſtimonium ferendum, ſi ex teſtamento nihil conſequi poſſet, unde & teſtamentum deficeret: alij verò teſtes nec in conſequentiam admittuntur; quia illis etiam invitis negotium geri poteſt. *Mynſing. in cit.* §. *Legatariis; num.* 4. *Inſtit. de teſtam.* Deinde quòd legatarius, etſi, ex teſtamento emolumentum ad ſe perventurum, ſciat; nihilominus in teſtem admittatur, id ideo fit; quia in favorem ipſius teſtatoris introductum fuit, ne teſtes ſuſpecti de ejus ultima voluntate deponentes admittantur: ſi ergo is ultro ejuſmodi teſtes in ſuo teſtamento adhibeat, & his fidem haberi velit, cenſetur juri, ſeu favori pro ſe introducto renunciare; uti poteſt, & ratio ſuadet, ut hac in re ipſius voluntas impleatur, ne quod in favorem illius introductum eſt, in ejuſdem odium retorqueatur. *l.* 6. *C. de legib. Harprecht. in cit.* §. *Legatariis; num.* 11. *&* 12. Excipi tamen debet, quòd legatarius non poſſit eſſe teſtis in cauſa propria ſui legati; tum enim tanquam teſtis in cauſa propria repellendus erit. *Maſcard. cit. concl.* 1357. *num.* 7. *Farinac. c. l. n.* 295.

XCVIII. Quæritur quartò. An venditor pro emptore, donator pro donatario, fidejuſſor, vel creditor pro debitore, teſtes eſſe poſſint? Reſpond. venditor non poteſt eſſe teſtis in cauſa rei venditæ pro emptore; quando re evictâ ab emptore tenetur de evictione, & ad pretii reſtitutionem, vel damna, ac intereſſe; quia tunc repellitur ob proprium intereſſe, ac commodum. Aliàs verò, etſi admittatur, teſtimonium ejus non eſt integræ fidei; quia veriſimile eſt, quòd affectet obtinere id, quod egit. *Abbas in c. Inſuper;* 6. *num.* 10. *h. t. Maſcard. c. l. num.* 11. *&* 12. *Farinac. num.* 325. 326. *&* 328. Sed neque donans pro donatario teſtis eſſe poteſt, ſi deponat ſuper contractu donationis, vel ei connexis, in favorem donatarij, propter affectionem erga contractum ſuum, ſive teneatur de evictione rei donatæ, ſive non; vel tunc ſaltem non erit teſtis integræ fidei, & omni exceptione major. *Abb. c. l. num.* 12. *Maſcard. c. l. num.* 14. *Farinac. num.* 362. *& ſeqq.* Neque etiam fidejuſſor in cauſa, in qua fidejuſſit, contra creditorem debitoris, pro quo fidejuſſit, teſtis eſſe poteſt; quia de illius commodo, & intereſſe agi videtur, nec vice verſâ, principalis debitor pro fidejuſſore. *Farinac. c. l. num.* 368. *&* 369. *& ſeqq.* Creditor tamen non prohibetur ferre teſtimonium; exceptâ cauſâ pignoris; quia tunc videtur propria cauſa ipſius creditoris, vel, niſi agatur de commodo creditoris. *Maſcard. c. l. num.* 16. *&* 17. *Farinac. num.* 316. *&* 318. *& ſeqq.* quamvis contrà debitor non poſſit ferre teſtimonium pro creditore; quia eſt ſuſpectus, cùm ipſi ratione debiti ſit obligatus, & quodammodo ſubditus. *Farinac. c. l. num.* 32.

§. X.

An in cauſa Univerſitatis, vel Collegii, is, qui eſt pars, vel membrum ejuſdem, poſſit teſtimonium ferre?

XCIX. Quæritur primò. An, qui ſunt membra alicujus Univerſitatis, aut Collegij, ſinguli admittantur ad teſtificandum pro illa Univerſitate, aut Collegio? Reſp. affirmativè; ut ex communi tradit *Farinac. tract. de teſtib. q.* 60. *num.* 450. *& alii apud ipſum.* Quare Clerici, ſive ſeculares, ſive Regulares poſſunt eſſe teſtes in cauſa ſuæ Eccleſiæ; prout inprimis ſtatuitur in *c. Inſuper;* 6. *h. t.* ubi
Papa Eugenius Priori, & Fratribus SS. Trinitatis »
reſcribit, quòd liceat eis in cauſa Eccleſiæ ſuæ te- »
ſtimonium ferre; ita tamen, ut, ſi unus, aut duo, »
vel plures, tanquam Actores, vel Procuratores ad »
agendum, & reſpondendum in Judicio ſint conſti- »
tuti, in illa cauſa, quam procurant, eorum teſti- »
monia admitti non debeant, de quo generatim »
dictum ſuprà *num.* 92. *h. t.* Idem habetur in *c.* »
Nuncius; 12. *h. t.* ubi ſimiliter ſtatuitur, quòd »
Clerici à ferendo teſtimonio (niſi aliud eos impe- »
diat) in cauſa Eccleſiæ ſuæ repelli non debeant: »
imò admittendi ſunt. *Gl. ibid. V. Repellendi,* & con- »
ſtat ex *c.* 1. *cauſ.* 14. *q.* 2.

C. Procedit autem tradita doctrina, non tantùm in ſingulis de Univerſitate, ſeu Collegio Eccleſiaſtico, ſed etiam ſeculari; nam & ipſi ad teſtificandum admittuntur, v. g. cives pro ſua civitate, oppidani pro ſuo oppido. *Abb. in cit. c. Inſuper;* *n.* 2. *h. t. Pelin. ibid. num.* 1. *Farinac. tract. de teſtib.* 60. *n.* 41. *& pluribus ſeqq.* Ratio eſt, quia tales non ferunt teſtimonium in propria cauſa, cùm aliud ſit jus Univerſitatis, & aliud jus ſingulorum; ut colligitur ex *l. Sed ſi;* 10. §. *Qui manumittitur. ff. de in jus vocand.* Nam, quod eſt commune totius Univerſitatis, non poteſt dici proprium ſingulorum de Univerſitate; nemo enim ex illis poteſt dicere ſeorſim: Hoc eſt meum; quin imò iſta inter ſe ſunt contraria, ſcilicet: eſſe ſingulorum, & eſſe univerſorum; quia eadem res non poteſt ſimul eſſe plurium in ſolidum. *l. Sicut;* 7. §. 1. ubi dicitur: Si quid Univerſitati debetur, ſingulis non debetur, nec, quod debet Univerſitas, ſinguli debent. *ff. Quod cuiuſq. univerſ. nom. Felin. c. l. n.* 2.

Deinde cauſa propria non cenſetur eſſe, niſi quis eam ſuo nomine agere poſſit. *l.* 1. §. *In propria. ff. Quando appelland. ſit.* Sed aliquis ex Communitate non poteſt cauſam Communitatis ſuo nomine agere, cùm non poſſit agere ſine mandato, & conſenſu Superioris, v. g. Clericus, vel Religioſus ſine mandato, & conſenſu Epiſcopi, vel Prælati, in cauſa Eccleſiæ, vel Monaſterij. *c. Cauſam;* 9. *de Judiciis.* & dictum ſuprà *l.* 1. *tit.* 1. *n.* 25. & non ſuo proprio, ſed Eccleſiæ, vel Monaſterii nomine agat: ergo cauſa Univerſitatis non eſt propria ſingulorum. *Felin. c. l. Menoch. de arbitr. judic. caſu* 106 *n.* 5. Nec refert, quòd comoda Univerſitatis quodamodo etiam participent ſinguli; iſtud enim intereſſe, ſeu comodi participatio non cenſetur eſſe tanta, ut in cauſis civilibus, præſertim non arduis, teſtimonium ſingulorū repelli poſſit; quia non eſt veriſimile

propter commoda Univerſitatis (maximè ſi Religioſus ſit, aut Clericus bonæ vitæ) aliquem peieraturum, cùm negligi plerumque ſoleant, quæ communiter poſſidentur; prout dicitur in *l. 2. C. Quando, & quibus quarta pars debetur, lib. 10. Abb. in cit. c. Inſuper; num. 2. Felin. ibid. n. 2.*

C I. Atque hinc infertur, quòd Clerici poſſunt eſſe teſtes idonei, quando agitur de donatione facta, vel legato relicto Eccleſiæ ſuæ, v. g. pro fabrica ejuſdem. *Menoch. cit. caſu 106. num. 4. Maſcard. de probat. concluſ. 1414. num. 16. Farinac. cit. q. 60. num. 472. & ſeq.* Secundò. Canonicus non tantùm in cauſa ſui Capituli, ſed etiam in cauſa Concanonici teſtis eſſe poteſt. *Maſcard. concl. 261. num. 6. & 7. Farinac. c. l. num. 460. & ſeq.* Tertiò. Monachi quoque, & generaliter omnes Conventuales, & Regulares, etiam fratres converſi, ſive laici poſſunt pro Monaſterio, vel Eccleſia teſtimonium ferre. *Farinac. c. l. num. 463. & 465. & num. 472.* imò & Moniales. *idem c. l. num. 464.* Quartò. Ad probationem confinium admittuntur teſtes de Univerſitate, ſeu Collegio. *Menoch. c. l. n. 5. Farin. n. 487.* Quintò. Ad probandam generalem conſuetudinem non ſolvendi decimas, vel gabellas poſſunt produci teſtes ex aliena Eccleſia, vel communitate, quæ eâdem immunitate gaudet. *Felin. in cit. c. Inſuper; n. 17. h. t. Maſcard. concluſ. 1357. n. 60. Farinac. n. 494.* Sextò. Teſtes de Univerſitate, ſeu Collegio admittuntur in cauſa univerſitatis, non ſolùm in ſubſidium, quando de veritate aliàs conſtare non poteſt, ſed etiam generaliter, etſi alij teſtes haberi poſſint; quia hi teſtes ſunt meliùs informati de rebus univerſitatis, quàm extranei. *Abb. in cit. c. Inſuper; n. 2. in fine. h. t. Felin. ibid. n. 7.* quia Jura indiſtinctè loquuntur. *Menoch. c. l. n. 8. Farinac. c. l. n. 474.* quamvis, quando non in ſubſidium admittuntur, non ſint teſtes omni exceptione majores. *Farin. c. l. n. 478.*

C II. Limitatur autem primò. Si cauſa Univerſitatis, non ſolius Communitatis univerſale, ſed particulare ſingulorum etiam commodum reſpiciat; adeóque cum alicujus, vel aliquorum utilitate conjuncta ſit: tunc is, vel illi prohibentur eſſe teſtes; quia alioquin teſtificarentur quodammodo in propria cauſa, cùm in effectu agatur de proprio eorum commodo. *Felin. in cit. c. Inſuper; n. 6. Menoch. cit. caſu 106. n. 13. Maſcard. concl. 1414. n. 1. & 2. Farinac. c. l. n. 495. & ſeq.* Ex quo infertur primò. Si agatur de re, cujus proprietas ſpectat ad univerſitatem, ſeu communitatem, ſed uſusfructus, ſive utilitas ad ſingulos; tunc non poſſunt hi eſſe teſtes, v. g. ſi agatur de prædio, vel vineâ ſpectante ad Univerſitatem, vel Collegium, de cujus fructibus ſinguli de Collegio vivunt, & aluntur. *Felin. c. l. n. 5. Farin. c. l. n. 499. & 504.*

Secundò. Si controverſia ſit circa paſcua, aut ſylvas cæduas, in quibus ſinguli oppidani jus paſcendi, vel cædendi ligna obtinent, non ſunt ij teſtes idonei. *Felin. c. l. num. 6. Menoch. c. l. num. 13. Farinac. c. l. num. 501. & ſeqq.* Tertiò. Quando agitur de cauſa, ſeu lite, in qua ſi Univerſitas ſuccumberet, à ſingulis exigeretur collecta pro ſolutione debitorum. *Felin. c. l. n. 6. Menoch. c. l. n. 15. Maſcard. c. l. num. 5. Farinac. num. 505.* Quartò. Canonicus non poteſt eſſe teſtis in cauſa ſuæ præbendæ, cùm agatur tunc de proprio, & ſingulari ejus commodo. *Abb. in cit. c. Inſuper; num. 7. h. t. Felin. ibid. num. 6. Farinac. num. 462.*

C III. Limitatur ſecundò. Membrum Univerſitatis, ſeu Communitatis non poteſt in teſtem adhiberi in cauſa criminali, in favorem Communitatis. *c. 1. cauſ. 14. q. 2.* ubi prohibetur, ne in cauſa criminali teſtes domeſtici aſſumantur, quales cenſentur membra ejuſdem Collegij, ſeu Univerſitatis. Ratio eſt, quia cauſæ criminales ſunt valde arduæ, & magni præjudicij, in quibus ordinariè exactiſſimæ probationes requiruntur; ideóque teſtes minimè ſuſpecti eſſe debent, quibus nihil opponi poſſit. *Abb. in cit. c. Inſuper; num. 3. Felin. num. 4. Menoch. c. l. num. 17. Maſcard. cit. concluſ. 1414. num. 9. Farinac. c. l. n. 508.* Idémque dicendum eſt, ſi cauſa civilis valde ardua ſit: tunc enim teſtes ex eodem Collegio producti repellendi ſunt; quia æquiparatur cauſæ criminali. *Felin. c. l. num. 5. in fine. Farinac. c. l. num. 521.*

Id autem intelligendum eſt, quando teſtes ex eodem Collegio producuntur, in favorem Univerſitatis, vel alterius de eodem Collegio contra extraneum accuſatum: at verò, ſi Univerſitas, v. g. Capitulum ageret contra Prælatum ſuum, vel unus Canonicus contra Canonicũ ejuſdem Eccleſiæ; tum poſſet alius Canonicus ex eodem Capitulo in teſtem produci, etiã in cauſa criminali, & civili ardua; quia par affectionis cauſa ſuſpicionem excludit; ut docet *Gl. communiter recepta in cit. c. 1. cauſ. 14. q. 2. V. Stephani. Abb. in cit. c. Inſuper; n. 4. in fine. Felin. ibid. n. 4. Menoch. c. l. num. 18. & 19. Maſcard. c. l. n. 10. & 11. Farinac. c. l. n. 511. 516. & 517.* ubi ait, quòd teſtis de Collegio admittatur etiam contra ſuum Prælatum accuſatum ab ipſa Univerſitate. Excipi debet, niſi ſit parva Univerſitas, aut Collegium paucis membris conſtans: tunc enim, qui à communitate in teſtem producitur, cenſetur eſſe domeſticus, ac familiaris, qui repelli debet à teſtimonio in tali cauſa juxta *cit. c. 1. cauſ. 14. q. 2. l. Etiam; 3. C. h. t. l. Teſtes; 24. ff. Eodem. Abb. c. l. num. 4. Felin. n. 4. Menoch. c. l. num. 20. Maſcard. c. l. num. 12. Farinac. num. 518.*

C IV. Limitatur tertiò. Teſtes ex corpore Univerſitatis, ſeu Collegij in cauſa ejuſdem producti non ſunt integræ fidei, & omni exceptione majores; ideóque unus ſolus non facit probationem ſemiplenam, neque duo ſufficiunt ad plenam probationem. *Menoch. cit. l. num. 3. Maſcard. c. l. num. 15. Farinac. num. 536. & 538.* Ratio eſt, quia negari non poteſt, quin aliqua affectio inſit ei, qui pro Jure patriæ, aut Univerſitatis, cujus pars eſt, teſtificari debet. Quare ſi ex adverſa parte producti teſtes de contrario deponant contra Univerſitatem, his major fides habetur, quippe quia eâ ſuſpicione affectionis carent. *Felin. c. l. n. 3. Menoch. cit. l. num. 10.* Niſi agatur de geſtis per ipſam Univerſitatem, aut Collegium; hæc enim meliùs nôſſe cenſentur ij, qui ſunt ex Collegio: ideóque teſtes magis idonei cenſentur eſſe, quàm alij, & in tali caſu etiam domeſtici, & familiares non repelluntur. *cit. c. 1. & ibi Gl. V. Tractaverunt; cauſ. 14. q. 2. Felin. cit. l. num. 3. Farinac. num. 539.*

C V. Quæritur ſecundò. An etiam Epiſcopus, vel alius Prælatus, aut Rector Eccleſiæ poſſit

eſſe

eſſe teſtis in cauſa Eccleſiæ, vel Monaſterij? Reſpondetur affirmativè; nt colligitur ex *tit. c. Inſuper*; 6. *h. t.* quod loquitur non ſolùm de fratribus, ſeu Conventualibus Eccleſiæ, ſed etiam de Priore, ſeo Prælato; ut patet ex inſcriptione, quòd liceat eis ferre teſtimonium in cauſis Eccleſiæ ſuæ. *Abb. ibid. not. 1. & Felin. not. 1. Farinac. cit. q. 60. n.* 544. & alii apod ipſum. Idque probatur, quia Judex faciliùs repellitur, quàm teſtis, *c. Cùm R. Canonicus*; 35. *junct. Gl. V. Cùm ſint ejus ſocii*; *de offic. deleg.* ſed Prælatus io cauſa Eccleſiæ ſuæ noo repellitur à judicando. *c. Si quis*; 16. *cauſ. 2. q. 7. c. Cùm perſonæ*; 7. *de privileg. in 6.* ergo neque à teſtimonio repelletur. Idque procedit, quòd Prælatus, vel alius admioiſtrator bonorum Eccleſiæ poſſit eſſe teſtis in caoſa Eccleſiæ ſuæ, etiamſi deponat de actu, vel contractu per ipſum geſto. *Farin. c. l. n.* 553.

CVI. Limitatnr autem primò. Si Prælatus pro juribus ſuæ Eccleſiæ, ſuo nomine, procnratorem ad agendum in Judicio conſtituat, non poteſt eſſe teſtis in ea cauſa, quandoquidem in tali lite ceuſetur eſſe Actor principalis; adeóqne noo poteſt ſimul eſſe teſtis. *Abb. in cit. c. Inſuper*; 6. *n. 5. h. t. Felin. ibid. num. 9. Maſcard. de probat. concluſ. 3. n. 3. Farin. cit. q. 60. n.* 562. ſecns autem, ſi Prælatus, unà cum Conventu, ſeu Commnnitate, procuratorem conſtitoat, qoi nomine totius Communitatis cauſam exerceat. *Felin. c. l. Maſcard. c. l.* vel etiam, ſi ſolus conſtituat procuratorem, qui oon ſuo, ſed nomine Eccleſiæ agat. *Maſc. c. l. n. 7. Farin. n.* 565. nam, cùm Prælatus in cauſa ſuæ Eccleſiæ poſſit eſſe Judex, ſi Syndicom conſtituat, qui nomine Eccleſiæ agat, poterit multò magis eſſe teſtis; quia hìc non agitor res, ſeu negotium perſonæ, ſed Eccleſiæ, & utilitas principaliter ipſam Eccleſiam reſpicit.

Limitatur ſecuodò. Si Prælatns, ſeu Rector Eccleſiæ Colleginm non habeat, ſed penes ipſnm ſolum ſit admioiſtratio Eccleſiæ, nnn poteſt eſſe teſtis in cauſa Eccleſiæ, ſi ipſemet procuratorem conſtituit; quia cenſetur Actot principalis: ſecus, ſi procurator generalis ab Epiſcopo conſtitotns fuerit, aut ſi ipſemet Epiſcopus, tanquam generalis adminiſtrator, cauſam agat. *Abb. c. l. n. 5. Felin. n.* 8. nam tunc ceſſat ratio affectionis, quam habet ipſe conſtitntns procurator, & ſic poterit Prælatos teſtificari in cauſa ſuæ Eccleſiæ. *Maſc. cit. concl. 3. n. 18. Felin. num. 570. & ſeq.*

Limitatur tertiò. Non poteſt Prælatus eſſe teſtis, ſi agatot de reditibus ad ejus menſam pertinentibus; quia tunc cenſetnr agi cauſa ipſius propria. *Abb. c. l. n. 6. Felin. n. 9. Farin. n.* 569.

Limitatur quartò. Multò minùs Prælatus pro ſuâ Eccleſia poteſt ferre teſtimoninm, ſi ipſemet ſit procurator, & cauſam per ſe agat, juxta *cit. c. Inſuper*; *& ibi Abb. & Felin. in ſumma* 1. tum quia nemo debet babere duplex officium in una, eadémque cauſa, ut Accuſatnris, ſeu Actoris, & teſtis. *c. 1. & 2. cauſ. 4. q. 4.* & ſingula officia ſingulis perſonis ſunt committeoda. *c. 1. diſ. 89. & c. Presbyteros* 38. *cauſ. 16. q. 1. Gl. fin. in cit. c. Inſuper*; tum quia jnre præſumitur procnrator maximam affectionem habere ad cauſam, quam procurat. Uode etiam Prælatus, in favorem ſuæ Eccleſiæ in teſtem non admittitur, ſi ex ſua depoſitiooe commodum, vel Incommodom, laudem, vel vituperiom conſequi poſſet. *Maſc. tit. concl.* 1357. *n.* 28. *Farin. n.* 572.

SECTIO II.

DE NUMERO, JURAMENTO, & depoſitione teſtium.

§. I.

Quot teſtes requirantur ad legitimam probationem, & plenam fidem faciendam?

CVII. Aſſertio prima. Ordinariè ad probationem rei geſtæ, requiruntur, & ſufficiunt duo teſtes idonei, & omoi exceptione majores, tam in profanis, ſeu ſecolaribus, quàm in Eccleſiaſticis, vel ſpiritualibus; tam in criminalibus, quàm in civilibus cauſis. Idque ſumitur ex *c. 17. V. 6. c. 19. V.* 16. *Deuteron. & c. 18. Math. V.* 17. ubi dicitur: *In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit, vel ſtet omne verbum.* id eſt, omne negotium oſtendi, & confirmari poteſt. Idem babetur in *c. Si teſtes*; 3. §. *Ubi numerus*; *cauſ. 4. q. 2. & 3. qui eſt deſumptus ex l. Ubi numerus*; 12. *ff. de teſtib. c. In omni*; 4. *& c. Licèt*; 23. *h. t.* ubi ſtatuitur, qoòd nulli Chriſtiano, & multò minùs Judæo licitum ſit, vel permittendum; ut unius tantùm quaſi legitimo teſtimonio producto, cauſam ſoam obtineat. Quare mandat Papa, ut, ſi inter aliquos Judæos, & Chriſtianos, præſertim Clericos, quæſtio, ſeu controverſia orta fuerit, non minùs, quàm duorum, vel trium virorum, qui ſint probatæ vitæ, ac fidelis converſationis, teſtimonia admittantnr, juxta illnd Chriſti: in ore dnorum vel trium, &c. quia, licèt qoædam ſint cauſæ, quæ plures, quàm duos exigant teſtes: nulla tamen eſt cauſa, quæ unins, quamvis legitimo teſtimonio terminetor. Ratio eſt, quia plernmque periculum ſubeſt, ne unus bomo perverti poſſit: ſed non tam facilè duo pervertuntur, ſaltem, ut per omnia conformiter loquaotur, & falſitas ſe nnn prodat; ut videre eſt io duobus ſenibus. *Dan. c. 13. Laym. l. 3. Th. mor. tr. 6. c. 4. n. 3.*

CVIII. Id verò procedit regulariter, & ordinariè: nam quædam ſunt cauſæ, in quibus plures, quàm duo, vel tres teſtes, cujusdam ſolemnitatis loco, Jure civili, ſeu Cæſareo reqoiruntur; nam in ſolemni teſtamento ſeptem teſtes, in Codicillis, & donatione caoſâ mortis, quinque requiruntur. *tit. c. Licèt, & ibi Gl. V. Quædam.* Item cùm quis debitum in ſcriptis vnlt probare, ſe ſolviſſe, quinque teſtes idonei adhiberi debent. *l. Teſtium*; 18. *ff. h. t.* Præterea ad quasdam ſpecies contractnum plures teſtes requiruntur, veloti tres in depoſitione pecnniæ, vel alterius rei excedentis libram auri. *Durand. in ſpec. tit. de teſte.* §. *De numero teſtium. n. 1. Farin. tract. de teſtib. q. 63. n.* 253. qoi plures hujusmodi caſus enumerant.

Olim etiam ad condemnandum Cardinalem, Epiſcopum, teſtes 72. Presbyterum 44. Diaconum 27. & ad Subdiaconum, vel inferiorem Clericum Eccleſiæ Romanæ 7. requirebantur; ut habetur in c. 2. *junct. Gl. V. Præſul; cauſ. 2. q. 4.* ubi notat, ad condemnandum Papam ſufficere duos teſtes: quia, cùm ſine comparatione major ſit aliis, ideo ſine ſpe veniæ eſt condemnandus. Verùm de conſuetudine hæc hodie non obſervantur, ſed ad convincendam quamcunque perſonam in quacunque dignitate conſtitutam ſufficiunt duo teſtes idonei, & omni exceptione majores. *Gratian. in c. 1. cauſ. 2. q. 4. §. Ex præmiſſis; & c. Nullam; 3. §. Sed hoc ead. cauſ. & q. Clarus in pract. crimin. q. 66. n. 5. Laym. cit. c. 4. n. 3.*

CIX. Aſſertio ſecunda. Unus teſtis, cujuscunque dignitatis ſit, non probat plenè, ita, ut nulla Judicialis controverſia teſtimonio unius hominis, quamvis legitimo terminari poſſit; prout habetur in cit. c. *Licèt, & c. Veniens; 10. in fine h. t. & ibi Gl. fin. & l. Jurisjurandi; 9. C. eodem; & conſtat ex cit. c. 17. V. 6.* ubi dicitur: Nemo occidatur, uno contra ſe dicente teſtimonium. & *c. 19. Deut. v. 15.* ubi dicitur: Non ſtabit teſtis unus contra aliquem. Quare dici communiter ſolet: Unus teſtis nullus teſtis; dictum unius dictum nullius: & nec Evangelium, nec ulla Divina, humanáque lex unius teſtimonio etiam idoneo quempiam condemnat, vel juſtificat. *c. Admonere; 8. cauſ. 33. q. 2.*

CX. Idque extenditur primò, ut neque per ſtatutum, vel conſuetudinem generaliter introduci poſſit, ne quidem à Papa, vel Principe ſupremo, ut in quibuscunque cauſis civilibus, aut criminalibus, ad alteram partem convincendam, unico teſti plena adhibeatur fides; maximè, quando agitur de præjudicio tertii: quia id apertam occaſionem præberet hominibus calumniandi, pejerandi, & innoxios opprimendi. *Maſcard. de probat. vol. 1. q. 11. n. 10. Gabriel comm. concl. l. 1. de teſtib. concl. 1. n. 4. Farinac. cit. q. 63. n. 8. & 11.* In quibusdam tamen caſibus, & ex certa cauſa, poſſet contrarium ſtatuto, vel conſuetudine induci; ut in caſu gravis neceſſitatis, vel evidentis utilitatis. *Farinac. c. l. n. 12.*

» CXI. Extenditur ſecundò, quòd neque
» unius ſive ſolius Judicis verbo, ſeu aſſertioni, ſe-
» cundùm Jus Canonicum, & civile, quantæcunque
» is fuerit auctoritatis, credendum ſit in cauſis, ſeu
» controverſiis teſtamentorum, vel contractuum
» quorumcunque. Sed nec ſcriptura Judicum, niſi
» teſtium adminiculo fulcita ſit, tantam obtinere
» debet firmitatem, quin duorum, vel trium idoneis,
» ac legitimis teſtimoniis reprobari poſſit, exceptâ
» Apoſtolicæ Sedis Auctoritate, prout ſtatutum eſt
in c. *Cùm à nobis; 28. h. t.*

Ubi notandum primò. Quòd neque plenam fidem facit unus teſtis deponens de facto proprio, etiamſi non agatur de ejus commodo, vel incommodo, niſi adſint alia indicia, ſeu conjecturæ, & adminicula, in quibus ſtatur Judicis arbitrio; ut docet *Menoch. de arbitr. Judic. caſu 99. n. 13. & 17. ac ſeqq. Farinac. q. 63. n. 208. & 221. & ſeq.*

Notandum ſecundò. Non tantùm verbo, ſeu dicto unius Judicis, v. g. Epiſcopi, vel alterius Eccleſiaſtici, aut ſecularis, non eſt credendum, ſeu plena fides habenda, ſed neque ſcriptura ſolius Judicis plenè probat; cùm talis ſcriptura Judicis ſit inſtrumentum, ſive ſcriptura privata, ſi adminiculis teſtium non ſit fulcita; quia Judicis officium eſt judicare, non autem authentica inſtrumenta, ſeu publicas ſcripturas conficere, quod ad officium Tabellionis ſpectat. *Innocent. hîc, & Io: Andr. n. 4.* Verùm, quia ſcriptura Judicis, ſi ſigillo ejus munita ſit, vel teſtium ſubſcriptione, ſecundùm conſuetudinem quorundam locorum, pro authentica habetur, vel ſaltem in cauſis levioribus plenam fidem facit, ideo in *cit. c. Cùm à nobis;* dicitur, eam non eſſe tantæ auctoritatis, quin per duos, vel tres teſtes idoneos, tanquam falſa reprobari poſſit; cùm regulariter quodvis inſtrumentum etiam publicâ manu tabellionis confectum per duos teſtes reprobari poſſit, ſive de falſitate convinci, quantò magis ſcriptura Judicis. *Gl. in cit. c. Cùm à nobis; V. Teſtimonia; & Abb. ibid. n. 3.*

Excipi debet, niſi pro ſcriptura, ſeu inſtrumento Judicis producantur duo, vel tres teſtes, qui vivâ voce deponant, vera eſſe, quæ in litteris, ſeu inſtrumento Judicis continentur: tunc enim per teſtes duos, vel tres, adverſæ partis, contrarium aſſerentes non reprobatur inſtrumentum Judicis, ſed illud prævalere debet, eique potiùs habenda eſt fides; quia pro priore parte ſtat, non ſolùm depoſitio teſtium, ſed etiam Judicis auctoritas; pro altera parte tantùm teſtes. *Abb. c. l. de quo plura infrà tit. 22.* Deinde litteris Papæ plena fides eſt habenda. *cit. c. Cùm à nobis; in fine. & Clem. un. de probat. de quo dictum ſuprà tit. 19. n. 59. & ſeq.*

CXII. Caeterùm plures ſunt caſus, in quibus etiam unius teſtimonium ad plenam fidem, & probationem faciendam ſufficit. Veluti primò, in cauſis Judicialibus levioribus, in quibus non agitur de præjudicio tertii, ſaltem æſtimabili, ſed modico ſolùm: & in cauſis ſummariis, in quibus de plano proceditur, ſolâ facti veritate inſpectâ: eæ enim per unum teſtem plenè probari poſſunt. *Gabriel cit. concl. 1. de teſtib. n. 22. & 41. Maſcard. cit. q. 11. n. 19. Maranta de ord. Judic. p. 4. diſ. 9. n. 75. Farin. cit. q. 63. n. 30.* Secundò, in quibusdam cauſis non Judicialibus, nec præjudicantibus tertiæ perſonæ, unius hominis teſtimonium ad plenam rei fidem faciendam ſufficit: ut, cùm quæritur, an infans ſit baptizatus? an quis ſit ordinatus? an Eccleſia conſecrata? an confeſſus ſit de peccatis? ab excommunicatione abſolutus? gradu Doctoratûs inſignitus? &c. *Arg. c. Cùm itaque; 112. junct. Gl. V. Qui teſtimonio; diſ. 4. de conſecr. Durand. in ſpec. l. 1. tit. de teſtib. §. De numero teſtium. n. 8. Maſc. c. l. n. 14. & concl. 103. Farin. c. l. n. 26. & 37.* Item cùm agitur de evitando peccato, modò parti jus non ſit acquiſitum; ut ſi, ante contractum matrimonium, dubitetur de impedimento dirimente; tunc enim etiam unius teſtis affirmantis teſtimonium ſufficit, juxta *c. Super eo; 22. h. t. & c. 2. de ſponſal. ut dictum ſuprà n. 36. h. t.* Similiter in denunciatione inhabilitatis ad ſuſcipiendos Ordines, & beneficia Eccleſiaſtica obtinenda, unus teſtis ſufficit. *Laym. cit. c. 4. n. 6.* licèt aliqui id negent; quia agitur de gravi præjudicio promovendi ad ordines, vel beneficium. Tertiò, ad probandam innocentiam Rei ſufficit etiam unius teſtimonium; ut ſi confeſſus homicidium

cidium

cidium, aut de illo convictus, excipiat, ac probet per unum teſtem, quòd neceſſariæ defenſionis cauſâ occiderit; vel quòd vulnus non fuerit lethale, ſed ex alia cauſa homo ille obierit, dummodo in contrariam partem non ſint alii teſtes. *Gabriel c. l. n. 35.* ubi tamen loquitur de teſte perito. *Farin. c. l. n. 42.* Quartò, plena fides adhibetur ei, qui teſtimonium fert de actu ab ipſo geſto, ratione officii ſui, quo fungitur, modò inde non ſentiat commodum, vel incommodum; ut appatitori aſſerenti, citationem à ſe factam eſſe; Judici atteſtanti de geſtis à ſe in officio; quia horum fides à publica auctoritate approbata eſt, & electa. *Menoch. cit. caſu, 99. n. 2. & duobus ſeqq. Maſcard. cit. q. 11. num. 15. Farinac. c. l. num. 40. & 41. & 227.*

Quintò, ſi partes conſentiant, unico teſti plena fides adhiberi poteſt, cùm etiam teſtimonio adverſarii ſtari poſſit. *Durand. in ſpec. c. l. n. 11. Verſic. 24. Farinac. c. l. n. 18. & n. 21.* plures hujusmodi caſus referunt DD. citt.

CXIII. Aſſertio tertia. Licèt teſtis unus regulariter non ſufficiat ad convincendum, aut condemnandum Reum; quia non plenè probat: facit tamen, ſi ſit omni exceptione major, & deponat de ipſo crimine in Judicio, ſemiplenam probationem, ſeu præſumptionem, quæ ſufficit ad inquirendum, citandum, imò etiam ad torquendum Reum. *Durand. c. l. n. 11. Verſ. 23. & n. 12. Gabriel c. l. n. 71. & duobus ſeqq. Farinac. cit. q. 63. n. 50. & 52. Laym. cit. c. 4. n. 7.* Quòd ſi tale teſtimonium unius hominis, cum aliis indiciis, ſeu præſumptionibus junctum ſit, efficere poteſt plenam probationem, ſaltem in civilibus cauſis, dummodo ſit teſtis omni exceptione major, non autem in criminalibus. *Farinac. c. l. n. 35. & 36.* Imò etiam in criminibus occultis, & quæ per teſtes difficulter probari poſſunt: nam, quæ ſingula non efficiunt, vel non proſunt, juncta inter ſe facere poſſunt, & juvant. Ut ſi v. g. unus teſtis oculatus teſtetur, Titium commiſiſſe homicidium; alii duo teſtes deponant de fama publica, alii duo de fuga ejusdem Titii: hæc enim ſunt indicia; ſeu adminicula, quæ ſi plenè probata fuerint, nimirum per duos, & non per unum tantùm teſtem; tum inter ſe, & multò magis cum unico teſte deponente de ipſo facto, plenam probationem efficiunt. *Farin. p. 3. q. 86. n. 72. Laym. cit. c. 4. n. 7.*

CXIV. Sed hîc jam quæritur, an, ſi unus teſtium ſit valde habilis, & fide digniſſimus, alterius non integri teſtis defectum ſuppleat, ita, ut utriusque teſtimonium plenam fidem faciat? Reſpond. ſi unus teſtis omnino inhabilis, & repellendus ſit, v. g. ſocius criminis non excepti, aut infamis juris infamiâ, tunc ejus defectus non ſuppletur ex alterius ſuperabundante fide, & magnâ habilitate; ut ex communi docet *Farinac. q. 62. n. 341.* quia, quod imperfectum eſt, per alterum ſuppleri poteſt, non autem quod omnino nullum, & inane eſt: quemadmodum nec prorogari poteſt, & extendi, quod nullum eſt. *l. Sed ſi; 5. ff. De precario. Gabriel cit. l. 1. de teſtib. concl. 5. n. 1. & 8. Maſcard. concl. 1359. n. 13 Farin. c. l. n. 328.* attamen ex numero ſuppleri hujusmodi defectus poteſt, ſaltem in cauſis civilibus, & non arduis, ut v. g. quatuor, vel quinque teſtes plenam probationem faciant. *Gabriel cit. concl. 5. n. 2. & concl. 6. n. 1. Farinac. n. 331.* Imò aliquando etiam in cauſis criminalibus, & civilibus valde arduis, ex plurium v. g. 10. conſentientium teſtium criminoſorum, ſeu criminis excepti participum teſtimoniis, infectâ qualitate, & numero deponentium, aliisque conſideratis circumſtantiis, accuſatus condemnari poteſt; ut colligi videtur ex *c. In fidei; 5. de hæret. in 6. Ancharan. ibid. not. 4. Laym. l. 3. tract. 6. c. 5. n. 51. & 52.* Quamvis in hujusmodi cauſis criminalibus, vel etiam civilibus gravibus, & arduis, teſtium inhabilitatem, in ordine ad condemnationem, nunquam ſuppleri, ſive ex aliorum abundante habilitate, ſive ex numero, ſeu pluralitate teſtium, cenſeant alii DD. ut *Gabriel cit. concl. 5. n. 11. & concl. 6. n. 5. & 6. Farin. cit. q. 62. n. 311. & duobus ſeqq. & n. 345.*

§. II.

De iuramento teſtium.

CXV. Quæritur primò. An, quando, & quâ formâ teſtes jurare debeant? Reſpond. primò, teſtis non jurati depoſitio, ſeu teſtimonium non valet, nihilque probat in Judicio; ut conſtat ex utroque Jure. *l. Jurisjurandi; 9. & l. Teſtium; 18.* ibi: *hique cùm Sacramenti* (id eſt, jurisjurandi. *Gl. ibid. V. Sacramenti*) *religione depoſuerint. C. h. t.* textus expreſſus in *c. Nuper; 51. c. Fraternitatis; 17. in fine. c. De teſtibus; 29. c. Tuis; 39. h. t.* Idem habetur in *c. Hortamur; 20. cauſ. 3. q. 9. & c. Inprimis; 7. §. Quia ergo;* ibi: *Si eo præſente, qui accuſatus eſt, ſub jurejurando contra eum teſtimonium dictum eſt cauſ. 2. q. 1.* Ratio eſt, quia in Judiciis maximè curandum eſt; ut de veritate facti conſtet, ne per ſententiam alicui damnum injuſtè inferatur: ideo ad majorem certitudinem teſtimonii, quando vertitur præjudicium alterius, à quocunque teſte exigitur juramentum. *Vivian. in ration. Jur. Pontific. in cit. c. Nuper; h. t.* Idque non ſolùm in cauſis civilibus, ſed multò magis in criminalibus obtinet. *Gail l. 1. obſ. 101. n. 1. Farinac. tract. de teſtib. q. 74. n. 46.*

CXVI. Ubi notandum primò. Hoc juramentum teſtium, non eſt calumniæ, ſed veritatis; quia jurare debent, ſe ſuper omnibus, de quibus interrogabuntur, veritatem dicturos, quam ſciunt, & quidem pro utraque parte litigante. *Gl. in cit. c. Fraternitatis; 17. V. Juramentis; h. t. & in cit. c. Hortamur; V. Noverunt; & in cit. l. Jurisjurandi; V. eodem in fine.* Sicut enim teſtes pro utraque parte veritatem dicere tenentur, ita etiam jurare debent. *Maranta de ord. Iud. p. 6. tit. de teſtium product. num. 19. Farinac. cit. q. 74. num. 16.*

Deinde jurare debent teſtes, quòd nec pretio, nec amore, nec timore, nec odio, nec pro alio commodo teſtimonium dicent. *Gl. fin. in cit. c. Fraternitatis; Maſcard. vol. 1. de probat. q. 5. n. 75. Farin. c. l. n. 17.* ubi tamen addit, hoc requiſitum in forma juramenti apud ipſos non ſervari. Denique jurare etiam debent, quòd depoſitiones ſuas, ante earum publicationem, nemini revelabunt. *Abb in cit. c. Fraternitatis; n. 13. & ibid. Felin. n. 12. & conſtat ex c. Si teſtes; 3. § Qui falsò; cauſ. 4. q. 2. & 3.* ubi jubetur; ut, qui teſtimonia utrique parti prodiderunt, à judicibus competenter puniantur. *Farinac. c. l. n. 18.*

Notandum

Notandum ſecundò. Nec Judex, nec partes permittere debent, ut teſtes jurent tantùm ſuper certis articulis; ſed, ut jurent ſuper his articulis, & totâ causâ: nam alioquin non poterunt examinari ſuper aliis articulis non connexis, nec valeret teſtimonium eorum, ſi quid dicerent extra illos articulos; quia non jurati deponerent. *Durand. in ſpec. l. 1. de teſtib. §. De teſt juram. n. 3. Imola in c. De teſtibus; 29. n. 2. h. t.*

CXVII. Reſpond. ſecundò. Juramentum neceſſariò antecedere debet depoſitionem teſtium: alioquin depoſitio nullam fidem faciet, ſi juramentum poſtea fiat; quia id eſt contra naturam, & ordinem Judiciorum, qui eſt, ut teſtes priùs jurent, & poſtea teſtificentur, juxta *l. Iurisjurandi; 9. C. h. t.* ubi dicitur: Jurisjurandi religione teſtes, priusquam perhibeant teſtimoniũ, jam dudum arctari præcipimus: & decernitur etiam in *cit. c. Fraternitatis in fine h. t.* ibi: *receptis priùs ab ipſis, ſecundùm formam recipiendorum teſtium, juramentis.* Ratio eſt, quia ante depoſitionem ob juramenti religionem non præſumitur teſtis falſum dicere, ſed poſtea juſſus jurare, fortè ob verecundiam, & metum infamiæ, contrarium ei, quod priùs depoſuerat, dicere non audebit. *Felin. in c. De teſtibus; 29. n. 6. h. t. Gail cit. obſ.* 101. *n. 9.* ubi tamen addit, in Camera Imperiali receptum eſſe, ut depoſitio teſtium ante juramentum facta valeat, ſi incontinenti eam ſequatur juramentum; nam tunc depoſitio teſtis moraliter cenſetur juramento informata, ſecundùm vulgarem regulam, quòd ea, quæ incontinenti fiunt, inſint: ſic enim pacta incontinenti adiecta inſunt bonæ fidei contractibus. *l. Iurisgentium; 7. §. Quin imo. ff. De pact.* maximè, cùm juramentum referatur ad præcedentem depoſitionem, ita, ut ſit veluti aſſertio reperita, eáque nunc jurata, quæ antea erat nuda. Secus, ſi ex intervallo juramentum præſtaretur; tunc enim depoſitio teſtis tanquam injurata nullam fidem faceret. *Gail c. l. n.* 10. *Farin.* c. *l. n.* 38. qui tamen *n.* 39. plures DD. allegat, qui dicunt, quòd depoſitio teſtis non valeat, ſi juramentum eam ſubſequatur, etiam incontinenti: quia, ut monet *Felin.* c. *l.* Non ſatis foret cautum parti, contra quam deponitur, ſi teſtis, ſine juramento, ſe examinati ratus depoſuerit: nam, ſi poſtea jurare jubeatur, non audebit ſuum dictum falſum retractare, mendaciúmque fateri, timore infamiæ, & quia puniretur pœnâ falſi, & facilè pejeraret.

Requiritur etiam, ut teſtes jurent in Judicio, non extra illud: alioquin eorum dictum, vel teſtimonium poſtea non valet. *l. 3. §. Gabinio. junct. Gl. marg. lit. a. ff. h. t. Lanfranc. in praxi Iudic. c. 8. n.* 13. *Marant.* c. *l. n.* 19. *Farin. n.* 29. quin, & partibus præſentibus teſtes jurare debent. *l. Si quando; 9. & ibi Gl. V. Noluerint. C. h. t. Gl. in c.* 2. *V. Audire; h. t.* ubi ait, quòd partes audire debent teſtes jurantes. *Gail. cit. obſ.* 101. *n.* 1. *Farinac. n.* 42.

CXVIII. Reſpond. tertiò. Juramentum à teſtibus præſtandum debet eſſe corporale, tactis videlicet SS. Evangeliis; aliàs non probat; ut conſtat ex *cit. c. Hortamur*; ibi: *tactis SS. Evangeliis*; *cauſ.* 3. *q.* 9. *Gl. in cit. l. Iurisjurandi; V. eod. C. h. e. Abb. in c. Tuis; 39. n. 7. h. t. Farinac. c. l. n.* 20. Poteſt tamen per conſuetudinem introduci, ut aliter juretur, nimirum tangendo alias quaſcunque ſcripturas ſacras, etiamſi Evangelia non ſint, vel reliquias ſacras, Crucem, altare, &c. *Abb. c. l. Felin. ibid. n.* 5. *Lanfranc. cit. c.* 8. *n.* 3. *Farin. c. l n.* 22. & 27.

CXIX. Extenditur autem tradita doctrina primò etiam ad Clericos, & Religioſus, quòd neque ipſi recipiantur in teſtes, ſine juramento; prout decernitur in c. *Nuper; 51. h. t.* Nam, cùm Adamus Presbyter Ordinem Minorum, probationis causâ, ingreſſus, ſed iterum egreſſus fuiſſet, Cuſtos Monaſterii eum repetere volens, teſtes quoſdam ſui Ordinis produxit, qui non præſtito priùs juramento, depoſuerunt, eundem Presbyterum profeſſionem ediidiſſe: ſed Presbyter contradixit, ne admitterentur non jurati (etſi Cuſtos replicaret, quòd ſecundùm Ordinis ſui regulam jurare non poterant, nec debebant; prout habetur in integra lectione hujus c.) Hoc intellecto, reſpondit Papa Honorius III. quòd nullius teſtimonium, quantumcunque Religioſus ſit, in alterius præjudicium credendum ſit, niſi depoſuerit juratus.

Porrò in caſu hujus c. cuſtos Eccleſiæ egit in Judicio, ex mandato Prælati ſui, & nomine Monaſterii, ad probandum, Presbyterum illum profeſſionem ediidiſſe; & produxit teſtes ex Conventu; quia non erat cauſa ſingulorum, ſed Monaſterii, & ſic non teſtificati ſunt in facto, ſeu causâ propriâ. *Abb. hìc in notatis, & Felin. n.* 1.

Colligitur etiam ex hoc c. quòd, etſi conſtet, aliquem ingreſſum eſſe Religionem, non tamen in dubio cenſeatur profeſſionem emiſiſſe, ſi id neget, ſed per Monaſterium probari debet. *Felin. hîc. n 2. in fine.*

CXX. Similiter in *c. Tuis; 39. h. t.* ſtatuitur, quòd Monachi, & Converſi, in cauſis propriis Monaſterii, poſſint quidem teſtes produci, ſed abſque juramento præſtito eorum teſtimonium non recipitur; niſi ipſis à parte adverſa remittatur. Ratio eſt; quia juramentum exigitur à teſte, ut timore, ac reverentiâ ipſius, magis incitetur ad dicendam veritatem. *c. Ex litteris; 32. de jurejur.* ideóque generaliter nullius teſtimonium admittitur in præjudicium alterius, etiamſi Religioſus ſit, niſi in Judicio de dicenda veritate juraverit. *Gl. hìc V. Iuramenti.* De remiſſione verò hujus juramẽti infrà agetur.

CXXI. Idque extenditur etiam ad Epiſcopum, quòd receptus in teſtem jurare debeat, & alioquin non probet; non tamen ipſe corporaliter tactis, ſed tantùm propoſitis, & inſpectis SS. Evangeliis, & tacto pectore jurat, tum ſecundùm Jus commune, tum de generali conſuetudine. *Auth. ſed Iudex; C. de Epiſc. & Cleric. c. fin. & ibi Gl. V. Per te ipſum de juram. calumn. Veſtrius in practica lib. 6. c. 2. n. 7. Farin. c. l. n.* 81. & 82. qui id extendunt etiam ad alios Sacerdotes, & perſonas in ſacris conſtitutas. Deinde omnes ii, qui privilegio fori Eccleſiaſtici gaudent, non debent, abſque Epiſcopi, vel alterius Prælati Eccleſiaſtici licentiâ, juramentum præſtare coram laico *c. pen. cauſ.* 22. *q.* 5. c. 1. *junct. Gl. V. Inconſulto; de juram. calum.*

CXXII. Extenditur ſecundò ſuprà tradita doctrina, quòd neque per ſtatutum, neque per conſuetudinem generaliter, & indiſtinctè decerni, vel induci poſſit, ut recipiantur teſtes ſine juramento, iíſque fides adhibeatur. *Felin. in cit. c. Tuis; n. 2. h. t.* ubi ait, videri contra jus naturale, quòd ſtatutum ſimpliciter diſponat; ut credatur teſti non jurato.

jurato. *Farinac. c. l. num.* 54. *&* 57. Valeret tamen tale ſtatutum, vel conſuetudo, ut deponant, ſine juramento, certæ perſonæ, nempe integritate vitæ, ac morum conſpicuæ, illuſtres, & nobiles; quia in iſtis ceſſat ratio fraudis, & ſubornationis, aut perjurij. *Gail cit. obſ.* 101. *num.* 13. ubi *num.* 14. ait, in Bohemia, Auſtria, Bavaria, & aliis locis, ex ſingulari privilegio, & longâ obſervantiâ, receptum eſſe, ut nobiles, & illuſtres perſonæ non teneantur perſonaliter comparere ad perhibendum teſtimonium, ſed per ſcripturam, ſub fide ſua, abſque juramento, deponunt, & depoſitionem propriâ manu ſubſcriptam, & ſuo ſigillo obſignatam judici examinis tranſmittunt: quia eorum ſigilla, & propriæ manûs ſubſcriptio loco juramenti ſunt, & interpoſitio fidei ſuæ in perſonis illuſtribus juramento æquiparatur. conſentit *Farin. c. l. n.* 56. *&* 58.

CXXIII. Extenditur tertiò. Si idem teſtis in eadem cauſa, & inſtantia ſæpius examinetur ſuper diverſis, & novis articulis, debet iterum jurare; ut conſtat ex *c. Fraternitatis*; 13. *in fine h. t.* & ibi *Gl. V. Iuramentis*; *& Innoc. n.* 1. *Imola n.* 4. *Farinac. cit. q.* 74. *num.* 47. Secus eſt, ſi teſtis repetatur ſolùm ad declarandum teſtimonium ſuum; tunc enim novo juramento opus non eſt: quia, qui declarat, nihil novi dat. *Gail cit. obſ.* 101. *n.* 16. *Farin. n.* 59.

Extenditur quartò. Quòd neque in cauſis ſummarijs, in quibus proceditur de plano, ſine ſtrepitu, & figurâ judicij, teſtibus ſine juramento fides adhibenda eſt. *Mynſing. centur.* 3. *obſ.* 80. *Veſtrius*; *c. l. n.* 6. *Farinac. num.* 61. Sed neque, ſi teſtes ſint plures, non jurati probant; non enim numerus defectum juramenti ſupplet. *Veſtr. c. l. Farinac. num.* 65. Denique extenditur ad omnes teſtes, cuiuſcunque ſint dignitatis, & auctoritatis, quòd recepti ſine juramento in teſtes non probent. *Maſcard. cit. q.* 5. *num.* 78. *Farinac. num.* 69.

Portò, etſi teſtes ſine juramento recepti plenè non probent; faciunt tamen aliquam præſumptionem, quæ ſufficit ad informandam conſcientiam, & animum judicis. *Maſcard. cit. q.* 5. *num.* 84. *Farinac. num.* 109. eáque hoc operatur, ut ſi ex utraque parte par ſit probatio, prævalere debeat ea, quæ pro ſe inſuper habet plures teſtes non juratos, vel ſaltem unum. *Menoch. de arbitr. judice. l.* 1. *q.* 26. *num.* 5. *Farinac. num.* 110.

CXXIV. Quæritur ſecundò. An hoc juramentum poſſit teſtibus remitti? Reſp. Poteſt remitti ab adverſa parte; ut conſtat ex *cit. c. Tuis*; 39. *in fine h. t.* & ibi *Gl. V. Remittatur*; *Abb. num.* 2. *Maſcard. cit. q.* 5. *num.* 103. *Farinac. cit. q.* 74. *num.* 83. & alij DD. communiter. Ratio eſt, tum quia hoc eſt conforme juri naturali, ut quis contentus ſit, in proprium præjudicium, fidem haberi ſimplici aſſertioni alicnius. *Arg. l. ult. C. de fidei commiſſ.* Tum quia hoc juramentum principaliter præſtatur in favorem partium, ne in cauſa veritas occultetur, ſive ut teſtes metu juramenti vera deponant; adeóque agitur ſolùm principaliter de partium intereſſe: ergo à partibus remitti poteſt, cùm quilibet favori pro ſe principaliter introducto renunciare poſſit. *c. Ad apoſtolicam*; 16. *de regular.* tum quia huiuſmodi juramentum ſuâpte naturâ non ineſt ipſi teſtimonio, nec ad eius intrinſecam ſubſtantiam pertinet. *Maſcard. l. c. num.* 103. *&* 104.

Requiritur autem ad remittendum hoc juramentum, ut utraque pars litigantium conſentiat, tam ille, contra quem teſtes producuntur, quàm ipſe producens, cùm utriuſque interſit, & ex falſa depoſitione teſtis utrique parti poſſit præiudicium generari: ideóque hîc locum habet regula juris 29. *in* 6. Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari. *Io: Andr. in cit. c. Tuis*; *num.* 1. *Abb. ibid. num.* 4. Neque refert, quòd in *cit. c. Tuis*; ſolùm mentio fiat de remiſſione partis adverſæ: quia nimirum maximè, ac præſertim requiritur conſenſus partis adverſæ, ut hoc juramentum remittatur; cùm huius magis interſit, ut teſtes jurati deponant, contra quam producuntur, quàm partis producentis teſtes. Iudicis autem conſenſus non eſt neceſſarius, cùm ſit cauſa merè privata concernens commodum partium litigantium, quæ poſſunt jus ſuum remittere: unde in *cit. c. Tuis*; nulla ſit mentio judicis. *Abb. ibid. num.* 3. ipſe verò Iudex hoc juramentum remittere teſtibus non poteſt. *Farinac. num.* 88. *&* 91.

Deinde requiritur, ut partes expreſſo conſenſu juramentum teſtibus remittant: nam tacitus non ſufficit, ſi nimirum partes non contradicant, quando teſtes ſine juramento deponunt; ſed opus eſt, ut expreſsè conſentiant. Felin. in *cit. c. Tuis*; *num.* 2. *Farinac. c. l. num.* 84. ubi addit, quòd in dubio non præſumitur, juramentum eſſe remiſſum.

CXXV. Sunt tamen plures caſus, in quibus juramentum hoc non poteſt remitti à partibus. Veluti Primò, in cauſis criminalibus, præſertim capitalibus; quia in his non ſolùm de privata, ſed etiam de publica utilitate agitur, nimirum, ut delicta puniantur, id quod reipublicæ intereſt: quæ autem favore publico ſunt introducta, humanâ diſpoſitione tolli non poſſunt. *l. Ius.*; 38. *ff. de pact. Maſcard. cit. q.* 5. *num.* 104. *& tribus ſeqq. Farinac. num.* 85. ubi ait, idem locum habere in cauſa civili ardua, quæ criminali æquiparatur.

Secundò. Etiam in cauſa matrimoniali, cùm agitur de valore matrimonij, ſive de impedimento eius dirimente, partes non poſſunt teſtibus remittere juramentum; quia hîc vertitur periculum animæ, & reverentia Sacramenti: ſecus, ſi agatur de matrimonio non diſſolvendo, ſed contrahendo, vel confirmando; dummodo non ſit in alterius matrimonij præjudicium: ut notat *Gl. communiter recepta in cit. c. Tuis*; *V. Remittatur*; & ibid. *Abb. num.* 5. *Maſcard. cit. q.* 5. *num.* 111. *Farinac. num.* 94. Imò in tali cauſa, in qua de periculo animæ, aut de præjudicio publico agitur, Iudex, etiam partibus contradicentibus, teſtes ad jurandum cogere poteſt, ac debet. *Felin. c. l. num.* 4. *Gail. cit. l. num.* 5. *&* 6. Tertiò. Non poteſt etiam remitti hoc juramentum à partibus, quando agitur de beneficio Eccleſiaſtico, aliâve re ſpirituali non dependente à mera voluntate partium: quia non poteſt quis renunciare, niſi juri in ſui favorem introducto. *Abb. c. l. num.* 5. *Farinac. num.* 93.

CXXVI. Ceterùm, cur partium conſenſu remitti poſſit juramentum teſtibus de dicenda veritate; cùm tamen non poſſit remitti, ſaltem expreſſè, juramentum calumniæ, aut dicendæ veritatis, quod pars litigans præſtare debet; ut conſtat ex *c.* 1. *de juram. calum. in* 6. ratio diſparitatis eſt, quia talis pactio, ſeu remiſſio juramenti calumniæ, id eſt, ut non teneantur jurare de calumnia non inferenda, præbere poteſt anſam calumniandi, & violandi jus publici judicij: ideò-

que turpis, & contra bonos motes talis remiſſio eſſe eenſerur. *Arg. l. Illud; 5. ff. de pactis dotalib.* ubi dicitur, illa pacta non eſſe ſervanda, quæ invitant ad delinquendum. At verò remiſſio juramenti non invitat teſtem ad peccandum, neque incitat illum ad dicendum falſum in cauſa aliena, ſeu ad ipſum non pertinente, præſertim, cùm ſimplex promiſſio apud viros bonos inſtar juramenti eſſe ſoleat. Aliud eſt de Actore, & Reo: cùm enim ij ob proprium intereſſe in Judicio litigent, faciliùs eorum animus corrumpi poteſt; ideóque ipſis juramentum dicendæ veritatis expreſsâ conventione remitti non poreſt. Præterea juramentum calumniæ concernit magis favorem publicum, ut Judicia ſincerè procedant, & lites calumnioſè non protrahantur: juramentum verò teſtium potiùs favorem partium; ideóque faciliùs remitti poteſt. *Gl. in cit. c. Tuis; V. Remittatur; & ibid. Abb. n. 6. Gail. c. l. n.* 8. Quòd ſi tamen partes expreſsè convenirent, ut neque ſimplex promiſſio, ſine juramento de veritata dicenda exigi poſſit à teſtibus; tunc tale pactum meritò cenſeri poſſet eſſe contra bonos mores; niſi perſona eſſet tantæ auctoritatis, & fidei, propter quam careat omni ſuſpicione, quòd falſum dicere præſumat.

§. III.

De forma, ſeu modo, quo teſtes deponere debent, & quomodo delicta occulta per teſtes probari poſſint?

CXXVII. Quæritur primò. An teſtes in ſcripto teſtimonium dare poſſint? Reſp. negativè, ſed præſentes, in loco Judicii, teſtimonium vivâ voce de his, quæ noverunt, & viderunt (id eſt, quæ aliquo ſenſu corporeo perceperunt) proferre debent; alioquin non probant; prout habetur in *in c. Teſtes; 15. cauſ. 3. q. 9.* & ibi: *Gl. V. Qui noverunt; & Turrecrem. in ſumm. Maſcard. cit. q. 5. n. 11. Farin. tr. de teſtib. q. 80. n. 27. & 29.* Rationem hanc communiter aſſignant; quia Judex non poteſt videre, nec audire, quo vultu, quâ conſtantiâ, vel trepidatione loquatur teſtis deponens in ſcripto. *Abb. in c. De teſtibus; 29. n. 10. h. t.* & certiores efficimur per voces, quàm per litteras. *c. 1. Ibi:* Donec os ad os loquamur, *cauſ. 35. q. 8. Maſcard. cit. q. 5. n. 11. & 12.* Excipiunt primò mutum, qui, ſi ſcribere ſciat, teſtimonium ſuum dare poteſt in ſcriptis. *Abb. c. l. num. 10. & Felin. ibid. num. 9. Farin. c. l. num.* 39. Secundò, niſi conſuetudo loci admittat teſtimonium traditum in ſcriptis. *Farinac. c. l. num.* 48. Tertiò, limitant aliqui apud *Farin. c. l. num.* 36. quòd teſtis poſſit in ſcriptis tradere teſtimonium ſuum Judici, dummodo illud priùs ore proprio legerit, & ſic ajunt intelligendam eſſe *l. Theopompus; 14. ff. de dote præleg.* quamvis alij dicant, illum textum loqui de teſtificatione extrajudiciali, & non in figura judicij; ut videre eſt apud *Farin. c. l. n.* 27. qui plures limitationes adfert.

CXXVIII. Quæritur ſecundò, An teſtes debeant eſſe rogati, aut citati? Reſp. Teſtes ſe ſponte offerentes ad teſtificandum non probant, ſed tanquam ſuſpecti repellendi ſunt; quia ultro ſe ingerunt; niſi agatur de peccato vitando, vel à parte fuerint producti, vel à judice moniti, aut examinati, parte præſente, vel ſaltem legitimè citatâ, & non contradicente: tunc enim non dicuntur ſponte deponere. *Felin. in c. 2. num. 23. & ſeqq. h. t. Farinac. q. 80. num. 1. & ſeqq.* In dubio autem præſumuntur teſtes non ſponte, ſed rogati à parte teſtificari. *Felin. c. l. num.* 27. *Farinac. num.* 24.

CXXIX. Quæritur tertiò. An, & quomodo delicta occulta probari poſſint per teſtes? Reſp. Delicta occulta, v. g. fornicatio, vel adulterium, probari poſſunt per teſtes juratos deponentes de viſu, vel etiam de auditu, dummodo etiam tale teſtimonium de auditu adiuvet publica fama viciniæ, aliáque legitima adminicula, ſive conjecturæ adſint; prout ſumitur ex *c. Præterea; 27. h. t.* nam, cùm quæſitum fuiſſet ex Cæleſtino III. utrùm, ſi aliquis accuſetur, quòd fœminam carnaliter cognoverit (habitâ cum illa copulâ fornicariâ) ad hoc probandum adduci debeant teſtes deponentes de viſu: an verò ſufficiat ſolam famam viciniæ allegare, & probare, vel quòd teſtes producti jurati affirment, ſe conſcios eſſe commiſſi delicti, ſed de viſu nihil dicant. Ad hoc reſpondit Papa, ſi teſtes conveniens teſtimonium dent, ſive jurati deponant de viſu, vel etiam de auditu, & fama conſentiens violentam præſumptionem faciat, atque alia legitima adminicula ſuffragentur: tunc ſtandum eſſe teſtium juratorum depoſitionibus de crimine illo: & Iudex circumſpectus, ac diſcretus motum animi ſui ex argumentis, ac teſtimonijs, quæ rei aptiora compererit, confirmare debet. Conſentit text. in *l. 3. §. Ideóque; in fine ff. h. t.*

CXXX. Notandum primò. Cùm delicta carnis ſint crimina occulta, quæ ſecretò committi ſolent, teſtes etiam de viſu, & auditu proprio plerumque non poſſunt cenſeri eſſe teſtes de ſcientia: cùm tantùm deprehenderint indicia, quamvis veriſimilia criminis, qualia ſunt oſcula, amplexus, tactus, & ſimiles actus, qui communiter copulam præcedunt: ideóque depoſitiones teſtium de viſu talium actuum etiam juratæ, etſi non probent evidenter, & neceſſariò ipſam copulam; quia tamen ſunt actus propinqui ad copulam, per eos ſufficienter probatur ipſa fornicatio, vel adulterium; cùm maior probatio haberi non poſſit. Idque colligitur ex *cit. c. Præterea; h. t.* ubi dicitur, quòd conveniens teſtimonium de viſu ſufficit ad probationem copulæ carnalis. *Abb. hic num.* 1.

Notandum ſecundò. Ad probandum crimen occultum fornicationis, inceſtûs, vel adulterij requiritur maior, vel minor probatio, pro diverſitate cauſæ: nam, ſi agatur per denunciationem Evangelicam, vel charitativam, tantùm ad tollendum peccatum, aut imponendam pœnitentiam ſalutarem; vel per denunciationem canonicam, ad impediendam electionem, ſeu promotionem alicuius ad Prælaturam, vel beneficium, qui nullum adhuc jus in eo acquiſitum habet: vel etiam impediendum matrimonium contrahendum, ne ſacrilegè contrahatur, ut, ſi alicui volenti contrahere matrimonium, objicitur, quòd non poſſit, eò quòd cognoverit conſanguineam illius, quam ducere cupit: in his caſibus, ſufficiunt teſtes deponen-

deponentes de auditu proprio, junctâ famâ, & alijs adminiculis, ſeu conjecturis; ut conſtat *ex cit. c. Præterea*; *h. t.* & tradit ibid. *Gl. V. De auditu*; *& Innoc. n. 1. Hoſtienſ. ibid. poſt princ. Abb. n. 3. & 4. Maſcard. de probat. concl 62. n. 7 Farinac. tr. de teſtib. q. 69. num. 197. & n. 202. 213. & duobus ſeqq.* imò etiam unus teſtis ſufficit. *Gl. in cit. c. V. De auditu*; *Farinac. c. l. num. 202.* Si verò agatur ad divortium inſtituendum, quoad torum, & cohabitationem, vel privationem dotis; tunc major, & plena per duos teſtes integræ fidei, & omni exceptione majores requiritur probatio, nec ſufficit præſumptiva: ſicut etiam, ſi agatur contra Beneficiarium, cui jus acquiſitum eſt per electionem, ad impediendam confirmationem ipſius, vel ad beneficij jam obtenti privationem; ut colligitur ex *c. Veniens*; 10. & ex dictis ſuprà. *n. 50. h. t.* Si denique agatur per viam accuſationis ad matrimonium contractum diſſolvendum, propter impedimentum dirimens; vel etiam, ſi contra adulterum, vel adulteram agatur criminaliter ad pœnam legalem, ſeu publicam vindictam criminis; tunc certiſſimæ, & luce meridianâ clariores probationes requiruntur, juxta *l. ult. C. de probat.* & tradunt ibi DD.

Notandum tertiò. An teſtes de auditu proprio, junctâ famâ, & aliis adminiculis, ſeu conjecturis ſufficienter probent delictum carnis occultum, id Judicis arbitrio determinandum relinquitur; ut habetur in *cit. c. Præterea*; & tradit *Gl. ibid. V. De auditu*; *in fine, Abb. n. 4. Farinac. c. l. n. 215.*

SECTIO III.

DE TESTIBUS DE CREDULITATE, & ſingularibus; & teſtibus inter ſe, vel ſibi ipſis contrariis.

§. I.

An, & quam vim probandi habeant teſtes de credulitate?

CXXXI. Præmittendum. Teſtes alij ſunt de ſcientia, qui videlicet deponunt, ſe ſcire, rem geſtam eſſe, eò quòd proprio ſenſu, v. g. viſu, vel auditu deprehenderint, ſe vidiſſe Titium occidentem, audiviſſe blaſphemantem: & tale teſtimonium ordinariè requiritur ad facti probationem; ut tradit *Gl. in l. 2. §. Idem labeo*; *V. Audierint*; *ff. de aqua pluvia arcend.* quia non poſſunt teſtes eſſe certi de facto externo, & ſenſu perceptibili, niſi per aliquem ſenſum corporeum. Alij ſunt teſtes de credulitate, qui jurati deponunt, ſe credere, ita ſe rem habere; quia ſcilicet id à fide dignis audiverint: & tales teſtes multùm à proprietate teſtium deficiunt, cùm non de ipſo facto, aut crimine, ſed de fama criminis deponant, vel alio indicio. Jam ergo

CXXXII. Quæritur primò. An, & quando teſtes de credulitate admittantur, & probent? Reſp. Teſtes de credulitate, vel de auditu alieno, ſeu relatione ab aliis accepta, etſi duo, pluréſve ſint, ordinariè non admittuntur, nec probant plenè. *Gl. in c. Quoties*; 5. *V. Credere*; *h. t. Abb. ibid. num. 7. Maſcard. de probat. concl. 458 n 2. & 4. Farinac. tract. de teſtib. q. 68. num. 62.* ubi aiunt, quòd credere, & ſcire non poſſunt ſimul concurrere; quia credulitas nititur conjecturis probabilibus; ſcientia certitudine: & eſt communis Canoniſtarum, & Legiſtarum ſententia. Ratio eſt; quia teſtis de ſua, non aliena ſcientia deponere debet. *Gl. in l. Teſtium*; 18. *V. Preſtò*; *C. h. t.* ordinariè enim debet deponere de viſu, ſeu alio ſenſu; debet enim teſtificari de eo, quod novit; notitia autem hominis ex ſenſu accipitur: qui autem deponit, ſeu teſtatur, ſe audiviſſe ab aliis, non ait, ſe nôſſe, ſeu ſcire, rem ita ſe habere, nec ex tali relatione paritur ipſi notitia, ſeu ſcientia, ſed quandoque fides, ſeu credulitas tantùm, ut videlicet credat, verum eſſe, quod audivit. Quare, licèt duo, pluréſve teſtentur, ſe audiviſſe à fide dignis, quòd Titius hominem occiderit, non oſtendunt, facinus commiſſum eſſe, ſed ſolùm indicium ejus afferunt, quod interdum ſufficit ad ſemiplenam probationem; ut docet *Bart. in l. ult. n. 7. ff. de queſtion. Navarr. in c. Quis aliquando*; 87. *§. Non ſibi dico*; *n. 22. Laym. l. 3. Theol. mor. tr. 6. c. 4. n. 5.*

CXXXIII. Quin imò teſtimonium de auditu alieno regulariter non valet, nec fidem facit, etiamſi fama publica cum tali depoſitione concurrat, ſine aliis adminiculis, ſeu conjecturis. *Farinac. tr. de teſtib. q. 69. n. 22.* Idque conſtat ex c. *Tam litteris*; 33. *h. t.* & ibi *Gl. V. De auditu.* Nam cùm, vacante Eccleſiâ Lucanâ, quidam electus eſſet in Epiſcopum, Archipresbyter Lucanus, Sacriſta, & alij quidam ejus electioni ſe oppoſuerunt, & inter alia impedimenta, denunciabant Pontifici, quòd cum vidua (corrupta, *Gl. hic V. Cum vidua*) matrimonium contraxiſſet: ſed & litteras contra electum, nomine Capituli quamvis ignorantis, ad Papam ſub eodem tenore miſerunt. His intellectis Innocentius III. Judicibus à ſe delegatis mandavit, ut inquirerent veritatem: qui ſuper quibuſdam articulis teſtes receperunt: &, cùm poſtea etiam ſuper matrimonio ab electo contracto teſtes recipere vellent, laicos, & fœminas quaſdam; appellatum fuit ad Sedem Apoſtolicam, ne tales teſtes reciperentur: quare Judices depoſitiones teſtium, unâ cum litteris ſuis, ad Papam miſerunt.

Ad hoc reſpondit Papa, ſe ex litteris Judicum, & depoſitionibus teſtium cognoviſſe; nihil contra electum ſufficienter oſtenſum fuiſſe, cùm teſtes tantùm de auditu, & fama depoſuerint: in quibuſdam verò articulis teſtes, vel ſoli ſint (id eſt, ſingulares. *G. hic V. Soli*;) vel aliàs ad probandum, ſeu teſtificandum inhabiles (quia fortè criminoſi, & malæ famæ: ideóque eis fidem non habendam. *Gl. hic V. Tales*;) Ceterùm, quia ſuper matrimonio, quod ab electo cum vidua contractum dicitur, teſtes, qui producti erant, laici, & fœminæ, recepti non ſunt, propter obſtantem contra eos appellationem: ideo mandat idem Papa, ut Judices eos, ſi alioqui idonei ſint, recipiant, ac prudenter examinent, quin & eos, qui ejuſmodi teſtium receptionem impedire præſumpſerint, quò minùs teſtimonium perhibeant veritati, ſolemniter excommunicent. Quòd ſi publicatis atteſtationibus, appareat, irregularitatem illam ſufficienter pro-

» probatam non eſſe, indicatur eidem electo (quia » infamatus fuit) canonica purgatio de obiectis per » ſeptem Eccleſiæ Cathedralis Canonicos, aut alia- » rum Eccleſiarum eiuſdem Civitatis Lucanæ Priores » Presbyteros, aut Diaconos bonæ famæ præſtanda: » eâq;, purgatione receptâ, præfigatur electo terminus » ad conſecrationem petendam à Papa. Si verò vel im- » pedimentum irregularitatis de eodem probatum » fuerit: vel ipſe, intra terminum præſtitutum, pur- » gationem canonicam non præſtiterit, ab Eccleſiæ » prælatione amoveatur; & Capitulo, nomine, & au- » ctoritate Papæ mandetur, ut alium canonicè eli- » gere non differat: Archipresbyterum verò, Sacri- » ſtam, & alios, qui nomine Capituli contra di- » ctum electum litteras ad Pontificem miſerunt, » cùm tamen maior eius pars huius rei conſcia non » fuerit, tam diu ab officio, & beneficio ſuſpenſos » eſſe, denuncient, donec à Papa abſolutionem ob- » tineant.

CXXXIV. Pro declaratione huius c. Notandum primò. Electus, & confirmatus, ſed nondum conſecratus, quamvis rectè vocetur Prælatus, non tamen abſolutè Epiſcopus appellari ſolet, ſed cum addito, Epiſcopus electus; ut colligitur ea hoc c. ubi præcipitur, ut terminus præfigatur electo ad petendam conſecrationem: ut, ſi in cauſa ſuccubuerit, removeatur à prælatione, & notavit *Abb. hîc not. 1.*

Notandum ſecundò. Laici non tantùm viri, ſed etiam mulieres admittuntur ad teſtimonium ferendum contra Clericum, quando opponitur crimen, vel impedimentum irregularitatis, per modum exceptionis, ad amovendum illum à prælatione, vel beneficio, tanquam inhabilem, vel non canonicè electum; ſicut etiam, quando agitur de crimine civiliter: ſecus, ſi criminaliter; tunc enim mulieres teſtes eſſe non poſſunt. *Gl. communiter recepta hîc V. Fœminas; & Abb. not. 2. & dictum ſuprà num. 69. & 70. h. t.*

Notandum tertiò. Etſi teſtes de auditu, & fama non probent plenè facinus, ſeu crimen commiſſum; quia tamen probant infamationem; ideo denunciato de crimine purgatio canonica indici debet, quam ſi is præſtare renuat, habetur pro confeſſo, ita, ut ob contractam irregularitatem. & inhabilitatem, à beneficio amoveri poſſit; ut conſtat ea hoc c. infamato enim de crimine purgatio indicenda eſt. *Gl. hic V. Purgationem:* poteſt autem purgatio canonica indici, non ſolùm, ſi agatur de crimine, ſed etiam, ſi de irregularitate proveniente ex defectu, ſine delicto. *Abb. hic num. 1.* & patet ex hoc c. in quo, electo in Epiſcopum, quia dicebatur cum vidua matrimonium contraaiſſe, indicta fuit purgatio canonica; nam Clericus in ſacris conſtitutus, ſi cum vidua etiam invalidè contrahat, eámque cognoſcat, bigamiam ſimilitudinariam, & irregularitatem incurrit, iuxta c. *ult. de bigamis.*

Notandum quartò. Iudex Eccleſiaſticus, etiam delegatus, poteſt eacommunicare, aliáſve cenſuras ferre, etiam in laicos in ſpiritualibus ſubiectos iuriſdictioni delegantis, ſi impediant eius iuriſdictionem, ut in propoſito, ne laici teſtimonium ferant coram Iudicibus delegatis à Papa. *Abb. hic num. 5. not. 3.* & habetur in *c. Ex litteris; 29. de offic. jud. deleg.*

Notandum quintò. Etiam illi, qui in dignitate, vel officio ſunt conſtituti, non poſſunt, nomine Capituli, dare litteras, etiam ad Papam, inſcio Capitulo, vel maioris partis illius, &, ſi hoc faciant, ſunt ſuſpendendi ab officio, & beneficio, nec abſolvendi, ſine ſpeciali Papæ licentia; ut conſtat *ex hoc c. Abb. hic num. 2. in fine.*

CXXXV. Quæritur ſecundò. Quibus caſibus admittantur teſtes de credulitate, vel auditu alieno? *Reſp.* plures ſunt caſus, in quibus, neceſſitate cogente, etiam teſtes de credulitate depouere poſſunt. Veluti Primò, ſi reddant rationem credulitatis ſuæ. Secundò, contra producentem, contra quem plenè probant. Tertiò, ad probandam Rei innocentiam, ut quòd hominem occiderit, ſui defendendi cauſâ. *Farinac. q. 68. num. 71. 75. & 77.* Quartò, in ijs, quæ directè probari, vel certò cognoſci non poſſunt; vel, quæ difficilis probationis ſunt. *Farinac. c. l. num. 81. 82. & 84.* Quintò, ſi concurrant alia adminicula, præſumptiones, vel indicia. Idem. *c. l. num.* 101. ubi plures limitationes adſert. Similiter teſtes de auditu alieno, ſive ex relatione ab alijs factâ admittuntur Primò, ſi deponant ſuper factis antiquis, ætatem, & memoriam hominum, qui de facto viuunt, excedentibus, iuxta doctrinam communiter receptam, & traditam in *l. 2. §. Idem Labeo;* & ibi *Gl. V. Audierint; ff. de aqua, & aquæ pluv. arcend.* & colligitur ex *c. Licèt; 47. h. t.* qui textus licèt loquatur de conſanguinitate, & affinitate probanda, eadem tamen ratio eſt in alijs factis antiquis memoriam hominum eacedentibus; ut notat ibid. *Abb. num. 3. Arg. l. Si arbiter; 28. ff. de probation. Maſcard. de probat. concl. 104. num. 1. & ſeqq. Farinac. de teſtibus. q. 69. num. 115.* cenſetur autem antiquum, quod ante centum annos factum eſt. *Arg. l. ult. C. de SS. Eccles. Abb. c. l. & Farinac. c. l. num. 126. & 142.* Secundò, in ijs, quæ facta ſunt tempore peſtis, admittuntur teſtes de auditu alieno; quia tunc teſtes, qui de viſu, vel auditu proprio deponere poſſint, non facilè repetiuntur. *Farinac. c. l. num. 55.* Tertiò, quando teſtimonium de auditu alieno eſt adminiculatum, ſive coniunctum cum alijs coniecturis, vel præſumptionibus aut probationibus. *Farinac. c. l. num. 44.* Quartò, in alijs caſibus ſuprà allatis, in quibus admittuntur teſtes de credulitate. Quintò, quamvis teſtimonium ad auditu alieno non faciat regulariter plenam probationem; facit tamen aliquam præſumptionem. *Farinac. c. l. num. 32.* apud quem plura de hoc videri poſſunt.

CXXXVI. Quæritur tertiò. An, & quando teſtes de auditu alieno probent conſanguinitatem, vel affinitatem? Reſp. Ad probandam conſanguinitatem, vel affinitatem interdum etiam admittuntur teſtes de auditu alieno, & credulitate, ut, ſi agatur ad diſſolvendum matrimonium, propter impedimentum conſanguinitatis, vel affinitatis, probabari id debet per duos, vel tres teſtes de eadem conſanguinitate, ſed in defectum conſanguineorum, admittendi ſunt etiam alij teſtes de auditu, dummodo habeant conditiones requiſitas in *c. Licèt; 47. h. t.* quod eſt deſumptum ea Generali Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. ubi dicitur: Licèt olim, » quando conſanguinitas, & affinitas uſque ad ſepti- » mum »

» mum gradum impedimentum præſtabat, ſtatutum
» fuerit, ut in cauſis hniuſmodi matrimonialibus, et-
» iam depoſitiones teſtium de auditu valerent, & ad-
» mitterentur (prout videte eſt in *c. De parentela*;
» *5. cauſ. 35. q. 6.*) cùm propter brevem hominum
» vitam, teſtes de viſu haberi non poſſent. Sed qoia
» poſtea experientia docuit, exinde multa legitima
» matrimooia in periculum diſſolutionis veniſſe:
» ideo ſtatuit Concilium, ut in poſterum teſtes de
» auditu non recipiantur; quia iam eo tempore im-
» pedimentum conſanguinitatis, & affinitatis reſtri-
» ctum fuit, ita, ut quartum gradum non excederet.
» Niſi tamen huiuſmodi teſtes ſint perſonæ graves,
» & fide dignæ, & ante litem motam ab antiquio-
» ribus ſuis, ſeu aſcendentibus, non ab uno, cùm ille,
» ſi viveret, noo ſufficeret, ſed à pluribus, ſaltem duo-
» bus id acceperint, non ab infamibus, aut ſuſpectis,
» ſed à fide dignis, & omni exceptione maioribus:
» nam abſurdum foret, ſi ea teſtimonia admitteren-
» tur, quorum repellereotur auctores. Sed nequa,
» ſi unus à pluribus, aut infames, ab hominibus bonæ
» famæ audiviſſe ſe, dicant, tanquam plures, & ideo-
» nei teſtes reputati debent; cùm ſecuodùm judicio-
» rum ordinem, unius teſtimonium, quâcunque
» etiam Præſidis dignitate fulgeat, non cenſeatur eſſe
» ſufficiens: infamibus autem actus legitimi ſunt in-
» terdicti. Teſtes autem huiuſmodi iurare debent,
» quòd ad teſtimonium in ea cauſa ferendum, non
» odio, amore, timore, aut commodo procedant: at-
» que perſonas, expreſſis nominibus, vel aliâ demon-
» ſtratione, aut ſufficiente circumlocutione deſi-
» gnent, & ſiognlos ex utroque latece gradus clarè di-
» ſtinguant: ac denique juramento ſuo concludere
» debent, quòd à maioribus ſuis acceperint, quæ de-
» ponunt, & quòd credant, ita eſſe. Sed neque ido-
» oei ceoſebuntur tales teſtes ad deponendum de
» conſanguinitate, niſi jurati teſteotur, ſe vidiſſe tales
» perſonas, ſaltem in uno dictorum graduum, conſti-
» tutas, pro conſanguineis ſe mutuò habere, & agno-
» ſcere: qoandoquidem tolerabilius eſt, aliquos con-
» tra ſtatuta hominum relinquere copulatos, quàm
» legitimè conjunctos contra ſtatuta Domini ſepa-
» tare.

CXXXVII. Pro explicationa huius c. Notandum primò. Duplex eſt teſtimonium auditus, unum de auditu proprio, ut, ſi quis non ex relatione alterius, ſed immediatè, ac præſens audivit aliquid dici, vel fieri, & tale teſtimonium eſt legitimum, & probat. c. 2. ibi *ſub teſtimonio videntium, & audientium. de conſuet.* Teſtimonium verò de auditu alieno, ſive mediato, ut quando quis ad confirmandum dictum ſuum, dicit, ſe ita ab hoc, vel illo, ab his, vel illis audiviſſe, & ſic ſe fundat, non in proprio, ſed alieno auditu, non eſt propriè dictum teſtimonium, nec tales teſtes ordinariè plenè probant, etiamſi plures hoc teſtentur; quia teſtes debent deponere de eo, quod nôrunt, vel quod præſentes viderunt, vel audiverunt. *c. Teſtes*; *15. & §. de his*; *cauſ. 3. q. 9.* ut, ſi quis teſtetur, ſe audiviſſe, Titium promiſiſſe Caio 100. florenos. *Abb. in cit. c. Licèt 47. num. 1. h. t. Menoch. de arbitrar. jud. caſu 475. num. 3. & num. 15. & ſeqq. Farinac. de teſtib. q. 69. num.* 148. ubi *num.* 151. addit, idem dicendum eſſe de teſtibus deponentibus de eo, quod percipitur non per proprium viſum, vel auditum, ſed per alium ſenſum, ut guſtum, tactum, odoratum.

Notandum ſecundò. Quando cauſa eſt ardua, ſive agitur de gravi præjudicio, ut in caſu huius *c.* de diſſolvendo matrimonio; tum teſtes de auditu alieno non faciunt ſufficientem, aut plenam probationem, niſi fama, & alia adminicula, ſeu conjecturæ concurrant. *Abb. hic num. 2. Imol. num. 1. Felin. num. 1. Farinac. cit. q. 69. num.* 135. & colligitur ex *c. Præterea*; 27. *h. t.*

Notandum tertiò. Teſtes de auditu alieno non admittuntur, etiamſi dicant, ſe audiviſſe poſt litem motam, ſeu in judicium deductam; ſed deponere debent, ſe audiviſſe, hoc, vel illud factum eſſe, antequam lis mota fuit; ut à contrario ſenſu colligitur ex *cit. c. Licèt*, & notat ibid. *Gl. V. Motam*; *Menoch. cit. loc. num. 14. Maſcard. cit. concl. 410. num. 29. Farinac. cit. q. 69. num. 96.* nam alioqui ſuſpicio eſt, ne rumor ſparſus fuerit, occaſione litis motæ, ſeu in judicium deductæ. Multò minùs admittuntur teſtes de auditu alieno in cauſis criminalibus, io quibus non ſolùm non probant, ſed nec præſumptionem faciunt, ad condemnandum, imò nec indicium ad torturam. *Farinac. tr. de teſtib. q. 68. num. 9. & 13.*

CXXXVIII. Notandum quartò. Plures conditiones requiruntur ad hoc, ut teſtes de auditu admitti poſſint ad probandam conſanguinitatem, vel affinitatem, quæ habentur expreſſæ in *cit. c. Licèt*; *h. t.* nam Primò, tales teſtes debent eſſe perſonæ graves, ſcilicet morum gravitate, & bonæ famæ, ac opinionis, ac fide dignæ. *Hoſtienſ. hîc V. Graves.* Secundò, debent deponere, ſe audiviſſe, ante litem motam, de quo iam ſuprà dictum. Tertiò, ſe audiviſſe à maioribus, ſeu antiquioribus ſuis, ſcilicet ab aſcendentibus, & non collateralibus conſanguineis, qui non dicuntur maiores. *Farinac. cit. q. 69. num. 112. & ſeq.* Quartò, debent dicere, ſe audiviſſe, non ab uno tantùm, quia unicus teſtis, etiam de ſcientia, non ſufficit ad probandam conſanguinitatem v. g. ergo multò minùs teſtis de credulitate, vel auditu ſufficit, ſi accepit ab uno tantùm, quod deponit; ſed neceſſe eſt, ut à pluribus audiverit, ſaltem duobus. Quintò, ut ij, à quibus audiverunt, non ſint infames, nec ſuſpecti, ſed fide digni, & omni exceptione maiores: nam, quando auctori, vel auctoribus alicuius dicti, vel facti non habetur fides, multò minùs credendum eſt ijs, qui ab illo, vel illis id acceperunt, vel audiverunt; ut ait *Jo: Andr. in cit. c. Licèt num. 4.* quia is, qui audivit aliquid ab alio, non poteſt ſuperare fidem auctoris ſui. Sextò, ut tales teſtes de auditu non deponant ex odio, amore, timore, vel commodo. Septimò, debent deſignare perſonas, & gradus conſanguinitatis per propria nomina appellativa, demonſtrativa, vel ſufficientes circumlocutiones. Octavò, debent etiam ſpecificare ſingulos gradus conſanguinitatis ex utroque latere, dempto ſtipite. Nonò, debent deponere per proprium juramentum; adeóque non ſufficit, ut jurent per alium. Decimò, debent expreſsè addere, ſe credere id, quod audiverunt ab alijs, ita ſe habere. Denique debent inſuper dicere, quòd tales conſanguineos viderint pro conſanguineis ſe invicem tractare. Prædictæ autem conditiones

ita neceſſariò requiruntur, ut, ſi vel una tantùm deſit, deficiat quoque, neque admittatur talis probatio conſanguinitatis. *Hoſtienſ. hic V. Habere*; *Farinac. cit. q. 69. n. 106. & ſeqq.*

CXXXIX. Notandum quintò. Quamvis *Gl. hic V. Ab uno*; *& Hoſtienſ. V. Sed duobus*; dicant, ut admittatur teſtimonium de auditu, & probet, neceſſarium eſſe, ut ſaltem duo teſtes deponant, ſe hoc audiviſſe ab eadem perſona, vel à pluribus iiſdem, & quidem eodem loco, & tempore, nec ſufficere, ſi plures, à diverſis perſonis ſe audiviſſe, dicant; quia alioquin erunt teſtes ſingulares: nam ſinguli deponent de ſingulis, ac diſtinctis relationibus majorum ſuorum; ideóque neceſſe eſt, ut, ſi plures ſint teſtes, quilibet eorum dicat, ſe idem audiviſſe ab iiſdem perſonis, & non unus ab uno, alter ab alio. Contrarium tamen tenent *Innocent. hic V. Duobus*; *& Abb. num. 9. Felin. num. 2.* qui ajunt: Licèt tutius, & melius ſit, ſi plures teſtes deponant, ſe audiviſſe à pluribus iiſdem, ita, ut etiam materialiter ſint conteſtes, non tamen id abſolutè eſt neceſſarium; quia non eſt neceſſe probare, quòd Titius, & Caius hoc dixerunt, ſed quòd illi teſtes id à pluribus audiverunt, & ſic ſolus auditus à pluribus de conſanguinitate pertinet ad ſubſtantiam probationis: unde ſufficit, quòd teſtes in hoc ſint conteſtes, quòd audiverint à pluribus, tales conjuges eſſe conſanguineos: major autem præſumptio eſt pro conſanguinitate, quando unus dicit, ſe audiviſſe à duobus, alter verò, ſe audiviſſe ab aliis duobus, quàm ſi duo dicant, ſe audiviſſe ab iiſdem duobus; quia priore caſu, cenſetur factum magis ſparſum, ut ait *Abb. c. l.* ſive ad plures famam eius permanâſſe, quàm poſteriore. Idque adhuc clariùs apparet in caſu *cit. c. Licèt*; 47. *h. t.* non enim in particulari erat quæſtio de relatione, ſeu atteſtatione unius hominis, ſed abſolutè, ac veluti generatim, utrùm nemo fuerit inter maiores de conſanguinitate teſtificatus: quo caſu, teſtes ſingulares, qui dicunt, ſe audiviſſe à pluribus diverſis perſonis, v. g. conjuges eſſe conſanguineos, adminiculatè probant, & ſe coadjuvant; quia, licèt materialiter de diverſis deponant, tamen quodammodo de eodem; quia omnes teſtantur id, de quo per ſe, ac principaliter quæritur, nempe, an ſint conſanguinei. Unde, ſi reſpectu eiuſdem finis, teſtes concordent; licèt tempore, & in actibus diſcordent, ſufficit: quia varietas temporis, & actuum non diverſificant id, de quo ſubſtantialiter, & principaliter quæritur, ait *Felin. in cit. c. Licèt*; *num. 2. limit. 2.* Et hinc etiam in *cit. c.* in quo exactè referuntur omnes conditiones, quæ requiruntur ad probandam conſanguinitatem per teſtes de auditu, nulla fit mentio huius conditionis, quòd ſi ex pluribus teſtibus quilibet audivit ab alio, quàm alter, non valeat eorum teſtimonium. Verùm de ſingularibus teſtibus plura *§. ſeq.*

Notandum ſextò. Ferre teſtimonium in Judicio numeratur inter actus publicos, & legitimos, à quibus infames, & perſonæ viles repelluntur; ut patet ex *cit. c. Licèt*; ibi: *Actus legitimi infamibus ſunt interdicti*, & ibi *Gl. Actus legitimi.* Et quamvis officium teſtis ſit quaſi publicum. *l. 1. ff. h. t. in princ.* non tamen teſtis fert teſtimonium tanquam habens officium publicum. *Abb. in Rubr. tit. ſeq. Gail. l. 1. obſ. 100. n. 2.*

CXL. Ceterùm per quales teſtes probari, & qualiter jurare debeant, qui deponunt ſuper conſanguinitate, habetur præterea ſtatutum in c. *Quoties*; 5. *h. t.* ubi Papa Eugenius III. reſcribit, quòd, » quando agitur ad ſeparandos conjuges propter » impedimentum conſanguinitatis: tunc ea per » duos, vel tres teſtes ex eadem conſanguinitate » probari debet: vel, ſi nulli conſanguinei ſuperſint, per totidem ſeniores, meliores, & probatiores eiuſdem loci: qui teſtes cum duplici juramento deponere debent, ſe non privato odio, » nec amicitiâ, nec ob aliquod commodum, quod » habuerint, vel habeant, vel habituri ſunt, ad ita » teſtificandum adductos eſſe; & quod ab ipſis aſſeritur, à maioribus ſuis ut vera ſe accepiſſe, & credere, ita eſſe. »

Ratio autem, cur cognati adhibendi ſint in teſtes, ad probandam conſanguinitatem, eſt, quia hi meliùs ſcire præſumuntur genealogiam propriam, quàm extranei: ſecus, ſi agatur de facto aliquo externo probando: tunc enim teſtimonium conſanguineorum redditur ſuſpectum, propter eorum affectionem erga cognatos, ut eis minùs credatur. *Abb. hic num. 2.* & patet ex ſuprà dictis. In defectum autem conſanguineorum, debet conſanguinitas probari per ſeniores; quia his, ceteris paribus, plùs creditur, quando agitur de antiquis factis probandis, quæ meliùs ſcire præſumuntur, quàm juniores. *Abb. hic num. 2. not. 3.* ubi tamen addit, hæc Judicis arbitrio relinquenda eſſe: quòd ſi haberi non poſſint ſenes, admittentur juvenes, ſicut admittuntur extranei in defectum conſanguineorum. *Abb. hic*; *in fine.* Quæ autem hic adduntur de juramento, jam ſuprà explicata ſunt.

§. II.

De teſtibus ſingularibus, eorúmque probatione.

CXLI. Quæritur primò. Quinam dicantur teſtes ſingulares, & quotuplicis generis ſint? Reſp. 1. Alij ſunt, & dicuntur conteſtes, qui unum, & idem factum teſtantur: alij teſtes ſingulares, qui vel contraria, vel ſaltem diverſa teſtantur: & poteſt eiuſmodi diverſitas eſſe ſecundùm omnia fermè prædicamenta; ut ex Baldo tradit *Farinac. tract. de teſtibus. q. 64. num. 10. & ſeqq.* v. g. in prædicamento ſubſtantiæ, ſi quæratur, quis commiſerit homicidium in rixa plurium? & unus deponat de Titio, alter de Caio, non ſunt conteſtes, ſed teſtes ſingulares, cùm de diverſis ſubjectis teſtimonia proferant: & univerſim, quando unus deponit de una re, alter de alia. *Farinac. c. l. n. 11.* Item, ſi unus Canonicorum teſtetur, citationem ad ſe non perveniſſe, & alius teſtetur, eam perveniſſe ad ſe, non ſunt conteſtes, ſed teſtes ſingulares. *Laym. in c. Bona*; 23. *num. ult. de elect.* In prædicamento quantitatis, ſi unus teſtetur, Titium dediſſe mutuò Caio centum ducatos,

alius quinquaginta. In prædicamento qualitatis, ſi nnus deponat, actum purè, & ſimpliciter eſſe factum: alter ſub conditione; nnus, furtum fniſſe manifeſtum; alter, non manifeſtum. *Farinac. c. l. num.* 14. *&* 15. In prædicamento Vbi, & Quando, ſi unus teſtis deponat de Auna viſa in conventu dæmonum inſtituto propè Dilingam, menſe Majo: alius de eadem viſa in convenru dæmonum inſtituto prope Auguſtam, menſe Julio. In prædicamento ſitûs, ſi unus teſtis dlcat, agrum eſſe ſitum in nna parte territorij, alter in alia parte. *Farinac. c. l. n.* 21.

CXLII. Reſp. 2. Singularitas teſtium alla eſt obſtativa, ſive adverſativa, videlicet, ſi dicta eorum inter ſe repugnent; quia contraria deponunt, ut in duobus illis teſtibus ſenibus, quorum unus teſtabatur, Suſannam adulterium commiſiſſe ſub ſchino, alter ſub prino. *Dan. c.* 13. cùm tamen nnnm, idémque adulterium non poſſir committi ſimul in diverſis locis. Alia eſt ſingularitas diverſificativa, ſi teſtes deponant de actibus non contrarijs, ſed diverſis, ſe mutuò non adjuvantibus, ut in caſu *c, Cùm tu*; 16. *h. t.* ubi teſtes producti pto una parte depoſuerunt, ſententiam excommunicationis eſſe latam polt appeilationem: teſtes autem adverſæ partis, eſſe latam ante appellationem: quod de diverſis appellationibns, quarum nna, ante latam ſententiam excommunicationis, altera poſt illam facta ſit, intelligi poteſt, de quo infrà. Aliud exemplum eſt, ſi teſtes aliqui deponanr, Titium dediſſe Caio mutuò centum flurenos, tali die, & loco: alij verò deponant, dediſſe mutuò centum alio loco, & tempore: tum enim teſtes uon contrarii, ſed diverſi deponeutes de diverſis actibus reputantur. *Farinac. cit. q.* 64. *num.* 7. Alia denique eſt ſingularitas teſtium cumulativa, ſive adminiculata, ſi teſtes deponant de actibus diverſis, ſed mutuò ſe adjuvantibus ad probandum id, quod quætitur, ſive de quo eſt quæſtio; qnia eorum depoſitiones, etſi diverlæ, ad eundem tamen finem tendunt: ut, ſi unus deponat de facto, ſive patrato crimine; alius de fama einſdem criminis: unus de viſu, alter de auditu &c. *Farinac. c. l num.* 6. Item, quando agitur ad probandam poſſeſſionem fundi, vel agri, & unus teſtis dicit, quòd vidit eum arari à Titio, v. g. alius ſemlnari, alius meſſem ex eo colligi; iſti teſtes, licèt ſint ſingulares, quia deponunt de diverſis actibus poſſeſſoriis, tamen tenduut ad eundem finem, nempe poſſeſſionem probandam; nt notat *Honorius Axel in ſumma n.* 38. *h. t.*

CXLIII. Quæritur ſecundò. An probent, & fidem faciant teſtes ſingulares? Reſp. 1. Teſtes non debent eſſe ſingulares, ita, ut contraria, vel etiam diverſa teſtentur; ſed opus eſt, ut ſint conteſtes, ita, ut de nno, eodémque facto ſpeciali teſtentur, ac deponant: alioquin, rametſi plutes ſint, non ſufficienter, nec plenè probant, ad condemnandum Reum crimen non confeſſnm; prout conſtat ex *c. Bonæ*; 23. ibi: *Singuli veſtrûm eſſent in ſuo teſtimonio ſingulares*, *ſupr. de elect. c. Cùm dilectus*; 32. ibi: *cùm eorum eſſet probatio inſufficiens, eò quòd ſinguli eſſent in ſuis teſtimoniis ſingulares*, *eod. tit.* & ibi *Gl. V. Probatio*; nbi ait, quia ſingularis teſtis non probat. item in *c. Licèt*; 9. §. *Quamquàm; de probat.* dicitur: Quamquàm pars (altera) multos teſtes produxerit ſuper negotio principali, vix tamen ex illis ſex remanſerunt concordes; cùm alij ſibimet in ſerie ſul teſtimonij contradicant: & quidam alij ſint in dicto ſui teſtimonij ſingulares. ubi *Gl. magn.* in notatis ait: Teſtis, qui contradicit ſibi, item teſtis ſingularis non valet. Idem etiam probatur ex *c. Tam litteris*; 33. *junct. Gl. V. Soli, id eſt, ſingulares*; *h. t.* & ideo non valent eorum teſtimonia. Ratio eſt, quia teſtis ſingularis eſt unicus: ſed teſtis unicus non probat pleuè: ergo nec ſingularis. Deinde teſtes ſingulares ſuut inter ſe contrarij, vel ſaltem vaiij, ac diverſi; ideóque non probant. *Farinac. cit. q.* 64. *num.* 33. *& duobus ſeqq.*

Quare, ſi unus v. g. teſtetur de uno facto, alius de alio; non efficiunt plenam criminis probationem, quæ ſufficiat ad condemnandum Reum, ac puniendum pœnâ ordinariâ: & ratio eſt; quia unus alterius dictum non confirmat, ſed uterque ſuum tantùm; & ſic erit tantùm probario per unnm teſtem. Unde debent teſtes convenire in ſubſtantia facti, vel delicti ſpecie, in tempore, & loco: nam ex diverſo tempore, & loco colligitur, non eſſe idem factum, de quo deponunt. *l. Ob carmen*; 21. *in fine, junctâ Gl. V. Aſſiſtit*; *ff. h. t. Clarus in pract. crimin. §. fin. q.* 53. *num.* 19. *Farinac. cit. q.* 54. *num.* 217. *Leſſ. l.* 2. *de juſtit. c.* 30. *dub.* 4. *num.* 33. *Laym. lib.* 3. *Theol. mor. tract.* 6. *c.* 4. *num.* 5. Addlt *Clar. cit. l.* teſtes ſingulares, qni deponunt de diverſis actibus, non probare, non ſolùm, ſi agatur de probando delicto aliquo in ſpecie, v. g. homicidio commiſſo, ad condemnandum Reum; ſed etiam non probare, ſi agatur de probando delicto in genere, v. g. aliquem eſſe hæreticum, adulterum, vel uſuratium: cuius rationem dat *Laym. cit. l.* quia, cùm per teſtes ſingulares deponentes de diverſis actibus ſpecificis, crimen hæreſis v. g. in ſpecie plenè non probetur, ſequltur, quòd neque in genere ſatis probetur, cùm genus non poſſit exiſtere, niſi in ſpecie.

Portò, etſi teſtes ſingulares deponentes de actibus diverſis diverſo tempore factis non plenè probent; magnam tamen præſumprionem contra Reum, & pluſquam ſemiplenam probationem in criminibus efficiunt, quæ ſufficiat ad torturam, imò interdum etiam ad pœnam extraordinatiam inſligendam. *Clar. c. l. Farinac. in prax. crimin. p.* 1. *q.* 37. *n.* 34. *Laym. c. l.*

CXLIV. Reſp. 2. Si teſtes deponant de actibus diverſis, ſed mutuò ſe adjuvantibus, in cauſis civilibus interdnm plenè probant: Vt, ſi quæratur de facto ſnâpte naturâ ſucceſſivo, ac iterabili, aut habente extenſionem, ſeu partes, ex quibus totum aliquod coaleſcit: v. g. utrùm Clericus ſit familiaris hnic fœminæ; adeóque freqnenter eam inviſat? num Titius fuerit heri in civitate? & unus teſtis dicat, quòd viderit illum horâ nonâ matutinâ, alter horâ tertiâ pomeridianâ: vel, ſi quæratur, an Titius dixerit Miſſam? & nnus teſtis deponat de epiſtola ab illo dicta, alius de Evangelio, & ſic de aliis partibus Miſſæ; tales teſtes plenè probant, Miſſam eſſe dictam à Titio, quia

non

non eſt neceſſarium; ut ſint conteſtes in toto, ſed ſufficit, eſſe conteſtes in diverſis partibus, ex quibus componitur, & encluditur totum. *Abb. in c. Licèt*; 47. *n*, 11. *h. t.* & *ibid. Felin. n.* 2. *Verſ. Adde etiam iſtis*; *col.* 7. *Farinac. cit. q.* 64. *n.* 160. Similiter, ſi quæratur de exercitio juriſdictionis, aut uſu ſervitutis alicuius, teſtes deponentes de diverſis actibus cenſeri debent adminiculari, & ſe mutuò adjuvantes, & plenè, ac ſufficienter probant; ut, ſi unus teſtis deponat de uno actu juriſdictionis, alius de alio, v. g. ſi unus teſtis dicat, tale caſtrum habere merum imperium, ſive jus gladij, quia vidit ibi Reum aliquem capite plecti; alter verò dicat, quòd vidit quempiam in eo loco laqueo ſuſpendi. Item, ſi quæſtio ſit de poſſeſſione, v. g. decimarum, & unus teſtis deponat de tritico, alius de hordeo viſo à ſe decimari, ſufficit ea probatio ad plenam fidem faciendam. *Gail lib.* 2. *obſ.* 66. *n.* 12. *Farinac. c. l. n.* 164. & 168. Et univerſim loquendo, ad probandum unum totum integrale ſufficit probare eius partes per teſtes ſingulares; quia reſpectu eiuſdem finis concordant, etſi in tempore, & actibus diſcordent; & ſic non cenſentur, nec dicuntur teſtes ſingulares abſolutè; idque ſumitur ex *l. Qui ſententiam*; 16. ibi: & *teſtes in unum conſpirantes, concordantéſque rei finem. C. de pœn. Felin. c. l. n.* 2. *limit.* 2. *Lanfranc. in practic. judic. c.* 8. *de teſtium depoſit. n.* 23. *Gail c. l. num.* 11. *Maſcard. de probat. concl.* 379. *n.* 14. ubi ait, quòd teſtes ſingulares conjungantur, ut plenè probent, quando tendunt ad eundem finem, licèt per diverſa media. *Mynſing. centur.* 2. *obſ.* 20. *Farinac. c. l. num.* 147. & *ſeq.*

Quin etiam in cauſa criminali, ſi plures teſtentur de diverſis actibus, qui tamen principaliter ad eundem omnino finem, & effectum tendunt; ut, ſi aliqui jurati deponant, ſe vidiſſe Titium egredientem è domo occiſi; alij teſtentur de fuga ipſius; alij de fama publica; poterunt conjungi ad faciendam plenam probationem. *Mynſing. cent.* 3. *obſ.* 106. *Laym. cit. c.* 4. *n.* 5. *in fine.* Denique, ſi de uno particulari, ſeu ſpeciali facto ſit quæſtio, ſed indefinitè, ac veluti generatim, videlicet, num Titius aliquando confeſſus fuerit delictum, vel de eo gloriatus; tum, ſi plures teſtes de diverſis huiuſmodi actibus, ſeu confeſſionibus deponant, cenſentur ſe mutuò adjuvare, etiam ad plenam probationem faciendam. *Farin. c. l. n.* 131. apud quem plura de teſtium ſingularitate videri poſſunt tota *q.* 64.

§. III.

An, & quando probent teſtes inter ſe contrarij?

CXLV. Aſſertio 1. Si duo teſtes ex una parte producti ſibi invicem contradicant, tunc nihil probant; quia unus alterius dictum infringit, & enervat: nec conſtat, quis eorum veritatem dixerit; & ſic probatio redditur dubia. v. g. ſi unus teſtis dicat, Titium eſſe bonæ famæ, alter verò id omnino neget, & dicat, eſſe malæ famæ, nihil probant uterque, *l. Qui falsò*; 16. *junct. Gl. V. Puniuntur*; ubi ait, quòd eis non creditur. *ff. h. t. Abb. in c. In noſtra*; 32. *n.* 3. *h. t. Maſcard. de probat. concl.* 1361. *n.* 2. & 3. *Farin. tr. de teſtib. q.* 65. *n.* 2. Excipi debet, niſi alter teſtis in tantum eſſet melior, ac dignior, ut provocet Judicem ad deferendum ei juramentum in ſupplementum probationis. *Abb. c. l.* Verùm, ſi duo, vel tres teſtes producti ab una parte inter ſe conſentiant, unus autem, ſive tertius, ſive quartus illis contradicat, & quidem in ſubſtantia negotij: tunc numerus major teſtium conſentientium probat, tametſi unus, aut duo, ſed pauciores numero contradicant. *Gl. in cit. c. In noſtra. V. Adverſa*; *Abb. ibid. num.* 3. & *in c. Cum cauſam*; 37. *num.* 17. *h. t.* quamvis negari non poſſit, ex tali contradictione aliorum teſtium conſentientium fidem debilitari, ita, ut minùs probent; quia producens teſtes cenſetur voluiſſe, ut omnibus, ac ſingulis fides habeatur, ſi de falſitate convinci nequeant. *Imol. in c. Cùm tu*; 16. *num.* 4. *h. t.* Si verò teſtes, non in ſubſtantia negotij, vel in qualitatibus, & circumſtantiis intrinſecis ad negotium ſpectantibus, ſed ſolùm in extrinſecis, & accidentalibus, quæ ad rei geſtæ veritatem parum, vel nihil pertinent, v. g. in die, aut menſe, quo contractus celebratus eſt, diſſentiant, tum talis contrarietas teſtium nihil obſtat, quò minùs adhuc probent; ut docet *Gl. in l. Ob carmen*; 21. §. *Teſtes*; *V. Aſſiſtit*; *ff. h. t. Farinac. c. l. n.* 16. & 20.

CXLVI. Aſſertio 2. Si teſtes, qui ex utraque parte, Actoris, & Rei, producti ſunt, directè contraria deponant; tunc unius teſtis contradictio non evertit plenam probationem partis alterius, quam facit per duos teſtes integros, & omni exceptione majores: ſed hoc caſu plures teſtes, ſi æquè idonei ſint, ex una parte producti, ſuperant teſtes pauciores ex altera parte productos; ac proinde, ſi cetera paria ſint, cauſa adjudicanda eſt ei parti, ſive Reo, ſive etiam Actori, quæ plures teſtes pro ſe habet; prout ſtatuitur *in c. In noſtra*; 32. *h. t.* Nam cùm Papa Innocentius III. controverſiam, quam Archidiaconus quidam contra Monachos quoſdam habebat, delegâſſet duobus Epiſcopis; ipſi receptis teſtibus, quos utraque pars produxerat, cognoverunt eorum teſtimonia, non tantùm diverſa, ſed etiam penitus adverſa, ſeu contraria eſſe, ut neſcirent, pro qua parte ſententiam ferre deberent. Quare cauſam, cum atteſtationibus, ad Pontificem remiſerunt: qui ijſdem reſcripſit, cùm ex una parte plures teſtes numero; ex altera verò pauciores ſint producti, non tantùm ad multitudinem teſtium attendendum eſſe, ſed etiam, & multò magis ad eorum qualitatem, ſeu habilitatem, nec non ad depoſitiones eorum, quibus maior lux veritatis aſſiſtere, ſeu veriſimilitudo ineſſe videatur, ex quibus Judex motum animi ſui, ſeu aſſenſum formare poſſit: ideóque, ſi teſtes utrinque producti æqualis honeſtatis, & exiſtimationis eſſe videantur; tunc pro Archidiacono, qui plures teſtes produxerat, ſententiam proferendam eſſe. Sin autem teſtes ex parte Monachorum producti tantæ auctoritatis, & præeminentiæ fuerint, ut aliorum multitudini meritò præferendi videantur; tunc Monachos à petitione Archidiaconi abſolvendos eſſe.

CXLVII. Pro intellectu huius c. Notandum primò. Judex non tantùm ad numerum, ſeu multitudinem teſtium, ſed multò magis, & potiſſimùm

mùm ad qualitates teſtium attendere debet, juxra *l. 3. in princ. & l. Ob carmen; 21. §. Si teſtes. ff. h.t. & cit. c. In noſtra* t nam, quamvis, ſi reſtes ab utraque parte producti contraria deponant, plures numero præſerendi ſint paucioribus, ita, ut ſtaudum ſit depoſitionibus plurium; ut patet ex *cit. c. In noſtra; & ibi Gl V. Adverſa*, & ex communi tradit *Farin. tract. de teſtib. q. 65. n.* 107. quia veriſimilius eſt, quòd plures plùs ſciant veritatē, quàm pauciores, ceteris paribus: regulariter ramen teſtibus dignioribus magis credendum eſt, etſi numero pauciores ſint, quàm minùs dignis, etſi pluribus. *Abb. in cit. c. In noſtra; in princ. & n. 1. Felin. ibid. num. 1. Gabriel comm. opin. lib. 1. concluſ. 4. n. 34. & 37. Farinac. cit. loc. n.* 114. Et hinc teſtibus io dignirate conſtituris magis creditur, quàm plebeijs; Nobilibus plùs, quàm ignobilibus: magìs ijs, qui honeſtæ vitæ ſunt, quàm vilioris conditionis; divitibus, quàm pauperibus; viris, quàm mulieribus; Clericis, quàm laicis; ſenibus, quàm Juvenibus; peritis, quàm imperitis. *Gabriel cit. loc. n.* 35. 38. & 40. ubi ait, quòd teſtimonium quatuor Clericorum tantùm valet, quaotùm ſex laicorum, & *n.* 61. & 68. *Farinac. cit. loc. n.* 115. & 117. & 186.

Id aurem intelligi debet primò. Si valde notabilis, & magnus ſit exceſſus in dignitate, vel boneſtare, & teſtes minùs digoi in modico numero ſolùm excedant digniores: alioquin verò magnus numerus teſtium præfererur reſtibus multò paucioribus, etiamſi magis honeſti, & digni ſint. *Gl. in cit. c. In noſtra; V. Præferenda. Farinac. cit. loc. num. 122. & ſeq.* Licèt contrarium teoeat poſt *Hoſtienſ. Abb. hic num.* 6. quantus autem debeat eſſe exceſſus in dignitare, ſeu boneſtare, & numero, Id relinquitur Judicis arbirtio determinandum, ſecondùm *Gl. c. l. in fine. Farinac. c. l. n.* 125. Deinde, quod dictum eſt, plùs credendum teſtibus Nobilibus, & divitibus, quàm ignobilibus, & pauperibus, id non babet locum, quando bi illis prævalent morum gravitate, & probitate; ut ex communi tradit *Farinac. c. l. n.* 115. *& duobus ſeqq.* item, ſi teſtes juniores ſint digniores, magis illis creditur, quàm ſenioribus. *Gabriel c. l. n. 69. Farinac. c. l. n.* 176.

CXLVIII. Notandum ſecundò. Attendendum etiam eſt ad qualitates depoſitionum, ſeu atteſtationum: ſiquidem magis credendum eſt deponentibus veriſimiliora, ac negotio apriora. *cit. l. 3. & l. Ob carmen. §. Si teſtes. ff. h. t. c. Quia veriſimile; 10. de præſumpt. & in c. Licèt; 9.* ibi: *Qui etiam aptiora negotio, & vero proximiora in ſuis teſtimoniis expreſſerunt. de probat. Abb. hic n. 1. & Felin. num. 3. Farinac. c. l. n.* 128. ita, ut veriſimiliora deponentibus magis credatur, etiamſi ſint aliàs numero minores, vel etiam minùs digni, ſaltem, ſi depooant proximè, & immediatè veriſimilia circa rem, de qua agitur. *Farin. c. l. n.* 130. 132. & 135. Illi autem cenſentur deponere veriſimiliora, qui deponunt, quæ juri communi conſonant, & conformia ſunt. *Felin. c. l. n. 3. Farinac. c. l. n.* 150.

CXLIX. Notandum tertiò. Si par ſit numerus teſtium ſibi contradicentium, & cetera omnia ſint æqualia; tunc teſtibus in favorem Rei deponentibus magis credendum eſt, quàm ijs, qui deponunt pro Actore; adeòque Reus abſolvendus eſt, cùm ejus cauſa favorabilior eſſe cenſeatur. *c. Ex litteris; 3. de probat. Gloſ. in cit. cap. In noſtra; verſ. Si verò teſtes. h. t.* idque procedit, non tantùm in cauſis Civilibus, ſed etiam in criminalibus; nam magis creditur teſtibus deponeotibus, delictum à Reo non eſſe commiſſum; vel ſi aliàs deponant ad defenſionem Rei. *Farinac. cit. loc. num.* 152. *& ſeq.* Et binc, ſi v. g. contra Reum accuſatum de homicidio tres, vel quatuor teſtes deponant, duo verò teſtes omni exceptione majores ſtent pro Reo; tunc depoſitio trium, vel quatuor illorum teſtium ſaltem debilitatur, & minuitur, etiamſi æquè boneſti ſint, ac digni, quàm teſtes pro Reo; quia teſtibus deponeotibus, delictum non eſſe commiſſum, ordinariè magis creditur, quàm deponentibus pro delicto. *Felin. in cit. cap. num.* 11. *& Farinac. cit. loc.* idcóque bîc Judex magnâ prudeotiâ, & caotione procedere debet.

Notandum quartò. Si æquales numero, ex utraque parte, depoſitiones teſtium ſibi contradicentium ſint allatæ; tum pro cauſa favorabili proounciandum erit, pro qua aliàs in dubio ſententia ferenda eſt, etiam pro Actore contra Reum, videlicet pro matrimonio, dote, teſtamento, libertate, Eccleſiâ, pauperibus. *c. ult. de ſent. & re judic. l. Inter pares; 38. ff. de re judic. Gl. in cit. c. In noſtra; V. Adverſa; verſ. Niſi quatuor in caſibus. Gabriel cit. concluſ. 4. num.* 81. *Farinac. num.* 162. *& n.* 188.

Notandom quintò. Sunt & plures alij caſus, in quibus reſtibus ab una parte productis magis creditur, quàm ab altera, ſive Actore, ſive Reo, ſibi invicem contradicentibus, veluti Primò. Si teſtes unius partis ſint magis informati in cauſa, quàm teſtes alterius partis. *Farinac. cit. loc. num.* 165. *& alij apud ipſum.* Secundò. Teſtibus in ſpecie deponentibus magis creditur, quàm deponentibus in genere. Idem *n.* 170. Tertiò. Teſtibus deponentibus reddendo cauſam ſui dicti magìs, quàm qui ſine illa deponunt. *Farinac. num.* 172: Quartò. Præferuntur teſtes producti à perſona boneſtiore, & digniore. Idem *num.* 192. Quintò. Teſtibus affirmantibus etiam magis creditur, quàm negantibus, etiamſi reſtes negantes ſint numero plures, & Clerici. *Farinac. c. l. n. 200. & duobus ſeqq.* quod procedit, ſi deponant ſuper propoſitione negariva puta, & indefinita: ſecus, ſi ſuper oegariva coarctara loco, & tempore, quæ cùm cadat ſub ſenſum hominis, non minùs creditur reſtibus deponentibus ſuper tali negativa, quàm ſuper affirmativa. *Farinac. cit. l. num.* 221. *& ſeq.* apud quem plura de hac re legi poſſunt.

CL. Ceterùm illud bîc addendum, ſi plures reſtes ſint negantes conſanguinitatem, iique propinqui, & idonei ad teſtimonium ferendum, tum magis ipſis credendum eſt, quàm alijs affirmantibus, ſi numero pauciores, & non ita idonei, ſeu minùs digni ſint, dummodo plures, & propinqui illi teſtes eadem poſtea in Judicio teſtentur; prout ſumitur ex *c. Cùm in tua; 44. h. t.* Nam, cùm quidam vir, & mulier vellent contrahere matrimonium, Parochus inquiſitionem fecit, utrùm impedimentum aliquod conſanguinitatis, vel affinitatis inter illas perſonas intercederet (juxta *cap. ult. de clandeſt. deſponſ.*) tunc apparuit aliquis, qui denunciavit, eos ſanguine conjunctos eſſe: ſed alij undecim, vel duodecim viri propinqui, & integræ fidei, jurati teſtificati ſunt, nullum eſſe inter prædictas perſonas impedimentum conſanguinitatis,

» tatis, diſtinguendo gradus, & perſonas, à qui-
» bus directè hi, de quorum matrimonio contra-
» hendo agebatur, deſcanderunt, ſecundùm proſa-
» piam ſuam. Sed poſtea, cùm matrimonium inter
» eos contractum eſſet, quidam illud accuſavit pro-
» pter impedimentum conſanguinitatis, producen-
» do tres, vel quatuor teſtes in Judicio, qui jurati
» affirmârunt, eoſdem ſanguine inter ſe conjunctos
» eſſe. Vnde quæſitum fuit, num teſtes priores
» poſterioribus, an verò poſteriores prioribus præ-
» ferendi eſſent? Ad hoc reſpondit Papa Innocen-
» tius III. tametſi teſtes, qui ante matrimonium
» auditi, & antiquiores tempore, ac præſtantiores
» meritis fuerant, ad aliud, & ob aliud jurârint,
» quàm teſtes poſt contractum matrimonium produ-
» cti in Judicio: tamen, ſi priores illi propinqui
» XI. vel XII. eadem teſtarentur iterum in Judi-
» cio accuſationis, quæ priùs dixerant: tum eorum
» teſtimonium præferendum fore tribus, vel qua-
» tuor teſtibus poſterioribus affirmantibus, impedi-
» mentum conſanguinitatis inter dictas perſonas in-
» terceſſiſſe. Neque verò teſtes priores repelli poſ-
» ſunt ex eo, quòd partes teſtificata jam didicerint;
» quia exceptio iſta in hoc caſu (id eſt, cauſâ matri-
» monij) locum non habet.

CLI. Notandum primò. Teſtes, qui teſtimonium dant, quando procedicur per modum inquiſitionis, vel denunciationis, non faciunt fidem in proceſſu Judicij ordinarij, niſi poſtea iterum producantur, & jurati deponant; ut colligitur ex hoc c. nam priores teſtes XI. vel XII. pro matrimonio, & poſteriores tres, vel quatuor contra illud teſtimonium dederunt: primi in proceſſu inquiſitionis, & denunciationis: ſecundi in proceſſu accuſationis: ſed horum teſtimonium eſt præferendum, quamvis contra matrimonium deponentium; quia, etſi id non ſit expreſſum in textu hujus c. tamen ex eo colligitur; nam eo ipſo, quòd dicitur: Si in ſecundo Judicio (accuſationis) priores perſonæ juratæ dicant id, quod dixerunt in primo, eorũ teſtimonia prævalebunt: ſequitur, quòd, ſi priores teſtes, poſt recepta teſtimonia poſteriorum in ſecundo Judicio, non producantur denuo, & jurati deponant, quod priùs dixerunt, prævaleant teſtimonia eorum, qui in ſecundo Judicio depoſuerunt. *Gl. hic V. Ad aliud; & V. Ob aliud; verſ. Sed hic; & Hoſtienſ. V. Præferantur.* Ratio autem, cur ſtetur teſtimonijs teſtium poſteriorum in ſecundo Judicio, ſi priores non iterum producantur, eſt; quia alio modo, & ob alium finem poſteriores teſtes in ſecundo Judicio producti fuerunt, quàm priores. *Gl. hic V. Ob aliud; in fine.*

Notandum ſecundò. Quamvis aliàs communiter dici ſoleat, quòd plùs ſit credendum duobus teſtibus aliquid affirmantibus, quàm centum, vel mille id ipſum negantibus; prout refert *Farinac. cit. q. 65. n. 201.* adeóque in caſu hujus c. in teſtibus poſterioribus affirmantibus, conjuges illos eſſe conſanguineos, plùs credendum fuiſſet, quàm teſtibus prioribus negantibus, illos eſſe conſanguineos: hoc tamen ſolùm procedit, quando teſtes negantes deponunt ſuper propoſitione negativa, vaga, & indeterminata, neque coarctatâ loco, & tempore: talis enim cùm non cadat ſub ſenſum teſtis, nec fundetur in alia affirmativa, ſuâpte naturâ probari non poteſt. Aliud eſt, ſi teſtes deponant de negativa reſtricta, ac determinata, quoad circumſtantias certi loci, ac temporis, ita, ut fundetur ſuper alia affirmativa, ut in propoſito: nam illi propinqui teſtes XI. vel XII. jurati depoſuerunt, poſtquam iterum producti fuerunt, inter perſonas matrimonio conjunctas nullum impedimentum conſanguinitatis intercedere, exhibendo utriuſque proſapiam, ſecundùm ſingulos gradus, uſque ad communem ſtipitem; & ideo eorum teſtimonia tanquam numero plurium, & digniorum prævaluerunt tribus, vel quatuor teſtibus extraneis. *Abb. hic num. 2. & Farinac. cit. loc. num. 215.* ubi aliud exemplum adfert, quando teſtis dicit, Titium poſſediſſe fundum per annum: ex hac enim Titij poſſeſſione probatur hæc negativa, quòd Cajus non poſſedit; quia duo in ſolidum ſimul eandem rem poſſidere non poſſunt, & teſti deponenti ſuper tali negativa non minùs creditur, quàm deponenti ſuper ſimplici affirmativa.

Notandum tertiò. In cauſa matrimonij, quando agitur de ejus impedimento, poſſunt produci teſtes, & recipi etiam poſt publicatas atteſtationes, ac dicta teſtimonia, ſuper eodem articulo, vel directè contrario, qui priùs producti fuerunt in Judicio ſummario, vel extra Judicium; ut conſtat ex hoc *c. in fine,* & tradunt communiter Canoniſtæ in ſumma ejuſdem c. quia in tali cauſa, etiam poſt latam ſententiam, id fieri poteſt, cùm ea lata contra matrimonium non cenſeatur tranſire in rem judicatam. *c. Conſanguinei; 11. de ſent. & re judic. Gl. hic V. in hoc caſu, & Innocent. in fine.* de quo plura infrà.

§. IV.

An, & quomodo teſtes contraria deponentes ſint conciliandi?

CLII. Aſſertio 1. Si teſtes ex utraque parte, Actoris, & Rei, producti inter ſe diſſideant, ad Judicem pertinet eos, ſi poſſibile eſt, conciliare, & ita interpretari eorum depoſitiones, ut non contradicant, ſed de diverſis actibus teſtentur, & ita inter illos contrarietas vitetur, & perjurium; prout conſtat ex *c. Cùm tu; 16. h. t.*
Nam, cùm quidam Archiepiſco- »
pus excommunicationem tuliſſet in Eccleſiæ Præ- »
poſitum, & Canonicos quoſdam, iſtorum teſtes ju- »
rati dixerunt, quòd poſt appellationem ſententia »
excommunicationis in eos lata fuerit: ideóq; eam »
irritam eſſe: contrà verò Archiepiſcopus teſtes pro- »
duxit, qui ſimiliter jurati depoſuerunt, quòd ante »
appellationem Canonicos excomunicaverit; ideó- »
que petijt, ſententiam excommunicationis à ſe latã »
confirmari. His propoſitis coram Papa Alexandro »
III. is dicta teſtium benignè interpretari volens, ne »
ij perjurij reatu notarentur, decrevit, ſententiam »
excommunicationis non valere; quia utrumq; fieri »
potuit, ut & ante ſententiam excommunicatio- »
nis fuerit appellatum (ſicut depoſuerunt teſtes Ca- »
pituli) & poſt eandem excommunicationem la- »
tam, iterum fuerit appellatum (ſicut depoſue- »
runt teſtes Archiepiſcopi) *Gloſ. hic in caſu.* Ra- »
tio hujus deciſionis eſt; quia delictum non eſt facilè præſumendum, multóque minùs (niſi de

ao nia-

eo manifeſtè conſtet) puniendum. c. *Eſtote*; 2. *infrà de R. I.* Si verò teſtes contraria, aut contradicentia dicant; tunc illa pars teſtium, quorum teſtimonium reprobatum eſt, perjurij crimine notabitur, & pœnâ mulctabitur, & quandam ſaltem facti infamiam incurret; ut notat *Gl. hic V. Benignè*; *verſic. Sed hoc dictum.* ideóque talis interpretatio, ac præſumptio fieri non debet: ſed ita accipiendæ ſunt depoſitiones, ſi ullâ ratione fieri poſſit, ut teſtes cenſeantur diverſa, non adverſa depoſuiſſe, videlicet de diverſis actibus, dummodo ij ſint iterabiles. Ut in caſu propoſito, ſi ab una parte producantur teſtes deponentes, ante ſententiam latam appellatum; ab altera verò parte, poſt ſententiam appellatum fuiſſe: hoc caſu præſumendum eſt, quòd bis appellatum fuerit, ſemel ante; & de hac prima appellatione depoſuiſſe priores teſtes: & iterum poſt latam ſententiam; & de hac ſecunda appellatione depoſuiſſe teſtes poſteriores: cùm utraque appellatio fieri potuerit, idque ad evitandum reatum periurij; ut expreſsè habetur in *cit. c. Cùm tu*; *& ibid. Abbas num.* 2. Idque confirmatur; quia in dubio benignior ſemper facienda eſt interpretatio. *cit. c Eſtote.* talis ſcilicet, per quam evitetur delictum, & pœna: niſi immineat periculum animæ; quia tunc benignior cenſenda eſt illa interpretatio, quæ eſt tutior, & remotior à periculo peccati. *Abb. hic. n.* 2.

CLIII. Porrò ratio, cur in caſu hujus c. excommunicatio irrita fuerit pronunciata, eſt; quia ſententia excommunicationis poſt appellationem lata non tenet. c. *Cùm contingat*; 36. *de offic. deleg. & c. Dilectis*; 55. *de appellat.* nam per appellationem ſuſpenditur Juriſdictio Judicis, à quo appellatur. c. *Si à Judice*; 10. *Eodem in* 6. adeóque ſententia poſtea lata eſt nulla, ob defectum Juriſdictionis. Quia ergo ex teſtibus ab utraque parte productis conſtabat, Canonicos excommunicatos fuiſſe, & ante appellationem primam, & poſt appellationem ſecundam; adeóque teſtes reductos ad concordiam, partim de prima appellatione, partim de ſecunda depoſuiſſe: ideo factâ reductione teſtium ad concordiam, oportebat judicare, excommunicationem eſſe nullam, juxta jura citata. *Barboſ. in Collect. hic. n.* 3. *§. Ego verò.*

CLIV. Aſſertio ſecunda. Sed, etſi teſtes ab una, & eadem parte producti, non eadem deponant, ſed adverſantia, ſibique contradicant, ſi de eodem actu accipiantur: in tali caſu quoque ita eorum dicta intelligenda ſunt, ut de diverſis actibus cenſeantur, depoſuiſſe, ita, ut teſtes ſint ſingulares, non contradicentes, niſi manifeſta ſit contrarietas. *Gl. in c. In noſtra*; 32. *V. Adverſa*; *verſic. Dicas, quòd ſi teſtes. h. t. Abbas ibid. num.* 2. *& num.* 4. *Imola num.* 4. *Felin. num.* 8. v. g. ſi unus teſtis dicat, ſe vidiſſe Clericum egredientem è domo mulieris ſuſpectæ horâ diei ſextâ, alter verò horâ decimâ, præſumi debet, quòd uterque verum dicat, quippe, qui non de uno, eodémque, ſed de diverſis egreſſibus teſtantur. Ratio eſt; quia, ſive teſtes producti ab utraque, ſive ab una, eadémque parte adverſantia deponant, ſibique contradicant, conciliandi ſunt, ſi fieri poſſit; quia eadem utrobique eſt ratio expreſſa in *cit. c. Cum tu.* nempe, ut benigna interpretatio fiat de diverſis actibus, ne teſtes periurij reatu notentur. Talis autem favorabilis præſumptio facienda eſt, non ſolùm erga teſtes, ne alioquin periuri cenſeantur, cùm in dubio nemo ſit condemnandus, & quod poteſt trahi in bonum, & malum, potiùs in meliorem partem ſit interpretandum. c. 1. *infr. de R. I. Gl. in c. Abſit*; 14. *V. Siniſtrum*; *cauſ.* 11. *q.* 3. ſed etiam idem præſumendum eſt erga Reum abſolvendum; ut colligitur ex *cit. c. Cum tu*; *h. t.* ubi Præpoſitus, & Canonici judicantur non incurriſſe excommunicationem contra eos ab Archiepiſcopo latam, propter benignam interpretationem iteratæ appellationis; quia, ut ait *Gl. ibid. V. Benignè.* in dubijs pro Reo judicari conſuevit.

CLV. Ceterùm, generalis doctrina ſuprà tradita, quòd teſtes diſcordes ſint conciliandi, ſi id fieri poſſit, Extenditur primò, ut procedat, etiamſi teſtes alterius partis ſint plures, & digniores, qui contradicunt paucioribus, aut minùs dignis; quia ratio expreſſa in textu, ne teſtes reatu periurii notentur, militat etiam, ſi ex altera parte teſtes ſint plures, & digniores. *Abbas in cit. c. Cùm tu*; *num.* 3. *Felin. ibid. num.* 5. *Farinac. cit. q.* 65. *num.* 68. *& ſeq.* qui tamen id limitant, ut procedat ſaltem, ut evitetur falſitas, & ne teſtes periurij reatu notentur: non autem ad effectum, ut probent; quia ſtatur teſtibus pluribus, & dignioribus, de quo mox plura.

Extenditur ſecundò. Ad concordiam faciendam inter teſtes, debet interdum alterius teſtis dictum in ſignificatione impropriâ accipi, vel latâ: ut ſi unus teſtis deponat de poſſeſſione, alter de detentione, primi dictum intelligendum eſt impropriè de detentione. Item ſi unus teſtis dicat, Titium fuiſſe fratrem Sempronij; alter, fuiſſe filium fratris; poſterioris dictum accipi debet latè pro filio fratris, qui latè loquendo frater dici poteſt. *Abb. c. l. n.* 3. *Felin. n.* 11. *Farinac. c. l. n.* 43. Item, ſi unus teſtis deponat de principio actûs, alter de fine ejuſdem actûs. *Farinac. num.* 55.

Extenditur tertiò. Teſtes ſibi ipſis contrarij in ſuis dictis, ſeu depoſitionibus, debent conciliari, & ad concordiam reduci, ſi id fieri poſſit, non tantùm, ut evitetur falſitas, & periurium, niſi ſit evidens, & manifeſta contrarietas: ſed etiam ad eum effectum, ut probent illos diverſos actus, ſuper quibus deponunt; ut colligitur ex *cit. c. Cum tu*; *h. t.* ubi declaratur, excommunicationem non tenuiſſe; quia facta poſt appellationem præcedentem. *Abb. ibid. num.* 2. *verſ. Item nota. Felin. n.* 4. *& Imola n.* 3. *& alii Canoniſtæ communiter apud Farinac. cit. q.* 65. *n.* 77. *& ſeq.* Ex quo infert *Abb. c. l.* Si quis per duos teſtes probet, Titium commiſiſſe adulterium in tali loco: & per alios duos teſtes probet, eundem commiſiſſe adulterium etiam in alio loco; probatum ſit, bis commiſſum à Titio fuiſſe adulterium. Verùm id tum demum procedit, ſi teſtes, qui ſibi contradicunt, non ſint teſtes ſingulares; ſed examinatis omnibus circumſtantijs, appareat, illos eſſe veros conteſtes, ita, ut interpretatione factâ de diverſis actibus maneat plena, & integra probatio ſuper quolibet actu; adeóque eorum depoſitio, & probatio ſit certa, & clara, nullúmque ſubornationis, aut colluſio-

colluſionis periculum adſit: tunc enim teſtes inter ſe contrarij ita conciliandi ſunt, ut etiam probent. Si verò probatio ſit dubia, ſeu æquivoca, non neceſſariò concludens intentum producentis teſtes: tunc hi cenſebuntur quidem depoſuiſſe de diverſo, & iterato actu, ut perjurium evitetur, non autem ad eum effectum, ut probent: nam in dubio, an ſint conteſtes, præſumptio quidem ſiet pro ipſis, ne perjurij damnentur: attamen talis præſumptio non debet eò extendi, ut probent contra Reum ad eum condemnandum. *Abb. in cit. c. Cùm tu; num. 5. h. t. Felin. ibid. num. 4. Farinac. c. l. n. 84. & 85.* Exemplum eſſe poteſt, ſiquis productis duobus teſtibus probare velit, quòd Titius frumentum è Provincia evexerit, iique depoñant, id factum eſſe poſt decretum prohibitorium Principis: ipſe verò per alios duos teſtes è converſo probet, frumentum evectum fuiſſe, ante illud decretum conditum; hoc caſu, dicta, & depoſitiones teſtium ita benignè interpretari oportet, ut Titius bis frumentum evexiſſe cenſeatur, ſemel ante, & iterum poſt decretum, juxta c. *Cùm tu; h. t.* modò ex circumſtantijs appareat, illos non eſſe teſtes ſingulares, ſed veros conteſtes, ut ſuprà dictum.

CLVI. Limitatur autem tradita doctrina, quòd teſtes contrarij reducendi ſint ad concordiam, ita, ut non adverſa, ſed diverſa deponant. Primò, modò talis reductio, & interpretatio dictorum ſit probabilis, & conſona veritati; aliàs hujuſmodi teſtes non ſunt concordandi, ſed falſi reputandi. *Felin. in cit. c. Cùm tu; 13. not. 3. Farinac. c. l. n. 90.* Secundò. Non habet locum prædicta regula in cauſis criminalibus, in quibus, ſi teſtes inter ſe contradicunt, nunquam debent concordari ad hunc effectum, ut probent contra Reum; quia in hujuſmodi cauſis requiruntur probationes luce meridianâ clariores, nec ſufficiunt probationes, quæ ſiunt per probabiles interpretationes, vel ſubauditiones. *Felin. c. l. n. 16.* Licèt fortè ad effectum evitandi perjurium, ſic concordari poſſint. *Farinac. c. l. n. 106.* Tertiò. Quod dictum eſt, ſi teſtes diſcordent, intelligenda eſſe eorum dicta de diverſis, & iteratis actibus, id limitatur, niſi agatur de actu ſui naturâ non reiterabili; ut ſi teſtes deponerent de morte: vel niſi conſtet de unitate actûs ex confeſſione partium, vel ex dictis, ac depoſitionibus teſtium: tunc enim ea intelligi non debent de diverſis, & iteratis actibus, ut evitetur contrarietas, ſed cenſendi ſunt eſſe teſtes contrarij, & falſi: ut patet in duobus illis teſtibus ſenibus, qui deponebant contra Suſannam *Dan. c. 13.* de eadem hora, nimirum, quòd in meridie factum ſit adulterium, ſed diſcrepabant in loco: ex quo colligebatur, unum tantùm adulterium ab ea commiſſum fuiſſe cum Juvene, ſi vera ſit illorum teſtium depoſitio, cùm unum, idémque non poſſit ſimul, & eodem tempore fieri in diverſis locis: ideóque nec præſumi poterant diverſi, & iterati actus, ſed apparebat, eſſe teſtes falſos. *Abbas in cit. c. Cùm tu; num. 2. & 4. h. t. Felin. ibid. num. 11. §. Et etiam in hoc advertendum eſt. Farinac. cit. loc. num. 39. & duobus ſeqq.* apud quem plures limitationes legi poſſunt, & quomodo in ſpecie teſtes contrarii concordari poſſint, vel debeant, tractat idem totâ *q. 65. n. 245. & ſeqq.*

§. V.

An probet teſtis varius, vel ſibi ipſi contrarius?

CLVII. Quæritur primò. An, & quando fides habenda ſit primo, vel ſecundo dicto teſtis varij, ſibique contrarij? Reſp. primò. Si teſtes in uno Judicio, v. g. ſummario, vel in negotio inquiſitionis auditi, poſtea iterum in plenario, ſeu ordinatio Judicio recepti, juxta c. *Veniens; 38. h. t.* diverſa deponant ſuper eodem facto, & quidem jurati coram eodem Prælato, vel Judice, non valet eorum teſtimonium. *Arg. c. Per tuas; 10. de probat.* ubi dicitur: Cùm nimis indignum ſit, juxta legitimas ſanctiones, ut, quod quiſque ſuâ voce dilucidè proteſtatus eſt, proprio valeat teſtimonio infirmare. *Gl. in c. Cùm in tua; 44. in fine. h. t.* ubi ait: Si teſtis dicat contrarium in ſecundo Judicio ei, quod dixit in principio, non valet dictum ejus, & *Abbas ibid. num. 9. Felin. num. 3.* Item *Gl. in cit. c. Veniens; V. Utraque pars; in fine.* Ratio eſt; quia teſtis diverſa, vel contraria deponendo ei, quod priùs depoſuerat, redditur ſuſpectus, & perjurus, cùm juraverit, ſe dicturum veritatem: & contraria ſimul vera eſſe non poſſunt: ideóque tanquam de falſitate, & calumniâ convictus nihil omnino probat *Abbas in c. In noſtra; 32. num. 2. h. t. Farinac. tract. de teſtib. q. 66. num. 19.* quod intelligendum eſt, ſi varietas, vel contrarietas reſpiciat ſubſtantiam facti, ſeu rei, ſuper qua teſtis producitur; tunc enim omnino fidem derogat: non item, ſi verſetur ſolùm circa acceſſoria, vel circumſtantias accidentales, & extrinſecas ad rei ſubſtantiam non pertinentes, ut circa nomen, vel agnomen, ſi de perſona aliunde conſtet. *Farinac. cit. loc. num. 22. & 24. & num. 154.*

CLVIII. Reſp. ſecundò. Si teſtis in ejuſdem Judicij inſtantia, & inter eaſdem perſonas, denuo examinatus contrarium dicat ei, quod in alio examine priùs dixerat; tum regulariter ſtatur ejus priore dicto, ſi utrumque ſit judiciali juramento firmatum. *Arg. cit. c. Per tuas; de probat. Abb. in cit. c. Cùm in tua; num. 9. & ibid. Felin. num. 4. Mynſing. centur. 2. obſ. 86. Menoch. de arbitr. judic. caſu 108. num. 10. Farinac. cit. q. 66. num. 124.* Idque colligitur ex c. *Sicut; 9. h. t.* ubi teſti aſſerenti, ſe corruptum depoſuiſſe falſum, non creditur, nec ejus teſtimonium juratum priori contrarium admittitur, quia teſtis contraria deponens perjurus eſt. Quamquàm *Fachin. lib. 9. controv. c. 84.* dicat, ex illo c. parùm probari; quia ibi non dicitur priori teſtimonio eſſe adhibendam fidem, vel non eſſe: neque ex eo, quòd poſterior depoſitio non ſit admittenda, rectè infertur, priori fidem adhibendam eſſe, cùm neutri fides adhiberi poſſit. Ratione autem probatur dicta aſſertio; quia non debet eſſe in poteſtate teſtis, per falſi machinationem, parti, pro qua depoſuit, præjudicare, & evertendo prius teſtimonium, tollere jus jam alteri quæſitum: ergo ſtandum eſt priore teſtimonio. Neque obſtat c. *Præterea; 7. tit. ſeq.* Quia ſolùm ibi dicitur,

citur, poſterius teſtimonium ex intervallo non eſſe admittendum, non autem priori teſtimonio fidem abrogare. *Fachin c. l.*

CLIX. Excipitur autem primò. Niſi teſtis incontinenti dictum ſuum revocet, aut corrigat; tunc enim ſtatur ejus dicto poſteriore: ſecus, ſi ex intervallo, juxta *cit. c. Præterea*; 7. ibi: *Si ſe incontinenti correxerint, reprobari non debent. infr. de teſtib. cog.* ut explicat *Gl. ibid. V. Incontinenti*, id eſt, in eadem inſtantia Judicii, antequam loquatur partibus, vel antequam recedat à præſentia judicis; quia poſtea ſubornatus præſumitur. *Farinac. cit. q. 66. num.* 227. *& ſeq.* Vel niſi poſtea, & ex intervallo probabiliſſimam rationem afferat ſui erroris: aut tam integræ fidei perſona, tantæque auctoritatis ſit; ut ipſi credi debeat aſſerenti, ſe priùs deceptam, aut facti oblitam fuiſſe. *Menoch. cit. caſu* 106. *n.* 7. *Farin. c. l. n.* 245. *& n.* 248. *& ſeq.* ubi tamen addit: modò correctio fiat ante publicatas atteſtationes.

Excipitur ſecundò. Niſi prior depoſitio extra torturam ſponte facta ſit; poſterior verò in tortura, in qua teſtis contrarium dicit ei, quod priùs dixerat; tunc enim poſterior depoſitio præfertur priori. *Abb. in cit. c. Cùm Tua; num.* 9. *& Felin. n.* 3. *Menoch.* c. l. *num.* 14. *Farin. cit. q.* 66. *num.* 165. ubi *n. ſeq.* addit, ſecundo dicto in tortura ſtandum eſſe, ſive incontinenti, ſive etiam ex intervallo probatum ſit. Eſt autem ſermo de iis perſonis, quibus ſine tortura fides non adbibetur, & qui ſine illa non admittuntur in teſtes, quales ſunt perſonæ viles, ſervi, infames, criminoſi: nam alii indebitè torquentur: ideóque eorum depoſitio in tortura facta non præfertur priori extra tormenta factæ. *Farin. c. l. n.* 179. *& ſeq.*

Excipitur tertiò. Niſi poſterius dictum teſtis conjecturis, & præſumptionibus ſit adminiculatum, & conjunctum; adeóque magis veriſimile, quàm primum; tunc enim illi præfertur. *Farin. c. l. num.* 151.

Excipitur quartò. Si teſtis in Judicio depoſuit contrarium ejus, quod priùs dixerat in Judicio nullo, ſeu invalido; tunc enim ſecunda depoſitio valida præfertur primæ invalidæ. *Abb. c. l. n.* 9. *& Felin. n.* 5. quia prima depoſitio in Judicio invalido facta habetur pro non facta. *Farin. n.* 155. Verùm hanc exceptionem refellit *Covarr. l.* 2. *var. reſol. c.* 13. *n.* 7. nam, vel primum teſtimonium eſt verum; & tunc ſecundum eſt falſum: vel primum eſt falſum; & tunc teſtis eſt perjurus; adeóque non admittendus. Quòd ſi non conſtet de veritate primi, tunc utique ſtabitur ſecundo teſtimonio prolato in Judicio valido.

Excipitur quintò. Si primum dictum, ſeu depoſitio teſtis ſit ſine juramento facta, ſecundum verò juratum; tunc enim ſtandum eſt ſecundo dicto. *Farin. c. l. n.* 148.

Excipitur ſextò. Si teſtis, in cauſa hæreſis, in ſecundo examine contrarium dicat ei, quod dixerat in primo; non primo, ſed ſecundo dicto ſtatur, juxta *c. Accuſatus*; 8. *§. Licèt de hæret. in* 6. *Farinac. n.* 157. qui plures exceptiones adfert.

CLX. Porrò hæc omnia ſimiliter locum habere videntur, ſi teſtes in diverſis inſtantiis Judicii contraria deponant, ita, ut ordinariè primæ depoſitioni credendum ſit. *Abb. c. l. n. 9. in fine*, quod etiam Camera Imperialis obſervat, teſte *Mynſing. cit. obſ.* 86. nihilominus tamen negari non poteſt, quin teſtimonium, ac fides teſtis per revocationem dicti, ſeu depoſitionis prioris, ante ſententiam latam, ex intervallo factam debilitetur, ita, ut ex eo non poſſit tali teſti deferri juramentum in ſupplementum probationis, cùm ſit teſtis inconſtans, ac varius. *Arg. l.* 2. *ff. h. t. Abb. c. l. n.* 9. *Felin. n.* 4. *Mynſing. c. l. Farin. num.* 164. Deinde, ſi talis teſtis contraria dicens nullam probabilem rationem afferat erroris ſui, fatetur, ſe perjurum eſſe; ideóque fidem non meretur, niſi incontinenti errorem corrigat, ut ſuprà dictum. Veruntamen in hac re multùm etiam tribui debet arbitrio Judicis, ut non tantùm, an incontinenti, vel ex longo intervallo errorem ſuum talis teſtis revocaverit, attendat, ſed etiam ad circumſtantias perſonarum, ac modum revocationis: ex quibus intelligi poterit, num revocando teſtis vacillet. *Abb. in c. Præterea*; 7. *n.* 12. *& Felin. ibid. n.* 12. *de teſtib. cogend.*

CLXI. Quæritur ſecundò. An, ſi teſtis contrarium dixit in Judicio ei, quod extrajudicium dixerat: vel vice verſâ, extra Judicium contrarium ei, quod in Judicio depoſuit, ſtandum ſit, & fides habenda dicto priori, an poſteriori? Reſp. primò, ſi teſtis in Judicio examinatus juratus depoſuit contrarium ei, quod priùs extra Judicium dixerat; tunc regulariter credendum eſt, & ſtandum ſecundo dicto Judiciali, non autem primo extrajudiciali. *Felin. in c. Cum in tua*; 44. *h. t. & ibid. Imola n.*6. *Menoch. cit. caſu* 108. *n.* 22. ubi ait, hanc eſſe magis receptam ſententiam. *Clarus in pract. § fin. q.* 53. *n.* 11. *Gail lib.* 1. *obſ.* 104. *n.* 8. *&* 9. *Farinac. tract. de teſtib. cit. q.* 66. *n.* 193. *contra Bartol.* Ratio eſt; quia teſtimonium Judiciale, ob juramenti religionem, & Judicis præſentis auctoritatem, præfertur teſtimonio extrajudiciali, & tanquam magis qualificatum, & deliberatum prævalet: & prima confeſſio, ſeu atteſtatio eſt ſimplex; altera jurata, & neceſſaria, ad quam invitus quis compelli poteſt, & pro Judice eſt præſumptio, atteſtationem probè, & ſincerè conſcriptam eſſe.

Non obſtat *text. in l. Eos qui*; 27. *C. Ad Leg. Cornel. de falſ.* ubi dicitur, talem teſtem de crimine falſi teneri: adeóque puniendum eſſe, ut falſarium: ergo neutri depoſitioni fides habenda eſt. Nam reſpondetur, in primis non conſtare, an Juriſconſultus ibi loquatur de teſtimoniis in Judicio prolatis, an extra Judicium. Deinde negatur conſeq. quia falſitas poteſt committi in prima tantùm depoſitione, non autem in ſecunda, vel è converſo. Quare Judex attendere debet ad circumſtantias rerum, & perſonarum, ex quibus facilè advertere poterit, unum ex duobus teſtimoniis eſſe verum, alterum falſum: prius extrajudiciale falſum, poſterius Judiciale verum, vel è contra: debet ergo tunc ſequi, quod veriſimilius eſt. *Fachin. lib.* 9. *controv. c.* 85.

CLXII. Limitatur id primò, niſi primum dictum, ſeu teſtimonium extrajudiciale eſſet juramento confirmatum, ſicut ſecundum judiciale; tunc enim neutri fides habenda eſt. *Felin. c. l. n.* 8. *Menoch. c. l. n.* 23. *Clar. c. l. n.* 11. *in fine. Farin. c. l. n.* 211. *&* 214. & ratio eſt; quia talis teſtis eſſet perjurus, quippe qui duo contraria juramenta præſtitiſſet, unum extra, alterum in Judicio. Secundò, niſi primum dictum extrajudiciale eſſet conjecturis, & præſumptionibus adminiculatum, ac fulcitum, vel aliàs magis veriſimi-

le, quàm ſecundum Judiciale; qnia tunc potiùs fides habenda eſt primo teſtimonio, pro qno veriſimiliores conjecturæ ſtant, quàm ſecundo, quamvis jurato. *Felin. c. l. n.* 8. *Menoch. c. l. n.* 24. *Farinac. num.* 216.

Tertiò, niſi teſtis in Judicio deponat contra propriam ſcripturam ſuo ſigillo munitam, extra Judicium; tunc enim ſecundum dictum Judiciale ſubſequens præſumitur emanâſſe ad ſubornationem partis, & ſic illud non attenditur. *Felin. c. l. Menoch. n.* 25. *Farin. n.* 223. Quartò, etſi credendum ſit, & ſtandum poſteriori dicto Judiciali, ejus tamen fides debilitatur, ac minuitur ex priore dicto extrajudiciali contrario. *Menoch. c. l. n.* 27. *Farin. n.* 226. Unde ex tali dicto Judiciali Judex non poterit ferre ſententiam; nec deferre parti juramentum, in ſupplementum probationis. *Menoch. c. l. n.* 28. *& Farin. c. l.*

CLXIII. Reſp. ſecundò. Si teſtis Judicialiter examinatus juratus depoſuit, ſed poſtea extrajudicialiter dicat cootrarium ejus, quod primò io Judicio depoſuit: vel etiam expreſsè, extra Judicium, confiteator, ſe falſum iu Judicio dixiſſe, non creditur ei in præjudicium partis, ſed ſtatur, & fides adhibenda eſt primæ depoſitioni Judiciali: ideóque ſententia ex tali teſtimonio lata non retractatur. *Felin. c. l. n.* 6. ubi addit, id procedere, etiamſi teſtis id dicat in articulo mortis. *Menoch. c. l. n.* 19. *&* 20. *Clar. c. l. n.* 12. *Gail. c. l. n.* 7. *Farin. c. l. n.* 200. 203. *&* 204. & alii communiter. Ratio eſt; tum quia actus confeſſionis, vel atteſtationis Judicialis, firmior eſt, quàm extrajudicialis; tum qnia parti jus inde acquiſitum eſt, quod non debet illi auferri, neque tolli per contrariam confeſſionem, ſeu atteſtationem extrajudicialem.

CLXIV. Idque extendunt communiter, etiamſi variatio, & contradictio teſtis extra Judicium fiat, antequam ſententia lata fuit; adbuc enim præſumendum eſt pro priore depoſitione Judiciali, ita, nt ex ea ſententia ferri poſſit. *Felin. c. l. n.* 6. *Covarr. l.* 2. *var. reſol. c.* 13. *n.* 7. *Farin. n.* 206. Addit tameo *Covarr. c. l. n.* 8 *& Farin. n.* 209. quia boc caſu fides talis teſtis vacillat, & debilitatur, ac minuitur ex ſubſequente contrario dicto, vel confeſſione extrajudiciali: ideo arbitrio Judicis relinquitur, ot is, inſpectis actis, & conſideratis negotii, perſonarum, loci, & temporis circumſtantiis, jndicet, quantom hujus fidei, ac teſtimonio detrahendum ſit, & an ſit ſufficiens probatio ad ſententiam ferendam. Etſi verò hujusmodi teſti contrarium confitenti extra Jndicium, quod priùs in Judicio confeſſus fuit, in Judicio non credatur, quippe perjuro: creditur tamen ei in proprium ſuum præjodicium, ſaltem in ordine ad pœnitentiam eidem injnngendam; ut colligitur ex *c. Sicut*; 9. *h. t. & notat ibid. Gl. fin.* licèt talis confeſſio extrajudicialis nnn ſufficiat ad illum condemnandum, ſicut confeſſio Judicialis.

CLXV. Illud blc præterea qnæri poteſt, an, ſi quis, ut teſtis, præſens fuit contractui, vel ei ſnbſcripſit, eum poſtea, ut irritum impugnare poſſit; an verò tanquam ſibi contrarius repelli dcbeat? Reſpond. Si cenſeri poſſit in contractum conſenſiſſe, tunc eum impugnare non poteſt; prout ſumitur ex c. *Ex litteris*; *de trantact.* Ut ſi agatur de ejus præjudicio, & ſciens non contradicat. *l. Fidejuſſor*; 16. §. *Pater*; *junct. Gl. V. Manifeſtum. ff. De pignorib. & ſumitur ex c. pen. de ſent. & re judic.* item ſi atteſtatio pertineat ad ſubſtantiam contractûs; quia ſine illa actus eſt iovalidus; tum enim tacitè conſeotire, & approbare videtur: qui, nt teſtis præſentiam ſuam exhibuit tali contractui; nt docet *Gl. in l. Gaius*; 39. *V. Non abeſſe. ff. De pignorat. act. & Imol. in cit. c. Ex litteris*; *n.* 9. Aliud eſt, ſi bujusmodi teſtis contractum non approbârit; quia teſtis ſolùm teſtatur de his, quæ ſant facti, & non de his, quæ ſunt jnris. *Abb. in cit. Ex litteris*; *n.* 5. idque confirmatur ex regula, quæ traditur in *cit. c. pen. de ſent. & re judic. & toto tit. C. lib.* 7. *tit.* 60. Res inter alios acta aliis regulariter non nocet. *Laym. in cit. c. Ex litteris*; *num.* 5. *de tranſact.*

SECTIO IV.

DE PRODUCTIONE, ET RECEPTIONE teſtium, corúmque examinatione.

§. I.

Quando producendi, & recipiendi ſint teſtes?

CLXVI. Aſſertio prima. Quamvis regulariter, poſt litem conteſtatam, teſtes produci, & recipi debeant; ut conſtat ex toto Titulo ſuprà, *Ut lite non conteſtatâ*, non procedatur ad teſtium receptiooem; ſunt tamen plures cauſæ ſpeciales, in quibus teſtes produci, & recipi poſſunt, etiam ante litis conteſtationem, de quibus io *cit. tit.* 6. Inter has autem numeratur etiam cauſa liberalis, ſeu libertatis, ſi videlicet agatur de ſtatu homiois, aut Eccleſiæ, num ſit libera, an ſnbiecta v. g. Metropolitano: tum enim propter contumaciam Rei abſeotis, produci, & recipi poſſunt teſtes, etiam lite non conteſtatâ, & procedi usque ad ſententiam definitivam; prout decernitur in *c. Cùm olim*; 34. *h. t.* Nam, cùm Archidia- »
conus Eccleſiæ Menenſis moveret quæſtionem, ſeu »
litem Cantuarienſi Arcbiepiſcopo ſuper ſtatu, ſeu »
libertate dictæ Eccleſiæ Menenſis, quam dicebat »
eſſe Arcbiepiſcopalem; ideóque liberam, & non »
ſubiectam Eccleſiæ Cantuarieoſi, tanquam Metro- »
politanæ: Papa Innocentius III. citavit Archie- »
piſcopum, ut per ſe, vel per procuratorem ido- »
nenm, Romæ ſe ſiſteret coram ſe reſponſurus (pro- »
ut habetur in integra lectione hujus c.) ſed cum il- »
le non paruiſſet, cauſam delegavit quibusdam Judi- »
eibus, mandans eisdem, ut, ſi Archiepiſcopus non »
poſſit Archidiaconum per legitimam exceptionem »
ab agendo repellere, partibus, vel earum procura- »
toribus, ſi id fieri poſſit, ad locum ſecurum, & ido- »
neum coovocatis, & lite legitimè conteſtatâ, te- »
ſtes, qnos Arcbiepiſcopus in Anglia, & Archidiaco- »
nus in Vuallia produxerit, recipi cnrent. Sin au- »
tem Archiepiſcopus legitimè citatus, nec per ſe, »
nec per idoocum procuratorē comparere voluerit, »
litémque conteſtari; tum ipſimet Jodices teſtes ma- »
ximè ſenes, ac valetudinarios, ab Archidiacono pro- »
ductos, appellatione remotâ, recipiant, & depo- »
ſitiones »

» ſitiones eorum conſcriptas ad Sedem Apoſtolicam
» transmittant, ac partibus terminum peremptorium
» ſtatuant, intra quem per ſe, vel per procuratores
» idoneos Pontifici ſe præſentes ſiſtere debeant, ad
» ſententiam definitivam audiendam. Idque ſpecialiter ſtatutum fuit in favorem libertatis; ut notat *Gl. hic in caſu. in fine. & V. Recepturæ*; & in odium ac pœnam contumaciæ; ut lite etiam non conteſtatâ, ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam procedatur.

CLXVII. Notandum primò. Si Epiſcopus, & Capitulum negligat agere pro juribus Eccleſiæ; tum quilibet alius Clericus ejusdem Eccleſiæ, etiam ſine mandato, admitti debet ad agendum; cùm ipſius quoque intereſſe cenſeatur; ut in propoſito, Archidiaconus agebat pro libertate Eccleſiæ, petens eam pronunciari liberam, & exemptam à jurisdictione Archiepiſcopi Cantuarienſis. *Gl. hic V. Per exceptionem. Abb. n. 6. Imola n. 3. & Felin. n. 2. & ſumitur ex c. Liceat; 20. cauſ. 12. q. 2. & c. Dilecti; 13. de major. & obed.* quin imò ſi agatur de ſtatu libertatis, quilibet ex conjunctis ad agendum admittendus eſt. *l. 1. & ſeqq. ff. De liberali cauſa.* Et ſi quilibet Clericus, vel Monachus poteſt agere pro recuperandis rebus Eccleſiæ, vel Monaſterii illicitè alienatis, multò magis poterit pro recuperanda libertate perſonarum. *Abb. hic n. 5.*

Notandum ſecundò. In cauſa liberali, quando agitur de libertate, ſive hominis, ſive Eccleſiæ, etiam lite non conteſtatâ, non ſolùm recipi poſſunt omnes teſtes; ut colligitur ex illis verbis hujus c. *Maximè ſenes, & valetudinarios*, quæ ſuâpte naturâ eſt explicativâ, non excluſiva aliorum caſuum; ſed etiam procedi poteſt ad ſententiam definitivam: nam, ſi Papa voluiſſet, ſolùm hoc intelligi de ſententia interlocutoria, id expreſſiſſet; & appellatione ſententiæ, abſolutè, ac ſimpliciter intelligitur definitiva. *Gl. hic V. Recepturæ; & Abb. n. 8. Felin. n. 6.* idque, ne de ſtatu, ac libertate Eccleſiæ diutius dubitetur, in grave illius præjudicium, & in periculum multarum animarum, quod ob moram hîc quoque verteretur. *Hoſtienſ. hic in fine.*

CLXVIII. Aſſertio ſecunda. Similiter, ſi periculum ſit, ne quis aliquando, cùm minimè id exſpectat, aut nullas probationes paratas habet, conveniatur, ſeu in Judicium trahatur, aut jus illius impugnetur; tunc petere poteſt, ut teſtes ſtatim recipiantur, & examinentur, etiam ante litem conteſtatam, ſive antequam lis ei mota ſit; & publicentur ſuper jure ſuo, atque ex depoſitionibus eorum publicum inſtrumentum conficiatur, ad perpetuam rei memoriam; prout ſumitur ex c. *Significavit*; 41. *h. t.*
» ubi habetur, quòd quidam laici fundârunt Eccle-
» ſiam S. Nicolai Sabinenſis Diœceſis, volentes, ut
» libera ſit ejus collatio, atque ut ipſi, & Succeſſo-
» res eorũ nihil juris in Eccleſia illa, quoad præſenta-
» tionem, vel alia jura, quæ aliàs fundatoribus Ec-
» cleſiarum competunt, habeant, quibus ipſi ſponte
» renunciârunt. Sed quia ſuper hoc inſtrumentum
» publicum non erat factum; ideo Rector illius Ec-
» cleſiæ à Papa Innocentio III. petiit, ut ſuper hac
» re provideret, nè aliàs progreſſu temporis copia
» probationum depereat. Unde Papa mandavit Ju-
» dici Sabinenſi, ut teſtes idoneos, quos rectè pro-
duxerit, diligenter examinet; eorúmque dicta, »
ſeu teſtimonia in publicum inſtrumentum referat: »
priùs tamen denunciet fundatoribus, & heredi- »
bus; ſeu ſucceſſoribus eorum, ut receptioni te- »
ſtium interſint, ſi velint; atque ſuper hac ipſa de- »
nunciatione, quòd nimirum facta fuerit, publi- »
cum inſtrumentum confici curet. Ratio deciſio- »
nis eſt; quia patronus, ſeu qui Eccleſiam fundavit, intentionem ſuam fundatam habet de jure communi; quòd ad ipſum pertineat jus præſentandi, quamobrem Eccleſia ſecura non eſſet de ſua libertate, ſive quòd libera ſit ejus collatio; ita, ut fundator, ejúsque Succeſſores nihil juris habeant in Eccleſia, quoad præſentationem, niſi per teſtes, vel per inſtrumenta id oſtendere queat: ſed quia teſtes progreſſu temporis moriuntur; ideo maturè providendum eſt Eccleſiæ, ut libertas ejus probari poſſit per publicum inſtrumentum: idémque habetur in *l. ult. C. De uſuris pupillarib.*

CLXIX. Notandum primò. Quod hîc dicitur; teſtes poſſe recipi, & examinari, ante litem inchoatam, vel inconteſtatam, ad perpetuam rei memoriam, ne copia probationis pereat, id ſolùm procedit in Reo, qui, cùm ſit poſſeſſor, non poteſt agere, quando vult, nec alios cogere ad agendum. *l. unic. C. Ut nemo invitus agere &c.* & ſic non poteſt ad libitum producere teſtes, poſt litem conteſtatam, juxta *c. ult. Ut lite non conteſtatâ &c. Felin. hic num. 5. Farinac. tract. de teſtib. q. 76. num. 64. & 70.* Aliud eſt de Actore, qui jus habet quippiam petendi; is enim ordinariè petere non poteſt, ut teſtes recipiantur ſuper cauſa, ante litis conteſtationem, cùm is, arbitratu ſuo, ſtatim agere poſſit, neque conveniens ſit, ut cauſa Actoris priùs inſtruatur, quàm inchoetur: & regulariter teſtes Actoris, lite non conteſtatâ, non recipiantur. *tit. c. ult. Abb. hic n. 4. Felin. n. 6. Imola n. 3.* Quòd ſi caſus accidat, ut actio de præſenti intentari non poſſit, non priùs receptis, ac publicatis teſtimoniis, tum etiam Actor id petere poterit: v. g. heres, qui vult agere ex teſtamento; ex quo agere non poteſt, niſi ſit de teſtamento certus; de quo eſſe non poteſt, niſi publicatis teſtibus teſtamenti. *Abb. hic n. 4. Felin. n. 7. Imol. n. 3.* Neque obſtat; quòd in caſu hujus c. etiam Presbyter, ſive Rector, nomine Eccleſiæ, agere potuiſſet actione negatoriâ in rem, ut declararetur, Eccleſiam liberam eſſe, ſeu alteri nullum jus in ea competere: nam jus patronâtus eſt quædam Eccleſiæ ſervitus, & onus quoddam, juxta *l. Etſi fortè; 5. §. Sciendum. ff. Si ſervit. vindic.* Reſponderi enim poteſt, licèt agere potuiſſet, non tamen ad id obligabatur, ſed potuit ſibi opportunius, & ſecurius remedium eligere ſe defendendi, ſeu potiùs providendi ſibi, ne contra ipſum agatur; cùm tutius ſit non agere, quàm agere; neque enim unum remedium extraordinarium tollitur per aliud extraordinarium. Et ſic uterque erat Actor, & Reus; poterat enim etiam patronus agere, inſtituendo actionem confeſſoriam, & petendo declarari, ſibi competere jus patronatûs, quod ex fundatione conſequitur, licèt hoc jus ſibi tempore fundationis non expreſſè reſervaverit. *Felin. hic n. 2.* de quo alibì: ſibi ergo imputare debet patronus, ſi non agat, cùm poſſet, & agendo impediret receptionem teſtium, & faceret eam differri poſt litis conteſtationem. *Abb. hic n. 4. col. 3.*

col. 3. & 4. Imol. n. 3. col. 2. Felin. n. 5. potuiſſet etiam Presbyter, ſeu Rector Eccleſiæ implorare Judicis officium, ut cogat patronum ad dandum ſibi inſtrumentum promiſſæ libertatis; ſicut libertus poteſt agere contra patronum, qui illum manumiſit, ut det inſtrumentum manumiſſionis. *l. Sicut; 25. C. De liberal. cauſ.*

Notandum ſecundò. Cùm teſtes recipiuntur, ac publicantur, ad perpetuam rei memoriam; & ne pereat copia probationis, debet parti adverſæ denunciari, ut veniat, & interſit; quia ipſius intereſt: factâ autem denunciatione, ſive compareat adverſarius, ſive non, nihilominus teſtes recipi poſſunt, & in negotio proceditur; ut tradit *Gl. fin hic.*

Notandum tertiò. Plures ſunt differentiæ inter caſum hujus *c. 41. & c. ult.* ſuprà *Ut lite non conteſtatâ, &c.* ut tradit *Gl. hic V. Teſtes idoneos*: nam Primò in caſu hujus c. recipiuntur omnes teſtes indifferenter, juvenes, & ſenes; ſed in *cit. c. ult.* ſolùm illi, de quorum morte timetur; quia ſunt ſenes, vel infirmi, vel diu abſituri. Secundò in hoc c. ſtatim publicantur dicta teſtium, ad perpetuam rei memoriam; non item in *cit. c. ult.* ſed differtur eorum publicatio, cum aliis recipiendis, poſt litis conteſtationem. Tertiò, in hoc c. producuntur teſtes; quia non timetur, nec movetur lis in præſenti, ſed in futurum: ſecus in *cit. c. ult.* alias duas differentias aſſignat *Gl. c. l. Sed quas rejicit Abb. hic n. 3.*

CLXX. Aſſertio tertia. Si tempore latæ ſententiæ teſtes ſint adhibiti, ſed ſuper hoc inſtrumentum publicum non ſit confectum, licèt ſententia in ſcriptis lata ſit, juxta *c. ult. de ſent. & re jud. in 6.* tunc poteſt poſtea is, pro quo ſententia lata eſt, implorato Judicis officio, petere, ut vocatis denuo, & receptis teſtibus, depoſitiones ipſorum ſuper lata ſententia in ſcripturam publicam redigantur, inſtrumento publicâ manu, & ſigillo Notarii confecto;
» prout ſumitur ex *c. Albericus; 42. h. t.* Nam,
» cùm inter militem quendam Albericum nomine,
» & uxorem ſuam putatitiam, per Capitulum Raven-
» natenſe, ſententiâ divortii latâ, ab invicem ſepa-
» rati fuiſſent, miles poſtea cum alia matrimonium
» contraxit, ex qua liberos ſuſcepit. Sed quia ſen-
» tentia illa divortii in ſcripturam redacta non fuit,
» ipſéque timebat, ne ſibi, vel liberis ex altera mu-
» liere legitimè natis præjudicium aliquando gene-
» raretur; ideo ſupplicavit Papæ Innocentio III. ut
» teſtes, qui dictæ ſententiæ in cauſa divortii latæ in-
» terfuerunt, recipi curaret. Quamobrem mandat
» Pontifex, ut teſtes ſuper ea re recipiantur, & de-
» poſitiones eorum in publicam ſcripturam redi-
» gantur. Ad quam tamen receptionem teſtium vocandi ſunt ii, quos negotium tangit, & quorum intereſt. *Gl. hic V. Publicam; & Abb. n. 3.*

CLXXI. Notandum primò. Ex eo, quòd in caſu hujus c. cauſa iſta matrimonialis agitata fuerit coram Capitulo, colligitur, quòd fortè tunc temporis Sedes Archiepiſcopalis Eccleſiæ Ravennatenſis vacaverit; quia vacante Sede Epiſcopali, Capitulum Cathedrale exercet omnem jurisdictionem Epiſcopalem. *c. Cùm olim; 14. de major. & obed.*

Notandum ſecundò. Quamvis *Gl. hic V. In ſcriptis*; dicat, quòd ſententia lata in cauſa matrimoniali teneat, etiamſi non ſit lata in ſcriptis, idque ſpeciale ſit favore filiorum, & probetur ex hoc textu: tamen in hoc cap. non quæritur de hoc, utrùm ſententia definitiva in ſcriptis proferenda ſit, an non: ſed potiùs hoc ſupponitur ex *c. ult. de ſent. & re jud. in 6. & l. ult. C. De ſent. & brevic. recit.* Itaque, licèt ad valorem ſententiæ definitivæ requiratur, ut proferatur in ſcriptis, etiam in cauſa matrimoniali; ut colligitur ex *Clement. 2. de judic. juncta Clem. 2. de V. S.* non tamen eſt neceſſe, ut redigatur in ſcripturam publicam; ſed ſufficit, ſi proferatur ex ſcripto privatâ manu Judicis exarato. *l. 2. C. Dicto tit.* ſolùm ergo in hoc c. requiritur, ut tam ſententia, quàm dicta, ac depoſitiones teſtium, qui latæ ſententiæ divortii interfuerunt, ad publicam fidem faciendam, poſtea per Notarium redigantur in ſcripturam, ſeu inſtrumentum publicum, ut per teſtes probari poſſit, filios ex altera muliere natos eſſe legitimos. *Abb. hic, n. 2. Barb. in collect, n. 1.*

§. II.

Quoties teſtes produci poſſint? & an teſtes iam aliàs producti, iterum produci poſſint in eadem cauſa?

CLXXII. Aſſertio prima. Regulariter non, niſi tres productiones teſtium fieri, & admitti poſſunt: ex cauſa tamen juſta, & cum ſolemnitate legali, etiam quarta productio teſtium dari, & concedi poteſt. Prima pars habetur in *c. In cauſis; 15. h. t.* ubi
Alexander III. ita reſcribit: In quibuſcunque »
cauſis, tam Eccleſiaſticis, quàm civilibus, ultra ter- »
tiam productionem, non debent teſtes produci, ni- »
ſi adhibitâ ſolemnitate, quæ in legibus invenitur »
expreſſa (videlicet in *Authent. de teſtibus; §. Quia* »
verò; collat. 7. novell. 90 unde deſumptum eſt hoc c.) »
cùm autem dicta teſtium publicata fuerint, de iis »
publicè diſputari poteſt. Cujus ratio eſt; quia, li- »
cèt teſtes ſecretò ſint recipiendi, & examinandi, poſtquam tamen eorum dicta ſunt recepta, & publicata, poteſt publicè ſuper iis diſceptari, an per illos ſit plenè probatum, cùm tunc ceſſet periculum de ſubornatione teſtium. *Abb. hic in caſu; not. ult.*

CLXXIII. Altera pars de quarta productione habetur in *c. Ultra; 55. h. t.* ubi Papa Gre- »
gorius IX. in hunc ſenſum reſcribit: Ultra ter- »
tiam productionem, ſive poſtquam tertiò teſtes »
producti ſunt, non debent quartò produci in cau- »
ſa, niſi is, qui eam poſtulat, priùs juramentum »
præſtiterit, quòd nec per ſe, neque per alium teſti- »
ficata, ſeu atteſtationes ſubtraxerit, aut pereunctа- »
tus (id eſt, perfectè ſcrutatus) fuerit: ſive perſcru- »
tando didicerit. Deinde, quòd non per dolum, vel »
malitiam quartam productionem poſtulet, ſed quia »
teſtes, quos producere vult, priùs habere non po- »
tuit. Deſumptum eſt hoc etiam *c. ex cit. Auth. de* »
teſtib. §. Quia verò. Ratio deciſionis eſt; tum quia effrænata teſtium multitudo refrænari debet, ne ſub probationis prætextu lites nimiùm protrahantur. *c. Significaverunt; 36. h. t. ubi Gl. V. Effrænata, & in cit.*

c. In

c. In cauſis; V. Productionem; ait, quòd ob eandem cauſam Judex poſſet denegare tertiam, vel etiam ſecundam productionem: & *l. 1. in fine, ff. eod.* Tum quia ex iterata ſæpius productione teſtium oritur præſumptio, quòd producens teſtes perſcrutatus ſit dicta, ſeu depoſitiones teſtium; & quia fortè vidit, quòd intentum non bene probarent; ideo alios teſtes producere vult, illos priùs ſubornando, quid deponere debeant. *Abb. hic n. 1.*

CLXXIV. Pro explicatione hujus utriuſque c. Notandum primò. Etſi *Gl. in cit. c. In cauſis; V. Productionem; & in cit. c. pen. h. t. V. eodem*. per productionem intelligat dilationem, ita, ut ſenſus ſit, quòd finitâ primâ dilatione, Judex dare poteſt ſecundam, & tertiam dilationem, non verò quartam, niſi interveniente juris ſolemnitate; verius tamen eſt, quòd hîc ſermo ſit de productione, ſive ipſo actu producendi teſtes; ut tradit *Abb. in cit. c. In cauſis; n. 1. Barb. ibid. in collect. n. 2.* Idque probatur; tum quia verba in propria ſignificatione accipienda ſunt, niſi evidens ratio cogat ad impropriam ſignificationem ea trahere: atqui utrumque hoc c. loquitur de productione teſtium, non verò de dilatione ad probandum, quæ inter ſe longè diverſa ſunt: tum quia ideò denegatur quarta productio teſtium, ſine legali ſolemnitate, quòd vehemens eſt ſuſpicio, producentem dicta teſtium didiciſſe, ſeu cognoviſſe; ut colligitur *ex cit. c. pen.* ibi: *quòd teſtificata non ſubtraxerit, vel fuerit percunctatus:* quæ ratio non habet locum, ſi in prima, ſecunda, & tertia dilatione, nulli teſtes ſint examinati, quod fieri poteſt; & tunc non poſſet denegari quarta dilatio, ob metum, ne ſubtrahantur teſtimonia, cùm nullæ adhuc depoſitiones ſint factæ, vel receptæ; ideóque ſubtrahi non poſſint. Tum quia in cauſis civilibus, & pecuniariis unica tantùm dilatio regulariter datur ad probandum per teſtes, & inſtrumenta. *l. Oratione; 7. & l. ult. ff. de fer. & dilat.* at in his duobus capp. præſupponitur, ſecundam, & tertiam productionem regulariter fieri poſſe, in quibuslibet cauſis Eccleſiaſticis, & civilibus: ergo non poſſunt intelligi de dilatione. Tum denique, quia quarta dilatio debet concedi, cum cauſæ cognitione. *cit. l. Oratione*; ad concedendã verò quartam productionẽ teſtium non requiritur cauſæ cognitio, ſed ſolùm juramentum. *cit. c. pen.* quamvis etiam quarta dilatio, ſine ſolemnitate legali, non ſit concedenda. *Hiltrop. in proceſſ. jud. p. 3. de teſtib. tit. 9. c. 6. n. 40.*

CLXXV. Notandum ſecundò. Poſtquam teſtes aliqui producti fuerunt, & parte adverſâ præſente, recepti; poſſunt deinde ijdem, vel alij produci, ac recipi, ſed non ultra tertiam productionem. *cit. c. In cauſis*.

Excipitur primò. Si producens examini, ac depoſitioni teſtium præſens fuit, tunc ordinariè non debet admitti ad aliam teſtium productionem ſuper ijsdem articulis; ut tradit *Gl. recepta in c. In primis; 7. §. Quia ergo; V. Si eo præſente; cauſ. 2. q. 1.* quia tunc ſubeſt periculum ſubornationis.

Excipitur ſecundò. Si in cauſa concluſum ſit; tunc enim nec teſtes, nec aliæ probationes, de jure, aut de facto, etiam cum ſolemnitate legali, produci poſſunt, aut recipi debent, niſi adverſario conſentiente, aut ſaltem non contradicente: nam poſt concluſionem in cauſa, nec inſtrumenta ampliùs produci poſſunt. *c. Cùm dilectus; 9. de fide inſtrum.* ergo multò minùs teſtes. *Abb. in cit. c. In cauſis; n. 3.*

Excipitur tertiò. Si ab utraq; parte ulteriori depoſitioni teſtium renunciatum ſit: tunc enim nec ſecunda, nec tertia productio admittitur, neque alij teſtes in eadem inſtantia, ſuper ijſdem articulis, recipi debent. *Abb. c. l.* & conſtat ex *c. Cùm veniſſet; 25.* ibi: *vel renunciatum fuit teſtibus hinc, & inde, h. t.* Imò, etiamſi nullos teſtes pars illa, quæ renunciavit, produxerit, non eſt ad id ampliùs admittenda; quia non eſt licitum redire ad id, cui ſemel renunciatum eſt; cùm quilibet poſſit renunciare juri ſuo. *Gl. ibid. V. Renunciatum*: niſi producens probet, nihil ſibi conſtitiſſe de teſtibus, quos tempore renunciationis poterat producere; quia renunciatio nõ extenditur ad ea, quę quis neſciebat ſibi cõpetere. *Felin. in cit. c. In cauſis; n. 3. h. t.*

CLXXVI. Notandum tertiò. Ultra tertiam productionem teſtium, vel eorundem, vel aliorum, non debent ampliùs produci teſtes, niſi petens quartâ vice producere teſtes, præſtet juramentum, quòd atteſtationes teſtium (ſive ſuæ, ſive adverſæ partis. *Gl. in cit. c. ultra pen. V. Teſtificata; h. t.*) nec per ſe, nec per alium ſubtraxerit, hoc eſt, ſuppreſſerit, vel occultaverit, fortè advertens, quòd juri partis adverſæ faverent. Secundò, quòd neque depoſitiones teſtium percunctatus, hoc eſt, perſcrutatus ſit, exploraverit, aut didicerit: ſecus eſt, ſi obiter tantùm eas legerit, aut referri audierit: tunc enim non cenſetur præcluſiſſe ſibi viam ad quartam productionem teſtium petendam. Tertiò, quòd dolosè, vel malitiosè quartam iſtam productionem non petat, ſed quia hos teſtes antea producere non potuit. *cit. c. pen. & cit. Auth. de teſtib. §. Quia verò.* Ratio eſt; quia petens productionẽ teſtium hoc juramento purgare debet ſuſpicionem ſubornationis, quam inducit ſæpius repetita productio teſtium: quia verò dolus in animo conſiſtit, non poteſt quis à ſuſpicione doli aliter ſe liberare, quàm per juramentum. Quòd ſi conſtiterit, producentem ſubtraxiſſe atteſtationes, vel interfuiſſe depoſitionibus teſtium, ad alios teſtes producendos admitti non debet, etiamſi fortè ſemel tantùm teſtes produxerit. *Abb. in cit. c. pen. n. 2. h. t. Hiltrop. c. l. n. 47.*

Ex quo infertur. Si huic ſuſpicioni, aut præſumptioni ſubornationis teſtium locus eſſe non poſſit; vel quia teſtes alij, & alij continuo actu producti ſunt, ita, ut eorũ depoſitiones non potuerint à producente explorari, aut cognoſci; vel, ſi teſtium productorum examen nondum fuit inſtitutum; admitti poteſt quarta productio teſtium, etiam ſine ſolemnitate juramenti legalis; quia ceſſante adæquatâ cauſâ conſtitutionis, ipſa quoque conſtitutio ceſſare debet. *Abb. in cit. c. In cauſis; n. 1. col. 2. h. t. & Felin. ibid. n. 2.* Sic etiam, communi conſenſu partium litigantium, quarta productio teſtium fieri poteſt, ſine ſolemnitate legali. *Abb. c. l. n. 4. in fine.* juri enim pro ſe introducto quilibet renunciare poteſt.

Porrò, etſi in cauſa de calumnia ſit juratum, nihilominus tamen adhuc præſtari debet juramentum expreſſum *in cit. c. pen. h. t.* quòd producens teſtes, neq; per ſe, neq; per alios teſtificata didicerit, aut depoſitiones ſubtraxerit, quod eſt juramentũ de veritate diverſum à juramento calumniæ, quod eſt de credulitate; adeóq; unum aliud non excludit. *Gl. in cit. c. pen. V. Juramento; h. t.* Dici etiam poteſt, quòd hoc non ſit juramentum calumniæ,

calumniæ, ſed malitiæ, quòd non per dolum, aut malitiam petat produci teſtes; quod juramentum peti, & repeti poteſt in quacunque parte litis, quando præſumi poteſt malitia, vel dolus. *Abb. in cit. c. pen. num. 3. h. t.*

CLXXVII. Aſſertio 2. Si quarta productio teſtium, cum ſolemnitate legali, à parte petita fuerit, & à Judice denegata, licitum eſt ab ea ſententia interlocutoria intra decem dies appellare, niſi probatum fuerit, denegationem illam à Judice factam eſſe ad effrænatam multitudinem teſtium refrænandam: &, ſi pars appellans deficiat in probatione appellationis, condemnanda eſt parti adverſæ in legitimis expenſis; prout deciditur in *c. Significaverunt; 36. h. t.* ubi talis caſus proponitur: Inter Abbatem, & Conventum S. Dionyſij ex una parte, & Abbatiſſam, ac Moniales de Forcellis ex altera, controverſia fuit, tam ſuper proprietate, quàm poſſeſſione Prioratûs de Argentolio, quæ à Papa certis Judicibus commiſſa fuit, coram quibus Moniales priùs ſuper cauſa proprietatis litem movebant, productis ſuper ea teſtibus: ſed poſtea, ſuſpenſo petitorio, poſſeſſionis judicium intentabant, dicentes, anteceſſores ſuas Moniales à Monachis inde violenter ejectas fuiſſe; eóque in cauſa proceſſum erat, ut teſtium utrinque productorum depoſitiones publicandæ eſſent. Verùm, cùm Moniales peterent, ut depoſitiones teſtium ſuper poſſeſſione tantùm publicarentur, Monachi ſe oppoſuerunt, ac petiverunt novam teſtium productionem fieri ſuper poſſeſſione; quam cùm Judices denegâſſent, ipſi ab hac interlocutoria eorum ſententia, quâ publicatio decernebatur, appellârunt ad Sedem Apoſtolicam. His intellectis, mandat Innocentius III. ut, ſi Judicibus delegatis conſtiterit, quòd Monachi quartam teſtium productionem ſuper poſſeſſorio, cum juris ſolemnitate, petiverint, & ab interlocutoria ſententia intra decem dies appellaverint, eos admittendos eſſe: niſi Judices ideo quartam productionem denegârint, quòd effrænatam multitudinem refrænare vellent. Quòd ſi quarta productio teſtium Monachis conceſſa fuerit, & ipſi in probatione defecerint (quia non probârunt, ſe appellâſſe infra decem dies) ad legitimas impenſas parti adverſæ condemnandi ſunt. Et ſi in Judicio petitorio non eò uſque proceſſum ſit, ut plenè poſſit de cauſa proprietatis liquere; tunc cauſa poſſeſſionis, ad quam Moniales primùm recurrerunt, priùs etiam terminetur, dilato Judicio petitorio: alioquin verò utraque quæſtio ſimul cognoſcatur, & terminetur.

Ratio deciſionis eſt, quia indultum à lege beneficium non eſt alicui auferendum, juxta *Reg. jur. 17. in 6.* Lex autem, ſive Canon quartam productionem teſtium, cum ſolemnitate legali, concedit parti litiganti, *cit. c. pen. h. t.* ergo, ſi Iudex ſine juſta cauſa illam deneget, legitimè appellatur; quia indebitè partem gravat: à quolibet autem gravamine etiam per interlocutoriam ſententiam illato, de Jure Canonico, poteſt appellari. *c. Cum ceſſante; 60. de appell. Abb. hic num. 3.* Deinde hæc ſententia interlocutoria habet vim definitivæ; quia gravamen irreparabile infert: denegatâ enim hac productione teſtium, tollitur facultas probandi, & conſequenter jus, quod quis habet, ex quo ſubſequitur condemnatio: at quando per ſententiam interlocutoriam infertur gravamen irreparabile, etiam ſecundùm leges civiles, permiſſum eſt appellare. *Hiltrop. c. l. n. 54.*

CLXXVIII. Notandum primò. Heres, ſive ſucceſſor univerſalis, cuius anteceſſor ſpoliatus, ſive vi dejectus eſt de poſſeſſione, poteſt agere interdicto, *Unde vi*, ſive recuperandæ poſſeſſionis. *l. 1. §. Hoc interdictum; ff. de vi, & vi arm. Gl. hic V. Eâ ratione; & Abb. n. 2.* & colligitur ex hoc c. ubi Moniales intentârunt interdictum, *Unde vi*; quia illæ, quibus ſucceſſerunt, Prioratûs poſſeſſione dejectæ fuerunt.

Notandum ſecundò. Licèt aliàs appellans ab interlocutoria ſententia teneatur probare, cauſam appellationis eſſe veram, *c. Interpoſita; 70. de appell.* tamen, quando appellatur à denegata quarta productione legali teſtium, non tenetur appellans cauſam appellationis probare, cùm ſit in jure fundata: debet tamen probare, ſe appellâſſe, intra decem dies à tempore interlocutoriæ ſententiæ, ſive gravamine illato; aliàs ea tranſit in rem judicatam. *Gl. hic; V. Intra decem dies; & Abb. num. 2.* & appellans condemnari debet in expenſas parti adverſæ ſolvendas; *c. Finem; 5. de dolo, & contum. Gl. hic V. Condemnantes.*

Notandum tertiò. Etſi Actor utrumque Judicium, petitorium, & poſſeſſorium, in libello propoſuit, & ſuper utraque cauſa teſtes produxit; poteſt tamen poſtea tranſire ad Judicium poſſeſſorium, & ſuper hoc ferri ſententia à Judice, ſi cauſa proprietatis non ſit ſatis liquidata, & probata: alioquin verò, ſi plenè liqueat de cauſa proprietatis, & à partibus litigantibus probationibus renunciatum ſit, & in cauſa concluſum; tunc utraque cauſa proprietatis, & poſſeſſionis ſimul terminari, ac finiri debet; ut conſtat ex hoc c. in fine, & ibi *Gl. V. Liquere; Abb. hic n. 2.* de quo plura dicta ſunt ſuprà *tit. 12.*

CLXXIX. Aſſertio 3. Si is, qui teſtes produxit, teſtificata non didicit, ſive depoſitiones teſtium non cognovit, quia eæ non ſunt publicatæ, nec teſtium productioni renunciavit, poteſt poſtea etiam ſuper antiquis capitulis, ſeu articulis, non tantùm alios, ſeu novos teſtes, ſed etiam jam antea productos iterum producere; prout ſumitur ex *c. Conſtitutus; 46. h. t.* ubi talis caſus proponitur. Quæſtio erat orta ſuper matrimonio contracto inter Principem Bohemiæ, & Marchionis Miſniæ ſororem, quæ, petente Principe, coram Epiſcopo Pragenſi comparere debebat, & volebat, ut ſuas actiones, ſive petitiones ipſamet proponeret: ſed à ſatellitibus Epiſcopi bis, vel ter ab acceſſu fuit prohibita; ideóque ad Sedem Apoſtolicam appellavit: Epiſcopus verò, non obſtante appellatione, in cauſa procedens, ſententiam divortij inter conjuges promulgavit, in qua ipſa iterum ad Pontificem appellavit. His relatis ad Papam Innocentium III. ipſe cauſam hanc delegavit Archiepiſcopo Magdeburgenſi, & cuidam Præpoſito, mandans, ut partibus ad locum idoneum convocatis, teſtes recipiant, quos vel Principiſſa pro ſe, vel ipſe Princeps pro ſua parte ſuper proceſſu Epiſcopi Pragenſis, vel poſteriorum

Judi-

» Iudicem producere voluerint, ſi quidem teſtificata
» nondum didicerint, & cùm dicta Principiſſa pro-
» ductioni teſtium nondum renunciaverit, non pro-
» hibetur pro ſe teſtes, vel eoſdem, quos priùs pro-
» duxerat, vel alios, ſi voluerit, producere. Ratio
deciſionis eſt; quia, cùm producens teſtes ignoret, quid depoſuerint in prima productione, nulla ſuſpicio eſt, quòd poſtea eos ſubornaverit, ut aliquid adderent ad priores depoſitiones, vel in iis corrigerent; nec teſtium productioni renunciaverit; ut ex dicendis patebit.

CLXXX. Notandum primò. Quamvis poſt publicatas atteſtationes in cauſa matrimoniali, teſtes denuo poſſunt produci, & recipi, ſive ijdem, ſive alij, circa quæſtionem, ſeu cauſam principalem, quando agitur de vinculo, aut valore matrimonij, ut de probanda, vel improbanda conſanguinitate, vel alio impedimento; quia tunc agitur de periculo animæ, & honore, ac reverentiâ Sacramenti: tamen poſt promulgatas, & cognitas teſtificationes, non poſſunt ulteriùs produci, vel recipi teſtes, ſuper ipſo proceſſu cauſæ matrimonialis; ut, ſi quæratur, utrùm priores Iudices in cauſa matrimoniali rectè proceſſerint? quia tunc non vertitur animæ periculum, ſed ſolùm agitur de validitate proceſsûs, ratione Ordinis judiciarij non ſervati; & tunc etiam poſt latam ſententiam, teſtes produci, & recipi poſſunt ſuper cauſa principali matrimonij. *c. Lator; 7. de ſent. & re judic. Gl. hîc V. Didicerint; Abb. ibid. n. 1. Imol. n. 4. & Felin. in Gl. 1.*

Notandum ſecundò. Ob duas diverſas cauſas prohibentur teſtes de novo produci, & recipi. Primò. Si teſtificationes ſint publicatæ, & cognitæ, juxta *Auth. At qui ſemel; C. de probat.* Secundò. Si partes productioni teſtium renunciaverint; prout utrumque colligitur ex hoc c. adeóque etiam in cauſa concluſum ſit; quia renunciatio habet vim concluſionis in cauſa, & idcircò per illam, etiam non publicatis, nec cognitis teſtificationibus, ulterior probatio per teſtes impeditur, etiamſi renuncians nullum antea teſtem produxerit: nam poſt concluſionem in cauſa principali, nullæ aliæ probationes admittuntur. *Arg. c. Cùm dilectus; 9. de fide inſtrum. Abb. hîc n. 4. Imola num. 7. Felin. in fine, Hiltrop. cit. c. 6. num. 41.* Et generalis regula eſt, quòd, qui renunciat juri ſuo, non poteſt ampliùs illud recipere. *c. Quàm periculoſum; 8. cauſ. 7. q. 1. l. pen. C. de pact.* Sed de hoc plura infrà.

§. III.

Quomodo producendi, & recipiendi ſint teſtes, & quomodo puniantur impedientes productionem, & receptionem eorum?

CLXXXI. Aſſertio 1. Ad teſtium receptionem pars, contra quam producuntur, citari debet, adeò quidem, ut atteſtationes contra non citatum receptæ nullius ſint momenti; prout ſtatuitur *in c. In nomine; 2. h. t.* Nam Epiſcopus aliquis conque-
ſtus erat Papæ Gregorio I. quòd teſtes viles, & »
haud idonei contra ipſum abſentem recepti fue- »
rint: ideo reſpondit Papa, atteſtationes eorum nul- »
lius momenti eſſe oportere; ſicuti conſtat ex Ju- »
ſtiniani *Authent. de teſtibus. §. Et hoc verò; ult. col-* »
lat. 7. nov. 90. ubi decernitur, ne poſtea objicia- »
tur teſtibus, quòd per unam partem geſta ſunt, o- »
portet, ut etiam altera pars à Judice, vel defen- »
ſore moneatur, ſeu citetur, ad veniendum, & au- »
diendum teſtes. Si verò citata venire nolit, & »
inevitabili neceſſitate impedita non ſit, valere de- »
beant teſtimonia, perinde, ac ſi pars citata rece- »
ptioni teſtium præſens fuiſſet. Cùm itaque ex hac »
Imperatoria Conſtitutione conſtet, adverſarium »
admonendum, ſeu citandum eſſe, ut veniat ad te- »
ſtes audiendos: id autem in caſu iſto omiſſum fue- »
rit, neceſſe eſt, invalidum eſſe, quod contra legem »
actum eſt.

Ratio hujus Conſtitutionis eſt; quia, ſi teſtes reciperentur, parte adversâ non citatâ, viderentur tantùm recepti in favorem producentis, & in odium alterius partis abſentis, eâque privaretur facultate, quâ poteſt opponere contra teſtes juſtas exceptiones, ne recipiantur, & examinentur. Sed & teſtes debent deponere, non pro una tantùm parte, ſed pro utraque teſtari facti veritatem, ad quod etiam juramento adſtringendi ſunt. *Abb. hîc num. 1.* & generaliter loquendo, quando agitur de alienius intereſſe, ſemper is ad Judicium eſt vocandus. *l. De unoquoque; 47. ff. de re judic.* ideóque admonendus, ſeu citandus ſemper eſt adverſarius abſens, ut ad videndos, & audiendos teſtes veniat; ut habetur hîc in textu.

CLXXXII. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Pars adverſa citari debet ad videndos teſtes, & ad articulos, ſuper quibus producuntur, eorúmque juramenta audienda: poſtea verò depoſitiones, & dicta teſtium ſecretò, & ſigillatim à Judice coram Notario recipienda ſunt, juxta *l. Nullum; 14. C. h. t.* & tradit *Gl. in cit. c. 2. V. Audire; & in cit. Auth. §. ult. V. Præſentem.* Itaque, cùm hîc dicitur, partem adverſam citari debere, ut veniat, & audiat teſtes, id intelligendum eſt; quòd debet audire teſtes jurantes, non autem deponentes, quamvis poſt publicatas atteſtationes poſſit etiam videre, & audire illorum depoſitiones. *Gl. cit. hîc V. Audire; & Felin. ibid. num. 17.* publicatio autem atteſtationum iterum, parte præſente, fieri debet. *Gl. cit. & ibid. Felin. num. 6. Maſcard. de probat. concl. 682. n. 12. Farinac. tract. de teſtib. q. 72. n. 28.* eſtque neceſſaria citatio partis adverſæ, etiam in cauſis, in quibus proceditur ſummariè, & de plano, ſine ſtrepitu, & figura Judicij, vel juris ſolemnitate non ſervatâ. *Farin. c. l. n. 13. & 14.*

Notandum ſecundò. Citatio partis abſentis adeò neceſſaria eſt ad teſtium receptionem, ut teſtes examinati, parte non citatâ, non ſolùm non probent plenè, ſive in cauſis criminalibus, ſive civilibus, ſed nec indicium aliquod faciant contra Reum; ut colligitur ex *eodem c.* ibi: *nullius momenti*, per quæ verba univerſaliter excluditur omne indicium, quantumvis modicum; & ex communi tradit *Abb. hîc n. 14. Felin. n. 3. h. t. Farin. cit. q. 72. n. 87. & 89.* Niſi Judex ex officio per inquiſitionem procedat, inquirendo,

non ſpecialiter contra certam perſonam, ſed generaliter, quis delictum commiſerit; tunc enim non videtur neceſſaria citatio partis in receptione, & examine teſtium: ſecus, ſi inſtituatur inquiſitio ſpecialis contra particularem perſonam. *Felin. c. l. num. 9. Maſcard. cit. caſu 682. num. 20. Farinac. c. l. num. 103. & 105.* Non requiritur autem trina citatio partis ad videndum, jurare teſtes, ſed ſufficit unica; ſiquidem trina citatio ordinariè non fit, niſi in principio litis, & ad audiendum ſententiam definitivam. *Abb. in cit. c. 2. num. 3. Felin. ibid. num. 21. & 22. Farinac. c. l. num. 82.*

CLXXXIII. Notandum tertiò. Contra citatum, in ejus abſentia procedi non poteſt, ſi non poſſit comparere ob inevitabile, & neceſſarium impedimentum; quia, qui ex juſta, & neceſſaria cauſa venire non potuit, non reputatur contumax. *cit. c. 2. & ibi Gl. V. Inevitabili; h. t.* & conſequenter atteſtationes, eo abſente, receptæ non valent, ſi de impedimento conſtiterit. *Abb. hic num. 11.* non autem ſufficit quævis levis cauſa, aut impedimentum, ut Iudicis, ſeu Magiſtratûs citantis imperium declinetur; ſed requiritur, ut grave ſit, & inevitabile impedimentum, *cit. c. 2.* & ſumitur ex *l. Quæſitum; 60. ff. de re judicata.* Vbi tamen ulterius eſt diſtinguendum: nam, ſi Iudex contra citatum legitimè impeditum, v. g. febricitantem (modò febris non ſit levis, aut diuturna quartana, quæ non impediat illum à ſuis negotijs gerendis) proceſſerit, tum vel ſciens id fecit, vel ignorans: ſi Iudex ſcivit impedimentum citati; tunc non ſolùm receptio teſtium, ſed etiam omnia alia acta judicialia, ipſáque ſententia ipſo jure ſunt nulla. Si verò Iudex ignoravit impedimentum citati; tunc mero jure valent ſententia, aliáque acta; ſed parte præſente reſcindi debent, ſaltem per reſtitutionem in integrum, ſi legitimum impedimentum oſtendat. *c. Bertholdus; 18. de ſent. & re judic. & cit. l. Quæſitum; ff. eod. & docet ibi Gl. V. judicata; junct. Gl. margin. lit. d. Felin. in cit. c. 2. num. 18. & 19.* Si verò pars citata noluit venire, vel ob levem ſolùm cauſam, ſeu impedimentum non venit; tunc teſtes recipiendi ſunt, eorúmque teſtimonia ita valent, ac ſi alterâ parte præſente facta fuiſſent; prout habetur *in cit. c. 2. & ibi Gl. V. Noluerit venire; h. t.* quia abſens contumaciter in ſui præjudicium, habetur pro præſente, & actus, eo abſente, factus perinde valet, ac ſi eo præſente factus fuiſſet. *Abb. in cit. c. 2. num. 3. h. t.* Porrò impeditus venire ex inevitabili neceſſitate, nihilominus citari debet, ut ſaltem compareat per procuratorem, niſi cauſa eſſet valde gravis. *c. 2. de procurat. Innocent. in cit. c. 2. V. Inevitabili; & Hoſtiens. ibid. V. eod.* quamvis contrarium teneat *Gl. in cit. l. Quæſitum; V. Iudicata; in fine. junct. Gl. margin. lit. e. ff. de re judic.*

Notandum quartò. Sunt tamen plures caſus, in quibus nulla requiritur citatio partis abſentis ad teſtium receptionem. Veluti Primò, ſi periculum ſit in mora, ut, quia debitor defuga ſuſpectus eſt. *Felin. in. cit. c. 2. num. 13. h. t. Maſcard. cit. concl. 682. num. 26. Farinac. cit. q. 72. num. 36. & 37.* Secundò, ſi teſtes in remotas partes diſceſſuri, vel diutius abfuturi ſint, vel mortis periculum ipſis immineat, & pars adverſa citari, ſeu intereſſe non poſſit, vel, ſi aliàs ſit periculum amittendi probationes, teſtes ad perpetuam rei memoriam, etiam *lite non conteſtatâ, recipi poſſunt. c. ult. Vt lite non conteſtatâ &c.* ergo multò magis poſt factam conteſtationem. *Felin. c. l. num. 13. Farinac. c. l. num. 38.* Et univerſim in caſibus, in quibus litis conteſtatio non eſt neceſſaria, poſſunt teſtes recipi, parte adverſâ non citatâ, de quibus ſuprà *tit. 6.* Tertiò, ſi timeatur potentia adverſarij; tunc enim poteſt Actor petere, ut clàm teſtes recipiat, etiam ante litem conteſtatam, nedum parte non citatâ, ſaltem concurrente timore mortis, vel abſentiæ diuturnæ. *Abb. in cit. c. 2. num. 9. h. t. Felin. num. 13. Farinac. c. l. num. 43. & 44.* Quartò, niſi partes conſentiant, vel ſaltem altera, ut Iudex teſtes recipiat, etiam ipſis abſentibus, & non citatis. *Felin. c. l. num. 13. in fine. Maſcard. c. l. num. 29. Farinac. num. 74.* quia quilibet poteſt renunciare juri ſuo. *l. pen. C. de pact.*

Quintò. Si pars ſit præſens in receptione juramentorum teſtium, tunc enim citari non debet; quia præſentia ſupplet citationem. *Auth. Sed ſi quis; ibi: & ſic, eo præſente, judex aſſertiones recipiat. C. h. t. Gl. in cit. c. 2. V. Admonendus;* ubi ait, citandum eſſe adverſarium, niſi admonitus præſens fuerit. *Felin. c. l. num. 16. Farinac. num. 75.* apud quos plures limitationes videri poſſunt. Porrò admonitio Iudicis, ut adverſarius abſens compareat, habet vim citationis; ut patet ex *cit. c. 2.* ibi: *illo admonito à judice, vel defenſore venire, & audire teſtes, h. t.* imò plus operatur monitio judicis, quàm citatio. *Farinac. c. l. num. 76.*

CLXXXIV. Aſſertio 2. Qui teſtes impediunt, quò minùs teſtimonium perhibeant veritati, ſive, ne teſtes producantur, & recipiantur, ſunt excommunicandi; prout conſtat ex *c. Conſtitutis; 45. h. t.* ubi talis caſus proponitur: Marcus Canonicus Surrentinus accuſare aggrediens Archiepiſcopum ſuum de crimine ſimoniæ, coram Innocentio III. imprimis proteſtatus fuit, quòd Archiepiſcopi conſanguinei multa per potentiam ſuam impedimenta injecerint, quò minùs copiam probationum afferre potuerit, cùm aliquos ad jurandum induxerint, ſe nolle adverſùs Epiſcopum teſtimonium ferre: alios verò minis à teſtimonio perhibendo avertere nitantur. Quare Papa ex officio ſuo providere volens ſuper hac re, mandat cuidam à ſe delegato, ut generalem excommunicationis ſententiam ferat in omnes eos, qui Marco impedimentum aliquod in producendis teſtibus injicere præſumpſerint. Illos autem, quos juráſſe conſtiterit, ſe non dicturos teſtimonium contra Archiepiſcopum, pronunciat, juramento hujuſmodi obligatos non eſſe: quòd ſi verò aliquis ex conſanguineis dicti Archiepiſcopi aliquem teſtium à Marco producendorum impedire præſumpſerit; tum ipſum quoque Archiepiſcopum à Pontificali officio ſuſpendat, donec efficiat, ut conſanguineus ille à tali præſumptione ceſſet: quia non eſt veriſimile, quòd talia à conſanguineo fiant, invito Archiepiſcopo: ideóque non caret ſuſpicione Societatis occultæ: quia, ſi vellet, prohibere poſſet. Quocirca idem Archiepiſcopus, ſecundùm legitimas, ſeu Cæſareas ſanctiones (juxta *l. Providendum; 7. C. de poſtulando:*) iniquam ſe cauſam fovere, oſtendit, & auctoritatem Iudicis à ſe deluſam experiri debet. qui defenſionis copiam adverſario ſuo tali fraude ſubtraxit.

CLXXXV.

CLXXXV. Pro declaratione huius c. Notandum primò. Iudex tenetur ex officio curare, ne impediatur productio, & receptio teſtium, & copia probationum pereat, ſed libera maneat facultas probandi; ideóque Iudex Eccleſiaſticus etiam laicos excommunicare poteſt, ſi impediant teſtimoninm perhibere veritati. *Abb. hic num.* 1. quia occultare veritatem in præjudicium alterius eſt grave peccatum. *c. Quiſquis*; 80. *cauſ.* 11. *q.* 3.

Notandum ſecundò. Qui iuravit, ſe non dicturum teſtimonium contra aliquem, eo juramento non obligatur, ſi à ſuperiore iuſſus fuerit teſtificari; quia illicitum eſt, Iudici legitimè interoganti veritatem in judicio occultare; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 70. *a.* 1. adeóque tale juramentum etiam illicitum eſt, & temerarium, cùm ſit contra bonos mores, & nutritivum peccati. *Gl. hic V. Non teneri*; *& Abb. num.* 2. de quo mox plura. Et quamvis teſtes in cauſis criminalibus non cogantur teſtificari, *c. pen. de teſtib. cog.* non tamen poſſunt per juramentum obligari ad non teſtificandum; quia poſſunt teſtificari, ſi volunt: ideóque juramentum tollens illis liberam facultatem teſtificandi cenſetur etiam eſſe contra bonos mores; ac proinde non valet, nec obligat. *Abb. hic num.* 2. *& Imol. in fine.*

Notandum tertiò. Si delictum, vel aliquid aliud à conſanguineo, filio, vel famulo factum ſit, in favorem, & commodum ſui conſanguinei, patris, aut domini, in dubio præſumitur ex voluntate, aut mandato cunſanguinei, patris, vel domini factum eſſe; quia cenſetur id mandâſſe; vel approbâſſe, ſi poſſit prohibere, & non prohibuit; prout ſumitur ex *hoc c. Imol. ibid. num.* 4. dummodo is, cuius nomine, vel in cuius favorem id agitur, ſciat, rem agi; ut conſtat ex *c. Quia præſulatus*; 5. *cauſ.* 1. *q.* 4. quod tamen in dubio non præſumitur ſcire, *Gl. in c. Ad ſedem*; 15. *V. Interdictum*; *de reſtit. ſpoliat.* & colligitur ex *l. Verius*; 21. *junct. Gl. V. Obligatam*; *ff. de probat. Reg. juxta jur.* 47. *in* 6. Præſumitur ignorantia, ubi ſcientia non probatur. quod maximè procedit in ignorantia facti alieni. Vbi tamen etiam attendendum eſt, utrùm factum à conſanguineo, vel patrefamilias ſit ſucceſſivum, & aliquamdiu permanens, vel an ſæpius ſit factum, aut cum pluribus; tunc enim præſumitur in dubio eſſe factum illius voluntate, in cujus favorem, & commodum factum eſt: an verò ſit factum momentaneum, v. g. homicidium, vel furtum; & tunc non præſumitur factum, ſciente eo, vel ex eius voluntate, in cuius favorem factum eſt, v. g. homicidium patratum, niſi concurrant alia indicia urgentia, ex quibus præſumi poſſit, eo ſciente, vel etiam volente, id factum eſſe. *Abb. hic num.* 3. *& in c. Cùm cauſam*; 37. *num.* 19. *h. t.* Veruntamen hæc præſumptio ex delicto conſanguinei, vel domeſtici, in favorem conſanguinei, vel patrisfamilias non eſt juris, & de jure, ſed admittit probationem in contrarium. *Gl. hic. V. Veriſimile.*

CLXXXVI. Ceterùm, quod dictum eſt, eum, qui juravit non dicere teſtimonium contra aliquem, nihilominus compelli poſſe ad teſtificandum, ſi atteſtationes non ſint publicatæ, nec renunciatum ſit productioni teſtium, habetur etiam ſtatutum in *c. Intimavit*; 18. *h. t.* Nam, cùm Guilielmus Clericus jurare ſibi feciſſet Capellanum Romani preſbyteri, & alios complures, quòd teſtimonium, conſilium, vel auxilium dicto Presbytero contra ipſum Capellanum præſtare nollent: hoc intellecto, reſpondit Papa Alexander III. ſi depoſitiones illorum (ſcilicet teſtium, qui jam erant producti, & recepti. *Gl. hic V. Eorum:*) non ſint publicatæ, neque ijs renunciatum; tunc non minùs ij, qui juramentum illud præſtiterunt, quàm alij idonei teſtes, ſi neceſſe fuerit, recipiantur.

CLXXXVII. Notandum hic primò. Iuramentum præſtitum de non ferendo teſtimonio contra aliquem non obſtat, quò minùs jurans compelli poſſit ad ferendum teſtimonium contra illum, modò à competente Iudice juridicè, ſeu legitimè fuerit interrogatus, præcedente ſcilicet hominis infamiâ, in cauſa criminali, vel juſtâ accuſatione, vel denunciatione criminis, vel ſemiplenâ probatione, vel alijs indicijs ſufficientibus ad teſtes examinandos; ut docet *Leſſ. lib.* 2. *de juſtit. c.* 30. *num.* 43. *&* 44. *Laym. lib.* 3. *tract.* 6. *c.* 4. *q.* 4. *num.* 8. Ratio eſt; quia tunc quilibet civis ex juſtitia tenetur teſtimonium ferre, & deponere veritatem; quia celare veritatem in Iudicio, grave peccatum eſt. *c. Quiſquis*; 80. *cauſ.* 11. *q.* 3. *c.* 1. *de crim. falſi*; ac proinde cum tale juramentum ſine peccato ſervari non poſſit, non eſt obligaronium: nam juramentum non eſt vinculum iniquitatis, *c. Quanto*; 18. *de jurejur.* & ſic jurantes denunciandi ſunt, tali juramento non teneri. *cit. c. Conſtitutis*; 45. *h. t. c. Olim*; 26. *de accuſat. Gl. in cit. c. Intimavit*, *V. Iuramento.*

Notandum ſecundò. Qui juravit, ſe non dicturum teſtimonium contra aliquem, poteſt compelli nihilominus ad teſtificandum, ſi atteſtationes non ſint publicatæ, nec teſtibus ſit renunciatum: nam poſt publicatas atteſtationes, non ſunt ulteriùs nec iſti, nec alij teſtes producendi, & recipiendi ſuper ijſdem articulis; ut à contrario ſenſu colligitur ex hoc *c.* & tradit *Gl. hic V. Eorum*, de quo plura infrà.

Notandum tertiò. Qui teſtimonium illicitum, ac temerarium præſtitit, à teſtimonio ferendo non repellitur; ut notat *Gl. magna hic in notat. & V. Iuramento.* Vbi tamen diſtinguendum eſt; nam vel talis teſtis producitur contra illum, qui ipſum juramento adſtrinxit ad non teſtificandum: & hoc caſu, in odium extorquentis illicitum juramentum, admittitur teſtis jurare ad deponendum contra illum, imò & compellitur, etiamſi in crimine perſeveret; quia Reo excipienti contra teſtem de crimine temerarij juramenti, viciſſim objici poteſt par crimen, quòd ſe dolo induxerit ad temere jurandum de non teſtificando. Vel talis teſtis producitur contra alium, & non debet admitti, ſi adhuc perſeverat in ſuo temerario juramento; quia perſeverat in crimine. *c. Teſtimonium*; 54. *h. t.* Vel eſt emendatus; & poſt paratam pœnitentiam, admitti poteſt ad teſtificandum etiam contra alium, cùm huiuſmodi crimen non ſit publicum, & non omne crimen repellit à teſtimonio. *cit. c. Teſtimonium*; *Abb. in cit. c. Conſtitutis*; 45. *num.* 4. *h. t. Felin. in cit. c. Intimavit*; *num.* 7. *& ibid. Fagn. num.* 3. *&* 4.

Ceterùm circa productionem teſtium illud hic adden-

addendum, quòd ea ſumptibus producentis fieri debeat, ſive ab Actore ad probandum articulos poſitionales, ſive à Reo ad probationem defenſionalium producantur. *l. Quoniam*; 51. *C. de probat.* & conſtat ex *c. Statutum*; 11. §. *Pro ferendo*; *de reſcript. in 6.* nam regulariter is ſumptus præſtare tenetur, cuius gratiâ actus celebratur. *Gail l. 1. obſer. 99. num. 1.*

§. IV.

De examine teſtium, & inprimis, à quo ſint examinandi?

CLXXXVIII. Aſſertio 1. Teſtes examinandi ſunt à Judice; ut conſtat ex *Auth. Ut defuncti, ſeu funera eorum &c. §. Illud etiam*; *collat. 5. nov. 60.* idque, ut poſſint à Judice terreri, & cogi teſtimonium ferre. *Gl. ibid. V. Teſtibus*; *Farinac. tract. de teſtib. q. 77. num. 175.* Si tamen teſtes remotè abſentes ſint, ut difficulter ad Judicem accedere poſſint; tum Judex alteri committere poteſt eorum examen; ita, ut depoſitiones deſcriptæ ad ipſum tranſmittantur; prout habetur in *l. Judices*; 18. *C. de fide inſtrum.* ubi dicitur, quòd Judex examinationem teſtium committere poſſit Judici eius territorij, ubi teſtes degunt, & partibus litigantibus mandare, ut ibidem compareant. Idem habetur in *c. Conſtitutus*; 3. §. *Præterea*; *de fidejuſſ.* ubi tamen *Gl.* monet; *V. Tranſmittentes*; id tantùm locum habere in cauſis civilibus: ſecus in criminalibus, ut poſtea dicetur. Similiter ex *c. 2. de judic. in 6.* conſtat, quòd examinatio teſtium tabellioni, vel in defectum illius, alij perſonæ idoneæ committi poteſt; quia examinatio teſtium eſt quid facti, quod poteſt committi, & fieri, etiam extra Judicium. *Veſtrius in practic. lib. 6. c. 2. num. 12.* Imò etiam in cauſa matrimoniali, adeóque ardua, & gravi poteſt Judex receptionem, & examen teſtium tabellioni, vel alterius perſonæ induſtriæ committere; uti ſumitur ex *c. 5. de teſtibus cogend. & ibid. Felin. num. 10. Farinac. c. l. num. 201.* Idque dupliciter fieri poteſt; ut notat *Gl. in Clement. unic. V. Judices*; *de offic. & poteſt. jud. deleg. & Abb. in cit. c. 1. num. 1. & ibid. Felin. num. 2.* Primò, ut actus juriſdictionis alteri committatur, qui adverſarium citet ad videndum, jurare teſtes, exceptiones audiat, & examinet, juramentum à teſtibus exigat, interrogatoria à parte accipiat, & examinet, teſtium multitudinem refrænet, inobdientes, vel aliter peccantes puniat, juxta *l. Nullum*; 14. *C. h. t.* Secundò, ut ſolum miniſterium, ſeu nuda executio committatur, videlicet, ſi poſt receptos, & approbatos teſtes, & exactum ab ijs juramentum, committatur alicui examen teſtium ſuper interrogatoriis jam formatis, ipſiſque traditis: & hic magis propriè nuncius, ſeu executor miniſterialis dicitur.

Verùm in cauſis criminalibus ipſemet Judex teſtes recipere, & examinare debet, in ſua præſentia, ut, cùm res exegerit, tormentis ſubijciantur, juxta *Authent. Apud eloquentiſſimum*; *C. de fide inſtrum. Abb. in c. Cùm cauſam*; 37. *num. 22. h. t. & ibid. Felin. num. 21. Farinac. cit. q. 77. num. 196.* quamvis id conſuetudine non ubique ſervetur, ſiquidem propter neceſſitatem, ne crimina maneant impunita, etiam in cauſa criminali, examinatio teſtium abſentium alteri committi ſolet, ut in cauſis violatæ pacis publicæ in Camera Spirenſi fieri ſolet, teſte *Gail lib. 1. obſ. 97. num. 10.* Id quoque conſuetudine obtinuit, ut Judex, propter multitudinem negotiorum, vel aliud juſtum impedimentum, v. g. abſentiæ, infirmitatis &c. examen teſtium, etiam in cauſa criminali plerumque Notarijs committere poſſit. *Farinac. cit. q. 77. num. 198.* Porrò conſultum eſt, ut in cauſis criminalibus, aliiſque arduis, ſive Iudex cum Notario, ſive Notarius ſolus, & abſque Iudice examinet teſtes productos, etiam teſtes adhibeantur: nam, ſi poſtea teſtes negare vellent, ſe depoſuiſſe talia, poſſent convinci ex ſcriptura Notarij, in qua teſtium depoſitiones ſunt annotatæ, de quo *Abb. in cit. c. Cùm cauſam*; *in fine.*

CLXXXIX. Aſſertio 2. Judex Notarium, vel alias perſonas idoneas, ac diſcretas, ſeu peritas mittere debet ad domum teſtium, ut ibi examinentur, qui vel privilegiati ſunt, vel commodè ad locum judicij venire nnn poſſunt; ut conſtat ex *l. Ad perſonas*; 15. *ff. de Jurejur. & c. Si qui teſtium*; 8. *h. t. Farinac. tract. de teſtibus. cit. q. 77. num. 202.* & alij apud ipſum. Tales ſunt inprimis perſonæ egregiæ, juxta *cit. l. Ad perſonas*: quo nomine comprehenduntur Epiſcopi. *Auth. Sed Judex*; *C. de Epiſc. & Cleric.* Imò etiam Presbyteri, & Diaconi, vel etiam alij Clerici. *Abb. in cit. c. Si qui*; *num. 5. & 6. Farinac. c. l. num. 213.* Item perſonæ illuſtres, & in dignitate conſtitutæ. *Felin. in cit. c. num. 6. Farinac. c. l. num. 209. & ſeq.* Doctores *l. Medicos*; 6. *C. de Profeſſor. lib. 10. Gl. in cit. l. 15. V. Ad perſonas*; ubi id extendit ad eorum familiam, & liberos, quod tamen de conſuetudine non ſervari, refert *Farinac. c. l. num. 217.* Milites quoque, ſeu equeſtris Ordinis perſonæ. *Farinac. num. 223.* Item hoc privilegio gaudent perſonæ expreſſæ *in cit. c. Si qui teſtium*; 8. *h. t.* ubi Papa Eugenius III. reſcribit, ſi teſtes valetudinarij, ſeu infirmi, vel ſenes, aut debiles, aut paupertate preſſi ſint, ita, ut ad Judicem accedere non poſſint; tum Judex ad illorum domos mittere debet perſonas idoneas, & diſcretas, ut recipiantur, & examinentur. Quod tamen intelligendum eſt de ijs tantùm, qui commodè coram Judice comparere nequeunt, propter virium imbecillitatem; vel, quia, cùm honeſtæ perſonæ ſint, non ſine dedecore ſuo ad locum Judicij venire poſſunt. *Abb. in cit. c. Si qui*; *in princ. not. 2. & Felin. num. 1. Farinac. num. 226. & 228.* Idque, ob paritatem rationis, extendi debet ad omnes alias perſonas, quomodocunque rationabiliter impeditas, quò minùs domo exire, & ad Judicem venire poſſint. *Farinac. n. 229.*

CXC. Similiter, quod dictum eſt de perſonis egregijs, v. g. perſonis Illuſtribus, Doctoribus, Militibus &c. locum non habet in cauſis criminalibus, aut civilibus valde arduis, v. g. matrimonialibus: cùm enim in his teſtimonia in præſentia

Judicis recipienda ſint. *cit. Auth. Apud eloquentiſſimum; C. de fide inſtrum. Gl. in c. 2. de judic. in 6. V. Lege prohibente:* magis decet, ut perſonæ etiam egregiæ ad Judicem ſe conferant, quàm Judex ad ipſas. *Abb. c. l. num. 1. Felin. num. 2. Farinac. num. 235. & 238.* At verò ad infirmos, ſenes, vel aliter impeditos, in cauſis hujuſmodi, ipſe Judex perſonaliter accedere debet pro teſtimonijs recipiendis, vel, ſi cum id non deceat, ob dignitatem perſonæ; tùm demùm Notarium, vel alios peritos, & idoneos ad eos mittere debet, etiam in cauſis criminalibus. *Abb. c. l. n. 4. Farin. c. l. n. 236.*

Porrò hæc procedunt, quando teſtes exiſtunt in loco Judicij, ſed ob juſtam cauſam excuſantur, quò minùs perſonaliter ſe ſiſtant coram Judice. Si verò teſtes ſint abſentes à loco Judicij, tunc Judex cauſæ ſcribere poteſt Judici loci, in quo teſtes degunt, & petere, ut ſuo nomine, ac vice recipiat depoſitiones teſtium, ſibique obſignatas tranſmittat, juxta *c. Conſtitutus; 3. de fidejuſſ. & Auth. de teſtib. §. Et quoniam. coll. 7. Abb. c. l. n. 2.*

CXCI. Denique id hoc loco addendum eſt: etſi perſonæ egregiæ huic privilegio, quo non tenentur perſonaliter comparere coram Judice, ut pro teſtimonio dicendo examinentur, generaliter, & abſolutè renunciare non poſſint, ita, ut privilegium hoc amittant, cùm non perſonæ, ſed dignitati conceſſum ſit; ut tradit *Gl. margin. in cit. l. Ad perſonas; tit. F. ff. de jurejur.* poſſunt tamen, non tanquam ex obligatione, ſed ex libera voluntate, ſemel, iterúmque, aut ſæpius ſe ſiſtere perſonaliter Judici examinandas, cùm id jure prohibitum non reperiatur, ſicut Clericis prohibitum eſt, ne coram ſeculari Judice ſe ſiſtant. *Farin. cit. q. 77. n. 241. & duobus ſeqq.*

§. V.

Quomodo examinandi ſint teſtes?

CXCII. Aſſertio 1. Teſtes ſecretò, & non plures ſimul, ſed ſigillatim, ac ſeorſim ab alijs, ſinguli examinandi ſunt; prout conſtat ex *c. Venerabili; 52.*
» *h. t.* ubi refertur, quòd Epiſcopus Cotiſopitenſis,
» ejúſque Capitulum, & univerſi Abbates Ordinis Ci-
» ſtercienſis in Generali Capitulo congregati, & mul-
» ti alij Epiſcopi, & Religioſi ſignificaverunt Papæ
» Honorio III. quomodo Mauritius Abbas quon-
» dam Monaſterij S. Martini Ordinis Ciſtercienſis
» claris Divino munere miraculis fulgeat, humiliter
» ſupplicantes, ut in Sanctorum Catalogum refera-
» tur, ut, quod populus veluti anticipãdo, nunc uſur-
» pat, eum Sanctum appellando, & venerando, id
» interveniente Sedis Apoſtolicæ auctoritate, ritè,
» & legitimè facere poſſit; prout habetur in integra
» lectione hujus c. Idcirco Papa Epiſcopo cuidam,
» & Abbati mandavit, ut de vita, & miraculis di-
» cti Mauritij diligentiſſimè veritatem inquirant, &
» ad ipſum referant. Ipſi poſt inquiſitionem fa-
» ctam, ſcriptum ſigillis ſuis munitum ad Papam
» tranſmiſerunt, in quo multa quidem, & magna mi-
» racula facta narrabantur, eáque per teſtes juratos,
» ac nominatim expreſſos probata: non tamen ap-
parebat ex illo ſcripto, quòd teſtes ſigillatim exami- »
nati, & ſuper his, de quibus teſtificati fuerant, ſe- »
cundùm circumſtantias, ſicut fieri oportet, diligen- »
ter interrogati fuerint. Quamobrem idem Papa »
tutius eſſe arbitratur, ut negotium hoc interea »
differatur; ideóque ſcribit ad Epiſcopos Cotiſopi- »
tenſem, & Trecorenſem, ut teſtes, quos Abbas, »
& Monachi S. Martini Ordinis Ciſtercienſis, ſuper »
vita, & miraculis p. m. dicti Mauritij Abbatis, pro- »
ducendos putaverint, examinari ſigillatim curent, »
ea cum diligentia, quæ ſolet, & debet in receptio- »
ne teſtium adhiberi. Idque præſertim in negotio »
maximi momenti, quale eſt Canonizatio alicujus Sancti, de qua in hoc c. agitur.

Ratio autem, cur teſtes ſecretò, & ſigillatim examinandi ſunt, eſt; quia aliàs, ſi plures teſtes ſimul, & non ſeparatim examinarentur, periculum eſſet, ne unus inſtrueret alium, & dictum alterius ſequeretur: & ita non poſſet facilè deprehendi, verúmne, an falſum concorditer depoſuiſſent. *Gl. hîc V. Examinare ſigillatim:* Si verò ſeorſim examinentur, apparebit, utrùm inter ſe de facto, & circumſtantiis deponentes conſentiant, ut ita major ipſis fides habenda ſit. Idque confirmatur exemplo Danielis *c. 13.* qui ſecretò, & ſeparatim examinavit teſtes, qui accuſabant Suſannam adulterij, & contra illam teſtimonium ferebant. Et hinc depoſitiones teſtium, niſi ſigillatim, & ſeorſim examinati ſint, non valent; ut tradit *Gl. in c. Cùm cauſam; 37. V. Produres; h. t. Abb. hîc n. 1. in fine.* & alij Canoniſtæ communiter. *Farin. tract. de teſtib. q. 80. n. 93. & 94.*

CXCIII. Hinc colligitur primò. Ad canonizationem alicujus Sancti requiritur, ut duo copulativè probentur, per depoſitionem teſtium fide dignorum, nempe ſanctimonia vitæ, & miracula; ut patet ex hoc c. non enim ſufficit vita ſancta, ſine miraculis, in ordine ad canonizationem obtinendam; quamvis ſufficiat in ordine ad beatitudinem conſequendam; quia ſine miraculis certò conſtare non poteſt de vera, & interna ſanctitate hominis, cùm nemo ſciat, amore an odio dignus ſit: neque etiam miracula ſufficiunt ſine probitate, & vita ſancta; quia poteſt quis habere donum prophetiæ, & conſequenter etiam donum patrandi alia miracula, ſine charitate, & gratia ſanctificante; ut conſtat ex *c. Prophetavit; 79. cauſ. 1. q. 1. Abb. hîc n. 1.* de quo plura infrà *lib. 3. tit. 45.*

Colligitur ſecundò. Ad probandam vitæ ſanctitatem, & miracula alicujus canonizandi, non requiritur, ut teſtes ex longinquis partibus advocentur ad Curiam Romanam, ſed poteſt receptio, & examen teſtium committi in partibus, ſive ijs locis, ubi teſtes degunt: ſicut fecit Papa in hoc c. quorum depoſitiones poſtea mittantur ad Curiam Romanam. *Fagnan. hîc n. 8.*

CXCIV. Aſſertio 2. Teſtes diligenter examinandi ſunt, non ſolùm ſuper negotio, ſeu cauſa principali, ſed etiam de ratione, ſeu cauſa ſcientiæ, de perſonis teſtium, & ſingulis circumſtantijs; prout ſumitur ex *c. Cùm cauſam 37. h. t.* Nam cùm inter Archiepi- »
ſcopum Ravennatenſem, & Communitatem Faven- »
tinam, ſuper juriſdictione quorundam locorum »
(prout videre eſt in *c. Licet; 9. de prbat.*) contro- »
verſia orta eſſet, cauſa illa delata fuit ad Papam »
Innocentium III. lite coram illo conteſtatâ, & jura-

mento

» mento calumniæ ab utraque parte præſtito (prout
» babetur tu integra lectione huius c.) ſed quia diffi-
» cile, & nimis oncroſum fuiſſet, teſtes Romæ coram
» Pontifice producere; ideo ab illo mandatum fuit
» Epiſcopo Placentino, ut is teſtes, quos utraq; pars,
» tam ſuper negotio principali, quàm in perſonas te-
» ſtiũ produxerit, reciperet, & eos diligenter exami-
» nari curaret (ſigillarim, ac ſeorſim. *Gl. hîc V. Procu-*
» *res.*) inquirendo de ſingulis circumſtantijs, videli-
» cet de cauſis, de perſonis teſtium, loco, tempore,
» viſu, auditu, ſcientiâ, credulitate, famâ, certitudi-
» ne, & de omnibus alijs ad negotium pertinentibus,
» eáque omnia plenè conſcriberent. Quòd ſi verò Fa-
» ventini, vel alij productionem teſtium, quos Ar-
» chiepiſcopus producere voluerit, impedire præ-
» ſumpſerint, ab Epiſcopo delegato coërcendi erunt,
» & cogendi deſiſtere. Ut verò nimia multitudo te-
» ſtium refrænetur, præcipit Papa, ut ultra quadra-
» genarium numerum teſtium non recipiat, ita, ut, ſi
» Faventini depoſitiones teſtium, quæ coram Ferra-
» rienſi Epiſcopo, & Abbate Pomponenſi ſunt factæ,
» ratas eſſe velint, & hi teſtes in numero iſto compu-
» tari debeant: alinquin, ſi atteſtationes adhuc clau-
» ſæ, ſeu non publicatæ ſint, ijdem teſtes, ſi neceſſe
» fuerit, iterum producantur, & audiantur.

CXCV. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Teſtes diligenter examinandi ſunt, & inprimis de negotio geſto, an ſciant, geſtum eſſe: debéntque teſtes rationem, ſeu cauſam ſcientiæ ſuæ reddere: alioquin depoſitiones, ac dicta eorum non valent, nec fidem faciunt; ut conſtat ex *Authent. de teſtib. §. Et licèt*; ibi: *aut etiam cauſam teſtimonij faciat manifeſtam. collat.* 7. & ibi: *Gl. V. Cauſam*; *& l. Sola*; 4. & ibi *Gl. Magna*; *& V. Sola*; *C. eod.* quod repetitur in *c. Si teſtes*; 3. *§. Sola cauſa*; 4. *q.* 3. ubi *Gl.* ait: Sola, id eſt, ſine adjectione cauſæ. Idque etiam colligitur *ex cit. c. Cùm cauſam*; *junct. Gl. V. de cauſis*; ubi ait: cauſam enim ſcientiæ debet ex teſte quærere Judex, alioquin non valebit dictum illius. Ratio eſt; quia ſcire eſt rem per cauſas cognoſcere; ideóque non cenſetur ſcire, qui neſcit rationem, ſeu cauſam reddere eius, quod aſſerit. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 70. *num.* 1. Quare, ſi agatur de re perceptibili ſenſu exteriore, debent teſtes dicere, quòd rem ſenſu, videlicet oculis, auribus &c. deprehenderint. Si verò agatur de re, non ſenſu corporeo, ſed intellectu ſolùm perceptibili, v. g. quòd Titius ſit dominus huius fundi, tum teſtes aliam cauſam ſcientiæ ſuæ, etiam non interrogati, afferre debent; aliàs non probant, quòd v. g. legerint teſtamentum, in quo ipſi Titio fundus ille legatus erat; quia de his deponere, quæ nullo ſenſu percipi poſſunt, non ſpectat propriè ad officium teſtis. *Abb. in cit. c. Cùm cauſam*; *n.* 6. *Marant. de ord. judic. p.* 6. *Rubr. de teſtium product. n.* 13. *Farin. c. l. num.* 6. alioquin verò in ijs, quæ non juris, ſed facti ſunt, & immediatè ſenſu corporeo percipiuntur, teſtes regulariter non tenentur dicti ſui rationem reddere, niſi ab examinatore, vel ex officio Judicis, vel ad inſtantiam partis, de ratione, ſeu cauſa ſcientiæ ſuæ fuerint interrogati. *Abb. c. l. Marant. c. l. n.* 9. *Farinac. n.* 4. *&* *n.* 92. *&* 93. Multò magis verò in cauſis criminalibus, quando agitur de pœna corporali, teſtes contra Reum examinati nihil probant, niſi depoſitionis ſuæ rationem reddant, etiam non interrogati. *Marant. c. l. num.* 12. *Farinac. c. l. num.* 14. Idque ulteriùs extenditur, quòd teſtis non reddens cauſam, ſeu rationem dicti ſui, quando debet reddere; vel, ſi reddat non bonam, ſed ineptam, non ſolùm non probat, ſed nec præſumptionem facit, aut indicium; quia debet reddere cauſam ſcientiæ, & rationem dicti ſui congruam, & veram, ac concludentem: cùm paria ſint rationem non reddere, vel non bonam, ſed ineptam. *Abb. c. l. Farinac. c. l. num.* 8. *&* 10. Item, ſi deponat unus teſtis de re aliqua non poteſt ei, in ſupplementum plenæ probationis, deferri juramentum, niſi teſtis ille etiam non interrogatus reddiderit cauſam dicti ſui; aliàs nec ſemiplenam probationem faciet. *Marant. c. l. n.* 14. *Farinac. num.* 21. Plures caſus, in quibus teſtes interrogati, vel etiam non interrogati rationem reddere debent ſuæ depoſitionis, ita, ut aliàs non probent, videri poſſunt apud *Farinac. cit. q.* 70. *toto c.* 1. *& Barb. in Collect. in cit. c. Cùm cauſam*; *n.* 6. *h. t.* item in quibus caſibus teſtes non interrogati, non teneantur reddere rationem dicti ſui, tradit *Farin. cit. q.* 70. *toto c.* 2. *à num.* 92.

CXCVI. Præterea teſtes ſunt examinandi de loco, & tempore, & aliis circumſtantiis pertinentibus ad facti declarationem, & teſtium conſenſum, vel diſſenſum deprehendendum. *cit. c. Cùm cauſam*; quia aliàs ad facti veritatem non facilè perveniri poteſt, niſi omnes circumſtantiæ diligenter inquirantur. *c. Occidit*; 14. *cauſ.* 23. *q.* 8. *Gl. in cit. c. Cum cauſam*; *V. Circumſtantiis*; ubi reddit rationem; quia, ſi teſtes ſint diverſi, ſive diſcordent in loco, vel in tempore, in quibus actus, de quo deponitur, fuit geſtus, teſtimonium eorum non valet, & ipſi nihil probant, ſi omnes ſint ſingulares, & non aliqui concordent in omnibus. *Gl. in cit. c. Cùm cauſam*; *V. Tempore*; *& ibid. Abb. num.* 17. *Farinac. tr. de teſtibus. q.* 73. *num.* 26. *&* 28. Debet etiam inſtitui examen ſuper perſonis teſtium. *cit. c. Cùm cauſam*; ibi: *de perſonis*, præſertim, ſi perſona teſtis ſit ignota, poteſt examinari, non quidem in ſpecie de crimine, ſed generaliter, an ſit criminoſa, vel aliter inhabilis ad teſtificandum: item, num ſit dives, an pauper, an unius, vel alterius partis amicus, vel inimicus &c. *l. Teſtium*; 3. *in princ. ff. h. t. Abb. in cit. c. Cùm cauſam*; *num.* 13. *& Imol. num.* 6. Denique examinandi ſunt teſtes etiam de fama, & relatione aliorum, ipſorúmque teſtium credulitate, vel certitudine; num credant, vel etiam certi ſint, rem geſtam eſſe. *cit. c. Cùm cauſam*; *& ibid. Abb. num.* 2. *& Farinac. c. l. num.* 31. abſtinendum tamen eſt, non ſolùm ab incongruis, & ad cauſam non pertinentibus, ſed etiam à nimiùm exquiſitis interrogationibus, conſideratâ qualitate perſonæ, quæ examinatur: ad huiuſmodi enim interrogatoria teſtes reſpondere non tenentur. *Farinac. c. l. n.* 48. *&* 51.

CXCVII. Notandum ſecundò. Ad Judicis officium ſpectat, effrænatá, ſeu nimiam teſtium multitudinem moderari, ita, ut ſuper uno, eodémque articulo, ultra quadragenarium numerum teſtium multitudinem excedere non permittat. *cit. c. Cùm cauſam*; *§. Volentes*; *h. t.* Ubi tamen notat *Gl. V. Effrænatam*; *& Abb. num.* 3. quòd, quamvis Papa in cauſa iſta, & caſu prædicti c. præfixerit numerum quadragenarium teſtium, in alijs tamen cauſis arbitrio Judicis relin-

relinquitur, ut ſecundùm qualitatem cauſæ, & perſonarum, quandoque plures poſſit admittere ad examen, quandoque pauciores. Similiter Jure Civili in *l. 1. §. Quamquàm. ff. h. t.* multitudo teſtium, reſtringitur ad ſufficientem numerum, & ſtatuitur, ut Judices moderentur, & eum ſolùm numerum teſtium (duorum, vel plurium) quem neceſſarium eſſe putaverint, evocari patiantur: ne ad vexandos homines ſuperflua multitudo teſtium protrahatur: nec enim teſtificandi causâ diu debent homines à ſuis negotijs avocari; ut ait *Gl. ibid. V. Vexandos. Farinac. tract. de teſtib. q. 80. n. 114. & ſeq.*

CXCVIII. Notandum tertiò. Si teſtes, poſtquam ſemel examinati fuerunt, atteſtationibus nondum publicatis, de novo recipi, & examinari poſtulantur, ut priùs dicta corrigant, non audientur, niſi incontinenti id fiat, ſecundùm Judicis arbitrium. *c. Præterea; 7. de teſtib. cogend.* Si verò, teſtes denuo recipi, petatur, adhuc clauſis, ſeu non publicatis atteſtationibus, non ut corrigant dicta priora, ſed ut aliquid addant, quia v. g. circumſtantiam ad rem pertinentem dicere obliti ſunt, tum Judex permittere poterit, ut iterum producantur, & recipiantur; prout ſumitur ex cit. *c. Cum Cauſam in fine. h. t.* & tradit *ibidem Gl. V. voluerint.* ita tamen, ut minor eis fides habeatur, quàm ſi in principio dixiſſent, vel incontinenti addidiſſent. *Innocent. in cit. c. Præterea; num. 3. Abbas in c. Per tuas; 48. num. 1. col. 2. h. t. & ibid. Felin. n. 1.*

CXCIX. Ceterùm prædictis addendum primò. Pars litigans, contra quam teſtes producuntur, & quæ ad articulos probatoriales producentis teſtes reſpondere cogitur, interrogatoria formare, & dare poteſt, id eſt, ſuper quibus circumſtantijs articulorum probatorum teſtes contra ſe producti examinari debeant; prout conſtat ex c. 2. ibi: *Teſtes examines ſecundùm partis adverſæ interrogatoria h. t. in 6. & ibi: Gl. V. Interrogatoria.* idque ideo, ut deprehendantur in aliqua variatione, vel falſitate. *Marant. de ordin. judic. p. 6. Rubr. de interrogator. product. n. 2. Farinac. tract. de teſtib. q. 73. n. 2.* Veruntamen non debent interrogatoria illa communicari adverſario, qui articulos poſuit, & teſtes produxit; cùm alioqui teſtes subornare, & ad falſum inſtruere poſſet. *Marant. c. l. n. 3. Gail lib. 1. obſ. 95. n. 6. Farinac. c. l. n. 19.* quamvis copia articulorum parti, contra quam teſtes producuntur, dari debeat, ſi eam petat; ut ex illis poſſit formare interrogatoria. *Gail c. l. Farin. n. 16.* quòd ſi pars, contra quam producuntur teſtes, nulla interrogatoria, vel non ſufficientia, ſive imperfecta dedit; tum Judex, vel Commiſſarius, qui examinat teſtes, ex officio ſupplet, & interrogatoria accuratè format, de ſingulis circumſtantijs prudenter inquirendo, juxta *cit. c. Cùm cauſam; h. t. & c. Licèt; 9. de probat. Gail c. l. n. 8. Farinac. n. 9. &* 10. nam, quotieſcunque æquitas poſtulat, Judex ex officio interrogationes formare poteſt ad eruendam veritatem. *l. Ubicunque; 21. ff. de interrog. in jur. faciend.* Porrò, ſi Judex, vel Commiſſarius, dolo, vel culpâ, ſive negligentiâ, teſtes ſuper interrogatorijs à parte datis non examinavit, non ideo invalidum erit examen, ſed ad partis poſtulationem, teſtes ſuper interrogationibus omiſſis repeti poſſunt, etiam poſt publicationem atteſtationum. *c. Per tuas; 48. h. t. Marant. c. l. n. 4. Gail c. l. n. 7.* de quo plura infrà, licèt *Farinac. c. l. n. 3. & 6.* putet, hoc caſu examen eſſe invalidum, & teſtes non probare.

CC. Addendum ſecundò. Poſtquam citata eſt pars, contra quam producuntur teſtes, & præſtito juramento à teſtibus, & datis interrogatorijs à parte, Judex, vel Commiſſarius ſuper ijſdem examinabit teſtem, unum poſt alterum, & ſuper ſingulis etiam articulis, ſuper quibus teſtis producitur, & quemlibet articulum legat, & exponat, ac requirat, quid de illo ſciat, vel cognoverit: dicta autem, ſeu depoſitiones teſtium per Notarium fideliter conſcribi debent, & in Protocollum referri, & poſtea teſti prælegi, & quæritur à teſte, an ita dixerit, & intellexerit? ut poſſit dictum ſuum corrigere, ſi fortè teſtis, vel etiam ſcriptor erraverit: ac deniqne imponitur teſti ſilentium, & præcipitur, ut nulli revelet ſuum teſtimonium, donec judicialiter depoſitiones teſtium fuerint publicatæ; quia aliàs ex ejus revelatione alij teſtes, qui adhuc producendi, & examinandi ſunt, ſubornati poſſunt, & ab examinato curioſiùs quærere, quid dixerit, vel depoſuerit: ideóque etiam hoc ſecretum de non revelando teſtimonio dato in examine inſeri ſolet juramento teſtium. *Hiltrop. in proceſſ. p. 3. tit. 9. de teſtib. c. 4.*

SECTIO V.

DE PUBLICATIONE Atteſtationum.

§. I.

Quomodo facienda ſit atteſtationum publicatio, & an pertineat ad ſubſtantiam proceſsûs? Item, an atteſtationes receptæ in uno Iudicio publicandæ ſint, ut probent, & fidem faciant in alio Iudicio?

CCI. Aſſertio prima. Examinatione teſtium peractâ, operam Judex dare debet, ut partes litigantes ulteriori productioni teſtium renuncient: quo facto, atteſtationes teſtium in ſecreto receptæ, utrâque parte præſente, vel alterâ abſente, citatâ tamen, ſed contumace, à Judice publicari debent, hâc, vel ſimili formâ: Dicta, ſeu atteſtationes teſtium in hac cauſa publicamus, eáſque pro publicatis, & apertis haberi volumus. *Durand. in ſpec. l. 1. part. 4. de teſte rubr. de atteſtat. public. n. 1. & 2.* quemadmodum etiam electio Prælati per ſecretum ſcrutinium fieri debet, poſtea verò ſuffragia publicanda ſunt. *c. Quia propter; 42. de elect.*

CCII. Aſſertio ſecunda. Publicatio atteſtationum non pertinet ad ſubſtantiam proceſsûs Judiciarij; adeóque ejus omiſſio non vitiat acta, ipsámque ſententiam, tam in cauſis Civilibus, quàm in Criminalibus; quamvis requiratur neceſſariò ex præcepto, quia eſt de juſtitia: quamobrem, ſi publicatio atteſtationum omiſſa ſit à Judice, poteſt pars litigans petere, ut publicentur, & Iudice recuſante, appellare: alioquin, ſi appellatum non ſit, ſententia lata valet, & tranſit in rem judicatam; ut docet *Abbas in c. Cùm I. & A. 22. de ſent. & re judic. num. 10.*

& 11. ubi ait, quòd ſi teſtibus non ſcriptis, vel non publicatis, ſententia feratur, id eſſe contra jus litigatoris, non contra ſubſtantialem ordinem Judicij; quia ſententia poteſt ferri ſine teſtium examinatione, aut publicatione; cùm non ſit neceſſarium, ut probatio fiat per teſtes, ſed per inſtrumenta, præſumptiones, confeſſiones, & ſimilia fieri poſſit. *Felin. ibid. n. 1. Marant. de ordin judic. p. 6. Rubr. de proceſſ. publicat. num. 4. Menoch. de arbitr. judic. l. 1. q. 33. n. 1. & 2.* ubi hanc rationem reddit; quia Judici ſemper publicatæ ſunt atteſtationes, ſive nota acta Judicij, & partium jura. *Gail l. 1. obſ. 105. n. 1.*

CCIII. Aſſertio 3. Si teſtes recepti ſint ſuper quibuſdam articulis in priore Judicio, & cauſa ad alios delegatos Judices transferatur, non debent teſtes ſuper iiſdem articulis iterum produci, & recipi, ſed atteſtationes, ſi adhuc exſtent, à prioribus Judicibus peti debent, & publicari; quia atteſtationes in uno Judicio receptæ fidem faciunt in eadem cauſa, & inter eaſdem perſonas, etiam coram alio Judice, juxta *c. ult. de probat. & ibi Gl. magn. in notat.* Idque » etiam conſtat ex *c. Cauſam; 11. h. t.* Nam, cùm cau» ſa, quæ delegata erat quibuſdam Judicibus, poſtea » alijs commiſſa fuiſſet, mandat Papa Alexander III. » ut atteſtationes utriuſque partis, quæ à prioribus » Judicibus ſunt receptæ, poſteriores Judices reci» piant, & ſecundùm illas cauſam, ſeu litem defi» niant.

Eſt autem aſſertio hæc intelligenda de atteſtationibus receptis, & publicatis: nam atteſtationes receptæ in priore Judicio, ſed non publicatæ, non faciunt fidem, nec probant coram alio Judice, qui non habet notam qualitatem teſtium, etiam inter eaſdem perſonas, juxta *l. ult. C. de re judic.* & docet *Felin. in cit. c. Cùm I. & A. 22. n. 4. de ſent. & re judic. & in cit. c. Cauſam; n. 13. Menoch. de arbitr. judic. lib. 1. q. 33. n. 7. & 8. Farinac. q. 75. n. 12.* quia, quamvis, ſi teſtiũ publicatio non ſit facta, valida nihilominus ſit ſententia, cùm publicatio atteſtationum non ſit de ſubſtantia proceſsûs judiciarij; ut ſuprà dictum: neceſſaria tamen eſt publicatio atteſtationum, per quam publica fides ijs tribuitur, & veritas rei detegitur. *Menoch. c. l. num. 10.*

CCIV. Excipi debet, quòd, etſi depoſitiones teſtium non fuerint publicatæ coram priore Judice recipiente, faciunt tamen fidem, & probant, ſicut & alia acta inſtructoria cauſæ, coram Judice ſubrogato, qui ei ſuccedit: ut ſi v. g. Judex aliquis recepit teſtes, eorúmque depoſitiones, & ante latam ſententiam decedat; Judex ei ſubrogatus, judicare debet, & ſententiá ferre ex actis, & atteſtationibus à priore Judice receptis, etſi non publicatis, à quo publicari poſſunt. *l. Mortuo; 60. ff. de judic.* quia ſucceſſor veluti idem Judex cenſetur cum priore; ſicuti etiam eadem cauſa, & idem eſt Judicium. *l. Proponebatur; 76. ff. eod. Farinac. c. l. n. 21. 22. & 23.* Idémque eâdem ratione eſt dicendum de Judice appellationis, aut reviſionis; ut docet *Felin. c. l. & in cit. c. Cauſam; n. 1. h. t. & ibid. Abb. n. 2.* ubi rationem addit; quia aliàs ſequeretur, quòd ſententia lata, ſine publicatione teſtium, non poſſet confirmari à Judice *ad quem*, ſive appellationis, niſi teſtes de novo producerentur, & reciperentur coram illo: quod non eſt dicendum, cùm ad valorem ſententiæ non requiratur publicatio atteſtationum. *Farinac. cit. l. n. 24.* Imò *Abb. ibid. num. 2. & Imola num. 3.* aliíque dicunt, quòd atteſtationes receptæ coram priore Judice, ſed non publicatæ, faciant fidem coram alio Judice, etiam non ſubrogato priori, ſed alterius omnino tribunalis, qui poterit illas publicare; quia facultas probationum non eſt coarctanda, ſed amplianda, & publicatio teſtium non fit ad præſtandam fidem ipſis depoſitionibus, cùm auctoritas Notarij redigentis eas in ſcriptum præſtet eis fidem, non publicatio, ſed ut ſuper iiſdem diſputetur. *c. Qualiter; 24. §. Debet de accuſat. & c. Præſentium; 31. h. t.* Verùm huic ſententiæ obſtat *cap. Cum cauſam; 37. in fine. h. t.* ubi dicitur, teſtes, qui coram priore Judice recepti erant, non eſſe admittendos coram alio Judice poſteriore; quia atteſtationes adhuc clauſæ erant: ergo ſecus, ſi jam fuiſſent publicatæ; tum enim probarent, & fidem facerent, etiam coram alio Judice. *Felin. in cit. c. Cauſam; n. 14. h. t. Menoch. c. l. n. 9.*

CCV. Sunt præterea, & alij caſus, in quibus teſtes recepti coram uno Judice, & non publicati probant coram alio Judice, veluti Primò. Si de conſenſu partis, de cujus præjudicio agitur, Judex velit publicare atteſtationes receptas à priore, id poteſt, & probant coram quocunque Judice. *Felin. c. l. n. 14. in fin. Farinac. c. l. n. 27.* Secundò. Si teſtes ſint mortui, vel aliàs in longinquis partibus exiſtant, ut iteratò produci non poſſint; tunc enim etiam non publicati probant. *Felin. c. l. n. 15. Farinac. n. 26.* Tertiò. Teſtes ſenes, valetudinarij, & alij recepti, ante litem conteſtatam, & ad perpetuam rei memoriam probant, & fidem faciunt etiam non publicati coram alio Judice. *Felin. c. l. n. 17. Farinac. n. 25.*

CCVI. Ceterùm, quod dictum eſt, atteſtationes receptas in uno Judicio facere fidem in alio Judicio, id procedit inter eaſdem perſonas; quia res inter alios acta alijs non præjudicat. *c. Inter dilectos; 6. §. Porrò; de fide inſtrum.* quamvis verò non faciant plenam fidem, faciunt tamen aliqualem præſumptionem, aut ſemiplenam probationem atteſtationes receptæ inter alias perſonas extraneas. *Abb. in cit. c. Cauſam; n. 4. & Felin. n. 18. & 19. h. t.*

Verùm atteſtationes inter eaſdem perſonas valent, & probant, non tantùm pro ipſis perſonis litigantibus; ſed etiam pro eorum heredibus, & ſucceſſoribus, quando ad idem agitur, & univerſim omnibus proſunt, quibus res judicata prodeſſe poteſt. *Arg. l. 2. C. de edend.* v. g. ſiquis conventus ſuper fundo, per teſtes probavit, illum ad ſe pertinere, ſed poſtea eundem alteri vendidit, illæ atteſtationes etiam probant, & fidem faciunt pro emptore, dummodo præſente Actore, ſint receptæ, & publicatæ: ſicuti ſententia lata pro venditore etiam prodeſt emptori, vel alteri ſucceſſori particulari. *l. Si à te; 9. §. ult. C. de except. rei judic. Innocent. in cit. c. Cauſam; n. 3. h. t.* Sed de hoc, an, & quando acta in uno Judicio probent in alio, fusè actum ſuprà *tit. 1. ſec. 3. §. 2. à numero 88. & ſeqq.*

CCVII. Aſſertio quarta. Atteſtationes receptæ inter partes principaliter contendentes, non debent ad petitionem tertij intervenientis in Judicio, etiamſi ejus aliquo modo interſit, publicari, nec poteſt is, qui produxit teſtes coram certis Judicibus, ad eundem effectum coram alijs Judicibus illos producere, ſed eorum atteſtationibus debet eſſe

conten-

contentus; prout ſumitur ex *c. Conſtitutus*; 30. *h. t.*
» Ubi habetur, quòd vacante Archidiaconatu Ri-
» chemundiæ, Archiepiſcopus Eboracenſis eum
» contulit M. Honorio: ſed ejuſdem Eccleſiæ Deca-
» nus, & Capitulum exiſtimantes, poteſtatem con-
» ferendi ad ſe pertinere, tum auctoritate Concilij
» Lateranenſis (ſub Alexandro III. in *cap. 2. de*
» *conceſſ. præbend.*) tum per privilegij cujuſdam
» conceſſionem (uti legitur in *cap. Poſt ceſſionem*; 7.
» *Eodem tit.*) eundem Archidiaconatum M. Roge-
» rio contulerunt, & in poſſeſſionem introduxe-
» runt. Cùm autem lis coram Judicibus delegatis;
» receptis etiam teſtibus, penderet, Honorius, poſt
» interpoſitam appellationem ad Papam, ſpoliavit
» Rogerium; quare iſte impetravit à Papa litteras
» commiſſionis ad Judices quoſdam ſuper reſtitutio-
» ne ipſi facienda. Sed Honorius in Curia perſona-
» liter exiſtens, impetravit litteras Papales revoca-
» torias prioris commiſſionis; quia per falſi ſugge-
» ſtionem impetratæ dicebantur. Inter alia verò
» idem Honorius etiam petebat à Pontifice, ut jube-
» ret depoſitiones teſtium quorundam, quæ in ea-
» dem cauſa fuerant receptæ, aperiri, ſeu publica-
» ri. Sed Procurator Rogerij contrà replicabat, il-
» las non eſſe publicandas; quia non in hac cauſa,
» ſed in alia diverſa, quæ inter Archiepiſcopum
» Eboracenſem, & eundem Rogerium vertebatur,
» teſtes fuerant producti. Quamobrem Papa In-
» nocentius III. voluit eaſdem aperiri, ſed cauſam
» commiſit quibuſdam Judicibus delegatis exami-
» nandam, hac formâ, ut, ſi cognoverint, teſtes co-
» ram prioribus Judicibus delegatis ab ipſo Honorio
» productos fuiſſe, non permittant, illum eoſdem te-
» ſtes denuo producere, cùm prioribus atteſtationi-
» bus contentus eſſe debeat: alioquin verò, ſi teſtes
» non ab ipſo Honorio, ſed ab Archiepiſcopo pro-
» ducti fuerint coram delegatis, tunc, ſi Honorius
» eoſdem in ſua cauſa, ſive pro ſe producere volue-
» rit, ij ad teſtimonium admittantur.

CCVIII. Notandum primò. Licèt tertius interveniens pro ſuo intereſſe admittatur ad Judicium, *l. Si ſuſpecta*; 29. *in princ. ff. de inoffic. teſtam. c. Veniens*; 38. *h. t.* non tamen poteſt petere, ut atteſtationes receptæ inter partes principaliter litigantes aperiantur, ſeu publicentur; quia teſtes producti, & recepti, in cauſa inter certas perſonas agitatâ, non probant, nec faciunt fidem pro tertio; ut in caſu hujus c. inter Archiepiſcopum Eboracenſem, & Rogerium erat cauſa agitata coram Judicibus delegatis: Archiepiſcopus dicebat, ad ſe pertinere collationem Archidiaconatûs; Rogerius, ad Capitulum, à quo inſtitutus fuerat: ſed Honorius petebat, tanquã tertius interveniens, atteſtationes iſtas aperiri, ſeu publicari; ſed Papa negavit, eſſe publicandas. *Gl. hic V. Archiepiſcopum. Abb. n. 1. Felin. n. 2.*

Notandum ſecundò. Si tamen adverſarius, ad cuius petitionem atteſtationes receptæ ſunt, in publicationem earum conſentiat, tunc ad petitionem tertij, eæ publicari poſſunt. *Jo. Andr hic num. 4. & Abbas num. 5. in fine.* quia tunc ceſſat ratio, ob quam dicta, ſeu depoſitiones teſtium ad petitionem tertij publicari non debent; quia id cederet in præjudicium partis, quæ non poſſet ampliùs ſuper iiſdem articulis teſtes producere. *Vivian. in rat. Jur. Pontif. hic.* Id verò multò magis locum habet, ſi publicatio atteſtationum, non coram eodem Judice, aut ſubrogato, vel Judice appellationis, ſed coram diverſo Judice petatur: tunc enim nec ipſa pars principalis publicationem teſtium petere, vel obtinere poterit, niſi adverſarius conſentiat, vel teſtes ſint mortui, & denuo produci non poſſint; ut patet ex dictis ſuprà *num. 194. & ſeq. hoc tit.*

Notandum tertiò. Atteſtationes poſſunt deponi, ex cauſa, etiam apud partem litigantem; & tunc non poteſt is, apud quem ſunt depoſitæ, ulteriùs ſuper iiſdem, vel directè contrarijs articulis teſtes producere, etiam non factâ publicatione eorum; quia præſumitur teſtificata didiciſſe, ſeu percunctatus eſſe: niſi atteſtationes apud ipſum depoſitæ fuiſſent clauſæ, & obſignatæ; tunc enim ceſſat iſta præſumptio. *Abb. hic n. 3. Imola num. 3. Felin. n. 4.* & ita hi Auctores intelligunt hoc c. nempe quòd ipſe Honorius produxit teſtes, coram Judicibus delegatis, & atteſtationes fuerunt apud ipſum depoſitæ: ideóque non potuit ulteriùs alios teſtes producere ſuper illo articulo; quia præſumitur teſtificata didiciſſe. *Gl. hic V. Depoſitis; & Abb. in princ.* in primo intellectu caſûs. Secundùm alium verò intellectum ejuſdem cap. licèt Honorius produxerit teſtes, tamen atteſtationes eorum non ſunt depoſitæ apud ipſum; ſed apud Legatum Sedis Apoſtolicæ, qui cauſam alijs Judicibus commiſit, juxta *Gl. hic V. Delegatis*, tametſi non fuerint publicatæ: & tunc etiam producens non debet admitti ad reproducendum eoſdem teſtes, ſed eſſe contentus illis atteſtationibus, quas coram poſterioribus Judicibus producere poterit. *Abb. hic in caſu, in ſecundo intellectu.*

§. II.

An atteſtationes receptæ per arbitrum, & publicatæ faciant fidem, ac probent coram Iudice ordinario, vel delegato?

CCIX. Aſſertio 1. Atteſtationes receptæ coram arbitris, ſicut & alia acta Judicij inſtructoria cauſæ, ſive quæ reſpiciunt factum, & merita cauſæ, probant, & fidem faciunt coram Judice ordinario, aut delegato, ſi teſtes mortui ſint. Si verò adhuc vivant, tum in optione adverſarij eſt, contra quem teſtes producti ſunt, utrùm depoſitiones illorum coram arbitris factas admittere velit: aut ſi nolit, an conſentiat, ut iterum coram Judice iidem teſtes producantur: hoc enim caſu, denuo recipiendæ erunt eorũ depoſitiones, etiamſi jam publicatæ ſint: ſalvo tamen jure, quod in utroque caſu adverſario competit, excipiendi contra teſtium perſonas, ac dicta; prout deciditur in *c. Præſentata*; 50. *h. t.* Nam ortâ lite, ſeu »
controverſiâ inter Archidiaconum Sueſſionenſem »
ex una parte, & Capitulum S. Petri Eccleſiæ Sueſ- »
ſionenſis ex altera, ſuper Juriſdictione, quam »
idem Archidiaconus ſibi in dicta Eccleſia ſancti »
Petri competere, dicebat, ratione Archidiaco- »
natûs, communi partium conſenſu, compro- »
miſſum »

» miſſum fuit in tres arbitros, qui in ea cauſa eò uſ-
» que proceſſerunt, ut productis teſtibus, & depo-
» ſitionibus eorum receptis, ac publicatis, & actis
» omnibus in ſcriptum redactis, ac ſigillo munitis,
» arbitrium proferre deberent. Tum verò unus
» ex arbitris vitâ exceſſit: alter verò in Archiepi-
» ſcopum aſſumptus duodecim dierum itinere, &
» ampliùs à loco diſtabat. Quare, cùm tertius ſo-
» lus arbitrium dicere non poſſet, videbatur arbi-
» trium, id eſt, compromiſſum exſpirâſſe. Re de-
» latâ ad Papam Honorium III. is cauſam hanc
» Judicibus quibuſdam delegavit, ut eam, juxta
» acta coram arbitris geſta, definiant, optione re-
» lictâ Capitulo S. Petri, ut vel depoſitiones teſtium,
» qui ſuperſunt, contra eos productorum coram ar-
» bitris admittant; vel, ſi eas admittere nolint, con-
» ſentiant, ut iidem teſtes denuo recipiantur, ſalvo
» Jure, quod in utroque caſu (ſcilicet, ſive atte-
» ſtationes teſtium, qui adhuc vivunt, ratas habe-
» re velint Capitulares, ſive malint, ut iterum pro-
» ducantur) Capitulo competit objiciendi, tam
» contra teſtium perſonas, quàm dicta. Idem ex-
preſſiùs ſtatutum habetur in *l. ult. C. h. t. & l. pen. §. fin. C. de recept. arbitr.*

Ratio prioris partis hujus cap. cur, ſi teſtes ſint mortui, atteſtationes receptæ, coram arbitris, fidem faciant in Judicio ordinario, eſt; quia, quamvis ſtricto jure acta coram arbitro non deberent valere, ut acta Judicialia, cùm arbiter non habeat Juriſdictionem, ſed ſolùm notionem quandam: *l. 1. C. de recept. arbitr.* nam compromitrentes, quippe privati, Juriſdictionem non habenti dare non poſſunt; quia tamen coram arbitris eſt quaſi Judicium, cùm arbitria ad inſtar Judiciorum redacta ſint, *l. 1. ff. de recept. arbitr.* & ex æquitate, ut ſalva maneat rerum probatio: nam, ſi atteſtationes hujuſmodi per mortem teſtium perirent, non poſſent facilè haberi alij teſtes: ideo ſtatutum eſt, ut, ſi teſtes mortui ſint, atteſtationes eorum receptæ, coram arbitris, faciant fidem etiam in Judicio ordinario. *Abbas hic num. 7.* Ratio poſterioris partis eſt; quia in atteſtationibus vivorum poſſunt haberi alij teſtes; adeóque non eſt tantum periculum, ne pereat probandi facultas, ſicut eſt, quando teſtes mortui ſunt: quæ etiam cauſa eſt, cur Jus noluerit partem, contra quam producuntur, cogere ad habendam fidem talibus atteſtationibus, ſed liberum ei reliquit, an illis ſtare velit, necne. *Abbas cit. loc.*

CCX. Notandum hîc præterea primò. Compromiſſum factum à Prælato ſuper re, vel Jure ipſius Eccleſiæ, tranſit, eo mortuo, ad ſucceſſorem, dummodo interveniente Superioris auctoritate, ſeu conſenſu, ſit factum compromiſſum; quia cenſetur nomine Eccleſiæ factum, quæ morte non perit. *Abbas hic num. 1. & Felin. num. 1.* Si verò compromiſſum fuerit in aliquem paſſivè factum, v. g. in Abbatem S. Galli, non tranſit ad ſucceſſorem in Prælatura; quia videtur electa induſtria perſonæ. *Imola hic num. 7. Felin. num. 1.*

Notandum ſecundò. Si in tres compromiſſum ſit, uno mortuo, vel diutius abſente, compromiſſum exſpirat, niſi aliud in compromiſſo fuerit expreſſum. *c. pen. de offic. judic. deleg. Gl. hic communiter recepta. V. Solo. & V. Arbitrium.* & colligitur ex hoc c. & ex *l. Si longiùs; 18. ff. de Judiciis*; & poteſt hoc caſu recurri ad Judicem ordinarium, ut litem definiat, ſicut colligitur ex *cit. l. pen. in fine. C. de recept. arbitr.* nam ſicut in caſu hujus c. finito compromiſſo, cauſa commiſſa fuit Judicibus delegatis, ut eam definiant, ita potuiſſet recurri ad Judicem ordinarium, & ab eo definiri. *Abb. hîc n. 1. & Felin. n. 2.*

Notandum tertiò. Non tantùm depoſitiones teſtium, ſed etiam confeſſio facta coram arbitris tanquam judicialis valet, & allegari poteſt coram Judice ordinario; ut conſtat ex *cit. l. pen. in fine. junct. Gl. V. Profeſſum, id eſt, confeſſum. C. de recept. arbitr.* ubi ſimpliciter dicitur, quòd acta reſpicientia deciſionem cauſæ valeant coram alio Judice: hoc verò non poteſt intelligi, quòd valeant tanquam extrajudicialia; quia de hoc non eſt dubium. *Abb. hic n. 9. & Felin. n. 11.*

Notandum quartò. Atteſtationes receptæ coram arbitratore, ſeu amicabili compoſitore, non probant, nec fidem faciunt coram Judice ordinario; quia coram arbitratore non eſt Judicium, nec quaſi Judicium, nec procedit judicialiter, ſicut arbiter tenetur ſervare ordinem judiciarium. *l. 1. ff. de recept. arbitr. Abb. hic n. 6. Felin. n. 12.*

CCXI. Aſſertio 2. Quamvis acta inſtructoria cauſæ, ſeu deciſoria litis faciant fidem, ac probent coram Judice ordinario, vel etiam delegato, ut dictum: acta tamen ordinatoria litis, ſeu Judicii non valent, ſed debent repeti in Judicio ordinario; quia ſunt acta Judicij, ſeu proceſsûs judiciarij, non cauſæ. *Abb. in cit. c. Præſentata; num. 6. h. t. Felin. num. 7.* Quare, etſi coram arbitria libellus ſit oblatus, litis conteſtatio facta, juramentum de calumnia præſtitum, & dilationes datæ ſint, tamen omnia iſta acta de novo repeti debent coram Judice ordinario; nec obſtat hoc c. quia loquitur ſolùm de actis inſtructorijs cauſæ, ſeu litis deciſorijs, niſi tamen partes conſentirent; tunc enim acta etiam ordinatoria Judicij valerent coram Judice ordinario, nec iterari deberent, ſaltem quoad illos actus, qui dependent à poteſtate partium, & quibus illæ renunciare poſſunt. *Abb. c. l. & Felin. ibid. n. 8.*

Atque hinc infertur, quòd teſtes reproducti, & recepti coram Judice ordinario, debeant iterum jurare, tametſi juraverint priùs coram arbitro compromiſſario. *Arg. c. Fraternitatis; 17. in fine. h. t.* & tradit *Gloſ. in l. ult. V. Iterum; junct. Gl. margin. lit. C. Cod. h. t.* quia ſublatâ inſtantiâ Judicij, debet iterum jurari, acta enim ordinatoria pendent ab inſtantia, eâque peremptâ, & ipſa pereunt, ac repeti debent in nova inſtantia, coram alio Judice; ſicut etiam in cauſa appellationis iterum jurari debet de calumnia. *c. 2. de Juram. calum. Abb. in cit. c. Præſentata; n. 11. & Felin. ibid. num. 4.*

§. III. An

§. III.

An poſt publicationem atteſtationum, iidem teſtes, vel alii ſuper iiſdem Articulis, vel contrariis produci, & recipi poßint, vel non?

CCXII. Præmittendum in primis. Articulus, ſive capitulum eſt pars intentionis continens aliquid, quod pars litigans probare intendit. *Gl. in c. 2. V. Articulis; h. t. in 6.* ſive eſt pars, ſeu membrum eorum, quæ parti litiganti probanda ſunt, & ſuper hujuſmodi Articulis producuntur teſtes ad probandum illos. Articuli autem alii dicuntur antiqui, alii novi, alii dependentes ab antiquis. Articuli antiqui dicuntur, qui antea propoſiti fuerunt in libello, ut probarentur; & ſuper his ſi teſtes ſemel producti, & recepti, ac eorum depoſitiones publicatæ ſint, iterum ſuper iiſdem non admittuntur, ut infrà dicetur. Articuli omnino novi ſunt, qui non ſunt propoſiti, & ſunt impertinentes ad cauſam, nulló que modo intentionem partis litigantis, ſive Actoris, ſive Rei adjuvant. Et tales Articuli in omni cauſa rejiciuntur, neque ſuper iis teſtes admittuntur, ſive aliorum Articulorum depoſitiones ſint publicatæ, ſive non; quia etiam probati cauſam in Judicium deductam non adjuvarent; adeóque fruſtra ſuper iis admitterentur teſtes: neque enim debet quis admitti ad probandum id, quod probatum non valeret. *c. Cum contingat; 36. de offic. deleg. l. Ad probationem; 21. C. De probat.* ideóque Judex in principio litis debet corrigere, & rejicere poſitiones, & Articulos impertinentes; ut docet *Gl. in c. 1. in princ. de Confeſſ. in 6. Abb. hîc n. 8.* Talis Articulus omnino novus eſt, ſi Actor in libello priùs poſuit, equum ſibi deberi; poſtea verò ponat, bovem ſibi deberi: vel, ſi priùs petiit domum ex cauſa venditionis; poſtea verò ponat, eam ſibi deberi ex cauſa permutationis. Item ex parte Rei novus omnino Articulus ponitur, ſi agatur contra illum interdicto recuperandæ poſſeſſionis, & ipſe excipiat proprietatem, ſeu dominium rei ſibi competere; ideóque non teneri ſe reſtituere; talis enim Articulus non admittitur. *c. In literis; 5. de reſtit. ſpoliat.* vel, ſi petatur ab eo equus, & ipſe excipiat pactum de non petendo libro ſibi factum. *Imol. in cit. c. Fraternitatis; num. 9.*

CCXIII. Articuli non omnino novi, ſed dependentes ab antiquis ſunt, qui propoſiti, ac probari adjuvant cauſam, ſeu intentionem agentis. Tales Articuli ſunt, qui facti quidem neceſſitate ſub prioribus continentur, non tamen neceſſitate probationis, hoc eſt, qui ad factum quidem, ſeu cauſam pertinent, ſed nulla ſuper iis probatio producta fuit. Exemplum habetur in *c. Cùm Joannes; 10. inf. de fide inſtrum.* ubi victus damnatus fuit ad rei venditæ reſtitutionem; cùm verò poſtea probare vellet, venditionem fuiſſe tantùm conditionalem, admiſſus fuit ad probandum; quia ſuper conditione adjectâ venditioni nullus erat teſtis receptus, ſed tantùm ſuper venditione. Aliud exemplum adfert *Imol. c. l.* Parochus quidam petiit decimas à quibusdam Parochianis ſuis, qui oppoſuerunt privilegium exemptionis à ſolvendis decimis, & ideo obtinuerunt cauſam in Judicio. Sed Parochus ab ea ſententia appellavit, allegans, quòd per annos 40. eo privilegio uſi non fuerint, ſed decimas ſolverint; ideóque ipſe contra privilegium præſcripſerit, juxta *c. Accedentibus; 15. de privileg.* hoc caſu, novus iſte Articulus admittitur, etſi nondum probatus; quia per ſe ſpectat ad cauſam in Judicium deductam. Item, ſi in Articulo ponat quis, quod mutuârit centum Titio, de neceſſitate facti in eo includitur, quòd mutuaverit certo loco, & tempore, cùm ſine his mutuum dari non poſſit: non autem de neceſſitate probationis; quia non debet Actor neceſſariò probare certum locum, tempus, ſed ſufficit quòd ſimpliciter probet, ſe mutuâſſe centum. *l. Teſtium; 18. C. h. t.* & hoc caſu admittitur novus Articulus, novàque probatio. *Abb. c. l. n. 8. Imol. c. l. Bart. in Auth. atqui ſemel. C. de probat. n. 24.*

Excipi debet, niſi Articulus, qui expreſsè non eſt propoſitus, ideóque novus apparet, virtualiter contineatur in antiquis, ſeu prioribus Articulis, quoad neceſſitatem facti, & probationis; tunc enim debet reputari antiquus; adeóque ſuper eo, poſt publicatas atteſtationes, nec in principali, nec in appellationis cauſa, nova probatio admitti, aut teſtes recipi debent; ut docet *Innoc. in cit. c. Fraternitatis; n. 2. h. t. Abb. ibid. n. 8. Imol. n. 9. & Bart. c. l.* ubi exemplum datur, in eo, qui juret Articulos probatoriales contra adverſarium ſuum privatum, probavit, quòd rem immobilem, v. g. agrum præſcripſerit 10. annis, & poſt publicationem teſtium proponit titulum, talis non debet ulteriùs audiri; quia, licèt in priore Articulo non fuerit expreſsè mentio facta de titulo, virtualiter tamen, & implicitè continebatur in illo, tum quoad factum; quia nemo contra privatum concivem præſcribere poteſt rem immobilem tempore 10. annorum, abſque titulo. *c. 1. de R. I. in 6.* tum etiam quoad onus probandi, cùm nec præſcriptio probari poſſit, niſi oſtenſo titulo: adeóque talis Articulus de titulo in effectu eſt antiquus, quippe virtualiter contentus in priore illo Articulo.

CCXIV. Præterea Articuli alii ſunt directè contrarii, alii indirectè. Priores ſunt, & dicuntur, qui directè adverſantur depoſitioni teſtium, quos altera pars produxit. Ut ſi Actor inter poſitiones expreſsè poſuit, & per teſtes probavit, ſe mutuum dediſſe certo loco, & tempore: Reus autem, poſt publicatas atteſtationes, aut coram Judice appellationis probare velit contrarium, nempe ſe eo tempore non fuiſſe in illo loco: non admittetur ad probandum; ut conſtat ex *Clement. 2. & ibi Gl. V. Directè contrariis h. t.* niſi tamen Reus circumſtantiam loci, aut temporis primùm didicerit, ſeu cognoverit ex publicatione teſtium, qui depoſuerunt de certo loco, ac tempore; tunc enim admittetur ad depoſitiones teſtium indirectè reprobandas, quòd nimirum eo tempore alibi fuerit; ut conſtat ex *c. Ex tenore; 35. h. t. Imol. c. l. n. 9. in fine. Bart. c. l. n. 27.* alia exempla Articulorum directè contrariorum ſunt, ſi quis ponat, & probare velit, Titium v. g. eſſe majorem; poſt publicatas verò atteſtationes, eſſe minorem; vel eſſe legitimum, & eſſe illegitimum; eſſe furioſum, & eſſe ſanæ mentis; ſi talia, & ſimilia de iiſdem perſonis, vel actibus,

& eodem tempore ponantur. *Gl. in cit. Clement. V. Directè contrariis. Abb. c. l. n. 11.* Articuli verò indirectè contrarii dicuntur, qui indirectè ſolùm adverſantur Articulo priori. Ut ſi Actor v. g. abſolutè poſuit, ſe mutuum dediſſe Titio, ſine expreſſione temporis, & loci: teſtes verò poſtea ab eo producti deponant de certo tempore, & loco: hoc caſu, poſt publicationem atteſtationum, Titius reprobare poteſt dicta teſtium; & conſequenter, ſive indirectè Articulum probatorium ab Actore poſitum everrere, probando per teſtes à ſe in contrarium adductos, quòd eo tempore in illo loco non fuerit, juxta *cit. c. Ex tenore. Abb. c. l. n. 11.* quæ omnia ex mox dicendis magis patebunt.

CCXV. Jam ergo, his præmiſſis, generalis regula eſt recepta utroque Jure, tam Civili, quam Canonico, quòd rite publicatis atteſtationibus, ſeu depoſitionibus teſtium, non poſſunt iidem, vel alii teſtes recipi, & examinari, neque in prima inſtantia, ſeu cauſa principali, neque in ſecunda inſtantia, ſeu cauſa appellationis, ſuper iiſdem, ſeu antiquis, aut directè contrariis Articulis. Eſt communis ſententia DD. apud *Farin. tract. de teſtib. q. 75. n. 68. & ſeqq.* Hæc aſſertio, ſive regula generalis tres partes habet: nam primò dicitur, quòd ſi atteſtationes teſtium rite publicatæ; adeóque etiam teſtes rite, ac legitimè recepti, & examinati ſint; non poſſint iidem iterum recipi, vel examinari: nam, ſi teſtes ab initio non ſint legitimè recepti, videlicet à Judice incompetente, vel ante litis conteſtationem, vel, ſi ſuper interrogatoriis non ſint examinati, vel non ſufficienter; tunc nova eorundem teſtium receptio fieri debet, & etiam poſt publicationem atteſtationum, ad petitionem producentis, denuo interrogari, & examinari debent teſtes; prout conſtat ex *c. Per tuas; 48. h. t.* nam ortâ controverſiâ inter Canonicos S. Petri, ex una parte, & Guilielmum S. Simonis, ex altera, ſuper quibuſdam poſſeſſionibus, ſeu bonis, cauſa illa commiſſa fuit à Papa Honorio III. cuidam Præpoſito, ſed dictus Guilielmus tribus menſibus, poſt teſtium publicationem, elapſis, petiit teſtes ſuos iterum interrogari, & examinari: Judex dubitans, an illos denuo recipere, & examinare deberet, conſuluit Papam, qui reſpondit, teſtes illos non eſſe iterum recipiendos, & examinandos: niſi Guilielmus à principio ſuper certis Articulis teſtes interrogari, & examinari petierit, idque à Judice malitiosè, vel negligenter prætermiſſum fuerit; tunc enim non obſtante publicatione atteſtationum, eſſe eoſdem teſtes, ad inſtantiam partis producentis, iterum examinandos. Ratio eſt; quia dolus, & negligentia Judicis parti litiganti obeſſe non debet. *Abb. hîc not. 3. Gl. in Clement. 2. V. Rite, & V. Publicatis. h. t. Farinac. cit. q. 75. n. 98. & n. 358.* nam paria ſunt, non fieri, vel non rite, & legitimè fieri, & non præſtat impedimentum, quod de jure non ſortitur effectum. *Gail. lib. 1. obſ. 105. n. 12.*

Agitur autem hîc non de novis, ſed de antiquis teſtibus iterum recipiendis, & examinandis; quia ſicut novi, ita etiam antiqui, poſt publicationem atteſtationum, non ſunt iterum producendi, & examinandi, propter timorem ſubornationis, niſi, quando ob dolum, vel negligentiam Judicis priùs non ſunt legitimè recepti, & examinati. *Abb. hîc n. 1.*

CCXVI. Dicitur ſecundò, in *cit.* regulâ generali, quòd ſuper iiſdem, ſeu antiquis Articulis non poſſunt iidem, vel alii teſtes recipi, neque in prima, neque etiam in ſecunda inſtantia appellationis; prout inprimis ſumitur ex *c. Fraternitatis; 17. h. t.* ubi, cùm quæſitum fuiſſet, utrùm, ſi poſt renunciationem teſtium à partibus utrinque factam, ſeu concluſionem in cauſa (adeóque etiam publicatis atteſtationibus) ſententia lata ſit, à qua appellatum fuit, in cauſa appellationis novi teſtes produci, & recipi poſſint ſuper quæſtione judicata, & aliquid novi proponi? ad hoc reſpondit Papa Alexander III. quòd in cauſa appellationis, ſeu ſecunda inſtantia, ſuper novis Capitulis, ſeu Articulis tantùm, liceat teſtes novos, ſeu alios, vel eoſdem jam receptos producere, & recipere, recepto tamen priùs ab eiſdem juramento.

CCXVII. Ubi tamen per Articulos novos, ſecundùm *Gl. ibid. V. Novis;* intelliguntur dependentes ex veteribus, ſeu connexi cum illis, & qui ex illis oriuntur. *Marant. de ordin. Judic. p. 6. tit. de teſt. product. n. 22.* nam, ſi eſſent Articuli omnino novi, ac diverſi, nunquam antea propoſiti, & prorſus impertinentes ad cauſam deductam in Judicium; tunc nec ante publicationem atteſtationum, ſuper illis teſtes reciperentur. *Abb. hic n. 8.* & dictum ſuprà. Quare novi Articuli, ſuper quibus in cauſa appellationis iidem, vel novi teſtes produci, & recipi poſſunt, debent dependere ab illis, quæ in antiquis Articulis continebantur, & quæ ad cauſam faciunt, & primam actionem recipiunt. *Barb. in collect. hic n. 2.* Ratio eſt; quia, ſi ſuper antiquis Articulis, ſuper quibus in prima inſtantia producti ſunt teſtes, poſt publicationem atteſtationum, produci, & recipi poſſent teſtes, etiam in ſecunda inſtantia appellationis, timendum eſſet, ne Actor videns, ſe in probatione ſuccumbere, in ſui favorem produceret teſtes ſubornatos. *Gl. in c. Si teſtes; 3. §. fin. V. Arguere, cauſ. 4. q. 3. Vivian. in ration. hic.* requiritur tamen; ut teſtes recepti, poſt publicationem, ſuper Articulis novis, etſi dependentibus à veteribus, iterum juramentum præſtent de dicenda veritate; quia aliàs non admitterentur, cùm teſti non jurato non adhibeatur fides, niſi juramentum fuerit remiſſum à partibus. *Gl. fin. hic:* & teſtis, qui in prima inſtantia juravit ſuper uno Articulo, debet iterum jurare ſuper alio Articulo, ut probet in cauſa appellationis. *Arg. c. De teſtibus; 29. h. t. Vivian. hic.*

CCXVIII. Eadem aſſertio, & regula expreſſiùs habetur in *Clement. Teſtibus; 2. h. t.* ubi ſic decernitur: Teſtibus rite receptis, & eorum atteſtationibus publicatis, ſicut non licet ſuper eiſdem, vel directè contrariis Articulis, alios, vel eoſdem teſtes in principali cauſa producere (ordinariè, & regulariter) ſic non debet in cauſa appellationis licere; cùm non minùs in appellationibus, quam in principali cauſa ſubornatio teſtium ſit timenda. Quia igitur eadem eſt ratio in cauſa appellationis, quæ in cauſa principali, videlicet idem periculum, & timor ſubornationis teſtium, ſequitur neceſſariò, quòd ſimiliter in inſtantia appellationis, poſt rite publicatas atteſtationes, teſtes produci nequeant, ſuper iiſdem Articulis cauſæ, vel directè iiſdem contrariis: ubi enim eadem militat ratio, idem Jus eſt ſtatuendum.

ſtatuendum. c. *Inter* 2. ibi: *cùm de ſimilibus idem Judicium ſit habendum. de transla. Epiſc. X. Non poſſunt*; 12. *ff. De legib. Gl. in cit. c. Praternitatis*; *V. Novis*; *h. t.* Textus verò Juria, qui in contrarium allegantur; ut ſo *l. Eos qui.* 6. §. 1. *C. De appellat.* & *l. Per hanc.* 4. *C. De tempor. appellat.* rectè intelligi poſſunt de novis Articulis pendentibus ex prioribus. *Gl. cit. V. Novis, in fine.* vel de veteribus capitulis nullo modo probabilibus, nondum probaris, vel aliter probatis, quàm per teſtes, ſuper quibna in appellationis cauſa bene licet produeere teſtes. *Gl. in cit. Clem. V. Cùm*; & *ibid. Abbas in fine.* Similiter, etſi in *l. fin. C. hoc tit.* dicatur, quòd etiam poſt publicatas depoſitiones teſtium, iidem teſtes, & alii quoque ſuper iiſdem, ſeu antiqnis Articulis, in quibus teſtes fuerunt recepri, itetnm poſſint interrogari, & examinari, non tamen à Judice habente juriſdictionem ad recipiendos illos, ſed ab arbitro carente illâ. *l. Privatorum*; 3. *C. De juriſd. omn. Jud.* ideòque minùs judicialiter. *Barboſ. in Collect. in cit. Clem.* 2. *n.* 6. oec obſtat, quòd cauſa appellationis ſit alia, quàm cauſa principalis: nam hoc verum eſt quoad inſtantiam, non autem quoad id, quod in Judicium eſt deductum, cùm atteſtationes in uno Judicio faciant fidem in alio. *cap. Cauſam*; 11. *h. t. Zoeſ. in ſumma. h. t. n.* 27.

Portò hæc conſtitutio Juris Canonici, non tantùm locum habet in foro Eccleſiaſtico, ſed etiam civili, ut docet *Felin. in cit. c. Praternitatis*; *n.* 3. *h. t. Covarr. pract. qq. c.* 18. *n.* 6. *Mynſing. centur.* 1. *obſ.* 41. *nam in Auth. de teſtib. §. Quia verò*; *collat.* 7. prohibetur etiam, ne poſt publicationem depoſirionum, teſtes recipiantur ſuper iiſdem Articuliis, vel directè contrariis; ubi quoad hoc noo diſtinguitnr inter cauſam principalem, & cauſam appellationis. Deinde, quando Jure civili res aliqna eſt dubia: Jure autem Caoonico clarè definita, tum ſtandum eſt Canonibus in utroque foro, juxta *c.* 1. *de oper. nov. nunciat.* at Jure canonico eſt ſtatutum, quòd nec in cauſa appellationis, poſt publicatas atteſtationes, liceat teſtes producere ſuper iiſdem, ſeu antiquis Articulis: ergo, cùm contrarium non ſit expreſſum Jure civili, idem erit ſervandum in hoc foro. *Mynſing. c. l.* quamvis Legiſtæ communiter id negent.

CCXIX. Ceterùm, etiam poſtquam renunciatum eſt productioni teſtium, eorúmque depoſitiones ſunt publicatæ, poſſunt adhuc produci teſtes quoad capitula, ſeu Articulos, ſuper quibus nondum ſunt recepti, & examinati; ut colligitur ex *c. Cauſam*; 19.
» *h. t.* nam, cùm inter Abbatem, & Monachos de
» Martura ex una parte, & Plebanum, ac Clericos
» ejuſdem Eccleſiæ, ex altera, lis verteretur coram
» Judicibus à Papa delegatis, in utriuſque partis
» præſentiâ, hinc inde teſtes ſunt recepti, & utrinque
» renunciatum fuit productioni teſtium, atque at-
» teſtationes etiam ſunt publicatæ: tum verò Mona-
» chi privilegium quoddam nuper à Papa impetra-
» tum produxerunt. Super hoc conſultus Alexan-
» der III. mandavit Judicibus, ut ſuper aliis Capi-
» tulis, ſive Articulis, ſuper quibus teſtes nec dum
» recepti, nec atteſtationes publicatæ fuerunt, ido-
» neos teſtes recipiant, & ita cauſam decidant. Ta-
» men, ſi qua privilegia, ſeu indulta à Sede Apoſto-
» lica impetravit Monaſterium, poſtquam cauſa Ju-
dicibus commiſſa fuit, ea, ſicut & capitula, quæ »
in iis continentur, nullum alteri parti impedimen- »
tum, aut præjudicium in iſta cauſa afferre poſſunt. »
Quia verò Epiſcopus Florentious ſignificavit Papæ, »
quòd prædicto privilegio quædam capitula inſerta »
ſint, quæ rationi adverſantur; ideo is mandat Ju- »
dicibus, ut illud per nuncium ad Sedem Apoſtoli- »
cam tranſmittant. »

CCXX. Pro explicatione hujus c. Notandum primò, Quòd hic dicitur, etiam poſt receptionem teſtium ſuper certis capitulis, & publicationem atteſtationum ſuper aliis capitulis, ſive Articulis, ſuper quibus teſtes necdum recepri, nec teſtificationes publicatæ fuerunt, idoneos teſtes recipiendos eſſe, & ita cauſam terminandam, id dupliciter intelligi poteſt; ut tradit *Gl. hic V. Aliis Articulis*; & *Abb. n.* 2. vel de novis capitulis, ſeu Articulis, dependentibus tamen ex antiquis, & ad eandem cauſam pertinentibns: vel de capitulis, ſeu Articulis aotiquis, ſeu priùs jam propoſitis, ſuper quibus tamen nondum fuerunt aliqui teſtes recepti, & publicati; cùm enim cauſa commiſſa continet plura capitula, ſive quæſtiones penitus diverſas, v. g. de proprietate domûs, feudo, emphyteuſi, &c. bene poſſunt teſtes recipi, & publicari, ſuper uno capitulo, & non ſuper alio, & poſtea alio tempore recipi ſuper alio, poſſúntque tractari diverſis temporibus; quia per publicationem reſtrictam ad certos Articulos non præjudicatur aliis Articulis diverſis. *Barthol. in Authent.* & *qui ſemel*; *n.* 3. *C. De probat.* & *Abb. hic in princ.*

Notandum ſecundò. Non ſolùm in cauſa appellationis, non obſtante renunciatione, & publicatione teſtium poſſunt teſtes produci, & recipi ſuper novis, & diverſis capitulis, ſeu Articulis, juxta *c. Fraternitatis*; 17. *h. t.* ſed etiam in cauſa principali; ut paret ex hoc *c.* & *c. Cùm veniſſet*; 25. *h. t. Abb. hic not.* 1. de quo plura infrà.

Notandum tertiò. Privilegium impetratum à Papa, vel Principe, lite pendente, non factâ mentione litis, adverſario in ea cauſa non præjudicat. *Gl. hic V. Noviter. Abb. n.* 3. idque procedit, ſive ad petitionem partis, ſive etiam motu proprio Principis privilegium ſit conceſſum, non factâ mentione litis pendentis; quia non cenſetur Princeps ignarus juris alterius ei velle derogare, ſive ſit jus in re, ſive ad rem. *Arg. l.* 2. *§. Si quis a Principe. ff. Ne quis in loco publico. Hoſtienſ. hic V. Nobis indultum. Abb. n.* 3. *Felin. n.* 2. non tamen ex eo, quòd cauſa commiſſa ſit Judicibus, hoc ipſo præſumitur res eſſe litigioſa, etiamſi citatio nondum facta ſit, ut vult. *Gl. hic V. Commiſimus*; quòd tamen ex hoc c. non colligitur. Si tamen privilegiũ ad inſtantiam alicujus conceſſum ſit, non factâ mentione commiſſionis, ſive delegationis factæ ſuper eadem causâ, ſubreptitia eſt; adeóque nullum impedimentum, & præjudicium generat alteri parti; quia Princeps non cenſetur facilè velle commiſſionem revocare, niſi id exprimat. *Abb. hic n.* 5.

Notandum quartò. Reſcriptum, vel privilegium Principis contrarium rationi, vel conſuetudini, & ſtylo Curiæ, eſt ſuſpectum de falſitate, ideóque remitti debet ad Principem, ipſéque conſuli, priùſquam executioni mandetur; cùm non ſoleant privilegia concedi contra conſuetam formam. *Gl. fin. hic*, & *Abb. n.* 1. *Barb. n.* 3. & 4.

CCXXI. Si-

CCXXI. Similis priori conſtitutio habetur, in *c. Cùm veniſſet ; 25. in ſecunda ejus parte h. t.* nam ortâ controverſia ſuper pluribus Articulis, ſeu quæſtionibus, inter Abbatem de Sicolano, ex una parte, & M. Martinum ex altera, Papa Lucius III. Judicibus quibusdam eam delegavit cognuſcendam, & definiendam. Sed poſtquam iſti partes citâtunt, mors Pontificis ſupervenit: quare Abbas in cauſa procedere recuſavit, eò quòd jurisdictio Judicum delegatorum morte delegantis extincta ſit: & cùm nihilominus procedere vellent delegati, appellavit: ſed mox mutatâ ſententiâ, agendo, reſpondendo, teſtes producendo, appellationi tacitè renunciavit: ideóque Judices, poſt teſtimonia publicata, & concluſionem in cauſa, ſententiam tulerunt ſuper quibusdam Articulis.

Huc proceſſu intellecto, Urbanus III. Succeſſor Lucii Papæ, mandavit Judicibus delegatis, ut, ſi ita res acta fuerit, ſententia illa Apoſtolicâ auctoritate confirmetur, non obſtante appellatione interpoſitâ; cùm poſt illam Abbas reſponderit, & teſtes produxerit: ſed & alias quæſtiones, ſuper quibus teſtes fuerunt producti, & depoſitiones eorum publicatæ, vel teſtium productioni renunciatum, Judices legitimè definiant. Si verò reſtant quæſtiones, ſuper quibus teſtes nondum producti ſunt, aut necdum eorum productioni renunciatum, audiant utrinque propoſita, ac poſtea finem debitum imponant.

CCXXII. Notandum primò pro priore parte hujus c. quæ ad hunc titulum per ſe non pertinet, quòd in caſu hujus c. ideo jurisdictio Judicum delegatorum per mortem Papæ delegantis non exſpiravit; quia citatio partium antè facta fuit; adeóque per illam perpetuata fuit eorum jurisdictio: nam, quamvis olim tempore Lucii III. controverſum fuerit, num jurisdictio Judicis delegati exſpiret per mortem delegantis, ſi litis conteſtatio nondum ſit facta, etiamſi citatio facta ſit; ut patet ex c. *Relatum*; 19. *& c. Gratum*; 20. *de offic. deleg.* tamen poſtea Urbanus III. hujus c. auctor definivit, quòd, etiamſi citatio ſolùm facta ſit, ante mortem delegantis, non exſpiret jurisdictio delegati. *cit. c. Gratum*; *& dictum ſuprà l. 1. tit. 29. n. 169.* adeóque, cùm in caſu hujus c. citatio à delegatis facta fuerit, ante mortem Papæ delegantis, perpetuata fuit eorum jurisdictio; quia hoc c. loquitur de eodem facto, de quo agitur in *cit. c. Gratum*; *ut notat Gl. hîc V. Egerit.*

Notandum ſecundò. Qui poſt appellationem interpoſitam, coram Judice, *à quo*, litem proſequitur, tacitè appellationi renunciare cenſetur. *cit. c. Gratum*; *in fine:* ſicut in caſu hujus c. pars appellans à ſententia poſtea coram iisdem Judicibus, à quibus appellatum, reſpondendo, & teſtes producendo, appellationi renunciâſſe cenſetur. *Gl. Magna hîc in notat. Abb. num. 1.*

CCXXIII. Notandum tertiò. Quod attinet ad alteram partem hujus c. quæ propriè huc ſpectat, etſi, poſtquam teſtium depoſitiones publicatæ ſunt, vel productioni teſtium utrinque renunciatum eſt, alii teſtes ſuper iisdem Articulis recipi non debeant: ſi tamen aliæ quæſtiones reſtant, ſive Articuli, ſuper quibus teſtes nondum producti ſunt, aut necdum productioni eorum renunciatum, ſuper iis teſtes utrinque audiendi, & recipiendi ſunt; ut patet ex hoc c. Id verò dupliciter quoque intelligi poteſt; ut notat *Abb. hîc n. 2.* vel de novis quæſtionibus ſive Articulis dependentibus à veteribus: vel de antiquis, & priùs jam propoſitis, ſed ſuper quibus nondum erant producti, & recepti teſtes, nec eis renunciatum, ſed ſuper aliis; ut dictum etiam ſuprà *n. 220.* Ratio deciſionis eſt; quia, qui poſt publicationem atteſtationum, vel renunciationem factam productioni teſtium, vult adhuc producere teſtes ſuper iisdem Articulis, is præſumitur illos velle producere ſubornatos, poſtquam depoſitionibus publicatis, vidit, ſe ſuccumbere per teſtes jam productos. *c. Fraternitatis*; 17. *h. t.* & qui vult teſtes producere, poſt factam eorum renunciationem, is vult redire ad jus, quod à ſe ſponte abdicavit, ideóque non eſt audiendus. *l. Si quis*; 29. *C. De pact.* ſed ſuper aliis Articulis directè non contrariis, ſuper quibus teſtes necdum ſunt recepti, nec iis renunciatum, bene poſſunt adhuc produci teſtes; quia tunc ceſſat periculum ſubornationis, & publicatio, vel renunciatio reſtricta ad certus Articulos non eſt extendenda ad alios. *c. Cauſam*; 19. *h. t. Vivian. in Ration. in cit. c. Cùm veniſſet h. t.*

CCXXIV. Similiter in *c. Cùm cauſa*; 42. *h. t.* deciditur, quòd publicatis atteſtationibus, iidem teſtes, qui ante ſuper antiquis Articulis erant recepti, & examinati; poſtea denuo poſſint produci, & examinari ſuper alio, ſeu novo Articulo, pertinente tamen ad cauſam, ſeu connexo cum prioribus antiquis Articulis: ſic teſtes, qui depoſuerunt de exceſſu deceptionis ultra dimidium juſti pretii, poſſunt teſtificari de quantitate valoris; prout conſtat ex eodem *c. Cùm cauſa:* ubi habetur, quòd Monaſterium S. Martini de monte quasdam poſſeſſiones, ſeu bona vendidit civibus Viterbienſibus: ſed quia advertit, ſe læſum eſſe, ultra dimidium juſti pretij, actionem inſtituit contra emptores ex remedio *l. 2. C. De reſcind. vendit.* ut vel contractus reſcindatur, vel quod deeſt juſto pretio, ſuppleatur: & produxit teſtes, qui depoſuerunt, Monaſterium, ultra dimidium juſti pretii, læſum fuiſſe: quorum depoſitionibus publicatis, emptores elegerunt alteram partem, nempe ſupplere juſtum pretium; ſed quia de juſto pretio convenire non poterant, Monaſterium volebat eosdem teſtes, qui antea de læſione ultra dimidium juſti pretii generaliter, & abſolutè depoſuerant, poſt factam publicationem atteſtationum, denuo producere, ut deponant ſuper valore juſto poſſeſſionum, ſeu bonorum, tempore venditionis (tempus enim contractûs quoad hoc inſpiciendum eſt. *c. Cùm dilecti*; 3. *de emption. Gl. hîc V. Tempore.*) unde quærebatur, an poſſint produci? ad hoc reſpondit Papa Innocentius III. eos teſtes eſſe admittendos; quia aliud eſt, probare exceſſum deceptionis, aliud verò, probare quantitatem valoris.

CCXXV. Ubi notandum primò. Quamvis in caſu hujus c. per teſtes probatum fuerit in genere, Monaſterium in venditione deceptum eſſe, ultra dimidium juſti pretii: non tamen probatum fuit determinatè, quantum deſit juſto valori, ac pretio rerum venditarum, ſive quantum in ſpecie ea valebant, ultra dimidium juſti pretii: adeóque hîc erat Arti-

culus

Digitized by Google

culus ex parte novus, ſed priori Articulo cohærens, & ex eo deſcendens; & cum ſuper quantitate pretij, in quo facta eſt deceptio ultra dimidium, teſtes adhuc nihil depoſuerint, ceſſat timor ſubornationis illorum: unde teſtes priùs recepti ſuper uno Articulo, poſſunt, etiam poſt publicatas atteſtationes, recipi ſuper alio, & ex parte novo Articulo connexo cum priore, nec dicuntur recipi ſuper eodem. *Gl. hic in caſu, & V. Ad alium. Abb. n. 2. in oppoſ. 3. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 9. de teſtib. cap. 6. num. 84. & duobus ſeqq.* Porrò teſtes priùs producti non fuerunt interrogati in ſpecie de vero valore rerum venditarum, ſed ſolùm in genere de deceptione venditionis ultra dimidium juſti pretii: & poſito etiam, quòd tunc fuiſſent interrogati in ſpecie de quantitate exceſsûs pretij, & reſpondiſſent, ſe neſcire, potuiſſent tamen poſtea ſcire verum valorem, & de eo ex alijs argumentis informari; adeóque non eſſent ſibi ipſis contrarij. *Gl. hic V. Ad alium. Abb. num. 2. oppoſ. 1.*

Notandum ſecundò. Venditor agens ad reſcindendam venditionem, vel ſupplendum defectum juſti pretij, non tenetur probare verum valorem rei venditæ, ſed ſatis eſt probare in genere, ſe ultra dimidium juſti pretij læſum, ſeu deceptum fuiſſe; quo probato, reſcindetur venditio, vel emptor ſupplere debet juſtum pretium; juxta *l. 2. C. de reſcind. vend. Abb. hic num. 1.* Tum verò agendum erit de vero valore, ſeu juſto pretio rei venditæ, idque æſtimari debet ex qualitate rei, temporis, quantitate fructuum, ſeu redituum, qui ex ea, ſi immobilis ſit, provenire ſolent; vel ex pretio, ac valore finitimorum, ſeu vicinorum fundorum. *Gl. magna in l. 2. & ibi Gl. marg. lit. C. C. de reſcind. vendit. Bartol. ibid. num. 19. Gl. hic V. Ad alium.* Item per peritos rerum æſtimatores: ac denique, num pretium juſtum ſit, an injuſtum, Judicis arbitrio, diſcerni debet. *Menoch. de arbitr. judic. caſu 143. Maſcard. de probat. concluſ. 125. n. 8.* ſed hæc aliò pertinent.

CCXXVI. Dicitur denique tertiò. In Regula generali ſuprà allata, quòd rite receptis teſtibus, & publicatis eorum atteſtationibus, non liceat etiam ſuper directè contrarijs Articulis alios, vel eoſdem teſtes producere; prout expreſsè habetur in *Clement. 2. hoc tit.* quia eſt eadem ratio prohibendi, ne poſt publicationem atteſtationum, producantur teſtes ſuper iiſdem Articulis, & ſuper Articulis directè contrariis, cùm contrariorum eadem ſit diſpoſitio, ut cognito uno, cognoſcatur & alterum. *Vivian. in Ration. in cit. Clement. un. in fine.* At verò, ſi Articuli ſint ſolùm indirectè contrarij, videlicet propter aliquam qualitatem à teſtibus allegatam, & probatam; tum poterunt ex ea tales Articuli per teſtes reprobari, etiam poſt publicationem atteſtationum; ut docet *Gloſ. in cit. Clemens. 2. V. Directè contrariis. hoc tit.* Idque ſumitur ex *cap. Ex tenore; 35. hoc tit.* in quo talis
» caſus proponitur: Inter Rogerium militem, &
» Mechtildem mulierem vertebatur quæſtio, ſeu
» controverſia matrimonialis, quam Papa delega-
» vit quibuſdam Judicibus, coram quibus mulier
» velut Actrix allegavit, quod miles corporale ju-

ramentum præſtiterit, ſe ducturum illam in uxo- »
rem, quam etiam poſtea carnaliter cognoverit, »
& in domum ſuam traxerit. Miles verò iſta ne- »
gavit, adjiciens (per modum exceptionis. *Gloſ.* »
hic V. Adjiciens) quòd, etſi hæc vera eſſent, non »
poſſet tamẽ matrimonium cum illa muliere conſi- »
ſtere, quandoquidem ipſe priùs aliam in uxorem »
duxerit, quæ adhuc vivat. Quare productis ab »
utraque parte teſtibus, militis teſtes deponebant, »
quòd ipſe alteram illam mulierem ante Feſtum »
Purificationis B. V. ſolemniter acceperit in uxo- »
rem, & ſic duas ſimul uxores habere non poſſit: »
teſtes verò mulieris deponebant, quòd in Paſcha- »
li Septimana, ſive quæ Feſtum Paſchatis ſequitur, »
præſtitum fuerit juramentum de ea ducenda in »
uxorem: ideo miles petijt, ſe ab ejuſdem impe- »
titione abſolvi. Verùm mulier Actrix replicavit, »
ſe probaturam per teſtes, quòd eo ipſo tempore, »
& ante id tempus, quo cum altera muliere miles »
contraxiſſe matrimonium dicitur, ipſe fuerit in »
Eboracenſi Provinciâ commoratus; cùm tamen »
teſtes ipſius militis ea longè extra dictam Provin- »
ciam geſta eſſe, depoſuerint, determinando tem- »
pus, & locum: & hanc replicationem, ac repro- »
bationem depoſitionum factarum à teſtibus mili- »
tis, mulier probare etiam per teſtes idoneos pa- »
rata erat, & ad id ſe offerebat. Sed miles ex ad- »
verſo triplicando reſpondit, quòd, cùm atteſta- »
tiones jam eſſent ſolemniter publicatæ, productio- »
ni teſtium jam ampliùs nullus ſit locus. His au- »
ditis, Papa Innocentus III. reſpondit, non ob- »
ſtante publicatione atteſtationum, teſtes mulieris »
ad probandum illum Articulum admittendos eſſe. »

CCXXVII. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. Olim per ſponſalia de futuro, ſubſecutâ carnali copulâ inter ſponſos, contractum fuit matrimonium præſumptum, & validum, per quod diruptum fuit matrimonium de præſenti cum alia poſtea contractum. *c. Is, qui fidem; 30. infrà de ſponſal. Gl. hic V. Cognitam & Abb. num. 1.* & colligitur ex hoc c. de quo ſuo loco.

Notandum ſecundò. Quamvis aliàs regulariter allegans propriam turpitudinem non ſit audiendus; *cap. Inter dilectos; 8. de donat.* & docet *Gl. communiter recepta in cap. Cùm ſuper; 8. V. Poſſe; de conceſſ. præb.* excipi tamen debet, niſi vertatur periculum animæ; ut in caſu hujus c. miles allegabat, cùm juraret, ſe ducturum Mechtildem, licèt jam priùs aliam uxorem adhuc viventem duxiſſet: adeóque nec licitè, nec validè potuit poſtea ducere aliam. *Gl. hic V. Tunc viventem. Abb. n. 4.*

Notandum tertiò. Si teſtes factum, de quo deponunt, reſtringant, ac determinent ad certum locum, ac tempus, poſſunt ab adverſario, contra quem tales teſtes producuntur, indirectè per alios teſtes reprobari, deponentes, quòd vel is, qui id feciſſe dicitur, ab eo loco eodem tempore abfuerit; vel quòd teſtes, qui ſe id vidiſſe dicunt, alibi fuerint: ex quo neceſſariò ſequitur, teſtium depoſitionem non eſſe veram. idque procedit, etiam poſt publicatas teſtium depoſitiones; ut colligitur ex *cit. cap. Ex tenore.* in quo poſt publicatas atteſtationes mulier Actrix admiſſa fuit ad reprobandum

indirectè per teſtes Articulum; quia poſtea primùm ex publicatis atteſtationibus didicit, & cognovit tempus, & locum contracti primi matrimonij cum alia muliere: nam miles non poſuit in ſuis Articulis, quo tempore, & loco contraxerit matrimonium cum priore muliere, ſed abſolutè tantùm poſuerat, ſe contraxiſſe cum alia muliere, antequam juratus promiſerit matrimonium poſteriori mulieri: unde non poterat iſta probare, ante publicatas teſtificationes, militem tunc abfuiſſe à loco; cùm poſitionem ſuam miles non determinaverit ad certum locum, & tempus, ſed teſtes ſolùm in depoſitionibus ſuis allegârunt certum locum, & tempus: ideóque neque mulieri Actrici imputandum fuit, quòd ante publicationem atteſtationum hanc abſentiam militis ab eo loco non probavit, & ceſſat tunc ſuſpicio ſubornationis teſtium. At verò, poſt publicatas atteſtationes, apparebat, quòd teſtes militis de certo loco, ac tempore, quo is contraxerit matrimonium cum prima muliere, depoſuerant: ideo ad eos reprobandos admittuntur alij teſtes, qui teſtificentur, militem eodem tempore alibi fuiſſe; & conſequenter exceptionem hanc probatam non eſſe. Si verò priùs in Articulis militis fuiſſent expreſſa tempus, & locus, quo miles contraxerit matrimonium cum alia muliere, non fuiſſent admiſſi teſtes mulieris Actricis ad reprobandum illum Articulum, ob periculum ſubornationis teſtium. *Gl. in c. Si teſtes; 3. §. Si quis teſtibus. V. Arguere; cauſ. 4. q. 2. & 3. Abb. in cit. c. Ex tenore; num. 5. h. t.*

CCXXVIII. Ex hactenus dictis infertur Primò. Quòd multò magis, ſi, publicatis teſtibus, concluſum ſit in cauſa, vel renunciatum probationibus, & teſtium productioni, alii teſtes ſuper ijſdem, vel directè contrarijs Articulis ordinariè non ſint recipiendi, & examinandi; ſed ſententia ferenda ſit, ſecundùm priorum teſtium depoſitionem; prout conſtat ex *Auth. de teſtib. §. Quia verò. in princ. & ibi Gl. V. Concluſerint; & verb. Concludentes; collat. 7. cap. Fraternitatis*; 17. ibi: *In qua teſtibus renunciatum conſtat utrinque, & cap. Intimavit*; 18. ibi: *Nec eſt abrenunciatum teſtibus*, ſumpto argumento à contrario ſenſu. & *cap. Conſtitutis; 46. in fine. h. t. Farinac. tract. de teſtib. q. 75. num. 257. & n. 275.* apud quem plura de hoc videri poſſunt.

Infertur ſecundò. Quòd regula ſuprà tradita ſic intelligenda ſit, ſi publicatis atteſtationibus, pars teſtificata didicerit, per ſe, vel per Procuratorem ſuum (hoc eſt, cognoverit) quid teſtes depoſuerint: ſi enim publicatio quidem facta ſit, ſed depoſitiones teſtium producens non cognoverit; quia v. g. obſignatæ adhuc ſunt, tunc non prohibetur teſtes, quos priùs produxit, vel alios iterum producere, ſuper ijſdem Articulis, niſi appareat, quòd antea voluerit renunciare productioni teſtium; ut conſtat ex *Auth. At qui ſemel.* ibi: *Teſtificata didicerit. C. de probat.* ubi *Gl. V. Didicerit.* addit, *vel ſuorum teſtium, vel adverſarii: & ex cap. Conſtitutis; 46. hoc tit.* Ex quo colligitur, quòd, licèt in cauſa matrimoniali publicatio atteſtationum non obſtet, quò minùs teſtes denuo produci queant circa quæſtionem principalem; ut dicetur §. ſeq. obſtat tamen notitia teſtificationum; ut notat *Gl. ibid. V. Didicerint.* quandoquidem Pontifex *in cit. c.* ait, teſtes poſſe denuo produci, & recipi in cauſa matrimoniali, in qua appellatum; cùm partes nondum teſtificata didicerint, & productioni teſtium non ſit renunciatum. *Abb. in c. Fraternitatis; 17. num. 5. hoc tit. Gail lib. 1. obſ. 105. n. 3. Hiltrop. part. 3. tit. 9. c. 6. num. 65.* Ratio eſt; quia, ſi nondum ſciat pars, quid teſtes depoſuerint, ceſſat timor ſubornationis teſtium, quæ eſt ratio probibitiva legis: nam ſola publicatio atteſtationum non excludit à facultate producendi alios teſtes, ſed ſcientia dictorum, ſeu teſtificationum. Requiritur tamen, ut certum ſit, & probari poſſit, partem non didiciſſe teſtificata. *Abb. cit. loc. Farinac. cit. q. 75. num. 328.* deinde requiritur, ut pars cognoverit depoſitionem teſtium, non perfunctoriè tantùm, ſed plenè, & accuratè; adeóque ex ipſis actis, & non audiverit tantùm à teſtibus, qui gratificandi ſtudio ſæpe partibus dicunt, ſe depoſuiſſe, quod non depoſuerunt; ut colligitur ex *cit. Auth.* ibi: neque *percunctatus eſt ipſe teſtificationes, & ibid. Bartol. num. 1. & duobus ſeqq. Gail cit. loc. & Hiltrop. cit. loc.*

§. IV.

Quando, & in quibus caſibus, etiam poſt publicatas atteſtationes, iidem, vel alii teſtes ſuper iiſdem, vel directè contrariis Articulis denuo produci, & recipi poſſint?

CCXXIX. Plures hujuſmodi caſus, ſive exceptiones à regula ſuprà tradita ſunt, in quibus ea locum non habet. Velnti Primò. In cauſa matrimoniali, in qua etiam poſt publicatas atteſtationes, contra teſtes priùs productos ab Actore poſſunt alij teſtes ab Adverſario produci ad reprobandum illos, & recipi; adeóque ſuper Articulis directè contrarijs prioribus, & non obſtante conſuetudine in contrarium; prout ſumitur ex *c. Series; 26. h. t.* Ubi talis caſus proponitur: Inter Joannem, & Barbaram duorum Nobilium liberos, matrimonium eſt contractum, contra quod accuſatio eſt inſtituta (non propriè dicta; quia non agebatur criminaliter ad pœnam condignam imponendam, ſed civiliter ad diſſolvendum matrimonium. *Abb. hîc num. 1. not. 1.*) quòd in gradu conſanguinitatis prohibito matrimonium contraxerint: & quidem Actor per teſtes legitimos probabat, eas perſonas in primo conſanguinitatis gradu transverſali eſſe conjunctas, id eſt, eſſe fratrem, & ſororem. Sed & adverſa pars altera producebat teſtes, & inſtrumentum publicum, quibus probare volebat, dictas perſonas non eſſe in primo gradu conſanguinitatis conjunctas. Porrò Actor contra productionem horum teſtium exce-

» excepit, eos non eſſe in contrarlum recipiendos,
» & Judex eam exceptionem admiſit, eò quòd non
» ſit illius Eccleſiæ conſuetudo, ut, poſtquam teſtes
» recepti ſunt (& publicati, *Gl. hic in caſu*) qni con-
» ſanguinitatem ſecundùm formam Canonum, com-
» putarent, & probarent, alij teſtes ex oppoſito re-
» cipiantur. Conſultus ſuper hac te Pontifex Cle-
» mens III. reſpoodit, ſi nihil aliud impediat,
» non obſtante eâ conſuetudine, quippe quæ Juri
» contraria eſt, illos teſtes recipiendos eſſe.

CCXXX. Pro explicatione hujus c. Notandum primò. Dupliciter caſus hujus cap. intelligi poteſt; ut notat *Jo. Andr. hic n. 8.* Primò. Quòd Teſtes ab Actore producti recepti tantùm fuerint, eorúmque atteſtationes auditæ, & Reo intimatæ, ſed nondum publicatæ: & hoc caſu, non tantùm in cauſa matrimoniali, ſed etiam in alijs cauſis, præſertim arduis, & gravis præjudicij, jure naturali permiſſum eſt Reo ad ſe defendendum, & refutandos teſtes Actoris, qui falſum dixerunr, ac depoſuerunt, alios legitimos, & idoneos teſtes in cootrarium producere; ideóque contraria conſuetudo hìc reprobatur tanquam contraria Juri, ſcilicet naturali. *Gl. hic V. Juri contraria.* Secundò. Poteſt ita intelligi, quòd atteſtationes teſtinm ab utraque parte productorum fuerint publicatæ; vel in cauſa concluſum, ſeu productioni teſtium renunciatum fuerit: & hoc caſu ſpecialiter ſtatutnm eſt in cauſa matrimonij, ut, quando dubitatur de valore ejus, ob impedimentum matrimonij jam contracti, poſt publicatas, cum partium conſenſu, atteſtationes, alij teſtes ſuper eodem, vel directè contrario articulo produci, & recipi poſſint: idque propter periculum animæ, & ad vitandum peccatum, ſi legitimè copulati, ſeu conjuncti ſeparentur: nam, cùm ſententia in cauſa matrimonii lata, maximè contra matrimonium, non tranſeat in rem judicatam, quò minùs ſententia retractari debeat, ſi error fuerit detectus; adeóque etiam poſt illam poſſint, ac debeant recipi teſtes, aliæque probationes in contrarium; uti ſumitur ex c. *Lator; 7. de ſentent. & re judic. & Gl. ibid. V. Permanere.* quia in tali caſu vitium ſententiæ non poteſt per partem oon appellantem remitti: cùm non ſit io poteſtate partium coofirmare illud, in quo ſubeſt peccatum: multò magis ergo recipiendi ſunt teſtes, aliæque probationes, poſt publicationem atteſtationum, ante latam ſeotentiam. *Abb. in cit. cap. Series; num. 5. in 4. Intellectu. h. t. Gail lib. 1. obſ. 105. n. 5. Farinac. tract. de teſtib. q. 75. num. 383.* & dictum ſuprà *tit. 19. num. 69.* idémque colligitur ex *cap. Cum in tua; 44. hoc tit.* ubi habetur, quòd teſtes, qui priùs depoſuerunt ſuper uno articulo, cùm agirur de impedimento matrimonij, debeant iterum recipi: neque ex eo prætextu poſſint repelli, quòd partes teſtificata didicerint; adeóque quòd publicatio teſtium facta ſit: quia exceptio iſta in hoc caſu matrimooiali locum non habet. Idque extenditnr, ut neque per ullam conſuetudinem talis facultas producendi teſtes, poſt publicatas atteſtationes, in canſa matrimoniali tolli poſſit; qnia cum animæ periculo juncta eſt, ſive occaſionem, & facultatem peccandi præbet. *Abb. hic n. 5. in fine.*

Notandum ſecnndò. Noo tantùm ſi agator de impedimeoto matrimonij contracti, ſed etiam de impedimento matrimonij contrahendi, poſtquam publicatæ ſunt depoſitiooes teſtium ab utraqne parte productorum, alij teſtes produci poſſunt ad probandum impedimentum matrimonij contrahendi, v. g. conſanguinitatis; ac recipi, propter periculum animæ, ſi perſonæ cum impedimento dirimente conjungerentur: adeóque ſicut in matrimonio contracto, ita etiam in contrahendo, etiam poſt publicationem atteſtationnm, teſtes ſuper probando impedimento admitti debent; qnia etiam in hoc caſu ſubeſt periculum peccati, ſi copularentur, ſive matrimonium contraherent, qui legitimè copulari non poſſunt; ut poſt Hoſtienſem tradit *Abb. in c. Juravit; 6. num. 2. ſupr. de probat.* ubi ait, quòd hoc caſu non ſit differentia inter matrimonium contractum, & contrahendum. Aliud eſt, ſi agatur de matrimonio contrahendo, & probatum ſit, adeſſe impedimentum dirimens ioter contrahere volentes; tunc enim poſt publicatas atteſtationes, nou poſſunt produci, vel recipi alij teſtes ad probandum contrarium, videlicet nullum adeſſe impedimentum matrimonij, juxta *c. Juravit; 6. de probat.* quia in non contrahendo nullom ſubeſt periculum peccati: & notat *Abb. in cit. c. Series; num. 5. h. t.* adeóque ceſſat ratio, propter quam, etiam poſt publicationem atteſtationum, admitti poſſunt alij teſtes ad reprobandos teſtes priores; ut dictum ſuprà tit. 19. *num. 19.*

Notandnm tertiò. Conſangninitas poteſt probari, non tantùm per teſtes, ſed etiam per inſtrumenta, ſaltem indirectè; ut colligitnr ex *cit.* c. *Series.* ut ſi in inſtrumento publico incidenter narretur, Titium v. g. eſſe fratrem Cajæ: nam talis relatio, etſi non faciat plenam, & certam probationem, affert tamen indicium, aut præſumptionem aliquam conſanguinitatis in primo gradu, de quo *Felin. in cit. c. Series; num. 2. & 3.*

CCXXXI. Ceterùm, quod dictum eſt in cauſa matrimoniali, etiam poſt publicationem atteſtationum, poſſe prodoci, & recipi teſtes, limitatur primò. Si teſtes producantur pro matrimonio, hoc eſt, ſi producantur ad probandum, in matrimonio contracto oullum impedimentum dirimens adeſſe; tunc enim non obſtat pnblicatio in præjndicium matrimonij: ſecus, ſi prodncantnr ad diſſolvendum matrimonium jam contractum, ſive ad probandum, impedimentum ſubeſſe; tunc enim non admittuntur poſt publicationem, *Abb. in cap. Juravit; 6. n. 6. de probat. & in cit. cap. Series; num. 5. col. 3. Gail cit. loc. num. 5. Farinac. cit. q. 75. num. 388. & num. 398.* & alij apud ipſum: qnamquàm idem Abbas citt. locis dicat, quòd, etiamſi agatur de diſſolvendo matrimonio contracto, propter perpetuum impedimentum dirimens, poſſint prodoci teſtes ad illud probandum contra matrimoninm, non obſtante publicatione: cùm ſit eadem otrobique ratio, nempe ad evitandum peccatnm, cuins periculum inbeſt; ſive maneant conjuncti, qui legitimè copulari, ſeu matrimonialiter conjungi nequeunt; ſive ſeparentnr, qui legitimè copulati ſnnt: ſicut etiam æquè favorabile eſt, diſſolvere matrimonium contra legem DEI, vel Eccleſiæ contractum, quàm confirmare legitimè contractum. Hinc apparet, quòd hìc magis attenditur ad rationem peccati, quàm ad

timorem ſubornationis, cui Judex cautus providere poteſt. *Abb. c. l. Felin. in cit. c. Series; n. 5.* Limitatur ſecundò. Quòd teſtes in cauſa matrimoniali, poſt publicationem depoſitionum, produci, & recipi non poſſint, qoando non agitur, ſive nun eſt quæſtio de vinculo matrimonij, ſeu de impedimento illius, ſed de legitimo proceſſu in cauſa matrimonij; ut ſi teſtes producantur ad impugnandum proceſſum factum in cauſa matrimoniali: tunc enim poſt publicationem produci, & recipi alij teſtes non poſſuot; quia tunc non ſubeſt periculum animæ, vel peccati. *Gloſ. in c. Conſtituris; 46. V. Didicerint. h. t. Gail c. l. num. 7. Farinac. cit. q. 75. num.* 401. & alij apud ipſum.

Limitatur tertiò. Quòd tunc demum io cauſa matrimoniali, etiam poſt publicationem atteſtationum, poſſint produci; & recipi alij teſtes, dummodo producens juret, ſe teſtes poſt publicationem examinandos noo ſubornâſſe, qnia aliàs non admitterentur. *Farinac. c. l. n.* 406.

CCXXXII. Secunda exceptio à generali Regula ſuprà tradita eſt, quòd io cauſis criminalibus, etiam poſtquam teſtimonia ſunt publicata, & concluſum fuit in cauſa, alij teſtes produci, & recipi poſſunt, præſertim ex parte Rei ad oſtendendam ejus innocentiam, quam Reus ſemper oſtendere poteſt, & defenſiones ſuas proponere. *l. Unius*; 18. §. *Cogniturum*; ibi: *Quamvis defenſionem quocunque tempore, poſtulante Reo, negari non oportet. ff. de quæſtionib. Abb. in c. Fraternitatis*; 17. *num. 4. except. 15. h. t. Clarus in pract. crim. §. fin. q. 61. num. 2. Gabriel concluſ. 21. de teſtib. num.* 103. *Gail l. 1. obſ. 105. n. 10. & obſ. 107. n. 11. Farinac. cit. q 75. n. 407. & 419.* idque non ſolùm ex officio Judicis, ſed etiam ad inſtantiam partis, ad tuendam Rei innocentiam. *Mynſing. cent. 5. obſ. 13. n. 4. Farinac. c. l. n.* 420. imò etiam ad offenſam ſaltem ex officio Judicis, poſſunt teſtes examinari, etiam publicatis atteſtationibus, ſive procedatur per modum inquiſitionis, ſive accuſationis. *Gabriel c. l. n. 105. Farinac. n.* 414. apud quem plura de hoc legi poſſunt.

CCXXXIII. Tertia exceptio eſt, Judex, poſt publicatas atteſtationes, poteſt eoſdem teſtes ſuper eiſdem articulis denuo examinare, & alios novos recipere, ſi obſcurè, & ambignè priùs depoſnerunt; ut
» conſtat ex *c, Clamor* 353. *h. t.* Nam, cùm Archiepi-
» ſcopus Archerontinus de ſimonia, & alijs crimini-
» bus graviter infamatus fuiſſet: Papa Gregorius IX.
» ex officio ſuo mandavit duobus Epiſcopis, ut ſu-
» per his diligenter inquirerent veritatem. Verùm,
» cùm receptis, & publicatis atteſtationibns, appa-
» reret, quòd duo teſtes ſuper ſimonia oimis coofu-
» sè depoſuiſſent, ita, ut ex dictis eorum veritas eli-
» ci non poſſit: idcirco mandat idem Pontifex, ut
» tum bos, tum alios teſtes iterum diligenter exami-
» nent, & atteſtationes eorum, quas receperint, ſi-
» gillo ſuo obſignatas ad Sedem Apoſtolicam tranſ-
» mittant. Ratio deciſionis eſt; qnia indecens eſt, ut in re dubia certa detur ſententia. *cap. Grave*; 74. *cauſ. 11. q. 3.* ideóque Judex ſententiam ferre non debet, niſi cauſa ipſi ex allegatis, & probatis ſit cognita: quare eum oportet cuncta rimari, & percontari, donec ad rei veritatem perveniat. *c. ult. cauſ. 30. q. 5.*

CCXXXIV. Ubi Notandum primò. Diſpoſitio hnjus c. etſi illud loquatur in cauſis criminalibus, habet tamen etiam locum in civilibus, &, ſive Judex procedat ex officio, ſive ad petitionem partis, poteſt denuo examinare teſtes, ut declarent dictum obſcurum: quamvis, ſi pars litigans, publicatis atteſtationibus, petat teſtes iterum examinari, Judex id facere non teneatur, nec ordinariè ea audiatur, propter periculum ſubornationis, quod non timetur in Judice, quia per publicationem depoſitionum non acquiritur ipſi nova notitia, ſicut partibus; cùm etiam ante publicationem omnia acta Judici jam ſint cognita, ſive per ſe, ſive per tabellionem receperit teſtificationes. *Gl. in c. In præſentia; 8. V. Verbum dubium; de probat. Abb. hîc n. 1. & 3. Imola n. 3. & 7. Felin. n. 3. & 5. Clarus in pract. §. fin. q. 61. n. 5. Farinac. de teſtib. q. 66. num.* 264.

Notaodum ſecundò. Depoſitio teſtis obſcura, & ambigua oihil probat; quia probatio debet eſſe clara, & certa, ac neceſſariò concludens; alioquin, ſi dubia ſit, probantem non relevat. *Abb. in c. In præſentia; 8. n. 3. & 4. de probat. Gail lib. 2. obſ. 13. n. 5.* & hinc dictum teſtis dubium, & obſcurum contra eum interpretari oportet, juxta *Legem: Veteribus; 39. ff. de pact.* quia, qui probat, clarè, & apertè debet probare, nec prodeſt talis obſcura probatio. *Gl. in cit. c. In præſentia; V. Verbum dubium de probat.* quo facit, quòd ambigua locutio interpretanda eſt contra eum, à quo profertur; & contra eum, qui legem apertiùs dicere potuit, facienda eſt interpretatio. *Reg. Jur. 57. in 6.* dummodo verè ſit dubium, & non per conjecturas probabiles magis veriſimile reddatur: tunc enim locum babet *Reg. Jur. 114. in ff.* In obſcuris ante omnia inſpicitur, quod veriſimilius eſt, ant qnod plerumque fieri ſolet. de qna re agunt DD. in *cit. l. Veteribus.*

CCXXXV. Quarta exceptio eſt. Licèt atteſtationes ſint publicatæ, & cognitæ, poſſunt tamen teſtes, ſuper eodem articulo, inter eaſdem perſonas, iterum produci, & recipi, ſi agatur diverſo modo, & ad alium ſinem. Vnde receptio, & pnblicatio teſtificationum facta in Judicio ſummario non impedit, quin ijdem, vel alij teſtes iterum recipiaotur ſuper ijſdem articulis, in Judicio ordinario; prout innuitur ex *c. Veniens*; 38. *h. t.* Ubi talis caſus propo-
nitur: vacaote Decanatu Eccleſiæ Claremontaoæ, »
Archidiacoous ejuſdem Eccleſiæ electus fuit in »
Decanum; cui electioni aliqui de Capitulo ſe op- »
poſuerunt: eáque cauſa commiſſa fuit quibuſdam »
Judicibus, qui latâ ſententiâ pro Archidiacono, »
eam executioni mandârunt: vnde Arcbidiaconus »
petebat à Papa, ut juberet totius ſententiæ execu- »
tionem fieri: ſed Procuratores Capituli ſe oppo- »
ſuerunt, diceotes, ſententiam illam injuſtè, & poſt »
interpoſitam ad Papam appellationem, promulga- »
tam fuiſſe; ideóque caſſari debere. Cùm autem »
Archidiaconus Procuratores illos admittere nol- »
let, nec eis reſpondere veller, eò quòd excom- »
mnnicati eſſent: Petrus Subdiacoous Eccleſiæ Ro- »
manæ ſe ipſi oppoſuit, aſſerens, ſe in Decanum »
Claremontanum canonicè electum eſſe, ideó »
que Decanatum ad ſe, non ad Arcbidiaconum »
pertinere. Tunc Pontifex Interlocutus fuit, di- »
ctum Petrum, ſi incontinenti ſuam intentionem »
probare poſſit, audiendum eſſe: quod cùm teſtes, »
& in- «

» & inſtrumenta producendo feciſſet, Papa interlo-
» cotoriè pronunciavit, Petri intereſſe, ac proiode
» ipſum poſſe ſe Archidiacono opponere. Lite ita-
» que inter utrumque conteſtatâ, tam ſuper electio-
» ne, quàm ſoper ſententiâ priùs pro Archidiacono
» latâ, quæſitum fuit ex Arcbidiacono, utrùm vellet
» admittere atteſtationes priùs receptas ſuper il-
» lo Articulo, num Petri Intereſſet in boc Ju-
» dicio principali: qui reſpondit, ſe admiſſurum,
» dummodo contra teſtium dicta, & perſooas obji-
» cere poſſet. Sed Petrus dixit, quòd atteſtationi-
» bus illis uti nolit, cùm oon ſuper principali cau-
» sâ, ſed tantùm ſuper incidente Articulo, & qui-
» dem ante litem conteſtatam, receptæ fuerint: ideó-
» que ſe denuo, vel eosdem, vel alios teſtes produ-
» cturum ſuper ipſa caoſa principali. Arcbidiaco-
» nus verò ex adverſo oppoſuit, cùm teſtes illi, tam
» ſuper ſententia, quàm ſuper electiooe depoſuiſſent,
» & eorum atteſtationes publicatæ, & cognitæ fue-
» rint, non licere eidem alios teſtes, poſtquam teſti-
» ficata didicerat, ſuper iisdem Articulis producere.
» His auditis, Papa Innocentius III. pronoociavit,
» & mandavit, ut teſtes, quos utraque pars produ-
» xerit, ſuper toto negotio recipiaotur, & tam ſuper
» cauſa principali, quàm ſopet incidente quæſtione
» ſententia ferator. Quia verò ea, quæ in Capitu-
» lo geruntor, non faciiè per alios, quàm per Canoni-
» cos ſciri poſſunt, ideo Eccleſiæ Claremontanæ Ca-
» nonici ab excommunicatione ad cautelam abſol-
» vi debent, ut vocati ad teſtimooium ferendum,
» pro utraque parte litigantium, liberè teſtificari
» poſſint.

CCXXXVI. Pro declaratiooe hujus c. notandum 1. quando teſtes producti ſunt, & examinati in uno Judicio ad unum finem, poſſunt, non obſtante publicatione atteſtationum, rurſum produci In alio Judicio ad alium finem; ut patet ex hoc c. oam Petrus Subdiaconus interveniens, & aſſerens, ſe in Decanum Claremontaoum caoooicè electum eſſe, priùs iucontinenti teſtes pro ſua electione, & reſciſſione ſententiæ latæ pro electione Archidiaconi, produxerunt, ad oſtendendum, ſuá intereſſe, ut cootradicat: quorum atteſtationes poſtquam eſſent in Judicio promulgatæ, admiſſus eſt ad teſtes eosdem, vel alios producendos: per quos probaret, ſibi jus competere ad Decanatum, quia agebat ad alium finem; priùs enim teſtes produxit ad probandum, ſuâ ioterеſſe; poſtea verò, ot res petita ſibi adjudicaretur, ſive ut per ſententiam pronuncietur, ad ſe pertinere Decanatum. *Abb. hic n. 15. Farinac. cit. q. 75. num. 102. & 106.*

Notandum ſecundò. Teſtes producti, & non pleoè recepti in Judicio ſummario, v. g. ſuper quæſtione incidente, aut in poſſeſſorio Judicio, poſſunt etiam, non obſtante publicatione, iidem, vel alii iterum produci, & recipi ſuper cauſa priocipali, vel in petitorio Judicio; ot colligitur ex *cit. c. Veniens*; ubi Petrus Subdiacoous, poſtquam per teſtes ſummariè probaverat, ſuâ intereſſe, poſtea admitti debuit ad producendos denuo teſtes, ſuper cauſa principali, ſive jure ad Decanatum. *Abb. in cit. c. Veniens; n. 2. Imol. n. 2. & Felin. in princ. & n. 19. Farin. c. l. n. 107.* ratio eſt; quia teſtes alio modo, & ad alium finem priùs producti fuerunt, quàm poſtea: & probationes leviores in ſummario Judicio ſufficiunt; cùm tamen exigaotur majores in plenario, ſeu ordinario Judicio. *Vivian. in Ration. hîc.* Id verò limitandum, & declarandum ulteriùs eſt, quòd atteſtationes receptæ in Judicio ſummario allegari poſſunt à parte, pro quâ factæ ſunt in Judicio plenario, ſeu ordioário, non ut plenè probent, ſed, ut præſumptionem aliquam faciant. *Innoc. in cit. c. Veniens; n. 4. in fine.* Secuodò, ſi teſtes in plenario Judicio producti contradicaot iis, quæ in ſummario depoſuerunt, non valent eorum dicta, nec iis fides habenda eſt, licèt ſit aliud Judicium. *Gl. in cit. c. V. Utraque pars*; ubi excipit, oiſi primæ atteſtationes non valuiſſeot; quia receptæ ab eo, qui nullam babebat juriſdictionem. *Abb. ibid. n. 16. & Felin. n. 20.* Tertiò, poſſunt tamen partes litigantes, communi conſenſu, approbare dicta, ſeu atteſtatiooes teſtium in Judicio ſummario, ita, ut plenam fidem faciant; quia poſſunt ſe ſubmittere minùs ſufficientibus probationibus. *Gl. communiter; recepta in cit. c. Veniens; V. Vellet; junct. Gl. marg. lit. c.*

CCXXXVII. Notandum tertiò. Sunt & plura alia, quæ ex hoc c. colligi poſſunt. Veluti primò, quòd tertius interveniens impedire poſſit, ſi ſuâ interſit, executionem ſententiæ latæ inter partes, cum ſuo præjudicio, idque, vel appellando à ſententia, vel interpoſitam ab alio appellationem proſequendo. *Abb. in cit. c. Veniens; n. 1. not. 2. & 3.* debet tamen tertius interveniens incontinenti probare, ſaltem ſummariè, & leviter, quòd ſuâ interſit; alioquin non admittetur ad Judicium in ordine ad impediendam executionem ſententiæ. *Innoc. hic n. 1. V. Incontinenti*; ubi ait, id procedere, ſi res v. g. beneficium, de quo cootenditur, ab alio non poſſideatur, ſed vacans ſit; ut in caſu bujus c. Decanatus. Secundò, poſtquam tertius interveniens probavit, ſuâ intereſſe, debet Judex interloqui, quòd tertii interſit, ne ſententia executiooi mandetur, per qood ſuſpenditur executio ſententiæ; ut colligitur ex hoc c. *Hiltrop. tit. 9. de teſtib. c. 6. n. 81. de quo plura infrà tit. 27.* Tertiò, colligitur, quòd excommunicati non admittantur ad ferendum teſtimonium: qoòd ſi dubitetur de excommunicatione alicujus, debet abſolvi ad cautelam, ut Judiciale teſtimonium dare poſſit. *Gl. fin. hic, & Abb. n. 5.* non tamen tales abſolvendi ſuot, etiam ad cautelam, niſi alii teſtes idonei haberi noo poſſint, ut in caſu hujus c. non poterat probatio fieri per alios, quàm per Capitulares, qui meliùs ſciunt, quæ geſta ſunt io capitulo, quàm extranei. *Gl. hic in fine.*

CCXXXVIII. Ceterùm præter allatas exceptiones, ſunt plures adhuc caſus, in quibus poſt publicatas atteſtationes, produci, recipi, & examinati teſtes, ſive iidem, ſive alii poſſunt. Veluti primò. Judex ex officio, poſt publicatas atteſtationes, & concluſionem in cauſa, antequam ſententia lata ſit, poteſt teſtes recipere, & examinare, quatenus neceſſarium videtur ad pleniorem, & perfectam cauſæ cognitionem; quia in Judice ceſſat omnis ſubornationis ſuſpicio. *Felin. in c. Fraternitatis; 17. n. 9. h. t. Menoch. de arbitr. Jud. q. 34. n. ult. Gail. cit. obſ. 105. n. 11. Farin. cit. q. 75. n. 184.* Secundò, ad inſtantiam partium, ſive de conſenſu utriusque partis, poſſunt, etiam publicatis atteſtationibus, denuo recipi

teſtes, cùm partes ſoo favori renunciare poſſint, *l. pen. C. De pact.* oiſi id cederet in præjudicium boni publici. *Gail. cit. obſ.* 105. *n.* 14. *Farin. n.* 179. *& n.* 181. Tertiò, oiſi dolo, malitiâ, vel oegligentiâ Jodicis, vel alterius examinatoris teſtes plenè, & perfectè priùs interrogati, & examinati noo ſint; tuoc enim etiam poſt poblicarionem deouo produci, & examinati poſſunt, juxta c. *Per tuas*; 48. *h.t. & dictum ſupr. n.* 205. *h.t. Hiltrop. c. l. n.* 87. Quartò, ad petitionem partis, poſſuot teſtes denuo produci, & recipi, ad coofirmandam priorem probationem producentis, v. g. ſi quis per duos teſtes probavit, certo die, & ioco vioeam ſe emiſſe: adverſarios verò contrarium probavit, nempe eo die emptorem in illo loco oon fuiſſe; tum huic licitum eſt, etiam poſt publicationem atteſtationum, alios teſtes producere ad confirmaodum prius teſtimonium, ſcilicet, quòd illâ die præſens fuerit, & ibi vineam emerit; quia hîc non eſt timor ſubornationis teſtium, propter priorem probationem, & quia poſterior probatio eſt diverſa à priore. *Abb. in c. Cum clamor*; 53. *n.* 2. *h. t. Felin. ibid. n.* 3. *Gail. cit. obſ.* 105. *n.* 9. Quintò, ſi priores atteſtationes ſint perditæ; quia paria ſunt non eſſe, & non apparere. *Gail. c. l. n.* 13. *&* 14. Sextò, ſi minori 25. annis, vel etiam majori ex juſta cauſa concedator reſtitutio in integrum, ut etiam poſt publicatas atteſtationes, teſtes recipi, & examinari poſſint, de quo videri poteſt *Farin. cit. q.* 75. *n.* 431. *& ſeqq.* plures iimitationes Regulæ ſuprà traditæ iegi poſſunt apud *Gail. c. l. Barboſ. in collect. in c. Ex tenore*; 35. *h.t. & fuſiſſimè apud Farin. cit. q.* 75. *à n.* 107. *& multis ſeqq.*

SECTIO VI.

DE EXCEPTIONE CONTRA teſtes, & eorum reprobatione.

§. I.

Quomodo, & quando excipiendum ſit contra teſtes?

CCXXXIX. Aſſertio prima. Triplicis generis exceptiones objici poſſont contra teſtes. Primò, contra perſonas teſtium, qoòd vei omnino, vel ratione cauſæ, ad teſtimonium dicendom ſint inhabiles: de qoo fusè ſuprà actum totâ *Sect.* 1. *h. t.* Secundò, opponitur cootra examen teſtiom, quòd non ſit legitimè factum, vel ex defectu jurisdictioois, quòd ab incompetente Judice teſtes ſiot examinati, v. g. Clerici à Jodice ſeculari, ſine licentia Superioris ſui: vel quòd producti, & recepti ſint teſtes, ante litem conteſtatam: vei parte adversâ non citatâ: vel quòd admiſſi ſiot, & examinati poſt tertiam productionem, ſine ſolemnitate legali: vel quòd poſt percepta teſtificata, ſeu cognitas depoſitiones eorum: vel qoòd poſt conclusionem in causa, ſive renonciationem à partibus factam prodnctioni teſtium: vel qoòd non jorati ſiot recepti, & examinati: vel ſimul, & non ſeorſim, ac io ſecreto: de quibus omnibus exceptionibus jam ſuprà *h. t.* actum eſt: & viden poteſt *Hiltrop. in proceſſ. Judic. tit.* 9. *toto c.* 6. *usque ad n.* 115. Tertiò, excipi poteſt contra depoſitiones, ſeu dicta teſtium, & quidem variè, videlicet, quòd ſiot contraria, ſive oous teſtis ſibi ipſi, ſive unus alteri contradicat: vel quòd ſint obſcura, iocerta, ambigua, ſive vacillantia: vei falſa, noo veriſimilia, non congrueotia facto, & naturæ rei: vel ſingularia, vel ſine certâ ſcientiæ causâ datâ, vel noo additâ idoneâ caosâ: vel qoòd dicta eorum ſint vaga, & extra Articulos, ac interrogata data: teſtes enim extra Articulos deponeotes non probant, oec fidem faciuot; quia noo jorati depoount, oiſi ſuper tota cauſa juraverint. *Gail. l.* 1. *obſ.* 94. *n.* 4. quæ omnia ex ſuprà dictis patent, & tradit *Hiltrop. cit. c.* 6. *à n.* 123. *usque ad finem.*

CCXL. Aſſertio ſecunda. Exceptiones contra perſonas teſtium opponi debent regulariter, priuſquam eorom atteſtationes ſunt publicatæ, exceptis tribus caſibus; ut cooſtat ex *c. præſentium*; 31. *h. t.* Ubi Papa Inoocentius III. ſtatuit, ut ſi quis (ſcilicet is, contra quem prodncuntur teſtes. *Gl. hic V. Si quis*;) poſt publicatas teſtium depoſitiooes, aliquid objicere velit contra eorum perſonas, oon admittatur, niſi priùs juraverit, quòd id malitiosè noo perat; præterquam ſi ante publicationem contra teſtes fuerit proteſtatus: vel niſi oſtenderit, quòd poſt publicatiooem didicerit, ſeu cognoverit ea, quæ contra teſtes objicit. Verumtameo in caſu iiio, quo aliquis proteſtatus fuit, ſe velle, poſt publicationem depoſitiooum perſonas teſtiom repellere tanquam inhabiles, ſi quid pro ipſo dixeriot, non erit facilè illis credendum. Ratio deciſioois principalis, cur poſt publicatiooem atteſtationom, noo debeat excipi contra teſtes, eſt; quia, ſi quis poſtea eos repellere velit, poſtquam cognoverit, quòd contra illum depoſuerint, præſumitur malitiosè id agere, ad impediendam, vel protrahendam litis deciſionem. *Abb. hic num.* 2. & cùm is, contra quem producti ſuor teſtes, citatus fuerit, ot præſens videret, eos jurare, & tuoc nihil cootra eorum perſonas oppoſuerit, videtur illos tacitè approbâſſe, & in eos conſenſiſſe; adeóque poſtea eos reprobare amplius noo poteſt. Quare conſultum eſt, ut Judex, ante publicatas atteſtationes, admooeat partes, ut, ſi quid contra perſonas teſtium objicere velint, id tunc faciant; ut notat *Innoc. hic n.* 2.

CCXLI. Excipiuntur tamen tres caſus, in qoibus licitum eſt, etiam poſt publicationem atteſtationum, cootra teſtes excipere, juxta *cit. c. Præſentium.* Primus eſt, ſi, poſt publicationem teſtium, quis joret, ſe excipiendo cootra teſtes malitiosè non agere; quia per hoc juramentum tollitur ſuſpicio, ſeu præſomptio bujusmodi malitiæ, ſive quòd malitiosè ad hoc noo procedat: ideóque non debet qois admitti ad excipiendum cootra teſtes, oiſi præmiſſo tali juramento. *Abb. hîc n.* 2. *&* 3. *Imola n.* 2. *& Felin. n.* 1. Secundus caſus eſt, ſi adverſarius citatus ad videndum, teſtes contra ſe prodoctos jurare, cum proteſtatione reſervavit ſibi facultatem excipiendi contra eorum perſonas, etiam poſt publicationem: tunc enim ceſſat præſumptio malitiæ, quòd contra illos excipiat, eóſque repellat idcirco; qoia vidit, illos in ſoi favorem non depoſuiſſe. *Abb. hic n.* 2. *&* 4. *Felin. ibid. num.* 1. Tertius caſus, ſive exceptio eſt, ſi quis probaverit, quòd ea, quæ nunc objicere vult contra

perſonas

perſonas teſtium, poſt publicatas atteſtationes, primùm didicerit, ſeu cognoverit. *Abb. hic n. 2. & Felin. n. 2. Marant. de ord. Judic. p. 6. tit. de repulſa teſtium n. 2.* Nam hoc caſu perinde cenſeri debet, ac ſi inhabilitas teſtium poſtea ſuperveniſſet; cùm in tali caſu paria cenſeantur non eſſe, & non apparere. *Arg. l. In lege 77. & ibi Gothofr. lit. g. ff. De contrah. empt.* Porrò, quòd excipiens contra teſtes non malitiosè, ſive animo malo id faciat, *c. Si verò; 64. de ſent. excom.* ſicut etiam, quòd inhabilitas, quæ teſtibus objicitur, poſt publicationem depoſitionum, antea fuerit ignorata, plerumque probari debet per juramentum proprium, ob regulam, quæ ſumitur ex *c. Nulli; 8. de elect. in 6.* ubi habetur, quòd, qui electionem, poſtquam ea publicata eſt, oppugnare vult, objiciendo ipſi electo aliquod crimen, vel defectum, ignorantiam ſuam, quòd crimen, ſeu defectum illum, qui priùs aderat, probabiliter ignoraverit, debeat probare per proprium juramentum: nam ea, quæ in animo latent, ut eſt ſcientia, ignorantia, intentio &c. vel aliàs occulta ſunt, ac difficilis probationis, per juramentum probari ſolent; cùm in talibus alia major probatio haberi non poſſit. *Felin. hic n. 1. Covarr. l. 2. reſol. c. 10. n. 1. §. 3. Laym. lib. 5. tract. 10. c. 2. num. 18.*

CCXLII. Notandum hìc prætereà primò. Quæ jam dicta ſunt, intelligi debent de iis ſolùm teſtibus, qui non ſunt abſolutè inhabiles ad teſtificandum; quia, licèt repelli poſſint, & interdum debeant, tamen, ſi admittantur, eorum teſtimonium probationem aliquam, vel ſaltem indicium adfert: talis eſt Religioſus, vel Clericus, qui teſtificatur coram ſeculari Judice: item mulier, propinquus, affinis, domeſticus, &c. at verò contra teſtes abſolutè inhabiles, etiam abſque juramento, excipere licet, poſt publicatas atteſtationes, cujuſmodi ſunt infames infamiâ juris, ſervi, furioſi, excommunicati vitandi, &c. *Felin. in cit. c. Præſentium; num. 4. h. t.* Non obſtat, quòd, ſi ſervus, qui alioquin abſolutè inhabilis eſt ad teſtimonium ferendum, adhibeatur teſtis in teſtamento, ſi tamen publicè ignoretur eſſe ſervus, ſed pro libero habeatur, non ideo irritetur teſtamentum, ſed valeat. *l. 1. C. De teſtam.* ergo neque excipi poteſt contra teſtium inhabilitatem, poſt depoſitiones præſertim publicatas, ſi eorum inhabilitas tunc publicè ignorabatur. Sed neganda eſt conſeq. Ratio diſparitatis eſt; quia in teſtamento requiritur teſtis ad ſolemnitatem, & ſubſtantiam actûs: ſed quia ea ſolemnitas remitti poteſt per Legiſlatorem, ideo jus ejus defectum ſupplet, ſi is publicè ignoretur. *Arg. l. Barbarius; 3. ff. De offic. Prætor.* at verò in aliis actibus, teſtis requiritur ad probationem actûs: ea autem non cenſetur ſuppleri propter inhabilitatem teſtis publicè ignoratam.

CCXLIII. Notandum ſecundò. Si quis proteſtatus ſit, quòd contra perſonas teſtium, poſt publicatas eorum depoſitiones, excipere velit, eáſque repellere; tunc non facilè eiſdem credendum eſt, ſi pro ipſo, ſive in favorem proteſtantis depoſuerint; prout habetur in *cit. c. Præſentium; in fine h. t. Gl. ibid. V. Proteſtatus;* ubi illa verba, *de facili non credatur,* dupliciter explicat. Primò, ut ſenſus ſit: nullo modo credatur: idque, tum quia dicta teſtium videntur à proteſtante aſſeri non vera: tum ne fortè teſtes timore impugnationis falſa deponant; ideóque pro ipſo non probant. *Felin. hic n. 14.* Secundò, explicat ita, ut de facili eis non credatur, ſine aliis adminiculis, bene tamen cum iis. Ratio eſt; quia per talem proteſtationem videtur quis velle, quòd teſtibus non ſit credendum deponentibus contra ſe: ergo non poteſt ſimul velle, ut eis credatur (ſaltem ſine aliis adminiculis) deponentibus pro ſe; hoc enim iniquum eſſet, cùm teſtes pro utrâque parte veritatem ſibi notam edicere debeant. *Gl. cit.*

CCXLIV. Notandum tertiò. Exceptiones contra perſonas teſtium, propriè loquendo, nec ſunt dilatoriæ, nec peremptoriæ, ſed participant de utriſque. Non ſunt dilatoriæ; quia hæ impediunt proceſſum ſuper cauſa principali: ideóque ante litis conteſtationem opponi debent. *c. Inter; 20. de ſent. & re Judic. l. fin. C. De except.* exceptiones verò contra teſtes, etiam poſt litem conteſtatam, opponi poſſunt, etſi non poſt publicationem teſtium regulariter; ut patet ex *cit. c. Præſentium; h. t.* adeóque etiam non ſunt exceptiones peremptoriæ, quæ ſemper opponi poſſunt, etiam poſt publicatas atteſtationes, & concluſionem in cauſâ, ut colligitur ex *c. Finem; 5. & tradit ibi. Gl. V. Exceptionem; de dolo, & contum.* Deinde exceptiones peremptoriæ tendunt directè ad excludendam, & perimendam vim actionis, & cauſæ; nam exceptio peremptoria eſt actionis excluſio. *l. 1. & 2. ff. De except. §. Appellantur; Inſtit. eod.* At verò exceptiones, quæ opponuntur contra teſtes, non deſtruunt directè, & abſolutè vim actionis, & merita cauſæ, ſed ſolùm indirectè, & ſecundùm quid, quatenus impediunt, ne ex depoſitionibus ſuorum teſtium, contra quos excipitur, Actor probare poſſit intentionem ſuam; & ſic reprobatis teſtibus, jus ſuum perdit in effectu; & quoad hoc exceptio propoſita contra teſtes magis accedit ad naturam exceptionum peremptoriarum. *Abb. in tit. c. Præſentium; n. 1. h. t.*

§. II.

De depoſitione teſtium, qui producti ſunt ad probandam exceptionem dilatoriam, vel peremptoriam ſuper cauſa principali.

CCXLV. De hac re agitur in *c. De teſtibus; 29. h. t.* Ubi Papa Innocentius III. ſtatuit: Si teſtes ſint producti ad probandam exceptionem dilatoriam tantùm (quam Reus proponit contra Actorem) non poſſunt cogi ad teſtimonium ferendum ſuper cauſa principali, imò nec admitti debent; cùm tantùm juraverint, ſe dicturos veritatem ſuper exceptione dilatoria. Si verò teſtes ad probandam exceptionem peremptoriam fuerint producti, tunc petente adverſario, ut etiam ſuper principali cauſa deponant, jurare debent, ſe veritatem dicturos ſuper toto negotio, ſeu cauſa, & cogendi etiam haud dubiè ſunt ad teſtificandum de negotio principali, niſi ſuper eo ſufficiens productio teſtium jam antea facta fuerit, ſi productioni teſtium renunciatum ſit, vel teſtium depoſitiones publicatæ fuerint.

CCXLVI. Pro

CCXLVI. Pro explicatione hujus c. Notandum 1. Teſtes producti ad probandam exceptionem dilatoriam non poſſunt admitti, & multò minùs compelli ad teſtificandum, ſeu deponendum ſuper cauſa principali; prout conſtat ex *h. c.* Ratio eſt; quia teſtis productus ſuper dilatoria exceptione probanda, v. g. quòd crimen ſit commiſſum, vel contractus celebratus, extra fines juriſdictionis ejus, coram quo Judicium agitatur, juravit, tantùm ſe dicturum veritatem ſuper tali exceptione, non autem, ſe dicturum veritatem ſuper cauſa principali: ergo non poteſt ſuper illa deponere; quia teſtis deponens ſine juramento nihil probat. *c. Nuper*; 51. *c. Fraternitatis*; 17. *c. Tuis*; 39. *h. t.* & aliis juribus ſuprà *cit. n.* 115. Et ſi teſtis productus ſuper exceptione dilatoria probanda, deberet etiam jurare, & deponere ſuper cauſa principali, eſſet aperta contradictio; quia exceptio dilatoria tendit ad impediendum proceſſum Judicii; adeóque impedit, ne procedatur in cauſa principali: & tamen, ſi teſtes reciperentur, & deponerent etiam in cauſa principali, ſimul procederetur in illa, quæ ſunt contradictoria: adeóque hoc non eſt admittendum; neque enim ſimul poteſt procedi ſuper exceptionibus, quæ differunt proceſſum Judicii, & ſuper ipſa cauſa principali. *c. Exhibita*; 19. *de judic.* quin imò perverteretur etiam juris ordo; quia exceptiones dilatoriæ debent proponi, & probari ante litem conteſtatam: ſed teſtes ſuper cauſa principali regulariter non ſunt recipiendi, niſi poſt litis conteſtationem. *c. ult. in princ. Ut lite non conteſtatâ. Abb. hîc n.* 2. *& Felin, n.* 1. ſed etſi exceptio dilatoria opponatur, poſt litem conteſtatam, adhuc teſtes ſuper illa deponentes non admittuntur ad deponendum ſuper cauſa principali; idque, ut evitetur contradictio, quæ repetitur, ſive dilatoria exceptio proponatur ante, ſive poſt litis conteſtationem; ut poſt *Jo. Andr.* docet *Abb. hîc* n. 3. *& Barb. n.* 3. *contra Gl. hîc V. Non jurati. in addit.* Idémque dicendum eſt, ſi teſtes producantur ſuper exceptione dilatoria, quæ vim habet peremptoriæ, cujuſmodi eſt exceptio litis finitæ, per ſententiam, tranſactionem, juſjurandum &c. quando tales exceptiones proponuntur ad impediendum proceſſum Judicii; quia eadem ratio eſt in illis, quæ in merè dilatoriis exceptionibus. *Abb. hîc n.* 3.

Notandum ſecundò. Teſtis productus ad probandam exceptionem peremptoriam, jurare debet, & deponere, ac veritatem dicere ſuper toto negotio, ſive cauſa principali, ſi id petitum fuerit; ut habetur in hoc *c. & tradit Gl. magna hîc in notatis*; quia ſuper exceptione peremptoria, & ſuper cauſa principali poteſt ſimul procedi. *Imol. hîc n.* 3. ſic etiam teſtis productus ſuper certo Articulo pertinente ad merita cauſæ, poteſt à Judice compelli ad petitionem partis, ut etiam juret, ſe veritatem dicturum ſuper tota cauſa; quia teſtis debet deponere, & dicere veritatem, quam ſcit, pro utraque parte litigantium, etiamſi ab una tantùm fuerit productus. *c. Fraternitatis*; 17. *h. t.* alioquin verò, ſi ſuper uno tantùm Articulo juraverit, non poteſt deponere ſuper aliis Articulis non connexis; ideóque conſultum eſt, ut Judex, & partes non permittant teſtes jurare ſuper certis tantùm Articulis, ſed ſuper hoc, vel illo, & totâ cauſâ; alioquin teſtimonium ſuper aliis Articulis non valebit. *Durand, in ſpec. tit. de teſte §. De juramento teſtium*; *n.* 3. *Imol. in cit. c. De teſtibus*; *n.* 2.

Notandum tertiò. Si teſtes producantur ſuper exceptione peremptoriâ ab una parte, & adverſa pars petat, eos jurare, & examinari ſuper cauſa principali, non poterit tunc eos rejicere; quia, cùm illos approbaverit pro ſe, debet illos etiam recipere contra ſe ſuper negotio principali. *Gl. hîc V. Cogendi*; *& Imola num.* 9.

Notandum quartò. Tres ſunt termini, per quos excluditur facultas probandi, ita, ut teſtes ampliùs non recipiantur, nimirum primò, ſi ſufficiens teſtium productio ſuper cauſa principali jam facta ſit, unde ultra tertiam productionem quarta non admittitur. *Gl. hîc V. Sufficiens.* Secundò, ſi productioni teſtium ſit renunciatum. Tertiò, ſi depoſitiones jam ſint publicatæ, ut habetur in fine hujus *c. Gl. fin. hîc, & Abb. n.* 2. & patet ex ſuprà dictis.

§. III.

An, & quando exceptio oppoſita contra teſtes impediat eorum receptionem, vel non?

CCXLVII. Ad hanc quæſtionem reſpondetur, quòd exceptio oppoſita à Reo contra inhabilitatem teſtium productorum ab Actore, ordinariè non impediat eorum receptionem, & examinationem; ſed quæſtio illa de inhabilitate in finem litis reſervari poteſt; prout ſumitur ex *Auth. Si teſtis*; *C. h. t. & ibi Bart.* n. 9. *Gl. in c. Ex parte*; 7. *V. Infames, h. t. & ibid. Io. Andr. n.* 1. *Abb. n.* 8. *Felin. n.* 12. *Maſcard. de probat. concl.* 694. *n.* 1. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 62. *n.* 350. & alii apud ipſum. Ratio eſt; quia fortaſſe in progreſſu apparebit, quòd Judex etiam ſine teſtium eorum, quibus defectus objicitur, depoſitionibus, & aliis probationibus ſententiam ferre poſſit; adeóque fruſtra de eorum habilitate diſputaretur.

CCXLVIII. Sed limitari debet primò. Niſi teſti objiciatur notorius defectus, ſive crimen publicum, & manifeſtum, vel tale, quod incontinenti probari poſſit; tunc enim talis exceptio non reſervatur in finem litis; ſed impedit teſtium receptionem, & examinationem; prout ſumitur ex *c. Ex parte*; 7. *h. t.* Ubi talis caſus proponitur: Quidam Presbyter, nomine Adamus Rector Eccleſiæ Cludonenſis, eam canonicè adeptus fuit, & plus quàm 30. annis pacificè poſſederat: contra quem miles quidam litteras Papales impetravit ad quoſdam Judices delegatos, tacendo, quòd eſſet laicus; in quibus litteris continebatur: ſi dictus Presbyter filius eſſet illius, qui proximè in eadem Eccleſia miniſtrârat (tunc enim non poterit illam retinere, ſine diſpenſatione Sedis Apoſtolicæ. *c.* 3. *de filiis Presbyt. Gl. hîc V. Qui proximè.*) vel ſi publicè fornicatiam mulierem, ſeu concubinam habeat, ipſum ab illa Eccleſia amoverent. Poſtea miles per Procuratorem lite motâ, quoſdam laicos, infames, & criminoſos, ut teſtes produxit. Sed quamvis contra ipſos Presbyter exceperit

» exceperit, illos non eſſe recipiendos, eò quòd ali-
» qui eorum manifeſti latrones, & raptores eſſent:
» alij autem jam ante de perjurio in Judicio commiſ-
» ſo convicti fuiſſent, idque ſe probaturum, diceret
» Presbyter: nihilominus tamen Judices teſtes rece-
» perunt, & non obſtante appellatione, Presbytero,
» dum abſens eſſet, prædictam Eccleſiam abjudicâ-
» runt. Quamobrem mandat Papa Eugenius III.
» alijs Judicibus, ſi eiſdem conſtiterit, quòd dictus
» Presbyter Eccleſiâ ſpoliatus fuerit, non priùs legi-
» timè per teſtes idoneos convictus, ut priorum Judi-
» cum reſciſſâ ſententiâ (id eſt, irritâ declaratâ) non
» obſtantibus litteris confirmationis, ſi quæ interea à
» Pontifice impetratæ fuerint, eidem Eccleſiam re-
» ſtituant, nec permittant, eum ab adverſarijs mole-
» ſtari. Si verò res aliter ſe habeat (quia nimirum Ju-
» dices non ita proceſſerunt contra Presbyterum)
» tunc cauſam audiant, & juridicè definiant. Quòd
» ſi dictus Presbyter teſtes pro ſua cauſa producere
» velit, eos recipiant, moneántque, ut coram eis ve-
» ritatem edicant.

CCXLIX. Ubi notandum primò. Licèt in caſu hujus c. Presbyter exciperet contra teſtes ab adverſario productos, illos non eſſe recipiendos, eò quòd aliqui eorum manifeſti latrones, & raptores eſſent; alij verò jam antè de periurio in Judicio commiſſo convicti fuiſſent, idque etiam incontinenti probare vellet Presbyter; nihilominus Judices teſtes receperunt, & Eccleſiam ipſi abjudicârunt: quod facere non debuiſſent; quia, ſi objiciatur teſtibus vitium publicum, & notorium, per quod teſtimonium ipſorum indignum fide redditur; tunc impeditur illorum teſtium receptio, & examinatio, ita, ut examinati, ac recepti nihil probent: ideóque etiam ſententia ex illorum depoſitionibus lata reſcindi debet; prout factum eſt in caſu hujus c. Idémque dicendum, ſi exceptio oppoſita teſtibus ab objiciente incontinenti probari poſſit; nam tunc probatio ante omnia ſtatim admittenda eſt. *Menoch. de arbitr. judic. caſu 239. n. 12. Maſcard. cit. concluſ. num. 4. & 7. Farinac. cit. q. 62. num. 362. & num. 358.*

Notandum ſecundò. Si agatur de crimine criminaliter, ſeu per modum accuſationis; tunc laicus contra Clericum, nec ad teſtificandum, nec ad accuſandum admittitur. *c. De cetero; 14. h. t.* & colligitur ex hoc c. ubi dicitur, quòd miles impetravit reſcriptum à Papa contra Presbyterum, ad Judices, tacens, quòd ſit laicus. ſed de hoc infrà *l. 5. tit. 1.*

Notandum tertiò. Si Judex oppoſitam exceptionem legitimam contra perſonas teſtium non ſtatim admittat, cùm admittere, & examinare deberet, rectè à gravamine iſto appellatur; prout factum eſt in caſu hujus c. nam Presbyter excipiebat contra teſtes, quòd quidam ſint latrones, & raptores manifeſti, & alij convicti in alia cauſa de periurio; ideóque non ſint recipiendi: & ad probandam hanc exceptionem ſe offerebat; ideóque Judices debuiſſent priùs hanc exceptionem, ejúſque probationem admittere, à quo gravamine juſtè Presbyter appellavit: quare Papa juſſit, ut ſententia, per quam Presbytero abjudicata eſt Eccleſia, & quæ poſt interpoſitam appellationem acta ſunt, caſſarentur, id eſt, caſſata, & irrita declararentur. *Abb. hîc n. 8. in fine.*

Notandum quartò. Si ſententia Judicis caſſetur, vel irrita declaretur, quæ à Papa, vel Superiore confirmata fuit, ſed in forma communi tantùm, ſeu ordinaria, tunc etiam confirmatio corruit; ut colligitur ex hoc c. in fine. & ex *cap. Bonæ; 3. de confirm. util. Abb. hîc n. 4.* quia confirmatio ſententiæ, vel alterius actûs ſupponit valorem actûs, cui ſupervenit; ideóque, ſi actus ſit irritus, etiam confirmatio irrita erit.

CCL. Limitatur ſecundò ſuprà dicta aſſertio, ut non procedat, ſi contra teſtes, quibus opponitur exceptio, ſit præſumptio juris: ut ſi contra teſtem opponatur, ipſum eſſe ſervum; adeóque inhabilem ad teſtificandum: iſque id fateatur, ſed dicat, ſe manumiſſum à Domino fuiſſe: talis exceptio impedit receptionem, & examen teſtis, niſi manumiſſio, quæ à jure non præſumitur, incontinenti probetur. *cit. Auth. Si teſtis, & ibi Bart. n. 5. C. h. t. Menoch. de arbitr. jud. cit. caſu; n. 7. Farinac. c. l. n. 356.*

Limitatur tertiò. Si opponatur contra teſtem, quòd ſit capitalis inimicus ejus, contra quem producitur; tunc enim talis exceptio impedit receptionem, & examen teſtis, & priùs de ejus veritate inquirendũ eſt, nec uſque ad finem litis, & teſtium publicationem reſervatur. *Menoch. c. l. n. 8. Maſc. c. l. n. 6. Farin. n. 357.*

Limitatur quartò. Si objiciatur teſti excommunicatio, ob quam eſt vitandus: nam ea exceptio impedit illius receptionem, & examen, ſed priùs ipſa exceptio examinari debet, propter periculum communionis. *Abb. hîc n. 8.* nec debet reſervari poſt publicatas atteſtationes, ſed incontinenti probari. *Maſcard. c. l. n. 3. Farinac. n. 361.*

Limitatur quintò. Si periculum ſit, quòd teſtes, per quos Reus vult propoſitas objectiones probare, ſi nunc non examinantur, poſtea non poterunt examinari: quia ſunt infirmi, ſenes, vel diu abſfuturi: tunc enim mox recipiet eos Judex ſuper exceptione, eáque non reſervatur in finem litis, ſed impeditur examen ſuper inhabilitate teſtium. *Menoch. c. l. n. 14. Maſc. n. 2. Farinac. n. 361.*

Addunt denique DD. citt. extra hos caſus plerumque in arbitrio Judicis eſſe, an exceptiones contra teſtes oppoſitas reſervare velit in finem litis, necne. *Farin. c. l. n. 364. & alii apud ipſum.*

§. IV.

An, & quomodo licitum ſit reprobare teſtes?

CCLI. Aſſertio 1. Teſtes probatorios ſuper cauſa principali productos licet reprobare, & horum reprobatorios iterum reprobare, ſed reprobatorios reprobatoriorum reprobare, ſive alios contra eos producere teſtes ampliùs non eſt conceſſum; prout habetur ſtatutum in *c. Licèt dilectus; 49. h. t.* Nam, cùm
» lis eſſet inter Burgenſem Epiſcopum, & Clericos S.
» Mariæ de Caſtro Soret coram Cardinali Presbytero
» S. Crucis, quem Papa Honorius III. Auditorem cau-
» ſæ dedit, Procurator Epiſcopi propoſuit, quòd con-
» tra perſonas teſtium ab adverſa parte productorum
» ſuper cauſa principali, velit teſtes reprobatorios pro-
» ducere. Conſultus ſuper hoc Papa reſpondit, eos re-
» cipiendos, ſeu admittendos eſſe: quòd ſi verò hos te-
» ſtes reprobatorios pars adverſa viciſſim reprobare
» velit, etiam iſti teſtes reprobatorij admitti debent:
» ſed non ulteriùs fieri poteſt reprobatio teſtiũ repro-
» batoriorum, ne, ſi producendi quartos teſtes contra
» tertios, & ſic deinceps, partibus litigantibus licen-
» tia

tia tribuatur, negotium, ſeu cauſa diutius prorogetur. Quare, ſi Actor produxit teſtes ſuper cauſa principali, quos Reus reprobavit, Actor denuo reprobare poteſt teſtes reprobatorios Rei: ſed tunc non licet ampliùs Reo reprobare illos; quia eſſet reprobare reprobatorios reprobatoriorũ, quod non licet, ne detur proceſſus in infinitũ, ſed ſit aliquis litiũ finis: & cùm hæc reprobatio ſit odioſa, & exorbitans à Jure comuni, meritò eſt reſtringenda. *Gl. hic V. Quos; & Abb. n. 1.*

CCLII. Porrò, quamvis in *cit. c. Licèt.* ſolùm ſermo ſit de reprobandis perſonis teſtium, ſi ipſis objiciatur, quòd ſint inhabiles ad teſtificandum; quia in facto ita contigit: idem tamen etiam locum habet (cùm ſit eadem ratio) ſi reprobentur teſtes quoad dicta, ſeu depoſitiones eorum, nempe, ut ſit litium finis; ut docet *Abbas hic num. 3. Felin. n. 2.* Nam etiam per reprobationem dicti, ſeu depoſitionis convincitur perſona de perjurio, & falſitate, & ſic eſt quædam reprobatio; v. g. Titius produxit teſtes, qui jurati depoſuerunt, quòd Cajus occiderit Sempronium Auguſtæ Calendis Maij: ad hos teſtes reprobandos, & de perjurio, & falſitate convincendos ex adverſo Caius producit teſtes, qui jurati deponunt, ipſum Caium eodem die fuiſſe Conſtantiæ: ad hos verò reprobatorios teſtes mendacii, & perjurij convincendos, Titius viciſſim produxit alios teſtes, qui ſub juramento teſtificantur, quòd teſtes illi à Caio producti eo die Conſtantiæ non fuerint, ſed Venetijs; ideóque mentiantur, & falſum deponant: hoc caſu, teſtes Titij ſunt reprobatorij reprobatoriorum, quia per illos reprobantur teſtes, quos Caius priùs produxerat ad reprobandos teſtes primò productos à Titio ad probandum, Caium occidiſſe hominem Auguſtæ primo die Maij: & ideo etiam admittuntur hi poſteriores reprobatorij teſtes producti à Titio: ſed hîc ſiſtitur, nec ulteriùs reprobatio admittitur facienda à Caio; quia per illam reprobarentur teſtes reprobatorij reprobatoriorum, quod non eſt licitum, ne fiat proceſſus in infinitum, & nullus ſit litium finis, ut jam dictum.

Sed contra dicta objici poteſt, in Judicijs æqualitas eſt ſervanda inter Actorem, & Reum, juxta *Regul. Jur. 32. in 6.* quæ hoc caſu non ſervatur: nam Actori licebit bis producere teſtes, ſcilicet probatorios, & reprobatorios, Reo verò ſolùm ſemel, ſcilicet reprobatorios. Reſpondet *Gl. in cit. c. Licèt. V. Quos h. t.* quòd hoc caſu id ſibi imputare debeat Reus, quòd non produxerit teſtes in cauſa principali, ſicut Actor, quos, ſi produxiſſet, ut potuit, æqualis fuiſſet conditionis cum Actore. Sed meliùs, & clariùs dicitur, ſemper ſervari æqualitatem: nam, vel ſolus Actor produxit teſtes probatorios ſuper cauſa principali: & ſervatur æqualitas reſpectu facultatis reprobandi; quia quælibet pars ſemel tantùm reprobare poteſt teſtes contra ſe productos; & in poteſtate Rei fuit producere teſtes probatorios ſuper cauſa principali: idémque eſt in Reo, quando ipſe ſolus producit teſtes ſuper exceptione ſua: tunc enim etiam Actor habet ſolùm unam productionem reprobatoriorum, & Reus habet duas productiones, ſcilicet teſtium probatoriorum, & reprobatoriorum; & ſic utrinque eſt æqualitas quoad licentiam reprobandi teſtes. Vel etiam Reus produxit teſtes probatorios ſuper cauſa principali, ſeu ſuper exceptione ſua: & tunc illi reprobari poſſunt ab Actore per alios teſtes, & hi reprobatorij teſtes Actoris iterum poſſunt reprobari per alios teſtes à Reo producendos: hîc autem ſiſtitur, & ſic ſemper ſervatur æqualitas inter Actorem, & Reum, quoad reprobationem teſtium; quia uterque poteſt ſemel reprobare, vel teſtes probatorios, vel eorum reprobatorios: neuter tamen poteſt reprobare reprobatorios reprobatoriorum; ut bene notavit *Abb. hic n. 1.*

CCLIII. Adducunt hîc communiter DD. quòd, licèt reprobatio teſtium ſecundò reprobatoriorum non poſſit ulteriùs per alios teſtes fieri, poteſt tamen fieri per inſtrumenta; quia in *cit. c. Licèt*; ſolùm prohibetur, ne fiat tertia reprobatio per teſtes: in materia autem odioſa appellatione teſtium non veniunt inſtrumenta propriè, ac ſtrictè loquendo: ſicut etiam poſt publicationem atteſtationum, non licet producere teſtes; poſſunt tamen produci inſtrumenta. *c. Cùm dilectus; 9. de fide inſtrum. Abb. hic n. 3. & Imola col. 2.*

CCLIV. Aſſertio 2. Modus ſervandus in reprobatione teſtium probatoriorum, & reprobatoriorum potiſſimùm conſiſtit in eo, ut crimina, aliáq; defectus contra teſtes objecti ſpecificè exprimantur, & probentur, & ut is, qui produxit teſtes reprobatorios reprobatoriorum, juramentum præſtet, quòd ad id malitioſè non procedat; prout habetur in *c. Præſentium; 2. §. Teſtes. h. t. in 6.* ubi in principio dicitur, quòd ortâ lite inter Abbatem, & Conventum S. Nicolai, ex una parte, & Priorem, ac Conventum Lyconenſem ex altera parte, ſuper poſſeſſione, vel quaſi, ſubjectionis Prioratûs, quâ ſe Abbas ſpoliatum aſſerebat, nec non ſuper compoſitione quadam, aut tranſactione, quæ olim inter partes inita erat, irritandâ: eam cauſam Papa Gregorius IX. ad ſe advocavit (quod fieri poteſt, juxta *c. Ut noſtrum; 56. de appellat. Gl. hic in caſu*) hic igitur mandavit cuidã in Provincia, ut Abbatem, & Priorem, tum ſuo nomine, tum in animas utriuſque Conventûs (id eſt, ſingulorum de Conventu. *Gl. hic V. Conventuum*) vel majoris, ac ſanioris partis eorum, juramentũ præſtari jubeat de veritate dicenda: deinde injungat Abbati, & Priori, ut tam ponendo, quàm reſpondendo, veritatem dicant ſuper poſitionibus à Papa tranſmiſſis, quatenus ſciunt, & intellexerunt ex illis, in quorum animas jurârunt: poſtea ſuper quolibet Articulo in poſitionibus contento partes ſufficienter faciat ad invicem reſpondere, nullâ ſuper ipſis poſitionibus admiſsâ ab eis contradictione, aut rejectione (quia, cùm ſint examinatæ, & approbatæ à Papa nihil contra illos opponi poteſt. *Gl. hic V. Tranſmiſſis; & V. Contradictione;*) ſed & à Syndico utriuſq; partis inquiratur, abſq; juramento tamen, ut, quod ſcit, aut credit, de his poſitionibus edicat. Ita habetur *in cit. c. 2. in princ. uſq; ad §. Teſtes. h. t. in 6.*

CCLV. Hinc colligitur primò. Quòd ſubditus, ſi recuſet præſtare obedientiam, & ſubjectionem Superiori ſuo, cenſetur illum ſpoliare quaſi poſſeſſione ſuâ. *Gl. magna hic in notat.* Secundò. Prælatus ſuper juribus Eccleſiæ agere non poteſt, ſi res gravis ſit, ſine conſenſu Conventûs. *Franc. hic in princ. n. 2.* de quo actum ſuprà *tit. 1. §. 3. num. 24. & ſeqq.* Tertiò. Si Prælatus cauſam agat, tum ſuo, tum Conventûs nomine; tunc, ſi cauſa ſit gravis, jurare debet de veritate dicenda in ſuam, & Conventûs, vel majoris partis illius, animam. *Gloſ. magna hic in notat. & V. Conventuum.* Exhibito tamen mandato

Conven-

Conventûs, de quo plura ſuprà Tit. 7. Quartò. Sub una poſitione quandoq; continentur plures Articuli, ſeu partes, & tuoc ſigillatim ad eas reſponderi debet: nam fieri poteſt, ut talis poſitio in uoo Articulo, ſeu membro ſit vera, in altero falſa. *Gl. hic V. Sigillatim; & Jo. Monach. hic n. 7.* Quintò. Si principalis reſpondeat ad poſitiones cum juramento, & poſtea ſuper ijſdem interrogetur Procurator, ſeu Syndicus, non eſt neceſſe, ut hic juret de veritate dicenda, ſed ſatis eſt, ut dicat ſimpliciter veritatem, ſi eam ſciat; vel, ſi neſcit, dicat, ſe credere, id eſſe verum. *Franc. hic in princ. n. 4. in fine. & n. 5.*

Verùm hæc non ad præſentem Titulum, & materiam, ſed aliò pertineot, de quibus ſuprà ſuis locis dictum.

CCLVI. Præterea in §. *Teſtes; eod. c. Decerni-*
» *tur.* Ut teſtes quoque, quos ſuper Articulis à Papa
» trauſmiſſis Prior, & Conventus produxerit (jura-
» tos tamen, quia aliàs teſtimonium illorum non
» valeret. *Gl. hic V. Producendos*) ad reprobandos te-
» ſtes, quos pars altera (videlicet Abbas, & Conven-
» tus S. Nicolai) in cauſa principali produxit, & quo-
» rum nomina in ijſdem Articulis poſita erant, uſ-
» que ad proximas Caleudas Novembris, ſecnndùm
» adverſæ partis interrogatoria, quæ à Papa unà
» tranſmittebantur, diligenter examinentur: ita ta-
» men, ut contra teſtes ab Abbate, & Conventu S.
» Nicolai productos crimina, & alia eis objecta (per
» quæ impediebantur eſſe teſtes) & in eiſdem Arti-
» culis contenta, ſigillatim ſpecificentur. Sin ve-
» rò Abbas, & Conventus viciſſim teſtes produxe-
» rint contra teſtes à Priore, & Conventu productos
» in cauſa principali, ad eoſdem reprobandos,
» adeòque teſtes reprobatorios reprobatoriorum:
» tum ij recipiantur, ac diligenter examinentur, uſ-
» que ad proximas Calendas Februarij, ita, ut ſimi-
» liter crimina, aliáque objecta contra teſtes dicti
» Prioris, & Conventûs ſpecificentur, priùs tamen
» præſtito juramento à Procuratore Abbatis, &
» Conventûs, quòd ad id malitiosè non proce-
» dant.

CCLVII. Pro explicatione hujus §. Notandum primò. Ille, qui vult reprobare teſtes contra ſe productos, debet in poſitionibus ſpeciatim exprimere crimina, vel alia objecta contra teſtes, & per nomina teſtium, per quos intendit illa probare, idque, ne variationi poſſit eſſe locus: vnde hoc modo facienda eſt poſitio: talis intendit probare, talem teſtem eſſe adulterum; quia talem uxorem talis viri publicè habuit pro ſua concubina, & hoc probare vult per teſtes A. B. C. & ſic de ſingulis. *Gl. magna hic, & V. Nomina.*

Notandum ſecundò. Is, qui produxit teſtes reprobatorios reprobatoriorum, ſive teſtes reprobatorios denuo reprobare vult, præſtare debet juramentum, quòd ad id malitiosè non procedat; ut patet ex fine hujus c. Ratio autem, quare exigatur juramentum in ſecunda reprobatione teſtium reprobatoriorum, non autem in prima reprobatione probatoriorum, eſt; quia præſumptio eſt, quòd is, qui teſtes reprobatorios denuo vult reprobare, ſeu teſtes reprobatorios reprobatoriorum producere, id agat ex malitia, quaſi provocatus ſe velit ulciſci; ideóque faciliùs ei juramentum de malitia defertur, quàm ei, qui primò reprobavit teſtes probatorios ſuper cauſa principali productos, de quo id non ita facilè præſumitur. Pendet tamen hæc res ex Judicis arbitrio, ita, ut & in prima reprobatione poſſit illud juramentum exigere, ſi id ita ei expedire videatur: niſi ſit Judex delegatus, v. g. à Papa, ut in caſu hujus c. is enim debet ſervare mandatum delegantis; prout tradit *Gl. hic V. Iuramento.*

CCLVIII. Aſſertio 3. Siquis produxit teſtes in Judicio, non poteſt poſtea eos reprobare, ſive excipiendo repellere, tanquam inhabiles, neque in eodem, neque in alio Judicio, niſi inimicitiæ capitales inter producentem, & teſtes ſupervenerint, vel alia nova cauſa emerſerit; prout habetur in *l. Siquis; 17. C. h. t. junctâ Gl. V. Excipere. & V. Niſi oſtenderit.* Rationem dat *Gl. ibid. V. Exceperit.* quia producendo teſtes, videtur quis approbâſſe eorum perſonas, licèt inhabiles; ideóque excipiendo eas repellere non poteſt: & quos approbavit pro ſe, etiam admittere debet contra ſe. Ex quo generalis regula traditur, quòd approbans perſonam ad certum actum, vel officium, non poſſit deinde eandem tanquam inhabilē ad idem officium, vel conſimile reprobare, niſi ex cauſa de novo emergente, vel priùs incognitâ. *Arg. c. Nulli; 8. de elect. in 6.* & tradit *Abb. in c. Præſentium; 31. n. 7. h. t.* Et locum hìc habet regula Juris 21. in 6. Quòd ſemel placuit, ampliùs diſplicere non poteſt, junctâ interpretatione Dyni *ibid. n. 11.*

At verò, qui produxit teſtes ad teſtimonium ferendum, bene poteſt deinde eorum teſtimonia reprobare, ſi videat, quòd contradicant ſibi ipſis, vel unus, aut plures alijs teſtibus à ſe productis, aut quòd deponant pro ſuo adverſario, contra quem producti ſunt. *Gl. in cit. c. Præſentium. V. Siquis; & Abb. ibid. num. 7.* Ratio eſt; quia producens non cenſetur approbare, quæ teſtes dicturi ſunt, cùm ea necdum ſcire potuerit: ſic etiam appellare quis poteſt à ſententia illius, quem in Judicem impetravit; adeóque approbavit. *c. Cauſam; 14. de ſent. & re judic.* Imò etiam poteſt, qui produxit teſtes pro ſe, poſtea oſtendere, eos datâ, vel promiſsâ pecuniâ fuiſſe corruptos. *cit. l. Siquis; in fine. C. h. t.* Alia verò ratio eſt de inſtrumento producto: nam non poteſt producens poſtea reprobare contenta in illo; quia potuiſſet, ac debuiſſet prævidere, an faciant pro ſe, vel contra ſe, antequam illud produceret: ſed dicta teſtium non ita poſſunt prævideri; quia frequenter teſtes mutant, dicendo, ſe ſcire, quod neſciunt, & quandoque, ſe neſcire, quod ſciunt. *Gl. in cit. c. Præſentium. V. Siquis*: quare producens inſtrumentum cenſetur approbare contenta in illo; ideòque non poteſt illa poſtea reprobare. *Innocent. in c. Cum olim; 19. n. 5. de cenſib.* ſed de hoc plura alibi. Porrò an teſtis, contra quem exceptum eſt ob crimen commiſſum, puniendus ſit, & à quo Judice, commodiùs dicetur infrà *lib. 5. tit. 20.* ubi ex inſtituto agitur de pœna teſtis falſi.

TITVLVS XXI.

DE TESTIBUS COGENDIS, VEL NON.

Actum eſt Titulo præcedente de teſtibus, eorúmque atteſtationibus, ſed quia dubitari poteſt, utrùm teſtes ad teſtificandum compelli poſſint, ideo hic Titulus priori ſubjungitur.

§. I.

Quando, & in quibus cauſis, ac quomodo teſtes compelli poſſint ad ferendum teſtimonium?

I.

Assertio I. Si teſtes rogati, vel vocati ad perhibendum teſtimonium, illud ferre nolint, poſſunt à Judice ordinario, vel ejus delegato ad id compelli, & quidem utroque Jure, tam Civili, quàm Canonico, in cauſis pecuniarijs, ſeu civilibus ordinariè, & regulariter; ut de Jure civili conſtat ex *l. Si quando*; 19. *in princ. & ibi Gl. V. Invitos. & Auth. ſeq. C. de teſtib. & de Iure Canonico, toto Tit. de teſtib. cogendis.* & eſt communis DD. ſententia apud *Gail lib.* 1. *obſ.* 100. *in princ. Farinac. tract. de teſtib. q.* 78. *n.* 3. idque receptum eſt, tum ob publicam neceſſitatem, ac utilitatem, ne veritas occultetur, & malus, ut bonus æſtimetur; ut dicitur in *Can.* 2. *cauſ.* 14. *q.* 2. *Gl. in c.* 1. *V. Occultant. h. t.* tum quia ferre teſtimonium eſt unum ex muneribus, ſeu actibus publicis, & neceſſarijs. *Arg. l.* 1. *ff. de teſtib.* ad hujuſmodi verò munera, & actus etiam invitus cogi quis poteſt. *Gail c. l. n.* 1. *&* 2. *Farinac. num.* 4. *&* 5.

II. Porrò, teſtes tum demum cogendi ſunt ad ferendum teſtimonium in cauſa civili, ſi priùs moniti ſint, & nullâ allegatâ causâ juſtâ id renuant; vel ſi ex odio, vel gratia, vel timore à teſtificando ſubtrahant, „ ut conſtat ex *c. Cauſam*; 1. *h. t.* Nam, cùm quædam „ cauſa, ſeu quæſtio matrimonialis verteretur inter „ quandam mulierem, & virum, cauſam eam Papa „ Alexander III. commiſit quibuſdam Judicibus, „ mandans Epiſcopo ejus loci, ut teſtes, qui ab utra„ que parte rogati, ac producti fuerint, diligenter „ moneat, & inducat, ne veritatem occultent. Sin „ autem ex odio, gratiâ, vel timore ſe ſubtrahant, ſi„ ve teſtimonium ferre nolint, ipſos ad illud feren„ dum, coram Judicibus delegatis, vel eorum nun„ cio, quem ad recipiendas depoſitiones teſtium „ miſerint, per cenſuram Eccleſiaſticam compel„ lat.

III. Ubi notandum primò. Teſtes in cauſa civili, vel etiam matrimoniali non debent ſtatim compelli, ſed priùs moneri, & induci ad ferendum teſtimonium, niſi eorum teſtimonium neceſſarium ſit; quia veritas aliter, quàm per ipſos probari non poteſt: tunc enim etiam ſine prævia monitione, teſtes cogi poſſunt ad teſtificandum ſub comminatione cenſuræ, ſi nolint. *Abb. hîc n.* 2. *Farinac. cit. q.* 78. *n.* 56. vel niſi amore, aut favore unius partis, vel odio, & timore alterius partis, ſe ſubtrahere velint à teſtimonio ferendo; ut habetur in *cit. c.* 1.

Notandum ſecundò. Judex poteſt etiam in cauſa matrimoniali receptionem, & examẽ teſtium committere alteri; idque vel tanquam Judici, ſeu cognitori, ita, ut citet adverſarium ad videndum, jurare teſtes, depoſitiones eorum recipiat, & examinet, alióſque ſimiles actus juriſdictionis exerceat: vel ut committatur ſolùm tanquam nuncio, ſeu miniſteriali executori, ut receptis jam priùs atteſtationibus, & exacto à teſtibus juramento, ſolùm eos examinet ſuper interrogatorijs jam formatis; ut notavit *Abb. hîc n.* 1. *not.* 3. ubi addit, quòd in caſu hujus c. Papa Ordinario præceperit, ut teſtes cogat ad ferendum teſtimonium, & non alicui ex delegatis, qui æquè hoc facere potuiſſet, juxta *c. Præterea*; 5. *de offic. deleg.* id factum eſſe; quia fortè per Ordinarium id meliùs, & efficaciùs fieri poterat: ob quam cauſam etiam interdum mandatur Ordinario loci, ut ſententiam latam à delegato Papæ exequatur, licèt hic quoque eam per ſe exequi poſſet. *cap. Significâſti*; 7. *& in c. Litteris*; 9. *de offic. deleg.*

IV. Similiter in *c. Ceterùm*; 6. *h. t.* dicitur: „ non eſſe dubitandum, quòd teſtis productus ſuper „ conſanguinitate probanda cogendus ſit ad ferendũ „ teſtimonium, ſi conſtet, ipſum ex gratia (unius par„ tis) vel odio (alterius) vel ex timore, veritatem ſup„ primere velle: cùm id tam Jus ſcriptum (Canoni„ cum, & Civile. *Gl. hîc V. Scriptum*) approbet, quàm „ conſuetudo actibus utentium recepta, ſeu appro„ bata. „

Notandum primò. Si teſtis rogatus, aut monitus teſtificari nolit, eo ipſo in cauſis civilibus præſumitur, quòd propter pravam aliquam affectionem velit veritatem celare, ſeu ſupprimere; ideóque ſtatim compelli debet ad teſtimonium ferendum, nec requiritur alia probatio, niſi juſtam cauſam excuſationis alleget, vel conſtet, quòd per alios veritas probari poſſit; ut notat *Gl. in c.* 1. *V. Timore h. t. & ibid. Abb. n.* 5. *&* 6. *Gl. in cit. cap. Ceterùm. V. Conſtiterit.*

Notandum ſecundò. Oritur hujuſmodi præſumptio doli, ſeu malitiæ adversùs teſtem, ſi teſtimonium ferre nolit, niſi ea præſumptio per aliam elidatur: ut ſi ſit Religioſus, vel alia perſona pia, quæ judiciale juramentum facere veretur, non quòd jurare ſecundùm

cundùm ſe illicitum arbitretur, ſed ob reverentiã juramenti; quia æſtimat rem ſublimem, & tremendam eſſe, quòd homo in teſtimonium ſui dicti Deum invocet: quæ ratio, ſpectatâ qualitate perſonæ, quandoque rationabilis cenſeri poteſt, ut ad jurandum non cogatur, ſi veritas per alios cognoſci queat. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 5. *& in c. Ceterùm; in fine, h. t.* Quare non eſt hîc ſermo de timore orto ex reverentia juramenti, ſed de timore perſonæ, à qua teſtis timet ſibi malum inferendum, ſi contra eam teſtimonium dixerit: ideo teſtis in odium metum inferentis ſtatim cogendus eſt, ut contra illum teſtificetur; ut ex dictis patet.

V. Præterea in *c. Super eo*; 3. *h. t.* reſcribit » Papa Alexander III. Si quis conveniatur coram » Judice ſuper commiſſo crimine, & ipſe factum » neget: tum vel factum eſt notorium; & non eſt » opus teſtiũ depoſitionibus; quia notoria probatio» nem, vel ordinem judiciariũ non requirunt. Vel fa» ctum non eſt notoriũ; & tunc teſtes, qui interfue» runt, ſi Reus factũ neget, monendi ſunt, ut veritatẽ » dicant, non autem cogendi (ſcilicet à principio, » quia priùs ſunt monendi, & poſtea cogendi. *Gl. hîc* » *V. Non cogendi*) niſi Judex cognoverit, eos timo» re adverſæ partis à ferendo teſtimonio retardari: » quamquàm ſecundùm humani (id eſt, civilis) juris » rigorem (in cauſis civilibus. *Gl. fin. hîc*) indiſtinctè » cogi poſſunt ad teſtificandum.

VI. Notandum hîc primò. Notoria non egent probatione, aut proceſſu Judiciali. *cap. Tua*; 8. *de cohabit. Cleric. & mulier. & c. De manifeſta*; 17. *cauſ.* 2. *q.* 1. idque procedit, ſive pars neget, ſive confiteatur factum, ſeu crimen; quia negatio partis non inficit notorium, ſeu reddit rem dubiam; ut ait *Abb. hîc n.* 1. Et quidem hoc verum eſt, maximè in criminibus: aliud verò eſt in contractibus, in quibus ſervari debet ordo Judiciarius; quia, quamvis notorium ſit, contractum eſſe initum, plerumque tamen non conſtat aliis, præter contrahentes, quâ formâ, vel modo ſit initus: ideóque, ſi pars altera neget, ita contractum eſſe, audiri debet, & admitti ad probationes, vel exceptiones ſuas proponendas. *Innocent. in cit. c. Tua*; *n.* 6.

Notandum ſecundò. De Jure canonico teſtes priùs monendi ſunt, ut ferant teſtimonium; ſin autem renuant, non debent cogi, niſi timore partis adverſæ ab eo revocentur; ut conſtat ex *cit. c. Super eo*. At verò ſpectato Jure civili, teſtes laici ordinariè poſſunt compelli ad teſtificandum, non tantùm in cauſis civilibus, ſed etiam in criminalibus; ut tradit *Gl. in l. Si quando*; 19. *V. Cauſis. C. De teſtib.* nam, cùm quidam excuſentur, ut inviti non dicant teſtimonium, juxta *l.* 4. 5. *&* 8. *C. eod.* ſequitur, omnes alios compelli: idque etiam colligitur ex *cit. c. Super eo*; *in fine*, ubi dicitur, quòd de humani juris rigore ad hoc paſſim, id eſt, indiſtinctè compelli poſſunt; quia nimirum de Jure civili non fit diſtinctio inter cauſas civiles, & criminales, ſed in utriſque teſtes compelli poſſunt ad teſtificandum. *Abb. hîc n.* 3. *Farinac. cit. q.* 78. *n.* 196. Ubi adfert rationem diverſitatis inter Jus canonicum, & civile, quia hoc reſpicit intereſſe Reipubl. ut malis hominibus provincia purgetur, ideóque compellit teſtes etiam in criminibus ad teſtificandum. Canones verò reſpiciunt periculum animæ, quod per coactionem incurri poteſt.

VII. Aſſertio ſecunda. Teſtes, ſive ſint Clerici, ſive etiam laici, ſi coram Judice Eccleſiaſtico agatur, poſſunt ad teſtificandum cogi (ſi eorum teſtimonium ſit neceſſarium; quia veritas aliter haberi non poteſt) per comminationem cenſuræ Eccleſiaſticæ, ſeu ipſo facto, ſeu per ſententiam incurrendæ: nempe per cenſuram ſuſpenſionis ab officio, & beneficio, aut interdicti, dummodo præceſſerit aliqua inobedientia, vel contumacia: poſtea verò creſcente contumaciâ, poteſt Judex procedere ad excommunicationem, ac denique etiam ad pœnam depoſitionis infligendam; prout conſtat ex *c. Cùm ſuper*; 2. *h. t.* in qua Papa Alexander III. ſcribit ad Presbyteros » Pontiæ, eiſque mandat, cùm ipſorum teſtimonium » neceſſarium ſit in cauſa, quæ agitur inter Epiſco» pum Præneſtinum, & Abbatem Sublacenſem, ut » ad Sedem Apoſtolicam accedant, teſtimonium per» hibituri veritati; ſi verò non venerint, cenſuram » ſuſpenſionis ab officio, & beneficio Eccleſiaſtico » incurrant ipſo facto: & ſi nec poſtea acceſſerint, » ſententia excommunicationis, ac depoſitionis » eiſdem inferenda erit. »

VIII. Ubi notandum primò. Omnino conveniens eſt, ut Judex Eccleſiaſticus adversùs teſtem contumacem, ſi citatus ad teſtimonium ferendum parere nolit, priùs procedat per cenſuram ſuſpenſionis, aut interdicti: poſtea verò, ſi in contumacia perſiſtat, ad excommunicationem, ac denique ad pœnam depoſitionis; ut conſtat ex *eod. c.* 2. *h. t.* quia creſcente contumaciâ, & pœna creſcere debet. *Gl. ibid. V. Depoſitionis. Imol. n.* 4. *Felin. in ſumm. n.* 2.

Notandum ſecundò. Si agatur coram Judice ſeculari, poſſunt teſtes ad certum tempus, & locum citati, ſi in termino præfixo non compareant, compelli ad teſtificandum, impoſitâ eis mulctâ pecuniariâ, vel captis pignoribus. *Gail. l.* 1. *cit. obſ.* 100. *n.* 10. *Farin. c. l. n.* 37. & alii apud ipſum.

IX. Aſſertio tertia. Ad teſtimonium ferendum poteſt aliquis compelli, etiamſi juraverit, ſe teſtimonium non perhibiturum; ut conſtat ex *c. Intimavit*; 18. *& c. Conſtitutis*; 45. *ſupr. de teſtib.* quia lex charitatis obligat ad teſtimonium ferendum pro proximo; imò etiam lex juſtitiæ, ſi ſuperior ita jubeat, dummodo is jus habeat teſtes examinandi, ſeu juridicè, & legitimè interroget, ſi agatur de cauſa criminali; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 90. *a.* 1. *in corp.* Cùm itaque teſtimonium denegari non poſſit, abſque peccato, & quidem ex genere ſuo mortali, ſequitur, quòd juramentum de non ferendo teſtimonio, ſeu celanda veritate, non ſit obligatorium, nec ſervandum; ut etiam dictum *ſupr. tit. præced. n.* 177. & conſequenter nec infamiam irrogat non ſervanti; & poteſt jurans propriâ auctoritate contravenire. *Gail. cit. obſ.* 100. *n.* 3.

Idque etiam ſumitur ex *c. Pervenit*; 4. *h. t.* ubi habetur, quòd, cùm Prior S. Laurentii de Simonia, » & adulterio accuſatus fuiſſet, aliquem, qui ab ac» cuſatore producendus erat in teſtem, juramento » aſtrinxit, ut non deponeret contra ipſum. Hoc » intellecto, Papa Alexander III. reſcripſit, cùm » nemo adverſario ſuo ſubtrahere debeat inſtrumen» ta, quorum appellatione etiam teſtes comprehen» duntur: & cùm tam ille, qui inſtrumenta adverſa» rio ſubripit, quàm is, qui adverſario parem defen» ſionis

» ſionis copiam ſubtrahit, iniquam ſe cauſam, ſeu » litem fovere, oſtendat; ideóque experiri debeat, Ju- » dicis à ſe auctoritatem eluſam eſſe: propter hæc » teſtem illum ad detegendam fraudem, & callidi- » tatem Prioris, compelli debere, ut teſtificetur.

X. Notandum hîc primò. Si accuſatus de crimine v. g, Simoniæ, vel adulterii, ut in caſu hujus c. aliquem juramento obligavit, ne contra ipſum deponeret, is cogendus eſt, ut teſtificetur, non obſtante juramento, ídque in odium fraudulenti accuſati: nam tale juramentum temerarium, & illicitum eſt, cùm ſit contra bonos mores, & publicam utilitatem: quia expedit peccata nocentûm nota eſſe, ne maneant impunita. *Gl. hîc V. Juramento adſtrinxit; & in c. Conſtitutis; 45. V. Non teneri; ſupr. de teſtib. Abb. hîc n. 2. in fine.* Ex quo patet, quòd, licèt aliàs teſtes non poſſint cogi ad teſtificandum in cauſa criminali, ut infrà dicetur; tamen etiam in tali cauſa non poſſunt teſtes juramento conſtringi ad non deponendum; quia id malum eſt, & illicitum. *Abb. hîc not. 1.*

Notandum ſecundò. Qui adverſario ſuo copiam probationis, aut defenſionis ſubtrahit, cauſam iniquam ſe fovere oſtendit, præſumptivè ſcilicet, ut notat *Gl. hîc V. Oſtendit*; & Judicis auctoritatem eludere velle cenſetur; quia facit, ut Judex in cauſa, prout oportet, inſtrui non poſſit. *l. Profitendum; 7. C. De poſtulando. Gl. hîc V. Eluſum.*

Notandum tertiò. Nomine inſtrumentorum in lata ſignificatione continentur etiam teſtes, quia per eorum dicta Judex in cauſa inſtruitur; ideóque meritò etiam appellari poſſunt inſtrumenta, ut hîc: propriè autem, ac ſtrictè loquendo, teſtes, & inſtrumenta ſunt diverſæ probationes; quia inſtrumenta propriè ſunt ſcripturæ authenticæ. *Abb. hîc num. 1. not. 2.*

Notandum quartò. Teſtis juramento obſtrictus ad non deponendum contra aliquem, compelli debet nihilominus teſtificari, non tantùm ſuper fraude commiſsâ, ſive malitioſa inductione ab adverſario factâ ad non teſtificandum; ut vult *Gl. fin. hîc*, ſed etiam ſuper ipſa cauſa principali; quia, ſi teſtis inſuper de crimine deponat, tunc efficaciter detegetur fraudis, & calliditatis commentum; ut dicitur in fine hujus c. & apparebit, quòd Reus, celandi criminis cauſâ, teſtem malitioſè induxerit ad jurandum, ſe non teſtificaturum contra ipſum. *Abb. hîc n. 2.*

§. II.

An, & quando teſtes poſſint cogi ad ferendum teſtimonium in cauſis criminalibus?

XI. Aſſertio prima. In cauſis criminalibus, quando agitur directè ad pœnam publicam, teſtes etiam laici non coguntur ordinariè teſtimonium dicere, ſpectato Jure Canonico; ut docet *Innocent. in c. 1. n. 1. h. t. & ibid. Abb. n. 6. Imola n. 2.* & eſt communis Canoniſtarum ſententia, teſte *Farinacio tract. de teſtib. q. 78. n. 115. quamvis Hoſtienſ. in ſumma n. 2. h. t. Zæſ. n. 2. eod.* & plures alii contrarium teneant, etiam in cauſis criminalibus teſtes cogi poſſe ad dicendum teſtimonium. Sed negativa probari videtur ex c. *Dilectorum; 10. h. t. ut explicat Gl. ibid. V. Super criminibus:* Ubi habetur, quòd Capitulum Eccleſiæ » Vulteranæ ex una parte, & Epiſcopus Vulteranus » ex altera, litigabant per procuratores in præſentia » Papæ conſtituti: mandat igitur Honorius III. » quibuſdam delegatis, ut teſtes, qui producti fuerint, » præterquam ſuper criminibus (ſi ſe gratiâ, » odio, vel timore ſubtraxerint) per cenſuram Ec- » cleſiaſticam cogant, ad perhibendum teſtimonium » veritati. Ratio autem, cur ſuper criminibus non » ſint cogendi teſtes ad teſtificandum, eſt; tum quia, quando agitur de condemnatione alicujus, etiamſi occultetur veritas, nulli ex hoc ſpeciale damnum naſcitur: vel, ſi immineat periculum accuſatori, non eſt curandum; quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe ingeſſit; alia autem ratio eſt de Reo, cui periculum imminet, eo nolente, ut ait *S. Thom. 2. 2. q. 70. a. 1. in corp.* tum quia in cauſa criminali non præſumitur, quòd teſtis gratiâ, odio, vel timore ſe ſubtrahere velit, ſicut id præſumitur in cauſa civili: ideóque in hac teſtis plerumque cogi poteſt ad teſtificandum, non item in illa. Tum quia ex tali teſtimonio inimicitia, & odium incurri poteſt inter teſtes, & accuſatum; & ideo, quia vertitur hîc periculum animæ, & peccati, SS. Canones neminem regulariter cogunt ad dicendum teſtimonium in cauſa criminali contra Reum: leges verò civiles cogunt; quia reſpiciunt præcisè intereſſe Reipubl. ut ſcilicet malis hominibus provincia purgetur. *Farinac. c. l. n. 196.* Tum denique quia aliquo modo inhumanum eſt ad pœnam hominis, præſertim mortis, aut mutilationis membrorum, cooperari teſtificando. Quare ſecundùm Canones irregularitas ex defectu lenitatis, ob teſtimonium latum in cauſa ſanguinis, incurritur: ideóque Clerici, præſertim in SS. Ordinibus conſtituti, vel etiam laici, qui ad Clericatum aſpirant, minùs, quàm alii laici, cogendi ſunt ad ferendum teſtimonium in cauſa criminali. *Farin. c. l. n. 199. & n. 202.* Et hanc eſſe communem expoſitionem hujus c. ait *Farinac. hîc in ſummario, & n. 3.*

XII. Aſſertio ſecunda. Multò minùs teſtes cogi poſſunt ad teſtificandum de crimine occulto, de quo ex indiciis nulla publica ſuſpicio eſt, ſive aliqua infamia non præceſſit, quamvis fortè duobus, vel tribus cognitum fuerit, niſi crimen pernicioſum ſit. *S. Th. c. l. Laym. l. 3. Theol. Mor. tract. 6. c. 4. n. 9. Farin. c. l. n. 121. & ſeq.* Secundò, ſi alicui crimen ſub ſigillo ſecreti patefactum ſit, conſilii, vel auxilii petendi causâ, ad ſalutem animi, vel corporis miſeri delinquentis, v. g. medico, advocato, obſtetrici, viro docto, vel valde amico; tunc non poteſt is cogi ad id confirmandum ſuo teſtimonio; quia alioquin miſeris hominibus omne juſtum ſolatium, conſilium, aut remedium præcluderetur. *Leſſ. lib. 2. de juſtit. c. 30. dub. 6. n. 45. Molin. tract. 4. de juſtit. diſ. 5. n. 3. Laym. c. l.* Excipi debet, niſi crimen occultum ex alio capite, & aliunde eſſet cognitum, ut quia ſocius criminis, vel alius caſu interveniens juratus promiſit, ſe nullo caſu id revelaturum; tum enim eâ promiſſione non potuit præjudicare publico Magiſtratui, quò minùs eum cogere poſſit ad manifeſtandum crimen. *Molin. c. l. n. 8. Laym. c. l.* Secus eſt, ſi quis criminis, quod jam merè præteritum eſt, neque in futurum pernicioſum,

pernicioſum, notitiam accepit ab ipſo criminoſo, eum pacto ſervandi ſecretum: tunc enim noo poteſt cogi ad manifeſtandum illud, ſive teſtificandum de illo: quandoquidem etſi pactum reticendi crimen non intervenifſet, tale crimen non fuiſſet cognitum, ſed omnino occultum manſiſſet; adeóque neque Juridica interrogatio de eo fieri potuiſſet: cùm ergo tale pactum in ſe ſit juſtum (nam de jure naturali eſt ſervare fidem ſecreti; ut docet *S. Thom. c. l. in reſp. ad* 2.) probabilius eſt, non poſſe Judicem præcipere alicui manifeſtationem talis criminis ſecreti. *Mol. c. l. n. 3. Laym. c. l.* Tertiò, non poteſt quis cogi teſtificari, ſi notitiam delicti, vel alterius ſecreti per injuriam accepit, v. g. literas illius aperiendo, vel hominem per vim injuſtè illatam cogendo ad revelandum; tunc enim nec Judici interroganti id manifeſtare poteſt; quia non ſolùm ex voluntario pacto, ſed etiam ex delicto contrahitur obligatio juſtitiæ, ne quis damnum alicui datum extendat, ſed potiùs quatenus fieri poteſt, reſarciat. *Molin. c. l. num. 5. Laym. c. l.* Quartò, ooo poteſt quis cogi ad teſtificandum, ſi ſciat factum Titii, de quo interrogatur, nullum peccatum continere; adeóque neque ulli pœnæ eſſe obnoxium; ut ſi ex ignorantia inculpabili hominem, putans, eſſe feram, occidit, vel ſi rem alienam abſtulit ex valde gravi neceſſitate: nam interrogatio Judicis ſupponit, commiſſam eſſe culpam: unde interrogatus rectè negare poteſt, factum Titii ſibi eſſe notum. *Leſſ. l. 2. c. 30. n. 50. Laym. c. l.* Quintò, ſi ex teſtificatione alicui, vel ſuis notabile damnum immineat, non tenetur teſtificari, nec ad id cogi poteſt; quia nemo tenetur hujusmodi officia præſtare cum gravi ſuo damno, niſi crimen ſit publico bono noxium, qood aliâ ratione impediri non poteſt. *Leſſ. c. l. n. 50. Laym. c. l.* Denique, ſi quis habeat delicti notitiam ex confeſſione Sacramentali, nullo modo debet, nec poteſt teſtimonium ferre; quia hujusmodi non ſcit, ut homo, ſed tanquam DEI Miniſter, & majus eſt vinculum Sacramenti quolibet hominis præcepto; ut ait *S. Thom. c. l. in reſponſ. ad 2. Leſſ. c. l. n. 45.*

XIII. Ceterùm plures ſunt caſus, in quibus etiam in cauſis criminalibus teſtes compelli poſſunt ad teſtificandum. Veluti primò, ſi veritas aliter ſciri, vel cognoſci non poſſit, etiamſi teſtes non ſe ſubtrahant gratiâ, odio, vel timore, cogi poſſunt ad ferendum teſtimonium, cùm Reipubl. interſit crimina ſciri, ne maneant impunita. *Innocent. in c. 1. n. 1. h. t. & ibid. Abb. n. 6. Imola n. 1. Farinac. cit. q. 78. n.*
» 124. Idque ſumitur ex *c. Pervenit; 5. h. t.* Ubi
» ex Papa Clemente III. quæſitum fuit, cùm ali-
» quando accidat, ut Clericis à laicis enormis inju-
» ria inferatur, multis præſentibus, & videntibus:
» &, ſi læſi eos in Judicium trahant, ut Reos, ipſi ne-
» gent, ſe tale facinus commiſiſſe: &, cùm Clerici
» per illos, qui præſentes erant, id probare deſide-
» rant, ipſi teſtimonium ferre recuſent. Ad hoc
» generaliter reſpondit Papa, quòd hi, qui de rebus,
» ſeu cauſis Eccleſiaſticis teſtificari recuſant, ſi aliter
» veritas cognoſci nequeat, per cenſuram Eccleſia-
» ſticam ſint compellendi.

Ubi notandum primò. Clericus ob injuriam perſonalem ſibi illatam à laico, poteſt illum convenire etiam coram Judice Eccleſiaſtico; quia eſt ſpecies Sacrilegii; adeóque crimen mixti fori, juxta *c. Cùm ſit; 8. de foro compet.* Ex quo ſequitur, quòd etiam teſtes laicos compellere poſſit ad teſtificandum pro Clerico, ſi eorum teſtimonium ſit neceſſarium; quia aliàs veritas ſciri non poteſt. *Abb. hìc n. 1. not. 2.*

Notandum ſecundò. Nomine rei Eccleſiaſticæ hìc intelligitur perſecutio injuriæ Clerico illatæ; quia talis injuria eſt crimen Eccleſiaſticum, ratione perſonæ, cui infertur. *Gl. hic V. Eccleſiaſticis: & Innoc. hìc*, ubi ait, id inductum fuiſſe in favorem Clericorum, ne delicta laicorum maneant impunita. Cùm autem hìc dicitur, in rebus Eccleſiaſticis cogendos eſſe teſtes ad teſtificandum, ſupplendum eſt *maximè* in iis, de quibus quærebatur, quamvis quoad hoc idem ſit in aliis, ſive ſit cauſa criminalis, ſive civilis. *Abb. hic in fine.*

XIV. Excipitur ſecundò. Si teſtes malitioſè ſe ſubtrahant à ferendo teſtimonio, aut pars adverſa malitioſè impediat productionem teſtium, tum cogi poſſunt non tantùm in civilibus, ſed etiam criminalibus cauſis. *Innocent. in c. 1. n. 1. & n. 5. h. t.* Idque ſumitur ex *c. Super eo; 3. h. t.* ubi dicitur: qui interfuerunt crimini commiſſo, non ſunt cogendi ad teſtificandum, & veritatem dicendam, niſi Judex intelligat, adverſæ partis timore eos à teſtimonio ferendo revocari; tunc enim in odium partis compelluntur. *Abb. ibid. in princ. & n. 2. Imol. in princ. & n. 2. Farinac. c. l. n. 126. & 130.* ubi tamen id limitant, quòd teſtes etiam in cauſa criminali ſint compellendi, ſi ſe ſubtrahant à teſtimonio ferendo, odio, vel timore adverſæ partis; non item, ſi amore partis; quia nolunt illi nocere; ut colligitur ex *cit. c. Super eo*, ubi nulla ſit mentio de amore, ſed de timore tantùm partis adverſæ, quòd tunc ſint compellendi.

XV. Idem etiam probatur ex *c. Cùm contra; 9. h. t.* Ubi habetur, quòd M. Rudolphus diceba- »
tur falſas literas à Sede Apoſtolica impetrâſſe, eiſ- »
que per ſe, vel per procuratorem uſum fuiſſe: unde »
quæſitum fuit, num teſtes producti ſuper hoc cri- »
mine falſi, compelli debeant ad teſtificandum? »
Reſpondit Papa Innocentius III. quòd, ſi iſti »
teſtes ſe gratiâ, odio, aut timore ſubtraxerint, per »
cenſuram Eccleſiaſticam, appellatione remotâ, de- »
bent compelli, ad perhibendum teſtimonium veri- »
tati. » Porrò, quamvis in hoc c. ſpecialiter fiat mentio tantùm de crimine falſi; quia de eo caſus propoſitus fuit; idem tamen obtinet generatim in aliis etiam criminibus. *Abb. hìc in fine. Farinac. c. l. n. 70. & ſeq.*

Verumtamen notandum hìc eſt diſcrimen inter cauſam civilem, & criminalem: nam in cauſa civili, ſi perſonæ non privilegiatæ teſtificari nolint, probare debent, ſe juſtam cauſam habere recuſandi, & veritatem per alios teſtes ſciri poſſe: alioqui enim ex ipſa teſtimonii recuſatione præſumitur, quòd ſe fraudulenter, & malitioſè ſubducant. At verò in cauſa criminali talis præſumptio non habet locum contra laicum teſtificari recuſantem; ſed, ut cogatur, intententio illa malitioſè ſe ſubtrahendi, aut quòd teſtimonium illius ſit neceſſarium, probari debet ſaltem per conjecturas. *Imol. in cit. c. Super eo; num. 5. h. t. Farinac. c. l. n. 128.* Hæc autem procedunt ſecundùm Jus Canonicum, nam de Jure Civili teſtes laici etiam in cauſa criminali ordinariè compelluntur. *Arg. cit. c. Super eo; in fine, & dictum ſuprà.*

XVI. Ex-

Digitized by Google

XVI. Excipitur tertiò. Si de crimine agatur per modum inquiſitionis, ne indignus v. g. ad Prælaturam promoveatur, tunc etiam teſtes compelli poſſunt ad teſtificandum; prout ſumitur ex *c. Super his*; » 8. *h. t.* nam, cùm aliquis electus fuiſſet in Epiſco- » pum Lucenſem, Canonici quidam ſe oppoſuerunt, » objicientes ei crimina, & ſuper hoc litteras nomine » majoris, & ſanioris partis Capituli, deſtinatas ad » Papam miſerunt. Quare Innocentius III. com- » miſit quibusdam, ut tam ſuper famâ electi, quàm » ſuper his litteris inquiſitionem inſtituant, & teſtes, » qui producti fuerint, cogant dicere veritatem. Ratio eſt; quia, quando agitur per viam inquiſitionis, Judex procedit ex officio ſuo, & non, niſi præcedente infamiâ criminis: adeóque compellendi ſunt teſtes ad dicendam veritatem; alioqui enim eſſet peccatum, ſi tacitâ veritate, eligeretur ad Prælaturam, vel aliam dignitatem indignus, cum populi ſcandalo. *Innocent. hîc V. Cogatis; & Hoſtienſ. V. Litteris. Farinac. cit. q. 78. n. 153. & duobus ſeqq.*

XVII. Pari ratione teſtes cogi poſſunt ad teſtificandum, ſi agatur per modum denunciationis charitativæ, aut canonicæ ad impediendum peccatum, vel paternè puniendum, & corrigendum. *Innocent. in c. 1. n. 3. h. t. Farinac. c. l. n. 106.* aut, ſi agatur ad tollendum animæ periculum, v. g. ſi quis jubeatur deponere de inceſtu cum duabus conſanguineis, in primo, vel ſecundo gradu, eo fine tantùm, ut matrimonium cum altera impediatur, aut diſſolvatur contractum, tanquam irritum, de quo videri poteſt. *Sanch. lib. 3. de matrim. diſ. 13.* Item, ſi agatur de crimine civiliter ad reſtitutionem, ſive damni illati compenſationem, teſtes etiam cogi poſſunt ad teſtandum. *Innoc. in cit. c. 1. n. 5. Farinac. n. 159.* Vel ſi agatur de crimine, non directè ad pœnam, ſed per modum exceptionis, ad repellendum Actorem, vel teſtem à Judicio, vel teſtimonio; tunc etiam in criminalibus cauſis teſtes coguntur teſtificari; quia tunc peccatum eſſet, in alterius præjudicium tacere veritatem. *Innocent. in c. Cùm contra; 9. Verſic. Sed norma; h. t. Farinac. c. l. n. 163.* & alii apud ipſum. Idémque eſt, ſi in cauſa criminali teſtis producatur à Reo ad Innocentiam ejus probandam; tunc enim etiam compelli poteſt ad veritatem dicendam, ne innocens condemnetur. Et univerſim loquendo, quando ſine gravi peccato celari veritas non poteſt, cogendi ſunt teſtes, etiam in criminalibus, dicere veritatem. *Innoc. in cit. c. 1. n. 4. h. t. Farinac. c. l. n. 157.* Tunc autem peccatum eſt celare veritatem, quando ex eo, quòd teſtis teſtimonium ferre recuſet, conſequitur quis ſententiam damnoſam, vel amittit lucroſam: adeóque, quando agitur de magno damno, vel lucro proximi, vel adverſarii, teſtes coguntur teſtimonium ferre. *Innoc. in c. Cùm contra; 9. in fine h. t. Farinac. c. l. n. 157. & ſeq.*

XVIII. Alius præterea caſus exceptus, in quo teſtes compelluntur teſtificari, eſt, quando agitur de crimine conjurationis, ſeu conſpirationis ſubditorum contra Prælatum ſuum; tunc enim teſtes compelli poſſunt ad manifeſtandam conjurationem, etiamſi juraverint, non manifeſtare illam; ut conſtat » ex *c. Venerabilis; 11. & ult. h. t.* Ubi habetur, » quòd Cives Cervicenſes, cum duobus Clericis Ec- » cleſiæ Ravennatenſis conjurârunt contra Archiepiſcopum Ravennatenſem, dantes eiſdem Clericis » quandam pecuniæ ſummam, & ad hoc celandum » ſub juramento ſe aſtrinxerunt. Poſtea verò Ar- » chiepiſcopus litteras impetravit, ſuper his, & aliis » quibusdam Articulis, à Sede Apoſtolica ad Judices » delegatos: coram quibus, cùm intentionem ſuam » probare non poſſet, niſi per teſtimonia dictorum » civium, qui jurârunt, ſe nihil revelaturos: ideo, » ne ob defectum teſtium juſtitia cauſæ ſuæ pereat, » Archiepiſcopus ſupplicavit Honorio III. ut ſibi » ſuper hoc provideret. Quare Papa ſcribit ad Ju- » dices delegatos, eiſque mandat; ut præmiſsâ mo- » nitione, per cenſuram Eccleſiaſticam, remotâ ap- » pellatione, compellant eos, quos judicaverint » compellendos, ad abſolvendos teſtes, quos ad te- » ſtimonium ferendum Archiepiſcopus produxerit, » à juramento præſtito: & deinde eoſdem teſtes, ſi » gratiâ, odio, vel timore ſe ſubtraxerint, ſimiliter » per cenſuram compellant ad perhibendum teſti- » monium veritati, ſeu deponendum ſuper conjura- » tione factâ, non obſtante juramento. *Farinac. cit.* » *q. 78. n. 189.* & alii apud ipſum.

Ubi notandum primò. Qui juravit, ſe teſti- » monium non dicturum in Judicio ſuper crimine » aliquo; ut in caſu hujus c. ſuper conſpiratione contra Archiepiſcopum: ſi poſtea ejus teſtimonium neceſſarium ſit ad probandum crimen, etſi non ſit abſolutè neceſſarium, ut priùs abſolvatur à juramento; quia illud non tenuit, quippe vergens in diſpendium ſalutis æternæ, & quod ſine peccato ſervari non potuit, cùm conſpirationes hujusmodi ſint illicitæ: conſultum tamen eſt, ut Judex priùs declaret, tale juramentum non valere; vel jurantem ad cautelam, & majorem ſecuritatem priùs abſolvat, ne videatur perjurum ad actum teſtimonii admittere, ita, ut minor fides ejus dicto adhibenda ſit. *Gl. hîc V. Juramento abſolvant.*

Notandum ſecundò. In defectum legitimæ probationis, minùs idonei teſtes admittuntur, qui aliàs non adhibentur: ut in caſu hujus c. ad probandam, & detegendam conſpirationem, admittuntur teſtes criminoſi, ut ſocii, ſeu participes criminis, & qui confeſſi ſunt de ſe crimen: qui etiam tenebantur conſpirationem illam manifeſtare, & denunciare. *Gl. hîc V. Eodem. Abb. n. 2.*

XIX. Denique excipi etiam debent crimina excepta, & in futurum pernicioſa, ut læſæ Majeſtatis, hæreſis, Simoniæ &c. in quibus indifferenter poſſunt cogi laici ad teſtificandum; quia nequeunt ſine periculo diſſimulari, & reticeri. *Innoc. in c. 1. n. 5. h. t. Io. Andr. in c. pen. n. 9. eod. Farinac. c. l. n. 190. & ſeq.* apud quem plures limitationes videri poſſunt.

§. III.

De perſonis privilegiatis, quæ ad teſtimonium ferendum cogi non poſſunt.

XX. Aſſertio 1. Plures ſunt perſonæ, quæ ex privilegio ad teſtimonium ferendum ordinariè non coguntur, de quibus in *l. Inviti; 8. ff. de teſtib. & c. Si teſtes; 3. §. Inviti; cauſ. 4. q. 3.* videlicet ſenes, qui ſunt majores LXX. annis, *Gl. ibid. V. Inviti.* valetudinarii,

dinarij, qui morbo detinentur: quamvis *Gl. in c. Si qui*; 8. *de teſtib. V. Valetudinarij*; velit, quòd ad ſenes, & infirmos Judex debeat mittere Notarium, ad teſtimonium eorum recipiendum; poſſit autem eos compellere, ut examinentur, ac deponant in eorum domibus. *Abb. ibid. n.* 7. ubi tamen addit, quòd ceſſante neceſſitate (quia alij teſtes haberi poſſunt) majores 70. annis non poſſint cogi ad teſtificandum: item milites, qui ſunt in expeditione bellica, cogi non poſſunt: & qui Reipublicæ, aut ex alia neceſſaria cauſa abſunt: vel aliter legitimè impediti ſunt, quò minùs ad teſtimonium ferendum comparere poſſint. *cit. l. Inviti*; *Farinac. tract. de teſtib. q.* 78. *num.* 59. *& pluribus ſeqq.* Id verò extenditur, ut neque in cauſis criminalibus, neque civilibus, hujuſmodi privilegiati cogi poſſint ad ferendum teſtimonium; quia ſimpliciter, & generatim *cit. Lex Inviti*; 8. loquitur; ut tradit *Gl. in l. Julia*; 4. *V. Denuncietur*; *ff. de teſtib.* & alij apud *Farinac. c. l. n.* 99. volentes tamen admittuntur ad teſtificandum; cùm nemo uti ſuo privilegio cogatur, ſed illi renunciare poſſit. *Gl. in cit. l. Inviti*; *V. Non licet*; *in fine*, & alij apud *Farinac. c. l. n.* 101. ſin autem inviti contra jus cogantur, teſtimonium eorum non valet, ſive contra alium, ſive pro eo deponant; quia, ſi valeret, pro utraque parte valeret. *Gl. in cit. l. In lege*; *V. Denuncietur*; *Farinac. c. l. n.* 100.

XXI. Veruntamen in defectum aliorum, ſi nimirum veritas aliter, vel per alios teſtes cognoſci non poſſit, etiam privilegiati coguntur teſtificari. *Abb. in c.* 1. *n* 4. *h. t. Farinac. n.* 108. & alij apud ipſum: idque ſumitur ex *c. Quamquàm*; 1. *cauſ.* 14. *q.* 2. ubi dicitur, Sacerdotes non eſſe vocandos ad teſtificandum in negotijs ſecularibus, niſi ubi nullæ idoneæ ſecularium inveniantur perſonæ, ne veritas occultetur; ubi *Gl. V. Occultetur*; ait, iſtud eſſe regulare, quòd in defectum probationum quilibet poſſit cogi: quia tunc favore eruendæ veritatis, eorum privilegium ceſſat, cùm publica utilitas, quæ in perhibendo teſtimonio veritati verſatur, meritò præponderare debeat. *Gail. cit. obſ.* 100. *n.* 15. Item, ſi oſtendatur, quòd malitioſè ſe ſubtrahant, videlicet odio, favore, vel timore unius partis, etiam privilegiati compelli poſſunt ad teſtificandum, licèt id non præſumatur in ijs, ſicut in non privilegiatis præſumitur hoc ipſo, quòd moniti non comparent ad teſtificandum. *Farinac. n.* 106. Quare inter perſonas privilegiatas, & non privilegiatas hoc eſt diſcrimen, ſpectato Jure Canonico, quòd privilegiatus non cogatur teſtificari, niſi probetur, teſtimonium ejus neceſſarium eſſe, ne alioquin jus partis periclitetur; vel niſi oſtendatur, quòd malitioſè ſe ſubtrahat: nam præſumitur ſe ſubtrahere non malitioſè, ſed nixus ſuo privilegio: ideóque aſſerenti contrarium incumbit onus probandi. At verò non privilegiatus, ſi nolit teſtimonium ferre, oſtendere debet, ſe juſtam cauſam excuſandi habere, & teſtimonium illius neceſſarium non eſſe; quia per alios veritas cognoſci poſſit, neque ſubtrahere ſe malitioſè à teſtimonio ferendo, cùm aliàs ſit contra ipſum præſumptio. *Abb. in cit. c.* 1. *n.* 4. *h. t. Farinac. cit. n.* 106.

XXII. His addendum primò. Si privilegiati adhibiti ſint teſtes alicui contractui, vel teſtamento, & poſtea circa illud lis judiciaria oriatur, non poſſunt ampliùs munus ferendi teſtimonij in Judicio declinare ſuper illo contractu, vel teſtamento, in quo ſunt rogati, ut ſint teſtes; quia, ex quo liberè acceptârunt munus teſtis, videntur renunciâſſe excuſationi, ſeu privilegio huic. *Gl. in cit. l. Inviti*; *V. Non licèt*; *circa fin. ff. de teſtib. Farinac. n.* 114. Secundò. Privilegiati vocati ad teſtificandum non coguntur perſonaliter accedere ad Judicem, etiamſi veritas aliter ſciri non poſſit, quàm per illos: quamvis ſi Judex mittat Notarium ad eorum domos, non poſſint recuſare munus teſtificandi. *Farin. c. l. n.* 111. Porrò, quòd mulieres, ut ad Judicium etiam teſtimonij ferendi causâ, perſonaliter veniant, compelli non debeant, quamvis venire poſſint, ſi velint, ſed, ſi opus ſit, Notarius, vel alia perſona idonea, eas adire debeat, qui teſtimonium earum cum juramento excipiat, dictum eſt ſuprà *tit.* 1. *n.* 20. *&* 21.

XXIII. Aſſertio 2. Parentes contra liberos, & liberi contra parentes, nec inviti cogi, nec volentes admitti debent, nec etiam pro ſe. *l. Parentes*; 6. *Juncta Gl. V. Adversùs ſe*; *& V. Nec volentes*; *C. de teſtib. c. Si teſtes*; 3. *§. Parentes*; *cauſ.* 4. *q.* 3. ubi per parentes, & liberos intelliguntur aſcendentes, & deſcendentes in infinitum, per lineam paternam, & maternam, & ſive ſint liberi in poteſtate, ſive non. *Gl. in cit. l. Parentes*; *V. eod.* Excipitur, niſi alij teſtes haberi non poſſint, & in atrociſſimis criminibus, ut læſæ Majeſtatis, hæreſis, veneficij, aliiſque exceptis. *Farinac. tract. de teſtib. q.* 55. *n.* 170. *& aliquot ſeqq.* vel, ſi pars utraque, pater, & filius conſentiant, ut filius volens contra patrem examinetur, vel hic contra illum. *Farinac. cit. q.* 54. *n.* 26.

Similiter affines illi, qui ſibi ad inſtar parentum, & liberorum ſunt, non ſolùm non poſſunt cogi ad ferendum teſtimonium contra ſe invicem, ſed nec volentes admitti debent, ut ſocer, & ſocrus; gener, & nurus; vitricus, & noverca; privignus, & privigna; patruus, & amita; avunculus, & matertera; ſobrinus, & ſobrina, & ſimiles; prout habentur *in l. In lege*; 4. *ff. de teſtib. junct. Gl. V. Sobrina*; *& V. Priore. Farin. cit. q.* 78. *n.* 82. *&* 83. neque etiam liberti contra patronos, & vice versâ; neque hi contra illos cogi poſſunt ad teſtificandum. *cit. l. In lege*: imò nec ſponſus filiæ contra ſponſæ patrem. *l. In legibus*; 5. *ff. eod. Farinac. cit. q.* 78. *n.* 89. ſic nec uxor poteſt cogi ad teſtificandum contra maritum, nec hic contra illam. *Farinac. cit. q.* 54. *n.* 219. *& q.* 58. *n.* 88. Veruntamen alia ratio eſt de aliis conſanguineis collateralibus, & affinibus, qui, licèt ordinariè non poſſint cogi ad teſtificandum contra ſuos conſanguineos in cauſa civili, vel criminali, volentes tamen admittuntur. *Farinac. cit. q.* 54. *n.* 15. *&* 16. ſaltem in cauſis civilibus. Imò & frater contra fratrem, etſi invitus cogi non poteſt, ad teſtificandum, admittitur tamen volens. *Farinac. c. l. n.* 105. Competit autem hoc privilegium non compellendi teſtes conſanguineos, tantùm conſanguineis propinquis uſque ad quartum gradum excluſivè, non autem remotioribus. *Farin. c. l. n.* 19. *&* 23. multò minùs frater contra fratrem ordinariè cogi poteſt ad teſtificandum, præſertim in criminalibus; imò nec in civilibus cauſis. *Farinac. cit. q.* 54. *n.* 97. *&* 98.

XXIV. Aſſertio 3. Clerici non poſſunt à ſeculari Judice vocari, aut cogi ad ferendum teſtimonium in quacunque cauſa criminali, vel etiam civili, *c. Statutum* 38. *cauſ.* 2. *q.* 6. *junctâ Gl. V. ad teſtimonium*, *Farinac. cit. q.* 78. *num.* 74. *& alij* apud ipſum. Idque

ea eo vel maximè, quòd teſtes jurati eſſe debeant. Clericus autem coram Iudice ſeculari, abſque Epiſcopi ſui licentia, jurare non debet. *c. pen. cauſ.* 12. *q.* 5. & ibi *Gl. V. Laico.* ſin autem neceſſitas poſtulet, quia alij tam idonei teſtes haberi nequeunt, tunc cogi poſſunt etiam Clerici ad teſtificandum, *c. Quamquàm* 32. & ibi *Gl. V. Occultetur*; *cauſ.* 14. *q.* 2. *Farinac. c. l. num.* 77. Et tali caſu, vel ipſemet Epiſcopus rogatus à Judice ſeculari examinabit Clericum, eiúſque depoſitiones ad Iudicem ſecularem mittet: vel, ſi ita ei videbitur, Clericum ablegabit ad Iudicem ſecularem, ut coram ipſo, ſicut Clerici ſolent, Iuramentum, ac teſtimonium præſtet, iuxta *cit. c.* 2. *cauſ.* 14. *q.* 2. *iunct. Gl. V. Aut aliter:* iurando nimirum in manibus alterius, ea commiſſione, & licentia ſui Epiſcopi: quemadmodum hoc ipſum obſervari ſolet, ſi teſtes ex alieno territorio rogentur. *Abb. in c. Nuncius*; 12. *num.* 3. *ſupr. de teſtib. Gail. cit. obs.* 100. *num.* 26. Deinde Clerici poſſunt etiam cogi ad teſtificandum, ſi probetur, quòd ſe ſubtraxerint gratiâ, odio, vel timore, quamvis ea eo ſolùm, quòd Clericus recuſet teſtimonium ferre, non præſumatur id malitiosè facere. *Farinac. c. l. num.* 76.

XXV. Præterea Clericus ordinariè compelli non poteſt, ut contra Eccleſiam ſuam, coram ordinario Eccleſiaſtico Iudice, teſtimonium ferat, propter coniunctionem, & reverentiam, quam gerit erga Eccleſiam ſuam. *Arg. l. In lege Iulia* 4. *ff. de teſtib.* ubi cavetur, ne invito denuncietur, ut dicat teſtimonium litis, ſive iudiciale contra ſanguine, aut affinitate proximè coniunctos: ſi tamen aliter, ſeu per alios teſtes veritas, cognoſci nequeat, tunc etiam contra Eccleſiam Clericus teſtificari cogitur; quia privilegium, ſeu favor iuris hoc caſu ceſſare debet, ne veritas occultetur. *Abb. c. l. num.* 3. & quia teſtes iurare debent, quòd velint dicere omnem veritatem pro utraque parte; ideo, ſi Clerici producantur, ut teſtes, pro Eccleſia ſua, coguntur etiam teſtificari, ſeu deponere contra ipſam; ut tradit *Gl. communiter recepta*; *in c. Cùm nuncius* 12. *V. Repellendi*; *de teſtib. Abb. ibid. num.* 2. actoris enim, & rei æqua debet eſſe conditio.

Non obſtat, quòd filij contra parentes, & vice verſâ, hi contra illos, nec volentes admittantur: Clericus autem cenſetur eſſe filius ſuæ Eccleſiæ: ergo non tantùm invitus cogi non debet, ſed neque volens ad teſtimonium contra illam admitti. Nam reſpondetur, id quod ſtatutum eſt de carnalibus parentibus, & liberis, ut contra ſe mutuò, nec volentes quidem, admittantur ad teſtandum, non debet extendi ad ſpirituales: cùm enim edictum de teſtibus ſit prohibitorium eius, quod jure communi conceſſum eſt, videlicet, ut omnes habeant liberam facultatem teſtificandi (ideòque ſtrictæ interpretationis eſſe debeat) non eſt extendendum ultra caſum expreſſum. *Gl. in tit. c. Cùm nuncius. V. Repellendi. junct. Gl. marg. & Abb. ibid. num.* 2.

XXVI. Poſtremò hoc loco addendum eſt, quod de teſtibus Synodalibus ſtatutum habetur in *c.*
„ *Præterea*; 7. *h. t.* ubi Papa Cæleſtinus III. ita re-
„ ſcribit: Si teſtes publici (qui Synodales in quibuſ-
„ dam locis vocantur) coram Ordinario (Epiſcopo
„ ſcilicet) vel eius Capitulo, teſtimonium tulerunt,
„ ſuper cauſa matrimonij (vel alia quadam) & po-
„ ſtea cauſa illa alicui Iudici delegatur, non debent
„ ij compelli, ut coram eo ſuper eadem cauſa iterum
„ præſtent Iuramentum: niſi Iudex veritatem aliter
„ cognoſcere nequeat, vel, niſi novus articulus quæ-
„ ſtionis emergat. poſſunt tamen huiuſmodi teſtes
„ publici, propter infamiam ipſius ſupervenientem,
„ poſtquam in communi ſynodo recepti, ac deputati
„ ſunt, à teſtimonio ferendo repelli. Denique, ſi te-
„ ſtes iſti, re non rectè conſideratâ, in teſtimonio
„ ferendo erraverint, & incontinenti ſe correxerint,
„ reprobari non debent, ſed admittendi ſunt: ſecus,
„ ſi ex intervallo ſe corrigere velint.

XXVII. Pro intellectu huius c. Notandum primò. De his teſtibus ſynodalibus extat decretum in *c. Epiſcopus* 7. *cauſ.* 35. *q.* 6. in quo ſtatuitur, ut Epiſcopus in ſynodo ſeptem viros, vel etiam plures, ſi ità expedire ei viſum fuerit, ex plebe maturiores. honoratiores, ac veraciores conſtituat, qui iuramento ſe aſtringant, quòd, quæcunque intellexerint, in Diœceſi fieri contra DEI voluntatem, & rectam Chriſtianitatem, ſi ad Epiſcopalem juriſdictionem pertineant, Epiſcopo, vel eius Legato fideliter, ac ſincerè denunciare velint, quatenus ea cognita habent. Sunt autem huiuſmodi teſtes ſynodales, ſeu in ſynodo conſtituti, non propriè dicti teſtes, cùm non jurent in præſentia partis; ſed potiùs denunciatores publici, ſeu ex publico officio obligati, & iurati. *Abb. hic n.* 5.

Notandum ſecundò. Teſtes ſynodales, qui ſemel coram Iudice Ordinario depoſuerunt, non poſſunt compelli, ut coram delegato ſuper eadem cauſa iterum iurent, & examinentur, ac deponant, niſi in defectum probationum; quia veritas aliter haberi non poteſt; vel niſi talis teſtis examinandus ſit ſuper novo aliquo articulo emergente; ut habetur in hoc c. Ratio eſt; quia, qui iurant aliquod officium exercere, eorum Iuramentum ad totum tempus, quo durant in officio, ſe extendit, ſive coram Ordinario, ſive delegato cauſa tractetur. *Gl. hic V. Iterato.* Hinc generaliter infertur, quòd, qui ſemel teſtimonium tulerunt in aliqua cauſa, non poſſunt iterum cogi ad teſtificandum in eadem cauſa, niſi in defectum probationum, ne fortè poſtea contraria deponant ijs, quæ priùs teſtificati ſunt. *Abb. hic num.* 2. *Farinac. cit. q.* 78. *num.* 49. Idque generale eſt in omnibus Officialibus, qui jurant officium aliquod exercere, ſive ſint teſtes, ſive Iudices, ſive tabelliones, vel nuncij; ut ex Hoſtienſi notat hic *Gl. marg. lit. g.*

XXVIII. Notandum tertiò. Propter infamiam repellitur quis ab officio publico, præſertim Eccleſiaſtico; ut colligitur ex h. c. & notat *Abb. hic num.* 2. quia Officiales publici, præ alijs, debent eſſe veraces, & juſtitiæ amantes. Vnde, etiam tales teſtes propter infamiam repelluntur à teſtimonio ferendo, aut denunciando. *Gl. hic V. Removeri.*

Notandum quartò. Teſtes incontinenti, id eſt, antequam ex Iudicis conſpectu abeant, vel alia negotia aggrediantur, poſſunt dictum ſuum corrigere, ſeu errorem revocare; non autem poſtea, ſeu ex intervallo; ut colligitur ex hoc c. & dictum *tit. præced. num.* 159. quamvis in hac re Iudex etiam attendere debeat ad modum correctionis, ſpectatâ qualitate perſonæ, temporis interiecti, quantitate, & alijs circumſtantijs, ſecundùm quas Iudex quandoque correctionem teſtis admittet, quandoque non. *Innoc. hic n.* 2. *Abb. n.* 12. *Felin. n.* 12.

TITU-

TITVLVS XXII.

DE FIDE INSTRUMENTORUM.

Poſtquam actum eſt duobus Titulis præcedentibus de prima, ac præcipua probationis ſpecie, quæ fit per teſtes, ſequitur, ut nunc agatur de ſecunda ſpecie probationis, quæ fit per Inſtrumenta, & non minorem vim probandi habent in Judicio, quàm depoſitiones teſtium. l. In exercendis; 15. C. h. t.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit Inſtrumentum?

I.

ASSERTIO 1. Inſtrumentum ſic dictum ab inſtruendo, ſecundùm *Abbat. ad Rubric. h. t.* & alios communiter, tripliciter accipitur. Primò, latiſſimè pro omni eo, quo res aliqua v. g. domus, aut fundus inſtruitur; ſic ea, quibus domus, aut fundus inſtruitur ad uſum, inſtrumenta domûs, aut fundi dicuntur; ut patet ex *tit. ff. de fundo inſtructo legato*. Secundò, accipitur latè, & generaliter pro omni eo, quo cauſa in Judicium deducta inſtrui poteſt, & oſtendi, vel probari: quo ſenſu nomine Inſtrumentorum comprehenduntur, non tantùm ſcripturæ, ſed etiam teſtes, ſeu eorum teſtimonia. *l. 1. ff. h. t. c. Pervenit; 4. ſupr. de teſtib.* imò & quævis alia probatio, per quam cauſa, & notitia Judicis inſtruitur. *tit. l. 1. & ibid. Weſenbec. num. 1. in paratit.* Tertiò, accipitur Inſtrumentum ſtrictè, ſpecialiter, & propriè pro qualibet ſcriptura, quæ fidem rei, quam confirmat, Judici facit, & cauſam inſtruit: ſive contineat privilegium, ſive contractum, ſive diſpoſitionem ultimam, ſive aliquid aliud: nam ſuper quavis materia Inſtrumentum fieri poteſt: quo ſenſu quælibet ſcriptura ad alicuius rei aſſertionem, ſeu probationem facta Inſtrumentum appellatur. *Hoſtienſ. in Summ. hic n. 1. in fine*: & hæc eſt acceptio Inſtrumenti propria huius loci, in quo agitur etiam de ſcriptura privata; ut notat *Abb. ad Rubr. h. t.* quamvis propriiſſimè Inſtrumentum ſumatur pro ſcriptura publica, quæ plenam fidem, ſeu probationem facit. *Weſenb. c. l.*

II. Aſſertio 2. Inſtrumenta alia ſunt publica, alia privata. Inſtrumentum publicum eſt ſcriptura, publicâ auctoritate, ſive à publica perſona legitimè, ac cum debitis ſolemnitatibus confecta, ſive in Judicio, ſive extra Judicium. *Durand. in ſpecul. l. 2. partic. 2. §. Inſtrumentorum quot ſunt ſpecies; n. 1. Weſenbec. in paratit. ff. h. t. n. 2.* Publica perſona eſt Tabellio, ſive Notarius, juxta *l. Orphanotrophos; 31. junct. Gl. V. Tabularis, aliàs Tabulario; C. de Epiſc. & Cleric.* qui & ſervus publicus appellatur; quia publicum officium exercet. *l. Quamquàm; 2. & ibi Gl. V. Servo publico; de uſuris in 6.* Aliter deſcribit Inſtrumentum publicum *Maſcard. vol. 1. de probat. q. 6. n. 73. & 77.* quòd ſit publica ſcriptura, cui creditur ſine adminiculo de jure, vel ſpeciali conſuetudine; quia nimirum ſine teſtimonio vivæ vocis, ſive Notarii, ſive teſtium, etiam illis mortuis, plenam fidem facit: quæ autem ſolemnitates requirantur ad conficiendum tale Inſtrumentum publicum, infrà dicetur.

III. Sunt autem, præter Inſtrumentum publicum manu Notarij confectum, alia quædam Inſtrumenta publica, quæ, licèt non ſint à publica perſona, ſeu Notario confecta, tamen quoad effectum probandi dicuntur publica; quia ſcilicet perinde plenè probant, ac ſi eſſent à publica perſona confecta. Talia ſunt Primò, Inſtrumenta, ſeu ſcripturæ, quæ apud acta publica Judicij confecta ſunt, Judicis auctoritate. *l. 2. & ibi Gothofr. lit. H. C. de edendo.* Secundò, illæ ſcripturæ qualeſcunque, quæ extrahuntur ex Archivo publico, ſeu Cancellaria. *Auth. Ad hæc; & ibi Gl. V. Teſtimonium publicum; C. h. t.* Tertiò, ſcripturæ ſigillo aliquo publico, & authentico ſignatæ, etiamſi à privato ſint ſcriptæ, veluti ſigillo Epiſcopi. cui fides habenda eſt, donec contrarium oſtendatur. *c. Poſt ceſſionem; 7. de probat.* Item ſigilln Principis ſecularis, vel etiam Capituli. *c. Tertio loco; 5. de probat.* vel Civitatis, Univerſitatis, vel alterius Communitatis jus ſigilli habentis munitæ. *c. 2. & ibi Gl. V. Sigillum; h. t.* Quartò, ſcripturæ etiam privatæ, quæ publicantur, interveniente auctoritate Magiſtratûs, ſeu Judicis, ut cùm Teſtamenta, Codicilli, vel aliæ tabulæ corà Judice aperiuntur. *l. Publicati; 6. C. de teſtam.* Quintò, ſcripturæ munitæ ſubſcriptione ſcribentis, & trium, vel duorum teſtium. *cit. c. 2. & l. Contractus; 17. C. h. t. Durand. c. l. n. 2. Weſenb. c. l. n. 2.* ubi tamen addit, huiuſmodi ſcripturas minùs propriè publicas appellari.

Porrò, etſi omnis ſcriptura publica ſit etiam authentica, ita, ut ex ſe habeat auctoritatem, & fidem faciat, dummodo in ea non appareat defectus aliquis fraudis ſuſpicionem generans: non tamen vice versâ, omnis authentica ſcriptura eſt etiam publica propriè, ac ſtrictè loquendo: habent enim ſe ut ſuperius, & inferius; ut docet *Abb. in c. 1. n. 2. h. t.* nam ſtrictè loquendo, publica ſcriptura dicitur, quæ à publica perſona ſcilicet Notario, cum requiſitis ſolemnitatibus, eſt confecta; quæ ſi deſint, non eſt publicum Inſtrumentum ſtrictè dictum. *Hiltrop. in proceſſu judiciario, p. 3. §. 1. n. 19.* quamvis latiùs loquendo, nomen Inſtrumenti publici accipiatur, prout idem eſt, quod ſcriptura authentica, ut ex dictis patet.

IV. Aſſertio 3. Inſtrumentum, ſeu ſcriptura publica à Notario confecta rurſum duplex eſt: primum appellatur protocollum, quæ eſt ſummaria quædam, & ſuccincta, ſeu brevis actûs geſti

annotatio, memoriæ cauſâ facta, ex quo poſtea Inſtrumentum iu ſolemnem formam redigitur: unde etiam imbreviatura vocatur. Alterum vocatur Tranſumptum, videlicet Inſtrumentum autheoticum, & originale, quod ex protocollo ſumitur, & debitâ formâ, ſive cum requiſitis ſolemnitatibus conficitur, in quo res geſta, oon ſummariè, ſed pleoè exponitur. *Weſenb. c. l.*

Dividuntur etiam Inſtrumenta publica in Originalia, ſeu autbentica, & in Exempla. Originale Inſtrumentum dicitur prima, ſeu principalis ſcriptura ſolemnis, quæ eſt veluti origo ipſius actûs, de quo Inſtrumentum conficitur: Exempla verò dicuntur, quæ ex originali Inſtrumento deſcribuntur, & deſomuntur, ſive id fiat manu publicâ, ſive privatâ, quæ & copiæ Inſtrumentorum dicuntur. *Durand. c. l. §. 3. in princ. Covarr. pract. qq. c. 19. n. 1. Weſenb. c. l. num. 2. in fine.*

V. Aſſertio 4. Privata Inſtrumenta (quæ etiam domeſtica vocantur *in l. 5. C. de probat.*) ſunt, quæ privatâ authoritate fiunt, à privatis perſonis, noo autem à Notario ſolemni formâ confecta: eáque etiam vel autbentica ſunt, vel non authentica. Inſtrumentum privatum authenticum dicitur, quod teſtium ſubſcriptiooe, aut ſigillo, eóque tecognito, & approbato, vel alio legitimo modo muoitum eſt, ita, ut plenam fidem faciat, licèt publica perſona non intervenerit: qualis etiam eſt ſcriptura confecta per Officialem aliquem ſuper pertinentibus ad ſuum Officium; ea enim ſcriptura autbentica eſt, etſi non publica. *Abb. in cit. c. 1. num. 2. h. t.* Inſtromentum privatum noo autbenticum eſt ſcriptura, quæ nec teſtium ſubſcriptiooe, oec aliis adminiculis, ſeu argumentis ſufficienter probata eſt; ideóque plenam fidem oon facit, de quo infrà. Talia Inſtrumenta privata ſunt Rationes, inventaria privata, ſeu regiſtra, apochæ, & antapochæ. Eſt autem apocha ſyngrapha, ſeu chirographom creditoris, in quo fatetur, ſe accepiſſe pecuniam creditam debitori, ſive ſibi ſolutum eſſe debitum ab ipſo, quæ & ſecuritas dicitur; vulgò appellatur quictantia, Germanicè ein Quittung. Antapocha verò eſt cautio, ſeo ſyngrapha, quæ datur à debitore creditori, in qua fatetur debitor, ſe tantum ſolviſſe oſurarum, vel censûs, ſeu penſionis aunuæ nomine, creditori, quam expedit recipere creditori, ut dicere poſſit, ſolutos ſibi fuiſſe anouos cenſus, vel penſiones à debitore, ne præſcriptionem prætendere poſſit. *l. Plures; 19.* & ibi *Gl. V. Apochis; C. h. t. Zæſ. in Comment. ff. eod. num. 2.* Aliqui per antapocham intelligunt ſcripturam, in qua debitor confitetur, ſe certam pecuniæ ſummam debere creditori, quæ convenit cum ſyngrapha, ſeu cbirographo debitoris, de qua io *l. fin. ff. de probat. l. Comparationes; 20.* & ibi: *Gl. V. Ex chirographis*; id eſt, privatis maoibus ſcriptis. Denique ad talia Ioſtrumenta privata etiam pertinent epiſtolæ privatæ, ſeu familiares, quales ſcribunt amici amicis, ſocij ſocijs. *Weſenb. c. l. num. 2.*

§. II.

Quomodo conficiendum ſit Inſtrumentum publicum?

VI. Plures, & variæ ſuot ſolemnitates, quæ requiruntur in conficiendis Inſtrumentis publicis, quas enumerat *Durand. in ſpec. cit. tit. de edit. inſtrum. §. 1. & Abb. in c. 1. num. 3. & ſeqq. h. t. Maſcard. cit. q. 6. num. 80. & ſeqq.* Nam Primò præmitti debet iovocatio Divini nominis, cujus tamen omiſſio, ſaltem de Jure commuoi ſcripto, non vitiat Inſtrumentum, cùm nullus Juris textus extet id exprimens; ut tradit *Abb. c. l. Covarr. pract. qq. c. 20. num. 1.* Verùm de conſuetudioe communiter proponi ſolet ab initio ſolemnis præfatio, In nomine Domini &c. eáque omitti non debet, alioquin vitiaretur Iuſtrumentum, ubi talis coofuetudo viget. *Camillus Borellus in Summa deciſion. tom. 2. tit. 18. num. 19. Hiltrop. cit. tit. 10. §. Qualiter conficiant. inſtrum. n. 3.*

Secundò requiritur, ut pooatur in Inſtrumento Annus Iocarnationis, vel potiùs Nativitatis Domioi currens tempore initi contractûs, vel rei, ſuper qua conficitur Inſtrumentum: & ioſuper apponenda eſt Indictio. *c. In nomine Domini; 1. diſ. 25. c. Inter dilectos; 6. §. Sed contra;* & ibi *Gl. V. Indictionis; h. t. Auth. Ut præponatur nomen Imperatoris documentis &c. in princ. & ibi Gl. V. Indictionis; collat. 5.* Eſt autem Indictio ſic dicta ab indicendo, ſive jubendo, oibil aliud, quàm trina exactio tributi, *tot. tit. C. de Indictionib. lib. 10.* quæ tribus continuis luſtris fieri ſolebat à Cæſare Auguſto: & in primo quidem luſtro, ſive quioquennio pendebatur tributum Romaois in ferro, pro fabricandis armis: in ſecundo ſolvebatur tributum in argento pro militibus ſtipeodiariis; in tertio, in auro, ſervando in ærario pro Reipublicæ defenſione. Exactis autem tribus luſtris, ſeu anois XV, à capite rurſum incipit trina exactio, ſeu iodictio. *Durand. c. l. n. 5. Abb. in cit. c. Inter dilectos; n. 13. h. t.* Porrò ad inquirendum Indictionis anoum, dividi debent anni à Chriſti Nativitate per quindecim, & abjectis illis numeris, ſi ei, quod ſupereſt, adijciatur numerus ternarius (quandoquidem Chriſtus Dominus Indictione tertiâ, ſeu tertio Indictionis anno oatus eſt) apparebit Indictio, juxta Verſum, quem adfert *Durand. c. l. num. 6.* Si per quindenos Domini diviſeris annos: his tribus adjunctis, Indictio certa notatur. v. g. ſi mille, ſexcenta, & quinquaginta novem dividuntur per quindecim, emergunt CX, & reſtant novem, quibus ſi adijciantur tria, habetur illius anni Indictio XII. Item, ſi mille ſexceota, & ſexaginta dividuotur per XV. emergunt CX. & reſtant decem, quibus ſi adijciantur tria, habetur anni illius Indictio XIII.

Alius modus reperiendi Indictionem eſt, ſi ab anno M. D. LXXXII. (quo aono à Gregorio XIII. Calendarium correctum eſt) numerentur anni uſque ad annum M. DC. LIX. erunt anni LXXVII. qui oumerus, ſi per XV. dividatur, reſtabit numerus binarius: cui, ſi addatur denarius (ea enim Indictio in annum M. D. LXXXII.

cadebat)

cadebat) habebitur eiuſdem Indictio, videlicet XII. Item ab anno M. DC. LXXXII. uſque ad annum M. DC. LX. ſunt anni LXXVIII. qui ſi dividantur per XV. reſtabunt tria, quibus ſi addantur X. habebitur eiuſdem anni Indictio, videlicet XIII. plura exempla videri poſſunt apud *Durand. cit. l.* Poſt Indictionem verò neceſſariò apponitur menſis, & dies, in quo conficitur Inſtrumentum. *Durand. cit. l. num.* 7. niſi dies confecti Inſtrumenti certa ſit, abſque menſis expreſſione, v. g. dies S. Joannis Baptiſtæ; tunc enim menſis omitti poſſet. *Covarr. cit. l. num.* 2. *in fine.* quin & interdum hora diei exprimi ſolet. *Hiltrop. c. l. n.* 4. Tertiò nomen quoque, & annus Imperatoris regnantis in terris Imperio Romano ſubjectis in Inſtrumento poni debet, juxta *cit. Auth.* ut præponatur nomen Imperatoris, vel alterius Regis, ſeu Principis Superiorem in temporalibus non recognoſcentis; ſicut & nomen, & annus regnantis Papæ in locis quoad temporalia etiam ipſi ſubjectis. *Durand. c. l. n.* 8. *Abb. in tit. c.* 1. *n.* 13. *h. t. Covarr. cit. c.* 20. *n.* 1.

VII. Quartò locus etiam apponendus eſt, videlicet Civitatis, vel Caſtri, in quo actus, qui in Inſtrumento continetur, factus eſt, v. g. contractus emptionis, vel donatio facta inter partes per expreſſum conſenſum, vel debiti ſolutio facta per realem pecuniæ numerationem: quin & locus particularis addi ſolet, v. g. in tali domo, & hypocauſto ſuperiore, vel in atrio illius domûs. *Durand. c. l. n.* 9. *Abb. c. l. Covarr. c. l. n.* 3. quamvis hoc non ſit abſolutè neceſſarium. *Maſcard. c. l. n.* 91.

Quintò requiritur, ut teſtes tres, vel ſaltem duo, qui ordinariè ſufficiunt, præſentes ſint actui, ad id vocati, & rogati: quamvis de Jure communi non ſit abſolutè neceſſarium, ut teſtes ſint rogati, niſi in certis caſibus. *Durand. c. l. num.* 10. *Abb. c. l.* quorum nomina Inſtrumento inſeri debent, ut, ſi dubium oriatur, per eos conſtare poſſit de veritate: ſubſcriptio tamen teſtium manu propriâ facta regulariter non eſt neceſſaria, ſicut nec partium contrahentium, ſive eorum, inter quos res geſta eſt. *Abb. in tit. c.* 1. *n.* 3. *h. t. Covarr. c. l. n.* 4. Etſi verò hoc non ſit neceſſarium, expedit tamen, ut teſtes in Inſtrumento publico nomina ſua ſubſcribant, cùm alioquin plures fraudes à Notario committi poſſint, ſi ipſe ſolus totum Inſtrumentum conficiat, inſcribendo etiam eorum nomina. Verùm id in praxi ferme obſervari non ſolet; ut notat *Abb. c. l.* ſed ſolet frequenter Notarius, domi ſuæ, contrahentibus, & teſtibus abſentibus, Inſtrumentum ſolemniter in membrana ſcribere, quod tamen periculo fraudis non caret.

Sextò requiritur, ut Notarius nomen ſuum, hoc eſt, pronomen, & cognomen ſubſcribat, & exprimat, quòd rogatus fuerit ab eo, vel ab ijs, ex quorum conſenſu actus dependet. *Durand. c. l. n.* 11. *Abb. c. l. Covarr. c. l. num.* 5. ſufficit autem ſubſcriptio Notarij, licèt per alium etiam privatum Inſtrumentum ſcriptum fuerit; prout innuitur in *c. Inter dilectos*; 6. §. *Inſtrumentum quoque*; *h. t.* ex quo apparet, quòd ſubſcriptio Notarij ſufficiat, niſi in ſubſcriptione Inſtrumenti ipſe profeſſus fuerit, ſe illud propriâ manu ſcripſiſſe: cuius ratio eſt; quia induſtria Notarij non eligitur in ſcribendo, ſed, ut det fidem geſtis, quod ſatis præſtat ſe ſubſcribendo: idque in multis locis de conſuetudine obſervatur; ut tradit *Abb. in cit. c. Inter*; *n.* 7. *h. t.*

Denique etiam requiritur, ut Inſtrumentum ſcriptum coram partibus legatur; atque ſolemne Notarij ſignum apponatur. *Durand. c. l. num.* 15. *Abb. c. l. Covarr. c. l. num.* 5. neque verò neceſſarium eſt, ut ſcriptura à Notario confecta coram partibus legatur, niſi in contractibus, qui fiunt in ſcriptis, ſive in illis, in quibus ſcriptura ad ſubſtantiam actûs requiritur, ex partium conventione: ſecus in alijs, quæ in ſcripta rediguntur ſolùm ad probationem faciendam; tunc enim non eſt neceſſe, ut legatur ſcriptura coram partibus. *Abb. c. l. num.* 3. *verſ.* 11. Deinde neque de jure ad ſubſtantiam Inſtrumenti publici requiritur, ut apponatur conſuetum ſignum Notarij, cùm id jure cautum non reperiatur, ſed de conſuetudine potiùs apponatur, quàm ex Juris diſpoſitione. *Abb. c. l. verſ.* 10. Idem dicendum eſt de pleriſque ſolemnitatibus, quæ ſecundùm rigorem juris, non omnes requiruntur ad ſubſtantiam Inſtrumenti publici: ſolent tamen omnes ſecundùm receptam conſuetudinem adhiberi, ita, ut, ſi aliqua omittatur, tale Inſtrumentum de fraude ſuſpectum reddatur. *Maſcard. c. l. n.* 17.

Porrò, ſi in Inſtrumento aliqua neceſſaria ſolemnitas omiſſa fuerit, poterit per Notarium adjungi, etiam poſtquam confectum fuit, dummodo probetur, ita fuiſſe cogitatum. *Maſcard. c. l. n.* 98.

§. III.

De Notario conficiente Inſtrumenta publica.

VIII. Quæritur primò. Quis habeat poteſtatem creandi Tabelliones, ſeu Notarios? Reſp. ſupremus Princeps, ſeu Magiſtratus, videlicet Papa, Imperator, Rex, vel alius, qui in temporalibus Superiorem nullum agnoſcit: vel quibus à Supremo Principe ſpeciale privilegium Notarios creandi eſt conceſſum: vel denique etiam ij, qui per immemorialem conſuetudinem talem poteſtatem præſcripſerunt. *Durand. in ſpec. cit. tit. de inſtrum. edit.* §. *Fides quibus adhib. &c. num.* 22. *Abb. in c. pen. num.* 7. *h. t. Silveſt. in ſumm. V. Tabellio*; *q.* 1. Ratio eſt; quia ſolus Princeps supremus poteſt quidpiam à Jure communi omnium gentium exorbitans, veluti diſpenſando, conſtituere, ſeu introducere: id autem valde exorbitans eſt à communi Jure gentium, ut unius hominis ſcripturæ, quæ eſt teſtis mortuus, & inanimatus, ſine vivæ vocis conteſtatione, & alio adminiculo, plena fides habeatur; cùm huiuſmodi fides, nec ſcripturæ, aut ſigillo alicuius Magiſtratûs in alterius præjudicium haberi ſoleat. *c. Poſt ceſſionem*; 7. *de probat. junct. Gl. V. Per litteras.* Verumtamen ex recepta conſuetudine, etiam Inferior Magiſtratus, v. g. Epiſcopi intra Diœceſin ſuam, Comites, Barones, Civitates Imperiales, intra territorium ſuum, Notarios conſtituere poſſunt. *Arg. c. Cùm dilectus*; 9. *h. t. Abb. c. l. num.* 8. *Silveſt. c. l.* Et licèt hi, quibus conſuetudo dat hanc poteſtatem, poſſint dici

Notarij; quia in notas redigunt, quæ coram ijs aguntur: vel tabelliones; quia in tabellis ſcribunt: non tamen talibus ab inferiore Magiſtratn conſtitutis propriè competit officium Tabellionis, ſecundùm *Innoc. in c. pen. num. 2. h. t.* ubi *num. 4.* reddit rationem, cur per conſnetudinem induci poſſit, ut etiam inferior Magiſtratus poſſit facere Notarios: non autem poſſit inferior ſtatutum condere, vi cujus, vel ipſe poſſit facere Notarios, vel aliis poteſtatem faciendi dare: quia nimirum ad inducendam conſuetudinem requiritur, nt interveniat conſenſus ſuperioris Principis expreſſus, vel ſaltem tacitus: quòd autem Princeps approbat, ipſe facere videtur: ſecus autem eſt in ſtatuto. Veruntamen hanc rationem improbat *Abb. c. l.* cùm valeat conſuetudo, etiam ignorante Principe, introducta. Aliam ergo ipſe rationem dat; quia in conſuetndine concurrit conſenſus univerſitatis, ſeu populi, qui cùm poſſit ordinariam juriſdictiouem dare, multò magis poterit tale officium concedere: at ſtatutum Magiſtratûs inferioris tantam auctoritatem non habet. Porrò etſi Epiſcopus, vel alius Judex Principe inferior, intra Diœceſiu ſuam, vel territorium, poſſit creare Notarios: non tamen extra illam, vel illud: quia, quamvis officium Notariatûs, nou tantùm judiciale, ſed etiam extrajudiciale ſit; quia & extra Judicium exerceri poteſt: auctoritas tamen, & actus creandi, ſeu conſtituendi Notarios eſt actus judicialis: adeóque extra territorium creatio fieri non poteſt. *Arg. l. fin. ff. de juriſd. Hoſtienſ. in c. Sicut te; 8. col. 2. §. Sed nec auctoritas; inf. Ne Clerici, vel Monachi &c.*

IX. Quæritur ſecundò. Quis, & qualis debeat creari Notarius? Reſp. 1. debet eſſe legitimo matrimonio natus. *Silveſt. c. l. q. 2.* Secundò. Liber, non ſervus; ſi tamen publicè exiſtimetur liber, etſi non ſit, valebunt Inſtrumenta ab eo confecta, douec de veritate conſtiterit, modò à legitimo ſuperiore poteſtatem acceperit. *Arg. l. Barbarius; 3. ff. de offic. Præt. Abb. c. l.* Tertiò. Debet eſſe peritus Juris, etſi non Doctor; vel ſaltem ſcire ea, quæ ad officium pertinent, aliàs teuebitur de damno ob imperitiam ſuam illato. Quartò. Debet eſſe laicus: nam Clerici, ſaltem in ſacris ordinibus conſtituti, nou poſſunt exercere officium Tabellionatûs. *c. Sicut; 8. Ne Clerici, vel Monachi &c. Silv. l. c.* ſed de hoc *infr. lib. 3. tit. ult.* laicus autem poteſt, non ſolùm in cauſis temporalibus, ſed etiam in ſpiritualibus eſſe Notarius, v. g. in cauſa electionis. *Abb. in cit. c. Sicut te; num. 17.* quia præbet nudum miniſterium, quòd non prohibetur laicis etiam in ſpiritualibus, exemplo procuratoris. *c. 1. de procurat. in 6.* Quintò. Inſtrumentum confactum à Tabellione publicè excommunicato, & nou tolerato, ſeu vitando, non valet; quia uon cenſetur Authenticum, cùm is à publicis actibus tum jure ipſo, tum Judicis officio repellatur. Imò quamvis tale Inſtrumentum ab excommunicato tolerato confectum ſit, nihilominus in foro externo infirmari poterit, ſi opponens excommunicationem ſufficienter probare poſſit. *Durand. cit. tit. de Inſtrum. edit. §. Fides; quibus Inſtrum. adhib. num. 31. Laym. l. 1 Theol. mor. tract. 5. p. 2. c. 2. n. 25.* & alij apud ipſum.

X. Quæritur tertiò. An Notarius inſtrumenta conficere poſſit, extra territorium eius, à quo eſt conſtitutus? Reſp. 1. Notarius, intra territorium eius, cujus auctoritate eſt conſtitutus, etiamſi is inferior Magiſtratus ſit ſupremo Principe, poteſt conficere Inſtrumentum, etiam extraneis, ac peregrinis eum rogantibus, adeò, ut tale Inſtrumentum etiam alibi, ſeu extra territorium conſtituentis ubique plenam fidem faciat. *Abb. in cit. c. pen. n. 9. h. t. Felin. ibid. n. 16. Gabriel l. 1. de fide inſtrum. concl. 37. num. 10. Bart. in l. 1. C. de emancip. liber. Arg. illius textûs:* ubi dicitur, quòd, qui juriſdictionem habet ex lege municipali, poteſt eam exercere inter volentes, etiam non ſubditos, & valebit apud omnes. Ratio eſt, quia fidem, & auctoritatem publicam jam accepit Inſtrumentum in loco conſtituentis, & quidem à Jure communi; ideóque vis probandi ſemel orta nun tollitur mutatione loci.

XI. Reſp. 2. Notarius creatus à Papa, Imperatore, vel Rege, nou poteſt, extra terras Eccleſiæ ſubjectas, vel extra Imperium, aut Regnum, ſpectato Jure communi, Inſtrumenta conficere. *Abb. in cit. c. pen. num. 9. h. t. Felin. ibid. num. 17.* Ratio eſt; quia Notarius non exercet juriſdictionem, ſeu voluntariam, ſeu contentioſam, quæ poſſit prorogari, ſive cui ſponte ſe aliqui ſubjicere poſſint, ſed gerit officium in Republica, cùm ſit ſervus publicus. *l. Non aliter; 18. ff. de adoption.* officium autem publicum reſtringi ſolet intra terminos regionis illius, à quo defertur, neque extra illam extenditur: adeóque extra territorium conſtituentis miniſter publicus cenſetur eſſe perſona privata. *Arg. l. Præſes; 3. ff. de offic. Præſid.* ubi dicitur: Præſes Provinciæ in ſuæ Provinciæ homines tantùm imperium habet; & hoc, dum in Provincia eſt: nam, ſi exceſſerit, privatus eſt. Verumtamen per conſuetudinem introductam, vel per tacitum conſenſum, ſeu conceſſionem alicuius Principis poteſt Notarius etiam extra territorium conſtituentis conficere Inſtrumenta: quomodo Notarij à Papa, vel ab Imperatore creati, & matriculati, non tantùm in terris Eccleſiæ, vel Imperij, ſed etiam in aliis regnis, & ubique locorum Inſtrumenta conficere, & ſuum officium exercere poſſunt. *Durand. c. l. n. 13. Gabr. c. l. num. 5. Card. Tuſch. V. Notarius; concl. 72. n. 1. & ſeqq.* ſaltem de conſenſu partium; ut limitat *Abb. c. l.* Et quòd Notarij ab Imperatore conſtituti, & matriculati in terris Eccleſiæ, & vice versâ à Papa creati in terris Imperij Inſtrumenta conficere poſſint; tenet *Imola in cit. c. pen. n. 5. h. t.* Imò probabile eſt, quòd quilibet Notarius, etiam ab inferiore Magiſtratu conſtitutus, extra territorium conſtituentis, inter volentes, & ſubditos eiuſdem Magiſtratûs poſſit Inſtrumenta conficere; ut tradit *Felin. c. l. num. 18. & Tuſch. c. l. num. 23.* quia hoc eſt officium, cui non eſt annexa juriſdictio, nec quidem voluntaria: nec poteſtas Notarij eſt reſtricta intra limites territorij conſtituentis quoad ſubditos: & licèt alibi Notarius non ſit publica perſona, poteſt tamen cenſeri publica, quoad ſubditos extra territorium exiſtentes. Idque extenditur, quòd Notarius etiam conſtitutus ab inferiore Magiſtratu poſſit conficere Inſtrumenta etiam extraneis non ſubditis intra territorium tamen conſtituentis; quia hi ra-

hi ratione contractûs fiunt ſubditi. *Gabriel c. l. n. ult.* conſentit *Felin. c. l. 4. num.* 18. *q.* 14. ſaltem ubi conſuetudo id approbat.

XII. Quæritur quartò. An, ſicut Notarius creatus ab Eccleſiaſtico, v. g. à Papa, poteſt Inſtrumenta conficere in cauſis temporalibus: ita vice verſâ, creatus à laico, v. g. Imperatore, vel Rege poſſit in cauſis ſpiritualibus? Reſp. quidquid ſit de rigore juris, ſaltem poteſt, ob receptam conſuetudinem, de qua teſtatur *Abb. in c. Sicut*; 8. *num.* 12. *infr. Ne Clerici, vel Monachi &c. Gabriel c. l. num.* 9. Ratio eſt; quia Notarius exercet nudum miniſterium, quod laicis non prohibetur, etiam in cauſis ſpiritualibus: &, cùm officium hoc ſit ſeculare, & non clericale, ideo exercendum eſt per ipſos laicos, tanquam ſervos publicos, etiam in cauſis Eccleſiaſticis. *Abb. c. l. num.* 15. *&* 17.

XIII. Quæritur quintò. An Inſtrumenta confecta à Notario putativo, ſive exiſtimato, qui revera non eſt, ſint valida, ac fidem faciant? Reſp. Si titulum habeat coloratum; quia fuit conſtitutus Notarius ab eo, qui habuit poteſtatem creandi Notarios; licèt ob impedimentum occultum, v. g. ſervitutis, vel defectum Natalium, ipſe fuerit inhabilis ad hoc officium; adeóque poſtea apparuerit, eum Notarium non fuiſſe, nec eſſe potuiſſe; valida erunt Inſtrumenta ab eo confecta, & fidem publicam facient propter errorem communem, qui jus facit. *Arg. l. Barbarius*; 3. *ff. de offic. Prœt.* ſi verò titulum ſui officij ſibi collati ab habente poteſtatem non habeat, ſed ipſe ſe ingeſſit, erunt invalida; quia communis error, quo publicè habetur pro vero Notario, non potuit eum facere Notarium; quia non eſt, in quo fundetur ille error. *Durand. cit. loc. num.* 32. *Zœs. in comment. ff. h. t. num.* 4. Veruntamen, ſi quis bonâ fide obtinuit quaſi poſſeſſionem Tabellionatûs, vel alterius officij, ſciente, & patiente Superiore habente poteſtatem creandi Notarios, acta ab eo valebunt. *Arg. c. Conſultationibus*; 19. *de iure patronat.* Nam ſine ſcientia, & patientia Superioris habentis poteſtatem concedendi, non poteſt acquiri, quaſi poſſeſſio jurium incorporalium. *l.* 1. *C. de ſervitut. & aqua. Iaſon. in cit. l. Barbarius*; 3. *num.* 25.

Prædictis addendum: Si Notarius fecit Inſtrumentum falſum, nihilominus valent alia Inſtrumenta per ipſum poſtea ritè confecta, donec per ſententiam fuerit privatus officio, vel prohibitus eo uti. *Durand. c. l. num.* 33. Idémque dicendum, ſi amiſit officium ex aliqua iuſta cauſa, ut qui Inſtrumentum confecit ſuper alienatione rei ſacræ, vel pro hæretico. *Durand. c. l. num.* 35.

XIV. Quæritur ſextò. Quomodo quis probetur eſſe Tabellio, vel Notarius? Reſp. poteſt probari per Inſtrumentum creationis, per quod conſtitutus eſt Notarius, modò conſtet de auctoritate, & poteſtate creantis Notarios: item per teſtes, qui interfuerunt, quando fuit creatus Tabellio: vel, ſi plura Inſtrumenta per Notarium confecta producantur. *Lanfranc. in praxi c.* 9. *num.* 10.

§. IV.

Quam vim probandi habeant Inſtrumenta publica?

XV. Aſſertio 1. Inſtrumentum publicum, ſeu manu Notarij confectum, cum debitis ſolemnitatibus, ſi Originale, ſeu Authenticum ſit, plenè probat, plenámque fidem facit de eo, quod diſpoſitivè continet, non ſolùm pro proferente, ſed etiam contra proferentem. *Abb. in c.* 2. *in princ. not.* 2. *h. t. Durand. in ſpec. cit. tit. de Inſtrument. edit. §. Fides*; *quib. Inſtrum. adhib. num.* 1. ubi ait, quòd publico Inſtrumento creditur, abſque alio adminiculo, dummodo non ſit cancellatum, raſum, deletum &c. de quo infrà, *Lanfranc. in praxi c.* 9. *num.* 14. Idque probatur tum ex *c.* 1. *h. t.* ubi dicitur: Si ſcriptura „ authentica, ſive originalis non exhibeatur (aut de „ ea fides fiat) Exemplo ſeu tranſcripto non creditur, „ de quo plura infrà. Idem etiam ſumitur ex c. *Scripta*; 2. *eod.* ibi: *niſi per manum publicam (id eſt Notarii) facta fuerit, iunctâ Gl. V. Authentica*; *h. t.* ubi ait, Inſtrumenta publica perpetuâ firmitate nituntur, ad damnum, & commodum utriuſque partis. Ratio eſt, quia ex tali Inſtrumento publicâ auctoritate confecto, cum debita ſolemnitate, duplex oritur præſumptio, una veritatis, quòd in ijs contenta ſint vera: altera ſolemnitatis, quòd ſint ſolemniter geſta: nam, cùm Notarius publicâ auctoritate conſtituatur, eiúſque fides ſpecialiter ſit approbata, & electa induſtria perſonæ: iſque initio ſui officij jurare debeat, ſe illo fideliter, & ritè functurum; ideo ſcripturæ ipſius cum debita ſolemnitate confectæ, plena fides habetur, donec contrarium probetur: perjurium enim, dolus, & quodlibet aliud delictum nunquam præſumitur. *Weſenbec. in paratit. ff. h. t. num.* 6. *Hiltrop. p.* 3. *tit.* 10. *§. Quam fidem fac. Inſtrum n.* 2. *& ſeqq.* Vnde tale publicum Inſtrumentum probatio probata, & non probanda dicitur, ita, ut non minorem probandi vim habeat, quàm duo teſtes. *l. In exercendis*; 15. *C. h. t.* atqui duo teſtes plenè probant, *l. Ubi numerus*; 12. *ff. eod.* ergo & Inſtrumentum. Id autem intelligendum eſt de ijs, quæ diſpoſitivè in Inſtrumento continentur: nam quoad ea, quæ in Inſtrumento ſolùm enunciativè, ſeu narrativè, & incidenter ponuntur, illud non probat plenè in præiudicium tertij. *Weſenb. c. l.*

XVI. Aſſertio 2. Non tantùm ipſum Inſtrumentum publicum, & ſolemne, ſed etiam protocollum Notarij manu ſcriptum, ex rogatione partium, plenam fidem facit de actis, ſi ita ſcriptum ſit, ut ex eo, quæ acta ſunt, plenè intelligi poſſint. *Abb. in c. pen. n.* 3. *h. t. Imol. ibid. n.* 3. *Felin. num* 1. Ratio eſt; quia protocollum eſt veluti matrix, ſeu Archetypum, ex quo extrahitur, ſeu conficitur Inſtrumentum, & ad illud recurrendum eſt, ſi de Inſtrumento dubium incidat; ideóque penes Judicem, vel ipſum Notarium aſſervari debet, propter majorem fidem, & veritatis cuſtodiam. *c. Quoniam*; 11. *de probat.* Cùm ergo ipſum

ipſum Inſtrumentum plenam fidem faciat, multò magis protocollum eandem fidem mereri debet, juxta illud commune axioma: Propter quod unumquodque tale, & ipſum magis tale. *Felin. c. l.* Verumtamen, ſi vel ex Iure communi, vel conſuetudine, vel ex partium voluntate, ſeu conventione, contractus antè firmitatem non habeat, niſi ſcriptura, ſeu Inſtrumentum ſuper eo perfectum ſit, tunc nullum ex Notarij protocollo jus parti contrahenti acquiritur, niſi actus priùs ſit completè in ſcriptum redactus, & Inſtrumentum coram partibus, & teſtibus poſtea legatur. *l. Contractus*; 17. *C. h. t.* ubi *Gl. V. In ſcriptis*; notat, quòd ſcriptura interdum requiritur ad ſubſtantiam contractûs; interdum verò ſolùm ad probationem. *l. Contrahitur*; 4. *ff. de pignorib. Abb. in cit. c. pen. num.* 4. *h. t.* & *Imol. ibid. num.* 3. ubi etiam ait, quòd protocollum dici poſſit ſecundùm ſe completum; quia ex natura ſua non eſt ſcriptura prolixa, ſed brevis annotatio actûs geſti pro memoriali tabellionis domi aſſervata.

XVII. Vbi notandum primò. Etſi conſultum ſit, ut Notarius protocollum partibus oſtendat, & legat, priuſquam in publicum Inſtrumentum redigat; imò id neceſſariò requiri putat *Imol. in cit. c. pen. num.* 2. *h. t.* non tamen id eſt abſolutè neceſſarium, in ijs actibus, in quibus ſcriptura, non ad ſubſtantiam, ſed ſolùm ad probationem faciendam intervenit; tunc enim non eſt neceſſarium, ut Notarius protocollum legat coram partibus, & teſtibus; quia nullus textus extat, quo id præcipiatur, ſed potiùs contrarium colligitur ex *cit. l. Contractus*; 17. *h. t.* ubi id ſolùm præcipitur in contractibus, qui in ſcriptis fieri ſolent. *Abb. in cit. c. pen. num.* 4. *h. t.* Ex quo infert *Covarr. pract. qq. c.* 19. *num.* 3. §. *Primum*; ſi non ſit actum de contractu in ſcriptis celebrando, nec in ſcriptis factus fuerit, Inſtrumentum ab ipſomet Auctore Notario traditum, ac ſignatum eius ſigillo plenam fidem facere, etiamſi protocollum non reperiatur, nec probetur, eſſe amiſſum, ſed potiùs præſumi debet eſſe perditum, quàm, ut fides denegetur Inſtrumento, quod eſt originale, & ſolemniter confectum: ubi addit. §. *Secundum*; quòd, etſi contractus in ſcriptis celebratus ſit, juxta *cit. l. Contractus*; fides tamen habenda ſit Inſtrumento, quod à Notario confectum, & ab ipſo traditum fuit, etiamſi Protocollum non exhibeatur, nec probetur, à producente eſſe perditum.

Notandum ſecundò. Si Protocollum adverſetur Inſtrumento, potiùs ſtandum eſt Protocollo, quàm Inſtrumento; quia hoc ex illo extrahitur, & ſecundùm illud in ſolemnem formam redigitur: & quando de fide Inſtrumenti dubitatur, ad protocollum recurri ſolet, ut ſuprà dictum: ac proinde illi potiùs tanquam priori, & matrici, in quo prima contractûs, ſeu actûs conceptio continetur, ſtandum erit. *Felin. in c. Quoniam*; 11. *num.* 10. *de probation.*

XVIII. Aſſertio 3. Si Notarius, qui ad partium petitionem protocollum fecit, mortuus ſit, antequam acta in ſolemne Inſtrumentum redegit; tum alius Notarius, ſi partes conſentiant, illud perficere poteſt, dummodo Iudicis ordinarij auctoritas interveniat: & tunc tale Inſtrumentum ſic extractum plenam fidem faciet, perinde, acſi à priore Notario confectum, & abſolutum fuiſſet; ut conſtat ex *c. Cum P.* 15 *h. t.* nam quidam Tabellio actus, ſeu contractus, quos in notam, ſeu protocollum redegerat, poſtea morte præventus non perfecit, nec in publicum Inſtrumentum redegit. Quare Papa Gregorius IX. reſcribit, ad petitionem eorum, ad quos acta pertinent, poſſe alium Notarium, interveniente ordinarij Iudicis auctoritate, ea in publicam ſcripturæ formam redigere, ita, ut perpetuam obtineant firmitatem.

XIX. Notandum primò. Exemplum ſumptum ex protocollo, quod ſcripſit Notarius, habetur pro Inſtrumento publico, & authentico; eóque mortuo, vel perpetuò impedito, debet Inſtrumentum ex illo extrahi ab alio publico Tabellione, eíque plena fides adhibenda eſt; uti ſumitur ex *hoc c.* & notat *ibid. Barb. hic num.* 6. & 7. *in Collectan.*

Notandum ſecundò. Ut ex protocollo prioris Notarij alius Notarius poſſit perficere, & extrahere publicum Inſtrumentum, quod plenam fidem faciat, plura requiruntur; ut colligitur ex *hoc c.* Primò. Ut id fiat, interveniente Iudicis ordinarij auctoritate; quamvis etiam ſufficiat, ſi interveniat auctoritas Iudicis delegati à Papa, vel à Iudice ordinario delegati, cum ſpeciali mandato; ut notat *Imola hic num.* 1. *in Gl.* 1. Secundò. Ut prior Notarius, qui protocollum ſcripſit, ſit mortuus, vel perpetuâ ægritudine impeditus, vel alio impedimento diuturno. Tertiò. Ut rogatus actum, vel contractum redegerit in notam, ſeu protocollum. Quartò. Ut hæc traductio fiat, ad petitionem eorum, quorum intereſt. Quintò. Ut is, cui hæc confectio Inſtrumenti à Iudice committitur, ſit etiam Tabellio; ut patet ex inſcriptione huius c. Sextò. Ut alter Notarius Inſtrumentum fideliter conficiat, ſecundùm ea, quæ in protocollo reperit, nihil in ijs, quæ ad ſubſtantiam pertinent, addendo, vel detrahendo: cùm enim ipſe actis non interfuerit, non poteſt aliud ſcribere, niſi quod in protocollo continetur. *Imol hic. num.* 1. Septimò. Ut alter Notarius redigat in publicam Inſtrumenti formam. Octavò. Ut Iudex ſummariè cognoſcat, tum de fide, & integritate protocolli, tum de fide, & integritate ipſius tabellionis, eiúſque impedimento. *Abb. in cit. c. pen. num.* 1. *Covarr. pract. qq. c.* 21. *num.* 3. *Mynſing. Cent.* 6. *obs.* 73. *num.* 3. & *ſeqq.* Addunt communiter, ut etiam citetur pars, cuius intereſt, non tranſcribi exemplum, quæ tamen citatio in aliquibus caſibus non requiritur. *Abb. hic num.* 1. & *Barb. num.* 3.

Notandum tertiò. Si Notarius ob infirmitatem, vel aliud impedimentum, ipſemet non poſſit ex protocollo extrahere, ſeu conficere publicum, & ſolemne Inſtrumentum; tum ſpectato Iure communi non videtur id poſſe alteri committere; quia in *authent. de Tabell.* §. *Nos autem credimus*; *collat.* 4. ſtatuitur, ut Tabellio à partibus rogatus per ſe negotium audiat, & ipſemet ſcribat, neque alteri committat confectionem Inſtrumenti: ubi *Gl. V. Ipſi per ſe*; rationem reddit; quia facere Inſtrumentum non competit jure Magiſtratûs; ideóque delegari non poteſt. Idémque tradit *Gl. fin. in cit. c. pen. Silveſt. V. Tabellio q.* 4. *in fine.* Verumtamen conſuetudo multis locis obtinuit, ut Notarij legitimè impediti ab alio Inſtrumenta ſcribi, & confici curent, eáque

poſtea

Digitized by Google

poſtea ab ipſis lecta manu ſuâ ſubſcribant, & ſigillum ſuum apponant, teſtantes, Inſtrumentum ſecundùm acta, & protocollum rectè, ac fideliter ſcriptum eſſe. *Innocent. in cit. cap. pen. n. 2. h. t.*

§. V.

Quam vim probandi habeant Exempla deſumpta, ſeu extracta ex originali Inſtrumento?

XX. Aſſertio prima. Exemplum, ſeu tranſcriptum, ſive copia Inſtrumenti regulariter non probat, ſine exemplari originali; ut conſtat ex *cap. Si ſcripturam;* 1. *h. t.* Ubi Papa Gregorius I. reſcribit: Si ſcripturam Authenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere poſſumus. Senſus eſt, ut explicat *Gl. hic in caſu.* Si non exhibeatur Authentica ſcriptura, ſive originale, non poteſt adhiberi fides exemplaribus, ſeu exemplis, ubi tamen id limitat; niſi tale exemplum ſit tranſcriptum per Judicem, & ejus auctoritate publicatum. Idem habetur in *l.* 2. *ff. h. t.* ubi dicitur, quòd quis non ex Indice, ſeu exemplo, ſed ex Authentica conveniendus eſt. *Durand. in ſpec. cit. tit. de Inſtrum edit.* §. 3. *In princ. Covarr. practic. qq. cap.* 21. *num.* 2. *Maſcard, vol.* 2. *de probat. concluſ.* 711. *num.* 1. ubi præter alias rationes, hanc affert *num.* 3. quia non creditur Notario, niſi de eo, quod rogatur à partibus. *Auth. de tabell.* §. *Nos autem;* & *ibi Gothofr. lit. M. coll.* 4. Sed Notarius non eſt rogatus de principali facto, ſed tantùm de exemplificatione: Ratio autem à priori eſt, ut falſitas vitetur. Etſi verò exempla regulariter plenam fidem non faciunt, inducunt tamen conjecturam aliquam, ſeu ſuſpicionem vix ſufficientem ad delationem juramenti. *Gloſ. in l. Sicut;* 5. *V. Facili. h. t. VVeſenbec. in paratit. ff. Eod. num.* 6.

XXI. Aſſertio ſecunda. Exemplum deductum, ſeu tranſumptum non ex ipſo protocollo, ſed ex Inſtrumento originali, auctoritate Judicis ordinarij, vel delegati, eandem vim probandi habet quam ipſum originale; ut conſtat ex *cap. Si Inſtrumenta;* 16. & *ult. h. t.* Ubi Papa Honorius III. reſcribit: Si Inſtrumenta propter vetuſtatem, vel aliam juſtam cauſam, exemplari petantur, eaJudici ordinario, vel ab eo ſpecialiter delegato offerri debent, qui illa diligenter inſpiciat, & ſi nullâ ſui parte vitiata repererit, per publicam perſonam (Tabellionem ſcilicet) ea præcipiat exemplari, eáque eandem cum originalibus obtinebunt auctoritatem, ſeu vim probandi.

XXII. Pro intellectu hujus c. Notandum primò, Ut Exemplum deductum, ſeu extractum ex originali Inſtrumento (quod vulgò, Vidimus, vocatur) eandem cum illo probandi vim habeat, ac plenè probet, requiritur, ut ob juſtam cauſam, ad rogationem partium, id fiat; quia nimirum timetur, ne primum originale Inſtrumentum ob vetuſtatem vitietur, aut conſumatur: vel quia ex archivo, ſeu loco, in quo aſſervatur, auferri non poteſt: aut ſine periculo amiſſionis ad locum remotum mitti non poteſt; neque produci in Judicio, ſine periculo, ne in via intercipiatur, vel malitiâ adverſarij ſupprimatur: vel quia expedit, ut plura de eodem contractu, teſtamento, alióve actu Exemplaria ejuſdem communis Inſtrumenti habeantur, quæ nimirum ſint penes utramque contrahentium partem, vel utrumque ſociorum, vel ſingulos coheredes: ob hujuſmodi enim cauſas Notarius poteſt, ac debet, ſi partes petant, Inſtrumentum originale exemplare, ſive tranſcribere, ne alioquin partibus pereat probandi facultas. *Abb. hic in princ. not.* 1. & 2. ubi addit, quòd ceſſante juſtâ cauſâ, juſtè denegetur exemplatio, etiamſi petatur. Secundò. Requiritur, ut interveniat auctoritas Judicis ordinarij, vel ab eo ſpecialiter ad hoc delegati, qui diligenter inſpecto Originali, ſi illud nullatenus vitiatum repererit, ſed ita adhuc integrum, ut nulla dubitatio eſſe poſſit de ejuſdem tenore, & causâ ſummariè cognitâ, Authenticum, ſeu fide dignum eſſe cenſeat, ut ad rogationem partium, facultatem exemplandi tribuat. *cit. cap. fin.* & *ibi Gl. V. Juſtam cauſam. Abb. ibid. num.* 2. *Felin. num.* 2. & 6. quam poteſtatem exemplandi etiam Vicarius generalis Epiſcopi dare poteſt, cùm ordinariam juriſdictionem habeat. *Abb. c. l.* Tertiò. Requiritur, ut is, cui exemplatio Inſtrumenti demandatur, ſit publica perſona, ſeu Notarius. *cit. cap. fin.* putat tamen *Gl. ibid. V. Publicam perſonam.* quòd etiam per aliam perſonam honeſtam, interveniente auctoritate Judicis, poſſit fieri exemplatio. *Arg. c. Quoniam;* 11. *de probat.* ita tamen, ut ſigillum authenticum apponatur, quod fidem faciat Inſtrumento: idque procedit ſaltem, ſi publica perſona, ſeu copia Notarij haberi non poſſit, ne ob defectum illius probatio pereat. *Gl. fin. hic,* & *Felin. num.* 17. *Myns. cent.* 6. *obſ.* 73. *num.* 17. Quartò. Requiritur, ut ad talem exemplationem citentur ij, quorum intereſt. Et hinc exemplum etiam ſolemniter deſcriptum non præjudicat, niſi ijs, qui ad talem traductionem vocati fuerunt, & his, qui horum jura obtinent, non autem alijs, nec quoad eos fidem facit: tametſi præſumptionem quandam inducat pro proferente contra non vocatum, imò interdum ſemiplenam probationem faciat. *Covarr. practic. qq. c.* 21. *n.* 5. *Myns. cit. obſ.* 73. *num. ult.*

Notandum ſecundò. Quamvis ipſe Judex dans poteſtatem exemplandi Notario, debeat diligenter inſpicere Originale, an illud ſit omnino integrum, nullâque ſui parte vitiatum, juxta *cit. c. ult. h. t.* id tamen in praxi hodie non ſervatur, ſed Tabellio, qui Inſtrumentum tranſcribit, teſtatur, quòd ipſe illud diligenter inſpexit, nullúmque in eo vitium reperit, cùm tamen deberet dicere, quòd Judex Originale diligenter inſpexit, & nullo vitio reperto, mandârit ſibi, ut illud exemplaret: tametſi utiliter etiam Tabellio reſtetur de ſuo ſenſu, quòd illud omni vitio carere, reperierit; ut notat *Abb. in cit. c. ult. n.* 2. *in fine. h. t.* & ſic conſuetudo quoad hoc derogavit huic conſtitutioni.

Notandum tertiò. Effectus hujus exemplationis eſt, quòd exemplum ſolemniter, modo prædicto, deſumptum, & extractum per Notarium ex originali Inſtrumento, eandem auctoritatem, ſeu vim probandi habeat, quàm ipſum originale, plenámq; fidem faciat, ita, ut

ita, ut poſt talem exemplationem Notarij, non ſit opus producere ipſum originale Inſtrumentum, dummodo rorus tenor Inſtrumenti deſcriptus fuerir; quia aliàs aſſertio Notarij dicentis, ſe vidiſſe Inſtrumentum originale, non eſſet vera exemplatio, ſed tantùm teſtimonium datum de originali à ſe viſo. *Abb. in cit. cap. ult. num. 5. h. t. Felin. num. 13.*

XXIII. Ceterùm, quod dictum eſt, ad exemplationem Inſtrumentorum requiri auctoritatem Judicis, Limitatur primò. ut non procedat, ſi Notarius exemplum Inſtrumenti conficiat, ex partis utriuſque, quarum intereſt, conſenſu, & rogatu: tunc enim illud fidem facit, ac plenè probat, etiam ſine Judicis auctoritate, ſaltem in præjudicium partium, earúmque ſucceſſorum; ut docet *Bart. in Auth. Siquis in aliquo; num. 5. C. de edendò.* nam in *cit. cap. fin. h. t.* eſt ſermo, quando ex unius tantùm partis voluntate Inſtrumentum originale per tabellionem exemplatur: tunc enim neceſſariò requiritur Judicis auctoritas: ſecus, ſi ex utriuſque partis conſenſu id fiat. *Mynſing. cent. 6. obſ. 74. num.* 2. Imò non improbabiliter putat *Imola in cit. cap. ult. num. 5. h. t. & Felin. ibid. num.* 4. quòd, ſi Notarius, coram teſtibus, à partibus rogetur, ut exemplum Inſtrumenti conficiat, tale exemplum vim habeat publici Inſtrumenti, non minùs, quàm ipſum originale, ita, ut valeat, ſaltem tanquam confeſſio, & pactum plenè probans inter ipſas partes, per *l. Optimam; 14. C. de contrah. ſtipul. Mynſing. c. l.*

Limitatur ſecundò. Quòd exemplum, etiam ſine Judicis conſenſu, ex originali tranſumptum plenè probet, ſi ab eodem Notario ſit deſcriptum, qui ipſum originale conficere juſſus fuerat, eique fides adhibenda eſt, etiam ſine originali exhibito; quia tale exemplum rectè dici poteſt originale, cùm ſit eadem perſona, & eadem auctoritas, quæ utrique ſcripturæ fidem facit; ut ait *Bart. c. l. n. 3. Felin. c. l. num. 5. Mynſing. cit. obſ. 74. num. 3.* ubi tamen *num. 4.* id limitat, niſi ad ſubſtantiam contractûs requiratur ſcriptura: tunc enim exemplum ab eodem tabellione ex prima ſcriptura deſumptum non facit plenam fidem; quia in illa conſiſtit ſubſtantia, niſi probetur ejus amiſſio.

Limitatur tertiò. Quòd interdum etiam propter antiquitatem exemplo Inſtrumenti plena fides adhibetur, etiamſi non conſtet, ſuprà dicta requiſita in eo obſervata fuiſſe; quia in antiquis propter difficultatem probandi ſufficiunt leviores probationes, neque neceſſariò plenæ requiruntur. *cap. Cùm cauſam; 13. junct. Gl. V. Per libros antiquos de probat. Mynſing. centur. 6. obſ. 75. num. 2. & 3.*

Limitatur quartò. Quòd interdum exemplo plena fides adhibeatur, etiam abſque exhibito protocollo, vel originali Inſtrumento, ſi reperiatur inter acta Judicij, & proceſsûs, deſcriptum ex ipſo originali apud Judicem ſecundùm integrum illius tenorem, & productum, ac collatum per ipſum cauſæ Notarium: idque procedit, ſi ex mandato Judicis, ejúſque auctoritate, exemplum illud ex originali ſit deſcriptum, parte ad hoc vocatâ. *Covarr. cit. cap. 21. num. 6. Mynſing. cit. obſ. 75. num. 1.* Denique, licèt exemplum deſcriptum ex originali Inſtrumento, ſine debita ſolemnitate, non faciat plenam probationem, facit tamen aliqualem præſumptionem. *Felin. in cit. cap. fin. num. 13. Fallent. 4. h. t.*

§. VI.

An probent, & quam fidem faciant Inſtrumenta, ſeu ſcripturæ privatæ?

XXIV. Aſſertio 1. Chirographum, ſive ſcriptura privata, quæ manu propriâ ſcribentis ſcripta, vel ſubſcripta eſt, ſed teſtium ſubſcriptione, ſigillo, vel alio adminiculo munita non eſt, nihil probat; prout habetur in *l. Inſtrumenta; 5. ff. de probation.* ubi dicitur: Inſtrumenta domeſtica, ſeu privata teſtatio, ſeu annotatio, ſi non alijs quoque adminiculis adjuventur, ad probationem ſola non ſufficiunt. *Maſcard. de probat. concluſ. 111. num. 1. & alii DD. communiter.* Ratio eſt; quia non eſt ſcriptura authentica, ſeu publicam auctoritatem habens; ideóque neque vim probandi obtinet. Quamvis autem hujuſmodi ſcriptura privata non faciat probationem, nec plenam, nec ſemiplenam; inducit tamen præſumptionem, ſeu conjecturam aliquam; cùm non ſit veriſimile, quempiam falſam feciſſe ſcripturam, propter timorem pœnæ falſi. *Bartol. in l. Admonendi; 31. num. 26. ff. de jurejur. Abbas in cap. 2. num. 2. h. t. Covarr. practic. qq. cap. 22. num. 6.*

XXV. Idque extenditur, quòd neque, ſi ſcriptura aliqua authentica (id eſt, teſtium ſubſcriptione munita) in Judicio exhibeatur, *Hoſtienſ. hic V. Authentica.* ſed teſtes in ea inſcripti deceſſerint, alicujus firmitatis eſſe cenſeri debeat: niſi manu publicâ (id eſt Notarij. *Gl hic V. Per manum publicam*) confecta ſit, vel authenticum ſigillum habeat, per quod probari poſſit; prout reſcribit Alexander III. in *cap. Scripta; 2. h. t.* Ex quo patet diſcrimen inter ſcripturam, ſeu Inſtrumentum publicum, quod manu Notarij, cum debitis ſolemnitatibus, confectum eſt, & inſtrumentum, ſeu ſcripturam privatam, etſi non ſolùm partium contrahentium, ſed etiam teſtium ſubſcriptionem habeat; nam illud fidem facit, & plenè probat, licèt teſtes inſcripti mortui ſint, vel ipſe etiam Notarius obierit. *c. pen. h. t.* quia ex jure publicam auctoritatem, & vim probandi habet: at verò Inſtrumentum, ſeu ſcriptura privata, ſi teſtes ſubſcripti deceſſerint, deſinit eſſe authentica, & nullam vim probandi habet; quia privata ſcriptura eſt; niſi per teſtes vivos, vel alio modo probari poſſit; ut conſtat ex *cit. cap. 2. hoc tit. Abbas ibid. not. 2. & 4.* de quo plura infrà.

XXVI. Aſſertio ſecunda. Si Titius v. g. privatam ſcripturam, videlicet ſyngrapham, vel apocham, neget eſſe propriam, ſive à ſe ſcriptam, vel ſubſcriptam, dicátque, eam eſſe ſuppoſititiam; tunc ea nihil probat contra Titium, ſed alio modo ex infrà ponendis probari debet, eam à Titio eſſe ſcriptam, vel ſubſcriptam, vel ab alio ex illius mandato: ſin autem talis ſcriptura, vel ſyngrapha agnoſcatur à Titio pro ſua; tum non probat quidem pro ſcribente, ſive in favorem,

Digitized by Google

vorem, & commodum illius, neque in præjudicium alterius, niſi alijs adminiculis fulta ſit: ut, ſi in creditoris rationibus repetiatur ſcriptum, quòd Cajus ipſi debeat centum aureos, nihil probat contra Caium. *l. Rationes*; *6. & l. ſeq. C. de probation.* ubi dicitur: Exemplo pernicioſum eſt, ut ei ſcripturæ credatur, quâ unusquiſque ſibi annotatione propriâ debitorem conſtituit: at verò plenè probat talis ſcriptura privata contra ipſum ſcribentem, ſi fateatur, ſe ſcripſiſſe. *Abb. in cit. cap. 2. num. 2. hoc tit.* ubi tamen ulteriùs diſtinguendum eſt: nam vel cauſa debendi eſt adjecta, veluti ex mutuo, empto, locato &c. Ut ſi v.g. Titius in chirographo, ſeu ſyngrapha ſua confiteatur, ſe eſſe debitorem Caij ex mutuo; & tunc probat contra ſcribentem; quia quiſque debet ſuæ confeſſioni acquieſcere, & ſtare etiam contra ſe. *l. Generaliter*; *13. C. de non numera. pecun.* vel cauſa debendi non eſt adjecta; & tunc neque contra ipſum ſcribentem talis ſcriptura privata probat; ut colligitur ex *l. Scripturas*; *11. C. Qui potior. in pignor. &c.* & docet *Gloſ. recepta in l. Inſtrumenta*; *5. in caſu, junctâ Gl. margin. lit. G. C. de probation.*

XXVII. Similiter, ſi cautio, ſeu promiſſio dandi, aut faciendi aliquid facta ſit, non expreſsâ causâ, nulla inde actio, & obligatio oritur in foro externo, etiam Canonico, niſi Actor probet, verè debitum eſſe. habetur in *l. Cum de indebito*; *25. §. ult. ff. de probat.* ex qua deſumptum » eſt *c. Si cautio*; *14. h. t.* Ubi ſtatuitur: Si in cautio» ne, id eſt, ſcriptura debiti, prout non exprimatur » cauſa, ex qua debeatur, tum creditor tenetur » probare debitum: ſi verò cauſa expreſſa fuerit, » confeſſione debitoris ſtatur, niſi probet, ſe id » non debere. V.g. Titius petiit centum aureos à Caio, ad quod probandum produxit cautionem, ſeu Inſtrumentum, in quo Caius indeterminatè, id eſt, nullâ causâ expreſsâ, confitetur, ſe debere Titio centum aureos: talis confeſſio non valet, nec probat in præjudicium confitentis, ſed Titius creditor tenetur probare debitum. Sin autem in prædicta cautione Caius confiteatur, ſe debitorem eſſe, ex cauſa determinata (v.g. accepti mutui) tum ſtatur ejus confeſſione, niſi probet, ſe indebitè promiſiſſe, ſeu confeſſum fuiſſe. *Maſcard. vol. 1. de probat. concl. 345.* Ratio prioris partis eſt; quia obligatio dandi, vel faciendi, ipſúmque jus, & actio petendi non oritur, niſi ex cauſa, ſeu titulo. Quando ergo nulla cauſa expreſſa eſt, præſumitur promiſſio per errorem eſſe facta: errantis autem nullus eſt conſenſus. *Abb. in cit. cap. Si cautio*; *n. 2. Felin. ibid. num. 1.* adeóque neceſſe eſt, ut Actor probet titulum, ſeu cauſam: vel quòd facta ſit promiſſio ſub conditione, quæ non ſit impleta, ita, ut competat condictio dati ob cauſam, causâ non ſecutâ. Confirmatur; quia etiam ſecundùm Jus Canonicum, ex nudo pacto non datur actio, niſi cauſa expreſſa ſit. *Laym. l. 3. Theol. moral. tract. 4. cap. 2. num. 3.* & dictum ſuprà *lib. 1. tit. 35. n. 37.* Porrò, nomine cautionis hîc intelligitur omnis confeſſio, vel ſimplex promiſſio, cui nec pignus, nec fidejuſſio adjecta eſt, ſed quæ nudè, ac ſimpliciter facta eſt, ſive ſtipulatio, aut ſcriptura publica, vel privata intervenerit, ſive non, juxta *l. Sancimus*; *3. C. de verb. & rer. ſignific. Abb. hîc num. 1.* Ratio ſecundæ partis eſt; quia, quando in cautione, vel promiſſione cauſa debiti eſt expreſſa, ut, ſi v.g. Cajus confiteatur in chirographo ſuo, ſe eſſe debitorem Titij ex cauſa accepti mutui, vel donati, vel depoſiti &c. tum ſtatur, & fides habetur ejus confeſſioni contra ſe, niſi probet ſe indebitè promiſiſſe, vel per errorem confeſſum fuiſſe indebitum, quod exiſtimabat eſſe debitum. *cit. cap. Si cautio in fine*; *& ibi Gl. V. Si cauſam.* ubi rationem reddit; quia indignum eſt, ut, quod quiſque ſuâ voce dilucidè proteſtatus eſt, in eundem caſum, proprio teſtimonio, valeat infringere. *l. Generaliter*; *5. C. de non numer. pecun. & Gloſ. fin. in cit. cap. Si cautio.* ſic etiam, qui dicit, pecuniam indebitam ſe ſolviſſe, illud probare tenetur, juxta *cap. ult. de ſolution.* vel niſi Reus, ſeu debitor conventus, qui propriæ confeſſionis chirographum creditori dedit, intra biennium, objiciat exceptionem non numeratæ pecuniæ in contractu mutui: tum enim creditori onus probandi incumbit, pecuniam ſcilicet à ſe numeratam fuiſſe. *l. In contractibus*; *14. in princ. C. de non num. pecun. Gloſ. in cit. cap. Si cautio. V. Confeſſioni*; *h. t.* qui ſi in probatione deficiat, abſolvetur mutuatarius. *Laym. l. 3. tract. 4. cap. 15. n. 8.*

XXVIII. Ceterùm plures ſunt caſus, ſeu exceptiones, in quibus etiam causâ non expreſsâ, ex ſimplici confeſſione, vel promiſſione oritur obligatio, & actio. Veluti Primò. In omnibus caſibus, in quibus donatio præſumitur, ut, ſi dives promittat pauperi, vel ſi ob præcedentia merita aliquid promiſſum, vel datum fuerit; tunc enim præſumitur donatio facta, etiamſi ea non ſit expreſſa. *Menoch. de arbitr. Iudic. caſu 88. num. 16. & ſeqq.*

Secundò. Si promiſſio facta ſit Eccleſiæ, vel alij pio loco; tunc videtur, ſe obligâſſe, favore piæ cauſæ, & Religionis, quæ eſt ſufficiens cauſa, nec præſumitur tunc error. *Abb. in cit. c. Si cautio*; *n. 2. Felin. ibid. num. 6.* Tertiò. Confeſſio liberatoria facta ab eo, qui debitum remittere poteſt, valet etiam ſine adjectione cauſæ; quia vim pacti in ſe continet, & remiſſionem debiti inducit, v. g. ſi Titius fateatur, Caium nihil ſibi debere. *l. Tale pactum*; *40. ff. de pactis. Felin. c. l. n. 7.* Quartò. Siquis confiteatur, rem ſuam non eſſe, non adjectâ causâ: tunc enim præjudicat ſibi; quia cenſetur eam habere pro derelicto, & res ſit alterius, ſcilicet accipientis. *l. 1. & 2. ff. Pro derelicto. Abbat cit. loc. num. 2. Felin. cit. loc. num. 8.* Quintò. Confeſſio ſine cauſa facta in ultima voluntate non quidem probat debitum, habet tamen vim legati, ſi verba id admittant. *l. Cuius*; *88. §. Quisquis*; *10. ff. De legat. 2. Abb. cit. loc. Felin. cit. loc. num. 9.*

Sextò. Si confeſſio, vel promiſſio ſit geminata, ſeu repetita: hæc enim etiam non expreſsâ causâ parit obligationem, & actionem; quia præſumitur, extitiſſe cauſam promiſſionis, & obligationis. *Felin. c. loc. num. 14.* Septimò. In promiſſione conditionata, quippe quæ valet, abſque alia cauſa adjecta, quaſi conditio ſuccedat loco cauſæ. *Felin. c. l. n. 16.* apud quem plures limitationes videri poſſunt.

XXIX. Aſſertio tertia. Si teſtes producti, ad probationem ſcripturæ privatæ, deponunt de tenore ejusdem, ſive de contentis in ea: ut ſi v.g. deponunt contractum, vel alium actum celebra-

tum eſſe à partibus, eo modo, quo in ſcriptura narratur; tum ad plenam probationem ſufficiunt duo teſtes, etiam non ſubſcripti. Si verò teſtes non deponant de contentis in ſcriptura; quia v. g. contrahentes noluerunt, ſuam conventionem alijs eſſe cognitam, ſed de ipſa præcisè ſcriptura, ſeu inſtrumento privato, quòd nimirum illud ſcriptum, vel ſubſcriptum ſit à partibus contrahentibus, vel ab eo, contra quem producitur, vel ab alio extraneo ſit ſcriptum, ſed ex mandato partium contrahentium, aut ejus, contra quem producitur: hoc caſu poſteriore, ut teſtes cenſeantur recognoſcere ſcripturam privatam, non ſatis eſt, ſi affirment, ſe certò ſcire, illam ſcriptam, vel ſubſcriptam manu Titij, v. g. contrahentis, vel ex mandato ipſius à Sempronio, ſed debent inſuper teſtari, ac dicere, quòd ipſis præſentibus, ac videntibus, Titius hanc ſyngrapham ſcripſerit, vel ſubſcripſerit, vel ex mandato ipſius Sempronius; ut ex communi docet *Felin. in cap. 2. n. 4. h. t. Covarruv. pract. qq. c. 22. n. 1.*

XXX. Aſſertio 4. Tria ſunt adminicula, quibus ſcriptura privata contra ſcribentem, ſi eam neget, recognoſci, & probari debet, aut poteſt: nam, ſi is, contra quem producitur, chirographum, vel epiſtolam fateatur à ſe ſcriptam, vel ſubſcriptam fuiſſe, eámque tanquam ſuam agnoſcat, ſtatur ejus confeſſione, & plena fides ei adhibetur. *l. Publia 26. §. fin. ff. Depoſiti. Covarr. cit. loc. num. 2.* Si autem neget, tum primum adminiculum probandi eſt per teſtes, ſive ij ſint maſculi, ſive fœminæ; nam maſculinum continet fœmininum. *l. 1. ff. de V. S,* quia & mulier poterit eſſe teſtis. *Felin. in cit. cap. 2. num. 4. h. t. Covarr. cit. loc. num. 3.* requiruntur autem tres teſtes fide digni, tam Jure Canonico, quàm Civili, qui recognoſcant ſcripturam, id eſt, teſtentur, ſe præſentes fuiſſe, cùm pars, quæ Inſtrumentum negat, illud ſcriberet, vel ab alio ſcripto ſubſcriberet, pro quo citatur *Auth. de inſtrum. cautelâ, & fide. §. Si quis igitur collat. 6. Novell. 73.* quæ tamen habet locum, cùm contractus excedit libram auri. *Gl. ibid. V. Non minùs tribus; & l. Scripturas; 11. C. Qui potiores in pignore &c. & ibi Bart.* quæ etiam loquitur in alia ſpecie facti; ut notat *Covarr. cit. loc.* Nam, quia propter ſimilitudinem ſcripturæ facilè deponentes errare poſſunt, ideo requiruntur tres teſtes, quando deponunt, quòd illa ſcriptura fuerit per Titium, v. g. ſcripta, vel ſubſcripta; quamvis duo teſtes ſufficiunt, ſi deponunt de tenore, ſive de contentis in ſcriptura; ut ſuprà dictum. *Felin. cit. loc. num. 4. declarat. 3. Covarr. num. 3.* paria autem ſunt, & pro æquivalentibus habentur, Inſtrumentum eſſe totum ſcriptum manu propriâ Titij, & eſſe tantùm ſubſcriptum à Titio, etſi per alium ſit ſcriptum ex mandato ipſius; nam, ſi propriâ manu Titii ſit ſcriptum, non requiritur ejus ſubſcriptio, quæ tamen requiritur, ſi alienâ manu ſcriptum ſit. *Felin. cit. loc. num. 6. & 7. Imola ibid. num. 8. Covarr. cit. loc. n. 2. & 4. Menoch. de arbitr. judic. caſu 114.* Porrò, ſi Inſtrumentum, ſeu ſcriptura contineat materiam, quæ tendit in præjudicium utriuſque partis, requiritur, ut ſit ſcriptum, vel ſubſcriptum ab utraque parte: ſi verò concernat tantùm præjudicium unius partis, ſufficit, ut ſit ſcriptum, vel ſubſcriptum ab illa parte, de cujus præjudicio agitur. *Imola in cit. cap. 2. num. 11. h. t. Felin. ibid. n. 7.*

Secundum adminiculum probandi Inſtrumentum, ſeu ſcripturam privatam eſt, ſi tres teſtes, qui ex voluntate partium ſubſcripſerunt, recognoſcant proprias ſubſcriptiones teſtificantes, ſyngrapham, vel epiſtolam à partibus ſcriptam, vel ſubſcriptam fuiſſe. *Covarr. cit. loc. num. 4.* vel ſi ſubſcripti non ſint, vivâ voce deponant, ſe vidiſſe, partes Inſtrumentum ſcripſiſſe, vel ei ſubſcripſiſſe. *Felin. cit. loc. num. 3.*

Tertium adminiculum eſt comparatio litterarum, ſi nimirum ſcriptura ejus, qui Inſtrumentum ſcripſit, vel ei ſe ſubſcripſit, cum ejuſdem Auctoris confeſſis, vel approbatis, ſeu authenticis ſcripturis comparata ſimilitudinem gerat. *Covarr. cit. loc. n. 4.* quæ comparatio ſemiplenam facit probationem. *Maſcard. vol. 1. de probat. q. 12. n. 2.*

XXXI. Jam ergo controverſia eſt inter DD. utrùm omnia prædicta tria adminicula ad recognitionem, & probationem Inſtrumenti, ſeu privatæ ſcripturæ requirantur, an duo, an verò unicum eorum ſufficiat? Aliqui aiunt, ſi per ſolam partium ſubſcriptionem, vel ſolam teſtium ſubſcriptionem fiat recognitio ſcripturæ privatæ, vel etiam per ſolam litterarum comparationem, fieri probationem ſemiplenam, ſed non plenam: ſin autem fiat per duo ex his conjuncta, efficere plenam probationem. *Bart. in l. Admonendi; 31. num. 26. ff. de jureiurando. Abb. in cit cap. 2.* Ratio eſt; quia facilè erratur in agnoſcenda ſcriptura, etiam propriâ, propter ſimilitudinem characterum, quos aliqui callidè imitari norûnt. Alij verò exiſtimant ad privatæ ſcripturæ plenam probationem ſufficere, ſi tres teſtes ſubſcripti recognoſcant proprias ſubſcriptiones. *Gl. in cit. c. 2. V. Authentica, h. t. Covarr. c. l. n. 4.* vel etiam ſufficere, ſi tres teſtes deponant, ſe præſentes fuiſſe, cùm partes Inſtrumentum ſcriberent, vel ſubſcriberent. *Imola in cit. cap. 2. num. 8. Maſcard. de probat. concluſ. 111. num. 1.* Imò aliqui putant, ſufficere, ſi duo teſtes recognoſcant ſcriptionem, vel ſubſcriptionem partium; ut addit *Maſcard. cit. loc. n. 3.*

Excipitur tamen, ſi agatur actione reali hypothecariâ contra tertium poſſeſſorem, & afferatur contra publicum Inſtrumentum, in quo v. g. ædes hypothecario nomine obligatæ ſunt, Inſtrumentum, ſeu ſcriptura privata continens priorem tempore hypothecam: tunc enim publicum Inſtrumentum præfertur ſcripturæ privatæ, niſi hæc à tribus teſtibus, & quidem maſculis, ac probatæ vitæ, ſubſcripta ſit; prout habetur in *l. Scripturas; 11. C. Qui potiores in pignore. Gl. in cit. cap. 2. V. Authentica. h. t. Covarr. cit. cap. 22. num. 5.* quæ lex, cùm loquatur de caſu ſpeciali, & ſit exorbitans à Jure communi, non eſt ad alios caſus extendenda, nec in hoc quidem, quòd teſtes maſculi requirantur; ut cenſet *Felin. in cit. cap. 2. num. 4.* quamvis aliqui etiam in hoc diſſentiant.

XXXII. Alij denique probabiliùs dicunt, Judicis arbitrio relinquendum, & determinandum eſſe, an inſpectis diligenter circumſtantijs perſonarum, qualitatis, cauſæ, temporis, & alijs, ſola comparatio, ſeu collatio ſcripturæ privatæ, cum aliis authenticis ſcri-

pturis

ptutis ejuſdem Auctoris, ſufficiat ad plenam probationem, néc ne: nam, ſi Judex videat, comparationem claré oſtendere, ſcripturam eſſe Titii v. g. manu ſcriptam, ſemiplenam fidem ei adhibere poterit: ſi minùs claré, inducet aliqualem præſumptionem, quæ adjuncto alio adminiculo, efficere poterit ſemiplenam probationem: ſi verò clariſſimè conſtet de ſimilitudine ſcripturarum, etiam plenam fidem, ſeu probationem facere poterit. *Menoch. de arbitrar. Judic. caſu* 114. *n.* 7. *&* 8. Idque colligitur ex *Authent. At, ſi contractus C. h. t.* ubi dicitur, quòd ſoli comparationi litterarum credi non debeat, ſed aliud inſuper argumentum ſit neceſſarium, ſi debitum auri libram excedat, idque propter gravitatem materiæ: ergo argumento à contrario ſenſu ducto, ſi materia, ſeu cauſa tam gravis non ſit, ſufficiet interdum ſola comparatio litterarum, ſecundùm Judicis arbitrium. *Gl. ibid. V. Soli.* Idémque dicendum de teſtium recognitione; ut docet *Bartol. in l. Admonendi*; 31. *n.* 26. *ff. De jurejurando*: nam, cùm dixiſſet, quòd privata ſcriptura probata per teſtes tantùm, vel per comparationem litterarum tantùm, facit ſemiplenam probationem; mox id reſtringens ait: quòd poſſet eſſe tanta fides teſtium, vel tanta fides comparationis litterarum, ut ei daretur plena fides. Quòd ſi teſtes deponant, ſcripturam Titii manu eſſe ſcriptam, in eorum præſentia, ſed comparatio litterarum repugnet, & magnam litterarum diſſimilitudinem arguat; ad Judicis arbitrium pertinebit, cui fidem adhiberi velit, vel litterarum diſſimilitudini, vel ipſis teſtibus, vel, ſi omnia æqualia ſint, in dubio rem relinquere malit. *Bart. c. l. n.* 26. *Menochius cit. caſu*; 114. *n.* 16. quòd ſi de ſcriptura dubitetur, num à Titio v. g. ſcripta ſit, iſque neget, ſuâ manu ſcriptam eſſe, cogi poterit à Judice ad ſcribendum, & litteras in charta efformandas, ut inde ſumi poſſit comparatio, & vel certò, vel veriſimiliter deprehendi, an illa ſit ſcriptura Titii. *Menoch. c. l. n.* 11. *&* 12. Denique, etſi fieri poſſit, ut comparatio litterarum plenè probet, ob maximam characterum ſimilitudinem; negari tamen non poteſt, hanc probationem eſſe valde periculoſam, cùm multi alterius manum dextrè imitari poſſint, ut illa ipſa ſcriptura eſſe judicetur. *Menoch. c. l. n.* 13.

§. VII.

An, & qualiter probent ſcripturæ privatæ in ſpecie.

Privatæ ſcripturæ tres ſunt ſpecies, apocha, & antapocha, Rationes, ſive liber Rationum, & epiſtola; ut docet *Bart. in cit. l. Admonendi*; *n.* 25. *ff. De jurejurand. & dictum ſupra n.* 5.

XXXIII. Quæritur nunc primò. An, & qualiter probet apocha, vel antapocha. Reſpond. circa hanc primam ſpeciem privatæ ſcripturæ quatuor caſus ſunt diſtinguendi; ut docet *Abb. in c.* 2. *n.* 2. *h. t.* Primus eſt, quando privata ſcriptura non eſt ſubſcripta, nec à partibus, nec à teſtibus; & tunc facit plenam fidem contra ſcribentem confeſſum: aliis tamen nullum parit præjudicium; quia aperiretur via fraudibus, ſi debitores privatis ſcripturis, ſeu chirographis præjudicare poſſent anterioribus creditoribus. Si autem pars neget, ſe ſcripſiſſe apocham, vel non conſenſiſſe in ſcriptam ab alio; tunc per comparationem litterarum, & per teſtes, qui præſentes fuerunt, quando apocha ſcripta eſt, plena fit probatio. Secundus caſus eſt, quando ſcriptura tantùm ſubſcripta eſt à partibus; tunc enim etiam non plenè probat ſine argumento teſtium. *Abb. c. l. n.* 3.

Tertius caſus eſt, quando apocha ſubſcripta eſt à teſtibus tantùm; tunc enim ad plenam probationem faciendam requiritur ſimul comparatio litterarum, ac teſtium depoſitio, neque unum ſine alio ſufficit; quia poſſunt facilè errare: quòd ſi comparatio diſcordet à dictis teſtium, arbitrio Judicis relinquitur, cui magis inhærere velit, ut ſuprà dictum. *Abb. c. l. n.* 4. Quartus caſus eſt, quando apocha ſubſcripta eſt à partibus, & à teſtibus; tunc enim, ſi teſtes recognoſcant ſcripturam, oritur plena probatio; quia, cùm tot ſint ſubſcriptiones, non poſſunt teſtes ita facilè decipi. *Abb. c. l. n.* 5.

Addi poteſt quintus caſus, in quo ſcriptura privata plenè probat, etiam ſine alio adminiculo, nempe, ſi producatur ex Cancellaria, vel ex Archivo publico, in quo ſolùm aſſervari ſolent ſcripturæ authenticæ; non quòd talis ſcriptura ſecundùm ſe publica ſit, prout ea, quæ per publicum Notarium confecta eſt; ſed quia vim habet publici teſtimonii; tum ratione loci, quia hujuſmodi ſcripta, ſeu litteræ reconditæ ſunt in Archivo Curiæ: vel ratione perſonæ, quia per publicum, & juratum Officialem, ſeu Miniſtrum ſunt regiſtratæ, cui ex officio incumbit, ut non niſi ſcripta, ſeu litteræ, quæ fidem merentur, inter ſcripturas Archivi reponantur; de quibus fit mentio in *Auth. Ad hæc*; *in fine C. h. t. & ibi Gl. V. Teſtimonium publicum*; *juncta Gl. margin. Abb. in cit. c.* 2. *n.* 6. *h. t. Felin. ibid. n.* 9. *Maſcard. de probat. concl.* 111. *n.* 9. de quo etiam dictum ſuprà *tit.* 20. *n.* 51. Sextus caſus; in quo privata ſcriptura plenè probat, etiam ſine aliis adminiculis, & ſolemnitatibus, eſt, ſi communi conſenſu partes inter ſe conveniant, ut privatæ ſcripturæ fides adhibeatur; tunc enim cenſentur approbare perſonam ſcribentis. *Felin. in cit. c.* 2. *n.* 13. *Maſcard. cit. concl.* 111. *n.* 17. apud quem plura de hoc videri poſſunt.

XXXIV. Quæritur ſecundò. Qualiter probet liber Rationum, ſeu Rationes privatæ? Reſp. Rationes privatorum regulariter non probant pro ſcribente, ſine aliis adminiculis, ſeu præſumptionibus, ſaltem plenè. *l. Rationes*; 6. *& l. Exemplo*; 7. *C. De probat. Abb. in cit. c.* 2. *n.* 9. *h. t. Imola ibid. n.* 16. *Felin. n.* 21. *ubi num. ſeq.* plures limitationes adfert. *Maſcard. de probat. concl.* 975. *n.* 1. *& ſeqq.* quia aliàs quilibet poſſet ſibi parere probationem, ſcribendo alium debitorem. *l. fin. C. De concinend. fiſci debitorib. lib.* 10. quod certè exemplo pernicioſum foret; quia multi ex dolo ſuo lucrum referrent, & cum aliena jactura locupletarentur. At verò Rationes etiam privatorum regulariter probant contra ſcribentem; quia, licèt hujuſmodi confeſſio, parte adverſâ abſente, ſcribatur, ſcriptura tamen ſemper loquitur, & confeſſio cenſetur tacito partium conſenſu emanâſſe, & à parte producente poſtea præſente approbata. *Maſcard. de probat. concl* 976. *n.* 1. *&* 2. ubi plures ampliationes, & limitationes adfert *Covarr. qq. pract. c.* 22.

c. 22. n. 8. pro tertio verò, vel contra tertium rationes privatæ regulariter non probant. *Maſcard. concl. 977. n. 1. & ſeqq.* ubi plures limitationes ponit. Liber autem Rationum inter ſocios plenè probat, tam pro ſcribente, quàm contra illum. *Menoch. de arbitr. judic. caſu 92. n. 3.*

Porrò, quamvis libri, & Rationes mercatorum ſint etiam ſcripturæ privatæ, tamen probant, non tantùm plenè contra ſcribentem, ſed etiam, juxta boni viri arbitrium, ſemiplenè pro ſcribente, & proferente, ita, ut ei juramentum ſuppletorium deferri poſſit, concurrentibus bis conditionibus, nimirum, ſi mercator producens librum Rationum ſit bonæ famæ, & rationes propriâ manu conſcripſerit, & cauſa debiti ſit expreſſa; & in hujuſmodi libro non ſolùm credita, ſed etiam debita, data, & accepta contineantur; ut docet *Bart. in cit. l. Admonendi; n. 26. & ſeq. ff. De jurejur. Abb. in cit. c. 2. n. 9. & 10.* & ex communi DD. ſententia *Gail. l. 2. obſ. 20. n. 2. & 3.* Verumtamen ex recepta conſuetudine, vel etiam ex diſpoſitione ſtatuti, in foro mercatorum, libros hujuſmodi Rationum, ſi adſint prædictæ circumſtantiæ, etiam plenè probant in iis, quæ ad commercia, & negotiationem pertinent; non autem in aliis; in qua re etiam integritas, & probitas Mercatoris, & magnitudo debiti à Judice conſideranda eſt. *Gail. c. l. n. 6. 7. & 8.* quia tunc privata ſcriptura nititur publicâ auctoritate.

XXXV. Quæritur tertiò. Quam probationem faciat epiſtola? Reſpond. Epiſtola ſive litteræ miſſivæ regulariter non probant pro ſcribente, quamvis fidem faciant contra ſcribentem, modò conſtet, ab illo ſcriptam eſſe epiſtolam, & ſolitam formam habeat, videlicet nomen mittentis, & ejus, cui mittitur, item narrationem, conclusionem, & datam. *Menoch. de arbitr. jud. caſu 94. num. 6. 9. & 17.* Verumtamen, etſi datâ temporis, vel loci careat epiſtola, nibilominus probat contra ſcribentem, ſecundùm *Menoch. c. l. n. 11. & 12.* ac denique, ſi præſentata ſit ei, cui mittitur; nam quando illius acceptatio, & conſenſus ſecutus non fuit, non obligat mittentem: adeóque contra eum non probat. *Menoch. c. l. n. 18.* contra tertium verò non probat regulariter. *Menoch. c. l. n. 22.*

§. VIII.

Quantam fidem faciat, ſeu quam vim probandi habeat ſigillum ſcripturæ, ſeu litteris appoſitum?

Duplex eſt ſigillum, publicum, ſeu authenticum, quod ſcilicet publicâ auctoritate alicujus Magiſtratûs, vel Communitatis apponitur: & privatum, quo perſona privata utitur, illúdque apponit, ad probationem, vel confirmationem.

XXXVI. Aſſertio prima. Scripturæ, ſeu Inſtrumento, quod manu publicâ Notarii confectum non eſt, ſi tamen ſigillo publico, videlicet Epiſcopi, vel alterius Judicis, ſeu Magiſtratûs Ordinarii, etiam ſecularis, vel etiam Capituli, vel alterius Univerſitatis, munitum ſit, in rebus ad juriſdictionem, vel officium eorum pertinentibus, indiſtinctè plena fides habetur, juxta *c. 2.* ibi: *aut authenticum ſigillum habuerint h. t. & ibi Gl. fin. & docet Gl. Marg. in l. Si procuratorem; 65. lit. b. ff. De procuratorib.* ubi ait, quòd litteræ, quibus ſigillum publicum appoſitum eſt, eo ipſo approbatæ cenſentur: & *Bart. ibid. n. 3. Maſcard. de probat. concl. 990. n. 1. & 2.* Neque tunc neceſſaria eſt alia recognitio ſigilli, cùm ſatis notum ſit, eſſe ſigillum authenticum alicujus Magiſtratûs; ut notat *Menoch. de arbitr. judic. caſu 113. n. 8.* utpote quod difficilius ſubripi, aut falſari poteſt, quàm privati alicujus ſigillum. Idque ſaltem uſu, & conſuetudine in pluribus locis eſt receptum, quòd litteræ ſigillo Epiſcopi, vel alterius Judicis Ordinarii munitæ, etiam in cauſis gravioribus, plenam fidem faciant, & Authenticæ cenſeantur, dummodo nulla adſit ſuſpicio fraudis; ut tradit *Felin. in c. Poſt ceſſionem; 7. n. 8. de probat.* ubi refert, Auditores Rotæ dicentes, quòd conſuetudo Curiæ Romanæ, & totius Orbis hoc tenet, ut ſigillatis litteris Epiſcopi credatur, quando in ſpectantibus ad officium inter ſubditos teſtatur, v. g. quòd duo Clerici beneficia permutârint. *Abb. ibid. num. 4.*

Verumtamen, ſpectato Jure communi, probabilius eſt, quòd litteræ, ſeu ſcriptura etiam ſigillo Judicis, ſeu Magiſtratûs obſignata non cenſeatur authentica, nec plenè probet in præjudicium alterius, exceptis cauſis levibus, in quibus tanta certitudo neceſſaria non videtur, quanta in gravibus, & arduis; prout docet *Abb. in cit. c. Poſt ceſſionem; 7. n. 5. & 6. de probat. & Felin. ibid. n. 7.* Ratio eſt; quia non major fides adhibenda eſt litteris, ſeu voci mutæ, aut mortuæ, quàm vivæ voci, cùm non minùs induci quis poſſit ad falſum teſtandum, apponendo ſigillum ſuum, quàm ad falſum dicendum; atqui Epiſcopo, vel cuivis alteri Judici, aut Magiſtratui aſſerenti aliquá vivâ voce, in grave præjudicium alterius, fides non habetur. *c. Si tantum; 2. cauſ. 6. q. 2.* ergo nec litteris ſigillo ejus munitis: tales enim litteræ magis ſunt privatæ, quàm publicæ, cùm Judicis officium non ſit condere ſcripturas publicas, & Inſtrumenta authentica, ſicut Notarii jurati, cujus poteſtas, ut authenticum Inſtrumentum, quod plenam fidem meretur, adhibitis teſtibus, etiam ſine ipſorum ſubſcriptione, conficere poſſit (tametſi vivæ voci ipſius plena fides non adhibeatur cùm ſit exorbitans, & extraordinaria) ideo ad Judicem, & litteras ipſius ſigillo munitas, absque expreſſo Juris textu, extendi non debet, ut bene *Abb. c. l. n. 5.*

XXXVII. Aſſertio ſecunda. Scripturæ, ſeu litteræ, quibus appoſitum eſt ſigillum proprium perſonæ privatæ, plenam fidem faciunt, in præjudicium apponentis ſigillum, etiam ſine alia ſubſcriptione, ſive propria, ſive teſtium; ut docet *Gl. in cit. l. Si Procuratorem; V. Intelligendum; ff. De procurat. Felin. in c. 2. n. 37. §. Tertiò generaliter; h. t. Menoch. cit. caſu 113. n. 9. Maſc. de probat. concl. 1302. n. 4. & 5.* Ratio eſt, nam, ſicut ſubſcriptio, ita, & ſigillum adhibetur ad fidem faciendam ſcripto, nempe emanâſſe ab eo, quem ſigillum, vel ſubſcriptio oſtendit. requiritur tamen recognitio, hoc eſt, ut cognoſcatur, eſſe ſcripturam, vel ſigillum ejus, cujus eſſe perhibetur: nam ſi recognitum fuerit ſigillum ab apponente, perinde fidem facit, ac propria confeſſio. Si verò is neget, eſſe

ſuum

Digitized by Google

ſuum ſigillum, vel à ſe eſſe appoſitum, probatio incumbit affirmanti: nam in dubio non præſumitur ſigillum voluntate Domini appoſitum eſſe, ſi is id neget. *Covarr. cit. c. 22. n. 9. Menoch. cit. caſu* 113, *n.* 3. ubi ait, tria requiri, ut ſigillum plenam fidem faciat.

Primò, ut in litteris exprimatur, cujus ſit, vel ſaltem, ut ex conjecturis, & circumſtantiis id colligi poſſit. *Maſc. c. l. n.* 11. Secundò, à quo appoſitum fuerit. Tertiò, ut conſtet. ex qua cauſa appoſitum fuerit: quamvis contrarium teneant alii apud *Maſcard. cit. concl.* 1302. *n.* 9. nimirum in dubio præſumi, ſigillum appoſitum eſſe ex voluntate ejus, cujus eſt ſigillum, niſi contrarium probetur. Verùm *Abb. in c. 2. n. 15. h. t.* ait, diſtinguendum eſſe: nam, vel ſigillum eſt eorum, quorum nomine confectum eſt Inſtrumentum, vel litteræ; & tunc in dubio præſumitur eſſe appoſitum ad faciendam fidem ſcripturæ, & de conſenſu ipſorum, niſi contrarium probetur: & hoc caſu, ſufficit etiam ſigillum privatum partium contrahentium. Vel ſigillum eſt alterius; & tunc non ſufficit ſigillum eſſe appoſitum, ſed ipſi contrahentes, vel is, cujus eſt ſigillum, atteſtari debent, cur, & ex qua cauſa ſigillum ſit appoſitum; aliàs in dubio præſumitur adulterinum, & falsò appoſitum eſſe.

XXXVIII. Aſſertio tertia. Scripturæ, ſeu litteræ, quibus privatum ſigillum eſt appoſitum, etſi probent contra ſigillantem, ut dictum; non tamen faciunt fidem, nec probant contenta in illis, in præjudicium alterius tertii. *Maſcard. cit. concl.* 1302. *n.* 41. Ratio eſt; quia ſigillum non poteſt majorem fidem facere, nec plus probare, quàm teſtimonium, ad quod ſignificandum adhibetur: atqui ad plenam fidem faciendam unius privati viri teſtimonium non ſufficit. c. *Licèt*; 23. *de teſtib.* ergo nec unius privati ſigillum: quamvis ſigilla duorum virorum, probatæ vitæ, & integræ famæ, appoſita litteris, ſi recognita, ſeu approbata fuerint, plenam fidem faciant, etiam quando agitur de præjudicio alterius. Sed neque litteris etiam ſigillatis creditur in favorem ſigillantis. *Maſcard. cit. concl. n.* 41.

XXXIX. Notandum hîc præterea primò. Curandum eſt, ut Inſtrumento, ſeu litteris obligatoriis, non tantùm apponatur ſigillum, ſed etiam à ſigillante ſubſcribatur; quia tunc ea obligatio faciliùs recognoſci, & minùs in dubium revocari poteſt. Imò valde conſultum eſt, ut vel publicus Notarius, vel duo teſtes adhibeantur, qui teſtentur de ſigillatione, & ſubſcriptione; adeóque conſenſu contrahentis. *Bart. in cit. l. Si procuratorem*; *n.* 3. *ff. De procurator.*

Notandum ſecundò. Sigillum debet habere certos characteres, vel litteras, ut poſſit cognoſci, aliàs non probat. *Abb. in cit. c.* 2. *n.* 14. Idémq; eſt de annulo, qui adhibetur loco ſigilli, dummodo ſic ſculptus, ad modum ſigilli. Quòd ſi quis habeat ſigillum proprium; tunc illo, non alieno Inſtrumentum obſignare debet, alioquin non probat, niſi ex cauſa id fiat: quòd ſi quis proprium ſigillum non habeat, vel ad manum non ſit; tunc alieno uti poteſt: eſt tamen neceſſarium, vel ſaltem expedit, ut hoc ipſum in Inſtrumento exprimatur, ſigillantem alienum ſigillum adhibuiſſe. *Abb. c. l. n.* 16. *Maſcard. cit. concl.* 1302. *n.* 18. *&* 20.

Notandum tertiò. Poteſt Epiſcopus, v. g. committere Officiali ſuo ſigillum, quo auctoritate illius utatur in contractibus, aliiſque negotiis; cùm hoc nihil aliud ſit, quàm procuratorem, cum generali mandato, ad negotia conſtituere, dummodo ſint tales cauſæ, ut per alium expediri poſſint. *Innoc. in cit. cap.* 2. *num.* 3. *h. t. Abb. ibid. num.* 17. Ea tamen conſuetudo improbanda eſt, quâ chartæ vacuæ dari ſolent Officiali obſignatæ, ut in iis poſtea, pro occaſione negotii ſcribatur contractus, vel aliud negotium: nam ſigillum debet apponi ad confirmationem rei, vel actûs: adeóque ſupponitur rem eſſe, vel actum, qui confirmari debet, quod enim non eſt, confirmari non poteſt. *Innoc. c. l. n.* 4. niſi tamen dicatur, per talem appoſitionem ſigillorum in chartis vacuis nihil aliud ſignificari, quàm, quòd Officiali commiſſa ſit generalis poteſtas gerendi plura negotia.

§. IX.

De productione Inſtrumentorum.

XL. Aſſertio prima. Regulariter, & ordi- »
nariè, non ante, ſed poſt litem conteſtatam, etiam »
poſt publicationem atteſtationum, poteſt utra- »
que pars Inſtrumenta producere, uſque ad ſenten- »
tiam definitivam; donec in cauſa concluſum ſit; »
prout reſpondit Innocentius III. in *c. Cùm dilectus*; 9. *in princ. h. t.* Ratio dubitandi fuit, quia poſt publicationem teſtium non licet producere alios teſtes: unde videbatur etiam non licere producere Inſtrumenta, quo nomine etiam teſtes continentur. *c. Pervenit*; 4. *de teſtib. cogend. l.* 1. *ff. h. t.* paréмque cum teſtibus probandi vim habent. *l. In exercendis*; 15. *C. h. t.* Verùm hæc ratio non obſtat; quia in Inſtrumentis ceſſat timor ſubornationis, propter quem non licet, poſt publicata teſtimonia, alios teſtes producere, cùm ex multis cauſis, & faciliùs deprehendatur, falſa eſſe Inſtrumenta, quàm teſtes; ut notat *Gl. hîc V. Poſt publicationem.* At verò poſt concluſionem in cauſa, Inſtrumenta ampliùs produci non poſſunt. *Arg. c. Paſtoralis*; 5. *in fine, de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* quia per concluſionem in cauſa cenſetur renunciatum allegationibus, & omnibus aliis probationibus. *Gl. hîc V. Concluſum*; cùm ſit terminus excluſivus omnium aliarum probationum: factâ enim concluſione in cauſa, dicitur de cauſa liquere, nec poteſt aliquid in cauſa mutari. *c. Auditis*; 8. *de procurat. Gl. in c. Significaverunt*; 36. *V. Liquere*; *de teſtib. Durand. in ſpec. tit. de Inſtrum. edit.* §. 5. *in princ. Felin. hîc n.* 1. *& ſeqq. Mynſing. cent.* 6. *obſ.* 56. *n.* 1. *&* 2. Multò minùs poſt ſententiam definitivam, poſſunt Inſtrumenta produci; ut patet ex *cit. c. Cùm dilectus*; ibi: *uſque ad definitivæ ſententiæ calculum, exhibere. h. t.* Imò neque Inſtrumenta denuo reperta poſt ſententiam produci poſſunt in cauſis privatis, vel prætextu illorum ſententia reſcindi. *l. Imperatores*; 35. *ff. de re judic.* quia res Judicata habetur pro veritate. *l. Ingenuum*; 5. *ff. De ſtatu hom.* niſi in certis caſibus, in quibus etiam poſt ſententiam admittitur probatio per Inſtrumenta, ut ſi condemnatus priùs ſummariè probet, ſe impeditum fuiſſe producere Inſtrumenta, vel ante

ſententiam

ſententiam proteſtetur de impedimento; tum enim etiam poſt ſententiam ad Inſtrumenta producenda admitti debet. *Mynſing. cent.* 4. *obſ.* 60. *Hiltrop. p.* 3. *tit.* 10. §. *De Inſtrum. product. n.* 8.

XLI. Aſſertio ſecunda. Poteſt tamen Judex, etiam ante concluſionem in cauſa, certum tempus præſtituere, intra quod producenda ſunt omnia Inſtrumenta, ita, ut poſtea non ampliùs poſſint produci; idque ſtatutum eſt, ut lites abbrevientur: ſic enim certus terminus à jure ſtatutus eſt ad excludendas exceptiones dilatorias, videlicet litis conteſtatio, poſtquam proponi non poſſunt: & tamen Judex poteſt breviorem terminum præfigere ad omnes dilatorias proponendas, *c. Paſtoralis*; 4. *de except.* Et de jure poſſunt teſtes reprobari, usque ad publicationem atteſtationum, & tamen Judex poteſt breviorem terminum præfigere, intra quem producantur omnes teſtes probatorii, & reprobatorii, *c. Licèt*; 9. *de probat. c. Cauſam*; 19. *de teſtib.* ſimili ergo modo poteſt Judex breviorem terminum ſtatuere, ante concluſionem in cauſa, poſt quem non admittatur ampliùs productio teſtium, ſicut non admittitur regulariter poſt concluſionem in cauſa. *Abb. in cit. c. Cum dilectus*; *n.* 4. *h. t.*

XLII. Ceterùm plures ſunt caſus excepti, in quibus Inſtrumenta produci poſſunt, etiam poſtquam in cauſa eſt concluſum, quos refert *Abb. in cit. c. Cùm dilectus*; *n.* 3. *h. t. & plures ibid. Felin. n.* 13. *& ſeqq. Gail. l.* 1. *obſ.* 107. & plures alii: nam Primò Judex ex officio, ſi neceſſe ſit, & expedire videatur, poteſt Inſtrumenta recipere, etiam poſtquam concluſum eſt in cauſa: concluſio enim in cauſa eſt terminus excluſivus probationum; ita tamen, ut non præjudicet Judici, quò minùs officio ſuo fungi poſſit.

Secundò, ſi Inſtrumenta, poſt concluſionem in cauſa, absque negligentia partis producentis, factâ ſcilicet priùs diligenti inquiſitione, de novo ſint reperta, & probabiliter priùs ignorata, idque per juramentum producentis probandum erit, ſe priùs eorum cognitionem habere non potuiſſe; ut docet *Bart. in l. Admonendi*; 31. *n.* 3. *&* 4. *ff. De jurejur. Mynſing. cent.* 2. *obſ.* 56. *n.* 9. Tertiò, in cauſis criminalibus Reus ad probandam ſuam innocentiã, & ad ſui defenſioné, etiam poſt concluſioné in cauſa, Inſtrumenta, aliasq; probationes producere poteſt. *Felin. c. l. n.* 15. idémque dicendum de cauſa Matrimonii, quæ cùm ardua ſit, criminali æquiparatur. *Gail. c. l. n.* 12. Quartò, ſi parte adverſâ præſente, & non contradicente, poſt concluſionem in cauſa, Inſtrumentorum productio recipiatur, tenet receptio, & cenſetur à concluſione receſſum, ſive Judex tacitè eam revocâſſe. *Abb hic n.* 3. *Felin. n.* 17. Quintò, ſi per negligentiam tutoris, vel adminiſtratoris Inſtrumenta non ſint producta, ante concluſionem in cauſa, ſuccurritur pupillo, vel minori, aut Eccleſiæ, per reſtitutionem in integrum, & quidem non tantùm poſt concluſionem in cauſa, ſed etiam poſt latam ſententiam; ut docet *Gl. in c. Inter.* 10. *V. Confirmantes*; *de ſent. & re. judic. Felin. c. l. n.* 18. Idémque dici poteſt de majore 25. annis, cui competere poteſt beneficium reſtitutionis in integrum, ex clauſula generali; Si qua mihi juſta cauſa &c. *Felin. c. l. n.* 23. Sextò, in cauſa appellationis poſſunt Inſtrumenta produci, quibus in priore inſtantia obſtabat concluſio in cauſa. *l. Probare*; 4. *C. De temp. appell. Felin. c. l.* Septimò, ſi Inſtrumentum, poſt concluſionem in cauſa, producatur, non ad probandum, ſed ad priores probationes declarandas; quia aliàs prohibitus probare non vetatur probationem à ſe factam declarare. *Felin. c. l. num.* 11. Octavò, in cauſis ſummariis poſſunt teſtes produci, etiam poſt concluſionem in cauſa; quia in talibus Judex poſt illam adhuc interrogare poteſt, etiam ad inſtantiam partis; non autem in cauſis profanis. *Felin. c. l. n.* 19. qui plures limitationes adfert, quarum tamen aliquæ ſunt dubiæ. Et generaliter quandocunque aliqua juſta cauſa ſubeſt, quæ Judicem movere poſſit, poteſt etiam poſt concluſionem in cauſa admittere ſcripturas, ſeu Inſtrumenta. *Marant. de ord. judic. p.* 6. *De Inſtrum. product. n.* 27.

XLIII. Notandum hîc præterea primò. Si quis producat, tempore oblati libelli, Inſtrumentum aliquod, ex quo ſuam intentionem fundat, tale Inſtrumentum non probat, niſi poſt litem conteſtatam reproducatur; quia Inſtrumentorum productio ante litis conteſtationem fieri non poteſt. *Mynſing. cent.* 2. *obſ.* 53. *in princ. Hiltrop. c. l. n.* 11. neque tamen pars adverſa citari debet ad productionem Inſtrumentorum, aliarúmque probationum, ſi productio fiat intra terminum datum ad probandum. *Hiltrop. c. l. n.* 12.

Notandum ſecundò. Conſultum eſt, & utile, ut Inſtrumenta producantur, cum hac clauſula, & proteſtatione: Produco, & exhibeo hæc Inſtrumenta ſuper his capitulis, ſeu Articulis, quatenus pro me, & parte mea faciunt, & contra partem adverſam, & non aliter, nec alio modo: nam aliàs hac proteſtatione omiſſâ, productio Inſtrumenti non minùs probat pro parte adverſa, quàm pro producente, & in favorem ipſius. *Hiltrop. c. l. n.* 15. *&* 16.

Notandum tertiò. Productio Inſtrumenti fieri debet ſumptibus producentis. *c. Præter*; 4. *§. ult. in fine. ff. De edendo*; & ſemel tantùm, niſi juſta iterum producendi cauſa ſubſit. *l. Si quis*; 6. *§. ult. ff. eod.* veluti ſi peregre, ſive alibi habeat Inſtrumentum, quod ipſi fuit editum, vel caſu ſit amiſſum. *l. Veluti*; 7. *in princ. ff. eod.* nemo tamen tenetur iterum producere Inſtrumentum, niſi juramentum præſtet is, qui petit illud iterum exhiberi, quòd exiſtimet, ſe poſſe falſum redarguere, quod probatum eſt. *l. Cùm quidam*; 21. *C. h. t.*

XLIV. Porrò *in cit. c. Cùm dilectus*; 9. *h. t. in fine*, ad alteram quæſtionem propoſitam reſpondet Papa Innocentius III. ſi in Regno Scotiæ con- »
ſuetudo approbata vigeat, ut Inſtrumentis Regis »
plena fides adhibeatur, eam etiam in foro Eccle- »
ſiaſtico ſervandam eſſe, propter Regis honeſtatem, »
& auctoritatem. »

Ubi *Gl. notat V. Approbata*; quòd conſuetudo facit aliquod Inſtrumentum authenticum, quod aliàs non eſſet, ita, ut plenam fidem faciat, etiam in præjudicium alterius tertii, dummodo nulla ſit præſumptio, vel ſuſpicio fraudis in contrarium; ut colligitur ex *cit. c. Cùm dilectus*; *in fine, ubi Gl. fin.* ait, quòd ex qualitate perſonæ approbetur, vel reprobetur Inſtrumentum, & *Hoſtienſ. ibid. V. Præſertim.* Ratio eſt; quia, ſicut conſuetudo tribuere poteſt facultatem creandi Notarios; ut docet *Durand. in ſpec. tit. de edit. Inſtrum. §. Quibus*; *Inſtrum. fides &c. n.* 22. ita etiam poteſt dare facultatem authenticandi Inſtrumenta,

Vivian.

Vivian. in Ration. hic. ſicut etiam poreſt dare juriſdictionem alicui, qui eam non habet. *Gl. hic V. Approbata.*

§. X.

De editione Inſtrumentorum.

De hac re actum eſt ſuprà *tit. 19. n. 22. & 53.* ubi dictum, quòd, etſi Actor edere teneatur Reo inſtrumenta ſua, non tamen Reus Actori, niſi ea ſint communia. Nunc ergo reliqua, quæ ad editionem Inſtrumentorum pertinent, & quomodo illa ſint edenda, proponemus.

XLV. Aſſertio 1. Si pars litigans petat à parte adverſa ſibi edi, ſeu exhiberi Inſtrumenta communia utrique parti, & Judex non faciat, ſeu curet illa edi, tum licitè ab eo appellatur, & quidquid poſt appellationem attentatum fuerit, non valet; prout ſtatuitur in c. *G. Perpetuus* 12. *h. t.* Nam, cùm Prior, & Conventus de Ledis, Georgium Vicarium perpetuum Eccleſiæ de Recham ſuper decimis, coram Judicibus auctoritate Apoſtolicâ delegatis, conveniſſent: idem Vicarius ſuper ſimilibus cauſis eoſdem reconvenit (quamvis etiam ſuper diſſimilibus poterat eos reconvenire. *Gl. hic V. Super ſimilibus*) atque inſuper inſtanter petijt à Judicibus, ut partem adverſam cogerent ad edendum Inſtrumenta communia, vel copiam eorum, per quæ ipſe intentionem ſuam ſuper cauſa principali fundare, & probare poſſit; quod cùm Judices illi denegarent, Vicarius ad Papam Honorium III. appellavit. Quare hic mandavit, ut, ſi ita ſe res haberet, quæ poſt appellationem attentata ſunt, in priſtinum ſtatum revocarentur. Ratio deciſionis eſt; quia Judex denegando parti petenti, ſibi edi Inſtrumenta communia, eam gravat, cùm Inſtrumentum commune quodammodo proprium dici poſſit cuique parti: ideóque ab hoc gravamine per Judicem illato pars petens licitè appellare poteſt; cùm ipſius intereſſit habere Inſtrumenta communia, per quæ probare poſſit ſuam intentionem principalem; ut conſtat ex *h. c. Vivianus in Ration. ibid.*

XLVI. Notandum primò. Vicarius perpetuus poteſt in Judicio agere pro juribus Vicariæ ſuæ, etiam ſine mandato Rectoris principalis, cùm habeat titulum beneficij. *c. Michaël* 13. *de filiis Presbyt. Abb. hic n. 2. & Felin. n. 4.* & dictum ſuprà *tit. 1. num. 36.*

Notandum ſecundò. Communia Inſtrumenta, & acta Iudicij peti poſſunt exhiberi, vel officio Judicis, vel ad inſtantiam partis, condictione ex *l. 2. C. de edendo*; & ibi *Gl. V. Exhiberi*; *& Gl. hic V. Communia.* Hinc infertur, ſi Actor à ſententia contra ſe lata pro Reo appellavit, ſed eius copiam non habet; quia Judex, *à quo*, eam dare noluit; vel, quia amiſit: tum poteſt petere, ut Reus cogatur ad exhibendum; ut tradit *Innocent. in cit. c. G. perpetuus*; *n. 1.* Quòd ſi ipſe Raus neget, ſe copiam actorum habere; tum interrogari poteſt, an talis ſententia pro ipſo ſit lata. *l. pen. ff. de interrog. in jure faciend.* &, ſi negaverit, eſſe latam, cogetur renunciare ſententiæ, ſi fortè lata ſit: vel Judex pronunciabit, ſi pro eo lata ſit, eam nullas vires habere. *Arg. l. Non alienum* 10. *ff. eod.* ſi tamen ſine dolo, probabili errore deceptus falſum reſpondit, ſuccurritur ei per reſtitutionem in integrum, præſtitâ tamen ſatisfactione adverſario, quatenus eius intereſt. *Innocent. in cit. c. G. perpetuus.*

Notandum tertiò. Inſtrumenta communia ſunt edenda parti ea poſtulanti, ad fundandam, ſeu probandam intentionem ſuam, non ſolùm in cauſa principali, ſed etiam reconventionis; ut patet ex hoc c. & tradit *Abb. hic not. 3. & Imola n. 2.*

Norandum quartò. Si non pars litigans, ſed tertius aliquis, ſive extranea perſona editionem Inſtrumentorum, vel Actorum petat, ea exhibenda non ſunt, niſi priùs probet, ſuâ intereſſe eorum editionem, ut, quia inſtrumenta, quæ petuntur, ſunt communia. *Gail lib. 1. obſ. 69. n. 6. & obſ. 106. n. 3.* Quæ autem Inſtrumenta, & quibus modis dicantur communia, dictum eſt ſuprà *tit. 19. n. 24.*

XLVII. Aſſertio 2. Si pars litigans, ſive Actor, ſive Reus, ad inſtruendam cauſam ſuam, vel eius defenſionem, privilegium, indulgentiam, aut Inſtrumentum alleget, non cogitur quidem illud deponere apud acta iudicii: debet tamen tradere, ut legatur coram Judice, & in præſentia partis adverſæ, & illud ſolùm Capitulum edi debet, de quo eſt quæſtio; prout habetur in *c. Contingit*; 5. *h. t.* Nam, cùm Abbas, & Conventus S. Secundi queſti eſſent apud Papam Cæleſtinum III. interdum contingere, ut, ſi qui litem habeant cum aliquo, privilegium ſuum integrè adverſario exhibere cogantur, indéq, fieri, ut occaſione unius Capituli, ſuper quo fit conventio, plura nova litigia excitentur: ad hoc reſpondit Papa, ut, ſi requiſiti fuerint ſuper exhibendo privilegio, indulgentiâ, vel Inſtrumento, illud, præſente Judice, vel alijs prudentibus viris ab ipſo deputatis, & audiente parte adverſâ, tantùm recitetur, ſeu prælegatur, ita, ut, ſi ſuper uno tantùm privilegij, aut Inſtrumenti Capitulo quæſtio, ſeu controverſia ſit, illud duntaxat deſcribatur, & parti adverſæ eius copia tradatur.

XLVIII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si Actor agendo, vel Reus excipiendo; ſe, ſuámque intentionem fundet ſuper privilegio, vel Inſtrumento ſibi proprio, non cogitur quidem illud Judici relinquere apud acta: ut docet *Abb. hic num. 1. not. 1. Felin. num. 1.* Idque tum ne exemplum, ſeu copia inde accipiatur, unde novæ lites oriri poſſent: tum ne privilegium, vel Inſtrumentum amittatur: debet tamen Judici petenti, & poteſt eiuſdem officio cogi, ut illud in originali exhibeat, iudicique in manus tradat. *l. 1. §. Edenda; ff. de edendo*; & tradit *Gail. lib. 1. obſ. 1. num. 11.* idque, ut iudex merita cauſæ cognoſcat, & plenè intelligat valorem privilegij, vel Inſtrumenti, quoad antecedentia, & conſequentia; ut colligitur ex *c. Cùm perſonæ. 7. junct. Gl. V. Integraliter*; *de privileg. in 6.* & docet *Bart. in l. Argentarius*; 10. *§. Edi autem*; *in fine. ff. de edend. Arg. l. Incivile*; 24. *ff. de legib.* ubi dicitur: incivile eſt, niſi totâ lege perſpectâ, unâ aliquâ particulâ eius propoſitâ, iudicare, vel reſpondere.. Quare, cùm, qui ſe exemptos dicunt, fundent ſe in exceptione, quam probare debent; ideo privilegium exemptionis exhibere debent,

& edere petenti Ordinario loci, juxta *c. Cum perſonæ.* Aliud eſt, ſi Actor, vel Reus intentionem ſuam non fundet ſuper privilegio, vel inſtrumento ſibi proprio: tum enim illud edere non cogitur. *cit. l. 1. §. Edenda. ff. de edend.* ubi dicitur, quòd Inſtrumenta, quibus quis uſus non eſt, edere non cogatur Actori, & in *l. Qui accuſare; 4. C. eod.* dicitur, quòd Reus Inſtrumenta edere Actori non cogatur; cùm neque juris, neque æquitatis ratio permittat, ut alienorum Inſtrumentorum poteſtas fieri debeat; quia Actore non probante (hoc eſt, ſi ex propria velut penu probationes afferre nequeat) Reus abſolvi debet, etſi nihil præſtiterit.

Notandum ſecundò. Etſi pars litigans non teneatur privilegium, vel Inſtrumentum adverſæ parti edere, hoc eſt, copiam deſcribendi facere, ſeu Exemplum inde ſumendi, *l. 1. §. Edere; 1. ff. de edend.* niſi illud Capitulum, quod ad propoſitum facit; adeóque niſi cauſa, de qua lis eſt, id poſtulet: *cit. c. Contingit;* & docet *Bart. c. l.* idque propterea, ne adverſarius, vel alij, ſi copiam privilegij, vel Inſtrumenti conſequantur, nova litigia ſuſcitent, quod impedire debet Judex, & cavere, ne lites ex litibus oriantur. *cit. c. Contingit;* & ibi *Gl. V. Suſcitentur.* tamen totum Inſtrumentum, vel privilegium coram Judice, præſente etiam adverſario, legendum eſt. *cit. c. Contingit.* quia id fervit plerumque ad plenum intellectum ejus Capituli, de quo eſt controverſia, cùm in Inſtrumento, vel privilegio nonnunquam præcedentia, & ſubſequentia declarent Articulum, de quo contenditur; & in fine quandoque apponatur clauſula modificans, & reſtringens ea, quæ præceſſerunt. *Gl. in cit. c. Cum perſonæ; V. Integraliter; Abb. hic n. 2.* ubi ait, quòd allegans ſtatutum, vel librum rationum, non teneatur totum tradere etiam ad inſpiciendum, & legendum, ſed tantùm ſtatutum, de quo agitur; quia in ſtatutis quodlibet eſt per ſe diſtinctum.

Notandum tertiò. Si privilegium, vel Inſtrumentum plura Capitula habeat, tum illud ſolùm, de quo eſt controverſia, ſeu, quod ad intentionem litigantium ſpectat, edendum eſt, ita, ut exemplum, ſeu copia illius adverſario tradatur, non item aliorum Capitulorum. *cit. cap. Contingit; Bart. in cit. l. Argentarius; §. Edi autem; ff. de edend.* Ratio eſt; quia circa illud Capitulum lis jam eſt orta; ideóque expedienda, ita, ut utraque pars plenam facultatem habeat cauſam defendendi, vel agendi: debet enim tam Actor, quàm Reus edere Inſtrumenta, quibus uſus eſt in Judicio, *l. 1. §. Edenda. ff. de edend. & l. ult. C. eod. Gl. in cit. c. Contingit; V. Exhibere.*

Verùm, cùm circa alia Capitula lis non ſit orta, non debet dari anſa, ſeu occaſio litibus, quæ oriri poſſent, ſi adverſario ederentur: ex ſola autem prælectione totius privilegij, vel Inſtrumenti non poteſt præberi occaſio novis litibus; cùm Actor nihil producere poſſit, ut ſupponitur: Reus autem, contra quem agitur, Inſtrumenta propria, quibus non eſt uſurus, edere adverſario non ſit cogendus. *cit. l. 1. §. Edenda; & l. Qui accuſare; 4. C. eod.* neque, etiamſi privilegium, vel Inſtrumentum tantùm prælegatur adverſario, is ita plenam notitiam accipere poteſt, quàm ſi edatur, & exemplum, ſive copia ejus ipſi tradatur, quod pluribus diebus, & noctibus volvere poſſunt advocati, & inde anſam litigandi ſumere. *Gl. in cit. c. Cum perſonæ; V. Integraliter; de privil. in 6. & Franc. ibid. num. 5.* Hinc infertur, quòd nec teſtamentum totum edendum ſit legatario, ſed eius tantùm partis, quæ ad eum pertinet, & legatum continet, copia ei tradenda eſt, cùm plus habere non debeat. *Bart. c. l.*

Ceterùm, quod dictum eſt, iſtud tantùm Capitulum, de quo eſt controverſia, edendum eſſe, limitari debet; niſi ex lectione privilegij, vel Inſtrumenti appareat, Capitula inter ſe connexa eſſe, ita, ut unum ſine alio non poſſit bene intelligi: tunc enim, quia omnia ad diſcuſſionem controverſiæ pertinent, Judex præcipere poteſt, ut totum privilegium, vel Inſtrumentum edatur, ſive eius copia tradatur, non tantùm Judici, ſed etiam parti adverſæ. *Felin. in cit. c. Contingit; n. 1.* plura de editione Inſtrumentorum ſunt dicta ſupr. *tit. 19. n. 23.*

§. XI.

De variis exceptionibus, quæ contra Inſtrumenta opponi poſſunt.

XLIX. Aſſertio 1. In genere loquendo, exceptiones aliquæ, quibus impugnantur, & eliduntur Inſtrumenta, deſumuntur à cauſa efficiente, ut, quòd Inſtrumentum ſit factum ab eo, qui non fuit Notarius, vel non idoneus, & habilis. Vel à cauſa materiali, quòd ſit factum ſuper re illicita, & non permiſſa, quamvis generaliter Inſtrumenta fieri poſſint de omnibus contractibus, & actibus, tam inter vivos, quàm ultimæ voluntatis, tam contentioſæ, quàm voluntariæ juriſdictionis, quæ non ſunt contra juris diſpoſitionem; ut ex Baldo docet *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 10. §. de reprobat. Inſtrum. num. 9.* Vel deſumuntur à cauſa formali, quòd aliqua ex ſolemnitatibus requiſitis ſit omiſſa, v. g. Indictio, annus, menſis, dies, teſtes, nomen Notarij, eiuſdem ſubſcriptio &c. vel quòd Inſtrumentum non ſit rite productum, & publicatum, & alia huiuſmodi. *VVeſenb. in paratit. ff. h. t. num. 8. Durand. in ſpec. tit. de Inſtrument. edit. §. Inſtrum. publ. qualit. impugn. Hiltrop. c. l. n. 2. & ſeqq.*

L. Aſſertio 2. In ſpecie verò contra Inſtrumentum inprimis opponi poteſt, quòd falſum contineat. *d. 2. & 3. C. h. t. l. Cum precibus; 18. C. de probat.* & ſumitur etiam ex *c. Accepimus; 4. h. t.* Nam controverſiâ ortâ inter Archiepiſcopum Cantuarienſem, & Monaſterium S. Auguſtini ſuper eius libertate, ſeu exemptione, Monaſterium exhibuit privilegium Apoſtolicum: ideóque pro eodem lata fuit ſententia, ſed Archiepiſcopus illud privilegium falſitatis arguebat, eáque prætenſione Monaſterium ad ſubjectionem compellebat: Quare Abbas ad Sedem Apoſtolicam appellavit, ſed Archiepiſcopus ſententiam interdicti in Eccleſias Monaſterij tulit; ut habetur in integra lectione huius c. apud *Gl. hic in caſu.* »

His

His intellectis, Papa Alexander III. reſcripſit ad Eboracenſem Archiepiſcopum: Cùm privilegia non inſpecta falſitatis argui non poſſint: difficile autem, & periculoſum ſit Romam tranſmitti: ideo præcipit, ut privilegium illud (exemptionis) eidem Archiepiſcopo Cantuarienſi exhibeatur in Clauſtro Monaſterij, vel in alio loco congruo, & ſecuro, uſque ad proximum feſtum Nativitatis S. Ioannis Baptiſtæ, Si verò idem Archiepiſcopus per ſe non adveniat, nec alium idoneum procuratorem miſerit, deinceps non audietur, ſi privilegium falſitatis arguere velit, ſed perpetuum ſilentium ei imponatur. Interim verò privilegium maneat in poſſeſſione ſui valoris; & ſententia, quæ ſecundùm privilegium, ſuper exemptione Monaſterij, iam lata eſt, inviolabiliter obſervetur. Porrò, ſi Archiepiſcopus, inſpiciendi privilegij causâ, ad Monaſterium acceſſerit, non plures, quàm XII. perſonas ſecum adducat.

LI. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si quis privilegium, vel Inſtrumentum alterius, falſitatis arguat, illud exhibendum eſt Iudici, ut de eius falſitate conſtet; quia privilegia, vel Inſtrumenta non inſpecta nequeunt argui falſitatis, cùm non poſſit ſciri, quid per illa debeat ſervari, quod ex eorum inſpectione deprehenditur. *cit. c. Accepimus*; & ibi *Gl. V. Non valeant*. Debet autem privilegium, vel Inſtrumentum Originale exhiberi, ſi de eius veritate dubitetur, vel falſitatis arguatur. *Abb. hìc not.* 2. & inſpiciendum tradi in loco, ubi aſſervatur, vel in alio ſecuro, cùm non ſit tutum, neque conſultum, ut aliò ad locum remotum mittatur, propter periculum amiſſionis, niſi exempletur. *Gl. hìc V. Securo*; & *Abb. num.* 1. & 3. *not. ult. Imola. num.* 1.

Notandum ſecundò. Judex ei, qui Privilegium, vel Inſtrumentum alterius arguit falſitatis, præfigere debet certum terminum peremptorium temporis, inter quem, ſi non advenerit, per ſe, vel per alium, ad inſpiciendum privilegium, vel Inſtrumentum, & convincendum falſitatis, fertur ſententia pro privilegio, vel Inſtrumento, & oppugnanti perpetuum ſilentium indicitur, ita tamen, ut interim privilegium, vel Inſtrumentum firmum, & validum maneat, & ſententia ſecundùm privilegium lata inviolabiliter obſervanda ſit, licèt dicatur lata ex falſis Inſtrumentis; ut patet ex hoc c. ubi auctoritate privilegij Apoſtolici ſententia abſolutoria à ſubiectione Archiepiſcopi lata fuit pro Monaſterio, eique ſtandum eſt, donec falſitas privilegij, ſeu Inſtrumenti probata fuerit, tunc enim nullius erit momenti ipſa ſententia. *Gl. hìc. V. Obtentis*: & ſic habetur caſus, in quo ſententia definitiva ferri poteſt contra abſentem, etiam lite non conteſtatâ. *Abb. hìc num.* 3. ſic etiam, ſi quis alterum infamet, dicendo v. g. eſſe illegitimè natum, præfigitur ei à Iudice terminus, ad probandum defectum, ſeu crimen obiectum, &, ſi non advenerit, imponitur ei perpetuum ſilentium, ne deinceps infamet. *l. Diffamari*; 5. *C. de ingenuis*; *Gl. hìc V. Arguendi*; *Bart. in l. Cùm Titia*; 18. *in princ. ff. de accuſat.* eſt autem ſpecies quædam infamationis, privilegium arguere falſitatis. *Abb. hìc num.* 3.

Notandum tertiò. Privilegium, vel Inſtrumentum exhibendum eſt Iudici non niſi coram paucis perſonis præſentibus, v. g. non ultra duodecim. Ut patet ex fine huius c. idque ne violentia inferatur parti edenti, ut in hoc caſu Monachis. *Abb. hìc num.* 3. ubi monet, ut pars edens privilegium, vel Inſtrumentum faciat illud exemplari, quod fieri poterit, etiam ſine citatione partis adverſæ propter timorem inferendæ violentiæ.

LII. Porrò illud hìc quæri poteſt, an, ſi Inſtrumentum in una tantùm parte ſit falſum, totum ſit vitioſum? Reſp. totum reddi ſuſpectum. *Arg. c. Puer.* 17. *cauſ.* 3. *q.* 9. ubi tota teſtimonij fides, ob partis mendacium, declaratur irrita. *Arg. c. Si ad Scripturas*; 7. *diſ.* 9. quod omnino verum eſt, quando vitium falſi verſatur circa ſubſtantialia ipſius Inſtrumenti, aut falſitas eſt in capitulo diverſo, connexo tamen illi, de quo eſt controverſia: tum enim totum Inſtrumentum etiam in capitulo controverſo vitiatur. Idémque eſt, ſi falſum ſit capitulum principale; tum enim vitiatur etiam capitulum acceſſorium ipſius. Secus eſt, ſi vitium falſitatis ſit in uno capitulo, ſeu articulo diverſo, & ſeparato; tunc enim non præſumitur Inſtrumentum falſum in ceteris capitulis ſeparatis ab illo falſo, nec cum eo connexis: utile enim per inutile non vitiatur, quando unum ſeparari poteſt ab altero. *Duran. cit. §. Inſtrumen. publi. quali. impugn. num.* 10. *Menoch. de præſumpt. lib.* 5. *præſumpt.* 2. *num.* 31. & 32. qui tamen *num.* 3. ait, ſi falſitas proveniat ex perſona Notarij, qui ſuâ malitiâ, & dolo commiſit falſum in una parte, ſeu capitulo ſubſtantiali Inſtrumenti, quòd tunc cenſeatur falſum totum Inſtrumentum; quia fides Inſtrumenti pendet à fide Notarij, quæ, ſi vacillet in una parte Inſtrumenti, totum vitiat, & falſum reddit: ſemel enim malus ſemper præſumitur malus in eodem genere mali. Verùm *Fachinæus lib.* 9. *Contron. iur. c.* 79. contrarium docet non improbabiliter, videlicet, quòd Inſtrumentum ſolùm vitietur in ea parte, in qua falſitas deprehenditur: & quamvis Inſtrumenta non valeant, quæ Notarius poſtea conficiet; quia ſcilicet non poteſt ampliùs exercere officium Notariatûs; non tamen ſequitur, quòd etiam aliæ partes Inſtrumenti jam confecti, in quibus falſitas non apparet, non valeant: alioquin omnia, quæ priùs geſſit, præſumenda eſſent falſa; quod eſt abſurdum. Nec obſtat, quòd dicitur, fidem, & probitatem Notarij eſſe quid individuum, & ex ea fidem Inſtrumenti perdere: nam fieri poteſt, ut Notarius in uno capitulo committat falſitatem, in altero verò probè, & fideliter ſe gerat: unde quidem ſequitur, quòd in futurum non ſit ei fides adhibenda, ob præſumptionem fraudis in futurum: non autem locum habet hæc præſumptio in præteritum, quoad Inſtrumenta jam facta, ne ijs fides habeatur, in quibus nulla eſt fraudis ſuſpicio. Ubi tamen id limitat, niſi talis ſit falſitas, quæ per ſe totam fidem Inſtrumento adimat, ut, ſi ſcriptum ſit, actum eſſe in uno loco, cùm in alio actum fuerit; tunc enim totum falſum apparet.

LIII. Aſſertio 3. Contra Inſtrumentum, vel privile-

privilegium opponi quoque poteſt, quòd ſit vetuſtate conſumptum, cancellatum, vel deletum, ita, ut legi ampliùs non poſſit, vel non debito modo ſignatum; vel alio modo vitiatum ſit: nam huiuſmodi defectus reperti in Inſtrumentis privilegiorum, vel contractuum ſuſpicionem falſitatis inducunt, & fidem ei derogant; ut conſtat ex c. *Litteris*; 5. *infr. de crim. falſi*. & ex c. *Inter dilectos*; 6. *h. t.* in quo plurea huiuſmodi exceptiones contra Inſtrumenta afferuntur, & in eo talis caſus proponitur. Orta fuit contraverſia inter Abbatem S. Donati, nomine Monaſterij, ex una parte; & Archiepiſcopum Mediolanenſem ex altera, ſuper portu Scozuiæ, quem Monaſterium ad ſe pertinere dicebat, & reſtitui ſibi petebat cum annexis, honore ſcilicet, diſtrictu, & juriſdictione illius loci: idémque petijt ab alijs quibuſdam, qui detinebant res Monaſterij, quas hoc iam in Iudicio poſſeſſorio obtinuerat coram Epiſcopo Veronenſi. Atque hæc quidem Abbas petebat à Procuratore Archiepiſcopi (habens mandatum à Capitulo, vel Conventu ſuo; quia aliàs non audiretur, niſi de rato caviſſet. *Gl. hic V. Petebat*;) eum omnibus fructibus inde perceptis, ſalvo jure addendi, vel demendi in libello. Portò hæc omnia probare intendit Abbas, vel Monaſterium Primò, per privilegium Luithardi Comitis, Epiſcopi quondam Lucani (& ſic erat ſimul Comes, & Epiſcopus; vel quia Comitatus erat annexus Epiſcopatui; vel, quia ipſe erat genere, ſeu familiâ Comitum oriundus; vel quia Epiſcopus factus adminiſtrationem Comitatûs retinuit, *Abb. hic num.* 5.) qui Monaſterium fundaverat, & omnia prædicta ei donaverat. Secundò, per Inſtrumentum ſententiæ ab Aſperto quondam Archiepiſcopo Mediolanenſi pro Monaſterio latæ ex delegatione Imperatoris Ludovici. Tertiò, ex privilegijs Romanorum Imperatorum, præſertim Henrici, qui ea omnia Monaſterio confirmavit, vel etiam contulit. Quartò, ex Inſtrumento locationum, quas Abbates Monaſterij varijs temporibus faciebant. Quintò, videbatur probare per teſtes productos, quòd Monaſterium, ſupra 40. annos in poſſeſſione fuerit, & quòd publica fama ſit, ea omnia à Luitardo Monaſterio donata fuiſſe. Verùm contra privilegium donationis multa à Procuratore Archiepiſcopi objecta fuerunt. Primò, quòd maximè conſumptum ſit in annotatione Indictionis, ubi falſitas facilè deprehendi potuiſſet. Secundò, cùm charta vetuſtiſſima videretur, ſcriptura viſa eſt recentior, quaſi illo tempore facta non fuiſſet. Tertiò, ſigillum vitioſè videbatur appoſitum; partim, quia Cæſaris potiùs effigiem, quàm Epiſcopi referebat, & non integra, ſed dimidia ſolùm facies apparebat: altera verò pars media vacua videbatur, imò imago quædam in ea deleta fuiſſe: partim, quia in una ſigilli parte, cera nec in colore, nec in planitie alteri parti ſimilis apparebat; partim, quia in nomine proprio Luitardi duæ litteræ deletæ fuerunt, ita, ut æquè Lotharius legi poſſet: imò ſpacia interiecta in litteris omiſſis ita ſe habebant, ut Lotharij nomen magis præſeferret: partim, quia cera ſigilli ex parte interiore erat vetuſta, ex parte autem exteriore recens, & mollis: inſuper ſub vetuſto ſigillo charta erat perforata, & per glutinum novæ ceræ appoſitæ, fulcrum ipſi chartæ fuit additum.

Sed & eadem falſitatis ſpecies, per vitioſam ſcilicet appoſitionem ſigilli, in ceteris ferme Imperatorum privilegijs apparebat, præter privilegium Imperatoris Henrici, quod tamen etiam ad fidem faciendam non videbatur ſufficere; quia nec publicâ manu Notarij confectum erat, nec authenticum ſigillum habebat, eò quòd ex media ferè parte erat conſumptum, nec de nomine proprio, niſi ultima ſyllaba eius apparebat, ita, ut non minùs Ludovici, quàm Henrici ſigillum eſſe potuiſſet. Inſtrumentum quoque latæ ſententiæ pluribus modis erat ſuſpectum; tum quia quædam in ipſo litteræ, ſeu raſuræ apparebant; tum quia Notarij ſubſcriptio aliam manum præ ſe ferebat, quàm ſcriptio Inſtrumenti, cùm tamen Notarius in ſubſcriptione profiteretur, ſe illud manu propriâ ſcripſiſſe: littera quoque recentior videbatur, quàm charta, & atramentum aquâ infectum, ut vetuſtius appareret. In omnibus autem privilegijs Imperialibus, licèt poſterioribus, nulla facta eſt mentio latæ ſententiæ pro Monaſterio. Sed etſi ponamus, legitimum eſſe Inſtrumentum de lata ſententia, tamen Eccleſiæ Mediolanenſi nullum per illam generatur præiudicium, cùm lata fuerit inter alios: res autem inter alios acta alijs non præiudicat. Quare nec atteſtationes, quæ in eodem Inſtrumento continebantur, per quas donatio Luitardi Monaſterio legitimè facta videbatur eſſe probata, Eccleſiæ Archiepiſcopali nocere poterant, cùm inter alias perſonas, & in alio Iudicio ſint receptæ.

Ceterum privilegium Imperatoris Henrici, non tantùm confirmatorium, ſed etiam donatorium fuiſſe videtur; adeóque dominium rerum donatarum ab Henrico Monaſterio acquiſitum fuiſſe: quamvis ex forma petitionis contenta in ipſo privilegio, confirmatorium videretur: quia tamen id reſpectu eorundem intelligi non poteſt, cùm eadem res non poſſit intelligi reſpectu eorundem donari; quia donantur, quæ adbuc habita, ſeu conceſſa non ſunt: & ſimul tanquam priùs habita, ſeu poſſeſſa confirmari: ſiquidem iuxta legum Cautiones, quod meum eſt, non poteſt ex alia cauſa meum fieri, niſi deſierit eſſe meum (§. *ſic itaque Inſtit. de actionib. l.* 3. §. *ex Pluribus*; *ff. de acquir. poſſ.*) ideo, ut explicetur privilegium modo, quo valere poteſt, intelligi debet ita, ut Henricus alia donaverit Monaſterio, alia confirmaverit. Cùm igitur privilegium Henrici tantùm confirmatorium fuerit, quoad ea, quæ in Iudicium deducta ſunt; ideo, ſi principale non fuit validum, nec acceſſorium, quod ex eo ſecutum eſt, valebit. Denique nec per inſtrumenta locationis proprietas probata eſt; nec plenè poſſeſſio; cùm ad probationem rei propriæ, aut poſſeſſionis non ſufficiat facta locatio.

Quam ob rem, cùm ſuper his diu fuerit litigatum, & quæ petebantur à Monaſterio, & ad illud pertinere dicebantur, legitimè probata fuerint; Pontifex Innocentius III. procuratorem nomine Archiepiſcopi, & Eccleſiæ Mediolanenſis, per ſententiam ab impetitione Monaſterij abſolvit;

Digitized by Google

» vit; quia cùm partium jura ſunt obſcura, cootra » petitorem iudicari debet.

LIV. Pro declaratione huius prolixi c. Notandum primò. Quòd varij ſunt modi, quibus Inſtrumentum falſitatis argui poteſt, ut non probet, vel ſaltem ſuſpectum reddatur de falſitate, donec contrarium probetur. Veluti, ſi corruptum ſit in anno Domini, & in Indictione: ſi charta antiqnior appareat, quàm ſcriptum; quod tameo per ſe ſolum non ſofficit, niſi adſiot alia adminicula, ſive conjecturæ falſitatis, cùm aliàs etiam contractus novus poſſit ſcribi in vetuſtiſſima charta. *Abb. hic num. 2. & Imola num.* 10. Item, ſi appareat, Inſtrumentum aliâ manu eſſe ſcriptum, & aliâ ſubſcriptum, cùm tameo Notarius atteſtetur, eâdem manu omnia eſſe ſcripta. *cit. c. Inter dilectos; Imol. hic num.* 11. *& duobus ſeqq.* Denique, quòd ſigillum ſit corruptum, vel fractum; de quo plura infrà.

Notandum ſecundò. Quando prima vel conceſſio, aut donatio eſt invalida, per ſobſequentem confirmationem Superioris, vel Principis non fit valida; quia, qui confirmat, non dat, & quando deficit principale, v. g. donatio, deficit etiam acceſſorium, nempe confirmatio. *Durand. in ſpec. tit. de inſtrum. edit. §. de impugnat. privil.* Excipe, niſi confirmatio fiat ex certa ſcientia Principis; quia utitur verbis, quibus ſignificat, ſe de novo concedere, vel donare, ſi prima fortè donaoo nulla fuit. *Io. Andr. hic num. 21. Felin. num. 6.* Quòd ſi falſitas commiſſa ſit in Inſtrumento, vel privilegio impetrato, non tenet confirmatio, etiamſi ex certa ſcientia, & de plenitudine poteſtatis facta ſit; quia Princeps, ordinariè loquendo, appoſitâ tali Clauſulâ, tantùm ſolet, & cenſetur ſopplere velle defectus commiſſos circa ſolemnitates juris omiſſas, non autem alios naturales defectus, ut eſt defectus natalium; vel, quia privilegium falſò eſt impetratum, ſeu per expreſſionem falſi conceſſum; tunc enim deficit conſenſus Principis, qui non intendit confirmare talia; quia nec propriè cadit in ea confirmatio, cùm nullum ſubſit fundamentum. *Abb. hic num.* 8.

LV. Notandum tertiò. In caſu huius c. Archiepiſcopus Mediolanenſis tulit ſententiam pro Monaſterio, non nomine Eccleſiæ, vel ot eius Miniſter, ſed potiùs, ut delegatus Imperatoris, qui fortè ut Dominus feudi cauſam ipſi delegavit: & ſic reſpectu Eccleſiæ ſententia lata fuit, & atteſtationes receptæ ſont inter alios. *Abb. hic num.* 15. quamvis aliam reſponſionem det *Gl. hîc V. Inter alios*; quia ſenteotia lata per Archiepiſcopum non potuit nocere Eccleſiæ, iuxta *Reg. jur. 76. in 6.* Delictum perſonæ non debet in detrimentum Eccleſiæ redundare. Verùm textus huius c. non ſe fundat ſuper hac ratione, ſed quòd res inter alios acta fuerit; ut notat. *Abb. c. l.*

Notandum quartò. Ex eo, quòd quis rem alteri locaverit, non poteſt probare, dominium rei ſibi competere. *l. Ad probationem*; 23. *C. de locat.* & habetur etiam in hoc. c. nam conductor etiam rem alienam, quam conduxit, locare poteſt, niſi aliud conveotum fuerit, *l. Nemo*; 6. *C. eod.* ac proinde neque locatio ſufficit ad plenè probandam poſſeſſionem rei; quia conductor eam alteri locare poteſt, quamvis nou plenè rem poſſideat; quia non ſuo, ſed alieno oomine poſſidet. Deinde hic non agebatur contra conductorem, ſed agebatur rei vendicatione contra extraneum, ſeu quemlibet rei poſſeſſorem; & ſic oportebat probare dominum, quod per locationem probari non poteſt, ut dictum. *Gl. hîc V. Locario*; *& Abb. num.* 16. ſed hæc aliò pertinent.

LVI. Aſſertio 4. In ſpecie contra ſigillum quoque appoſitum Inſtrumentis, ſeu litteris plura opponi poſſunt. Veluti Primò. Quòd ſigillum ſit enormiter fractum, ſeu ſculptura, & imago illius deleta, ita, ot ex reſidoa parte non poſſit clarè colligi, euius ſit: vel quòd characteres, ſeu litteræ in orbita, ſeu circumferentia ſigilli poſitæ non ſiot legibiles, neque exprimant nomen eius, cui ſigillum adſcribitur: vel, quòd figura, ſeu ſculptura dignitati ſigillantis non congruat: v. g. quòd imago ſigilli, non Pontificalia, ſed Regalia indumenta, non paſtoralem baculum, ſed regale ſceptrum, non mitram, ſed pileum referat, & repræſentet: ex quibus colligitur, non fuiſſe ſigillum Epiſcopi, v. g. Luitardi, ſed Imperatoris Lotharij; prout habetur in *cit. c. Inter dilectos*; *§. Tertiò*; *h. t.* vel denique, quòd charta ſigilli interior ſit vetuſta, ſed ipſum ſigillum per agglutinatam novam ceram ſit chartæ connexum. *cit. c. Inter delectos*; circa medium, & *Ibid. Abb. num.* 4. ubi ait, arbitrio prudentis Iudicis relinqoendum eſſe, qui iudicabit, an ſinguli hi defectus ſigilli, vel quinam ſufficiant ad fidem denegandam Inſtrumento ſigillato, ita, ut onus probandi, ſigillum eſſe verum, adeòque & Inſtrumentum, imponatur adverſario. Porrò, ſi ſigillum ſit fractum, vel amiſſum, non ideo vitiatur Inſtrumentum, ſi fuit ab initio publicâ manu Notarij confectum, eum ſubſcriptione teſtium, & alijs debitis ſolemnitatibus; quia ſigillum non eſt ſolennitas neceſſariò requiſita ad ſubſtantiam Inſtrumenti publici, ſed ſolùm ad cautelam apponitur. *Io. Andr. in cit. c. Inter dilectos*; *num.* 13. *& Abb. num.* 3. ſi verò Inſtrumentum publicâ manu Notarij non ſit confectum, quamvis ſigillum authenticum, v. g. Epiſcopi, vel Principis habeat, cuius tamen litteræ non ſunt legibiles, vel ſcriptura deleta eſt, vel, ſi ſigillum ſit enormiter fractum, nihil probat. *Ioann. Andr. cit. l. num.* 14.

LVII. Excipitur ſecundò. Sigillum appoſitum Inſtrumento eſſe adulterinum, vel furtivum, id eſt, factum ad imitationem veri ſigilli, vel furto ſubtractum, & ad alterutrum horum per teſtes probandum admitti debet adverſarius excipiens, iuxta c. *Cùm Ioannes*; 10. *h. t.* Talis autem probatio fieri poteſt, non tantùm directè, oſtendendo fraudem, ſed etiam indirectè, ut in caſo *c. Tertio loco*; *ſ. de probat.* obi Procurator Monaſterij contra Inſtrumentum, nomine, & ſub ſigillo Conventûs productum, excepit, illud non eſſe cum conſenſu Conventûs confectum, ſed eo reclamante: & conſequenter tam Inſtrumentum, quàm ſigillum Conventûs ei appoſitum eſſe ſuppoſititium, atque ad hoc probandum induxit Monachos eiuſdem Conventûs, qui deponebant, quoties in Capitulo facta

eſt de illa alienatione mentio, omnes contradixiſſe. *Abb. ibid. num.* 4. ubi ait, quòd indirectè poteſt probari propoſitio negativa coarctata ad certas perſonas, quæ in contrarium deponunt.

LVIII. Excipitur tertiò. Contra ſigillum, quòd ſit ignotum, nam ignotis ſigillis fides habenda non eſt; prout ſumitur ex c. quòd ſuper. 7. *h. t.* Nam, cùm Archiepiſcopus Cantuarienſis conſuluiſſet Papam Innocentium III. quid agere debeat, cum ijs, qui, cùm votum expeditionis Ieroſolymitanæ ad recuperandam Terram ſanctam ediſſent, Româ redeunt, aſſerentes, ſe à Sede Apoſtolica abſolutos eſſe ab hoc voto peregrinationis, & ſuper hoc ignota Cardinalium ſigna exhibent, quamvis eorum impedimenta, quæ allegant, quò minùs vota exolvant, non ſint legitima, ſeu credibilia, & fide digna. Reſpondit Papa, ſi quando ipſe talibus litteras abſolutionis concedit, quòd eos deſtinet ac mittat ad illos, qui perſonas & facultates eorum cognitas habent, ut ſuper impedimentis expoſitis, diligenter inquiſitâ veritate, ſtatuant, quod animorum ſaluti, & ſuccurſui Terræ ſanctæ magis expedire, ipſis videbitur; ne alioquin in fraudem voti fallaciter aliquid confingatur. Quare mandat Papa, ut, ſi Archiepiſcopus tales homines competerit, quos per ſuppreſſionem veritatis, aut expreſſionem falſitatis, non ſolùm litteras Cardinalium, ſed etiam Papales, ſive dubias, ſive etiam certò datas, impetrâſſe conſtiterit, eas declaret eſſe irritas; & voventes, ijs non obſtantibus, ad executionem voti ſui compellat.

LIX. Notandum primò. Litteræ, ſive à Cardinalibus, ſive etiam à Papa, tacitâ veritate, vel expreſſâ falſitate impetratæ, ſunt ipſo jure nullæ, non ſolùm ſi dubiæ ſint, ſed etiam, ſi certò conceſſæ; & ſi ſigilla ignota habeant, non eſt eis credendum, ſeu fides habenda. *Gl. hîc in notatis; & V. ignota. Abb. num.* 2. Ex quo tamen per contrarium ſenſum colligi videtur, quòd ceſſante ſubreptione litterarum Cardinalium, eis credendum foret, etiamſi ignota ſint eorum ſigilla; ut notat *Innocent. hîc in princ.* quod verum eſt, ſi aliqualis cognitio ſigillorum vel ſigillantium habeatur; tunc enim talibus litteris ſtandum eſt, & fides habenda; dummodo quinque ſigilla habeant affixa, iuxta c. 1. & ibi *Gl. V. Niſi quinque; dis.* 98. etſi non agatur de ſpeciali præiudicio alterius; quia tunc probationes debent eſſe claræ, & certæ: quamvis *Gl. hîc V. Ignota;* dicat, quòd, quando ſigillum eſt notum, tunc talibus litteris credatur, etiam in præiudicium alterius, donec contrarium probetur; alioquin verò, ſi ſigilla ſint penitus ignota, & illi, quorum nomine ſigillatur, eis non creditur, etiamſi mille ſigilla forent appenſa; quia tunc non plus fidei datur mille ignotis, quàm uni; cùm ſit eadem ratio. *Gl. in cit. c.* 1. *V. Niſi;* 5. & *Abb. hîc num.* 4.

Notandum ſecundò. Litteræ ſubreptitiè impetratæ ſuper diſpenſatione, ſeu abſolutione à voto, ſunt ipſo jure nullæ; quia ſunt litteræ gratioſæ; & vovens ſimpliciter poteſt compelli ad executionem voti; quia etiam ſimplex votum, ſeu promiſſio obligat. *Abb. hîc num.* 2. & 3.

§. XII.

Quando vitietur Inſtrumentum, vel non, ob raſuram in eo factam, vel ob errorem à ſcriptore in eodem commiſſum?

LX Aſſertio 1. Ob lituram, ſeu raſuram, vel inter-lineaturam in parte ſuſtantiali, aut loco ſuſpecto apparentem, vitiatur ſcriptum, privilegium, vel Inſtrumentum, & fit ſuſpectum de falſitate, ſeu falſum præſumitur, ita, ut ei fides habenda non ſit, *cit. c. inter dilectos;* 6. *h. t.* §. *Inſtrumentum;* ubi dicitur, quòd fuerit ſuſpectum Inſtrumentum; quia in illo quædam apparebant lituræ, ſeu raſuræ. *Gl. ibid. V. Litura;* idque expreſſiùs habetur in c. *Cùm venerabilis 7. junct. Gl. V. propter prædicta, de Religioſ. domib.* Ubi ſtatuitur, Inſtrumento nullam penitus fidem adhibendam, propter ſuperlinearem ſcripturam, & raſuram in loco ſuſpecto factam. Conſentit *text. in l. ult. C. de Edicto D. Hadrian. tollend.* ubi dicitur, quòd teſtamentum non debet eſſe cancellatum, neque abolitum, ſeu deletum, neque ex quacunque ſuæ formæ parte vitiatum. *Menoch. de arbitr. iud. caſu* 187. *num.* 40. *Maſcard. de probat. concl.* 1254. *num.* 1. & 2. Cenſetur autem pars ſubſtantialis, quæ ſubſtantiam Inſtrumenti concernit; & locus ſuſpectus eſt ea pars Inſtrumenti, ex qua maximè rei veritas deprehendi poteſt: cujuſmodi judicatur eſſe Indictio cit. c. *Inter dilectos;* §. *ſed contra. ibi. quia ibi maximè apparebat conſumptum, videlicet in annotatione Indictionis; ubi potuiſſet falſitas faciliùs deprehendi.* tempus etiam Datæ, ſive annus Domini, menſis, dies, *cit. c. Cùm venerabilis.* & ibi *Gl. V. Annotatio temporis.* Item nomen Judicis, Actoris, vel Rei. *Gl. fin. in c. ex litteris;* 3. *h. t.* nomen loci, in quo factum eſt Inſtrumentum. c. *olim.* 25. *de Reſcript.* narratio juris, & *in ſimilibus. Menoch. lib. 5. de præſumptionibus. præſumpt.* 20. *num.* 10. *Hiltrop. in proceſſu iudiciar. p.* 3. *tit.* 10. §. *de reprob. Inſtrum. num.* 38. & 39.

LXI. Aſſertio 2. Si raſura, vel deletio facta ſit in parte non ſubſtantiali, ſive loco non ſuſpecto, tunc non vitiatur Reſcriptum, privilegium, vel Inſtrumentum. c. *fin. juncta Gl. magna in notat. de crim. falſi;* & *docet Gl. communiter recepta in c. cùm olim.* 14. *V. Raſuras; de privileg.* Idque etiam ſumitur ex c. ex *Litteris;* 3. *h. t.* Nam, cùm inter duos Clericos, Adamum, & Raphaëlem orta eſſet controverſia ſuper Capella quadam, Papa Alexander III. eam delegavit quibuſdam Judicibus, coram quibus comparens Raphaël, petijt copiam Reſcripti Commiſſionis Apoſtolicæ ſibi exhiberi, quod cùm inſpexiſſet, volebat illud falſitatis arguere; quia raſura in narratione facti apparebat. Ad hoc reſpondit Papa, quòd propter illam raſuram non poſſint litteræ illæ delegationis falſæ, vel ſuſpectæ cenſeri, cùm & litteræ privilegiorum quandoque in nominibus poſſeſſionum radantur, & litteræ, ſi in narratione facti erratum ſit, indubitatè poſſint

per ra-

per raſuram corrigi. *Gl. hic V. Abraſæ ſint.* Ratio deciſionis ſumitur ex *eod. c.* Nam in Reſcriptis gratiæ, ſeu privilegiis faciliùs præſumitur falſitas, & raſura magis eſt ſuſpecta, quàm in Reſcripris juſtitiæ, ſive ad lites, quippe, quæ facilè conceduntur, & obtineri poſſunt: ideóque præſumi non debet, quòd quis pro talibus litteris obtinendis fraudem commiſerit falſitatis. *c. pen. de crim. falſi*; at Reſcripta gratiæ, ſive privilegia, ſi in nominibus poſſeſſionum, vel rerum radantur, non cenſenda ſunt propterea falſa, aut ſuſpecta de falſitate: ergo neque Reſcripta juſtitiæ, ſive ad lites. Dicitur autem locus non ſubſtantialis, & non ſuſpectus, quando ſine eo intelligitur, & ſubſiſtit res, quæ in Reſcripto, privilegio, vel Inſtrumento principaliter intenditur; ſive quando non de ſubſtantialibus Reſcripti, aut Inſtrumenti agitur; adeóque raſura non eſt in nomine Judicis, Actoris, vel Rei, neque in aliqua clauſula principali, v. g. appellatione remotâ, neque etiam in privilegiis originalibus, & collatoriis, id, quod Judicis arbitrio determinandum relinquitur. *Abb. hic n. 4.* cenſetur autem raſura facta in loco non ſuſpecto, ſi ſit facta non in quæſtione Juris, ſed in narratione facti, ſive in ijs, quæ ad factum pertinent; quia non ſtatur tali narratione, niſi probetur: nec ſecundùm narrationem, ſed rei veritatem debet procedi; vel, ſi raſura facta ſit in acceſſorio rei, vel in nomine poſſeſſionum in privilegiis confirmatoriis: tunc enim non vitiat Reſcriptum, privilegium, vel Inſtrumentum. *Gl. hîc V. Abraſæ ſunt; Imol. ibid. n. 1. & 2. Vivian. in Ration. in cit. c. 3. h. t.*

LXII. Ceterùm, quod dictum eſt, raſuram apparentem in loco ſcripturæ ſubſtantiali, vel ſuſpecto vitiare privilegium, vel Inſtrumentum, limitari debet Primò, niſi clarè appareat ex ſcriptura, quòd ipſemet Notarius ſuâ manu in eo loco raſerit, vel quidpiam ſuperſcripſerit: nam, ſicut in totius Inſtrumenti confectione ipſi fides haberi debet; ita etiam in loco raſuræ, aut factæ correctionis; & tradit *Gl. in cit. l. fin. V. Prima figura; C. de edict. D. Hadriani tollend. & ibid. Bart. num. 3. Maſcard. cit. concl. 1254. num. 14.* Verùm, quia frequens eſt, ut aliqui alienam manum perfectè imitari poſſint; ideo tutius, atque conſultum eſt, ut Notarius, ſi in Inſtrumento quidpiam raſit, aut verbum ſuper linea, vel ad marginem ſcripſit, de ea raſura, aut correctione, vel additione mentionem faciat ad finem Inſtrumenti, ſi ſit mutatio in loco ſubſtantiali; ne alioquin exiſtimetur, mutationem, vel correctionem illam ab alio factam eſſe, vel ab ipſo Notario, poſt abſolutam confectionem Inſtrumenti. *Bart. c. l. Abb. in cit. cap. Ex litteris; num. 3. h. t. Maſcard. cit. l. num. 17.*

Limitatur ſecundò. Si ex antecedentibus, & conſequentibus appareat, ita legendum eſſe, ſicut raſura, vel verbum ſuperſcriptum indicat, vel in additione expreſſum eſt; tum enim non poteſt eſſe falſitatis ſuſpicio: ideóque non cenſebitur raſura, vel litterarum adjectio eſſe in loco ſuſpecto. *Gl. in cit. c. Cùm venerabilis; V. Propter prædicta; de relig. domib. Menoch. cit. caſu 187. num. 41.* ubi ait, quòd raſura, & interlineatio non vitiat ſcripturam, ſi ſenſus rectus percipi poteſt; ideóque Judicis arbitrio id relinquendum eſſe, qui ex qualitate raſionis, & interlineationis de eo judicare poterit. *Maſcard. c. l. num. 19.*

Limitatur tertiò. Si per aliam ſcripturam authenticam pars in Inſtrumento raſa poſſit intelligi, ejúſque verus, & originalis ſenſus deprehendi. *Abb. c. l. n. 4. Felin. ibid. n. 14. Maſc. c. l. n. 21.*

Limitatur quartò. Si Inſtrumentum fuerit penes adverſarium, &, cùm illud exhibere jubetur in Judicio, appareat raſura in parte ſubſtantiali: tunc enim non vitiatur, nec falſum cenſetur, in præjudiciũ eius, contra quem producitur; ſed ei fides habetur in ijs, in quibus verus eius ſenſus percipi poteſt: præſumitur enim raſum, & vitiatum ab eo, penes quem fuit. *Felin. c. l. num. 15. not. 4. Maſcard. c. l. num. 22. & 23.* ad quod tamen requiritur Judicis arbitrium.

Limitatur quintò. Si privilegium, vel Inſtrumentum contineat plura capitula non connexa, ſeu diſparata, propter raſuram ſubſtantialem factam in uno Capitulo, non vitiantur alia Capitula, ſi ſuſpicione falſi careant. *Arg. l. Proximè; 3. ff. De his, quæ in teſtam. delent.* ſicut etiam fieri poteſt, ut Reſcriptum quoad unam ſuam partem ſit ſubreptitium, & irritum, quoad alteram verò validum. *c. Si eo tempore; 9. de Reſcript. in 6.* Nam utile per inutile non vitiatur, ſi non ſint connexa, juxta *Reg. Jur. 39 in 6.* Secus eſt de teſte, qui, ſi in uno dicto ſit convictus falſitatis, etiam aliis eius dictis fides non habetur; quia ſunt profecta à perjuro. *Abb. in cit. c. Ex litteris; §. ult. h. t. Felin. ibid. num. 15. not. 7.*

Limitatur ſextò. Si quid raſum, vel inductum ſit in loco teſtamenti, quo libertas conceſſa eſt, non vitiatur teſtamentum, etiamſi raſura, vel inductio ſit ſubſtantialis, idque favore libertatis. *cit. l. Proximè. §. fin. & ibi Bart. ff. de his, quæ in teſtam. del. Felin. c. l. num. 16.* qui id extendunt etiam ad alias diſpoſitiones favorabiles, videlicet ad legata, ad pias cauſas, quibus etiam raſura, vel inductio non obſtat. Id tamen ſolùm procedit, ſi dubitetur de voluntate defuncti, an inducendo, ſeu delendo legatum libertatis, vel ad cauſam piam, voluerit illud revocare, vel non: tunc enim in dubio, quod benignius eſt, præferri, ac præſumi debet, in favorem libertatis, ſeu cauſæ piæ. Si verò conſtaret, quòd conſultè hoc feciſſet; adeóque non habuerit voluntatem, ut libertas ſervo, vel legatum cauſæ piæ obveniret: vel, ſi revocaverit voluntatem ſuam ultimam, tunc ceſſat præſumptio juris, & legatum tale inductum, ſeu deletum non debebitur; ut tradit *Gl. in cit. l. Proximè; V. Induxit; Felin. c. l.*

LXIII. Aſſertio 3. Litteræ, ſeu Reſcriptum etiam Sedis Apoſtolicæ, ſive gratiæ ſit, ſive juſtitiæ, propter levem errorem ſcriptoris, v. g. omiſſionem unius ſyllabæ, vel litteræ, non vitiatur, ſi de mente concedentis, vel reſcribentis conſtet, neque ſenſus mutetur; prout ſumitur *ex c. Ex parte; 11. h. t.* Nam, cùm in Reſcripto Apoſtolico in hac dictione, *ſpoliârunt*, omiſſa fuiſſet littera *O*, dubitatum fuit, an illud vitioſum cenſendum ſit? Reſpondit Papa Honorius III. hoc defectu non obſtante, in negotio procedendum eſſe, ſecundùm eiuſdem Reſcripti tenorem: ſicut nec teſtamentum vitiatur ob talem levem errorem, vel defectum.

fectum. *Gl. hic V. Deceat; in fine. & Abb. num.* 1. *Felin. num.* 1.

Imò etiam ob omiſſionem integræ vocis, ſeu dictionis incuriâ ſcriptoris factam, in Reſcripto Apoſtolico, non vitiatur Reſcriptum: v. g. ſi Papa mandat executori, ut Titium de beneficio proviſum mittat in corporalem; omiſſo nomine, *poſſeſſionem*; quod facilè ſubintelligitur; ideo non vitiatur Reſcriptum; cùm ex alijs verbis conſtat de intentione Papæ. Item, ſi quis impetravit Eccleſiam S. Panetatij; in Recripto verò ponatur, *Panerarij*, e. pro c. modò aliunde conſtet, Papam voluiſſe ei conferre Eccleſiam S. Pancratij. *Abb. hic num.* 2. *& Felin. num.* 1. Idem dicendum eſt, ſi una littera ponatur loco alterius, ut, ſi ponatur in Reſcripto Papæ, præſentibus perpetuis temporibus duraturas, pro duraturis, littera I. mutatâ in A. *Abb. c. l. num.* 3. *& Felin. num.* 1.

LXIV. Obijcies *c. Ad audientiam*; 11. *de Reſcript.* ubi dicitur, Reſcriptum Apoſtolicum tanquam falſum, & ſubreptitium reijciendum eſſe, ſi in eo vitium conſtructionis, ſeu ſolœciſmus contineatur: ergo etiam ob unius litteræ mutationem, v. g. præſentibus duraturas, pro duraturis, vitiari poteſt Reſcriptum Apoſtolicum. Reſpondetur, non præcisè propter falſam Latinitatem, ſive vitioſam locutionem Reſcriptum vitiari, ſed propter ſuſpectam ſubreptionem, ſeu præſumptionem fraudis Reſcriptum reijciendum eſſe, ſi nimirum vitium conſtructionis tale ſit, ut inde probabiliter colligi poſſit, Reſcriptum eſſe ſubreptitium: id verò in propoſito caſu non habet locum; quia probabile eſt, non tantùm ſcriptorem erràſſe, litteram mutando, ſed etiam expeditorem, per cuius manum Reſcriptum tranſijt, errorem illum non advertiſſe, cùm facilè contingat, ut erretur, mutando unam literam in aliam. *Abb. hic in fine. Laym. in cit. c. Ad audientiam; num.* 2. Multò minùs vitioſa conſtructio irrita reddit Inſtrumenta à Notarijs confecta; quia non tranſeunt per tot manus, ſicut Reſcripta Principum, & unus homo facilè errare poteſt; ut colligitur *ex l. Errore; 7. C. de teſtam. & l. 2. C. De errore advocat.* ubi dicitur, quòd error libellum ſcribentis parti nocere non debeat, ſi probari poſſit, vel ex coniecturis appareat, à ſcribente erratum fuiſſe. *Felin. hic num.* 2. *Laym. c. l.*

LXV. Sed quid, ſi reſcriptum, vel Inſtrumentum contineat errorem ſcriptoris, poteritne Impetrans eum corrigere? Reſp. negativè; alioquin, qui hoc præſumeret, omni commodo reſcripti, vel Inſtrumenti carebit; ut ex communi docet *Abb. in c. Ex Litteris 3. num. 3. h. t.* Ratio eſt; quia id legibus, ac conſuetudine gentium ob publicum bonum iuſtè prohibitum eſt, ne quis in litteris publicis quidpiam radat, deleat, vel mutet: cùm ea, quæ à publica poteſtate procedunt, privatus non debeat attingere; quia ſubeſt errandi, & falſandi periculum. Idémque ferme dicendum de ſcriptura privata; nam, neque illa, ſi communis ſit cum altero, vel ſaltem ad ipſum etiam pertineat, ſine voluntate eiuſdem, mutari debet, vel corrigi; quia id cedere poſſet in illius præiudicium. Imò neque Notarius poteſt errorem in publico Inſtrumento commiſſum, in ijs, quæ ad ſubſtantiam contractûs pertinent, ex intervallo corrigere, etſi poſſit incontinenti; quia quoad hoc Notarius æquiparatur teſti; ut docet *Felin. in cit. c. Ex litteris; num. 2. h. t.*

§. XIII.

An probent, ac fidem faciant Inſtrumenta inter ſe contraria ab eodem, vel diverſis producta?

LXVI. Aſſertio 1. Qui ſcripturas, ſeu Inſtrumenta inter ſe contraria in Iudicio contra adverſarium ſuum produxit, nihil probat; cùm ea fidem ſibi invicem derogent, ſibique imputare debet, qui talia Inſtrumenta produxit, cùm in ipſius poteſtate fuerit, alterutram ſcripturam, quam voluerit, non proferre; prout reſpondit Gregorius IX. in *c. Imputari*; 13. *h. t.* Idémque ſtatuitur in *l.* 14. *C. eod.* ubi dicitur: Scripturæ diverſæ fidem ſibi invicem derogantes, ab una, eadémque parte prolatæ nihil firmitatis habere poterunt. Ratio eſt; quia producens Inſtrumenta cenſetur confiteri, omnia in eis contenta eſſe vera: ſi ergo ea ſint contraria, ſequitur, quòd producens ſimul & contraria, probationis causâ, alleget, & eadem tacitè confiteatur eſſe vera; adeóque ſibi ipſi in ſua confeſſione repugnet, & conſequenter nihil probet; ut notat *Innocent. in c. Cùm olim*; 19. *in fine de cenſib.* Cùm duo contraria ſimul vera eſſe non poſſint.

LXVII. Id verò extenditur primò. Sive ſcripturæ, ſeu Inſtrumenta ſint directè contraria, ſive indirectè; ut tradit *Gl. hic V. Contrarius.* Directè, ut, ſi Caius producat Inſtrumentum, in quo promiſit ſibi Titius tali die centum: & aliud exhibeat, in quo continetur, quòd idem Caius eodem die fecerit Titio pactum de non petendo illa centum: neutrum probat; quia ſaltem efficaciter non poterit Caius petere debitum: nam ratione pacti non petendi repelletur. *Abb. hic num.* 2. Vel, ſi Inſtrumentum producatur, in quo dicitur, producentem rem emiſſe tali die, & aliud, in quo dicitur, eandem rem donatam fuiſſe eâdem die, quod non eſt veriſimile, neutrum valet, & probat; quia neſcitur, cui magis credendum ſit, quàm alteri. *Gl. in cit. l. 14. V. Scripturæ; C. h. t.* Indirectè verò contraria ſunt, ſi quis v. g. producat unum Inſtrumentum, in quo continetur, quòd Titius ſibi promiſerit ſolvere centum Bononiæ tali die; & alterum, in quo continetur, quòd ipſi promiſerit ſolvere centum, eodem die Romæ; ſi quidem utraque promiſſio facta ſit perſonaliter, non altera per procuratorem; nam iſta Inſtrumenta, licèt ſibi non contradicant directè; quia utraque promiſſio facta eſt de eadem ſummâ ſolvenda: tamen indirectè ſunt contraria, quoad circumſtantiam loci; quia non potuit ſimul, & eodem tempore promittere in utroque loco; & ideo una derogat alteri. *Gl. hic V. Contrarias; iuncta Gl. marg. lit. D.*

Extenditur ſecundò. Quòd diſpoſitio huius c. habeat locum, ſive utraque ſcriptura, quæ contrariæ ſunt,

ſunt, ſit pnblica, ſive utráque privata: ſive una publica, altera privata. æquales enim ſunt quoad hoc, ut neutra probet, quando ab eadem parte producuntur; cùm illa producendo videatur quis omnia in eis contenta confiteri, & ſic producens reperitur ſibi ipſi contrarius; ideóque eſt repellendus, licèt aliàs ſcriptura, ſeu Inſtrumentum publicum, & privatum differant quoad convincendum adverſarium, ita, ut publicum ſit præferendum privato, eíque potiùs ſtandum. *Abb. hic n. 4.*

Extenditur tertiò. Quòd probando contraria allegans non ſit audiendus, non tantùm, ſi Actor fuerit, ſed etiam, ſi Rens: nam, licèt Reus poſſit contraria allegare ad ſui defenſionem, & probandam ſuam innocentiam, *l. Nemo ex his; 43. ff. de R. I.* non tamen poteſt contraria allegare, ſive producere contraria Inſtrumenta, quæ ſe non compatiuntut ad probandam exceptionem ſuam. *Io. Andr. in cit. cap. Imputari; num. 5. h. t. & Gl. in cit. cap. Scripturæ; V. eod. in addit. C. h. t.*

Neque prædictis obſtat, quòd, ſi plnres inter ſe contrarij teſtes producantur, ſtandum ſit dignioribus, vel qni veriſimiliora deponnnt. *l. Cùm de ætate; 13. ff. de probat.* Ergo idem dicendum de Inſtrumentis, quæ quoad probandum pari paſſu procedunt, juxta *l. In exercendis; 15. C. h. t.* Nam diſparitas eſt, quòd producens Inſtrumenta deliberare, & expendere poſſit, an ſint contratia, nécne: non eſt autem in poteſtate prodncentis de teſtibus deliberare, quos producat, cùm neſciat, quid dicturi, ſeu depoſituri ſint: ídque procedit, ſive teſtes contrarij ſint producti ab eadem parte, ſive à diverſis pattibus. *Bart. in cit. l. Scripturæ; n. 2. C. h. t.* ideóque ſibi imputare debet producens, quòd non perpenderit, an magis expediat producere teſtes, quàm Inſtrumenta; quia vigilantibus, non negligentibus jura ſubveniunt. *l. Non enim; 16. ff. Ex quib. cauſ. maiores &c. l. Velnti; 7. ff. de edendo, Gl. in cit. cap. Imputari; V. Contrarias; in fine.*

LXVIII. Aſſertio 2. Si Inſtrumenta contraria à diverſis pattibus prodncantnr, tunc ſtandum eſt, & fides habenda digniori ſcripturæ, v. g. publicæ, & magis authenticæ, quæ ſcilicet teſtibus, aliiſque indicijs confirmata eſt, vel quæ magis caret falſi ſuſpicione, & magis negotio congruit. *Gl. in cit. cap. Imputari; V. Scripturas; & ibid. Abb. num. 3.* & ſumitur ex *l. Optimam; 14. in fine. C. de contrah. ſtipul.* Sin antem ſcripturæ illæ contratiæ ſint omnino æquales, & paris auctoritatis, tunc Reus abſolvendus eſt. *Arg. cap. Ex litteris; 3. de probat.* & docet *Joan. Andr. cit. loc. num. 6.* vel hoc caſn judicabitur contra eum, qui probare debet, ſive ſit Actor, ſive Reus, niſi ſit cauſa favorabilis; quia, cùm uni ſcripturæ non major fides habeatnr, quàm alteri, nihil probatnm eſt. *Joan. Andr. cit. loc. Abb. ibid. n. 3.*

LXIX. Porrò, quæ dicta ſunt, multò magis locum habent, ſi in uno, eodémqne Inſtrumento, quod in Jndicio producitur, contratia, & repugnantia reperiantur, qnòd ſcilicet nihil probet. *Arg. Reg. Jur. 188. in ff.* ubi dicitur: Vbi repugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrnm ratum eſt: cnr enim uni Articulo magis credatur, quàm alteri? & ſic totius Inſtrumenti fides corrnit: nt, ſi v. g. contineantur Articuli contrarij in uno Inſtrumento, videlicet de præſentia, & abſentia ejuſdem perſonæ, de ſana mente, & furore, ſeu amentiâ, de actu ſpontaneo, & coacto &c. quæ cùm ſimul de eodem circa idem, & eodem tempore vera eſſe non poſſint, unum alteri fidem detogat: nam, ſi contraria allegans non eſt andiendus, multò minùs credendum eſt ei, qui à ſe ipſo diſſidet, & ſibi ipſi eſt contrarius. *Abb. in cit. cap. Imputari; 17. num. 3. hoc tit. Hiltrop. cit. tit. 10. §. de reprobat. Inſtrum. num. 49.* Vernmtamen ſi in tali Inſtrumento aliqno modo, per commodum intellectum, ſeu interpretationem, aut diverſorum caſunm diſtinctionem contrarietas tolli poſſit, id fieri debet; cùm privileginm, vel Inſtrumentum eo modo intelligi debeat, quo magis poſſit valere, qnàm nt pereat. *cap. Inter dilectos; 6. junctâ Gloſ. V. Valere; h. t. Bartol. in cit. l. Scripturæ; num. 1. C. Eodem. Abbas cit. loc. num. 3.*

§. XIV.

An, & quomodo Inſtrumenta reprobari poßint per teſtes?

LXX. De hoc agitur in *cap. Joannes; 10. h. t.* Ubi talis caſus proponitur. Joannes Eremita, coram Judicibus Civitatis Viretbij petebat à Petro concive ſuo 130. libras ex cauſa mutui; domum quoque, quam ipſi Petrus vendidit, ſibi vacuam, & liberam tradi. Sed ex adverſo dicebat Petrus ſibi ratione ejuſdem domûs venditæ Joanni, deberi centum & octoginta libras, ut proinde factâ comparatione nihil ampliùs ex mutno debeat Joanni. Cùm antem Judices in canſa proceſſiſſent, anditis hinc inde partium allegationibus, & atteſtationibus publicatis, condemnârunt Petrum ad tradendam Joanni domum vacuam, & liberam à creditoribus, à qua ſententia Petrus appellavit ad Papam Innocentium III. is conſtituit Auditorem partibus, qui cauſam cognoſceret: coram quo comparens Petrus propoſuit, venditionem domûs non fuiſſe putam, ſeu abſolutam, ſed conditionalem; ideóque non teneri ad traditionem illius: & ad hoc probandum quatuor teſtes produxit, cùm eſſet novum Capitulum, pendens tamen ex veteri. Teſtes autem jurati depoſuerunt, ſe interfuiſſe contractui inter Petrum, & Joannem ſuper domo inito, pro qua 180. libræ ipſi Petro, loco pretij, conſtitutæ fuerint, eâ adjectâ conditione (vel potiùs modo) nt Petrus, dum viveret, domum illam inhabitare poſſet, poſtea verò ea remanerent nepotibus Joannis; & ob hunc modum adjectum, domum eidem Joanni minore pretio venditam fuiſſe: verumtamen anni, menſis, & diei, quo venditio facta fuerit, teſtes dicebant, ſe non recordari. E contrario verò Joannes ad probandum, quòd venditio domûs non conditionalis, ſed pura fuerit, Inſtrumentũ publicum exhibuit (in qno profitebatur Petrus, ſe ſponte vendidiſſe, & tradidiſſe domum Joanni; ut habetur in integra lectione hujus c.) & Tabellionem, qui Inſtrumentum confecit, & unum ex teſtibus

» bus in Inſtrumeuto ſubſcriptis ad idem proban-
» dum produxit. Hinc igitur orta fuir dubitatio,
» utra harum probationom prævalere, ac præferri
» deberet? Pro parte Petri propoſitum fuit, tametſi
» Inſtrumentum, & teſtes parem ptobandi vim ba-
» beant in litibus judiciarijs; non tamen quodli-
» bet Inſtrumentum trium, vel plurium idoneo-
» rum teſtium depoſitiouibus præferri (nam ſa-
tis eſt, ſi propter auctoritatem Tabellionis, quippe jurati, tanta fides adhibeatur Inſtrumento confecto, quanta duobus teſtibus idoneis adhibeuda eſſet: cùm ergo per quatuor teſtes omui exceptione majores probatum fuerit, venditiooem cooditionaliter fuiſſe celebratam, eorum depoſitiones meritò præferendæ ſunt Inſtrumento; prout additur in integra
» lectione hujus c.) Sed ad hoc ex adverſo reſpondit
» Joannes: Cùm ipſe per Inſtrumentum intentio-
» nem ſuam fundârit, ac Petrus per modum exce-
» prionis objecerit, vendirionem fuiſſe, non pu-
» ram, ſed cooditionalem: boc verù per teſtes de
» certo tempore depooentes probatum nou ſit;
» ideòque uon conſtet, eos teſtificari de eadem ven-
» ditione, quæ per Inſtrumentum tanquam deter-
» minaro tempore facta probata ſunt: hinc ſequi-
» tur, quòd probatio iſta per teſtes inefficax ſit ad
» coottariam intentionem Joannis elidendam. Sed
» denuo replicavit Petrus, reſpouſionem iſtam Joan-
» nis noo ſubſiſtere, ſiquidem utramq; partem à Pou-
» tifice iuterrogatá, in Judicio confeſſam eſſe, unicam
» tantùm ſuper dumo celebratam fuiſſe venditio-
» uem; ex teſtium autem depoſitiouibus appatere,
» eam ſuiſſe conditionalem: conſequenter eriam ex
» utriuſque partis confeſſione id colligi. Cui ni-
» bil obſtat, quòd interrogatio à Papa facta ſit, poſt
» concluſionem in cauſa: ſiquidem Judex, qui uſ-
» que ad probationem ſententiæ cuncta rimari de-
» bet, poreſt interrogare de facto, quotieſcunque
» dubitatio occurrit. Quare Innocentius Papa (re-
» quiſito Conſilio Cardinalium) pronunciavit, ven
» ditionem prædictæ domûs conditionalem fuiſſe:
» adeóque Petrum nou obligari ad traditionem il-
» lius: ſeotentiam verò Judicum, à quibus appella-
» tum fuit, & qui aliàs juſtè pronunciârunt, eò
» quòd coram ipſis exceptio de venditione condi-
» tionali, nec propoſita, nec probata fuit, quoad
» dictum Articulum, idem Papa infirmat; qooad
» alios verò Articulos, auctoritate Apoſtolicâ con-
» firmat.

Jam ergo occaſione bujus c. oritur quæſtio, quot teſtes, & quales requirantur, & ſufficiant ad reprobandum, ſive impugnandum Inſtrumentum, vel ad probaodum contra contenta in illo? ad quam reſpondebimus in ſeqq. aſſertionibus.

LXXI. Aſſertio prima. Si teſtes inſcripti, vel ſobſcripti Inſtrumento, omnes eidē contradicant, ſive dicendo, oon eſſe ita actum, ſicut in Inſtrumento ſcriptum contiuetur: ſive negando, ſe interfuiſſe, cùm Inſtumenium conficeretur, vel actus celebraretur; tunc vacillat Inſtrumentum, imò reprobum, & falſum redditur, niſi teſtes illi convincantur; ut colligitur ex *cap. Tertio; 5. de probat. cap. Tam litteris; 33. in fine de teſtibus. Abb. in cit. c. Cùm Ioannes; num. 14. h. t. Felin. ibid. num. 46. Bart. in l. In exercendis; 15. num. 4. & 6. C. Eod. Menoch. de arbitrar. judic. caſu 105. num. 9.* Ratio eſt; quia Inſtrumentum per teſtium fidem firmatur, & ex eorum præſentia, & ſubſcriptionibus. *Auth. de Inſtrum. caut. & fide. §. Sed etſi quis. collat. 6.* ergo, ſi teſtes negant, ſe ſubſcripſiſſe, vel præſentes ſuiſſe, tota fides Inſtrumenti corruit, neque hoc caſu teſtes ſuot ſingulares, ſed conteſtes, cùm omnes unum, & idem concludant, etſi ſioguli per ſuos proprios ſenſus, videlicet, quòd omnes abfuerint, cùm tamen iu Inſtrumento dicatur, ipſis præſentibus Inſtrumentum eſſe confectum, vel actum geſtum. Si verò non omnes teſtes inſcripti, vel ſubſcripti, ſed aliqui ſolùm contradicant Inſtrumento, vel negent, ſe fuiſſe præſentes: tunc, ſi tot teſtes pro Inſtrumenro ſtant, quot neceſſarij ſunt, vel ſufficiuot ad probationem, & valorem Inſtrumenti, videlicet tres, vel ſaltem duo iotegri, & omni exceptiooe majores, qui dicant, ſe præſeotes fuiſſe, & contenta in Inſtrnmento vera eſſe, potiùs ſtandum videtur Inſtrumento, quàm teſtibus contradicentibus: v. g. quinqoe teſtes adhibiti ſunt in Inſtrumeoro contractûs, cùm duo ſufficerent, tres, vel duo contradicunt Inſtrumento; at duo alij deponunt pro Inſtrumento; bujus fides non vacillat, neque per cootradiceotium teſtimooium illud reprobatur. Ratio eſt; quia, cùm numerus neceſſarius, & legitimus teſtium pro Inſtrumento deponentium ſuperſit, non debet reprobari per aliorum ſupervacaneorom teſtium contradictionem, qui non ex neceſſitate, ſed ex ſuperabundanti ſolùm ſunt adhibiti. *Covarr. l. 2. var. reſol. c. 13. n. 11. concluſ. 2. Menoch. cit. caſu num. 27.* niſi tamen numerus teſtium reprobantium Inſtrumentum multùm excederet numerum confirmaotiū; tunc enim Ioſtrumentum redderetur ſuſpectum. *Menoch. cit. loc.* vel niſi teſtes hi Inſtrumentarij deponant contra ſubſtantiam ipſius Inſtrumenti, non negando, ſe præſentes ſuiſſe, cùm confectum eſſet Inſtrumentum, ſed dicendo, aliter fuiſſe actum, quàm ſcriptum; tunc, ſi duo ſint, vel plures, qui hoc affirmant, Inſtumeutum redditor ſuſpectum, imò, & falſum. *Menoch. cit. loc. num. 32. Bart. verò cit. loc. num. 8.* aſſerit: Si non unus tantùm, ſed duo teſtes Inſtrumento inſcripti ei contradicant, dicentes, ſe non fuiſſe præſentes, licèt legitimus numerus teſtium integer maneat, fides tamen Inſtrumenti vacillat, niſi per alios idoneos teſtes probetur. Ex quo patet, Auctores bac in re variè loqui, & ſentire: quare dicendum eſt, in re tam controverſa multùm Judicis arbitrio tribuendum, ac relinquendum eſſe, qui juxta conditionem teſtium, & Inſtrnmenti formam, judicabit, an fides Inſtrumentl vacillet, cùm unus, vel plures teſtes ei contradicunt. *Menoch. cit. loc. num. 19.* Porrò, ſi unus, duo, vel plnres ex teſtibus Inſtrumentarijs non negent, ſe ioterfuiſſe confectioni Inſtrumenti, vel actul celebrato, ſed ſolùm dicant, ſe non recordari eorum, quæ acta, vel in eo ſcripta ſunt; tunc Ioſtrumentum nullo mudo redditor ſuſpectum; cùm nihil contra illud dicatur, vel probetur. *Bart. cit. loc. n. 10. Menoch. cit. loc. num. 31.*

LXXII. Aſſertio 2. Si teſtes extranei, ſeu Inſtrumento non inſcripti directè non deponunt contra contenta in Inſtrumenro, ad quod non fuerunt propter fidem adhibiti; ſed contra ipſum Inſtrumentō, ad probandá falſitatem ejuſdem, oſtendendo v.g. Notariū

partem

partem contrahentem, aut teſtem inſcriptum eo tempore alibi fuiſſe, hoc caſu, ſufficiunt duo teſtes omnino idonei, & omni exceprione majores, ad reprobandum Inſtrumentum publicum, & fidem ei derogandam; ut docet *Innocent. in cit. c Cum Joannes*; *n.* 8. *h. t. Io. Andr. ibid. n.* 20. *Felin. n.* 35. *&* 37. *& n.* 44. Ratio eſt; quia omnis fides Inſtrumenti pendet à fide, & auctoritate Tabellionis, cujus auctoritati meritò præfertur dictum duorum teſtium vivâ voce deponentium, & omni exceptione majorum, quæ eſt probatio vera, & naturalis; ideóque præferenda voci mortuæ, ſeu mutæ: & plena fides Inſtrumenti, quæ procedit ex præſumptione ſtante pro Notario, ratione publici officij, tollitur per fortiorem præſumptionem teſtium. Objicies. In Inſtrumentis, duo teſtes, unâ cum Notario, adhiberi ſolent: ergo ad illud reprobandum, requirentur quinque, vel ſaltem quatuor teſtes; ut putat *Gl. in cit. c. Cum Ioannes*; *V. Quodlibet Inſtrumentum*; *h t. Mynſing. centur.* 4. *obſ.* 39. *num.* 2. *&* 3. *& plures alii.* duo quidem propter duos teſtes inſcriptos Inſtrumento, & alij duo propter auctoritatem Tabellionis, qui videtur æquivalere duobus teſtibus. Reſpondetur *cùm Ioan. Andr. c. l.* id procedere, ſi teſtes propriâ manu ſe ſubſcripſiſſent, & id conſtaret, vel ſi duo, aut unus ex teſtibus inſcriptis, vel etiam unus non inſcriptus, nec ſubſcriptus vivâ voce deponerent pro Inſtrumento, unâ cum Notario: tunc enim, cùm Notarius, & teſtis unus ſint majoris auctoritatis, quàm duo teſtes, ſtandum eſt Inſtrumento, niſi tres contra illud teſtificentur: vel etiam hoc caſu plures teſtes requirentur ad reprobandum Inſtrumentum ſecundùm qualitatem, & numerum teſtium deponentium in favorem Inſtrumenti; ut tradit *Felin. c. l. n.* 43. *Covarr. cit. c.* 43. *n.* 11. *concluſ.* 1. Neque tamen verum eſt, Inſtrumentum per ſe æquivalere duobus teſtibus, ſed Inſtrumentum, cum inſcriptione teſtium, & auctoritate tabellionis, ratione publici officij, æquivalet duobus teſtibus. *Ioan. Andr. in cit. cap. Cum Ioannes*; *num.* 20.

Aliud verò dicendum eſt, ſi ſolus Notarius vivâ voce deponeret pro Inſtrumento à ſe confecto, vel etiam, ſi duo, aut plures teſtes inſcripti, vel ſubſcripti ſint Inſtrumento per Notarium: tunc enim ſicut fides Inſtrumenti, ſic & fides ſubſcriptionis teſtium pendet à ſolo Notario, qui abſolutè non æquivalet duobus teſtibus, ut dictum; neque id ullo jure probatur: licèt ipſi propter publicum officium, & juramentum præſtitum, major fides habeatur, ceteris paribus, quàm alijs, in pertinentibus ad ſuum officium: alioquin ex hoc ſequeretur, quòd, ſi viginti teſtes eſſent inſcripti Inſtrumento, ad reprobandum illud, requirerentur teſtes viginti duo; & ſic anſa præberetur falſo Notario tollendi omnem facultatem reprobandi Inſtrumenta; facilè enim poſſet falsò inſcribere, vel ſubcribere Inſtrumento multos teſtes, & tot, quot voluerit. *Io. Andr. c. l.*

LXXIII. Aſſertio tertia. Si teſtes extranei, ſive non inſcripti Inſtrumento directè deponant contra contenta in Inſtrumento, ita, ut ab una parte producatur Inſtrumentum ad probandam ejus intentionem; ab altera teſtes ad reprobandum contenta in Inſtrumento: ut in caſu *cit. cap. Cùm Ioannes*; *hoc tit.* tunc Judiçis arbitrio committi debet, num Inſtrumento, an duobus, vel tribus teſtibus de contrario deponentibus major fides ſit habenda; ut docet *Bartol. cit. loc. num.* 14. *Abb. in cit. cap. num.* 13. *Menoch. c. l. n.* 42. *Maſcard. de probat. concluſ.* 919. *num.* 10. & colligitur ex *cit. cap. Cùm Ioannes*; ubi dicitur: etſi in litibus judiciarijs eandem vim probandi habeant Inſtrumentum, & teſtes, non tamen quodlibet Inſtrumentum trium, vel plurium teſtium depoſitionibus præferri debet. Idque arbitrabitur Judex, tum inſpectâ qualitate perſonæ Notarij, an ea ſuſpecta ſit, nécne: tum inſpecto ipſo Inſtrumento, an vitio aliquo laboret, nécne: tum denique etiam ex qualitate cauſæ: nam quædam per teſtes meliùs probantur, ut conſanguinitas, adulterium &c. quædam contrà commodiùs per Inſtrumenta, veluti acta Judiciorum, res antiquitus geſtæ: imò quædam ſcripturæ ſunt, quas non licet per teſtes probare, vel oppugnare, ut monumenta publica, libri cenſuales civitatum. *l. Cenſus*; 10. *ff. de probat. Mynſing. cit. obſ.* 39. *num.* 5. *&* 6. In dubio tamen, & pari probationis causâ potiùs ſtandum eſt, & fides habenda Inſtrumento alioquin non ſuſpecto (præſertim, ſi antiquum ſit) quàm teſtibus; quia memoria hominum labilis exiſtit. *Menoch. c. l. num.* 43. *Covarr. cit. c.* 13. *num.* 1. *concluſ.* 1. *Maſcard. cit. loc.* & colligitur ex *l. Optimam*; 14. *§. Sed etſi. ff. de contrah. ſtipul. &* ex *cit. cap. Cùm Ioannes*; dum enim dicitur, Inſtrumentum tribus, vel quatuor teſtibus idoneis de contrario deponentibus non præferri, ſatis indicatur, duobus ſaltem teſtibus ordinariè præferendum eſſe.

Quare cùm dicitur in *l.* 15. *C. h. t.* In exercendis litibus eandem vim obtinere fidem Inſtrumentorum, & depoſitiones teſtium, id intelligendum eſt, quoad effectum probationis; quia ad plenam, & legitimam probationem per ſe utrumque ſufficit, vel idonei teſtes, ſaltem duo, vel publicum Inſtrumentum non ſuſpectum, ſcilicet, quando ſine contradictione producitur, ſive teſtes Inſtrumento non contradicunt. *Abb. hîc num.* 5. Si verò impugnetur Inſtrumenti fides per depoſitiones teſtium, tunc recurrendum eſt ad datam ſuperiùs diſtinctionem. *Mynſing. cit. obſ.* 39. *in fine.* Sicut etiam in modo probandi, Inſtrumentum, & teſtes multùm differunt, *Maſcard. cit. q. n.* 14.

LXXIV. Porrò ex *cit. cap. Cùm Joannes h. t.* colligitur præterea primò. Licèt aliàs, ſi cauſa, ex qua poſtulatur compenſatio, ſit liquida, ea admittenda ſit; alioquin verò, ſi debitum Actoris ſit liquidum, Rei verò dubium, vel vice verſâ, non poſſit unum compenſari cum altero, *l. ult. C. de compenſ. Gl. hîc V. Compenſare*; tamen in caſu hujus c. ex parte Actoris debitum erat liquidum per confeſſionem Rei, videlicet mutuum: debitum verò Rei de præſenti nondum erat liquidum, ſed poſtea liquidandum, & tamen admittebatur compenſatio. Quamquàm dici poteſt, quòd hîc non fuit contentio ſuper pretio domûs venditæ, ſed ſolùm, dilatâ traditione rei, differebatur etiam ſolutio pretij. *Abb. hîc n.* 2. *Felin. n.* 1.

Colligitur ſecundò. Si conditio, vel modus adjectus ſit contractui venditionis, per quem gravatur emptor, tum res tantò minoris vendi debet, quanti æſtimatur gravamen. *l. Fundi*; 79. *ff. de contrah. empt.* & colligitur ex hoc c. ibi:

Cuius conditionis intuitu domum pro minore pretio vendidiſti; quia onus illud computari debet in partem pretij, propter quod res minùs valet. *Abbas hic num. 3. Barb. hic in collect. num. 5. & 6.* fuit autem in caſu bujus c. venditioni non adjecta mera conditio, quæ ſuſpendit actum in eventum conditionis, ſed potiùs modus, ut Petrus, dum viveret, liberè inhabitaret domum. *Abb. hic c. l.*

Colligitur tertiò. Quia in caſu bujus c. ex utriuſque partis confeſſione conſtitit, unicam venditionem eſſe factam ibi: *Quòd unica tantum venditio ſuper domo &c.* eámque conditionalem, ibi: *ex utriuſque confeſſione*: ideo non fuit depoſitio teſtium cum publico Inſtrumento ad concordiam redacta, ita, ut præſumeretur, duas venditiones eſſe factas, unam puram, de qua teſtaretur Inſtrumentum, & alteram conditionalem, de qua intelligerentur, deponere teſtes, quod aliàs fieri debuiſſet, juxta *cap. Cùm tu; 16. de teſtib. Abb. hic n. 6. & Barb. n. 14.*

Colligitur quartò. Sententia inferioris Judicis *à quo*, poteſt per Judicem appellationis pro parte confirmari, quando ſcilicet juſtè judicavit, ſecundùm allegata, & probata apud illum: pro parte verò retractari; quia quoad unum, vel alterum Articulum cauſa pleniùs apud Superiorem Judicem eſt deducta; ut patet ex hoc *cap. in fine. Abb. ibid. n. 9.* ſed hæc, & ſimilia non ad hunc Titulum, ſed aliò pertinent.

§. XV.

Utrùm fides ſit adhibenda Conſtitutioni extravaganti Papæ, quæ allegatur in Iudicio, ſi de ea dubitetur, an ſit decretalis Authentica?

LXXV. De hoc agitur in *c. Paſtoralis; 8. h. t.* » Ubi Papa Innocentius III. ſtatuit, ut, ſi aliqua » decretalis Conſtitutio Papæ extravagantis (ſeu quæ » in Corpore Juris Canonici non eſt poſita) allegetur » in Judicio, de qua Judex meritò dubitat, num ſit » authentica: tunc, ſi eadem Juri communi ſit conſo- » na, ſecundùm eam judicet, ſeu ſententiam ferat; » quia non tam ipſius, quàm Juris communis an- » ctoritate procedere, ac niti cenſetur. Sin autem » ſit diſſona Juri communi, ſecundùm illam non » judicet, ſeu pronunciet, ſed Superiorem priùs con- » ſulat, videlicet Papam. Ratio prioris partis habetur in textu: Ratio verò poſterioris partis eſt; quia cùm talis conſtitutio non ſit redacta, ſive inſerta in Corpus Juris communis, nec ei conformis, nec ſub forma Bullæ Authenticæ exhibeatur; ideo Judex de ejus validitate meritò dubitat, ac proinde non debet ſecundùm illam procedere, ſed conſulere conditorem legis, cujus eſt, interpretari legem. *l. fin. C. de legibus.*

LXXVI. Pro intellectu hujus c. Notandum primò. Appellatione Juris communis ſtrictè loquendo, non comprehenditur Conſtitutio extravagans, ſed eæ ſolùm leges, quæ in Corpore Juris communis ſunt poſitæ; ut colligitur ex hoc c. & tradit *Abb. hic in princ. not. 2.* Si tamen hujuſmodi Conſtitutio extravagans ſit conformis Juri communi, idémque diſponat; tunc non cenſetur differre à jure communi, nec probabiliter de ea dubitari poteſt. *Imola hic in princ. & Felin. num. 1.* Et hinc etiam, ſi allegetur ſtatutum, vel conſuetudo conformis juri communi, quæ continet idem, quod jus commune, non eſt neceſſe, ut producatur, vel probetur; quia Judex non tam ſecundùm tale ſtatutum, vel conſuetudinem, quàm ſecundùm jus commune procedere cenſetur. *Abbas hic in princ. not. 1. & num. 2.*

Notandum ſecundò. Non ſolùm Conſtitutio extravagans, ſed etiam epiſtola, aut reſcriptum Papæ, vel alterius Principis, etſi jus faciat, *l. 1. ff. de conſtitut.* ſi tamen non ſit in Corpore Juris contentum, vel non exhibeatur ſub forma publica, & Authentica, vel ſub forma Bullæ, probabilem ignorantiam, & dubium parit; imò ſi ſit contra jus commune, non eſt ſecundùm illud procedendum, ſed rejiciendum. *Gl. hic V. Diſſona; & Abb. n. 4. Felin. num. 4. & 5.* Et hinc plures Conſtitutiones extravagantes moribus utentium non ſunt receptæ; ideóque etiam non obligant. *Laym. l. 1. Theol. moral. tract. 4. cap. 3. num. 4.* præſertim quoad pœnas, aut cenſuras in ijs latas.

Notandum tertiò. Si dubitetur, an lex, ſive conſtitutio aliqua obliget, nécne, vel de validitate illius; tum Judex debet ſuper eo Principem, ſeu auctorem legis conſulere, & interim, dum reſponſum veniat, ſuperſedere cauſæ cognitione, se deciſione. *Gl. fin. hic, & Abb. n. 3.* quia Papa in fine hujus c. utitur verbis imperativi modi, ibi, *Superiorem conſulat;* prout idem de reſcriptis ſtatutum habetur in *cap. Si quando; 5. de reſcript.*

§. XVI.

De interpretatione, renovatione, & amiſſione Inſtrumentorum.

LXXVII. Aſſertio 1. Inſtrumenta ſtricti juris ſunt; ideóque non ſunt extendenda extra illa, quæ in ijs continentur, nec illis quidquam addendum eſt: imò neque extendi poſſunt extra ea, de quibus Notarius rogatus eſt, & quibus ipſe interfuit. Undeneque in præjudicium tertij per iniquam interpretationem extendi debent; cùm alijs non poſſint obeſſe, neque contra alios probent. Ad ſucceſſores tamen etiam ſingulares extenduntur, & tam pro his, quàm contra illos æquè fidem faciunt, atque contra Auctorem, cujus jure utuntur. *VVeſenbec. in paratit. num. 7. C. hoc tit.*

LXXVIII. Aſſertio 2. Inſtrumenta, ſi periculum ſit, ne corrumpantur, & pereant, renovari poſſunt; ut de Inſtrumentis privilegiorum habetur in *cap. Cùm dilecta; 4. de confirm. util.* & quidem etiam in abſentia partis adverſæ, ac lite non conteſtatâ, nam ita jure conſtitutum eſt de teſtium receptione. *cap. ult. §. Sunt & alij, ut lite non conteſtatâ &c.* Accedit, quòd res iſta ſit modici, & facilè reparabilis præjudicij, ita, ut litis conteſtatione non ſit opus. *Abb. in cit. cap. Cùm dilecta; num. 25.* de quo plura infrà *tit. 30.*

LXXIX. Aſſer-

LXXIX. Aſſertio tertia. Amiſſio Inſtrumenti non obeſt creditori, quò minùs aliis legitimis probationibus oſtendere poſſit debitũ. *l. 1. C. h. t.* quia Inſtrumentum tantùm eſt loco probationis, quæ ſuppleri poteſt; prout ſumitur ex *l. Cùm Inſtrumentis*; 10. *C. eod.* ubi dicitur, quòd venditio, & alii contractus, etiam Inſtrumentis non intervenientibus, conſiſtere poſſint; adeóque ob eorum amiſſionem non vitiabuntur. Excipi debet, niſi Inſtrumentum, ſive ſcriptura ſit de eſſentia contractûs, veluti ſi ita conventum ſit, ut contractus in ſcriptis celebretur. *l. Contractus*; 17. *C. eod.* vel quando ex diſpoſitione legis ſcriptura intervenire debet, ut in contractu emphyteutico. *l. 2. C. De jure emphyt.* Item in teſtamento ſolenni, ſeu in ſcriptis condito. *l. Hac conſultiſſima*; 21. *C De teſtam. Hiltrop. p. 3. tit. 10. de Inſtrum. amiſſ. num. 4.*

LXXX. Ceterùm amiſſio Inſtrumentorum tribus modis fieri poteſt, vel caſu fortuito, vel facto proprio producentis, vel facto adverſarii; ut notat *Hiltrop. c. l. num. 9.* ſi inſtrumentum amiſſum ſit per caſum fortuitum, id non præjudicat creditori, quin adhuc petere poſſit debitum, & uti aliis legitimis probationibus: neque tamen etiam amiſſio ei patrocinatur, ita, ut credatur nudæ ejus aſſertioni, ſed probare debet per teſtes, vel alia argumenta caſum fortuitum, & tenorem Inſtrumenti. *l. Sicut*; 5. *C. h. t.* ſi verò proprio facto amiſſum ſit Inſtrumentum, ut quia creditor Chirographum reddidit debitori, vel quia ſtatim ſpe futuræ ſolutionis illud laceravit; tunc id ipſum probare debet creditor; quia pro debitore ſtat præſumptio liberationis, niſi contrarium probetur. *l. 2. §. Et ideo; ff. De pact. l. Si Chirographum*; 24. *ff. De probat.* Si denique adverſarii facto Inſtrumentum ſit perditum; quia v. g. illud laceravit; tunc periode procedendum eſt, ac ſi plenè probatum eſſet debitum per Inſtrumentum; quia ſubtracta eſt parti copia probationis; ut docet *Abb. in c. Accepimus*; 4. *n. 4. & 5. h. t.* Id tamen procedit in cauſis privatis, juxta *l. Si de poſſeſſione*; 20. *C. De probat. ubi Bart. n. 3.* ait, probare factum Inſtrumentorum ſuorum eſt ſufficiens probatio contra furem. Non autem id habet locum in caſu, quo agitur de juribus Eccleſiæ, ut in caſu *cit. c. Accepimus*; tunc enim admittenda eſt Eccleſia, ſi alio modo oſtendere velit, v. g. per teſtes, falſitatem Inſtrumenti; quia delictum perſonæ (maximè ſi committendo fiat, & extrajudiciale ſit) non debet nocere Eccleſiæ, juxta *Reg. jur. 76. in 6.*

Prædictis addendum, conſultum interdum eſſe, ut plura originalia Inſtrumenta conficiantur, v. g. plura teſtamenta authentica, ut uno amiſſo, alterum habeatur. *l. Unum*; 24. *ff. De teſtam. juncta Gl. Marg. Gl. in c. Ex tenore*; 16. *V. Negotio*; *de reſcript.* ubi ait, non nociturum, ſi quis ob periculum, quòd v. g. viæ ſecuræ non ſint, duo ejuſdem tenoris reſcripta impetret. Quòd ſi verò aliquis unum tantùm habeat Originale, quod transferri ſecurum non ſit; tum illud vidimari, ſeu tranſcribi curet, adhibito Notario publico: nam tali tranſumpto, ſeu, *Vidimus*, ut vulgo vocari ſolet, amiſſo Originali, par fides habetur. *c. pen. & ult. h. t. Gl. in c. Cum in jure*; 31. *V. Super mandato*; *de offic. Judic. deleg.*

TITVLVS XXIII.

DE PRÆSUMPTIONIBUS.

Præter teſtes, & Inſtrumenta, ſolent in Judicio afferri, loco probationum, alia indicia, & conjecturæ, ſeu præſumptiones, quæ quandoque plenè probant, ita, ut Judex pro altera parte litigantium ſententiam ferre poſſit: quandoque ſemiplenè tantùm probant: interdum alias conjecturas, & præſumptiones adjuvant; ut notat Abb. ad rubr. h. t. ideo, poſtquam de præcipuis probationibus actum eſt, rectè de aliis indiciis, conjecturis, & præſumptionibus agitur.

§. I.

Quid ſit præſumptio, & quot ſint ejus ſpecies, quive effectus?

I.

Assertio I. Præſumptio in genere variè definitur à DD. veluti Primò præſumptio eſt ratiocinatio de re veriſimili. *VVeſenb. in paratit. ff. De probat. & præſumpt. n. 14.* vel eſt conjectura ex veriſimili indicio, ſeu argumento ad probandum aſſumpta. *Zaſ. ff. eod. n. 11. & in Comment. in Decret. n. 1. h. t.* Vel eſt alicujus dubii facti ſemiplena, vel plena inveſtigatio, ſeu probatio. *Hoſtienſ. hic in ſumma n. 1.* vel præſumptio eſt rationabilis conjectura rei dubiæ collecta ex argumentis, ſeu indiciis, quæ per rerum circumſtantias plerumque, vel frequenter eveniunt. *Maſcard. vol. 1. de probat. q. 10. n. 8. Farinac. in praxi crimin. lib. 1. q. 36. n. 72.* unde præſumptio ſemper verſatur circa rem dubiam, quæ ſcilicet eſſe, vel non eſſe poteſt. *Menoch. lib. 1. de præſumpt. q. 8. n. 2.* Quæ, ut meliùs intelligantur, videndum eſt, quid ſit indicium, quid conjectura, & quomodo à præſumptione differant.

II. Notandum igitur primò. Indicium eſt notabile ſignum alicujus delicti, vel alterius rei, de qua dubitatur, ad veritatem cognoſcendam inſerviens. *Maſc. de prob. vol. 1. q. 15. n. 2. Farinac. cit. q. 36. n. 27.* Eſt autem indicium aliud ſemiplenum, ſeu dubitativum, aliud plenum, ſeu indubitatum; ut notat *Menoch. cit. l. 1. q. 8. n. 14. Maſcard. c. l. n. 9. & 10. Farinac. c. l. n. 35.* Dubitativum eſt, quod movere poteſt animum ad aliquid credendum, vel diſcredendum, ſive quod gignere aptum eſt opinionem, vel ſuſpicionem aliquam, ſed cum formidine, ſeu virtuali dubio junctam. Indubitatum iodicium eſt, quod ad plenum aſſenſum animum movere aptum eſt, ſive ſit unum ſolum indicium, ſive junctum cum aliis. *Maſcard. c. l. num. 9. 10. & 11. Farinac. c. l. num. 37. & ſeqq.* Rurſum indicium aliud eſt proximum, aliud remotum. *Farinac. c. l. num. 44.* proximum dicitur, quod magis veriſimile eſt, ſive aptum ad rem oſtendendam: remotum verò, quod minùs idoneum eſt ad rem demonſtrandam; qoia frequenter fallere poteſt; ut ſi quis arguatur Reus patrati homicidii; quia totus pallidus ex urbe fugit: ex quo oon ſumitur argumentum demonſtrativum, ſed topicum ſolùm, ac Rhetoricum; cùm quis ex alia cauſa poſſit pallere, & terrorem coocipere, atque ex loco diſcedere. Denique indicia alia ſunt levia, quæ ſuſpicionem tantùm gignunt: alia gravia, quæ opinionem non levem, non tamen omnino certam, ſed coojunctam cum aliquali formidine oppoſiti creant: alia graviſſima, ſeu indubitata, quæ pariunt aſſeoſum moraliter certum, & excludentem omoem formidinem. *Laym. l. 3. Theolog. moral. tract. 6. c. 2. n. 5.*

III. Notandum ſecundò. Præſumptio, & conjectura in eo differunt ab indiciis, quòd ſint effectus indiciorum, videlicet ſuſpiciones, vel opiniooes ex indiciis ortæ: præſumptio verò, & conjectura non differunt, niſi quòd præſumptio importet magis determinatum aſſenſum, ſeu judicium: conjectura verò potiùs ſuſpiciooem, quæ eſt opinio levis, ſeu tenuis aſſenſus cum magna titubatione, de re dubia ex levibus indiciis procedens; ut tradit. *Menoch. cit. l. 1. q. 7. n. 42. & 43.* quamvis nonnulli apud *Menoch. c. l. n. 21.* dicant, conjecturam idem eſſe, quod indicium; quia eſt de re dubia, & oritur à ſignis probabilibus, ſicut indicium.

IV. Notaodum tertio. Cum præſumptione ſimilitudinem gerere videtur fictio juris, quæ eſt indubitatæ falſitatis pro veritate aſſumptio in caſu poſſibili, & ex juſta cauſa, ad inducendum aliqoem juris effectum, æquitati naturali non repugnantem; prout definitur apud *Menoch. cit. q. 8. n. 6.* ſive ex *Alciatō ibid. n. 7.* Fictio juris eſt legis adversùs veritatem in re poſſibili, ex juſta cauſa, diſpoſitio, quando ſcilicet Jus, quod revera non eſt, ex juſta cauſa, in ordioe ad effectum aliquem aſſumit, & diſponit, quaſi ſit; ut ſi aliquis, qui verè rem non poſſidet, à Jure habeatur pro poſſidente, in ordine ad commoda, ſeu effectus poſſeſſionis. Ita quoque Jus fingit, Religioſum eſſe mortuum, in ordine ad certos quoſdam actus civiles, quos exercere non poteſt, quaſi mortuus, etſi verè vivat. *l. pen. junct. Gl. Marg. lit. V. C. De Epiſt. & Cleric.* & duos eſſe unum, patrem, & filium unam perſonam. *l. fin. C. De impub. & aliis ſubſtitut.* & ſenſum patris eſſe ſenſum filii. *§. Ei verò; Inſtit. de inutilib. ſtipulat.* item virum, & mulierem eſſe unam carnem. *c. pen. de divort.* Verumtamen re ipsá multùm differt fictio juris à præſumptione, prout videre eſt apud *Menoch. c. l. n. 9. & ſeqq.* Nam primò, fictio fingit, vera eſſe, quæ vera non ſunt, ideóque nunquam convenit cum veritate: præſumptio ſemper verſatur circa rem dubiam, quæ ſcilicet eſſe, vel non eſſe poteſt, & ſæpe convenit cum veritate. Unde & cognita veritas non obſtat fictioni; præſumptio verò tollitur, ſi de contraria veritate conſtet. Secundò, fictio ab homine nunquam poteſt induci, ſed à jure duntaxat; ideóque & legis diſpoſitio eſſe dicitur, & probationem in contrarium non admitit, niſi indirectè, ſi probetur, ceſſare æquitatem, io qua fictio eſt fundata. At verò præſumptio etiam ab homioe, nempe à Judice ioduci poteſt, & admittit probationem in contrarium, niſi ſit præſumptio juris, & de jure, de qua poſtea. Tertiò, præſumptio aſſenſum continet plerumque verum, fictio verò aſſenſum oon habet, cùm io ſola apprehenſiooe hæreat. Quartò, fictio non eſt ſpecies probationis, ſicut eſt præſumptio. Plures differentias affert *Menoch. c. l. n. 20. & ſeqq.*

V. Aſſertio ſecunda. Præſumptio ioprimis dividitur io vehementem, ſeu violentam, probabilem, & levem. Violenta præſumptio eſt, quæ urgeote, & valde probabili coojecturâ nititur: vel vehementer movet, ſeu trahit ad credulitatem. *Abb. in c. Quanto; 8. n. 3. h. t. Menoch. lib. 1. de præſumpt. q. 5. n. 12. & 13. Farinac. cit. q. 36. n. 110. & ſeqq.* probabilis præſumptio eſt, quæ probabili, & minùs urgente ratione nititur. Verùm hæ non ſunt diverſæ ſpecies: quod eoim major, vel minor ſit ſuſpicio, vel opinio, non variat ſpeciem. *Abb. c. l. Menoch. c. l. n. 14.* præſumptio autem levis eſt, quæ levi, & minùs probabili conjecturâ nititur. *Menoch. c. l. n. 15.* ideóque etiam temeraria vocatur; quia non eſt vera præſumptio, ſed potiùs temeraria ſuſpicio, vel judicium, nihilque probat, & à jure rejicitur. *c. Inquiſitioni; 44. ibi: ex credulitate levi, & temeraria, de ſent. excomm. Durand. in ſpec. lib. 2. partic. 2. tit. de præſumpt. §. 2. n. 1.*

Porrò exemplum præſumptionis violentæ, ſeu vehementis eſt: Anna lac habet in uberibus: ergo eſt corrupta, quia natura lac dat, propter generationem prolis: quamvis hoc non ſit certum indicium corruptionis; cùm naturaliter fieri poſſit, ut mulier lac habeat in uberibus, etſi non conceperit, teſte Hippocrate, & Galeno apud *Menoch. l. 1. q. 3. n. 4.* Aliud exemplum violentæ, ſeu vehementis præſumptionis eſt, ſi mulier undecimo menſe poſt mortem mariti, pepererit: præſumitur enim, ex fornicatiooe concepiſſe. Alia exempla violentæ, præſumptionis infrà afferentur. Exemplũ probabilis præſumptionis eſt, Annam non eſſe Virginem; quia ſæpe in obſcuris locis ſola cum juvenibus verſatur: quæ tamen ſola, ſine aliis adminiculis, non probat. Exemplum levis, & temerariæ præſumptionis eſt, ſi quis v. g. de Titio ſuſpicetur, eum eſſe adulterum; quia paulò liberiùs interdum converſatur cum alterius uxore, etſi non in loco ſuſpecto.

VI. Altera præterea, & quidem præcipua diviſio præſumptionis eſt, quòd alia ſit præſumptio Juris, alia hominis. Præſumptio hominis, ſeu Judicis eſt, quæ ex variis veriſimilibus conjecturis, argu-

mentis,

mentis, ſeu indiciis à viro prudente, vel Judice formatur, etſi jure expreſſa non ſit: non enim omnes præſumptiones, quæ prudentis judicio formantur, potuit lex, ſive Jus expreſsè approbare; quia variæ, multæque ſunt, & ex variis cauſis oriri ſolent: ideóque viri prudentis, ſeu Judicis arbitrio, perpenſis circumſtantiis, relinquitur determinandum, quanta fides hujuſmodi præſumptionibus adhibenda ſit: & quamvis in lege, ſeu jure ſcriptæ non reperiantur, legi tamen, & rationi non repugnant, ſed conformes ſunt; ideóque fidem merentur: & de tali præſumptione, quoad effectum probationis, idem judicandum, quod de præſumptione Juris, quæ in lege expreſſa eſt. *Menoch. cit. q. 5. n. 17. & duobus ſeqq. Farinac. cit. q. 36. n. 98. & 99.*

Porrò præſumptio hominis tollitur per contrariam probationem; quia, ſi conſtet de veritate, ceſſat præſumptio: ſi enim una præſumptio tollit aliam, multò magis probatio. *Menoch. l. 1. q. 31. n. 2.* non tamen transfert onus probandi in adverſarium, niſi ſit violenta, & gravis præſumptio. *Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 33. n. 9. & 10.*

VII. Præſumptio Juris eſt, quæ ex juris auctoritate, ac præcepto procedit, quando ſcilicet lex ipſa ex aliquo indicio rem dubiam colligit, ſive quæ in ipſo Jure eſt ſcripta, vel à lege approbata. Et hæc iterum ſubdividitur in præſumptionem Juris tantùm, & in præſumptionem Juris, & de Jure. Illa eſt, quando lex in re dubia aliquid præſumit, ſed ulteriùs non procedit, aliquid ſtatuendo, quod pro jure habeatur. *Farinac. cit. l. n.* 88. & contra hanc probatio in contrarium admittitur. *Abb. in c. Quanto*; 8. *n.* 2. *h. t. Durand. c. l. n.* 3. & 4. *Menoch. l. 1. q. 31. n. 2. & 3. Maſc. cit. q. 10. n. 31. & 37.* Ratio eſt; quia fides, quæ à probatione provenit, eſt magis certa: ideóque prævalet etiam præſumptioni juris, quæ tantùm facit rem præſumi veram, donec per contrariam probationem de veritate conſtet: interea ſtatur præſumptione, eáque pro veritate habetur, ita, ut, qui pro ſe habet præſumptionem juris, relevetur ab onere probandi, illúdque transferat in adverſarium. *Menoch. l. 1. q. 33. n. 2.* Requiritur tamen contra præſumptionem juris plena probatio, aliàs prævaleret præſumptio, quæ plenæ probationi æquivalet, ejúſque effectum habet, cùm noti juris ſit, præſumptiones, & conjecturas ceſſare, cùm contraria ſupervenit probatio, imò aliquando validiores probationes requiruntur contra præſumptionem juris; ut conſtat ex *l. ult. in princ. & ibi Gl. V. Præſumptioni. ff. Quod met. cauſ. Menoch. cit. q. 31. n. 7. & 8.*

Porrò exempla præſumptionis juris ſunt, ſi quis inter Chriſtianos natus, & educatus ſit, quòd pro baptizato haberi debeat, donec evidentiſſimis argumentis contrarium probetur, juxta *c. ult. in fine de Presbyt. non baptiz.* ſic quilibet præſumitur paciſci pro ſe, & heredibus ſuis, etiamſi id non expreſſerit. *l. Si pactum*; 9. *ff. De probat.* ſic præſumitur filius ex uxore natus, cum qua vir cohabitavit. *l. Filium*; 6. *ff. De his*; *qui alieni jur. ſunt.* Item ſi chirographum debitoris ſit cancellatum, vel deletum, præſumitur debitori eſſe ſatisfactum. *l. Si chirographum*; 24. *ff. De probat. Menoch. cit. l. 1. q. 4. n. 1. & 2.* plura adhuc hujuſmodi exempla adferri poſſent.

VIII. Præſumptio juris & de jure, eſt præſumptio legis aliquid præſumentis, & ſuper præſumpto, tanquam ſibi comperto ſtatuentis, ut ex Alciato definit *Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 3. n. 17.* quando nimirum lex, non tantùm ex indicio colligit aliquid, ſed etiam jubet hoc ipſum pro veritate firmiter habendum, ita, ut probatio in contrarium non admittatur, niſi de contraria veritate apertè conſtet; quia tunc omnis præſumptio ceſſat, & cedit veritati *Abb. in cit. c. Quanto*; 8. *n.* 2. *& ibidem Felin. n.* 3. *Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 60. n. 2. Laym. lib. 3. Theol. Mor. tract. 6. c. 2. n. 5.* Dicitur præſumptio *juris*, quia à lege introducta eſt; & *de jure*, quia ſuper tali præſumptione lex inducit firmum jus, & habet eam pro veritate, excluſâ probatione contrariâ. *Felin. c. l. Menoch. cit. q. 3. n. 18. Maſcard. cit. q. 10. n. 48. & 49. Farin. cit. q. 36. n. 100. & duobus ſeqq.* Et hæc præſumptio etiam neceſſaria, & violenta vocatur; quia ex neceſſariis, certis, & indubitatis ſignis, & indiciis deſumitur. *Durand. c. l. n. 5.* Exempla plura hujus præſumptionis habentur in utroque Jure, & inprimis in *l. Antiquæ*; 23. *in princ. C. Ad SC. Velleian.* ubi mulier fidejubens pro aliquo, accepto pretio, ſi ſuper iſta fidejuſſione conficiatur Inſtrumentum tribus teſtibus firmatum, in quo contineatur, eam pecuniam pro fidejuſſione accepiſſe, SC. Velleiani exceptione uti non poteſt; quia præſumitur non ex levitate, & fragilitate ſexûs, ſed cupiditate pecuniæ illectam interceſſiſſe: ſic cognoſcens ſponſam de futuro præſumitur in matrimonium conſenſiſſe, ita, ut non admittatur probatio in contrarium, *c. Is qui fidem*; 30. *de ſponſalib.* quamvis tale matrimonium præſumptum propter ſubſecutam copulam carnalem, tanquam clandeſtinum ſit reprobatum, & irritatum per *Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *c.* 1. *de reform. matrim.* Item cognoſcens ſibi deſponſatam ſub conditione, præſumitur conditionem remiſiſſe, & abſolutè in matrimonium conſenſiſſe. *c. Per tuas*; 6. *de condit. appoſit.* Similiter cohabitans, per annum cum dimidio, viro, cui coacta nupſerat, præſumitur in eum liberè conſenſiſſe, & adhærere ei tenetur, nec admittitur poſteà ad probandam violentiam, perinde, ac ſi liberè ab initio conſenſiſſet. *c. Ad id*; 21. *de Sponſal. Durand. in ſpec. c. l. n. 5.*

IX. Ceterùm, quod dictum eſt, præſumptionem juris, & de jure non admittere probationem in contrarium, id fallit, & non habet locum in pluribus caſibus. Nam primò, contra illam admittitur probatio per confeſſionem, ſaltem judicialem ejus, pro quo ſtat præſumptio, modò ſit de facto, quod in illius ſit poteſtate. *Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 61. n. 5.* v. g. præſumptio juris, & de jure adverſùs tutorem eſt, quòd res in inventario ab eo deſcriptæ verè fuerint in bonis defuncti. *l. fin. C. Arbitr. tutel.* contra hanc tamen præſumptionem admittitur contraria probatio ex confeſſione pupilli, ſi is major effectus fateatur, res illas per errorem deſcriptas eſſe. *Felin. in cit. c. Quanto*; *n. 3. Menoch. c. l. n. 2.* Ratio eſt; quia, etſi præſumptio juris, & de jure à lege habeatur pro ipſa veritate; attamen verè, & propriè non eſt ipſa veritas, neque ponit veritatem circa id, quod dubium eſt, & in claris, ac indubitatis non habet locum præſumptio: confeſſio autem illius, pro quo eſt talis

præſumptio,

præſumptio, detegit veritatem; cùm nemo præſumatur contra ſe temere confiteri, nullàque ſit melior, & efficacior probatio, quàm proprii oris confeſſio. *Menoch. c. l. n. 6. & 7.* Aliud fortè dicendum eſt de confeſſione extrajudiciali, quæ non videtur eandem vim babere, ut per illam admittatur probatio in contrarium, cùm non ſit tam certa, nec æquivaleat plenæ probationi; ut docet Alciatus apud *Menoch. c. l. n. 52.* ſed contrarium tenet *Menoch. c. l. n. 16.* cum Baldo, nimirum etiam confeſſionem extrajudicialem admitti contra præſumptionem juris, & de jure, modò ea poſtea in Judicium deducatur, & per teſtes probetur v. g. ſi is, pro quo ſententia lata eſt, quæ jam tranſiit in rem judicatam, extra Judicium, confiteatur, illam falſam eſſe, hæc confeſſio, ſi teſtibus probetur in Judicio, admittetur contra præſumptionem ortam ex re judicata. *Menoch. c. l. n. 4.* Similiter contra præſumptionem juris, & de jure, quæ naſcitur ex Inſtrumento mutui, quando infra biennium non fuit à debitore oppoſita exceptio non numeratæ pecuniæ, admittitur probatio, per confeſſionem extra Judicium factam à creditore, ſi is fateatur, ſe pecuniam non numerâſſe debitori. *Felin. in c. Si cautio; 14. n. 66. de fide inſtrum. Menoch. c. l. n. 3.* Verumtamen in cauſa matrimoniali, non ſtatur confeſſione conjugum, ſi agatur de matrimonio jam contracto penitus diſſolvendo, ob impedimentum aliquod dirimens; cùm hoc in poteſtate eorum non ſit poſitum. *c. Super eo; 5. de eo, qui cognovit conſangu. Menoch. cit. q. 61. n. 11.* ſecus eſt, ſi agatur, aut quæratur, an matrimonium cenſeatur contractum inter aliquos, & lex præſumat, contractum fuiſſe, ob conſenſum præſumptum ex ſubſecuta copula carnali; ut in caſu *c. Is quis fidem; 30. de ſponſal.* tunc enim, ſi vir, vel mulier fateantur, ſe coiviſſe alio animo, quàm contrahendi matrimonium, jam ſublatus eſt ille præſumptus ſenſus, ſeu præſumptio juris, ſtatúrque illorum confeſſione (niſi aliqua adſit fraudis ſuſpicio) quo caſu matrimonium non diſſolvitur, ſed nonfuiſſe contractum, declaratur. *Menoch. lib. 3. de præſumptionibus. præſumptione 1. n. 11. & 12.*

X. Limitatur ſecundò. Etſi directa probatio regulariter non admittatur contra præſumptionem juris, & de jure, admittitur tamen indirecta; quia, cùm lex requirat certas qualitates, & circumſtantias ad hanc præſumptionem conſtituendam, ſemper admittuntur probationes, quòd non ſit talis caſus, vel non adſit aliqua ex requiſitis qualitatibus. *Felin. in cit. c. Quanto; n. 4. h. t. Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 65. n. 1.* & alii apud ipſum v. g. contra præſumptionem illam juris, & de jure, quâ mulier, quæ per metum incuſſum contraxit matrimonium, præſumitur ex diuturna cohabitatione cum viro, in id liberè conſenſiſſe, metúmque purgatum eſſe, admittitur indirecta probatio, quâ probetur, illam etiam violentè, & coactè tam diu viro cohabitâſſe; & ſic tollitur præſumptio illa purgati metûs. *Menoch. c. l. n. 3.* Similiter Inſtrumentum publicum habet pro ſe præſumptionem juris, & de jure; quia eſt probatio clara, & probata, & tamen contra illud admittitur probatio per indirectum, ſi oſtendatur, quòd non ſit publicum, ſed fictum, & ſimulatum, *Menoch. c. l. n. 8.* Item poſſidens per tempus, cujus initii memoria non exiſtit apud homines, præſumitur juſto titulo poſſidere, contra quam tamen præſumptionem admittitur indirectè probatio, ſi oſtendatur, poſſeſſorem non poſſediſſe tam diu, imò extare memoriam temporis, quo incepit vitiosè poſſidere, vel ſemper malâ fide poſſediſſe. *Menoch. cit. q. 65. n. 4.* ubi plura exempla affert.

XI. Limitatur tertiò. Contra præſumptionem juris, & de jure admittitur probatio in contrarium per notorium; quia probatio, quæ fit per evidentiam facti, nunquam cenſetur excluſa; cùm enim conſtet certò, & evidenter de veritate, ceſſat dubium, circa quod verſatur præſumptio: modò hoc notorium ſit permanens, & allegetur: nam, cùm allegatur notorium; facti tranſeuntis, illud per teſtes probari debet, juxta *c. Veſtra; 7. de cohabit. Cleric. & mulier.* & licèt notorium non indigeat probatione, indiget tamen allegatione. *Felin. c. l. num. 4. fall. 5. Menoch. l. 1. q. 67. de quo infrà l. 3. tit. 2.*

Limitatur quartò. Si contra iſtam præſumptionem juris, & de jure admiſſa ſit probatio, parte non opponente, ceſſat, ac tollitur præſumptio; quia adverſarius, qui non oppoſuit, videtur tacitè conſentire; adeóque renunciare juri ſuo. *Felin. c. l. n. 4. fallent. 3. Menoch. cit. l. 1. q. 68. n. 1. & 2.* Idque procedit in caſu, in quo pars poteſt renunciare favori ſuo, ideóque non opponendo cenſetur jus ſuum remittere: quo facto, non eſt aliquid notorium, quod à Judice ſuppleri poſſit. Aliud eſt in his, quæ non pendent à voluntate partium, ut in cauſis criminalibus. *Menoch. c. l. n. 3.*

Limitatur quintò. Contra præſumptionem juris, & de jure admittitur probatio, non tantùm per quinque teſtes, ſed etiam per duos, vel tres, ſi ſint valde integri, & probi, de quo videri poteſt *Menoch. l. 1. q. 63. & 64.*

XII. Porrò ſunt & alii præterea effectus præſumptionis juris, & de jure, nempe, quòd impediat appellationem; tum quia is, contra quem ſtat iſta præſumptio, habetur pro convicto, & confeſſo: convictus autem, & confeſſus appellare non poteſt. *l. 2. C. Quor. appell. non recip.* tum quia præſumptio iſta habetur pro veritate, nec admittit probationem in contrarium; ideóque non poteſt cenſeri appellatio juſta contra illam interpoſita. *Menoch. l. 1. q. 76. Zœſ. in comment. in Decret. h. t. n. 9.*

Deinde nec juramentum ejus, contra quem ſtat præſumptio juris, & de jure, admittitur ad eam refellendam; quia juramentum non defertur à Judice, niſi ubi eſt cauſa dubia: cauſa verò, pro qua ſtat præſumptio juris, & de jure, non eſt dubia, ſed pro certa habetur. *Menoch. l. 1. q. 77. n. 1. Zœſ. c. l. num. 8.* Imò quòd neque contra præſumptionem juris tantùm admittatur contraria probatio per juramentum ejus, contra quem extat præſumptio talis, docet *Bart. & alii c. l. n. 3.* quamvis nonnulli oppoſitum teneant: Ipſe verò *c. l. n. 14.* putat, id relinquendum eſſe Judicis arbitrio, ut is conſideret qualitatem præſumptionis, & conditionem perſonæ, quæ vult jurare: ubi *n. 16.* addit, quòd in foro conſcientiæ credatur juramento aſſerentis aliquid adversùs præſumptionem juris: nam in hoc foro ſtatur veritate, cujus ſibi quisque eſt conſcius, quidquid præſumatur in foro externo.

Denique

Denique ex præſumptione juris, & de jure ferri poteſt ſententia definitiva, cùm hæc cenſeatur vera, & plena probatio, & habeatur pro veritate: imò etiam ex præſumptione juris tantùm; quia & hæc dicitur liquida, & manifeſta probatio, dummodo per contrariam probationem non fuerit improbata. *Menoch. l. 1. q. 40. n. 1. & 2.* An autem ex præſumptione hominis, ſi lege non nitatur, ferri poſſit ſenteuria, pendet ex arbitrio Judicis, quantum ei fidei haberi poſſit. *Menoch. cit. loc. num. 3. Zæſ. cit. loc. num. 12.* ſed de hoc plura §. ſeqq.

§. II.

De variis cauſis, Indiciis, ſeu conjecturis, ex quibus oriuntur, ac deſumuntur præſumptiones, & quam vim probandi habeant?

De his agitur toto hoc Titulo: ſunt autem præſumptiones quædam violentæ, quædam non violentæ: de illis priùs agemus, de alijs poſtea, unde deſumantur.

XIII. Aſſertio 1. Judex interdum ex vehemente, ſeu violentâ conjecturâ, vel præſumptione, ſive ea ab adverſa parte allegata, & manifeſtata ſit, ſive non, ſed aliunde in Judicio manifeſtata ſit, abſque alia probatione, procedere poteſt ad ſententiam definitivam, etiam condemnatoriam; prout ſumitur ex *cap. Affinitate*; 2. *h. t.* in quo refertur factum Salomonis,
» ex *lib. 3. Reg. c. 3.* Qui, cùm duæ mulieres litiga-
» garent inter ſe de filio, cuius eſſet filius adhuc vivus;
» juſſit afferri gladiũ, & infantem dividi, & utriq; dari
» dimidiã partem: atq; inde judicavit, illi dandũ eſſe
» infantem vivum, quæ potiùs volebat, ut infans vi-
» vus daretur ſuę æmulæ, quàm ut occiſus dividere-
» tur inter illas, ſicut volebat mulier altera: ex hoc
» enim ſapienter collegit Rex, non hanc, ſed illam
» mulierem eſſe matrem huius infantis vivi, cuius
» viſcera commota ſunt, cùm juberetur dividi.
Ex quo infert *Gl. hic V. Date huic.* quòd hîc lata fuerit ſententia definitiva ex ſola præſumptione; idque locum habere, cùm violenta eſt præſumptio. *Abbas ibid. n. 3. & 5.* idque ſumitur ex *l. Indicia*; 19. *C. de rei vindic.* ubi dicitur: Indicia certa, quæ jure non reſpuuntur, non minorem probationis, quàm Inſtrumenta, continent fidem.

XIV. Notandum primò. Judex licitè poteſt aliquid ſimulare, ſe facturum, etſi re verâ id non intendat, causâ inquirendi veritatem; ut patet ex hoc c. ubi Salomon juſſit, ut divideretur infans vivus, ut exploraret, cuius filius eſſet. *Gl. hic V. Ait. Abb. n. 1.*

Notandum ſecundò. Quod dictum eſt, ex violenta præſumptione, ſive indicio uno, vel pluribus validè urgentibus Judicem procedere poſſe ad ſententiam definitivam, id procedit potiſſimùm, ſi agatur civiliter, ut in caſu huius c. ubi agebatur civiliter ad reſtitutionem filij. *Abb. hic n. 6.* qui tamen *ibid. n. 5.* monet, ut Judex hoc caſu jubeat, eam præſumptionem ſcribi in actis, ut, ſi fortè appelletur, ſententia lata ex actis juſtificari poſſit. Imò etiam in cauſis criminalibus quandoque ex vehementiſſimis, & moraliter certis indiciis, ſaltem ad pœnam extraordinariam inferendam procedi poteſt. *Arg. l. ult. C. de probat.* ac denique etiam interdum ad pœnam ordinariam in criminibus occultis, & quæ ſunt difficilis probationis, ita, ut perfectè probari non poſſint. *Abb. cit. loc. n. 6. Laym. l. 3. tract. 6. c. 2. n. 6. Zæſ. in comment. in Decret. h. t. n. 12.* quin etiam ad pœnam corporalem, & capitalem. *Menoch. lib. 5. de præſumptionibus. præſumptione 41. n. 3.* ubi id docet de adulterio.

Notandum tertiò. In dubio, an aliquis ex hoc patre, vel hac matre ſit genitus, rectè ſumitur conjectura ex affectu dilectionis; cùm naturale ſit, ut parens prolem ſuam diligat, nullúſque affectus extraneus reperiatur, qui vincat paternum. *l. fin. in princ. C. de curat. furioſ.* ſicut è contrario pater, vel mater eſſe non præſumitur, ſi filium non diligat, vel odio habeat. *Gl. fin. hîc. Menoch. l. 6. præſum. 1. n. 2.* & apertè colligitur ex hoc capit.

Porrò, quærit *Gl. fin. hic.* ſi utraque mulier dixiſſet, ſe nolle filium dividi, & interfici, cui adiudicandus fuiſſet infans vivus? Reſpondet, quòd illi, quæ erat in poſſeſſione illius, niſi alia probatio interveniſſet. Quòd ſi lite pendente, utraque illa mulier fuiſſet mortua, tum, vel utrique, vel neutri ſucceſſiſſet, ſecundùm diverſas opiniones. *Gl. fin. hic. Abb. verò ibid. n. 7.* ait, quòd illi tantùm mulieri ſucceſſiſſet, quæ erat in poſſeſſione filiationis; ſi autem neutra fuit in poſſeſſione, in optione filij ſuperſtitis erat, adire hereditatem illius, cuius voluerit: quòd, ſi unius hereditati ſe immiſcuit, alterius hereditatem petere non poterat; cùm non poſſit habere duas matres, & conſequenter neque duas hereditates maternas: utriuſque autem hereditate eum privare, ſine culpa ſua, iniquum foret.

XV. Aſſertio 2. Aliud exemplum violentæ præſumptionis habetur in *c. Litteris*; 12. *h. t.* Ubi talis ſpecies facti proponitur.
Quidam vir petijt ab »
uxore ſua ſeparari (quoad torum, & mutuam coha- »
bitationem, ac obſequia coniugalia) eò quòd uxor »
cum conſanguineo ipſius inceſtum commiſiſſet; ad »
hoc autem probandum produxit teſtes, qui poſt »
contractum matrimonium, ſolum cum ſola, nudũ »
cum nuda, in eodem lecto jacentem viderunt, in ſe- »
cretis locis, & latebris, idq; prout ipſi credebant, eâ »
intentione, ut carnaliter eam cognoſceret. Ad hoc »
reſpondit Pontifex Alexander III. ex tali violenta, »
& certâ ſuſpicione fornicationis poſſe ſententiam »
divortij promulgari, ita, ut viro licentia detur, præ- »
mortuâ uxore, ducendi aliam: ſin autem vir priùs »
moriatur, uxor innupta manere debeat, nempe »
propter commiſſum inceſtum cum conſanguineo »
viri. *Gl. fin. hic.*

XVI. Notandum primò. Si actus ſit occultus, quia ſecretò fieri ſolet, ita, ut ſenſibus non pateat, nec directè per teſtes deponentes de viſu, vel alio ſenſu proprio probari poſſit, ut eſt fornicatio, adulterium, inceſtus &c. tunc ſufficiunt ad plenam probationem faciendam præſumptiones violentæ, ac moraliter certæ, quæ ex actibus venereis propinquis, ſeu indicijs proximis oriuntur: idque ſi agatur civiliter, v. g. ad divortium inſtituendum, quoad torum, & cohabitationem, ut in caſu *cit. c. Litteris*, cuiuſmodi proximæ conjecturæ, & indicia ſunt, ſi teſtes deponant, ſe vidiſſe ſolum cum ſola, nudum cum nuda in eodẽ lecto jacẽtes, in loco ſecreto, & abdito: ex his enim conjecturis plenè probatur adulteriũ ad ferendã ſententiã con-

demuatoriam divortij. *Abb. hîc n. 3. Menoch. lib. 5. de præſumpt. præſ.* 41. *n.* 11. quia, licèt pet hos actus non ſit probatum adulterium verè, ac propriè, per ſenſum proprium, & immediatum: eſt tamen probatum præſumptivè, quæ præſumptio juris, & de jure hoc operatur, ut ſatis, ac plenè probatum ſit adulterium, quoad tori ſeparationem, & amiſſionem dotis: quin imò etiam ſufficit, ſi agatur criminaliter ad pœnam ordinariam adulterij, vel inceſtûs infligendam; quia iſtæ præſumptiones deſumptæ ex ſolitudine, nuditate, loco obſcuro, & ſexuum diverſitate, ſunt nimis violentæ, & urgentes, præſertim cùm major probatio talis criminis haberi non poſſit. *Abb. hîc n. 3. in fine.* quamvis *Menoch. c. l. n.* 15. putet, cùm adulterium, vel ſimile crimen præſumptivè ſolùm eſt probatum, non poſſe imponi pœnam ordinariam, & capitalem legis Juliæ de adulterijs, cùm non conſtet, verè, ac propriè commiſſum fuiſſe adulterium, ſed ſolùm pœnam extraordinariam. Verùm huc modo nunquam, vel vix unquam poſſet imponi pœna ordinaria adulterij, vel alterius hujùſmodi criminis occulti. Illud verò certum eſt, quòd ex ſolis oſculis, vel amplexib^9 non inducitur violenta præſumptio; adeóque neque plena probatio adulterij, vel fornicationis, ſine alijs adminiculis. *Menoch. cit. præſum.* 41. *n.* 28. *& ſeqq. Sanch. lib.* 10. *de matrim. diſ.* 12. *num.* 46. *& alii plures apud Barbóſ. in cit. c. In litteris; n.* 2. *&* 3.

Notandum ſecundò. Quando actus non poteſt directè probari per viſum, vel alium ſenſum immediatum, & proprium, tunc ſufficit, ſi teſtes deponant ſuper actibus propinquis, dummodo addant, ſe ità credere: adeóque tali caſu ſufficit teſtimonium de credulitate, cùm de ſcientia haberi, vel fieri non poſſit; ut patet ex *cit. c. Litteris; h. t. Gl. ibid. V. Ut credebant; & Abb. not.* 2.

Notandum tertiò. Inceſtus coniugis cum conſanguineo coniugis, ut in caſu huius c. inceſtus uxoris cum conſanguineo viri, numeratur inter impedimenta matrimonij impedientia, ſeu prohibentia, ne ſoluto matrimonio per mortem coniugis, inceſtuoſus coniux aliud matrimonium inire poſſit, quod impedimentum decretum eſt in pœnam criminis; quia per inceſtum viri cum conſanguinea uxoris, vel huius cum conſanguineo viri, impeditur uſus conjugalis cum legitima coniuge; quæ ratio ceſſat poſt mortem conjugis: neque hoc impedimentum extendi debet ad inceſtum cum proprijs conſanguineis, per quem non impeditur uſus coniugij cum propria coniuge: ſed hæc impedimenta jam ferè per conſuetudinem ſunt abrogata; ut notat *Laym. lib. 5. tract.* 10. *p.* 4. *c. ult. §. Quartum locum tenent.* ſed de his plura ſuo locó.

XVII. Similis priori Conſtitutio extat in *cap. Tertio loco;* 13. *h. t.* Nam, cùm quidam juvenis, v. g. Titius cum Caia per verba de præſenti matrimonium, vel ſponſalia contraxiſſet: poſtea neptis Caiæ ad matrimonium hoc impediendum, ſeu ſeparandum, & dirimendum propoſuit; ſe à Titio antea carnaliter cognitam fuiſſe (& ſic affinitas contracta eſt inter Titium, & Caiam ante matrimonium; adeóque Titius conſanguineam illius poſtea ducere non potuit. *Gl. hîc V. Præcognitam.*) ad hoc autem probandum teſtes producti ſunt, qui dicebant, ſe pro certo habere, quòd neptis illa fuerit concubina Titij, idq; ex his indicijs; quia ſæpe eos viderunt per prata, & nemora, vias, & invia, ſimul vagantes, & quòd ſuper hoc etiam teſtimonium viciniæ receperint. Verùm, quia Judex exiſtimavit, hoc impedimentum non ſufficienter probatum eſſe, ad majorem certitudinem (& in ſupplementum probationis) juveni Titio, & nepti ſponſæ Caiæ juramentum detulit, quo mediante, confeſſi ſunt, ſeorſim carnalem copulam inter eos interceſſiſſe, quamvis juvenis nollet à ſponſa ſua Caia ſeparari: ex quo præſumi poterat, quòd non falsò confeſſus fuerit, ſe neptem ipſius priùs carnaliter cognoviſſe. *Gl. hîc V. Noller ea.*) His intellectis, Papa Clemens III. reſpondit, conſultius eſſe, ut matrimonialiter non coniungantur, ſed ſolutis ſponſalibus de præſenti (quæ de facto, non de jure inierunt, poſito, quòd verum ſit, ac probatũ, affinitatem inter Titium, & Caiam contractam eſſe ex copula habita cum nepte ipſius. *Gl. fin. hîc*) præſertim cùm res hæc non ſit occulta, ſed à pluribus; ut publica, & manifeſta prædicetur.

XVIII. Hinc colligitur primò. Licèt aliàs nec fama, ſeu rumor viciniæ, nec propria coniugùm confeſſio de interveniente impedimento affinitatis contractæ per copulam fornicariam cum conſanguinea uxoris, ante initum matrimonium, ſufficiat ad divortium, ſeu ſeparationem coniugum, quoad vinculum matrimonij, juxta *c. Super eo;* 5. *De eo, qui cognovit conſang. uxor.* ſi tamen plura talia adminicula concurrant, quæ ſimul ſumpta præſumptionem violentam faciunt, tum ea ſufficiunt ad plenam probationem faciendam; ut in caſu huius c. ubi erant per teſtes probata ſaltem remota fornicationis indicia cum conſanguinea uxoris, ſeu ſponſæ de præſenti, quòd nimirum vir, & neptis ſponſæ viſi ſint per plana, & nemora, vias, & invia, ſæpius ſimul vagari: deinde ſama publica, ac teſtimonium viciniæ ſuper eodẽ: ac denique acceſſit etiam confeſſio juramento confirmata, tum viri alioquin propendentis ad ſponſam ducendam, vel ductam retinendam, tum ipſius mulieris per virum carnaliter cognitæ: hæc enim, licèt ſingula ſeorſim non ſufficiant ad plenam probationem, nec ſola fama viciniæ, nec confeſſio viri, & mulieris ab eo corruptæ, nec ſola indicia illa remota fornicationis: omnia tamen ſimul juncta ſufficienter informant animum Judicis, ad judicandum, ſubeſſe impedimentum dirimens affinitatis, & pronunciandum, matrimoniũ, ſeu ſponſalia de præſenti inter tales inita, eſſe irrita; quia, quæ non proſunt ſingula ſeorſim, ſimul conſiderata juvant. *Gl. hîc V. Dicta ſunt. & Abb. n.* 4. *Gl. in c. Si duo;* 4. *V. Confeſſi. & V. Sicut. cauſ.* 35. *q.* 6. ubi dicitur, quòd ſine ſama non ſufficeret confeſſio conſanguineorum. *Farinac. in prax. crim. p.* 5. *q.* 136. *n.* 8. *& n.* 51. *&* 52. ubi ait, quòd in caſu hujus c. præter confeſſionem juratam viri, & mulieris, quòd invicem carnaliter ſe cognoverint, concurrebat etiam vagatio per nemora, & loca ſolitaria; & teſtimonium etiam ex fama viciniæ, quaſi aliàs S. Pontifex, bis non concurrentibus, non permiſiſſet hos coniuges ab invicem ſeparari.

Colligitur ſecundò. Allegans propriam turpitudinem auditur, ſi animæ periculum vertatur, ut in caſu huius c. ubi vir, ſeu ſponſus de præſenti, & neptis ſponſæ ſeorſim confeſſi ſunt, carnalem copulam inter eos interceſſiſſe. *Gl. hîc V. Præcognitam. & Abb. n.* 1.

§. III. Uo-

§. III.

Vnde deſumantur aliæ præſumptiones non violentæ?

XIX. Aſſertio 1. In dubio, in delictis præſumitur dolus: nam omne malefactum, vel damnum injuſtum alteri illatum, præſumitur malo animo factum, ſive illatum; prout ſumitur ex *c. Sicut*; *1. h. t.* quod deſumptum ex Parabolis Salomonis, ſive Proverb. *cap.* 26. ubi dicitur: Sicut noxius eſt (id eſt, nocens cenſendus eſt) qui mittit lanceas, & ſagittas in mortem (hoc eſt, ut mortem inferat homini, etſi effectus non ſequatur, ſive mors non eveniat) ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo (ſive is nocens reputari debet, qui occultè nocet fratri, ſeu proximo ſuo) & cùm fuerit deprehenſus (in opere nocivo, ſeu delicto) dicit, ludens hoc feci, ſive ait, ſe joco feciſſe.

XX. Notandum primò. Quòd dictum eſt, omne delictum præſumi dolo, vel malo animo factum, id limitandum eſt, niſi contrarium probetur, vel prævaleat alia validior præſumptio, per quam prior elidatur. *Abb. hic n.* 3. idque ſumitur ex *l. 1. C. ad leg. Cornel. de ſicariis.* ex qua conſtat, quòd is, qui hominem occidit, probare debeat, ſe non animo occidendi feciſſe, vel percuſſiſſe; quia contra ipſum ſtat præſumptio. Unde, & qui profert verba ſuâpte naturâ injurioſa, præſumitur injuriandi animo illa dixiſſe, niſi contrarium probet, vel conjecturis oſtendat. *l. Si non convitii*; 5. *junct. Gl. V. Probare. C. de injuriis.* Item, ſiquis rem alienam abſtulit, & deprehenſus dicat, ſe abſtuliſſe, putans Dominum non eſſe invitum, ipſi non eſt credendum; quia eſt præſumptio juris contra eum tanquam contra furem, cùm Dominus non præſumatur, rem, vel pecuniam ſuam jactare velle, vel conſentire, ut ipſo ignorante ſibi auferatur, niſi id ipſum probetur, vel conjecturis veriſimile reddatur. *Bart. in l. Inter*; 46. *§. Rectè*; *n. 3. ff. de furtis. Abb. hic n.* 3. Similiter, ſiquis occultè noceat alteri, v. g. auferendo rem ipſius, & poſtea deprehenſus dicat, ſe joco id feciſſe, ipſi fides habenda non eſt. Porrò, ſicut omne maleficium, ſeu malefactū præſumitur malo animo factum, & pravè actum; ita è contrario omne beneficium, ſeu benefactum ex bono animo profectum, & rectè factum præſumi debet, donec oppoſitum oſtendatur. *Gloſ. fin. in addit.*

XXI. Notandum ſecundò. Etſi ſpectato Jure communi, ſolus conatus criminis puniri poſſit, ac ſoleat, quamvis effectus non ſequatur; ut conſtat ex *l. 1. & 3. ff. ad l. Cornel. de ſicar. & l. Is, qui*; 7. *C. Eod.* ubi dicitur, eum, qui cum telo ambulavit hominis necandi cauſâ, perinde, ut homicidam puniendum eſſe: idémque habetur in hoc c. ubi dicitur, quòd is nocens ſeu noxius cenſendus ſit, qui laqueum, vel ſagittam jacit, hominis necandi cauſâ, tametſi mors non ſequatur, *Gl. hic V. Etſi mortem.* Attamen per conſuetudinem generalem, voluntas, & conatus ad delinquendum ordinariè non punitur, niſi effectus ſequatur; ut teſtatur *Clarus in praxi § fin. q. 92. n.* 1. quia verba legis pœnalis cum effectu accipienda ſunt, ita, ut voluntas, ſeu conatus non puniatur ſine effectu. *Gl. in c. Hæc autem verba*; 17. *diſ. 1. de pænit.*

Excipitur primò. Niſi pœna expreſsè à lege lata ſit ad puniendū etiam conatum criminis; prout plures caſus refert *Menoch. de arbitr. judic. caſu* 360. Secundò. Niſi crimen ſit valde atrox; tunc enim punitur etiam conatus patrandi criminis, pœnâ ordinariâ, etiamſi effectus non ſequatur; ut tradit *Gl. in l. 1 §. Hæc autem verba*; *V. Putamus. ff. Quod quiſq; jur. in alium &c.* quamvis ex generali conſuetudine etiam in atrociſſimis delictis conatus minùs puniatur, ſi non ſequatur effectus, cique ſtandum eſt, niſi lex, vel ſtatutū in hujuſmodi delictis expreſsè puniat ſolum conatum. *Clar. cit. q. 96. n* 2. idque æquitati magis conſentaneum eſt; tum quia delicta in foro externo potiſſimùm puniuntur propter damnum illatum: ergo, ſi illud ſecutū non ſit, non debet Reus, ſaltem tam graviter puniri, ac ſi re ipsâ ſecutum eſſet: quia, ſi crimen perfectū non ſit, plerumque poteſt per pœnitentiam revocari, ſi ipſum factum externum malum, vel noxium non ſit, v. g. evectio frumenti, extra Provinciam, contra Decretum Principis; ut ſiquis cœpit, onerato curru, evehere frumentum, ſed antequam excederet fines Provinciæ, retroceſſit. Ubi etiam diſtinguendum eſt inter actū valde propinquum, vel proximum pravo effectui, ita, ut per pœnitentiam retractari non poſſit, ut ſiquis venenum alicui propinavit, iſque ſumpſit; & inter actū remotum: hîc enim mitiore, & extraordinariâ pœnâ plecti debet, ut ſiquis venenum emit, aut paravit hominis occidendi cauſâ, ſed non propinavit impeditus, vel pœnitentiâ ductus. *Clar. c. l. n.* 3. *Menoch. c. l. n.* 36. *& ſeqq.* ſed hæc aliò pertinent.

XXII. Aſſertio 2. Ex bona converſatione in adoleſcentia præſumitur puer etiam bonus futurus in virili ætate, & ſenectute; prout ſumitur ex *c. Ex ſtudiis*; *3. h. t.* quod eſt deſumptum ex Proverb. Salomonis c. 20. ubi dicitur, ex ſtudijs intelligitur, id eſt, præſumitur puer, ſi munda, & recta ſunt opera ejus: id eſt, ut interpretatur S. Hieron. quando videmus aliquē puerum bona opera facere, nempe ſtudere virtutib⁹, præſertim ſimplicitati, & humilitati, cum modeſtia audire ſapientes, obſervare mandata DEI; ex his præſumitur, munda, & recta futura opera ejus: adeóque ex ijs, quæ tractat puer, & ad quæ affectū ſe oſtendit, conjectura ſumi poteſt, an bonus futurus ſit, vel malus, juxta illud Proverb. *cap.* 22. *Adoleſcens, juxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea.* & ex bonis quidem operibus præſumitur, quòd bonus futurus ſit, donec tamen contrarium appareat. *Gl. fin. hic.* nam fallit aliquando hæc præſumptio, & fefellit in ipſo Salomone, ita, ut aliquando verificetur ille verſus: *Angelicus juvenis ſenibus ſathanizat in annis*; quia adoleſcentium ingenia multis mutationibus ſubjiciuntur: ſenſus enim hominis, & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. *Gen. c.* 8. & nihil incertius eſt, quàm vita adoleſcentûm; ut dicitur in *cap. 1. cauſ. 12. q.* 1.

XXXIII. Similiter, qui in juventute vixit continens, non præſumitur in ſenectute incontinens, maximè ſi ſit litteratus; prout conſtat ex *c. Cum in juventute*; 15 *h. t.* Nam, cùm Epiſcopus quinq; Eccleſiarum diffamatus eſſet apud Regem Hungariæ, quòd inceſtum cum propria nepte comiſerit, is denunciavit cū Papæ Innocentio III. poſtulans, ut tantum ſcandalū ex Regno tolleret. Cui Papa reſcripſit, non eſſe leviter credendū, quòd Epiſcop⁹, qui in juventute ſua tā matur⁹, honeſt⁹, ac providens fuerat, ut à Sede Apoſtolica Pallio meruerit decorari, poſtquam ad ſenilē ætatē pervenit, abiecto jugo Domini, fœtores libidi-

» nis amplexatus ſit, & tam turpe facinus admiſe-
» rit, cùm frequentiùs accidat, ut tale vitium, ſi in
» juventute contractũ ſit, in ſenectute expietur: neq;
» item credibile ſit, quòd vir litterarum ſcientiâ pro-
» bè inſtructus tam abominabile ſcelus inceſtûs
» committat, cùm ex Ethnicorum quoque ſenten-
» tiâ, naturale fœdus, inter hujuſmodi perſonas
» conjunctas, nihil tam ſævi criminis ſuſpicari per-
» mittat. Quamobrem, licèt idem Rex eundem Epi-
» ſcopum per nuncios, & litteras de tali crimine de-
» tulerit (denunciando ſcilicet; quia laicus non po-
» teſt Clericum accuſare de crimine. *C. Cùm P.* 10.
» *de accuſat. Gl. hic V. Detuliſſet.*) quia tamen dicti
» Regis ſuggeſtio non de radice charitatis procedere
» videtur: ideo non vult Papa tali malignæ delatio-
» ni aures præbere. Nihilominus tamen mandavit
» Epiſcopo Aurienſi; ut à Coëpiſcopis prudenter,
» & cautè indaget, utrùm tale facinus ab Epiſcopo
» Quinqueccleſienſi commiſſum eſſe, credant: hi ve-
» rò reſcripſerunt, ſe credere, eum eſſe probæ conver-
» ſationis, & eundem de honeſtate morum multi-
» mode commendârunt.

XXIV. Notandum primò. Ex dignitate alicui collata, vel privilegijs ei conceſſis præſumi poteſt de virtute ejus, quòd nimirum ratione ſuæ virtutis, ac meritorum, illam dignitatem, vel privilegia adeptus ſit. *Gl. hic V. Honeſtum; & Abb. n.* 1. Item, qui in juvenili ætate fuit bonus, & caſtus, etiam talis præſumitur in ſenectute; quia libido præſumitur diminui in ſenectute, deficiente naturali calore. *Gl. hic V. Ad ſenilem; & Abb. in notatis.* Nam teſte Seneca, cùm cetera vitia cum homine ſeneſcant, ſola avaritia juveneſcit. Sed & vir ſcientiâ præditus non præſumitur ita ad vitia, præſertim carnis, propenſus, ſicut rudis, & ignarus; quia ignorantia eſt mater cunctorum errorum. *cap.* 1. *diſ.* 38. *Abb. c. l.*

Notandum ſecundò. Inter perſonas valde propinquas non debet præſumi inceſtus; quia naturale fœdus, hoc eſt, naturalis coniunctio ſanguinis inter tales perſonas non permittit tam ſævum crimen ſuſpicari; prout dicitur in hoc c. & *c. pen. de cohabit. Cleric. & mulier.*

Notandum tertiò. Licèt ex delatione, aut infamiâ, ſeu rumore à perſonis malevolis orto, non ſit à Superiore inquiſitio facienda ſuper crimine, præſertim contra perſonam doctrinâ, vel dignitate excellentem: neque etiam purgatio Canonica ſit indicenda. *cap. Cùm in juventute;* 12. *de purgat. Canon. Gl. hic V. Malignis dilationibus. & Abb. n.* 2. poteſt tamen inſtitui occulta indagatio ſuper ipſa fama, & credulitate, quid nimirum vicini cenſeant de iſto rumore, & num credant, verum eſſe; prout factum eſt in caſu hujus c. quæ inquiſitio eſt præparatio quædam ad faciendam inquiſitionem ſuper veritate criminis, ſi de infamia conſtiterit. *Gl. margin. hic lit. B. Ioan. Andr. ibid. n.* 6, *&* 9. *Abb. n.* 2.

XXV. Præterea ex præterita vita, & moribus alicuius conjectura ſumi, & præſumptio fieri poteſt de ſubſequente, ſive futurâ vitâ, & converſatione ejuſdẽ; prout ſumitur ex *c. Mandata;* 6. *h. t.* ubi Gregorius I.
» ad Maximum Epiſcopum ſcribit, ſe mandata cœle-
» ſtia, ſeu Divina meliùs implere, ſi onera ſua, in gu-
» bernandis Eccleſijs, cum fratribus ſuis, ſeu Epiſco-
» pis partiatur: & ob eam cauſam ſe, ipſum Maximũ
in cunctis Siciliæ Eccleſijs, ut vices Sedis Apoſtolicæ »
gerat, conſtituere. Hanc autem poteſtatem Vicarij »
non eſſe à ſe conceſſam loco, ſeu Eccleſiæ ipſius, ſed »
Perſonæ, quandoquidem ex tranſacta, ſeu præterita »
ejus vitâ didicerit, quid de ſubſequente illius con- »
verſatione præſumendum ſit. »

XXVI. Hinc colligitur primò. Quòd Legatus Pontificius dicitur gerere vices Papæ: & hoc officium legationis aliquando conceditur certo loco, ſeu dignitati; & tunc perpetuum eſt, & ad ſucceſſores tranſit, qualis eſt Legatus natus: aliquando verò conceditur perſonæ, & extinguitur cum perſona; ut in hoc c. juxta *Reg. jur.* 7. *in* 6. *Gl. fin. hic. & Abb. in notat.*

Colligitur ſecundò. Sicut ſemel malus ſemper præſumitur eſſe malus. *Reg. jur.* 8. *in* 6. ita vice verſâ, ſemel bonus, ſemper præſumitur bonus, niſi malus probetur, vel de contrario conſtet; ut tradit Dynus in *cit. Reg.* 8. nam mutatio eſt aliquid facti, ideóque non præſumitur, ſed probari debet.

XXVII. Huc etiam pertinet illa præſumptio, quòd ex præterito rei ſtatu præſumatur de futuro, ſic enim de eo, qui diu negligens fuit tempore præterito, præſumitur etiã, quòd negligens erit tempore futuro; prout habetur in *c. Scribam;* 9. *h. t.* quod eſt deſumptum ex *c.* 8. *Oſee. v.* 12. ubi dicitur: Scribam multiplices »
leges meas (id eſt, uti interpretatur S. Hieron. ex »
legibus Judaico Populo priùs datis apparet, quòd »
etiam alias leges, ſi illi darentur in futurum, neglige- »
ret. Ratio eſt; quia idem ſtatus manere cenſetur, »
niſi probetur, mutationem ſuperveniſſe. Sic qui minatus eſt alicui, ſe eum occiſurum, & ille poſtea reperiatur occiſus, ſed ignoretur à quo, tum ille, qui minas intulit, præſumitur, eum occidiſſe. *Everhard. in loco à tempore ad tempus;* 90. *n.* 3. quamvis talis præſumptio non ſufficiat ad condemnationem; quia in cauſa criminali requiruntur probationes luce clariores. *l. ult. C. de probat. Abb. hic n.* 2. Sic ex præterita ſævitia mariti in uxorem fit præſumptio, ipſum etiam futuro tempore in eam ſæviturũ: ideóque uxor, quæ ſe ab eo ſeparavit, non eſt ei reſtituenda. *c. Litteras;* 13. *in fine de reſtit. ſpoliat.* ſemel enim malus, ſemper præſumitur malus in eodem genere mali, juxta *cit. Reg. juris. Menoch. l.* 1. *de præſumpt. q.* 24. *n.* 2. *& ſeqq.* ubi plura exempla adfert.

XXVIII. Excipi debet, quòd hæc præſumptio à tempore præterito ad futurum non habeat locum in his, quæ temporis curſu neceſſariò, vel veriſimiliter immutantur: ſic, qui olim fuit puer, non præſumitur, ſemper manſurus puer, cùm id naturæ repugnet: nec, qui in pueritia neſcivit litteras, præſumitur etiam futuris temporibus ſemper imperitus; cùm veriſimile ſit, hominem ſucceſſivè diſcere poſſe, quæ antea ignoravit. *Menoch. c. l. n.* 17. *& duobus ſeqq.*

XXIX. Ubi præterea Notandum, quòd quandoque fit præſumptio ex præterito de præſenti; ut notat *Gl. in cit. c. Scribam; V. ex priùs datis, & neglectis. & Abb. ibid. n.* 1. ſic, qui præterito tempore fuit ſubditus, etiam nunc præſumitur, eſſe ſubditus. *Menoch. c. l. n.* 9. Item, qui olim poſſedit, etiam nunc poſſidere præſumitur. *Arg. c. Olim;* 17. *de reſtit. ſpoliat. & l. Sive;* 16. *C. de probat.* & ex præterita vita bonus, vel malus; ut dictum ſuprà. *Abb. c. l.* Quandoque præſumitur ex præterito de præterito; ut in exemplo allato ſuprà de minante, ſe occiſurum aliquem. Rurſum ex præſenti ſtatu quando-

quandoque præſumitur de præſenti; ut, ſiquis de præſenti ſit criminoſus, & accuſet alium de crimine, præſumitur non bono zelo id facere. *Menoch. c. l. n. 33.* Quandoque ex præſenti præſumitur de præterito: ſic, qui nunc non eſt dives, nec ſolvendo, præſumitur etiam tempore præterito non fuiſſe. *Menoch. c. l. n. 44.* Quandoque ex præſeuti præſumitur de futuro: ſic, qui nunc eſt negligens, vel falſum committit de præſenti, præſumitur etiam negligeus, vel falſum commiſſurus in futurum. *Menoch. c. q. 24. num. 35.* apud quem plura de bis legi poſſunt. Eſt autem bæc præſumptio à præterito ad futurum, nunquam juris, & de jure, ſed juris tantùm; ideóque admittit probationem in contrarium. *Euerhard. cit. l. 90. n. 2. Menoch. c. l. n. 29.*

XXX. Aſſertio tertia. Præſumitur contra illum, qui declioat Judicium, & præſumitur pro illo, qui ſe offert Judicio; prout conſtat ex *c. Nullus; 4. h. t.*
» ubi Papa Bonifacius reſcribit: Quemadmodum,
» qui eſt innocens, qoærit Judicium, in quo ſperat ſe
» abſolvendum (quia confidit de juſtitia ſuæ cauſæ)
» ita nocens, qui dilationibus ſubterfugit Judicium,
» cenſetur, ſeu præſumitur, omnia, de quibus accu-
» ſatur, confiteri; nam videtur de juſtitia cauſæ ſuæ
diffidere. *Gl. Hic in caſu; & Abb. n. 1.* Conſentit. *text. in c. Decernimus; 10. cauſ. 3. q. 9.* ubi dicitur: Manifeſtum eſt (ſcilicet præſumptivè. *Gl. ibid. V. eod.*) confiteri eum de crimioe, qui indulto Judicio, purgandi ſe occaſione non utitur, ſive qui, intra terminum temporis à Jure ſibi conceſſum ad ſe purgaudum, non comparet, ſed contumaciter ſe abſeotat.

XXXI. Sed hîc jam quæritur, an, ſi quis fugiat, præſumi debeat, aut poſſit, eum crimen commiſiſſe? Reſpond. ſi quis, ante factam inquiſitionem, vel accuſationem, metu ejusdem fugiat, ea fuga non quidem probationem facit, nec ſemiplenam; præbet tamen indicium, ſeu præſumptionem, ac ſuſpicionem non levem criminis commiſſi; ut ex communi docet *Maſcard. de probat. concl. 819. n. 1. 10. & 15. Farinac. in praxi crimin. lib. 1. q. 48. n. 1. & 27.* quia talis fuga cenſetur profecta ex conſcientia criminis: plerumque enim Rei, & ſceleris couſcii fugâ ſalutem quærere ſolent, niſi tamen alia caoſa probabilis diſcedendi appareat; tunc enim in dubio, quod benignius eſt, præferti debet, & fuga, ſive diſceſſio illa non in malam, ſed in bonam partem accipi; ut notat *Maſcard. c. l. n. 11. & 12. Felin. c. l. num. 44. & 56.* odia enim ſunt reſtringenda, & favores ampliandi, juxta *Reg. jur. 15. in 6.*

XXXII. Verùm, ſi quis fugiat, poſt inſtitutam inquiſitionem, vel accuſationem; tunc præſumitur fugiſſe, non ex conſcientia criminis, ſed ob probabilem timotem inſtituti proceſsûs, qoi per ſe pericula, moleſtias, & vexationes cauſare ſolet, quas non omnes ſubite volunt etiam inoocenres; quia fortè timent judicum ſævitiam, aut potentiam inimicorum, vel falſos teſtes. *Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 89 n. 39. Farinac. c. l. n. 27.* & alii communiter. Imò ſola fuga, etiam ante inquiſitionem, vel accuſationem factam, non facit Indicium ad torturam, ſi juſtus, & probabilis timor adſit, vel vehemens ſuſpicio futuræ accuſationis, vel inquiſitionis, ut ſi quis poſt comminationem accuſationis, vel inquiſitionis, aufugerit, etiamſi ea necdum cœpta, vel inſtituta fuerit; vel ſi ob timotem incarcerationis aufugit; quia timor idem operatur, quod ipſa res, quæ timetur jam exiſtens; & nemo tenetur ſe periculo exponere; neque ex carcere innocentiam ſuam probare. *Maſcard. c. l. n. 16. 19. & 20. Gail. lib. 2. obſ. 109. num. 8. & 9. Farinac. c. l. n. 28. & ſeqq.* Porrò fuga ſuſcepta poſt inquiſitionem, vel accuſationem factam; etſi non faciat præſumptionem contra fugientem, affert tamen aliquale criminis indicium, ſeu ſuſpitionem levem; ut colligitur ex *cit. c. Nullus; h. t.* ita, ut, ſi alia adminicula, ſeu indicia accedant, efficere poſſint ſemiplenam probationem, & præbere indicium ſufficiens ad torturam Rei. *Menoch. c. l. n. 40. Maſcard. c. l. n. 17. Farinac. n. 34. & 35.* qui plura; & urgentia, ſed gravia indicia hoc caſu, ultra fugam, ad torturam requirit.

XXXIII. Prædictis addendum primò: Quando fuga alicui objicitur, non tanquam indicium delicti, ſed tanquam proprium, ac ſpecificum delictū, ut, ſi miles fugiat ex caſtris, vel conflictu cum hoſte, aut militiam deſerat; tunc fuga inducit plenam probationem; modò probata ſit; imò dicitur probatum delictum, neque aliud requiritur ad condemnandum Reum. *Clarus in pract. §. fin. q. 21. n. 19. Menoch. cit. q. 89. n. 36. Maſcard. cit. concl. 819. n. 36. Farin. cit. q. 48. n. 65.* qui id probant ex *l. Deſertorem; 3. ff. De re militari. & l. Si deſertor; 2. C. De deſertorib. lib. 12.* Item ſi ſit tale crimen, ad cujus probationem ſola ſuſpicio ſufficit; tunc ſola fuga facit plenam probationem; ut quando agitur de removendo tutore ſuſpecto. *l. Impuberibus; 7. ff. De ſuſpect. tutorib. & §. fin. Inſtit. eod. Clarus c. l. n. 20. Menoch. c. l. n. 36. Farinac. n. 66.*

XXXIV. Addendum ſecundò. Si famulus fugiat à Domino, inſalutato, ut aiunt, hoſpite, ſine ejus licentiâ, & eodem tempore res aliqua in domo amiſſa ſit, talis fuga, non quidem plenam probationem, ſed præſumptionem furti facit; ut tradit *Gl. in Authent. de exhibend. Reis. §. Si verò ſemel; collat. 5. nov. 53.* Idque maximè procedit, ſi civiliter agatur: ſecus verò, ſi agatur criminaliter; tunc enim fuga famuli Indicium tantùm facit, quod interdum ſufficiet ad torturam, dummodo probetur, ipſum fuiſſe famulum tempore diſceſſionis à Domino. *Maſcard. concl. 831. n. 6. 8. & 9. Farin. c. l. n. 70. & duobus ſeqq.*

XXXV. Addendum tertiò. Si quis ex publico carcere juſtè detentus ob crimen, illo effracto, fugiat, talis fuga adfert indicium commiſſi criminis: ideóque ſi talis poſt fugam à Judice capiatur, ſolet poſtea graviùs torqueri; ut tradit *Clarus cit. q. 21. n. 25.* Imò Reus ex effracto carcere fugiens habetur pro confeſſo, & convicto, ita, ut pœna ordinaria puniri poſſit; ut docet *Gl. in l. In eos; 13. V. Puniendi ſunt; ff. De cuſtod. reor.* & alii DD, communiter apud *Clarum c. l. Arg. cit. l. in eos, & l. 1. ff. De effractorib.* Verùm, etſi tales effractores puniendi ſint, propter violatam publicam cuſtodiam, etiamſi innocentes reperti ſint quoad crimen, cujus causâ detinebantur, ut conſtat ex juribus jam citatis; non tamen ex tali fuga, & effractione carceris oritur tam urgens præſumptio, quæ ſola ſufficiat ad plenam probationem; neque ex ea inferri poteſt confeſſio criminis: quandoquidem alia valde probabilis cauſa fugiendi allegari poteſt, videlicet ad liberandum ſe à moleſtiis

carceris, & periculis imminentibus: quamvis talis fuga, & effractio præbeant gravem præſumptionem, ac veluti confeſſionem criminis, ob quam graviter puniri poſſit; ut notavit *Laym. l. 1. tract. 4. c. 15. n. 10. in fine.*

XXXVI. Aſſertio quarta. Si quis ex duobus ſibi propoſitis, vel objectis, unum tantùm negat, tum alterum tacitè confiteri, vel affirmare præſumitur: ſicutè contrario, ſi unum confiteatur, alterum negare tacitè cenſetur; prout conſtat ex *c. Nónne*; 5. *h. t.* quod eſt deſumptum ex *S. Gregorio homil.* 18. Cùm » enim Judæi Chriſto objeciſſent, quòd Samaritanus » ſit, & dæmonium habeat, reſpondit Chriſtus, ſe » non habere dæmonium. *c.* 8. *Joann. V.* 49. Ex » quo infert S. Gregorius, duo ei illata (id eſt, igno- » minioſè objecta fuerunt) unum negavit (ſcilicet » dæmonium ſe habere) alterum (nempe Samarita- » num ſe eſſe, quod Hebræâ linguâ cuſtodem ſignificat) tacendo conſenſit: quia nimirum ipſe verè eſt cuſtos generis humani: adeóque noluit negare, ſe eſſe Samaritanum, ne, ſe eſſe cuſtodem, negaret, ut interpretatur S. Gregorius *c. l.* quæ eſt expoſitio moralis hujus loci, & in ſenſu tropologico. Verùm in ſenſu litterali Chriſtus non eſt confeſſus, ſe eſſe Samaritanũ, nempe in eo ſenſu, in quo Judæi ipſum Samaritanum appellabant, quòd ſcilicet eſſet transgreſſor, & contemptor legis Moſaicæ, & quaſi Schiſmaticus, ac dæmoniacus, quales Samaritani, qui fuerunt mancipia dæmonis: ſed potiùs hoc ſenſu disertè Chriſtus negavit, ſe eſſe Samaritanum, cùm reſpondit: *Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico Patrem meum:* nihil autem expresſè reſpondit ad hoc convitium; quia erat merum convitium, ac maledictum contra ſe; & notum erat, ipſum genere, & natione non eſſe Samaritanum, ſed Galilæum. *Cornel. à lapid. in cit. c.* 8. *in Joan. v.* 49.

Porrò ratio, cur is, qui ex duobus propoſitis unum negat, alterum confiteri cenſeatur, eſt; quia, quando quis poteſt prohibendo, vel negando, aut contradicendo impedire actum, & tacet; tum taciturnitas habetur pro conſenſu: ſecus, ſi non poſſit prohibendo, vel negando impedire, quod fit. *Gl. hîc V. Tacendo.* Verumtamen, quia hæc procedunt tantùm ſecundùm præſumptionem; ideo diligenter perpendendæ ſunt circumſtantiæ, quæ tales eſſe poſſunt, ut hæc præſumptio locum non habeat; ut notat *Laym. lib.* 1. *Theol. Mor. tract.* 2. *c.* 3. *n.* 3.

XXXVII. Aſſertio quinta. Vicinus præſumitur ſcire ea, quæ in vicinia facta ſunt; uti ſumitur ex *c. Quoſdam*; 7. *h. t.* quod eſt deſumptum *ex libro* 7. Regiſtri S. Gregorii Epiſt. 123. *aliàs* 127. ubi ſcri- » bit ad Patritium, & Venantium, quòd ipſi; quia » Africæ Viciniores ſunt, certiùs (ſicut credibile eſt, » ac præſumitur) cognoverint, quomodo ea morbis, » & mortalitate, ſeu peſtilentiâ devaſtetur.

XXXVIII. Ubi notandum primò. Quando hîc dicitur, quòd præſumitur quis ſcire, quæ in viciniâ facta ſunt, id intelligendum eſt de factis, quæ ſunt communiter nota in illo loco; & tunc contra talem præſumptionem juris non facilè admittitur volens probare ignorantiam per proprium juramentum; ut docet *Abb. hîc n.* 3. *Menoch. de præſumpt. lib.* 6. *præſumpt.* 24. *n.* 10. Unde, ſi quis alleget ignorantiam legis, vel edicti publicè promulgati, ordinariè non auditur, niſi eam ignorantiam clarè, ac dilucidè probet; quia contra talem ignorantiam ſtat juris præſumptio. *c.* 1. *de poſtul. Prælat. Innocent. in c.* 2. *in fine de conſtit.* Similiter ſi is, qui ſucceſſit alicui, qui malâ fide poſſedit, aſſerat, ſe ignorâſſe, anteceſſorem ſuum vitioſè poſſediſſe, cùm tamen id publicè notum eſſet, non eſt ei credendum, niſi eam ignorantiam probet; quia non eſt veriſimilis ignorantia eorum, quæ nota ſunt, ſed magna ſcientiæ præſumptio. *Menoch. de arbitr. Judic. caſu* 186. *n.* 7.

Notandum ſecundò. Si facta in vicinia non ſint publicè nota in loco illo; tunc non præſumitur, vicinos illa ſcire, ſed alleganti ignorantiam credendum eſt, niſi ex officio tenebatur factum indagare; quia regulariter ignorantia facti alieni præſumitur, donec ſcientia probetur, juxta *Reg. juris* 47. Præſumitur ignorantia, ubi ſcientia non probatur: quod reſtringendum eſt ad ignorantiam facti. *Abb. c. l.* Verumtamen, ſi vehemens adſit præſumptio contra eum, qui, ignorâſſe ſe, dicit, vel ſi de gravi alterius præjudicio agatur; tunc non debet à Judice deferri juramentum alleganti ignorantiam facti alieni, in ſupplementum probationis. *Menoch. c. l. n.* 8. *&* 9. ſi verò ejus ignorantia, ſpectatis circumſtantiis, veriſimilis appareat; tunc Judicis arbitrio relinquitur, an juramentum ei deferri debeat, eò quòd, cùm ignorantia in mente hominis lateat, aliter probari non poſſit, quàm per ſolum juramentum allegantis. *Menoch. c. l. n.* 3. *& aliquot ſeqq.*

Notandum tertiò. Si teſtis, qui deponit de facto vicini, quod palam fieri ſolet, interrogetur de cauſa ſcientiæ, & is hanc cauſam reddat, ſe id ſcire; quia eſt vicinus; tum probatio ejus admitti debet: nam probat præſumptivè, ſive ſecundùm præſumptionem juris, donec contrarium oſtendatur. *Abb. hîc in notat.* ſi verò quis deponat de facto in vicinia, quod clam, & ſecretò fieri poteſt, vel ſolet, nihil probat; quia tales actus vicini non præſumuntur ſcire, quòd contractus celebratus, vel teſtamentum conditum, vel adulterium, aut ſtuprum à vicino commiſſum fuerit. *Menoch. cit. præſumpt.* 24. *n.* 4. *& ſeqq.* ubi plura exempla adfert.

XXXIX. Porrò huc quoque pertinet, quod ſtatuitur in *c. Quanto*; 8. *h. t.* nempe quòd factum notum in loco remoto præſumitur etiam notum in loco vicino: quod eſt deſumptum ex *lib.* 10. *Regiſtri Epiſt.* 33. *&* 34. ubi idem S. Gregorius primò ſcribit ad Victorem Epiſcopum, non ſe dubitare, quin au- » diverit de querelis Clericorum adverſùs Paulinum » Regienſis Eccleſiæ Epiſcopum; quia latere eum in vicino non potuit, quod ad ſe à longinquo pervenit. Ratio eſt; quia notitia alicujus facti meliùs, & faciliùs haberi poteſt in loco vicino, & propinquiore, quàm in loco longinquo, ſeu remotiore: admittitur tamen contra hanc juris præſumptionem probatio in oppoſitum. *Gl. hîc V. Non potuit*; *& Abb. n.* 1.

§. IV. An

§. IV.

An, & quâ ratione quilibet præſumatur bonus, vel idoneus, ad officium, Beneficium, vel actum aliquem?

XL. Regula generalis eſt, quòd quilibet præſumitur bonus, vel idoneus ad officium, beneficium, vel actum aliquem, niſi contrarium probetur, quæ deſumpta eſt ex c. *Dudum*; 16. & *ult. h. t.* Ubi habetur, quòd Papa Innocentius III. mandavit Archidiacono Mediolanenſi, ut Chriſtophorum Scholarem, ſi idoneus eſſet, à Presbytero Eccleſiæ S. Victoris in Clericum, ſeu Beneficiarium ejusdem Eccleſiæ recipi curaret. Sed Presbyter coram Archidiacono propoſuit, quòd facultates Eccleſiæ duobus Clericis alendis non ſufficerent, & dictus Chriſtophorus idoneus non eſſet ad Beneficium illius Eccleſiæ obtinendum. Quare, cùm hinc orta eſſet controverſia, eam Papa eidem Archidiacono, & Præpoſito Mediolanenſi delegavit, hoc adjiciens, ut ob illam clauſulam inſertam Reſcripto Apoſtolico, ſcilicet, *ſi perſona idonea fuerit*, nequaquam ipſi neceſſitas, ſive onus probandi, ſe eſſe idoneum, imponatur; cùm quisque idoneus eſſe præſumatur, niſi contrarium oſtendatur, ſive indignus probetur. Confirmatur ex *c. unic. de ſcrut. in ord. fac.* in quo dicitur, quòd quis debeat eum dignum æſtimare, quem indignum eſſe, non novit.

XLI. Ubi tamen diſtinguendum eſt inter conditiones, ſeu qualitates hominis, alias eſſe intrinſecas, & naturales; ut, quòd homo ſit bonus, pacificus, caſtus, ſobrius, legitimè natus, non irregularis, non excommunicatus &c. Et hæ qualitates præſumuntur homini ineſſe, donec contrarium probetur: Et neque eas tenetur impetrans Reſcriptum probare, cùm pro ſe juris præſumptionem habeat, quæ pro veritate habetur; ſed onus probandi contrarium incombit neganti, ipſum tales qualitates habere. *Abb. hic n. 5.* Neque verò clauſula adiecta, *ſi perſona fuerit digna, vel idonea*, habet rationem conditionis, ſub qua conferendum ſit beneficium, cùm, etiamſi expreſſa non ſit, ſemper ſubintelligatur, ſed eſt potiùs quædam ſimplex admonitio. *Gl. hic V. Ex illa Clauſula, & Gl. fin. in c. Cùm adeò*; 17. *de reſcript. Menoch. lib. 6. de præſumptionib. præſum. 91. n. 9.* Conditiones verò, ſeu qualitates extrinſecæ, & accidentales ſunt, quæ nec à natura inſunt, nec à jure præſumuntur homini ineſſe; ideóque probandæ ſunt, v. g. quòd aliquis in Academia ſtuduerit, quòd ſit doctus, prudens, dives, quòd ſit Doctor, vel Licentiatus &c. ſicut tradit *Gl. in c. Si fortè*; 15. *V. Scientiæ*; *de elect. in 6. Abb. hic n. 7. Menoch. c. l. n. 15. & 16.*

Porrò is, qui promovet aliquem ad beneficium, inquirere debet etiam de intrinſecis qualitatibus, videlicet morum integritate, corporis ſanitate &c. etiamſi nulla infamia præcedat, ita tamen, ut, ſi poſt inquiſitionem factam, vitium, vel defectus non appareat, præſumptio fiat pro integritate. *Abb. hic cit. n. 7.* quamvis ex recepta conſuetudine, nemo ad beneficium promoveatur, niſi litteras teſtimoniales afferat de legitima nativitate, vel morum integritate. Quando igitur de promovendo aliquo agitur, priùs ſit inquiſitio de ejus habilitate: ſi verò jam ſit promotus, præſumitur de ejus habilitate. *Felin. hic n. 15.*

XLII. Ceterùm prædicta regula, quòd quilibet præſumitur idoneus, vel bonus, plures exceptiones habet; prout videre eſt apud *Felin. in c. ult. n. 12. & ſeqq. h. t.* Veluti primò, ſi talis præſumptio vergat in præjudicium tertii; tunc enim adhibenda eſt cautela, ut non facilè unicuique credatur; ut notat *S. Tho. 2. 2. q. 70. a. 3. ad 2.* ſic Judex recuſari poteſt propter amicitiam, vel quia familiaris eſt cum parte adverſa, per quam ſuſpectus ſit, ne illi faveat, etſi alioquin ſit vir optimus. *Felin. c. l. n. 12.*

Limitatur ſecundò. Si præſumptio bonitatis eſſet in præjudicium ejus, pro quo præſumitur, ſicuti eſt caſus in *l. Qui juraſſe*; 26. *§. Si pater. ff. De jurejur.* ubi, ſi pater juravit, nihil eſſe in peculio filii, filius nihilominus convenietur ex contractu ſuo, & de peculio poſtea acquiſito: nam, ſi præſumeretur non pejeraſſe, fundata eſſet intentio adverſarii, quòd illud peculium fuiſſet poſtea auctum, poſt interpoſitum juramentum. *Felin. c. l. n. 13.*

Limitatur tertiò. Niſi agatur de utilitate, ſeu ſalute animæ; quia in caſu dubio melius eſt præſumere delictum, quàm non delictum. Sic, ſi quis in teſtamento confeſſus eſt, ſe eſſe uſurarium, agi poteſt contra heredem in eo inſtitutum, ut reſtituat omnia, quæ teſtator acquiſivit toto vitæ ſuæ tempore; quia præſumitur omnia per uſuram acquiſiviſſe, niſi contrarium oſtendatur: ſic in dubio debet quis præſumere, ſe eſſe irregularem. *Felin. c. l. n. 14.*

Limitatur quartò. Quòd interdum præſumitur dolus ex præcedentibus conjecturis, & circumſtantiis, ex doloſo tractatu, quæ præponderant præſumptioni bonitatis. *Felin. c. l. n. 15.*

Porrò prædictæ regulæ non obſtat, quòd quilibet præſumendus ſit malus potiùs, quàm bonus, ex eo, quia in ſtatu naturæ corruptæ, in quo verſamur, omnes ſunt proclives ad malum: nam hæc pronitas ad malum vinci poteſt per bonam educationem, & liberum exercitium virtutum, & extirpationem vitiorum: neque enim vitia inſunt nobis à natura, ſed virtutes ſaltem ſecundùm aptitudinem, etſi non ſecundum perfectionem, juxta Philoſophum 2. Ethic. *Felin. in cit. c. ult. n. 15.*

XLIII. Prædictis addendum, quòd in dubio, num aliquid juſtè, ac legitimè actum fuerit, propter honeſtatem, ac prudentiam perſonæ agentis, quandoque præſumptio fieri poteſt de juſtitia actûs; ut docet *Gl. magn. in c. Niſi*; 21. *in notat. de præbend.* Exempla dat *Abb. ibid. n. 3.* ſic enim, etſi citatio injuſtitiam præ ſe ferat, ſi tamen aliquâ ratione juſtificari poſſit, juſta interdum præſumi poteſt; quia Judex providus, & circumſpectus in Judicio eſſe ſolet. Item, ſi Clericus afferat litteras formatas, ut vocant, ex quibus conſtet, eum Sacerdotem eſſe ordinatum, præſumptio fieri poteſt de inferioribus Ordinibus legitimè acceptis, ſi credibile ſit, quòd dans formatas, pro conſueta ſua providentia, Clericum non ordinâſſet Sacerdotem, niſi priùs factâ inquiſitione, an inferiores ordines rite acceperit. *Innoc. in c. 1. n. 3. de Cleric. peregrin.* Similiter quòd ſolemnitas extrinſeca intervenit

intervenit in actu aliquo, v. g. conſenſus Capituli, præſumi interdum poteſt ex probitate, aut peritiâ perſonæ talem actum exercentis.

§. V.

An, & quâ ratione probari poſsit Matrimonium per præſumptiones, ſeu conjecturas?

XLIV. Ad hanc quæſtionem reſpondetur, quamvis nec per ſolum Inſtrumentum confectum ſuper dote, vel donatione propter nnptias, & in quo vir, & mulier ſeſe conjuges invicem nominanr; nec per ſolam diuturnam cnhabitationem, vel geſtationem annuli, neque per ſolam famam, ſen communem opinionem viciniæ habeuris illos pro conjugibus, matrimonium plenè probetur: tamen hæc omnia ſimul juncta ſufficienter informare poſſunt animum Judicis; ut, ſi quis peritorio Judicio agens vendicet ſibi mulierem, ſeu petat reſtitui, adjectâ causâ; quia uxor ſua ſit: Judex pro conjuge repetente conjugem ſuam ſententiam ferre poſſit; prnut ſumitur ex *c. Il-*
» *lud*; 11. *h. t.* nbi habetur, quòd quædam mulier
» libera 10. annis, & ultra, tanquam conjux coha-
» biravit enidam ſervo, ſciens, illum eſſe ſervum, ab
» eóque carnaliter cognita fuit: poſtea verò mari-
» tum ſnum eſſe, negavit, ſed vir illam ut nxorem
» vendicans, exhibuit Inſtrumentum pnblicum, in
» quo ſe mutuò conjuges appellabant, & ex eo etiam
» apparebat, mnlieri donationem propter nnptias eſ-
» ſe factam. Sed mulier dicebat, Inſtrumentum il-
» lud eſſe vitioſum, & conditum in fraudem Domini.
» & ad hoc probandum plures teſtes prodnxit, qni
» aſſerebant, vitum, etſi rogatum ab amicis mulie-
» ris, nunquam conſentire voluiſſe; ut eam ſibi de-
» ſponſaret. Vir autem è contrario, nnn niſi præ-
» dictum Inſtrumentum exhibuit, & teſtes produxit,
» qui aſſerebant, vidiſſe ſe mnlierem annulos defe-
» rentem: quns tamen mulier repellebat, dicendo
» ſe detuliſſe annulos, more illarum mulierum, quæ
» panes vendunt. Ad hanc cnntroverſiam ſibi pro-
» pnſitam reſpnndit Alexander III. cùm in tali du-
» bio fama viciniæ conſiderari debeat; fama autem
» lnci ſit, quòd ſervus mulierem in lecto, & menſa
» tanquam uxorem habnerit (ſiqnidem matrimo-
» nium eſt maris, & fœminæ conjunctio, individuam
» conſuetudinem, ſeu ſocietatem vitæ retinens) co-
» gendam eſſe mulierem, ut eidem viro affectu cnn-
» jugali ſerviat, præſertim, ſi prædictum Inſtrumen-
» tum à Nntarin cnnditum ſit, qui nfficium ſuum fi-
» deliter implevit, quod ſemper præſnmitur, niſi
» contrarium prnbetur; ut addit *Gl. fin. hic.* Ratio
decisionis eſt; quia diverſæ ſpecies prnbatinnum, quæ ad unum finem tendunt, etſi ſingulæ nnn ſufficienter probent, ſimul tamen junctæ probant, & faciunt plenam probationem, juxta *c. Cùm cauſam*; 13. *& ibi Gl. fin. de probat.*

XLV. Notandum primò. Non potuit mulier in caſu hujns c. excipere cnntra matrimonium, quòd ipſa libera ſit, vir verò ſervus; quia ſciens, eſſe ſervum, ei cnhabitavit. Secus eſt, ſi id ignorâſſet; tunc enim nullum inter eos fuiſſet matrimonium juxta c. 2. *de conjug. ſerv. Gl. hic V. Sciens*; *& Abb. n.* 9. ſola autem cohabitatio viri, & mulieris, quamvis diuturna, v. g. per decennium, ita, ut eâdem menſâ, & lecto utantur, non probat, ſaltem Jure Canonico, matrimonium, nec quidem præſumptivè, niſi pro matrimonio concurrant alia adminicula, ſeu conjecturæ. *Imola hic n.* 4. *&* 14. *Maſcard. de probat. concl.* 1024. *n.* 1. *&* 7.

Notandum ſecundò. Per ſolum quoque Inſtrumentum confectum ſuper dnte, vel donatione propter nuptias non probatur plenè matrimonium, cùm non ſit ſuper illo conditum, nec in eo agitur principaliter de matrimonio; idque procedit, etiamſi in Inſtrumento invicem ſe appellent vir, & mulier conjuges; quia etiam adulteri, & fornicatores, ad palliandum delictum, ſe conjuges appellare ſolent. *Abb. hic n.* 6. *&* 8. *Imol. n.* 3. *Maſcard. concl.* 1025. *n.* 2. & patet ex hoc c. ubi ultra Inſtrumentum requiruntur alia adminicula. Nec refert, quòd in eodem c. Inſtrumentum dicitur eſſe vitioſum; quia hoc allegatum quidem fuit à parte, ſed non probatum, &, ſi verum fuiſſet, non præſtitiſſet adminiculum. *Abb. hic num.* 6.

Nntandum tertiò. Sed neque per geſtationem, ſen ſubarrhationem annnli probatur matrimonium, non concorrentibus aliis conjecturis, & adminiculis; quia annulus dari poteſt ex alia cauſa, quàm ad contrahendum matrimonium. *Maſcard. concluſ.* 1023. *n.* 2. Nam annulus datnr in aliquibus locis tempore ſponſaliorum, & tunc in dubio ſignificat ſponſalia de futuro: in aliis verò tempore matrimonii in Eccleſia, & tunc illud ſignificat. Si verò annulus ſimpliciter datus fuit mulieri, præſumitur gratuita donatio: ſin autem inſertus ſit digito ipſius à viro, præſumitnr dari animo contrahendi matrimnnium; quia eo deſignatur, quòd corda eorum conjungantur per conſenſum de præſenti, niſi aliæ conjecturæ ſint in oppoſitum. Sola verò geſtatin annuli non inducit præſumptionem pro matrimonio, niſi alicubi, ſecundùm morem gentis, ſolæ conjugatæ geſtare ſnleant annulos, ita, nt aliis id nnn permittatur: alioquin verò geſtatin annuli eſt ſignum indifferens ad plura, & varia ſignificanda; nam quandoque etiam ſignum venditionis panis; ut in caſu hujus c. &c. *Abb. hic n.* 12. *&* 13. *Imol. n.* 11.

XLVI. Notandum quartò. Similiter ſola fama lnci, ſi à vicinis communiter pro conjugibus habeantur, non probat plenè matrimonium, niſi aliæ præſumptiones, ſeu conjecturæ cnadjuvent. *Gl. hic V. Fama loci. Abb. n.* 8. *Imol. n.* 12. *Maſcard. concl.* 1028. *n.* 1. idq; cnlligitur ex hoc c. ubi præter famã, allegabatur diuturna cohabitatio per decennium, & ultra; & prætereа Inſtrumentum publicum, in quo ſe conjuges nominabant; denique annuli geſtatio; & quamvis mulier has præſumptiones elidere nitebatur, nihil tamen probavit. *Abb. c. l.* Porrò ſi cum diuturna cohabitatione concurrat fama, ſeu cōmunis opinio Viciniæ, qnòd ſint Conjuges, & ſe ſe nominent, ac tractent, ut conjuges, probabile eſt, plenè probari matrimonium, etiam ſine ullo Inſtrumento. *Arg. c. Pertuas*; 10. *de probat. Gl. hic V. Præſentium*; quamquàm *Abb. hic. n.* 8. præter diutinam cohabitationem, & famam publicam, loco Inſtrumenti, requirat ad plenam

nam

Digitized by Google

nam probatiunẽ matrimonij, ut per teſtes probentur actus quidã particulares,nempe quòd vir mulierem in lecto,menſâ,& alijs tractaverit,ut uxorẽ,ita,ut ea probatio ſuccedat in locũ Inſtrumenti,quod in hoc c.ponderatur tanquã adminiculum; quia per ſolam famam probatũ fuit, quòd ſe invicem tractârint,ut conjuges.

Notandum quintò.Minor probatio requiritur,ut proles ex legitimo matrimonio nata cenſeatur,ac præſumatur;nam ad hoc ſufficit,ſi probetur,natã eſſe prolem ex viro, & fœmina ſimul cohabitantibus; tunc enim favore legitimationis præſumitur,inter eos fuiſſe legitimũ matrimoniũ; at verò, ut matrimonium ſecundùm ſe validũ,& legitimũ inter virum, & mulierẽ cohabitantes,in petitorio judicio, pronuncietur, talis probatio non ſufficit,propter animæ periculũ, ſi fortè irritum ſit,ſed potiùs inter eos præſumitur fornicatio, niſi contrarium probetur, idq; ut inducatur ad palàm contrahendum matrimonium; nam univerſim loquendo, major probatio requiritur, cùm de majore præjudicio agitur. *Felin. hîc n. 13.*

Ceterùm,jure novo poſt Conciliũ Tridentinum *ſeſſ.* 24. c. 1. *de reform. matr.* nec cohabitatio, quamvis diuturna,nec etiã copula,neq; alia adminicula,& conjecturæ,imò nec conſenſus verbis,ſignis,aut factis expreſſus ſufficiunt ad præſumendũ, aut probandũ legitimum matrimoniũ, niſi coram Parocho, & duobus, vel tribus teſtibus fiat; ut ex *Henriq.* notat *Barboſ. in Collect. in cit. cap. Illud; n. 2. h. t.*

§. VI.

An quis ex præſumptione vehemente de gravi crimine condemnari poſſit? & qualis probatio requiratur ad probandum, quod non eſt veriſimile?

XLVII. De priore quæſtione agitur in c. *Litteras;* 14. *h.t.* Ubi talis facti ſpecies proponitur: Epiſcopus Altiſſiodorenſis impetravit litteras Apoſtolicas contra quoſdam,quos ob crimen hæreſis impetebat;ex quibus unus erat lator litterarũ impetratarum,quã cauſam Papa Innoc. III. delegavit duob⁹, uni Epiſcopo,& cuidam Archidiacono; in quos deinde Partes litigantes ſub pœna compromiſerunt, tanquã in arbitrus, reſervatâ tamen ipſis poteſtate delegatâ. Coram his arbitris dictus G. hæreſin publicè confeſſus fuit, quin etiam fratrem ſuũ hæreticum eſſe,aſſeruit:poſtea verò cùm dictus frater de hæreſi ſuſpect⁹ coram Epiſcopo Bituricenſi accuſaretur,& purgatio ei indicta fuiſſet, ipſemet G. eum purgavit. Quamobrem Papa Innocentius III. eundẽ G. de hæreſi quoque vehementer ſuſpectum habuit;tum quia,quod priùs dixerat,poſtea negavit; tum quia, vel antè mendaciũ dixit, aſſerendo,fratrẽ ſuum hæreticũ eſſe, vel poſtea periurium commiſit, purgando illum de hæreſi. Quia verò credibile non eſt,ipſum G. eo tempore, quo ab hæreſi reverſus eſt ad fidem, tam grave mendacium dixiſſe, præſertim contra proprium fratrem,quem hæreticum non aſſeverâſſet,niſi accenſus fuiſſet zelo fidei Catholicæ; ideo præſumendũ potiùs eſt,illũ poſtea, cùm fratrẽ purgavit,peierâſſe. Sed quia Papa noluit illũ, propter ſolam ſuſpicionem de tam gravi crimine, condemnare,ideo mandat Judicibus delegatis, ut præter juratoriam cautionem, aliam inſuper ſecuritatẽ ab ipſo recipiant,de pœna temporali ſolvenda(prout legitur in vetuſtioribus exemplaribus, & non corporali; ut notat *Gl. margin. hîc.*) niſi pœnitentiã ſibi iniunctam peregerit: & ita ex pœnitentia acta apparebit, num in tenebris ambulet,an in luce? & utrùm verè pœnitens ſit, an fictè ſolùm ſit converſus: quòd ſi appareat,verè Catholicũ eſſe, non permittant ipſũ indebitè moleſtari,ſed defendant: ſin minùs, eum tanquam hæreticum condemnent.

XLVIII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Licèt aliàs, ceteris paribus, plus credendũ ſit dicto,ſeu aſſertioni juratæ,etſi poſteriori, quàm ſimplici aſſertioni non iuratæ,etſi priùs factæ: hoc tamen non procedit, ſi pro ſimplici, & non juratâ aſſertione priore exiſtat vehementior, & validior præſumptio; tunc enim huic ſtandũ eſt, per quã eliditur, ac tollitur altera præſumptio minùs vehemens,& debilior; ut in caſu huius c.quia longè veriſimilius erat,quòd G.tempore converſionis ſuæ ab hæreſi ad Fidem Catholicã, non dixerit mendaciũ, præſertim contra fratrem ſuũ, cui præſumitur amore fraterno adhærere; adeóq; non dixiſſet, illũ eſſe hæreticum, ſi verum non fuiſſet:ideo cenſuit Pontifex, potiùs præſumendũ eſſe,illum priùs verum dixiſſe,ſine juramento, quàm poſtea cum juramento:& conſequẽter eum poſtea peierâſſe, cum fratrem purgavit. Ex quo infertur,ſtandũ eſſe poſteriori aſſertioni iuratæ potiùs, quàm priori non juratæ, niſi pro iſta adſint aliæ præſumptiones vehementiores, & fortiores.vel ſaltem alia adminicula. *Abb.hic n.1.& 2.*

XLIX. Notandum ſecundò. Ex ſolis præſumptionibus,etiam vehementib⁹, non debet quis de gravi crimine condemnari; ut patet ex hoc c. ubi Papa noluit,ſuſpectum de hæreſi condemnari de tam gravi crimine propter ſolam quamvis vehementẽ ſuſpicionem. *Abb.ibid.n.5.& alii Canoniſtæ communiter.* Ratio eſt; quia in cauſis criminalib⁹ requiruntur probationes indubitatæ, & luce meridianâ clariores. *l. fin. C. de probat.* niſi tamen ſint coniecturæ, ſeu præſumptiones valde violentæ,& urgentiſſimæ, quæ trahunt Judicem quaſi violenter ad credulitatẽ; adeóq; ſunt moraliter certæ,ac indubitatæ: nam ex ijs poteſt etiam in cauſis criminalibus ſententia condemnatoria ferri; ut patet ex *c.2.& c.13.h.t.*& docet *Abb.hîc n.5.& in c. Quanto; n. 3.h. t.* quantò crimen eſt gravius, tantò ad condemnandum debẽt eſſe præſumptiones vehementiores, & fortiores; cùm cautiùs ſit agendum, ubi periculum majus vertitur. c. 3. *in princ. de elect. in 6. Abb. hîc n. 3.*

L. Notandum tertiò. Dupliciter intelligi poteſt, quòd in hoc c.dicitur, vehementer ſuſpecto de hæreſi, præter juratoriam cautionem, de pœna temporali ſolvenda, pœnitentiam eſſe imponendam. Primò excluſivè, ita, ut non teneatur jurare purgationẽ præſtans;quia, poſtquã aliquis ſemel peieravit,non debet ampliùs ad jurandũ admitti,ob periculũ, ne iterum in periurium incidat,ita *Gl. hîc V. Præter juratoriam.* Secundò incluſivè, ita, ut ultra cautionem de præſtanda pœna temporali, etiam jurare teneatur; quia hoc eſt juramentum, non honoris, ſed oneris, & ſic non attenditur, quòd aliàs peieraverit. *Gl. fin. cit. in addit.* Accedit, quòd fruſtra fuiſſet hîc facta mentio de juramento, ſi dictio, *Præter*, non eſſet incluſiva juramenti; quia non debuiſſet excipere, quòd non continebatur ſub illa, cùm exceptio debeat eſſe de contentis ſub

tijs ſub Regula. *Abb. hîc n. 9. & 10.* Et hæc expoſitio eſt verior, & textui conformior; ut notat *Gl. cit.*

LI. Porrò, quòd ad poſteriorem quæſtionem attinet, de ea agitur in *cap. Quia veriſimile; 10. h. t.* „ Ubi habetur, quòd R. Capellanus propoſuit, Presbyterum H. permutationis causâ ſibi Perſonatum ſuum tradidiſſe, & viciſſim ab eo Vicariam eiuſdem Eccleſiæ recepiſſe, idque ſe probaturum, dixit. Hoc intellecto, Papa Alexander III. reſcripſit Decano Caſſienſi, & mandavit, ut ſuper hac re probationes non recipiat, niſi communis fama loci id vulgârit: vel niſi tales perſonæ in teſtes producantur, quos veriſimile non ſit peieraturos: quia ſæpe contingit, ut teſtes corrupti facilè inducantur ad falſum teſtimonium proferendum.

LII. Notandum primò. Si quis beneficium pingue cum tenui, vel honorificum, quale eſt Perſonatus, cùm minùs honorifico, cuiuſmodi eſt Vicaria Eccleſiæ, permutet, ut in caſu huius c. talis permutatio præſumitur eſſe fraudulenta, & ſimoniaca; quia non eſt veriſimile, quòd quis beneficium majus cum minore, pingue cum tenui, gratis, & alio ſimili non recepto, ſit permutaturus, cùm de nemine præſumendum ſit, quòd res ſuas, ſive bona jactare velit. *Gl. hîc V. Conceſſerit; & Abb. n. 1.* Quamvis contra hanc præſumptionem juris admittatur probatio, ita tamen, ut efficacior debeat eſſe probatio contra id, pro quo ſtat præſumptio juris. *Abb. ibid. n. 2.* Imò aliquando poſſunt adeſſe tales conjecturæ, & indicia, per quæ præſumptio illa juris omnino tollatur; ut ſi beneficium pingue, quod quis permutat cum tenui, ſit curatum, & graves labores adiunctos habeat; beneficium verò tenue ſit ſine cura, & quietum; ideóque magis congruum ſeni, & viribus fracto; ut notat *Felin. hîc num. 1.* Aliquando verò poteſt eſſe maxima veriſimilitudo, & præſumptio, permutationem beneficij pinguis cum tenui in fraudem eſſe factam, propter concurrentia iudicia fraudis, ita, ut non, niſi præmiſsâ aliquâ cauſæ cognitione, probatio in contrarium admittatur. *Arg. c. Super eo; 5. de renunciat.* v. g. ſi ſenex, vel valetudinarius non ampliùs diu victurus pingue beneficium pro tenui commutet cum ſuo conſanguineo: tunc enim ultra tenuitatem beneficij, concurrit ſuſpicio ſanguinis. *Abb. hîc n. 1.*

Notandum ſecundò. Si teſtes producti non deponant veriſimilia, ſed talia, contra quæ eſt juris præſumptio, tunc eorum depoſitio non facit plenam fidem, ſeu probationem, niſi communis fama loci, vel alia indicia, ſeu coniecturæ concurrant: vel niſi ſint perſonæ valde honeſtæ, de quibus non eſt veriſimile, nulláque ſuſpicio, quòd ſint corruptæ, vel peieraturæ; ut conſtat ex fine huius c. & tradit *Gloſ. fin. ibid. & Abb. n. 3.*

§. VII.

An, & quando lex fundata in præſumptione obliget in foro conſcientiæ, vel etiam in externo?

LIII. Aſſertio prima. Quando is, contra quem eſt præſumptio juris, vel etiam juris, & de jure, ſcit, illam eſſe falſam, & veritatem pro ſe ſtare, tunc non tenetur in foro conſcientiæ, ſaltem antequam in Judicio conveniatur, & ante ſententiam Judicis, obſervare legem fundatam in præſumptione falſa. Ratio eſt; quia præſumptio cedit veritati; adeóque lex in præſumptione fundata, vim ſuam amittit, & ceſſat obligare, ſi de contraria veritate conſtat. *Silveſt. in ſumm. V. Lex. q. 9. dicto 2. Menoch. lib. 1. de præſumpt. q. 8. n. 1.*

Ubi tamen notandum eſt, legem, quæ ex generali præſumptione fraudis interdum intervenientis, tanquã cauſa ſolùm impulſiva aliquid ſtatuit, non ceſſare, etſi in caſu particulari omnis ſuſpicio fraudis abſit, niſi ceſſet etiam in communi, & univerſaliter: ſed eam tantùm legẽ in præſumptione fundatã eſſe, & cognitâ veritate ceſſare, cujus formale motivum, & cauſa finalis eſt præſumptio alicuius rei; ſive per quã ſtatuitur, & Judici præcipitur, ut in quovis particulari caſu, ſecundùm fraudis præſumptionẽ, à Jure ſive lege factam, ſententiã ferat. *Covarr. de teſtam. in c. Cùm eſſes; 10. n. 9. Laym. l. 1. Theol. mor. tract. 4. c. 17. n. 4. & c. 21. n. 4.* Exemplum prioris generis eſt in lege prohibente, & irritante matrimoniũ clandeſtinum, quæ fundatur in præſumptione fraudis, & violentiæ; & tamen in quocunq; caſu eſt invalidũ, etiamſi conſtaret, abeſſe fraudem, vel violentiã: ſimiliter lex, ſive Conſtitutio Concilij Tridentini *ſeſſ. 25. c. 15. de regular.* irritans profeſſionem, ante 16. ætatis annos completos, editã, obligat, etiamſi puer doli capax ſit; adeóque certò conſtet, habuiſſe minorẽ 16. annis in ea ætate perfectũ judiciũ.

Exemplũ poſterioris generis eſt in *c. Veniens; 15. & c. 15. Qui fidem; 30. de ſponſal.* ubi habetur, quòd ſponſalia de futuro cenſentur trãſiiſſe in matrimoniũ, ſecutâ copulâ carnali, ob juris præſumptionẽ, quòd ſponſi, non animo fornicatio, ſed conjugali affectu ſe cognoverint: attamen, ſi ſponſus ſciat, hanc præſumptionem juris eſſe falsã, ſéque non animo conſentiendi in matrimoniũ congreſſũ eſſe cum ſponſa; ideóq; aliam poſtea uxorem duxerit, quamvis illicitè, & cum injuria prioris ſponſæ: hoc caſu, poſterius matrimoniũ erit validũ, & non prius falsâ præſumptione nixũ. Idq; hodie adhuc obſervari debet in ijs locis, in quibus Conciliũ Trident. *ſeſſ. 24. c. 1. de reform. matr.* requirens ad valorẽ matrimonii Parochi, ac teſtium præſentiam, non eſt receptum. *Laym. cit. c. 21. n. 4.*

LIV. Ex dictis inferuntur plura Corollaria practica. Veluti 1. Siquis injuſtè condemnatus ſit, non tenetur parére tali ſententiæ, quã lex præſumit eſſe juſtam, ſi conſtet ipſi, eam eſſe injuſtã, niſi præcepto Judicis cõpellatur. *Innoc. in c. Quia plerique; 8. n. 3. de immun. Eccleſ. Menoch. l. 1. de præſumpt. q. 80. n. 1.* Secundò. Siquis, dato chirographo, fateatur, ſe accepiſſe à Titio certam pecuniæ ſummã ſibi mutuatam, ſpe ſecuturæ mox numerationis, & deinde nihil ei numeretur: etſi poſt elapsũ bienniũ, præſumptio juris, & de jure ſtet contra ipsũ, pecuniã numeratã eſſe: ſi tamen ſciat, nihil ſibi numeratũ eſſe, non tenetur creditori aliquid ſolvere, ſaltem ante Judicis ſententiã jubentis ſolvere. *Innoc. c. l. n. 2. Menoch. c. l. n. 2.* Tertiò. Siquis electus ſit ad Prælaturã aliquã, conſentiente majore parte Electorũ, ſeu Capitulariũ, etiamſi aliàs non ſit obſervata debita forma eligendi requiſita jure poſitivo: tamen in foro conſcientiæ tutus eſt electus, nec tenetur renunciare ſuâ ſponte electioni. *Silveſt. in ſumm. V. Electio. 1. q. 10. n. 11. Menoch. c. l. n. 3. Laym. l. 1. tr. 4. c. 16. n. 9.* nam illa eligendi forma fuit à jure præſcripta, ob præſumptas fraudes, quæ committi ſolent: cùm ergo conſtet de veritate, nullam fraudem commiſſam eſſe, ceſſat illa præ-

la præſumptio. Quartò. Tametſi heres, qui non confecit inventariũ, teneatur etiã ultra vires hereditarias, ob præſumptionẽ juris, quòd nimirũ quædam ex bonis hereditarijs occultârit: non tamen, ſi de contraria veritate ipſi heredi conſtet, quòd nihil occultârit, tenetur ultra vires hereditatis: ceſſat enim tunc illa præſumptio in foro conſcientiæ. *Menoch. c. l. n. 3. & alij apud ipſum.* Quintò. Conſtitutio Concilij Trident. *ſeſſ. 25. de regul. c. 19.* ſtatuens, Religioſum allegantem, Profeſſionẽ ſuam eſſe invalidã, ſi illi intra quinquennium à die Profeſſionis reclamatum non fuerit, non eſſe deinceps audiendũ, non obligat in conſcientia, ſi enim' Profeſſo non fuit Profeſſionẽ ratificare tacendo, ſeu non reclamando. *Navarr. in comment. 4. de regul. n. 77.* Sextò. Si minor 25. annis alienavit bona, ſine tutoris auctoritate, vel Prælat' bona Eccleſiæ, ſine requiſita ſolẽnitate, is, qui juſto pretio illa emit, non tenetur in foro conſcientiæ illa reſtituere, antequã in Judicio repetantur, & contract' Judicis auctoritate reſcindatur. *Silveſt. in ſumm. V. Alienatio. q. 13. n. 12. Menoch. c. l. n. 3. Laym. cit. c. 16. n. ult.* Septimò. Si heres in teſtamẽto minùs ſolenni, ſeu imperfecto inſtitutus, vel legatarius rem ſibi legatam, abſque vi, vel fraude, conſecutus ſit, non tenetur in foro conſcientiæ reſtituere hereditatem, vel legatũ, ſi conſtet ipſi de voluntate defuncti teſtatoris, donec in Judicio ab ipſo repetatur. Ratio eſt; tum quia manet obligatio naturalis, quæ ex voluntate defuncti oritur, & per ſe ſufficiens eſt ad transferendũ dominium; tum quia lex, quæ ſolennitatem in teſtamentis præſcripſit, fundata eſt in præſumptione fraudis, quæ in ultimis voluntatibus fieri ſolet, quæ quando ceſſat, cedit veritati. *Silveſt. V. Hereditas; 3. q. 7. n. 9. Navarr. lib. 3. conſil. 1. de teſtam. Menoch. c. l. n. 4. Laym. cit. c. 17. n. 4.*

LV. Aſſertio ſecunda. Si ille, contra quem ſtat præſumptio juris, vel etiam juris, & de jure, verè ſciat, veritatem eſſe pro ſe, & in Judicio agat, ut rem, quam petit, conſequatur; vel ſi conveniatur, ut rem illam reſtituat; tenetur, ſi condemnetur, parére ſententiæ Judicis, & vel deſiſtere ab agendo, licèt veritas ſtet pro illo; vel rem reſtituere. Ita *Menoch. cit. q. 80. n. 7.* v. g. ſi extraneus ſit heres ſcriptus in teſtamento imperfecto, ac minùs ſolenni; vel alicui ſit relictum legatum in tali teſtamento, iſque agat in Judicio ad obtinendam hereditatem, vel legatum, eò quòd conſtet, eam verè fuiſſe mentem, ac voluntatem teſtatoris, ut hereditatem, vel legatum heres ſcriptus, vel legatarius conſequeretur: tum ſi Judex (uti debet) ferat ſententiam, per quam hereditas adiudicatur heredi ab inteſtato, iſque liber pronuncietur à ſolvendis legatis, quippe relictis ex teſtamento imperfecto non tenetur in foro conſcientiæ heres ab inteſtato relinquere hereditatem heredi ſcripto in teſtamento imperfecto; neque ſolvere legata in eo relicta; etiamſi conſtet contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem: exceptis ijs legatis, quæ ad pias cauſas ſunt facta. Imò heres inſtitutus in hujuſmodi teſtamento tenetur in conſcientia tali caſu, poſt ſententiam condemnatoriam Judicis, reſtituere hereditatem, vel Legatarius legatum jam acceptum reſtituere heredi ab inteſtato. *Menoch. cit. q. 80. n. 7. Suar. lib. 5. de legib. c. 32. n. 7. Laym. cit. cap. 17. n. 2. & 3.* idque probatur; quia teſtamentum imperfectum, ſecundùm leges civiles, eſt nullum. *§. Ex eo; Inſtit. quibus modis teſtam. infirm. l. Ex imperfecto; 31. C. de teſtam. & pro infecto haberi debet. l. Hac conſultiſſima; 21. C. Eod.* Judex autem non de legibus, ſed ſecundùm leges judicare debet. *cap. In iſtis; 3. diſ. 4.*

Confirmatur; quia lex poſitiva juſta obligat etiam in foro conſcientiæ; ut alibi dictum: adeóque in eo obſervari debet; ex communi Theologorum ſententia: atqui hereditas, vel legatum relictum in teſtamento minùs ſolenni non debetur heredi ſcripto, vel Legatario, ſecundùm legem poſitivam Civilem, imò, & Canonicam (ſi deſtitutum ſit ſolennitatibus ab illa requiſitis) ſaltem civiliter, & efficaciter, cùm lex poſitiva reſiſtat teſtamentis, aliiſque ultimis voluntatibus minùs ſolennibus, tollendo actionem, & obligationem civilem, etſi maneat obligatio naturalis, ſed inefficax, quippe quæ per exceptionem oppoſitam elidi poteſt: ergo heres ab inteſtato, neque in foro conſcientiæ, talem hereditatem, vel legatum tenetur relinquere heredi ſcripto, vel ſolvere legatario legatum relictum in teſtamento imperfecto, juxta regulam generaliter traditam apud *Laym. c. l.* Qui in foro externo juſtæ, & receptæ legis beneficio ſe tueri poteſt, quò minùs ſolvat, is neque in foro conſcientiæ, de ea re conventus, ſolvere ex juſtitia eſt obligatus: quamvis heres ſcriptus, vel Legatarius hereditatem ex tali teſtamento imperfecto accipere, & retinere poſſit, quàm diu non convenitur in Judicio, neque ab ipſo repetitur, ob manentem obligationẽ naturalem, etſi minùs efficacem; ut patet ex dictis aſſert. 1.

Objicies, quòd Lex Civilis infirmans teſtamenta minùs ſolennia fundetur in præſumptione commiſſæ fraudis: ergo, ſi conſtet, eam fuiſſe voluntatem teſtatoris, nullámque fraudem interveniſſe, tum hereditas, vel legatum, omni Jure, tam civili, quàm naturali, adeóque in foro interno, & externo erit debitum. Reſpondetur, legem illam fundari in generali præſumptione fraudis, quæ ſæpe in teſtamentis minùs ſolennibus, & imperfectis committi ſolet: ideóque non ceſſare, etiamſi in caſu particulari ceſſet, ſeu abſit omnis ſuſpicio fraudis; ſed requiri, ut etiam in communi, & univerſaliter ceſſet; ut ſuprà dictum, & tradit *Laym. cit. cap. 17. n. 4.*

LVI. Ex dictis infertur primò, heredem ab inteſtato non peccare lethaliter, ſi petat hereditatem alteri relictam, vel non ſolvat legata alijs relicta in teſtamento minùs ſolenni; etiamſi ipſi certò conſtet de voluntate teſtatoris. Contrarium autem tenet *Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 81.* qui *n. 17.* potiſſimùm id probat ex *l. ult. C. de fideicommiſ.* ubi tamen ſpecialiter hoc conſtitutum fuit; ut, ſi heres fateatur, ſuæ fidei à defuncto commiſſum eſſe, ut hereditatem alteri tradat abſque alia ſolennitate, etiam civiliter ad id obligetur. *Laym. cit. c. 17. n. 5.*

Infertur ſecundò, heredem in minùs ſolenni teſtamento inſtitutum, vel legatarium non poſſe occultâ compenſatione uti, ſi hereditas in foro externo heredi ab inteſtato adjudicata ſit; vel is liber pronunciatus ſit à ſolvendis legatis ex teſtamento imperfecto: nam, ſi juſta fuit Judicis ſententia adiudicantis hereditatem heredi ab inteſtato, ſequitur, quòd hic jus habeat, illam accipiendi, ac retinendi; & conſequenter, quòd heres in minùs ſolenni teſtamento inſtitutus, vel Legatarius injuriam illi inferat, ſi hereditatẽ, vel partem hereditatis clàm ipſi auferat. *Laym. c. l. n. 5. contra Molin. c. l. num. 22.*

TITVLVS XXIV.

DE JUREIURANDO.

Quia in defectum aliarum probationum, ſæpe in Judiciis Juramentum adhiberi ſolet, & ad illud recurritur; eſt enim maximum remedium expediendarum litium Juriſiurandi Religio. l.1. ff. de Jureiurando. ideo, poſtquam de probationibus in genere, & in ſpecie actum eſt, ſubiungitur hic Titulus de Jureiurando, qui extat etiam in Sexto, & Clementinis. Agitur autem in hoc Titulo non tantùm de Juramento iudiciali, quod eſt peculiaris ſpecies probationis, ſed etiam generaliter de aliis Juramentis, quæ extra Iudicium fiunt.

SECTIO I.

DE IURAMENTO IN GENERE, & variis Iuramentis, tum licitis, tum illicitis.

§. I.

Quid ſit Iuramentum, & de conditionibus ad illud requiſitis, variiſque iurandi formis, ac modis.

I.

QUÆRITUR Primò. Quid ſit juramentum? Reſp. Jus jurandũ, ſive juramentum ſic dictum eſt; quia, quod juratur, inſtar Juris habendũ eſt, & veluti jus ſanctè ſervandũ; & ſic definitur apud *Hoſtienſ. in ſumma. h.t. n.1. & Abbat. ad Rubric. eod.* Juramentũ eſt affirmatio, vel negatio de re poſſibili, licitâ, & honeſtâ, Sacræ Rei atteſtatione firmata: ſive clariùs ſic: eſt affirmatio, aut negatio Religioſa, per quam DEUS tanquam infallibilis veritas in teſtem adducitur. Breviùs ita definit *S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 1.* Jurare eſt, DEUM in teſtem aſſumere: vel, juramentum (quod etiam Sacramentum appellatur) eſt aſſumptio, ſeu invocatio Divini Numinis in teſtimonium; quod dupliciter fieri poteſt; ut explicat *Covarr. in c. Quamvis; 2. de pact. in 6. in princ.* Nam, qui, aliquid ſe facturum, cum juramento promittit, DEUM, velut ſponſorem ſuæ promiſſionis in teſtem adducit: qui verò affirmat, vel negat, hoc, vel illud verum eſſe, addito juramento, DEUM affirmationis, vel negationis illius teſtem conſtituit. Hinc infertur, etſi juramentum per falſos Deos non ſit ex ſe, & vi ſuâ juramentum, cùm non ſit teſtimonium Divinum, neque fide dignum; adeóque neque obligatio ex eo inducatur (quod enim non eſt, obligationem inducere nequit, & cùm non pertineat ad veri DEI honorem) non poteſt ejus violatio eſſe contra DEI honorem: per accidens tamen ex erronea conſcientia eius, qui jurat, ac putat, deum, per quem jurat, verum Deum eſſe, & pertinere ad honorem talis dei exiſtimari, obligat, ac ſervandum eſt ab infideli. *Suar. lib. 2. de jurament. c.3. n. 6. Sanch. lib. 3. moral. c. 2. n. 5. Laym. lib. 4. Theol. moral. tract. 3. c. 1. n. 2.*

II. Quæritur ſecondò. An licitum ſit; jurare? Reſp. Secundùm ſe eſſe licitum, ſicut fusè probat Papa Innocentius III. in *cap. Etſi Chriſtus; 26. h. tit.* Ubi ait: Etſi Chriſtus præceperit (*Matth. 5.*) Sit ſermo veſter: eſt eſt, non non, ita, ut, quod ore affirmatur, vel negatur, etiam cor affirmet, vel neget: quia tamen, creſcente malitiâ hominum, ſimplici aſſertioni, vel negationi vix creditur, ideo adiunxit: quod amplius eſt, à malo eſt: non dixit: malum eſt Juramentũ, ſed à malo eſt (illius ſcilicet, qui exigit juramentum, & non vult credere, niſi juretur. *Gl. magna hic.*) Quare, cùm Chriſtus cit. loc. dixit: *Ego autem dico vobis: nolite jurare omnino*; non per Creatorẽ, ſed per creaturam jurare prohibuit: unde ſubiunxit: *neq; per cœlum, neq; per terram;* Quòd ſi juretur per creaturã, ſervandũ eſt juramentũ, dummodo ſit licitum, quod juratur. S. Jacobus quoq; c. 5. non ſimpliciter prohibet juramentum, modò non ſpontaneâ voluntate, ſed ob neceſſitatem (vel utilitatem. *Gl. hic V. Neceſſitas.*) præſtetur, & tres comites habeat, nempe veritatem, iudicium, & iuſtitiam. *Jerem. c. 4.* Et prohibuit jurare per creaturam: unde *S. Paulus ad Hebr. 6.* dixit: Homines per majorem ſuum jurant, id eſt, per DEUM; & omnis controverſiæ finis eſt juramentum. Alioqui verò licitum eſſe, jurare, patet ex *Apocal. cap. 10.* ubi Angelus juravit per viventem in ſecula ſeculorum. Chriſtus etiam non ſimplici omnino aſſertione contentus fuit, ſed ſæpiſſime dixit: Amen dico vobis, in veritate dico vobis, *Luc. 4.* Apoſtolus quoque non ſemel juravit: Teſtis eſt mihi DEUS *Rom. 1.* & aliàs DEUS etiam in Veteri Teſtamento tanquã jurans introducitur: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum. *Pſal. 109. & Pſal. 131.* juravit Dominus DEUS veritatem. & Chriſtus ait *Matth. 5.* dictum eſt antiquis: non peierabis, reddes autem Domino juramenta tua. Deinde pergit Pontifex, & addit rationem, cur juramentum per ſe non ſit malum, ſeu illicitum; quia quædam prohibentur, non quia, per ſe mala ſunt, ut furtum, adulterium, ſed quia, ſi frequenter, & indiſcretè fiãt, multa ex ijs mala ſequuntur: ideóque non ipſa res ſimpliciter prohibetur, ſed abuſus eius; v.g. vini potatio; quia ex frequenti, & immoderatâ vini potatione luxuria generatur. ad *Epheſ. 5.* Et tale quoque eſt juramentum, quod per ſe malum non eſt, cùm ſit confirmatio veritatis; ſed ex incauta ejus frequentatione periurium ſæpe incurritur, juxta illud *Eccl. 23. Vir multùm jurans replebitur iniquitate.* ſed prohibetur, ut non

» non temere juretur, ac ſine neceſſitate; quia ceſ-
» ſante cauſâ (ſcilicet periculo perjurii. *Gl. hic V. Ceſ-*
» *ſante cauſâ*) ceſſat effectus, ſcilicet prohibitio Ju-
» ramenti; quia inſtante neceſſitate, pro re vera, ac
» honeſta licitè juratur.

III. Notandum primò. Dicitur hîc juramentum eſſe à malo; quia nimirum à peccato originali, & pœna peccati, per quod natura humana corrupta eſt, provenit, quòd homines non ſint veraces, & fideles, nec ſibi invicem fidem habeant; ideòque ſimplici aſſertioni non credant, vel negationi, abſque juramento. *Abb. hîc not. 1.*

Notandum ſecundò. Quando hîc dicitur, non eſſe jurandum per creaturas, ſi tamen juratum fuerit, ſervandum eſſe juramentum, id ita intelligendum eſt, non eſſe per illas jurandum, ita, ut in illis ſiſtatur; at verò licitum eſt per creaturas jurare, referendo illas ad Creatorem, prout in iis DEI potentia, ac veritas relucet: nam per ſolum DEUM ultimatè, ac principaliter juramenta religioſa fieri poſſunt: quo ſenſu dixit Apoſtolus *ad Hebr. 6.* quòd homines per majorem ſe jurant, videlicet DEUM, ac proinde in omni juramento DEUS teſtis invocatur, vel expreſsè, vel tacitè, & implicitè, ſi juretur per creaturas, cum ordine ad DEUM; & tale juramentum quoque ſervandum eſt. *Azor p. 1. Inſtit. Mor. lib. 11. c. 10. q. 1. Laym. lib. 4. Theol. moral. tract. 3. c. 1. n. 5.*

Quando verò in SS. Canonibus prohibetur juramentum per creaturas, c. *Clericum*; *9. & c. ſeq. cauſ. 22. q. 1.* id accipiendum eſt de juramentis Gentilium, more ethnico, per ſolem, Jovem &c. tanquam deos quoſdam, ſiquidem talia juramenta, cum ſimulatione falſæ Religionis, vel certè cum ſcandalo juncta ſunt. *Leſſ. lib. 2. de juſtit. c. 42. n. 16. Laym. c. l. n. 7.*

IV. Porrò quia in *cit.* c. *Etſi Chriſtus*; *h. t.* Abbas, & Monachi Caſtellionis à præſtando Judiciali juramento abhorrebant, tanquam illis illicito, ideo
» S. Pontifex *in fine ibid.* illis reſcribit, licèt aliàs viri
» Religioſi ad perfectionem vitæ Chriſtianæ conari
» debeant; adeóque curare, ut, quantum poſſunt, ju-
» ramenti vinculum evitent: tamen ſe ipſis indulge-
» re (id eſt, indultum ſive jure conceſſum eſſe, de-
» clarare. *c. 1. cauſ. 14. q. 2. c. Inſuper*; *6. & c. Tuis*;
» *39. de teſtib. Gl. fin. hic*) ut in cauſis ſui Monaſte-
» rii, ne illud ſui juris læſionem patiatur, deficien-
» tibus aliis teſtibus, poſſint, cum juramento, pro
» ipſo teſtimonium perhibere veritati.

Idque tali caſu abſque læſione Religioſæ perfectionis; quia, quamvis aliàs abſolutè Religioſi licitè poſſint ſub juramento teſtimonium ferre in Judicio, præſertim in cauſis ſuæ Eccleſiæ; ut patet ex juribus jam allegatis: tamen, ceſſante neceſſitate, ſi alii teſtes non deſint, id foret ſaltem contra perfectionem, quam Religioſi profitentur, quæ requirit, ut, quantum in ſe eſt, juramentum evitent, niſi neceſſitas ad illud cogat: & ita textum hujus c. intelligendum eſſe putat *Barb. in Collect. hic n. 7.*

V. Quæritur tertiò. Quæ conditiones requirantur ad juramentum? Reſp. tres, veluti comites, veritas, judicium, & juſtitia, juxta illud *Jeremiæ c. 4.* Jurabis: Vivit Dominus; in veritate, & in judicio, & in juſtitia. & in *cit. c. Etſi Chriſtus*; *h. t.* Veritas in eo conſiſtit, ut teſtimonium veraciſſimi Numinis non adducatur in confirmationem falſi; ſive, ut id, quod aſſeritur, verum ſit, & id, quod negatur, falſum: vel ſaltem, ut is, qui jurat, id, quod aſſerit, vel negat, non levi, ſed certâ, vel probabili ratione ductus, verum, vel falſum eſſe, arbitretur: & ut, qui aliquid jurando promittit, animum, & voluntatem habeat re ipsâ præſtandi, & implendi, quod promiſit, & re ipsâ impleat, niſi impediatur. Quòd ſi veritas deficiat in juramento, tollitur omnino finis, & ſubſtantia juramenti, & incurritur perjurium. *Covarr. in c. Quamvis*; *de pact. in 6. p. 1. §. 6. n. 5. Azor cit. l. 11. c. 2. q. 5. Laym. cit. tr. 3. c. 3. n. 3.*

Judicium requirit, ut non temere, & inconſideratè, ſed cum prudente intellectûs conſideratione, piâ, ac reverente voluntatis affectione, & non ſine neceſſitate, aut magnâ utilitate juretur, cùm nimirum publicè, vel privatim multùm intereſt, ut alicujus dicti veritas aliis non manifeſta, ſed dubia, reddatur indubitata, & explorata. *Covarr. c. l. n. 4. Azor c. l. & Laym.* idque ſumitur ex *cit.* c. *Etſi Chriſtus*; ubi dicitur: *Quoniam ad juramentum non debet quemquam ſpontanea voluntas inducere, ſed neceſſitas trahere importuna*; ubi ſub neceſſitate etiam utilitatem includi docet *Gl. V. Neceſſitas. Arg. c. Tu malum*; *6. junct. Gl. cauſ. 22. q. 1. ubi Gl. Margin.* ait: Juratur propter utilitatem. Quòd ſi quis, abſque prævio Judicii examine, verum juret, dicitur juramentum temerarium, & incautum, & quamvis perjurium non ſit; quia non eſt mendacium juramento confirmatum, dicitur tamen perjurium à S. Hieronymo *in c. 2. cauſ. 22. q. 2.* quia jurans incautè ſe exponit periculo perjurii. *Gl. in c. Tua nos*; *11. V. Pro perjurio*; *h. t. Covarr. c. l. n. 4.*

Denique juſtitia, ſeu æquitas juramenti in eo conſiſtit, ut licitum ſit, ac honeſtum, quod juratur: non enim eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum, juxta *Reg. jur. 58. in 6.* impia enim eſt promiſſio, quæ ſcelere adimpletur. *c. In malis*; *6. cit. cauſ. q. 4.* Quare, ſi quis injuſtum aliquid, vel inhoneſtum promittat, addito juramento, & peccat jurando, & adimplendo promiſſum, crimen crimine cumulat. *Azor. c. l. Covarr. c. l. n. 6.*

Quod igitur in *c. 1.* & pluribus aliis *cit. q. 4.* dicitur, tolerabilius eſſe, non implere Sacramentum de re illicitâ præſtitum, quàm fidem juratam ſervare; non ſic accipiendum eſt, quaſi tolerabile ſit, aut permiſſum, juramentum de re illicita interpoſitum implere, cùm ſervans, ſeu implens tale juramentum peccet, ſed quòd ſine juſtitia jurans tum deliquerit, cùm temere, & ſine juſtitia juravit; ut notat *Gl. in cit. c. 1. V. Non tolerabilius*; non implendo autem tale juramentum, non peccat, nec violat juramentum; cùm ex eo nunquam ulla obligatio ſit orta implendi, quod injuſtè, & illicitè juratum eſt. *Covarr. c. l. Similiter in c. Neceſſe eſt*; *14. cauſ. 22. q. 4.* malè, ſive illicitè jurans pœnitentiam agere jubetur, eò quòd nomen Domini aſſumpſerit in vanum, illicitè jurando: non autem, quòd fidem juramenti violaverit, non implendo promiſſum: nulla enim violatio eſt, ubi nulla eſt obligatio.

VI. Quæritur quartò. Quænam ſint jurandi formulæ. Reſpond. generatim duplices; expreſſæ, & implicitæ. Illæ ſunt, in quibus Divinum Numen in ſe ipſo invocatur, vel in teſtem adducitur, ut: Juro per DEUM, per DEUM ita eſt &c. Implicitæ ſunt, in quibus DEUS non in ſe, ſed in alio in-

vocatur, quatenus refertur ad DEUM, quomodo juratur per creaturas, quatenus in iis Divina Bonitas, & Potentia relucet; ut ſi quis juret per Cælum, quod eſt Thronus DEI; per terram, Domini enim eſt terra, & plenitudo ejus. *Pſ.* 23. per Evangelia, in quibus infallibilis DEI veritas continetur; per Crucem, cum ordine ad Chriſtum in Cruce pro nobis paſſum; per Sacramenta, quatenus à Chriſto ſunt inſtituta, & ex eius meritis vim habent ſanctificandi. *Covarr. in cit. c. Quamvis; p. 1. §. 1. n. 5. Silv. V. Juramentum; 1. q. 1.*

VII. Porrò de quibusdam jurandi formis dubitatur, an ſint vera juramenta, nécne? Veluti Primò, ſi quis dicat; teſtor hoc per conſcientiam meam: nam juramentum eſſe cenſet *Silveſt. c. l. Azor lib. 11. c. 3. q. 1.* idque verum eſt, ſi quis intentionem habeat jurandi per conſcientiam, quatenus eſt participatio quædam Divinæ Mentis, ac Veritatis; qualis tamē intentio in dubio præſumi non debet, niſi ex patriæ conſuetudine, vel circumſtantiis probabilis juramenti conjectura fieri poſſit: alioqui enim, qui ait, per conſcientiam meam hoc dico, non cenſetur aliud dicere, quàm ſe non proferre hæc verba fictè, ſed loqui juxta mentem ſuam, prout in conſcientia ſua ſentit, ſive ex conſcientia, & notitia veritatis. *Sanch. l. 3. Moral. c. 2. n. 30. Laym. c. l. n. 4.* In eo verò omnes conveniunt, verba illa *certè, profectò, revera, in veritate, ita eſt, ſicut narro*, non habere vim juramenti, niſi expreſsè addatur, vel tacitè invocetur ſumma, & Divina Veritas, dicendo in veritate DEI, vel Chriſti. *Suar. l. 1. de Iuram. c. 13. Laym. c. l. n. 4.*

Dubitatur ſecundò de illis verbis: *per meum jusjurandum*, ſive vulgò Auff mein Ayd / quæ quidem in foro Judiciali cenſentur eſſe juramenta, imò etiam extra Judicium, ſi deliberatè proferantur, plerumque juramentum continent; quia ex conſuetudine apud Germanos receptâ, formula illorum verborum pro juramento uſurpatur, & accipitur, teſte *Laym. c. l. n. 4.* ſecus eſt, ſi eadem verba, non coram Judice, nec deliberatè proferantur; prout paſſim in vulgari ſermone ex prava conſuetudine evomuntur; tunc enim vim, & obligationem juramenti in foro externo non videntur habere; nec enim ea ſic uſurpantium intentio eſt, quòd velint jurare.

VIII. Dubitatur tertiò. An ſimplex fidei Interpoſitio, ſive promiſſio, & atteſtatio, facta ſub fide Sacerdotalis dignitatis, vel Conſecrationis, bey Geiſtlichen Ehren / Weyhung / oder Würden / ſit juramentum? Et propriè quidem dictum non eſſe, ſatis patet; quia nulla intervenit Divini Nominis invocatio: attamen in foro externo Eccleſiaſtico, tanquam jurata promiſſio, vel atteſtatio accipi ſolet, & obſervari debet, non minùs, quàm juramentum; prout ſumitur ex c. *Ad omnes; 3. de his, quæ vi met. cauſ. &c.* ubi habetur, quòd renunciatio electionis, ob laicorum terrorem, facta, irrita cenſeri debeat, niſi juramento, vel fide interpoſitâ confirmata ſit. Et in c. 2. *de fidejuſſ.* dicitur, Clericos, ſi Religionem fidei, vel juramenti violâſſe conſtiterit, ab officio, & beneficio ſuſpendendos eſſe; ubi *Gl. fin. V. Fidei, & Iuramenti*; ait, idem eſſe, venire contra fidem promiſſam, ſicut contra juramentum; quamvis graviùs peccetur veniendo contra juramentum; ut addit *Gl. Marg. ibid.* Ratio eſt; tum quia promiſſio, vel atteſtatio facta per ſacram conſecrationem, vel ſub Sacerdotali dignitate, magnam cum juramento ſimilitudinem gerit: tum quia alioquin privilegium Clericis, & præcipuè Sacerdotibus datum, ut in cauſis levioribus non cogantur jurare, ſed loco juramenti ſufficiat nuda aſſertio eorum, ſub fide Sacerdotali, in aliorum præjudicium cederet, niſi ad ejusdem, non minùs, quàm juramenti obſervationem obligati eſſent. *Laym. c. l. n. 2.* Idem dicendum de interpoſitione fidei, ſeu promiſſione facta à Principibus, ſub fide, & dignitate principali, bey Fürſtlichen Ehren und Würden: æquivalet enim juramento, & loco juramenti eſſe cenſetur: ſicut &, ſi fides data ſit à perſonis Illuſtribus, aut Nobilibus in Germania, bey ihren Gräflichen / oder Adelichen Ehren / Trauen / und Glauben. *Gail. l. 2. obſ. 59. n. 25. & 26. Mynſing. cent. 1. obſ. 17. n. 1. & 2. Laym. c. l.* Si tamen forma actûs, qui geritur, juramentum ſpecialiter exigat, neque Principis nuda fidei interpoſitio ſufficit; quia forma per æquipollens adimpleri non poteſt. *VVeſenb. conſil. 15. n. 45.*

Dubitatur quartò. Num, ſi atteſtatio, vel promiſſio facta ſit ſub obligatione amittendæ ſuæ famæ, & boni nominis, bey Schelm ſchelten / ea licita ſit, & obligatoria inſtar juramenti? Affirmandum eſt; quia, cùm quilibet ſit dominus ſuæ famæ, quam ſibi propria induſtria per liberum arbitrium comparare poteſt; adeóque fama, id eſt, opinio aliorum de nobis, & honor, qui nobis ab aliis exhibetur, ſit bonum quoddam extrinſecum, cuius dominium magis ad hominem pertinet, quàm divitiarum; ut probat *Molin. tr. 4. de juſt. diſ. 2. n. 3. & 4.* cùm etiam nonnulli Sancti, ſi ratio id ſuadebat, ſua crimina manifeſtárint, & famam ſuam minuerint: conſequenter dici poteſt, promiſſionem illam ſub damno amittendæ famæ jure prohibitam non eſſe. Et ſanè non parum derogatur famæ eorum, qui hujusmodi promiſſiones deliberatas, ſine juſta cauſa, non ſervant.

IX. Denique homagium, quod vaſalli Dominis ſuis, cùm inveſtituram accipiunt, præſtare ſolent de fidelitate ipſis ſervandâ, verum, ac propriè dictum eſt juramentum, cujus mentio fit in c. *Gravem; 15. de exceſſib. Prælat. & c. ult. infr. de R. I. ubi Gl. fin.* homagium Sacramentum fidelitatis appellat. *Laym. c. l. n. 3.* ubi tamen notandum eſt, tria eſſe genera juramenti fidelitatis. Primum eſt Clientelare, vulgò die Lehens-Pflicht / quod vaſallus domino feudi præſtat, & ad hoc etiam obligatur Clericus erga Dominum Secularem. *c. transmiſſa; 6. & ſeq. de foro compet.* Alterum, ratione officii, & adminiſtrationis, vulgò die Ambts- oder Dienſt-Pflicht / quod Præſides, & Officiales Curiæ, v. g. Imperatori, vel Regi edunt: & hoc etiam in Clericum cadere poteſt; quia Clerici ſub ea conditione, & pacto ad hujusmodi miniſteria acceptantur, ut obedientiam, ac fidelitatem in rebus ad officium pertinentibus præſtent, ac jurent. *Laym. lib. 4. tract. 9. c. 5. n. 3.* Tertium eſt juramentum ſubjectionis, vulgò die Lands-Huldigung / & hoc à Clerico erga Dominum Secularem præſtari non debet; ut ſtatuitur in c. *Nimis; 30. h. t.* quod eſt deſumptum ex Concilio Generali ſub Innocentio III. ubi dicitur, quòd Laici contra Jus Divinum agant, ſi Clericos nihil temporale ab ipſis obtinentes ad juramentum fidelitatis ipſis præſtandum compellant; ideóque Papa, approbante ſacro Concilio,

prohibet,

prohibet, ne ſeculares Domini Clericos tale juramentum præſtare cogant; quia ſecundùm Apoſtolum. *ad Rom.* 14. *Servus Domino ſuo ſtat, vel cadit*, quaſi dicat: cùm Clerici non ſubſint laicis, non debent eis præſtare juramentum fidelitatis, ſeu ſubjectionis; ut explicat. *Abb. hic n.* 2.

X. Hinc infertur primò à contrario ſenſu, ſi Clerici non obtineant temporalia bona in feudum à laicis, quòd illis non debeant præſtare juramentum fidelitatis, etiamſi alia bona temporalia, ſed non intra Regnum, vel territorium Principis, vel Domini ſecularis, habeant. *Abb hic n.* 1. Ratio autem, cur Clerici priora duo juramenta fidelitatis præſtare poſſint, ac debeant Domino ſeculari, eſt; quia illa non abſolutè, & ſimpliciter, ſed reſpectivè tantùm, & ſecundùm quid jurantem faciunt ſubditum ſeculari Domino: ſi autem Clericus præſtet tertium juramentum fidelitatis, abſolutè fit ſubditus Domino ſeculari, à cujus poteſtate etiam jure Divino eſt exemptus; ut habetur *hîc in princ. Abb. ibid. n.* 3.

Infertur ſecundò. Si pagus aliquis ſitus ſit in territorio alicujus Principis, vel Domini, in dubio non præſumitur eſſe feudalis, ſed liber, ſeu allodialis, ſive pertineat ad Clericum, ſive ad laicum; quia jure primævo, ac naturali, omnes perſonæ, & res ſunt liberæ, ſervitutes autem poſtea primùm jure gentium ſunt introductæ. *Abb. hic n.* 1.

XI. Quæritur quintò. An ad juramenti ſubſtantiam requirantur verba, & quo ritu fiat ſolenne juramentum? Reſp. ex natura rei non requiri verba, cùm per alia ſigna externa æquipollentia interna voluntas, & intentio jurandi exprimi poſſit; ut patet in muto, qui ſe poteſt obligare ſub juramento per nutus expreſſo, *Abb. in rubric. h. t. Covarr. in tit. c. Quamvis; in princ. n.* 4. Verumtamen valde conſentaneum eſt rationi, ut in foro externo per verba id fiat, ad certiorem juramenti probationem. *Suar. l.* 1. *de juram. c.* 11. *n.* 6. at verò in conſcientia, & in ordine ad DEUM, ſolâ mente jurans obſtringitur, præſtatur enim juramentum DEO inſpectori cordium. *c. Si quid;* 6. *cauſ.* 14. *q.* 5. *c. Erubeſcunt;* 11. *diſ.* 22.

Quod verò ad ritum jurisjurandi attinet, ſtatutum eſt jure, ut, qui jurat, SS. Evangelia tangat, vel ſibi propoſita habeat. *l. Rem;* 14. §. 1. *C. De Iudic.* ſubjunctis his verbis: *Sic me DEUS adjuvet, & hæc ſancta DEI Evangelia.* prout habetur *in c. Tibi;* 33. *in fine diſ.* 63. *c. Ego;* 4. *in fine h. t.* quamvis etiam ad alias res ſacras jurari poſſit. Et quidem in caſibus, in quibus juramentum ſolenne de jure requiritur, juramentum aliter præſtitum nullam vim habet, quoad juris effectus. *Covarr. c. l.* §. 1. *n.* 1. & 2. Moribus etiam receptum eſt, ut mares, ſi jurent, erectis, cùm pollice, duobus digitis primis manûs dextræ, vel, ſi quis his careat, ſiniſtræ; ceteris annulari, & minimo digito in volam depreſſis: fœminæ verò poſitâ ad ſiniſtram pectoris partem dexterâ jurent. Sacerdotes autem tangendo pectus jurant, niſi in cauſis gravibus, & in quibus jure expreſſum eſt, ut Sacra tangant. *Covarr. c. l. n.* 3. *Sanch. cit. c.* 3. *n.* 9. Denique præmittitur à Judice ſeria admonitio ad partes, vel teſtes, qui jurare debent, de jurisjurandi Religione, & gravitate, ac pœnâ perjurii. Certum autem eſt, ex ejusmodi circumſtantiis augeri juramenti obligationem, violationem, & pœnam, ita, ut gravius peccatum ſit perjurium ſolenniter præſtitum, quam ſimplex, graviorémque pœnam mereatur; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 98. *a.* 3. *ad* 2. *Covarr. c. l. n.* 1.

§. II.

De diviſione Juramenti.

Juramentum variis modis, & in plures ſpecies dividitur. Nos celebriores tantùm, & hujus loci magis proprias adferemus.

XII. Aſſertio prima. Juramentum in primis dividitur in aſſertorium, & promiſſorium, quæ eſt diviſio valde celebris, & frequentiſſima. Aſſertorium eſt, quo rei præſentis, vel præteritæ veritas aſſeritur, ſive quod interponitur, quidpiam aſſerendo, vel negando, eſſe, vel fuiſſe, v. g. juro, me in DEUM credere, juro, me Titium non occidiſſe, non furatum eſſe hanc rem, per quod confirmatur dictum de præſenti, vel de præterito: nam, cùm de futuris contingentibus ordinariè non habeatur certa cognitio, nimis temerarium foret de futuris aſſertivè jurare. Tale etiam juramentum veritatis eſt, quod præſtare ſolent teſtes deponendo in Judicio. *c. Nuper;* 51. *de teſtib.* Juramentum promiſſorium eſt, quo promittimus: nos aliquid daturos, vel facturos, aut non facturos; adeóque confirmatur dictum de futuro. *S. Tho.* 2. 2. *q.* 98. *a.* 1. v. g. juro, me eleemoſynam daturum, Romam peregrinaturum, non blaſphematurum &c.

XIII. Ubi tamen duo ſunt notanda. Primò in omni juramento promiſſorio neceſſariò includitur etiam aſſertorium; nam, qui jurat, ſe aliquid daturum, vel facturum, eo ipſo affirmat, & jurat, ſe habere de præſenti voluntatem, ſeu propoſitum dandi, vel faciendi id, quod promittit, ac jurat; alioquin mentiretur, ac pejeraret; & quòd re ipsâ daturus, vel facturus ſit, ſive impleturus, quod juravit, ſe daturum, vel facturum: ac proinde in jurata promiſſione de futuro duo virtualiter, & implicitè affirmantur ſub juramento: unum de præſenti, ſcilicet voluntas promittendi, cum propoſito implendi, & eatenus habet rationem juramenti aſſertorii: alterum de futuro, ſcilicet impletio promiſſi; & eatenus eſt juramentum promiſſorium; ut bene explicat *Suar. l.* 1. *de juram. c.* 8. *n.* 3. Quòd ſi quis juratus aſſerat, Titium hoc, vel illud facturum, v. g. cras domum ex itinere rediturum, adhuc erit juramentum aſſertorium; quia tunc cenſetur jurare de præſenti, ſe probabiliter credere, vel exiſtimare, Titium cras rediturum, ſicut promiſit, vel ſibi propoſuit: unde etſi Titius, præter probabiliter conceptam opinionem jurantis, cras domum non redeat, non debet cenſeri pejerâſſe. *Suar. c. l. n.* 3. & 4. *Laym. lib.* 4. *tract.* 3. *c.* 4. *n.* 4.

Deinde notandum. Poteſt dari juramentum aſſertorium de futuro, ſine promiſſione; quia, qui aſſerit, aut jurat, ſe aliquid daturum, vel facturum, non neceſſariò illud promittit: promiſſio enim ſuperaddit voluntatem promittendi: poteſt autem quis habere ſolùm voluntatem jurandi, ſine voluntate promittendi alteri; ut, ſi quis nudè, ac ſimpliciter juret, ſe Religionem ingreſſurum, vel eleemoſynam pauperibus daturum, nihil intatim, vel DEO, vel homini pro-

mittere

mittere intendens. *Suar. c. l. n. 5. & 6.* Et tale juramentum, quo quis ſimpliciter jurat, ſe hoc, vel illud daturum, vel facturum, ſine ulla promiſſione, aut pacto erga alterum, unam tantùm inducit obligationem ex virtute Religionis, nimirum futuro tempore faciendi verum, quod ſub juramento aſſertum eſt, idque ob reverentiam Divini Numinis, quod in teſtem adductum eſt. Juramentum verò confirmatorium promiſſionis factæ, vel DEO, vel homini, inducit duplicem obligationem, nimirum ex virtute Religionis erga DEUM, fideliter reddendi DEO, quod voto ei promiſſum eſt: & teſtimonium Nominis ejus non aſſumendi in vanum; & hoc dicitur votum juratum: juramentum verò confirmatorium promiſſionis factæ homini, quod eſt pactum juratum, parit tum obligationem juſtitiæ, & fidelitatis erga promiſſarium, tum obligationem propriam juramenti erga DEUM, ſicut indicat *S. Thom. cit. q. 89. a. 7. ad 3.* Denique juramentum confirmatorium promiſſionis factæ, & DEO, & homini, ut votum juratum dandi eleemoſynam pauperi, qui talem promiſſionem acceptavit, parit tres obligationes, duas Religionis erga DEUM, & tertiam juſtitiæ, ac fidelitatis erga pauperem: adeóque transgreſſio talis juramenti promiſſorii triplicem ſpecie diverſam malitiam continet, nimirum violati voti, & juramenti, & pacti acceptati à paupere. *Laym. c. l. n. 5. & 6.*

XIV. Aſſertio ſecunda. Ad juramentum promiſſorium revocari poteſt juramentum fidelitatis, qua quis fidem ſuam alicui obſtringit. Tale eſt juramentum fidelitatis, & obedientiæ, quod Epiſcopi in ſui ordinatione præſtare debent Romano Pontifici, cujus forma ponitur in c. *Ego; 4. h. t.* quod 7. capitula continet. Nimirum Primò jurare debet Epiſcopus, quòd fidelis erit S. Petro, & Romano Pontifici, ejúsque Succeſſoribus canonicè electis. Secundò, quòd neque conſilio, neque facto juvabit, ut occidatur Papa, vel membro mutiletur, vel capiatur. Tertiò, quòd conſilium Papæ Ipſi quovis modo manifeſtatum ad damnum Papæ nulli revelabit. Quartò quòd Papatum Eccleſiæ Romanæ, & Regulas SS. PP. (id eſt Canones SS. Pontificum, & aliorum SS. Patrum per Sedem Apoſtolicam approbatos. *Hoſtienſ. hìc V. Regulas;*) defendere velit contra omnes homines, & retinere, ſalvo Ordine ſuo (id eſt quatenus ſpectatâ ordinis ſui dignitate, ac ſtatu, honeſtè, ac decenter poteſt.) Quintò quòd vocat⁹ ad Synodum (Provincialẽ, quam indicit Archiepiſcopus, vel ad Concilium Generale, quod indicit Papa. *Hoſtienſ. hìc V. Synodum;*) venire velit, niſi canonicum impedimentum obſtiterit. Sextò, quòd Legatum Sedis Apoſtolicæ, ſi certum eſſe cognoverit (ex litteris ſuæ legationis) honorificè tractare, & in neceſſitatibus ejus adjuvare velit. Septimò denique, quòd Limina Apoſtolorum ſingulis annis per ſe, vel per certum nuncium viſitare velit, niſi hujus obligationis remiſſionem à Papa impetrârit.

XV. Porrò quædam hîc ſunt notanda. Primò, Idem juramentum non tantùm Epiſcopi, ſed etiam omnes alij Prælati, ſeu Abbates exempti edere debent in ſui Benedictione, ſi dignitatem, aut electionis ſuæ confirmationem à S. Pontifice accipiant; ut tradit *Gl. fin. hìc in addit. & Abb. in princ.*

Secundò. Epiſcopus non tenetur, vi hujus juramenti, aſſiſtere Papæ, ſi is bellum gerat cum Principe Chriſtiano circa bona temporalia, cùm non ſit Vaſallus ipſius: & hoc juramentum ei præſtatur, quatenus Papa eſt, ſive Papalem juriſdictionem, & poteſtatem obtinet ſuper omnes Epiſcopos, non autem, quatenus tanquam Princeps ſecularis temporalia jura, & bona poſſidet.

Tertiò, Quod dictum eſt de viſitandis Liminibus Apoſtolorum quot annis, id procedit de Epiſcopis propinquis, non de remotis, hoc eſt, qui ultra Italiam ſunt, vel ſaltem duorum dierum itinere Româ diſtant: hi enim ſatisfaciunt huic obligationi, & juramento, ſi ſingulis annis per chirographum, ſeu ſcriptum Romam miſſum de ſtatu Eccleſiæ ſuæ Papam inſtruant. c. *Juxta; 4. & ibi Gl. V. De longinquo diſ. 93.* Verùm, quid hodie circa hoc ſtatutum ſit, videri poteſt conſtitutio Sixti V. edita die 20. Decembris Anno 1585. quæ refertur *à Quaranta in ſumm. Bullar. V. Apoſtolorum limina.*

XVI. Præterea prædictis addendum primò. Nullus Epiſcopus debet Clericos ſuos compellere ad præſtandum ſibi juramentum fidelitatis, ac obedientiæ, niſi Eccleſiaſticarum rerum diſpenſatio, ſeu adminiſtratio eis ſit commiſſa; prout ſtatuit Papa Urbanus in c. *Nullus; 5. h. t.* conſentit c. *Legebatur; 3. de major. & obed.* Ratio eſt; quia juramentum eſt illicitum, non ſolùm, quando ſine juſta cauſa præſtatur, ſed etiam, quando ſine illa exigitur, & extorquetur. *Arg. c. Nimis; 30. & c. Veritatis; 14. h. t. Barb. in Collect. hìc n. 3.* Excipi debet, niſi ſimplex Clericus ſit ſuſpectus de inobedientia, ac rebellione; tunc enim cogi poteſt ad jurandum. *Abb. hic n. 2.* & colligitur ex *cit. c. 3. & ibi Gl. V. Injuriæ. de major. & obed. Abb. n. 3.*

XVII. Addendum ſecundò. Etiam Romanorum Imperator in ſua Coronatione præſtare ſolet juramentum fidelitatis Eccleſiæ Romanæ, & Summo Pontifici: ut conſtat ex *Clement. Romani unic. h. t.* cujus juramenti tenor, & forma eſt talis. Ego N. Romanorum Rex, annuente Domino, futurus Imperator, promitto, ſpondeo, & polliceor, atque juro, coram DEO, & B. Petro, me de cetero protectorem, procuratorem, & defenſorem fore S. Pontificis, & hujus S. Romanæ Eccleſiæ, in omnibus neceſſitatibus, & utilitatibus ſuis, cuſtodiendo, & conſervando poſſeſſiones, honores, & jura ejus, quantum Divino ſuffultus adjutorio fuero, ſecundùm ſcire, & poſſe meum, rectâ, & purâ fide. Sic me DEUS adjuvet &c. ubi etiam hoc juramentum fidelitatis, & obedientiæ vocatur; quamvis verbum *fidelitatis* in ipſa forma non ſit expreſſum. Ex qua Conſtitutione etiam colligitur, quòd tria juramenta Imperator præſtet S. Pontifici: primum tempore ſuæ approbationis, ſeu confirmationis: ſecundum, cùm ingreditur Italiam: tertium, tempore coronationis; ut notat *Abb. hic in fine.* De aliis verò, quæ continentur in hac Clement. partim dictum eſt ſupra *lib. 1. Tit. 6. n. 445.* partim in ipſo textu legi poſſunt, juncta *Gloſſa.* Porrò de juramento fidelitatis, ejúsque forma, quod præſtat vaſallus Domino feudi, agitur in *c. De forma; 18. cauſ. 22. q. 5.*

XVIII. Aſſertio tertia. Dividitur præterea juramentum in illud, quod fit per ſimplicem conteſtationem Divini Numinis, nempe quando ſimpliciter

DEUS

DEUS invocatur in teſtem, ut: Teſtor DEUM, juro per Deum: & in illud, quod fit per execrationem, quo nimirum jurans, vel implicitè ſibi ipſi, vel aliis ſibi dilectis malum imprecatur à Deo falſitatis vindice: niſi verum ſit, quod aſſerit, vel promittit; veluti, cùm quis dicit: Sic me Deus adjuvet: nam dictum illud involvit mali imprecationem ſibi, vel aliis ſibi charis factam; ut ſi quis ſibi, vel aliis mortem temporalem, vel æternam imprecetur, vel Dæmonis obſeſſionem, ſi verum non ſit, quod dicit. *Suar. l. 2. de juram. c. 13. n. 27. & 28.* & alij.

XIX. Aſſertio 4. Juramentum quoque dividitur in Judiciale, quod in Judicio præſtatur, & in Extrajudiciale, quod editur extra judicium. *Silveſt. in ſumma V. Iuramentum; 1. q. 2. num. 3.* & alij communiter. Juramentum judiciale in varias denuo ſpecies dividitur. Primum eſt juramentum calumniæ, quod Judex ex officio, poſt litem conteſtatam partibus deferre debet, de quo actum *ſuprà tit. 7.* Alterum eſt juramentum, quod dicitur in litem, idque triplex eſt: Primum dicitur juramentum veritatis, ſeu veræ æſtimationis, quod defertur ad cognoſcendam quantitatem, ſeu valorem rei per alterius vim, vel dolum amiſſæ. *l. In actionibus; 5. §. Sed & in his; ff. de in litem jurando.* Quare, ſi conſtet, vel probatum ſit, per vim injuſtam quidpiam ablatum eſſe, tum quantitas, ſeu æſtimatio rei ablatæ per juramentum læſi, præcedente Judicis taxatione, probari poteſt. *l. Si quando; 9. C. Vnde vi; & c. ult. de his, quæ vi met. cauſ.* idque tum ob inopiam probationis; quia aliter id probari non poteſt: tum in odium delinquentis, ſeu vim injuſtam inferentis; ut tradit *Gl. communiter recepta in cit. l. Si quando; V. Manifeſtet*; de hoc juramento etiam aliquid dictum fuit. *l. 1. tit. 40. n. 9.*

Secundum dicitur juramentum affectionis: ſi enim res alicuius dolo, vel culpâ alterius amiſſa, vel deſtructa ſit, quæ ipſi valde chara erat, ob ſingularem utilitatem, v. g. Codex, in quo notata ſua quis conſcripſerat: tunc permittitur ipſi eius pretium, ſecundùm privatam affectionem, & utilitatem æſtimare, præcedente tamen Judicis taxatione, ne in immenſum ob affectionem juretur. *l. Videamus; 4. §. Deferre; ff. de in litem jurand. Laym. l. 4. tract. 3. c. 5. num. 1.* Ubi tamen notandum eſt diſcrimen inter hoc, & prius juramentum: nam in juramento æſtimationis, audito læſo, cui vel damnum illatum eſt ex delicto, vel quia expenſas fecit propter contumaciam Rei abſentis, juxta *l. Sancimus; 15. C. de judic. & c. Conſtitutis; 12. de procurat:* Iudex priùs definire debet quantitatem, & poſtea deferre juramentum, videlicet, ut pars juret tantum, & non minus damni illatum, vel expenſarum factum eſſe: adeóque condemnare debet eum, qui damnum intulit, vel contumaciter abſens fuit, ad reſtitutionem, ita, ut non condemnet in minus, quàm juratum fuit; prout habetur in *Auth. Poſt jusjurandum; C. de judic.* Ratio eſt; quia, ſi Judex poſt juramentum taxaret, ſeu minueret quantitatem, jurantem Reum periurii argueret; ſin autem Reum in minus condemnaret, quàm Judex taxârit, & juratum fuit; tum injuſtam ſententiam tuliſſet, niſi conſtaret de evidente errore ab ipſo commiſſo. *Innoc. in cit. c. ult. De his, quæ vi &c. num. 5. Imol. ibid. num. 8. & Laym. num. 4.* Alia verò ratio eſt de juramento affectionis: nam ſæpe fit, ut poſſeſſor rem ſuam, ob nimiam erga illam affectionem, pluris æſtimet, quàm revera ſecundùm communem, & veram æſtimationem, valeat; ideo Judex etiam poſt præſtitum juramentum, pretium rei definire, & in minus, quàm juratum fuit, condemnare poteſt, juxta *cit. l. Videamus; §. Item videndum;* & ibi *Gl. V. Ex magna cauſa; Verſ. Tu dicas; ff. de in litem jurand. Imol. in cit. c. ult. n. 2. & 8. Laym. ibid. in fine.*

Tertium dicitur juramentum ſuper intereſſe ſingulari, & extra rem: nam, ſi quis v. g. pecuniam depoſuit apud alterum, iſque propterea, quòd ſuo tempore non fuerit reſtituta, per accidens damnum paſſus eſt; quia pretium frumenti, vel vini interim crevit, talis poteſt hoc damnum ſuum, juramento interpoſito, æſtimare. *l. Nimis; 3. ff. de in litem jurando. Laym. cit. c. 5. n. 1.*

XX. Tertia ſpecies Judicialis juramenti dicitur litis deciſivum, quod partibus in Judicio ad definiendas, ſeu decidendas lites defertur. Et huius quoque tres aſſignari ſolent ſpecies, nempe iuramentum voluntarium, judiciale, & neceſſarium. Voluntarium dicitur, quod à parte parti in Judicio defertur, idque ſimpliciter recuſari poteſt, non minùs, quàm ſi extra Judicium deferatur. *c. ult. h. t. Weſenb. in parat. ff. de iurejur. num. 7. Laym. cit. c. 5. n. 2.* Alii verò putant, voluntarium iuramentum dici, quod ex conventione utriuſque partis, per modum tranſactionis, extra Judicium defertur. *l. Iusjurandum; 17. in princ. ff. eod.* ita appellatum, quod ex voluntate, & ſponte ſuſcipiatur; ideóque etiam conventionale vocatur. *Gl. in cit. l. 1. V. Portione; ff. h. t.* quando ſcilicet partes, extra Judicium, contendentes ſuper re aliqua, conveniunt inter ſe, ut ab alterutra parte iuretur, & ſic negotium, ſivè controverſia terminetur, ut reſuſcitari nequeat. Verùm tale iuramentum ad lites in Judicio decidendas non ſervit; ideóque huc non pertinet; ut notat *Weſenb. c. l.* Judiciale verò iuramentum ſpecificè ſumptum dicitur, quod à parte parti defertur in Judicio, Judice approbante, ſive eius auctoritate interveniente: non eſt autem neceſſarium; quia & liberè ſuſcipitur, & ab eo, cui delatum eſt, referri poteſt. *cit. c. ult. h. t. & l. Iusjurandum; 34. §. Datur autem; ff. eod.* Neceſſarium iuramentum dicitur, quod, ob inopiam, ſeu defectum plenæ probationis, alterutri parti litigantium per Judicem, ſive ex officio, ſive ad inſtantiam alterius partis, defertur; ideóque etiam ſuppletorium iuramentum vocatur: dicitur autem neceſſarium; partim, quia Judex quandoque illud deferre cogitur; partim quia delatum ſine iuſta cauſa recuſari non poteſt. *cit. c. ult. & l. Generaliter; 12. §. Sin autem; C. de reb. cred. & jurejur. Gl. in cit. c. 1. V. Portione; ff. h. t. Weſenb. n. 7. ff. eod. Laym. cit. c. 5. n. 2.* qui tamen, omiſsâ tertiâ ſpecie iuramenti deciſorii, iuramentum judiciale ſolùm dividit in neceſſarium ſuprà deſcriptum, & voluntarium; & hoc ait eſſe illud, quod à parte parti in iudicio defertur, & ſimpliciter recuſari poteſt: quamvis, ſi deferatur, Judice approbante, quodammodo neceſſarium ſit; quia vel iurare debet is, cui delatum eſt (niſi iuſtam cauſam recuſandi habeat) vel referre. *l. Manifeſtæ; 38. ff. h. t.* quæ ex infrà dicendis magis patebunt.

* * *

§. III.

Quæ perſonæ jurare poſſint in Iudicio?

XXI. Aſſertio 1. Omnes homines rationis uſu præditi, ex natura rei, ſunt capaces juramenti edendi, etiam pueri, ante pubertatem; prout conſtat ex *c. 1. de delict. pueror.* ubi habetur, pueros ante XIV. ætatis annum peierare poſſe; cõſequenter etiam jurare; quia contrariorum eſt eadem ratio: quamvis impuberes non ſint cogendi ad jurandum in Iudicio. *c. Parvuli*; 14. *& c. Pueri*; 15. *cauſ. 22. q. 5.* cuius rationem dat *S. Thom. 2. 2. q. 80. a. 10. in corp.* quia nondũ habent perfectum uſum rationis, quo poſſint, cum reverentia debita, juramentum præſtare. Imò ad jurandum in Judicio non ſunt admittendi; quia nondũ tantam rationis diſcretionem habere cenſentur, ut eorum juramentum, cum partis litigantis præiudicio, debeat recipi. *Sanch. lib. 3. in Decal. c. 3. n. 6. Laym. l. 4. tract. 3. c. 12. n. 3.* quamvis *Suar. lib. 1. de juram. c. 14. num. 5.* putet, pueros ante pubertatem, ſi jurare velint in judicio, non eſſe prohibendos, modò aliunde conſtet, illos eſſe ſufficienter capaces juramenti; nam, quòd non cogantur jurare, favor eſt, non pœna.

XXII. Aſſertio 2. Sacerdotes in levi cauſa non debent compelli ad jurandum in judicio. *c. Si quis Presbyter*; 4. *cauſ. 2. q. 5.* ubi dicitur, Sacerdotes ex levi cauſa jurare non debent. Rationem dat *S. Thom. c. l.* non enim indiget dictum hominis confirmatione, niſi quia de eo dubitatur; hoc autem derogat dignitati perſonæ, ut dubitetur de veritate eorum, quæ dicit, & ideo perſonis magnæ dignitatis non convenit jurare. Verùm ob neceſſitatem, vel magnam utilitatem jurare poſſunt etiam Sacerdotes, videlicet ad ſui purgationem, vel ad alterius innocentiam probandam, ne defectu probationis lædatur, vel rem ſuam perdat: item pro fide, pace, obedientia, abſolutione à vinculo excommunicationis. *S. Thom. c. l. Azor. p. 1. lib. 11. c. 11. q. 6. Silveſt. V. Iuramentum*; *2. q. 3. Sanch. c. l. n. 7.* idque colligitur ex *c. Significâſti*; 4. *de elect. c. Ad reprimendum*; 8. *de offic. ordin.* Ceterùm, etſi Clerici, exigente neceſſitate, etiam Sacerdotes poſſint juramentũ præſtare voluntarium coram laico, *Arg. c. Ex reſcripto*; 9. *h. t. & c. 2. de fidejuſſor.* non tamen jurare debent, nec poſſunt in manu laici, ſive coram laico, tanquam Superiore ſuo exigente ab ipſis juramentum coactivum, ſive neceſſarium: & ita intelligendum eſt, quod dicitur in *c. Nullus*; 22. *cauſ. 22. q. 5.* ubi dicitur, nullus ex Eccleſiaſtico Ordine cuiquam laico quidpiam ſuper SS. Evangelia jurare præſumat, quod *Gl. ibid. V. Laico*; explicat de juramento expurgationis, quod Clericus non debet facere coram laico, ſaltem ſine licentia Epiſcopi. *Silveſt. c. l. Sanch. c. l. n. 8. Laym. cit. c. 12. n. 5.* addit *Silveſt. V. Iuramentum*; *3. q. 2. & Sanch. l. 3. c. 6. n. 35.* poſſe laicos ob ſuſpicionem peſtis, & ad defenſionem Provinciæ, vel Civitatis ſuæ, etiam à Clericis, & Religioſis exigere juramentum, quòd non fuerint in loco infecto: nam, etſi non ſint Superiores eorum, tamen id licitè exigunt; quia non eſt coactivum, ſimpliciter loquendo, cùm non vi illatâ exigant, ſed tantùm ex hypotheſi, ſi civitatem ingredi velint. Notat tamen *Laym. c. l. num. 5.* magis decere Clericos, non corporali tactu, vel manuum elevatione jurare, inſtar laicorum, ſed interrogari tantùm, poſtulatâ ab eis ſponſione, & fide per ſanctam conſecrationem, bey ihren geiſtlichen Würden / und Ehren; ut colligitur ex *cit. c. Si quis Presbyter.*

XXIII. Aſſertio 3. Periuri ad jurandum in judicio non admittuntur, juxta *cit. c. Parvuli*; *cauſ. 22. q. 5.* & docet *S. Thom. c. l.* quia, cùm ſemel eos peieràſſe conſtet, periculum, & ſuſpicio eſt, iterum peieraturos. Id autem intelligendum eſt de juramento, quod ad honorem, vel favorem Jurantis ſpectat, ut eſt juramentum purgationis, vel probationis ſupplendæ, vel etiam teſtimonii ferendi. At verò ea juramenta, quæ potiùs oneri ſunt, quàm honori, uti eſt juramentũ calumniæ, & fidelitatis, quod præſtatur domino in cauſa feudi &c. etiam perjuri, & alij infames præſtare debent; ut docet *Gl. in cit. c. Parvuli*; *V. Cauſa*; *Sanch. l. 3. cit. c. 3. n. 5. Laym. cit. c. 12. n. 5.* Porrò quamvis *Sanch. c. l.* velit, ſolùm perjuros convictos, & damnatos in judicio excludi à juramento præſtando in judicio: alij tamen id extendunt etiam ad periuros notorios per evidentiam facti in re gravi, etſi non ſint judicialiter convicti, aut damnati, ita, ut non ſint admittendi ad jurandum in judicio; vel, ſi admittantur, per exceptionem repelli poſſint. *Silveſt. V. Iuramentum*; *2. q. 3. Azor. c. l. q. 6. Laym. c. l.*

§. IV.

De variis iuramentis illicitis, quæ iurantem non obligant.

XXIV. Regula generalis eſt, quòd juramentum præſtitum de re illicita, aut bonis moribus naturalibus, ſeu rectæ rationi repugnante; adeóque, quæ ſine peccato præſtari nequit, obligationem non parit, neque obſervari debet: nam juramentum inſtitutum non fuit, ut eſſet vinculum iniquitatis. *c. Quantò*; 18. *h. t.* & non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum, juxta *Reg. juris*; 58. *de R. I. in 6.* dicitur autem eſſe contra bonos mores illud juramentum, quod ex parte objecti ſui turpitudinem continet; ideóque prohibitum, ac illicitum eſt. *Gl. fin. in cit. c. 58. in addit.* Neque verò opus eſt abſolutione à tali juramento, cùm nullam obligationem pariat. *cit. c. Quantò.* Nunc ergo in ſpecie de variis huiuſmodi illicitis juramentis, quæ ſparſim in *hoc tit.* proponuntur, *hoc §. & ſeqq.* agemus.

XXV. Aſſertio 1. Juramentum Principis de ſervanda moneta cuſa, quam ſciebat, tempore editi juramenti in legitimo pondere vitiatam eſſe, eſt temerariũ, ac illicitum; ideóq; non ſervandum, nec abſolutione indiget: ſi verò Princeps, cùm juraret, ſe monetam ſervaturum, ignoravit, illam eſſe falſam, & vitiatam, ſed putavit, eſſe legitimam, tum juramentũ eo modo, quo poteſt, obſervari debet, curando aliam monetam probam cudi: ita ſtatutum eſt in *cit. c. Quantò*; *h. t.* Nam, » cùm Rex Aragoniæ à Conſiliariis ſuis, quin potiùs » deceptoribus, inductus fuiſſet, ut juraret, non requi- » ſito populi conſenſu, ſe monetam, quæ ante mor- » tem patris ſui juſto pondere diminuta erat, ad cer- » tum tempus ita conſervaturum; poſtea vidit, quòd » propter monetam in pondere ita diminutam, » & minoris valoris effectam, grave in popu- » lo ſcandalum orituer: ideo petijt ab Inno- » centio III. abſolvi à juramento ſuo, quod » indi- »

» indiſcretè, ac temere ediderat. Reſpondit Papa,
» in hoc caſu, non eſſe neceſſariam abſolutionem,
» ſed potiùs interpretationem faciendam eſſe; vel
» enim Rex, cùm juramentum hoc fecit, crede-
» bat, monetam eſſe falſam, vel eſſe legitimam: ſi
» prius; juramentum eſt illicitum, & nullatenus
» obſervandum, ſed pœnitentia temere juranti eſt
» imponenda, cùm juramentum inſtitutum non
» fuerit, ut eſſet vinculum iniqoitatis: ſi poſte-
» rius; juramentum licitum eſt, & omnino obſer-
» vandum. Quare Papa ſuadet, & mandat Regi,
» ut reprobatâ, & abolitâ eâ monetâ, quæ legiti-
» mum pondus non habebat, aliam legitimam,
» nomine Patris ſui, cudi faciat: & hac ratione
» joramentum ſuum obſervabit, & populi da-
» mnum evitabit. Verùm in priore caſu, ſi vide-
» licet Rex, cùm juraret, ſcivit, monetam legiti-
» mo pondere diminutam eſſe (ideóque conſcien-
» tia eum mordet) peccatum confiteri, & com-
» petentem ſatiſfactionem, propter illicitom jura-
» mentum ſibi iniunctam, implere debet.

XXVI. Pro explicatiooe huius c. Notandum primò. Qui ſcienter jurat illicitum, non indiget abſolutiooe; quia juramentum non tenet; adeóque nec ſervari debet: qoi verò jurat, putans, rem eſſe licitam, is debet ſervare juramentum in eo, in quo licitè ſervari poteſt: nam, ſi juramentum io materia, vel forma ſpecifica ſervari non poſſit, debet ſervari in alia æqoivalente, ſive eo modo, quo licitè poteſt. *Abb. hîc num.* 2. & patet ex caſo huius c. in quo Rex Aragoniæ juravit, ſe ſervaturum monetas à patre ſuo cuſas; quia tamen eas, qoippe iniuſti, ac diminuti ponderis, licitè ſervare non poterat; ideo præcepit ei Pootifex, ut alias iuſti ponderis cudi curaret, nomine patris ſoi, poſito, qoòd, cùm juraret, ignoraverit, monetas illas eſſe vitiatas. Rationem dat *Abb. c. l.* quia juramentum habet vim clauſulæ: Si non valet, quod ago, ot ago, valeat, ut valere poteſt. Quòd ſi quis juravit rem licitam, quam per errorem putavit eſſe illicitam, cognitâ veritate, debet obſervare juramentum; quia licitè poteſt: plus enim debet valere, quod eſt io veritate, quàm quod eſt in opinione. *l.* 1. *C. Plus valere, quod agit.* &c. quamvis poenitere debeat de peccato; quia habuit inteotionem jurandi illicitum. *Vivian. hîc in Ration. Jur. Pontif. Barb. in collect. hîc num.* 1.

Notandum ſecuodò. Principem, ſine populi, vel ſaltem maioris partis conſenſu, non poſſe mutationem monetæ facere, ſive intrinſecam, videlicet iuſtum pondus minuendo, vel deteriorem materiam admiſcendo: ſive extrinſecam, nempe valorem extrinſecum augendo, ultra pretium, ſeu valorem intrinſecum; ut colligitur ex hoc c. Ratio eſt; quia mutatio monetæ in grave damnom Communitatis cedit: non poteſt autem Princeps arbitratu ſoo diſponere de bonis ſubditorom, ſine eorum conſenſu, *Io. Andr. hîc. num.* 2. *Abb. num.* 5. *Laym. l.* 2. *tract.* 3. *p.* 5. *c.* 5. *q.* 2. *num.* 7.

Notandum tertiò. Subſtitotum ſequitur naturam, & conditiones eius, cui ſobſtituitur; prout ſumitor ex hoc c. ubi ex mandato Pontificis Rex ſubſtituit monetam probam, & legitimam, Inſcripto nomine patris, perinde, ac ſi ab ipſo cuſa eſſet. Verùm nihil refert, utrùm cudatur ſub nomine patris, an filij, vel quæ figura ponatur, aut inſcriptio, dummodo non falſetur moneta, nec per hoc præiudicetor alteri; ſic eoim & picturæ antiquæ aboleri, ac renovari ſolent, perinde, ac ſi eædem fuiſſent: quod tamen non eſt coonceſſum in Inſtrumentis propter periculom fraudis. *Gl. hîc V. Patris*; *iunct. Gl. marg. lit. d.*

XXVII. Aſſertio 2. Iuramentū Prælati metu extortum de oon repetendis rebus, ſeu bonis Eccleſiæ per vim ioiuſtam ablatis non valet, neque obligat; proot ſumitor ex *c. Pervenit*; 2. *h. t.* ſecundùm unam illius expoſitionem: ubi habetur, quòd Arnulphus Comes Epiſcopum Laodicenſem, ſpoliavit rebus ſuis (id » eſt, Eccleſiæ ſuæ) ut explicat *Gl. hîc V. Rebus ſuis*; quæ quodammodo ſunt Epiſcopi, videlicet quoad utilitatem (qoia fructus, ac reditus ex illis percipit) eúmque ad jurandum compulit, ſe ablata non repetiturum. »
Hoc iorellecto, reſpondit Gregorius Papa, ipſum »
Epiſcopum ex juramento hoc obligationem »
non contraxiſſe; ſe tamen eum à coacto iſto jura- »
mento abſolvere. Ratio eſt; quia, licèt aliàs jura- »
mentum metu, & iniuſtè extortum ſit obligatorium, cùm metus non tollat conſenſum, ſi ſine periculo animæ, & peccato ſervari poſſit; ut tradit. *Gl. hîc V. Poſſe conſtringi*; *Abb. n.* 2. *de quo infrà.* tamen hoc juramentum fuit de re illicita: cùm enim Prælatus ex officio ſuo, adeóq; ex iuſtitia obligatus ſit ad repetendas res Eccleſiæ, quæ iniuſtè alienatæ, vel ablatæ ſunt, *c. ſi quis*; 6. *de reb. Eccleſ. non alien.* per conſequens juramentum hoc de ijs non repetendis factum fuit de re illicita; adeóque obligare non potuit. *Gl. c. l.* Aliud eſt, ſi Prælatus fuiſſet rebus proprijs ſpoliatus, & metu coactus iuràſſet, ſe eas oon repetiturum: tunc enim teneretur juramentum ſervare. *c. Si verò*; 8. *h. t.* quia de ſuis rebus poteſt diſponere pro ſuo arbitrio. *Gl. hîc V. Poſſe conſtringi.* Accedit, quòd hoc juramentum promiſſoriom cedit in damnum iniuſtum tertij, videlicet Eccleſiæ; & conſequenter non valet, cùm illud ſine peccato obſervari non poſſit. *c. Venientes.* 19. *iunct. Gl. Magnâ in notat. h. t.* cùm enim Prælatus non ſit Dominus rerum Eccleſiæ, ſed Cuſtos, & Adminiſtrator, *c.* 2. *de donat.* juramentum ab ipſo factum non poteſt cedere in detrimentum Eccleſiæ. Quare ſecundùm hanc expoſitionem dicendum eſt, quòd Papa abſolvit Epiſcopum à juramento ſolùm de facto, & ad cautelam; vel potiùs abſolvit, id eſt, per ſententiam declaravit, illom juramenti vinculo non eſſe obligatum. *Gl. fin. hîc.* prout in ſimili habetur in *c. Audivimus*; 4. *iuncta Gl. V. Abſolvendo*; *cauſ.* 24. *q.* 1.

XXVIII. Verùm alium intellectum, & explicatiooem adfert *Abb. hîc n.* 1. quam ſequitur *Sanch. lib.* 3. *moral. c.* 11. *n.* 37. Nempe hîc ſermonem eſſe, non de rebus Eccleſiæ, ſed ſuis, ſive proprijs Epiſcopi: res enim Eccleſiæ valde impropriè dicuntur Epiſcopi; adeóque juramentum ipſo jure validum fuit, & obligatoriom ſecundùm hanc expoſitionem. Vnde, cùm hîc dicitur, Epiſcopum nullius juramenti vinculis poſſe conſtringi, intelligi debet quoad effectum coofirmandi actus, quibus adijcitur juramentum, irrevocabiliter ita, ut noo ſit locus relaxationi juramenti: & ita verbum, *Abſolvimus*, ibi poſitum propriè debet accipi; quia cauſa abſolutionis eſt metus, ſive coactio; ut patet ex verbis io fine poſitis: metus autem non facit, ut non obliget juramentum, ſed ut iuſtè relaxetur. Vtraque expoſitio, ac ſententia eſt probabilis, ſed poſterior videtur litteræ, ac textui con-

conformior. Aliam explicationem adfert. *Barb. in Collect. hic n. 4.* quæ apud ipſum videri poteſt.

XXIX. Aſſertio 3. Si Epiſcopus, vel alius Prælatus juravit, aliqua ſe ſervaturum, quæ in Epiſcopalis dignitatis, vel poteſtatis, aut Prælaturæ præiudicium vergunt, juramentum tale non valet, neque obligat; prout ſumitur ex *c. Sicut noſtris*; 27. *h. t.* Nam
» vacante Eccleſiâ Tudertinâ, Canonici, antequam
» tractatus aliquis de Epiſcopi electione haberetur,
» in quædam Capitula jurârunt, quæ in damnum po-
» teſtatis, ac juris Epiſcopalis vergebant; poſtea Epi-
» ſcopus electus, qui & ipſe capitula illa juramento
» approbaverat, tanquam Canonicus, & eo tempore
» in minoribus adhuc conſtitutus erat, conſuluit Pa-
» pam Innocentium III. utrùm his juramentis obli-
» garetur, videns, quòd per ea Epiſcopales reditus mi-
» nuerentur (ut habetur in integra lectione huius c.)
» Pontifex, impoſitâ congruâ pœnitentiâ dicto Epi-
» ſcopo, ob incautum, & temerarium juramentum
» ab ipſo editum: & conſiderans, quòd juramentum
» non fuerit ſtatutum, ut eſſet vinculum iniquitatis,
» &, quòd non juramenta, ſed periuria potiùs dicen-
» da ſunt, quæ contra utilitatem Eccleſiaſticam atten-
» tantur, mandat Epiſcopo Amelienſi, ut ſuper his
» inquiſitionem inſtituat apud Canonicos, & ſi, quæ
» dicta ſunt, vera cognoſcat, videlicet, quòd jura-
» menta illa in damnum Epiſcopalis juris edita ſint,
» ſic attentata in ſtatum priſtinum, appellatione re-
» motâ, reducat.
Ratio eſt; quia Canonici, Sede vacante, nō poſſunt juribus Epiſcopatûs, aut Prælaturæ quidpiam derogare, vel diſponere in eorum præiudicium. *c. 1. & ſeqq. Ne Sede vacante aliq. innov.* nec reditus Epiſcopales diminuere, *c. Si quæ*; 42. & ibi *Gl. V. Reſciſſo*; *cauſ. 12. q. 2. Gl. hic V. In damnum.* Vnde, quidquid contra actum eſt, etſi juramento firmatum ſit, irritum eſt, & non obligat. Quin imò ipſe etiam Epiſcopus, ſi voluiſſet, agere potuiſſet ad recuperanda jura, & reditus Epiſcopales; tum quia in id, quod vacante Sede actum, & ſtatutum erat, antea conſenſerat, & juraverat, tanquā Canonicus: id ipſū poſtea revocare potuit, tanquā Epiſcopus. *Arg. c. Quod ſicut*; 28. *in fine. de elect.* nam quædam facit quis tanquā alius. *Gl. fin. hic.* tum quia alienationē jurium Epiſcopatûs etiam is, qui eam facit, revocare poteſt, allegando propriam turpitudinem; ut docet *Laym. lib. 3. tract. 4. c. 10. n. 4.* & alij apud ipſum.

XXX. Hinc infertur primò. Quòd Papa non tenetur ad obſervationē capitulorum factorum à Cardinalibus in Conclavi, etiam juratorum, cùm ipſe quoque tunc eſſet Cardinalis, ſi tendant in præiudicium dignitatis Papalis. *Abb. hic n. 1. Pariſ. l. 3. de reſig. benef. q. 18. num. 100.* Secundò. Si Epiſcopus in capitulatione ſua juravit, ſe nihil facturum, niſi cum conſenſu Capituli, vel nullum privilegium daturum ſine eiuſdem conſenſu, per tale juramentum non reſtringitur eius Epiſcopale officium, & poteſtas, quod ipſi ſecundùm Canones competere debet; quia intelligi debet ſolùm in ijs rebus, in quibus conſenſus Capituli ſecundùm Canones requiritur: ac proinde in alijs adhuc agere poteſt omnia ſine conſenſu Capituli, ac ſi non juràſſet; prout apertè colligitur ex hoc c. in quo deciditur, quòd tale juramentum non ſit extendendum ad ea, quæ derogant juribus Epiſcopalibus, ſive Epiſcopali eius Officio, ac Poteſtati. Tertiò, univerſim loquendo, jurans, ante ſuam electionem, vel promotionem ad dignitatem aliquam, etiam ſecularem, non tenetur, vi juramenti, poſtquam ad illam aſſumptus eſt, ad obſervationem eorum, quæ vergunt in præiudicium illius dignitatis. *Arg. huius c. Abb. hic. num: 1. Barb. in Collectan. num. 5.*

Ceterùm in hoc c. juramentum præſtitum contra utilitatem Eccleſiæ vocatur periurium, latè loquendo; quia nimirum eſt temerarium, & illicitum, non autem eſt periurium propriè dictum, ſive ſumptum pro violatione juramenti illiciti, cùm non peccet quis non ſervando juramentum illicitum, ſed peccat temerè iurando. *Abb. hic. num. 1.*

XXXI. Aſſertio 4. Iuramentum factum patronis præſentantibus ad beneficia de antiquo cenſu, ſeu penſione augenda, non obligat, neque ſervandum eſt; quia, licèt Patronus, qui Eccleſiam fundat, ædificat, aut dotat, penſionem annuam ſibi ex ea ſolvendam, cùm Epiſcopi conſenſu, reſervare poſſit. *c. Præterea*; 23. *de jure patron.* poſtea tamen nihil exigere poteſt ab Eccleſia, nec penſionē augere, *c. Prohibemus*; 7. *de cenſibus*, adeò, ut, licèt Clericus Beneficiarius juret, ſe penſionem maiorem ſoluturum, irritum cenſeri debeat juramentū, quippe præſtitum contra Generalis Concilij Lateranenſis prohibitionem in *cit. c. Prohibemus*; prout habetur in *c. Gravis*; 15. & ibi *Gl. V. Abſolvi*; *eod. tit.*

Idque confirmatur ex *c. Tua nos*; 11. *h. t.* ubi ha-
betur, Quòd Patroni quidam, cùm præſentant Cle- »
ricos ad Eccleſias, juramento eos ſibi obſtringant, »
quòd maiorem, quàm antea ſolitum erat, penſionē »
ipſis ſolvere, vel ultra illam aliquid præſtare velint. »
poſtea verò, cùm ab Epiſcopo inſtituuntur, iterum »
jurare debeant, quòd antiquam, & ſolitam penſionē »
Patronis præſtandam augere nolint. Conſultus Pon- »
tifex Lucius III. utrùm juramentum ſit ſervandum? »
Reſpondit, quòd, cùm poſterius juramentum, quip- »
pe quod ratione (cùm tendat in commodum ipſius »
Eccleſiæ) & auctoritate Concilij Lateranenſis niti- »
tur, priori juramento præiudicat, quod de cupidi- »
tate proceſſit: (ideòque non ſervandum fuiſſet, et- »
iamſi poſterius juramentum de penſione non augen- »
ga editum non fuiſſet; ut notat *Gl. hic V. Primò præ-* »
iudicat) poſterius ſervandum eſt. Verùm ob per- »
iurium, quod Clerici iſti vitare non poſſunt, iuſtum »
eſt, ut ab Eccleſijs perpetuò removeantur. »
Ratio deciſionis patet ex textu; quia, cùm primum juramentum ſit illicitum, ac temerarium; nam Beneficiarus non poteſt, propriâ auctoritate, ſe obligare ad ſolvendum aliquid in præiudicium Eccleſiæ. *Gl. hic V. Pro periurio*; poſterius verò licitum, & conforme SS. Canonibus, ideo hoc eſt obligatorium, & ſervandum, non attento priore juramento illicito.

XXXII. Sed hinc iam oritur dubium, quomodo Clerici iſti puniantur tanquam periuri, & removeantur à Beneficijs, cùm prius juramentum eos non obligaverit ad obſervationem, nec tenebantur illud ſervare, licèt peccaverint ſic iurando? Reſpondetur, quòd Clerici iſti non commiſerint quidem periurium promiſſorium; quia prior promiſſio iurata de augenda penſione eos non obligabat; ideòque non tenebantur, nec debebant eam ſervare, & implere: periurium autem propriè dictum conſiſtit in violatione promiſſionis, quam iurans implere tenetur, nec ſine peccato omittere poteſt: cenſentur tamen Clerici iſti commiſiſſe periurium aſſertorium, hoc ipſo, quòd duo contraria, aut contradictoria iurati aſſeverârunt, ſeu juramento confirmârunt, videlicet, ſe antiquā penſionem

auctu-

aucturos, & penſionẽ veterem non aucturos, ſeu majorem non ſoluturos: ergo alterâ vice mendaciũ, ſeu falſum dixerunt, idq; juramento ſcientes confirmârunt, ideóq; tanquã perjuri meritò puniendi, & beneficijs privandi fuerunt. Verumtamen; quia fieri poterat, ut prædicti Clerici præſtantes juramentũ verè habuerint animum, augendi penſionem, ſeu maioré, quàm antea ſoliti erat, ſolvendi; poſtea verò pœnitentiâ ducti, aut certiores facti, quòd juramentum illud non obliget, verè iurârint Epiſcopo, cùm eos inſtitueret, ſe penſionem antiquam non aucturos eſſe, hoc caſu, pœnam privationis beneficiorum non incurrent, ſi id probare poſſint. *cit. c. Gravis*; *iunct. Gl. V. Abſolvi. de cenſib.*

XXXIII. Aſſertio 5. Iuramentũ Monachi, vel alterius Religioſi iurantis, ſe ulteriùs cum alijs in Monaſterio, in quo profeſſus eſt, non manſurũ, nõ ſolùm illicitũ, ſed etiã invalidũ eſt; prout ſumitur ex *c. Sicut*; 13. *h. t.* ubi habetur, quòd R. Prior eiuſdem Monaſterij, ex calore iracundiæ, iuravit, ſe in Monaſterio, in quo profeſſus eſt, cum G. Monacho non manſurũ: quo cognito, reſpõdit Vrbanus III. non licuiſſe Priori illi facere temerariũ juramentũ contra profeſſionis ſuæ fidẽ, & ſtabilitatis ſuæ propoſitũ. Vnde mandat Abbati loci talẽ pœnitentiã dicto Priori imponi, ut alij exemplo eius deterriti tale quidpiã facere pertimeſcant: ipſe verò in Clauſtro, quippe, quod abiurare non potuit, ſtabili propoſito permanens pœnitentiã ſibi iniunctam exequatur. Nam pœna delinquentiũ infligitur; ut multis alijs ſit in timoré. *l. 6. C. ad leg. Iul. repetund.* &c, ut tranſgreſſionis ultio fiat ceteris interdictio delinquendi; ut dicitur in c. *Quapropter*; 47. *cauſ.* 22. *q.* 7. ſive, ut alij caveant exemplo alieni mali. Porrò, etſi non obliget juramentũ à Monacho, ſeu Religioſo editũ, non permanendi in Monaſterio, ut patet ex *hoc c.* poteſt tamẽ licitè ex iuſta cauſa cũ licẽtia Prælati, ſeu Superioris ſui degere extra Clauſtrũ; ut notat *Abb. hic in fin.*

XXXIV. Aſſertio 6. Iuramentũ de non loquendo patri, vel matri, fratri, vel ſorori ſuæ, aut de non exhibẽdo ſubſidia humanitatis perſonis coniunctis, eſt illicitũ, & cõtrarium rationi, &c. qui ſic jurârunt, abſolvendi ſunt ab obſervatione huiuſmodi juramenti, iniunctâ ipſis, eò quòd malè jurârint, pœnitentiâ competente; prout reſcripſit Papa Vrbanus III. in *c. Cùm quidam*; 12. §. *Illi verò*; *h. t.* Ratio patet ex textu; quia tale juramentũ eſt illicitum; eſt enim contra Pietatem, & Charitatem parentibus, & propinquis debitam; adeóq; nullam obligationem parit; eſſet enim tale juramentum vinculum iniquitatis, ſi obligaret, quod eſſe non poteſt, c. *Inter cetera*; 22. *cauſ.* 22. *q.* 4.

XXXV. Nec obſtat, quòd in hoc c. dicatur, illos, qui ſic jurârũt, abſolvendos eſſe ab illius obſervãtia juramẽti: ergo obligationẽ induxit: quia abſolutio nihil eſt aliud, quàm liberatio à vinculo obligationis. Nam reſpõderi poteſt, in primis requiri ibi abſolutionẽ tantùm ad cautelã; ut notat *Gl. hic V. Abſolvendi*: non quòd neceſſarium ſit petere talẽ abſolutionẽ, cùm tale juramentũ, non ſolùm impleri non debeat, ſed nec poſſit; quippe de re illicita, ſed dandã eſſe talẽ abſolutionẽ petẽti, ad maiorẽ quietẽ illius, & ſatisfactionẽ, ſicut interdũ datur privilegium petẽti illud, etiamſi non eſſet neceſſarium, cùm iure communi res ei cõpetat. *Suar. lib. 2. de juram. c.* 15. *n.* 8. Vel potiùs cùm eodem *Suar. c.* 15. dicendũ eſt, textũ huius c. intellelligendũ eſſe, non de abſolutiõe vinculi diſſolutiva, cùm per illud juramentũ nullũ vinculũ obligatoriũ ſit contractũ; ſed de abſolutione declarativa nullitatis vinculi, hoc eſt, ſic jurantes licèt peccaverint jurãdo, declarãdos tamẽ eſſe abſolutos, ſeu liberos ab obſervãtia juramẽti: qui modus loquẽdi non eſt novus in jure, vel inuſitatus; ut cõſtat ex *c. Audivimus*; 4. *cauſ.* 24. *q.* 1. ubi verbũ *abſolvendi ab excommunicatione*, non ſignificat ſolutionẽ, ſed declarationẽ; ut notat *Gl. ibid. V. Abſolvendo*; dicẽs, abſolutos eſſe oſtendẽdo, id eſt, non ligatos. Vnde infert *Sanch. lib. 3. moral. c. 9, n.* 19. huiuſmodi juramentũ non indigere relaxatiõe, ſed jurantem poſſe propriã auctoritate ei cõtravenire. Additur in *cit. §. Illi verò*; illis, qui ſic jurarũt, imponẽdã eſſe cõpetentẽ pœnitentiã, non quòd non ſervârint illud, ſed quòd malè juraverint: & olim quidẽ imponebatur pœnitẽtia unius anni, iuxta *c. Qui Sacramento*; 11. *cauſ.* 22. *q.* 4. & notat *Gl. fin. hic.*

XXXVI. Aſſertio 7. Iuramentũ fidelitatis præſtitũ ei, cui non debebat præſtari, non obligat, ſi ſit cõtrarium ei juramẽto, quod alteri jurãs præſtare debuiſſet; prout ſumitur ex *c. Ex te*; 22. *h. t.* ubi talis caſus proponitur: Papa Innocentius III. mãdavit Archiepiſcopo Turritano, ut à Iudice Carolitano juramẽtũ fidelitatis exigeret, & reciperet Eccleſiæ Romanæ præſtãdũ. Sed Iudex ille recuſavit hoc juramẽtũ præſtare, prætẽdens, quòd iam antea Archiepiſcopo Piſano, ſalvo Apoſtolicæ Sedis honore, tale juramentũ præſtitiſſet. Ad hoc reſpondit Pontifex, onus non remitti, ſed magis augeri, ſi alicui improvidè ſolvatur, quod alij ex debito præſtãdũ eſſet. Quare, cùm cõſtet, dictũ Iudicem ad fidelitatẽ Pontifici, & Rom. Eccleſiæ, ac Sedi præſtandã obligari, ſequitur, juramentũ, quod Archiepiſcopo Piſano factũ fuit, pro illicito habendũ eſſe, ſi cenſetur eſſe contrarium ei juramento, quod idem Iudex Sedi Apoſtolicæ, ſeu Eccleſiæ Rom. præſtare debet: ideóq; priore illicito juramẽto non obſtante, licitũ, imò & debitũ Sedi Apoſtolicæ adhuc præſtãdũ erit: ſin autẽ juramentũ alteri præſtitũ (nimirũ Archiepiſcopo Piſano) non ſit cõtrarium ei, quod Iudex ille præſtare debebat Sedi Apoſtolicæ, tũ itidẽ illud huic Iudex præſtare tenebitur. Ratio deciſionis eſt; quia, ſi juramentũ uni præſtetur, quod alteri debet præſtari, violatur jus illius, cui de jure præſtandũ erat; adeóque illicitũ, imò & irritũ eſt, quatenus cedit in præiudicium, ſeu iniuriam alterius; prout ſumitur ex hoc c. in quo Tribunal Iudicis Carolitani, cui ſcribit hic Põtifex, feudi nomine obligatũ fuit Sedi Apoſtolicæ; ut notat *Hoſtiens. hic V. cùm igitur*, ideo, cùm ad officium hoc aſſumptus fuit, debebat juramẽotũ fidelitatis præſtare Romano Pontifici: ſi ergo alteri, videlicet Archiepiſcopo Piſano tale juramentum edidit, & quidem repugnans juri Sedis Apoſtolicæ, ſequitur, juramentũ illud illicitum fuiſſe, & iniuſtum, nec obſervandum.

XXXVII. Hinc colligitur 1. Is, qui uni ſolvit, quod alteri debet, non liberatur à debito, quin potiùs augetur debitũ, ſeu aggravatur obligatio illius; quia iterũ ſolvere cogitur ei, cui debet, *Abb. hic n. 1. & 6.* unde ſi fur rem furto ablatam cum ſocio dividat, obligatio ipſius augetur; quia partẽ, quã ſocio dedit, ex ſuo reſtituere cogitur ſi ſocius ipſemet non reſtituat, quæ abſtulit, cùm ſinguli teneantur in ſolidũ. *Gl. hic V. Quod alij.* Quod autẽ dictũ eſt, eum, qui uni ſolvit, quod alteri debitũ eſt, non liberari, id intelligendũ eſt, ſi ſponte ſolvat: ſecus, ſi coactus ſolvat alteri, v. g. ſi à Tyranno, vel Prælato intruſo per vim, vel gravẽ metũ cogatur ipſi ſolvere, quod Reipubl. vel Eccleſiæ debet; tũ enim ita ſolvẽs ſaltẽ excipere poteſt cõtra verũ creditorẽ, & liberatus cẽſetur, ut ex Bart.

docet *Abb. hic. n.* 1. quia iniquum foret, ſi talis bis ſolvere cogeretur.

Colligitur ſecundò. Proteſtatio non excuſat id, quod indebitè fit; ut in caſu huius c. juramentum fidelitatis præſtitum alteri, cui non debebatur, nempe Archiepiſcopo Piſano, cum proteſtatione, ſalvo honore Sedis Apoſtolicæ; quia talis proteſtatio cenſetur facto contraria; ideóque non valet. c. *Solicitudinem*; 54. *in fine de appellat.* Vt, ſi quis dicat per ignominiam, alterum mentiri, ſalvo honore eius. *Abb. hic n.* 2. Nam verbum iniurioſum præcedens declarat, ipſum habuiſſe animum iniuriandi. *Alexand. de Nevo hic num.* 7.

Colligitur tertiò. Si ſubditus iurat obedientiam, & fidelitatem ei, cui non debet, in præiudicium ſui Superioris, vel Domini; tale juramentum eſt illicitum, & iniuſtum, nec ſine peccato obſervari poteſt; cùm non poſſit ſe obligare per juramentum in præiudicium iuris Superioris. c. *Venientes*; 19. *h. t. Abb. hic n.* 3. Porrò, ſi in caſu huius c. Judex Caroliranus aliud feudum obtinuiſſet ab Archiepiſcopo Piſano, tunc juramentum fidelitatis ipſi præſtitum validum fuiſſet, ac licitum; quia poteſt quis ſimul eſſe vaſallus plurium Dominorum; & conſequenter pluribus eſſe obligatus ad fidelitatem. *Abb. hic n.* 4. non autem reſpectu eiuſdem feudi.

XXXVIII. Aſſertio 8. ſi Rex alienat bona, ac jura pertinentia ad Coronam Regni, ſive dignitatem Regiam, & juret, ſe eas alienationes non revocaturum; tale juramentum in præiudicium Regni factum illicitum eſt, & non obſervandum, ipſéque Rex, qui juravit, tenetur eas revocare, non obſtante juramento; imò etiam, vi juramenti in ſua coronatione præſtiti, de non alienandis juribus, ac bonis Regni ad hoc obligatur; prout ſtatutum eſt in c. *Intellecto*; 33. *h. t.* Nam, cùm » intellexiſſet Papa Honorius III. quòd Rex Hungariæ alienationes quaſdam, in præiudicium Regni ſui, » & contra honorem Regiæ dignitatis feciſſet, eidem reſcripſit (ſicut & Archiepiſcopo Coloſſenſi, eiúſque » Suffraganeis) ut non obſtante juramento, ſi quod » Rex edidit de alienationibus non revocandis, eas » revocare non intermittat; quia, cùm teneatur ad hoc, » & in coronatiõe ſua juraverit, quòd jura Regni, & honorem Coronæ illibata ſervare velit; conſequenter » illicitum, & non obſervandum eſt juramentum, ſi » quod edidit de non revocandis alienationibus. Ratio autem, cur talis alienatio, non obſtante juramento, revocari debeat, duplex aſſignatur in hoc c. videlicet, quia juravit, ſe non alienaturum jura, & bona Regni; & quia ius, ſeu poteſtatem alienandi non habet: & ideo juramentum de non revocanda tali alienatione erat illicitum, & iniuſtum, utpote de re illicita, & iniuſta, nec obligabat; prior autem ratio per ſe ſola non ſufficeret: nam, quamvis Rex, alienando bona Regni ſui, contra juramentum priùs præſtitum de illis non alienandis, fuerit periurus; alienatio tamen valeret, ſi ſecundùm ſe eſſet licita, & Rex poteſtatem alienandi haberet: ſicut ſi quis jurat, ſe teſtamentum non revocaturum, & poſtea revocet, is periurus eſt, ſed revocatio valet; ut docet *Abb. hic n.* 8. *& Laym. l.* 4. *tract.* 3. *c.* 8. *n.* 5. *ex communi.* At verò poſterior ratio etiam per ſe ſola ſufficit, nimirum, quòd Rex, etiam ſecluſo juramento de bonis Regni non alienandis, poteſtatem ea alienandi non habeat: unde, quamvis illa obligatio, vel promiſſio non alienandi non fuiſſet priùs juramento firmata, tamen juramentum poſtea factum de non revocanda alienatione eſſet invalidum, utpote de re iniuſta, nam tenebatur Rex ex iuſtitia alienationem illam revocare, quippe factam à non habente poteſtatem alienandi, contra Ius commune, & quidem in præjudicium Regni ſui. *Abb. hic n.* 6. *in fine tit.* ſit tamen in hoc c. etiam mentio prioris juramenti de non alienando editi, ad exaggerandam tranſgreſſionem: non quia illud fuiſſet neceſſarium ad nullitatem poſterioris juramenti, de non revocanda alienatione; quod nihilominus invalidum, & nullius roboris fuiſſet, etiamſi juramentum de non alienando non præceſſiſſet; ut rectè notat *Suar. lib.* 2. *de juram.* c. 30. *num.* 9.

XXXIX. Porrò ratio, cur Rex non poſſit alienare bona, & jura Regni, ſicut nec Imperator bona Imperij, eſt; quia illa pertinent ad Regnum, & Regiam dignitatem; non autem ſunt propria ipſius Regis, vel Imperatoris, licèt in illis ſupremam juriſdictionem, & adminiſtrationem habeat. *Abb. hic n.* 1. nam cùm Regnum, vel Imperium certâ lege à populo translatum ſit in unum Regem, vel Imperatorem, videlicet, quoad juriſdictionem, adminiſtrationem, & conſervationem jurium, ac coronarum Regni, vel Imperij, quæ cùm ſit lex fundamentalis, ſecundùm quam forma Regi inſtituta cenſetur, in perpetuum, & immutabiliter, ortum habens ex pacto inito inter populum, ac Statuum Regni, & ipſum Regem; ideo à Rege, vel Imperatore tolli, mutari, aut relaxari nunquam poteſt. Ex quo ſequitur, quòd alienatio bonorum Regni à Rege indebitè facta, à Proceribus Regni, vel ſucceſſore revocari poſſit. *Felin. in c. Ad audientiam*; 13. *num.* 3. *&* 4. *de præſcript.*

Aliud eſt de capitulationibus, quæ in electione Regis, vel Imperatoris ab Electoribus ipſi proponuntur, ut juret, ſe eas obſervaturum, ijs enim per modum contractûs obligatur Rex, vel Imperator; ſi ab eo acceptatæ ſint, & juramento confirmatæ, quamvis ſucceſſorem non obligent, cùm juramentum ſit obligatio merè perſonalis. Niſi tamen huiuſmodi pacta derogent poteſtati, ac dignitati Imperatoriæ, vel Regiæ; tunc enim etiã iuratæ non obligant, quin ab electo poſtea revocari poſſint; ut patet ex c. *Sicut*; 27. *h. t. Barb. in Collect. ibid. n.* 5.

XL. Ceterùm, quod dictum eſt, Regem, vel Principem non poſſe alienare bona Regni, vel Provinciæ, id limitatur. Primò, niſi per talem alienationem non lædatur, aut minuatur dignitas Regni; vel bona ſint modica, eíque parum utilia. *arg. c. Benevolas*; 53. *cauſ.* 12. *q.* 2. ubi dicitur, quòd Epiſcopus, cum conſilio Capituli, alienare poſſit bona Eccleſiæ parva, vel minùs utilia: ergo multò magis Rex, etiam ſine conſenſu Statuum; cùm proprium Regum ſit, liberaliter donare. *c.* 1. *de donat. Abb. hic num.* 7.

Secundò. Rex ob iuſtam cauſam, cum conſenſu Procerum, alienare poteſt jura, & bona Regni, & in extraneum etiam transferre, v. g. poſt bellum fœdere inito cum hoſte ob neceſſitatem; ut docet Roſenthael. *tract. de feud.* c. 5. *concl.* 12.

Tertiò. Rex bona aliqua Regni, ex cauſa iuſta, in feudum dare, vel aliter concedere poteſt, reſervatâ ſibi supremâ juriſdictione, ac dominio directo: idque procedit etiam quoad bona, quæ antea infeudari, vel aliter concedi non ſolebant; modò talis nova infeudatio, ſeu conceſſio fiat, ob gravem cauſam, ſeu neceſſitatem, & non cedat in grave præiudicium dignitatis Regiæ, & læſionem, ſeu imminutionem jurium, ac redituum Regni; cùm talis alienatio à Rege fieri non poſſit, ſine conſenſu Procerum Regni, juxta receptam doctrinam Canoniſtarum in c. 2. *de ſuppl. negl. prael. in* 6.

Atque

Atque hæc pro explicatione huius c. allata ſunt, cùm alioquin alió pertineant.

XLI. Aſſertio 9. Quamvis juramentum de non revelandis ſecretis, quæ alicuius fidei ſunt comiſſa, obliget jurantem ita, ut, ſi contra juramentum editum illa revelet, fiat perinrus; ut conſtat *ex lib. de pace conſtantia. cap. unic, §. In Chriſti nomine.* & ibi *Gl. V. Credentias*; ſi tamen is, qui juravit, ſe non revelaturum ſecreta, producatur in teſtem, & legitimè à Judice interogetur, tenetur dicere veritatē, & revelare ſecretum, non obſtante juramento; ut docet *Abb. in c. Intimavit; 18. n. 3. ſupr. de teſtib.* quia hoc caſu tale juramentū ſine peccato obſervari non poteſt, cùm ſit illicitum: nam teſtis celans veritatem in Iudicio graviter peccat. *c. 1. iunctâ Gl. V. Occultant; de teſtib. cogend. Hiltrop. in proceſſ. iudiciar. p. 3. tit. 18. §. de juramentis, quæ non obligant &c. num. 33. & 34.*

§. V.

De quibuſdam iuramentis illicitis, quæ inter coniuges edi ſolent.

XLII. Aſſertio 1. Si coniuges temere, & ſine iuſta cauſa, mutuo conſenſu, inter ſe paciſcantur, & iurent, quòd alter ab altero debitum coniugale nunquam petere velint; ideoq; quoad torum, & cohabitationem ab invicem ſe ſeparent, irrita eſt promiſſio, quamvis iurata: ut conſtat *ex c. Tua nos; 24. h. t.* Nam, cùm duo coniuges iuraſſent, ſe nunquam ab invicem debitum coniugij petituros; ſed maritus poſtea pœnitens uxorem reperteret, illa ad eundem redire noluit, dicens, ſe potiùs velle ad Saracenos ire, quàm ad virum redire. Conſultus ſuper hoc Innocentius III. mandavit Archiepiſcopo Tarraconenſi, ut coniuges hos ad continentiam ſervandam hortetur, & inducat, quā ſi vovere uterque, & obſervare voluerint; tunc permittat illos ſeorſim, ſive ab invicem ſeparatos comorari; alioquin, ſi vir noluerit continentiam obſervare, mulierem per cenſuram excomunicationis, appellatione remotâ, compellat, ut ad virum revertatur, & tanquam vxor cum eo moretur, & convivat cùm temerarium fuerit eorum iuramentum, & adulterium ab utroque ſit comiſſum. Ratio decisionis eſt; tum quia tale iuramentum repugnat fine Matrimonij, quod eſt inſtitutū ad coniugij uſum, propter prolis generationē, & fornicationē vitandam; ut colligitur ex Apoſtolo *1. ad Cor. 7. v. 2.* tum quia præbet occaſionē adulterandi; ideóque temerarium, ac illicitū eſt iuramentum, nec obligat.

XLIII. Id autem intelligendum eſt, ſi coniuges temere, & ſine iuſta, ac honeſta cauſa, tale iuramentum perpetuò ſeparandi ſe quoad torum, & cohabitationem, edunt: nam, ſi coniuges mutuo conſenſu pactum, aut iuramentum faciant continendi, ſeu abſtinendi ab uſu coniugij, cauſâ pietatis, & continentiæ, illud validum eſt, ac obligatorium. *c. Quod Deo; 4. cauſ. 33. q. 5. c. Sunt, qui dicunt; 19. cauſ. 27. q. 2.* nam nulli per tale pactum, vel iuramentum irrogatur iniuria: coniuges enim cedunt iure ſuo. *Sanch. lib. 9. de matr. diſ. 37. n. 17.* ubi reſpondet ad textum huius c. quòd coniuges iſti, non amore continentiæ ſervandæ, id iuraverint, ſed ex cauſa injuſta, & paſſione. Conſentit *Abb. hic n. 5.* ubi ait, quòd in caſu huius c. coniuges ſe à mutua cohabitatione ſeparârint ex quadam levitate, & temeritate, idque patet ex fine textûs, ubi dicitur, quòd uterque coniux, poſt ſeparationem, commiſit adulterium.

XLIV. Vbi Notandum præterea primò. Si coniuges mutuo conſenſu voveant, vel iurent continentiam, liberantur quidē ab uſu debiti coniugalis, non tamen à mutua cohabitatione, aliiſque obſequijs charitatis; ut docet *Turrecremata in cit. c. Quod Deo; 3. n. 2. Sanch. cit. l. n. 14. & lib. 9. diſ. 11. n. ult.* Quare maritus, & uxor, poſt editum continentiæ votum, tanquam frater, & ſoror in eadem domo, ac menſa ſimul vivere debent, lectis tamen, & cubiculis ſeparati: dumodo id honeſtè, ac decenter fieri poſſit; nam magis decens eſt, ut Presbyter, & multò magis Epiſcopus uxorem priùs ductam in ſeparata domo alat, eiq; de victu, & veſtitu provideat, ad vitandam ſuſpicionem, aliáq; incomoda, ſicut habetur in *c. Omnino; 11. diſ. 31.* Vnde, cùm dicitur in hoc c. quòd, quando coniuges, mutuo conſenſu, voverunt continentiam, permittendi ſint, ut unus ſine alio comoretur, id non ſic intelligendum eſt, quòd ita ſeparandi ſint ab invicem, ut mutua charitatis officia ſibi non exhibeant, ſed quòd non debeant convivere tanquam maritus, & uxor, adeóque quoad torum ſeparati manere debeant, ut dictum.

Notandum ſecundò. Si poſt editum mutuo conſenſu inter coniuges votū continentiæ alter adulterium comittat, vel etiam uterq;, ut in caſu huius c. non poſſunt à Iudice Eccleſiaſtico cogi ad cohabitandum, redintegrato matrimonio, etiamſi periculum voti non ſervandi perſeveret; quia abſurdum eſt, ut peccatum à voti obligatione eximat: & contra incontinentiam alia remedia adhibere tenentur, ut ieiunia, orationes &c. donec ab eo diſpenſationem impetrent, qui poteſtatē illam habet, videlicet à Papa. *Alexand. de Nevo hic n. 9. & 10. Sanch. cit. diſ. 37. n. 12. in fine, contra Abb. hic n. 6.*

XLV. Aſſertio 2. Si Maritus vxori iuramento promittat, ſe illam de nullo crimine committendo accuſaturum, tale iuramentum eſt temerarium, & illicitum, neque obligat; prout ſumitur *ex c. Quemadmodum; 25. §. Illud autem; h. t.* Vbi Papa Innocentius III. ita reſcribit: Temerarium procul dubio eſt iuramentum, ſi maritus iuratus promittat uxori, quòd eam de nullo crimine (ſcilicet committendo, & nondum perpetrato. *Gl. hic V. Crimine; & Hoſtienſ.*) accuſare velit: nam aliàs, ſi mulier infidelis fieret, & marito abſque iniuria Creatoris, cohabitare nollet, vel illum ad infidelitatem trahere conaretur, deberet utiq; eam impetere, ſive accuſare apud Iudicem, & ſi reſipiſcere nollet, eam ſecundùm Canonicas ſanctiones (*c. Si infidelis; 57. cauſ. 28. q. 1. & c. Quanto; 7. de divortijs*) dimittere. Sed quid, ſi vir expreſsè, ſeu ſpecificè iuraſſet, quòd eam ſuper adulterij crimine (ſi fortè commiſerit) impetere, ſive accuſare nollet, ánne ſervandum eſſet tale iuramentum? Videtur, quòd non; cùm teſte S. Scriptura, patronus turpitudinis ſit, qui celat crimen uxoris (prout refertur in *c. 1. cauſ. 32. q. 1.*) & ſecundùm regulam Evangelij (*Mat. c. 18.*) ſi primò, & ſecundò correpta vxor reſipiſcere nolit, dicendum eſt Eccleſiæ, ut tanquam ethnica, & publicana vitetur; ne alioquin libera ei peccandi facultas tribuatur. In contrarium verò eſt, quòd vir uxori peccanti, non ſolùm ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties dimittere poteſt, ſecundùm Evangelij veritatem, *loc. cit.* adeóque videtur ſervandum eſſe tale iuramentum. His in utramq; partē perpenſis, reſpondet Pontifex, tutius eſſe in hoc caſu, ut maritus, propter iuramenti religionē, non accuſet uxorem ad divortium celebrandum (propter adulterium poſtea commiſſum)

» miſſum) ſed eam ad pœnitentiam agendam Eccle-
» ſiæ denunciet.

XLVI. Porrò ratio, cur juramentum à viro præſtitũ de illa non accuſanda, ſi adulterium commiſerit, ſit irritum, & non obligatorium, eſt; quia talis promiſſio, ante delictum commiſſum facta eſt turpis, & illicita, invitat enim hominem ad liberiùs peccandũ, promiſſâ ei impunitate, ſi peccaverit; ideóq; non eſt obſervanda. *Arg. c. pen. de conſuetud. & l. Illud; 5 ff. de pact. dot.* ubi dicitur, non valere pactum, quo aliquis invitatur ad delinquendum, v.g. ſi furatus fueris, non te accuſabo; & in l. *Si unus; 27. §. Pacta; ff. de pactis;* dicitur, pacta, quæ turpem cauſam continent, non ſunt obſervanda, veluti ſi paciſcar, ne furti agam, vel iniuriarum, ſi feceris: expedit enim timere furti, vel iniuriarum pœnam, quã non timet, vel minùs timet, qui accuſationem non timet: ac proinde talis promiſſio eſt etiam noxia Reipublicæ, cuius intereſt, ne delicta maneant impunita. *Gl. in cit. §. Illud; V. Crimine; h.t.* Vnde ſequitur, quòd neque juramentum cadens ſuper tali promiſſione facta, ante delictum commiſſum, eámque confirmans valeat, neque obliget; cùm juramentum ſortiatur naturam, & conditiones promiſſionis, cui adjicitur: ideóque, ſi hæc ſit invalida, etiam ipſum non obliget, *Laym. lib. 4. tract. 7. c. 6. n. 8.* Quamvis autem maritus non teneatur uxorem adulteram, poſt delictum commiſſum, accuſare ad divortium inſtituendum, ſed illi condonare poſſit iniuriam ſibi illatam, & pœnam civilem divortij; ut colligitur ex *c. Idololatria; 5. in princ. cauſ. 28. q. 1.* nam, cùm hoc ſpectet ad ius privatum mariti, poteſt illi cedere; non tamen licitũ eſt paciſci de non accuſando criminaliter ad vindictam publicam, vel etiam civiliter ad divortium de crimine nondum comiſſo; quia prius peccandi occaſionem non præbet, ſicut poſterius, cùm rationẽ ſcandali in ſe contineat, ſive præbeat proximo occaſionem liberiùs peccandi; adeóque, cùm juramentũ illud non ſit obligatoriũ, poterit, eo non obſtante, maritus agere civiliter contra uxorem adulteram, ad divortiũ inſtituendũ. *Io. Andr. in cit. §. Illud; n. 9. Abb. n. 14.*

XLVII. Sed obſtare videtur, quòd in *cit. §. Illud;* ait Pontifex, tutius eſſe in hoc caſu, ut maritus propter juramenti Religionem non accuſet uxorem adulterã ad divortium celebrandũ, ſed ad pœnitentiam agendã eam denunciet Eccleſiæ: ergo juramentũ hoc de non accuſanda uxore obligat. Variè ad hoc reſpondent DD. nam *Gl. ibid. V. Crimine; & V. In hoc caſu; & Innoc. n. 3.* exiſtimant, Pontificem locutũ eſſe de juramento circa adulterium iam comiſſum, quo ſenſu validum eſt, & obligat, quia bono publico non præiudicat: & certum eſt licitũ eſſe dolum, furtum, adulterium, vel aliud crimen præteritum, & iam comiſſum remittere, & de eo non accuſare civiliter ad propriũ intereſſe, iuxta *cit. l. Si unus; §. Pacta;* ubi dicitur. Sed poſt admiſſa hæc paciſci poſſumus *ff. de pact.* neque videtur magnum eſſe inconveniens, quòd in *cit. §. Illud;* ſit aliqua varietas in duabus quæſtionibus ibi propoſitis, ita, ut in priori generali agatur de promiſſione iurata non accuſandi uxorem de ullo crimine, ſcilicet comittendo; ut patet ex uerbis ſubiectis, *Quia ſi mulier fieret infidelis &c.* & ibi dicitur, tale juramentum eſſe temerarium, nec obligare, ſaltem, quando præceptum eſt accuſare uxorem, vel pertinens ad bonum commune: tunc enim ſine peccato, & detrimento boni comunis ſervari non poteſt; ut docet. *Suar. lib. 2. de juram. c. 17. n. 14.* At verò in poſteriore quæſtione particulari agitur de juramento viri non accuſandi uxorem de adulterio iam comiſſo; & tale juramentum eſt licitum, & obligat; quia poteſt vir renunciare iuri ſuo, & opus miſericordiæ eſt remittere propriam iniuriam; & ſpirituali neceſſitati uxoris ſatis ſubveniri poteſt per denunciationem canonicam. *Suar. c. l. n. 16. & 17.* ubi *n. 21. hanc opinionem, & expoſitionem ſentit eſſe probabilem.*

Verùm, quia probabilius eſt, quòd, ſicut in prima quæſtione generali ſermo eſt de promiſſione iurata non accuſandi uxorem de ullo crimine, utique comittendo: ita etiam in ſecunda particulari quæſtione, cùm eodem modo, & ſenſu proponatur, & quaſi à quæſtione univerſali ad particularem deſcendatur; ut notat *Suar. c. l. n. 19.* ideo ipſe (omiſſâ reſponſione Abbatis, quæ non videtur plenè ſatisfacere) alias duas reſponſiones dat. Et primò quidem *n. 21.* ait, quòd verbum, *tutius, in cit. §. Illud;* non ſignificet obligationem: adeóque Pontificem ibi non dicere, virum, qui ſic iuravit, obligari ex iuramento ad accuſandum, ſed ſupponere, poſſe non accuſare, ſi velit, ac propterea dicere, tutius eſſe non accuſare ad divortium inſtituendum; quia ſic maior exhibetur reverentia iuramento: & ſimul remittitur iniuria privata: nec delinquendi occaſio, vel licentia præbetur uxori, cùm adhuc locus ſit denunciationi Canonicæ ad correctionem ipſius: neque hic ſubeſt morale periculũ animæ, ſeu peccati, cùm probabiliſſimum ſit, tale juramentum, ſi præcedat delictum comittendum, non obligare. Altera reſponſio etiam probabilis eſt, quam dat idem *Suar. c. l. n. 22. & Barb. in collect. in cit. §. Illud; n. 13.* videlicet, quòd, etſi pactum, & juramentum ei adiectum de non accuſanda uxore propter adulteriũ comittendum, ſi referatur ad accuſationem criminalẽ, quæ tendit ad publicam vindictam criminis, non valeat; quia lædit jus publicum, & repugnat comuni bono: ſi tamen referatur, & reſtringatur ad privatam, civilem accuſationem, quæ fit ad ſeparationem tori, & cohabitationis, validum eſt; qui eſt caſus proprius *cit. § Illud;* quia tunc jus publicum non læditur; cùm accuſatio ad publicam vindictam ſalva maneat, neq; etiam peccandi occaſio detur uxori, cùm maritus, qui iuravit, ſe non accuſaturum uxorem de adulterio civiliter ad divortiũ, nihilominus adhuc poſſit eam, præmiſſâ privatâ monitione, eâque poſtea ſpretâ, per canonicam denunciationem deferre Prælato Eccleſiaſtico ad emendationẽ, ſive pœnitentiam agendam, iuxta *cit. §. Illud;* quia juramentum ſtrictæ interpretationis eſſe debet, neq; ultrà verborum proprietatem, ſeu comunem acceptionẽ extendendum: denunciare autem, propriè loquendo, non eſt accuſare: adeóque, qui iuravit, ſe non accuſaturum, nõ prohibetur vi iuramenti denunciare. Supponit autem hæc expoſitio, iuramentũ illud ab initio non fuiſſe illicitum, nec temerarium, ſed validũ, & obligatoriũ, ac obſervandũ; ideóq; etſi Papa in priore quæſtione dixerit, generale illud iuramentũ eſſe temerarium, nihil tamen tale dixit de particulari iuramento poſteriore. *Suar. c. l.*

XLVIII. Ceterùm de alio juramento ab uno conjugum edito, ad probandum matrimonium cum altero contractum, agitur in *c. Mulieri; 34. h.t.* ubi habetur, »
quòd mulier quædã petebat virum, aſſerens, præſtito »
juramento in iudicio, quòd ſecũ per verba de præſenti »
matrimonium contraxiſſet: ſed, quia viro id negante, »
alias probationes non habebat, is ab eius impetitione »
per ſententiam abſolutus fuit (quia actore non plenè »
probante, Reus abſolvi debet. *c. Cùm Eccleſia; 3. in fine* »
de cauſ. poſſ. & propriet. l. Qui accuſare; 4. C. de edendo. Gl.
hìc V. Abſoluto) Conſultus ſuper hoc Pontifex Greg. IX. »
reſpondit, quòd Iudex non debet licentiã dare mulieri »
cum

cum alio matrimonium contrahendi, ne ipſo auctor periurij videatur: neque tamen nubere nolentem prohibere debet, ne, ſi fortè falſum iuravit, matrimonium legitimum impediatur, ſed ea ſuæ conſcientiæ potiùs relinqui debet. Ratio eſt; quia, cùm neſciatur, nec oſtendi de ea poſſit, verène, an falsò jurârit, ipſa verò mulier ſciat, an matrimonium cum alio viro legitimè contrahere poſſit, nécne; ideo conſcientiæ ipſius determinandum id relinquitur: nam, ſi verum eſt, quod juravit, nempe, quòd vir ille cum ipſa verè contraxerit matrimonium, tum non poteſt coram DEO poſtea validè contrahere aliud matrimonium; quia ageret contra proprium juramentũ, eſſétque periura violando illud, & poſterius matrimonium eſſet irritum, ac ſacrilegum; ſed hoc caſu Judex ipſi potiùs ſuadere debet, ut abſiſtat à ſecundis nuptijs. Si verò falſum ſit, quod juravit; quia mulier matrimonium cum viro nun contraxit; tunc periura quidem erit, ſed nihilominus tamen poteſt contrahere aliud matrimonium: ideóque Judex non debet prohibere ipſam nubere volentem, ne matrimonium legitimum ab eo impediatur: periurium enim non eſt impedimentum matrimonij contrahendi. *Gl. hic V. Periurij. & Abb. n. 2.*

XLIX. Hinc colligitur primò. Quando agitur de dubio peccato, tunc cuiuſque conſcientiæ id relinquendum eſt, an peccârit, nécne. *Abb. hic. n. 4. not. ult.* Colligitur ſecundò. Per confeſſionem Actoris in Judicio non debet ſententia contra Reum ferri: imò, non obſtante confeſſione eius, quamvis iuratâ, ſi probata non ſit, ſententia ferri debet contra Actorem pro Reo; prout factum eſt in caſu huius c. ubi contra mulierem actricem lata eſt ſententia, & vir conventus fuit abſolutus; quia mulier defecit in probatione, quòd matrimonium cum viro contraxerit. Neque verò in caſu huius c. juramentum fuit delatum mulieri, in ſupplementum probationis, ſed fortè ad veritatem dicendam, exegit illud Judex: & confeſſio regulariter non pro confitente, ſed contra illum probat. *Abb. hic n. 5.*

§. VI.

De Iuramentis licitis, quæ obſervari debent, & obligant, donec relaxentur, & iurans ab iis abſolvatur.

L. Aſſertio 1. Alia regula generalis eſt, quòd omne juramentum obſervandum ſit, quod non vergit in interitum, ſeu diſpendium ſalutis æternæ, nec obſervatum redundat in alterius præiudicium, ſeu detrimentum; prout habetur in *c. Si verò; 8. & cap. Cùm contingat; 28. h. t. & in c. Quamvis; 2. de pact. in 6.* adeóque quod licitum eſt, & ſine peccato obſervari poteſt. Et hinc, qui non ex neceſſitate, ſive ob impedimentum neceſſarium, ſed liberâ voluntate juramentum licitum non obſervat, ſeu implet, Reus periurii cenſetur; ut conſtat ex *cap. Querelam; 10. h. t.* Nam Guilielmus Clericus R. Canonico Linconienſi, interpoſito juramento, promiſit, ſe ipſi, nomine Eccleſiæ de Siatera, annuatim ſoluturum duos Biſantios, ſed is ab huiuſmodi penſionis ſolutione per biennium ceſſavit. Super hoc querela delata eſt ad Papam Alexandrum III. qui reſpondit: cùm non mereantur Eccleſias regere, qui ſunt Rei criminis periurij, ideo, ſi conſtiterit Judicibus à ſe delegatis, ipſum VVilhelmum, non neceſſitate, ſed voluntate ſolutionem annuæ penſionis omiſiſſe, eundem ab Eccleſia illa removeant, eámque dicto R. Canonico reſtituant.

LI. Pro explicatione huius c. Notandũm primò. Videtur, quòd hæc Eccleſia parochialis pertinuerit ad Canonicum R. tanquam Rectorẽ principalem, cuius præbendæ illa annexa erat, ad ſuſtentationem illius, & cui VVilhelmus, tanquam Vicarius perpetuus, & intitulatus, ad quem ſpectabat actualis cura, & adminiſtratio eiuſdem Parochiæ, quot annis penſionẽ ſolvere debebat, ex vi promiſſionis iuratæ ipſi factæ de illa ſolvenda, quá cùm contra iuramentũ non ſolviſſet per biennium, petiit R. Canonicus, privari VVilhelmum titulo Vicariæ, & ab illa removeri, quippe qui crimine periurij ſit irretitus. *Abb. hic n. 1. & 2.* Alij verò hoc c. ita intelligunt, quòd VVilhelmus fuerit Vicarius ſolùm temporalis, & conductor fructuum illius Eccleſiæ, ac præſtiterit juramentum, de ſolvendà penſione annua. Sed id haud colligitur ex hoc c. quià tunc cecidiſſet omni jure locationis, non ſolvendo per biennium, nec opus fuiſſet adire Pontificem, ſed R. Rector principalis Eccleſiæ ipſum ad libitum potuiſſet removere à Vicaria temporali. *Abb. c. l.*

Notandum ſecundò. Clerici convicti de periurio removendi ſunt à ſuis beneficiis, ſive per ſententiã iis privandi, quamvis ipſo jure non ſint privati. *c. Cum non ab homine; 10. de judic.* & colligitur ex hoc c. idq; quia periuri ſunt infames ſecundùm Canones. *Can. Infames; 17. cauſ. 6. q. 1. Gl. hic V. Periurii; & Abb. n. 3.* Porrò in caſu huiꝰ cap. R. Canonicꝰ agebat contra Clericum VVilhelmum, non criminaliter, ut ob periuriũ deponeretur ab Ordine, & Officio, ſed civiliter; ut removeretur à cura, & adminiſtratione Eccleſiæ, nõ ob penſionem non ſolutam, ſed quia, cùm Eccleſia Parochialis pertineret ad Canonicũ, quoad proprietatem, ejus intererat, ut periurus, & indignus Vicarius curam non detineret: idcóq; Papa mandat ipſi Eccleſiã reſtitui, ſi conſtiterit, ita eſſe, ut narratur. *Abb. hic n. 4. in fin.*

Notandum tertiò. Siquis, ob impedimentum neceſſarium, juramentũ promiſſorium non impleat, non cenſetur Reus periurii; quia neceſſitas excuſat à reatu periurij, cùm ea non ſit ſubiecta legi. *c. 2. de obſer. jejun. Gl. hic. V. Non neceſſitate.*

LII. Porrò, etiam Epiſcopi, qui juramentũ ſuũ, ſeu promiſſionẽ juratã tranſgreſſi ſunt, tanquã periuri puniendi ſunt: & quidẽ tantò graviùs in eos adverti debet, quantò maiore in dignitate cõſtituti, & alij exemplo eorum ad ſimilia pertrahi poſſunt; prout Papa Urbanꝰ III. reſcripſit ad Archiepiſcopum Piſanũ in *c. Cùm quidam; 12. in princ. h. t.* Ratio eſt; quia tantò maius eſt delictũ hominis, quantò in ſublimiore ſtatu, ac dignitate, præſertim Eccleſiaſtica, eſt conſtitutꝰ: idq; tum propter ingratitudinẽ, & abuſum donorum, & gratiarũ cæleſtiũ, quibus tales homines cumulantur: tum propter malum exemplum, quo aliis nocent, eóſque pervertunt. *Abb. hic in princ. not. 1.*

LIII. Ubi quoad pœnã notandum eſt, quòd pœnã pecuniaria major imponi debeat, propter delicta, perſonis dignioribꝰ, & Nobilibꝰ, quàm minùs dignis, & plebeis. *Arg. l. Illicitas; 6. §. fin. ff. de Offic. præſid.* ubi dicitur, quòd propter inopiam mulcta remittenda ſit: at verò pœna corporalia minor infligi debet Nobilibꝰ, & in dignitate poſitis, quàm Ignobilibꝰ, & plebeijs.

beijs.

beiis. *l. 2. C. Ut nemo privatus &c. c. ult. de pœnis. Gl. hic V. Dignitate; in fine.* Neque verò hoc eſt uti perſonarum acceptiooe: nam pœna ſecundùm ſe exigua, tum infamiâ, vel corporis moleſtiâ coniuncta, gravior reputatur, comparatione perſonæ dignloris; ſicut etiam mulcta, ſeu pœoa pecuniaria ſecundùm ſe parva, magna teputatur, & gravis efficitur, ſi panperi imponatur; nt notat *Felin. hîc n. 5.*

LIV. Præterea huc pertinet, qnod ſtatutnm habetur in *cap. Cùm in poſitionibus; 3. & ult. h. t. in 6.*
» Nam, ſiquis ad Prælaturam electus, alio ad impe-
» diendam eius confirmationem, ſe opponente, poſt
» juramentum (ſive de calumnia, ſive de veritate di-
» cenda. *Franc. hîc n. 1.*) in cauſa præſtitum, poſi-
» tiones, aut reſponſiones manifeſtè contrarias, aut
» contradictorias afferat, cenſeri, ac declarari debet
» periurus; & ideo à confirmatione, & jure electio-
» nis ſuæ repellendus, eique ſuper ipſa electione per-
» petnum ſilentium indicendum eſt, præterquam ſi
» juſta, & rationabilis cauſa eum excuſet. Sed, &
» idem dicendum, ſi Procurator electi, eo expreſsè
» mandante, vel poſtea ſciente, ac ratum habente,
» vel oon revocante, tales contrarias poſitiones, aut
» reſponſiones eiuſdem nomine fecerit.

LV. Ratio prioris partis eſt; quia, qui poſitiones producit, cenſetur eas confiteri. *cap. 2. de confeſſ. in 6.* qni aotem duo inter ſe directè contraria confitetur, ex quibus neceſſariò alterum eſt falſom, cùm ſimul ntrumque verum eſſe oon poſſit, neceſſariò mentitur; & conſeqnenter peierat, ſi iuratus falſum dicat; qnia, cùm periurus deponi poſſit à beneficio, vel Prælatura, in qua jam inſtitutus fuit, *c. Querelam; 10. & c. Tua autem; 11. h. t.* multò magis repelli poterit electus, priusquam confirmatus, vel inſtitutus eſt. *Arg. cap. Quemadmodum; 25. h. t.* ideòque tanquam periurus à coofirmatione, & jure electionis ſuæ repellendus. Excipi debet, niſi juſta, & rationabilis cauſa eum excuſet à periurio, cuioſmodi eſt, ſi unum ex contrariis poſſit multipliciter intelligi: vel ſi incontinenti errorem ſuum corrigat, cùm & teſtis in tali caſu à periurio excuſetor: vel ſi etiam per intervallum alleget, ac probet juſtam cauſam ſui erroris; ut, quia poſitio, vel reſponſio facta ſit de facto alieno, in qno probabilis eſt error. *Gl. hic V. Juſta cauſa.* Ratio poſterioris partis eſt; quia, quod quis per alium facit, perinde eſt, ac ſi faciat per ſe ipſum, juxta *Reg. Iur. 72. in 6.* & qui delictum ſuo nomine patratum ratum habet, Juris fictione quodammodo mandâſſe cenſetur, cùm noo ſit dubiom, ratihabitionem mandato comparari. *Reg. Iur. 72. in 6.* ideo, ſi Procurator ponat, vel reſpondeat contraria, ex mandato Domini, vel cum ratihabitione illius, vel ſi, poſtquam ſcir, talia geſta eſſe à Procuratore ſuo, ea non revocet (hoc ipſo enim quòd ſcit, cenſetur tacitè conſentire, & ratificare, ſi non revocet) talis electus à confirmatione repellendus eſt, perinde, ac ſi per ſe ipſum iſta commiſiſſet: requiritur autem, ut electus expreſſum, ſeu ſpeciale mandarum dederit Procuratori ſuo ponendi, vel reſpondendi contraria; nec ſufficit generale mandatum; alioquin electus non habebitur pro petiuro. *Gl. hic. V. Expreſſè.*

Porrò, diſpoſitio hoius c. habet locum, qnando poſitiones, vel reſponſiones contrariæ fiunt, poſt præſtitum juramentũ calumniæ, vel de veritate dicenda. *cap. 1. de juram. calum. in 6.* ſecus, ſi fiant ante juramentum: tunc enim non habet locum, quod hîc dicitur de periurio; ut colligitur ex hoc c. à contrario ſenſu. *Franc. hic n. 1.*

LVI. Aſſertio 2. Juramenta quædam ſunt, ut ex communi tradit *Abb. in c. ult. n. 2. de pactis.* quæ turpitudinem, & peccatum continent, ex parte utriuſque, tam præſtantis juramentum, quàm ex parte recipientis illud, vel etiam ex parte jurantis tantùm; & hæc non obligant; qoia non eſt obligatoriom contra bonos mores præſtitum Iuramentum. *Reg. Iur. 58. in 6.* neque juramentum poteſt eſſe vinculum iniquitatis. *cap. Quanto; 18. h. t.* & patet ex ſuprà dictis. Alia verò ſunt iurameota, quæ turpitudioem cootinent, ac peccatum, non ex parte jurantis, ſed ex parte ſolùm recipientis iuramentum; & hæc obligant quidem, & obſervanda ſunt, ſed revocabiliter; quia ea obligatio, obtentâ abſolutione à juramento, tollitur; de quibus in ſpecie agemus in ſeqq.

§. VII.

An, & quâ ratione obliget Iuramentum de ſolvendis uſuris, vel ſolutis non repetendis?

LVII. Aſſertio 1. Debitores, qui promi- »
ſerunt, ſéque obligârunt ad ſolvendas uſuras ſuis »
creditoribus, non quidem tenentur eas ſolvere, nec »
ad id cogi debent: ſi tamen jurâtint, ſe illas ſolutu- »
ros, cogendi ſuot Domino reddere Iuramentum (id »
eſt, ex reverentia Numinia Divini, ſive ob Iuramen- »
tum DEO præſtitum, obligantur ad ſolvendum) ſo- »
lutas tamen uſuras ereditores reſtituere debent, & »
ad id, ſi neceſſe fuerit, per cenſuram Eccleſiaſticam »
ſnnt compelleodi. Ita ſtatuit Papa Alexander III. »
in c. Debitores; 6. h. t. Hæc Conſtitutio tria dicit, ſive tres partes continet: Primò, quòd debitor, qui uſuras promiſit, non obligetur ad ſolvendum illas, vi ſcilicet pacti; quia, cùm promiſſio, aut contractus uſurarius ipſo jure naturali, ac Divino ſit iniuſtus, & irritus, & juſtitia commntativa non permittat, ut debitor, ſeu mutuatarius plùs reddere cogatur, quàm accepit à ereditore, vel mutuante; ut ex communi docet *Laym. lib. 3. tract. 4. c. 16. n. 6.* ſequitur, quòd per tale pactum, vel contractum uſurarum nullum jus, nec obligatio, nec naturalis quidem acquiritur paciſcenti de uſoris ſibi ſolveodis. *c. Cum tu; 5. c. Tua; 9. de uſuris.* adeòque non obligatur debitor ex juſtitia ad ſolvendum illas, neque ad id compelli debet.

LVIII. Dicitur ſecoodò in hoc c. quòd juramentũ de ſolvendis nſuris nihilominus obſervandum ſit, videlicet non ex obligatiooe inſtitiæ erga homioẽ, in cuius utilitatẽ præſtitum eſt, ſed ex virtute Religionis erga DEUM, ut, quod iuratum eſt, re ipsâ verũ efficiatur, & impleatur, ne nomen DEI in teſtimonium falſi adductum fuerit; ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3.* oam juramentũ homioi præſtitum ſervari debet, quotieſconq; ſine diſpendio ſalntis æternæ, adeóq; ſine peccato (intellige ex parte iurantis) ſervari poteſt. *c. Quamvis; 2. de pact. in 6.* at debitor, qui ſolvit nſuras promiſſas creditori, non peccat; quia licitè ab eo, qoi parat⁹ eſt uſuras exercere, ob cauſã oeceſſitatis, mutuũ ſub uſuris accipit, & ſine peccato ſolvit; ut docet *S. Th.*

2. 2.

Digitized by Google

2. 2. q. 78. *art. 4. in corp.* Ubi ait: ex juramento facto homini duplex obligatio poteſt oriri: una homini, ratione promiſſionis ipſi factæ, & ut ſic juramentum per iniuriam extortum non obligat: altera verò DEO in teſtem adducto; & ut ſic obligat jurantem, DEUM reddere teſtem veracem, implendo promiſſionem: ergo vi huius juramenti, quod ex parte ſolventis nullum peccatum continet, obligatur debitor ad ſolvendas uſuras, ob reverentiam Divini Numinis in teſtimonium adducti; ut docet *Abb. in c. 1. num. 3. h. t. Laym. l. 4. tract. 3. c. 7. n. 1.*

Quin imò probabile eſt, quòd, etſi mutuatarius promittendo ſub juramento uſuras, peccaverit; vel quia ſine ulla neceſſitate, aut utilitate promiſit; vel quia alterum non paratum ad mutuandum promiſſione uſurarum ad id induxit: nihilominus tamen adhuc ex juramento obligatus eſt ad ſolvendas uſuras; tum quia textus in *cit. cap. Debitores.* generaliter, & indiſtinctè loquitur, debitores eſſe cogendos ad ſolvendas uſuras, ſive illas paratis, ſive non paratis, ad mutuandum promiſerint, ſi de ipſarum ſolutione juraverint; tum quia, licèt promiſſio, & juramentum illicitum fuerit, non tamen fuit de re illicita, ſed quæ ſine peccato impleri poteſt, uſurarum nimirum ſolutio: nam uſurarius, etſi antea paratus non fuit ad mutuandum ſub uſuris, eſt tamen poſtea paratus ad recipiēdum uſuras: aliàs non reciperet illas, ſed remitteret juramentum: & adſunt juſtæ cauſæ ſolvendi uſuras, nempe, ut appareat, quantopere debitor ſuorum promiſſorum fidem ſervet: eàque ſolutio ipſi creditori, ſeu uſurario eſt utilis; quia ſaltem poſſeſſio pecuniæ per illam in eum transfertur: ac proinde talis ſolutio, quippe ex juſtis cauſis facta, non cenſetur cooperatio ad peccatum recipientis uſuras, ſed ſolùm permiſſio illius peccati, ex juſta cauſa. *Imola in cit. c. Debitores; n. ult. in finc. h. t. Felin. ibid. n. 7. Suar. lib. 2. de juram. c. 9. n. 7. & 8. Sanch. lib. 3. moral. c. 11. n. 3. & 5. Laym. cit. cap. 7. num. 1. Caſtro Palao part. 3. tract. 14. diſ. 2. punct. 3. n. 4.*

Dicitur tertiò in *cit. c. Debitores.* quòd, poſtquam debitor uſuras ſub juramento promiſſas ſolvit, creditor eas reſtituere debeat, & ad eas reſtituendas per cenſuram Eccleſiaſticam compellendus ſit: nam, cùm recipienti uſuras nullum jus, nec dominium earum ſit acquiſitum, quippe quas ſine juſto titulo accepit, & per Injuriam extorſit; ideo ad eas reſtituendas in foro interno, & externo obligatur, & conſequenter etiam per cenſuras, & pœnas ad id cogi poteſt.

LIX. Atque hinc infertur primò. Quòd debitor, ſolutis uſuris ſub juramento promiſſis, poteſt illas mox abſque alia juramenti relaxatione, iterum repetere ab uſurario, per condictionem ſine cauſa, ob quam uſuræ maneant penes accipientem, qui injuſtè eas accepit, ac detinet: nam juramentum illud tantùm factum fuit de ſolvendis uſuris, cui per ſolutionem eſt ſatisfactum: non autem obligat ad uſuras ſolutas non repetendas, cùm hoc in juramento illo non ſit expreſſum; adeòque ad id extendi non debet: juramentum enim promiſſorium, præſertim ſi iniquè extortum ſit, ſeu ex parte promiſſarij turpitudinem, vel peccatum contineat, ſtrictā interpretationem meretur, ita, ut non plùs obligare cēſeatur, quàm ſecundùm ſtrictā verborum ſignificationē promiſſum fuit; ut conſtat ex *c. Ad audientiam; 4. de his, quæ vi & c.* ubi dicitur, quòd gravi metu coactus ad reſignandam Eccleſiam Parochialem ſub juramento, eo non obſtante, poſſit illam repetere, eique illam reſtituendam eſſe; quippe cùm vigore illius juramenti, obligatus tantùm fuerit ad reſignandum; non verò etiam ad non repetendum. *Gl. ibid. V. Repetendum. Covarr. in c. Quamvis; 2. de pactis. in 6. p. 2. §. 3. n. 2. Suar. cit. c. 9. n. 16. Sanch. cit. cap. 11. n. 9.* Idémque dicéndum, ſiquis latroni, ob mortis metum, juravit pecunias daturum: datas enim repetere poteſt, ob rationem jam allatam. *Sanch. c. l. n. 16.*

LX. Infertur ſecundò. Creditor, cui uſuræ ſub juramento promiſſæ ſunt, ex juſtitia obligatur ad remiſſionem juramenti; quia, cùm conſtet ipſum contra juſtitiam peccare, ſi uſuras promiſſas recipiat; ideo ex juſtitia obligatur, eas non recipere, &, ut liberet promittentem obligatione ſuâ: factâ autem eâ remiſſione, etiam coram DEO liberatus eſt debitor ab obligatione juramenti, non quòd per juramentum aliqua obligatio acquiſita ſit creditori uſurario, quam remittat; ſed quia DEUS juramentum promiſſorium in favorem hominis factum non acceptat, niſi quia homo illud acceptat: nam hoc juramentum hanc tacitam conditionem includit: ſi promiſſario gratum fuerit, ſive: niſi is remiſerit, in cuius utilitatem factum eſt: unde remittente illud homine, etiam DEUS remittit, & ceſſat ejus obligatio. *Covarr. cit. loc. §. 3. n. 2. verſ. primùm. Suar. c. l. n. 6. in fine. Leſſ. lib. 2. de juſtit. c. 17. n. 53. Sanch. c. l. n. 8.* Quare neque ſecundariò acquiritur uſurario ex tali promiſſione jurata obligatio aliqua; ut colligitur ex *cit. c. Debitores; h. t.* ubi dicitur, cogendum uſurarium reddere DEO juramentum, quaſi ipſi ſoli ſit acquiſita obligatio ex juramento; quia, ſicut ex promiſſione ſimplici de ſolvendis uſuris nullum jus acquiritur uſurario; quia eſt turpis, & illicita ex parte recipientis; ita neque ex juramento. *Covarr. c. l. Sanch. c. l. n. 8. contra Abb. in c. 1. n. 1. h. t.* qui putat, ſaltem ſecundariam aliquam obligationem acquiri recipienti juramentum, quod tamen non congruit textui in *cit. c. Debitores;* in quo de ſolo DEO ſit mentio.

LXI. Porrò, ſi creditor in tali caſu juramentum debitori remittere nolit, à Judice Eccleſiaſtico cogi poteſt ad relaxandum illud per cenſuras Eccleſiaſticas; ut conſtat ex *c. Ex adminiſtrationis; 1. h. t.* Ubi Papa Gregorius III. (vel ut in quibuſdā vetuſtiſſimis » codicibus legitur) Gregorius IX. mandat, ut cre» ditores ad juramenta ſuper uſuris ſibi ſolvendis » præſtita relaxanda per Eccleſiaſticam diſtrictio» nem (id eſt, ſuſpenſionem, vel excommunicatio» nem, vel interdictum. *Gl. hic V. Diſtrictione; junct. Gl. margin.*) cogantur (ſcilicet ab Epiſcopis tanquam delegatis, auctoritate huius Canonis, vel potiùs tanquam ab Ordinarijs locorum jure, ac poteſtate ordinariâ. *Gloſ. hic V. Cogatis; & Abb. hic in finc.*) putat tamen idem *hic n.* 14. per diſtrictionem Eccleſiaſticam hoc loco magis congruè intelligi pœnam temporalem, quàm ſpiritualem, qualis eſt cenſura; ſed prius eſt verius. Ex quo patet, quòd, ſi creditor uſurarius nolit remittere juramentum ſibi præſtitum à debitore de ſolvendis uſuris, poſſit is, qui juravit, petere à Judice Eccleſiaſtico, ut

compellat eum ad hoc juramentum, eiúſque obligationem remittendam: nam Juſiurandum poteſt remitti ab eo, in cuius utilitatem præſtitum fuit. *Covarr. lib. 1. var reſol. cap. 4. num. 5. §. Prima quidem. Barb. in collect. in cit. cap. 1. num. 2. h. t.* Imò etiam Judex ſecularis remittere id poteſt, ut infrà dicetur; & tunc factum Judicis ſupplet factum partis.

LXII. Atque hinc jam colligitur, debitori, qui ſimpliciter juravit, uſuras ſolvere, plura remedia competere; nt notat *Abb. in cit. cap. 1. n. 6. & 7. h. t.*

Primò. Ut ſolvat uſuras, & ſic impleat juramentum, & poſtea has repetat, juxta *cit. cap. Debitores; hoc tit.* Secundò. Ut petat, creditorem compelli ad relaxandum juramentum, juxta *cit. c. 1. h. t.* Hæc autem compulſio fieri debet, & peti, ante finitum terminum ſolutioni præfixum: eo enim elapſo, incideret in periurium: nec debet priùs audiri, quàm ſolverit; quia aliàs interim perſiſteret in peccato periurij.

Tertiò. Ut petat abſnlutionem, ſive relaxationem juramenti ab Epiſcopo, etiam invito creditore uſurario: éſtque hoc remedium non ſnbſidiarium, ſed æquè principale, ac prius: ideóq; iſto etiam omiſſo, adhiberi poteſt; modò petitio abſnlutionis, & ipſa abſolntio fiat ante elapſum terminum, in quo, & poſt quem debitor fieret periurus; nt paulò antè dictum. Quartò. Ut debitor conventus excipiat, qnòd non debeat cogi ad obſervandum juramentum, cùm ipſe creditnr teneatur, propter turpitudinem ſuã, & iniuriam illatam, illud remittere: idqne ſaltem procedit, ſi excipiat, & de iniuſtitia uſurarij liqueat, antequam debitor ſit in mora ſolvendi. Quintò deniq; ut Judex, etiam non requiſitus, ex officio ſuo compellat creditorem deſiſtere ab exactione uſurarũ; idq; procedit, quando jnrans non conſtituitur in mora ſolvendi, ſine interpellatione creditorum; adeóque ante elapſum terminum conſtitntum ad impleudum juramentum; qnia aliàs dies interpellat pro homine.

LXIII. Sed contra hactenus dicta objici poteſt Primò. Si debitor, qui uſuras ſolvit, poteſt illas repetere tanquam indebitè ſolutas, ſequitur, quòd non teneatur ſolvere promiſſas: quid enim opus eſt ſolvere, ſi deinde ſtatim repeti poſſint, ac reſtitui debeant? & facit huc regula illa juris: *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit. l. Invitus; 156. §. 1. ff. de R. I.* Sed jnranti datur actio ad repetẽdas uſuras, qnas ſolvit: ergo multò magis dabitur exceptio, ad nſuras non ſolvendas. Item, qui indebitum ſcienter ſolvit, non repetit; qnia donare videtur, jnxta *Reg. Iur. 53. in ff.* cnius per errorem dati repetitio eſt, eius conſnltò dati dnnatio eſt; ſed debitor ſolvit creditori uſuras, quas ſcit, ſe non debere: ergo donare videtur. Reſp. Inde ſolùm probari, quòd debitor uſuras juramentn promiſſas non teneatur ſolvere ex lege juſtitiæ: nbligatur tamen ſolvere, ratione juramenti, ex virtute Religinnis erga DEUM, ut indicat *Gl. in cit. c. Debitores. V. Cogendi ſunt.* Itaq; in præſenti caſu juramentum obſtat; per quod DEO obligatio eſt acquiſita, quò minùs debitori, nec actio detur contra nſurarium, niſi priùs uſnras ſolvat, nec exceptio: at poſtquam per ſolutionem ſatisfactum eſt DEO, datur debitori actio ad repetendas uſuras ſolutas, & tunc etiam exceptio ei datur contra quemlibet impedientem repetitionem illarum. *Caſtro Palao cit. punct. 3. num. 10. in 2. object.* Deinde, qui ſcienter ſolvit indebitum, non repetit; quia donare videtur, id intelligendum eſt, ſi omnino liberaliter tradat rem, quam ſolvit: ſecus, ſi ſolvat, quod per injuriam eſt extortum; ut in prnpoſito, debitor ſolvit uſnras; quia cogitur illas ſolvere ob juramentum, quod uſurarius ab illo extorſit; & ideo non cenſetur, illas donare. *Palao c. l.*

Similiter, etſi aliàs dolo petat, qui ſtatim reſtituere debet, quod petit; ideóque per exceptionem doli repelli poſſit, *l. Doli; 7. ff. de doli except. & Reg. Iur. 56. in 6.* nnde etiam uſurarius, qui petit pecuniam, quam ſtatim acceptam reſtitnere debet, dolo malo petit; adeóque etiam repelli per exceptionem doli poſſet, ſpectato præcisè jnre, & actione, quam habet ad petendum: niſi obſtaret extrinſeca circumſtantia, videlicet Religio juramenti ex parte debitoris. *Pal. c. l.*

Denique non obſtat, qnod dicitur in *l. Qui ſic; 15. ff. de ſolution.* Qui ſic ſolvit, nt recipiat, non liberatur, quemadmodum non alienantur nummi, qni ſic dantur; ut recipiantur. Id enim intelligi debet primò, ſi ſnlvatur, eo pacto, & conditione inter partes initâ, nt ſtatim, poſtquam ſolutum eſt, repetatur: tunc enim in effectu perinde eſt, ac ſi ſnlutum non fuiſſet. Vel ſecundò intelligi debet, ſi is, cui fit ſolutio pecuniæ, eam non teneatur reſtituere, ſed retinere poſſit: at creditor uſuratins debet pecnniam ſibi ſolutam reſtituere. *Sanch. cit. cap. 11. num. 12. in fine.* Vel tertiò loquitur lex illa de pecunia ei debita, cui ſolvitur, non de pecnnia, quæ ſolùm ſolvenda eſt; quia debita eſt DEO, qnnmodo pecunia ex mutuo promiſſa uſurario, debet ſolvi, non quòd ſit debita nſurario, cui nullum jus, nec actio eſt acquiſita ad petendam illam; ſed quia eſt debita DEO, ex vi juramenti. *Pal. c. l. n. 7.*

LXIV. Objicitur ſecundò. Simplex promiſſio uſurarum non obligat promitientem ad ſolvendum; qnia eſt nulla, & irrita: ergo neque juramentum tanquam acceſſorium obligabit; hnc enim ſequitur naturam principalis. *Reg. Iur. 40. in 6.* cùm ergo principale; videlicet promiſſio uſurarum ſit irrita; conſequenter etiam ipſum juramentnm, quod ei adjicitur, eſt irritum. Reſpondet in primis *Abb. in cit. c. Debitores; n. 2.* in hoc caſu acceſſorium non ſequi principale, qnia diverſa eſt ratio inter utrumqne: nam per promiſſionem uſurarnm, quæ eſt velut principale, acquiritur obligatio homini, ſcilicet promiſſario, quæ hîc non ſubſiſtit, propter prohibitionem legis irritantis talem promiſſionem, ob turpitudinem, & iniuſtitiam ex parte promiſſarij: at verò per juramentũ acquiritnr nbligatio DEO, qund ſervandum eſt, nb reverentiam Divini Numinis. Deinde reſpondetur, quòd in hoc caſu non datur principalis obligatio nata ex promiſſione, cui juramentum accedat: neque enim hoc spponitur ad confirmandam promiſſionem, ſed juramentum eſt hîc principale, & per ſe ſtans, obligans jurantem, ut, quod jnravit, verum efficiat, ac impleat, ne DEUS in teſtimoninm falſitatis ſit adductus. *Covarr. in c. Quamvis; p. 2. §. 3. n. 2. verſic. tertio.* hinc tollitur. *Sanch. cit. cap. 11. n. 12.*

LXV. Objicitur tertiò. Nulla eſt differentia inter ſimplicem loqnelam, ſeu promiſſionem, & juramentum quoad DEUM. *c. Iuramenti; 14. cauſ. 22. q. 5.* Ergo, ſi ſimplex promiſſio uſurarum non nbligat;

gat; neque juramentum, ſive jurata promiſſio. Reſp. Inter ſimplicem promiſſionem, & juratam, nulla eſt differentia, quoad obligationem non mentiendi; quia tam ex vi promiſſioois ſimplicis, quàm vi juramenti obligator quis ad hoc, ut verè intentionem habuerit exequendi rem promiſſam, vel juratam: tamen graviùs peccat, qui violat promiſſionem juratam, quàm qui ſimplicem *Abb. in cit. c. Debitores; n. 3.*

LXVI. Aſſertio ſecunda. Juramentum debitoris de non repetendis uſuris iam ſolutis obligat; nec poteſt jurans eas repetere, niſi prius obtentâ hujus juramenti relaxatione; ut colligitur à contrario ſenſu ex *c. Ad audientiam; 4. de vi met. cauſ.* ibi: *Quo juramento non ad repetendum, ſed ſolummodo ad reſignandum tenebatur*: ergo ſecus, ſi juràſſet non repetere: tum enim non poſſet repetere, obſtante juramento. *Gl. ibid. V. Reſignandum*; & ratio eſt; quia tale juramentum poteſt licitè, & ſine peccato ſervati, ac proiode obligat. *Covarr. c. l. Suar. c. l. n. 17. Sanch. c. l. n. 9. & dictum ſupr. l. 1. tit. 40. n. 18.*

LXVII. Excipi debet: niſi nova repetendi cauſa poſtea ſuperveniat; tunc enim juramentum noo repetendi uſuraa ſolutas ceſſat obligare; prout ſumitur ex *c. Ad noſtram*; 20. *h. t.* Nam quidam cives Piſani alicui uſuras ſolverunt, juramento confirmantes, quòd nec per ſe, nec per alium eas repetere vellent, nec apud Judicem Eccleſiaſticum, neque etiam ſecularem, ſuper iis querelam proponere. Sed creditor uſurarius teſtamentum condidit, in quo heredes ſuos obligavit, ut omnibus, qui probarent, ſe ſolviſſe uſuras eidem, illas ipſis reſtituerent: cùm autem illi, qui uſuras ſolverant, ob præſtitum juramentum, uſuras repetere non auderent, etiam heredes uſurarii illas reſtituere intermiſerunt. Hoc cognito, mandat Papa Innocentius III. Archiepiſcopo Piſano, ut ſub pœna Excommunicationis publicè io Eccleſia promulget, aut promulgari faciat, ut, qui huius rei notitiam haberent, ad ferendum teſtimonium procedant: &, ſi ex teſtimoniis, aliiſqoe documentis cooſtiterit, ita actum eſſe, uti dictum fuit, heredes per cenſuram Eccleſiaſticam ad uſuras, quas pater eorum recepit, reſtituendas iis, à quibus acceptæ fuerunt, compellat. Ratio eſt; quia juramentum, quo aliquis ſuo juri renunciat, cùm ſtrictæ interpretationis eſſe oporteat, juxta *l. Quidquid*; 99. *ff. De V. O.* intelligi debet de jure tuoc exorto, ſive ſecundùm rei ſtatum, & cauſam tunc exiſtentem; non autem de jure poſtea exorituro, ſive ſi nova cauſa ſuperveniat. *Arg. c. venient*; 16. *& c. Quemadmodum*; 25. *h. t.* idque ſumitur ex *cap. 2. de renunc.* ex quo conſtat, quòd is, qui, quamvis juratus beneficio renunciavit, nihilominus illud poteſt petere, & obtinere, ſi poſt juramentum denuo ad illud eligatur, vel in eo inſtituatur: adeóque nova cauſa superveniat petendi, & obtinendi beneficium. Sic quoque in caſu huius c. nova repetendi uſuras ſolutas cauſa orta fuit, propter mandatum defuncti, quo in teſtamento heredes ſuos obligavit ad uſuras illas reſtituendas iis, qui illas ſolverunt: & conſequenter remiſit etiam illis juramentum de non repetendis uſuris. Neque obſtat, quòd in caſu huius c. debitores, propter timorem, & reverentiam juramenti, repetere uſuras ſolutas intermiſerunt; quia ſine cauſa id timebant; ut notat *Abb. hic n. 11.* Nam bonarum mentium eſt ibi culpam timere, ubi culpa non eſt. c. *Ad ejus*; 4. *in fin. diſ. 5.* Simili ratione, ſi quis pacem cum inimico juratus inivit, non obligatur juramento, poſtquam nova illum offendendi cauſa ſupervenit, ut ſi alter iterum injuriam ipſi intulit. *Abb. in cit.* c. 2. n. 10. *de renunc.* quia juramentum non debet extendi ad futura, quæ plerumque incognita ſunt; ideóque non cenſentur comprehenſa ſub intentione jurantis.

LXVIII. Notandum hîc præterea primò. Debitor, non obſtante juramento de non repetendis uſuris in Judicio, denuntiare poteſt uſurarium apud Judicem Eccleſiaſticum, denuntiatione Evangelicâ, ſeu charitativâ, ob delictum, ſeu injuſtitiam commiſſam, quia illud juramentum non fuit de non denunciando, ſed de non accuſando: quòd ſi juravit, ſe non denunciaturum, tale juramentum non obligat, quippe de re illicita, & iniqua, cùm quilibet ad hoc teneatur; ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3. Gl. in cit. c. Ad noſtram; V. Repeterent. Suar. cit. c. 9. n. 18. Sanch. cit. c. 11. n. 9.* eſt enim contra charitatem relinquere proximum in ſtatu peccati. Addit *Suar. c. l. n. 20.* Neque juramentum de non petenda relaxatione prioris juramenti, non repetendi uſuras ſolutas, obligare; ſiquidem melius ſit, & Reipubl. vel ſaluti privatorum utilius, eam peti.

Notandum ſecundò. Poteſt Judex ex officio, etiam parte non petente, inquirere, & procedere contra uſurarium, ut reſtituat uſuras; etiamſi, qui uſuras ſolvit, juràrit, ſe illas non repetiturum, quando nimirum agitur de periculo animæ; ut, quia uſurarius, vel eius heres injuſtus detentor uſurarum à peccato liberari non poteſt, niſi uſuras reſtituat. *Abb. in cit. c. Ad noſtram; n. 3. & 4. Imol. ibid. n. 9. Barboſ. in collect. ibid. n. 3.* Nam, licèt aliàs Judex officium ſuum impertiri non debeat, niſi pars petat; excipi tamen debet, niſi ipſa petere impedita ſit; tunc enim æquitas poſtulat, ut Judex ex officio ſuo ſuccurrat parti etiam non petenti; ut docet *Bart. in l. 1. n. 7. ff. Quod clam; Alex. de Nevo in cit. c. Ad noſtram; n. 20. & 21. Arg. l. Planè; 38. ff. De petit. hered.* Quamvis in caſu *cit. c. Ad noſtram*; debitores, abſolutè loquendo, agere potuiſſent; tamen ob juramentum præſtitum id non audebant attentare, ſed religioni ſibi ducebant, & ſic quodammodo impediti fuerunt: quare æquum fuit, ut Judex eis ex officio ſuccurreret, ſicut ſubvenire ſolet miſerabilibus perſonis, quæ non poſſunt ſe juvare. *Alex. de Nevo ibid. n. 26. & ſumitur ex c. 1. & ſeqq. diſ. 87.*

Notandum tertiò. Epiſcopus, vel alius Judex Eccleſiaſticus, poteſt edictum generale promulgare ſub cenſura v. g. excommunicationis, ut omnes, qui crimen, vel rem geſtam cognitam habent, illud denuncient, vel de re in Judicio deponant; prout factum eſt in caſu *cit. c. Ad noſtram*; & notat *ibid. Abb. n. 2.* Imò hoc caſu ipſimet etiam debitores, qui juràrunt, ſe non repetituros uſuras, poſſunt, hoc juramento non obſtante, comparere ad denunciandum, vel teſtimonium ferendum; tum quia in eo juramento cenſetur exceptum jus, & auctoritas Superioris, ac proinde, eo non obſtante, parêre poſſunt, ac debent generali edicto, ſeu præcepto Epiſcopi; tum quia juramentum editum de non edicenda, ſive manifeſtanda

veritate, etiamſi Superior inquirat ex officio, in ordine ad impediendum peccatum, eſt illicitum, & irritum *Arg. c. Quiſquis*; 80. *cauſ.* 11. *q.* 3. *Abb. c. l. n.* 12. ubi tamen addit, quòd debitores, qui ſolverunt uſuras, teſtando non fecerunt plenam probationem, ſed ſolùm aliqualem fidem, cùm agatur de eorum commodo, nimirum de reſtituendis uſuris.

§. VIII.

An juramentum vi, ac metu extortum, vel dolo, aut errore præſtitum obliget, ac ſervandum ſit?

LXIX. Aſſertio prima. Juramentum gravi, & injuſto metu extortum validum eſt, ac obligat, ſi abſque peccato jurantis impleri poſſit, niſi, vel ab eo, cui præſtitum eſt, remittatur, vel à legitimo Superiore relaxetur; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *a.* 7. *ad* 3. *& q.* 98. *a.* 3. *ad* 1. *Suar. cit. c.* 9. *n.* 3. *Sanch. cit. c.* 11. *n.* 15. & eſt communior DD. ſententia. Idque „ probatur primò, ex *c. Si verò*; 8. *h. t.* ubi quæſi„tum fuit: ſi quis gravi metu incuſſo compulit Cle„ricum ad reſignandum ſibi beneficium ſuum, in„terpoſito juramento; uter eorum beneficium ha„bere debeat? an neuter? Reſpondit Alexander „ III. non eſſe tutum, ut quis agat contra juramen„tum ſuum, niſi tale ſit, quod ſervatum vergat in „ interitum ſalutis æternæ (id eſt, ſine peccato ſerva„ri non poſſit) ſed & Pontificem vereri aliquid age„re, quo occaſionem alteri præbeat juramentum „ violandi, ne perjurii auctor ipſe videatur. Nihilo„minus tamen ab Anteceſſoribus ſuis frequenter „ Clericis, qui per gravem metum beneficiis ſuis re„nunciârunt, datam eſſe abſolutionem, & id ipſis „ conceſſum, ut in reſignatis beneficiis deinceps mi„niſtrarent, ut hac ratione iniquitas eorum coër„ceatur, qui viros Eccleſiaſticos ad renunciandum „ Eccleſiis, ac beneficiis ſuis compellere audent.

Ratio prioris partis, quòd juramentum gravi, & injuſto metu extortum ſit validum, & obliget, eſt; quia renunciationes, ſicut, & contractus, aliáque pacta ipſo jure ſunt valida, etiam ex gravi metu facta; nam metus, etiam injuſtè incuſſus, abſolutè loquendo, non tollit voluntarium, ſeu liberum conſenſum; coacta enim voluntas eſt voluntas; ut conſtat ex *l. Si mulier*; 21. §. *Metu*; ibi: *Coactus volui. ff. Quod met. cauſ.* ſed tantùm ſecundùm quid admiſcet involuntarium conditionatum; ſiquidem, qui ex metu agit, id nollet agere, ſi metus abeſſet, ſimpliciter tamen vult, & conſentit; ut docet *S. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *a.* 6. ſicut ergo validus eſt actus ex metu gravi initus, ita & juramentum ei appoſitum valet, & obligat, juxta regulam hîc traditam, quòd omne juramentum promiſſorium, quod non vergit in interitum, ſeu diſpendium ſalutis æternæ, adeóque ſine peccato ſervari poteſt, eſt ſervandum.

Ratio poſterioris partis eſt; quia æquum non eſt, ut metum injuſtum incutiens ex ſua iniquitate commodum ferat; ideóque, qui vim injuſtam paſſus eſt; & metu compulſus ad reſignandum beneficium; petere poteſt, ut à juramento per Eccleſiaſticam poteſtatem abſolvatur, & poſtea per actionem; *Quod metûs cauſâ*, quidquid gravi ex metu actum eſt, reſcindatur, perinde, ac ſi nihil actum fuiſſet; vel ex officio Judicis metum paſſus in integrum reſtituatur; ut conſtat ex *c.* 2. *& c. Ad audientiam*; 4. de iis, quæ vi, metûſve causâ &c. *& ex l.* 1. *&* 3. *ff. eodem. Gl. hîc V. Juramentum proprium*; *& dictum ſuprà l.* 1. *tit.* 40. §. 3.

LXX. Notandum hîc præterea primò. Clericus gravi, & injuſto metu coactus reſignare beneficium ſuum, addito juramento, ſervare illud debet; ita tamen, ut abſolutionem à juramento petere poſſit, etiamſi jurárit, ſe non repetiturum beneficium reſignatum; ut tradit *Gl. hîc V. Juramenti.*

Notandum ſecundò. Non tantùm juramentum, quod vergit in diſpendium ſalutis æternæ, ſive ſalutis ſpiritualis animæ, non obligat, ſed etiam, quod cedit in diſpendium propriæ ſalutis temporalis, ſive corporalis; ut tradit *Gl. in cit. c. Si verò*; *V. Salutis æternæ*; *h. t. Abb. ibid. n.* 2. quia, ſicut juramentum non valet tendens in mortem alterius, ita multò magis valere non debet, nec obligat, ſi tendat in mortem propriam. *Arg. c. Non licet*; 9. *cauſ.* 23. *q.* 5. neque enim veriſimile eſt, quòd DEUS acceptet tale juramentum, per quod creatura ſua, quam tantâ curá condidit, incurrat mortem corporalem. Ex quo infert *Abb. hic*, ſi periti Medici dicerent, Religioſum Ordinis Carthuſiani non poſſe aliter mortem evadere, niſi edendo carnes, deberet illas, non obſtante Regulâ, aut voto, edere; quia, ſicut juramentum non obligat cum periculo mortis corporalis, ita nec votum, quod pari paſſu ambulat cum juramento. Quamquàm talis caſus in praxi vix contingere poſſit, cùm præſtantes Medici exiſtiment, poſſe vitam conſervari, ac reſtaurari per alia media. *Abb. c. l.* Limitari autem debet id, quod dictum, ſi juramentum directè tendat ad mortem propriam inferendam: ſecus verò, ſi occaſionaliter tantùm; ut tradit *Gl. hic V. Salutis æternæ*; *& Abb. n.* 2. *Silveſt. in ſumma. V. Juramentum*; 4. *q.* 10. *Sairus in Clavi reg. lib.* 5. *c.* 7. *n.* 7. qui dant exemplum: ſi ultramontanus, v. g. Germanus, vel Gallus juraret, ſe moraturum Romæ, menſe Auguſto; quo tempore interdum mors contingit ultramontanis ibi morantibus, non tamen ſemper, niſi ex complexione veriſimiliter præſumeretur de morte tunc temporis ob moram illam incurrendâ; tunc enim juramentum tale non obligaret, ut ſublimitant DD. *cit.*

LXXI. Notandum tertiò. Non ſolùm juramentum promiſſorium homini præſtitum de re, quæ ſine culpa mortali impleri non poteſt, non obligat, ſed neque juramentum, quando promittitur res, quæ abſque culpa veniali impleri non poteſt, obligationem inducere poteſt; ut ex communi, & certá ſententiâ docet *Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 15. *n.* 5. *& alii apud Barboſ. in collect. in cit. c. Si verò*; *n.* 3. *h. t.* Ratio eſt; quia etiam peccatum veniale eſt contra rectam rationem, & à DEO prohibitum: adeóque non poteſt cadere ſub præceptum, nec eſſe materia juramenti promiſſorii inducentis obligationem. Nec obſtat, quòd in *cit. c. Si verò*; dicitur, omne illud juramentum non obligare, quod obſervatum vergit in interi-

tum

tum ſalutis æternæ : peccatum autem veniale non cauſat interitum ſalutis æternæ, cùm per pœnam temporalem remittatur; adeóque non impedit, quò minùs obliget juramentum. Sed reſpondetur imprimis, quamvis in hoc c. fiat mentio ſalutis æternæ, non tamen excluditur peccatum veniale; ſed alibi generaliter dicitur, juramentum illicitum, ſeu de re illicita non eſſe obſervandum, ut in *c. Quantò*; 18. *h.t.* ubi dicitur, quòd juramentum non poſſit eſſe vinculum iniquitatis, id eſt, obligare ad aliquid, quod illicitum, & peccatum eſt : & *Reg. jur.* 58. *in* 6. quòd non ſit obligatorium contra bonos mores præſtitum juramentum. Deinde, quamvis peccatum veniale, per ſe, & immediatè, non privet ſalute æternâ, adeóque directè non vergat in diſpendium ejusdem: diſponit tamen ad peccatum mortale, & quàm diu durat, impedit conſecutionem vitæ æternæ, & ſic dici poteſt etiam vergere in diſpendium ſalutis æternæ. *Suar. c. l. n.* 3.

LXXII. Probatur ſecundò ſuprà dicta aſ-
» ſertio ex *c. Verum*; 15. *h. t.* ubi habetur, quòd qui-
» dam inviti, & per injuſtum metum gravem adacti
» juramentum promiſſorium præſtiterunt, ut vitam,
» & res ſuas ſervarent : quærebatur, an iſti indige-
» ant abſolutione à vinculo juramenti, an verò ipſo
» jure ſint abſoluti? Reſpondit Papa Cæleſtinus
» III. quod Anteceſſores ſui Romani Pontifices ta-
» liter jurantes abſolverunt. Verumtamen, ut aga-
» tur conſultiùs, & auferatur occaſio pejerandi, non
» eſt iis, qui abſolvuntur, expreſsè dicendum, ut
» juramenta non ſervent, ſed quòd puniri non poſ-
» ſint, tanquam Rei perjurii mortalis, ſi ea non ſer-
» vent. Ratio deciſionis patet ex ſuprà dictis; quia ſic jurantes obligantur quidem juramento ipſi DEO ad implendum, quod per nomen ejus promiſerunt, ſi quidem rem licitam jurârunt, & potiùs damnum temporale ſuſtinere debent, quàm juramentum violare, & propriâ auctoritate contra illud venire; ut docet *S. Thom. cit. q.* 89. *art.* 7. *ad* 3. non tamen obligantur tali juramento inviolabiliter, ſive irrevocabiliter; quia poſſunt petere à Prælato Eccleſiaſtico, & obtinere abſolutionem à juramento; eò quòd ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promiſſum non ſervetur, ut ait *S. Thom. c. l.*

LXXIII. Pro intellectu hujus c. notandum primò. Non ſolùm S. Pontifex, ſed etiam Epiſcopi, aliique Prælati Eccleſiaſtici, qui quaſi Epiſcopalem juriſdictionem in foro externo habent, poſſunt juramenta, quæ ex parte recipientis illa turpitudinem, vel injuriam continent, relaxare; ut docet *Molin. tract.* 2. *de juſtit. diſ.* 149. *n.* 11. *Sanch. lib.* 1. *de matr. diſ.* 32. *n.* 15. Nec obſtat, quòd in hoc c. dicitur, SS. Pontifices ſolere abſolvere ab hujusmodi juramenti nexibus; quia Papa hîc ſolum factum narrat, non quaſi ea poteſtas S. Pontifici tantùm competat. *Barb. hic in Collectan. n.* 2.

LXXIV. Notandum ſecundò. Si is, qui ex metu gravi, & injuſtè incuſſo intentionem habuit, ſe omnino, & inviolabiliter obligandi ad implendam promiſſionem juratam, non petitâ relaxatione juramenti; iaque poſtea contra proprium juramentum relaxationem petat, & impetret, puniendus eſt tanquam perjurus; quia promiſſionem juratam violavit. Verumtamen, quia talis intentio in dubio non præſumitur, ſed potiùs quòd per vim, ſeu metum injuſtè coactus jurârit, ſecundùm terminos juris, videlicet non excludendo facultatem petendi relaxationem juramenti: ideo in foro externo, ſi poſt obtentam relaxationem juramenti, non impleat, quod juratus promiſit, non punitur tanquam perjurus; & ob hanc cauſam Pontifex in fine hujus c. dicit, non eſſe relaxationem juramenti petentibus expreſsè dicendum, quòd tale juramentum ſervari non debeat, ne detur occaſio pejerandi, ſi nimirum jurans fortè priorem intentionem habuit omnimode, & inviolabiliter ſe obligandi, etiam excluſo abſolutionis impetrandæ remedio. Neque verò ex illis verbis ultimis ſequitur, violare tale juramentum metu extortum, ante impetratam abſolutionem, non eſſe peccatum grave, & mortale. Nam tale juramentum graviter obligat, ſi materia ſit gravis: adeóque ſub peccato mortali, ſicut alia juramenta absque injuriâ, & metu præſtita: oritur enim talis juramenti obligatio ex virtute Religionis erga DEUM, qui nullam injuriam irrogat: & ideo opus eſt relaxatione, & ante illam non eſt dicendum, quòd non debeat ſervari, ne detur occaſio pejerandi: verumtamen is, qui non ſervat, ſed transgreditur tale juramentum, non eſt puniendus, tanquam propter mortale peccatum perjurii; non quia tale non ſit, ſed quia metus injuſtè incuſſus minuit culpam violationis: ideóque excuſationem habet, & ab Eccleſia non punitur ita graviter tanquam perjurium liberè, & ſine metu commiſſum; ut explicat *S. Thom. cit q.* 98. *a.* 3 *ad* 1. *Gl. hic. V. Non ſervant. Abb. in c. Si verò*; 8. *n. ult. h. t. Silveſt. V. Juramentum*; 4. *q.* 7. *dicto* 3. *Suar. lib.* 3. *de juram. c.* 16. *n.* 18. *Sanch. cit. c.* 11. *n.* 18.

LXXV. Notandum tertiò. Juramentum promiſſorium, non ſolùm, ſi metu gravi, ſive cadente in virum conſtantem, extortum ſit, ſed etiam, ſi ex levi duntaxat metu ſit præſtitum, reſcindi poteſt, & peti, ut ab Epiſcopo, vel alio Judice ordinario ex officio relaxetur, idque tum in foro interno, tum etiam externo; ut ex probabiliore ſententia docet *Joan. Andr. in cit. c. Verùm*; 15. *n.* 6. *h. t. Abb. ibid. n.* 3. *Gl. in c. Cùm dilectus*; 6. *V. Metum mortis*; *de iis quæ vi met. &c. Laym. lib.* 3. *Theol. mor. tract.* 4. *c.* 6. *n.* 4. quamvis contrarium teneat *Gl. in cit. c. Verùm*; *V. Inviti. Imol. in c. Si verò*; *n.* 4. *eod. Silveſt. V. Juramentum*; 4 *dicto* 9. *quos ſequitur. Sanch. lib.* 4 *de matr. diſ.* 20. *n.* 9. ſi ſermo ſit de relaxatione juramenti in foro externo, non item in foro conſcientiæ. Sed prior, & oppoſita ſententia colligitur ex *l. ult.* §. *fin. ff. De eo, quod met. cauſ.* ubi dicitur, quòd etiam metum non gravem paſſo ſuccurritur Judicis officio. Et ratio eſt; quia in metu levi, ſi cauſam jurandi dedit, æquè, atque in gravi repetitur eadem ratio, cur juramentum remitti debeat, & actus reſcindi; videlicet quia etiam metus levis injuriam continet ex parte metum hujusmodi incutientis, ſi vi talis metûs ſequatur conſenſus contrahentis, vel jurantis; & æquum non eſt, ut is ex iniquitate ſua commodum referat. Neque obſtat *text. in l. Metum*; 6. *ff. De eo*; *quod met. cauſ.* nam ibi ſolùm dicitur, quòd non vanum, ſeu levem, ſed gravem tantùm metum paſſo, ſive cadentem in conſtantem virum ſuccurratur per Edictum Prætoris, ſive per actionem, *quod metûs cauſâ*, idque ob multitudinem litium vitandam: at verò etiam

levem

levem metum paſſo, qui cauſam promittendi dedit, ſuccurritur Judicis implorato officio, ex æquitate, & in odium metum incutientis, juxta *cit. c. ult. §. fin. ff. eod. Abb. in cit. c. Verùm; n. 3. Laym. c. l.*

LXXVI. Denique confirmantur prædicta ex *c. Sicut; 29. in princ. h. t.* ubi Papa Innocentius III. reſcribit, ſi conſtet, quòd H. bellum injuſtum gerat adverſus I. induci is debet, ut univerſa, quæ per vim abſtulit, vel occupavit, eidem reſtituat, ac proinde etiam dictus I. abſolvi debet à juramento, quod eidem H. ob metum præſtitit. Quòd ſi H. reſtituere noluerit, per ſententiam excommunicationis compellendus eſt, & terra eius interdicto ſubjicienda.

Hinc colligitur primò. Quòd is, qui bellum injuſtum geſſit contra alium, reſtituere debeat eidem, quæ per vim abſtulit, non obſtante fœdere jurato, quod alter per metum coactus iniit, cùm tale juramentum ex parte recipientis turpitudinem, & peccatum contineat; ideóque is cogi poteſt ad illud remittendum: ipſe verò jurans à juramento fœderis abſolvi debet; quia, cùm ex parte ipſius ſine peccato ſervari poſſit, obſervari debet, donec relaxetur; ut patet ex ſuprà dictis. Colligitur ſecundò, quæ bello juſto auferuntur, reſtituenda non ſunt. *Arg. huius c.* à contrario ſenſu. *Gl. Magna hîc in notatis.*

LXXVII. Aſſertio ſecunda. Juramentum præſtitum ex errore, vel dolo antecedente, qui dat cauſam actui, ita, ut eo abſente quis non juràſſet, & ſi verſetur circa ſubſtantiam rei juratæ, eſt omnino irritum, nec relaxatione indiget; ut ſi quis juret, ſe donaturum ſcyphum, quem putat eſſe argenteum, cùm ſit aureus. Ratio eſt; quia hic error, vel dolus tollit conſenſum, & intentionem jurandi: ſecus eſt, ſi error, vel dolus verſetur ſolùm circa qualitates, & circumſtantias accidentales rei: qui non tollit conſenſum quoad ſubſtantiam rei juratæ; tunc enim, etſi injuſtè illatus ſit, juramentum eſt validum, ſed relaxari poteſt. ita paſſim DD. de quo ipſi videri poſſunt.

Illud hîc notandum, juramentum appoſitum contractibus, vel actibus ad eos firmandos, errore, vel dolo celebratis obligat pro natura contractûs, vel actûs, cui adjicitur: ſi enim contractus ſit nullus, etiam juramentum eſt nullum: ſi verò ſit validus, ſed ob dolum, vel errorem reſcindi poſſit, etiam reſcindi poterit, non obſtante juramento; quia juramentum ſequitur naturam, & conditiones actûs, cui apponitur. *Palao cit. diſ. 2. pun. 5. num. ult.*

§. IX.

De aliis nonnullis iuramentis licitis, quæ obligant, & omnino ſervanda ſunt.

Proponuntur in diverſis Capitulis hujus Tituli alia quædam juramenta, de quibus controverſia erat, an ſint ſervanda, & deciditur, ea obligare, & omnino ſervanda eſſe; de quibus agemus hoc §.

LXXVIII. Aſſertio prima. Si debitor expreſsè, vel tacitè juravit creditori, ſe ſuper re oppignorata, ob fructus ex ea perceptos, & conſumptos, nullum gravamen, ſeu moleſtiam ipſi illaturum, ſeu pignus non repetiturum, donec pecunia mutuò accepta ipſi ſoluta ſit, obligatur juramento; prout ſumitur ex *c. Ad noſtram; 7. h. t.* ubi talis caſus proponitur: Quidam nomine Petrus certam pecuniæ ſummam aliquibus mutuavit, poſſeſſionibus, & reditibus earum in pignus receptis, & inſuper ipſos debitores juramento obſtrinxit, quòd ſuper his pignoribus nullum Petro creditori gravamen inferre velint, donec debitum ſolutum fuerit. Sed Archiepiſcopus Rothomagenſis illum creditorem idcirco excommunicavit, tametſi ex bonis, & reditibus eorum ſibi oppignoratis nondum ſortem integram, deductis expenſis, percepiſſet, & contentus eſſet, ſi integram ſortem reciperet (ut habetur in integra lectione huius c.) Quare Petrus creditor de hoc conqueſtus fuit Papæ Alexandro III. qui mandavit eidem Archiepiſcopo, eiúſque conjudicibus, ut creditorem illum, receptâ priùs ab eo ſufficiente cautione de parendo mandatis, à cenſura Eccleſiaſtica abſolvant. Deinde debitores eius, qui poſſeſſiones oppignoratas, earúmque reditus contra juramentum ſubtraxerunt, ſi ita eſt, per cenſuras Eccleſiaſticas compellant reſtituere, nullámque creditori Petro moleſtiam inferant, donec pecunia mutuò accepta, ipſi ſoluta ſit. Poſtquam verò pecuniam, juxta juramentum ſuum, ipſi ſolverunt, tum creditorem Petrum compellant ad reſtituendum, quidquid ultra ſortem ipſum recepiſſe, conſtiterit, deductis tamen expenſis: Quòd ſi Petrus admonitus non paruerit, in eandem excommunicationem, à qua abſolutus fuit, reducatur. Ratio prioris deciſionis, quòd debitor obligetur tali juramento, eſt; quia quodlibet juramentum promiſſorium ſervari debet, ob Divini Numinis reverentiam, ſi abſque peccato poſſit: ergo etiam, qui juravit, ſe non repetiturum pignus, niſi priùs debitum ſit ſolutum, debet illud ſervare, cùm ſit de re licita: & quidem totum debitum priùs ſolvi debet; quia, quando debitum eſt liquidum, non tenetur creditor ſolùm partem illius in ſolutionem recipere. *l. Tutor; 41. §. Lucius, ff. De uſuris.* Ratio poſterioris deciſionis eſt; quia, ſi creditor ex fructibus pignoris aliquid ultra ſortem percipiat, debet id ipſum reſtituere, detractis expenſis in pignus factis. *c. 2. de uſuris:* ſi verò fructus percepti ſuperent debitum, reddendi ſunt, qui ſuperſunt, & repeti poſſunt, mota actione pignoratitiâ. *l. 1. C. De pignorat. act.*

LXXIX. Sed contra deciſionem huius c. Objici poteſt primò. Fructus ex pignore percepti computantur in debitum, &, ſi ſint ſufficientes ad totum debitum, ſolvitur actio, & redditur pignus; ut dicitur in *cit. l. 1. C. eod.* ſi ergo creditori, poſtquam is ſortem integram ex fructibus percepit, nulla competit actio contra debitorem, ſeu mutuatarium, ſequitur, quòd nulla etiam ibi ſit obligatio, ex qua naſcitur actio; quia obligatio, & actio ſunt correlata, quæ ſe mutuò reſpiciunt. Reſpond. ſi ex pignore fructus ſint percepti, & conſumpti à creditore, & adæquent totum debitum; tunc, licèt compenſatio, ac veluti ſolutio quædam ſortis ipſo jure facta ſit (nam compenſatio, eſt ſpecies quædam ſolutionis *l. Si ſe; 4. §. Solviſſe; ff. De re judic. l. Dediſſe; 76. ff. De V. S.*

ubi

ubi dicitur: dediſſe intelligendus eſt etiam is, qui compenſavit) poteſt tamen debitor huic compenſationi renunciare, promittendo, quòd non velit fructuum perceptorum reſtitutionem, ſeu compenſationem à creditore petere, niſi priùs pecuniam debitam, ſeu mutuò acceptam integrè creditori ſolverit. Verumtamen tale pactum videtur eſſe uſurarium; ut notavit *Abb. in cit. c. Ad noſtram; num. 3.* quia per illud onus, ſeu gravamen pretio æſtimabile ultra ſortē imponitur debitori, ſeu mutuatario, quandoquidē jam ipſo jure liberat⁹ à ſolutione, viâ compenſationis, adhuc ſolvere cogitur, & poſtea exſpectare, donec ſibi à creditore pro fructibus, & pignore perceptis ſatisfiat.

LXXX. Objicitur ſecundò. Is, qui iuravit, ſe debitum ſoluturum, poteſt uti compenſatione cum alio ſimili, ac liquido debito; quia compenſatio eſt quædam æquivalens ſolutio, & ſatisfactio: ergo, ſi creditor ex fructibus pignoris tantum accepit, quantum erat debitum, compenſatione factâ, debitor ſolviſſe cenſendus eſt, & iuramento ſatisfeciſſe; quia iuramentum adiectum promiſſioni interpretandum eſt ſecundùm limites iuris, ita, ut non augeat eius obligationem extenſivè, ſed tantùm intenſivè, ſuperaddendo novam obligationem ex virtute Religionis, relictâ priore obligatione intra limites ſuos. *Reſp.* Inprimis cum *Covarr. in cap. Quamvis; p. 1. §. 4. n. 9. & 10.* debitorem, qui iuravit creditori nullum inferre gravamē ſuper re pignorata, non poſſe repetere pignus, viâ compenſationis, computando fructus in ſortem; quia debitum fructuum non erat liquidum: non enim conſtabat de quantitate fructuum perceptâ ex pignoribus, deductis expenſis: ideóque non poterat debitor liquidum debitum pecuniarium cum illiquido fructuum compenſare. *Suar. l. 2. de juram. c. 37. n. 19.* Deinde in caſu *cit. cap. Ad noſtram.* debitor non ſolùm iuravit, quòd velit ſolvere, ſed etiam, quòd neque in pignore, neque in eius fructibus ullum gravamen, vel moleſtiam inferre velit, niſi priùs pecuniam mutuò acceptam ſolverit, ac proinde iuri, ac facultati compenſandi expreſsè, vel ſaltem tacitè renunciavit: quare mirum non eſt, quòd iuramentum in eo caſu ſervandum fuerit in formâ ſolutionis omnino ſpecificâ, ſive, ut ſolutio fieret in numerata, ſeu actuali pecunia; quia cum tali reſtrictione promiſſio jurata facta fuit; ut docet *Silveſt. V. Iuramentum; 3. q. 6. Azor p. 1. lib. 11. c. 8. q. 10. Sanch. lib. 3. de juram. c. 17. n. 15. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 9. n. 6. Barb. in Collect. in cit. c. Ad noſtram; n. 7. h. t.*

Addit *Suar. c. l. n. 17. & 18.* Si manifeſtè conſtitiſſet, intentionem jurantis non fuiſſe, excludere compenſationem pro ſolutione debiti, ſeu promiſſi iurati, tunc ea admitti potuiſſet; ut colligitur ex *cit. cap. Ad noſtram.* in quo ideo mutuans iniuſtè fuit excommunicatus, & pignoribus privatus; quia nondum ſortem, deductis expenſis, receperat: ergo à contrario ſenſu, ſi conſtitiſſet, eum recepiſſe integram ſortem, & pignora reddere noluiſſet, ſorte contentus, juſtè excommunicari potuiſſet. Sed quia illa verba, *ipſos juramenti religione aſtringens, quòd ſuper illis, donec ſolverent ſibi pecuniam, nullum eis gravamen inferrent*, ambigua erant, de quo gravamine, & an de pignoribus tantùm ſecundùm ſe, vel etiam ratione fructuum eſſent intelligenda; ideo in tali dubio Papa ſecurius eſſe, judicavit, ut fieret actualis ſolutio debiti; eò quòd probabiliter præſumi poſſet, quòd eò ſenſu iuratum fuerit; ut in foro Eccleſiaſtico non admitteretur compenſatio. *Suar. c. l. n. 18.*

Porrò ex dictis colligitur, ſiquis iuravit, ſolvere pecuniam, nullâ motâ ſuper ſolutione controverſiâ, non poteſt opponere compenſationem; ſecus, ſi ſimpliciter iuravit ſolvere: ſiquis autem iuravit, verè ſolvere, nunquam poteſt uti compenſatione, cùm hæc non ſit vera, ac realis ſolutio, ſed ficta ſolùm. *Barb. in cit. cap. Ad noſtram; n. 8. & 9.*

LXXXI. Aſſertio 2. Abbas, & Monachi, qui pro debito monaſterij iurârunt ſtare in obſtagio, interim, dum debitum eſt ſolutum, tenentur ſervare juramentum; ſimiliter & fideiuſſores, qui iurârunt, creditorem ſervare indemnem; prout ſtatuitur in c. *Ex Reſcripto; 9. h. t.* Nam quidam Abbas certâ pecuniæ ſummâ mutuò acceptâ, convenit cum creditore, ut certo loco, & tempore ſolutio fieret, atque in ſecuritatem conventionis factæ, Monachos obſides dedit, qui de eadem obſervanda iurârunt, ita quidem, ut, ſi ipſi deficerent, alii Monachi, loco eorū ſubſtituerentur: quòd ſi & hi fidem non ſervarent, in defectum eorum, Abbas dedit fideiuſſores, virum quendam Nobilem, & uxorem eius, qui ſimiliter ſub iuramento ſe obligârunt ad fidem ſervandam. His intellectis, mandat Alexander III. quibuſdam Epiſcopis, ut Abbatem, Monachos, & coniuges illos moneri curent, ut, ſicut iurârunt, conventionem illam impleant; alioquin Abbati, & Monachis ingreſſum Eccleſiæ interdicant: at verò in coniugum illorum terrâ Divina Officia celebrari, uſque ad condignam ſatisfactionem inhibeant.

LXXXII. Pro explicatione huius c. Notandum Primò. Obſides alii ſunt propriè dicti, qui dantur publicâ auctoritate, ut pax, vel fœdera, inter eos, qui ius belli gerendi habent, inita obſerventur; & iſti ſunt quaſi ſervi; ideóq; teſtamentum condere non poſſunt, ſine licentia Principis. *l. Obſides; 11. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. Abb. hic n. 7. & Felin. n. 6.* Quòd ſi pars illa, quæ obſides dedit, pacta, & fœdera non obſervet, ij bonis ſpoliari, ſed occidi non poſſunt, ſi innocentes ſint, aut ſuâ culpâ pœnam capitalem non ſint promeriti; ut docet *Molin. tr. 2. diſ. 120. n. 2.* Alij verò ſunt obſides minùs propriè dicti, qui dantur à privato pro debito civili, & talis obſes liber homo dari non poteſt, ita, ut jus aliquod reale, videlicet pignoris, vel quaſi ſervitutis in eo conſtituatur, & creditori acquiratur. *l. Qui filios; 6. C. Quæ res pign. oblig. poſſ. l. Obſes; 12. C. de oblig. & action. Gail lib. 2. obſ. 45. n. 4.*

Excipitur primò. Quòd pater filium in valdè gravi neceſſitate, v. g. famis, vel magnæ paupertatis pignori, ſeu obſidem dare poſſit. *Arg. l. 2. C. de patrib. qui filios ſuos diſtr.* ubi habetur, quòd propter nimiam paupertatem pater vendere poteſt filium: & ibi *Gothofre. lit. D.* ex quo infert *Felin. hic n. 4.* quòd Abbas Monachum, in caſu neceſſitatis, & in gravi egeſtate Monaſterii, cui aliter ſuccurrri non poſſit, pignoris loco dare non prohibeatur, ita, ut extra clauſtrum detineatur, donec debitum ſit ſolutum; quia Monachus æquiparatur filiofam. imò & ſervo.

Excipitur ſecundò. Quòd debitor poſſit ſe obligare, ut, ſi in mora ſolvendi fuerit, conjiciatur in carcerem (non quidem privatum, qui per leges eſt prohibitus. *l. 1. C. de carc. privat.* ſed publicum, in quem

per Magiſtratum debitores conjici poſſunt. *Arg. l. 1. C. Qui bonis cedere poſſ.*) inque eo detineantur, donec debitum ſolvant: nam videmus quotidie, debitores, ſi in mora ſolvendi ſint, carceribus mancipari, donec ſolvant, vel idoneam cautionem præſtent: ergo, cùm licitè id quandoque fiat, etiam in pactum deduci poteſt. *Felin. c. l. n. 8. Gail l. 2. de pace publ. c. 2. n. 8.* Similiter poteſt quis ſe obligare, ut, ſi in mora ſolutionis fuerit, capiatur, & in arreſto Magiſtratûs auctoritate detineatur. *Arg. c. Cùm dilectus; 32. prope finem. de elect.* Verumtamen nemo poteſt ſe obligare ad verbera, torturam, vel aliam pœnam corporalem, aut mortis, cùm nemo ſit Dominus membrorum ſuorum. *l. Liber homo; 13. ff. ad leg. Aquil. Gail cit. loc. num. 14.*

LXXXIII. Notandum ſecundò: Obſes pro civili debito datus, etſi poſſit ſe obligare ad permanendum in certo loco, & ad certum tempus: non tamen, ut ſemper in eo loco, donec facta ſit ſolutio, ſive id, quod conventum eſt, permaneat. *Abb. hîc n. 7. Felin. ibid. n. 7. & 8.* Et ratio eſt; quia videtur eſſe quædam ſpecies ſervitutis, quæ in hominem liberum non cadit. *Arg. l. Titio; 71. §. Titio. ff. de condit. & demonſtr.* fieri enim poteſt, ut debitor diutiſſime moram trahat in ſolvendo, vel nunquam ſolvat. Excipe, niſi iuramentum adiectum ſit non recedendi à tali loco, donec ſolutio facta ſit; quia, cùm tale iuramentum ſine peccato ſervari poſſit; non enim ſecundùm ſe, & ex obiecto ſuo malum eſt, neque contra bonos mores naturales: ideo ſervari debet, donec à Superiore obtineatur eius relaxatio. *Abb. hîc n. 7. & Felin. n. 9.* ſicut etiam ſe obligare quis poteſt favore cauſæ piæ, ad perſiſtendum in certo loco, v. g. ad ſerviendum Eccleſiæ, vel Xenodochio; quia ſervire DEO eſt libertas, non ſervitus.

LXXXIV. Aſſertio 3. Qui iuravit, quòd jura alicuius Eccleſiæ pro viribus ſuis defendere velit, iuramento illo tenetur: quòd ſi poſtea, incidente aliquâ neceſſitate, ſub iuramenti debito requiſitus eam non defendat, ſed appellet ad Superiorem, à periurio non excuſatur, ſed illud incurrit, niſi adſit difficultas, ob quam non poſſet Eccleſiæ ſubvenire; prout ſtatuit Innocentius III. in *cap. Brevi; 17. h. t.* Ratio eſt; quia tale juramentum de defendenda Eccleſia, eiúſque jura, eſt licitum, & honeſtum: Ideóque, qui illud, non obſtante legitimo impedimento, non implet, ac ſervat, periurii culpam incurrit.

LXXXV. Limitatur autem tradita aſſertio 1. Si is, qui iuravit, ſe defenſurum res Eccleſiæ, impediatur, ob occurrentem difficultatem, vel moralem neceſſitatem; nam hæc excuſat à periurio. *Gl. hîc V. Difficultas*, & habetur in fine huius c. Sic quoque, qui iuravit, ſe laudum, ſeu ſententiam arbitri ſervaturum, poteſt, non obſtante iuramento, ex legitima cauſa, petere, ut à Judice reducatur ad arbitrium boni viri; vel, ſi probat, ſe probabili errore inductum fuiſſe ad ita iurandum. *Abb. hîc n. 3. Arg. cap. Sacro; 48. de ſent. excom.*

Limitatur ſecundò. Si Eccleſia, cuius jura quis ſe defenſurum iuravit, nolit viciſſim præſtare ea, quæ debet, v. g. ſalarium debitum Advocato: tum enim hic non obligatur, illam defendere. *Gl. hîc V. Requiſitus.* quod tamen tum ſolùm procedit, ſi promiſſio illa iurata defendendi illam Eccleſiam facta ſit ſub conditione propriè dictâ; v. g. ſi viciſſim ſolvetur ſalarium Advocato: ſecus, ſi facta ſit ſolùm ſub modo; tunc enim, etiamſi ſalarium viciſſim promiſſum ab Eccleſia non ſolvatur, per negligentiam Prælati, obligatur nihilominus iurans ad defendendam Eccleſiam; quia promiſſio facta ſub modo tenet, neque revocari poteſt, etiamſi modus adiectus non ſervetur; quia non ſuſpendit promiſſionem, ſicut conditio, quamvis agi poſſit, ut impleatur modus. *Abb. hîc n. 7. Laym. lib. 3. tract. 4. c. 4. n. 6.*

Limitatur tertiò. Niſi is, qui iuravit, ſe defenſurum Eccleſiam, v. g. Advocatus, per alium æquè idoneum paratus ſit, eam defendere; ut notat *Joan. Andr. hîc n. 9.* nam officium advocationis per alium expediri poteſt. *l. Rem non novam; 14. C. de Iudic.*

Limitatur quartò. Niſi Eccleſia cauſam manifeſtè iniuſtam foveat; tunc enim Advocatus, qui juramentum edidit de patrocinio ei præſtando, non tenetur eam defendere, neque idcirco erit periurus; quia promiſſio generalis, etiam iurata, non ſe extendit ad hoc, ut defendat iniuſtam cauſam. *Abb. hîc n. 8.* In dubio verò, an cauſa Eccleſiæ juſta ſit, nécne, ſi ſpeculativũ tantùm dubium ſit, obligatus eſt Advocatus eam defendere; quia, cùm in tali caſu poſſit patrocinium præſtare; ut docet *Laym. lib. 1. tr. 1. c. 5. §. 3. n. 17.* ob interveniens juramentũ, ad id tenetur, modò probabilis ſpes ſit obtinendi; cauſam in Judicio pro Eccleſia; alioquin fruſtra ei patrocinaretur, ſéque temere exponeret periculo perdendi bonam exiſtimationem ſuam. Si verò Advocatus practicè dubitet de juſtitia, nimirum, an ſine peccato in tali cauſa patrocinari poſſit Eccleſiæ, neque illud dubium deponere queat, relinquendus eſt ſuæ conſcientiæ. *Io. Andr. hîc n. 9. in fine.* quia, cùm Advocatus in Jure peritus ſit, ut ſupponitur, non videtur obligatus eſſe ad conformandum ſe in dubio ſententiæ ipſius Abbatis, vel Rectoris Eccleſiæ, contra propriam conſcientiam. Quintò denique, qui iuravit Eccleſiam defendere, non tenetur ad id, ſi ex forma iuramenti, & circumſtantiis facti appareat, jurantem noluiſſe ſe obligare ad defendendum, niſi fuerit requiſitus: alioquin verò tenebitur, etiamſi non fuerit requiſitus, ſi ſciat, Eccleſiam ſuo patrocinio indigere. *Abb. hîc n. 5.*

SECTIO II.

DE JURAMENTO LITIS decisivo.

Egimus hactenus de variis juramentis, tum licitis, tum illicitis, ſed extraiudicialibus: nunc verò agendum eſt de juramento judiciali, quod litis deciſivum vocatur; quia ad lites in Judicio decidendas, ac definiendas ſervit, & defertur; ut dictum ſuprà *num.* 20 de quo agitur in *cap. ult. hoc tit.* & nos in ſeqq. §§. agemus.

Digitized by Google

§. I.

An Iuramentum litis deciſivum à Iudice, vel à parte alteri litiganti deferri poſſit?

LXXXVI. Aſſertio 1. Si Judex parti litiganti, ſive Reo, ſive Actori, juramentum litis deciſivum ex officio deferat, non poteſt ab ea recuſari; ſed is, cui delatum eſt, jurare cogitur, niſi juſtam cauſam recuſandi alleget, ac probet, cur jurare non debeat; vel niſi juramentum à Judice delatum alteri parti litiganti referre velit; prout ſumitur ex *l. Generaliter*; 12. *junct. Gl. V. Vel referatur. C. de reb. credit.* & conſtat ex *c. Iuramentum*; 36. *& ult. in princ. h. t.* ubi » ſtatuitur: juramentum à Judice parti delatum, ab » ea, niſi juſta ex cauſa (eâque allegatâ, ac probatâ. » *Gl. hic in caſu*) recuſari non poteſt: ſin autem à par» te parti in Judicio juramentum deferatur, pars, cui » defertur, licitè illud recuſare poteſt, vel referre. » In actione tamen famoſa Reus referre juramen» tum non poteſt. Ratio prioris partis huius c. eſt, quia maximum remedium expediendarum litium eſt jusiurandum. *l. 1. ff. de Iurejur.* ideóque ob inopiam probationum à Judice deferri poteſt, ac debet parti litiganti. *l. In bonæ*; 3. *C. de reb. cred. & Iurejur.* ubi dicitur, ob inopiam probationum, per Judicem (deferentem Jusiurandum. *Gl. hic V. Eod.*) Jureiurando causâ cognitâ, lis decîdi, ſeu definiri poteſt. Nam, cùm in Judicio ſæpe non jus, ſed probatio deficiat: ideo ſtatutum eſt, ut, ſi neque per teſtes, neque per inſtrumenta, neque per præſumptiones, vel conjecturas res controverſa in Iudicium deducta ſufficienrer probari poſſit, recurratur ad juramentum, ita, ut ſive Actori, ſive Reo incumbat onus probandi, utrique licentia detur adverſario ſuo deferendi juramentum, vel delatum referendi. *l. Manifeſtæ*; 38. *ff. h. t. & l. Cùm de indebito*; 25. *§. In omnibus. ff. de probat.*

Porrò, juſtæ cauſæ recuſandi plures ſunt, veluti Primò. Si is, cui defertur juramentum, veritatis, ac rei geſtæ ſit ignarus, vel probabilem oblivionem alleget, cùm hoc ſit juramentum veritatis: vel ſi materia, ſeu actio ſit talis, quâ non poteſt quis conveniri: vel ſi Actor plenè probavit intentionem ſuam, juxta *cap. 2. de probation.* ubi reprobatur conſuetudo, vi cuius Actor, qui plenè probavit, jurare compellitur: cur enim jurare cogatur, qui ſufficienter de jure ſuo docuit? cùm ad juramentum recurri non debeat, niſi in defectum, & ſupplementum probationis; vel ex parte Rei, ſi Actor nihil probavit: tum enim abſolvendus eſt Reus. *Abb. in cit. cap. ult. n. 5. & 6. Laym. lib. 4. Theol. moral. tract. 3. cap. 5. n. 2.* Poteſt etiam Judex examinare juſtitiam cauſæ, eámque, ſi non ſatis juſta videatur, rejicere, ita tamen, ut pars litigans, ſi, iniuſtè gravari ſe, exiſtimet, appellare poſſit. *cit. l. Generaliter. §. Sed juramento*; *& ibi Gl. V. Auxilium. C. de reb. credit.*

Is autem dicitur deferre juramentum, qui primò alteri parti collitiganti offert, ut juret: referre autem, qui juramentum priùs ſibi delatum, cùm jurare nolit, offert adverſario, ut ipſe juret.

LXXXVII. Aſſertio 2. Si pars parti juramentum litis in Judicio deferat, ſimpliciter à parte, cui defertur, recuſari, vel referri poteſt. *cit. cap. ult. h. t.* Ratio eſt; quia, cùm una pars litigans in alteram nullam poteſtatem habeat, non poteſt una alteram compellere ad acceptandum juramentum ipſi delatum: adeóque illud recuſare poteſt; & is, cui juramentum delatum eſt, poteſt illud referre deferenti; quia æquum eſt, ut hic patiatur legem, quam ipſe tulit. *cap. Cùm omnes*; 6. *de conſtit.* Quare tale juramentum voluntarium dicitur; quia proficiſcitur ex pactione, ſeu conventione ipſorum litigatorum. *l. 1. & l. Qui juraſſe*; 26. *§. ult. ff. h. t.* delatum enim ab una parte, & ab altera acceptatum in Judicio, vel extra illud, tranſactionis quandam ſpeciem continet. *l. 2. l. Admonendi*; 31. *in fine. ff. Eod. & ibi Gl. V. Quòd ſi aliàs.* Transactio autem, ſicuti & quælibet pactio, voluntariam cauſam habet; quia ex libera voluntate, & conſenſu tranſigentium, vel paciſcentium oritur. Quòd ſi juramentum à parte parti delatum referatur, neceſſariò præſtandum erit ab eo, qui illud detulit: aliàs ſuper principali cauſa ulteriùs is non audietur; cùm non debeat diſplicere conditio Jurisiurandi ei, qui priùs detulit. *l. Iurisiurandi*; 34. *§. Datur. ff. h. t.*

LXXXVIII. Excipitur primò. Niſi juramentum in Judicio à parte parti deferatur, Judice approbante: tum enim quodammodo neceſſarium eſt; quia vel jurare debet is, cui delatum eſt, cum Judicis approbatione (niſi iuſtam cauſam afferat, cur iurare non deberet, ut ſuprà dictum) vel juramentum referre. *cit. l. Generaliter. §. Sed juramento. C. de reb. credit. l. Jusiurandum*; 34. *§. Ait Prætor. ff. h. t.* Alioquin Reus, ſi non iurare velit, nec referre, pro confeſſo habebitur. *l. 38. ff. Eod.* ubi dicitur, manifeſtæ turpitudinis eſt, & confeſſionis, nolle iurare, nec jusiurandum referre; ſin autem Actor iurare nolit, nec referre, tunc Reus abſolvendus eſt. *cit. l. Iusiurandum*; *34. §. ult. h. t. Abb. in cit. c. ult. n. 4. h. t. Laym. cit. cap. 5. n. 2. Weſenb. in paratit. ff. h. t. n. 9.*

Excipitur ſecundò. Niſi Reus, cui juramentum, Judice approbante, delatum eſt, paratus ſit per teſtes, vel alias idoneas probationes demonſtrare innocentiam ſuam: tum enim ad jurandum cogi non debet. *Weſenbec. c. l.*

Excipitur tertiò. Si Actor, quia factum alienum plenè probare non poteſt; ut quia v. g. reperit in arca paterna inſtrumentum debiti, quod plenam probationem non facit, ob defectum alterius probationis, juramentum deferat in Judicio, & is viciſſim Actori illud referre velit: hoc caſu, Reus juramentum ſibi delatum referre non poteſt, nec recuſare, ſed à Judice ad jurandum cogi debet, vel pro confeſſo haberi; nam tunc Actor licitè recuſat juramentum ſibi à Reo relatum præſtare, ob periculum periurii, ſi iuraret de facto alieno; prout ſumitur ex *l. Marcellus*; 11. *§ ult. ff. de action. rer. amotar. Abb. in cit. c. ult. n. 11.* qui notat ex *Gl. fin. & marg. in cit. l. 11.* ideo tunc non eſſe locũ relationi iuramẽti; quia id, de quo quæritur, non cadit in ſcientiam eius, cui ab initio defertur: ſed quando æqualiter cadit in ſcientiam utriuſque; quia v. g. verberatus eſt ab aliquo, tunc eſt locus relationi iuramenti.

Excipitur quartò. Si in actione famoſa, ſeu infamante, v. g. furti clandeſtini, juramentum ab Actore

Reo delatum ſit, is non poteſt licitè illud referre; prout habetur in *cit. cap. ult. h. t.* Rationem dat *Abb. ibid. n. 17.* quia in ejuſmodi cauſis Reus meliùs plerumque ſcit veritatem, quàm Actor, ſive Accuſator: nam, ſiquis clàm abſtraxit tibi rem tuam, & tu ipſi deferas juramentum; ſi ipſe referret tibi, non poſſes, tutâ conſcientiâ, jurare, cùm non certò id ſcias, an is furtum commiſerit, de quo tamen ipſi furi tanquam de facto proprio conſtare poteſt. Quare, ſi tale ſit furtum, de quo Actor æquè ſcientiam habere poteſt, atque Reus; tunc etiam in cauſa famoſa juramentum Actori referre licebit; ut docet *Abb. c. l.*

§. II.

Vtrùm, cùm à Iudice iuramentum in cauſa dubia, ob inopiam probationis, defertur, illud Reo ad purgationem ſui, ſive innocentiam ſuam demonſtrandam, an verò Actori in ſupplementum probationis deferri debeat?

LXXXIX. Aſſertio 1. Non poteſt certa regula generalis tradi, num Judex Actori non niſi ſemiplenè probanti juramentum deferre debeat, in ſupplementum probationis: an verò Reo, in ſui purgationem; ſed Judex id arbitrari prudenter ex circumſtantijs debet; prout deciditur in *cit. c. ult. §. Sanè. h. t.* » Ubi dicitur: Si Actor in probatione omnino deſe- » cit, ſive nihil probavit; Reus, etſi nihil præſti- » terit, obtinere, ſeu abſolvi debet: ſin autem Actor » præſumptionem pro ſe habeat; Reo juramentum » deferri poteſt, ad ſui purgationem, ſive ad oſten- » dendam innocentiam ſuam, niſi Judex, conſidera- » tis circumſtantiis cauſæ, & perſonarum, exiſtimet, » illud Actori potiùs eſſe deferendum. *Gl. hic V. In probatione.* Ratio eſt; quia Rei favorabiliores potiùs, quàm Actores habentur. *Reg. Iur. 125. in ff.* & promptiora ſunt jura ad abſolvendū, quàm ad condemnandum. *c. Ex litteris; 3. de probat.* Adeòque ordinariè, & ceteris paribus, Reo potiùs ad oſtendendam ſuam innocentiam juramentum deferendum eſt, niſi ſpectatis circumſtantijs, deferendum videatur Actori. Conſentit *cap. ult. in fine. de teſtib. in 6.* ubi dicitur, quod non ſemper appellanti, ſi præſumptionem pro ſe habeat (quia v. g. habet unum teſtem pro ſe. *Gloſ. ibid. V. Præſumptione.*) juramentum deferri debeat à Judice; ſed tunc, cùm inſpectis cauſæ, & perſonarum circumſtantijs, id fuerit faciendum.

XC. Notandum primò. Si Actor plenè probavit intentionem ſuam, tum Reus condemnatur: ſicut vice verſâ, ſi Actor nihil probavit, Reus eſt abſolvendus, etiam ſine juramento. *Gloſ. in l. Admonendi; 31. V. Exacto juramento. ff. hoc tit.* Si verò Actor plenè non probavit, ſed ſemiplenè tantùm per unum teſtem; vel quia præſumptionem probabilem pro ſe habet, & Reus quoque non niſi ſemiplenè innocentiam ſuam oſtendit; tunc ordinariè juramentum Reo eſt deferendum ad ſui purgationem, & innocentiæ oſtenſionem; ut patet ex *cit. §. Sanè.* Quòd ſi Reus nihil omnino probavit pro defenſione ſua, neque aliud præſtitit, quod Actoris intentionem excludat, vel obſcuret, quàm negando præcisè intentionem Actoris, cùm tamen Actor ſemiplenè probaverit; tunc, cùm ob probationis inopiam iureiurando cauſa decidenda ſit, juxta *cit. l. In bonæ; 3. C. de reb. cred.* Actori potiùs deferendum eſt juramentum, quàm Reo; tum enim nulla eſt ratio, cur potiùs Reo juranti in cauſa propria credatur, quàm Actori, qui jam de Jure ſuo aliqua ex parte docuit, & pro quo major eſt præſumptio, quàm pro Reo. Idque confirmatur ex *cit. §. Sanè.* ubi dicitur, quòd Judex, inſpectis circumſtantiis cauſarum, & perſonarum, Actori juramentum ſuppletivum deferre poteſt: nulla autem eſt maior circumſtantia, quæ movere poſſit Judicem ad juramentum Actori deferendum, quàm cùm is ſuam intentionem ſemiplenè probavit, Reo contrà nihil omnino probāte; tunc enim meritò opinari poteſt, Actorem veritatem dicere, Reum verò mentiri. Quare, cùm in tali caſu Judex non poſſit Reum abſolvere, quippe qui nihil ſui defendendi causâ propoſuit, adeòque penè convictus eſt: neque tamen etiam eundem ſimpliciter condemnare poſſit; quia intentio Actoris non eſt plenè probata: ideo ob probationis inopiam, lis Jureiurando decidenda eſt. *cit. l. In bonæ.* & cùm hoc caſu pro Actore maior ſit præſumptio, quàm pro Reo, illi potiùs, quàm huic juramentum eſt deferendum. *Fachin. l. 1. controv. jur. c. 18.* Nec obſtat, quòd Actore non probante, Reus abſolvitur. *l. Qui accuſare; 4. C. de edend.* quia id verum eſt, ſi nihil omnino probavit: ſecus, ſi probavit, etſi non plenè; tunc enim accedente eiuſdē juramento, plena, & ſufficiens erit probatio. Quòd ſi verò pares ſint utriuſque, tam Actoris, quàm Rei probationes, & Reus aliquid præſtitit, ſive aliquid pro ſua defēſione propoſuit, per quod res dubia redditur; tum Reo potiùs, quàm Actori juramentū eſt deferendum. *cit. c. ult. §. Sanè; l. Admonendi; 31. h. t. Fachin. c. l.*

XCI. Notandum ſecundò. Ut juramentum deferri poſſit, in ſupplementum probationis, plura requiruntur. Veluti primò. Ut fiat, præmiſsâ cauſæ cognitione; ut patet ex *cit. l. In bonæ; 3. C. de reb. credit.* ubi dicitur, quòd per Judicem jureiurando, causâ cognitâ, res decidi oportet, ſeu causa definiri, ad quam cauſæ cognitionem exigitur, ut adverſarius citetur. *Menoch. de arbitr. jud. caſu 464. n. 56. & 57. Gail l. 1. obſ. 108. n. 8.* Secundò. Ut Actor ſemiplenè probaverit per unum teſtem omni exceptione maiorem, vel alias probationum ſpecies, vel ſaltem per vehementē præſumptionem, quæ tamen plenam probationem non faciat. *Menoch. de arbitr. Iud. caſu 190. n. 2. Marant. de Ord. judic. p. 6. juram. actu 9. n. 4.* Tertiò. Ne deferatur hoc juramentum ei, qui cognitionem rei non habet, ſed veram ſcientiam per ſenſum corporeum; quia ſic iurans æquiparatur teſti, qui, ſi deponat tantùm de credulitate, & non de viſu, vel alio ſenſu corporeo, nihil probat. *l. Teſtium; 8. C. de teſtib.* & ideo tale juramentum non defertur heredi ſuper facto defuncti, quod probabiliter ignorare præſumitur. *Menoch. cit. loc. num. 5. & 7. Marant. num. 5. Maſcard. de probat. concl. 956. n. 61. & 62.* Quartò. Ut is, cui defertur, non ſit perſona vilis, aut infamis, ſed fide digna, & honeſta, nec ſuſpecta de periurio *Menoch. c. l. n. 12. Mar. c. l. n. 6. Maſc. n. 66.* Quintò.

Ut

ut cauſa non ſit ardua, ſeu gravis, & magni momenti, in qua non defertur juramentum, ſed modica; id quod Judicis arbitrio relinquitur determinandum, *Menoch. c. l. n. 17. & 18. Mar. num. 7.* Atque hinc jam patet, quas circumſtantias Judex conſiderare debeat in delatione juramenti ſuppletivi. Addit *Maran. c. l. n. 9.* quòd juramentum non deferatur in ſupplementum probationis, quando ſemiplena probatio eſt eliſa per contrarias probationes. Porrò, ſi concurrentibus prædictis requiſitis, Judex juramentum deferre nolit, ad actoris petitionem, qui aliter probare non poteſt, v. g. clandeſtina ſponſalia, ab eo appellari poterit; ut docet *Bart. in l. Admonendi; 31. n. 59. ff. h. t. Maſc. cit. concl. n. 2.* idque probatur ex *cit. l. In bonæ fidei*; ibi: *Oportet*, quod neceſſitatem importat.

XCII. Aſſertio ſecunda. Si Actor plenè probavit intentionem ſuam, videlicet per duos teſtes, v. g. pecuniam ſe mutuò dediſſe Titio, tali die, & loco: Reus autem contrarium probet ſemiplenè, reprobando nimirum depoſitionem duorum teſtium per unum teſtem, qui deponat, eo tempore, Titium non fuiſſe in illo loco, ſed alibi: hoc caſu, juramentum deferri nequit Reo in ſupplementum probationis ipſius; quia plena probatio Actoris præfertur contrariæ ſemiplenæ Rei, eámque elidit, cùm in Judicio is cauſam obtineat, qui potiores probationes adduxit, ſeu pleniùs probavit. *Arg. c. Licèt; 9. de probat. & c. In noſtra; 32. de elect. & tradit Abb. in cit. §. Sanè; n. 10. h. t.* Si verò probationes utriusque partis non ſint contrariæ, ſeu incompoſſibiles; quia v. g. Actor plenè probavit per duos teſtes, mutuum à ſe eſſe datum, Reus verò ſemiplenè per unum teſtem probavit exceptionem ſuam, v. g. ſolutionem eſſe factam, vel pactum de non petendo ſuperveniſſe; hoc caſu, cùm Reus excipiendo fiat Actor, Actore verò ſemiplenè probante, Judex Reo deferre poſſit juramentum; ideo tunc deferri poteſt. *Abb. c. l.*

§. III.

In quibus cauſis iuramentum deferri poßit, vel etiam debeat, ſive à parte, ſive à Judice, & in quibus non poßit?

XCIII. Aſſertio prima. In omni actione, ſeu cauſa, quæ in Judicio proponi poteſt, deferri poteſt juramentum voluntarium à parte parti. *l. Ait Prætor; 3. §. 1. & l. 2. ff. h. t.* ſed & in actionibus famoſis, ſeu infamantibus Actor Reo juramentum deferre poteſt, quando agitur civiliter ad proprium intereſſe, non autem, ſi agatur civiliter ad plurium intereſſe, quæ dicitur actio popularis. *cit. l. 1. & ſeqq. ff. De popul. act. Abb. in cit. c. ult. n. 13. h. t.* ſin autem de crimine famoſo agatur criminaliter; tunc etiam Actor juramentum Reo deferre poteſt in cauſis, quibus licitum eſt tranſigere; quia juramentum vim tranſactionis habet, ſaltem ita, ut præſtito juramento, Actor repellendus ſit, quamvis alius de eodem crimine poſtea accuſare, vel Judex ex officio procedere poſſit. *Alex. de Nevo in cit. c. ult. n. 55. h. t.* apud quem plura de hoc videri poſſunt.

XCIV. Aſſertio ſecunda. Juramentum neceſſarium, in ſupplementum probationis, regulariter à Judice deferri poteſt Reo, ad petitionem Actoris, in quavis cauſa; ut conſtat ex *cit. l. 3. C. de reb. cred.* ubi dicitur, in bonæ fidei contractibus, nec non etiam in ceteris cauſis (nimirum non ſolùm in contractibus ſtricti juris, ſed etiam in delictis, & quaſi delictis, cùm ſuper his omnibus jurari poſſit. *Gl. ibid. V. Cauſis*) ob emergentem inopiam probationum, per Judicem (deferentem jusjurandum, vel à parte parti delatum approbantem, & ſic in utroque caſu hoc locum habet. *Gl. ibid. V. Per Judicem.*) jurejurando, cauſâ cognitâ, res, ſeu lis decidi debet. *Maſc. de probat. concl. 956. n. 1.*

XCV. Excipiuntur primò Cauſæ criminales, in quibus licèt Judex aliquando deferre poſſit Reo juramentum, in ſui purgationem, ſive ad oſtendendam ſuam innocentiam, ſi Actor ſufficienter non probavit crimen, tametſi ipſe Reus nihil præſtiterit, ſive ad defenſionem ſuam probaverit; prout ſumitur ex *cit. c. ult. §. Sanè; h. t.* non tamen Actori, ſeu Accuſatori deferre poteſt judex juramentum, in ſupplementum probationis, ſi cauſa ſit criminalis, & agatur criminaliter ad vindictam publicam; tunc enim probationes debent eſſe luce meridianâ clariores. *l. ult. C. De probat.* & neceſſe eſt, ut Reus confeſſus, vel convictus ſit, ut condemnari poſſit. *l. Qui ſententiam; 16. C. De pœn.* ſecus, ſi agatur civiliter tantùm, ad privatam utilitatem, præſertim, ſi non ſit actio famoſa; ut ex communi docet *Clarus § fin. q. 63. n. 1.* ubi *n. 3.* ait, in cauſa criminali, ſi agatur, non ad pœnam corporalem, ſed pecuniariam imponendam, poſſe deferri juramentum ſuppletorium, ex communi opinione DD. Et ſic intelligendum eſſe *text. in cit. l. Ait Prætor; 3. §. 1.* ibi: *Pœnali actione. ff. Et in c. ult.* ibi: *Famoſâ actione. h. t.* nimirum, quòd loquatur de cauſa criminali civiliter intentatâ; ut colligunt ex verbo, *actione*, utroque loco uſurpato: ubi enim criminaliter agitur, dicitur potiùs accuſatio, quàm actio. *l. De fide; 16. C. Ad l. Cornel. de falſ.* Verba autem illa in *cit. l. 3. C. De reb. cred.* Et in *ceteris cauſis*; de civilibus cauſis pecuniariis, & privatis actionibus ſunt intelligenda. *Franç. c. l. in fine.* Alii verò DD. plures apud *Menoch. de arbitr. Iud. caſu 464. n. 7. & duobus ſeqq.* dicunt, quòd in cauſis criminalibus, etiam, quando civiliter tantùm agitur, non poſſit deferri hoc juramentum Accuſatori, vel Actori, ſi ſemiplenè tantùm probavit; ſed opus eſſe, ut plùs, quàm ſemiplenè probaverit: & tum etiam relinqui Judicis arbitrio, an ipſi deferendum ſit, necne, quamvis aliqui abſolutè velint, hoc caſu deferendum eſſe.

Verùm hodie in Judiciis criminalibus hic ordo ſervatur, ut, ſi Reus ſit confeſſus, & convictus, condemnetur, juxta *cit. l. Qui ſententiam; C. De pœn.* ſi verò non ſit confeſſus, neque convictus, multis tamen argumentis, ſeu indiciis, quæ ſuſpicionem, vel opinionem faciant, oppreſſus, ſubjiciendus eſt tormentis ad eruendam veritatem. *l. 1. §. 1. ff. De quæſtion. Fachin. c. l.* Quòd ſi tormentis, ob defectum legitimorum indiciorum, locus non ſit, quandoque Reus ad juramentum purgationis admittitur, idque ei defertur. *Clar. c. l. n. 4. Fach. c. l. De quo latè agit Gail. l. 2. de pace publ. c. 7.*

XCVI. Excipiuntur ſecundò Cauſæ famoſæ, in qnibus juramentum ſuppletorium Actori deferri non poteſt. *Laym. l. 4. tract. 3. c. 5. n. 3. dicto 2. Barb. in Collect. cit. c. 2. de probat. n.* 48. Imò neque in cauſis non famoſis, ſed magnis, & arduis. *Maſc. cit. concl.* 956. *n.* 30. *Gail. lib.* 2. *obſ.* 94. *n.* 8. & alii communiter: qnæ autem illæ ſint, Judicis arbitrio decidendum relinquitur. *Menoch. l. 2. de arbitr Iud. caſu* 72. *n.* 10. *Maſc. c. l. n.* 31. Quamvis etiam, ſi lis ſit de magna quantitate, vel cauſâ aliàs magnâ, & arduâ, jurameotum in ſupplementum probationis quandoque admittatur. Veluti primò, ſi Actor plùs, quàm ſemiplenè probavit. *Maſc. c. l. n.* 23. Secundò, ſi tantùm de momeotaneâ poſſeſſione quæſtio ſit, hæc enim exigui præjudicii eſt; ſecus, ſi de poſſeſſorio ordinario. *Menoch. c. l. n.* 18. Tertiò is, qui de mendacio, vel perjurio antea convictus fuit, in aliâ cauſâ, etſi magnâ, pati debet, ut contra ipſum juretur, in ſupplementum probatioois, ſi alia adminicula cootra illum concurraot. *Maſc. c. l. n.* 32.

XCVII. Excipiuntur tertiò Cauſæ matrimoniales, in quibus regulariter non eſt locus juramento ſuppletorio; ut docet *Gl. in c. Mulieri*; 34. *V. Abſolutio; h. t. Maſcard. c. l. n.* 43. *Gail. cit. obſ.* 94. & alii communiter; quia matrimooium inter cauſas graves, & arduas cenſetur; & crimioali, quoad probationes, comparatur; quandoqnidem quodammodo ſtatum hominis concernit, & individua illa vitæ ſocietas ſpeciem quaodam ſervitutis habet; cùm vir non habeat poteſtatem ſui corporis, ſed mulier, & è contrario. *Gail. c. l. n. 6. & 7.* Verumtamen interdum etiam in favorem matrimonii à Judice juramentum, in ſupplementum probationis, Actori petenti, qui ſemiplenè probavit, deferri poteſt, ſi probitatis opinionem apud omnes habeat, ſitqoe integritate conſpicuus, & inferiorem ſe, vel certè parem in matrimonium petat; ut docet *Abb. in cit. c. Si mulieri*; *n.* 6. *Gail. c. l. n.* 12. Contrà verò ſi agatur de diſſolvendo matrimonio contracto, ob aliquod impedimeotum, non poteſt, in defectum plenæ probationis, à Judice juramentum deferri agenti contra matrimonium. *Abb. c. l. n.* 7. *Gail. c. l. n.* 11. *Laym. c. l.* nam ardunm omnino eſt, ut matrimonii diſſolutio religioni conjugis negaotis, eſſe contractum, permittator, ſed plenæ tom probationes de impedimento requiruntur. Idémque quoad hoc eſt de matrimonio ſpirituali, ſive profeſſione Religioſa. *Abb. c. l. n.* 8. nam validum eſt argumentum à matrimonio carnali ad ſpiritnale, & à pari procedunt. *Gail. c. l. num.* 16. Quamquàm *Abbas c. l. n.* 7. ait, etiam, quando agitur de matrimonio, ſive carnali, ſive ſpiritnali diſſolvendo, juramentum ſuppletorium deferri poſſe, ſi perſonæ, quæ impedimentum, v. g. violentiæ ſibi illatæ, allegat, honeſta ſit, & præter probationem ſemipleoam, v. g. unius teſtis omni exceptione majoris, alias præſumptiones valde urgentes pro ſe habeat.

Porrò ad cauſas ardnas, ſive magni momenti pertinent etiam cauſæ feudales, ſtatûs, & ſpirituales, ſive beneficiales, ſi modò de ipſis beneficiis, non de fructibus tantùm beneficiorum controverſia ſit, ac proinde in iis etiam juramentum ſuppletorium non habet locum, & univerſim in omnibus, in quibus jura plenas, & indnbitatas, ac evidentiſſimas requirunt probationes. *Maſc. c. l. n. 43. & 44.* plures cauſas in ſpecie, in quibus juramentum, in ſupplementum probationis, deferri non poteſt, enumerat *Barb. in cit. c. 2. n. 17. & ſeqq. de probat.*

§. IV.

An non ſolùm ad petitionem partis, ſed etiam, eâ non petente, iuramentum ſuppletorium deferri poſſit à Iudice? & de tempore, quo illud deferendum eſt.

XCVIII. Aſſertio prima. Judex non tantùm ad inſtantiam partis litigantis, quæ ſemiplenè probavit; ſed & ex officio ſno, eòque non implorato, ſeu parte non peteote, poteſt juramentum ſuppletivum deferre, imò, & debet alteri parti, ſi id expedire, & æquum eſſe, jndicaverit. *Abb. in cit. c. ult. §. Sanè*; *n. 15. h. t. Gail. lib. 1. obſ. 108. n. 4. Maſcard. cit. concl. 956. n. 47.* Idqne ſumitur ex *cit. c. ult. §. Sanè*; & *l. In bonæ*; *5. C. De reb. credit. & l. Admonendi*; *31. ff. h. t.* in quibus locis dicitur, Judices in cauſis dubiis, inopiâ probationum, juramentum deferre ſolere, & ſecundùm eum, qui juravit, pronunciare. Ratio eſt; quia Judex cuncta rimari, & pro veritate eruendâ modis omoibns laborare debet. *c. Iudicantem*; 11. *cauſ. 30. q. 5. l. Iudices*; *9. C. De Iudic.* & quandocunque æquitas poſtulat, poteſt litigantes iotertogare in Judicio. *l. Ubicunque*; 21. *ff. De interrog. in jure faciend.* ergo etiam juramentum parti deferrn poteſt, ut veritate cognitâ, juſtè judicet, & petere ab altero ex litigatoribus, an per juramentum affirmare velit, verum eſſe, quod ipſe in Judicio contendit. Idque procedit, etiamſi pars litigans ne quidem ab initio Judicis officium imploraverit per adiectam clauſulam io libello: *peto mihi jus, & juſtitiam adminiſtrari*; ut contra *Abbat.* tradit *Maſc. c. l. n.* 48. quia Judici ex legum præſcripto incumbit, ut motum animi ſui informet ex his, quæ in judicium deducta ſunt, & ſi quod dubium ſuperſit, illud ex officio per interrogationem, aut alios modos ſuppleri, & tolli curet. *l. Iudices*; *9. & Auth. Iubemus C. De judic.* Nihilominus tamen etiam pars litigans petere poteſt, ut juramentum ſuppletorium deferatur: neque enim per hoc reddit ſe litigans ſuſpectum; quia id petit, lege permittente, ut cauſæ dubiæ, ob inopiam probationum, jurejurando decidantur, nec præſumitur pejeraturus is, cui defertur. *Fach. l. 1. controv. c. 16. in fine.*

XCIX. Aſſertio ſecunda. Pars litigans, ante concluſionem in cauſa, poteſt, ac debet petere delationem juramenti ſuppletorii, etſi teſtes ampliùs produci non poſſint, ſive quia terminus, ad probandum præfixus, elapſus eſt, ſive quòd atteſtationes fuerint publicatæ; ut doceut communiter DD. Legiſtæ, & Canoniſtæ apud *Maſcar. c. l. n.* 50. Nam quòd cognitis atteſtationibus, alii teſtes produci nequeant, id propter probabilem ſubornationis timorem receptum eſt: in propoſito verò periculum perjurii ceſſat, eò quòd juramentum hoc non niſi perſonis vitæ integritate conſpicuis, & quorum cauſa quaſi pro veritate habetur, deferri debet. Poſt concluſionem

Digitized by Google

ſionem verò in cauſa, non poteſt pars litigans petere juramentum ſibi deferri; quia publicatis atteſtationibus, ceteriſque cauſæ meritis examinatis, para ſcire poteſt, aut debet, utrùm intentionem, vel defenſionem ſuam plenè probaverit: ideóque ante concluſionem in cauſa, officium Judicis implorare poteſt, ac petere, juramentum ſibi deferri: id verò ſi negligat, ſcire debet, jura vigilantibus, non dormientibus ſcripta eſſe. *l. Pupillus* 24. *in fine. ff. Quæ in fraudem credit.* Accedit, quòd partes in cauſa concludendo, omnibus ulterioribus probationibus renunciant: ideóque per concluſionem partibus os claudi vulgò dicitur. *c. Cùm dilectus* 9. *& c. ſeq. de fide inſtrum. Gail. c. l. n.* 2. *Maſc. c. l. n.* 50. Quamvis contrarium teneat, poſt *Salicetum Fachin. l.* 8. *c.* 17. nempe, quòd etiam poſt concluſionem in cauſa, litigatores petere poſſint, ut deferatur juramentum; ſed prior ſententia eſt communis.

Ceterùm aliud dicendum eſt quoad Judicem, qui, quandocunque æquitas poſtulat, in jure poteſt interrogare; ut ſuprà dictum: ideóque non ſolùm ante, ſed etiam poſt concluſionem in cauſa, juramentum neceſſarium, ſeu ſuppletorium, etiam parte non petente, ex officio deferre poteſt; quia in ordine ad ipſum nunquam in cauſa concluditur. *Gail. c. l. n.* 5. *Maſcar. c. l. n.* 53. *&* 55. *Fachin. c. l.*

Poſtremò illud hîc addendum, ſi juramentum hoc in prima inſtantia, neque petitum, neque à Judice delatum ſit ex officio, poſtea in cauſa appellationis peti, ac deferri poteſt. *Gail. c. l. n.* 9. *Maſcar. c. l. n.* 54. Nam etiam ad hoc appellatio inventa eſt, ut priùs non deducta deducantur, non probata probentur: non autem in eum tantùm finem, ut iniquitatem judicantium, vel imperitiam corrigat, & emendet; prout loquitur Juriſconſultus in *l.* 1. *in princ. ff. De appellat.*

§. V.

Quando, & in quibus cauſis Iudex poßit ex officio à partibus exigere iuramentum de dicenda veritate?

C. Ad hanc quæſtionem reſpondetur, in cauſa uſurarum, vel alia ſimili, in qua vertitur periculum animæ, ſeu peccati, poteſt Judex in qualibet parte litis, ex officio ſuo, deficientibus aliis probationibus, & ſi adſint præſumptiones aliquæ, exigere juramentum de dicenda veritate à partibus præſtandum, cogendo eas ad id cenſuris Eccleſiaſticis, appellatione remotâ; prout ſumitur ex *c. Ex litteris* 32. *h. t.* ubi
» taliscaſus proponitur. Quidam G. nomine debitor
» impetravit à Sede Apoſtolicâ litteras ad Judices de-
» legatos contra E. creditorem, ad uſuras ſibi reſti-
» tuendas: in proceſſu litis Judices ex depoſitioni-
» bus teſtium productorum ex parte G. debitoris,
» non poterant ſufficienter colligere, quanta fuerit
» ſors, ſeu ſumma mutuò data, quamvis conſtaret
» de obligatione pignoris, ſive de terra hypothecæ
» loco obligatâ ipſi creditori E. atque inſuper ex fa-
» ma quaſi notorium erat, quòd E. creditor ex eadem
terra titulo pignoris ipſi obligatâ ſortem capita- »
lem, & amplius accepiſſet. Cùm igitur Judicibus »
expedire videretur, ut à partibus exigeretur jura- »
mentum de dicenda veritate, mandavit Papa Inno- »
centius III. ne occultatâ veritate, juſtitia ſuccum- »
bat, ut partes ad huiusmodi juramentum præſtan- »
dum per cenſuram Eccleſiaſticam, remotâ appella- »
tione, cogantur. »

CI. Pro intellectu huius c. Notandum primò. Fama, etiam publica, & communis, non facit notorium, nec plenam probationem, niſi aliæ præſumptiones, ſeu adminicula concurrant; quia fama ſæpe fallit; ut colligitur ex hoc c. in quo fama ſpargebat, ex fructibus perceptis, & pignore ſatisfactum eſſe creditori, & tamen non ſufficiebat ad plenam probationem. *Abb. hic n.* 2. *&* 3. *Alex. de Nevo n.* 4.

Notandum ſecundò. Juramentum de veritate dicenda, ſicut & juramentum calumniæ, licèt ordinariè in principio litis exigendum ſit, ſi tamen non fuerit tunc exactum, poteſt poſtea, in qualibet parte litis, etiam in fine cauſæ exigi. *c.* 1. *de juram. calum. in* 6. quia hic ordo non pertinet ad ſubſtantiam proceſſûs Judiciarii, ut ab initio exigatur, vel præſtetur, utrumque hoc juramentum. *Abb. hic n.* 2. *&* 3. *Alex. de Nevo n.* 9. *&* 10. Verumtamen etiamſi juramentum de dicenda veritate ab initio litis non ſit præſtitum, non tamen poteſt Judex poſtea illud exigere à partibus, ſi cauſa ſit notoria, vel plenè probata in Judicio per teſtes, vel confeſſionem partis; quia id eſſet ſuperfluum; quando verò non eſt plenè probatum in judicio; tum poteſt exigi ab utraque parte juramentum de dicenda veritate, tametſi ab initio non fuerit petitum, nec præſtitum. Et hic eſt verus intellectus huic c. ut tradit *Alex. de Nevo hic n.* 43. quod ſe fundat non in eo, quòd juramentum hoc ab initio non ſit exactum, ſed quia veritas non fuit plenè probata.

Notandum tertiò. Quamvis aliqui intelligant hoc c. quòd loquatur de juramento deferendo, in ſupplementum probationis; quia fama faciebat ſemiplenam probationem: tamen hæc expoſitio non congruit litteræ: non enim hîc agitur de juramento litis deciſivo, poſt quod nihil aliud quæritur, ſed de juramento de dicenda veritate, quod non defertur ad decidendam litem; ſed exigitur ab utraque parte litigante, ad inquirendam veritatem, ut de ea plenè conſtet. *Abb. hîc n.* 5. *Alex. de Nevo. n.* 44.

SECTIO III.

DE INTERPRETATIONE Iuramenti.

§. I.

Quomodo interpretandum ſit iuramentum?

CII. Aſſertio prima. Quoad obligationem ſuam ſtrictè interpretari oportet, quantum materia, circa quam verſatur, & verba pacti, ſeu promiſſionis, cui adjicitur, permiſerint. *Abb. in c. pen. n.* 2. *h. t. Silveſt.*

Silveſt. V. Iuramentum; 3. *q.* 3. & *V. Iuramentum*; 4. *q.* 23. *Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 32. *n.* 7. & alii DD. communiter. Ratio eſt; quia, ubi de obligatione agitur, ſtricta fieri debet interpretatio, juxta *l. Quidquid*; 99. *ff. De V. O.* & odia, ſeu onera reſtringenda ſunt. *Reg. jur.* 15. *in* 6. obligatio autem juramenti valde onerosa eſt: & quia hæc obligatio ex intentione jurantis pendet; veriſimilius eſt, voluiſſe ſe obligare, quàm minimum potuit. Neque hoc repugnat favori juramenti; quia hic ſolùm conſiſtit in eo, ut veritas ſervetur, ſive, quod juratum eſt, impleatur, quod fieri poteſt ſine ampliatione, & reſtrictione verborum, ſi id, quod ſub juramento promiſſum eſt, in eo ſenſu impleatur, in quo prolatum eſt juramentum. Neque etiam pertinet ad reverentiam juramenti, ut ad plura obliget, & extendatur: imò, quò fuerit benignior, & ſtrictior interpretatio juramenti, eò frequentiùs ſervabitur, & magis vitabitur perjurium, quod ad illius reverentiam magis ſpectat, ut rectè notavit *Suar.* c. *l. n.* 9.

CIII. Hinc infertur primò. Juramentum generaliter editum à Prælatis, Canonicis, vel etiam laicis Rectoribus, & Officialibus locorum, ſervandi ſtatuta, & conſuetudines Eccleſiæ, vel loci, non extendit ſe ad ſtatuta, & conſuetudines illicitas, vel impoſſibiles, vel Eccleſiæ libertati repugnantes, ſed intelligitur tantùm conceptum de licitis, & honeſtis;
» prout deciditur in *c. Contingit*; 1. *h. t. in* 6. Nam
» in quibusdam locis conſuetudo viget. ut Prælati
» ad Eccleſiarum adminiſtrationem non admittan-
» tur, nec novi Canonici ad Canonicat⁹ recipiantur,
» niſi priùs jurent, ſe ſtatuta ſcripta, & non ſcripta,
» vel conſuetudines ipſarum Eccleſiarum inviolabi-
» liter obſervaturos. Idémque mos invaluit inter
» laicos in multis civitatibus, caſtris, & terris, ut
» Poteſtates, Rectores, & Officiales, ad Rectorias.
» & officia non aſſumantur, niſi priùs jurent, quòd
» ſtatuta locorum (quæ non ſunt illis prælecta, ſed
» clauſa exhibita) ſervare velint. Quia verò in iis
» ſtatutis, & conſuetudinibus interdum illicita quæ-
» dam reperiuntur, aut impoſſibilia, vel adverſan-
» tia Eccleſiaſticæ libertati: ideò Papa Nicolaus III.
» ne ſic jurantibus occaſio peccandi præbeatur, cùm
» juramentum non fuerit inſtitutum, ut eſſet vincu-
» lum iniquitatis, præcipit; ut, ſi qui ſcientes, talia
» in prædictis ſtatutis, & conſuetudinibus contineri,
» jurent, eâ intentione quòd etiam illicita, & im-
» poſſibilia (de jure, vel de facto, *Gl. hic V. Impoſſibi-*
» *lia*) vel libertati Eccleſiaſticæ adverſantia ſervare
» velint; nequaquam talia juramenta facta, vel fa-
» cienda ſervent: nec iis obligantur, cùm non poſ-
» ſint præſtari, absque offenſa Divinæ Majeſtatis:
» quòd ſi talia juramenta aliqui Ignorantes præſtite-
» rint, ad licita tantùm poſſibilia, & Eccleſiaſticæ
» libertati non contraria obſervanda, jurantium in-
» tentio referri debet. Quare declarat idem Ponti-
» fex, quòd juramenta ſic generaliter præſtita, vel
» præſtanda ad illicita ſe non extendant, neque ju-
» rantes obligent, ſed tantùm ad ſtatuta, & conſue-
» tudines licitas, & honeſtas.

CIV. Notandum primò. Si quis generaliter juravit ſervare ſtatuta, & conſuetudines alicuius loci; tunc vel ſcivit, inter illa eſſe etiam ſtatuta quædam illicita, vel conſuetudines irrationabiles, & juravit, eo animo, ac intentione, quòd etiam illicita ſervare velit; & tale juramentum eſt temerarium, & illicitum, neque obligat ad obſervandum, cùm juramentum non poſſit eſſe vinculum iniquitatis, neq; ſit obligatorium contra bonos mores præſtitum. *Reg. jur.* 58. *in* 6. & talis, latè loquendo, committit perjurium: unde propriâ auctoritate poteſt quis contra tale juramentum agere, ſine alia abſolutione, ſaltem ſi certum ſit, juramentum eſſe temerarium, & illicitum. *Franc. hic n.* 4. & 7. Vel neſcivit quis, ſtatuta quædam eſſe illicita; & tunc jurando non peccavit, & obligatur ſolùm ad ſervanda ſtatura licita, & honeſta: adeóque juramentum tale, reſpectu illicitorum, non obligat, ſed irritum eſt, quamvis quoad licita ſit validum; quia utile per inutile non debet vitiari. *Reg. jur.* 36. *in* 6. ſi ſeparari poſſint. *Gl. hic V. Declaramus*; *in fine. Silveſt. V. Iuramentum*; 4. *q.* 23. in dubio verò jurans, ſimpliciter, & generaliter ſervare ſtatuta, non præſumitur comprehendere voluiſſe jurando etiam ea, quæ ſunt illicita, ſed ſolùm, quæ licita ſunt, & honeſta, *Franc. hic n.* 5. *ubi n.* 4. *not.* 6. ait, quòd poteſt quis ſe obligare ad obſervanda ſtatuta, licèt priùs illa non viderit, nec legerit, ſed clauſa ei exhibita fuerint; ut colligitur ex hoc c. ibi: *ſtatuta ipſorum locorum clauſa juraverint.* Sibique imputare debet, quòd non curaverit, priùs illa aperiri, & legi. *Franc. hic c. l.*

Notandum ſecundò. Si quis, tempore receptionis ſuæ in Canonicum, juret, ſe ſtatuta, & conſuetudines Eccleſiæ ſervaturum, & poſtea impetret à Sede Apoſtolica privilegium contra ſtatuta, vel conſuetudinem illius Eccleſiæ, non cenſetur perjurus, & frui poteſt privilegio, non obſtante juramento, ſi id proprio motu ſit conceſſum; quia in quolibet juramento ſubintelligitur auctoritas Superioris excepta. *c. Venientes*; 19. *h. t.* &, ſi res in eodem ſtatu permanſerit, ſive mutatio non ſupervenerit. *c. Quemadmodum*; 25. *eod.* de quo infrà; ut in propoſito caſu, nova licentia Superioris. Imò, etiamſi privilegium huiusmodi conceſſum ſit, ad inſtantiam jurantis, ſi tamen in eo clauſula derogatoria adiecta ſit, videlicet: Non obſtantibus ſtatutis, & conſuetudinibus Eccleſiæ contrariis, etiam juramento, vel confirmatione Sedis Apoſtolicæ roboratis, juxta *c. Cùm aliquibus*; 4. *de Reſcript. in* 6. valet huiusmodi impetratio, ut tradit *Rota Rom. in deciſionib. novis deciſ.* 1. *de juram. aliàs* 294. ſi verò talis clauſula appoſita non ſit in Reſcripto, ſive privilegio conceſſo ad inſtantiam jurantis, neque in impetratione mentio facta ſit, quòd privilegium adverſetur ſtatuto juramento confirmato; tunc impetratio, & conceſſio talis privilegii ſubreptitia cenſenda eſt, ob taciturnitatem veritatis, juxta *c. Super litteris*; 20. *de Reſcript.* quæ ſi expreſſa fuiſſet, Papa privilegium non conceſſiſſet, vel ſaltem non tali modo; ut docet *Franc. hic n.* 10. *in fine.* & *Laym. lib.* 1. *tract.* 4. *c.* 22. *n.* 19.

CV. Infertur ſecundò. Juramentum præſtitum ſervandi ſtatuta edita alicuius Eccleſiæ, Civitatis, vel alterius Communitatis, non poteſt extendi ad ſtatuta poſtea edenda; prout ſtatuitur in *c. Clericus*; 35. *h. t.* nam quidam Clericus juravit, ſe ſtatuta in »
Eccleſia ſua edita ſervaturum, ſed poſtea promiſit »
per idem, quod antea præſtitit juramentum, ſe »
ſervaturum ſtatutum, quòd poſtmodum editum »
erat. Ad hunc caſum reſpondit Papa Gregorius »

IX.

» IX. licèt is non debuerit tranſgredi, quod promi-
» ſit (nempe ſimplici promiſſione ſervandi ſtatutum
» poſteriùs editum) non tameo tenetur ad illius ob-
» ſervationem ex debito, ſeu obligatione priùs præ-
» ſtiti juramenti. Ratio deciſionis eſt; quia, cùm futura ſint incerta, & dubia, ooo eſt veriſimile, jurantis intentionem ad ea extendi, de quibus oon cogitavit tempore præſtiti jurameoti, & quæ poſtea præter in tentiooem illius accidunt. Idémque eſt, ſi quis ſimpliciter joret, ſe ſervaturum ſtatuta, non addendo, *jam edita*; oon enim extenditur juramentum ad ſtatuta poſtea edita, vel edenda, ſi jurautis intentio ad illa noo extendatur; quia juramentum, ob periculum periurii, & damnum, quod ſequi poteſt, ſtricti juris, & interpretationis eſt, ut non comprehendat id, quod verba latè ſignificant. *Abb. in cit. c. pen. num. 1. & 2. h. t. Silveſt. V. Iuramentum; 4. q. 23. Azor p. 1. lib. 11. c. 8. q. 7. Suar. cit. c. 32. n. 11. Sanch. l. 3. moral. c. 14. n. 1. & c. 17. n. 20.*

CVI. Excipitur primò. Niſi promittens ſimpliciter, ſe ſervaturum ſtatuta poſtea edita, vel edenda, intentionem habeat jam denuo jurandi, ita, ut, ſicut priùs juraverat, ſe ſervaturum ſtatuta jam edita; ita nunc jurare velit, ſe ſervaturum ſtatuta poſtea edita, vel edenda, & ſecuodùm formam expreſſam in priore jurameoto: tunc enim obligatur, noo ex vi prioris juramenti, cuius obligatio oon poteſt extendi ultra limites ſoi obiecti, ſed ex vi novi, ac poſterioris; quia aliud jurameotum præſtitit ſimile priori. *Abb. c. l. Sanch. cit. c. 17. num. 21. & alii ſuprà cit.* Simile eſt, ſi quis vovit, ſe omnibus diebus Veneris jeiunaturum, non poteſt nudâ ſuâ voluntate, ſeu ſolo conſeoſu efficere, ut obligatio voti prioris extendatur etiam ad dies Sabbati, cùm de his vovens tunc nihil cogitârit: poteſt tamen aliud votum edere, vi cuius ſe obligare velit ad jeiunandum omnibus diebus Sabbati, ſicut antea ſe obligavit ad jeiunandum ſingulis diebus Veneris.

Excipitur ſecundò. Niſi poſt juramentum ſervandi ſtatuta jam edita, poſtea novum ſtatutum ederetur ſolùm ad declarandum ſtatutum aliquod vetus, & jam editum; vel ad declaranda, quæ in antiquo ſtatuto ſuot tacita: tunc enim prius juramentum extenderetur etiam ad tale ſtatutum poſtea editum; quia non eſt novum ſtatutum, ſed idem cum aotiqoo. *Sanch. cit. c. 14. n. 1.*

Hinc ulteriùs infertur, quòd, qui juravit ſervare ſtatuta facta, ſeu edita, noo obligetur, vi illius juramenti, ſervare ſtatota uſu ooo recepta, vel per legitimam conſuetudinem abrogata, vel revocata per Superiorem, poteſtatem revocandi habentem. Ratio eſt; quia ea non habent ampliùs vim ſtatuti, neque jam obligant, & conſequenter neque juramentum, quod illis fuit acceſſorium, quatenus ſtatuta erant obligatoria, ampliùs obliget. *Silveſt. & Suar. locis citt. Sanch. cit. c. 14. n. 8. & duobus ſeqq.*

CVII. Aſſertio 2. Juramentum præſtitum circa materiam juris, ſive ea, quæ jus concernunt, intelligendum eſt, ſecundùm Juris communis diſpoſitionem, & ad illam reſtringendum eſt, neque ultrà extendendum. *Gl. in c. 1. V. Declaramus; h. t. in 6. Silveſt. V. Iuramentum; 3. q. 3. Suar. l. 2. de juram. c. 32. n. 12. in fine. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 9. n. 2.* Idque ſumitur
» ex c. *Ad noſtram*; 21. *h. t.* ubi habetur, quòd Archi-
» epiſcopus Neapolitaous quaſi per extorſionem, ſive »
coactionem (fortaſſe ad inſtantiam Capituli ſui, vel »
populi; ut notat *Gl. magn. hic*) juramentum edidit, »
quòd in omnibus cauſis judiciarium ordinem ob- »
ſervare velit; cùm autem ſecundùm Canonicas ſao- »
ctiones, & Eccleſiaſticas traditiones, in notoriis, »
ſeu manifeſtis ordo judiciarius obſervandus non »
ſit, qui in aliis obſervari debet, non eſt credibile, »
quòd Archiepiſcopos ſic jurando voluerit, ſeu in- »
tenderit ſe obligare ad agendum contra Canones: »
alioquin enim non juramentum edidiſſet, ſed per- »
iurium, quod oullâ ratione obſervandum eſſet. »
Quapropter Innocentius III. juramentum hoc be- »
nigniùs interpretari volens, reſpondit, Archiepiſco- »
pum ratione jurameoti ſui, in cauſis manifeſtis, ſeu »
notoriis Ordinem judiciarium ſervare non eſſe ob- »
ligatum. Imò, ſi penitius res conſideretur, cùm »
jurârit, ſe Ordioem judiciarium ſervaturum, vide- »
ri poſſet, eum ex juramento potiùs obligatum eſſe »
ad non ſervandum in cauſis manifeſtis, ſeu noto- »
riis Ordinem judiciarium, quippe, qui in dictis »
cauſis ſecundùm Jus commoune non per omnia ob- »
ſervatur. Verùm planior, & facilior explicatio »
eſt, quòd Archiepiſcopus jurare voluerit ſervare »
Ordinem judiciarium in omnibus cauſis, videli- »
cet illis, in quibus de iure obſervari debet. Et ſe- »
cundùm hunc intellectum Archiepiſcopus, & ju- »
ramentum ſervabit, & à Caoonicis ſanctiooibus »
non recedet.

CVIII. Notandum primò. Dupliciter poteſt exponi hoc c. ut tradit *Gl. magna hic, & Abb. in princ.* Primò, ut juramentum Archiepiſcopi non extendatur ad cauſas notorias, ſed ſecundùm ſubiectam materiam intelligatur, videlicet, ut in cauſis ooo ootoriis obſervetur ordo iudiciarius; in ootoriis verò non ſervetur per omnia, ſive ex toto; quia in extraordinariis ordo eſt, ordinem non ſervare. Secuodò, ut iuramentum referatur ad cauſas, in qoibus ordo iudiciarius eſt ſervandus: nam, ſi Archiepiſcopus edidiſſet iuramentum ſervandi Ordinem iudiciarium, in omnibus indiſtinctè cauſis, non fuiſſet iuramentum, ſed periurium, ſive temerarium, illicitum, & irritum, quippe contra SS. Cauooes præſtitum. Et hæc poſterior expoſitio eſt planior, & facilior. Et hinc colligitur Primò, qoòd in dubio iuramentum benignè interpretari debeamus, ita, ut licitè, ac validè editum ſit. *Gl. hic in notat.* & habetur etiam in *c. Cùm tu; 16. de teſtib.* Secundò, Juramentum Epiſcopi contra SS. Canones editum eſt temerarium, illicitum, & irritum; quia, ſicut Epiſcopi nihil poſſunt ſtatuere contra Caoones, ita nec pacto, vel iuramento promittere. Tertiò, verba generalia non ſemper accipienda ſunt generaliter, ſed interdum reſtringenda ſecundùm materiam ſubiectam. *Gl. mag. hic in notat. & V. In illis.* Quartò, in notoriis cauſis ordo iuris ſervandus non eſt ex toto, ſed ſolùm ex parte: nam requiritur citatio Rei abſentis, niſi factum ſit ita notorium, ut oullâ tergiverſatione negari poſſit, nec ulla Reo defenſio competere: requiritur etiam ſententia, ſed non ſolemnis, nec in ſcriptis, ſed ſufficit Judicis præceptum de exequendo, quod eſt inſtar ſententiæ. *Abb. hic n. 4.*

Notandum ſecundò. Etſi videatur licitum iuramentum de proceſſu, ſeu ordine iudiciario in cauſis notoriis ſervando; quia aliquando is licitè, & ſine pec-

cato in his cauſis ſervari poteſt, v.g. ad vitandum ſcandalum, & ad cautelam, maiorémque ſecuritatem; uti factum eſt in caſu. *c. Bonæ*; 23. *de elect.* non tamen in omni cauſa notoria ordo judiciarius ſervari debet; id enim eſſet illicitum, & SS. Canonibus adverſum; quia frequenter jus Actoris læderetur, cui imponeretur onus probandi; cùm tamen res ſit notoria: & diſciplina judicialis, ac publica juſtitia diſſolveretur, ſi Judex non poſſet punire delicta notoria, niſi priùs probarentur; cùm tamen nullæ ſint validiores probationes, quàm per facti evidentiam: & ſic quandoque crimina manerent impunita; ut notat *Gl. hic V. Requirit*: *Junctâ Gl. marg. lit. C.* Ex quo infertur, quòd etiam juramentum de ſervando proceſſu judiciario in omnibus cauſis notoriis ſit illicitum, & irritum; quia vergeret in periculum, ac diſpendium ſalutis æternæ. *Abb. hic num.* 8.

Similiter, licèt Judex, partibus etiam invitis, in cauſis non notoriis, de quibus mentio fit in *Clement.* 2. *de Judiciis*; poſſit quandoque ordinem, ſeu proceſſum judiciarium ſervare; cùm ibi ſolùm dicatur, quòd in illis cauſis ſummariè, ſine ſtrepitu judiciali, procedi valeat, non autem, quòd debeat: non tamen poteſt Judex ad id juramento ſe obligare, ita, ut id ſemper facere debeat; quia id repugnat poteſtati à Jure, ob bonum publicum, ipſi conceſſæ. *Abb. hic num.* 8. ubi etiam addit, quòd cauſæ leviores, quæ ſuâpte naturâ ſummariè, ac celeriter expediendæ ſunt, per proceſſum ordinarium non debeant protrahi.

Porrò ex dictis reſolvitur, quid ſit dicendum ad illam quæſtionem, an, ſi quis juravit, quòd impoſterum nolit carnaliter cognoſcere concubinam, poſſit illam poſtea ducere in uxorem, non obſtante juramento? Et reſpondetur affirmativè, *cum Gl. fin. hic*, quia juramentum hoc debet intelligi de concubitu illicito, & fornicario, non de licito, & legitimo.

§. II.

Aliæ quædam regulæ traduntur circa interpretationem iuramenti.

CIX. Aſſertio 1. Juramentum generaliter bonâ fide, & ſine dolo præſtitum, eſt interpretandum ſecundùm intentionem jurantis, neque extendendum eſt ad incognita, ſive ad ea, de quibus jurans in ſpecie non cogitavit, nec meritò cogitare debuit, & quæ, ſi in mentem veniſſent, veriſimiliter non promiſiſſet, ſed excepiſſet. *Gl. in c. Veniens*; 16. *V. Præſciviſſet*; *h. t. Silveſt. V. Iuramentum*; 3. *q.* 2. & *V. eod.* 4. *q.* 6. *Azor. p.* 1. *lib.* 11. *c.* 11. *q.* 3. *Suar. lib.* 2. *de Juram. c.* 11. *n.* 12. *Sanch. lib.* 3. *in præcept. Decal. c.* 17. *n.* 1. *Laym. cit. c.* 9. *n.* 3. & alij. Idque probatur primò ex *c. Veniens*; 16. *h. t.* Ubi talis caſus proponi-
» tur: Alanus verbis contendit cum quodam, pluri-
» bus ſibi invicem illatis convitiis, & cùm exinde
» graves inimicitiæ eſſent ortæ, quidam volentes eos
» ad pacem, & concordiam reducere, ſuggeſſerunt
» Alano, ut pro ſatisfactione injuriarum, juraret,
ſe Venetorum quorundam mandato obediturum, »
quod ipſe fecit, fiduciâ nixus, non ſe aliquid com- »
miſiſſe, ob quod grave quidpiam ſibi imponendum »
eſſet: ſed cives illi mandârunt, ut Ducis Veneti »
Curiam nunquam intraret, niſi cùm omnes per ge- »
nerale Edictum ad Curiam vocarentur. Verùm, quia »
Alanus dicti Ducis Conſiliarius erat, & multarum »
Eccleſiarum Advocatus, quibus ipſe in judicio pa- »
trocinium præſtare tenebatur, nunquam tale ju- »
ramentum ediſiſſet, ſi eiuſmodi mandatum ſuæ »
obligationi contrarium præſciviſſet: Idcirco Pa- »
pa Innocentius III. mandavit Patriarchæ Grande- »
nenſi, ut, ſi hoc poſterius juramentum priori ju- »
ramento licitè facto cognoverit eſſe contrarium, »
Auctoritate Apoſtolicâ declaret, illud ſervandum »
non eſſe. Ratio deciſionis eſt; quia juramentum de »
parendo mandato alterius intelligi debet, ſi mandat, quæ juſta ſunt, licita, & honeſta, nec nimis ardua, ſeu gravia, & quæ ſine præjudicio alterius impleri poſſunt; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 98. *a.* 2. *ad* 3. *Gl. hic V. Præſciviſſet.* Confirmatur; quia tranſgrediens primum juramentum licitum graviter peccat: & conſequenter ſecundum juramentum, quod eſt contrarium primo, eſt illicitum, nec obligat; quia inducit ad peccandum.

CX. Hinc infertur primò. Si quis obligatus ſit alicui ad dandum, vel faciendum aliquid, ut ſi v. g. puellæ promiſit matrimonium per ſponſalia, etiam non jurata, & poſtea cum alia puella contrahat ſponſalia jurata, juramentum ſubſequens priori promiſſioni, etſi non juratæ contrarium, irritum eſt; quia eſt de re illicita: juramentum enim non poteſt eſſe vinculum iniquitatis. *Abb. hic n.* 9. *in fine*. Neque obſtat hoc c. ubi Pontifex ait: juramentum illud de parendo mandato alterius non eſſe ſervandum, eò quòd mandatum illud priori juramento licitè facto repugnet: nam hìc tantùm narratur factum, & juxta illud Pontifex reſpondit: non autem per hoc inſinuavit, quòd ſola ſimplex promiſſio, ſine juramento, non fuiſſet ſufficiens ad irritandum poſterius juramentum ei contrarium; quia non implere ſimplicem promiſſionem obligantem in conſcientia, ſive ex juſtitia, ſive ex fidelitate, eſt peccatum, & illicitum: ergo jurare, quòd illam nolit implere, vel aliquid contrarium priori promiſſioni, eſt jurare peccatum, & illicitum: adeóque non poteſt tale juramentum obligare. *Abb. c. l. Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 19. *num.* 10. & 12.

Infertur ſecundò. Qui juravit parére mandato alicuius, ſi ei præcipiatur aliquid, quod non adverſetur priori juramento; adeóque quod poſſit ſine periculo animæ, & peccato ſervari; ſi tamen ſit ita grave, ut de eo jurans non cogitaverit, nec meritò debuerit cogitare; vel grave detrimentum inferat in temporalibus rebus: tale juramentum non obligat, nec eſt opus relaxatione; quia hoc caſu deerat voluntas ſe obligandi, quæ ad intrinſecam rationem juramenti requiritur, & juramentum non extenditur ultra conſenſum, & intentionem jurantis. *Abb. hic n.* 5.

Infertur tertiò. Si Clerico, qui generaliter juravit, quòd ſtare velit omni mandato Epiſcopi, & non appellare, Epiſcopus præcipiat, ut renunciet beneficio,

ficio, de quo controverſia erat, neque ſuper eo appellet, poteſt is, non obſtante juramento, appellare; quia juramentum ad illud non extendebatur, cùm de illo jurans veriſimiliter non cogitaverit: nec Epiſcopus potuit ei denegare beneficium iure communi conceſſum; ideóque iniquum fuit præceptum, & juramentum tale de parendo mandato non extenditur, niſi ad licita, rationabilia, & honeſta. *Abb. hìc num.* 5. *Fagn. num.* 59.

CXI. Probatur ſecundò ſuprà dicta aſſertio, & regula ex *c. Quintavallis*; 23. *h. t.* ubi habetur, quòd
» filiæ Quintavallis alijs mulieribus multas iniurias,
» & contumelias irrogârunt, pro quarum ſatisfacti-
» one ipſe pater iuravit, ſe parére velle mandato,
» vel arbitrio mulierum offenſarum, quæ ſub debi-
» to, ſeu obligatione juramenti, tale ipſi iniunxerunt
» mandatum, ut, ſi eius filiæ, vel uxor facto, vel
» verbo ipſas contumeliâ impoſterum affecerint, pa-
» ter filias exheredare, uxorem verò à ſe dimittere
» deberet. Super hoc conſultus Pontifex Innocentius
» III. reſpondit; juramentum Quintavallis licitum
» fuiſſe, ſed mandatum mulierum illicitum: ac pro-
» inde ipſis iniungendum eſſe, ut revocent mandatum
» illud: alioquin denunciandum eſſe, ipſum Quin-
» tavallem ad mandati illius obſervationem non te-
» neri.

Ratio deciſionis eſt; quia non eſt præſumendum, quòd quis generaliter iurando, ſe velle parére mandato alterius, voluerit ſe obligare ad illicita, *cit. c. Veniens*; 16. *h. t.* ad quæ, etiamſi voluiſſet, de iure non potuiſſet ſe obligare, nempe ad illicita: nam juramentum non eſt vinculum iniquitatis. *c. Inter*; 22. *cauſ.* 22. *q.* 4 At verò non poteſt pater licitè exheredare filium, vel filiam, ſine legitima cauſa in iure expreſſa, cuiuſmodi cauſæ recenſentur in *Auth. Vt cum de appellat. cognoſc. c.* 3. *collat.* 8. *Nov.* 115. *& à Gl. hìc V. Exheredare*; cùm legitima portio hereditatis, ſicut & competentia alimenta neceſſaria filijs omni iure debeantur, *Princ.* §. *Sed hæc*; *Inſtitut. de inoffic. teſtam.* Sed neque vir uxorem ſuam, ſine legitima, gravíque cauſa, à ſe dimittere, vel removere poteſt. *Matth. c.* 19. *c. Idololatria*; 5. *cauſ.* 28. *q.* 1. *c. Quos Deus*; 18. *cauſ.* 19. *q.* 2. *Gl. hìc V. eod.* quare tale mandatum ipſo iure eſt irritum; adeóque etiam pactum, & iuramentum de parendo eidem non poteſt obligare iurantem ad obſervationem illius; quia ſub juramento generaliter edito non comprehenduntur illicita, &, quæ ſine peccato obſervari non poſſunt. *S. Thom. cit. q.* 98. *a.* 2. *ad* 3. *Abb. hìc num.* 2.

Vbi præterea obiter notandum, quòd poteſt licitè compromitti pro ſatisfactione iniuriæ etiam in partem adverſam, quæ iniuriam paſſa eſt; ut ex hoc c. colligitur, imò etiam in fœminam, non tanquam in arbitram, quæ ſuſtineat partes Iudicis, cùm hoc ſit officium virile; ſed tanquam in arbitratricem, quæ pronunciet, ſecundùm quod æquum eſt. *Abb. hìc num.* 1. *&* 2. Verùm, quæ hoc loco DD. tradunt de arbitris compromiſſarijs, ſpectant ad *tit. ult. lib.* 1. *Decret. de quibus ibid.*

CXII. Probatur tertiò ex *c. Petitio*; 31. *h.*
» *t.* ubi talis caſus proponitur. Vacante Eccleſiâ
» Antiochenâ, Princeps civitatis timens conſpiratio-
» nes fieri contra ſe, à Canonicis Antiochenis ju-
» ramentum extorſit, quòd contra ipſum deinceps
» agere nolint. Vnde Canonici dubitârunt, an vi
» huius juramenti impediti eſſent, quò minùs iura
» Eccleſiæ ſuæ contra Principem tuerentur? De-
» claravit Papa Innocentius III. Canonicos tali jura-
» mento non ita teneri, quin pro iuribus Eccleſiæ
» ſuæ, imò etiam proprijs, ac ſingularibus legitimè
» defendendis, contra Principem liberè ſtare poſſint:
» ſed quòd vi juramenti ſolùm ipſis abſtinendum ſit
» ab omni machinatione, per quam læſio perſonæ
» Principis inferretur, vel, quæ tenderet in amiſſio-
» nem Principatûs eius.

Ratio deciſionis eſt; quia juramentum generaliter conceptum, & præſtitum non debet extendi ultra intentionem iurantis, quatenus ea ex cauſa, ſive occaſione iurandi, materiâ ſubiectâ, & adiunctis colligi poteſt: huius autem iuramenti occaſio fuit timor conſpirationis; ideóque juramentum petebatur à Canonicis, non ut iuribus ſuis, vel Eccleſiæ renunciarent, ſed ne iniuſtè læderent Principem, conſpirando contra illum: ac proinde juramentum hoc reſtringendum eſt duntaxat ad conſpirationem adverſus perſonam, vel dignitatem Principis: non autem extendendum eſt ad non defendendas contra Principem res ſuas, ac proprias; quia non eſt veriſimile, quòd quis velit ſe juramento obligare ad negligendam rerum ſuarum defenſionem, cùm nemo præſumatur velle ſuum iactare. *l. Cùm de indebito*; 25. *poſt princ. ff. de probat.* multò minùs extendi debet ad non defendendas res Eccleſiæ; quia hoc eſſet illicitum. *Arg. c.* 2. *h. t.* nemo autem poteſt, nec debet per juramentum ad illicita ſe obligare. *c. Quanto*; 8. *h. t.*

CXIII. Ceterùm, ſi in caſu huius c. Canonici illi pro iuribus ſuis egiſſent contra Principem in judicio, indéque inimicitia orta fuiſſet, tum, ſi iuraſſent, ſe deinceps non acturos contra Principem, juramentum illud ita extendi, & intelligi deberet, quòd obligare ſe voluerint ad non agendum contra Principem, etiam pro iuribus ſuis defendendis, pacis ſervandæ causâ; quia tunc talis intentio ex occaſione iurandi, & ſubiectâ materiâ colligi potuiſſet; & huiuſmodi juramentum obligaret, quamvis relaxatio ipſius peti poſſet, ſi vi, vel metu, aut dolo extortum fuiſſet. *Abb. num.* 4. Vbi tamen dupliciter id limitat. Primò, quòd tale juramentum de non agendo contra Principem, etiam pro iuribus ſuis, intelligendum ſit ſolùm quoad cauſas, & lites præteritas, & iam exortas; non autem extendendum ſit ad lites futuras, ſeu orituras. *Arg. c.* 2. *de renunciat.* Secundò, quòd, ſi quis alteri iuret, ſe non acturum contra illum, in dubio non ſit præſumendum, quòd etiam in propria cauſa agere nolit; quia hæc eſſet renunciatio iuris, ſive donatio, quæ non præſumitur.

Ex dictis infertur, quòd idem juramentum ex parte valet, & obligat, ex parte verò non valet, nec obligat; ut notat *Gl. hìc V. Extorſit*; nam in caſu huius c. juramentum editum à Canonicis, de non conſpirando contra Principem, valet, & ſervandum eſt, quantum ad hanc partem, licèt metu eſſet extortum; quia alias ex honeſtate, etiam ſine juramento ad hoc tenerentur: in quantum verò præſtitum eſt de non defendendis iuribus Eccleſiæ, non valet, nec ſervandum eſt; vel etiam de non defendendis iuribus proprijs,

cùm ad hoc juramentum ſe non extendat, niſi in caſu ſuprà excepto, in quo juramentum etiam metu extortum ſervandum eſt; quia ſine interitu, ſeu periculo animæ ſervari poteſt, donec relaxetur. *Gl. hic*, & patet ex ſuprà dictis.

CXIV. Aſſertiò 2. Iuramentum ſortitur naturam, & conditiones promiſſionis, aut contractûs, vel actûs, cui adiungitur; adeóque etiam iuxta illas eſt intelligendum. *Covarr. in c. Quamvis; de pact. in 6. p. 1. §. 4. n. 1. Suar. lib. 2. de juram. c. 32. n. 2. Sanch. lib. 3. mor. c. 17. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 9. n. 6. Caſtro Palao p. 3. tract.* 14. *diſ.* 2. *p.* 14. *n.* 4. & alij D D. communiter. Ratio eſt; quia juramentum fit, iuxta intentionem iurantis; adeóque ad id obligat, quod quis intendit jurare: ſed qui iurat, id intendit iurare, quod promittit, vel in contractum deducit, & eo modo, ſive ſub ea limitatione, vel conditione, ſub qua promittit, vel contrahit: ergo juramentum accommodatur promiſſioni, vel contractui, cui adjicitur, eiúſque naturam, & conditiones ſortitur, quoad materiam, ſive id, quod iuratur, non autem quoad obligationem, ſive effectum juramenti; ut explicat *Suar. c. l. n.* 5. *& 6.* quia ſcilicet juramentum adiectum promiſſioni, vel contractui non auget eius obligationem extenſivè, ita, ut vi juramenti, non ad plus obligetur iurans, quàm teneatur, vi promiſſionis, vel contractûs, qui circa idem obiectum verſatur: ideóque ceſſante obligatione promiſſionis, vel contractûs, ceſſat etiam obligatio juramenti; quia acceſſorium, quale eſt juramentum, ſequitur naturam principalis, cui adiungitur, iuxta *Reg. jur.* 42. *in 6.* & corruente principali, etiam corruit, nec ſubſiſtit acceſſorium. *l. Nihil;* 109. *ff. eod.* auget tamen juramentum obligatioem actus, cui accedit, intenſivè; quia intra limites eiuſdem obiecti, novam obligationem ex virtute Religionis ei ſuperaddit. *Laym. c. l.* Quare ſi promiſſio, vel contractus hanc tacitam conditionem contineat, niſi notabilis mutatio poſtea ſuperveniat, etiam juramentum ipſi accedens, ſeu promiſſio iurata eam conditionem tacitam in ſe involvit: & ratio eſt; quia notabilis mutatio quaſi aliud obiectum facit, ad quod ex veriſimili præſumptione promittentis, vel contrahentis, & conſequenter etiam iurantis intentio non ſe extendebat. *Sanch. lib. 4 in præcept. Decal. c.* 2. *n.* 20. 21. *&* 22. *Laym. c. l.*

CXV. Exemplum habetur in *c. Quemadmodum;* 25. *in princ. h. t.* ubi quæſitum fuit, utrùm, ſi vir mulieri iuravit, ſe eam ducturum in uxorem, & poſtea mulier cum alio fornicetur, vir eam ducere debeat propter juramentum? Reſpondit Innocentius III. quòd non; argumento ducto à maiore ad minus: nam ſicut, ſi vir contrahens matrimonium cum muliere, iuràſſet, quòd ei ut legitimæ uxori ſemper cohabitare velit, ac poſtea uxor illa adulterium committat, dimittere eam non prohibetur (quoad torum, & cohabitationem) ita multò minùs, ſi matrimonium nondum cum illa contraxit, ſed tantùm ducturum ſe mulierem, iuratus promiſit, ſi poſtea cum alio fornicetur, eam ducere tenebitur. Ratio utriuſque partis eſt; quia, ſicut in priore juramento ſubintelligitur talis conditio: ſi contra legem coniugij mulier non peccet: ita etiam in poſteriore juramento ea conditio ſubintelligi debet: ſi poſt contracta ſponſalia, contra legem deſponſationis mulier non peccet; quamvis ei non poſſit opponi fornicatio præcedens: alioquin, ſi poſt huiuſmodi juramentum, mulier publica meretrix fieret, teneretur vir eam ducere in uxorem, quod eſt prorſus abſurdum: conſtat enim, maius vinculum eſſe matrimonij contracti, quàm non contracti, ſed contrahendi: ſi ergo poſt contractum matrimonium, vir licitè poteſt uxorem dimittere, quoad torum, & cohabitationem; multò magis ante contractum matrimonium, propter eandem cauſam, poteſt ſponſus licitè non admittere ſponſam in ſuam cohabitationem; quia turpiùs eijcitur, quàm non admittitur hoſpes. Quare in utroque caſu (ſive uxor ſit dimiſſa, ſive ſponſa non admiſſa *Gl. hic V. Alterutro*) poteſt vir uxorem adulteram recipere ad torum, & cohabitationem, vel non recipere: aut ſponſam, poſt fornicationem, ducere, vel non ducere, ſine violatione juramenti. Præterea, ſi mulier poſt contractum matrimonium, fiat leproſa, vel paralytica, vel oculos, aut naſum amittat, vel turpius quidpiam ei accidat, maritus eam à ſe dimittere non poteſt etiam à cohabitatione: & tamen poſt ſponſalia de futuro etiam iurata, ſi quid tale eveniat, non tenetur ſponſus mulierem ducere; quia multa impediunt matrimonium contrahendum, quæ non dirimunt iam contractum.

CXVI. Ratio deciſionis patet ex dictis; quia ſponſalia de futuro diſſolvi poſſunt, ſi gravis mutatio superveniat, ad quam promittentis intentio ſaltem virtualis ſe non extendit: continet enim ſuâpte naturâ hanc tacitam conditionem: Servabo fidem tibi, ſi & tu ſervaveris, & legem deſponſationis non violaveris: quæ conditio ſicut tacitè ineſt ipſi promiſſioni ſimplici ſponſaliorum, ita etiam ineſt ipſi juramento adiecto: quod intelligi debet ſecundùm ſubiectam materiam; ſequitur enim naturam, & conditiones promiſſionis, cui adiungitur. Sic etiam, qui iurat, ſe ſoluturum pecuniam mutuò acceptam, iurare intelligitur, iuxta conditionem mutui, ſi nimirum pecunia ſibi numeretur: unde non obſtante juramento, poteſt opponere intra biennium exceptionem non numeratæ pecuniæ, iuxta *l. ult. C. de non numer. pecun.*

Similiter etſi locator iuràrit, ſe non expulſurum conductorem è fundo, vel domo, intra tempus locationis, ſub pœna decem aureorum: nihilominus, ſi conductor penſionem per biennium non ſolvit, poteſt, ſine periurio, illum locator expellere; quia ſalvâ iuſtitiâ id poteſt: juramentum enim ſolùm eò uſque ſe extendit, quouſque obligatio ex iuſtitia ſe extendit, cui tantùm ſuperaddit obligationem ex religione. *Arg. l. Quæro;* 54. *§. Inter locationem; ff. de loco* ubi id de pœna ſtatuitur, quòd tali caſu non debeat ſolvi pœna; quia contractui ineſt hæc tacita conditio, ut conductor, biennio non ſolvens penſionem, expelli poſſit. *Sanch cit. c.* 17. *num.* 10. plura exempla huius Regulæ videri poſſunt apud *Palao cit. pun.* 14. *num.* 5. *& ſeqq.*

CXVII. Ex dictis infertur primò, quòd fornicatio ſubſequens diſſolvat ſponſalia de futuro etiam iurata,

iurata, non autem ea præcedens, ſi contrahens fornicationem non ignoravit; quia contrahendo cenſetur mores eius approbare; ideóque non poteſt eos poſtea reprobare, niſi ex cauſa de novo ſuperveniente. *Gl. hic V. Præcedentem.* Infertur ſecundò. Quamvis in hoc cap. ſolùm ſermo ſit de ſponſa fornicante poſt ſponſalia, tamen idem dicendum eſt de ſponſo; quia quoad hæc pari iure cenſentur: diſſolvuntur autem ſponſalia in favorem illius, qui non deliquit, pro eius arbitrio: nam alter nocens debet ſtare promiſſis, nec licet illi reſilire à ſponſalibus. *Abb. hic num.* 4. Infertur tertiò, quòd, etiamſi per vim fœmina cognita fuerit ab alio, ſponſus non teneatur cum ea contrahere matrimonium, non obſtante juramento. *Gl. hic V. Oculos; in fine.* quia id cedere poteſt in grave dedecus ſponſi. *Barb. in Collect. hic num.* 11. Infertur quartò, quòd levior cauſa ſufficit ad diſſolvenda ſponſalia de futuro, quàm ad inſtituendum divortium inter coniuges quoad torum, & cohabitationem; quia matrimonij vinculum arctius eſt; ut colligitur ex hoc c.

CXVIII. Aſſertio 3. Iuramentum non eſt ita interpretandum, ut obliget cum alterius præiudicio, ſeu gravi incommodo; quia tale juramentum præiudicans alteri eſt illicitum, & contra iuſtitiam; quia lædit ius alterius, ideóque non valet; ut colligitur ex *c. Sicut* 27. *h. t. Gl. magn. in c. Venientes;* 19. *in notatis eod.* Vt, ſi uxor juravit ſervare continentiam, ſine conſenſu mariti: nam tenetur nihilominus reddere debitum viro petenti, etſi exigere non poſſit. Item, qui iuravit, ſe non revelaturum ſecretum ſibi commiſſum, non obligatur hoc juramento, ſi id fuerit alteri noxium; adeóque, eo non obſtante, patefacere illud poteſt ijs, qui prodeſſe poſſunt, non obeſſe. *Silveſt. V. Iuramentum;* 4. *q.* 15. *Azor. cit. lib.* 11. *c.* 8. *q.* 15. *Sanch. cit. c.* 17. *num.* 25. & alij communiter.

§. III.

De conditionibus, quæ ipſo iure tacitè inſunt iuramentis, & plerumque ſubintelligendæ ſunt.

CXIX. Aſſertio 1. Alia regula generalis eſt, quòd in omni juramento promiſſorio, quamvis abſolutè facto, tacitæ quædam conditiones generales continentur, ſecundùm quas attendenda eſt obligatio juramenti, ita, ut abſque his ſubintellectis non obliget, nec valeat. *cit. c. Quemadmodum; in princ.* ibi: *quoniam in eo talis erat ſubintelligenda conditio. h. t.* ubi *Gl. V. Conditio;* varias conditiones recenſet, quæ in juramento includuntur, quamvis non exprimantur. *Abb. ibid. n.* 8. *Silveſt. V. Iuramentum;* 3. *q.* 1. *Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 34. *n.* 1. *Laym. lib.* 4. *tract.* 3. *c.* 9. *n.* 4. Porrò hæ conditiones, quæ tacitè incluſæ ſunt in juramento, eique ſuâpte naturâ inſunt, quamvis in eo exprimantur, non faciunt juramentum conditionatum, ſed relinquunt illud abſolutum; ut docet *Gl. in cit. c. Quemadmodum; V. Conditio; in fine. h. t. & Abb. ibid. n.* 8. idque etiam ſumitur ex *c. Significaſti;* 4. *iuncta Gl. communiter receptâ; V. Conditione, de electione.* & habetur in *l. Hæc verba;* 3. *ff. de legat.* 1. *ubi Bart. in princ.* ait: Expreſſio eorum, quæ ex neceſſitate tacitè inſunt, nihil operatur, & dictio, *ſi,* tunc ponitur pro, *quia*: ſecus eſt, ſi adijciatur aliquid accidentale actui, quod adeſſe, vel abeſſe poteſt; id enim facit actum conditionalem; nam conditio ſuſpendit obligationem uſque ad conditionis eventum: idémque conſtat ex *l. Conditiones;* 99. *ff. de condit. & demonſtr.* ubi dicitur: conditiones, quæ tacitè ineſſe videntur, non faciunt legata conditionalia. Quare in juramento conditionali ſuſpenditur obligatio, donec conditio impleatur: at verò in juramento abſoluto, per conditionem ſubintellectam, quæ neceſſitate ei ineſt, non ſuſpenditur eius obligatio, ſed juramentum ſtatim obligat, ſi conditio ſubintellecta de præſenti ſubſiſtat, independenter à futuris conditionibus extrinſecis, licèt poſtea ceſſare poſſit eius obligatio, ſi, antequam impleatur, ſuperveniat contraria conditio. v. g. ſponſalia propriè conditionalia, ante eventum conditionis, non obligant ad matrimonium contrahendum, nec ex ijs oritur impedimentum publicæ honeſtatis, *c. unic. in fine de ſponſal. in* 6. Secus eſt in ſponſalibus abſolutis, quibus ineſt tacita conditio; ſtatim enim obligant ad matrimonium contrahendum, licèt poſtea propter fornicationem ſubſequentem diſſolvantur, iuxta *c. Quemadmodum;* 25. *h. t.* ſicut ergo inter ſe differunt contractus abſoluti, & conditionati, non obſtantibus conditionibus ſubintellectis, qui illis tacitè inſunt: ita etiam juramentum abſolutum, & conditionatum inter ſe differunt, quo confirmantur contractus. *Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 34. *num.* 11. & 12.

CXX. Aſſertio 2. Harum conditionum, quæ tacitè inſunt juramentis, etſi non exprimantur, plures ſunt. Prima eſt: *Si potuero;* quia ad impoſſibile nemo obligatur, iuxta *Reg. jur.* 185. *in ff.* idque ſumitur ex *c. Querelam;* 10. ibi: *ſi non neceſſitate, ſed voluntate &c. h. t.* Item: Si *licitè potuero. c. Quinta vallis;* 23. *h. t.* & *c.* 1. *eod. in* 6. quia juramentum non eſt vinculum iniquitatis: & quia, quod licitè, & iure fieri non poteſt, non cenſetur homini ſimpliciter poſſibile, *c. Faciat;* 15. *iunct. Gl. V. Quod poteſt;* ubi ait: Solùm illud dicimur poſſe facere, quod iuſtè facere poſſumus. *cauſ.* 22. *q.* 2. Quòd ſi una pars rei promiſſæ impoſſibilis ſit, vel illicita, altera verò poſſibilis, & licita maneat; tunc utile per inutile non vitiatur, ſi illud ab iſto ſeparari poſſit, & ſine dependentia ab illo promiſſum ſit; ut tradunt DD. in *Reg. jur.* 37. *in.* 6. *Suar. c. l. n.* 2. *Laym. c. l.* Ad hanc primam conditionem referri poteſt illa: *Si Deo placuerit;* quia Deo non placent, niſi licita, *c. Beatus.* 2. *cit. cauſ.* 22. *q.* 2. *Suar. c. l. num.* 2.

CXXI. Secunda conditio eſt: *Salvo jure, & auctoritate Superioris,* quæ in omni juramento excepta intelligitur; prout ſumitur ex *c. Venientes;* 19. *h. t.* quia juramentum non obligat ſubditum in præiudicium juris, ſeu auctoritatis Superioris; quamvis is in materia pertinente ad ſuam poteſtatem juramentum ſibi præiudicans irritare, vel ob iuſtam cauſam relaxare poſſit. *Abb. ibid. n.* 2. & quia iurare aliquid contra ius, vel obedientiam Superiori debitam, eſt iurare aliquid illicitum; cùm tamen in omni juramento ſubintelligatur ea conditio: *dummodo illicita non contineat. Suar. cit c.* 34. *num.* 3. & 5. Idque probatur ex *cit. c.*

Venientes; *h. t.* nam quidam civis Sudettinus à Conſulibus civitatis ad dominium Papæ perónentis, per ſententiam condemnatus fuit ad reſtitutionem poſſeſſionum, ſeu bonorum quorundam, à qua ſentenóa ipſe ad Sedem Apoſtolicam appellavit: ſed Conſules nihilominus eam ſunt execuó: quamvis etiam leges ſeculares poſt ſententiam latam non denegent beneficium appellationis gravatis: ideóque Papa Innocentius III. eos reprehendit. Verùm Conſules ſe excusârunt, id ab ipſis factum eſſe; quia ſecuodùm conſuetudinem loci, in ſuſceptione officij, juramentum edere ſolent, quòd ſententias latas ſuper mutuis, & plagiarijs (id eſt, fideiuſſoribus. *Gl. hic V. eod.*) intra 28. dies executioni mandabunt: ideóque ſalvo hoc juramento ſuo, non poſſe eos huiuſmodi appellationibus deferre. Sed Pontifex hanc eorum excuſationem reiecit; quia etiam alij Iudices iurare coguntur, quòd ſecundùm leges iudicabunt, ſicut ipſi Conſules iurârunt, ſe iudicaturos ſecundùm conſuetudinem civitatis ſuæ: & tamen, hoc non obſtante, iuſtas appellationes admittere debent. Quare mandat iiſdem Conſulibus, ut inpoſterum appellatioibus interpoſitis ad Sedem Apoſtolicam deſeraot, cùm etiam in juramento ipſorum ius Superioris exceptum eſſe, intelligi debeat. Cùm ergo poſt appellarionem factam à cive dicti Conſules ſentenóam latam executioni mandaverint, adverſarium appellantis in poſſeſſionem rerum, de quibos erat quæſtio, inducentes: ideo inſuper præcipit Papa Conſulibus, ut eundem civem in poſſeſſionem bonorum reſtituant, ſicut eam habuit tempore appellationis: alioquin ſe mandâſſe, inquit Papa, Epiſcopo Nucerino, ot ad id per Cenſuram Eccleſiaſticam compellantur.

CXXII. Pro explicaóone huius c. Notandum primò. In juramento, quod quis velit ſententiam latam intra certum tempus exequi, ſubintelligi debet hæc exceptio: niſi ad Superiorem fuerit appellatum: ius enim recipiendi appellationes, quod Superiori Iudici debetur, ab inferioribus tolli oon poteſt, nec auferri: & quia juramentum editum in materia iuris interpretandum eſt ſecundùm terminos iuris; ideo tale juramentum de exequenda ſententia, intra certum tempus, ita intelligendum eſt; ſi ea executioni mandari debeat, ac poſſit; non item, ſi propter interpoſitam appellatiooem manere debeat ſuſpenſa. *Alexand. de Nevo hic num.* 17. & 22. quia pendente appellatione nihil eſt inoovandum, adeóque neq; ſententia lata executioni mandanda. *Gl. hic V. Executionis*; imò, ſi tunc executioni mandata fuerit, quidquid factum eſt, poſt interpoſitam appellaóonem, in irritum revocari debet, & omnia reſtituenda in priſtinum ſtatum, antequam cauſa appellationis examinetur. c. *Non ſolùm*; 7. *de appellat. in* 6. & c. *Paſtoralis*; 28. § *Præterea de offic. deleg.* & colligitur ex *hoc c.* ubi id notat. *Gl. V. Poſſeſſionem*; & *Gl. fin.*

Notandum ſecundò. Si Clericus v. g. vel filiusfamilias, vel quivis alius ſubditus in loco alienæ juriſdictionis exiſtens, juravit, ſe inde non diſceſſurum, niſi prius debitum contractum ſolvat: poteſt is, non obſtante juramento, inde diſcedere, ſi ab Epiſcopo, vel à patre, vel alio Superiore ſuo revocetur; quia in tali juramento cenſetur exceptum jus, & auctoritas Superioris, qui ratione beneficij, vel patriæ poteſtatis, vel domicilij, ſubditum domum revocare poteſt. Excipitur, niſi Superior, ſaltem tacitè, cenſeatur dediſſe licentiam ſubdito obligandi ſe ſub juramento ad permanendum in loco, donec debita ſoluta ſint: ot quia Clericum, vel filium miſit ad Academiam, ſtudeodi causâ: nam, cùm tunc debita contracta, ſtudiorum cauſâ, ex obligatione ſolvenda ſint, conſequenter cenſetur etiam Superior liceotiam dediſſe ſubdito tam diu ibi manendi, donec ſolvantur, ſi alioqui abeundi facultatem impetrare non poſſit; ut ootat *Abb. hic num.* 3. & *Alex. de Nevo, num.* 16. quia conceſſo uno, cenſentur & omnia conceſſa, ſine quibus illud expediri non poteſt. *Arg. c. Praterea*; 5. *c. Prudentiam*; 21. *in fine. de offic. deleg.*

Notandum tertiò. Iurans aliquid facere, dum eſt Cardinalis, poteſt illud factus Papa revocare, & contrarium agere, uon obſtante priori juramento: quia in hoc ſemper debet intelligi exceptum ius, & auctoritas Superioris. Idémque eſt de Canonico facto Epiſcopo, ſi iuravit, ſe facturum, per quod impediretur libera poteſtas Epiſcopi. *Suar. l.* 2. *de juram. c.* 38. *num.* 5. *Barb. hic in collect. num.* 5.

CXXIII. Tertia conditio: niſi is, in cuius gratiam, vel utilitatem iuratum eſt, obligationem remittat; quia, cùm nemini invito detur beneficium, vel præſtetur ſervitium, tale juramentum intrinſecè includit hanc conditionem: ſi is, cui fit promiſſio, vel juramentum, eam acceptaverit: ergo, ſi eam remiſerit, eo ipſo non obligat etiam juramentum acceſſorium promiſſioni, tametſi remiſſio fiat, ſine iuſta cauſa: cùm enim promiſſarius ſit dominus materiæ, ſive rei promiſſæ, noo indiget cauſâ ad remittendum: ſufficit autem, noo ſolùm expreſſa, ſed etiam tacita remiſſio; ut ſi filia, receptâ dote, hereditati paternæ juramento renunciavit, & poſtea in teſtamento à patre inſtituatur heres, aut legatum ei relinquatur; tum ſine alia juramenó relaxatione, hereditatem, vel legatum capere poterit; quia pater tacitè remiſiſſe cenſetur obligationem. *Felin. in. c.* 1. *num.* 6. *h. t. Suar. cit. c.* 34. *num.* 3. et *c.* 39. *num.* 1. *Sanch. l.* 3. *mor. c.* 20. *num.* 4. *Laym. cit. loc. num.* 4. Ubi tamen diſtinguendum eſt, an juramentum promiſſorium directè, ac principaliter fiat homini, ſive in utilitatem huminis; ut, ſi quis iuret, ſe ducturum Titiam in uxorem, vel non aliam, quàm illam; & tunc certum eſt, remittante homine obligationem, ceſſare etiam obligationem juramenti: an verò juramentum promiſſorium principaliter fiat DEO, ſive ob honorem DEI, licèt ſecundariò, in gratiam alicuius hominis; ut, ſi quis alicui petenti, ut eleemoſynam det certo pauperi, juramento promittat, ſe re ipſâ daturum; non poteſt is, cui promiſſio jurata facta eſt, remittere; quia non eſt ei facta principaliter, ſed DEO; ut docet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *a.* 9. *ad* 2. Similiter, ſi quis certo pauperi eleemoſynam promittat iuratus, tum vel principaliter promittit, ut ſubueniat pauperi, & intuitu ipſius; & tunc poteſt homo remittere ius iurandum; quia hoc caſu DEUS juramentum acceptat in commodum hominis: ac proinde, ſi hic illud remittat, etiam DEUS remittit; vel principaliter fit promiſſio, ob honorem DEI; licèt utilitas redondet in hominem; & tum, ſi hic accepter promiſſionem iuratam, non poteſt juramentum remittere;

quia

qnia DEUS non tantùm acceptat promiſſionem iuratam ſibi factam, ob utilitatem bominis, ſed etiam ob proprium cultum, & honorem. *Azor. cit. l.* 11. *c.* 9. *q.* 11. *Suar. c. l.* 2. *c.* 39. *n.* 8. *Laym. cit. c.* 9. *n.* 5. qui loquuntur de eo caſu, quo homo non reſpuit promiſſionem juratam ſibi factam poſitivè, tanquam ſibi non acceptam, ſed ſolùm negativè, non exigendo illam; tunc enim homo remittere non poteſt iuramentum; quamvia aliqui putent, etiam hoc caſu iuramentum remitti poſſe ab homine; quia Deus illud acceptat in ordine ad bominem, in cuius utilitatem cedit: ideo, ſi bomini ſit ſatisfactum, cenſetur etiam ſatisfactum DEO. *Navarr. in man. c.* 22. *n.* 24. *Sanch. l.* 3. *mor. c.* 20. *n.* 7. quæ ſeutentia etiam probabilis eſt, ſed prior probabilior.

CXXIV. Quarta conditio eſt: ſi res in eodem ſtatu permanſerint, vel non fuerint notabiliter mutatæ; prout ſumitur ex iuribus ſuprà citt. *c. Veniens*; 16. *c. Brevi*; 17. ibi: *niſi difficultas exiſtat, propter quam requiſitus non poſſit Eccleſiæ ſubvenire &c. c. Quemadmodum*; 25. *c. Petitio*; 31. *h. t.* nam, ſi tanta rerum mutatio facta ſit, ut veriſimile non ſit, iurantem babuiſſe intentionem ſe obligandi ad rem adeo difficilem, aut indecentem; tunc iuramentum ita interpretari opotret, ut caſum illum non comprehendat, neque ad illum ſe extendat. *Suar. cit. c.* 34. *num.* 4. *Laym. c. l. num.* 5. & patet ex exemplis ſuprà allatis.

CXXV. Quinta conditio eſt, in pacto, tranſactione, vel contractu reciproco, etiamſi iuramentum ei accedat, ſuâpte naturâ ineſt hæc tacita conditio: Si alter, cum quo contrahitur, vel pactum initur, promiſſis quoque ſteterit, & conditiones, ſub quibus contractum eſt, obſervaverit; alioquin non aſtringitur quis iuramento ad implendum, quod juravit, ſi ab eo, cui præſtitum fuerat, non impleatur, quod viciſſim ipſe promiſit; prout ſtatuitur in *c. Pervenit*; 3. *h. t.* in quo inprimis dicitur: Promiſſum non infringit, qui in melius illud commutat: deinde ſubiungitur: neque aliquis fidem, etiam cum iuramento datam, ſervare obligatur, ſi conſtet, illum conditionem (ſub quâ data eſt) non ſervare. De priore dicto huius c. agemus poſtea, nunc de poſteriore; cuius ratio eſt, quia fidem frangenti fides ſervanda non eſt; ut habetur in *Reg. jur.* 75. *in* 6. ubi dicitur: Fruſtra ſibi fidem quis poſtulat ab eo ſervari, cui fidem à ſe præſtitam ſervare recuſat; & tradit *Gl. communiter recepta in l. Cùm proponas*; 21. *V. Vti*; *C. de pact.* ut exemplis declarabitur, v. g. in contractu mutui, qui iurat ſolvere, non obligatur iuramento, ſi creditor pecuniam non numeravit. *l. ult. C. de non numer. pecun.* in contractu venditionis, & emptionis etiam iuramento confirmato, non obligatur venditor ad tradendam mercem, ſeu rem venditam, ſi emptor pretium non ſolvat: neque hic ad ſolvendum pretium, ſi venditor mercem non tradat; quia ceſſat conditio tacitè ſubintellecta. *Suar. l.* 2. *de juram. c.* 34. *n.* 8.

CXXVI. Idem probatur ex *c. Sicut*; 29. *§. Iuramentum*; *h. t.* ubi dicitur: iuramentum, quod quis præſtirit, ſi de conſenſu utrinſque editum ſit, non obligat ipſum, ſi alter, cui præſtitum fuit, ſervare negligat, quod promiſit. Ratio eſt; quia juramentum ſequitur contractum, vel actum, cui adiungitur; ideóque recipit omnes conditiones, quas ille expreſſè, vel tacitè includit. *c. Quemadmodum*; 25. *h. t.* inter quas etiam iſta conditio ſubintelligenda eſt, quòd non ſervanti fidem fides quoque ſervanda non ſit. *Gl. in cit. §. Juramentum*; *V. Non ligat*; *h. t.* Idémque eſt, ſi unus ſolùm promittat juratus, aliquid alteri ſe daturum, vel præſtiturum ſub conditione ab eo præſtanda. Sic, ſi quis juratus promiſit, ſe ſerviturum alicui Domino in bello, quia feudum ab eo accepit; & Dominus feudum auferat, alter non tenetur ipſi ampliùs ad ſervitium in bello. *Abb. in cit. c. Pervenit. n.* 3.

CXXVII. Ceterùm banc doctrinam non improbabiliter extendunt aliqui DD. ad eum caſum, quo duo, non per modum contractûs oneroſi, & reciproci, mutuas inter ſe promiſſiones faciunt, ſed abſolutas, & gratuitas; v. g. ſi Titius promiſſionem iuratam faciat Caio, ſe ei mutuò daturum certam pecuniæ ſummam, Caius verò alio tempore abſolutè; & non intuitu mutui, vel in compenſationem eiuſdem, Titio promittat, ſe daturum ipſi equum: hoc caſu, ſi Caius non ſtat promiſſis, neque Titius promiſſionem ſuam, etſi juratam ſervare cogitur; ut docet *Molin. tract.* 2. *de juſtit. diſ.* 272. *n.* 10. *&* 11. *Sanch. lib.* 3. *Moral. c.* 17. *n.* 16. *Laym. cit. c.* 9. *n.* 6. Ratio eſt; quia gratuita, ac liberalis promiſſio, ſecundùm ſe, ob ingratitudinem promiſſarij, revocari poteſt, qui fidem non ſervando, indignum ſe præbet, cui fides ab altero viciſſim ſervetur: ergo etiam accedente juramento licitè revocatur; quia juramentum ſortitur naturam, & conditiones actûs, cui adjicitur: licèt contrarium teneat *Abb. in cit. c. Pervenit*; 3. *n.* 4. *Silveſt. V. Iuramentum*; 4. *q.* 13. *Azor cit. lib.* 11. *c.* 8. *q.* 4.

CXXVIII. Sed contra dicta obſtare videntur aliqui Canones. Nam primò *in c. Noli*; 3. *cauſ.* 23. *q.* 1. dicitur, quòd fides, quando promittitur, etiam hoſti ſervanda ſit. Sed hoc verum eſt, quàm diu ipſe nobis ſervat fidem, aliàs non tenemur ei ſervare. *Gl. ibid. V. Hoſti.* Secundò *in c. Quod Deo*; 4. *cauſ.* 33. *q.* 5. dicitur: ſi maritus, & uxor, pari conſenſu, voverunt continentiam, etſi unus non ſervet, alter tamen ſervare tenetur. Verùm ibi uterque coniux abſolutè promiſit continentiam DEO, non ſub conditione, ſi & alter voveat: ergo, licèt unus non ſervet, non ideo alter liberatur; quia ſine conditione exolvenda ſunt, quæ ſine conditione voventur. *c. unic, in fine cauſ.* 32. *q.* 8. *Gl. fin. in cit. c. Pervenit*; 3. *h. t.* Tertiò *in c. Innocens*; 23. *cauſ.* 22. *q.* 4. dicitur, quòd Joſue pacem, quam Gabaonitis jurando promiſerat, revocandam non cenſuit; quia erat Sacramenti Religione firmata. Verùm ipſi nihil viciſſim promiſerunt, licèt per fraudem juramentum ab Iſraelitis extorſerint, nullâ tamen adiectâ promiſſione.

CXXIX. Porrò circa priorem partem *cit. c. Pervenit*; 3. *h. t.* notandum, quando ibi dicitur, quòd promiſſum (etſi juratum) non infringit, qui in melius illud commutat, id intelligendum eſſe cum diſtinctione; ut notat ibidem *Abb. num.* 2. nam vel DEO, ſive in DEI honorem aliquid promiſſum, vel juratum eſt: & hoc ſemper in aliud opus, quòd abſolutè, & certò, ac evidenter melius eſt, adeóque etiam DEO gratius, & acceptius, propriâ aucto-

auctoritate, commutare licet. Si verò dubitetur, an melius ſit, nécne, id, in quod ioramentum commutandum eſt; tum talis commutatio fieri non poteſt, niſi legitima auctoritas Epiſcopi, vel alterius Prælati, ſeu Superioris accedat. Vel iuramentum promiſſorium præſtirum eſt homini, ſive in favorem hominis, & privatam eius utilitatem: & tunc non poteſt iurans promiſſum, ſine conſenſu expreſſo, vel tacito eius, cui promiſſio facta eſt, etiamſi ipſi melius ſit, commutare; quia non ſemper, quod ſecundùm ſe melius eſt, eſt etiam gratius, & acceptius promiſſario: neque verò aliud pro alio, invito creditore, ſolvi poteſt, *l. 2. §. Mutui datio; ff. de rebus credit. Abb. & Felin. in cit. c. Pervenit; num. 2. Azor p. 1. lib. 11. c. 10. q. 1.* ſicut & de voto communiter docent Theologi.

CXXX. Poſtremò illud hoc loco adhuc quæri poteſt, ad quem ſpectet interpretatio ioramenti, ſi de eo dubium oriatur? Reſpondetur, ſpectare ad Judicem, ſeu Prælatum Eccleſiaſticum, ad quem etiam, ſi quæſtio oriatur de ioramenti valore, & obligatione, eius deciſio pertinet; ut ex communi docet Abbas in *c. Cùm contingat; 28. num. 15. h. t.* Ratio eſt; quia ex Jure civili non poteſt ſatis cognoſci, utrùm tale iuramentum ſit licitum, nécne, ſive num obliget, an non, ſed potiùs ſecundùm SS. Canones id examinari debet. *Laym. lib. 4. tract. 9. c. 2. n. 8.*

SECTIO IV.

AN, ET QUA RATIONE JURAMENTUM habeat vim confirmandi pacta, & contractus?

§. I.

An iuramentum habeat vim confirmandi contractus, qui, eo ſecluſo, ipſo iure ſunt irriti?

CXXXI. Præmittendum primò. Pactum, vel contractum iurameoto confirmari, non eſt ſub iuramento promiſiſſe, vel contraxiſſe; ſed, quòd promiſſio, vel contractus per acceſſionem ioramenti accipiat robur, ac firmitatem, in ratione contractûs, ſive obligationis ex Iuſtitia, quam alioquin non habuiſſet, eò quòd lex ei reſiſtat, eúmque irritet: adeóque, quòd vi iuramenti adiecti, talis contractus, non ſolùm obliget ex iuſtitia, ſed etiam ex religione, ut infrà dicetur.

Præmittendum ſecundò. Leges interdum irritant contractus, ita, ut ob prohibitionem legis, nulla obligatio civilis, & conſequenter neque actio ex tali contractu oriri poſſit; quamvis oriatur obligatio naturalis: aliquando verò ita irritant contractus, ut neque obligationem naturalem pariant.

Præmittendum tertiò. Aliquando leges irritant contractus principaliter propter bonum commune, & publicum, & ſecundariò ſolùm ob bonum, & utilitatem privatam: aliquando verò, & ſæpius primariò ob bonum privatum, & ſecundariò tantùm ob bonum publicum, quæ omnia ex dicendis magis patebunt.

CXXXII. Aſſertio 1. Juramentum non poteſt confirmare pacta, & contractus Jure naturali irritos: poſſunt verò pacta, & contractus, qui alioquin Jure Civili irritati, vel minùs efficaces ſunt, ita, ut per ſententiam Judicis reſcindi poſſint, interdum per acceſſionem iuramenti ſic confirmari, ita, ut jus, ſive obligationem ex juſtitia pariant; & actionem etiam in foro externo tribuant, quales ſunt omnes illi contractus, in quibus ſine peccato juramentum ſervari poteſt, & ex parte perſonæ, in cuius favorem iuratum eſt, nulla reperitur turpitudo, ſive iniuſtitia, videlicet uſura, dolus, vel metus iniuſtè incuſſus. Prima pars eſt certa, & communis; quia contractus, qui ſunt ipſo jure naturali irriti, verſantur circa materiam, ſeu obiectum illicitum, & peccatum; adeóque etiam adiecto juramento non poſſunt obligare, ſaltem efficaciter, & inviolabiliter, cùm juramentum non ſit vinculum iniquitatis. *c. Quanto. 18. h. t.* Secunda pars traditur ab Abbate in *c. Cùm contingat. 28. n. 8. h. t. Covarr. in c. Quamvis; de pact. in 6. relect. p. 2. §. 1. n. 7. Sanch. lib. 3. in Decal. c. 12. n. 5. & n. 11. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 8. n. 1.* & eſt communior ſententia DD. quamvis *Leſſius lib. 2. de juſtitia. c. 17. dub. 7. n. 56. & Suar. lib. 2. de juram. c. 29. n. 25.* & alii quidam dicant, nunquam confirmari contractum Jure civili irritatum, ita, ut non ſolùm nullam obligationem civilem, ſed neque naturalem inducat; quia non habet hoc obligationem, cui adhæreat. Sed probatur aſſertio noſtra primò ex *c. Cùm contingat. 28. h. t.* Nam quæſitum fuit ex Papa Innocentio III. an, ſi mulieres, conſtante matrimonio, alienationibus rerum dotalium, & donationibus propter nuptias à marito factis conſentiant, eáſque juramento confirment, quòd eiuſmodi alienationes oppugnare nolint, ſed poſtea ſoluto matrimonio, nihilominus illas oppugnare nitantur, licitè hoc agant? Reſpondit Pontifex, etſi ſecundùm leges Juris Civilis, conſenſus mulierum in eiuſmodi alienationibus obligatorius non ſit: ne tamen per talem prætextum via periuriis aperiatur, mulieres ſervare debent huiuſmodi juramenta, ſi abſque vi, & dolo ſponte ſint præſtita, & in alterius præiudicium (ſcilicet filiorum, vel Creditorum. *Gl. fin. hic*) non redundent, neque obſervata vergant in diſpendium ſalutis æternæ.

CXXXIII. Pro explicatione huius c. Notandum eſt, ſi mulier in alienationem rei dotalis, ſive rei immobilis ab uxore marito in dotem datæ, vel etiam rei propter nuptias donatæ uxori à marito, in recompenſationem, & ſecuritatem dotis allatæ, conſentiat, renuncians privilegiis ſuis: talis alienatio dotis, etiam conſentiente muliere, facta, jure civili eſt prohibita, & irrita. *l. Fundus; 3. & duabus ſeqq. ff. de fund. dotali. Inſtitut. quib. alien. no. licet in princ.* idque, ne ſexûs muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum convertatur, ut ibidem dicitur, ſicut etiam res donata propter nuptias uxori à marito alienari non poteſt, ne quidem conſentiente muliere, niſi hæc duo concurrant, ut & iterum, poſt elapſum biennium, conſenſum præbeat, & dotem ex aliis bonis mariti recuperare poſſit, juxta *Auth. Sive à me. C. ad SC. Velleian.* alioquin, ſi hæc

Google

ſi hæc duo, vel alterum eorum deſit, tum mulier etiam in rem inſtitutâ actione, vindicare poteſt, quod alienatum eſt, à quocunque poſſeſſore. *cit. Auth. Sive; & Auth. Permiſſa; C. de donat. ante nupt.* Nihilominus tamen, ſi mulier in alienationem dotis, vel rei propter nuptias donatæ iurata conſentiat, obligatur ex virtute religionis, ratione juramenti; quia alienatio illa, ſive renunciatio privilegiorum mulieri ſub peccato prohibita non eſt, leges enim commodum mulieribus, & auxilium afferre, non autem obligationem aliquam ad peccatum, vel pœnam imponere intenderunt: & conſequenter, cùm alienationem, & juramentum ſuum mulier ſine peccato ſervare poſſit, etiam debet ſervare, juxta *cit. cap. Cùm contingat.* & inſuper etiam ex obligatione juſtitiæ tenetur, & quidem efficaciter, ita, ut nec in interno, nec externo ſoro remedium actionis ei, per ſe loquendo, competat ad reſcindendam alienationem dotis, vel donationis propter nuptias. Idque colligitur ex eo, quòd *cit. cap. Cùm contingat.* non poſſit intelligi de obligatione ſolius iuramenti; quia ibi expreſsè dicitur, tale iuramentum ſervandum eſſe, ſi ſine vi, & dolo ſponte ſit præſtitum: atqui, etiamſi mulier per vim, vel dolum inducta in alienationem rei dotalis, vel alterius contractûs conſenſiſſet, nihilominus eſſet ex virtute Religionis obligata ad ſervandum iuramentum; cùm etiam tunc ſine diſpendio ſalutis ſervari poſſit; ut patet in debitore, qui iuratus promiſit, ſe ſoluturum uſuras: is enim debet eas ſolvere, licèt iniuſtè ſint exactæ, juxta *cap. Debitores; 6. h. t.* quamvis non obligetur efficaciter, ſive irrevocabiliter, ſiquidem relaxationem iuramenti petere, & poſtea ad reſciſſionem contractûs agere poteſt, juxta *cap. Si verò; 8. h. t.* ergo, quando hîc dicitur, juramentum etiam ſine vi, & dolo præſtitum ſervari debere, ſatis apertè innuitur, quòd non tantùm ratione religionis, ſeu juramenti, ſed etiam ex obligatione juſtitiæ ſervandum ſit tale juramentum; quia per illud confirmatus eſt contractus, ita, ut ex eo oriatur obligatio juſtitiæ: ideóque non poteſt peti relaxatio talis iuramenti, ſed inviolabiliter ſervandum eſt; quia obſervatum non cedit in præiudicium alterius, ſicut iuramentum de uſuris ſolvendis, vi, vel dolo extortum, neque etiam obſervatum vergit in diſpendium ſalutis æternæ; ut hîc dicitur; quia ſine peccato ſervari poteſt. Confirmatur; quia, ſi mulier conſentiens in alienationem rei dotalis, adiecto iuramento, tantùm ex virtute religionis ſervare deberet tale iuramentum, tunc Pontifex in hoc cap. addidiſſet, illos, ad quos pervenerunt res dotales, teneri illas reſtituere, quippe res alienas, & quarum dominium non eſt tranſlatum in accipientes: ſicuti uſuræ ſolutæ poſtea reſtitui debent à creditore; prout expreſsè additur in *cit. cap. Debitores; h. t.* ita etiam in hoc c. exprimi debuiſſet, niſi alienatio per juramentum fuiſſet validata: ideóque res dotales alienatæ juſto pretio repeti non poſſunt; ut mox dicetur.

CXXXIV Probatur ſecundò. Et confirmatur ſuprà dicta ſententia ex *cap. Licèt; 2. h. t. in 6.* » Ubi Bonifacius VIII. ita reſcribit: Licèt mulieres, quæ alienationibus dotium, aut donationum propter nuptias ſe non contraventuras, proprio juramento (per ſe, vel per Procuratorem ſpecialem ad hoc mandatum habentem præſtito. *Gloſ. hic V. Proprio.*) confirmârunt, juramentum huiuſmodi, non vi, nec dolo præſtitum de Jure Canonico ſervare teneantur; quia tamen quidam Judices ſeculares eas mulieres, ſi alienationes retrahere velint, audiunt: ideo Pontifex, ut animarum periculis obvietur, mandat, ut ijdem Judices per locorum Ordinarios cenſuris Eccleſiaſticis ad ſervandum Jus Canonicum compellantur. » Ratio deciſionis eſt; quia etiam Judex ſecularis in foro ſuo, ſecundùm Canones, judicare debet, ſi agatur de periculo animæ, ſive vitando peccato, & ad id per cenſuram Eccleſiaſticam compelli poteſt; quia Eccleſiaſtica Poteſtas eſt ſuperior ſeculari; ideóque hanc coërcere poteſt, etiam in ordine ad laicos, in cauſis Spiritualibus, vel ad Eccleſiaſticum forum ſpectantibus, licèt aliàs quodlibet jus ſervandum ſit in ſuo foro. *Gloſ. magna hîc in notat. & V. Compellendos. Franc. num. 3.*

Hinc colligitur primò. Quòd non ſolùm, ſi ipſæ mulieres per ſe dotes ſuas alienent, appoſito juramento ſe non oppugnaturas alienationem, non poſſint contra agere; ſed etiam, ſi conſentiant alienationibus dotium factis à maritis earum, vel aliis perſonis. *Franc. hic n. 2.*

Colligunt ſecundò DD. quòd juramentum tale firmat contractum, ita, ut oriatur obligatio ex ipſo contractu, eáque etiam tranſeat ad heredes jurantis, nec poſſit peti abſolutio à juramento. *Petr. Anchar. hic, & Franc. num. 1. not. 1. & 2.* Verùm ex hoc cap. non clarè oſtenditur, alienationem jure civili irritam per juramentum confirmari, ita, ut exinde obligatio ex juſtitia, & actio oriatur; quia quoad hoc Jus Canonicum Judicibus ſecularibus nihil præſcribit: quamvis Forum Civile in praxi, & ſecundùm conſuetudinem plurium Tribunalium Chriſtianorum, etiam in hoc ſequatur Jus Canonicum, ita, ut iurantes ad implendum ea, quæ ita promiſerunt, compellantur; ut refert *Laym. cit. cap. 8. n. 1. in fine.*

CXXXV. Idem clariùs probatur ex *cap. Quamvis; 2. de pact. in 6.* ubi decernitur, quamvis lex civilis improbet pactum inter patrem, & filiam, per quod, dum nuptui traditur, dote contenta, reliquæ hereditati renunciat; ſi tamen huiuſmodi pactum per juramentum, abſque vi, vel dolo, præſtitum firmatum ab eadem fuerit, omnino ſervari debebit: quæ ultima verba non ad juramentum tantùm, ſed potiùs ad pactum referenda ſunt, cùm de pacto ibi ſit ſermo; ut explicat *Gl. ibid. V. Servari; & Covarr. Relect. p. 2. §. 1. n. 7. & p. 3. §. 4. n. 8. in fine. n. 4.* ita, ut non tantùm juramentum ſervandum ſit, ſed etiam contractus, ſeu pactum. Nec obſtat, quòd in allatis textibus dicatur, ſervandum eſſe tale juramentum; quia non vergit in diſpendium ſalutis æternæ, nec in alterius detrimentum: quæ ratio ſolùm juramenti obligationem probat. Verùm ibidem additur, *ſi non ſit vi, vel dolo præſtitum:* atqui obligatio ſolius juramenti ex virtute Religionis, etiam oritur ex juramento, non ſponte, ſed coactè præſtito: ergo inſuper ex alio capite, & novâ obligatione ſervandum eſt tale juramentum; quia nimirum ipſum pactum juramento confirmatum, etiam ex juſtitia obligat: alioquin enim exceptio illa, *niſi vi, vel dolo juramentum ſit præſtitum*, omnino inutilis foret, & ſuperflua. *Sanch. l. 3. moral. cap. 12. n. 5.*

CXXXVI. Similiter idem prubatur ex *Auth. Sacramenta puberum. C. Si adverſus venditionem.* ubi dicitur: Sacramenta puberum (id eſt minorum XXV. ſed maiorum XIV. annis) ſponte facta ſuper contractibus (ſine Auctoritate Curatoris, & decreto Judicis initis, ſi ſint res immobiles) rerum ſuarum non retractandis, inviolabiliter cuſtodiantur. Ex quo à contrario ſenſu infertur, ſi iuramentum tale per vim, & metum extortum ſit, inviolabiliter ſervandum non eſſe, ſed à promiſſario, ſeu altero contrahente remitti, vel à legitimo Magiſtratu reſcindi debere. Cùm ergo in utroque caſu iuramentum vim obligandi habeat, ſive ſponte factum ſit, ſive dolo, vi, aut metu ſit extortum, ſaltem ex virtute religionis: hoc ipſo, quòd dicitur priore caſu in *cit. Auth.* tale juramentum omnino, ſive inviolabiliter ſervandum eſſe, non item in poſteriore, ſed eſſe nullius momenti, ſatis apertè indicatur, iuramentum ſponte ſine vi, & metu editum, non ſolam vim obligandi habere ex religione, ſed vim quoque confirmandi contractum, reddendo illum omnino firmum, & irrevocabilem, ita, ut ex eo detur actio, & exceptio. *Gl. in cit. Auth. V. Cuſtodiantur.* quamvis ipſo jure contractus non valeat. *Gloſ. ibid. V. Contractibus. Sanch. cit. c. 12. n. 5.*

CXXXVII. Probatur tertiò ſuprà poſita aſſertio, evertendo fundamentum oppoſitæ ſententiæ; quia, etſi nulla oriatur civilis obligatio ex tali contractu, nec etiam naturalis, jure poſitivo eam impediente: non tamen eſt omnino irritus, ſed ſolo jure poſitivo, cùm ſpectato jure naturali, ſit validus: & ideo poteſt dici contractus, & rettactari, quatenus validus erat jure naturali, & vitium nullitatis, quo afficitur jure poſitivo, purgatur, accedente juramento, & ille actus reſtituitur in priſtinam ſuam naturam, ſive virtute juramenti redditur validus; vel, quamvis maneat invalidus, ſaltem habet omnes effectus contractûs validi, ac proinde adeſt ſubiectum, quod juramento confirmari poteſt: nempe contractus ille ex natura ſua validus: neque tunc juramentum illud præcisè ſumptum confert jus parti; ſed adiectum promiſſioni, ſive contractui, quatenus illum reddit validum, ſaltem quoad omnes effectus contractûs validi. *Sanch. cit. c. 12. n. 11. & 30.*

Non obſtat prædictis *l. Non dubium; 5. C. de legib.* ubi dicitur, factum, lege prohibente, non ſervari debere, nec Sacramentum admitti: quia id intelligi debet, quando contractus prohibetur lege principaliter ob bonum commune; quia tunc eſt contra bonos mores civiles: adeóque nec juramentum obligat, cùm ſine peccato ſervari nequeat. Deinde illa lex mutata eſt per *cit. Auth. Sacramenta puberum; Covarr. in cit. cap. Quamvis; p. 2. in princ. §. 1. n. 1. Suar. lib. 2. de juram. cap. 29. num. 20. Sanch. cit. cap. 12. num. 30.*

CXXXVIII. Aſſertio 2. In ſpecie tales contractus, qui jure Civili ſunt irriti, & iuramento firmantur, ſunt plures, quos enumerant DD. Veluti primò. Alienatio fundi dotalis, & donationis propter nuptias. *cit. cap. Cùm contingat.* Contractus Minoris ſuper re immobili, vel mobili, quæ ſervando, ſervari poteſt, celebratus *cit. Auth. Sacramenta puberum.* Donatio inter virum, & mulierem, & liberos non emancipatos: Renunciatio filiæ de non ſuccedendo paternæ hereditati. *cit. c. Quamvis.* Donatio excedens 500. ſolidos, non factâ inſinuatione Judicis: Promiſſio inſtituendi certum heredem, quæ præbet occaſionem captandæ mortis; vel teſtamentũ non revocandi: Donatio omnium bonorum præſentiũ, & futurorũ: Mutuatio filijfamilias, ſi iuratus is renunciavit beneficio Senat⁹conſulti Macedoniani: Fideiuſſio mulieris, quæ iurata renunciat privilegio Senatusconſulti Velleiani: item ſiquis iuratus renunciet pacto non utendi exceptione non numeratæ pecuniæ: Promiſſio pœnæ adiectæ ſponſalibus ſolvendæ ab eo, qui reſilierit; quia ſaltem ſolutio, ſeu impletio promiſſionis non eſt prohibita, quamvis alii contrarium teneant, quòd hæc promiſſio pœnæ non confirmetur iuramento. *Leſſ. l. 2. de juſt. cap. 17. num. 56. Laym. lib. 4. tract. 3. cap. 6. num. 4. & cap. 8. num. 1.* de quibus agitur ſuis locis. Addunt aliqui, contractus prodigi juramento etiam confirmari, ſi bonis ei ſit interdictum. Sed ſententia negativa eſt communior; quia quantum ad judicium animi, prodigus furioſo comparatur. *l. 1. ff. de curat. fur.* in his enim, quæ pertinent ad rerum ſuarum adminiſtrationem, judicio caret. *Fachin. lib. 2. controv. c. 64.*

CXXXIX. Aſſertio 3. Pactum, vel contractus non confirmatur acceſſione iuramenti, ſi Jus poſitivum, ſeu humanum, non tantùm contractum, ſed etiam iuramentum ei adiectum irritum reddat: tunc enim perinde eſt, ac ſi iuramentum non eſſet, cùm tanquam irritum nullam vim obligandi habeat. *Sanch. cit. cap. 12. num. 50.* nam probabile eſt, quòd non tantùm Magiſtratus Eccleſiaſticus, ſed etiam ſecularis, ſaltem Princeps, qui Superiorem non agnoſcit, ſi bonum Reipublicæ ita poſtulet, poſſit pactum aliquod, quod bonis moribus civilibus, & fini politico Reipublicæ adverſari videtur, adeò infirmare, & irritum reddere, ut neque iuramenti acceſſione confirmetur; & quidem ita, ut non ſolùm ex iuſtitia nulla actio, vel obligatio inde oriatur, ſed neque ut ex virtute religionis obligationem, quæ propria eſt iuramenti, patiat, ſeu inducat; ut docet *Covarr. in cap. Quamvis; p. 2. §. 1. n. 8. Molina tract. 2. de juſtit. diſ. 149. num. 13. Sanch. lib. 3. moral. cap. 22. n. 10. Laym. cit. cap. 8. num. 4. & cap. 11. num. 9.* Ratio eſt; tum quia, quòd pactum, vel contractus alioquin jure poſitivo, ſeu humano invalidus, per appoſitum juramentum confirmatur, ita, ut jus, actionémque tribuat, id non provenit ex virtute juramenti præcisè, cùm juramentum per ſe primò, ac directè non ſit inſtitutum ad confirmandum contractum, ſed ſolùm ad confirmandam veritatem; ut docet *Suar. lib. 2. de juram. cap. 28. num. 3. Sanch. cit. cap. 12. num. 3.* ad quod non requiritur, ut habeat vim confirmandi contractûs; ut patet ex iuramẽto adiecto contractibus per iniuriam, vel metum extortis, in quibus juramentum obligat ad confirmandam veritatem, ſive faciendam veram rem iuratam, non tamen illos confirmat. Quare id ex Jure poſitivo tantùm provenit, ſive Canonico, ſive etiam Civili, talem confirmandi vim juramento tribuente: ergo, ſi Jus, ſive lex poſitiva, aut conſuetudo vim legis obtinens, nolit contractum iuramento confirmari, ſed impediat, ne ex pacto, vel contractu etiam iurato obligatio naſcatur, nec civilis, neque naturalis, non poteſt per iuramentum appoſitum contractus confirmari. Tum quia quævis Poteſtas publica debet eſſe ſufficien-

ter

tur inſtructa ad prohibendum ea, quæ fini ſuo, & bono communi obeſſe poſſunt, cuiuſmodi etiam ſunt quorundam pactorum, ſeu contractuum obligationes; conſequenter poterit lex lata aliqua pacta, vel contractus, qui publico bono incommodare videntur, infirmare, ut nullo modo, nec quidem per appoſitum iuramentum, confirmari poſſint: alioquin eluderetur publica poteſtas, ſi ſubditi quod unâ viâ per pactum, aut contractum conſequi non poſſunt, aliâ viâ, nimirum per iuramentum conſequerentur. *Laym. cit. cap.* 8. *n.* 4.

CXL. Id autem duobus modis fieri poteſt, Primò. Si per legem ſcriptam, vel per conſuetudinem inductam pactum aliquod, cui iuramentum adiectum eſt, tanquam turpe prohibeatur; cuiuſmodi eſt v. g. ſi quis ſub iuramento promittat puellæ matrimonium, ſi uxor moriatur; vel quòd dolum, furtum, vel aliam iniuriam, ſi in futurum committatur, remittere velit: nam, quamvis poſt mortem aliam ducere turpe non ſit: neque etiam dolum commiſſum, vel iniuriam illatam remittere: attamen ante mortem uxoris, juramento ſe obligare ad ducendam aliam turpe videtur; quia præbet anſam machinandi mortem uxori: ob quam cauſam etiam civili jure reprobatur pactum juratum futuræ ſucceſſionis, vel teſtamentum non revocandi: item pactum duorum de hereditate tertiæ perſonæ. Similiter obligare ſe ad remittendum dolum, vel iniuriam in futurum committendam, turpitudinem continet; quia præbet anſam impunè delinquendi. Sic etiam per pactum iuratum ſe obligandi ad non teſtificandum in cauſa criminali, utroque jure turpe cenſetur: ideóque tale pactum etiam iuratum non obligat, etſi aliàs liberum ſit non teſtificari. Item per iuramentum adiectum pacto legis commiſſoriæ non confirmatur eiuſmodi pactum, ita, ut exinde jus, & actio competat adversùs iurantem; quia ob periculum, & occaſionem fraudium utroque jure reprobatur, licèt aliàs ſine peccato iurantis obſervari poſſit; adeóque obligationem inducat ex virtute religionis. *Abb. in cap. Significante*; 7. *de pignor. Laym. in cit. cap.* 8. *num.* 4. Alter modus eſt, ſi lex Canonica, vel Civilis pactum, ſive promiſſionem, quamvis iuratam, tanquam illicitam prohibeat, eò quòd bono publico obeſſe reputetur. *Laym. cit. cap.* 55. *n.* 9. His autem caſibus, poteſtas ſecularis non prohibet, vel irritam reddit obligationem iuramenti directè, & immediatè, quippe cùm ea ſit ſpiritualis, & poteſtati laicæ non ſubjecta; ſed indirectè, & mediatè, ſeu remotè, prohibendo, vel irritando pactum, ſeu contractum humanum, antequam ineatur: quo facto, conſequenter irritatur juramentum ei adiectum, ita, ut nulla ex eo oriatur obligatio. *Sanch. cit. cap.* 22. *num.* 10. ubi tamen addit, quòd talis poteſtas ſoli ſupremo Principi competat; quia inferior non poteſt contractus irritare.

§. II.

Vnde cognoſci poſſit, quando iuramentum habeat vim confirmandi contractus, vel non, & quos effectus habeat Iuramentum confirmatorium contractûs?

Plures traduntur à DD. hac de re regulæ ex ſuprà dictis deductæ, quas hic proponemus.

CXLI. Aſſertio 1. Regula prima eſt, quando pactum, ſeu contractus prohibetur à jure poſitivo, vel lege Civili, & irritatur principaliter, ob publicam utilitatem, ſeu bonum commune, non confirmatur iuramento, neque hòc obligat. *Abb. in c. Cùm contingat*; 28. *n.* 5. *h. t. Azor p.* 1. *Inſtit. lib.* 11. *c.* 7. *q.* 1. *in* 2. *reg. Sanch. l.* 3. *mor. c.* 12. *n.* 43. *&* *c.* 9. *n.* 34. Ratio eſt: tum quia pactis etiam iuratis privatorum non poteſt derogari juri communi, ſeu publico. *l. Iuris gentium*; 7. §. *Et generaliter. ff. de pact.* Cùm non poſſit quis renunciare juri alieno, ſive in præjudicium juris alterius: ergo multò minùs in præiudicium boni communis contra legem civilem diſponentis aliquid in illius favorem. Tum quia tunc lex civilis directè, & immediatè ſpectat ad bonum commune tuendum; adeóque obligat ad culpam, & iuramentum de actu ita prohibito ſine peccato ſervari non poteſt, quippe de re mala, & illicita. *cit.* §. *Et generaliter.*

Secunda regula. Pactum, ſive contractus jure poſitivo, ſeu humano irritus, & prohibitus principaliter, ac directè, ob privatam utilitatem contrahentis, etſi ſecundariò, indirectè, ſeu conſequenter etiam ob bonum publicum, quatenus omnes leges, ſi juſtæ ſint, ad utilitatem publicam ultimatè referuntur, per acceſſionem juramenti confirmatur. *Azor c. l. in reg.* 4. ita, ut etiam in foro externo jus, & actio tribuatur; quia tunc illa lex non obligat ad culpam; adeóque poteſt ſine peccato ſervari: nam, cùm talis lex principaliter in favorem privatæ perſonæ tendat, non intendit ipſi obligationem ad culpam imponere, ſed potiùs privilegium concedere, irritando actum, ne, quod ſtatutum eſt in eius favorem, vergat in damnum ſpirituale ipſius, juxta *Reg. Iur.* 61. *in* 6. *&* *l. Quod favorem*; 6. *C. de legib.* quilibet autem poteſt renunciare juri in favorem ipſius immediatè, ac principaliter concesſo per legem: adeóque juramentum factum contra legem obligat, cùm ſit de re licità. *Abb. in cit. cap. Cùm contingat*; *n.* 8. *Sanch. cit. cap.* 9. *n.* 35. *&* *cap.* 52. *num.* 44.

Tertia regula eſt. Quando juramentum directè, ac principaliter vergit in præiudicium tertii, non confirmatur per illud pactum, ſeu contractus, cui adjicitur. *cit. cap. Cùm contingat*; 28. *hoc tit.* *&* *cap. Quamvis*; 2. *de pact. in* 6. quia tale juramentum non obligat, quippe de re iniqua: Hoc autem debet intelligi de præiudicio, quod involvit iniuriam, vel ſaltem culpam contra aliquam obligationem naturalem: nam tale iuramentum non ſolùm non eſt confirmatorium, ſed neque obligatorium; quia ſine peccato ſervari non poteſt.

poteſt. *Suar. lib. 4. de juram. cap. 27. num. 5. Sanch. cit. cap. 9. n. 38. & c. 12. n. 49.* deinde debet directè, ac principaliter tendere io præiudicium tertij, ut ſi fuodus dotalis alienatus ſit cum jurameuto, qui ex alterius diſpoſitione debebat ad filios pervenire: ſecus, ſi tantùm indirectè, & ſecuodariò juramentum cederet io præiudicium alterius; quia, ſi res non fuiſſet alienata, alter habere potuiſſet ſpem ſucceſſionis: tunc enim nihilominus per juramentum firmaretur contractus; quia ceſſaret præiudicium tertij. *Sanch. cit. cap. 9. n. 39.*

Regula quarta eſt, ſi pactum, ſeu contractus turpitudinem contineat, ex parte creditoris, in cuius favorem iuratur, etſi iuramentum adiunctum obliget, non tamen confirmat contractum, quale eſt iurameotum ſolvendi uſuras. *cap. Debitores; 6. h. t.* vel promiſſio iurata metu, aut dolo extorta. *cap. Cùm contingat; 28. h. t. & cap. 2. Eod in 6. & cap. Quamvis de pact. in 6.* quia in his caſibus iuramentnm tantùm obligat, ob reverentiam Divini Numinis adducti io teſtem, ad faciendum verum, quod iuratum eſt, nullúmque ius acquiritur, vel actio recipienti juramentum; idque io odium ipſius, ne ex iniquitate commodum ferat. *Sanch. cit. cap. 12. num. 51. Laym. cit. c. 8. num. 2. & 3.*

CXLII. Aſſertio 2. Juramentum coofirmatorium cootractûs jure invalidi plures habet peculiares effectus, quos oon habet iurameotum, quod tantùm obligat, & ooo confirmat cootractum, cui apponitur. Primus eſt, quòd ex eo oriatur duplex obligatio, una erga DEUM ex virtute religionis, ſive ipſius iurameoti; altera erga hominem, cum quo pactum, vel coottactum eſt, ex juſtitia, vel fidelitate humana, ita, ut promiſſio, vel cootractus jure poſitivo iovalidus velut reviviſcat per acceſſionem iuramenti, & vim acquirat obligandi; cùm juramentum obligatorium quidem, ſed non coofirmatorium, ſi adiungatur contractui iure invalido, relinquat illum invalidum, ſicut priùs erat; nec robur, vel ullam vim obligandi ei addat. *Suar. lib. 2. de juram. cap. 25. n. 2. Sanch. lib. 3. moral. cap. 12. n. 58.*

Secundus effectus eſt. Juramento coofirmatorio contractûs relaxato ab alio, quàm à creditore, manet obligatio juſtitiæ, vel fidelitatis orta ex contractu; quia coofirmatur contractus invalidus, non vi jurameoti præciſè, ſed legis ita diſponentis: unde, quamvis poſtea jurameotum auferatur, & relaxetur, manet firmus cootractus; quia, ſicut juramentum per ſe ſolum noo firmavit cootractum, ita nec relaxatio jurameoti irritat illum, neque contractûs validitas pendet à juramento in conſervari, ſicut pendebat ab illo io fieri; oon tanquam à cauſa, ſed velut à cooditione neceſſaria, ad quam lex ita diſpooens reſpicit. *Suar. cit. c. 25. n. 4. & 5. Sanch. c. l. n. 59.* Operatur autem relaxatio jurameoti hoc, tum ut per illam auferatur obligatio propria jurameoti; quæ ad religiooem pertinet, ita, ut, etiamſi contrahens noo ſervet contractum, non ſit periurus: tum etiam, ut ſi juſta cauſa ſubſit, poſſit in Judicio petere reſciſſiooem, ſeu diſſolutionem contractûs, quod ante oon poterat ſine periurio petere, obſtante juramento, eo autem relaxato, poteſt. Quòd ſi verò ipſe creditor remittat juramentum in ſui favorem præſtitum, tum etiam contractus diſſolvitur, & ceſſat omnis obligatio; quia non poteſt creditor per ſe, & immediatè relaxare juramentum, ſed ſolùm mediatè, cedendo juri ſuo, ſeu remittendo jus, & obligatiooem ſibi acquiſitam ex contractu; quo ſublato, tanquam fundamento, etiam tollitur jurameorum, quod eſt acceſſorium cootractûs. *Suar. c. l. n. 6.*

Tertius effectus eſt. Juramentum confirmatorium pacti, vel cootractûs irriti irrevocabiliter ſervandum eſt, ita, ut oon liceat repetere id, quod ſolutum eſt; quia inducit obligationem, noo ſolùm erga DEUM, ſed etiam erga hominem, cui promiſſio facta, & jus acquiſitum eſt; at verò, quaodo iuramentum non confirmat promiſſionem, vel contractum, ei ſatisfit momentaneâ ſolutione, ita, ut ſtatim poſſit jurans repetere ſolutum; quia non eſt translatum dominium in accipientem, & ſolutione factâ, iurans liber eſt à iuramento: adeóque res ſoluta, ſine iuſto titulo manet penes recipientem, cui oon eſt debita, oiſi ob implendum juramentum. *Suar. c. l. n. 10. Sanch. c. l. num. 61.*

Quartus effectus eſt, quando jurameotum confirmat promiſſionem, vel contractum jure aliàs iovalidum, parit actionem io Judicio; quia oon ſolùm inducit obligatiooem propriam religionis, ſed etiam firmat obligationem oaturalem, & civilem cootractûs, reſpectu ipſius hominis, cui jus acquiritur: ex qua obligatione naſcitur actio in foro externo; non item quando juramentum non confirmat contractum. *Suar. c. l. n. 7. & 8. Sanch. c. l. n. 66.*

Quintus effectus eſt, quando juramentum confirmat cootractum, nequit ordinariè relaxatio eius obtineri; quia ea cederet io præiudicium tertii, cui jus eſt acquiſitum: ideóque iniuria ei fieret, ſi abſolutio à juramento peteretur, vel coocederetur: quamvis S. Pootifex de plenitudine poteſtatis etiam tale juramentum relaxare poſſit, per quam io caſu extraordinario poteſt, ob bonum commune, aliquem privare jure ſuo. Aliud eſt de juramento ooo coofirmatorio coottactûs, io quo poteſt peti, & coocedi relaxatio, & poſtea ſine peccato non ſervari iurameotum; quia per illud non acquiritur jus ei, io cuius gratiam juratur: adeóque per relaxationẽ iuramenti nulla illi fit iniuria. *Suar. c. l. n. 12. Sanch. c. l. n. 63. & duobus ſeqq.*

Deoique ſextus effectus juramenti confirmatorij cootractûs eſt, quòd eius obligatio traoſit ad heredes eius, cui præſtitum eſt, propter vim pacti: Jura enim, & actiones defuocti traoſeunt ad ſucceſſores: quamvis iuramentum non coofirmatorium oon tranſeat. *Suar. c. l. n. 9. Sanch. c. l. n. 67.* de quo plura infrà.

§. III.

An iuramentum habeat vim confirmandi contractus initos contra prius iuramentum illos non celebrandi?

CXLIII. Aſſertio 1. Actus geſtus cootra prius juramentum abſtinendi ab illo, ſi per ſe ſecluſo

cluſo juramento, & ſine illo eſſet validus, erit etiam validus, etiamſi fiat contra juramentum priùs editum de non faciendo illo, non obſtante perjurio, adeóque jnramentum nullam habet vim irritandi actum contra illud geſtum, ſi is, quoad valorem ſuum, pendeat ex ſola libera voluntate agentis; nt docet *Abb. in c. Intellectò*; 33. *n.* 8. *h. t. Covarr. in c. Quamvis*; *de pact. in* 6. *p.* 2. §. 2. *n.* 5. *Silveſt. V. Juramentum*; 4. *q.* 12. *Azor. cit. lib.* 11. *c.* 6. *q.* 3. *Leſſ. lib.* 2. *de juſtit. c.* 17. *n.* 57. *Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 19. *n.* 6. *Sanch. lib.* 3. *Mor. c.* 12. *n.* 31. & alii communiter. Ratio eſt; quia juramentum prius, contra qnod agitur, ſolùm facit, ut non poſſit jnrans contravenire ei licitè, & ſine perjurio, non tamen reddit illum inhabilem, vel ei aufert poteſtatem, quò minùs poſſit, non obſtante illo jnramento promiſſorio, validè adhuc facere, quod non facturum ſe promiſit, ac juravit; cùm actus contrarins per ſe ſit validus, qui ſuum robnr, ac firmitatem à Juramento non debet accipere. Exempla paſſim ſunt obvia; nam matrimonium contractum de præſente validum eſt; etſi priùs cum alia ſponſalia de futuro jurata ſint inita. *c. Sicut*; 23. *de ſponſal.* Secnndò, venditio, vel donatio poſterior facta, cum traditione rei, valet, nou obſtante priore venditione, vel donatione juratâ, alteri factâ, ſine tradirione; nt colligitur ex *l. Traditionibus*; 20. *C. De pact.* & *l. Quoties*; 15. *C. De rei vindic.* quia venditor, vel donator, non obſtante priore promiſſione juratâ Titio v. g. factâ, manſit Dominus rei: adcóque adhuc jns habet transferendi domininm in alium. Tertiò, ſi quis juravit, ſe non revocaturum procuratorem, vel non mutaturum teſtamentum à ſe factum, & poſtea revocat, vel mutat, perjurus quidem eſt, ſed revocatio, vel mutatio eſt valida. Quartò, ſi is, qui jus conferendi beneficinm hahet, juravit, ſe illud collaturum Titio, & poſtea conferat Caio, valida eſt collatio. Quintò, ſi Prælatus juravit, ſe bona Eccleſiæ non alienaturnm, etiam ex cauſis jure conceſſis, & deinde alienet ex cauſa jnte permiſſa, alienatio ſubſiſtit. Sextò, ſi Capitulum ſtatutnm facit de non augendo certo numero Canonicorum, ídqne jnramento confirmavit, poſtea verò ſnpra nnmerum illum, unum Canonicum admittat, valida eſt admiſſio, & inſtitntio. Nec obſtat primò *c. Cùm dilecto*; 25. *de præbend.* nbi dicitur, non poſſe Canonicos angere nnmerum Canonicorum, ſi ſtatutum ediderunt juramento confirmatum, ſe nnnqnam illnm nnmerum aucturos: nam ibi ſolùm dicitnr, eos non poſſe augere numerum, ſcilicet licitè, & ſine perjurio, cùm id ſit contra juramentum: non autem, actum eſſe invalidum, ſi faciant; ur norat *ibid. Abb. n.* 17. non enim per hoc jntamentnm ſe privant jure augendi numerum Canonicorum. *Leſſ. c. l. n.* 57. *Azor cit. lib.* 11. *c.* 6. *q.* 3.

Non obſtat ſecundò, *c. Intellecto*; 33. *h. t.* ubi decernitur, irritas eſſe alienationes à Rege Ungariæ factas contra jntamentum à ſe præſtitum in coronatione, ſe non alienaturum jura, & bona Regni ſui: nam non fuerunt irritæ illæ alienationes; quia fuerunt contra jnramentum factæ; ſed qnia factæ in detrimentum Regni, & noxiæ communi bono Reipubl. idcóque, etiamſi non jurâſſet, eæ revocari, ac reſcindi debuiſſent. *Azor c. l.*

CXLIV. Aſſertio ſecunda. Si actus, qui ſit contra prius juramentum, per ſe, abſque juramento ſit invalidus; tunc non poteſt confirmari per juramentum poſteriùs editum contra prius juramentum abſtinendi ab illo. Eſt communior ſententia DD. quam tenet *Gl. fin. in c. Licèt*; 2. *h. t. in* 6. *Azor cit. c.* 6. *q.* 3. *in fine. Leſſ. cit. c.* 17. *n.* 58. *Sanch. cit. c.* 12. *n.* 58. *Laym. cit. c.* 8. *in fine, contra. Suar. lib.* 2. *de juram. c.* 30. *n.* 3. & *ſeqq.* & *alios quosdam Recent.* v. g. ſi mulier juravit, ſe non alienaturam bona dotalia, vel donata propter nuptias; vel minor 25. annis, ſe non contracturnm, ſine curatoris auctoritate; vel maritus, ſe non donarurum uxori inter vivos: & poſtea, non obſtante illo juramento, alienet, vel contrahat, vel donet, ídque etiam novo juramento confirmet, ſe non revocaturum alienationem, contractum, vel donationem; nihilominns invalida eſt alienatio, contractus, vel donatio. Ratio eſt; quia juramentum poſterius, cùm ſit perverſum, & confirmatorinm criminis perjurii, non poteſt obligare contra jnramentum prius; eſſet enim vinculum iniquitatis: neque etiam tale juramentum poteſt confirmare actum, vel contractum per ſe invalidum.

Dices. Juramentũ poſterius de non revocanda alienatione, contractu, vel donatione, non videtnr eſſe perjnrium; quia ante non juravit, ſe non revocaturum alienationem, contractum, vel donationem, ſi forte fieret; ſed non alienaturum, non contracturum, non donaturum. Verùm, quamvis id expreſsè non juraverit, cenſetur tamen id tacitè jurâſſe: hoc ipſo enim, quòd juravit, ſe non alienaturum, non contracturum, non donaturum, tenetur, vi hujus juramenti, revocare alienationem, contractum, vel donationem poſtea factam, ſi poſſit: unde, ſi juret poſtea, ſe non revocaturum talem actum, cùm tamen poſſit, facit contra prius juramentum, & ſic fit perjurus, non tantùm alienando, contrahendo, vel donando contra prius jnramentum, ſed etiam jurando, ſe non revocaturnm talem actum: nam juramentum non revocandi eſt juramentum habendi ratum talem actum; adeóque eſt perjurium contra prius juramentum, nec poteſt ſine peccato ſervari, & per conſequens non obligat: aliud eſt, ſi contractus contra prius juramentum initus ſit per ſe validus, nec poſſit revocari; tunc enim, licèt contrahendo committatur perjurium, non tamen poteſt jurando revocare contractum, vel actum. *Leſſ. c. l. n.* 59. *Sanch. c. l. n.* 38.

Confirmatur; quia velle perſiſtere in contractu eſt illicitum illi, qui priùs juravit, ſe non contracturum: ſed nolle contravenire contractui, ſive nolle revocare illum, eſt formaliter velle perſiſtere in contractu: ergo etiam nolle contravenire, ſive revocare, eſt illicitum; adeóq; juramentũ cadens ſupra illud non obligat. *Caſtr. Palao cit. diſ.* 2. *de juram. punct.* 9. §. 7. *n.* 4.

Ceterùm ſi actus contrarii ſint eiusdem rationis; tunc, ſi prior eſt validus, poſterior ipſi contrarius eſt invalidus, etiamſi jnramentum huic accedat. Ut ſi quis priùs ſimpliciter promiſit, vel vendidit Titio rem aliqnam, ſine traditione: poſtea verò alteri eandem rem juratus promittat, vel vendat, etiam ſine traditione; prior promiſſio, vel venditio eſt valida, non item poſterior, quamvis jurata; quia hæc non poteſt impleri, ſine injuria eius, cui priùs promiſſio, vel venditio facta eſt, & per illam jus quæſitum eſt; adeóque non confirmatur accedente juramento,

mento, cùm hoc non poſſit ſervari ſine peccato; ob quam cauſam etiam ſponſalia poſteriùs inita cum Anna, etiam jurata, non obligant, ſi præceſſerint ſponſalia, etſi ſimplicia tantùm cum alia. *Leſſ. c. l.*

SECTIO V.

DE OBLIGATIONE, ET relaxatione Iuramenti.

§. I.

An obligatio iuramenti ſit perſonalis, an verò realis, ita, ut ad heredes tranſeat?

CXLV. Aſſertio prima. Juramentum promiſſorium homini præſtitum, ſecundùm propriâ obligationem ex virtute Religionis, ſemper perſonale eſt, ex parte jurantis; neq; heredem illius, aut ſucceſſorem obligare poteſt, v. g. filius, aut heres non obligatur juramento patris, vel teſtatoris, ex vi juramenti; ut docet *S. Thom. 2. 2. q. 98. a. 2. ad 4. Abb. in c. Veritatis; 14. n. 3. h. t. Covarr. in c. Quamvis; de pact. in 6. p. 1. §. 5. n. 4. Suar. lib. 2. de juram. c. 31. n. 12. Sanch. lib. 3. in Decal. c. 13. n. 1.* & alii communiter. Ratio eſt; quia juramentum eſt vinculum perſonale, ſolúmque jurantem afficit: ſicut enim nemo jurat, niſi ſuâ voluntate, ita neque obligatur juramento alterius, niſi in illud conſentiat, & conſentiendo ſuum faciat. Idque procedit, etiamſi quis pro ſe, & ſucceſſoribus ſuis juravit; non enim hi obligantur, ex vi juramenti; quia obligatio juramenti, quæ oritur ex virtute Religionis, non niſi propriâ voluntate ſuſcipi poteſt, cùm ſit actio perſonalis. *Abb. c. l. Sanch. c. l. num. 2.* Verumtamen, ſi quis juramento aliquid promiſit, heres ipſius, non quidem ex vi juramenti, ſed ex vi pacti, vel contractûs ex juſtitia obligari poteſt, ac ſolet, ſi circa rem non illicitam, ſed capacem obligationis verſetur; quia pactum, vel contractus tranſit ad heredes, vel ſucceſſores paciſcentis, vel contrahentis, etiam non factâ mentione illorum. *l. Veteris; 13. C. De contrah. ſtipul. Abb. c. l. Suar. c. l. n. 13.*

CXLVI. Hinc infertur primò. Si maior pars alicuius Communitatis, v. g. Capituli, vel Civitatis, juramento ſe obligavit ad aliquid præſtandum, ita tamen, ut quidam de Collegio contradicant, vel non conſentiant, hi non obligantur, ex vi juramenti, neque perjuri ſunt, etiamſi juramentum non ſervent: obligantur tamen interdum ex vi pacti, legis, vel conſuetudinis, quâ minor pars Univerſitatis, ſeu Collegii, aut civitatis tenetur ſe conformare majori parti, eiúſque ſuffragia, vel conventionem ſequi, ac proinde etiam ad jurandum cogi poteſt. *Suar. c. l. n. 9. & 11. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 10. n. 3.*

Infertur ſecundò. Si Rex, Epiſcopus, Canonicus &c. ad ſuum officium admittatur, ſine ullo juramento præſtito, non obligatur ad ſervanda juramenta ab Anteceſſoribus edita, ex virtute Religionis; licèt interdum teneantur ad ſervanda ea, quæ Anteceſſores jurârunt, ex vi pacti, ſtatuti, vel conſuetudinis. *Suar. c. l. n. 13. Sanch. c. l. n. 3. Laym. c. l.*

CXLVII. Infertur tertiò. Si Titius juravit, ſe non repetiturum certam rem à Cajo, poteſt heres Titii eam repetere; quia heres hoc non juravit, licèt interdum ex vi contractûs teneatur non repetere: imò ipſe Titius poterit rem repetere ab herede Caii; quia huic Titius juramentum non præſtitit. *Azor p. 1. Inſtit. lib. 11. c. 8. q. 5. Sanch. cit. c. 33. n. 4.* Quare ſi juramentum per injuriam extortum ſit ab aliquo; ut, ſi quis juravit, ſe uſuras ſoluturum creditori, vel pecunias daturum latroni, vel datas non repetiturum, heres non tenetur implere juramentum defuncti, etiamſi hic in vita id non impleverit; quia defunctus non tenebatur ad ſolvendum, ex vi pacti, vel contractûs, cui etiam ex illo nullum jus eſt acquiſitum; quippe qui turpitudinem, & injuſtitiam ex parte accipientis continebat, ſed ex ſola Religione jurisjurandi tenebatur ſolvere, quod non tranſit ad heredes jurantis. *Sanch. c. l. n. 5. Laym. c. l. n. 4.*

Sed hic objici poteſt, juramentum de danda eleemoſyna alicui pauperi, in honorem DEI, adeóque ſoli DEO præſtitum tranſit ad heredes jurantis, & ab iis impleri debet, quamvis nulli pauperi, ſed ſoli DEO jus ex eo ſit acquiſitum: ergo etiam, quamvis uſurario, vel latroni nullum jus ſit acquiſitum ex juramento ſolvendi uſuras, vel pecuniam, ſed ſoli DEO, heredes tenebuntur illud implere, tametſi defunctus non impleverit. Omiſſâ reſponſione allatâ à *Sanch. c. l. n. 5.* nam, ſive DEUS acceptet juramentum in utilitatem eius, cui juratum eſt, ſive non; in utroque caſu jurans ſolùm obligatur ad ſolvendum, ex virtute Religionis ratione juramenti: ergo in utroque caſu, vel in neutro obligantur heredes ad ſolvendum. Quare dicendum eſt cum Caſtro Palao *cit. diſ. 2. pun. 11. n. 2.* quòd heredes illius, qui juravit, ſe daturum eleemoſynam pauperi, in honorem DEI, obligati ſunt, non ex vi juramenti, ſed ex obligatione juſtitiæ: nam hoc ipſo, quòd heres adit hereditatem defuncti, ex utriusque Juris diſpoſitione, obligatur ad implenda, & exequenda vota, & juramenta defuncti. *Arg. c. Licèt; 6. de voto; & c. Si heredes; 6. de teſtam. & c. Ex parte; 13. de cenſib. & clariùs ex l. 2. ff. De pollicit.* ubi in fine dicitur, voti obligationem ad heredem tranſire conſtat: ibíque ſermo eſt de voto reali, quod in dando, non in faciendo conſiſtit. *Gl. fin. ibid. junct. Gl. Marg.* at verò nullus in utroque jure reperitur textus, quo ſtatuatur, obligationem juramenti per injuſtitiam extorti tranſire ad heredem jurantis, ita, ut non, niſi ſub hac conditione hereditas ei deferatur: ergo id non eſt aſſerendum; quia obligatio juramenti ſtrictè eſt interpretanda.

CXLVIII. Infertur quartò. Heres vaſalli ſuccedens in feudo debet, cùm inveſtitur, novum fidelitatis juramentum præſtare Domino feudi; quia ex homagio præſtito ab Anteceſſoribus non obligaretur. *Suar. c. l. n. 13. Laym. c. l. n. 3.*

Infertur quintò. Quamvis laicus, ratione juramenti, conveniri poſſit apud Judicem Eccleſiaſticum, *c. ult. de foro compet. in 6.* non tamen heres illius; quia jurans ſolùm religione juramenti obſtringitur. *Covarr. c. l. n. 6. Azor cit. c. 8. q. 5. Sanch. c. l. n. 11.* poteſt tamen heres jurantis conveniri coram Judice Eccleſiaſtico, ſi conveniatur, non ex contractu celebrato cum defuncto, cui ſucceſſit, ſed ſi imploretur officium Judicis, ut compellat heredem ſatisfacere ad

exone-

exonerandam conſcientiam defuncti. *c. à nobis; 28. in fine de ſent. excomm. Sanch. c. l. n. 12.* ubi addit, idem eſſe, licèt contractus non ſit juratus; quia tunc heres non convenitur coram Judice Eccleſiaſtico, ratione juramenti.

CXLIX. Aſſertio ſecunda. Juramentum promiſſorium non eſt perſonale, ex parte eius, cui præſtatur, ſed reale; adeóque tranſit ad heredes, ſeu Succeſſores illius. v. g. jurans, centum ducatos ſe daturum Petro, hoc defuncto, ante ſolutionem, obligatur eam pecuniam ſolvere heredibus Petri, ex vi juramenti ipſi præſtiti. *Covarr. cit. §. 5. n. 4. Suar. lib. 2. de juram. c. 31. n. 14. Sanch. cit. c. 13. n. 6. Laym. cit.* c. 10. *n. 5.* & alii communiter: idque probatur primò ex *l. Si pactum; 9. ff. De probation.* ubi habetur, quòd pactum cum aliquo factum, intelligatur etiam factum pro herede illius, licèt expreſſa mentio heredis non fiat; quia plerumque, tam heredibus noſtris, quàm nobiſmetipſis cavemus, niſi aliunde conſtet, aliam fuiſſe intentionem contrahentium: juramentum autem ſuſcipit naturam, & conditiones promiſſionis, ſeu contractûs, cui adjicitur: ergo ſicut contractus tranſit ad heredes eius, cum quo contrahitur, ita & juramentum ei appoſitum.

CL. Probatur ſecundò ex c. *Veritatis; 34. h. t.*
» Nam, cùm dubitatum fuiſſet, ut refert *Gl. in caſu*,
» utrùm Regis Siciliæ heredes, qui Romanæ Sedis
» vaſallus, ſeu feudatarius erat, poſtquàm uni Pon-
» tifici homagium, ſeu juramentum fidelitatis ſemel
» præſtiterunt, Succeſſoribus eorum iterum jurare
» debeant; reſpondit Papa Clemens III. ſi here-
» des Regis uni Pontificum Anteceſſorum ſuorum
» ſemel fidelitatem jurârunt, non ſunt compellendi,
» ut aliis Succeſſoribus ſuis denuo jurent, dummo-
» do fidelitatem Succeſſoribus Pontificibus conſtan-
» ter obſervent, perinde, ac ſi etiam ipſis jurâſſent.

CLI. Notandum primò. Qui juravit alicui in dignitate, vel officio conſtituto, fidelitatem, vel obedientiam, expreſſo eius dignitatis, aut officii nomine, obligatur, vi illius juramenti, ad fidelitatem, aut obedientiam exhibendam omnibus Succeſſoribus in eadem dignitate, vel officio, etiamſi in formula Juramenti illi non fuerint expreſſi, v. g. promitto, ac juro obedientiam, & fidelitatem tibi Pontifici Romano, Epiſcopo Auguſtano, &c. *Abb. hic n. 2. Covarr. in c. Quamvis; p. 1. §. 5. n. 5. Suar. cit. c. 31. n. 15. Sanch. c. l. n. 6.* Ratio eſt; tum quia juramenti obligatio etiam ad ſucceſſores eius, cui juratum eſt, tranſit, quamvis eorum expreſſa mentio facta non ſit: ac proinde non debet juramentum ipſis denuo præſtari, vel repeti, ſed juramentum tale cenſetur eſſe reale, ſive tranſitorium cum re, videlicet dignitate, vel officio, reſpectu cuius editum eſt, ad Succeſſores: tum quia dignitas, & officium cum perſonâ non extinguitur, ſed ad Succeſſores tranſit; dignitas enim non variatur ex præſidentium diverſitate. *c. Si gratiosè; 5. de reſcript. in 6.* ergo etiam juramentum præſtitum intuitu dignitatis, vel officii, cum eodem tranſit ad ſucceſſores. Quare ſi is, cui ratione dignitatis, vel officii ſui præſtitum eſt juramentum, reſignet, vel ab eo removeatur, jurans non obligatur ampliùs ad præſtandam ipſi obedientiam, vel fidelitatem, ſed obligatione reſpectu illius liberatur, eáque ad Succeſſorem tranſit. *Arg. c. Venerabilem; 34. in fine. de elect.* ubi dicitur, quòd juramentum Philippo, ut Imperatori electo, præſtitum obſervandum non ſit, poſtquam eius electio reprobata fuit; quia juramentum illud eſt ipſi dignitati, vel officio annexum, ratione cuius eſt editum. *Abb. hic n. 3. Silveſt. V. Juramentum; 4. q. 2. dicto 1. & q. 3. Sanch. cit.* c. 13. *n. 9. &* 10.

Notandum ſecundò. utrùm juramentum præſtitum ſit alicui, ratione dignitatis, vel officii, an verò ratione perſonæ proprio nomine expreſſæ; adeóque ad eius ſucceſſores non tranſeat, id non tam ex verbis, quibus perſona ipſa, vel dignitas, ſeu officium illius eſt nominatum; ſed ex conjecturis, potiſſimùm verò ex ſubiecta materia, cognoſci debet, an nimirum juramentum præſtitum ſit circa rem ad dignitatem, vel officium pertinentem, an verò ad privatam eius perſonam. *Covarr. c. l. n. 5. Sanch. c. l. n. 7. & 8. Laym. c. l.* Interdum tamen, etſi juramentum alicui præſtitum ratione dignitatis, eo mortuo, vel depoſito, ad eiusdem ſucceſſores extendi poſſit: præcipitur nihilominus renovatio juramenti, &, ut nova recognitio fidelitatis, & obedientiæ ſucceſſori fiat; non quòd ea ſit neceſſaria, ſed ob majorem ſolennitatem, & ſecuritatem: idque obtinet in caſibus jure expreſſis; ut in *c. Longinquitate; 64. cauſ. 12. q. 2.* ubi ſtatuitur, quòd liberti Eccleſiæ tenentur profeſſionem ſtatûs ſui renovare, & facere Epiſcopo ſucceſſori, etiamſi prædeceſſori jam antea fecerint, ne longinquiquitate temporis pereat memoria originis. *Covarr. c. l. Suar.* c. *l. n. ult. Sanch.* c. *l. n.* 8. *Laym. c. l. n. 5.*

CLII. Ceterùm, cur aliquis poſſit ſe juramento obligare alicui, & ſucceſſoribus eius, ſub pœna perjurii, non autem obligare ſe, & ſucceſſores ſuos, ratio eſt; quia in primo caſu plures illæ perſonæ ſunt obiectum juramenti, & poteſt jurans intendere totum illud obiectum, ſive pluribus perſonis ſe velle obligare ſub juramento: agitur enim ſolùm de obligatione propria jurantis, quam quis facere poteſt, prout voluerit, & ſic bene poteſt quis, vi juramenti, obligare ſe alteri, & ſucceſſoribus eius. In ſecundo verò caſu, non poteſt jurans, vi juramenti ſui, obligare ſucceſſores ſuos; quia ſunt diſtinctæ perſonæ; juramentum autem, naturâ ſuâ, cùm ſit vinculum perſonale, non poteſt obligare, niſi perſonam jurantis, & ita, cùm agatur de obligatione aliena, quam quis non poteſt facere, ſine conſenſu alterius, *Arg. l.* 11. id, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt. *ff. De R. I.* ideo juramentum alias perſonas obligare non poteſt. *Abb. in cit. c. Veritatis n. 3. h. t. Suar. c. l. n. 16. Sayr. in Theſaur. Caſ. lib. 5. c. 6. n. 20.*

CLIII. Aſſertio tertia. Quamvis juramentum perſonale ſit, ex parte jurantis, poteſt tamen præſtari, per procuratorem; ut conſtat ex *c. ult. de juram. calum. in 6. & c. unic. §. Verùm de ſtatu; regul. in 6.* quia quod quis facere poteſt per ſe ipſum, etiam poteſt per alium. *Reg. jur. 68. in 6.* modò procurator ſpeciale mandatum habeat jurandi, nomine alterius, in cauſa ſpeciali, ſicut etiam matrimonium eſt actio perſonalis, & tamen contrahi poteſt per procuratorem. *c. fin. de procurat. in 6.* & ſicut obligat juramentum per ſcripturam à jurante ſubſcriptam. *c. Optamus; 4. diſt.* 100. vel per nuncium. *c. Mutuantes; 92. cauſ. 17 q. 4.* Et, licèt procurator loquatur in prima perſona, dicendo: Ego juro, id tamen dicit, quatenus repræſentat

ſentat perſonam alterius, quæ principaliter cenſetur jurare. *Azor cit. lib. 11. c. 7. q. ult. Suar. cit. c. 31. n. 3. & 4. Sanch. cit. c. 13. n. 17. & 18.* & hinc, ſi procurator falſum juret, ipſe principalis, cuius mandato, & in cuius animam alter jurat, perjurus erit: quamvis & procurator, ſi ſcienter falſum juret, nomine alieno, perjurium committit, & puniri debet tanquam cooperator perjurii; quia conſentit in illud. *Silveſt. V. Perjurium; q. 3. Sanch. cit. c. 13. n. 26. Laym. cit. c. 10. n. 1.* Porrò quod dictum eſt, juramentum præſtari per alium poſſe, id intelligendum eſt, dummodo actus, cui juramentũ apponitur, talis ſit, ut per alium geri poſſit; cuiusmodi ſunt pacta, & contractus: tunc enim, etſi lex proprium alicuius juramentum promiſſorium exigat, v. g. juramentum fidelitatis à vaſallo, per alium præſtari poterit, cùm ſpeciali ad id mandato, modò Dominus conſentiat, vel vaſallus juſtè impeditus ſit; ut colligitur ex *cit. c. unic. §. Verùm.* Secus, ſi per alium actus geri non poſſit; ut eſt juramentum à teſtibus præſtandum in judicio, ſicut colligitur ex *c. 2. de teſtib.* vel ſi lex exigat juramentum præſtari, propriâ manu, niſi in iis, quæ nullius, vel levis ſunt præjudicii. *Covarr. cit. §. 5. n. 8. Suar. c. l. n. 7. Sanch. c. l. n. 21. & duobus ſeqq.*

§. II.

A quo, & quomodo poſſit relaxari iuramentum promiſſum homini præſtitum?

CLIV. Quæritur primò. Qualiter Prælatus Eccleſiaſticus relaxare poſſit juramenta homini præſtita? Reſp. primò. Si ex parte recipientis juramentum promiſſorium non ſit turpitudo, vel damnum enorme, aut vis injuſtè illata, ideóque is non teneatur rem ſibi juramento promiſſam reſtituere; tunc nemo poteſt illud relaxare, invito eo, cui juramentum præſtitum eſt, præter S. Pontificem, ídque non niſi ex cauſa graviſſima, & ob bonum commune; quia, cùm per tale juramentum ſit jus alteri acquiſitum, non poteſt illud ei auferri, niſi per ſupremum Principem ſummâ in ſpiritualibus poteſtate præditum; cùm juramentum ſit vinculum ſpirituale. *Suar. lib. 2. de juram. c. 41. n. 2. Sanch. lib. 3. in Decal. c. 21. n. 2.* poteſt tamen etiam Epiſcopus interdum relaxare juramentum alteri præſtitum, v. g. non accuſandi, non denunciandi, ſi bonum commune Diœceſis id poſtulat. *Silveſt. V. juramentum; 5. q. 3. Suar. lib. 2. de juram. c. 41. n. 5. Laym. lib. 4. tract. 3. c. 11. n. 5. & indicat S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 9. ad 3.* ubi dicit, quod id maximè pertinere videtur ad poteſtatem Papæ: ergo aliquando etiam ab Epiſcopo id fieri poteſt, juxta rei, & perſonarum qualitatem.

CLV. Reſpond. ſecundò. Si conſtet, turpitudinem verſari ex parte recipientis juramentum, eò quòd per dolum, vim, vel metum injuſtè incuſſum, vel læſionem valde enormem promiſſio, vel contractus juramento confirmatus ſit extortus, aut impetratus, adeò, ut, quod ita promiſſum eſt, juſtè recipere non poſſit, & datum reſtituere teneatur: tunc tale juramentum ab Epiſcopo, vel alio Prælato quaſi Epiſcopalem juriſdictionem habente relaxari poteſt. *Sanch. c. l. n. 26. Suar. cit. c. 41. n. 6. Laym. c. l.* & alii communiter: & ſumitur ex *c. 2. de pact.* ubi dicitur, tale juramentum non eſſe omnino, ſeu inviolabiliter ſervandum; quia nimirum ordinariâ poteſtate Prælati relaxari debet. Ratio eſt; quia per tale juramentum nullum jus acquiritur ei, cui præſtatur, ſed ſolùm ſervandum eſt, ob reverentiam Divini Nominis: ideóque poteſt Prælatus DEI vices gerens eius nomine id relaxare. Porrò, ſi non conſtet de turpitudine, vel injuſtitiâ ex parte recipientis, præſumendum eſt pro juramento, & pro iure eius, cui iuratum eſt, donec probetur dolus, vel iniuſtitia ab eo commiſſa. Si verò ſit probabile dubium, an Epiſcopus abſolvere poſſit, vel an iuramentum obliget, adeóque abſolutione indigeat, necne, tum Epiſcopus id declarare poteſt; ut docet *Felin. in c. 1. n. 18. h. t.*

CLVI. Quæritur ſecundò. Quinam Epiſcopus debeat relaxare iuramentum, num ipſius iurantis, an verò eius, cui iuratum eſt? pro ſolutione notandum ex *Abbate in c. 1. num. 6. h. t.* quòd ei, à quo iuramentum iniuſtè extortum eſt, duo remedia, inter alia, competant: unum eſt, ut petat eum, cui iuratum eſt, compelli ad remittendam obligationem, & relaxandum iuramentum, iuxta *cit. c. 1.* alterum, ut petat abſolutionem, ſeu relaxationem iuramenti ab Epiſcopo ſuo. Et cùm hæc duo remedia ſeparatim, & æquè principaliter, ſeu independenter ab invicem, conceſſa ſint, in optione iurantis eſt, utro eorum uti velit. *Arg. l. Quoties; 41. ff. De oblig. & act. Abb. c. l. n. 7.*

Jam ergo Reſpond. primò. Si relaxatio iuramenti petatur tantùm, & fiat in foro conſcientiæ, ſeu extra iudicium, tum Epiſcopus iurantis id relaxare debet; ut, ſi quis petat relaxari ſibi iuramentum præſtitum de ſolvendis uſuris, vel pecuniâ latroni: quia is ſolus in eo foro habet iuriſdictionem in illum. Idémque eſt, ſi petatur in foro externo relaxatio iuramenti, in ordine ad effectum agendi duntaxat, ſeu petendi in iudicio, ut contractus, vel promiſſio per dolum, vel metum iniuſtè extorta reſcindatur; tunc enim adhuc relaxatio iuramenti ad Epiſcopum iurantis ſpectat; quia agitur de vinculo conſcientiæ, ratione cujus impeditur iurans ab agendo, quod diſſolvere ex iuſta cauſa, pertinet ad Prælatum proprium, & ordinarium: neque hoc caſu requiritur citatio partis, cui iuratum eſt; quia non agitur de magno eius præiudicio, cùm non obſtante relaxatione iuramenti, adhuc ius ſuum in iudicio perſequi poſſit. *Felin. in c. 1. n. 24. & 31. h. t. Sanch. lib. 3. mor. c. 21. n. 28. & 36.*

CLVII. Reſp. ſecundò. Si relaxatio iuramenti petatur, & fiat, in ordine ad tollendam omnino obligationem dandi, vel ſolvendi, quod promiſſum eſt, vel ad effectum reſcindendi omnino contractum per dolum, vel metum iniuſtum initum; tum ea ordinariè fieri debet ab Epiſcopo eius, cui iuratum eſt. *Felin. c. l. n. 31. Sanch. c. l. num. 36.* Ratio eſt, quia Actor forum Rei ſequi debet, plerumque autem is, cui iuratum eſt, partes Rei agit in Judicio, ſi nimirum à iudice petatur, ut promiſſio, vel contractus, præmiſsâ iuramenti relaxatione, reſcindatur: quare cùm tunc is, cui iuratum eſt, citari debeat; quia agitur de illius præiudicio, is Judex Eccleſiaſticus iuramentum relaxare

relaxare poteſt, qui poteſt Reum citare, & de illo contractu cognoſcere, nimirum Judex Ordinarius illius.

CLVIII. Excipitur 1. Si contractus juramento iniuſtè extorto confirmatus, alibi extra locum domicilij, ſive in aliena Diœceſi ſit initus: tunc enim Judex, ſive Epiſcopus loci, qui de contractu ibi celebrato cognoſcere poteſt, cùm contrahentes ſortiantur forum in loco contractûs, juxta *cap. fin. de foro compet.* poteſt etiam cognoſcere de diſſolvendo contractu; & conſequenter etiam relaxare juramentum ei appoſitum; ut docet *Felin. in cit. cap. fin. circa finem. Sanch. cit. lib. 3. cap. 21. n. 31.* nam, cui conceditur finis, etiam ea conceduntur, quæ ſunt neceſſaria, & ordinata ad finem. *cap. Præterea; 5. de Offic. judic. deleg.* addit tamen *Sanch. c. l.* Judicem contractûs non poſſe hoc caſu relaxare juramentum, ſi relaxatio petatur pro ſolo foro conſcientiæ, eùm in hoc foro Judex competens ſit ſolùm Judex, ſive Epiſcopus domicilij.

Excipitur ſecundò. Niſi is, cui juratum eſt, ſponte ſe ſubjiciat Epiſcopo iurantis; quia nimirum ipſemet agit ad implendam promiſſionem, ſeu contractû iuratum coram Epiſcopo iurantis, qui proinde, præmiſsâ cognitione cauſæ, an per dolum, vel metum injuſtum juramentum extortum ſit, poterit ab eo abſolvere ſubditum ſuum; cùm tali caſu citatio partis adverſæ non requiratur; adeóque Epiſcopus iurantis eius juramentum relaxare poſſit, juxta doctrinam ſuprà traditam à Felino, & Sanch.

Ceterùm illud hîc addendum, quandocunque juramentum eſt obligatorium, ex parte iurantis, & aliquam utilitatem adfert recipienti; tunc relaxari non poteſt, niſi cauſâ cognitâ, & parte abſente citatâ, cui aliàs per abſolutionem præiudicium fieri poſſet; niſi tamen notoriè conſtaret, juramentum eſſe per dolum, vel vim iniuſtam extortum; tunc enim poſſet fieri abſolutio ab illo, etiam parte non citatâ. *Alexand. de Nevo in cap. Debitores; 6. num. 45. & 46. hoc tit.*

CLIX. Quæritur tertiò. An non tantùm Prælatus Eccleſiaſticus, ſed etiam Judex, ſeu Magiſtratus ſecularis poſſit relaxare juramentum homini præſtitum? Reſp. Non poteſt quidem poteſtas ſecularis immediatè, ac directè relaxare juramentum, ſive ab illo abſolvere, cùm ſit vinculum Spirituale; adeóque ad ſolam Spiritualem poteſtatem pertineat, illud diſſolvere; poteſt tamen relaxare indirectè inter laicos ſibi ſubditos, ſi res juramento promiſſa pertineat ad forum ſeculare; & bonum publicum, ac civile id exigat, ſupplendo factum, ſeu conſenſum partis; quia, ſi ipſa pars, cui iuratum eſt, juramentum per metum, vel iniuriam extortum remittere debeat, & non remittat, tunc Judex, ſeu Magiſtratus ſecularis, loco, & nomine illius, quamvis renitentis, illud remittere poteſt; quia, quando ſubditus tenetur præſtare conſenſum ad aliquem actum, & renuit, poteſt Judex, ſeu Magiſtratus ſupplere eius conſenſum, & eo invito id præſtare; ut patet, ſi opus ſit vendere domum, vel aliam rem alicuius ad ſolvendum creditoribus; ut docet *Molina tr. 2. de juſtit. diſ. 149. n. 12. Sanch. lib. 3. cap. 22. n. 15.* Et hæc poteſtas relaxandi juramentum, per metum, vel iniuriam extortum, competit etiam inferiori Judici Ordinario ſeculari. *Sanch. c. l. n. 18.*

Quin imò probabiliter poteſt Princeps ſecularis ſupremus etiam impedire, ne ex tali juramento obligatio oriatur, antequam illud præſtetur, ſi id finis politicus, & bonum Reipublicæ exigat, irritando pactum, vel contractum, cui eſt adiectum juramentum, quo irritato, irritum redditur etiam juramentum in eo fundatum, ſicut fit ab Eccleſia in matrimoniis clandeſtinis. *Molin. cit. diſ. num. 13. Sanch. cit. loc. num. 10.*

Ex dictis deducitur, & confirmatur, quod ſuprà dictum eſt, nempe hanc remiſſionem juramenti non poſſe facere Judicem ipſius jurantis, ſed neceſſariò fieri debere à Judice, ſeu Superiore illius, cui juratum eſt; quia ad remiſſionem juramenti, loco eius, cui juratum eſt, requiritur neceſſariò juriſdictio in illum, cui juramentum præſtatur; adeóque ut ſit ſubditus illius. *Sanch. cit. loc. num. 17.*

TITULUS XXV.

DE EXCEPTIONIBUS.

Poſtquam actum eſt de probationibus in genere, & in ſpecie, quæ ſunt veluti arma Actoris, quibus is munitus Reum aggreditur, & intentionem ſuam probat, ſequitur, ut de Exceptionibus quoque agatur, quibus Reus viciſſim ſe adverſùs Actorem defendit, eiúſque probationes eludit. Extat hic Titulus etiam in Sexto, & Clementinis.

§. I.

Quid ſit exceptio, & quomodo dividatur, & de oppoſita ei replicatione?

I.

ASsertio I. Exceptio quandoque latè ſumitur pro omni defenſione, quæ competit Reo, etiamſi nulla Actori debeatur actio; & hæc vocatur à quibuſdam exceptio facti, ſeu intentionis, per quam excluditur intentio Actoris; ut, ſiquis à Titio petat ſibi ſolvi centum, quæ ipſi mutuò dedit, Titius verò excipiat, negando, ea ſibi mutuò data eſſe, vel aſſerendo, ſe jam ea ſolviſſe; quod ſi verum ſit, vel nunqoam orta eſt obligatio competens Actori, vel ea jam ſublata eſt; ut notat *Gloſ. in l. 2. V. Intentionem junct. Gloſ. margin. lit. F. ff. de except. Hoſtienſ. in ſumm. n. 1. h. t. & Abb. ad Rubr. eodem.*

Quandoque verò exceptio accipitur ſtrictè, pro defenſione Reo competente, per quam excluditur actio, quæ jure Actori competit; adeóque propriè eſt actionis excluſio, quæ ſcilicet opponi ſolet actioni cuiuſque rei ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationémque (id eſt, condemnationis petitionem. *Gl. in cit. l. 2. V. Eodem.*) deductum eſt. *cit. l. 2. in princ.* Ut, ſiquis metu coactus, vel dolo inductus, vel errore lapſus promiſit centum Titio, ex tali promiſſione, ſeu ſtipulatione ipſo jure naſcitur obligatio, & actio contra promittentem Caium, ſed quæ ab illo per exceptionem *quod metûs causâ, vel doli mali*, excludi, & elidi poteſt; quia iniquum eſſet Caium eo nomine condemnari ad ſolvendum, quod dolo inductus, vel metu adactus promiſit. *§. 1. Inſtit. h. t. Hoſtienſ. & Abb. loc. citt.* & hæc vocatur à quibuſdam exceptio Juris.

II. Aſſertio 2. Exceptiones variè dividuntur, nam inprimis aliæ ſunt dilatoriæ, & temporales, aliæ peremptoriæ, & perpetuæ. *l. 2. §. ult. & l. 3. ff. h. t. §. Appellantur Inſtitut. eod.* Illæ non perimunt, ac tollunt, ſed ſuſpendunt, & differunt ad tempus actionem, & intentionem Actoris; ideóque & dilatoriæ appellantur, & temporales: cuiuſmodi eſt exceptio de non petendo, quod promiſſum eſt ad tempus. *cit. §. Appellantur*, v. g. ne intra quinque annos agatur, vel petatur: poſteriores verò tollunt omnino jus agentis, & perimunt actionem, undè dictæ ſunt peremptoriæ, ac perpetuæ; quia opponi poſſunt in quacunque parte Judicij. *Gl. in cit. l. 2. §. ult. V. Semper*; qualis eſt exceptio doli mali, metûs, erroris, pacti de nunquam petendo, jurisjurandi, ſolutionis, tranſactionis, præſcriptionis, rei judicatæ, & ſimiles. *cit. §. Appellantur, & l. 3. Durand. in ſpec. l. 2. part. 1. tit. de except. §. 1. in princ.*

Exceptiones dilatoriæ rurſum quædam ſunt declioatoriæ fori, quæ reſpiciunt perſonam Judicis, ut quòd ſit incompetens, ſeu carens juriſdictiooe, cui impunè non paretur. *l. ult. ff. de juriſd.* vel quòd ſit ſuſpectus parti, ſeu Reo coovento, quæ dicitur exceptio recuſationis Judicis. *l. Apertiſſimi; 16. C. de judic. de quo ſupr. tit. 2. ſect. 6. §. 5. & 6.* vel quia ex alia cauſa, ob defectum corporis, animi, vel naturalium Judicis Officio fungi nequit. Et hæ ſtatim in principio Judicij opponi debent, & præſcriptiones vocantur, *l. fin. C. h. t.* ne, ſi omittantur, Reus conſentire videatur in Judicem. *Maranta de Ord. jud. p. 6. membro 9. tit. de except. n. 1.* Aliæ ſunt, quæ reſpiciunt perſonam partis litigantis, & opponuntur ad repellendam perſonam ab agendo; ut, ſi pupillus, ſine tutore, compareat in Judicio ad agendum, minor ſine curatore, filiusfamilias ſine conſenſu patris, Procurator ſioe mandato, prodigus, cui bonis interdictũ eſt, excommunicatus, & ſimiles, qui oon habent perſonam ſtandi in Judicio: aliæ reſpiciunt perſonã Procuratoris; ut, quòd Procurator eſſe non poſſit, quia minor, vel quia mandatum non habet &c. *Marant. c. l. n. 2. & 4. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 2. tit. 10. n. 48. & ſeqq.* Huc etiã pertinent exceptiooes, quæ Reo competuot; ut, ſi Actorem ex legitima cauſa domum revocet, ut ibi eum conveniat. *l. 2. ff. de judic. c. fin. de foro compet.* vel ſi ſpoliatus ab Actore excipiat, quòd non teneatur reſpondere, niſi priùs reſtitutus ſit. *cap. 1. de reſtit. ſpoliat. in 6.* Aliæ denique ſuot exceptiooes, quæ reſpiciunt cauſam; ut eſt exceptio libelli inepti, vel obſcuri, litis pendeotia, vel ne cauſæ continentia dividatur, vel cùm, noodum diem ſolutioni præfixum adveniſſe prætenditur &c. *Marant. c. l. n. 5. Hiltrop. c. l. n. 61. & n. 69. & ſeqq.*

Secundo dividuntur exceptiones, quòd aliæ ſint perſonales, aliæ reales. *l. Exceptiones; 7. ff. h. t.* Perſonales ſunt, quæ perſonæ daotur, eámque non egrediuotur; ideóque heredibus excipientis non conceduntur, multóque minùs extraneis perſonis, puta fideiuſſoribus eiuſdem. v. g. ſi ſocius omnium bonorũ agat adversùs ſocium, libertus adversùs patronum, filius adversùs patrem, uxor adversùs maritum pro repetenda dote: tunc Rei conventi exceptionem competentiæ habent, id eſt, ut in id tantùm condemnentur, quod honeſtè facere poſſunt, ne ipſi egeant: quæ exceptio cùm intuitu taotùm harum perſonarum detur, aliis, nimirum earum ſucceſſoribus, vel fideiuſſoribus non competit. *cit. l. 7. ff. h. t.* Exceptiones reales ſunt, quæ rei cohærent, eámque ſequuntur; ideóque etiam tranſeunt ad heredes, & fideiuſſores, iiſque competunt; ut eſt exceptio rei judicatæ, doli mali, quod metûs causâ factum eſt, item pacti in rem, ſive ut nullò modo debitum petatur. *cit. l. 7. junct. Gl. margin.* Præter allatas ponuntur in *cit. l. 7.* aliæ quatuor exceptiones, quæ quidem perſonales eſſe videntur; quia certo perſonarum generi dantur: ratione tamen materiæ, mixtæ rectiùs dicuntur; quia non intuitu ſolius perſonæ, ſed etiam ratione cauſæ dantur, & competunt, qualis eſt prima exceptio Senatusconſulti Velleiani, per quam ſuccurritur mulieribus, ſi per ſuam interceſſionem, ſeu fideiuſſionem læduntur. *toto tit. ff. & C. de Senatusconſulto Velleian.* Eáque etiam fideiuſſoribus competit. *cit. l. 7. & l. Si mulier; 16. §. Si ab ea. ff. Ad Senatusconſultum Velleian.* Secunda exceptio operarum, quas patronus liberto ſuo in manumiſſione eius imponit, eáque datur liberto, eiúſque fideiuſſoribus, ut non teneantur eas operas præſtare, quippe quæ onerandæ libertatis causâ ſint impoſitæ. *cit. l. 7. ff. h. t. & l. 1. §. Quæ onerandæ; & §. Exceptionem. ff. Quarum rerum actio &c.* Tertia exceptio, quæ datur filiofamilias ſioe conſenſu patris, mutuum accipientis ex Senatusconſulto Macedoniano, ſi

no; ſi enim ex eo conveniatur, & ipſi, & fidejuſſori ejus competit hæc exceptio. *cit. l. 7.* Quarta exceptio reſtitutionis in integrum competens Minori 25. annis; nam & hæc mixta eſt, & datur etiam eius fideiuſſori, ſi is dolo adverſarij deceptus ſit; ſecus ſi ſui facilitate. *cit. l. 7. junct. Gl. V. Idem dicitur juxta l. In cauſæ; 16. ff. de Minorib.*

Tertiò exceptiones aliæ ſunt civiles, quæ à Jure Civili ſunt inductæ; ut eſt exceptio fori declinatoria. *l. ult. C. h. t.* item iuramenti, & rei judicatæ. *§. Æquè ſi debitor. & §. Item ſi Judicio. Inſtit. eod.* Aliæ Prætoriæ, quæ à Prætore ob naturalem æquitatem introductæ ſunt, ut doli mali, & metûs exceptio. *l. Qui æquitate; 12. ff. de doli mali, & met. exceptione.*

III. Aſſertio 3. Exceptioni contraria eſt replicatio, per quam Actor excludit exceptionem Rei. *l. 2. §. 1. & ſeq. ff. h. t. l. Non exceptionibus; 10. C. Eod.* Eſtque contraria exceptio, & quaſi exceptionis exceptio. *l. Exceptio; 22. in fine. ff. h. t.* Nam, quia interdum accidit, ut exceptio, quæ primâ facie iuſta videtur, tamen iniquè noceat, tum aliâ allegatione opus eſt, adjuvandi Actoris gratiâ, quæ replicatio vocatur; quia per eam replicatur, & reſolvitur jus exceptionis; prout dicitur in *princ. Inſtit. de replicat.* ubi etiam exemplum affertur, v. g. creditor cum debitore ſuo pactum fecit, ſe ab eo pecuniam ipſi datam non petiturum: ſed poſtea debitor aliud pactum facit de eodem debito antea ſibi remiſſo ſolvendo creditori: hoc caſu, ſi debitor conventus, ut ſolvat, alleget prius pactum de non petendo debitum ſibi factum à creditore, poteſt Actor replicare, & allegare, prius illud pactum à debitore ſibi poſtea remiſſum eſſe, ita, ut denuo debitum petere ſibi liceat: nam certi juris eſt, poſteriora pacta, quæ prioribus ſunt contraria, ſervanda eſſe, & prioribus derogare. *l. Pacta; 12. C. de pact.*

Porrò contra replicationem Actoris objici poteſt à Reo duplicatio, per quam diluuntur objecta in replicatione Actoris: & contra hanc admitti ſolet interdum, ex juſta cauſa, ex parte Actoris nova replicatio, per quam oppugnatur duplicatio Rei, quæ appellatur triplicatio: & contra iſtam conceditur interdum Reo nova replicatio, quæ vocatur quadruplicatio: & ſic deinceps multiplicantur replicationes, dum aut Actor, aut Reus objicit. *cit. l. 2. §. Sed contra. ff. h. t. §. Rurſus Inſtit. de replicat.* Ne tamen nimiùm extrahatur Judicium, & ut proceſſus in infinitum evitetur, ſolet Judicis officio modus allegationibus præfigi, juxta *Auth. Iubemus. C. de Iudiciis.* vel etiam de eo per compromiſſum conveniri, nempe, ut duabus, vel tribus ſcriptionibus, & allegationibus utraque pars in cauſa concludat; ut notat *Schneidevv. Inſtit. de replicat. n. 3.* Verùm in Camera Imperiali proceſſus diſputationis, & altercationis in exceptionibus dilatorijs, ultra duplicationem incluſivè non extenditur, tametſi in peremptoriis permittatur uſque ad triplicationem incluſivè, in quo ſiſtitur: quamvis hic modus non ſemper in omnibus cauſis obſervetur; ſed Judicis arbitrio relinquatur, ut ſecundùm cauſæ qualitatem plures, vel pauciores allegationes, ſeu replicationes admittere poſſit. *Harprecht. in Inſtit. tit. de replicat. §. Rurſus.*

§. II.

An, & qualiter licitum ſit excommunicato excipere in Iudicio, vel appellare, vel aliâ defenſione uti?

IV. Aſſertio 1. Excommunicatus, etiam maiore excommunicatione (quæ ſub excommunicationis nomine abſolutè poſito intelligitur) non ſolùm excipere, ſed etiam appellare, & omni aliâ defenſione uti poteſt; ut conſtat ex *c. Cùm inter; 5. h. t.* Nam, cùm inter Priorem, & Conventum de Argentolio, ex una parte, & quendam Nobilem ex altera parte, lis orta eſſet propter damna illata, & quædam alia, eam cauſam Papa Innocentius III. quibuſdam Judicibus delegavit, quorum Judicium Procurator Monaſterij declinare voluit, eò quòd duos ex illis ſuſpectos haberet, ſed Procurator Monaſterij contrà replicavit, quòd, cùm Nobilis ille in excommunicatione exiſtat, non poſſit huiuſmodi exceptionem opponere. Re delatâ ad Papam, is reſpondit, quòd dicto Nobili legitima in Judicio ſit reſervata defenſio, & præſertim Judicis recuſatio; cùm periculoſum ſit coram ſuſpecto Judice litigare, neque Sedes Apoſtolica ſoleat ex certa ſcientia talibus cauſas delegare. Neque verò hac in re excommunicato favor tribuitur, ſed æquitas in judicando attenditur, cùm Judicium claudicare non debeat: & ideo abſurdum foret, ſi impugnante Actore, Reo copia defenſionis denegaretur; quia ſic ſæpe condemnaretur abſolvendus. Accedit, quòd, ſi excommunicatus in aliqua cauſa innocens reperiatur, juſta abſolutionis ſententia non ſit ei neganda, nec appellationis remedium, ſi iniuſtè ſit condemnatus: unde non apparet, cur eidem alia ſimilia, & neceſſaria defenſionis remedia ſubtrahantur. Ex quo tamen non ſequitur, quòd etiam reconventio excommunicato ſit licita: nam quod in defenſionis remedium conceditur, id ad impugnationem extendi non debet.

V. Notandum primò. Quamvis excommunicato non permittatur in Judicio agere, *c. Intelleximus; 7. de judic.* poteſt tamen excipere, imò etiam appellare ei permiſſum eſt, ſi contra iuſtitiam condemnetur; ut decernitur in hoc c. & dictum ſuprà *tit. 1. num. 39.* Ratio eſt; quia appellans à judiciali gravamine non inchoat Judicium, voluntariè provocando, ſed potiùs neceſſitate compulſus proſequitur Judicium, ſe defendendo contra iniuſtam ſententiam. *Abb. hic n. 15.* Similiter poteſt excommunicatus appellare à gravamine non merè extraiudiciali, videlicet ab executore, qui vult alium inſtituere in beneficio, quod excommunicatus poſſidet: nam talis appellatio habet rationem neceſſariæ defenſionis contra executionem ſententiæ; ideóque etiam excommunicato conceditur: quamvis aliàs extraiudicialiter gravatus in excommunicatione exiſtens appellare non poſſit; cùm talis ipſemet, & priùs ad Judicium provocet. *Abb. hic n. 17. & Joan. Monach. in c. 1. n. 4. h. t. in 6.*

VI. Notandum ſecundò. In ſpecie verò deducitur ex hoc cap. excommunicatum poſſe opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ; quia & hoc pertinet ad defenſionem, dummodo non

proponatur principaliter per modum actionis, ſed excipiendo; ut ex Baldo tradit *Barboſ. hîc in Collectan. n. 5.* Secundò. Si couveniatur ab emptore ad tradendam ipſi rem venditam, poteſt excipere, pretium ſibi ſolutum non eſſe. *Joan. Andr. hîc n. 2. Abb. num. 25.*

Tertiò. Poteſt opponere pactum de non petendo. *Gl. hîc V. Legitima.* item exceptionem ſolutionis, præſcriptionis, rei judicatæ, doli mali, metûs, jurisjurandi; quia omnes hæ exceptiones reſpiciunt defenſionem. *Barb. hîc, in Collect. n. 5.* Sed videtur, quòd excommunicatus non poſſit etiam excipere in Judicio; quia Reus excipiendo fit Actor. *l. In exceptionibus; 19. in princ. ff. de probat.* excommunicatus autem agere non poteſt. Verùm, etſi in omni exceptione opponens illam probare debeat, verè tamen, ac propriè non fit Actor; quia actio principaliter tendit ad oppugnandum; exceptio verò ad defendendum ſe contra oppugnationem Actoris: neque excipiens petit aliquid ſibi dari, vel fieri, ſed ſolùm intendit repellere Actorem: omnis autem defenſio eſt conceſſa excommunicato, ſicut non excommunicato. *Gloſ. hîc V. Legitima defenſio. & Abb. n. 11.*

VII. Notandum tertiò. Excommunicatus conventus de ſolvendo debito à creditore compenſationem objicere poteſt, eâque uti; ut docet *Abb. in cit. cap. Cùm inter; 23. contra Gl. ibid. V. Compenſatione. Suar. diſ. 16. de cenſur. ſect. 3. n. 3.* in his ſcilicet, quæ ſunt ſuâpte naturâ compenſabilia; cujuſmodi ſunt debita circa res, quæ in genere ſuo functionem, ſeu commutationem recipiunt, & quæ in numero, pondere, & menſura conſiſtunt, in quibus unum pro altero ſolvi poteſt. *Laym. l. 3. tract. 2. cap. 9. n. 9.* Ratio autem, cur excommunicatus compenſare poſſit, eſt; quia in quovis negotio ſpectari debet id, quod principaliter intenditur, & agitur: at verò principaliter intentio compenſantis eſt, Actorem à ſua petitione repellere, licèt in conſequentiam etiam, quod ſibi debitum eſt, obtineat, quod etiam conſequitur excipiendo: nam, qui petenti v. g. 100. aureos ex mutuo debitos viciſſim animo compenſandi objicit, & petit totidem aureos ex venditione ſibi à petitore debitos, is ſpectatâ principali intentione, ac in effectu excipit, & ſe defendit, repellendo petitionem Actoris: nam compenſatio moraliter veluti ſolutio quædam cenſetur. *l. Dediſſe; 76. ff. de V. S.* At, qui ſolutionem factam objicit, is utitur jure defenſionis, atque exceptione, cùm exceptio non ſit aliud, quàm actionis excluſio: ergo, qui compenſationem objicit, ſpectatâ principali intentione, & in effectu excipit, ac ſe defendit, ſicut etiam, qui juravit ſolvere, poteſt compenſare debitum cum debito, nec ideo comittit perjurium; quia compenſatio eſt quædam ſolutio. *Abb. c. l. n. 23. & 24.*

Non obſtat primò, quòd compenſatio non habeat locũ in debito inefficaci, quod videlicet per exceptionem peremptoriam elidi poteſt. *l. Quæcunque; 14. ff. de compenſat. l. Ampliùs; ff. Rem ratam haberi.* Ut ſi v. g. major natu pupillo aliquid vendidit, ſine tutoris auctoritate: vel ſiquis ei, qui ipſi debet centum aureos ex mutuo, facit pactum de non petendo: non habet locum compenſatio; quia in effectu nihil debetur, cùm in priore caſu venditio fuerit invalida, in poſteriore verò per pactum obligatio ſit extincta. *Gl. in cit. l. Quæcunque in caſu.* cùm ergo nulla hîc defenſio locũ habeat, conſequenter neque compenſatio. Non obſtat ſecundò, quòd is, qui vult compenſare, debet probare debitum: nam non ideo eſt Actor verè, ac propriè; ut ex ſuprà dictis patet.

VIII. Notandum quartò. Licèt Reus excommunicatus conventus in Judicio poſſit excipere, & appellare, non tamen poteſt reconvenire Actorem; ut habetur in *cit. c. Cùm inter; in fine. h. t.* ubi ratio redditur, ne, quod in defenſionis remedium ſuſtinetur, ad impugnationis materiam extendatur: nam reconventio non eſt verè, ac propriè defenſio, ſed potiùs actio, & impugnatio, eſt enim nova, & ſecunda conventio: ideóque, cui prohibita eſt conventio, eſt etiam prohibita reconventio. *Abb. hîc n. 8.* Id autem intelligi debet de conventione propriè dicta; ut dictũ ſuprà *tit. 1. n. 39.*

Notandum quintò. Excommunicatus poteſt recuſare Judicem ſuſpectum; cùm periculoſum ſit, coram tali Judice litigare; ut habetur in *cit. c. Cum inter; & c. Quod ſuſpecti; 15. cauſ. 3. q. 5.* Unde Papa, vel Princeps nunquam præſumitur, cauſam delegare velle Judici ſuſpecto, ex certa ſcientia, ſed potiùs præſumi debet, id eum feciſſe ex ignorantia. *Felin. hîc n. 8.* Imò neque ex plenitudine poteſtatis poteſt alicui denegare facultatem recuſandi Judicem ſuſpectum, ſaltem in ijs, quæ non dependent à mera ejus poteſtate; cùm talis recuſatio ſpectet ad defenſionem, quæ jure naturali eſt cuique debita, cui Princeps ſine juſta cauſa, derogare non poteſt. *Abb. in cit. c. Cùm inter; n. 9. h. t.*

IX. Aſſertio 2. Excommunicatus, non ſolùm excipere, & appellare, ſed etiam appellationem proſequi poteſt, etiamſi ſit Actor principalis; prout ſumitur ex *cap. Significaverunt; 11. h. t.* Nam cùm »
Canonici Tornacenſes elegiſſent Petrum Clericum »
in Archipresbyterum, Mediolanenſis Archiepiſco- »
pus eum confirmare noluit, prætendens, ſibi jus eli- »
gendi competere; ideóque Zepum Clericum in Ar- »
chipresbyterum illius Eccleſiæ inſtituit. Quare Ca- »
nonici ad Sedem Apoſtolicam appellantes, impe- »
trârunt cauſam committi Præpoſito S. Stephani, »
qui electionem Petri ab ipſis factam confirmavit, »
pronuncians, jus eligendi ad Capitulũ pertinere: at »
verò partem adverſam, videlicet Archiepiſcopum, »
& Zepum à petitione Capituli abſolvit. Tunc par- »
tes à ſententia iſta Præpoſiti appellârunt ad Sedem »
Apoſtolicam, & impetrârunt, ut cauſa Abbati »
Papienſi, & Præpoſito Vercellenſi committeretur. »
Coram quibus, ex parte Archiepiſcopi, & Zepi, con- »
tra Canonicos exceptio excomunicationis eſt op- »
poſita: tum Judices iſti delegati perperam decreve- »
runt, Archiepiſcopum, & Zepum ad reſpondendum »
Canonicis non eſſe cogendos, non conſiderantes, »
quòd prætextu excommunicationis oppoſitæ, non »
debeat aliquis à proſecutione appellationis repelli; »
cùm omnis legitima defenſio in Judicio excommu- »
nicatis ſit reſervata. Ab hac verò ſententia cùm Ca- »
nonici ad Gregorium IX. appellâſſent, ipſe manda- »
vit eiſdem Judicibus, ut, non obſtante hujuſmodi »
exceptione, in ipſo negotio procedant. »

X. Hinc colligitur primò, quòd non tantùm Reus, ſed etiam Actor cauſam appellationis proſequi poſſit in Judicio, non obſtante exceptione excommunicationis; quia in caſu hujus cap. Canonici Tornacenſes, licèt fuerint Rei in eo, in quo condemnati ſunt, erant tamen Actores; quia petebant electionem ſuam confirmari, & jus eligendi Archipresby-

terum

rerum ad ſe pertinere, dicebant, in quibus duabus petitionibus etiam cauſam obtinuerunt; ſed in tertia ſuccubuerunt, in qua etiam erant Actores; quia petebant, ſententiam abſolutoriam pro Archiepiſcopo, & Zepo latam revocari; & colligitur ex eò, quòd Judices delegati pronunciârunt, partem adverſam non eſſe cogendam ad reſpondendum Canonicis, à qua ſententia ipſi appellârunt: & ſic erant Actores; & tamen Pontifex reſpondit, quòd Capitulum per exceptionem excommunicationis oppoſitam non debeat à proſecutione appellationis excludi. Ratio eſt; quia, niſi Actor per ſententiã condemnatus facultatem habeat appellandi, & appellationem proſequendi, poſſet per tranſitum ſententiæ in rem judicatam ei grave præjudicium generari: & ideo admittitur ad defenſionem juris ſui, non obſtante exceptione excommunicationis, cùm tunc ſit velut Reus, qui ſe defendit: nam appellatio eſt quædam defenſio, licèt in prima inſtantia intervenerit, ut Actor, qui impugnabat; neque enim prætextu excommunicationis, aliquis eſt injuſtè condemnandus. *Gl. hîc V. Defenſio; Innoc. ibid. & Vivian. in Ration.*

Colligitur ſecundò. Si ſententia Judicis plura capitula, ſeu articulos contineat; tunc poteſt utraque pars appellare à ſententia, ſi una condemnetur in uno articulo, altera in alio; ut in caſu huius c. Capitulum, præter confirmationem electionis ſuæ, inſuper fortè petebat expenſas litis ſibi præſtari à parte adverſa, vel fructus perceptos ab inſtituto in Archipresbyteratu reſtitui: à qua petitione, cùm repulſam tuliſſet Capitulum, appellavit; nam hîc dicitur, quòd pars adverſa fuerit abſoluta ab impetitione Capituli: pars verò altera, videlicet Archiepiſcopus, cum inſtituto ab eo, appellavit à ſententia lata pro Capitulo, quod ad ipſum pertineat jus eligendi. *Gl. hîc V. Abſolvit; & Abb. n. 7.* Reliqua, quæ hîc annotant DD. ad alias materias pertinent.

XI. Ceterùm, quod dictum eſt, appellantem, non obſtante excommunicatione, proſequi poſſe appellationem, id extenditur primò, quòd etiam Reſcriptum impetratum in cauſa appellationis valeat, non obſtante exceptione excommunicationis poſt appellationem latæ, licèt de ea in Reſcripto nulla fiat
» mentio; prout deciditur in *c. Dilectæ*; 10. *h. t.* Nam,
» cùm controverſiæ ortæ eſſent de decimis, & aliis
» rebus, inter Prioriſſam, & Conventum de Campeſ-
» ſia, ex una parte, & inter Priorem, & Conventum
» de Buceleia ex altera, eas Pontifex Gregorius IX.
» Abbati cuidam Benedictino, & aliis quibusdam de-
» legavit. Cùm autem Moniales ſe gravari exiſtima-
» rent, ad Sedem Apoſtolicam appellârunt, & nun-
» cium ad proſequendam appellationem Romam
» miſerunt. Sed Judices nihilominus poſt interpo-
» ſitam appellationem, eas excommunicârunt. Tum
» verò Moniales alias litteras ſuper eadem cauſa ap-
» pellationis impetrârunt: in quibus ea commiſſa
» fuit Priori de Angles, & conjudicibus, nullâ in lit-
» teris factâ mentione excommunicationis. Quam-
» obrem pars adverſa, videlicet Prior, & Conventus
» eius, cùm excepiſſet de excommunicatione Mo-
» nialium, cuius nulla mentio facta eſſet in litteris
» Apoſtolicis, eámque exceptionem Judices admitte-
» re nollent, ad Sedem Apoſtolicam appellavit, &
» alias litteras ad alios Judices, videlicet Priorem de
Gernemoë cum ſociis impetravit. Coram quibus »
Moniales excipiendo replicârunt: quandoqui- »
dem ſententia excommunicationis in ipſas lata »
fuerit, poſt legitimam appellationem ab ipſis fa- »
ctam, & cuilibet etiam excommunicato defenſio- »
nis auxilium competere debeat; ideo rectè fuiſſe »
Judices in priore appellationis cauſa datos, videli- »
cet Priorem de Angles, & ſocios, quòd exceptio- »
nem partis adverſæ admittere noluerint. Sed cùm »
Prior de Gernemoë, & conjudices hanc defenſio- »
nem, & replicationes Monialium non reciperent, »
ipſæ denuo ad Papam appellârunt: qui reſcripſit »
ad Decanum Linconienſem, eique mandavit, ſi »
narrata vera ſint, ut in ſtatum priſtinum reſtituat, »
quidquid poſt appellationem Monialium attenta- »
tum eſt, & poſtea in negotio ipſo procedat, juxta »
mandatum ad Priorem de Gernemoë, & Conjudi- »
ces eius antea datum. »

XII. Notandum hîc primo. Quòd in caſu huius c. triplex mandatum fuerit impetratum ad Judices delegatos ſuper cauſa appellationis. Quare, ut notat *Gl. fin. hic*, ultimus Judex, videlicet Decanus, ſi cognoverit, appellationem Monialium eſſe legitimam, debet, reſciſſis iis, quæ poſt appellationem attentata ſunt, in cauſa principali procedere, ſecundùm tenorem præſcriptum in mandato Apoſtolico dato ad Priorem de Gernemoë, qui probabiliter fuit conformis modo procedendi præſcripto Jure communi in *c. Ut debitus*; 59. *de appell.* nempe, ut, ſi conſtiterit, Moniales legitimè appellâſſe, delegatus procedat in cauſa principali, & litem definiat: ſi verò illegitimè, eas in expenſas condemnet, & cauſam remittat ad Priorem de Angles, & hic etiam, ſi appellationem legitimam eſſe appareat, cauſam principalem decidere debebit. Alioquin, ſi illegitimè appellatum fuerit, Moniales condemnabit in expenſas, & cauſam remittet ad Judicem *à quo*, nempe ad Abbatem Benedictinum, juxta *cit. c. Ut debitus.*

Notandum ſecundò. Etſi excommunicatio lata in Vniverſitatem, ſeu Collegium non teneat, *c. Romana*; 5. §. *In univerſitatem; de ſent. excomm. in 6.* poteſt tamen in ſingulos de Collegio excommunicatio ferri, propter eorum contumaciam: ut colligitur ex hoc c. in quo omnes Moniales fuerunt excommunicatæ; & notat *Abb. hîc n. 2.*

Notandum tertiò. Si quis appellavit à judiciali gravamine, & Judex nihilominus, non obſtante appellatione, procedat ad excommunicationem appellantis, poteſt is appellationem proſequi, & in Judicio contendere, & ſuper hoc Reſcriptum delegationis impetrare, ut deciditur in hoc c. Ratio eſt; quia talis excommunicatio, quæ poſt interpoſitam appellationem lata fuit, pro irrita haberi, ideóque eius nulla ratio haberi debet, *c. Per tuas*; 40. *de ſent. excom.* cùm appellatione pendente nihil debeat innovari, ſeu de novo attentari; alioquin attentata revocari debent. *c. Non ſolum*; 7. *de ſent. excom. in 6.* & cùm excommunicato competat appellatio, tanquam neceſſaria defenſio, parum, aut nihil ea ipſi prodeſſet, niſi illam proſequi poſſet appellans, & Judicem ſuper ea impetrare. *Abb. hîc n. 2. not. 2.* neque verò Reſcriptum impetratum in cauſa appellationis cenſeri debet ſubreptitium, quòd in eo non ſit facta mentio excommunicationis latæ, poſt appellationem factam: nam

appellans, qui à Judice, *à quo*, ob gravamen appellavit, & ab eo receſſit, non tenetur ſcire, quid ipſe Judex poſtea faciat. Sicut ergo in impetratiooe Reſcripti poſterioris non eſt opus mentionem facere Reſcripri priùs impetrari, ſi hoc irritum ſit, vel per exceptionem elidi poſſir; prout ſumitur ex *c. Bonæ*; *3. de confirm. util.* nam univerſim loqueodo Reſcripra ideo ob raciturnitarem veri vitianrur; qoia, ſi Princeps cognitam haberet eitcumſtaotiam, vel qualitatem, quæ reticetur, Reſcriptum ooo dediſſet, vel non tali modo dediſſet: poſito autem, quòd prius Reſcriptnm, ob aliquem defectum, fuerir irritum, vel infirmum; tunc eo non obſtante, poſterius Reſcriptum Princeps dediſſet: ita ſimiliter in propoſito Reſcriptum imperratum in cauſa appellatiouis validum eſt, etiamſi de excommunicatione lata, poſt legitimam appellationem, in eo nulla facta ſit mentio: cùm enim illa ſit irrita, nihilominus tale Reſcriptum datum fuiſſet, etiamſi in eo fuiſſet expreſſa excommunieatio. *Abb. hic n. 3.*

XIII. Extenditur ſecundò. Quòd valeat Reſctiptum impetratum ab excommunicato ſuper cauſa appellatioois, etiamſi illi poſtea objiciatur, quòd tempore impetrari Reſcripti fuerir excommunicarus; ptour deciditur in *c. Venerabilem*; *14. & ult. h. t.*
» Nam cùm Archiepiſcopus Narbooenſis appellâſſet
» à Judicibus, propter gravamen ſibi illarum, ad Se-
» dem Apoſtolicam, imperrans Reſcriptnm ad alios
» Judices: coram his ipſi objiciebatur, quòd tempo-
» re Reſcriptl, etſi ex aliis cauſis impetrati, in ex-
» communicatione extiterir, cuius in eo nulla fieret
» mentio. Ad hoc Reſpondir Papa Gregorius IX.
» Archiepiſcopum, vigore illios Reſcripti, ad proſe-
» quendam appellationem admitteudum eſſe: nam
» alioquin nihil excommonicaris prodeſſet, quòd eis
» conceſſum ſir appellare, oiſi etiam appellationem
» proſequi, & ſuper ea Reſcriptum delegationis im-
» petrare poſſent. Ratlo generalior eſt; quia, ſi
» qoidpiam alicui cooceſſum ſir, cenſentur etiam
eouceſſa ea, ſine quibus illud inefficax foret, vel commodè expediri noo poreſt. *c. Præterea*; *5. de offic. deleg.* cui ergo conceſſa eſt appellatio, cenſeri etiam debet conceſſnm, quòd poſſit appellationem proſequi, & ſuper ea Reſcriptum ad Judices delegatos impetrare. *Abb. hic n. 5.*

XIV. Idque procedit, non ſolùm, ſi appellans excommunicatus ſit ex aliis cauſis, ur in caſu *cit. c. ult. h. t.* ſed eriam, ſi excommunicarus fuerit propter cauſam, à qua appellavit; prout ſumitur ex *c. 1. de Reſcript. in 6.* ubi generaliter, & iodiſtinctè permittitur excommunicato Reſcriprum impetrare, in cauſa excommunicationis, vel appellationis. *Abb. hic n. 7.*

Excipiendum tamen eſt: niſi quis appellet ab ipſa ſententia excommunicationis, noo dicendo, ſententiam eſſe ipſo jure nullam; ut quia poſt interpoſitam appellatiooem lata fuit; vel quia intolerabilem joris errorem continer; ab hac enim appellare eſt licitum: ſed dicendo ſolùm, ſententiam excommunicationia eſſe injuſtè, ſeu illicitè latam, non negando tamen, validè latam eſſe; tunc enim, cùm appellans fatearur, ſe excommuoicatom eſſe, meritò repellitur à proſeqoenda appellatione, neque admitti debet ad litigandum de iojuſtitia excommunicatioois, niſi priùs petat, & impetret abſolutionem. *c. Per tuas*; *40. de ſent. excomm.* nam cùm hoc caſu, ante omnia, à Judice abſolvendus ſit, priusquam cognoſcatur, juſténe, an injuſtè excommunicarus fuerit, juxta *c. Cum contingat*; *36. De offic. jud. deleg.* differeodo petere abſolutionem, videtur excommunicationem cootemnere. *cit. c. Per tuas*; *Abb. hic n. 6.*

XV. Aſſertio terria. Si Reus excipiat coutra Actotem, quòd ſit irretitus excommunicatione majore; Actor verò replicer, quòd ipſe quoque excommunicationem minotem conrraxerit, uon eſt admitteuda iſta Actoris replicatio, ſeu reciproca exceprio, quamvis exceptio Rei conventi ſit legitima; prour deciditur in *c. A nobis*; *2. h. t.* Ubi quæſitum fuit, »
ſi Titius accuſatus à Martino conrra illum exci- »
piat, qoòd ſit excommunicatus, ſed Martiuus re- »
plicer, quòd ipſe quoque Titius ſit excommunica- »
tus, ſcienter communicando ſecum iu oratione, & »
locutione; ideóque ad excipiendum admitti uon »
debeat, an hæc replicario Martioi ſit admittenda, »
& Titius ab accuſatione repelleodus? Ad hoc re- »
ſpondir Innocentius III. quòd Martinus ſit ab ac- »
cuſatione Titii repellendus; quia ipſe à commu- »
uione fidelium fuit excluſus: Titius verò ad exci- »
piendum contra illum admittendus; quia ipſe ſo- »
lùm à participatione Sacramentorum fuit remo- »
tus. Ratio deciſionis patet ex textu; quia per majorem excommunicationem arcetur quis à commuoione fidelium, & cooſequenter etiam à communiona forenſi, ita, ut repelli poſſit, ac debeat in Judicio: per excommunicationem minorem verò arcetur quis ſolùm à participatiooe, ſive perceptione Sacramentorum, ita, ut illa recipere non poſſir: dummodo tamen Reus cum Actore excommunicato non communicaverit in crimine: tuoc enim velut crimioſus etiam tepelli poſſet ab accuſando, ut notat *Imol hic n. 5.*

XVI. Verùm obſtare videtur, quòd Reus couventus, qui priùs communicavit cum Actore excommunicato, in oratiooe, & ſermone, non videatur poſtea poſſe eundem excipiendo repellere; quia, quem ſemel quis approbavir (ſaltem tacitè, & ipſo facto, non virando eum, ſed cum illo communicando in converſatione externa) noo poteſt deinde reprobare. *Arg. c. Quemadmodum*; *25. in princ. juncta Gl. V. Præcedentem*; *de jurejuran.* Sed reſpoodetur, ſi reus conventus ſcienter communicavit in oratione, & ſermone cum excommunicato denunciato, & non toleraro; ideóque excommunicationem minorem incurrit; tunc nihilominus poteſt, & debet excommunicatum agentem in Judicio excipiendo repellere; quia tunc approbatio non pendet ab excommunicari voluntate, ſive communicando cum illo non potuit eum approbare; uam cùm jure publico excommunicatus non tolerarus, ſeu denunciatus ſit vitandus, non poteſt huic juri, nec expreſsè, nec tacitè à privatis renunciari. *Arg. c. Si diligenti*; *12. de foro compet.* adeóque non obſtante illâ communione cum Actore, Reus poteſt, ac debet illum, ſaltem per viam exceptionis, repellere. At verò in iis, quæ pendent à voluntate approbantis, hic non poteſt nec agendo, nec excipiendo impugnare, vel reprobare approbatum. *Gl. hic V. Accuſatione*; *& Abb. n. 7.* ſi verò Reus communicavit cum Actore excommunicato rolerato, & non vitaodo; runc etiam ipſe Reus poteſt eum ab agendo repellere, quamvis non debeat, poſt Con-

ſtitutionem

Digitized by Google

ſtitutionem Extravag. Concilii Conſtantienſis *Ad evitanda*; vi cujus fideles non tenentur quidem vitare publicè excommunicatos toleratos, poſſunt tamen eos vitare, ſi velint; quia per illam Conſtitutionem nullus favor eſt factus ipſis excommunicatis, ſed ſolùm aliis fidelibus, datâ illis facultate vitandi, ſi velint, aut non vitandi; ut ex communi notat *Avila de cenſur. p. 2. c. 6. diſ. 7. dub. 1. concl. 1. & 2.* ergo Reus poteſt excipiendo repellere ab agendo etiam excommunicatum toleratum, ſi velit, quamvis non debeat, ſicut ante Concilium Conſtantienſe tenebatur vitare. Quare regula illa paulò antè tradita, quòd, quem ſemel quis approbavit, poſtea reprobare non poſſit, locum tantùm habet in iis rebus, in quibus conſentiendo juri ſuo renunciare quis videtur, quod in propoſito non contingit; quia jure novo libera facultas conceſſa eſt fidelibus communicandi cum excommunicato tolerato, vel etiam vitandi illum, prout voluerint, quod cùm in favorem fidelium ſit ſtatutum, latè id interpretari oportet.

XVII. Sed jam hic ulteriùs quæritur, an, ſi uterque litigans, non ſolùm Actor, ſed etiam Reus excommunicatione majore ſit irretitus, atque Reus conventus Actori objiciat exceptionem excommunicationis, poſſit Actor viciſſim Reum repellere, quòd non poſſit excipere, eò quòd æquè, atque ipſe, ſit excommunicatus; adeóque etiam excluſus à communione forenſi. Reſpondetur negativè; quia exceptio Rei conventi non habet ſe propriè per modum actionis, ſed potiùs defenſionis, cùm tendat non ad impugnandum Actorem, ſed ad illum repellendum, ut deſiſtat ab agendo in judicio: conſtat autem omnem legitimam defenſionem eſſe reſervatam, & conceſſam excommunicato, ſeu ligato, etiam majore excommunicatione. *c. Significaverunt; 11. h. t. Gl. hîc V. Accuſatione; & Abb. num. 8.* unde etiam Reus excommunicatus, infamis, & criminoſus poteſt excipere contra accuſatorem, vel teſtem excommunicatum, infamem, vel criminoſum, eúmque repellere; ut ex communi hîc docet *Alex. de Nevo n. 15.* Ratio eſt; quia in hoc caſu non habet locum compenſatio excommunicationis unius cum excommunicatione alterius, ob defectum paritatis, nam favorabiliores ſunt Rei, quàm Actores; ideóque Reo faciliùs conceditur defenſio, ſeu exceptio, quàm Actori oppugnatio, ſive actio; ut notat *Gl. in c. Teſtimonium; 54. V. In hoc caſu; de teſtib.* Et hinc excommunicationes non compenſantur ad invicem, ita, ut, licèt excommunicatus poſſit excipere, non tamen agere contra alium excommunicatum. *Barboſ. in Collect. hîc num. 2.*

§. III.

Quando, & quomodo exceptio excommunicationis opponi poſſit, vel debeat, & quando exceptiones contra teſtes proponendæ ſint?

Præmittendum, quod exceptiones dilatoriæ, quæ proponuntur causâ differendi Judicium, regulariter opponi debeant, ante litis conteſtationem. *c. 1. de lit. conteſt. in 6.* exceptiones verò peremptoriæ plerumque etiam poſt litis conteſtationem, & poſtquam probationes allatæ, teſtes publicati, & in cauſa concluſum fuit; ut dictum ſuprà *tit. 5. §. 3. n. 21. & ſeqq.* nunc de quibusdam exceptionibus in ſpecie, quando opponi poſſint, vel debeant, dicendum, de quibus agitur in hoc tit.

XVIII. Aſſertio prima. Quamvis exceptio excommunicationis inter dilatorias numeretur (quæ regulariter ante litis conteſtationem opponi debent) ſi tamen Reus ſcienter illam ab initio litis opponere omiſerit, nihilominus eam (etiam poſt litem conteſtatam) in qualibet parte Judicii opponere poteſt: idque in hac exceptione ſpecialiter ſtatutum eſt, ne quis, cum animæ ſuæ periculo, excommunicato communicare cogatur. Verumtamen, ſi Reus eam exceptionem, ante litis conteſtationem, opponere omiſit, ita, ut Actor laboribus, & ſumptibus fruſtra fatigaretur, condemnari debet ad legitimas expenſas ſolvendas Actori. Porrò qui publicè excommunicatus eſt, etiamſi hujusmodi exceptio contra illum non fuerit oppoſita, à Judice tamen ex officio ſuo repellendus eſt; ita ſtatuitur in *c. Exceptionem; 12. h. t.*

XIX. Idem ſtatutum habetur in *c. Pia; 1. in princ. h. t. in 6.* quod eſt deſumptum ex Concilio Lugdunenſi, ubi Innocentius IV. ita reſcripſit: Piè, ac rectè Mater Eccleſia ſtatuit (in *cit. c. Exceptionem; 12. h. t.*) ut exceptio majoris excommunicationis, in quacunque parte Judicii oppoſita lites differat, & repellat agentes (non item defendentes, ſeu excipientes. *Gl. hîc V. Agentes.*) ut Eccleſiaſtica cenſura magis timeatur, communionis periculum vitetur, contumacia reprimatur, atque excommunicati, dum à communibus actibus repelluntur, rubore ſuffuſi, ad humilitatis, & reconciliationis affectum faciliùs inclinentur. Sed quia, quod rectè proviſum fuit in remedium, propter malitiam hominum, ſæpe vertitur in nocumentum (dum enim in Eccleſiaſticis cauſis talis exceptio frequenter per malitiam opponitur, differuntur negotia, & partes laboribus, & expenſis fruſtra fatigantur) ideo æquum eſt, ut huic malo paſſim invaleſcenti medela adhibeatur, de qua infrà dicetur *n. 21.*

XX. Pro intellectu utriusque hujus c. Notandum 1. Exceptio excommunicationis, licèt aliàs ſit dilatoria, & differat proceſſum Judicii, usque dum excommunicatus abſolvatur, adeóque ante litem conteſtatam opponenda eſſet: nihilominus tamen ea in quacunq; parte Judicii opponi poteſt contra Actorem, etiam poſt concluſionem in cauſa, usque ad latam ſententiam: idque præcipuè propter periculum animæ, ſeu peccatum, quod incurrit litigans, communicando cum collitigante; & quidem uterq; tam communicans, qui communicando incidit in minorem excommunicationem, quàm excommunicatus ſ. us notat *Gl. in cit. c. 1. V. Periculum.* Hoc verò tantùm habet locum, ſi communicatio forenſis, ſive in Judicio fiat cum excommunicato vitando, & non tolerato: is enim à parte litigante, vel, ſi hæc id intermittat, à Judice, etiam poſt litem conteſtatam, repelli poteſt, imò & debet, juxta *cit. c. Exceptionem; & c. 1. eod. in 6.* at verò excommunicatus toleratus, &

non

non vitandus poteſt ideo repelli ab agendo, ſive ante, ſive poſt litem conteſtatam, in qualibet parte Judicii, ita, ut interea, donec exceptio hæc excommunicationis à Reo probetur, Judex procedere, vel Actorem ad probandam ſuam intentionem admittere non poſſit: quia & Judex Actorem excommunicatum, ſi publica, & notoria ſit excommunicatio, ſed non ſit denunciatus, vel vitandus, ab agendo repellere poteſt, non tamen tenetur; quia non obligatur illum vitare; ut docet *Suar. diſ. 16. de cenſur. ſect. 3. num. 2.* Ratio aſſignatur in *cit. c. 1.* videlicet, ut magis Cenſura Eccleſiaſtica timeatur, & communionis periculum evitetur, & contumaciæ vitium reprimatur: ideóque excommunicati, etiam tolerati, & non vitandi, à communibus actibus, non ſolùm judicialibus, quales ſunt procuratorum, & teſtium, ſed etiam extrajudicialibus, ubi de ipſorum utilitate agitur, repelluntur. *Gl. in cit. c. 1. V. Communibus; h. t. in 6.* nam excommunicatio tractum ſucceſſivum habet, ita, ut ſemper ex parte excommunicati peccatum continuetur, iſque continuò peccet, ſi abſque neceſſitate cum fidelibus communicet, etiamſi vitandus non ſit, cùm tales excommunicati novo jure vitari poſſint, etſi non debeant; ut ſuprà dictum.

Notandum ſecundò. Dupliciter opponi poteſt exceptio excommunicationis; ut notat *Gl. communiter recepta in cit. c. 1. V. Opponit; h. t. in 6. Barb in Collect. ibid. n. 6.* Primò, in vim, ſeu per modum dilatoriæ, ad impediendum, ac differendum duntaxat proceſſum Judicii, ſalvo jure Actoris, ut ſi v. g. opponatur Actori, quòd in Judicio ſtare non poſſit; quia majore excommunicatione eſt obſtrictus: & tunc Actor, poſtquam ab excommunicatione eſt abſolutus, poteſt agere, & petitionem ſuam proponere in Judicio, qui eſt caſus *cit. c. 1. h. t. in 6.* Secundò, in vim, ſeu per modum exceptionis peremptoriæ, ut ſi v. g. electo Prælato petenti confirmationem objiciatur, quòd tempore electionis fuerit irretitus majore excommunicatione, vel electus ab excommunicatis, vel quòd collatum ſit beneficium excommunicato; quia tunc perit omnino jus Actoris, ſeu petitoris, ſi exceptio fuerit probata; cùm priore caſu ſolùm differatur, donec abſolvatur.

XXI. Aſſertio ſecunda. Si quis exceptionem excommunicationis alicui objiciat, ut ipſum ab agendo repellat, debet ſpeciem ejus (utrùm ſit major, an minor excommunicatio) & nomen excommunicatoris (proprium, & appellativum, vel ſaltem nomen dignitatis, ut ſciatur, an ſit Judex ordinarius, vel delegatus, *Gl. hic V. Nomen*) exprimere: eámque rem, ſive excommunicationem in publicam cognitionem Judicis deferre, ita, ut poſt eum diem, in quo excommunicationem objecit (eodem non computato) intra octo proximos dies, eam probare teneatur apertiſſimis documentis. Quòd ſi intra illos dies Reus non probaverit excommunicationem, Judex in cauſa procedet, & Reum in expenſas, quas Actor, interim ſe feciſſe, docuerit, præmiſsâ taxatione, condemnabit; prout ſtatuitur in *cit. c. 1. §. Si quis igitur; h. t. in 6.* Si verò Reus, durante inſtantiâ Judicii (antequam hoc per ſententiam finitum eſt) denuo eandem excommunicationem, vel aliam objiciat, eámq; probet (infra octo dies) Actor ulteriùs admitti non debet ad agendum in Judicio, donec abſolutus fuerit ab excommunicatione: quæ tamen præceſſerunt acta, firma, & valida manebunt. Quòd ſi verò reus, poſtquam ſemel ſuccubuit in probatione excommunicationis, atque ad objiciendam denuo excommunicationem admiſſus, in eâ intra octiduum probandâ ſecundò defecerit, tertiò excipere volens admittendus non eſt ad probandum: præterquam ſi nova excommunicatio emerſerit (ſive Actor de novo excommunicationem incurrerit) vel evidens, & prompta, ſeu expedita probatio antea objectæ excommunicationis de novo ſupervenerit; *cit. c. 1. §. Si verò?* Porrò, ſi poſt latam ſententiam (quæ tranſiit in rem Judicatam) exceptio excommunicationis objecta fuerit (& probata à Reo, intra octo dies, ut ſuprà) eius executionem impediet (donec fuerit abſolutus) ſed ipſa ſententia valida manebit, ac ſi ipſe tempore ſententiæ latæ excommunicatus non fuiſſet; ut ſupplet *Gl. ibid. V. Obtinebit.* Verùm ſi Actor publicè ſit excommunicatus, idque Judex ſciat: tum Actorem, etſi Reus non excipiat, ex officio ab agendo repellere debet; prout ſtatuitur in *cit. c. 1. §. fin. h. t. in 6.*

XXII. Notandum primò. Ut excommunicatus repellatur ab agendo in Judicio, debet excommunicatio probari apertiſſimis documentis, videlicet per teſtes, vel inſtrumenta, *Gl. hic V. Documentis*; ac proinde non ſufficit, ut probare per unum teſtem, vel per famam, nec deferri poteſt juramentum in defectum probationis. *Franc. hic in §. Si quis igitur; n. 9.*

Notandum ſecundò. Si excipiens deficiat in probatione exceptionis dilatoriæ, ſtatim debet condemnari in expenſas Actori, etiam ante finem ipſius cauſæ, ſeu Judicii: ſi tamen Judex pronunciet, procedendú eſſe ad ulteriora, nec Reum ſtatim condemnet in expenſas, poterit poſtea eum condemnare, uſque ad ſententiam definitivam; quia eò uſque adhuc durat officium, & juriſdictio judicis. *Franc. hic num. 2.*

Notandum tertiò. Si Actor excommunicatus, etiam vitandus, & non toleratus, comparens in Judicio, neque per exceptionem adverſarii, neque per Judicem ex officio repellatur, valida ſunt omnia acta Judicii præcedentia, ſive in cauſa civili, ſive in criminali; quamvis cum tali Actore in Judicio communicare illicitum ſit. *Franc. in cit. c. 1. §. Si verò; n. 2. & n. 4. Barb. ibid. in Collect. n. 10. Laym. lib. 1. tract. 5. p. 2. c. 2. n. 14.* Addit tamen *Franc. c. l.* quod objectâ poſtea, ac probatâ exceptione excommunicationis, reddatur Judicium nullum, etiamſi Judex non repellat excommunicatum, ita, ut omnia acta ſequentia, poſt oppoſitam, & probatam excommunicationem, ſint nulla; ut colligitur ex *cit. c. 1. §. Si verò*; ibi: *Quæ præceſſerunt*; ergo à contrario ſenſu, quæ ſequuntur, ſunt nulla.

Notandum quartò. Illud ſpeciale eſt in exceptione excommunicationis, quòd etiam poſt lapſum termini à Judice ad excipiendum ſtatuti, vel poſt ſententiam interlocutoriam, per quam Reus, ob defectum probationis, eſt repulſus, is iterum admittatur ad probandam eandem, vel aliam excommunicationem Actoris, *cit. §. Si verò. Barb. ibid. n. 11.* Illud tamen commune eſt huic exceptioni excommunicationis cum aliis exceptionibus dilatoriis, quòd, ſi poſtea nova excommunicatio emerſerit, ſeu ſupervenerit, vel ſi probatio antiquæ, quæ antea præceſſerat, de novo allata

allatâ fuerit; nim etiam poſt litis conteſtationem, & in quacunque parte Iudicij admittiturReus ad iterum opponendam exceptionem excommunicationis. *cit. §. Si verò; Franc. ibid. n. 3. & Barboſ. n. 12.*

Notandum quintò. Qui bis defecit in probatione excommunicationis, non poteſt in eadem, vel alia excommunicatione, ſed antiqua, tertiò exceptionem objicere; quia præſumitur malitiosè id facere, & litem indebitè velle prolongare. *cit. §. Si verò:* niſi poſt binam oppoſitionem, nova excommunicatio ſupervenerit; tunc enim datâ novâ dilatione, bis adhuc admittetur Reus ad illam proponendam, & probandam, ſed non tertiò: præterquam, ſi Judici videretur malitiosè proponi. *Franc. in cit. §. Si verò; num. 2. not. 3.*

Notandum ſextò. Si ſententia definitiva lata ſit pro Actore excommunicato, poteſt nihilominus contra illum opponi exceptio excommunicationis, etiamſi in rem judicatam tranſiviſſet, & per eam impedietur executio ſententiæ, licèt ab ea non ſit appellatum; quia ex ſententia eſt orta nova actio, quam excommunicatus intentare non poteſt. *Franc. in cit. c. 1. §. Sed ſi poſt; n. 1.* & merus executor admittere debet exceptionem excommunicationis; quia nec coram illo excommunicatus comparere poteſt. *Gl. in cit. §. fin. V. Executionem; & Barboſ. ibid. n. 16.*

Notandum ſeptimò. Judex debet publicè excommunicatum, etiam Reo non opponente, ex officio ſuo repellere ab agendo. *cit. c. 1. §. fin.* idque tum ad vitandum periculum peccati, quod incurrerent communicantes cum illo; tum ne tam gravis cenſura Eccleſiaſtica contemnatur; ut habetur *in princ. cit. c. 1. Franc. hîc §. fin. n. 2. not. ult.*

XXIII. Aſſertio 3. Exceptiones contra perſonas teſtium objici, & probari debent, ante latam ſententiam definitivam; prout ſumitur ex *c. Denique; 1. h. t.* Ubi Papa Cæleſtinus III. ita reſcribit: » Si crimina teſtibus productis, per modum exceptionis objiciantur, de quibus nunquam antea accuſati fuerant; tum criminum probatio exhibenda eſt in Judicio, priusquam cauſa per ſententiam terminetur, eò quòd ad ferendum teſtimonium requirantur teſtes, ſecundùm ſtatuta SS. Canonum, nullâ infamiâ notati, vel ſuſpicione gravati, ſed, qui ſint abſque manifeſta macula (*can. Teſtes; 39. cauſ. 2. q. 7. c. Præſul; 2. in fine, q. 5. cit. cauſ. c. Licet; 23. & c. ſeq. de teſtib. Gl. hîc V. Abſque ulla*) ſi verò teſtibus objiciantur illa crimina, de quibus jam ante in priore Iudicio fuerunt accuſati, & quidem convicti, vel confeſſi, tum ſtatim à teſtimonio repellendi ſunt; quia non eſt credendum eorum confeſſioni, ſeu depoſitioni, niſi priùs probaverint, ſe eſſe innocentes, hoc eſt, ut explicat *Gl. hîc V. Innocentes;* niſi probaverint, ſe emendatos eſſe de crimine, & egiſſe pœnitentiam, & tum demum admittuntur.

XXIV. Notandum hîc primò, quod dictum eſt, exceptiones contra perſonas teſtium opponendas eſſe, ante latam ſententiam, id intelligendum eſt: antequam in cauſa concluſum eſt. *Arg. c. Cùm dilectus; 9. de fide inſtrum.* ubi habetur, quòd inſtrumenta ab utraque parte produci poſſunt, donec in cauſa concluſum ſit: & *l. Si in rem; 29. in fine, ff. de eviction.* ubi *Gl. margin.* ait, ſententiam jam latam eſſe, & proximè ferendam, paria cenſeri. *Abb. hîc n. 3.* Imò hæ exceptiones regulariter fieri debent ante publicatas atteſtationes. *c. Præſentium; 31. de teſtibus.* juxta cuius tenorem intelligendum eſſe prædictum *c. 1. h. t.* notat *Gl. hic V. Obiiciuntur. Abb. cit. n. 3. Covarr. pract. qq. c. 18. n. 5.*

Notandum ſecundò. Exceptiones, quæ opponuntur contra perſonas teſtium, non poſſunt dici dilatoriæ; quia non differunt proceſſum Iudicij, adeóque nec debent opponi ante litis conteſtationem, nec dirigi ſecundùm regulas exceptionum dilatoriarum: neque etiam propriè ſunt peremptoriæ; quia non perimunt actionem, vel jus agendi; cùm etiam per alios teſtes, & modos fieri poſſit probatio: ſunt tamen quaſi peremptoriæ; quia magis accedunt ad naturam peremptoriarum, quàm dilatoriarum: nam, quamvis non directè, in obliquo tamen, & indirectè perimunt, & tollunt intentionem adverſarij, & jus agendi inutile reddunt; quia faciunt, ut per teſtes probari non poſſit: ſi enim probatum ſit, quòd teſtes ſint perjuri, vel aliàs criminoſi, non debent admitti; ideóque uſque ad ſententiam huiuſmodi exceptiones opponi poſſunt, ſicut aliæ peremptoriæ. *Gl. in cit. c. 1. V. Per ſententiam; & Abb. ibid. n. 7.* & dictum *ſupr. tit. 20. n. 245.*

Notandum tertiò. Quod dictum eſt, exceptiones contra teſtes opponi debere, ante ſententiam, id limitandum eſt Primò, ut non procedat, ſi exceptio opponatur, non contra perſonas, ſed dicta teſtium, ſcilicet cùm teſtis arguitur de falſo, vel, quòd Actor falſos teſtes produxerit, aut falſis inſtrumentis ſit uſus; ut tradit *Gl. in cit. c. 1. V. Per ſententiam; h. t.* Nam exceptio falſitatis, ſive de dolo, & falſitate commiſsâ, non ſolùm ante, ſed etiam poſt ſententiam objici poteſt; prout expreſsè dicitur in *c. Cùm venerabilis; 6. h. t.* imò ſemper eam opponere licet ad impediendam executionem. *l. Purè; 5. §. fin. ff. de doli. & met. except.* ubi ratio redditur; quia Actor quidem in ſua poteſtate habet, quando utatur jure ſuo: is autem, cum quo agitur, non habet poteſtatem, quando conveniatur. Quòd ſi quis de commiſſo crimine falſi criminaliter conveniatur, ea actio intra annos XX. inſtitui poteſt; ut conſtat etiam ex *cit. c. Cùm venerabilis;* ubi dicitur, eùm falſorum inſtrumentorum prætextu, lata ſententia uſque ad XX. annorum ſpatium valeat retractari, veritate compertâ, ſicut & aliæ criminales actiones. *l. Querelam; 12. C. ad leg. Cornel. de falſ. Gl. in cit. c. 1. V. Per ſententiam; h. t.*

Limitandum ſecundò: Si ſententia non tranſeat in rem judicatam, v. g. in cauſa matrimoniali; tunc etiam poſt illam contra teſtes exceptio opponi poteſt: quemadmodum etiam in cauſa appellationis, ſicut peremptoriæ exceptiones, quæ antea oppoſitæ non erant, poſſunt poſtea opponi: ita & exceptiones contra teſtes, dummodo malitiosè non fuerint dilatæ, videlicet ad protrahendam litem. *Gl. in cit. c. 1. V. Per ſententiam. Abb. ibid. n. 8. & 9.*

XXV. Aſſertio 4. » Si contra teſtes crimina objecta ſint, per modum exceptionis tantùm (ut à teſtimonio ferendo repellantur) tametſi de ijs convicti fuerint, vel confeſſi, non tamen poſtea pœnâ ordinariâ affici debent, cùm accuſatio contra eos directa non fuerit: ſed ſufficit eos à teſtimonio ferendo repellere, præſertim, ſi crimen objectum ad cauſam, de qua agitur, non pertineat; prout ſtatuitur in *cit. c. 1. in fine h. t.* & tradit *Gl. in c. Ex pœnitentibus; 55. diſ. 50.* Ratio redditur in textu, quia contra

tra ipſos teſtes actio, vel accuſatio mota non fuit; proot etiam habetur in *c.* 2. *de ord. cognit.* ubi *Gl. V. Reſtitutio*; ait: Semper enim videndum eſt, ad quid agatur; quia ſecundùm modum agendi formatur ſententia. Idque confirmatur ex *c. Super his*; 16. *de accuſat.* ubi dicitur, ſi electus repellatur tanquam iodignus, ob crimen commiſſum, non eſſe ideo privandum beneficiis obrentis.

Verùm in bac re ulteriùs diſtinguendum eſt: nam vel crimen cootra teſtem obiectum, & probatum caoſæ in judicium deductæ connexū eſt; & tunc, ſi de falſo teſtimooio arguatur, & convincatur, illúdque confireatur, puniri poteſt à Judice, coram quo falſum teſtimooium dixit, juxta *l. Nullam*; 14. *C. de teſtib.* & quidem pœnâ ordinariâ, taoquam falſarius, & perjurus, dummodo falſum dixerit circa factum ſubſtantiale, ſive per ſe ad cauſam pertinens; ſin autem circa aliquid accidentale, quod ad cauſam judicij ſolùm per accidens pertinet; tum extra ordinem puniendus eſt. *Menoch. de arbitr. Judic. caſu* 307. *n.* 2. & 3. Vel teſtis ſuſcepit judicialem litem ſuper crimioe ipſi objecto, & ad cauſam in judicium deductæ pertinente, de quo convictus, & confeſſus eſt; & tunc pœnâ ordinariâ eſt afficiendus. *Arg. l.* 2. *§. In publico*; *ff. ad leg. Jul. de adult.* ubi dicitur: Si mulier viro de adolrerio ipſam accuſante crimen lenocinij objiciat, quòd conſenſerit in adulterium ipſius, & ipſam adultero tradiderit, licèt mulier per hoc oon excuſetur, tamen maritum ob lenocinium puniri poſſe: idque maximè procedit, ſi teſtis crimen cauſæ connexum ſponte confireatur. *Gl. fin. in cit. c.* 1. *h. t.* Putant tamen nonnulli DD. valde probabiliter, quòd talis teſtis nec pœnâ extraordinariâ plecti poſſit; quia, quando nullum judicinm eſt inſtitutum præcedentis accuſationis, vel ſaltem ioquiſitionis, nullus eſt punieodus: neque ex eo, quòd io hoc c. dicitur: Teſtis noo poteſt puniri pœnâ ordinariâ: ſequitur, poſſe puniri pœnâ extraordinariâ; ut colligitur ex verbis immediatè ſubjectis: *ſed eius duntaxat teſtimonio non creditur*: adeòqoe in illo judicio nullâ aliâ pœnâ plectendus eſt, quamvis is puniri poſſit, præcedente accuſatione, vel inquiſitione. *Fachin. lib.* 13. *contro. c.* 43. *Barb. in Collect. in cit. c.* 1. *n.* 4. *h. t.*

§. IV.

An, & qualiter Iudex certum terminum ſtatuere poſſit, intra quem exceptiones dilatoriæ, vel etiam peremptoriæ proponi debeant?

» XXVI. Aſſertio 1. Quoniam per dilatorias
» exceptiones cauſæ in judicio nonnunquam mali-
» tiosè protrahi ſolent: ideo intra certum tempos à
» Judice aſſignandum, omnes exceptiones dilatoriæ
» opponi debent, ita, ut, ſi partes poſtea (id eſt, poſt
» terminum ſtatutum à Judice, & finitum) aliquas
» opponere voluerint, non audiantur, niſi priùs pro-
» teſtatæ fuerint: vel, niſi exceptio aliqua de novo
» emergat parti competens: vel, niſi is, qui opponere
» volt, juramento aſſerat, ſe póſtea ad illius noti-
» tiam perveniſſe. Ita ſtatuit Innocentius III. in

c. Paſtoralis; 4. *h. t.* Ratio deciſionis eſt; quia lites ſunt amputandæ, & intra competentem terminum expediendæ. *c. Finem*; 5. *de dolo, & contum. l. Properandum*; 13. *in princ. C. de judic.* Idque procedit, tametſi lis nondum ſit conteſtata; quia præfixio termini habet vim litis cooteſtationis: terminus enim ab homine, videlicet à Judice ſtatutus, ſuccedit in locum termini ſtatuti à Jure. *Arg. c. Perſonas*; 4. & *c. ſeq. de appellat.* ſicut ergo exceptiones dilatoriæ regulariter ante litis conteſtationem opponi debent: ita quoque, ſi terminus à Judice præfixus ſit ijs proponendis, intra eundem proponi debent; nec poſtea ampliùs proponi poſſunt, etiamſi lis non ſit conteſtata. *Abb. hic n.* 15. Poteſt autem Judex terminum ad opponendas exceptiones dilatorias Reo præfigere, non tantùm ad petitionem Actoris, in cuius favorem principaliter aſſignatur talis terimious, ſed etiam ex officio ſuo; quia boni Judicis eſt lites dirimere, & malitiis hominum obviare. *Abb. hic n.* 26.

XXVII. Excipiuntur tamen in *cit. c. Paſtoralis*; tres caſus, in quibus etiam poſt terminum elapſum, proponi poſſunt exceptiones dilatoriæ. Veluti

Primò, ſi Reus priùs proteſtatus ſit, quòd ſalvæ ſibi manere debeant aliæ exceptiones, quæ nominatim, & in ſpecie exprimendæ ſunt, & quidem io ſcriptis; ſed poſtea ſuo tempore, & loco probandæ erunt: nec ſufficit in genere dicere: Salvis aliis exceptionibus: quia ſic per hanc conſtitutionem noo eſſet ſatis proviſum abbreviandis litibus. *Gl. hic V. Proteſtatæ*; & *Abb. n.* 3. & 17. Secundò, ſi poſt terminum ad opponendas dilatorias exceptiones ſtatutum, & elapſum, vel etiam poſt litem conteſtatam, aliqua exceptio de novo oriatur. *Arg. c. Inſinuante*; 25. *de offic. deleg.* ubi habetur, quòd, ſi unus litigantium factus ſit familiaris, ſeu domeſticus judicis, is, ut ſuſpectus recuſari poſſit: & ratio eſt; qoia, quæ de novo emergunt, novo indigent auxilio. *Gl. hic V. De novo.* Tertiò, ſi tempore termini aſſignati competebat quidem exceptio Reo, ſed ignorabat, eam ſibi competere: quo caſu excipere volens joramentum edere debet, quòd malitiosè noo excipiat, videlicet litis protrahendæ gratiâ, ſed, quòd poſtea primùm eius notitiam acceperit. Idémque eſt, ſi poſt litem cooteſtatam primùm excipere volens pervenerit in notitiam exceptionis ſibi competentis, dummodo aotea probabiliter, ſeu inculpabiliter ignoraverit, eam ſibi competere: aliàs ſecus; ſed tunc id negligentiæ ſuæ imputare debet. *Abb. hic n.* 23. & ſic intelligenda videtur *Gl. in cit. c. Paſtoralis*; *V. Poſtmodum*; quando ait, quòd, ſi Reus poſt litem conteſtatam pervenerit io notitiam exceptionis, non debeat ampliùs aodiri; quia ab initio debebat inquirere de hujuſmodi exceptionibus dilatoriis: nam id verum eſt, ſi culpabiliter ignorabat. Addit tamen *Gl. ibid. in fine*, quòd in tertio caſu excepto dicitur, id habere locum in exceptionibus facti, non juris, id eſt, ſi excipiens ignoravit factum, v. g. Judicem, quem recuſat, ut ſuſpectum, conſanguineum eſſe Actoris: ſed, ſi ignoravit, eum propter hoc recuſari poſſe, ipſi imputabitur, quia jus ignorare non licet. *Gl. margin. ibid. lit. C.*

XXVIII. Porrò præter tres allatos, addunt DD. alios caſus, in quibus poſt terminum à Judice aſſignatum, & finitum, adeóque etiam poſt litem conteſtatam, exceptiones dilatoriæ opponi poſſunt. Veluti

Primò, ſi exceptio quidem, tempore aſſignati ter-

mini, Reo competebat, ſed tum probari non poterat, cùm tamen poſtea probandi facultas fuerit acquiſita: paria enim ſunt non competere exceptionem, & eam probari non poſſe. *Arg. c. Vt circa; 4. ibi: ſupervenit probandi facultas de elect. in 6. Abb. in cit. c. Paſtoralis; num. 3.* Secundò. Exceptio de incompetentia Iudicis, ſi talis ſit Iudex, in quem pars litigans conſentire non poteſt, v.g. Clericus in Iudicem laicum, etiam poſt terminum à Iudice præfixum, opponi poteſt; imò etiam poſt latam ſententiam; quia hæc eſt exceptio nullitatis, ob defectum ſcilicet juriſdictionis, cuiuſmodi exceptio ſemper opponi poteſt. *Abb. c. l. num. 16.* Tertiò. Exceptio mixta, v.g. litis finitæ; quamvis non ſit oppoſita per modum dilatoriæ, ad impediendum proceſſum judicij, nihilominus tamen poteſt opponi poſtea per modum exceptionis peremptoriæ ad infringenda merita cauſæ; ut conſtar ex c. 1. *de litis conteſt. in 6.* de quo actum *ſupr. tit. 5. num. 25.* Quartò. Si exceptiones propoſitæ à Reo ſint contrariæ, quæ ſimul conſiſtere non poſſunt; adeóque etiam nec poſt terminum finitum probari poteſt exceptio incompatibilis; quia reſpectu huius illud tempus non currit, *Arg. l. Contra; 16. C. de inoffic. teſtam.* ubi habetur: Quando actiones ſimul cumulari non poſſunt; tum unâ motâ, non currit tempus in alia: veluti primò, ſi quis agat, quòd teſtamentum ſit nullum: ſed adiungat, ſi ſit perfectum, eſſe ſaltem inofficioſum; poteſt etiam poſt quinquennium proponere querelam inofficioſi; quia reſpectu huius non currit tempus illud quinquennij, ubi *Gl. marg. lit. C. allegato hoc c. Paſtoralis;* ait, quòd habens duas exceptiones (ſcilicet, quæ ſimul probari non poſſunt; quia ſunt contrariæ) ad aliam tranſire poſſit, ſi in una ſuccumbat: nullus enim prohibetur pluribus exceptionib' uti. *Reg. Jur. 20. in 6.* de quo infrà.

XXIX. Quintò. Exceptio excommunicationis dilatoriè (ſcilicet contra Actorem ad differendam litem, donec ab illa fuerit abſolutus) in qualibet parte litis in cauſa principali opponi poteſt, non obſtante termino peremptorio à Iudice aſſignato ad proponendum exceptiones dilatorias, & declinatorias; prout decernitur in *Clement. Excommunicationis: unic. h. t.* ubi in fine additur, ſervatâ tamen Conſtitutione Papæ Innocentij IV. editâ in Concilio Lugdunenſi, quæ refertur in *c. 1. h. t. in 6.* de qua ſuprà *num. 19.* Ratio huius Conſtitutionis eſt; tum quia litis conteſtatio eſt quidam quaſi terminus peremptorius, poſt quem regulariter non poſſunt opponi exceptiones dilatoriæ, ut ſuprà dictum: & tamen etiam poſt litem conteſtatam opponi poteſt exceptio excommunicationis in qualibet parte litis. *c. Exceptionem; 12. h. t. & c. 1. eod. in 6.* & dictum ſuprà: ergo etiam poſt elapſum terminum à Iudice partibus præfixum, & ſubrogatum loco litis conteſtationis, opponi poteſt hæc exceptio. Tum quia ſententia non præcludit viam exceptioni excommunicationis, *cit. c. 1.* ergo multò minùs debet impedire eius oppoſitionem lapſus alicuius termini. Tum quia Reo permittitur opponere hanc exceptionem ad vitandum peccatum, quod incurreret communicando cum actore excommunicato, *cit. c. 1.* quæ ratio etiam locum habet, poſt terminum peremptorium aſſignatum à Iudice ad exceptiones dilatorias proponendas: ergo etiam idem jus eſt ſtatuendum. Tum denique, quia indultum à jure beneficium non eſt alicui auferendum, *Reg. Jur 17. in 6.* ſed Ius indulget Reo, ut in qualibet parte litis opponere poſſit exceptionem excommunicationis contra Actorem: ergo non poteſt Iudex, præfigendo terminum peremptorium, hoc beneficium ei auferre. *Gl. in cit. Clement. unic. V. Non obſtante; h. t.*

XXX. Extenditur autem hæc Conſtitutio primò, ut locum habeat, etiamſi nominatim, ac ſpecificè à Iudice terminus datus ſit ad proponendam exceptionem excommunicationis: nam nihilominus poterit à Reo, poſt illum elapſum, opponi; quia non potuit Iudex hoc beneficium juris ei auferre. *Gl. in cit. Clement. un. V. Non obſtante; & ibid. Abb. n. 2.* Extenditur ſecundò, ut procedat, etiamſi quis juraverit, ſe non oppoſiturum exceptionem excommunicationis contra Actorem: nam hoc non obſtante, illam opponere poteſt; quia hæc exceptio non concernit ſimpliciter jus partis, ſive privatum illius intereſſe, ſed principaliter reſpicit ſalutem animarum, & publicum bonum Chriſtianorum, ne incurrant peccatum communicando cum excommunicato, cui juramento renunciari non poteſt, *Felin. in c. Exceptionem; 12. num. 15. h. t. Barboſ. in Collect. in cit. Clement. un. num. 3. eod.* Extenditur tertiò, quòd exceptio poſſit opponi, non tantùm contra Actorem, ſed etiam contra procuratorem illius, vel contra Iudicem, non obſtante lapſu termini. *Gl. in cit. Clement. unic. V. Dilatoriè. & Abb. n. 1.*

Illud hîc addendum, quòd talis terminus à Iudice datus ad proponendas omnes exceptiones dilatorias, in dubio intelligitur eſſe peremptorius, etiamſi id non exprimatur, niſi aliud jus ipſum exprimat. *Abb. in c. Paſtoralis; 4. h. t. n. 3. & Gl. in cit. Clement. unic. §. Peremptorio.* Eſt tamen in arbitrio Iudicis talem terminum, non tantùm abbreviare, ſed etiam prolongare; ut docet *Abb. in cit. c. Paſtoralis; n. 2. & 27.* quia in *Authent. Offeratur; C. de litis conteſt.* in qua à jure datur terminus XX. dierum, & refertur in *c. Induciæ; 4. §. Offeratur; cauſ. 3. q. 3.* agitur de termino dato ad deliberandum; num pars velit litem conteſtari, an cedere, vel Iudicem recuſare, vel aliam exceptionem proponere: nec tenetur, vi illius termini, omnes exceptiones dilatorias ſimul proponere; at verò in *c. Paſtoralis; 4. h. t.* datur terminus ad proponendum omnes exceptiones dilatorias, ita, ut poſtea non audiatur ampliùs.

XXXI. Aſſertio 2. An, ſicut Iudex dilatorijs exceptionibus, ita etiam peremptorijs certum terminum aſſignare poſſit, quo elapſo, tales exceptiones non admittuntur ampliùs, controvertitur inter DD. Negat *Gl. in cit. c. Paſtoralis; V. Dilatoriæ; h. t.* nam exceptiones peremptoriæ opponi poſſunt, etiam poſt litem conteſtatam, donec in cauſa concluſum ſit; adeóque quandocunque ante ſententiam. *c. 1. de lit. conteſt. in 6.* & tradit *Gl. Recepta; in c. Exceptionem; 12. V. In dilatorijs; h. t.* atqui indultum à jure beneficium non eſt alicui auferendum. *Reg. Jur. 17. in 6.* Verùm rectiùs diſtinguitur cum Dyno in *cit. reg. Indultum; n. 13.* nam vel Iudex terminum exceptionibus peremptorijs præfixit, cum cauſæ cognitione, vel ſine illa: ſi cum cauſæ cognitione; non poteſt Reus, poſt tempus à Iudice præfixum, exceptiones peremptorias proponere. *Arg. l. 2. ff. de re judic.* ubi tempus, quod indulgetur Reo per legem, poteſt Iudex limitare, cum cauſæ cognitione: ſi verò ſine cauſæ cognitione tempus fuit à Iudice præfixum;

tum etiam poſt illud elapſum, proponere poteſt Reus exceptiones peremptorias; quia, cùm agatur de præiudicio gravi, ſi quis excludatur à peremptorijs, ſeu ad cauſæ merita pertinentibus exceptionibus proponendis, non poteſt ſine iuſta cauſa per Iudicem hoc jure ſuo privari; multò magis exceptiones hæ peremptoriæ proponi poſſunt, non obſtante termino à jure præfixo, ſi poſtea primùm ortæ, vel cognitæ, vel facultas probandi eas data ſit, idque propter gravius periculum, ac præiudicium, ſi parti denegentur. *Abb. in cit. c. Paſtoralis; num. 8. & 9. h. t.*

§. V.

An, & qualiter aliæ nonnullæ exceptiones opponi poſſint, vel non poſſint?

XXXII. Aſſertio 1. Is, qui habet plura beneficia, ſi contra alium excipiat de pluralitate beneficiorum, non eſt admittendus; prout ſumitur ex » c. *Cùm Eccleſiaſticæ*; 3. *h. t.* Nam, cùm Ponti» fex Cæleſtinus III. Iacobo Clerico in Eccleſia » Novarienſi Canonicalem præbendam vacantem » contuliſſet, eúmque in corporalem illius poſſeſ» ſionem induci juſſiſſet; Canonici nolentes illum » recipere in poſſeſſionem, exceperunt contra illum, » quòd iam in alia Eccleſia beneficium poſſideret; » ideóque etiam eundem ex mandato Papæ in poſ» ſeſſionem inductum removere volebant: ad hoc » reſpondit Innocentius III. Cæleſtini Succeſſor, » quòd Canonici non poſſint illi hanc exceptionem » opponere, cùm conſtet, etiam illos in diverſis Ec» cleſijs plura beneficia obtinere. Ratio eſt; quia non debet quis in alijs reprobare, quod in ſe ipſo approbat, & tolerat, neque alij objicere impedimentum, vel defectum, quo ſimili ipſe laborat, *Gl. mag. hîc in notat.* Et quod quisque juris in alium ſtatuit, eo & ipſe uti debet. *c. Cùm omnes; 6. de Conſtitut.*

XXXIII. Vbi notandum primò. Videtur hoc c. intelligendum eſſe de pluribus beneficijs compatibilibus, quæ ſimul obtineri, & retineri poſſunt, non autem de incompatibilibus, ita, ut obtento ſecundo vacet primum, quæ ſimul acquiri, & retineri nequeunt. *c. De multa; 28. de præbend.* ſine diſpenſatione Papæ, de qua tamen in hoc c. nulla ſit mentio: adeóque non permiſiſſet Pontifex Canonicos hos permanere in poſſeſſione huiuſmodi beneficiorum jure communi incompatibilium. Quare probabile eſt, quòd Canonici iſti allegârint ſtatutum ſuæ Eccleſiæ, ſecundùm quod nullus in Canonicum recipi poteſt, qui in alia Eccleſia beneficium obtinet; ideóque proponebant, Iacobum Canonicatum in Eccleſia ſua à Papa ſubreptitiè impetrâſſe, non faciendo mentionem de tali ſtatuto. Verùm, quia & ipſi Canonici communiter, vel ſaltem plerique ex illis ſtatutum illud non obſervârunt, videntur tacitè, & ipſo facto illi renunciâſſe, illúdque abrogare voluiſſe. *Arg. c. Cùm acceſſiſſent; 8. de Conſtit.* & ideo non poterant contra Iacobum excipere, quòd Canonicatum obtinuerit contra prohibitionem ſtatuti ſuæ Eccleſiæ, à quo ipſi jam receſſerant, non ampliùs illud obſervando. *Laym. in cit. c. 3. h. t.*

Notandum ſecundò. Si in caſu huius c. Iacobo Clerico obiectum fuiſſet impedimentum ad obtinendum Canonicatum, ob pluralitatem beneficiorum incompatibilium jure communi, cui Canonici non poterant renunciare, vel illud abrogare: tunc, quamvis Canonici plura beneficia habentes non poſſent opponere huiuſmodi impedimentum Iacobo, ſuo nomine, ſive ob privatum commodum, & intereſſe: quod enim in ſuis perſonis æquum putabant, & in ſe ipſis tolerabant, in alijs non poſſunt reprobare: poſſent tamen, non obſtante proprio vitio, opponere tale impedimentum, nomine Eccleſiæ ſuæ, & in eiuſdem utilitatem: nam per pluralitatem beneficiorum in diverſis Eccleſijs impeditur continua reſidentia in una Eccleſia; & conſequenter etiam Eccleſiaſtica officia in illa rite peragi non poſſunt: neque delictum perſonæ debet nocere Eccleſiæ. *Reg. Jur. 76. in 6. Imola hic num. 3. & 4. & Felin. ibid. contra Abbat. ibid. num. 9.* nam ad avertendum Eccleſiæ damnum quilibet admitti debet ad agendum, & excipiendum. *Arg. c. Si quis; 6. de reb. Eccle. non alien. l. Si quis; 3. §. Hi quoque; ff. de SC. Silaniano.* Neque obſtat regula illa juris 84. *in 6.* Quod unâ viâ prohibetur alicui, ad id aliâ non debet admitti: atqui in propoſito Canonici prohiberentur excipere ſuo nomine, ad quod tamen admitterentur, nomine Eccleſiæ: nam id intelligi debet, niſi ratio aliqua ſuadeat oppoſitum, nempe, ut admittatur aliâ viâ: illi verò Canonici, qui non habent plura beneficia, poſſunt admitti ad excipiendum, non ſolùm nomine Eccleſiæ, ſed etiam ſuo nomine; quia in illis ceſſat ratio prohibitionis, cur proprio nomine admitti non poſſint. *Imola c. l. num. 4.*

XXXIV. Aſſertio 2. Pro defenſione Eccleſiæ ſuæ poteſt quis opponere exceptionem excommunicationis, periurij, vel aliam legitimam exceptionem, nec ſic excipiens viciſſim per replicationem excommunicationis, vel periurij repelli poteſt; prout ſumitur ex c. *Dilecti*; 8. *h. t.* Nam, cùm Marcus in Priorem Eccleſiæ Grandenenſis electus fuiſſet, tres Ca- » nonici eiuſdem Eccleſiæ ſe oppoſuerunt huic ele- » ctioni: quare Marcus electus Iudices delegatos à » Pontifice impetravit contra illos: coram his compa- » rentes Canonici exceperunt contra Marcum, quòd » eſſet excommunicatus, & criminis periurij Reus, » ac proinde non admitti debeat ad agendum in Iu- » dicio. Verùm electus replicavit, duos ex illis Ca- » nonicis etiam eſſe excommunicatos, tertium au- » tem periurum; ideóque ipſorum exceptionem eſſe » rejiciendam: contra oppoſuit procurator trium Ca- » nonicorum, replicationem iſtam recipi non debe- » re; quia, tametſi probata fuerit, nempe, quòd duo » ex Canonicis ſint excommunicati, tertius verò per- » iurus, non tamen eſſent propterea à defenſione Ec- » cleſiæ ſuæ repellendi. Accedit, quòd diſcrimen » ſit inter obiectam exceptionem, & viciſſim oppoſi- » tam replicationem; quia, ſi exceptio contra Mar- » cum electum probata fuerit, eum repellet ab agen- » do: at verò replicatio etſi probata fuerit, non repellet » Canonicos à defenſione Eccleſiæ. Nihilominus ta- » men Iudices interlocutoriè pronunciârunt (ſed malè » *Gl. hic V. Interlocuti*) priùs recipiendas eſſe probatio- »

nes

» nes ſuper replicatione. Sed Marcus electus contra
» hanc interlocutionem appellavit ad Papam Inno-
» centium III. qui reſpondit, ſi ita ſe res habeat, in
» irritum revocanda eſſe, quæ poſt appellationem ge-
» ſta ſunt. Ratio deciſionis eſt; quia, ſicut ſe habet exceptio ad actionem, ita replicatio ſe habet ad exceptionem: ſicut ergo omnis exceptio (videlicet peremptoria) debet neceſſariò excludere actionem, ſive intentionem, & jus agentis; ita omnis replicatio debet oppoſitam exceptionem elidere. *l. 2. in princ. & §. 1. & 2. ff. h. t.* alioquin tanquam inutilis, ſeu inefficax reijcienda eſt. *Abb. hic in princ. & n. 9.* quare quemadmodum exceptio, quæ non excludit actionem, ita & replicatio, quæ non excludit exceptionem, repelli debet; alioquin contra Judicem appellari poterit: nam generatim loquendo, nemo admitti debet ad probandum id, quod probatum non relevat. *l. Ad probationem; 21. C. de probat.* ubi *Gl. V. Non convenit;* ait: Id debet quis probare, quo probato, adjuvatur: ſicut autem exceptio non adjuvat excipientem, niſi actionem excludat, ita nec replicatio replicantem, niſi exceptionem elidat. At verò in caſu hujus c. replicatio contra opponentem exceptionem, etiam probata, non adjuvat replicantem; quia non excludit exceptionem, ſive non impedit, quò minùs Canonici exceptionem contra electum opponere, eâque probatâ, illum ab agendo repellere poſſint, ad defendendam Eccleſiam ſuam, ne indignus admittatur ad Prælaturam. Unde, quamvis probatum fuiſſet, quòd Canonici iſti ſint excommunicati, vel perjuri, adhuc potuiſſent excipere contra electum; quia etiam excommunicatis, vel criminoſis licitum eſt, tam ſe, quàm Eccleſiam ſuam defendere. *Gl. hic V. Interlocuti.*

XXXV. Hinc infertur, ſi electus Prælatus, aut Rector Eccleſiæ petat confirmationem, & Canonici, vel Clerici ejuſdem Eccleſiæ ſe opponant, &, inhabilem ipſum eſſe, allegent, non poſſunt hi per exceptionem excommunicationis, vel criminis repelli. *Gl. hic V. A defenſione;* ut colligitur ex hoc c. in quo Canonici priùs ſe oppoſuerunt contra electionem Marci, qui cauſam ad Romanum Pontificem detulit, & Reſcriptum ad delegatos Judices impetravit, coram quibus inſtitutâ actione confeſſoriâ, petijt, ut declaretur, ſe legitimè electum fuiſſe; ſed Canonici ad repellendum eum ab actione excipiebant contra illum, quòd ſit excommunicatus, & perjurus. Verùm hanc exceptionem per replicationem, quòd etiam Canonici ſint excommunicati, vel perjuri, non poſſe elidi, ait hîc Pontifex; quia, etiamſi id probatum fuerit, nihilominus poſſunt Canonici ad defendendam Eccleſiam ſuam contra electum excipere. Accedit, quòd non relatione criminis, ſed innocentiâ ſuâ purgatur Reus. *l. Neganda; 19. C. de his, qui accuſ. non poſſ.*

Verùm his obſtare videtur textus in c. *Exhibita; 19. de judic.* Ubi, cùm Canonici ſe opponerent contra electionem Epiſcopi, electus contra eos excepit, quòd ſint excommunicati; & tamen exceptio admiſſa fuit. Reſp. autem cum *Gl. ibid. V. Excommunicationem;* caſus eſſe diverſos; quia Canonici ibi ultro agebant contra electum, ad infirmandam electionem illius; ideóque per oppoſitam exceptionem excommunicationis repulſi ſunt ab agendo, cùm excommunicatus non poſſit agere in judicio; at verò in caſu hujus c. ipſemet electus confirmationem petebat, agendo contra Canonicos, ut declaretur legitimè electus; cui ſe aliqui Canonici oppoſuerunt ad defendendam Eccleſiam ſuam, obijcientes ipſi exceptionem excommunicationis, & perjurij; contra quos non admittitur replicatio excommunicationis, vel criminis: nam, ſi excommunicatus, vel criminoſus ſe opponere poteſt pro defenſione juris proprij, cùm non repellatur à defenſione: multò magis poterit ſe opponere pro defenſione Eccleſiæ ſuæ, ne indignus Prælatus eligatur: quamquàm tali caſu, ſi alij adeſſent non excommunicati, vel non criminoſi, qui ſe opponere vellent, pro defenſione Eccleſiæ, & probare, ipſum eſſe inhabilem, utique illi præferendi eſſent.

XXXVI. Aſſertio 3. Exceptio rei judicatæ non competit Reo abſoluto per ſententiam Judicis; quia rem non ampliùs poſſidet, ſi poſtea rem iterum poſſideat; prout ſumitur ex *c. Adverſario; 13. h. t.* ubi ſtatuitur. Si Titius per rei vindicationem »
petijt à Caio reſtitui ſibi ædes v. g. quas tempore »
litis conteſtatæ Caius poſſidebat, ſed poſtea, abſ- »
que dolo, vel culpa ſua, deſijt poſſidere; ideóque »
per Judicis ſententiam fuit abſolutus: deinde verò »
poſt latam ſententiam, Caius eaſdem ædes iterum »
poſſidere incipiat; non poteſt Caius contra Ti- »
tium denuo eas vindicare volentem opponere ex- »
ceptionem rei judicatæ, ſive, quòd per Judicis ſen- »
tentiam jam fuerit à petitione Titij abſolutus, ſed »
eas reſtituere debet. »

XXXVII. Notandum primò. Is, qui tempore litis conteſtatæ rem poſſidet; poſtea verò tempore latæ ſententiæ non ampliùs poſſidet, conventus actione reali, ſive rei vindicatione, non poteſt condemnari, ſed abſolvi debet, juxta *l. Sin autem; 27. §. Poſſidere; ff. de rei vindic.* ubi dicitur: Poſſidere aliquis debet, utique & litis conteſtatæ tempore, & quo res judicatur, vel ſaltem tempore latæ ſententiæ, etſi priùs non poſſideret; ut notat *Gl. ibid. V. Judicatur; Gl. hic V. Tempore motæ litis; & Abb. num. 2.* cujus ratio eſt; quia per ſententiam deberet Reus condemnari ad rem reſtituendam: non poteſt autem eam reſtituere, ſi non ampliùs habeat, ſeu poſſideat; adeóque neque ad id per ſententiam condemnari, ſed abſolvi debet. Non requiritur autem juſta, & legitima poſſeſſio, ſed ſufficit nuda rei detentio. *Abb. hic n. 5.*

Excipitur primò. Niſi Reus conventus dolo, vel latâ culpâ (quæ dolo æquiparatur) deſierit poſſidere: tunc enim non abſolvendus, ſed condemnandus eſt ad rem reſtituendam, vel ejus æſtimationem, perinde, ac ſi poſſideret. *l. Quòd ſi; 52. ff. de rei vindic. l. 1. junctâ Gl. V. Culpam; C. Depoſiti:* nam pro poſſeſſore habetur, qui dolo deſijt poſſidere. *Reg. jur. 36. in 6.* ideóque etiam utili in rem actione, ſeu rei vindicatione poteſt conveniri. *l. Electio; 26. §. Si is, quem; ff. de noxalib. action. Abb. hic num. 6.* Porrò, quod quis dolo deſierit poſſidere, adverſarius probare debet; ſive agendo, ſive excipiendo, dolum admiſſum eſſe, dicat; nec enim dolus præſumitur, niſi probetur. *l. Quoties; 18. ff. de probation. & ibi Gothofr.* niſi quis deſierat poſſidere, poſt litem conteſtatam; tunc enim præſumi-

tur dolo deſiiſſe poſſidere; ut tradit *Gl. hic V. Sine dolo*; vel etiam poſt citationem, cui tenor libelli inſertus fuit. *Alexand. de Nevo hic num.* 4.

Excipitur ſecundò. Niſi is, qui dolo, ſive culpâ ſuâ deſiit poſſidere, pro re vendita v. g. pretium acceperit: tunc enim illud Domino rei, ſi illam recuperare non poſſit, reſtituere debet; quia pretium ſuccedit loco rei; ut colligitur ex *l. Item, ſi*; 15. *§. Si quis*; *ff. de rei vindic.*

XXXVIII. Notandum ſecundò. Si ille, à quo res per rei vindicationem fuit petita, fuerit abſolutus; quia ceſſavit cauſa, ob quam ſententia abſolutoria lata fuit; tunc non competit exceptio rei vindicatæ contra Actorem; ut in caſu *cit. c. pen. h. t.* Reus fuit per ſententiam abſolutus; quia rem tempore latæ ſententiæ non poſſidebat; ideo, ſi poſtea denuo poſſidere rem incipiat, poteſt iterum eâdem actione reali, ſeu rei vindicatione conveniri, ut rem reſtituat, nec repelli poteſt Actor per exceptionem rei iudicatæ, ſive ſententiæ priùs latæ, quò minùs Reus rem reſtituere debeat: ſimiliter, ſi quis ſub conditione, vel in certum diem promiſit, ſe quidpiam daturum, & Reus conventus per ſententiam Iudicis abſolutus fuit; quia conditio non evenit, vel dies nondum advenit, non poteſt, ſi poſtea conditio evenerit, vel dies advenerit, ſe defendere, opponendo exceptionem latæ ſententiæ. *Abb. hic num.* 4.

Notandum tertiò. Qui per rei vindicationem petit rem ſuam, duo debet probare, nempe ex parte ſua dominium, & ex parte rei poſſeſſionem. *l. Officium*; 9. *& l. In rem*; 23. *ff. de rei vindic.* ita, ut, ſi utrumque ſimul non probaverit, Reus abſolvatur. Vbi tamen diſtinguendum eſt: nam, ſi Reus abſolutus fuit; quia tempore latæ ſententiæ rem non poſſidebat; tunc, ſi poſtea iterum rem poſſidere incipiat, poteſt Dominus ab illo eam vindicare, ſicut à quovis alio poſſeſſore. At verò, ſi Reus, non ex defectu poſſeſſionis, ſed quia Actor dominium non probavit, fuit abſolutus; tum non poteſt Actor per rei vindicationem iterum petere reſtitui ſibi rem; quia, licèt non deficiat poſſeſſio, ex parte Rei, deficit tamen dominium, ex parte Actoris: unde, quamvis denuo probare illud voluerit, repelletur per exceptionem rei iudicatæ. *Abb. hic num.* 10. *Felin. num.* 4. *Barb. in Collect. ibid. num.* 2.

XXXIX. Aſſertio 4. Exceptio rei iudicatæ, ſive ſententiæ latæ per Iudicem Eccleſiaſticum, in cauſa mixti fori, poteſt opponi coram Iudice ſeculari, ab eôque admitti debet: & è converſo, exceptio ſententiæ latæ per Iudicem ſecularem poteſt opponi coram Iudice Eccleſiaſtico; prout deciditur in *c. Quidam*; 2. *& ult. h. t. in* 6. ubi ſtatuitur: ſi
» Titius laicus, in cauſa, cuius cognitio ad Iudi-
» cem, tum Eccleſiaſticum, tum ſecularem, de jure,
» vel conſuetudine (ex quo patet, quòd etiam con-
» ſuetudo det juriſdictionem; ut notat *Gl. hic V.*
» *Conſuetudine*) pertinet, per Iudicem Eccleſiaſticum
» à petitione adverſarij fuerit abſolutus (ut quia
v. g. in contractu mutui juramentum intervenit, ratione cuius talis cauſa etiam ad forum Eccleſiaſticum
» ſpectat) & Reus poſtea coram Iudice ſeculari
» conventus ſuper eadem cauſa, opponat exceptio-
nem rei iudicatæ, ſive ſententiam abſolutoriam »
pro ſe jam latam eſſe à Iudice Eccleſiaſtico; tum »
Iudex ſecularis hanc exceptionem (ſicut de jure »
convenit) admittere debet, & ad id ab Ordinario »
Eccleſiaſtico per cenſuram cogi poteſt. Similiter & »
Iudices Eccleſiaſtici, ſi coram ipſis opponatur ex- »
ceptio rei, ſeu cauſæ à Iudice ſeculari iudicatæ, »
eam admittere debent, niſi animarum periculum »
vertatur: alioquin, ſi non admiſerint, cùm debe- »
rent, per Superiores ſuos Eccleſiaſticos puniendi »
ſunt, & ad id compellendi. »

XL. Hinc colligitur primò. Quòd ſententia lata à Iudice competente (ad quem ſcilicet pertinet cognitio cauſæ, & pronunciatio per ſententiam, ſeu deciſio cauſæ. *Gl. hic V. Cognitio*) inter eaſdem perſonas, & in eadem cauſa (*Gl. hic V. Admitti*) admitti etiam debeat ab alio Iudice competente, quamvis diverſi fori ſit, & juriſdictionis. *Ancharan. hic not.* 3. *Franc. num.* 2. Ratio eſt; tum quia per ſententiam Iudicis jus parti acquiſitum eſt, pro qua lata eſt ſententia, quod jus alius Iudex lædere, vel auferre ei non debet; tum quia, niſi unus Iudex ſervaret legitimam ſententiam alterius, derogaretur juriſdictioni illius, eâque in contemptum deveniret; ut innuitur in hoc c. Idque maximè procedit, ſi ſermo ſit de Iudice Eccleſiaſtico, & ſeculari, quorum fora, & juriſdictiones, licèt diverſæ ſint, debent tamen ſe invicem adiuvare, & mutuò jura ſua defendere. Excipitur: niſi ſententia lata à Iudice ſeculari juncta ſit cum periculo animæ: tunc enim Iudex Eccleſiaſticus non debet admittere exceptionem rei iudicatæ per illum. *cit. c.* 2. ibi: *in his, quæ animarum periculum non inducunt*; quia, ut ait *Gl. ibid. V. eod.* tunc Canon tollit legem. *Franc. hic num.* 2. *not. ult.* Et hinc etiam Iudex Eccleſiaſticus non debet exequi ſententiam Iudicis ſecularis, antequam cognoſcat, an ex ea non ſequatur periculum animæ. *Ancharan. hic not.* 4.

Colligitur ſecundò, Iudex Eccleſiaſticus poteſt compellere, per cenſuras Eccleſiaſticas, monitione præmiſſâ, Iudicem ſecularem, ut admittat exceptionem rei in ſuo foro iudicatæ: ſed vice verſâ non poteſt Iudex ſecularis, qui iudicavit, cogere Eccleſiaſticum Iudicem non admittentem exceptionem rei iudicatæ per ipſum; quia ſecularis Magiſtratus, quippe inferior, non habet juriſdictionem in Eccleſiaſticos: ſed hi ad id compellendi ſunt, & puniendi per ſuos Superiores Eccleſiaſticos, videlicet Epiſcopi per Archiepiſcopos, & ſic de ceteris. *Gl. hic V. Per Superiores*; *Ancharan. not. ult.*

XLI. Aſſertio 5. Si quis exceptionem declinatoriam juriſdictionis, vel ſimilem dilatoriam opponat, eâque non admittatur; ideôque appellet contra Iudicem; tunc probare debet coram Iudice appellationis, exceptionem eſſe veram: quo probato, Iudex declarabit quidem, appellationem eſſe legitimam, ſed non debet cognoſcere de cauſa principali; prout ſumitur ex *c. Olim*; 7. *h. t.* ubi habetur, quòd
Gulielmus Nobilis coram delegato à Papa, Archie- »
piſcopo Trevirenſi, citatus comparuit, & exceptio- »
nem fori declinatoriam propoſuit, quòd ultra duas »
dietas extra ſuam Diœceſin ad judicium traheretur: »
(contra Conſtitutionem Concilij Lateranenſis in c. »
Non- »

Nonnulli ; 28. *de reſcript.* hodie verò ultra unam dietam, ſeu unius diei iter trahi non poteſt. *c. Statutum* ; 11. *§. Cùm verò* ; *eod. in 6.*) ſed, cùm Archiepiſcopus delegatus exceptionem iſtam admittere nollet, Guilielmus ad Sedem Apoſtolicam appellavit. Quare Papa Honorius III. cauſam hanc Abbati S. Laurentij, & Conjudicibus delegavit, (ut habetur in integra lectione huius c.) coram quibus contra exceptionem Guilielmi replicatum fuit, quòd is ultra duas dietas extra ſuam Diœceſin, non traheretur, quandoquidem locus partibus ab Archiepiſcopo deſignatus ultra duas dietas à Diœceſi appellantis non diſtaret. Re hac delatâ ad S. Pontificem, ipſe per aliud Reſcriptum delegationis mandavit aliis duobus Abbatibus, ut, ſi Guilielmus appellans, vel eius procurator probaverit exceptionem ſuam, quòd ultra duas dietas ad Judicium tractus fuiſſet, contra Conſtitutionem Generalis Concilij, appellationem eius legitimam fuiſſe, decernant, ſed cauſæ principalis cognitione ſuperſedeant.

XLII. Ratio autem, cur Judex appellationis non poſſit cognoſcere ſuper cauſa principali, eſt; quia, cùm Judex, ad quem appellatum eſt, ſuccedat Judici, à quo appellatum fuit, de eo tantùm debet cognoſcere, ſuper quo appellatum fuit: ſed Judex, *à quo* ſuper meritis cauſæ principalis nihil cognovit: ergo neque Judex appellationis de ijs debet cognoſcere. *Alex. de Nevo hic num.* 13. Ex quo patet: hunc intellectum huius c. quod iſti, ad quos ſcriptum eſt, fuerint Judices appellationis, & non meri executores, eſſe magis notabilem, & veriorem. *Abb. hic num.* 1. *&* 7. nam, ſi ſic ſcriptum eſſet ad executores, Papa non mandâſſet eis, ut decernerent, appellationem eſſe legitimam; quia hoc non pertinet ad eorum officium, ſed ſolùm debent cognoſcere, num ſententiam exequi debeant, an non? Excipitur, niſi Judici appellationis, ſi ſit Judex delegatus, cognitio cauſæ principalis expreſsè fuerit commiſſa, juxta *c. Ex parte* ; 67. *de appellat.* Porrò, quæ in hoc c. traduntur de dietis, jam explicata ſunt ſuprà *lib.* 1. *Tit.* 3. *ſec.* 5. *§.* 2. *n.* 135. *& ſeqq.*

XLIII. Aſſertio 6. Si per exceptionem ſuſpenſionis ab officio, & beneficio, contra quam replicatur, quòd ſententia talis ſuſpenſionis nulla, & irrita fuerit, retardetur ordinatio, ſeu proviſio Eccleſiæ; tum abſolutio à Superiore facienda eſt ad cautelam; prout ſumitur ex c. *Apoſtolicæ* ; 9. *h. t.* Nam, poſtquam novus Archiepiſcopus Pragenſis electus eſſet, & aliqui eius electionem impedire vellent, ne confirmaretur, duo Canonici ad Sedem Apoſtolicam ſe contulerunt, ut cauſam electionis huius promoverent, & confirmationem electi peterent. Sed objectum illis fuit, per modum exceptionis, quòd ſententiæ ſuſpenſionis, imò & amotionis, ſeu depoſitionis à beneficiis in ipſos latæ fuerint; ideóque non poſſint agere in judicio, ſeu petere, ut electus confirmetur. Tunc Canonici replicârunt, quòd cenſuræ, ſeu ſententiæ contra ipſos latæ irritæ fuerint; & ad id probandum per idoneos teſtes, & inſtrumenta ſe obtulerunt. Hoc intellecto, reſpondit Gregorius IX. ne Eccleſiæ Pragenſis ordinatio, ſeu proviſio per eiuſmodi objectionem, ſeu exceptionem diutius retardetur, ſe ſententias illas relaxare ad cautelam.

XLIV. Ubi notandum primò. Quamvis hi Canonici, poſito, quòd fuerint per ſuſpenſionem ab Officio, & depoſitionem à beneficio legitimè privati jure Capitulari, videlicet Canonicatu ſuo, non potuerint nomine proprio agere in judicio, pro cauſa electionis, ut ea confirmetur; cùm enim tunc ſint ſuſpenſi per ſententiam hominis ab officio, & beneficio, non cenſetur intereſſe eorum, tunc agere pro Eccleſiæ ordinatione, ſeu proviſione: poſſunt tamen agere ex mandato Capituli, ſive, ut eius procuratores, cùm propter ſuſpenſionem ab officio, vel privationem beneficii non ſint amoti, ſeu privati communione fidelium. *Gl. hic V. Contingeret* ; *in fine, Abb. ibid. n.* 4. *&* 6.

Notandum ſecundò. Ob utilitatem Eccleſiæ, ne eius ordinatio, ſeu proviſio retardetur, cùm detrimento eius in ſpiritualibus, vel etiam temporalibus, poteſt Judex Ordinarius, ſeu Prælatus Eccleſiaſticus ex officio, etiamſi id non petatur, non ſolùm à ſententia excommunicationis, ſed etiam ſuſpenſionis abſolvere, & relaxationem illius impertiri. *Arg. c. Veniens* ; 38. *in fine de teſtib.* exacto priùs juramento parendi Eccleſiæ mandatis, ſi conſtiterit, ſententias juſtè latas eſſe. *Abb. hic n.* 1. ſolet autem huiuſmodi abſolutio, ſeu relaxatio fieri, quando dubium, & incertum eſt, num cenſura excommunicationis, vel ſuſpenſionis contracta ſit, nécne; ut in caſu huius c. quia Canonici negabant ſententias illas contra ſe validè latas eſſe, ídque ſtatim cognoſci non poterat, nec diu differri proviſio Eccleſiæ, ſine eiuſdem detrimento; ideo à Papa impertita eſt abſolutio à cenſura, eiúſque relaxatio ad cautelam. Poſtea verò, ſi conſtiterit de nullitate ſuſpenſionis, ij, qui invalidè ſunt ſuſpenſi, à cenſura abſolutè ſunt abſolvendi: alioquin verò, niſi priùs ſatisfecerint, abſolvi non debent ſimpliciter. *Abb. hic n.* 1.

§. VI.

An excipiens confiteri videatur de iure adverſarij, &, an quis in Iudicio pluribus, iiſque contrariis exceptionibus uti poſſit?

Reſtant adhuc duæ iſtæ quæſtiones examinandæ in hoc Titulo, ad quas reſpondebimus in ſeqq. aſſertionibus.

XLV. Aſſertio 1. Is, qui contra adverſarij intentionem excipit, non ideo eam fateri cenſetur. juxta *Reg. juris* ; 63. *in* 6. ubi dicitur: Exceptionem objiciens non videtur de intentione adverſarij confiteri: idémque conſtat ex *l. Non utique* ; 9. *ff. h. t.* Exemplum habetur in *c. Cùm venerabilis* ; 6. *h. t.* Ubi talis caſus proponitur. Epiſcopus Sabinenſis litem habuit, coram Auditoribus ab Innocentio III. deputatis, cum Monaſterio Farfenenſi ſuper Eccleſia S. Viti, quam unâ cum poſſeſſionibus, & pertinentiis ſuis, tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus, dixit ad ſe pertinere,

» re, ideóque ſibi reſtitui petije. Sed procurator Monaſterij, nondum fundatâ Epiſcopi intentione, properè reſpondit: etſi Eccleſia olim fuerit Eccleſiæ Sabinenſi ſubjecta, quòd tamen eam Epiſcopus vendicare non poſſit; quandoquidem ſub cauſa, ſeu titulo permutationis ad Farſenenſe Monaſterium ſit translata, & ad hoc probandum exhibuit inſtrumentum, in quo contineri videbatur, quòd Theodorus Epiſcopus Eccleſiam S. Viti pro quibuſdam Eccleſiis, & rebus aliis (ſcilicet ſpiritualibus. *Abb. hîc n. 4.*) accedente conſenſu Canonicorum, permutando Monaſterio conceſſerit. Tunc verò Epiſcopus propoſuit, intentionem ſuam in hac ipſa reſponſione eſſe fundatam: cùm enim procurator Monaſterij fateatur, Eccleſiam S. Viti ab Epiſcopo, titulo permutationis, ad Monaſterium perveniſſe; per conſequens confitetur etiam tempore permutationis factæ, dictam Eccleſiam ad Sabinenſem Epiſcopum pertinuiſſe: cùm enim permutatio inter contractus bonæ fidei numeretur, non niſi cum Domino, vel eo, qui loco Domini eſt, legitimè celebrari poteſt. Sed Procurator Monaſterij replicavit, cùm id à ſe objectum, ac dictum fuerit ſolùm per modum exceptionis, ideo non eſſe cenſendum, ſe de adverſarij intentione fuiſſe confeſſum: nam juxta legitimas ſanctiones, qui exceptione utitur, non reputatur de intentione adverſarij confiteri; prout habetur in integra lectione huius c. Poſtea Epiſcopus teſtes produxit, per quos videbatur probare, quòd Epiſcopi Sabinenſes Eccleſiam S. Viti, & molendina, terras, ac alia bona ad illam pertinentia diu poſſederint, de illis pro ſuæ voluntatis arbitrio diſponentes. His intellectis Innocentius III. reſpondit, quòd Epiſcopus intentionem ſuam, nec per teſtium depoſitiones fundârit, nec per confeſſionem Procuratoris; quia objiciens exceptionem non propterea de adverſarij intentione cenſetur eſſe confeſſus. Sed neque ex inſtrumento intentio ipſius probatur: nam, licèt in eo dicatur, quòd permutatio cum Theodoſio Epiſcopo inſtituta fuerit, non tamen dicitur, eum fuiſſe Epiſcopum Sabinenſem: quamvis hoc in tranſumpto illius inſtrumenti, quo procurator uſus fuit, adjectum fuerit per vitium falſitatis. Verùm, quia delictum perſonæ (videlicet falſantis inſtrumentum) in damnum Eccleſiæ redundare non debet: & exceptio falſitatis, non tantùm ante, ſed etiam poſt ſententiam objici poteſt; eò quòd ſententia lata ex falſis inſtrumentis uſque ad viginti annos reſcindi poteſt, ſi de veritate conſtiterit: ſequitur, ex his nullum Eccleſiæ in ſpiritualibus præjudicium inferri poſſe. Quia verò dicta Eccleſia S. Viti intra Diœceſin Sabinenſem eſt poſita; ideo jus Epiſcopale eidem Epiſcopo adjudicatur, cùm nec per privilegium, nec per legitimam præſcriptionem probetur exempta: exceptis tamen quibuſdam, quæ per Authentica ſcripta oſtenſa ſunt, ab Epiſcopi juriſdictione eſſe liberata: ſed quoad temporalia, quamvis Epiſcopus oſtenderit, ſe bona illius Eccleſiæ aliquamdiu poſſediſſe; quia tamen non probavit, ſe illa legitimè præſcripſiſſe; ideo Monaſterium quoad temporalia eiuſdem Eccleſiæ, ab impetitione Epiſcopi per ſententiam abſolvi debet.

XLVI. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Poteſt Epiſcopus, inſtitutâ rei vindicatione, non quidem directè, & propriè dictâ, cùm loca ſacra, quaſi noſtra, in rem actione peti, ſeu vindicari non poſſint, *l. In rem*; 23. §. 1. *ff. de rei vindicatione*. ſed indirectâ, ſeu utili repetere jus ſibi competens in Eccleſia, cuius quaſi poſſeſſionem amiſit; ut docet *Innocent. in c. Cùm venerabilis*; 7. *n. 2. de relig. domib.* ut in caſu huius c. Epiſcopus Sabinenſis petijt à Monaſterio ſibi reſtitui Eccleſiam S. Viti, cum ſuis poſſeſſionibus, & pertinentijs, aſſerens, ad ſe in ſpiritualibus, & temporalibus jure dominij, aut quaſi dominij pertinere; quod tamen probare non poterat.

Notandum ſecundò. Excipiens contra intentionem adverſarij non cenſetur illam fateri; ut habetur in hoc c. Ratio eſt; quia hoc ipſo, quòd Reus litem conteſtando in Judicio, contendere vult, quàm maximè poteſt, adverſarij intentioni ſe opponit, éamque excipiendo elidere conatur; ideóque in dubio eam confiteri cenſendus non eſt; alioquin idem ſimul negaret, & confiteretur, & contraria allegaret, & eadem confeſſio duos ſimul contrarios effectus operaretur; ut notat *Gl. in cit. reg. 63. V. Exceptionem*. Quare, cùm Reus non unâ tantùm defenſione uti poſſit, v. g. negando intentionem adverſarij, ſed etiam aliis inſuper exceptionibus uti queat: ideo, ſi Reus contendens in Judicio excipiat contra adverſarium, non eſt exiſtimandum, quòd ſtatim eius intentionem fateatur, cùm talis exceptio, una cum negata intentione Actoris, conſiſtere poſſit. *l. Si quidem*; 9. *C. h. t.* v. g. ſi Titius agat contra Caium, & petat ab eo centum ex mutuo ipſi dato ſibi debita: Caius verò excipiat, & opponat, ſe jam ſolviſſe illa centum; vel Titium ſibi pactum feciſſe non petendi illa; per hanc exceptionem non fatetur Caius debitum: nam non ſequitur: Solvi: ergo debui; quippe, cùm etiam per errorem ut indebitum poſſit eſſe ſolutum, ita, ut iterum repeti valeat per condictionem indebiti. Similiter non ſequitur: Titius fecit mihi pactum de non petendo: ergo verè fuit debitum; quia poterat eſſe, quòd illud naturaliter ſolùm erat debitum, vel nullo modo. Item, ſi quis dicat: interrupi præſcriptionem: non fateri videtur, alterum præſcripſiſſe; ſed potiùs negare, quod præſcripſit; quia nondum erat completa præſcriptio, vel, ſi completa, fuit fortè facta ſine titulo, & bonâ fide. Cùm ergo huiuſmodi exceptiones poſſint ſimul conſiſtere cum negatione intentionis adverſarij, non eſt cenſendum, quòd excipiens per illam fateatur id, quod intendit adverſarius; ut tradit *Gl. c. l.* ubi tamen addit, tutius eſſe, ſi Reus opponat exceptionem ſub conditione, v.g. dicendo: nego me tibi promiſiſſe, vel mutuum dediſſe; & poſito, quòd promiſiſſem, vel mutuòdediſſem, tamen tibi ſolvi; vel tu pactum mihi feciſti de non petendo debito.

Ceterùm plures ſunt caſus, in quibus Reus excipiens habetur pro confeſſo. Veluti Primò, ſi expreſsè fateatur debitum, licèt annectat exceptionem ſeparatam, dicendo v. g. Fateor debitum, ſed ſolvi. vel: Pactus es mihi de eo non petendo: hoc caſu, niſi Reus probet exceptionem, habebitur pro confeſſo, & condemnabitur: quia exceptio eſt ſeparata à confeſſione.

feſſione, Actorque ſe rectè fundat in pura, & abſoluta confeſſione Rei, rejectâ exceptione, niſi probetur. *Abb. hic n. 26. in quarta opinione.* Secundò. Si contra excipientem militet aliqua præſumptio, ut ſi dicat: Fateor, me occidiſſe Titium, ſed defendendo me: nam defenſione non probatâ, habetur pro confeſſo. Aliud eſt, ſi dicat: Nego, me occidiſſe, & poſito, quòd occiderim, occidi defendendo me. *Felin. hic n. 15.* ubi plures limitationes adfert.

Notandum tertiò. Quod dictum eſt de exceptione Rei, intelligendum ſimiliter eſt de replicatione Actoris; ut tradit *Gl. fin. in cit. reg. 63.* nam, ſicut ſe habet exceptio ad actionem, ita replicatio ad exceptionem, *l. 2. ff. h. t.* Ergò, ſicut excipiens non fatetur actionem, ita nec replicans exceptionem, nec triplicans replicationem; & ſic de cæteris.

XLVII. Ex dictis infertur, quòd in caſu hujus cap. in quo inſtrumentum à Procuratore falſatum exhibitum fuit, ad probandam intentionem Epiſcopi, non ideo is, qui inſtrumentum produxit, omnia contenta in eo confeſſus eſſe cenſebitur; ut docet *Innoc. hic n. 5. & Felin. n. 24.* quia non abſolutè confeſſus eſt, v.g. conſenſum Capituli in alienatione fundi intervenisſe, ſed quatenus in eo inſtrumento continebatur: ideóque corruente inſtrumento, corruit etiam confeſſio. Aliud verò eſt, ſiquis abſolutè quid confeſſus fuiſſet, & ad id probandum produxiſſet inſtrumentum falſum: tum enim confeſſio ejus ſubſiſteret, etiamſi inſtrumentum fuerit reprobatum. Excipiendum tamen videtur; niſi quis ſciat, in inſtrumento hoc non contineri, vel illud falſatum eſſe, & tamen offerat, & ponat contra ſe ipſum: tunc enim cenſeri debet abſolutè confiteri, & inſtrumentum falſum allegare ad confirmandam confeſſionem ſuam; ut colligitur ex hoc cap. ubi ratio redditur, quòd delictum perſonæ Eccleſiæ obeſſe non debet: hinc enim colligitur, quòd, ſi ipſum monaſterium, nempe Prælatus, & Conventus ſcienter produxiſſet tale inſtrumentum, vel produci mandâſſet, ſibi propriâ confeſſione præjudicâſſet. *Alexand. de Nevo hic n. 64 & Felin. n. 27.*

XLVIII. Aſſertio ſecunda. Poteſt quis, non unâ tantùm, ſed & pluribus exceptionibus, ſeu defenſionibus uti; etiamſi diverſæ ſint. *l. Nemo; 8. ff. hoc tit. cap. Nullus; 20. de R. I. in 6* Ut, ſiquis conventus negavit debitum, & ſic propoſuit exceptionem facti, ſeu intentionis, poteſt nihilominus poſtea proponere alias exceptiones, juxta *l. Nemo ex his; 43. ff. de R. I.* Item, ſiquis primò propoſuit exceptionem juriſjurandi, poteſt poſteà proponere exceptionem rei judicatæ, vel alias. *l. Is, qui; 5. ff. hoc tit.* Item ſimul poteſt proponere plures exceptiones. *cit. l. Is, qui; & l. Nemo. ff. hoc tit.* Quin imò etiam plures exceptiones contrarias poteſt quis ſimul, vel ſucceſſivè proponere: ubi tamen diſtinguendum eſt; nam abſolutè, & copulativè non poſſunt contrariæ exceptiones proponi; quia, ſi una eſt vera, altera neceſſariò eſt falſa; adeóque, qui contraria, quæ ſimul vera eſſe non poſſunt, in Judicio proponit abſolutè, audiendus non eſt, ſed tanquam fallax, & mendax repelli debet, & condemnari. *Arg. l. 1. §. Interdum. ff. Si quando pauper. fec. dic.* idque ex pluribus juribus probat *Dynus in cit. Reg. Nullus; n. 4. & 5.* Verumtamen ſub conditione, & disjunctivè poteſt Reus etiam contrarias exceptiones proponere, ita, ut, ſi Actor neget, unam eſſe veram, ad alteram ei oppoſitam probandam tranſire poſſit. *Dyn. c. l. n. 6. Decius in cit. reg. Nemo. ff. Eod.* v.g. ſiquis à Parocho conventus de ſolutione decimarum excipiat, ſe per privilegium exemptum eſſe, vel, ſi exemptus non ſit, ſe tutum eſſe præſcriptione 40. annorum, hæ duæ exceptiones ſunt contrariæ; quia ſimul conſiſtere non poſſunt, & conſequenter nec probari; ſiquidem is, cui Jus immunitatis à decimis titulo privilegii competit, non poteſt illud vi præſcriptionis acquirere, cùm hæc inter ſe repugnent; quia nemo poteſt præſcribere rem ſuam, vel Jus, quod jam habet vi privilegii; ut bene notat *Alex. de Nevo in cap. Paſtoralis; 4. n. 39. & 40. h. t.* Si tamen Reus conventus has duas contrarias exceptiones afferat, & proponat, non abſolutè, ſed conditionaliter, non aſſerit, utrumq; verum eſſe: nam, qui excipit, non propterea fatetur. *Gl. in cap. 1. V. Aſſerenti de teſtib. in 6.* & dictum ſuprà, ſed aſſerit, ſe privilegium habere, &, ſi in probatione ejus ſuccumbat, tunc ſe probaturum, quòd præſcripſerit: quo caſu non ait, abſolutè ſe præſcripſiſſe, ſed ex hypotheſi, ſi Actor nolit privilegium admittere, ſe probaturum præſcriptionem. Similiter Reus contrarias exceptiones proponere poteſt ad ſui defenſionem ſub conditione, ſi nimirum neget intentionem adverſarij dicendo, ſe nihil ipſi debere, aut, ſi debeat, idque probatum fuerit, dicit, ſe probaturum, illud ſibi remiſſum eſſe per pactum de non petendo, vel ſe jam ſolviſſe. *Dyn. in cit. reg. Nullus; n. 6.* Unde Baldus, & alij DD. in *l. Si quid; 9. C. h. t.* ajunt, conſultum eſſe, ut, ſi Reus dubitet, num Actor intentionem ſuam probare poſſit, primò neget debitum, & ſub conditione, ſi probatum eſſe videatur, exceptionem opponat pacti, vel ſolutionis, vel aliam ſimilem. Neceſſe tamen eſt, ut id bonâ fide fiat, alioquin, ſi quis neget debitum, quod probari non poteſt, ſciens, ſe eſſe debitorem, in conſcientia tutus non erit, propter mendacium; ut docet *Covarr. lib. 1. reſol. cap. 2. n. 2. circa finem.* Et hinc etiam, ſi duæ exceptiones eſſent ita directè contrariæ, ut, quod ponitur in una, nec conditionaliter poſſit poni in altera, tunc nec ſimul, nec ſucceſſivè poſſent proponi; quia Reus convinceretur de mendacio, nec debet admitti ad allegandam turpitudinem ſuam. *Dyn. c. l. Alex. de Nevo c. l. n. 41.* Prædictis non obſtat, quòd Reus in exceptione eſt Actor. *l. In exceptionibus; 19. in princ. ff. de probat. & l. 1. ff. h. t.* atqui Actor non poteſt ſimul plures actiones proponere, ſed unam de pluribus debet eligere. *l. Nemo; 43. §. Quoties. ff. de R. I.* Ergo nec Reus poterit ſimul opponere plures exceptiones. Sed reſpondetur cum Dyno *cit. reg. Nullus; n. 7. & 8.* diſparem eſſe rationem, quoad hoc, in Reo, & Actore; tum quia in poteſtate Actoris eſt, quando vult provocare, iſque paratus venit ad Judicem; non autem eſt in poteſtate Rei, quando provocetur, ſive conveniatur. *l. Purè; 5. §. fin. ff. de doli except.* Iſque imparatus trahitur ad Judicium, qui facilè cadere causâ poſſet, ſi non niſi unâ viâ, ac modo ſe defendere poſſet.

TITVLVS XXVI.

DE PRÆSCRIPTIONIBUS.

I. Actum eſt Titulo præcedente de exceptionibus, tum dilatoriis, tum peremptoriis; quia verò præſcriptio eſt quædam ſpecies exceptionis peremptoriæ, ideo hic Titulus priori ſubiungitur. Accipitur autem præſcriptio primò latè, & generaliter; prout idem eſt, quod exceptio, ſive oppoſitio ad excludendam intentionem, vel actionem alterius; ut patet ex titulo. ff. de exceptionibus, & præſcriptionibus, & C. Eod. Secundò ſtrictè, & ſpecialiter pro exceptione peremptoria, per quam bonæ fidei poſſeſſor, poſt legitimi temporis decurſum, Dominum rem ſuam priſtinam repetentem, vel priſtino Jure ſuo uti volentem, opponendo poſſeſſionem, certo tempore à lege definito repellere poteſt; adeóque contra eum peremptoriè excipere, ſeu præſcribere. Et in hac poſteriore acceptione de præſcriptione hîc agitur. Eáque rurſum dupliciter ſumitur, vel prout eſt in fieri, ſive in actu acquirendi; quomodo dicitur quis rem præſcribere, antequam dominium, vel Jus in re acquirat, & præſcriptio dicitur interrumpi: vel accipitur in facto eſſe, quando iam tempore legitimo completo, acquiſitum eſt dominium, vel Jus in re; ut notavit Leſſ. lib. 2. de Iuſtit. c. 6. dub. 1. n. 2. & 3. Extat hic Tit. etiam in Sexto.

SECTIO I.

DE PRÆSCRIPTIONE IN genere, & perſonis præſcribentibus, ac rebus, quæ præſcribi poſſunt.

§. I.

Quid ſit Præſcriptio, & an, ac quomodo ab uſucapione diſtinguatur, & ob quas cauſas ſit à Iure introducta?

II. Aſſertio 1. Præſcriptio definitur apud *Covarr. in Reg. Poſſeſſor. p. 1. §. unic. num. 4. Exceptio ex tempore legibus definito ſubſtantiam capiens.* In qua definitione exceptio, peremptoria ſcilicet, ut genus ponitur, reliqua loco differentiæ: & quidem tempus ad omnem præſcriptionem eſt neceſſarium; quia tamen regulariter ſolum tempus non ſufficit; ideo additur in definitione, *tempore (& modo) legibus definito*, id eſt, cui extrinſecus acceſſerint ea, quæ à jure requiruntur, ut titulus, bona fides &c. de quibus poſtea. *Covarr. c. l.*

Uſucapio verò definitur apud Juriſconſultum in *l. 3. ff. de uſurpat. & uſucap. Adiectio* (id eſt, acquiſitio dominij *Gl. ibid.*) *per continuationem poſſeſſionis* (habitæ cum bona fide, ac juſto titulo, *Gl. ibid. V. poſſeſſionis*) *temporis lege definiti.* Quæ definitio ab effectu deſumpta eſt, non remoto, ſed proximo, qui nimirum neceſſariò, & inſeparabiliter uſucapioni adhæret, & ex ea conſequitur: nam uſucapionis effectus, & quaſi proprietas eſſentialis eſt, ut per eam adjiciatur, ſeu acquiratur dominium. *l. Traditionibus 20. C. de pact.* quamvis aliàs res per proprietates accidentales ſolùm, ſeu effectus extrinſecos congruè definiri non poſſit. *Covarr. c. l. n. 1.* Nam uſucapio completè ſumpta, ſeu in facto eſſe, eſt formaliſſimè acquiſitio dominij, ſive modus acquirendi dominium: adeóque iſta definitio eſt quaſi per effectum formalem, qui in conceptu uſucapionis formaliter includitur.

III. Atque hinc colligitur, quomodo præſcriptio ab uſucapione differat, nam præſcriptio eſt effectus uſucapionis, ex qua oritur: ideo enim, quòd aliquis ex diuturna poſſeſſione dominium acquiſivit, vel Jus in re, contra priſtinum dominum, vel quaſi, repetentem rem eandem, exceptionem præſcriptionis opponere poteſt. Aliquando tamen latiùs patet præſcriptio, quàm uſucapio, ita, ut omnis uſucapio ſit præſcriptio, ſed non vice verſâ: nam præſcriptio, per quam tollitur Jus actionis perſonalis, vel Jus ſervitutis, quod alter habet, non eſt propriè uſucapio; quia nullius rei dominium, vel quaſi dominium acquiritur præſcribenti, eſt tamen præſcriptio: quamvis uſucapio etiam generaliter poſſit accipi pro dominij acquiſitione, vel alieni Juris peremptione, per quam liberatur quis obligatione, quâ alteri erat obſtrictus; & ſic æquè latè patet præſcriptio, & uſucapio; ut notat *Leſſ. cit. cap. 6. num. 3. Laym. lib. 3. Theol. moral. tract. 1. cap. 8. num. 3.*

Solent præterea multi DD. in eo diſtinguere præſcriptionem ab uſucapione, quòd hæc ſit rerum mobilium tantùm, illa verò immobilium. Verùm hæc diſtinctio non habet fundamentum in Jure: ut patet ex *princ. Inſtit. de uſucap. & præſcript.* ubi uſucapio etiam ad res immobiles refertur, & ex *l. unic. C. de uſucap. transform.* ubi ſublata eſt omnis differentia inter uſucapionem, & præſcriptionem. Nam præſcriptio locum habet in rebus mobilibus, cùm poſt illarum uſucapionem, opponi poſſit exceptio præſcriptionis contra priorem dominum; ut oſtendit *Covarr. cit. loc. n. 2. & 3.* Vnde jam paſſim pro ſynonymis accipiuntur hæc nomina. Et in hac acceptione uſucapio, ſeu præſcriptio definitur communiter à DD. *quod ſit adiectio, ſeu acquiſitio dominii per continuationem poſſeſſionis tempore, & modo legibus*

gibus definito; ubi nomen dominij latiùs accipi debet, prout comprehendit etiam acquiſitionem aliorum jurium, quæ præſcribi poſſunt, ut uſusfructûs, ſervitutis&c. imò etiam liberationem à debito aliquo; ut ex dictis patet.

IV. Aſſertio 2. Præſcriptio, ſeu uſucapio Jure Civili introducta fuit. *Princ. Inſtit. de uſucap.* & approbata à Jure Canonico, ob bonum publicum, ne diu, & ferè ſemper quarundam rerum dominia incerta eſſent. *l.* 1. *ff. de uſurp. & uſuc.* &c, ut aliquis litium finis eſſet, *l. ult. ff. pro ſuo.* quæ pene immortales forent, ſi liceret poſt diutinam rerum poſſeſſionem eas repetere à bonæ fidei poſſeſſoribus; ac, ne poſſeſſores eiuſmodi propè immortali timore terreantur; ut ait *Juſtinian. in l. Cum notiſſimi* § 7. *in princ. C. de præſcr.* 30. *vel* 40. *annor.* dum in perpetuo metu forent; ne res ab ipſis poſſeſſæ evincantur: onde fieret, ut nemo auderet fundos colere. Tom etiam, ut hac ratione ſegnities, ac deſidia hominum, qoi res ſoas, ac jura in Judicio perſequi negligunt, exacuatur, dum ea punitur ademptione dominij, juxta *l.* 2. *C. de ann. except. & c. Vigilanti* 5. *h. t.*

V. Sed objici poteſt primò. Domioium ſingulorum deſcendit ex jure gentium. *l. Ex hoc Jure*; 5. *ff. de juſtit. & jur.* At Jus Civile non poteſt tollere Jus gentium. §. *Sed naturalia Inſtit. de jur. natur. gent. &c.* Ergo non poteſt dominium alicui auferre per præſcriptionem. Reſp. Jus gentium, vel naturale, quod dictat, nemini auferendum eſſe dominium legitimè acquiſitum, ſimul etiam dictat, ut Reipublicæ pareamus; adeóq; & legi, quæ præſcriptionem induxit, ob publicum bonum. *Harprecht. Inſtit. de uſucap. in princ. num.* 23. & 24.

Objicitur ſecundò. Uſucapio repugnat juri naturæ: nam hoc jure omnia ſunt communia: diviſio verò dominiorum jure gentium iotroducta eſt; & cooſequenter etiam translatio dominij rerum ab uno ad alterum. Verùm jus naturæ non præcipit comuuionem bonorum, nec prohibet diviſionem eorum: imò uſucapio, ſeu præſcriptio maximè conſentanea eſt juri naturali: nihil enim tam coovenieus eſt naturali æquitati, quàm voluntatē Domini in alium rem ſuam transferre volentis ratam haberi. §. *Per traditionem*; *Inſtit. de rer. diviſ.* qui autem rem ſuam patitur uſucapi, conſentire, & alienare videtur. *l. Alienationis*; 28. *ff. de V. S.*

Objicitur tertiò. Nemo locupletari debet cum alterius detrimento, & injuriâ. *Reg.* 206. *ff. de reg. Iur. & reg.* 48. *eod. in* 6. id quod fit, ſi uſucapiens dominium acquirat rei alienæ. Reſp. Non locupletari iniuſtè; quia, qui tam diu paſſus eſt rem ſuam ab alio poſſideri, cenſetur eam quaſi pro derelictâ habuiſſe; ut proinde res, veluti in oollius doioinio, cedat priùs occupanti: & ſibi imputare debet priſtinus Dominus, quòd intra ſtatutum tempus rem ſuam inquirere, & à poſſeſſore recuperare intermiſerit. *Greg. Tholoſ. Syntag. Iur. lib.* 4. *c. ult.* Deinde poſtquam res eſt legitimè præſcripta, non eſt ampliùs aliena, ſed dominium ex diſpoſitione Juris translatum in poſſeſſorem: unde ſi priſtio[o] Domious rem peteret à poſſeſſore, is privaretur re jam legitimè acquiſitâ; adeóque id fieret cum detrimento, & jacturâ novi Domini. *Harprecht. c. l. n.* 48.

Objicitur quartò. Id, quod noſtrum eſt, non poteſt ſine facto noſtro in alium traosferri. *Reg. Iur.* 11. *in* 6. Reſp. Regula illa non habet locum in ijs, quæ vi, ac poteſtate legis fiunt: deinde ex præſumptione Juris cenſetur conſenſiſſe in translationem dominij, qui tanto tempore negligit rem ſuam perſequi. *Harprecht. c. l. n.* 40. & 41.

Objicitur quintò. Tempus non eſt modus introducendæ, vel tollendæ obligationis. *l. Obligationum*; 44. §. 1. *ff. de oblig. & act.* Præſcriptio verò omnem vim habet ex curſu temporis. Reſp. Præſcriptio non habet vim transferendi dominium ex ſolo curſu temporis, ſed ex poſſeſſione per tempus definitum, cum juſto titulo, & bonâ fide continuatâ. *Harprecht cit. loc. num.* 49. apud quem plura de hac re legi poſſunt.

VI. Ceterùm uſucapio, ſeu præſcriptio locum habet, ac vim ooo ſolùm in foro exteroo, ſed etiam in foro interno, ſeu cooſcientiæ, ita, ut is, qui præſcripſit, non teneatur ad rei reſtitutionem, ne quidem in foro cooſcientiæ, etſi poſt completam præſcriptionem cognoverit, alienam eſſe, vel potiùs fuiſſe: & quamvis nulla culpabilis negligentia prioris Domini in re ſua inquirenda ioterveneril, niſi hic per Judicem ex cauſa juſta reſtituatur in integrum; ut ex verìore ſententia docet *Gl. in cap. Vigilanti*; 5. *V. Noverit. h. t. & ibid. Abb. n.* 6. *Covarr cit. l. n.* 3. *Silveſt. in ſumm. V. Præſcriptio* 1. *q.* 13. *Molin. tract. de juſtit. diſ.* 61. *n.* 6. *& ſeqq. Leſſ. cit. cap.* 6. *n.* 50. *Laym. cit. loc. n.* 3. *& alii Theologi, & Juriſperiti communiter, contra nonnullos apud Covarr. cit. loc. p.* 3. §. 2. Ratio eſt; quia, qui præſcripſit, jam dominium acquiſivit rei alienæ. *l.* 3. *ff. de uſucap. & l. Traditionibus*; 20. *C. de pact. princ. Inſtit. de uſucap.* & quidem non tantùm dominium utile, ſed etiam directum, tam in bonis immobilibus, quàm mobilibus; quia leges, & Canones loquuntur indiſtinctè de dominio, nec reſtringunt ad domioium utile; ut patet ex *cap. Clerici*; 11. *cauſ.* 16. *q.* 4. ubi dominium per præſcriptionem acquiſitum proprietas vocatur, & in *l. Omnes*; 4. *in fine. C. de præſcr.* 30. *vel* 40. *ann.* dicitur, eum, qui præſcripſit, eſſe pleniſſimâ munitione ſecurum. *Covarr. in cit. reg. Poſſeſſor. p.* 3, *in princ. n.* 2. & 3. *Fachin. lib.* 1. *Controv. Iur. cap.* 70. *Leſſ. c. l. n.* 51. Si ergo completum dominium acquiſivit rei præſcriptæ, etiamſi poſt exactum legitimum tempus, poſſeſſor cognoverit, rem ad alterum pertinuiſſe, eam tamen tanquam ſuam titulo præſcriptionis factam retinere poteſt, nullóque Jure cogi ad reſtitutionem, cùm priſtinus Dominus omne Jus, & conſequenter etiam actionem amiſerit; &, quia res præſcripta jam non alterius, ſed ipſius eſt, qui præſcripſit, adeò, ut eam poſtea tanquam dominus à quovis poſſeſſore vindicare poſſit. *l. Siquis*; 8. *C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *ann.*

Quinimò ſi is, qui rem legitimè præſcripſit, eam ex juris errore reſtituat priſtino doioino, ratus, adhuc eſſe alienam, & reſtitutioni obnoxiam, tanquam indebitè datam repetere, & ut ſuam vindicare poteſt, juxta *tit. ff. & C. de condict. indeb.* nam, quamvis ignorantia Juris non excuſet, quando agitur de acquirendo: excuſat tamen, cùm agitur de amittendo rem jam acquiſitam, juxta *l.* 7. *ff. de Iur. & fact. ignor.* ubi dicitur: Juris ignorantia non prodeſt acquirere volentibus; ſuum verò petentibus non nocet. *Laym. cit. cap.* 8. *n.* 23. Neque dominium rei præſcribenti acquiſitum per ſolutionem ex errore factam amittitur, cùm non ſit vera, ſed erronea donatio, ideó-que

que ſic nulliter datum tanquam civiliter, & naturaliter indebitum repeti poteſt. *Caſt. Palao cit. diſ. un. pun. 22, §. 17. n. 6.*

VII. Idque procedit, etiamſi nulla culpa, vel negligentia priſtini Domini interceſſerit: nam non ob hanc ſolam cauſam, ut negligentes Domini puniantur, uſucapio, ſeu præſcriptio à Jure introducta eſt; ſed multò magis ob alias cauſas ad bonum publicum ſpectantes, nempe, ut dominia rerum ſint certa, & frequentia litium ex Republica exterminetur; ut ſuprà dictum. Imò etiamſi negligentia priſtinorum Dominorum eſſet unica, & principalis cauſa introducendæ præſcriptionis, non tamen ideo ceſſaret lex conſtituens uſucapionem, quæ univerſalis eſt, & in finem univerſalem tendit, niſi ipſa cauſa, ſive ratio legis in univerſum, & non in quibuſdam tantùm caſibus ceſſaret, ac deficeret. *Covarr. cit. reg. poſſeſſor. p. 3. §. 2. n. 3.* Neque obſtat, quòd nemo ſine ſua culpa debeat privari re ſuâ propriâ: ideóq; non habeat locum præſcriptio, niſi interceſſerit culpa prioris Domini: nam poteſt Jus, vel Princeps de bonis ſubditorum diſponere, prout neceſſitas, vel utilitas Reipublicæ exigit; adeóque poteſt aliquem privare dominio rei ſuæ, etiam ſine culpa ſua, ob bonum commune; ut fit in propoſito. *Covarr in cit. reg. p. 1. §. unic. num. 5. Laym. cit. cap. 8. num* 4. præterquam quòd, cùm dicitur, uſucapionem inductam eſſe, ob culpam, vel negligentiam priſtini Domini, id non intelligendum eſt neceſſariò de culpa Theologica, ac propriè dicto peccato; ſed de culpa, ſeu negligentia civili, quæ ſæpe tantùm involuntaria omiſſio eſt, & tamen aliquo modo civiliter puniri poteſt, ob bonum publicum, ut aliorum diligentia in rebus ſuis inquirendis excitetur. *Laym. cit. loc.* Non obſtat etiam, quòd is, cui res adiudicata eſt per ſententiam Judicis ſubnixam falsâ præſumptione, teneatur ad reſtitutionem. Nam inprimis Judex per ſuam ſententiam non intendit transferre dominium, ſed ſolùm declarare, cuius ex litigantibus res ſit: unde, ſi ſententia fundetur in falſa præſumptione, ipſa quoque non tenet, nec eſt ſervanda in conſcientia: at verò lex, vel Princeps per præſcriptionem intendit transferre dominium rei in præſcribentem, ita exigente bono publico: deinde præſcriptio non nititur potiſſimùm falsâ præſumptione negligentiæ prioris Domini, ſed exigentiâ boni communis. *Leſſ. cit. cap. 6. n. 51.*

VIII. Illud hîc quæri poteſt, an præſcriptioni renunciari poſſit, v. g. pacto, ne res præſcribatur? Probabile eſt, poſſe; ut docet *Palao cit. diſ. unic. pun. 22. §. 1. num. 6.* quia præſcriptio primò, & principaliter eſt inducta in favorem, & commodum privatum præſcribentium, & ſecundariò tantùm ob bonum publicum; ideòque ei renunciari poteſt. Accedit, quòd in præſcriptione utilitas privata ſeparari poſſit à publica, quæ conſiſtit in eo, ne dominia rerum ſint incerta: ſed poſito pacto, ne res aliqua præſcribatur, dominium illius non manet incertum, ſed reſervatum eſt primo poſſeſſori, & penes illum manet. Aliud eſt in dote, in qua utilitas privata à communi, ſeu publica ſeparari non poteſt; ideóque non valet pactum, per quod dos mulieris deterior fiat. Verùm difficile videtur, præſcriptionem eſſe inductam ſecundariò tantùm ob bonum publicum, principaliter verò in favorem præſcribentium.

§. II.

Quinam in genere poſſint præſcribere, vel non? & adversùs quos poſſit præſcribi, vel non?

IX. Aſſertio 1. Omnes illi, qui ſunt capaces acquirendi dominii, poſſunt præſcribere, ſeu uſucapere; cùm uſucapio ſit modus acquirendi dominij. Et hinc non ſolùm paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias quoad bona adventitia, quorum proprietas ſpectat ad filium, & maximè quoad caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, uſucapere poteſt. *l. Sequitur; 4. §. 1. junct. Gl. V. Et maximè. ff. de uſuc. Hoſtienſ. in Summ. h. t. n. 3.* Similiter & pupillus, tutore auctore, imò etiam ſine illius auctoritate, uſucapere poteſt, modò animum poſſidendi habeat. *cit. l. 4. §. 2.* Ut quia eſt doli capax, & pubertati proximus. *Gloſ. ibid. V. Animum poſſidendi.* Item infans, ſed tutore auctore, ſine quo poſſidere non poteſt. *l. Quamvis; 32. §. Infans. ff. de acquir. poſſ. Gl. in cit. l. 4. V. Pupillus.* Furioſus quoque, quod ante furorem poſſidere cœpit, uſucapit, cùm non deſinat poſſidere. *cit. l. 4. §. Furioſus; & ibi Gl. V. Uſucapit; & l. pen. §. Eum, qui. ff. eod.*

Similiter uſu rationis, & libertate arbitrij deſtitutus, ut amens, incipere præſcriptionem non poteſt, quamvis eam continuare poſſit, ſi cœpta ſit, dum eſſet ſanæ mentis, vel ab ipſo, cui ſucceſſit; quia præſumitur in priore voluntate permanere. *Palao cit. pun. 22. §. 3. num. 1.*

Prohibetur autem uſucapere inprimis ſervus; quia nec poſſidere ſuo nomine poteſt. *cit. l. 4. §. Servus. l. Qui in ſervitute; 118. ff. de R. I.* ſine poſſeſſione autem non currit præſcriptio, quamvis Dominus etiam ignorans, ex cauſa peculiari per ſervum poſſit poſſidere, & uſucapere. *l. 1. §. Item acquirimus. ff. de acquir. poſſ.* Secundò. Clerici non poſſunt præſcribere bona ſuorum beneficiorum. *cap. Clerici; 11. cauſ. 16. q. 3.* cùm non poſſint beneficia obtineri ſine Canonica inſtitutione. *cap. 1. de reg. jur. in 6. Covarr. in cit. reg. poſſeſſor. p. 2. §. 10. n. 9.* Tertiò. Precariò rem poſſidens, uſufructuarius, creditor rem ſibi pignori datam, & omnes alij, qui non ſuo, ſed alieno nomine poſſident, uſucapere, ſeu præſcribere nequeunt. *Gl. in cit. cap. Clerici; V. In jus proprium.* ac denique univerſim loquendo, qui non eſt capax acquirendi dominii, & poſſeſſionis, uſucapere non poteſt, cùm uſucapio ſit ſpecies alienationis. *l. Alienationis; 28. ff. de V. S.* in omni autem juſta alienatione, tam ex parte alienantis, quàm acquirentis, requiritur capacitas acquirendi. *Gregor. Tholoſ. Syntag. Jur. univ. lib. 40. cap. 3. n. 2.*

X. Aſſertio 2. Non poteſt præſcribi contra certas perſonas, quæ ſcilicet in Judicio ſtare, agere, Jura ſua tueri, vel bona adminiſtrare non poſſunt; ut contra pupillum, ratione minoris ætatis; contra filiumfamilias, ratione ſubjectionis, vel ratione impedimenti extrinſeci, v. g. captivitatis, vacationis Prælaturæ &c. contra has enim interim durante impedimento, non poteſt inchoari, nec currit præſcriptio; ut ex infrà dicendis patebit.

§. III

Quæ res præſcribi poßint, vel non poßint?

XI. Aſſertio prima. Regulariter omnes res corporales, ſive eæ mobilea ſint, ſive immobiles, præſcribi, ſeu uſucapi poſſunt, niſi lege aliquâ, vel ſpeciali ratione prohibeantur. *Silveſt. in ſumma. V. Præſcriptio*; 2. *q.* 1. *Hoſtienſ. in Summ. h.t. in priore rubric. n.* 4. *Greg. Tholoſan. cit. lib.* 40. *c.* 2. *n.* 1. Res verò incorporales, ut Iura, ſervitutes, actiones, ſicut propriè poſſideri non poſſunt, ita nec præſcribi, ſeu uſucapi. *l. Poſſideri*; 3. *in princ. ff. De acquir. poſſ. l. Servus*; 43. §. 1. *ff. De acquir. domin. & ibi Gl. V. Uſucapionem. l. Sequitur*; 4. §. *Si unica. ff. De uſucapion.* Quia tamen utilitatis causâ introductum eſt, ut res incorporales quaſi poſſideantur, hinc fit, ut etiam quaſi uſucapiantur, ſive longo tempore, & uſu acquirantur; prout ſumitur ex *l. Uſucapionem*; 9. *& l. Seq.* §. 1. *ff. eod. l. ult. C. De Præſcript. long. temp. Hoſtienſ. c. l. n.* 4.

XII. Aſſertio ſecunda. Res illæ, quæ in hominum commercio non verſantur, adeóque ſunt in nullius dominio, nullo tempore uſucapi, ſeu præſcribi poſſunt; ut ſunt res Sacræ, & Religioſæ. §. *Sed aliquando*; *Inſtit. de uſucap. & l. Alienationem*; 9. *ff. eod.* Item liber homo, qui nullo tempore præſcribi poteſt, ut fiat ſervus, licèt poſſeſſor bonâ fide illum emerit, putans, eſſe ſervum. *cit.* §. *Sed aliquando*; *& cit. l. Uſucapionem*; *& l. ult. C. De longi temp. præſcript. quæ pro libertate &c. junct. Gl. V.* 60. *annorum.* Contrà verò ſervus præſcribere poteſt libertatem contra dominum, ſi per XX. annos bonâ fide geſſerit ſe pro libero, etiam ſine titulo libertatis. *cit. l. ult. C. De long. temp. &c. & ibi Gl. V. Bonâ fide*; *& V. Per* 20. idque favore libertatis ſtatutum eſt. Alii tamen dicunt, quòd inter præſentes etiam X. annis præſcribi poſſit libertas, ne deterior ſit conditio libertatis, quàm aliarum rerum; ut refert *Gl. fin. ibid.* & quia ſaltem in aliis legibus conceditur brevius tempus ad præſcribendum præſentibus, quàm abſentibus. *Caſt. Palao cit. diſ. unic. p.* 22. §. 13. *n.* 4.

Similiter non poſſunt præſcribi, nec in totum, nec in partem, res publicæ, quæ ad publicum uſum, & commodum ſunt deputatæ; ut, viæ ac plateæ publicæ, poſtes, fora, theatra &c. *cit. l. Uſucapionem*; 9. *ff. De Uſuc. l. Præſcriptio*; 7. *C. De operib. publ.* Ratio eſt; quia hæc, quippe omnibus communia à privatis poſſideri non poſſunt. *l.* 1. §. *fin. ff. De acquir. poſſ.* Idque procedit, etiamſi populus iis uti deſinat. *l.* 2. *ff. De via publ. & itin. publ.* quia ſatis eſt, quòd eis adhuc uti poſſit, & ad eum finem fuerint deſignata. *Molin. tr.* 2. *de juſtit. diſ.* 79. *n.* 8. *Palao c. l.* §. 15. *n.* 1. Huc pertinent etiam res fiſci, quæ uſucapi non poſſunt. §. *Res fiſci*; *Inſtit. de uſuc.* quo nomine venit publicum ærarium Principis, quaſi proprium eius peculium. Id autem intelligendum eſt, de rebus, ſeu bonis fiſco acquiſitis, non autem acquirendis. *Gl. in cit.* §. *Nec fiſci in caſu*; & quòd ordinario tempore trium X. vel XX. annorum præſcribi non poſſunt. *Gl. ibid. V. Non poteſt.*

XIII. Aſſertio tertia. Res furtivæ, vel vi (expulſivâ, non compulſivâ per metum) poſſeſſæ, ſeu occupatæ; ut, cùm quis ex poſſeſſione rei immobilis violenter dejicitur, præſcribi nequeunt, non ſolùm à fure, vel violento poſſeſſore, qui ratione malæ fidei eas præſcribere non poteſt, ſed neque à quibuscunque aliis, qui bonâ fide huiusmodi res ab eis emerint, vel quocunque alio juſto titulo acceperint, ac poſſederint, propter vitium furti, aut violentiæ ipſis rebus inhærens; prout habetur in §. *Furtivæ*; *& ibi Gl. V. Vi Inſtit. de uſuc. l. Sciens*; 7. *C. De Uſuc. pro emptore. l. Vitia*; 11. *C. De acquir. poſſ.* ubi dicitur: vitia poſſeſſionum à majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem auctoris ſui culpa comitatur.

XIV. Id autem limitandum eſt primò, quòd eiusmodi res furtivæ, ac vi poſſeſſæ non poſſunt præſcribi tempore ordinario trium, 10. vel 20. annorum; ut patet èx *cit.* §. *Furtivæ*; ibi: *Prædicto longo tempore bonâ fide poſſeſſæ:* poſſunt tamen præſcribi tempore extraordinario, ſeu longiſſimo XXX. vel XL. annorum, ſi tanto tempore bonâ fide poſſeſſæ fuerint; quia per præſcriptionem longiſſimi temporis purgatur vitium furti, vel violentiæ, quo affecta erat res, & omnis actio extinguitur. *l. Sicut*; 3. *& l. Omnes*; 4. *C. De præſcript.* 30. *vel* 40. *ann. Gl. in cit.* §. *Furtivæ*; *V. Longo tempore*; *& junct. addit. Molin. cit. diſ.* 79. *n.* 1. & alii DD. communiter.

Limitatur ſecondò. Niſi res furtiva, vel vi poſſeſſa in poteſtatem domini ſui redierit; tunc enim vitio purgato, ab alio bonæ fidei poſſeſſore uſucapi poteſt tempore ordinario. §. *Aliquando*; *Inſtit. eod. cit. l. Sciens. C. De uſuc. pro empt.*

Limitatur tertiò. Etſi bonæ fidei poſſeſſor non poſſit rem furtivam, vel immobilem vi poſſeſſam, propter vitium rei, ordinario, ac longo tempore 10. vel 20. annorum præſcribere, fructus tamen ex re alienâ perceptos facit ſuos, juxta *l. Bonæ fidei*; 48. §. 1. *in fine*; *ff. De acq. rer. domin. l. Si aliena res*; 10. §. *Suo modo. ff. De uſucap. ubi Gl. V. Nec enim*; *junct. Gl. marg. lit. a.* ait: Partus rei furtivæ non eſt pars, poſtquam editus fuit; ideóque uſucapi poteſt, & tradit etiam *Gl. in l. Ubi lex*; 24. *V. Nihil*; *ff. eodem.*

XV. Ceterùm res furtiva hoc loco dicitur, non tantùm, quæ furto ſubtracta eſt, ſed etiam quævis alia res aliena, dummodo illa fuerit mobilis, eámque venditor ſciens prudens diſtraxerit, contra domini voluntatem: talis enim furtum committere cenſetur, ac proinde mala fides venditoris, vel ex alia cauſa alienantis, ac tradentis huiusmodi rem furtivam efficit, ut neque à tradente, neque ab eo, qui bonâ fide accepit, ac poſſidet, uſucapi poſſit. §. *Quod autem*; *in fine Inſtit. de uſucap. ubi Gl. V. Competat*; ait, quòd vitium rei comitetur rem, ad quemcunque ea pervenerit, ſive quicunque rem occupârit. *l.* 1. *& l. Sciens*; 7. *C. De uſuc. pro empt. l.* 2. *C. De uſuc. pro donat.* Quòd ſi tamen is, qui bonâ fide accepit rem alienam mobilem, bonâ etiam fide eam alienavit, res huiusmodi non poterit dici furtiva, cùm furtum ſine animo, & affectu furandi, ſeu rem alienam, invito domino, fraudulenter contrectandi, committi nequeat. *l. Furtum*; 32. *ff. De uſucap.* Quare, ſi heres rem defuncto commodatam, locatam, vel apud eum depoſitam alteri vendiderit, bonâ fide, putans eſſe he-

 reditariam,

reditatlam, dubium non eſt, quin illam bonâ fide accipiens intra tempus legitimum uſucapere poſſit; non obſtat enim hoc caſu vitium furti; cùm utique heres, qui bonâ fide rem illam tanquam ſuam alienavit, furtum non committat. §. *Sed tamen*; *Inſtit. de uſuc. l. Poteſt*; 36. *ff. eodem.* An verò ipſe heres rem defuncto commodatam, vel apud eum depoſitam præſcribere poſſit, ſi neſciat, alienam eſſe, infrà dicetur. Si verò aliquis poſſeſſionem rei immobilis, v. g. fundi vacantis propter longam abſentiam, vel negligentiam domini, vel quia ſine ſucceſſore deceſſit, absque vi nanciſcatur, eamque poſtea ſciens, ac prudens alteri bonâ fide accipienti tradiderit, ſanè res hæc immobilis non erit furtiva (in rebus enim ſoli furtum non committitur) neque vi poſſeſſa, ut in facto ſupponitur: ideòque, quamvis is, qui rem talem primò occupavit, eandem præſcribere nequeat, cùm malâ fide poſſideat, ſciens, ſe alienum fundum occupâſſe: alteri tamen, qui bonâ fide accepit, & poſſedit, diutina, & indubitata poſſeſſio auferti non debet. §. *Quod autem*; *ad eas reſ. Inſtit. de uſuc. l. Furtum*; 37. §. 1. *& l. Seq. ff. eod.* Ex quo infertur, in rebus immobilibus ad uſucapionem, ceteris paribus, ſufficere ſolam bonam fidem accipientis: in mobilibus verò requiri etiam tradentis. *l. 1. & 2. C. De uſucap. pro donat.*

XVI. Aſſertio quarta. Unus ex heredibus, vel ſociis bonorum, non poteſt præſcribere hereditatem, vel rem communem, quam nondum inter ſe diviſerunt, contra reliquos coheredes, vel ſocios, etiamſi longiſſimo tempore eam poſſederit, quin eis reddere debeat portiones ſuas; quia non ſuo tantùm, ſed omnium coheredum, vel ſociorum nomine cenſetur rem communem poſſidere. *l. Si communem*; 10. *ff. Quemadm. ſervitut. amitt. Molin. cit. diſ. 79. n. 2.*

XVII. Aſſertio quinta. Ea, quæ ſunt meræ facultatis, ſeu liberæ, & gratuitæ voluntatis, præſcribi non poſſunt; ut colligitur ex *l. 2. ff. De via publ.* ubi dicitur: Viam publicam populus non utendo amittere non poteſt, etiamſi centum annis non ivit, ut addit *Gl. mag. ibid.* & hinc colligitur, inquit *Gl. margin. ibid. lit. c.* præſcribi non poſſe ea, quæ meræ ſunt facultatis. Idem docet *Covarr. in Reg. poſſeſſor. p. 2. §. 4. n. 6. Gabriel lib. 5. de præſcript. concl. 10. Gail. lib. 2. obſ. 18. n. 4.* Ratio eſt; quia ex talibus actibus nulla obligatio induci poteſt, cùm nullam contineant.

Ex quo infertur primò. Quòd jus offerendi, ſive reluendi pignoris nullo tempore, ne quidem 30. annis præſcribatur; tum propter defectum poſſeſſionis in creditore; tum quia in poteſtate debitoris ſitum eſt, pignus datum, quandocunque voluerit, ſolutione debiti redimere. *Gail. c. l. n. 5. Mynſing. cent. 6. obſ. 70. n. 20.* Infertur ſecundò. Quòd neque per 30. vel 40. annos præſcribi poteſt contra refectionem v. g. molendinorum, vel eorundem ædificationem in ſolo proprio. Unde ſi per annos centum, vel ampliùs ſubditi iverint ad molendinum domini, vel ad eiusdem furnum, ut panes coquant, non tamen jure præſcriptionis cogi poſſunt, ut deinceps eant: vel, ut alii in ſuo fundo molendinum ædificent, jure præſcriptionis impediri non poſſunt: niſi aliud obtineat ſecundùm conſuetudinem provinciæ; quia ea, quæ in mera facultate conſiſtunt, præſcribi non poſſunt: præterquam ſi is, qui meram facultatem habet, prohibitioni interpoſitæ cum patientia acquieverit; quia tunc etiam ea, quæ meræ facultatis ſunt, præſcribi poſſunt; ut, ſi quis prohibitus ab ædificando, vel reficiendo deſtiterit, vel mandato, ne ædificet, obtemperaverit; tunc enim præſcriptio locum habebit. *Covarr. c. l.* ubi aliud exemplum dat; nam, qui amicum longiſſimo tempore hoſpitio liberaliter recepit, cogi invitus nequit idem officium deinceps illi exhibere.

Idem confirmatur ex *Reg.* apud Juriſconſultos receptâ, teſte *Laym. lib. 3. tract. 1. c. 8. n. 8.* Quòd per actus liberos non inducitur præſcriptio, id eſt, dum aliquis liberè, & non tanquam ex obligatione aliquid tibi præſtat, non potes præſcribere, cùm non ſit in poſſeſſione juris erga ipſum, cui ex altera parte correſpondet obligatio: ex actibus enim merè voluntariis poſſeſſio, vel quaſi acquiri non poteſt; ſine poſſeſſione autem non procedit præſcriptio. *Covarr. c. l.*

XVIII. Aſſertio ſexta. Limites, ſeu fines Provinciarum, Epiſcopatuum, & Parochiarum, & quæ huiusmodi limitibus cohærent, præſcribi non poſſunt: ut, ſi Eccleſia aliqua in confinio alicuius Epiſcopatûs ſita ſit; dummodo conſtet, tales fines fuiſſe legitimâ auctoritate præfixos, & conſtitutos; ut habetur in *c. Super eo*; 4. *infr. de Parochiis. & ibi Gl. in notat. c. Quicunque*; 4. *& duobus ſeqq. cauſ. 16. q. 3.* ubi etiam ratio redditur: Ne provinciarum termini confundantur, & ne quis terminos alienos uſurpet. Idque intelligunt communiter DD. quòd neque per centum annos, vel tempus immemoriale huiusmodi fines præſcribi poſſunt. *Abb. c. l. n. 2.* quod etiam plerique extendunt ad limites Regnorum, Comitatuum, & Dominiorum ſecularium: ſed de hoc ex inſtituto agitur infrà *lib. 3. tit. 29.*

Verumtamen fines, ſive limites prædiorum, ſeu agrorum Eccleſiaſticorum 40. annis præſcribi poſſunt, non autem fines Eccleſiarum, ſeu Parochiarum; ut habetur in *c. 2. juncta Gl. V. Fines*; *cit. cauſ. 16. q. 4. & in c. Quia indicante*; 9. *h. t.* Nam, cùm inter duos Abbates controverſia orta eſſet circa fines agrorum, Papa Alexander III. juſſit, ut ea agrimenſoris definitione terminetur: ſimúlque mandavit Judicibus à ſe delegatis, ut ad loca, de quibus eſt contentio, accedant, & in præſentia ſua illam faciant finiri, exceptione tamen præſcriptionis annorum utrique parti reſervatâ.

XIX. Ubi notandum primò. Si lis incidat de agrorum finibus; tunc mitti debet menſor, qui agrum metiatur, quantum quisque inter litigantes poſſideat, plus, vel minus, partibus præſentibus, imò & Judice, ſi neceſſe ſit, & ipſe agri menſor litem definiat, ac ipſius ſententiâ, ſeu Judicio ſtabitur; prout conſtat ex hoc c. Quòd ſi agri menſor falſum pronunciavit, datur contra eum actio in factum, ad præſtandum, quod intereſt Actoris, dummodo per dolum, vel latam culpam, quæ æquiparatur dolo, falſum dixerit: non autem datur actio locati; quia, cùm ſingularis induſtria hominis hîc interveniat, id, quod datur, non cenſetur dati tanquam merces operis, ſed tanquam remuneratio, ſeu honorarium operis præſtiti; ſicut habetur in *l. 1. ff. Si menſor falſ. mod. dixerit.* Similiter Juriſperitus, Notarius, Advocatus,

Judex

Judex, Medicus, Confeſſarius, ſi pro præſtito operè honorarium accipiant, vel remunerationem, non poſſunt ad præſtandum intereſſe conveniri actione locati propriè dictâ, ſed tantùm actione in factum, ſi dolum, & latam culpam commiſerint. *Abb. hîc n.* 3.

Notandum ſecundò. Fines Eccleſiarum, & prædiorum Eccleſiaſticorum bene præſcribi poſſunt, quoad jus proprietatis, ita, ut terra, ſeu ſolum ipſum præſcribatur, quoad dominium, ut alicuius efficiatur proprium: non tamen præſcribuntur fines, quatenus fines ſunt, & habent rationem finiendi, ſeu terminandi, ita, ut unius fundi limes extendatur, alterius reſtringatur, ne confundantur termini. *Abb. hîc in fine.*

§. IV.

Vtrùm Subditi per præſcriptionem ſe eximere poßint ab obedientia Principis, vel alterius inferioris Prælati, aut legitimi Superioris?

XX. Aſſertio prima. Contra ea, quæ Principi, ut Imperatori, vel Regi, debentur, & competunt, in recognitionem ſupremi Principatus, & univerſalis dominii, ſeu poteſtatis, & ſubiectionis ei debitæ, non poteſt à ſubditis præſcribi, juxta *l. Comperit*; 6. *C. De præſcript.* 30. vel 40. annorum, ubi habetur, quòd tributa, & cenſus, quæ in ſubiectionis ſignum Principi debentur, nullo tempore præſcribi poſſunt, ſicuti nec ipſa ſubiectio, ita, ut quis ab iis ſolvendis maneat exemptus: quare adversùs ea, quæ ad ſupremam Principis poteſtatem intrinſecè ſpectant, præſcribi non poteſt à ſubdito, qui ſe ſubditum fatetur, v.g. ut legibus Principis non obligetur, vel, ut ab eo non coërceatur, quando ratio, & juſtitia id poſtulat, ut non appelletur ab inferioribus Judicibus ad ſummum Principem &c. *Covarr. in Reg. poſſeſſor p.* 2. *§.* 2. *n.* 7. *Molin. tract.* 2. *de juſtit. diſ.* 74. *num.* 2. *&* 3. Aliud eſt de cenſibus, & tributis, quæ non in recognitionem ſupremæ poteſtatis, ſed in ſubſidium, ob publicam neceſſitatem quandam, ſolvuntur: hæc enim præſcribi poſſunt à ſubditis; ut docet *Abb. in c. Ad audientiam*; 13. *n.* 18. de quibus plura infrà.

Porrò licèt per præſcriptionem fieri non poſſit, ut ſubditus manens ſubditus exemptus ſit ab iis, quæ Principi, ratione ſupremæ poteſtatis erga ſubditos, competunt, v.g. ab eius imperio, Judicio, ſeu Tribunali &c. poteſt tamen, mediante præſcriptione, ex ſubdito fieri non ſubditus, & eximi ab eius poteſtate; prout multi Principes ſubiecti Romano Imperio, præſcribendo libertatem, ab ipſo exempti ſunt; ut notat *Card. Lugo tom.* 1. *de juſtit. diſ.* 7. *ſec.* 6. *n.* 85. Nemo tamen per præſcriptionem, vel etiam ipſius S. Pontificis conceſſionem ſe eximere poteſt à poteſtate, quæ illi tanquam ſupremo Chriſti Vicario in omnes fideles jure Divino competit; contra quod nullo tempore præſcribi poteſt, ſicut nec contra DEUM, cuius Vices gerit, v.g. ut Chriſtianus Papæ in ſpiritualibus, quæ ad animæ ſalutem pertinent, non ſit ſubiectus; quia ad intrinſecam Papalis poteſtatis à Chriſto profectæ inſtitutionem ſpectat, ut ſit omnium fidelium ſupremus Ordinarius Paſtor. *Abb. in cit. c. Ad audientiam*; *n. ult. h. t. Molin. c. l. n.* 1. *Laym. in cit. c. Quod translationem*; *n.* 2. *de offic. leg.* An autem, & quomodo aliàs contra Papam præſcribi poſſit, ſaltem tempore immemoriali, infrà explicabitur.

XXI. Aſſertio ſecunda. Sed neque ſubditi contra obedientiam Prælati inferioris, v.g. Epiſcopi, vel alterius legitimi Superioris præſcribere poſſunt, ut conſtat ex *c. Cùm non liceat*; 12. *h. t.* Nam, cùm Archiepiſcopus Bracharenſis conqueſtus eſſet Papæ Innocentio III. de quibusdam Prioribus, quorum Eccleſiæ in ipſius Diœceſi ſitæ erant, quòd obedire ipſi, tanquam Epiſcopo ſuo contumaciter recuſent; ideo mandavit Pontifex illis Prioribus, ut, cùm non liceat membra à capite recedere, non obſtante temporis præſcriptione, dicto Archiepiſcopo Bracharenſi, & Eccleſiæ eius obedientiam, ac reverentiam, ſicuti alii Clerici eius Diœceſis, impendant. Ratio eſt; quia ad præſcriptionem requiritur poſſeſſio: dum autem aliquis ſe gerit pro ſubdito, non eſt in poſſeſſione immunitatis, ſeu exemptionis: ergo non poteſt præſcribere contra Superiorem, quò minùs ei obedire, & reverentiam jure Divino, & naturali debitam exhibere teneatur: Idque colligitur ex rubrica huius c. ubi dicitur: Subditus non præſcribit obedientiam contra Prælatum; ut tradit Innocent. hîc.

XXII. Notandum primò. Epiſcopus de jure communi habet juriſdictionem in omnes Clericos ſuæ Diœceſis; ideóque omnes debent ipſi ſubeſſe, & obedire. c. *Omnes*; 10. *cauſ.* 16. *q.* 7. *c. Monaſteria*; 17. *cauſ.* 18. *q.* 2. Niſi oſtendant, ſe exemptos; *c. Cùm dilecto*; 4. *in fin. de confirm. util.* quia poſſeſſor non tenetur probare titulum poſſeſſionis ſuæ. *Gl. hîc V. Suæ Diœceſis.*

Notandum ſecundò. Etſi non poſſit quis per viam præſcriptionis ſe eximere ab obedientia Epiſcopi ſui, ita, ut nulli, nec Papæ quidem, ſit ſubiectus: poteſt tamen Eccleſia intra Diœceſin ſita per viam præſcriptionis ſe eximere à juriſdictione Epiſcopi, ita, ut immediatè ſubiecta fiat Sedi Romanæ: tum enim principaliter agitur de jure S. Pontificis, quem certum eſt, poſſe contra Eccleſiam inferiorem v.g. Epiſcopalem præſcribere; ut notat *Gl. fin. ibid. & Abb. n.* 13. Deinde, licèt ſubditi unius Epiſcopi non poſſint libertatem, ſive exemptionem ab eius obedientia, & ſubiectione præſcribere ſimpliciter, ſive excluſivè, ita, ut nulli ſubjiciantur; poſſunt tamen eam præſcribere tranſlativè, ita, ut alteri Epiſcopo, vel Archiepiſcopo ſubjiciantur: & conſequenter etiam unus Epiſcopus, ſeu Prælatus poteſt præſcribere contra alium, ut, qui erant ſubditi iſtius, fiant ſubditi præſcribentis, prout expreſsè habetur in *c. Cùm ex officii*; 16. ibi: *Etſi alius contra alium præſcribere poſſet utrumque. h. t.* & ſic ſubditi viâ præſcriptionis liberantur à juriſdictione prioris Prælati, & ſubjiciuntur alteri. *Abb. hîc n.* 13.

Similiter quamvis tota aliqua Communitas, Provincia, vel Regnum poſſit ſe omnino eximere per præſcriptionem temporis immemorialis ab Imperatoris juriſdictione, accedente eiuſdem ſcientiâ, & patientiâ; ut docet *Bart. in l. hoſtes*; 24. *n.* 6. *ff. De captivis*; *& alii apud Felin. in hoc c. n.* 10. *& ſeqq.* pri-

vatâ

vati tamen non poſſunt præſcribere talem immunitatem, ſive exemptionem excluſivè, ita, ut omnes ſint acephali, ſeu ſine capite, & nemini in temporalibus ſint ſubiecti: quia id eſt contra Jus gentium, quo jure omnes Respublicæ, & Communitates hominum ſunt inſtitutæ, & poteſtatem gubernandi acceperunt. *Abb. hîc n. 16.* translativè verò etiam præſcribere poſſunt privati talem libertatem, & exemptionem, ita, ut alteri domino temporali, vel Regi ſubjiciantur: & tunc ſaltem ſecundariò acquiritur illis jus aliquod, pro quo agere poſſunt in Judicio; quia ipſorum intereſt, ne mutent dominum, cui diuturno tempore paruerunt. *Abb. hîc n. 15.*

Notandum tertiò. Clerici inferiores tenentur exhibere obedientiam, & reverentiam Epiſcopo, & Capitulo Cathedrali; ut colligitur ex hoc c. ibi: *Archiepiſcopo, & Eccleſiæ Bracharenſi obedientiam, & reverentiam debitam:* ubi nomine Eccleſiæ venit Capitulum, idque propter communionem, quæ eſt inter Epiſcopum, & Capitulum, tanquam inter caput, & membra. c. *Cùm dilecti; 19. junct. Gl. V. Etſi Capitulum; de V. S.* & Epiſcopo quidem tenentur Clerici exhibere obedientiam, & reverentiam principaliter, Capitulo verò acceſſoriè, & ſecundariò, etiam Sede non vacante, non tamen ſingulis Canonicis; quia ſinguli non gerunt publicum officium, ſed totum Capitulum. *Abb. hîc. n. 2.*

§. V.

An contra Prælatum poſſit præſcribi viſitatio, & procuratio ratione illius debita?

XXIII. Aſſertio prima. Clerici ſubditi, ſicut non poſſunt præſcribere adversùs Epiſcopum, vel ſimilem Prælatum Ordinarium, viſitationem, ut ſcilicet non viſitentur, ita neque contra procurationem, ratione viſitationis, ipſi debitam ullo modo præſcribere poſſunt; ut decernitur in c. *Cùm ex officii; 16. h. t.*
» Nam cùm Archiepiſcopus Senonenſis Provinciam
» ſuam viſitans tranſiret per Diœceſin Pariſienſem,
» & ratione quarundam Eccleſiarum procurationes
» peteret. Abbas S. Maglorii, & Prior de Caſtres, &
» quidam alii, ad quos Eccleſiæ illæ pertinebant, eas
» inhumaniter denegârunt, allegantes, quòd non
» meminerint, ſe procurationem Anteceſſoribus Ar-
» chiepiſcopi ſolviſſe, ſed neque ab ipſis aliquando
» petitam fuiſſe: ideo Archiepiſcopus cenſuras ſu-
» ſpenſionis, & poſtea etiam, cùm has non ſervarent,
» excommunicationis ſententias in eos tanquam
» contumaces tulit; prout habetur in integra lectio-
» ne huius c. Re hac ad Innocentium III. relatâ, is
» reſcripſit ad Epiſcopum Pariſienſem, quòd contra
» procurationem, quæ ratione viſitationis debetur,
» præſcribi nequeat, ſicut nec contra ipſam viſitatio-
» nem ullo modo præſcribi poteſt: Quamvis alius
» contra alterum præſcribere poſſit utrumque (ſcili-
» cet tam viſitationem, quàm procurationem.) Qua-
» propter mandat Papa Epiſcopo Pariſienſi, ut ſen-
» tentiam excommunicationis, quam Archiepiſco-
» pus, ex antiqua Metropolis conſuetudine, tulit in
» Prælatos illos, usque ad condignam ſatisfactio-
nem, curet obſervari; quia ſecundùm Apoſtolum. »
1. *ad Cor. 9.* ſi quis ſpiritualia ſeminat, magnum »
videri non debet, quòd temporalia metat, cùm ne- »
mo ſuis ſtipendiis militare cogatur. Quòd ſi verò »
aliquid (v. g. privilegium Apoſtolicum. *Gl. fin. hîc*) »
contra intentionem Archiepiſcopi objicere velint, »
ac probare, juſtitia eis exhibebitur, »

Ratio prioris partis, cur contra viſitationem præſcribi non poſſit, eſt; quia per talem præſcriptionem omnino tollitur viſitatio, quæ fit ob ſalutem animarum, & ad corrigendos pravos mores populi, & reformationem Eccleſiarum; ideóque tanquam noxia Reipubl. Chriſtianæ nullo modo admitti debet. Ratio poſterioris partis, cur etiam contra procurationem præſcribi nequeat, eſt; quia Jus Canonicum etiam reſiſtit tali præſcriptioni tanquam irrationabili, & quæ in Eccleſiarum perniciem tendit: idque, quia viſitantibus, & ſpiritualia miniſtrantibus, adeóque Eccleſiarum cauſâ laborantibus, naturali, & divino jure temporalia ad eorum ſuſtentationem neceſſariam debentur; ut habetur in hoc c. contra Jus verò Divinum nullo unquam tempore præſcribi poteſt: tum quia alioquin, ſi Ordinarii ſuorum propriis ſumptibus viſitationes obire debent, facilè ab iis abducerentur, eásque negligerent, quod in magnum damnum earundem, & totius Diœceſis cederet. *Abb. hîc n. 4. Felin. n. 9. Barb. in collect. hîc n. 2. & 4.* Confirmatur; quia procuratio eſt annexa viſitationi, tanquam acceſſorium ſuo principali: ergo, ſi viſitatio non poſſit præſcribi, neque procuratio poteſt; quia de connexis idem eſt Judicium, etiam quoad præſcriptionem. *Abb. hîc n. 5. & Barb. n. 2.*

XXIV. Pro intellectu huius c. notandum primò. Licèt Epiſcopus, vel alius Ordinarius, quotieſcunque viſitat, procurationem ſibi debitam poſſit remittere, expreſsè, vel tacitè, non petendo illam; non tamen poteſt jus petendæ procurationis remittere in perpetuum, aut pacto ſe, ſuóſque ſucceſſores ad remittendum obligare; quia procuratio, eſt juris publici, ſicut ipſa viſitatio, cui annexa eſt: &, ſi jus procurationis exigendæ per expreſſum pactum poſſet remitti, multò magis poſſet per præſcriptionem, ſaltem immemorialis temporis, vel 40. annorum, cum titulo colorato, amitti, quippe in qua intervenit juris auctoritas, & favor publicus: unde & jura, ac bona Eccleſiæ per præſcriptionem alienari, & amitti poſſunt, quæ tamen à Prælato remitti, vel arbitratu ſuo alienari non poſſunt; ut poſt *Hoſtienſ. docet Abb. hîc n. 14.* Imò nec ipſe Pontifex remittere ſolet obligationem præſtandi ab Eccleſiis ſubiectis procurationes, ſeu neceſſaria victualia Epiſcopo, ſeu Ordinario viſitanti, cùm id ſit indecens, & perniciosum Eccleſiis, ut ſuprà dictum: ideóque non obſtante tempore immemoriali, quo nec data, nec petita fuerat procuratio, adhuc præſtanda eſt ab Eccleſiis ſubiectis Epiſcopo, & idcirco Papa in hoc c. allegationem hanc tanquam nullam rejecit: ex quo ſequitur, quòd etiam ex curſu temporis immemorialis non oritur præſumptio tituli antecedentis, ſive accepti privilegii à Papa, vi cuius, Eccleſiæ ſubiectæ Epiſcopo immunes ſint à procuratione præſtanda; quia Papa non ſolet tale privilegium concedere, & Epiſcopus non poteſt procurationem remittere; ut ex dictis patet, de quo plura infrà *l. 3. tit. 39.*

Notandum

Notandum ſecundò. Præſcriptio contra procurationem debitam, ratione viſitationis, non valet, ſive quoad totum, ſive quoad partem; cùm minùs datur, quàm ſolvendum ſit, ſed integra præſtanda eſt, etiamſi pars illius tempore immemoriali non ſit ſoluta; quia in hoc cap. indiſtinctè prohibetur præſcriptio contra procurationem: ſicut ergo viſitatio non poteſt præſcribi, nec in totum, nec pro parte; quia integra debetur, ita nec procuratio ei annexa: de connexis enim idem eſt Judicium. *cap. 2. de conſtit.* & viſitatio ita facilè negligeretur, ſi modicum tantùm, ſive pars procurationis ſolveretur, atque ſi tota negaretur, & nihil daretur; quia modicum non curatur: licèt autem argumentari à parte ad totum, quando eadem eſt in utriſque ratio. *Abbas hîc num. 13.*

Notandum tertiò. Etſi non poſſit per præſcriptionem tolli procnratio, quoad ſubſtantiam, benè tamen quoad modum ſolvendi mutari, ut nimirum non in fructibus, vel victualibus, ſed in pecunia præſtetur, non tamen invitis ijs, qui tenentur ſolvere. *Abb. hîc n. 15. Felin. n.* 10. Et nniverſim loqnendo, licèt compoſitio, per quam tollitur procuratio debita viſitanti, non valeat, ſicut neque valet compoſitio, per quam tollitur viſitatio: tamen, ſi fiat ſuper modo procurandi, vel numero Procuratorum, valet compoſitio; ut docet *Gl. in Clement. 2. de cenſib, V. Compoſitiones.* & conſequenter præſcribi etiam poterit, modò ita fiat, ut per eam non retardetur ipſa viſitatio, neque violetur lex charitatis, aut hoſpitalitatis. *Abb. hic n. 14. & Felin. n. 16.*

XXV. Notandum quartò. Quod dictum eſt, procurationem debitam ob viſitationem præſcribi non poſſe, id extendi non debet ad alios cenſus, vel præſtationes, quæ Superiori, ſeu Prælato fiunt, v. g. ſubſidium charitativum, cathedraticum, vel aliam penſionem annuam, quæ Epiſcopo, ſeu Ordinario, ratione conſuetudinis, vel penſionis adjunctæ in fundatione beneficij, vel ob aliam cauſam ſolvitur: nam in his præſcribi poteſt immunitas tempore immemoriali, cum bona fide; ut probabiliter tradit *Felin. hîc num.* 14. in iis enim ceſſant rationes ſuprà allatæ, ob quas contra procurationem præſcribi non poteſt; quia nimirum hæc eſt annexa viſitationi, quæ ſublatâ procuratione impediretur: & cùm prædictæ præſtationes, quæ ob aliam cauſam, quàm viſitationis, fiunt, poſſint per privilegium, pactum, vel compoſitionem remitti; conſequenter etiam per præſcriptionem immemorialem, quæ vim tituli habet, tolli poſſunt, modò in præſcribente ſit capacitas.

Deinde id intelligi debet de procurationibus, quæ debentur viſitanti Jure communi, & Ordinario: non autem, quæ debentur viſitanti Jure ſpeciali, ſive ex privilegio, v. g. Arcbidiacono, vel alij Prælato inferiori Epiſcopo: nam contra talem viſitantem præſcribi poteſt procuratio, ne ei debeat ſolvi; quia faciliùs tollitur Jus ſpeciale, quàm commune, & res de facili redit ad ſuam primævam naturam: cùm ergo Prælatus inferior Epiſcopo ex ſpeciali conceſſione, privilegio, vel conſuetudine Eccleſias viſitare potuerit, ſine jure exigendi procurationem, conſequenter etiam poterunt Eccleſiæ poſtea contra tale Jus exigendæ procurationis præſcribere: idque confirmat communis praxis, teſte *Felino hîc n. 15*, licèt ipſe contrarium teneat. Verùm præſcriptio, per quam transfertur viſitatio in Prælatum inferiorem, ex jure ſpeciali, non directè eſt contra viſitationem, quam non tollit; ſed contra Prælatum, cui præjudicat, ſi privativè præſcripta ſit viſitatio; ita tamen, ut etiam ſublatâ viſitatione, quæ competit ex jure ſpeciali, locum habeat viſitatio conceſſa jure communi. *Barb. hîc in Collectan. n. 3.*

Notandum quintò. Quamvis non poſſint Eccleſiæ immunitatem à præſtandis procurationibus, quæ ratione viſitationis debentur, præſcribere, adversùs Epiſcopum, vel alium Ordinarium Viſitatorem, cui jure communi officium viſitandi competit: poteſt tamen alius v. g. Abbas, vel Archidiaconus, cui jure ſpeciali competere poteſt jus viſitandi, conſequenter etiam præſcribere jus exigendi procurationem à quibuſdam Eccleſiis Diœceſis, ut non Epiſcopo loci, ſed ipſi procuratio ſolvi debeat; ut conſtat ex hoc cap. ubi dicitur, quòd alius contra alterum præſcribere poſſit utrumque, videlicet, & viſitationem, & procurationem. *Molin. cit. diſ. 79. n. 5.* Idque procedit, non ſolùm, ſi talis viſitator ſit extraneus, ſed etiam, ſi ſubiectus ſit Epiſcopo loci, v. g. Archidiaconus Eccleſiæ Cathedralis; quia in textu ſimpliciter dicitur, quòd alius poteſt præſcribere non diſtinguendo inter ſubditum, & extraneum. *Abb. hic n. 6. & Felin. n. 12.*

Notandum ſextò. Quamvis ex hoc cap. colligi videatur, ſolùm ex antiqua conſuetudine competere Archiepiſcopo poteſtatem excommunicandi ſubditos Suffraganei: probabilius tamen eſt, quòd etiam, ſpectato jure communi, Archiepiſcopus poſſit punire eoſdem, ſi, dum viſitat, contumaciter ei denegent procurationes, vel aliàs juriſdictionem ipſius impediant: ac proinde hæc conſuetudo Metropolis non fuit contraria, ſed conformis juri communi. *Gl. hic V. Conſuetudine. Abb. ibid. n. 11. Felin. n. 7. Barb. n. 8.*

XXVI. Aſſertio 2. Similiter contra procurationes, quæ debentur Legatis, & Nuncijs Sedis Apoſtolicæ, nullo unquam tempore præſcribi poteſt, ita, ut illis non ſolvantur; prout decernitur in *cap. Accedentes* 11. *h. t.* ubi habetur, quòd Præpoſitus S. Nazarij, & A. Canonicus S. Stephani, tanquam procuratores, ſeu Syndici Primicerij, & Cleri Mediolanenſis venientes Romam, conqueſti ſunt de Ordinarijs Majoris Eccleſiæ (id eſt, Canonicis Eccleſiæ Cathedralis) quòd Legatis, & Nuncijs Sedis Apoſtolicæ procurationes dare nolint, nec cum alijs Clericis conferre ſubſidium ad procurationes ijs præſtandas: ex quo ipſi, & alij Clerici Civitatis magis gravantur, cùm, quò pauciores ſunt, eò maius expenſarum ſubſidium impertiri debeant. Hoc intellecto, Innocentius III. conſiderans, id, quod omnibus incumbit, oportere ab omnibus comportari, mandat Abbati cuidam, ut Canonicos, niſi per ſpeciale privilegium Sedis Apoſtolicæ ſe immunes eſſe à præſtandis procurationibus oſtendant, ad onus procurationum ordine debito ſubeundum compellat, non obſtante, quòd longiſſimo tempore eas non ſolverint, cùm in talibus præſcriptio locum habere non poſſit. Conſentit *c. Cum inſtantia* 7. *inf. de cenſib.* Ratio deciſionis eſt; quia procurationes iſtæ debentur illis Legatis, & Nuncijs, propter honorem Sedis Apoſtolicæ, & in ſignum obedientiæ erga eandem, & ob publicum bonum,

bonum, quod Legati huiuſmodi promovent: ideóque contra procurationes illis debitas non admittitur præſcriptio. *Alexand. de Nevo hic n.* 18.

Neque obſtat, quòd privilegium, & præſcriptio æquipàrantur, ita, ut, quod per privilegium, etiam per conſuetudinem, vel præſcriptionem; ſaltem immemorialem acquiri poſſit: ſed per privilegium poteſt quis eximi à procurationibus ſolvendis; ut patet ex hoc cap. ergo etiam per præſcriptionem: Nam inprimis diſparitas eſt inter privilegium, quod ſemel conceſſum revocari poteſt à Papa; at verò per præſcriptionem acquiritur præſcribenti Jus adversùs eum, contra quem præſcribitur: ideóque non poteſt directè præſcribi contra ſupremam poteſtatem, ſeu plenitudinem poteſtatis, quam habet Papa in beneficiis Eccleſiaſticis; ut notat *Laym. hic n.* 4. Deinde præſcriptio æquiparatur privilegio, quando præſcribitur, ſciente Principe, qui privilegium potuit concedere: ſecus, ſi præſcribatur, Principe ignorante: tunc enim per præſcriptionem non acquiritur, quod per privilegium; ut in caſu huius cap. immunitas à procurationibus: quæ eſt reſponſio. *Abb. p.* 1. *Conſil.* 94. *num.* 2. Addunt aliqui apud *Barb. hic n.* 3. aliam reſponſionem, quòd privilegium, & præſcriptio æquiparantur in ijs, in quibus præſcriptio non reperitur ſpecialiter prohibita, uti hîc, quippe quæ contra ſpecialem prohibitionem Juris non admittitur.

XXVII. Ubi præterea Notandum primò. Contra procurationes debitas Legatis Apoſtolicis præſcribi poſſe per tempus immemoriale, non quidem directè, ſed indirectè, ita, ut Legatis integræ procurationes ſolvantur, ſed aliqui Clerici eximantur, ut nihil omnino præſtent: alij verò tantò plus graventur; atque ita in effectu præſcriptio non rendat contra procurationes debitas Legatis, in præjudicium eorum, ſed contra alios Clericos Beneficiarios. *Alexand. de Nevo hic n.* 17. Nec obſtat, quod in hoc cap. dicitur, præſcriptionem in huiuſmodi procurationibus locum non habere, etiamſi longiſſimo tempore non ſint præſtitæ; quia ſub hac præſcriptione non comprehenditur præſcriptio centenaria, vel immemorialis, dummodo capacitas ſit in præſcribente. *Felin. in rubr. huius tit. n.* 18. & alij DD. communiter.

Excipi debet: niſi onus præſtandi procurationes in paucos, & pauperes Clericos rejiceretur, cui ferendo non eſſent. Unde nec privilegium à Principe talis exemptio quorundam, cum tam gravi aliorum onere, & damno, concedi poteſt. *cap. Suggeſtum*; 9. *de decim. & l.* 2. *C. de precib. Imper. offer.* Quòd ſi inferior Magiſtratus privilegiũ exemptionis ab oneribus communibus alicui concedat, non debent alij ideo plus gravari, ſed in eximentium præjudicium ea exemptio cedet, niſi ex juſta facta ſit; quia v.g. Doctores, aut Magiſtri pro Republica laborantes ſunt exempti: tunc enim onus exemptorum accreſcit alijs. *Alexand. de Nevo hic n.* 34. *Felin. n.* 7.

Notandum ſecundò. Licèt onus ſolvendi procurationes Legatis Apoſtolicis incumbat ipſis Eccleſiis, juxta *cap. Cum inſtantia*; 17. *de cenſib.* tamen per Eccleſias ibi intelliguntur, non tantùm Epiſcopi, ſeu Prælati, qui Eccleſias obtinent, ſed etiam omnes alij Beneficiati, qui cum Prælatis, veluti membra cum ſuo capite, unum corpus, ſeu Collegium conſtituunt. *Barb. hic in Collect. num.* 4. quod tamen limitandum eſt: niſi eſſent Canonici, vel alij Beneficiati, qui haberent bona, vel reditus tantùm aſſignatos pro neceſſaria eorum ſuſtentatione, alijs bonis remanentibus penes Epiſcopum, vel Prælatum: tunc enim hic ſolus teneretur ad huiuſmodi onera præſtanda. *Abbas hic num.* 4. *& Felin. num.* 6. *in fine.*

§. VI.

An Prælatus inferior Epiſcopo poſſit præſcribere Iura Epiſcopalia?

XXVIII. Aſſertio 1. Prælatus Epiſcopo inferior, v.g. Archidiaconus, vel Abbas, poteſt vel per privilegium ſpecialiter à Papa conceſſum; vel per præſcriptionem acquirere omnia jura Epiſcopalia in certis Eccleſiis Diœceſis, ſi per 40. annos in eorum poſſeſſione, ſine interruptione, fuit, ita tamen, ut de præſcriptione deducatur tempus, quo vacavit Eccleſia Cathedralis; prout ſtatuitur in *cap. Auditis*; 15. *h. t.* Nam, cùm orta fuiſſet controverſia inter Epiſcopum Vigorenſem, & Abbatem de Heveſcam, ſuper quibuſdam Eccleſiis in valle de Heveſcam ſitis, Epiſcopus dicebat, illas ad ſe pertinere, quoad legem Diœceſanam (ſub qua comprehenditur etiam lex Juriſdictionis. *Gloſ. hic V. Diœceſana.*) Abbas autem contra replicavit, Eccleſias illas omnino exemptas eſſe à Juriſdictione Epiſcopi. Cùm autem Pontifici de privilegio exemptionis ab Epiſcopali Juriſdictione conceſſo Abbati à Sede Apoſtolica non ſatis conſtaret; Abbas per teſtes probavit, tanto tempore per anteceſſores ſuos Abbates Eccleſias illas pleno jure fuiſſe poſſeſſas, ut videretur Abbas Jus Epiſcopale in eis legitimè præſcripſiſſe. Quocirca mandat Innocentius III. duobus Epiſcopis, ut privilegia, quæ Abbas ſuper immunitate, ſeu exemptione ſe habere aſſerit, inſpiciant: &, ſi conſtiterit, quòd vallis Heveſcam ſit ille locus, in quo ſitæ ſint Eccleſiæ illæ, quæ à Papa Cæleſtino exemptæ ſunt; tum Abbatem ab impetitione Epiſcopi abſolvant, & Eccleſias eidem Abbati, ut pleno jure ſubiectas, adiudicent, ac Epiſcopo ſilentium imponant: ſi verò Abbas in probatione defecerit; tum audiatur Epiſcopus volens probare, Sedem Epiſcopalem tam diu vacâſſe, ut, ſi tempus vacationis ſubtrahatur, non ſit quadragenaria præſcriptio probata, quo probato, Jus Epiſcopale in illis Eccleſiis adiudicetur Epiſcopo, & Abbati ſilentium perpetuum indicatur. Si verò Epiſcopus in probatione defecerit; tum nihilominus, quia in quibuſdam ſaltem articulis interruptionem præſcriptionis probavit per actus Juriſdictionis exercitæ, videlicet proceſſionis inſtitutæ in Pentecoſte, receptionis, ac procurationis Archidiaconi ſui, nec non ſolutionis quorundam denariorum, cognitionis cauſarum matrimonialium, ſuſpenſionis Capellani, & interdicti Capellarum, per quos actus Epiſcopus probavit, ſe poſſeſſionem habuiſſe; ideo ſuper his Jus Epiſcopale ei adiudicari debet; dummodo præſcriptio Abbatis, ante elapſos quadraginta annos, interrupta fuerit: At verò in reliquis articulis, in quibus interruptio facta non probatur ab Epiſcopo, eidem ſilentium imponatur. Ratio autem, cur Prælatus inferior

ferior Epiſcopo poſſit præſcribere jura Epiſcopalia, eſt; quia omnia jura, quæ Prælatus poteſt poſſidere, poteſt etiam præſcribere. *cap. Cùm olim*; 18. *h. t.* & tradit *Gloſ. hîc V. Jus Epiſcopale.* Atqui Prælatus Epiſcopo inferior eſt capax poſſidendi ea, quæ ſunt Juriſdictionis Epiſcopalis; ſive ſpectent ad legem Diœceſanam, ſive ad legem Juriſdictionis, quæ ſub Diœceſana generaliter ſumpta comprehenditur: ergo etiam poteſt præſcribere totum Jus Epiſcopale in certis Eccleſiis: ad quod requiritur tempus quadraginta annorum, cum titulo colorato, ſeu putativo; quia Jus commune reſiſtit præſcribenti; ſine titulo autem tempus immemoriale, juxta *cap.* 1. *h. t. in* 6. Licèt Prælatus inferior non poſſit poſſidere; adeóque nec præſcribere ea, quæ ſunt Ordinis Epiſcopalis. *cap. Quanto*; 4. *de conſuetud. Abb. hîc num.* 4. & *num.* 23. Id autem procedit, ut etiam Prælati non exempti, ſed ſubiecti Epiſcopo poſſint præſcribere Jura Epiſcopalia. *Abb. in cap. Cùm olim*; 18. *num.* 4. *h. t.*

XXIX. Ubi præterea notandum primò. Poteſt Prælatus inferior dupliciter præſcribere ea, quæ ſunt Juriſdictionis Epiſcopalis: vel privativè, id eſt, excluſo Epiſcopo; ut, ſi ſolus præſcribens exercuit Juriſdictionem, & alia Jura Epiſcopalia, per tempus lege definitum: vel cumulativè, ita, ut juxta Epiſcopum, etiam alius Prælatus inferior in Eccleſiis certis exercuerit Juriſdictionem, & Jura Epiſcopalia: Nam viſitatio, excommunicatio, & ſimiles actus juriſdictionis à pluribus exerceri poſſunt, ita, ut inter illos ſit locus præventioni. *Abb. hîc num.* 14. Ubi tamen diſtinguendum eſt cum *Alexandro de Nevo hîc num.* 25. & 26. Vel enim ſolùm Prælatus præſcribens fuit uſus Juriſdictione, Epiſcopus verò, infrà tempus præſcriptionis, nullum actum Juriſdictionis exercuit; & tunc videtur Prælatus inferior præſcripſiſſe Juriſdictionem, excluſo Epiſcopo: vel ex titulo præſcribentis, aut aliunde apparet, quòd velit præſcribere Juriſdictionem privativè, ſeu excluſo Epiſcopo; & tunc ſufficit unicus actus Juriſdictionis exercitus ab Epiſcopo ad interrumpendam præſcriptionem Prælati; etiamſi non probibeat præſcribentem ab uſu Juriſdictionis, qui eſt caſus huius *cap.* 15. in quo Epiſcopus interrupit præſcriptionem Abbatis; quia recepit Procurationem, & ſolutionem denariorum S. Petri; & quia cognovit cauſas matrimoniales, & ſuſpendit Capellanos, & interdixit Capellas: & tunc per quemlibet huiuſmodi actum, etiam unicum, interrumpitur præſcriptio, etiamſi Epiſcopus non prohibuerit præſcribentem uti Juriſdictione: nam in hoc cap. nihil dicitur, quòd Clericis, & Capellanis prohibitum fuerit, ne obedirent Abbaſi. Ratio eſt; quia, cùm Epiſcopus per unicum actum Juriſdictionis jus, & poſſeſſionem retinuerit; conſequenter etiam impedivit, quò minùs Prælatus inferior privativè præſcriberet, ſive eo excluſo: non enim poteſt procedere præſcriptio excluſiva Epiſcopi, qui, priuſquam Prælatus inferior præſcriptionem complevit, eoſdem actus aliquando exercuit, juxta *cit. cap. Auditis.* Sed neque hoc caſu præſcriptioni cumulativè locus eſſe potuit; quia Prælatus inferior non intendit, præſcribere cumulativè, ſed ſolùm privativè. Vel denique èx titulo, aut aliunde non apparet, Prælatum inferiorem velle præſcribere, excluſo Epiſcopo, ſed cumulativè tantùm: & tunc ſi Epiſcopus ſimul tempore currentis præſcriptionis exercuerit unum, vel plures actus Juriſdictionis, non interrumpitur præſcriptio Prælati inferioris; quia cenſetur velle præſcribere cumulativè, non privativè, excluſo Epiſcopo: niſi Epiſcopus impediret præſcribentem exercere juriſdictionem, vel præciperet, ne ſubditi obedirent præſcribenti; & hic eſt caſus in *cit. cap. Auditis.* quem proponit, & reſolvit *Fagnan. num.* 6. & *ſeqq.*

Ex quo colligitur, quòd in his, quæ poſſunt eſſe penes plures in ſolidum, ſicut Juriſdictio, quæ poteſt eſſe penes Epiſcopum, & Archidiaconum, v. g. poſſeſſio unius non interrumpit poſſeſſionem alterius; quia quiſque intendit jure ſuo uti, non autem interturbare poſſeſſionem alterius; ut, ſi unus poſſideat Jure Ordinario, alter ex privilegio, vel conſuetudine. *Fagnan. hîc n.* 13. & *duobus ſeqq.*

XXX. Notandum ſecundò. Dupliciter poteſt Prælatus inferior, v. g. Abbas regularis, qui eſt in poſſeſſione Juriſdictionis, quam exercet in certis Eccleſiis, ſe defendere contra Ordinarium, ſeu Epiſcopum, cuius Juriſdictio fundata eſt in tota Diœceſi; quippe quæ de Jure communi ad ipſum ſolum ſpectat: vel allegando privilegium exemptionis Prælato conceſſum à Sede Apoſtolica, vel præſcriptionem. Quòd ſi in probatione privilegij defecerit, tunc ad probationem præſcriptionis tranſire poteſt; ut colligitur ex hoc cap. nam licèt privilegium, & præſcriptio ſint inter ſe contraria, nec ſimul conſiſtere poſſint, adeóque nec proponi, quod enim verum eſt ex una cauſa, v. g. jure privilegij, non poteſt eſſe verum ex alia cauſa, v. g. jure præſcriptionis: poſſunt tamen proponi ſub disjunctione, ſive ſucceſſivè unum poſt aliud; ut patet ex hoc cap. nam generaliter licitum eſt ab una defenſione ad aliam tranſire. *Gloſ. hîc V. Præſcripſiſſe.* & *Innocent. num.* 2. & dictum *tit. præced.* debet tamen hoc caſu priùs recipi probatio ſuper privilegio, quippe quod ſecundùm ſe faciliùs probari poteſt, & in defectum huius, probatio ſuper præſcriptione; prout factum eſt in caſu huius cap. *Abb. hîc num.* 2.

Notandum tertiò. Vacante Eccleſiâ, non currit præſcriptio contra illam, ſive vacatio contigerit ante incboatam præſcriptionem, ſive illâ pendente; ut in hoc cap. *Abb. hîc num.* 5.

XXXI. Notandum quartò. Exercens Juriſdictionem in certis articulis, etiam cum intentione acquirendi univerſalem poſſeſſionem Juriſdictionis in omnibus articulis conjunctis, non præſcribit, niſi in ijs articulis, in quibus Juriſdictionem exercuit, ſi alius, videlicet Ordinarius, ſit in poſſeſſione aliorum articulorum; quia non plus præſcribit quis, quàm poſſideat, neque extenditur præſcriptio de jure ad jus, vel de caſu ad caſum ſimilem, cùm ſit ſtricti Juris; prout ſumitur ex hoc cap. ubi Abbati fuit adjudicatum Jus Epiſcopale in illis articulis, in quibus præſcripſit, non autem in alijs. *Gloſ. hîc V. Interruptio. Abb. in cap. Cùm olim*; 18. *num.* 6. *hoc tit.* Similiter interruptio præſcriptionis, quoad certos articulos Juriſdictionis, non extenditur ad alios articulos, etiam ſimiles, in quibus poſſeſſio non interrupta, ſed continuata fuit, ſi alius poſſideat Juriſdictionem univerſaliter, ut in caſu huius cap.

Epiſcopus. *Gloſ. hic V. Interruptionem; & Abb. num. 9.* Fit autem interruptio præſcriptionis in huiuſmodi Juribus incorporalibus, vel per litis conteſtationem, vel per prohibitionem, aut pœnam ſubditis inflictam, eò quòd alteri tanquam Domino, aut Superiori obtemperaverint, dummodo ij pœnam acceptaverint: vel denique, ſi Epiſcopus, ſeu Ordinarius alterum à Juriſdictione exercenda per vim excludat, illéque acquieſcat, ſeu recedat. *Abbas hic n. 13. & 14.*

XXXII. Aſſertio 2. Simili ratione poteſt Abbas Regularis præſcribere Jura Epiſcopalia in Capellis, ita tamen, ut non plus acquirat, quàm præſcripſit; prout ſumitur ex *cap. Cùm olim;* 18. *h. t.* Cùm
» enim inter Epiſcopum Lucanum, & Abbatem, ac
» Monachos S. Salvatoris de Ficheto, apud Sedem
» Apoſtolicam controverſia orta eſſet ſuper Spiritua-
» li Juriſdictione in plebem, & Sacerdotum inſtitu-
» tione in Capellis adjacentibus, aliiſq; Juribus Epi-
» ſcopalibus: Epiſcopus, tanquam Actor, ad fundan-
» dam actionem ſuam allegavit Jus commune, juxta
» quod univerſa ſpiritualia intra Diœceſin ad ipſum
» tanquam Ordinarium loci, ſeu Epiſcopum Diœce-
» ſanum ſpectant. Inſuper allegavit arbitrium, ſeu
» ſententiam, ac laudum ab Epiſcopo Piſtorienſi, Ar-
» chipresbytero, & Primicerio Lucanis promulga-
» tum, quod ſuæ intentioni favere dicebat Epiſco-
» pus. Ad quam elidendam Abbas exhibuit privile-
» gium Papæ Gregorij VII. quod prædicto arbitrio
» longè antiquius erat, & per quod Monaſterium,
» unà cum plebe, & Capellis, ab Epiſcopo exemptũ,
» ac liberatum eſſe videbatur. Sed & aliorum Roma-
» norum Pontificum privilegia idem Abbas protulit
» poſt dictum arbitrium conceſſa, in quibus libertas,
» ſeu exemptio data videbatur. Sed quidquid ſit de
» iſtis privilegijs, quoniam Abbas ſufficienter oſten-
» dit, quòd Monaſterium ſuum ſuper inſtitutionibus,
» deſtitutionibus, & ordinationibus Plebani, & Cle-
» ricorum: inſuper etiam Baptiſmo, & pœnitentiâ
» in culpis levioribus, ſepulturâ, decimarum perce-
» ptione, ac Divinis Officijs celebrandis, tam in ple-
» be, quàm in Capellis, excommunicationis, & inter-
» dicti ſententias ferendo, & ab illis etiam abſolven-
» do, legitimâ præſcriptione munitum ſit: ideo Papa
» Innocentius III. Abbatem ab impetitione Epiſcopi
» abſolvit ſuper jam dictis articulis, ſilentio perpetuo
» impoſito ipſi Epiſcopo; at verò circa omnes alios
» articulos, qui ad Jus Epiſcopale pertinent, quoad
» plebem, & Capellas, ſecundùm tenorẽ arbitrij pro
» Epiſcopo lati, Abbatẽ per ſententiã condemnavit.

XXXIII. Pro explicatione huius cap. Notandum primò. Abbas, vel alius inferior Prælatus poteſt præſcribere jura Epiſcopalia contra Epiſcopum, quorum octo hîc enumerantur. Primò. Inſtituendi in Eccleſiis, & Capellis, etiam Curatos, & deſtituendi eoſdem. *Abb. hic n. 5.* & colligitur ex hoc cap. ubi ſimpliciter conceditur Abbati inſtitutio in plebe, & Capellis. Secundò. Poteſt præſcribi Ordinatio Clericorum, nempe quoad illos Ordines, quos Abbas poteſt conferre; quoad alios verò, quos Abbas non poteſt conferre, nec etiam præſcribere poteſt; quia, quæ ſunt Ordinis Epiſcopalis, non poſſunt præſcribi. *Abb. hic n. 5.* Tertiò. Ut jus habeat ponendi in Eccleſia fontẽ Baptiſmalem. Quartò. Ut poſſit pœnitentiam imponere pro levioribus culpis, non autem pro gravioribus, quas Epiſcopus ſibi reſervavit; ut colligitur ex *c. 2. de pœnit. in 6.* quamvis *Abb. hic* contrarium teneat, eò quòd omnia, quæ ad juriſdictionem, & dignitatem Epiſcopalem pertinent, poſſunt per inferiorem Prælatum nomine ſuæ Eccleſiæ præſcribi; ideo verò ſolùm fit hîc mentio de levioribus culpis; quia quoad illas tantùm fuerat præſcriptum: quod tamen poſt *Concil. Trident. ſeſſ. 14. c. 7. de caſ. reſer.* non procedit, niſi Abbas, vel Prælatus inferior per privilegium Apoſtolicũ, vel legitimam præſcriptionem acquiſiverit totalem juriſdictionem quaſi Epiſcopalem, in certa parte Diœceſis, excluſo Epiſcopo. *Fagn. hic n. 21. & 22.* Quintò. Jus liberè recipiendi aliquem ad ſepulturam. Sextò. Perceptio decimarum debita Epiſcopo, vel quòd Prælatus præſcripſerit jus percipiendi decimas ad utilitatem ſui Monaſterij, ſecundùm *Abb. c. l.* Septimò. Celebrandi Officia Divina in Eccleſiis Epiſcopo ſubjectis, quamvis de Jure communi Monachus, qui præeſt Eccleſiæ ſeculari, non poſſit Divina Officia ibi celebrare ſecundùm Officium, & ritum monaſticum, niſi hoc præſcripſerit. *Abb. c. l.* Octavò. Præſcribere poteſt poteſtatem excommunicandi, interdicendi, & abſolvendi Clericos, & Eccleſias ſeculares, nam quoad ſubditos ſuos de jure cõmuni ea poteſtas ipſi competit. *Abb. c. l.* Quia ergo in caſu huius cap. probatum fuit, quòd hæc octo jura Epiſcopalia præſcripſerit Abbas, ideo quoad illa abſolutus fuit à petitione Epiſcopi: in reliquis verò, quæ non præſcripſit, fuit condemnatus, juxta ſententiam arbitrorum, in quos Epiſcopus, & Abbas compromiſerunt.

Notandum ſecundò. Quamvis Prælatus inferior exemptus non poſſit compromittere ſuper jure exemptionis ſuæ, aut Eccleſiæ ſuæ exemptæ; quia id cederet in præiudicium Sedis Apoſtolicæ, cui eſt immediatè ſubiecta; valet tamen compromiſſum ſuper Parochiis, aut Capellis, de quibus controverſia eſt, num Epiſcopo ſint ſubiectæ, an verò ab eius juriſdictione liberatæ, & pleno jure ſint ſubiectæ Prælato exempto; ut colligitur ex hoc cap. & notat *Felin. hic n. 3.* de quo dictum eſt ſuprà *lib. 1. tit. ult. §. 3. n. 28.*

Notandum tertiò. Licèt regulariter, cui competit jure communi, & ordinario poteſtas excommunicandi, competat etiam poteſtas ſuſpendendi, vel interdicendi, & ab ipſis abſolvendi; non tamen, ſi alicui competat huiuſmodi poteſtas ex præſcriptione, competunt etiam ceteræ, ſi non ſint in ſpecie præſcriptæ; ſicut etiam, præſcriptâ poteſtate inſtituendi, non eſt præſcripta poteſtas deſtituendi, ſeu deponendi: cùm enim ad diverſos effectus tendant, præſcriptio non debet extendi etiam ad caſus ſimiles. *Abb. hic n. 7.*

XXXIV. Sed jam hîc quæri poteſt, an Prælatus inferior Epiſcopo poſſit in certa parte Diœceſis, ſeu territorio præſcribere juriſdictionem Epiſcopalem, excluſo Epiſcopo. Reſp. negativè; quia non poſſunt in eadem Diœceſi eſſe duo capita in ſolidum: quamvis inferior Prælatus poſſit ita præſcribere, ut Epiſcopus quidem omnino excludatur ab exercitio juriſdictionis, uti fit in Prælato exempto: retineat tamen generalem juriſdictionem, ſaltem in habitu, cui ſcilicet Prælatus inferior adhuc maneat ſubjectus, & ſubordinatus, ita, ut Epiſcopus poſſit Juriſdictionem exercere, ſi Prælatus inferior ſit negligens in exercenda Juriſdictione, quam quoad actuale exercitium præſcripſit, vel etiam, ut eo depo-

ſuo,

ſito, vel mortuo, Epiſcopus eam exerceat, à quo etiam appellari poterit ad ipſum Epiſcopum. *Abb. in c. Auditis*; 15. *n.* 7. *h. t.* & *in c. Cùm contingat*; 13. *n.* 18. & 19. *de foro compet.*

§. VII.

An res, alienari prohibitæ præſcribi poßint?

XXXV. Præmittendum primò. Generatim loquendo, res prohibitæ, ne alienentur non poſſunt præſcribi; quia hoc ipſo, quòd prohibentur alienari, tacitè prohibentur uſucapi, ut notat *Gl. in l. Ubi lex*; 24. *V. Nihil prodeſt: in fine, junct. Gl. marg. ff. De uſucap.* nam alienationis verbum etiam uſucapionem continet: vix eſt enim; ut non videatur alienare, qui patitur uſucapi. *l.* 28. *ff. De V. S.*

Præmittendum ſecundò. Quædam res non prohibentur ſimpliciter alienari, ſed ſolùm ſine certis ſolemnitatibus, ut res Eccleſiæ, pupillorum, vel minorum: aliæ verò probibentur ſimpliciter alienari, ut fundus dotalis, bona fideicommiſſo relicta, vel jure primogenituræ aſtricta. *Abb. in c. Cùm non liceat*; 12. *h. t. n.* 7. & *duobus ſeqq.*

XXXVI. Aſſertio prima. Res prioris generis præſcribi poſſunt, videlicet res Eccleſiæ, pupillorum, & minorum, etiamſi debitæ ſolemnitates non interveniant, ac proinde alienationes ſint ipſo jure nullæ; dummodo adſit bona fides, ex parte accipientis, ſeu poſſidentis, & alienatio facta ſit, non ex ignorantia juris; ut, quia emens putabat minores poſſe vendere, ſine decreto Judicis, vel Prælatum, ſine conſenſu Capituli: ſed ſolùm ex ignorantia facti; ut, quia emens rem Eccleſiæ putabat, interveniſſe conſenſum Capituli, qui tamen non intervenit; vel venditorem eſſe majorem 25. annis, cùm eſſet minor. *Abb. c. l. Molin. tr.* 2. *diſ.* 79. *n.* 9. Porrò hodie de Jure Codicis omnis præſcriptio, etiam 30. annorum, contra pupillum ſublata eſt, ita, ut nec inchoari, nec continuari tempore ætatis pupillaris poſſit; ut colligitur ex *l. Sicut*; 3. §. *Quæ ergò*; *C. De præſcript.* 30. vel 40. ann. Sublata etiam eſt præſcriptio ordinaria 10. vel 20. annorum adversùs minores pubetes, ita, ut hodie contra eos admittatur ſola præſcriptio 30. vel 40. annorum. *l. ult. C. In quib. cauſ. reſtit. in integ. non eſt neceſſ. l.* 3. *C. Quib. non objic. long. temp. præſcrip. Molin. cit. diſ.* 79. *n.* 9.

XXXVII. Aſſertio ſecunda. Quod verò attinet ad res poſterioris generis, quæ ſimpliciter prohibentur alienari, certum eſt, inprimis eas præſcribi poſſe tempore immemoriali: hæc enim habet vim tituli, & affert præſumptionem facultatis à Principe datæ ad alienandum: deinde præſcribi etiam poſſunt, perinde, ac ſi non eſſent prohibitæ alienari, ſi ante prohibitionem jam inceperat earum præſcriptio; prout de fundo dotali ſtatutum eſt in *l. Si fundum*; 16. *ff. De fundo dotali*; ubi dicitur: Licèt lex Julia, quæ vetat fundum dotalem alienari, etiam ad præſcriptionem pertineat; non tamen interpellat eam poſſeſſionem, quæ per longum tempus fit, ſi, antequam fundus in dotem conſtitueretur, jam cœperat. Idémque eſt de aliis rebus, quæ poſt cœptam præſcriptionem prohibentur alienari; poſſunt enim eodem tempore præſcribi, quo præſcriptæ fuiſſent, ſi prohibitio alienationis non ſuperveniſſet. *Molin. c. l. num.* 9. Excipitur, quando res inceptæ præſcribi perveniunt ad pupillum; tum enim ſtatim deſinit currere præſcriptio, durante ætate pupillari. *cit. l. Sicut*; 4. §. *Quæ ergò*; *C. De præſcript.* 30. *ann.*

Præterea certum eſt, quòd legata, fideicommiſſa, feuda, majoratus, & aliæ res huiusmodi, quæ abſolutè alienari prohibentur, non poſſint præſcribi, tempore ordinario 10. vel 20. annorum etiam cum juſto titulo. *l. fin.* §. *Sin autem*; *C. Communia de legatis*; ubi dicitur, quòd neque uſucapio, nec longi temporis præſcriptio contra legatarium, vel fidei commiſſariũ procedat. *Molin. cit. diſ. n.* 9. §. *Præterea.* An autem ſaltem tempore longiſſimo 30. vel 40. annorum præſcribi poſſint, controvertitur. Affirmant communiter DD. apud *Mol. c. l.* quòd præſcribi poſſint tempore longiſſimo adversùs poſſeſſorem, vel alienantem, & quemcunque ſucceſſorem, poſtquam advenit tempus, quo in illis bonis debebat ſuccedere; non tamen antea, cùm agere non poſſet; & multò minùs adversùs ſucceſſores nondum natos: quamvis aliqui idem dicant, quoad omnes ſucceſſores, etiam jam natos. *Covarr. in reg. poſſeſſor p.* 3. §. 3. circa finem, & alii.

Verùm probabilius eſt, quòd in præjudicium ſucceſſorum, etiam tempore longiſſimo, præſcribi non poſſint huiusmodi bona, niſi ipſi agere valeant, ut bene probat Palao *cit. pun.* 22. §. 15. *n.* 3. quia prohibitio alienationis in his non ſolùm eſt à lege inducta, quæ excludit tantùm præſcriptionem ordinariam longi temporis, *l. ult.* §. *Sin autem ſub conditione*; *C. De praſc.* 30. vel 40. ann. ſed etiam à primo inſtitutore, quæ, ut aliquid operetur, excludere debet etiam præſcriptionem longiſſimi temporis: tum quia ſucceſſores, vivente poſſeſſore, contra quem præſcriptio facta eſt, non poterant eam impedire; cùm majoratus, fideicommiſſum, vel feudum eis non ceſſerit: at contra impeditum agere præſcriptio non currit. *l.* 3. & *l.* 7. *C. eod.* ergo nec contra ſucceſſores, ſi agere non poſſint. Excipitur præſcriptio temporis immemorialis; ut ſuprà dictum.

SECTIO II.

DE CONDITIONIBUS AD præſcriptionem requiſitis, & in ſpecie de prima, & ſecunda conditione.

Quatuor qualitates, ſeu conditiones ſunt ad præſcriptionem neceſſariæ; ut notat *Silveſt. in ſumma*; *V. Præſcriptio*; 1. *n.* 1. & alii DD. communiter. Primò poſſeſſio, eáque continua, & non interrupta. Secundò bona fides præſcribentis. Tertiò juſtus titulus. Quartò certum tempus à lege definitum; de duobus prioribus hac ſect. agemus.

§. I.

An, & qualis poſſeſſio requiratur ad præſcriptionem?

XXXVIII. Aſſertio prima. Ad omnem præſcriptionem neceſſariò requiritur poſſeſſio; ut conſtat ex *reg. juris 3. in 6.* Sine poſſeſſione præſcriptio non procedit. & *l. 25. ff. De uſucap.* ubi dicitur: Sine poſſeſſione uſucapio contingere non poteſt. Sufficit autem ad præſcriptionem rerum incorporalium, ſive jurium quaſi poſſeſſio: nam propriè dicta poſſeſſio, ſpectatâ nominis derivatione, corporalium rerum tantùm eſt. *l. 1. in princ. ff. De acquir. poſſeſſ.* & dictum ſuprà. Et hinc etiam, quando debitor præſcribit debitum adverſùs creditorem, vel Reus præſcripſit actionem, quâ Actor poſſet contra eum agere, intervenit aliqua poſſeſſio rei, quæ præſcribitur: nam id, quod præſcribitur, eſt, non ſolvere, ſive non inquietari à creditore, vel Actore: hoc autem poſſident pacificè eo tempore, quo præſcribitur, ita, ut poſtea illa quies poſſeſſa, & præſcripta non poſſit alicui auferri; ut advertit *Lugo tom. 5. de juſtit. diſ. 7. ſec. 2. n. 14.*

XXXIX. Aſſertio 2. Ad præſcriptionem requiritur poſſeſſio, ſaltem civilis, eáque ſola ſufficit, quamvis non ſufficiat ſola naturalis; multò magis autem ſufficit utraq; conjuncta. *Dyn. in cit. reg. 3. n. 29. Abb. in cit. c. Cauſam; 7. n. 6. h. t. Covarr. reg. poſſeſſor p. 2. in princ. n. 7. Molin. tra. 2. de juſtit. diſ. 62. n. 1.* & alii DD. communiter. Prima pars, quòd requiratur, & ſufficiat ſola poſſeſſio civilis, ſine naturali, probatur; quia ad præſcriptionem requiritur talis poſſeſſio, ex qua ſequi poſſit tranſlatio, ſive acquiſitio dominii. *l. Sine; 25. ff. De uſuc. junct. l. Acquiritur; 10. §. ult. ff. De acquir. rer. domin.* Cùm præſcriptio, ſive uſucapio nihil ſit aliud, quàm acquiſitio dominii ex poſſeſſione, cum ceteris requiſitis: ſed ex ſola poſſeſſione naturali, ſine civili, non poteſt ſequi dominii acquiſitio, cùm deſit animus poſſidendi rem, ut ſuam; alioquin non ſolùm naturaliter, ſed etiam civiliter poſſideret. Loquimur autem hîc de poſſeſſione civili non generatim, ſed quæ requiritur ad præſcriptionem legitimam dominii, vel alterius juris. Quòd autem ſola civilis, ſine naturali, ſufficiat, probatur; quia abſens, quem conſtat, ſolam civilem poſſeſſionem animo retinere, poſſidet, quantum ad hoc, ut uſucapio continuetur. *l. Servi; 17. §. ult. ff. De furtis. l. 1. §. Per ſervum, qui in fuga. ff. De acquir. poſſ.* Secunda pars, quòd ſola poſſeſſio naturalis non ſufficiat, patet ex eo; tum quia depoſitarius, & colonus poſſident naturaliter, & tamen non præſcribunt; tum quia, ſi ex ſola naturali poſſeſſione procedit præſcriptio, ſequeretur, quòd, ſi is, qui civiliter tantùm rem poſſidet, & præſcribit, abeſſet, & præſcriptionem continuaret, ut poteſt, & alius eodem tempore naturaliter rem poſſideret, & bonâ fide, duo ſimul, & eodem tempore acquirerent dominium eiusdem rei in ſolidum, quod de jure non eſt poſſibile. *l. Si ut certè; 5. §. Si duobus. ff. Commod. Dyn. c. l. n. 30.* Non eſt autem neceſſarium; ut reali apprehenſione acquiratur poſſeſſio: ſatis enim eſt, ſi fictione juris aliquo actu apprehenſioni æquivalente acquiratur. *Covarr. in cit. reg. poſſeſſor p. 2. §. 1. n. 5.* & dictum ſuprà *tit. 12. n. 2.* requiritur tamen præterea ad præſcribendum; ut poſſeſſio ſit continua, & non interrupta. v. g. ſi lex ad præſcribendum exigat decennium, debet quis continuis 10. annis poſſidere, ſaltem civiliter, unde, ſi quis finito quinquennio, rem alienaret, & alteri traderet, & poſtea per aliud quinquennium iterum poſſideret, non præſcriberet. Quomodo autem interrumpatur ipſa præſcriptio, infrà dicetur.

XL. Hinc infertur primò. Si quis domino abſente, vel ignorante, occupet rem aliquam immobilem illius, eamque alicui tertio vendat, & tradat, qui eam bonâ fide retinet, non poteſt hic emptor rem illam præſcribere; quia naturaliter ſolùm poſſidet, civili poſſeſſione remanente penes dominum abſentem, & ignorantem, donec reverſus non admittatur ad poſſeſſionem naturalem, vel ab ea recuperanda, ob metum, vel aliam cauſam, deſiſtat. *Molin. cit. diſ. 62. n. 2.*

Infertur ſecundò. Colonus, conductor, depoſitarius, commodatarius, aliíque ſimiles non poſſunt præſcribere res, quas legitimè detinent; quia civilis poſſeſſio harum rerum eſt penes proprietarium: imò ipſi neque naturaliter poſſident ſuo nomine, ſed nomine domini, qui per illos poſſidet, etiam naturaliter. Emphyteuta verò, & uſufructuarius, licèt civiliter non poſſideant proprietatem fundi; ideóque illam præſcribere non poſſint; poſſunt tamen contra proprietarium præſcribere dominium utile, aut jus fruendi; quia hoc civiliter, & ſuo nomine poſſident. *Mol. c. l. n. 4.*

Infertur tertiò. Qui non ſuo, ſed alterius nomine, in poſſeſſione rei, aut juris exiſtit, non poteſt præſcribere, ut tutor, curator, procurator, filiusfamilias, ſervus, qui non ſibi præſcribunt, ſed iis, qui per eos poſſident, videlicet pupillis, minoribus, dominis, vel parentibus, qui per eos acquirunt bona, quæ præſcribunt. *Mol. cit. diſ. n. 5.* Idque ſumitur ex c. *Si litiganti; 17. h. t.* ubi ratio redditur, cur is, qui alieno nomine poſſidet, non præſcribat; quia ille poſſidere dicitur, cuius nomine poſſidetur, de quo infrà.

Infertur quartò. Qui non eſt capax poſſeſſionis alicuius rei, non poteſt illam præſcribere; quia poſſeſſio eſt unica via obtinendi præſcriptionem, & fundamentum illius. Unde cùm laici jus decimarum, quippe quod ſpiritnale eſt, poſſidere nequeant; ideo eas præſcribere non poſſunt, de quo plura *§. ſeq.*

§. II.

An laici non poſſint præſcribere decimas, ob defectum poſſeſſionis?

XLI. Reſponſio eſt affirmativa; prout expreſsè deciditur in *c. Cauſam; 7. h. t.* Nam, cùm „ controverſia eſſet inter Archidiaconum Legionenſem, & quendam Nobilem ſuper jure decimarum, „ eam Papa Alexander III. commiſit Parmenſi „ Epiſcopo, mandans ei, ut adverſùs Nobilem „ cauſam decîdat, non obſtante præſcriptione temporis, quam is objicit, aut conceſſione factâ ab Eccleſiaſtica (poſt Concilium Lateranenſe in *c. Prohibemus; 19. & in c. Quamvis; 17. inf. de decimis. Gl. hic V. Conceſſione;*) vel ſeculari perſonâ; quia „

cùm

» cùm laici decimas detinere, ſeu poſſidere non poſ-
» ſint (civiliter ſcilicet, & juridicè; nam naturaliter,
» & de facto eas poſſident laici. *Gl. hîc V. Civiliter, & V. Detinere*;) nullâ ratione eas præſcribere valent. Ratio eſt; quia ſine poſſeſſione non procedit præſcriptio; ideóque communiter dici ſolet: Incapax poſſidendi eſt incapax præſcribendi. Idémque eſt de aliis rebus ſacris, vel juribus Eccleſiaſticis, v. g. juriſdictione in Clericos, eorúmque bona, quæ laici præſcribere non poſſunt; quia nequeunt ea proprio nomine poſſidere.

XLII. Pro explicatione *cit. c. Cauſam*; Notandum primò. Laici neque per tempus immemoriale, & cum bona fide, ſive inculpabili ignorantiâ, poſſunt jus percipiendi decimas, quatenus ſpirituale eſt, ſeu in ſpirituali titulo fundatum præſcribere; quia non ſunt capaces poſſidendi jus ſpirituale. *cit. c. Cauſam; & poſt Ioann. Monach. in c. 2. n. 5. & 6. de præbend. in 6. & Ioan. Andr. ibid. n. 7. docet Abb. in cit. c. Cauſam; n. 2. & 3. Felin. ibid. n. 2.* & alii communiter; & colligitur ex eodem *c. in fine*, ibi: *Nulla ratione valeant præſcribere.*

Idque confirmatur ulterius: nam, vel laico jus ſpirituale decimatum, vel aliud ſimile, legitimâ poteſtate Prælati eſt conceſſum; & tunc non acquirit illud per præſcriptionem, ſed per privilegium, titulum, vel conceſſionem. Vel non eſt illi legitimâ auctoritate Prælati conceſſum; & tunc non poſſidet civiliter, & juridicè, ac utiliter ad præſcribendum: poſſeſſio enim, ac perceptio decimarum ex primæva ſua inſtitutione annexa eſt titulo ſpirituali, ita, ut ab eo ſeparari non poſſit, niſi ex legitima conceſſione Prælati Eccleſiaſtici. *Laym. l. 4. Th. mor. tract. 6. c. 6. n. 8.*

Notandum ſecundò. Quòd dictum eſt, laicos non poſſe præſcribere jus percipiendi decimas; quia nequeunt illud poſſidere, id intelligendum eſt; non ſolùm de jure decimarum, quatenus ſpirituale eſt, ſeu in titulo ſpiritualis officii fundatum, ſed etiam de jure percipiendi decimas, quatenus à ſpirituali titulo ſeparatum, & temporale quoddam jus eſt; prout colligitur ex *cit. c. Cauſam; h. t.* Nam Nobilis ille laicus, de quo ibi ſermo eſt, non petiit, ut ſibi liceret ſpirituali titulo decimas percipere: ſed ſolùm contendit pro jure temporali percipiendi fructus decimarum, quod allegabat ſe præſcripſiſſe: & tamen Papa negat, laicos tale jus præſcribere poſſe; quia ſcilicet ſuo nomine, & jure proprio, ſine titulo privilegii, vel alterius conceſſionis legitimè factæ à Prælato Eccleſiaſtico poſſidere nequeunt, per quem laicus capax poſſeſſionis civilis, & utilis ad præſcribendum reddatur. *Suar. tom. 1. de relig. lib. 1. c. 27. n. 1. Covarr. lib. 1. var. reſol. c. 17. n. 6. Laym. cit. c. 6. n. 8.*

XLIII. Non obſtat primò. Quòd, quidquid per privilegium Principis poteſt acquiri, etiam poſſit per præſcriptionem, ac poſſeſſionem temporis immemorialis, quæ æquiparatur privilegio. *c. Super; 26. de V. S.* Nam id verum eſt, ſi quis capax ſit poſſeſſionis rei, vel juris alicuius, etiam ſine privilegio, vel legitima conceſſione Prælati Eccleſiaſtici: ſi verò quiſpiam ex legis diſpoſitione incapax ſit poſſidendi, ſine titulo privilegii, vel conceſſionis, tunc nec per temporis immemorialis poſſeſſionem, cum bona fide, præſcribere poteſt: cùm enim præſcriptio à jure poſitivo ſit introducta; ideo, ſi Jus illi reſiſtat, non poteſt unquam vim habere. *l. Ubi lex; 24. ff. De uſucap.* At verò laicus non poteſt poſſidere jus decimandi, etiam ſeparatum à titulo ſpirituali, ſine privilegio, aut legitimâ conceſſione Prælati Eccleſiaſtici: ergo ſine hac, vi ſolius præſcriptionis, quantumvis immemorialis, laicus non poteſt tale jus acquirere; quia incapax poſſidendi eſt etiam incapax præſcribendi. *c. 3. de R. I. in 6. Suar. cit. c. 27. n. 2. & 3. Laym. cit. c. 6. n. 9.* & alii apud ipſos.

Non obſtat ſecundò, quòd conſuetudo, vel poſſeſſio temporis immemorialis, cum bona fide, ſit inſtar tituli, ſeu jus, ac titulum tribuat, ut proinde aliâ conceſſione, aut privilegio non ſit opus. Nam reſpondetur, hoc verum eſſe, quando quis capax eſt poſſidendi rem, vel jus aliquod, ſine titulo privilegii, vel conceſſionis; tunc enim poſſeſſio, aut præſcriptio temporis immemorialis tribuit jus, ac titulum: ſecus, ſi non ſit capax poſſidendi; quia leges, vel Canones prohibent poſſeſſionem, & conſequenter etiam præſcriptionem; ſicut in propoſito, laicus eſt incapax poſſidendi jus decimarum, etiam ſeparatum à ſpirituali titulo, ſine privilegio, vel conceſſione Prælati Eccleſiaſtici. *Laym. c. l. n. 9.*

Non obſtat tertiò, quòd laici ſaltem obtinere, ac poſſidere poſſint decimas, quatenus laicales ſunt, ſive ſeparatæ à jure, ſeu titulo ſpirituali; adeóque etiam, ut ſic, eas præſcribere. Nam reſpondetur: decimæ non poſſunt ſeparari, & avelli à jure, ſive titulo ſpirituali, cum quo ſunt connexæ, niſi per legitimam auctoritatem, & conceſſionem Prælati Eccleſiaſtici; ideóque etiam jus percipiendi decimas, tanquam ſeparatas à ſpirituali titulo, ſive laicales, non poſſunt obtinere, & poſſidere laici, ſine legitima conceſſione Prælati Eccleſiaſtici; & conſequenter neque illas, quà laicales, præſcribere. *Laym. c. l. n. 9. in fine.*

XLIV. Notandum tertiò. Laici non poſſunt, etiam tempore immemoriali, præſcribere jus percipiendi decimas, tametſi fortè adſit fama, vel publicus, & inculpatus error de privilegio, vel aliâ conceſſione factâ à Prælato Eccleſiaſtico: nam erronea illa perſuaſio, ſicut non inducit verum titulum, ita nec veram, & juridicam poſſeſſionem, ſi ex juris diſpoſitione, ſine vero titulo, competere non poſſit. Verumtamen, ſi immemorialis poſſeſſio juris decimarum, vel alterius juris ſpiritualis, quod ex conceſſione Prælati Eccleſiaſtici à laico acquiri poteſt, & ſolet, conjuncta ſit cum communi fama, & opinione in populo, alicuius privilegii, vel alterius conceſſionis factæ à Prælato Eccleſiaſtico (ſcilicet à S. Pontifice, vel etiam ab Epiſcopo, ante Concilium Lateranenſe, quoad jus decimarum) inducit præſumptionem juris pro laico poſſidente, ita, ut neque in foro externo; neque interno conſcientiæ, ad reſtitutionem decimarum obligandus ſit; quia ipſa antiquitas temporis præſumptionem inducit tituli, ſeu conceſſionis legitimè olim factæ; cùm in dubio non ſit præſumendum delictum, nec debeat laicus privari poſſeſſione pacificâ juris decimandi per tempus immemoriale, cuius poteſt eſſe capax per privilegium, vel aliam conceſſionem legitimam Prælati Eccleſiaſtici. *Alex. de Nevo in cit. c. Cauſam; n. 8. & Felin. ibid. n. 3. Suar. cit. c. 27. n. 4. Laym. c. l. n. 9.* Neque tali caſu requiritur, ut in ſpecie adſit communis fama, ſive traditio, quonam pacto, & à quo, aut quando decimæ conceſſæ ſint laico, cùm

co; cùm talis memoria, ob temporis diuturnitatem, aboleatur; ſed ſufficit, ſi à tempore immemoriali conſtans fama, & perſuaſio fuerit, decimas ad laicum de jure pertinuiſſe, etſi in particulari neſciatur, quomodo quando, vel à quo ad ipſum pervenerit, neque aliter probari poſſit; quia ſufficienter id probatur per diuturnitatem temporis. *Arg. l. ult. ff. De aqua, & aquæ pluv. arcend.* idque, ut ſuccurratur multorum laicorum conſcientiis, qui decimas à majoribus ſuis per antiquiſſima tempora acceperunt.

Notandum quartò. Eſt tamen notabile diſcrimen inter poſſeſſionem temporis immemorialis, & inter præſcriptionem decimarum: nam, etſi laicus per tempus immemoriale decimas poſſediſſet bonâ fide, ſi tamen poſtea conſtaret, v. g. per inſtrumentum antiquum de novo repertum, jus decimarum per illegitimam, & invalidam alienationem ad majores ipſius perveniſſe; quia v. g. Prælatus, vel Parochus decimas Eccleſiæ ſuæ laico vendidit, illas retinere non poſſet. Si verò laicus præſcribere poſſet, ſaltem per tempus immemoriale, jus decimandi; tum, etiamſi poſtea conſtaret de illegitima translatione facta in majores ipſius, non poſſet jure decimandi privari, quippe quod jam titulo præſcriptionis legitimè acquiſiviſſet. *Laym. cit. c. 6. n. 9.* & alii apud ipſum.

§. III.

An ad omnem præſcriptionem, & omni tempore, neceſſaria ſit bona fides ad præſcribendum.

XLV. Secunda conditio ad præſcribendum maximè neceſſaria eſt bona fides, quâ quis probabiliter exiſtimat, rem, quam poſſidet, ad ſe pertinere; vel ſaltem, alienam eſſe, non cognoſcit. Malâ fide poſſidere dicitur, qui ſcit, vel credit, rem, quam poſſidet, alienam eſſe, vel non eſſe ſuam; & de hoc dicitur, quòd malæ fidei poſſeſſor ullo tempore non præſcribit. *Reg. jur. 2. in 6. Laym. lib. 3. tra. 1. c. 8. n. 10.* jam ergo ſit

XLVI. Aſſertio prima. Jure civili Cæſareo, in præſcriptione longi temporis bona fides tantùm requiritur ab initio, ad inchoandam præſcriptionem. *l. unic. & ibi Gl. V. ab initio C. De uſuc. transform.* Et hinc præſcriptio cœpta per defunctum, bonâ fide continuari, & compleri poteſt ab herede; etſi is fuerit in mala fide, & ſcientiam habuerit rei alienæ. *§. Diutina Inſtit. de uſuc.* Imò in præſcriptione longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum bona fides de jure civili, nullo tempore, ne quidem ab initio requiritur; ſed poſt tantum tempus, is, qui præſcripſit, adversùs omnem petentem exceptione tutus eſt; idque ſtatutum eſt ob odium domini res ſuas petere negligentis. *l. Si quis; 8. §. Quòd ſi quis; C. De præſcr. 30. vel 40. ann.* & explicat *Gratianus in c. Placuit; 14. cauſ. 16. q. 3.*

XLVII. Verùm Jure Canonico bona fides requiritur ad omnem præſcriptionem, & omni tempore, ita, ut non ſatis ſit, præſcriptionem bonâ fide cœpiſſe, ſed illa bonâ fide continuari debet, donec tempus lege requiſitum ad præſcribendum compleatur, ut conſtat ex *c. Quoniam; 20. & ult. h. t.* ubi Innocentius III. in Concilio Lateranenſi definivit, quoniam omne, quod non eſt ex fide (id eſt, ex conſcientia. *Gl. hic V. Ex fide*) peccatum eſt (*ad Rom. 14.*) ideo nulla, abſque bona fide, valere debet præſcriptio, tam Canonica, quàm civilis; cùm generaliter omni conſtitutioni, vel conſuetudini derogandum ſit, quæ abſque peccato mortali obſervari non poteſt. Unde oportet, ut, qui præſcribit, in nulla temporis (ſcilicet ipſius præſcriptionis currentis. *Gl. hic V. eodem.*) parte conſcientiam habeat rei alienæ. Ratio eſt; quia, ſi quis ſciat, rem, vel jus, quod poſſidet, ad alterum ſpectare, & nihilominus detineat, vel uſurpet, contra conſcientiam agit, & conſequenter peccat; quia omne quod non eſt ex fide, ſeu quod non ſecundùm conſcientiam, ſed contra illam fit, id peccatum eſt, v. g. ſi quis ſciat, rem, quam poſſidet, vel jus eligendi, præſentandi, paſcendi, vel alterius ſervitutis in fundo alieno, non ad ſe, ſed ad alium pertinere, is furtum rei, vel quaſi furtum, ſive injuſtam uſurpationem alieni juris committit, quod eſt peccatum mortale ex genere ſuo: atqui lex canonica, vel civilis non debet eſſe nutritiva peccati; alioquin non eſt vera lex, neque obligat, cùm juſta, & rationabilis non ſit: ergo, qui intra tempus definitum conſcientiam habet rei, vel juris alieni, adeóque malam fidem, non poteſt præſcribere ullo tempore. Et hinc leges civiles admittentes præſcriptionem, cum mala fide, abrogatæ ſunt per Jus Canonicum; quia fovebant peccatum, dum permittebant, rem alienam malâ fide poſſideri, & præſcribi. Et quia hic agitur de periculo animæ, ſeu peccato vitando; ideo hæc Conſtitutio Juris Canonici etiam in foro ſeculari, & terris Imperii obſervanda eſt; ut docet *Covarr. in reg. poſſeſſor p. 2. §. 11. n. 3. Gail lib. 2. obſ. 18. n. 7.* & 10. & alii communiter; quamvis *Gl. in cit. c. ult. V. Quàm civilis*, verba illa: *Nulla valeat præſcriptio, ſine bona fide, tam canonica, quàm civilis*, per canonicam præſcriptionem intelligat illam, quæ eſt de re ſpirituali; per civilem, quæ eſt de re civili, ſeu ſeculari. Verùm rectiùs ea verba intelliguntur de lege canonica, & civili: unde etiam *Gl. ibidem addit*; potiùs in hoc caſu ſtandum eſſe Juri Canonico, quàm civili; quia præſcriptio non excuſatur à peccato per rationem legis civilis.

XLVIII. Præterea malæ fidei poſſeſſorem non poſſe præſcribere, conſtat ex *c. Vigilanti; 5. h. t.* ubi dicitur, diligenter cavendum eſſe, ne malâ fide prædia aliena poſſideantur; quoniam nulla antiquitas temporis poſſeſſorem malæ fidei adjuvat, niſi reſipuerit (id eſt, rem reſtituerit. *Gl. magn. hic*) poſtquam ſcivit, rem alienam eſſe, cùm bonæ fidei poſſeſſor dici non poſſit. Etſi verò Epheſinus quidam legiſlator, propter hominum, res, & jura ſua non repetentium deſidiam vitandam, & longi temporis errorem tollendum, præſcriptionem 30. vel 40. annorum, etiam cum malæ fidei poſſeſſione introduxit: hæc tamen irrita, & injuſta eſt, tam in rebus cognitis, quàm latentibus, id eſt, ſive is, cujus res eſt, ſciat, eam ad ſe pertinere, ſive ignoret. *Gl. hic V. Cognitis; & V. Latentibus.* Emanavit autem hæc decretalis; quia aliquis Epiſcopus quæſivit ex Papa Alexandro III. an, ſicut ſecundùm leges civiles poſſeſſor malæ fidei præſcribere poteſt rem alienam, ita etiam ſecundùm Canones?

XLIX. Pro explicatione huius utriuſque c. Notandum primò. Etiam in præſcriptione temporis immemorialis requiritur bona fides. *Dynus in reg. Poſſeſſor; num.* 14. *Covarr. in ead. reg. p.* 2. §. 8. *num.* 4. & alij communiter contra nonnullos; nam in *cit. c. ult. h. t.* generaliter, & ſine omni exceptione requiritur bona fides in præſcribente: & ratio eſt; quia, qui ſciens detinet rem alienam, non poteſt præſcribere ob peccatum commiſſum. *cit. c. ult.* at quò longiore tempore malæ fidei poſſeſſor rem alienam detinet, eò graviùs peccat: ergo etiam, tantò minùs poteſt præſcribere. Nec obſtat, quòd præſcriptio immemorialis habet vim tituli, juris, & privilegij; nam id intelligendum eſt, cùm ex bona fide procedit, aliàs lex præſcriptionis faveret iniquitati. *Palao cit, diſ. un. p.* 22. §. 6. *num.* 2.

Notandum ſecundò. In dubio ordinariè præſumendum eſt, aliquem bonâ fide poſſediſſe, niſi contrarium probetur; quia delictum non facilè præſumi debet. *Gl. in c. Si diligenti;* 17. *V. Bona fides; h. t. Abb. ibid. num.* 14. Idque verum eſt, etiamſi abſque titulo poſſideat. *Covarr. cit.* §. 8. *num.* 2. niſi tamen contra jus commune poſſeſſionem alicuius rei acquiſierit, vel poſſeſſionis ſuæ titulum, ſeu cauſam allegare nequeat, etſi pacificè longo tempore poſſederit. *Abb.* c. *l. num.* 15. *&* 16. *Laym. cit.* c. 8. *num.* 10.

Notandum tertiò. Malæ fidei poſſeſſor non poteſt præſcribere, ſive dominus ſciat, rem ad ſe pertinere, vel ab alio poſſideri, ſive neſciat. *cit.* c. *Vigilanti; in fine.* ſicut vice versâ, bonæ fidei poſſeſſor præſcribere poteſt rem, ſive dominus, aut is, ad quem res pertinet, ſciat, ſive ignoret, ad ſe pertinere, vel ab alio poſſideri. *l. ult. prope finem. iunct. Gl. V. Vel ignorantia; C. de long. tem. præſcr.*

Limitatur primò. Quòd præſcriptio etiam procedat contra ignorantem, niſi probabiliter ignorans, rem ſuam ab alio poſſideri, iuſtam cauſam ignorantiæ alleget; tunc enim in integrum reſtitui debet; ut docet *Abb. in cit. c. Vigilanti; num.* 3. *& Bart. in l.* 1. §. *Si quis propter; ff. de itinere &c.* Secundò, niſi abſens, vel ignorans, rem ſuam ab alio occupatam eſſe, adhuc poſſideat civiliter; tunc enim non procedit contra eum præſcriptio. *Abb.* c. *l.* Et ſumitur ex *l. Si id;* 25. §. *Quod autem; & l. Si de eo;* 40. *ff. de acquir. poſſeſſ.* Verumtamen multùm intereſt, utrùm dominus ſciat, rem ſuam eſſe occupatam ab alio, an neſciat: ut docet *Bart. in cit. l. Si de eo;* §. *Si fortè;* nam in priore caſu, ſi rem recuperare negligat, poſt breve tempus, eius civilem poſſeſſionem, quam naturaliter jam perdidit, etiam civiliter, ſeu animo deſeruiſſe cenſetur; quia videtur ſuſpicari, ſe poſſe repelli. *Arg. l. Quòd meo;* 18. §. *Si dum; ff. de acquir. poſſeſ.* poſteriore verò caſu, ſi ignoret, tunc non amittitur poſſeſſio civilis, niſi tanto tempore dominus rem recuperare negligat, ut induci poſſit oblivio, & conſequenter præſumi, animum poſſidendi amiſſum eſſe.

L. Sed contra dicta obſtat difficilis objectio. Si ad omnem præſcriptionem requiritur bona fides, tunc ſequitur, quòd contra legem civilem, vel canonicam nunquam poſſit præſcribi; quod eſt falſum. Sequela probatur; nam vel is, qui præſcribit, ſcit, illam legem latam eſſe, adeòque obligare; & tunc peccat, ſi contra illam agat, eámque non obſervet; ac proinde bonam fidem, ſeu conſcientiam non habet: vel ignorat legem illam; & tunc etiam præſcribere non poteſt; quia error facti, non item error juris in uſucapionibus prodeſt. *l.* 4. *de jur. & facti ignorant.* Reſpondetur. Hæc objectio hoc evincit, quòd primi, qui contra legem rite promulgatam, & receptam agunt, præſcriptionem contra illam inchoare non poſſunt, ob defectum bonæ fidei, niſi titulum aliquem coloratum habuerint. At verò ſucceſſores eorum videntes, ab anteceſſoribus legem illam obſervatam non fuiſſe, credere potuerunt, eos iuſtam cauſam, aut titulum habuiſſe ita agendi, & legem illam non obſervandi; & ſic contra legem per tempus immemoriale præſcribere, tametſi nullus titulus, vel fama tituli extaret, vel cum titulo præſumpto tempore 40. annorum, ſi ſit lex canonica, juxta *c.* 1. *h. t. in* 6. & tradit *Gl. in c. pen. V. Canonici; de conſuet. in* 6. *Laym. lib.* 1. *tract.* 4. *c.* 3. *num.* 4.

LI. Aſſertio 2. Ad præſcribendum debitum perſonale, v. g. accepti mutui, vel contra actionem perſonalem ad tale debitum, quod quis non ſolvit, quia creditor petere intermittit, requiritur etiam bona fides, quâ credat, ſe nihil debere; quia v. g. putat, eſſe condonatum, vel ſolutum, vel invincibiliter ignorat debitum; quia memoriâ omnino excidit: alioquin, ſi ſciat, eſſe debitum, nullo unquam tempore præſcribet; ut ex communiore ſententia Theologorum, & Canoniſtarum docet *Imol. in* c. *ult. num.* 24. *h. t. & Felin. num.* 3. *Molin. tract.* 2. *de juſtit. diſ.* 66. *num.* 5. *Leſ. cit. c.* 6. *num.* 19. *contra Hoſtiens. in ſumma rubr. de præſcript. n.* 4. *& Abbat. in cit.* c. *ult. n.* 18. ratio concluſionis eſt; quia talis non cenſetur bonâ fide poſſidere jus non ſolvendi, ſive immunitatem à debito: etſi enim creditor non petat ſolutionem debiti, tamen terminus elapſus, ipsáque dies interpellat, admonétque ſolutionis, juxta *l. Magnam;* 12. *C. de contrah. ſtipul.* vel etſi debitum indefinitè ſit contractum, ſemper tamen manet obligatio ſolvendi, ſaltem poſt illud tempus, quod communiter ex conſuetudine, & uſu obſervari ſolet in ſolutionibus: ergo, ſi ſit in culpabili mora, peccat non ſolvendo, nec procedere poteſt præſcriptio. *cit. c. ult. h. t.* Quare, cùm dicitur, quòd malæ fidei poſſeſſor nullo unquam tempore præſcribat, nomen poſſeſſionis latè accipi debet, prout comprehendit etiam debitorem ex obligatione perſonali, qui poſt culpabilem moram in non ſolvendo, etiamſi creditor non exigat debitum, ſi ſolvere intermittat, cùm poſſet, ac deberet, peccat, arrogando ſibi jus immunitatis à debito, illúdque quaſi poſſidet, ſed malâ fide, cùm ſit conſcius ſuæ obligationis, ac debiti. Imò, etiamſi quis ſine peccato longo tempore differat ſolutionem; vel quia toto eo tempore non eſt ſolvendo; vel quia longè diſtat à creditore, vel ob aliam ſimilem cauſam; adeóque excuſetur à ſolutione debiti, non tamen præſcribit debitum; quia non poſſidet ſuam libertatem à debito, quàm diu eſt conſcius debiti, cùm habeat animum ſolvendi: adeóque cum conſcientia debiti non ſtat poſſeſſio bonæ fidei. *Mol. c. l. num.* 5. *&* 6. *Lugo cit. diſ.* 7. *ſec.* 4. *num.* 49.

Interim tamen probabiliter dicitur, validum fore ſtatutum municipale, ut, ſi creditor intra decem annos debitum perſonale non exigat, poſtea jure ſuo cadat, nec repetere ampliùs poſſit in judicio: ídque ad excitandam diligentiam, & vigilantiam creditorum, & vitandas lites intricatas:

catas: per hoc tamen non præſcribetur ipſum debitum, ita, ut tollatur naturalis obligatio, quæ adhuc manet in foro conſcientiæ, ſi re ipsâ debitum non ſit ſolutum, quam non potuit tollere ſtatutum, nec impedietur canonica denunciatio ad tollendum peccatum iniuſtitiæ; ut fatetur etiam *Abb. in cit. c. ult. num.* 23. *Leſſ. cit. c. 6. num.* 20.

Præterea, ſi quis bonâ fide litigavit coram Iudice, & per ſententiam eſt condemnatus ad ſolvendum, poterit, ſi adverſarius non petat executionem, præſcribere per 30. annos contra executionem ſententiæ, ita, ut ſolvere non teneatur, modò probabiliter exiſtimet, ſe non eſſe obligatum; ut tradit *Abb. in cit. c. ult. num.* 32. nam, licèt pro ſententia Iudicis ſit præſumptio juris, ac de jure, quòd ſit iuſta; quia res iudicata pro veritate habetur; c. *Cùm inter*; 13. *de ſent. & re iudic.* ideòque, ſi de ſententiæ iniuſtitia notoriè non conſtet, ea executioni mandanda ſit: ceſſat tamen hæc præſumptio, poſt decurſum 30. annorum; quia tunc per præſcriptionem virtus ſententiæ ſublata eſt.

LII. Aſſertio 3. Etſi debitum pœnæ, ob delictum contractum, præſcribi poſſit, non tamen ſine bona fide præſcribentis, qui, quamvis ſciat, pœnam pro ea culpa eſſe debitam (remotè, & ſub conditione) ſimul tamen ſcit, & iudicat, ſe non teneri eam ſolvere, niſi exigatur: unde non habet malam fidem practicam, hoc eſt; conſcientiam obligationis offerendi, & ſolvendi pœnam debitam: hæc enim præſcriptio non procedit ex actione præſcribentis, ſed ex negligentia creditoris non exigentis. Pari ratione, licèt per ſententiam bona alicuius fiſco ſint adiudicata; quia tamen nec condemnatus, nec eius heredes tenentur illam ſententiam exequi, nec fiſco eâ offerre; ideo, ſi ij, ad quos executio ſpectat, tempore ſufficiente ad præſcribendum, executionem differant, delinquens vel eius ſucceſſores debitum illud præſcribent; quia ſciunt, licere ſibi bona illa retinere, donec per fiſcum auferantur; adeóque bonam fidem practicam habent, neque ſcientia illa, quòd ſententia lata ſit contra Reum, efficit poſſeſſionem, & retentionem peccaminoſam. *Mol. cit. dis. 66. num. 3. Leſſ. c. l. num.* 21.

LIII. Excipitur crimen hæreſis: nam, poſt „ mortem hæreticorum, qui in hæreſi obierunt (quorum bona, ſpectato Iure Canonico, ipſo jure, ac facto cenſentur acquiſita fiſco, ita, ut à quibuſcunque poſſeſſoribus repeti poſſint; c. *Cùm ſecundùm*; 19. *de* „ *hæret. in 6.*) qui, dum viverent, Catholici putaban„ tur, ſi bona ipſorum à filijs eorum, aut nepoti„ bus, vel quibuſcunque etiam extraneis heredibus, „ Catholicis tamen, 40. annis bonâ fide poſſeſſa fue„ rint, poſtea moleſtandi non ſunt, tametſi ea bona „ ad Romanam Eccleſiam pervenire debuiſſent: & „ quamvis illi, quorum bona fuerunt, tunc dete„ gantur fuiſſe hæretici. Ita ſtatuitur in c. *Si quis*; 2. §. *Poſt mortem*; *h. t. in 6.* Conſentit c. *Accuſatus*; 8. §. *pen. de hæretic. in 6. iunctâ Gl. V. Poſt mortem.*

Hinc colligitur, quòd ad hanc præſcriptionem, ultra tempus 40. annorum aliæ plures requirantur conditiones. Veluti primò, ut hæretici, quorom bona præſcribuntur, tempore vitæ ſuæ reputati fuerint Catholici. *Gl. hic V. Putabantur.* Secundò, ut heredes eorum toto tempore 40. annorum Catholici fuerint: nam, ſi eſſent hæretici, non poſſent poſſidere; adeóque nec præſcribere. *Gl. hic V. Catholicis.* Tertiò, ut heredes 40. annis bona illa poſſederint, bonâ fide, exiſtimantes ſcilicet, patrem, vel teſtatorem in fide Catholica deceſſiſſe, & ſic iuſto titulo ad ipſos eius bona tranſijſſe. *Gl. hic V. Bonâ fide.* Idque ſpecialiter ſtatutum eſt in fidei favorem: nam, quamvis heredes poſſidentes ea bona, cum hæreſis ſcientia, poſſint ante ſententiam declaratoriam hæreſis, in quam incidit defunctus, & interim, priuſquam fiſcus illa bona exigat, licitè retinere: attamen Ius Canonicum requirit expreſsè bonam hanc fidem, ita, ut ſtante hac ſcientiâ ſpeculativâ, prohibeat præſcriptionem, in odium hæreſis. *Mol. cit. diſ. 66. num.* 4. *Sanch. lib. 2. mor. c. 22. num.* 41. Quartò, ut toto illo tempore 40. annorum, non detegatur hæreſis defuncti; nam, ſi antea detegatur, quamvis ſententia declaratoria non ſit lata, interrumpetur hæc præſcriptio, ob malam fidem; quia ſucceſſores nôrunt hæreſin defuncti; ſive, quia illis ſcientibus, probatum eſt crimen hæreſis. Si verò poſt completam præſcriptionem detegatur primùm hæreſis defuncti, id non oberit huic præſcriptioni; ut patet ex *cit. §. Poſt mortem*; *in fine. Phil. Franc. hic num.* 7. Porrò ſpecialis eſt iſte caſus, in quo præſcriptio quadragenaria currit contra Romanam Eccleſiam; ut notat *Gl. hic V. In hoc caſu*; & quidem ſine remedio reſtitutionis in integrum adverſùs præſcriptionem, cùm hic prohibeantur poſt 40. annos, heredes ſuper bonis huiuſmodi moleſtari. *Franc. hic in fine.*

LIV. Aſſertio 4. In ſervitutibus urbanis, in quibus non præſcribitur per hoc ſolùm, quòd is, cui debentur, ijs non utatur, ſed requiritur actus aliquis poſitivus præſcribentis contra ſervitutem; ut conſtat ex *l. Hæc autem*; 6. *ff. de ſervitut. prædior. urban.* in his, inquam, requiritur bona fides, quâ quis credat ſe poſſe jure ſuo eum actum excercere, & liberum eſſe ab omni contraria ſervitute. v. g. in ſervitute urbana tigni immittendi, vel altiùs non ædificandi, ad præſcribendum contra illas non ſufficit, ut extracto tigno è domo, quæ ſervit, aliud tignum non immitatur, ſed requiritur aliquid poſitivum, nimirum ut is, qui debet ſervitutem hanc, obſtruat foramen, in quod tignum immiſſum erat, & impediat, ne aliud immittatur: vel ut actu altiùs ædificet: ad hoc autem requiritur bona fides, quâ præſcribens credat, ſe iuſtè poſſe exercere talem actum: alioquin, ſi hoc non putet, eo ipſo peccat contra iuſtitiam, exercendo illum actum priſtinum, videlicet obſtruendo foramen, vel altiùs extollendo domum; quia ſcienter hoc facit contra jus alterius; adeóque habet malam fidem, cum qua non poteſt procedere ullo tempore præſcriptio: poterit autem dominus prædij ſervientis, bonâ fide, exercere talem actum, ſi oblitus ſit juris, quod alter in domo ſua habebat, vel, ſi ex probabilibus coniecturis præſumere poſſit, illum juri ſuo tacitè renunciâſſe. *Molin. cit. diſ. 66. num. 8. & 9. Lugo cit. ſec. 4. num.* 51. & 53.

At verò in ſervitutibus ruſticis, in quibus ut præſcribantur, ſufficit, quòd is, cui debentur, eis non utatur, licèt is, qui debet, nihil contrarium faciat; ut conſtat ex *l. Sequitur*; 4. §. *Si viam*; *ff. de uſucap.* & *cit. l. Hæc autem*; *in princ. ff. de ſervit. præd. urban.* in his, inquam, is, qui contra ſervitutem præſcribit, non

eſt in

eſt in mala fide, ſi eo, cui debetur ſervitus, non petente, vel non agente, taceat, ſeu diſſimulet; quia, licèt is, cui debetur talis ſervitus, jus habeat quidpiam agendi, vel petendi; alter tamen, qui debet, non tenetur ei dare, aut reddere, niſi ille petat: conſequenter per temporis legitimi decurſum præſcribere poteſt: v. g. ſi vicino tuo jus competat ſervitutis ruſticæ, videlicet eundi, vel currum agendi per fundum tuum, vel paſcendi in tuo prato, atque per 10. annos ceſſaverit, is amiſit jus ſuum, viâ præſcriptionis, tametſi tu probè ſciveris, hoc jus illi competere: neque enim tu ob talem ſcientiam poſitus fuiſti in mala fide, vel in peccato; quia nihil agere debuiſti, neque admonere alterum, ut jure ſuo utatur, ſed tantùm pati, ac permittere, ſi ageret, & jure ſuo uti vellet: cùm ergo nihil facias illicitum, neque aliquid omittas, quod debeas, non potes cenſeri eſſe in mala fide, imò potiùs es in bona fide; quia bonâ fide, & conſcientiâ ſinis alium jure ſuo non uti. *Molin. c. l. num. 5. Leſs. cit. c. 6. num.* 21. Quanto autem tempore præſcribantur ſervitutes, infrà dicetur.

§. IV.

An dubitans, num res ſua ſit, vel aliena, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum?

LV. Aſſertio 1. Si quis rem poſſidere incipiat cum dubio, num ſua ſit, an aliena, non cenſetur habere bonam fidem; adeóque nec poteſt, ſtante illo dubio, inchoare præſcriptionem, ſed requiritur bona fides, quâ abſque dubio exiſtimat rem eſſe ſuam. *Covarr. in reg. poſſeſſor. p.* 2. *§.* 3. *num.* 3. *Molin. tract.* 2. *de juſtit. diſ.* 63. *num.* 8. *Leſs. cit. c. 6. num.* 10. & eſt communis ſententia DD. Ratio eſt; quia, qui cum dubio, an res aliqua, quam antea non habebat, ſua ſit, vel alterius, incipit illam poſſidere, & ſibi vindicare, peccat, & iniquè agit, cùm non ſit melior ipſius conditio, quàm alterius, ſive, cùm non majore jure poſſit is exiſtimare eſſe ſuam, quàm alterius: cum peccato autem non ſtat bona fides, neque præſcriptio: requiritur ergo, ut quis determinatè judicet, rem, quam incipit poſſidere, vel eſſe nullius, adeóque fieri ſuam per occupationem; vel probabiliter judicare eſſe ſuam, ſive jus illam poſſidendi, & accipiendi ſibi competere.

LVI. Aſſertio 2. Si poſt bonâ fide cœptam præſcriptionem, ſuperveniat dubium, an res ſit poſſidentis, nécne, poteſt is, non obſtante eo dubio, continuare, & perficere præſcriptionem, dummodo debitam diligentiam adhibeat poſſeſſor dubitans ad inveſtigandum, an res ſit verè aliena. *Covarr. c. l. Mol. c. l. num. 9. Leſs. num.* 10. & alij DD. communiter. Idque probatur primò, ex *cit. c. ult. h. t.* ubi ſolùm requiritur ad continuandam præſcriptionem, ut poſſeſſor in nulla temporis parte ad præſcribendum conſtituti habeat conſcientiam rei alienæ, idémque probatur ex c. *Virgo*; 5. *caus.* 34. *q.* 1. ubi habetur: tam diu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſimè dicitur, quàm diu ſe poſſidere ignorat alienum; at, qui dubitat, non eſt ſibi conſcius, rem eſſe alienam: ergo eſt bonæ fidei poſſeſſor. Probatur ſecundò, ex regula illa communi, quòd in pari dubio melior eſt conditio poſſidentis, quàm non poſſidentis: ergo, qui, poſtquam cœpit bonâ fide rem poſſidere, dubitat, an ſua ſit, poteſt rem retinere. et, ſi adhibitâ morali diligentiâ ad inquirendam veritatem, dubium adhuc maneat; propter hoc dubium incertum, non debet privari poſſeſſione ſuâ. ſed præſumptio ſtat pro poſſeſſore.

LVII. Hinc infertur, poſſe dari medium inter bonam, & malam fidem, ſi ſpeculativè conſiderentur, non autem, ſi in ordine ad praxin: nam, qui dubitat ſpeculativè, nec bonam fidem habet; quia non credit rem, quam poſſidet, eſſe ſuam: nec habet malam; quia non ſcit, rem illam eſſe alienam, ac proinde poteſt ſimul non judicare poſitivè, rem eſſe alienam, ſive non ſuam; nec etiam judicare eſſe ſuam, vel alienam, ſed hærere in medio, ſive ſuſpendere judicium circa utramque partem contradictionis: debet tamen vel judicare, ſe poſſe illam licitè poſſidere; prout judicat in ordine ad continuationem poſſeſſionis: vel judicare, ſe non poſſe licitè poſſidere; prout judicat in ordine ad inchoandam poſſeſſionem. *Covarr. in Reg. poſſeſſor. p.* 2. *§.* 7. *num.* 2. *&* 3. *Leſs. c. l. num.* 12. *Lugo cit. diſ.* 7. *ſec.* 3. *num.* 18.

LVIII. Sed quid, ſi is, qui bonâ fide præſcriptionem incepit, poſtea verò ex inſcitia, & erronea conſcientia dubitet, non ſolùm, an res ſua ſit, ſed etiam, an ſtante illo dubio, licitè eam poſſidere, & retinere poſſit? Reſpondet *Molin. cit. diſ.* 63. *n.* 11. ſtando in ſolo jure naturali, & communibus legibus præſcriptionis, licèt illa poſſeſſio ex conſcientia erronea ſit illicita, & ille peccet, continuando cum ea mala fide poſſeſſionem, cùm conſcientia Petri v. g. per errorem illi dicat, quòd non poſſit licitè poſſidere; non tamen impediri poſſeſſionem, & præſcriptionem, ob illam malam fidem; quia error in ſola conſcientia practica non adimit jus, quod quis, eâ excluſâ, reipſâ habebat. Addit tamen, de facto talem errorem ſufficere ad impediendam præſcriptionem; quia ita ſpecialiter ſtatutum fuit in *l. Si fur;* 32. *§.* 1. *ff. de uſucap.* ubi dicitur, ſi quis id, quod poſſidet, non putet, ſibi per leges licere uſucapere, dicendum eſt, etiamſi erret, non procedere tamen eius uſucapionem; vel quia non bonâ fide videtur poſſidere; vel quia in jure erranti non procedit uſucapio.

Verùm probabilius eſt, abſolutè per talem malam fidem, ſeu judicium erroneum impediri præſcriptionem; ut docet *Leſs. cit. c. 6. num.* 13. & quidem etiam juxta leges communes præſcriptionis, ut cenſet *Lugo cit. ſec.* 3. *num.* 26. Ratio eſt; tum quia iſtud judicium, licèt erroneum ſit, inducit tamen peccatum in conſcientia: at in *c. fin. h. t.* derogatur omni præſcriptioni, quæ ſine peccato mortali nequit obſervari; & requiritur, ut in nulla parte temporis rei alienæ conſcientia habeatur, qualem habet, qui exiſtimat, ſe rem, quam poſſidet, retinere non poſſe. Tum quia, quamvis is, qui bonâ fide cœpit poſſidere, adveniente poſtea dubio, poſſit continuare poſſeſſionem, ſine alterius injuria;

ſi tamen ipſe per errorem putet, ſe non poſſe licitè, & juſtè continuare illam, eo ipſo deſinit habere bonam fidem, ſive conſcientiam non alieni; quia amittit judicium dictans, poſſe rem licitè à ſe retineri, abſque ullius injuria, quod ad omnem præſcriptionem legitimam prærequiritur: ac proinde error ille, ſive mala fides ex eo orta ſemper impedit, vel interrumpit præſcriptionem, non tantùm quoad inchoandam, ſed etiam continuandam poſſeſſionem.

§. V.

An, & qualis ignorantia, ſive facti, ſive iuris, impediat bonam fidem, & conſequenter etiam ipſam præſcriptionem, vel non?

LIX. Aſſertio 1. Qui ex ignorantia affectata, vel craſſa putat, rem, quam poſſidet, eſſe ſuam, cùm ſit aliena, non poſſidet eam bonâ fide; adeóque non poteſt eam præſcribere, etiamſi practicè judicet, ſe licitè illam poſſidere. Eſt communis DD. apud *Molin. tr. 2. diſ. 64. num. 2.* Ratio eſt; quia præſcriptio, cum tali ignorantia, non poteſt fieri ſine peccato mortali: talis enim credulitas improbabilis æquivalet ſcientiæ rei alienæ; adeóque præſcriptio ex illa orta non minùs reprobata eſt Jure Canonico in c. *ult. h. t.* quàm ea, quæ fit ex conſciəntia rei alienæ.

LX. Aſſertio 2. Ignorantia invincibilis facti, vel etiam juris non liquidi, ſed controverſi, non excludit bonam fidem ad præſcribendum neceſſariam. *Leſſ. cit. c. 6. n. 18. & n. 16.* Prima pars quoad ignorantiam facti, eſt certa, & communis; quia ignorantia inculpabilis facti, ſicut excuſat à culpa, ita neque impedit bonam fidem, neque præſcriptionem, cùm non ſit à jure reprobata; v. g. ſi quis rem accepit à fure, neſciens eſſe furem, vel à Prælato rem Eccleſiæ, putans, Capitulum conſenſiſſe. Ratio ſecundæ partis eſt; tum quia ipſa ambiguitas juris, circa quod ſunt diverſæ Doctorum probabiles ſententiæ, utramque partem facit probabilem, ita, ut in praxi utramvis prudenter ſequi poſſimus; ac proinde non conſtituit poſſeſſorem in mala fide; tum quia hoc jus dubium, & incertum non eſt jus; cùm de ratione juris, ſeu legis ſit, eſſe manifeſtum. c. 2. ibi: *Manifeſta quoque &c. diſ. 4.* adeóque neque talis ignorantia dici poteſt ignorantia juris.

LXI. Aſſertio 3. Ignorantia juris clari, & indubitati impedit bonam fidem, & præſcriptionem, in utroque foro, etiamſi ſit invincibilis, ſeu inculpata. Eſt communior ſententia DD. quam tenet *Abb. in c. Cùm non liceat; 12. n. 8. h. t. Covarr. in Reg. Poſſeſſor. p. 2. §. 9. n. 8. Leſſ. cit. c. 6. n. 14. Mol. tr. 2. de juſt. diſ. 64. n. 4. Laym. cit. c. 8. num. 11.* & alij. Ratio eſt; quia, cùm præſcriptio, per quam aliquis amittit dominium rei ſuæ, & alius illud acquirit, ſit introducta jure poſitivo, ſeu humano, præter jus naturæ, in ijs ſolùm circumſtantiis locum habet, in quibus jura illam concedunt: jura autem expreſsè dicunt, ignorantiam juris nunquam prodeſſe, vel ſufficere ad præſcriptionem. *l. 4. ff. de jur. & fact. ignor.* ubi dicitur: Juris ignorantiam in uſucapione negatur prodeſſe; facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat: ſubintellige: modò invincibilis ſit. Et in *l. 31. ff. de uſucap.* Nunquam in uſucapionibus juris error poſſeſſori prodeſt: & in *l. 2. §. Si à pupillo; ff. Pro emptore;* dicitur: Si à pupillo emero, ſine tutoris auctoritate, quem puberem eſſe putem, dicimus uſucapionem ſequi &c. quòd ſi ſcias, pupillum eſſe; putes tamen, pupillis licere res ſuas, ſine tutoris auctoritate, adminiſtrare, non capies uſum; quia juris error nulli prodeſt.

Non obſtat, quòd juris ignorantia, ſi invincibilis ſit, eſt inculpata; & conſequenter bonam fidem inducit, quæ ad præſcribendum ſufficit. Nam ad præſcribendum requiritur quidem bona fides Theologicè, ſive moraliter, hoc eſt, quæ excludit peccatum, ſive malam fidem cum peccato, propter ſcientiam, vel dubium rei alienæ, vel ignorantiam culpabilem, ob negligentiam inquirendi, an res ſit aliena: ſed ea bona fides ſola non ſufficit ad præſcriptionem, ſi adſit mala fides civiliter, ſive juridicè, hoc eſt, reprobata à jure, quæ proinde vitioſa eſt, ac inſufficiens ad effectum præſcriptionis, utpote carens conditionibus à jure ad præſcribendum requiſitis, licèt culpam Theologicam non habeat adjunctam. Unde *in l. Quemadmodum; 11. C. de agricol. & cenſitis lib. 11.* dicitur, malæ fidei poſſeſſorem eſſe, nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur; ideóque etiam præſcribere non poſſe. *Molin. cit. diſ. 64. num. 7. Laym. c. l.* Ex quo patet, etſi Jure Canonico nulla præſcriptio admittatur, quæ fit cum peccato, non tamen inde ſequitur, quòd omnis admittatur, quæ fit ſine peccato; quia illa etiam reprobatur à Jure Civili, approbante Jure Canonico, quæ fit cum culpa civili, & politica, etſi non cum Theologica, & peccato propriè dicto: quo ſenſu dicitur in *l. Sed etſi; 25. §. Si ante; ff. de hered. petit.* poſt litem conteſtatam, omnes malæ fidei poſſeſſores eſſe, juris ſcilicet præſumptione, ac diſpoſitione; quia nimirum leges prohibent ab eo tempore uſucapionem procedere. *Laym. cit. c. 8. n. 10. in fine.*

LXII. Verùm plures limitationes huius aſſertionis afferunt DD. paſſim, in quibus tamen non conveniunt. Veluti Primò, ſi ignorantia juris, & Theologicè, & juridicè, ſive civiliter inculpata ſit, ut in milite, minore 25. annis, mulieribus, ruſticis non habentibus copiam peritorum, quos conſulant, & ſimilibus perſonis, in quibus ignorantia juris toleratur; tunc enim, ſicut ea ignorantia non impedit bonam fidem Theologicam, & civilem, ita neque præſcriptionem; quamvis *Zœſius in Comment. ff. de juris, & facti ignor. num. 7.* dicat, mulieribus, & ruſticis non paſſim ſobveniri, ſed tantùm in aliquibus caſibus; ut indicatur *in l. Quamvis; 11. C. eod.*

Limitant ſecundò aliqui, tunc ſolùm præſcriptionem ex ignorantia juris non procedere, quando ultra bonam fidem, & certi temporis decurſum, juſtus titulus requiritur; uti in præſcriptione longi temporis. At verò præſcriptionem longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum, quæ titulum non requirit, ſed ſolam bonam fidem, cum certi

tempo-

Digitized by Google

temporis decurſu, non videtur impedire ignorantia; quippe, quæ de jure civili, cum mala fide, fieri poteſt, quod licèt de Jure Canonico ſit correctum, quoad malam fidem, quæ peccatum inducit, non tamen quoad malam fidem civilem, ſeu juridicam, quæ ex iguorantia juris invincibili procedit; ut patet in milite, mioore &c. *Covarr. cit. p.* 2. *§.* 7. *num.* 5. *concl.* 2. *Leſſ. cit. c.* 6. *num.* 17. & alij apud Palao *cit. pun.* 22. *§.* 8. *num.* 5. Ubi tamen rurſum aliqui diſtiuguunt, inter ignoraotiam joris, cui jus poſitivè reſiſtit; & ex tali ignorantia nou procedit præſcriptio, etiam longiſſimi temporis; quia, qui cootra juta mercatur, cenſetur eſſe in mala fide: & ioter igoorantiam juris, cui jus ooo aſſiſtit, nec tamen etiam reſiſtit: tuuc enim poſſeſſor noo eſt in mala fide, ſaltem tali, quæ peccatum involvat; adeóque præſcribere poteſt; prout videre eſt apud *Fachin. lib.* 8. *controv. c.* 28. Alij deoique teneot, ignoraotiam juris impedire præſcriptionem, etiam longiſſimi temporis; quia generaliter, & indiſtinctè dicitur in pluribus legibus, ignorantiam juris non prodeſſe in uſucapionibus, quibus ſubſcribit *Fachin. c. l.* quæ tamen ooo loqountur de præſcriptiooibus longiſſimi temporis, ſed loogi ſolùm, ot fatetur ipſe *Fachin.* Verùm has ſententias inter ſe conciliare ad Legiſtas magis pertinet, cùm orianrur ex varia ioterpretatiooe legum civilium. Videri poſſunt, quæ de hac ancipiti controverſia noviſsimè ſcripſit R. P. Chriſtophorus Hauooldus *Tom.* 1. *de Iuſtitia. part.* 5. *c.* 2. *controv.* 2. *q.* 2. *n.* 190. *& ſeqq.* qui raro conoubio Theologiæ junxit ſcientiam Juris in utraque emineoter excellens.

LXIII. Limitant tertiò noonulli, quòd cum juris ignorantia poſſint præſcribi fructus, qoos poſſidens bonâ fide percepit, putaos, ſe jus percipiendi habere. *Navarr. l.* 1. *conſil.* 11. *de offic. jud. ordin. Leſſ. c. l. num.* 15. ſed hoc verum non videtur, ſaltem quoad fructus extantes, qui poſt reſciſſiooem contractûs, uoâ cum re, reſtitui debent; ut norat *Laym. cit. c.* 8. *num.* 11. & bene refellit *Lugo cit. diſ.* 7. *ſec.* 3. *num.* 30. *&* 31. quia uon poteſt ignorantia juris tollere bonam fidem erga rem, quio etiam tollat erga fructus ex illa perceptos: noo eoim poteſt poſſeſſor probabiliter credere, fructus alienos eſſe ſuos, ſi nou poſſit credere, rem alieoam eſſe ſuam, &, ſi errat circa jos quoad rem, errat etiam circa jos quoad fructus, & non tantùm errore facti, or vult *Leſſ.*

Limitant quartò, ignorantiam juris invincibilem non impedire, in foro conſcientiæ, bonam fidem requiſitam. & ſufficientem ad præſcribeodum; ut probabile ceoſet *Leſſ. c. l. num.* 17. *Lugo c. l. num.* 32. *& ſeqq. Palao cit. §.* 8. *num.* 7. nam jora ideo negant, cum ignorantia juris, præſcribi poſſe; quia noo præſumoot bonam fidem; ſed potiùs poſſidens cootra jora manifeſta ordinariè præſumitur malâ fide poſſidere; or patet ex *Reg. jur.* 82. *in* 6. Qui cootra jura mercatur bonam fidem, noo præſomitur habere: quia in foro externo ignorantia juris noo præſumitur inculpabilis, ſed culpabilis: juxta aliam regulam juris ſuprà traditam, ignorantia facti, ooo juris excuſat: quæ tamen, ſi invincibilis ſit, in foro exteruo excuſat à culpa, & à pœnis ſpiritualibus incurrendis: ergo ſimiliter, cùm io foro conſcientiæ, io quo de veritate, & de bona fide conſtat, ceſſet ea præſumptio juris. non impedietur præſcriptio ob ignorantiam juris inculpatam. Idque cooſirmatur; quia in *cit. l.* 4. *ff. de jur. & facti ignor.* eodem rurſus modo dicitur, iguorantiam juris uſucapioni obeſſe, qoo dicitur, ignorantiam facti prodeſſe: atqui in foro conſcieotiæ ignorantia facti non prodeſt, ſi ſit culpabilis, licèt in foro externo proſit, & admittatur; quia præſumitur colpabilis: ergo etiam in foro cooſcientiæ ignorantia juris oon nocet, ſi ſit inculpabilis, licèt in foro exteroo oocear, nec admittatur; quia præſumitur inculpabilis. *Lugo c. l. n.* 35.

LXIV. Aſſertio 4. Licèt ignorantia juris non proſit regulariter ad præſcriptionem, prodeſt tamen, ubi de damno vitando agitur, juxta *l.* 7. *ff. de jur. & fact. ignor.* ubi dicitur: Iuris igoorantia oon prodeſt acquirere volentibus; ſuum verò petentibus noo nocet, id eſt, nunquam damnum infert. *Gl. fin. ibid.* quia error non eſt ſufficiens cauſa, ut alicui res ſua auferatur. *Zæſ. ff. dicto tit. n.* 3. quin imò, ſi agatur de lucro captando, ſive de acquirendo, oec fœmiuis error juris prodeſt. *l. Error*; 8. *ff. eod.* obi dicitur: Juris error oec fœmiois io compendiis aliquid prodeſt: ubi etiam additur: Omoibus juris error in damnis amittendæ rei ſuæ oon oocet.

Ignorantia verò facti, alieni ſcilicet, nec in damoo evitando, oec io Lucro captando obſtat. *l. Regula*; 9. *§. Sed facti*; *ff. de jur. & fact. ignor. l. Error*; 7. *C. eod.* modò craſſa, & ſupina ooo ſit. *l. Nec ſupina*; 6. *eod.* at ignorantia facti proprij, etſi probabilis uoo ſit, de damoo tameo vitaodo agentibus ooo nocet; ut colligitor ex *l. Sed etſi*; 22. *ff. de condict. indeb.* quia iniquum foret, ut quis ex errore alterius commodum ſentiat, cum illios jactura: ſi verò agatur de lucro acquirendo, obſtat etiam ignorantia facti proprij. *Zæſ. ff. eod. n.* 2.

§. VI.

An, & quomodo bona, vel mala fides auctoris, ſeu anteceſſoris proſit, vel obſit ſucceſſori, in ordine ad præſcriptionem?

LXV. Aſſertio 1. Quiſquis bonæ fidei poſſeſſori in re aliqoa ſuccedit, poteſt oumerare etiam tempus anteceſſoris ſui; adeòque uti acceſſiooe temporis illius, quo auteceſſor bonâ fide rem poſſedit, ot ipſe bonâ etiam fide poſſidens compleat præſcriptionem: oam, ſi quis rem ab altero accepit bonâ fide, titulo emptionis, donationis, legati, hereditatis, vel alio ſimili, qnam ipſe etiam bonâ fide tradidit, putans, eſſe ſuam, poteſt ſucceſſor contiooare præſcriptiooem, quam auteceſſor ipſius inceperat: neque tempus præſcriptiouis debet computare à tempore, qoo ipſe bonâ fide incipit poſſidere, ſed à tempore, quo anteceſſor bonâ fide rem incepit poſſidere, v. g. ſi quis fundum alieoam bonâ fide vendidit, quem qnioque annis poſſedit, poterit is, qui emit bouâ fide, complere præſcriptionem, ſi aliis quiuque annis inter præſeutes bonâ fide illum poſſederit. *§. Inter venditorem*; *In-*

ſtit. de uſucap. & *l. Id tempus*; 14. *ff. eodem*; & *l. Pomponius*; 13. §. *Cùm quis*; *ff. de acquir. poſſ. Molin. tr.* 2. *diſ.* 65. *num.* 3. *Laym. lib.* 3. *tract.* 1. *c.* 8. *num.* 17. *Lugo cit. diſ.* 7. *ſec.* 5. *num.* 57. Ratio eſt; quia anteceſſor transferendo rem in alterum, ſimul etiam transfert totum jus, quod in re illa habebat: atqui poſſidendo rem per partem temporis requiſiti ad præſcribendum, acquiſivit jus, ut poſſidendo adhuc per reliquum tempus, quod deeſt ad complementum, rem præſcriberet: ergo hoc ipſum jus transfert in ſucceſſorem.

LXVI. Aſſertio 2. Mala fides Anteceſſoris non nocet ſucceſſori ſingulari, quocunque titulo ſuccedat, ſive oneroſo, ſive gratuito, ſive ex teſtamento, vel legato, ſive inter vivos, dummodo non ſit heres, tametſi computari non poſſit ad præſcribendum tempus, quo anteceſſor, malâ fide, rem poſſedit, ſed ſolùm incipere poteſt præſcriptionem, ſi bonam fidem habeat, à ſua poſſeſſione. *Molin. cit. diſ.* 65. *num.* 1. *Laym. c. l. n.* 18. & alij communiter. Probatur ex *l. An vitium*; 5. *ff. de diverſ. & temp. præſcript.* ubi dicitur, vitium Auctoris non obeſſe, nec prodeſſe emptori, vel legatario. Ratio eſt; quia, cùm mala fides ſit vitium perſonale, non tranſit cum re ad ſucceſſorem ſingularem, qui cenſetur alia perſona ab anteceſſore, ac proinde poſſeſſio in ipſum translata non debet infici à priore, & cùm poſſeſſor bonam fidem, ac titulum habeat, poterit ex ſe incipere præſcriptionem.

LXVII. Excipitur primò. Niſi res vitio reali affecta ſit; quia furto ablata, aut violenter occupata fuit: tunc enim nec à bonæ fidei poſſeſſore præſcribi poteſt, ſaltem tempore ordinario; ut patet ex ſuprà dictis *num.* 54. & *ſeq.* Excipitur ſecundò, ſi res immobilis, quæ aliàs infra decem, vel viginti annos præſcribi poteſt, poſſideatur, vel alienetur, ignorante illo, ad quem pertinet: tunc enim ab eo, qui illam accepit à poſſeſſore malæ fidei, non poterit ante annos XXX. præſcribi; ut conſtat ex *Auth. Malæ fidei*; *C. de præſcript. long. temp.* quæ eſt deſumpta ex *Auth. Ut ſponſalitia largitas*; §. *Rurſus*; *collat.* 9. qui eſt caſus ſpecialis, in quo mala fides Auctoris nocet ſucceſſori particulari ad præſcribendum cum bona fide. *Molin. c. l. n.* 1. & 2. ubi addit, hanc authenticam, cùm ſolùm loquatur de præſcriptione decem, vel viginti annorum, adeóque rerum immobilium, non habere locum in præſcriptione rerum mobilium; ſed eas præſcribi ordinario tempore.

LXVIII. Aſſertio 3. Mala fides Theologica, cum conſcientia rei alienæ, anteceſſoris nocet ſucceſſori univerſali, hoc eſt, heredi, ita, ut talis ſucceſſor præſcribere nunquam poſſit, etiamſi bonam fidem habeat, neque computare velit tempus, quo anteceſſor rem malâ fide poſſedit. Ita habetur expreſſè in in *l. Cùm heres*; 11. *ff. de diverſ. & temp. præſcript.* & *in l. ult. C. Communia de uſuc.* ubi Rubrica Baldi ait: vitium defuncti nocet eius ſucceſſori univerſali, etiam bonam fidem habenti, & §. *Diutina*; *junct. Gl. V. Quod noſtra*; *Inſtit. de uſucap.* & docet ex communi *Abb. in c. Si diligenti*; 17. *num.* 29. *h.* 1. *Covarr. in reg. Poſſeſſor*; *p.* 2. §. 9. *num.* 1. *Molin. c. l. num.* 4. Ratio eſt; tum quia, cùm heres, ſeu ſucceſſor univerſalis ita repræſentet perſonam defuncti, ut ſuccedat in omnia eius jura, obligationes, & onera, reputatur eadem perſona cum anteceſſore: ſicut ergo hic, ob malam fidem, non potuit præſcribere; quia contraxit obligationem reſtituendi, & impediendi præſcriptionem illius rei: ita neque heres in hac ipſa obligatione ei ſuccedens poterit præſcribere. Tum quia poſſeſſio heredis, fictione juris, eadem cenſetur cum poſſeſſione defuncti, cuius perſonam jure refert: ſi igitur poſſeſſio defuncti infecta fuit, ob malam fidem, etiam heredis poſſeſſio infecta erit: vitia enim poſſeſſionum à maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem Auctoris ſui culpa comitatur. *l. Vitia*; 11. *C. de acquir. poſſeſſ.* Neque verò ab hoc vitio excuſatur heres, eò quòd inventarium confecerit: nam confectio inventarij non tollit, quin heres rem acceperit à poſſeſſore malæ fidei, titulo heredis; & conſequenter cum vitiis, quibus talis res affecta fuit: quin imò confectio inventarij demonſtrat, rem illam, non alio, quàm heredis titulo acceptam eſſe. *Covarr. c. l.* §. 9. *n.* 5. *Molin. c. l. num.* 4. Neque etiam excuſatur ex eo, quòd velit præſcriptionem à ſe ipſo incipere, non titulo pro herede, ſed titulo, quo defunctus rem illam poſſedit: nam, ſi titulus ille in defuncto vitioſus fuit, ob malam eius fidem, etiam in herede erit. *Covarr. c. l.*

LXIX. Excipitur primò. Niſi heres, præter titulum hereditatis, habeat alium titulum, v. g. donationis, emptionis, quo rem poſſit præſcribere: tunc enim mala fides defuncti ei non nocet. Ut ſi defunctus rem, quam priùs alicui pignori dedit, poſtea alteri vendidit, & heres eam emat, vel redimat: tunc enim mala fides defuncti non impedit, quò minùs heres poſſit eam præſcribere, qui non titulo heredis, ſed redemptoris eam poſſidet; prout habetur in *cit. l. An vitium*; §. *Ex poſt facto*; *ff. de diverſ. & temp. præſcript. Covarr. cit. p.* 2. §. 9. *num.* 5. *in* 4. *coroll. Mol. cit. diſ.* 65. *num.* 5.

LXX. Excipitur ſecundò. Niſi non ſit heres immediatus illius, qui malam fidem habuit, ſed mediatus, vel ulterior, hoc eſt, heres heredis, qui bonam fidem habuit, ſed præſcribere non potuit, ob malam fidem defuncti, quem repræſentabat: tunc enim mediatus heres bonam fidem habens potuit incipere præſcriptionem, non numerando tempus, quo poſſedit ſuus anteceſſor, ſaltem, ſi non ſit heres ſuus. *Covarr. cit.* §. 9. *n.* 6. *Molin. c. l. n.* 7. *Leſſ. cit. c.* 6. *n.* 42. Ratio eſt; quia primus heres ſolùm repræſentat immediatum anteceſſorem, cuius ipſe eſt heres: hic autem verè habuit bonam fidem, & fictione tantùm juris cenſebatur habere malam fidem, quatenus repræſentat perſonam defuncti, qui malâ fide poſſidebat; ideóque mala fides, ſeu vitium mediati poſſeſſoris ad mediatum heredem non tranſit: alioquin daretur duplex fictio malæ fidei, una, quæ afficit heredem immediatum, altera, quæ mediatum, cùm tamen à jure reprobata ſit duplex fictio in una, eademque cauſa: nam mala fides eſt vitium perſonæ, quod ad heredem immediatum non tranſit jure naturæ, ſed ſolùm fictione juris, ob quam cenſetur eadem perſona cum defuncto, niſi tamen ſit heres ſuus, ſive neceſſarius, qui tempore mortis erat ſub poteſtate patris, vel avi, cui immediatè ſucceſſit: is enim non cenſetur rem ex novo titulo poſſi-

dere;

Digitized by Google

dere, ſed ex titulo prædeceſſoris, cuius dominium cenſetur juris fictione continuare, ac proinde, ſicut prædeceſſor non poterat rem præſcribere, ita nec eius ſucceſſor, niſi continuet etiam poſſeſſionem, cum bona fide, tanto tempore, quantum requiritur ad præſcribendum ſine titulo, videlicet 30. annorum. *Molin. c. l. n. 9. Leſſ. c. l.*

Verùm contrariam ſententiam affirmativam, quòd mala fides primi defuncti etiam obſit heredi mediato, tenent plures alij: cuius ſententiæ rationem hanc dat *Lugo cit. diſ. 7. ſec. 5. num. 61.* quia obligatio reſtituendi, & ſatisfaciendi orta ex delicto, ſive malâ fide defuncti, tranſit etiam ad heredem mediatum, non obſtante bonâ eius fide; cùm generatim heres univerſalis, ſive immediatus, ſive mediatus teneatur ad omnia debita defuncti, ſaltem juxta vires hereditatis. Sed hoc non obſtat, quò minùs heres mediatus per præſcriptionem acquirere poſſit dominium rei, licèt teneatur ad reſarciendum damnum alteri per acquiſitionem dominij illatum, ut, ſi quis emat equum, qui etiam ipſi traditus eſt, quem ſcit jam alteri obligatum.

LXXI. Excipitur tertiò. Mala fides anteceſſoris non nocet ſucceſſori in dignitate, vel alio beneficio Eccleſiaſtico; quia hic ab eo titulum, ſeu cauſam non habet, ſed à collatore: quare talis ſucceſſor poteſt cum bona fide præſcribere dignitatem, vel beneficium ad alium pertinens, non computando tempus, quo malâ fide poſſidebat anteceſſor, cuius ipſe perſonam non repræſentat, neque poſſidet tanquam heres illius, ſed ex collatione eius, ad quem pertinet dignitatem, vel beneficium conferre, modò non utatur acceſſione poſſeſſionis illius, cui ſucceſſit. *Covarr. cit. §. 9. Verſ. 7. Apparet.*

LXXII. Ceterùm, quod dictum eſt, malam fidem anteceſſoris nocere ſucceſſori univerſali, ſeu heredi, ſaltem immediato, id Extenditur primò, quòd illi obſtet, non tantùm quoad præſcriptionem ordinarij temporis, ſed etiam longiſſimi; ut docet *Covarr. cit. §. 9. num. 4. Fachin. l. 8. contr. c. 27. in reſponſ. ad 7. Palao cit. p. 22. §. 9. num. 3.* Ratio eſt: nam, quamvis de Jure Civili ad præſcriptionem longiſſimi temporis non requiratur bona fides, & Jus Canonicum ſolam malam fidem inducentem peccatum reprobaverit; non tamen malam fidem fictam, ſeu præſumptam reprobavit; quò minùs adhuc impediat præſcriptionem in herede, quatenus heres perſonam defuncti refert, & propter verè malam fidem defuncti ipſe præſumitur quoque eſſe in mala fide: ſicut ergo olim, ob vitium, & malam fidem defuncti, heres non poterat præſcribere longo tempore decem, vel viginti annorum, etiam de Jure civili, ita etiam nunc non poteſt præſcribere per longiſſimum tempus, ob malam fidem; cùm omni tempore defuncti vera bona fides requiratur ad præſcriptionem.

LXXIII. Extenditur ſecundò tradita doctrina, quòd mala fides auctoris noceat ſucceſſori univerſali, non tantùm quoad particulares perſonas, ſeu heredes, qui ſuccedunt uni defuncto, ſed etiam quoad univerſitatem v. g. civitatem, in qua cives poſteri ſuccedunt in juribus, & oneribus anteceſſorum ſuorum: ac proinde neque ſucceſſores, etſi bonæ fidei, præſcribere poſſunt rem, quam anteceſſores malâ fide poſſederunt: ſiquidem poſſeſſio, quæ ab initio vitioſa erat apud populum, omnino eadem, & invariata maneat, neque à populo ad alium per alienationem ſit tranſlata: tunc enim locum habet *Regula Iuris 29. in ff.* Quod ab initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere: & quamvis priores illi cives, qui habuerunt malam fidem, obierint, & alij bonæ fidei poſſeſſores in locum eorum ſucceſſerint, eadem tamen civitas, idémque populus eſſe cenſetur, qui abhinc centum annis fuerat; ut dicitur in *l. Proponebatur; 76. ff. de judic.* & conſequenter cenſetur ſemper eſſe in malâ fide. *Fachin. lib. 8. contr. c. 25.* & eſt communior ſententia DD.

Ex quo infertur, ſi Monaſterium v. g. ante annos 200. vel 300. prædium vendidit alicui civitati, ſine debita ſolemnitate, v. g. abſque conſenſu Epiſcopi, cui eſt ſubjectum, illud repetere poterit à ſucceſſoribus, videlicet à Magiſtratu, & populo: ſi quidem anteceſſores illorum, non per errorem facti, ſed juris illud emerunt; quia putârunt, conſenſum Epiſcopi non requiri: vel fortè illum non interveniſſe, ſciverunt: & ſi id à Monaſterio probari poteſt: alioquin verò in dubio, ob temporis diuturnitatem, præſumendum erit, quòd Epiſcopus poſtea venditionem illam approbaverit, vel ratificaverit: vel, quòd civitas potiùs errore facti, quàm juris prædium emerit; cùm in dubio præſumendum ſit, actum legitimè celebratum eſſe, ita, ut valeat. *Laym. in c. ult. h. t.*

LXXIV. Aſſertio 4. Quando defunctus poſſidebat, non bonâ fide, & ſine titulo; ideóque indigebat longiore tempore ad præſcribendum; eius heres, ſi non ſit ſuus, ſed extraneus, poterit breviore tempore præſcribere; quia jam incipit bonâ fide poſſidere, & cum titulo hereditatis. Si autem ſit heres ſuus, ac neceſſarius, non poterit breviori tempore præſcribere, ſed debet continuare tempus ſui anteceſſoris, uſque ad tempus requiſitum ad præſcribendum, ſine titulo; quia heres ſuus, videlicet filiusfamilias cenſetur fictione juris continuare eius dominium, tanquam unus & idem cum patre; ideóque, cùm etiam ante aditam hereditatem acquirat dominium illius rei, non cenſetur habere novum titulum ad acquirendum dominium rerum futurarum; & conſequenter neque ad præſcribendum: ſed debet continuare poſſeſſionem, cum bona fide, tanto tempore, quantum requiritur ad præſcribendum ſine titulo, videlicet 30. annorum; prout habetur in *l. 2. C. Communia pro herede; & l. 2. §. Filium quoque; ff. pro herede.* poterit tamen heres ſuus, ſive filiusfamilias renunciare illi titulo ſuitatis, & ſuccedere patri, titulo agnationis, vel cognationis, vel ſucceſſionis jure Prætorio, ut filius emancipatus, ſecundùm quod non ſpectatur ſuitas, vel patria poteſtas; & tunc habebit jam titulum ad præſcribendum ſuo nomine. *Covarr. cit. p. 2. §. 5. num. 3. & 4. Mol. cit. diſp. 65. num. 9.*

* * *

§. VII.

An mala fides, reſpectu unius, impediat præſcriptionem reſpectu alterius?

LXXV. Aſſertio 1. Mala fides, reſpectu unius rei, vel juris, non impedit præſcriptionem alterius rei, vel juris diſtincti; ſed bona fides ſolùm requiritur, reſpectu illius rei, vel juris, quod præſcribitur *Covarr. cit. p.* 2. §. 8. *n.* 5. *Molin. tr.* 2. *diſp.* 63. *num.* 13. *&* 14. *Fachin. lib.* 8. *contr. c.* 34. *Lugo cit. ſec.* 3. *num.* 28. *Palao cit. p.* 22. §. 10. *n.* 2. v.g. ſi quis habeat malam fidem, quoad unam partem fundi, vel quoad proprietatem fundi, quem poſſidet; ſed bonam reſpectu alterius partis, vel uſûsfructûs fundi: poterit hanc, vel illam partem præſcribere: non tamen proprietatem, vel alteram partem, & vice verſâ. Item, ſi quis poſſidet fundum titulo emptionis, ſed dubitat, an venditor fuerit dominus: ſi tamen bonâ fide putat, alio titulo v. g. hereditariæ ſucceſſionis illum fundum ad ſe pertinere, poterit illum præſcribere; quia bonâ fide poſſidet, reſpectu alterius tituli; ut habetur in *l. Si quis fundum*; 43. *ff. de acquir. poſſ.*

LXXVI. Aſſertio 2. Mala fides, quâ poſſidetur res, vel jus aliquod, impedit præſcriptionem, non ſolùm reſpectu unius, ſed etiam omnium aliarum perſonarum diverſarum, v.g. qui putat, fundum alienum, quem poſſidet, eſſe Titij, cùm tamen ſit Sempronij, non poteſt præſcribere, nec contra Titium, neque contra Sempronium; quia ſatis eſt, eum ſcire, rem alienam eſſe. *Abb. in c. Illud*; 8. *num.* 8. *&* 9. *h. t. Covarr. c. l. Molin. cit. loc. num.* 12. & alij; & apertè colligitur ex *l. Aut qui*; 5. §. *Si quis, dum putat*; *ff. quod vi, aut clam.* ubi dicitur, ſi quis, dum putat, locum tuum eſſe, qui meus eſt, celandi tui, non mei causâ fecerit, mihi interdictum competere. Ratio eſt; quia ad præſcribendum requiritur, ut quis in nulla parte temporis conſcientiam habeat rei alienæ, *c. ult. h. t.* At eo ipſo, quo quis putat, rem à ſe poſſeſſam eſſe Titij, quæ eſt Sempronij, conſcientiam habet, rem eſſe alienam, licèt neſciat, cuius ſit; imò putat, eſſe huius, cùm ſit alterius: ergo non poteſt præſcribere: ea enim præſcriptio fieret cum peccato. Ubi tamen notandum, quando mala fides non vero poſſeſſori ſupervenit, ſed opinio quædam falſa; quia ſcilicet per errorem rem putabat eſſe Titij, quâ opinione, vel dubio ceſſante, non dubitabat, eſſe ſuam, talis non eſt in mala fide, ſed dubium ſolùm, ſeu ſuaſionem habet, eſſe rem alienam: quare, etſi non poſſit cum tali dubio incipere præſcriptionem, poteſt tamen continuare cœptam; quia dubium eſt merè ſpeculativum: dubitat enim, an res ſit ſua, & exiſtimat, eſſe Titij, ſed non putat, ſe peccare, poſſidendo, & retinendo rem Titij, donec de eius jure conſtiterit. *Fachin. c. l. in fine*, & patet ex ſuprà dictis.

§. VIII.

An, & qualiter mala, vel bona fides Prælati poſſit obeſſe, vel prodeſſe Eccleſiæ, quoad præſcriptionem?

LXXVII. Aſſertio 1 Si Prælatus ſciat, rem alienam ab Eccleſia, vel Monaſterio poſſideri, hoc autem ſit in bona fide; tum vel notoriè conſtat, rem eſſe alienam; & non poteſt Prælatus eam retinere, ſed reſtituere debet; quia ad boni adminiſtratoris officium pertinet, ut aliena non retineat, cum injuria alterius. *Arg. c. Generalis*; 12. *in fine diſ.* 54. ubi dicitur, nihil perire credimus Eccleſiaſticis utilitatibus, ſi, quæ ſunt aliena, reddantur; neque hoc caſu cenſetur ſolus Prælatus alienare rem Eccleſiæ, cùm notorium ſit, non eſſe Eccleſiæ. *Abb. in c. ult. num.* 41. *h. t.* Vel notoriè non conſtat, rem eſſe alienam, nec Prælatus id probare poteſt; tunc poteſt retinere. *Arg. c.* 2. *cauſ.* 6. *q.* 2. quia fruſtra reſtitueret, neque ipſi ſoli fides haberetur, quòd res aliena ſit, cùm non poſſit res Eccleſiæ alienare, niſi ex juſta cauſa alienationis, eâque probatâ. *Abb. c. l. num.* 42. Verumtamen, ſi putet, quòd dominus jus ſuum probaturus ſit, debet id ei ſignificare, ut jus ſuum proſequi poſſit; ut tradit *Gl. in cit. c. Generalis*; *V. Redduntur*; *& Gl. fin. in cit. c. ult. h. t.*

LXXVIII. Aſſertio 2. Si Prælatus habeat ſcientiam rei alienæ; Capitulum verò, vel Conventus ſit in bona fide; probabilius eſt, præſcriptionem locum non habere, ſi res communiter poſſideatur à Prælato, & Capitulo; quia requiritur, ut & Prælatus, & maior pars Capituli bonam fidem habeat, cùm Prælatus ſine Capitulo totam rem præſcribere non poſſit: & cùm lex præſcriptionis ſit odioſa potiùs, quippe, quæ introducta eſt, præter jus naturale; ideo extendenda non eſt, ſed reſtringenda, ita, ut propter malam fidem unius partis, nempe Prælati, deſtruatur bona fides alterius, ſcilicet Capituli in re, quam communiter, & pro indiviſo poſſident, vel vice verſâ. *Laym. in cit. c. ult. n.* 7. Licèt *Alex. de Nevo ibid. num.* 36. contrarium teneat.

LXXIX. Aſſertio 3. Si Prælatus confiteatur in judicio, rem alienam eſſe, non præjudicat Eccleſiæ, niſi mandatum habeat ab Eccleſia, vel Capitulo. *c.* 2. *de teſtib. in* 6. & tradit *Gl. fin. in cit. c. ult. h. t. & Gl. in c.* 4. *V. Neſcio*; *diſ.* 22. Vel niſi præſumptio juris ſit contra Eccleſiam, quòd res aliena ſit. *Arg. c. Si diligenti*; 17. *& ibid. Abb. num.* 4. *h. t. Felin. in cit. c. ult. num.* 11. *eod.* Vel niſi confeſſio fiat in bonis diviſis, quæ ſcilicet ad ſolum Prælatum, & non ſimul ad Conventum pertinent; tunc poteſt confeſſio Prælati ipſi obeſſe, ſaltem quàm diu ipſe vivit, ita tamen, ut ſucceſſori detur reſtitutio in integrum. *Felin. c. l.*

LXXX. Prædictis addendum, quòd taciturnitas, & patientia Prælati non repetentis in judicio bona Eccleſiæ, non præjudicet ſucceſſoribus, quò minùs ea repetere poſſint; prout ſumitur ex *c. Nihil prodeſt*; 2. *h. t.* quod eſt deſumptum ex *lib.* 2. *Regiſtri S. Gregorii I.* qui ad quandam Patriciam ſcripſit, » tametſi ipſe jura quædam Eccleſiarum, pacis »

» ſervandæ causâ, & ne tumultus, vel ſcandala oriantur, in Judicio repetere intermiſerit, imò etiam, ſe non repetiturum, promiſerit: per talem taciturnitatem, aut patientiam nolle ſe in rebus pauperum (ſive ad pias cauſas, vel Eccleſiis relictis) præiudicium aliquod generari. Ratio eſt; quia, ſicut Prçlatus talia bona expreſsè donare non poteſt, ita nec tacitè, per renunciationem præſumptam ex taciturnitate: poteſt tamen propter negligentiam, aut taciturnitatem Prælati præſcribi contra Jura Eccleſiæ, cum bona fide orta ex ignorantia; quia ſcilicet is, qui præſcribit, putat, Jua, v.g. decimarum, non ad Eccleſiam illam, ſed ad ſe ſpectare. *Laym. l. 3. tract. 4. cap. 10. n. 6. in fine.*

Ubi præterea Notandum primò. Poteſt Prælatus, ob vitandum ſcandalum, aliquid de Juribus Eccleſiæ, vel cauſarum piarum remittere, ſine præiudicio tamen Succeſſorum: ideóque ad impediendam præſcriptionem, debet interdum fieri proteſtatio, quòd talis remiſſio, non ex obligatione, ſed liberaliter fiat; ut paret ex hoc cap.

Notandum ſecundò. Si Prælatus veriſimiliter exiſtimet, ſe recuperaturum res Eccleſiæ, ſine lite, vel ſtrepitu Judiciorum, poteſt Judicium differre; prout in caſu huius cap. fecit Pontifex; & notat *Abb. hic num. 4.* Porrò alius intellectus, ſeu expoſitio huius cap. eſt, quòd non currebat præſcriptio, ob taciturnitatem Romani Pontificis; quia Patritia violenter invaſerat poſſeſſiones, ſeu bona Eccleſiæ, aut pauperum; ut tradit *Gloſ. fin. hic; & alii Interpretes communiter.*

SECTIO III.

DE TERTIA, ET QUARTA CONditione, videlicet de titulo, & tempore ad præſcribendum neceſſario.

§ I.

An, & qualis Titulus requiratur, ac ſufficiat ad præſcriptionem, & quando nullus requiratur?

LXXXI. Aſſertio 1. Ordinariè, præter bonam fidem, requiritur juſtus Titulus: nam abſque hoc non poteſt dominium per præſcriptionem acquiri, juxta *l. Nulla; 24. C. de rei vindic.* Ratio eſt; quia Titulus eſt cauſa, & fundamentum juſtæ poſſeſſionis: ſine Titulo enim non poteſt quis habere bonam fidem initio poſſeſſionis: non enim poteſt credere, ſe habere Jus poſſidendi, niſi credat, ſe habere Titulum, ex quo hoc Jus oritur. Neque verò ſufficit quilibet Titulus; ſed requiritur talis, qui ex ſe ſit habilis ad transferendum dominium, licèt per accidens non transferat, ob intervenientem probabilem ignorantiã, ac juſtum errorem. Vnde conductor, commodatarius, depoſitarius non poſſunt præſcribere rem conductam, cōmodatam, depoſitam; quia non ſunt illi iuſti tituli, id eſt, per ſe habiles, & ſufficientes ad transferendū dominiū. *Covarr. in Reg. Poſſeſſor. p. 2. §. 5. n. 1.* Juſti autem tituli ſunt emptio, donatio, ſolutio debiti, quando res aliena ex cauſa debiti eſt accepta; hereditas, cùm quis pro herede poſſidet, quia poſſidet ex cauſa hereditatis; vel pro poſſeſſore, qui ex cauſa poſſeſſionis; titulus pro legato, ſi res alieni legata ſit; titulus pro derelicto, quo quis rem poſſidet, à non domino pro derelicto habitam, & ab alio poſſeſſam; titulus pro ſuo, ſiquis poſſidet rem tanquam ſuam, cùm tamen ſit aliena; tranſactio, & ſimiles, de quibus agitur *in ff. lib. 41. t. 4. & pluribus ſeqq. & in Cod. lib. 7. tit. 26. & pluribus ſeqq.*

Porrò, tres ſunt tituli, qui ad præſcriptionem ſaltem quandoque ſufficere poſſunt: Primus eſt coloratus, ſeu apparens; quia bonâ fide putatur eſſe verus, & validus, quamvis reverâ non ſit validus: nam titulus verus, v. g. vera, & valida donatio, vel emptio, ſine præſcriptione, ſufficit ad transferendum dominium: titulus verò apparens, licèt ſit inſufficiens ad transferendum dominium: eſt tamen ſufficiens ad præſcribendum certo quodam tempore; ideóque tranſtuliſſe dicitur uſucapiendi conditionem. *Covarr. cit. loc. Molina cit. diſ. 64. num. 1.* Talis titulus coloratus, ſeu apparens eſt, v. g. donatio, vel emptio, quæ ob latentem defectum non erat valida, quippe facta à non domino, qui tamen putabatur eſſe dominus; vel ſaltem poteſtatem donandi, aut vendendi habere, quam non habuit. Secundus titulus vocari ſolet exiſtimatus tantùm, ut, ſi v. g. heres alicui tradat rem, quaſi debitam ex Legato, cùm re verâ legata non ſit. Tertius vocatur præſumptus tantùm, ſcilicet quando ob temporis diuturnitatem Jus præſumit interveniſſe titulum, cùm fortè non intervenerit, nec à poſſeſſore in ſpecie allegari poſſit, qualis fuerit: & hic etiam quandoque ſufficit, ut ex infrà dicendis patebit.

LXXXII. Aſſertio 2. In præſcriptione ordinaria longi temporis, videlicet decem, vel viginti annorum, ſicut & in triennali uſucapione, titulus non præſumitur; ſed requiritur, ut allegetur, & probetur certus titulus, coloratus, vel exiſtimatus; ut conſtat ex *l. Celſus; 22. ff. h. t.* & clariùs ex *l. Nullo; 24. C. de rei vindic.* ubi dicitur: Nullo juſto titulo præcedente poſſidentes juris ratio quærere dominium prohibet: idcirco, cùm etiam uſucapio ceſſet, intentio dominij nunquam abſumitur, & *l. Diutina; 4. C. de præſcript. long. temp. & in princ. Inſtit. de uſucap.* ex quibus Juribus patet, quòd hæc præſcriptio ex Juris diſpoſitione titulum requirat, nec bona fides præſumitur in ea, ſine titulo. Idque procedit, non ſolùm Jure Civili, ſed etiam Canonico. *cap. Placuit; 15. §. Poteſt etiam aliter. cauſ. 16. q. 3.* nam quoad titulum nullum eſt inter utrumque Jus diſcrimen; ut docet *Covarr. cit. p. 2. §. 5. n. 2. contra Gratianum ibidem.*

LXXXIII. Aſſertio 3. In præſcriptione longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum ordinariè, nec Jure Civili, nec Canonico requiritur titulus, ſed ſufficit bona fides, quâ præſcribens credit, ſe titulum habere, ſeu cauſam poſſidendi, tametſi fortè non habeat; ut conſtat ex *l. Sicut; 3. & l. Omnes; 4. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. cit. cap. Placuit. §. Poteſt etiam; Dynus in Reg. poſſeſſor. num. 26. & 27. Covarr. cit. §. 5. concluſ. 2.* Multò minùs in præſcriptione centenariâ, & immemoriali requiritur titulus, nec eius allegatio, vel probatio, ſed ſufficit bona fides. *Covarr. c. l. n. 2. concl. 3. & 4. & alii communiter.* Ratio eſt: tum quia tempus immemoriale habet vim tituli præſumpti, hoc eſt,

boc eſt, vim privilegij à Principe conceſſi, & vim legis etiam obtinet. *Harprecht Inſtit. de uſucap. in princ. num.* 104. & 105. ſed de bac plura infrà.

LXXXIV. Aſſertio 4. In præſcriptione, ſive centeuariâ adverſùs Eccleſiam Romanam, ſive quadragenaria contra Eccleſiam inferiorem, ſi Jus commune reſiſtat præſcribenti, vel alia adverſùs eum præſumprio exiſtat, non ſufficit bona fides ad præſcribendum; ſed requiritur etiam allegatio, & probatio legitimè tituli, qui poſſeſſori cauſam tribuat præſcribendi, niſi tanti temporis poſſeſſio probetur, cuius initij memoria nulla exiſtat. *Covarr. cit.* §. 5. *num.* 2. *concluſ.* 5. idque quoad titulum probatur inprimis ex *cap. Si diligenti*; 17. *h. t.* ubi dicitur, quòd in præſcriptione rerum Eccleſiaſticarum bona fides, & juſtus titulus exiguntur. Caſus autem talis ibi proponitur: Archiepiſcopus Piſanus juramentum fidelitatis exegit, & accepit à Judice Carolitano Marchione Maſſæ, quod Innocentius III. ei non licuiſſe, declaravit, eò quòd Judicatus, ſive Tribunal Calaritanum immediatè ad proprietatem Eccleſiæ Romanæ pertineat, ſicut rota Sardinia. Quamvis verò Archiepiſcopus ſe excuſare volens, dixerit, quòd ſecundùm antiquam Anteceſſorum ſuorum conſuetudinem, juramentum hoc receperit pro Eccleſia Romana, & vice illius: Papa tamen reſpondit, neque ipſum, neque Eccleſiam eius aliquo jure nixam eſſe; cùm auctoritatem Sedis Apoſtolicæ non exhibeat, per quam ipſe, vel eius Anteceſſores juramentum fidelitatis à dictis Judicibus exegerint: neque etiam præſcriptione aliquâ muniatur, quandoquidem Archiepiſcopus confitetur, ipſum, vel Eccleſiam eius, non fuiſſe in quaſi poſſeſſione juris exigendi huiuſmodi juramentum; ſed Eccleſiam Romanam, quippe cuius nomine exactum, & præſtitum fuit hoc juramentum: nam & is poſſidere dicitur, cuius nomine poſſidetur. Sin autem dicatur, quòd Archiepiſcopus, & Anteceſſores eius, ſuo nomine, & non Papæ, vel Romanæ Eccleſiæ, juramentũ exegerint: tum ſequitur, quòd Archiepiſcopi Piſani juramentum ſuum de jure, & honore Sedis Apoſtolicæ conſervando violârint; & ideo non debeant in tali poſſeſſione exigendi juramentum fidelitatis ſuo nomine permanere; cùm ad præſcriptionem contra jura Eccleſiarum bona fides & juſtus titulus exigantur. Denique, etſi ponamus præſcriptionem locum babere potuiſſe, tamen non eſt credibile, centenariam præſcriptionem, quæ ſola contra Romanam Eccleſiam currit, probari poſſe.

LXXXV. Hinc colligitur primò. Qui alieno nomine poſſidet, etiam jura incorporalia, ut in caſu huius cap. Jus exigendi juramentum fidelitatis, nomine Eccleſiæ Romanæ, ea non præſcribit ſibi; cùm ipſe non poſſideat, ſed alius, cuius nomine poſſidetur: adeóque deficit ſubſtantia præſcriptionis reſpectu illius, videlicet poſſeſſio obtenta proprio nomine. *Barb. hîc in Collectan. n.* 7.

Colligitur ſecundò. Si Jus commune reſiſtat præſcribenti, non ſufficit bona fides, ſed requiritur etiam juſtus titulus coloratus, vel exiſtimatus, ut contra Eccleſiam præſcribatur annis quadraginta. Imò centenaria ad præſcribendum contra Eccleſiam Romanam; ut in caſu huius cap. Jus commune reſiſtebat Archiepiſcopo Piſano, quò minùs legitimè exigeret ſuo nomine juramentum fidelitatis à Judicibus Carolitanis; quia locus ille, in quo Judicatus, ſive Tribunal illud erat, immediatè, quoad directum dominium, ſeu proprietatem, pertinebat ad Eccleſiam Romanam, licèt utile dominium jure feudi pertineret ad Archiepiſcopum Piſanum; ut notat *Innocent. hîc in princ.* Nam boc juramentum ſolùm exigi poteſt ab illo, & præſtari ei, qui ſupremam Juriſdictionem territorialem in loco obtinet, ſicut hîc Papa, & Eccleſia Romana obtinebat, & non Archiepiſcopus: ideóque non cenſebatur bonâ fide tale jus poſſediſſe, niſi privilegium à Papa conceſſum exhiberet. Accedit, quòd etiam ex propria confeſſione Archiepiſcopi gravis præſumptio contra illum orta fuit, quòd Tribunal illud, non ad Archiepiſcopum, ſed ad Papam, & Eccleſiam Romanam pertineret; quia ipſe confeſſus fuit, quòd & ipſe, & Anteceſſores eius, ſæpe exegerint illud juramentum fidelitatis, nomine Eccleſiæ Romanæ, cui ipſorum miniſterio fuerit præſtitum. *Abb. hîc n.* 34. & *Barb. n.* 11.

LXXXVI. Deinde probatur aſſertio ſuprà tradita ex *cap. Epiſcopum*; 1. *h. t. in* 6. ubi ſtatuitur, ſi unus Epiſcopus, v. g. Auguſtanus, Eccleſias, & decimas; quia in ſua Diœceſi ſunt conſtitutæ, ab alio Epiſcopo, v. g. Conſtantienſi reperat; hic verò excipiat, ſe illas legitimè præſcripſiſſe (ſpatio ſcilicet quadraginta annorum) hoc caſu, non ſufficit tempus longiſſimum, ſed requiritur, ut Epiſcopus Conſtantienſis titulum præſcriptionis alleget, ac probet; quia jus commune eſt contra illum: nam, licèt ſufficiat, eum, qui præſcribit rem Eccleſiaſticam, habere bonam fidem, quando non eſt contrarium ipſi jus commune, vel nulla alia contra illum præſumptio exiſtit: ſi tamen vel jus commune ſit contra poſſeſſorem, vel alia præſumptio; tunc ad præſcribendum non ſufficit bonæ fidei poſſeſſio, niſi etiam titulus adſit, qui poſſeſſori cauſam tribuat poſſidendi: vel niſi tanti temporis poſſeſſio allegetur, & probetur, cuius initij memoria non extat.

LXXXVII. Pro intellectu huius cap. Notandum primò. Si jus commune ita ſit contra poſſeſſorē, ut etiam reſiſtat potentiæ, ſive habilitati poſſidendi rem; tunc nec cum titulo præſcribi ullo tempore poteſt; quia ſine poſſeſſione non procedit præſcriptio: exemplum habetur in laicis, qui ſunt incapaces poſſidendi Jus decimarum. *Abb. in c. Si diligenti*; 17. *n.* 34. *h. t. Molin. tr.* 2. *de juſt. diſ.* 75. *n.* 6. Si verò ſpectato Jure communi, res, quæ poſſidetur, non debeat pertinere ad poſſeſſorem, Jure id poſitivè prohibente, tametſi non reddat poſſeſſorem incapacem poſſidendi, nec probibeat, quò minùs poſſit ad illum pertinere Jure ſpeciali; tunc præter bonam fidem, & tempus ordinarium ad præſcribendum requiritur titulus apparenter juſtus, vel tempus immemoriale, juxta *cit. cap.* 1. *h. t. in* 6. & tradit *Gl. ibid. V. Titulum.* Sic ſpectato Jure communi, omnes Eccleſiæ, intra territorium cuiuſque Diœceſis conſtitutæ, ad Epiſcopum illius Diœceſis pertinere debent. *cap. Omnes*; 10. *cauſ.* 16. *q.* 7. quamvis Jure ſpeciali etiam ad alienum Epiſcopum pertinere poſſint: ideóque extraneus Epiſcopus Eccleſias extra Diœceſin ſuam ſitas præſcribere poteſt quadraginta annis cum titulo, vel ſine illo tempore immemoriali. *Molin. c. l. n.* 3.

Notan-

Notandum ſecundò. Si jus commune prædicto modo repugnet poſſeſſori, tunc is non cenſetur bonâ fide poſſidere, in ordine ad præſcribendum; quia juris communis error, ſeu ignorantia non prodeſt in uſucapionibus. *l. Nunquam; 31. ff. de uſucap.* & qui contra jura mercatur, bonam fidem non præſumitur habere. *Reg. Iur. 82. in 6.* ac proinde non poteſt præſcribere, etiam tempore longiſſimo, niſi adſit titulus, qui det juſtam cauſam poſſidendi, per quam tollitur præſumptio malæ fidei, quæ ex jure communi poſſeſſori reſiſtenti oritur, & bona fides inducitur. Idémque dicendum eſt, ſi alia gravis, ac vehemens juris præſumptio ſit contra poſſidentem: tunc enim, cùm ceſſet præſumptio bonæ fidei, non habet locum præſcriptio etiam longiſſimi temporis, ſine titulo probabili. *Abb. in cit. cap. Si diligenti; n. 35.* Quòd ſi præſcribens alleget, & probet poſſeſſionem temporis immemorialis, non requiritur titulus; quia talis immemorialis poſſeſſio, ſi capacitas ſit in poſſidente, tribuit præſumptionem tituli, ſeu inſtar tituli eſſe cenſetur. *Covarr. cit. p. 2. c. 1. §. 3. n. 7. Molin. cit. diſ. 7. n. 1.*

LXXXVIII. Notandum tertiò. Non ſolùm, ſi Jus commune reſiſtat poſſeſſori, ſive præſcribenti, & ſimul aſſiſtat petitori, aut Actori, adverſùs quem præſcribitur, ſed etiam, ſi Jus commune reſiſtat ſolùm præſcribenti, tametſi adverſario, contra quem præſcribitur, non aſſiſtat, titulus eſt neceſſarius; ut docet *Abb. in cit. cap. Si diligenti; n. 35. h. t. Mol. cit. diſ. 75. n. 4.* & colligitur ex *cit. cap. 1. h. t. in 6.* ibi: *Cum Jus commune contra ipſum faciat.* & ibi: *Ubi tamen eſt ei Ius communè contrarium*: tunc enim præſumitur poſſeſſor rem injuſtè occupâſſe, etiamſi adverſario non aſſiſtat. Contrarium tamen, quòd præter tempus legitimum, & bonam fidem, non requiratur titulus, etiamſi jus non aſſiſtat ei, contra quem præſcribitur, nec fundet intentionem ipſius, tradit *Gl. in cap. 2. V. Eundem Clericum de reſtit. ſpoliat. in 6. & in cit. cap. 1. V. Titulum. h. t. in 6. Alexand. de Nevo in cit. cap. Si diligenti; n. 53. h. t.* Eaque ſententia eſt valde probabilis. Ratio eſt; quia, ſi jus commune non aſſiſtat petitori, ſive Actori; adeóque non fundet intentionem adverſarij; tunc nec poſſeſſori reſiſtit, in ordine ad hunc petitorem: ac proinde præſumptio bonæ fidei erit pro poſſeſſore, reſpectu hujus petitoris: ſiquidem in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, v. g. ſi inter duos Parochos lis ſit ſuper decimis, quæ non in ipſorum, ſed in tertiâ alterius Parochi Parochiâ exiſtunt, & unus Parochus petat decimas ab altero in Judicio, & Parochus conventus opponat, ſe præſcripſiſſe, poſſidendo illas per 40. annos, cum bona fide, non erit opus, ut alleget, & probet titulum; quia, licèt jus commune reſiſtat poſſeſſori, ſeu præſcribenti, non aſſiſtit petitori, adverſùs quem præſcribitur.

Notandum quartò. In omni præſcriptione, etiam centenariâ, & immemoriali, quamvis probatio tituli non requiratur, ſi tamen conſtet, præſcribentem, cum titulo vitioſo, ſeu inhabili ad transferendũ dominium, vel uſucapiendi conditionem, v. g. locationis poſſidere, eo ipſo non valet præſcriptio, quippe quæ non poteſt ſine bona fide conſiſtere: bona fides autem non poteſt præſumi, quando conſtat de titulo vitioſo, & nullo; &, licèt magna ſit præſumptio pro eo, qui tempore immemoriali poſſedit, veritati tamen ea cedere debet. *Maſcard. de probat. concl. 1371. n. 38. 63. 64. & ſeq. Fachin. lib. 8. contr. cap. 33. Palao cit. diſ. unic. p. 22. §. 5. num. 11.*

Ceterùm in præſcriptione ſervitutum realium regolariter titulus non requiritur; ſed ſcientia, & patientia Domini eſt loco tituli, modò non deſit bona fides. *l. Siquis; 10. & ibi Gl. V. de jure. ff. Si ſervit. vindic. l. Apparet; 5. §. pen. ff. de itin. actuq. privat.* quando autem requiratur titulus, infrà dicetur.

§. II.

Quanto tempore præſcribantur res mobiles, & immobiles adverſùs privatos.

LXXXIX. Quarta conditio ad præſcribendum eſt, ut res poſſideatur tanto tempore, eóque continuo, quanto ex lege, vel Canonum præſcripto requiritur: de quo hoc, & pluribus ſeqq. §§. agemus.

Et inprimis, quod attinet ad præſcriptionem rerum mobilium, & immobilium, Notandum primò. Res, quæ præſcribuntur, aliæ dicuntur mobiles, quæ loco moveri poſſunt, ut pecunia, veſtis, navis, animalia &c. aliæ immobiles, quæ moveri non poſſunt, ut prædia, domus, & ſimilia: quæ diviſio, licèt propriè ſolùm habeat locum in rebus corporalibus, ſolet tamen extendi etiam ad incorporales, ut jura, ſervitutes, debita, actiones &c. prout ſumitur ex *Clement. 1. §. Cumque annui. de V. S.* ubi dicitur, quòd reditus annui inter immobilia cenſeantur à Jure. *Molin. tr. 2. de juſt. diſ. 68. n. 1.*

Notandum ſecundò. Minus tempus ordinariè requiritur ad præſcribendum contra præſentes, quam contra abſentes: præſentes autem hîc dicuntur, qui in eadem Provincia commorantur, ſive res præſcribenda ſit in eadem Provincia, ſive non. Id autem olim procedebat, quando tota Provincia Regni alicuius ab eodem Præſide regebatur: hodie verò; quia multæ civitates proprium Gubernatorem habent, qui ſubeſt uni Principi, vel Reipublicæ, aut Senatui; ideo præſentes dicuntur, qui in eadem civitate, vel eiuſdem territorio, ac ſub eodem regimine habitant: abſentes verò, qui in territorijs diverſarum civitatum, ſive ſub diverſo regimine domicilium habent. *Abb. in cap. de quarta; 4. num. 30. h. t. Molin. cit. tract. 2. diſ. 69. num. 2. Leſſ. l. 2. de juſt. cap. 6. n. 23. Lugo cit. diſ. 7. ſec. 6. n. 67.* His notatis ſit

XC. Aſſertio 1. Res mobiles præſcribuntur triennio, cum titulo, & bonâ fide; ut conſtat ex *princi. Inſtit. de uſucap. & l. unic. C. de uſucap. transf.* Idque extenditur ad res mobiles Eccleſiæ, etiam Romanæ; ut colligitur ex *Auth. Quas actiones. C. de SS. Eccleſ. & ibi Gl. V. Durantibus.* quæ Authentica recepta eſt à Jure Canonico; ut patet ex *cap. pen. §. Quas actiones cauſ. 16. q. 3. Covarr. in Reg. poſſeſſor. p. 2. §. 2. n. 5. & Molin. tract. 2. diſ. 68. num. 3. Leſſ. cit. cap. 6. n. 22. Laym. l. 3. tract. 1. c. 8. n. 13. & alij.* Neque verò in *cit. Auth.* excipitur à triennali uſucapione Eccleſia Romana, ſed ab illis actionibus, quæ, ſi Religioſo loco competant, 40. annis præſcribuntur, quando verò in *c. Cum vobis; 14. h. t.* generatim dicitur: contra Eccleſiam Romanam non niſi centũ annis præſcribi, id in-

id intelligi debet de vera præſcriptione rerum immobilium, non verò mobilium; quæ in Jure propriè præſcriptio non appellatur, ſed uſucapio. *Palao cit. punc. 22. §. 11. num. 5.* Excipiuntur tamen res mobiles furtivæ, quæ non niſi triginta annis præſcribuntur. *§. Furtivæ Inſtit. de uſucap.* & dictum ſuprà.

Verumtamen ad præſcribendas res mobiles, etiam privatorum, ſine titulo, requiritur tempus triginta annorum; ut colligitur ex *l. Sicut; 3. & l. Si quis; 8. C. de præſc. 30. vel 40. ann.* Nam, cùm hoc tempore præſcribantur res immobiles ſine titulo, contra privatos; ut paulò pòſt dicetur, multò magis res mobiles. Et cùm Eccleſia etiam Romana non habeat privilegium Juris, ultra privatos, circa res mobiles, ne præſcribantur, hæ triginta annis præſcribentur ſine titulo, etiam contra quamvis Eccleſiam. *Molina cit. diſ. 68. n. 4. ex communi.*

XCI. Aſſertio ſecunda. Ad præſcribendas res immobiles privatorum, cum titulo, requiruntur decem anni inter præſentes, viginti inter abſentes. *princ. Inſtit. de uſucap. cit. l. unic. C. de uſuc. transf. l. Diutina; 4.* ubi dicitur, quòd ſine juſto titulo non procedat diutina, ſive longi temporis præſcriptio, & *l. fin. C. de præſcr. long. tempor.* ſine titulo autem præſcribuntur res immobiles, non niſi triginta annis. *l. Si quis; 8. §. Quòd, ſi quis; junct. Gloſ. V. Tenuerit. C. de præſcr. 30. vel 40. ann.* Imò jure antiquo præſcriptio in rebus immobilibus, ſine titulo, etiam contra Eccleſiam ſpatio triginta annorum perficiebatur, juxta *cap. Sanctorum; 3. h. t.* ubi » ſtatuitur: Si Eccleſia poſſeſſionem aliquam pacificè, & ſincerè (id eſt, bonâ fide. *Gl. hic V. Eodem.* quæ ſola hîc exigitur, & præſumitur eo ipſo, quòd non probetur contrarium. *Gloſ. hic V. Sincerè.*) » per triginta annos poſſedit, perpetuò eam te» nere debet: ſi tamen denunciatio, aut pro» clamatio Synodalis anteceſſit, præſcriptio per il» lam interrumpitur, quamvis hodie jure novo requirantur quadraginta anni; ut dicetur. Verùm *Gl. hic in caſu, & Abb. num. 5.* & alij intelligunt, & explicant hoc cap. non de præſcriptione unius Eccleſiæ contra aliam, ſed de præſcriptione Eccleſiæ contra privatum: nam, cùm laici tanto tempore, ſine titulo præſcribant contra privatos: ergo & Eccleſia præſcribet, quæ non debet eſſe deterioris conditionis, quàm laici; prout habetur apud Gratianum poſt *cap. Placuit; 15. §. Præſcriptionum cauſ. 16. q. 3.*

Illud hîc notandum. Si is, contra quem præſcribitur, partim fuit præſens, partim abſens; tunc ſervanda eſt proportio inter præſentiam, & abſentiã: ut, ſi v. g. quis præſens fuit quinque annis, & poſtea abſens quinque annis, præſcriptio perficietur ſpatio quindecim annorum; quia quinque anni, qui adhuc deerant ad complendam præſcriptionem contra præſentem, duplicari debent, ratione abſentiæ. Item, ſi præſens fuit octo annis, & abſens duobus, octo annis præſentiæ adjici debent adhuc quatuor duplicandi, ratione abſentiæ, juxta *Auth. Quòd ſi quis. C. de præſcript. long. tempor. Molin. cit. diſ. 69. n. 3.*

§. III.

Quantum tempus requiratur ad præſcribendum contra Eccleſias?

XCII. Aſſertio 1. Ad præſcribendum bona immobilia, & jura Eccleſiarum, tametſi ſecundùm aliquos Canones (*cap. 1. & 2. cap. Quicunque; 4. cap. Placuit; 8. cauſ. 16. q. 3.*) non niſi anni triginta requirebantur: nunc tamen exiguntur quadraginta; ut patet ex *cap. de quarta; 4. h. t.* ubi id ſtatuitur de quarta decimarum, id eſt, quartâ parte, quæ ſpectato jure communi, ex decimis Epiſcopo præſtari debet. *c. Conquerente; 16. de offic. jud. ordin.* & de quarta parte oblationum funeralium, quæ portio Epiſcopalis Canonica appellatur, & itidem Epiſcopo debetur. *cit. c. Conquerente; & cap. Requiſiſti; 15. de teſtam.* quamvis ea præſtatio pluribus locis per deſuetudinem ſit abolita. Itaque in *cit. cap. de quarta; 4. h. t.* ſtatuitur, quòd Clericus contra Epiſcopum quartam decima- » rum, & quartam oblationum funeralium intra an- » nos 40. præſcribere poteſt: niſi interea Eccleſia Ca- » thedralis Paſtore caruerit, qui jura Eccleſiæ exige- » re debuiſſet. Præſcriptio verò triginta annorum » (quæ olim in rebus immobilibus, ac juribus tanquam ordinaria longiſſimi temporis à jure inducta fuit, juxta *l. Sicut; 3. C. de præſcr. 30. vel 40. annorum*) à Romana Eccleſia non recipitur, ſi adversùs jura Eccleſiarum tendat.

XCIII. Similiter una Eccleſia contra aliam intra 40. annos præſcribere poteſt; ut conſtat ex *cap. Ad aures; 6. h. t.* Ubi ſtatuitur, quòd una Eccleſia, » ſive Parochus nomine illius, poſſit præſcribere jus » percipiendi decimas ex agris ſitis intra fines alterius » Eccleſiæ, ſeu Parochiæ, ſi per 40. annos decimas » ex illis agris percepit; quia de jure melior eſt con- » ditio talis poſſidentis, & quadragenalis præſcriptio » omnem prorſus actionem excludit. »

XCIV. Præterea in *cap. Illud autem; 8. in princ. h. t.* generaliter ſtatuitur: Licèt ſecundùm antiquos » Canones, annis 30. adverſùs poſſeſſiones, & jura » Eccleſiarum præſcribi poſſit: Eccleſia tamen Ro- » mana minorem præſcriptionem, quàm 40. anno- » rum adverſùs Eccleſias non admittit (quamvis ad- » verſùs privatum Eccleſia bene poſſit præſcribere 30. annis. *Gl. hic V. Adverſùs Eccleſiam*) idem procedit, ſi una Eccleſia contra aliam præſcribere velit: nam, » quòd per 40. annos rem inconcuſsè (id eſt, quietè, » & ſine interruptione. *Gl. hic V. Inconcuſsè*) poſſede- » rit, oſtendere debet. Additur in fine huius cap. Si » verò interruptionem poſſeſſionis, & præſcriptionis » factam eſſe, objiciatur; tunc ab utraque parte teſtes » recipi debent, & ſi interruptio facta fuerit, & pro- » bata, præſcriptio non tenebit. Sed de interru- » ptione commodiùs infrà agetur.

XCV. Pro explicatione horum capp. Notandum primò. Præſcriptio quadragenaria, ſive à privato procedat, ſive ab Eccleſia, extenditur etiam ad Monaſteria, Hoſpitalia, vel alia loca Religioſa, & ad legata, ac donationes ad pias cauſas; ut conſtat

ex

ex *Auth. quas actiones C. De SS. Eccleſ.* & *Auth. de Eccleſiaſt. titul. §. Pro temporalibus; collat. 9.* ubi habetur, quòd præſcriptiones, quæ contra privatum eſſe ſolent 10. 20. aut 30. annorum, adverſùs Eccleſiam; aut locum ſacrum, & in hereditatibus, ac legatis, quæ ad pias cauſas relicta ſunt, ante annos 40. non perficiuntur. *Gl. in cit. c. De quarta. V. Quadragenaria; h. t. Abb. ibid. n. 7. Covarr. in reg. poſſeſſor p. 2. §. 2. n. 3. Mol. tr. 2. diſ. 72. n. 3.* Neque obſtat, quòd, ſi pauperibus in genere, & indeterminatè aliquid legatum ſit, cùm incerti ſint, agere non poſſint; agere autem non valenti non currit præſcriptio. *l. 1. §. Ne autem; & ibi: DD. &c. de annal. except.* Nam, licèt pauperes agere non poſſint ad legata, Epiſcopus tamen ea petere poteſt, qui curam gerere debet pauperum. *Covarr. c. l.* ſed de hoc plura infrà.

Notandum ſecundò. Hæc præſcriptio quadragenaria non extenditur ad bona privata, ac patrimonialia Clericorum; quia non ipſis, ſed Eccleſiis, & lociapiis hoc privilegium conceſſum eſt: ac proinde illorum bona propria tempore ordinario præſcribuntur, ſicut bona laicorum. *Abb. in cit. c. Sanctorum; 3. n. 6. & in c. Si diligenti; 17. n. 36. & 37. h. t. Mol. c. l. n. 4.*

Notandum tertiò. Si Jus commune Canonicum reſiſtat præſcribenti; ut in caſu *cit. c. Ad aures;* ubi duo Parochi litigabant de decimis, quas Parochus extraneus percipiebat ex agris in aliena Parochia ſitis, quæ jure communi ad propriam Parochiam loci pertinent; tum præter tempus 40. annorum, & bonam fidem, titulus coloratus eſt neceſſarius, vel ſine titulo, tempus immemoriale, juxta *c. 1. h. t. in 6.* nec refert, quòd in *cit. c. Ad aures;* nulla fiat mentio de titulo, ſicut neque de bona fide; quia non de his, ſed de ſolo tempore erat quæſtio: ſupponitur tamen, tam titulum, quàm bonam fidem adeſſe debere, quando ſecundùm regulas juris id eſt neceſſarium: agitur enim illic de præſcriptione quadragenaria, quæ eſt legitima, & ſecundùm jus, in qua nihil deficit ex neceſſariis. *Barb. in Collect. in cit. c. Ad aures; n. 4.*

XCVI. Notandum quartò. Etſi aliàs regulariter privilegiatus non utitur privilegio contra pariter privilegiatum; adeóque privilegium, quod Canones conceſſerunt Eccleſiis, ut contra eas præſcribi non poſſit minore tempore, quàm 40. annorum, non videatur poſſe objici contra Eccleſiam præſcribentem, quæ ſimile privilegium habet: tamen ea regula non habet locum, ſi unus tantùm ſit privilegiatus in genere, alter verò ſpecialiter in cauſa, de qua agitur: tunc enim ſpeciale privilegium præfertur generali; ut in propoſito caſu, Eccleſia, quæ præſcribit, generaliter privilegiata eſt, non autem in cauſa præſcriptionis, ut minore tempore, quàm privatus præſcribere poſſit; quia nullum jure conceſſum eſt privilegium Eccleſiæ præſcribenti, ſed ei ſoli, contra quam præſcribitur, quæ privilegiata eſt in hac ipſa cauſa præſcriptionis, ut minore tempore, quàm 40. annis, contra ipſam præſcribi non poſſit. Et ſic propriè loquendo, & in ſpecie, non concurrunt ſimul duo privilegiati; quia Eccleſia præſcribens nullum habet ſpeciale privilegium in cauſa præſcriptionis, ſed ſola Eccleſia, contra quam præſcribitur; adeóque meritò hæc privilegio ſuo uti poteſt contra Eccleſiam præſcribentem. *Abb. in cit. c. Ad aures; n. 3.* ubi ait, quòd Eccleſia non ſit privilegiata, quoad præſcriptionem activam, ſed paſſivam, & ſic Eccleſia præſcribens non ſit privilegiata. *Barb. in Collect. ibid. n. 3.* de quo plura dicta ſunt ſuprà *lib. 1. tit. 41. n. 39.*

Notandum quintò. Si quis præſcribere incepit rem immobilem privati, eámque bonâ fide, cum titulo, inter præſentes poſſedit; v. g. per quinquennium; & poſtea res illa ad Eccleſiam aliquam deveniat; tunc, quia ſolùm deerat dimidium temporis, ad præſcribendum contra privatum, ſufficiet, ſi præſcribens deinceps poſſideat rem illam 20. annis, ut præſcribat illam adverſùs eam Eccleſiam. *Abb. in cit. c. De quarta; n. 20. h. t. Silveſt. V. Præſcriptio; 1. q. 7. dicto 6. Molin. cit. diſ. 72. n. 5.* Ratio eſt; quia pro tempore præterito utitur Eccleſia jure privati: pro tempore verò ſequente utitur jure, ac privilegio ſuo: cùm ergo contra privatum præſentem dimidium tempus præſcriptionis ſit quinquennium, ſatis eſt, ſi contra Eccleſiam ſuccedentem laico compleatur alterum dimidium: habito tamen reſpectu ad privilegium ſuum: & ſic ad complendam præſcriptionem requiruntur adhuc anni 20. qui ſunt dimidium temporis requiſiti ad præſcriptionem contra Eccleſiam.

Notandum ſextò. Si res, vel jus aliquod communiter pertineat ad laicum, & ad Eccleſiam; tunc, ſi res illa, vel jus ſit diviſibile, breviore tempore præſcribitur contra laicum, quàm contra Eccleſiam. *Arg. l. unic. C. Si in communi, eadémque cauſa. &c.* Si verò res, ſive jus ſit indiviſibile; tunc laicus, ſive privatus civis, propter communionem cum Eccleſia, eodem 40. annorum tempore gaudebit, ita, ut non minore tempore contra ipſum præſcribatur. *Abb. in tit. c. De quarta; n. 19. h. t. Silveſt. c. l. dicto 5. arg. l. Si communem; 10. ff. Quemadm. ſervit. amitt.* ubi dicitur: Si communem fundum, ego, & pupillus haberemus, licèt uterque non uteretur: tamen propter pupillum (contra quem in pupillari ætate non procedit præſcriptio) & ego viam retineo: ubi *Gl. margin.* ait, quòd privilegium unius conſortis in rebus indiviſibilibus prodeſt alii conſorti, etiam non privilegiato.

XCVII. Ceterùm à doctrina generali ſuprà tradita, quòd contra Eccleſias non minor, quàm quadragenaria præſcriptio procedat, excipitur caſus ſpecialis, quo jura alicuius Eccleſiæ ab Hæreticis, vel Schiſmaticis recuperatæ, ſeu loci ad fidem Catholicam per alium Epiſcopum converſi ſpatio triennii præſcribuntur; prout deciditur in *c. Placuit; 1. h. t.* „Nam, „ſi Prælatus, vel Epiſcopus quiſpiam locum ali„quem ad fidem Catholicam convertit, & per trien„nium tenuit, & Epiſcopus, ad quem locus ille de „jure pertinet, ſive intra cuius Diœceſin ſitus eſt, in„tra triennium illum repetere intermittat; poſtea „repetere ulteriùs non poteſt: verùm, ſi Eccleſia Ca„thedralis interea vacaverit, non præjudicatur ei, „quò minùs conſtituto Epiſcopo, locus ille intra tri„ennium repeti poſſit. Quòd ſi verò Epiſcopus „loci illius ab hæreſi ad fidem Catholicam redierit; „à tempore reditûs per triennium poteſtatem habet „repetendi locum illum, qui ad Eccleſiam Cathe„dralem pertinet.

XCVIII. Notandum primò. In favorem Fidei Catholicæ, & ad excitandam Epiſcoporum diligentiam, & vigilantiam in reducendis ſubditis ſuis

ad fidem Catholicam, ſpecialiter ſtatutum fuit in Concilio Africano (quod refertur io *c. Placuit*; 15. *cauſ.* 16. *q.* 3. *& in cit. c.* 1. *h. t.*) ut, ſi Epiſcopus, ad quem locus aliquis de jure pertinet, io quo plebs io hæreſin, vel Schiſma lapſa eſt, poſtquam à Coëpiſcopis admonitus eſt, ut plebem ſuam convertat ad Fidem Catholicam, intra ſex menſes, id facere negligat, poſt quos proprius Epiſcopus loci in culpabili mora, & negligentia conſtituitur; tum alius vicinus Epiſcopus, eundem locum, ſeu Eccleſiam recipere, & ad Fidem Catholicam reducere poſſit, iotra triennium computandum poſt ſex menſes à tempore admonitionis factæ: & ſic hoc c. per illud ſuppleri debet; ut notat *Gl. hîc V. Per ipſum triennium. Covarr. in reg. poſſeſſor p.* 2. *§.* 11. *n.* 8.

Excipi debet primò. Si Eccleſia vacat; quia proprio, & immediato Prælato, ſeu Epiſcopo caret. *cit. c.* 1. *h. t.* adeóque oon habet legitimum defenſorem: item, ſi Epiſcopus impeditus ſit agere, quamvis non ſine culpa ſua, v. g. in carcere ob crimen ioclusus, vel excommunicatus; tunc eoim oon currit contra Eccleſiam præſcriptio trium annorum, & ſex menſium; ut tradit *Gl in c. Prima*; 13. *V. Poſtliminio*; *cit. cauſ.* 16. *q.* 3. *Abb. hic n.* 1, 2. *&* 7. paria eoim ſuot, nullum habere Prælatum, vel inutilem. *c.* 2. *de transl. Epiſc.*

Excipitur ſecundò. Si Epiſcopus, in cuius Diœceſi locus ille ſitus eſt, ideo illum ad Fidem Catholicam, intra ſex menſes, ac triennium, tedocere intermittat; quia exſpectat tempus, quo ſioe tumultu ſecuriùs id præſtare poteſt; tum enim alios Epiſcopus vicinus in reducenda plebe ad Fidem eum prævenire non debet, cùm juſtam cauſam differendi habeat, ne præcipitando maius damnum hæreticis inferat; uc habetur in *cit. c. Placuit*; *in ſubjunct. textu Græco cauſ.* 16. *q.* 3.

Notandum ſecuodò. Eſt hic qooqoe caſus ſpecialis, in quo Jure Canooico, etiam cum mala fide, procedit præſcriptio, idque io favorem Fidei Catholicæ; ut tradit *Abb. hic n.* 1. *not.* 2. & alii DD. communiter. Verùm rectiùs dicitur, quòd io caſu huius c. Epiſcopus convertens plebem alteri Epiſcopo ſubjectam non habuerit verè malam fidem, quamvis ſciat plebem illam ad alium Epiſcopum pertinere; quia ex legis, ſive Canoois auctoritate in poſſeſſione per triennium illius plebis fuit, & ſic ſine peccato injuſtæ detentionis juſtè, & legitimè locum illum, & jura Epiſcopalia poſſidebat: & conſequenter non malæ, ſed bonæ fidei poſſeſſor fuit. *Covarr. cit. p.* 2. *§.* 11. *n.* 8. ubi addit: quòd Epiſcopus negligens reducere plebem ſuam ad Fidem Catholicam, videtur eam deſerere, & habere pro derelicta; ideóque mirum non eſt, ſi auctoritate Canonum cura Epiſcopalis alteri acquiratur.

XCIX. Aſſertio ſecunda. Ad præſcribenda bona immobilia, ac jura pertinentia ad Eccleſiam Romanam requiritur tempus centum annorum; prout ſumitur ex *c. Ad audientiam*; 13. *h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter virum Nobilem Maotafelonem, & Caſtellanum, ſive dominum caſtri Palarioli, Nobilis proponebat ſibi ex illo caſtro ſingulis annis 40. ſolidos denariorum Papienſium, loco, ac nomine Eccleſiæ Romanæ pendi debere. Inſuper etiam procurationes, ſeu victualia, jus indicendi bannum, vel edictum; item placita, ſive juriſdictionem forenſem cauſarum, & omnia jura, quæ in eo loco Eccleſia Romana habebat, ſibi competere. Verùm Caſtellanus hæc omnia nullâ ratione Nobili illi eſſe debita, aſſerebat: qui ad probandam iotentionem ſuam produxit privilegium Alexandri III, & librum cenſualem Romanæ Eccleſiæ, & inſuper teſtes, qui dicebant, ſe vidiſſe, dictum cenſum ſolutum fuiſſe Nunciis Sedis Apoſtolicæ ab annis plus quàm 50. Ad hæc reſpondit Caſtellanus, quòd Nobilis privilegio ſuo non fuerit uſus annis 30. & liber cenſualis ſuſpectus ſit; quia oon erat aſſervatus io Camera Apoſtolica, & quòd ſcriniarius, ſeu tabellio aliter ſcripſerit dicta teſtium, quàm illi depoſuerint. His delatis ad Papam Innocentium III. is reſpondit, majorem apud ſe habere auctoritatem privilegium, quàm depoſitionem teſtium: librum verò cenſualem non eſſe habendum pro ſuſpecto, licèt non in Apoſtolica, ſed in Cardinalis S. Hadriani camerâ ſit ioventus, qui illum ex Camera S. Petri accepit. Neque veriſimile eſſe, ſcrinarium, quippe qui juravit, ſe officium ſuum fideliter executurum, aliud ſcripſiſſe, quàm teſtes depoſuerunt. Denique illud maximè conſiderandum eſt, quòd negotium hoc principaliter pertineat ad Eccleſiam Romanam, contra quam oon niſi centenaria præſcriptio currit. Quare Pootifex Caſtellanum ad ſolvendum ceoſum, & alia, quæ petita erant, condemnavit, iojungeos eidem, ut Nobili, non tanquam ſibi, ſive iotuitu perſonæ ſuæ, ſed Romanæ Eccleſiæ, cuius nomine, & auctoritate Nobilis ille percipere debet, cùm exiſtat vaſallus eiusdem, ea abſque cunctatione perſolvat.

C. Notandum primò. Hoc privilegium centenariæ præſcriptionis etiam alteri indirectè, & io conſequentiam prodeſſe poteſt, quatenus jus habet à Romana Eccleſia: ut patet ex hoc c. in quo, licèt Nobilis ille Eccleſiæ Romanæ vaſallus privilegio, ſive jure conceſſo per 30. anoos uſus non fuerit, ac proinde, quatenus ex pacto ipſius erat, præſcriptum fuerit; quia tamen per hoc præjudicabatur Eccleſiæ Romanæ, cuius nomine, & auctoritate Nobilis ille cenſum annuũ, & alia debita percipere debebat; ideo eidem cauſa adjudicata, & adverſarius ad ſolutionem cenſûs, & alia, quæ petita erant, præſtanda, condemnatus fuit. Idque etiam ſumitur ex *c. Dilecta*; 4. ibi: *Cum adverſùs Eccleſiæ Romanæ poſſeſſiones, & jura non niſi centenaria currat præſcriptio, De confirm. util. Innoc. hic in fine. & ibid. Abb. n.* 12. Quare, licèt, ſi controverſia oriatur inter duas Eccleſias de jure ſubjectionis, contra Eccleſiam exemptam præſcribi poſſit ſpatio 40. annorum: non tamen contra Papam, cui Eccleſia illa ſubiecta fuit: nam huius jus illæſum, & integrum remanet ita, ut, ſi poſtea appareat, Eccleſiam ipſi immediatè ſubiectam fuiſſe, ante decurſum centum annorum, ipſam ſibi vendicare poſſit, juxta *c.* 2. *de capell. Monach. junct. Gl. V. Generetur.*

Notandum ſecundò. Quod dictum eſt, contra Eccleſiam Romanam non currere præſcriptionem, niſi centenariam, id intelligi debet de illa, quæ directè, & principaliter ei in ſuis bonis, aut juribus præjudicat, ut colligitur ex *cit. c. Ad audientiam*; non autem ſecundariò tantùm, & indirectè. *Gl. ibid. V. Principaliter*; *& Abb. n.* 12. Quare contra uſufru-

ctuarium

ctuarium v. g. fundi quoad proprietatem pertinentis ad Eccleſiam Romanam, præſcribi poteſt tempore ordinario; quia, cùm uſufructuarius vendere poſſit uſufructum, vel donare, etiam invito domino directo, ſeu proprietaris, per præſcriptionem non præjudicatur Eccleſiæ Romanæ in dominio directo, quod illæſum manet. Idémque dicendum eſt de vaſallo, vel emphyteuta Eccleſiæ Romanæ, ſaltem, ſi, ipsâ ſciente, contra ipſam præſcribatur dominium utile: ſufficit enim præſcriptio 30. annorum; quia tunc in ea tendit, non directè, & immediatè contra Eccleſiam Romanam, ſed contra eius vaſallum, vel emphyteutam, &, cùm ipsâ ſciente, facta ſit præſcriptio, recipiendo per 30. annos obſequia, & alia jura dominii directi à præſcribente, nulla ei irrogatur injuria, nec poteſt allegare ignorantiam. Aliud eſt, ſi quis præſcribat adverſùs vaſallum, vel emphyteutam Eccleſiæ Romanæ, ipſo Papâ ignorante; tunc enim non poteſt præſcribi ante centum annos; quia præſcribitur contra jus directum ipſius Eccleſiæ Romanæ, quæ cogitur, vi præſcriptionis, recipere novum vaſallum, vel emphyteutam ſibi fortè minùs utilem, quàm antiquum. *Abb. in cit. c. Ad audientiam; n. 13. & 14. h. t. Covarr. cit. p. 2. §. 2. n. 6. Palao cit. punc. 22. §. 12. n. 2.*

CI. Ceterùm quòd ſola centenaria præſcriptio currat contra Romanam Eccleſiam, habetur etiam ſtatutum in *c. Cùm vobis; 14. h. t.* ubi dicitur: » Tam Civili, ſive Cæſareo, quàm Canonico » Jure decretum eſt; ut contra Eccleſiam Romanam, quæ gaudet ſpeciali privilegio, non niſi centum annorum præſcriptio locum habeat; ita tamen, » ut tempus intercedentis ſchiſmatis computari non » debeat, ſed inde deduci, cùm ſchiſma, ſecundùm » juris ordinem, præſcriptionis curſum impediat.

CII. Notandum hìc primò. Præſcriptio non minor, quàm *centenaria* adversùs Eccleſiam Romanam decreta eſt, utroque jure Civili, *in Auth. quas actiones in fine. C. De SS. Eccleſ. & in Auth. Ut Eccleſia Romana Collat. 2. Nov. 9.* Jure Canonico *verò in c. fin. cauſ. 16. q. 3.* ubi dicitur, quòd Romanæ leges rerum Romanæ Eccleſiæ præſcriptionem non niſi per centum annos admittant. Verùm in *cit.* Conſtitutione Novella Juſtiniani conceditur præſcriptio centenaria, non ſolùm Eccleſiæ Romanæ, ſed etiam aliis inferioribus Eccleſiis, quod tamen poſtea quoad alias Eccleſias revocatum fuit ab eodem Juſtiniano in *Auth. hæc conſtitutio innovat, coll. 8. Nov. 111.* non autem quoad Eccleſiam Romanam, de qua nulla ibi ſpecifica fit mentio. *Gl. in cit. conſtit.* Ut Eccleſia Romana V. annorum. *Covarr. cit. p. 2. §. 2. n. 6. in fine*; imò nec revocari potuit, de quo plura videri poſſunt apud *Barb. in Collect. hìc n. 2.*

Notandum ſecundò. Hæc præſcriptio centenaria contra Eccleſiam Romanam procedit ſolùm circa bona eius immobilia, & jura particularia: nam ea, quæ pertinent ad univerſalem, & ſupremam jurisdictionem Papæ in omnes fideles, & plenitudinem poteſtatis Papalis, nullo unquam tempore præſcribi poſſunt, cùm ipſi competant jure Divino, contra quod non procedit ulla præſcriptio. *Abb. in cit. c. Cùm vobis; n. 1. in fine, & n. 12. Mol. tr. 2. De juſtit. diſ. 74. n. 1.* Imò neque ea, quæ Papæ reſervata ſunt, non in ſignum ſupremæ poteſtatis, ſed ſpecialis prærogativæ, ullo unquam tempore præſcribi poſſunt, ſecundùm *Gl. in c. unic. V. Non obſtante; de Cleric. ægrot. in 6.* quod certum eſſe videtur, ſi talis res ſit, quam Papa inferiori nunquam concedere ſolet (cuiusmodi eſt, Epiſcopos deponere, vel transferre. *c. 2. de transl. Epiſc.* quæſtiones ad Fidem pertinentes definire. *c. Majores; 3. de baptiſ. &c.*) cùm enim Sedi Apoſtolicæ talia in ſignum ſpecialia prærogativæ competant, non poſſunt alteri competere, niſi ex ſpeciali conceſſione Papæ: conſequenter non poſſunt ab inferiore præſcribi, niſi, cum titulo colorato, ſeu ex præſumptione conceſſionis factæ, quæ in hoc caſu ceſſat, cùm agatur de re, quam Papa nunquam concedere ſolet: ſi verò tale quidpiam ſit, quòd à Papa aliis quandoque concedi ſolet; tunc poterit præſcribi per decurſum temporis immemorialis; cùm uſus, ſeu conſuetudo temporis immemorialis habeat vim conceſſionis, ſaltem ſi adſit ſcientia, & patientia Papæ: ea enim in præſcriptione jurium incorporalium neceſſaria eſt. *l. 2. C. De ſervitut. Abb. in cit. c. Cùm vobis; n. 3. & 4.* quamquàm etiam probabiliter dici poſſit, in hoc caſu non requiri ſcientiam, & patientiam Papæ, cùm decurſus temporis immemorialis, & poſſeſſionis, cum bona fide, habeat vim privilegii, ſeu conſtituti. *l. Hoc jure; 3. §. Aquæ ductus; ff. De aqua quotid.* nam etiam Regalia, ſeu quæ propria ſunt ſupremi Principis, ſi aliis ab ipſo concedi ſoleant, tempore immemoriali præſcribuntur, juxta *c. Super; 26. de V. S.* ubi ſolùm requiritur tempus, cuius initii non extat memoria, nec ulla fit mentio de ſcientia Principis. *Felin. in cit. c. Cùm vobis; n. 2. h. t.*

Neque obſtat, quòd in *cit. c. unic. De Cleric. ægrot. in 6.* dicatur, non obſtante contraria conſuetudine, cauſas majores referendas eſſe ad Sedem Apoſtolicam: ex quo infert *Gl. ibid. V. Non obſtante*; quòd contra Romanam Eccleſiam non currit præſcriptio in his, quæ ſibi in ſignum ſpecialis privilegii reſervavit. Nam, quando in Canone prohibetur introductio conſuetudinis, eà prohibitione non continetur immemorialis, ſi ſit capacitas in introducentibus; quia poſſeſſio immemorialis affert præſumptionem tituli, ſeu conceſſionis expreſſæ, vel tacitæ, ſi poſſidens ſit capax. *Laym. l. 3. tract. 1. c. 9. n. 5. & de juriſdict. ordin. concl. 54.*

Notandum tertiò. Si poſt inchoatam præſcriptionem, ſuperveniat impedimentum: tum eo durante, non currit præſcriptio, ſed interim ſuſpenſa eſt; ideóque tempus illud computari non debet. *Abb. hic num. 1. not. ult.* ut in caſu huius c. tempore ſchiſmatis, quando dubitatur, quis ſit legitimus Pontifex, non currit præſcriptio centenaria contra Eccleſiam Romanam: ſed illud deducendum eſt; quia, tunc non habet defenſorem, qui eius poſſeſſiones, ac jura tueatur: ut conſtat ex hoc c.

Prædictis addendum primò, quòd Eccleſia Romana, ipſéque Papa præſcribit contra Eccleſiam inferiorem, vel alium privatum eodem tempore, quo quivis alius privatus adverſùs alium privatum; ut tradit *Abb. in cit. c. Cum vobis; n. 12. h. t. Molin. cit. diſ. 72. n. 2.*

Addendum ſecundò. Adverſùs Monaſteria, & Religioſos Ordinis S. Benedicti, eorúmque bona immobilia non poteſt præſcribi, niſi annis LX. ut conſtat ex privilegio illi Ordini conceſſo ab Eugenio IV. quod refert *Molin. cit. diſ. 72. n. 4.*

§. III *De*

§. III.

De tempore, quo præſcribi poteſt adverſùs Principem, vel eius fiſcum?

Præmittendum, quinque eſſe bonorum ſpecies; ut notat *Covarr. in Reg. Poſſeſſor; p.2. §.2. num.* 7. quæ Principi competunt. Primò, in recognitionem ſupremæ eius poteſtatis: & hæc nullo tempore præſcribi poſſunt; ut dictum ſuprà *n.* 20. Secundò, quæ ipſi rationa dignitatis, & ſpecialis prætogativæ reſervantur. Tertiò, quæ ſunt annexa Coronæ Regui. Quartò, quæ pertinent ad fiſcum Principis. Quintò, quæ ipſi, ut privatæ perſonæ competunt.

CIII. Aſſertio prima. Bona, ſeu jura, quæ Principi, ratione dignitatis ſuæ reſervantur, alia ſunt, quæ Princeps nunquam communicare ſolet, aut concedere ulli ſubdito; ut leges condere totum Regnum obligantes, monetam nomine proprio cudere, ad ipſum ultimatè appellare, poteſtas procedendi in cauſa, appellatione remotâ, revocare ſententiam, quæ tranſivit in rem judicatam; & hæc nunquam poſſunt præſcribi. *Molin. tr. 2. de juſt. diſ. 75. n. 15. Palao diſp. unic. de juſtit. in genere pun.* 22. §. 14. *n.* 7. quia non eſt veriſimile, Principem velle præſcriptione acquiri, quæ ille per nullum privilegium unquam concedit. Alia verò ſunt, quæ ad juriſdictionem Principis pertinent, & ab eo quandoque, etſi rarò, ſubditis concedi ſolent: cuiusmòdi ſunt vectigalia, & tributa imponere, legitimare illegitimos, creare tabelliones, veniam ætatis minoribus concedere, infamem reſtituere priſtinæ famæ, remittere pœnam delicti, ſi pars adverſa non ſit læſa, punire malefactores ultimo ſupplicio, & univerſim ea, quæ ad merum, & mixtum imperium in quocunque gradu ſpectant, poſſunt præſcribi: ſiquidem à Principe ſubditis aliquando conceduntur; ut deciditur, in *c. Super quibuſdam;* 26. *§. Præterea; de V. S. Covarr. cit. p.* 2. §. 2. *n.* 8. *&* §. 3. *in princ.* Tempus autem requiſitum ad præſcribendum eſt, vel tempus immemoriale, ſine titulo; vel centum annorum, cum titulo; ut docet *Molin. cit. diſ.* 75. *n.* 16. *arg. l. ult. C. De SS. Eccleſ.* ubi adverſùs civitates non datur præſcriptio, niſi centenaria, cum titulo, & immemorialis ſine titulo; vel, quod probabilius eſt, ſufficit tempus 40. annorum cum titulo, ut docet *Covarr. cit.* §. 3. *n.* 3. *Leſſ. lib.* 2. *c.* 6. *dub.* 12. *n.* 41. *Palao cit.* §. 14. *n.* 7. Neque obſtat, quòd in præſcriptione contra civitates centum anni requirantur cum titulo; tum quia, cùm ſit deciſio ſpecialis, non eſt extendenda ad ea, quæ Principi competunt: tum præcipuè, quia illud privilegium non eſt conceſſum civitatibus pro omnibus bonis, ſed ſolùm pro bonis, quæ ex hereditate, legato, donato, fideicommiſſo, vel empto obvenerunt, in ceteris ſufficiunt 40. cum titulo. *Leſſ. c. l.* Sine titulo verò requiritur tempus immemoriale; quia Jus reſiſtit bis præſcriptionibus, & præſumit, malâ fide inductas eſſe, cùm juriſdictio tota, non ad ſubditos, ſed ad Principem pertineat; ideòque defectus tituli ſuppleri debet per præſcriptionem immemorialem, quæ habet vim tituli; neque tunc neceſſarium eſt probare ſcientiam, & patientiam eius, adverſùs quem præſcribitur; quia in præſcriptione immemoriali præſumitur titulus, & in principio interveniſſe ea, quæ neceſſaria ſunt ad poſſeſſionem. *Mol. c. l.* Similiter exemptio à tributis, aliiſque exactionibus, quæ ſolvuntur à ſubditis, in ſubſidium Reipubl. ob bellum imminens, vel ob aliam neceſſitatem Principis ſublevandam, præſcribitur 40. annis cum titulo, vel tempore immemoriali, ſine titulo. *Covarr. cit.* §. 2. *n.* 8. *Leſſ. c. l. Palao c. l. n.* 5. Alii verò, ut *Molin. cit. diſ.* 75. *n.* 19. *&* 20. *& Lugo cit. diſ.* 7. *ſec.* 6. *n.* 89. aiunt, tributa, & vectigalia huiusmodi non præſcribi adverſùs Principem, ita, ut ſubditus ea imponere, vel exigere poſſit, niſi ſpatio 100. annorum cum titulo, vel ſine illo, tempore immemoriali; quia non minùs præſumitur, illa Principi deberi, ad eúmque ſolum pertinere, quàm juriſdictionem civilem, & criminalem.

CIV. Aſſertio ſecunda, Bona, quæ ad Regni Coronam ſpectant, qualia ſunt ſaltus ferarum, prata, & paſcua, prædia urbana, & ruſtica, caſtra, Urbes &c. adverſus Principem præſcribi poſſunt; quia ea ab illo etiam privatis quandoque concedi ſolent: requiritur autem ad ea præſcribenda tempus centum annorum; ut docet *Covarr. cit.* §. 2. *n.* 8. *&* 9. *Molin. tr.* 2. *diſ.* 74. *n.* 4. *Leſſ. cit. n.* 41. Nam cùm, ſi quid relictum ſit civitatibus per hereditatem, fideicommiſſum, legatum, vel per donationem, aut emptionem eis ſit acquiſitum, non poſſit præſcribi minore tempore, quàm 100. annis, juxta *l. ult. C. De SS. Eccleſ.* ſequitur, quòd bona Coronæ, cùm ſint bona ipſius Regni, debent habere idem privilegium, ſaltem, ſi ſimili titulo ad Regni coronam pervenerint: ſecus, ſi ex alio capite ei competant. *Palao c. l. n.* 8. Neque verò prædicta lex ult. reſtricta eſt per *Auth. Quas actiones. C. eod.* ad præſcriptionem 40. annorum cum titulo, quoad civitates, ſed ſolùm quoad præſcriptionem adverſùs Eccleſias, Monaſteria, & alia loca pia.

CV. Aſſertio tertia. Bona tum mobilia, tum immobilia fiſci, id eſt, quæ fiſco jam ſunt acquiſita, & incorporata, non minore tempore, quàm 40. annorum præſcribuntur, juxta *l. Omnes;* 4. *C. De præſcript.* 30. *vel* 40. *ann. Covarr. in reg. poſſeſſor p.* 2. §. 2. *n.* 7. *Molin. tr.* 2. *diſ.* 73. *n.* 2. Si verò bona fiſco nondum tradita, & incorporata ſint, ſed tamen fiſco debita, non ex delicto, ſed, quia ſunt bona vacantia, ob mortem alicuius decedentis ſine legitimo herede; tunc, vel non ſunt denunciata fiſco; & præſcribuntur tempore ordinario, ſicut alia bona privatorum, cum bona fide, & titulo, mobilia triennio, immobilia 10. vel 20. annis, ſine titulo annis 30. *l. Quamvis;* 18. *junct. Gl. V. Diutina; ff. De uſucap.* vel ſunt denunciata fiſco, non tamen ab eo occupata; & hæc præſcribuntur adverſùs fiſcum quadriennio cum titulo, vel etiam ſine illo, ſed cum bona fide, ut conſtat ex *l.* 1. *C. De quadrien. præſcript. & l. Intra;* 10. *ff. De diverſ. & temp. præſcript.* Idémque eſt de aliis bonis ex quacunque alia cauſa fiſco debitis, & nondum incorporatis; ut conſtat ex *l. In omnibus;* 13. *ff. eodem;* niſi pro re aliqua brevius tempus ad præſcribendum adverſùs fiſcum in jure exigatur, ut in *l.* 3. *ff. De acquirend. reis & abſent. Molin. cit. diſ.* 73. *n.* 8. ſi denique bona ob crimen fiſco ſeculari commiſſa, & addicta ſint, ſed nondum acquiſita, videlicet ob vectigal non ſolutum; tunc præſcribitur à Reo, & eius heredibus

adverſùs

adverſùs fiſcum quinquennio, ita, ut poſt hoc elapſum, extinguatur omnis actio fiſci. *l. 2. C. de vectigal. & commiſſ.* Idémque, ſpectato Jure Civili, eſt, ſi ob crimen hæreſis, vel Apoſtaſiæ bona confiſcata ſint, nam quinquennio, poſt mortem hæretici, vel Apoſtatæ, tum actio competens contra delinquentem, tum bona illius adverſùs fiſcum ſecularem præſcribuntur. *l. 2. C. de Apoſtat.* idque etiam procedere in crimine læſæ Majeſtatis, & quovis alio, ob quod bona ipſo Jure confiſcantur, tradit *Covarr. c. l. n. 7. Molina cit. diſ. 73. n. 5.*

CVI. Porrò, ſi agatur de bonis ob crimen confiſcatis, ſpectato Jure Canonico, bona huiuſmodi adverſùs Eccleſiam Romanam non niſi centum annis, adverſùs inferiorem verò Eccleſiam annis quadraginta præſcribuntur; ut conſtat ex *cap. Si qui; 2. in princ.*
» *h. t. in 6.* ubi ſtatuitur: Siquis propter delictum
» commiſſum bonis, quæ ab Eccleſia Romana, vel
» ab alijs inferioribus Eccleſijs tenet (vel accepit in
» feudum, vel emphyteuſim, vel alio titulo. *Gloſ. hic*
» *V. Tenent*) ipſo Jure, vel per ſententiam ſit priva-
» tus (adeóque ea ad Eccleſiam devolvantur) hoc ca-
» ſu, non procedet præſcriptio contra Eccleſiam Ro-
» manam, niſi centenaria, aut quadraginta annorum
» contra alias Eccleſias, ita, ut ea legitimè ſit com-
» pleta: quamvis leges civiles circa hoc aliter ſtatuiſ-
» ſe videantur.

CVII. Ubi notandum primò. Duobus modis contingere poſſe, ut quis propter crimen privetur bonis, v. g. feudalibus, ſive ipſo Jure, ſive per ſententiam Judicis, ita, ut locum habeat diſpoſitio huius cap. Primò. Siquis crimen committat, propter quod bona eius confiſcantur, & applicanda ſunt fiſco ſeculari; nam hoc caſu bona feudalia, ſi ſint feudum antiquum ex pacto, & providentiâ, ita, ut ad extraneoa heredes tranſire non poſſint; quia de illis vaſallùs liberè diſponere non poteſt, ſine licentia domini directi, & conſenſu agnatorum; non confiſcantur, ſed redire debent ad dominum feudi, vel ad proximos agnatos; ut docet *Bart. in l. finita; 15. §. Si vectigalibus. n. 3. ff. de damno infect. Clarus lib. 4. ſent. §. Feudum. q. 84.* Cùm iniquum ſit, quòd vaſallus præjudicare poſſit delinquendo, domino feudi, aut agnatis, quibus non poteſt alienando. Idémque docet *Clarus de emphyteuſi cit. lib. 4. §. Emphyteuſis. q. 29.* quòd videlicet emphyteuſis Eccleſiaſtica, confiſcatis bonis, non tranſeat ad fiſcum, idque favore Eccleſiæ, cuius conditio efficeretur longè deterior, cùm fiſcus ſit potentior, quàm privatus, & multis privilegijs gaudeat: imò neque emphyteuſis conceſſa à privato tranſit ad fiſcum; ſi non tranſeat ad extraneos heredes, cùm fiſcus ſit loco extranei heredis. Quare idem *Bart. in l. Imperator; 12. ff. de fideicommiſſ. libert.* generalem regulam tradit: Si res alienari prohibita ſit, non poteſt devenire ad fiſcum per bonorum publicationem. Hoc igitur caſu, ſi fiſcus ſecularis bona feudalia ob crimen commiſſa, & fiſco delata, quæ ad Eccleſiam redire debent, occupet, eáque tanquam propria bonâ fide poſſideat, poterit illa præſcribere annis centum contra Eccleſiam Romanam, vel quadraginta contra Eccleſiam inferiorem, juxta *cit. cap. 2. hoc tit. in 6.*

Secundò. Poteſt id accidere, ſi vaſallus Eccleſiæ, ob delictum commiſſum, feudo privandus ſit, illúdque ad Eccleſiam redire debeat, à qua conceſſum eſt; ſive quia ille nullos habet agnatos; ſive quia feudum, quo ob delictum privatus eſt, fuit feudum novum, de quo vaſallus tanquam primus acquirens, poterat, cum conſenſu domini, liberè diſponere, illúdque alienare, etiam in extraneum, cum præiudicio filiorum, & agnatorum; quia ad hoc proximi agnati pervenire non poterant, niſi ex perſona acquirentis, qui tamen eo ob delictum privatus eſt, ſicut probabiliter docet *Clarus cit. §. Feudum. q. 84.* vel denique, ſi crimen feloniæ contra ipſum dominum ſit commiſſum, ut in propoſito caſu contra Eccleſiam, ita, ut feudum, non ad filios, vel agnatoa, ſed ad dominum directum redire debeat; prout habetur in *lib. 2. feud. tit. 24. §. Denique.* & ex communi docet *Laym. lib. 3. tract. 4. cap. 24. num. 12. §. Porrò.* Et tunc etiam locum habet diſpoſitio *cit. cap. 2. h. t. in 6.* & præſcriptio centenaria contra Romanam Eccleſiam, vel quadragenaria contra alias Eccleſias. Contrarium tamen ſtatutum videtur Jure Cæſareo in *Auth. de Sanctiſſimis Epiſcopis. §. Siquis rapuerit, cap. 43. Collat. 9.* ubi dicitur: quòd bona corrumpentis, rapientis, vel ſolicitantis Monialem vendicari debeant Monaſterio, ſed ſi, poſtquam crimen notum fuerit, neglexerit Eccleſia per annum petere, tunc applicanda ſint fiſco. *Gl. in cit. cap. 2. V. Videantur. h. t. in 6.* & hoc dubium hîc reſolutum fuit: notat autem *Gloſ. in cit. Auth. §. Siquis rapuerit. V. Aſſignare;* huiuſmodi caſus eſſe ſpeciales.

Notandum ſecundò. Quòd ad fiſcum Eccleſiæ attinet, bona etiam nondum incorporata fiſco, non niſi centum annis præſcribuntur adverſùs fiſcum Eccleſiæ Romanæ, & quadraginta annis adverſùs fiſcum aliarum Eccleſiarum; ut ex *cit. cap. 2. h. t. in 6.* docet *Abb. in cap. Cum vobis; 14. num. 9. h. t.* Verùm *Molina cit. diſ. 73. num. ult.* putat, in dicto *cap. 2.* ſolùm agi de bonis, quæ erant Eccleſiæ, & propter crimen poſſeſſoris ad Eccleſiam redeunt, ac iterum devolvuntur.

§. IV.

De tempore, quo præſcribi poſſunt bona feudalia, & emphyteutica?

CVIII. Generatim loquendo ad inducendum, vel conſtituendum feudum, viâ præſcriptionis, communiter requiritur tempus 40. annorum cum titulo, vel immemoriale ſine titulo; ut tradit *Palao cit. pun. 22. §. 15. n. 6.* ubi ait, idem dicendum de Maioratu, & fideicommiſſo: quamvis *Molina cit. diſ. 75. num. 9.* putet, ſufficere tempus decem annorum inter præſentes, & 20. inter abſentes, & 30. ſine titulo.

CIX. Quæritur nunc primò. Quanto tempore extraneus præſcribere poſſit jus feudi contra vaſallū, vel etiam ipſum dominum feudi, & ipſe etiam vaſallus contra eundem? Reſp. primò. Extraneus contra vaſallum jus feudi, ſeu dominium utile præſcribere poteſt ſpatio 30. annorum, ſive dominus feudi ſciat, ſive ignoret, ſive conſenſerit, ſive non. Ita *Gl. in cap. Ad audientiam; 13. V. Principaliter. h. t. & ibid. Abb. n. 14. & 16. Felin. n. 18. Clar. §. Feudum. q. 45. n. 3. Roſenthal tr. de* feudis.

ſeudis, c. 9. concl. 97. n. 8. & ſumitur ex *lib 2. feud. tit. 26. Si de feudo defunc. conten. ſit. §. Siquis per 30. annos*; V. g. Tirio, eiúſque heredibus à Principe caſtrum, cum ſuis Juribus, in feudum datum eſt, ſed Caius bonâ fide per tempus longiſſimum 30. aut 40. annorum pro vaſallo ſe gerit, præſtaus ea, quæ Jure vaſalli debet, aut poteſt, is præſcribit Jus feudi contra Titium, eúmque excludit, etiam ignorante domino feudi, & ſine conſenſu eiuſdem; quia hoc caſu dominus rem feudalem, & ſervitia integra retinet, directo domioio ſalvo penes illum manenre: neque exiguum illud incommodum, quòd dominus feudi invitus alium vaſallum habere cogatur, tanti eſt faciendum, ut propterea impediatur præſcriptio 30. annorum, ſed potiùs ſibi imputet dominus, quòd non meliùs vigilaverit ſuper rebus ſuis. *Roſenthal c. l. n. 39.*

CX. Reſp. Secundò. Extraneus jus feudi, ſeu utile dominium præſcribere poteſt triginta, vel quadragiuta annis contra dominum, ſi hic ſciat, alienationem, ſeu translationem feudi in extraneum eſſe factam: at, ſi ignorer, non poteſt contra dominum præſcribi, niſi tempore immemorali, vel centum annorum. Priorem partem tradit *Abb. in cit. cap. Ad audientiam; n. 15. & ibid. Alexand. de Nevo n. 49. & Roſenthal cit. concl. 97. in Gloſ. lit. L. & alij communiter*, & ſumitur ex *cit. cap. Siquis per 30. annos, ſi de feudo defuncti content. &c.* Poſterior pars traditur à pleriſque; prout videre eſt apud *Clarum §. Feudum. q. 45. n. 2. & Roſenthal cit. concl. q. 7. n. 37. & in Gl. n. 9.* idque ſumitur ex *cap. Imperialem; poſt princ.* ibi: *Nullius temporis præſcriptione impediente, de prohibit. feudi alienat. per Frider. lib. 2. feud. tit. 55. & eod. lib. tit. 40. de Capitulis Corradi cap. unic. §. Præterea*, ubi dicitur, quòd liceat dominis omnes alienationes feudi factas (ſine ipſorum conſenſu, aut ipſis ignorantibus; ut notat *Gl. ibid. V. Feudi factas*) nullâ obſtante præſcriptione, revocare: ſub eiuſmodi autem generali præſcriptionis prohibitione non cenſetur comprehenſa immemorialis, vel etiam illa, quæ eſt centum annorum, niſi id exprimatur; ut tradunt communiter DD. quod tamen limitat *Roſenthal c. l. n. 39.* ut non niſi tempore immemoriali, vel centum annorum præſcribatur feudum contra dominũ, caſu, quo emptor vel alius per alienationem feudum nactus, dominum per præſcriptionem omnino excludere velit, & ſic tam utile, quàm directum dominium ſibi acquirere: ſecus verò, ſi duntaxat jus feudi, ſeu utile dominium ſe præſcripſiſſe contendat, directo remanente penes dominum, omniáque obſequia vaſalli præſtare paratus ſit.

Porrò, ſi is, in quem feudum fuit alienatum, ſine conſenſu domini, illud 30. annis contra vaſallum præſcripſit, & dominus recuperet feudũ ſine conſenſu ſuo alienatum, non tenetur illud reſtituere vaſallo, vel heredibus eius; quia ob negligentiam id non meretur, cùm paſſus ſit feudum præſcribi, & ſic illud, quantum in ſe fuit, quaſi alienâſſe cenſeatur, juxta *l. Alienationis; 28. ff. de V. S.* & tradit *Abb. c. l. num. 15. & Roſenthal cit. loc. num. 42.*

CXI. Reſp. tertiò. Si extraneus, in quem alienatum eſt feudum, & translata eius poſſeſſio, rem non tanquam feudalem, ſed allodialem, ſeu propriam, annis 40. cum bona fide, poſſideat, præſcribit eius dominium directum adverſùs dominum; ut docet *Alexand. de Nevo in cit. cap. Ad audientiam; n. 52. h. t.* quamvis tali caſu dominus in integrum reſtitui debeat, ſi petat, ob juſtam ignorantiam, ne feudum perdat. Sed & vaſallus, ſi pro libero ſe gerat, bonâ fide, putans, non eſſe feudum, quod poſſidet; quia alteri in eo ſucceſſit, libertatem contra dominum, ſive directum dominium feudi per præſcriptionem 30. vel 40. annorum ſibi acquirere poteſt; ut docet *Abb. in cit. cap. Ad audientiam; n. 13. h. t. & ibid. Alexand. de Nevo num. 57. & 58.*

CXII. Quæritur ſecundò. Quo tempore præſcribatur feudum Eccleſiaſticum, vel emphyteuſis Eccleſiaſtica, hoc eſt, rei, cuius directum dominium, ſeu proprietas ad Eccleſiam pertinet? Reſp. Præſcribi adverſùs privatum vaſallum, vel emphyteutam tempore 30. annorum, ſi quidem, ſciente Eccleſiâ, novus vaſallus, vel emphyteuta rem poſſedit; ſi verò ignorante Eccleſiâ, cuius eſt dominium directum, & cuius intereſt hunc potiùs, quàm alium habere vaſallum, aut emphyteutam; non niſi centum annis perficietur præſcriptio; ut docent plures apud *Covarr. cit. p. 2. §. 2. n. 6.* quamvis ipſe *ibid. & Molina tract. 2. diſ. 70. n. 3.* exiſtiment, quòd poſſit quis tempore ordinario decem, vel viginti annorum, cum titulo, aut triginta ſine titulo dominium utile rei adverſùs obtinentem illud ab Eccleſia, quæ directum habet, cuíque in illo non præiudicatur, præſcribere; cùm tunc res non principaliter ad Eccleſiam, ſed ad privatum, adverſùs quem præſcribitur, pertineat. Quod tamen quoad feudum non videtur admittendum; quia hoc ſpeciale eſt in feudo, ut non præſcribatur minore tempore, quàm triginta annorum; ut tradit *Abb. in cit. cap. Ad audientiam; n. 16. h. t.*

§. V.

Quo tempore præſcribi poſſint Iura quædam ſpiritualia?

CXIII. Quæritur primò. Quo tempore præſcribi poſſint beneficia Eccleſiaſtica? Reſp. Beneficium Eccleſiaſticum, quod aliquis poſſidet, cùm tamen re verâ ad alium, cui legitimè collatum eſt, pertineat, poteſt cum bona fide, & titulo colorato, non quidem adverſùs Eccleſiam, ſed adverſùs eum, qui legitimum titulum in eo habet, præſcribi decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes, ſicut alia jura, & res immobiles; ut ex communi docet *Leſſ. cit. cap. 6. n. 34.* ſine titulo autem non poteſt præſcribi; quia ſine illo non præſumitur bonâ fide poſſideri beneficium: titulus autem ad beneficium non poteſt acquiri licitè ſine Canonica inſtitutione. *Reg. 1. Iur. in 6.* & conſtat ex *cap. 3. de inſtitut. Covarr. in reg. poſſeſſor. §. 10. n. 9. Molina tract. 2. de juſt. diſp. 70. n. 1.* Et hinc poſſeſſionem beneficii vacantis, in ordine ad uſucapiendum, nemo poteſt ordinariè acquirere, niſi ſciat, vel patiatur is, qui conferre poteſt, aut inveſtire; quia id commune eſt rerum incorporalium, ſeu Jurium poſſeſſionibus, & uſucapionibus, ut requiratur ſcientia, & patientia domini, cùm alioquin uſurpata cenſeatur eſſe poſſeſſio: vel niſi per tempus immemoriale quis poſſederit, quod præſumptionem inducit expreſſæ, vel tacitæ collationis factæ. *Laym. de Iuriſdict. ordin. concl. 54.*

CXIV. Ce-

CXIV. Ceterùm hodie extat Regula Cancellariæ Apoſtolicæ 33. in qua ſtatuitur, ut, ſiquis bonâ fide, cum titulo colorato, aliquod beneficium Eccleſiaſticum, abſque ſimoniaco ingreſſu, per triennium pacificè poſſedit, dummodo non ſit intruſus in beneficio diſpoſitioni Apoſtolicæ reſervato, per reſervationem generalem contentam in Corpore Juris, ſuper eodem beneficio taliter poſſeſſo moleſtari nequeat: per quam conſtitutionem præſcriptio beneficiorum, quæ de jure communi eſt decennalis, vel vicennalis, facta eſt triennalis. Idque ſtatutum fuit propter negligentiam non proſequentium jus ſuum intra triennium: ideóque denegatur eis poſtea actio in Judicio, ne beneficia ſub incerto titulo poſſideantur. Requiruntur autem plures conditiones expreſſæ in ipſa regula, ut ea locum habeat; prout videre eſt apud *Sanch. lib. 2. conſil. cap. 1. dub. 20. & 24. ac ſeqq.* Veluti primò. Bona fides, ſaltem talis, quæ excludat peccatum. Secundò. Poſſeſſio, ſive per ſe, ſive per alium, ipſius nomine, res poſſideatur. Tertiò. Ut ſit pacifica, id eſt, ſine lite mota: nam per citationem ſaltem validam, vel appellationem etiam extrajudicialem amittitur pacifica poſſeſſio. Quartò. Per triennium, illúdque completum. Quintò. Debet eſſe poſſeſſio continuata ab eadem perſona. Sextò. Ut ſit poſſeſſio beneficij Eccleſiaſtici collati in titulum, ſive per inſtitutionem, ſive per electionem, tranſlationem, permutationem, præſentationem. *Sanch. c. l. dub. 29. n. 4.* ſive ſit dignitas, aut officium Eccleſiaſticum; quamvis aliqui excipiant Abbatias mulierum; quia non ſunt propriè dicta beneficia. Septimò. Ut adſit titulus, ſaltem coloratus, ab eo ſcilicet, qui poteſtatem habet jure communi, vel ſpeciali beneficium conferendi, etſi fortè ob impedimentum v. g. excommunicationis, validè non conferat. Octavò. Ut non ſit ſimoniacus poſſeſſor, quod intelligendum eſt de ſimonia reali ab ipſo beneficiato commiſſa, & completâ, non de mentali, vel etiam conventionali. Nonò. Ut talis poſſeſſor non ſit intruſus aliquo ex modis, quibus quis jure communi cenſetur intruſus in beneficio, quod diſpoſitioni Apoſtolicæ generali reſervatione in Corpore Juris contentâ eſt reſervatum: de quibus plura videri poſſunt apud *Sanch. dub. 24. & multis ſeqq. Azor p. 2. Inſtit. lib. 7. cap. 35. & alios.*

CXV. Porrò, quamvis regula illa ſolùm videatur locum habere, negando actionem in foro externo contra poſſeſſorem triennalem ad repetendum beneficium: probabilius tamen eſt, quòd eadem regula jus, & titulum beneficii poſſeſſori tribuat, ita, ut Jus priſtini poſſeſſoris omnino extinguatur, & novus poſſeſſor poſſit, tranſacto triennio, illud ſine alia diſpenſatione, vel revalidatione tituli, retinere, etiam in foro conſcientiæ; idque ad vitandas lites, & tollendos ſcrupulos, quibus aliàs non ſatis conſultum eſſet: nam, cum S. Pontifex pleniſſimam poteſtatem habeat in beneficiis, poteſt ob bonum publicum ea his adimere, & aliis conferre: quare, cùm dicitur, quòd beneficium Eccleſiaſticum non poſſit licitè ſine inſtitutione obtineri, *cap. 1. de R. I. in 6.* id intelligendum eſt, ſeclusâ præſcriptione fundatâ in titulo colorato. *Azor cit. cap. 35. q. 8. Sanch. cit. loc. dub. 21. Leſſ. cit. cap. 6. dub. 10. num. 31. Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 8. num. 16.* licèt contrarium teneat *Covarr. cit. p. 2. §. 10. n. 10. Molina diſ. 70. num. 1.* noviſſimè *Palao cit. pun. 22. §. 13. num. 10.* ad cuius argumenta reſpondet *Lugo cit. diſ. 7. ſec. 7.* qui videri poteſt.

CXVI. Quæritur ſecundò. Quantum tempus requiratur ad præſcribendum jus eligendi Epiſcopum, vel alium ſimilem Prælatum? Reſp. vel extranei Clerici, qui non ſunt è Collegio, eligere volunt, excluſis Capitularibus: hoc caſu, cùm Jus commune eis reſiſtat, requiruntur quadraginta anni cum titulo colorato, v. g. prætextu privilegij Apoſtolici, vel tempus immemoriale, ſine titulo, juxta *cap. 1. h. t. in 6.* vel extranei eligere volunt, non excluſis Collegiatis, ſeu Capitularibus: tum non opus eſt titulo, ſed ſufficere videtur tempus longiſſimum, videlicet quadraginta annorum: tanto enim tempore præſcribitur contra Eccleſiam circa eiuſmodi jura. *cap. De quarta*; 4. *cap. Illud*; 8. *h. t.* quia in huiuſmodi incorporalibus ſola patientia habetur pro titulo *Gloſ. in cap. Cùm Eccleſia*; 3. *V. Brevitatem temporis de cauſ. poſſeſſ. & ibid. Imola num. 25. contra Abbat. ibid. num. 43.* qui titulum requirit, vel tempus immemoriale. Sed ratio eſt; tum quia hoc caſu jus non reſiſtit, ſeu non prohibet, quò minùs ex conceſſione Capitularium jus eligendi competere poſſit extraneo Clerico; tum quia non agitur de re gravis præjudicij: non enim res magni præjudicii cenſetur, ſi Clerici extranei habeant jus eligendi cum Canonicis; quia ratum eſt magis arbitrium, quod plurimorum Judicio comprobatur. *cap. Prudentiam*; 21. *de officio delegati.* ideóque hìc ſufficit bona fides ſine titulo. Idémque locum habet in jure confirmandi Prælatum. *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 9. num. 5. §. Id verò.* Confirmatur; quia huius juris poſſeſſio non acquiritur, niſi cum ſcientia, & patientia Capitularium, ſi Jus electionis ab extraneo contra Capitulum præſcribatur: poſitâ enim ſcientiâ, & patientiâ, adeſt præſcribendi titulus; conſequenter præſcriptio, etſi Jus repugnet, aut præſumptio ſit contra præſcribentem; quia ſcilicet è Corpore, ſeu Collegio Eccleſiæ non eſt (dummodo, ut ponimus, bona fides non deſit) quadraginta annis perficitur, juxta *cap. 1. h. t. in 6.* quamvis is, qui præſcribit, uni tantùm electioni interfuerit; quia Prælatus electus quadraginta annis Eccleſiam rexit. *Gloſ. in cit. cap. Eccleſia*; *V. In trium de cauſ poſſ. Laym. in cap. Bonæ*; 4. *n. 2. de poſtulat. Prælat.*

CXVII. Quæritur tertiò. Quo tempore præſcribi poſſit Jus patronatûs, ſive præſentandi ad beneficia? Reſp. primò. Si conſtet, Eccleſiam ab initio, vel olim fuiſſe liberam, neque adſit titulus, Jus patronatûs à laico non poteſt præſcribi adverſùs ipſam Eccleſiam, niſi tempore immemoriali; quia præſumptio Juris illi reſiſtit, cum titulo verò tempore quadragenario. *Covarr. cit. p. 2. §. 10. num. 2. Leſſ. cit. cap. 6. num. 31. Palao cit. §. 13. num. 12. Lugo cit. diſ. 7. ſec. 6. num. 90.* Si verò dubium ſit, an Eccleſia Parochialis fuerit libera, poterit à Parochianis quadraginta annis, cum titulo, præſcribi; quia ſic à laico poſſunt præſcribi Jura, & bona immobilia contra Eccleſiam: ergo multò magis etiam Jus patronatûs; cùm veriſimile ſit, ipſos eſſe Fundatores illius Eccleſiæ, quàm diu de alio Fundatore non conſtat, & omnes Eccleſiæ præſuman-

ſumantur eſſe liberæ; ſine titulo verò tempore immemoriali præſcribi poteſt à Parochianis; quia poſſeſſio temporis immemorialis inducit præſumptionem juſti tituli. *Covarr. cit. loc. num. 7. Leſſ. cit. loc. Molina diſ. 75. num. 7.* Similiter Jus præſentandi Rectorem in Eccleſia Collegiata, & multò magis ad ſimplicia beneficia, præſcribi poteſt prædicto modo, & tempore à laicis; quia ob immemorialis temporis poſſeſſionem, quæ habet vim tituli, præſumitur, quòd hoc jus Patronus ſibi reſervavit in ipſa fundatione, cum conſenſu Epiſcopi, vel quòd S. Pontificis privilegio ipſi fuerit conceſſum; licèt aliàs Fundatori talis Eccleſiæ non competat Jus præſentandi Prælatum, aut Rectorem, ſed electio eius ſpectet ad Capitulum. *Covar. cit. loc. num. 3. Leſſ. cit. loc. num. 32. Molina cit. diſ. 75. n. 8.*

CXVIII. Reſp. Secundò. Quando Eccleſia non eſt libera, ſed conſtat, illam patronum habere: tunc jus patronatûs à laico contra vetum patronum præſcribi poteſt, cum titulo colorato, decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes; ſine titulo, annis triginta, ſicut præſcribi poſſunt alia bona immobilia, & jura contra privatos; ut ex communi docet *Covarr. tit. p. 2. §. 10. num. 8. Leſſ. cit. loc. num. 33. Molin. cit. diſ. 70. n. 2. Lugo cit. loc. n. 90.* Ratio eſt; quia hoc caſu non præſcribitur contra Eccleſiam, cuius parùm intereſt, hunc, vel illum habere patronum, ſed ſolùm adverſùs priorem patronum, qui non gaudet ſpeciali privilegio, ut longiore tempore, quàm ordinario, contra illum præſcribi debeat.

Porrò, Jure novo Concilij Tridentini *ſeſſ. 25. cap. 9. de reform.* ſtatutum eſt, ut neque immemorialis temporis probatio aliter eis (qui jus patronatûs prætendunt) patrocinetur, quàm ſi præter reliqua ad eam neceſſaria, præſentationes etiam continuatæ, non minore ſaltem, quàm 50. annorum ſpatio, quæ omnes effectum ſortitæ ſint, Authenticis ſcripturis probentur, ſed de hoc decreto plura alibi.

§. VI.

De tempore, quo præſcribuntur Iura ſervitutum, obligationes, & actiones?

CXIX. Quæritur primò. Quo tempore præſcribantur ſervitutes? Reſp. Primò. Servitus mixta, quæ à re debetur perſonæ, ut eſt uſusfructus, uſus, & habitatio, præſcriptione acquiritur, cum bona fide, & titulo conceſſo ab eo (qui non erat dominus rei, vel poteſtatem non habebat conſtituendi, putabatur tamen eſſe, vel habere) decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes; ſine titulo verò annis triginta; prout habetur in *l. ult. in fine. C. de præſcript. long. tempor. Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 70. n. 4. Leſſ. cit. cap. 6. dub. 9. n. 27. & alii communiter.*

Secundò. Servitus merè realis, quæ à re rei debetur, ſive affirmativa, ſive negativa, ſive ruſtica, ſive urbana, ſive ſit continua, vel quaſi continua, quæ quantum eſt ex ſe, continuum actum, vel uſum habet (qualis eſt ſervitus oneris ferendi, ſtillicidii, tigni immittendi, aquæductûs) ſive ſit diſcontinua, cuius uſus per intervalla eſt; quia ab hominum actione pendet (ut eſt ſervitus itineris per fundum alienum, agendi jumentum, ducendi currum) cum titulo, & bona fide, præſcribitur decem annis contra præſentes, 20. verò contra abſentes. *cit. l. fin. C. de præſcript. long. temp.* neque requiritur ſcientia, & patientia eius, contra quem præſcribitur, quando adeſt titulus; ut ex communi tradit *Leß. c. l. n. 28.*

Tertiò. Servitus merè realis, ſi ſit continua, vel quaſi continua, abſque titulo, ſciente tamen, & patiente adverſario, contra quem præſcribitur, 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes præſcriptione acquiritur. *l. 1. & 2. C. de ſervitut. l. Siquis; 10. ff. Si ſervit. vindic.* & eſt communis ſententia apud *Leſſ. c. l.* Ratio eſt; ſi enim Dominus, vel is, cuius intereſt, ſciat, & permittat exerceri tale Jus, tam longo tempore, cenſetur illud ſponte concedere. Si verò ſit ſervitus diſcontinua, abſque titulo, non præſcribitur, niſi tempore immemoriali; ut colligitur ex *l. Servitutes; 14. ff. de ſervit.* & tradunt communiter DD. apud *Leſſ. c. l.* Neque verò hoc caſu neceſſaria eſt patientia, & ſcientia Domini, ſive eius, contra quem præſcribitur; quia poſſeſſio temporis immemorialis tribuit præſumptionem tituli, & privilegij. *Fachin. lib. 13. controv. cap. 82. in fine. l. Hoc jure; 3. §. Aquæ ductus. ff. de aqua quotid. & æſtiv. Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 9. n. 5.* Ratio autem diſparitatis inter ſervitutem continuam, & diſcontinuam, quoad hoc eſt; quia in hac v. g. ſervitute agendi jumentum per fundum alienum, non ita facilè potuit à domino adverti poſſeſſio huius Juris, ut poſſet eam impedire: cùm eius uſus ſit valde interruptus: neque poteſt aſſignari tempus, quo cœperit poſſeſſio: ideo ſine titulo non præſcribitur, niſi tempore immemoriali: at verò in ſervitute continua eius uſus facilè advertitur, cùm ſit continuus, vel quaſi continuus. *Leſſ. cit. loc. n. 28. §. Dico 5.* Porrò uſusfructus præſcribitur, ſine titulo triginta annis, ut ſuprà dictum; quia non eſt ſervitus plenè diſcontinua, ſed potiùs continua; cùm rei, ex qua percipitur, continuò adhæreat ipſum jus percipiendi uſumfructum, licèt fructus non ſemper percipiantur, ſed certis temporibus. *Palao cit. §. 13. num. 7.*

CXX. Illud hîc præterea notandum, quamvis ſervitutes reales negativæ, quæ ſcilicet in negatione conſiſtunt, eodem tempore præſcribantur, quo & affirmativæ: hoc tamen eſt inter utraſque diſcrimen, quòd in affirmativis (cuiuſmodi ſunt illæ, in quibus tribuitur jus agendi aliquid circa rem alterius, v. g. tigni immittendi in parietem vicini, ſtillicidia, aquæductus, item jus eligendi, præſentandi &c.) incipit poſſeſſio, & conſequenter etiam præſcriptio currere ab eo die, quo quis tali Jure, bonâ fide, utitur. In negativis verò, in quibus datur jus alicui impediendi, ne alter aliquid agat, v. g. ne altiùs ædificet, vel attollat domum ſuam, ne feneſtram in pariete ſuo aperiat, ne venetur in tali ſylva, ne electioni interſit &c. poſſeſſio incipit ab eo die, quo ſervitutem præſcribere volens alterum poſitivè prohibet, vel impedit, ne id, quod molitur, agat, v. g. ne altiùs ædificet, ne feneſtram aperiat, modò ille prohibitioni acquieſcat. *Leſſ. c. l. n. 29. Molin. cit. diſ. 70. n. 6. Laym. cit. c. 9. n. 6.*

CXXI. Quæritur ſecundò. Quanto tempore ſervitutes per præſcriptionem amittantur? Reſpond.

Uſu-

uſusfructus, & omnes ſervitutes reales per non uſum amittuntur 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes; prout ea preſsè habetur in *l. ult. C. De ſervitut.* Ubi tamen notandum eſt diſcrimen inter ſervitutes ruſticas, & urbanas, quòd ruſticæ, ſicut & uſusfructus, per ſolum non uſum tolluntur, neque requiritur; ut is, qui debet ſervitutem, aliquid faciat, quo incipiat præſcribere ſuam libertatem, ſed ſufficit ſolus non uſus eius, cui ſervitus competit. *l. Hæc autem jura; 6. ff. De ſervit. urban. prædior.* Neque etiam requiritur in præſcribente libertatem à ſervitute ruſtica bona fides, quâ putet, non deberi talem ſervitutem, vel neſciat alterum jus ſervitutis habere, ſed ſufficit, quòd is, cui ſervitus debetur, ſive ſciens, ſive ignorans, eâ non utatur, modò is, qui debet ſervitutem, eum non impediat, nec decipiat: ſic v. g. is, qui jus ſervituris habet eundi, agendi jumentum, ducendi plauſtrum, vel aquam per prædium alterius, amittit ſervitutem illam ſolo non uſu per 10. annos, ſi præſens, vel per 20. ſi abſens ſit. At verò ſervitutes urbanæ non amittuntur ſolo non uſu eius, cui ſervitus debetur; ſed inſuper requiritur, ut is, qui debet ſervitutem, & libertatem ab illa præſcribere vult, poſitivum actum contrarium ſervituti, bonâ fide, exerceat, ſéque à ſervitute liberum reddat: à quo tempore incipit præſcribere ſuam libertatem; prout habetur in *cit. l. Hæc autem jura*; v. g. ſi Titius habeat jus, ne vicinus altiùs tollat ædes ſuas, & luminibus ædium ſuorum officiat, non amittit Titius jus, niſi vicinus contra faciat, & altiùs ædificet, & ipſe, poſt illud factum, præſens per 10. annos, vel abſens per 20. ſileat. Similiter, ſi Titius habeat jus immittendi tignum in parietem vicini, ſi eximat tignum, & vicinus nihil faciat, quo impediat, ne Titius rurſum immittat tignum, is non perdit jus ſuum, non utendo illo, niſi vicinus obſtruat foramen, unde tignum exemptum, vel extractum eſt, & Titius per tempus ſtatutum 10. vel 20. annorum non utatur jure ſuo, neque tignum denuo immittat; tunc enim perdit jus ſuum, quæ ſunt exempla poſita in *cit. l. Hæc autem jura.* Ratio eſt; quia, niſi præſcribens immunitatem à ſervitute, exerceat actum contrarium alterius juri, non conſtituitur in poſſeſſione libertatis: ſine poſſeſſione autem non procedit præſcriptio. Requiritur autem, ut is, qui debet ſervitutem, bonâ fide agat, putans ſe liberum à ſervitute; adeóque neſciat, alteri jus ſervitutis competere: alioquin injuſtè faceret actum poſitivum contrarium ſervituti ab ipſo alteri debitæ, in quo injuriam inferret; ut patet ea ſuprà dictis. *Molin. tract. 2. diſ. 66. n. 8. & 9. Leſſ. cit. c. 6. n. 30. Laym. cit. c. 9. n. 7. Lugo cit. ſec. 6. n. 78.*

CXXII. Illud tamen hîc addendum, ſi jus ſervitutis non habeat uſum quotidianum; quia v. g. aliquis habet jus ducendi aquam ex fundo alieno, non quotidie, ſed alternis tantùm hebdomadis, vel menſibus, vel æſtate tantùm, requiritur ad amittendam talem ſervitutem per non uſum tempus duplicatum, videlicet 20. annorum inter præſentes. *l. Si ſic. 7. ff. Quemadm. ſervit. amitt. l. ult. C. De ſervitut.* Quod tamen extendi non debet ultra ſervitutes merè reales, neque, ſi tempus duplicatum excederet ſpatium 40. annorum; ut docet *Covarr. lib. 1. var. reſol. c. 17. n. 10.* an autem hoc caſu tempus duplicandum etiam ſit ad ſpatium 40. annorum inter abſentes, non conſtat; quia de hoc leges nihil ſtatuerunt. *Mol. cit. diſ. 70. n. 10 Laym. c. l. n. 7. Lugo c. l. n. 79.* probabilior tamen videtur ſententia negativa; quia in citatis locis ſolùm de præſcriptione inter præſentes eſt ſermo: ac proinde deciſio illa *cit. l. Hæc autem jura. ff. De ſervit. Urb. præd.* quoad abſentes incorrecta manet. *Gl. in l. ult. V. Deſidia. C De ſervitut. Palao cit. §. 13. n. 9.*

CXXIII. Quæritur tertiò. Quo tempore præſcribantur actiones, & debita, ſeu obligationes procedentes ex contractu, vel quaſi contractu, vel ex delicto? Reſpond. primò. Actiones civiles, tam reales, quàm perſonales, & obligationes, ſeu debita rerum mobilium, & immobilium, quæ per actiones exigi poſſunt, regulariter præſcribuntur XXX. annis contra creditores, cum bona fide. *l. Sicut; 3. C. De præſcript. 30. vel 40. ann.* quamvis aliquæ minore tempore præſcribuntur. *Molin. tr. 2. diſ. 71. num. 1. & 2. Leſſ. cit. c. 6. n. 36.* & alii communiter.

Excipitur ab hac regula actio hypothecaria; nam, ſi res hypothecata poſſideatur ab ipſo debitore, qui eam oppignoravit, vel eius heredibus, non præſcribitur adverſus creditores, niſi annis 40. currentibus à die, quo debitum ſolvendum erat. *l. Cum notiſſimi; 7. C. De præſcript. 30. vel 40. ann.* requiritur autem in debitore bona fides, quâ putet, ſe non debere, &, ut intra tempus illud quadragenarium creditor non exegerit debitum. *Leſſ. cit. c. 6. n. 37.* Si verò res poſſideatur ab alio ſecundo creditore, cui res poſtea etiam hypothecata fuit, iſte quoque non præſcribit, niſi 40. annis, vivente adhuc communi debitore: hoc autem mortuo, præſcribet 30. annis; quòd, ſi velit computare tempus, quo vixit debitor, requiruntur anni 40. ad præſcribendum; ſi denique res hypothecata poſſideatur ab alio tertio, qui nec debitor, nec creditor eſt, nec heres utriusque; quia fortè fuit vendita ei, qui ignorabat, eſſe hypothecatam; tum præſcribitur actio hypothecaria tempore ordinario, cum titulo, videlicet 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes, vel 30. ſine titulo; prout habetur in *cit. l. Cum notiſſimi; & l. 1. & 2. C. Si adverſ. credit. Leſſ. c. l. Molin. tr. 2. diſ. 69. n. 5.*

CXXIV. Reſpond. ſecundò, adverſùs Eccleſias, & loca pia, ſi agatur de rebus immobilibus præſcribendis, non præſcribitur aliqua actio, & obligatio, niſi ſpatio 40. annorum; ſi tamen talis ſit actio, quæ decennio ſaltem, vel longiore tempore, non autem breviore durat: & tunc ad præſcribendum adverſùs Eccleſiam Romanam requiritur tempus centum annorum; aliæ verò actiones, quæ breviore tempore, quàm decennio durant, adverſùs Eccleſias eodem tempore præſcribuntur, quo adverſùs privatos; ut conſtat ex *Auth. Quas actiones; junct. Gl. V. Durantibus; C. De SS. Eccleſ. Covarr. in reg. poſſeſſor p. 2. §. 2. n. 5. & 6. Molin. tr. 2. diſ. 71. n. 3.*

CXXV. Reſpond. tertiò. Legata, & fideicommiſſa non poſſunt præſcribi contra legatarium, & fideicommiſſarium, tempore ordinario, ſive longo 10. vel 20. annorum; ut habetur in *l. 3. §. pen. C. Commun. de legat.* ſed non niſi ſpatio 30. annorum; quia hoc tempus ſupplet defectum tituli in poſſeſſore bonæ fidei, ex communi ſententia DD. apud *Leſſ. cit. c. 6. n. 39.*

CXXVI. Reſpond. quartò. Obligationes procedentes ex delicto, indéque ortæ actiones criminales,

nales, ordinariè præſcriptione 20. annorum tolluntur, computando hoc tempus à die commiſſi criminis. *l. Querelam*; 12. *C. ad l. Cornel. de falſis.* Sunt tamen quædam delicta, quorum accuſatio minore tempore extinguitur; ut accuſatio adulterii quinquennio. *l. Mariti*; 29. §. *Præterea*; & *l. Quinquennio*; 31. *ff. Ad leg. Jul. de adul.* & *l. Adulter.* 5. *C. eod.* Item crimen peculatûs. *l. Peculatus*; 7. *junct. Gl. ff. Ad l. Jul. pecul.* Actio item injuriarum tendens, non ad damnum reſarciendum, ſed ad pœnam, vel civilem, vel criminalem, præſcriptione intra annum extingui poteſt. *l. Si non*; 5. *C. De injuriis. Lugo cit. diſ.* 7. *n.* 101. Quod autem dictum eſt de vicennali præſcriptione, idem dicendum eſt etiam de inquiſitione ex officio Judicis, quæ cùm ſuccedat loco accuſationis, hac ſublatâ, etiam illa ſublata cenſetur. *Clar. l.* 5. *Sent.* §. *fin. q.* 51. *n.* 2. *Laym. cit. c.* 8. *n.* 16.

Porrò quanto tempore per longam conſuetudinem præſcribatur contra legem, ſive civilem, ſive canonicam, dictum eſt ſuprà *lib.* 1. *tit.* 4. *ſec.* 1. §. 6. *n.* 34. & *ſeqq.*

§. VII.

Quomodo præſcriptio temporis immemorialis, & centenaria inter ſe differant, & qualiter utraque probetur?

CXXVII. Aſſertio prima. Poſſeſſio immemorialis vocatur, cuius initium hominum memoriam excedit. *l.* 2. §. *Idem labeo*; ibi: *Aut cuius memoria non extat ff. De aqua, & aqu. pluv. arcend. l. Hæc jura* 3. §. *Ductus aquæ. ff. De aqua*; *quotid.* ibi: *Cuius origo memoriam exceſſit*, ſcilicet hominum, qui nunc vivunt. *Gl. ibid. V. Memoriam.* Cenſetur autem excedere memoriam hominum, ſi excedat centum annos, qui eſt finis vitæ longævæ hominis. *l. An uſusfructus*; 56. *in fine ff. De uſufructu. l. fin. C. De SS. Eccleſ.* ideóque vita, ac memoria hominum ſolùm per centum annos durare præſumitur. Itaque poſſeſſio, & præſcriptio immemorialis inprimis differt à centenaria in eo, quòd, quamvis prior nullum certum, ac definitum annorum tempus requirat, exigit tamen, ut excedat centum annos, & de eius initio non conſtet: centenaria autem non exigit, ut procedat ultra centum annos, neque, ut incognitum ſit eius initium, ſive, ut hominum memoriam excedat. *Molin. tract.* 2. *de juſt. diſ.* 76. *n.* 1. *Palao cit. p.* 22. §. 12. *n.* 9. Secundò, differt, quòd in centenaria præſcriptione neceſſarius ſit titulus, qui allegetur, & probetur, ſiquidem præſumptio juris communis ſit contra præſcribentem: in immemoriali verò non eſt neceſſe probare, vel allegare titulum, cùm ipſa tanti temporis continuata poſſeſſio jus tribuat, ſi ſit capacitas in poſſidente. *Gl. in c.* 1. *V. Titulus*; & *V. Niſi*; *h. t. in* 6. *Covarr. in reg. poſſeſſor p.* 2. §. 3. *n.* 6. & 7. *Laym. lib.* 3. *tr.* 1. *c.* 8. *n.* 15.

CXXVIII. Ubi notandum primò. Probatâ poſſeſſione temporis immemorialis, cenſetur etiam probatum, dominium acquiſitum eſſe, & habet tale tempus vim privilegii, & conceſſionis, etiam in his, quæ ſunt Principi reſervata; & non ſolùm non eſt neceſſaria tituli allegatio, ut jam dictum; ſed neque requiritur ſcientia eius, contra quem præſcribitur, & probatâ præſcriptione tanti temporis, non admittitur probatio in contrarium. *Mynſing. cent.* 1. *obſ.* 30.

Notandum ſecundò. Præſcriptioni temporis immemorialis non obſtat, quòd conſtat, ante 200. vel 300. aut plures annos poſſeſſionem alicuius rei cœpiſſe, & anteà nullam fuiſſe, dummodo initium illius poſſeſſionis memoriam ſenum, qui nunc vivunt, etiam ex auditu, & relatione Majorum ſuorum excedat: neque etiam apertè ſciatur, quod fuerit initium talis temporis. *Navarr. conſil. ult. h. t. num.* 4. *edit.* 2. *Mol. cit. diſ.* 76. *n.* 3. *Laym. c. l.*

CXXIX. Aſſertio ſecunda. Differt etiam poſſeſſio, ſeu præſcriptio temporis immemorialis à centenaria in probatione: nam prior probari ſolet per teſtes, ad probandum autem tempus, cuius initii memoria non extat, requiruntur ſequentia. Primò, ut teſtes deponant, quòd ſemper viderint, & audiverint, ita eſſe, à ſuis Maioribus. Secundò quòd nunquam viderunt, vel audiverunt, fuiſſe obſervatum contrarium. Tertiò, quòd communis eſt, & fuit ſemper opinio, & fama publica, ſic fuiſſe, & quòd non extat de contrario uſu, vel de initio poſſeſſionis memoria. *Gl. communiter recepta*; *in cit. c.* 1. *h. t. in* 6. *Covarr. cit.* §. 3. *n.* 7. *Mol. c. l. n.* 5. Addunt aliqui, requiri præterea, quòd teſtes ſint 54. annorum, & de 40. annis teſtificentur, ſe ita vidiſſe, & audiviſſe. *Covarr. c. l. Mynſing. cit. obſ.* 30. Verùm *Gl. cit.* nihil de hoc requiſito expreſſit: & contrarium tenet *Molin. c. l.* quia non eſt neceſſe, ut teſtes, quando teſtificantur per 40. annos ſic obſervatum fuiſſe, ſint ætatis annorum 54. ita, ut tempore, de quo teſtificantur, jam puberes facti ſint: ideóque ſatis eſſe videtur, ſi 48. vel 50. annorum ſint.

Porrò, ſi contra hos teſtes adverſarius contrarium probare velit, debet producere teſtes, qui deponant, quòd viderint tali tempore contrarium, vel audiverint, à ſuis majoribus contrarium fuiſſe obſervatum. Quòd ſi in tali caſu utraque pars probârit pro ſe; tunc præferendi ſunt teſtes magis idonei, &, qui aptiora, ſeu veriſimiliora deponunt: ac plerumque præferendi videntur ii, qui dicunt, contrarium ſe vidiſſe, vel audiviſſe; quia hi deponunt ſuper affirmativâ, cùm alii in ſua depoſitione involuant negativam. *Gl. in cit. c.* 1. *V. Memoria.* Quod verò ad centenariam poſſeſſionem, ac præſcriptionem attinet, ea probari poteſt, vel per publicum inſtrumentum, ex quo de poſſeſſione à tempore centum annorum, vel ante centum annos comparatâ conſtat: vel per teſtes, quorum depoſitiones, ante illorum mortem, ad perpetuam rei memoriam, juridicè ſunt receptæ, & in ſcripta redactæ, juxta *c. ult. Ut lite non conteſtatâ* &c. vel qui de integro centum annorum ſpatio deponunt: nam teſtis deponere poteſt de iis, quæ ante pubertatem vidit, modò tempore, quo deponit, pubes ſit; neque requiritur, ut tempore, de quo deponit, pubertatis annos exceſſerit, niſi id ſpecialiter in jure ſtatutum ſit, ut in teſtamentis. §. *Teſtes*; *juncta Gl. V. Neque impubes*; *Inſtitut. de teſtam. Covarr. c. l. n.* 8. *Mol. cit. diſ.* 76. *num.* 4.

Digitized by Google

SECTIO IV.

DE NONNULLIS IMPEDIMENTIS præſcriptionis, quò minùs ea procedat, vel cœpta continuetur, & de reſtitutione adversùs eandem iam completam.

§. I.

Quando præſcriptio non procedat, ſeu non currat, vel dormiat, ſeu ſuſpendatur?

CXXX. Aſſertio prima. Præſcriptio dicitur non procedere, ſive non currere: quia ob aliquam cauſam oon incipit, vel non poteſt incipere: idque evenire poteſt; vel, quia deeſt poſſeſſio civilis, ſine qna non poteſt procedere præſcriptio; vel ex defectu bonæ fidei; vel etiam ex defectu tituli, quando ad præſcriptionem talem non ſufficit bona fides, ſine titulo; ut ad præſcriptionem triennalem, decennalem, & vicennalem; ut patet ex ſuprà dictis: vel denique ex incapacitate ipſius rei, quæ, vel ex lege, vel ex natura ſua, ſaltem in talibus circumſtantiis, præſcribi non poteſt. *Covarr. in reg. poſſeſſor p.* 2. §. 12. *num.* 1. *Leſſ. cit. c.* 6. *dub.* 16. *n.* 49. *Molin. tr.* 2. *diſ.* 78. *n.* 1. & 2. Sunt tamen quædam res, in quibus, licèt noo poſſit incipere præſcriptio, poteſt tamen continuari jam incepta: nam, ſi pater v. g. bona adventitia filii, qnorum uſumfructum habet, alienet, alienatio non valet, nec poteſt incipere præſcriptio adversùs filium, donec is patriam poteſtatem egrediatur; & tunc ſola præſcriptio 30. annorum contra illum procedere poteſt, ob malam fidem eius, qui alienavit; nt conſtat ex *l.* 1. §. *ult. C. De annali except. l.* 1. *juncta Auth. Niſi triennali. C. De bonis matern.* ſi tamen præſcriptio talium bonornm jam incepit, antequam ad filiumfam. pertinere cœperunt, poteſt continuari contra illum præſcriptio jam cœpta, neqne ceſſat, aut ſuſpenditnr ex eo, quòd ad talem filium bona illa pertinere incipiant. *Molin. cit. diſ.* 78. *n.* 4. *Leſſ. cit. c.* 6. *n.* 48. ſimiliter fundus dotalis, poſtquam dotalis eſt factus, non poteſt incipere præſcribi adversùs nxorem, cuius eſt. *l. In rebus*; 30. *C. De jure dot.* poteſt tamen còntinuari præſcriptio jam iocepta, antequam dotalis effectus eſſet. *l. Si fundum*; 16. *ff. De fundo dotali.* nbi habetur, licèt lex Julia, quæ vetat, fundum dotalem alienari, etiam ad præſcriptionem pertineat: non tamen interpellat eam poſſeſſionem, quæ per longum tempus fit, ſi, antequam fundus io dotem conſtitueretur, jam cœperat. *Mol. c. l.* Ratio eſt; qnia minùs requiritur ad continnandam præſcriptionem, qnam ad iochoandam: ſicut plus requiritnr regnlariter ad rei generationem, quàm ad eius conſervationem.

CXXXI. Aſſertio ſecnnda. Præſcriptio jam inchoata interdum dicitur dormire, quando nimirnm ceſſat currere ad tempus, propter impedimentum adveniens, ac interim ſuſpenſa manet, ſive quieſcit; ita tamen, ut ceſſante illo impedimento, denuo currat, & continuari poſſit tempus ſubſequens eum tempore præcedeote impedimentum, ad integrandam, & complendam præſcriptionem. Sic autem dicitur dormire præſcriptio primò, tempore hoſtilitatis, ſive belli; nt conſtat ex *c. Ex tranſmiſſa*; 10. *h. t.* Ubi talis caſus proponitur: Eccleſia Parochialis, & Matrix de Camenone jure proprietatis, ſeu incorporationis pertinebat ad Monaſterium Habeneoſe. Ea Eccleſia habebat ſibi ſubiectas alias Eccleſias filiales, ſeu Capellas, quarum Parochiani ad decimas, & alias oblationes, ſpectato Jure communi, Eccleſiæ matrici ſolvendas obligabantur (ita tamen, ut Sacerdoti, & Clericis, qui filiabus Eccleſiis præſunt, congrua ſuſtenſtatio provideatur. *c. Ad audientiam*; 3. *de Eccleſ. ædif.*) ſed Clerici, qui prædictas filiales Eccleſias obtinebant, paulatim omne jus Parochiale, præter jus funerandi, ſeu ſepulturæ, Matrici Eccleſiæ ſubtraxerunt. Conſultus de hac re Papa Lucius III. mandavit, ut decimæ, oblationes, & aliæ obventiones (non obſtante præſcriptiona, quæ tempore hoſtilitatis non currit) Eccleſiæ Matrici reſtituantur. Conſentit *text in c. Prima actione*; 13. *cauſ.* 16. *q.* 3. Ratio deciſionis eſt; quia tempore belli, ob hoſtium incurſus, jus non dicitur, cùm homines aliò diffugiant: non valenti autem agere tempus non currit. *l.* 1. *C. De ann. except.* ideo præſcriptio interim non currit, ſed quieſcit; ita tamen, ut ſublato poſtea impedimento hoſtilitatis, quò minùs actio in Judicio inſtitui potnit, præſcriptio iterum currat, ſubtracto inde tempore illo medio, quo curſus præſcriptionis ceſſavit, ſive illud modicum fuerit, ſive magnnm. *Gl. fin. hìc*, & *Abb. n.* 4. ubi addit, id habere locum, non tantùm ſecundùm Canones in Eccleſiis, & quoad perſonas Eccleſiaſticas, ſed etiam ſecundùm leges civiles, & in laicis.

Idémque pari ratione dicendum eſt, ſi tempore graſſantis peſtis jus non dicatur; ut docet *Bart. in l. Naturaliter*; 5. *n.* 23 *ff. De uſucap. Abb. hìc n.* 7. *Molin. cit. diſ.* 78. *n.* 9. Nam, quamvis id jure expreſſum non habeatur; qnia tamen non omnes caſus legibus comprehendi poſſunt; ideo, cùm unus pro facti ratione, ac ſpecie deciſus fuit, ea deciſio ad alios ſimiles caſus, ob rationis identitatem, extendi debet. *l. Non poſſunt*; 12. *ff. De legib.*

Secundò, dnrmit, ſen ſuſpenſa manet præſcriptio adversùs Eccleſiam, quando ea vacat, ſive caret Prælato; adeóque immediato defenſore. *c.* 1. & *ult. Ne ſede vacante &c.* vel, ſi Prælatus agere noo poſſit; quia excommunicatus, ſuſpenſus, captivus, vel quovis alio modo impeditus eſt ab agendo. *c.* 1. *c. Auditis*; 25. *h. t.* nbi habetur, quod tempns, qno Eccleſia, ſive Sedes Epiſcopalis vacavit, ſubtrahendnm ſit, neque computandnm ad conſtituendum tempus integrum ad præſcribendum neceſſarium. *Abb. hìc n.* 8. *Mol. cit. diſ.* 78. *n.* 7. & patet ex ſuprà dictis. Idque *Bart. c. l. n.* 25. & *Abb. in c.* 1. *n.* 3. *h. t.* extendunt ad tempus Imperii Romani vacantis, quòd neque tunc currat præſcriptio contra Jura Imperii, ſed quieſcat: idémque dicendum eſt de vacante Regno. *Molin. c. l.* Similiter adversùs Eccleſiam Romanam, tempore ſchiſmatis, non procedit præſcriptio: ſed interim ſuſpenſa eſt, ac dormit; qnia jura, & poſſeſſiones

ſiones Eccleſiæ malè defenduntur. c. *Cùm nobis*; 14. *h. t. Abb. in cit. c. Ex transmiſſa*; *n. 9.* & dictum ſuprà, §. 4. Tertiò dormit, ſeu ceſſat etiam præſcriptio adversùs pupillum, durante ætate pupillari, non item, cùm ad pubertatis annos pervenit. *l. Sicut*; 3. *C. De præſcript. 30. vel 40. ann. & Auth. niſi triennale. C. De bon. matern. Molin. c. l.*

CXXXII. Notandum hìc præterea primò: Quod dictum eſt, præſcriptionem non currere, ſed ceſſare, ac veluti dormire, & quieſcere, ſi is, contra quem præſcribitur, agere non poſſit, id ſolùm procedit, ſi quis impediatur agere, ob impedimentum juris, & intrinſecum: ſecus, ſi ob impedimentum facti, & extrinſecum: ut, ſi quis ſpectato jure communi, agere poſſit, ſed ob extrinſecam cauſam, v. g. neceſſariæ abſentiæ propter Rempubl. ab agendo impediatur; tunc enim præſcriptio currit, & perficitur, ſed impedito conceditur beneficium reſtitutionis in integrum, juxta *l. 1. ff. Ex quib. cauſ. majores &c.* Nam generalis regula eſt apud *Abbat. in cit. c. Ex transmiſſa*; *n. 13. & Felin. ibid. n. 8.* quòd impedito agere de jure non currat præſcriptio, ſed impedito agere de facto currat, quamvis reſtituendus ſit in integrum, ſi impedimentum juſtum fuit.

Verùm *Barb. in Collect. in cit. c. Ex transmiſſa*; *h. t.* ait, traditam doctrinam, quòd præſcriptio ipſo jure currat contra eos, qui non jure, ſed facto aliquo impediuntur, non habere locum, quando impedimentum facti eſt commune, ſeu generale, & notorium omnibus; quale eſt proveniens ex bello, vel ſchiſmate, & ſimilibus, quæ non ſunt impedimenta juris, ſed facti; quia non jus, ſeu lex, ſed factum tunc impedit agere in Judicio: & nihilominus tamen perinde, ac ſi eſſet impedimentum juris, impeditur ipſo jure præſcriptio, nec reſtitutio eſt neceſſaria. Aliud eſt de impedimentis facti, quæ nec generalia ſunt, nec notoria; qualia ſunt, ſi quis in exilio, vel captivitate detineatur; tunc enim non ipſo jure impeditur præſcriptio, ſed neceſſaria eſt reſtitutio, juxta *reg. ex Abbate traditam.*

Notandum ſecundo. Ob negligentiam Adminiſtratoris lege conſtituti minoribus natu, Eccleſiis, piis locis, ac cauſis, currit, & perficitur præſcriptio, etiamſi per ſe ipſas agere non poſſint, ut, ſi Epiſcopus loci agere negligat pro relictis indeterminatè ad ſuſtentationem pauperum, ad quem aliàs id pertinet, ſi alius executor non ſit conſtitutus. *l. Nulli*; 28. *l. Si quis*; 48. *C. De Epiſc. & Cleric.* Alia verò quoad hoc eſt ratio de patre, penes quem ſunt adventitia bona filii, ſi negligat pro iis agere: nam tunc non procedit præſcriptio contra filiumfam. quàm diu eſt ſub patria poteſtate, quia ea pater non, ut legitimus adminiſtrator filiis datus, ſed proprio jure uſusfructûs penes ſe tenet. *Abb. in c. Ad omnes*; 6. *n. 6. h. t.* ſicuti nec contra uxorem in rebus dotalibus, dum conſtante matrimonio agere non poteſt, currit præſcriptio. *l. In rebus*; 30. *C. De jure dot.* quia maritus dotem detinet, & adminiſtrat jure proprio, propter uſumfructum ad ſe pertinentem. *Abb. in c. 2. n. 10. & 11. h. t.*

§. II.

Quando, & quomodo præſcriptio interrumpatur, & an etiam per impetrationem privilegii contrarii?

CXXXIII. Aſſertio prima. Præſcriptio ſemel legitimè cœpta quandoque omnino interrumpitur, antequam compleatur, ſive ita ceſſat, ut, ſi ceſſante interruptionis cauſâ, ſive impedimento, curſus reviviſcat, & procedat, non continuetur cum tempore priore, ſed de novo debeat inchoari, & neceſſe ſit denuo incipere, & percurrere totum tempus ad præſcribendum requiſitum, cùm totum tempus præcedens interruptionem ſit extinctum; prout ſumitur ex *c. Illud autem*; 8. *h. t.* Ubi in fine dicitur, ſi probata fuerit interruptio, præſcriptio non tenebit. Eſt autem duplex interruptio, naturalis, & civilis; ut tradit *Gl. communiter recepta ibid. V. Interruptio*; & *Abb. n. 6. Covarr. in reg. Poſſeſſor. §. 10. n. 1. Mol. tr. 2. 2, de juſtit. diſ. 78. n. 10. & alii.* Naturaliter interrumpitur præſcriptio, quando aliquid ex his, quæ ad ſubſtantiam præſcriptionis requiruntur, deficit; ut, ſi amittatur poſſeſſio; quia v. g. per inundationem aquarum, aut fluminis occupatus eſt fundus; vel, ſi omiſſa ſit poſſeſſio civilis per ſpoliationem; idque locum habet, tum in rebus corporalibus; tum incorporalibus, ſive juribus; ut, ſi quis ſit in poſſeſſione eligendi, vel præſentandi, &c. vel una vice repulſus acquieſcat, & diſcedat, ex eo tempore amittit poſſeſſionem juris, & conſequenter interrupta eſt præſcriptio, ita, ut poſtea de novo eam inchoare debeat; vel etiam interrumpitur naturaliter præſcriptio, ſi ceſſet titulus, ſi quidem talis ſit præſcriptio, quæ titulum requirit: ſecus, ſi non requirat. *Mol. c. l.* Vel denique interrumpitur præſcriptio naturaliter, ſi bona fides ceſſet, ſeu amittatur; quia rei alienæ ſcientia intervenit; nam bona fides neceſſariò requiritur, non ſolùm ad inchoationem, ſed etiam ad continuationem, & progreſſum præſcriptionis: ergo, ſi adeſſe deſinat, curſus præſcriptionis interrumpitur, & omnino extinguitur, ita, ut redeunte bonâ fide, neceſſe ſit iterum de novo incipere præſcriptionem. *Abb. c. l. n. 9. Covarr. c. l. n. 2. Mol. c. l. n. 10.* contra Felinum, & alios, qui cenſent, ob defectum bonæ fidei præſcriptionem ſolùm dormire, & non omnino interrumpi. Ratio communis ſententiæ eſt: quia, vel poſſeſſor, ſuperveniente malâ fide, deſiit civiliter poſſidere, volens jam, ut ſuum poſſidere, quod ſcit eſſe alienum; & tunc interrumpitur præſcriptio, ob defectum poſſeſſionis civilis: vel vult adhuc injuſtè poſſidere rem, ut propriam, quam ſcit eſſe alienam; & tunc non eſt veriſimile, quòd leges, ſeu jura voluerint dare beneficium præſcriptionis injuſto illi poſſeſſori, propter injuſtam intentionem poſſidendi rem alienam; cùm tamen priori illi, qui deſiit civiliter poſſidere, id beneficium negent. *Lug. cit. ſect. 7. n. 150.*

CXXXIV. Civiliter interrumpitur præſcriptio, ex juris diſpoſitione, per actum aliquem Juridicum interpoſitum, videlicet motæ litis ſuper re ab altero poſſeſſa. Et inprimis quidem præſcriptio

triennalis per litis conteſtationem non interrumpitur, ſed continuatur, ac perfici poteſt, etiam durante lite, ita tamen, ut quamvis poſt lapſum interea triennium, adversùs poſſeſſorem ſententia lata ſit, res poſſeſſa reſtitui debeat ei, pro quo judicatum eſt, non habitâ ratione uſucapionis. *l. 2. §. ult. ff. de uſucap. Pro emptore; l. Julianus; 9. §. Proinde; ff. ad exhibend. l. Si poſt acceptum; 18. ff. de rei vind. Abb. in cit. c. Illud; num. 11. h. t. Covarr. cit. §. 12. num. 4. concl. 1. Molin. cit. diſ. 78. n. 12.* Nam hæc triennalis præſcriptio valde favorabilis eſt, & in favorem poſſidentis tantùm introducta. Præſcriptio verò longi temporis, videlicet X. annorum inter præſentes, & XX. inter abſentes circa rem immobilem, cum titulo colorato, per litis conteſtationem, coram Judice competente, interrumpitur; non verò per ſolam citationem. *l. Motæ litis; 26. C. de rei vindic.* Nam talis præſcriptio introducta eſt, partim in favorem poſſidentis, partim in odium jus ſuum recuperare negligentis; ut refert Gratianus in *c. Placuit; 15. §. Præſcriptionum; cauſ. 16. q. 3.* Idémque eſt dicendum de præſcriptione longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum, ſine titulo, quæ propter bonæ fidei poſſeſſionem, & prolongationem illam majoris temporis; æquiparatur præſcriptioni 10. vel 20. annorum cum titulo, & mixta quoque cenſetur. *Abb. in cit. c. Illud. n. 11. & 13. Covarr. cit. §. 12. concl. 2. & 3. Molin. cit. diſ. 78. n. 13.* Requiritur tamen, ut ſententia poſtea feratur contra poſſeſſorem ad hoc, ut per litis conteſtationem talis præſcriptio interrupta eſſe, cenſeatur. *Arg. l. Evidenter; 16. ff. de except. rei judic.* nam poſſeſſore poſtea abſoluto, per litis conteſtationem non interrumpitur præſcriptio; quia effectus iſte pendet ab eo, tanquam à conditione, quòd Actor, qui litem movit, in cauſa non ſuccubuerit: tunc enim non interrumpitur. *Mol. c. l. n. 14. Leſſ. cit. c. 6. n. 49.* Addunt aliqui, ad hoc, ut per litis conteſtationem præſcriptio interrumpatur, requiri etiam, ut Actor litem conteſtetur, animo illam proſequendi, & non tantùm animo interrumpendi præſcriptionem; ideóque, ſi litem abſque cauſa, ſponte deſerat, & non perſequatur, non eſſe interrupta præſcriptio: alij verò DD. communiter negant, id requiri; ut tradit *Gl. in l. ult. V. Humanæ. C. de præſcr. 30. vel 40. ann.* eámque veriorem apparere, ait *Covarr. cit. §. 12. n. 4. concl. 2.* Sed rectiùs diſtinguitur cum *Molin. cit. diſ. 78. n. 14.* vel ex circumſtantiis conſtat, aut vehemens eſt præſumptio, juxta arbitrium Judicis, litem dolo motam eſſe ab Actore, & conteſtatam, animo ſolùm interrumpendi præſcriptionem, eámque prolongandi; & tunc in utroque foro nec interrupta, nec prolongata cenſenda eſt præſcriptio; ut colligitur ex *cit. l. ult. C. de præſcript. 30. vel 40. ann.* Vel non eſt talis præſumptio, & non eſt cenſendum, præſcriptionem per litis conteſtationem interruptam, vel prolongatam eſſe, ſive Actor litem proſequatur, ſive non; ut colligitur ex eadem *l. ult.* & hoc eſt, quod communis ſententia DD. tradit.

Denique præſcriptio, quæ procedit cum mala fide, hoc eſt, à debitore conſcio, quòd v. g. ſervitutem, vel aliquid aliud debeat alteri, contra quem præſcribit, ex eo ſolùm, quòd creditor id non exigat, vel eo non utatur, interrumpitur per ſolam citationem, quippe per quam debitum virtualiter exigitur; prout habetur in *l. Sicut; 3. junct. Gl. V. Per executorem; & l. Cùm notiſſimi; 7. In princ. & §. Imò, & illud; C. de præſcr. 30. vel 40. ann.* quia talis præſcriptio ſolùm introducta eſt in odium ejus, qui non petit ſibi debitum. *Covarr. cit. §. 12. num. 4. concl. 4. Molin. cit. diſ. 78. num. 15.* Imò interrumpitur etiam per traditionem pignoris, vel per exhibitionem novæ exactionis, quæ à debitore creditori fiat, *cit. §. Imò, & illud;* quia eſt nova debiti confeſſio, & obligatio. *Mol. c. l.*

CXXXV. Ceterùm circa interruptionem præſcriptionis plura præterea notanda occurrunt. Nam primò, ſi præſcriptio, ſive naturaliter, ſive civiliter ſit interrupta, eâ poſtea, ceſſante impedimento, à bonæ fidei poſſeſſore denuo inchoari poteſt; ut tradit *Covarr. cit. §. 12. num. 6. & 7.* Idque fatentur omnes, ſi præſcriptio ſit interrupta naturaliter, modò adſit bona fides: idémque dicendum, ſi ſit interrupta civiliter. Veruntamen, ſi lis ſit conteſtata, requiritur tempus 40. annorum computandum à die, quo Actor deſtitit à lite proſequenda, ut actio præſcribatur; ut habetur *in l. ult. C. de præſcr. 30. vel 40. annor.* Unde, ſi intra id tempus 40. annorum ipſe Actor, vel ejus heredes actionem iterum intentent, & in judicio vincant, res, licèt fuiſſet præſcripta, debet eis reſtitui. *Molin. cit. diſ. 78. num. 22. Lugo c. l. n. 154.*

Notandum ſecundò. Per excommunicationem latam in Bulla Cœnæ Domini, & ſingulis annis promulgari ſolitam contra occupantes, & detinentes bona ad Eccleſiam Romanam ſpectantia non interrumpitur præſcriptio; quia ea fertur ſolùm contra poſſeſſores malæ, non bonæ fidei, qui probabiliter judicant, illam cenſuram ad ſe non pertinere. *Covarr. cit. §. 12. n. 5. Molin. cit. diſ. 78. n. 18.* Ubi rectè notant contra Felinum, quòd, etſi excommunicatio ſit quædam admonitio extrajudicialis S. Pontificis, tanquam Judicis ſupremi, eſt tamen ſolùm admonitio generalis comparatione ejus, qui bonâ fide poſſidet; ideóque vim citationis, aut litis conteſtationis ad interrumpendam præſcriptionem non habet, nec illum in mala fide conſtituit: ſecus eſt de admonitione particulari certæ perſonæ: hæc enim æquivalet litis conteſtationi, & interrumpit præſcriptionem.

Notandum tertiò. Ex eo, quod res poſſeſſa ab uno in alium transferatur, non impeditur, ſeu interrumpitur continuatio poſſeſſionis, ſi uterque bonâ fide poſſideat, ſed ſecundus poſſeſſor uti poteſt acceſſione temporis, quo poſſedit ipſius Anteceſſor, ac ſi ipſemet poſſediſſet. *l. Pomponius; 13. §. Cùm quis; ff. de acquir. poſſ. Palao cit. pun. 22. §. 16. n. 9.* Porrò, an, & quâ ratione, ſi interrupta ſit præſcriptio naturaliter, vel civiliter quoad rei poſſeſſionem, etiam cenſenda ſit eſſe interrupta quoad proprietatem, & vice versâ; tractat *Palao c. l. n. 6. & 7.* apud quẽ id videri poteſt. De interruptione præſcriptionis dictũ eſt ſuprà *n. 29. h. t.*

CXXXVI. Aſſertio 2. Qui impetrat privilegium contrarium præſcriptioni, ſi ea jam completa ſit, cenſetur recedere ab illa, eique renunciare: ſin autem præſcriptio completa non fuit; tunc interrumpitur, & impeditur curſus illius; quia poſt impetratum privilegium ceſſat bona fides; adeóque poſſeſſor deinceps ob malam fidem præſcribere non poteſt; prout ſumitur ex *c. Vemens; 19. h. t.* Nam ortâ controverſiâ inter Abbatem S.

Martini de Pannonia, & Veſprinenſem Epiſcopum ſuper decimis, & alijs quibuſdam juribus ſpiritualibus Simagienſis Parochiæ, & Comitatûs: Abbas poſtulabat, ut Epiſcopus nec per ſe, nec per alium impediat, quò minùs decimas ex illis locis percipiat, juxta privilegium Papæ Paſchalis, & S. Stephani Regis (quoad temporalia, quæ Rex donaverat; quia dedit locum, in quo Monaſterium, & Capellæ conſtructæ erant. *Gl. hîc V. Regis; junct. Gl. marg. lit. A. & Hoſtiens. V. eod.*) Epiſcopus verò decimas illas, quippe intra Diœceſis ſuæ terminos conſtitutas, ab Abbate, qui eas detinebat, reſtitui petijt: niſi jure ſpeciali eas ſibi competere probaret (quæ fuit legitima petitio, juxta c. 2, *de reſtit. ſpoliat. in 6. & c. 1. h. t. in 6.*) Quod verò ad alia Epiſcopalia jura attinebat, producta fuerunt privilegia à ſummis Pontificibus Paſchali, & Alexandro Monaſterio conceſſa, in quibus continebatur, quòd Clericis dictarum Eccleſiarum, & Capellarum ad Monaſterium pertinentium Chriſma, Oleum ſacrum, Conſecrationes Altarium, Baſilicarum, Ordinationes Clericorum, qui ad SS. Ordines promovendi eſſent, à Diœceſano, videlicet Veſprinenſi Epiſcopo, peterent, ſi is Catholicus eſſet, & gratiam Sedis Apoſtolicæ haberet (id eſt, in communione cum Romana Eccleſia permaneret, non excommunicatus, ſuſpenſus, aut interdictus. *Gl. hîc V. Gratiam*) atque prædicta gratis, & ſine ulla pravitate, exhibere vellet: alioquin à quolibet alio Præſule, ſeu Epiſcopo Catholico ea recipere poſſent. Sed adverſus hæc privilegia Abbas produxit aliud amplius privilegium à Clemente Papa conceſſum, vi cujus poſſent Clerici in Eccleſijs, & Capellis pertinentibus ad Monaſterium, ſupradicta ſpiritualia, à quocunque vellent Epiſcopo recipere. Verùm Innocentius III. hîc reſpondit, privilegium iſtud non rectè allegari, cùm per illud prioribus privilegijs non derogetur; quia nullam de ijs mentionem facit: præſertim, cùm in privilegio Clementis inſerta ſint hæc verba, *Salvis inſtitutionibus Romanæ Eccleſiæ, ejuſque Legatorum*: neque etiam obſtat præſcriptio, quam Abbas in ſuum ſubſidium opponebat (volens ſibi propter illam plus ex dictis juribus Epiſcopalibus competere) vel enim præſcriptio tum conſummata erat, quando Monaſterium privilegium impetravit à Papa Alexandro: & hoc caſu Abbas, & Monaſterium juri per præſcriptionem acquiſito renunciâſſe cenſetur: præſertim, quia Abbas coram Innocentio III. uſus fuit privilegio Alexandri: quod tamen intentioni ejus, quoad iſtum articulum, contradicit. Vel præſcriptio nondum fuit conſummata, ſed in proceſſu erat; & tunc, quia poſt impetratum privilegium Abbas, & Monaſterium bonam fidem non habuit; ideo ſecundùm Canones præſcribere non potuit.

CXXXVII. Notandum hîc primò. Si quis priùs impetravit privilegium, cum certa moderatione, ſeu reſtrictione; ſed poſtea impetret aliud privilegium, ſine tali modificatione, ſeu limitatione, in quo nulla ſit mentio privilegij priùs impetrati; tum non valet privilegium poſteriùs impetratum; prout ſumitur ex hoc c. nam Abbas, & Monaſterium exhibuit priùs privilegium Papæ Paſchalis, & Papæ Alexandri, in quibus continebatur, quòd Clerici Eccleſiarum, vel Capellarum ipſius Monaſterij poſſit recipere Eccleſiaſtica Sacramenta ab Epiſcopo Diœceſano, ſi Catholicus fuerit, & Communionem Sedis Apoſtolicæ habuerit, & gratis ea contulerit; alioquin ab alio, à quo maluerint, eadem liberè recipere poſſint. Sed poſtea idem Abbas, & Monaſterium impetravit aliud privilegium à Papa Clemente, in quo ipſi Monaſterio fuit conceſſum amplius privilegium, ſine moderatione in priore privilegio adiecta; nempe, ut à quocunque Epiſcopo Catholico poſſint recipere Eccleſiaſtica Sacramenta, quod non valuit; quia de prædictis privilegijs Paſchalis, & Alexandri nullam faciebat mentionem. *Gl. hîc V. Infrà; & V. Clementis. Abb. num. 4.* Ratio eſt; quia, ſi Pontifex ſciviſſet, vel recordatus fuiſſet, ſe prius privilegium modificatum dediſſe; per quod jus conferendi Sacramenta Epiſcopo reſervatum fuit, cui etiam jure communi competit, non conceſſiſſet poſtea ſecundum privilegium, ſine tali moderatione. *Innoc. in cit. c. Veniens; num. 4.*

Notandum ſecundò. Si quis præſcriptione completâ, privilegium eidem contrarium impetret, cenſetur ab eo recedere velle, eíque renunciare; prout ſumitur ex *cit. c. Veniens*; in quo Abbas, & Monaſterium dicebat, quòd Clericis ſuarum Eccleſiarum, jure præſcriptionis, recipere Sacramenta liceat, à quo vellent Epiſcopo: ſed in privilegio Papæ Alexandri dicebatur, quòd primò à Diœceſano ſuo illa poſtulare teneantur: adeóque privilegium, quoad hunc articulum, contradicebat præſcriptioni, & ita impetrando contrarium privilegium, cenſetur Abbas, & Monaſterium renunciâſſe præſcriptioni. *Gl. hîc V. Intentioni; & Innoc. num. 5. Abb. num. 18.* Neque verò neceſſe eſt ad hoc, ut quis antecedenti præſcriptioni contrariæ, & completæ renunciare cenſeatur, ipſum privilegio impetrato uſum fuiſſe, ſed ſufficit ſola impetratio: nam ſolus animus ſaltem ad tacitam renunciationem ſui juris ſufficit, qui ſatis præſumitur ex impetratione juris, ſeu privilegij contrarij; ut tradit *Gl. hîc cit. V. Intentioni; & Abb. num. 19.* Quod verò in textu hujus c. additur, *præſertim, cùm privilegio illo ſit uſus*, per illam voculam, *præſertim*, oſtenditur, quòd etiam, ſecluſo uſu, impetrans privilegium contrarium præſumi debeat tacitè renunciâſſe præſcriptioni completæ. *Abb. hîc num. 20.*

Notandum tertiò. Si privilegium ſit contrarium præſcriptioni, quæ nondum erat completa, ſed adhuc currebat; tunc propter malam fidem ſupervenientem, impeditur, & interrumpitur præſcriptio; quia impetrans ſimpliciter privilegium contrarium præſcriptioni videtur fateri, ſe credere rem ad ſe non pertinere; prout habetur in fine *hujus c. Abb. ibid. num. 18.*

Notandum quartò. Si privilegium non ſit contrarium præſcriptioni antecedenti, tum iterum diſtinguendum eſt: nam vel præſcriptio erat completa, & tunc impetrans privilegium non cenſetur renunciare præſcriptioni, ſed videtur illud impetrâſſe abſolutè, & ſub eadem forma, ſicut ex vi præſcriptionis competit, ad majorem cautelam, & corroborationem prioris præſcriptionis, & juris; ut tradit *Innoc. hîc num. 5. & Abb. num. 18.* ut, ſi fortè in judicio exceptio, ſeu defenſio contra Actorem ex uno capite probari non poſſit, ex altero probetur; quia facilius probatur aliquid

aliquid per privilegium, quàm per præſcriptionem. Vel præſcriptio non erat completa, & tunc putat *Abb. c. l.* impediri, & interrumpi curſum præſcriptionis inchoatæ; quia impetrans privilegium præſumitur eſſe in mala fide, quamvis de novo poſſit inchoari præſcriptio. Verùm probabilius eſt, quòd, etiamſi præſcriptio non ſit completa, poſſit privilegium, quamvis in aliâ, & aliquo modo contrariâ formâ impetrari, ad majorem cautelam, ita, ut ſub conditione inſervire poſſit, ſi videlicet præſcriptio de jure non ſubſiſtat, neque impediatur, aut interrumpatur præſcriptio, eò quòd impetrans privilegium videatur dubitâſſe de jure ſuo; quia tale dubium malam fidem non inducit, ſi poſt inchoatam cum bona fide præſcriptionem, ſuperveniat, & veritas deprehendi non poſſit; ut dictum ſuprà *num. 58. & notat. Alex. de Nevo in cit. c. Veniens; num. 37. h. t.*

§. III.

Quibuſnam remedium reſtitutionis in integrum competat adversùs præſcriptionem?

CXXXVIII. Conceditur hoc remedium primò Minoribus XXV. annis adversùs præſcriptionem, etiam longiſſimi temporis XXX. vel plurium annorum, completam, & finitam, idque intra quadriennium continuum, poſt impletum XXV. ætatis annum, uſque ad expletum annum XXIX. computandum à die præſcriptionis completæ, & à Minoribus cognitæ. *l. unic. C. Si adverſ. uſucap. l. ult. C. de temp. in integr. reſtit. l. ult. C. in quib. cauſ. reſtit. in integr. neceſs. non eſt.* datur autem ob ſolam læſionem in ætate minore factam, tametſi nulla eorum ignorantia, vel aliud impedimentum interveniret. *Molin. tr. 2. de juſtit. diſ. 80. num. 1. Laym. lib. 3. tract. 1. c. 8. n. 20.*

Secundò. Idem beneficium reſtitutionis ſimili modo competit Eccleſijs, aliiſque pijs locis, poſt completam præſcriptionem XL. vel centum annorum, quòd ſimiliter numerari debet à die ſcientiæ, præſcriptionem contra Eccleſiam eſſe completam; ut colligitur ex *c. 1.* ibi: *Negligenter omiſerit; de in integ. reſtit. in 6. Covar. in reg. poſſeſſor. p. 3. §. 3. num. 4. Mol. c. l. num. 21.* ubi addit, quòd hæc reſtitutio detur etiam adversùs aliam Eccleſiam, iuxta *c. Auditis; 15. h. t.*

Tertiò. Etiam Majoribus XXV. annis conceditur reſtitutio in integrum adversùs præſcriptionem completam; ſed non niſi ex juſta cauſa, ob quam impeditus quis fuit, res, & jura ſua, dum contra eum præſcriptio currebat, repetere, juxta *l. 1. ff. ex quib. cauſ. Majores; & l. ult. C. de temp. in integrum reſtitut.* Idque procedit, non ſolùm quoad præſcriptionem longi temporis, ſed etiam longiſſimi 30. vel 40. annorum; quia in citt. legibus reſtitutio majoribus abſolutè conceditur ex juſta, & probabili cauſa, non quidem ſecundùm rigorem juris communis, ſed ex prætoria æquitate. *Palao cit. p. 22. §. 17. num. 3.* Datur autem Maioribus quoque quadriennium continuum numerandum à die ceſſantis impedimenti, ex quo ceſſavit invincibilis ignorantia præſcriptionis; quia ex tunc, & non antea cenſetur intervenire negligentia petendi reſtitutionem. *Arg. c. 1. & 2. de reſtit. in integr.* & tamen, ſi impedimentum, & ignorantia ceſſavit, ante completam præſcriptionem, remanente adhuc tempore ſufficiente ad interrumpendam præſcriptionem per litis conteſtationem, hoc remedium reſtitutionis poſtea non datur ob domini negligentiam, juxta *l. Ab hoſtibus; 16. §. ult. junct. l. ſeq. ff. ex quib. cauſ. maiores, Covarr. cit. p. 3. §. ult. num. 3. Molin. cit. diſ. 80. num. 3. & 4.*

CXXXIX. An autem etiam ex cauſa juſtæ, & invincibilis ignorantiæ detur reſtitutio in integrum Maioribus, controvertitur. Affirmant communiter DD. apud *Covarr. c. l. num. 1. & 2.* ſaltem adversùs præſcriptionem longi temporis, non autem longiſſimi, dummodo Maior probet, cum juſta, & probabili ignorantia, vel omnino ſine ſua negligentia, præſcriptionem fuiſſe peractam. *Leſs. c. l. num. 52. Molin. c. l. num. 5. Laym. c. l. num. 22.* ubi tamen addit, in hac re cuiuſque Tribunalis conſuetudinem ſpectandam eſſe. Negativam tamen ſententiam tenet *Fachin. l. 1. controv. c. 69. Palao cit. §. ult. num. 5.* quia ex jure non ſufficienter colligitur, Maioribus concedi reſtitutionem contra completam præſcriptionem, imò nec Minoribus, & Eccleſijs ex cauſa ignorantiæ: tum quia præſcriptio æquè præiudicat ignoranti, & ſcienti; ut conſtat ex *c. Vigilanti; 5. h. t. & l. ult. C. de præſcr. long. temp.* Vnde ne præſcriptio obſit ignorantibus, longius tempus conceſſum eſt abſentibus, quàm præſentibus, ut adversùs illos præſcribatur: ſed plura videri poſſunt apud *AA. citt.*

Ceterùm, quamvis concedatur reſtitutio in integrum, etiam Maioribus, non tamen propterea omnino inutilis erit præſcriptio: tum quia non conceditur ultra quadriennium, neque Maioribus, ſine legitima cauſa: tum quia reſtitutio non impedit, quò minùs is, qui præſcribit, acquirat dominium rei, quam præſcribit, licèt revocabiliter; ita, ut interim, dum reſtitutio non petitur, & conceditur, réſque reſtitutionem repetenti non adiudicatur, ille, qui præſcripſit, ſit verus dominus rei præſcriptæ, & in foro etiam conſcientiæ illam retinere poſſit: &, ſi intra quadriennium non petatur, poſtea ab eo repeti ampliùs non poſſit. *Molin. cit. diſ. 80. num. 6. & 7.*

TITVLVS XXVII.

DE SENTENTIA ET RE IUDICATA.

Expeditis ijs, quæ tum ad proceſſum Iudicii, tum ad probationes, & exceptiones ſpectant, ſequitur, ut nunc agatur de ipſa ſententia Iudicis, ad quam ferendam, poſt concluſionem in cauſa, Iudex procedere debet: & quia ſententia lata, ſi ab ipſa legitimè non ſit appellatum, tranſit in rem iudicatam; ideo inſcribitur hic Titulus de ſententia, & re iudicata, qui extat etiam in Sexto, & Clementinis.

SECTIO I.

DE SENTENTIA.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit ſententia, & quomodo à re iudicata differat?

I.

Assertio I. Sententia in genere definiri poteſt, quòd ſit judicialis deciſio rei controverſæ per pronunciationem Judicis rite factam liti finem imponens. Dicitur ſententia à ſentiendo, eò, quòd Judex per eam, quid ſuper re propoſita ſentiat, declarat. Ea verò duplex eſt, alia definitiva, alia interlocutoria. Illa eſt, quæ principalem cauſam, ſeu controverſiam in judicium deductam definit, eique finem imponit per abſolutionem, vel condemnationem; prout definit *Gl. in Clement. unic. V. Definitiva; de ſequeſt. poſſeſſ. Hoſtienſ. in ſumma n. 3. h. t. Abb. ad Rubr. huius tit. n. 4. Durand. in ſpecul. lib. 2. part. 3. de ſentent.* §. 5. Neque tamen requiritur, ut ſententia definitiva contineat abſolutionem, vel condemnationem per verba expreſſa. *Abſolvo*, vel *Condemno*, ſed ſufficit, ſi contineat virtualiter, & per verba æquipollentia. *Bart. in l. 5. n. 4. ff. de re judic.* nam, quando ad formam actûs non requiruntur certa verba, ſed ſolùm verba in genere, ſufficiunt æquipollentia. *l. 5. §. Si quis ita; & §. fin. ff. de V. O.* Vt, ſi Judex pronunciet, Titium nibil debere Caio, abſolviſſe; vel, ſi juſſerit ſolvere, aut præſtare, quod ab eo petitur, condemnâſſe cenſetur. *Hiltrop. in proceſſu judiciar. p. 4. num. 9.* Interlocutoria ſententia eſt, quæ non ſuper principali negotio, ſed ſuper aliquo emergente, vel incidente articulo, inter principium, & finem cauſæ, fertur, v. g. ſuper dilationibus dandis, vel teſtibus producendis, recipiendis, examinandis, repellendis, & ſimilibus negotiis incidenter in judicio ſe offerentibus. *Gl. cit. loc. Durand. c. l. §. 2. num. 1. & 3. Hoſtienſ. in ſumm. n. 2. h. t. Maranta de ordin. judic. p. 6. in actu 3. de ſent. n. 2.* Dicitur autem interlocutoria à modo proferendi; quia ſummariè inter partes, interim, dum exſpectatur judicium definitivum, Judex ſuper aliquo incidente, vel emergente actu interloquitur; vel quia inter partes loquendo, ſine ſolemnitate ſcripturæ, pronunciat. Unde, quidquid Judex decernit, vel ſtatuit in Iudicio, poſt litem conteſtatam, ante ſententiam definitivam, faciens ad cauſam controverſam, ſententia interlocutoria dicitur. *Hiltrop. c. l. n. 12. & 13.*

Porrò ſunt & aliæ plures differentiæ inter ſententiam interlocutoriam, & definitivam: nam ab hac appellari poteſt, non item regulariter ab illa, ſaltem Jure civili, de quo *tit. ſeq.* Secundò. Sententia definitiva ſemel à Judice lata ordinariè non poteſt ab illo revocari; quia poſtquam ſententiam dixit, Judex eſſe deſinit. *l. Iudex; 55. ff. de re judic.* ſecus eſt de interlocutoria, quæ revocari poteſt ante definitivam à Judice, & quoad eum nunquam tranſit in rem judicatam. *l. Quod juſſit; 14. ff. eodem. Marant. c. l. n. 7.* Tertiò. Sententia definitiva debet ſcribi, & ex ſcripto recitari, ut infrà dicetur: non item interlocutoria. *Marant. c. l. n. 12.* Quartò, in ſententia definitiva debet ſervari ordo judiciarius, non autem in interlocutoria. *Mar. c. l. n. 20.* apud quem plures differentiæ inter utramque ſententiam videri poſſunt.

II. Aſſertio 2. Eſt tamen prætereà alia quædam ſententia interlocutoria, quaſi media, ſeu mixta, quæ ſcilicet habet vim ſententiæ definitivæ: cuiuſmodi eſt ſententia, poſt quam non ſperatur alia ſententia ferenda; quia imponit finem illi inſtantiæ, ut ſententia abſolutoria ab obſervatione judicij: item ſententia, per quam pronunciatur, appellationem eſſe deſertam, vel præcipitur, ſolvendũ eſſe: ſententia de immittendo aliquem in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, vel per quam alicui mulcta imponitur; vel per quam finitur officium Judicis, ut, ſi Judex pronunciet, ſe eſſe incompetentem: vel per quam definitur unus articulus ſubſtantialis cauſæ principalis: vel per quam admittitur exceptio peremptoria, & aliæ ſimiles, quas refert *Marant. c. l. n. 42. & ſeqq. Hiltrop. cit. tit. 1. §. De interlocutoria ſententia.* Porrò ſententia interlocutoria habens vim definitivæ, non ſolùm quoad formam, & effectum interponendæ appellationis, ſed etiam quoad alios juris effectus, æquiparatur veræ definitivæ: paria enim ſunt, ſententiam eſſe definitivam, vel habere vim definitivæ: ac proinde, ſicut definitiva, revocari non poteſt, & ab illa etiam appellari poteſt; ut tradit *Gl. recepta in c. ult. V. Inanes; de elect. in 6. Gail lib. 1. obſ. 30. n. 5.*

III. Aſſertio 3. Sententia definitiva, quæ propriè, & abſolutè nomen ſententiæ meretur, differt in eo à re judicata, quod ſententia ſit ipſa pronunciatio, ſeu definitio Judicis; adeóque ipſa condemnatio, vel abſolutio Rei conventi, per quam finis controverſiæ, ſeu cauſæ principali imponitur, vel ſaltem inſtantiæ judicij: Res judicata verò dicitur, ipſa cauſa controverſa, de qua ſententia lata eſt, & quæ finem controverſiæ pronunciatione, id eſt, ſententiâ Judicis accipit, quod contingit abſolutione, vel condemnatione; ut dicitur in *l. 1. ff. de re judic.* ac proinde ſententia ſe habet per modum agentis, & cauſæ; res judicata verò eſt ipſum pronunciatum, & ſe habet per modum facti: illa non tam negotio, quàm inſtantiæ finem imponit: hæc verò controverſiam omnino extinguit, & terminat. *Zaſ. in Comment. n. 1. ff. de re judic. & in Comment. Decretal. h. t. n. 1.* Quamquàm etiam ipſa ſententia definitiva interdum res judicata appelletur: quo pacto dici ſolet, ſententiam tranſire, vel tranſiviſſe in rem judicatam, tum reſpectu judicis, qui latâ ſententiâ dicitur functus ſuo officio. *c. In litteris; 9. in fine, de offic. judic. deleg.* tum reſpectu cauſæ deciſæ per ſententiam, ſaltem a qua poſt lapſum decendium, appellari non poteſt: nam ſententiam, à qua adhuc appellari poteſt, non poſſe dici rem judicatam; adeóque non niſi poſt decem dies, tradunt communiter Canoniſtæ apud *Bart. in Rubr. ff. de re judic.* quamvis contrarium teneat *Abb. ad Rubric. h. t. n. 3.* ubi ait, quòd ſtatim, ac promulgata eſt ſententia definitiva, dicatur res judicata, tum reſpectu Judicis, tum reſpectu materiæ in ea contentæ, ſive cauſæ deciſæ, etiamſi poſſit appellari à ſententia, eáque retractari; ita tamen, ut ante elapſum decendium, non habeat auctoritatem rei judicatæ irrevocabiliter, juxta *c. Quod ad conſultationem; 15. h. t.*

Verùm etſi hæc videatur ferme eſſe quæſtio de nomi-

nomine; propriè tamen loquendo, ſententia à re judicata diſtinguitur, quòd ſeutentia dicatur lata eſſe, ſimul atque Judex eo animo pronunciavit, ut à tota lite, ſeu controverſia partes diſcedere velit. *l. Qualem*; 19. §. *Dicere*; *ff. de recept. arbitr.* Nomine verò rei judicatæ illa demum ſententia intelligitur, quæ nec de facto per appellationem ſuſpenſa eſt, nec per illam, utpote decendio elapſo, ampliùs ſuſpendi poteſt; ut patet ex *l. Eleganter*; 23. §. *Si poſt rem judicatam*; ibi: *quæ* (ſcilicet ſententia) *nullo remedio attentari poteſt. ff. de condict. indebit.* ubi *Gl. V. Attentari*; ait, quod *Arg. huius l.* quidam dixerunt, quòd res judicata non eſt, niſi demum, quando provocari non poteſt: cui diſtinctinni etiam ſuffragatur diverſitas titulorum in *C. de ſententiis, & aliis de re judicata*; quæ niſi eſſent diverſa, non eſſent tituli diverſi, quamvis unum quandoque pro alio ponatur, ſententia pro re judicata, & vice versâ; ut notat etiam *Bart. in Rubr. ff. de re judic. n. 1.*

§. II.

Qualis ſententia ſit ferenda?

IV. Aſſertio 1. Sententia à Judice ferri debet „ ſecundùm Legum, & Canonum præſcripta: nam „ ſententia contra leges, aut Canones prolata, eſt „ ipſo jure irrita, licèt ab illa non fuerit appellatum; prout reſcripſit S. Gregorius Papa I. *in c. Sententia*; 1. *h. t.* adeò quidem, ut ſententia lata contra legem civilem ſit nulla, etiam in foro Canonico; quia Eccleſia approbat leges civiles, ſeu ſeculares, quæ non ſunt contrariæ SS. Canonibus, non autem ſtatuta particularia Magiſtratuum laicorum. *Abb. hic n. 2.*

Ubi notandum ex eodem Abbate hîc *n. 6.* quòd ſententia Judicis duobus modis poteſt eſſe contra Jus Civile, vel Canonicum: vel enim eſt contra Jus, quod reſpicit merita cauſæ tantùm, vel contra jus reſpiciens aliud aliquid extrinſecum, & diverſum à meritis cauſæ. Priore caſu iterum diſtinguendum eſt: vel enim ſententia eſt lata contra Jus, ita, ut error juris, ſive repugnantia cum lege, vel Canone in ſententia exprimatur; & hoc caſu ſententia eſt ipſo jure nulla, nec appellare neceſſe eſt. *l. 1. §. Item, cùm contra*; *ff. quæ ſententiæ ſine appell. reſcind. l. Si expreſſim*; 19. *ff. de appell.* ubi Gl. in caſu exemplum affert, ut, ſi Judex pronunciet, Minorem XIV. annis poſſe teſtari; non enim valet ipſo jure hæc ſententia: vel, ſi controverſia ſit de validitate certæ electionis, & Judex pronunciet, electionem valere; quia ſuſpenſi poſſunt eligere: talis ſententia eſt ipſo jure irrita. *Abb. c. l.* Vel ſententia lata contra Jus non continet expreſſum juris errorem, ſeu repugnantiam cum jure; hoc caſu, valet ſententia, & tranſit in rem judicatam, ſi intrá X. dies ab ea non ſit appellatum, etiamſi lata ſit contra jus litigatoris; adeóque injuſta ſit; modò contra jus Conſtitutionis, ſive contra legem expreſsè lata non fuerit. *c. Cùm inter*; 13. *in fine*, *h. t. l. Cùm prolatis*; 32. *ff. eodem*; v. g. ſi quis allegato privilegio competente, nihilominus condemnetur, eo tamen non expreſſo in ſententia; tunc pronunciatur contra jus litigatoris, non etiam Conſtitutionis, ſive contra legem; & regulariter tenet ſententia, atque appellatio eſt neceſſaria. *cit. l. 1. §. Item, cùm contra*; *ff. quæ ſentent. ſine appell. reſcind.* quia Jus præſumit, Judicem rectè proceſſiſſe. *Abb. in cit. c. 1. num. 7. h. t.*

V. Excipi debet, niſi injuſtitia ſententiæ ſit notoria; tunc enim ipſo jure irrita eſt ſententia; prout ſumitur ex *c. Inter ceteras*; 9. *h. t.* ubi ſta- „ tuitur: Si cauſa alicui Judici delegato commiſſa „ ſit, appellatione remotâ, iſque ſententiam ini- „ quam ferat, ea reſcindi debet, neque ſervanda „ eſt, ſi manifeſtam contineat iniquitatem; quia „ nimirum lata eſt contra jus ſcriptum, ſive continet errorem in ipſa ſententia expreſſum; tunc enim ipſo jure nulla eſt talis ſententia. *Gl. hic V. Manifeſtam*; idque in ipſo textu indicatur, dum dicitur, quòd condemnatus tali ſententiâ ſtare non debeat. *Abb. ibid. n. 7.* Ratio huius exceptionis eſt; quia, quòd ſententia Judicis, etſi re ipsâ injuſta ſit, tanquam valida ſuſtineatur, id fit propter præſumptionem, quæ ſtat pro ſententia Judicis, donec probetur, injuſtè, ſive contra jura eum judicâſſe, quod demonſtrari debet in judicio appellationis. At verò, ſi notorium ſit, ſententiam latam eſſe contra jus, ſive contra legem; tunc ceſſat illa præſumptio: cùm enim Judex ſecundùm leges judicare debeat, *c. In iſtis*; 3. *diſ.* 4. injuſtè judicando, limites ſuæ poteſtatis excedit; ideóque, quod agit, irritum eſt, & nullum. *Abb. in cit. c. 1. n. 7. h. t. Alex. de Nevo ibidem num. 21. & 22.*

VI. Illud hîc addendum, ſi Judex duas cauſas in ſententia exprimat, quarum una ſola ſit contra jus Conſtitutionis, ſive legem, valebit ſententia, ſi ex altera cauſa, quæ non eſt notoriè injuſta, ſubſiſtere poſſit; quia utile per inutile non debet vitiari. *Reg. jur. 37. in 6. Ioan. Andr. in c. Cùm inter*; 13. *n. 11. h. t. & Abb. ibid. num.* 10. Similiter, ſi ſententia contineat plura capitula, & error contra jus Conſtitutionis, ſive legem expreſſus concernat tantùm unum Capitulum; tunc ſententia irrita eſt duntaxat quoad illud; in aliis verò remanet valida: nam, quando ſunt plura Capitula ſeparata, virtualiter ſunt tot ſententiæ, quot Capitula; ideóque poteſt ex parte valere, & ex parte non valere: ſecus eſt, ſi ſententia contineat unicum Capitulum, & error contingat in parte; quia tunc ſententia eſt indiviſibilis; ideóque non poteſt ex parte valere, ex parte non, ſed tota eſt irrita. *Abb. in c. 1. num. 8. h. t.*

VII. Sed deveniendo nunc ad alterum membrum diſtinctionis ſuprà allatæ, ſive ſecundum caſum principalem, quando nimirum ſententia eſt lata contra jus concernens aliam injuſtitiam extrinſecam, & diverſam à meritis cauſæ; tunc ſententia eſt ipſo jure irrita, ſive error juris ſit in ipſa expreſſus, ſive non: nam regulariter, quidquid fit contra jus, eſt nullum. *l. Non dubium*; 5. *C. de legibus*, *& Reg. Quæ contra jus*; 64. *in 6.* ſic ſententia contra leges, vel Canones lata eſt nulla, licèt error juris in ea non ſit expreſſus, vel defectu juriſdictionis, quâ Judex caret, *c. At ſi Clerici*; 4. *de Iudiciis*. vel defectu Judicis, qui notoriè eſt excommunicatus; adeóque ſuſpenſa eſt eius juriſdictio. *c. Ad probandum*; 24. *h. t.* vel defectu

litigatorum, ut, ſi ſententia lata ſit contra pupillum, vel minorem ſtantem in judicio, ſine tutoris, vel curatoris ſui auctoritate. *l. Clarum; 4. C. de auctorit. præſtand.* vel ratione temporis, ſi ſententia lata ſit die feſto, *c. ult. de feriis:* vel ratione loci; quia in Eccleſia à Judice ſeculari, *c. 2. de immunit. Eccleſ. in 6.* Vel, quia lata eſt ſententia per mulierem, vel impuberem, qui judicare non poſſunt. *l. Cùm Prætor; 12. ff. de judic.* In his, & ſimilibus caſibus, ſententia eſt ipſo jure nulla, neque opus eſt ullâ reſciſſione, ſed ſolùm declaratione nullitatis, v. g. quòd Judex fuerit excommunicatus, niſi id notorium ſit: quæ enim notoria ſunt, non indigent declaratione. *Abb. cit. c. 1. num. 5. & 6. h. t.* Ubi rationem differentiæ inter hunc, & priorem caſum hanc aſſignat; quia, quando ſententia fertur contra jus reſpiciens merita cauſæ, datur Judici poteſtas cognoſcendi, & arbitrandi, cujus partis jura ſint potiora; ideóque tunc præſumitur juſtum, quod Judex judicavit, niſi in ſententia exprimatur error juris; quia tunc ceſſat præſumptio, quæ erat pro Judice. At verò, quando ſententia fertur contra jus reſpiciens aliud, extra merita cauſæ; tunc non habet Judex facultatem arbitrandi, ſed tantùm judicandi, ſecundùm juris præſcripta, eáque exequendi; ideóque ſententia lata contra jus non ſubſiſtit.

VIII. Porrò, quod ſuprà dictum eſt, ſententiam continentem expreſſum juris errorem, vel latam contra jus eſſe irritam, id intelligi debet, ſi ſit contra jus clarum, & indubitatum: non autem, ſi ſit contra jus obſcurum, & ambiguum, de quo variæ, ac diverſæ ſunt Doctorum opiniones; ut docet *Abb. in cit. c. 1. num. 9. h. t. Felin. ibid. num. 15.* ſicut enim error juris dubij, ſeu obſcuri non impedit, quò minùs cum bona fide induci poſſit præſcriptio: ita etiam talis error poteſt excuſare Judicem in judicando. Quamvis etiam, quoad jus dubium, & obſcurum, Judex debeat judicare ſecundùm ſententiam, quæ inſpectis allegationibus, & probationibus, probabilior, jurique conformior eſt, & quæ communiter, ſaltem in illo loco, ac Tribunali, per conſuetudinem eſt recepta, quæ in dubio eſt optima legum interpres, & ſtylus Curiæ jus facit. *Laym. lib. 1. tract. 1. c. 5. num. 16.* Similiter ſententia lata contra legem, vel Decretalem extravagantem, quæ non eſt contenta in Corpore Juris, & de qua meritò dubitatur, an ſit recepta, non eſt irrita, ſed valet; neque ideo cenſendus eſt Judex contra legem, vel Canonem judicâſſe. *Abb. in cit. c. 1. n. 12. h. t.*

IX. Aſſertio 2. Sententia lata contra leges, vel Canones eſt invalida, & retractanda, etiamſi prætextu conſuetudinis ſit lata, quæ tamen ſit contra Canones; prout ſumitur ex c. *Cùm cauſa; 8. h. t.* Nam, cùm Archipresbyter cujuſdam plebis, ſeu Decanus ruralis domum quandam Eccleſiæ, abſque conſenſu Capituli, laicis quibuſdam vendidiſſet, hi domum illam ſibi adjudicari, & tradi coram Legato Sedis Apoſtolicæ petierunt: coram quo etiam comparuit quidam Canonicus, nomine Capituli, ad ejuſdem domûs defenſionem: qui à ſententia Legati, per quam domum illam dictis laicis adjudicavit, appellavit ad S. Pontificem; ſed Legatus appellanti certum temporis terminum præfixit, intra quem iter arriperet ad Sedem Apoſtolicam; ſed quia appellans, intra illum terminum, appellationem non eſt proſecutus; ideo Legatus in cauſa proceſſit, & ſecundùm Civitatis Veronenſis conſuetudinem, domum laicis adjudicavit: à qua ſententia iterum Romam eſt appellatum, ſed cauſa iſta appellationis delegata fuit Epiſcopo Brixienſi, qui Legati ſententiam confirmavit, & iterum prætextu ejuſdem conſuetudinis, contra formam Canonum pro laicis ſententiam tulit adversùs Capitulum. Re tandem delatâ ad Papam Alexandrum III. is conſiderans, quòd, licèt usûs, ſeu conſuetudinis non parva ſit Auctoritas, non tamen veritati, aut legi præjudicare poſſit: ideo latam ſententiam retractavit, & Canonicos ab impetitione laicorum abſolvens, ipſis, & Eccleſiæ eorum domum adjudicavit. Ratio deciſionis eſt; quia conſuetudo, quæ Eccleſiis damnoſa eſt, tanquam irrationabilis, & Canonibus contraria reprobatur. *c. 1. de conſuet.* atqui conſuetudo, per quam introductum eſt, ut alienatio bonorum Eccleſiaſticorum valeat, ſine ſolemnitatibus Jure Canonico requiſitis, damnoſa eſt Eccleſiis; ideóque non cenſetur rationabilis, & legitimè præſcripta. *Gl. hîc V. Promulgavit; & V. Præjudicat;* ſicut etiam non valet conſuetudo, nec præſcriptio, ut Prælatus alienet rem Eccleſiæ, ſine conſenſu Capituli, eò quòd cenſeatur eſſe damnoſa Eccleſiæ. *Gl. in Clement. 2. V. Conſentiente; de reb. Eccleſ. non alienand. Abb. hîc n. 15. & Alexand. de Nevo n. 21.* ergo nec ſententia, vi, ſeu prætextu talis conſuetudinis, lata tenet, ſed retractanda eſt. Porrò, quando hîc dicitur, quòd conſuetudo non poſſit præjudicare legi, aut veritati; id intelligendum eſt, ſi lex reſiſtat conſuetudini, ſeu prohibeat eam introduci, propterea, quòd ſit irrationabilis, & in damnum boni publici cedat. *Gl. hîc V. Præjudicat;* & patet ex alibi dictis.

X. Aſſertio 3. Etſi ſententia Judicis continere debeat abſolutionem, vel condemnationem, expreſsè, vel ſaltem virtualiter, & æquipollenter; alioquin irrita eſt. *l. Præſes; 3. C. de ſentent. & interlocut. omn. jud. & ibi Gl. V. Abſolutionem:* non tamen neceſſariò debet continere cauſam, quæ Judicem movit ad abſolvendum, vel condemnandum; adeóque ſententia valida eſt, tametſi nulla in eo cauſa expreſſa ſit, prout habetur in c. *Sicut; 16. h. t.* nam ortâ controverſiâ inter H. Subdiaconum, & B. Presbyterum ſuper quinque modijs frumenti, quos Subdiaconus ſibi à Presbytero per ſingulos annos ſolvendos proponebat, ea cauſa judicibus delegata fuit, coram quibus Subdiaconus modios ſibi debitos reſtitui petebat: Presbyter verò negabat, ſe debere, eò quòd jam antea ſuper hoc conventus fuerit, & per ſententiam abſolutus, ad quod probandum duos teſtes produxit, ex quorum depoſitione conſtabat, quòd Magiſter A. auctoritate Lugdunenſis Epiſcopi, dictum Presbyterum à petitione Subdiaconi abſolverit: ſed, quia teſtimonia nudè prolata erant, non expreſsâ causâ, ex qua Judex motus fuerit ad talem ſententiam ferendam, dubitârunt Judices, quid ſtatuere deberent, & conſuluerunt Papam Innocentium III. qui reſpondit, quandoquidem in pleriſq; locis, in quibus prudentûm copia habetur, id uſitatum eſt, ut, quæ Judicem ad ſententiam ferendam movent, in ea non exprimantur: ideo, cùm ex teſtium depoſitionibus conſtiterit, ſententiam à Judice

ſuo

» ſuo prolatam eſſe, præſumendum eſt, propter Aucto-
» ritatem judiciariam, quòd omnia legitimè acta ſint.

XI. Notandum primò. Etſi regulariter in ſententiis non ſit exprimenda cauſa, in quibuſdam tamen caſibus debet Judex neceſſariò eam exprimere, quos recenſet *Gl. in cit. c. Sicut; V. Exprimantur; h. t. Durand. in ſpec. lib. 2. part. 2. tit. de ſententia; §. Sententia qualiter ſit ferenda? num. 14.* Veluti primò. Si Judex propter ineptam petitionem Actoris in libello factam Reum abſolvit. *c. Examinata; 15. de judic.* Secundò. Si in pronunciando recedat à jure communi, & ordinario, victúmque in expenſas non condemnet, debet cauſam exprimere. *Auth. de teſtib. §. Oportet; Collat. 6.* Tertiò. Si Reum conventum rei vindicatione abſolvat, eò quòd tempore ſententiæ non poſſideat, *l. pen. de except. & l. Si rem.; 17. & ſeq. ff. eod.* Quartò. Si Reum abſolvit, non ſimpliciter, ſed ab inſtantia judicij, & per patronos cauſæ ſtetit, quò minùs cauſa potuerit definiri. *l. Properandum; 13. C. de judicijs.* Quintò. In ſententia excommunicationis cauſa exprimi debet. *c. 1. de ſentent. excomm. in 6.* Sextò denique in cauſa appellationis cauſa exprimi debet, quare prima ſententia revocetur. *c. Cùm Bertholdus; 18. h. t.* Verùm Abbas in *cit. c. Sicut; num. 11. & duobus ſeqq.* generatim dicit, quòd per ſe loquendo, ad valorem ſententiæ non ſit neceſſe, ut cauſa in ea exprimatur, licèt per accidens quoad diverſos effectus, qui ex ſententia poſſunt oriri, debeat interdum cauſa exprimi: nam damnatus ex una cauſa efficitur infamis, non item ex alia: v. g. tutor, ſi removeatur à tutela, ob dolum commiſſum, efficitur infamis, non autem, ſi ob negligentiam; ideo, ut appareat, an ſit infamis, nécne debet Iudex in ſententia condemnatoria cauſam remotionis exprimere. *l. Heres; 4. ff. de ſuſpec. tutorib.* ubi tamen additur, ſi in ſententia non exprimatur cauſa, præſumendum eſſe in mitiorē partem, videlicet ob negligentiam tantùm eſſe remotū. Quare in primo, ſecundo, & quarto *gradu* ſuprà allato requiritur expreſſio cauſæ, non ad valorem ſententiæ, ſed, ut appareat, an Reus ſit abſolutus ſolùm ab obſervantia illius inſtantiæ: an verò ſimpliciter, & in perpetuum: vel per quem ſteterit, quò minùs feratur ſententia definitiva. In tertio caſu, quando Reus abſolvitur; quia non poſſidet, debet exprimi cauſa, ut, ſi poſtea denuo poſſidere incipiat, poſſit conveniri, non obſtante exceptione rei judicatæ. In quinto caſu latæ excommunicationis exprimenda eſt cauſa, neceſſitate præcepti; quia jura ſtrictè mandant cauſam hîc exprimi, ad coërcendam facilitatem Iudicum in fulminanda excommunicatione, non autem ob cauſæ omiſſionem irritatur ſententia. Denique in ultimo caſu factæ appellationis, non tenetur Iudex abſolutè exprimere cauſam; quamvis id æquum ſit, ſi ſententia ex novis actis reſcindatur, ad conſervandum honorem, & exiſtimationem prioris Iudicis, & ſic intelligi debet *c. Cùm Ioannes, 10. de fide inſtrum. Abb. hîc n. 12.*

Notandum ſecundò. Si conſtet, ſententiam latam eſſe à Iudice, tum præſumitur, omnia acta judicij præcedentia eſſe rite, & legitimè facta, idque propter Auctoritatem, ac poteſtatem judiciariam, ac proinde aſſerenti contrarium incumbit onus probandi. *Abb. hîc n. 7.*

XII. Aſſertio 4. Sententia, quæ fertur à Iudice, debet eſſe certa, etiamſi Summa incerta petita ſit. *§. Curare, Inſtit. de action.* & ibi *Gl. V. Vel rei;* quia aliàs litem non dirimeret, imò non valeret, nec rei judicatæ auctoritatem haberet. *l. pen. & ult. C. de ſent. quæ ſine certa quant. profer.* Id autem intelligendum eſt, quatenus res in judicium deducta patitur, quæ interdum talis eſt, ut incerta ſententia ſit ferenda, veluti, ſi fructus petantur, ſi ex obligatione alternativa agatur, ſeu aliquid petatur, *l. Vbi autem; 75. §. Illud; & §. Qui illud; ff. de V. O.* Idque colligitur ex *cit. §. Curare;* ibi: *Quantum poſſibile ei ſit.*

§. III.

Quomodo ſententia ſit ferenda?

XIII. Aſſertio 1. Sententia ferenda eſt, partibus litigantibus ad eam audiendam citatis, trinâ citatione, vel unâ peremptoriâ. *l. Contumacia; 53. § 1. ff. de re judic. l. Tres; 9. C. Quom. & quand. judex &c.* Alioqui ſententia contra abſentem non citatum lata eſt nulla. *l. Ea quæ; 7. & l. Conſentaneum; 8. C. eod.* Ratio autem, cur partes litigantes citari debeant ad audiendam ſententiam, eſt; quia judicatum, ſeu ſententia non valet, niſi ii, quorum intereſt, ſint præſentes, verè, vel interpretativè: nam legitimè citati contumaciter abſentes pro præſentibus habentur, *l. De unoquoque; 47. juncta Gl. V. Præſentibus; ff. de re judic.* Excipi debet, niſi factum ſit notorium: adeò, ut liquidè conſtet, nullam Reo condemnando defenſionem competere poſſe; tunc enim valet ſententia lata contra abſentem, etiam citatum. *Arg. c. Ad noſtram; 21. de jureiur. & Arg. c. Cùm Olim; 12. junct. Gl. V. Abſenti; h. t.* Vbi Papa abſenti licèt non citato imponit ſilentium; quia liquidè conſtitit de ſubreptione, & fraude illius, & tradit ibid. *Abb. num. 19.* & ſequentibus: ubi etiam regulam tradit, nempe, quòd in facto etiam notorio, ſi poſſit aliqua defenſio Reo competere, ſemper requiritur citatio, aliàs ſententia etiam ab Imperatore, vel Principe lata, erit nulla, quippe contra jus naturale.

XIV. Idque ſumitur etiam ex *Clement. Paſtoralis; 2. h. t.* Vbi ſententia lata ab Imperatore Henrico contra Regem Siciliæ declaratur nulla, & irrita ipſo jure, eò quòd contra abſentem, nec legitimè citatum, promulgata ſit: nam ibi dicitur in §. *Vt illud:* notiſ- »
ſimum eſſe, quòd Imperator Regem extra diſtrictum, »
ſeu territorium Imperij, in Regno ſcilicet Siciliæ, »
notoriè, ac continuè ſuprà dicto tempore morantem »
citare non potuit; nec citatio, ſi quam fortè de ipſo »
infra Imperij fines fecit, citatū extra Imperium con- »
ſtitutū arctavit. Ratio eſt; quia Iudex extra territo- »
rium ſuum exiſtentem citare non poteſt. *c. ult. de Conſtit. in 6.* nec quidem verbaliter. Ex qua Clement. præterea colligitur, quòd, etiamſi citatio legitimè facta ſit, non tamen obliget citatum ad comparendum in loco notoriè non tuto, vel citato odioſo, ac ſuſpecto. *§. Notorium;* & ibi *Gl. V. Notorio.*

XV. Aſſertio 2. Si quis legitimè citatus ad audiendam ſententiam, ex juſta quidem, ſed Iudici ignorata cauſa, non compareat, tenet ſententia, eo abſente, lata, ſed retractatur, ſi is probet legitimam cauſam abſentiæ; ſi verò legitimum impedimentum abſentiæ non plenè probet, non retractatur ſententia, niſi priùs probet eam iniquam fuiſſe; prout ſumitur ex *c. Cùm Bertholdus; 18. h. t.* & ibi *Abb. in ſumma,* ubi ait, hunc eſſe verum, & notabilem intellectum huius c. in quo talis caſus proponitur

Ber-

Bertholdus miles villam, aut pagum ſuum, hypothecæ nomine obligavit militi P. quo mortuo, A. nepos eius, & heres, vacante Eccleſiâ eius loci, præſentavit D. Clericum, aſſerens, jus patronatûs ad ipſum, cum jure univerſitatis, tranſijſſe: quare Archidiaconus, conſentiente Epiſcopo, dictum D. in eadem Eccleſia inſtituit, inducens eum in poſſeſſionem corporalem: quo audito, Bertholdus dominus fundi T. Sacerdotem Epiſcopo præſentavit, qui tamen eum non admiſit. Idcirco dictus T. litem movit Clerico D. coram Rhemenſi Archiepiſcopo Legato Sedis Apoſtolicæ, qui illam cauſam quibuſdam Judicibus delegavit, eâ formâ, ut eam examinatam, & inſtructam ad ipſum remitterent. Sed cùm Clericus D. cum ſuis atteſtationibus adveniſſet; Sacerdos verò T. nec per ſe, nec per procuratorem compareret; Archiepiſcopus, inſpectis dicti Clerici atteſtationibus, ipſum ab impetitione Sacerdotis T. per ſententiam abſolvit, indicens eidem ſilentium ſuper dicta Eccleſia. Poſtea verò idem T. intra breve tempus accedens ad Archiepiſcopum juſtam abſentiæ cauſam allegavit: quo facto, Archiepiſcopus Epiſcopo Argentino electo, & quibuſdam aliis per litteras mandavit, ut, ſi juſtam abſentiæ cauſam coram eis probaverit, priorem ſententiam nullius valoris eſſe, declarent, cauſámque ipſi definiant, alioquin ſententiam illam obſervari curent. Verùm delegati illi Judices vices ſuas aliis ſubdelegârunt, qui, cùm teſtes ſuper illo articulo recepiſſent, ab eis Clericus D. ad Pontificem appellavit. Porrò quamvis T. Sacerdos juſtam abſentię ſuæ cauſam coram ſubdelegatis minùs ſufficienter probârit, ne tamen opinio veritati præjudicet, Papa Innocentius III. R. Diaconum Cardinalem dedit Auditorem ad cognoſcendam cauſam principalem, qui cùm Papæ omnia retuliſſet, ex tenore ſententiæ apparuit, Archiepiſcopum fuiſſe circumventum: partim, quia continebatur in ea, quòd per atteſtationes Clerici D. ſufficienter probatum fuiſſet, ſuprà dictum A. quando eundem Clericum præſentavit ad Eccleſiam, in poſſeſſione juris patronatûs fuiſſe, cùm tamen per atteſtationes illas nihil aliud probatum fuerit, niſi quòd prædicti P. & A. ratione cuiuſdam juris, ob quod ex Eccleſia illa patronis aliquid præſtari conſuevit, annuatim X. ſolidos acceperint: partim, quia in eadem ſententia continebatur, quòd T. in probatione defecerit, & tamen ex atteſtationib' apparebat, ipſum intentionem ſuam ſufficienter probaſſe: partim denique, quia Archiepiſcopus cauſam non ſufficienter inſtructam recepit, cùm unius tantùm partis atteſtationes receperit, quæ parùm ad rem faciebant. Quapropter Pontifex prædictam ſententiam Archiepiſcopi irritavit, & Eccleſiam T. Sacerdoti adjudicavit; quia ex atteſtationibus evidenter conſtitit, ipſum à vero patrono ad Eccleſiam illam fuiſſe præſentatum.

XVI. Pro intellectu huius c. Notandum primò. Si poſt litis conteſtationem, abſente alterâ parte legitimè citatâ, ſententia lata ſit, quæ poſt X. dies tranſijt in rem judicatam, & deinde pars compareat, audiri ampliùs non debet, niſi juſtam cauſam abſentiæ ſufficienter demonſtret: alioqui ſententia reſcindi debet, perinde, ac ſi lata non eſſet, juxta *l. Quæſitum*; 60. *ff. de re judic.* ubi dicitur: Si rei judicatæ tempore, alter ex litigantibus habuit febrem, res non videtur judicata, ubi *Gl. V. Judicata*; ait: ſi Judex ſcivit impedimentum; tum enim ſententia non valet lata contra abſentem; idque conſtat ex hoc c. ubi decernitur: ſi pars, quæ nec per ſe, nec per procuratorem ad conſtitutum terminum comparuit, poſt latam ſententiam, intra breve tempus, accedens, juſtam cauſam abſentiæ allegaverit, ac oſtenderit, priorem ſententiam nullius eſſe roboris, alioquin ſententiam illam obſervandam eſſe. *Gl. hic V. Juſtam cauſam.* Si verò juſtum impedimentum, ſive cauſa abſentiæ ſufficienter non probetur; tum ſententia non ſtatim retractari debet; allegans tamen impedimentum admittendus eſt ad infirmandam ſententiam, & ad agendum contra illam, ita, ut, ſi nihil probaverit contra ſententiam, illa maneat in ſuo robore: ſin autem probaverit, illam injuſtam eſſe, maximè ex actis, & tenore ſententiæ, ea retractari debeat. *Abb. hic n. 35.* Verùm hoc univerſim non videtur eſſe verum, quia in *c. Ex litteris* 34. *de in integr. reſtitut.* ſpecialiter in favorem matrimonij, conceditur reſtitutio contra ſententiam, tametſi juſta cauſa abſentiæ ſufficienter probata non fuit: ergo in aliis cauſis non ita concedi debet; quia abſens legitimè citatus præſumitur contumax, ſi non venerit; adeóque contra ſententiam reſtitui non debet, ſi juſtam cauſam abſentiæ non ſufficienter probaverit: præterquam, ſi inſuper præſumptio aliqua ſit adversùs ſententiam, per quam prior præſumptio contumaciæ elidatur: ut in caſu huius c. In quo ex aliis cauſis admiſſa fuit reſtitutio contra ſententiam; quia atteſtationes unius tantùm partis receptæ fuerunt, & quædam in ſententia continebantur, quæ falſa eſſe, & aliter ſe habere, adeóque Judicem circumventum eſſe, conſtabat. Quamobrem Papa reſtitui juſſit allegantem juſtam cauſam abſentiæ, etſi minùs ſufficienter probatam, ut audiretur contra ſententiam, ne opinio præjudicaret veritati. *Gl. hîc V. Minùs ſufficienter*; *& Alex. de Nevo ibid. n. 76.* *& Gl. in cit. c. Ex litteris*; *V. Ad plenam.*

Notandum ſecundò. Si civitas, vel caſtrum aliquod, cui jus patronatûs annexum eſt, in hypothecam detur creditori, non tranſit in eum acceſſoriè cum univerſitate jus patronatûs, ita, ut jure, & nomine ſuo præſentare poſſit; quia nec dominium directum, nec utile rei transfertur in creditorem, ſicut in emptorem, & conductorem: nam creditor re oppignoratâ frui non poteſt, ſed fructus reſtituere debet, vel in ſortem computare. c. 1. *de uſur. Gl. fin. hic*; *& Abb. n. 38. & 39.* de quo plura infrà *lib. 3. tit. 21. & 38.*

Notandum tertiò. Ex eo, quòd alicui annua penſio ſolvatur, quæ patrono, ratione fundationis, cum conſenſu Epiſcopi, dari ſolet, non conſtituitur is, qui penſionem percipit, in poſſeſſione juris patronatûs, ut patet ex hoc c. & tradit *Gl. ibid. V. Quodam jure*; quia fieri poteſt, ut penſio ſolvatur, non tanquam patrono, ſed ex alio titulo; quia v. g. res ipſi hypothecata eſt; ideóque penſionem in ſortem acceptam computare debet; quia non ſuo, ſed alieno nomine illam percipit; quamvis aliàs, ſi quis penſionem percipiat ex Eccleſia, tanquam jus in illa habens, conſtituatur in poſſeſſione ipſius Eccleſiæ, juxta c. *Cùm veniſſet*; 9. *de reſtitut. ſpoliat.* Vel dici poteſt, creditorem in caſu huius c. propter perceptionem penſionis, quæ patrono ſolvi conſuevit, non

fuiſſe

fuiſſe conſtitutum in poſſeſſione Juris patronatûs; quia alius fuit in poſſeſſione illius Juris: *Abb. hic n. 37.*

XVII. Aſſertio 3. Sententia ferri debet cum cauſæ cognitione, & ſervato Iuris ordine, ſive cum præſcriptis proceſsûs ſolemnitatibus, alioquin eſt ipſo jure nulla; uti habetur in *l. Probatum*; 4. *C. de ſentent. & interloc. omn. judic. & cap. Ad probandum*; 24. *h. t. junct. Gl. V. Ex alia juſta cauſa.* ut quia non fuit juris ordo ſervatus, qui conſiſtit in eo, ut offeratur libellus, lis conteſtetur, juretur de calumnia, depoſitiones teſtium recipiantur, & publicentur &c. *Gloſ. in cit. l. Probatum, V. Solitum Iudiciorum ordinem.* Id verò extenditur, quòd etiam S. Pontifex in cauſis decidendis, & ſententiis ferendis juris ordinem ſervare
» debet. *cap. In cauſis*; 19. *h. t.* ubi dicitur: In cau-
» ſis, quæ Summi Pontificis Iudicio deciduntur, &
» Iuris ordo, & vigor æquitatis exactè eſt obſervan-
» dus; quia ceteri Iudices poſtea in ſimilibus cauſis
» ſimiliter judicare debent: niſi fortè Pontifex, con-
» ſideratâ neceſſitate, vel utilitate, diſpenſativè ali-
» quid ſtatuendum, exiſtimaverit.

XVIII. Ubi Notandum primò. Ordo Iuris, vel eſt inductus mero Iure poſitivo, ut, quòd libellus offeratur in ſcriptis, litis conteſtatio fiat &c. & talem Iuris ordinem Papa non debet obſervare ex neceſſitate, ſed ſolùm ex honeſtate obſervat, cùm Princeps huiuſmodi legibus non ſit ligatus. *l. Digna vox*; 4. *C. de legib.* & Papa ex plenitudine poteſtatis de jure poteſt ſupra jus diſpenſare; ut dicitur in *cap. Propoſuit*; 4. *de conceſſ. præb.* unde & Innocentius in *cap. unic. de lit. conteſt. num.* 1. ait, quòd coram Papa ſufficit narrationes partium fieri, ſine petitione aliqua, vel litis conteſtatione; quia præſentia partium ſupplet has ſolemnitates. Et in *cap.* 1. *de tranſact.* habetur, quòd confirmatio Papæ (vel alterius Principis) ſi fiat ex certa ſcientia, ſeu cum cauſæ cognitione, ſuppleat defectum actûs, qui confirmatur, ita, ut ei jus, ac valorem tribuat, ſi requiſitâ ſolemnitate careat, modò ſit defectus juris poſitivi, in quo Princeps diſpenſare poteſt; ut notat *ibid. Abb. n.* 5. Vel ordo juris deſcendit ex jure naturali, aut gentium, ut eſt citatio partis, & ut defenſio Rei admittatur (niſi notorium ſit, nullam ei competere) *Clement.* 2. *h. t. l. De unoquoque*; 47. *ff. de re judic.* & tales ſolemnitates non poteſt tollere, nec ſupplere Papa, vel alius Princeps etiam ſupremus; quia pertinent ad naturalem æquitatem. *Abb. in cit. cap. In cauſis*; *n.* 1.

XIX. Notandum ſecundò. Sententia lata à Papa, vel alio Principe habet vim legis, & facit jus inter alios Iudices inferiores, ita, ut etiam ipſi in ſimilibus cauſis ſimiliter judicare debeant; prout habetur in *cit. cap. In cauſis*; *hoc tit. & in l. ult. in princ. C. de legibus.* ubi dicitur, ſi Imperator, causâ examinatâ, & partibus cominus conſtitutis (id eſt, præſentibus, juxta *Gloſ. ibid. V. Cominus*) ſententiam dixerit, omnes Iudices, qui ſub Imperio ſunt, ſciant, hanc eſſe legem, non ſolùm illi cauſæ, pro qua producta eſt, ſed etiam omnibus ſimilibus; quia, quod Principi placuit, legis habet vigorem. *l.* 1. *ff. de conſtit. princ.* ubi etiam inter modos ferendi leges numeratur, quod Princeps cognoſcens decrevit, videlicet dando definitivam ſententiam, ut explicat *Gloſ. ibid. V. Decrevit.* Ratio eſt; quia Iudicium Principis præſumitur eſſe integrum, & omnia in eo plenè examinata. Aliud verò dicendum eſt de inferiorum Judicum ſententia: hæc enim non facit Jus inter alios non litigantes coram illis; quia ſententia non habet vim legis generalis, nec eſt habenda pro regula, quæ pro ſimilibus cauſis decidendis in eodem foro obſervanda ſit, ſed tantùm eſt declaratio particularis reſtricta ad cauſas, & perſonas, inter quas proceſſus Judicij eſt inſtitutus. Et de huiuſmodi ſententiis inferiorum Judicum procedit, quod dicitur in *l. Nemo*; 13. *C. de ſentent. & interloc. omn. jud.* non exemplis, ſed legibus judicandum eſſe; quia horum Judicium non præſumitur ita integrum, ſicut Principis, nec ipſi habent poteſtatem condendi leges, nec interpretandi, quoad alios, extra cauſam. *l. fin. C. de legib.* Verumtamen, ſi aliquoties in aliquo Tribunali in ſimilibus cauſis ita judicatum ſit; tunc etiam per alios deinceps ita judicandum eſt in loco illo; quia inde orta cenſetur quædam conſuetudo, qui ſtylus Curiæ, ſeu fori vocatur; ut colligitur ex *l.* 37. *ff. de leg.* & tradit *Abb. hic n.* 5.

XX. Ceterùm, quod dictum eſt, ſententiam Principis facere jus inter Judices inferiores, ut in ſimilibus cauſis ita quoque judicare debeant, id Limitandum eſt primò. Niſi Princeps per diſpenſationem, vel ex plenitudine poteſtatis ſtatuerit aliquid, vel decreverit per ſententiam contra, vel præter Jus commune: illud enim ad alios caſus ſimiles extendendum non eſt, ut habetur hîc in fine; quia, quod à lege communi exorbitat, non eſt producendum ad conſequentias. *l.* 14. *ff. de legib. & l.* 1. *in fine. ff. de conſtit. princ. Laym. lib.* 1. *tract.* 4. *cap.* 18. *n.* 2.

Limitatur ſecundò. Ut procedat in ſententia definitiva, non autem in interlocutoria tantùm, niſi hæc ſit Corpori Juris inſerta: tunc enim pro lege habetur, & jus facit generale, etiam in cauſis ſimilibus. *l. Leges*; 3. *junct. Gl. V. Præiudicantibus. C. de legib. Abb. hîc n.* 4. Vel, niſi Princeps interloquendo jus exponat: tunc enim hæc declaratio vim legis habet, etiam in aliis ſimilibus cauſis, ut indicat *Gl. in l. Metum*; 9. *§. Sed quod Prætor. ff. quod met. cauſ. V. Colligitur.* vel ſi interlocutoria ſententia feratur, causâ cognitâ, & partibus præſentibus. *Arg. cit. l. ult. C. de legib.* quia tunc eſt eadem ratio in utraque ſententia. *Abb. hic n.* 3. *&* 4.

Limitatur tertiò. Si ſententia definitiva à Principe lata, non ſolùm ſit contra jus alterius partis litigantis, ſed etiam contra Jus commune, ſive contra legem in Corpore Iuris contentam: tum non cenſetur Princeps talem ſententiam tuliſſe ad legem univerſim abrogandam, ſed ſolùm in ſpeciali cauſa juri alterius partis litigantis derogare voluiſſe: ſolus enim Princeps poteſt jus uni auferre, & alteri dare. *Abb. hîc n.* 4.

Limitatur quartò. Si ſententia definitiva à Principe lata ſit contra abſentem contumaciter, qui ad ſententiam audiendã citatus noluit comparere; tunc non videtur jus facere inter alios Judices in cauſis ſimilib⁹. *Arg. l. ult. C de legib.* ubi partiũ præſentia requiritur ad hunc effectũ; ut tradit *Abb. hîc n.* 5. ubi ait, quòd ſufficiat abſentia partis ſolùm tempore ſententiæ, ut dicatur lata propter contumaciam, etiamſi is toto tempore proceſsûs præſens fuerit. Sed verius eſt, ſi cauſa, præſente utrâque parte, ſufficienter cògnita fuit, etſi poſtea alterâ parte contumaciter abſente, ſententia lata ſit, talem ſententiam jus facere inter alios Iudices, ita,

ut in ſimilibus cauſis ſimili modo judicare debeant; ut docet *Felin. hîc num. 5.* qnia, qui fuit præſens in Judicio, toto tempore proceſsûs in cauſa, ſed ad ſententiam audiendam citatus non comparuit, non cenſetur verus contumax: ſententia enim non eſt lata adverſùs illum, ob contumaciam, ſed quia malam cauſam fovet; ut colligitur ex *l. 2. junct. Gl. V. Abſens. C. de contrar. judic. tut.*

XXI. Aſſertio 4. Sententia debet ferri purè, & abſolutè, & non ſub conditione. *l. 1. §. Biduum. ff. Quando appell. ſit.* ut quia per illam controverſia propoſita non definitur, & determinatur, ſed Judicium manet in ſuſpenſo. *Zæſ. ff. de judic. n. 101.* Id verò intelligendum eſt primò de conditione propria, ſeu de futuro, quæ actum ſuſpendit uſque ad futurum eventum, non autem de conditione de præterito, vel præſenti. *Gabriel in concluſ. commun. l. 2. tit. de ſentent. concl. 1. num. 5. 2. & 5.* Secundò de conditione extrinſeca: tunc enim ſententia non valet, ut: Si navis ex India venerit, abſolvam te: poteſt tamen ferri ſub conditione intrinſeca, & neceſſaria, hoc eſt, ſub ea, quæ pendet ex ijs, quæ in Judicio fiunt, ſive quæ ipſum negotium reſpicit, v. g. ſi Judex dicat: Defero tibi juramentum, & ſi juraveris, abſolvam te, vel abſolvo. *Gl. in l. Cùm Iudex, 11. V. Palam. C. de ſentent. & interloc. omn. jud. Bart. in l. à D. Pio; 15. §. In venditione. num. 1.* Addit tamen *Gl. ibid. V. Capiatur. ff. Eodem.* Etſi ſententia ferri non debet ſub conditione, lata tamen tenet, & appellari debet. *Gabr. cit. loc. num. 1.* Tertiò id intelligi debet de ſententia definitiva, non autem de interlocutoria, quæ lata ſub conditione etiam de futuro valet. *Gabriel c. l. n. 11.*

ſ. IV.

De aliis nonnullis conditionibus requiſitis ad ſententiam, & ubi, ac quando ea ſit ferenda?

XXII. Aſſertio prima. Sententia ſcribi debet, & poſtea ex ſcripto ab ipſo Judice recitari, & ſedendo, non ſtando, eam proferre debet, alioquin nulla eſt; prout habetur ſtatutum in *cap. Etſi; 5. & ult. h. t. in 6.* Ubi Papa Bonifacius » VIII. ita reſcribit. Etſi ſententia definitiva, poſt» quam ſcripta eſt, ab ipſo Judice, non ab alio, ex » ſcripto recitari debet; alioquin non meretur no» men ſententiæ, nec ab ea appellare eſt neceſſe: » tamen Epiſcopo, propter dignitatis ſuæ præ» rogativam, amplioris honoris cauſâ, permittitur, » ut ſententiam à ſe ferendam, ad inſtar perſonarum » illuſtrium, per alium recitare jubeat. Præterea, ſi » Judex ſententiam ſcriptam partibus litigantibus » edi, ſeu tradi, & coram ipſis recitari non curet: » item ſi Judice non ſedente, ſed ſtante ſententia » proferatur, ea irrita eſt. Idem quoad priorem partem habetur in *l. 2. & 3. C. de ſentent. ex pericul recitand.* Rationem dat *Gl. in Clement. 2. de V. S. V. In ſcriptis.* ne alioquin, ſi ſententia definitiva non ſcribatur, & ex ſcripto recitetur, contingat occultari veritatem propalatam, & in Judicio definitam (dum tenor ſententiæ fortè mutaretur, & aliud pro alio proferretur) & per conſequens victorem ridiculè, & fruſtra in tali proceſsûs Judicio laboràſſe. Idem ſtatutum habetur in *l. 1. C. Dicto tit.* de ſententia, ſeu laudo arbitri compromiſſarij. *Gl. ibid. V. Arbitri.*

XXIII. Excipitur primò. Niſi ſint cauſæ leves, & exigui momenti, v. g. duorum aureorum; maximè vilium perſonarum, quæ breviter expediri ſolent, in his enim non eſt opus ferri ſententiam ſcripto. *Auth. Niſi breves. C. Eodem.* Quæ autem dicatur cauſa brevis, ſeu levis, inſpectâ qualitate perſonarum, Judicis arbitrio determinandum relinquitur; vel loci, aut fori conſuetudo inſpicienda eſt. *Gl. in cit. cap. ult. V. Illuſtrium. h. t. in 6.* Verumtamen in cauſis matrimonialibus, beneficialibus, & aliis, quæ ſummariè, aut de plano, ſine figura, ac ſtrepitu Judicii, cognoſci poſſunt, juxta *Clement. 2. de judic.* requiritur etiam, ut ex ſcripto à Judice, & non alio, ſententia proferatur, non minùs, quàm in cauſis ordinariis, ſicut conſtat ex *cit. Clement. Sæpe; & ibi Gl. V. In ſcriptis de V. S.*

Excipitur ſecundò. Quòd ſententia interlocutoria ſuper articulo incidente poſſit proferri verbo, ac ſine ſcripto; quia in *cit. cap. ult. h. t. in 6. & in l. 3. C. de ſentent. ex brevic. recitan.* ſolùm de ſententia definitiva dicitur, quòd ex ſcripto recitari debeat, & non per alium: ergo à contrario ſenſu aliud dicendum de interlocutoria; ut addit *Gl. ibid. V. Proferunt. Franc. in hoc cap. ult. num. 4.* quamvis & ſententia interlocutoria à Notario in ſcriptum, ſeu acta proceſsûs poſtea redigenda ſit, juxta *cap. Quoniam; 11. de probat.* idque neceſſarium eſt, non ad validitatem, ſed ſolùm ad probationem; ut colligitur ex *cit. cap. Quoniam in fine. Durand. in ſpecul. tit. de ſentent. §. Sententia qualiter impugnetur. n. 14. Marant. de ord. judic. p. 6. de ſentent. in t. actu n. 12. Franc. c. l. n. 4.*

Excipitur tertiò. Quòd in cauſa notoria, etſi requiratur ſententia, non tamen neceſſe eſt, ut in ſcriptis feratur; quia in notoriis ordo, & ſolemnitates Juris non requiruntur. *cap. Ad noſtram; 20. de Iurejur. Phil. Franc. in cit. cap. ult. in 6. n. 6 limit. ult.*

Excipitur quartò. Quòd Judices illuſtres, ſeu in dignitate excellente conſtituti, poſſunt per alium, cui id commiſerint, ſententiam ex ſcripto partibus intimare; ſicut habetur in *l. 2. C. de ſentent. ex peric. recit.* idémque conceſſum eſt Epiſcopis in *cit. cap. ult.* ad inſtar illuſtrium perſonarum, quibus propter dignitatis ſuæ prærogativam æquiparantur. *Anchar. in cit. cap. ult. not. 4. h. t. in 6. & ibid. Franc. n. 6. limit. 2.* qui tamen id reſtringunt ad Epiſcopos confirmatos, & conſecratos, cùm propter conſecrationem, & Ordinem Epiſcopalem id eis conceſſum ſit. His adde, quòd Epiſcopus, cùm inter ſuos Clericos judicat in cauſa civili, ſententiam definitivam etiam ſine ſcriptura proferre poteſt, juxta *cap. Siquis; 45. cauſ. 11. q. 1. & cit. Auth. Niſi breves.* Id autem ſolùm locum habere in minoribus cauſis, non autem in maioribus, notat *Franc. in cit. cap. ult. n. 7. h. t. in 6.* in quo non excipitur Epiſcopus, niſi quòd poſſit per alium proferre ſententiam.

Excipitur quintò. Quòd Papa, ſeu alius Princeps ſupremus ſententiam ferre poſſit, abſque ſcripto, cùm ipſe ſit ſolutus legibus. *l. Digna; 4. C. de legib.* ac proinde eiuſmodi ſolemnitatibus Juris poſitivi non ſit aſtrictus, ſed præſentia eius ſupplet omnem ſolemnitatem. *Gl. in cit. c. ult. V. Illuſtrium.*

Excipi-

Excipitur ſextò. Niſi per conſuetudinem contrarium ſit introductum, per quam tolli poſſunt ejuſmodi ſolemnitates, ut nimirum valeat ſententia per alium lecta, Judice præſente, & mandante: vel etiam, ſi recitatâ ſententiâ per alium, ſine ſcripturâ, Judex dicat; Abſolvo, vel condemno. *Franc. cit. loc. num. 6. limit. 1.*

Excipitur ſeptimò à nonnullis, quòd Judices Conſervatores denunciationem, ſeu recitationē ſententiæ alijs committere poſſint. *cap. ult. §. Vices quoque; de offic. deleg. in 6.* Item Inquiſitores hæreticæ pravitatis. *Franc. in cit. cap. ult. num. 6. limit. 4. & 7.* Verùm in citatis textibus ſolùm habetur, quòd Conſervator actum, ſeu partem ſuæ Juriſdictionis aliis committere poſſit; ut notat *Gl. in cit. cap. ult. de offic. deleg. in 6.* At verò recitatio ſententiæ ex ſcripto, præſente Judice, non eſt actus Juriſdictionis, ſed nudum miniſterium, quod Judex per alterum tanquam inſtrumentum ſuum exercet.

XXIV. Porrò, quòd poſteriorem partem huius cap. attinet, Judices ſedendo, non ſtando, aut eundo, ſententiam definitivam proferre debent, alioquin irrita eſt ſententia, ita, ut nec appellare neceſſe ſit; ut habetur *in fine cit. cap. ult. in 6. junct. Gloſ. ibid. V. Momenti.* Ratio eſt; quia dignitas judicantis, & maturitas ſententiæ in Judice ſedente magis comprobatur, teſte S. Hieronymo ſuper Danielem *cap. 8.* idque extendit *Gloſ. in cit. cap. ult. V. Sedendo.* quòd Judices ſedere debeant, non ſolùm, cùm definitivè pronunciant, ſed etiam, dum cauſa plenè cognoſcitur; ut colligitur ex *Auth. Illuſtribus. §. Sanctimus; Collat. 5. & Auth. de Iudicibus. §. Sedebant; Collat. 6. & l. 2. §. Dies. ff. Quis ordo in poſſeſſ. ſervet.* in cauſis tamen, in quibus proceditur ſimpliciter, & de plano, ſine ſtrepitu Judicii, valet ſententia prolata à Judice, ſive ſtante, ſive ſedente, juxta *Clement. Sæpe; 2. §. Sententiam; & ibi Gl. V. Stans de V. S. & Gl. in cit. cap. ult. V. Stando. h. t. in 6.*

XXV. Aſſertio 2. Judex ferre debet ſententiam in loco publico, ubi ſui Prædeceſſores ſoliti ſunt Jus reddere; aliàs ſententia non valet, ſi ſit Judex ordinarius, qui certum tribunal habet, juxta *l. Cùm ſententiam; 6. C. de ſent. & interloc. omn. jud. l. pen. ff. de juſtit. & Iur.* Secus eſt in Judice delegato ad unam cauſam particularem, qui poteſt ſibi eligere locum congruum, tutum, ac honeſtum, in quo Jus dicat; cùm certam ſedem non habeat, ſicut & arbiter. *l. Si cùm dies; 5. §. Si arbiter. ff. de recept. arbit.* Delegatus autem ad univerſitatem cauſarum debet Jus dicere in loco delegantis; quia Ordinatio æquiparatur: & ita debet intelligi textus in *l. Si locus; 59. ff. de Iudic. Marant. cit. loc. num. 71. 72. & 73.* Epiſcopus verò in quolibet loco ſuæ Diœceſis non exempto ſententiam ferre poteſt. *cap. Cum Epiſcopus; 7. de offic. ordin. in 6.* poteſt tamen Judex, ex conſenſu partium, ſententiam ferre in alio loco, non ſolito, modò non egrediatur territorium ſuum, ſicut & Judex appellationis in quovis loco honeſto. Item, ſi locus non ſit tutus, ſi procedatur de plano, ſine ſtrepitu judiciario, aut in cauſis voluntariæ Juriſdictionis, aut ſi Epiſcopus ſit vi expulſus ex ſua Diœceſi. *Marant. c. l. n. 79. & pluribus ſeqq.*

XXVI. Aſſertio 3. Sententia ferri debet tempore congruo, videlicet non die feriato, *cap. 1. de Feriis. l. fin. C. Eodem.* aliàs ſententia eſt irrita. *l. Si ut proponis; 4. C. Quom. & quando Iudex;* de quo actum ſuprà *tit. 9.* Deinde ferenda eſt eo die, & horâ, ad quam facta eſt citatio: aliàs, ſi feratur ante, vel poſt terminum citationis, non valet, tanquam lata, parte non citatâ. *Arg. l. Aut qui aliter; 5. in princ. & l. ult. §. fin. ff. Quod vi, aut clàm.* niſi citatus fuerit contumax; tum enim poteſt Judex ferre ſententiam, poſt terminum, quandocunque vult ſine alia citatione, cùm ob contumaciam ſemper ſit in mora. *Mar. cit. loc. num. 89.* Denique ſententia ferri debet de die, & non de nocte; prout ſumitur ex *cap. Conſuluit; 24. de offic. deleg.* ubi habetur, quòd Judicium Eccleſiaſticum non debeat exerceri in tenebris; quia illæ aptæ ſunt ad fabricandum falſum; ut monet *Gloſ. ibid. V. Oſtendat lucem.* & ex communi tradit *Mar. cit. loc. num. 92.* ac proinde partes ſe opponere poſſunt, ne Judicium de nocte inſtituatur: ſin autem nihil excipiant, adeóque tacitè conſentiant, licèt malè agat Judex, ſi ſeclusâ neceſſitate, de nocte judiciarium proceſſum peragat, vel ſententiam definitivam proferat; tamen proceſſus inſtitutus, adhibitis ſufficientibus luminibus, & ſententia lata valet; dummodo aliud non obſtet: & præcipuè, ſi Judex honeſtus ſit, cùm nullo Jure irrita eſſe legantur: multa enim prohibentur fieri, quæ tamen ſi facta ſint, ſubſiſtunt. *cap. Ad Apoſtolicam; 16. de Regular.* & tradit *Gloſ. in cit. cap. Conſuluit; V. Tenebras.* licèt aliqui contrarium teneant. Illud admittunt omnes, conſuetudine induci poſſe, ut ſententiæ noctu ferantur, adeóque tunc valere, ſicut &, ſi ambæ partes præſentes ſint, & non contradicant. *Mar. cit. loc. num. 92.*

§. V.

Contra quem ferri debeat ſententia, quando dominus agit per procuratorem, & quomodo ſententia ſit probanda?

XXVII. Aſſertio 1. Si quis non per ſe ipſum, ſed per Procuratorem agat in Judicio, ſpectato Jure Civili, ſententia condemnatoria contra procuratorem ferri debet; ſi quidem civiliter agatur per procuratorem, & cum illo, quamvis alterius abſentis nomine, litis conteſtatio facta ſit: alioquin ſententia lata contra dominum, ſeu principalem ipſo Jure irrita eſt, juxta *l. 1. C. de ſent. & interl. &c.* idque ſumitur etiam ex *cap. Querelam; 25. §. Nos igitur de elect. junct. Gloſ. V. Oeconomi.* ubi ait: Concipienda ſunt verba ſententiæ in perſonam procuratoris, non principalis perſonæ. *Marant. de ordin. judic. p. 6. tit. de ſententia actu 1. num. 112. Laym. in cit. cap. Querelam; num. 112.* Ratio eſt; quia procurator per litis conteſtationem fit dominus litis; adeóque cum illo quaſi contractum cenſetur: quare, ſicut in contractibus actiones, & obligationes procurator ſibi acquirere cenſetur, quas deinde mandanti, ſeu principali cedere debet. *l. Multum; 6. junct. Gl. V. Potes. C. Si quis alteri, vel ſibi &c.* dummodo ſit

do ſit verus Procurator, & non tantùm nnocius, ſive merum inſtrumentum mittentis: ita idem dicendum in quaſi contractu, ſeu Judicio, poſt litis conteſtationem.

XXVIII. Limitatur tradita doctrina primò. Si dominus, ſeu principalis in principio litis fuit præſens, eámque ipſemet conteſtatus eſt, poterit deinde in ea cauſa ferri ſententia contra ipſum, qui relicto procuratore abſens eſt; ut notat *Gl. in cit. l. 1. V. Non fuit. Arg. l. Furti; 6. §. Siquis alieno. ff. de his, qui not. infam.* quamvis contrarium doceat *Bart. in cit. l. 1. n. 5. C. eod.* ubi *Gl. cit. V. Non fuit.* notat, utrumque ex conſuetudine, & dominum, & procuratorem condemnari, ſi ille ſit præſens tempore latæ ſententiæ. Secundò. Si agatur in Judicio non ordinario, ac procedatur ſimpliciter, & de plano, ſine ſtrepitu Judicii: tum principalis condemnari poteſt etiam in cauſa civili, & foro ſeculari. *Gl. marg. cit. l. 1. lit. A.* Tertiò. Si de crimine agatur criminaliter per Procuratorem, tunc in dominum, ſeu eum, qui Procuratorem ad ſe defendendum conſtituit, ſententia ferri debet, juxta *l. ult. C. de iniur.* & notat *Abb. in cit. cap. Querelam; n. 10. de elect.* Quartò. In cauſis matrimonialibus, & beneficialibus, aut ſimilibus Spiritualibus, in quibus ſententia ferri non poteſt contra procuratorem, neceſſariò ad dominum, ſeu principalem dirigenda eſt, v. g. ut maritus uxori cohabitet, debitum coniugale reddat, ut Clericus beneficium reſignet &c. *Gl. in cit. cap. Querelam; V. Oeconomi.* Quintò. Si Syndicus, vel adminiſtrator generalis, nomine Eccleſiæ, vel alterius communitatis, agat in Judicio, tum ſententia ferri poteſt contra Eccleſiam, vel Communitatem; ut conſtat ex *cap. Licèt; 9. de probat. & ibi Gl. V. Commune. & cap. Suſcitata; 6. junct. Gl. V. Monaſterium. Bart. in cit. l. 1. n. 13. C. de ſentent.* ubi notat, quòd quoad hoc non ſit diſcordia inter Jus Civile, & Canonicum. Ratio eſt; quia, cùm Eccleſia, aliàve communitas neceſſariò agere debeat per alium, tanquam procuratorem, ſyndicum, vel curatorem; ideo Jure ſtatutum eſt, ut actiones, & obligationes, etiam ad ipſos tranſeat, quorum nomine agitur. *l. Eum, qui; 5. §. Si Actori. ff. de conſtit. pecun.* Sextò. Si tutor nomine pupilli agat, vel curator nomine minoris viginti annis, ipſemet Judicium ſuſcipere cenſetur, idéoque ſententia contra pupillum, vel minorem ferri poteſt. *Gl. in cit. l. 1. V. Non fuit in addit. Bart. in cit. l. 1.*

XXIX. Ceterùm de Jure Canonico minùs attenditur ad has legales ſubtilitates, ſed ſive in procuratorem, ſive in principalem perſonam abſentem, in civilibus cauſis, ſententia concipiatur, ea valet; ut notat *Gl. fin. in cap. Licèt; 9. de probat. & in cap. Suſcitata; 6. V. Monaſterium de in integr. reſtit.* quia te verè dominus per Procuratorem ſuum principaliter contrahit, & in Judicio litem cum adverſario conteſtatur; qui autem per alium facit, perinde eſt, ac ſi faceret per ſe ipſum. *Reg. Iur. 72. in 6.* Vnde etiam executio ſententiæ, v. g. exactio ſolutionis debitæ ſit in bonis domini mandantis. *Molin. tract. 2. de juſtit. diſ. 551. n. 4.* & vice verſâ, ſi vincat procurator in Judicio, ipſi principali, ſeu mandanti ſolutio fieri debet, niſi procurator ſpeciale mandatum habeat. *l. Hoc Iure; 86. ff. de ſolut.* & judicati actio adverſùs dominum, non contra procuratorem datur, licèt in perſonam ipſius ſententia lata ſit, niſi ſe liti obtulerit. *l. Mantius; 61. ff. de Procurat. l. Si ſi; 4. ff. de re judic.* Et hinc etiam in Camera Spirenſi, etſi lites omnes per Procuratorem agitentur, tamen ſententiæ concipiuntur in perſonam domini indiſtinctè, ſive dominus nunquam in Judicio præſens fuerit, ſive initio litis comparuerit, illámque conteſtatus ſit; teſte *Gail l. 1. obſ. 111.* ubi tamen excipit cauſas iniuriarum, in quibus ſententia in procuratorem fertur, ad evitandam infamiam Rei principalis.

XXX. Aſſertio 2. Si ſententia à Judice lata ſit, ea probari poteſt, & debet per duos teſtes: nam actus, ad cuius ſubſtantiam requiritur ſcriptura, cuiuſmodi eſt ſententia definitiva, juxta *cap. ult. h. t. in 6. & l. 2. C. de ſentent. ex brevic. recitand.* probari poteſt per duos teſtes, ſi ſcriptura ſit perdita. *c. Cùm olim; 12. de privileg. Abb. in c. Sicut; 16. n. 4. h. t.* Tria autem hoc caſu probanda ſunt, videlicet, actum celebratum fuiſſe, inſtrumentum ſuper eo confectum, illúdque amiſſum, juxta *l. Teſtium; 14. C. de teſtib.* & docet *Maſcar. de probat. concl. 908. n. 1. & 2.* Porrò, tametſi teſtes non deponant de ſcriptura, ex qua ſententia recitata ſit, ſi tamen deponant de actu ſententiæ latæ, inde oritur præſumptio, quòd in ſcripturam redacta fuerit, cùm ſcriptura requiratur ad ſubſtantiam judicialis ſententiæ, ſaltem in cauſis non levis momenti. *l. 2. & Auth. Niſi breves. C. de ſent. ex brevic. recit.* nam propter judiciariam auctoritatem cenſentur teſtes depoſuiſſe de ſententia legitimè lata; adeóque ex ſcriptura, juxta *cit. cap. Sicut in fine;* & notat *ibid. Abb. num. 6.* idque procedit, ſi ex actis præcedentis Judicii conſtet, teſtes depoſuiſſe de ſententia lata, alioquin deberent teſtes de hoc ipſo examinari, an audiverint, ſententiam ex ſcripto eſſe recitatam, juxta *cit. l. 2. C. Eodem.*

§. VI.

Quomodo ſententia ferenda ſit conformiter libello, & an, ſi in illo certa cauſa expreſſa ſit, ea probari debeat?

XXXI. Aſſertio 1. Sententia ferri debet, ſecundùm formam, ac tenorem libelli. *Clement. Sæpe; 2. de V. S.* ubi dicitur, quòd juxta petitionis formam pronunciatio ſequi debet. *l. Ut fundus; 18. ff. Comm. divid.* & ſumitur etiam ex *cap. Quando; 24. circa fin. & ibi Gl. V. Iudicii formam; de accuſ. & cap. Licèt; 31. de ſimon. Marant. de ordin. judic. p. 6. in actu 1. de ſent. num. 61.* Vnde ſi actum eſt poſſeſſorio Judicio, non debet Judex ferre ſententiam ſuper petitorio, ſed ſuper poſſeſſorio. & vice verſâ, vel, ſi actum eſt utroque ſimul, non pronunciabit ſuper altero tantùm. *Durand. in ſpecu. tit. de ſentent. §. 5. n. 15.* Debet autem ſententia eſſe conformis libello, ſeu petitioni in tribus: in re, id eſt, ut Judex de alia re non pronunciet, quàm quæ petita eſt: in cauſa petendi, ut Judex aliam cauſam non proferat: in actione, ut eam actionem ſequatur, quam Actor inſtituit, ſive condemnet, ſive abſolvat. *Hiltrop. in proceſſ. Iudic. p. 4. tit. 1. num. 5.*

Limita-

Limitatur primò. Qnòd poſſit Judex, ultra petita in libello, & deducta in Judicio, condemnare in iis, quæ virtualiter, & tacitè inſunt rei; ut, ſi petatur fundus, poteſt condemnare etiam ad fructus, & petentem debitum ad reſtitotionem pigooris, licèt illud non ſit petitum; qnia venit ex natura actionis intentatæ. Secundò, in cauſis criminalibus, in quibus Judex nltra id, quod petitum fuit, pro arbitrio, condemnare poteſt. Tertiò, in ſupremo Tribunali Principis, in quo proceditur, ſolâ veritate facti inſpectâ, *Marant. c. l. n. 62. & 63.*

XXXII. Aſſertio ſecunda. Si is, qui in Judicio petit rem aliquam (intentatâ actione reali, vel perſonali) certam cauſam, ſeu titulum expreſſit, quem probare non poteſt; tum Actor ſuccumbit, & Reus abſolvi debet; licèt poſt litem conteſtatam nova cauſa, ſen titulus ſupervenerit, ex quo Actor obtinere poſſit: ſi verò certam cauſam ſpecialem non expreſſit, ſed in genere tantùm agatur, vel res petatur: tum ſufficit, ſi Actor probat nnam aliquam juſtam cauſam; pront ſumitnr ex *c. Abbate; 3. h. t. in 6.* nbi talis caſus proponitur. Lis, ſen controverſia erat inter Abbatem de Bonefacto, & Hoſpitalarios S. Joanois, ſuper Caſtro de Roſellis, quod Abbas pro ſe, & Conventu ſuo agens in judicio, ad ſe pertinere, dicebat, jure dominii, vel quaſi dominii, unâ cum finibus ſuis, ex donatione Regis Aragoniæ; ideóque petiit, locum illum Monaſterio adiudicari, & Hoſpitalarios inde amoveri. Sed Hoſpitalarii allegabant, locnm de Roſellis ad ipſos pertinere; quia Rex Aragoniæ Caſtrum Corvariæ, cum finibus ſuis, intra quos erat locus de Roſellis, priùs donaverat Hoſpitalariis, ſub conditione, ſi ex poteſtate infidelium Saracenorum liberaretur. Quare, cùm talis conditio honeſta, & laudabilis fuerit, & quidem re ipsâ impleta, quandoquidem ſucceſſor Regis, videlicet nepos eius, caſtrum, & locum illum Saracenis eripuit, proinde ille ad Hoſpitalarios iterum pervenit; prout habetur in *cit. c. 3. §. Allegabatur.* Poſtquam verò Hoſpitalarii fundârunt intentionem ſuam, refutârunt allegationes Monaſterii de Benefacto, videlicet, quòd Abbas ille, & Conventus intentionem ſuam non probârint: dicebant enim in libello, qnòd à Rege locus de Roſellis Monaſterio ſuo donatus fuerit; cùm tamen ſolùm probârint, Regem eum donâſſe Monaſterio Populeti, à quo deinde Monaſterio ſuo, videlicet de Bonefacto donatus fuerit, ex qno non conſtabat, Regem illum locum donâſſe eidem Monaſterio, vel mandâſſe donari. *§. Multùm hic.* Neqne refert, quòd Rex Monaſterio Populeti donationem fecerit ſub modo, ſeu hoc gravamine, ut aliud Monaſterium conſtrueret; qoia non ideo eius intentio fuit, ut in loco de Roſellis ædificaretur Monaſterium: ſed, ut Monaſterium Popoleti, cui mnlta bona donata ſunt, ex propriis reditibus Monaſterium ædificaret; præſertim, quia Monaſterio, quod nondum erat, nolla donatio fieri poterat. *§. Nec pro eo hic.* Sed neqne ea donatio; quæ à Monaſterio Populeti facta fuit Monaſterio de Bonefacto, ſuffragari poteſt, eò quòd poſt litem conteſtatam inter Monaſterium de Bonefacto, & Hoſpitalarios, & proceſſum in cauſa, contigerit: nam inde apparet, quòd dictum Monaſterium de Bonefacto jus, ſi quod ei ex tali donatione acquiſitum eſt, in Judicium non deduxerit, cùm poſtea primùm ſupervenerit; adeóque ſententia de jure ferri non poterat; quia Judex non pronnnciat, niſi ſuper petitis, & contentis in libello. *§. Præmiſſa verò hic.* Viciſſim verò ex parte Monaſterii de Bonefacto replicatum fuit, donationem illam conditionalem non poſſe ſubſiſtere; quia Rex ille non potnit obligare ſucceſſorem ſnum, qnoad ea, quæ ſucceſſor poſtea primùm propriâ induſtriâ acquiſivit, ita, ut propria illius, &, ab aliis hereditariis bonis ſeparata cenſerentur. *§. Pro parte autem hic.* Sed neque obſtare debet, qoòd donatio à Monaſterio Populeti facta fuerit Monaſterio de Bonefacto, poſt litem in Judicio conteſtatam, & cœptum proceſſum in cauſa; quia etiam Actori prodeſſe debet, ſi quid juris ipſi, durante Judicii proceſſu, ante latam ſententiam, ſuperveniat, ſicut idem in Reo obſervari ſolet. *§. Porrò hic.* Sed ad has replicationes reſponderunt Hoſpitalarii, quòd, cùm donatio olim à Rege facta fuerit nomine Regni; ideo ſucceſſor nepos illius donatoris donationem ab avo factam obſervare, & implere tenebatur. *§. Sed ad hæc hic.* Ceterùm donatio, quæ à Monaſterio Populeti facta eſt Monaſterio de Bonefacto, ipſi in hac parte ſuffragari non poteſt; qnia, ſi Actor ex certa aliqua, & ſpeciali cauſa (in libello expreſſa; ut in caſu huius c.) egit, & poſtea (id eſt, poſt litis conteſtationem. *Gl. hic V. Poſtea.*) alia cauſa, ſeu titulus ei ſuperveniat (ut quia priùs petebatur res ex cauſa donationis, poſtea ex cauſa venditionis, vel ſimili cauſa, v. g. ex cauſa donationis factæ ab alia perſona, & alio loco, & tempore. *Gl. hic V. Similis*) tum non poteſt videri, Actorem hunc novum titulum in Judicium deduxiſſe: ſed Judex ſententiam laturus diligenter conſiderare debet, num ex eadem cauſa, quæ ab Actore priùs propoſita fuit, intentio ipſius fundata ſit, nécne. Secus eſſet, ſi Actor egiſſet ex cauſa generali, nullâ factâ mentione cauſæ ſpecialis, petendo, rem ſibi adjudicari, eò quòd eius dominium ad ipſum pertineat; tunc enim Judex pronunciaturus ſententiam, id ſolùm conſiderare debet, utrùm de jure, ſeu dominio illius conſtet, adeò, ut, tametſi jus ex cauſa, poſt litis conteſtationem, ſupervenerit, & conſequenter Actor primitus verum jus petendi non habuerit, tamen pro ipſo ſententia ſit ferenda. Neque etiam multùm prodeſſet Reo, ſi in eo Judicio ex ſuperveniente cauſa abſolveretur; quia mox alio contra ipſum inſtituto Judicio, ex illo condemnandus foret. Manet igitur hoc diſcrimen, qnòd, ſi Actor generaliter intentionem ſuam proponat, aſſerens, ſibi dominium, vel quaſi, competere, nullâ causâ ſpecialiter expreſsâ, obtinere poſſit, etſi in ipſo Judicii proceſſu dominium rei ei ſuperveniat, ante latam ſententiam. At verò, qui agit ex certa, & ſpeciali cauſa, ſeu titulo in ſua petitione expreſſo, non debet obtinere, niſi poſtea intentionem ſuam ex eadem omnino cauſa, ſeu titulo, quem priùs expreſſit, etiam tunc ſibi competere, probaverit. Quare, cùm Abbas, & Conventus de Bonefacto in petitione ſua propoſuerit, locum de Roſellis, cum terminis, ſeu finibus ſuis, ad ſe ſpectare, ex donatione Regis ipſi facta,

ẽta, quam tamen poſtea non probavit, ſed ſolùm oſtendit, donatiooem ipſi factam eſſe à Monaſterio Populeti, quæ tamen in peritiooe expreſſa non erat, nec ante petitionem, vel litem ſuper ea concontestatam, ſed poſtea primùm facta eſt; ideo dictum Monaſterium de Bonefacto nullum ex ea commoduin reportare debet. *cit. §. Ceterùm hîc.*

His ex utraque parte propoſitis, Cardinalis à Papa io hac cauſa Auditor datus diligeorer perpendit, ſi ex cauſa ſpeciali, & expreſſa actum ſit, videlicet donationis, vel vendiiionis, vel alterius cauſæ ſpecialis, quòd judex non poteſt, nec debet aoimum ſuum informare ad proferendam ſententiam ex iis, quæ poſt inchoatum Judicium eveniunt, ſed ex probationibus productis ſecuodùm locum, rempus, & alias circumſtantias; ut appareat, num ex cauſa illa ſpeciali, qoam Actor io petitione propoſuit, & expreſſit, eius interfuerit, nécne? Aliud verò eſt, ſi in genere, ſine certæ cauſæ expreſſiooe, petitio facta ſit; quia agens dominus rei ſit, vel quaſi dominus: tunc enim etiamſi poſt cœptum Judicium, ſeu litem conteſtatam, Actor rem petitam acquiſierit, ſententia pro eo ferenda eſt; quia in hoc caſu non requiruntur, nec attendi poſſunt concomitantia, ſcilicet locus, & tempus. Et, licèt aliqui curioſi, qui de ſubtilitatibus parùm utilibus diſceptant, aliter in hoc ipſo caſu, ſi ſcilicet actum ſit, nullâ causâ, ſeu titulo ſpeciali expreſſo, diſcurrant: utilius tamen eſt, ne cauſæ diurius prorogentur, ſed citiùs expediantur, obſervare id, quod dictum fuit: præſertim, cùm notum ſit, nonnulla ob communem utilitatem contta juris rigorem, ex æquitate tolerati. Quamobrem, cùm, ut dictum eſt, Abbas, & Conventus de Bonefacto donationem ſibi à Rege factam eſſe, quam cauſam ſpecialiter in petitione ſua propoſuerunt, & expreſſeruot, haud probârint; ideo Cardinalis Auditor Hoſpitalarios ab eorum impetitione abſolvit: quam ſententiam Innocentius IV. ratam habuit, & auctoritate Apoſtolicâ confirmavit; prout habetur io fine hîc.

XXXIII. Pro declaratione huius prolixi, & difficilis cap. Notandum primò. Ea, quæ ſuot penes infideles, poſſunt donari ſub honeſta conditione, ſi in poteſtatem fidelium juſto bello perveneriot; ut colligitor ex hoc c. imò etiam abſolutè, & purè donari poſſunt, ſi antea aliqoando fuerunt penes fideles, licèt nunc ſiot penes infideles; ut terra Jeroſolymitana; ídque jure Poſtliminii, juxta quod res recupetata ab hoſtibus cenſetur ſemper permanſiſſe in poteſtate prioris domini. *l. Id quod; 9. ff. De legat. 1. & ibi Bart. Anchar. hic not. 7. & Franc. §. Allegabatur. n. 4.*

Norandum ſecundò. Dooatio facta Monaſterio conſtruendo, vel alteri Eccleſiæ, quæ nondum eſt, non valet, uti habetur in hoc c. *§. Nec pro eo;* quamvis poſſit quis per modum legati, vel per aliam dooationem mortis causâ aliquid relinquere Monaſterio, vel Eccleſiæ conſtruendæ. Ratio diverſitatis eſt; quia legatum poteſt relinqoi abſenti, & ignoraoti: nam ad legatum non reqoiritur legatarii acceptatio; quia heres illud præſtare debet: donatio verò ioter vivos etiam ad pias cauſas, cùm ſit ſpecies pacti, oon poteſt fieri alteri, niſi per ſe, vel per alium ipſam acceptet; ut docet *Gl. in l. Illud; 19. V. Alia cauſa; Verſ. Sed dico. C. De SS. Eccleſ. Anchar. hic not. 12. & Franc. §. Allegabatur; n. 3.* Imò etiam Eccleſia ædificanda heres inſtitui poteſt. *c. 3. de teſtam.* ſicut poſthumus naſciturus. *Bart. in l. Servos; 17. n. 4. ff. De aliment. leg.* poteſt etiam alicui dooari inter vivos fundus, ſub ea obligatione; ut Eccleſiam io eo ædificet, & dotet; ut tradit *Gl. fin. in c. pen. de Eccleſ. ædific. & Bart. c. l.*

XXXIV. Notaodum tertiò. Rex Aragoniæ donavit Hoſpitalatiis S. Joanois Caſtrum quoddam, cum ſuis finibus, in quibus ſitus erat locus de Roſellis, qui tunc erat ſub poteſtate infidelium, quem locum poſtea donavit Monaſterio Populeti, ſed ſub conditione, ſi ad manus fidelium pervenerit: deinde mortuo Rege, eius nepos, qui ſucceſſit in Regno, liberavit locum illum è poteſtate infidelium, & ſic fuit impleta conditio: ſed qoia Monaſterium de Booefacto in petitione ſuâ propoſuit, donationem illam ſibi factam eſſe à Rege Aragoniæ; ideóque petebat locum illum ſibi tradi ex ſpeciali cauſa donationis, quam poſtea oon probavit, ſed ſolùm oſtendit, donatiooem illius loci ſibi factam eſſe à Monaſterio de Populeto, quæ tamen io petitione libelli non erat expreſſa, & primùm poſt petitionem, & litem conteſtatam facta fuit; ideo, ſi quidem hanc ſuam intentionem, ſuper quâ ſe fundavit, oon probavit, Reus abſolvi debet ab hoc Judicio, & petitione Actoris; quia Judex ſententiam ferre non poteſt, niſi ſuper eo, quod in libello petitum eſt, & ſuper quo lis eſt conteſtata, *Vivian. in Ration. hic.* Verumtamen Actor poſtea ex alia cauſa, ſeu titulo agere poterit in alio Judicio, non obſtante exceptione rei Judicatæ, ſive is titulus in priore Judicio tempore litis conteſtatæ extiterit, ſive poſtea primùm ſupervenerit. *l. Si mulier; 11. §. Denique; ff. De except. rei Judic. Gl. hic. V. Huiusmodi; Io. Monach. hic n. 13.*

Notandum quartò. Si in actione reali dominium, vel quaſi dominium, tanquam cauſa proxima, generatim, & abſolutè in Judicium fuit deductum, non expreſsâ certâ, & ſpeciali causâ. v. g. Peto mihi à Titio poſſeſſore dari fundum; quia dominus illius ſum, aut quaſi dominus: & poſt litis conteſtationem novus titulus domioii ipſi adveniat; tunc ſpectato Jure civili, & ſtricto, non poteſt Judex ferre ſenteotiam pro Actore, eíque rem adjudicare, ob ſupervenientem novum titulum; quia non poteſt judicare, niſi ſecundùm id, quod in Judicium deductum eſt: at cauſa, ſeu titulus poſt litis conteſtationem ſuperveniens non fuit in Judicium deductus; quia tunc nondum erat. *l. Non poteſt; 23. ff. De Judic.* ubi dicitur: Non poteſt videri io Judicium veniſſe id, quod poſt Judicium acceptum accidiſſet: id eſt, incepiſſet eſſe debitum. *Gl. pen. ibid.* Et quamvis is, qui generalem libellum formavit nullius cauſæ ſpecialis meotionem habentem, omne jus ſuum in Judicium deduxiſſe cenſeatur, juxta *l. ult. C. De ann. except.* id tamen ſolùm verum eſt, quoad omne jus, omnéſque actiooes tunc competentes, non autem quoad orituras; quia, cùm actio ſit petitio eius, quod ſibi debetur, non datur, niſi ex jure tunc ſubſiſtente, & competente. Verùm ſecundùm Jus Canooicum (in quo æquitas magis attenditur, quàm juris ſubtilitas, & quæ rigori juris præferenda eſt) ſi quis agat, vel petat rem in genere, tanquam jure dominii, vel quaſi

quaſi ad ſe pertinentem, nullâ expreſsâ causâ ſpeciali, ſolùm inſpiciendum eſt Judici, utrùm de jure eius, ſeu dominlo, vel quaſi ſufficientet couſtet: nam tunc fereuda eſt ſenteutia pro Actore, etiamſi jns dominii, vel quaſi, peudente Judicio, ſaltem priusquam in causa couclusum ſit, ſupervenerit, & appateat, ab initio minùs juſtè petitum fuiſſe, ſive Actorem jus petendi non babuiſſe; licèt ſecus ſit de rigore juris; ut colligitut ex hoc c. ubi propè finem dicitur, æquitatem juris rigori præferendam eſſe, ob publicam utilitatem. *Anchar. hic not. 19. & Franc. §. ult. n. 2. & 4.* Ratio eſt; quia, quando agens rei vendicatione petit rem in genere, cenſetur omne jus ſuum deducere in Judicium, cùm dominium ſit cauſa rei vendicationis, non tantùm, quod tunc erat, ſcilicet tempore litis conteſtatæ, ſed etiam, quod poſtea, durante Judicii proceſſu, cœpit competere. *Franc. hic §. Sed ad hæc:* idque propter benignam interpretationem, ut lites citiùs expediantur.

Notandum quintò. Si quis petat rem ex cauſa ſpeciali v. g. donationis, aut venditinnis, debet probare, certo loco, & tempore eam eſſe factam; quia locus, & tempus neceſſariò comitantur actus ſpeciales, ſeu particulares; ideòque, niſi donatio probetur certo loco, vel tempore eſſe facta, Actor ſuccumbet, cùm ſit dubium, utrum ante, an poſt litem conteſtatam fuerit facta: in dubio autem regulariter pronunciatur contra Actorem. At verò agens generaliter, ſive petens rem, certâ causâ non expreſsâ, non debet certum locum, & tempus probare; quia hæc non neceſſariò comitantur actum genericum, ſicut ſpecificum, ſeu ſingularem; ut habetur in hoc c. §. *fin.* cùm enim Actor nullam cauſam, ſeu titulum expreſſerit, perinde eſt, quo loco, & tempore illud obtinuerit, ante ſententiam. *Gl. hic V. Locus, & tempus; & V. Cenſeretur. Io. Monach. ibid. n. 18 & duobus ſeqq. Anchar. ibid. not. 18. & Franc. §. ult. n. 3. & 4.*

SECTIO II.

DE RE JUDICATA, SIVE tranſitu ſententiæ in rem judicatam.

§. I.

Quando ſententia tranſeat in rem iudicatam, ita, ut retractari non poſſit?

XXXV. Aſſertio prima. Si pars litigans, contra quam ſententia lata eſt, ſive definitiva, ſive interlocutoria, intra decem dies non appellet, cùm poſſet appellare, ſententia tranſit in rem judicatam, ita, ut poſtea contradicere volens, ordinariè non audiatur; prout conſtat ex *Auth. hodie. C. De appellat.*
» *& c. Quod ad conſultationem; 15. h. t.* Nam, cùm
» cuidam Clerico (quia v. g. iuſpectus erat, quòd
» damnum injuſtè intuliſſet) purgatio indicta fuiſſet,
» ita, ut niſi intra XX. dies ſe purgaret, certam pe-
» cuniam ſolveret, eámque conditionem ipſe acce-
ptâſſet, adveniente poſtea die, ſeu termino elapſo, »
idem appellavit, nullâ expreſsâ causâ appellandi. »
Hoc intellecto, Papa Innocentius III. reſpondit, »
appellationem eius recipi non debere; quia, cùm »
intra X. dies non appellaverit; ideo poſt hoc »
tempus elapſum, ſententia in auctoritatem Rei ju- »
dicatæ tranſiit, ipſéque Clericus per Juris interpre- »
tationem cenſetur latæ ſententiæ acquieviſſe, ut »
proinde appellare poſtea non poſſit, præſertim, »
quando nulla cauſa reddita eſt appellandi. Sed »
neque executio ipſius ſententiæ contra eundem »
Clericum latæ, per quam condemnatus fuit ad ſol- »
vendam certam pecuniam, ideo retardari debet; »
quia tempus quadrimeſtre, quod ordinariè jure »
ſtatutum eſt ad ſolvenda talia debita, nondum ela- »
pſum eſt: nam hoc tempus à Judice breviari, vel »
prorogari poteſt; & cùm Clericus ſponte brevio- »
rem terminum acceptâſſet, hoc ſibi imputare debet, »
& ſic longiori tempori quatuor menſium renunci- »
âſſe cenſetur. Quare appellans non eſt audien- »
dus; niſi fortè modus, & forma executionis à Ca- »
nonibus præſcripta contra eum excedatur; tum »
enim audiri debet, ſi de hoc conqueratur. »

XXXVI. Ubi notandum primò. Tempus decendii ad appellandum præfixum ſtatim currit à tempore latæ ſententiæ, non autem à tempore termini aſſignati ad executionem ſententiæ; prout colligitur ex hoc c. & ratio eſt; quia, cùm primùm ſententia fertur, gravatur pars condemnata; adeóque ſtatim currit tempus ad appellandum conceſſum. *Abb. hic n. 4.*

Notandum ſecundò. Si condemnatus non appellat à ſententia contra ſe lata, intra tempus ſtatutum, cenſetur acquieſcere ſententiæ; ut habetur etiam in *l. Ab eo; 3. in fine. C. Quomodo, & quando Iudex &c.* & in *l. ult. C. De ſentent. quæ ſine certa quantit. profer.* ubi in fine dicitur, quòd condemnatus non appellando cenſeatur confirmare ſententiam; videatur enim in eam conſentire, qui ab eo ſtatuto tempore non appellat; ut addit *Gl. fin. ib. Abb. hic n. 6.* Idem babetur in c. *Cùm delectus; 32. de elect.* ubi in fine dicitur, quòd ſententia tranſeat in rem judicatam, cùm intra decendium non fuerit provocatione legitimâ ſuſpenſa. Porrò hæc præſumptio, quâ cenſetur non appellans ſententiæ acquieſcere, hoc operatur; ut poſtea non audiatur, quamvis abſolutè loquendo poſſit eſſe falſa; cùm frequentiſſimè ex alia cauſa appellatio intermittatur; videlicet, quia lites aliquis execratur, ita, ut malit re carere, quàm propter eam ſæpius litigare; ut dicitur in *l. Item ſi res; 4. §. 1. ff. De alienat. judic. mut. cauſ.*

Notandum tertiò. Quod dictum eſt, ſententiam, ſi ab ea intra decendium non fuerit appellatum, tranſire in rem judicatam, ita, ut ſaltem per remedium ordinarium retractari ampliùs non poſſit, id intelligendum eſt, ſi aliàs de jure ſubſiſtat: ſi enim, vel, quia à Judice non competente, vel in falſum procuratorem mandato carentem, vel etiam contra Jus commune lata, vitium nullitatis contrahat, ne quidem decennio, multò minùs decendio elapſo, auctoritatem rei judicatæ conſequetur, neque appellatio eſt neceſſaria. *l. 2. C. Quando provoc. non eſt neceſſe.* cùm quæſtio nullitatis XXX. annis duret, ſicut alia actio perſonalis, ſecundùm communem, &

in

in Camera Imperiali receptam ſententiam, teſte *Gail. lib. 1. obſ. 127. n. 8. Mynſing. cent. 5. obſ. 92. n. 2.*

Norandum quattò. Poteſt Judex tempns qnadrimeſtre jure præfixnm pro executione ſententiæ in perſonalibus debitis, ex cauſa juſta abbreviare, vel prorogare, v.g. ad 6. menſes, juxta *l. 2. & l. Si ſe; 4. §. Si quis condemnatus; ff. De re judic. & tradit Gl. hic V. Arctari:* alioquin tempus, quod diminutum eſt à Judice, ſuppletur à lege. *cit. l. 4. §. Si quis condemnatus. Gl. cit. V. Arctari;* quamvis ſine cauſæ cognitione, ſeu expreſſione cauſæ juſtæ, ſicut breviari non poteſt per Judicem, ita nec prorogari hoc tempus ad ſolvendum jure conceſſum. *Felin. hic n. 8.* quia prorogatio, & arctatio æquiparantnr in propoſito, juxta *cit. l. 2.* Quòd ſi tamen condemnatus ſponte breviorem terminum acceptavit; tunc ſibi ipſi hoc imputare debet, cùm videatur amplius beneficium contempſiſſe: ac proinde talis non audietur, ſi appellet, vel conqueratur, niſi modus in executione excedatur, ut in fine huius c.

XXXVII. Aſſertio ſecunda. Sententia lata contra jus litigatoris, non tamen contra Jus comune, poſtquam appellatione intra decendium non interpoſitâ, tranſiit in rem judicatam, tenet, & jus tribuit parti, pro qna judicatum fuit, contra alteram, ita, ut hæc non admittatur, ſi itetnm prodnctis actis, vel aliâ ratione probare velit, ſententiam contra ſe latam injuſtam eſſe; prout ſumitur ex *c. Cùm inter; 13. h. t.*
» Nam ortâ conttoverſia ioter Abbatem, & Conven-
» tum S. Zenonis Veronenſis, ex una parte, & Archi-
» presbyterum, & Clericos S. Proculi ex altera, ſu-
» per ſubiectiooe Eccleſiæ eorum, ex parte Monaſte-
» rii propoſitum fuit, quòd Eccleſia Clericorum ple-
» nu jure (id eſt in ſpiritualibus, & temporalibus)
» ſubiecta eſſe debeat Monaſterio, videlicet quoad
» inſtitutionem, deſtitutionem, inveſtituram Archi-
» presbyteri, promiſſionem fideliiatis ab Archipres-
» bytero Abbati faciendam, eiusdem quoque, & fra-
» trum ſuorum obedientiam, correctiunem, præ-
» ſentationem ad Ordines, & primam tonſuram, ſu-
» ſceptionem Chriſmatis, Litanias, ſive proceſſio-
» nem, & alia ſimilia, per quæ plena ſubiectio ſigni-
» ficatur: ad quam probandam ex patte Monaſterii
» productum fuit publicum inſtrumentum conceſ-
» ſionis factæ à B. quondam Epiſcopo Veronenſi,
» quam conceſſionem ſucceſſor eius T. ratam babuit,
» & confirmavit. Inſuper etiam producta ſunt à
» Monaſterio privilegia Romanorum Pontificum,
» & Patriarcharum Aquileienſium, quorum unus ex-
» preſsè meminit de plenaria ſubiectione, fuitque
» hoc privilegium datum ſub teſtimonio R. poſtea
» Veronenſis Epiſcopi, qui illo tempore eiusdem
» Eccleſiæ Archipresbyter fuit, petiitque; ut Prior
» S. Zenonis ſuo loco ſubſcriberet (quia ipſe fortè
» ſcribere non poterat. *Gl. hic V. Sua vice.*) Præte-
» rea ex parte Monaſterii propoſitum fnit, quòd in-
» ter B. quondam Abbatem eiusdem Monaſterii, &
» Archipresbyterum S. Proculi, & fratres eius, olim
» controverſia orta fuerat ſuper fidelitate, & obedi-
» entia manuali (id eſt, quæ promittitur præſtito ju-
» ramento, vel ſaltem ſtipulatâ manu, *Io. Andr. hic*
» *n. 8.*) ad quæ duo ſolùm iſti ſe obligatos eſſe Ab-
» bati, negârunt, & teſtes produxerunt. Poſtremò
» Epiſcopus Veronenſis Cardinalem quendam ſe-
qnens (qui delegatus fuit ad cauſam. *Gl. hic V. Cardinalem;* & hoc idem jam antea judicaverat) per ſen- »
tentiam latam definivit, ut Archipresbyter vel »
Eccleſiam dimittat, vel Abbati obedientiam pro- »
mittat: quæ ſententia cùm ab ea appellatum non »
fuerit, in rem jndicatam tranſiit. His auditis, & »
intellectis, Papa Innocentius III. reſpondit: »
quamvis ſuprà dictæ donationis, ſen conceſſionis »
iuſtrumento fortaſſe non multum ſit innitendum, »
neque etiam confirmationibus, vel privilegiis eam »
ſequentibus; qnippe quæ à priore illo inſtrúmento »
cauſam, & originem acceperunt; quia tamen inter »
ipſos litigantes ex lata ſententia, poſtqnam ea in »
rem tranſiit judicatam, poſt decem dies, jus factum »
fuit, etiamſi contra jus litigatoris lata fuiſſet, quan- »
doquidem contra jus conſtitntionis, ſeu legem ex- »
preſsè lata non fuit; ideo veritas Actorum Judicia- »
lium, quæ ob auctoritatem rei judicatæ legitimè »
geſta præſumuntur, ſermonibus, ſen verbis dona- »
tionum, & confirmationnm, ac privilegiorum præ- »
valere debet. Qnare idem Papa definivit; ut Ar- »
chipresbyter S. Proculi, qui pro tempore fuerit, Ab- »
bati S. Zenonis fidelitatem, & obedientiam præ- »
ſtet. »

XXXVIII. Ratio hnius couſtitutionis eſt; quia ex juris diſpoſitione, poſt lapſum decendium, præſnmptio eſt pro ſententia, eam juſtè latam fuiſſe, ita, ut poſtea nihil ampliùs quæratur; quia res cœpit haberi certa. *l. Poſt rem; 56. junct. Gl. V. Quæritur. ff. De re judic.* & quidem præſumptione juris, & de jure, ita, ut in contrarium nulla probatio admittatur; qnia juxta *reg. 207. ff. De R. I.* res judicata pro veritate babetur: quod intelligendum eſt de ea ſententia, quæ per appellationem, vel ſupplicationem ampliùs reſcindi nou poteſt; ut tradit *Gl. hic V. Iudicatum;* quia poſt 10. dies tranſivit in rem judicatam. Etſi verò talis ſententia propriè non ſit veritas; ſæpe enim contingit, ut ipſi veritati repugnet, & contrarietur, & à parte rei ſit iniqniſſima: tamen, quia res judicata præſumitur vera eſſe; ideo in *cit. reg. jur. & in l. Ingenuum; 25. ff. De ſtatu hom.* non dicitur eſſe veritas, ſed accipi, ſeu haberi pro veritate, quod fictionem, & improprietatem importat; ita tamen, ut ex juris diſpoſitione excludat omnem probationem contrariam, ut jam dictum.

XXXIX. Notandum hîc præterea primò. Quamvis ſententia ab initio, cùm primùm lata eſt, jus inter partes litigantes non conſtituat, ſed declaret; ut tradit *Gl. in c. Forus; 10. V. Iuris ſtatus de V. S. arg. l. Sicut; 8. §. Etſi quidem. ff. Si ſervit. vindic.* ubi dicitur: Per ſenteutiam non debet ſervitus conſtitui, ſed, quæ eſt, declarari: poſtquam verò dies 10. elapſi ſunt, intra quos non fuit per appellationem ſententia ſuſpenſa, facit jus inter partes litigantes; quia, ſive bene, ſive malè judicatum ſit, ſtandum eſt ſententiâ latâ, propter auctoritatem rei judicatæ, &, quia præſumitur rite, & legitimè eſſe lata, nec, ſi condemnatus probare velit, illam eſſe injuſtam, admittitur. *Abb. hic n. 7. & 11.* Verumtamen, ſi ex actis, vel aliunde notoriè conſter, ſententiam eſſe injuſtam, ea irrita eſt; ut dictum ſuprà *n. 5. h. t.* quia præſumptio juris pro veritate rei judicatæ, ſive juſtitia ſententiæ ceſſat, ſi contraria injuſtitia nota ſit, & indubitata: neque poteſt is, in cuius favorem ſententia eſt lata,

eam

eam tutâ conſcientiâ ſequi, vel petere, aut acceptare eius executionem, ſi certò ſciat, eam iniuſtam eſſe, ſeu contra Jus alterius partis litigantis. *Abb. hic. num. 8. Laym. lib. 3. tract. 6. de juſtit. cap. 2. q. 3. num. 12. Dicto 5.*

Notandum ſecundò. Quando hîc dicitur, quòd ſententia lata contra Jus litigatoris, à qua intra decem dies non eſt appellatum, teneat, ut in caſu hujus cap. lata verò contra Jus conſtitutionis, ſeu jus commune non valeat, id ita intelligendum eſt, ſi in ſententia error, ſive repugnantia Juris, ſeu legis fuerit expreſſa; quia nimirum Judex in ſententia ferenda ſe, & intentionem ſuam expreſsè fundat contra Jus commune; tunc enim ceſſat omnis præſumptio pro juſtitia ſententiæ, eáque tanquam manifeſtè iniuſta, & iniqua non valet. Si verò ſententia ſit contra Jus litigatoris tantùm, vel etiam videatur eſſe contra Jus conſtitutionis, ſive Jus commune, ita tamen, ut de hoc manifeſtè, & notoriè non conſtet; quia error, ſive repugnantia Juris in ſententia non eſt expreſſa; tum valet ſententia; quia pro juſtitia ſententiæ ſtat præſumptio, præſertim, quia reus condemnatus videtur non appellando acquieviſſe ſententiæ; prout colligitur ex hoc cap. in quo tacitè inſinuatur, valere ſententiam, ſi in illa error, ſeu repugnantia Juris, vel legis expreſſa non ſit. *Abb. hic n. 9.*

Notandum tertiò. Ideo in hoc cap. dicitur inſtrumento donationis non eſſe multùm innitendum; quia donatio, ſeu conceſſio Epiſcopi non fuit facta ſecundùm formam Juris; ut explicat *Gloſ. hic V. Donationis.* forte enim non intervenit Capituli conſenſus, & ideo etiam confirmationes, vel privilegia, quæ donationem illam confirmabant, non valebant: nam ſi principale non tenet, tunc nec acceſſorium. Addit *Abbas hic n. 19.* quòd etiam in privilegiis ſanctiſſimorum Pontificum Eccleſia S. Proculi non fuerit ſimpliciter pleno Jure conceſſa Monaſterio, ſed ſolùm prima conceſſio, ſeu donatio Epiſcopi fuit confirmata, in forma communi: adeóque, ſi illa donatio, ſeu conceſſio Epiſcopi non valuit, nec confirmatio, vel privilegia in illa conceſſione Epiſcopi fundata valent.

XL. Aſſertio 3. Si ſententia, quæ poſt elapſum decennium tranſiit in rem judicatam; quia ab ea non fuit appellatum, lata ſit contra privilegium exhibitum in Judicio, ea tenet, nec prætextu privilegii retractari debet: ſicut, etiamſi privilegium non fuerit exhibitum, & Judex proferat ſententiam contra illud, à qua tamen non fuit appellatum, vel ſupplicatum, talis ſententia prætextu privilegii non eſt retractanda; prout ſumitur ex *cap. Suborta; 21. hoc tit.* Nam, cùm orta fuiſſet controverſia inter Epiſcopum Meldenſem, & Monaſterium Atrebatenſe ſuper ſubiectione eiuſdem Monaſterij, partibus litigantibus coram Papa Innocentio III. conſtitutis, petijt procurator Epiſcopi ipſum reſtitui in quaſi poſſeſſionem obedientiæ, & cùm per confeſſionem partis adverſæ (videlicet procuratoris Monaſterii, cuius confeſſio nocet domino, adeóque etiam Eccleſiæ, ſi à Prælato, & Capitulo ſimul ſit conſtitutus in cauſa communi. *Gloſ. hic V. Per confeſſionem. & Abb. n. 1.*) conſtaret, Epiſcopum olim fuiſſe in quaſi poſſeſſione obedientiæ in eodē Monaſterio, Papa decrevit, ipſum reſtituendum eſſe in eadem. Quia verò procurator Monaſterij exhibuit in Judicio privilegium Innocentij II. in quo plena libertas, ſeu exemptio Monaſterij expreſſa erat, cauſam delegavit Decano Sueſſionenſi, & aliis coniudicibus, eâ formâ, ut Epiſcopum in quaſi poſſeſſionem obedientiæ reſtituant, quo reſtituto, ſi is rationabile aliquid contra dictum privilegium non attulerit, & probârit, ſilentium ipſi ſuper ſubiectione monaſterii indicant. Cùm autem Judices cauſam iſtam examinatam, & inſtructam ad Pontificem remiſiſſent, is intellexit, quòd Epiſcopus efficaciores rationes contra Monaſterium haberet; quia ab Alexandro III. Pontifice pro ipſo ſententiam latam eſſe contra monaſterium probatum eſt: ideo ſubiectionem, & obedientiam eidem Epiſcopo adiudicavit, ut videlicet ſuper Monaſterio tanquam Diœceſanus poteſtatem haberet, ita tamen, ut per hoc nullum Sedi Apoſtolicæ præiudicium generetur, quò minùs, ſi voluerit, Jus ſuum proſequatur. Neque obſtat, quòd ſententia Alexandri III. repugnet privilegio Innocentij II. priùs dato Monaſterio: nam vel illud privilegium fuit exhibitum in Judicio, coram Papa Alexandro; & tunc ſententiam ferendo contra illud, cenſetur illud reprobâſſe, ſeu revocâſſe: vel non eſt exhibitum; & tunc ſententia lata ab eo, prætextu privilegii poſtea reperti, non debet retractari.

XLI. Pro explicatione huius cap. Notandum primò. Ei, qui agit Judicio poſſeſſorio ad recuperandam poſſeſſionem ſubiectionis, ſeu obedientiæ, ſufficit probare, quòd fuerit in illius poſſeſſione, vel quaſi, & quòd ſubditi renuant obedire: nam hoc ipſo cenſetur ſpoliatus. *Innocent. hic, & Abb. n. 2.* nam, qui ſemel poſſedit, cenſetur ſemper poſſediſſe, & continuâſſe poſſeſſionem, niſi contrarium oſtendatur. *cap. Olim; 17. & ibi notat Gl. margin. de reſtit. ſpoliat.*

Notandum ſecundò. Sententia lata à Papa, vel Principe contra privilegium ab Anteceſſoribus conceſſum, & exhibitum in Judicio tenet; quia cenſetur illud tacitè reprobare, ſeu pro obreptitio, vel aliâ ratione invalido habere: præſumitur enim, de illius valore fuiſſe actum; cùm veriſimile non ſit, quòd Princeps contra illud pronunciâſſet, niſi ex aliqua cauſa fuiſſet invalidum. *Abb. hic n. 4. & Alexand. de Nevo num. 12.* non enim ſolet Princeps ordinariè ſententias ferendo alicuius juri derogare velle; imò tametſi ſit tale privilegium, quod Princeps pro libitu revocare poteſt, non tamen id præſumitur velle, niſi ſufficienter exprimat: nam decet, conceſſum à Principe beneficium eſſe manſurum. *Reg. Iur. 16. in 6.* Verùm ſententia lata ab inferiore Judice contra privilegium à Papa, vel Principe conceſſum, invalida eſt, niſi de illius valore priùs fuerit legitimè diſputatum. *Arg. cap. Cùm veniſſent; 12. de judic. Alexand. de Nevo cit. loc.*

Notandum tertiò. Per ſententiam latam pro Epiſcopo ſuper Jure exemptionis, ſeu immediatæ ſubiectionis non præiudicatur Juri Sedis Apoſtolicæ, ut habetur in hoc c. quia res inter alios acta, aliis non debet præiudicare. *Toto tit. C. Res inter alios acta &c.*

XLII. Porrò, quod dictum eſt de ſententia lata contra privilegium, eam non eſſe retractandam, prætextu privilegii de novo producti, ſimili-

militer dicendum eſt, quòd neque propter inſtrumenta, vel alias probationes de novo repertas poſſit, nec debeat reſcindi ſententia priùs lata, quæ tranſiit in rem iudicatam; quia ab eâ non eſt appellatum; prout habetur in *l. Imperatores*; 35. *ff. de re judic.* & *l. Sub ſpecie*; 4. *C. Eodem.* ubi dicitur, ſub ſpecie novorum inſtrumentorum poſtea repertorum res judicatas reſtaurari exemplo grave eſt, idque etiam conſtat ex *cap. Inter*; 20. *h. t.* ubi dicitur, quòd prætextu novorum inſtrumentorum, lites deciſæ reſtaurari non debeant; adeóque nec ſententia lata retractari. Ex. g. ſi creditor, cuius parens ſolutionem à debitore, datâ ipſi hoc nomine apochâ, ſeu quittantiâ, ut vocant, accepit, eo poſtea mortuo, bonâ fide, debitum exigat; & debitor, quia fortè inſtrumentum liberatorium ſolutionis ad manum non habet, iterum condemnetur ad ſolvendum; ac ſententia, elapſo decendio, in rem iudicatam tranſierit, non poterit eâ ob apocham, quâ parens creditoris ſibi debitum ſolutum fatetur, poſtea repertam retractari ſaltem per remedium Juris ordinarium. *l. Si fideiuſſor*; 29. *§. In omnibus. ff. Mandati.* idque tam in cauſa civili, quàm in criminali. *Abbas in cit. cap. Suborta*; *num.* 10. *hoc tit.* nam æquitas exigit, ut rei iudicatæ aliquando ſtandum ſit, & acquieſcendum, ut litium ſcilicet, quas expedire, & diminuere Reipublicæ intereſt. *l. Quidam*; 21. *ff. de rebus credit.* aliquis ſit finis, ne immortales exiſtant. *l.* 1. & 2. *C. de re judic. Abb. cit. loc. num.* 13. idque procedit, etiamſi ſententia ſit lata contra Eccleſiam: non enim eſt retractanda, ob inſtrumenta, vel alias probationes de novo repertas, ſpectato Jure communi. *Abb. cit. loc. num.* 5. Verumtamen per beneficium reſtitutionis in integrum ſubveniendum eſt Eccleſiæ, ut reſcindatur talis ſententia, non minùs, quàm Reipublicæ, juxta *cit. l. Imperatores*; & tradit *ibid. Gloſ. V. Publico negotio.* ſicuti & minori. *Arg. l. Minor*; 36. *ff. de minoribus.* ubi ob omiſſam allegationem, & multò magis de novo reperta inſtrumenta, minorem reſtituendum eſſe, decidıtur: Eccleſia autem Jure minoris utitur. *cap.* 1. *de reſtit. in integr. in* 6. *Abb. cit. loc. num.* 5. Imò etiam privatus ex clauſula generali reſtituendus eſt, contra ſententiam, quæ tranſiit in rem iudicatam, propter inſtrumenta de novo exhibita, ſi probaverit, antea ſe exhibere non potuiſſe; ut docet *Innocent. in cap. Ultra*; 55. *de teſtib. n.* 2. & *Alexand. de Nevo in cit. cap. Suborta*; *num.* 25. & 26. *h. t.* vel etiam, ſi dolo adverſarij, vel tertij factum ſit, quò minùs ante latam ſententiam producerentur. *Alexand. de Nevo cit. loc. num.* 27. Porrò præter caſus allatos, ſunt & plures alii, in quibus ſententia tranſit in rem iudicatam, quos recenſet *Hiltrop. in proceſſ. judic. p.* 4. *tit.* 18. *n.* 4. & *aliquot ſeqq.* apud quem videri poſſunt.

XLIII. Verùm, quod ſuprà dictum eſt, ſententiam, quæ tranſiit in rem judicatam, poſtea retractandam non eſſe, id limitari debet primò. Siquis contra executionem ſententiæ, poſtquam ea tranſiit in rem iudicatam, excipiat, eſſe iniuſtam, & probet; tunc, licèt ea exceptio debuiſſet repelli, juxta *cap. Inter*; 20. *de ſent. & re judic.* quia ſententia tranſijt in rem judicatam; ſi tamen à Judice ſine proteſtatione, de facto fuit admiſſa, & cognita, cùm ſit exceptio, quæ ſuâpte naturâ prodeſt, etſi debito tempore non ſit oppoſita: ideo tum etiam ſententia proferri debet ſuper iniuſtitia; quia eâ de re, de quâ Judex cognovit, pronunciare debet. *l. De unoquoque*; 47. *ff. de re judic. Gloſ. in cap. Cùm contingat*; 36. *V. Nihilominus de offic. judic. deleg.* & *ibid. Abb. num.* 8. & 9. ubi ait, hunc eſſe unum caſum, in quo ſententia, poſtquam tranſiit in rem judicatam, prætextu iniuſtitiæ, debet retractari. *Laym. ibid. num.* 3. Alter caſus eſt, ſi pars victrix, fateatur, ſententiam pro ſe latam eſſe iniuſtam, ea retractari debet. *Abb. in cap. Cùm Inter*; 13. *num.* 8. *hoc tit.* Tertius caſus eſt, ſi notorium ſit, ſententiam iniuſtè latam eſſe; tum etiam retractari debet. *Arg. l. Si pars*; 10. *ff. de inoffic. teſtam.* & dictum ſuprà *num.* 28. *hoc tit. Abbas cit. loc. num.* 8. Nam, quòd ſententia Judicis, poſt decem dierum lapſum, ſi ab ea appellatum non ſit, retractari ampliùs non poſſit, id fit idcirco; quia tum propter auctoritatem Judicis, & rei iudicatæ, tum propter tacitum conſenſum partis condemnatæ non appellantis, ſententia lata præſumitur eſſe juſta: hæc autem præſumptio, etſi Juris ſit, & de Jure, ceſſat, & cedere debet, ſi de contraria veritate notoriè conſtet, vel ea legitimè ſit probata. *Laym. cit. l. n.* 3.

§. II.

An, ſi prima ſententia tranſivit in rem iudicatam, ſecunda ab aliis Iudicibus, v. g. delegatis, contra primam lata valeat?

XLIV. De hac quæſtione agitur in *cap. Inter*; 20. *h. t.* ubi talis caſus proponitur. Vacante Monaſterio S. Leodij, Monachi elegerunt Abbatem ex gremio ſuo, quam electionem Monachi S. Antonij oppugnârunt, dicentes, ſibi jus circa electionem Abbatis illius Monaſterii competere (quia ex jure ſpeciali poteſt unum Monaſterium habere jus eligendi Abbatem tam activè, quàm paſſivè in altero monaſterio. *c. Dilectus*; 8. *de conſuet.* & *c. Abbate*; 25. *de V. S.* & alibi dictum) Hanc cauſam Papa commiſit quibuſdam Judicibus, coram quibus partes litem conteſtatæ ſunt, & proceſſum fuit in cauſa, teſtéſque recepti ſunt: tum verò Monachi S. Antonij litteras à Papa impetrârunt ad alios Judices, eò quòd priores ipſis ſuſpecti eſſent; ſed Judices priores conſiderantes, exceptiones ſuſpicionis obiectas eſſe frivolas, & per litteras ſecundas non eſſe revocatas priores, proceſſerunt in cauſa, & non obſtante, quòd Monachi S. Antonii appellârunt, confirmârunt electionem factam per Monachos S. Leodij. Re hac delatâ ad Innocentium III. is reſpondit; quia prima commiſſio per ſecundam revocata non fuit, & cauſæ ſuſpicionis in Judicio propoſitæ frivolæ erant, atque obiectæ ſunt poſt litis conteſtationem, quæ tamen tanquam dilatoriæ exceptiones antea objici debuiſſent: ideo partes, ſubeun-

» ſubeundo Judicium coram Judicibus delegatis,
» exceptionibus dilatoriis renunciâſſe cenſentur. Et
» quia inſuper in ſecundis litteris delegationis,
» neque de privilegiis Sedis Apoſtolicæ (per quæ
libera facultas eligendi Abbatem ex ſuo gremio, vel
aliunde Monaſterio S. Leodii eſt conceſſa. *Gloſ. hîc V.*
» *de privilegiis.*) neque de proceſſu cauſæ coram
» prioribus Judicibus inſtituto, quidquam dictum
» fuit, quæ tamen ſi ab impetrantibus fuiſſent ex-
» preſſa, litteras ſecundas non obtinuiſſent. Ne-
» que obſtat etiam ſententia, quæ pro Monaſterio
» S. Antonii lata erat (per quam fortè Jus eligendi
» ipſi in totum, vel ex parte adiudicatum fuit. *Ho-*
» *ſtienſ. hîc V. Non obſtante.*) quia illa neque Papæ,
» neque prioribus Judicibus fuit oſtenſa, ſeu exhi-
» bita: &, etiamſi illis fuiſſet exhibita, nihilominus,
» eâ poſtpoſitâ, contra ipſam decreviſſent (quia
» non valebat) vel, ſi ponatur, quòd Judices primi,
» pro ſententia, ſi illis exhibita fuiſſet, pronunciâſ-
» ſent, tum ſibi ipſis Monachi S. Antonii imputare
» debent, quòd non exhibuerint: nam ſolo prætex-
» tu novorum, id eſt, de novo repertorum inſtrumen-
» torum, lites deciſæ reſuſcitari non debent. Quare
» Papa, priorum Judicum factum ratum, & firmum
» eſſe, pronunciavit, eorúmque ſententiam confirma-
» vit, & electo Abbati benedictionem impertivit,
» ſalvo Jure Diœceiani, ad quem aliàs pertinet ſub-
» jectos Abbates benedicere. *Hoſtienſ. hîc V. Benedi-*
» *ctionis.*

XLV. Notandum primò. Si ſecunda ſententia ſit directè contraria primæ, & prima ſententia fuit producta, & exhibita Judicibus prioribus, & de ejus valore fuit diſputatum; tunc valet ſecunda ſententia lata contra primam, à qua non fuit appellatum, etiamſi Judex pronunciet ſolùm ſuper cauſa principali, nullam faciens mentionem de prima ſententia; quia ſatis intelligitur ſuper ea pronunciâſſe, dum pronunciat ſuper cauſa; ut docet *Alexand. de Nevo in cit. cap. Inter; num. 45. h. t.* Idq́ue colligitur ex eodem cap. ubi dicitur: etiamſi ſententia priùs lata fuiſſet exhibita Judicibus delegatis, tamen eâ poſthabitâ, contra illam ſtatuiſſent; quia ſcilicet non tenebat; ut notat *Gloſ. ibid. V. Poſthabita in fine.* Si verò prima ſententia non fuit exhibita, aut, ſi fuit exhibita, nil tamen fuit contra eius validitatem oppoſitum; tunc non valet ſecunda ſententia; ut colligitur etiam ex *cit. cap. Inter.* ubi habetur, quòd ſecunda ſententia valuit contra primam; quia hæc non fuit exhibita Judicibus: alioquin, ſi tenuiſſet, eis, qui non exhibuerunt, imputaretur. *Textus*, & *Gl. ibid. V. Alioquin.* ergo, ſi prima ſententia fuiſſet exhibita, nec quidqnam propoſitum contra eius validitatem, non valuiſſet: præterquam ſi prima expreſsè fuit reprobata; quia tunc præſumendum eſt, fuiſſe de illius invaliditate cognitum, & ſecunda ſententia valeret, poſtquam tranſiit in rem iudicatam. *Alexand. de Nevo cit. loc.*

Notandum ſecundò. Si à Papa impetratur reſcriptum litis ad Judices delegatos, fieri in eo debet mentio de proceſſu inſtituto, ac pendente, coram alio Judice Ordinario, & delegato: alioqui reſcriptũ eſt ſubreptitium, ac invalidũ; prout conſtat ex *cit. c. Inter; h. t.* ubi Papa reſpondit, primam comiſſionem per ſecundã revocatã non eſſe; quia de proceſſu Judicij coram prioribus Judicibus in ſecundis litteris nihil dictum fuit: ratio eſt; quia Princeps non facilè Judiciũ coram uno Judice cœptum ad alium Iudicem transfert: nam, ubi acceptum eſt Iudicium, ibi & finiri debet. *l. 30. ff. de Iudic.* & tradit *Gloſ. in cap. Prudentiam; 21. V. Aliam cauſam de offic. deleg. Alexand. de Nevo in cit. cap. Inter; num. 6. & 7.* ubi tamen *num. 8.* id limitat: Niſi in reſcripto contineatur clauſula derogatoria communiter apponi ſolita: *Non obſtante proceſſu, cuius tenorem pro expreſſo habentes &c.*

Notandum tertiò. Quamvis ſecunda ſententia contra primam, quæ tranſivit in rem judicatam, lata regulariter non valeat, etiamſi in diverſa inſtantia lata ſit; quia eſt contra res priùs judicatas lata. *l. 1. C. de quando provoc. non licet.* & *cap. Siquis; 41. §. Item ſi ſententia lata cauſ. 16. q. 6.* & docet *Felin. in cit. cap. Inter; num. 15.* tamen in caſu huius cap. ſecunda ſententia, etſi lata contra rem priùs judicatam, tenet; vel quia prima non tenuit, fortè lata à Judice non ſuo; vel non ſervato Ordine judiciario, ſecundùm *Gloſ. in cit. cap. Inter; V. Non obſtante ſententiâ.* vel quia contra ſecundam ſententiam non fuit oppoſita exceptio rei judicatæ; ſed nec per inſtrumentum ſententiæ (quod non fuit exhibitum) nec alio modo illa exceptio fuit probata; ut tradit *Hoſtienſ. in cit. cap. Inter; V. Non obſtante.*

Notandum quartò. Monachi S. Antonii in caſu *cit. cap. Inter.* non appellârunt à ſententia definitiva, ſed ab Interlocutoria; quia Judices primi noluerunt admittere exceptionem recuſationis contra Iudices delegatos; eò quòd cauſæ ſuſpicionis allegatæ frivolæ erant, & ſic appellantes, non exſpectatâ ſententiâ definitivâ, contumaciter receſſerunt: contumax autem, & frivolè appellans non admittitur, ſi poſtea appellare velit à ſententia definitiva. *Gloſ. in cit. cap. Inter; V. Confirmantes. & Alexand. de Nevo ibid. n. 47. & 48.*

Notandum quintò. Exceptio recuſatoria Judicis tanquam ſuſpecti, cum ſit exceptio dilatoria, ante litis conteſtationem opponi debet, & quidem ordinariè etiam ante alias dilatorias; quia, ſi pars litigans alias dilatorias priùs proponeret, cenſeretur renunciare exceptioni recuſationis propter ſuſpicionem, & Iudicem approbare. *Gl. in cit. cap. Inter; V. Subeundo Judicium. Innoc. ibid. n. 1.* de quo plura alibi.

§. III.

Quando, & in quibus caſibus ſententia non tranſit in rem iudicatam, & inprimis, an in cauſis matrimonialibus?

XLVI. Dictum eſt ſuprà §. 1. Quòd ordinariè loquendo, ſi contra ſententiam definitivam intra decem dies non ſit appellatum, ea cauſa judicata, & deciſa redddatur, ita, ut poſtea retractari non poſſit, partim propter Juris, & Judicis auctoritatem: partim propter partis non appellantis tacitum conſenſum, & renunciationem.

Sunt autem aliquæ cauſæ, in quibus, etiamſi intra decendium à ſententia lata non ſit appellatum, nova inſtantia Judicii peti poteſt, ſaltem probabili cauſâ allegatâ; ut tradit *Innocent. in cap. Tenor*; 20. *hoc tit.* Et hoc eſt, ſententiam non tranſire in rem judicatam, hoc eſt, rem, ſeu cauſam per latam ſententiam definitivam non reddi ita judicacatam, & deciſam, quin peti poſſit, ut iteratò cognoſcatur, ac decidatur: & quidem ab ipſomet litigante, allegante propriam ſuam turpitudinem, & inconſtantiam, ſi nimirum jam negat, quod antea confeſſus fuerat, *Abb. in cit. cap. Lator*; 7. *n.* 6. *h. t.* ubi ait, quòd audiatur allegans propriam turpitudinem, ut evitetur periculum animæ, quod non allegando incurreretur. Jam ergo quæritur, utrùm in cauſis matrimonialibus ſententia lata tranſeat in rem judicatam, an non? de quo hoc §. agemus.

XLVII. Aſſertio 1. Sententia lata contra matrimonium, ad illud diſſolvendum, nunquam tranſit in rem judicatam, ac proinde tametſi à tali ſententia intra decem dies appellatum non fuerit, ſemper poſtea iterum agi poteſt, petito, & inſtituto novo Judicii proceſſu ad redintegrandum matrimonium, & retractandam ſententiam, quoties compertum fuerit, eam errore quodam latam fuiſſe; prout conſtat
» ex *cap. Lator*; 7. *h. t.* Nam, cùm quidam mulierem
» aliquam per verba de præſenti ſibi legitimè de-
» ſponſaſſet, & matrimonium cum illa conſummâſ-
» ſet, ſed poſtea ſcandalum, ſeu contentio inter illos
» orta eſſet, vir mulieri debitum coniugij ſubtraxit;
» quamobrem conſanguinei mulieris offenſi contra
» matrimonium quæſtionem moverunt, dicentes,
» quòd vir mulierem invitam, & renitentem, ac quo-
» ad ætatem ad matrimonium nec dum aptam in
» uxorem duxiſſet. Tum vir deſiderans vitam diſ-
» ſolutam ducere, conſenſit quoque, ut matrimo-
» nium ſepararetur. Sed poſtea vir, urgente propriâ
» conſcientiâ, propoſuit, ſeparationem matrimonij
» rationabiliter, ſeu legitimè factam non eſſe. Re
» delatâ ad Papam, Alexander III. mandavit Ju-
» dicibus à ſe delegatis, ut, ſi eis conſtiterit, Eccle-
» ſiam deceptam fuiſſe, ſive per Judicium Eccleſiæ
» coniuges eos legitimè ſeparatos non fuiſſe, ipſos
» ad coniugalem cohabitationem compellant, eò
» quòd matrimonia canonicè contracta leviter diſ-
» ſolvi non debeant.

XLVIII. Procedit autem deciſio huius cap. non tantùm, ſi ſententia lata ſit contra legitimum matrimonium, declarans, illud eſſe irritum, quod tamen in rei veritate eſt legitimè contractum, ut in caſu huius cap. ſed etiam, ſi ſententia lata ſit pro valore matrimonij, decernens, eſſe legitimum matrimonium, quòd tamen in rei veritate eſt invalidum, propter impedimentum dirimens, v. g. conſanguinitatis, affinitatis, vel impotentiæ &c. cui contrahentes renunciare, ſeu conſenſu ſuo illud ſupplere non poſſunt: nam utroque caſu ſententia lata non tranſit in rem judicatam, ſed compertâ veritate retractari debet. *Abb. hic num.* 9. *Felin. num.* 3. & alij communiter apud *Barboſ. in Collect. hic n.* 9.

XLIX. Porrò ratio, cur ſententia lata in cauſa matrimoniali non tranſeat in rem judicatam, elapſo termino ad appellandum conceſſo, ſicut in aliis ſententiis, eſt; quia in his auctoritas Juris, vel Judicis, & conſenſus non appellantis poteſt aliquid operari: nam eo ipſo, quòd non appellat, videtur conſentire in ſententiam, ex quo conſenſu illa acquirit auctoritatem rei judicatæ, juxta *cap. Quòd ad conſultationem*; 15. *h. t.* ibi: *Cùm per hoc videatur per interpretationem Iuris latæ ſententiæ paruiſſe*: At verò in cauſa matrimoniali, neque Juris, aut Judicis auctoritas, neque conſenſus, aut renunciatio partis non appellantis efficere poteſt, ut matrimonium non legitimè contractum, ſed cum impedimento dirimente initum, ſit validum: adeóque ut eo impedimento ſtante, vir, & mulier carnaliter coniungantur: ſicut neque vice verſâ, ut matrimonium legitimè contractum diſſolvatur, & coniuges rite coniuncti ſeparentur, contra Divinum præceptum, *quos DEUS conjunxit, homo non ſeparet. Matth.* 19. Quia ſententia illa tranſiens in rem judicatam, ita, ut retractari non poſſit, foveret peccatum, ſeparando veros coniuges, vel coniungendo illegitimos. *Sanch. l.* 7. *de matr. diſ.* 100. *n.* 1. Quare regula generalis traditur apud *Abbat. in cit. cap. Lator*; *n.* 9. quòd ſententia, cuius obſervantia nutrit peccatum, nunquam tranſit in rem judicatam, cùm neque præſcriptio, neque conſuetudo valeat nutritiva peccati.

L. Sed huic rationi obſtare videtur primò. Quòd ſententia condemnans ad pœnam corporalem, vel mortis, à qua appellatum non fuit, tranſit in rem judicatam, nec revocari poteſt, etiamſi conſtet de condemnati innocentia, niſi ex ſpeciali indulgentia Principis. *l.* 1 *in fine. ff. de quæſtion. l. Divi*; 27. *in princ. ff. de pœn.* & tamen nemo poteſt conſentire, ut corporali pœnâ mortis, vel mutilationis afficiatur, cùm nemo ſit dominus membrorum ſuorum. *l. Liber homo*; 13. *ff. ad leg. Aquil.* Reſp. cum *Covarr. in Epit.* 4. *Decret. p.* 2. *cap.* 8. §. 12. *num.* 16. Diſcrimen eſſe quoad hoc inter cauſam criminalem, & matrimonialem, quòd in hac nec conſenſus tacitus, nec patientia coniugum quidquam prodeſt, ut matrimonium jure invalidum ſit firmum, vel quod legitimum eſt, diſſolvatur; ut conſtat: adeóque illa patientia, quâ condemnatus acquieſcere ſententiæ cenſetur, nihil ad negotium facit. In criminali verò cauſa, etiamſi conſenſus expreſſus nihil operetur, ut poſſit quis occidi, vel mutilari, nec etiam, ut neceſſaria ſui defenſio ipſi auferatur: tacitus tamē conſenſus, ſeu potiùs illa patientia, quâ non appellans, & nihil allegans in ſui defenſionem, ſinit ſententiam tranſire in rem judicatam, ei nocere poteſt, Jure ſic diſponente; quia poteſt quis licitè pati mortem, vel mutilationem etiam iniuſtam, nec tenetur ſe defendere; etſi expreſsè renunciare ſui defenſioni non poſſit.

Obſtare videtur ſecundò. Quòd non appellans minimè videtur ſententiæ acquieviſſe; ut conſtat ex *cap. Concertationi*; 8. *de appell. in* 6. ubi ſtatuitur, quòd non appellans à ſententia poſſit contra eam agere aliis remediis, niſi in eam conſenſerit: ergo ex ſola appellationis omiſſione non cenſendus eſt, conſenſiſſe in ſententiam. Reſp. non appellans cenſetur tacitè conſentire, accedente ipſius juris auctoritate id præſumentia, præſumptione Juris, & de Jure, non ad omnes effectus, ſed ad hunc, ne de juſtitia illius ſententiæ, & rigore Juris ampliùs tractetur, ad illam corrigendam, vel revocandam; cùm ordinarium remedium appellationis ad hoc à Jure inductum omiſerit;

non tamen per hoc renunciare videtur aliis remediis, quæ ſibi ad alios effectus competunt; nimirum, ut Judicium illud nullum eſſe conſtet, vel, ut Judicis iniquitas puniatur. Hic verò conſenſus nihil operari poteſt in cauſa matrimoniali ad impediendum examen prioris Judicii: & ideo poterit prima ſententia iterum examinari. *Covarr. c. l. num. 18. Sanch. cit. diſ. 100. n. 1. in fine.*

LI. Notandum hic præterea primò. In iſtis ſententiis, quæ non tranſeunt in rem judicatam, poteſt probari injuſtitia ſententiæ, tam reſpectu meritorum cauſæ, quàm reſpectu ordinis proceſſûs, per acta cauſæ; quamvis tranſierit decendium à tempore ſententiæ. *Abb. in cit. c. Lator; n. 5. h. t. & ibid. Alex. de Nevo n. 4.* Imò poteſt etiam Judex ex officio, invitâ parte, procedere ad retractandam hujuſmodi ſententiam, poſtquam de errore commiſſo ipſi conſtiterit; ut conſtat ex c. *Porro; 3. in fine de divort.* ibi: *Tui officii intereſt, matrimonia illa, adhibitâ gravitate, diſſolvere, quæ illicitè contracta noſcuntur:* idque etiam præcipitur in *cit. c. Lator;* quia ad Judicem pertinet, peccata tollere: at valde grave peccatum eſt, ſi illegitimè conjuncti perſeverant in matrimonio, vel legitimè conjuncti ſeparantur. *Sanch. cit. diſ. 100. n. 3.*

Notandum ſecundò. Quando dicitur, ſententiam in cauſa matrimonii latam, à qua non eſt appellatum, non tranſire in rem judicatam, id ita intelligendum eſt, quòd, etſi appellatum non ſit, poteſt tamen per viam ſimplicis querelæ cauſa deferri ad Superiorem; quamvis acquirat auctoritatem rei judicatæ, ut per viam appellationis retractari nequeat: hic autem Judex, qui per viam querelæ adiri poteſt, eſt ille, qui primam ſententiam tulit. Item S. Pontifex, vel ejus Legatus; non autem Archiepiſcopus, reſpectu ſubditorum Suffraganei, qui inter eos ſolùm eſt Judex in cauſa appellationis, & non, ſi adeatur per viam querelæ. *c. 1. de offic. leg. c. Paſtoralis; 11. in princ. de offic. jud. ordin. Abb. in cit. c. Lator; n. 10. Alex. de Nevo ibid. n. 10. & Felin. n. 4. Sanch. c. l. n. 9. & 10.*

Notandum tertiò. Quamvis ſententia in cauſa matrimoniali non tranſeat in rem judicatam, præſumitur tamen pro ſententia, & juſtitia proceſsûs, quando ab ea intra legitimum tempus non eſt appellatum, donec de ejuſdem injuſtitia conſtiterit: quare allegaṅti ejus injuſtitiam incumbit onus probandi, neque paſſim, & indifferenter admitti debet eam impugnare volens, ſed allegare oportet aliquam veriſimilem injuſtitiæ cauſam, quæ meritò Judicem moveat ad id credendum, ne in infinitū pars contraveniens, & impugnare volens audienda ſit; ideòque præmittenda eſt ſummaria cognitio à Judice; ut inquiratur, an juſta adſit cauſa impugnandi ſententiam; quamvis aliàs certa regula tradi non poſſit, quoties ſit admittendus, ſed id arbitrio Judicis committitur, ſpectatâ causâ, quæ coram eo allegatur. *Abb. in cit. c. Lator; n. 3. & 11. & Alex. de Nevo n. 11. Sanch. c. l. n. 5. & duobus ſeqq.* Opus eſt autem, ut condemnatus inſtituat novam querelam, novúmque libellum offerat; ut ſententia lata reſcindatur, in quo petat, eam cauſam matrimonialem jam ſemel definitam, iterum ad Judicium deduci, & ſententiam revocari, ob errorem detectum: nam quoad inſtantiam cauſæ tranſiit in rem judicatam; ut conſtat ex c. *Ex litteris; 4. in fine de in integr. reſtitut,* ibi: *Et ad audientiam reſtituimus eam pro matrimonio poſtulantem:* ubi non dicit textus: contra ſententiam eam reſtituimus; quia quantum ad rei veritatem, nunquam tranſiit in rem judicatam: ſed ait: ad audientiam reſtituimus: id eſt, ut perinde audiatur, ſicut poterat audiri, ante latam ſententiam. *Abb. in cit. c. Lator; n. 12. & ibid. Alex. de Nevo n. 12. Felin. n. 8. Sanch. c. l. n. 8.* Sin autem à ſententia appellatum ſit, tunc appellatio elidit præſumptionem, quæ eſt pro lata ſententia, eò quòd appellatio vim ſententiæ debilitet; ut notat *Alex. de Nevo c. l. n. 3.*

LII. Notandum quartò. Etſi ſententia in cauſa matrimonii non tranſeat in rem judicatam, quoad ipſum matrimonium, tranſit tamen quoad expenſas litis, ad quas ſuccumbens condemnatus fuit per eam ſententiam, à qua non eſt appellatum; nec enim eæ ipſi reſtituuntur, etiamſi poſtea impugnet ſententiam, & oſtendat, errorem in ea commiſſum eſſe: nam in condemnatione ad expenſas ceſſat ratio, ob quam ſententia matrimonii non tranſit in rem judicatam, ne videlicet foveatur peccatum, dum ſuſtinetur matrimonium irritum, vel diſſolvitur validum: & ideo ſequitur talis ſententia quoad hoc naturam, & conditionem aliarum ſententiarum, quæ tranſeunt in rem judicatam. *Felin. in cit. c. Lator; n. 10. h. t. Sanch. c. l. n. 11.*

Notandum quintò. Sententia lata pro favore matrimonii tranſit in rem judicatam, quando novo conſenſu utriusque partis matrimonium poteſt ſubſiſtere. Ut ſi v. g. ortâ controverſiâ, an aliquod fuerit legitimum matrimonium, eò quòd alter conjux allegavit metum, vel conditionem ſervitutis alterius conjugis, quam ignoravit: ſi poſtea contra allegantem metum, vel ignorantiam ſervitutis, per ſententiam pronunciatur, validum fuiſſe matrimonium, & victus non appellavit, intra legitimum tempus, tranſit ſententia in rem judicatam, ita, ut ampliùs ex ea cauſa retractari non poſſit; quia ex ejus obſervantia nullum nutritur peccatum, & poſſunt partes denuo conſentire; & eſt præſumptio juris, & de jure, contra quam nulla probatio admittitur, partem victam, quæ à ſententia non appellavit, de novo conſenſiſſe in matrimonium; quod potuit, & debuit facere, vel appellare. *Gl. fin. in cit. c. Lator, & Abb. ibid. num. 9. Alex. n. 7. Covarr. cit. §. 12. n. 19. Verſ. tertiò. Sanch. c. l. n. 13.* Ex quo infertur, ſi per ſententiam pronunciatum ſit, eſſe inter aliquos legitimum matrimonium contractum, cùm tamen ſolùm ſponſalia de futuro ſint celebrata; ſententia, ſi ab ipſa non fuit appellatum, tranſit in rem judicatam; quia illud vitium ſententiæ per partes contrahentes remitti poteſt; ſicut enim de novo poſſunt matrimonium contrahere; ita acquieſcendo ſententiæ cenſentur de novo contraxiſſe. *Felin. in cit. c. Lator; n. 2.* Similiter, ſi per ſententiam pronunciatum ſit, inter aliquos diſſoluta eſſe ſponſalia de futuro, ob probatum aliquod impedimentum, à qua non eſt appellatum, ea tranſit in rem judicatam; quia, cùm partes poſſint ſponſalia mutuo conſenſu diſſolvere ſine peccato; poſſunt etiam ſibi quoad hoc præjudicare, non appellando. Aliud eſt, ſi ſententia lata ſit in favorem ſponſalium, declarando, illa eſſe valida, quando impedimentum dirimens matrimonium eſt allegatum, ſed non probatum: ea enim non poteſt tranſire in rem judicatam,

quia foveretur peccatum, ſi partes, vi illorum ſponſalium, compellerentur ad matrimonium invalidum contrahendum. *Abb. in c. Juravit; 6. de probat. Sanch. c. l. n. 13.* Quare univerſim loquendo, non eſt verum, quòd ſententia lata in favorem matrimonii tranſeat in rem judicatam; ſed ſolùm tunc, quando is, qui impugnat matrimonium, non allegat impedimentum dirimens: tunc enim poſſunt partes de novo conſentire in matrimonium, ſine peccato: ſi verò impedimentum dirimens allegetur; tunc, quamvis in favorem matrimonii lata ſit ſententia, declarando, illud eſſe validum, non poteſt tranſire in rem judicatam; quia foveretur peccatum, ſi etiam poſt elapſum appellationis terminum, conſtaret de impedimento dirimente: non tamen liceret reclamare, ſed cogerentur conjuncti permanere, qui legitimi conjuges non ſunt: & quia, ſicut eſt favor matrimonii, illud, ſi legitimum, & validum ſit, confirmare; ita & illegitimum, ſeu invalidum diſſolvere. *Felin. in cit. c. Lator; n. 3. Sanch. c. l. n. 14.*

Notandum ſextò. Quamvis ſententia lata in cauſa matrimoniali non tranſeat in rem judicatam, reſpectu conjugum contrahentium; tranſit tamen reſpectu tertii, qui impugnat matrimonium, ita, ut, ſi oppoſuit impedimentum, & in eo probando ſuccubuit, ſententia contra ipſum lata, à qua intra tempus legitimum non appellavit, tranſeat in rem judicatam, ita, ut deinceps non admittatur ad impedimentum proponendum. *Felin. in cit. c. Lator; n. 14. Sanch. c. l. n. 12.*

LIII. Aſſertio ſecunda. Tametſi ſententia in cauſa matrimoniali in rem judicatam, quoad vinculum matrimonii contrahendum, vel diſſolvendum, non tranſit; ut ex dictis patet: tranſit tamen ſententia divortii, per quam non quidem matrimonium diſſolvitur, quoad vinculum, ſed ſolùm quoad obligationem tori, & cohabitationis conjugum, in rem judicatam; quia tunc nullum peccatum fovetur: nam, cùm matrimonii vinculum maneat, neuter poteſt aliud matrimonium contrahere, & neuter cogitur accedere ad non ſuam, vel non ſuum; adeóque poſſunt conjuges, ſine peccato, communi conſenſu eſſe ſeparati. Neque verò ſententiæ divortii aſcribendum eſt, ſi fortè ex ſeparatione anſam fornicationis ſumat alter conjugum, vel etiam uterque; ſed potiùs culpæ conjugis fornicantis: ac proinde privilegium conceſſum matrimonio (ut ſententia lata, ad illud contrahendum, vel diſſolvendum, non tranſeat in rem judicatam, ad ſententiam divortii, quoad torum, & cohabitationem) non eſt extendendum. Nec refert, quòd conjux innocens ſemper poſſit agere ad adulteri conjugis etiam inviti reconciliationem: nam id provenit, non ex eo, quòd ſententia divortii tranſierit in rem judicatam; ſed quia conjugi innocenti ſemper eſt liberum, ac licitum remittere injuriam ſibi irrogatam, ac ita ſibi reconciliare adulterum; prout docet *Abb. in cit. c. Lator; n. 12. Alex. ibid. n. 12.*

Verùm rectiùs dicitur cum *Felino ibid. n. 9. & Sanch. lib. 10. de matr. diſ. 9. n. 4.* ſententiam divortii non tranſire in rem judicatam, quoad ea, quæ ſunt in favorem conjugis adulteri: bene tamen quoad ea, quæ in odium illius, & in favorem innocentis cedunt; ac proinde conjugem nocentem, poſt terminum appellationis elapſum, ſi velit allegare, injuſtam fuiſſe ſententiam divortii, & reconciliationem petat, non eſſe audiendum; at innocentem ſemper admittendum eſſe, ſi agat ad reconciliationem adulteri, neque huic competere exceptionem rei judicatæ contra innocentem. Ratio eſt; quia, cùm ſententia divortii feratur in favorem innocentis conjugis, & ad eius inſtantiam, ac in odium adulteri, cui Eccleſia nullo modo vult favere; ideo æquitas poſtulat, ne in favorem Rei, ſeu nocentis, & damnum innocentis tranſeat in rem judicatam: nam, ut dicitur in *l. Evidenter; 16. ff. De excep. rei judic.* iniquiſſimum eſt, proficere rei judicatæ exceptionem ei, contra quem judicatum eſt. Deinde, ſi ſententia divortii tranſiret in rem judicatam, etiam reſpectu conjugis nocentis, & in illius favorem; tunc, quamvis conjux innocens poſſet injuriam adulterii condonare, itáque reconciliare ſibi adulterum volentem: non tamen poſſet coram Judice agere ad ipſius etiam inviti reconciliationem; quia agenti obſtaret exceptio rei judicatæ, & hac ratione foveretur peccatum; quia daretur conjugi anſa fornicandi; ut, dum alter divortium petit, ipſe nocens liberetur ab obligatione matrimonii. Neque refert, quòd, poſtquam conjux adulter mutavit ſtatum, v. g. profitendo in religione approbata, vel ſuſcipiendo Ordinem ſacrum, non poſſit innocens agere ad reconciliationem conjugis adulteri: nam, etſi tunc non ampliùs audiatur, id tamen fit, non quòd ſententia divortii tranſierit in rem judicatam, in favorem adulteri, ſed potiùs ob negligentiam conjugis non petentis reconciliationem tempore debito. *Sanch. c. l.*

LIV. Porrò aſſertio, & doctrina ſuprà tradita, quòd in cauſa matrimoniali ſententia non tranſit in rem judicatam, probatur etiam, & colligitur ex *c. Tenor; 10. h. t.* quod in effectu idem dicit, quod *c. Lator; 7. eod. ut tradit Gl. hîc in princ.* Nam, cùm inter virum quendam, & mulierem controverſia verteretur ſuper matrimonio, num inter eos contractum fuerit, ea commiſſa fuit Epiſcopo Theatino à Sede Apoſtolica, qui virum à mulieris petitione, dum illa abſens eſſet, abſolvit. Hoc, cùm intellexiſſet mulier, impetravit à Pontifice litteras ad alium Judicem delegatum, qui cauſam hanc cognoſceret, ac definiret. Iſte Judex citavit virum, qui infirmitatem prætendens non comparuit, ſed nocte inſequente aliam mulierem ſibi matrimonio copulavit; ideóque Judex delegatus ſententiam excommunicationis in eum promulgavit; poſtea verò comparens coram eodem Judice, ab ipſo abſolutionem ab excommunicatione obtinuit; cui etiam exhibuit litteras Epiſcopi Theatini, ex quibus patebat, ipſum virum ab impetitione mulieris per latam ſententiam fuiſſe abſolutum. Sed quia mulier offerebat ſe ad probandum per teſtes, quòd dictus vir ipſam, dato annulo, publicè ſubarrhâſſet, ſeu deſponſâſſet, dubitabat Judex delegatus, quid ſibi faciendum eſſet? Reſpondit Clemens III. quòd, non obſtante illicitâ abſolutione, quam Epiſcopus fecit, in cauſa procedere, & viro ſub pœna excommunicationis ſeverè interdicere debeat, ne ad eam mulierem, quam ſuperinduxit (ſive in uxorem, poſt primam, ſibi copulavit) accedat, priuſquam cauſa deciſa fuerit.

LV. No-

LV. Notandum primò. Licèt aliàs gravis infirmitas corporis ſit juſta cauſa abſentiæ excuſans à contumacia citatum, *l. Quæſitum ; 60. ff. De judic.* tamen in caſu huius c. fuit falsò allegata; ut apparebat ex actu mox ſubſequente veriſimiliter incompatibili cum infirmitate; quia nocte ſequente citatus contraxerat matrimonium cum alia. *Gl. hic V. Infirmitate ; & Abb. n. 2. & 3.*

Notandum ſecundò. Olim per ſubarrhationem publicè factam inducebatur præſumptio, quòd matrimonium de præſenti ſit contractum, donec probetur contrarium; ut tradit *Gl. in c. ult. V. Subarrhavit ; de deſponſ. impub.* Nihil enim intereſt, facto, vel verbo quis declaret voluntatem ſuam. *Arg. l. 5. ff. Rem rat. hab. Gl. hic V. Subarrhâſſet ; & Abb. n. 5.* Imò etiam hodie, ſi in præſentia Parochi, & teſtium præcedat tractatus de matrimonio per verba de præſenti contrahendo, & mox ſubſequatur annuli traditio, & acceptatio, cenſebitur matrimonium contractum, vel ſponſalia, ſi duntaxat præceſſit tractatus ſponſaliorum de futuro; ut docet *Sanch. lib. 1. de matr. diſ. 22. n. 3. & 6.*

Notandum tertiò. Vel mulier in caſu huius c. citata ad Epiſcopum Theatinum contumaciter abfuit; & tunc in cauſa iſta matrimonii, quæ non tranſit in rem judicatam, iterum audiri debet, ob privilegium cauſæ, ſaltem, ſi afferatur juſta cauſa, ob quam nova inſtantia Judicii inchoari, & probationes admitti debeant: vel mulier non fuit contumax, & tunc ſententia Judicis fuit nulla, quippe lata contra abſentem non contumacem; ideóque audiri debuit. *Abb. hic n. 6.*

Notandum quartò. Licèt in caſu huius c. cauſa finita fuerit per ſententiam, à qua non fuit appellatum; tamen prohibetur viro, ne accedat ad alteram mulierem, quam ſuper induxit, donec cauſa deciſa fuerit; adeóque, dum lis adhuc pendet; quia, cùm vir citatus fuerit, antequam ſecundam mulierem ſibi copularet; ideo cenſetur lis adhuc pendere, non obſtante ſententiâ latâ ab Epiſcopo Theatino, per quam vir fuit abſolutus à petitione primæ mulieris; non enim illa hoc caſu tranſit in rem judicatam, quo minùs adhuc in cauſa prioris matrimonii procedi poſſit. *Gl. fin. hic in addit, & Hoſtienſ. hic in fine.*

LVI. Denique quòd ſententia lata in cauſa matrimoniali non tranſeat in rem judicatam, probari etiam poteſt ex c. *Conſanguinei ; 31. h. t.* Nam, cùm vir quidam, & mulier matrimonium inter ſe contraxiſſent, poſtea conſanguinei eiusdem mulieris illud accuſârunt, & per teſtes legitimè probârunt (quoad ordinem juris, etſi fortè non quoad veritatem. *Gl. hic V. Legitimè*) impedimentum compaternitatis inter virum, & mulierem illam intercedere; ideóque ſententia divortii (ſive ſeparationis propter impedimentum dirimens) in eosdem lata fuit: poſt quam mulier confeſſa fuit Epiſcopo loci (in Judicio) quòd ante ſententiam divortii latam revera commater viri non fuerit, quamvis poſt ſeparationem compaternitatem cum eodem contraxerit, & poſtea ad ſecundas nuptias tranſierit. Ad hunc caſum reſpondet Papa Clemens III. propter ſolam mulieris confeſſionem, non eſſe recedendum à ſententia per Judicium Eccleſiæ rationabiliter (quoad ordinem juris. *Gl. hic V. eod,* videlicet ſecundùm allegata, & probata) promulgata, donec per legitimas contrarias probationes prior ſententia falſa demonſtretur.

LVII. Notandum primò. Matrimonium, quod antea per rationabile, & legitimum Judicium Eccleſiæ, nempe ſecundùm leges, & Canones, & allegata, ac probata, ſeparatum fuit, ob impedimentum dirimens ortum inter contrahentes, non redintegratur propter ſolam confeſſionem, aut dictum unius, vel etiam utriusque compartis, nullum inter ipſos intercedere impedimentum: ſicut nec ſeparatur matrimonium, quod antea in facie Eccleſiæ, & cum eiusdem approbatione contractum fuit, ob confeſſionem, aut dictum unius, vel alterius conjugis aſſerentis intercedere impedimentum, juxta c. *Super eo ; 5. de eo ; qui cogno. conſang. &c. & notat Gl. fin. hic.* Ratio eſt; quia, ſi contra talem ſententiam crederetur illis, inter quos ea prolata eſt, facilè poſſent ſimul colludere, & fingere, nullum inter ſe eſſe canonicum impedimentum; unde fieri poſſet, ut tales copularentur cum peccato, qui legitimi conjuges non ſunt: vel, ut ſepararentur ab invicem, qui legitimi conjuges ſunt. Quare in caſu huius c. ſtandum eſt huiusmodi ſententiâ divortii, quæ rite lata eſt, ſecundùm allegata, & probata, ad diſſolvendum matrimonium; quia pro illa ſtat præſumptio juris, quòd juſta ſit, donec contrarium probetur: contra ipſos verò contrahentes eſt præſumptio, & timor colluſionis. *Covarr. p. 1. de ſponſal. c. 4. §. 1. n. 4. Barb. hic in Collect. n. 6.* Quod ſi poſtea per legitimos, & idoneos teſtes, vel alias probationes oſtenſum fuerit, nullum impedimentum dirimens inter contrahentes eſſe; adeóque eos eſſe legitimos conjuges, tunc prior ſententia divortii retractanda eſt, & ipſi debent conjuncti permanere; quia, quando de veritate conſtat, ea prævalere debet præſumptioni, quæ ſtat pro illa ſententia; ut patet ex hoc c. & notat *Vivian. in Rat. Jur. Pont. hic.*

Notandum ſecundò. Sententia lata in cauſa matrimoniali ad diſſolvendum matrimonium, propter impedimentum dirimens, non tranſit in rem judicatam, quin poſtea retractari poſſit, quandocunque compertum fuerit, ipſam per errorem eſſe latam; ut patet ex hoc c. & tradit *Gl. hic in notat.*

Notandum tertiò. Non tantùm conſanguinei accuſare poſſunt matrimonium, ob impedimentum dirimens cognationis ſpiritualis. *c. Videtur ; 2. qui matrim. acc. poſſ.* & conſtat ex hoc c. ſed etiam quilibet de populo. *Abb. hic not. 1.* Porrò olim compaternitas erat inter parentes baptizati, & baptizantem, & patrinos baptiſmi; & hæc cognatio transfundebatur à viro in uxorem. *c. Maritus ; 5. de cogn. ſpirit.* ita, ut eo ipſo, quòd vir baptizaret, vel eſſet patrinus, uxor contraheret eandem cognationis ſpiritualis ſpeciem, eò quòd ſit una caro cum viro. *Sanch. lib. 7. de matr. diſ. 54. n. 9.* & de hac compaternitate fit mentio in hoc c. quæ tamen per *Concil. Trident. ſeſſ. 24. de ref. matr. c. 2.* partim reſtricta eſt, partim omnino ſublata, de quo ſuo loco.

Notandum quartò. Si conjuges ſint ſeparati ab invicem, per Judicium, ſeu ſententiam Eccleſiæ; quia per teſtes probatum fuit, impedimentum dirimens inter eos intercedere: ſed poſtea contrarium dicatur, videlicet errorem commiſſum fuiſſe, nullúmque impedimentum

pedimentum intercedere; ideóque petatur, ut alia Judicii inſtantia inchoëtur; tum in ea non priores, qui falſum teſtimoninm tulerunt, ſed alii teſtes ad id probandum producendi ſunt; quia contra priores excipietur, quòd tanquam perjuri inhabiles ſint ad ferendnm teſtimonium, juxta c. *Sicut 9. de teſtib. & tradit Gl. fin. hic, & Abb. n. 4.*

§. IV.

De aliis nonnullis caſibus, in quibus ſententia non tranſit in rem judicatam.

LVIII. Aſſertio prima. Sententia cenſuræ; ut excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, etiam poſt elapſum decendium ad appellandnm jure conceſſum, non tranſit in rem judicatam, quò minùs excommunicatus v. g. quandoque petere poſſit abſolutionem, & per ſimplicem querelam de injuſta excommunicatione conqneri, quamvis non audiatur per viam appellationis; ut tradit. *Gl. in c. Ad reprimendum; 8. V. Suſpendatur de offic. jud. ord. Abb. in c. Conſanguinei; 11. n. 9. h. t. Alex. de Nevo ibid. n. 15. & ſeqq.* idque ſumitur ex *c. Cùm contingat; 36. de offic. jud. deleg. c. fin. de pœnis. c. Sacro; 48. de ſent. excom.* ex quibus conſtat, quòd petens abſolutionem, & probare volens, ſententiam eſſe injuſtam, ſemper auditur. Ratio eſt; quia in his ſententiis cenſurarum eadem militat ratio, quæ in ſententia lata in cauſa matrimoniali; adeóque etiam locum habet eadem juris diſpoſitio. Similiter, ſi ſemel per ſententiam fuit pronnnciatnm, aliquem non eſſe ligatum excommnnicatione, poteſt etiam poſt decendium adhuc probari eſſe ligatum; quia pronunciatio Judicis, quòd quis non ſit excommunicatus, non mutat rei veritatem, ſi verè ſit excommunicatus. Verumtamen poſt terminnm appellationis elapſum, præſumitur pro jnſtitia excommunicationis, ita, ut excommunicato incumbat onus probandi, quòd ſit injuſta. *Abb. c. l. n.* 10.

LIX. Aſſertio ſecnnda. Sententia lata in cauſa beneficiali, à qua intra X. dies non eſt appellatum, non tranſit in rem judicatam, in præjudicium Eccleſiæ, vel in præjudicium animæ, ſi periculum peccati immineat. *Arg. c. Lator; 7. h. t.* Quare, ſi quis non canonicè, & legitimè promotus ſit ad Prælaturam, vel beneficinm, vel intruſus; poteſt quis, etiam poſt X. dies, eum denunciare Judici, vel proponere querelam ad impediendum peccatum, & Eccleſiæ damnum; ut collitnr ex *c. Conſtitutis; 46. in fine de appellat.* Quin imò etiam Judex poteſt ex officio in tali caſu, ſi à ſententia non ſit appellatum intra X. dies, inquirere de titulo legitimo, & procedere contra non canonicè electum, vel inſtitntum, ut à Prælatura, vel beneficio amoveatur. *Abb. in c. Cùm dilectus; 32. de elect. n. 5. & Laym. ibid. num. 2.* Verumtamen ſententia lata in cauſa beneficiali per lapſum decendii tranſit in rem judicatam, in proprium præjudicinm beneficiati contradicentis, ita, ut poſtea opponere volens non ſit audiendus. c. *Quod ad conſultationem; 15. h. t.* & habetur in *cit. c. Cùm dilectus in fine.* ubi *Abb.* ait, quod in præjudicium Beneficiati tranſeat ſententia in rem judicatam; quia ipſe, ſine peccato, poteſt non contradicare, ſeu non ſe opponere, cùm ſponte veniat ad opponendum. Unde, cùm ſemel acquievetit ſententiæ, non appellando, non poteſt ampliùs contradicere. *Marant. de Ord. judic. p. 6. in Actu 1. de ſententia n. 150.* ubi ait, quòd ſententia lata in cauſa beneficii Eccleſiaſtici non tranſit in rem judicatam, in præjudicium ſuperioris; ſed bene tranſit in præjudicium ipſarum partium.

LX. Aſſertio tertia. Sententia lata ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis, ſive ab ea appellatum ſit, ſive non, non tranſit in rem judicatam, quin retractanda ſit; ut habetnr in *l. Falſam; 3. junct. Gl. V. Teſtationem. C. Si ex falſ. inſtrum. & c. 1. Sicut; 9. ſupr. de teſtib.* requiritur tamen, nt probetur, non ſolùm inſtrumenta eſſe falſa, vel teſtes falſum dixiſſe; ſed etiam Jndicem eorum fidem ſecutum eſſe, & ex eorum atteſtationibus ſententiam tuliſſe. *cit. l. Falſam; 3.* Idque ſnmitur etiam ex *c. Cùm I. & A; 22. h. t.* Nam, cùm duo Canonici S. Dionyſii Eccleſiæ Rhemenſis, ex voluntate, & juſſu aliorum Canonicorum Regularium, Abbatem ſuum (qui aliàs appellatur Prior, ut notat *Abb. hic not. 1.* nunc verò communiter Præpoſitus dicitur; ut conſtat ex Reg. S. Auguſtini) S. Pontifici denunciâſſent ſuper bonorum dilapidatione, perjurio, Simonia, & quibnsdam aliis criminibus, de quibus infamatus erat; ideo Papa Innocentius III. Epiſcopo Cathalaunenſi, & aliis à ſe delegatis Jndicibus mandavit; ut ad Eccleſiam illam perſonaliter accedentes, tam in capite, quàm in membris, corrigenda corrigerent, & ſtatnenda ſtatuerent: Judices igitur iſti, poſt recepta Abbatis, & Canonicorum juramenta, Abbatem ab adminiſtratione eiusdem Eccleſiæ per ſententiam removerunt, dilatâ tamen correctione membrorum, quam tunc perficere non poterant: à qua ſententia procurator Abbatis appellavit ad Papam, petens, ut ea reſcindatur; tum quia lite non conteſtatâ, Judices in cauſa proceſſerunt; tum quia juramenta conſpiratorum contra ipſum receperunt, & non publicatis coram partibus teſtium depoſitionibus, nec oſtenſis, ad ſententiam ferandam proceſſerunt. His intellectis, reſpondit Innocentius III. Si Judices (qui poſtea delegati ſunt) cognoverint, quod & Abbas probare volebat, conſpiratores fuiſſe, quornm juramenta ſnnt recepta, eorúmque teſtimonia priores Judices in ferenda ſententia ſolùm ſecutos fuiſſe; quia aliorum teſtimonia producta non erant, tunc irritantes illorum proceſſum, ipſi ſecundùm formam in prioribus litteris contentam, procedant. Si verò teſtes productos conſpiratores fuiſſe, probatum non fuerit; vel, licèt conſpiratores fuerint, appareat tamen, nihil illos dapoſuiſſe ſuper iis cauſis, ob quas Abbas depoſitus fuit; vel deniqua, etiamſi aliqua depoſuerint contra Abbatem, quæ tamen etiam per aliorum teſtium dicta, abſque conſpiratorum depoſitionibus, ſufficienter probata ſint, tunc Judicum priorum proceſſum confirment; quia, qnamvis conſpiratores contra Abbatem admitti non debuerint; juramenta tamen ipſorum de veritate dicenda ſuper ſtatu Do-

mus

» mûs, ſeu Collegij eius, recipi potuerunt, ut ex
» eorum dictis alia cognoſcerentur, quæ ad Abba-
» tem non pertinebant, præſertim, cùm eo tem-
» pore nondum probatum fuerit, eos conſpiratores
» fuiſſe.

LXI. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si Abbas, ſeu Prælatus Regularis (idem eſt de ſeculari) accuſetur, vel denuncietur de criminibus ſcandaloſis, etiam à propriis ſubditis, vel ſolùm de illis ſit infamatus; tum debet inſtitui inquiſitio, non ſolùm ſuper Capite, ſeu Prælato, ſed etiam ſuper membris, ſeu Convento; ut patet ex hoc c. in quo ſolus Abbas erat denunciatus, & infamatus de criminibus, & tamen Papa mandavit, ut fieret inquiſitio, etiam in membris, ſive Canonicis; exacto tamen juramento ab illis de veritate dicenda, juxta *c. Olim* 26. *de accuſat.* quod maximè procedit, ſi ſint talia crimina, quæ ſine ſociis committi non ſolent. Ratio eſt; quia, cùm caput eſt dolens, etiam alia membra corporis langoent, & qualis eſt Sacerdos, talis & populus: & qualis eſt Rector civitatis, tales & habitantes in ea. *Alex. de Nevo hîc n. 8. not. 4.*

Notandum ſecundò. Si Judex ex officio procedat, per modum inquiſitionis generalis, non requiritur litis conteſtatio; ut colligitur ex hoc c. & notat *Gl. marg. hîc lit. C.* quia tunc non eſt accuſator, aut actor, cum quo litis conteſtatio fiat. In ſpeciali verò inquiſitione vocatur is, contra quem inquiritur, qui, ſi crimen neget, de quo eſt infamatus, cenſetur hoc ipſo litis conteſtatio eſſe facta: ſi verò contumaciter abſit, procedi poteſt contra ipſum ad teſtium receptionem. *c. ult. §. Sunt & alij; junct. Gl. V. Inquiſitio, ut lite non conteſt. Gl. margin. cit. hic. Abb. n. 8.*

Notandum tertiò. Si Judex ex depoſitionibus teſtium inhabilium non ſit motus ad condemnandum Reum; quia nihil depoſuerunt ſuper ijs cauſis, ob quas Reus condemnatus fuit, vel, quia etiam, abſque eorum depoſitionibus, crimen ſufficienter oſtenſum fuit per alios teſtes, vel probationes, ex quibus ſententia juſtè ferri potuit; tum proceſſus valet, & ſententia lata confirmanda eſt; quia per teſtium habilium depoſitiones ſuſtineri poteſt; prout ſumitur ex hoc c. & ratio eſt, quia utile per inutile non debet vitiari, juxta *Reg. Jur. 36. in 6. Abb. hîc n. 6.* Ex quo infert *Gl. hîc V. Secuti*; quòd non ſufficiat ad infirmandum proceſſum, & ſententiam, probare conſpirationem, ſeu conjurationem, vel falſitatem teſtium, aut inſtrumentorum, niſi etiam probetur, Judicem ex falſis atteſtationibus, vel inſtrumentis ſententiam tuliſſe.

Notandum quartò. Licèt conſpiratores adverſus Prælatum, vel alium, contra quem conſpirârunt, tanquam eius inimici, admitti non debeant ad teſtificandum; quia non Zelo juſtitiæ, ſed fomite malitiæ moventur. *Gl. hîc V. Conſpiratores:* poſſunt tamen examinari, & ipſorum juramenta de veritate dicenda recipi ſuper aliis perſonis, & rebus, quæ propriè ad Prælatum non pertinent; ut habetur in *cit. c. Cùm I. & A. in fine.* Idque maximè locum habet, cùm ſit generalis inquiſitio, aut cùm agitur tantùm ad correctionem, ſeu pœnitentiam, vel in defectum aliorum teſtium magis idoneorum, ita tamen, ut, ſi teſtes illi, qui examinantur, ſint criminoſi, non plenam fidem faciant, ſed præſumptionem, & minor ipſis fides habenda ſit. *Gl. fin. hîc & Abb. n. 22. & 23. Alex. de Nevò n. 39.*

LXII. Aſſertio 4. Si ex juramento neceſſario, quod in ſupplementum probationum à Judice parti defertur, lis fuerit deciſa, idque ex repertis poſtea inſtrumentis probetur eſſe falſum; tum ſententia lata non tranſit in rem judicatam, quin retractari poſſit, ac debeat, ſi per nova inſtrumenta conſtat de falſitate jurantis, *l. Admonendi* 31. *ff. de jurejur. & ibi Gl. in caſu.* Ratio eſt; quia ex juramento ſuppletorio probatio procedit de jure ſpeciali; cùm partem, cui defertur, faciat Judicem, & teſtem contra Jus commune. *l. Nullus* 10. *ff. de teſtib.* Inſtrumenta autem de novo reperta probant ex Jure communi, quod juri ſpeciali eſt præferendum. Aliud eſt dicendum de juramento voluntario, à parte, ſcilicet parti delato, quod cùm utriuſque conſenſu litem definiat, *l. 1. C. de reb. cred.* & conſequenter habeat vim tranſactionis, *l. Quòd ſi* 21. *ff. de dolo*; quæ non retractatur, prætextu inſtrumenti pòſt reperti, *l. Sub prætextu* 19. *C. de tranſact.* ideo etiam compertâ poſtea contrariâ veritate, robur retinebit; *cit. l. Admonendi; in fine. junct. Gl. fin. Zœſ. in Comm. ff. de jurejur. n. 57. Maranta cit. actu 1. n. 141.*

Porrò plures caſus, in quibus ſententia non tranſit in rem judicatam, recenſet *Marant. c. l. n. 128. & multis ſeqq. ubi n. 155.* generaliter ait, omnem ſententiam, quæ eſt ipſo jure nulla, nunquam tranſire in rem judicatam, ſed ſemper poſſe retractari, & agi de nullitate, *l. Expreſſim* 19. *C. de appell.* & ibi *Gl. marg. lit. C.* id eſt, uſque ad 30. annos, & non ultra, niſi vertatur periculum animæ. *Marant. c. l. n. 154.*

SECTIO III.

DE SENTENTIIS LATIS A pluribus Judicibus ſuper eadem cauſa.

§. I.

Si plures Judices in aliqua cauſa diverſas proferant ſententias, quanam illarum valeat?

LXIII. Aſſertio 1. Si plures ſint Judices, & omnes ſunt præſentes, qui diverſas ſententias proferunt, tenet ſententia plurium, ſive maioris partis eorum, qui conſentiunt; ut tradit *Gl. in c. fin. V. Proferentibus; h. t.* & ſumitur *ex c. 1. & 2. diſ. 65. & l. Duo* 39. *ff. de re judic.* ubi id ſtatuitur de pluribus judicibus delegatis, & *Gl. ibid. V. Ex tribus judicibus*; idem ait eſſe in ordinariis, ſi cœperint cognoſcere; ſicut & in arbitris. *l. Item, ſi unus* 17. *§. fin. & l. ſeq. & l. Diem* 27. *§. Si plures; ff. de recept. arbitr.* Hoc autem procedit, ſi omnes ſint præſentes: nam uno ex delegatis Judicibus abſente, alter, vel alij ſententiam ferre non poſſunt; imò ſententia nulla eſt, ſi feratur; quia omnes judicare juſſi ſunt, *c. Cauſam* 16. *de offic. jud. deleg. & Gl. ibid.*

V. Unius; *cit. l. Si duo*; *ff. de re judic. Gl. in cit. c. ult. V. Proferentibus*; *h. t.*

LXIV. Limitatur autem prædicta aſſertio 1.
» quòd non poſſit Sacerdos (ob crimen) deponi, niſi
» ex juſta cauſa, & niſi Epiſcopi congregati, adver-
» sùs eum concordes (id eſt, nemine diſcrepante)
» ſententiam ferant; prout ſtatuit Gregorius I. in *c.*
Non poteſt; 3. *h. t.* & tradit *Abb. ibid. n.* 16. *contra Gl. ibid. V. Sacerdotum*; quæ putat, ſufficere, quòd maior pars Epiſcoporum concordet in unam ſententiam: ubi tamen excipit cauſam criminalem Epiſcopi, in qua ſententia non valet, niſi omnes ſint concordes. *c. Si quis Epiſcopus*; 5. *cauſ.* 6. *q.* 4. Id autem procedit ſecundùm antiquos Canones, juxta quos cauſa criminalis, quæ depoſitionem à gradu Sacerdotali, vel Clericali merebatur, cognoſci non debuit adversùs Sacerdotem, vel Clericum in Sacris conſtitutum, ac decidi, niſi in Synodo, ſeu Conventu Epiſcoporum, ita, ut XII. Epiſcoporum præſentia requireretur in cauſa Epiſcopi; ſex in cauſa Presbyteri; trium in cauſa Diaconi. *c. Si quis*; 3. *& duobus ſeqq. cauſ.* 15. *q.* 6. ſimiliter in *c.* 2. *de pœn. in* 6. ſtatuitur, ut in verbali degradatione, ſeu depoſitione ab Ordinibus, vel gradibus Eccleſiaſticis, ſi fuerit Presbyter, convocentur ſex Epiſcopi; ſi Diaconus, tres: ubi *Gl. V. Canonibus*; ait, eodem jure cenſeri debere Subdiaconum, de quo non fit mentio in antiquis Canonibus; quia olim non erat Ordo ſacer. Excipitur tamen cauſa, ſive crimen hæreſis, in quo ad condemnandum, ac degradandum Sacerdotem, vel alium Clericum in Sacris conſtitutum, loco Epiſcoporum, alios Prælatos, vel perſonas Eccleſiaſticas, vel Religioſas ſuæ Diœceſis litteratas, ſeu peritas proprius Epiſcopus convocare poteſt; ut habetur in *c.* 1. *de Hæret. in* 6.

Quid autem circa hoc novo jure ſtatutum ſit, videri poteſt *Conc. Trident. Seſſ.* 13. *c.* 4. *de reform.* ubi tamen nulla fit mentio de depoſitione, ſeu degradatione Epiſcopi, ſicut nec In *c.* 2. *de pœn. in* 6. quia ſecundùm poſteriores Canones, cauſæ Epiſcoporum criminales, ac depoſitione dignæ Sedi Romanæ Apoſtolicæ ſunt reſervatæ; ut notat *Suar. diſ.* 30. *de cenſur. ſec.* 1. *n.* 19.

Limitatur ſecundò. Si cauſa decidenda ſit communi conſenſu duorum Collegiorum, non ſufficit, abſolutè loquendo, partem majorem Congregatorum conſentire; ſed neceſſe eſt, ut utrobique, ſive utriuſque Collegij pars maior conſpiret; quia non ut perſonæ ſingulares, ſed ut corpora, ſeu Vniverſitates concurrunt; prout ſumitur ex *c. Paſtoralis*; 14. *in princ. de reſcript.* v. g. ſi utrobique ſint quinque congregati: univerſim verò 10. & ex una parte 4. ex altera duo conſentiant, dici non poteſt, duo Collegia conſenſiſſe, ſed opus eſt, ut ex utraque parte ſaltem tres conſentiant in eandem ſententiam. *Abb. in cit. c. Paſtoralis*; *n.* 7. *Laym. ibid. n.* 9.

» LXV. Aſſertio 2. Si duo Iudices diverſas ſen-
» tentias proferant in aliqua cauſa, tum, ſi ſint Iudi-
» ces Ordinarij, valet ſententia lata pro Reo, non
» pro Actore, niſi in cauſa favorabili, veluti matri-
» monij, libertatis, dotis, vel teſtamenti, pro ipſo
» Actore ſententia ſit promulgata. Si verò ſint Judi-
» ces delegati, tum utraque ſententia pendet ex ar-
» bitrio delegantis: ſi denique ſint arbitri compro-
» miſſarij, neutra ſententia habet vigorem; prout

ſtatuit Papa Gregorius IX. in *c. Duobus*; 26. *& ult. h. t.* Hæc Conſtitutio Decretalis tres habet partes, quas nunc ordine explicabimus. Ad primam partem quòd attinet, ſi duo, vel plures Judices Ordinarij æquali numero diſcordent in ferenda ſententia, ac diverſas ſententias proferant, videlicet ex duobus unus, pro una parte; alter pro adverſa parte, vel duo pro una, & duo pro altera, tunc valet ſententia lata pro Reo, non pro Actore. *cit. c. ult.* & ibi *Gl. V. Proferentibus.* v. g. ſi duo Epiſcopi, aut duo Conſules in civitate, qui ordinariam juriſdictionem in ſolidum obtinent, diverſas ſententias in aliqua cauſa ferant, præferenda eſt eius ſententia, quæ lata eſt pro Reo. Ratio eſt; quia, cùm Judices Ordinarij ſinguli poſſint exercere juriſdictionem in ſolidum, & ſufficientem judicandi poteſtatem habeant, ita, ut ſimul, & ſeorſim judicare poſſint, unus etiam abſque altero; ut colligitur ex *l. unic. ff. de offic. Conſul.* & ibi *Gl. V. Seorſim. junct. Gl. margin. lit. E. Gl. in c. Prudentiam*; 21. *V. Teneatur*; *de offic. jud. deleg.* & in *c. Vt officium*; 11. *V. Separatim*; *de hæret. in* 6. utraque ſententia per ſe valere deberet; ſed, quia ambæ, propter eorum contrarietatem, ſubſiſtere non poſſunt, æquum eſt, ut præferatur ſententia pro Reo, non pro Actore; quia favorabiliores potiùs Rei habentur, quàm Actores. *Reg.* 125. *in ff.* & promptiora ſunt jura ad abſolvendum, quàm ad condemnandum, *c. Ex litteris*; 3. *de probat. Abb. hic n.* 9. Idémque dicendum eſt, ſi quatuor, vel ſex Judices parem poteſtatem in ſolidum habentes ſententiam dicant; duo, vel tres pro Actore; alij verò duo, vel tres pro Reo: horum enim ſententia prævalebit. *l. Lege Iunia*; 24. *ff. de manumiſſion.* Similiter, ſi probationes pro utraque parte ſint pares, ſententia abſolutoria ferri debet, non pro Actore, ſed pro Reo, *cit. l. Lege Iunia.* Aliud verò obtinet in ijs Judicibus Ordinarijs, qui non habent juriſdictionem in ſolidum, ut, cùm Epiſcopi in Concilio Provinciali pari numero in ſententia ferenda diſcordant, vel Capitulares in Capitulis, quibus competit juriſdictio, non ut ſingulis, ſed ut univerſis, ſive quatenus univerſitas ſunt: tunc enim, quia juriſdictio ordinaria non eſt in ſingulis in ſolidum, ſed penes ipſam univerſitatem; ideo ſtatur ſententiâ maioris partis, niſi minor aliquid rationabile opponat in contrarium. *Gl. in cit. c. Vt officium*; *de hæret. in* 6. *Abb. hic n.* 13.

LXVI. Excipiendum eſt ab aſſertione ſuprà poſita: niſi ſententia in cauſa favorabili pro Actore lata ſit: videlicet, ſi quis agat pro valore matrimonij, pro libertate, pro dote, pro valore teſtamenti; his enim caſibus, ſi Judices pari numero diſcordent, ſententia lata in favorabili cauſa, licèt contra Reum, & pro Actore, valet, & prævalet ſententiæ pro Reo latæ; prout habetur *in cit. c. ult.* Et de matrimonio extat etiam textus *in c. Si quis*; 3. *junct. Gl. V. Tempore*; *cauſ.* 33. *q.* 1. *& c. Continebatur*; 6. *de deſponſ. impub. de libertate*; *in c. Ex litteris*; 3. *de probat. & l. Inter pares*; 38. *ff. de re judic. de dote. in c. Nuper*; 6. *de donat. inter vir. & uxor. & c. Ex litteris*; 5. *de pignor. de teſtamento. in l. Si pars*; 10. *ff. de inoffic. teſtam.* Idque procedit non ſolùm in ſententiis, ut ſuprà dictum, ſed etiam, ſi probationes, ſive teſtes in pari numero, & qualitate pro utraque parte fuerint producti, pronunciandum eſt pro libertate, v. g. pro-

ut ex-

ut expreſsè habetur in *cit. l. Lege Iunia; ff. de manumiſſion.*

Prædicta autem exceptio non tantùm locum habet in quatuor caſibus allatis, ſed etiam in aliis favorabilibus cauſis, quæ in c. *ult. h. t.* non ſunt expreſſæ: nam quatuor illi caſus ſolùm afferuntur exempli loco; exempla autem non reſtringunt regulam. *Arg. c. 1. Ne Clerici, vel Monachi &c.* & caſus excepti à regula extenduntur ad alios caſus ſimiles, *Arg. c. Cùm dilecta; 4. de confirm. util.* & tradit *Abb. hîc n. 17.* cuiuſmodi eſt cauſa alimentorum, pro qua tanquam favorabili in dubio ſemper eſt judicandum. *Barboſ. in Collect. in cit. c. ult. n. 7.* Item cauſa fiſci, pro quo in dubio, etiamſi Actor ſit, ferenda eſt ſententia, quando cauſa agitur cum perſona non privilegiata. *Covarr. lib. 1. var. reſol. c. 16. num. 3. & 4. Barb. cit. l.*

LXVII. Deveniendo nunc ad alteram partem. *cit. c. ult. h. t.* ſi duo Judices delegati diſcordes ſint, ſeu diverſam ſententiam ferant, unus pro Actore, alter pro Reo, vel etiam plures pari numero diſcordent; tunc ſuperior, ſeu delegans adeundus eſt, vel cauſa ſufficienter inſtructa ad illum remitti debet. *Arg. c. Per hoc; 17. de hæret. in 6.* ex cuius arbitrio utraque ſententia pendet, donec unam earum, quæ ei juſta videbitur, confirmet; prout expreſſiùs habetur *in l. Duo; 28. ff. de re judic.* ubi dicitur: Duo Judices dati (id eſt, delegati. *Gl. ibid. V. Dati*) diverſas, ſeu contrarias ſententias dederunt: Modeſtinus reſpondit, utramque ſententiam in pendenti eſſe (quia neutra interim obligat, neutra abſolvit. *Gl. ibid. V. eod.*) donec competens Judex (id eſt, qui eos delegavit, vel, qui ad hoc delegabitur. *Gl. ibid. V. Iudex*) unam earum confirmaverit, idque etiam tradit *Gl. in Auth. Ut Iudices non exſpectent; §. Iubemus; V. Sententiam; Coll. 9.* Ratio eſt; quia plures Judices delegati non habent juriſdictionem in ſolidum, ſaltem quoad uſum, & exercitium, ſed pro parte ſolùm: quare unus ſine altero procedere non poteſt, & ſententia unius abſque altero lata non tenet. *c. Cauſam; 16. de offic. Iudic. deleg.* niſi in forma commiſſionis aliter expreſſum ſit, juxta *c. Cùm plures; 8. eod. in 6.* & delegati juriſdictionem, non ſuo, ſed alieno nomine, & auctoritate exercent: ideóque ſententia lata quoad valorem ab ipſo pendet. *cit. l. Duo Iudices; ff. de re judic. Abb. in cit. c. ult. n. 9.*

LXVIII. Ex dictis infertur primò. Si duo, vel plures pari numero Officiales Collegæ ordinariam juriſdictionem habeant, & diſcordent; tunc valet ſententia lata pro Reo, niſi cauſa ſit favorabilis. *Abb. in cit. c. ult. n. 4.* ſin autem ſint delegati, tùm in arbitrio delegantis eſt, utrùm unam earum ſententiarum approbare, vel utramque reprobare velit, & cauſam aliter definire: nec enim tenetur alterutram approbare; cùm nulla ſit lata ab habente juriſdictionem, eiúſque exercitium in ſolidum. *Abb. c. l. num. 6.* ideóque etiam poteſt delegans tali caſu cauſam aliis de novo cognoſcendam committere; quandoquidem ſententia ab uno delegatorum, ſine altero lata irrita eſt. *c. pen. de offic. Iud. deleg.* In aliis verò rebus ordinandis, ſi duo domini alicuius Caſtri, vel Civitatis, vel, qui ordinariam juriſdictionem pro indiviſo obtineut, inter ſe diſſentiant; tunc ad officium Superioris pertinet providere, ut alternis temporibus v. g. annis, poteſtatem exerceant, ut tradit *Gl. in c. Licet; 5. V. Convenit; cauſ. 16. q. 3. Abb. c. l. n. 5.*

Infertur ſecundò. Quod dictum eſt de pluribus Judicibus ordinariis, idem quoque dicendum eſt de pluribus Judicibus delegatis ad univerſitatem cauſarum, v. g. duobus Viſitatoribus Diœceſis, quòd nimirum, ſi diverſas ſententias proferant, prævaleat ſententia lata pro Reo, niſi ſit cauſa favorabilis: nam & horum unus ſine altero procedere poteſt; quia ſinguli actualem juriſdictionem in ſolidum habent, cùm eorum juriſdictio Ordinariæ æquiparetur; ut docet *Bartol. in l. Pomponius; 36. n. 3. ff. de re judic.* quamvis contrarium teneat *Abb. in cit. c. ult. n. 18. & 19.* de quo dictum *ſupr. lib. 1. tit. 39. n. 46.*

LXIX. Denique in tertia parte *cit. c. ult. h. t.* dicitur: Si duo, vel plures pari numero Arbitri compromiſſarij in ſententia diſcordent, ſeu diverſas ſententias proferant, nulla earum valet; prout etiam habetur in *l. Diem; 27. §. Si plures; ff. de recept. qui arbitrium &c.* Ratio eſt; quia nullus eorum habet poteſtatem in ſolidum. *Abb. hîc n. 7.* & quia eorum poteſtas dependet ex compromiſſo: cùm ergo ſimul judicare, ſeu cognoſcere juſſi ſint; ideo ſeparatim judicando, invalidè pronunciant. *Arg. c. Prudentiam; 21. de offic. jud. deleg.* Excipe, niſi compromiſſum ſit in plures, eâ conditione adjectâ, ut etiam unius ſententiâ ſeparatim latâ ſtaretur, eáque valeret, juxta *l. Non diſtinguemus; 32. §. Cùm in plures; ff. de recept. arbitr.* tunc enim quilibet ſeorſim ſententiam, ſeu arbitrium proferre poteſt. *Alex. de Nevo in cit. c. ult. n. 12.* Quod autem de Arbitris, idem etiam quoad hoc dicendum eſt de Arbitratoribus, ſi pari numero in ſententia diſcordent; quia eſt eadem in utriſque ratio, & cum textus *in c. ult. h. t.* generaliter loquatur de ijs, qui habent poteſtatem ex compromiſſo; generaliter etiam debet intelligi; quia non apparet ratio illam reſtringendi. *Abb. in cit. c. ult. n. 7.*

§. II.

Vtrùm ex pluribus Iudicibus, vel Arbitris omnes, vel ſaltem maior pars ſententiam proferre debeat, an verò ſufficiat, ſi unus eorum proferat?

LXX. De hoc agitur in c. *Cùm ab uno; 4. h. t. in 6.* ubi ita ſtatuitur. Si unus Judicum, vel Arbitro- »
rum, alijs præſentibus, & mandantibus, ſententiam »
ſcriptam recitet, perinde cenſeri debet, ac ſi ſimul »
ab omnibus Judicibus, vel Arbitris recitata eſſet. »
Neceſſe tamen eſt, ut, qui ſententiam recitat, non »
utatur verbis ſingularis numeri, ſed pluralis: *Nos* »
Iudices, nos Arbitri ita pronunciamus, ſeu ſtatuimus. »
licèt ſecus ſit in electione Prælati, ſive per compro- »
miſſum, ſive per ſcrutinium fiat: ea enim ab uno, »
vice omnium, numero ſingulari proferri debet, ut »
appareat, eſſe electionem unicam, & communem »
toti Capitulo.

LXXI. Notandum primò. Licèt ſententia non poſſit proferri per alium, *c. ult. h. t. in 6.* poteſt tamen proferri per alium, qui ſit de numero eorum Ju-

dicum, vel arbitrorum. *Ioan. And. hic in princ. & Franc. num. 1.* Et ſic intelligi debet *text. in l. Item, ſi unus; 17. §. Item, ſi plures; ff. de recept. arbit.* Vbi dicitur, quòd ex pluribus arbitris nemo unus, id eſt, ſolus debeat ſententiam dicere, ſed aut omnes, aut nullus; quia hoc ipſo, quòd unus profert ſententiam ex mandato, vel conſenſu aliorum, omnes proferre cenſentur; non quidem per ſe ipſos, ſed per illum, qui recitavit ſententiam. *Gl. hîc in caſu. Arg. l. 1. C. de errore Advocat.* ubi dicitur, quòd ea, quæ Advocati, partibus præſentibus, allegant, perinde habenda ſint, ac ſi ab ipſis proferantur. Requiritur autem, ut ſententia proferatur ex mandato, vel ſaltem conſenſu omnium Iudicum, vel arbitrorum: nam talis conſenſus, ſeu voluntas inducit mandatum, eique æquivalet. *l. 1. ff. Mandati:* ſola autem taciturnitas non ſufficit; quia hoc caſu non habetur pro conſenſu, nec in ſententijs habet locum ratihabitio, ſicut in alijs actibus. *Gl. hic V. Et mandantibus; & Franc. num. 2.* neque tamen etiam requiritur conſenſus omnium Iudicum, vel arbitrorum, ſed ſufficit majoris partis, videlicet, ſi duo ex tribus, vel tres ex quinque conſentiant: ſtatur enim ſententiâ duorum, vel plurium, licèt tertius, vel alij pauciores diſſentiant. *l. Si duo; 39. ff. de re judic. Gl. in cit. l. Item, ſi unus; §. Item, ſi plures;* modò omnes interſint, qui ſimul judicare juſſi ſunt. *l. Sicut; 58. ff. de recept. arbitr.* nam in *cit. c. pen.* requiruntur duo, præſentia, & mandatum aliorum judicum. *Franc. ibid. num. 2.*

Notandum ſecundò. Præterea neceſſarium eſt, ut ſententia ab uno Iudice, vel Arbitro in plurali numero proferatur; quia Verbum *Oportet* neceſſitatem importat; idque ideo, ut appareat, talem ſententiam non eſſe prolatam ab uno tantùm, & ſuâ Auctoritate, ſed Auctoritate, & conſenſu omnium, vel ſaltem majoris partis. Excipitur, niſi Iudices Collegæ ſint delegati Principis, quibus competit poteſtas ſubdelegandi; tunc enim hi poſſunt uni ex Collegio vices ſuas committere in pronunciando, & hic poterit in numero ſingulari proferre ſententiam; quia eam duplici jure, ſeu titulo profert, & ut delegatus, & ut ſubdelegatus, ſive is, qui ſubdelegavit, præſens ſit, ſive abſens. *Gl. in cit. c. pen. V. Oportet; h. t. in 6. & ibid. Franc. num. 2.*

LXXII. Notandum tertiò. Quod dictum eſt de ſententiâ ab uno Iudice, vel arbitro ferendâ, loco aliorum omnium, per verba pluralis numeri, non habet locum in electionibus; ut expreſsè habetur *in cit. c. pen. in fine. h. t. in 6.* nam ſive electio Prælati fiat per ſcrutinium, ſive per compromiſſum, ab uno, vice Capituli, ſeu tanquam repræſentante totum Capitulum, numero ſingulari promulgari debet, videlicet: *Ego meo, & aliorum mihi conſentientium nomine eligo Titium*, ut appareat, unicam eſſe electionem, eámque communiter à toto Capitulo factam: nam, cùm electio à Capitulo, ſeu Collegio fieri debeat, & nomine illius tanquam unius Corporis, quod ſaltem per majorem partem illius repræſentatur, juxta *l. Quòd major; 19. ff. ad municip.* ideo ab uno fieri, ac promulgari debet, nomine eiuſdem Capituli, ſeu Corporis, per verbum numeri ſingularis, idque ipſum verbis ſignificari Canones voluerunt. *c. Sicut; 2. s. de elect. in 6.* At verò ſententia à Iudicibus delegatis, & Arbitris profertur, non ut à Collegio, ſed ut à ſingulis. *Arg. l. Duo; 39. ibi omnes judicare juſſi ſunt;* ideo ab uno nomine omnium, in numero plurali proferenda eſt. *Laym. in cit. c. Sicut; in fine. de elect. in 6.* Porrò hæc Conſtitutio Decretalis non habet locum in collationibus, quæ ad plures ſpectant; non enim debet collatio fieri ab uno, & per verba ſingularis numeri; quia ceſſat hoc caſu ratio ſuprà allata; non enim fit collatio à pluribus, ut à Collegio, ſed ut à ſingulis; ideóque in plurali numero facienda eſt. *Gl. hic V. Singularis;* nam jura loquentia de electione non habent locum in collatione, quando ratio diverſitatis aſſignari poteſt. *Franc. in cit. c. pen. num. 4. in fine h. t. in 6.*

§. III.

An ſententia lata à pluribus Coniudicibus, quorum unus iuriſdictione privatus eſt, vel eam impeditam habet, valeat?

LXXIII. Aſſertio 1. Si unus ex Iudicibus delegatis ſit juriſdictione privatus, vel impeditus eam exercere, ſententia ab ijſdem lata irrita eſt, quoad omnes; prout ſumitur ex *c. Ad probandum; 24. h. t.* Nam, cùm vacante quodam Monaſterio Monialium, duæ Abbatiſſæ in diſcordia electæ fuiſſent, Cuſtos, & alia Monialis; Papa cauſam hanc quibuſdam delegavit, eâ formâ, ut examinatâ utriuſque electione, eam confirmarent, quæ Canonicè, ſeu legitimè facta cenſeretur. Iudices illi delegati electionem Cuſtodis per ſententiam definitivam approbârunt, à qua adverſa pars, ſcilicet altera Monialis electa, appellavit, ſeu potiùs per viam nullitatis cauſam ad Apoſtolicam Sedem deduxit, aſſerens, quendam ex Iudicibus delegatis, tempore latæ ſententiæ, fuiſſe publicè excommunicatum; quare Innocentius III. cauſam hanc alijs quibuſdam Iudicibus commiſit, eis mandans, ut de valore ſententiæ priorum Iudicum cognoſcant, &c. ſi quidem intelligant, eam, vel ob excommunicationem publicam unius ex Iudicibus delegatis (prout etiam Metropolitanus litteris ſuis id teſtatus fuit, à quo dicitur excommunicatus. *Gl. hic V. Per Metropolitani litteras*) vel ex alia iuſta cauſa (v. g. quia ipſa Electa ſimiliter foret excommunicata, vel per ſimoniam electa, vel inſufficiens &c. *Gl. hîc V. Ex alia*) eſſe invalidam, & infirmandam, tunc eandem infirment, & de Cuſtodis electione iterum cognoſcant: alioquin priorum Iudicum ſententiam confirment. Ratio deciſionis eſt; quia Iudicibus delegatis exercitium juriſdictionis non competit ſingulis in ſolidum, ſed pro parte ſolùm, ut omnes ſimul procedant; quia omnes judicare juſſi ſunt; ideóque ob defectum unius vitiatur totum, quidquid omnes agunt, *c. pen. junct. Gl. V. Delegatorum; de offic. jud. deleg. Abb. hic num. 4. & 21.*

LXXIV. Id verò extenditur primò, ut procedat, etiamſi plures Iudices dati ſint, adiectâ clauſulâ: quòd, ſi non omnes, ſive ut, ſi unus nolit, vel non poſſit, alter ſolus, vel alij procedant ſine illo: nam proce-

procedendo cum Inhabili, v. g. publicè excommunicato, vel non valente judicare, inficiunt propriam juriſdictionem: omnes enim voluerunt judicare, quod non potuerunt. *Abb. hic num. 4. Barb. in Collect. ibid. num. 4.* Extenditur ſecundò. Vt idem etiam locum habeat in Arbitris compromiſſarijs electis à partibus: nam, ſi unus illorum ſit privatus juriſdictione; quia v. g. publicè eſt excommunicatus, ſententia ab illis lata nullius eſt momenti; quia Arbitria ad inſtar Iudiciorum ſunt redacta. *l. 1. ff. de recept. arbitr. Abb. hic num. 2. Barb. c. l. num. 5.* qui *num. 6.* addit, id procedere, non tantùm in ſententia definitiva, ſed etiam interlocutoria.

LXXV. Limitatur autem, ut non procedat in duobus, aut pluribus Iudicibus ordinarijs, quorum ſi unus v. g. ſit publicè excommunicatus, alter non, ſententia, prout procedit à non excommunicato, valet; quia hi in ſolidum ſinguli actualem juriſdictionem habent. *Barb. c. l. n. 4.* ubi addit: Si Iudices non excommunicati ſcienter admittant excommunicatum, irrita eſt tota ſententia: ſecus, ſi ignoranter admittant; tunc enim ſuſtinetur ſententia auctoritate illorum, qui non ſunt excommunicati. Deinde ſententia lata ab excommunicato occulto valet; ut à ſenſu contrario colligitur ex *cit. c. Ad probandum*; ibi: *Publicè innodatus*; & docet *Gl. ibid. V. Innodatus, & Abb. num. 2.* quia talis non eſt neceſſariò vitandus, ſive ſit Iudex ordinarius, ſive delegatus. *Barb. hic num. 8.* Illud præterea colligitur ex hoc c. quòd caſſatâ confirmatione, ob defectum confirmantis; quia v. g. publicè excommunicatus fuit, vel ob non ſervatum judiciorum ordinem; non ideo irrita eſt electio, ſed firma manet. *c. Si confirmationem; 39. de elect. in 6.* contrà verò, ſi invalida ſit electio, non poteſt valere confirmatio; quia, quod non eſt, confirmari non poteſt. *Abb. hic num. 5.* & patet ex alibi dictis.

LXXVI. Aſſertio 2. Si ſententia irrita ſit, v. g. propter unius Iudicis publicam excommunicationem; tum, ſi cauſa irritandi ſententiam afficiat etiam proceſſum, ſive omnia acta præcedentia Iudicij, etiam iſta ſunt irrita; adeóque totus proceſſus, ut in caſu cit. c. *Ad probandum*; ubi præcipitur, ut instituatur de novo cognitio ſuper electione; quia fortè unus Iudicum fuit publicè excommunicatus, toto tempore Iudicij; ideóque meritò denuò inquiri debet ſuper toto negotio. Quòd ſi vitium ſententiæ afficiat ſolùm partem actorum; tunc hæc ſolùm erunt irrita, non illa, quæ vitioſa non ſunt: ſi verò cauſa irritandi ſententiam, ſeu vitium nullitatis non afficiat acta, ſed ſententiam duntaxat; tunc acta manent valida, & in ſuo robore, ut, ſi v. g. Iudex, poſt acta, ſeu proceſſum, ante latam ſententiam, ſit excommunicatus, vel, ſi ſententia lata fuit die feſto; prout notat *Bart.* in *l. Expreſſim; 19. num. 1. ff. de appell. Abb. hic num. 6.*

LXXVII. Ceterùm hoc loco addendum eſt, quòd interdum Iudex fert ſententiam de conſilio aliorum, præſertim in cauſis gravioribus, licèt ipſi non ſint Coniudices. Exemplum habetur in *c. Ad Apoſtolicæ; 2. h. t. in 6.* Vbi Papa Innocentius IV. in
» Concilio Lugdunenſi, præhabitâ diligenti delibe-
» ratione cum ſuis Cardinalibus, & ſacro Concilio
» præſente, tulit, ac promulgavit ſententiam, per
» quam Imperatorem Fridericum II. privavit Impe-
rio, & Regno Siciliæ, quod ab Eccleſia in feudum »
tenebat, quatuor allatis cauſis. Primò. Quia Im- »
perator perjurus eſſet, pacem juratam inter Ec- »
cleſiam, & Imperium ſæpius violando. Secundò. »
Quia Cardinales, Epiſcopos, alióſq; Prælatos, ſecula- »
res, & Regulares, & Clericos S. Romanæ Eccleſiæ ad »
Concilium venientes ſacrilegè capi curavit. Ter- »
tiò. Quia de hæreſi evidentibus argumentis ſuſpe- »
ctus eſſet. Quartò. Quia Clericos, & laicos in »
Sicilia affligat, eóſque Romanam Eccleſiam hoſti- »
liter impugnare compellat. Quibus annumerari »
poteſt, quòd penſionem annuam, quam ex Siciliæ »
Regno Eccleſiæ Romanæ in feudi recognitionem »
pendere debet, ampliùs, quàm per 9. annos ſolve- »
re prætermiſerit. Quare Pontifex omnes, qui ju- »
ramento fidelitatis eidem Friderico obſtricti ſunt, »
in perpetuum abſolvit, prohibens inſuper, ne quiſ- »
quam ei in poſterum tanquam Imperatori, aut Re- »
gi pareat: eos autem, qui velut Imperatori, aut Re- »
gi, conſilium, auxilium, vel favorem præſtiterint, »
excommunicationis ſententiæ ipſo facto ſubiacere »
decrevit: addit denique, quòd illi Principes Ger- »
maniæ, ad quos ſpectat Imperatoris electio, depo- »
ſito Friderico, eligant liberè Succeſſorem. De Re- »
gno verò Siciliæ, ſe cum Cardinalium conſilio, pro- »
viſurum, ait. »

Porrò notat *Gl. hic V. Apoſtolicæ*; quòd in ſuperſcriptione huius c. dicitur; *ſacro præſente Concilio*, id potiùs eſſe de honeſtate, quàm neceſſitate; quia etiam ſine ſententia, vel licentia, ſeu approbatione Concilij, poteſt Papa ferre ſententiam in cauſis etiam gravioribus; ideóque non dicit, approbante, ſed præſente Concilio. *Gl. margin. hic lit. A.*

SECTIO IV.

DE EFFECTU, ET EXECUTIONE ſententiæ, & pœna Iudicis perperam judicantis.

§. I.

Quis ſit effectus ſententiæ latæ inter partes litigantes, & an ea etiam proſit, vel obſit alijs?

LXXVIII. Aſſertio 1. Præcipuus effectus ſententiæ definitivæ eſt, quòd inter partes litigantes, inter quas lata eſt, faciat jus, ſi ab ea intra X. dies non fuit appellatum, vel, ſi appellatio deſerta fuit; quia tum habetur pro veritate, juxta *Reg. jur. 207. in ff.* etiamſi contra jus litigatoris lata ſit, *c. Cùm inter; 13. h. t.* & pro ſe habet præſumptionem juris, & de jure, quòd ſit juſta, eiúſque tanta eſt Auctoritas, ut ei ſtandum ſit, nec poſtea inſtaurari poſſit. *l. pen. C. de re judic.*

LXXIX. Aſſertio 2. Tametſi ſententia jus inter partes, inter quas lata eſt, faciat, ut iam dictum, ordinariè tamen non præiudicat alijs, inter quos lata non eſt, juxta regulam traditam in *c. Quamvis; 25. & pen. h. t.* cum duabus tamen exceptionibus, ubi Gregorius IX. ita reſcribit. Quamvis regulariter res inter »
alios acta, ac judicata alijs non noceat, ei tamen, cui »

» ptincipaliter actio, vel defenſio cauſæ competebat, ſi paſſus eſt alium agere, ſententia contra ipſum » lata, ſive res judicata obſtat: ſicut & illi, qui paſſus » eſt eum, à quo cauſam habuit, experiri, ſive in Iu- » dicio agere, præjudicium geoeratur; de quibus plura infrà. Eſt autem hæc regula deſumpta ex Titulo *Cod. Quibus res judicata non nocet.* ubi in *l.* 2. generaliter dicitur Res inter alios judicatæ, neque emolumentum afferre his, qui in judicio non interfuerunt, neque præjudicium ſolent irrogare. Exemplom habetur, tum in duobus heredibus debitoris: nam, licèt uous eorum coodemoetur, alteti id non nocet, ſed iotegra ei eſt defenſio, etiamſi ex eadem cauſa cum coherede ſoo agi ſciverit: tum in duobus heredibus creditoris: nam, licèt unus agat, & ſuccumbat, id alteti non præjudicat; prout deciditur in *l. Sæpe; 63. & ibi Gl. In caſu, & V. Petitoribus; ff. de re judic.* Ratio huius regulæ eſt; quia uni per alterum non debet iniqua conditio ioferri: res enim, quæ culpâ caret, io damnum vocari non convenit, *c. 2. de Conſtit. Abb. hic num.* 1. ideo res judicata, ſeu ſententia lata inter aliquos, nocet ipſis partibus litigantibus, quæ ſententiæ acquieverunt, & quarum jura ſunt diſcuſſa; noo autem alijs, qui in judicio non fuerunt, & contra quos nihil actum fuit. *cit. l. 2. C. quibus res judic. &c.* Neque verò ſatis eſt, eandem cauſam, ſeo quæſtiooem agi, ſi perſonæ ſiot diverſæ; quia alteri perſonæ poteſt comperere alia defenſio, & mutatio perſonarum facit rem aliam videri. *l. Et an. 14. & l. Si cum uno; 22. ff. de except. rei judic. Zæſ. in Comment. ff. de re judic. n.* 129. Confirmatur; quia litigantes quaſi coorrahunt in judicio inter ſe, in ordine ad Judicem, coram quo litigant: ergo, ſicut contractus eos tantùm, qui in eum conſenſerunt, ſeu contraxerunt, obligat, non alios; ita etiam ex illo, quaſi contractu litigantes tantùm, non alij obligari debent. Et in hoc differt ſententia, & res judicata à lege, ſive civili, ſive Canonica; quia hæc omnes omnino obligat. c. 1. *de Conſtit.*

LXXX. Extenditur autem prædicta regula primò, quòd res judicata alteri non oocet, etiamſi perſona conjuncta, v. g. frater pro fratre in judicio agat cauſam ipſius, abſque mandato eiuſdem, juxta *l. 1. C. quibus res judic. non noc.* ubi habetur, quòd, ſi frater tuus agat, aut defendat cauſam tuam, tibi non obſtat exceptio rei judicatæ, ſi id ei neque mandâſti, neque, quod geſtum eſt, poſtea ratum habuiſti; quia, licèt conſanguineus pro conjuncto admittatur ad agendum, ſioe mandato, cum cautione debita, ipſum rem ratam habiturum. *l. Sed & hoc; 35. ff. de procurat.* non tamen per hoc alter conſtituit eum ſuum procuratorem. *Abb. in cit. c. pen. n. 5. h. t.*

Extenditur ſecundò. Quòd, ſicut ſententia, ita nec probationes in Iudicio factæ contra unum alteri præjudicent, c. *Inter; 6.* ibi: *nec atteſtationes*, quæ continebantur in inſtrumento ſententiæ, poterant eidem Archiepiſcopatui nocumentum aliquod irrogare; cùm inter alias perſonas, & in alio judicio receptæ fuerint. *ſupr. de fide inſtrum.* Similiter nec confeſſio in Iudicio facta præjodicat confitenti, reſpectu alterius perſonæ, cum qua actum non eſt, juxta *l. ult. ff. de interrog.* ubi habetur, quòd confeſſio non præjudicat reſpondenti, niſi reſpectu interrogantis. *Abb. c. l. n.* 4.

Extenditur tertiò. Quòd, ſicut ſententia pro uno lata non nocet alteri, ita vice verſâ, non prodeſt alteri, vel ipſi, pro quo lata eſt, adversùs alterum, quocum in judicio non eſt actum. *cit. l. 2. in princ. ff. quibus res judic. &c. Abb. c. l. n.* 2.

LXXXI. Excipitur primò. Si is, cui primo loco, ſeu principaliter actio, vel defenſio cauſæ competebat; quia nimirum ipſius eſt jus, vel res in Iudicium deducta; adeóque principaliter de eius præjudicio agitur, patiatur alium agere; tunc ſententia, & res judicata ei nocet, *cit. c. pen. h. t. & l. pen. ff. de re judic.* Ratio eſt; quia, cùm is, ad quem res, ſeu cauſa principaliter pertinet, poſſit removere litigantem à Iudicio, & in ſe aſſumere Iudicium, ſubſtituendo ſe in locum illius, vel proteſtando, quòd oolit, ut litiget in ſui præjudicium: conſequenter, ſi tacet, videtur conſentire, joxta vulgatam regulam, quòd tacens conſentire cenſetur, ſi id, caſu, quo cooſentire nolit, poſſit, ac debeat prohibere: & ſic alter cenſetur litigare ex voluotate eius, ad quem cauſa principaliter pertinet: quamobrem, cùm ſcieoti, & volenti non fiat injuria, neque dolus, joxta *Reg. jur. 27. in 6.* res tunc inter alios judicata nocet etiam ei, ad quem cauſa principaliter pertinet. *Abb. in cit. c. pen. num. 6. & 8. h. t.* Exemplum affertur in *cit. l. pen. ff. de re judic.* ſi alicui pro debito fundus oppignoratus ſit, de cuius dominio, ſeu proprietate tertius litem movet in Iudicio, tum actio, ſeu defenſio primo loco ſpectat ad debitorem; ſiquidem, ſi fundus fuerit evictus, debitor, vel ſolvere creditori tenetur, vel ad aliud pignus dandum contrariâ pignoratitiâ actione compelli poteſt. *l. Creditor; 28. ff. de reb. credit. l. Tutor; 16. §. 1. ff. de pignor. act.* Quare, ſi tali caſu debitor permittat creditorem agere in Iudicio, ad quem ſpectat ſecundariò cauſam agere, vel defendere, non factâ proteſtatione, ſenteotia contra creditorem lata etiam ipſi nocebit. *Abb. in cit. c. pen. num. 7. h. t.* neque refert, quòd creditor poſſit inſtituere actionem hypothecariam, contra tertium poſſeſſorem, etiam invito debitore, ſiquidem etiam contra ipſum debitorem agere poteſt. *l. Cùm notiſſimi; 7. C. de præſcr. 30. vel 40. ann.* nam, licèt debitor non poſſit prohibere creditorem, quò minùs agat actione hypothecariâ: quatenus tamen in tali Iudicio de dominio rei diſceptatur, quod ad debitorem ſpectat, poteſt ſe iogerere, & cauſam ſuam defendere; qoippe, cùm ipſius principaliter interſit, & ipſe optimè ex omnibus de jure ſuo ſcire, & docere poſſit; quamvis etiam ipſe creditor aſſiſtere poſſit in Iudicio, ne debitor colludat. *Abb. c. l. n.* 8.

LXXXII. Excipitur ſecundò. Si Titius v. g. paſſus eſt eum, à quo cauſam habet, agere, aut defendere in Iudicio, ſententia contra eum lata nocet etiam ipſi Titio, juxta *cit. c. pen. h. t. & l. pen. ff. de re judic.* tametſi ad ipſum non pertineat principaliter actio, vel defenſio: nam aliàs iſta ſecunda exceptio non differret à prima; adeóque Pontifex ineptè excepiſſet duos caſus in *cit. c. pen. h. t. Abb. ibid. n. 9. & Alex. de Nevo n.* 8. quidquid in contrariū dicat *Ant. de Butrio*, quòd in effectu in *cit. c. pen.* ooo excipiatur, niſi unus caſus, &, quòd primus caſus exceptus ſit, ratione ſecundi; quia non ad auctorem, ſed ſucceſſorem primo loco ſpectat actio, & defenſio. Exempla afferontur in *cit. l. pen. ff. de re judic.* Veluti, ſi maritus uxórem,

rem, vel ſocerum in judicio agere, vel defendere permittat, circa proprietatem rei in dotem acceptæ, ſententia cootra eos lata præiudicat marito; quia cauſam ab alijs habet. Item, ſi emptor permittat, ut venditor agat, aut defendat in judicio rem venditam; ſententia lata contra venditorem etiam præiudicat emptori; quippe, qui cauſam habet, ſeu jus accipere debuit à venditore, ſi quod illi competebat: ſi enim venditor dominus rei non fuit, neque emptor eſſe poteſt: ſimiliter, ſi creditor paſſus ſit debitorem litigare, ſivé agendo, ſive defendendo, de dominio, ſeu proprietate rei oppignoratæ, iſque ſuccumbat, præjudicabit id creditori; quippe, qui cauſam pignoris habet à debitore, *cit. l. pen.* ubi *Gl. V. Veluti, ſi debitor;* ait, legendum eſſe: creditor. Quamvis in hoc poſtremo exemplo actio, & defenſio principaliter pertineat ad debitorem, & non ad creditorem: & tamen ſententia lata contra debitorem præiudicat creditori; quia cauſam pigooris habet à debitore. *Alex. de Nevo ibid. num.* 8. requiritur tamen, ut is, qui ab altero cauſam habet, ſciverit, cauſam agi, & paſſus ſit; ut docet *Bart. in cit. l. pen. in princ ff. de re judic. Innoc. in cit. c. pen. num. 3. h. t.*

LXXXIII. Excipitur tertiò à regula ſuprà tradita, quòd, licèt regulariter ſententia, aliáque judicij acta, præter litigantes, alteri tertio non noceant, quoad plenum præiudicium, faciunt tamen contra illum præſumptionem aliquam. *Arg. l. Si duo; 13. & ibi Gl. V. Habiturum; ff. de jurejur. Alex. de Nevo in cit. c. pen. num. 2.* Et hinc ſententia lata contra unum, v. g. adulterum, vel ſimoniacum, inducit infamiam facti etiam tertio conſorti criminis, ita, ut poſſit illi indici purgatio canonica, juxta c. *Significâſti; 5. & ibi, Gl. in notas. de adulter. Alex. de Nevo c. l. num. 5.*

Excipitur quartò. Sententia lata inter partes præiudicat etiam alijs, quorum intereſt, ſi ad Iudicium legitimè citati non adveniant; ideóque conſultum eſt, ut actor faciat ſemper citari eos, quorum intereſt, vel ſpecialiter, vel per edictum generale: nam tunc ſententia definitiva lata contra principalem etiam ipſis oberit; quia cenſetur etiam inter illos judicatum, dummodo citatio ad notitiam ipſorum pervenerit, vel per ipſos ſteterit, quò minùs perveniret. *Alex. de Nevo in cit. c. pen. num. 60. 63. & 64. h. t.*

LXXXIV. Excipitur quintò. Si cauſæ ſint connexæ: in his enim res inter alios judicata etiam alteri abſenti, & non litiganti prodeſt, vel obeſt. *Gl. in cit. c. pen. V. Inter alios; h. t. Alex. de Nevo ibid. num. 9.* Exempli gratia, ſi agatur de invaliditate præſentationis, electionis, collationis, vel ordinationis, ſenteotia lata contra præſentatorem, electorem, collatorem, ordinantem, ſciente, & patiente præſentato, electo, proviſo, ordinato, etiam ipſi præiudicat; ut, ſi dicatur præſentatorem, eligentem, collatorem, ordinantem non habuiſſe poteſtatem. Ratio eſt; quia ſententia fuit lata contra Auctorem ſuum, à quo præſentatus, electus, inveſtitus, ordinatus cauſam, & jus habet, & quidem in illo jure, quod ab eo habet: ideóque propter connexionem juris, & cauſæ videtur litigâſſe ex voluntate alterius. Similiter vice versâ, ſi lis mota ſit electo, inſtituto, ordinato, quòd non ſit legitimè electus, inſtitutus, vel ordinatus, videlicet à non habente poteſtatem, ſententia lata contra ipſum præiudicat electori, collatori, aut ordinanti ſcienti, & patienti cauſam agi; ut colligitur ex *cit. l. pen. ff. de re judic. junct. Gl. marg. lit. E.* Ubi dicitur: ſi ſententia lata ſit contra libertum meum, ſeu à me manumiſſum, quòd videlicet ſit ſervus, vel libertus alterius, id nocet mihi ſcienti, & patienti cauſam agi. Conſentit *Gl. in c. 3. V. Sociabitur; diſ. 81.* ubi ait: Præiudicat ordinatori ſententia lata contra ordinatum, quando præſens eſt, & ſcit cauſam agi ordinati: cùm enim quaſi ſua cauſa agi videatur (eius enim principaliter intereſt) & tacet, nec defendit cauſam, ſibi præiudicat, juxta *cit. c. pen. & l. pen. ff. h. t. Abb. in cit. c. pen. num. 23. & Alex. ibid. num. 12.*

Alia verò ratio eſt, quoad pœnam, ſi videlicet elector, collator, vel ordinator per ſententiam punitus ſit; quia v. g. Clericum Simoniacum, vel adulterum elegit, inveſtivit, vel ordinavit: tunc enim ſententia non præiudicat electo, inveſtito, vel ordinato, quoad plenum præiudicium; quia quoad pœnam non eſt inter eos connexio, ſed ſolùm quoad jus translatum: præterquam, ſi crimen ſimoniæ v. g. à duobus inter ſe commiſſum, declaratum ſit notorium; tunc enim Iudex ex officio propter connexionem punire quoque poteſt ſocium criminis. *Abb. in cit. c. pen. num. 22. & 23. Alex. de Nevo ibid. n. 9. & 10.* ſic etiam ſententia condemnatoria lata contra adulteram non præiudicat adultero, niſi quoad aliquam præſumptionem, & è converſo: ſicut nec ſententia abſolutoria regulariter prodeſt ſocio criminis, niſi in muliere adultera: nam adultero abſoluto per ſententiam ab adulterio, ea prodeſt etiam adulteræ, ut de adulterio ampliùs accuſari non poſſit: qui tamen eſt caſus ſpecialis; ut patet ex *l. Denunciâſſe; 17. §. Quæritur; ff. ad leg. Iul. de adult. & ibid. Bart. num. 2. Alex. de Nevo c. l. num. 9. & 10.*

Porrò, quod dictum eſt, ſententiam latam contra electum, vel inſtitutum prodeſſe, vel obeſſe etiam electori, vel collatori; id intelligendum eſt, quatenus electus, vel inſtitutus, jus & cauſam accepit ab electore, vel collatore: &, ſi circa illud ipſum ſententia feratur pro, vel contra electum, vel inſtitutum, ea etiam proſit, vel obſit eligenti, vel conferenti; ſicut colligitur ex *c. Cùm olim; 7. de cauſ. poſſ. & propr.* nam, ſi elector, vel collator fuit in poſſeſſione juris eligendi, vel conferendi, tempore electionis, vel collationis, tametſi fortè jus iſtud, ſecundùm proprietatem, non habuerit, ſententia lata pro, vel contra electum, aut inſtitutum prodeſt, vel obeſt electori, vel collatori in poſſeſſorio, ſalvâ manente quæſtione proprietatis; quia ad legitimam, & validam electionem, vel collationem ſufficit, quòd elector, vel collator fuerit in poſſeſſione juris eligendi, vel conferendi; quamvis jus illud quoad proprietatem ad ipſum non ſpectâtit; ut conſtat ex *cit. c. Cùm olim; Abb. in cit. c. pen. num. 23. h. t. & ibid. Alex. de Nevo num. 12. & 13.*

Plures huiuſmodi caſus exceptos à regula ſuprà tradita, in quibus res judicata alteri abſenti, & non litiganti in judicio prodeſt, vel obeſt, refert *Gl. in cit. c. pen. V. Res inter alios; & Abb. ibid. num. 13. & ſeqq. Alex. de Nevo num. 9. & num. 25. & ſeqq.* apud quos videri poſſunt.

§. II.

De aliis nonnullis effectibus ſententiæ.

Plures ſunt adhuc alij effectus ſeotentiæ, de quibus hoc §. agemus.

LXXXV. Aſſertio 1. Alius effectus ſententiæ definitivæ eſt, quòd pet illam lis, ſeu controverſia finiatur. Vnde S. Gregorius I. in *c. Iurgantium*; 2. *h. t.* ita reſcribit: Æqnitaó, & juris rigori non convenit, ut judiciales controverſiæ per ſententiam celeriter terminentur.

LXXXVI. Vbi ootandum primò. Juris rigor hîc non accipitur pro quodam exceſſu, & auſteritate juris, ad terrorem incutiendum, qui rigor plerumque temperandus eſt, eique æquitas præferenda; neque etiam pro ſubtilitate juris; prout accipitur in *in c. Ex litteris*; 5. *de reſtit. ſpoliat.* ubi dicitur, quòd prædo, ſecundùm rigorem juris, reſtituendus ſit: ſed pro eo, quòd Juri communi ſcripto conſentaneum eſt, rigoroſè ſequendo eius litteram, ſive, ut cauſâ decidatur ſecundùm Jus commune ſcriptum; prout ſumitur rigor juris in *c. Super litteris*; 20. *de reſcript. Gl. in c. Vt conſtitueretur*; 25. *V. Detrahendum*; *diſ.* 50. *Abb. hîc in princ.*

Notandum ſecundò. Quod dictum eſt per ſententiam definitivam finiri litem, ſive cauſam controverſam, id verum eſt, ſaltem quoad inſtantiam Iudicij; quia poſt latam ſententiam Iudex functus eſt ſuo officio, & deſinit eſſe Iudex, quoad eam cauſam. *l. Iudex*; 55. *ff. de re judic.* ideóque ſententiam definitivam ſemel latam non poteſt corrigere, vel revocare. *l. Quod juſſit*; 14. *junct. Gl. fin. & cit. l. Iudex*; *ff. eod.* interlocutoriam tameo ſententiam mutare, & revocare poteſt; quia per illam cauſa plerumque non perimitur, ſeu deciditur. *l. Poſt ſententiam*; 9. *C. de ſentent. & interloc. omn. jud. Gl. in cit. l. Iudex*; *V. Sententiam.* Imò etiam poſt latam ſententiam definitivam, ea, quæ ad cauſam conſeqneotia ſpectant, omiſſa ſupplere poteſt Iudex, eodem die, non poſtea; ut, ſi omiſit condemnare in expenſas litis, vel ad fructus reſtituendos, *l. Paulus*; 42. *& ibi Gl. V. Condemnandum*; *ff. de re judic.* Quòd ſi ſententia lata fuit ipſo jure nulla, Iudex denno cauſam ex integro cognoſcere poteſt, ſi ordinarius fuit, *l. Sicut proponis*; 4. *& ibi Gl. V. Commiſit*; *junct. Gl. marg. lit. H. C. Quomod. & quando Iudex &c. l. 1. in fine C. de ſentent. & interloc. omn. jud.* quia tunc durat adhuc ipſius officium, *Weſenbec. in parat. ff. de re judic. num.* 10. ubi ait, quòd ab ipſo Iudice, qui ſententiam tulit, peti poſſit, ut eam declaret nullam.

Notandum tertiò. Quod in hoc c. dicitur, cauſas celeriter eſſe per ſententiam terminandas, id ita intelligendum eſt, ut tamen ordo Iuris requiſitus non prætermittatur, & veritas non occultetur, dilationes, ac defenſiones neceſſariæ concedanrnr, & legitimæ probationea admittantur, atque tota cauſa ſufficienter diſcutiatur; ut colligitur ex *Clement. Sæpe* 2. *de V. S.* alioquio, ſi Iudex ita feſtinârit, ut ex brevitate temporis præſumi poſſit, quòd non bene inſtructus tolerit ſententiam, ea nulla eſt, & reſcindenda; uti ſumitur ex *c. Tum ex litteris*; 5. *de in integr. reſtit.* ut docet *Abb. hîc n.* 3. *&* 4. *Alex. de Nevo ibid. n.* 3. Eſt autem hîc ſermo oon de toto proceſſu judiciario, ſed ſolùm de probatione ſententiæ definitivæ celeriter facienda, poſtquam in cauſa cooclusum eſt; ut colligitur ex illis verbis: *celeri ſententiâ. Felin. hîc n.* 6. *& Barb. in Collect. hîc n.* 5.

LXXXVII. Aſſertio 2. Inter effectus ſententiæ etiam referri poteſt, quòd ſententia definitiva rite, ac juſtè lata à Superiore confirmanda ſit, ſi id petatur. *Hoſtienſ. in ſumma in Rubr. de ſententiâ.* §. *Quæ ſit effectus*; *num.* 7. *h. t.* Idque ſumitur ex *c. Ea, quæ*; 4. *h. t.* ubi ſtatuitur, quòd ea, quæ juxta Eccleſiaſticum morem (id eſt, ſecundùm Canones. *Gl. hîc V. Morem*) juſtè, & rationabiliter ſunt definita, per confirmationem Papæ debeant approbari: ſi nimirum id fuerit poſtulatum; ut notat *Gl. ibid. V. Roborentur.* Eſt autem hoc c. deſumptum, ut refertur in *Gl. margin. hîc ex Epiſt.* 85. *Leonis I.* quæ incipit: *Cùm in ordinationibus*, ubi in fine ſcribit, quòd cauſæ ad ſtatum Eccleſiaſticum, & concordiam Epiſcoporum pertinentes, ſi in Synodo Epiſcopali, joxta Eccleſiaſticum morem, juſtè, & rationaliter definita ſunt, ad Sedem Apoſtolicam, cum plena relatione mitti debeant, ut etiam Romani Pontificis accedente ſententiâ roborentur. Ex quo colligitur, quòd cauſæ Eccleſiaſticæ, quæ ſecundùm ſe, vel ſpectatis circumſtantijs locorum, & temporum, graves ſunt, ad Sedem Apoſtolicam referendæ ſint, ut ab eadem quoque cognoſcantur, & confirmentur. Aliam expoſitionem huius c. adfert *Barb. in Collect. hîc num.* 3. nempe, quòd textus iſte intelligendus ſit de confirmatione juſtitiæ, quæ mediante appellatione, vel ſupplicatione, à parte poſtulatur, ita, ut etiam Papa id, quod rite, ac juſtè definitum eſt à Iudice inferiore, non poſſit de poteſtate ordinaria, & regulariter talem ſententiam definitivam revocare, ſed neceſſariò confirmare illam debeat.

LXXXVIII. Ceterùm circa confirmationem ſententiæ latæ notandum, quòd, ſi à ſententia definitiva lata contra Actorem appellatum ſit, eáque nihil iniquum contineat, debeat à Iudice appellationis confirmari; proot ſumitur ex *c. Cauſam, quæ*; 14. *h. t.* Nam, cùm inter Canonicos Novarienſis Eccleſiæ, ex ona parte, & A. Clericum, ex altera, lis orta eſſet ſuper præbenda dictæ Eccleſiæ, illam Pontifex, ex partium conſenſu, commiſit Epiſcopo Laudenſi, qui ſententiam pro Canonicis tulit, à qua A. Clericus ad Papam appellavit: coram quo, cùm partes comparuiſſent, ac pro, & cootra juſtitiam prioris ſententiæ multa adduxiſſent, Inoocentius III. reſpondit, ſe, licèt ex parte ipſius A. propoſitū fuerit, & teſtium depoſitiones productæ ſint, quòd Epiſcopus contra formam mandati Apoſtolici ſententiam promulgavit; quia tamen Iudicis animus non ſemper ad unam tantùm probationis ſpeciem inclinatur, & alioqnin Epiſcopi ſententia nihil iniquum continet, & inſuper communi partium conſenſo eidem cauſa fuit commiſſa, qui etiam ut ſeotentiam, poſt cauſæ examinationem, ferret, ab utraque parte fuit requiſitus, ideo ſententiam latam ab Epiſcopo confirmare.

LXXXIX. Pro declaratione huius c. eſt diſtinguendum: Vel Iudex *à quo* contra Actorem ſententiam tulit, & ex actis apparet, Actorem intentionem ſuam legitimè probâſſe; & tunc ſententia

rettæ

retractari debet. *cap. Cùm Bertholdus*; 18. *hoc tit.* Et vice verſâ, ſi Judex *à quo* pronunciavit pro Actore contra Reum; ſed ex actis cognoſcitur, quòd Actor ſufficienter non probavit, retractanda eſt ſententia. *Arg. cap. Cùm ad Sedem*; 15. §. *Nos prioris*; *de reſtit. ſpoliat.* Vel ex actis inſpectis non ſatis apparet de iniuſtitia prioris ſententiæ, à qua fuit appellatum: ſed res dubia eſt; quia nimirum non conſtat, teſtes productos in priore Judicio fuiſſe omni exceptione maiores: neque ſcitur, quibus aliis præſumptionibus Judex prior motus fuerit ad pronunciandum, ſive in unam, ſive in aliam partem: ſed neque novæ probationes allatæ ſunt in poſteriore Judicio appellationis: adeóque, cùm dubium eſt, num prior ſententia juſta ſit, an iniuſta; hoc caſu, prioris Judicis ſententia, maximè, ſi utrâque parte conſentiente electus fuerit, per Judicem appellationis confirmanda eſt. Et hic eſt caſus *cit. cap. Cauſam quæ*, ut exponit *Alexand. de Nevo ibid. num* 20. *&* 21. Ubi, cùm à ſententia lata appellatum eſſet ad Papam, tametſi ex parte Actoris Clerici, productæ ſint teſtium depoſitiones, quòd Epiſcopus contra formam mandati Apoſtolici ſententiam protulerit: quia tamen non ſatis conſtabat, teſtes illos fuiſſe integræ fidei, & omni exceptione maiores, aut quibus aliis præſumptionibus prior Judex nixus fuerit; ac proinde ex actis exhibitis coram Judice appellationis non ſatis liquebat, priorem ſententiam iniuſtam eſſe: ideo ſententiam prioris Judicis, præſertim, cùm ab utraque parte fuerit impetratus, & requiſitus, ut poſt examinationem cauſæ ſententiam ferret, Papa confirmavit; quia ſemper ſtandum eſt ſententiâ priori, donec de eius iniuſtitia conſtet. *Gl. in cit. cap. Cauſam*; *in fine. h. t.*

XC. Atque hinc colligitur primò. Quòd per appellationem non omnino tollitur præſumptio, quæ ſtat pro juſtitia ſententiæ prioris: ac proinde, ſi ex actis inſpectis non evidenter appareat iniquitas ſententiæ, præſumitur, Judicem *à quo* juſtè motum fuiſſe ad talem ſententiam ferendam. *Abb. hic n.* 5.

Colligitur ſecundò. Quando Judex, utriuſque partis conſenſu, fuit electus; tunc magis præſumitur, ſententiam iuſtam eſſe, quàm, ſi ad inſtantiam unius tantùm partis, vel ex mero Judicis officio ſit conſtitutus; quia tum præſumitur eſſe amicus, & æquè favere utrique parti: par autem affectio omnem ſuſpicionem tollit. *Abb. c. l.*

Colligitur tertiò. Etſi in caſu huius cap. allegatum fuerit à parte appellante, quòd Judex *à quo* proceſſerit, & pronunciaverit contra formam mandati Apoſtolici; quia tamen id probatum non fuit, quamvis niterentur probare, ideo proceſſus tenuit, & ſententia prioris Judicis non fuit retractata, ſed confirmata; quia, qui appellat, debet probare iniquitatem ſententiæ prioris. *Gl. in cit. cap. Cauſam, V. Mandati. & V. Nitebatur. Abb. ibid. n.* 7.

XCI. Aſſertio 3. Sententia habet quoque hunc effectum, ut, ſi Reſcriptum à Papa impetratum contra ſententiam priùs ab eodem latam, in quo illius non fit mentio; adeóque etiam collatio beneficij in tali Reſcripto facta non valeat; prout ſumi-
» tur ex *cap. Cùm olim*; 12. *h. t.* Nam, cùm Archi-
» diaconatus Eccleſiæ Magolenſis vacaret, Epiſcopus
» F. de Caſtro novo ad eundem nominavit. Sed
» Præpoſitus dictæ Eccleſiæ proteſtatus eſt, ne quis
» in Archidiaconum inſtitueretur, niſi duplici voce,
» ſeu ſuffragio ſibi conceſſo, &, ſi id negetur, adver-
» sùs inſtitutionem ad Sedem Apoſtolicam appella-
» vit. Verùm, hoc non obſtante, Epiſcopus dictum
» F. per annulum inveſtivit, Præpoſitus verò alium
» nominavit: ideóque procuratores utriuſque par-
» tis miſſi Romam venerunt. Re hac intellectâ, Cæ-
» leſtinus Papa utriuſque partis acta caſſavit, & in-
» ſuper pronunciavit, ſcribendum eſſe ad quoſdam,
» ut Epiſcopum, Præpoſitum, & alios monerent:
» ad inſtituendum concorditer Archidiaconum:
» quòd ſi non facerent, ipſimet id exequerentur, &
» aliquem inſtituerent; poſtea verò idem Cæleſti-
» nus, ignorante procuratore Epiſcopi, qui tunc
» Romæ morabatur, Archidiaconatum alteri cui-
» dam, ſcilicet G. qui nondum erat Diaconus, con-
» tra priorem ſuam pronunciationem contulit, ſicut
» credere licet, circumventus. Tandem cauſa hæc de-
» lata fuit ad Papam Innocentium III. qui inhæ-
» rens veſtigijs ſuorum Anteceſſorum dicentium, ſen-
» tentiam Romanæ Sedis, propter obreptionem fal-
» ſitatis in ea fortè contingentem, in meliùs commu-
» tari poſſe, idcirco collationem ipſi G. factam in
» irritum revocavit, non obſtante, quòd etiam Epiſco-
» pus Magalanenſis eandem collationem Archidiaco-
» natûs eidem G. feciſſe dicatur, non ſine Sedis Apo-
» ſtolicæ illuſione: & eidem G. licèt abſenti ſuper di-
» cto Archidiaconatu perpetuum ſilentium indixit:
» ac inſuper Capitulo Magalonenſi mandavit, ut con-
» vocatis omnibus, qui in Eccleſia præſentes ſunt (vel
» maiori eorum parte, quod ſufficit. *Gl. fin. hic.*) Ar-
» chidiaconum ordinare, ſeu inſtituere curent.

XCII. Hinc colligitur. Si Papa (vel alius Ordinarius) contra præcedentem ſuam ſententiam, etiam interlocutoriam tantùm, beneficium alicui conferat, vel aliud reſcriptum etiam gratiæ concedat, nullâ factâ mentione prioris ſententiæ, ſeu pronunciationis, cenſeri debet collatio, aut reſcriptum ſubreptitium: adeóque non valet. Ratio eſt; quia, ſi Papa fuiſſet recordatus prioris ſuæ ſententiæ, ſeu pronunciationis, veriſimiliter non conceſſiſſet beneficium, vel reſcriptum contra illam; quia nemo in dubio præſumitur proprium factum velle impugnare: ideóque Papa concedens gratiam poſteriorem nunquam præſumitur velle præiudicare gratiæ priùs conceſſæ, eámque revocare: ſed potiùs præſumitur circumventus ab impetrante, & quòd propter multitudinem negotiorum non fuerit recordatus contrariæ pronunciationis, ſeu conceſſionis prioris, de qua in poſteriore conceſſione non fecit mentionem. *Abb. hic n.* 12. *&* 13.

XCIII. Extenditur autem hæc doctrina primò. Quòd Papa, vel alius Princeps, quando revocat priorem ſuam conceſſionem, vel pronunciationem, non factâ mentione de illa, præſumitur circumventus, ita, ut probatio in contrarium non admittatur; adeóque ſit præſumptio Juris, & de Jure. *Innocent. hic V. Circumventus*; *& Hoſtienſ. V. Eod.* nec obſtat, quòd Papa hic dicat, *ſicut credimus*: nam hoc verbum exponitur, id eſt, ſcimus; quia credere, & ſcire quodammodo idem ſunt, in ordine ad conſcientiam ſublevandam. *Ioann. Andr. hic n.* 4.

Extenditur ſecundò. Etiamſi collatio beneficij facta, vel aliud Reſcriptum gratiæ datum ſit,

motu ptoprio, contta priotem ſententiam, vel conſeſſionem; quia mntus proprius non confirmat gratiam contra præſumptam intentionem concedentis; ut tradit *Abb. hic n.* 15. præſertim, ſi poſterior conceſſin tendat in præiudicium alterius. *Alexand. de Nevo hic num.* 23.

Extenditur tertiò. Non tantùm, ſi contra priorem ſententiam interlocutoriam, aut collationem, vel teſervationem beneficij Titio v. g. factam, illud nullâ eius mentione ſactâ poſtea confetatur alteri: ſed etiam, ſi duæ ſententiæ interlocutoriæ latæ ſint ſuper eadem te, ſeù ſacto, quarum poſterior prioti contraria eſt, ſi non conſtat, quòd Judex tulerit ſecundam, animo tevocandi ptimam, valet prima, & non ſecunda: cùm enim in hac nulla mentio facta ſit prioris, ea pet citcumventionem emanâſſe cenſetur. *Gloſ. hic V. Circumventus*; *& Abbas num.* 13. ubi, tamen id limitat, niſi ex circumſtantiis appareat, quòd Judex memor ſuerit prioris ſententiæ paulo antè prolatæ; quia ignorantia ſacti proprii, præſertim recentis, non facilè præſumi debet. *Arg. cap. Ab excommunicato*; 41. *de reſcript.*

XCIV. Colligitur ſecundò. Sententia, etiam Papæ, vel alterins Principis, prnpter falſitatis, ſeu erroris obreptionem revncari, & mutari poteſt, ac debet; ut patet ex hnc cap. ubi dicitur, ſententiam Romanæ Sedis in melins cnmmutari pnſſe, ſi aliqnid falſitatis, vel ertnris ſubrepſerit; ut cnnſtat etiam ex *cap. Tum ex litteris*; 5. *de in integr. reſtit. Gloſ. in cit. cap. Cùm olim in not. & V. Subreptione.*

Colligitur tertiò. Si impetretur Reſcriptum contra adverſarium, & ille, vel procurator illius præſens ſit in Curia; tnm ille, vel ipſius procurator citandus eſt: alioquin impettatio non valet: quod verum eſt in litteris iuſtitiæ, ſeu ad lites, non autem in litteris gratiæ: nam, cùm in iis fiat liberalis dnnatio, non fit iniuria parti adverſæ, etiamſi illa, vel procuratot illius non citetur. *Abbas hìc num.* 16. *& Alexand. not.* 5.

Colligitur quartò. Si is, qui obtinuit beneficium à Papa, poſtea idem ſibi conſerri petat ab inferiore collatore, is videtur illudere Sedi Apoſtolicæ, & poſterior collatio nou valet; quia ſpeciem habet, quaſi inferiorem pnteſtatem præferre velit Superiori. *Gloſ. hìc V. Donationis. & Alexand. n.* 6.

Colligitur quintò. Valet ſententia contra abſentem, etiam non citatum lata, ſi notnrium ſit, ipſi nullam defenſinnem cnmpetere; ut in caſu huius c. quia Papæ liquidò conſtabat de ſubreptione commiſſa à G. in impetratione Archidiaconatûs: ideo ipſi, etſi abſenti, & non citato, ſilentium impoſuit, ptnpter fraudem, quâ decepit Papam. *Gl. hic V. Abſenti. & Alex. n.* 7.

XCV. Aſſertio 4. Sententia definitiva hunc quoque effectum habet, quòd interdnm irrnget infamiam Reo condemnato: nam, ſi v. g. aliquis actione iniuriarum cnnventus per ſententiam fuerit condemnatus, infamiam Juris contrahit. *l. Athletas*; 4. *§. ult. ff. de his, qui not. infam.* ubi idem ſtatuitur de aliis quibnſdam delictis privatis. & *l. Infamem*; 7. *in fine. ff. de publ. judic.*

XCVI. Idque extenditur primò. Sive civiliter, ſive criminaliter de iniuria agatur. *Gl. in cap. Cùm te*; 23. *V. Infamia. h. t.* quia Jura ſimpliciter dicnnt, quòd damnatus actione iniuriarum fiat infamis: adeóque etiam indiſtinctè intelligi debent. *Abbas ibid. num.* 2. ubi ratinnem reddit; quia, cùm actio iniuriarum ſit privati Juris, non eſt curandum, utrùm agatur criminaliter, an civiliter.

Extenditur ſecundò. Etiamſi levis ſolùm, ſeu parva iniuria ſuerit irrogata; quia ipſa ſententia de tali crimine lata civiliter inſamat; prout colligitur *ex cit. cap. Cùm te*; 23. ſecundùm unum eius intellectum *h. t.* Nam, cùm inter H. de Caſtro Guartini, & Bartholomæum conteutin quædam verborum orta ſuiſſet, ille dixit Bartholnmæo, equum eiuſdem non eſſe minoris pretij, quàm capillos ipſius ſcilicet Bartholomæi: quamobrem hic convenit dictum H. de Caſtro actione iniuriarum, quem Judices, qui ſuper hac re cognoſcebant, condemnârunt in decem ſnlidns. Sed, cùm timeret, ne ex hac ſententiâ cnntra ipſum latâ infamiam contraxiſſet, petiit à Sede Apoſtnlica beneficium reſtitutionis ad famam. Re delatâ ad Innocentium III. is perpendens, quòd nulla, vel minima, ſeu exigua ſolùm iniuria ipſi Bartholnmæn eſſet ſacta, pronunciavit dictum H. per prædictam ſententiam inſamiâ non eſſe notatum.

XCVII. Ubi Nntandum primò. Cùm in caſu huius cap. actione iniuriarum conventus, & condemnatus à Papa petiiſſet, ut eum famæ reſtitueret, Papa nnn reſpondit, non eſſe npus ullâ reſtitutione; ſed reſtituit, dicendo, velle ſe, ut infamiâ nnn ſit notatus, idque nb eam cauſam; qnia nulla, vel minima, ſeu exigua iniuria alteri fuit illata. Quare vel nulla fuit iniuria irrogata alteri; & tum ſententia condemnatnria Judicis etiam fuit nulla, ſeu irrita, cùm neceſſariò ſuppnnat, iniuriam aliquam eſſe illatam: & cnnſequenter etiam effectum inſamiæ producere non potuit: vel fuit iniuria aliqua, ſed minima, ſeu modica ſolùm illata; & tunc tantò faciliùs condemnatus meruit ſamæ reſtitui: & ideo Papa hìc dixit, ſe velle, ut inſamiâ non ſit nntatus, & hoc ipſo plenè illum reſtituit famæ; ut tradit *Innocent. hic in princ. & Hoſtienſ. circa fin. Ioann. Andr. num.* 5. *Abbas num.* 6. *&* 7. *Felin. ibid. num.* 9. & eſt communis ſententia. Idque confirmatur; quia abſolutè loquendo, etiam ob modicam, & levem iniuriam conttahi poteſt infamia; ut patet ex eo, quòd etiam in re mndica committitur crimen furti, agique poteſt de furto, & condemnatus contrahit infamiam Juris. *cap. ult. & ibi Gloſ. V. Quod furto cauſ.* 14. *q.* 6. *§. Gallinarum Inſtit. de rer. diviſ.* Contrarium tamen tenet *Gloſ. in cit. cap. Cùm te. V. Minima. & Durand. in ſpec. l.* 2. *part.* 3. *tit. de reſtit. in integrum. §. pen. n.* 7. ubi ait, Papam in *cit. cap. Cùm te.* cnnventum iniuriarum actione, & condemnatum non reſtituiſſe famæ, ſed declarâſſe, non eſſe infamem, eò quòd nulla, vel minima iniuria ab eo fuit illata. Verùm, quòd Papa ipſum priſtinæ famæ reſtituerit, colligitur tum ex eo; quia reſponſio debet convenire petitioni: cùm ergo hìc fuerit petitum beneficium reſtitutionis ad famam à Papa, hic reſpondendo per verbum *Volumus*, videtur illum reſtituiſſe; prætetquam, quòd verbum *Volumus* importet diſpoſitionem, ſeu decretum, & non ſimplicem declarationem. Tum quia Jura ſimpliciter, & indiſtinctè dicunt, quòd condemnatus actione iniuriarum fiat infamis, non diſtinguendo, utrùm magna, vel modica iniuria illata fuerit: ideóque ea genera-

generaliter etiam, & indiſtinctè ſunt intelligenda. *Abb. in cit. cap. Cùm te; n. 8. h. t.*

Notandum ſecundò. Is, qui in caſu huius cap. famæ reſtitutus fuit à Papa, vel Clericus fuit, vel temporali Juriſdictioni eiuſdem ſubiectus: alioqui enim Papa civilem infamiam abolere, & priſtinæ famæ eum reſtituere non potuiſſet: cùm enim talis infamia per Civilem poteſtatem ſit irrogata, non niſi per eandem tolli poteſt; ut docet *Gloſ. hic V. Volumus, & Gratianus in cap. Euphemium; 7. §. Hinc colligitur; cauſ. 2. q. 3. & Archidiac. ibid. num. 4.* Addit *Gloſ. in cit. cap. Cum te. V. Infamia. hoc tit.* Siquis conventus actione famoſâ, iniuriarum v. g. vel furti, vitare velit infamiam, procuratorem conſtituat in Judicio, qui eum defendat: nam ſi procurator in actione furti condemnetur, nec ipſe procurator, cùm alieno nomine condemnatus ſit, nec Principalis infamiâ notatur, ſi ab initio per procuratorem cauſa eſt agitata, ſeu defenſa; prout habetur in *l. Furti; 6. §. Siquis alieno. ff. de his, qui not. infam.* Idémque eſt de tutore, curatore, herede. *cit. §. Siquis alieno.* Id tamen limitat *Gloſ. ibid. V. Procurator.* verum eſſe, ſi civiliter actum ſit de furto, non item, ſi criminaliter; quia in Judicio criminali ordinariè non admittitur procurator. *l. pen. ff. de publ. judic.* vel ſi admittitur, ut ſi perſona illuſtris ſit, ſive Actor, ſive Reus, ſententia tamen condemnatoria concipitur contra eum, qui procuratorem miſit. *l. ult. C. de iniuriis.*

XCVIII. Aſſertio quinta. Ex ſententia lata pro Actore competit ei actio in factum ad præſtandum id, in quo Reus condemnatus eſt. *l. Actori; 8. C. de rebus credit.* quæ eſt actio perſonalis, perpetua, & rei perſecutoria, & datur tam heredibus Actoris, quàm in heredes Rei condemnati. *l. Miles; 6. §. fin. ff. de re judic.* Reo autem abſoluto per ſententiam datur exceptio rei iudicatæ contra Actorem, eiúſque heredem, vel alium eius nomine agentem. *l. Rei; 4. ff. de except. rei judic.* nec reſcinditur ſententia prætextu inſtrumentorum poſtea repertorum. *l. Imperatores; 35. ff. de re judic. cap. Inter; 20. & duobus ſeqq. in fine. hoc tit.* ac denique ſolutum auctoritate rei judicatæ non poteſt repeti, tanquam indebitum. *l. 1. C. de condict. indebit. l. Si fideiuſſor; 29. §. In omnibus. ff. Mandati.* Porrò hos, & ſimiles effectus operatur ſententia valida, quæ non eſt per appellationem ſuſpenſa: nam ſententia invalida, & nulla nullos effectus producere poteſt. *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 4. tit. 1. §. Qualit. ſit fer. ſenent. n. 77.*

§ III.

Per quem, & quo tempore, modo, ac Ordine executio ſententiæ facienda ſit?

Poſtquam ſententia lata tranſiit in rem judicatam, poſt lapſum decem dierum, fieri debet ipſius executio. *cap. Sicut; 3. cauſ. 2. q. 1. cap. Quod ad conſultationem; 15. h. t.* non obſtante exceptione. *cit. c. Sicut.* niſi incontinenti fuerit obiecta exceptio. *cap. Veniens; 38. & ibi Gloſ. V. Incontinenti de teſtibus.*

cap. Litteras; 13. de reſtitut. ſpoliat. Gloſ. in cit. cap. Sicut. V. Excuſatione.

XCIX. Aſſertio prima. Executio ſententiæ fieri debet ab eo Judice, qui eam tulit, ſi quidem ſit Judex Ordinarius. *l. à D. Pio; 15. in princ. junct. Gl. V. à ſe. ff. de re judic. Marant. de ord. judic. p. 6. tit. de execut. ſentent. in 3. actu num. 2.* & colligitur ex *cap. Siquis; 4. & ibi Gloſ. V. Ipſius ſolicitudine de foro compet.* Licèt enim poſt pronunciationem ceſſet officium Judicis mercenarium, quod actioni deſervit; nobile tamen permanet, neque eo Judex unquam defungi poteſt; ut notat *Mynſing. Inſtit. de offic. judic. ad Rubr. num. 6.* quibus enim cauſæ cognitio commiſſa eſt à lege, ſive Jure, ut Judicibus Ordinariis, qui à lege ſunt conſtituti, his executionem commiſſam eſſe, cenſeri debet; quia Juriſdictio ſine aliqua coërcitione nulla eſt. *l. fin. ff. de offic. eius, cui mand. eſt Juriſdict.*

Secundò. Certum eſt, quòd delegatus Papæ ſententiam ſuam exequi poſſit, juxta *cap. In litteris; 9. & ibi Gl. in caſu, & cap. Paſtoralis; 28. §. Præterea de offic. judic. deleg.* Idémque communiter extendunt ad delegatum alterius ſupremi Principis, juxta *l. ult. in fine. C. de judic.* qui delegat, ut Ordinarius, ſaltem de Jure Canonico; ut docet *Menoch. de arbitr. judic. q. 74. num. 48.* maius verò dubium eſt de delegato ab inferiore Magiſtratu Ordinario, v. g. Epiſcopo, quem communiter negant, poſſe exequi ſententiam à ſe latam; quia eâ latâ, omne officium eius exſpirat: ſed debet illius executio fieri per delegantem, juxta *l. à D. Pio; 15. in princ. ff. de re judic.* ubi dicitur, quòd Magiſtratus populi Romani Judicium à ſe datorum, vel arbitrorum ſententiam exequantur hi, qui eos dederunt. *Menoch. cit. loc. num. 52. Marant. cit. loc. num. 4.* contrarium tamen docet *Gloſ. in cap. Siquis; 4. de foro compet. V. Ipſius ſolicitudine, & ibid. Abb. num. 32. & Imola num. 2.* quia hoc ipſo, quòd cauſa alicui committitur, cenſentur illi omnia eſſe commiſſa, quæ ad cauſam ipſam ſpectant, & ſine quibus ea expedire non poteſt: ubi etiam *Gloſ.* reſpondet ad *cit. l. à D. Pio.* quòd ibi dicatur quidem Ordinarium exequi ſententiam à delegatis latam, non tamen prohibeatur, quò minùs etiam id poſſit delegatus, ſaltem ſi abſens ſit Ordinarius. Videri poſſunt, quæ de hoc dicta ſunt ſuprà *lib. 1. tit. 29. n. 98.*

Tertiò. Arbitri compromiſſarij, qui à partibus eliguntur, & arbitri Juris, qui à Judice Ordinario, cum partium conſenſu, conſtituuntur, laudum, ſeu ſententiam à ſe dictam exequi non poſſunt; quia ſolùm dati cenſentur ad pronunciandum: ideóque pronunciatione factâ, extinguitur omnis eorum poteſtas: executio autem ſententiæ ab Ordinario Judice fieri debet; ut colligitur ex *cit. cap. Siquis. Marant. c. l. n. 5.*

Quartò. Iudex appellationis, ſi confirmet ſententiam, quam tulit Iudex *à quo*, non debet eam executioni mandare, ſed remittere ad priorem Iudicem, ut ipſe exequatur, &, ut Iudicium, ubi latum eſt, etiam perficiatur. *Arg. cap. Cùm in Eccleſia; 38. junct. Gloſ. V. Alioquin de appellat. Abb. in cap. Paſtoralis; 28. §. Præterea. num. 7. de offic. judic. deleg. & ibid. Laym. num. 6.* quamvis aliter docuerit idem *Abb. in cit. cap. Cùm ab Eccleſia; num. 8.* Alii verò diſtinguunt: nam vel Iudex appellationis expreſsè confirmat priorem ſen-

ſententiam, dicendo, bene Iudicatum à Judice prioris inſtantiæ, & malè appellatum; tunc ipſe exequitur hanc ſuam confirmatntiam ſententiam, & non Judex, *à quo*. *Mara. cit. loc. num.* 6. Vel Judex appellatinnis tacitè inſùm confirmat, per lapſum fatalium, vel pronunciaodo, appellationem eſſe deſertam, vel non devolutam; & tunc, quia ex primâ ſeotentiâ ita tacitè confirmatâ datur actin iudicati, priori Judici *à quo* executio cnmpetit. *Mynſing. cent.* 5. *obſ.* 94. *Hiltrop. p.* 4. *tit.* 18. *de execut. ſent. n.* 46.

C. Aſſertio ſecunda. Pnſt latam à Judice ſententiam definitivam, ea nnn ſtatim eſt executinni mandanda, ſed exſpectandum eſt, ſaltem per dies decem, priuſquam executin fiat; ſicut colligitur ex *cap. Quod ad conſultationem*; 15. *hoc tit.* Ubi tamen diſtinguendum eſt: nam in actinnibus, & debitis perſonalibus tempus à Jure definitum pro executinne ſententiæ eſt tempus quadrimeſtre, quod condemnatn ad ſolvendum concedirur. *cit. cap. Quod ad conſultationem*; & *l.* 2. & 3. *C. de uſur. judic.* & numeratur hoc tempus à die latæ ſententiæ, vel, ſi ab ea appellatum ſit, à die confirmationis prioris ſententiæ. *cit. l.* 2. Pnteſt autem Judex hoc tempus ex juſta caoſa abbreviare, vel prorngare. *cit. cap. Quod ad conſultationem*; *junct. Gloſ. V. Arctari*, non autem ſine juſta cauſa; quia indultum à Jure beneficium noo eſt alicul auferendum, juxta *Reg.* 17. *in* 6. & *ibid. Dyn. num.* 4. ſed de hoc plura dicta ſunt ſuprà *num.* 35. *in fine. hoc tit.* At verò in actionibus realibus, poſt latam ſententiam, mnx, ut ea in rem iudicatam tranſijt, videlicet poſt deceodium, ſi appellatum nnn ſit, executinni mandanda eſt: ac proinde condemnatus actione reali compelli debet ad rei, unâ cum fructibus, poſſeſſionem tradendam petitori, cui res quoad dominium, vel quaſi dnminium eſt adindicata, & quidem incontinenti, ſi Reus ſententiam Judicis acceptavir: alioquin poſt decem djes, ſi appellatum non ſit; quia runc tranſiit ſententia in rem judicatam; ut tradit *Gloſ. in cap. Quærenti*; 26. *V. Quadrimeſtre tempus. de offic. Iudic. deleg.* & *Gloſ. in* §. *Etſi in rem. V. In præſenti*; *Inſtit. de offic. Judic. Durand. in ſpec. lib.* 2. *part.* 3. *tit. de execut. ſentent.* §. *Videndum*; 4. *num.* 1. Denique in cauſis, & actinnibus criminalibus, tempus decendij, quod Jure communi Actori ad appellandum conceſſum eſt, neceſſariò exſpectari nnn debet, ſed ſtatim fieri poteſt execotio. *l. Cùm Reis*; 18. *C. de pœn.* & docet *Bart. in l. Qui ultimò*; 29. *num.* 5. *ff. Eod.* Verùm io Imperin criminaliter cnndemnatis appellationis remedium nnn conceditur; ut refert *Laym. in cit. cap. Quærenti*; *num.* 2. *de Offic. deleg.*

CI. Porrò, ſi petitnri per ſententiam adiudicata ſit res qunad dnminium, vel quaſi dominium, vel illius poſſeſſio, nnn ſufficit ad executinnem, ſi condemnatus pro ſolutinne pignora dare velit; ſed requiritur, ut ipſam rem reſtituat, eiúſque poſſeſſionem actualem tradat; pront ſtatuitur in *cap. Cùm aliquibus*; 6. *h. t.* Ratio eſt; quia ſententia executioni mandanda eſt, ſecundùm cnndemnatinnem Judicis; adeóque condemnatus ad reſtituendum, vel ſnlvendum, cogitur præcisè ſolvere, juxta *l. Si ſe*; 4. §. *Ait Prætor. ff. de re judic.* & habet hîc locum, quod dicitur in *cap.* 1. *De eo, qui mittit. in poſſeſſ. &c. junctâ Gloſ. V. Voluntatem*, vnluntas ſnla oon ſufficit, ubi factum requiritur, ſive effectus: & promittens ſolvere certam pecuniæ ſummam, nnn cenſetuc ſolvere, niſi pecuniam numeret. *l. Solutum*; 49. *in princ. ff. de ſolut.* Excipi debet, niſi poſſeſſor ſtatim reſtituere non poſſit; tunc enim aſſignabitur ipſi terminus, intra quem reſtituere debebit, ita tamen, ut interim ſufficienter caveat, per fideiuſſores videlicet, aut pignora, de reſtitoenda re, vel eiua æſtimatinne. *cit.* §. *Etſi in rem Inſtit. de offic. judic.* & dncet *Gl. margin. in cit. cap. Quærenti lit. E. de offic. deleg.*

CII. Aliam expoſitionem huius cap. adfert *Gloſ. magna hic*, & *Abb. in princ.* quòd ad Prætntium pignus nnn ſufficiat, ſi Judex verbotenus Actorem mittat in poſſeſſinnem rei petitæ, nb contumaciam Rei conventi, ſive jubeat eum immitti, ſed requiratur, ut actu ei tradatur poſſeſſin cuſtodiæ cauſâ. Quæ expoſitio, etſi in ſe vera ſit, non tamen convenit huic textui, quem reſtriugit: nam in hoc cap. generaliter dicitur: Quòd ſi alicui per ſenrentiam adiudicata ſit poſſeſſio alicuius rei; ium nnn ſufficit, ſi Reus condemnatus velit dare pignus pro re: ſed requiritur, ut abſnlutè, & ſimpliciter tradatur ei poſſeſſin tanquam ipſios propria. *Abbas hic num.* 2. *Barb. in Collect. ibid. num.* 4. ubi addit, quòd in hoc cap. verba illa, *adiudicata poſſeſſio*, poſſunt intelligi, & accipi, vel pro ipla re, & proprietate, juxta *l. Interdum*; 78. *ff. de V. S. cap. Poſſeſſiones*; 10. *de reb. Eccleſ. non alien.* & tradit *hic Innocent. V. Poſſeſſio*; id eſt, res aliqua: vel etiam pro uſu, ſeu poſſeſſione rei, juxta *tit. ff. de acquir. poſſeſſ.* Idque ſumitur etiam ex *l. Non poteſt*; 26. *ff. de pignor. act.* ubi dicitur: Cùm juſſu Magiſtratûs pignus conſtituitur, non aliàs conſtitui, niſi ventum fuerit in poſſeſſionem: cuius ratio eſt; quia poſſeſſio regulariter nno acquiritur, niſi animo, & cnrpore. *l.* 1. & 3. *ff. de acquir. poſſeſſ.* nec Jus reale conſtituitur, vel acquiritur, ſine reali traditione. *l.* 20. *C. de pact. Abb. hic num.* 3.

CIII. Aſſertio 3. Executio ſententiæ fierl debet primò in bonis mnbilibus; quibus deficientibus, deveniendum eſt ad immobilia; ac tandem ad Jura, ſive nomina, id eſt, ad ea, quæ debentur Ren condemnato, modò ſint debita liquida, & confeſſa; prout habetur in *l. à D. Pio*; 15. §. *In venditione. ff. de re judic.*

§. IV.

An is, cui commiſſa eſt executio, poſſit admittere exceptiones oppoſitas contra executionem ſententiæ, & de iis cognoſcere?

CIV. Præmittendum, quòd Judex differat ab Executore: nam Judex datur principaliter ad cngnoſcendum, & ſententiam fereodam; acceſſnriè verò, & conſequenter ad exeqoendum: Executor autem principaliter datur ad exequendum, quamvis interdum acceſſnriè cognoſcere debeat, ut mox dicetnr.

Eſt au-

Eſt autem duplex Executor, unus merus, alius mixtus; ut tradit *Gl. communiter recepta in c. Paſtoralis; 28. §. Quia verò V. Etſi ſciat de offic. jud. deleg. & Durand. in ſpec. lib. 2. part. 3. tit. de execut. ſent. §. 2. n. 5.* Merus executor dicitur, cui nulla cognitio, ſed ſola executio cauſæ jam plenè cognitæ, & deciſæ committitur. Mixtus executor dicitur, cui non mera executio, ſed etiam cognitio de facienda executione committitur; ut ex dicendis patebit.

CV. Aſſertio prima. Executor mixtus eas exceptiones admittere, & de iis cognoſcere, & pronunciare poteſt, quæ tendunt, non ad oppugnandam ſententiam, eámque injuſtitiæ arguendam, ſed ſolùm ad impediendam, aut retardandam executionem; ut docet *Bartol. in l. à D. Pio; 15. n. 8. ff. De re judic.* Ut, ſi deputatus ſit ad exequendam ſolutionem imperatam, & Reus conventus opponat, per compenſationem, vel alio modo jam ſatisfactum eſſe debito, juxta *l. Si ſe; 4. §. Solviſſe. ff. eod.* de eo cognoſcere poterit. Item, ſi dicatur, factam eſſe novationem, id eſt, novam conventionem ſuper ſententia condemnationis. *cit. l. 4. §. Si ex conventione;* vel aliud quidpiam accidentarium proponatur, de eo ſimiliter cognoſcere poteſt talis executor; ut intelligat, an exequi debeat. At verò de exceptionibus, quæ reſpiciunt merita cauſæ, ſive quæ ſunt de juſtitia cauſæ, vel quæ directè impugnant ipſam ſententiam; ut, ſi Reus condemnatus, contra quem executio facienda eſt, opponat, per falſos teſtes, vel inſtrumenta ſententiam latam eſſe, poteſt quidem executor cognoſcere ſummariè, ad hoc, ut intelligat, num talis exceptio frivola, & ſolùm ad retardandam, & impediendam executionem oppoſita ſit; ideóque rejici debeat: an verò ratione vera, vel ſaltem veriſimili, ac probabili nixa ſit: tunc enim executione, & cognitione ſuper cauſa principali ſuperſedere, & illam ad ſuperiorem, ſive ad Judicem ordinarium, qui illam commiſit, remittere debet, non autem ipſemet quæſtionem definire poteſt; ut colligitur ex *l. Si Prætor; 75. in princ. & §. Marcellus. ff. De judic.* Ratio eſt; quia alioquin Judex inferior, cui ſcilicet commiſſa eſt executio, ſententiam ſuperioris poſſet reſcindere, quod eſt abſurdum. *Bart. c. l. n. 9. Abb. c. l. n. 3. 4. & 9. Gail. lib. 1. obſ. 113. n. 8.*

CVI. Idque probatur etiam ex *c. De cetero; 5. h. t.* ubi decernitur: Si Pontifex ſententiam definitivam à ſe latam in aliqua cauſa alicui commiſit executioni mandandam, & excipiatur contra illam, quòd fraude interveniente lata fuerit, hoc caſu, executor non poteſt de toto negotio cognoſcere, ſed quæſtionem, quæ incidit (circa negotium principale, quòd ſententia per fraudem, vel dolum lata ſit, vel aliàs circa illud fraudem interveniſſe, dicatur. *Gl. hîc in caſu, & V. Fraus. Hoſtienſ. V. eod.*) ad Sedem Apoſtolicam deferre debet. Ratio eſt; quia executor non debet ſibi aſſumere partes Judicis, cùm non habet juriſdictionem. *Abb. hîc n. 3.* Eſt autem in *cit. c.* ſermo non de mero executore, qui nudum miniſterium habet exequendi, ſed de mixto, cui hoc ipſo cognitio aliqua commiſſa cenſetur, non quidem ad hoc, ut pronunciet ſuper quæſtione principali, ſed, ut intelligat, an ob exceptiones, quæ opponuntur contra ſententiæ executionem, & coram Judice committente propoſitæ, & examinatæ non fuerunt, cauſam ad ſuperiorem remittere debeat; ut ipſe eam plenè cognoſcat, & definitivè pronunciet, ac decîdat. *Abb. hîc in princ. & n. 3.*

CVII. Porrò extenditur tradita doctrina, quòd executor mixtus cognoſcere etiam poſſit de aliis exceptionibus, quæ poſt latam ſententiam opponi poſſunt, ut docet *Felin. in cit. c. De cetero; n. 3.* ſed non niſi ad eum finem, ut appareat, num executione ſuperſedere debeat, donec is, qui commiſit, pleniùs de iis cognoſcat: ſive id fiat ob naturam exceptionis, quæ ſemper opponi poteſt, videlicet nullitatis, falſitatis inſtrumentorum, aut teſtium &c. ſive ob qualitatem cauſæ v. g. matrimonialis, quæ non tranſit in rem judicatam: ſive ob privilegium perſonæ, v. g. militis, cui, ſi exceptiones peremptorias ante latam ſententiam non opponat, ob ignorantiam juris, ſubvenitur; ut etiam poſtea eas opponere poſſit. *l. 1. C. De jur. & fact. ignor.* Aliud verò dicendum eſt, ſi alicui executio commiſſa ſit, v. g. Judici ordinario, ob defectum juriſdictionis, ſeu poteſtatis; quia is, qui ſententiam tulit, v. g. delegatus ab inferiore, vel arbitrio, eam exequi non poteſt, juxta *l. à D. Pio; 15. in princ. ff. De re judic.* Nam hoc caſu pro executione recurrendum eſt ad Judicem ſuperiorem, qui majore juriſdictione ſit præditus, videlicet ad ordinarium, vel delegantem: nam talis executor non ſolùm cognoſcere de exceptionibus, ſed etiam ipſam cauſam principalem definire poteſt, ita, ut etiam ſuper nullitate prioris ſententiæ pronunciare, vel per modum reſtitutionis in integrum de retractatione ſententiæ cognoſcere queat. *Arg. c. Cùm ab Eccleſiarum; 3. de offic. judic. ordin. & tradit Abb. in cit. c. De cetero. n. 4. & Alex. de Nevo ibid. n. 8.*

CVIII. Aſſertio ſecunda. Merus executor, cui nulla omnino cognitio cauſæ competit, ſed exequendi tantùm neceſſitas incumbit, nullas exceptiones admittere poteſt, neque de iis cognoſcere. *l. Sicut proponis; 6. l. Executorem; 8. C. De exec. rei judic.* & docet *Gl. communiter recepta in cit. c. De cetero. V. Fraus. h. tit. Felin. ibid. num. 4. & Bart. in cit. l. à D. Pio. num. 10. ff. De re judic.* Ratio eſt; quia plena cognitio cauſæ ſuper ipſa quoque executione faciendâ præmiſſa fuit; ideóque nuda executio facti commiſſa videtur; ut in commiſſione, quæ fit miniſtro, vel nuncio. Idque procedit, ut, tametſi executor ſententiam à Judice latam injuſtam eſſe, ſciat, exequi tamen eam debeat, poſtquam ea in rem judicatam tranſiit, ita, ut jus inter partes ortum ſit; ut conſtat ex *cit. c. Paſtoralis; §. Quia verò de offic. deleg. Abb. in cit. c. De cetero. n. 4. in fin. h. t.* Ratio eſt; quia ad talem executorem non ſpectat diſcernere, juſtène, an injuſtè judicatum ſit; cùm non cognitio, ſed mera executio ei demandata ſit, & nudum miniſterium.

CIX. Excipi debet; ſi ſententia injuſtè lata ſit in cauſa criminali, in quibus agitur de occiſione, vel mutilatione hominis innocentis; tunc executor v. g. Miniſter Judicis, ſive carnifex exequi non poteſt, ſi ſciat Reum re ipsâ innocentem, & ex falſis allegationibus condemnatum eſſe; quia executio talis ſententiæ eſſet intrinſecè mala; ideóque nullâ ratione fieri poteſt. *Innocent. in cit. c. Paſtoralis; n. 7. in fine. Abb. in cit. c. De cetero; n. 5. Laym. lib. 3. tract. 6. c. 2. n. 8. circa finem.* quamvis aliqui nullum diſcrimen agnoſcant inter cauſam civilem, & criminalem; ut notavit *Laym. in cit. c. Paſtoralis. §. Quia verò; n. 7.*

Excipiendum ſecundò. Si certò conſtat, ſententiam latam in cauſa civili, non tantùm injuſtam eſſe, ſed etiam indubitatè nullam, ſeu irritam; quia lata eſt contra jura manifeſta, vel nullo juris ordine obſervato; tum ea executioni mandari non debet, cùm ſententia nulla non ſit ſententia, nec tranſierit in rem judicatam, juxta *l. Si ſe*; 4. §. *Condemnatum. ff. De re judic.* ubi dicitur: Condemnatum accipere debemus eum, qui rite condemnatus eſt; ut ſententia valeat, *Abb. in cit. c. Paſtoralis.* §. *Quia verò*; *n.* 4. ubi ait, quòd Jndici volenti exequi licitum ſit tali caſu reſiſtere: & in *cit. c. De cetero*; *n.* 5. *h. t. Suar. diſ.* 3. *de cenſur. ſect.* 15. *n.* 6. idque colligitur ex *c.* 2. *de crim. falſi*; ubi laudatur is, qui ſententiam auctoritate falſarum litterarum latam noluit executioni mandare; quia nimirum talis ſententia nulla erat. Si verò ſententia valida ſit, quamvis injuſta; quia contra jus partis litigantis, tum diſtinguendum eſt: Vel enim eſt tantùm materialiter injuſta; quia Judex ſecundùm publica acta, & allegata judicavit; & tunc executor, etſi ſciat ſententiam re ipsâ eſſe injuſtam, rectè, & licitè eam exequitur, ſi facilè errorem demonſtrare non poſſit, imò & debet, ſi ſuperior id ei præcipiat, juxta ea, quæ tradit *Suar. c. l. n.* 7. ubi id declarat in ſententia excommunicationis, ſi executori mandetur; ut eam denunciet, quam ſcit materialiter injuſtam eſſe; latam tamen ſecundùm allegata, & probata. Ratio eſt; quia tam ſuperior præcipiens, videlicet Judex, quàm inferior, ſive executor operantur, ut perſonæ publicæ; ideóque debent ſecundùm ſcientiam publicam operari: cùm ergo ſcientia veritatis, quam inferior habet, ſit merè privata, non excuſat, quò minùs obedire debeat in publico miniſterio ſuperiori præcipienti: imò etiamſi ignoret, an ſententia lata ſit juſta, ſecundùm allegata, & probata, vel de hoc dubitet, poteſt, & debet eam exequi, ſi executionem commodè ſubterfugere non poſſit; quia in cauſa dubia ſuperiori parendum eſt. *Arg. cit. c. Paſtoralis*; §. *Quia verò*; ibi: *Quia non cognitio, ſed executio tantùm demandatur eidem*; adeóque non tenetur executor juſtitiam ſententiæ juridicè inquirere, aut examinare: & conſequenter, ſi non conſtat ei, eſſe illam injuſtam Juridicè, id eſt, ſecundùm allegata, & probata, poteſt, & debet illam exequi. *Suar. c. l. n.* 8. Vel denique ſententia lata eſt formaliter injuſta; quia Judex, non ſecundùm allegata, & probata, ſed ex imperitia, aut dolo ita judicavit; & tunc non debet, nec poteſt executor, ſi hoc ſciat, talem ſententiam licitè exequi; ut docet *Suar. c. l. n.* 9. Ratio eſt; quia ideo ſolùm debet miniſter obedire Judici præcipienti executionem ſententiæ, quamvis injuſtæ, utpote quæ re ipsâ eſt contra jus partis litigantis; quia talis ſententia, vel cognoſcitur, vel præſumitur eſſe juſta ſecundùm allegata, & probata: ergo, quando cognoſcitur etiam ſecundùm hanc rationem eſſe injuſta, non poteſt ei obedire; quia tunc nullus eſt locus huic præſumptioni, ſi de contraria veritate conſtet. Accedit, quòd, cùm talis ſententia, & ſecundùm privatam, & publicam ſcientiam, quæ ex probationibus, & proceſſu deſumitur, ſit injuſta, executor nullâ ratione poſſet excuſari à cooperatione injuſtâ.

Contrarium tamen non improbabiliter docet *Gl. in cit. c. Paſtoralis.* §. *Quia verò. V. Etſi ſciat. Abb. ibid. n.* 5. *&* *Laym. prope finem*; videlicet quòd, etſi ſententia ſit formaliter injuſta, deputatus ad exequendum, ſi onus impoſitum declinare non poſſit, neque etiam tanquam gravatus ad Superiorem facilè appellare queat, tali caſu exequi poſſit. Rationem hanc reddunt; quia veluti jure debitum eſt; ut ſententia, poſtquam in rem judicatam tranſiit, executioni mandetur: condemnatus autem partim ſibi imputare debet, quòd intra tempus jure conceſſum non appellârit: partim verò adhuc remedium habet, agendi, ſcilicet contra Judicem ad reſarciendum damnum illatum; quia ſententia Judicis, à qua non eſt appellatum, non ita tranſit in rem judicatam; ut obligatio naturalis tollatur, juxta *l. Julianus*; 60. *ff. De condict. indebit.* ubi dicitur, quòd, licèt per ſententiam Judicis abſolutus ſit debiror, non tamen faciat, quin natura debiror permaneat.

CX. Porrò, etſi merus executor, ſive is, cui, ut miniſtro, ac nuncio commiſſa eſt executio, ſi nulla præceſſit cauſæ cognitio, & contra executionem à partibus probabiliter coram ipſo excipiatur, eâ ſuperſedere debeat: ſicut etiam, ſi ei commiſſum ſit, ut aliquem in poſſeſſionem mittat, non poſſit poſſeſſorem expellere, ſiquidem poſſeſſio non ſit vacua, & poſſeſſor abſens ſit, vel præſens recedere nolit; quia ipſe non eſt Judex, & ſine cauſæ cognitione nemo ſuâ poſſeſſione privandus eſt, *Arg. l.* 2. *C. Si per vim, vel alio modo &c.* tamen, ſi ſententia lata ſit, partibus præſentibus, contra poſſeſſorem, ut poſſeſſionem alteri tradat; tunc merus executor deputatus ad poſſeſſionem Actori tradendam, poſt elapſum decendium, poteſt exequi mandatum, etiamſi poſſeſſor abſit, vel reſiſtat, eúmque vi expellere; ut docet *Abb. in cit. c. De cetero. n.* 6. *&* 7. *& Alex. de Nevo. ibid. n.* 12. *&* 13. & conſentit etiam *Gl. in c. fin.* §. *Ceterùm. V. Commiſſum*; *de offic. jud. deleg.* ubi ait, quòd meri executores conſtituti ad certos articulos expediendos, etſi nullam habeant jurisdictionem; ideóque vices ſuas alii committere non poſſint: habent tamen aliquam coërcitionem, ſcilicet facti; ut impedientes exercere miniſterium ſibi injunctum repellere poſſint: alioquin inanis, & inefficax eſſet talis commiſſio: imò & excommunicare eos poſſunt; quod tamen non videtur verum, cùm ad hoc jurisdictio requiratur, qua merus executor caret, niſi ſpecialiter hoc ei fuerit commiſſum.

§. V.

An tertius interveniens pro ſuo intereſſe poſſit impedire executionem ſententiæ inter alios latæ?

CXI. De hoc agitur in *c. Cùm ſuper*; 17. *h. t.* ubi talis caſus proponitur: Inter Epiſcopum Arienſem, & Monaſterium Cellæ novæ orta fuit controverſia ſuper ſubiectione eiusdem Monaſterii, in qua cauſa plures ſententiæ pro Epiſcopo latæ fuerunt: per quas, cùm tam Monaſterium, quàm Epiſcopus Ovetenſis (qui, Monaſterium ſibi ſubiectum eſſe, aſſerebat) ſe gravari exiſtimarent, ad Sedem Apoſtolicam appellârunt, petentes, ut

ſenten-

» ſententia (ultima) pro Epiſcopo Aurienſi lata exe-
» cutioni non mandaretur; ſed quia ex parte Mo-
» naſterii nihil rationabile fuit propoſitum, & pro-
» batum, cur ſententia pro Epiſcopo lata retractari
» deberet; ideo Papa Innocentius III. eam in or-
» dine ad Monaſterium confirmandam eſſe, cenſuit.
» Si verò conſtiterit, appellationem pro Epiſcopo
» Ovirenſi rationabiliter interpoſitam fuiſſe, & ad
» illam proſequendam nuncium, intra legitimum
» temporis terminum, fuiſſe deſtinatum, mandat
» idem Papa, executionem ſententiæ differendam
» eſſe, ne dicta Eccleſia Ovetenſis circa poſſeſſionem
» juris, quod prætendit erga Monaſterium, detri-
» mentum patiatur: alioquin verò (ſicut juſtum eſt,
» & juſtitia poſtulat) executioni mandandam eſſe,
» abſque Ovetenſis Eccleſiæ præjudicio, quandoqui-
» dem hæc non præjudicant iſti Eccleſiæ, quòminùs
» conſequi poſſit, quod rationes eius probant, cùm
» res inter alios acta regulariter aliis nocere non de-
» beat, ſecundùm Canonicas, & Civiles conſtitutio-
» nes.

CXII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Etſi contra principalem Actorem in Judicio ſententia lata ſit, non tamen id obeſſe debet tertio, cuius intereſt, ſeu cui ex ſententia præjudicium, aut damnum proveniret, licèt illi Judicio non interfuerit; & ideo à lata ſententia legitimè appellet. *l. à Sententia; 5. ff. De appell.* Imò, rametſi principalis Actor etiam appellârit, & in cauſa appellationis, ſententiâ contra ipſum latâ, ſuccumbat: non tamen debet ea executioni mandari, donec & illius cauſa, qui ob intereſſe ſuum appellavit, cognita ſit, ac deciſa, dummodo intra tempus legitimum, videlicet X. dies, appellatio facta ſit; & appellans probet, ſuâ intereſſe, & juſtam cauſam ſe habere appellandi: nam, cùm regulariter, & jure ordinario, non liceat appellare à ſententiâ inter alios latâ. *cit. l. à ſententia; in princ.* ideo, cùm appellatio à tertio, cuius intereſt, facta ſit ex jure ſpeciali, contra Jus commune, & ordinarium, requiritur, ut oſtendatur, & exprimatur juſta cauſa, ob quam appellat. *Abb. hîc n. 5.*

Notandum ſecundò. Si tertius, qui in Judicio ab initio non interfuit, cuius tamen intereſt, intra X. dies non appellavit, vel rationabilem cauſam appellandi oſtendere non potuit; tum diſtinguendum eſt, utrùm ſciverit, an ignorârit, cauſam agi, & ſententiam latam eſſe: ſi ignoravit, ſententia executioni mandanda non eſt, neque præjudicabit tertio, ſi is in poſſeſſione rei, vel juris fuit; quia nemini poſſeſſio ſua auferri debet, ſine cauſæ cognitione; ut in caſu *cit. c. Cùm ſuper; h. t.* ubi Epiſcopus Ovitenſis erat in poſſeſſione ſubiectionis Monaſterii Cellæ novæ, cui præjudicium factum eſſet, ſi ea poſſeſſio ei auferretur, & Monachi, qui hactenus obedientiam, & fidelitatem ipſi præſtiterunt, Aurienſi Epiſcopo præſtare juberentur. *Arg. c. Veniens; 38. junct. Gl. V. Utraque pars; de teſtib. & l. 2. C. Si per vim alio modo &c. Io. Andr. in cit. c. Cùm ſuper; n. 10. Imol. ibid. n. 6. Verſ. Item adverte;* quia ob ignorantiam, etiamſi non appellâtit à ſententia, quam ignoravit, latam eſſe, poteſt impedire eius executionem. Si verò tertius ille ſcivit, ſententiam eſſe latam, & tacuit, vel intra tempus legitimum non appellavit; tunc executio ſententiæ fieri debet; quia hoc caſu præjudicium ipſi fit, quoad Judicium poſſeſſorium, non item quoad petitorium, ſeu jus proprietatis, ſi illam ipſemet in Judicio deducere velit; prout apertè colligitur ex *cit. c. Cùm ſuper;* ubi dicitur, ſi conſtiterit, Epiſcopum Ovetenſem, ob cauſam juſtam, & intra tempus legitimum, appellâſſe, executionem ſententiæ differendam eſſe, ne Eccleſia ipſius circa poſſeſſionem detrimentum incurrat: alioquin verò, ſi nimirum intra tempus legitimum appellatum non ſit, ſententiam executioni mandandam eſſe, abſque præjudicio tamen Eccleſiæ Ovetenſis, quò minùs ipſa ſuas rationes, & jura poſtea proponere, & conſequi poſſit; prout explicat hoc c. *Gl. ibid. V. Non noceat. Ioan. Andr. n. 11. & Imol. n. 2. & 6.* & alii, quamvis contrarium teneat *Abb. ibid. n. 7.* videlicet, quòd, etſi tertius ſciverit, cauſam agi, neque appellavit, id ipſi nec quoad poſſeſſionem præjudicare debeat; ideòque executionem ſententiæ tali caſu differendam eſſe. Ratio autem, cur in tali cauſa ſubiectionis executio ſententiæ fiat, cum præjudicio poſſeſſionis, eſt; quia ſibi imputare debet poſſeſſor, quòd ſciens permiſerit cauſam agi, ſententiam ferri, & in rem judicatam tranſire: præterquam, quòd ipſi indirectè tantùm, & per conſequentiam auferatur poſſeſſio; quia Eccleſia duobus Ordinariis ſimul ſubiecta eſſe non poteſt: at proinde, dum uni obedire cogitur, ab alterius obedientia quodammodo ſubtrahitur, & eximitur.

CXIII. Notandum tertiò. Ab eadem ſententia poteſt appellare, non tantùm Reus, qui ſuccubuit in cauſa, ſed etiam tertius, cuius intereſt, & poterit ſententia lata contra Reum, ſi nihil de jure ſuo doceat, confirmari: quoad tertium verò, ſi rationabiliter appellavit, infirmari. *Abb. hîc in ſumma;* & alii Canoniſtæ communiter, & patet ex *cit. c. Cum ſuper;* ubi ſententia lata pro Epiſcopo Aurienſi, à qua erat appellatum, confirmata fuit: quoad tertium verò, qui legitimè appellavit, & docuit, ſuâ intereſſe, fuit infirmata, vel ſaltem ſuſpenſa eius executio, non obſtante re judicatâ; quia res inter aliquos acta regulariter aliis obeſſe non debet.

Notandum quartò. Quamvis, ſi ſententia lata ſit inter partes, tertius, cuius intereſt, poſſit appellando impedire, ne ſententia lata contra Reum mandetur executioni, cum ſuo præjudicio: debet tamen, antequam admittatur ad Judicium, probare, ſaltem ſummariè, ſuâ intereſſe; idque procedit ſecundùm *Innocent. in c. Veniens; 38. n. 6. de teſtib.* ſi res à nemine poſſideatur: v. g. beneficium, de quo litigatur, vacans ſit. At, ſi res poſſeſſa fuiſſet ab uno, quæ alteri reſtitui deberet; tunc executio ſententiæ facienda eſſet, præſtitâ priùs cautione indemnitatis illi, qui ſuâ intereſſe oſtendit; idque ordinariè verum eſt: non autem, ſi ille tertius hoc ipſum, ſuâ intereſſe, ſummariè probaverit, ne poſſeſſio ad alium potentiorem transferatur, à quo poſteà difficiliùs recuperari queat. *Arg. c. Piſanis; 19. de reſtit. ſpoliat. Abb. in cit. c. Veniens; num. 6.*

§. VI. An

§. VI.

An is, contra quem in aliqua cauſa tres ſententiæ conformes ſunt latæ, admitti debeat ad agendum de nullitate ipſarum, vel alicuius ex illis, vel ad excipiendum, antequam huiusmodi ſententiæ plenè fuerint executioni mandatæ?

CXIV. Ad hánc quæſtionem reſpondetur negativè; ut conſtat ex *Clement. Ut calumniis; 1. h. t.* ubi ita ſtatuitur: Ut calumoiis litigantium occurratur, is, qui in beoeficiali, vel quâvis aliâ causâ (ſpirituali, vel quaſi, civili, criminali, vel mixtâ. *Gl. hic V. Quavis*) tres contra ſe ſeotentias in petitorio, vel poſſeſſorio Judicio reportavit, ad agendum de nullitate ipſarum, vel alicuius ex eis, nullâ ratione admittatur, donec huiusmodi ſententiæ pleoè foeriot executioni mandatæ. Similiter, ſi ille, cootra quem tres ſententiæ definitivæ latæ fuerunt ab interlocutoria, vel gravamine, ante prolationem ipſarum, vel alicuius earum, proponat, ſe appellâſſe, & cauſam huiusmodi appellatioois adhuc pendere, non poteſt prædictarum ſententiarum executionem tali prætextu impedire. Et hæc ad cauſas etiam per appellatiooem pendentes ſunt exteodeoda. Ratio deciſioois eſt; ut occurratur calumniis litigantium; ut dicitur io princ. huius c. quia, cùm illi, cootra quos tres ſententiæ conformes ſuot latæ, ooo poſſint tertiò appellare, ſæpe dicerent, ſenteotias latas nullas eſſe; ut lites protraherent in infinitum, & impedireot earum executiooem, & ſic per viam nullitatis obtioerent, qood non poſſeot per viam appellationis. *Vivian. in Rat. Jur. Pont. hic.*

CXV. Pro explicatione huios conſtitutionis Notandum primò, quòd ea locum habeat, etiam in cauſa criminali, ita, ut executio fieri debeat, antequam agatur de nullirate ſeotentiarum, quod iotelligi debet de tali cauſa criminali, cuius executio poſtea retractari poteſt; ut, ſi Reus coodemnatus ſit ad pœnam pecuniariam: tuuc eoim priùs debet diſcuti, & agi de nullitate ſententiarum: ſeeus, ſi non poſſit poſtmodum retractari executio: tunc enim priùs agi debet de nullitate, quàm fiat executio, aliàs fruſtra poſtea ageretur de illa, ut ootat *Abb. hic n. 1.*

Notandum ſecundò. Qui tres ſeotentias conformes contra ſe reportavit, etſi non poſſit agere de illarum nullirate, nec excipere, ante factam ipſarum executionem; eâ tamen factâ, ooo prohibetur victus, ſeu condemnatus objicere, & probare nullitatem ſententiæ, quâ probatâ, ſeorentia illa pronunciabitur nulla, & executio revocabitur. *Gl. hic V. Donec; & Abb. n. 5.* Reqoiritur autem ad hoc, ut condemnatus agere, vel excipere poſſit de nullitate ſententiarum, vel alicuius ex illis, ut executio pleoè ſit facta: alioqui enim, ſi vel in minimâ parte eius, quod pronunciatum fuit, non ſit facta executio, impeditur condemnatus agere de nullitate ſenteotiæ, vel excipere. *Gl. hic V. Plenariè*; ut, ſi v. g. non ſint ſolutæ expenſæ litis, ad quas Reus fuit condemoatus. *Abb. hic n. 6.*

Notandum tertiò. Hæc Conſtitutio oon habet locum, oiſi tres ſenteotiæ conformes latæ fuerint ſuper eodem articulo, oon autem, ſi ſuper diverſis articulis; quia tuoc ceſſat ratio diſpoſitionis, quæ eſt præſumptio ealumoiæ, in qua illa fundatur. *Gl. hic V. Tres; & Abb. n. 2.* Quòd autem inſuper *Gl.* requirit, ut tres illæ ſeotentiæ ſucceſſivè ſint latæ cootra aliqueю, id ex textu probari nou poteſt, in quo de hoe nulla fit meotio; adeóque ſufficit, quòd tres ſententiæ ſint latæ contra aliquem in eadem cauſa, quamvis uoa, iotermedio tempore, fuerit lata pro victo, ſeu condemnato; ut locus ſit huic conſtitutioni; ídque ob præſumptam ealumoiam. *Abb. hic n. 2. & n. 7. Covarr. pract. qq. c. 25. n. 3. §. Quartò.*

CXVI. Notandum quartò. Diſpoſitio huius Clement. habet locum, etiamſi tres ſententiæ interlocutoriæ ſolùm ſint latæ cootra Reum; quia in priore parte eſt ſermo de eo, qui tres ſententias ſimpliciter cootra ſe reportavit, oec additur definitivas, ſicut in poſteriore parte huius *Clem. Gl. hic V. Sententias; & Abb. n. 3.* Quare etiam tres ſeotentiæ ioterlocutoriæ, ſi conformes fueriot, tradentur executioni, noo obſtante nullitatis exceptiooe, quamvis aliàs regulariter appellatione ſententiæ intelligatur definitiva, non interlocutoria. *Covarr. c. l. §. Quintò.*

Notaodum qointò. Poteſt tertius interveniens pro ſuo interеſſe opponere exceptionem nullitatis ſententiæ, & impedire executionem trium ſententiarum conformium. *Gabriel commun. concl. lib. 2. tit. de exec. ſent. concl. 1. n. 59. Covarr. pract. qq. c. 25. n. 9.* ubi tamen id limitat: niſi tertia ſeoteotia noceat tertio, ita, ut ab ea appellare nequeat; quia de jure noo niſi bis, & non tertiò appellare licet: tunc enim neque à tertio poterit impediri executio huius ſeotentiæ, propter obiectiooem nullitatis; ut colligitur ex *cit. Clem. 1. h. t.* ſi verò tertius appellare poſſit à ſententia, quæ illi nocet, ſed illud intermiſit, vel neglexit, tum poterit per exceptionem nullitatis impedire executionem ſeoteotiæ. *Covarr. c. l.* Aliæ limitationes videri poſſunt apud eundem *cit. c. 25. & Barb. in Collect. in cit. Clem. 1. n. 43. & tribus ſeqq.*

Notandum ſextò. Illæ ſeotentiæ dicuntur conformes, quarum una confirmat aliam, quamvis non ſit neceſſe; ut expreſsè confirmet, ſed ſatis eſt, quòd in ſubſtantia idem contineaot, & noo ſiot difformes, quoad ſubſtantiam, vel qualitatem principalem. *Gabr. c. l. n. 33. & n. ſeq.* ubi addit, ſufficere, ſi ſint concordes io effectu. *Barb. in cit. Clem. n. 11. & 12.*

Notandum ſeptimò. Hæc cooſtitutio extenditur etiam ad cauſas pendentes per appellatiooem, prout habetur in fine huius Clem. ídque propter commuoe, & publicum bonum, & præſumptionem fraudis, ob quod Princeps poteſt extendere conſtitutionem etiam ad actus præteritos, & ante illam geſtos. *Vivian. hic*; quare, etiamſi lis per appellationem pendeat, oon impeditur executio ſententiæ; ſi tamen poſtea à Judice appellatioois proonncietur, bene eſſe appellatum; quia ſententia erat nulla: tunc executio ſententiæ revocabitur. *Gl. in caſu in fine.*

§. VII. *Quæ*

§. VII.

Quæ ſit pœna Iudicis malè judicantis?

CXVII. Aſſertio 1. Jure Civili, ſi Judex malè judicavit, litem ſuam facit, hoc eſt, periculo litis ſe obſtringit, & litem, ac damnum partis læſæ in ſe transfert, ita, ut contra ipſum agi poſſit actione in factum, ad litis æſtimationem. *Hoſtienſ. in ſumm. Rubric. de re judic. num. 5.* ubi tamen diſtinguendum eſt tnam, vel Judex per dolum malè, ſive iniuſtè indicavit, & datâ operâ, vel pecuniâ corruptus, aut gratiâ inductus; & tunc obligatur ex maleficio, ſive delicto ad præſtandam æſtimationem litis in ſolidum, id eſt, quantum intereſt partis, iniuſtè contra ipſam judicatum fuiſſe, & infamis efficitur. *l. Filiusfamilias; 15. junct. Gloſ. fin. ff. de judic. l. 2. & ibi Gloſ. V. Æſtimationis. C. de pœna Iudicis, qui malè judic.* Et, ſi quidem dato, vel promiſſo aliquo ſe corrumpi, paſſus eſt, in cauſa civili, in triplum eius, quod accepit, vel in duplum eius, quod promiſſum eſt, reddet: in cauſa verò criminali, confiſcatis omnibus bonis, in exilium mittendus eſt. *Auth. Novo Iure. C. Eodem.* Vel Judex per imprudentiam, aut imperitiam malè judicavit, putens tamen, ſe rectè judicare; & tunc non propriè ex delicto, ſed ex quaſi delicto obligatur, & ad litis æſtimationem, ſeu damnum, & intereſſe parti læſæ præſtandum condemnetur, non quidem in ſolidum, & abſolutè, ſed in quantum religioni æquum videbitur, hoc eſt, prout conſideratâ culpâ, ei viſum fuerit, qui de ea re judicabit. *Inſtitut. de oblig. quæ ex quaſi delicto princ. l. Siquis; 5. §. Si Iudex. ff. de oblig. & act. l. ult. ff. de var. & extraord. cognit. Bart. in cit. l. 2. num. 2. & 3. C. de pœna Iud. &c. Menoch. de arbitr. judic. caſu 341. n. 2. & 3.*

Porrò hæc actio in factum adverſùs Judicem, qui dolo, vel ex imperitia malè judicavit, ad præſtandum damnum, & intereſſe parti læſæ competit, ſive à ſententia iniuſta, vel iniqua intra tempus legitimum appellatum ſit, ſive non; imò, etiamſi appellationi renunciatum ſit; cùm ſententia iniqua quoad Judicem nunquam tranſeat in rem judicatam; ſicut pluribus relatis tradit *Gail lib. 1. obſ. 103. n. 2.*

CXVIII. Aſſertio 2. Præterea Jure Canonico in *cap. Cùm æterni; 1. h. t. in 6.* præcipitur, ut Judices Eccleſiaſtici caveant, & attendant, ut in cauſarum proceſſibus (quibuſcunque) nihil vendicet odium (privatum) vel favor uſurpet, timor exulet, præmium, aut exſpectatio præmij (per expreſſam, vel tacitam conventionem. *Ioan. Monach. hic num. 6.*) juſtitiam non evertet (hæc enim quatuor humanũ ſolent pervertere judicium. *c. Quatuor; 78. cauſ. 11. q. 3. Gl. hic V. Non evertat.*) ſed juſtè judicent, & in omnibus, quæ in cauſis agenda fuerint, præſertim ſcribendis, & ferendis ſententiis, DEUM præ oculis habeant (à quo, ſicut judicabunt, judicabuntur, *Gl. hic V. DEUM; & l. Rem; 14. C. de judic.*) exemplo Moyſis Exod. *cap. 32.* Siquis autem Judex Eccleſiaſticus, Ordinarius, vel delegatus, aliquid contra propriam conſcientiam, & contra juſtitiam, in grevamen alterius partis (Actoris, vel Rei) in Judicio egerit, & gratiè, vel favore, vel per ſordes, per annum ab officij executione ſit ſuſpenſus, & ad æſtimationem litis, parti, quam læſit, eſt condemnandus. Quòd ſi, durante ſuſpenſione, temere ſe Divinis (officiis) ingeſſerit, irregularitatem, ſecundùm Canonicas ſanctiones, contrahet, à qua non niſi per S. Pontificem poterit liberari, ſalvis aliis Conſtitutionibus, quæ Judicibus malè judicantibus pœnas infligunt: dignum eſt enim, ut, qui in tot offendit (ſcilicet in DEUM, juſtitiam, debitum officii, & contra proximum. *Gl. hic V. In tot*) pœnâ multiplici caſtigetur.

CXIX. Circa hanc Conſtitutionem Innocentij IV. in Concilio Lugdunenſi editam Notandum primò. Qui per Judicem iniuſtè condemnatus fuit, non cenſetur quoad DEUM condemnatus; ut colligitur ex *cit. cap. 1. in princ.* ubi dicitur: Cùm æterni Judicis tribunal illum non habeat Reum, quem Judex (humanus) iniuſtè condemnet: non enim, qui accuſatur, ſtatim Reus eſt, id eſt, culpabilis, ſed qui convincitur criminoſus. *Gl. hic V. Reum.* Ex quo infertur, quòd iniuſta ſententia non ligat apud DEUM, ita, ut poſſit quis, ſalvâ conſcientiâ, ei non parêre. *Franc. hic n. 1.* ubi tamen addit, excipiendam eſſe ſententiam cenſuræ, quæ ſive juſtè, ſive iniuſtè promulgata ſit, timenda eſt. *cap. 1. cauſ. 11. q. 3. cap. Inquiſitioni; 44. de ſent. excomm.*

Notandum ſecundò. Cùm hæc Conſtitutio ſit nova, & pœnalis; ideo ſtrictè eam interpretari oportet, nec ultra propriam, ac juridicam verborum acceptionem eam extendere; ut notat *Gl. magna hic in notatis.* Quare nomine Judicis Eccleſiaſtici hic non comprehenduntur Epiſcopi, cùm Jure cautum ſit in *cap. Quia verò; de ſent. excomm. in 6.* quòd Epiſcopi nullam incurrant ſententiam ſuſpenſionis, vel interdicti, niſi de ijs expreſſe mentio fiat. *Gl. hic V. Ordinarius.* Sed neque Arbitri compromiſſarij hic comprehenduntur; quia non ſunt Judices Ordinarii, vel delegati, niſi ſint Arbitri Juris, qui in locum Judicum ſuccedunt. *Gloſ. hic V. In Iudicio; & Ioan. Monach. n. 8. Franc. in cit. c. 1. §. Siquis autem; n. 4.* ubi tamen addit, id procedere in pœnalibus, & odioſis, non autem in aliis. Neque etiam hæc Conſtitutio locum habet in Auditore, vel mero executore, cùm & hi non ſint Judices. *Gloſ. cit. loc. & Ioan. Monach. n. 9.* ac denique non ligat etiam Judices ſeculares, cùm nec pœna hic decreta, ſcilicet ſuſpenſionis, illos ligare poſſit. *Gloſ. hic. V. Eccleſiaſtici*

Notandum tertiò. Ad incurrendam pœnam hujus Conſtitutionis plura requiruntur; ut colligitur ex *cit. cap. 1. hoc tit. in 6.* & tradit *ibid. Gloſ. in notat.* Primò. Ut Judex contra ſuam conſcientiam judicet. Secundò. Ut contra juſtitiam, ſeu iniuſtè judicet: alioquin non incurreret hanc pœnam, etiamſi contra conſcientiam judicaret. *Gl. hic V. Et contra.* Tertiò. Ut Judex partem litigantem gravet: nam ſi gravet tabellionem, vel nuncium, vel ſimilem perſonam in Judicio intervenientem, vel ſi judicet die feſto, ſine gravamine partis litigantis, non incurritur hæc pœna, *Gloſ. magna hic, & V. In gravamen. Franc. hic num. 5.* Quartò. Quòd in Judicio gravet. Quintò. Quòd ad ita

ad ita iudicandum motus ſit favore alterius partis, vel eiuſdem timore, aut odio, vel per ſordes, hoc eſt, largitione pecuniæ. Sextò. Quòd gravet partem faciendo, ſeu committendo: ſecus, ſi ſolùm omittendo, vel negligendo: tunc enim non incurreret hanc pœnam; quia, cùm iſta conſtitutio ſit pœnalis, non debet extendi. *Gl. magna hic.* & uno horum deficiente, ceſſat pœna: ſed contrarium tenet *Ancharanus hic not. 5. & Franc. num. 5.* quoad ultimum requiſitum, quòd pœnam incurreret Judex, etiamſi omitteret, vel negligeret facere, quod debet; quia omittens dicitur facere; quamvis plus delinquat quis committendo, quàm omittendo, & ſaltem Judex omittens teneretur ad intereſſe partis, juxta *Gl. magn. hic in notatis.*

C X X. Notandum quartò. Si Judex Eccleſiaſticus ſuſpendatur ab officio, intelligitur quidem ſuſpenſus ab officio ſimpliciter, hoc eſt, ab exercitio Ordinis, & Juriſdictionis, non autem à beneficio; quia pœnæ ſunt reſtringendæ, &, ſi Papa hoc voluiſſet, id expreſſiſſet. *Gl. in cit. cap. 1. V. Officii, & V. Divinis.* Quare, ſi ita ſuſpenſus, celebrando Officia Divina, hanc cenſuram violet, irregularitatem quoque incurrit: ſecus verò, ſi ab Officio ſolùm judicandi eſſet ſuſpenſus: tunc enim non prohibetur Officia Divina celebrare, neque, ſi munus judicandi, à quo eſt ſuſpenſus, exerceat, irregularitatem contrahet, quamvis acta ſint irrita; quia irregularitas tantùm incurritur ab eo, qui violat talem cenſuram, ratione cuius à celebratione, vel exercitio alicuius Ordinis eſt prohibitus; ut conſtat ex *toto tit. de Cleric. excomm. aut ſuſpenſ. miniſt.* & tradit *Suar. diſ. 42. de cenſur. ſec. 5. num. 1.*

Notandum quintò. Judex, qui partem contra juſtitiam in Judicio gravat, non ſcienter, & voluntariè, ſed ex inconſideratione, vel ignorantia, credens, ſe juſtè iudicare, non incurrit hanc ſuſpenſionem per annum ab executione officii; ut colligitur ex *cit. cap. 1. h. t. in 6.* ibi: *Contra conſcientiam, per gratiam, vel per ſordes:* & ibi *Gl. magna in notat.* & ex *l. Filiusfamilias; 15. ff. de Iudiciis.* ubi in fine dicitur, dolo id fieri, quod fit à Judice, gratiâ, vel inimicitiâ, vel per ſordes: Ratio eſt; quia tunc non agit contra conſcientiam, nec formaliter contra iuſtitiam, ſed ſolùm materialiter; ideòque ſuſpenſionem non incurrit. *Suar. diſ. 31. de cenſur. ſec. 3. n. 16.*

Notandum ſextò. Solus Papa poteſt abſolvere ab irregularitate proveniente ex eo, quòd quis, durante ſuſpenſione, Divinis officiis ſe ingeſſerit; ut patet ex *cit. cap. 1.* Neque tamen per hanc pœnam ſuſpenſionis, & irregularitatis tolluntur aliæ pœnæ, tam legales, quàm Canonicæ, quæ Judicibus malè iudicantibus infliguntur, ſed eæ in ſuo vigore permanent. *cit. cap. 1. in fine.* Ex quo infert *Francus ibid. in §. Sciturus; num. 2. not. ult.* quòd ſi à lege nova imponatur diverſa pœna ab illa, quam antiqua lex inflixerat, non videtur antiquam tollere, ſed potiùs accumulare.

TITVLVS XXVIII.

DE APPELLATIONIBUS, RECUSATIONIBVS, ET RELATIONIBVS.

Actum eſt titulo præcedente de Judicis ſententia, eiúſque effectu, & executione: ſed, quia appellatio eſt remedium contra ſententiam, per quod eius effectus ſuſpenditur, ne tranſeat in rem iudicatam, & executio impeditur; idcirco ſubiungitur hic Titulus de appellationibus. Et quia recuſatio Judicis, & relatio cauſæ ad Superiorem, in eo conveniunt cum appellatione, quòd per illas etiam ſuſpenditur ſententia Judicis; ideo de illis quoque ſub eadem rubrica agitur. Extat hic titulus de appellationibus etiam in Sexto, & Clementinis.

SECTIO I.

DE APPELLATIONIBUS in genere.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit appellatio, & cur ſit inducta?

I.

ASSERTIO I. Appellatio communiter definitur, quòd ſit à minore, ſeu inferiore, ratione gravaminis illati, vel inferendi, ad maiorem, ſeu Superiorem, tanquam Judicem, facta provocatio; prout videre eſt apud *Marant. de ord. judic. p. 6. tit. de appellat. n. 1. & alios.* ubi provocatio ponitur loco generis; quia latiùs patet, quàm appellatio: nam provocatio eſt omnis actus, per quem Judicis officium, ſeu auxilium imploratur. Deinde dicitur à minore, ſeu inferiore, eóque vel Judice, vel alio: ut comprehendatur etiam extraiudicialis appellatio, quæ fit ab aliis, quàm iudicatis; ut ab electione, ſpoliatione, & ſimilibus actibus. *Gregor. Tholoſ. partit. Iur. Canon. lib. 5. tit. 15. cap. 1. num. 2.* Additur: ratione gravaminis illati, vel inferendi; quia non ſolùm ab illato, ſed etiam inferendo appellari poteſt extraiudicialiter; ut paulo pòſt explica-

explicabitur. Debet autem appellatio fieri neceſſariò ad maiorē, ſeu Superiorem; quia ad inferiorem, vel parem, vel eundem Juris fictione appellare non licet. *Abbas ad rubric. hoc tit. num.* 2. Par enim in parem imperium non habet. *l. Nam Magiſtratus*; 4. *ff. de recept. arbitr.* Multò minùs inferior factum, ſeu errorem Superioris corrigere poteſt, ſed contrà Superior inferiorem. *Arg. cap. pen. de maior. & obed. Marant. cit. loc. num.* 3. Quare nec conſuetudine induci poteſt, ut appelletur à Superiore ad inferiorem, vel parem, vel ad eum, qui eiuſdem fori, ſeu tribunalis Juriſdictionem habet; ut ab Officiali Epiſcopi ad eundem. *cap.* 2. *de conſuet. in* 6. & dictum ſuprà *lib.* 1. *tit.* 4. *num.* 98. Eſſet enim talis conſuetudo irrationabilis, quippe contra rationem, ac veluti ſubſtantiam appellationis: nam appellatio eſt ad aliũm, eũmque maiorem Judicem. *l.* 1. §. *Siquis. ff. hoc tit. cap. Placuit*; 9. *cauſ.* 2. *q.* 6. Niſi tamen conſuetudo parem, vel minorem in eo caſu appellationis fecerit maiorem.

II. Aſſertio 2. Duplex eſt apppellatio, judicialis, & extraiudicialis. Judicialis appellatio eſt, quæ fit ab actibus judicialibus; adeòque de his, quæ in Judicium veniunt, & circa illud accidunt: eaque interponitur, vel ante litis conteſtationem; ut, ſiquis citatus ſit à Judice, dato nimis brevi termino peremptorio: tunc enim iuſta cauſa eſt appellandi, juxta *cap.* 1. *de dilation.* Vel ſi Judices delegati iuſtam exceptionem partis, quòd v. g. vi impetrati Reſcripti Apoſtolici, conveniri non poſſit, admittere nolint; ea tanquam gravata ad Superiorem appellare poteſt, juxta *cap. Significante*; 34. *& cap. ſeq. de Reſcript.*

Vel appellatio fit, poſt litis conteſtationem, ſed ante ſententiam definitivam; ut ea, quæ fit à ſententia interlocutoria, ſeu quæſtionis incidentis, de qua eſt ſermo in *l.* 2. *ff. hoc tit.* Vel fit poſt ſententiam, ab ipſa ſcilicet ſententia definitiva, vel eius executione. *Weſenbec. in paratit. ff. hoc tit. num.* 5. *Gregor. Tholoſ. Syntag. Iur. univ. p.* 3. *lib.* 50. *cap.* 2. *num.* 5.

III. Extraiudicialis appellatio eſt, quæ fit ab actibus, & decretis extraiudicialibus, quibus aliquis gravatur. Eáque deſcribitur apud Abbatem in *Rubric. hoc tit. num.* 3. Eſt provocatio ad Superiorem ob gravamen, quod extra Judicium ab aliquo infertur, vel probabiliter inferendum timetur. Ea fit autem, vel à Judice inferiore extraiudicialiter procedente: ut ſi is, cui tutela delata eſt, ſi ſe excuſet, eiúſque excuſatio rejiciatur à Judice, poteſt, ſi ſe gravatum putet, appellare. *l.* 1. §. *Siquis tutor. ff. Quando appelland. ſit.* Quin etiam appellari poteſt ab alio quolibet extra judicialem proceſſum gravante, juxta *cap. Bonæ*; 51. *h. t.* Ruríum appellatio extraiudicialis al. quando fit à gravamine præſenti, & illato, v. g. ab electione jam factâ, aut decretâ, de qua eſt ſermo in *cap. Concertationi*; 8. *h. t. in* 6. interdum verò fit à gravamine futuro: v. g. ſiquis videat Canonicos paratos ad eligendum Tirium, atque appellet ad Sedem Apoſtolicam, ne talis electio fiat, allatâ ratione probabili, de quo in *cap. Conſideravimus*; 10. *de elect.* Vel ne fiat electio, niſi Canonica. *cap. Cùm nobis*; 19. *cap. Auditis*; 29. *eod.*

Ceterùm extraiudicialis appellatio non eſt propriè dicta appellatio: nam hæc ſtrictè ſumpta ſupponit, Judicium eſſe cœptum, cùm ſit provocatio à Judice inferiore ad Superiorem: at verò appellatio extraiudicialis poteſt inchoare cauſam, ſeu litem, & ideo magis propriè dicitur provocatio ad cauſam; quia tunc, cùm interponitur, incipit cauſa: deinde appellatio iudicialis requirit Judicem *à quo*, & *ad quem*: extraiudicialis non ſit neceſſariò à Judice, cùm poſſit extraiudicialiter appellari etiam à parte litigante, vel alio gravante, quàm à Judice, neque à gravamine extraiudiciali provocatur ad Superiorem, tanquam ad Judicem. Quare nomine appellationis in materia odioſa pœnali non comprehenditur extraiudicialis provocatio. *Alexand. de Nevo in cap. Cùm ſit*; 5. *num.* 13. *& duobus ſeqq. h. t.*

IV. Aſſertio 3. Cauſæ, ob quas remedium appellationis eſt introductum, hæ ſunt; ut notat Abbas in *cap. Suggeſtum*; 15. *n.* 3. *h. t.* Prima, & principalis eſt, ut gravamen iniquè oppreſſis illatum removeatur. *cit. cap. Suſceptum*; *in fine.* Secunda eſt, ut iniquitas iudicantium, aut imperitia corrigatur. *l.* 1. *in princ. ff. h. t.* Ubi tamen additur, quòd nonnunquam contingat, ut ſententiæ latæ in peius reformentur, ſive, ut in cauſa appellationis deterius judicetur, quàm in prima inſtantia: neque enim meliùs pronunciat, qui noviſſimè ſententiam laturus eſt, ait *ibid. Ulpian.* Tertia, ut ex propria ignorantia, vel negligentia læſos Jus ſuum conſequi poſſit: nam, quæ in prima inſtantia Judicii non allegata, nec probata ſunt, ea in ſecunda, ſeu coram Judice appellationis ab utraque litigantium parte allegari, & probari poſſunt, dummodo ea pertinentia ſint, aut inſervientia ad deciſionem cauſæ. *l. Prolatum*; 4. *C. de temp. appell. cap. Cùm Ioannes*; 10. *de fide inſtrum.* Quare fieri poteſt, ut, licèt ſententia prioris Judicis ſit formaliter iuſta, iſque rectè proceſſerit, tamen ea à Judice appellationis propter novas allegationes reſcindi debeat.

Hinc infertur, appellationem quoad ſubſtantiam eſſe Juris naturalis; ut tradit *Abb. in Rubric. hoc tit. num.* 6. eſt enim quædam defenſio, ſeu præſidium innocentiæ. *cap. Speciali*; 61. §. *Porrò*, *& cit. cap. Suggeſtum*; *h. t.* At verò quoad formalitatem, ſeu ſolemnitatem appellationis, ea eſt Juris poſitivi. *l. unic. C. de ſententiis præf. Prætor.* idenque quoad hanc quidem tolli, & mutari poteſt, non item quoad ſubſtantiam. *Abb. c. l. n.* 7.

V. Illud hîc præterea quæri poteſt, an alicui per privilegium concedi poſſit libera facultas appellandi? Ratio dubitandi eſt; quia privilegia ita concedi debent, ut aliquid operentur; adeóque quidpiam tribuant, quod Jure communi conceſſum non eſt, juxta *cap. In his*; 30. *de privileg.* & ibi tradit *Gl. communiter recepta. V. Indulgentiam.* atqui communi Jure omnibus conceſſum eſt remedium appellationis, præſertim in cauſis ſpiritualibus ad S. Pontificem. *cap. De appellationibus*; 11. *& cap. ſeq. hoc tit.* Ergo inutile foret tale privilegium, ut alicui liberè appellare liceat. Sed hoc non obſtante, reſpondetur affirmativè; ut patet ex *cap.* 1. *de Reſcript.* ubi alicui à Sede Apoſtolica generale indultum datum eſt, ut liceat ei liberè appellare. Ad difficultatem verò propoſitam dupliciter reſponderi poteſt. Primò, per tale privilegium nihil novi

alicui concedi, ſed communiter conceſſam appellandi facultatem confirmari, idque propterea, quòd propter adverſariorum potentiam expediat interdum ſpeciali proviſione munitum eſſe. *Arg. cap. 2. De treuga, & pace.* quia cautio ſpecialis magis timetur, quàm generalis. *Gloſ. in cit. cap. 1. V. Ut liberè. Innocent. ibidem num. 4.* Secundò dici poteſt: cùm indultum, ſeu privilegium, ſi fieri poſſit, ita explicandum ſit, ut aliquid conferat ultra Jus commune; videtur privilegium appellandi alicui datum, ita quoque intelligendum eſſe, ut vi illius, ultrà, quàm Jure communi conceſſum eſt, appellare liceat, videlicet non tantùm bis in eadem cauſa, ſed ſæpius, & non tantùm ſcripto, ſed etiam abſque ſcriptura à gravamine, aut ſententia interlocutoria. *Hoſtienſ. in ſumma. num. 13. de Reſcript. eodem. Laym. in cit. cap. 1. num. 2. & 3.*

§. II.

Quid ſit ſupplicatio, & quomodo ab appellatione differat?

VI. Aſſertio 1. Supplicatio, in ordine ad Judicem, tribus modis accipitur. Primò latiſſimè pro quibuſcunque precibus Judici porrectis, ſive ad juſtitiam, ſive ad gratiam impetrandam. *Innocent. in c. Ex litteris; 4. num. 3. V. Supplicavit de in integr. reſtit.* Secundò latè pro petitione reſtitutionis in integrum contra latam ſententiam, quando ſcilicet, præter læſionem, allegatur cauſa probabilis, ob quam Judex ex officio ſuccurrere debeat læſo, eúmque reſtituere, ſive ob imbecillitatem ætatis, ſive ob favorem publicum Eccleſiæ, ſive propter abſentiam, aut ignorantiam probabilem, vel aliam ſimilem cauſam; quia reſtitutio in integrum, partim nititur juſtitiâ, partim annexam habet gratiam. Tertiò ſtrictè accipitur ſupplicatio, per quam, allegatâ læſione, ſive gravamine, petitur, ut ſententia lata contra ſupplicantem retractetur, ex mera gratia, & benignitate Principis; quia ordinarium appellationis remedium contra illum non competit, cùm à ſententia ſupremi Principis non poſſit appellari; ideóque æquum videtur, ut extraordinariè ei ſuccurratur per ſupplicationem. *Abb. in cit. cap. Ex litteris; n. 6. & in cap. ſeq. num. 17. Marant. de ord. judic. p. 6. tit. de appell. num. 13.* Talis autem ſupplicatio non poteſt fieri ad Judicem inferiorem; quia nemo, niſi ſolus Princeps, poteſt ſententiam Judicis, per quam Jus quæſitum eſt parti, reſcindere, illúdque ei auferre, prætetquam in caſibus Jure conceſſis. At verò ſupplicatio latè ſumpta, non ſolùm poteſt dirigi ad ſupremum Principem, ſed etiam ad inferiorem Judicem; quia per illam imploratur Judicis officium, quod ipſe, cum cauſæ cognitione, impertiri debet petenti. *Laym. in cit. cap. Ex litteris; n. 5.* de hac re aliquid etiam dictum fuit ſuprà *lib. 1. tit. 41. num. 31. & 32.*

VII. Aſſertio 2. Supplicatio ſtrictè ſumpta differt ab appellatione, inprimis in eo, quòd hæc (ſicut & ſupplicatio latè accepta) ſuſpendit ſententiæ executionem, non item ſupplicatio ſtrictè ſumpta: ſed cautio præſtari debet ab eo, pro quo lata eſt ſententia de reſtitutione facienda, ſi ſupplicans cauſam obtinebit, juxta *Auth. Quæ ſupplicatio. C. de precib. Imper. offerend. Abb. in cap. Suſcitata; n. 10. de in integr. reſtit.* ubi etiã rationem diverſitatis dat; quia ſupplicatio, cùm admittatur ex mera gratia Principis, non debet impedire executionem ſententiæ: appellatio verò nititur juſtitiâ; ideóque per illam impeditur executio ſententiæ. Secundò differunt; quia appellatio debet fieri intra decem dies, ſupplicatio autem poteſt inſtitui uſque ad biennium, ita tamen, ut, ſi non infra decem dies, poſt latam ſententiam, ſed infra duos annos ſupplicatio fiat, ſententia executioni mandetur, etiam ſine præſtita ſatisdatione. *cit. Auth. Quæ ſupplicatio. Abb. in cit. cap. Ex litteris; num. 12. Marant. cit. loc. num. 15.* Tertiò. Appellatio fit ad alium Judicem Superiorem: ſupplicatio verò plerumque ad eundem Judicem, qui ſententiam tulit. *cit. Auth. Quæ ſupplicatio; & ibi Gloſ. V. Præfectis. Marant. cit. loc. num. 17.* Quartò. Appellatio eſt remedium ordinarium, & fundatur in juſtitia; eſt enim ſpecies quædam defenſionis: ſupplicatio verò ſtrictè ſumpta eſt remedium extraordinarium, & conceditur ex mera gratia Principis. *Marant. cit. loc. n. 18.*

Quintò. Appellari poteſt, etiam lite pendente, à quocunque gravamine, ante ſententiam definitivam; non autem licet ante illam ſupplicare, niſi in certis cauſis. *l. 2. C. Ut lite pendente &c. Marant. cit. loc. num. 20.* Sextò. Etſi permiſſum ſit bis appellare à ſententia lata contra victum, non tamen ſupplicare ſuper eadem cauſa, niſi ſemel. *l. Siquis; 5. C. de prec. Imper. offer. Marant. cit. loc. num. 21.* qui plures differentias adfert inter appellationem, & ſupplicationem.

Porrò utriuſque, tam appellationis, quàm ſupplicationis admiſſio eò tendit, ut cauſæ audientia de novo concedatur, ad hoc, ut appareat, num ſententia priùs lata reſcindenda, an verò confirmanda ſit; prout habetur in *cit. cap. Ex litteris; in fine.* Id verò intelligendum eſt de ijs caſibus, quibus ſententia ipſo Jure eſt valida: nam, ſi condemnatus, eam nullam eſſe, probare velit; quia v. g. Ordo judiciarius non eſt ſervatus, *l. Prolatam; 4. C. de ſentent. & interl. jud.* tunc actionem contra Judicem inſtituere poterit, nec neceſſarium erit extraordinarium ſupplicationis remedium; quia hoc tendit ad reſcindendam ſententiam, causâ tamen priùs cognitâ, ſicut & appellatio. *Laym. in cit. cap. Ex litteris; n. 5.*

VIII. Illud hîc addendum, ſupplicationi affine eſſe beneficium reviſionis, quod ad exemplum ſupplicationis introductum eſt poſterioribus Conſtitutionibus Imperij: nam, cùm à ſententiis Cameræ Imperialis, velut à Prætorio Principis, appellare non liceat, permiſſum eſt ei, qui ſe gravatum putat, petere acta Judicij revideri, id eſt, recognoſci à Reviſoribus Cameræ, & retractari ſententiam, ſi actis conformis non ſit: qui ordinariam Juriſdictionem habent acceptam à lege Imperii Cæſaria, & communi Statuum placito. *Gail lib. 1. obſ. 153. n. 1. & obſ. 154. num. 1.* Differt autem reviſio à ſupplicatione, quòd hæc executionem ſententiæ non impediat, ſeu ſuſpendat, ſicut ea ſuſpenditur per reviſionem, donec causâ cognitâ conſtare poſſit, num ſententia reſcindenda, confirmanda, vel reformanda ſit. *Gail cit. obſ. 154. n. 3. & 4.*

SECTIO II.

DE IIS QUI APPELLARE poſſunt.

§. I.

Quibusnam in genere appellare permiſſum ſit?

IX. Aſſertio prima. Appellare poteſt, non ſolùm is, contra quem ſenteotia lata eſt, ſed etiam quilibet alius, cuius intereſt, ex aliqua cauſa, non fuiſſe ita judicatum, ſeu cui ex ſenteotia præjudicium, vel damnum provenire poſſet, tametſi ſententia contra alium lata ſit, & ipſe in Judicio non intervenerit. *c. Non ſolent*; 30. *cauſ. 2. q. 6. l. 1. ff. De appell. recip. l. Ab executore* 34. §. *Alio condemnato*; *& l. à ſententia*; 5. *in princ. ff. h. t.* ſic fideiuſſores pro eo, pro quo intervenerunt, appellare poſſunt à ſententia, contra Principalem lata. *Gl. ibid. V. Pro eo; junct. Gl. margin.* Idque ſumitur etiam ex *c. Cùm ſuper*; 17. *tit. præc.* ubi tertius, nempe Epiſcopus quidam, ad appellandum admiſſus fuit à ſententia lata contra Monaſterium, quod ipſi ſubiectum aſſerebatur; quia ſe gravatum exiſtimabat; idque etiam conſtat ex *c. Inter*; 16. *de elect.* ubi dicitur, appellationem ei conceſſam non eſſe, cuius non intereſt: ex quo per contrarium ſenſum colligitur, ſi alicuius interſit, appellationem ipſi concedi. Imò eſt unus caſus ſpecialis, in quo cuilibet etiam extraneo, ſine ullo mandato, appellare liceet, quamvis eius non interſit, ſi videlicet aliquis ad ſupplicium ducatur, quem alius innocentem oſtendere velit; ideóque, differendum eſſe Judicium, dicat, tametſi condemnatus ad mortem ſit invitus, & mori malit, & ſive appellans ſit neceſſarius, ſeu conjunctus condemnati, ſive non; ut conſtat ex *l. Non tantùm*; 6. *ff. h. t.*

X. Aſſertio ſecunda. Licitum eſt appellare, non tantùm, ſi alicuius interſit ſuo nomine, ſed etiam, ſi alieno; ut, ſi quis alicuius procurator ſit conſtitutus, vel alienum negotium gerat, modò dominus mox id ratum habeat. *cit. c. Non ſolent*; *junct. Gl. V. Mox*; *& l. 1. ff. De appell. recip.* Similiter tutores, & curatores appellare, & appellationem proſequi tenentur, nomine pupillorum, vel minorum. *l. Tutor*; 27. *ff. h. t. l. 2. ff. Si tutor, vel curator appella. Durand. in ſpec. lib. 2. part. 3. tit. de appell.* §. 1. *n.* 3. Item affectionis, ac neceſſitudinis cauſâ, non ſolùm pater, ſed etiam mater pro filio, cuius cauſa deſerta eſt, appellare poteſt. *cit. c. Non ſolent. & l. 1.* §. 1. *ff. De appell. recip.* Viciſſim autem, & filiusfamilias, ſi pater eius ſuccubuit, agens de peculio profectitio, vel adventitio, nomine illius appellare poteſt, etiam ſine mandato, *l. Ex conſenſu*; 23. §. *Filiusfam. junct. Gl. V. Non niſi patris. ff. h. t.* ſed, & quilibet dominus ſicut agere, ita & appellare poteſt, nomine ſuorum ſubditorum, etiam abſque mandato, quorum cauſa ipſum quoque concernit. *Durand. c. l. n. 15. Gail. lib. 1. obſ. 25. n. 7.* Item Dominus appellare poteſt, nomine ſervi ſui, qui perſonam ſtandi in Judicio legitimam non habet: ſi tamen ſervus criminaliter fuit condemnatus, & nec dominus, nec alius, loco domini, à ſententia appellavit, ipſi ſervo, qui ſententiam triſtem paſſus eſt, appellationis auxilium adverſus ſententiam implorandi denegatur. *l. Servi*; 15. *ff. h. t. Hoſtienſ. in ſumm. n. 3. in rubr. de appell.* Denique ob eandem rationem Clericus, & Monachus in cauſa Eccleſiæ ſuæ, vel Monaſterii appellare poteſt, ſi Eccleſia gravetur; quia eius quodammodo intereſt, cùm ſit membrum Eccleſiæ. *Laym. in cit. c. Cùm inter*; *de elect. n. 2.*

XI. Aſſertio tertia. Interdum etiam utraque pars litigantium appellare poteſt à ſententia lata, quatenus ea ipſis contraria eſt: nam ſententia Judicis plures articulos continere poteſt, in quorum uno pars, v. g. accuſata, ſeu Reus condemnetur, in altera verò abſolvatur; tunc enim utraque pars appellare poteſt à ſententia, quatenus ſibi adverſatur; ut docet *Gl. in c. Significaverunt*; 11. *V. Abſolvit*; *ſupr. de except. & Abb. ibid. n. 7.* ut ſi v. g. Actor petebat, partem adverſam ad expenſas litis condemnari, ab eaque petitione repulſam tulit; cùm tamen in cauſa principali obtinuerit: tunc enim etiam victor in cauſa principali appellare poteſt, ratione expenſarum ſibi negatarum. Verumtamen ad hoc, ut victor (ſi victus non appellet) propter expenſas appellare poſſit, neceſſe eſt, ut eas petiverit; quia appellationi locus non eſt, ſi Judex aliquid intermittat, quod parte non petente, ex officio agere poſſet, vel deberet; ut docet *Abb. in cit. c. Significaverunt*; *n.* 10. v. g. ſi excommunicatum Actorem ex officio non repellat; quia Judex non tenetur impendere officium ſuum in commodum privati, ſi ab eo id non imploretur: quare etiam in hoc caſu, licèt Judex ex officio partem victam ad expenſas condemnare poſſit, ac quandoque debeat. *Auth. de Iudicib.* §. *Oportet*; *collat. 6. c. Calumniam*; 4. *de pœnis*; non tamen concedenda eſt appellatio, ſi pars expenſas litis non petivit, ſaltem generatim, petendo in libello; ut omni meliore modo juſtitia ſibi adminiſtretur; ſic enim pars Judicis officium implorâſſe cenſetur, tam ſuper principali, quàm ſuper acceſſoriis. *Gail. l. 1. obſ. 151. n. 21.* Dixi ſuprà: ſi victus non appellet: nam appellante victo ſimpliciter à ſententia, poteſt victor conſequi expenſas per appellationem adverſarii, quæ ſuſpendit totam ſententiam, licèt contineat plures articulos: ac proinde, cùm poſſit conſequi ſuum intentum, etiamſi ipſe non appellet, non debet appellare dehoneſtando Judicem. *Abb. c. l. n. 7. & 8.* Deinde, licèt victor non poſſit appellare; quia Judex omiſit condemnare victum in expenſas, ſi eas non petiit, ut dictum: probabilius tamen eſt, quòd poſſit eas petere in cauſa appellationis, etiamſi non petierit in cauſa principali, ſive in prima inſtantia; quia iſtud capitulum, ſive articulus expenſarum non eſt omnino novus, ſed pendet ex veteri, cùm ſit acceſſorium quid ad cauſam principalem; ut docet *Alex. de Nevo in cit. c. Significaverunt*; *n. 19. & 20. contra Abbat. ibid. n.* 10.

Verumtamen in quibusdam Tribunalibus conſuetudo viget; ut ſumptus litis, quos victor fecit parti adverſæ, remittantur, niſi appareat, vel præſumptio ſit, quòd per calumnias, vel ſciens, cauſam injuſtam ſe habere, in Judicio contenderit, aut malitiosè cauſam protraxerit. Id verò communi Jure receptum, & æquum eſt; ut pars victa non condemnetur ad expenſas; ſi litigavit in Judicio, ex pro-

babili ratione, videlicet ex errore facti, aut dubii juris; ut colligitur ex *l. Qui ſolidum*; 78. §. *Nec aliud. ff. De legat.* 2. de quo videri poteſt *Gl. in c. Finem* 5. *V. Expenſas de dolo, & contum.*

§. II.

An in cauſa pluribus communi unus tantùm appellare poſſit, ſine ceteris?

» XII. Aſſertio prima. Si in cauſa communi pluribus, omnes unâ eâdemque ſententiâ ſint condemnati, & unus ſolus appellet, alterâ, vel aliis non appellantibus, & in cauſa appellationis vincat; tum huius victoria etiam aliis prodeſt, ſi communi jure juventur, & idem negotium, eadémque defenſionis cauſa exiſtat; prout ſtatutum habetur in c. *Una*; 72. *h. t. & in l.* 1. *&* 2. *C. Si unus ex plurib. appellav.*

XIII. Quod ut intelligatur, notandum eſt, ad hoc, ut ſententia lata in favorem unius, etiam proſit alteri, plura requiruntur; ut notat *Abb. hîc n.* 2. *& ſeqq.* Primò, ut ſint correi, ſive in eadem cauſa per eandem ſententiam condemnati: alioqui enim regulariter ſententia lata pro uno, vel contra unum, non prodeſt, vel nocet alteri, pro quo, vel contra quem lata eſt: nam res inter alios acta in Judicio aliis nocere, vel prodeſſe non debet. *c. Inter dilector*; 6. *de fide inſtrum. & tot. tit. C. Res inter alios acta &c.* Quòd ſi tamen plures pluribus quidem ſententiis fuerint condemnati, ſed eadem probatio producta ſit contra unumquemque illorum; tunc etiam appellatio unius prodeſt alteri, juxta *l. Si qui ſeparatim*; 10. *& ibi Bart. n.* 1. *ff. h. t.*

Secundò, requiritur, ut ſententia lata ſit pro uno, vel contra unum in cauſa appellationis: nam quoad hoc diſcrimen eſt inter ſententiam latam in prima inſtantia, ſeu cauſa principali, & latam in ſecunda, ſeu cauſa appellationis, quòd prior pro uno lata regulariter non extenditur ad alterum, neque ipſi prodeſt, vel obeſt, etſi utriusque eadem ſit cauſa; quia v. g. uterque eodem modo contraxit, vel fideiuſſit, niſi res, circa quam utriusque cauſa verſatur, ſit incorporalis, & indiviſibilis, v. g. communis ſervitus: tunc enim ſententia, etiam primæ inſtantiæ, lata in favorem unius prodeſt alteri idem jus in re illa habenti, licèt non fuerit in Judicio. *l. Loci*; 4. §. *Si fundus. ff. Si ſervit. vindic. ubi Gl. margin. lit. b.* ait, quòd ſententia lata in confeſſoria pro uno, etiam proſit aliis vicinis idem jus habentibus, v. g. quòd per fundum ire, vel currus agere poſſint: ſunt enim ſervitutes individuæ: ſecus eſt, ſi ſententia in prima inſtantia lata ſit de re diviſibili: tunc enim non prodeſt alteri, pro quo lata non fuit, & qui non fuit in Judicio. At verò ſententia appellationis pro uno lata prodeſt etiam aliis omnibus correis, ſi in eadem cauſa per eandem ſententiam condemnati fuerunt; quia etiam ſententia Judicis eſt incorporale quid, & indiviſibile, ita, ut non poſſit eſſe partim vera, partim falſa, aut partim juſta, & valida, partim injuſta, & invalida: cùm igitur ſententia appellationis verſetur circa ſententiam latam in prima inſtantia, ſeu cauſa principali tanquam objectum ſuum, de cuius validitate, vel invaliditate diſputatur; ideo ſententia appellationis lata pro uno, etiam aliis correis, ſive per eandem ſententiam priorem in eadem cauſa condemnatis prodeſt. *Abb. hîc n.* 3.

Tertiò, requiritur, ut correi, ſive per eandem ſententiam condemnati communi jure juventur: nam, ſi unus contra ſententiam priùs latam juvetur jure ſpeciali, v. g. per reſtitutionem in integrum, favore ætatis; quia pupillus, vel minor eſt; vel favore Eccleſiæ, tunc victoria alteri non prodeſt; quia privilegium, ſeu beneficium perſonale non communicatur alteri, ſed ſequitur perſonam, juxta *reg. jur.* 7. *in* 6. præterquam; ſi agatur de re incorporali, & indiviſibili, v. g. jure paſcendi, quod commune eſt pupillo, vel minori natu, & majori: tunc enim, ſi minor contra ſententiam latam poſt decendium reſtituatur in integrum, etiam alteri majori hoc beneficium per accidens, & concomitanter proderit; quia aliàs ipſi minori favor ille ſpecialis non prodeſſet. *arg. l. Si communem*; 10 *& ibi Gl. V. Et ego. ff. Quemad. ſervit. amitt. junct. Gl. margin. lit. b. & lit. c.* ubi ait, quòd privilegium pupilli, vel unius conſortis in re indiviſibili proſit alii conſorti etiam majori, & quòd quis per ſocium privilegiatum poſſit obtinere, quod per ſe non poteſt. *Abb. hîc n* 4. conſentit *Gl. in l. unic. C. Si in comm. eadémque cauſa &c.* ubi *V. Patrocinari*; ait: Si plures tranſigunt de re dividua vindicanda, & unus ob ætatem reſtituatur, tanquam læſus; ut poſſit vindicare fundum pro parte dividua, quæ ei competebat, id alteri v. g. majori 25. annis prodeſſe non poteſt, juxta *cit. l. unic.* ſecus eſt, ſi tranſactum ſit ſuper re, ſeu jure individuo, v. g. ſervitute itineris: omnes enim ſervitutes ſunt individuæ, præter uſumfructum. *Gl. cit.*

XIV. Quartò, requiritur, ut ſit idem negotium: ſecus, ſi ſit diverſum; ut, ſi v. g. plures tutores ſint condemnati, ob diverſa negotia ab ipſis geſta: tunc enim uno appellante, & vincente, id non prodeſt alteri; quia ob diverſitatem cauſæ non poſſunt cenſeri una ſententia condemnati. *arg. l. Etiam* 29. §. 1. *ff. De minor. Abb. hic n.* 4.

Quintò, requiritur, ut ſit eadem defenſionis cauſa; ut, ſi v. g. plures fideiuſſores unius debitoris ſint condemnati ad ſolvendum, priusquam conveniretur debitor principalis; & unus appellet, & vincat in cauſa appellationis, ea ſententia proderit etiam aliis confideiuſſoribus; quia eſt eadem omnium cauſa defenſionis. *Abb. hic n.* 4. ſecus, ſi ea diverſa ſit; ut, ſi ex duobus contutoribus unus geſſit tutelam, alter non geſſit, & prior appellavit, atque obtinuit in cauſa appellationis; tum ea non proderit alteri non gerenti adminiſtrationem, vel diverſam gerenti. *l. Si qui*; 10. §. *fin. & ibi Gl. V. Obtinere. ff. h. t. Gl. in cit. c. pen. V. Eadem cauſa*; *h. t.*

Sextò, requiritur, ut alter ex correis, qui non appellavit, ſententiam primæ inſtantiæ expreſsè, vel etiam tacitè non approbaverit: nam, ſi ignoravit, correum appellâſſe, & tacuit, videtur ſententiam primam approbâſſe, quantum in ſe eſt, & ſic poſt lapſum decendii illa tranſivit in rem judicatam, nec appellatio ſocii ampliùs ipſi proderit: ſecus, ſi ſcivit, ſocium appellâſſe: tunc enim cenſetur ipſius ap-

pellatio,

pellationem etiam quoad ſe approbâſſe, nec poteſt dici, ipſum tacitè ratificâſſe priorem ſententiam, non appellando; quia ſciebat ſe tutum appellatione alterius ex juris diſpoſitione, & illam ſibi quoque prodeſſe; ut tradit. *Abb. in cit. c. pen. n. 4. h. t.*

XV. Aſſertio ſecunda. Etſi in ſuprà dictis caſibus ſententia lata in favorem unius profit etiam alteri correo, non tamen vice versâ, ſententia lata contra unum ſemper nocet alteri correo quoad condemnationem; ut conſtat ex *c. Interrogatum; 24. & ibi Gl. V. Profitetur; cauſ. 2. q. 5. & ſumitur ex c. Significâſti; 5. de adulter.* nam, ſi mulier v. g. confeſſa ſit in Judicio, ſe adulterium cum Titio commiſiſſe; ideóque condemnata ſit, id non ſufficit ad condemnandum quoque Titium; prout etiam patet ex *l. Denunciâſſe; 17. §. Quæritur; ff. Ad leg. Jul. de adulter.* ubi habetur, quòd, ſi adulter per ſententiam abſolutus ſit, mulier per eum vincet, nec ultra accuſari poteſt: ſi condemnatus fuerit, mulier non ideo eſt condemnata: & ſic ſententia abſolutoria lata pro uno prodeſt etiam correo, non autem condemnatoria unius obeſt alteri correo. Ratio eſt; quia fieri poteſt: ut unus ex correis ex metu, vel errore ſit confeſſus, vel per falſos teſtes convictus; vel ſaltem alteri non debet auferri neceſſaria defenſio.

§. III.

De aliis nonnullis in ſpecie, de quibus dubium eſſe poterat, an appellare poſſint?

XVI. Aſſertio prima. Qui juravit, ſe pariturum mandatis Eccleſiæ, poteſt, non obſtante tali juramento, à ſententia, aut præcepto, quo ſe injuſtè gravari putat, appellare; prout ſumitur ex *c. Ad hæc; 20. h. t.* ubi ſtatuitur: Si quidam jurent, quòd Eccleſiæ Judicio, ſeu mandatis ſtare velint (quia v. g. excommunicati fuerant) & poſtea appellent, hoc caſu, compelli debent; ut vel juramentum ſervent (parendo mandatis Eccleſiæ) vel intra XL. dies, poſt appellationem interpoſitam, iter arripiant ad ipſam proſequendam. Ubi tamen *Gl. V. Infra; 40. dies;* ait, Judicem non arctari ad hunc terminum, niſi ſecundùm quod ipſi viſum fuerit, juxta *c. Perſonas; 4. h. t.* nam, quando conſtat, appellationem repugnare juramento, ea in dubio admitti debet, ſi appellans ſe injuſtè gravatum aſſerat, & ideo alternativè dicitur in hoc c. ut vel juramentum ſervent, vel appellationem proſequantur; ut notat *Abb. hîc n. 3.* & tradit quoque *Gl. in c. Prout; 4. V. Cautionem; de dolo, & contum. & Gl. in c. Quod bene; 6. cauſ. 6. q. 4. V. Definitum eſt;* ubi ait, quòd is, qui juravit ſtare, vel parêre ſententiæ Judicis, vel mandato alicuius, poſſit nihilominus appellare. Ratio eſt; quia juramentum generaliter præſtitum, interpretari oportet, ſecundùm limites juris, aut juſtitiæ, neque ultra eſt extendendum; ut in propoſito, quòd jurans intenderit ſe obligare ad parendum ſententiæ, vel mandatis Eccleſiæ, ſi ea juſta ſint, vel quatenus jura exigunt. *Laym. l. 4. tract. 3. c. 9. n. 2.* cùm itaque parti litiganti ex juſta cauſa de jure communi appellare conceſſum ſit; ideo juramentum talem conditionem, & interpretationem recipit, quòd jurans obtemperare Judici velit, quatenus de Jure obligatur, & niſi indebitè gravet. *Abb. hîc n. 5.*

XVII. Extenditur autem prædicta aſſertio, quòd, licèt quis jurârit, ſe ſtaturum ſententiâ Judicis, quomodocunque, aut qualiscunque lata fuerit, nihilominus appellare ab ea poſſit, ex juſta cauſa; quia, ubi requiritur ſpecialis expreſſio, ibi non ſufficiunt verba generalia, etiamſi prædicto modo geminata ſint; ut docet *Petr. Ancharan. in c. 2. de præb. in 6. not. 3. & Franc. ibid. n. 3.* ubi dicunt: Si Papa alicui Epiſcopo det facultatem conferendi beneficia Clericorum ſuæ Diœceſis vacantia, aut in poſterum vacatura, quomodocunque, & qualiacunque; non tamen poſſit, vi talis conceſſionis, conferre beneficia vacantia in Curia Romana; quia de his fieri debet ſpecialis, & expreſſa mentio: at verò non cenſetur etiam renunciatum appellationi, niſi id ſpecialiter fuerit expreſſum, juxta *l. fin. §. ult. C. De temp. appell. & ibi DD. Barb. in Collectan. in cit. c. Ad hæc n. 4.* quamvis contrarium poſt Baldum teneat *Alex. de Nevo ibid. n. 11. & 12.* ſaltem tunc, quando verba illa geminata, ſi non importarent renunciationem appellationis, nihil omnino operarentur, & eſſent ſuperflua.

XVIII. Verùm huic doctrinæ è diametro adverſari videtur *text. in c. Quæſtioni; 21. h. t.* ubi talis caſus proponitur: Aliquis ob delictum (v. g. ob Clerici percuſſionem; vel, quia alienam uxorem detinebat, ut notat *Gl. hîc V. Deferendum*) excommunicationem incurrit (ſive à jure, ſive ab homine latam) ſed poſtea, priusquam abſolveretur, juravit, ſicut moris eſt, ſe mandatis Eccleſiæ pariturum. Verùm, antequam mandatum acciperet, vel poſt ſuſceptum mandatum, ſubterfugii causâ appellavit. Unde quæſitum fuit, num appellationi eius eſſet deferendum, ſeu illa admittenda? Reſpondit Papa Alexander III. non eſſe deferendum appellationi, quæ juramento eius deroget, ſeu præjudicet; ſed in eandem, à qua abſolutus fuit, excommunicationem eſſe reducendum, nec ab illa iterum abſolvendum, niſi priùs mandatum Eccleſiæ ſuſceperit, & illud, quatenus ipſi poſſibile, fuerit executus.

XIX. Hinc colligitur primò diſcrimen inter deciſionem huius, & præcedentis c. nam in priore c. admiſſa fuit appellatio; quia facta fuit, ex juſta cauſa, videlicet à gravamine injuſtæ ſententiæ: neque ea erat contra juramentum appellantis; quippe quod ſe tantùm extendebat ad ſententias, & mandata juſta. At verò in caſu poſterioris c. appellatio repugnat juramento priùs præſtito; quia abſolutus ab excommunicatione, priusquam reciperet mandatum Eccleſiæ, vel poſt illud ſuſceptum, contra illud frivolè, & ſubterfugii causâ appellavit, & ſic, ceſſante juſto gravamine, non potuit habere locum appellatio, quæ, cùm ſit inducta in præſidium innocentiæ, non debet fieri præſidium perjurii, & iniquitatis. *c. Præterea; 22. h. t. Gl. in cit. c. Quæſtioni. V. Deferendum; & Abb. ibid. num. 5.*

Colligitur ſecundò. Si quis ob delictum fuit excommunicatus, ſed poſtea juravit, ſe pariturum mandatis Eccleſiæ; ideóque ab ea abſolutus, nihilominus tamen contumaciter parêre nolit, tum reincidit

cidit in priorem excommunicationem, non quidem ipſo jure, ſeu facto, ſed per ſententiam Judicis in illam reduci debet, niſi jure ſtatutum ſit; ut contumaciter non parens in eandem ſententiam ipſo jure reincidat: ut in *cit. c. Eos*; 22. *de ſent. excom. in 6. Abb. hic n.* 3.

XX. Aſſertio ſecunda. Licitè appellat Reus, ſi non audiatur excipiens in Judicio, procuratorem Actoris non habere mandatum ſufficiens, vel, quòd ipſe priùs fuerit conventus coram alio Judice, cui cauſa commiſſa fuit per litteras Papæ, vel alterius Principis, de quibus ſecundæ litteræ poſteriùs impetratæ non faciunt mentionem; prout ſtatutum habetur in *c. Significavit*; 48. *h. t.* Nam, cùm Presbyter B. electus fuiſſet in Rectorem, ſeu Magiſtrum Hoſpitalis Eboracenſis, eum Archiepiſcopus eiusdem Eccleſiæ confirmavit, & inſtituit; quia id jus ſibi competere, aſſerebat: ſed poſtea Decanus, & Capitulum Cathedrale ſe opponentes; quia, dicebant, inſtitutionem eiusdem ad ipſos pertinere; impetrârunt litteras à Papa ad Judices delegatos, coram quibus Magiſter Hoſpitalis excepit, & objecit, procuratorem, ſeu Actorem Capituli, vigore illarum litterarum, admittendum non eſſe: tum quia illæ obſignatæ erant eo ſigillo, quo Capitulum uti ſolebat ad citationes tantùm; cùm tamen ad inſtrumenta, & alias litteras aliud ſigillum adhiberet: tum quòd ipſe Magiſter hoſpitalis jam antè per alias litteras ad alios Judices fuerit citatus; ideóque per poſteriores, in quibus nulla fit mentio priorum, conveniri non poſſit. Verùm, cùm Judices has exceptiones non admitterent, ipſe ad Papam Innocentium appellavit. Quare is mandat aliis à ſe delegatis; ut, ſi ipſis conſtiterit, ob cauſas prædictas, vel unam illarum, appellatum fuiſſe, in irritum revocent, quidquid poſt appellationem factum: & citatis partibus, in cauſa procedant. *Gl. fin. hic.*

XXI. Hinc colligitur primò. Ut ſigillum plenam probationem faciat, debet ad illum uſum adhiberi, & produci, ad quem eſt deſtinatum: alioquin, ſi ad alium uſum adhibeatur, quàm ſoleat adhiberi, non cenſetur authenticum, nec certam fidem meretur; ut in caſu huius c. contra procuratorem Capituli fuit exceptum, quòd habeat tantùm mandatum ad citandum, non ad agendum; quia litteræ procuratoriæ erant ſolùm obſignatæ ſigillo adhiberi ſolito ad citationes, non ad alios actus; quia in his attendi debet ad conſuetudinem mittentis, vel mandantis. *Abb. hic n.* 7. ex quo infert: ſi dominus famulo ſuo annulum tradere ſoleat; ut ipſi fides habeatur, ſi illum exhibeat, & petat rem aliquam ad dominum deferendam; tum ipſi tutè credi poteſt, niſi præſumptio ſit in contrarium; ut in rebus gravis momenti: vel probabilis ſuſpicio ſit, famulum annulum ſubtraxiſſe.

Colligitur ſecundò. Si quis ſit conventus in Judicio, vigore priorum litterarum, quæ impetratæ ſunt ad Judices delegatos, non poteſt poſtea conveniri per poſteriores litteras, in quibus non fit mentio priorum; quia hæ cenſentur ſubreptitiè impetratæ, &c. ſi Reus conventus contra has excipiat, & Judex eum non admittat, poteſt ab iſto tanquam gravatus appellare; ut patet ex hoc c.

Colligitur tertiò. Si quis appellet ex pluribus cauſis copulativè propoſitis in libello, quarum quælibet per ſe ſufficit ad appellandum, non tenetur omnes probare; ſed ſatis eſt, ſi vel unam, ſeu aliquam probet. *Gl. hic V. Aliquam*; & *Abb. n.* 5.

XXII. Aſſertio tertia. Si reus conventus actione reali petat, rem petitam in libello ab Actore declarari, ſeu obſignari, & non audiatur à Judice, licitè appellat; quia indebitè gravatur, & omnia, quæ poſt appellationem attentata ſunt, revocanda ſunt; prout ſumitur ex *c. Significantibus*; 49. *h. t.* quod de verbo ad verbum conſonat cum *c.* 2. *de libell. oblat.* & ſuprà explicatum eſt *tit.* 3. *n.* 10. Porrò non ſuperfluè hoc loco repetitur iſtud c. quia hîc ponitur in ordine ad alium effectum, quàm ibi: nam in *cit. tit. de libell. oblat.* ponitur ad oſtendendum, rem, quæ in libello petitur, ita clarè in eo exprimendam eſſe, ut omnis ambiguitas ceſſet: hîc verò idem c. denuo ponitur, ad oſtendendum, quòd, ſi à Judice petatur, ut libellum declaret, & is id non faciat, licitè ab eo appellari poſſit. *Abb. hîc.*

XXIII. Aſſertio quarta. Si is, qui deſiit eſſe tutor, vel etiam, ſi mater deſiit eſſe tutrix filiorum, nomine pupilli, vel pupillorum in Judicio conveniatur, cùm invitus, vel invita conveniri non poſſit, licitè poteſt appellare; ut conſtat ex *c. Ex parte*; 67. *h. t.* ubi habetur, quòd nobilis mulier de Hellebron nomine filiorum ſuorum, litteras à Papa Gregorio IX. impetravit contra Dominum de Coleſtro in controverſia, quæ erat ſuper quibusdam fundis cum filiis eiusdem dominæ, ad Judices delegatos, coram quibus ipſa excepit, quòd filii ſub poteſtate, & tutelâ ipſius eſſe deſierint, poſtquam ipſa ad ſecundas nuptias tranſivit; ideóque ſuper hac cauſa pro filiis reſpondere non teneatur, cùm ipſorum tutrix eſſe deſierit. Verùm, quia Judices exceptione hac non admiſsâ, nihilominus eam ad reſpondendum compellerent, ipſa ſentiens, ſe gravari, ad Pontificem appellavit: qui mandavit aliis Judicibus; ut, ſi ita eſſe cognoverint, in irritum revocent, quidquid poſt appellationem attentatum repererint, & audiant poſtmodum hinc inde propoſita.

XXIV. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Pupillus eſt ſub poteſtate tutoris, ut perſonam ipſius gubernet; ut patet ex definitione tutelæ, quæ eſt vis, ac poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, Jure civili data, ac permiſſa. §. 1. *Inſtit. de tutel.* & *l.* 1. *ff. eod.* Aliud eſt de curatore, qui principaliter datur bonis, non perſonæ; ideóque minorem non habet in poteſtate. *l.* 8. *C. De nuptiis. Abb. hic not.* 1. quamvis aliquam etiam curam perſonæ minoris habeat ſaltem ſecundariò. *Gl. fin. in §. Certæ Inſtit. qui teſtam. tut. dari poſſ.*

Notandum ſecundò. Tutor, finitâ tutelâ, non poteſt ampliùs conveniri, nomine pupillorum, ſuper cauſis, ſeu litibus de novo inchoandis, ſeu poſtea ortis: ſin autem cœptâ, & pendente adhuc lite; tutela finiatur; tunc tutor litem proſequi debet, niſi adminiſtratio in curatorem ſit translata, poſt pupilli pubertatem. *l. unic. junct. Gl. V. Cauſarum. C. Ut cauſæ poſt pubertat. tut. &c. Abb. hic not.* 3.

Notandum

Notandum tertiò. Mater, ſi velit, poteſt eſſe tutrix liberorum, poſt mortem patris ipſorum, ſicut & avia tutrix nepotum, ita, ut alijs legitimis, & dativis tutoribus præferatur, non autem teſtamentarijs, qui à patre in teſtamento dati ſunt: requiritur tamen, ut mater renunciet, etſi ſine juramento, ſecundis nuptijs, & SC. Velleiano; ut habetur in Auth. *Matri, & aviæ; C. Quando mulier tutor. offic. fung. pot.* & omni alij auxilio; ut addit *Gl. ibid. V. Velleiani.* alioqui verò, ſi mater tranſiens ad ſecundas nuptias, non factâ prædictâ renunciatione, adminiſtret tutelam, quidquid agit, invalidum erit; ut docet *Abb. hic num.* 5. quia præſumitur, mulierem non tutè adminiſtraturam tutelam, & bona filiorum diſſipaturam, propter affectum erga ſecundum maritum.

XXV. Notandum quartò. Si mater ad ſecundas nuptias tranſeat, amittit tutelam filiorum; ut conſtat ex *Auth. Sacramentum; C. quando mul. tut. offic. &c. & ex Auth. Vt ſine prohibit. Matres. §. Quia verò multam; collat. 7. & ex hoc c.* Et quidem ipſo jure, ſeu facto, munere tutelæ privatur, etiam ſine Iudicis ſententia; ut colligitur ex *cit. c. Ex parte;* & ubi *Gl. V. Sub poteſtate;* ibi ait: Quàm citò mater convolat ad ſecundum matrimonium, tutela ſoluta eſt, ac ſi mortua eſſet; quia hoc ipſo videtur renunciare tutelæ, cum eo ſtatu ex juris diſpoſitione incompoſſibili. *Sanch. lib. 7. de matrim. diſ.* 88. *num.* 10. Nec obſtat, quòd in *cit. Auth. Sacramentum;* dicitur, *contractis ſecundis nuptijs, expelli eam à tutela convenit,* ſcilicet ope, vel per ſententiam Judicis; quia id intelligi debet de expulſione facti, quaſi ipſo jure eam amittat, *Sanch. c. l.* Porrò amittit mulier tutelam, etiamſi ſecundum matrimonium non ſit conſummatum, ſed ratum tantùm; quia in eo ſuſpicio malæ adminiſtrationis reperitur. *Sanch. c. l. num.* 6. imò etiam per matrimonium invalidum, ſecutâ carnali copulâ; ſaltem in foro externo; quamvis in foro conſcientiæ non perdatur ante Judicis ſententiam, cùm non ſit verum matrimonium. *Sanch. c. l. num.* 7. ſed & probabilius eſt, talem matrem amittere tutelam filiorum etiam teſtamentariam, ſi ſit data in teſtamento patris tutrix; quia textus ſuprà allati generaliter loquuntur, & militat eadem ratio, præſumptio ſcilicet malæ adminiſtrationis. *Sanch. c. l. num.* 8. & alij apud ipſum: non tamen amittit per ſponſalia de futuro; quia in *cit. Auth. Sacramentum;* requiritur, ut ſint contractæ ſecundæ nuptiæ, &, cùm hæc ſit pœna, non debet extendi: accedit, quòd mulier poſſit renunciare ſponſalibus, & ceſſabit ſuſpicio. *Sanch. c. l. n.* 5.

Quod autem dictum eſt, matrem amittere tutelam filiorum per tranſitum ad ſecundas nuptias, id etiam procedit; ſi ſit curatrix filiorum; quia diſpoſitum in uno, habet locum in alio, ubi eſt eadem ratio, vel æquitas. *Gl. in cit. Auth. Matri, & aviæ; V. Tutelam; Abb. hic num.* 10. *Sanch. c. l. num.* 11.

Notandum quintò. Si mater nolit eſſe tutrix filij impuberis, tutorem à Iudice petere debet, infra annum à die mortis paternæ, niſi legitimus tutor adſit, vel, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias: alioquin privabitur ſucceſſione in bonis filij decedentis in impubertate. *l. 2. §. Confeſtim; ff. ad SC. Trebrell. l. 3. junct. Gl. V. Matris; C. eod.* Idémque eſt de quolibet alio, qui ab inteſtato ſuccedit pupillo morienti, infra pubertatem: nam privatur hereditate, ſi intra annum viventi tutorem non petiverit. *l. Sciant;* 10. *C. de legit. hered. Abb. hic. num.* 9.

§. IV.
De ijs, quibus non eſt permiſſum appellare.

XXVI. Appellare inprimis non poteſt is, qui tribus Edictis, vel uno peremptorio, citatus dixit, ſe nolle venire; ideóque ob veram contumaciam condemnatus eſt. *l. Ex conſenſu;* 23. §. *fin.* & ibi *Gl. V. Non rectè provocâſſe; ff. h. t. l. Contumacia;* 53. & ibi *Gl. V. Litis damno; ff. de re judic. Marant. p. 6. de ordine judic. tit. de appell. num.* 273. *& num.* 274. ubi ait, quòd ille dicitur verus contumax in propoſito, qui fuit perſonaliter citatus, vel ad domum; ita tamen, ut poſtea citatio pervenerit ad eius notitiam, & potuit venire in termino, & non venit. *l. 1. C. quor. appell. non recip.*

Secundò. Non poteſt appellare, qui ſententiam contra ſe latam expreſsè, vel tacite, ipſóque facto approbavit; adeóque appellationi expreſsè, vel tacitè exercendo actum in contrarium, renunciavit. *c. Gratum;* 20. & ibi *Gl. fin. de offic. & poteſt. jud. deleg. l. ult.* §. *fin. C. de temp. appell.* de quo plura infrà.

XXVII. Tertiò. Si quis adverſarij ſui legitimæ appellationi non detulit, poſtea admitti non debet, ſi ipſe in eadem cauſa, ſeu negotio appellare velit; ut conſtat ex *c. Conſtitutis;* 23. *h. t.* Nam, cùm vacante » Eccleſiâ Torrellanâ, Canonici ad electionem Epi- » ſcopi conveniſſent, Archidiaconus nominavit C. » contra quem mox ab alijs obiectum fuit, quòd ex- » communicatus eſſet (idem eſſet, ſi ſuſpenſus fuiſ- » ſet; quia ſuſpenſi, & excommunicati, nec eligere, » nec eligi poſſunt. *Gl. hic V. Excommunicationis*) » ideóque appellatum, ne eligeretur: ſed hoc non » obſtante, Archidiaconus, & pauci quidam alij eun- » dem eligere petrexerunt, & ne aliquid contra eam » electionem attentaretur, ad Sedem Apoſtolicam » appellârunt. Nihilominus tamen hac electione non » obſtante, Primicerius, cum reliquis Canonicis, & » Plebanus, cum aſſenſu Clericorum Epiſcopatûs, » vel maioris, & ſanioris eius partis, alium quendam » in Epiſcopum elegerunt. (ex conſuetudine ſcilicet, vel ſpeciali privilegio; quia de jure communi electio Epiſcopi ad ſolos Canonicos ſpectat. *Alex. de Nevo hic num* 7. *&* 8.) Hac controverſiâ delatâ ad Papam Alexandrum III. is reſpondit, ſi Archi- » diaconus, uti narratur, appellationi priùs factæ non » detulit; tum non obſtante eiuſdem appellatione, ele- » ctionem poſtea ex conſenſu maioris partis Cleri » factam, Apoſtolicâ auctoritate, confirmandam eſſe. » Porrò prior illa ſive nominatio, ſive electio ex tribus cauſis irrita fuit; quia poſt extraiudicialem appellationem interpoſitam, & de excommunicato denunciato, & à minore parte eligentium facta fuit: ſed poſterior electio à maiore parte; ideóque prævaluit. Archidiaconus verò appellare non poterat, cùm ipſe appellationi priori factæ non detulerit. *Gl. hic.*

XXVIII. Idem expreſſiùs ſtatutum habetur in *c. An ſit;* 42. *h. t.* ubi talis caſus proponitur: Titius » v. g. cùm adverteret, Caium paratum ad ſe ſpolian- » dum, appellavit, ne quid attentaretur: ſed Caius non » obſtante hac legitimâ appellatione, ipſum ſpoliavit, »

» quare Titius ſpoliatus contra ſpoliatorem Caium » actionem inſtituit, offerens ſe incontinenti probaturum » ſpoliationem, contra quod tamen etiam » Caius appellavit. Ad hoc reſpondit Papa Cæleſtinus » III. hoc caſu, appellationem Caij ſpoliatoris » recipiendam non eſſe, cùm in eo quis puniendus » ſit, in quo deliquit, & qui appellationi alterius » deferre neglexit, beneficio appellationis indignum » ſe reddit. Ratio eſt; quia, quod quiſque juris in alium ſtatuit, convenit, ut & ipſe eodem jure utatur. *l. 1. ff. Quod quiſque juris &c.* neque adiuvatur edicto, qui contemnit edictum: & fruſtra legis implorat auxilium, qui committit in legem. *c. ult. de immunit. Eccleſ. & c. Quia; 14. de uſur. & l. Auxilium; 17. in fine. ff. de minorib. Alex. hîc num. 6.*

XXIX. Ceterùm, quod dictum eſt, cùm quis adverſarij ſui appellationi non detulit, eum audiendum non eſſe, ſi poſtea appellare velit, id limitari debet. Primò, ut ſolùm procedat, ſi quis appellationi legitimè factæ non detulerit; ut colligitur ex *cit. c. Ad ſit;* ibi: *poſt appellationem legitimè interpoſitam*: ſecus, ſi non eſſet legitima, ſed frivola; quia tunc non eſt ei deferendum, & ceſſaret pœna huius c. *Alexand. hîc num. 6.* & poteſt pars altera petere, ut inſtituatur proceſſus ad defendendum jus ſuum, quod indefenſum relinquere non debet, & poſtea, ſi neceſſe ſit, appellare. *Arg. l. Illud; 40. in princ. ff. de petit. hered.*

Limitatur ſecundò, tradita doctrina, ut ſolùm procedat, ſi duæ appellationes interponantur circa eandem cauſam, ſive idem negotium: ſecus, ſi circa diverſa, quæ ordinem, ſeu connexionem inter ſe non habent: nam, etſi hoc caſu, qui poſt appellationem legitimè factam, eâ pendente, quidpiam innovavit, ſeu mutavit, puniendus ſit; quia non detulit appellationi adverſarij: non tamen idcirco prohibetur, quò minùs in alia cauſa legitimè appellare poſſit; & ſufficit, quòd ſemel punitus ſit. *Gl. fin. hic. Arg. c. Dilectis; 55. h. t.* ubi, licèt Decanus non detulerit appellationi legitimæ Epiſcopi, debuit tamen Epiſcopus deferre appellationi Decani ſuper alio articulo interpoſitæ; ideóque excommunicatio per Epiſcopum lata, poſt appellationem Decani ad Sedem Apoſtolicam, non tenuit. *Abb. hîc num. 4. & 5.* Vnde Innocentius in *c. pen. de adulter. num.* 4. ait, quòd illa Regula: Fruſtra auxilium invocat, qui commiſit, ſeu deliquit in legem: tunc locum habet, quando, circa idem adverſùs legem deliquit: ſecus, ſi non circa idem.

XXX. Quartò. Appellare non poteſt confeſſus in Iudicio, propriâ voce, & non per procuratorem, & ſponte, non vi tormentorum, & ſimul convictus clarâ, & non dubiâ ſive plenâ probatione per idoneos teſtes, vel alia argumenta, idque tam in civilibus, quàm in criminalibus cauſis. *l. 2. C. quor. appellat. non recip.* quæ lex etſi loquatur tantùm de quinque criminibus, idem tamen videtur in ceteris, & in cauſis pecuniarijs; ut tradit *Gl. ibid. V. Propria*; eáque lex eſt canonizata in *c. Ei; qui; 41. §. Nullus etiam; cauſ. 2. q. 6.* ac proinde nullum quoad hoc diſcrimen eſt inter Ius Civile, & Canonicum; ut tradit *Abb. in c. Speciali; 61. §. Porrò; num. 5. h. t. Marant. c. l. num. 281. Farinac. in praxi crimin. q. 101. num. 114.* & ratio eſt; quia talis appellatio præſumitur interpoſita ſubterfugij, & calumniæ causâ, *Farinac. ibid. n. 115.* Si verò quis ſit tantùm confeſſus in Iudicio, ſed non convictus, hoc caſu, ſi non revocavit confeſſionem ſuam, & appellat, nullâ expreſſâ causâ rationabili, quæ excuſat confeſſionem factam, talis appellatio habet effectum devolutivum, non autem ſuſpenſivum: hoc eſt, Iudex *à quo* non tenetur quidem deferre huiuſmodi appellationi; tum quia confeſſio judicialis non revocata, vel excuſata inducit notorium, in quo non admittitur appellatio, ut infrà dicetur; tum quia ex Iuris utriuſque diſpoſitione, non auditur quis contra id, quod dilucidè eſt confeſſus. *c. Per tuas; 10. de probat. l. Generaliter; 13. C. de non numer. pecun.* ac proinde Iudex *à quo* ante inhibitionem, poteſt exequi ſententiam à ſe latam: attamen Iudex *ad quem* poteſt admittere appellationem, & Iudici *à quo* inhibere executionem ſententiæ, juxta *c. Romana; 3. §. Si autem; h. t. in 6.* quia appellans poteſt revocare confeſſionem ſuam coram Iudice appellationis, ſi illam non revocavit priùs coram Iudice *à quo*, docendo, ſe per errorem facti eſſe confeſſum in priore Iudicio; ut docet *Gl. in cit. c. 3. V. Vel de quo; & Bart. in cit. l. 2. in fine C. quor. appellat. non recip.* Quòd ſi cauſa inſerta ſit appellationi, allegando errorem confeſſionis; tunc etiam Iudex *à quo* tenetur illi deferre, neque poteſt exequi, etiam ante inhibitionem Judicis ſuperioris; adeóque, ſi cauſa expreſſa fuit, quæ juſtificat appellationem, ea admittenda eſt, & ſuſpendenda executio ſententiæ. *Abb. c. l. Marant. c. l. num. 181. Farin. cit. q. 101. num. 157. & ſeq.* Si quis denique de crimine, vel facto tantùm ſit convictus, ſed non confeſſus, adhuc poteſt appellare, utroque jure, exceptis caſibus, in quibus ſufficit, Reum eſſe convictum propter immanitatem criminis. *cit. l. 2. C. quor. appell. non recip. junct. Gl. V. Propria. Farinac. cit. q. 101. num. 131.*

SECTIO III.

DE SENTENTIIS, VEL ACTIBUS, á quibus appellari poteſt, vel non poteſt.

§. I.

A quibus ſententijs, & in quibus cauſis ſit licitum appellare?

XXXI. Aſſertio 1. Generatim loquendo, appellari poteſt in omni cauſa, & à quacunque ſententia, niſi expreſsè ſit in jure prohibitum; quia appellatio eſt quædam defenſio, quæ nemini facilè denegari debet. *Durand. in ſpec. lib. 2. part. 3. tit. de appell. §. 2. in princ. Marant. de ord. judic. p. 6. in 2. actu princ. tit. de appell. num. 267.* dummodo tamen ſententia ſit valida: nam ab invalida, ſeu notoriè irrita ſententia, cùm ſit ipſo jure nulla, fruſtra appellaretur. *l. 1. & tot. tit. C. Quando provocare non eſt neceſſe. l. Si expreſſim; 19. & l. Ex conſenſu; 23. §. 1. ff. h. t. tot. tit. ff. Quæ ſententiæ ſine appellatione reſcinduntur. Lanfranc. in pract. judic. c. 10. num. 6. Fallent. 14.* & ratio eſt; quia appellatio debet extinguere pronunciatum, ſive

ſive reſcindere ſententiam priùs latam, vel ſuſpendere; id autem, quod nullum eſt, reſcindi, vel ſuſpendi non poteſt: in dubio tamen poteſt nullitas ſententiæ alternativè, vel ſub conditione coniungi cum appellatione, v. g. dico ſententiam nullam, &, ſi qua eſt, appello. *Bart. in cit. l. Si expreſſim; num.* 5. Item poteſt etiam à ſententia nulla appellari, petendo, ut declaretur nulla; ut docet *Innocent. in c. Dilecto;* 63. *num.* 2. *h. t.*

XXXII. Aſſertio 2. Spectato Iure civili non niſi à ſententia definitiva appellari poteſt, non item ab interlocutoria, ſeu, quæ eſt ſuper incidente quæſtione. *l. pen. junct. Gl. V. Diſcuſſore; C. quor. appell. non recip.* niſi in certis caſibus. Veluti Primò, ſi contineat gravamen, quod per ſententiam definitivam, vel appellationem ab ea reparari non poſſit; ut, ſi Iudex pronunciat, aliquem eſſe torquendum, vel incarcerandum, ab iſta interlocutoria poteſt appellari. *l.* 2. *ff. de appellat. recip.* quia tortura ſemel facta per ſententiam definitivam tolli non poteſt, cùm factum infectum fieri nequeat. *Lanfranc. cit. c.* 10. *num.* 61. Secundò. Niſi ſententia interlocutoria habeat vim definitivæ, ut in caſu. *l. Intra;* 39. *ff. de Minorib.* quando autem habeat vim definitivæ, dictum eſt *tit. præced. num.* 2. Tertiò. Niſi poſt ſententiam interlocutoriam, non ſperetur ſecutura ſententia definitiva, ut, ſi Iudex pronunciet, ſe incompetentem eſſe: ab hac enim interlocutoria eius appellari poteſt; quia, ſi exſpectari deberet eius ſententia definitiva, gravamen eſſet irrevocabile. *Abb. in c. Super;* 12. *num.* 3. *h. t. Lanfr. cit. c.* 10. *n.* 68.

XXXIII. At verò de Iure Canonico (quod in Eccleſiaſtico foro ſervatur) appellare licet ab omni ſententia interlocutoria, & quovis gravamine, tam ante, quàm poſt ſententiam definitivam; ut conſtat ex *c. Super eo;* 12. *in princ. h. t.* ubi dicitur: Secun-
» dùm SS. Canones, ante, & poſt litis conteſtatio-
» nem, & in prolatione ſententiæ, & poſt illam, tri-
» buitur facultas appellandi; leges autem ſeculares
» appellationem ante ſententiam (definitivam, quæ
» nomine ſententiæ abſolutè poſitæ intelligitur. *Abb.*
» *hic num.* 6.) non admittunt, niſi in quibuſdam ca-
» ſibus. Idem habetur in *c. Cùm ſit;* 5. *h. t.* Ratio autem huius diſcriminis inter Ius Pontificium, & Cæſareum hæc aſſignatur communiter; quia, cùm de Iure Civili inſtantia judicij pereat triennio, ut lites citiùs expediantur; ideo non admittuntur tot appellationes à quovis gravamine: plerumque enim periret inſtantia curſu triennij ante definitivam ſententiam, ſi à quolibet gravamine poſſet appellari; ideóque præſumitur, quòd tantùm litis differendæ causâ eæ interponantur: de Iure Canonico verò inſtantia Iudicij quoad cauſam principalem, non exſpirat curſu temporis; ut patet ex *c. pen. de judic. Abb. hic num.* 5. Adde, quòd, cùm de Iure Canonico mitiùs procedatur, magis attendendo æquitatem, quàm rigorem; æquius autem ſit, ſi ſtatim corrigatur iniquitas Iudicis, & pars illæſa ſervetur; ideo à quolibet gravamine hoc jure appellare licet. *Abb. c. l.* Satius enim eſt maturè gravamini occurrere, quàm tardius remedium quærere, non rarò fruſtra.

XXXIV. Ceterùm Concilium Tridentinum *ſeſſ.* 13. *c.* 1. *& ſeſſ.* 24. *c.* 22. *de reform.* conformiter Iuri civili ſtatuit, ut ab Ordinarijs locorum non liceat appellare, ante ſententiam definitivam, vel alio quocunque gravamine, niſi vim definitivæ, vel habeat, vel huiuſmodi gravamen per definitivam ſententiam reparari, vel ab ipſa definitiva appellari non poſſit: cuiſmodi gravamen irreparabile eſt indebita incarceratio, tortura, excommunicatio, ſuſpenſio, interdictum; quia hæc trahunt ſecum executionem, & omnis actus irretractabilis, quo executioni mandato, pars gravata non poteſt ampliùs ſublevari per definitivam, vel appellationem ab illa, vel non ſine magna difficultate, & præiudicio partis, aut cauſæ principalis. *Piaſecius in praxi Epiſc. p.* 2. *c.* 4. *act.* 15. *num.* 3. *Zerola in praxi V. Appellatio; ad* 6.

XXXV. Aſſertio 3. Non tantùm in cauſis civilibus, ſed etiam in criminalibus, appellatio conceditur, utroque Iure; ut patet ex *l. Et in maioribus;* 20. *junct. Gl. V. Negotijs; C. h. t.* ubi ait: Puta in criminalibus, & civilibus, & *l. Non tantùm;* 6. *ff. eod.* & *c. Liceat;* 20. *cauſ.* 2. *q.* 6. *&* *c. Cùm ſit;* 5. § *Præterea;* »
h. t. ubi ſtatuitur: Si raptor, vel violentus rei alienæ »
detentor contra ſententiam appellet, apud Eccle- »
ſiaſticas perſonas ſolet audiri, ſive eius appellatio »
in foro Eccleſiaſtico admittitur; præterquam, ſi »
manifeſtus, ſeu notorius, v. g. raptor, ſeu fornicator »
exiſtat (quia in notorijs non recipitur appellatio, ut »
infrà dicetur) ſicut ille fuit, quem Apoſtolus ab- »
ſentem, & irrequiſitum (hoc eſt, non citatum) ex- »
communicavit. 1. *ad Corinth.* 5. ubi *Gl. fin.* notat: Etſi ille fornicator non fuit vocatus per edictum peremptorium ad Iudicium; quia crimen erat notorium, fuit tamen admonitus ad pœnitentiam per Apollinem diſcipulum S. Pauli; cùm nemo ſit excommunicandus, niſi legitimâ admonitione præmiſsâ. *c. Sacro;* 48. *de ſent. excomm.* Ratio autem, cur etiam in cauſa criminali, imò potiùs, admittenda ſit appellatio, eſt; quia in illa vertitùr majus periculum, quàm in cauſa civili: agitur enim in illa ad publicam pœnam, & de corpore, ac vitâ hominis; in civili verò ſolùm ad intereſſe partis, & de externis fortunæ bonis. *Vivian. in Ration. Iur. Pontif. in cit.* §. *Præterea.*

Verumtamen ex generali conſuetudine in Romani Imperij Tribunalibus, in cauſis criminalibus præcipuè capitalibus, appellationes non admittuntur, teſte *Gail. lib.* 1. *obſ.* 1. *num.* 28. *& Mynſing. centur.* 4. *obſ.* 41. idque, ne impediantur executiones, & crimina maneant impunita, aut ſaltem pœnæ commeritæ differantur; quamvis in Camera Imperiali, ſi quis principaliter velit nullitatem proceſſûs proſequi, id ei permittatur; ut notant DD. citati.

Porrò, pendente appellatione, non debet ſententia lata in cauſa criminali executioni mandari infra decem dies, qui dantur ad appellandum, etiamſi per eam infligatur à Iudice pœna corporalis, aut capitalis; ut docet *Bart. in l. Qui ultimi;* 29. *num.* 5. *ff. de pœnis,*

XXXVI. Aſſertio 4. Non ſolùm in cau- »
ſis majoribus, ſed etiam minoribus, imò in cau- »
ſis minimis, ac levibus admitti debent appellatio- »
nes, iiſque non minùs, quàm alijs in maioribus, »
eſt deferendum; prout ſtatuitur in *c. De appel-* »
lationibus; 11. *h. t. l. Et in Maioribus;* 20. *C. eod.* Ratio eſt; quia appellatio conceditur propter iniuſtitiam, aut imperitiam Iudicis, ex qua aliquis gravatur, *l.* 1. *ff. h. t.* atqui iniuſtitia, & gravamen poteſt accidere,

accidere, etiam in modica cauſa, ſicut in magna: modicum enim non differt à magno, quando illud non eſt fundatum ſuper quantitate rei, ſed ſuper iniquitate, & injuſtitia gravaminis. *Abb. hîc num. 2.* ſic etiam ob rem modicam ablatam datur actio furti; quia etiam in re modica ratio furti conſiſtere poteſt: non enim id, quod furto ablatum eſt, ſed potiùs mens furantis attenditur. *c. ult. cauſ. 14. q. 6. Gl. in cit. c. de appellationibus; V. Minimis; h. t.* putant tamen plures DD. de jure civili non admitti appellationem in cauſis minimis, qui in *cit. l. 20. C. h. t.* per minores cauſas, cum *Gl. ibid.* intelligunt civiles, per maiores criminales: ſed oppoſitum eſt verius.

XXXVII. Non obſtat, quòd de minimis regulariter non curatur, nec eorum habenda ſit ratio. *Arg. l. Si quis; 9. §. fin. & l. ſeq. ff. De dolo;* ubi dicitur: Si modica Summa ſit, id eſt, uſque ad duos aureos, non debet dari actio de dolo: Nam reſpondetur, quòd in extraordinarijs quidem remedijs, quæ ſpeciali jure, aut favore conceduntur, regulariter non curatur de minimis; neque illa in cauſa modica locum habent. *Abb. hîc num. 3.* cujuſmodi ſunt reſtitutiones in integrum, quæ minoribus natu, Eccleſijs, metum paſſis, dolo circumventis, ex prætoria æquitate, adversùs merum, ſeu ſtrictum Jus Civile conceduntur, juxta *l. Scio; 4. ff. de in integr. reſtit.* & ibi *Bart.* At verò ordinaria juris remedia etiam in rebus modicis conceduntur. *l. 1. §. Illud; ff. de coniungend. cum emancipat. &c.* ubi bonorum poſſeſſio conceditur; etſi portio hereditatis modica ſit: & *l. Quamvis; 13. ff. ut in poſſeſſ. legat. &c.* ubi in poſſeſſionem bonorum hereditariorum mittitur legatarius; quamvis minima res legata ſit. Deinde, quando eadem ratio militat in minimis, quæ in maioribus, tum etiam curatur de minimis: aliàs ſecus: & ſic reſponderi poteſt ad *c. Etſi quæſtiones; 18. de ſimon.* ubi dicitur, quòd ſimonia non committitur in modico. *Abb. c. l.*

Ceterùm ſpeciali ſtatuto loci decerni poteſt, ut non admittatur appellatio ob modicam quantitatem, v. g. duorum aureorum, vel florenorum, vel quando ſumptus litis judicialis excedunt valorem cauſæ, idque, ne lites nimis multiplicentur, ad quod velut maius malum vitandum æquum eſt pati exiguum aliquod damnum rei familiaris; ut notat *Abb. c. l. num. 5.* ubi addit, quòd tutor, & multò magis Prælatus Eccleſiæ excuſetur, ſi ob rem modicam non appellet, vel etiam litem non moveat ad recuperandam rem, ſi propterea maiores ſumptus facere oporteret, quàm ea valeat. *Arg. c. unic. de Syndico.* Quamobrem neque in Curia Romana admittitur appellatio in rebus parvi momenti, ut, ſi pro ſumma non maiore decem ducatorum agatur. *Piaſec. cit. art. 15. num. 8.* & videri poteſt *Barb. in Collect. in cit. c. 11. n. 3. & ſeqq. h. t.*

XXXVIII. Aſſertio 5. Appellari poteſt ab omnibus gravaminibus, non ſolùm judicialibus, ſed etiam extrajudicialibus. Ubi tamen diſtinguendum eſt: nam in judicio non poteſt appellari à gravamine nondum præſente, ſeu nondum illato à Judice, ſed ſolùm à gravamine jam inflicto, vel etiam à comminatione gravaminis inferendi factâ injuſtè per Judicem, v. g. ſi comminetur Judex capturam, aut torturam; uti ſumitur ex *c. Cùm ceſſante; 60. h. t.* & docet *Abb. ibid. num. 5. & Gl. in Clement. Sicut; 3. V. à futuro;* quia Judex ex officio ſuo non debet comminari, niſi juſtè, ac juridicè. *Gl. margin. ibid.* comminando autem injuſtè gravat de præſenti; neque gravamen hoc poteſt dici merè futurum. *Abb. c. l. n. 8.* ſed à gravamine merè futuro, nec re ipsâ illato, nec comminato, ne quidem ſub conditione appellari poteſt in judicio: v. g. ſi me gravaveris, appello; ſed exſpectari debet priùs gravamen, & poſtea appellari poteſt. *Abb. in c. Dilecto; 63. n. 2. h. t.* At verò extra Judicium, etiam à gravamine futuro, & nondum illato, nec comminato appellari poteſt, ut, ſi v. g. Canonicus appellet, ne eligatur Titius, vel ne electio fiat, ipſo excluſo. *cit. Clement. Sicut;* & ibi *Gl. V. à futuro.*

§. II.

In quibus cauſis appellare non liceat, & in ſpecie de appellatione à correctione Prælati, ſeu Superioris, Regularis, vel ſecularis?

Plures ſunt cauſæ, ſeu caſus, in quibus appellatio non admittitur, ſed prohibita eſt, de quibus hoc, & ſeqq. §§. agemus.

XXXIX. Aſſertio 1. A correctione legitima Prælati, ſeu Superioris, quæ ſit Regularis diſciplinæ cauſâ, non admittitur appellatio; prout decernitur in *c. Ad noſtram; 3. h. t.* Nam, cùm Abbas S. Petri à Papa Alexandro III. quæſiviſſet, utrùm deferre debeat appellationibus Monachorum ſuorum à correctione interpoſitis: Reſpondit Papa, remedium appellationis non ideo inventum eſſe, ut Religioſo ab Ordinis ſui obſervantia exorbitanti patrocinium nequitiæ præbeat. Quare mandat, ut non obſtante, quòd aliquis ſubditorum ſuorum appellavit, nihilominus juxta regulæ præſcriptum, & Ordinis inſtitutionem, cum corrigat, & emendet. Ratio eſt; quia remedium appellationis, non ad defenſionem iniquitatis, ſed ad præſidium innocentiæ eſt inſtitutum. *c. Cum ſpeciali; 61. §. Porrò; h. t.* & unaquaque re uti oportet ad eum uſum, ad quem eſt inſtituta. *Gl. hîc V. In ſua nequitia:* Verùm de appellatione à correctione Regularium plura dicentur paulo infrà.

XL. Præterea de ſecularibus etiam Clericis, ne contra Eccleſiaſticam diſciplinam appellent (ſicut & de Regularibus) ſtatutum habetur in Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. quod refertur in *c. Reprehenſibilis; 26. h. t.* Ubi inprimis prohibetur, ne Eccleſiarum Prælati ſententiam ſuſpenſionis, vel excommunicationis proferant, non præmiſſâ canonicâ monitione, niſi talis ſit culpa, quæ ipſo jure, ſeu facto huiuſmodi cenſuram annexam habeat: &, ne ſubditi contra Eccleſiaſticam diſciplinam appellent (nam invaluit conſuetudo in quibuſdam locis, ut Epiſcopi, aliique Prælati, cùm appellaturos quoſdam in cauſis ſuis exiſtimarent, cenſuras in eos

ferrent:

ferrent: aliqui verò ex ſubditis, dum Superioris ſententiam, & diſciplinam Canonicam reformidarent, ſine ullo gravamine, appellarent; & ad defenſionem iniquitatis uſurparent, quod ad præſidium innocentûm eſt inſtitutum; prout habetur in integra lectione huius c. ideóque hæc Decretalis emanavit.) Si verò aliquis ex cauſa neceſſaria, vel juſta appellavit; tum Judex, *à quo* competentem ei temporis terminum aſſignet, intra quem, ſi appellationem proſequi neglexerit, Epiſcopus, ſeu Prælatus, à quo appellatum, reaſſumat juriſdictionem (quia perinde eſt, ac, ſi non eſſet appellatum. *Gl. hic V. Tunc Epiſcopus.*) Quòd ſi is, contra quem appellatum eſt, intra terminum veniat; ille verò, qui appellavit in quocunque negotio, non advenerit, condemnandus eſt ad competentem compenſationem expenſarum factarum ab adverſario, dummodo quid proprium habeat, ut vel hâc ratione compeſcatur, ne quis temere in gravamen alterius appellet. Præcipuè verò Religioſis prohibetur, ne, ſi ob exceſſum aliquem corrigendi ſint, contra Regularem diſciplinam Prælati, & Capituli appellare præſumant, ſed humiliter, ac devotè ſalutarem pœnam ſibi impoſitam ſuſcipiant. Conſentit *c. Licèt; 12. in princ. de offic. jud. ordin.* ubi etiam dicitur, in corrigendis exceſſibus, juxta canonicas ſanctiones refugium appellationis inhibitum eſſe, & in Concil. Trident. *ſeſſ.* 13, *c.* 1. *de reform.* prohibetur appellatio in cauſis viſitationis, & correctionis, & *ſeſſ.* 22. *c.* 1. *de reform.* ſtatuitur, ne appellatio executionem, quæ ad morum correctionem pertinet, ſuſpendat. Ratio eſt, quia correctio legitima, quæ fit ſecundùm Canones, eſt veluti executio Canonis; ab executore verò, niſi metas excedat, appellare non licet. *l. Ab executione; 5. C. quorum appell. non recip.* & dicetur infrà.

XLI. Porrò ex *cit. c. Reprehenſibilis; h. t.* colligitur primò, quòd non ſolùm ſententia excommunicationis, ſed etiam ſuſpenſionis, quando fertur, non in pœnam delicti, ſed ob contumaciam in parendo, non debeat ferri, niſi præmiſsâ canonicâ monitione, vel citatione; quamvis excommunicatio nunquam infligatur ab homine, niſi propter contumaciam; adeóque præmiſsâ monitione; aliud eſt, quando ipſo jure infligitur excommunicatio: tunc enim non requiritur præmonitio. *Abb. in cit. c. 26. n. 3. & 6. h. t.*

Colligitur ſecundò. Appellanti præfigi debet terminus ad proſequendam appellationem, intra quem, ſi non proſequatur, Judex *à quo* reaſſumit juriſdictionem, & procedit: appellans verò, ſi non proſequatur, proſequente illam appellato, condemnatur eidem in expenſas; ut patet ex *cit. c. 26.* de quo plura infrà.

XLII. Aſſertio 2. Quod dictum eſt à correctione Prælati, ſive Regularis, ſive ſecularis, non poſſe appellari, id limitari debet, niſi Prælatus, aut Viſitator in corrigendo modum excedat: tunc enim appellatio admitti debet; ut conſtat ex *c. Irrefragabili; 13. de offic. jud. ordin.* ubi decernitur, quòd executionem officij correctionis nulla appellatio valeat impedire, niſi forma, ſeu modus excedatur; quia tunc Prælatus, ſeu Superior poteſtate ſuâ abutitur, gravátque ſubditum: à quo gravamine appellari poteſt, ſi exceſſus in corrigendo ſit notabilis, & notorius; prout etiam ſumitur ex c. *De Priore; 31. h. t.* ſecundùm unum illius intellectum: ubi habetur, quòd quidam Canonicus Regularis contra Priorem ſuum, ſeu Præpoſitum appellavit ad Sedem Apoſtolicam, quod ipſum indignè tractavit, ita, ut eum omnibus veſtibus uſque ad camiſiam fecerit ſpoliari: &, cùm eundem Priorem accuſare vellet, ab ipſo coactus fuerit accuſationi, & appellationi renunciare. Viciſſim verò ipſe Prior contra hunc Canonicum, & alios Fratres querebatur, quòd à correctione regulari, quam ipſis faciat, ad Sedem Apoſtolicam appellent. Quare Papa Alexander III. cuidam Judici à ſe delegato mandat, ut rei veritate diligenter inquiſitâ, ſi repererit, dictum Canonicum ad evitandam diſciplinam appellâſſe, eidem Priori nullam propterea pœnam infligat; quia Romana Eccleſia tales appellationes admittere non conſuevit, ne Monachis, vel Canonicis Regularibus præbeatur audacia ad delinquendum (prout legitur in antiqua, & integra lectione huius c.) ſi verò Canonicus ille Priorem ſuum propter enormes, & manifeſtos eius exceſſus, qui ipſum notabilem, id eſt, Infamem reddunt, accuſare voluit; & ideo ad Sedem Apoſtolicam appellavit; Prior autem tali appellationi deferre noluit, tunc eundém Priorem, cum litteris rei geſtæ veritatem continentibus, ad Sedem Apoſtolicam venire compellat de tanto exceſſu ſatisfacturum.

XLIII. Hinc colligitur, quòd varij ſint intellectus, & expoſitiones huius c. prout videre eſt apud Abbatem hic *n.* 3. potiſſimùm autem duæ: una, quòd, quamvis aliàs à correctione non liceat appellare: ſi tamen Prælatus modum notabiliter, ac notoriè excedat in correctione, & injuſtè ſubditum affligat; ut, ſi v. g. ſubditum, ob levem cauſam, torqueat, vel in carcere detineat; tunc is poteſt appellare à tali correctione ad Superiorem Prælati, & hic debet juſtæ appellationi deferre, alioquin puniendus erit. *Gl. hîc V. Contempſit; & V. De tanto exceſſu;* & quidem ſecundùm qualitatem delicti, in cauſis criminalibus deponendus eſt, *c. Decreto; 11. in fin. cauſ. 2. q. 6.* vel arbitrio Superioris puniendus in cauſa civili. *Arg. c. De cauſis; 4. de offic. deleg. Abb. hîc n. 7. & Alex. n. 26.* Verùm ſecundùm hanc expoſitionem, verba illa hujus c. *propter ſuas enormitates manifeſtas* intelligi debent, ſcilicet commiſſas in corrigendo, & puniendo ſubditum Regularem, injuſtè, & contra regulam Ordinis; ut notat *Alex. de Nevo hîc n. 16. in Gl.* 1.

Altera expoſitio eſt, quòd in caſu *cit. c.* 31. Canonicus Regularis, non ob gravamen in corrigendo, ſed propter alia manifeſta delicta Prioris appellaverit extrajudicialiter ad Papam, ſed Prior eum impedire voluerit; ideóq; puniri debeat. *Abb. hîc n. 3. & Alex. n. 19.*

XLIV. Ceterùm circa appellationem à correctione, in qua modus exceditur, Notandum præterea primò. Dupliciter poſſe Prælatum, vel Viſitatorem in corrigendo procedere, vel extra Judicium, & ſine proceſſu judiciario per modum paternæ correctionis, & ad pœnitentiam: vel in forma Judicii, & inſtituto proceſſu: priore caſu non poteſt appellari à correctione, nec quidem ad Sedem

Apoſtolicam, niſi modus excedatur; quamvis etiam tunc appellatio non pariat effectum ſuſpenſivum, ſed tantùm devolutivum; ideòque poteſt Judex appellationis cognoſcere de prætenſo exceſſu in corrigendo, ſed interim non impeditur executio eorum, quæ ab ordinario Judice, videlicet Prælato, aut Viſitatore decreta ſunt, juxta *Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *c.* 10. *de reform. Barboſ. de offic. Epiſc. alleg.* 73. *num.* 32. In poſteriore verò caſu, ſi procedatur, ſervato ordine judiciario, ante ſententiam definitivam, in cauſis, præſertim viſitationis, & correctionis; appellatio non eſt admittenda ab interlocutoria, vel alio quocunque gravamine, niſi inferatur gravamen huiuſmodi, quod per appellationem à ſentententia definitiva reparari non poſſit; prout decretum eſt in *Concil. Trid. ſeſſ.* 13. *c.* 1. *de reform.* ut eſt v. g. excommunicatio, vel incarceratio. Verùm poſt ſententiam definitivam, appellari poteſt; ita tamen, ut appellatio non ſoſpendat executionem; ut colligitur ex *c.* 1. *ſeſſ.* 22. *& c.* 10. *ſeſſ.* 24. *de reform.* & tradit ibidem declaratio Congregat. Cardin. apud *Ioan. Gallemart. num.* 4. *Barb. c. l. Piaſec. in praxi p.* 2. *c.* 3. *art.* 8. *num.* 6. & noviſſimè *Fagn. in c. Ad noſtram* 3. *h. t. num.* 6. *& tribus ſeqq.* nam, cùm appellatio in cauſa correctionis, ob diſciplinam Eccleſiaſticam, vel regularem ſervandam, non admittatur, niſi modus excedatur, id autem non præſumatur; ideo allegari, & probari debet.

Notandum ſecundò. Si Prælati Regulares contra Ordinis regulas, & Conſtitutiones ſubditos gravent, aut in puniendo modum excedant, tum hi appellare poſſunt; ut conſtat ex *cit. c. De Priore*; *h. t.* & colligitur ex *cit. c. Ad noſtram*; 3. *h. t.* à contrario ſenſu, ubi ratio, cur à correctione regulari non ſit appellandum, ea redditur, ne alicui ab obſervantia regulari exorbitanti patrocinium exhibeatur: ergo per ſenſum contrarium, ſi non exorbitet ab obſervantia regulari, ſed juſtè queratur contra exceſſum Prælati in corrigendo, Religioſus appellare poteſt: cuius ratio eſt; quia appellatio conceditur ad tollendum injuſtum gravamen: at, quando Religioſus corrigitur, & punitur, juxta regularem diſciplinam, non gravatur: ſecus, ſi modus in ea præſcriptus excedatur; ergo priore caſu non admittitur appellatio, ſed tantùm in poſteriore. *Abb. in c. Licèt*; 12. *num.* 1. *de offic. ordin. Sanch. lib.* 6. *Moral. c.* 8. *num.* 102. Poſſunt autem Religioſi appellare à correctione, ſi in ea modus excedatur, ſive gravamen inferatur in proceſſu judiciali, ſive extra judicium: nam, ſi correctio fiat contra præſcriptum regulæ, in utroque proceſſu licitum eſt appellare: ſi verò fiat, ſecundùm regularem diſciplinam, in neutro appellari poterit; quia facultas appellandi nititur gravamine. *Sanch. c. l. n.* 103. Quamvis verò nullum, quoad poteſtatem appellandi, ſit diſcrimen inter Religioſos, & Clericos ſeculares; quia utrique poſſunt appellare à correctione, ſi modus exceedatur; neutri, ſi non excedatur: attamen faciliùs, & ſæpius contingit, gravari ſeculares, quàm Religioſos; ideòque illi ſæpius appellare poſſunt à correctione, quàm iſti, qui non ita facilè, & ſæpe gravantur propter Regulares, & plures obſervantias ſponte ſuſceptas; & quia non tam rigidè proceſſus judicialis eſt obſervandus erga Regulares, quàm erga ſeculares. *Arg. c. Qualiter*; 24. §. *fin. de accuſat. Abb. in cit. c. Ad noſtram. num.* 7. *&* 8. *& ibid. Alex. num.* 13. *&* 14. *h. t. Sanch. c. l. n.* 104. ſicut etiam hodie nulla eſt differentia inter ſeculares, & Regulares quoad hoc, quòd in utriſque non debeat admitti appellatio, poſt ſententiam definitivam latam ſuper cauſa, vel jure notorio: ſecus, ſi poſſit competere excuſatio, vel nondum probata probari. *Alex. c. l. num.* 14. *& Sanch. c. l. num.* 104.

XLV. Notandum tertiò. Etſi regulariter in appellatione à ſententia definitiva non ſit neceſſe exprimere cauſam, ſed ſufficit dicere: Appello ab iniqua ſententia; ut infrà dicetur: ſi tamen appelletur à ſententia definitiva correctionis, ea neceſſariò exprimi debet, videlicet, quòd Superior modum in corrigendo exceſſerit: cùm enim jus reſiſtat tali appellationi, eámque ſolùm admittat in ſpeciali caſu, nempe, ſi modus excedatur in corrigendo, is ipſe exprimi debet, ut Judici appellationis de juſtitia eiuſdem conſtet, & appareat, appellatum eſſe in caſu conceſſo: ideóque etiam in impetratione litterarum talis appellationis exprimi debet cauſa condemnationis: alioquin cenſebuntur ſubreptitiæ; quia eâ expreſsâ, Papa fortè litteras non conceſſiſſet, ſi vidiſſet, cauſam rationabilem appellandi non eſſe allatam. *Abb. in cit. c. Ad noſtram*; *n.* 9. *h. t. Sanch. c. l. n.* 105. Idémque eſt de aliis cauſis, in quibus appellatio jure communi eſt prohibita. *Sanch. c. l.*

Notandum quartò. Regulares à correctione appellare poſſunt, ſi modus excedatur in cauſis gravibus, non obſtante Concilio Tridentino *ſeſſ.* 25. *c.* 4. *de Regularib.* quippe, quod non vetat appellare ad Superiorem; ſed, ne liceat Regularibus recedere à ſuis Monaſteriis, prætextu perſonaliter accedendi ad Superiores mediatos, ſine licentia Prælati ſui immediati in ſcriptis obtenta, quod longè aliud eſt; ut notat *Navarr. Comment.* 3. *de Regularib. num.* 51. *ad* 2. *& in Conſil.* 4. *h. t. num.* 5. *Sanch. cit. c.* 8. *num.* 102. Imò etiam poſſunt Regulares appellare tali caſu, ſi modus in correctione excedatur, non obſtantibus privilegiis Apoſtolicis, quæ prohibent Regularibus appellare à ſuorum Superiorum mandatis, & correctionibus: ſunt enim ea intelligenda, niſi correctiones in modo excedant, & injuſtè gravent ſubditos: nam tunc nihilominus, aut per viam appellationis, aut per modum ſimplicis querelæ, poſſunt recurrere ad Superiores mediatos; ut tradit *Emman. Rodriq. tom.* 1. *qq. Regular. q.* 29. *art.* 2. neque enim privilegia ſemper aliquid novi concedunt; ſed interdum conceduntur, maioris declarationis, vel confirmationis gratiâ. *Sanch. cit. c.* 8. *num.* 110. & in Conſtitutionibus, vel privilegiis Regularium videtur ſolùm prohibita appellatio ad Prælatos externos. *Sanch. c. l. n.* 109. qui etiam *num. ſeq.* addit, privilegium de non appellando conceſſum Religionibus hoc etiam operari, quòd Regularibus non liceat appellare, niſi exceſſus in corrigendo, ſive gravamen fuerit manifeſtum; cùm jure communi appellatio concedatur, etiam quando gravamen eſt dubium. Verùm appellari poſſe à correctione, ſi cauſa probabilis, adeóque dubia allegetur, quæ, ſi probata fuerit,

rit, legitima reputabitur:conſtat ex c.*Cùm ſpeciali*; 61. §. *Porrò*; *h. t.* ubi tamen in fine additur, quòd duæ illæ Conſtitutiones, quæ habentur in *cit.* c. *Cùm ſpeciali*; *in princ.* de recuſatione Judicis ſuſpecti, de quo infrà, & de appellatione à correctione Prælati, de qua in *cit.* §. *Porrò*; non debeat extendi ad Regulares contra ſpeciales eorum obſervantias, & Conſtitutiones; quia, ſi Prælatus Regularis ad corrigendum ſubditos procedat, ſecundùm ordinis Regulam; ſicut non poteſt recuſari, ita nec ab ipſo appellari: ſecus eſt, ſi excedat limites regulæ. *Abb. in cit.* §. *Porrò*; *num.* 3. Quomodo autem procedendum ſit, ſi à correctione Prælati appellet ſubditus, infrà dicetur.

§. III.

De Appellatione ab excommunicatione, interdicto, & ſuſpenſione.

XLVI. Aſſertio 1. Etſi à ſententia excommunicationis, & interdicti appellari poſſit, ea tamen per appellationem ſubſequentem non ſuſpenditur: nam excommunicatio, & interdictum æquiparantur, ita, ut, ſicut excommunicatio lata, poſt interpoſitam appellationem, irrita eſt. c. *Per tuas*; 40. *de ſent. excom.* ita & interdictum: & ſicut ſententia excommunicationis jam lata non ſuſpenditur per ſequentem appellationem, ita nec interdictum; prout
» ſumitur ex c. *Ad hæc*; 37. & ibi *Gl. V. Interdictum*;
» *h. t.* nam, quia aliqui Clerici interdicti appellare
» ſolent; ideóque interdictum non ſervant, quæſi-
» tum fuit, quid juris ſit? Reſpondit Papa Lucius
» III. Sicut nemo poſt legitimam appellationem ex-
» communicari poteſt, ita Clerici non poſſunt decli-
» nare interdictum, cui ante appellationem erant
» ſuppoſiti: in quo tamen textu aliquid ſupplendum, & ſubintelligendum eſt; ut notat *Abb. hîc num.* 3. & *Alex. ibid. num.* 3. nempe, ſicut ſententia excommunicationis non ſuſpenditur per ſequentem appellationem, ita nec interdictum.

Idémque dicendum eſt de cenſura ſuſpenſionis ab officio, aut, ſi alicui ingreſſus Eccleſiæ ſit interdictus, juxta c. *Is cui*; 20. *in fine. de ſent. excomm. in 6.* ubi dicitur: Sicut excommunicatio, ſic ab officio, vel ab ingreſſu Eccleſiæ lata ſuſpenſio, aut ipſius effectus per appellationem ſequentem minimè ſuſpenduntur. Ratio communiter hæc datur; quia excommunicatio, & quævis alia cenſura, executionem ſententiæ ſecum trahit; quia nimirum ſtatim, atque lata eſt, animam ligat. Idque ab Eccleſia ſtatutum eſt, tum ne contemnatur auctoritas ejuſdem à contumacibus, ſed tantò magis timeatur, ſi ſciant, effectum cenſuræ per appellationem ſuſpendi, vel impediri non poſſe: tum quia cenſurâ ligatus poteſt, depoſitâ contumaciâ, conſequi abſolutionem, ſive ab ipſo excommunicante, ſive à Superiore illius, appellando ad ipſum: nam, licèt appellatio à cenſura non pariat effectum ſuſpenſivum, parit tamen devolutivum: Judex enim, ad quem appellatur, de juſtitia latæ excommunicationis, & interpoſitæ ab illa appellationis cognoſcere poteſt, ac debet.

XLVII. Limitatur autem ſuprà poſita aſſertio, ut ſolùm procedat in interdicto, vel ſuſpenſione ab Officijs Divinis; adeóque à ſpiritualibus, quæ ligant animam: ſecus eſt de interdicto, vel ſuſpenſione à temporalibus; ut ſi alicui interdicatur ingreſſus in poſſeſſionem, ſive perceptio, aut uſus alterius rei temporalis: talis enim ſententia ſuſpenſionis, vel interdicti ſuſpenditur per legitimam appellationem ſubſequentem: imò etiam, ſi quis ſuſpendatur à percipiendis fructibus beneficij, vel ejus adminiſtratione, item à voce activa, vel paſſiva, vel ab uſu pallij Epiſcopalis, aut à Pontificalibus. *Abb. in cit. c. Ad hæc*; *num.* 1. *h. t.* & *Alex. ibid. num.* 3. *Gl. in cit. c. Is cui*; *V. Sequentem*; *de ſent. excom. in* 6. *Avila de cenſur. p.* 3. *diſ.* 3. *dub.* 4. *concl.* 1. Ratio eſt; quia ea, quæ exorbitant à Jure communi, & ordinario, ſtrictè interpretari oportet: ſed jura communi ſententia Judicis per legitimam appellationem ſubſequentem ordinariè ſuſpenditur, & in *cit.* c. *Is cui*; ſolùm excipitur ſuſpenſio ab Officio Divino, quòd per appellationem ſequentem non ſuſpendatur: ergo id extendi non debet ad alias ſuſpenſiones, quæ non ſunt ab Officio Divino, ſaltem quoad ſubſtantiam.

Quin imò non tantùm ſuſpenſio ab Officio Divino, quæ eſt propriè cenſura, & ob præſentem contumaciam infertur, verùm etiam illa ſuſpenſio, quę non eſt propriè cenſura, ſed ob peccatum merè præteritum, tanquam pura pœna infligitur; ut, ſi v. g. Epiſcopus Clericum, ob commiſſum adulterium, per triennium à celebratione Miſſæ ſuſpendat, per appellationem ſubſequentem non ſuſpenditur; ut docet *Alex. in cit.* c. *Ad hæc*; *num* 9. *Suar. diſ.* 28. *de cenſur. ſec.* 5. *num.* 3. Ratio eſt; tum quia in *cit. c. Is cui*; abſolutè, & ſine diſtinctione dicitur, quòd ſuſpenſio ab Officio per ſequentem appellationem non ſuſpendatur: in jure autem nomen ſuſpenſionis indifferenter ſignificat eam, quæ ob contumaciam, vel ob commiſſum delictum infertur: tum quia ratio, ob quam ſuſpenſio per appellationem ſequentem non ſuſpenditur, habet locum in utraque, tam eâ, quæ infertur ob delictum, quàm eâ, quæ ob contumaciam; nimirum, quia ſententia ſuſpenſionis, ſicut & excommunicationis, ſecum trahit executionem, juxta c. *Paſtoralis*; 53. §. *Verùm*; *h. t.* Tum denique, quia celebrans in tali ſuſpenſione illata ob commiſſum delictum, tanquam purâ pœnâ, irregularitatem non minùs incurrit, quàm, ſi cenſuram propriè dictam violaret. *Arg.* c. 1. *de ſent. excomm. in* 6.

XLVIII. Contrarium tamen valde probabilitar tenet *Abb. in* c. *Sæpe*; 44. *num.* 16. *h. t.* Idque probatur; quia ratio præcipua, ob quam ex Conſtitutione Eccleſiæ per appellationem ſequentem non ſuſpenditur ſententia ſuſpenſionis ab officio, eſt; quia eſt pœna medicinalis, ob contumaciam illata, ad corrigendum Reum, donec reſipiſcat: atqui ſuſpenſio, quæ infligitur tanquam pura pœna, ob commiſſum delictum præteritum, non eſt propriè cenſura, nec medicina: ergo talis ſententia ſuſpenſionis per ſequentem appellationem ſuſpenditur, cùm in ea ceſſet vera ratio, cur cenſura ſuſpenſionis non ſuſpendatur per ſequentem appellationem. Probatur ſecundò. Quia, ut docet *Gl. Recepta*; *in cit.* c. *Sæpe*; *V. Ratum erat*; ſi Epiſcopus, vel alius Prælatus, poſtquam depoſitus eſt, ſtatim appellavit, poteſt nihilominus,

penden-

peodente appellatione, adminiſtrare, & juriſdictionem exercere, excommunicando v. g. ſubditum ſuum: qui anim provocat, nondum damnatus eſt. *l. 2. §. ult. ff. de pœnis*; & adhuc integer eſt eius ſtatus, appellatione interpoſitâ. *ff. Nihil innovari; appell. interp.* ergo neque is, qui ad tempus aliquod ſuſpenſus eſt à Divinis, ita damnatus eſſe cenſendus eſt, quò minùs à ſententia illa intra tempus legitimum appellare poſſit; ſive ſuſpenſio iſta tanquam pura pœna lata ſit in perpetuum, quæ eſt depoſitio, ſive ad tempus tantùm: quemadmodum jure communi à ſententia condemnatoria ad pœnam carceris appellari poteſt, ſive in perpetuum, ſive ad tempus carceri ſit mancipatus. Probatur tertiò. Quia ſtandum eſt regulâ juris communis, videlicet, quòd per ſententiam condemnatus appellare poſſit, niſi probetur, caſum illum ſpecialem exceptum eſſe in jure à regula illa. *Alex. in cit. c. Ad hæc; num. 10. h. t.*

Neque huic ſententiæ obſtat *cit. c. Is cui*: nam, quòd per appellationem ſequentem non ſuſpendatur ſententia prius lata, id per ſe, ac principaliter convenit excommunicationi, quæ ſemper, ex ſuapte natura, Rei contumaciam requirit, neque ut pura pœna inferri poteſt: ſuſpenſioni verò, & interdicto ſolùm id convenit, quatenus æquiparantur excommunicationi in illo c. adeóque etiam, non niſi quatenus ſunt cenſoræ ob contumaciam inflictæ, & non puræ pœnæ. Ex quo etiam patet reſponſio ad ſecundum argumentum oppoſitæ ſententiæ: non enim ſententia ſuſpenſionis trahit ſecum executionem, prout eſt pura pœna; ſed ſolùm, quatenus eſt cenſura inflicta propter contumaciam. Ad 3. neg. conſeq. quia, quòd ſuſpenſus poſſit appellare, & in ſuſpenſione celebrare, ſunt effectus omnino diverſi, à diverſis autem non fit bona illatio. Ex quo patet, quòd poſterior ſententia ſit probabilior.

XLIX. Aſſertio 2. Per appellationem interpoſitam à ſententia excommunicationis ab homine latæ, vel alterius cenſuræ, non ſolùm ea non ſuſpenditur, ſed etiam non impeditur eiuſdem denunciatio, ſive quò minùs Iudex talem excommunicatum eſſe, denunciare, & declarare poſſit, non obſtante appellatione; prout expreſsè ſtatutum habetur in *c. Paſtoralis; 53. §. Verùm; h. t.* Nam, quia ſæpe ac-
» cidit, ut aliquis à juriſdictione ſui ordinarij Iudi-
» cis, quoad certum articulum, ad tempus per le-
» gitimam appellationem eximatur; ideo quæſitum
» fuit ex Papa Innocentio III. ſi Iudex Eccleſiaſticus,
» Epiſcopus v. g. in Diœceſanum ſuum ſententiam
» excommunicationis proferat; ille verò ab eâ tan-
» quam irrationabiliter, ſeu iniuſtè latâ appellet,
» utrùm Epiſcopi juriſdictio cenſeri debeat, pendente
» appellatione, ſuſpenſa eſſe, ac veluti dormire, per-
» inde, ac, ſi ante latam excommunicationem appel-
» latio facta fuiſſet: an verò nihilominus eundem de-
» nunciare poſſit, & ad tempus Eccleſiaſticis bene-
» ficijs Clericum privare? Ad hoc reſpondet Papa:
» Cùm excommunicatio ſecum trahat executionem,
» & excommunicatus per denunciationem plus non
» ligetur; ideo non obſtante appellatione, ipſum
» excommunicatum eſſe, denunciare poteſt Epiſco-
» pus, ut ab alijs vitetur: & inſuper illi reditus Ec-
» cleſiaſtici meritò ſubtrahuntur, cui Eccleſiæ com-
» munio eſt interdicta.

L. Notandum hîc primò. Si appellatur à cenſura excommunicationis, vel alterius Cenſuræ Eccleſiaſticæ jam latæ ab homine, poteſt Iudex *à quo*, non obſtante appellatione, denunciare, ac promulgare, appellantem excommunicatum eſſe, ut ab alijs vitetur. *cit. §. Verùm*: & ſimiliter declarare ſuſpenſum, aut interdictum; quia excommunicatio eſt cenſura medicinalis tendens ad correctionem, ſicut & aliæ cenſuræ, & in poteſtate appellantis eſt, huiuſmodi cenſuras evitare; ideóque non ſuſpenditur per appellationem earum denunciatio: aliud eſt, ſi infligerentur in pœnam; tunc per appellationem ſuſpenduntur, ut ſuprà dictum *num.* 48.

Notandum ſecundò. Quando actus jam geſtus non ſuſpenditur per appellationem ſequentem, ut in propoſito excommunicatio; tunc nec actus gerendus conſecutivus, & acceſſorius ad ipſum actum geſtum, eique connexus ſuſpenditur, videlicet denunciatio excommunicationis; ideóque, licèt excommunicatus appellaverit, Iudex *à quo* poteſt illum etiam poſt appellationem denunciare, ut vitetur; quia, qui denunciat, non ligat de novo, ſed jam ligatum oſtendit, ac promulgat. *Abb. in cit. § Verùm; num. 2.*

Notandum tertiò. Quamvis valde probabile ſit, poſt *Extravag. Conc. Conſtantienſis: Ad evitanda*; hodie nunquam fieri poſſe denunciationem excommunicationis, poſt appellationem ab eo interpoſitam (exceptâ illâ, quæ incurſa eſt propter ſacrilegam Clerici percuſſionem) ut docet *Navarr. in c. Cùm contingat; 36. de Reſcript. remed. 6. num. 7. & 8.* quia excommunicatus appellare poteſt ab excommunicatione ad eum finem, ne denuncietur, ſi appellans cauſam talem afferat, quæ, ſi probata ſit, legitima cenſeatur; tunc enim non procedit ratio deciſionis allata in *cit. §. Verùm*; quòd excommunicatus per denunciationem non plus ligetur, cùm ei per denunciationem novum gravamen, & ligamen inferatur, ut videlicet ab alijs ſit vitandus: hæc tamen exceptio non admittitur à *Suar. diſ. 3. de cenſur. ſec. 15. num. 22.* eò quòd per cit. Extravag. nullum excommunicato concedatur privilegium, & nunc etiam excommunicatio per denunciationem tantùm accipiat maiores vires, quoad hunc effectum, ut alij eum vitare teneantur; adeóque adhuc locum habet deciſio text. *in cit. c. Verùm.*

Notandum quartò. Cùm fructus beneficij dentur propter officium, quod excommunicato eſt interdictum; conſequenter & reditus beneficiales ei dari non debent, dum in excommunicatione perſiſtit: nam, qui eſt extra Eccleſiam, ſive privatus communione Eccleſiæ, nihil de bonis illius percipere debet. *Gl. in cit. c. Verùm; in caſu in fine. Abb. ibid. num. 6.*

LI. Porrò contra rationem deciſionis allatam in *cit. §. Verùm*; quòd excommunicatio executionem ſecum trahat, objicit *Gl. ibid. V. Cùm executionem*; Etiam ſententia condemnatoria lata de furti crimine trahit ſecum executionem; ut habetur in *l. Non poteſt; 63. ff. de furtis*; ubi dicitur: Impoſſibile eſſe, ut furti damnatum non ſequatur infamia; & tamen per appellationem effectus eius ſuſpenditur; ut conſtat ex *l. Furti; 6. ff. de his, qui not. infam.* ubi dicitur: Si furti, vel aliarum famoſarum actionum condemnatus provocavit, pendente judicio, nondum inter famoſos habetur. Reſp. cum *Laym. in c. Ad reprimendum; 8. de offic. Iud. ord.* id jure civili ſtatutum eſſe, ut ſententia, etſi abſolutè

lata,

lata, ante decem dies ad appellandum conceſſus, non cenſeatur omnino efficaciter afficere perſonam, eámque ligare. At verò cenſuræ, præſertim excommunicationis ſententiæ, quæ ex poteſtate à Chriſto Ecclesiæ tradita proveniunt, ſi abſolutè alicui inferantur, ſtatim efficaciter in eum tranſeunt, juxta illud Chriſti *Matth.* 18. Quæcunque alligaveritis ſuper terram &c. ideóque etiam excommunicatio, aliæque cenſuræ propriè dictæ, non niſi per abſolutionem relaxari poſſunt.

Quid autem Juris ſit, ſi poſt appellationem alicuius, feratur in illum ſententia excommunicationis, infrà explicabitur.

§. IV.

Vtrùm appellari poßit in cauſis, ſeu factis notoriis?

LII. Reſpondetur. In cauſis, aut delictis notorijs non recipitur appellatio, ſed eâ non obſtante, ſententia executioni mandari poteſt; prout ſumitur ex *cap. Pervenit*; 13. *h. t.* Nam, cùm quidam Clerici quererentur coram Epiſcopo, ſe vulneratos, vel aliàs læſos eſſe à Diœceſanis, hi ſuper ea cauſa citati, ad Papam appellârunt. Reſpondit Alexander III. & mandat, eos, ſi delictum non ſit publicum, & notorium per cenſuram Eccleſiaſticam compellendos eſſe ab Epiſcopo, ut intra tempus conveniens appellationem proſequantur: ſi verò exceſſus eorum publicus, & notorius fuerit, non obſtante ipſorum appellatione, denunciandi ſunt excommunicati, & à fidelibus vitandi, donec iniuriam paſſis ſatisfaciant, & cum litteris Epiſcopi, ſive Ordinarii eorum Judicis, Apoſtolico conſpectui ſe præſentent.

LIII. Idem ſtatuitur in *cap. Conſuluit*; 14. *h. t.* ubi dicitur: Si manifeſtum, ſeu notorium ſit, quòd aliquis uxorem alterius detineat, vel manus violentas in Clericum iniecerit, & appellaverit, non eſt eius appellationi deferendum. Verumtamen, quia multa dicuntur notoria, quæ non ſunt, ideo curandum eſt Judici, ne, quod dubium eſt, ipſe pro notorio habeat. Additur *ibid. in §. Illos autem; in fine.* quòd, qui appellant, à Judice cogi debeant, ut intra tempus conveniens, ſeu terminum ipſis præfixum, appellationem interpoſitam proſequantur, vel ſententiæ Judicis, *à quo* appellant, pareant, remotâ appellatione. Pro declaratione utriuſque huius cap.

Notandum primò. Si delictum non ſit notorium, v. g. percuſſio Clerici, tum Judex Eccleſiaſticus non poteſt percuſſorem declarare excommunicatum, niſi priùs illum citet, & in præſentia eius probationes recipiat, & ſi de facto conſtet, declaret, illum incidiſſe in ſententiam Juris. *Abb. in cit. cap. Pervenit*; *num.* 5. *h. t.*

Notandum ſecundò. Judex diligenter inquirere debet, num factum, v. g. percuſſio Clerici, ita notorium ſit, ut nullâ excuſatione defendi poſſit, v. g. ab excommunicatione contractâ: alioqui enim procedere non poteſt ad declarationem pœnæ ipſo Jure latæ, vel denunciationem excommunicati; quia fieri poteſt, ut Clericus Clericum percuſſerit, ob ſui defenſionē, vel ex charitate, ita, ut mortaliter non peccârit; ſed, etſi crimen ſit notorium; ideóque judicialis proceſſus non requiratur, ſed ſolùm executio pœnæ ipſo Jure latæ; expedit tamen, & ſæpe neceſſarium eſt, Reum citare; ut intelligat, crimen notorium eſſe; ideóque ſtatim ad executionem, aut denunciationem procedi poſſe, juxta *Clement.* 2. *in fine*, *junctâ Gloſ. V. Publicare de pœnis.* Si verò Reus citatus nullam exceptionem, vel defenſionem opponere poteſt, & factum notorium ſit; tunc non requiritur declaratio, ſed ſtatim ad executionem deveniri poteſt. *Alexand. in cit. cap. Pervenit*; 24.

Notandum tertiò, diſcrimen eſſe inter appellationem à ſententia excommunicationis abſolutè lata: ea enim non poteſt per ſequentem appellationem ſuſpendi: & inter ſententiam declaratoriam Judicis, quâ quis declaratur, excommunicationem incurriſſe, ad hoc, ut ab aliis vitetur; ea enim per legitimam appellationem ſuſpenditur, juxta *cap. Paſtoralis*; 53. *§. Verum h. t. Suar. lib.* 3. *de cenſur. ſec.* 6. *n.* 6. quia, cùm fieri poſſit, ut Judex malè declaret; ideo admittitur appellatio ab huiuſmodi declaratoriâ, licèt non admittatur ab ipſa ſententia excommunicationis. *Marant. de ord. judic. p.* 6. *de appell. n.* 169.

Notandum quartò. Quando in appellatione exprimitur legitima cauſa, per quam delictum notorium aliquo modo defenditur, & excuſatur; tunc conceditur appellatio; ut, ſiquis aliquem occidat in conſpectu populi, ſed alleget, illum ſe occidiſſe ad ſui defenſionem, vel occiſum fuiſſe proſcriptum, ideóque impunè occidi potuiſſe. *Abb. in cit. cap. Conſuluit*; *num.* 4. *Marant. cit. loc. num.* 282. *Farinac. in praxi. q.* 101. *num.* 64. Item appellari poteſt etiam in notoriis, quoad effectum devolutivum, etſi non ſuſpenſivum; &, licèt non appellari poſſit à notorio, admittitur tamen appellatio à declaratione notorij. *Barb. in Collect. in cit. cap. Conſuluit*; *n.* 4. *&* 5.

Notandum quintò. Si Judex deferat appellationi; tunc terminum præfigere poteſt, etiam ſub cenſura, quam appellans incurrat, ſub alternatione, ſeu disiunctione, niſi vel intra terminum præfinitum proſequatur appellationem, vel eo lapſo, coram Judice, *à quo* reſpondeat, cùm aliàs nemo compelli poſſit, proſequi appellationem. *l. Eos*; 6. *in fine. C. h. t. Gloſ. in cit. cap. Pervenit*; *V. Compellas*; *&* *Gl. fin. in cit. cap. Conſuluit*; *h. t.*

LIV. Aſſertio ſecunda. Etſi in factis, & criminibus notoriis non admittitur appellatio, in dubiis tamen, ſi appelletur, cauſa probabilis coram Judice *à quo* eſt exprimenda; quæ ſi vera foret, legitima reputari deberet: quam ſi appellans non proſequitur, vel non probat, Judex *à quo* in cauſa procedet; ut colligitur ex *cap. Cum ſpeciali*; 61. *§. Porrò. hoc tit.* ubi ita ſtatuitur: Si ſubditus commonitus à Prælato, ſeu Superiore, ut ſe corrigat, appellet; tunc, ſi exceſſus eius, ſive delictum, evidentiâ facti, vel ipſius propriâ confeſſione, vel alio modo legitimo manifeſtum, ſeu notorium fuerit, tali appellationi non eſt deferendum; cùm remedium appellationis non ad defenſionem iniquitatis ſit inſtitutum, ſed ad præſidium innocentiæ. Si verò exceſſus, ſive delictum ſit dubium, appellans cauſam probabilem appellationis coram Judice proponere, & allegare debet, talem ſcilicet, quæ

» quæ ſi probetur, legitima probari debeat: & » tunc, ſi appellans adverſarium habuerit, intra » terminum à Judice, ſecundùm locorum diſtan- » tiam, temporis qualitatem, & negotii natu- » ram, definiendum, appellationis cauſam proſe- » quatur: quam ſi non fuerit proſecutus, tum Ju- » dex, non obſtante appellatione, in cauſa proce- » dat (ad petitionem adverſarij. *Gloſ. hic, V. Proce-* » *dat*;) ſi autem nullus adverſarius compareat, & » Judex ex officio proceſſerit, hoc caſu, Superior, » ſive Judex, ad quem appellatum fuit, cauſâ co- » ram ipſo probatâ, officium, ſeu poteſtatem Juriſ- » dictionis ſuæ exequatur. Sed, ſi in probatione iu- » ſtæ cauſæ appellandi defecerit, ad Judicem, à quo » appellatum, eum remittat, qui malitiosè appel- » lavit. Idque ſtatutum fuit, ne, ſi exceſſus ſit du- » bius, frivolæ appellationis prætextu, appellans » Judicis proceſſum impediat; ut dicitur in textu. » Hæc autem Conſtitutio (ſicut & illa, quæ habe- » tur in *cit. cap. Cum ſpeciali*; *in princ.*) ad Regulares » extendi non debet, contra ſpeciales eorum obſer- » vationes.

LV. Notandum primò. In notoriis appellari non poteſt; quia conſtat de iniquitate appellantis: appellatio enim non debet eſſe præſidium iniquitatis. Variis autem modis dicitur factum, aut crimen eſſe notorium. Primò. Per evidentiam facti, quod nullâ tergiverſatione celari poteſt *cap. ult. de cohab. Cleric. & cap. Cùm olim*; 24. *de V. S.* Secundò. Per confeſſionem Rei in Judicio; ut in hoc cap. & *cap. Romana*; 3. §. *Si autem h. t. in 6.* Tertiò. Per ſententiam condemnatoriam, ſi ab illa appellatum non fit. *cit. cap. ult. de cohabit. Cleric. Gloſ. hic V. Confeſſione.* Quartò. Per teſtes idoneos, ſi iis nihil oppoſitum ſit, ſiquidem ex probationibus in Judicio factis exurgit notorium. *cit. cap. Olim*; *Abb. hic n.* 4. idque, poſtquam in cauſa concluſum, & probationibus renunciatum fuit, juxta *Gloſ. in cap. Significaverunt*; 35. *V. Liquere de teſtib.*

Notandum ſecundò. Si Judex *à quo* dubitet, num cauſa appellandi iuſta ſit, v. g. à correctione, non tenetur appellationi deferre, ſed nihilominus ad executionem ſententiæ procedere poteſt, niſi Judex *ad quem* cognoſcere inceperit de cauſa appellationis, vel inhibeat Judici *à quo*, poſt appellationem receptam, ne exequatur ſententiam: tunc enim ſuſpenditur eius Juriſdictio, juxta *cap. Romana*; 3. §. *Sin autem h. t. in 6. Alexand. hic* §. *Porrò*; *n.* 17. & colligitur ex *cit.* §. *Porrò hic*, ubi dicitur, quòd in caſu dubio de exceſſu correctionis, ut appellationi deferendum ſit, appellans cauſam probabilem proponere debeat.

Notandum tertiò. Appellans ex cauſa probabili, intra terminum ſibi à Judice *à quo* præfixum, appellationem proſequi debet: alioquin ipſe Judex, à quo appellatum, procedere poteſt, non obſtante appellatione; quia cenſetur, illam habuiſſe pro deſerta, perinde, ac ſi non appellâſſet. *Vivian. in Ration. hic.* Similiter, ſi appellans proſequatur appellationem, ſed cauſam probabilem appellandi non probet, ad Judicem *à quo* remittendus eſt; quia præſumitur malitiosè appellâſſe; ut habetur in textu hîc: idque procedit, quando appellatum eſt ab interlocutoria; quia tunc appellans debet probare, cauſam eſſe veram, & legitimam. *Abb. hic num.* 9.

Notandum quartò. Hæc Conſtitutio non extenditur ad Regulares; quia, ſi Prælatus regularis corrigat ſubditum, ſecundùm Ordinis regulam, & ſpeciales eius obſervantias, non poteſt recuſari tanquam ſuſpectus, nec ab eo appellari. *Abb. hic n.* 3. ſive in corripiendo procedat judicialiter, ſive extraiudicialiter, niſi excederet limites correctionis præſcriptæ. *Alexand. hic num.* 8.

§. VI.

An, & quâ ratione appellari poſſit, vel non, contra electionem, & confirmationem Prælati?

LVI. Ad hanc quæſtionem reſpondetur. Siquis ad Prælaturam, vel dignitatem aliquam electus, & à legitimo Superiore confirmatus ſit, & aliquis appellet, non allegatâ rationabili cauſâ, ad impediendam executionem, & effectum electionis, & confirmationis, appellatio admitti non debet; ſed electus, eâ non obſtante, mitti debet in pacificam poſſeſſionem, imò neque contra eum admittenda eſt exceptio, bene autem accuſatio, aut denunciatio; ut conſtat ex *cap. Conſtitutis*; 46. *h. t.* ubi dicitur, quòd vacan- » te Præpoſiturâ Salvatoris, ſtatuto die electionis, » Epiſcopus Metenſis adiuravit Canonicos, ut » unus ex duobus, in quos oculos intendiſſe vide- » bantur, quem Eccleſiæ magis utilem, & idoneum » cenſerent, Præpoſitum eligerent. Tum Decanus, » cum aliis quibuſdam, nominavit Cantorem: ipſe » Cantor verò, cum aliis pluribus, Cancellarium » Metenſem elegit: quam electionem Epiſcopus tan- » quam à maiore, & ſaniore parte Capituli factam » confirmavit, ſiquidem de electæ perſonæ honeſta- » te conſtabat. Poſtea verò, cùm ſecundùm morem, » electo donum (vel ut in antiquioribus exemplari- » bus habetur, domum, ſcilicet Præpoſituræ. *Gloſ.* » *marg. hic*) & inveſtituram dare vellet, Decanus » appellavit ad Summum Pontificem, id ſolùm alle- » gans, quòd Cancellarius in iis partibus impotens » eſſet ad poſſeſſiones Præpoſituræ defendendas: ad- » dens, ſe plura coram Papa obiecturum, quæ nunc » nollet proferre coram Epiſcopo, quippe Judice ſu- » ſpecto. Re delatâ ad Innocentium III. is reſpondit: » cùm manifeſtè conſtet, cauſam illam, quæ erat ex- » preſſa (coram Epiſcopo) rationabilem non fuiſſe: » aliam verò Decanum tunc (coram Papa) non ex- » preſſiſſe; ideo per illam appellationem confirma- » tionis effectum impediri non poſſe. Si quid tamen » Decanus, non per modum exceptionis ad impe- » diendum electionis, & confirmationis effectum, » ſed per modum denunciationis, vel accuſationis » proponere velit, liberam habeat facultatem id faci- » endi, poſtquam Cancellarius pacificam poſſeſſio- » nem Præpoſituræ fuerit conſecutus. Ratio deciſionis eſt; quia contra Decanum appellantem præſumptio fuit, quòd malitiosè ad differendam inveſtituram, & corporalem poſſeſſionem exciperet; ideòque ab excipiendo repulſus fuit. *Gloſ. hic V.* in mo-

in modum exceptionis, & quia cauſa expreſſa erat irrationabilis: nam, ſi perſona ſit aliàs digna, & idonea, ob defectum potentiæ, ac divitiarum, non debet repelli, vel impediri, quò minùs ad dignitatem eligatur: niſi fortè Eccleſia indigeret Prælato potente, ac divite ad reſiſtendum hoſtibus; vel quia debitis eſt onerata. *Abb. hic num. 11.*

LVII. Notandum hîc præterea primò. Electus, & confirmatus, non obſtante exceptione, vel appellatione extraiudiciali, debet conſequi poſſeſſionem; quia petens poſſeſſionem petit quid facti: exceptio autem opponitur juri; unde non eſt proportionata ad excludendum electum, & confirmatum à conſecutione poſſeſſionis. *Abb. hic n. 6.*

Notandum ſecundò. Debet tamen in certis caſibus admitti exceptio contra electum, & confirmatum: nam excipi contra illum poteſt, ſi ſit manifeſtus defectus proprietatis, aut is incontinenti probari poſſit, v.g electores, vel confirmatorem non habuiſſe poteſtatem eligendi, vel confirmandi: vel ſi ei objiciatur crimen junctum cum infamia. *cap. Accedens; 23. de accuſat.* vel ſi excipiatur de crimine falſi, v. g. confirmationem, vel collationem per falſas literas impetratam fuiſſe. *Arg. cap. De cetero; 5. de ſent. & re judic. & cap. 2. de crim. falſi. Abb. hîc n. 15.* Verumtamen neque in his caſibus exceptis admittitur exceptio contra electum, & confirmatum, ſi præſumptio ſit contra excipientem, quòd malitioſè opponat. *Gl. fin. hic, & Alexand. de Nevo n. 44.*

Notandum tertiò. Si is, qui appellavit, non excipiat contra electionem, & confirmationem, per quam plenum jus electo acquiſitum eſt, ad impediendam eius executionem, ſeu effectum: ſed poſt obtentam poſſeſſionem, inſtituere velit actionem, accuſando poſſeſſorem de crimine, vel denunciando illum, tum audiendus erit; quia tunc ceſſat præſumptio illa, quòd appellans calumnioſè objiciat ad impediendam poſſeſſionem, & executionem; ut patet ex hoc cap. *Gloſ. fin. hic, & Vivian. in Ration.*

ſ. V.

De aliis nonnullis caſibus, in quibus appellatio non admittitur.

LVIII. Aſſertio 1. Non eſt admittenda appellatio, quæ eſt contra Jus, vel executionem Juris; ut, ſi appelletur, ne fiat, quòd manifeſtâ lege, vel Canone præcipitur; prout ſumitur ex *cap. Conſuluit; 29.*
» *h. t.* Ubi Epiſcopus Ordinarius compellere voluit
» Judæos, ut admittant Chriſtianos, quos ut manci-
» cipia detinebant (cùm SS. Canonibus cautum ſit,
» ne Judæi Chriſtiana mancipia habeant. *c. Mancipia;*
» *13. diſ. 54. c. Multorum; 2. c. Iudæi; 5. infr. de Iudæis*)
» ſed quia Rex Galliæ pro Judæis ſe oppoſuit, & ap-
» pellare voluit, quæſitum fuit, an tali appellationi
» ſit deferendum. Reſpondit Alexander III. propter
» huiuſmodi appellationes à SS. Canonum decretis
» recedendum non eſſe.

Ex quo patet, quòd appellatio, quæ fit contra leges, vel Canonicas ſanctiones, non ſit admittenda. *Gl. hic V. Pro huiuſmodi appellationibus.* Ratio eſt; quia Jus neminem gravat; ergo non poteſt ab illo, vel eius executione appellari; quia fundamentum, & cauſa immediata appellationis eſt gravamen iniuſtum, ad quod tollendum eſt inventa appellatio: ergo ceſſante gravamine, ceſſat appellatio. *Abb. hîc n. 3.* præterquam, quòd talis appellatio ſit frivola, & irrationabilis, & præſidium inobedientiæ eſſet, ſi ei deferretur.

Limitat id *Abb. hîc n. 1.* Niſi allegetur aliqua cauſa rationabilis, ob quam Jus illud generale locum non habet: alioquin debebit Judex, non obſtante appellatione, ad executionem procedere.

Hinc etiam colligitur, quòd Papa, vel alius Judex Eccleſiaſticus poſſit exercere Juriſdictionem in Judæos, alióſque infideles, ſaltem indirectè, non tantùm in iis, quæ pertinent ad ſalutem animæ, aut peccatum involvunt, ſed etiam, quæ ſunt contra decorem, & decentiam Chriſtianæ Religionis; quale eſt, infideles habere ſervos Chriſtianos. *Abb. hic n. 2. & 3.* de quo infrà ſuo loco.

An autem appellari poſſit etiam à Statuto loci generali, dubitatur. Affirmat *Abb. hîc n. 4.* ſi in ſe iniquitatem aliquam contineat; quamvis contrarium teneat *Barb. in Collect. hic n. 2.*

LIX. Aſſertio 2. Contra Conſtitutiones regulares etiam non conceditur appellatio à Religioſis facta; prout ſumitur ex *c. Quia nos; 32. h. t.* ubi ſtatuitur: ſi Abbates infamiâ criminis publicè ſint aſper- »
ſi (de qua purgare ſe nequeunt. *Gl. hic V. Infamia.*) »
aut de ea convicti (etiam de plano, & ordine judi- »
ciario non per omnia ſervato. *Gl. hîc V. Convicti.*) & »
in Capitulo Generali moniti, Prælaturæ cedere no- »
lint, appellandi facultatem non habeant, ſed ad id »
cogi poſſunt, remotâ appellatione ad Papam. »

Et talem conſuetudinem, vel Statutum vigere in Ordine Prædicatorum, & Carthuſianorum, quoad Præpoſitum eorum Generalem, teſtatur *Abb. hîc n. 5.* & ſimile Statutum, vel Indultum Ordinis Ciſtercienſis refert *Emm. Rodriq. tom. 1. qq. regul. q. 41. art. 3.* quia, ſicut iſti Generales ex ſola electione, abſque alia confirmatione, adminiſtrant: ita ex ſola infamia tenentur cedere, ſi ita decernant omnes Præſidentes, ſeu Definitores, vel maior pars Regularium Congregatorum in generali Capitulo. *Abb. hic n. 5. & Alex. n. 13.*

LX. Porrò id procedit ſolùm, ſecundùm ſpecialem conſuetudinem, aut Statutum, quo ſecluſo, & ſpectato jure communi, neque Prælatus Regularis deponi poteſt, propter ſolam criminis infamiam publicam. *Abb. hic n. 3.* ſed vel indicenda eſt ipſi purgatio Canonica per proprium juramentum, & aliorum compurgatorum, qui de credulitate jurent, juxta *cap. Quoties; 5. de purg. Canon.* (ſi nullus adſit accuſator) ita, ut, ſi ſe purgare noluerit, vel non potuerit, pro convicto habeatur. *cap. Accedens; 23. circa finem de accuſat.* Vel, ſi ſponte renunciare nolit, inſtituto proceſſu iudiciario, per teſtes, vel alias legitimas probationes convinci debebit. *cap. Licèt; 31. & cap. ſeq. de ſimonia.* ubi hoc addendum, quòd infamia criminis interdum adeò ſit notoria, ut nulla indigeat probatione: interdum verò non eſt ita notoria, & tunc probari debet per teſtes ſaltem duos; ut tradit *Gloſ. in cap. Si teſtes; 3. §. Sæpe. V. Fama; cauſ. 4. q. 3.* & ideo in *cit. cap. Quia nos.* alternativè dicitur: *Si publicâ infamia publicè reſperſi ſunt, aut convicti,* ſcilicet per duos teſtes. *Abbas ibidem num. 1.*

LXI. Aſſertio 3. A pœnâ per legem definitâ appellari non poteſt; adeóque neque à ſententia Judicis, ſi condemnet ad pœnam lege decretam; prout ſumitur ex *cit. cap. Quia nos; junctâ Gloſ. V. In communi Capitulo in fin. h. t.* ubi Prælatis publicè infamatis, vel convictis de crimine, ſi Prælaturæ cedere nolint, interdicitur appellatio. Idque etiam conſtat ex *l. Si quâ pœnâ;* 244. ibi: *De pœna provocatio non eſt. ff. de V. S. & ibi Gloſ. V. De pœna in ſolut. 3. & Gl. in cap. Cupientes; 16. §. Quod ſi. V. Exſpectati de elect. in 6.* V. g. ſiquis fateatur, ſe feciſſe furtum manifeſtum, ſed dicat, ſe iniuſtè damnatum eſſe; quia in quadruplum eſt condemnatus; adeóque appellet, audiri non debet: ſic enim magis de iniquitate legis, quàm iudicantis conquereretur; cùm, ubi de crimine conſtat, pœna lege definita inferri debeat: adeóque ab ipſa lege appellaretur, de cuius iniquitate non eſt querendum. At verò à declaratione pœnæ Jure latæ appellari poteſt; ut docet *Gloſ. margin. in cit. l. Si qua; lit. A.* quippe quæ non Juris, ſed hominis, ſeu Judicis eſt declarantis, quòd quis inciderit in pœnam lege decretam. *Abb. in cap. Pervenit; 13. num. 6. hoc titul.* Quòd ſi pœna à Jure ſtatuta non ſit, ſed ipſe Judex pœnam, ſeu mulctam decernat, & modum excedat, poteſt ab hoc gravamine, & exceſſu appellari. *Arg. cap. Novit; 43. h. t.* & habetur in *cit. l. Si qua pœna.* ibi: *Ut mulctæ provocatio eſt*, id eſt, appellatio. *Farinac. cit. q. 101. n. 110.*

LXII. Aſſertio 4. Ab executione ſententiæ, ſive mero executore appellari non poteſt, niſi is modum in executione, ſive formam, aut limites mandati, ac commiſſionis ſuæ excedat; prout ſtatutum habetur utroque Jure. *l. Ab executore; 4. in princ. junct. Gloſ. V. Non licet. ff. h. t. l. Quoniam; 21. C. Eodem. & ibi Gloſ. V. Executionem. l. Ab executione; 5. C. Quor. appellat. non recip.* Item in *cap. Ei, qui; 41. §. Ab executione; cauſ. 2. q. 6. cap. Quod ad conſultationem; 15. de ſentent. & re judic.* & denique
„ etiam in *cap. Novit; 43. h. t.* Nam, cùm Lega-
„ tus à latere, ex mandato Innocentij III. adver-
„ ſùs terram Regni Galliæ interdictum promulgâſ-
„ ſet, non obſtante appellatione, quam Rex fecit,
„ allegans, Legatum ipſi ſuſpectum eſſe: hoc cognito,
„ reſpondit Pontifex, quòd Legatus interdicti ſen-
„ tentiam non edidit, ſed publicavit, nec fuit di-
„ ctator illius, ſed magis executor. Quare, cùm ſe-
„ cundùm Jus (tam Canonicum, quàm Civile) ab
„ executore appellari non poſſit, niſi modum in
„ exequendo excedat, ideo appellationi à Rege inter-
„ poſitæ deferendum non fuerat: præſertim cùm in
„ litteris commiſſionis ad Legatum directis Papa ap-
„ pellationem inhibuerit. Quòd verò de ſuſpicione
„ obiectum fuit, non exiſtimat Papa, Legatum Regi
„ meritò ſuſpectum fuiſſe: et, ſi fuiſſet, non tamen
„ propter interpoſitam appellationem ab executione
„ deſiſtere debuit Legatus, cùm non proprio motu,
„ ſed ex mandato Pontificis proceſſerit.

Ratio deciſionis eſt; quia merus executor non gravat exequendo, cùm non habeat cognitionem, ſed nudum miniſterium, ſeu executionem ſententiæ iam latæ: quare, ſi Reus gravatur, id gravamen à Judice, cuius ſententia executioni mandatur, illatum eſt, actus enim tribuitur mandanti, & non exequenti. *Barb. in Collect. hic num. 3. & 4.* Vel itaque à ſententia lata appellari poteſt, & tunc appellatio fieri debet adverſùs Judicem mandantem, & non adverſùs executorem: vel appellari non poteſt, & tunc executio impediri non debet, cùm ſit effectus ſententiæ. Quòd ſi executor modum, ac limites commiſſionis in exequendo excedat, tunc ab illo appellari poteſt: quia extraiudicialiter gravat: nam excedendo aliud quid facere videtur, quàm ei commiſſum ſit: ac proinde in eo, in quo excedit, deſinit eſſe executor; quia mandatum nullum habuit ad id faciendum, & caret omni poteſtate. *Gl. in cit. cap. Quod ad conſultationem; 15. V. Excedatur de ſentent. & re judic. Barb. cit. loc. num. 7. & 8.* Cenſetur autem executor modum, & limites in exequendo excedere, ſi partes Judicis ſibi vendicet, vel ſententiam interpretari velit, cùm talis poteſtas mero executori, aut nuncio non competat. *l. Si ut proponis; 6. C. de execut. rei judic.* Vel ſi exequi velit ante tempus, vel non ſecundùm ordinem præſcriptum, nempe ut executio priùs fiat in bonis mobilibus debitoris, quàm immobilibus. *l. à D. Pio; 15. §. In venditione. ff. de re judic. Gl. fin. in cit. cap. Quod ad conſultationem; & Alexand. de Nevo ibid. num. 47. & ſeqq.* ubi plures caſus afferunt, in quibus executor poteſt modum excedere: quibus addi poteſt, ſi is, qui executorem ſe aſſerit, ſufficiens, & indubitatum mandatum non exhibeat: tum enim appellari ab eo poteſt, ſicut habetur in deciſionibus novis Rotæ Romanæ *tit. de appellat. deciſ. 45. aliàs 346.*

LXIII. Notandum hîc præterea primò, diſcrimen eſſe inter edere Conſtitutionem, vel ſententiam aliquam, & inter publicare, ſeu promulgare: nam edit, qui eſt auctor illius; publicat, qui promulgat ab alio editam, & nudum miniſterium exhibet. *Abb. hîc n. 1. not. 2.*

Notandum ſecundò. Etſi à mero executore appellari non poſſit, poteſt tamen ab executore mixto, qui debet adhibere cauſæ cognitionem. *Barb. hîc n. 9.* ſic v. g. ſi S. Pontifex mandat alicui conferri beneficium per Reſcriptum in forma dignum, dato ſuper hoc executore, hic recipere debet exceptiones, ſi quæ ab adverſario opponuntur, & ideo ab eo appellari poteſt. *Garc. de benef. p. 6. cap. 2. §. 1. n. 112. & 114.*

Notandum tertiò. Merus executor non poteſt etiam recuſari, tanquam ſuſpectus; quia non ex ſe, ſeu proprio motu procedit, ſed ex mandato committentis; prout habetur in *cit. cap. Novit.* adeóque non ipſe facere cenſetur, quæ facit, ſed potiùs qui mandavit. *cap. Cùm aliquibus; 4. junct. Gloſ. V. Auctoritate noſtrâ, de reſcript. in 6.* Porrò, ſi executor non omnino certum, ac limitatum mandatum habeat nudè exequendi, ſed ſit deputatus, v. g. ad teſtes audiendus, & referendum dicta eorum, tali caſu poteſt recuſari; quia & gravare poteſt, cùm quædam ex eius arbitrio dependeant. *Abb. hic num. 7.* Quin imò etiam executor deputatus à Papa in cauſis beneficialibus recuſari poteſt; quia poteſt gravare, cùm debeat citare poſſeſſorem beneficij, & poſitiones, ac exceptiones eius recipere; ſicut etiam appellari ab eo poteſt. *Abb. cit. loc.*

LXIV. Aſſertio 5. A ſententia Judicis iureiurando cauſam decidentis non poteſt appellare is, qui iuramentum detulit: quamvis poſſit is, cui iuramentum

mentum eſt delatum, ſi videlicet illud præſtare recuſaverit; ideòque condemnatus ſit, appellare; prout deciditur in *l. Generaliter*; 12. §. *Sin autem. C. De reb. credit. & ibi Gl. V. Detulit*; & ſi juſtam recuſationis cauſam probaverit, ſententia prior emendabitur à Judice appellationis. An autem, ſi is, cui juramentum defertur, adverſario ſuo illud referat, iſque juret, & eius juramentum Judex ſecutus, ipſum qui retulit, condemnet, hic appellare poſſit, dubitatur. Affirmat *Imola in c. ult. n. 4. de jurejur.* Ratio eſt; quia is, qui juramentum detulit, ſponte elegit hanc viam, ut jurejurando cauſa definiretur; ideòque appellare non poteſt: is verò, cui defertur juramentum, non ſponte illud refert deferenti, ſed neceſſitate quâdam compulſus, ne videlicet ipſe jurare cogatur, aut ſolvere. Sed contrarium non improbabiliter tenet *Fachin. lib. 1. controv. c. 23.* quia etiam referens eligit ſponte hanc viam; ut juramento adverſarii cauſa decidatur, cùm liberum ipſi fuiſſet jurare, & ſic teſtimonio, ac juramento ſuo cauſam decidere. Accedit, quòd juramentum hoc judiciale habet ſpeciem transactionis. *l. 2. ff. De jurejur.* contra quam appellare, vel ſupplicare non licet. *l. Cauſas*; 16. *C. De transact.*

LXV. Aſſertio ſexta. De Jure Civili à ſententia lata in Judicio poſſeſſorio appellari non poteſt; prout ſumitur ex *l. unic. C. Si de moment. poſſeſſ. fuer. appell.* Ratio eſt; quia non adfert perpetuum præjudicium, cùm non præjudicet cauſæ proprietatis, & gravamen, quod adfert, poteſt citra appellationem, facilè reparari in Judicio petitorio; ideòque mandatur ſententia executioni, etiamſi appellatum fuerit. *cit. l. unic.* ſalvâ tamen cauſâ proprietatis. Idque locum habet in omni interdicto poſſeſſorio, ſive adipiſcendæ, ſive retinendæ, ſive recuperandæ poſſeſſionis; ut docet *Bart. in cit. l. unic. n. 3. & Marant. de ord. jud. p. 6. de appell. n. 294.* communiter tamen id limitant, quòd non poſſit in cauſa poſſeſſionis appellari, quoad effectum ſuſpenſionis; quia non obſtante appellatione fit executio ſententiæ; ut dictum: poſſit tamen quoad effectum devolutionis; quia admittitur appellatio, & de cauſa etiam poſſeſſionis cognoſcit Judex, ad quem fuit appellatum; ut per illam reparetur gravamen per executionem ſententiæ illatum. *Bart. in l. 2. n. 9. ff. De appell. recip. Abb. in c. Cùm ad Sedem*; 15. *n. 30. de reſtit. ſpol. Mar. c. l.* niſi tamen gravamen non poſſit reparari in Judicio petitorio: tunc enim appellari poteſt, etiam in cauſa poſſeſſoria, & per appellationem ſuſpenditur executio ſententiæ; quia agitur de magno, & irreparabili præjudicio. *Bart. c. l. n. 3. Mara. c. l. n. 299.*

At verò, ſpectato Jure Canonico, appellari poteſt à ſententia in Judicio poſſeſſorio, quoad utrumq; effectum ſuſpenſionis, & devolutionis; ut videtur expreſſum in *Clement. unic. de ſequeſtr. poſſ. in fine*; ubi deciditur, non eſſe quempiam beneficii poſſeſſione privandum per unam tantùm ſententiam in poſſeſſorio latam; ſed beneficium eſſe ſequeſtrandum apud aliquem, qui fructus ei reſtituat, qui victoriam obtinebit: deinde additur, id obſervandum etiam circa negotia pendentia per appellationem: ergo indicat Pontifex, appellationem eſſe permiſſam in cauſis poſſeſſoriis. Idem probatur ex c. *Ad Sedem*; 15, *de reſtit. ſpoliat.* ubi ſententia lata fuit in cauſa poſſeſſoria, & ad Sedem Apoſtolicam appellatum, ipſaque ſententia caſſata. Item in *c. Ex conqueſtione*; 10. *eod. tit.* mulier à denegata reſtitutione viri appellavit ad Sedem Apoſtolicam, & Papa definivit, ut mulieri vir reſtituatur, & quæ poſt appellationem acta ſunt, in irritum revocentur. Et in *c. Significaverunt*; 36. *de teſtib.* decernit Pontifex; ſi quarta teſtium productio ſuper poſſeſſorio, cum juris ſolemnitate, ſit petita, & à Judice, ſine rationabili cauſa, denegata, & ab hac interlocutoria ſententia intra decendium fuerit appellatum, admittendam eſſe appellationem. Denique in *Clement. unic. de cauſ. poſſeſſ.* decernitur; ut, ſi cauſa beneficialis per appellationem ad Sedem Apoſtolicam legitimè fuerit delata, tam appellanti, quàm appellato liceat, nedum petitorium, ſed & poſſeſſorium intentare. Ratio eſt; tum quia de Jure Canonico appellari poteſt à quolibet gravamine, & in cauſis etiam minimis. *c. De appellationibus*; 11. *h. t.* tum quia, etſi cauſa, ſeu quæſtio poſſeſſionis, certo reſpectu, ſit modici præjudicii, tamen alio reſpectu, poteſt maximi præjudicii eſſe; quia deficientibus probationibus ſuper proprietate, ſi deficiat etiam poſſeſſio, perditur dominium rei in effectu: tum quia magnum eſt commodum poſſeſſionis, cùm, ſi probationes utriusque partis ſint æquales, abſolvendus ſit poſſeſſor. *Abb. c. l. Bart. c. l. n. 10. Marant. c. l. n. 295. Covarr. pract. qq. c. 23. n. 8.* Quamquàm *Fachin. lib. 1. controv. c. 35.* putat, non eſſe hac in re diſcrimen inter Jus Civile, & Canonicum, ſed utroque Jure appellari poſſe, etiam in cauſis poſſeſſoriis, quoad effectum devolutivum, non autem ſuſpenſivum; cùm textus ſupra allati non evincant, executionem ſententiæ per appellationem ſuſpendi: quod autem eſt conſtitutum in *tit. Clement. de ſequeſt. poſſeſſ.* ad beneficia Eccleſiaſtica ſolùm pertinere, nec ad alias cauſas profanas rectè extendi; quia, ſi id generaliter acciperetur, latâ ſententiâ in petitorio, & poſſeſſorio, ſequeſtrationi eſſet locus; ut in caſu illius Clement. quod eſt abſurdum; cùm appellatione pendente, nihil debeat innovari.

LXVI. Aſſertio ſeptima. Appellatio manifeſtè frivola, & fruſtratoria, quæ ſcilicet ſine legitima cauſa interponitur, admitti non debet. *c. Cùm appellationibus*; 5. *in princ. h. t. in 6.* ubi dicitur, appellationibus frivolis deferendum non eſſe; ut, quando quis appellat, cùm non ſit injuſtè gravatus; quia appellatio non eſt inventa, ut ſit iniquitatis defenſio, ſed innocentiæ præſidium. *Gl. ibid. V. Deferendum.*

Ceterùm appellatio frivola non excuſat inferiorem, ſeu ſubditum, quò minùs teneatur obedire Superiori ſuo: alioquin, quia cenſetur illum contemnere, puniendus eſt, niſi innocentiam ſuam probet; prout ſumitur ex *c. Cum parati*; 19. *h. t.* Nam, cùm Zamorenſis electus Epiſcopus petitiones quaſdam Alexandro III. propoſuiſſet, eáſque Papa recipere vellet: Cardinalis Diaconus Legatus Sedis Apoſtolicæ propoſuit, quòd, cùm idem electus à ſe ad Synodum vocatus fuiſſet, & ipſe accedere contempſiſſet, eundem excommunicaverit; ſed ipſe excommunicatus nihilominus ſe in Epiſcopum conſecrari curaverit. Verùm Canonicus quidam excuſavit Epiſcopum, aſſerendo, ipſum eo tempore in legatione Regis fuiſſe; ideòque impeditum, quò minùs accederet. Contra verò Cardinalis

oppoſuit, quòd nuncius à ſe miſſus, non in legatione Regis, ſed in Samalitana Eccleſia Epiſcopum repeterit. Ulteriùs verò Epiſcopus allegavit, quòd ante latam ſententiam excommunicationis, à Legato ad S. Pontificem appellaverit. Quare Alexander III. reſpondit, quòd non obſtante appellatione, Epiſcopus ad Legatum Cardinalem, poſtquam ab eo citatus eſt, venire debuiſſet; ideóque mandat eidem Epiſcopo; ut apud Sedem Apoſtolicam, vel per ſe, & perſonaliter, vel per idoneos nuncios ſe ſiſtat, & innocentiam ſuam, ſi poſſit, meliùs probet, ac demonſtret.

LXVII. Notandum primò, Licèt alias regulariter is, cuius non intereſt, ſi opponere velit in Judicio, non admittatur, poteſt tamen quilibet opponere exceptionem excommunicationis; quia in hac exceptione ſupplere poteſt Judex ex officio, etiam nemine opponente. *Abb. hic n. 2. Alex. n. 5.*

Notandum ſecundò. Licèt is, qui à Superiore gravatur, ſi juſtè impeditus ſit, quò minùs ad eundem venire poſſit, etiam in abſentia eius, coram viris honeſtis, appellare poſſit, ita, ut geſta poſt appellationem non valeant, v. g. excommunicatio lata; ut tradit *Abb. hic n. 16.* attamen, ſi impeditus non ſit, quò minùs ad Superiorem venire poſſit, ad eundem accedere debet per ſe, vel per procuratorem, & cauſam gravaminis allegare; ut in propoſito caſu, Epiſcopus ad Legatum venire debebat, & allegare, ſe juſtè impeditum eſſe, quò minùs ad Synodum venire poſſit: & tunc, ſi auditus non fuiſſet, ſed Legatus ad excommunicationem ipſi inferendam proceſſiſſet, poterat coràm appellare; ut colligitur ex hoc c. Verùm Papa in caſu huius cap. non admiſit appellationem Epiſcopi; vel, quia non conſtabat, quòd appellâſſet; vel quòd juſta, & legitima fuiſſet appellatio, ſed potiùs præſumptio erat pro Legato; ideóque Epiſcopus citatus fuit ad Curiam Romanam; ut allegaret ſuum privilegium, & ulteriùs, ſi poſſet, probaret innocentiam ſuam. *Gl. hic V. Obtentu appellationis.*

Notandum tertiò. Citatus, ſeu vocatus à duobus Superioribus, quibus eſt ſubiectus, ſi non poſſit ad utrumque venire, ad unum per ſe, ad alterum per procuratorem, vel nuncium; debet ceteris paribus, parêre illi, à quo priùs fuit vocatus, vel ei, qui in majore dignitate eſt conſtitutus: vel ei, qui majorem cauſam, aut neceſſitatem vocandi habet, vel cui ſubditus arctiore obligatione eſt obſtrictus. Unde Epiſcopus magis obedire debet vocanti Papæ, quàm Imperatori, vel Regi, propter prærogativam Sedis Apoſtolicæ: quamquàm etiam Papa non poſſit, ſine juſta cauſa, & neceſſitate, Prælatum, vel aliam perſonam Eccleſiaſticam impedire, quò minùs vocatus à Rege, vel Imperatore, cui juramentum fidelitatis v. g. ratione feudi præſtitit, ſe coram illo ſiſtat. *Abb. hic num. 8. & 9. Alex. de Nevo n. 24. & ſeqq.* Plures caſus, in quibus appellare non eſt conceſſum, videri poſſunt apud *Durand. in ſpecul. tit. de appellat. §. 2. Marant. p. 6. de ord. judic. in actu 2. princ. de appellat. à n. 269. & multis ſeqq.*

§ VI.

De cauſis commiſſis, adiectâ Clauſulâ: Appellatione remotâ.

LXVIII. Quæritur primò. An vi huius Clauſulæ, cenſeatur remota, & prohibita omnis appellatio? Reſpond. per huiusmodi clauſulam revocari, ac prohiberi, non ſolùm appellationem frivolam, & fruſtratoriam, ſed etiam juſtam, ac legitimam, ſi ea non ſit ſpecialiter in jure expreſſa, & conceſſa; prout deciditur in *c. Paſtoralis; 53. in princ. h. t.* Nam, cùm ex Papa Innocentio III. quæſitum fuiſſet, ſi Papa (vel alius Princeps) in Reſcripto mandet delegato; ut procedat, *appellatione remotâ*; utrùm ſolùm fruſtranea appellatio inhibita cenſeri debeat? Ad hoc reſpondit Papa, cùm per appellationem fruſtraneam, etſi inhibita non ſit, cauſa impediri non debeat; ideo per talem clauſulam quamlibet appellationem, quæ à Jure expreſsè conceſſa eſſe, non reperitur, remotam eſſe. Verumtamen, ſi appellare volens injuſtè gravatus ſit, gravamen iſtud per ſuperiorem Judicem tolli poterit.

LXIX. Notandum hìc primò. Quamvis plures DD. teneant, per clauſulam, *appellatione remotâ*; revocari, ac prohiberi tantùm appellationes frivolas, & illegitimas; quia non cenſetur Pontifex, ſeu Princeps alicui jus ſuum, quod ad appellandum habet, ſine cauſa, velle auferre; cùm appellatio ſit ſpecies quædam defenſionis. Oppoſitum tamen eſt verius, nempe, quòd etiam appellationes rationabiles, & legitimæ, quæ ſcilicet interponuntur ex juſta cauſa, ſi ea non ſit ſpecialiter jure expreſſa, prohibeantur per clauſulam, *appellatione remotâ*; quia aliàs ſecundùm priorem expoſitionem, nihil, aut parum operaretur iſta clauſula; cùm etiam ea non appoſita, appellationes frivolæ ſint rejiciendæ. *c. Cùm appellationibus; 5. h. t. in 6.* ubi dicitur, quòd appellationibus frivolis nec juſtitia deferat, nec ſit à Judice deferendum. At verò clauſula, vel diſpoſitio, quamvis odioſa, & exorbitans à jure communi; ideóque abſolutè loquendo, ſtrictam interpretationem mereatur, non tamen debet ita intelligi, & reſtringi, ut nihil operetur, aut verba fruſtra, & inutiliter prolata ſint, prout ſumitur ex *c. Si ſententia; 16. in fine*, ibi: *Ne ſententia effectu careat, de ſent. excomm. in 6. & l. Si ſtipulatus; III. ff. De V. O. ubi Bart. in princ.* ait, quòd etiam contractus ſtricti juris latè interpretandus ſit, ſi aliàs non haberet effectum: imò, & verba diſpoſitionis; quantumvis odioſæ, & pœnalis, etiam ad impropriam ſignificationem extendi debent, ſi aliàs fruſtra eſſent poſita, *arg. cit. c. Si ſententia; & docet Abb. in cit. c. Paſtoralis; n. 2. & ibid. Alex. de Nevo n. 8.* Licèt ergo clauſula, *appellatione remotâ*, valdè odioſa ſit, cùm nemini facilè remedium appellationis ſit denegandum, quippe quæ eſt defenſio quædam; adeóque jure naturæ cuivis competit, ſaltem quoad ſubſtantiam, etſi non quoad modum, ſeu formam ſe defendendi; quia tamen, ſi intelligeretur de appellatione frivola, ſeu illegitima, nullum effectum haberet, cùm talis appellatio jam jure communi remota, & prohibita ſit; adeóque ei non ſit deferendum, etiamſi appellatio in Reſcripto non ſit inhibita; quia ceſſat cauſa finalis

ſa finalis appellationis: frivolè enim, ſeu fruſtratoriè appellans non cenſetur gravatus; idcirco intelligi debet, per hanc clauſulam etiam prohiberi appellationem legitimam; ut ſic aliquid operetur ultra terminos juris communis; ut habetur in *cit. c. Paſtoralis*; *& tradit ibid. Abb. n. 2.* Idémque dicendum eſt de clauſula hac inſerta in privilegiis. *arg. c. In his; 30. de privil. Alex. hic n. 2. Emm. Rodriq. tom. primo qq. Regul. q. 8. art. 14.*

LXX. Notandum ſecundò. Appellatio expreſsè à jure approbata dicitur omnis illa, quæ à jure eſt expreſsè indulta, ſeu conceſſa; ad quod non requiritur, ut jus permittat appellationem, etiam in eo caſu, in quo adiecta eſt clauſula; ut procedatur, *remotâ appellatione*, ſed ſatis eſt, quòd appellatio expreſsè in jure ſit conceſſa; ut poſt *Hoſtienſ. in cit. c. Paſtoralis; V. Expreſsè. Verſ. Judices; h. t. tradit Abb. ibid. n. 14.* Quare, quotieſcunque in Jure aliquod factum, ſeu proceſſus aliquis pro gravamine agnoſcitur, à quo juſtè appellari poſſit, tum appellatio admittenda eſt, non obſtante, quòd cauſa ab homine, vel à jure commiſſa ſit, *remotâ appellatione*: nam hæc clauſula nihil operatur contra appellationem, quæ de jure expreſsè indulgetur, juxta *cit. c. Paſtoralis.* Ratio eſt; quia, ſi gravamen ſit notorium, poteſt appellari, etſi cauſa commiſſa ſit, *remotâ appellatione*, ſecundùm *Gl. in c. Ex conqueſtione; 10. V. Poſt appellationem; de reſtit. ſpoliat.* cenſetur autem gravamen notorium, quando Jus expreſsè permittit ab illo appellare. *Abb. c. l.* Nam ſuperior committens cauſam, appellatione remotâ, exiſtimat, Judicem non injuſtè gravaturum partes: alioquin cauſam ſic committere non poſſet. At, quando Judex infert gravamen, quod ſecundùm jura cenſetur eſſe injuſtum, tum Judex manifeſtè gravat; ideóque ab eo appellari poterit, etiamſi cauſa commiſſa ſit, *remotâ appellatione*; quia ceſſat præſumptio, quæ pro Judice ſtabat, ſcilicet ipſum proceſſurum ſine injuſto gravamine.

LXXI. Porrò exempla, in quibus admittitur appellatio, tametſi expreſsè in jure cauſa commiſſa ſit, cum clauſula, *remotâ appellatione*, plura extant in Jure Canonico, veluti Primò, ſi Judex nolit recipere exceptionem conſanguinitatis, vel ulterius juſtæ cauſæ, ob quam Judex tamquam ſuſpectus recuſari poteſt, & ab eo appellari appellatione remotâ; prout ſumitur ex *c. Poſtremo; 36. h. t.* ubi
„ ſtatuitur: Si alicui cauſa delegata fuit, qui con-
„ ſanguineus ſit illius, qui litteras delegationis im-
„ petravit, vel in eadem cauſa advocatus fuit, vel
„ ob aliam juſtam cauſam, parti alteri ſuſpectus, po-
„ terit talis delegatus recuſari, tametſi cauſa commiſ-
„ ſa ſit, *remotâ appellatione.* Ratio eſt; quia appellatio, & recuſatio Judicis ſunt actus diverſi, ac proinde, quamvis prohibita ſit appellatio, non cenſetur etiam prohibita recuſatio; quia ex diverſis non fit illatio. *Vivian. in Ration. hic.* Quòd ſi tamen Judex delegatus recuſationem admittere nolit, poteſt ab eo recuſans appellare; quia tunc gravatur, non obſtante, quòd cauſa ei commiſſa ſit, remotâ appellatione; *Gl. in cit. c. Paſtoralis. V. Expreſsè; h. t.* Quin imò, quamvis Prælatus poſſit eſſe Judex in cauſa ſuæ Eccleſiæ, ſi tamen conſanguineus illius Judex in ea cauſa impetratus ſit, poteſt is recuſari tanquam ſuſpectus ab adverſa parte, *arg. c. Inſinuante; 25. de offic. Jud. deleg.* ſicut etiam ipſe Prælatus recuſari poteſt; quia, ſi conſanguineus Prælati præſumitur habere affectionem ad cauſam, licèt ea non ſit ipſius, ſed Eccleſiæ, ratione conſanguinitatis, multò magis ipſe Prælatus, qui eſt ſponſus Eccleſiæ, majorem præſumitur habere affectionem. *Abb. in cit. c. Poſtremo; num. 6. h. t. Alex. ibid. n. 16. & 18.* idque colligitur ex eodem c. ubi generaliter dicitur, quòd conſanguineus poſſit recuſari, ut ſuſpectus, non diſtinguendo, num cauſa ſit propria impetrantis, an Eccleſiæ. Verùm de recuſatione Judicis ſuſpecti alibi actum, & quædam etiam infrà dicentur.

LXXII. Secundò. Quotieſcunque Judex „
delegatus (idem eſt de Ordinario) citat aliquem ad „
locum Judicii, ad quem citatus nequit ſecurè veni- „
re, poteſt is exceptionem opponere, quòd non ſit „
ſecurus ad eum acceſſus: quæ exceptio, ſi à Ju- „
dice non admittatur, citatus liberè appellare poteſt, „
etiamſi cauſa delegata ſit, appellatione remotâ, „
præterquam, ſi Judex alium locum ſecurum, & „
idoneum deſignet; prout deciſum habetur in *c. Ex* „
parte; 47. h. t. Ratio eſt; quia Judex ad locum Judicii citare debet, quò citatus, eiúſve procurator, Advocatus, imò, & teſtes, ſecurè, ac ſine periculo, accedere poſſint. *c. Sive; 4. cauſ. 33. qq. 2.* quod ſi non fiat, gravamen infert, & licitè appellatur. *Gl. ibid. V. Etiam locus.*

Idque extendi debet, ut, quamvis primâ, & alterâ vice citatus ad locum non tutum, v. g. peſte infectum, non appellaverit, poſſit tamen, quoties poſtea citatur ad locum non ſecurum, ſemper appellare. Ratio eſt; quia Judex iterando citationem de novo gravat; ideóque ſemper ab hoc novo gravamine poteſt appellari, etiamſi priùs appellatum non ſit; ut colligitur ex *cit. c. Ex parte* ibi: *Quoties ad illos Judices vos evocari contigerit. Abb. ibid. n. 3. & 4.*

LXXIII. Ubi præterea Notandum primò. Citatus ad locum non tutum non poteſt ſtatim appellare, ſed priùs excipere debet, & proponere, acceſſum ad locum Judicii non eſſe ſecurum; idque etiam probare; quia Judex non tenetur credere ei, qui opponit aliquid, per quod impediatur exercitium juriſdictionis ſuæ, niſi probetur, ut conſtat ex *c. Ex parte; 7. de teſtib. Abb. hic n. 7.* niſi tamen notorium ſit, locum tutum non eſſe: tunc enim non requiritur probatio, imò non appellare neceſſe eſt; quia citatio ad locum notoriè non tutum, non arctat citatum, etiamſi non appellet. *Abb. hic n. 8. & Imola n. 7.* Quòd ſi Judici notum ſit, locum non eſſe tutum, ſufficit id allegare, & poſtea appellare poteſt; quia, qui ſcit, ulterius certior fieri non debet, juxta *reg. jur. 31. in 6.*

Notandum ſecundò. Judex, à quo appellatum eſt, propter citationem factam ad locum non tutum, poteſt revocare gravamen, aſſignando locum idoneum, & ſecurum, & ita impedire effectum appellationis, ut appellans ab illa cogatur recedere; ut colligitur ex fine huius *c. Gl. fin. ibid. & Imola n. 4.*

Porrò plura alia exempla, in quibus recipitur appellatio, licèt ſit remota in reſcripto delegationis, refert *Gl. in cit. c. Paſtoralis. V. Expreſsè; & Durand. in ſpec. tit. de appell. §. 2. n. 28.* Exempla verò expreſſa in Jure, in quibus appellare licet à Judice, cui delegata eſt cauſa, cum clauſula, *appellatione remotâ*, tametſi jura non exprimant, quòd in iis caſibus

bus appellari poſſit, non obſtante prædictâ clauſulâ, ſed ſimplicitrr, quòd appellari poſſit, habeutur in c. *Significante*; 34. c. *Rodulphus*; 35. c. *Significavit*; 36. *de Reſcript.* c. *Exhibita*; 19. *de judic.* c. *Dilecti*; 8. c. *Dilecta*; 10 c. *Significaverunt*; 11. *de except.* & aliis ſimilibus. Ex quibus capitulis couſtat, ſi Judices juſtam exceptionem partis admittere nolint, eam tanquam gravatam ad ſuperiotem appellare poſſe. *Io. Andr. in cit, cap. Paſtoralis*; *n.* 12. *h. t.* & *Abb. num.* 14.

LXXIV. Quætitur ſecundò. An Judex datus cum clauſula, *appellatione remotâ*, deferre debeat appellationi ex cauſa probabili, & juſta interpoſitæ, etiamſi ea à jure oon ſit expreſsè conceſſa, & approbata? Affirmat *Gl. in cit. c. Paſtoralis. V. Expreſsè*; *h. t. & Innoc. n.* 1. quia hodie jure ſtatutum eſt in *c. Ut debitus*; 59. *h. t.* ut liceat appellare ex quacunque cauſa probabili, per quod eſt correctum *cit c. Paſtoralis*; *h. t.* Sed oppoſita ſententia eſt communior, & verior, quam tenet *Hoſtienſ. in cit.* c. *Paſtoralis. V. Emendari. Verſ. Sed, ſi bene advertat. Ioa. Andr. ibid. n.* 13. *Abb. n.* 8. Idque probatur; tum quia *c. Ut debitus*; non loquitur de appellatione à ſententia definitiva, ſed ab interlocutoria tantùm; hoc autem cap. loquitur indefinitè de appellatioue, tam à definitiva, quàm interlocutoriâ. Et ſic non eſt veriſimile, quòd per illud cap. hoc fuerit indiſtinctè, & ex toto correctum. Tum quia dictum *cap. Ut debitus*; non loquitur de Judice dato cum clauſula, *appellatione remotà*, ſed generaliter: in iſto verò *c. Paſtoralis*; ſpecialiter diſponitur de eo caſu, in quo cauſa commiſſa eſt, cum clauſula, *appellatione remotâ*: ac proiode poſterius illud cap. potiùs limitandnm eſt per prius, quàm hoc per illud corrigendum; quia generi per ſpeciem derogatur *Reg. jur.* 34. uoo è converſo. Tum quia in *c. Inquiſitioni*; 71. *h. t.* quod eſt editnm poſt *c. Ut debitus*; deciditur, quid operetur illa clauſula, *appellatione remotâ*, in Reſcripto poſita, qnod non eſſet factum, ſi per dictum *c. Ut debitus*; illa clauſula eſſet reddita fruſtratoria, & corrèctum c. *Paſtoralis.* Neque verò obſtat textus in *c. Edoceri*; 21. *de Reſcript.* ubi deciditur, qoòd à ſententia Judicis delegati, cum clauſula, *appellatione remotà*, ex rationabili cauſa poſſit appellari; quia id intelligi debet de cauſa in jure expreſſa; ut ſic illud c. declaretur per *cit.* c. *Paſtoralis. arg. l. Non eſt*; 26. *& l. ſeq. ff. de legib. Hoſtienſ. in cit.* c. *Paſtoralis. V. Expreſsè*; *& Io Andr. n.* 2. *V. eod.* Manet igitur diſpoſitio huius c. in ſuò vigore, & incorrectum.

LXXV. Quætitur tettiò. Qui ſint effectus huius clauſulæ? Reſpond. præcipuè tres: primus eſt, quòd tollat omnem appellationem legitimam, quæ non reperitur expreſsè à jure conceſſa, quoad effectum ſuſpenſivum, ita, ut non ſuſpendatur juriſdictio Judicis *à quo*, nec is appellationi deferre cogatur; ſed poſſit ſententiam ſuam executioni mandare, antequam appellatio à ſuperiore, ad quem appellatum eſt, ex certa ſcientia ſit recepta, & ab eodem inhibitnm ſit Judici *à quo*, ne exequatur; ut colligitur ex *c. Paſtoralis*; 28. *§. Præterea*; *de offic. jud. deleg. & tradit Abb. in c. Paſtoralis*; 53. *n.* 9. & 36. *h. t.* vel niſi appellatum ſit ex cauſa in jnre expreſſa: nam hanc non tollit hæc clauſula; nt patet ex ſuprà dictis, vel niſi appellatum ſit contra ſententiam, quæ manifeſtam continet iniquitatem, juxta *Gl. in c. Ex conqueſtione*; 10. *V. Poſt appellationem*; *de reſtit. ſpoliat.*

Portò, licèt clauſula, *appellatione remotà*, impediat appellationem quoad effectum ſuſpenſivum; non tamen impedit effectum devolutivum, quò minùs pars appellare poſſit, & ſuperior, ad quem appellatum eſt, non obſtante illâ clauſulâ, appellationem admittere, & de juſtitia ſententiæ prioris cognoſcere, eámque reſcindere poſſit. *cit. c. Paſtoralis*; *in princ. h. t.* ubi dicitur: Si appellans (à Judice, cui cauſa commiſſa eſt, appellatione remotâ) injuſtè gravatus ſit, gravamen huiusmodi per ſuperiorem poterit emendari, ac tolli. *Abb. ibid. n.* 13. & 15. & quidem non per modum ſupplicationis, ſeu querelæ, ſed per viam appellationis; ut indicatur illis verbis, *ſi appellans fuerit gravatus &c.* non enim diceretur appellans, niſi appellaret. *Abb. c. l. n.* 35.

Secundus effectus eſt. Judex non deferens tali appellationi, quantumvis probabili, quippe quæ ex juſta cauſa interpoſita eſt, non punitur, nec incidit in pœnam *c. Decreto*; 11. *cauſ.* 2. *q.* 6. quia, cùm id ipſi à Jure expreſsè conceſſum ſit; adeóque juris auctoritate eam non admittat, non peccat. *c. Qui peccat*; 40. *cauſ.* 23. *q.* 4. nam, quod legitimè factum eſt, nullam pœnam meretur. *l. Grachus*; 4. *C. Ad leg. Iul. de adult. Abb. in cit.* c. *Paſtoralis*; *n.* 10.

Tertius effectus eſt. Attentata, poſt talem appellatiouem, nou revocantur à Judice per viam nullitatis: cùm enim per eam non fuerit ſuſpenſa juriſdictio Judicis inferioris, *à quo* eſt appellatum, acta per eum valida erunt, licèt poſſint à ſuperiore revocari per viam querelæ. *Abb. c. l. n.* 11. Plures effectus huius clauſulæ enumerat *Abb. in c. Ut debitus*; 59. *n.* 14. *& ſeqq. h. t. & Alex. in cit. c. Paſtoralis*; *n.* 30. *& ſeqq. h. t.*

Ceterùm plures ſunt caſus, in quibus hæc clauſula, *appellatione remotá*, nullum effectum habet: nam primò tollit ſolùm appellationem à ſententiâ definitivâ latâ in cauſa principali, non autem ab interlocutoria, quæ interponitur ab incidentibus, & acceſſoriis. Secundò, nou tollit appellationem interpoſitam à gravamine notorio. Tertiò, non impedit, quò minùs tertius appellare poſſit, ſi eius interſit. Quartò, noo tollit ſupplicationem ad Superiorem, nec petitionem reſtitutionis in integrum. *Barb. in tract. de Clauſulis. clauſ.* 9. *n.* 19. 22. 26. 27. & 29.

LXXVI. Quæritur quartò. Quis poſſit cauſam committere, cum clauſula, *appellatione remotâ*? Reſpond. Solus Papa, tanquam Judex ſupremus in cauſis Eccleſiaſticis, vel inter perſonas Eccleſiaſticas: in cauſis verò profanis, & inter laicos, ſolus Imperator, vel alius Princeps, ſeu Judex ſupremus, qui Superiorem in temporalibus non recognoſcit, poteſt alicui cauſam committere, ablatâ facultate appellandi. *c. Super quæſtionem*; 27. *§. Si verò*; *de offic. judic. deleg. & l.* 1. *§. fin. ff. à quib. appell. non licèt*: qnia inferior oon poteſt tollere jus Superioris Judicis, ad quem appellatur. *Abb. in cit. c. Paſtoralis*; *n.* 4. & 5. *Maran. p.* 6. *de actu appell. n.* 326. nbi tamen id limitat, quòd non poſſit inferior tollere appellationem à ſententia definitiva; bene autem ab interlocutoria: quod *Alex. in cit. c. Paſtoralis*; *n.* 20. admittit de jure civili, ſecundùm quod jam remota eſt appellatio ab interlocutoria, cùm ab illa regulariter appellari nou

poſſit;

poſſit; ideóque etiam inferior Judex eam tollere poteſt in ſubdelegatione cauſarum: ſecus de Jure Canonico, quo jure licitum eſt appellare etiam à ſententia interlocutoria.

LXXVII. Quæritur quintò. Utrùm, ſi cauſa delegata ſit continens plures Articulos, & in uno eorum removeatur, ſeu prohibeatur appellatio, etiam in aliis remota cenſeatur? Reſp. 1. Si una cauſa principalis commiſſa ſit in Reſcripto habens plures articulos connexos, & uni illius cauſæ articulo adjecta ſit clauſula, ut *appellatione remotâ* procedatur, ea etiam reliquis articulis adjecta cenſetur, cùm omnes articuli inter ſe connexi ſint, & dependeant ab una cauſa principali; prout ſtatuitur in *c. Secundò requiris*; 41. *in princ. h.t.* Nam, cùm quæſitum fuiſſet ex Papa Cæleſtino III. ſi una cauſa principalis alicui delegata ſit, in qua plures articuli continentur (connexionem inter ſe habentes) ſed in uno tantùm articulo appellatio expreſsè ſit prohibita: utrùm, ſi ſuper aliis articulis appellatum fuerit, appellatio teneat? Ad hoc reſpondit Pontifex, cùm ſecundùm S. Gregorium (*lib. 26. in Iob. cap. 7.*) verba intentioni deſervire debeant, & hæc ſit intentio Pontificis, ut in omnibus articulis, qui in una commiſſione continentur, juſtitia ſuum effectum conſequatur; ideo in omnibus articulis cenſeri debet appellatio eſſe interdicta; quia nihil intereſt, utrùm appellatio prohibeatur ab initio ſemel, aut iterum, in medio, an fine: quia ex utroque Jure (Canonico, & Civili) colligitur, quòd ea, quæ in principio ſunt, ad medium, & finem; & illa, quæ in medio ſunt, ad finem, & principium ſæpe referre contingat.

LXXVIII. Ubi notandum primò. Verba cujuſque diſpoſitionis debent intelligi, & ampliari, vel reſtringi ſecundùm mentem diſponentis: quæ quidem mens colligitur ex ratione expreſſa in diſpoſitione, vel ex illa probabiliter deducitur: verba enim ſunt notæ paſſionum, ſeu ſigna intentionum animæ. *Abb. hic n. 2.*

Notandum ſecundò. Clauſula, *appellatione remotâ*, vel alia ſimilis, ſi unicum ſit negotium principale, ſive cauſa continens plures articulos, ſeu capitula connexa, ordinariè refertur ad omnia in eadem diſpoſitione contenta, *cit. c. Requiris*; 2. cùm propter connexionem articulorum, quam habent in una cauſa principali, non appareat ratio, cur clauſula illa potiùs ad unum articulum, quàm ad alium referatur, neque articuli eiuſdem cauſæ diverſo jure cenſeri debeant; maximè, ſi talis clauſula in principio, vel fine ſit poſita. *Abb hic n. 4. & 11.* ſi verò clauſula talia in medio ponatur; tunc univerſalis regula tradi non poteſt, ſed attendendum eſt ad naturam negotij, & quanta ſit inter articulos connexio. Item, an clauſula ita in medio ponatur, ut ſit pars unius articuli: v. g. mando tibi, ut ante omnia Epiſcopum ſpoliatum reſtituas, *appellatione remotâ*, & poſtea coadjutorem, ſeu adminiſtratorem bonorum ei adjungas, donec de dilapidatione ſit cognitum, juxta *c. Venerabili*; 37. *de offic. deleg.* tunc enim clauſula non extenditur ad alios articulos. *Abb. hic num. 10.*

LXXIX. Reſp. 2. Si plura, ſeu diverſa negotia, ſive cauſæ non connexæ in Reſcripto commiſſionis continentur; tunc, ſi clauſula, per quam tollitur appellationis remedium, in medio Reſcripti ponatur, ea ad præcedentia tantùm referri debet: niſi in fine Reſcripti eadem clauſula repetatur: tunc enim ad omnia antecedentia extenditur; prout ſtatuitur in *c. Inquiſitioni*; 71. *h. t.* Ratio eſt; quia determinationes, ſeu reſtrictiones, cùm ſint odioſæ, reſpiciunt tantùm præcedentia, & non ſequentia. *Gl. hic V. Præmiſſa*; niſi ſequentia ſint illis connexa, & ſit eadem ratio in utriſque. *Vivian. in Ration. hic.*

Porrò quævis Clauſula in fine poſita regulariter non reſtringitur ad immediatè præcedentia, ſed extenditur ad omnia in diſpoſitione contenta. *Abb. hic n. 4.* de quo plura videri poſſunt apud Canoniſtas hîc.

SECTIO IV.

DE JUDICIBUS, A QUIBUS, & ad quos appellari poteſt, vel non poteſt.

§. I.

A quibus Iudicibus appellari poteſt, vel non?

LXXX. Regulariter appellari poteſt ab omnibus Judicibus, qui ſententiam tulerunt, ſive ſint ordinarij, ſive delegati: nam, cùm appellatio ſit quædam ſpecies defenſionis, quæ datur oppreſſis contra injuriam Judicis. *l. 1. in princ. ff. h. t.* ab omnibus Judicibus, qui injuſtè gravant, ordinariè licitum eſt appellare. *c. Omnis*; 3. *c. Ad Romanam*; 8. *cauſ. 2. q. 6.* nec facit injuriam Judici, qui ab eius ſententia appellat. *l. Et in maioribus*; 20. *C. h. t. Durand. in ſpec. tit. de appell. §. 3. in princ. Marant. de ord. judic. p. 6. actu 2. n. 235. & ſeq.*

Extenditur autem hæc regula, quòd etiam ab eo Judice, qui communi partium conſenſu impetratus eſt, appellari poſſit. *l. Ex conſenſu*; 23. *in princ. ff. h. t.* & ſumitur ex *c. Cauſam*; 14. *de ſent. & re judic.* videntur enim partes approbâſſe perſonam Judicis, non autem ſententiam ferendam, quam ignorabant. *Abb. ibid. n. 2.* Ex quo ob identitatem rationis infertur, quòd etiam partes, ſi accedant ad Judicem non ſuum, prorogantes juriſdictionem, ab eo appellare poſſint. *Bart. in cit. l. Ex conſenſu*; *num. 1.* Excipitur tamen caſus ſpecialis in *l. Epiſcopale*; 9, *C. de Epiſcop. audient.* ubi ſtatuitur, ſi aliqui, videlicet laici non ſubditi juriſdictioni Epiſcopi, in cauſis civilibus, Epiſcopo ſe committant, appellationi locum non eſſe, idque propter dignitatem Epiſcopalem, *Abb. c. l.* Similiter, ſi à Judice, cuius juriſdictio prorogatur, ſubditi appellare non poſſunt, neque non ſubditi prorogantes juriſdictionem alieni Judicis appellare poſſunt; ut docet *Bart. in cit. l. Epiſcopale*; *& Abb. c. l. & Gl. fin. in c. P. & G. 40. de offic. deleg.* ubi rationem dat; quia juriſdictio prorogata non ſit alia, cùm partes juriſdictionem conferre non poſſint; ideóque eiuſdem naturæ manet, ita, ut, ſi prorogetur juriſdictio ordinaria, maneat ordinaria; ſi delegata ad alias cauſas prorogetur, maneat delegata.

LXXXI. Limitatur autem prædicta regula generalis Primò, ut non liceat appellare à ſententia Papæ, vel Imperaroris, vel alterius Principis Superiorem non recognoſcentis. *c. Ipſi ſunt*; 16. *& c. Cunctas*; 17. *cauſ.* 9. *q.* 3. *l.* 1. §. 1. *ff. à quibus appell. non licet*; ubi id ſtultum eſſe dicitur. *Marant. c. l. n.* 237. Ratio eſt; quia de eſſentia appellationis eſt, ut fiat à minore ad maiorem, per quem ſententia minoris corrigatur: qui autem nullum recognoſcit Superiorem, maiorem non habet. Quin imò à Papa non licet appellare etiam ad Concilium Generale: nam in Bulla Cœnæ Domini excommunicantur omnes ij, qui ab Ordinationibus, ſeu mandatis Romani Pontificis ad futurum Generale Concilium appellant; itémque ij, quorum auxilio, vel favore appellatum fuerit. Idque procedit, ſive appelletur à ſententia, ſeu mandato Papæ juſto, ſive injuſto; quia Bulla indiſtinctè loquitur, & fundatur, non in eo, an res, in qua appellatur, ſit juſta, vel injuſta; ſed in eo ſolùm, quòd ſic appellans injuriam facit Sedi Apoſtolicæ: videtur enim profiteri, Concilium eſſe ſuperius Papâ, quod tam fit appellando à ſententia injuſta, quàm à juſta. *Suar. diſ.* 21. *de cenſur. n.* 15. *&* 16. Sed neque à Concilio Generali appellare licet; quia illud repræſentat univerſam Eccleſiam, à qua non licet appellare: quia & injuriam facit judicio Reverendiſſimæ Synodi, ſi quis ſemel judicata, ac rectè diſpoſita revolvere, & publicè diſputare contenderit; ut dicitur in *l. Nemo*; 4. *C. de ſumm. Trinitat. Greg. Tholoſan. part. Iur. Can. lib.* 5. *tit.* 15. *de appell. c.* 3. Sed neque appellatur à ſententia totius Congregationis Cardinalium; ut tradunt DD. communiter apud *Dianam in ſum. V. Appellatio*; *n.* 6. Similiter neque à Supremis Concilijs Imperatoris, vel Regis appellare licet; quia eorum ſententia nomine ſupremi Principis lata, eiuſdem ſententia cenſetur. *Marant. c. l. n.* 240.

LXXXII. Limitatur ſecundò. Ab Auditore, cui non articulus juriſdictionalis, v.g. litis conteſtatio, ſed nudum miniſterium, ſive executio, ſine cauſæ cognitione, eſt demandata, non appellatur; cùm non ſit Judex, ſed merus quodammodo executor, tametſi ſine conſenſu partium datus ſit Auditor, niſi indebitè gravet, aut limites ſuæ commiſſionis excedat: tunc enim locus eſt appellationi extrajudiciali. *c. Super*; 27. §. *Verùm*; *&* §. *ult. de offic. Iud. deleg.* ſicut de mero executore dicitur in *c. Novit*; 43. *h. t. Durand. in ſpecul. l.* 1. *part.* 1. *tit. de Auditore. n.* 2. de quo actum *li.* 1. *tit.* 29. *n.* 104. *&* 106.

Limitatur tertiò. Ab arbitris compromiſſarijs, ſive communi conſenſu partium electis appellare non licet. *l.* 1. *C. de recept. arbit.* Idque procedit, non tantùm de Jure Civili, ſed etiam Canonico ex decreto Concilij Milevitani relato in *c. à Iudicibus*; 33. *cauſ.* 2. *q.* 6. Ratio eſt; tum quia per appellationem ſuſpenditur juriſdictio eius, à quo appellatur, quæ nulla eſt in arbitro: tum quia ſententia arbitri non priùs obligat, quàm ſi expreſsè, vel tacitè lapſu decendij fuerit approbata. *l. Cùm antea*; 5. *C. eod.* parti ergo imputandum eſt, quòd intra bos dies non contradixerit. *Zaſ. ff. de appell. tit.* 2. *num.* 121. Verùm ab arbitro juris, qui ex præſcripto à partibus eligendus eſt, appellari poteſt. *c. Ab arbitris*; 11. *de offic. judic. deleg. in Sexto.* de quo dictum ſuprà *l.* 1. *eod. tit. num.* 121. Denique ab arbitramento, ſeu ſententiâ arbitratoris appellari non poteſt, ob prædictas cauſas; peti tamen poteſt reductio ad arbitrium boni viri, ratione læſionis. *l. Societatem*; 76. *in fine*; *ff. Pro ſocio. Zaſius c. l. n.* 13.

§. II.

Coram quo Iudice ſit appellandum?

LXXXIII. Aſſertio 1. Appellatio, ſive judicialis, ſive extrajudicialis, regulariter coram Judice, qui ſententiam tulit, & à quo appellatur, fieri, ac interponi debet: alioquin invalida eſt, & nec effectum ſuſpenſivum, neque devolutivum habet. *Durand. tit. de appell.* §. *Qualiter*; *n.* 8. *Gl. in c. Appellatio*; 9. *V. Iudici*; *h. t. in Sexto. & ibid. Franc. num.* 3. *Gutierez pract. qq. lib.* 1. *q.* 102. *num.* 1. & alij apud *Barb. in Collect. in c. ult. h. t. n.* 17. Ratio eſt; quia principaliter reſcinditur factum Judicis *à quo*, & de eius iniquitate agitur; ideóque in præſentia eiuſdem, non item partis, appellandum eſt. Quòd ſi appellatio coram Judice *à quo* fieri nequeat; quia eius copia haberi non poteſt; tunc appellari debet coram Judice *ad quem*, ſi eius copia haberi poſſit. *c. Biduum*; 29. §. *Si quis*; *cauſ.* 2. *q.* 6. *l.* 1. §. *Si quis*; 10. *ff. Quando appellandum ſit. Innoc. in c. ult. in fine. h. t. & ibid. Ioan. Andr. num.* 5. *Franc. in cit. c. Appellatio*; *n.* 3. requiritur tamen, ut appellatio facta in abſentia Judicis *à quo*; quia eius copia haberi non potuit, poſtea eidem intimetur, ad hoc, ut ſuſpendatur eius juriſdictio, & ut ulteriùs in cauſa procedere non poſſit, ſed poſtea per ipſum attentata revocentur. *Franc. c. l. num.* 4. Si verò neutrius Judicis copia haberi poſſit, neque Judicis *à quo*, neque *ad quem*; tunc appellari poteſt, coram viris honeſtis, vel etiam uno honeſto, adhibitis ei teſtibus; ut tradit *Abb. in c. ult. n.* 3. *h. t.* vel coram Notario, qui teſtibus adhibitis, conficit inſtrumentum ſuper ea re, quòd nimirum talis appellavit coram ipſo, in præſentia talium teſtium. *Alex. de Nevo in cit. c. ult. num.* 9. *h. t.* Neceſſarium tamen eſt, vel ſaltem conſultum, ut hoc caſu appellans proteſtetur coram viris illis honeſtis, quòd coram Judice *à quo*, vel *ad quem*, appellâſſet, ſi alterutrius copia, ſeu præſentia commodè haberi potuiſſet. *Abb. c. l. n.* 3. *Franc. c. l. n.* 3.

LXXXIV. Aſſertio 2. Si à duobus, vel pluribus Judicibus (qui omnes judicare debent, & de cauſa ſententiam protulerunt) appellandum fuerit, coram omnibus ſimul congregatis appellatio fieri debet. Quòd ſi fortè eorum copia, ſeu præſentia facilè ſimul haberi non poſſit, tum poteſt appellari coram ſingulis ſeparatim, vel coram maiore eorum parte, & Apoſtoli petendi etiam ſunt ſeparatim: & valebit talis appellatio, ac ſi ſimul coram omnibus Judicibus præſentibus fuiſſet appellatum: Verumtamen appellatio (ſive ei, contra quem appellatum fuit) abſenti, & ignoranti appellatio, & delatio negotij principalis ad Judicem Superiorem, & termini præfixio, ſi ſubſecutæ fuerint, legitimè intimari debent; prout ſtatutũ in Clement. *Si à Iudicibus*; 1. *h. t.* Ratio deciſionis eſt; quia, quando

plures

plures Judices omoes ſimul debent judicare, ſi coram omnibus neceſſarium foret appellare, ſæpe non poſſet appellatio, intra decem dies jure conceſſos ad appellaodum interponi, eò quòd ſæpe non facilè poſſint omnes Judices ſimul præſentes haberi, ut dicitur in textu: ſufficit autem hoc caſu, ſi fiat appellatio coram maiore parte Judicum; quia, quod fit à maiore parte, cenſetur factum ab omnibus. *c. 1. De his, quæ fiunt à mai. part. Cap. & l. Quod municipalem; 19. ff. ad municip.*

LXXXV. Ubi præterea Notaodum primò. Diſpoſitio huius Clemeot. habet locum, ſive appellatum fuerit à Judicibus ordinariis, ſive delegatis ad cauſas, ſive ab executoribus ad gratias datis, ſive ab arbitris juris; quia eſt eadem in omnibus ratio; item ſive fuerit appellatum in Judicio, vel extra illud à ſententia, vel à gravamine. *Gl. hic V. Judicibus; & V. Appellandum; & Abb. n. 1.*

Notandum ſecundò. Quamvis liceat appellare à pluribus Judicibus ſeparatim; non tamen poteſt ab uno ex pluribus Judicibus appellari, niſi appelletur ſimul ab omnibus; qoia, qnando omnes ſimul procedunt, & jodicaot, unus ſine aliis gravare non poteſt; qnia non habet ſine aliis juriſdictionem; appellare autem non eſt licitum, niſi à gravamine. Si verò unus ex plotibos Judicibus ſolus procedere poſſit, ab illo ſolo, ſi procedat, appellari poteſt. *Gl. hic V. Simul; & Abb. n. 2. & 3.*

Notandum tertiò. Appellatio fieri debet in præſentia Judicis: qnòd ſi duo ſint Judices, tuoc coram utroqne appellari debet, ſi eorum copia haberi poſſit: ſi verò ſint plores, quàm duo, & ooo poſſit omnium, vel maioris partis eornm præſentia haberi, nec quidem ſeparatim; tunc factâ proteſtatione, appellandum eſt coram illis, vel illo, quorum, vel coius copia, ſeu præſentia baberi poteſt: ſi verò oullus reperiri poſſit præſeos, coram Jndice *ad quem* appellandum erit, ſi eius copia baberi poſſit, alioqoin coram honeſtis perſonis. *Gl. hic V. Coram ipſis; & V. Maiori; & Abb. n. 3. & 4.*

Notandum qoartò. Non ſolùm appellatio, ſed etiam Apoſtolorum petitio, & delatio cauſæ principalis, & termini præfixio, intra qoem appellans iter arripere, & ſe præſeotare debet coram Superiore, ſeparatim fieri poteſt coram Judicibus. *Gl. hic V. Appellare; & V. Præfixionis. Abb. ibid. n. 5.*

Notandum quintò. Appellatio non debet neceſſariò interponi, præſente appellato, ſive eo, cootra quem appellatur: debet tamen illa poſtea iotimari eidem, ſi ignoret, eſſe factam, ſicut & delario cauſæ ad Superiorem, & præfixio termini; quia eius intereſt: ſecus, ſi ſciat, appellatum fuiſſe; quia, qui ſcit, ulteriùs certificari non debet. *Gl. hic V. Ignoranti; & V. Delationi; & Abb. n. 6.*

» LXXXVI. Aſſertio 3. Si quis joſto, ſeu pro-
» babili metu (eóque gravi, ſeu cadente in virum
» conſtaotem) impediatur, quò minùs à ſenteotiâ
» definitivâ, vel etiam interlocutoriâ, ante ſenten-
» tiam, cootra illum latâ appellet, is coram Judice *à*
» *quo* proteſtari poteſt, quòd ob talem cauſam, ſeu
» gravamen appellare vellet, oiſi prohiberetur: vel,
» ſi coram illo Judice non poteſt proteſtari; quia eius
» copiam habere non poteſt, vel non audet; tum pro-
» teſtationem hanc facere poteſt coram viris hone-
ſtis, qnòd appellare oon audeat, expreſſis cauſis ap- »
pellationis: tunc enim perinde haberi debet, ac ſi »
appellâſſet, dummodo talis proteſtatio facta ſit in- »
tra tempus (ſcilicet decem dierum poſt ſeotentiam, »
aut gravamen illatum) quo licitè provocatur co- »
ram Judice *à quo*; prout deciditur io *c. Juſtus; 73. & ult. h. t.* & ibi *Gl. in caſu.*

LXXXVII. Hinc colligitor primò, quòd juſtus metus excuſet, ne tempus currat, iotra quod tenetur quis appellare; & tum pro appellante habetur, præmiſsâ tamen proteſtatione, qoòd juſto metu impeditus coram Judice *à quo* appellare non audet; aliàs metus oon ſufficeret. *Gl. hic in notatis. & V. Excuſat*; quæ proteſtatio neceſſaria eſt, ut appareat, ipſum non omiſiſſe appellationem propter negligentiam, ſed ob metum. *Abb. hic n. 2.* Ut autem metus excuſet ab appellatione interponenda, requiritur, ut ſit juſtus, id eſt, non vanus, ſed probabilis, tametſi forte metum paſſus ſuâ culpâ cauſam ei dederit *Abb. hic n. 1.*

Colligitur ſecundò. Juſtè impeditus appellare, tum demum proteſtari poteſt, ſi copiam Judicis *à quo* habere non poſſit; alioquin appellare debet. *Gl. hic V. Coram Judice à quo:* quæ proteſtatio fieri debet intra decem dies, poſt latam ſententiam, vel gravamen illatum; quia, cùm æquivaleat appellationi; ideo imitatur eius oaturam quoad hoc, ut intra tempus conceſſum ad appellandum fieri debeat; ot patet ex hoc c. per quam proteſtationem ioterrumpitur curſus decem dierum. *Gl. hic in notat.* neque tunc reqoiritor, ut formaliter interpooatur appellatio, ſed ſufficit, ſi impeditus ob metum proteſtetur, ſe non audere appellare. *Abb. hic n. 5.*

Colligitur tertiò. Qui proteſtatur coram viris hooeſtis, ſe appellare non poſſe ob metom, debet exprimere cauſas appellatioois, ut habetur in fine hujus c. ſaltem io geoere, diceodo v. g. Iniqua ſententia lata eſt contra me, nec aodeo appellare ab illa, & hoc proteſtor coram vobis. *Gl. fin. hic.*

§. III.

Ad quem Judicem ſit appellandum?

LXXXVIII. Aſſertio 1. Appellatio regolariter fieri debet gradatim ad proximum, & immediatum Superiorem eius, à qoo appellatur, oon autem omiſſo medio, ad remotum, & mediatum; proot ſumitur ex *c. Dilecti; 66. h. t.* Nam ortâ lite inter »
Priorem, & Conventum de lacu rubeo, ex una par- »
te, & militem quendam ex altera, eam cauſam Or- »
dinarios Magiſtro A. delegavit, à quo miles ad Ar- »
chiepiſcopum Bituricenſem appellavit. Sed Prior, »
& Coowentus excepit, qnòd, cùm omiſſo Epiſcopo »
Diœceſano, ad Archiepiſcopum appellatum fuerit, »
ad quem gradatim appellari debuiſſet; ideo nec Of- »
ficialis Archiepiſcopi cauſam illam cognoſcere po- »
tuerit. Sed quia exceptiooem hanc Officialis ad- »
mittere noluit, Prior, & Conventus ad S. Pontifi- »
cem appellavit. Quare Honorius III. mandat qui- »
buſdam, ut ſententias ſuſpenſionis, & interdicti in »
Priorem, & Cooventum, poſt huiuſmodi appella- »
tionem, ab Officiali Archiepiſcopi latas, irritas eſſe, »
decernant. »

Idem ſtatutum habetur Jure Civili in *l. Imperatores; 25. in princ. ff. h. t.* ex qua conſtat, quòd neque ad Principem, ſeu Imperatorem, omiſſo medio Judice, ad quem debuerat appellari, licitum ſit appellare; ſed appellans remitti debet ad Judicem immediatum, & proximum. *Durand. in ſpec. tit. de appell. §. Ad quem appelletur; in princ. Marant. de ord. judic. p. 6. in actu 2. de appell. in princ. n. 357.* Idque ſtatutum eſt, ne juriſdictiones Judicum confundantur, & ne Judex medius per contemptum præteritus videatur, atque, ut partium laboribus, & expenſis parcatur. *Vivian. in Ration. hic.*

LXXXIX. Porrò ſecundùm Canones appellatio, omiſſo medio, & proximo Judice, ad mediatum Superiorem facta non eſt nulla, ſed valet, ſi pars adverſa, contra quam appellatum eſt, nihil opponat; ut colligitur ex *cit. c. Dilecti*; ibi: *Excipiendo*; & tradit *ibid. Gl. V. Poſt huiuſmodi; Abb. n. 7. & Marant. c. l. n. 462.* quia tunc utraque pars in appellationem conſentire, eique renunciare, & juriſdictionem prorogare cenſetur in Judicem ſuperiorem, & mediatum: neque enim, ut appelletur gradatim ad proximum, pertinet ad ſubſtantiam appellationis; ſed eſt ſolùm circumſtantia accidentalis, quales circumſtantiæ in contractibus, aliiſque actibus per pactum explicitum, vel implicitum utriuſque partis tolli poſſunt, in quibus principaliter agitur de commodo earum. *Vivian. in Ration. hic.* Nec obſtat, quòd Clerici juriſdictionem alieni Judicis, ſine conſenſu Ordinarij ſui, prorogare non poſſunt. *c. Significaſti; 18. de foro compet.* nam id intelligendum eſt, ſi Judex nullam omnino juriſdictionem habeat: ſecus, ſi per viam appellationis adiri poſſit: tunc enim eius juriſdictio in cauſis appellationis prorogari poſſe videtur, quamvis per exceptionem talis Judex repelli poſſit; ut tradit *Alex. de Nevo in cit. c. Dilecti; n. 15. & 16. h. t.*

XC. Verumtamen plures ſunt caſus, in quibus ob ſpecialem rationem, ad Superiorem Judicem mediatum, omiſſo medio, ſeu proximo, appellari poteſt: & tunc contra talem appellationem excipi non poteſt. Et primò quidem Jure Canonico à quolibet inferiore Judice ad Papam in cauſis Eccleſiaſticis, vel etiam ſecularibus quoad eos, qui temporali eius juriſdictioni ſubſunt, immediatè appellare licet, omiſſis Judicibus intermedijs. *c. Si quis veſtrum; 4. & quatuor ſeqq. & c. Quoties; 16. & c. ſeq. cauſ. 2. q. 6. Gl. in cit. c. Dilecti; V. Poſt huiuſmodi; h. t. Abb. ibid. n. 11. Durand. c. l. poſt princ. Marant. c. l. n. 358.* Excipitur: niſi appelletur à ſubdelegato delegati Papæ, qui ſubdelegavit, non in totum, ſed aliquid ſibi reſervando: tunc enim, cùm delegatus Papæ repræſentet perſonam eiuſdem, non debet appellari ad ipſum Papam, ſed ad ipſum delegantem. *c. Super; 27. §. Porrò; de offic. deleg. Abb. c. l. Marant. c. l. n. 359.* Ratio autem huius primæ limitationis Regulæ ſuprà traditæ eſt; quia S. Pontifex eſt Ordinarius omnium inferiorum Judicum, & cum omnibus Ordinariis concurrit. *c. Si duobus; 7.* & ibi *Gl. V. Ad noſtram; h. t.* idque ob Sedis Apoſtolicæ prærogativam, & plenitudinem poteſtatis: neque Papa communicando alijs juriſdictionem ordinariam, vel delegatam, abdicat à ſe ſuam juriſdictionem, eâque ſe privat.

Secundo. Ad Legatum Papæ immediatè appellari poteſt, omiſſis intermedijs Judicibus, Epiſcopo, Archiepiſcopo &c. *Arg. c. 5. de offic. leg.* & ex communi docet *Abb. c. l. n. 12. & Marant. c. l. n. 360.*

Tertiò. Si conſuetudo præſcripta permittat, ut ad Superiorem v. g. Metropolitanum, omiſſo medio Epiſcopo appelletur. *c. Romana; 3. in princ. h. t. in 6. Gl. in cit. c. Dilecti; V. Per huiuſmodi; h. t. Abb. ibid. n. 9. Marant. c. l. num. 363.* Quartò. Si Judex medius, ſeu proximus palam, & evidenter deneget juſtitiam, vel ſit inhabilis, ratione ſuſpicionis, excommunicationis, vel alterius inhabilitatis; tunc eo omiſſo, poteſt appellari ad eius Superiorem. *Abb. c. l. n. 55. Marant. c. l. num. 364.* Vel, ſi Judex inferior cauſam ſponte ad Superiorem remittat. *Mynſing. centur. 5. obſ. 67. Gail. l. 1. obſ. 119. n. 2.*

Quintò. Si Epiſcopus litiget cum ſuo ſubdito; tunc eligendi ſunt arbitri, à quorum ſententia non appellatur gradatim, ſed ad Papam. *Abb. c. l. n. 14. Marant. c. l. n. 365.* Sextò. Quando Archiepiſcopus convenit ſubditum Epiſcopi coram ipſo Epiſcopo, ſequendo forum Rei, non debet appellari ad Archiepiſcopum, ne hic ſit Judex in propria cauſa. *Abb. c. l. n. 53.* Septimò. Quando concurrit juriſdictio mediata, & immediata, ut, ſi appelletur à ſubdito ſubditi Epiſcopi, v. g. à ſubdito Archidiaconi ſubjecti Epiſcopo; tunc appellari poteſt, vel ad Archidiaconum, vel ad Epiſcopum, pro arbitrio appellantis: nam ſubditus Epiſcopi, videlicet Archidiaconus, non facit gradum cum Epiſcopo, ſed ambo ſimul concurrunt. *Abb. c. l. num. 14. Alex. ibid. num. 25. in caſu. 9.*

Octavò. Si Judex proximus ſit abſens, diuturno impedimento detentus, v. g. captivitatis; tum poteſt, eo præterito, appellari ad mediatum Superiorem. *Marant. c. l. n. 368.* plures aliæ limitationes videri poſſunt apud DD. citatos.

XCI. Aſſertio 2. Ab Archidiaconis, aliiſque inferioribus Epiſcopo ſubjectis Prælatis (qui juriſdictionem habent) & eorum Officialibus appellari debet ad Epiſcopum Diœceſanum, & non ad Metropolitanum, omiſſo Epiſcopo: niſi aliud de conſuetudine Eccleſiæ, vel Provinciæ ſit receptum; prout ſtatutum eſt in c. *Romana; 3. §. Ab Archidiaconis; h. t. in 6.* Ratio eſt; quia Epiſcopus eſt proximus Superior, & Ordinarius Judex ſuorum ſubditorum, *c. 1. de offic. ordin.* non autem Archiepiſcopus, qui non habet juriſdictionem in ſubditos Suffraganeorum, niſi in quibuſdam caſibus exceptis. c. *Paſtoralis; 15. eod.* appellatio autem regulariter fieri debet gradatim ad proximum Superiorem: per conſuetudinem tamen aliud induci poteſt, quæ dat juriſdictionem. *Gl. hic V. Conſuetudine*; nam quamvis non valeat conſuetudo, ut appellari poſſit ad minorem, vel parem; valet tamen, ut poſſit appellari ad maiorem, ſeu Superiorem, omiſſo medio; quia hoc non eſt contrà ſubſtantiam appellationis. *Franc. hic in cit. §. 1. n. 2.* Idem etiam obtineri poteſt per privilegium, cùm iſta æquiparentur. *Gl. hic V. eod.* & per legitimam præſcriptionem, licèt præſcribi non poſſit, ut non appelletur ad Principem. *Franc. hic n. 2.*

Sed huic deciſioni obſtare videtur textus in *c. Referente; 7. de præbend.* ubi Presbyter quidam appellavit ab Archidiacono ad Archiepiſcopum, omiſſo medio Epiſcopo, & appellatio fuit admiſſa. Reſpondet *Gl. ibid. V. Appellavit; & Gl. hic V. Conſuetudine*; quòd in eo loco, ex recepta conſuetudine, ad Archiepiſcopum,

pum, omiſſo Epiſcopo, appellari potuerit; ſed unde conſtat, quòd talis conſuetudo tunc ibi viguerit; ſicut colligitur ex *cit. c. 3. §. 1. h. t.* talem conſuetudinem in Eccleſia Rhemenſi fuiſſe. Quare *Abb. in cit. c. Referente; n. 4.* ait, quòd *Gl.* ibi diviner, ipſéque aliter reſpondet, quòd pars adverſa ibi non excepit contra appellationem, ſed eam fieri permiſit; idcóque valeat appellatio, Judice medio omiſſo. Sed neque hæc reſponſio ex textu colligitur. Itaque rectiùs dicitur, quòd, cùm Archidiaconus ille in caſu *cit. c. Referente;* non tantùm Inſtituendi, ſed etiam deſtituendi poteſtatem exercuerit; quia Presbyterum privavit unâ Eccleſiâ; adeóque habuerit juriſdictionem intra limites ſui Archidiaconatûs privativè, ſive excluſo Epiſcopo: & conſequenter, quaſi Epiſcopalem juriſdictionem in Clericos ſibi ſubjectos obtinuerit: hinc, ſicut ab Epiſcopo in cauſis ad ſuam juriſdictionem pertinentibus; ita etiam ab Archidiacono, quippe, qui veluti partem juriſdictionis Epiſcopalis in certis locis eiuſdem Diœceſis obtinuit, ad Archiepiſcopum, vi præſcriptæ conſuetudinis, devolvebatur: & hæc reſponſio non divinat; quia ex ipſo textu probabiliter colligitur.

» XCII. Aſſertio 3. Ab Epiſcopis Suffraga-
» neis immediatè ad Archiepiſcopum, ſeu Metropo-
» litanum, cui ſubſunt, appellari debet: idque (non
» ſolùm in cauſis ſpiritualibus) ſed etiam in ijs, in
» quibus temporalem juriſdictionem exercent: niſi
» fortè de conſuetudine præſcripta, aut privilegio,
» vel alio jure ſpeciali ad alium appellandum ſit;
prout ſtatutum eſt in *cit. c. Romana; §. Debet autem; h. t. in 6.*

Ubi notandum: Spectato jure communi, & ſecluſâ conſuetudine, vel privilegio, ſi juriſdictio temporalis in Eccleſiam totaliter ſit translata, independenter à juriſdictione Imperatoris, vel alterius Principis ſecularis; tum etiam in cauſis temporalibus appellari debet ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, juxta *cit. c. 3. §. Debet autem*; quia res non ſolùm ſpirituales, ſed etiam temporales Eccleſiarum ſub poteſtate, & juriſdictione Epiſcoporum conſiſtunt; ideóque, ſi etiam in temporalibus ab ipſis appelletur, ad Metropolitanum appellandum eſt. *Ioan. Andr. hic n. 9. V. Exercent. Franc. ibid. num. 2.* Excipi debet: niſi ex conſuetudine præſcripta, vel privilegio, vel alio jure ſpeciali, ad alium ſit appellandum; quia v. g. juriſdictionem temporalem Eccleſia ab Imperatore, vel alio Principe ſeculari in feudum accepit; tunc enim ab Epiſcopo ad Imperatorem, vel alium dominum feudi, etiam laicum appellari debet. *cit. §. Debet; in fine,* & ibi *Gl. V. Iure alio. & Gl. in cit. c. Solitæ; 6. V. Suſcipiant; de maior. & obed.* & conſtat ex *c. Transmiſſa; 6. & c. ſeq. de for. compet.* quia tunc Epiſcopus cognovit cauſam, quaſi Judex civilis, ſeu ſecularis. Idémque dicendum, ſi is, qui conceſſit juriſdictionem Epiſcopo, ſibi jus appellationum reſervavit. *Gl. in cit. §. Debet; V. Iure alio; in addit.* Porrò, ſi Epiſcopus, vel alius Prælatus ſit exemptus, & Sedi Apoſtolicæ immediatè ſubjectus; tunc ab eo, non ad Metropolitanum, ſed ad Papam, etiam in cauſis temporalibus, appellari debet; ut tradit *Greg. Tholoſ. de appellat. l. 4. c. 3. n. 17.* Ab Archiepiſcopo verò ad Patriarcham, ſeu Primatem appellandum eſt. *c. Si quis; 7. cauſ. 2. q. 6. c. Si inter; 3. cauſ. 6. q. 4. c. Presbyteri; 34. cauſ. 11, q. 3.*

XCIII. Aſſertio 4. Ab Officiali, ſeu Vica- »
rio Generali Epiſcopi (qui generaliter de cauſis ad »
ipſius forum pertinentibus, eius vices ſupplendo, »
cognoſcit) non ad Epiſcopum, ſed ad Curiam Ar- »
chiepiſcopi appellari debet: quia, cùm Suffraga- »
neorum, & eorundem Officialium, ſeu Vicariorum »
Generalium unum & idem ſit Conſiſtorium, ſive »
Auditorium, ſi ab Officiali aliquo appellaretur ad »
Epiſcopum, cuius eſt Officialis, ab eodem ad eun- »
dem, ſive ſe ipſum appellatio interponi videretur; »
prout ſtatutum eſt *in cit. c. Cùm Romana; 3. in princ. h. t. in 6.* Imò neque conſuetudo contraria valet, *c. 2. de conſuet. in 6.* Et hinc neque à Conſiſtorio Cameræ Imperialis ad Cæſarem appellari poteſt; quia, cùm ipſum Cæſarem repræſentet, ſive concurrentem cum eo juriſdictionem habeat in cauſis juſtitiæ, non cenſetur habere Superiorem, ad quem appellari poſſit. *Gail lib. 1. obſ. 41. n. 8.*

Porrò, etſi à Vicario generali, propter gravamen ab eo illatum ad Epiſcopum appellari non poteſt, ſupplicari tamen Epiſcopo poteſt; ut docet *Ioan. Monach. in cit. c. Romana; n. 3.* quòd tamen *Io. Andr. hic n. 2. & Franc. n. 5.* aiunt, intelligendum eſſe, non de ſupplicatione propriè dicta, quæ fit contra jus, & in præjudicium alterius; & fieri non poteſt, niſi coram Principe; ſed de ſupplicatione latè ſumpta pro reſtitutione in integrum. Deinde à Vicario Epiſcopi, non generali, ſed particulari in certa parte Diœceſis, qui dicitur Vicarius foraneus, ſeu ruralis, ad Epiſcopum appellari poteſt. *Marant. c. l. n. 370.* Denique à Judicibus ab Epiſcopo delegatis, etiam ad Univerſitatem cauſarum, appellandum eſt ad Epiſcopum, qui delegavit; & non ad Metropolitanum, cùm Epiſcopus, & eius delegatus habeant diverſum tribunal, & Conſiſtorium, ut ex dicendis patebit.

XCIV. Aſſertio 5. A ſententia Judicis delegati ad unam, vel plures certas cauſas, appellandum eſt ad delegantem, vel eius Succeſſorem in officio, & non ad alium Superiorem. *l. 1. in princ. ff. quis, & à quo appell. l. Imperatores; 21. §. 1. ff. h. t.* niſi delegatus totam cauſam ſubdelegaverit, ita, ut nihil juriſdictionis in ea ſibi reſervaverit; tum enim non ad eum, ſed ad eius Superiorem, ſive primum delegantem, omiſſo medio, appellandum eſt: ſi verò delegatus non ſubdeleget totam cauſam, ſed aliquid ſibi reſervet; tunc appellatur ad ipſum proximum ſubdelegantem, *c. Super; 27. §. Porrò; de offic. deleg. Maram. c. l. n. 375.* Verùm de hoc plura dicta ſunt *ſupr. lib. 1. tit. 29. n. 109. & tribus ſeqq.*

XCV. Illud hîc quæri poteſt, ſi Epiſcopus alicui cauſam deleget, poteritne appellari ad Vicarium generalem ipſius? Negat *Ioan. Andr. in c. Si contra; 4. de offic. deleg. in 6. & Abb. in c. Dilecti; 66. n. 3. h. t.* quia Epiſcopus, dum cauſam alteri ſpecialiter delegat, hoc ipſo eam tollit à juriſdictione Vicarij. Idémque eſt, ſi Judex ab Epiſcopo ad unam cauſam delegatus recuſetur. Excipe, niſi Epiſcopus abſens ſit, ſeu in remotis; tunc enim per epijchiam cenſeri debet, eum contentum eſſe, ut in ſua abſentia Vicarius eius de cauſa appellationis, vel recuſationis cognoſcat; ut limitat *Abb. c. l.* Contrariam tamen, & negativam ſententiam tenet *Alex. de Nevo in cit. c. Dilecti; n. 9. & 10. h. t.* quòd à delegato Epiſcopi appellari poſſit ad eius Vicarium, etiam eo præſente, idémque

quo poſſit de cauſa recuſationis cognoſcere; quia, licèt Epiſcopus, delegando ipſam cauſam principalem, à juriſdictione Vicarij avocaverit, ſeu removerit, non tamen ſequitur, quòd etiam cauſam appellationis, vel recuſationis removerit; quia à diverſis non fit bona illatio, c. 2. *de transl. Epiſc. l. Neque*; 10. *C. de probat.* Accedit, quòd, ſi appelletur ad Archiepiſcopum, Vicarius eius generalis appellationem recipere, & de ea cognoſcere poteſt. c. *Dilecti*; 55. *h. t. c.* 3. *in princ. eod. in* 6. quia tribunal, ſeu juriſdictio Vicarij non eſt diverſa à juriſdictione Archiepiſcopi, vel Epiſcopi, ſed veluti pars eius, *c.* 1. *de Offic. Vic. in* 6. adeóque factum coram Vicario, cenſetur factum coram Epiſcopo. Et hæc ſententia poſterior videtur de jure verior; prior verò procedit, ſi conſtet, vel ex adjunctis circumſtantiis veriſimiliter cognoſci poſſit, quòd Epiſcopus omnino voluerit cauſam alteri ſpecialiter delegatam à juriſdictione Vicarij eximere, & removere, quod in dubio non eſt præſumendum, ſi ſit ex cauſis, quæ alioquin ad Officium Vicarij ſpectant.

§. IV.

Proponuntur aliæ quædam quæſtiones circa Iudices, ad quos eſt appellandum.

Quæritur primò. Quid juris ſit, ſi utarque litigantium appellet ad diverſos Judices?

XCVI. Reſp. Si utraque pars litigantium à ſententia Judicis lata ſuper eodem negotio, ſeu cauſa, quatenus ea ipſis contraria eſt (quia utraque prætendit, ſe gravatam eſſe) ad diverſos Judices, inferiorem, & ſuperiorem appellet, tenetur appellans ad Superiorem citatus à Judice inferiore comparere, ad allegandam appellationem ſuam: alioquin inferior Judex contra eum jure procedere poterit, niſi ſciat, appellationem interpoſitam eſſe ad Judicem ſuperiorem; » prout ſumitur ex c. *Si duobus*; 7. *h. t.* ubi ita ſta» tuitur: Si duo, v. g. Titius, & Caius, coram ſuo Ju» dice, v. g. Epiſcopo litigent, & uterque appellet » ſuper eodem negotio, ſeu cauſa, Titius ad Papam, » Caius ad Archiepiſcopum (qui eſt proximus, & » immediatus Superior Epiſcopi) tum, ſi Judex infe» rior, videlicet Archiepiſcopus, neſciat, appellatum » eſſe ad Tribunal maius, nimirum Papæ, eò quòd » Caius appellans ad Archiepiſcopum, ad eum ve» niens nullam mentionem fecit de appellatione à » Titio interpoſitâ ad Papam: hoc caſu Judex infe» rior, videlicet Archiepiſcopus, Titium citare, &, » ſi non compareat per ſe, vel per procuratorem, » vel aliàs contumax exiſtat, excommunicare po» teſt, & excommunicatio in eum promulgata va» let. Si verò Judex inferior, nempe Archiepiſco» pus ſciverit, appellatum eſſe à Titio ad Sedem Apo» ſtolicam; tum procedere non poteſt, neque ex» communicatio contra eundem lata valet. Ratio prioris deciſionis eſt; quia Judex Ordinarius, & immediatus appellationis, videlicet Archiepiſcopus, per ſe habet juriſdictionem in hanc perſonam, & cauſam, ſed quæ per exceptionem elidi poteſt, nempe, quòd adverſa pars appellavit ad Judicem Superiorem, ſcilicet ad Papam; & ideo, quàm diu excipiendo contra juriſdictionem Judicis inferioris, nil opponitur, poteſt is validè procedere, & adverſarium citare, qui, ſi citatus non compareat, in contumacia conſtituitur. *l.* 2. *ff. Si quis in jus vocatus &c.* ideóque & excommunicare eum poteſt. *Gl. in cit. c. Si duobus*; *V. Tenebit*; *& Abb. ibid. num.* 3. v. g. ſi dicatur, Clericum hominem occidiſſe; ideóque ab Epiſcopo ſuo citetur, debet is comparere, & allegare, quòd in loco Diœceſis exempto occiderit, ne alioquin ordinariam poteſtatem Epiſcopi contemnere videatur: niſi notorium ſit, Judici citanti nullam juriſdictionem competere: tunc enim citatus non tenetur comparere, nec allegare, quod notorium eſt; quia fruſtra allegaretur. *Alex. in cit. c. Si duobus*; *num.* 27. Ratio poſterioris partis eſt; quia, cùm una, & eadem appellatio, ſuper eadem cauſa, non poſſit tractari coram diverſis Judicibus, ne cauſæ continentia dividatur; ideo appellatio interpoſita ad Iudicem ſuperiorem prævalere debet ei, quæ fuit interpoſita ad inferiorem; quia poteſtas, & juriſdictio Iudicis ſuperioris abſorbet juriſdictionem inferioris. *Arg. l. Contra*; 54. §. *Is, qui*; *ff. de re judic.* ac proinde Iudex inferior non poteſt procedere, ſi ſciat, appellatum eſſe ad Tribunal maius. *Abb. c. l. n.* 3. qui enim aliquid ſcit, de eo ampliùs certiorari non debet. *Gl. ibid. V. Niſi cognoverit.* Addit tamen *Abb. c. l.* hoc procedere, non ſolùm in Papa, ut in caſu huius c. ſed etiam in quovis alio ſuperiore Iudice, ad quem poteſt, omiſſo medio, appellari, ut in Legato Sedis Apoſtolicæ: ſi verò ſit talis Iudex ſuperior, ad quem non poteſt, omiſſo medio, appellari, quòd tunc prævaleat appellatio interpoſita ad Iudicem inferiorem, ad quem gradatim, & legitimè fuit appellatum.

XCVII. Porrò diſpoſitio *cit. c. Si duobus*; *h. t.* habet locum, ſi ab utraque parte litigante appellatum ſit ad diverſos Iudices, quorum unus ſit ſuperior altero, ſuper uno, eodémque negotio, ſeu cauſâ, quæ contineat capitula connexa: tunc enim prævalet appellatio ad Papam, vel alium ſuperiorem Iudicem, & juriſdictionem inferioris abſorbet; ut dictum: & colligitur ex *cit.* c. ibi: *ſuper eodem negotio*: ſecus eſt, ſi ſit appellatum à ſententia, ad diverſos Iudices, quæ continet plura capitula ſeparata, & non connexa; tunc enim utraque appellatio tenet, nec una elidit aliam; quia ſunt appellationes ſeparatæ, & diſtinctæ factæ à diverſis ſententiis: nam, quot ſunt capitula diverſa, & non connexa, tot cenſentur eſſe ſententiæ. *Barb. in Collect. in cit. c. Si duobus*; *n.* 2.

XCVIII. Quæritur ſecundò. An à Iudice ſeculari appellari poſſit ad Eccleſiaſticum, ſaltem ad Papam? Reſp. Si quis à Iudice ſeculari, ante, » vel poſt ſententiam definitivam, ad Sedem Apo» ſtolicam appellavit: tum, ſi Iudex *à quo* ſit ſub» jectus temporali juriſdictioni Eccleſiæ Romanæ, » valet appellatio; alioquin verò, ſi ſit extra tem» poralem juriſdictionem Papæ, ſpectato Iure com» muni, non valet, tametſi ſecundùm conſuetudi» nem valere poſſit; prout decernitur *in cit. c. Si* » *duobus*; §. *Denique*; *h. t.* Ratio eſt; quia Papa in cauſis temporalibus Chriſtianorum laicorum *Iure*

com-

communi juriſdictionem non habet, niſi ij temporali eius juriſdictioni ſint ſubjecti. *Arg. c. Novit; 13. de judic.* neque debet ſe in his intromittere, in præjudicium poteſtatis ſecularis; ideóque à laicis regulariter ad Papam non appellatur.

Hinc infertur, quòd valeat conſuetudo, ut à Judice laico, etiam in rebus temporalibus ad Papam, vel alium Judicem Eccleſiaſticum appelletur. *Arg. c. Quòd ſi Clericus; 5. et c. Licet; 10. de foro compet.* & tradit *Abb. in cit. c. Si duobus; n. 8.* non tamen vice verſâ, valet conſuetudo, ut à Judice Eccleſiaſtico appelletur ad ſecularem; quia appellatio fit à minore ad maius tribunal: maius autem, & dignius eſt Tribunal Eccleſiaſticum, quàm ſeculare; ideóque ab iſto ad illud appellari poteſt, non autem è converſo.

Porrò vacante Imperio Romano, cùm non poteſt recurri ad Judicem ſecularem Superiorem, poſſe appellari ad Papam, habetur *in cit. c. Licet; de foro compet.* & tradit *Gl. hic V. Credimus.*

XCIX. Quæritur tertiò. Ad quem appellandũ ſit à collatione beneficij facta communiter ab Epiſcopo, & Capitulo? Reſp. à collatione beneficij vacantis factâ ſimul per Epiſcopum, & Capitulum Cathedrale non poteſt appellari ad eundem Epiſcopum, ſi ipſe interfuit, ut Prælatus, ſeu Epiſcopus: ſecus verò, ſi ut Canonicus; prout deciditur in *c. A collatio-*
» *ne; 11. h. t. in Sexto.* ubi talis caſus proponitur:
» Titius poſtquam intellexit, beneficium vacans per
» Epiſcopum, & Capitulum Cathedrale communi-
» ter collatum eſſe Caio, voluit ab ea collatione
» tanquam in ſuum præjudicium factâ appellare
» (quia fortè lis ſuper eo beneficio inter Titium, &
» poſſeſſorem defunctum erat conteſtata; ideóque
» eâ pendente, collatio fieri non debebat, *c. 5. Vt lite*
» *pendente &c. in Sexto.*) unde quæſitum fuit, ad
» quem poſſit appellare, utrùm ad Archiepiſcopum,
» an ad ipſum Epiſcopum? Reſpondit Papa Boni-
» facius VIII. Si Epiſcopus interfuit collationi be-
» neficij, eámque fecit, unâ cum ſuo Capitulo,
» tanquam Prælatus, ſeu Epiſcopus; tum ad ipſum
» appellari non poteſt, ſed ad Superiorem eius pro-
» ximum, videlicet Archiepiſcopum, vel Papam ap-
» pellandum eſt. Si verò collationi beneficij inter-
» fuit, non ut Epiſcopus, ſed ut Canonicus tantùm,
» tum ad ipſum ut Epiſcopum appellari potuit. *Gl. ibid. in caſu.* Ratio primæ partis eſt; quia, ſi interfuit, ut Prælatus & appellaretur ad Epiſcopum; tum appellaretur ad eundem, qui actum geſſit, videlicet beneficium contulit: nam verè dici poteſt, quòd Epiſcopus, ſeu Prælatus illud contulerit, licèt non ſolus, ſed unà cum Capitulo tanquam Caput cum ſuis membris; & ſic appellaretur ab eodem ad eundem: quod fieri non poteſt, cùm appellatio ſit provocatio ad alterum, eúmque Superiorem. In dubio autem præſumitur ut Prælatus interfuiſſe, niſi de contrario conſtet, vel ex probabilibus conjecturis colligi poſſit. *Gl. hic V. Prælatus*; adeóque etiam ſtante tali dubio, debebit ad Superiorem Epiſcopi appellari. *Io. Monach. hic, & Franc. n. 3.* Ratio poſterioris partis eſt; quia, quando Epiſcopus interfuit, ut ſimplex Canonicus tantùm; tunc non dicitur canonicum actum geſſiſſe, ſeu beneficium contuliſſe, ſed totum Capitulum, quandoquidem etiam, eo abſente, vel contradicente, collatio, vel alius actus Capitularis fieri potuiſſet: quod enim Univerſitatis nomine fit, non à ſingulis, ſed à tota Communitate fieri dicitur. *Arg. l. 2. & l. Sicut; 7. ff. Quod cuiusque univ. nom.* ergo, cùm appellatio regulariter fieri debeat gradatim ad proximum Superiorem, & proximus Superior Capituli ſit Epiſcopus; ideo à collatione beneficij, vel alio actu geſto à Capitulo, cui Epiſcopus interfuit ut Canonicus tantùm, ad ipſum poteſt, ac debet appellari, niſi appelletur ad Papam. *Gl. hic V. Potuiſti.*

C. Ubi præterea Notandum primò. Collatio beneficij dicitur communiter pertinere ad Epiſcopum, & Capitulum, ſive Epiſcopus interveniat ut Prælatus, ſive ut Canonicus tantùm; ut colligitur ex hoc c. ſi tamen Epiſcopus conferat uni, & Capitulum alteri, neutra collatio valet, ſed requiritur, ut Epiſcopus conferat ſaltem cum maiore parte Capituli. *Franc. hic n. 5.*

Notandum ſecundò. Unus, idémque homo diverſas veluti perſonas gerere, & ſecundùm diverſas qualitates cenſeri poteſt; ut patet ex hoc c. poteſt autem ſaltem per diſpenſationem fieri, ut Epiſcopus aliquis ſimul ſit Canonicus ſuæ Eccleſiæ Cathedralis, vel quia collatio beneficij facta eſt, antequam eligeretur in Epiſcopum, cùm adhuc eſſet ſimplex Canonicus, de quo ſuo loco. Quòd ſi Epiſcopus conferat beneficium, cum conſenſu Capituli, licèt tunc habeat vocem in Capitulo, tanquam unus ex Canonicis: tamen erit appellandum, non ad Epiſcopum, ſed ad Superiorem ipſius; quia, cùm hoc caſu Capitulum non habeat jus conferendi, ab ipſius collatione non poteſt appellari; quia aliud eſt conferre, aliud conſentire conferenti. *Franc. hic n. 4.*

Notandum tertiò. Si dubitetur, an Epiſcopus interfuerit actui Capitulari, ut Epiſcopus, an ut ſimplex Canonicus, id cognoſci poteſt ex circumſtantiis: ſi enim præſideat Capitulo, & in illo teneat primum, & honoratiorem locum, cenſebitur in illo eſſe tanquam Epiſcopus, ſeu Prælatus, alioquin ſolùm ut ſimplex Canonicus. *Gl. hic in caſu; & V. Prælatus.*

Notandum quartò. Si duo, qui diverſos Superiores, ſeu Judices habent, ut in caſu huius c. Epiſcopus, & Capitulum, gravamen indiviſibile inferant, v. g. conferendo communiter, ac ſimul idem beneficium, hoc caſu appellandum eſt ad Superiorem dignioris, ut in propoſito ad Archiepiſcopum, qui eſt Superior Epiſcopi, ſi hic ut Prælatus interfuit collationi; quia compoſitum ex duobus ſimplicibus eſt talis naturæ, ſeu conditionis, ut dignius trahat ad ſe minùs dignum; Epiſcopus autem eſt dignior Capitulo, ſicut caput membris. Si verò Epiſcopus interfuit ſolùm ut pars Capituli, ſive unus ex Canonicis; tum nihilominus appellandum eſt à Capitulo ad ipſum Epiſcopum; quia gravamen illatum à Capitulo non cenſetur illatum à ſingulis; ſicut nec debitum, vel creditum Capituli eſt ſingulorum. *l. Sicut; 7. §. 1. ff. quod cuiuſq. univ. nom.* ideóque non habetur conſideratio Epiſcopi, ſi interſit actui Capitulari ſolùm ut ſimplex Canonicus; ut doctè notavit *Anchar. hic not. 3.*

SECTIO

SECTIO V.

DE FORMA, SEU MODO appellandi, & quoties appellare liceat?

§. I.

Quomodo interponenda ſit appellatio?

CI. Aſſertio 1. Appellatio fit, vel illico, ſeu incontinenti à ſententia lata, id eſt, Iudice adhuc pro tribunali ſedente, aut eo nondum ad extraneos actus divertente, vivâ voce. *l. Litigatoribus*; 14. *junct. Gl. V. Illico*; *C. h. t. l. à ſententia*; 5. §. *fin. ff. eod.* ſufficitque tum dicere: *Appello. l.* 2 *ff. h. t.* & hoc ſcribi in actis per Notarium. *Marant. de ord. judic. p. 6. in actu* 2. *princ. n.* 124. *& ſeq.* Vel ex intervallo fieri debet in ſcriptis, per libellum appellatorium, qui contineat, quis appellet, contra quem, & à cuius ſententia. *l.* 1. §. *fin. ff. h. t. l.* 1. §. *fin.* & ibi *Gl. V. Libellos*; *C. eod. Durand. in ſpecul. tit. de appell.* §. *Qualiter*; 6. *in princ. Marant. c. l.* Idémque eſt, ſi non exprimatur nomen Iudicis *ad quem*; quia cenſetur appellatum ad eum, ad quem de jure provocari debet. *Marant. c. l. n.* 120. Similiter, etſi in uſu ſit, ut in libello appellatorio exprimatur nomen Iudicis *à quo*, non tamen id eſt abſolutè neceſſarium; ut colligitur ex *cit. l.* 1. §. *fin. ff. h. t.* ubi nulla fit de Iudice *à quo* mentio.

CII. Porrò, ſi appellatio in ſcriptis Iudici, à quo appellatur, ſit tradita (quando ſcriptura requiritur) ea valet, tametſi coram ipſo lecta non fuerit; prout ſtatuitur *in c. Appellatio*; 9. *h. t. in* 6. Ratio eſt, quia quamvis appellatio debeat interponi coram Iudice *à quo*; non tamen eſt neceſſe, ut ei in ſcriptis porrecta coram eo legatur; quia in *cit. l. Eos, qui.* §. *fin. C. h. t.* ubi requiritur, ut appellatio Judici *à quo* in ſcriptis offeratur, ut ſcilicet obviare poſſit appellanti, ſi variare velit: nulla ibi fit mentio, ut illa coram ipſo legatur. Nec obſtat, quòd non ſufficit, ut ſententia definitiva partibus in ſcriptis porrigatur, ſed inſuper requiritur, ut etiam ex ſcripto recitetur, ſeu legatur. *c. ult. de ſent. & re judic.* nam non tanta requiritur ſolemnitas in appellando, quanta in definiendo: alioqui etiam die feriato non poſſet appellari, ſicut non poteſt ſententia proferri. *Gl. hic V. Lecta*: & quia per ſententiam definitivam Iudex poteſt magis lædere eum, contra quem ea fertur, quàm poſſit pars per appellationem; ideo in hac cautiùs fuit providendum. *Vivian. in Ration. hic.* Accedit, quòd de jure plus non requiritur, quàm ut appellatio Judici in ſcriptis aſſignetur, ſeu porrigatur: aſſignatio autem poteſt fieri verbis, nutu, teſtamento, aut codicillis. *l. Aſſignare*; 107. & ibi *Gl. V. eod. ff. de V. S.* & ſecundùm Jus Canonicum, aſſignare, ſeu porrigere eſt idem, quod præſentare; præſentatio autem lectionem non requirit. *Gl. fin. junct. Gl. marg. lit. E. & Ioan. Monach. ibid. num.* 1. *&* 2.

CIII. Aſſertio 2. Appellari poteſt, ſive voce, ſive ſcripto, non tantùm per verba expreſſa, veluti *appello*, *provoco*, ſed etiam per æquipollentia: nam, etſi aliquis ad Superiorem provocaturus, non utatur verbo *appellandi*, ſed alio æquivalente, quo eius intentio ſufficienter exprimatur, ut, ſi gravatus à Iudice ordinario v. g. Epiſcopo dicat; committo, vel ſubjicio me protectioni Papæ, vel alterius Superioris, licèt non fuerit uſus hoc verbo, *appello*, vel *provoco*, cenſetur appellâſſe, & ſententia poſt talem appellationem contra ipſum lata, ſine cauſæ cognitione, non tenet; ut conſtat ex *c. Ad audientiam*; 34. *h. t.* Nam, cùm Epiſcopus Zamorenſis G. Presbyterum, & Rectorem Eccleſiæ S. Jacobi multis moleſtiis affeciſſet; ideo tandem Rector ſe, & Eccleſiam ſuam protectioni Sedis Apoſtolicæ ſubjecit, ſeu commiſit. Sed quia dictus Rector, ob ſimplicitatem, fortè verbum *appello* non expreſſit, Epiſcopus in eum, poſtquam patrocinium Sedis Apoſtolicæ invocavit, ſententiam excommunicationis promulgavit; prout habetur in integra lectione huius c. Hoc intellecto, Alexander III. reſpondit; quia prædictus Rector, poſtquam ſe, & ſua Romani Pontificis protectioni ſubjecit, non debuit, nec potuit, ſine præmiſſa cauſæ cognitione, ſententiâ aliquâ condemnari: idcirco mandat Papa Epiſcopo Abulenſi, ut, ſi ita eſſe, ſicut narratum eſt, ipſi conſtiterit, ſententiam excommunicationis, quam Epiſcopus in eundem Rectorem tulit, declaret eſſe irritam. Ratio eſt; quia, quando non requiritur certa forma verborum ad actum aliquem, ita, ut ſit de ſubſtantia eius, juxta *l.* 1. *ff. de V. O. & c. unic. de poſtul. Prælat. in* 6. tum ſufficit exprimere conceptum, & effectum rei per verba æquipollentia; quia tunc non verba conſiderari debent, ſed potiùs intentio loquentis, cui verba inſervire debent, non intentio verbis. *c. In his*; 15. *De V. S.* ubi exemplum ſimile habetur, quòd valeat ſententia Iudicis, etſi non utatur verbis, *condemno*, *vel abſolvo*, ſed dicat, *ita ſtatuo, & præcipio*; quia talis locutio in effectu ſignificat condemnationem, vel abſolutionem: ſicut, ſi quia dicat: Submitto me protectioni Superioris, in effectu ſignificat appellationem, ad quam non eſt præſcripta certa forma verborum, modò ſerventur, quæ in appellatione aliàs neceſſariò ſervanda ſunt. *Abb. hic n.* 2. 3. *&* 5.

CIV. Hinc colligitur primò. Quotieſcunque ſubmittendo ſe protectioni Superioris, ſervantur ea, quæ in appellatione ſervanda ſunt; tum ea habet vim appellationis; idque procedit, ſive appelletur in Iudicio, ſive extra Iudicium: & ſive quis ſe ſubmittat protectioni Papæ, ſive etiam alterius Iudicis Papâ inferioris, v. g. Metropolitani; quia eſt eadem ratio in alio Iudice *ad quem*, cùm ſit Iudex appellationis, quæ in Papa. *Abb. hic n.* 5. *&* 6. *& Alex. de Nevo ibid. n.* 5. *&* 6.

Colligitur ſecundò. Quamvis Clerici recepti ſub generali protectione Papæ, non ideo eximantur à juriſdictione Epiſcopi Diœceſani, *c. Ex parte*; 18. *infrà de privil.* tamen in hoc c. agitur de protectione ſpeciali, quæ obtinet vicem appellationis; & ibi conſtabat, Clericos ſubeſſe ſuis Epiſcopis: hîc verò non conſtabat, Presbyterum G. ſubeſſe Epiſcopo Zamorenſi; imò is erat in poſſeſſione libertatis. *Gl. hic V. Noſtræ protectioni*; *& Hoſtienſ. ibid. V. eod.* Unde etiam ſententia excommunicationis lata

contra

contra eum ab Epiſcopo fuit irrita, tum quia lata à non ſuo Iudice, tum quia poſt appellationem. *Gl. fin. hic, & Hoſtienſ. in fine.*

Colligitur tertiò. Quod dicitur in *cit. cap. Ad audientiam.* Rectorem condemnari non potuiſſe, ſine cauſæ cognitione, ea verba non debent referri ad Epiſcopum, *à quo* appellatum fuit, cùm is, ne quidem cum cauſæ cognitione, poſt appellationem potuerit procedere ad excommunicandum; quia per appellationem ſuſpenſa eſt eius Juriſdictio: ſed id ita intelligendum eſt, quòd, poſtquam Rector appellavit, non potuerit condemnari, niſi cognitâ priùs cauſâ appellationis, de cuius juſtitia Judex *à quo* cognoſcere non poterat. *Abbas hîc num. 6.*

CV. Aſſertio tertia. Non ſolùm verbis, ſed etiam ipſo facto appellari poteſt: nam, qui in aliqua cauſa iter facit ad Romanam Curiam, ſeu Papam, vel etiam ad alium Superiorem, cenſetur appellâſſe, &, ſi interim excommunicatur, excommunicatio non valet; prout ſtatuitur in *cap. Dilecti; 52. hoc tit.* » Nam lite ortâ inter Archiepiſcopum Cantuarienſem, & Priorem, ac Monachos Cantuarienſis Eccleſiæ, ſuper quadam Capella, Monachi miſerunt duos ex Fratribus Romam ad S. Pontificem, quos Archiepiſcopus poſt arreptum iter excommunicavit: quo audito, reſpondit Innocentius III. cùm plus ſit, ad Sedem Apoſtolicam appellare facto, quàm verbo, Monachi autem hoc ipſo, quòd ob dictam cauſam ad Sedem Apoſtolicam acceſſerunt, provocâſſe cenſeantur; ideo mandat quibuſdam Prioribus, ut Monachos illos excommunicationis vinculo non eſſe ligatos, denuncient.

CVI. Ubi Notandum primò. Sicut excommunicatio lata poſt appellationem judicialem non tenet, ita neque poſt appellationem extraiudicialem; ut patet ex hoc cap. vnde, qui timet, ne iuſtè excommunicetur à Superiore, habet paratum remedium; ut appellet, etiam extra Judicium, & ſuſpendat Juriſdictionem Judicis *à quo. Abb. hîc n. 2.*

Notandum ſecundò. Ad ſubſtantiam appellationis non eſt neceſſe, ut expreſsè fiat per verbum *Appello*, ſed ſatis eſt, aliquid dicere, vel facere, quod æquivaleat, v. g. arripiendo iter ad Superiorem appellandi cauſâ: id enim vim appellationis habet, dummodo ſerventur ea, quæ in appellatione verbis expreſſâ ſervari debent. *Abbas hîc num. 4. & 5.* Idem habetur in *cap. Cùm olim; 7. de dolo, & contum.* ibi: *Etſi non verbo, facto tamen intelligitur provocâſſe, arrepto itinere ad Sedem Apoſtolicam.* Imò univerſim loquendo, plus eſt aliquid factis demonſtrare, quàm verbis exprimere. *Gloſ. hîc V. Facto provocare.*

Notandum tertiò. Non poteſt appellari extra Judicium per arreptionem itineris, niſi ad eum Superiorem, qui per viam querelæ adiri poteſt, citra omnem appellationem; quia illa appellatio extraiudicialis eſt quædam querimonia, & provocatio à cauſa. Exemplum habetur in executore, & Vicario, ſeu Officiali Epiſcopi, à quibus appellari non poteſt, & tamen locum habet querela, & ſupplicatio: ſecus eſt, ſi Superior non poſſit adiri per viam querelæ: tunc enim arreptio itineris ad eum non habet vim appellationis extraiudicialis; ut eſt Archiepiſcopus, reſpectu ſubditorum ſui Suffraganei. At verò, quando appellatur judicialiter, quamvis non ſit neceſſe expreſsè proferre vocem appellandi, ſed quovis verbo, aut facto voluntas appellandi exprimi poſſit: requiritur tamen, ut Apoſtoli petantur, & alia fiant, quæ ad judicialem appellationem ſunt neceſſaria: cùm enim appellatio, quæ fit facto, æquiparetur appellationi, quæ fit per vocem, *appello*, ac velut in locum eius ſuccedat; ideo eadem etiam in illa ſervari debent: & tunc arreptio itineris devolvit cauſam ad Superiorem, ſicut appellatio iudicialis, quæ fit voce. *Abb. hîc n. 6. & 7.*

CVII. Aſſertio quarta. Appellatio generalis, id eſt, facta ſuper omni cauſa, quæ contra appellantem poſſet aliquando moveri, non valet; prout ſtatuitur in *cap. Inter cetera; 2. hoc tit.* Nam, » cùm Abbas S. Apollinaris appellationem generalem ab Archiepiſcopo Rhemenſi interpoſuiſſet, ſuper omni cauſa, quæ aliquando adverſùs eum moveri poſſet: Alexander III. cenſuit, hanc appellationem non eſſe admittendam, ſed Abbatem ita appellantem redarguit. Ratio eſt; quia, qui appellat ſuper omni cauſa, quæ aliquando contra ipſum moveri poteſt, is in præſenti non poteſt prætendere ullum gravamen; ideóque talis appellatio non reſtricta ad certam cauſam non tenet. *Vivian. in Ration. hîc.* Ex quo infert *Gloſ. hîc. V. Appellationem.* Quod non valet in genere, quandoque valet in ſpecie.

CVIII. Præterea non valet appellatio, ſi quis generaliter appellet ab omni gravamine, » quod ſibi inferri poſſet. At verò, ſiquis generaliter appellet ab aliquo Judice ſuper omni gravamine, quod in certa cauſa ſibi inferendum eſſe, timet, tenet eiuſmodi appellatio, eíque ab eodem Judice eſt deferendum; prout reſpondit Alexander III. in *cap. Conſuluit; 18. hoc tit.* Nam, ſiquis in uno Articulo, v. g. ſuper dilationibus, vel ſuper expenſis gravetur, poteſt generaliter appellare à quocunque gravamine ipſi in hac cauſa inferendo, ita, ut tota cauſa ad Superiorem Judicem devolvatur.

Talis autem appellatio hoc operatur, ut, licèt Judex *à quo* ei non deferat; Juriſdictio tamen ipſius ſit ſuſpenſa, quoad totam cauſam, ita, ut, ſi juſtificata fuerit appellatio, omnia acta, ſeu attentata circa eandem cauſam reſcindenda ſint, etiamſi ea contineat Articulos ſeparatos, & non connexos. *Alexand. de Nevo hîc n. 2.*

Porrò, ratio diverſitatis, cur appellatio generalis ab omni gravamine futuro non valeat, tametſi generalis appellatio reſtricta ad certam cauſam valeat: ratio, inquam, diverſitatis eſt; quia appellatio eſt inventa ad removendum gravamen: ſed quando appellatur generaliter ab omni gravamine, quod ſibi inferri poteſt, non poteſt prætendi ullum gravamen de præſenti; ideóque non tenet appellatio: ceſſante enim cauſâ, ceſſat effectus, juxt *cit. cap. 2. hoc tit.* cum quo conſentit hoc cap. quoad priorem partem. At verò quando appellatio reſtringitur ad certam cauſam: tunc vel gravamen præceſſit, vel prætenditur de præſenti in aliquo Articulo: qui cùm contineatur in illa cauſa, videtur tale gravamen totam cauſam quodammodo contigiſſe, ob

ſæ, ob connexionem, ſeu unitatem cauſæ. *Abb. in cit. cap. Conſuluit; n. 3. h. t.*

An autem valeat appellatio alternativa, v. g. appello ad Archiepiſcopum, vel ad Papam, ſive de Jure Civili, ſive etiam Canonico, videri poteſt apud *Abbat. in cit. cap. 2. num. 11. & Alexand. ibid. num. 23. & ſeqq. h. t.* Item, an valida ſit appellatio copulativa ad plures diverſos Judices, v. g. appello ad Archiepiſcopum, appello ad Legatum Sedis Apoſtolicæ, appello ad Papam, videri poteſt apud *Alexand. cit. loc. num. 31. & alios.*

§. II.

De forma, ſeu modo appellandi à ſententia interlocutoria, vel gravamine extraiudiciali.

CIX. Aſſertio 1. Appellatio, quæ fit in Judicio à ſententia interlocutoria, vel gravamine extraiudiciali, debet fieri in ſcriptis, & expreſsâ cauſâ appellationis; alioquin non valet; ut conſtat ex *cap. Cordi; 1. in princ. h. t. in 6.* ubi Innocentius IV. in Generali Concilio Lugdunenſi, ad lites, & moleſtias litium minuendas ſtatuit, ut, ſi quis in Judicio (id eſt, actu Judiciali, poſtquam citatus eſt. *Gloſ. hîc V. In Iudicio*) vel extra Judicium, ab interlocutoria ſententia, vel gravamine aliquo extraiudiciali, ad Papam appellare velit, cauſam appellationis in ſcriptis deſignet (ſive incontinenti appelletur, ſive ex intervallo. *Gloſ. hîc V. Interlocutoria*) & poſtea Apoſtolos petat (inſtanter, & infra triginta dies. *Gloſ. hîc V. Petat.* de quo infrà) qui & à Judice (*à quo*) ei exhiberi, & tradi debent, in quibus litteris etiam cauſa appellandi exprimenda eſt, cur appellatio non ſit admiſſa, aut forſan appellationi ſolùm ob Superioris reverentiam ſit delatum.

Notandum primò. Tria requiruntur ad appellationem à ſententia interlocutoria, vel à gravamine extraiudiciali. Primò. Ut fiat in ſcriptis, ita, ut offeratur libellus in ſcriptis. Secundò. Debent peti, & dari Apoſtoli, ſive litteræ dimiſſoriales, per quas inſtruitur Iudex ſuperior, quare appellationi ſit delatum, vel non. Tertiò. Ut exprimatur in ſpecie cauſa gravaminis. *Franc. hîc n. 3.* de quo mox plura.

Notandum ſecundò. Hæc Conſtitutio locum habet in appellatione facta intra Iudicium, ante ſententiam definitivam, vel etiam extra Iudicium, ſed à Iudice. *Gloſ. hîc V. Extra.* ubi tamen addit, ſecundùm alios, idem ſervari debere, cùm appellatur extra Iudicium, etſi non à Iudice.

Notandum tertiò. Hæc Conſtitutio loquitur de appellatione interpoſita ad Papam; quia, cùm ſit pœnalis, reſtringenda eſt. *Gloſ. hîc V. Ad nos,* quamvis ſecundùm quoſdam, idem dicendum ſit, etiamſi appelletur ad alium Iudicem Ordinarium, qui per ſimplicem querelam adiri, & cognoſcere poteſt, ita, ut textus iſte intelligi debeat, maximè, ſi ad Papam appellatur. *Gloſ. loc. cit.*

CX. Præterea in *cit. cap. 1. §. Poſt hoc; eodem in 6.* ſtatuitur, ut poſt terminum, ſecundùm locorum diſtantiam perſonarum, & negotii qualitatem, conſtitutum appellanti, intra quem appellationem proſequi debeat, ſi appellatus ita voluerit, & petierit, principales perſonæ per ſe ipſas, vel per procuratores inſtructos, cum mandato ad agendum, & monimentis, ſive inſtrumentis, & actis ad cauſam ſpectantibus, accedant ad Sedem Apoſtolicam, ita paratæ, & inſtructæ, ut, ſi Pontifici videbitur, poſt finitum, ſeu expeditum appellationis articulum, vel ex partium conſenſu omiſſum, in cauſa principali cognoſcenda, & definienda procedatur, ſicut de Jure fieri poteſt, ac debet: ijs tamen, quæ circa appellationes à definitivis ſententijs antiquitus ſtatuta ſunt (ſcilicet, quòd appellans in eis non teneatur appellationis cauſam exprimere, & aliis, de quibus infrà. *Gloſ. hîc V. Statuit*) non mutatis.

CXI. Pro explicatione huius §. Notandum primò. Judex *ad quem* non poteſt, abſque conſenſu appellati, ſive eius, contra quem appellatum eſt, cognoſcere de cauſa principali, niſi priùs finito Articulo appellationis interpoſitæ ab interlocutoria; quia inſtantia cauſæ principalis eſt diverſa ab inſtantia appellationis; neque etiam poteſt, omiſſo appellationis Articulo, cauſam principalem cognoſcere, & definire, ſine conſenſu partium, hoc eſt, appellati, & appellantis, juxta *cit. cap. 1. §. Poſt hoc; hoc tit. in 6.* ubi ponitur differentia inter Articulum appellationis finitum, & omiſſum: nam, ſi voluerit appellatus, poteſt finito appellationis Articulo, Judex appellationis cognoſcere, & definire cauſam principalem, etiam invito appellante: at omiſſo appellationis Articulo, non poteſt, niſi de conſenſu partium; ut habetur in textu, poſtquam Judicium in cauſa principali eſt cœptum coram alio: interveniente autem utriuſque partis, appellati, & appellantis, conſenſu, poteſt procedi, etiam in cauſa principali à Judice appellationis; quia hoc conducit ad litis exitum, & ex conſenſu partium poteſt Juriſdictio prorogari. *Franc. in cit. §. Poſt hoc; num. 2.* quamquàm probabile ſit, quòd ſufficiat conſenſus ſolius appellati, non autem ſolius appellantis, & ſic numerus pluralis *partium* reſolvi debet in ſingularem, id eſt, partis appellatæ, vel ſupplendum eſt, *maximè.* Ratio eſt; quia, quòd priùs cognoſcatur de Articulo appellationis, id fit in favorem appellati: ſi ergo ipſe non vult, ut de illo cognoſcatur, neque appellans poteſt de hoc conqueri, cùm ipſe appellando voluerit, ut cauſa tota devolveretur ad Judicem appellationis; ideóque non poteſt opponere exceptionem litis pendentiæ, coram Judice *à quo*, cuius Juriſdictionem declinavit, appellando: ergo videtur, quòd cum conſenſu ſolius appellati, Judex appellationis poſſit cognoſcere de cauſa principali, omiſſo appellationis Articulo, etiam invito appellante, dummodo tamen priùs revocetur gravamen, propter quod fuit appellatum, cùm tunc non habeat, de quo conqueratur appellans. *Ioan. Andr. in cit. cap. 1. num. 6. V. Partium. h. t. in 6.* & conſentit *Franc. ibid. §. Poſt hoc; num. 9.*

Notandum ſecundò. Quod dictum eſt, Judicem *ad quem* poſſe, omiſſo appellationis Articulo, cauſam appellationis cognoſcere, ac definire, ſi partes

conſen-

conſentiant, id procedit in Papa, vel etiam aliis Judicibus appellationis, qui cauſam principalem per viam ſimplicis querolæ, ſeu in prima inſtantia cognoſcere poſſunt: non autem habet locum in Archiepiſcopo, qui à ſubditis Coëpiſcopis non niſi per viam appellationis adiri poteſt, neque eius Iuriſdictio prorógari poteſt. *cap.* 1. *de foro compet. in* 6. *ubi Gloſ. V. Prætermiſſio ait.* quòd Archiepiſcopus, omiſsâ cauſâ appellationis, etiam ex partium conſenſu non poſſit de cauſa principali cognoſcere, ſine voluntate Epiſcopi Suffraganei, *à quo* eſt appellatum; ſed ad eundem cauſam principalem remittere debet, niſi priùs de appellatione cognoverit, & pronunciârit, bene appellatum: alioqui enim perinde eſſet, ac ſi per ſimplicem querelam, ſive in prima inſtantia de cauſa cognoſceret, ſine conſenſu Epiſcopi Ordinarii, quòd facere non poteſt. *cap.* 1. *de offic. judic. ordin.* Idem tradit *Gloſ. in cap.* 1. §. *Poſt hoc. V. Omiſſo; hoc tit. in* 6. & *ibidem Franc. num.* 7. ubi *num.* 8. addit, id procedere in cauſis Clericorum, non autem Laicorum; in his enim non ſolùm Papa, & Legatus de latere, ſed etiam Archiepiſcopus, & quilibet Judex appellationis poteſt cognoſcere de cauſa principali, cum voluntate partium; quia laici poſſunt conſentire in alienum Judicem. *cap.* 1. *junct. Gloſ. V. Clericorum; de foro compet. in* 6.

CXII. Denique in *cit. cap.* 1. §. *Quòd ſi appellator; h. t. in* 6. additur: Si appellans ea, quæ ſuprà dicta ſunt (videlicet, ſi cauſam appellationis non expreſſit in ſcriptis, & Apoſtolos non petiit, & inſtructus non venit, vel procuratorem non miſit. *Gl. hic V. Quæ præmiſſa ſunt*) non obſervet, perinde reputabitur, ac ſi non appellâſſet, & remitti debet ad Iudicem *à quo*, & inſuper ad legitimas expenſas. Ratio eſt; quia, ſi conditio aliqua de jure requiratur, tanquam forma actûs; tunc eâ non obſervatâ, non valet actus, & perinde cenſeri debet, ac ſi nihil actum fuiſſet; quia paria tunc cenſentur non fieri, & non legitimè fieri. *Franc. ibid. num.* 1.

Si verò appellatus ſtatutum hoc contempſerit, non tantùm in expenſas tanquam contumax condemnari debet, ſed etiam contra eum in cauſa principali, quantum de jure fieri poteſt, procedatur, (per illum, ad quem eſt appellatum. *Gl. hic V. Procedatur.*) juſtum enim eſt, ut in eum jura inſurgant, qui Ius, & Iudicem (qui appellationem recepit, & terminum aſſignavit) & partem adverſam eludit, (quæ venit ad Papam inſtructa) prout deciditur in fine *cit. cap.* 1. & *ibi Gloſ. V. Iudicem;* & *V. Partem. h. t. in* 6. Ex quo patet, quod contumax tripliciter delinquat, videlicet inferendo iniuriam Iuri, ſeu ipſi iuſtitiæ, Judici, & parti adverſæ. *Franc. hic num.* 3. *not. ult.*

CXIII. Ceterùm quòd in appellatione ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam, debeat ſpecialiter exprimi rationabilis cauſa appellandi, ſeu gravamen, coram ipſo Iudice *à quo*, probatur etiam ex c. *Ut indebitus;* 59. *h. t.* ubi Innocentius III. in Concilio Generali Lateranenſi c. 35. ita ſtatuit: Ut Iudicibus honor debitus deferatur, & litigantibus conſulatur, eorúmque labores, & expenſæ minuantur, ſi quis coram idoneo Iudice adverſarium convenerit, ille ante ſententiam, abſque rationabili cauſa lata, appellare non debet (coram Judice *à quo*) ſed coram eodem ſuam iuſtitiam proſequatur: non obſtante, ſi dicat, ſe ad Judicem Superiorem nuncium deſtinâſſe, aut impetrâſſe ab eodem litteras, ſi tamen illæ Judici delegato nondum ſint traditæ, ſeu præſentatæ. Si verò ab interlocutoria, ſive à gravamine ante ſententiam appellatum ſit, propoſitâ rationabili, ſeu probabili cauſâ coram Judice *à quo*, tali videlicet, quæ, ſi probata fuerit, legitima reputari debeat: tunc Judex Superior *ad quem* de appellatione cognoſcat, qui ſi appellantem non rationabiliter appellâſſe, cognoverit, ipſum ad Judicem *à quo* remittet, & in expenſis alteri parti condemnabit: alioquin ipſe in cauſa principali procedet, eámque cognoſcet, & definiet; ſalvis tamen Conſtitutionibus, quæ ſunt de cauſis maioribus ad Sedem Apoſtolicam deferendis.

CXIV. Pro explicatione huius cap. Notandum primò. Appellatio interpoſita à ſententia interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam, non valet, niſi ſpecificè expreſſa fuerit cauſa rationabilis, quæ, ſi probata eſſet, legitima reputari deberet. *Abb. hic num.* 1. ubi addit, id procedere, etiamſi cauſa eſſet notoria; quia, licèt notorium probari non debeat, allegari tamen debet

Notandum ſecundò. Nihil prodeſt appellanti, abſque rationabili cauſa, ſi dicat, ſive excipiat, quòd nuncium miſerit ad Judicem ſuperiorem; quia per nudam miſſionem nuncii non cenſetur provocâſſe verbo, vel facto, cùm cauſa nondum ſit mota, nec Judici inſinuata, unde licitum eſt appellato Jus ſuum perſequi coram Judice Ordinario, *à quo* appellatum, & ita prævenire adverſarium. *Gloſ. in cit. cap. Ut debitus; V. Si dicat.*

Notandum tertiò. Non prodeſt etiam appellanti, ſi dicat, ſe litteras iuſtitiæ impetrâſſe à Superiore, ſi eæ nondum ſunt præſentatæ delegato; quia in ſcriptis ad lites attendendum eſt tempus præſentationis earum, ita, ut Ordinarius Judex non impediatur, aut præveniatur per litteras delegationis ab una parte impetratas, niſi ſint præſentatæ; quia antè delegatus non cenſetur actu, & cum effectu accepiſſe Juriſdictionem. *Gloſ. hic V. Si dicat.* & quia Iuriſdictio ordinaria favorabilis eſt, extraordinaria, & delegata odioſa; ideo hæc faciliùs tollitur, quàm illa. *Gloſ. cit.* & *Gloſ. in cap.* 1. *V. Receſſus; de reſcript. in* 6. Accedit, quòd, licèt litteræ ſecundæ ſubreptitiæ ſint, ſi de eis non fiat mentio de priùs datis. *cap.* 3. *de Reſcript.* tamen litteræ poſteriores prævalent prioribus non præſentatis, etſi de his illæ nullam mentionem faciant; quia litteræ poſteriores non ſunt irritæ ipſo jure, ſed per exceptionem oppoſitam reſcindi poſſunt; ut ex alibi dictis conſtat: neque verò talis licentia excipiendi conceditur, ſi impetrans litteras ſuas non præſentavit, cùm præſentare potuiſſet: ſecus eſt, ſi ob juſtum impedimentum eas non præſentavit. *Abb. hic n.* 4.

Notandum quartò. Quamvis per appellationem factam, ſine probabili cauſa, non deferatur Judici *ad quem* poteſtas cognoſcendi cauſam principalem; defertur tamen ei poteſtas judicandi ſuper quæſtione incidente, ut pronunciet, appellationem non eſſe legitimam, & condemnet ſic appellantem in expenſas.

Abbas hîc num. 6. & Alexand. num. 11. At verò ſi appellatio à ſententia interlocutoria inſtificata fuit à Judice *ad quem*; quia nimirum cenſetur facta ex iuſta, & probabili cauſa: tunc hic Judex ſuccedit in locum Judicis à *quo*, ita, nt cauſam principalem cognoſcere, & definire poſſit, ſicut potuiſſet prior Judex, niſi fuiſſet appellatum. *Abbas hîc num. 8. & Alexand. num. 9.*

Notandum quintò. In cauſis maioribus, quæ Sedi Apoſtolicæ ſpecialiter ſunt reſervatæ, ſemper poreſt appellari ad Papam, etiamſi nulla cauſa fuerit expreſſa: nam hæc una ratio ſufficir, quòd ſit cauſa ex maioribus; ideóque deferenda ad Sedem Apoſtolicam; cùm de his cauſis inferiores Judices nullam habeant cognoſcendi poteſtatem. *Abb. hîc n. 9. & Alexand. n. 12.*

CXV. Aſſertio 2. Appellans ab interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam, non poteſt alias cauſas, quàm nominatim expreſſas in ipſa appellatione proſequi; prout conſtat ex *Clement. appellanti; in princ. h. t.* & ſumitur etiam ex *cap. Cum cauſam; 62. h. t.* ubi in fine dicitnt, quidquid poſt appellationem factum eſt, irrirum, & inane declarandum eſſe, dnmmodo ea in appellarione ipſa expreſſa fuerint. Ex quo *Gl. ibid. V. Dummodo.* infert, quòd ſi appelletur à gravamine, ante ſenrentiam definitivam; tunc appellans non poreſt coram Judice appellationis aliam cauſam allegare, quàm quæ exptеſſa fuit; quia non appellarur, niſi à gravamine: ſed propter hanc cauſam, quam vult de novo proponere coram Judice appellationis, non gravabatur, nec propter illam appellavit, & Judex *ad quem* deber rantùm cognoſcere de cauſa, propter quam appellatum fuit; adeóque quæ fuit ſpecificè expreſſa. *Abb. ibid. n. 14.*

CXVI. Porrò exemplum gravaminis exprimendi in appellatione ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam, habetur in *cit. cap. Cùm cauſam; h. t.* ubi talis
» caſus proponitur. Inrer Abbatem, & Conventum
» de Valle, ex una parte; & Priorem, ac Canonicos
» de loco novo, ex altera, lis erat ſuper quadam Ec-
» cleſia, quam Pontifex certis Judicibus delegavit,
» qui illam alijs ſubdelegârunt, ſed non totaliter.
» Coram his ſubdelegatis procurator Canonicorum
» petiit inducias ad proponendum exceptiones dila-
» torias: interea verò Advocatus procuratoris in Ju-
» dicio confeſſus eſt, Priorem, & Canonicos quadra-
» ginta annis, & ampliùs, in pacifica poſſeſſione Ec-
» cleſiæ, de qua lis erat, fuiſſe, quam confeſſionem
» Advocati, procurator errorem hunc corrigens, eo-
» dem die revocavit; quia intentioni, ſeu petitioni
» ſuæ, cùm exceptiones dilatoriæ ante litis conteſta-
» tionem ſint proponendæ, repugnabat (contraria
enim ſunt, litem conteſtari, & terminum ad dilatorias exceptiones proponendas petere. *Abb. hîc n. 6.*)
» ſed Judices delegati exiſtimantes, per confeſſionem
» illam Advocati litem conteſtatam fuiſſe, teſtes ad-
» verſæ partis receperunt; quibus receptis, exami-
» nationem eorum quibuſdam Judicibus delegârunt,
» qui eandem aliis ſubdelegârunt, contra Canonicas
» ſanctiones, & horum ipſorũ receptiones, & exami-
» nationes, ſeu acta, cùm de Jure non valerent, ipſi Ju-
» dices delegati approbaverunt, & ſic aliud novum
» gravamen adiecerunt, propter quæ gravamina pro-
» curator Canonicorũ ad Sedem Apoſtolicam appel-
lavit; prout habetur in integra lectione huius cap. »
Quare Papa Honorius III. his intellectis, manda- »
vit quibuſdam, ut, ſi dictus Prior, & Canonici »
legitimè probaverint, quòd per procuratorem ipſo- »
rum erronea confeſſio Advocati eâdem die fuerit »
revocata; ideóque lite non conteſtatâ, teſtes rece- »
pti fuerint: vel ſi conſtiterit, quòd Judices dele- »
gati approbârint receptionem teſtium à ſubdele- »
gatis ſuorum ſubdelegatorum factam (cùm tamen »
non niſi delegatus à Principe cauſam alteri ſubde- »
legare poſſit) quidquid ab ipſis poſt appellationem »
factum eſt, dummodo in appellatione ipſa expreſ- »
ſum fuerit, irrirum, & inane eſſe, pronuncient. »

CXVII. Pro intellectu huius cap. Notandum primò. Per ſolam confeſſionem, etiam Advocati, inducirur litis conteſtatio, ſi eam Reus approbet, vel non revocet eodem die, aut procurator ipſius; ut colligitur ex hoc cap. & tradit *Abb. hîc n. 1. & in cap. unic. de lit. conteſt. n. 14.*

Notandum ſecundò. Confeſſio procuratoris facta in Judicio nocet domino, ſeu principali, niſi hic errorem revocet, & probet. *cap. ult. de Confeſſ.* Confeſſio verò Advocati non obeſt parti, ſeu clienti ſuo, niſi ipſo præſente, vel eius procuratore, ſit facta: alioquin verò ſtatim eam revocare poteſt, nec tenetur probare errorem confeſſionis; quia Advocatus non habet poteſtatem procedendi in cauſa, ſed ſolùm patrocinandi. *Alexand. de Nevo hic n. 4. & 5.* Vnde etiam procurator partis poteſt revocare confeſſionem Advocati; ut patet ex hoc cap. quia ille non fit dominus litis, ſicut procurator, qui litem conteſtando videtur quaſi contrahere. *cap. 1. & 2. de procur. in 6. Alexand. hic n. 6.*

Notandum tertiò. Non poteſt Judex delegatus approbare teſtes receptos à ſubdelegatis ſubdelegatorum; quia delegatus inferioris Judicis non poteſt cauſam, vel articulum cauſæ Juriſdictionalem ſubdelegare, licèt nudum miniſterium ſubdelegare poſſit. *Abb. hîc n. 4. & Alex. n. 18. & 19.* Si ergo Judex delegatus aliquid huiuſmodi faciat, licitè appellatur; quia pars ab eo gravatur; ut patet ex hoc cap.

CXVIII. Aſſertio 3. Appellans ab interlo- »
cutoria, vel à gravamine Judicis, non tantùm non »
poteſt proſequi alias cauſas, quàm in appellatione »
ſua duntaxat expreſſas (ut ſuprà etiam dictum) ſed »
neque proceſſus primi Judicis (à cuius gravamine, »
vel interlocutoria fuit appellatum) poteſt iuſtifica- »
ri, nec impugnari ex actis novis, vel de novo pro- »
ducendis, ſed tantùm ex illis, quæ coram ipſo acta, »
vel exhibita fuerunt; prout ſtatuitur in *Clement. appellanti; 5. h. t.* Ratio eſt; quia ab interlocutoria, vel à gravamine Judicij, non appellatur, niſi Judex iniuriam fecerit appellanti, ſive eum iniuſtè gravaverit: iſta autem iniuria non poteſt detegi, niſi ex eiſdem actis, & antiquis cauſis coram Judice *à quo* expreſſis, & deductis, non autem de novo deducendis; quia non poteſt imputari Judici *à quo*, ſi appellans obtineat cauſam ex novis probationibus. *Marant. p. 6. de ord jud. in actu 2. de appell. n. 147. & 148.* Vbi tamen *n. 153. & aliquot ſeqq.* id limitat primò. Quòd appellans ab interlocutoria novas probationes producere poteſt ſuper cauſa antiqua expreſſa in appellatione probationem requirente. Secundò. Niſi aliqua cauſa nova poſtea veniat in notitiam appellantis: tunc

enim

Digitized by Google

enim juſtificari poteſt interlocutoria ex iſta novà cauſa; quia appellanti imputari non poteſt, quòd illam non deduxit in appellatione; quippe quæ nondum ſuberat, vel in notitiam illius devenerat. Tertiò, niſi appellans obtulerit cauſas gravaminis, & probationes coram Judice *à quo*, & non fuerit admiſſus: tunc enim poteſt eas deducere coram Judice appellationis; quia non per illum ſtetit, ſed per Judicem priorem. Quartò, niſi interlocutoria ſit lata contra contumacem. Quintò, niſi contineat gravamen irreparabile; ut, ſi Judex interloqueretur, aliquem eſſe torquendum: his enim caſibus juſtificari poteſt ex novis actis, cauſis, & probationibus.

CXIX. Aſſertio quarta. Ad formam appellandi ab interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam, etiam pertinet, quòd appellans debeat docere, ac probare, non ſolùm, quòd oppoſuit exceptionem legitimam, & appellavit, ſed etiam, quòd legitima exceptio oppoſita non fuit admiſſa; ideóque appellavit; prout ſumitur ex *c. Dilecto*; *63. h. t.*
» Nam cùm Presbyter D. obtinuiſſet Canonicatum
» in Eccleſia Salamantina à Papa, is ſuper receptione
» illius miſit litteras executoriales ad Archidiaco-
» num, & alios quosdam. Sed Capitulum Salami-
» tanum, vel eius procurator, coram Executoribus
» exceptionem oppoſuit, quòd cùm in Eccleſia Sala-
» mitana certus ſit numerus Canonicorum juramen-
» to firmatus, de quo in litteris ad executores dire-
» ctis nulla fiebat mentio; ideo vigore illarum, non
» poſſint ad executionem procedere, & ne executio
» fieret, Capitulum ad Sedem Apoſtolicam appellavit.
» Verùm Judices, ſive executores, huiusmodi appel-
» latione contemptâ, in Epiſcopum, & Capitulares
» excommunicationis ſententiam protulerunt; ideo
» Capitulum procuratorem Romam miſit, per quem
» petebat, ſententiam irritam declarari. Hoc intel-
» lecto, Honorius III. Auditorem dedit, coram quo
» ex depoſitionibus, & confeſſionibus partium con-
» ſtitit quidem, quòd in Eccleſia Salamitana certus
» numerus Canonicorum ſit inſtitutus, & juramento
» firmatus: & quòd exceptio huiusmodi à Capitulo
» coram Executoribus fuerit oppoſita, & ab eis ap-
» pellatum: ſed non ſatis conſtabat, appellationem
» propter exceptionem illam non fuiſſe admiſſam,
» vel propter aliam cauſam legitimam fuiſſe appel-
» latum. Quare idem Papa mandavit quibusdam à
» ſe delegatis Judicibus; ut ſuper hoc ipſo cognoſ-
» cant, &, ſi repererint, exceptionem illam de cer-
» to Canonicorum numero, eóque jurato, aliám-
» que legitimam cauſam fuiſſe propoſitam, nec ad-
» miſſam; & ideo Capitulum appellâſſe, ipſorum
» Executorum proceſſum irritum, & inanem eſſe,
» pronuncient.

CXX. Hinc colligitur, quòd habens exceptionem legitimam adverſus Judicis, vel Executoris mixti mandatum, ab eo non poſſit appellare, niſi priùs exceptionem proponat, eáque non admittatur: tunc enim ex hac ipſa cauſa appellare poteſt, quòd exceptio non fuerit admiſſa, ſed rejecta. Ratio eſt; quia, qui appellat, antequam Judex ſuam oppoſitam exceptionem, expreſsè, vel tacitè procedendo ad ulteriora, rejecit, is non appellat à gravamine illato, ſed futuro, quod ipſi poſſet inferri, ſi exceptio illa non admitteretur: ergo antequam Judex gravavit, juſtam exceptionem non admittendo, non poteſt appellari; quia appellaretur à gravamine non illato, ſed futuro, quod in Judicio non eſt licitum. *Abb. in cit. c. Dilecto*; *n. 11.*

Porrò, ſi Judex, vel Executor aliquem excommunicavit disjonctivè, nempe, ſi intra 20. dies non paruerit mandato ſuo, vel intra eundem terminum, non allegaverit legitimam cauſam coram ipſo, cur non pareat: hoc caſu is, cui mandatum eſt, non poteſt appellare; quia poteſt evitare excommunicationem, opponendo exceptionem, ſive cauſam juſtam allegando, cur non pareat, quæ, ſi non admittatur ab executore, tum demum poterit appellare. *Imola in cit. c. Dilecto, n. 8. & Alex. ibid. n. 6.*

CXXI. Sed contra deciſionem huius c. opponi poteſt, cùm in caſu illius per confeſſionem partis impetrantis Canonicatum conſtiterit, quòd reſcriptum beneficiale à Papa impetratum ſubreptitium fuerit; adeóque ipſo jure nullum. c. 2. *de fil. Presb. in 6.* ob tacitam veritatem: ſi enim in eo expreſſum fuiſſet, quòd in Eccleſia illa certus ſit Canonicorum numerus juramento firmatus, non facilè Papa Canonicatum contuliſſet illi Presbytero; quia Capitulum gravare noluiſſet contra juramentum illorum: ex quo ſequitur, quòd Papa impetrantem ſtatim repellere debuiſſet à ſua petitione, & declarare, impetrationem Canonicatûs irritam eſſe, & non mandare: ut de cauſa appellationis cognoſcatur, an legitimè ſit interpoſita? Reſpond. quòd hoc loco non fuit actum coram Judice appellationis, videlicet Pontifice, per viam nullitatis, dicendo, quòd reſcriptum fuerit ſubreptitiè impetratum, ſuppreſsâ veritate, quæ neceſſariò exprimi debuiſſet; ideóque illud executioni non eſſe mandandum: ſed actum fuit per viam appellationis; ideóque probandum erat, quòd appellatio legitimè facta fuerit; quia appellans à ſententia nulla, non obtinet in cauſa appellationis, probando nullitatem ſententiæ, ſed probare debet, appellationem legitimè eſſe interpoſitam: nihilominus tamen, etſi appellans in probatione ſuccumbat & in cauſa appellationis, vel illam deſerat; per viam nullitatis adhuc agere poteſt, eámque proſequi coram ſuo Judice. *Jo andr. in cit. c. Dilecto*; *n. 5. & ibid. Abb. n. 6.*

§. III.

De forma, ſeu modo appellandi à ſententia definitiva.

CXXII. Aſſertio prima. Appellatio à ſententia definitiva, ſi ea ſtatim fiat, videlicet, Judice adhuc pro tribunali ſedente, nec ad alia divertente, poteſt fieri vivâ voce: ſi verò per intervallum, etiam illa in ſcripto fieri debet, aliàs non valet appellatio. *l. 2. junct. Gl. ff. h. t. l. eos 6. §. Sin autem*; *& ibi Gl. V. Libellos*; *& l. Litigatoribus*; *14. junctâ Gloſ. V. Illico. C. eodem. c. Poſt appellationem*; *31. in fine junct. Gl. V. In ſcriptis*; *cauſ. 2. q. 6. Durand. in ſpec. de appell. §. 6. in princ. Maran. de ord. jud. p. 6. de actu appell. n. 124. & 126.* In cauſis tamen brevioribus, aut levioris momenti, etiam ex intervallo, vivâ voce, appellari poteſt. *Maran. c. l. n. 131. VVeſenb. in parat. ff. h. t. n. 9.*

CXXIII. Aſſertio ſecunda. In appellatione à ſententia definitiva non eſt neceſſe cauſam appellandi in ea allegare io ſpecie, ſed ſufficit, ſi appellans in genere dicat, ſe gravatum eſſe, vel ſententiaio injuſtam eſſe, ſine alia cauſa expreſſa, vel, ſi dicat: Appello. l. 2. *ff. h. t.* & ſumitur etiam ex *c.* 1. §. *Poſt hoc*; » *h. t. in* 6. ubi dicitur: His, quæ in appellationibus » à definitivis ſententiis antiquitas ſtatuit, non mu- » tatis, quod exponit *Gl. ibid. V. Statuit*; ſcilicet quòd appellans ab eis appellationis cauſam non teneatur exprimere, ſed ſufficit dicere: Appello ab illa iniqua ſententia; & Judex debet appellationi deferre, & poteſt ſtatuere terminum appellanti ad proſequendam appellationem. *Marant. in actu* 2. *de appell. n.* 141. Ratio eſt; quia tunc fruſtra allegaretur cauſa in ſpecie; cùm Judex *à quo*, de illa cognoſcere non debeat, quippe jam functus ſuo officio: ſed, ſi appellatur à ſententia interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam; tunc is, *à quo* appellatur, adhuc poteſt de gravamine cognoſcere, illúdque revocare. *c. Cùm ceſſante* 60. *h. t.* & ideo decet; ut cauſa appellandi ipſi proponatur, & explicetur. Limitatur, hanc aſſertionem non procedere in omnibus cauſis, in quibus da jure prohibitum eſt appellate à ſententia definitiva: tunc enim debet exprimi cauſa gravaminis, aliàs non valet appellatio. *Maran. c. l. n.* 43. ubi rationem dat; quia, cùm appellatio eſt prohibita, ſtat contra appellantem juris præſumptio; ideóque Judex non tenetur ei deferre: quæ præſumptio ceſſat, quando appellans allegat juſtam cauſam.

CXXIV. Aſſertio tertia. Qui appellat à ſententia definitiva, tametſi aliquam appellandi cauſam exprimat, tamen etiam alias cauſas non expreſſas coram Judice appellationis proſequi poteſt, imò etiam nova inſtrumenta, vel novos teſtes producere, & priùs non allegata allegare, & non probata probare poteſt; dummodo dependentia ſint, ſeu inſervientia ad cauſæ deciſionem. *l. Per hanc*; 4. & ibi *Bart. n.* 3. *C. De tempor. appellat. l. Eos*; 6. §. *Si quid autem. C. h. t. c. Cùm Ioannes*; 10. *de fide inſtrum. Maran. c. l. n.* 147. & 148. ubi rationem reddit; quia à ſententia definitiva poteſt appellari, etiamſi juſtè lata fuerit, & Judex nullam injuriam intulerit parti; quia ſperat appellans, ſe ex novis cauſis, & probationibus victoriam obtenturum in cauſa appellationis; adeóque novas probationes producere poteſt; quia aliàs ex eiſdem vincere non poſſet. At verò ab interlocutoria non appellatur, niſi Judex injuriam parti intulerit, de qua injuria illata non poteſt conſtare, niſi ex actis, & cauſis antiquis coram Judice *à quo* expreſſis, & non ex novis; quia, quando appellans obtinet cauſam ex novis probationibus, & cauſis; tunc non poteſt ex illis deduci, vel conſtare, injuriam illatam eſſe à Judice *à quo*, nec illi imputari, cùm antè acta illa nondum extiterint. *Mar. c. l.* Ceterùm quæ de appellatione à ſententia definitiva dicta ſunt, locum etiam habent in appellatione ab interlocutoria vim definitivæ habente; cùm etiam per talem ſententiam interlocutoriam officium Judicis ceſſet, quæ ſicut fieri poteſt incontinenti vivâ voce, & ex intervallo in ſcriptis, & ſine expreſſione cauſæ gravaminis. *Marant. cit. loc. num.* 130. & 145. ita etiam ex novis actis, & probationibus juſtificari poteſt, ſicut appellatio à definitiva. *Maran. c. l. n.* 149. cui talis interlocutoria per omnia æquiparatur, non ſolùm quoad formam, & effectum interponendæ appellationis, in qua etiam omnes ſolemnitates ſervandæ ſunt, quæ ſervari debent in appellatione à vera definitiva; ſed etiam quoad alios juris effectus: paria enim ſunt, ſententiam eſſe definitivam, & habere vim definitivæ. *Gail. lib.* 1. *obſ.* 130. *n.* 5.

§. IV.

Quoties licitum ſit appellare?

CXXV. Quæritur primò. Quoties licitum ſit appellare à ſententia definitiva? Reſpond. quamvis poſſit in eadem cauſa ſemel, & iterum, adeóque bis appellari: ſi quis tamen bis appellavit, non poteſt tertiò appellare à ſententia definitiva, ſi ea bis fuit confirmata; ut conſtat ex *l. unic. C.* ne liceat in una, eádémque cauſa tertiò provocare: idémque ſtatuitur in *c. Sua nobis*; 65. *h. t.* Nam, cùm inter »
R. tutorem filiorum B. defuncti, ex una parte, & »
F. pro ſe ipſo, & P. tutorem Filii B. ex altera, ſuper »
quâdam pecuniæ ſummâ controverſia ageretur co- »
ram Judice Tuſcanenſi, is ſententiam definitivam »
tulit pro tutore R. à qua ſententia altera pars bis »
appellavit; ſed utrâque vice prior ſententia per Ju- »
dices à Papa delegatos confirmata fuit: poſtea pars, »
quæ ſemel, & iterum appellaverat, ſed condemna- »
ta fuit, tertiò appellavit, & alios Judices delegatos, »
petivit à Sede Apoſtolica. Tandem re delatâ ad »
Papam Honorium III. is Auditorem dedit, Car- »
dinalem Diaconum, qui coram partibus interlocu- »
tus fuit, non potuiſſe, ſecundùm jura, tertiâ vice »
appellari: cuius ſententiam Papa approbavit, & »
mandavit iis, qui bis appellârunt; ut negotium »
tertiæ appellationis ulteriùs non proſequantur, nec »
procedere attentent. »

CXXVI. Idque ſtatutum eſt, tum, ut vitetur proceſſus in infinitum, & ne lites fiant pene immortales: tum quia eſt præſumptio contra eum, qui bis appellavit, & ſemper ſuccubuit, quòd injuſtam cauſam foveat, & ad litem protrahendam malitiosè tertiò appellet. *Abb. hîc n.* 3. Hoc autem extenditur Primò, ut procedat etiam in ſententiis, quæ non tranſeunt in rem judicatam: licèt enim in illis de novo poſſit cauſa inchoari, non tamen poteſt tertiò appellari. *Abb. c. l. Barb. in Collect. ibid n.* 2. Secundò, ut nec Papa, vel alius Princeps ſupremus poſſit poteſtate ordinariâ, per viam Reſcripti, concedere tertiam appellationem in eadem cauſa: quamvis poſſit per viam privilegii, & ex certa ſcientia hoc Princeps concedere. *Alex. de Nevo hîc n.* 20. & *Barb. c. l.*

CXXVII. Limitatur tamen, quòd non liceat tertiò appellare ab eadem ſententia, & in eadem cauſa, ſuper eodem articulo, vel gravamine: ſecus ſuper diverſis articulis, vel gravaminibus: nam, ſi quis millies gravaretur, etiam in una eadémque cauſa, ſed ſuper diverſis articulis, millies poſſet appellare. *c. Quoties*: 16. *cauſ.* 2. *q.* 6. ubi dicitur, quòd quoties Epiſcopi putaverint, ſe gravari à ſuo Metropolitano, poſſint ad Romanam Sedem appellare. *Abb. in cit. c. Sua*; *n.* 7. *h. t. G. fin. in c. Directæ*; 39. *h. t.* & *Gl. fin. in cit. l. unic. in addit. C. An liceat*, &c. ubi ait, id procedere, maximè de Jure Canonico, ſecundùm quod

ab

ab omni gravamine quandocunque appellari poteſt. *c. Super eo ; 12. in princ. h. t.* Præterea utraque pars litigantium ſucceſſivè poteſt bis appellare, etiam in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo, & ſic utrinque poſſunt interponi quatuor appellationes, v. g. Titius appellavit à ſententia definitiva lata contra ſe, & ſuccubuit: ſecundò appellavit, & obtinuit cauſam : poteſt Caius adverſarius ipſius tertiò appellare, & ſi ſententia feratur contra ipſum, poteſt iterum, &, ſic quartò appellare ; quia hoc caſu quilibet ex litigantibus bis ſucceſſivè appellavit, ſed ulteriùs neutri licet appellare ; quia quiſque jam habuit duas appellationes. *Abb. in cit. c. Sua ; n. 7. Gl. fin. in cit. l. unic. in addit.* Idémque eſt, ſi quater appelletur interpolatim, ut, ſi Titius ſemel appellavit, & obtinuit ſententiam pro ſe : Caius verò ſecundò appellat, & ſententia fuit lata pro ipſo : tum poterit Titius tertiò appellare ; &, ſi ſententia fuerit pro ipſo lata, poterit Caius quartò appellare, ſed neuter ulteriùs. Et hoc caſu ſententia executioni mandabitur in favorem eius, qui pro ſe habet tres ſententias conformes ; ut, ſi in exemplo allato, poſtquam Caius quartò appellavit, ſententia feratur pro Titio. *Abb. c. l. n. 8.* Denique tertius poteſt appellare, ſi eius interſit, quandocunque, etiamſi utraque pars litigantium jam bis appellaverit. *Barb. in cit. c. Sua ; n. 2. in fine h. t.*

CXXVIII. Illud hîc inſuper notandum, quòd ſententia, per quam Judex, vel Auditor utrique parti datus (ut in caſu huius c.) pronunciet, non potuiſſe partem tertiò appellare ; adeóque appellationem fuiſſe irritam ; non poteſt dici ſententia definitiva ; quia non eſt lata ſuper meritis cauſæ, ſed eſt interlocutoria, habens tamen vim definitivæ ; quia per illam ipſa cauſa appellationis finitur, & perimitur, aut perempta declaratur ; ut notat *Abb. in cit. c. Sua ; n. 3. h. t.* Idémque dicendum, ſi Judex pronunciet, appellationem eſſe deſertam. *Alex. ibid. n. 5. in fine.*

CXXIX. Quæritur ſecundò. An, qui ſemel à ſententia interlocutoria, ante ſententiam definitivam, appellavit, poſſit iterum appellare in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo ? Reſpond. Si pars litigans, poſt deſertam appellationem, non ſit contumax, ſed ſiſtat ſe Judici *à quo*, hoc caſu, ſi Judex iterum per interlocutoriam ſententiam gravare videatur, pronunciando v. g. teſtes eſſe admittendos, vel non ; dilationem concedendam, vel non ; non obſtante primâ deſertione, iterum appellari poteſt, præſertim, ſi cauſa ſit favorabilis, v. g. matrimonialis ;
» prout decernitur in *c. Directæ ; 59. h. t.* Nam,
» cùm coram Ordinario loci cauſa matrimonialis
» tractaretur, vir opponebat, vinculum conſangui-
» nitatis inter ipſum, & mulierem intercedere : ſed
» quia in hoc proceſſu mulier à Judice gravata vide-
» batur, ipſa appellavit ad Sedem Apoſtolicam : poſt
» ea verò intra terminum ipſi præfixum, appella-
» tionem non eſt proſecuta : ideo Judex ordinarius
» rurſum in cauſa proceſſit, & teſtes ſuper conſan-
» guinitate à viro productos recepit : tunc verò mu-
» lier iterum ad S. Pontificem appellavit. Quæſitum
» igitur fuit, num huic appellationi ſit deferendum,
» nécne ? Reſpondit Papa Clemens III. licèt
» ſecundùm decretum Concilii Lateranenſis (in *c.*
» *Reprehenſibilis ; 26. §. Si verò ; & c. Sæpe ; 44. h. t.*)
» ſi appellans, intra terminum ipſi aſſignatum, ap-
pellationem ſuam non ſit proſecutus, Judex *à quo* »
liberè procedere poſſit in cauſa, eò quòd appella- »
tio deſerta videatur ; quia tamen jure conceſſum »
eſt, ut in eadem cauſa bis appelletur ; ideo mulier »
per ſecundam appellationem à juriſdictione Ordi- »
narii ſe exemiſſe cenſetur, præſertim, cùm viri »
intentio ad ſeparationem matrimonii tendat, cuius »
cauſa eſt favorabilis. Ex quo patet, quòd, ſi is, »
qui ſemel appellavit, poſtea intra terminum ipſi præfinitum, appellationem non proſequatur, ſed redeat ad Judicem *à quo*, & ab eo poſtea iterum gravetur, poſſit, non obſtante deſertione primæ appellationis, iterum in eadem cauſa appellare. Ratio eſt ; quia voluntariè redeundo ad Judicem *à quo*, purgavit contumaciam, ſi qua fortè in ipſo fuit. *Clem. unicâ de dolo.* Ideóque non poteſt ob contumaciam repelli ab altera, & iterata appellatione, ſi de novo gravetur. *Abb. hic n. 2. not. 1.* Et quamvis Judex *à quo*, ſi appellans, intra terminum ipſi præfixum, non fuerit appellationem proſecutus, recipiat, & reaſſumere poſſit juriſdictionem, quæ per appellationem in eo erat ſuſpenſa, & procedere in cauſa ; eò quòd appellatio prior deſerta, eíque renunciatum videatur ; quia tamen jura permittunt, ut in eadem cauſa à qualibet parte bis appellari poſſit ; ideo, ſi is, qui priùs appellavit, poſtea rurſum gravetur, iterum poteſt etiam ſuper eodem articulo appellare, præſertim, ſi cauſa ſit favorabilis ; ut deciditur in hoc c. Nec obſtat, quòd, ſi appellans poſtea compareat coram Judice *à quo*, cenſeatur ipſo facto renunciare appellationi interpoſitæ, non autem appellationi interponendæ, id eſt, juri appellandi ob gravamen poſtea illatum. *Gabriel in communib. lib. 2. tit. de appell. concl. 2. n. 5. & 6. Barb. in Collect. in cit. c. Directæ ; n. 2. h. t.* Plura de aliis huc pertinentibus dicta ſunt ſuprà hoc *lib. tit. 14. n. 55. & tribus ſeqq.*

CXXX. Notandum hîc præterea primò. Sicut à ſententia definitiva bis cuique appellare licet, non autem tertiò, in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo, *cit. l. unic. C. Ne liceat in una &c.* quia præſumptio injuſtitiæ eſt contra eum, adverſus quem bis in eadem cauſa judicatum fuit : ſic proportionaliter loquendo, licèt is, qui ſemel à ſententia interlocutoria appellavit, poſtea tamen appellationem deſeruit, & priori Judici denuo ſe ſtitit, iterum appellare poſſit, ſi Judex iterum gravet, revocando eandem interlocutoriam : non tamen poteſt tertiâ vice appellare : nam & interlocutoria ſequitur, quoad hoc, naturam ſententiæ definitivæ. *Gl. in cit. c. Directæ. V. Appellare ; & Abb. ibid. n. 8.*

Notandum ſecundò. Quamvis ſententia interlocutoria ; quia non tranſit in rem judicatam, à Judice ſemper revocari, aut mutari poſſit. *l. Quod juſſit ; 15. ff. De re judic.* ubi in rubrica Bartoli dicitur, quòd Judex poteſt ſuam ſententiam interlocutoriam revocare, non definitivam : ſi tamen ſententia interlocutoria confirmata, ſeu bis promulgata fuit, tunc revocari, ſeu retractari ampliùs non poteſt ; quia cenſetur, tranſiiſſe in rem judicatam, quamvis aliàs ſemel pronunciata revocari poſſit ; ut tradit *Gl. in Clem. ult. V. Super eâ ; h. t. & ibid. Barb. in Collect. n. 4.*

» CXXXI. Ex dictis infertur, ſi is, qui ap-
» pellavit à repulſione exceptionis peremptoriæ,
(v. g.

» (v. g. pacti de non petendo, præſcriptionis &c.)
» ſuccubuit, & poſtea ſecundò appellans denuo ſuc-
» cumbat; non poteſt in cauſa appellationis à defi-
» nitiva poſtmodum interpoſitæ, ſuper eâ peremptò-
» riâ ſic tertiò repulsâ ulteriùs audiri; niſi tunc rite
» propoſita, ideo priùs (in cauſa principali) repul-
» ſa fuiſſet; quia ineptè proponebatur; prout deci-
ditur in *Clement. cùm à repulſione; 7. & ult. h. t.* ut, ſi v. g. priùs propoſita fuit peremptoria exceptio præſcriptionis, ſed non expreſſus titulus, poteſt is poſtea proponi. *Gl. hic V. Ineptè*; ubi plura exempla affert. Ratio deciſionis huius c. eſt; quia in una, eadémque cauſa, ſuper uno articulo, tertiò appellare non licet. *c. Directæ; 39. h. t. & l. unic. C. Ne liceat in una &c.* qui autem bis ſuper repulſione peremptoriæ exceptionis appellavit, & ſuccubuit, ſi ſuper eadem in appellatione à definitiva iterum audiretur, jam tertiâ vice appellaret ſuper eodem articulo, quod non eſt conceſſum. *Gl. hic V. Succumbit.*

Hinc patet, quòd ſententia lata ſuper exceptione peremptoriâ ſit interlocutoria, non definitiva, quamvis in effectu vim habeat definitivæ. *Gl. hic V. Repulſione; & Abb. ibid. n. 2.* Quòd ſi Judex exceptionem peremptoriam non recipiat, vel ad ulteriora procedat, videtur illam repellere; ideóque appellari poteſt. *Abb. ibid. n. 1.* Porrò, quamvis in caſu huius c. talis non audiatur tertiò, per viam appellationis; auditur tamen per viam nullitatis, ſi dicat; ſententiam eſſe nullam, *Clem. 1. de ſent. & re judic.* vel etiam, ſi petatur reſtitutio in integrum, vel ſupplicetur contra res bis judicatas, juxta *l. Minor; 18. §. 2. ff. De minorib. Durand. in ſpec. tit. de appellat. §. Quoties appellandum ſit; n. 4.*

SECTIO VI.

DE TEMPORIBUS, SEU FAtalibus appellationum.

§. I.

De tempore interponendæ appellationis.

Præmittendum in primis, quòd quatuor potiſſimùm numerantur Fatalia, hoc eſt, tempora, quibus elapſis, facultas, quæ appellandi cauſâ conceſſa eſt, intercidit, & extinguitur. Primum eſt tempus interponendæ appellationis: ſecundum tempus, ſeu Fatale petendi, & concedendi Apoſtolos: tertium præſentandi, ſeu offerendi prædictos Apoſtolos Judici ad quem: quartum tempus, ſeu Fatale ad proſequendam, ac finiendam appellationem. *Gregor. Tholoſan. partit. Iur. Canon. l. 5. tit. 15. c. 4. in Scholiis lit. c. Et alii paſſim*; de primo tempore agemus in hoc §. De aliis in ſeqq.

CXXXII. Quæritur primò. Quando, & intra quod tempus interponi debeat appellatio?

Reſpond. Jure antiquo, appellandum fuit in cauſa propria intra biduum; in cauſa aliena, ſeu procuratorio nomine intra triduum à prolatione ſententiæ numerandum. *l. 1. §. Biduum; ff. Quando appell. ſit. l. Eos; 6. §. Sin autem. C. h. t. c. Biduum; 29. in princ. cauſ. 2. q. 6.* niſi nec Judex, *à quo* appellandum eſſet, neque Judex, ad quem appellari deberet, copiam ſui faceret: nam interea tempus non currit, nec ſententia tranſit in rem judicatam. *cit. l. 1. §. Dies, ff. Quando; appell.* Jure verò novo appellari debet intra decendium, id eſt, X. dies à die gravaminis illati, vel latæ ſententiæ, & ſcientiæ numerandum. *Auth. hodie junct. Gl. V. à ſcientia. C. h. t. Auth. de appell. §. 1. collat. 4. nov. 23.* idque obtinet, ſive per ſe, ſive per alium, ut procuratorem, tutorem &c. ſive à ſententia definitiva, ſive ab interlocutoria; ſive à Judiciali, ſive ab extrajudiciali gravamine appelletur. *cit. nov 23. §. 1. Durand. in ſpecul. tit. de appell. §. Quando, & intra quod tempus. Greg. Tholoſ. c. l. Gail. l. 1. obſ. 139. n. 2.* Et hoc etiam approbatum eſt Jure Canonico. *c. Anteriorum; 28. in fine cauſ. 2. q. 6. c. Quod ad conſultationem; 15. de ſent. & re judic.* ubi dicitur: »
cùm poſt decem dierum ſpatium, ſententia in au- »
ctoritatem rei tranſeat judicatæ, qui ad provoca- »
tionis ſubſidium infra id temporis non recurrit, »
appellandi ſibi aditum denegavit. Item in *c. Si-* »
gnificaverunt; 36. & ibi Gl. V. Intra 10. dies; ſuprà de teſtib. ubi id ſtatutum habetur de appellatione ab interlocutoria: ſicut & in *c. Cùm dilectus; 32. in fine de elect. & ibi Gl. V. Infra decendium.*

CXXXIII. Similiter in *c. Concertationi; 8.* »
h. t. in 6. ſtatuitur: ut, ſi quis, gravatum ſe pu- »
tans, appellare velit, ab electione, poſtulatione, »
proviſione jam factâ, aut decretâ, vel quolibet alio »
actu extrajudiciali, aut gravamine extra Judicium »
illato (ſive fiat à Judice, ſive à privato. *Gl. hic V.* »
Extrajudicialibus) & gravamen illatum revocari de- »
ſiderat, is poteſt, ac debet intra X. dies, poſtquam »
ſcivit, gravamen eſſe illatum, appellare: poſt ela- »
pſos verò decem dies, etſi appellare non poſſit: non »
prohibetur tamen per contradictionem debitam »
(ut, ſi coram ſuperiore excipiat, vel petat, ut actus »
caſſetur. *Gl. hic V. Debitam*) vel per alia juris reme- »
dia petere revocari gravamen illatum, dummodo »
interim, ſeu medio illo tempore, electioni v. g. »
vel alteri actui extrajudiciali non conſenſerit, ſci- »
enter, & ſponte. *Gl. hic V. Non conſenſerit.* Ratio »
prioris partis huius c. eſt; quia tempus X. dierum (ſicut olim bidui, vel tridui) præſcriptum eſt uniformiter ad appellandum intra illud, à quocunque actu appelletur. *l. 1. §. Quod in ſententiis; ff. Quando appell. ſit; & ibi Bart. & cit. Auth. §. De appell. collat. 4.* Et, ſi in appellatione extrajudiciali liceret appellare undecimâ die, eâdem ratione liceret & centeſimâ, quod eſſet abſurdum. *Gl. in cit. c. Concertationi. V. Gravatum. h. t. in 6.* Ratio poſterioris partis eſt; quia, ſi quis plura juris remedia habeat, & ab uno eorum ſit excluſus, vel prohibitus, non ideo prohibetur uti altero, à quo non eſt prohibitus, v. g. ſi quis appellare intermiſit intra debitum tempus, vel appellationem deſeruit; quia in ea ſuccubuit, non prohibetur agere per viam nullitatis. *l. Si expreſſim; 19. ff. h. t. Gl. in cit. c. Concertationi. V. Debitam in addit. Franc. ibid. num. 5.*

CXXXIV. Ubi præterea Notandum primò. Quod dictum eſt, appellationem extrajudicialem interponendam eſſe intra X. dies, poſt habitam notitiam gravaminis, id ſolùm procedit in appellatione

à grava-

à gravamine jam illato: non item à gravamine futuro, quod probabiliter timetur inferendum: nam contra tale gravamen etiam poſt decem dies, imò ſemper appellari poteſt, quàm diu probabiliter timetur inferendum; ut notat *Gl. in cit. c. Concertationi; V. Gravatum.* ut, ſi v. g. appelletur, ne Titius, quippe excommunicatus, ſuſpenſus, vel criminoſus eligatur, vel ne electus confirmetur: nam hoc caſu ſi Capitulares, non obſtante appellatione, nihilominus procedant ad electionem; tunc, an valida ſit electio, nécne, pendet ex futuro eventu: ſi enim legitima cauſa appellandi probata fuerit, irrita declarabitur electio poſtea ſecuta; aliàs confirmabitur, ſi nimirum, cauſam appellandi non legitimam fuiſſe, iudicabitur. *cap. Conſtitutis; 46. h. t. Gl. hìc V. Gravatum.*

Notandum ſecundò. Non tantùm appellationes extraiudiciales fieri debent, ſed etiam ſupplicationes offerendæ ſunt intra decem dies Principi. *Auth. Quæ ſupplicatio. C. de precib. Imper. offer. Gloſ. in cap. Significaverunt; 36. V. Intra decem dies de teſtibus.*

Secundò. Idem obtinet etiam in cauſis feudalibus: nam Jus commune ſequi oportet, ſi de Jure feudali contrarium non reperiatur deciſum, per textum in *cap. 1. §. Strenuus de feudi cognitione lib. 2. feud. Gail cit. obſ. 139. num. 3.* Tertiò. Sed etſi aliquis tertius appellationi per alium interpoſitæ pro ſuo intereſſe adhærere velit, vel appellationem ab alio, ſuo nomine, abſque legitimo mandato, interpoſitam ratam habere, intra decem dies id facere debet. *Gloſ. in cap. Ut circa; 4. V. Adhærentes de elect. in Sexto. cap. Non ſolent; 30. junctâ Gloſ. V. Mox cauſ. 2. q. 6. Gail lib. 1. obſ. 122. n. 5.* Licèt aliàs intra decendium non teneatur appellare tertius interveniens; quia per appellationem principalis jam eſt ſuſpenſa ſententia. *Gail c. l.*

CXXXV. Quæritur ſecundò. Quando currere incipiat hoc tempus decendij ad appellandum conceſſum? Reſp. Incipit currere ſtatim à momento latæ ſententiæ in momentum, ſi adverſùs præſentem pronunciatum ſit; ut notat *Gloſ. in Clement. Sicut; 3. V. à die h. t. Marant. p. 2. actu 2. num. 203. Gail cit. obſ. 139. num. 5.* ita, ut etiam ſolemnes feriæ includantur, eæque non ſubtrahantur. *l. 1. C. de Feriis. l. Sive; 3. §. Feriæ. C. de dilation.* Quamobrem *Gail cit. loc.* monet Notarios, ut in inſtrumento appellationis, non tantùm diem, ſed etiam horam interpoſitæ appellationis exactè notent, ad hoc, ut rite cognoſcatur, an, & quando decendium ſit elapſum: nam prima dies appellationis non computatur tota, ſed ab hora illius diei, quæ ad decimum diem eiuſdem horæ referri debet; ideóque evenire poteſt, ut decima dies in undecimam deſinat: v. g. ſi ſententia lata ſit die Veneris, horâ nonâ matutinâ, poterit quis appellare ſequenti die undecimâ, uſque ad horam nonam. *Durand. in ſpec. tit. de appell. §. Quando, & intra quod temp. appell. n. 3.*

CXXXVI. Ubi Notandum primò. Hoc tempus decendij ad interponendam appellationem conceſſum eſt in principio utile, ſed in progreſſu continuum: unde non incipit currere, niſi à tempore ſcientiæ, poſtquam ſcilicet pars litigans ſcit, ſententiam eſſe latam, & contra ſe, ſive in ſuum præiudicium latam eſſe, ſicut & biduum, & triduum, cui ſucceſſit. *l. 1. §. fin. ff. Quand. appellan. ſit. cap. Biduum; 29. §. Si adverſùs abſentem cauſ. 2. q. 6.* non enim currit impedito, vel ignoranti, niſi verè contumax ſit. *Durand. cit. loc. n. 1. Marant. c. l. n. 204. Gail c. l. n. 7.* unde tametſi quis, per menſem, vel annum, & ultrà ignoràſſet, ſemper adhuc appellare poteſt, poſtquam ſcire incepit. Idque obtinet etiam in herede appellantis, cui etiam non currit tempus conceſſum ad interponendam appellationem, vel proſequendam, niſi à die ſcientiæ; ſive defunctus appellaverit, ſive ante appellationem mortuus ſit. *Arg. l. fin. C. Si pend. appell. nova &c. Gail c. l. n. 7.*

Præterea, ſi à gravamine extraiudiciali appelletur, tempus decendij numerandum non eſt à puncto temporis, quo quis ſcivit, gravamen illatum eſſe, v. g. collationem beneficij, quod ſibi erat debitum, Titio eſſe factam, ſed à tempore, quo quis ſcivit in ſui præiudicium, ſeu cum ſuo gravamine eſſe factam. *cit. cap. Concertationi; & ibi Gloſ. In notatis. & V. Sciverit h. t. in Sexto.* v. g. ſiquis ſcivit, ante decem dies Titio collatum eſſe beneficium, ſed eo tempore neſcivit, jam priùs à Papa ſibi eiuſdem beneficij collationem eſſe factam, idque poſt decem dies primùm cognovit, adhuc intra decem dies à tempore ſcientiæ appellare poteſt; quia ex eo tempore primùm ſcit, ſe gravatum fuiſſe.

Notandum ſecundò. à gravamine extraiudiciali habente tractum ſucceſſivum, & cauſam continuam ſemper appellari poteſt, etiam poſt decem dies, quàm diu gravamen durat: ut, ſiquis per integrum menſem in carcere detineatur, toto hoc tempore, tanquam à præſente, & adhuc durante gravamine appellare poteſt. *Marant. c. l. n. 205. Gail cit. obſ. 139. num. 13.* ubi aliud exemplum ponit: ſiquis citetur ad locum non tutum, toties appellare poteſt, quoties citatur; quia ſemper de novo gravatur. Hoc autem non procedit, ſi Judex interloquendo pronunciaverit, locum tutum eſſe, vel Titium iuſtè fuiſſe incarceratum: hoc enim caſu intra decem dies à die interlocutionis factæ appellandum eſt: alioquin ſententia tranſiret in rem judicatam, & ulteriùs appellare non liceret; quia ſententia contra jus partis lata, ſi ab ea appelletur, tranſit in rem iudicatam. *l. Cùm prolatione; 31. ff. de judic. Gail c. l. n. 14.* Porrò, hoc tempus decendii neque per Judicem, neque per conſenſum partium, neque per compromiſſum prorogari poteſt, ſive augeri, aut minui; ut tradit *Gl. communiter recepta in cit. tit. V. Receſſus tempus. h. t. Marant. cit. loc. num. 230. Gail cit. loc. num. 6.*

CXXXVII. Ex dictis infertur primò. Si cau- »
ſa intra certum tempus decidenda Judici commit- »
tatur, tunc tempus incipit currere, & numerari de- »
bet à die præſentationis, ſeu receptionis, Reſcripti, »
delegationis; prout ſtatuitur in *c. Super eo; 12. §. Si* »
autem; h. t. Ratio eſt; quia, licèt in Reſcripto quoad ea, quæ in illo continentur, & quoad habilitatem, vel inhabilitatem impetrantis, conſiderari debeat tempus datæ, ſeu impetrationis. *c. Si eo; 9. de Reſcript. in Sexto.* tamen quoad attinet ad perſonam Judicis delegati, vel executoris, & quoad tempus ei conceſſum ad cauſam definiendam, non tempus dati Reſcripti, ſed quo illud eſt acceptatum, & non antè, Juriſdictio, ſeu poteſtas ipſi collata, & acquiſita cenſetur, nec priùs illam exercere poteſt; ut tradit *Ioan. Andr. in cit. §. Si autem; n. 3. & ibid. Abb. n. 7.*

CXXXVIII. Infertur ſecundò. Non tantùm tempus decendij ad appellandum conceſſi, ſed etiam quodvis aliud tempus ad aliquid agendum definitum, currit de momento in momentum, v. g. ut intra triginta dies negotium expediatur: tunc enim ab hora illius diei, quo v. g. litteræ ſunt præſentatæ, reliquum tempus einſdem diei numerari debet, niſi aliud Iure ſit expreſſum. *Ioan. Andr. in cit. cap. Super eo; num. 10. h. t.* Vel niſi alia ſit mens tempus definientis, illa enim eſt attendenda: vel niſi apponatur præpoſitio *à*, v. g. ut cauſa expediatur intra trigiuta dies à die præſentationis litterarum numerandos: tunc enim non eſt computanda ea dies, in qua litteræ præſentantur, & recipiuntur. *Gloſ. in cit. §. Cum autem; V. Recepiſſe; hoc tit.* quia præpoſitio *à* eſt excluſiva, juxta *Gloſ. in cap. Statutum; 3. V. Numerandum de præb. in Sexto.* ubi ait, quòd dies vacationis non computatur in menſe, quando dicitur à die vacationis, & ibi *Gloſ. marg. lit. C.* Porrò vocula *Uſque* v. g. uſque ad Calendas Maij, in gratiis, & aliis favorabilibus diſpoſitionibus accipienda eſt incluſivè, ut etiam comprehendantur, niſi aliud ex mente proferentis, vel ex circumſtantiis adiunctis colligatur: at verò in materia pœnali, vel aliâ ratione odioſâ, accipienda eſt excluſivè, ut ex Baldo docet Bertachinus in repertorio Juris Canonici. *V. Uſque.* v. g. maneat in carcere uſque ad Calendas Maij: tunc enim ad initium Calendarum liber eſſe debet, quamvis *Gloſ. in Auth. de temp. non ſolut. pecun. §. Generaliter. V. Uſque ad diem Collat.* 8. dicat, quòd particula *Uſque* non ſit excluſiva: ut ſi v. g. dicatur: Maneat in carcere uſque ad decem dies: videtur etiam dies decima comprehendi.

§. II.

De Apoſtolis, & tempore illos petendi, & præſentandi.

CXXXIX. Pro intellectu terminorum Notandum primò. Apoſtoli hoc loco dicuntur litteræ dimiſſoriæ, quas Iudex, *à quo* appellatum eſt, dirigit, ſeu tranſmittit ad Iudicem, *ad quem* appellatum eſt, in quibus teſtatur, Titium v. g. à ſententia ſua, ſive à ſe latâ appellâſſe. *L. 1. ff. de libellis dimiſſoriis.* Ex dicuntur vulgò Apoſtoli, id eſt, quaſi miſſi; quia mittuntur ad Iudicem *ad quem*, ut de cauſa appellationis inſtruatur: dimiſſoriæ autem litteræ dicuntur; quia per eas cauſa ad Iudicem, *ad quem* appellatum eſt, dimittitur. *l. Dimiſſoriæ; 106. ff. de V. S.* Formula autem, quâ concipiuntur huiuſmodi litteræ, traditur à *Gloſſa ibid.* & eſt iſta: *Notum ſit vobis, quòd talis à ſententia mea, quâ condemnatus erat, appellavit, unde ad vos eum remitto:* conſentit *Gloſ. in l. Præſes; 5. V. Apoſtolos. C. h. t.*

Notandum ſecundò. Plura ſunt, & varia Apoſtolorum genera, ſeu ſpecies; ut notat *Gl. in c. 1. h. t. in Sexto. in caſu. Abb. in c. Bonæ; 51. n. 9. h. t. Mar. p. 6. in actu 2. n. 214.* Nam alij dicuntur Apoſtoli dimiſſorij, qui ſunt litteræ ad Iudicem appellatum directæ, in quo Iudex *à quo* appellationi deferens ei ſignificat, illam interpoſitam, & à ſe admiſſam eſſe, de quibus fit mentio in *l. 1. ff. de libell. dimiſſor. & in c. Ab eo; 6. h. t. in Sexto. & c. Ab eo; 24. cauſ. 2. q. 6.* Alij dicuntur Apoſtoli reverentiales, quando Judex *à quo* defert appellationi, eámque admittit, non ob cauſam iuſtitiæ, ſed ſolùm ob reverentiam Judicis Superioris, *ad quem* appellatur, de quibus fit mentio in *cap. 1.* ibi: *Vel ſi appellationi forſan ex reverentia Superioris ſit delatum. h. t. in Sexto.* Alij ſunt Apoſtoli refutatorij, quos dat Judex non deferens appellationi, quibus ſignificat Judici *ad quem*, ſe non admiſiſſe appellationem, de quibus loquitur textus in *l. fin. §. In refutatoriis. C. h. t.* Et in his Judex exprimere debet cauſam, cur eam non admiſerit. *l. pen. ff. de appell. recipiend.* aliàs, ſi ſine cauſa rejiciat, punitur. *l. Quoniam; 21. C. h. t.* Alij dicuntur Apoſtoli Conventionales, quos dat pars adverſa, ſive appellata admittens appellationem, ſive in Judicio, Judice refutante, vel tacente, ſive extra Judicium, de quibus in *cap. Sæpe. 44. h. t.* Alii denique dicuntur Apoſtoli teſtimoniales; ut, quando in abſentia Judicis, appellatur coram Notario, vel aliis honeſtis viris, qui in iis teſtantur, appellationem coram ſe eſſe interpoſitam. *Veſtrius in praxi lib. 7. cap. 3.* quamvis aliqui non diſtinguant hos ab Apoſtolis Conventionalibus, qui dantur extra Judicium à Judice *à quo*, vel à parte. *Abb. in cit. cap. Bonæ; num. 9. hoc tit.*

CXL. Quæritur primò. An Judex *à quo* teneatur Apoſtolos appellanti eos petenti exhibere, & tradere? Reſpondetur affirmativè, adeò quidem, ut, ſi Judex requiſitus non tradat Apoſtolos, ſed in ipſa cauſa procedat, non valeat proceſſus, & retractabitur per Judicem appellationis; prout conſtat ex *cap. Ut ſuper; 4. hoc tit. in Sexto.* Ubi Innocentius IV. » præcipit, ut Judex, *à quo* appellatum, Apoſtolos » appellanti petenti tribuat (ſecundùm priorem eiuſ- » dem Innocentij Conſtitutionem, quæ refertur in » *cap. 1. h. t. in Sexto.*) idque, ut facilior inſtructio cau- » ſæ appellationis valeat haberi (nam in Apoſtolis debet exprimi cauſa, quare appellatum. *Gloſ. hic V. Cauſa.* & cur Judex non detulit appellationi. *Gloſ. hic in notatis.*) Quòd ſi Judex Apoſtolos (parti ap- » pellanti inſtanter eos petenti, ut dicetur infrà) non » exhibuerit, proceſſus poſtea inſtitutus irritus erit, » præterquam, ſi appellationi renunciatum ſit. Ra- » tio eſt; quia, ſi Judex iniuſtè denegavit Apoſtolos, partem gravavit, & ſic præſumitur malo animo procedere, & appellationem interpoſitam eſſe legitimam; ideóque proceſſus ſubſequens eſt ipſo Iure nullus: niſi tamen appellationi ſit renunciatum, expreſsè, vel tacitè. *Gloſ. hic V. Renunciatum.* quia Apoſtoli traduntur in favorem appellantis: quilibet autem favori pro ſe introducto renunciare poteſt. *l. Si quis; 29. C. de pact.* ideóque proceſſus factus à Iudice *à quo*, poſt renunciationem appellationis, eſt validus; quia per appellationem illius Iuriſdictio non eſt extincta, ſed ſuſpenſa, licèt ipſe Iudex, negando Apoſtolos, priùs in culpa fuerit. *Franc. hic n. 5. limit. 2. Vivian. in Ration. hic.*

Porrò, quamvis Apoſtoli ſint dandi à Iudice appellanti, etiamſi eos non petat. *l. Eos; 6. §. fin. C. h. t.* non tamen habet locum prædicta pœna, quòd nimirum proceſſus Iudicis poſtea inſtitutus ſit ipſo jure invalidus, etiam non exſpectato exitu appellationis: ad hoc enim requiritur, ut Apoſtoli inſtanter, & loco, & tempore debito fuerint petiti. *Gl. in cit. cap. Ab eo; 6. V. Inſtanter; in fine h. t. in 6.* ut mox dicetur.

CXLI. Quæ-

Digitized by Google

CXLI. Quæritur ſecundò. Intra quod tempus petendi, & dandi ſint Apoſtoli? Reſp. Primò. Olim peti, ac recipi debebant intra 5. dies. *cap. Ab eo*; 24. *cauſ.* 2. *q.* 6. At verò hodie ab eo, qui appellat, intra dies xxx. Apoſtoli peti debent. *l. Præſens*; 5. *junct. Gl. V. Præſcriptum eſt. l. Iudicibus*; 24. *C. h. t.* & conſtat etiam ex *c. Ab eo*; 6. *h. t. in Sexto*. ubi deciditur: Ab eo, qui appellat, intra 30. dies Apoſtoli inſtanter peti debent, & eidem intra idem tempus à Judice exhiberi: alioquin præſumitur appellationi renunciare appellans: tametſi eat, vel procuratorem mittat ad appellationem proſequendam. Quod verò Innocentius IV. (*in c. Ut ſuper*; 4. *h. t. in* 6.) decrevit, ſi Judex *à quo* Apoſtolos poſtulanti non tribuat requiſitus: & tunc, ſi in cauſa procedat, eius proceſſus ſit invalidus, niſi appellationi renunciatum ſit: id intelligi debet; ſi Judex, cum debita inſtantia, loco, & tempore congruo requiſitus Apoſtolos expreſsè denegavit: vel per malitiam, aut negligentiam, intra prædictum tempus xxx. dierum, appellanti tradere intermiſit.

CXLII. Notandum primò. Apoſtolos debet petere ipſe appellans, non autem appellatus; quamvis non ſit neceſſarium, ut petantur tempore appellationis; ſed ſatis eſt, illos petere quandocunque intra xxx. dies: neque etiam neceſſarium eſt, ut petantur in ſcriptis; quamvis peti poſſint in ſcriptis, ut poſtea faciliùs probari poſſint: ipſa tamen datio Apoſtolorum à Judice neceſſariò fieri debet in ſcriptis. *Franc. hic n.* 1.

Notandum ſecundò. Tempus xxx. dierum ad petendos, & tradendos Apoſtolos, eſt commune, tam ipſi appellanti, quàm etiam Judici; ſicut enim appellans petere, ſic Judex intra illud Apoſtolos exhibere tenetur, & interim deliberare poteſt, an debeat admittere appellationem, vel rejicere. *Franc. hic n.* 2. *Barb. in Collect. ibid. n.* 2. Poſſunt tamen Apoſtoli dari appellanti etiam abſenti, dummodo id intimetur ipſi appellanti. *Franc. cit. loc.*

Notandum tertiò. Si appellans, debito modo, ac tempore, Apoſtolos non petijt, appellationi ſuæ renunciâſſe præſumitur, éſtque hæc præſumptio Juris, & de Jure, contra quam non admittitur probatio in contrarium, poſito, quòd neglexit petere: ſecus eſt, ſi non potuit. *Ioan. Andr. hic num.* 3. *V. Præſumitur.*

Porrò, quamvis iter arreptum aliàs habeatur pro appellatione. *cap. Dilecti*; 52. *h. t.* quando tamen appellatum eſt verbo, non habetur pro petitione Apoſtolorum. *Gloſ. hic V. Vadat.*

Notandum quartò. Appellans debet petere Apoſtolos, ſive appelletur ab interlocutoria, vel gravamine illato ante ſententiam definitivam, ſive à definitiva; quia textus in *c. Ut ſuper*; 9. *h. t. in* 6. loquitur generaliter, & indiſtinctè, quòd appellans debeat petere Apoſtolos. *Franc. in cit. cap. Ab eo*; *not.* 1. *h. t. in* 6. Similiter, quando appellatur à Judice extraindicialiter procedente, ſemper peti debent Apoſtoli; quia eſt, qui illos dare poſſit, nempe Judex *à quo*: ſed quando appellatur à parte litigante, tum non eſt neceſſe, eos petere; quia non eſt, qui eos det: quamvis tutiùs ſit etiam tunc illos petere ſub hac conditione, ſi ſit, qui ipſos dare poſſit, ac debeat. *Gloſ. in cap. Ut ſuper*; 4. *V. Ille*; *h. t. in Sexto. Marant. c. l. n.* 216.

Quòd ſi quæratur, cuius expenſis dandi ſint Apoſtoli, num appellantis, an verò Judicis? communis reſponſio eſt, & in praxi ita communiter obſervatur, ut tradantur expenſis appellantis; ut refert *Gloſ. in Clement.* 2. *V. Oblatus*; *hoc tit. Marant. cit. loc. num.* 213.

CXLIII. Reſp. Secundò. Etſi nonnulli velint, quòd tempus 30. dierum incipiat currere à die ſententiæ latæ, alij verò à die appellationis interpoſitæ: verius tamen eſt, quòd, ſi appellans habuit notitiam ſententiæ latæ, ſtatim currat tempus illud à die ſententiæ latæ, juxta *l. Iudicibus*; 24. *C. h. t.* quæ ſic debet intelligi, ut concordet cum aliis juribus. Si verò non habuit notitiam latæ ſententiæ, tunc tempus hoc triginta dierum numerandum eſt à die ſcientiæ, quo quis ſententiam latam eſſe intellexit, & ex quo habuit facultatem appellandi; quia aliàs ſequeretur hoc inconveniens, quòd appellanti ignoranti eſſet lapſum, & præcluſum tempus petendi Apoſtolos, quando ſcilicet per triginta dies ignoravit, ſententiam eſſe latam; cùm tamen nondum eſſet lapſum, nec præcluſum tempus appellandi, quod incipit currere à tempore ſcientiæ, juxta *l.* 1. *C. de temp. appell.* & dictum ſuprà *Gloſ. in cit. cap. Ab eo*; *V. Triginta dies h. t. in* 6. *Marant. cit. actu* 2. *n.* 209. *Veſtrius cit. cap.* 3. *n.* 65. ſunt autem hi dies continui. *Mynſing. cent.* 4. *obſ.* 36. ubi ait, quòd requiſitio Apoſtolorum in Camera Imperiali non ſit neceſſaria, ſed conſiſtat appellatio, etiamſi non petantur.

CXLIV. Ceterùm hoc loco addendum eſt, quod ſtatutum habetur in *Clement. Quamvis*; 2. *h. tit.* ubi dicitur: Quamvis rigor Iuris expoſcat, ut is, qui appellat, Apoſtolos congruo loco, & tempore, ſæpius, & inſtanter petat; tamen ſecundùm antiquam, & communem obſervantiam, & ex æquitate, quæ rigori meritò præfertur, ſufficit, ſi ab appellante ſimul, & uno contextu Apoſtoli ſæpius, & inſtanter petantur (tametſi nihilominus adhuc per intervallum, id eſt, interpoſito actu extraneo peti poſſint. *Gloſ. hic V. Uno contextu*) verùm, ſi Judex, *à quo* appellatur, ad hos Apoſtolos recipiendos certum terminum præfigat (v. g. ad diem lunæ proximum, vel hodie poſt octo dies, vel octavâ die huius menſis &c. *Gloſ. hic V. Certum*) & appellans in illo termino non compareat, nec petat Apoſtolos ſibi tradi, appellationi ſuæ renunciare cenſetùr (quia Iudex terminum, ſeu tempus à Iure præfinitum ex cauſa prorogare, vel arctare poteſt. *l.* 2. *ff. de re judic.*) ſimilìter, ſi Judex appellanti dixit, ſe daturum Apoſtolos, infra terminum Iuris; cenſetur appellationi ſuæ appellans renunciâſſe, niſi intra dictum terminum, congruo loco, & tempore, inſtanter, & ſæpius, ſaltem uno contextu, Apoſtolos ſibi tradi petat à Judice, vel oblatos recuſet recipere. Ubi *Gloſ. V. Infrà dictum.* notat: ſi certus terminus præfigatur à Judice appellanti ad comparendum, vel ad recipiendum Apoſtolos; tunc debet is in termino aſſignato comparere, nec ſufficit, terminum prævenire; alioquin, ſi appellans, intra illum terminum, Apoſtolos debitè non petivit, vel oblatos recipere renuit, cenſetur appellationi renunciâſſe; ſi verò terminum Juris incertum ſtatuat, ſcilicet: Intra terminum Iuris, ſeu intra xxx. dies petas Apoſtolos, vel aliquid aliud facias: tum ſatis eſt, intra illum quandocunque id petere, vel facere, dummodo congruo loco, & tempore id petat, vel faciat. Si verò Judex in

termino ad dandum Apoſtulos per eum præfixo, Illos
» appellanti debitè petenti non dederit: vel ſi, dum
» peterentur Apoſtoli, reſponderit, ſe eoſdem da-
» turum, nullo termino certo ipſi præfixo: vel ſi di-
» xit, intra præfixum juris terminum, ſe eos velle da-
» re, & poſtea per appellantem, congruo loco, &
» tempore, ſæpius, & inſtanter, uno etiam contextu
» requiſitus, eos intra eundem terminum non cura-
» verit exhibere; tunc appellans poteſt proſequi ſuam
» appellationem, ac ſi fuiſſent expreſsè eidem Apo-
» ſtoli denegati; prout ſtatutum eſt in *cit. Clement.*
» 2. §. *fin. h. t.*

Hinc colligitur, quòd in tribus caſibus appellans, ob denegatos, vel non datos Apoſtolos, appellationem proſequi poteſt. Primò. Cùm in certo termino per Judicem aſſignato Apoſtolos petenti non tradit. Secundò. Si, traditurum ſe illos, dixit, ſed terminum non ſtatuit. Tertiò. Si dicens, ſe daturum intra Juris terminum, requiſitus illi non tradit; ut conſtat ex *cit. Clement. & ex Ioan. Andr.* notat *Gl. fin. hic.* Porrò ex parte appellantis requiritur, ut petat Apoſtolos, congruo loco, & tempore: v. g. ut non petantur, quando Judex eſt in prandio, vel in Miſſa, non de nocte, vel cùm Judex eſt maioribus negotiis occupatus. *Gl. marg. hic.*

CXLV. Quæritur tertiò. Intra quod tempus præſentandi ſunt Apoſtoli Iudici *ad quem*? Reſp. Iudex, à *quo* appellatur, poteſt appellanti determinare, ſeu præfigere certum tempus ad introducendam ſuam appellationem, ſive ad Apoſtolos ipſi datos præſentandos Iudici *ad quem*, Ita, ut, ſi intra tale tempus (quod introducendæ appellationis vocatur) eos non præſentavit, appellatio deſerta cenſeatur. *l. Præſes; 5. junct. Gloſ. V. Præſcriptum eſt; & Gloſ. marg lit. A. Cod. h. t.* & docet Quido Papæ *deciſ.* 336. Porrò tempus à Iure definitum ad Apoſtolos præſentandos, & appellationem inſinuandam Iudici *ad quem*, eſt ſex menſium. *l. 2. C. de tempor. appellat.* quod currere incipit, non à die latæ ſententiæ, ſed à tempore interpoſitæ appellationis. *Gail lib. 1. obſ. 140. num. 1.*

§. III.

Intra quod tempus appellans proſequi debeat appellationem, & finire?

CXLVI. Aſſertio prima. Appellanti ad proſequendam, & finiendam appellationem annus datur, & ex iuſta cauſa biennium, ita tamen, ut Iudex à *quo* brevius tempus præfigere poſſit; idque probatur ex *cap. Cùm ſit; 5. in princ. hoc tit.* ubi Papa Ale-
» xander III. ſic reſcribit: Si ante ſententiam (de-
» finitivam, ſcilicet ab interlocutoria) vel poſt ſen-
» tentiam definitivam appelletur, annus concedi-
» tur appellantibus, vel ex neceſſaria, & evidenti
» cauſa biennium; poteſt tamen Iudex, *à quo* appel-
» latum, conſideratâ locorum diſtantiâ, & qualita-
» te cauſæ, ac perſonarum, brevius tempus aſſigna-
» re. Quòd ſi appellans intra hoc tempus cauſam
» appellationis proſecutus non fuerit; ſententia priùs
» lata, ſi poſt illam appellavit, & tenet, & tranſit in
» rem iudicatã, & appellans cadit cauſâ, nec ampliùs
» audiri debet in eadem cauſa. Si verò aliquis appel-
» lavit à gravamine, ante litis ingreſſum (ſeu litis
» conteſtationem. *Hoſtienſ. hic V. Eod.*) eius appel-
» latio recipietur; quia SS. Canones etiam extra Ju-
» dicium paſſim (id eſt tam ante ſententiam definiti-
» vam, quàm poſt, in Judicio, & extra illud, *Hoſtienſ.*
» *hic V. Eod*) appellare permittunt; quamvis hæc pro-
» vocatio potiùs ad cauſam, quàm appellatio dici ſo-
» leat. Si denique aliquis in Judicio, ante ſententiam
» definitivam (poſt litis ingreſſum, ſeu litem conte-
» ſtatam, ut differat ab eo, quod paulo ſupatiùs di-
» ctum eſt. *Gl. hic V. Sententiam.*) appellavit, is debet
» ſtare ſententiæ illius Judicis, ad quem appellavit.
Porrò, quæ in fine huius cap. adduntur in §. *Præterea.* ſuprà ſunt expoſita *n.* 34.

CXLVII. Notandum primò. Appellanti in Judicio, ſive ante, ſive poſt ſententiam definitivam à Jure eſt præfixus annus ad proſequendam, & ſimul finiendam appellationem, juxta *Clement. 3. h. t.* & notat *hic Abb. n. 1.* ex cauſa verò biennium, ad quod requiritur, ut ſit cauſa neceſſaria, ob quam appellans intra annum non potuit proſequi, & finire ſuam appellationem: &, ut ſit cauſa evidens; ideóque opus eſt, ut probetur, vel ſit notoria. *Hoſtienſ. hic V. Neceſſariâ, & evidenti; & Abb. n. 2.*

Notandum ſecundò. Sicut is, qui intra terminum, ſeu tempus à Jure præfixum appellationem, ceſſante juſto impedimento, non eſt proſecutus, cenſetur appellationem deſeruiſſe, perinde, ac ſi non appellâſſet. *l. fin. §. Illud etiam. C. de temp. appell.* ita & qui appellationem non eſt proſecutus, intra tempus à Judice præfixum, deſeruiſſe cenſendus eſt; quia cùm terminus à Judice ſtatutus ſuccedat in locum termini, ſive temporis à lege, ſeu Jure definiti, eundem quoad hoc effectum operatur. *Abb. hic num. 4.* Quare, ſi Judex appellanti à definitiva ſtatuit terminum menſis ad proſequendam appellationem, eo elapſo, ſi non ſit proſecutus, ſententia Judicis *à quo* rata manet, nec exſpectatur, donec annus finitus ſit, & ſtatim poteſt fieri executio, parte non citatâ; quia, qui non debet audiri, nec citari debet. *Alexand. hic num. 11. & 12.*

Notandum tertiò. Quando in *cit. cap. Cùm ſit. §. Si autem; hoc tit.* dicitur: Siquis in Judicio, ante ſententiam definitivam, appellavit, ſtare debeat ſententiâ eius Judicis, *ad quem* appellavit: id intelligi debet alternativè, nempe quòd appellans cogatur, vel ſtare Judicio Judicis, *ad quem* appellavit, eam coram illo proſequendo, vel Judicio, ſeu ſententiæ Judicis *à quo*, ac ſi ab eo non appellâſſet; cùm nemo teneatur proſequi appellationem. *Gloſ. magna in cit. cap. Cùm ſit; & V. Cogitur. h. t.* & conſtat etiam ex *cap. Conſuluit; 14. in fine h. t.* ubi habetur, quòd Judex debet cogere appellantem, ut vel proſequatur appellationem, intra terminum ipſi præfixum, vel eo elapſo, ſi proſecutus non ſit, denuo ſe ſiſtat Judici *à quo*, & Judicio ipſius pareat, appellatione remotâ. *Gl. ibid. V. Cogere.* & dictum ſuprà *num.* 53.

CXLVIII. Porrò, non ſolùm Judex Ordinarius, ſed etiam delegatus poteſt præfigere terminum temporis competentem approbanti, abbreviando terminum à Jure ſtatutum, & intra quem, ſi appellationem non fuerit proſecutus, eiuſdem Judicis delegati Judicio, ſeu ſententiæ parére cogitur; prout ſumitur ex *cap. Ad aures; 33. h. t.* & habetur in integra eius

lectione:

» lectione : Nam, cùm Papa Alexander III. cauſam aliquam Judici à ſe delegato commiſiſſet, » appellatione remotâ, Reus citatus incidentes quæ- » ſtiones proponens, ab interlocutoria appellavit, » neque appellationi ſuæ terminum præfixit, ſed mo- » ram traxit, in proſequenda appellatione, & ſic » Actoris petitionem ſuſpendit. Ad hoc reſpondit » Papa, clauſulam illam, *appellatione remotâ*, non » poſſe extendi ad incidentes quæſtiones, cùm eæ » valde ſæpe ſint præjudiciales. Verùm in hoc ca- » ſu, ſi appellans terminum non præfixit (ſicut po- » teſt; ut infra dicitur) tunc ipſemet delegatus con- » gruum terminum temporis præfigat, intra quem » ſi appellationem non fuerit proſecutus, ex tunc » compelletur ejusdem Judicis Judicio ſtare; quia » termino elapſo, Judex *à quo* reaſſumit jurisdictio- » nem. Ex quo patet, quòd hoc c. loquatur de Judice delegato, de quo alibi non habetur textus ita clarus, quòd etiam talis Judex poſſit præfigere terminum appellanti ad proſequendam appellationem, quo elapſo, reaſſumat jurisdictionem, ſi appellans non proſequatur appellationem. *Gl. hic in princ. & Abb.* Ratio autem, cur clauſula, *appellatione remotâ*, non ſit extendenda ad quæſtiones incidentes, eſt; quia reſcripta ita intelligi debent, ut partibus litigantibus non præjudicium non offerant; ideóque, cùm Judex delegatus in caſu huius c. peteret, ut quæſtiones incidentes poſſet, appellatione poſtpoſitâ, terminare, id ei Pontifex denegavit; ut patet ex integra lectione huius c. ſuprà poſita.

» CXLIX. Aſſertio ſecunda. Sicut appellans » Judicialem, ita etiam extrajudicialem appellatio- » nem tenetur proſequi, & finire intra annum à die » interpoſitæ appellationis, vel à die illati grava- » minis, quando à futuro gravamine appellatur, » numerandum. Quòd ſi impedimento juſto ceſ- » ſante, non fecerit, eius appellatio cenſeri debet » deſerta; prout ſtatuitur in *Clement. Sicut* 3. *h. t.* Nam quoad hoc eadem eſt in utrâque appellatione, Judiciali, & Extrajudiciali, ratio, ut nimirum terminus ad illas proſequendas, & finiendas datus non nimiùm reſtringatur, nec nimis dilatetur. *l. Properandum* 13. *C. De judic.* v. g. ſi poſſeſſor fundi, vel domûs extrajudicialiter appellet, ne in ſua poſſeſſione turbetur, vel, ſi Canonici velint eligere inhabilem in Epiſcopum; & Decanus v. g. ſe opponat, & appellet, ne eligatur: hoc caſu, appellans debet proſequi, & finire appellationem intra annum, & ex cauſa, intra biennium, ſicut de judiciali ſuprà dictum; alioquin cenſebitur deſerta, ſeu derelicta. *Gl. Magna hic in notatis, & Abb. n.* 4.

CL. Ubi præterea Notandum primò. Hoc tempus annale, vel etiam biennale non currit appellanti impedito agere, ſeu appellationem proſequi; ut patet ex textu; adeóque non currit de momento ad momentum, ſicut currit decendium conceſſum ad appellandum, neque dies, in qua interponitur appellatio, computatur in anno ad eam proſequendam, & finiendam præfixo. *Gl. hic V. à die. & Abb. hic n.* 1. Porrò, quod dictum eſt, tempus anni in appellatione extrajudiciali currere à die interpoſitæ appellationis, vel à die illati gravaminis, ſi à futuro gravamine appellatum ſit, id procedit de Jure Canonico: nam ſpectato Jure Civili, tempus hoc anni, vel biennii non incipit currere, niſi poſt duos menſes à die interpoſitæ appellationis, juxta *Auth. de Judicib.* §. *Appellationes*; *junct. Gl. V. Menſes*; *collat.* 6. monet tamen *Alex. de Nevo in c. Ex ratione*; 8. *n.* 3. *h. t.* quòd diſpoſitio huius Clementinæ 3. de conſuetudine ſervetur etiam in foro civili.

Notandùm ſecundò. Diſcrimen eſſe inter appellationem extrajudicialem, & Judicialem, quòd in hac appellans, poſt deſertam appellationem, ſive poſt elapſum terminum à jure, vel ab homine, ſeu Judice definitum, non audiatur ampliùs, ſuper ſententia, ſive interlocutoria, ſive definitiva, contra quam appellavit. *Abb. in cit. c. Cum ſit*; *n.* 22. & *Alex. ibid. n.* 11. & dictum ſuprà. At verò is, qui appellavit à gravamine extrajudiciali, ſi poſt finitum tempus appellationi proſequendæ, & finiendæ præfixum, ſe gravatum dicat, non quidem per modum appellationis, cùm ea deſerta cenſeatur; ſed per modum ſimplicis querelæ, ſeu per remedium juris communis, nihilominus audiendus eſt ſuper jure ſuo. *c. Concertationi*; 8. *h. t. in* 6. quia facta Judicialia non tranſeunt in rem judicatam. *Abb. in cit. Cùm ſit*; *n.* 19. & 22.

§. IV.

An Judex à quo *poſſit ſtatuere terminum ad finiendam appellationem: & quinam præterea poſſint terminum præfigere ad proſequendam appellationem, vel iure ſtatutum abbreviare: &, an etiam poſſint eundem prorogare?*

CLI. Aſſertio prima. Judex *à quo*, etſi poſſit tempus præſcribere ad appellationem proſequendam, non tamen poteſt terminum ſtatuere, intra quem cauſa appellationis finiri debeat; quia non poteſt Judici ad quem, quippe Superiori, legem præſcribere, aut terminum, intra quem cauſam appellationis recipere, & expedire, ſeu definire debeat, vel datis litteris, eam ad Judicem priorem remittere, ſiquidem non poteſt aliquis alienæ, & quidem ſuperiori jurisdictioni ſe immiſcere: appellatio enim fit ab inferiore Judice ad ſuperiorem; prout decidìtur in c. *Ex inſinuatione*; 50. *h t.* Nam, cùm inter Prio- » rem, & Canonicos S. Barbaræ ex una parte, & Ca- » merarium ex altera, ſuper quodam agro, ſeu fundo » coram Judice ordinario lis, ſeu controverſia agita- » retur, Camerarius appellavit ad Papam; tum Ju- » dex, *à quo* appellatum fuit (qui cauſæ Camerarii » favere videbatur, eò quòd quidam Clericus fuit » commenſalis, ſeu familiaris ipſius Judicis, & in » eadem cauſa Advocatus Camerarii) terminum ſta- » tuit, ut utraque pars litigantium ad feſtum Puri- » ficationis B. Virginis, à proſecutione appellationis » reverſa eſſet: quod tamen Judex iſte facere non » poterat: eſſet enim hoc legem imponere, ſeu præ- » ſcribere ipſi Pontifici (ut ſcilicet eam cauſam tene- » retur intra prædictum terminum expedire) cùm » etiam ſecundùm leges Civiles, & Cæſareas, ſi lis »

 intimata

» iutimata ſit in Conſiſtorio Principis, mora litigan-
» tibus nou obſit, donec Princeps ipſam recipi, & à
» proceribus dirimi jubeat. Interim verò nuucius
» Camerarii prævenieus nuucium partis adverſæ
» (ſcilicet Prioris, & Canonicorum) non expectato
» termino præfixo, litteras Apoſtolicas impetravit,
» & receſſit. Quare Papa Innocentius III. manda-
» vit quibusdam Judicibns à ſe delegatis, cùm fraus,
» & dolus nemini patrocinari debeat, ut ipſi, ſi ita
» eſt, vocatis partibus, cauſam audiant, & definiant.

CLII. Notandum primò. Si Judex *à quo* terminum præfixit, intra quem cauſa appellationis finiri debeat, cenſeri debet voluiſſe præfigere terminum, intra quem appellans iuſiuuare debeat appellationem in Tribunali Judicis *ad quem*, & proſequi, juxta *Auth. Sed & lie. C. De temp. appell.* nam, cùm Judex *à quo* præfigendo talem terminum, duo maudare cenſeatur, uempe; ut appellatio inſinuetur Judici *ad quem*, eámque appellans coram illo proſequatur; &, ut finiatur, intra illum terminum: hoc autem poſterius mandare non poſſit, cùm finire non ſit in poteſtate Judicis *à quo*, neque partium litigautium, ſed id ſpectat ad Judicem *ad quem*: prius autem poſſit Judex *à quo*, nimirum præfigere appellanti terminum ad iuſinuandam, & proſequendam appellationem; ideo prius mandâſſe cenſetur Judex *à quo*; ídque intra præfixum termiuum exequi debet appellans; quia utile per inutile vitiari non debet, ſi ab invicem ſeparari poſſint. *Reg. jur. 37. in 6.* nam, cùm terminus præfixus ad finiendam appellationem, includat in ſe terminum ad eam proſequendam, *Clem. 3. h. t.* nou enim poteſt finiri appellatio, niſi appellans eam præſentet, & proſequatur; ideo, etſi non valeat talis terminus, reſpectu finiendæ appellationis, valet tamen reſpectu illius præſentaudæ. *Abb. hîc n. 4. & Alex. de Nevo ibid. n. 7.* Idque confirmatur; quia univerſim loquendo, hæc videtur eſſe cuiusque intentio, ut, ſi actus, quem gerit, valere non poteſt in totum, valeat ſaltem ex parte, quantum poteſt. *Gl. hîc V. Expectato; in fine. & Abb. ibid. n. 4. arg. c. unic. §. Idem quoque de deſponſ. impub. in Sexto.* ubi habetur, quòd, ſi impuberes contrahant matrimonium per verba de præſenti, contrahere matrimonium cùm nõ poſſint, valeant illa, ut ſponſalia de futuro. *Abb. c. l.*

Notandum ſecundò. Non poteſt pars litigans etiam appellans prævenire terminum à Judice ſtatutum; ſed expectare debet, donec terminus ſit elapſus, nec antea debet à Judice *ad quem* litteras impetrare, quibus cauſa remittatur ad Judicem *à quo*; alioquin illæ non valent; quia veritate tacitâ ſuut impetratæ, nullâ factâ mentione de termino à Judice aſſignato. *Gl. hîc V. Expectato; & Hoſtienſ. V. Impetravit. Abb. n. 4.* Quare dolus commiſſus à Camerario appellante in caſu huius c. in eo conſiſtebat; quia curavit ſibi brevem terminum à Judice *à quo* aſſignari, & fraudulenter prævenit partem adverſam, impetrando à Judice *ad quem* litteras remiſſionis cauſæ, ante terminum Judicis *à quo* finitum. *Hoſtienſ. c. l. & Abb. hîc n. 4. in fine.*

CLIII. Aſſertio ſecunda. Judex *ad quem* non poteſt terminum à jure ſtatutum ad proſequendam appellationem moderari, ſeu abbreviare, ſicut poteſt Judex *à quo*, niſi ex nimia dilatione damnum Reipubl. vel periculum animarum immineret; ut docet *Abb. in c. Oblatæ; 57. n. 6. h. t. & ibid. Alex. de Nevo. n. 53. & duobus seqq.* ubi etiam rationem diverſitatis aſſignant; quia Judici *à quo* fit præjudicium per appellationem: nam per illam ipſius juriſdictio ſuſpenditur, & ſæpe fruſtratoriè appellatur ad differendam cauſam; ideóque meritò poteſt appellationi proſequendæ, & finiendæ breviorem terminum præfigere; ut fraudibus obvietur. Sed Judici *ad quem* nullum fit præjudicium; ideóque non poteſt terminum juris reſtringere, niſi id commodum publicum exigat, vel immineat periculum animarum propter longam vacationem Eccleſiæ; ut in cauſis ſpiritualibus electionum, poſtulationum, & aliis beneficialibus; quæ ideo celeriter expediri debent: item ubi verſatur periculum peccati, ob periculum inceſtûs, vel adulterii, & in cauſa neceſſariorum alimentorum, ob periculum vitæ. ſed neque Judex *ad quem* poteſt abbreviare terminum aſſignatum à Judice *à quo*; quia ipſe, pendente appellatione, non eſt Judex, nec alicui beneficium à jure conceſſum eſt auferendum, niſi ex dilatione immineat periculum Reipubl. vel animæ. *Abb. in c. Perſonas; 4. n. 32. h. t.* & dictum ſuprà.

CLIV. Aſſertio tertia. Non tantùm Judex *à quo*, ſed etiam ipſe appellans poteſt terminũ congruum, & competentem ſibi ſtatuere ad proſequendam appellationem, & terminum à jure præfixum reſtringere, ac breviorem ſibi aſſignare; prout ſumitur ex *c. Perſonas; 4. h. t.* ubi Alexander III. ita reſcribit: Si »
appellans ad Papam nimis prolixum, ſeu longum »
terminum proſequendæ appellationi ſuæ præfixit, »
Judex *à quo* ei tempus aſſignare debet, intra quod »
ad S. Pontificem (vel alium Judicem, *ad quem* ap- »
pellavit) commodè adire poſſit: quòd ſi intra il- »
lud tempus venire contempſerit, vel neglexerit, ex »
tunc (id eſt, poſt terminum elapſum) Judex *à quo* »
eum compellat ſtare ſuo Judicio in iis, quæ in quæ- »
ſtione vertuntur, ſive de quibus lis eſt. Si verò »
aliquis appellationi ſuæ competentem terminum »
præfigat, ſed intra eundem cauſam appellationis »
proſecutus non fuit, Judex ſimiliter illum cogere »
debet; ut elapſo illo termino, ſententiæ ſuæ, re- »
motâ ſive nullâ conceſſâ appellatione, pateat. Ra- »
tio eſt; quia, qui intra debitum tempus non proſequitur appellationem, cenſetur non appellâſſe, & tenetur obtemperare ſententiæ contra ſe latæ. *l. fin. §. Illud. C. De temp. appell.* ideóque ſimiliter, ſi quis non ſit proſecutus appellationem, intra terminum à Judice ſtatutum, vel à ſe aſſignatum, compellitur ſtare, & parére ſententiæ, à qua appellavit, ut patet ex hoc c.

CLV. Notandum primò. Quamvis à jure detur certus terminus, videlicet annus, ad proſequendam, & finiendam appellationem, poteſt tamen appellans eum reſtringere, & ſtatuere ſibi terminum breviorem, dummodo ſpectatis circumſtantiis conveniens tempus aſſignetur. *c. Cùm ſit; 5. h. t. Abb. hîc n. 2. & Alex. n. 3.* Contrà verò appellatus non poteſt talem terminum præfigere appellanti, ſicut poteſt hic ſibi ipſi, nec jure ſtatutum breviare; quia id nullo jure cautum reperitur: & ratio eſt; quia non eſt conceſſum adverſario ſuo legem ponere, ipſique præjudicare, reſtringendo terminum à jure conceſſum ad appellationem proſequendam, cùm par in parem Imperium non habeat: ſi tamen appellans ſibi ipſi

nimis

nimis longum terminum ſtatuit, poteſt Judex *à quo* illum reſtringere; ut patet ex hoc c. *Abb. ibid. n. 6. & Alex. n. 5. & 11.*

Notandum ſecundò. Licèt Judex poſſit ſtatuere terminum appellanti ad proſequendam appellationem, non tamen ad hoc tenetur, nec cogi poteſt. c. *Ad hæc*; 27. *h. t. Abb. hic n. 2. & Alex. n. 20.* Porrò aliquando præfigitur terminus appellanti ad ſe præſentandum coram Judice ad quem: & de hoc termino fit mentio *in princ. huius c.* aliquando ad proſequendam appellationem: & de hoc agitur in hoc *c. Verſ. Si autem*; aliquando ſtatuitur terminus ad iter arripiendum: de quo eſt ſermo in *c. Pervenit*; 28. *h. t.* quandoque verò ſtatuitur terminus à lege, ſeu jure ad proſequendam, & finiendam appellationem, qui eſt annus, & ex cauſa biennium. *c. Cum ſit*; 5. *& Clem. 3. h. t. & Auth. Ei qui. C. De temp. appell.* & hic terminus juris datur appellanti, quando nullus terminus eſt ſtatutus, nec per Judicem, nec per appellantem. *Abb. in cit. c. Perſonas*; *n. 7. & Alex. n. 16. 20. & 21.* Item in hoc c. *in princ.* agitur de termino per Judicem abbreviato, quando appellans nimis longum poſuit: in *Verſ. Si autem*; quando appellans ſtatuit ſibi terminum competentem. *Alex. hic n. 19.*

Notandum tertiò. Sicut poſt elapſum annum, vel biennium, cenſetur deſerta appellatio, ita etiam poſt elapſum terminum aſſignatum ab homine, ad præſentandum ſe coram Judice ad quem, vel ad proſequendam appellationem, ea pro deſerta habetur; adeóque tali termino elapſo, ſententia lata à Judice *à quo* manet firma, eique appellans parére debet, & poteſt mandari executioni, neo ulteriùs appellari poterit, niſi excedatur modus in exequendo: & talis terminus poteſt ſtatui, tam in appellatione à ſententia definitiva, quàm interlocutoria, tum à Judice ordinario, tum delegato. *Abb. hic n. 4. & Alex. n. 17.*

CLVI. Aſſertio quarta. Tempus à jure ſtatutum proſequendæ, & finiendæ appellationi, videlicet annus, & ex cauſa biennium, nec Judex *à quo*, nec appellans prorogare, ſive extendere poſſunt, quamvis reſtringere poſſint, breviorem terminum ſtatuendo; prout expreſsè deciditur in *c. Oblatæ*; 57. circa medium *h. t.* ubi dicitur: *Cùm id ideo ſit conſtitutum, non ut terminus ipſe præveniri non poſſit, ſed ne valeat prorogari. Gl. mag. ibid. in notat. & Imol. n. 5.* An autem utriusque, & appellantis, & appellati communi conſenſu hic terminus prorogari poſſit, infrà dicetur.

§. V.

Quænam præterea Iure Canonico ſtatuta ſint circa proſecutionem appellationis?

CLVII. Aſſertio prima. Si appellatio à Judice *à quo* ſit recepta, vel à parte adverſa approbata; tunc terminus à Judice præfixus appellandi ad proſequendam appellationem, quam tamen appellans intra illum non fuit proſecutus, eo elapſo, vim peremptorii termini obtinet, ita, ut ex eo tempore perinde procedatur contra abſentem tanquam contumacem, ac ſi peremptoriè ad Judicium citatus non veniſſet, nec talis terminus præveniri ab aliqua partium litigantium poterit; ſi verò appellatio malitiosè non fuerit recepta, vel approbata, nihilominus ea vigorem habebit, modò conſtet, legitimè interpoſitam fuiſſe; prout decernitur in *c. Sæpe*; 44. *h. t.* ubi dicitur: Quòd ſæpè contingit, ut, qui à Judicis ſententia appellavit, nec per ſe, nec per procuratorem idoneum appellationem interpoſitam proſequatur, vel, ut procurator ex malitia mandatum procuratorium occultat; ideóque lites indeciſæ maneant, quæ tamen facilè terminari potuiſſent; quia, ſi juris quæſtio ſit mota (v. g. an laicus poſſit eligi in Epiſcopum) eius probationes non ſunt neceſſariæ: ſi verò quæſtio facti agitur, eius probationes plerumque facilè in præſentia partium poſſunt adferri. Quamvis autem in Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. (quod refertur in *c. Reprehenſibilis*; 26. *h. t.*) ſtatutum fuerit; ut, ſi quis in quacunque cauſa appellârit, & appellationem non ſit proſecutus, & ille, contra quem appellatum fuit, veniat, appellante non comparente, hic ad ſolvendas expenſas appellato condemnari debeat, ne quis in gravamen alterius facilè appellet; quia tamen lites, & controverſiæ nihilominus prorogantur; ideo Papa Innocentius III. ſtatuit; ut, ſi huiusmodi appellatio, vel à Judice *à quo* recepta, vel à parte (adverſa, contra quam appellatur) approbata ſit, terminus appellanti præfixus ad appellationem proſequendam, obtineat vires peremptorii, ita, ut ex tunc (poſt terminum elapſum) perinde contra abſentem (ſive appellantem, ſive appellatum. *Gl. hic V. Abſentem*; *& Hoſtienſ.*) procedatur (per Judicem, *ad quem* appellatum, inſtante appellato, vel etiam appellante. *Hoſtienſ. hic V. Procedatur*) ac ſi peremptoriè citatus ad Judicium non veniſſet. Quòd ſi verò appellatio per malitiam, vel non recepta à Judice, vel non approbata à parte fuerit, conſtet tamen, legitimè appellatum fuiſſe, nihilominus ea ſuum vigorem obtineat: ita tamen, ut ſalva maneat Conſtitutio (edita ab eodem Alexandro III. in *c. Cum ſit*; 5. *h. t.*) videlicet, ut, ſi appellans intra terminum ei præfixum, appellationem ſuam non proſequatur, ſententia, quæ per appellationem ſuſpenſa erat, rata tum ſit. (Quia, qui non proſequitur appellationem, cenſetur non appellâſſe. *Gl. hic V. Rata manet*) Porrò, ſi appellans, poſt elapſum terminum præfixum, adveniat, juſtúmque impedimentum, ob quod non potuit appellationem ſuam proſequi, alleget, & probare velit, audiri debet. *cit. c. Sæpe. Verſic. Quidquid autem*; ſicut peremptoriè citatus, & non comparens audiri debet, ſi contumaciam excuſare velit, ſeu oſtendere, ſe contumacem non fuiſſe, allegato, & probato non veniendi impedimento. *Gl. hic V. Abſente proponi.*

Denique, ſi quis terminum à Iudice *à quo*, vel ab appellante præfixum præveniens, litteras, ſeu Reſcriptum ſuper ea cauſa, ad Judicem delegatum impetraverit, tacitâ veritate (videlicet quòd terminus ſtatutus fuerit à Iudice, vel à ſe ipſo, ſeu appellante, & multò magis, ſi tacuiſſet ipſam appellationem. *Gl. hic V. Tacitâ veritate*; *junct. Gl. marg. lit. e.*) carere debet litteris impetratis, & pœnam contumaciæ

» tumaciæ ſuſtinere (quia ſcilicet à Judice, cui ſit commiſſio, coudemnabitur ad expenſas ſolveodas. *Gl. hic V. Pœnam contumaciæ.* Et hæc, quæ dicta ſunr, in litibus, ſeu Judicibus exercendis obſervati debent; prout habetur iu *cit.* c. *Sæpe; in fine h. t.*

CLVIII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Si dominus citatus miſit procuratorem, qui non comparuit, vel occultavit maodatum procuratorium; tunc domiuus condemnatur in expenſas, tanquam contumax: ſecus, ſi procurator poſt litis conteſtatiouem ſit contumax, per quam factus eſt domiuus, vel mandatum malitioſè occultet: tunc enim ipſe condemnari debet; quia & citari debuit, non dominus. *Abb. hic n.* 2. *& Alex. n.* 3.

Notandum ſecundò. Allegatioues, & poſitiones Jutis nou debent neceſſariò probari; quia, cùm Jus ſit certum, & ootum Judici, præſertim ſupremo, qui jura omoia in ſctiuio pectoiis gerere cenſetur. c. 1. *de conſtit. in Sexto.* non indiget probatione; & hinc etiam poſiiooibus juris adverſariis reſpondere non cogitur: ſunt tamen daudæ dilationes ad allegandas poſitiones juris, ſi petantut à parte. *Abb. hic n.* 3. *& Alex. n.* 15. 16. 17. *&* 20.

Notandum tertiò. Si appellatio ſit receptá à Judice, & approbata à parte; tunc poſt elapſum terminum proſequendæ appellationis, ſi altera pars adveniat, poteſt Judex contra partem abſentem tanquam coutumacem, ſine alia citatione, procedete, ad inſtantiam alterius partis, perinde, ac ſi peremptoriè citata fuiſſet; ut patet ex hoc c. Idque intelligi debet, non tantùm de appellante, ſed etiam de appellato, ſi adveniente appellante, ipſe ad Judicium venire negligat; ut tradit *Gl. recepta hic V. Abſentem; & Abb. n.* 6. Aliod eſt, ſi appellatio uon ſit recepta à Iudice, nec approbata à parte: tunc enim appellatus nou teneтur venire, niſi citetur. *Abb. hic n.* 9.

Notandnm quartò. Si appellatio per malitiam non recipiatur à Iudice, vel uon approbetur à parte, quam tamen cooſtat eſſe legitimam, tunc nihilominus habebit vigorem, quoad retractationem attentatorum; quia per appellationem legitimam ſuſpenditur jurisdictio Iudicis *à quo*; idcòque, quidquid poſt appellationem geſſit, retractabitur: non tamen cauſa devolvitur ad Curiam, ſi ad Papam appellatum ſit: nec præfixio termiui proſequendæ appellatioois habebit vim peremptorii, ac proiude apppellatus non tenebitur comparere, niſi fuerit citatus *Abb. hic n.* 22. *& Alex. n.* 33.

Notandum quintò. Hæc conſtitutio habet locum in appellationibus Judicialibus, & extrajudicialibus; idque colligitur ex fine huius c. ibi: *In litibus*, id eſt, in appellationibus interpoſitis extra Iudicium: *Sive in Iudiciis*, id eſt, in appellationibus in Iudicio; ut explicat *Abb. hic n.* 4. *notat. ult.* Et ſic ſub nomine *litibus*, intelliguntur hîc appellationes extrajudiciales; ut differant à nomine *Iudiciis*: alioquin verò nomen lis in propria ſignificatione debet intelligi de lite Iudiciali; quia propriè lis tantùm dicitur eſſe poſt litem conteſtatam, ſecundùm *Gl. fin. in c. Ex parte*; 30. *de V. S.* aliquando tamen accipitur impropriè pro lite extrajudiciali; ut hîc. *Alex. hic n.* 39.

CLIX. Aſſertio ſecunda. Si una partium litigantium appellet, & altera pars terminum appellationis proſequendæ ab homine, id eſt, ab ipſo appellante, vel à Iudice *à quo* præfixum, hoc tacito, præveniat, impetrando literas commiſſionis ad Iudices delegatos, ante elapſum terminum præfixum; tunc huiusmodi litteræ, ſeu Reſcriptum tanquam ſubreptitiè impetratum, in quo nulla facta eſt mentio de termino præfixo, non valet: ſi autem terminus datus ſit à lege, ſeo Jure, videlicet aunus, vel ex cauſa biennium; tum litteræ impetratæ ad Iudices delegatos valeot, eiſque ſtandum eſt, dummodo impetrans non nimiùm properaverit iu commiſſione impetranda, ut ſupplaotet adverſarium: & niſi ex dilatione immineat periculum, etiam neutrâ parte proſequente: tunc enim Iudex *ad quem* ſupplere poteſt, compellendo partes ad proſecutionem appellationis; prout deciditur in c. *Oblatæ*; 57. *h. t.* » Nam, cùm ioter duas Eccleſias, & plebes S. & R. orta eſſet controverſia, eam Pootifex delegavit quibusdam Iudicibus, qui pro plebe S. ſententiam protuleruut, à qua procurator plebis R. ad Papam appellavit, nullo deſignato termino ad proſequendam appellationem: ſed nec Iudices terminum præfixerunt, uec appellationi detuleruut. Tunc verò Parochus plebis S. litteras à Sede Apoſtolica impetravit; ut ſententia pro illa rationabiliter lata obſervaretur: ſed altera pars adverſa poſtea impetravit alias litteras commiſſionis ad alios Iudices; ut eadem ſententia infirmaretur, nulla tamen priorum litterarum in poſterioribus factâ meutione. Unde dubium ortum fuit, num priores Iudices, an poſteriores de caoſa delegata cognoſcere deberent? Ad hoc reſpondit Innocentius III. quamvis à ſententia legitimè appellanti indulgeatur à lege annus, & ex cauſa biennium, ad appellatiouem iuterpoſitam proſequeodam; quia tameu hic terminus, tum à Judice, à cuius ſeutentia appellatur, tum à parte appellante reſtringi, non autem protogari poteſt, idcirco diſtinguendum eſt: ſi enim certus terminus ab appellante, vel à Iudice appellationi proſequendæ præfixus ſit, eoque tacito, is, contra quem appellatum eſt (idemque eſt de appellante. *Gl. hic V. Appellatur*; & couſtat *ex cit.* c. *Sæpe; h. t.*) litteras commiſſionis impetravit, eæ tanquam tacita veritate ſubreptitiè impetratæ, nullam habent firmitatem. Si verò terminus aliquis à Iudice, vel appellante uon ſit præfixus; tum is, contra quem appellatum, intra terminum à lege couſtitutum, poteſt litteras commiſſionis impetrare, vi quarum ſuper cauſa appellationis procedatur, dummodo non nimis citò præveniat; ut adverſarium io commiſſione iiopetranda ſupplantare videatur: & ita quidem impetrare poteſt huiusmodi litteras; ut appellans, ſi appellationem proſequi velit, coram Iudice impetrato agere debeat, niſi eum legitimè recuſare poſſit. Quòd ſi appellans agere nolit, oihilominus appellatus cauſam proſequi poterit, præſertim, ſi ex dilatione periculum ipſi immineat, vel gravameo generetur. Sed, & ſuperior Iudex, *ad quem* appellatum, ſi advertat periculum ex dilatione imminere, dum neuter litigautium appellationem proſequitur, ipſe poteſt, ac debet providere; ut periculum evitetur. Ut ſi v. g. à ſententia lata ſuper alicuius electi confir-

matione

» matione fuerit provocatum, & utraque pars li-
» tem, ſeu proſecutionem appellationis differre velit
» uſque ad annum; tum Judex, ad quem appellatum,
» poteſt, ac debet moderari terminum juris, & bre-
» viorem partibus præfigere, intra quem appellatio-
» nem proſequi teneantur, ne grex Chriſti diu Pa-
» ſtoris curâ deſtituatur. Ex his igitur, ait Papa In-
» nocentius, colligi poſſe, quid reſpondendum ſit ad
» interrogata; nimirum per litteras poſteriores non
» derogari prioribus legitimè impetratis, ſed per eas
» ad confirmandam, vel infirmandam ſententiam
» priùs latam rationabiliter procedi poſſe.

CLX. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Non ſolùm appellans, ſed etiam appellatus poteſt impetrare Judicem delegatum ſuper cauſa appellationis proſequendæ; ita tamen, ut appellans debeat impetrare Judicem ſuper infirmatione ſententiæ, appellatus verò ſuper confirmatione eiuſdem, factâ tamen mentione de appellatione alterius partis. *Gl. fin. hic, & Alex. n. 6.*

Notandum ſecundò. *Si* terminus ſit ſtatutus à Judice *à quo*, vel ab appellante, ad proſequendam appellationem; tum ante terminum finitum, neutra pars poteſt prævenire talem terminum, impetrando litteras, ut cauſa appellationis committatur, niſi fiat mentio de ipſo termino: nam tunc valet impetratio; ut colligitur ex hoc c. ibi: *eo tacito*, à contrario ſenſu, & docet *Alexand. ibid. num.* 8. Debet autem fieri mentio de termino, quando impetratio commiſſionis fit, ante elapſum terminum ab homine præfixum: ſecus, ſi fiat poſtea; quia tunc valet impetratio, etiam non factâ mentione termini. *Alex. hic n.* 9. Sin autem nullus terminus ſit præfixus ab homine ad proſequendam appellationem; tunc diſtinguendum eſt inter appellantem, & appellatum: nam appellans poteſt toto anni tempore, quandocunque vult, proſequi appellationem, & impetrare litteras ſuper cauſa appellationis cognoſcenda; quia terminus à jure ſtatutus eſt conceſſus in favorem ipſius. *Gl. hic V. Pars appellata; & Alex. n. 9 &* 18. At verò appellatus non debet nimis prævenire appellantem in impetrando Judice delegato ſuper cauſa appellationis; ſed cogitur exſpectare tempus congruum, ſecundùm prudentis viri, ſeu Judicis arbitrium, in quo appellans paratus eſſe poſſit ad cauſam proſequendam. *Alex. cit. loc.* Neque etiam cogere poteſt is, contra quem appellatum eſt, appellantem ad proſequendam appellationem, vel ipſemet eam proſequi, niſi prope finem termini legalis, hoc eſt, poſt undecimum anni menſem, in ultimo menſe: vel, ſi appellans impeditus fuit in primo anno, exſpectare debet appellatus, uſque ad ultimum menſem biennij, antequam poſſit procedere in appellatione, juxta *Auth. Si qui*; § *Appellatore*; *C. de temp. appell.* quæ eſt canonizata in *c. Ei, qui*; 41. *cauſ.* 6. *q.* 2. niſi ipſe appellans eſſet præſens, & paratus proſequi appellationem: tunc enim poteſt appellatus in cauſa appellationis procedere, etiam ante finem, ſeu ultimum menſem termini legalis, & petere, ut ſententia pro ſe lata confirmetur. *Alex. hic n.* 19. 20. *&* 22. Quòd ſi verò appellans legitimè citatus non compareat prope finem termini legalis; adeóque agere, vel appellationem proſequi noluerit, poteſt appellatus nihilominus, etiam ipſo abſente, cauſam appellationis proſequi, & petere, ut ea ſecundùm commiſſionis litteras definiatur; ut ſignificatur *in cit. c. Oblatæ; junct. Gl. V. Proſequi; & in cit. Auth. Ei, qui.* Si denique nec appellans, nec appellatus, intra annum, vel ex cauſa intra biennium, proſequatur appellationem; tum neque Judex *ad quem* compellere partes poteſt, nec debet ad eam proſequendam, niſi periculum Reipublicæ timeatur, v. g. ne Eccleſia in ſpiritualibus, vel temporalibus ob moram detrimentum patiatur; tunc enim poſſet, aliàs non; uti ſumitur ex *cit. c. Oblatæ*; § *Superior quoque*; & ibi *Gl V. Periculum.*

Notandum tertiò. Per litteras commiſſionis poſteriores non derogatur prioribus legitimè impetratis, ſed per illas ad confirmandam, vel infirmandam priùs latam ſententiam procedi poteſt. *cit. c. Oblatæ; in fine*; dummodo in prioribus litteris de appellatione alterius partis facta ſit mentio; aliàs non valerent, quippe tacitâ veritate impetratæ. *Gl. fin. ibid.* Ex quo per contrarium ſenſum infertur, quòd, ſi priores litteræ non valent; tum tenent poſteriores, licèt non faciant mentionem, de prioribus litteris; quia de litteris ſubreptitiis, & invalidis non eſt neceſſariò tacienda mentio. Unde, ſi appellatus nimiùm præveniſſet, impetrando priores litteras commiſſionis, valerent poſteriores litteræ impetratæ per appellantem, licèt in iis nulla fieret mentio de prioribus, quippe, quæ non fuerunt legitimè impetratæ. *Alex. in cit. c. Oblatæ; num.* 16.

CLXI. Aſſertio 3. Si appellans, qui terminum appellationi ſuæ proſequendæ præfixit, eáque à Judice fuit recepta, vel ab adverſario approbata, miſit ad Curiam Romanam, vel ad Tribunal Judicis *ad quem* procuratorem ad impetrandam tantùm delegationem cauſæ, & contradicendum impetrationi partis alterius; tunc reputatur ipſe principalis appellans contumax, adverſâ parte cauſam appellationis perſonaliter proſequente; quia non miſit ſufficientem procuratorem, cum pleno mandato ad totam cauſam appellationis proſequendam; ideóque condemnari debet ad ſolvendas expenſas à tempore appellationis ab adverſario factas; prout ſtatuitur in *c. Nicolao*; 64. *h. t.*
Nam, cùm lis eſſet orta inter Abbatem, & Conven- »
tum S. Mariæ, & Nicolaum militem, Monachi ap- »
pellârunt ad Sedem Apoſtolicam, & miſerunt unum »
ex Monachis procuratorem, cum mandato procu- »
ratorio, ad impetrandum duntaxat delegationem »
cauſæ, & contradicendum impetrationi partis alte- »
rius; ad quam cauſam cognoſcendam Papa Cardi- »
nalem Auditorem dedit, coram quo, partibus præ- »
ſentibus, procurator Monaſterij mandatum ſuum »
expoſuit: miles verò petivit, ut contra Monachos »
tanquam contumaces procederetur, & ad expenſas »
condemnarentur. Quare Papa Honorius III. qui- »
buſdam à ſe delegatis mandavit, ſi ipſis conſtiterit, »
Abbatem, & Conventum appellationi ſuæ termi- »
num præfixiſſe, ut ipſos ad expenſas à tempore ap- »
pellationis factas ſolvendas condemnent, eò quòd »
dictos Abbas, & Conventus, milite, contra quem »
appellatum eſt, perſonaliter cauſam appellationis »
proſequente, procuratorem non ſufficientem ad »
eandem proſequendam miſerint: Cuius ratio eſt; »
quia pars cenſentur non comparere, vel comparere »
per procuratorem non ſufficientem. *Arg. l. Quoties*; »
6. *ff. qui ſatisd. cog.*

CLXII. Hinc colligitur primò. Quando cau-

ſa per appellationem eſt devoluta ad Curiam Romanam; tunc non ſufficere, quòd appellans, vel appellatus, ſi perſonaliter non veniat, mittat procuratorem ad impetrandum Judicem delegatum in partibus, & ad contradicendum impetrationi alterius partis; ſed debet mitti procurator, cum ſufficiente mandato ad proſequendam appellationem in Curia Romana; alioquin dominus repotabitur contumax, & condemnabitur in expenſas; ut patet ex hoc c. *Abb. hic n. 2. & Alex. n. 8.* Dicitur autem cauſa devoluta ad Curiam Romanam, ita, ut in illa tractari poſſit, non per ſolam præfixionem termini ad appellationem proſequendam, ſed requiritur etiam, ut appellatio ſit recepta à Judice, vel à parte approbata, ut in caſu huius c. Nam ex eo, quòd miles appellatus voluit cauſam appellationis perſonaliter proſequi in Curia, præſumendum eſt, ipſum recepiſſe, ſeu approbâſſe appellationem Abbatis, vel Conventûs. *Abb. hic n. 5.* ubi addit, quòd, ſicut per præfixionem termini juris non devolvitur cauſa appellationis ad Curiam, ita nec per præfixionem termini hominis, qui ſuccedit in locum termini juris: ſubrogatũ autem ſequitur naturã eius, in cuius locũ ſubrogatur.

Colligitur ſecundò. Si appellans non proſequatur appellationem; tum poteſt appellatus eam proſequi, & petere à Judice *ad quem*, ut eum condemnet in expenſas à tempore appellationis interpoſitæ factas. *Abb. hic n. 4. & Alex. n. 14.*

» CLXIII. Ceterùm, ſi appellatio non ſit à Ju-
» dice recepta, nec ab adverſario approbata; tunc ap-
» pellans licitè poteſt ad Curiam Judicis *ad quem* mit-
» tere procuratorem, ad impetrandum litteras com-
» miſſionis, & contradicendum impetrationi alterius
» partis tantùm, quamvis pars adverſa ſit parata per
» ſe, vel per idoneum procuratorem apud Papam (vel
» alium Judicem *ad quem*) judicium ſuſcipere, ſive etſi
» velit, ut cauſa appellationis ab ipſo Judice *ad quem*
» cognoſcatur; prout deciditur *in c. Interpoſita; 70.*

§. Eidem quoque; h. t. Ratio eſt; quia tunc non cenſetur appellatio ita devoluta ad Curiam Judicis *ad quem*, ut non poſſit, etiam invito appellato, cauſam proſequi coram illo: nam in hoc c. non dicitur, appellantem hoc non poſſe, ſed ſolùm permittitur illi facultas impetrandi litteras ad Judicem delegatum, ſi velit, & appellatio non ſit recepta à Judice, vel à parte adverſa, cui permiſſioni in favorem ſuum factæ poteſt renunciare, ſive illâ non uti velle; ut notat *Abb. in cit. §. Eidem quoque n. 4. h. t.* Et ſibi imputet appellatus, quòd non approbavit appellationem; ideóque non poſſit compellere appellantem ad eandem in Curia Judicis *ad quem. Gl. in cit. §. Eidem quoque; V. Recipere judicium.* Ubi etiam monet, ut, quando appellatio fuit à Judice *à quo*, vel ab adverſario recepta, appellans mittat ſufficientem procuratorem, cum pleno mandato ad proſequendam totam cauſam appellationis, ne alioquin condemnetur adverſæ parti cauſam proſequenti in expenſas, juxta *cit. c. Nicolao; h. t.* Item, ut præfigat terminum appellationi ſuæ, ne appellatio poſſit ſupplantari; ut notat *Gl. ibid. in Additione.* Atque hinc etiam per ſenſum contrarium colligitur, ſi vel Judex appellationem recepit, vel adverſarius eam approbavit, quòd cauſa appellationis ad Curiam Judicis *ad quem* devoluta cenſeatur, ita, ut ibi tractari debeat, ſi velit appellatus, juxta *cit. c. Nicolao. Abb. in cit. §. Eidem quoque; n. 3.* de quo ſuprà.

§. VI.

An, & ob quas cauſas, ſeu impedimenta admittatur quis etiam poſt annum, vel poſt biennium ad proſequendam appellationem?

CLXIV. Aſſertio 1. Quamvis annus, & ex juſta cauſa biennium proſequendæ, & finiendæ appel-
lationi jure ſit definitum: ſi tamen aliquis intra hoc »
tempus propter impotentiam (vel aliud legitimum »
impedimentum) appellationem interpoſitam pro- »
ſequi intermiſit, etiam poſt biennium elapſum ad »
eam proſequendam admitti debet, & juſtitia ipſi »
contra priorem Judicem adminiſtrari, ne præjudi- »
cium ei generetur; prout ſtatuitur in *c. Ex ratione;* »
8. *h. t.* & ibi *Gl. in caſu.* Ratio eſt; quia legitimè impedito agere non currit fatale, ſeu tempus proſequendæ appellationis, neque enim imputari debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum. *Reg. jur. 41. in Sexto.* & ideo appellans legitimè impeditus ipſo jure ſervatur illæſus, ita, ut etiam poſt biennium elapſum audiri debeat, & admitti ad proſequendam appellationem. *Gl. hîc V. Impotentiam.*

Porrò, quamvis aliqui ex hoc c. colligant, quòd tempus anni, vel biennij jure conceſſum ad proſequendam appellationem currat à die latæ ſententiæ, ex illis verbis, *à ſententia contra vos prolata*, id tamen inde non colligitur; quia illa verba referenda ſunt, non ad biennium, ſed ad appellationem interpoſitam, ita, ut hoc tempus currat, non à die latæ ſententiæ, ſed à die interpoſitæ appellationis. *Abb. hic n. 2.* & dictum etiam ſuprà.

CLXV. Aſſertio 2. In ſpecie verò ſex cauſæ, ſeu impedimenta communiter afferri ſolent, ob quæ appellans, etiam poſt elapſum annum, vel biennium, admitti debet ad proſequendam appellationem; prout videre eſt apud *Abbat. in cit. c. Ex ratione; n. 4. & ſeqq. h. t. & Alex. de Nevo ibid. n. 10. & ſeqq.* Primum impedimentum eſt ex parte appellantis: nam fatalia, ſeu tempora appellationis proſequendæ, & finiendæ non currunt propter impotentiam, ſi non poſſit quis eam proſequi intra tempus ſtatutum, *cit. c. Ex ratione; ibi: per impotentiam; h. t.* v. g. propter infirmitatem, vel paupertatem. *Gail. lib. 1. obſ. 142. n. 1. & 2.* nam regulariter impedito non currit tempus. *c. Quia; 5. de conceſ. præb.* & mora non debet eſſe alicui detrimento, ſi culpabilis non eſt. *l. Quod te; 5. ff. de reb. credit.* Quin imò etiam tempus interponendæ appellationis, videlicet decendium, non currit pauperi, ſi in ſcriptis, nempe ab interlocutoria, vel à definitiva ex intervallo ſit appellandum; ideóque aliquid pro inſtrumento appellationis expendendum: tum enim allegatâ & probatâ inopiâ coram Judice *à quo* (per teſtimonium viciniorum; quia hi cenſentur ſcire facta in vicinia. *c. Quoſdam; 7. de præſumpt.* vel per teſtimoniũ Magiſtratûs eius loci, ubi quis domicilium habet: vel per juramentum ipſius pauperis; quia facta non præſumuntur, niſi probentur; paupertas autem in facto conſiſtit) etiam poſt decendium, ipſo jure, & non petitâ reſtitutione in integrum, eſt admittenda eius appellatio; quia impoſſibilium nulla eſt obligatio.

l. 185.

l. 185. *ff. de R. I.* &, ſi difficultas excuſet à mora, multò magis impotantia: ſecus verò, ſi vivâ voce, ſemper à definitiva incontinenti appellandum ſit; tunc enim decendinm illud currit etiam panperi; cùm enim nihil tunc expendendum ſit, non excuſat paupertas à deſertione appellationis. *Gail. c. l. num.* 3. *& ſeqq.* Portò, ſi appellans per propriam impotentiam, v. g. propter infirmitatem, vel inopiam, in primo anno impeditus fuit, ipſo jure datur ipſi ſecundus annus, &, ſi in ſecundo anno etiam impeditus fuerit, eo quoque elapſo, datur ei tertius ad proſequendam appellationem ipſo jure. *Gl. in cit. c. Ex ratione*; *V. Impotentiam*; *& in c. Cùm ſit*; 5. *V. Indulgetur*; vel per reſtitutionem in integrum ipſi ſubveniendum eſt, ut ſervetur illæſus. *Alex. c. l. num.* 49. *&* 116.

Secundum impedimentum provenire poteſt ex facto appellati, ut, ſi is impediat per ſe, vel per alium appellantem à proſecutione appellationis, petendo fruſtratorias dilationes, vel per ſuas cavillationes, prorogando judicium, ne appellatio debito tempore finiatur, vel, ſi impediat appellantem, extra judicium, quò minùs appellationem proſequi poſſit: nam tunc, ſi tale impedimentum contingat in primo anno, currit quidem primum fatale, ſed ipſo jure conceditur ſecundus annus, in quo, ſi impedimentum interveniat, tempus proſequendi appellationem ei non currit ipſo jure; ut decidit Rota Romana *deciſ.* 15. alias 102. *in novis tit. de appellat.* vel ſaltem petitâ reſtitutione in integrum, appellans ſervatur illæſus; quia tempus fatalium hoc caſu labitur facto, & culpâ adverſarij, nec cenſeri debet appellatio deſerta contra impeditum, ſed contra exiſtentem in mora culpabili. *Abb. in cit. c. Ex ratione*; *n.* 8. *Alex. ibid. n.* 27. *&* 67.

CLXVI. Tertium impedimentum intervenire poteſt ex facto utriuſque, tam appellantis, quàm appellati, ut, ſi uterque, pendente appellatione, compromiſerunt in arbitros, vel expreſſo conſenſu convenerunt, ut differatur, ſeu ſuſpendatur appellationis proſecutio: tunc enim tempus ab homine, vel à jure ad eandem proſequendam præfixum non currit appellanti, nec appellato, niſi ob periculum imminens ex dilatione, ac morâ Iudex præcipiat, ut in cauſa appellationis procedatur; prout ſtatuitur in *Clement. Quàm diu*; 4. *h. t.* eáque deſumpta eſt ex *Auth. Si tamen*; *C. de temp. appell.* cui tamen tria addit hæc Clementina. Primò, quòd illa Authentica ſolùm loquitur de compromiſſo, Clementina verò etiam de alio conſenſu partium; ut, ſi peſtis cœpit graſſari in loco appellationis, & tam appellans, quàm appellatus convenerunt eam differre ad certum tempus. *Gl. magna hîc*, *& V. Vel aliàs.* Secundò, Conſtitutio civilis loquitur ſolùm de termino juris: Canonica etiam de tempore præfixo ab homine. *Gl. hîc V. Ab homine.* Tertiò, in Clementina additur exceptio: niſi Iudex videns, periculum imminere, ex officio præcipiat partibus, ut procedant in cauſa appellationis, non obſtante compromiſſo, vel alio conſenſu partium, videlicet, ſi cauſa appellationis, ob imminens periculum Reipublicæ, vel Eccleſiæ, vel ſalutis animarum, deſideret celerem expeditionem; ut in cauſa electionis ad Prælaturam, & in cauſa matrimonij; tunc enim Iudex ex officio debet ſupplere, & compellere partes ad litigandum. *c.* 1. *de colluſ. deteg. & Auth. Qui ſemel*; *C. quom. & quando Iudex &c.* adeóque etiam ad proſequendam cauſam appellationis. *Gl. magna hîc*, *& V. Imminere*; ubi in *addit. Gloſſæ* dicitur, idem eſſe, ſi ex dilatione præjudicium fiat alicui tertio, etiam privato: & tunc terminus proſequendæ appellationis incipit currere à tempore præcepti Iudicis. *Gl. fin. hîc.* Ratio deciſionis eſt; quia tempus proſequendæ appellationis principaliter datum eſt in favorem ipſorum litigantium. *l. fin. §. Illud*; *C. de temp. appell.* ne diu laboribus, & expenſis vexentur, cui favori renunciare poſſunt. Requiritur autem, ut expreſſo conſenſu partium proſecutio appellationis differatur, nec ſufficit tacitus; ut ſi appellans, & appellatus ſimul ad domicilium redeant, vel longam peregrinationem inſtituant; & ſibi id appellans imputare debet, quòd in talem peregrinationem conſenſerit; præſertim, cùm per procuratorem illam proſequi potuiſſet. *Gl. hic V. Expreſſo*; *& Abb. n.* 4.

Portò deſarto compromiſſo, vel tempore, de quo inter partes convenit, finito, appellanti, & appellato ſolùm dabitur tantum temporis, quantum tempore compromiſſi, vel conventionis factæ adhuc reſtabat ad proſequendam, & finiendam appellationem; quia tempus illud tantùm erat ſuſpenſum, & quieſcebat; ideóque poſtea iterum currit. *Gl. hîc V. Currere.*

CLXVII. Sed jam hîc quæritur, an tempus proſequendæ, & finiendæ appellationis, non ſolùm per compromiſſum, ſed etiam per expreſſum conſenſum utriuſque partis, appellantis, & appellati, prorogari, & extendi poſſit, & non tantùm ſuſpendi. Negant id *Abb. in cit. c. Ex ratione*; *n.* 8. *h. t.* & alij communiter; tum quia tempus primæ inſtantiæ, ſive cauſæ principalis, videlicet triennij, conſenſu partium prorogari non poteſt, ne quidam mediante juramento, neque per vim compromiſſi, aut adjectionem pœnæ, licèt abbreviari poſſit, favore boni publici, ut lites citiùs finiantur. *Gl. communiter recepta in l. Properandum*; 13. *V. Triennij*; *C. de judic. Gail. lib.* 1. *obſ.* 41. *n.* 5. ergo nec prorogari poteſt, conſenſu partium, tempus ſecundæ inſtantiæ, ſive cauſæ appellationis, licèt abbreviari poſſit: tum quia in *c. Oblatæ*; 57. *h. t.* expreſſè habetur, quòd terminus proſequendæ appellationis præveniri poſſit, ſeu abbreviari, ſed non prorogari: tum denique, quia obſtare videtur textus in *l. Nemo*; 3. *C. de temp. appell.* ubi dicitur, quòd appellatio introduci debeat, intra tempus ſtatutum.

Verùm contrariam ſententiam affirmativam, quòd tempus exercendæ, & proſequendæ appellationis per expreſſum conſenſum partium prorogari, & augeri poſſit, ita, ut v. g. inſtantia appellationis duret quadriennio, vel longiore tempore, docet *Felin. in c. Ex ratione*; 8. *n.* 2. *h. t. Alex. ibid. n.* 54. *Maran. p.* 6. *de ord. judic. actu* 2. *de appell. n.* 225. *Gail. c. l. n.* 6. Idque probatur primò, ex *l. fin. §. ult. C. de temp. appell.* ubi dicitur, quòd partes poſſunt paciſci, ut nullum fatale obſervetur; ergo etiam poſſunt, communi conſenſu, fatalia appellationis, non ſolùm reſtringere (ut explicat *Abb.* illum textum) ſed etiam prorogare, & prolongare, & appellationem proſequi ultra terminum à jure definitum, ſiquidem per pactum tollere poſſunt fatalia, nec ea ſervare tenentur. Secundò, in *cit. Clement. Quàm diu*; dicitur, quòd non currat tempus appellanti (nec appellato. *Gl. ibid. V. Appellanti*) quando per conſenſum expreſſum partium proſecutio appellationis differtur; ergo poſſunt partes paciſcendo efficere, ut fatalia non currant: & licèt oppo-

ſitæ ſententiæ DD. dicunt, illum textum loqui de ſuſpenſione, & non de prorogatione; tamen in effectu nulla eſt differentia inter ſuſpendere, & prorogare; cùm ſuſpendendo fatalia lites æquè fiant immortales, atque prorogando. *Marant. c. l. num.* 225. *&* 229. Tertiò. Tametſi terminus, intra quem cauſa delegata expediri debet, à delegante præfixus ſit; tamen partes, communi conſenſu, eum ulteriùs prorogare, ſeu extendere poſſunt. c. *De cauſis*; 4. *de offic. deleg. & l.* 2. §. *Si & Iudex*; *ff. de judic.* quia terminus cauſæ citiùs expediendæ in favorem partium conſtitutus videtur, cui renunciare poſſunt. *Arg. c. Ad Apoſtolicam*; 16. *de Regular.* ergo etiam terminus præfixus cauſæ appellationis proſequendæ, & finiendæ, communi partium conſenſu, prorogari poteſt.

CLXVIII. Ad fundamenta contrariæ ſententiæ reſpondetur inprimis, etſi prima inſtantia cauſæ principalis, nec expreſsè, nec tacitè, prorogari poſſit; imò nec per compromiſſum ſuſpendi: inſtantia tamen ſecunda appellationis per compromiſſum ſuſpenditur. *cit. Clem. Quàm diu*; ergo ab illa ad hanc non rectè arguitur: & ratio diverſitatis eſt; quia de maiore præjudicio partium agitur in cauſa appellationis, quàm in cauſa principali: nam peremptâ inſtantiâ cauſæ principalis, curſu triennij pereunt ſolùm acta judicij, ſed non perimitur jus partis: jus enim denuo agendi manet integrum: at verò peremptâ ſecundâ inſtantiâ, ſeu finitâ causâ appellationis, perit tota cauſa, & ſententia Iudicis *à quo* tranſit in rem judicatam. *Clem. pen. h. t.* ideóque meritò permiſſum eſt, ut curſus fatalium appellationis, conſenſu partium, poſſit ſuſpendi, & prorogari propter irreparabile præjudicium. *Marant. c. l. num*, 226. *& ſeq*, *Gail. cit. obſ.* 141. *num.* 6.

Ad c. *Oblatæ*; 57. *h. t.* dicitur, illum textum debere intelligi, quòd ſolus appellans, vel etiam Iudex, ſine conſenſu utriuſque partis litigantium, non poſſit prorogare terminum proſequendæ appellationis, etſi poſſit abbreviare, imò & prorogare ex juſta cauſa; ut addit *Gl. ibid. V. Prorogari*; allegans *cit. c. Ex ratione*; *h. t.* ideóque intelligere illud oportet ſecundùm textum, quem allegat: at verò partes litigantes, communi conſenſu, & abbreviare, & prorogare poſſunt terminum appellationi proſequendæ ſtatutum, juxta *cit. Clem. Quàm diu. Mar. c. l. num.* 227. Ad *cit. l. Nemo reſpondetur*; illam non loqui de prorogatione, ſed de reparatione, quæ fit finito tempore appellationis; ut colligitur ex eadem lege, in qua fit mentio de reparatione: tranſactis enim fatalibus, nemo poteſt impetrare reparatione temporis, poſtquam appellatio jam eſt omnino deſerta: hîc autem loquimur de prorogatione, quæ fit durante adhuc tempore appellationi proſequendæ conſtituto. *Marant, c. l. n.* 228. monet tamen *Alex. cit. c. Ex ratione*; *num.* 55. *h. t.* tutius eſſe, in praxi ſequi communem opinionem, quòd partes communi conſenſu ſolùm ſuſpendere poſſint terminum appellationi proſequendæ præfixum, v. g. ut ad ſex menſes tempus appellationis non currat.

CLXIX. Quartum impedimentum proſequendæ appellationis intervenire poteſt ex parte Iudicis, ſi Iudex, ad quem appellatum, noluerit, vel non potuerit cauſam audire, & cognoſcere: tali enim caſu ipſo jure illæſus ſervari debet appellans, ut etiam poſt elapſum biennium audiatur, nec currat tempus, nec indigeat reſtitutione in integrum; ut tradit *Gl. in cit. c. Ex ratione*; *V. Impotentiam*; *h. t. Arg. c. Ex inſinuatione*; 50, ibi: *Lis abſque damno moræ intacta permaneat. h. t.* ubi *Gl. magna in notatis*, ait, quòd impedimentum Iudicis non nocet cauſæ, nec partibus præjudicat. Communiter tamen diſtinguunt DD. vel enim impedimentum provenit à Iudice, ſeu Principe, qui Superiorem non recognoſcit: & tunc appellans ipſo jure ſervatur illæſus, ita, ut ei tempus appellationis non currat, etiamſi per mille annos impediretur ex facto Principis. *cit. c. Ex inſinuatione*; ibi: *Lis, quæ in Conſiſtorio Principis ſperatur inferri &c. Auth. Sed & lis*; *C. de temp. appell. c. Anteriorum*; 28. §. *Ad hæc ſancimus*; *cauſ.* 2. *q.* 6. idque propter multitudinem cauſarum in Curia Principis. *Gail c. l. n.* 7. Vel impedimentum provenit à Iudice inferiore: tunc ipſo jure per Iudicem impedito in primo anno conceditur ſecundus annus. *l. ult.* §. *Illud*; *C. de temp. appell.* Si verò impedimentum occurrat in ſecundo anno, ſaltem reſtituendus erit, etſi tempus currat impedito, nec datur ipſi annus tertius; ut docet *Abb. in cit. c. Ex ratione*; *num.* 6. quamvis alij DD. apud *Alex. ibid. num.* 75. *& duobus ſeqq.* dicant, quòd indiſtinctè, ſive impedimentum occurrat in primo, ſive in ſecundo anno, tempus non currat, ipſo jure, per *text. in Authent. Si appellatione*; *C. de temp. appell.* ubi dicitur, quòd, ſi Iudex negotium appellationis in definitis diebus ſuſcipere differat, nullum præjudicium partibus, vel uni earum penitus fiat &c. Porrò hoc caſu, ſi impedimentum proveniat ex facto Iudicis, debet appellans, vel eius procurator proteſtari; & quidem ſæpius, quòd per ſe non ſtet, quò minùs cauſa appellationis intra tempus præfixum expediatur; ac proinde, quòd ipſi fatalia currere non debeant. Si verò impedimentum aliunde proveniat, quàm ex facto Iudicis, non requiritur neceſſariò talis proteſtatio, ſed ſufficit, quòd impedimentum probetur; quamvis tutius ſit ſemper proteſtari de impedimento. *Alex. c. l. num.* 41. *&* 43. *Maran. c. l. num.* 219. *& Gail. c. l. num.* 9.

CLXX, Quintum impedimentum eſt: ſi appellans impediatur à proſequenda, & finienda appellatione, intra tempus debitum, facto tertij, vel propter negligentiam procuratoris, qui non fuit proſecutus appellationem: tunc currit tempus appellationis, neque datur reſtitutio in integrum adverſùs lapſum fatalium: attamen appellans habet actionem ad intereſſe contra impedientem; &, ſi ille non eſt ſolvendo, poteſt petere reſtitutionem in integrum; quia impedimentum tertij non debet præjudicare appellato, qui non fuit in culpa; ideóque agitur contra tertium ad intereſſe, & ſententia lata manet rata, & valida. *Gl. in cit. c. Ex ratione*; *V. Impotentiam*; *Abb. ibid. num.* 8, *& Alex. num.* 69. *&* 70. ubi etiam rationem diverſitatis aſſignant inter impedimentum præſtitum ab Adverſario, ſcilicet appellato, & impedimentum præſtitum à tertio; quia hoc non debet præjudicare appellato, qui in culpa non fuit, ut dictum: quæ ratio ceſſat, quando appellatus præſtitit impedimentum; ideóque tunc, vel appellans ipſo jure ſervatur illæſus, vel ſaltem reſtituitur, juxta ſuprà dicta.

Similiter, etſi dolus, vel negligentia procuratoris in non appellando, vel non proſequendo appellatio-

nem,

nem, non excuſet Dominum; quia ſibi imputare debet, quòd negligentem procuratorem elegerit. *l. Cùm mandato; 23. in fine. ff. de minor.* ac proinde neque datur ei reſtitutio in integrum adversùs lapſum fatalium: habet tamen dominus actionem mandati contra procuratorem negligentem ad damnum, & intereſſe præſtandum. *l. à procuratore; 13. C. Mandati;* &, ſi non eſt ſolvendo, dominus reſtitui debet in integrum in ordine ad appellandum. *Alex. c. l. num. 73. Gail. lib. 1. obſ. 143. num. 6.*

Sextum denique impedimentum eſt proveniens ex caſu fortuito, ut, ſi viæ hoſtibus infeſtæ ſint, quò minùs ad Iudicem appellationis accedere quis poſſit, vel, ſi procurator appellantis in via captus ſit, & tunc, ſi impedimentum contingat in primo fatali, ſeu anno, ipſo jure datur ſecundus annus. *l. fin. §. Illud. C. de temp. appell. Alex. c. l. num.* 80. ſi in ſecundo anno, ſubveniendum eſt appellanti, ſaltem per reſtitutionem in integrum; quia id generale eſt, quòd ſi per me non ſtat, mihi imputari non debet. *Gl. fin. in cit. c. Ex ratione; h. t.*

CLXXI. Prædictis addendum primò. Onus probandi impedimentum proſequendæ appellationis incumbit appellanti, juxta *l. fin. §. Illud etiam; C. de temp. appell.* & colligitur ex *cit. c. Exratione;* ibi: *Conſtiterit; h. t.* Ratio eſt; quia impedimentum eſt quid facti: facta autem non præſumuntur, niſi probentur: ergo nec impedimentum præſumitur, niſi probetur ab eo, qui allegat illud. Non autem ſufficit, impedimentum probari per proprium juramentum appellantis, ſed plenè probari debet per teſtes, *cit. l. fin. §. Illud*, ubi requiritur evidentiſſima probatio ad hoc, ut detur ſecundus annus appellanti: & *in c. Cùm ſit; 5. h. t.* requiritur, ut non niſi ex neceſſaria, & evidenti cauſa detur appellanti biennium; quia, licèt probatio per juramentum ſufficiat in cauſis modici præjudicij, non tamen, quando agitur de gravi præiudicio, ut in propoſito de amittendo jure jam quæſito appellato per deſertionem appellationis. *Abb. in cit. c. Ex ratione; num. 11. h. t. & ibid. Alex. num.* 28. *& ſeqq.* ubi tamen *num.* 34. addit, quòd appellans poteſt probare impedimentum per juramentum, intervenientibus alijs conjecturis, ex quibus reſultet violenta, vel quaſi violenta præſumptio: ea enim cenſetur liquida probatio. Porrò non ſufficit ſolùm probare juramentum, ſed inſuper requiritur, ut appellans probet, quòd diligentiam adhibuerit ad impedimentum amovendum, & appellationem proſequendam; ut docet *Gail. cit. obſ.* 143. *n. 2. & 3.* quia tunc demum dicitur ex juſta, & neceſſaria cauſa quis impeditus, quando poſt adhibitam diligentiam remanet impedimentum; alioquin, qui facilè poteſt tollere impedimentum, & non tollit, non dicitur impeditus, ſed potiùs illud volens pati: qui enim poteſt facere, ut poſſit conditioni parére, jam poſſe videtur. *l. 174. ff. de R. I.*

CLXXII. Addendum ſecundò. Si appellans toto primo anno fuit impeditus proſequi appellationem, vel debitam diligentiam ad removendum impedimentum adhibuit; etſi hoc modico tempore duraverit; tunc datur illi ſecundus annus integer. c. *Cùm ſit; 5. h. t. & Auth. Ei, qui; C. de temp. appell.* ubi abſolutè dicitur, quòd appellans ex neceſſaria, & evidenti, vel juſta cauſa habeat biennium. *Alex. in cit. c. Ex ratione; num. 95. & ſeq. h. t.* ſi verò appellans, non toto anno primo, ſed aliquo tantùm tempore, ſeu parte anni impeditus fuit; tunc de rigore juris datur illi ſecundus annus, non quidem integer, ſed ex eo tantum temporis, quantum in priore anno, propter juſtum impedimentum, ei fuit ablatum: attamen ſecundùm praxin, & uſum fori, præſertim Eccleſiaſtici, magis obtinuit, ut propter quodcunque impedimentum primi anni detur ſecundus integer, modò appellans adhibuerit aliquam diligentiam, & non fuerit negligens in removendo impedimento per totum primum annum; ut colligitur ex *Auth. Si appellatione; C. de temp. appell.* ubi dicitur, quod, ſi appellans veniat ad Iudicem appellationis noviſſimo induciarum die, ſive ultimo die fatalium, id ſufficiat. *Abb. in cit. c. Ex ratione; num. 12. & Alex. num. 97. & ſeqq.* Porrò, an, quando impedimentum occurrit in ſecundo fatali, ſeu anno, debeat appellanti ex juſta cauſa impedito concedi tertius annus, ipſo jure, vel ſaltem à Judice per reſtitutionem in integrum ex clauſula generali, juxta *l. 1. in fine ff. Ex quib. cauſ. maiores &c.* videri poteſt *Abb. in cit. c. Ex ratione; num. 9. & Alex. ibid. num. 116. & duobus ſeqq.*

CLXXIII. Addendum tertiò. Elapſo primo fatali, ſeu anno, poteſt Iudex *à quo* ſententiam à ſe latam exequi, ſi ipſi non conſtet de juſto impedimento appellantis, tanquam appellatione deſertâ, neque proteſtatio aliqua ab appellante facta ſit: idque probatur ex *Clement. Sicut; 3. h. t.* ubi dicitur, quòd poſt annum finitum, appellatio debeat cenſeri deſerta, ceſſante juſto impedimento: ergo non eſt neceſſe exſpectare lapſum biennij ad ſententiam executioni mandandam, quando non conſtat de aliquo impedimento: & in *l. fin. §. Illud etiam; C. de temp. appell.* habetur, anno primo elapſo, ſententiam latam contra appellantem in ſuo robore durare, & ad effectum perduci, ac ſi ab initio minimè fuiſſet provocatum. Item in *c. Cùm ſit; 5. h. t.* habetur, quòd appellanti datur annus, ad proſequendam appellationem, & ex juſta, & neceſſaria cauſa, ſcilicet impedimenti, biennium: ergo, ſi non conſtat de juſta, & neceſſaria cauſa, non datur biennium, ac proinde Iudex *à quo* poteſt ſententiam exequi, ſi de ullo impedimento non conſtet. Ratio eſt; quia lex, ſive jus non dat appellanti ſecundum annum ſimpliciter, ſed ſolùm ſub conditione: ſi juſta cauſa impedimenti intervenerit. *cit. Auth. Ei, qui;* ergo etiam poſt primum annum elapſum, appellatio fit deſerta, ſi non probetur juſta cauſa, ſeu impedimentum, ob quod dari debet ſecundus annus: neque rectè appellaretur primus annus primum fatale, in *l. 2. in princ. C. de temp. appell.* ſi non extingueret appellationem lapsûs primi anni, non dato, & probato impedimento, ſicut extinguit lapſus ſecundi anni. *Alex. in cit. c. Ex ratione; num. 131. Maran. de appell. num. 220. & duobus ſeqq.* Debet autem Iudex *à quo*, antequam ſententiam exequatur, citare appellantem, ſi non liquidè conſtat, appellationem eſſe deſertam; quia poterit fortè probare impedimentum; & tunc dabitur ei ſecundus annus, neque Iudex *à quo* exequi poterit ſententiam; &, ſi eam executus ſit, revocabitur ſententia, & executio. *Abb. in cit. c. Ex ratione; n. 13 & duob. ſeqq. Alex. ibid. n. 141. & ſeq. Maran. c. l. n. 223.* Poterit etiam appellans allegare impedimentum coram Iudice *ad quem*, & ab eo petere, ut inhibeat Iudici *à quo*, ne interim mandet executioni ſententiam. *Alex. c. l. num. 131. & 134.*

SECTIO VII.

DE OFFICIO UTRIUSQUE Judicis à quo, & ad quem appellatur.

§. I.

Quando, & quomodo procedere poſſit, ac debeat Iudex à quo, *ſive ſit ordinarius, ſive delegatus?*

CLXXIV. Aſſertio 1. Regulariter Iudex *à quo* tenetur deferre cuilibet appellationi, ſive eam admittere, & geſta, ſeu acta coram ſe intra XXX. dies, unâ cum relatione, ſeu Apoſtolis, tranſmittere ad Iudicem appellationis; prout ſtatuitur in *l. Iudicibus*; 24. *C. h. t.* alioquin, ſi non deferat appellationi interpoſitæ ex juſta cauſa; punitur de Jure Civili pœnâ 30. librarum auri, ſi ſit civilis cauſa, *l. Quoniam*; 21. *C. eod.* ſi verò criminalis; pœnâ arbitrariâ. *Marant. de ord. judic. p. 6. de appell. num.* 199. Iure verò Canonico ſpectato, Iudex non deferens appellationi mittitur ad Superiorem puniendus, arbitrio eiuſdem. c. *De priore*; 31. *h. t.* & olim Iure antiquo Iudex non admittens appellationem, deponendus erat, ſi cauſa fuit criminalis. *c. Decreto*; 11. §. *Si autem*; *junct. Gl. V. Submotus*; *cauſ.* 2. *q.* 6. ſi verò civilis, punitur pœnâ arbitrariâ. *Durand. in ſpecul. tit. de appell* §. *de offic. eius, à quo appell. num.* 1. *Maran. cit. loc. n.* 199. & 388. Excipi debet, quòd Iudex non tenetur deferre appellationi in omnibus ijs caſibus, in quibus de jure eſt prohibita, de quibus dictum ſuprà, & in quibus Iudex poteſt procedere, appellatione pendente. *c. Cùm appellationibus*; 5. *h. t. in* 6. *Maran. c. l. n.* 388. Porrò Iudex *à quo* debet deferre appellationi propter reverentiam Superioris Iudicis, etiamſi dubitetur, an cauſa appellandi ſit legitima, nécne; ut docet *Abb. in c. Vt debitus*; 59. *num.* 30. *h. t.* quia ſententia, priuſquam tranſijt in rem judicatam, non magis habet pro ſe præſumptionem juſtitiæ, quàm iniuſtitiæ, ſed pendet ab eventu, utrùm juſta, vel iniuſta pronuncietur.

CLXXV. Aſſertio 2. Iudex appellationi per fraudem, vel malitiam interpoſitæ non debet deferre, nec illam admittere, ſed in cauſa nihilominus procedere, eámque definire; ut conſtat ex *c. Suggeſtum*. 15.
» *h. t.* ubi habetur, quòd quandoque aliqui ab ad-
» verſarijs ſuis oppreſſi, appellant (extraiudicialiter,
» v. g. ne in electione Epiſcopi procedatur) & ap-
» pellatione factâ, iter arripiunt Romam ad appel-
» lationem proſequendam: adverſarij verò eorum,
» etſi ſciant, appellationem eſſe interpoſitam, non
» tamen ad Papam accedunt, nec nuncium, ſeu pro-
» curatorem mittunt; poſtquam autem intellexe-
» runt, illos, qui appellârunt, litteras à Papa impe-
» trâſſe ad Iudices delegatos, ipſi quoque appellant,
» & iter arripiunt, Romam versùs, ut ſic adverſa-
rios ſuos eludant. Ad hoc reſpondit Papa Ale- »
xander III. ut, ſi deprehenſum fuerit, poſteriùs ap- »
pellantes id per fraudem, vel ex malitia feciſſe, »
appellationi eorum deferendum non eſſe, ſed eâ »
non obſtante, in cauſa procedendum, eámque de- »
finiendam eſſe: tametſi verò aliàs reſponſum ſit (in »
c. Meminimus; 9. & *c. Ad hæc*; 30. *h. t.*) quòd Iudex »
delegatus, ſi ante citationem appelletur, ne in cauſa »
procedat, ſuperſedere debeat; id tamen, cùm ob »
gravamen oppreſſorum removendum conſtitutum »
fuerit, non debet ad opprimendam juſtitiam con- »
verti. Ratio deciſionis eſt; quia, quod lege conſtitutum eſt ad certum finem, non debet ad effectum contrarium deſervire: cùm ergo appellatio introducta ſit, ut per illam tollatur iniuſtum gravamen illatum appellanti, non debet fieri ad iniuſtè illum opprimendum per fraudem, ac malitiam; ideóque tali appellationi non eſt deferendum, ſed illâ non obſtante, Iudex debet procedere in cauſa ſibi commiſſa, eámque definire, ut habetur hîc. Similiter, quod proviſum eſt ad concordiam, non debet tendere ad noxam. *c. Licèt*; 6. *diſ.* 45. *Gl. fin. hîc*, & privilegium juris ad iniquum diſpendium trahi non debet. *c. Quòd nonnullis*; 25. & ibi *Gl. V. Iniquum*; *de privileg.* & non debent inde naſci iniuriæ, unde jura naſcuntur. c. *Nonnulli*; 28. *junct. Gl. V. Iuris obſervantia*; *de Reſcript.*

CLXXVI. Porrò hæc Conſtitutio procedit, quando quis per fraudem, vel malitiam appellavit, iter arripiendo ad Sedem Apoſtolicam, ut adverſam partem eluderet: ſecus eſt, ſi Iudici cauſa aliqua à »
Papa commiſſa ſit, adiectâ clauſulâ, *appellatione re-* »
motâ: tum enim, ſi pars adverſa, poſtquam citatio- »
ne præventa fuit, iter arripuit ad Sedem Apoſtoli- »
cam, Iudex delegatus nihilominus in cauſa proce- »
det, ſecundùm formam juris: ſi verò ante citatio- »
nem (vel etiam ante ſcientiam litterarum contra »
ipſum impetratarum) iter arripuit; tunc Iudex de- »
legatus non poteſt procedere in cauſa ſibi commiſ- »
ſa, prout ſtatuitur in *c. Meminimus*; 9. *h. t.* & ibi *Gl.* »
V. Ante citationem. Ratio prioris partis eſt; quia Reus per legitimam citationem cenſetur præventus, quò minùs appellare poſſit, ſive verbo, ſive facto, v. g. iter arripiendo ad Superiorem, ſi is cauſam commiſit, *appellatione remotâ*; & ſic Iudex delegatus poteſt adhuc procedere: idémque eſt, ſi, poſtquàm ſcivit, litteras contra ſe impetratas eſſe, ivit ad Curiam Romanam, ut habetur in ſumma huius c. Ratio poſterioris partis eſt; quia, ſi talis, ante citationem, bonâ fide, & ſine fraude, perſonaliter iter arripuit ad Sedem Apoſtolicam: tunc Iudex delegatus non poteſt procedere in cauſa; quia tales itinerantes, ſi non ſint, antequam iter arriperent ad Papam, per citationem præventi, ſunt ſub protectione Sedis Apoſtolicæ, ut interim contra eos in cauſa procedi non poſſit. c. 1. *de Cleric. peregrinant. Abb. hic num.* 1. & 3.

CLXXVII. Pro intellectu utriuſque huius c. Notandum primò. Quando jus aliquid ſtatuit, nullâ expreſsâ cauſâ; ſi tamen ex ipſo jure naturali, vel probabilibus coniecturis appareat, & colligi poſſit una adæquata ratio naturalis ipſius legis: tunc ſecundùm limites eiuſdem rationis, reſtringi, vel aliquando etiam ampliari debet ipſa lex, & ita ſervari; ut docet *Abb. in cit. c. Suggeſtum*; *h. t. n.* 2. & *ibid. Alex. num.* 3. quia principalis, ſeu adæquata cauſa, ſeu ratio

legis

legis ferendæ, ſive ſit verbis expreſſa, ſive tacitè, & prudenter ſubintellecta, eſt veluti ſpiritus, & anima legis, ſecundùm quam illa dirigi, & explicari debet. *Laym. lib.* 1. *Theol. mor. tract.* 4. *c.* 18. *n.* 4. Ut in propoſito in *c. Meminimus*; 9. *h. t.* ſtatutum fuit, ut Judex delegatus non procedat contra itinerantes ad Papam, ſi ante citationem, ſine fraude, iter arripuerunt: ſed in *c. Suggeſtum*; 15. *eod.* illa decretalis reſtringitur ad limites rationis, ob quam inducta fuit appellatio, & emanavit illa Conſtitutio, videlicet, ut per eam repa-retur gravamen parti illarum, non autem ad opprimendam juſtitiam alicuius. *Abb. ibid. n.* 2. *&* 3.

Notaodum ſecundò. Itinerans perſonaliter, ex juſta cauſa, ad Papam, vel alium Principem ſupremum, ceſſante fraude, eximitur à juriſdictione cujuſcunque Judicis, ita, ut interim contra ipſum in cauſa procedi non poſſit, idque non vi appellationis, ſed vi privilegij conceſſi itinerantibus perſonaliter ad Papam, ſive in ſuum, ſive alterius favorem; quia tales ſunt ſub protectione Sedis Apoſtolicæ. *Abb. in cit. c. Suggeſtum*; *n.* 1. *&* 3.

CLXXVIII. Aſſertio 3. Si ſuper interlocutoria ſententia, ſeu quæſtione incidente, v. g. exceptione aliqua appellatur, Judex *à quo* ſuperſedere debet, non tantùm cognitione quæſtionis incidentis, ſuper qua appellatum eſt, ſed etiam ipſius cauſæ principalis, ſi quæſtio incidens, vel exceptio ita connexa ſit cauſæ principali, ut hac non diſcuſsâ, illa definiri non poſſit; prout ſtatuitur in *c. Super eo*; 10. *h. t.* ut, ſi v. g. in petitorio judicio opponatur, Judicem non eſſe competentem, vel excommunicatum, vel opponatur impedimentum conſanguinitatis, & à tali exceptione appelletur. Ratio eſt; quia, ſi Judex *ad quem* cognoſceret ſuper articulo incidente, ſuper quo eſt appellatum, & Judex *à quo* ſuper cauſa principali, continentia cauſæ divideretur, & appellans in eadem cauſa traheretur ad diverſos Judices, quod nimis durum foret, & prohibitum in *l. Nulli*; 10. *C. de Judiciis.* ac proinde non debet eſſe unus Judex articuli incidentis, & alius cauſæ principalis. *Abb. hic n.* 8.

Ex quo infertur per contrarium ſenſum, quòd, ſi articulus, ſeu quæſtio incidens, ſuper qua eſt appellatum, non ſit connexa cauſæ principali, ſed ab illa ſeparata, ita, ut ſine cauſa principali definiri poſſit; tunc Judex *à quo*, ſi appellationi non deferat, poterit, eâ non obſtante, procedere in cauſa principali, eámque cognoſcere, ita, ut etiam juſtificatâ poſtea appellatione, proceſſus ipſius, ſive acta Judicij ſuper cauſa principali non ſint reſcindenda, nec Judex *ad quem* poſſit cognoſcere de cauſa principali; ut docet *Alex. in cit. c. Super eo*; *n.* 23. *&* 29. licèt contrarium teneat *Gl. ibid. V. Teneamur*; *& Abb.* n. 8. *&* 9. ubi dicunt, argumentum à contrario ſenſu hîc non habere locum, eò quòd contrarium ſit in jure definitum, quod tamen non probant. Talis autem articulus, ſive quæſtio incidens non connexa cauſæ principali, ſed ſeparata, ita, ut eâ etiam non diſcuſsâ, decîdi poſſit ipſa cauſa principalis, eſt v. g. utrùm pars litigans, propter contumaciam, in expenſas ſit condemnanda: item, ſi appelletur ab exceptione compenſationis, & aliæ ſimiles. *Abb. in cit. c. Super eo*; *n.* 3. *h. t.*

CLXXIX. Ceterùm, ſi pars litigans, antequam ſententia proferatur, in appellationem prorumpat, eò quòd litteræ delegationis ſunt ſubreptitiæ, quippe per falſi ſuggeſtionem impetratæ; non ideo ſententia definitiva differri debet; prout deciditur in *cit. c. Super eo*; 10. §. *Si autem*; *h. t.* Ratio eſt; vel quia ea exceptio falſitatis allegata ſolùm, ſed non fuit probata; ideóq; appellatio non valebat: vel quia exceptio dilatoria (cuiuſmodi eſt exceptio ob falſitatis ſuggeſtionem, vel taciturnitatem veritatis) ante litis conteſtationem opponenda eſt. *c. Inter*; 20. *de ſent. & re judic.* ſi ergo poſt illam opponatur, non eſt recipienda; ideóque Judex *à quo*, non obſtante tali appellatione, ſententiam ferre debet. *Gl. fin. in cit.* § *Si autem.* Aliud eſt de illa exceptione falſi, per quam opponitur, Reſcriptum, vel inſtrumentum eſſe ſuppoſititium, ſeu falſatum: ea enim poſt litis conteſtationem, imò etiam poſt ſententiam opponi poteſt; ut conſtat ex *c. Cùm venerabilis*; 6. *de exceptionibus.*

CLXXX. Aſſertio 4. Si unus ex litigantibus appellavit, Judex *à quo* poteſt illum compellere, ut vel intra terminum ipſi præfixum, appellationem interpoſitam proſequatur, vel coram ſe juri pareat. Quòd ſi alterutra pars litigantium Judicem, etſi ordinarium, ſuſpectum habuerit: tunc poteſt ab hoc compelli, ut Judicem, ſive Arbitrum ſibi eligat, qui propoſitam quæſtionem valeat dirimere, ſive, qui de cauſa ſuſpicionis, legitimáne ſit, an non, judicet; prout ſtatuitur in *c. Ad hæc*; 27. *h. t.* Ratio prioris partis eſt; quia, qui appellationem, intra debitum tempus, non proſequitur, cenſetur non appellâſſe, *l. fin.* §. *Illud etiam*; *C. de temp. appell.* ſi quis autem non appellet, vel non legitimè recedat à Judice, qui cauſam cognoſcere cœpit, debet illa coram eodem finiri. *l. Nulli*; 10. *C. de judic.* Ubi tamen Notandum primò. Judex *à quo* non eſt obligatus, ut præfigat appellanti terminum proſequendæ appellationis, ſed poteſt, ſi velit, eum relinquere ſub diſpoſitione Juris communis; ut colligitur ex *cit. c. Ad hæc*; ibi: *Jus tibi ſit*, quod verbum non importat neceſſitatem, ſeu obligationem, ſed ſolùm facultatem præfigendi terminum, ſi velit, ut notat *Abb. ibid.* n. 2. non enim, quidquid Judicis poteſtati permittitur, id ſubijcitur juris neceſſitati. l. *Non quidquid*; 40. *ff. de judiciis*; ſolùm igitur alternativè poteſt Judex compellere appellantem, ut vel appellationem proſequatur, vel ad ſuum Judicem redeat, & coram ipſo ſe ſiſtat. Verumtamen, ſi ſuſpicio eſſet, quòd pars litigans temere, & fruſtratoriè appellavit; tunc malè ageret Judex, ſi terminum appellationi proſequendæ non ſtatueret; quia malitijs hominum non eſt indulgendum. *c. Plerumque*; 23. *de Reſcript.* quorum aliqui quandoque appellant ſolùm, ut lites per annum, vel biennium protrahant. *Abb. hîc n.* 2.

Notandum ſecundò. Si Judex, ſive delegatus, ſive etiam Ordinarius, ut ſuſpectus recuſatus fuerit; tum vel partes poſſunt eligere arbitrum, qui de cauſa ſuſpicionis cognoſcat, eámque dirimat; vel poteſt ipſe Judex recuſatus compellere partes, ut Judicem eligant, cui ipſe vices ſuas, ſeu cauſam committat, juxta duplicem expoſitionem huius c. quam tradit *Abb. hîc* n. 3. *& Alex. n.* 6. idque, ne ſub prætextu frivolæ recuſationis, juriſdictio proprij Judicis eludatur. *Vivian. in Ration. hîc*, ſed de hoc plura infrà.

CLXXXI. Ceterùm illud ſpecialiter Jure Canonico ſtatutum eſt, ut, ſi Canonicus admonitus ab Epiſcopo ſuo ad reſidentiam, appellet ad Papam. Epiſcopus ipſi mandet, ut, vel reſideat in Eccleſia ſua,

vel

vel intra terminum ipſi ab Epiſcopo præfiniendum, ad Sedem Apoſtolicam accedat ad appellarionem proſequendam; prout deciditur in *c. Pervenit*; 28.
» *h. t.* Nam cùm G. Eccleſiæ Salabricenſis Canoni-
» cus ab Epiſcopo ſuo ad reſidentiam faciendam ad-
» monirus fuiſſet, ipſe in appellatinoem prorupit:
» hoc cognito, Alexander III. mandat eidem Epiſco-
» po, ut, cùm ſuſpicio ſit, fruſtraioriæ dilationis cau-
» sâ, Caunnicum honc appeilâſſe, eundem ſeriò mo-
» neat, ut vel reſideat io ſua Eccleſia, vel intra termi-
» num ipſi præfigendum, iter Romam verſùs arripiat.
» Interim verò, dum Canonicus ille abeſt, & appella-
» rionem proſequitur, perſona honeſta, quæ vices
» eius gerat, ſive idoneus Vicarius ei ſubſtituendus eſt
» in Eccleſia, cui ex beneficiorum ipſius reditibus
» congrua ſuſtentatin aſſignetur. Quòd ſi dictos G.
» alterutrum horum facere neglexerit (nimirum vel
» non reſederit, vel iter non arripuerit ad appellatio-
» nem proſequendam) tum Epiſcopus præbendâ ſuâ
» eum privet, eámq; alteri perſonæ idoneæ conferat.

CLXXXII. Notandum primò. Quia Canonicus de Jure communi tenetur perſonaliter deſervire in Eccleſia, in qua habet præbendam; ideo poteſt compelli ad reſidentiam in illa. *Gl. hic V. Reſidentiam*; *& Abb. n. 1. & 2.* quòd ſi ab Epiſcopo admonitus appellet ad Papam, terminus ei præfigendus eſt ab Epiſcopo, intra quem appellarionem proſeqoi debet, juxta *cit. c. Pervenit*; 28. *h. t. & Abb. hic n. 5.* quia ſuſpicio, vel præſumptio eſt, quòd talis appellatio fiat fruſtratoriè taotùm, litis protrahendæ causâ, cùm ſit cnotra Juris communis diſpoſitionem. Admittitur tamen huiuſmodi appellatio, licèt fruſtratoria præſumatur; quia Jus commune requirens, ut Clerici beneficiati reſideant, habet plures exceptiones, qoæ à perſonali reſidentia excuſant, unde poſſet accidere, ut appellans alleget juſtam cauſam non reſidendi, v.g. infirmitatem; vel quia abeſt cum licentia Prælati ſui. *Gl. hic V. Reſidentiam*; quod tamen bodie non procedit; quia appellatio extrajudicialis oon admittitur, niſi cauſa probabilis in appellatione exprimatur coram Judice *à quo*. *c. Vt debitus*; 59. *h. t. Gl. hîc V. Fruſtratoriæ*; *& Abb. n. 6.*

Notandom ſecundò. Pendente tali appellatione, conſtituendus eſt Vicarios Clericus, qui loco Canonici deſerviat Eccleſiæ; quia non debet Eccleſia interim carere ſuffragio Clerici, neque ſervitiom Eccleſiæ, propter appellatinnem ipſius, quippe, qoæ fruſtratoria præſumitur, diminoi, quamvis aliàs appellatione interpoſitâ, & receptâ, nibil interim innovari debeat. *Gl. hîc V. Aſſignet.* Quòd ſi talis Canonicus non proſequatur appellationem, intra tempus ipſi præfixum, nec ad reſidentiam redeat, privandus eſt Canonicatu, niſi juſtâ causâ fuerit impeditus; quia Eccleſiaſtica beneficia noo debent diu carere proprio Adminiſtratore, ne Eccleſiæ io ſpiritualibus, & temporalibus patiaotur detrimentum. *c. ult. §. Porrò, ut lite non conteſtatâ &c. Gl. fin. hîc.*

» CLXXXIII. Aſſertio 5. Præterea olim ſtatu-
» tum fuit Jore Canonico, ſi à Papa Judici delegato
» cauſa commiſſa ſit, ut in ea procedat, *appellatione*
» *remotâ*, & altera pars litigans, contra quam com-
» miſſio facta eſt, appellet, dicens, ſe nonciom miſiſſe
» ad Sedem Apoſtolicam ſuper eadem cauſa: hoc ca-
» ſu, Judex delegatus, ſi ei conſtiterit, appellantem,
antequam per citationem præventus fuit, vel co- »
gnovit, commiſſionem cauſæ à Sede Apoſtolica fa- »
ctam eſſe, nuncium ad Papam deſtinâſſe, in cauſa »
procedere oon poteſt, ſed appellatiooi per nuncij »
miſſionem factæ deferre debet. Si verò poſt factam »
citationem, nuncius fuit miſſus, Judex nihilominus
procedere poteſt, & mandatum exequi debet; pro- »
ut deciditur in *c. Ad hæc*; 30. *h. t.* & ibi *Gl. In caſu.*

Ratio deciſionis eſt; quia, ſicut is, qui perſonaliter profectos eſt ad Papam, antequam citatus fuit, & cognovit, litteras commiſſionis contra ſe impetratas eſſe, excuſatur, ut interim contra ipſum à Judice delegato procedi non poſſit; quia ſine doln, & bonâ fide iter ad Papam ſuſcepit. *c. Meminimus*; 9. *h. t.* ſic, qui miſit nuocium, ante citationem, & notitiam litterarnm, defenditur, ut interim reſpondere non teneatur coram Iodice delegato impetrato per partem adverſam. *Abb. hîc in fine, & Alex. ibid. n. 2.* ſecus eſt, ſi appellans miſit nuncium, poſtquam ſcivit, ſe citatum fuiſſe, & notitiam habuit litterarum commiſſionis ab adverſa parte impetratatom: tunc enim Judex delegatus nihilominus contra illum procedere debet; quia tunc cenſetur malitioſè agere, & dolo; cùm enim ſciret, ſe citatum, & litteras commiſſionis contra ſe emanâſſe, debebat comparere, & non mittere nuncium ad Papam; ideóque reputatur eſſe contumax. *Alex. hic n. 3.*

Veromtamen deciſio bnjus c. revocata eſt ab Innocentio III. in Concilio Generali Lateranenſi: nam hodie non valet, nec admittitur talis appellatio per miſſionem nuncij ad Sedem Apoſtolicam, niſi priùs litteræ delegationis ſuper eadem cauſa fuerint obtentæ, & Judici delegato præſentatæ; ut conſtat ex *c. Ut debitus*; 59. *h. t.* & notat *Gl. fin. in cit. c. Ad hæc*; *h. t.* & dictum ſuprà *n. 112. & ſeq. h. t.*

CLXXXIV. Aſſertio 6. Poſtquam Papa (vel alius Princeps ſupremos) cauſam aliqnam ad ſe revocavit; tum Judex inferior, à quo cauſa eſt avocata, non poteſt ampliùs procedere in illa cauſa, ſed quidquid circa illam decrevit, ipſo jure invalidum eſt, ac ſi ab eo legitimè appellatum fuiſſet; prout ſumitur ex *c. Ut noſtrum*; 56. *h. t.* cuius caſos reperitur, & refertur ſecundùm integram eius lectionem *infr. in c. Ut noſtrum*; *unic. Ut Eccleſiaſt. benef. ſine dimin. confer.* *junctâ Gl. ibid. in caſu*, coius *c.* pars tantùm hîc ponitur, eſt autem caſus talis: Cùm Caocellaria Eccle- »
ſiæ Mediolanenſis ultra annum vacâſſet; adeóque »
tanto tempore, ut ad Sedem Apoſtolicam eius col- »
latio devoluta eſſet, Innocentius III. mandavit »
Archiepiſcopo Mediolanenſi, ut Hannibali Sub- »
diacono Papæ eandem conferret. Sed Archiepiſco- »
pus diverſa reſcribens, alterâ vice reſpondit, ſe de- »
cem menſibus, priuſquam Bullam acciperet, Can- »
cellariam Henrico contuliſſe. Tom Pootifex juſ- »
ſit, ut Archiepiſcopus mitteret Romam idoneum »
procuratorem, qoi oſtenderet ipſum perſonæ ido- »
neæ, & modo Canonico, ac tempore competenti »
Cancellariam contuliſſe, & ut Henricus, cui colla- »
tio facta reſcrebatur, Romam quoque veniret ad »
proſequendum jus ſuom. Sed Archiepiſcopus, »
non obſtante hoc mandato, ſigillum Cancellariæ »
dicto Henrico tradidit, His intellectis Pontifex »
mandatom dedit quibuſdam Judicibus delega- »
tis, ut, ſi cognoverint, quòd ſigillum traditum ſit. »
poſtquam »

» poſtquam Papa totius cauſæ cognitionem ad ſe re- » vocavit, traditionem ſigilli irritam eſſe decernant, » prohibentes Henrico, ne illo unquam uti præſu- » mat, cùm plus ſit, Romanum Pontificem negotium, » ſeu cauſam ad ſe revocare, quàm ad ipſum ſuper ea » appellare. Ratio deciſionis ponitur in fine huius cap. quia plus aſt, cauſam ad ſe avocare, quàm ſit, ſuper eâdem appellare: ſed per legitimam appellationam ſuſpenditur juriſdictio inferioris Judicis *à quo*, ita, ut in ea cauſa ampliùs procedera non poſſit, nec aliquid innovare, ut infrà dicetur: ergo multò magis ſuſpenſa eſt juriſdictio Judicis inferioris, poſtquam S. Pontifex cauſam ad ſe advocavit, & manus ad negotium appoſuit. *Gloſ. hic V. Cùm plus.* Idémque eſt de quovis alio Superiore Papâ inferiore, dummodo poteſtatem habeat ad ſe avocandi talem cauſam. *Arg. l. Iudicium; 58. ff. de Iudiciis.* ubi dicitur, Judicium ſolvitur, vetante eo, qui iudicare iuſſerat, vel etiam eo, qui maius Imperium in eadem juriſdictione habet. *Abb. hic n. 1.* Vnde Epiſcopus quamlibet cauſam à Vicario ſuo Generali ad ſe avocare poteſt, ut ipſe de ea cognoſcat, ita, ut, ſi Vicarius poſtea aliquid circa illam decernat, id ipſo jure ſit irritum: nam, cùm Epiſcopus Vicarium ad nutum omnino ab officio removere, & omnem poteſtatem ei auferre poſſit; multò magis poterit quamlibet cauſam à Vicario ad ſuam cognitionem revocare. *Abb. hic n. 2. & Alexand. de Nevo num. 6.*

CLXXXV. Ubi præterea Notandum primò. Tunc ſolùm Superior poteſt avocare ad ſe cauſam ab inferiore, ſi hic ab eo juriſdictionem accepit, ut Vicarius ab Epiſcopo, ſecundùm Regulam traditam ab *Alexand. hic n. 7.* Nam conferens alteri juriſdictionem, ſibi ipſi maiorem, & ampliorem reſervâſſe cenſetur. Si verò Judex inferior, aut minùs dignus à maiore, ſeu digniore juriſdictionem non accepit, ſed ab alio, non poteſt maior, ſeu dignior ab illo ad ſe revocare juriſdictionem in cauſa aliqua. ſic v. g. Magiſtratus civicus non poteſt cauſas pertinentes ad Rectores, ſeu Magiſtros opificiorum ab iis ad ſe revocare, cùm ij juriſdictionem, non à Magiſtratu civico, ſed ab Imperatore habeant. *l. ult. C. de Iuriſdict. omn. judic. Alexand. c. l. n. 7.* Sic etiam Legatus à latere non poteſt ab Epiſcopo, vel Archiepiſcopo, nec Epiſcopus à Prælato inferiore avocare cauſam aliquam ad ſe, ſed eſt locus prævantioni, ita, ut Judex inferior procedere poſſit in cauſa coram ipſo cœpta, non obſtante revocatione Superioris; quia ab illo non accepit juriſdictionem. *Alexand. hic n. 10. & 11.*

Notandum ſecundò. Per avocationem cauſæ à Superiore factam magis impeditur juriſdictio Judicis *à quo*, quàm per appellationem; quia hæc conſiſtit in jure, ita, ut, ſi legitima non ſit, juriſdictionem Judicis *à quo* ſuſpendere, eiúſque proceſſum impedire non poſſit. *cap. Cùm appellationibus; 5. h. t. in Sexto.* At verò avocatio cauſæ conſiſtit in facto, quod pendet à mera facultate, & voluntate Superioris avocantis; idcóque ſive iuſta ſit, ſive iniuſta, ſuſpenditur, imò omnino tollitur per illam juriſdictio inferioris Judicis. *Arg. l. Iudicium; 58. ff. de judic. Abb. hic n. 3. & Alexand. n. 12. & duobus ſeqq.* Secundò. Avocatio cauſæ, cùm ſit odioſa, in dubio non præſumitur, ſed exprimi debet, adeóque conſtare, quòd Superior cauſam ad ſe advocaverit; ut poſt *Innocent. in cap. Cùm M. 9. in fine. de Conſtit.* docet *Alexand. hic n. 15.* ubi tamen *n. 16.* addit: Si Papa inciperet cognoſcere de cauſa, non valeret proceſſus poſtea inſtitutus in illa cauſa, coram inferiore; quia tunc ipſo facto cauſam ad ſe advocat, etſi id verbis non expreſſerit. Tertiò. Poſt avocationem cauſæ, Judex inferior non poteſt ullo modo in cauſa, ſeu negotio ulteriùs procedere; quia ea omnimodam prohibitionem continet, ne in cauſa procedatur: at verò per appellationem interpoſitam non impeditur effectus conſecutivus, ſeu connexus. *Arg. cap. Conſtitutis; 46. & cap. Paſtoralis; 53. §. Verùm h. t.* Vnde ſi appellatio facta ſit, poſt collationem beneficii, poteſt, eâ non obſtante, tradi eius poſſeſſio. *Abb. hic n. 4.*

CLXXXVI. Ceterùm, ad officium Judicis *à quo* etiam pertinet, ut, ſi appellatus, ſive adverſarius, non tantùm acceptet appellationem, ſed etiam velit, ac petat, ut tota cauſa inſtructa ad Judicem appellationis mittatur, eóque partes per ſe, vel procuratorem idoneum accedant; tunc teneatur Judex *à quo* appellanti acta Judicii, ſeu copiam eorum judiciali ſuo ſigillo obſignata exhibere, quæ ad Judicem appellationis deferantur. *l. 2. C. de edendo.* quòd ſi Judex illa edere recuſet, mandatis pœnalibus per Judicem appellationis ad id compelli poteſt; ut docet *Gail lib. 1. obſ. 134. n. 1.* Sin autem appellatio ab appellato acceptata non ſit, vel, etſi acceptata, non tamen petitum ſit, ut cauſa in Curia Judicis appellationis agatur; tunc ſatis eſt, ſi appellans ſine actis veniat, vel procuratorem mittat ad litteras delegationis impetrandas. *cap. Nicolao; 64. cap. Interpoſita; 70. §. Eidem quoque h. t. Innocent. in cap. 1. V. Petierit poſt; n. 5. h. t. in Sexto.*

§. II.

Quod ſit officium Iudicis ad quem, & *quomodo procedere poſſit, ac debeat?*

CLXXXVII. Aſſertio 1. Judex, *ad quem* appellatum, debet appellationem ad ſe delatam admittere, de eius iuſtitia cognoſcere, &, ſi viderit, illam legitimè fuiſſe interpoſitam, debet pronunciare, appellationem eſſe iuſtam, ſive, malè iudicatum, bene appellatum eſſe: ſi verò viderit illam, eſſe indebitè, ſive illegitimè factam, debet illam pronunciare iniuſtam, ſive, bene iudicatum, malè appellatum eſſe. *l. Eos, qui; 6. C. h. t. Durand. in ſpecul. lib. 2. part. 3. §. Quod ſit officium eius, ad quem &c. in princ. & n. 1.* Ratio eſt; quia judicare eſt munus publicum, cui renunciari non poteſt. *l. ult. §. Iudicandi. ff. de munerib.* nec poteſt Judex, etſi ordinarius, à ſe abdicare onus judicandi. *l. pen. ff. de offic. Præſid.* adeóque neque eſt in poteſtate Judicis *ad quem* appellationem arbitratu ſuo admittere, vel rejicere, ſed ante omnia cognoſcere debet, num juſta fuerit appellandi cauſa, propter illatum gravamen, extra, vel intra Judicium. *Abb. in cap. Accepta; 35. n. 1. h. t. Durand. c. l. in princ.*

CLXXXVIII. Aſſertio 2. Judex, *ad quem* appellatum, priuſquam de cauſa, & juſtitia appellationis cognoſcit, per ſe, vel per alium non ſuſpectum, non debet, nec poteſt cauſam appellationis examinandam remittere ad Judicem, *à quo* eſt appellatum;

niſi pars, quæ appellavit, conſentiat; prout ſtatutum habetur in *cap. Accepta; 35. h. t.* in quo, ſecundùm integram illius lectionem, talis caſus proponitur:
» Canonici Pampilonenſes conqueſti ſunt apud Ale-
» xandrum III. contra Ducem Navarrorum, quòd
» eos bonis ſuis ſpoliâſſet, qui ad petitionem eo-
» rum, cauſam hanc commiſit Archiepiſcopo Tar-
» raconenſi: ſed poſtea intellexit Papa, eandem cau-
» ſam priùs propoſitam, & agitatam fuiſſe coram eo-
» dem Archiepiſcopo, & ab ipſo Ducem appellâſſe
» ad Sedem Apoſtolicam. Quare Pontifex reſcri-
» pſit, quoniam Canonici, in impetratione reſcri-
» pti commiſſionis, tacuerunt hoc ipſum, quod ſi
» Papæ cognitum fuiſſet, cauſam Archiepiſcopo non
» commiſiſſet; ideo illud ſubreptitiè impetratum eſ-
» ſe: quandoquidem non debet cauſa ad eos Judices
» remitti, à quibus eſt appellatum, niſi partes con-
» ſentiant. Ratio deciſionis eſt; quia, cùm Judex *à quo* appellatum, antea gravâſſe dicatur, cùm non appelletur, niſi propter gravamen illatum, non debet eadem cauſa eidem denuo committi, vel ad eundem remitti; prout habetur etiam in *cap. Eos; 6. C. h. tit.* quia præſumptio eſt, & periculum, ne iterum, & in poſterum etiam gravet. *Gail lib. 1. obſ. 131. num. 2.*

Porrò, quando in *cit. cap. Accepta* dicitur, quòd cauſa appellationis non debeat remitti ad Judicem, *à quo* eſt appellatum, niſi partes conſenſerint, ibi accipitur numerus pluralis pro ſingulari; quia non obſtante contradictione alterius partis, ſive appellati, poteſt appellans redire ad priorem Judicem *à quo*; ut notat *Gloſ. ibid. V. Niſi partes.* id eſt, pars appellans: nam mutatio numeri pluralis in ſingularem fieri debet, quando aliàs ſequeretur ſenſus abſurdus, vel juri contrarius; ut tradit *Abb. ibid. num. 3.* ſicut etiam, quando eſt eadem ratio in uno, quæ eſt in pluribus; tunc lex, vel ſtatutum loquens de pluribus, habet locum etiam in uno, vel loquens in plurali habet locum in ſingulari; ut ex Rebuffo notat *Barb. in Collect. in cit. cap. Accepta; n. 2. h. t.*

CLXXXIX. Extenditur autem tradita doctrina, quòd etiam caſu, quo Judex *à quo* ſucceſſit in locum Judicis *ad quem* defuncti, vel ab ipſo depoſiti, non poſſit de cauſa, & iuſtitia appellationis cognoſcere, ſi altera pars adverſa repugnet; ſed opus erit, ut alij perſonæ non ſuſpectæ cauſam deleget; ut tradit *Gloſ. ferme communiter recepta in l. Eos; 6. V. Provocatum; junctâ Gloſ. margin. lit. D. C. h. t.* ſicut nec Advocatus, ſi poſtea aſſumatur in Judicem, vel Aſſeſſorem, poteſt in eadem cauſa judicare, & ſententiam ferre, in qua priùs Advocatus fuit. *cap. Poſtremo; 36. h. t. & l. Prætor; 17. junctâ Gloſ. V. Suſceptæ. ff. de juriſd. & l. ult. C. de Aſſeſſoribus.*

CXC. Prædicta autem aſſertio, quòd cauſa appellationis non debeat remitti ad eum, *à quo* eſt
» appellatum, limitari debet, niſi appellans, re ad-
» huc integrâ, videlicet antequam Judex *ad quem*
» cauſam cognoſcere cœpit, vel eius cognitionem
» alteri delegavit, petat, ut ea remittatur ad Iudicem,
» *à quo* provocavit; adeóque appellationi renun-
» ciet: tunc enim jure fit remiſſio, tametſi altera
» pars adverſa, ſive appellatus contradicat, ita ta-
» men, ut appellans ad expenſas ſolvendas adverſa-
» rio condemnari debeat; prout ſtatuitur in *cap. Interpoſitæ; 70. §. Ille denique. h. t. & in l. Siquis; 28. C. eod.*

Ratio eſt; quia, quòd à Judice, *à quo* aliquis appellavit, non debeat fieri remiſſio ad eundem, priuſquam conſtet, malè eſſe appellatum, id ſtatutum fuit in favorem appellantis tantùm, qui proinde huic favori pro ſe introducto poteſt renunciare: neque appellatus, ſive adverſarius contradicere poteſt; quia Judicem, *à quo* appellatum, ſuſpectum habere non poteſt, quippe, qui pro eo tulit ſententiam, & cùm ipſum per hoc approbaverit, non poteſt ipſum reprobare. *Gloſ. in cit. §. Ille denique. V. Contradictione.* condemnatur tamen appellans adverſario in expenſas tanquam contumax; quia, qui appellationem intra debitum tempus, non proſequitur, cenſetur temerè appellâſſe, & malitioſè traxiſſe adverſarium ad Judicem appellationis: & qui ab appellatione ſponte recedit, perinde eſt, ac ſi ipſe non fuiſſet appellationem proſecutus, altero proſequente; ideóque condemnari debet in expenſas. *cap. Reprehenſibilis; 26. h. t. Gl. in cit. §. Ille denique. V. Eodem.*

CXCI. Ex quo infertur, quòd ad hoc, ut remiſſio cauſæ appellationis, priuſquam conſtet, malè appellatum eſſe, fieri poſſit ad Judicem *à quo*, liberè, ſive ſine condemnatione in expenſas, requiratur conſenſus utriuſque partis, tam appellantis, quàm appellatæ, & ſic intelligi etiam poſſe *cit. cap. Accepta.* conformiter litteræ illius textûs, ubi in plurali dicitur, *niſi partes conſenſerint*, tradit *Abb. ibid. num. 3.* Si verò interveniat conſenſus appellantis tantùm; tunc remiſſio cauſæ ad priorem Judicem *à quo*, jure quidem fit, etiam invito appellato; ſed appellans condemnatur ei in expenſas, juxta *cit. cap. Interpoſitæ. §. Ille denique.*

Prædictis addendum. Tametſi appellans poſſit, re adhuc integrâ, appellationi ſuæ renunciare. *l. Siquis; 28. C. h. t. & cap. Ut ſuper; 4. Eodem in Sexto.* ita tamen, ut parti adverſæ expenſas, ſi quas propter interpoſitam appellationem fecit, reſtituat, ut dictum: ſi tamen res non ſit integra, & adverſarius acceptavit appellationem; tunc non poteſt appellans ab ea recedere, in præiudicium adverſarij, & invito appellato; quia appellatio cenſetur utrique parti facta eſſe communis: ſed ſi utriuſque conſenſus interveniat, & res adhuc ſit integra; tunc ab appellatione recedi poterit. *Abb. in cit. §. Ille denique; n. 4. & Alexand. ibid. n. 2.*

CXCII. Aſſertio 3. Si Judex appellationis intelligat, & pronunciet, malè judicatum, & bene appellatum eſſe; tunc non debet cauſam remittere ad Iudicem, *à quo* appellatum, ſed ipſemet cauſam principalem ad ſe devolutam cognoſcere, & definire debet; ut conſtat ex *c. Ut debitus; 59. in fine. & ibi Gl. V. Alioquin;* & dictum ſuprà *n. 113. h. t.* ſi verò intelligat, & pronunciet, bene iudicatum, & malè appellatum eſſe; tunc cauſam debet remittere ad Judicem *à quo*, condemnando appellantem in expenſas. *cit. cap. Ut debitus, & ibi Gl. V. Eodem.* Idque locum habet, ſi appelletur ab interlocutoria, ſive à gravamine ante ſententiã definitivam. Si verò appelletur à ſententia definitiva; tunc Judex, *ad quem* appellatum, debet cognoſcere de meritis cauſæ, & videre, utrùm bene, an malè iudicatũ ſit à priore Iudice: &, ſi reperiat bene iudicatum, adeóque malè appellatum eſſe, ſententiã priùs latam confirmabit: ſi verò cognoſcat, malè iudicatum, tunc priorem ſententiam caſſabit, ſive iniuſtam pronunciabit,

juxta

Digitized by Google

juxta *l. Eos*; 6. *C. h. t.* ubi dicitur, quod Judex, qui de appellatione cognoſcit, ſeotentiam (à qua appellatum) tantùm juſtam, vel iniuſtam proounciare debet. *Gl. in cit. cap. Ut debitus. V. Alioquin.* obi etiam addit, ſi ſententia lata à priore Judice plura capitula, ſive plures articulos habeat, quòd Judex appellatioois pro parte poteſt eam coofirmare, & pro parte caſſare, & reformare, prout iuſtum fuerit. *Arg. cap. Raynutius*; 16. & *cap. Raynaldus*; 18. *de teſtam.*

CXCIII. Hinc ioferrur: ſive appelletor à gravamioe, ante ſententiam, ſive à ſententia definitiva, ſi conſtiterit, appellatioocm legitimam oon eſſe, ſed frivolam, Judex appellatioois procedere in cauſa ulteriùs non debet, ſed appellaotem remittere ad Judicem *à quo*, præcipieodo, ut non obſtaote tali appellatione, ipſi obtemperet; prout deciditur io *cap. Cum in Eccleſia*; 38. *h. t.* Nam, cùm qoidam Clerici Iudicium Epiſcopi ſui, ſine cauſa rationabili, detrectantes, ad Archiepiſcopum provocâſſent: hoc intellecto, Clemens III. mandavit, ut Archiepiſcopus Clericorum appellationes à ſuis Epiſcopis ooo priùs admittat, quàm cognoverit, eas factas eſſe à gravamioe (expreſſo in appellatione, cùm aliàs oon valeat appellatio, ante ſenteutiam. *cap. Ut debitus*; 59. *h. t. Gloſ. hic V. à gravamine.*) vel ab iniuſta ſenteotia coodemoatoria (quaodo ſcilicet appellatur à ſeotentia definitiva: tunc enim non eſt neceſſe cauſam exprimere. *Gloſ. hic V. Ab iniuſta condemnatione*, & dictum ſuprà) alioquin appellantem ad Epiſcopum remittat, ut remotâ appellatiooe, eius Iudicio pareat; quia Archiepiſcopus non habet Iuriſdictiooem io ſubditos Suffraganeorum ſuorum, oiſi io certis caſibus. *cap. Paſtoralis*; 11. *de offic. ordin.* Porrò, Judex *à quo*, videlicet Epiſcopus procedet io caoſa, quando appellatum fuit à gravamine, vel exequetur ſenteotiam defioitivam, quam Judex *ad quem*, ſive Archiepiſcopus confirmavit. *Gl. hic V. Alioquin.* Verùm an executio ſeoteotiæ confirmatæ à Judice appellationis competat Iudici *à quo*, an verò Iudici *ad quem*, dictum eſt *tit. praced. num.* 98. *in fine.* Quamquàm paulo aliter diſtinguat *Abb. in cit. cap. Cùm in Eccleſia*; *n.* 8.

CXCIV. Ceterùm, quod ſuprà dictum eſt, ſi Judex appellationis pronunciet, bene iudicatum, & malè appellatum eſſe, debeat cauſam remittere ad Iudicem *à quo*, & appellantem coudemoare in expenſas, juxta *cap. Ut debitus*; 59. *h. t.* id limitandum eſt: niſi Iudex *à quo* detulerit appellationi, etſi iniquæ, & frivolæ, quæ interpoſita eſt ante ſententiaio: tunc eoim non tenetur Iudex appellationis cauſam remittere, quamvis poſſit, ſi velit; prout cooſtat ex *cap. Cùm appellationibus*; 5. *h. t. in Sexto.* Ubi ſtatuitur: Si Iudex ioferior (*à quo* appellatum fuit, ante ſententiam definitivam) appellationem non admittat, quòd legitima noo ſit (qoandoqoidem frivolis appellatiooibus, nec juſtitia deferat, nec à Iudice ſit deferendum) appellans verò nihilomious eam proſequatur: tom Iudex Superior (*ad quem* appellatum fuit) ſi cognoverit, malè appellatum eſſe, remittere debet cauſam ad priorem Iudicem, juxta Canonicas Sanctiones (*cap. Ut debitus*; 59. *h. t.* & *cap. Romana*; 3. §. *fin. eodem in Sexto*) atque appellantem eâdem die (io qua coorra ipſum prononciatooi fuit) ad expenſas condemnare. Si verò Iudex *à quo* appellationi frivolæ, ſeu illegitimæ detulit, eamqoe admiſit; tum, etſi illegitima ſit, adeòque Iudex Superior, tam appellatiooem, quippe illegitimam, quàm delationem factam à Iudice inferiore, qui ei noo rectè detulit, poſſit refotare, ſeu rejicere; quia tamen ipſe Iudex *à quo*, quantum in ſe fuit, Iuriſdictionem in illa cauſa à ſe abdicavit, appellationi illegitimæ deferendo; ideo totius cauſæ (etiam principalis) deciſio ad Iudicem ſuperiorem, ſive appellatioois eſt devoluta, ita, ut ea ad priorem Iudicem noo ſit neceſſariò remitteoda (quamvis poſſit remittere, ſi velit. *Gloſ. hic V. Remittenda.*) Hæc autem intelligi debent de appellatione facta ante ſeotentiam, noo autem de appellatione interpoſita poſt ſententiam definitivam, in qua ſervanda ſunt Iura antiqua.

CXCV. Notandum primò. Iodex *à quo* non debet deferre appellationi frivolæ, qualis eſt, quæ interpooitur, nullâ cauſâ expreſſâ, vel ex cauſa irratiooabili, ſeu non legitimâ, vel legitimâ quidem, ſed manifeſtè falſâ. *Gloſ. hic in notatis*, & *Franc. ibid. n.* 1. & meritò quidem; quia appellatio non eſt inventa, ut ſit defenſio Iniquitatis, ſed innocentiæ præſidium. *cap. Ad noſtram*; 3. *h. t. Gl. hic V. Deferendum.* ſufficit autem dicere Iudicem *à quo*: Noo admitto hanc appellationem: licèt io ſpecie non exprimat cauſam, cur ſit frivola, ſeu fruſtratoria. *Franc. hic n.* 1. *not.* 2.

Notandum ſecundò. Cùm Iudex appellationis pronuociat, bene iudicatum, & malè appellatum, debet remittere cauſam principalem ad Iudicem *à quo*; quia iniuriam facit Iudici, qoi ante ſeotentiam fruſtratoriè ab eo appellat, & ubi cœptum eſt Iudicium, ibi & finem accipere debet, ſi ab eo licitè non recedatur, ſeu temere provocetur. *l. Ubi*; 30. *ff. de Iudic.* Papa tamen, licèt pronunciet, bene iudicatum, & malè appellatum, poteſt retinere cauſam principalem, & de ea cognoſcere. *Gloſ. magna hic in notatis.* idque ob prærogativam dignitatis.

Notandum tertiò. Licèt appellatio non ſit admiſſa per Iudicem *à quo*, non ideo tameo tollitur appellanti poteſtas proſequendi appellatiooem. *cap. Sæpe*; 44. *h. t.* ſed tunc pertinet ad Iudicem *ad quem* cognoſcere, nuin appellatio ſit legitima, an frivola, &, ſi eam repererit eſſe illegitimam, debet caoſam remittere ad Iudicem *à quo*. *Franc. hic n.* 2. *not.* 3. & appellantem in expenſas condemoare, tempore prolationis ſeoteotiæ, vel ſaltem eâdem die; quia expenſæ litis non petuotur, niſi officio Iudicis mercenario, quod actioni deſervit, & noo poteſt implorari, oiſi durao te cauſâ, & in eadem ioſtantia; adeòque condemoatio in expeoſas debet fieri, ſaltem eâdem die, quâ ſententia lata eſt: ea eoim, quæ ſententiam comitautor, eâdem die, quâ cauſa priocipalis, expediri debent, ſicut fructus, & expenſæ. *Gloſ. magna hic in notatis.* & *V. Eâdem die.*

Notandom quartò. Iodex appellationis poteſt repellere appellationem frivolam, ſeu fruſtratoriam, & remittere cauſam priocipalem ad Iudicem *à quo*, etiam illo, & partibus invitis; ut colligitur ex hoc cap. idque procedit, ſive Iodex *à quo* fuerit ordinarius, ſive delegatus. *Franc. hic.* §. *Si verò*; *n.* 1. *not.* 1. & 2. quia quilibet Iudex iodiſtinctè abdicat à ſe Iuriſdictionem, ita, ut defereodo appellatiooi etiam frivolæ ab interlocutoria ſententia, devolvatur juriſdictio, & eius exer-

citinm ſuper tota cauſa principali ad Judicem Superiorem, ut de eius meritis cognoſcere poſſit. *Franc. hic cit. §. Si verò not. 2. & 3.*

CXCVI. Notandum quintò. Si Judex à *quo* detulit appellationi frivolæ, ſeu fruſtratoriæ, & Judex *ad quem* cauſam ad illum remiſit; tunc inferior Judex, non obſtante eo, quòd tali appellationi detulerit, poteſt cauſam principalem cognoſcere, ex vi prioris Juriſdictionis ordinariæ, vel delegatæ, quam priùs habebat, ſine nova conceſſione, vel delegatione; ut tradit *Gl. hic V. Refutari*: imò æquum eſt, ut remittatur cauſa ad priorem Judicem *à quo*, ſi is appellationi frivolæ detulit, propter reverentiam Judicis ſuperioris. *Franc. hic in cit. §. Si verò; n. 2.* quamvis hoc caſu opus ſit, ut expreſſa remiſſio fiat à Judice appellationis ad Judicem *à quo*, per quam illius Juriſdictio per delationem appellationis abdicata, quoad exercitium, quodammodo reviviſcat, & reſuſcitetur: quæ tamen expreſſa remiſſio non requiritur, quando appellationi non eſt delatum; quia eo ipſo, quòd Judex appellationis pronunciat, bene judicatum, & malè appellatum; poteſtas cognoſcendi de cauſa principali redit ad Judicem *à quo*; ut tradit *Gail lib. 7. obſ. 131. n. 3. & 4.*

Notandum ſextò. Etſi Judex à *quo* indebitè deferens appellationi frivolæ, non poſſit petere, ut cauſa ad ſe remittatur: tamen partes, videlicet appellans, aut etiam appellatus, poſſunt redire ad Judicem, qui detulit, re adhuc integrâ, id eſt, antequam Judex *ad quem* cauſam cognoſcere cœpit, vel alteri delegavit; cùm poſſint appellationi renunciare, etiam poſt delationem à Judice *à quo* factam: & licèt deferens, quoad ſe, abdicet Juriſdictionem, non tamen abdicat in totum; ideóque eam reaſſumere poteſt ex facto partium, ſicut ſi cauſa ad ipſum remittatur à Judice *ad quem. Ioan. Monach. hic n. 4. & duobus ſeqq. Anchar. hic q. 2. Franc. ibid. §. Si verò; num. 5.* ubi ait, non obſtare textus in *cap. Significantibus; 38. de offic. deleg.* quia ibi per pronunciationem Judicis abdicatio juriſdictionis in totum eſt facta, non autem hîc.

Notandum ſeptimò. Prædicta intelligi debent de appellatione ante ſententiam factâ, non autem de appellatione poſt ſententiam definitivam; ut habetur in fine huius cap. per quam liti abſolutè finis imponitur; ideóque nomine ſententiæ, ſi nihil addatur, intelligitur definitiva, tanquam principalis. *Franc. hic n. 3.* in hac autem ſervanda ſunt jura antiqua: ac proinde, tametſi Judex *à quo* detulerit appellationi, ſive legitimæ, ſive frivolæ à definitiva; ſi tamen appellatio juſtificata non ſit, ſive ſi Judex *ad quem* cognoverit, bene judicatum, & malè appellatum eſſe; tunc executionem ſententiæ relinquere debet Judici *à quo*; ut docet *Ioan. Andr. in cap. Paſtoralis; 28. §. Præterea; de offic. Iudic. deleg. n. 28. & alii.* quamvis *Gloſ. ibid. V. Diſcuſſa; in fine*, velit, quòd Judex ſecundus, ſive appellationis debeat exequi, de quo ſuprà actum. Ratio autem, cur aliud ſtatutum ſit in appellatione ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam, & poſt illam, traditur à *Gl. hic. V. Statuta*; quia Judex à *quo* appellationi poſt ſententiam definitivam rectè deferre poteſt, etiamſi poſtea ſententia ipſius reformetur à Judice appellationis: nam fieri poteſt, ut ipſe juſtè judicârit, & pronunciârit, ſecundùm allegata, & probata coram ipſo, & tamen poſtea juſtè contrarium pronunciet Judex appellationis, propter probationes de novo emergentes, & adductas: at verò appellatio ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam, ſolùm fit propter iniuſtum gravamen prioris Judicis: ergo, ſi is huic deferat, quamvis eam frivolam, & irrationabilem cognoſcat; ſibi præiudicat, & totius cauſæ cognitio defertur ad Superiorem Judicem.

CXCVII. Præterea, quod dictum eſt, Judicem *ad quem* non poſſe cauſam, à qua appellatum, remittere ad Judicem, *à quo* bene, & legitimè appellatum eſt, vel ei committere, id limitari debet: niſi Papa, vel alius Princeps, ſeu Judex ſupremus, ex certa ſcientia, Judici, *à quo* bene appellatum eit ab interlocutoria, ſive à quæſtione incidente, poſtquam ea deciſa eſt, remittat, vel committat ipſam cauſam principalem: id enim facere poteſt; quia citata lex Eos id prohibens loquitur de appellatione, quæ fit à ſententia definitiva, non autem ab interlocutoria. *Gloſ. in cit. l. Eos. V. Deciſum. C. h. t.*

CXCVIII. Aſſertio 4. Si lis in prima inſtantia ſit conteſtata, & poſt illam fuerit appellatum; altera verò pars conventa, in ſecunda inſtantia, ſeu cauſa appellationis ſit contumaciter abſens; tum Judex appellationis, etiam in cauſa principali, poteſt ad ſententiam definitivam procedere, eámque definire, modò de meritis cauſæ ei conſtet; prout deciditur in *cap. Per tuas; 58. h. t.* Nam, cùm quæſitum fuiſſet ex Innocentio III. utrùm, ſi poſt latam ſententiam definitivam, vel ſaltem poſt publicationem teſtium, appellatum ſit ad Sedem Apoſtolicam (vel alium Judicem Superiorem) atque cauſa delegata ſit Judicibus; altera verò pars coram his delegatis comparere nolit, nihilominus ijdem Judices cauſam ſibi commiſſam definire poſſint? Reſpondit Papa, cùm lis ſuper eadem cauſa, coram priore Judice *à quo*, vel primis Judicibus (ſi plures fuerint) legitimè conteſtata fuerit; ideo Judices delegatos, ſi de meritis cauſæ ipſis liqueat, per ſententiam latam eam definire poſſe; etiamſi abſit is, qui convenitur; quia per contumaciam ſe abſentat.

CXCIX. Pro intellectu huius cap. Notandum primò. Effectus litis conteſtationis factæ, in prima inſtantia, ſeu cauſâ principali, coram Judice *à quo*, non tollitur per ſententiam definitivam, & factam ab ea appellationem; ſed extendere ſe poteſt etiam ad cauſam appellationis: ac proinde exceptiones dilatoriæ, quæ poſt litem conteſtatam, non poſſunt opponi in prima inſtantia, ſeu in cauſa principali, nec in cauſa appellationis opponi poſſunt. *l. Ita demum; 13. C. de procurat. Abb. hic n. 1. & Alexand. de Nevo ibid. num. 2. & 3.* Porrò, cùm dicitur, quòd appellatio reponit appellantem in priſtinum ſtatum, id intelligi debet, quòd reponat in eum ſtatum, qui erat tempore litis conteſtatæ, non autem ante litem conteſtatam. Item, quòd non deductum, vel omiſſum in cauſa principali poſſit deduci in cauſa appellationis, id ſimiliter intelligendum eſt in ijs, quæ poſſunt deduci poſt litem conteſtatam, non autem antè: niſi tamen exceptio dilatoria, vel declinatoria non ſcienter, ſed ignoranter fuiſſet omiſſa, ante litis conteſtationem; tunc enim poſſet opponi, etiam in cauſa appellationis. *Alexand. hic n. 4.*

Notan-

Notandum ſecundò. Diſpoſitio huius c. vendicat ſibi locum, non ſolùm, quando appellatur, poſt publicatas atteſtationes, ſed etiam, quandocunque fuerit appellatum, poſt litis conteſtationem, coram primis Judicibus; quia ratio legis non reſtringitur per exemplum poſitum in lege; ſed per illam ampliatur lex ad omnem caſum, in quo ratio legis locum habet. *Abb. hîc n. 1. not. 2.*

Notandum tertiò. Si utraque pars ſit præſens, tum litis conteſtatio denuo fieri debet in cauſa appellationis, quando appellatur à ſententia definitiva; ut colligitur ex hoc c. per ſenſum contrarium, ibi: *Eo qui convenitur, ſe per contumaciam abſentante*, & tradit *Gl. recepta in c. Raynaldus* 18. *V. Conteſtata; de teſtam.* ſi verò altera pars ſit abſens; tum poteſt procedi ad definitivam, etiam ſine litis conteſtatione; quippe quæ jam facta fuit in prima inſtantia. *Abb. hîc n. 2. & 4.* Verùm quòd, quando jam appellatum eſt à definitiva, ſive utraque pars præſens ſit, ſive altera abſens, non ſit neceſſaria litis conteſtatio, etiam in cauſa appellationis, modò in prima inſtantia facta ſit, ex deciſione Rotæ Rom. tradit *Mynſing. cent. 1. obſ. 1.* quia effectus litis conteſtationis durat poſt ſententiam, nec per illam extinguitur, vel ſuſpenditur, quamvis hodie in praxi, in omnibus cauſis ad Cameram Imperialem devolutis, litis conteſtatio requiratur, ſive ab interlocutoria, ſive à definitiva ſit appellatum, teſte *Mynſing. c. l.*

Notandum quartò. Ad hoc, ut in cauſa appellationis poſſit ferri ſententia, lite denuo non conteſtatâ, Reus conveniendus debet citari, & in contumacia conſtitui; ut contra eum abſentem procedi poſſit, ut docet *Gl. in c. Oblatæ; 57. V. Proſequi h. t.* niſi tamen terminus à Judice, vel appellante ſtatutus fuiſſet ad proſequendam appellationem, & ab appellato acceptatus: tunc enim alia citatio non requiritur; quia terminus ille habet vim peremptorii. *Alex. hîc n. 7.* Debet tamen Judex, quando procedit contra abſentem, ſupplere defectum illius ex officio, inquirendo jura, quæ pro ipſo ſunt, vel reſpondendo legi contra eum productæ. *l. Ampliorem; 39. & ibi Gl. V. Adimplere; C. h. t. Abb. hîc n. 8.*

CC. Aſſertio quinta. Si quis appellavit à gravamine Judicis, illúdque coram Judice ad quem probare paratus eſt, ſed pars adverſa contumaciter ſe abſentat, hoc caſu, Judex appellationis procedere poteſt, & cognoſcere; tametſi lis nondum conteſtata ſit in articulo appellationis, vel etiam in cauſa principali; quia, cùm in tali caſu principaliter agatur de iniquitate prioris Judicis removenda, rigor juris (qui requirit, ut non procedatur in cauſa, lite non conteſtatâ) non eſt ſervandus, ex quo ſequi poſſet cauſæ perplexitas; prout ſtatuitur in c. *Interpoſita; 70. §. Sanè; h. t.* Et ſic novus caſus hic habetur, in quo poteſt procedi, abſente adverſario, etiamſi lis non ſit conteſtata, ſi nimirum appelletur ab interlocutoria, ſive à gravamine à Judice inferiore illato. Ratio eſt; quia, cùm tunc non agatur de ipſa cauſa principali, vel de facto adverſarii; adeóque ipſius non multùm interſit, ſed principaliter de iniquitate prioris Judicis, idcirco æquum fuit; ut de hac cognoſcatur, non obſtante abſentiâ adverſarii. *Gl. in cit. §. Sanè; V. Lite non conteſtatâ;* ubi tamen addit: ſi utraque pars eſſet præſens; tunc eſſet etiam in cauſa appellationis litis conteſtatio facienda; ut colligitur ex verbis textûs ibi: *parte adverſâ ſe contumaciter abſentante.*

CCI. Porrò perplexitas cauſæ, quæ ſequi poſſet, & de qua in textu fit mentio, in eo conſiſtit, quòd, ſi non poſſit cognoſci de gravamine illato à Judice, lite non conteſtatâ, nec poterit Judex appellationis ſe ingerere in cauſa principali; cùm non conſtet adhuc, utrùm appellatio ſit legitima, néc ne: ſi autem fortè non eſſet legitimè appellatum, cognitio cauſæ principalis non eſſet ad Judicem ſuperiorem devoluta. Ut ergo hæc perplexitas evitetur, poteſt Judex appellationis cognoſcere de hoc gravamine, etiam lite non conteſtatâ: quo probato, illud revocabitur, & poſtea Judex *ad quem* citabit adverſarium abſentem, &, ſi citatus non venerit, procedet contra ipſum tanquam contumacem: ſi verò appellatio fuit illegitima, cauſa remittetur ad Judicem, *à quo* appellatum eſt. *Gl. in cit. §. Sanè. V. Rigor juris.* Ubi tamen præterea notandum; ut adverſarius abſens cenſeatur conſtitui in contumacia, quòd requiritur, ut contra ipſum procedi poſſit, lite non conteſtatâ, debet citari ab homine, ſeu à Judice, vel à jure, ut in *c. 1. de elect. in Sexto.* vel præfigi ipſi terminus ad appellationem proſequendam, juxta *c. Sæpe; 44. h. t.* intra quem, ſi non compareat, poteſt Judex *ad quem* procedere in cauſa appellationis contra ipſum tanquam contumacem, etiam lite non conteſtatâ. *Abb. in cit. c. Sanè; n. 2. & Alex. n. 7.*

§. III.

Cui incumbat, ſeu imponi debeat à Iudice onus probandi in cauſa appellationis?

CCII. Aſſertio prima. Quòd attinet ad præparatoria Judicii, ſeu proceſsûs appellationis, appellans coram Judice *ad quem*, probare debet tria, videlicet ſe appellâſſe, & quidem tempore legitimo, nempe intra X. dies à ſententia lata, vel gravamine illato; & ex cauſa rationabili, tali ſcilicet, quæ ſi probata fuerit, juſta declarabitur, juxta *c. Ut debitus; 59. h. t.* *Alexand. in c. Cùm in Eccleſia; 38. n. 5. h. t.* ubi addit, ex *Io. Andr.* quòd appellans tenetur producere appellationem, & ipſam ſententiam, à qua appellavit, neque, antequam hæc oſtenſa ſunt, cauſa devolvitur ad Judicem *ad quem*; quia, cùm appellans dicat, ſe legitimè appellâſſe, debet probare intentionem ſuam, cùm ſolennitas extrinſeca non præſumatur. *Francus in c. Romana; 3. §. Si verò; n. 2. h. t. in Sexto.* Similiter & procurator, in cauſa appellationis, tenetur probare mandatum ſuum, & cavere de rato. *Alex. in c. Per tuas; 58. n. 22. h. t.* Quòd verò attinet ad proceſſum Judicii, ſi pars altera, ſive Reus dicat, aliquid omiſſum eſſe, v. g. ſe non eſſe citatum, vel ſententiam latam fuiſſe, ſine cauſæ cognitione; tum id probari debet ex Actorum inſpectione, quæ Judex inſpiciat, juxta. *l. 2. C. De edendo.* Quod denique ſpectat ad merita cauſæ principalis, is, qui in prima inſtantia Judicii directè per teſtes, vel inſtrumenta debuit probare, idem quoque, in ſecunda, ſeu appel-

appellationis inſtantia, debet producere probationes, ſive novas, ſive ex prioribus actis depromptas. *Bart. in l. Hi qui*; 7. *n.* 4. *C.h.t. Abb. in cit.* c. *Per Tuas*; *n.* 6. *& Alex. n.* 22. *in* 4. *&* 5. *caſu h.t.*

CCIII. Aſſertio ſecunda. Si quis coram Judice litigans cauſam probabilem (quæ, ſi probetur, legitima cenſeri debet. *c. Ut debitus*; 59. *h.t.*) allegaret, ob quam reſpondere non teneretur; ſed, quia Judex eam exceptionem admittere noluit, appellavit: hoc caſu, non ſufficit, ſi appellans coram Judice *ad quem* probet, ſe appellâſſe, allegatâ cauſâ probabili, ſed debet etiam probare, illam eſſe veram: præterquam, ſi is ipſe, coram Judice *à quo* ſe obtulit ad probandam veritatem cauſæ, & admiſſus non fuit: tunc enim non tenetur coram Judice appellationis probare, cauſam veram fuiſſe, ſed ſatis eſt probare, ſe appellâſſe, allegatâ cauſâ probabili, & obtuliſſe ſe ad probandum, illam eſſe veram, non tamen admiſſum fuiſſe; ideóque appellâſſe; prout deciditur in *c. Interpoſita*; 70. *in princ. h.t. & ibi Gl. in caſu.*

Ratio deciſionis eſt; quia ex eo ſolùm, quòd à Judice rejiciatur exceptio probabilis, non neceſſariò infertur, gravamen parti litiganti illatum eſſe, neque juſtificata eſt appellatio à gravamine: fieri enim poterit; ut ea exceptio, ſive cauſa allegata in ſe quidem ſit legitima, & tamen falſa; ut ſi quis v. g. excipiat contra Actorem, quòd ſit excommunicatus, qui tamen non eſt: tunc enim excipitur cauſa protrahendi Judicium, & vexandi adverſarium; ideóque interpoſitâ appellatione ex cauſa probabili, non ſufficit, ſi appellans probet, quòd ex huiusmodi cauſa appellaverit, niſi etiam probet, eam eſſe veram. At verò, quando quis obtulit ſe ad probandum in continenti, vel ſaltem poſt modicum, ſeu breve intervallum, cauſam allegatam eſſe veram; tunc purgatur omnis præſumptio, quæ poterat eſſe, quòd ad protrahendum Judicium cauſa illa ab appellante malitiosè fuerit allegata, cùm in mora modici temporis non ſit periculum. *l. Si debitor*; 21. *ff. De Iudiciis*; & quia Judex inferior huiusmodi oblatam probationem non admittens, ipſo facto oſtendit ſuam iniquitatem, & apparet, quòd Judex injuſtè excipientem gravet; ideo ad juſtificandam appellationem ſufficit, ſi appellans probet, quòd à Judice non ſit admiſſus ad probandum in continenti, veram eſſe allegatam cauſam gravaminis, licèt modò illius cauſæ veritatem probare nolit. *Abb. hic n.* 4.

CCIV. Ceterùm, quod dictum eſt, Judicem gravare, & appellationem eſſe juſtificatam, ſi objiciens exceptionem offerat ſe ad probandam eius veritatem, & à Judice non admittatur, juxta. *c. Ex parte*; 7. *de teſtib.* id limitandum eſt primò, in appellatione extrajudiciali, ſi interponatur à parte, vel à Judice extrajudicialiter procedente: nam pars non tenetur recipere exceptiones alterius partis, cùm non ſit Judex, ac proinde hoc caſu ceſſat ratio, ob quam oblatio probationis juſtificat appellationem; quia ſcilicet oſtendit iniquitatem Judicis nolentis recipere probationem legitimæ exceptionis, juxta officium ſuum: tunc autem non adeſt Judex, cui ex officio incumbat recipere probationes, cùm procedat extra Iudicium, tanquam pars: non enim poteſt eſſe Iudex in cauſa propria. *Abb. in cit. c. Interpoſita*; *in princ. n.* 5. *Alex. ibid. n.* 19. Secundò, excipi debet, ſi offeratur probatio in abſentia Iudicis, cuius copia haberi non poteſt: tunc enim ceſſat præſumptio, quòd Iudex *à quo* injuſtè gravet, non recipiendo probationem oblatam, cùm abſens recipere non poſſit. *Abb. c. l.* Tertiò limitatur, ſi offeratur probatio contra evidentiam rei; ut, ſi quis velit probare, Titium vivere, de quo notoriè conſtat, illum eſſe mortuum: nam Iudex non debet permittere, ut notoria in Iudicium deducantur: evidentia enim rei tollit præſumptionem ortam ex rejectione oblatæ probationis: ideóque tunc ad juſtificandam appellationem requiritur, ut probetur veritas ipſius rei. *Abb. c. l. n.* 6. ſicut contrà, ſi notorium ſit, exceptionem propoſitam eſſe veram, probatione opus non eſt, vel, ſi præſumptio ſit pro excipiente. *c.* 2. *de reſtit. ſpoliat.* in *Sexto.* Quartò limitatur, ſi offeratur probatio exceptionis eo tempore, quo Iudex non obligatur eam recipere, juxta *cit. c. Ex parte*; *de teſtib. Abb. c. l. n.* 6. plures limitationes affert *Alex. c. l. n.* 18. *&* 21.

Porrò oblatio probationis facta ab appellante juſtificat appellationem in ordine ad hoc, quòd cauſa devolvatur ad Iudicem *ad quem*, non autem, quòd exceptio habeatur pro demonſtrata, in præjudicium partis adverſæ, cui iniquitas Iudicis nocere non debet: nemo enim debet alterius odio prægravari. *Reg. jur.* 22. *in Sexto. Abb. c. l. n.* 6. utrùm verò ad juſtificandam appellationem requiratur oblatio realis, ita, ut appellans actu offerat teſtes, vel inſtrumenta Iudici: an vero ſufficiat oblatio verbalis; ut, ſi ſimpliciter dicat: Offero me probaturum hanc exceptionem, dubium eſt inter DD. de quo videri poteſt. *Abb. hic n.* 7. *& Alex. n.* 9. *& ſeqq.*

§ IV.

An, & quando Judex appellationis procedere poſſit ad citandas partes, vel delegare cauſam alteri, vel inhibere Iudici à quo, ne procedat in cauſa, & ne ſententiam exequatur?

CCV. Aſſertio prima. Si ab aliquo ex Coepiſcopo, ſeu Suffraganeis, vel eius Officiali, ſeu Vicario Generali appellatum fuerit ad Archiepiſcopum, ſeu Metropolitanum (idémque eſt, ſi ab inferiore Prælato ad Epiſcopum appelletur, vel alio Iudice inferiore ad Superiorem) ipſe Archiepiſcopus, vel eius Officialis, non debet in cauſa interpoſitæ appellationis, ante ſententiam definitivam, citare partes, neque cauſam alteri committere, niſi cauſa probabilis, ſeu legitima eiusdem appellationis ſit expreſſa; prout ſtatuitur in c. *Romana*; 3. §. *Cùm autem*; *h.t. in Sexto.* Ratio eſt; quia appellatio ab interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam, fieri non poteſt, niſi cauſa probabilis appellandi exprimatur, quæ, ſi probata fuerit, legitima cenſebitur. *cit. c. Ut debitus*; 59. *h.t.* & *c.* 1. *eodem in Sexto.* quamvis in appellatione à definitiva

non

non ſit neceſſe cauſam exprimere. *G. in cit. §. Cùm autem. V. Definitivam ; & patet ex cit. c. 1. §. His quæ ; junct. Gl. V. Statuit ; eod. in Sexto.*

CCVI. Notandum primò. De cauſa appellationis poteſt cognoſcere, non ſolùm ipſe Judex, *ad quem* appellatum, ſed etiam eius Officialis ; ut colligitur ex *cit. §. Cùm autem ; & notat ibid. Franc. n. 1.*

Notaudom ſecundò. Non ſolùm cauſa in appellatione ab interlocutoria, ante ſententiam, exprimi, & allegari debet, in ſcripto, ſeu libello oblato Judici *à quo*, ſed etiam in libello appellationis porrecto Judici *ad quem* ; adeo, ut niſi Judex *ad quem* videat in appellatione talem cauſam expreſſam, non debeat procedere ad citandas partes, aut cauſam appellationis delegandam ; ut tradit *Franc. hic num. 3. & Gl. V. Expreſſa.* Imò ſecundùm Innocentium in *cit. c. Romana ; 3. n. 2. V. Cauſa* ; etiam requiritur, ut Archiepiſcopus, ſive Judex *ad quem*, quando citat partes, in cauſa appellationis ab interlocutoria, aut gravamine, vel eius commiſſione exprimat probabilem cauſam appellandi : alioquin citatus comparere non tenetur, etiamſi dubitetur, num perſona citata ſit ei ſubiecta ; idque ob reverentiam Judicis, ne auctoritatem ipſius contemnere videatur ; & quia ad Judicem ordinarium ſpectat cognoſcere, an ſua ſit jurisdictio. *l. Si quis ; 5. ff. De Iudiciis.* Aliud verò dicendum eſt, ſi notorium ſit, Judicem non eſſe competentem, ſive nullam jurisdictionem habere in perſonam citatam : tunc enim non tenetur comparere, niſi talis cauſa in edicto citatorio exprimatur, per quam appareat, illum jurisdictionem habere, ſi vera ſit illa cauſa ; quia de jure communi non habens jurisdictionem, debet exprimere, unde habeat, ut tradit *Gl. hic in cit. §. Cùm autem. V. Citant ; junct. Gl. marg. lit. b.* Atqui per ſe notum eſt, quòd Archiepiſcopus non habeat regulariter, & ordinariè ullam jurisdictionem in ſubditos Epiſcoporum ſuffraganeorum, ſed ſolùm in quibusdam caſibus exceptis : ergo debet in citatorio exprimere probabilem cauſam, ob quam citet, & ob quam appellatum ſit. *Gl. hic V. Expreſſa.* Neque obſtat *c. Si duobus ; 7. in princ. h. t.* ubi Archiepiſcopus cauſam in citatione non expreſſit, & tamen valuit citatio. Sed *Gl. cit. loc. V. Expreſſa* ; dicit, vel illud c. per hoc ſupplendum eſſe, vel tunc nondum ſtatutum fuiſſe, ut non, niſi expreſsâ causâ appellaretur ab interlucutoria. *Innoc. c. l.*

Contrarium tamen tenet *Franc. in cit. §. Cùm autem ; n. 3. & 4.* nempe ſufficere, poſtquam per Judicem *ad quem* admiſſus eſt libellus, quòd in citatione exprimatur caoſa generalis, ſcilicet appellatum eſſe, non allegatâ causâ ſpeciali ; quia nihilominus apparet, ipſum eſſe Judicem ; idque communi conſuetudine receptum eſſe, & oppoſitum aſſeruiſſe Innocentium IV. non, ut Papam ; ſed, ut privatum Doctorem in ſuo Commentario : unde quod hîc dicit non facit jus, licèt aliàs fuerit Auctor illius Canonis in Concilio Lugdunenſi.

CCVII. Aſſertio ſeconda. Si, poſtquam appellatum eſt ad Metropolitanum (vel alium Judicem Superiorem) vocatis ad ipſum partibus, opponatur, vel omnino non fuiſſe appellatum, vel non intra X. dies, poſt interlocutoriam, aut definitivam ſententiam, fuiſſe appellatum, vel ex alio ſimili capite (ut, ſi dicatur, appellationi expreſsè, vel tacitè renunciatum, vel non ex probabili cauſa ab interlocutoria appellatum eſſe, vel non in ſcriptis appellari, *Gl. in cit. c. Romana. §. Si verò. V. Simile*) ſicque cauſam per appellationem ad Archiepiſcopum, vel eius Officialem non eſſe devolutā, proponatur : tunc iidem non debent inhibere Judici *à quo*, ne in cauſa illa cognoſcenda, & definienda (quando appellatum eſt ab interlocutoria, aut gravamine, ante ſententiam) ulteriùs procedat : vel ne ad executionem ſententiæ (ſi appellatum ſit à definitiva) ab ipſo procedatur ; prout ſtatuitur in *cit. c. Romana ; §. Si verò ; h. t. in Sexto.* & ibi *Gl. V. Ne in cauſa ; & V. Sententiæ.* Ratio eſt ; quia priùs conſtare debet de poteſtate jurisdictionis, quàm ad illius exercitium procedatur. *Gl. in cit. §. Si verò. V. Non præſumant* ; adeòque etiam requiritur, ut priùs conſtet, totam cauſam per appellationem ad Judicem Superiorem eſſe devolutam : poſſet enim accidere, quòd, etſi quis dicat, ſe appellâſſe, non tamen appellaverit ; vel quòd non appellaverit intra debitum tempus, & cum debitis requiſitis ; & ſic jurisdictio ad ſuperiorem Judicem non eſſet devoluta. *Vivian. in Ration. hîc.* Debet etiam Judex *ad quem*, antequam ipſe procedat in cauſa appellationis, vel inhibeat Judici *à quo*, ne ulteriùs procedat, ſemper citare partes, ſive appellatum ſit ab interlocutoria, ſive etiam à definitiva. *Ancharan. hîc not. 5. & Franc. in cit. §. Si verò ; num. 1.*

CCVIII. Porrò notanda hîc eſt differentia inter appellationem ab interlocutoria, & definitiva ſententia : nam, ſi appellatum ſit ab interlocutoria, Judex appellationis non debet, unà cum citatione partis, mittere Judici *à quo* inhibitionem ; quia ei priùs de veritate gravaminis conſtare debet ; utrùm cauſa ſit devoluta, nécne ; neque, inhibere debet Judici inferiori, ne ulteriùs in cauſa procedat, niſi priùs cauſa appellandi probata, & juſtificata ſit, & quidem in præſentia partium. At verò, ſi à definitiva appellatum ſit, vel ab interlocutoria vim definitivæ habente (quia finem imponit proceſſui Judicis) tunc poteſt Judex appellationis ſtatim, cùm poſt receptam appellationem partes citat, ſimul etiam inhibere Judici *à quo*, ne ad executionem ſententiæ procedat ; ut tradit *Gail. lib. 1. obſ. 144. n. 4. & obſ. 130. n. 7.*

CCIX. Aſſertio tertia. Si appellatus objiciat coram Epiſcopo, ex injuſta, aut illegitima cauſa, ante ſententiam, appellatum fuiſſe ; ideòque non eſſe admittendam huiusmodi appellationem ; non debet Archiepiſcopus, aut Officialis eius (vel alius Judex Superior, ſeu *ad quem*) prohibere (Judici *à quo* appellatum fuit) ne ulteriùs procedat in cauſa : niſi priùs receptâ appellatione cognoverit, ex cauſa legitima, & vera appellationem eſſe interpoſitam ; prout ſtatutum eſt in *cit. c. Romana ; §. Quòd ſi ; h. t. in Sexto.*

Hinc colligitur, quæ Judex *ad quem* ſervare debeat in appellatione ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam, priusquam inhibeat Judici *à quo*, ne ulteriùs procedat : nam inprimis debet citari appellatus, ut opponat contra appellationem, &, ſi opponatur, quòd cauſa in ea expreſſa non ſit legitima, vel vera, cùm talis appellatio non ſit valida, nec per eam devolvatur cauſa ad Judicem ſuperiorem ; ideo non poteſt Judex *ad quem* inhibitionem facere Iudici

à quo

à quo, niſi priùs conſtet, quòd ad eum cauſa ſit devoluta, per appellationem ex probabili, ac legitima cauſa interpoſitam, & tunc admiſsâ appellatione, debet cognoſcere, an cauſa in appellatione expreſſa ſit etiam vera, & poſtea, ſi repererit, eſſe veram, poteſt Judici *à quo* inhibere, ne procedat, & non antè; ut ex deciſione Rotæ Romanæ tradit *Franc. hîc in cit.* §. *Quòd ſi objiciatur*; *n.* 2. *h. t. in Sexto.*

» CCX. Aſſertio quarta. Si dicatur, poſt
» ſententiam definitivam appellatum fuiſſe in caſu
» à jure prohibito, v. g. ſuper crimine manifeſto, &
» notorio (per evidentiam facti) vel de quo in Iure,
» ſive Judicio quis confeſſus eſt, vel in alio conſimili
» caſu (in quo de jure non admittitur appellatio)
» tum poteſt Archiepiſcopus (vel alius Judex, *ad*
» *quem* appellatum eſt) poſtquam cognoſcere cœpit,
» utrùm appellatio ſit recipienda, nécne) inhibere
» Judici *à quo*, ne ſententiam mandet executioni;
prout ſtatutum eſt in *cit. c. Romana.* §. *Si autem*; *h. t. in Sexto.*

CCXI. Notandum primò. Quando allegatur poſt ſententiam definitivam; appellationem eſſe interpoſitam in caſu à jure prohibito, & tamen de hoc non conſtat, ſed dubitatur; ut, ſi v. g. crimen in Judicio confeſſus allegat, ſe metu tormentorum adactum confeſſum eſſe crimen: tum Judex *ad quem* appellationem recipere, & ante omnia de veritate cauſæ cognoſcere poteſt, ac debet; & tunc primùm, poſtquam videlicet cognoſcere incipit, num cauſa principalis ad ipſum ſit devoluta, ſive utrùm appellationem contra ſententiam definitivam admittere debeat, inhibere poteſt Judici *à quo* eius executionem. Si verò conſtet, appellationem interpoſitam fuiſſe in caſu jure prohibito; adeóque illam fuiſſe illegitimam, & frivolam; tunc nec Judex *à quo* ei deferre, nec Judex *ad quem* eam recipere, & conſequenter neque inhibere debet Judici *à quo* executionem ſententiæ; ut tradit *Franc. in cit.* §. *Si autem*; *num.* 2.

Notandum ſecundò. Si appellatum ſit à ſententia definitiva in caſu jure non prohibito, hoc ipſo, quòd conſtet, appellatum eſſe intra debitum tempus, ſtatim Judex appellationis, abſque prævia cognitione, an appellatio ſit recipienda, quæ aliàs fieri debet, juxta *cit.* §. *Si verò*; poteſt inhibere Judici *à quo*, ne ſenſentiam exequatur. *Gl. in cit.* §. *Si autem. V. Prohibitis*; *& Franc. ibid. n.* 2. *in Gl. V. Eodem.*

Notandum tertiò. Etiam in caſibus, in quibus appellatio à jure prohibita eſt, nihilominus ea eſt admittenda, ſi cauſa juſta, ſeu rationabilis fuerit expreſſa in appellatione; ut, ſi v. g. confeſſus crimen in Iudicio dicat, ſe metu tormentorum, vel per errorem confeſſum eſſe. *Gl. in cit.* §. *Si autem. V. Mandetur. Covarr. pract. qq. c.* 23. *n.* 5. *in* 2. *concluſ.* ubi ait, quòd, etſi confeſſus tantùm, etiamſi convictus non ſit, regulariter nec in criminalibus, nec in civilibus admittitur ad appellandum, *c. Cùm ſpeciali*; 61. §. *Porrò. h. t.* ſi tamen expreſſa ſit cauſa in appellatione, quæ illam juſtificat; tunc etiam à confeſſo tantùm admittenda eſt appellatio, & ſuſpendenda ſententiæ executio. Ex quo infertur, quòd, licèt in appellatione à definitiva non ſit exprimenda cauſa, ob quam appellatur. *c.* 1. §. *His quæ*; *& ibi Gl. V. Statuit*; *h. t. in Sexto*, ea tamen debet exprimi, quando appellatur in caſibus à jure prohibitis; alioquin neque Iudex *à quo* deferre tali appellationi, neque Iudex *ad quem* eam admittere poteſt: ſicut etiam exprimi debet, quando appellatio prohibetur ab homine; quia cauſa commiſſa eſt, appellatione remotâ. *Franc. in cit.* §. *Si autem*: *h. t. in Sexto.*

CCXII. Aſſertio quinta. Si appellatum »
ſit ad Archiepiſcopum (vel alium Iudicem Supe- »
riorem) etſi is inhibere poſſit Iudici *à quo*, & par- »
tibus (videlicet appellanti, & appellato) ne quid »
innovent, vel, ut nihil attentent circa rem contro- »
verſam inter partes; non tamen poteſt inhibitio- »
nem facere, vel jurisdictionem in aliam perſonam »
tertiam, cum qua lis non eſt, exercere; prout ſta- »
tutum eſt in *cit. c. Romana.* §. *In alium*; *h. t. in Sexto.* v. g. ſi ſententia lata ſit contra Titium, à qua ipſe appellavit, ſed poſtea tertius quidam intulit Titio violentiam aliquam, circa rem controverſam inter appellantem, & appellatum, is non coram Iudice appellationis, ſed coram Iudice ſuo immediato conveniri debet. *Gl. in cit.* §. *In alium in caſu*; *& V. Alium.* Ratio eſt; quia res inter alios acta aliis non præjudicat. *c. Cùm ſuper*; 17. *in fine de ſent. & re judic.* Et regula illa: pendente appellatione, nihil eſſe innovandum: debet referri ad Iudicem *à quo*, & perſonas litigantes, non ad aliam perſonam tertiam. *l. Creditor*; 60. *in princ. junct. Gl. V. Poſſe. ff. Mandati. Anchar. in cit. c. Romana*; *not.* 12. *h. t.*

Quare Iudex appellationis tertium iſtum nec citare, nec alium actum jurisdictionis erga ipſum exercere poteſt, cùm nullam in eum poteſtatem habeat, niſi ille tertius ipſius jurisdictionem impediret. *Gl. hîc V. Alium.* nam Iudex omnia poteſt, ſine quibus jurisdictio, in cauſa, de qua cognoſcere poteſt, commodè exerceri non poteſt. *c. Præterea*; 5. *de offic. deleg.* Porrò, etſi ille tertius, cum quo lis non eſt conteſtata, citari non poſſit, nec invitus ad Iudicium trahi à Iudice appellationis: ſi tamen ſponte coram ipſo compareat, eò quòd ſua interſit, & litem promovere, vel appellanti aſſiſtere velit, admitti debet, cùm etiam extranei pro ſuo intereſſe intervenientes admittendi ſint. *c. Veniens*; 38. *de teſtib. & l.* 1. *ff. De appell. recipiend. Franc. in cit.* §. *In alium*; *n.* 2.

CCXIII. Aſſertio ſexta. Si quis ab Epiſco- »
po Suffraganeo (vel alio Iudice ordinario) ſuper »
aliqua cauſa appellavit ad Metropolitanum (vel »
alium Superiorem Iudicem) in aliis cauſis jurisdi- »
ctioni Epiſcopi ſui ordinarii ſubiectus manet: ac »
proinde, ſi pendente appellatione, conveniatur ſu- »
per alia cauſa, non poteſt Metropolitanus, vel »
eius Officialis impedire Epiſcopum, ne cognoſcat »
de illa cauſa, nec talem appellantem ab eiusdem »
Ordinarii poteſtate omnino eximere; prout decer- »
nitur in *cit. c. Romana*; §. *Cùm verò is*, *& ibi Gl. in caſu*; *h. t. in Sexto.* nam, licèt ſubditus appellans poſſit fortè recuſare Epiſcopum, vel alium Iudicem Ordinarium, probato gravamine, quod intulit in cauſa, à qua appellavit (de quo infrà) non tamen Archiepiſcopus, Iudex appellationis poteſt ſe ingerere in aliis cauſis, præter cauſam appellationis. *Gl. in cit.* §. *Cùm verò is, in caſu*; *& V. In aliqua cauſa.* Ratio eſt; quia appellatio non eximit appellantem à jurisdictione Iudicis *à quo*, niſi in ea tantùm cauſa, ſuper qua appellatum eſt. *c. Propoſuit*; 24. *h. t.* neque ſub-

diti

diti Suffraganeorum ſunt ſubiecti Metropolitano, niſi in cauſa appellationis, & aliis quibuſdam caſibus Jure exceptis; ideóque extra illos caſus, in eos nullam Iuriſdictionem exercere poteſt. *cap. 1. de foro compet. in Sexto.* Id autem procedit, ſive appellatum ſit ab Epiſcopo, ad Metropolitanum, ante ſententiam, ſive poſt illam, & ſive in ſcriptis, ſive ſine illis. *Franc. c. l. n. 2.*

CCXIV. Aſſertio 7. Siquis appellavit ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, ſeu Metropolitanum, Epiſcopus autem ſententias, ſeu cenſuras Interdicti, vel ſuſpenſionis, vel excommunicationis promulget in appellantem ab eo, hoc caſu, non debet Archiepiſcopus, ſive Judex appellationis eas Cenſuras revocare, vel irritas declarare, niſi vocatis partibus priùs cognoverit, num appellatio iuſta, ac legitima fuerit, an non, prout decernitur in *cit. cap. Romana. §. Sententias h. t. in Sexto.* Ratio eſt; quia, quandò Archiepiſcopus aditur per viam appellationis, non habet juriſdictionem in ſubditos Epiſcopi, à quo appellatum eſt, niſi priùs appellatio iuſtificata fuerit, ſive conſtiterit, utrùm bene, an malè appellatum fuerit: ac proinde, neque, antequam cognitum fuerit de iuſtitia appellationis, attentata poſt illam, videlicet excommunicatio lata, vel ſuſpenſio &c. revocari, vel reſcindi debent. *Anchar. in cit. cap. Romana; n. 15.* nam talis revocatio cederet in præiudicium appellati: ubi autem vertitur intereſſe partis, ſemper illa citanda eſt. *l. de unoquoque; 47. ff. de rejudic.* Veruntamen poſſet hoc caſu Archiepiſcopus abſolvere appellantem ab excommunicatione, aliâve cenſurâ, cautione ſaltem iuratoriâ ab eo receptâ de ſtando juri, ſeu parendo mandatis Eccleſiæ, ſi periculum eſſet in mora, ſive animæ periculum ſubeſſet. *Gloſ. in cit. §. Sententias. V. Revocent. Abb. in cap. Quâ fronte; 25. n. 5. in 3. lectura h. t.* ubi rationem diverſitatis aſſignat; quia in appellatione, quæ fit cautione receptâ, nulli parti præiudicatur, nec in effectu fit aliquid contra ſententiam excommunicationis: at verò, quando revocatur ſententia excommunicationis, tanquam iniuſta, vel declaratur eſſe nulla, per hoc præiudicatur parti adverſæ, & tacitè pronunciatur, excommunicatorem malè proceſſiſſe; ideóque id fieri non debet à Judice appellationis, niſi priùs de iuſtitia appellationis plenè cognoverit, partibus præſentibus.

CCXV. Aſſertio 8. Si ab Epiſcopo ab interlocutoria, vel alio Judicis gravamine appellatum ſit ad Archiepiſcopum (vel Officialem eius) is cognoſcere debet de cauſa appellationis, &, ſi conſtiterit, eam minùs rationabilem, ſeu legitimam eſſe (ut quia v.g. cauſa appellandi non eſt reperta probabilis, & vera) non debet Archiepiſcopus (vel alius Judex *ad quem*) ulteriùs procedere, ſive cognoſcere de cauſa principali; ſed remittere appellantem ad Epiſcopum, ſive ad Judicem ordinarium, à quo appellatum, ut ipſe de cauſa principali cognoſcat; prout deciditur in *cit. cap. Romana. §. Cùm autem ult. h. t. in Sexto.* & ibi *Gl. V. Minùs rationabilem.* niſi tamen Judex *à quo* detulerit appellationi; tunc enim non neceſſariò fiet remiſſio ad illum. *Franc. hîc n. 1.* quia, quantum in ſe fuit, abdicavit à ſe omnem juriſdictionem in cauſa illa, ideóque totius cauſæ cognitio ad Judicem Superiorem eſt devoluta. *cap. In appellationibus; 5. h. t. in Sexto.* & dictum ſuprà. Deinde aliud eſt, ſi appellatum fuerit à definitiva ſententia; tunc enim Judex *ad quem* ſtatim poteſt cognoſcere de ipſa cauſa principali. *cap. Ut debitus; 59. h. t. Gl. hîc in §. ult. V. ante ſententiam.*

Ceterùm hæc Conſtitutio Innocentij IV. in *cit. cap. Romana; 3. h. t. in Sexto.* innovata eſt per Concilium Tridentinum *ſeſſ. 22. cap. 7. de reform.* ubi decernitur, quòd ea ſervari debet in omnibus appellationibus ad Legatos, & Nuncios Apoſtolicos, Patriarchas, Primates, & Metropolitanos interpoſitis, in quibusvis cauſis, non obſtante quâcunque conſuetudine, aut privilegio in contrarium: alioquin omnia acta ſint ipſo jure nulla. Et hoc decretum, ſecundùm declarationem Cardinalium apud *Ioan. Gallemart ibid. n. 2.* etiam ad appellationes ad Sedem Apoſtolicam interpoſitas extenditur.

An autem Judex *ad quem* poſſit cognoſcere de cauſa principali, finitâ, vel omiſsâ cauſâ appellationis, dictum eſt ſuprà *n. 108. & pluribus ſeqq.* ubi explicatum eſt *cap. 1. h. t. in Sexto.*

§. V.

An, ſi litigans coram ſuo Iudice non appellavit ab interlocutoria, poſtea verò appellavit à definitiva, Iudex appellationis poſſit revocare interlocutoriam, & gravamen per illam illatum reparare?

CCXVI. Ad hanc quæſtionem reſpondit Papa Bonifacius VIII. in *cap. Licèt; 12. & ult. h. t. in Sexto.* Diſtinguendum eſſe: ſi enim talis lata ſit ſententia interlocutoria, quæ negotio, ſeu cauſæ principali præiudicat, ut, ſi à Judice non admiſſa, ſed repulſa ſit exceptio pacti (de non petendo in perpetuum. *Gl. hîc V. Pacti.*) vel præſcriptionis, vel alia ſimilis exceptio peremptoria: vel quæ Judiciũ nullum reddit (cuiuſmodi eſt exceptio falſi teſtis, aut procuratoris. *cap. Licèt; 56. ff. de judic. cap. In noſtra; 4. de procurat. aut falſi inſtrumenti. cap. Cum venerabilis; 6. de except.* vel Reſcriptum ab Excommunicato impetratum eſſe. *cap. 1. de Reſcript. in Sexto. Gl. hîc V. Reddens.*) Tunc Judex appellationis poteſt revocare, & emendare gravamen illatum per eandem interlocutoriam, licèt gravatus intra decendium poſt eam latam, appellare intermiſerit (ac proinde poteſt etiam is, qui poſtea appellavit à definitiva, etſi poſt decendium promulgata, talem exceptionem peremptoriam coram Judice, *ad quem* appellatum, repetere, ac denuo proponere, iſque de ea cognoſcere debet. *Gloſ. hîc in caſu*) ſi verò ſententia interlocutoria non ſit talis, quæ pariat præiudicium negotio, ſeu cauſæ principali (cuiuſmodi ſunt exceptiones dilatoriæ, quæ non niſi ante litem conteſtatam opponi poſſunt. *Gloſ. hîc V. Non paret*) vel Iudicium nullum reddit; tum Judex appellationis non poteſt huiuſmodi interlocutoriam, vel gravamen per illam illatum, per appellationem à definitiva poſtea interpoſitam revocare, vel emenda-

» emendare, niſi ab illa appellatum fuerit; prout
» deciditur io *cit. cap. ult.* §. *Ubi verò.*

Ratio prioris partis huius cap. cur nimirum, ſi feratur ſententia interlocutoria, per quam rejicitur exceptio peremptoria præiudicans cauſæ principali, vel reddens Judicium retro nullum, & Reus noo appellavit, ſi deinde appellet à definitiva, quæ poſt decem dies promulgatur; tooc Judex appellationis poſſit gravamen per talem interlocutoriam illatum revocare, & emendare: ratio, inquam, eſt; quia, ſi interlocutoria præiudicans cauſæ principali non poſſet poſtea per appellationem à ſententia definitiva revocari, & emeodari, non poſſet ipſa cauſa principalis bene expediri, & nihil prodeſſet à definitiva appellâſſe. *Gloſ. hic V. Emendari.* tum quia totus proceſſus Iudicii præcedens ordinatur ad ſeoteotiam definitivam, ut ad finem: & ideo appellatio ab ipſa oon ſolùm reſcindit, vel ſaltem ſuſpendit ſeoteotiam definitivam, ſed etiam omnia acta præcedentia ordinata ad illam: & conſequenter per talem appellatiooem à defioitiva omnia devolvuntur ad Iudicem appellationis, ita, ut poſſit corrigere, & reformare deciſa per Iudicem *à quo*, ſive cauſæ priocipalis, & emendare gravamen illatum ab interlocutoria, ante ſententiam definitivam: nam ante illam non cenſetur quis verè læſus, ſeu gravatus, ſed gravamen conſummatur per definitivam. *Ioan. Monach. hic n. 1. & 2. & Anchar. not. 2.*

Ratio poſterioris partis huius cap. eſt; quia, ſi coram Iudice *à quo*, ſive cauſæ principalis propoſita ſit exceptio dilatoria, quæ non generat præiudicium cauſæ principali, vel reddit Iudicium nullum, eáque reiecta ſit à Iudice, & excipiens intra decendium non appellavit; tunc non poteſt appellans eam repetere coram Iudice appellationis, neque hic de tali exceptione cognoſcere poteſt. *l. Ita demum*; 13. *C. de procurat.* qoia, etſi io cauſa appellationis poſſint non allegata, ſeu propoſita in prima inſtantia, in illa proponi, & non probata probari: id tamen intelligendum eſt de ijs, quæ poſt litem conteſtatam proponi, ac deduci poterant: oam, quæ erant proponenda, ante litis conteſtationem, non poſſunt proponi, & deduci coram Iudice appellationis. *cit. l. Ita demum*; *& tradit Gl. hic in caſu.*

Hinc infertur, conſultum eſſe, ut partes litigantes coram Iudice primæ inſtantiæ plenè jura ſua deducant, petántqoe probationes, & exceptiones integrè recipi, & in acta Iudicij redigi, ſeu in illis deſcribi: nam boc facto, ſi altera pars adverſa à ſententia lata appellet, & coram Iudice appellationis nibil novi afferat, ſed ſolùm ea, quæ in prima inſtantia jam utrinque allegata, & deducta ſunt, repetat: is, contra qoem appellatum eſt, non tenetur ulteriùs ad articulos reſpondere, cùm nihil novi contineant, ſed ad acta prioris Iudicii ſe referat, qoippe quæ intra eaſdem partes notorium inducunt: tunc eoim Iudex appellationis, cauſâ cognitâ, tales Articulos gravaminum, neque ad reſpondeodum, neque ad probaodum admittere, ſed definitivè pronunciare debet, qood Iuris eſt; ut notat *Gail lib. 1. obſ. 128. num. 4. & 5.*

CCXVII. Illud hîc addendum, tametſi ſententia interlocutoria lata ſuper bis, quæ non præiudicant cauſæ principali, neque Iudicium nullum reddunt, per lapſum decem dierum in rem iudicatam tranſeat, non ſolùm quoad partes, ſed etiam quoad Judicem appellationis à definitiva: ſecus tamen eſt, quoad priorem Judicem, *à quo* fuit appellatum. is enim interlocutoriam poteſt revocare, uſque ad ſententiam definitivam. *cap. Cum ceſſante*; 60. *hoc tit. Franc. in cit. cap. ult. num. 1. h. t. in Sexto.*

SECTIO VIII.

DE EFFECTU APPELLATIONIS, & attentatis poſt illam.

§. I.

De effectu appellationis ſuſpenſivo.

CCXVIII. Duplex eſt effectus appellationis, ſuſpenſivus, & devolutivus. De priore priùs agemus, de altero poſtea.

Aſſertio prima. Primus, & principalis effectus appellationis à ſententia definitiva eſt, quòd per illam ſoſpendatur Iuriſdictio Judicis *à quo*, ita, ut ſententiam à ſe latam, pendente appellatione, executioni mandare non poſſit; prout ſumitur ex *cap. Venientes*; 19. *in princ.* ibi: *Vos ſententias appellatione ſuſpenſas executioni mandetis, de Iureiur. & ex cap. Dilectis*; 55. *hoc tit.* ubi dicitur, quòd Judex interim appellatione interpoſitâ, procedere non debuerit ad ſententiam exequeodam: & ibi *Gloſ. V. Exequendam.* obi ait, quòd Judex, poſt appellationem, ſententiam definitivam nou debet executioni mandare, & in *l.* 1. §. *fin. ff. ad Senatusconſultum Turpill.* dicitur, quòd appellationis remedio, condemnationis (ſive ſententiæ condemnatoriæ) extinguitor pronunciatio, id eſt, ſuſpenditur. *Gloſ. ibid, V. Extinguitur. Abbas in rubr. huius tit. num. 4. Marant. de ord. judic. p. 6. tit. de appell. num.* 162. ubi ait, quòd per appellationem à definitiva ſuſpeoditur Iuriſdictio Judicis *à quo*, ſine alia inhibitiooe. *Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 4. tit. 3. num.* 27. quæ tameo ſuſpenſio ceſſat, ſi ſententia lata per Judicem *à quo* per Judicem appellationis fuerit confirmata, ita, ut ſtatim executioni mandari poſſit. *Hiltrop. cit. loc.* Aliud eſt de appellatione à ſententia interlocutoria, per quam noo ſuſpenditur Iuriſdictio Judicis *à quo*, qoin poſſit procedere in cauſa, antequam inbibeatur à Judice, *ad quem* appellatum. *Marant. cit. loc.*

CCXIX. Aſſertio 2. Per appellationem noa ſuſpenditur Iuriſdictio Judicis *à quo*, niſi io ea cauſa tantùm, in qua eſt appellatum, non autem in aliis diverſis: poteſt tamen appellans in alia cauſa recuſare eundem Judicem, ut ſuſpectum; prout deciditor io *cap. Propoſuit*; 24. *hoc tit.* Nam quæſitum fuit ex »
Papa Alexandro III. cùm ſæpe contingat, ut quis »
coram ſoo Judice Ordinario io aliqua cauſa appel- »
let, ſed, cùm poſtea coram eodem in aliis cauſis »
convenitur, in quibus non eſt appellatum, reſpon- »
dere recuſet; quid tunc faciendum ſit? Reſpondit »
Papa, etſi is, qui à Judice ſuo Ordinario appellat ſu- »
per una cauſa, in aliis cauſis, ſuper quib⁹ non eſt ap- »
pellatũ, coram eodem reſpondere teneatur, noo ob- »
ſtante prævià appellatione: Judex tamen, *à quo* idem »
appella- »

appellavit, cùm ſit ipſi ſuſpectus, nnn debet eum cogere, ſi reſpondere ſuper aliis cauſis recuſet: niſi in crimine gravi, & manifeſto, ob quod ipſo facto meritò ſit cnndemnandus. Ratin primæ partis eſt; quia appellaus non eximitur per appellationem à juriſdictione ſui Judicis ordinarij, niſi in ea cauſa tantùm, in qua appellatum eſt. *cap. Cùm teneamur; 17. h. t. Gloſ. hic V. In aliis.* ideóque non ſuſpenditur, vel impeditur eius juriſdictio in aliis cauſis, quin cognoſcere de illis poſſit; qnia ordinarius Judex habet univerſalem juriſdictionem, & non limitatam ad unam tantùm cauſam. *cap. 1. de offic. ordin.*

Ratio ſecundæ partis, cur recuſari poſſit Judex *à quo* appellatum eſt, in alia cauſa, eſt; quia, cùm in priore cauſa gravaverit, periculum eſt, & ſuſpicio, ne in alia quoque cauſa gravet. Et hoc quidem procedit de Jure Canonico, quo etiam ordinarius Judex ut ſoſpectus (modò coram arbitris ſuſpicio probetur. *Gl. marg. hîc lit. B.*) recuſari poteſt, ne fortè denuo gravet. Sed de Jure Civili non licet recuſare Iudicem ordinarium, à quo priùs appellatum eſt, cùm appellando nulla fiat iniuria Judici, & ſi appellans vereatur, ne in alia quoque cauſa gravetur, poteſt iterum appellare. *l. unic. ff. apud eum, à quo appell.* & ibi *Gl. fin. junct. Gl. marg. lit. A.* Ratio denique tertiæ partis, ſive exceptionis eſt; quia, ſicut in facto notorio non admittitur appellatio, ita neque recuſatin Judicis. *Gl. hîc V. Manifeſto.* quamvis exceptio, quòd Judex ſit incompetens, etiam in delicto nntorio opponi poſſit, & admitti debeat. *Franc. hîc n. 5.*

Limitatur tamen, ut ſolùm procedat, quando delictum notorium eſt, cui pœna ab ipſa lege eſt determinata; tunc enim poteſt Judex etiam in facto proprio notorio procedere; quia potiùs eſt executor legis, quàm Judex: ſed ſi pœna ei imponenda eſſet arbitraria à Judice, tunc etiam Iudex ordinarius poſſet recuſari, ut ſuſpectus in aliis cauſis, in quibus non eſt appellatum, licèt delictum ſit manifeſtum, ac notorium; quia poſſet gravare, imponendo maiorem pœnam, quàm mereatur. *Abb. hîc n. 8.*

CCXX. Idem ſtatutum habetur in *cap. Ad hæc; 6. h. t.* nbi dicitur: Siqnis à Iudice in una cauſa appellavit, & pendente appellatione, in alia cauſa, ſuper qua non fuit appellatum, accuſetur, vel conveniatur coram eodem Iudice, ut quia crimen aliquod commiſit: poterit eum Reus tanquam ſuſpectum recuſare, ſi voluerit: alioquin ſtare debebit eius Iudicio, maximè, ſi ordinarius eius Iudex ſit. Ratio eſt; quia, cùm appellatio fiat propter gravamen illatum in hac cauſa, ideo per illam ſuſpenditur juriſdictio Iudicis *à quo* tantùm quoad hanc cauſam, & quæ ipſi connexa ſunt, nnn autem quoad alias cauſas diverſas, ac ſeparatas, in quibus non gravavit appellantem. *Abb. hic n. 1.* Similiter, ſi Judex delegatus ſit ſuper pluribus cauſis, & in una appelletur ab ipſo, poteſt, non obſtante eâ appellatione, adhuc procedere in aliis cauſis; ut colligitur ex hoc cap. ibi: *Maximè*; & notat *Hoſtienſ. hic V. Eodem.* quia hæc particula ſuâpte naturâ non eſt excluſiva, ſed implicativa; ut tradit *Gloſ. recepta in cap. Ad abolendum; 16. V. Maximè ſpurii de fil. Presbyt.* adeóque non excludit Iudicem delegatum, quò minùs etiam ipſe in aliis cauſis, in quibus nnn eſt appellatum, cognoſcere poſſit. *Alexand. hic num. 6.* præterquam, ſi appellans Iudicem recuſaverit tanquam ſuſpectum, quod poteſt, ſi velit. *Gloſ. in cap. Propoſuit; 24. V. Non debet h. t.*

CCXXI. Porrò, ſiqnis hoc caſu Iudicem, ſive ordinarium, ſive delegatum recuſet, ut ſuſpectum, is debet allegare, & probare, non tantùm ſe ab illo in alia cauſa appellâſſe, ſed etiam probare (coram arbitris communi conſenſu electis. *cap. Cùm ſpeciali; 61. hoc tit.*) ſe à Iudice gravatum eſſe, & quidem iniuſtè, ſive ex propoſito, & cum formali intentione, ſeu animo gravandi, non tantùm materialiter, & præter intentionem; ut docet *Ioann. Andr. hic num. 4. in fine.* Verùm, cùm animus, & intentio non poſſit probari, niſi ex coniecturis, ſeu iudiciis, hoc ipſo, quod conſtat, gravamen ſecundùm ſe iniuſtum illatum eſſe, præſumitur, ac cenſetur malo animo, ſeu intentione illatum eſſe; quia in malefactis præſumitur malus animus, ſeu mala intentio. *cap. 1. de præſumpt.* niſi præſumptio iſta per alias contrarias præſumptiones elidatnr. *Arg. l. Si non; 5. C. de iniuriis.* ubi dicitur, quòd, qui, aliqoid iniurioſum ſe non convitii cauſâ dixiſſe, ait, id probare debeat; quia præſumitur animo conviciandi dixiſſe, niſi contrarium probetur. *Gloſ. ibid. V. Probare poteſt. Abb. in cit. cap. Ad hæc; num. 2. & 3. hoc tit.*

§. II.

Quibus caſibus per appellationem non ſuſpendatur Iuriſdictio Iudicis à quo, *ſed eâ adhuc pendente, nihilominus is procedere poſſit?*

CCXXII. Aſſertio prima. Appellatio non ita ſemper ſuſpendit Iuriſdictionem Judicis *à quo*; quin is, eâ non nbſtante, & adhuc pendente, procedere poſſit, citra vitium attentati. Nam inprimis Iuriſdictio Iudicis *à quo* non eſt ſupenſa, quò minùs pendente appellatione, facere poſſit omnia illa, quæ tendunt ad faciliorem exitum, ſeu finem cauſæ appellationis, dummodo ſe non immiſceat ipſi appellationi, & de illa cognoſcat; ut docet *Abb. in cap. Cum teneamur; 17. h. t. num. 1. Marant. de ord. judic. p. 6. de appell. n. 185. & Canoniſtæ communiter.* Quare Iudex, *à quo* appellatum eſt in Iudicio poſſeſſorio, pendente appellatione, poteſt cognoſcere, ſi querela turbatæ poſſeſſionis ab appellante ad ipſum deferatur; prout ſumitur ex *cit. cap. Cum teneamur; h. t.* Ubi cùm quidam à ſententia Archiepiſcopi Cantuarienſis appellâſſet ad Papam, & poſtea pendente appellatione, aliquis turbâſſet eiuſdem appellantis poſſeſſionem, v. g. ædium, circa quas controverſia vertebatur; quæſivit idem Archiepiſcopus, an ipſi liceat turbatam poſſeſſionem reformare, prætermiſsâ tamen cognitione cauſæ, ſuper qua appellatum eſt. Reſpondit Alexander III. id ipſi licere, ſervato tamen Ordine judiciario, ſi talis querela ad ipſum deferatur.

Ratio huius deciſionis eſt; quia pendente appellatione, Iuriſdictio Iudicis *à quo*, tum Ordinarij, tum delega-

delegati, etiam quoad cauſam, in qua eſt appellatum, non eſt omnino extincta, ſed ſuſpenſa tantùm, ita, ut non poſſit cognoſcere de cauſa, & iuſtitia appellationis: quare, cùm appellatione iuſtificatâ, cauſa remittenda ſit ad Iudicem *à quo*; adeóque eius etiam interſit, ut pendente appellatione, nihil innovetur, vel mutetur. *l. unic. ff. Nihil innovari &c.* idcirco ad eundem etiam pertinet curare, ut omnia interea in eodem ſtatu permaneant, donec cauſa appellationis deciſa ſit, & inhibere poteſt partibus, ne quidpiam attentent, ſeu immutent, appellatione pendente, atq; ſuper attentatis Ordine iudiciario ſummariè cognoſcere poteſt, & quæ malè attentata, ſeu innovata ſunt, revocare; ut in caſu *cit. cap. Cùm teneamur.* ſi appellans turbatus ſit in ſua poſſeſſione: quemadmodum etiam Judex *à quo*, pendente appellatione, præfigere poteſt terminum appellanti. *cap. Conſuluit*; 14. *h. t.* & Judex ordinarius prohibere poteſt parti appellanti ſub cenſura, ne pendente appellatione aliud matrimonium contrahat, ſive ad alias nuptias tranſeat, etiamſi ipſe Judex appellationi detulerit. *c. 2. junctâ Gloſ. V. Diſtrictiùs de matrim. contract. contra interd. Eccleſ. Abb. in cit. cap. Cùm teneamur; n. 5. Alexand. ibid. n. 7. & 8.*

CCXXIII. Ubi tamen præterea Notandum primò. Prohibitio illa Iuris, ne pendente appellatione aliquid innovetur, intelligi debet de ijs tantùm, quæ tendunt in præiudicium appellationis, eamque impediunt: non autem de ijs, quæ cauſam appellationis adiuvant, ſeu ad faciliorem eius exitum tendunt, ea enim immutari poſſunt à Judice *à quo*, dummodo non cognoſcat de iuſtitia appellationis. *Abb. & Alexand. citatis locis.* Idémque dicendum, ſi inhibitio facta ſit à Judice *ad quem*, ne Judex *à quo*, pendente appellatione, aliquid innovet, ſeu attentet: nam intelligi debet de his, quæ fiunt contra appellationem; non autem de his, quæ fiunt in favorem eiuſdem: hæc enim mutari poſſunt, non obſtante inhibitione, non autem priora. *Alexand. cit. loc. n. 9.* Imò etiam ipſe Judex *à quo*, ſi quæ, pendente appellatione, innovavit, vel attentavit in præiudicium appellationis, revocare id poteſt, ac debet. *Franc. apud Laym. in cit. cap. Cùm teneamur. in fine.*

Notandum ſecundò. Pendente appellatione, non debet appellans turbari in poſſeſſione ſua, in qua antea erat: nam poteſt uti poſſeſſione ſuâ, ac fructus percipere, ſicut priùs, ac proinde eâ utendo, eo modo, quo priùs, non dicitur aliquid innovare. *Alexand. cit. loc. n. 2.* Quare, ſi poſſeſſor condemnatus ſit ad poſſeſſionem Actori tradendam, & à ſententia appellavit, poteſt, ſi pendente appellatione ſpolietur, vel turbetur, agere interdicto recuperandæ, aut retinendæ poſſeſſionis, ſecundùm doctrinam *Gloſſæ in cap. Sæpe*; 44. *V. Rata manet ſententia hoc tit.* ubi ait, quòd Prælatus ab Epiſcopo depoſitus per ſententiam definitivam, ſi ab ea appellavit, poteſt liberè exercere ſuum officium; adeóque & ſubditum v. g. excommunicare; quia interea manet in poſſeſſione, quam priùs habuit, nec in ea turbari debet. Cuius ratio eſt; quia condemnatus, pendente appellatione, non cenſetur condemnatus. *l. 2. §. ult. ff. de pœnis.* Veruntamen ſi tali caſu appellans ſuſpectus ſit, ne reditus Eccleſiæ, vel res, de qua lis eſt, dilapidetur, tum ſequeſtratio fieri, & imperari poteſt. *l. Imperatores*; 21. *in fine. ff. hoc tit.* Ne alioquin Judicium fiat eluſorium, & executio ſententiæ impediatur. *Alexand. cit. loc. n. 3. Gail lib. 1. obſ. 148. n. 2.*

Notandum tertiò. Licèt appellans redeat ad Judicem *à quo*, petendo ab eo v. g. ne turbetur in poſſeſſione ſua, quam priùs habuit; ut in caſu *cit. cap. Cùm teneamur.* non cenſetur per hoc renunciare appellationi ſuæ; quia accedit illum non in cauſa appellationis, ſed in alia, in qua eſt Judex eius ordinarius. *Gloſ. magna in cit. cap. Cùm teneamur; in notat. & V. Prætermiſſ. & Abb. ibid. n. 2.*

CCXXIV. Aſſertio 2. Appellans à Judice ordinario, ſi poſtea committat aliquod crimen, poteſt, non obſtante appellatione, eâque pendente, puniri ab Ordinario ob illud crimen; prout ſtatutum eſt in *cap. Præterea*; 22. *hoc tit.* Ubi Alexander III. reſcribit: » ſi aliqui Clerici coram Epiſcopo ſuo litigantes, ab eo appellent ad Sedem Apoſtolicam, & poſtea gravia ſcelera (pendente appellatione) committant, ob eaque coram eodem Ordinario conventi, per appellationem ſe tueri velint, non ſunt audiendi; quia eos appellatio in ſua iniquitate tueri non debet, quò minùs exceſſus eorum per Canonicam cenſuram puniri debeant. « Ratio eſt; quia per appellationem non ſuſpenditur Juriſdictio Judicis *à quo*, niſi in ea cauſa, ſuper qua eſt appellatum, ita, ut in aliis poſſit procedere. *cap. Super*; 10. *& cap. Cùm teneamur*; 17. *hoc tit.* & dictum ſuprà.

Porrò, quamvis in hoc cap. ſermo ſit de gravibus criminibus, & poſt appellationem commiſſis; quia nimirum caſus de his ſolùm Pontifici fuit propoſitus: idem tamen dicendum eſt, de delictis non gravibus, ſeu enormibus, & de commiſſis ante appellationem; ita, ut propter illa poſſit quis, non obſtante appellatione, accuſari, & conveniri coram Judice ſuo ordinario, & ab eo puniri; quia ratio deciſionis expreſſa in textu, etiam locum habet in iſtis delictis, quòd videlicet appellatio non debeat aliquem tueri in ſua iniquitate, ita, ut puniri non debeat: nam appellationi, quæ fovet iniuſtitiam, nunquam eſt deferendum, cùm remedium appellationis inſtitutum ſit, ut relevet ab iniquo gravamine, non ut iuſtitiam pervertat. *Abb. hic n. 2. & Alexand. n. 4.*

CCXXV. Aſſertio 3. Is, qui appellavit ante » ſententiam (ſcilicet ab interlocutoria, vel illato gravamine à Judice *à quo*) ſi hic terminum appellanti præfigat, intra quem gravamen oſtendere debeat, & revocationem eiuſdem audire, non tenetur appellans ad probandū gravamen comparere coram Judice *à quo*, cùm ipſe ſcire poſſit, ac debeat, num gravaverit, nécne? & illius juriſdictio per appellationem ſit ſuſpenſa. Verùm, ſi Judex *à quo* ad hoc tantùm citet appellantem, ut revocationem gravaminis audiat, ſiquidem eam faciendam exiſtimet, tunc appellans debet comparere: alioquin, ſi non comparuerit, & Judex *à quo* in termino præfixo gravamen revocaverit cum effectu, ſive re ipſâ, & actu, tum poteſt liberè in cauſa procedere, tanquam contra contumacem, perinde, acſi appellatio interpoſita non fuiſſet; « prout ſtatuit Bonifacius VIII. in *c. Si à Iudice*; 10. *h. t. in Sexto. & ibid. Gl. in caſu.* ubi *V. à Iudice*, ait, hoc procedere ſive à Judice ordinario, ſive delegato, vel etiam ab arbitro juris appellatum ſit.

Duæ

Duæ ſunt partes huius c. Prima. Quòd Judex *à quo* non poteſt compellere appellantem à gravamine, ut compareat ad probandam veritatem illius; tum quia, ſi cognoſceret de veritate gravaminis, periculum eſſet, ne ſemper pronunciaret in proprium favorem, dicendo, ſe non gravâſſe; tum quia de facto proprio quilibet debet eſſe certus, & juriſdictio Judicis *à quo* per appellationem eſt ſuſpenſa; ut habetur in textu; ideóque ampliùs citare non poteſt. Secunda pars huius c. quòd Judex *à quo* appellantem citare poſſit ad audiendam revocationem gravaminis, eſt; quia Judicis *à quo* juriſdictio non eſt ſuſpenſa, quoad actus, qui tendunt ad faciliorem expeditionem appellationis, qualis eſt revocare ipſum gravamen, & ad hoc citare. *Franc. hic n. 1. not. 3.* ideóque, ſi Judex gravamen, propter quod appellatum eſt, revocavit, reaſſumere poteſt juriſdictionem ſuam, perinde, ac ſi appellatum non eſſet; quia ceſſante causâ, videlicet gravamine, ceſſare debet effectus, nempe appellatio, quæ fit propter gravamen illatum. *c. Cùm ceſſante*; 60. *h. t.*

CCXXVI. Hinc colligitur primò. Quando certum, & notorium eſt, citanti nullam competere juriſdictionem in citatum; tum, licèt non compareat, non poteſt contra eum citans procedere tanquam contra contumacem. *Barb. in Collect. hic n. 2.*

Colligitur ſecundò. Etſi veritas appellationis, ſeu gravaminis probanda eſt coram Judice appellationis, poteſt tamen etiam probari coram Judice *à quo* appellatur, ſi ita ipſe appellans velit. *c. Interpoſita*; 70. *in princ. h. t. Gl. hic V. Per ſe.*

Colligitur tertiò. Si appellatum ſit ab interlocutoria, ſeu gravamine, ante ſententiam, poteſt Judex *à quo* gravamen revocare, non autem, ſi appellatum ſit à ſententia definitiva: tunc enim gravamen revocari non poteſt, ſicut nec ipſa ſententia; quia Judex functus eſt officio ſuo, ſemel judicando, ſive bene, ſive malè. *l. Judex*; 55. *ff. De re judic. Gl. hic V. Gravamen. Franc. n. 4.* ſive ſit gravamen verbale, quod verbis revocari poteſt, ſive reale, quod non verbis, ſed re, ſive actu revocari debet; quia verba cum effectu intelligenda ſunt. *Gl. hic V. Cum effectu.*

CCXXVII. Aſſertio quarta. Si excommunicatus (vel interdictus perſonaliter) ob contumaciam, vel aliam cauſam, appellavit ad Papam, vel alium Judicem Superiorem, poteſt, eo non obſtante, à Judice, *à quo* appellavit, petere abſolutionem, ſalvâ appellationis causâ, eámque abſolutionem Judex, qui excommunicavit (receptâ priùs ſufficiente cautione) conferre poteſt, ac debet, licèt adverſarius contradicat, & appellet, ne abſolvatur; prout ſumi-
» tur ex c. *Quâ fronte*; 25. *h. t.* ubi inprimis Papa
» Alexander III. reprehendit Archiepiſcopum Can-
» tuarienſem, quòd juris ordinem pervertendo, non
» in Eccleſia, ſicut honeſtum, & Canonicum eſt, nec
» in palatio, & Camerâ ſuâ, ſed in Regis Camera,
» contra juris præſcriptum, & Pontificalis Officii
» dignitatem, Epiſcoporum electiones confirmet;
» quia huiusmodi actus ſpirituales in Eccleſiis, vel
» Capitulis exerceri debent, non in domibus laico-
» rum, etiam Principum (*Gl. hic V. Canonicum*; *&*
» *Alex. de Nevo n. 6.*) poſtea reſpondet Pontifex ad
» quæſtiones ſibi propoſitas: videlicet, quòd, ſi quis,
» ob contumaciam, vel aliam cauſam, excommunicationis, vel interdicti vinculo ſit obſtrictus, & »
offerat ſe ad parendum Eccleſiæ mandatis, Judex »
ſive Ordinarius, qui ſententiam excommunicationis,
& interdicti tulit, & *à quo* petitur abſolutio, vel eius
Superior, ſive etiam delegatus, ante definitivam ſententiam latam. *Hoſtienſ. hic V. Quod Judex*) poteſt »
eum, ne in excommunicatione decedat, abſolvere, »
tametſi pars adverſa contradicat, &, ne abſolvatur, »
appellet: debet tamen ab ipſo, antequam abſol- »
vatur, ſufficiens cautio recipi, quòd, vel in præſen- »
tia Papæ, *ad quem* appellatum eſt, vel coram eius »
delegato in hac cauſa, prout adverſarius, contra »
quem appellatum eſt, maluerit, juri parére velit. »
Idémque ſimiliter dicendum de iis, qui conquerun- »
tur, ſe irrationabiliter excommunicatos eſſe, vel »
Interdicto ſubiectos: nam, ſi nihilominus caveant, »
ac promittant, ſe juri parituros, abſolvi debent à »
Superiore, v. g. Archiepiſcopo, etiamſi is, qui ſen- »
tentiam excommunicationis, vel interdicti tulit, »
v. g. Epiſcopus appellet, ne abſolvantur. »

Ratio deciſionis huius c. eſt; tum quia ex una parte per huiusmodi abſolutionem ab excommunicatione factam ab eo, qui excommunicavit, non impeditur curſus appellationis: & ſic nihil decedit adverſario, contra quem appellatum eſt, cui providetur per ſufficientem cautionem de parendo juri, & mandatis Eccleſiæ, & conſequenter etiam Excommunicatori; tum quia ſic conſulitur animæ ipſius excommunicati, ne, priusquam cauſam appellationis proſequatur, in excommunicatione extra communionem fidelium decedat, & in hoc etiam ipſi prodeſt, ne interim vitetur; id autem, quod tendit in faciliorem exitum appellationis, poteſt facere Judex *à quo*. *Abb. hic n. 15. & 16. Alex. ibid. n. 50. & 51.*

CCXXVIII. Notandum primò. Quod hîc dictum eſt de Excommunicatione, idem etiam locum habet in Interdicto perſonali: nam, & hâc cenſurâ ligatus tali caſu abſolvi poteſt, ac debet, non obſtante appellatione; ut patet ex hoc c. ne, ſi in ea decedat, privetur ſacrâ, ſeu Eccleſiaſticâ ſepulturâ, juxta c. *Quod te*; 11. *de pœnit. & remiſſ.* Aliud eſt de cenſura ſuſpenſionis, à qua, ſi quis eâ irretitus appellet, tanquam gravatus, abſolutionem non à Judice *à quo*, ſed *ad quem* petere debet; quia ſuſpenſio non privat ſuffragiis, neque Sacramentorum perceptione, neque Eccleſiaſticâ ſepulturâ, ſicut excommunicatio, & interdictum; ideóque in ea ceſſat ratio *cit. c. Quâ fronte*; quia, etiamſi quis in ſuſpenſione decedat, per ſe non patitur ſpirituale aliquod incommodum; ideóque eius abſolutio non eſt ita ad ſalutem animæ neceſſaria, ſicut abſolutio ab excommunicatione, vel etiam interdicto perſonali. *Suar. diſ. 29. de cenſur. ſec. 2. n. 3.* Quare, ſi quis appellet à cenſura ſuſpenſionis contra ſe lata, abſolutionem petere debet, non à Judice *à quo*, ſed *ad quem*; quia in ſuſpenſione ceſſant rationes ſuprà allatæ, ob quas, non obſtante appellatione, poteſt excommunicatus petere abſolutionem ab eodem Judice *à quo*, ſi appellationi detulit.

Notandum ſecundò. Aliquando quis excommunicatur propter ſolam contumaciam, quæ eſt cauſa immediata excommunicationis, ſive præcedat delictum, ſive non; ut, ſi quis citatus comparere non vult: aliquando verò ob crimen, vel delictum, in quo contumaciter perſeverat, v. g. Clericus concubi-

nam

nam deſerere noleos, & de hac cootumacia agirur in *cit.* c. *Quâ fronte*; nempe dc cauſa mediata excommunlcationis. *Alex. ibid. n,* 30. Et quamvis pro levi culpa non ſit aliquisexcommuolcandus, tamen quælibet contomacia eſt ſufficiens cauſa excommunlcationis, eâque digna, imò tantò major videtur contumacia, qoantò ex re, ſeu caoſa minore conſurgit; ut ait *Gl, in c. Duo ſunt*; 10. *diſ. 96. V. Videbatur. Alex, cit. loco.*

Notandum tertiò. Si excommunicatus, vel Interdictus à Prælato inferiore, v. g. Epiſcopo, accedat xd Superiorem illius, v. g. Archiepiſcopom, per modum ſimplicis querelæ, & dicat, ſe injuſtè excommunicatum, vel interdictum eſſe; tum debet à Soperiore abſolvi (præſtirâ priùs debiiâ cautione) non obſtante contradictione, & appellatione eius, qui illum excommonicavit; ur habetor in *cit.* c. *Quâ fronte*; *in fine. & ibi Gl. V. Conqueruntur*; *& Gl. fin, Imol. ibid. n.* 6. ubi addlt, quòd in §. immediatè præcedente, excommunicatus non quetitur de injuſtitia ſeoıentiæ, ſed petlt ſe abſolvi ab excommuoicante: in §. Verò ult. cooqueritor de injuſtitia excommunicatioois coram Superiote excommunicantis. Porrò quæ in princ. huins c. de confirmatione Epiſcopi, ubi ea fieri debeat, dicuotur, ea ſuptà explicata ſunr *lib. 1. tit. 6. n.* 327.

CCXXIX. Prædictis hoc loco addendum. Si quis, poſtquam appellavit à ſeotentia Judicis Eccleſiaſtici, v. g ab Epiſcopo, vel Archiepiſcopo ad Papam, ab eodem Judice *à quo* excommuoicetur, poteſt pendente caoſâ appellationis, petete abſolotionem, & abſolvi debet ad cautelam, neque, ſi intetim appellans celebret Officia Divina, incurrit irregularitatem;
» prout ſumitur ex *c. Ad præſentiam*; 16. *h. t.* Nam,
» cùm R. Presbyter à ſcnıentia Archiepiſcopi Ebo-
» racenſis ad Papam appellâſſet, nihilomioos Archi-
» epiſcopus ipſum excommunicavit; ideóque di-
» ctus Preshyter de hoc conqueſtus eſt apud Ale-
» xandtom III. qui cauſam certis Judicibus dele-
» gavit: Judices hi dictom R. tametſi de jure ex-
» communicatos non eſſet, de facto tamen eum cu-
» târunt abſolvi (sd cautelam. *Gl. hic V. Abſolvi*) ſed
» quia eidem Presbyteto objiciebatur, quòd poſt
» ſententiam excommunicatioois io eum latam, Di-
» vina Officia celebrârit, ſeſpondit Papa, nollam ei
» qunad boc quæſtionem movendam eſſe; quia ca in
» ipſum lata eſt poſt appellatiooem legitimè ioter-
» poſitam; idcóque omuia in eum ſtatum reducen-
» da ſuot, io quo erant temporc sppellatioois inter-
» poſitæ.
Ratio deciſionis eſt; quia excommunicatio lata à Judice, poſt legitimam appellationem, eſt invalida, & non ligat. c. *Per tuas*; 40. §. *Nos igitur*; *de ſent. excom.* Nam, cùm jurisdictio Judicis prioris per appellationem legirimam ſit ſuſpeoſa, excommuoicate oon poteſt. *Alex. hîc n.* 2. neque etiam, qui legitimè appellat, poteſt cenſeri contumax, & cooſequenıer neqoe exccommunicari.

CCXXX. Ubi notaodum primò. Quod dictum eſt, excommunicatiooem latam poſt appellationem legitimam eſſe nullam, id procedit, ſi ootoriè conſtet, vel certum ſit, appellationem eſſe legitimam; tune enim excommunicatio ſubſequens non valet, nec ligat: ſi verò conſter, & certum ſit, xppellationem frlvolam, ſeu illegitimam fuiſſe, tunc excommunicatio lata poſt appellationem, cui Judex *à quo* non detulit, valida eſt, & ſtatim ligat; quia appellatio frivola non ſuſpendit jurisdictionem Judicis *à quo*: ſi verò non certo conſter, ſed dubiom ſit, an appellatio ſit valids, nécne, tuoc quoad hoc quidem excommunicationis invaliditas, vel validitas pendet à fotoro eventu; nam, ſi poſtea Jodex *ad quem* pronunciet, appellationem fuiſſe legitimam, excommunicatio eſt iovalida; ſi verò pronunciet, eam eſſe illegitimam, excommunicatio eſt valida: ſed inſpectâ tei veritate, ſemper, & ab initio excommunicatio fuit, vel invalida, vel valida. *Abb. in c. Paſtoralis*; 53. §. *Verùm*; *n.* 14. *h. t.*

Notandum ſecundò. Excommooicstos, poſt legitimam appellationem, noo tenetur ſe gerere pro excommunicato, &, licèt vitandus ſit io Judicio, pendente cognitione de nullitate ipſius excommuoicatioois: oon tamen in actibus extrajudicialibus, etiam ſpiſitualibus; ot io electionibus, aot poſtulationibus. *Abb. hîc n.* 2. *Alex. n.* 7.

Notandum tertiò. Si excommuoicatus, poſt legitimam appellationem, Divina celebret, oun ſit irtegularis, quia excommunicario fuit ipſo jore irrita; ideóqoe non tenetur ceſſarc à Divinis. *Abb. hîc n.* 2. oihilominus talis, ſi velit, abſolutionem petere poteſt ad cautelam: nam licèt, qui abſolutè petit, ſe abſolvi ab excommuoicatione, fateatur, ſe eâ ligatum eſſe. c. *Venerabilem*; 34. *juncta Gl. V. Poſtulavit*; *de elect.* noo tamen is, qui ſe petit abſolvi ad cautelam. *Gl. ibid. in addit. Alexan. in cit.* c. *Ad præſentiam*; *n.* 13.

Notandum qoartò. Judex delegatus poteſt excommunicatum abſolvcte ad cautelam; ut poſſit agere in Judicio; ut patet ex hoc c. *Abb. hîc num.* 3. Nam delegari, quibus cauſa principalis commiſſa eſt, etiam io acceſſoriis jurisdictionem exercero poſſunt. *c. Prudentiam*; 21. *in fine. de offic. deleg.*

CCXXXI. Ceterùm plures ſunt adhuc alii caſus, in quibus, pendente appellationc, jurisdictio Judicis *à quo* oon eſt ſuſpenſa, quò minùs procedere poſſit, non obſtante appellatiooe, antequam inhibcatur à ſuperiore Judice, quos recenſet *Marant. de ord. judic. p. 6. de appellat. n.* 163. *& plurib. ſeqq.* Nam primò poteſt, pendeote appellatione, innovatio fieri cootra tertium, etiam ſuper eadem re, ſi nihil interſit appellantis, eam fieri, vel non fiari, v. g. ſi ſiot duo Rei debendi iu ſolidum, & unus ex eis conventus, & condemnatus appellet, poteſt, pendente appellatiooc, conveoiri alter. & Judex *à quo* contra eum æquè procedere. l. *Creditor*; 60. *in princ. ff. Mandat.* quia res inter alios acta aliis non præjudicat. *Gail. lib.* 1. *obſ.* 144. *n.* 9.

Secundò. Ea fieri poſſunt, pendente appellatiune, quæ fieri poterant, pendente causâ principali; ut eſt, compellere litigantes ad csvendum. *Mar. c. l. n.* 164. Unde pattonos, cui comperit jus præſentandi plutes ad beneficium, præſcotato uno, ſi is appellavit, ne præſcotetur alius, poteſt nihilominus alium præſentare, non obſtante appellatione: & Judex *à quo* admittete debet talem appellatiooem; quia, cùm ante xppellatiooem licitè potuerit præſentare alium, etſi priùs unum præſentavit, non debet hac facultate privari per appellationem priùs præſcotati. *Marant. c. l. n.* 165.

Tertiò,

Tertiò, Judex *à quo* poteſt, pendente appellatione, taxare expenſas, ad quas condemnavit; quia tunc non cenſetur innovare, ſed potiùs declarare pronunciata. *Mar. c. l. n.* 186. Quartò, ſi appellatio ſit manifeſtè frivola, & fruſtratoria, poteſt Judex *à quo* procedere ad executionem ſententiæ ſuæ; dummodo non deferat tali appellationi, cui juſtitia non defert, *c. Cum appellationibus*; *5. h. t. in 6. Marant. c. l. n.* 171.

Quintò, in omnibus caſibus, in quibus de jure appellare non licet, poteſt etiam procedere Judex *à quo*; quia tunc appellatio non ſuſpendit effectum ſententiæ *c. Non ſolùm*; *7. & ibi Gl. V. Caſibus*; *h. t. in Sexto. Maran. c. l. n.* 172. ubi plures limitationes adfert uſque ad *n.* 196.

§. III.

An, & quomodo per appellationem ſuſpendatur Cenſura ſub conditione lata?

CCXXXII. Aſſertio prima. Si cenſura lata ſit ſub conditione, & poſtea is, in quem ea lata eſt, ab illa appellet, ante eventum conditionis; tum ſententia cenſuræ per appellationem interpoſitam ſuſpenditur, ita, ut non contrahatur, etiamſi conditio non ſervetur; prout deciditur in *c. Præterea*; *40. h. t.*
» Nam, cùm ex Cæleſtino III. quæſitum fuiſſet,
» utrùm, ſi Epiſcopus, vel alius Judex Eccleſiaſticus,
» ſententiam cenſuræ protulit contra aliquem, v. g.
» Titium; ut, ſi intra XX. dies læſo non ſatisfecerit,
» ipſo facto ſit excommunicatus, vel ſuſpenſus, aut
» interdictus: & Titius à lata ſententia appellet, nec
» intra tempus præfixum ſatisfaciat, an, inquam, cen-
» ſuram contrahat? Ad hoc reſpondit Papa, eum
» cenſuram non incurrere, ſed, quòd appellatio hu-
» juſmodi ſententiam cenſuræ impediat, ſeu ſuſpen-
» dat.

Ratio deciſionis eſt; quia non poteſt quis cenſuram incurrere, niſi obligetur ſententiâ, ſeu præcepto exequendi id, quod ſub cenſura ipſi præcipitur: at verò poſt legitimam appellationem interpoſitam, non obligatur quis præcepto, ac ſententiâ Judicis: Nam, cùm ſententia cenſuræ lata ſub conditione nihil operari poſſit, ante poſitam conditionem, à qua pendet, & tempore, quo impletur conditio, jam ſit ſuſpenſa juriſdictio Judicis, ſeu Excommunicatoris; adeóque ipſa etiam ſententia cenſuræ per appellationem; idcirco vim, ſeu effectum habere non poteſt: ergo, tametſi is, in quem cenſura lata eſt ſub conditione, agat contra ſententiam, ac præceptum, videlicet non reſtituendo, vel non ſatisfaciendo, intra tempus præſcriptum; tamen cenſuram non incurrit. Sed neque peccare cenſendus eſt tali caſu is, qui agit contra præceptum, & ſententiam, non reſtituendo v. g. ſi, ut communiter fieri ſolet, non à ſola ſententia cenſuræ ſub conditione latæ, ſed etiam ab ipſo præcepto ſecundùm ſe appellavit: ideo enim appellatur à cenſura; quia appellatur à præcepto, quod appellando præcipuè intenditur, cenſura verò ſolùm acceſſoriè: alioquin parùm utilis foret appellatio, ſi excuſaret à pœna, ſed non à culpa: ergo, cùm per interpoſitam appellationem, non ſolùm ſuſpendatur cenſura, ſed etiam præceptum, ſeu obligatio exequendi id, quod ſub cenſura præcipitur: ideo poſt expletum terminum præſcriptum in tali ſententia, v. g. poſt XX. dies elapſos, ſi non reſtituatur, vel ſatisfiat, non ſolùm non incurritur cenſura, ſed neque peccatur, ſi præceptum non mandetur executioni; ut docet *Suar. diſ. 3. de cenſur ſec. 6. n.* 1.

CCXXXIII. Sed hìc objici poteſt. Diſpoſitio facta ſub conditione, eâ poſitâ, & impletâ, purificatur, perinde, ac, ſi ab initio purè, & abſolutè facta eſſet. *l. Potior*; *11. §. 1. ff. Qui potiores in pignore, &c.* ubi dicitur: Si ſub conditione ſtipulatione factâ hypotheca data ſit, quâ pendente, alius credidit purè, v. g. pecuniam, & accepit eandem hypothecam; tunc, ſi deinde prioris ſtipulationis exiſtat conditio, is, qui priùs ſub conditione ſtipulatus eſt, potior erit: & ratio ibidem ſubjungitur: cùm enim ſemel conditio extitit, perinde habetur, ac ſi illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita eſt, ſine conditione facta eſſet; quia nimirum ſtipulatio, vel alia diſpoſitio conditionalis per juris fictionem refertur, ſeu retrotrahitur, conditione poſtea exiſtente, ad tempus, quo facta eſt; ut notat *Gl. fin. & DD. ibid.* Ergo ſimiliter in propoſito caſu, ſi cenſura lata ſit ſub conditione in Titium, niſi intra XX. dies reſtituat, vel ſatisfaciat læſo, iſque intra hoc tempus non reſtituat; adeóque conditio impleta ſit, cenſeri debet perinde, ac ſi cenſura purè, & abſolutè lata fuiſſet: & conſequenter appellatio, quæ poſt ſententiam cenſuræ interpoſita fuit, nullam vim, & effectum habebit.

Verùm reſpondetur, quòd diſpoſitio conditionalis, impletâ conditione, retrahatur ad tempus, quo facta eſt, ſi diſponens id velit, ac velle poſſit, vel ſaltem debeat. Ut, ſi Titius uni puellæ promittat ſub conditione, ſe eam ducturum in uxorem, ſi pater ſuus conſenſerit, & poſtea pendente conditione, alteri abſolutè promittat matrimonium, & conditio poſtmodum impleatur, patre conſentiente, ut priorem ducat: hoc caſu, valent priora ſponſalia, perinde, ac, ſi ab initio inita fuiſſent purè, & abſolutè: non autem poſteriora; quia Titius ſpondens non aliud velle potuit, quàm quòd, conditione impletâ, abſolutè vellet eam ducere; adeóque debuit exſpectare eventum conditionis, nec alio modo ſe alteri puellæ obligare potuit, eíque promittere matrimonium, niſi conditio priorum ſponſalium defecerit, & pater Titii conſenſum negaverit. At verò in præſenti caſu, Judex, qui cenſuram infligit ſub conditione, ſi Titius intra XX. dies non ſatisfecerit, vel non reſtituerit, non vult, nec poteſt velle, ut impletâ conditione, ſententia cenſuræ, v. g. excommunicationis retrotrahatur ad tempus, quo lata eſt: nam cenſura non poteſt inferri, niſi præcedat transgreſſio, & contumacia: ſi autem conditio poſita ſit, videlicet reſtitutio, vel ſatisfactio intra XX. dies non ſit facta, ſequitur, quòd transgreſſio, & contumacia, ante finitum illum terminum, concipi non poſſit (neque enim exiſtit contumacia, ante tempus impletæ conditionis) & conſequenter neque cenſura, ac proinde non poteſt etiam retrotrahi ad tempus, quo lata eſt: non enim æquum eſt, ut excommunicatus v. g. ſub conditione veræ contumaciæ, eo tempore reputetur excommunicatus, quo nondum eſt contumax: ergo impletâ conditione,

&

& poſitâ contumaciâ, non poteſt retrotrahi excommunicatio, cùm non cenſeatur lata, ante eventum conditionis, nec priùs perſonam eius, in quam lata eſt, ullo modo affecerit, vel ligaverit. *Covarr. in c. Alma mater; p. 1. §. 10. n. 6.*

CCXXXIV. Aſſertio ſecunda, à ſententia cenſuræ ſub conditione latæ appellari poteſt, etiam poſt elapſos X. dies, dummodo conditio adhuc pendens ſit, & nondum impleta, ita, ut per talem appellationem ſuſpendatur cenſura, prout tradit *Gl. in cit. c. Præterea; 40. V. Impedire; h. t. Covarr. c. l. n. 4. Suar. cit. ſect. 6. n. 4. Avila p. 2. de cenſur. c. 5. diſ. 5. dub. 11. poſt concl. 3. contra Abbatem in cit. c. Præterea; n. 8.* Idque probatur tum ex eodem c. ubi abſolutè & indefinitè dicitur, medio tempore inter latam ſententiam, & eventum conditionis appellari poſſe, ita, ut cenſura non incurratur: & ratio eſt; quia, qui præcipit aliquid ſub cenſura incurrenda, niſi id fiat, pendente conditione, continuò gravat; & ideo ſemper à tali gravamine appellari poteſt, etiam poſt tempus à jure præfixum ad appellandum, donec conditio impleatur: tunc enim cenſura effectum ſuum ſtatim conſequitur; quia tranſit in abſolutam, & executionem ſecum trahit, ita, ut ab illa appellari non poſſit, poſt impletam conditionem, etiam intra decendium. *c. Paſtoralis; 53. §. Verùm; h. t. Suar. c. l. n. 6.* At verò ab aliis ſententiis conditionalibus appellari non poteſt, niſi intra tempus à jure præfixum, ſcilicet intra X. dies; quia ſententia lata, impletâ conditione, retrotrahitur ad tempus, quo lata eſt, perinde, ac ſi ab initio abſolutè lata fuiſſet. v. g. ſi Judex pronunciet: Si percuſſus ex vulnere moriatur, talis pœna percuſſori infligatur: hoc caſu, intra X. dies poſt latam ſententiam appellari debet: nam, ſi conditio, ſeu mors eveniat, cenſebitur ſententia ab initio purè, & abſolutè lata eſſe; ideóque niſi intra decendium, poſtquam ea lata eſt, appellatum ſit, non tenet appellatio, juxta *l. 1. §. Biduum; ff. Quando appellan.* ſit, ubi dicitur, quòd ſententia à Judice ſub conditione (extrinſeca, quæ negotium non contingit. *Gl. ibid. V. Sub conditione*) non ſit ferenda: ſi tamen ſub conditione feratur, validam eſſe, & tempus ad appellandum conceſſum numerandum eſſe à tempore latæ ſententiæ, non autem poſitæ conditionis. Alia ratio eſt in ſententia cenſuræ ſub conditione latæ, quæ, cùm requirat contumaciam, eàque reperiatur ſolùm tempore impletæ conditionis; ideo non poteſt retrotrahi ad tempus, quo lata eſt ſententia: ac proinde quocunque tempore, ante impletam conditionem, ab ea appellari poteſt; ut ex dictis patet. *Innocent. in cit. c. Præterea; n. 4. Decius ibid. n. 7. Avila c. l.*

CCXXXV. Aſſertio tertia. Si ſententia cènſuræ lata ſit ſub conditione, v. g. in Titium, iſque, pendente conditione, mutet domicilium, & forum, tunc conditione eveniente, incurret cenſuram, niſi ante impletam conditionem appellaverit; ut docet *Gl. fin. in cit. cap. Præterea; h. t.* Verùm hîc ulteriùs eſt diſtinguendum cum *Io. Andr. in c. Cùm ſunt; 11. n. 19. de R. I. in Sexto.* vel cenſura ſub conditione lata eſt, per modum ſententiæ judicialis in aliquem, ob factum præteritum, & commiſſum tempore prioris domicilii, & ſubiectionis (ſive agatur de crimine aliquo, ſive de contractu, aut beneficio) v. g. niſi Titius rem ablatam intra menſem reſtituerit, in excommunicationem incidat; hoc caſu, ſententia eiusdem Judicis hominem ligat, & conſtringit, ita, ut, etiamſi domicilium mutet, & aliò transferat; adeóque abſolutè ſubditus eſſe deſinat, tamen in ordine ad hanc cauſam ſubiectus maneat; quia per talem ſententiam à Judice illo in ea cauſa præventus fuit, juxta *c. pen. & ult. de foro compet.* & conſequenter etiam cenſuram ſub conditione latam incurrere poteſt: & ſic intelligi debet *cit. Gl. fin. hîc Suar. cit. diſ. 3. ſec. 5. n. 5. & 6. Laym. de jurisdict. ordin. concl. 20.* Vel cenſura lata eſt à Superiore, per modum nudi præcepti, quo purè prohibetur, vel præcipitur aliquid in futurum ſub tali cenſura, ſine ullo ordine, aut reſpectu ad factum præteritum, v. g., ſi ab Epiſcopo Clerico prohibeatur ſub cenſura, ne aleis ludat, publica hoſpitia frequentet &c. & is poſtea domicilium aliò transferat; tunc non poteſt cenſuram incurrere; quia ceſſat fundamentum, & ratio cenſuræ: nam, cùm per mutationem domicilii deſinat jurisdictio, ſeu poteſtas præcipientis, vel prohibentis, etiam vis præcepti, & obligatio ſervandi illud à jurisdictione pendens deſinit; adeóque neque locum habere poteſt transgreſſio, vel contumacia. *Suar. cit. Sec. 5. num. 4.* ubi addit, quòd hoc caſu, nullus adſit titulus, ratione cuius is, qui mutavit domicilium, maneat ſubditus, quoad talem cauſam; cùm nullum Judicium circa illam fuerit inchoatum, tempore prioris domicilii; adeóque non ſit præventus.

CCXXXVI. Simili ratione, ſi lata ſit cenſura in aliquem, niſi reſtituat, vel ſatisfaciat læſo, intra menſem, & intra illum creditor condonet debitum, non incurrit debitor cenſuram; quia præceptum in hoc caſu obligare deſinit. *Suar. c. l. num. 4.* Idémque dicendum, ſi excommunicatio v. g. lata ſit in debitorem, niſi intra menſem ſolvat, & terminus temporis poſtea à creditore prorogetur, non incurrit debitor excommunicationem, etiamſi intra illud tempus non ſolvat; quia terminus ille à Judice præfixus fuit, in favorem creditoris, cui is renunciare poteſt, ſive in totum, ſive ex parte, & quoad dilationem. *Abb. in cit. c. Præterea; n. 4. h. t.*

Poſtremò hîc addendum, ſi cenſura lata ſit ſub conditione de non appellando, v. g. ſi Judex dicat: Si appellaverit, ſit excommunicatus, & hic poſtea appellet, non incurrit excommunicationem; ut docet *Silveſt. in ſumm. V. Excommunicatio; 2. n. 16. Avila c. l. dub. 12.* quia excommunicationem debet præcedere appellatio, tanquam cauſa effectum, cùm conditio debeat priùs impleri, quàm excommunicatio ſub conditione inflicta incurratur: ea autem in propoſito non eſt impleta: nam ante actum perfectum non dicitur quis appellare, ſed appellare velle; ideo appellando non incurritur excommunicatio, quæ venit, & ſequitur poſt appellationem, per quam ſuſpenditur jurisdictio Judicis. Conſentit *Abb. in cit. c. Præterea; n. 15. h. t.* ſaltem attentâ propriâ ſignificatione verborum, & niſi aliter præſumi poſſit ex mente Excommunicantis, quòd intendat ligare cenſurâ, etiam ante actum appellationis perfectum.

§. IV. De

§. IV.

De effectu appellationis devolutivo.

CCXXXVII. Aſſertio 1. Appellatio legitima parit, non tantùm effectum ſuſpenſivum (quia ſuſpendit ſententiam, & juriſdictionem Iudicis prioris, quantùm ad illam cauſam) ſed etiam devolutivum. *Abb. in Rubr. h. t. num.* 4. ita, ut cauſæ cognitio ad Iudicem, ad quem appellatur, devolvatur, & ipſe de juſtitia appellationis cognoſcere debeat, non Iudex *à quo*, & ſi, eam juſtam eſſe, conſtiterit, ac legitimam, etiam cauſam principalem ipſe cognoſcere, ac definire poſſit, ac debeat. *c. Vt debitæ*; 59. *in fine, h. t.* ubi *Gl. V. Alioquin*; ait: Si Iudex appellationis pronunciet, appellationem tenere, non ideo exſpirat eius officium, ſed incipit poſtea cognoſcere de cauſa principali, quæ ad ipſum per appellationem eſt devoluta. Interdum tamen appellatio non habet effectum ſuſpenſivum, ſed devolutivum tantùm; ut, ſi appelletur à ſententia cenſuræ Eccleſiaſticæ, quæ per appellationem ſubſequentem non ſuſpenditur, ſi abſolutè ſit inflicta, & ſtatim ligat eum, in quem lata eſt; quia trahit ſecum executionem. *c. Paſtoralis*; 53. §. *Verùm*; *h. t. c. Is, cui*; 20. *de ſent. excom. in Sexto.* ſed talis appellatio operatur effectum devolutivum duntaxat, devolvendo cauſam ad Superiorem, ad quem eſt appellstum. *Abb. in Rubr. h. t. num.* 5. *Silveſt. V. Appellatio*; *num.* 1. *& V. Excommunicatio*; *ult. q.* 1. *num.* 2. Item, ſi appelletur à ſententia nulla, per talem appellationem ſententia prioris Iudicis non ſuſpenditur, quippe, quæ omnino non ſubſiſtit, & nullius roboris eſt: devolvitur tamen cauſa ad Iudicem Superiorem, ad quem eſt appellatum: & hoc ſenſu dicitur appellari poſſe à ſententia nulla. *Abb. c. l. & in c. Dilecto*; 63. *num.* 8. *h. t. Silveſter V. Appellatio*; *num.* 1.

CCXXXVIII. Aſſertio 2. Non ſolùm cauſa principalis, ſed etiam eius acceſſoria, ſive, quæ illam conſequuntur, per appellationem legitimè interpoſitam deferuntur ad Iudicem appellationis; prout ſumitur ex *c. Dilectis*; 55. *h. t.* ubi talis caſus proponitur: Quidam Presbyter, ſive Rector alicuius Eccleſiæ Diœceſis Altiſſiodorenſis quædam ex illa Eccleſia furtivè ſubtraxerat, quæ cùm reſtituere nollet, Epiſcopus eum excommunicavit, dicens, in Eccleſiam illam, & Presbyterum plenam juriſdictionem ad ſe pertinere. Sed Decanus Eccleſiæ Cathedralis Altiſſiodorenſis petiit, Presbyterum illum ſibi reſtitui, eò quòd ſuæ juriſdictioni ſubiectus eſſet. Tum Epiſcopus veritus, ne Decanus aliquid in ſuum præiudicium attentaret, ſe, ac ſuos, & ſtatum Eccleſiæ, & Civitatis Altiſſiodorenſis protectioni Metropolitani ſubiecit, & ad eum appellavit. Verùm Decanus, poſthabitâ hac appellatione, interdictum promulgavit, ut Epiſcopo in civitate præſente, à Divinis officijs in Eccleſia Altiſſiodorenſi ceſſaretur: poſtea verò, cùm partes ad diem præfixum coram Officiali Curiæ Metropolitanæ, ad quem appellatum fuerat, comparuiſſent, Decanus allegavit, ideo ſe appellationi Epiſcopi non detuliſſe; quia Presbyter adhuc in vinculis detinebatur: nihilominus tamen Officialis pronunciavit, Interdictum illud irritum fuiſſe, quod Decanus poſt appellationem Epiſcopi promulgavit. His relatis, Innocentius III. reſpondit, quandoquidem Epiſcopus plures modos expreſſit, quibus paratus erat Decano, propter capturam Presbyteri, juſtitiam exhibere (ut, quòd vellet dimittere Presbyterum præſtitâ cautione de reſtituendis rebus Eccleſiæ ablatis, vel, ſi Decanus probaret, Eccleſiam illam, & Presbyterum ſuæ juriſdictioni ſubiectum eſſe, vel ſimilibus modis, & ita juſta fuit appellatio Epiſcopi. *Gl. hic V. Diverſos modos; junct. Gl. marg. lit. c.*) & inſuper ad Metropolitanum appellavit: ideo non potuiſſe Decanum Interdictum promulgare, ſed illud irritum eſſe, non obſtante, quòd quaſi variando dixerit, ſe Interdictum promulgâſſe, priuſquam Epiſcopus appellaverat, & ſe eiuſdem interdicti ſententiam ad tempus ſuſpendiſſe; quia pendente appellatione, non poterat Decanus ad executionem ſententiæ procedere. Prætera ipſe Papa proceſſum Officialis adversùs Decanum decernentis, Interdictum poſt appellationem promulgatum irritum fuiſſe, temerarium eſſe, declaravit; quia, cùm Decanus priùs ad Pontificem appellârit, nihil debuit poſt appellationem innovari. Porrò, tametſi, quòd Decanus Epiſcopum excommunicavit; quia Interdictum tollere noluit, id primâ facie rectè factum eſſe, videatur, cùm Officialis prohibuerit, ne interdictum ſervaretur: Decanus verò prohibendo, ne in Eccleſia celebraretur, Divina officia perturbaverit; quia tamen prædicta excommunicatio in Decanum, poſt appellationem ab eodem ad Papam interpoſitam, eſt prolata, cui etiam Officialis deferebat, Apoſtolos concedendo; ideo non tantùm negotium principale, ſed eius acceſſoria quoque ad Sedem Apoſtolicam devoluta fuerunt, & conſequenter ſententia excommunicationis poſt appellationem huiuſmodi promulgata, viribus caret. Denique, licèt Archiepiſcopus Curienſis, ſeu Metropolitanus Decanum, non obſtante eius appellatione ad Sedem Apoſtolicam, propter excommunicationem à ſuo Epiſcopo ipſi inflictam, denunciaverit eſſe vitandum: tamen Canonici Senonenſis, ſive Metropolitanæ Eccleſiæ, eidem Decano rectè communicârunt; quia ſaniore ducti conſilio, potiùs appellationi ad Pontificem interpoſitæ deferendum eſſe, cenſuerunt, quàm denunciationi à Metropolitano factæ ſe conformare.

CCXXX.X. Pro declaratione huius c. Notandum primò. Judex Eccleſiaſticus poteſt repetere ſuum ſubditum, qui ab alio iniuſtè detinetur; quia ſuâ intereſt, partim, ne juriſdictio eius violetur, partim ut poſſit ſubditus præſtare debita ſibi, & Eccleſiæ ſuæ ſervitia, & onera, ſicut etiam Magiſtratus ſecularis poteſt repetere ſubditum ſuum, ut poſſit ſubire munera, ſeu onera perſonalia. *l. De jure*; 37. *ff. ad municip. Abb. hîc. num.* 4. *Alex. num.* 11.

Notandum ſecundò. Superior poteſt appellare, non ſolùm pro ſe, ſed etiam pro ſubditis ſuis, ſi gravamē rendat in præiudicium etiam ſubditorum; ut patet ex hoc c. nam, cùm ſpectet ad Epiſcopum, ne populus careat Officijs Divinis; ideo interat ipſius etiam propter ſubditos, ne Interdictum illud promulgaretur. *Abb. hîc num.* 6. *& Alex. num.* 13.

Notandum tertiò. Prælatus inferior Epiſcopo poteſt ex ſpeciali privilegio, vel conſuetudine legitimè præ-

præſcripta habere jus interdicendi etiam Eccleſiam Cathedralem, ut colligitur ex hoc c. licèt de jure communi id non poſſit: nam poteſt ex jure ſpeciali inferior acquirere juriſdictionem Epiſcopalem in certa parte Diœceſis, etiam excluſo Epiſcopo, ut patet ex alibi dictis: ſic in caſu huius c. Epiſcopus prævenit Decanum, capiendo Presbyterum, & tamen Decanus repetebat illum tanquam ſuæ juriſdictioni tantùm immediatè ſubiectum. *Abb. hic num. 2. & Alex. num. 10.*

CCXL. Notandum quartò. Licèt aliàs ſpectato Iure communi, ſi Epiſcopus litem habeat cum Clerico ſuo, & cauſa civilis ſit, coram Arbitris ab utraque parte electis, *c. Si Clericus; 46. cauſa 11. q. 1.* vel ſi cauſa criminalis ſit, in Concilio Provinciali cognoſcenda, & definienda ſit. c. 2. *cauſa 9. q. 3. & c, Sicut; 25. de accuſ.* poteſt tamen Epiſcopus in caſu aliquo ſpeciali, ſi à ſubdito ſuo extraiudicialiter gravetur, provocare ad Metropolitanum; ut patet ex *hoc* c. ubi Epiſcopus, lite exortâ inter ipſum, & Decanum ipſi ſubiectum, appellavit ad Mertopolitanum; quia nimirum, ſi Clericus ſubiectus ſtatum Eccleſiæ Cathedralis, ſeu Communitatem Diœceſanorum turbare nitatur, tali caſu, ad Archiepiſcopum extraiudicialiter provocari poteſt; quia Ordo Eccleſiaſticæ Hierarchiæ requirit, ut, licèt aliàs ordinariè Archiepiſcopus non ſit Iudex ſubditorum ſui Epiſcopi Suffraganei; ſi tamen periculum ſit in mora; quia ad Papam pro remedio ſtatim recurri non poteſt, neque in Provincia ſit Legatus Apoſtolicus, neque exſpectari poſſit, donec Concilium Provinciale celebretur, hoc caſu, Archiepiſcopus Iudex eſſe poſſit, ſi lis orta ſit inter Epiſcopum, & ſubditum. *Laym. de juriſdict. Ordin. concluſ.* 81. & videri poteſt hic *Abb num. 7. 8. & 9. & Alex. num. 17.*

Notandum quintò. Per appellationem legitimè interpoſitam cauſa principalis, unâ cum acceſſorijs, devolvitur ad Iudicem appellationis; ut habetur in hoc c, ubi, ut notat *Gl. V. Principale*; captura Presbyteri ab Epiſcopo facta, fuit negotium principale: Interdictum verò à Decano promulgatum, poſt appellationem ad Metropolitanum interpoſitam, eiúſque interdicti obſervatio, & alia erant acceſſoria; ideóque non ſolùm cauſæ principalis, ſed etiam aliorum acceſſoriorum cognitio devoluta fuit ad Sedem Apoſtolicam, ad quam fuerat appellatum; quia idem juris eſſe debet in acceſſorio, & in prioclpali. *Arg. Reg. 22. in 6.*

Notandum ſextò. Sententia interdicti, quæ lata eſt ſub conditione, vel in diem, per appellationem medio tempore interpoſitam, ante poſitam conditionem, vel diem ſuſpenditur, licèt ſententia excommunicationis non poſſit ſuſpendi. *c. Paſtoralis; 53. §. Verùm; h. t. Gl. hic V. Suſpendendum; & Abb. num. 22. Alex. num. 19.*

Notandum ſeptimò. Qui poſt legitimam appellationem eſt excommunicatus, & denunciatus, non debet à fidelibus vitari; quia appellatio obſtat, cùm, illâ pendente, nihil ſit innovandum; ut patet ex fine huius c. Veruntamen in dubio, num appellatio ſit legitima, nécne, potiùs ſtandum eſt denunciatione Prælati, eum eſſe excommunicatum, quàm appellatione; adeóque is vitandus erit. *Gl. fin. hic, & Alex. ibid. num. 32.*

§. V.

De attentatis, appellatione pendente, eorúmque revocatione.

Alius effectus appellationis eſt, quòd illâ pendente, nihil ſit innovandum, & ſi quid innovatum fuerit, revocandum ſit. *l. unic. ff. Nihil innovari, appellatione interpoſitâ*; ubi tamen diſtinguendum eſt inter appellationem à ſententia definitiva, & ab interlocutoria; ut hoc §. explicabitur.

CCXLI. Aſſertio 1. Si appellatum ſit à »
ſententia definitiva, debet Iudex appellationis, ante »
omnia (exceptis caſibus, quibus jura poſt ſenten- »
tiam prohibent appellare) penitus revocare, non »
tantùm ea, quæ poſt appellationem interpoſitam, »
ſed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter ſen- »
tentiam, & appellationem, innovata, & mutata »
ſunt, perinde, ac ſi poſt eandem appellationem »
innovata fuiſſent, dummodo poſtea intra decem dies »
appellatum ſit; prout ſtatuitur in c. *Non ſolùm; 7. in princ. h. t. in 6.* Ratio autem, cur, pendente appellatione, non poſſit aliquid innovari per Judicem *à quo*, eſt; quia appellatio eximit appellantem ab eius juriſdictione quoad illam cauſam, de qua pronunciatum eſt, eámque ſuſpendit; ideóque, quod interim attentat, vel mutat, cenſetur factum à Iudice incompetente. *Anchar. hic in princ. Covarr. pract. qq. c. 23. num. 1.* conſentit *Gl. Recepta; in c. Venientes; 19. V. Poſſeſſionem ipſam; de jureiur.* ubi ait: Cùm appellatur à ſententia definitiva, ſi ea, appellatione pendente, fuit executioni mandata, Iudex appellationis debet revocare, quidquid factum eſt poſt appellationem, etiam antequam cognoſcat, an appellatio ſit juſta, vel iniuſta; quia, quando appellatur à definitiva; tunc articulus appellationis non eſt diſtinctus à cauſa principali: ideo enim appellatur; quia appellans putat, ſe per definitionem cauſæ principalis eſſe gravatum: & ſic non requiritur, ut juſtificetur cauſa appellandi, etiam quoad revocationem attentatorum, ſed ea ante omnia revocantur, non priùs diſcuſſo appellationis articulo. *Franc. hic num. 1.* Porrò etiam attentata, ſive innovata, ante appellationem, & poſt ſententiam definitivam, intra tempus à jure conceſſum, quo condemnatus appellare poteſt, revocanda ſunt. Ratio eſt; quia appellatio in proxima potentia, ſive in habitu, idem operatur, quod appellatio actu interpoſita: nam paria cenſentur, aliquid in actu eſſe, ſive exiſtere, vel eſſe in eo ſtatu, quòd proximè producetur in eſſe: & eiuſdem rationis ſunt, jus, quod eſt in proxima ſpe, & quod eſt in re. *Anchar. hic not. 4.*

CCXLII. Notandum hîc præterea primò. Attentata, ſeu innovata non ſunt ante omnia revocanda, etiam, pendente appellatione, in illis caſibus, in quibus appellatio jure non eſt admittenda poſt ſententiam; ut habetur in hoc c. *& ibi Gl. V. Caſibus*; quia tunc appellatio nullum operatur effectum, nec ſuſpenſivum, nec devolutivum regulariter; ideóque non eſt, cur attentata revocentur. *Covarr. c. 1. num. 4. §. Sextò.* Tales autem caſus ſunt, ut, quia con-

condemnatus contumax fuit in non veniendo, vel famoſus latro, vel criminoſus notorius, & alij ſimiles, de quibus in *c. Et, qui*; 41. §. *Sunt etiam*; *cauſ.* 2. *q.* 6. quia in his iniquum foret, ſi per appellationem impediretur executio ſententiæ; cùm talibus appellationibus non ſit deferendum. *Gl. hic V. Caſibus.*

Notandum ſecundò. Etiam in appellatione à definitiva non poſſunt revocari innovata poſt illam; niſi priùs conſtet, definitivè pronunciatum eſſe, & appellatum, & poſtea attentatum, ſeu innovatum aliquid; ut tradit *Gl. hic V. Ante omnia*: Unde petens revocari attentata, hæc tria probare debet; ut refert *Maſcar. de probat. concl.* 1278. *n.* 1.

Notandum tertiò. Ut attentata poſt ſententiam definitivam, ante appellationem, revocari poſſint, requiritur etiam, ut intra decem dies poſtea appellatum ſit: nam, ſi poſt illos appellatum fuiſſet, non valeret appellatio, nec prætextu illius revocarentur attentata, ſeu mutata; ut conſtat ex hoc c. *junct. Gl. V. Decendium*; poſtquam verò Judex *ad quem* cognovit, intra decem dies appellatum fuiſſe, inhibitorias mittit Judici *à quo*, ne ad executionem ſententiæ procedat: nam ad officium illius ſpectat, ut omnia poſt ſententiam, & appellationem innovata reſcindantur, priuſquam cognoſcere incipiat, an bene, vel malè judicatum fuerit. *Gl. magn. in cit. c. Non ſolùm*; *in notatis not.* 1. Porrò, ſicut quoad appellationem idem dicendum de puta definitiva, & de interlocutoria vim definitivæ habente, ita etiam quoad revocationem attentatorum. *Franc. hic n.* 3.

Notandum quartò. Quamvis attentata, pendente appellatione, ante omnia revocanda ſint: ſi tamen altiorem indaginem requirant, & incontinenti probari non poſſint, tunc per attentata cauſa principalis non ſuſpenditur, nec impeditur, ſed quæſtio principalis, & attentatorum ſimul tractari debet; alioquin Judex appellationis ex officio, etiam parte non petente, talia attentata revocare poteſt; quia per attentata magis Judex, quàm pars litigans offenditur, *Gail. lib.* 1. *obſ.* 146. *num.* 1. 2. *&* 7.

„ CCXLIII. Aſſertio 2. Si appellatum ſit,
„ ante ſententiam definitivam, videlicet ab inter-
„ locutoria, aut gravamine; tum Judex appellatio-
„ nis non debet revocare innovata poſt eam ap-
„ pellationem, niſi priùs conſtiterit, cauſam appel-
„ landi legitimam, & veram fuiſſe. Excipi debet,
„ præterquam, ſi Judex appellationis (poſtquam
„ allegatâ coram ſe cauſâ probabili, per interpoſi-
„ tam appellationem ad ſe negotium devolutum eſſe,
„ ipſi conſtiterit) canonicè inhibeat Judici, à quo
„ appellatum fuit, ne procedat; tunc enim quæcun-
„ que poſt hanc inhibitionem innovata ſunt (licèt
„ cauſa, propter quam appellatum fuit, non ſit vera)
„ per eundem Judicem appellationis, ante omnia, in
„ priſtinum ſtatum reduci debent; prout deciditur in
cit. c. Non ſolùm; §. *Illa verò*; *h. t. in Sexto.*

CCXLIV. Ubi inprimis notandum eſt, differentiam eſſe, quoad tempus revocandi attentata, inter appellationem à ſententia definitiva, & ab interlocutoria; quia in priore debent ſtatim, & ante omnia attentata revocari; non autem in poſteriore, niſi priùs fuerit ipſa appellatio juſtificata, & conſtiterit, vel probetur, cauſam appellandi veram eſſe. Ratio differentiæ eſt; quia per ſententiam definitivam finitur officium judicis *à quo*, & devolvitur tota cauſa ad Iudicem *ad quem*, & per illum ſtatim ſuſpenditur juriſdictio Judicis, abſque ullâ juſtificatione cauſæ appellandi. At verò in appellatione ab interlocutoriâ exprimenda eſt cauſa rationabilis, propter quam appellatur. *c. ut debitus* 59. *h. t. Covarr. pract. qq. c.* 24. *num.* 1. eáque probanda eſt, ut ſuſpenſa ſit juriſdictio Iudicis inferioris, qui ſententiam tulit, quoad effectum revocandi attentata, à quo provocatum fuit: tum quia ex alia cauſa, vel ex novis, aut noviter probandis non poteſt in tali appellatione Iudicis interlocutoria impugnari. *Clement. appellanti*; 5. *h. t.* nec ſufficit cauſam appellandi eſſe probabilem, niſi ſit vera, *c. Interpoſita*; 70. *in princ. h. t.* unde neceſſe eſt, ut priùs conſtet de veritate cauſæ appellationis, & ex eventu litis ſciatur; an attentata ſint revocanda, nécne. *Gl. in cit.* §. *Illa verò*; *V. Ante definitivam*; *Anchar. ibid. not.* 6. *Franc. num.* 5.

Notandum ſecundò. Vt innovata poſt appellationem ab interlocutoria, ſtatim, ante omnia, revocentur, requiritur, ut poſt inhibitionem à Judice appellationis factam Iudici *à quo*, ne in cauſa procedat, fuerint attentata, ſeu innovata; etiamſi poſtea conſtet, cauſam appellationis non eſſe veram, ſive veritas cauſæ probata non fuerit, ſed pronuncietur, malè appellatum eſſe. *cit.* §. *Illa verò*; *in fine*, & hoc operatur inhibitio, *Franc. ibid. num.* 5. *in fine.* Debet autem hæc inhibitio eſſe legitima, ſeu Canonica, ut dicitur in textu, nempe facta, præviâ cauſæ cognitione, ad hoc, ut appellatio ſit recipienda ex cauſa probabili. *Covarr. in cit. c.* 24. *num.* 3. Porrò alia exceptio eſt, ſi Judex *à quo* detulit appellationi; tunc enim juriſdictio ipſius, tam ſuper cauſa principali, quàm appellationis, eſt transfuſa in Iudicem Superiorem. *c. Cùm appellationibus*; 5. *h. t. in Sexto.* adeóque omnia poſtea acta à Iudice *à quo* ſunt reſcindenda. *Gl. hic V. Niſi Judex*; *&* *Ioan. Monach. num.* 7.

§. VI.

Alia quædam obſervanda circa revocationem attentatorum, poſt appellationem, proponuntur.

CCXLV. Aſſertio 1. Remedium revocandi attentata (ſic dicta, eò quòd, quæ ita facta ſunt, non valent, ut verè facta, ſed habentur tanquam conatus ad faciendum imperfecti, ſive tentata, num fieri poſſent, *Greg. Tholoſ. partit. Iur. Can. lib.* 2. *tit.* 15. *c.* 7.) habet locum, non ſolùm in appellatione judiciali, ſed etiam extrajudiciali, ſi cauſa appellationis juſta, ac probabilis fuerat; quia non ſolùm lege prohibitum eſt, aliquid innovari, pendente appellatione, *l. unic. ff. Nihil innovari*; *appellat. interpoſ.* ſed etiam generaliter, lite pendente. *c.* 1. *&* 2. *ut lit. pend. nihil. innov.* ideóque, cùm appellatio extrajudicialis ſit ſaltem provocatio ad cauſam, *c. Cùm ſit*; 5. §. *Si verò*, *h. t.* etiam litis pendentiam inducit, ac proinde quod poſt

illam innovatur, rectè, lite pendente, innovari dicitur; & per conſequens etiam revocari debet. Verumtamen hoc eſt diſcrimen inter appellationem judicialem, & extrajudicialem: nam in priore appellatione omnia attentata, ſeu acta poſt illam à Iudice *à quo*, ſi juſta fuit appellatio, reſcindere debet; quippe cùm per illam ſuſpenſa ſit juriſdictio Iudicis inferioris, quoad omnia concernentia illam cauſam, etiamſi, quæ acta ſunt, non ſint contra ipſam appellationem. c. *Non ſolum*; 7. *in princ. h. t.* in 6. At verò, quæ attentata, ſeu facta ſunt, poſt appellationem extraiudicialem, ea non reſcinduntur, niſi facta ſint in gravamen, ſeu impedimentum appellationis; & ſic contra illam, etiamſi appellatio juſta ſit; quia, cùm extraiudicialiter, procedatur per illam non ſuſpenditur juriſdictio Iudicis inferioris; & ideo non revocatur, niſi illud ſolùm, quod factum eſt contra appellationem, & non alia. *Innocent. in c. Cùm nobis*; 19. *num.* 2. *de elect. Abb. in c.* 1. *num.* 4. *h. t. Felin. ibid. num.* 1. *Alex. de Nevo num.* 10. & 11. Exemplum habetur in *cit. c. Cùm nobis*; ſi appellatum ſit, ne fiat electio contra Canones, & poſtea Capitulares Canonicè eligant, valet electio, de quo dictum *ſupr. lib.* 1. *tit.* 6. *num.* 136. Item, ſi appellatur à vero proviſore, ſive executore Reſcripti Apoſtolici, ne conferat præbendam non vacantem; ipſe verò poſtea conferat, valida eſt collatio. *Innoc. c. l.*

CCXLVI. Similiter, ſi poſt factam appellationem ex cauſa probabili, is, à quo appellatum eſt, conferat beneficium, collatio eſt ipſo jure nulla; ideóque revocari debet, tanquam facta poſt, & contra appellationem; prout deciditur in *c. Dilecti*; 1. *h. t.* Vbi habetur, quòd Prior, & Canonici Giſebergenſes quatuor querelas, ſeu gravamina attulerunt ad Papam Alexandrum III. contra Eboracenſem Archiepiſcopum Legatum Sedis Apoſtolicæ, quòd, poſt appellationem ab ipſis ad Papam interpoſitam, Priorem ſuſpendit, Eccleſias illius interdixit, & Canonicos, ſi Priori obedirent, excommunicatos eſſe, denunciavit; ac denique, quòd Eccleſias Parochiales ſpectantes ad collationem Prioris, & Conventûs, tanquam ad ipſum propter negligentiam conferendi eſſent devolutæ, ipſemet contulerit &c. quamquàm hoc ultimum gravamen non ſit expreſſum in textu, ſed erat in antiqua compilatione, & habetur in Concilio Lateranenſi ſub Alexandro III. *p.* 10. *c.* 1. & 2. juxta *Gl. marg. hic.* Et quamquàm ad quatuor has querelas una reſponſio dari potuiſſet, nimirum, quòd omnia, quæ poſt extraiudicialem appellationem facta, ſeu attentata ſunt, & contra illam, revocanda ſint, juxta *cit. c. Cum nobis*; *de elect.* voluit tamen Papa, brevitatis cauſa ſolùm decidere quartum gravamen; quia ſatis poteſt ex reſponſione colligi interrogatio; ut notat *Gl. magna hic.* Itaque ad hoc ultimum gravamen reſpondit Papa, & mandavit Iudicibus delegatis, ut veritatem rei per idoneas perſonas (duos, vel tres teſtes. *Gl. hic V. Per idoneas*) & famam ſollicitè inquirant (unâ cum alijs adminiculis, ſeu legitimis indicijs; quia fama per ſe ſola non ſufficeret. *Gl. hic V. Famam*) & ſi Eccleſiarum collationes ab Archiepiſcopo factas (poſt appellationem à Priore priùs interpoſitam cognoverint, eas Auctoritate Apoſtolicâ in irritum revocet: niſi Prior, & Canonici, abſque legitimo impedimento; adeóque malitioſè (ut v. g. reditus Eccleſiarum ipſimet perciperent) aut ex negligentia (ultra 6. menſes) eas conferre diſtulerint, contra *c. Quia*; 5. *de conceſs. præbend.* tunc enim poteſtas conferendi eas Eccleſias, vel beneficia devoluta fuiſſet ad Archiepiſcopum, ſi erat proximus Superior Capituli, & Collationes ab eo factæ valuiſſent. *Gl. fin. hic junct. Gl. marg. lit. A.* nec appellatio ab eo facta fuiſſet probabilis. *Abb. hic n.* 6.

CCXLVII. Addendum hîc primò, quòd poteſt quis appellare contra actum, ne fiat, etiamſi actus ille expreſsè ſit nullus, & invalidus. *Arg. c. Dilecto*; 63. *h. t.* v. g. ne Archiepiſcopus beneficium conferat, cùm non habeat conferendi poteſtatem: & tunc appellans probare debet, quòd collatio facta ſit poſt appellationem; quia hoc eſt fundamentum ſuæ intentionis. Verumtamen etſi appellans in probatione deficiat, & appareat, collationem ante appellationem eſſe factam, adhuc agere poteſt per viam nullitatis, dicendo, collationem fuiſſe nullam, & declarandam eſſe irritam, quippe quæ facta ſit à non habente poteſtatem conferendi; & ſic in caſu huius c. collatio beneficij etiam ſine appellatione fuiſſet nulla, ob defectum poteſtatis; quia poteſtas conferendi non erat devoluta ad Archiepiſcopum, ob negligentiam inferiorum collatorum. *Abb. hic num.* 5. Secundò, quamvis regulariter geſta poſt appellationem extraiudicialem non ſint ipſo jure nulla, ſed caſſanda ſint, *c. Conſideravimus*; 10. *de elect.* excipi tamen debent ſcientiæ cenſurarum, quæ latæ poſt appellationem extraiudicialem, non valent. *c. Per tuas*; 40. *de ſent. excomm. c. Cùm contingat.* 36. *de offic. deleg. Alex. hic num.* 9.

CCXLVIII. Aliud præterea diſcrimen inter appellationem iudicialem, & extraiudicialem eſt, quòd in priore, ut attentata, ſeu innovata revocentur, neceſſe ſit, appellationem eſſe intimatam Judici, & parti: nam aliàs Judex, & pars, ſi ignorent, appellatum eſſe, poſſunt de jure procedere in cauſa, nec revocantur tunc per eoſdem attentata: ſecus eſt in appellatione extraiudiciali; quia in illa revocantur, etſi non fuerit eis intimata appellatio. *Marant. de ord. judic. p.* 6. *de appellat. num.* 391. & *ſeq.* ubi etiam ait, quòd non poſſit fieri revocatio attentatorum, niſi causâ cognitâ, & parte citatâ: poteſt autem peti revocatio attentatorum in quacunque parte Iudicij, uſque ad concluſionem in cauſa, & non ultrà. *Marant. c. l. num.* 392. *Gail. lib.* 1. *obs.* 146. *num.* 10.

Denique aliud adhuc diſcrimen inter utramque appellationem eſt, quoad revocationem attentatorum, quòd extraiudicialis erga quemvis etiam non Iudicem tendere poteſt: & conſequenter, eâ pendente, nihil mutari, ſeu innovari debet à parte, contra quam facta eſt appellatio, v. g contra Canonicos, ne in electione procedant, juxta *c. Bonæ*; 23. *de elect.* alioquin, quidquid actum eſt, revocabitur. Appellatio autem judicialis propriè, ac directè tendit contra Iudicem, ut is nihil interea mutet, vel innovet: indirectè verò etiam tendit erga partem, ut nihil agat, per quod ſtatus cauſæ immutetur, juxta *c. Cùm teneamur*; 17. *h. t.* ex quo colligitur, quòd Judex *à quo* poteſt inhibere partibus, ne appellatione pendente, quidpiam

quidpiam

quidpiam attentent, ſeu imutent, & ordine judiciario ſummariè cognoſcere ſuper attentatis, & quæ illegitimè innovata ſunt revocare, ſecundùm *Gl. in Clement. 2. V. Cùm lite; Ut lite pendente &c.* Sicuti ergo Judex, à quo appellatum eſt, pendente appellatione, nihil debet immutare, ita etiam prohibere debet, ne à parte aliquid mutetur, vel attentetur, &, ſi quid attentatum ſit, revocare, de quo videri poteſt *Abb. in c. Dilectæ; 10. n. 4. de except.* ubi ait, quòd appellatio extrajudicialis tendit erga partem, ne quid innovet: judicialis verò erga Judicem, contra quem principaliter eſt inductum remedium, ut appellatione pendente nihil innovetur, per quam ſuſpenſa eſt juriſdictio prioris Judicis.

CCXLIX. Aſſertio 2. Attentata fiunt, vel à Judice, vel à parte, & utroque caſu, ante omnia revocanda ſunt, quòd ſi à parte fiant, multùm refert, utrùm appellans, an verò appellatus attentet, vel innovet aliquid: nam, ſi appellans attentet aliquid, quod ſit immediatè contrarium appellationi ipſius, ut, ſi pendente appellatione, adverſarium ſpoliet ſuâ poſſeſſione, de qua lis eſt, eo ipſo propriâ auctoritate ſibi ipſi jus dicendo, Judicem appellationis contempſiſſe cenſetur; adeóque beneficio appellationis indignum ſe reddit: fruſtra enim invocat auxilium legis, qui committit in legem. *c. Bonæ; 23. de elect.* quin & attentando aliquid contra propriam appellationem, non cenſetur ei detuliſſe, ſed illi renunciâſſe, eámque deſerviſſe: quare hoc caſu ſententia, à qua appellatum, ſtatim tranſit in rem judicatam, ita, ut Judex *à quo*, perinde, ac ſi appellatum non eſſet, ad executionem procedere poſſit. Secus autem eſt, ſi attentata non ſint contraria appellationi: tunc enim revocari debent. *Gail. cit. obſ. 146. num. 11. 12. & ſeqq.* Si verò appellatus, vel Judex *à quo* pendente appellatione, aliquid attentent, vel innovent, ea revocari, & caſſari debent, & in expenſis condemnantur præſtandis appellanti.

CCL. Aſſertio 3. Si ante litem conteſtatam Judex aliquid innovet circa principale negotium, vel ſine juſta cauſa, diem ex partium conſenſu ad litigandum ab ipſo aſſignatum præveniat, licitè appellatur, & quæ poſt appellationem attentata ſunt, in irritum revocanda ſunt; prout ſumitur ex *c. Significante; 69. h. t.* ubi talis caſus proponitur: De-
» canus, & Capitulum Magdunenſe impetravit lit-
» teras delegationis ad quoſdam Judices, contra
» Epiſcopum Aurelianenſem, eò quòd ipſi jus non
» competat, ut laniones ipſius carnes alibi vendant,
» quàm in tabernis Capituli. Cùm autem Decanus,
» & Capitulum coram Iudicibus delegatis compa-
» ruiſſent, officium Iudicum implorârunt, ut, quo-
» niam idem Epiſcopus, poſt citationem, carnes in
» alijs locis vendi juſſerit, quod per ipſum factum
» eſt, in priſtinum ſtatum reducatur. Sed ex parte
» Epiſcopi fuit propoſitum, quòd, cùm lis ſuper ne-
» gotio principali nondum ſit conteſtata, non ha-
» beat locum huiuſmodi officij imploratio: & inſu-
» per adijciebatur, quòd, cùm ex partium conſenſu
» certus terminus temporis aſſignatus ſit; ideóque
» uſque ad illud tempus judicium ſolutum ſit, ſive
» ſuſpenſum, non poſſint Iudices terminum hunc
» præveniendo, abſque utriuſque partis conſenſu,
» partem adverſam audire. Sed, quia Judices op-
poſitiones iſtas admittere noluerunt, Epiſcopus ad »
Sedem Apoſtolicam appellavit, & idcirco procu- »
ratorem miſit ad appellationem intra annum pro- »
ſequendam. Verùm, quia procurator ille (uti cre- »
dibile eſt) circumventus, contra ipſius Epiſcopi »
inhibitionem litteras impetravit ad certos quoſ- »
dam Judices ſibi in hac re ſuſpectos; ideo ipſe Epi- »
ſcopus ijs litteris uti noluit, ſed petijt à Papa, ut »
non obſtante lapſu anni, ad proſequendam appel- »
lationem admittatur. Quamobrem Gregorius »
IX. alijs Judicibus delegatis mandavit, ut, ſi ipſis »
de huiuſmodi inhibitione procuratori factâ, & de »
prædictis cauſis appellationis, vel alterâ earum »
conſtiterit, in irritum revocent, quæ poſt appella- »
tionem attentata ſunt, & poſtea ſecundùm prio- »
rum litterarum Apoſtolicarum formam, ſeu teno- »
rem, in ipſo negotio procedant. »

CCLI. Pro intellectu huius c. Notandum primò. Si non conſtet, ſed dubium ſit, uter ex duobus litigantibus ſit in poſſeſſione rei, de qua eſt lis, ſeu controverſia; quia uterque dicit, ſe eſſe in poſſeſſione; tum ante litis conteſtationem, priuſquam conſtet, Actorem eſſe in poſſeſſione, non poteſt is officium Iudicis implorare, ut attentata revocet, ſive ut prohibeat, ne adverſarius actus poſſeſſorios exerceat: debet enim priùs conſtare, quis ſit poſſeſſor, de quo conſtare non poteſt, niſi ſervato ordine judiciario; ideóque priùs fieri debet litis conteſtatio. At verò, ſi conſtet indubitatè, quis ſit in poſſeſſione rei, in qua ipſe turbatur; tum etiam ante litem conteſtatam poſſeſſor poteſt petere à Iudice, ut ex Officio prohibeat adverſario, ne eum in ſua poſſeſſione turbet, ſeu moleſtet; ut in caſu huius c. ne Epiſcopus Capitulum turbet in quaſi poſſeſſione, ut carnes vendantur in proprijs eorum tabernis, & non in alijs, quod jus fortè obtinuerunt Capitulares per conſuetudinem legitimè præſcriptum, vel ſpeciale privilegium, cùm aliàs jure communi quilibet in ſuo fundo poſſit macella, & tabernas ad vendendum erigere. Si ergo indubitatè conſtet, quòd Capitulum fuerit in quaſi poſſeſſione huius juris, potuit implorare officium Iudicis, ne in illa turbetur, & quidem etiam ante litis conteſtationem; quia lite pendente nihil debet innovari, ſed omnia attentata ſunt revocanda ex Iudicis Officio; etſi nulla litis conteſtatio præcedat: nam lis dicitur pendere, quoad revocationem attentatorum, quando facta eſt citatio. *Clement. 2. Vt lite pendente &c. Abb. in hoc c. num. 6. & Alex. num. 19. & 20.* neque verò is, qui in poſſeſſione eſt rei, vel juris, de quo eſt controverſia, cenſendus eſt attentare, vel innovare, ſi pendente lite, vel appellatione, eâ utatur, tametſi tale jus ſit contra intentionem Actoris, ſeu jus ab ipſo deductum in Judicium; adeóque neque talis uſus poſſeſſionis inter attentata, quæ reſcindi debeant, numerari debet. *Abb. hìc num. 3. Alex. num. 9.*

Notandum ſecundò. Si Judex, ex partium litigantium conſenſu, delationem conceſſit, non poteſt eam revocare, niſi utrâque parte conſentiente, vel niſi ſuperveniat juſta cauſa revocandi, ob quam terminus datus breviari, vel prorogari poteſt; quia aliàs ordinariè, pendente dilatione, Judicis officium conquieſcit. *Gl. in cit. c. Significante; V. Prævenire; Abb. ibid. num. 4. Alex. num. 20. & 21.*

Notandum tertiò. *Si procurator miſſus ad proſeqnendam appellationem intra annum, excedat fines mandati, etiam poſt elapſum aunum, appellans admittitur*; qnia procurator excedens fines mandati non præjudicat domino; ideóque ei non obſtat lapſus anni, nec debet ob culpam procuratoris privari ſecnndo anno ad proſequendam appellationem. *Gl. hic in notatis, & V. De inhibitione*; *Abb. n. 4. & Alex. num.* 32.

Notandum quattò. Si qnis appellet ex pluribus cauſis copulativè deductis in libello, ſufficit ad juſtificandam appellationem, ſi unam tantùm cauſam probet; ut colligitur ex hoc c. ibi: *ſi de præmiſſis cauſis appellationis, vel de illarum altera conſtiteris*: quia quando plura mandantur conjunctim, quorum unum per ſe ſufficit; tum ſatis eſt, probare alterum. *Gl. ult. hic in fine. Abb. n. 5. Alex. n.* 13.

§. VII.

Quâ ratione attentata, ſeu innovata, poſt appellationem extraiudicialem, ſint revocanda, & de privilegiis, quæ competunt remedio revocandi attentata.

CCLII. Aſſertio 1. Sicut omnia attentata, ſeu innovata contra pendentem appellationem judicialem ſunt revocanda: ita etiam attentata, & immutata contra licitam, & legitimam appellationem extrajudicialem revocanda ſunt, & reſtituenda in eum ſtatum, in quo erant tempore appellationis factæ. *Abb. in c. Bona*; 51. *num.* 10. *h. t. & Alex. de Nevo ibid. num.* 55. ac proinde, ſi quis extra judicium ex veriſimilibus, & probabilibus cauſis appellet, ne in poſſeſſione moleſtetur, & poſtea ſpolietur, ante omnia reſtituendus eſt in priſtinum ſtatum, in quo erat tempore appellationis interpoſitæ, ita, ut per viam attentati agere poſſit, non tantùm adversùs attentantem, ſeu ſpoliantem, ſed etiam adversùs quemlibet, ſive malæ, ſive bonæ fidei poſſeſſorem, & fructus percepti eidem reſtitui debeant, ſalvo manente utrique parti jure proprietatis; prout ſumitur ex *cit. c. Bonæ*; 51. *h. t.* qui eſt caſus illius c. ubi habetur, quòd mortuo O. qui perſonatum in Eccleſia F. obtinuerat, Abbas S. Auguſtini Cantuarienſis, poſſeſſionem einſdem Eccleſiæ F. quam ad ſe pertinere dicebat, primò per Monachos ſuos, deinde per ſe ipſum occupavit, & aliquoties ad Papam appellavit, ne qniſquam eum ſuper poſſeſſione illins turbaret. Verùm, cùm aliquamdiu in quieta eius poſſeſſione fuiſſet, laici quidam Diœceſis Cantuarienſis ipſum, & Monachos per vim inde eiecerunt, quam Eccleſiam Archidiaconus Cantuarienſis poſtea cœpit poſſidere. Quare Abbas, & Monachi dictæ Eccleſiæ poſſeſſionem ſibi reſtitui petierunt, cum fructibus perceptis, à qua poſt appellationem erant dejecti. Re delatâ ad Papam Innocentium III. procurator Archidiaconi ex adverſo propoſuit, quòd defuncto Rectore Eccleſiæ, ſecundùm generalem conſuetudinem Diœceſis, tum illius, tum aliarum Eccleſiarum vacantium cuſtodia ad Archidiaconum pertineat; tum quia Archidiaconus poſſeſſionem civilem eiuſdem Eccleſiæ ſemper animo retinebat, & ſic eam Abbas, & Monachi habere non poterant, cùm duo in ſolidum rem eandem ſimul poſſidere non poſſint; prout habetur in integra lectione huius c. tum quòd defunctus O. Eccleſiam illam nomine Archidiaconi poſſederat, ſiquidem ei unam procurationem, & quinque ſolidos quot annis, nomine Eccleſiæ, ſolvebat: ex quo colligitur, quòd Abbas, & Monachi corporalem tantùm, & clandeſtinam poſſeſſionem habuerint. Quare Archidiaconus ipſos ad defendendam poſſeſſionem ſuam per vim eijcere, abſque injuria potuiſſet; quamvis id non fecerit, ſed tantùm ſibi competentem poſſeſſionem occupaverit. Appellatio quoque Monachorum penitus nulla fuit, cùm non niſi à gravamine præterito, præſenti, vel futuro poſſit appellari: Archidiaconus autem nec ante, nec poſt appellationem eos gravavit, cùm ſolùm in cuſtodiam, ſicut ex officio poterat, & debebat, Eccleſiam acceperit. Sed neque appellationi Monachorum deferendum erat; quia, etſi Eccleſia ad eos pertinuiſſet; non tamen propriâ auctoritate poſſeſſionem capere debuiſſent; quia, cùm clandeſtini, non veri fuerint poſſeſſores, non poterat eis ſuper poſſeſſione injuria irrogari. Verùm, quia hæc, quæ allegata ſunt ex parte Archidiaconi, probata non ſunt; ideo Papa mandavit, ut Abbas, & Monachi in eum ſtatum reducantur, in quo erant tempore appellationis, quæ ex probabilibus cauſis legitimè interpoſita fuit, & fructus intermedij temporis eiſdem reſtituantur, ſalvo manente utrique parti jure proprietatis.

CCLIII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Quamvis non valeat generalis appellatio judicialis, valet tamen extrajudicialis, etſi generalis ſit, ita, ut, ſi ex probabilibus cauſis facta ſit, devolvatur negotium ad Judicem ſuperiorem, & omnia poſtea attentata contra appellationem revocentur per viam attentati, nec admittantur exceptiones concernentes defectum proprietatis. *Alex. hic num. 7. not. 5. & n. 8. not. 6.* Ratio autem diverſitatis, quoad hoc, inter appellationem judicialem, & extraiudicialem eſt; quia à futuro gravamine non poteſt appellari judicialiter; poteſt tamen extraiudicialiter; ut patet ex *hoc c. & Clement. Sicut*; 3. *eod.* ideóque poteſt etiam interponi generalis appellatio; quia futurum gravamen non eſt certum. *Alex. hîc n.* 8.

Notandum ſecundò. Si appellatio extraiudicialis generaliter ſit interpoſita, ut in caſu hujus c. & ipſe appellans fuit privatus ſuâ poſſeſſione, pendente appellatione; tunc per viam attentati agi poteſt, non tantùm contra ſpoliantem, ſed etiam contra quemlibet tertium, etiam bonæ fidei mediatum poſſeſſorem, qui rem ſpoliatam detinet, in præjudicium appellantis ſpoliati, & ſic contra appellationem facit, etiamſi ipſe non ſpoliârit; ut patet ex hoc c. ubi Abbas ſpoliatus poſſeſſione Eccleſiæ, agebat, non contra laicos, qui

ipſum

Digitized by Google

ipſum per vim ejecerunt, ſed contra Archidiaconum, qui poſtea illius Eccleſiæ poſſeſſionem acceperat, petens, ſe in poſſeſſionem, à qua poſt appellationem dejectus erat, reſtitui. *Abb. hic n. 16. Alex. n. 20.* Sed, etſi appellatio extrajudicialis facta ſit ſpecialiter contra certam perſonam, & tertius poſſeſſor ab appellato innocente habuerit cauſam, v. g. emerit, quamvis bonâ fide; agi tamen poteſt contra eum per viam attentati, ut Judicis Officio reſcindatur, quod actum eſt. *l. Chirographis; 57. §. Ab eo;* & ibi *Gl. V. Ablatus eſt; ff. de adminiſt. tut.* ex qua lege patet, quòd alienata ab appellante, vel appellato, pendente appellatione, officio Judicis revocantur per Judicem appellationis à tertio poſſidente habente cauſam à parte, vel etiam ab ipſo Judice. *Abb. c. l. Alex. c. l. in 2. caſu.* Imò poteſt etiam revocari attentatum, quamvis tertius poſſeſſor bonæ, aut malæ fidei ſuccedens in re attentata non habuerit cauſam à Judice, vel à parte, ſed ab alio quolibet; ut colligitur ex *c. Ex parte; 7. de teſtibus.* ubi Presbyter quidam, poſt interpoſitam appellationem, fuit privatus Eccleſiâ ſuâ, eáque ab eo, ad quem pertinebat collatio illius, alteri collata fuit: ea tamen vi appellationis revocata fuit ab illo tertio, cui collata fuerat, licèt præſumeretur eſſe poſſeſſor bonæ fidei propter titulum. *Alex. c. l. n. 21. in 3. caſu.* Verumtamen, ſi ille tertius non ſuccedat in re attentata, ſed principaliter attentet, ſeu innovet, hoc caſu, non poteſt per viam attentati agi, ſeu revocari poſſeſſio ab ipſo tertio, etiamſi attentaverit, poſt inhibitionem Judicis, de quo eſt ſermo in *c. Romana; 3. §. In alium; h. t. in Sexto. Alex. c. l. in 4. caſu.*

Notandum tertiò. Sufficere videtur, etiam quoad revocationem attentatorum, in appellatione extrajudiciali, ut cauſa appellandi ſit probabilis, talis ſcilicet, quæ, ſi probata eſſet, legitima foret, licèt non ſit vera; ut tradit *Gl. fin. hic, & Abb. n. 22.* quia Papa in hoc c. solùm ſe fundat ſuper cauſa probabili, & veriſimili, non ſuper vera, ſive, quòd probata ſit eſſe vera. Contrarium tamen tenent alij, nempe, quòd, licèt ad juſtificandam ipſam appellationem ſatis ſit probare, appellationem ex cauſa probabili, & veriſimili fuiſſe interpoſitam: id tamen non ſufficit ad effectum revocandi attentata, ſed requiritur, ut etiam probata ſit vera cauſa appellandi, & revocentur attentata, idque factum eſſe in *cit. c. Bonæ; h. t. Covarr. pract. qq. c. 24. num. 5. Barb. in cit. c. Bonæ. num. 3.*

Notandum quartò. Attentata, vel innovata, appellatione pendente, non ſolùm revocanda ſunt, quoad poſſeſſionem rei, ſed etiam quoad fructus interim perceptos; ut patet ex hoc *c. in fine*: nam, quia Archidiaconus ſcienter accepit poſſeſſionem Eccleſiæ, quâ Monachi fuerunt ſpoliati, & ita ſucceſſit in vitium, ideo tenebatur ad ipſam rem, ſeu Eccleſiam reſtituendam, unâ cum fructibus medio tempore perceptis, imò & ijs, qui percipi potuerunt. *Gl. in cit. c. Bonæ; V. In eum ſtatum; h. t. & Alex. num. 11.*

CCLIV. Aſſertio 2. Remedium revocandi attentata, pendente appellatione, longè uberius, & pinguius eſt, quàm Interdictum *Unde vi*, ſeu recuperandæ poſſeſſionis, & plura privilegia habet. Nam primò, in Interdicto *Unde vi* debet probari poſſeſſio, & ſpoliatio: at, quando agitur per viam attentati, non eſt opus probare ſpoliationem, ſed ſufficit, ſi appellans ſpoliatus, poſt interpoſitam appellationem, probet, quòd tempore appellationis interpoſitæ fuerit in poſſeſſione, & quòd adverſarius nunc poſſideat: hoc enim oſtenſo, contra quemcunque, ſive bonæ, ſive malæ fidei poſſeſſorem, reducendus eſt in priſtinum ſtatum, revocatis omnibus attentatis poſt appellationem. *cit. c. Bonæ; h. t. & ibid. Abb. n. 19. & Alex. n. 24.* Secundò. Quando intentatur remedium revocandi attentata, non requiritur Ordo judiciarius, neque libelli oblatio, neque litis conteſtatio, ſed implorato Judicis Officio, ſummariè, & de plano proceditur; ita tamen, ut requiratur citatio partis. *Abb. c. l. num. 16. & 17. Alex. num. 22.* Tertiò. Remedium per viam attentati competit etiam pro rebus mobilibus, cùm interdictum *Unde vi* detur tantùm pro immobilibus.

Quartò. Agenti, ut attentata revocentur, non poteſt opponi notorius defectus proprietatis, neque exceptio alterius ſpoliationis; quia revocatio fit ex mero Judicis officio: neque etiam exceptio excommunicationis, ſaltem in appellatione judiciali; quia hæc habet rationem potiùs defenſionis, quàm actionis: ſecus eſt in extrajudiciali, quæ cùm ſit provocatio ad cauſam, pro actione potiùs habetur, quàm defenſione: ideo, ſicut excommunicatus appellare non poteſt gravatus extra judicium; ita neque agere per viam attentati, poſt appellationem extrajudicialem. *Abb. c. l. num. 20. Alexand. num. 27. & 29.* Quintò. Per remedium attentati poteſt agi contra tertium ſuccedentem in re attentata, licèt bonâ fide, & cum titulo, & etiamſi habuerit poſſeſſionem, & titulum ab alio, quàm à parte, vel Judice, ut ſuprà dictum. *Alex. c. l. num. 23.* Sextò. In revocatione attentatorum non requiritur, ut poſſeſſor alleget, & probet titulum, ſaltem coloratum poſſeſſionis in cauſis beneficialibus: quæ omnia aliter ſe habent in Interdicto *Unde vi*, ſeu recuperandæ poſſeſſionis; ut patet ex *tit. 13. ſupr. de reſtit. ſpoliat.* Ratio differentiæ eſt; quia ſpoliator minùs delinquit, quàm attentans in præjudicium litis, ſeu appellationis pendentis: nam per appellationem læditur non tantùm pars adverſa, & juſtitia; ſed etiam ipſe Judex; ut in ſimili dicitur in *c. 1. in fine, h. t. in Sexto. Abb. c. l. n. 21. & Alex. n. 27. & 28.*

§. VIII.

Quis Judex cognoſcere poßit de revocatione attentatorum poſt appellationem?

CCLV. Ad hanc quæſtionem reſpondetur: cognoſcere, num attentata, ſeu invocata, poſt appellationem, revocanda ſint, nécne, pertinet ad Judicem appellationis: nam, qui de principali cognoſcit, is etiam de acceſſoriis, ſeu connexis cognoſcere debet: idem enim juris eſt in acceſſorio, quod in principali. *Arg. c. 42. de Reg. jur. in Sexto.* at cauſa revocandi attentata eſt acceſſoria cauſæ appellationis, quippe ex illa dependens; num legitima

gitima fuerit appellatio, an frivola: ergo ad eundem Iudicem pertinet cognoſcere de juſtitia appellationis, & de revocatione attentatorum. Idque ſumitur ex » *c. Solicitudinem*; 54. *h. t.* ubi habetur, quòd, cùm duo Diœceſani coram Epiſcopo ſuo litigâſſent, unus eorum ad Sedem Apoſtolicam appellavit, quem Epiſcopus cenſens, appellationem eſſe frivolam, tanquam contumacem excommunicavit. Ille poſtea à Metropolitano petijt juſtitiam ſibi adminiſtrari, eò quòd ab Epiſcopo poſt appellationem fuit excommunicatus, atque in priſtinum ſtatum ſe reſtitui, in quo erat tempore appellationis factæ, videlicet denunciari, ſe ab excommunicatione eſſe liberum: ſimul tamen proteſtatus fuit, quòd per hoc appellationi ſuæ ad Papam interpoſitæ renunciare non intendat, ſed eam proſequi velit. Quæſitum ergo fuit Primò, utrùm Metropolitanus de huiuſmodi querela ad ſe delata cognoſcere valeat: deinde, an, ſi Epiſcopus in hoc caſu appellaverit, ne excommunicatus ab ipſo abſolvatur, vel denuncietur non ligatus excommunicatione, huic appellationi Epiſcopi Metropolitanus deferre debeat? Reſpondit Papa Innocentius III. quòd Metropolitanus de excommunicatione lata poſt appellationem, validáne ſit, an irrita, cognoſcere haud poſſit; quia id pendet ex causâ appellationis, eíque connexum eſt, ita, ut non poſſit de illa cognoſci, niſi cognoſcatur de appellatione. Quare, ſicut Metropolitanus de ipſa cauſa appellationis ad Papam interpoſitâ ſe intromittere non poteſt: ita nec de his, quæ poſt appellationem ſunt innovata, dummodo de illis cognoſci non poſſit, niſi de appellatione pariter cognoſcatur, vel ſint connexa cauſæ appellationis. Quòd ſi hoc caſu Metropolitanus cognoſcere velit (ſcilicet de juſtitia excommunicationis ab Epiſcopo latæ) hic ab ipſo appellare poteſt (ne à ſe excommunicatum abſolvat, vel abſolutum denunciet) quia ad eiuſdem Iudicis officium pertinet, contra appellationem attentata revocare, qui de cauſa appellationis cognoſcere debet. Verùm, ſi notorium eſſet, quòd mandatum Epiſcopi fuerit indiſcretum, vel iniuſtum, cui proinde ſubditus obedire non tenebatur: conſequenter etiam liqueat, ſubditum legitimè appellâſſe; tunc poteſt Archiepiſcopus auctoritate Metropolitanâ declarare, Epiſcopum irrationabiliter eum excommunicâſſe. Si verò Diœceſanus, qui ad Papam ab Epiſcopo eum excommunicante appellavit, poſtea ad Metropolitanum accedat, ut de cauſa cognoſcat, hoc caſu poteſt Metropolitanus de cauſa cognoſcere; quia appellans proſecutioni appellationis ſuæ ad Papam tacitè renunciare videtur. Porrò, ſi in hoc caſu verbo, vel facto proteſtetur, ſe nihilominus appellationem ipſam ad Papam proſequi velle; tunc tanquam repugnantia petens, & ſibi ipſi contrarius, audiri non debet.

CCLVI. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Iudex *à quo* poteſt excommunicare ſubditum appellantem à ſe tanquam contumacem, ſi videatur eſſe appellatio illegitima, ſeu frivola, eò quòd Iudici citanti, aut præcipienti parére nolit; quia per talem appellationem non defenditur appellans, quò minùs Iudex contra illum poſſit procedere, & validitas excommunicationis pendet ex futuro eventu, ſi juſtificabitur appellatio, ac legitima pronunciabitur à Iudice *ad quem*, nécne. *Abb. hic num.* 1. *& Alex. de Nevo. num.* 2.

Notandum ſecundò. Si quis probabiliter exiſtimet, ſe eſſe iniuſtè excommunicatum, poteſt adire Iudicem, & petere, ut declaret, ſe eſſe immunem, ac liberum à cenſura, vel non eſſe criminoſum, qualis reputatur: ſicut enim aliquis poteſt denunciari excommunicatus, ut evitetur, vel criminoſus; ita & non excommunicatus, vel non criminoſus. *Abb. hic num.* 5. *not.* 2. *& Alex. num.* 4. *&* 5. ubi ait, quòd in omni probabili dubio juris, vel facti poteſt peti ſententia declaratoria Iudicis.

Notandum tertiò. Iudex inferior, à quo appellatum fuit, ſicut non poteſt cognoſcere de appellatione; ita nec de attentatis poſt illam, ſi contingant articulum appellationis. *Abb. c. l. & Alex. num.* 6. neque tamen omnia attentata poſt appellationem ſunt revocanda, ſed illa tantùm, quæ tendunt in præiudicium ipſius appellantis. *Abb. hic num.* 2.

Notandum quartò. Si Epiſcopus in facto notoriè iniuſto gravet ſubditum, tum Archiepiſcopus poteſt de illo cognoſcere, illúdque revocare. *Abb. hic num.* 3. *Alex. num.* 7. ut in caſu huius c. ſi notoriè conſtet, excommunicationem ab Epiſcopo latam contra aliquem eſſe iniuſtam (quia lata eſt poſt legitimam appellationem ad Papam) poteſt Archiepiſcopus, ſeu Metropolitanus declarare, illum non eſſe ligatum excommunicationis vinculo; quia tunc non præiudicat appellationi, cùm de juſtitia illius judicialiter non cognoſcat; quia facta notoria non indigent judiciali cauſæ cognitione: ſed extra judicium denunciet, & declaret, ſubditum non eſſe excommunicatum: cùm enim ſit ordinarius Iudex Epiſcopi ſui Suffraganei, poteſt illum cohibere, ne iniuſtè gravet aliquem. *Alex. c. l. num.* 13.

Notandum quintò. Sicut is, qui appellavit à ſententia, appellationi renunciare cenſetur, ſi compareat coram Iudice *à quo*, ſéque juriſdictioni ipſius ſubijciat, quoad cauſam, ſuper quæ appellavit, *c. Gratum*; 20. *de offic. jud. deleg.* ita etiam, ſi appellans compareat coram Superiore Iudicis, ad quem non eſt appellatum, ſed talis Iudex ſit inferior Iudice, ad quem appellavit, cenſetur priori appellationi renunciare. *Abb. hic num.* 4. *& Alex. num.* 11. ut in caſu huius c. ſi is, qui appellaverat ab Epiſcopo ad Papam, poſtea adeat immediatum Superiorem Epiſcopi, videlicet Metropolitanum, ut eandem cauſam, in qua appellatum fuit ad Papam, cognoſcat; tunc is cenſetur priori appellationi ipſo facto renunciare, eámque deſerere; quia exercet actum contrarium, ſeu incompatibilem priori appellationi ad Papam, cum qua non poteſt ſimul conſiſtere, ut Iudex inferior videlicet Metropolitanus cauſam appellationis jam priùs ad Papam delatam cognoſcat.

Notandum ſextò. Qui contraria proponit, ſive allegat, non debet audiri, ut in caſu huius c. ſi is,

ſi is, qui appellavit ab Epiſcopo ad Papam, poſtea accedat alium Judicem in eadem cauſa, ſed proteſtetur, ſe nihilominus appellationem ad Papam interpoſitam proſequi velle, non eſt audiendus. *Gloſ. fin. hic.* quia talis ipſo facto renunciat appellationi, & recedit à Judice, *ad quem* appellavit; verbo autem proteſtatur, ſe nolle ei renunciare, neque ab eo recedere, quæ ſunt contraria; ideóque ſimul conſiſtere nequeunt. *Vivian. in Ration. Iur. Pont. hic,*

SECTIO IX.

DE CESSATIONE, AUT REvocatione, renunciatione, & deſertione appellationis.

§. I.

An, & quomodo per revocationem Iudicis, & per renunciationem ceſſet, & tollatur appellatio?

» CCLVII. Aſſertio 1. Si Judex ordinarius, » vel delegatus, comminando, vel interloquendo, » partem litigantem gravavit; ideóque ea appellavit; » ſed Iudex, *à quo* appellatum, saniore uſus conſilio, » ab huiuſmodi gravamine deſiſtat, illúdque revocet: » rum poreſt in cauſæ cognitione liberè procedere, » perinde, ac ſi à tali comminarione, vel interlocu- » rione, ſeu gravamine non fuiſſet appellatum; quia » ceſſante cauſâ, ceſſat effectus: dummodo Judex » non ex alia cauſa legitima ſit ſuſpectus, ne proceſ- » ſus negotii frivolis occaſionibus retardetur; prout ſtatuit Innocentius III. in Concilio Lateranenſi *cap.* 48. quod refertur in *cap. Cum ceſſante*; 60. *h. t.* Ratio deciſionis eſt expreſſa in textu; quia ceſſante cauſâ, ceſſat effectus: ſed gravamen eſt cauſa immediata appellationis. *cap. Ut debitus*; 59. *h. t.* Ergo ceſſante gravamine per revocationem Judicis, ceſſare etiam debet ipſius effectus, ſcilicet appellatio. *Abb. hic n.* 2.

CCLVIII. Pro explicatione huius cap. Notandum primò. Non ſolùm Judex ordinarius, ſed etiam delegatus poteſt revocare ſententiam ſuam interlocutoriam, ante ſententiam definitivam, etiamſi ab ea fuerit appellatum. *l. Quod juſſit*; 14. *ff. de re judic.* ubi id ſtatuitur de Judice ordinario; ſed hic extenditur etiam ad delegatum. *Abb. hic num.* 3. *& Alexand. de Nevo num.* 6. Poteſt autem revocare interlocutoriam, uſque ad ſententiam definitivam; quia tanto tempore durat eius officium, & juriſdictio in cauſa principali: poſtquam autem interlocutoria eſt executioni mandata, Judex illam revocare non poteſt, niſi cauſâ cognitâ, vel de conſenſu partium; ut docet *Bart. in cit. l. Quod juſſit*; *num.* 11. At verò ſententiam definitivam Judex ordinariè revocare non poteſt; tum quia, ſive bene, ſive malè iudicavit, functus eſt officio ſuo. *l. Iudex*; 55. *ff. Eod. Bart. cit. loc. n.* 7. tum quia definitiva fertur cum maiore maturitate, quàm interlocutoria; ideo difficiliùs revocatur. *Alexand. hic n.* 10. Sed neque ſententia interlocutoria, ad petitionem partis adverſæ, revocari poteſt, niſi intra decendium: nam poſtea quoad ipſam partem tranſit in rem iudicatam; non autem quoad Judicem, qui ex officio nihilominus illam revocare poteſt, etiam poſt interpoſitam appellationem, eâque pendente. *Bart. cit. loc. num.* 11. *&* 12. *Abbas hic num.* 4. *&* 17. Alias plures limitationes, quibus Judex non poteſt revocare interlocutoriam ſuam, recenſet *Abb. hic num.* 11. *& aliquot ſeqq. Alexand. ibidem num.* 26. *& multis ſeqq.* ſicut vice verſâ. Plures etiam ſunt caſus, in quibus Judex poteſt revocare etiam definitivam ſententiam, quam tulit; qui videri poſſunt apud *Alexand. hic num.* 23. *& aliquot ſeqq.*

Notandum ſecundò. Non ſolùm appellari poteſt in Judicio à gravamine actu illato, ſed etiam à comminatione iniuſtè per Judicem factâ, quamvis de præſenti, & in effectu gravamen non intulerit, modò timeatur inferendum; ut colligitur ex hoc cap. ibi: *Aliquid comminando*; *Abb. hic num.* 5. ex quo infert, quòd à gravamine verbali de præſenti, ſed à reali de futuro, poteſt appellari in Judicio; non autem à gravamine merè futuro, quamvis poſſit etiam à tali appellari extra Judicium. *Alexand. hic num.* 7.

Notandum tertiò. Quando Judex revocat ſententiam ſuam interlocutoriam, à qua eſt appellatum, non exigitur conſenſus partium; quia ipſis etiam invitis, illam revocare poteſt, & corrigere errorem ſuum; ut colligitur ex hoc cap. ibi: *Liberè in cauſæ cognitione procedat.* Nam adverbium *Liberè* ſuâpte naturâ denotat aliquid fieri independenter à conſenſu alterius. *Abb. hic num.* 5. *& Alexand. n.* 9. *&* 10.

Notandum quartò. Judex poteſt, etiam ob eam cauſam, revocare ſuam interlocutoriam ſententiam, ſeu gravamen, à quo eſt appellatum, ne proceſſus frivolis occaſionibus retardetur; ut habetur in fine huius cap. nam ad Judicis officium pertinet ſuperfluas exceptiones, & dilationes reſecare, finem litibus citò imponere, & cavere, ne partes laboribus, & ſumptibus litis nimis graventur; ideóque proprium errorem corrigere poteſt, & revocare. *Hoſtienſ. hic in fine.*

CCLIX. Ceterùm regula illa: Ceſſante cauſâ, ceſſat effectus, poſita in *cit. cap.* 60. intelligi debet de cauſa finali, ac principali; quòd, quàm diu illa durat, durat etiam, quòd ex illa cauſa ſtatutum eſt, vel factum; non autem de cauſa impulſiva, & ſecundaria, ſecundùm doctrinam Gloſſæ communiter receptam in *cap. Poſt translationem*; 11. *V. Ceſſante*; *de renunciat.* Item procedit dicta regula, ſi cauſa finalis, propter quam fit actus, vel alius effectus ſequitur, ſit unica, ſeu adæquata. Sin autem duæ ſint cauſæ finales alicuius actûs, vel effectûs, & unâ ceſſante, altera non ceſſet, tum vel quælibet per ſe ſola, & ſeorſim ſufficit ad actum illum ponendum, vel effectum producendum, aut ſuſtinendum, ſeu conſervandum: & hoc caſu, licèt una cauſa ceſſet, non tamen ideò ceſſat actus, ſeu effectus, ſed ſubſiſtit. §. *Affinitatis*; *Inſtitut. de nuptiis*, ubi rubrica ait: Si duæ ſint rationes eiuſdem

dem diſpoſitionis, & ooa ceſſet, altera remanente, non ideo ceſſat diſpoſitio, ſed conſiſtit. Vel quælibet cauſa per ſe, ſeu ſeorſim ſine altera non ſufficit ad illum effectum prodncendum, aut ſuſtinendum: & tunc ceſſante unâ causâ, etiamſi altera remaneat, ceſſat nihilominus, & corruit actus, ſeu effectus; quia neutra per ſe ſola, ſine altera, eſt cauſa totalis, & adæquata, ſed partialis ſolùm, & inadæquata; adeóque ambæ ſimul requiruntur ad producendum, aut ſuſtinendum effectum. *Abb. hic n. 2. Alexand. num. 3.* V. g. ſi in diſpenſatione ſuper voto, vel matrimonii impedimento, unica tantùm cauſa affertur, eâque deficiat, ſeu falſa ſit, corruit diſpenſatio: ſin autem duæ cauſæ diſpenſandi expreſſæ ſint in litteris diſpenſationis, quarum utraque per ſe ſola, ac ſeorſim, ſufficiens eſſe poſſit ad diſpenſandum, ut, ſi voto caſtitatis obſtrictus petat diſpenſationem, tum allegato periculo incontinentiæ, tum quòd ex aliqua inconſiderationc voverit; & uoa cauſa deficiat, ſeu falſa ſit, altera verò maneat, ſeu vera ſit; diſpenſatio adhuc ſubſiſtit, niſi aliud de mente diſpenſantis ex verbis Reſcripti, vel circumſtantiis colligi poſſit; quia utraque cenſetur cauſa principalis, & adæquata. Secus eſt, ſi utraque cauſa, quæ allegatur, per ſe ſola inſufficiens ſit ad diſpenſandum; tunc enim unâ deficiente, ſeu falsâ, etiamſi altera maneat, ſeu vera ſit, diſpenſatio corruit. *Laym. lib. 1. Theol. moral. tract. 4. cap. 22. num. 23.*

CCLX. Aſſertio ſecunda. Appellationi interpoſitæ poteſt quis renunciare dupliciter, expreſsè, vel tacitè. Expreſsè deſiſtendo ab appellatione, quod poteſt, ſi adverſarii non interſit, & res adhuc ſit integra. *cap. Ei, qui*; 41. §. *Si verò is, qui appellavit*; & §. *Siquis libellos*; *cauſ.* 2. *q.* 6. & ibi: *Gloſ. V. Pœnitentiâ ductus*; & *V. Commutandi. cap. Ut ſuper*; 4. ibi: *Niſi appellationi renunciatum fuerit hoc tit. in Sexto.* & ibi *Gloſ. V. Renunciatum.* debet tamen renuncians appellationi adverſario ſumptus, ſi quos fecit, teſtituere. *cap. Interpoſita*; 70. §. *Ille deniquè*; *hoc tit.* Tacitè verò poteſt quis renunciare, ſi actum appellationi contrarium exerceat; ut, ſi inducias petat ad reſpondendum obiectis, vel ad producendos teſtes, vel teſtium publicationem fieri. *cap. Gratum*; 20. & ibi *Gloſ. V. Receſſum*; *de offic. judic. deleg.* Item, ſi appellans Apoſtolos intra triginta dies petere prætermittat, cenſetur appellationi ſuæ renunciare. *cap. Abeo*; 6. *h. t. in Sexto. Clement.* 2. *Eodem.* Si Judicem, *ad quem* appellavit, intra præfixum tempus non audierit; ſi appellationem intra annum, vel biennium, vel aliud tempus à Judicibus definitum, prout cauſarum qualitas poſtular, noo fuerit proſecutus. *cap. Cùm ſit*; 5. *cap. Directæ*; 39. *hoc tit.* Porrò, quamvis appellans, ſi poſtea coram Judice *à quo* litiget, renunciare appellationi jam interpoſitæ videatur: ſi tamen poſt gravamen illatum noo appellet, ſed coram Judice litigare pergat, oon cenſetur teunciare appellationi interponendæ; quia fieri poteſt, ut interim de ea deliberet. *Abb. in cit. cap. Gratum*; *n.* 6. *de offic. deleg. Decius ibid. num.* 4.

§. II.

Quomodo procedendum ſit, ſi appellatio ſit deſerta? Et an proſecutio appellationis deſertæ impediat, ne ſententia tranſeat in rem iudicatam?

CCLXI. Ad priorem quæſtiooem reſpondetur: In cauſis electionum, aliiſque Beneficialibus, in quibus Superior, ſive Judex ex officio procedere poteſt, & non tantùm ad inſtantiam, ſeu petitionem partis: etſi appellatio ſit deſerta; quia v. g. is, qui appellavit, ex negligentia oon proſequitur appellationem, iotra terminum præfixum: tameo Judex appellationis nihilominus procedere poteſt, proprio motu, & ex officio ſuo, ob bonum publicum, & de meritis cauſæ cognoſcere, v. g. de impedimentis electi, propter quæ appellatum eſt; quia negligentia partis, & deſertio appellationis non præiudicat Officio Judicis: cùm enim ſint duo modi procedendi, vel per viam actionis in Judicio, vel ex officio Judicis, uno ſublato, maoet alter; prout ſumitur ex *cap. Conſtitutus*; 45. *h. t.* & tradit *Abb. ibid. num.* 1. & *Alexand. de Nevo num.* 1. & 12. ubi talis caſus proponitur: Vacante Decanatu Eccleſiæ Claremonenſis, Caoonici poteſtatem eligendi per compromiſſum in Epiſcopum contulerunt, qui Archidiaconum eiuſdem Eccleſiæ, conſentientibus ſibi pluribus Canonicis, conſtituit, ac nomioavit. Sed alij 11. Canonici contradixerunt, appellantes ad Papam, ne quiſquam eligeretur, niſi omnes conſentirent. Verùm, cùm illac tranſiret Sedis Apoſtolicæ Legatus Cardinalis, ſeu de latere, cauſam hanc quibuſdam delegavit, noo ut appellationi interpoſitæ derogaret (quia hoc, etſi vellet, non poſſet, ex quo appellatum fuit ad Papam. *Gloſ. hic V. derogaret*) ſed ut cauſam inſtructam mitteret ad S. Pontificem: & mandavit delegatis, ut partem illorum Canooicorum, qui electioni Decani contradixerunt, ad ipſum Legatum mitterent, coram ipſo contradictionis, & appellationis ſuæ cauſam expoſituros. Examinatâ coram Cardinale Legato causâ, is eam ad Innocentium III. traoſmiſit, qui reſpondit, ſe ex relatis intellexiſſe, quòd ſub ea forma fuerit appellatum, ne ſine omnium conſenſu Decanus eligeretur, & quòd appellantes intra annum appellationem non fuerint proſecuti: neque cauſa extitit, ob quam biennium ipſis concedendum fuerit (quod concedi noo debet, niſi ex iuſta causâ. *cap. Cùm ſit*; 5. *h. t. Gl. hic V. Indulgendum*) nam cùm bis, intra legitimum tempus, nuncium Romam deſtinaverint, potuiſſent vel ſemel idooeum procuratorem eò mittere. Verùm, ne peremptorias appellantium exceptiooes rejicere videatur, mandat Papa Judicibus à ſe delegatis, ut, ſi ipſis conſtiterit, Archidiaconum, facto Epiſcopi, quo nititur eius intentio (id eſt, juri ſibi quæſito per collationem Epiſcopi. *Hoſtienſ. hic V. eod.*) ſponte renunciâſſe: vel Epiſcopum ad electionem

» nem ipſius proceſſiſſe, omiſſis ijs, ſine quibus (ſci-
» licet alijs x t. Canonicis) ne procederet in com-
» promiſſo expreſſum fuit, dicto Archidiacono ſi-
» lentium imponant: alioquin verò electionem al-
» terius (ab alijs x t. Canonicis, pendente electio-
» ne Decani. *Gl. ſin. hic*) factam, & quidquid ex ea-
» dem ſubſecutum fuit, irritum declarent.

CCLXII. Notandum primò. Capitulares, communi conſenſu, compromittere poſſunt, ſive Jus eligendi transferre in perſonam externam, quæ non eſt ex Corpore Capituli, ut in caſu huius cap. in Epiſcopum. Item poteſt compromitti, eâ formâ, ac modo, ut à compromiſſariis eligatur is, in quem omnes Capitulares conſenſerint, & vota ſua dederint: alioquin non valeat electio, ſicut in caſu hujus cap. ut Epiſcopus eligat Decanum in eum, in quem omnes conſenſerint: quamvis hoc non procedat in electione facta per ſcrutinium, ut ea non valeat, niſi omnes Capitulares conſentiant; quia in illa eſt præſcripta certa forma, ut eligatur is, in quem maior pars Capitularium conſenſerit, juxta *cap. Quia propter*; 24. *de elect.* quæ ad ſubſtantiam talis electionis pertinet. *Abb. hic n.* 8. *Alexand. n.* 14.

Notandum ſecundò. Etiam poſt deſertam appellationem, poteſt Judex ex officio procedere, & inquirere de exceptionibus propoſitis, & meritis cauſæ, in qua fuit appellatum, ut in caſu huius cap. ne electus per ſubreptionem promoveatur ad Decanatum: ideòque mandat Papa de ijs inquiri. *Gloſ. hic V. Exceptiones.* Aliud verò dicendum eſt, ſi cauſa, ſeclusâ appellatione, non pertineat ad officium Judicis, ut, ſi concernat tantùm privatum commodum; tunc enim Judex non debet ſe immiſcere, ſi appellator appellationem deſerat, ſive proſequi ceſſet. *Abb. hic n.* 3.

Notandum tertiò. Id ſpeciale eſt in Legato de latere, qui perſonam S. Pontificis ſpecialiter repræſentat, & eſt de Collegio Cardinalium, quòd poſſit cauſæ, in qua ad Papam eſt appellatum, ſe immiſcere, eámque examinare; non ut appellationis curſum impediat, ſed ut cauſam instructam ad Papam transmittat; prout factum eſt in caſu huius cap. & notat *hic Abb. n.* 10. *Alexand. n.* 4.

CCLXIII. Ad alteram quæſtionem reſpondetur, ſi appellans appellationem à ſe deſertam poſtea proſequatur, ſententia tamen, à qua fuit appellatum, tranſit in rem iudicatam, perinde ac ſi ab ea appellatum non fuiſſet; prout ſtatuitur in *Clement.*
» *Si appellationem*; 6. *h. t.* ubi dicitur: Si appellatio
» per negligentiam appellantis deſerta fuerit (quia
appellans non petijt Apoſtolos intra xxx. dies, vel ſi
petijt, non comparuit in termino aſſignato ipſi per Ju-
dicem, *à quo*, ad dandum ei Apoſtolos: vel ſi compa-
ruit, non introduxit appellationem ſuam intra termi-
num ei aſſignatum. *Gl. magna hic*) tum, etiamſi poſtea
» appellans cum appellato, vel etiam appellatus per
» ſe, ac principaliter appellationem ſic deſertam pro-
» ſequatur, nihilominus tamen ſententia priùs lata,
» à qua appellatum fuerat, cenſebitur tranſijſſe in
» rem iudicatam. Ratio eſt; quia per lapſum temporis conſtituti ad proſecutionem appellationis ratificatur prior ſententia lata, perinde ac ſi non fuiſſet appellatum: adeòque tranſit in rem iudicatam, ſicut tranſiviſſet, ſi intra x. dies non fuiſſet ab ea appellatum. Vnde, licèt poſt deſertam appellationem, Judex *ad quem* infirmet ſententiam, à qua fuit appellatum, tamen hæc ſecunda ſententia in cauſa appellationis contra priorem lata non tenet: ſicut non valeret, ſi à priore ſententia appellatum non fuiſſet; quia poſt deſertam appellationem Judex *ad quem* deſinit eſſe Judex in illa cauſa, ſententia autem à non ſuo Judice lata non valet: &, cùm ſententia prima, à qua fuit appellatum, tranſierit in rem judicatam; quia non cenſetur ab ea appellatum, & appellans cadit cauſâ, poſt deſertam appellationem; ideo etiam ſecunda ſententia, quippe contra rem judicatam lata, non valet. *cap. Inter*; 20. *de ſentent. & re jud. Gl. hic V. Appellatus. & Abb. n.* 2.

CCLXIV. Ubi præterea Notandum primò. Solus etiam appellatus poteſt, poſt deſertionem appellationis per negligentiam appellantis, proſequi appellationem, petendo, malè judicatum eſſe, & ſententiam tranſiviſſe in rem iudicatam. *Abb. hic n.* 3. quia appellatus poteſt proſequi cauſam appellationis, etiam appellante non proſequente: nam appellans poteſt illi renunciare, quoad effectum, ita, ut appellatio deſerta non revalidetur ex proſecutione. *Gl. magna hic in notatis.*

Notandum ſecundò. Conſtitutio huius Clementinæ, quòd proſecutio appellationis deſertæ non impediat, quin ſententia tranſeat in rem iudicatam, locum habet etiam quoad executionem ſententiæ, ita, ut, poſtquam tranſivit in rem iudicatam, poſſit executioni mandari, ac ſi non eſſet appellatum, intra tempus legitimum, quod datur ad ſolvendum iudicatum. *Gloſ. magna hic in fine.* Item, ſi hæc Conſtitutio procedit in appellatione tacitè deſerta, per negligentiam appellantis, multò magis procedit, ſi appellatio expreſsè ſit deſerta per renunciationem. *Gl. hic V. Deſertam.*

Notandum tertiò. Tum demum proſecutio deſertæ appellationis non impedit, quò minùs ſententia, à qua fuit appellatum, tranſeat in rem iudicatam, ſi ſententia per ſe, ſine appellatione, fuit aliqua, ſeu non invalida, ut, quia contra jus litigatoris lata: ſin autem ab initio fuit nulla, tum, ſicut non poteſt tranſire in rem iudicatam, etiamſi ab ea appellatum non fuerit; ita neque tranſibit in rem iudicatam, ſi interpoſita quidem fuerit appellatio, ſed poſtea deſerta: perinde enim cenſetur, ac ſi non fuiſſet appellatum. *Gl. fin. hic. & Abb. in fine.*

Porrò, quando, & ex quibus cauſis, ſive caſibus in ſpecie appellatio dicatur deſerta, refert *Marant. p.* 6. *de ord. judic. in actu* 2. *de appellat. n.* 307. *& ſeqq. uſque ad finem.* qui colligi poſſunt ex ſuprà dictis.

SECTIO X.

DE RECUSATIONIBUS, & Relationibus.

Secunda pars Rubricæ huius Tituli in antiquis Decretalibus Gregorij IX. eſt de Recuſationibus, quæ in nonnullis conveniunt cum appellationibus, & pari ferè paſſu procedunt: tertia verò pars eſt de relationibus, quæ etiam affinitatem habent cum appella-

pellationibus; & in effectu conveniunt; ideóque in eodem Titulo de utriſque agitur.

§. I.

Quid ſit recuſatio, & quomodo cum appellatione conveniat, vel ab illa differat?

CCLXV. Aſſertio 1. Recuſatio eſt Judicis, & Iuriſdictionis ipſius, propoſitâ cauſâ ſuſpicionis, declinatio, eò quòd Judex ex cauſa veriſimili ſuſpectus ſit. *l. Apertiſſimi*; 16. *C. de judic. cap. Quòd ſuſpecti*; 15. *cauſ.* 3. *q.* 5. *cap. Cauſam*; 17. *cap. Suſpicionis*; 39. *de offic. deleg. Durand. in ſpecul. lib.* 1. *part.* 1. *tit. de recuſat. in princ.* Finis autem recuſationis eſt, ut lites maiore ſinceritate procedant: etſi enim fides Judicis publicâ auctoritate ſit approbata, æquum tamen non eſt, ut quis eius Judicio, qui ex privatis cauſis redditus eſt ſuſpectus, ſtare cogatur: nam quodammodo naturale eſt, ſuſpectorum Judicum inſidias declinare, & inimicorum Judicium ſemper velle refugere; prout dicitur in *cit. cap. Quòd ſuſpecti*; *propè finem. ead. cauſ. & q. & cap.* 41. *§. Tertiò*; *in fine*; *hoc tit.*

CCLXVI. Aſſertio 2. Appellatio, & recuſatio etſi in quibuſdam æquiparantur, in pluribus tamen differunt. Conveniunt, tum quia ſicut per appellationem receditur ab audientia Judicis, eiúſque Iuriſdictio ſuſpenditur, ita, & per recuſationem; quia Judex recuſatus non poteſt, recuſatione pendente, ad aliquem actum procedere, ſed proceſſus eſt nullus. *Marant. p.* 6. *de ord. judic. de appell. n.* 24. Tum » quia in cauſis quoque Eccleſiaſticis, quando ap- » pellationis remedium tollitur, ſeu non concedi- » tur, ſicut appellationi, ita & recuſationi non eſt » deferendum; prout dicitur in *cap. Super eo*; 12. *§. In cauſis h. t.* Verùm ſenſus hic, ſive expoſitio huius cap. quòd, remotâ, ſeu ſublatâ appellatione, etiam ſublata ſit recuſatio Judicis, non eſt vera: nam Judex delegatus, cui commiſſa eſt cauſa, appellatione remotâ, ſi ex iuſta cauſa ſuſpectus ſit, ut quia conſanguineus eſt impetrantis litteras delegationis, vel Advocatus in eadem cauſa fuit, poteſt recuſari, tametſi non poſſit ab eo appellari; prout deciditur in *cap. Poſtremò*; 36. *h. t.* Quare, ut jura juribus concordentur, dicendum eſt, in *cit. §. In cauſis.* appellationem, & recuſationem æquiparari, quoad modum proponendi, ut, ſicut ſine iuſta, & probabili cauſa expreſſa, non admittitur appellatio ab interlocutoria, *cap. Ut debitus*; 59. *h. t.* ita nec recuſatio Judicis. *Gloſ. in cit. §. In cauſis. V. Sicut appellationi, Abb. ibid. n.* 10. *& Alexand. n.* 13. *&* 19. Ex quo ſequitur, quòd recuſatio ſimiliter ſit appellationi ab interlocutoria ſententia, quàm à definitiva; quia in hac non requiritur expreſſio cauſæ, ſicut in illa. *Alexand. c. l. n.* 20. & patet ex ſuprà dictis.

Præterea convenit etiam appellatio cum recuſatione Judicis, ſeu Superioris in eo, quòd, ſicut Regulares poſſunt appellare à correctione Superioris, ſi modus in ea excedatur, *cap. Ad noſtram*; 3. *hoc tit.* ita etiam, ſi Superior valde ſuſpectus eſſet, & ob paſſionem exceſſurus putaretur in corrigendo, poſſet recuſari; ut poſt *Abb. & Alexand.* docet *Sanch. lib.* 6. *moral. cap.* 8. *n. ult.* ubi tamen id limitat, dummodo manifeſta ſit cauſa ſuſpicionis Prælati, ob quam recuſari poſſit; ſicut etiam manifeſtus debet eſſe exceſſus Prælati in corrigendo, ut poſſit ab eo appellari. Non obſtat, quòd in *cap. Speciali*; 61. *§. Porrò in fine h. t.* dicitur, Conſtitutionem illam de recuſatione, & appellatione non extendi ad Regulares; quia non extenditur ad illos, ita, ut impediatur correctio eorum, ſecundùm regularia Inſtituta: alioquin verò, ſive procedatur iudicialiter, ſive extra Judicium, etiam in Regularibus locum habet recuſatio, ſicut & appellatio, quæ quoad hoc æquiparantur. *Sanch. cit. loc.*

CCLXVII. Porrò, appellatio in pluribus etiam differt à recuſatione; ut tradit *Gloſ. fin. in cap. Si contra*; 4. *de offic. deleg. in Sexto. Abb. in cit. cap. Super*; *num.* 9. *Alexand. ibid. num.* 20. *& ſeqq.* Nam primò non appellatur à Judice, niſi gravet, & tamen recuſari poteſt, etiamſi non gravet. Secundò. Poteſt quis appellare à Judice, in quem conſenſit, & tamen non poteſt eum recuſare. *cap. Inſinuante*; 25. *de offic. delegat. juncto cap. Cùm cauſam*; 14. *de ſent. & re judic.* Tertiò. Ab Officiali, ſeu Vicario non poteſt appellari ad ipſum Epiſcopum; poteſt tamen coram eodem recuſari. *cit. cap. Si contra. §. fin. junct. Gl. fin.* ubi rationem diverſitatis dat; quia appellatio neceſſariò fit ad alium, eúmque maiorem, non item recuſatio. Quartò. In eadem cauſa non licet tertiò appellare, & tamen poſt ſecundam appellationem, licitum eſt, Judicem recuſare. *l. unic. C. Ne liceat in una, eadémque cauſa &c. Alexand. cit. loc. num.* 13. *&* 25.

Addunt nonnulli, quòd notoriè delinquens non poſſit appellare, poſſit tamen recuſare Judicem ſuſpectum. Sed oppoſitum verius eſt, nempe, quòd in notoriis, ſicut non admittitur appellatio, ita nec recuſatio Judicis: quamvis admittatur exceptio de incompetentia Judicis; quia Judex incompetens ſemper cenſetur gravare, licèt factum ſit notorium. *Alexand. in cap. Propoſuit*; 24. *n.* 4. *& duob. ſeqq. h. t.*

§. II.

Quando, & quomodo fieri poſſit, vel debeat recuſatio Iudicis, & quis ſit illius effectus?

CCLXVIII. Aſſertio 1. Recuſatio Judicis proponi debet intra viginti dies, poſt libellum oblatum, ante litis conteſtationem. *Auth. Offeratur*; ibi: *Vel recuſet eum. C. de lit. conteſt.* Ratio eſt; quia exceptio recuſatoria Judicis tanquam ſuſpecti pertinet ad dilatorias exceptiones, quæ ante litis conteſtationem proponendæ ſunt. *cap. Inter*; 22. *de ſentent. & re judic.* Imò hæc exceptio ante alias dilatorias proponi debet; ut notat *Gloſ. ibidem. V. Subeundo*, ubi etiam ratio redditur; quia ſuper aliis dilatoriis, ſubeundo Judicium, & proceſſum, exceptioni recuſationis Judicis propter ſuſpicionem pars renunciare videtur.

Arg.

Arg. c. Inſinuante ; 25. *de offic. deleg.* adeòque in Judicem conſentire, eiúſque perſonam approbare cenſetur, unde ipſum poſtea reprobare non poteſt. *Gl. cit.* Porrò quoad tempus 20. dierum, intra quod recuſari debet Judex ſuſpectus, non videtur facienda eſſe differentia inter Jus Civile, & Canonicum: nam in *cit. Auth.* ſit mentio de XX. diebus; quia iſti dantur ad deliberandum, & reſpondendum libello: unde poſt illos non licet recuſare Judicem, cùm per reſponſionem ad libellum facta ſit litis conteſtatio: recuſatio autem Judicis ante illam proponi debet. *Abb. in c. Secundò requiris* ; 41. *n.* 11. *in Gl. h. t.*

CCLXIX. Limitatur autem primò. Quòd recuſatio Judicis, per quam juriſdictio illi denegatur, naturaliter præcedat exceptionem ſuſpicionis; quia fruſtra objicitur, ſuſpectum eſſe, ſi juriſdictione careat; ut notat *Andr. in cit. c. Inter* ; *n.* 12. Secundò, niſi quis ſuper aliâ dilatoriâ, v. g. Actorem eſſe excommunicatum, Judicis cognitionem, ſeu Judicium ſubeat, cum proteſtatione; ut ſalva maneat exceptio recuſationis propter ſuſpicionem, juxta *c. Paſtoralis* ; 4. *de except. & ibi Gl. V. Proteſtatæ.* Tertiò niſi cauſa ſuſpicionis poſtea, id eſt, poſt aliam exceptionem dilatoriam, vel poſt litis conteſtationem de novo ſuperveniat; quia, quæ de novo emergunt, novo auxilio indigent. *l. De ætate* ; 11. §. *Ex cauſa* ; *ff. De interrog. in jure facien.* vel, ſi antè quidem extiterit, ſed de novo poſtea cognoſcatur, ſive poſt litis conteſtationem in notitiam rei primùm venerit; quia juſta ignorantia excuſat: his enim caſibus, recuſationi locus eſt, eáque objici poteſt etiam poſt litem conteſtatam in quacunque parte Judicii; prout ſumitur ex *cit. c. Inſinuante* ; *de offic. deleg.* His adde, quòd recuſatio Judicis aliquando etiam ante litis conteſtationem proponi poteſt, ſi nimirum à Judice certus terminus aſſignatus ſit, intra quem opponi debeat: tunc enim poſt illum elapſum ampliùs opponi non poteſt, etiamſi lis nondum ſit conteſtata *Arg. cit. c. Paſtoralis. Durand. cit. tit. de recuſat.* §. 3. *num.* 2. ſed de hoc etiam aliquid dictum eſt ſupra *tit.* 2. *num.* 204.

» CCLXX. Aſſertio ſecunda. Si quis contra
» Judicem delegatum opponat, quòd eum ſuſpectum
» habeat, cauſam ſuſpicionis coram eodem allegare
» debet: & tunc (niſi cauſa recuſationis manifeſtè
» frivola ſit) idem Judex delegatus cogere poteſt
» partes; ut in aliquos, qui non valde remoti ſint,
» tanquam in Arbitros compromittant (vel ſaltem in
» unum Arbitrum, *Gl. hic V. In aliquos* ; modò ambæ
» partes conſentiant in unum. *Alex. hic num.* 22.)
» coram quibus, ſi cauſa ſuſpicionis, intra termi-
» num competentem ab ipſis præfixum, probata non
» fuerit; tunc demum idem Judex procedere poteſt:
» ſin autem cauſa ſuſpicionis coram ipſis probata
» fuerit, Judex recuſatus cauſæ cognitione ſuperſe-
» dere debebit: cùm ipſa ratio dictet, quòd ſuſpe-
» cti, & inimici Judices eſſe non poſſint; prout ſta-
» tuitur in c. *Secundò requiris* ; 41. §. *Tertiò poſtulas* ; *h. t.* ubi *Gl. V. Allegare* ; ait, quòd hæc Decretalis loquitur de Judice delegato.

CCLXXI. Ubi notandum primò. Diſcrimen, quoad modum procedendi, cùm recuſatur Judex delegatus, eſt inter Jus Civile, & Canonicum: nam de Jure Civili non eliguntur Arbitri, qui de cauſa ſuſpicionis cognoſcant, nec eſt neceſſarium probare cauſam ſuſpicionis; ſed ſufficit, ſi allegetur, juxta *l. Apertiſſimi* ; 16. *& l. fin. C. De judiciis* ; ſecus eſt de Jure Canonico; ut patet ex hoc textu. *Abb. hic n.* 5. *Alex. n.* 25.

Notandum ſecundo. Qui recuſat Judicem, ut ſuſpectum, non debet eligere Arbitros ex eodem loco, vel Diœceſi; quia fortè ob potentiam Judicis delegati, non poſſet ibi reperire idoneos Arbitros, quibus poſſit confidere: modò tamen non eligantur Arbitri ex loco longè remoto, qui diſtant ultra duas dietas, vel hodie ultra unam. *Arg. c. Nonnulli* ; 28. *de reſcript. & c. Statutum* ; 11. *eod. in Sexto. Abb. hic n.* 7. *&* 8. *Alex. ibid. n.* 6. *qui tamen n.* 7. addit, id procedere in Arbitris, qui ſecundùm formam juris debent de cauſa ſuſpicionis cognoſcere; quia ſunt ad inſtar delegatorum Papæ, juxta c. *Ab Arbitris* ; 12. *de offic. de leg.* aliàs verò arbitrio prudentis relinquitur, quando dicantur Arbitri longè remoti.

Notandum tertiò. Si Arbitri, non expediant cauſam ſuſpicionis, intra terminum ipſis præfixum; tum poteſt Judex recuſatus procedere ad cognoſcendam cauſam principalem, quem terminum ipſe poteſt iis aſſignare, ſi ſint concordes. *Alex. hic n.* 10. Arbitri verò electi; ut cognoſcant de cauſa ſuſpicionis, non poſſunt poſtea de cauſa principali cognoſcere; quia pronunciando ſuper causâ ſuſpicionis, functi ſunt ſuo officio; ideóque ceſſat eorum poteſtas. *Abb. hic n.* 14. idque procedit de Jure Canonico; ut colligitur ex *cit.* §. *tertiò.* ubi dicitur, quòd probatâ ſuſpicione, Judex recuſatus debeat ſuperſedere in cauſa: non autem additur, quòd Arbitri debeant cognoſcere de cauſa principali; aliud eſt de Jure Civili, ſecundùm quod Arbitri cognoſcunt de cauſa principali, juxta *cit. l. Apertiſſimi* ; *C. de judic. Alex. c. l. n.* 27. *&* 28.

Notandum quartò. Recuſatio Judicis proponi debet in ſcriptis. *c. Quoniam* ; 11. *junct. Gl. V. Recuſationes* ; *de probat. & cit. l. Apertiſſimi* ; ibi: *Libello recuſationis ei porrecto. Gl. in cit.* §. *tertiò. V. Coram allegare* ; *h. t. & Alex. ibid. n.* 18. *&* 19. ubi tamen ait, in *cit. c. Quoniam* ; non dici, quòd recuſatio debeat porrigi in ſcriptis, ſed quòd poſtea per Notarium redigenda ſit in ſcriptum, quamvis abſolutè verum ſit, quòd *Gl. cit.* dicit, juxta *cit. l. Apertiſſimi.*

CCLXXII. Aſſertio tertia. Similiter, ſi quis velit Judicem ordinarium; ut ſuſpectum recuſare, debet cauſam probabilem ſuſpicionis coram eodem proponere, & eam, coram Arbitris communi conſenſu eligendis probare: quæ ſi non probetur, Judex recuſatus in cauſa principali procedat; eâ verò probatâ, cauſam, cum recuſatoris conſenſu, alteri committat, vel ad Superiorem mittat; prout ſtatutum habetur in Concilio Lateranenſi c. 48. ſub Innocentio III. quod refertur in c. *Cùm ſpeciali* ; 61. *in princ. h. t.* ubi Papa ait: quòd jam antè ſpecialiter conſtitutum fuerit. (*in c. Sacro* ; 48. *de ſent. excommuni-* »
cat. quod eſt deſumptum ex eodem Concilio ge- »
nerali) ne quis in aliquem ſententiam excommu- »
nicationis promulget, niſi competente monitione »
præmiſſâ: Verùm, ne ſubditus per fruſtratoriam »
recuſationem, vel appellationem declinare poſſit »
Prælati admonitionem; ideo ſtatuit idem Papa, ut, »
ſi quis allegaverit, ſe Judicem habere ſuſpectum, »

» coràm eodem juſtam ſuſpicionis cauſam allegêt:
» poſtea verò ipſe recuſans, cum adverſario, vel, ſi
» adverſarium non habeat, cum Judicis (quia Judex
» ordinarius ex officio ſuo contra eum procedit. *Gl.*
» *hic V. Cum Judice*) arbitros communi conſenſu eli-
» gant. Si verò conſentire non poſſint; tunc una
» pars unum, altera alium eligat, qui de cauſa ſuſpi-
» cionis cognoſcant. Et, ſi etiam hi arbitri in unam
» ſententiam concordare nequeant, eligant tertium;
» ut, quod duo ex his tribus decreverint, illud firmi-
» tatem obtineat, ſciántque, ſe ad hæc fideliter exe-
» quenda ſub gravi præcepto obligatos eſſe. Quòd
» ſi cauſa ſuſpicionis, & recuſationis coram Arbitris
» legitimè probata non ſit, intra competentem ter-
» minum, ipſe Judex recuſatus procedat, & juriſdi-
» ctione ſuâ utatur. Sin autem ea legitimè probata
» ſit; tunc Judex ordinarius recuſatus cauſam prin-
» cipalem perſonæ idoneæ, cum conſenſu recuſato-
» ris, committat, vel eam ad Superiorem tranſmit-
» tat; ut ipſe ſecundùm jura procedat, ac definiat.

CCLXXIII. Pro explicatione Notandum primò. Si Judex, ut ſuſpectus recuſetur, allatâ cauſâ probabili recuſationis, de qua tamen dubitatur, an juſta ſit (quia fortè in jure non eſt expreſſa) nécne; tum non ipſemet Judex recuſatus de juſtitia cauſæ cognoſcere poteſt: eſſet enim Judex in propria cauſa, ſed ad hoc cognoſcendum Arbitri eligendi ſunt; ut patet ex hoc c. Sin autem cauſa recuſandi manifeſtè, ſeu indubitatè ſit frivola, & injuſta, tum Judex recuſatus eam rejicere, & in cauſa principali procedere poteſt, neque tunc Arbitri ſunt eligendi. *Gl. hic. V. Juſtæ ſuſpicionis. Abb. n. 12. Barb. in Collect. ibid. n. 11.*

Notandum ſecundò. à Judice ſuſpecto ordinario, vel delegato regulariter appellari non poteſt: tum quia jure communi proprium remedium eſt conceſſum, recuſationis ſcilicet, ſi Judex ſit ſuſpectus; tum quia ex eo præcisè, quòd ſit ſuſpectus, non gravat: ergo appellationi non eſt locus, cùm gravamen ſit immediata cauſa appellationis. *c. Ut debitus*; 59. *h. t.* non obſtat, quòd in *cit. c. Cum ſpeciali*; *in princ.* ſignificatur, poſſe à Judice ſuſpecto recedi, vel per recuſationem, vel per appellationem; ut innuitur in illis verbis: *Ne commonitus fruſtratoriæ recuſationis, vel appellationis obtextu &c.* & docet *Gl. in c. Quoties*; 16. *V. Appellent. junct. Gl. margin. lit. b. cauſ. 2. q. 6.* quia hoc intelligendum eſt, quòd utrumque remedium competat, non ex eadem, ſed ex diverſa cauſa; recuſationis ſcilicet, propter ſuſpicionem; appellationis propter gravamen: quo modo etiam intelligi debet *text. in cit. c. Quoties*; *n. 6. Abb. hic n. 6.* Veruntamen, ſi Judex ſuſpectus malè declarare videatur, recuſationem eſſe frivolam; vel juſtam recuſationis cauſam admittere nolit, ab eo appellari poteſt; quia tunc gravat. *c. Super quæſtionum*; 27. *in fine de offic. deleg.* ubi id dicitur de Judice delegato. *Abb. c. l.*

Notandum tertiò. Judex ſuſpectus recuſari poteſt, non ſolùm in cauſis civilibus, ſed etiam in criminalibus, & ſive procedatur Judicio ordinario per accuſationem, ſive extraordinario per inquiſitionem ex officio Judicis. *Gl. hic V. Cum Iudice. Alex. ibid. num. 29.*

CCLXXIV. Notandum quartò. Si duo Arbitri electi, ut de cauſa ſuſpicionis cognoſcant, inter ſe concordare nequeunt, debent eligere tertium, cujus ſolius ſententiâ non ſtatur, ſed is debet cum prioribus duobus, vel ſaltem cum uno eorum conſentire; ut patet ex textu. *Alex. hic n. 8.*

Notandum quintò. Si Arbitri judicent, cauſam recuſationis eſſe juſtam, tunc ipſi non poſſunt cognoſcere de cauſa principali, ſed Judex ordinarius illam alteri idoneo, cum conſenſu recuſatoris, committere debet; quia ipſe habet poteſtatem delegandi, & delegatum cogere poteſt; ut in Arbitros conſentiat, juxta *c. Si quis contra*; 4. *de foro compet.* Aliud eſt in Judice delegato; quia hic, poſtquam pronunciatum eſt ab arbitris, ipſum eſſe ſuſpectum, cauſam delegare non poteſt; quia deſinit eſſe Judex. *c. Cùm ſuper*; 23. *de offic. deleg.* ibi: *qui jam Iudex eſſe deſierat.* ſcilicet propter recuſationes, & appellationes. *Gl. ibid. V. Deſierat*; *& Gl. in cit. c. Cùm ſpeciali in princ. V. De recuſatoris.* Vel denique Judex ordinarius remittet cauſam ad Superiorem, ut eam definiat. *Imola hic n. 12. Alex. n. 10. & 11. Addit Gl. fin. hic,* in optione, ſeu poteſtate Judicis ordinarii recuſati (de quo loquitur hoc c.) eſſe, ut vel committat cauſam alicui non ſuſpecto, cum conſenſu tamen recuſatoris, ſive Rei, & Actoris quoque, ne ipſum poſtea recuſet; adeóque cum conſenſu utriúſque partis; vel ut cauſam remittat ad Superiorem. Verùm *Abb. hic n. 11.* putat, tametſi, ut Judex recuſatus poſſit delegare cauſam alteri, requiratur conſenſus recuſatoris, ne deleget illam alicui magis, vel æquè ſuſpecto: non tamen requiri conſenſum alterius partis ſive Actoris, cùm quilibet ordinarius habeat facultatem à jure delegandi cauſam.

Porrò unus caſus ſpecialis, in quo Archiepiſcopus poteſt cognoſcere de cauſa ſubditorum Coëpiſcopi, citra appellationem, eſt, quando Epiſcopus juſtè ob ſuſpicionem recuſatus, cauſam remittit ad Archiepiſcopum; quia per juſtam recuſationem tollitur remedium appellationis. *Abb. hic n. 5. & Alex. n. 12.* nam à Judice ſuſpecto regulariter appellari non poteſt; ut ſuprà dictum.

CCLXXV. Ceterùm hoc loco addendum, quod ſtatutum habetur in *c. Legitima 2. h. t. in Sexto.* ubi dicitur: Si contra Judicem (ordinarium, vel »
delegatum à Papa. *Gl. ibid. V. Iudicem*) opponatur, »
quòd ſit ſuſpectus, legitimâ ſuſpicionis cauſâ co- »
ram eo aſſignatâ, Arbitri à partibus, ſecundùm for- »
mam juris (in *c. Cùm ſpeciali*; 61. *in princ. h. t.*) eli- »
gendi ſunt, qui de illa cognoſcant, & pronuncient. »
(*Gl. hic V. Cognoſcant*) ſin autem ii conſentire no- »
lint, nec tertium advocare velint (qui ſit veluti di- »
remptor, vulgò ein Obmann) cum quo ambo, vel »
alter eorum procedat ad deciſionem ipſius negotii; »
tum ad hoc cogi poſſunt à Judice recuſato, etiam »
per cenſuram excommunicationis (prout etiam »
habetur in *c. Suſpicionis*; 39. *de offic. deleg.*) Ve- »
rùm, quia tales arbitri ſubinde, propter unius par- »
tis odium, vel alterius favorem, cauſam recuſatio- »
nis diutius protrahunt, ita, ut non procedatur ad »
cognitionem cauſæ principalis: ideo Innocentius »
IV. in Concilio Lugdunenſi de novo ſtatuit: ut »
Judex recuſatus (ordinarius, vel delegatus, *Gl. hic* »
V. Per Iudicem) ipſis Arbitris competentem termi- »
num præfigat, intra quem, vel ipſi inter ſe con- »
veniant, vel, ſi convenire non poſſint, tertium ad- »
vocent, cum quo ambo, vel alter eorum, ejusdem »
recuſationis

„ recuſationis negotium decidant: alioquin (ſi ſcilicet elapſo termino illo, idem negotium non ſit per ipſos terminatum. *Gl. hic V. Alioquin*) ex tunc Judex recuſatus in cauſa principali procedat.

CCLXXVI. Notandum primò. Cauſa recuſationis, non ſolùm debet proponi coram Judice recuſato, ſed etiam coram eodem exprimi debet cauſa legitima, talis ſcilicet, quæ, ſi eſſet probata, deberet legitima reputari, ſicut in appellatione, juxta c. *Ut indebitus*; 59. *h. t.* & poſtea debent eligi à partibus Arbitri, non priùs. *Franc. hic n* 1.

Notandum ſecundò. Quamvis aliàs Judex poſſit cognoſcere, an ſua ſit jurisdictio; non tamen poteſt cognoſcere de cauſa ſuſpicionis, an ea ſit vera, vel legitima, ſed Arbitri debent de ea cognoſcere; quia recuſatus fortè ad indignationem provocatus obeſſe poſſet parti recuſanti, niſi cauſa recuſationis eſſet notoriè injuſta: tunc enim Judex illam rejicere poſſet. *Gl. hic V. Legitima; junct. Gl. marg. lit. f. Anchar. hîc not.* 2. *Franc. n.* 3.

Notandum tertiò. Hæc Conſtitutio nihil novi continet, niſi quòd Judex recuſatus certum terminum temporis Arbitris præfigere poſſit, intra quem cauſam ſuſpicionis decîdant: alioquin ipſe Judex recuſatus, eo finito, jurisdictionem reaſſumet, & procedet in cauſa principali. *Gl. hîc in caſu*; ubi ait, hoc intelligendum eſſe de Arbitris juris: non enim de compromiſſariis loquitur iſtud c. neque tamen ideo ceſſat remedium juris antiqui, coactionis ſcilicet, de quo agitur in princ. huius c. ſed in electione Judicis recuſati eſt, vel cogere Arbitros diſcordes, aut negligentes in definiendo articulo ſuſpicionis, per ſententiam Cenſuræ, vel aſſignare illis terminum, & eo elapſo, reaſſumere jurisdictionem ſuper cauſa principali, quæ tunc ad ipſum revertitur. *Anchar. hîc not.* 5.

Notandum quartò. Si Judex recuſatus minùs competentem terminum Arbitris aſſignet, ab eo appellari poteſt, & quidem per partes, quæ in hoc gravantur, non per Arbitros, niſi & ipſi graventur; ut quia contra ipſos profertur excommunicatio, ſi intra terminum aſſignatum cauſam ſuſpicionis non definiant: nam tunc etiam ipſi appellare poſſent; quia v. g. intér Arbitros, & Judicem eſt quæſtio de termino præfixo, an ſit competens, nécne. *Gl. hîc V. Competens*; *& in addit. Anchar. hîc in q.* 2. *Franc. n.* 6. *in Gl. V. eodem.* Porrò etiam à ſententiis horum arbitrorum appellari poteſt, & quidem ad Superiorem Judicis recuſati; ut, ſi recuſatus ſit delegatus Principis, appellabitur ab Arbitris ad Principem delegantem; quia ſunt Arbitri juris, & ex neceſſitate eligi debent, ſuccedúntque in locum Iudicis recuſati. *Gail. lib.* 1. *obſ.* 33. *n. ult.* Quænam autem in ſpecie ſint juſtæ cauſæ recuſationis Iudicis, dictum eſt ſuprà *tit.* 2. *n.* 202. & plures enumerat *Hoſti. in ſumma de offic. Iud. deleg. n.* 3. *Marant. de ord. Iudicior. p.* 6. *in actu* 2. *n.* 24. *& multis ſeqq.*

CCLXXVII. Aſſertio tertia. Effectus recuſationis eſt, quòd ſuſpendat jurisdictionem Iudicis recuſati, ita, ut, poſtquam ea fuit propoſita, pendente cognitione ſuper juſtitia recuſationis, Iudex in cauſa ſuperſedere debeat, nec ad ulteriora procedere poſſit; ut patet ex juribus ſuprà citatis.

An autem per recuſationem ita ſuſpendatur jurisdictio Iudicis; ut poſtea per eum geſta ſint ipſo jure nulla, tam totus proceſſus, quàm ipſa ſententia, controvertitur inter DD. Equidem omnes conveniunt, quòd, ſi cauſa ſuſpicionis, ſeu recuſationis ſit notoria, vel etiam, quando ſunt electi Arbitri; ut cognoſcant de cauſa ſuſpicionis, geſta poſt recuſationem non valeant; quia res jam non eſt integra, & tranſlata eſt jurisdictio cognoſcendi de cauſa ſuſpicionis in Arbitros electos; idque probatur ex *c. Secundò inquiris*; 41. *§. Tertiò poſtulas*; *h. t.* ubi dicitur: Si cauſa ſuſpicionis non ſit probata, intra terminum competentem, coram electis Arbitris, tum demum Iudex recuſatus poteſt uti jurisdictione ſuâ: ergo ante uti non poterat: idémque habetur in *cit. c. Cùm ſpeciali in princ. h. t. Alex. ibid. n.* 46. *in* 1. *&* 2. *caſu.* Dubium ergo ſolùm eſt, quando cauſa ſuſpicionis non eſt notoria, nec electi ſunt Arbitri ad cognoſcendum de illa, an geſta poſt recuſationem propoſitam ſint ipſo jure nulla? Affirmat *Gl. in c. Quoties*; 16. *V. Appellent*; *cauſ.* 2. *q.* 6. *Abb. in cit. c. Cum ſpeciali*; *in princ. n.* 5. *Gail. lib.* 1. *obſ.* 33. *n.* 12. *Mynſing. cent.* 4. *obſ.* 59. *Hiltrop. in proceſſ. Iudic. p.* 2. *tit.* 13. *n.* 30. Ratio eſt; quia per ſolam recuſationem ſic imminuitur jurisdictio Iudicis recuſati, ut non poſſit cauſam committere alteri, niſi de conſenſu recuſatoris. *c. Si Iudex*; 5. *de offic. deleg.* ergo multò minùs in ipſa cauſa principali poterit procedere, niſi priùs diſcutiatur articulus recuſationis: cui enim non licet, quòd minus, multò magis non licebit, quod eſt maius. Excipe, niſi recuſatio fuerit manifeſtè frivola, cui non eſt deferendum: vel niſi recuſator, poſt exceptionem oppoſitam, coram Iudice recuſato adhuc procedat, & litiget: tunc enim ab eadem exceptione receſſiſſe cenſetur. *Abb. c. l. Hiltrop. c. l. n.* 31. *&* 32.

Contrariam tamen ſententiam, nempe, quòd geſta, poſt propoſitam recuſationem, per Iudicem recuſatum, ſive ordinarium, ſive delegatum, non ſint ipſo jure nulla, ſed valida, niſi interponatur appellatio, vel alio modo cauſa ad alium cum effectu transferatur, tenent *Innoc. in cit. c. Cùm ſpeciali*; *n.* 7. *Imola ibid. n.* 18. *&* 21. *Alex. n.* 46. *& ſeqq.* Idque probatur ex *c. Super quæſtionum*; 27. *in fine de offic. deleg.* ubi dicitur: Si delegatus noluerit admittere juſtam cauſam recuſationis, licitè poteſt ab eo appellari, & quod poſt appellationem huiuſmodi præſumptum fuerit, iudicari debeat irritum, & inane: ac proinde geſta poſt recuſationem, tamen ante appellationem, non ſunt irrita, ſed tantùm illa, quæ ſunt facta poſt appellationem. Neque obſtat *text. in cit. c. Si Iudex*; quia ibi non dicitur, quòd non valeat proceſſus Iudicis factus, poſt recuſationem illius; imò potiùs contrarium ex eo colligitur: nam, cùm Iudex recuſatus poſſit cauſam delegare, ſaltem cum conſenſu recuſatoris, ſequitur, quòd habeat jurisdictionem: Si ergo procedat in cauſa, non obſtante exceptione recuſationis, gravat quidem partem, proceſſus tamen valet, ſi non appelletur; quia paria ſunt non excipere, & excipere, ſed non appellare, ſi à Iudice rejiciatur exceptio, vel expreſsè, vel tacitè, procedendo ad ulteriora. *Alex. c. l. num.* 49. *&* 50.

§. III. Quid

Digitized by Google

§. III.

Quid ſit relatio, quomodo, & quando fieri debeat, & quis ſit illius effectus?

CCLXXVIII. Aſſertio prima. Relatio eſt Judicis in cauſa de jure dubitantis ad Principem miſſa, conſultatio. *Durand. in ſpecul. lib. 2. part. 2. tit. de relationib. §. 1.* Dicitur de jure dubitantis, cùm ſcilicet Judex de jure, ob eius difficultatem, vel ambiguitatem, dubitaus Papam, vel Principem conſulit, quid in judicando ſit ſequendnm; adeóque locum haber relatio, cùm in cauſa controverſa, ſive civili, ſive criminali (nam in utraque facienda eſt relatio, *Durand. c. l. 2. §. n. 1.*) nullum jus eſt expreſſum; vel expreſſum quidem, ſed propter diverſas interpretum ſententias dubium, aut ſibi ipſi videtur contrarium: eius enim eſt jura interpretari, cuius eſt condere. *l. fin. C. de legib.* Si verò Judex de facto dubitet, tum non Superiorem conſulere, ſed ipſemet inquirere debet. *l. Eum quem; 79. §. Iudicibus. ff. De judic. Gl. in l. 1. V. Conſulat. C. De relat. Durand. c. l. §. 2. n. 1. VVeſenbec. in parat. ff. h. t. n. 12.* Quare, ſi Judex inferior quæſtionem facti referat ad Superiorem, non admittitur talis relatio; quia præſumitur, quòd cauſâ ſe exonerandi hoc faciat; ſive, quia vult evitare onus judicandi. *Gl. in c. Intimâſti; 68. V. De inquiſitionis; h. t. Barb. in Collectan. ibid. n. 3.*

CCLXXIX. Ubi præterea Notandum primò. Quòd ex pluribus cauſis Judex controverſiam, vel eius articulum transmittere poteſt ad Superiorem; ut notavit *Abb. in cit. c. Intimâſti; n. 2. h. t. Maran. p. 6. de ord. judic. de appellat. act. 2. n. 7. & 8.* Primò, quia eſt cauſa Superiori ſpecialiter reſervata, de qua Judex inferior cognoſcere non poteſt; ideóque eam referre debet ad Superiorem Judicem competentem. *c. Majores; 3. in princ. de baptiſm. c. Ut debitus; 59. in fine, h. t.* Secundò, quia Superior tali formâ cauſam alicui delegavit, ut ea cognita, & inſtructa ad ipſum remittatur. *c. Cùm Bertholdus; 18.* ibi: *Ad quem cùm atteſtationes utrinque receptas per partes poſtmodum remiſiſſent; de ſent. & re judic.* nam illa proceſsûs remiſſio dicitur relatio. Tertiò, ſi Index, proprio motu, cauſam, vel articulum cauſæ, eò quòd ardua, & valde dubia ſit, ad Superiorem referat, eum conſulendi causâ; & de hac relatione in præſenti agitur. His adde, quòd interdum fit relatio, ſeu remiſſio cauſæ, non ad Superiorem, ſed ad Iuriſperitum, à quo Iudex petit conſilium; ut ſecundùm illud ferat ſententiam, etiam invitis partibus, dummodo id malitiosè non faciat. *Alex. in cit. c. Intimâſti; n. 5. h. t. Marant. c. l. n. 8.*

Notaudum ſecundò. Relatio ſtrictè accepta differt à conſultatione; quia per illam cauſa ad Superiorem refertur, ut Iudiciali ſententiâ illam definiat; adeóque per eam Iudex ſe omni poteſtate judicandi privat, totam cauſam in Superiorem transferendo: & huiusmodi relationes olim in uſu erant; ſed hodie noviſſimo jure conſtitutum eſt; ut cauſa perfectè examinata per ſententiam latam terminetur ab ipſo Iudice, & executioni mandetur, niſi ab ea fuerit appellatum, *Auth. novo jure C. De relation. Hiltrop. in proceſſ. judic. p. 3. tit. 3. n. 4.* ubi ait, hoc in praxi hodie obſervari; ut nunquam cauſæ privatorum à Iudicibus ad Principem pro deciſione referantur. At verò per conſoltationem Superior, nempe Princeps conſulitur, ſive conſilium ab eo petitur, quid in judicando ſervari velit, & factâ conſultatione, judicat is, qui conſulit, neque deſinit eſſe Iudex. *Hiltrop. c. l. tit. 32. n. 1.* Quare relatio latiùs accepta, & conſultatio idem ſignificant: ſunt enim ſynonyma, & promiſcuè uſurpantur. *Gl. in l. 1. V. Conſultationis, id eſt, relationis. C. De relation. VVeſenbec. in paratit. ff. h. t. n. 4.*

CCLXXX. Aſſertio ſecunda. Si Iudex cauſam, vel articulum cauſæ ad Principem referre velit, neceſſe eſt; ut relationem, vel copiam, ſive exemplum illius priùs partibus edat, ſeu tradat; aliàs relationi, ſive conſultationi fides non adhibetur; prout ſumitur ex *c. Intimâſti; 68. h. t.* ubi habetur, quòd Papa Gregorius IX. mandavit, inquiſitionem fieri de quibusdam Hoſpitalariis, quâ factâ, Inquiſitores, ignorantibus Hoſpitalariis, neque copiâ eisdem traditâ de inquiſitionis proceſſo, relationem ad Papam transmiſerunt. Id verò non rectè factum eſſe, reſcribit idem Papa, cùm ſecundùm Cæſareas leges, quoties Iudex dicit, aut pollicetur, ſe relaturum negotium, ſeu cauſam ad Superiorem, exemplum relationis, ſeu conſultationis apud acta Iudicii partibus litigantibus edere teneatur: aliàs relatio non valet; ut addit *Gl. hîc V. De inquiſitionis; in fine.* Ratio conſtitutionis eſt; quia, quando fit relatio ad Superiorem, causâ eum conſulendi de aliquo dubio juris; tum non transmittitur ad illum totus proceſſus, ne illius inſpectione nimiùm fatigetur, ſed ſolùm excerpitur ex actis articulus, de quo dubitatur: at, quia Iudex poſſet articulum illum non bene formare, tacendo veritatem, vel exprimendo falſitatem; ideo non ſtatur relationi ipſius Iudicis, niſi copiam dederit partibus, & conſtet, eum conſenſu illarum, eſſe formatum illum articulum dubium. *Abb. hic n. 2. & Alex. n. 13.* Quòd ſi relatio partibus edita non videatur eſſe vera, & ſufficiens, eam refutare, & appellare poſſunt. *l. 1. & 2. C. De relat.* Debet autem hæc copia tradi in forma authentica; ut non poſſit immutari. *arg. c. Quoniam; 11. de probat.* nempe manu Notarii, vel aliorum duorum virorum honeſtorum ſcripta, vel authentico ſigillo munita. *Abb. hic n. 1. not. ult. & Alex. n. 6.*

CCLXXXI. Notandum hîc præterea primò. Si Iudex cauſam dubiam, vel eius articulum ad Principem referre velit, eam plenè inſtructam, & in breve compendium redactam, unâ cum actis, transmittere debet, *l. 3. & ibi Gl. in caſu C. de relation.* Requiritur etiam; ut utraque pars litigans in relationem ipſis editam conſentiat. *l. 2. junct. Gl. V. Probantur; C. eodem.* Verùm eo ipſo, quòd partes non contradicunt relationi, approbare eam cenſentur; quia tacens conſentire videtur, ſi conſentire nolens contradicere deberet. Sin autem ſaltem una pars contradicat relationi, hæc fidem non facit, niſi ea, quæ referuntur, ex actis cognoſci, & probari poſſint. *Abb. hîc n. 2. & Alex. n. 14. & 15.*

Notandum ſecundò. Quod Iure Civili eſt diſpoſitum circa relationem, & conſultationem, etiam ſervandum eſt in foro Eccleſiaſtico, & de Iure Canonico,

nico, quod ei non contradicit, ſed potiùs expreſsè approbat Jus Civile in hoc cap. *Abb. hic not. 2. Alexand. num. 3.*

Ceterùm relatio fieri debet, non poſt, ſed ante ſententiam definitivam. *l. 1. in princ. C. de Relation.* exceptis cauſis criminalibus, in quibus priùs fertur ſententia; ut demum Princeps iudicet, an eam ſequi oporteat. *l. Inter pœnas; 6. §. 1. ff. de Interdict. & relegat. Durand. cit. loc. §. 3. Weſenbec. cit. loc. num. 12.*

CCLXXXII. Aſſertio 3. Effectus relationis eſt, quòd, ſicut per appellationem, ita & per relationem ſuſpenditur Juriſdictio Judicis inferioris: nam, ſi Judex, cauſam referendam eſſe, decrevit, ex eo tempore Juriſdictio eius quieſcit, ſeu ſuſpenſa eſt, ita, ut eâ pendente, nihil innovari, ſeu attentari debeat, nec de cauſæ meritis inquiri, donec Superior conſulatur, vel eius Succeſſor (relatio enim, ſeu conſultatio ad Superiorem dirigitur, ratione dignitatis, quæ tranſit ad Succeſſorem) reſponſum dederit; prout habetur in *l. Ex illo; 13. C. h. t. & in cap. Licèt; 5. de offic. legat. Durand. cit. loc. §. ult. Hoſtienſ. in Summ. hoc tit. Rubric. de relation. num. 3.* Porrò, quod dictum eſt, ab eo tempore, quo Judex promiſit, vel decrevit, cauſam instructam referre ad Principem, ſuſpenſam eſſe illius Juriſdictionem, ita, ut non poſſit procedere, vel immutare aliquid, aliàs irritum id futurum: hoc tum demum procedit, ſi partes approbârint relationem: ſed cum partium conſenſu Judex cauſam reaſſumere poſſet, eámque iterum cognoſcere, ante factam relationem; ut docet *Gloſ. in cit. cap. Licèt. V. Tranſtulerat, Arg. l. 2. C. de relat. Durand. cit. loc.* Veruntamen, poſtquam relatio, ſeu cauſa inſtructa Principi eſt præſentata, tum neque cum partium conſenſu Judici cognoſcere, aut quidpiam immutare conceſſum eſt, ne illudatur Principi; ut colligitur ex *cap. Bonæ; 4. de poſtulat. Prælat. Abb. in cit. cap. Licèt; num. 3.*

TITULUS XXIX.

DE CLERICIS PEREGRINANTIBUS.

Quia peregrinantes, ſeu proficiſcentes ad Sedem Apoſtolicam, vulgò Romipetæ dicti, gaudent privilegio appellantium, quorum inſtar ſub eiuſdem Sedis protectione eſſe cenſentur; ideo poſt Titulum de appellationibus ſubjicitur iſte de peregrinantibus.

I.

PER peregrinantes hoc loco intelliguntur ij ſpecialiter, qui ad Sedem Apoſtolicam proficiſcuntur, ſive ex cauſa peregrinationis ad Limina Apoſtolorum, ſive etiam, qui ex alia cauſa neceſſaria, vel probabili accedunt ad S. Pontificem; ut tradit *Innocentius in cap. Ut debitus; 59. num. 2. de appellat. & Abb. in cap. unic. hoc tit. num. 2. & 4. & Alexand. num. 10.* Quamvis autem Rubrica huius Tituli inſcribatur: De Clericis peregrinantibus: ſicut & caſus in illo propoſitus eſt de Clerico peregrinante Romam; tamen quod in eo ſtatutum eſt, etiam locum habet in aliis peregrinantibus ad Sedem Apoſtolicam, etiam Laicis; quia ratio huius diſpoſitionis, ſeu Conſtitutionis eſt generalis, & in Laicis etiam locum habet, quòd videlicet proficiſcentes ad Papam, ſive Sedem Apoſtolicam ſub eiuſdem protectione eſſe cenſeantur. *Abb. in rubr. huius Tit. & alii DD. communiter.*

II. Jam ergo in *cap. Referente unic. hoc titul.* ſtatuitur, ut, qui proficiſcuntur ad Sedem Apoſtolicam, ipſi cum ſuis rebus ſint conſtituti ſub eiuſdem protectione, & ſi quid, durante itinere, eis ablatum fuerit, illis reſtituendum ſit; quia contra peregrinantes ad ſedem Apoſtolicam nihil eſt innovandum: Nam, cùm quidam Presbyter ad Romanum Pontificem iter inſtituiſſet, aliqui res ipſius diripuerunt: (ut habetur in integra lectione huius cap.) re delatâ ad Papam Cæleſtinum III. is reſpondit: licèt Presbyter iſte, quando ad Romanum Pontificem acceſſit, res ſuas, & Eccleſiæ ſuæ ſub eiuſdem protectione non poſuerit (verbis ſcilicet expreſſis, ipſo facto tamen id expreſſit, quod plus eſt, *Gl. hic V. Non poſuerit*) quia tamen illi, qui ad Papam accedunt, interim cum rebus ſuis, debent eſſe ſub Apoſtolica protectione ſecuri: ideo mandat idem Pontifex, ut, quidquid dicto Presbytero, poſt iter arreptum ad Papam, ſub-

„ ſubtractum, vel ablatum fuerit, mox ipſi reſtituatur. Ex qun patet, quòd, ſicut per remedium attentati omnia, quæ poſt appellationem interpoſitam, ſunt mutata, vel ablata debent revocari, & reſtitui, ita etiam per remedium huius cap. poſt iter arreptum, omnia immutata, vel ablata reſtitui debent; quia peregrinantes ad Romanum Pontificem ſunt conſtituti ſuo protectione Sedis Apoſtolicæ, ſicut appellantes ſunt ſub protectione Papæ, vel Superioris, ad quem appellârunt.

III. Extenditur autem deciſio huius cap. ut intelligi debeat, non tantùm de iis, quæ de facto peregrinanti ad Sedem Apoſtolicam auferuntur, ſed etiam de iis, quæ in Judicio per proceſſum, & ſententiam Judicis auferuntur: nam, ſiquis ad Romanum Pontificem, ſeu Sedem Apoſtolicam iter inſtituit, nullo relicto bonorum ſuorum defenſore, vel procuratore, & poſtea ſive ipſo facto per privatum, ſive etiam per Judicem aliquid ei auferatur; quia nimirum Judex contra abſentem procedit, ſaltem ad immiſſionem in bona ipſius petitam ex primo decreto, ſeu cuſtodiæ causâ; ut tradit *Gloſ. in cap. Conſultationibus* 3 10. *V. Reſtitutionem; de offic. deleg.* attentata tamen, ſive extra, ſive intra Iudicium, revocari debent, ita, ut proceſſus per Judicem factus, etſi alioqnin iuſtus, ipſo Jure non valeat, niſi accedens ad Papam citatione fuerit præventus, antequam iter inſtitueret, juxta *cap. pen. de foro compet.* ut poſt *Innocent. cit. loc. num.* 2. *& Hoſtienſ.* docet *Alexand. hic num.* 10. *&* 12. *contra Abbat. ibid. num.* 6. *&* 7. Idque probatur ex hoc cap. ubi ſtatuitur: ideo nihil eſſe attentandum contra proficiſcentes ad Papam; quia ipſi cum rebus ſuis debent eſſe ſub Sedis Apoſtolicæ protectione ſecuri: atqui hæc ratio habet locum, ſive attentetur aliquid contra eos, intra, ſive extra Judicium: ergo neutro modo aliquid contra eos attantati debet; alioquin revocandum erit, & reſtituendum, quidquid eis fuerit ablatum, ſive ipſo facto, ſive per Judicem. Neque obſtat, quòd *in cit. cap. unic. h. t.* ſermo ſit de Presbytero, cui poſt iter arreptum ad Pontificem, aliqui res ſuas ſubtrahere, & auferre præſumpſerunt. Nam, ſi ratio, ſeu cauſa deciſionis ſit generalis, ea non reſtringitur per caſum, qui de facto fuit propoſitus Papæ, vel Principi, ſed is accommodatè ad caſum reſpondet, non deciſionem limitandi cauſâ, ſed exempli gratiâ: exempla autem non reſtringunt regulam; ut alibi dictum.

IV. Ceterùm circa ſpoliationem, aut turbationem proficiſcentium Romam, quædam præterea notanda ſunt. Primùm, quòd ij, qui Romipetas, & peregrinos Apoſtolorū Limina viſitantes capiunt, vel ſpoliant rebus, quas ſecum ferunt, excommunicationem incurrunt. *cap. Siquis* 3 23. *cauſ.* 24. *q.* 3 quæ eſt reſervata Papæ in Bulla Cœnæ Domini, in qua Cenſura Excommunicationis nona fertur contra omnes, qui accedentes ad Romanam Sedem (vel ad Sedem Apoſtolicam, ſi Pontifex eiúſque Curia fortè extra Romam exiſteret. *Suar. diſ.* 21. *de cenſur. ſec.* 2. *n.* 65.) vel ab ea recedentes, ſuâ, vel aliorum operâ, interficiunt, mutilant, ſpoliant, capiunt, detinent. Item Excommunicatio Bullaris decima fertur in omnes interficientes, mutilantes, vulnerantes, detinentes, capientes, ſeu deprædantes Romipetas, ſeu peregrinos ad Urbem, cauſâ devotionis, ſeu (quod idem eſt) peregrinationis, accedentes, & in ea morantes, vel ab ipſa recedentes. Ubi illud advertendum, quòd Excommunicatio nona loquatur de ijs, qui ad Romanum Pontificem, vel Sedem Apoſtolicam eunt, vel inde revertuntur, propter cauſam aliquam, ſeu negotium expediendum: decima verò de ijs, qui peregrinationis, ſeu devotionis causâ Romam eunt, inter quas Excommunicationes, hoc eſt diſcrimen, quòd poſterior ſolùm pertineat ad eos, qui peregrinationis, ſeu devotionis causâ Romam tendunt, & comprehendat, non ſolùm accedentes, & recedentes, ſed etiam, dum in Urbe morantur: prior verò Excommunicatio non pertinet ad omnes, qui Romam tendunt, ſed ſolùm ad eos, qui accedunt ad Romanam, ſeu Apoſtolicam Sedem, vel ab ea recedunt, non item, dum ibi morantur. *Suar. c. l. n.* 67. Additur in poſteriore excommunicatione: *& in his dantes auxilium, conſilium, & favorem*, quæ clauſula in priore eſt omiſſa.

Notandum ſecundò. Contra eos, qui peregrinantium, ſeu abſentium poſſeſſiones turbant, vel occupant, propinqui eorum, item parentes, amici, quin & ſervi agere poſſunt in Judicio, ut reſtituatur poſſeſſio, etiam ſine mandato, dummodo caveant de rato; prout habetur in *l. unic. C. Si per vim, vel alio modo &c.* & tradit *Gloſ. fin. in cit. cap. un. h. t.*

Notandum tertiò. Talis peregrinatio, ſeu profectio ad Sedem Apoſtolicam habet vim appellationis, ita, ut nec Judex Ordinarius, nec delegatus poſſit contra ipſum procedere poſt iter arreptum, & quidquid poſtea fuerit attentatum contra illum, debeat revocari: textus enim in *cit. cap. unic. h. t.* generaliter loquitur, nempe quòd talis cum omnibus rebus ſuis, ſit ſub protectione Apoſtolicâ: & conſequenter interim exemptus à Juriſdictione ſui Judicis: ſicut per appellationem interim eximitur appellans à Juriſdictione Judicis, *à quo. Alexand. hîc num.* 12.

TITVLVS XXX.

DE CONFIRMATIONE VTILI, VEL INVTILI.

Poſtquam in præcedentibus Titulis dictum eſt, quomodo ſententia per appellationem, vel peregrinationem ad Sedem Apoſtolicam ſuſpendatur, quæ per Superiorem, ad quem appellatum eſt, quandoque confirmatur, dubitari porrò poteſt de validitate confirmationis à Superiore factæ: ideo Titulus iſte ad finem huius libri ſubiicitur. In quo generaliter agitur de confirmatione, non tantùm ſententiæ, ſed etiam poſſeſſionis, privilegiorum, inſtrumentorum, officiorum, tranſactionum, ſtatutorum &c.

§. I.

Quid, & quotuplex ſit confirmatio?

I.

ASSERTIO I. Confirmatio communiter ſic definitur apud *Hoſtienſ. in Summa num. 1. h. t. Decium in Rubric. ad hunc Titulum, Tuſchum. V. Confirmatio concluſ. 704. n. 1.* Confirmatio eſt Juris priùs habiti, ſeu quæſiti per legitimum Superiorem facta corrobotatio; quia confirmatio ſemper præſupponit, aliquid priùs eſſe, quod confirmetur: ac proinde ſicut ratificatio eſt quædam convalidatio actûs præcedentis, ita, & confirmatio: quæ tamen definitio ſolùm competit confirmationi ordinariæ, quæ fit in forma communi; ut ex infrà dicendis patebit.

Ubi pro explicatione Notandum ex *Suar. lib. 8. de legib. cap. 18. n. 2.* Dupliciter poteſt peti, ac fieri confirmatio alicuius actûs. Primò, tanquam per ſe neceſſaria ad complendum actum priùs inchoatum, & non perfectum quoad ſubſtantiam ſuam; ut, quando v. g. in electione ad Prælaturam petitur eius confirmatio; tunc enim hæc Iure ordinario ſupponit, actum electionis eſſe validum: alioquin, ſi irrita eſt electio, etiam confirmatio eſt irrita: ſin autem valida, tum confirmatio tribuit juri inchoato complementum, ſive Jus perfectum electo, cui ante confirmationem per ſolam electionem non erat jus perfectè acquiſitum: tribuit enim confirmatio electo poteſtatem adminiſtrandi, quam antè non habebat. *cap. Transmiſſam; 15. & cap. Qualiter; 17. de elect. Abb. in cap. 1. h. t. num. 6.* Secundo, poteſt peti, & fieri confirmatio, non tanquam per ſe, & abſolutè neceſſaria ad ſubſtantiam, ac valorem actûs, ſed ut ei maius robur, ſeu firmitatem, ac auctoritatem tribuat: & tunc etiam, & quidem multò magis ſupponit, neceſſariò actum eſſe validum, ſi confirmatio ordinariè, ſecundùm communem formam fiat; quia, quod confirmatur, ſupponitur eſſe: quod enim non eſt, ſeu nullo modo ſubſiſtit, non poteſt confirmari. Excipe, niſi Superior confirmans clarè ſignificet, ſe actui valorem daturum, etiamſi per ſe non ſit validus, ita, ut ſit innovatio quædam actûs, ſeu nova conceſſio, aut proviſio, ut infrà explicabitur. Ceterùm confirmatio fieri debet per legitimum Superiorem, neque à pari fieri poteſt, cùm par in parem imperium non habeat, multò minùs ab inferiore. *Gl. in cap. 1. V Confirmat; de treuga, & pace. & ibid. Abb. n. 5. Hoſtienſ. in ſumma h. t. n. 5.* quæ enim à privatis fiunt, approbationes potiùs, quàm confirmationes dici poſſunt. *Barb. in Collect. h. t. in princ.*

II. Aſſertio 2. Duplex eſt confirmatio, ſive duobus modis fieri poteſt de aliquo contractu, tranſactione, privilegio, ſtatuto, ſententiâ, aliâve diſpoſitione, aut actu; ut ex communi DD. tradit *Suar. cit. cap. 18. num. 3.* Una dicitur ſimplex confirmatio, ſeu in forma communi, & ordinariâ. Altera in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia. Priore modo fit confirmatio, quando Princeps, vel alius Superior poteſtatem confirmandi habens, ſine præcedente exactâ cauſæ cognitione, adeóque de negotio non plenè inſtructus, ſed confuſè ſolùm, contractum, vel alium actum ab inferiore geſtum cofirmat in eo ſtatu, in quo antea fuit. Poſteriore modo fit confirmatio, quando fit cum perfecta notitia totius negotii, & omnium eius circumſtantiarum, veluti cùm tenor totius privilegii, v. g. aut Inſtrumenti inſeritur in ipſa confirmatione, vel ſaltem clauſulâ, *Ex certa ſcientia*, prout infrà magis declarabitur. *Suar. cit. cap. 18. n 4. & 5. Barb. in Collect. in princ. n. 6. & 7. & in cap. Cum dilecta; 4. n. 12. & 13.*

III. Porrò hæ duæ ſpecies confirmationum in eo potiſſimùm inter ſe differunt, quòd illa, quæ fit in forma communi, nullum novum jus, neque valorem tribuit actui, cui accedit, ſed ſupponit, actum eſſe validum; ideóque approbat actum, quatenus ſubſiſtit, ſeu de jure validus eſt; juxta *cap. 1. & 2. h. t.* eique maiorem firmitatem, & auctoritatem addit. Quare non innovat actum, ſeu de novo eum validum facit, qui priùs erat invalidus: nam, quod non eſt, non confirmatur, cùm qualitas, ſeu adiectio ſupponat ſubiectum, ſed, ſi valet actus, qui confirmatur, tunc dat ei firmita-

mitatem, & auctoritatem propriam confirmantis, juxta *l.* 1. *§. Sed neque. C. de vet. jure enucl.* ubi Imperator ait: Omnia noſtra facim⁹; quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas, hoc eſt, quibus noſtram auctoritatem impartimur, ea confirmando: quamvis enim hæc regula explicari ſoleat de confirmatione ex certa ſcientia, tamen etiam ſuo modo extendi poteſt ad confirmationem in forma communi, ſi cadat in materiam habilem, & effectum ſuum ſortiatur: tunc enim res illa, quæ confirmatur, non tantùm inferioris, qui eius auctor fuit, ſed etiam Superioris, qui confirmat, auctoritate ſubſiſtit, ita, ut confirmans diſpoſitionem, ſive actum illum ſuum efficiat; prout docet *Suar. cit. loc. num.* 10. dummodo tamen actus ille ſubſiſtat, ſeu ſecundùm ſe ſit validus; quia confirmatio in forma communi non extendit actum, quem confirmat, ultra id, quod in eo continetur, ſed tantùm magis corroborat, & indiſſolubilem reddit: nam confirmare, ex vi propriæ ſignificationis ſuæ, non eſt aliquid de novo tribuere, ſed tantùm approbare, ſeu roborare, quod datum, vel factum eſt, ac perinde aliud eſt innovare, ſeu de novo dare, aut concedere, aliud confirmare. *Tuſch. V. Confirmatio concluſ.* 709. *num.* 19. *Suar. cit. loc. num.* 8. ſic v. g. poſtquam ſententia Judicis à Superiore Judice in forma communi eſt confirmata, non poteſt ea ab inferiore Judice retractari, aut reſcindi, dummodo valida fuerit: quamvis ipſæ partes, in quorum favorem confirmatio facta fuit, poſſint à ſententia recedere, v. g. per tranſactionem; quia nemo cogitur invitus uti beneficio ſibi conceſſo.

IV. At verò confirmatio, quæ fit in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia, ſi nimirum Princeps actum approbans, ſeu confirmans plenam cauſæ cognitionem ſe habere, ſignificet, novum Jus tribuit actui, qui confirmatur, eúmque, ſi fortè priùs invalidus erat, firmum facit, & validum, ſupplendo defectus illius, dummodo poteſtas confirmantis ad actum validandum ſe extendat, ſive defectus talis ſit, quem Princeps ſupplere poſſit, & quandoque rationabiliter ſoleat; prout conſtat ex *cap.* 1. *de tranſact.* ubi *Gloſ. fin.* ait: Si tranſactio, vel pactum ab initio invalidum ſit, per confirmationem Papæ ſumit vigorem, & ſententia, quæ non tenet, per confirmationem Papæ efficitur valida. Idémque eſt de teſtamento carente requiſitis ſolemnitatibus. Ratio eſt, quia confirmatio ex certa ſcientia, ſive cum plena cauſæ cognitione, non eſt nuda, & ſimplex confirmatio, ſed eſt nova potiùs conceſſio, & in effectu diſpenſatio; ideóque vim habet actum nullum reddendi validum. *Decius ad Rubric. h. t. circa finem. Suar. cit. cap.* 18. *num.* 12.

Aliud exemplum utriuſque confirmationis eſt, ſi S. Pontifex privilegia olim conceſſa alicui Ordini Religioſo, & poſtea per Papam, vel per Concilium Tridentinum revocata, ſeu ſublata, nunc in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia denuo confirmet; adeóque innovet, ac de novo concedat illa privilegia; non obſtante eorum revocatione, iterum reviviſcent, & revalidabuntur, cùm Papa facultatem habeat talia privilegia, etſi revocata, innovandi, ſive denuo concedendi; & voluntatem etiam, quippe quam, ut ſupponitur, ſufficienter expreſſit. Aliud eſt, ſi talia privilegia, poſtquam revocata ſunt, nunc iterum confirmantur ſolùm in forma communi: non enim per illam confirmationem reviviſcent, vel revalidabuntur; cùm per hujuſmodi confirmationem nulla fiat nova conceſſio, ſed pura privilegiorum olim conceſſorum approbatio, ſeu corroboratio, quæ non poteſt valorem dare privilegiis, quæ per revocationem ſublata ſunt, & invalida reddita. *Laym. lib.* 1. *Theol moral. tract.* 4. *cap.* 23. *num.* 16. *q.* 4.

§. II.

Ex quibus ſignis cognoſci poſſit, quòd confirmatio alicuius diſpoſitionis, vel actûs facta ſit in forma communi, vel ſpeciali?

V. Aſſertio 1. Omnis confirmatio cenſetur facta in forma communi, & ordinaria, niſi aliquod ſignum apponatur, ex quo conſtet, illam factam eſſe in forma ſpeciali; ut docet *Card. Tuſch. V. Confirmatio ; concl.* 708. *num.* 11. *Suar. cit. cap.* 18. *num.* 7. nam confirmatio ſimpliciter facta, ſi ei nihil addatur, ſecundùm ſe præcisè ſupponit, rem eſſe, quæ confirmatur, cùm ſit accidens illius: non entis autem, ſeu non ſubſiſtentis nullæ ſunt qualitates, & confirmatio non eſt ſine ſubiecto per ſe ſubſiſtente.

Non obſtat *cap. Quia diverſitatem*; 5. *de conceſſ. præbend.* ubi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, & præbendas, ſicut iuſtè, & pacificè poſſidentur, & in *cap. Examinata*; 7. *h. t.* dicitur, quædam confirmatio eſſe facta in forma communi; quia data fuit ſub hac forma: *Sicut laudum providè latum fuit, & ab utraque parte receptum:* Ergo ad confirmationem in forma communi requiritur, ut addatur particula quædam, ſive clauſula, v. g. *ſicut providè factum eſt*, *vel*, *prout eſt in uſu*, vel alia æquivalens, per quam oſtendatur, quòd ſit ſimplex & pura confirmatio, & non innovatio, ſeu nova conceſſio. Nam reſpondetur: in *cit. cap. Quia diverſitatem*, non dicitur, neceſſarium eſſe ad confirmanda beneficia in forma communi; ut in tenore confirmationis addantur illa verba, *ſicut iuſtè, & pacificè poſſidentur*, ſed dicitur, hunc eſſe ſenſum confirmationis in forma communi. Similiter in *cit. cap. Examinata.* ex illa clauſula rectè quidem colligitur, confirmationem eſſe in forma communi, quando tenor actûs confirmati non inſeritur, non tamen ibi dicitur, quòd illa clauſula ſit ſignum neceſſarium, ita, ut, quando omittitur, confirmatio non ſit facta in forma communi. *Suar. cit. loc.*

VI. Aſſertio 2. Confirmatio in forma ſpeciali, ſive ex certa ſcientia cenſetur facta, inprimis, ſi in Inſtrumento, ſeu Reſcripto confirmationis inſeratur totus tenor diſpoſitionis, vel actûs, qui confirmatur; tunc enim conſtat, Principem ſufficientem rei ſcientiam, ſeu cognitionem habuiſſe; ideóque non obſtante defectu aliquo, voluiſſe auctoritate ſuâ diſpoſitionem, vel actum confirmare, & firmum, validúmque reddere; ut conſtat ex *c. Venerabilis*; 8. *h. t.* Nam cùm inter Archie-

piſcopum

» piſcopū Nicoſienſem, & Suffraganeos eius, ex una
» parte, & inter Regem, Barones, & milites Cypri ex
» altera, amicabilis compoſitio ſuper quibuſdam de-
» cimis facta fuiſſet, eo adiecto; ut quantocyùs Apo-
» ſtolicâ auctoritate confirmaretur, & tunc ſtatim
» executioni mandaretur; Pontifex eam confirma-
» vit, & ad majorem rei evidentiam, litteris con-
» firmationis tenorem compoſitionis inſeruit. Sed
» Rex, cum ſuis, illam obſervare recuſavit, frivolè
» prætendens; tum quòd in litteris Papæ verbum
» *confirmationis* juxta Romanæ Curiæ ſtylum, ante
» compoſitionis tenorem, fuit poſitum (& ideo fuit
hoc frivolum; quia non valuiſſent litteræ, ſi con-
tra ſtylum Curiæ impetratæ fuiſſent. *Hoſtienſ. hîc*
» *V. Juxta*) tum quia clauſula uſitata, ſcilicet, *ſicut*
» *ſine pravitate providè facta fuit*, in eiſdem litteris
» continetur. His tamen non obſtantibus, man-
» dat Papa Honorius III. ut, ſi res ita ſe habeat (id
eſt, ſi compoſitio confirmata fuit, tenore eiuſdem
» inſerto; adeóque ex certa ſcientia. *Gl. fin. hîc &*
» *Hoſtienſ.*) tum Rex cum ſuis, dictam compoſitio-
» nem adimplere debeat.

VII. Ex deciſione huius c. colligitur primò. Quòd, quando in Reſcripto confirmationis tenor tranſactionis, vel alterius diſpoſitionis, quæ confirmatur, ſpecificè eſt inſertus, tunc cenſetur confirmatio facta ex certa ſcientia confirmantis, eáque tenet. Imò, etſi compoſitio illa, vel alia diſpoſitio aliàs non valeret, ſi tamen Papa, vel Princeps, tenore illius inſerto; adeóque ex certa ſcientia eandem confirmet, ea valebit. *Gl. magna hîc, & V. Tenor compoſitionis.* Idque procedit, etiamſi Papa, vel Princeps, poſt plenam cognitionem tranſactionis, vel alterius diſpoſitionis, eam confirmet, adiectâ clauſulâ, *ſicut ſine pravitate providè facta eſt*; quia tunc illa vocula, *ſicut*, non debet accipi conditionaliter, ſed cauſaliter pro *quia*, ita, ut ſenſus ſit; quia nobis conſtat, diſpoſitionem hanc ad actum eſſe providè, & rectè factam; ideò illam confirmamus. *Gl. hîc V. Sicut; & Abb. n. 2. & in c. Examinata; 7. num. 5. eod.* unde Papa hîc mandat; ut compoſitio illa amicabilis impleatur, & executioni mandetur, non obſtante prædictâ clauſulâ. Secus verò eſt, ſi tenor tranſactionis, vel alterius diſpoſitionis non ſit inſertus confirmationi: tunc enim clauſula illa, *ſi providè facta eſt*, in confirmatione appoſita nihil operatur, nec validum reddit actum ſecundùm ſe irritum. *Gl. in cit. c. pen. V. Tenor; h. t.* & ſumitur ex *cit. c. Examinata; h. t.* ubi non obſtante confirmatione Papali arbitrii lati, cui clauſula adiecta fuit, *ſicut providè latum fuit*, illud declaratum fuit irritum; quia, ſi tenor actûs confirmati non ſit inſertus confirmationi, etſi prædicta clauſula ſit inſerta, cenſetur confirmatio tantùm facta in forma communi, ita, ut non tribuat valorem actui ſecundùm ſe irrito: tunc enim vocula *ſicut*, accipitur conditionaliter, non cauſaliter; ut tradit *Gl. fin. ibid. & Abb. n. 3. & 5.* Ratio diverſitatis eſt; quia, quando tenor diſpoſitionis, vel actûs inſeritur in confirmatione, tunc, cùm Princeps confirmans habeat plenam cognitionem rei geſtæ, clauſula illa, *ſicut providè factum fuit*, non poteſt commodè intelligi in ſenſu conditionali, cùm de re tota conſtet Principi, ſed ſolùm in ſenſu abſoluto, ſeu cauſali, videlicet: confirmo hoc; quia conſtat mihi, eſſe providè factum. At verò quando non inſerto tenore diſpoſitionis, vel actûs confirmati, ponitur in confirmatione prædicta clauſula, tunc intelligi debet conditionaliter; quia, cùm Princeps præſumatur ignorare ea, quæ in facto conſiſtunt, non eſt veriſimile, quòd velit affirmare abſolutè id, de quo ipſi non ſufficienter conſtat, ſed ſolùm ſub conditione, ſi providè, ſeu rectè actus ſit geſtus. *Abb. in cit. c. Examinata; n. 5. h. t. Suar. cit. c. 18. n. 5.*

Colligitur ſecundò. Licèt verbum *confirmationis* præcedat tenorem rei confirmatæ, non ideo vitiatur confirmatio, ut ſi v. g. in litteris confirmationis dicatur: compoſitionem inter vos factam Auctoritate Apoſtolica ex certa ſcientia confirmamus, cuius tenorem duximus præſentibus inſerendum, qui talis eſt &c. *Ioan. Andr. in cit. c. pen. num 1. & 3. Imol. ibid. num. 1.* Imò talis ordo eſt conformis ſtylo Curiæ, adeóque ſive verbum *confirmationis* præcedat, ſive ſuſequatur tenorem rei confirmatæ, tenet confirmatio.

VIII. Aſſertio tertia. Cenſetur præterea confirmatio facta à Papa, vel Principe in forma ſpeciali, quando in Reſcripto, ſive litteris confirmationis expreſsè adiecta eſt clauſula: *Ex certa ſcientia*: tunc enim, licèt non ſit inſertus tenor diſpoſitionis, vel actûs, qui confirmatur; tamen Principi affirmanti, ſe ſufficientem rei cognitionem habuiſſe; adeóque non ignotâſſe defectum, qui per eius poteſtatem ſupplendus fuit, credendum eſt, juxta *Clement. unic. de probation. Abb. in cit. c. Examinata; n. 6. h. t. Suar. cit. c. 18. num. 6.* neque verò neceſſarium eſt, ut hæc ipſa verba formalia in confirmatione exprimantur, ut cenſeatur eſſe confirmatio ex certa ſcientia, ſed ſufficit, quòd ex alijs verbis Reſcripti confirmatorij, vel ex narratis in illo conſtet, Principem, cum plena cauſæ, ſeu facti cognitione, diſpoſitionem, vel actum confirmâſſe; ut ex communi docet *Abb. in c. Cùm inter; 5. num. 7. de exception. & ibid. Felin. num. 2. Suar. c. l.* imò ſufficit etiam, ſi confirmatio fiat per verba æquipollentia, veluti: *Ex plenitudine poteſtatis*, aut: *Non obſtante quacunque lege, aut conſuetudine, quæ ſit in contrarium*, & diſpoſitionem ſeu actum, niſi ita confirmaretur, irritum redderet: nam per huiuſmodi clauſulam ſignificat Papa, vel Princeps, ſe velle confirmationem dare, non ſecundùm commune Jus, ſed ſupra, vel contra Jus ordinarium; quod non præſumitur facere, niſi ex certa ſcientia. *Felin. c. l. num. 7. & in c. Nonnulli; 28. num. 12. in 4. fallent. de reſcript. Suar. c. l.*

IX. Ceterùm quòd dictum, confirmationem in formâ ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia jus, & valorem tribuere actui ſecundùm ſe irrito, ſupplendo defectum illius, id Limitandum eſt 1. Si defectus, quo diſpoſitio, vel actus, qui confirmatur, laborat, ſit contra Jus poſitivum, quippe in quo Princeps diſpenſare poteſt, ut; quia forma non eſt ſervata; non item, ſi ſit contra Jus naturale, adeóque indiſpenſabilis; ut, ſi contractus fuit uſurarius, vel etiam contra Ius gentium: tunc enim per confirmationem Principis, tametſi ex certa ſcientia, vel qualibuſcunque adiectis verbis, vel clauſulis facta dicatur, non poterit validari. *Abb. in c. 1. num. 5. de tranſact. Imola ibid. num. ult. Aug. Beroius in c. 1. num. 27. h. t.*

Limitandam ſecundò. Si Pſinceps in defectu, quo diſpoſitio, vel actus, qui confirmatur, laborat, diſpenſare quidem abſolutè poſſit, ſed nnnquam ſoleat; tunc enim per verba generalia: *Confirmamus ex certa ſcientia, vel per plenitudinem poteſtatis &c.* non cenſetur ſuppleri defectus, qui ſpecialem eius expreſſionem exigit, cuinſmodi eſt perſonæ inhabilitas, ſi nulla fiat illius mentio ſpecialis. Exempli gratiâ confirmatio electionis ſactæ de intruſo, licèt dicatur ſacta ex certa ſcientia, cenſetur ſubreptitia, niſi mentio fiat intruſionis. *Abb. in cit. cap. 1. num. 5. de tranſact. Imola ibidem in fine. & Laym. num. 3. in fine.*

Limitandum tertiò. Si Princeps defectum, ſeu nullitatem actûs ſopplere non poſſit, ſine præiudicio altetius, non cenſetur per clauſulam, *ex certa ſcientia*, velle derogare iuri alterius acquiſito, nulla de eo factâ mentione, ſaltem ſi agatur de magno præiudicio tettii. *Gabriel lib. 6. commun. concluſ. de clauſulis concluſ. 1. num. 10.* Exempli cauſâ, ſi alicui poſſeſſiones per violentiam acquiſitæ confirmentur à Principe, ex certa ſcientia, confirmatio ſubreptitia cenſebitur, niſi fiat mentio violentæ occupationis, vel niſi alionde conſtet, Principem eius notitiam habuiſſe. *Tuſch. V. Confirmatio concluſ.* 710. *num.* 22. *Beroins in cit. cap. 1. hoc tit. num.* 28. ubi *num.* 30. addit, quòd clauſula, *Ex certa ſcientia*, nihil operatur in iis, quæ Princeps ignorare præſumitur, ut ſunt illa, quæ in facto conſiſtunt, veluti ſtatuta, & conſuetudines locorum. *Arg. cap. 1. de conſtit. in Sexto.* niſi aliunde conſtaret; ut, quia tenor rei eſſet expreſſus.

X. Ex dictis ioſertur: Si actus confirmandus irritus ſit, ob defectum conſenſûs in contrahente, vel aliter diſponente; tunc noo poteſt per ſolam confirmationem Principis, etiam ex certa ſcieotia factam, ex nullo fieri validus; quia Princeps non poteſt conſenſum alienæ voluntatis ſupplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Vnde non poteſt Papa per ſolam confirmationem ſuam profeſſionem, vel matrimonium invalidum, ob defectum conſenſûs unius contrahentium, vel profeſſionem emittentis, ſacere firmum, & validum; quamvis poſſit tollere impedimenta irritantia actum de jure humano, ut per novom conſenſum actus ratificetur. Requiritur ergo ad hoc, ut per coofirmationem ex certa ſcientia actus irritus fiat validus, ut poſſit ſolâ voluntate, & poteſtate confirmantis fieri; ideóque non poteſt Papa, vel Princeps ſupplere deſectum juris naturalis, videlicet defectum conſenſûs, niſi actus ſit talis, qui pendeat à mera illius facultate, cuinſmodi eſt privilegium, & contractus ſuper rebus Eccleſiaſticis, quem Papa poteſt confirmare, etſi ſit invalidus ex deſectu conſenſûs; qoia v.g. Capitulum non conſenſit. *Abb. in cap. 1. n. ult. h. t. Suar. cit. cap. 18. num. 15.*

§. III.

Quando confirmatio ſit utilis, ſeu valida, vel inutilis, ſive invalida?

XI. Aſſertio prima. Siquis ſuper re litigioſa (ſive, de qua lis in judicio mota eſt) confirmationem à Sede Apoſtolica impetravit, poteſt Judex, eâ non obſtante, de cauſa cognoſcere, eámque definire: ſed, ſi impetrans confirmationem, eo tempore, rem pacificè poſſidebat, & poſtea quæſtio exorta fuit, noo eſt licitum, ſeu conceſſum Judicì de ea cognoſcere, vel eam definire, abſque mandato Sedis Apoſtolicæ; prout deciditur in *cap. Siquis;* 1. *h. t.* Ratio prioris partis eſt; quia, ſi in coofirmatione non ſit ſacta mentio litis, tum reſpectu illios rei, ſuper qua lis vertitur, eſt ſubreptitiè impetrata; ideóque ipſo Jure irrita, & conſequenter Judex inferior poteſt, eâ non obſtante, procedere, tam in cognoſcendo, quàm in definiendo illam cauſam, perinde, ac ſi confirmatio ſacta non fuiſſet: ſecus eſt, ſi in coofirmatione ſit facta mentio de lite, ut ſi dicatur: *Non obſtante, quòd res ſit litigioſa;* tunc enim confirmatio valeret, & cauſa eximeretur à Juriſdictione Judicis inferioris, juxta *cap. ult. Ut lite pendente. Abb. hic n. 2. & Fagnan. ibid. n. 2. 3. & 4.* Ratio poſterioris partis eſt; quia, quando quæſtio ea, ſive lis ſuper re confirmatâ, poſtea primùm eſt exorta, nempe poſt impetratam confirmationem; tunc hæc non fuit ſubreptitia; quia ſacta ante litis pendentiam; ideóque valida fuit: & quia facta ſuit ex certa ſcieotia Papæ, & de plenitudine poteſtatis: hinc ligantur quaſi manus inferioris Judicis, ut noo poſſit cognoſcere de re confirmata, nec de valore confirmationis, ſed cauſa cenſeri debet eſſe velut avocata ad Papam, poſtquam ille manus appoſuit actum confirmando. *Abb. hic n. 3. & Alexand. de Nevo n. 4.*

XII. Pro declaratione huius cap. Notandum primò. Quod dictum eſt, ſi confirmatio facta ex certa ſcieotia non ſit ſubreptitia, non poſſe Judicem inferiorem cognoſcere de re confirmata, nec de valore confirmationis, id non procedit in iis, quæ poſtea de novo emergunt, & ab actu confirmato omnino ſeparata ſunt: nam de his Judex inferior, non obſtante confirmatione, etiam ex certa ſcieotia cognoſcere poterit; ut docet *Abb. in cit. cap. 1. n. 10. & 11.* v.g ſi poſſeſſor beneficij à Papa confirmati, poſtea crimen committat privatione dignum, poterit coram Judice inferiore, v.g. Epiſcopo, de eo accuſari, & ab ipſo privari, non obſtante confirmatione; quia confirmatio Ius acquiſitum corroborat: ad illa autem, quæ de novo accidunt, & ſeparata ſunt, non extenditur, neque ad incogitata, cùm Papa tantùm intendat confirmare Jus alicui jam acquiſitum: alioquin per confirmationem Papæ eximerentur ſubditi omnino à Juriſdictione Ordinariorum, quod non eſt dicendum. *Abbas hic n. 11. & Imola n. 2. in Gl. fin. Barb. in Collect. ibid. n. 1. §. Intellige tamen.*

Notandum ſecundò. Pacificè rem poſſidere dicitur, cui nulla lis ſuper ea mota eſt, ſecundùm *Gl. in cap. Commiſſa;* 35. *V. Pacificam de elect. in Sexto.* videlicet per libelli oblationem, vel ſaltem citationem, ut conſtat ex *Clem. 2. ut lite pendente &c.* Veruntamen ſi con-

ſi controverſia orta ſit, ſive Judicium inſtitutum ſuper poſſeſſione rei, non ideo fit res litigioſa, quoad proprietatem, cùm poſſeſſio ſit diverſa à proprietate: ac proinde dominium rei interim in alium transferri poteſt. *Arg. Authent. litigioſa. C. de litigioſ. Gloſ. in cit. cap. 1. V. Litigioſæ; h. t.* quamvis ipſa poſſeſſio, ſuper qua lis pendet, efficiatur litigioſa, ita, ut in alium, lite pendente, transferri non poſſit. *Abb. hîc num. 5. Imola n. 2. & Alexand. n. 5.*

XIII. Notandum tertiò. Quamvis *Gl. in cit. cap. 1. V. Confirmationem; & V. De quæſtione.* putet, in priore parte huius cap. ſermonem eſſe de confirmatione in forma communi; in poſteriore verò de confirmatione in forma ſpeciali, cum plena cauſæ cognitione: probabilius tamen eſt, quòd Pontifex utrobique loquatur de eadem ſpecie confirmationis; alioquin vitioſâ æquivocatione uſus fuiſſet. Cùm ergo in poſteriore parte ſermo ſit de confirmatione in forma ſpeciali, & ex certa ſcientia; ut docet *Gloſ. in cit. cap. 1. V. de quæſtione. Abb. ibid. num. 4. Imola num. 2. Alexand. num. 7. & 9.* & alij communiter: nam de hac ſolùm verè dici poteſt, quòd impediat cognitionem Judicis inferioris, ita, ut de actu à Papa confirmato non poſſit cognoſcere, nec de valore ipſius confirmationis. *Arg. cap. Cùm veniſſent; 12. de judiciis,* Sed quando res fuit confirmata in forma communi duntaxat, Judex inferior poteſt de ea cognoſcere: cùm enim talis confirmatio nihil de novo tribuat, non poterit hoc operari, ut Judex inferior non poſſit cognoſcere, neque per illam Papa cenſetur rem, vel cauſam ad ſe advocare. Ideo dicendum eſt, quòd etiam in priore parte ſermo ſit de confirmatione in forma ſpeciali, cum cauſæ cognitione: nam confirmatio rei litigioſæ à Papa impetrata, ſive in forma communi, ſive etiam in forma ſpeciali, cum clauſula, *ex certa ſcientia*, vel ex plenitudine poteſtatis, nullâ tamen factâ mentione de litigio, eſt ipſo jure irrita; ideóque non impedit cognitionem, ſeu proceſſum Judicis inferioris; ut dicitur in priore parte huius cap. *Arg. cap. ult. Ut lite pendente;* & docet *Beroſ. in cit. cap. 1. num. 28. & 31. hoc tit.* quia clauſula illa non tollit vitium ſubreptionis, ſi quidem de ſubreptione confirmationis notoriè, vel ſaltem certò conſtet, videlicet per confeſſionem partis, vel per ſententiam, vel alio modo. *Beroius in cit. cap. 1. n. 32. Fagnan. ibid. n. 2.* ubi ex Innocentio id confirmat: nam, quia in hoc cap. dicitur, ſi confirmatio Papæ ſit rei litigioſæ, poſſe Judicem inferiorem, eâ non obſtante, cognoſcere, (ſcilicet, ſi in ea non ſit mentio facta de lite, ut ſuprà dictum) non autem poſſe cognoſcere Judicem, ſiquis rem, tempore obtentæ confirmationis, pacificè poſſedit, utique neceſſariò ſupponitur, utroque caſu confirmationem Papæ emanâſſe ex certa ſcientia: aliàs enim, ſi ſub communi forma facta eſſet, ſive res eſſet litigioſa, ſive non, Judex inferior indiſtinctè poſſet in cauſa procedere, eámque cognoſcere.

» XIV. Aſſertio 2. Adversùs confirmationes,
» quæ à Sede Apoſtolica emanârunt, Judices inferio-
» res iudicare non poſſunt, niſi novum mandatum
» ſpeciale à Papa accipiant, vel certum ſit, quòd per
» falſi ſuggeſtionem ſint obtentæ; prout deciditur in *c. De confirmationibus; 2. h. t.* quod tamen intelligendum eſt de confirmationibus, quæ ex certa ſcientia, & cum cauſæ cognitione ſunt obtentæ. *Hoſtienſ. hîc in princ. & Ioan. Andr. n. 1.*

XV. Ubi Notandum primò. Quamvis Judex inferior non poſſit iudicare, vel definire contra confirmationes à Sede Apoſtolica obtentas in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia, *Arg. cap. Cum veniſſent; 12. de Iudic.* poteſt tamen contra confirmationes impetratas in forma communi ſaltem per accidens cognoſcere, & definire; quia, cùm per illas non fiat nova conceſſio, ſed fundentur in re confirmata: ideo, ſi Judex Inferior cognoſcat, actum, qui à Superiore eſt confirmatus, ſecundùm ſe nullum eſſe, & invalidum; conſequenter etiam, ſive acceſſoriè decernere poteſt, ipſam etiam confirmationem in forma communi factam eſſe irritam; quippe quæ actui confirmato valorem tribuere non poteſt, ſed ipſum validum ſupponit, velut principale: & ideo, eo non ſubſiſtente, nec acceſſorium ſubſiſtere poteſt; ut notat *Suar. lib. 8. de legib. cap. 18. n. 2*

Hoc autem procedit, ſi Judex inferior velit cognoſcere de ipſis rebus confirmatis. Si autem quæſtio oriatur de confirmatione facta in forma communi ſecundùm ſe, nempe, num legitimè facta ſit, ſeu proceſſerit à Papa, nécne; ſive an vera, vel falſa ſit confirmatio, non poteſt Judex inferior de ea cognoſcere; ut docet *Innocent. in cap. 1. in princ. h. t.* Quòd ſi dubium oriatur, num confirmatio facta ſit in forma communi, an ſpeciali, id examinare, ac definire poterit Judex inferior, ut ſciat, an cognoſcere, & iudicare poſſit de re confirmata, nécne; ut indicat *Hoſtienſ. & Ioann. Andr. in cap. 2. in fine h. t.* ſicut Judex, *à quo* eſt appellatum, examinare poteſt, utrùm appellatio ſit iuſta, an iniuſta, ut ſciat, an debeat ei deferre, vel non, licèt de ipſa cauſa appellationis cognoſcere non poſſit. *Alexand. in cit. cap. 2. n. 6. h. t.*

Notandum ſecundò. Si certum ſit, vel manifeſtum, confirmationem etiam ex certa ſcientia factam, eſſe ſubrepticiam, tum etiam Judex inferior contra illam iudicare, & cognoſcere poteſt: licèt enim clauſula illa, *Ex certa ſcientia*, alioquin excludat præſumptionem ſubreptionis, ceſſat tamen ea præſumptio, ſi de contrario manifeſtè conſtet: ſi verò dubium ſit de ſubreptione confirmationis, ſive ea non ſit certa, ſeu notoria, tum Judex inferior de ea cognoſcere non poteſt, ſine Sedis Apoſtolicæ mandato; ut notat *Alexand. in cit. cap. 2. n. 2.* ubi *num. 3.* addit, quòd certum dicatur notorium; quia non eget probatione, juxta *cap. Perſonas; 20 de teſtibus.*

XVI. Porrò, quærunt hic Doctores, an, ſi in lege, ſtatuto, vel Reſcripto, aut aliâ diſpoſitione fiat mentio de confirmatione ſimpliciter, & ſine addito, in dubio intelligi debeat de confirmatione in forma communi, vel de confirmatione ex certa ſcientia. Poſterius affirmat *Abb. in cap. Examinata; 7.* & alij apud *Barb. in cap. 2. h. t.* quia verbum *Confirmo*, ſuâpte naturâ importat, ut reddat rem, vel actum firmum, quod facit confirmatio ex certa ſcientia, quæ tribuit firmitatem etiam actui invalido. Sed prius tenet *Decius in Rubr. hoc tit. num. 7.* & alij apud *Barb. cit. loc. n. 3,* quos & ipſe ſequitur; quia confirmatio ex certa ſcientia fit cum perfecta cognitione cauſæ, & quando tenor totius Inſtrumenti in ipſa inſeritur, quæ non requiruntur, quando confirmatio fit ſimpliciter, niſi tamen ex adiunctis circumſtantijs, ſeu coniecturis appareat, Papam ex certa ſcientia voluiſſe actum confirmare, ut in *cap. Apoſto-*

licæ;

licæ; 22. de præbend. in Sexto. Aliàs verò in dubio confirmatin reddit actum firmum, juxta propriam ſuam naturam, ita, ut, ſi antea fuit validus, firmior raddatur: ſi autem nullus, talis maneat, dum aliud non apparet de poteſtate, & mente confirmantis: unde non ſequitur, confirmationem in dubio, & ſimpliciter factam, eſſe iutelligendam de confirmatione ex certa ſcientia. *Barb. c. l. n. 4.*

XVII. Aſſertio tertia. Siquis appellet à ſententia, & impetret litteras à Papa pro retractatione ſententiæ contra ſe latæ: appellatus verò, ſive is, contra quem appellatum eſt, præveniens à Papa Reſcriptum confirmatorium ſententiæ pro ſe latæ, & promulgatæ prius obtineat, in quo nulla mentio fiat appellationis; tunc non valent illæ litteræ confirmatoriæ ſententiæ priùs impetratæ, ſed poſteriores ab appellante impetratæ. Sin autem in litteris prioribus mentio facta ſit appellationis, tum non obſtante, quòd in ſecundis litteris impetratis ab appellante, generalis clauſula adiecta ſit (nullis litteris prius datis veritati, ac iuſtitiæ præiudicantibus) primæ litteræ confirmatoriæ ſententiæ valent, & vigorem habent, donec de iniquitate ſententiæ cognitum fuerit: ſecus autem eſt, ſi in poſterioribus litteris ſpecialis mentio fiat de litteris confirmationis priùs impetratis; tum enim iſtæ omnino non valent; prout ſtatutum habetur in *cap. Bonæ; 3. hoc tit.* Ubi talis
» caſus proponitur: Cùm inter duos v. g. Titium,
» & Caium, lite ortâ, lata fuiſſet ſententia defini-
» tiva à Judicibus delegatis pro Titio contra Caium,
» hic infra decem dies ab illa ad Papam appellavit:
» ſed Judices nihilominus ſententiam executioni
» mandârunt (quod facere non debuiſſent; quia
» pendente appellatione nihil eſt innovandum. *Gl.*
» *hic V. Mandârunt*) cùm autem Caius appellans
» mox iter arriperet ad Sedem Apoſtolicam, litte-
» ras impetravit ad retractandam ſententiam con-
» tra ſe latam; Titius autem, pro quo lata fuit ſen-
» tentia, adverſarium præveniens ab eadem Sede re-
» ſcriptum confirmatorium ſententiæ pro ſe latæ
» priùs obtinuit, in quo nulla mentio fiebat de in-
» terpoſita appellatione. Quare quæſitum fuit,
» num litteræ priùs obtentæ à Titio præiudicent lit-
» teris poſtea à Caio impetratis, an vice verſâ? Ad
» hoc reſpondit Papa Cæleſtinus III. quòd litteræ
» poſteriores prævalere debent prioribus (ita, ut,
non obſtantibus primis litteris confirmationis, Judices dati ad appellationem de ea cognoſcant; quia ſunt impetratæ ſubreptitiè, tacitâ veritate litis pendentiæ per appellationem. *Gloſ. hic in caſu, & V. Ge-*
» *nerare*) ſin autem in prioribus litteris mentio facta
» ſit appellationis, tametſi in poſterioribus litteris
» impetratis ab appellante appoſita fuerit generalis
» clauſula: *Nullis prius datis litteris veritati, & ju-*
» *ſtitiæ præiudicantibus, vel ſub alia verborum forma*
» (id eſt, in forma communi. *Gloſ. hic V. Forma*)
» tunc primæ litteræ confirmationis ſuum habent vi-
» gorem, donec de iniquitate ſententiæ pleniùs fue-
» rit cognitum, dummodo in poſterioribus litteris
» ſpecialis mentio non fiat de litteris confirmationis
» priùs impetratis: tunc enim ſecus eſſet dicendum.

XVIII. Pro explicatione huius obſcuri cap. Notandum primò. Quamvis in caſu huius cap. appellans impetravit litteras judiciales à Papa, revocatorias executionis ſententiæ, quæ facta fuit poſt appellationem, nullâ mentione factâ litterarum, quæ priùs ab appellato obtentæ erant ſuper confirmatione ſententiæ: tamen litteræ poſteriores appellantis validæ eſſe pronunciantur, eò quòd litteræ priores appellati ſubreptitiè impetratæ fuerunt: nam, quando priores litteræ ſunt irritæ, vel ſaltem per exceptionem elidi poſſunt, tum non eſt opus, ut in impetratione poſteriorum mentio fiat priorum; ut docet *Gloſ. in cap. Ex tenore; 16. V. Negotio; in fine de reſcript. Abb. hic num. 2. not. 1.* Ratio eſt; quia generatim loquendo, ideo Reſcripta, ob taciturnitatem veritatis, vitiantur; quia, ſi Princeps ſciviſſet id, quod tacetur, Reſcriptum non dediſſet, vel ſaltem non tali modo dediſſet. Atqui, ſi priores litteræ ob aliquem defectum fuerunt irritæ, tum ijs non obſtantibus, Princeps poſteriores litteras nihilominus dediſſet; ut in caſu *cit. cap. Bonæ; h. t.* Ergo hæ non ſunt irritæ, etiamſi in illis nulla mentio fiat de prioribus; ut patet ex alibi dictis. Quemadmodum, etiamſi impetratæ ſint litteræ confirmatoriæ ſententiæ, poſt appellationem, nullâ eius factâ mentione, eæ validæ erunt, ſi appellatio ipſo jure fuit irrita, vel deſerta, vel ei renunciatum, tacitè, vel expreſsè; quia ob taciturnitatem veritatis non vitiatur Reſcriptum, quæ, ſi fuiſſet expreſſa, nihilominus tale Reſcriptum conceſſum fuiſſet; ut docet *Alexand. in cit. cap. Bonæ; n. 5. & 6. limit. 3. h. t.*

Notandum ſecundò. Si litteræ confirmatoriæ ſententiæ priùs impetratæ faciant mentionem appellationis, tametſi in poſterioribus datis ad Judices delegatos ſuper cauſa appellationis, adiecta ſit clauſula generalis (non obſtantibus prioribus litteris, ſi veritati, aut iuſtitiæ præiudicent) tamen per has non revocantur priores litteræ revocatoriæ ſententiæ; quia poſteriores ſolùm continent clauſulam generalem, neque expreſſam mentionem faciunt de primis. *Gl. in cit. cap. Bonæ. V. Nullis litteris.* Verumtamen cùm priores litteræ confirmatoriæ ſententiæ tantùm in forma communi datæ ſint, ſcilicet, ſicut iuſtè lata erat, quæ confirmatio non tribuit novum Jus ſuper re confirmata; adeóque non impedit, quò minùs Judices delegati ſuper cauſa appellationis cognoſcere poſſint, ac debeant de iniquitate ſententiæ, à qua fuit appellatum: idcirco priores litteræ confirmatoriæ in ſuſpenſo manent, quoad valorem ſuum: nam, ſi ſententia priùs lata per Judices delegatus ſuper appellatione confirmetur, ita, ut ab ijs decernatur, rectè iudicatum, & malè appellatum; tum rata etiam, & confirmata manebit ſententia, & confirmatio erit valida. Si verò ſententia caſſetur, & decernatur, malè iudicatum, & bene appellatum, tunc non valebit confirmatio, ſed corruente ſententiâ, etiam confirmatio illius corruit. *Gl. in cit. cap. Bonæ. Tam diu; & Abb. ibid. n. 4.*

Et hanc eſſe veram, & genuinam explicationem huius c. colligit *Gl. fin. ibid. & Abb. n. 5. ex Rubric. tit.* nam quotieſcunque diverſæ explicationes elici poſſunt ex aliquo Canone, illa præferenda eſt, quæ Titulo convenit, ſub quo poſitus eſt Canon: quomodo *Gl. in c. Tibi; 12. V. Certo de Reſcript. in Sexto.* colligit, quòd executor deputatus ad beneficia conferenda habeat Juriſdictionem delegatam; quia de eo agitur *ſub tit. de offic. Iud. deleg. in Sexto in cap. Si ſuper; 9.*

XIX. Aſſer-

XIX. Aſſertio 4. Confirmatio, quam Religioſus à Papa ſuper Prioratu, vel aliâ temporali adminiſtratione, pro ſua perſona particulari, impetravit, tacendo, quòd eſſet Religioſus, eſt irrita, & nulla; prout deciditur in *c. Ad noſtram; 5. h. t.* Nam cùm
» quidam Canonici Regulares Eccleſiæ Nemanen-
» ſis ab Innocentio III. confirmationem ſuarum ad-
» miniſtrationum impetrâſſent, tacendo, quòd eſ-
» ſent Regulares: hoc intellecto, Papa mandat Epi-
» ſcopo, & Præpoſito Vticenſi, ut huiuſmodi con-
» firmationes ab ipſis Canonicis, cùm Regulares exi-
» ſtant, ſic impetratas irritas, & inanes, eſſe declarent,
» cùm Sedes Apoſtolica non ſoleat talia beneficia
» Regularia perſonaliter Regularibus confirmare.

XX. Idem quoque ſtatutum eſt *in c. Porre-*
» *cta; 6. h. t.* Nam, cùm relatum eſſet Innocentio
» III. quòd plures Religioſi, qui Prioratibus, vel
» alijs adminiſtrationibus præerant, litteras confir-
» mationis ſuper beneficijs ſuis, quoad vixerint,
» poſſidendis, à Pontifice impetratas exhibeant, eâ-
» que occaſione bona Prioratuum diſtrahant, & con-
» ſumant, aſſerentes, ſe quoad Prioratus illos Præ-
» latis ſuis non ſubeſſe (prout habetur in integra
» lectione huius c.) ad hoc reſpondit Papa, ſe non
» credere, quòd huiuſmodi litteræ à Cancellaria ſua
» emanârint: quare mandat alicui à ſe delegato,
» ut Religioſos, qui tales litteras exhibuerint, in
» quibus Prioratus, vel Adminiſtrationes confir-
» mantur, tanquam falſarios puniat. Si verò in lit-
» teris confirmationis non fiat mentio Religionis:
» tunc eas tanquam ſubreptitias, ob tacitam ve-
» ritatem, irritas eſſe, declaret. Ratio eſt; quia Papa non ſolet facilè Prioratus, aliáve beneficia regularia, ad tempus vitæ ſuæ, Regularibus confirmare; quia, ſi ipſis adminiſtratio beneficij ſui Regularis à Papa confirmaretur, non poſſent, arbitratu Abbatis ſui, ſeu Præpoſiti Regularis, ab eo beneficio amoveri, & ad Clauſtrum revocari: talis ergo conceſſio, ſeu confirmatio abſtraheret Regulares à perfectione obedientiæ, & paupertatis. *Arg. c. Abbates; 36. §. Monachi; cauſ. 18. q. 2. Abb. in cit. c. Ad noſtram; num. 2. & 6. h. t.* ideóque cenſeri debet ſubreptitiè impetrata à Papa: neque enim Papa, niſi id exprimat, cenſetur voluiſſe derogare Iuri communi, ſecundùm quod beneficia regularia plerumque ſunt manualia, ita, ut Regulares ab ijs, ad nutum Superioris ſui Regularis amoveri poſſint, juxta *c. Cùm ad Monaſterium; 6. §. Tales; de ſtatu Monach.* & quando Reſcripta, ſeu literæ etiam gratiæ impetratæ ſunt contra Ius commune, aut ſtylum Curiæ, non ſunt cenſenda ab illa emanâſſe, ſed de falſitate debent eſſe ſuſpecta. *Arg. c. 2. De Reſcript.* ideóque executio earum fieri non debet, dum Princeps certior factus aliud reſcribat, juxta *l. ult. C. Si contra jus &c. Abb. in cit. c. Ad noſtram; num. 3. & c. ſeq. num. 2.*

XXI. Notandum hîc prætereà primò. Quamvis in dubio non ſit præſumendum, quòd Papa voluerit beneficium Regulare confirmare Religioſo, ad vitam ſuam, cùm præſumptio ſit contra impetrantem, ut ex dictis patet: ſi tamen Papa in Reſcripto confirmationis dicat, ſe Religioſo confirmare beneficium ad vitam, ex certa ſcientia, vel, ſi exprimat beneficij qualitatem, videlicet, quòd Regulare ſit; adeóque, ſi conſtet Pontificem cognoviſſe, quòd beneficium Regulare ſit, illúdque in favorem perſonæ, ſive motu proprio, ſive ad inſtantiam ipſius, confirmet, tum confirmatio talis beneficij Regularis valida cenſeri debet, ita, ut Religioſus ab inferiore Prælato amoveri non poſſit, ſine ſpeciali mandato, ſeu licentia Papæ, niſi crimen committat, quod depoſitionem mereatur; ut docet *Abb. in cit. c. Ad noſtram; num. 6. & in c. ſeq. num. 4. & Gl. ibid. V. Confirmantur; Navar. lib. 3. conſil. de ſtatu Monach. conſil. 54. num. 16. edit. 2. Azor p. 1. Inſtit. lib. 12. c. 9. q. 8. Emman. Rodriq. tom. 1. qq. Regul. q. 34. art. 2.* Ratio eſt; quia, ſi Papa ſciat, beneficium eſſe Regulare, & collationem eius abſolutè confirmet, cenſeri debet, quòd velit eam Auctoritate ſuâ corroborare, ac proinde Benficiarius Regularis ita confirmatus non poteſt pro arbitrio inferioris Prælati à tali beneficio amoveri; quia alioquin ferè inutilis eſſet confirmatio, & indecens foret, ſi confirmatus à Papa in beneficio, ad libitum Abbatis Regularis, ab eo amoveri poſſet: nam per confirmationem Papæ, cenſetur Religioſus fieri obedientiarius Papæ, qui priùs erat obedientiarius ſui Abbatis, & beneficium pleno jure ipſi concedi, etiamſi aliàs ad nutum auferri poſſit, ita, ut nequeat pro libito Prælati Regularis amoveri, & nullus, præter Papam, poſſit cognoſcere de jure confirmato, & ipſius confirmationis: quamvis in alijs talis Regularis confirmatus maneat ſubiectus poteſtati ſui Prælati, eíque obedire debeat. *Abb. in cit. c. Porrecta; num. 4. h. t. & Suar. tomo 4. de Relig. tract. 8. lib. 3. c. 19. num. 25.*

Quare quando *Sanch. lib. 7. Moral. c. 29. num. 530.* ait quòd, ſi Papa ſimpliciter, ſeu abſolutè confirmet Religioſo beneficium Regulare, ipſum nihilominus ad nutum revocari poſſe à Prælato ſuo, eò quòd Pontifex per ſimplicem confirmationem non cenſeatur velle mutare naturam beneficij, quod ſecundùm ſe revocabile eſt ad nutum Superioris; id intelligendum eſt: ſi generaliter ſolùm, & ſimpliciter confirmet beneficium, non exprimendo, quòd ſit Regulare, aut manuale; adeóque, ſi non conſtet, an Papa ſciverit, illud eſſe Regulare, & manuale: alioquin verò per talem confirmationem natura beneficij manualis non mutatur; ut notat *Suar. c. l.* quia favor iſte, quòd Religioſus confirmatus in beneficio amoveri non poſſit ab inferiore Prælato, ſed uſque ad finem vitæ adminiſtratio beneficij ipſi relinquenda ſit, eſt perſonalis, quippe quæ cum perſona extinguitur: ac proinde Religioſo defuncto, vel depoſito ob crimen, beneficium regulare redit ad naturam ſuam, ita, ut ſit revocabile, ſicut priùs. Porrò illud dicendum eſt, ſi Epiſcopus confirmet Religioſum à Prælato ſuo præſentatum ad beneficium regulare: nam, etiam invito Epiſcopo, ipſum amovere poteſt Prælatus Regularis: cùm enim Epiſcopus non poſſit contra Canones conferre beneficium Regulare Religioſo, ad tempus vitæ ſuæ, non poteſt per confirmationem Epiſcopi illud fieri irrevocabile, ſed potiùs cenſetur illud confirmare, ſecundùm naturam beneficij Regularis, ita, ut Religioſus proviſus maneat ſub obedientia Prælati ſui, & ad eius libitum à beneficio amoveri poſſit. *Alex. de Nevo in c. Ad noſtrã; 3. n. 53. h. t.*

Notandum ſecundò. Si Religioſo ex diſpenſatione conferatur beneficium ſeculare, v. g. Parochia, ita, ut non tantùm ſit Vicarius temporalis Præ-

lati Monaſterij, cui Parochia eſt incorporata, ſed ipſe ſit Curatus, & titulum perpetuum habeat: hoc caſu non poteſt revocari à Prælato ſuo; quia Religioſus, v. g. Canonicus Regularis cenſetur promotus ad tale beneficium, ſecundùm naturam beneficij, quod ſuâpte naturâ, ſeu jure ordinario perpetuum eſt, & irrevocàbile. *Abb. in c. 2. num. 3. de ſtatu Monach.* ubi ait, quòd Religioſus promotus v. g. ad Parochiam ſecularem deſinat eſſe ſubiectus Monaſterio, nec ullam ampliùs habeat communionem cum illo; quamvis interim habitum Religionis portare debeat, & Regulam Ordinis obſervare, quatenus commodè poteſt. *Arg. c. pen. de vita, & honeſt. Cleric.* Idémque dicendum eſt, ſi conferatur Religioſo beneficium Regulare, extra Clauſtrum, quod non ſubeſt pleno jure poteſtati Prælati, vel Monaſterij: nam, cùm tale beneficium, licèt Regulare, non ſit manuale, ſed perpetuum, & irrevocabile, non poteſt ad nutum ſui Prælati ab eo amoveri: ſicut enim non poteſt per ſolam voluntatem Prælati ei conferri, ſed inſuper requiritur conſenſus, & inſtitutio Epiſcopi, ſeu Ordinarij, cui tale beneficium ſubiectum eſt, ita neque per ſolam voluntatem Prælati poteſt Religioſus eo privari. *Suar. cit. c. 19. num. 22. & 23.* An autem Prælatus Regularis pro libito, etiam ſine cauſa expreſſa, & quando aliàs revocare poſſit Regularem ſubditum, cui beneficium manuale conceſſum eſt, ſuo loco dicetur infrà *lib. 3. tit. 31.*

XXII. Porrò ex dictis colligitur præterea primò. Quòd, etiamſi adminiſtratores perpetui beneficiorum Regularium, qui non poſſunt removeri ſine cauſa; confirmentur à Papa, confirmatio eorum non valet, niſi id in ea exprimatur; quia aliàs non poſſent removeri, ſine licentia Papæ, & ſic impediretur obedientia, & diſciplina Regularis. *Abb. in cit. c. Ad noſtram; 5. num. 6. & Alexan. in c. Porrecta; 6. num. 2. h. t.*

Colligitur ſecundò. Quòd puniri quis poteſt tanquam falſarius, ex ſola præſumptione, ſi nimirum Religioſus impetret confirmationem ſuper adminiſtratione temporali, quoad vixerit; quia tale Reſcriptum eſt contra ſtylum Curiæ Romanæ; ideóque præſumitur falsò impetratum, niſi clarè appareat, illud ex certa ſcientia Papæ emanâſſe. *Abb. in cit. c. Porrecta; num. 3. & 4. Alexan. ibid. num. 3.* In dubio autem certa ſcientia non præſumitur, ſed onus illam probandi incumbit impetranti; quia eſt præſumptio contra illum. *Abb. c. l. in fine.*

Colligitur tertiò. Quòd confirmatio generalis Superioris non extenditur ad illicita, & invalida v. g. confirmatio ſtatutorum, vel privilegiorum non extenditur ad ſtatuta, vel privilegia iniuſta, & illicita, neque ad ea, quæ ſunt juri communi contraria; ſed talis confirmatio cenſetur per obreptionem impetrata. *Barboſ. in Collect. in cit. c. Ad noſtram; num. 3. & 4.* & alij apud ipſum.

XXIII. Aſſertio 5. Sententia, ſeu Laudum contra formam juris, vel compromiſſi per Arbitros, licèt communi conſenſu utriuſque partis ſit receptum, & à Papa, vel Principe confirmatum in forma communi, non valet; prout ſtatuitur in *c. Examinata; 7. h. t.* nam ortâ lite, ſeu controverſiâ inter Nobilem de Rivaria, & milites Campaniæ ſuper jure patronatûs Eccleſiæ S. Angeli, ambæ partes ſub certa forma compromiſerunt in Vicedominum (id eſt Vicarium, ſive Adminiſtratorem in ſpiritualibus, & temporalibus. *Hoſtienſ. hîc V. eod.*) Epiſcopi Sabienſis, qui Arbitrium, ſeu Laudum ſuper eadem quæſtione promulgavit, quod ab utraque parte fuit approbatum, cuius etiam confirmatio à Cæleſtino III. obtenta fuit. Sed ſucceſſor illius Innocentius III. causâ examinatâ, reſcribit: cùm arbitrium, ſeu Laudum contra formam juris (quia in eo erat error juris expreſſus. *Alex. hîc num. 2. V. Iuris*) & compromiſſi promulgatum fuerit: ideo non obſtante confirmatione Papæ, qui illud confirmaverat, ſicut providè latum fuerat. & ab utraque parte receptum (adeóque in forma communi) decernit, tale arbitrium eſſe irritum, & inane.

XXIV. Ratio deciſionis eſt; quia, cum arbitria ad formam Iudiciorum redacta ſint, *l. 1. ff. de recept. arbit.* ſicut ſententia, quæ eſt contra Ius ſcriptum lata, nulla eſt; ita & arbitrium, ſi ſit contra jus latum, vel contra formam compromiſſi, quam arbitri excedere non poſſunt, eſt ipſo jure nullum, nec poteſt ex partium conſenſu approbari; quia, cùm ſententia, ſeu Laudum ſit aliquid juris, non dependet à partium conſenſu, ſeu voluntate. *Gl. hîc V. Iuris; & Abb. num. 4.* Nec obſtat, quòd in *l. 2. C. Communia utriuſque judicij &c. junct. Gl. fin.* dicitur: quòd ſententia nulla partium conſenſu approbari poteſt, ita, ut ſaltem ex vi pacti, etſi non ex vi ſententiæ, ſeu Laudi, partes obligentur ad illius obſervationem. Nam id verum eſt, ſi id, quod per ſententiam, ſeu Laudum decretum eſt, partium voluntati, ſeu diſpoſitioni, aut tranſactioni ſit ſubiectum; quia concernit merum earum favorem, quod non eſt in caſu huius c. in quo agitur de jure patronatûs, quod non eſt ſubiectum quorumlibet privatorum liberæ voluntati, aut pacto; ſed non niſi ſecundùm Iuris Eccleſiaſtici diſpoſitionem competere poteſt, præſertim perſonis laicis: nam hîc erat lis, ſeu controverſia ſuper Eccleſia, id eſt, ſuper jure patronatûs ipſius Eccleſiæ, quod laici etiam poſſunt quaſi poſſidere, & ſuper illo compromittere, ſed ſecundùm diſpoſitionem SS. Canonum, ut in caſu huius c. fuit compromiſſum in Vicarium Sabinenſem, qui fuit Clericus. *Abb. hîc num. 4. & Alex. num. 6.* Sed neque per confirmationem Papæ factam in forma communi purgatur vitium nullitatis ſententiæ, ſeu Laudi; quia talis confirmatio non tribuit valorem actui, qui ſecundùm ſe eſt irritus, ſed tantùm vetus jus conſervat. *Gl. hîc V. Non obſtante confirmatione; & in c. 1. h. t. V. Confirmationem.* Cenſetur autem tunc facta confirmatio in forma communi, quando in ipſa non inſeritur tenor rei confirmatæ, ſed apponitur clauſula confirmans hunc actum, *ſicut providè geſtus eſt*; tunc enim particula *ſicut* accipitur conditionaliter, non cauſaliter, ut ſuprà dictum; ideóque non validat actum, cui accedit. *Abb. hîc n. 5. & Alex. n. 4.*

XXV. Aſſertio 6. Confirmatio Papæ, vel Principis facta in forma communi non præiudicat juri alterius; prout ſumitur ex *c. Sua nobis; 9. & ult. h. t.* ubi cùm Legatus Papæ, Cardinalis, ſeu de Latere quædam Monaſteria alijs Eccleſijs, Conventibus, & Clericis Diœceſis Conſtantinopolitanæ contuliſſet, aut in ſpiritualibus, & temporalibus incorporâſſet, eáſque collationes Papa confirmâſſet:

eá ae-

» eâ arreptâ occaſione, ij, quibus illa Monaſteria
» collata, vel incorporata fuerunt, Patriarchæ Con-
» ſtantinopolitano obedire, & jura Patriarchalia
» præſtare recusârunt. Hoc intellecto, Papa Hono-
» rius III. reſcribit, ſe nolle, ut per huiuſmodi col-
» lationes, aut confirmationes, jura, quæ Diœceſa-
» nia debentur, minuantur, aut tollantur. Quare
» mandat, ut rejectâ hac frivolâ prætenſione, Ij, qui-
» bus tales collationea factæ ſunt, Patriarchæ Con-
» ſtantinopolitano, velut ſuo Metropolitano, & Or-
» dinario, reverentiam, & obedientiam exhibere,
» eique debita jura integrè perſolvere curent. Ratio eſt; quia collationes, aut incorporationes Monaſteriorum, aliarúmque Eccleſiarum, ſi Epiſcopo Diœceſano ſubjectæ fuerunt, cenſentur fieri, ſalvis juribua Epiſcopalibus; niſi enim ſua jura unicuique Epiſcopo ſervarentur illæſa, totus Ordo Eccleſiaſticus confunderetur. *Gl. hic V. Minui; & Innocent. in princ.* Nam Legatus à Latere non poteſt jus alterius tollere, Eccleſiam v. g. Epiſcopo ſubjectam omnino eximendo ab eius juribua, ac juriſdictione; quamvis Papa id poſſit per plenitudinem poteſtatia, qui poteſt jus uni Eccleſiæ quæſitum auferre, & alteri dare. *Clement. 2. junct. Gl. V. Sedis Apoſtolicæ; de relig. domib. Innocent. hic, & Alexand. n. 3.* Verumtamen non eſt cenſendus id facere velle, niſi hoc ſpecialiter exprimat. *Hoſtienſ. hic V. Minui*; imò nec licitè, & convenienter id facere poteſt, abſque juſta cauſa, & niſi utilitas publica id exigat. *Abb. hic n. ult.*

Porrò ex *cit. c. ult.* colligitur, quòd Monaſteria, aliæque Eccleſiæ, præter eorum primam fundationem, auctoritate Papæ aliis Eccleſiia, aut Eccleſiaſticis perſonia conferri poſſint ex cauſa rationabili; prout habetur in c. 2. *de relig. domibus.* & conſtat ex praxi Eccleſiæ. Imò etiam Legatua Papæ, ſi ſit à Latere, ſeu Cardinalis, poteſt talem mutationem, ſeu incorportionem facere; quia tales Legati habent poteſtatem conferendi, & uniendi beneficia, juxta c. 1. *de offic. Legat. in Sexto.* de quo alibi.

ſ. IV.

An innovatio privilegiorum habeat vim Confirmationis, ita, ut novum Ius tribuat?

XXVI. Ad hanc quæſtionem reſpondetur: quamvis privilegia, ſicut & alia inſtrumenta, propter vetuſtatem, ne corrumpantur, & pereant, renovari poſſint; attamen ſicut confirmatio privilegiorum, ita & innovatio nihil novi juris tribuit, ſed antiquum, ſi quod competebat, conſervat, & corroborat; prout conſtat ex c. *Ex parte*; 13. et c. *Quia intentionis*; 29.
» *infr. de privileg. & ex c. Cùm dilecta*; 4. *h. t.* ubi
» habetur, quòd Abbatiſſa, & ſororea Monaſterij
» Cardevenſis petierunt ab Innocentio III. innovari
» ſua privilegia, ne ob vetuſtatem conſumerentur,
» Ia mandavit quatuor Epiſcopis, & totidem Abba-
» tibus, ut illa privilegia diligenter inſpicerent, & te-
» norem eorum, ſive tranſumptum (quia ipſa Origi-
» nalia propter viarum diſtantiam, ac diſcrimina Ro-
» mam mittere tutum non erat) ipſi ſub ſigillis ſuis
tranſmitterent, quod & factum fuit: cùm autem »
Pontifex privilegia innovare vellet, quidam Ca- »
nonici ſe oppoſuerunt, quòd Eccleſia Hildeſemen- »
ſis per centum, & ampliùa annos in poſſeſſione ſub- »
jectionis illiua Monaſterij eſſet. Quare Papa, dila- »
tâ privilegiorum innovatione, quibuſdam à ſe de- »
legatia Judicibus mandavit, ut ad idoneum locum »
ſe conferentes, citatia partibus, ſuper ea re cogno- »
ſcerent, ac inquirerent veritatem. Verùm ab his »
Judicibus pars Canonicorum Hildeſcmenſis Eccle- »
ſiæ ad Sedem Apoſtolicam appellavit; poſtea dicta »
Abbatiſſa iterum petijt, ut privilegia Eccleſiæ ſuæ »
innovarentur. Sed pars adverſa viciſſim poſtula- »
vit, cauſam viris diſcretis committi, qui teſtes »
producendos ad reprobanda privilegia Monaſterij, »
& ad probandum Eccleſiam Hildeſemenſem legiti- »
mè præſcripſiſſe, reciperent. Pontifex conſiderans, »
Jure civili ſtatutum eſſe, ſi periculum ſit, ne ob de- »
fectum teſtium veritaa occultetur, & probandi co- »
pia ſubtrahatur, etiam, lite non conteſtatâ, teſtea »
valetudinarioa, ſenes, & alios, de quibus ob cau- »
ſam rationabilem timeri poteſt, ad teſtimonium »
admittendos eſſe: ideo ſimili æquitatis ratione in- »
ductua, privilegia illa (quia nimiâ vetuſtate con- »
ſumpta erant, quippe, quæ non in pergameno, ſed »
in papyro conſcripta fuerunt) innovanda eſſe, cen- »
ſuit: ita tamen, ut ex hac innovatione nullum jus »
novum Monaſterio acquiratur, ſed antiquum, ſi »
quod antea habuit, per innovationem conſervetur. »
Quia verò prædictum Monaſterium ad proprieta- »
tem Sedis Apoſtolicæ ex privilegio Pontificio per- »
tinere cognoſcitur; ideo, ne jus Eccleſiæ Romanæ »
indefenſum maneat, Pontifex ipſam Abbatiſſam »
procuratricem eiuſdem Romanæ Eccleſiæ conſti- »
tuit, ita, ut nomine, & vice illius in Judicio agat, »
quandoquidem adversùs Eccleſiæ Romanæ poſſeſ- »
ſiones, ac jura, non niſi centenaria præſcriptio cur- »
rere, & prævalere poteſt. Quamobrem, cùm Pon- »
tifex nolit, quæſtionem de ſtatu huius Monaſterij »
diutius manere indeciſam, mandat Decano Pade- »
bornenſi, ut tutum, ac commodum locum eligens »
teſtes recipiat, quos vel Hildeſemenſis Eccleſia ad »
probandam præſcriptionem, vel Monaſterium ad »
oſtendendam interruptionem præſcriptionis, pro- »
duxerit. Quòd ſi legitima præſcriptio, videlicet »
centenaria probata fuerit, neque ex adverſo inter- »
ruptio eiuſdem demonſtrata ſit, tunc ſubjectionem »
Monaſterij Epiſcopo Hildeſemenſi adjudicet, cùm »
conſtet, Monaſterium in ſua Diœceſi ſitum eſſe; ac »
poſtea privilegium innovatum deſtruat: alioquin »
verò (ſi à Monaſterio probata fuerit interruptio »
præſcriptionia) ipſi Epiſcopo ſuper hac cauſa per- »
petuum ſilentium imponat, & Monaſterium per- »
petuâ libertate gaudere decernat, ac privilegium »
Apoſtolicum eidem confirmet, & innovet. »

XXVII. Pro explicatione huius c. Notandum primò. Privilegium interdum accipitur pro inſtrumento Authentico, in quo gratia ſpecialia, aut conceſſio Principis, eiúſque probatio continetur: aliquando verò pro ipſo jure ſpeciali, vel gratiâ per Principem conceſsâ, cuius tenor in ipſo inſtrumento continetur. Si priore modo fiat innovatio privilegij, certum eſt illam non conferre jus novum; ut patet ex hoc c. ibi: *prædicta privilegia*

vilegia jam nimiâ vetuſtate conſumpta duximus innovanda, nolentes, quòd ex innovatione huiuſmodi novum jus Monaſterio acquiratur, ſed antiquum (ſi quod habet) per innovationem privilegii conſervetur: & in eodem ſenſu loquuntur Canones ſuprà allegati. *c. Ex parte*; 13. *&* *c. Quia intentionis*; 29. *de privileg.* Ratio eſt; quia per talem innovationem inſtrumenti non confirmatur ſecundùm ſe jus privilegij in eo contentum; quia illi novum robur, aut valorem non addit, ſed ad hoc ſolùm fit, ut facilior, ac diuturnior ſit eius probatio; dum ex veteri inſtrumento exemplari privilegij antiqui, quod jam vetuſtate conſumptum eſt, novum inſtrumentum extrahitur, quod eiuſdem ſit auctoritatis cum Originali: quamvis idem jus privilegij ſit in pluribus inſtrumentis contentum: quomodo etiam dicitur, per talem innovationem conſervari privilegium; quia perdito, vel conſumpto inſtrumento, perditur jus privilegij, ſaltem quoad forum externum, ſeu probationem, & ideo per renovationem illius quodammodo conſervatur jus privilegij in eo contentum. *Suar. lib. 8. de legib. c. 20. num. 3.* Si verò ſecundo modo fiat innovatio privilegij; tunc diſtinguendum eſt: nam vel in forma communi fit innovatio ipſius gratiæ, ſeu privilegij conceſſi; vel in forma ſpeciali, & ex certa ſcientia. Si in forma communi; tunc, ſicut confirmatio facta in forma communi non tribuit novum jus, ita nec innovatio privilegij: ac proinde, ſi innovatur in forma communi privilegium invalidum, vel revocatum, vel amiſſum per contrarium uſum, vel non uſum, nihil confert; ſicut nec confirmatio; quia fundamentum deficit, videlicet ipſum privilegium, quod confirmari, vel innovari non poteſt, cùm ſit invalidum, vel eſſe deſierit. Si verò innovetur privilegium validum, tum confert talis innovatio ipſi ad ſummum maius quoddam robur, & firmitatem; ſicut ſuprà de confirmatione in forma communi dictum eſt. Quare in effectu non videntur diſtingui confirmatio, & innovatio in forma communi, ſed juxta ſtylum uſitatiſſimum Curiæ Romanæ, geminantur interdum voces, quæ eundem ſenſum habent, ad maiorem exaggerationem, & exprimendum affectum concedentis; ut notat *Suar. c. l. n. 6.* ubi *n. 5.* ait, hunc modum innovandi privilegia in forma ſolùm communi, non eſſe multùm in uſu. Si verò innovatio privilegij fiat ex certa ſcientia, tum certum eſt conferre novum jus, ſicut confirmatio facta ex certa ſcientia, cum qua ferè idem eſt, vel ſaltem convenit, ob paritatem rationis; ideóque æquivalet primæ conceſſioni; quia eſt nova redintegratio, ac proinde reddit iterum validum privilegium lapſu temporis, vel ex alia cauſa amiſſum, & à fortiori in priſtinum ſtatum illud reſtituit. *Suar. c. l. n. 8. Emman. Rodriq. tom. 1. qq. Regul. q. 8. art. 3. in fine. Barb. in Collect. in cit. c. Cùm dilecta; num. 10. & duobus ſeqq. h. t.*

XXVIII. Notandum ſecundò, Si periculum ſit, ne inſtrumenta pereant, & corrumpantur, poſſunt renovari, etiam abſente parte adverſâ, dummodo Originale non ſit ita corruptum, quin adhuc legi poſſit, juxta *c. Cùm olim*; 12. *de privileg. Abb. in cit. c. Cùm dilecta*; *n. 17.* neque ad innovationem neceſſaria eſt litis conteſtatio; prout de teſtium receptione eſt ſtatutum in *c. ult. §. Sunt & alii: Ut lite non conteſtata &c.* quia, cùm res hæc ſit modica, & non magni præjudicii, ſufficit ſummaria cognitio, abſque litis conteſtatione. *Abb. in cit. c. Cùm dilecta*; *n. 21.* Ex quo infertur, quòd etiam in diſpoſitione exorbitante à jure communi, ob omnimodam ſimilitudinem, ſeu identitatem rationis, poteſt fieri extenſio, ita, ut exceptio à communi regula, non tantùm in illo caſu, ſed etiam in aliis ſimilibus locum habeat; quia tunc non dicitur fieri extenſio de caſu ad caſum non expreſſum, ſed potiùs cenſeri debet eſſe comprehenſio, ſeu expreſſio; ut docet *Beroius in cit. c. Cùm dilecta*; *n. 10. & 11. h. t.* & patet ex *eod. c.* nam à communi juris regula, ut teſtes non recipiantur ante litis conteſtationem, excipitur ille caſus, quòd teſtes valetudinarij, & ſenes ante illam poſſint recipi, ob periculum in mora, *cit. §. Sunt & alii*; ergo ob identitatem rationis, idem dicendum eſt de privilegio, ſi periculum ſit in mora; ut argumentatur Pontifex in hoc c.

XXIX. Notandum tertiò, Epiſcopus, ſive Ordinarius contra Monaſterium, vel aliam Eccleſiam exemptam, & immediatè ſubjectam Papæ, quantum eſt ex parte ſuæ Eccleſiæ, poteſt præſcribere 40. annis: ſed quatenus eſt ex parte Eccleſiæ Romanæ, eique præjudicat, non præſcribit, niſi 100. annis, *c. Ad audientiam*; 12. *de præſcript. Abb. in cit. c. Cùm dilecta*; *n. 6. & 11. & Alexand. n. 15.* & colligitur ex hoc c. nam, quia Abbatiſſa, cui competit adminiſtratio Monaſterij, poterat agere in Judicio pro juribus Monaſterij, ideo Pontifex dedit ei poteſtatem, & mandatum agendi, etiam nomine Sedis Romanæ in Judicio, tanquam eius procuratrix: quamquàm probabilius eſt, quòd in caſu huius c. Papa ex diſpenſatione, ſive ſpeciali conceſſione Abbatiſſam hanc conſtituerit procuratricem, cùm aliàs Jure communi mulier non poſſit fungi munere procuratoris in Judicio. *Arg. l. 2. ff. de R. I. Gl. hic. V. Procuratricem:* quamvis poſſit eſſe procuratrix ad negotia. *l. Ait Prætor*; 3. *§. Hæc verba*; *ff. de negot. geſt. Abb. hic n. 17.*

XXX. Notandum quartò. Is, cuius intereſt, privilegium non valere, poteſt contradicendo impedire eius renovationem, donec de hac re cognoſcatur; ut colligitur ex hoc c. quia renovatum poteſt dare occaſionem novæ litis; & ideo in fine huius c. mandatur, ut privilegium innovatum deſtruatur, ſi Epiſcopus legitimam præſcriptionem contra illud probaverit. *Abb. hic n. 5. & num. 16.*

INDEX GENERALIS
SYNOPTICUS, ET METHODICUS
OMNIUM QUÆSTIONUM, QUÆ IN TITULIS LIBRI II. DECRETALIUM CONTINENTUR.

TITVLVS I.

DE - JUDICIIS. paginâ 1.

Sectio I. *De Judiciis in genere, & perſonis, quæ ſtare poſſunt in judicio. pag. 1.*

§. I. *Quid, & quotuplex ſit Iudicium? pag. 1.*

Assertio I. Judicium eſt legitima rei controverſæ apud Judicē inter litigantes diſceptatio. Ad quod tres principales perſonæ ordinariè requiruntur, Judex, Actor, & Reus, *n.* 1. *&* 2. his aliæ quædam minùs principales accedunt. *n.* 3. In quo differont hi termini Judicium, inſtantia, lis, & cauſa. *n.* 4. Aſſ. 2. Judicium primò, aliud eſt Eccleſiaſticom, aliud ſeculare. *n.* 5. Secundò, petitorium, & poſſeſſorium. *n.* 6. Tertiò, plenarium, ſeu ordinariom, & ſommarium, ſeu extraordinarium. *n.* 7. Quartò, civile, criminale, & mixtum. *n.* 8. *& tribus ſeqq.* Quintò, aliud eſt Judicium uoiverſale, vel geoerale, vel commuoe. aliud ſimplex. *n.* 12.

§. II. *Quinam in Iudicio agere, vel conveniri poſſunt, vel non? pag. 4.*

Q. I. An popillus, vel minor poſſint agere, vel conveniri in Iudicio? R. pupillus non poteſt ſine tutoris auctoritate: nec mioor, oiſi ei Curator ad litem datus ſit. *n.* 13. ponuntur tres exceptiones quoad minorem. *n.* 14. *& duobus ſeqq.* impubes ſuper juribus beneficij noo poteſt, quod ex diſpenſatiooe habet, litigare ſine Curatore ad litem, *n.* 16. *&* 17. Q. II. An filiusfamilias poſſit agere, & conveniri in Jodicio? R. non poteſt ſuo nomine, ſioe patris conſenſu, niſi in certis caſibus, *n.* 18. in cauſis ſpiritualibus, & Eccleſiaſticis, *n.* 19. Q. 3. An mulieres poſſint perſonaliter ſtare in Iudicio? R. poſſuot, ſi velint, ſed invitæ ad id cogi non poſſuot, *n.* 20. io cauſis criminalibus ooo poſſunt accuſare, niſi ſoam, vel ſuorum injuriam proſeqoaotur: interdom tamen etiam cogi poſſunt, ut perſonaliter compareant in Iudicio, *n.* 21. Moniales etiam volentes non poſſunt trahi extra Monaſterium ad Judicium, *n. eod. not.* 5. Suot & alij, qui noo poſſunt ſtare in Judicio, *n.* 23.

§. III. *An, & quâ ratione Prælatus Eccleſiaſticus, præſertim Regularis, vel Capitulum, ſeu Conventus, vel Religioſi ſinguli agere, aut conveniri in Iudicio poſſint? pag. 8.*

Assertio I. Prælatus etiam Regolaris per ſe ſolus, ſine conſenſu, aot conſilio Capituli, in Judicio agere, & conveniri poteſt, abſque cooſenſu, aut conſilio Capituli, ſi agatur de rebus communiter pertinentibus ad Prælatum, & Capitulom, niſi ſit caoſa gravis, *n.* 24. Aſſ. II. Non tamen vice verſâ Capitulom Eccleſiæ, ſive ſecularis, ſive Regularis, in rebus communibus poteſt agere, ſine conſenſu Prælati, *n.* 25. bene autem in rebus proprijs Capituli, & ſeparatis à bonis pertinentibos ad menſam Prælati, *n.* 26. Quòd ſi admioiſtratio bonorum communiter pertineat ad Prælatum, & Capitulum, tunc neque hoc ſine Prælato, oeque hic ſine illo agere, vel conveoiri io Iudicio poteſt, *n.* 27. Io cauſa tamen propria Capituli Prælatus oon admittitor ad agendum, ſioe mandato, vel conſenſu Capitoli, *n. eod.* Poteſt tamen Prælatus ſententiam latam pro Capitulo agente in Judicio, ſine conſenſu Prælati, poſtea ratificare, *n.* 28. Aſſ. 3. Regulares otriuſqoe ſexûs non poſſunt regulariter per ſe, vel per alium ſtare in Iudicio, ſine liceotia Prælati, *n.* 29. *&* 30. exceptis certis caſibus *n.* 31. *& duobus ſeqq.*

§. IV. *Vtrùm jus agendi in Iudicio pro Iuribus, & rebus Eccleſiæ inferioris, ſubjectæ Prælato ſuperiori, pertineat ad Superiorem, an ad inferiorem Rectorem, vel ad Vicarium perpetuum? pag. 11.*

Assertio I. Si adminiſtratio bonorum actu ſit penes utrumqoe, tum, ſi Superior agere velit in Iudicio, is præferendus eſt inferiori: ſecus, ſi actu tantùm ſit penes inferiorem; penes ſuperiorem autem ſoiùm in habitu; tonc præferendus eſt inferior, dummodo ſit adminiſtrator perpetous, qui iu cauſa amoveri non poſſit; non autem temporalis tantùm, *n.* 34. Aſſ. 2. Epiſcopus poteſt quidem agere in Iudicio, nomine Eccleſiæ Parochialis Diœceſis ſuæ: pro jure tamen decimarom, aliorómqoe redituum Parochialium, potiùs Parochus, quàm Epiſcopus agere debet, *n.* 35. Aſſ. 3. Etiam Vicarius perpetuus agere, & reſpondere poteſt io Judicio pro juribus Vicariæ ſuæ, ſine mandato Rectoris principalis, *n.* 36.

§. V. *Vtrùm excommunicatus poſſit ſtare in Judicio? pag. 12.*

Assertio I. Non poteſt agere in Judicio, niſi in caoſa ſuæ excommunicationis; cooveniri tamen ut Reos poteſt, ſed per alium in Judicio reſpoodere debet, *n.* 37. *& ſeq.* Excommunicatus conveotus, ut Reus, non poteſt Actorem reconveoire, licèt contra eom poſſit excipere, *n.* 39. dummodo ſit Reus neceſſarius, citatus ad Judicium, & non merè voluntarius. *n.* 40. Excommunicatus poteſt pro ſe conſtituere procuratorem, qui eum defeodat in Judicio, quamvis ad id cogi oon poſſit, ſaltem, ſi cauſa ſit ardua, & nequeat habere idoneum procuratorem: tunc enim per ſe ipſum reſpondere poteſt, *n.* 41. Aſſ. 2. Si excommooicatus de facto in Judicio agat, & per oppoſitam exceptionem excommonicationis non repellatur, acta Judicij ſunt valida, *n.* 42.

§. VI. *An Iudex poſſit cogere partes ad perſonaliter comparendum in Iudicio, & an perſonæ principales per ſe ipſas, ea, quæ facti ſunt, proponere debeant in Iudicio? pag. 14.*

Assertio I. Judex delegatus etiam Papæ non

poteſt cogere partes ad comparendum perſonaliter in Judicio, niſi in cetris caſibus, neque etiam Judex ordinarius, *n.* 43. *& duobus ſeqq.* Aſſ. 2. Perſonæ principales ipſum ſactum, non per Advocatos, ſed per ſe ipſas proponere debent, niſi ſint perſonæ ſimplices, & indiſcretæ, *n.* 46. ea tamen, quæ ad jus ſpectant, poſſunt per Advocatum expediri, *n.* 47.

§. VII. *An, qui promiſit, ſe litigaturum coram Iudice, ſi poſtea non compareat, cenſendus ſit contumaciter abeſſe, & puniri poſſit? pag.* 16.

Si quis coram Judice promittat, ſe cum adverſario litigaturum, etiamſi lis nondum ſit conteſtata, non poteſt poſtea Judicem recuſare, niſi nova cauſa ſuperveniat, vel antiqua detegatur: & poteſt excommunicati, non tamen privari beneficio, & multò minùs Epiſcopatu, *n.* 48. *& duobus ſeqq.*

SECTIO II. *De cauſis, quas cognoſcere poteſt Iudex ſecularis, vel Eccleſiaſticus. pag.* 17.

§. I. *An Iudex ſecularis cognoſcere poſſit cauſas Eccleſiaſticas? pag.* 17.

ASSERTIO I. Non poteſt cauſas merè ſpirituales, nec auctoritate propriâ, nec ex delegatione, cognoſcere, niſi ex commiſſione Papæ, *n.* 51. neque de jure patronatûs cognoſcere poteſt, *n.* 52. principaliter, & per ſe, bene tamen acceſſoriè, *n.* 53. ſimiliter ſolus Judex Eccleſiaſticus, & non ſecularis cognoſcere poteſt de jure ſepulturæ, *n.* 54. Aſſ. 2. Negotia, & cauſas merè temporales Eccleſiarum, & Clericorum laici tractare poſſunt, ita tamen, ut nulla eis in ipſos Clericos conferatur poteſtas, *n.* 55. Aſſ. 3. Neque cauſas judiciales civiles inter Clericos, vel contra Clericos, aut Eccleſias, laicus cognoſcere poteſt tanquam Judex, niſi ex commiſſione Epiſcopi, *n.* 56. exceptis cauſis feudalibus, *n.* 57. *& ſeq.* Aſſ. 4. Multò minùs poteſt laicus cognoſcere cauſas criminales Clericorum auctoritate propriâ, *n.* 59. neque ex delegatione Prælati Eccleſiaſtici, *n.* 60. poteſt tamen laicus eſſe conſiliarius, vel aſſeſſor Principis Eccleſiaſtici, etiam in cauſis ſpiritualibus, *n.* 61. Aſſ. 5. Laici non poſſunt judicare de cauſis Eccleſiaſticis, licèt Prælati ſint negligentes in ijs cognoſcendis, *num.* 62. *& ſeq.*

§. II. *De cauſis, quas cognoſcere poteſt Iudex Eccleſiaſticus. pag.* 21.

QUÆR. I. An poſſit cognoſcere cauſas civiles, & temporales ad forum ſeculare pertinentes? Reſp. Directè, & ordinariè non poteſt, *n.* 64. poteſt tamen per viam denunciationis Evangelicæ, de quovis peccato mortali, etiam laici in ſpiritualibus ſibi ſubjecti, maximè de perjurio, & fractâ pace cognoſcere, eúmque corrigere per Cenſuras Eccleſiaſticas, *n.* 65. *& ſeq.* Et, licèt de controverſiis ortis circa feuda principum ſecularium non poſſit cognoſcere Judex Eccleſiaſticus, nec quidem Papa, ſaltem directè: poteſt tamen ratione peccati admonere ad pœnitentiam, & ſic indirectè etiam compellere ad ſatisfactionem, *n.* 67. *& ſeq.*

QUÆR. II. An Prælati Eccleſiaſtici, aut Clerici ex commiſſione Principis ſecularis cognoſcere poſſint cauſas ſeculares? Reſp. affirmativè, *n.* 69. QUÆR. III. ad quem Judicem pertineat cognoſcere de dote, & alimentis, Eccleſiaſticum, an ſecularem? Reſp. Si per ſe, ac principaliter agatur de his in judicio; tum ad ſolum Judicem ſecularem cognitio pertinet. Si verò principaliter agatur de divortio matrimonij, tum de dote, & alimentis incidenter, & acceſſoriè ad Judicem Eccleſiaſticum etiam ſpectat cognoſcere, *n.* 70.

§. III. *An aliquis poſſit eſſe Iudex in cauſa propria? pag.* 23.

ASSERTIO I. Princeps, ſeu Judex ſupremus, ut Papa, Imperator &c. poteſt in cauſa propria, quæ vertitur inter ipſum, & ſubditos, eſſe Judex, *n.* 71. Unde etiam de dubiis ortis circa privilegia Sedis Apoſtolicæ, ſive ab eadem conceſſis, ſolus Papa cognoſcere poteſt, *n.* 72. *& ſeq.* Aſſ. 2. Judex inferior Papâ, vel Principe non poteſt in propria cauſa judicare, *n.* 74. proponuntur plures exceptiones, *n.* 75. *& tribus ſeqq.*

§. IV. *An Iudex, qui cognoſcit de poſſeſſione, ſemper & neceſſariò cognoſcere debeat de proprietate? pag.* 26.

Quamvis regulariter, ſi fieri poſſit, cauſa poſſeſſionis, & proprietaris coram eodem Judice ordinario, vel delegato tractanda ſit, & terminanda, id tamen ſolùm procedit, quando Actor, & Reus ſunt eiuſdem fori, non diverſi: de qua re agitur, *num.* 79. *& tribus ſeqq.*

SECTIO III. *De Actis Iudicii, modo procedendi, & aliis obſervandis in Iudicio, & quando finiatur Iudicium? pag.* 27.

§. I. *An Acta Iudicii per Iudicem exiſtimatum, qui verè Iudex non eſt, ſint valida? pag.* 27.

ASSERTIO I. Si quis exiſtat in poſſeſſione Officij Judicis, etſi verè Judex non ſit, ob defectum occultum; attamen per publicum, ſeu communem errorem populi pro vero, & legitimo Judice habeatur, valent omnia eius acta, dummodo etiam titulum coloratum ſaltem, ſeu apparentem habeat datum à legitimo Superiore, *n.* 83. *& ſeq.* Aſſ. II. Si titulus coloratus deſit, & poſſeſſio, cum mala fide, accepta ſit, tum actus ab eo geſti ſunt irriti, non obſtante errore publico, ut ſi quis in Officium Judicis ſe intruſit, ſine auctoritate Superioris, *n.* 85. ex quo plura deducuntur corollaria, *n* 86. Aſſ. III. Valde probabile eſt, ſi quis ſine Superioris auctoritate; adeóque ſine legitimo titulo, bonâ tamen fide, ſit in poſſeſſione alicuius Officij, v. g. Judicis, vel Parochi, acta illius valida eſſe, dum defectus collationis à Superiore non factæ publicè ignoratur, *n.* 87.

§. II. *An acta in uno Iudicio valida ſint, & fidem faciant etiam in altero Iudicio? pag.* 29.

ASSERTIO I. Acta coram Judice incompetente non valent, nec fidem faciunt coram Judice competente, *n.* 88. *& ſeq.* In adulterio, atque eo minoribus criminibus poteſt Epiſcopus cum Clericis diſpenſare: non tamen debet Clericum propter crimen depoſitum tradere Judici ſeculari. *n.* 90. *& tribus ſeqq.*

Aſſ. II. Acta unius Judicii coram Judice competente, v. g. ſeculari, probant etiam in altero Judicio coram Judice Eccleſiaſtico, dummodo inter eaſdem perſonas, & ad eundem finem, ſeu effectum producantur, *n.* 94. *& ſeq.* Aſſ. III. Acta unius Judicij non probant in altero, ſi hoc ad diverſum finem, ſeu effectum tendat, *n.* 96. *& ſeq.* Reſcriptum impetratum contra violentum poſſeſſorem produci etiam poteſt contra eum, qui in violentam poſſeſſionem ſcienter ſuccedit, *n.* 98. *& ſeq.*

§. III. *De ordine, ſeu modo procedendi ſummariè, & de plano in Iudicio. pag. 33.*

Quær. I. Iu quo conſiſtat proceſſus ſummarius, ſive, quid ſit procedere ſummariè? Reſp. iu hoc proceſſu omittuntur pleræque ſolemuitates, quæ jure ſolùm poſitivo tequiruutur, nou autem, quæ jute naturali, aut geutium, *n.* 100. ſolet genetatim inſtitui, ob duas cauſas; vel quia celetem expeditionem requirunt; vel quia ſunt cauſæ modicæ, in qolbus de patvo ptæiudicio agitur, *n.* 101. Quær. II. Iu quibus cauſis de jure Canonico procedi poſſit ſummariè, & de plano? Reſp. io cauſis beneficialibus, decimarum, martimonialibus, & uſurarum, & qoæ eas contiogunt, *n.* 102. *& tribus ſeqq.* alius caſos, in quo ſummariè procedi poteſt, & debet, habetut *n.* 106.

§. IV. *De modo procedendi iudicialiter contra Clericos criminoſos. pag. 35.*

Clericus couvictus de furto, bomicidio, periutio, vel alio crimine eſt deponeudus: ſi verò iucorrigibilis fuerit, excomunicari debet, & cteſcente coutumaciâ, anathemate ferieudus: & taudem, ſi contumax perſeveret, tradendus eſt poteſtati ſeculari, *n.* 107. *& duob. ſeqq.* au prædictus modus procedendi coutra Clericos criminoſos ſemper obſervari debeat, dicitur, *n.* 110. *& pluribus ſeqq.* Plures ſunt caſus, in quibos per Conſtiturioues Pootificias Clerici ſuut realiter degradandi, & tradendi ſeculari Magiſtratui, etiamſi incorrigibiles non fuerint, *n.* 115. Quær. II. An præſcriptus modus procedendi ſit obſervaudus etiam iu Religioſis criminoſis? Reſp. affirmativè, ſecundùm communem ſeuteutiam, *n.* 116.

§. V. *De aliis quibuſdam obſervandis à Iudice, vel partibus litigantibus in Iudicio. pag. 38.*

Quær. I. Quando fieri poſſit à Judice citatio per edictum? Reſp. Siquis alio modo citari uequeat, *n.* 117. *& ſeq.* Quær. II. Ao iu libello actiouis nomen exprimi debeat. Reſp. negativè, *n.* 119. Quær. III. An Judex habens conſimilem cauſam cum cauſa ſibi commiſsâ tecuſari poſſit tanquam ſuſpectus? Reſpond. affirmativè, *n.* 120. *& ſeq.* Quær. IV. An à Judicibus, qui de cauſa principali, & exceptiooibus præiudicialibus ſimul cogooſcunt, vel ſuper cauſa principali, lite uondum conteſtatâ, teſtes tecipiont, licitè appelietur? Reſp. affirmativè, *n.* 122. *& ſeq.*

§. VI. *Quando finiatur Iudicium? pag.* 41.

Assert. I. Jure Civili Inſtantia perit, ſi iutra biennium in cauſa criminali, vel trieunium io caoſa civili, lis nou finiatur, *n.* 124. *& ſeq.* iu pluribus tamen caſibus non perit lapſu bieuuij, vel ttieunij, *n.* 126.

Aſſert. 2. De Jure Cauonico inſtantia Judicij per lapſum temporis uoo exſpirat, nec iu cauſis criminalibus, nec Civilibus, *n.* 127. *& ſeq.* & quid citca hoc jute novo Coucil. Trident. ſit ſtatutum, *n.* 129. Aſſert. 3. Perimitur etiam inſtantia pet abſolutionem ab obſetvatione Jodicij, *n.* 130. *& tribus ſeqq.* eſt & alius modus, quo perimitur inſtantia per abſolutionem ab obſetvatione Judicij, *n.* 134. Quando Judicium teddatur omnino nullum, *n.* 135.

SERIES CAPITULORUM, QUÆ IN hoc Titulo continentur, & explicantur.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 48. *& duob. ſeqq.*
c. 2. *n.* 51.
c. 3. *n.* 52. *& ſeq.*
c. 4. *in princ. n.* 88. *& ſeq. & §. De adulteriis n.* 90. *& duobus ſeqq.*
c. 5. *n.* 17. *& ſeq.*
c. 6. *n.* 119.
c. 7. *n.* 37. *& pluribus ſeqq.*
c. 8. *n.* 19. *& ſeq.*
c. 9. *n.* 25.
c. 10. *num.* 107. *& duobus ſeqq.*
c. 11. *n.* 98. *& ſeq.*
c. 12. *n.* 72. *& ſeq.*
c. 13. *n.* 65. *& trib. ſeqq.*
c. 14. *n* 46. *& ſeq.*
c. 15. *n.* 130. *& trib. ſeqq.*
c. 16. *n.* 32. *&* 33.
c. 17. *n.* 62. *& ſeq.*
c. 18. *n.* 120. *& ſeq.*
c. 19. *n.* 122. *& ſeq.*
c. 20. *n.* 127. *& ſeq.*
c. 21. *& ult. n.* 79. *& tribus ſeqq.*

In Sexto.

c. 1. *n.* 43. *& duob. ſeqq.*
c. 2. *n.* 20. *& duob. ſeqq.*
c. 3. *in princ. & §. Si verò, n.* 14. *& tribus ſeqq. & §. fin. n.* 19.

In Clementinis.

Clement. 1. *n.* 117. *& ſeq.*
Clement. 2. *n.* 102. *& tribus ſeqq.*
Extravag. unic. inter communes, n. 106.

TITULUS II.

DE FORO COMPETENTE.

pag. 44.

Sect. I. *De foro competente in genere, & variis modis, quibus conſtituitur forum competens. pag.* 44.

§. I. *Quis dicatur Iudex competens, & quod forum competens? pag.* 44.

Assartio I. Judex competens dicitur is, coius jutiſdictioni ſubijcirut Reus: forum vetò competens tribuoal Judicis, in quo Reus ab Actore conveniti debet, aut poteſt, *n.* 1. Aſſ. 2. Judex alios eſt ſimplicirer competens, ſive Judex ordinarius: alius per ſe incompetens, cuios tamen jurſdictio conſenſu partiom protogari, & ſic competens fieri poteſt: alij vetò ſimpliciter Incompeteutes, ſive de Iure omuino prohibiti, ut Judices ſeculates reſpectu Cleticorum, *n.* 2. ſeutentia lata à Judice ſimpliciter iucompetente eſt ipſo jote irrita, *n.* 3. forum communiter diſtinguitur in forom externum, ſen contentioſum, & intetnum, ſive fotum pœuitentiæ, aut cooſcientiæ, *num.* 4.

§. II. *De variis cauſis, ſeu modis, quibus conſtituitur forum competens.*

Asseatio I. Quatuor ſont modi ordinatij, ſeu ſpeciales, quibus aliquis forum ſortitur, ſeu jutiſdictioni alterius ſubijcitur, videlicet tatione domicilij, contractûs, delicti, & rei ſitæ in alieno territotio, *n.* 5.

Aſſ. 2. Præter dictos, ſuut & alij modi extraordinatij, ſeu genetales ſortiendi forum; nam poteſt advena, ſeo peregtinus in Cutia Romana exiſtens ibi conveniri, etſi aliàs ibidem forum non ſortiatot, *n.* 6. *& duobus ſeqq.* Sunt & plures alij extraordinatij modi ſortiendi forum coram Judice aliàs non ſno, qui ratione certæ cauſæ, vel modi ſit competens, *n.* 9.

§. III. *Quomodo, & quando ſortiatur quis forum ratione domicilii, ſive originis, ſive habitationis?*

Quær. I. Quomodo, & quando ſottiatut quis fotum tatione originis? Reſp. duplex eſt forum domicilij; videlicet originis, & habitationis. Illud contrahitur in eo loco, io quo parentes tempote nativitatis filij habitabant, & ſtabilem Sedem fixetant, licèt ipſe filios alibi oatus ſit, extra locum domicilij parentum. Et non tantùm in loco originis ptopriæ, ſed etiam ratione originis paternæ ſottitor quis forum, ita, ut ibi cnuveniri poſſit, dummodo ibidem tunc exiſtat; vel etiam tatiooe origiois avitæ, ſi nepos natus ſit, viveute avo, & in eius poteſtate: non aotem filius

filius legitimus ſequitur originem matris, *n.* 10. neque per domicilium originis fit quis abſolutè ſubditus, ſicut per domicilium habitationis, ſed ſolùm ſecundùm quid, ut ibi conveniri poſſit, ſi præſens ſit. Ex conſuetudine tamen in multis locis per Conſtitutionem domicilij, extra locum originis, amittuntur jura originalia, ita, ut ibi civis eſſe deſinat, *num.* 11.

Quær. II. Quomodo ſortiatur quis forum ratione domicilij habitationis? Reſp. 1. in eo loco, in quo ſedem ſtabilem quis figit, animo perpetuò habitandi, niſi quid avocet, *n.* 12. Et poteſt quis in pluribus locis ſimul domicilium habere, ita, ut utrobique ſubditus eſſe cenſeatur, & conveniri poſſit, *n.* 13. Reſp. 2. per forum domicilij habitationis permanentis fit quis abſolutè ſubditus Magiſtratûs ſui, tam in cauſis civilibus, quàm in criminalibus; adeóque, ut ibi conveniri poſſit, non tantùm de contractibus, aut delictis in loco domicilij, ſed etiam alibi, celebratis, aut commiſſis, vel ratione rei alibi ſitæ, *n.* 14.

Quær. 3. Ubi vagi ſortiantur forum, ratione domicilij? Reſp. in eo loco, in quo pro tempore verſantur, & exiſtunt, etſi animum ibi permanendi non habeant, *n.* 15. Quær. 4. Ubi ſortiantur Clerici forum in cauſis Eccleſiaſticis? Reſp. in loco beneficii poſtulantis reſidentiam, *n.* 16. Religioſi verò cenſentur habere domicilium in loco Monaſterij, ſive habitationis, ubi degunt, *n.* 17. Quær. 5. An, & quâ ratione contrahatur forum ratione quaſi domicilij? Reſp. In loco, ubi habitant non ad breve tempus, ſed ultra medium annum, ſeu maiorem anni partem; licèt alibi domicilium fixum habeant, *n.* 18. vel ſi quis maiorem partem bonorum in alio loco habeat, & ſæpe ibi verſetur, *n.* 19. Quær. 6. Ubi heres conveniri debeat? Reſp. ſi conveniatur, *ut* perſona defuncti, tum ſequitur forum defuncti, ſaltem ſi Iudicium jam cœptum ſit per defunctum, *n.* 20.

§. IV. *Quando conſtituatur forum, ratione delicti? pag.* 50.

Assertio. I. Ratione delicti ſortitur quis forum in loco, ubi deliquit, etiamſi Judici illius loci aliàs non ſit ſubiectus, *n.* 21. *&* *ſeq.* Aſſert. 2. Si delinquens deprehendatur in loco delicti, puniri poteſt à Judice eiuſdem loci, vel etiam à Iudice Eccleſiaſtico loci illius excommunicari. Si verò egreſſus ſit è territorio, in quo deliquit; tunc, ſi per citationem fuit præventus à Judice delicti, adhuc ab eo citari, & puniri poteſt: ſecus eſt, ſi non ſit præventus; tunc enim non poteſt quidquam in perſonam illius decerni, citari tamen poteſt à Judice delicti, ut, ſi non compareat, immiſſio fiat in poſſeſſionem bonorum, quæ Reus habet in loco delicti: vel in bona in alio territorio ſita, cum conſenſu Judicis eiuſdem loci, *n.* 23. Id verò extenditur Primò quo ad quodvis delictum. Secundò. Etiamſi delinquens ſit perſona in dignitate conſtituta. Tertiò. Etiam ad exemptos Regulares, & ſeculares, *n.* 24. Limitatur autem primò. Ut delinquens in alieno loco non ſortiatur forum, ſi peregrinus non ſervet leges, vel ſtatuta loci, in quo pro tempore verſatur, cùm ea tranſgrediendo non delinquat, *n.* 25. Secundò. In foro Sacramentalis Pœnitentiæ non ſubiicitur quis Ordinario, in cuius Diœceſi, aut Parochiâ deliquit, *n.* 26. Tertiò. Ob delicta alibi commiſſa non poteſt extraneus puniri, *n.* 27. *& duobus ſeqq.* An Reus fugiens cum re furtivâ ad alium locum, poſſit puniri in illo loco, an verò remitti debeat ad locum delicti, *cit. num.* 27. Aſſert. 3. Si delictum inchoatum ſit in uno loco, in alio autem conſummatum, probabilius eſt, quòd Judex utriuſque loci poſſit Reum citare, ac punire, ita, ut locus ſit præventioni: quamvis probabile etiam ſit, quòd ſolus Judex loci, in quo perfectum eſt delictum, ſit Judex competens, *n.* 28. Quòd ſi quis mandet, delictum fieri in alio territorio, mandans non in loco mandati, ſed in loco delicti commiſſi, ſortitur forum, niſi pœna ſit delicto impoſita propter ſolum mandatum, ſeu conatum, etſi effectus non ſit ſecutus: tum enim, tam mandans, quàm mandatarius, qui in loco mandati illud acceptavit, ibidem puniri poſſunt, *cit. num.* 28. Siquis verò vulneravit hominem in uno loco, iſque in alio territorio moriatur, is puniri debet à Judice loci, ubi vulnus inflictum eſt, non ubi mortuus eſt, *cit. n.* 28. Aſſert. 4. Si Reus ex loco delicti fugiat ad aliud territorium, tum vel utrumque territorium eſt ſub eodem Principe, v. g. Imperatore, & Judex loci, ad quem Reus fugit, requiſitus à Judice delicti, vel domicilii Reum capere, & remittere debet, de Jure communi: ſi verò territorium, ad quod Reus fugit, ſit ſub alio Principe, non debet Reus remitti, neque Judex, ubi moratur Reus, cogi poteſt ad eum remittendum, *n.* 29. *& ſeq.* Hodie verò ex conſuetudine communiter recepta non fit remiſſio Rei ad Judicem delicti, ſed Reus punitur, ubi capitur, *n.* 31. neque etiam neceſſariò fit remiſſio in delictis levibus, neque in vagabundis, quamvis aliqui probabiliter contrarium teneant, *cit. n.* 31. Porrò, ſi Clericus crimen committat in una Diœceſi, ob quod puniendus eſt, etiam ſecundùm Jus commune, fugiat ad aliam, tum Epiſcopus loci, in quo reperitur, citare, & capere, non tamen punire eum poteſt, ſed remittere debet ad Epiſcopum loci, in quo deliquit, vel ubi domicilium, aut beneficium habet, niſi alia ſit conſuetudo loci, *n.* 32. Aſſert. 5. Si miniſtri Judicis loci delicti perſequantur Reum fugientem, deſiſtere debent à perſecutione, poſtquam Reus exceſſit fines territorij Iudicis delicti: niſi Rei fugitivi ſint prædones, vel latrones; vel Religioſi, aut milites, *n.* 33. Aſſert. 6. Si advena, ſeu extraneus in territorio alieno delinquat, & factum in utroque loco, vel Iure communi ſit prohibitum, puniendus eſt Reus ſecundùm ſtatuta, & conſuetudines loci, ubi deliquit, & pœnis ibi decretis: ſecus eſt, ſi factum tantùm ſit prohibitum per ſtatutum particulare loci, in quo deliquit: niſi ſint leges propriæ loci, quæ ſpecialiter ſpectant ad utilitatem, & tranquillitatem alicuius Communitatis, *n.* 34.

§. V. *Quomodo, & quando conſtituatur forum, ratione contractûs? pag.* 54.

Aſſert. 1. In loco, ubi contraxit, *n.* 35. modò ibi moram trahat, vel negotium tractare cœperit, aut tabernam, vel officinam conduxerit ad vendendum; vel ſi natura contractûs, vel conſuetudo loci poſtulare videatur, ut emptori v. g. oblato pretio pro merce, ſtatim ea tradatur, vel pecunia ſolvatur, *n.* 36. Etſi verò debitor reſpondere debeat in loco contractûs, poteſt tamen creditor eum convenire etiam in loco domicilii, ſi velit, *n.* 37. Aſſert. 2. Sortitur quis forum in loco, ubi contraxit, ſi ibi etiam exiſtat; quòd

ſi ex

Digitized by Google

ſi ex loco illo diſceſſit, non poteſt ad comparendum perſonaliter à Judice coutractûs compelli, ſi tamen citatus contumaciter non compareat, fieri poteſt immiſſio in bona illius, ſi qua in loco contractûs habet, alioquin requiretur Judex ordinarius alterius territorij, ut is decernat immiſſionem in bona, quæ in eodem loco habet, *num.* 38. Requiritur autem, ut immiſſio fieri poſſit in bona rei ſitæ in loco contractûs, ut is citatus contumaciter, vel maJitiosè ſe occultet, ne citatio ad ipſum pervenire poſſit, *num.* 39. Porrò in contractibus regulariter non eſt locus remiſſioni ad Judicem loci, in quo contractus eſt initus, niſi in quibuſdam caſibus, *num.* 40. Aſſert. III. Sortitur quis forum etiam ratione quaſi contractûs, *num.* 41. Aſſert. IV. Si implementum contractûs, & ſolutio deſtinata ſit in alium locum: tunc debitor, non in loco contractûs, ſed deſtinatæ ſolutionis ſortitur forum, ut ibi conveniri poſſit, vel in loco domicilij, *num.* 42. *& ſeq.* Idque extenditur, ut non obſtante privilegio, quod alicui conceſſum eſt, ut non teneatur reſpondere, vel ſolvere, niſi in certo loco: ſi tamen promittat, ſe in alio loco reſponſurum, vel ſoluturum, ibi conveniri poſſit, *num.* 44. *& tribus ſeqq.*

§. VI. *Quomodo, & quando conſtituatur forum, ratione rei ſitæ in alieno territorio? pag.* 58.

Assertio I. Si lis ſit de re potiſſimùm immobili, quæ ſub alieno Iudice ſita eſt, rei poſſeſſor actione reali conventus, ſortitur forum, ita, ut coram Iudice, ubi res ſita eſt, reſpondere teneatur: aliud eſt in actione perſonali, per quam Reus conveniri non poteſt in loco, ubi res ſita eſt, *num.* 48. Et hinc, ſi duo Epiſcopi diverſarum provinciarum, ſeu Diœceſium controverſiam de aliqua Parochia habeant, ipſe Metropolitanus debet cauſam cognoſcere, aliàs delegare iudices debet, qui de illa cognoſcant, *num.* 49. *& ſeq.* Eſt autem in electione Actoris, num in loco domicilij Rei, an verò ubi res ſita eſt, agere velit, *cit. num.* 49. *& ſeq.* Aſſert. II. Etiam ratione rei mobilis ſortitur quis forum in territorio alieno, ſi realis actio intentetur, *num.* 51.

§. VII. *An, & quâ ratione præventus à Iudice competente, non obſtante poſtea mutatione fori, adhuc coram illo in Iudicio reſpondere teneatur? pag.* 59.

Assertio I. Si quis à Judice competente legitimè citatus; adeòque in cauſa præventus fuit, etiamſi poſtea forum mutaverit, tenetur nihilominus coram priore Iudice reſpondere, & cauſam proſequi, *num.* 52. Idque explicatur, *num.* 53. *& tribus ſeqq.* Proponitur, & reſolvitur caſus ſpecialis *num.* 57. Aſſert. II. Etiam per ſententiam à Judice latam cenſetur quis præventus, ita, ut per mutationem domicilij poſtea factam non tollatur, nec exſpiret juriſdictio prioris Judicis prævenientis, ſed eidem quoad illam cauſam ſubiectus maneat, *num.* 58.

Sectio II. *An, & quando Iudex competens Iuriſdictionem ſuam extendere, aut Ius dicere poſſit, extra territorium proprium? pag.* 61.

§. I. *An ſtatutum reddens perſonam habilem, vel inhabilem ad contractus, vel teſtamenta, extendatur etiam ad bona extra territorium ſita? pag.* 61.

Assertio. I. Si ſtatutum particulare loci directè diſponat circa formam contractûs, vel teſtamenti, v. g. ut non plures teſtes requirantur, quàm duo; tum valet contractus, vel teſtamentum, ita confectum in eo loco, ſive ab incola, ſive à peregrino, qui pro tempore ibi verſatur, & quidem etiam quoad bona ſita extra territorium ſtatuentium, *num.* 59. Aſſert. II. Si ſtatutum reddat habiles perſonas ad contrahendum, vel teſtandum, quæ jure communi ſunt inhabiles; vel reddat inhabiles perſonas, quæ jure communi ſunt habiles; probabile eſt, utroque caſu ſtatutum extendi ad bona etiam alibi extra territorium ſtatuentis ſita, ſive ſtatutum ſit favorabile, ſive odioſum, *num.* 60. Aſſertio III. Si ſtatutum, vel conſuetudo habilitet perſonas ad contrahendum, vel teſtandum, quæ jure communi ſunt inhabiles; adeòque ſit ſtatutum favorabile, etiam peregrini, & advenæ eo privilegio frui poſſunt. Aliud eſt, ſi ſtatutum ſit inhabilitans perſonas jure communi habiles ad contrahendum, vel teſtandum; adeòque odioſum ſit, *n.* 61. Ex quo plura deducuntur corollaria, *num.* 62. *& duobus ſeqq.*

§. II. *An ſententia Iudicis condemnantis ad pœnam, vel infligentis pœnam confiſcationis bonorum, ſe extendere poſſit, extra territorium Iudicis pœnam infligentis? pag.* 63.

Assertio I. Poteſt Iudex ordinariè ſententiam pœnalem extendere extra, vel ultra territorium ſuum, *num.* 65. Proponuntur plures exceptiones, *num.* 66. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Si alicui bona ob crimen confiſcata ſint, qui in diverſis territorijs bona poſſidet, quæ tamen eidem Principi, ſeu domino, quoad juriſdictionem immediatè ſunt ſubiecta; tunc omnia bona ipſi domino utrinſque loci, ſeu territorij, ſive ipſius fiſco applicabuntur. Si autem bona Rei ſita ſint in diverſis territoriis, quæ diverſos Principes, aut dominos habent; tunc, ſi pœna confiſcationis imponatur Reo, ex diſpoſitione Iuris communis, vel legis, quæ utriuſque territorio communis eſt, dominus, ſeu Magiſtratus loci, in quo Reus condemnatur, confiſcabit, ſibique applicabit bona tum mobilia Rei, etſi ſint extra territorium illius, tum etiam bona immobilia, quæ Reus poſſidet in territorio confiſcantis. Alter verò dominus, ſeu Magiſtratus confiſcabit alia bona immobilia in ſuo territorio ſita, dummodo poteſtatem confiſcandi habeat. Si verò pœna confiſcationis inferatur Reo ex ſpeciali lege, ſeu ſtatuto, non confiſcabuntur bona ſita extra territorium confiſcantis, in quo viget illa lex, vel ſtatutum particulare, etiamſi idem ſit dominus utrinſque territorii; adeòque idem fiſcus, *num.* 69. *& ſeq.*

Sectio III. *De foro competente Clericorum. pag.* 65.

§. I. *Quis ſit Iudex competens Clericorum? pag.* 65.

Assertio I. Clerici conveniri non poſſunt, niſi coram Judice Eccleſiaſtico, videlicet Epiſcopo proprio, qui eſt ordinarius Judex totius Diœceſis, *n.* 71. *& ſeq.* Aſſer. II. Epiſcopus eſt ordinarius Judex Clericorum ſuæ Diœceſis in prima Inſtantia, ita, ut etiam

Clerici, qui ſunt in ſervitio Capituli Cathedralis, aut aliorum Clericorum eiuſdem Diœceſis apud Epiſcopum, ſi delinquant, conveniri debeant? niſi Capitulum Cathedrale, vel ij, in quorum ſervitio Clerici delinquentes exiſtunt, per privilegium Papæ, vel conſuetudinem præſcriptam in eos juriſdictionem acquiſiverint, *num.* 73. *& duobus ſeqq.* Aſſ. III. Præter Epiſcopum, ſunt etiam alij Prælati inferiores Epiſcopo Judices ordinarij, ut Archidiaconus, Abbas, ſeu Prælatus Eccleſiæ Collegiatæ ſecularis, vel Regularis, & ſimiles, *num.* 76. *& duobus ſeqq.*

Porrò, Epiſcopus, ſeu Ordinarius non poteſt exercere juriſdictionem contentioſam in aliena Diœceſi, niſi ſit expulſus ex ſua Diœceſi, *num.* 79. *& ſeq.*

§. II. *In quibus caſibus in ſpecie Clerici coram Iudice ſeculari conveniri non poſſint, & in quibus poſſint? pag.* 69.

Assertio I. Nullus Judex ſecularis, generatim loquendo, poteſt per ſe iudicare, vel condemnare Clericos, ſeu perſonas Eccleſiaſticas, *num.* 81. *& ſeq.* Idque extenditur primò. Tametſi coram Judicibus ſecularibus contra Clericos propria eorum confeſſio, Inſtrumenta, aliæque probationes liquidæ ſint productæ, *num.* 83. *& ſeq.* Extenditur ſecundò. Per nullam conſuetudinem etiam immemorialem poteſt induci, ut Clerici coram Judice ſeculari conveniantur, *num.* 85. Aſſert. II. Clerici non ſolùm in actionibus perſonalibus non poſſunt conveniri coram Iudice ſeculari, ſed neque in realibus, *num.* 86. *& ſeq.* Secundò. Neque heres Clericus, qui ſucceſſit in bona laici, poteſt ratione illorum convenlri coram Iudice ſeculari, *num.* 88. Tertiò. Neque Clericus in cauſa communi cum laico poteſt conveniri coram Iudice ſeculari; ſed tunc laicus conveniendus eſt coram Iudice Eccleſiaſtico, ſi cauſa communis ſit individua, *num.* 89.

Quartò. Neque in petitorio, neque in poſſeſſorio Iudicio, ſi inſtituatur inter duos Clericos, vel inter Actorem laicum, & Clericum Reum, poteſt conveniri Clericus coram Iudice laico, *num.* 90. Aſſert. III. Sunt tamen plures caſus, in quibus etiam Clerici conveniri poſſunt coram Judice ſeculari, qui referuntur, *num.* 91.

§. III. *Quinam in ſpecie gaudeant privilegio fori Eccleſiaſtici? pag.* 72.

Assertio I. Omnes Clerici, etiam in minoribus Ordinibus conſtituti, & primâ tantùm tonſurâ initiati gaudent privilegio fori, & à ſeculari poteſtate ſunt exempti, *num.* 92. Quid circa privilegium fori quoad eos, qui minoribus Ordinibus, vel primâ tonſurâ ſunt initiati, jure novo Concilij Tridentini ſit ſtatutum? *num.* 93. Aſſert. II. Hoc privilegio fori gaudent etiam Clerici coniugati, qui cum unicâ, eâque virgine matrimonio juncti ſunt, modò Clericalem habitum, & tonſuram deferant, *num.* 94. An hoc privilegium fori extendatur etiam ad uxores, vel concubinas eorum, vel ad familiam Clericorum, vel denique etiam ad ruſticos, & colonos Eccleſiæ? *num.* 95. *& ſeq.* Aſſert. III. Non tantùm Clerici, ſed etiam Monachi, & Regulares omnes utriuſque ſexûs, etiam laici Converſi, & Novitij eorum gaudent privilegio fori Eccleſiaſtici, *n.* 97.

§. IV. *Quando, & in quibus caſibus Clerici non gaudeant privilegio fori Eccleſiaſtici? pag.* 75.

Quær. I. Quando Clerici amittunt privilegium fori? Reſp. Plures ſunt caſus, in quibus Clerici non gaudent hoc privilegio, quorum præcipui referuntur, *num.* 98. *& duobus ſeqq.* Quær. II. An laicus, qui factus eſt Clericus, vel Religioſus, poſſit adhuc puniri à Judice ſeculari propter delicta ante Clericatum, vel Religionis ingreſſum commiſſa?

Reſp. Si talis poſt commiſſum delictum aſſumpſit habitum Clericalem, vel Religioſum in fraudem, animo declinandi forum ſeculare; tum nihilominus poteſt puniri à Judice ſeculari, non quidem pœnâ corporali, ſed pecuniariâ, vel confiſcatione bonorum: ſi verò ſine fraude mutavit ſtatum; tum neque in pecunia, & bonis puniri poteſt, *num.* 101. *& duobus ſeqq.* Quær. III. An, & quibus caſibus Clerici capi poſſint à Iudice ſeculari? Reſp. Plures ſunt caſus, de quibus *n.* 105. *& ſeq.*

§. V. *Quo Iure Clerici, aliæque perſonæ Eccleſiaſticæ ſint exemptæ à Iuriſdictione, ac poteſtate ſeculari, num poſitivo tantùm, ſeu humano, an etiam Divino, & naturali? pag.* 78.

Duplex eſt ſententia: una, eſſe exemptos jure naturali, ac Divino, cuius fundamenta afferuntur, *num.* 107. *& ſeq.* Altera, in cauſis ſpiritualibus, & merè Eccleſiaſticis eſſe exemptos jure Divino, in rebus tamen temporalibus ſolo jure humano, Canonico, & Civili, *num.* 109. *& ſeq.* Ad utriuſque fundamenta reſponſiones afferuntur *num.* 111. *& ſeq.* & concluditur in fine, priorem ſententiam eſſe Iuri Canonico conformiorem, & probabiliorem.

§. VI. *An, & quando Archiepiſcopus ſit Iudex competens inter ſubditos Clericos, vel laicos ſuorum Suffraganeorum, vel non ſit? pag.* 81.

Assert. I. Non poteſt Archiepiſcopus, vel eius Officialis de cauſa principali Clericorum ſubditorum Suffraganei ſui cognoſcere, niſi priùs de appellatione cognoſcatur, an ea ſit legitima, & non niſi cum conſenſu, ac licentiâ ipſorum Suffraganeorum Diœceſanorum, *n.* 113. *& ſeq.* Aſſ. II. Archiepiſcopus non poteſt cogere ſubditos Suffraganei, ut delegationem alicuius cauſæ ſuſcipiant, vel præcepta ſua, aut ſententiâ exequantur, neque ut in cauſis ad ipſum per appellationem devolutis teſtimonium perhibeant, niſi aliud conſuetudo loci obtineat, *n.* 115. Aſſert. III. Sed neq; Archiepiſcopus poteſt ſubditos Suffraganeorum cogere coram ſe reſpondere ad querelas pro ſalarijs Advocatorum, & procuratorum propoſitas, niſi conſuetudo ſit in contrarium, *n.* 116. Aſſert. IV. Non poteſt etiam Archiepiſcopus mittere ſuos Clericos in Diœceſin Suffraganeorum, ut auctoritatem præſtent contractibus ineundis, vel cognoſcendis, nec eâ occaſione aliquem ſubditum Suffraganei ad ſuum Tribunal citare poteſt; nec Cenſuram infligere, ſi citatus ab ipſo aliquis Officialis, aut ſubditus, ut coram ſe ad querelam adverſarij reſpondeat, accedere recuſet, *n.* 117.

Sect. IV. *De foro competente laicorum conventorum à Clericis, & quando laicus conveniri poſſit apud Iudicem Eccleſiaſticum? pag.* 82.

§. I. *Ubi*

Digitized by Google

§. I. *Ubi, ſive coram quo Iudice, Eccleſiaſtico, an ſeculari, Clericus convenire poſſit, vel debeat laicum? pag.* 82.

Aſſertio 1. Si Clericus contra laicum agat, & petat ſibi reſtitui rem, quam poſſidet, eò quòd ad Eccleſiam ſuam, vel ad ſe pertineat, & laicus probabiliter id neget; tum convenire eum debet Clericus apud proprium eius Iudicem, nempe ſecularem, *num.* 118. *& duobus ſeqq.* Aſſertio 2. Laicus conveniri poteſt coram Iudice Eccleſiaſtico, ſi cauſæ principali inſit qualitas fundans juriſdictionem Iudicis Eccleſiaſtici, ſive ob quam ad forum Eccleſiaſticum pertinere poſſit; cuiuſmodi eſt qualitas ſacrilegij, ut ſi Clericus conveniat laicum, eò quòd rem ad Eccleſiam pertinentem ſurripuerit, *n.* 122. *& ſeq.*

§. II. *In quibus præterea caſibus laicus à laico, vel etiam à Clerico conveniri poſſit coram Iudice Eccleſiaſtico, ſive à Clericis, ſive à laicis. pag.* 84.

Aſſertio 1. Quamvis regulariter laicus à laico, vel etiam à Clerico in cauſa civili coram Judice Eccleſiaſtico conveniri non poſſit; quia Actor forum Rei ſequi debet: ſi tamen conſtet, quòd Judex ſecularis deſit officio ſuo in adminiſtranda iuſtitia Actori, ſive Clerico, ſive laico, poteſt in Reum laicum etiam in cauſa civili convenire coram Judice Eccleſiaſtico, *num.* 124. *& ſeq.* Et hinc etſi cauſæ viduarum coram Judice ſeculari tractari debeant, ſi tamen cauſa ſit Eccleſiaſtica, vel in defectum Judicis ſecularis, etiam laicus coram Iudice Eccleſiaſtico conveniri poteſt, *num.* 126. *& ſeq.* Aſſertio 2. Viduæ, pupilli, & orphani, aliæque perſonæ miſerabiles vi oppreſſæ, vel ſpoliatæ, poſſunt coram Iudice Eccleſiaſtico agere, & convenire etiam laicum, *n.* 128. *& duobus ſeqq.* An viduæ, & pupilli numerentur inter perſonas miſerabiles quoad protectionem Eccleſiæ, etiamſi non ſint pauperes: & quod ſit inter perſonas miſerabiles, & quando hæ ſimul ſunt pauperes, & inter alias perſonas ſeculares non miſerabiles diſcrimen? *num.* 131. Aſſertio tertia. Propter iuramentum contractui appoſitum, poteſt etiam laicus ad illud ſervandum coram Judice Eccleſiaſtico conveniri, *num.* 135. *& ſeq.*

§. III. *Coram quo Iudice conveniri poſſint raptores, & invaſores rerum Eccleſiaſticarum? pag.* 87.

Aſſertio prima. Malefactores, qui Eccleſias bonis, aut juribus ſuis ſpoliant, tanquam ſacrilegi conveniri poſſunt coram Iudice Eccleſiaſtico, vel ſeculari; ideóque crimen mixti fori eſt, *num.* 136. *& ſeq.* Aſſertio ſecunda. Etiam laici uſurpantes jura Eccleſiæ, ſive qui poſſeſſionem bonorum, aut iurium Eccleſiæ invadunt, & perturbant, etiamſi eam non auferant, vel ex illa dejiciant, per Cenſuram Eccleſiaſticam compelli poſſunt, ut à violentia deſiſtant, & plenè ſatisfaciant, *num.* 138. *& duobus ſeqq.*

§. IV. *De cauſis, aut criminibus mixtis, quorum cognitio ad utrumque forum Eccleſiaſticum, & ſeculare pertinet. pag.* 89.

Aſſertio prima. Crimina alia ſunt merè Eccleſiaſtica, alia merè civilia, alia mixta, *num.* 141. quænam in ſpecie ſint crimina mixti fori? *num.* 142. Aſſertio ſecunda. Si in criminibus mixti fori, Reus abſolutus fuit ab uno Iudice, qui alterum prævenit, v. g. à Judice Eccleſiaſtico, poteſt nihilominus, ſi poſtea nocens repertus fuerit, iterum condemnari, & puniri ab altero Iudice, nempe ſeculari, *num.* 144. Aſſertio tertia. Judex Eccleſiaſticus in crimine mixti fori, non tantùm poteſt contra Reum laicum procedere ad Cenſuras, ſed etiam eundem capere, incarcerare, & pecuniâ mulctare, aliiſque pœnis debitis afficere, *num.* 145.

§. V. *Utrùm, ſi Clericus litiget cum laico coram Iudice ſeculari, lis decidenda ſit ſecundùm leges, & conſuetudines fori ſecularis, an Canonici? pag.* 91.

Aſſertio prima. Clericus conveniens laicum coram Iudice ſeculari, in ijs, quæ pertinent ad modum, & Ordinem procedendi, ſervare debet leges, ſtatuta, & conſuetudines eiuſdem fori ſecularis, in quo litigatur, *num.* 146. Aſſertio ſecunda. Idem dicendum de ijs, quæ pertinent ad deciſionem cauſæ, ſi Clericus agat contra laicum in foro ſeculari, *num.* 147. Porrò, ſi Clerici contra alios Clericos, vel hi contra illos, etiam in cauſis civilibus, ſeu pecuniariis, controverſiam habent, ea in foro Eccleſiaſtico ſecundùm Ius Canonicum decidatur, *n.* 148.

Sect. V. *De Iudice competente tum laicorum, tum Clericorum in cauſis feudalibus. pag.* 92.

§. I. *Quis cognoſcere poſſit de feudo, ſive pertineat ad vaſallos laicos, ſive Clericos? pag.* 92.

Aſſertio prima. Si quæſtio oriatur ſuper feudo inter convaſallos laicos, tum de ea cognoſcere debet dominus directus feudi, *num.* 149. Quòd ſi extraneus non vaſallus litem habeat cum vaſallo, & contra illum agat ſuper re feudali, tum ad Judicem ordinarium Rei, ſive vaſalli (ſi is diverſus ſit à directo domino feudi) recurrendum eſt, *n.* 150. Si denique quæſtio ſit ſuper feudo inter dominum directum feudi, & vaſallum, ea per Pares Curiæ cognoſci, & decidi debet, *n.* 151. Quinam dicantur Pares Curiæ? *n.* 152.

Aſſert. 2. Non ſolùm vaſallus laicus, ſed etiam Clericus, ſi à laico feudum habeat, coram domino feudi conveniri poteſt, ac debet in cauſa pertinente ad feudum: ſicut vice verſâ, ſi vaſallus laicus ab Eccleſia feudum obtineat; coram domino feudi Eccleſiaſtico conveniendus eſt, ita, ut in cauſa feudali Iudex competens ſit dominus directus feudi, ſive ſit Clericus, ſive laicus, *n.* 153. Porrò, dominus directus feudi, ſive ſit Eccleſiaſticus, ſive ſecularis, habet juriſdictionem ordinariam in vaſallos; ideóque hi coram ipſo in cauſa ad feudum pertinente conveniri poſſunt, ac debent, ſive ſint laici, ſive Clerici; quia penes dominum feudi manet dominium directum, ſive proprietas ipſius feudi, & in vaſallum ſolùm dominium utile transfertur, *num.* 155. *& ſeq.* Si oriatur quæſtio de feudo, ad primum conferentem pertinet cognitio, verbi gratiâ, Imperatorem, etiamſi hic alicui laico feudum immediatè conceſſerit, qui poſtea Eccleſiæ illud conceſſit, & in dubio, an feudum aliquod ſit Eccleſiaſticum, an le-

an ſeculare; adeòque, an eius cognitio pertineat ad Judicem Eccleſiaſticum, vel ſecularem, attendendum eſt, quis ſit eius dominus immediatus, *num.* 157.

§. II. *In quibus prætereà caſibus dominus feudi cognoſcere poſſit cauſas feudales inter vaſallos laicos, vel Clericos, & in quibus non poſſit? pag. 95.*

Aſſertio 1. Dominus directus feudi eſt Judex competens inter vaſallos, ſive laicos, ſive Clericos, non ſolùm, ſi agatur in Judicio petitorio, ſive de proprietate feudi, ſed etiam poſſeſſorio de ſola feudi poſſeſſione inter vaſallos, *n.* 158. Prætereà vaſalli, ſive Clerici ſint, ſive laici, non poſſunt, ſine conſenſu domini feudi ſe ſubjicere quoad cauſam feudalem juriſdictioni Iudicis alieni, *num.* 159. Aſſertio 2. Interdum tamen dominus feudi non eſt Iudex competens in cauſa feudali inter vaſallos, ut, ſi iuſtitia apud dominum feudi obtineri nequeat, ſive ob contumaciam vaſalli, ſive propter negligentiam, aut malitiam ipſius domini; tunc enim ordinarius Judex ipſius Rei aditi poterit; *num.* 160. Ad quem, ſi dominus feudi ſit negligens in adminiſtranda iuſtitia, ſpectet ſupplere defectus, ſi feudum ſit originaliter ſeculare, & ad quem, ſi ſit merè Eccleſiaſticum, dicitur *n.* 161. Aſſ. 3. Per privilegium, vel conſuetudinem legitimè præſcriptam conſtitui, vel induci poteſt, ut quæſtiones feudales, non per dominum feudi, ſed ab alijs inter vaſallos cognoſci, & decîdi debeant, v. g. per Iudices, ſeu Arbitros communi conſenſu partium electos, *num.* 162.

§. III. *Quis ſit Iudex competens Capituli Cathedralis, Sede vacante, ſi lis oriatur ſuper feudo, & quis, ſi lis ſit ſuper Iure emphyteutico? pag. 96.*

Quærit. I. An, ſicut Epiſcopus, ita & Capitulum Cathedrale, Sede vacante, in cauſa feudali coram domino feudi conveniri poſſit? Reſpond. affirmativè, *num.* 163. Quær. 2. An, ſicut controverſia feudalis ad dominum feudi, ita & controverſia ſuper emphyteuſi ad dominum directum deferri debeat? Reſpond. negativè, niſi idem ſit dominus emphyteuſis, & Iudex Ordinarius ſaltem immediatus, *num.* 164.

§. IV. *An cognitio de crimine vaſalli Eccleſiaſtici, ob quod feudo privari meretur, pertineat ad dominum feudi ſecularem, & ad quem appellandum ſit in cauſis feudalibus? pag. 97.*

Aſſertio prima, Si agatur contra Clericum vaſallum de crimine, ob quod feudo privandus eſt; tum, ſi ſit feudum conceſſum à ſeculari Principe, vel domino, Eccleſiæ, vel Clerico, non poteſt de eo cognoſcere dominus feudi ſecularis, ſed eius cognitio ad Iudicem Eccleſiaſticum Ordinarium Rei pertinet; quia de crimine Clericorum, nec directè, nec indirectè poteſt cognoſcere Iudex ſecularis, *n.* 165. quamvis hæc ſententia in praxi non obſervetur, *num.* 166. & diſcrimen eſt quoad hoc inter teſtem, & vaſallum, *num.* 167. Aſſertio ſecunda. Siquis habens Principatum, vel Caſtrum, cui annexa eſt juriſdictio, in feudum, ſententiam ferat inter ſubditos Comitatûs, vel Caſtri; ab hoc vaſallo ad Superiorem dominum, qui conceſſit feudum, eſt appellandum, etiamſi vaſallus, à quo appellatur, ſit Clericus, & Superior dominus feudi ſit laicus. Si verò non ſit ibi Superior, ſeu dominus immediatus feudi; tunc appellatio fieri debet ad ordinarium Iudicem loci, cui res ſubiecta eſt, eúmque, vel Eccleſiaſticum, ſi dominus directus feudi ſit perſona Eccleſiaſtica; vel ſecularem, ſi ſit ſecularis, *n.* 168. Porrò, ſi bona aliqua in feudum francum, ſeu liberum ſint conceſſa Eccleſiæ; tunc à ſententia Prælati feudatarij non appellabitur ad dominum directum feodi, ſed ad Ordinarium Iudicem Eccleſiaſticum, quaſi Superiorem ipſius Prælati: quòd ſi Prælati Eccleſiaſtici in feudum obtineant ab Imperatore, v. g. temporalem, ſeu civilem juriſdictionem, quam exercent per laicos; tum non ad Superiorem Eccleſiaſticum appellandum eſt, ſed ad dominum Superiorem feudi, penes quem eſt ſuprema juriſdictio: aliud eſt, ſi agatur de controverſia non feodali; tunc enim ab Epiſcopo exercente temporalem juriſdictionem ad Archiepiſcopum appellandum eſt, niſi ex privilegio, vel alio jure ſpeciali ad alium ſit appellandum, *num.* 169.

Sect. VI. *De renunciatione fori competentis, prorogatione Iuriſdictionis, & recuſatione Iudicis competentis. pag. 98.*

§. I. *De renunciatione Iurium, vel favorum in genere. pag. 98.*

Aſſertio 1. Iuri naturali renunciari non poteſt *n.* 170. Aſſertio 2. Iuri Divino præcipienti, vel prohibenti aliquid nemo renunciare poteſt. Iuri humano, ſive Civili, ſive Eccleſiaſtico, interdum renunciari poteſt, interdum non poteſt, *num.* 171. *& duobus ſeqq.* poteſt quiſque renunciare juri pro ſe tantùm introducto, *num.* 174. ubi ponuntur tres limitationes.

§. II. *De renunciatione privilegii fori Eccleſiaſtici, quod competit Clericis. pag. 100.*

Quærit. I. An Clerici renunciare poſſint privilegio fori Eccleſiaſtici? Reſpond. non poſſunt, nec inviti, nec volentes, conſentiendo in laicum Iudicem, etiamſi iuraverint, ſe coram illo reſponſuros *n.* 175. *& tribus ſeqq.* Quær. 2. Quæ ſint pœnæ Clericorum renunciantium privilegio fori Eccleſiaſtici? Reſpond. eæ ſunt expreſſæ *num.* 179. *& duobus ſeqq.*

§. III. *De prorogatione Iuriſdictionis in Iudicem non ſuum, ſeu alienum. pag. 102.*

Quærit. I. Quid ſit prorogatio juriſdictionis, & quot modis fiat? Reſp. prorogare juriſdictionem eſt voluntariè ſe ſubjicere alicui Iudici, cui quis aliàs in illa cauſa non eſt ſubiectus. Fit autem hæc prorogatio quatuor modis, de perſona ad perſonam, de re ad rem, ſeu de cauſa ad cauſam, de tempore ad tempus, de loco ad locum, *num.* 182. Quær. 2. quænam requirantur ad prorogationem Iudicis? Reſpond. plura requiſita enumerantur *n.* 183. *& quatuor ſeqq.* Quær. 3. Quibus caſibus etiam laicus non poteſt prorogare juriſdictionem in Judicem alienum? Reſpond. non poteſt vaſallus expreſsè, vel tacitè prorogare Iuriſdictionem in cauſa feudali, invi-

tudo-

co domino feudi. Secundò, non admittitur prorogatio, quando ſoper crimine proceditur, non per viam accuſationis, ſed ex mero officio Judicis per inquiſitionem. Tertiò, nec in cauſa appellationis. Quartò. Laici non poſſuot in cauſis Eccleſiaſticis prorogare jotiſdictionem, *n.* 188. neque etiam io foro Sacramenti Pœnitentiæ locum habet prorogatio, *n.* 189. pactum de prorogaoda juriſdictione, re adhuc integrá, revocari poteſt, *n.* 190.

§. IV. *An, & qualiter Clerici prorogare poſſint juriſdictionem alieni Iudicis? pag.* 104.

Asaertio I. Non poſſunt Clerici ſe ſubijcere alieno Judici, ſine cooſenſu ſui Ordinatij, ſeu proprij Epiſcopi, & quidem non niſi tali, qui ſit Eccleſiaſticus, *n.* 191. *& duobus ſeqq.* Aſſ. II. Clerici ne quidem cum conſenſu Epiſcopi ſui protogare poſſunt juriſdictionem Judicis ſecularis, aéque illi ſubijcere, *n.* 194. plures ſunt differentiæ inter prorogationem juriſdictionis, & eiuſdem delegationem, *n.* 195. Aſſ. III. Clerici, & Religioſi exempti à juriſdictione Epiſcopi, nou poſſunt ſe ſubiicere Epiſcopo Diœceſis, ſine conſenſu Papæ: probabile ramen eſt, quòd Clerici poſſunt in foro Pœnitentiæ Sacrameotalis, & in actibus vnluntatiæ jutiſdictionis ſe ſubiicere Epiſcopo Diœceſano, etiam ſiue conſenſu Papæ, ſi Prælatus Ordinis talem poreſtatem diſpenſandi non habeat: quæ ſententia ſaltem æquior eſt, *n.* 196. *& duobus ſeqq.*

§. V. *An, & quas ob cauſas, ac quando Iudex alioquin competens recuſari poſſit? pag.* 107.

Assertio I. Judex ordinarios non poteſt de Jure Civili recuſari, ita, ut omnino removeatur, tametſi delegatus poſſit, *n.* 200. At verò de Jure Canonico etiam ordinarius Jodex recuſari poteſt, *num.* 201. Aſſ. II. Cauſa recoſandi Judicem, ſive delegatom, ſive ordinariom, in genere eſt probabilis ſuſpicio, ſive ob minùs rectam affectionem, ſive ob imperitiam &c. in ſpecie autem aliquæ cauſæ recuſantea in jure expreſſæ habentur, quæ ad tres cauſas principaliores revocari poſſunt; ſcilicet ob gravem inimicitiam, quam haber Judex cum uoa parte litigante; vel ob magnam affectionem, aut familiaritatem cum illa; vel quia ſimilem cauſam cum altero in alio Tribunali habet, *n.* 202. poteſt tamen Judex etiam ex alia juſta cauſa recuſari, etſi ea in jure expreſſa non ſit, *num.* 203. Aſſ. III. Recuſatio Judicis tanquam ſuſpecti, ante litis cooteſtationem eſt proponenda, niſi nova cauſa ſuſpicionis poſtea emergat, *n.* 204. poſſunt autem quicunque Judices inferiores recuſari; oon autem Princeps ſupremus, *n.* 205. tora Communitas, vel Collegium etiam recuſari poteſt, *n.* 206. etiam Parochus proprios in foro Sacramentali Pœoitentiæ, ſi ſuſpectus ſit, *n.* 207.

§. VI. *Quis, & qualiter de cauſa recuſationis allegata cognoſcere poſſit, ac debeat, & quis ſit effectus recuſationis? pag.* 109.

Assertio I, Si Judex ordinatius ut ſuſpectus recuſetur, & cauſa ſuſpicionis non ſit certa, rum Judex, ad quem cauſa priocipalis delata fuit, non poteſt cognoſcere, num juſta cauſa appellandi ſubſit, niſi cauſa appellatioois manifeſtè frivola afferatur; tum enim Judex recoſarus eam reiicere, & in cauſa principali procedere poteſt, *n.* 208. Porrò, ſi Judex ordinarius ut ſuſpectus recuſetur; poteſt cauſam controverſam committere perſonæ neutri parti ſuſpectæ; vel depotare aliquem, qui partes compellat communi conſenſu Judices, ſeu Arbitros eligere, *n.* 209. *& ſeq.* Aſſ. II. Effectus recuſationis eſt, quòd per illam ſuſpendatur interim juriſdictio Judicis ſuſpecti, *num.* 211.

Sectio VII. *De citatione ad forum, ſeu tribunal competens. pag.* 110.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit citatio, & quænam ad illius ſubſtantiam requirantur? pag.* 110.

Assertio I. Citatio eſt eſt actos Judicialis, ſeu Iudicii præparatorius, quo is, quem in Iudicio ſiſti opus eſt, Judicis maudato legitimè vocatur in Judicium, juris experiendi causâ. Eſt ita neceſſaria, ut ſine illa regulariter Judicium ſit ipſo jure nullum, *n.* 212. Aſſ. II. Citatio alia eſt publica, alia privata, eaque verbalia, & realis, *n.* 213. *& ſeq.* rurſum alia eſt ſimplex, ſen dilatoria, alia peremptoria, *n.* 215. Aſſ. III. Ad citationem validam plura requiruntur, quæ recenſentur, *n.* 216. *& quinque ſeqq.*

§. II. *Quot, & quæ ſint partes citationis? pag.* 112.

Assertio I. Ad citatiooem legitimam requiritur inprimis mandatum, ſen commiſſio Judicis de citatione facienda, *num.* 222. *& ſeq.* Aſſ. II. Poſt commiſſionem citationis à Judice factam, debet is eam exequi, *n.* 224. Aſſ. III. Poſt factam executionem, nuncios facere debet relationem Judici, quæ à Notario in acta referri debet, n. 225.

§. III. *A quo Iudice citatio fieri debeat, & quis ſit citationis finis, & effectus? pag.* 113.

Assertio I. Omnis Judex competens, ſive ſit ordinatius, ſive delegatus, citare poteſt, *num.* 226. Aſſ. II. Omnes citari debent, quorum intereſt, quorúmque cauſa agitur, ſive, qui ex actu aliquo, qui ſit in judicio, lædi poteſt. Sunt tamen plures caſus, in quibus citatio non eſt neceſſaria, *n.* 227. Aſſ. III. Finis citatioois reſpectu Actoris eſt, ut Reus ad inſtantiam ipſius compareat: reſpectu Rei, ut interim ad defenſionem ſe parare poſſit: effectus autem ſunt varij, qui enumerantur *n.* 228.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.
Cap. 1. *n.* 71. *& ſeq.*
c. 2. *n.* 81. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 49. *& ſeq.*
c. 4. *n.* 209. *& ſeq.*
c. 5. *n.* 128. *& tribus ſeqq.*
c. 6. *n.* 153. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 155. *& duob. ſeqq.*
c. 8. *n.* 136. *& ſeq.*
c. 9. *n.* 148.
c. 10. *n.* 124. *& ſeq.*
c. 11. *n.* 126. *& ſeq.*
c. 12. *n.* 175. *& duob. ſeqq.*
c. 13. *n.* 73. *& duob. ſeqq.*
c. 14. *n.* 21. *& ſeq.*
c. 15. *n.* 118. *& tribus ſeqq.*
c. 16. *n.* 138. *& duob. ſeqq.*
c. 17. *n.* 44. *& duob. ſeqq.*
c. 18. *n.* 191. *& duob. ſeqq.*
c. 19. *n.* 52. *& tribus ſeqq.*
c. 20. *& ult. n.* 6. *& duobus ſeqq.*

In Sexto.
c. 1. *in princ. n.* 113. *& ſeq.*
§. *contrahentes. n.* 35. *& duobus ſeqq.*
§. *neque Suffraganeorum. n.* 115.
§. *nec etiam. n.* 116.
§. *nec Clericos. n.* 117.
c. 2. *n.* 83. *& ſeq.*
c. 3. *& ult. n.* 132. *& tribus ſeqq.*

Clement. Unico.
n. 79. *& ſeq.*

TITULUS III.

DE LIBELLI OBLATIONE.

pag. 114.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit libellus, & an neceſſariò, cuive offerendus ſit? pag. 115.*

ASSERTIO I. Libellos eſt ſcriptura brevis, clara, & ordinata; contineos, ac demooſtrans Judici, & parti, ſive Reo intentionem Actotis, vel accuſatoris: debet offerri io ſcriptis, *n.* 1. debet etiam eſſe brevis, & claros, non obſcutus, aut incertus, ratiooe nimiæ generalitatis, vel alternativæ petitionis, quamvis interdum alternativus libellus admittatur, *n.* 2. Eſt autem libellus primò, ac ptincipaliter offerendus Judici, & ab hoc copia datur Reo, vel ab Actote, vel etiam poteſt libellus ttanſmitti Reo, cum citatione, vel illius tenor inſeri citationi, *n.* 3. Aſſ. II. Duplex eſt libellus; conventionalis, qni in civilibus cauſis offertur; & accuſationis, qni in cauſis criminalibus portigitur, *n.* 4. Aſſ. III. Jure hodierno libellus iu Judicio ordinario neceſſatiò eſt offerendus, ſive coram Arbitro agatut, ſive civiliter, ſive criminalitet, *n.* 5. In Judiciu verò, ſen proceſſu ſummario, & cauſis brevioribus non eſt neceſſatium offerte libellum in ſcripto, *n.* 6.

§. II. *Quomodo formandus ſit libellus, ſive, quæ in eo contineri debeant? pag. 116.*

Libellus conventialis tres partes continere debet, cauſam petendi, ſeu medium concludendi, narrationem facti, & conclnſionem, ſeu petitiooem, *n.* 7. cauſa petendi, quæ in libello exprimenda eſt, alia eſt remota, alia proxima. Hæc in canſa reali eſt dominium, vel quaſi dominium, ac jus in re: canſa remota eſt factum, ſen titnlus, ex quo oritur, & acquiritnr domininm, vel jns in re. In actione autem perſonali cauſa remota eſt conttactus, vel quaſi; delictum, vel quaſi: proxima verò eſt jus, iode competens, & obligatio ei cotteſpondens, ex qua deinde oritur actio, *n.* 8. QUÆR. nunc I. qoæoam cauſa peteodi exprimenda ſit in actione reali? Reſp. ſufficit exprimere cauſam proximam, videlicet, ſe dominum, vel quaſi dominnm rei eſſe, *n.* 9. non ſufficit tamen rem generaliter petere, ſed debet res in libello ſpecificè deſignati, *n.* 10. item, ſi de quantitate agatur, numerus, menſura, & pondus exprimi debenr, & quænam prætetea exprimenda ſint, vel non? *n.* 11. QUÆR. II. quæ cauſa petendi exprimenda ſit in actione perſonali? Reſp. exprimi debet cauſa remota petendi, ſive titulus, ex quo naſcitur obligatio, v. g. ex mutuo, venditione &c. *n.* 12. & *ſeq.* QUÆR. III. quæ exprimenda ſint in petitione, ſeu jndicio nniverſali, v. g. petitione hereditatis, vel generali. Reſp. non eſt neceſſe, ut in libello deſignentur res ſingulæ, ſed ſufficit petitio generalis, *n.* 14. QUÆR. IV. quæ prætetea exprimenda ſunt in libello? Reſp. circumſtantiæ comprehenſæ vnlgato verſu: quis, quid coram qno, quo jure petatur, & à quo, *n* 15. QUÆR. V. qnæ exprimi debeant in libello accuſationis, ſeu criminali? *n.* 16.

§. III. *De mutatione, & emendatione libelli, eiuſque effectu. pag. 119.*

Quid interſit inter mutationem, & emendationem libelli, *n.* 17. Aſſ. I. Actor porrectum libellum iu cauſis civilibus, & criminalibus mutare licitè poteſt, aute litis conteſtationem, nnn autem poſt illam, *n.* 18. Aſſ. II. Emendare tamen, ſeu corrigere libellum, ſeu motare accidentaliter licitum eſt etiam poſt litis conteſtationem uſque ad concluſionem in cauſa, *n.* 19. Aſſ. III. Effectus libelli oblatioois eſt, quòd ſecundùm petitionem in eo factam fereoda eſt ſententia, *n.* 20.

SERIES CAPITULORUM.

IN ANTIQUIS, c. 1. *n.* 1. & *duobus ſeqq.* c. 2. *n.* 10. & *ſeq.* c. 3. & *ult. n.* 12. & *ſeq.*

TITULUS IV.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.

pag. 120.

§. I. *Quæ ſint, & dicantur mutuæ petitiones, & inter quas perſonas locum habeant? pag. 120.*

ASSERTIO I. Mutoa petitio eſt conventio ex parte Actoris, & reconventio ex parte Rei, *num.* 1. Aſſ. II. Solus Reus cnnventus recoovenire poteſt Actorem: neque enim Actor poteſt Reum iterum reconveoire coram eodem Judice; requiritur tamen, ut is, qui reconveoire alium vult, babeat legitimam perſonam ſtandi in Judicio, *n.* 2.

§. II. *Coram quo Iudice fieri poſſit reconventio? pag. 121.*

ASSERTIO I. Reus Actorem reconvenire poteſt, non ſnlùm coram Judice nrdinario, apud quem ipſe conventus eſt ab Actore, ſed etiam coram Judice delegato, *n.* 3. cui enim commiſſa eſt cauſa conventionis, is cognoſcere etiam poteſt de cauſa reconventionis, quæ eſt acceſſotia, & connexa cum cauſa conventionis, *n.* 4. Aſſert. II. Reconventio etiam fieri poteſt coram Judice prorogato, quando ſcilicet Actnr convenit Reum coram Judice non ſuo, id eſt, qui non eſt Judex aliàs competens Actotis: tum enim prorogat eius juriſdictionem, illique ſe viciſſim ſubmittit, ita, nt viciſſim ipſe à Reo reconveniti poſſit coram eodem Judice: & quomodo hoc intelligendum? *n.* 5. ſolvitur objectio, *n.* 6.

§. III. *An laicus conventus à Clerico coram ſuo Iudice ſeculari, viciſſim reconvenire poſſit Clericum coram eodem Iudice? pag. 123.*

ASSERTIO I. Clericus, vel etiam laicus non poteſt reconveniri coram Judice ſeculati in cauſa ſpirituali, vel ei annexa, *n.* 7. Aſſert. II. Clericus nnn poteſt reconveniri eoram Judice ſeculari in cauſa criminali, ſive agatur criminaliter ad pæoam corporalem, vel vindictam publicam, ſive civiliter ad pœnam pecuniariam, *n.* 8. Aſſert. III. Verius eſt de Jure communi, Clericum, in cauſa etiam civili, & temporali, non poſſe reconveniri coram Judice ſeculari, *n.* 9. & *ſeq.* niſi contra Clericnm, qui conveuit laicum in cauſa profana coram Jndice ſeculati, à Reo laico oppooatur aliquid per modum exceptionis, vel acceſſorij, *n.* 11. Solvuntur obiectiones, *n.* 12. oppoſita tamen ſententia in praxi damnari non poteſt, *num.* 13.

§. IV. *In quibus cauſis habeat locum reconventio, vel non? pag. 125.*

ASSERTIO I. Regulariter reconventio habet locnm in omoibos cauſis, in quibus non teperitur expreſsè prohibita, *num.* 14. Aſſert. II. Reconventio non habet locum iu criminalibus; ubi tamen diſtin-

diſtinguendum eſt, *n.* 15. Secundò, nec in cauſa appellationis, nec in aliis quibuſdam, quæ excipiuntur, *num.* 16.

§. V. *Quando proponi debeat reconventio, & quomodo in illa procedendum ſit? pag.* 126.

Assertio I. Reconventio proponi debet in exordio litis ſtatim, id eſt, ante litis conteſtationem, vel immediatè poſt illam, *n.* 17. Aſſert. II. Si Reus conventus ab Actore eundem reconveniat coram eodem Judice, poteſt Judex etiam delegatus compellere Actorem ad reſpondendum, & utramque cauſam conventionis, & reconventionis ſimul; unam tamen incontinenti poſt alteram, cognoſcere, & unâ ſententiâ terminare debet, *n.* 18. *& ſeq.* Aſſert. III. Modus procedendi, qui obſervatur in cauſa conventionis, eſt etiam obſervandus in cauſa, reconventionis, *n.* 20. *& ſeq.* quæ ſit pœna Actoris, ſi nolit reſpondere ad libellum reconventionis porrectum à Reo? *num.* 22.

SERIES CAPITVLORVM.

In Antiquis.	
c. 1. *n.* 18. *& ſeq.*	c. 2. *num.* 20. *& duobus ſeqq.*

TITVLVS V.

DE LITIS CONTESTATIONE.

pag. 128.

§. I. *Quid ſit litis conteſtatio, & quo pacto inducatur, & an ſit neceſſaria ad Iudicii ſubſtantiam? pag.* 128.

Assertio I. Litis conteſtatio eſt fundamentum Judicii per petitionem (Actoris) in jure propoſitam, & congruam Rei reſponſionem ſecutam, animo conteſtandi litem, ſeu animo litigandi factam, *n.* 1. declaratur, *n.* 2. *& pluribus ſeqq.* Aſſert. II. Litis conteſtatio requiritur ad ſubſtantiam Judicii ordinarij, ita, ut eâ omiſsâ, totus proceſſus ſit irritus, *n.* 8. *& ſeq.* in certis tamen caſibus etiam ſine illa Judicium ſubſiſtit, *n.* 10.

§. II. *De poſitionibus, & articulis, ac reſponſionibus, & quomodo à litis conteſtatione differant? pag.* 131.

Quær. I. Quid ſint poſitiones, & quomodo à litis conteſtatione differant? Reſp. poſitiones ſunt breves quædam narrationes, ſeu aſſertiones alicuius facti ad cauſam controverſam pertinentes, ſuper quo petitur ab adverſario, ut reſpondeat, *n.* 11. differunt tum à libello, tum à litis conteſtatione; quia poſitiones nullam continent petitionem, ſicut libellus, & litis conteſtatio, ſed ſimpliciter narrationem factorum, *n.* 12. Articuli differunt à poſitionibus; quia illi ſunt eæ poſitiones, ſeu aſſertiones, quas Reus conventus negat; ideóque ponens articulos, eos probare debet per teſtes, vel inſtrumenta, & poſitiones præcedere debent, articuli ſequi, *n.* 13. differunt poſitiones etiam ab interrogationibus; quia illæ aſſertivè à parte litigante fiunt; hæ interrogativè, & à Iudice, *n.* 14. Tam poſitiones, quàm articuli continere debent ea, quæ ſunt facti, non autem, quæ ſunt juris: & poſitiones, ac reſponſiones in judicijs ordinarijs in ſcriptis ſunt offerendæ in Judicio: item poſitiones, & articuli probatoriales circa cauſam principalem regulariter poſt litis conteſtationem fieri debent, *n.* 15. In Iudicijs ordinarijs Iudex aliquando ante litis conteſtationem facere debet quaſdam interrogationes præparatorias, ad quas Reus reſpondere debet, *n.* 16. Quær. II. Quomodo reſpondendum ſit ad poſitiones, & articulos Actoris? Reſp. eæ debent eſſe ſimplices, ſeu abſolutæ, ſine conditione, ad rem pertinentes, & claræ, *n.* 17.

§. III. *An, & quando per oppoſitam exceptionem inducatur, vel impediatur litis conteſtatio? pag.* 132.

Quær. I. An per oppoſitionem exceptionis, ſive dilatoriæ, ſive peremptoriæ, inducatur litis conteſtatio? Reſp. 1. per oppoſitam exceptionem fori declinatoriam, ſeu dilatoriam non fit litis conteſtatio, *n.* 18. Reſp. 2. neque per oppoſitionem exceptionis peremptoriæ, *n.* 19. quando per oppoſitam exceptionem cenſetur litis conteſtatio facta? *n.* 20. Quær. II. An, & per quas exceptiones impediatur litis conteſtatio, & quæ ante, vel poſt illam opponendæ ſint? Reſp. 1. omnes exceptiones dilatoriæ, quæ tendunt ad impediendum proceſſum judiciarium, ante litis conteſtationem, & cauſæ principalis cognitionem opponi debent, *n.* 21. ponuntur plures limitationes, *n.* 22. Reſp. 2. exceptiones peremptoriæ objectæ ante litis conteſtationem, eam non impediunt, *n.* 23. *& ſeq.* ponuntur plures limitationes, *n.* 25. exceptiones peremptoriæ ſunt triplicis generis, *n.* 26.

§. IV. *De effectibus litis conteſtationis. pag.* 134.

Plures enumerantur, *n.* 27.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	In Sexto.
Cap. unic. num. 8.	c. 1. *num.* 23. *& ſeq.*
	c. 2. *num.* 19. *& ſeq.*

TITULUS VI.

UT LITE NON CONTESTATA, NON procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam definitivam.

pag. 135.

Ponitur Regula generalis, quòd ante litis conteſtationem teſtes recipi non poſſint, nec debeant, neque ſententia definitiva ferri, *n.* 1.

§. I. *De nonnullis caſibus in ſpecie, & jure expreſſis, in quibus, lite non conteſtatâ, teſtes recipi non debent, nec ſententia definitiva ferri.*

pag. 136.

Assertio I. Si agatur de crimine adulterij ad ſeparationem tori, vel reſtitutionem dotis, tum ante litis conteſtationem, etſi Reus ſit contumax, non poteſt procedi ad teſtium receptionem, nec ad ſententiam definitivam, *n.* 2. *& ſeq.* Aſſert. II. Etiam in cauſa reſtitutionis contra contumacem, ſi litis conteſtatio non præceſſit, ſententia definitiva proferri non poteſt, *num.* 4. *& duobus ſeqq.* Aſſert. III. Si Reus, lite non conteſtatâ, contumaciter ſe abſentet, Actor in poſſeſſionem rei mittendus eſt cuſtodiæ causâ: ſi verò mitti non poſſit, Reus contumax excommunicetur, *num.* 7. *& duobus ſeqq.* Aſſ. IV. Si in causâ matrimoniali teſtes recipiantur, ante litis conteſtationem, vel poſt appellationem, abſque contumacia Rei conventi, receptio teſtium, & acta omnia ſunt irrita, *num.* 10. *& ſeq.*

§. II. *De*

Digitized by Google

§. II. *De pluribus caſibus exceptis, quibus, lite non conteſtatâ, teſtes recipi poſſunt, vel etiam interdum ad ſententiam definitivam procedi poteſt.* pag. 138.

Assertio I. Etſi regulariter, lite non conteſtatâ, teſtes recipi non poſſunt, ſi tamen civiliter agatur, & periculum in mora ſit; quia teſtes ſunt ſenes, & valetudinarij, vel ex alia cauſa ipſis mors timetur; vel, quia diu abſfuturi ſunt, etiam lite non conteſtatâ, admittendi ſunt, & eorum atteſtationes recipiendæ. Quòd ſi actor non conveneritt adverſarium intra annum, vel depoſitiones teſtium ad illum non tranſmiſerit, atteſtationes ſic receptæ non valent, *num.* 12. *& ſeq.* Ut autem teſtes, lite non conteſtatâ, recipi poſſint, plura requiruntur, de quibus *num.* 14. *& duobus ſeqq.* poſſunt etiam teſtes recipi, lite non conteſtatâ, ſi periculum ſit, ne obliviſcantur rei geſtæ, *num.* 17. in cauſa tamen civili, non criminali, *num.* 18. Aſſert. II. Sunt tamen ſpeciales caſus, in quibus ob contumaciam Rei abſentis, lite non conteſtatâ, ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam procedi poteſt, de quibus *num.* 19. *& duobus ſeqq.* Aſſert. III. Sunt & alij præterea caſus huiuſmodi, de quibus *num.* 22.

§. III. *De modo procedendi contra Reum abſentem per contumaciam, ſi conveniatur actione reali, vel perſonali.* pag. 142.

Quomodo, ſi Reus actione reali ob contumaciam conveniatur, Actor mittendus ſit in poſſeſſionem rei petitæ, cuſtodiæ causâ; & quomodo, ſi actione perſonali conveniatur? *num.* 23. *& pluribus ſeqq.* Reſolvitur alia quæſtio *num.* 29.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.
Cap. 1. *n.* 2. *&* 3.
c. 2. n. 4. *& duobus ſeqq.*
c. 3. *n.* 7. *& duobus ſeqq.*
c. 4. n. 10. *& ſeq.*
c. 5. *& ult. in princ.*
num. 12. *& pluribus ſeqq.*
§. *Porrò. n.* 19. *& duobus ſeqq.*
§. *Sunt & alij. n.* 22.
§. *In aliis; fin. num.* 23. *& quinque ſeqq.*

TITULUS VII.

DE JURAMENTO CALUMNIÆ.

pag. 145.

§. I. *Quid ſit Iuramentum calumniæ, & quid continere debeat, & quomodo differat à juramento veritatis, vel malitiæ, & an ſit neceſſariò præſtandum?* pag. 145.

Assertio I. Juramentum hoc fit, cùm Actor jurat, non calumniandi animo litem ſe movere, ſed exiſtimando, bonam cauſam ſe habere: & viciſſim Reus jurat, ſe reſiſtere Actori, quia exiſtimat ſe juſte habere, *n.* 1. Aſſertio II. Juramentum calumniæ plura capita continet, de quibus *n.* 2. Aſſert. III. Juramentum calumniæ in pluribus differt à juramento de veritate dicenda, *n.* 3. differt etiam in pluribus à juramento malitiæ, *n.* 4. in quibus caſibus præſtandum ſit juramentum de malitia? *n. eod.* Aſſert. IV. Juramentum calumniæ, ſi ab alterutra parte litigantium exactum fuerit, neceſſariò præſtandum eſt; aliàs vitiatur totus proceſſus, *n.* 5. Non poteſt per conſuetudinem induci, ut partes de calumnia vitanda juramentum non præſtent, etiamſi à Judice ad inſtantiam partis, vel ex officio Judicis exigatur, *n.* 6. non valet etiam conſuetudo, ut hoc juramentum differatur uſque ad ſententiam, & in fine primùm juretur, *num.* 7.

§. II. *Quinam præſtare debeant Iuramentum calumniæ? vel non?* pag. 147.

Assertio I. Regulariter ipſæ partes principales in Iudicio litigantes, tam Actor, quàm Reus, priùs autem ille, *n.* 8. non ſolùm ipſæ partes litigantes, ſed etiam eorum heredes jurare debent de calumnia, *n.* 9. etiam Clerici, ſi coram Judice ſuo litigent, *n.* 10. ſi verò agunt, vel defendunt ſe coram Iudice Eccleſiaſtico alieno, non poſſunt jurare de calumnia, ſine ſpeciali licentia Epiſcopi ſui: multò magis verò, non poſſunt jurare Clerici de calumnia, coram Judice ſeculari perſonaliter, ſine licentia Epiſcopi ſui, *n.* 11. Idem dicendum de Religioſis, *num. eod.* etiam Epiſcopus, ſi per ſe litiget, debet perſonaliter jurare de calumnia, *n.* 12. magis tamen decens eſt, ut Epiſcopus, vel etiam Sacerdos per Syndicum agat in Iudicio, & juret, *n.* 13. Eſt autem hoc juramentum regulariter præſtandum, tactis Evangeliis; Epiſcopus verò, ſi per, ſe litiget, propoſitis tantùm Evangeliis jurare debet, *n.* 14. Aſſ. II. Præter partes litigantes, etiam Syndici, ſeu Oeconomi, aut Adminiſtratores generales jurare de calumnia in propriam animam debent, *n.* 15. *& ſeq.* quando Oeconomus, vel Adminiſtrator generalis ad juramentum de calumnia admitti non debet, ſed potiùs ipſe principalis, *n.* 17. Univerſitas, ſive Eccleſiaſtica, ſive ſecularis, non poteſt cogi ad præſtandum juramentum calumniæ, modò habeat Syndicum idoneum generalem conſtitutum ad cauſas, *n.* 18. procuratores, ſeu Syndici Univerſitatis poſſunt jurare de calumnia, modò ex mandato conſtet, illis generalem, & liberam poteſtatem in Iudicio agendi eſſe datam, num. 19. Aſſert. III. Etiam procurator particularis admitti debet ad præſtandum juramentum calumniæ, ſi ſpeciale ad hoc mandatum habeat, *n.* 20. debet tamen talis procurator duplex juramentum calumniæ edere, unum in animam domini, ex mandato eius, alterum in propriam animam: aliquando tamen ad jurandum in animam propriam compelli non poteſt, *n.* 21. Porrò, quamvis partes litigantes de calumnia jurârint adhuc tamen procuratores poſtea ab eis conſtituti, juramentum hoc præſtare tenentur, *n.* 22. etiam procurator fiſci, *n. eod.* An ſufficiat mandatum generale, & indeterminatum jurandi de calumnia procuratori datum ad omnes cauſas, tam præſentes, quàm futuras; an verò requiratur mandatum ſpeciale ad jurandum de calumnia in cauſa nominatim expreſſâ? *n.* 22. præterea etiam patroni cauſarum, ſeu Advocati de calumnia jurare debent, *n.* 23. parentibus, & patronis, ſi in caſibus permiſſis litigent in judicio cum liberis, vel libertis, remittitur juramentum calumniæ, *n.* 24.

§. III. *In quibus cauſis, quando, & quomodo præſtandum ſit juramentum calumniæ?* pag. 151.

Assertio I. In omnibus cauſis, in quibus probatio eſt neceſſaria, præſtandum eſt hoc juramentum, ſive cauſæ ſint civiles, ſive criminales: olim tamen in cauſis ſpiritualibus de Jure Canonico hoc juramentum nec deferri, nec recipi ſolebat, *n.* 26. Præterea quamvis in cauſa principali, & primâ inſtantiâ de ca-

de calumnia, aut veritate juratum fuerit, iterum tamen in ſecunda inſtantia, ſeu cauſa appellationis, utrumque juramentum repeti debet, *num.* 27. Aſſert. II. Juramentum calumniæ, ſicut & veritatis, ſtatim poſt litis conteſtationem, præſtandum eſt; non tamen ideo totus proceſſus eſt irritus, etiamſi non ſtatim pòſt fuerit præſtitum, *num.* 28. Juramentum verò malitiæ in omnibus cauſis, tam ante, quàm poſt litem conteſtatam exigi poteſt a partibus, non ſemel tantùm, ſed quoties Iudici viſum fuerit, *num.* 29.

Aſſert. III. Juramentum calumniæ præſtari debet, tactis SS. Evangelijs: hodie tamen ſufficit apud acta jurari, *num.* 30.

§. IV. *De pœna recuſantis præſtare Iuramentum calumniæ, & huius effectu.*
pag. 153.

Quær. I. Quæ ſit pœna nolentis jurare de calumnia? Reſp. Si Actor, ab inſtituta actione cadit; ſi Reus, pro confeſſo habetur, *n.* 31. Poteſt tamen Actor, vel Reus recuſans jurare, hanc pœnam evitare, ſi ſe poſtea offerat ad jurandum, ante ſententiam Iudicis declaratoriam incurſæ pœnæ, vel condemnatoriam ad pœnam, *num.* 32. Hæc pœna non habet locum in recuſante jurare de malitia, *num.* 33. Quær. II. An contumacia procuratoris, vel alterius adminiſtratoris recuſantis jurare de calumnia noceat domino ad incurrendam prædictam Juris pœnam? Reſp. Non nocere, *num.* 34. Quær. III. Quis ſit effectus huius juramenti? Reſp. Ut jurans excuſetur ab omni calumniandi ſuſpicione, *num.* 35.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	In Sexto.
c. 1. *n.* 10. *& ſeq.*	c. 1. *in princ. n.* 28.
c. 2. *n.* 25.	§. *Propter n.* 5.
c. 3. *&* 4. *n.* 15. *& trib. ſeqq.*	§. *Quamvis ult. n.* 26.
c. 5. *n.* 6. *& ſeq.*	c. 2. *in princ. n.* 25.
c. 6. *n.* 19.	§. *Procuratores. n.* 22. *&*
c. 7. *& ult. n.* 12. *& duob. ſeqq. &* §. *Pœna verò; fin. eod. n.* 31.	§. *In omnibus ult. n.* 29.
	c. 3. *& ult. n.* 20. *& ſeq.*

TITULUS VIII.

DE DILATIONIBUS. pag. 154.

Quid ſit dilatio extraiudicialis, & quid dilatio judicialis in genere? *num.* 1. Dilationes aliæ ſunt legales, ſeu à lege conceſſæ, aliæ conventionales, quæ ex partium conſenſu dantur; aliæ judiciales, quæ à Judice in Iudicio dantur, *num.* 2. Rurſum aliæ dilationes in exordio litis, ante litis conteſtationem, dantur; aliæ, quæ dantur poſt litis conteſtationem; aliæ denique in fine, *num.* 3.

§. I. *De dilationibus, quæ ante litis conteſtationem conceduntur. pag.* 155.

Assertio I. Dilationes citatoriæ ſunt, quæ Reo abſenti citato dantur ad comparendum, & reſpondendum in Iudicio, & hæ datæ, cum termino peremptorio, non debent eſſe nimis breves, niſi neceſſitas aliud exigat, *n.* 4. *& duob. ſeqq.* Porrò, ſiquis citatus ſit peremptoriè ex loco valde remoto in cauſa ardua, ita, ut ſufficiens tempus non habuerit ad parandum ſe ad Iudicium, ſed poſtea iterum citetur, ob publicam utilitatem, tum non ſtatim ibi reſpondere cogitur in privata ſua cauſa, ſed nova dilatio ei dari debet, *n.* 7. *& ſeq.* Aſſert. II. Dilationes deliberatoriæ ſunt, quæ Reo poſt oblatum libellum, dantur, ut deliberare poſſit, an litigare velit, vel non, *n.* 9. Hæ verò dilationes etiam Reo quandoque denegandæ ſunt, ſi per litteras citatorias plenè in cauſa inſtrui potuit, *n.* 10. *& ſeq.* Eſt & alius caſus, in quo Reo nova dilatio deliberatoria dari non debet, *num.* 12. *& ſeq.*

Aſſert. III. Dilationes recuſatoriæ, ſeu declinatoriæ dicuntur, quæ ante litis conteſtationẽ ad omnes exceptiones dilatorias, ſeu declinatorias opponendas dantur, *n.* 14. Alia dilatio trium menſium datur, quando peremptoriè citantur fabricantes falſos florenos, *n.* 15.

§. II. *De dilationibus, quæ poſt litis conteſtationem, vel ante ſententiam definitivam, vel poſt illam conceduntur, & de prorogatione, atque effectibus dilationum. pag.* 158.

Assertio I. Poſt litis conteſtationem, conceduntur dilationes probatoriæ, & allegatoriæ: illæ dantur Actori, vel Reo, ad probandam ſuam intentionem, vel exceptionem, & ſemel tantùm, ſive unâ vice dandæ ſunt, *n.* 16. Quod tamen limitatur, niſi juſtum impedimentum probetur, ob quod plures dilationes dari poſſunt; item in cauſis criminalibus, *n.* 17. Et plerumque non conceduntur à Iudice, niſi ad inſtantiam partis litigantis, quamvis etiam ex mero officio Judicis dari poſſint, *n.* 18. Sunt autem tempora dilationum moderanda pro diſtantia locorum, & perſonarum qualitate, *n.* 19. Dilationes allegatoriæ ſunt, quæ dantur partibus, ut ante ſententiam definitivam proponere poſſint, ſi quid adhuc habeant proponendum, & allegandum, & dantur tres ſucceſſivè, *n.* 20. Aſſert. II. Sunt & aliæ dilationes definitivæ, quæ dantur ad cauſam definiendam, & non tantùm una, ſed etiam ſecunda, & tertia dari debet, niſi dentur cum termino peremptorio. Aliæ ſunt dilationes executoriæ, quæ dantur Reo per ſententiam condemnato ad ſatisfaciendum, vel ſolutionem faciendam, *n.* 21. Aſſert. III. Prorogatio dilationum eſt dilationis labentis, nondum lapſæ extenſio, *n.* 22. Aſſert. IV. Præcipuus effectus dilationis eſt, quòd eâ pendente officium Judicis conquieſcat, *n.* 23.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

c. 1. *n.* 4. *& duobus ſeqq.*	c. 4. *& ult. n.* 7. *& ſeq.*
c. 2. *n.* 10. *& ſeq.*	*Extravag. unic. inter communes, n.* 15.
c. 3. *n.* 12. *& ſeq.*	

TITULUS IX.

DE FERIIS. pag. 160.

§. I. *De variis feriarum generibus, & earum computatione. pag.* 160.

Assert. I. Feriæ hîc generatim dicuntur dies, ſeu tempora, quibus jus non dicitur, ſive ab actibus judicialibus ceſſatur, & vacatur: aliæ ſunt feriæ ſolennes, ſeu ordinariæ, quæ legibus, & SS. Canonibus definitæ ſunt, eæque vel ſacræ, quæ ad cultum DEI, & Sanctorum ſunt inſtitutæ: vel profanæ, & politicæ, quales ſunt, quæ in honorem Principis indicuntur: aliæ ruſticæ, quæ tempore neceſſitatis, vel vindemiæ conceduntur, item feriæ nundinarũm. Aliæ verò ſunt feriæ extraordinariæ, & repentinæ, quæ extra conſuetũ ordinẽ, & morem indicuntur, ob Principis adventũ, vel

nuptias, vel Regiæ prolis natalem &c. *num.* 1. Sunt etiam feriæ nuptiarum, quibus à nuptijs publicè, & ſolenniter celebrandis abſtineri debet, *num.* 2. Quid circa hoc jure novo Concilij Tridentini ſit decretum, & obſervandum, *num.* 4. Aſſert. II. Jure communi antiquo diea Dominicus, & alia Feſta incipiunt, & terminantur à veſpera præcedentia diei, uſque ad veſperam diei ſequentis, *num.* 5. Idque non tantùm quoad celebrationem Divinorum Officiorum, ſed etiam quoad vacationem ab operibus ſervilibus, aliiſque prohibitis. Ex generali tamen conſuetudine, & uſu Eccleſiæ nunc communiter incipit obſervatio feſti, quoad vacationem ab operibus ſervilibus à media nocte, uſque ad alterius noctis medium, *num.* 6. Et univerſim in feſtis inchoandia, & finiendis, partim ad qualitatem, ſeu ſolennitatem feſti attendi debet, partim ad conſuetudinem locorum, *num.* 7. Præterea in diebus Dominicis, & inter Paſcha, & Pentecoſten genuum flexio fieri non debet in publicis orationibus. Olim in Eccleſia Romana non ſolebat ſpeciale feſtum ſanctiſſimæ Trinitaris celebrari, nunc verò conſuevit celebrari in Octava Pentecoſtes, *num.* 8.

§. II. *De poteſtate indicendi ferias ſacras, & de operibus ſervilibus, quæ in illis fieri prohibentur. pag.* 162.

Assertio. I. Solus Papa in Eccleſia univerſali, & quilibet Epiſcopus in ſua Diœceſi, poteſt ferias ſacras, ſeu dies feſtos indicere, ſaltem cum conſenſu populi, *num.* 9. & 10. Non autem Princeps ſecularis, *n.* 11. & 12. Nec per ſolam conſuetudinem populi poteſt induci obligatio obſervandi diem aliquem tanquam feſtum, *num.* 12. Nec per ſtatutum Magiſtratûs ſecularis, ut feſtum aliquod in honorem DEI, & SS. obſervetur ſub certa pœna, *n.* 13.

Aſſert. II. In ſacris ferijs, ſeu diebus feſtis prohibentur exerceri omnia opera ſervilia, niſi propter neceſſitatem alimentorum circa res tempore perituras permittantur, *num.* 14. & *ſeq.* An piſcatio, venatio, & aucupium ſit prohibita die feſto? *n.* 16.

§ III. *Quinam actus non ſerviles exerceri prohibeantur diebus feriatis. pag.* 165.

Quær. I. An, & quâ ratione prohibitum ſit exercere mercatum, placitum, Judicium, & juramentum præſtare? Reſp. Prohibetur inprimis mercatus, id eſt, omnes contractus, ſi publicè, ac ſolenniter fiant, *n.* 17. & *ſeq.* Secundò. Placitum, lis, ſeu contentio in cauſis civilibus, & multò magis in cauſis criminalibus, in quibus condemnatur quis ad mortem, vel aliam pœnam corporalem, etiam pecuniariam, *num.* 19. Tertiò. Prohibetur præſtari juramentum, non ſolùm judiciale, ſed etiam quædam extrajudicialia, quibus pacta, & contractus initi confirmantur, quamvis etiam probabile ſit, ſolum juramentum judiciale prohiberi, *n.* 20. Porrò illud intereſt inter contractus, & Judicium, quod illi prohibentur quidem exerceri die feſto, ſunt tamen validi, ſicut etiam juramentum ijs appoſitum: non autem acta Judicij, *n.* 21. Excipiuntur duo caſus, in quibus etiam diebus feſtis Judicium inſtitui poteſt ſuper qualibet cauſa civili, & criminali, ſpirituali, & temporali, videlicet caſus neceſſitatis, vel utilitatis etiam privatæ, & caſus pietatis, *cit. n.* 21. Quær. II. An actus juriſdictionis voluntariæ poſſint fieri die feſto? Reſp. affirmativè; quia etiam ſententia excommunicationis, vel alterius cenſuræ licitè infligi poteſt die feſto, niſi cauſæ cognitionem requirat, & omnes actus extrajudiciales licitè exercentur die feſto, *n.* 22. Quær. III. An coram Arbitro Iudicium die feſto inſtitui poſſit? Reſp. Coram Arbitro mero, ſive à Judice dato, ſive à partibus electo, non poteſt, bene autem coram Arbitratore, *n.* 23. Quær. IV. Quis locus ſit attendendus, ſi feriæ ſecundùm conſuetudinem diverſam locorum diſcrepent? Reſp. Locus Iudicij, in quo illud exercetur, non litigantium, *n.* 24. Quær. V. An, & quibus ferijs renunciari poſſit, vel non? Reſp. Ferijs ſacris non poteſt, nec extraordinarijs ferijs, ob publicam cauſam principaliter inſtitutis: poſſunt verò partes renunciare ferijs ruſticis meſſium, & vindemiarum, *n.* 25. Quær. VI. An feriæ ruſticæ vindemiarum concedendæ ſint, etiam in ijs locis, ubi non creſcit vinum? Reſp. Si peregre non importetur vinum, non eſſe concedendas, aliàs verò eſſe. Idémque eſt de ferijs meſſium, *n.* 26.

§. IV. *Quinam actus iudiciales in ſpecie ſint prohibiti in diebus feſtis, vel permiſſi? pag.* 168.

Assertio I. Libellus poteſt offerri Iudici die feſto, *n.* 27. Aſſert. II. Quod ad citationem attinet, mandatum Judicis de citando non poteſt decerni ab illo, die feſto, quamvis etiam oppoſitum non ſit improbabile, *num.* 28. Executio verò citationis, dum nimirum mandatum citatorium offertur, & intimatur citando per nuncium, poteſt fieri die feſto, quamvis aliqui contrarium teneant, *n.* 29. Si citatio facta ſit expreſsè ad diem feſtum, ea non valet: ſecus, ſi facta ſit, ſine expreſſione diei feſti, ad certum diem menſis, vel hebdomadæ: tum enim valet, & citatus proximo die non feriato comparere debet, *n.* 30.

Aſſert. III. Probabile eſt, quòd in die feſto teſtes examinari, eorúmque depoſitiones recipi poſſint, *n.* 31. Contrarium tamen eſt probabilius, niſi periculum ſit in mora, *n.* 32. Aſſert. IV. Verius eſt, ac probabilius, non ſolùm prolationem ſententiæ judicialis, ſed etiam eius executionem eſſe die feſto prohibitam, & irritam. Sed neque Reus capi, & incarcerari poteſt die feſto, ſive pro civili debito, ſive pro crimine, niſi ſit periculum in mora, vel ſiqnis Reus ſit criminis gravis, aut enormis, *n.* 33. Aſſ. V. Appellare die feſto licitum eſt, non tamen appellationem proſequi, *n.* 34.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	c. 3. *n.* 14. & *duobus ſeqq.*
c. 1. *n.* 5. & 6. & *n.* 17. & *tribus ſeqq.*	c. 4. *n.* 2. & *ſeq.*
c. 2. *n.* 7. & 8.	c. 5. & *ult. num.* 17. & 21.

TITULUS X.

DE ORDINE COGNITIONNM.

pag. 170.

§. I. *An priùs diſcutienda ſis quæſtio conſanguinitatis, quàm ſuper matrimonio pronuncietur? pag.* 171.

Si exceptio peremptoria, v. g. exceptio conſanguinitatis, opponatur mulieri petenti aliquem in maritum,

maritum, tnnc de ea priùs cognoſci debet, quàm ſuper cauſa principali matrimonij ſeutentia fetamr, & ſufficit, ſi ſuper hac pronuncietur, *num.* 1. *& ſecundo, & tribus ſeqq.*

§. II. *Quomodo, ſeu quo ordine procedendum ſit in cauſa, ſeu quæſtione ſpoliationis? pag.* 172.

Assertio I. Si Reus ſpoliationem opponat contra Actorem ſpoliantem, per modum exceptionis; tunc priùs eſt audiendus ſuper exceptione ſpolij, eâque probatâ, non cogitur reſpondere Actori, niſi priùs reſtituatur: ſi verò Reus conventus ſpoliationem opponat, per modum actionis, tum utraque quæſtio ſimul tractari, ac terminari debet, & probatâ ſpoliatione reſtituendus erit, *n.* 6. 7. 8. *&* 10. Plures tamen ſunt caſus, in quibus exceptio ſpoliationis contra ſpoliatorem opponi non poteſt, *num.* 9. Aſſert. II. Si ſpoliatus agat puſſeſſorio ad reſtitutionem rei vi ablatæ contra ſpoliatorem, & hic velit illum reconvenire ſuper petitione alicnius rei, non eſt audiendus, niſi ſpoliatus reconveniatur ſuper alia ſpoliatione: quamvis ſpoliator per oppoſitam exceptionem alterius ſpoliationis poſſit ſpoliatũ ab agendo repellere, *n.* 11. *& ſeq.*

§. III. *An, & quâ ratione, ſi in Iudicio incidat quæſtio, proiudicialis ipſi cauſæ principali, priùs de quæſtione incidente cognoſcendùm ſit, quàm de cauſa principali? pag.* 174.

Assertio I. Si qnæſtio incidat propriè pertinens ad forum Eccleſiaſticum, ex cnius deciſione principalis quæſtio pendet, v. g. ſi petenti hereditatem objiciatur defectus natalium, tum Judex ſecularis non debet cognoſcere de cauſa principali, ſcilicet petitione hereditatis, niſi quæſtio incidens de defectu natalium priùs à Iudice Eccleſiaſtico deciſa fuerit, *n.* 13. *& tribus ſeqq.* Quòd ſi quæſtio ſpiritualis incidat in Judicio ſeculari, tum Iudex Eccleſiaſticus inhibere illi poteſt, ne ultra procedat, vel cognoſcat de cauſa principali, *num.* 17. Aſſert. II. Si qnæſtio præiudicialis incidat in cauſa aliqua, v. g. quæſtio criminalis, quæ præiudicat cauſæ civili, ſive etiam quæſtio criminalis, quæ præiudicat criminali, tum quæſtio præiudicialis incidens priùs tractari, & decîdi debet, quàm cauſa principalis, quamvis hæc priùs ſit mota, & maior, *n.* 18.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

c. 1. *n.* 1. *& pluribus ſeqq.*
c. 2. *n.* 6. *& duobus ſeqq.*
c. 3. *num.* 13. *& quatuor ſeqq.*
c. 4. *& ult. n.* 11. *& ſeq.*

TITVLVS XI.

DE PLUS PETITIONIBUS? *pag.* 177.

§. I. *Quibus modis plus petatur? pag.* 177.

Quatuor ſunt modi plus petendi, cauſâ, re, loco, & tempore, *num.* 1. Quomodo plus peti dicatur cauſâ? *num.* 2. *&* 3. Quomodo re, ſeu quantitate? *num.* 4. Quomodo loco? *num.* 5. Quando tempore? *n.* 6. Quomodo ante conditionis eventum poſſit quis dici plus debito petere? *cit. n.* 6.

§. II. *Quæ ſit pœna plus petentium? pag.* 179.

De hac agitur *num.* 7. *& tribus ſeqq. cap. unic. in princ.* & §. Te quoque, *num.* 1. *& ſeqq.* & §. Punitur; *num.* 7. *& tribus ſeqq.*

TITULUS XII.

DE CAUSA POSSESSIONIS, ET proprietatis. pag. 181.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit poſſeſſio, quomodo à proprietate differat, & quæ ſint commoda, ſeu privilegia poſſeſſionis? pag.* 181.

Vnde dicta ſit poſſeſſio? *num.* 1. Quid ſit poſſeſſio, & quomodo definiatur? *num.* 2. Quomodo dividatur? *num.* 3. Quomodo differat à proprietate, ſeu dominio? *num.* 4. Quæ ſunt commoda, ſeu privilegia poſſeſſionis? *num.* 5.

§. II. *Quibus modis poſſeſſio acquiratur, vel amittatur? pag.* 183.

Quibus modis acquiratur poſſeſſio rerum corporalium? *num.* 6. *&* 7. Deducuntur corollaria, *n.* 8. *&* 9. Quibus modis acquiratur poſſeſſio, vel quaſi poſſeſſio rerum incorporalium, ſeu jurium, & quid ad eam acquirendam requiratur? *n.* 10. Quomodo acquiratur poſſeſſio ſervitutum, ſive affirmativarum, ſive negativarum? *num.* 11. Quomodo poſſeſſio juriſdictionis, *n.* 12. Quibus modis amittatur poſſeſſio? *n.* 13.

§. III. *De Iudiciis, ſeu remediis poſſeſſoriis in genere, & in ſpecie, coram quo Iudice inſtitui debeat Iudicium poſſeſſorium in rebus ſpiritualibus? pag.* 186.

Triplex eſt Iudicium, ſeu remedium poſſeſſorium, ſcilicet adipiſcendæ, retinendæ, & recuperandæ poſſeſſionis, *n.* 14. Quær. I. Quot, & quæ ſint interdicta adipiſcendæ poſſeſſionis? *n.* 15. Secundò. Quot, & quæ ſint interdicta retinendæ poſſeſſionis? *n.* 16. Tertiò. Quotuplex ſit interdictum recuperandæ poſſeſſionis? *n.* 17. Quær. IV. An Judicium poſſeſſorium de rebus ſpiritualibus inſtitui debeat coram Judice Eccleſiaſtico, an ſeculari? Reſp. ſi controverſia ſit de Jure poſſidendi, & Clericus inſtituat Interdictum retinendi, aut recuperandi poſſeſſionem Eccleſiæ, vel beneficij, in quo laicus eum turbat, vel vi deiecit; tum conveuire eum poteſt, ac debet coram Judice Eccleſiaſtico, idque propter qualitatem ipſius cauſæ, quæ ſpiritualis eſt, *n.* 18. Secus eſt, ſi agatur de ſolo facto laici, v. g. turbantis, vel depellentis Clericum è poſſeſſione beneficii: tunc enim is, poteſt conveniri etiam coram Iudice ſeculari: niſi tali poſſeſſioni admixta ſit quæſtio de jure, ſeu proprietate, v. g. quia laicus conventus contendit, decimas non eſſe Clericales, ſed laicales, vel feudales, *num.* 19.

§. IV. *An cauſa poſſeſſionis, & cauſa proprietatis apud eundem Iudicem tractari debeat? pag.* 188.

Reſp. affirmativè, niſi litigantes ſint omnino diverſi fori; ut, ſi Clericus obtinuit cauſam in Iudicio poſſeſſorio contra laicum, non tenetur, eo finito, reſpondere ſuper proprietate coram eodem Iudice ſeculari, ſed coram Eccleſiaſtico conveniri debet, *n.* 20. Requiritur tamen, ut Iudex de utraque cauſa, tam poſſeſſionis, quàm proprietatis, cognoſcere, poſſit, *cit. n.* 20.

ſi cauſa ſimpliciter, & in genere, vel in ſpecie cauſa proprietatis alicui delegata ſit, etiam cauſa poſſeſſoria eidem commiſſa intelligitot. Aliud eſt, ſi cauſa poſſeſſionis iu ſpecie tantùm alicoi commiſſa ſit; tum enim vi buius delegationis, de cauſa proprietatis cognoſcere nequit, niſi incidenter per viam reconventionis, *num.* 21. Judex, alterâ patte inauditâ, judicare, & ſententiam ferre non poteſt, *num.* 22. Etſi mandata dicta ſine clauſula iuſtificatoria regulariter non valeaur, in certis tamen caſibus decerni poſſunt, *n.* 23. Mandata judicialia, ſive monitoria, alia ſunt cum clauſula iuſtificatoria, alia ſine clauſula: & quænam illa ſint? *num.* 24.

§. V. *An, & quomodo cauſa poſſeſſionis, & proprietatis cumulari poſſint in Iudicio, & quo ordine tractandæ ſint? pag.* 190.

Assertio I. Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis ſimul in eodem Iudicio tractari poteſt, ita, ut Judex, receptis ſuper aliqua cauſa probationibus, priùs diſcutere poſſit, & examinare probationes ſuper cauſa poſſeſſionis, illámque terminare, *num.* 25. Porrò, dupliciter Iudicium poſſeſſorium, & petitorium cumulari poſſunt in Iudicio, vel coniunctim in eodem libello Actoris, vel ſeparatim; prout explicatur *num.* 26. Aſſertio II. Si ſimul actum ſit Iudicio poſſeſſorio, & petitorio, utromque unâ ſententiâ terminari debet, ita tamen, ut priùs pronuncietur ſuper poſſeſſione: in executione verò proprietas prævalere debeat, *num.* 27. & 28. Ponuntur plures exceptiones, *num.* 29. *& duobus ſeqq.* Quâ ratione ſententia lata ſuper proprietate potior, & efficacior ſit, quàm lata ſuper poſſeſſione? *n.* 32.

§. VI. *Quâ ratione ſpoliatus inſtituere poſſit Iudicium poſſeſſorium, & petitorium coram eodem Iudice? pag.* 192.

Assertio I. Si ſpoliatus ſimul agat poſſeſſorio, & petitorio Iudicio, & poſſeſſionem, ac ſpoliationem probet, non autem proprietatem; tum obtinebit in poſſeſſorio, ſed ſuccumbet in petitorio, *n.* 33. *& duob. ſeqq.* Alius caſus, in quo à ſpoliato ſimul tam poſſeſſorium, quàm petitorium in Iudicio intentari poteſt, ponitur *num.* 36. *& ſeq.* Aſſert. II. Qui ab initio agit ſuper petitorio, ſeu proprietate, poteſt, ſi nondum probationibus renunciatum, & in cauſa concluſum ſit, ſuſpenſo Iudicio petitorio, agere interdicto adipiſcentiæ, vel recuperandæ poſſeſſionis: ſi verò allegationibus renunciatum ſit, vel concluſum in cauſa, non poteſt ampliùs inſtitui Iudicium poſſeſſorium, niſi ex iuſta cauſa, *n.* 38. *& duobus ſeqq.* Quando à ſententia lata in Iudicio petitorio contra Actorem, adhuc poſt ſententiam tranſiri poſſit ad poſſeſſorium, & è contrario ab hoc ad illud, & quando non poſſit? *num.* 41. Aſſert. III. Etiam in cauſis beneficialibus poteſt ſimul intentari Iudicium petitorium, & poſſeſſorium, & ante concluſionem in cauſa, ſuſpenſo petitorio, tractari cauſa poſſeſſionis, & ſententia ſuper eâ proferri, etiamſi ad Papam appellatum fuerit, *num.* 42.

Præterea, ſi alicui moveatur controverſia ſuper beneficio, quod poſſidet, ſufficit, quòd probet, collatorem ſuum fuiſſe in quieta poſſeſſione juris conferendi, tempore collationis factæ, non tamen prohibetur adverſarius, qui ſuccubuit in poſſeſſorio, agere contra collatorem, quoad proprietatem juris conferendi, *num.* 43. *& ſeq.* Denique, qui agit Iudicio petitorio, aſſerendo rem, quam petit, jure dominij, ſeu proprietatis ad ſe pertinere, non ſufficit, ſi probet poſſeſſionem, poteſt tamen eandem rem petere ex alia cauſa, *num.* 45.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

c. 1. n. 20. *& duobus ſeqq.*	c. 6. n. 27. *& ſeq.*
c. 2. n. 25. *& ſeq.*	c. 7. n. 43. *& ſeq.*
c. 3. n. 33. *& duobus ſeqq.*	c. 8. *& ult.* n. 45.
c. 4. n. 36. *& ſeq.*	In Clementinis.
c. 5. n. 38. *& duobus ſeqq.*	*Clement. unic.* n. 42.

TITULUS XIII.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM. pag. 198.

§. I. *Quibus competat Interdictum* Vnde vi? *pag.* 198.

Generatim illi, qoi vi deiectus eſt poſſeſſione rei immobilis, *n.* 2. Quær. I. Utrùm colono, conductori, uſufructuario, emphyteutæ, vaſallo &c. competat interdictom *vnde vi?* Reſp. Si colonus fundo, aut conductor domo ad breve tempus conductâ vi ejiciatur, non ipſis, ſed domino Interdictum *vnde vi* competit, *num.* 3. Secus eſt de colono, ſeu conductore agri ad longum tempus decem annorum, & de vaſallo, emphyteutâ, uſufructuario: nam hi, ſi ſpoliati fuerint, agere poſſunt Interdicto, *vnde vi*, *num.* 4. Quær. II. An hoc interdictum competat, non ſolùm illi, qui poſſeſſione abſolutè ſpoliatus eſt, ſed etiam, qui liberè poſſidere non poteſt? Reſp. affirmativè, *num.* 5. *& duobus ſeqq.* Quær. III. An, ſi alicui liber homo, vel laico res ſpiritualis, v. g. beneficium Eccleſiaſticum, quod de facto detinet, per vim eripiatur, locus ſit huic interdicto? Reſp. affirmativè, *n.* 8.

§. II. *Contra quem competat interdictum* vnde vi, *vel non, & quando exſpiret? pag.* 200.

Assertio I. Interdictum *vnde vi* non competit, niſi adverſùs ſpoliantem, vel mandantem, vel ratihabentem ſpoliationem ſuo nomine factam, *num.* 9. *& ſeq.* Aſſert. II. Hoc interdictum heredibus ſpoliati competit, non autem contra heredes ſpoliatoris, *num.* 11. Aſſert. III. Nec contra ſucceſſorem ſingularem ſpoliatoris, *num.* 12. Aſſert. IV. Etiam contra Judicem iniuſtè ſpoliantem agi poteſt interdicto *vnde vi*, *num.* 13. ubi tamen diſtinguendum eſt, num Judex extraiudicialiter, ſine cauſæ cognitione, an verò in Iudicio per latam ſententiam ſpoliaverit aliquem poſſeſſione, & tunc non competit contra eum Interdictum, *vnde vi*, *n.* 14. Petens reſtitutionem beneficij, non tenetur oſtendere titulum, nec Judex de hoc cognoſcere poteſt, *num.* 15. Aſſ. V. Interdictum *vnde vi* non competit liberis contra parentes, nec libertis contra patronos, nec vaſallo contra dominum, *n.* 16. Aſſ. VI. Hoc Interdictum non niſi intra annum intentari poteſt, quoad rei verò perſecutionem etiam poſt annum, *n.* 17.

§. III. *An,*

§. III. *An, & quà ratione ſpoliatus poſſeßione reſtiſtituendus ſit, & quando non? pag.* 203.

Asaertio I. Si de ſpoliatione conſtet, ſpoliatut in Judicio non auditur, ſi ſe offetat ad probandum in continenti, ſe dominum eſſe tei ſpoliatæ, de cuius poſſeſſione alterum deiecir; quamquàm de proprietate poltea contendete poteſt, *n.* 18. nam ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt, & quæſtio ſpoliationis præcedere debet quæſtionem proprietatis, *n.* 19. *& duobus ſeqq.* Aſſett. II. Per vim expulſus poteſt expellentem ſtatim, ſeu incontinenti iterum expellere; non autem ex intervallo. Et hinc etiam prædoni, qui alterum vi expulit, ſi expulſus nnn incontinenti, ſed ex intervallo eum iterum expellat, interdictum *Vnde vi* competit, *n.* 22. quamvis prædo ex æquitate nnn debeat reſtitui, ſi dominus deiectus irreparabile damnum incurriſſet, niſi prædonem deiecíſſet. *n.* 23. ſi prædo, ſeu ſpoliator notorius ſit, & viciſſim à domino tei, etiam ex intervallo ſpoliatus ſit, non debet reſtitui adversùs dominum ſpoliantem: aliud eſt, ſi non à domino rei, ſed ab alio, qui dominus non eſt, viciſſim ſpoliatus ſit: tum enim adversùa eum reſtituitur, etſi notorius prædo ſit, *n.* 24. Aſſert. III. Sunt tamen plures caſus, in quibus ſpoliatus non eſt reſtituendus, *n.* 25. *& quatuor ſeqq.*

§. IV. *Quæ probanda ſint à ſpoliato agente ad reſtitutionem rei ſpoliatæ? pag.* 206.

Assertio I. Duo probare debet, poſſeſſionem, & ſpoliationem, ſeu deiectinnem, *n.* 30. Aſſert. II. Agena inter dicto *Vnde vi* ad recuperandam poſſeſſionem uon eſt audiendus, ſi dicat, ſe velle probare, dominium rei ſibi competere, niſi probet, ſe rem poſſediſſe, & ſpoliatum eſſe, *n.* 31. *& ſeq.*

§. V. *Quæ à ſpoliatore reſtituenda ſint ſpoliato? pag.* 208.

Aasertio I. Violentus ſpoliator, ſeu Invaſor rei alienæ reſtituere debet, non tantùm rem, unâ cnm fructibus, etiam qui percipi potuiſſent, ſed iuſuper omnia damna reſarcire, ac de iniuria inregrè ſatisfacere cumpellitur, *n.* 34. & quid reſtiruere debeat, quilibet malæ fidei poſſeſſor, & quid bonæ fidei poſſeſſor? *n.* 35. *& tribus ſeqq.* Aſſ. II. Spoliator, ſi & ipſe ſpoliarus ſir, non debet cogi ad reſtituendam rem, cum fructibus perceptis, ſi ob inopiam non poſſit; adeóque niſi ipſe priùs reſtitutus fuerit, *n.* 39. *& ſeq.*

§. VI. *Quomodo, & quà ratione ſpoliatus agens interdicto recuperandæ poſſeſsionis in cauſis beneficialibus, vel aliis ſpiritualibus reſtituendus ſit? pag.* 211.

Assertio I. Spoliatus beneficio, contra quem magna eſt præſumptio, quòd ſine titulo, aut cum titnlo vitioſo beneficium nbtinuerit, reſtitui non debet, priuſquam titulum juſtificationis ſuæ exhibeat: aliàs verò, ſi nulla adſit contra illum præſumptio, reſtituendus eſt, etiam nullo titulo priùs oſtenſo, *n.* 41.

Aſſert. II. Etiam in aliis cauſis ſpiritualibus, videlicet jure decimatum, jure eligendi &c. ſi Jus commune reſiſtat ſpoliam, aſſiſtat verò ſpoliatori, non debet reſtitui ſpoliatus, niſi priùs exhibeat titulum, ſaltem præſumptnm, *n.* 42. *& ſeq.* ſolvuntur obiectiones, *n.* 44. *& duobus ſeqq.* Aſſert. III. Si laicus ſpoliatus ſit beneficio, vel decimis, vel alio jure ſpirituali, non debet reſtitui, niſi titulum poſſeſſionis juſtificet, ac probet, *n.* 47.

§. VII. *An is, qui renunciavit beneficio, poſt, vel ante ſpoliationem, petere poſſit reſtitutionem, & reſtitui debeat? pag.* 213.

Assertio I. Si quis ſpoliatus ſit Eccleſiâ, vel beneficio, & poſtea illi renunciet, reſtituendua eſt, non obſtante ſubſequente renunciatione, & priuſquam de illa cognoſcatur, & quamvis jurara fuerir, *n.* 48. *& ſeq.* ſunt tamen plures caſus excepti, in quibus renuneians beneficio, poſt ſpoliariunem, reſtitui non debet, *n.* 50. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Si quis ſponte, & non coactus ſuo beneficio renunciavit; tum, ſi ſpoliatus agere velit Interdicto recuperandæ poſſeſſionis, non eſt audiendus, nec reſtituendus, quod communiter procedit, ſi reſignatio beneficij ante ſpoliationem facta ſit, *n.* 53. *& duobus ſeqq.* Aſſ. III. Etiam in Interdicto retineudæ poſſeſſionis in cauſa beneficiali turbatori opponi poreſt, quòd ſponte renunciaverit, ſi probari poſſit, quòd is juramento promiſerit, ſe poſſeſſorem certæ Eccleſiæ, vel beneficij non turbaturum; adeóque juratus ſpnnte renunciaverit juri, quod prætendebat in illa Eccleſia, vel beneficio, *n.* 56. *& tribus ſeqq.*

§. VIII. *Quando, & quomodo reſtitutio ſpoliati facienda ſit in cauſis matrimonialibus? pag.* 218.

Assertio I. Si maritus uxorem, quæ ab ipſo, propriâ auctoritate, diſceſſit, tanquam ſpoliatus ſit, ſibi reſtitui petat, ſed mulier impedimentum dirimens matrimonium, v. g. conſanguinitatis in gradu prohibito, præſertim lege Divinâ, opponat, & incontinenti probationes paratas offerat, tum recepto ab illa juramento de malitia, priùa prnbatiunes recipiendæ ſunt, quàm fiat reſtitutio ad torum coniugalem, prnpter periculum peccati fornicationia; quoad reliqua verò reſtituatur mulier viro. Si verò probationes non ſint in promptu, tum plena reſtitutio mulieris non eſt deneganda viro ſpoliato eam petenti: ipſa verò mnlier abſtinere debet à copula, ſi conſcia ſit impedimenti; & potiùs tolerare Eccleſiaſticam cenſuram, donec impedimento probato ab illa abſnlvatur: Verùm, ſi tanta ſit ſævitia viri, ut non poſſit tutò ei cohabitare, tunc non eſt reſtitueuda, niſi illi provideatur de ſufficienti ſecuritate, *n.* 60. & explicatur, *n.* 61. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Si nxor domo eiecta ſit à marito, agere poteſt Judicio poſſeſſorio, ac petere ſe reſtitui: & vice versâ, ſi uxor propriâ auctoritate diſceſſit à viro, hic agere poteſt interdicto recuperandæ poſſeſſionis: ſi tamen vir poſtea uxorem revocet, ſed illa redire nolit, ipſe cenſebitur ſpoliatus, & agere poterit interdicto *Vnde vi*: idémque dicendum reſpectu mariti, ſi redire volens non admittatur, *n.* 64. Si verò mulier propriâ auctoritate recedat à viro, & redire nolit, etiam per vim capi, & reduci poteſt, *num. eod.*

Aſſert. III. Si matrimonium per conſenſum de præſenti non ſit contractum, & mulier propriâ auctoritate ſe à viro ſeparet, volens alteri nubere, non poteſt vir petere reſtitutionem illius, tametſi in domum illius ſit traducta, eíque cohabitaverit, *n.* 65. *&* 67. Aliud eſt, ſi matrimonium ſit contractum, ſed nondum conſummatum: tum enim reſtitui debet viro, quoad cohabitationem, & alia obſequia coniugalia, præter copulam, *n.* 66. Aſſert. IV. Si uxor propriâ auctoritare diſcedat à viro, allegans occultum impedimentum dirimens, nihilominus reſtituenda

eſt viro, dummodo is probet, matrimoninm contractum eſſe in facie Eccleſiæ, & conſummatum; niſi ob magnam eius ſævitiam deneganda ſit reſtitutio, *n.* 68. neceſſe eſt autem, ut reſtituatur uxor, probare titulum ſaltem apparentem, ſeu præſumptum matrimonii, *n.* 69. Quod ſit diſcrimen inter reſtitutionem conjugis ſe ſeparantis ab altero, ante conſummationem matrimonii, & iotet illam, quæ fit poſt conſummatum matrimonium, *n. eod.* Excipitur, ſi vir ſit ſævus, *n.* 70. Quòd ſi mulier deſponſata viro per verba de præſeoti fugiat ab eo, ante ttaductionem in eius domum, non eſt reſtiruenda; qnamvis cogi poſſit ad cohabitatiooem, vi contractûs matrimouii, ſi nullam juſtam exceptionem allegare poſſit: imò, etſi recedat, poſtquam ttaducta eſt in domum viri: ſed ante conſummatum matrimonium non eſt reſtitueoda, ſaltem ad torum: poteſt tamen cogi ad alia obſequia coniugalia officio Judicis, niſi juſtam cauſam allegare poſſit, cnr à viro receſſerit, *n.* 71. Aſſert. V. Si mulier, quæ propriâ auctoritate receſſit à viro, ipſi petenti reſtitutionem obijciat commiſſum ab eo adulterium; tunc, ſi hoc non ſit notorium, vir ſtatim reſtitui debet, etiam qnoad torum, priuſquam probationes de adulterio admittantur, etiamſi illæ incontinenti offerantur, *n.* 72. Aſſert. VI. Si vir à ſe repellat uxorem, & Judicio petitorio agat de nullitate matrimonii, ſed mulier petat ſibi reſtitui virum appellando, tum priùs reſtituendus eſt vir uxori, antequam de nullitate mattimonii cognoſcatur, *num.* 73. *& duobus ſeqq.*

§. IX. *Vtrùm ſpoliato agenti Interdicto poſſeſſorio* Unde vi, *opponi poſſit exceptio criminis? pag.* 224.

Assertio I. Spoliatus agens Interdicto, *Unde vi*, noo poteſt repelli per exceptionem criminis, ſed eâ non obſtaote, reſtitui debet, & priùs cognoſcendum de ſpolio, quàm de crimioe, *n.* 76. obi tamen diſtingnendum eſt, quale crimen obijciatur, *n.* 77. An exceptio criminis poſsit obijci contra agentem interdicto retinendæ poſſeſsionis, *n.* 78. Aſſert. II. Interdictum, *Unde vi*, competit etiam, ſi quis clàm alterins poſſeſsionem intravit, & occupavit, non obſtaote criminis exceptione, *n.* 79. Quando, cui, & adversùs quem detur interdictum *Quod vi, aut clàm*, *num.* 80.

§. X. *Cui competat, & quando opponi poſſit exceptio ſpoliationis? pag.* 225.

Assertio I. Exceptio ſpoliationis oppoſita ab alio, quàm ab Actore, ſi civiliter agatur, non impedit, quin Judex in cauſa principali procedere poſſit: ſi verò criminaliter agatur, exceptio ſpoliationis à qnocuoque oppoſita admittitur, dummodo ſit de tota ſubſtaotia, vel maiore parte bonorum, ita tamen, ut ſpoliatio intra 15. dies probetur; alioquin Reus Actori in expenſas à Judice coodemnabitur, & aliàs etiam puniri poterit, *num.* 81. *& quatuor ſeqq.* Aſſert. II. Si criminaliter cooventus, ſeu accuſatus ſpoliationem ab alio, quàm ab accnſatore factam obijciat, poteſt nihilomious Judex ipſi accuſato terminum præfigere, intra qnem agat, contra ſpoliatorem, & petat reſtitutionem ſpolij: quo elapſo, non obſtante exceptione ſpoliationis poterit accuſari, *num.* 86. Aſſert. III. Exceptio ſpoliationis rei privatæ non poteſt opponi contra agentem in cauſa Eccleſiaſtica: nec vice verſâ exceptio ſpoliationis rei Eccleſiaſticæ poteſt obijci in cauſa rei privatæ, *num.* 87. 88. *&* 89. Reſpondetur ad obiectionem, *num.* 90.

§. XI. *An, & quando violentum, aut iniuſtum invaſorem, vel detentorem rei, propriâ Auctoritate, expellere liceat? pag.* 228.

Assertio I. Si quis domum, vel fondum alterius, clàm, & ignorante domino ingrediatur, & occupet, vel per vim dominum, vel poſſeſſorem ex domo, vel fondo expellat; tum is poteſt violentum invaſorem etiam per vim expellere incoorinenti, non ex intervallo: dummodo modos joſtæ defenſionis noo excedatur; oec ſic expulſo, vel eiecto competit intetdictum poſſeſſotium contra dominum repellentem, vel eijcientem, *num.* 91. Poteſt autem hoc caſu quis vim vi repellere, non ſolùm, ſi violenter occupata fuerit res ſoli, ſen immobilis, ut domus, fundus, *num.* 92. Sed etiam, ſi res mobilis, v. g. equus auferatur; idémque licitum eſt ad defeodenda jura ſua incorporalia, nt jus ſervitutis, vel eligendi &c. *num.* 94. Quando dicatur aliquid fieri incootioenti, & non ex intervallo, aut cum moderamine inculpatæ tutelæ? *num.* 95. Aſſert. II. Si colonus, inquilinus, vel, qui rem precariò tenet, finito locationis, aut conceſſionis tempore, rem reſtituere domino nolit, cenſetur eum ſpoliare; adeóque eum dominus per vim expellere poteſt, *num.* 96. Idémqne eſt, ſi tutor, curator, negotiorum geſtor, depoſitarius, commodatarius, uſufructuarins, & univerſim omoes, qui alieno nomine rem tenent, eam reſtituere nolint, ſine juſta cauſa. Similiter, ſi colonus, ſeu conductor, vel emphyteuta penſionem, aut canonem debitum ſolvere nolit, propriâ auctoritate, expelli poſſunt; quamvis tutius ſit, nt Judicis auctoritate expellaotur, ob vitandum ſcandalum, ſi commodè res in Judicio recuperari poſſit, *num.* 97. Quòd ſi colonus, aut penſionarius penſionem antè ſolutam tanqnam debitam poſtea recuſet ſolvere, poteſt contra eum dominus agere interdicto *Unde vi*, ſive ſit penſio realis, ſive etiam probabiliter perſonalis, *num.* 98.

§. XII. *An aliquando, propriâ auctoritate, poſſit quis capere poſſeſſionem, etſi corporaliter eam antea non apprehenderit? pag.* 230.

Assertio I. Poſſidens rem civiliter tantùm, alio naturaliter tantùm poſſidente, poteſt, propriâ auctoritate, occupare natnralem poſſeſſionem vacantem, etiam, ſine licentia illius, qui rem conceſſit *num.* 99. Hinc Parochus, vel alins Beneficiarius, poſtquam in Eccleſia inſtitutus, vel confirmatus fuit, poteſt agere interdicto, *Unde vi*, contra eum, qui Eccleſiam ſpoliavit, recuſando v. g. decimas ſolvere, etiamſi ipſe poſſeſſionem ſimiliter nunquam apprehenderit; quia non ſuo, ſed Eccleſiæ ſpoliatæ nomine agit, *num.* 100. Debet autem Parochus, vel alins Beneficiarius, ſi nomine Eccleſiæ, aut beneficij decimas, vel penſionem exigat, & nondum ſit in poſſeſſione, probare titulum, vel exhibere mandatum, qnòd id faciat, nomine Eccleſiæ, *num.* 101. Quod qnis alieno nomine poſſidet, ut colonus, vaſallus, emphyteuta &c. non cenſetur propriè ipſe poſſidere, ſed potiùs is, cuius nomine poſſidet, modò hic præter proprietatem, habeat

ſaltem

ſaltem civilem poſſeſſiouem rei, *num.* 102. Aſſert. II. Si quis titulum habeat rei obrinendæ; qnia v.g. res ipſi vendita, ſed nondum tradita fuit, non poteſt is, propriâ auctoritate, accipere rei poſſeſſionem; alioquin cenſebitur ſpoliator eſſe, ac prædo. Vr. ſi quis ad Prælaturam ſit electus, vel ad beneficium præſentatur, non poteſt ſe, ante confirmationem, vel inſtitutionem factam ab eo, cul id competit, ingerere in poſſeſſionem, vel adminiſtrationem, propriâ auctoritate, *num.* 103.

§. XIII. *De alijs duobus remedijs recuperandæ poſſeſſionis. pag.* 232.

Asssertio I. Si ſpoliator rem alicui per vim Iniuſtam ereptam diſtraxit in alterum, qui ſcienter, ac malâ fide rem accepit, non datur quidem contra hunc interdictum *Vnde vi*, renetur tamen rem vitio violentiæ affectam reſtituere ſpoliato, *num.* 104. Idque ſive ſpoliationis conſcius immediatè à ſpoliatore acceperit, ſive mediatè ab intermedio bonæ fidei poſſeſſore, ſciens tamen rem ab initio vi ereptam fuiſſe, *num.* 101. Non tamen competit hoc remedium poſſeſſorium reſtitntionis faciendæ ſpoliato contra illum, qui bonâ fide poſſidet, ignorans, eam violenter ereptam, vel occupatam eſſe: & debet Actor probare, Reum, ſeu poſſeſſorem conſcium fuiſſe ſpoliationis, *num.* 106. Competit autem hoc remedium etiam adversùs eum, qui ab initio, rem vi ablatam, vel occupatam eſſe, ignoravit, ſi poſtea ſuperveniat ſcientia, ac mala fides, *num.* 107. Aſſert. II. Quamvis aliqui dicant, aliud præterea remedium recuperandæ poſſeſſionis Jure Canonico eſſe inductum, quod competat etiam contra qnemlibet bonæ fidei poſſeſſorem, ſi rei per vim expulſivam ablata ſit, vel occupata, ad eam reſtituendam ſpoliato. Attamen tale remedium nou ſatis iu Jure Canonico reperitur expreſſum, niſi, quòd Eccleſiæ, vel Minor, & ſimiles perſonæ favorabiles, ſi poſſeſſionem rei, vel juris ſui amiſerint, petere poſſint reſtitui, officio Judicis, *num.* 108. *& ſeq.* Is verò, qui nou per vim expulſivam, ſed compulſivam, ſive per metum iniuſtum eſt coactus, ad poſſeſſionem rei alteri tradendam, non poteſt quidem agere interdicto *Vnde vi*, contra metum incurientem, poteſt tameu inteutare actiouem, *Quòd metûs causâ. num.* 110.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 25. *&* 26.	*c.* 14. *n.* 65. *& duobus ſeqq.*
c. 2. *n.* 48. *& ſeq.*	*c.* 15. *n.* 9. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 53. *& duob. ſeqq.*	*c.* 16. *n.* 39. *& ſeq.*
c. 4. *n.* 56. *& tribus. ſeqq.*	*c.* 17. *n.* 31. *& duobus ſeqq.*
c. 5. *n.* 19. 20. 21. *&* 23.	*c.* 18. *& ult. n.* 104. *& tribus ſeqq.*
c. 6. *n.* 76. *& duobus ſeqq.*	In Sexto.
c. 7. *n.* 13. *& duobus ſeqq.*	*c. in princ. n.* 81. *& tribus ſeqq.*
c. 8. *n.* 68. *& tribus ſeqq.*	*§. Solet autem; eod. n.* 86.
c. 9. *n.* 99. *& tribus ſeqq.*	*§. Ad hoc ult. eod. n.* 87. *& duobus ſeqq.*
c. 10. *n.* 73. *& duob. ſeqq.*	
c. 11. *n.* 34. *& quatu. ſeqq.*	
c. 12. *n.* 91 *& ſeq.*	
c. 13. *n.* 60. *& tribus ſeqq.*	

TITULUS XIV.
DE DOLO ET CONTUMACIA.
pag. 234.

Sectio I. *De dolo. pag.* 234.

§. I. *Quando exceptio doli detur ad reſcindendum contractum dolo initum? pag.* 234.

Assertio I. Si quis dolo dante cauſam contractui, vel actui, ab alterâ parte contrahente inductus ſit ad contrahendum, ſtricto jure obligatus eſt ad implendum contractum: ex æqnitate tamen competit ipſi decepto exceptio doli contra doloſum ad reſcindendum contractum, *num.* 3. Aſſert. II. Si dolus uon det cauſam coutractui, ſed incidat tantùm in contractum; quia nihilominus quis contraxiſſet, etſi deceptus non fuiſſet, non redditur contractus invalidus, nec peti poteſt à decepto, ut reſcindatur, *num.* 4. Aſſert. III. Si quis non dolo eius, cum quo contraxit, ſed ab aliquo tertio ſit deceptus; tum non poteſt peti actûs reſciſſio, quamvis deceptus agere poſſit de dolo contra tertium deceptorem, *num.* 5. Aſſert. IV. Non ſolùm Jure naturali, & Canonico, ſed etiam Jure civili probabilius eſt, ſi dolus verſetur circa qualitates extrinſecas, & circumſtantias contractûs, & ſit commiſſus à contrahente, eíque cauſam dederit; talem contractum non eſſe ipſo jure irritum: quamvis reſcindendus ſit, ſi poſſit, ſive ſit contractus bonæ fidei, ſive ſtricti juris, *num.* 6. *& duobus ſeqq.* Aſſert. V. Si dolus à tertio ſit commiſſus, non ab altero contrahente, & contractus ſit completus ſaltem ex altera parte; tum deceptus non poteſt petere reſciſſionem contractûs, ſed agere poteſt actione de dolo contra deceptorem ad id, quod intereſt, *num.* 9.

§. II. *In quibus rebus, cui, & contra quem, & intra quod tempus competat exceptio doli? pag.* 237.

Assertio I. Exceptio doli eſt generalis; quia dolus committitur, non ſolùm delinqnendo, ſed etiam in contractibus, teſtamentis, & legibus, & aliis, *n.* 10. Aſſert. II. Hæc exceptio doli competit ei, qui de juris rigore obligatus eſt ad ſolvendum; quod petitur: ſed contra æquiratem eſſet, ut effectum habeat petitio; quia iniquum eſt, ut Actor ex dolo ſuo quidpiam conſequatur: datur etiam heredibus, *n.* 11. Et contra omnes, qui aliquid exigunt contra æquitatem uaturalem, etiam contra pupillum, minorem &c. *n.* 12. Et contra ſucceſſorem in re, ſaltem, ſi ſuccedat ex cauſa lucrativa, non autem ex cauſa oneroſa, *n.* 13. Poteſt etiam ob dolum à filiofamilias, vel ſervo in peculio ipſis conceſſo commiſſum opponi contra patrem, vel dominum, *num.* 14. Aſſert. III. Hæc exceptio doli perpetuò durat, *n.* 15.

§. III. *De actione, quæ ex dolo competit. pag.* 237.

Assertio I. Actio de dolo datur contra decipientem, ſive in eum tantùm, qui dolum commiſit: non eſt actio pœnalis, ſed merè rei perſecutória, ex parte Actoris, *n.* 16. Aſſert. II. Datur dolum paſſo, eiúſque heredibus: in heredes autem doloſi non datur perpetuò, niſi quatenus ad eos ratione doli commiſſi pervenerit, *n.* 17. Aſſert. III. Hæc actio non datur, niſi causâ cognitâ; nec datur, ſi modica ſumma ſit: neque contra perſonas, quibus ex pietate, & reverentia obligamur, *n.* 18. Aſſert. IV. Datur hodie per continuum biennium, *n.* 19.

Sect. II.

Sect. II. *De contumacia. pag.* 238.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit contumacia, & quibus modis conſtituatur quis contumax? pag.* 238.

Assert. I. Contumacia eſt inobedientia commiſſa à legitimè citato erga Judicem in iis, quæ ad Judicium pertinent. Eaque eſt duplex, vera, & ficta, ſeu præſumpta, *n.* 20. Aſſert. II. Variis modis committitur contumacia, tum à Reo, tum ab Actore, *n.* 21.

§. II. *Quomodo procedendum ſit contra Actorem contumacem? pag.* 239.

Assertio I. Si Actor, poſt oblatum libellum, contumax ſit, & non compareat, tum legitimè citandus eſt, &, ſi non veniat, procurator ipſius, ſi quem reliquit, citari debet; quòd ſi neque hic veniat, vel ſi procuratorem non reliquit, citandus eſt Actor per publicum edictum ad domũ eius, vel ad valvas Curiæ, ac tandem procedendum eſt ad teſtium receptionem, & ſententiam definitivam, etiam lite non conteſtatâ, *n.* 22. *& tribus ſeqq.* Contra Actorem contumaciter abſentem, etiam lite nondum conteſtatâ, recipiuntur teſtes, & fertur ſententia definitiva, *n.* 26. Aſſert. II. Si Actor, qui ad certum terminum fecit citari Reum, Reo veniente, ipſe non compareat, condemnatur in expenſas à Reo factas; &, ſi poſtea iterum petat citari Reum, non eſt audiendus, niſi caveat, ſe compariturum, *n.* 27. *& ſeq.*

§. III. *Quomodo procedendum ſit contra Reum contumacem? pag.* 241.

Quær. I. Quid jure civili ſtatutum ſit circa modum procedendi contra Reum contumacem? de hoc agitur, *n.* 29 *& ſeq.* Aſſert. I. De Jure Canonico, ſi Reus poſt litem conteſtatam, ſit contumax, tum vel liquet de cauſa, & ferri debet ſententia definitiva, vel non liquet, & Actor immitti debet in veram poſſeſſionem, reſervatâ Reo abſenti quæſtione proprietatis, *n.* 29. *& ſeq.* Aſſert. II. Actor miſſus ex primo decreto in poſſeſſionem bonorum, rei cuſtodiendæ causâ, ſi ob contumaciam, vel dolum Rei non poſſit immitti in poſſeſsionem bonorum cuſtodiæ causâ, vel immiſſus expellatur, tranſacto anno, verus poſſeſſor efficitur, *n.* 31. *& ſeq.* Aſſert. III. Si Reus Actorem mittendum in poſſeſsionem rei petitæ, cuſtodiæ causâ, non admittat: attamen poſtea ante finem anni veniat, & caveat de parendo juri, ex æquitate canonica non eſt puniendus, *n.* 33. *& ſeqq.*

§. IV. *De aliis quibuſdam pœnis, ac modis, quibus contumacia Rei punitur, aut coërcetur? pag.* 243.

Assertio I. Judex quandoque poteſt, propter contumaciam Rei, rem petitam ſequeſtrare, eúmque condemnare Actori in expenſas, *n.* 3. *& ſeq.* Aſſert. II. Poteſt etiam in Reum contumacem abſentem ferri ſententia ſuſpenſionis, ſeu depoſitionis, & excommunicationis, & teſtes contra ipſum recipi, etiam lite non conteſtatâ, *num.* 37. *& ſeq.* Aſſert. III. Si, poſtquam Actor intentionem ſuam probavit, Reus exceptionem peremptoriam opponat, eámque incontinenti, non probet, ſed Induciaſ petat, condemnabitur ſtatim in expenſas, quas ſi non ſolvat, arbitrio Judicis aliter puniendus eſt, *n.* 39. *& duobus ſeqq.* Aſſert. IV. Citatus ad totam cauſam, aſſignato certo termino ad comparendum, per ſe, vel per alium, ſi non compareat in termino, vel, ſi impeditus ſit, quamprimum comparere potuit poſt terminum, tanquam contumax condemnandus eſt in expenſas à tempore citationis emiſſæ, *n.* 42. *& ſeq.* Aſſert. V. Sententia in cauſa beneficiali, maximè, ſi contra abſentem, & contumacem lata ſit, non tranſit in rem judicatam, quoad ſuperiorem, quò minùs poſſit de partium juribus inquirere, idque non ſtricto jure, ſed ex gratia tantùm, *n.* 44. *& ſeqq.*

§. V. *Quomodo citandus ſit Reus abſens per contumaciam, ſi non reperiatur, & an etiam appellans, & recedens, ante ſententiam definitivam, denuo citari debeat? & utrum appellans ab interlocutoria poſtea poſſit à ſententia contra ſe lata iterum appellare? pag.* 247.

Assertio I. Si Reus citandus non reperiatur, ſufficit, ſi citatio affigatur in publicis valvis Eccleſiæ, vel Curiæ, *n.* 46. *& ſeq.* Porrò illi, qui impediunt, ne ad eos poſſit citatio pervenire, vel quorum domicilium tutò adiri non poteſt, per citationes etiam extra dies ſolemnes publicè factas, & de mandato Papæ in Palatio Papali affixas januis maioris Eccleſiæ loci, in quo Papa cum Curia ſua degit, ita arctantur citati, ac ſi ad eos perſonaliter perveniſſent, *n.* 48. Aſſert. II. Appellans ab interlocutoria ſententia Judicis, vel à gravamine, ante ſententiam definitivam, non eſt denuo citandus ad ea, quæ facienda ſunt in Judicio, vel ad ſententiam audiendam, niſi ſponte renunciet appellationi, *n.* 49. Aſſert. III. Appellans ante ſententiam definitivam, ſi Judex, eo citato, vel non citato, ulteriùs in cauſa procedat, & contra ipſum etiam abſentem ſententiam definitivam ferat, poteſt ille, qui priùs appellavit, ab illa ſententia definitiva, intra tempus debitum iterum appellare, niſi prima appellatio manifeſtè frivola fuerit, *n.* 50. *& duobus ſeqq.*

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	*c.* 10. *& ult. n.* 46. *& ſeq.*
Cap. 1. *n.* 33. *& ſeq.*	In Sexto.
c. 2. *n.* 35. *& ſeq.*	*c.* 1. *n.* 27. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 22. *& quatuor ſeqq.*	*c.* 2. *n.* 40.
c. 4. *n.* 29. *& duobus ſeqq.*	In Clementinis.
c. 5. *n.* 39. *& duobus ſeqq.*	*Clement. unica. n.* 50. *& duobus ſeqq.*
c. 6. *n.* 42. *& ſeq.*	
c. 7. *n.* 44. *& ſeq.*	In Extravagantibus.
c. 8. *n.* 37. *& ſeq.*	*Extrav. unica. Inter communes. n.* 48.
c. 9. *n.* 31. *& ſeq.*	

TITULUS XV.
DE EO, QUI MITTITUR IN POSSESſionem, causâ rei ſervandæ, *pag.* 249.

§. I. *Quid ſit miſſio, in poſſeſſionem bonorum ex primo decreto, & quis eius effectus, & quando, ac quomodo concedatur, & fiat? pag.* 249.

Assertio I. Miſſio ex primo decreto eſt illa, quando Judex primò jubet partem præſentem, ob contumaciam abſentis, mitti in poſſeſſionem bonorum eius, cuſtodiæ causâ, per quam immiſſionem in actione reali nec dominium, nec ſtabilis poſſeſſio Actori immiſſo acquiritur, ſed Rei cuſtodia tantùm, ita tamen, ut, ſi Reus intra annum ſuâ culpâ cautionem non præſtet de ſiſtendo ſe Judicio, immiſſus verus poſſeſſor rei efficiatur, & quidem irrevocabiliter, ſalvo manente jure proprietatis parti adverſæ abſenti, *num.* 1. Porrò, ſi per Reum abſentem non ſtetit, quò

tit, quò minùs intra annum cautionem præſtaret, ac poſſeſſionem reciperet; quia nimirum ſe ſiſtere, & cautionem præſtare, impeditus fuit, vel cautio oblata à Judice accepata non fuit; tum etiam poſt annum cautio recipi, & poſſeſſio rei ipſi reſtitui debet. *num. 2. & tribus ſeqq.* Aſſert. II. Si Reus perſonali actione conventus contumaciter abſit, ante litis conteſtationem; tunc Actor propter contumaciam Rei peremptoriè citari, examinato negotio, cuſtodiæ cauſâ immittitur in bona Rei, per quam immiſſionem Actor non acquirit veram poſſeſſionem, ſed cantùm detentionem, ut tædio affectus tandem veniat reſponſuros petitioni Actoris: & qui prætarea ſint effectus huius immiſſionis? *num. 6.* Aſſert. III. Si Reus, in cuius bona immiſſio facta eſt ex primo decreto, repetens poſſeſſiooem, allegat, ſe contumacem non fuiſſe, reſtituitur in priſtinum ſtatum, præſtitâ cautione, & dilatâ condemnatione in expenſas, ad quas non condemnabitur, ſi poſtea conſtiterit, eum non fuiſſe contumacem: ſecus, ſi de cuntumacia apertè conſtaret: tum enim non auditur, niſi expenſas ſolvat. *num. 7. & ſeq.* Aſſert. IV. Si Reus perſonaliter citatus ad remotum locum ſe conferat, nec aliquis appareat, qui eum defendat, tunc Actor in poſſeſſionem, cauſâ cuſtodiæ, mitti debet. *num. 9. & ſeq.* Porrò, ſi Reus ante citationem diſceſſit, & poſt affixum citationis mandatum non compareat, nec alium defeoſorem habeat, ordinariè Actor in bona abſentis Rei ex ſecundo decreto immitti non debet, nec bonorum venditio fieri, exceptis certis caſibus. *num 11.*

§. II. *An miſſio in poſſeſſionem ex primò decreto, ſeu cuſtodiæ cauſa fieri poſſit in beneficiis Eccleſiaſticis? pag. 253.*

Quærit. I. An Actor immitti poſſit in poſſeſſionem beneficij, propter contumaciam Rei? Reſp. negativè; ſed ſtatim proaeditur ad recipiendas probationes, & ſententiam definitivam, etiam lite non conteſtatâ *n. 12. & ſeq.* Quær. II. An, ſicut in beneficio obtinendo, ita etiam in jam obtento non poſſit fieri immiſſio ex primo decreto in poſſeſſionem beneficij, propter contumaciam Rei abſentis? aliqui affirmant, alij negant: communior ſententia diſtinguit: vel agitur interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis; & non poteſt Actor mitti in poſſeſſionem beneficij ex primo decreto: vel agitur interdicto recuperandæ poſſeſſionis; & ordinariè debet Actor reſtitui in veram poſſeſſionem. *n. 15.* Porrò, etſi in cauſis beneficialibus, & matrimonialibus, & quoties periculum in mora eſt, non debeat ob contumaciam Rei Actor immitti in poſſeſſionem, cuſtodiæ cauſâ, ſed ſtatim cauſa decidenda ſit: in aliis tamen cauſis, in quibus aliàs, etiam lite non conteſtatâ, ad ſententiam definitivam procedi poteſt, immiſſio Actoris in bona Rei contumaciter abſentis fieri debet. *n. 16.*

§. III. *Quid ſit miſſio in poſſeſſionem bonorum ex ſecundo decreto Iudicis, quomodo, ac quando interponatur, & quis ſit eius effectus? pag. 255.*

Assertio I. Miſſio ex ſecundo decreto eſt ſecunda juſſio Judicis, per quam Actor mittitur, ob contumaciam Rei in bona eiuſdem, ita, ut verus, & ſtabilis poſſeſſor efficiatur, ſervatâ Reo legitimâ defenſione ſuper proprietate bonorum, quæ Actor priùs cuſtodiæ cauſâ detinebat. *n. 17.* Aſſ. II. Secundum decretum interponi debet, ad petitionem partis, præviâ cauſæ cognitione, utrùm Reus legitimè impeditus, vel per contumaciam abſit, & tunc Reus citandus eſt; quòd ſi non compareat, Actor ex ſecundo decreto mittendus eſt in poſſeſſionem: interponitur autem ſecundum decretum, poſt elapſum annum, niſi juſta cauſa aliud ſuadeat. *n. 18.* Aſſ. III. Judex Ordinarius, qui ſaltem mixtum imperium habet, poteſt interponere etiam ſecundum decretum: non autem Judex delegatus ſaltem ab Ordinario inferiore Papâ, vel Principe. *n. 19.* Aſſ. IV. Effectus ſecundi decreti eſt, ut immiſſus ex illo in poſſeſſionem, non tantùm verus poſſeſſor fiat, ſed etiam dominium rei acquirat, vel quaſi, ſi Reus erat dominus, vel quaſi. *num. 20.*

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	*c. 4. & ult. n. 9. & duobus ſeqq.*
c. 1. n. 1.	In Sexto.
c. 2. n. 2. *& tribus ſeqq.*	*c. unic. n. 12. & ſeq.*
c. 3. *n. 7. & ſeq.*	

TITULUS XVI.

UT LITE PENDENTE NIHIL innovetur. pag. 255.

§. I. *Quando lis dicatur pendere, & quomodo intelligenda ſit regula illa: lite pendente, nihil eſſe innovandum: pag. 256.*

Assert. I. Lis dicitur pendere, quoad hoc, ut eâ pendente nihil innovetur, cùm citatio à legitimo Judice emanavit, & ad Reum citatum pervenit, vel per eum ſtetit, quò minùs perveniret, dummodo in citatione ea ſint expreſſa, per quæ plenè Reus citatus inſtrui potuit, ſuper quibus in Judicio convenitur. *n. 1. & 2.* Aſſ. II. Poſtquam citatio emanavit, & ad citati notitiam pervenit, nihil eſt innovandum, per quod litis pendentis qualitas, ſtatûſve cauſæ immutetur, in præiudicium Rei citati, vel etiam Actoris. *n. 3.* Quænam requirantur ad inducendam litis pendentiam. *ibid. in fine.*

§. II. *De pluribus caſibus in ſpecie, in quibus nihil eſt innovandum, lite pendente. pag. 256.*

Assert. I. Litteræ à Principe impetratæ, in quibus privatur quis, ſine cauſæ cognitione, uſu, ſeu poſſeſſione privilegij ſui, ſunt ſubreptitiæ, & invalidæ. *n. 4. & ſeq.* Aſſ. II. Similiter privilegium impetratum ſuper re litigioſâ, ſeu lite pendente, in præiudicium alterius, cum quo litigatur, nullâ factâ mentione litis pendentis, ſubreptitium eſt, & irritum. *n. 6. & duob. ſeqq.* Aſſ. III. Coniux accuſatus de adulterio, ob quod agitur ad ſeparationem tori, non debet, lite pendente, ante probationem accuſationis, privari poſſeſſione conjugali, ſeu ſeparari. *n. 9. & ſeq.* Sed neque poſt probatum adulterium, ante latam ſententiam, poteſt interdici adultero uſus matrimonij. *n. 11.* Porrò, ſi quis, pendente lite, ſuper matrimonio priùs contracto, alterum legitimè contrahat, irritari non poteſt. *n. 12.* Aſſ. IV. Alienatio rei litigioſæ, pendente lite, facta eſt prohibita, ideóq; nulla, vel ſaltem irritanda, quòd ſi de facto alienetur, ita, ut recuperari non poſſit, alia res æquivalens ſubſtitui debet, quæ alienari etiam non poterit, donec lis ſit deciſa. *n. 13. & ſeq.* ubi etiam additur, in quibus caſibus res litigioſa alienari non poſſit: de pœna alienationis rei litigioſæ. *n. 14.* Sed neque locari poteſt res litigioſa, ſaltem ad longum temp. *n. 15.*

§. III. *Quomodo nihil innovandum, ſit lite pendente, in cauſis beneficialibus? pag. 260.*

Assertio I. Si duo litigent ſuper eodem beneficio, ad quod in diſcordia ſunt electi, & alter eorum moriatur, vel juri ſuo renunciet, vel à proſecutione cauſæ excludatur, ad aliam electionem, pendente lite, ſuper electione ſuperſtitis, procedi non poteſt: ſi verò attentata ſit nova electio, ea ipſo jure eſt irrita. *n.* 16. *& ſeq.* Aſſert. II. Si beneficiatus, contra quem in Iudicio litigatur, lite pendente, cedat beneficio, ſeu renunciet, vel moriatur, non poteſt interim fieri alia electio, vel præſentatio ad beneficium, vel illius collatio, donec lis contra ſuperſtitem fuerit finita, aliàs nulla eſt. Si qui verò petant ad defenſionem litis admitti; quia eorum intereſt, in eo ſtatu, in quo lis tunc erat, admitti debent. *n.* 18. *& ſeq.* Aſſert. III. Si duo litigent ſuper beneficio, & uterque moriatur in Curia; tunc collatio beneficii ſpectat ad Papam: ſi autem extra Curiam moriantur, collatio beneficij ſpectat ad Ordinarium, dummodo Jus beneficii fuerit penes defunctos, non penes tertium. Si verò unus moriatur in Curia, alter extra; tunc, ſi moriens in Curia beneficium poſſidebat, ad Romanum Pontificem: ſi verò alius, ad Ordinarium: ſi neuter poſſidebat, & moriatur unus extra, alter intra Curiam, præfertur Papa in collatione facienda: ſi unus tantùm moriatur, & alter proſequatur litem, interim beneficium non confertur: & ſi poſtea cognoſcatur, beneficium ſpectâſſe ad defunctum, ſi mortuus fuit in Curia, ſpectat ad Papam; ſi extra, ad Ordinarium; ſi denique ad neutrum ſpectabat, Ordinarius confert. *n.* 22. *& ſeq.*

SERIES CAPITULORUM.

c. 1. *n.* 4. *& ſeq.*	In Sexto.
c. 2. *n.* 9. *& ſeq.*	c. 1. *n.* 16. *& ſeq.*
c. 3. *&* c. 4. *n.* 13. *& duobus ſeqq.*	c. 2. *n.* 18. *& ſeq.*
	In Clementinis.
c. 5. *& ult. n.* 6. *& duobus ſeqq.*	*Clement.* 1. *n.* 20. *& ſeq.*
	Clement. 2. *n.* 1. *&* 2.

TITULUS XVII.
DE SEQUESTRATIONE POSSESSIONUM, & fructuum. pag. 261.

§. I. *Quid ſit ſequeſtratio, ſive ſequeſtrum, & quotuplex, & quæ res ſequeſtrari poſſint? pag. 262.*

Assertio I. Sequeſtrum eſt rei controverſæ, vel fructuum eius, apud quendam tertium, & mediũ inter litigatores facta depoſitio. *n.* 1. In quo differat ſequeſtrum à depoſito? *n.* 2. Aſſert. II. Duplex eſt ſequeſtrum, voluntarium, & neceſſarium, ſive judiciale. *n.* 3. Aſſert. III. Sequeſtrari poſſunt res corporales, & incorporales, ſeu iura, mobiles, & immobiles, & tam res temporales, ac profanæ, quàm ſpirituales. Item fieri poteſt ſequeſtratio in Iudicio, & extra Iudicium. *n.* 4. Quid pertineat ad officium ſequeſtri? *n.* 5.

§. II. *An, & quibus caſibus ſit licita ſequeſtratio, & quibus prohibita? pag. 263.*

Assert. I. Sequeſtratio voluntaria non eſt prohibita, ſed regulariter permiſſa. *n.* 6. Aſſert. II. Sequeſtratio neceſſaria regulariter utroque jure eſt prohibita. *n.* 7. Aſſert. III. Sunt tamen plures caſus, in quibus licitè fieri poteſt, etiam à Judice. *n.* 8. *& quatuor ſeqq.* Porrò, ſequeſtrum factum loco miſſionis in poſſeſſionem bonorum ex primo decreto, propter ſcandalum evitandum, oblatâ cautione, & reſtitutis expenſis, revocari debet, *n.* 13. Sequeſtrum factum loco miſſionis propter ſcandalum evitandum revocari debet, oblatâ cautione, & reſtitutis, expenſis. *n.* 14. Quæ requirantur ad ſequeſtrationem faciendam. *n.* 15.

§. III. *De ſequeſtratione beneficii litigioſi nondum à proviſo per triennium poſſeſſi. pag. 265.*

Si in Curia Romana ſuper beneficio contra ipſius poſſeſſorem, qui triennio illud non poſſedit, in petitorio, vel poſſeſſorio, una ſententia definitiva feratur, etiamſi nulla dicatur; tunc ipſius beneficij ſequeſtratio per loci Ordinarium fieri debet apud idoneam perſonam, quæ plenam de eo, & debitam curam gerat, ita, ut fructus, qui ſuperſunt, ſolutis oneribus, reſtituantur ei, qui in cauſa victoriam obtinuerit. Qui verò ſequeſtrationem huiuſmodi impedire, vel ſequeſtratos fructûs quomodolibet occupâre præſumpſerit, ipſo facto eſt excommunicatus, & abſolvi non debet, niſi factâ reſtitutione, & amoto impedimento; & ſi eſt ex litigantibus, cadit iure, quod habet in beneficio, vel ad illud. *n.* 26. *& quatuor ſeqq.*

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	c. 3. *& ult. n.* 10. *& ſeq.*
c. 1. *n.* 13. *& ſeq.*	*In Clement. uni. n.* 16. *& quatuor ſeqq.*
c. 2. *n.* 8 *& ſeq.*	

TITULUS XVIII.
DE CONFESSIS. pag. 267.

§. I. *De requiſitis ad confeſſionem judicialem, & quibus modis ea fiat? pag. 267.*

Assertio I. Plura requiruntur ad confeſſionem in Judicio factam, ut ea valeat, & effectum habeat, de quibus *n.* 2. *& ſeqq. uſque* ad *n.* 9. Inter alia verò requiritur etiam, ut confeſſio in Judicio fiat ex certa ſcientia: nam, ſi ignorans aliquid confiteatur, ſi quidem in facto erret, illud uſque ad ſententiam revocare poteſt, dummodo talis error facti, ante latam ſententiam, probari poſſit. *n.* 6. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Confeſſio in Judicio fit, vel expreſsè, vel tacitè, ſive ipſo facto, *n.* 10. Ad tacitam confeſſionem pertinet, quando quis ex juris interpretatione, ſeu diſpoſitione habetur pro confeſſo, *n.* 11. Ubi exemplum affertur, *& ſeq.* Sunt & alij plures modi tacitæ confeſſionis judicialis. *n.* 13. Aſſert. III. Confeſſio quandoque fit ſimpliciter, quandoque adiectâ qualitate. *n.* 14.

§. II. *An poſitio ſuper facto negativo, quæ aliter probari non poteſt, niſi per confeſſionem adverſarii, ſit admittenda? & quomodo puniri poſſit is, qui confitetur crimen contingens cauſam principalem, vel incidenter illud confitetur in Iudicio? pag. 270.*

Ad primam quæſtionem Reſp. Poſitio ſuper facto negativo, quæ probari non poteſt, niſi per confeſſionem adverſarij, admittenda eſt, ſi Judex, æquum eſſe, & expedire iudicaverit, *n.* 15. *& ſeq.* Ad ſecundam Reſp. Siquis confiteatur In Judicio, ſe crimen v. g. ſimoniæ commiſiſſe, deponendus eſt per ſententiam Judicis ab omni officio, & beneficio Eccleſiaſtico: ſiquis verò incidenter confiteatur crimen in Judicio poteſt Judex ordinarius inchoando novum proceſſum, illi infligere pœnam ordinariam, etiamſi contra eum directè non ageretur. *n.* 17. *& ſeq.*

§. III. *Dr effectibus jndicialis confeſſionis, & revocatione tinſdem. pag.* 271.

Qu æ r. I. Quis ſit effectus confeſſionis, quæ fit in Judicio? Reſp. Præcipuus eſt, quòd non tantùm plenè probet, ſed faciat etiam, ut confitens contra ſe habeatur pro indicato, ſive ut talis confeſſio habeat vim ſententiæ, & rei indicatæ in cauſis civilibus, & quoad ipſum confitentem: aliud, ſi pro ſe, ſive in ſui favorem fateatur: tunc enim ei fides non habetur: *num.* 19. Alius effectus eſt, quòd convictus, & ſimul confeſſus in Iudicio appellare non poteſt. *num. eod.* An confeſſio judicialis requirat ſententiam definitivam Iudicis, quæ ferri debeat contra confeſſum in Iudicio, dubitatur. Aliqui affirmant, alij diſtinguunt: in eo verò omnes conſentiunt, quod in cauſa criminali contra ſponte confeſſum feratur ſententia definitiva. *num.* 20. Quær. II. An confeſſio facta in Iudicio à parte litigante poſſit revocari? Reſp. affirmativè, ſi revocetur incontinenti, & nondum expreſsè à parte adverſa fuerit acceptata. *num.* 21.

§. IV. *An confeſſio unius criminoſi in Iudicio præiudicet aliis, ita, ut ea admittenda ſit, & præiudicet etiam adverſus alios ſocios criminis? pag.* 273.

Qui de ſe confeſſus eſt crimen in Iudicio, non debet interrogari ſuper aliorum conſcientiis; & talis confeſſio non eſt admittenda contra alios, excepto crimine læſæ Maieſtatis: quòd ſi ſocij ſint infamati, purgatio Canonica illis indicenda eſt. *n.* 22. Quæritur autem primò, an, & quando Reus de ſe crimen confeſſus in Iudicio poſſit interrogari de ſocijs criminis? Reſp. Regulariter id non eſſe licitum, ſi criminis ſocij ſint occulti, nullàque adſint indicia criminis. *num.* 23. Limitatur primò. In criminibus à jure exceptis, & in delictis occultis, ac difficilis probationis. *num.* 24. Et in alijs caſibus, de quibus. *num.* 25. *& ſeq.* Quær. II. Quæ requirantur, ut Judex Reum de ſe confeſſum poſſit interrogare de ſocijs criminis? Reſp. Plura requiri, de quibus *n.* 27. *& quatuor ſeqq.*

§. V. *Utrùm confeſſio, vel denunciatio facta à criminoſo de ſociis criminis, ſola abſque indiciis ſufficiat, ut Iudex ex officio procedere poſſit ad ſpecialiter inquirendum, vel torquendum perſonas denunciatas? pag.* 275.

Assertio I. Si Reus crimen confeſſus in Iudicio ſocium criminis denunciet; tum in criminibus non exceptis non ſufficit, ut Iudex procedere poſſit ad ſpecialem inquiſitionem de perſona denunciata. *num.* 32. Aſſert. II. In caſibus, in quibus confeſſio, ſeu denunciatio ſocii criminis, videlicet in criminibus exceptis, & alijs, in quibus de ſe confeſſus interrogari poteſt de ſocijs criminis, diſtinguendum eſt, an denunciatio ſocij adiuta ſit uno, vel pluribus indiciis veriſimilibus criminis: & tunc ſufficit, ut Judex ulteriorem ſpecialem inquiſitionem inſtituere poſſit: an verò tale adminiculum non habeat: & tunc talis denunciatio nec ad inquirendum ſufficit. *n.* 33. Quænam in ſpecie ſint talia indicia, quæ animum Judicis movere poſſunt ad ſpecialem inquiſitionem contra denunciatum? *num.* 34. Aſſert. III. Si denunciatio criminoſi gravia, & urgentia indicia adiuncta habeat; tum poteſt Iudex procedere etiam ad capiendum, vel quandoque etiam ad torquendum. *n.* 35.

§. VI. *De confeſſione extraiudiciali, eiuſque effectu. pag.* 277.

Quær. I. Quem effectum habeat confeſſio extraiudicialis in cauſis civilibus? Reſp. Confeſſio extra iudicium facta in civilibus, parte adverſâ præſente, & adiectâ cauſâ ſpecialiter expreſsâ, facit plenam probationem in præiudicium confitentis, imò & heredis ipſius, niſi confitens probet, ſe indebitè promiſiſſe, aut per errorem confeſſum fuiſſe indebitum: abſente verò parte adverſâ facta, ſemiplenè tantùm probat. *num.* 36. Ponuntur plures limitationes, *num.* 37. *& ſeq.* Quær. II. Quid operetur confeſſio facta in teſtamento, vel aliâ ultimâ voluntate? Reſp. Ea plenè probat, niſi fuerit ante mortem revocata: ſi verò confeſſio teſtatoris vergat in præiudicium alterius, nihil probat. *num.* 39. Quær. III. Quid operetur confeſſio extraiudicialis in cauſis criminalibus? Reſp. Ea tantùm facit indicium ad torturam contra confitentem, ſi producatur in Iudicio: non tamen probationem facit ad condemnationem, nec ſemiplenam. *num.* 40. Porrò huc revocari poteſt confeſſio, quæ fit Sacerdoti in foro Sacramentalis pœnitentiæ, quæ contra confitentem nihil omnino probat, ſi producatur in Judicio. Excipiuntur duo caſus, in quibus licet Sacerdoti revelare ea, quæ in confeſſione audivit. *num.* 41.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

c. 1. n. 22. *& quatuor ſeqq.*	In Sexto.
c. 2. n. 17. *& ſeq.* (ſeqq.	c. 1. n. 15. *& ſeq.*
c. 3. *& ult.* n. 6. *& duob.*	c. 2. n. 11. *& ſeq.*

TITULUS XIX.

DE PROBATIONIBUS. pag. 278.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit probatio? pag.* 279.

Assertio I. Probatio eſt actus judicialis, quo per inſtrumenta, aut teſtes, aut idonea argumenta de re controverſa Judici ſit fides. *n.* 1. Aſſert. II. Dividitur primò in artificialem, & inartificialem. Secundò in plenam, & ſemiplenam. *n.* 2. Quibus addi poteſt mixta, quæ fit ex duabus ſemiplenis. *n.* 3. Dividitur tertiò in judicialem, & extraiudicialem: quibus addunt aliqui, probationem aliam eſſe juris, aliam facti, ſed minùs rectè, *n.* 4.

§. II. *Quis probare debeat? pag.* 280.

Assertio I. Qui affirmat, adeòque regulariter Actor, non Reus: extenditur primò tam in cauſis civilibus, quàm criminalibus: Secundò etiam Judex inquirens ex officio: Tertiò. In omnibus cauſis profanis, & temporalibus. Quartò, Etiam Reus probare debet ſuas exceptiones affirmativas: Quintò, etiamſi conſtet, Reum nullum Jus in cauſa habere. *n.* 5. Plures tamen ſunt caſus, in quibus Actor probare non debet, ſed Reus. *num.* 6. *&* 7. Aſſert. II. Qui abſolutè negat, aliquid factum, regulariter hoc non tenetur probare. *num.* 8. Triplex eſt propoſitio, ſeu poſitio negativa, facti, juris, & qualitatis. Negativa facti alia eſt purè negativa, & indefinita, & hæc per ſe, ac directè probari non poteſt per teſtes, vel inſtrumenta. *eod. n.* 8. Poteſt tamen probari per confeſſionem Rei, vel per juramentum proprium, vel per præſumptiones, & probari debet ab allegante, ſi is ſuper negativa propoſitione fundet intentionem ſuam. *num.* 9. Negativa verò facti determinatè probari poteſt, ſaltem indirectè, & per accidens per aliud. *num.* 10. Negativa facti prægnans directè

probari poteſt, *n.* 11. Secunda principalis ſpecies negationis eſt negativa juris, quando negatur aliquid de jure fieri poſſe, vel factum eſſe, & negans debet eam probare, quamvis potiùs ſit affirmativa, *num.* 12.

Tertia principalis ſpecies negationis eſt negativa qualitatis, & hæc etiam debet probari à negante, *n.* 13.

§. III. *Quis probare debeat in Iudiciis communibus, & quomodo probationes utriuſque partis litigantis fieri, & recipi debeant in interdicto retinendæ poſſeſſionis? pag.* 282.

Assertio I. In Judiciis communibus, ſive duplicibus (ſcilicet familiæ herciſcundæ, communi dividundo, & finium regundorum) uterque litigantium probare debet; quia quilibet ſimul eſt Actor, & Reus: & quibus hæc tria Judicia diviſoria competant. *n.* 14. In ſpecie verò, quando litigatur de confinibus (idémque eſt de alijs Judiciis diviſorijs) utraque pars eſt Actor, & Reus, & probare debet teſtibus, & obtinebit, qui meliùs probaverit; quòd ſi ambarum partium teſtes ſunt æquè idonei, abſolvendus eſt poſſeſſor: niſi cauſa ſit favorabilis, ut, ſi agatur de libertate hominis: tunc enim, ſi probationes, utriuſque partis æquales fuerint, pro libertate ſententia ferri debet, etiam contra Reum, ſeu poſſeſſorem, *num.* 15. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. In Interdicto retinendæ poſſeſſionis quando utraque pars contendit, ſe in ſolidum poſſidere eandem rem; adeóque uterque Actor, & Reus eſt, ille obtinebit, qui antiquiorem poſſeſſionem probat, maximè titulo iuſtificatam, vel meliores probationes quoad poſſeſſionem producit, & offert, *n.* 18. *& tribus ſeqq.*

§. IV. *Utrùm litigans teneatur exhibere parti adverſæ ad probandam intentionem eiuſdem inſtrummenta, ſeu documenta ſua contra ſe, & an Actor, quando plenè probavit, cogi poſſit ad jurandum? pag.* 286.

Assertio. I. Reus in Judicio conventus non tenetur edere, ſeu exhibere propria inſtrumenta contra ſe Actori petenti ad fundandam eius intentionem, *num.* 22. Excipitur primò. Quòd inſtrumenta, quæ non ſunt propria, ſed communia utrique parti, à Reo etiam Actori exhibenda ſunt, illo petente, *n.* 23. ſunt autem inſtrumenta communia varijs modis, *num.* 24. Plures aliæ exceptiones adferuntur, in quibus etiam Reus tenetur Actori petenti edere inſtrumenta ſua, *num.* 25. *& duobus ſeq.* An Princeps ſupremus obligetur efficaciter ex contractu cum ſubditis inito? *num.* 28. Aſſertio II. Si Actor in Judicio plenè probavit intentionem ſuam, non poteſt cogi, ut id ipſum inſuper juramento proprio confirmet, non obſtante contrariâ conſuetudine, *num.* 29. *& ſeq.*

§. V. *De iis, quæ probanda ſunt in genere, & in ſpecie de probatione ætatis. pag.* 289.

Assertio I. In genere loquendo ea facta probanda ſunt, quæ ad cauſam pertinent, & in quibus Actor ſe fundat: nam impertinentium probatio non eſt recipienda. Item ea facta probanda ſunt, quæ directè probari poſſunt, ſaltem per conjecturas, aut juramentum, *num.* 31. Aſſert. II. Si dubitetur de ætate alicuius, tum is, qui fundat intentionem ſuam ſuper ætate einſdem, maiore, vel minore, eam probare tenetur, ſive ſit Actor, ſive Reus, *num.* 32. *& ſeq.* Qui vult impugnare Profeſſionem Monachi, tanquam factam à minore 14. annis, ſeu impubere, ſecundùm Jus antiquum, vel minore 16. annis, juxta novum Jus Concilij Trident. debet probare ætatem minorem; quia profeſſio præſumitur in legitima ætate eſſe facta: adeóque cuius profeſſio impugnatur, non debet probare, ſe tempore profeſſionis expleviſſe 14. vel 16. annum, ſed ſufficit, ſi probet, profeſſionem eſſe factam; quâ probatâ, præſumitur, habilem fuiſſe ad faciendum talem actum, & ætatem legitimam fuiſſe, & probatio contrarij incumbit ei, qui negat, ſeu contrarium affirmat, *num.* 34. Non tantùm Actor, qui intentionem ſuam principaliter fundat in ætate, debet illam probare, ſed etiam Reus, ſi ætas ſit fundamentum ſuæ exceptionis, *num.* 35. Probatur autem ætas duobus modis, verè, vel præſumptivè, *num. eod.* Dubia probatio non relevat probantem, *n. eod.* Minor 25. annis, ſed pubes, poterat Jure antiquo profiteri Religionem: adeóq; etiam bona ſua, ſive per diſpoſitionem inter vivos, ſive per ultimam voluntatem transferre in Monaſterium, vel alium quemcunque, *num.* 36. Si heres juſſus alteri hereditatem reſtituere poſtea Religionem profiteatur, tum excluſo ſubſtituto Monaſterium ſuccedit in hereditate, *n.* 37.

§. VI. *De probatione virginitatis. pag.* 291.

Si mulier dicat, etiam cum juramento, ſe non fuiſſe cognitam à viro, idque etiam probetur teſtimonio ſeptem mulierum, quæ eam inſpexerunt, tum credendum eſt mulieri, etiamſi vir juret, ſe illam cognoviſſe, *num.* 38. *&* 40. Reſpondetur ad obiectiones *num.* 39. Porrò, mulieres illæ, quæ teſtimonium dant de virginitate uxoris, poſſunt per alias mulieres honeſtas, ac bonæ famæ reprobari, *n.* 41. *& ſeq.*

§. VII. *De probatione, ſeu modo probandi filiationem. pag.* 293.

Si mulier aſſerat, ſe genuiſſe filium ex Titio, & Titius poſtea eum recognoſcat pro filio, & communiter pro tali reputetur, tunc mulieri poſtea dicenti, non eſſe filium Titij, deinceps non creditur, tametſi juret, *n.* 43. *& ſeq.* Porrò filiatio difficulter probari poteſt, & quoad patrem ſolùm præſumptivè, ſive per probabiles coniecturas, *n.* 45. Prima coniectura, ſeu præſumptio veriſimilis ad probandam filiationem, *n. eod. & duob. ſeqq.* Secunda coniectura, *n.* 48. *& ſeq.* Tertia coniectura, ſeu præſumptio, *n.* 50.

§. VIII. *Quomodo probandi ſint confines, ſeu limites locorum? pag.* 295.

Fines Diœceſium, de quibus litigatur, probantur per antiquos libros, teſtes, famam, vel alia adminicula, *n.* 51. *& ſeq.* Quando libri, & ſcripturæ antiquæ plenam fidem, ſeu probationem faciant? *n.* 53. Quomodo confines, ſeu limites locorum probari poſſint per teſtes, vel per famam publicam, vel per coniecturas, & præſumptiones, ſeu indicia, *n.* 54.

§. IX. *An, & qualiter fidem faciant, ſeu probent litteræ Epiſcopi, vel alterius Iudicis ordinarii: & quomodo reprobari poſſit per teſtes inſtrumentum tanquam falſum nomine collegij, ſeu univerſitatis confectum? pag.* 296.

Ad pri-

Ad primam quæſtionem reſpondetur. Si per litteras Ordinarij probetur, aliquem, quando aſſumpſit officium procuratoris, excommunicatum fuiſſe, non eſt ut procurator admittendus, ſed ſtandum eſt litteris Ordinarij, donec probetur contrarium, *n.* 55. *& duobus ſeqq.* Ad alteram quæſtionem reſpondetur. Singuli alicuius Collegij, vel Univerſitatis poſſunt tanquam teſtes jurati reprobare inſtrumentum falſo ſigillo obſignatum, & confectum, nomine Collegii, ſeu Univerſitatis, *n.* 58. *& ſeq.*

§. X. *Quam vim probandi habeat narratio facti alicuius in litteris Sedis Apoſtolicæ?*

pag. 298.

Litteræ Apoſtolicæ, in quibus narratur factum proprium Papæ, plenè probant, ſi ſuper illis gratia, vel intentio Papæ fundetur, *n.* 60. *& ſeq.* quando aſſertio Papæ non plenam probationem faciat? *n.* 62. an, & quando aſſertio Principis plenam fidem faciat, vel non? *cit. n.* 62.

§. XI. *De probationibus; & aliis actis Iudicii in ſcriptum redigendis, & de actis prioris Iudicii exhibendis aliis Iudicibus, ad quos cauſa pervenit.*

pag. 299.

Assertio I. Judex tam ordinarius, quàm delegatus debet per Notarium, vel duos viros idoneos conſcribere omnia acta Judicii, deſignando loca, tempora, & perſonas, & horum copia dari debet partibus litigantibus, & Originalia manere penes ſcriptores, ut hoc modo poſſit cognoſci, ſi qua dubitatio oriatur in proceſſu, *n.* 63. & *tribus ſeqq.* Aſſert. III. Si cauſa ad alium Judicem devolvatur, omnia acta prioris Judicij ei exhiberi, & ad eum remitti debent, ſidémque faciunt etiam in altero Judicio inter eaſdem perſonas, & in eadem cauſa, *num.* 67. *& duobus ſeqq.*

§. XII. *Quomodo, quando, & ubi facienda ſit probatio, & quis ſit eius finis, & effectus?*

pag. 301.

Assertio I. Probatio fieri debet, ſecundùm formam libelli: debet eſſe clara, & certa, & in quæſtione ſpeciei fieri debet probatio in ſpecie, & non ſufficit probatio generis, *n.* 70. Aſſert. II. Probatio univerſim facienda eſt, poſt litem conteſtatam, ſuper articulis in Judicium deductis, & negatis: poſt publicata autem teſtimonia, & concluſionem in cauſa, non eſt admittenda alia probatio ſuper iiſdem articulis, ſed ſententia ferenda eſt, ſecundùm priorum teſtium depoſitiones. Et hinc probato impedimento matrimonij contrahendi, & publicatis atteſtationibus, alij teſtes oppoſitum probare volentes, ſcilicet non adeſſe impedimentum, non ſunt admittendi, *n.* 71. *& ſeq.* Aſſert. III. Finis probationis eſt Judici fidem facere, & ut is intelligere poſſit, qualem ſententiam ferre debeat, unde Judici facienda eſt probatio, non adverſario. Effectus autem probationis eſt, quòd ſecundùm allegata, & probata Judex debet ferre ſententiam, *n.* 73. Aſſert. IV. Alius effectus probationis eſt, quod purgatio canonica contra illam non ſit admittenda, per quam, cùm affirmativè probari poteſt, aliquem deliquiſſe, alius probare intendit, eum non deliquiſſe, *num.* 74. *& duobus ſeqq.*

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	
Cap. 1. *n.* 22. *& ſex ſeqq.*	*c.* 10. *n.* 43. *& ſeptem ſeqq.*
c. 2. *n.* 29. *& ſeq.*	*c.* 11. *n.* 63. *& duobus ſeqq.*
c. 3. *n.* 15. *& duobus ſeqq.*	*c.* 12. *n.* 74. *& duobus ſeqq.*
c. 4. *n.* 38. *& duobus ſeqq.*	*c.* 13. *n.* 51. *& tribus ſeqq.*
c. 5. *n.* 58. *& ſeq.*	*c.* 14. *n.* 41. *& ſeq.*
c. 6. *n.* 71. *& ſeq.*	*c.* 15. *& ult. n.* 67. *& duobus ſeqq.*
c. 7. *n.* 55. *& duobus ſeqq.*	In Clement.
c. 8. *n.* 33. *& quatuor ſeqq.*	*Clement. un. n.* 60. *& tribus ſeqq.*
c. 9. *n.* 18. *& tribus ſeqq.*	

TITULUS XX.

DE TESTIBUS, ET ATTESTATIONIBUS.

pag. 303.

Teſtes ſunt, qui de aliquo facto controverſo legitimè vocati teſtimonium dicunt: alij ſunt judiciales, alij inſtrumentarij, alij teſtamentarij, *num.* 1.

Sect. I. *De qualitate teſtium. pag.* 303.

§. I. *Quinam ſint habiles, vel abſolutè inhabiles ad teſtificandum? pag.* 303.

Quær. I. Quinam teſtes eſſe poſſint? Reſp. Teſtes generatim loquendo debent eſſe idonei, & fideles, id eſt, fide digni, *n.* 2. Idonei ſunt omnes, qui à teſtimonio dicendo à Canonibus, vel legibus non arcentur, *num.* 3. Debent ferre teſtimonium jejuni, quod tamen non eſt de neceſſitate, vel præcepto, ſed de honeſtate ſolùm ratione juramenti, *cit. n.* 3. Q. II. Qui jure prohibentur à teſtimonio ferendo? aliqui in totum, ſive omnino, & generaliter, ut pupilli, ſeu impuberes, *n.* 4. Furioſi, *n.* 5. Cæci, *n.* 6. Muti, & ſurdi ſimul, *n.* 7. Servi, ſeu mancipia: ſecus de originariis, *n.* 8. Religioſi tamen poſſunt eſſe teſtes in Judicio, cum conſenſu Superioris, *n.* 9. Q. III. An teſtes eſſe poſſint, qui ſunt pecuniâ conducti ad ferendum teſtimonium? Reſp. negativè, ſed repelli debent; quia talis cenſetur corruptus, ut falſum teſtetur, *n.* 10. quin imò etiam ſententia retractanda eſt, ſi conſter, illam latam fuiſſe ad depoſitionem corruptorum teſtium, *n.* 11. Idque extenditur primò, ut etiam teſtimonium illius, qui pecuniam accepit, ut verum dicat, nihil probet. Secundò, ſi pecuniam accipiat pro non ferendo teſtimonio. Tertiò, etſi pecunia ei ſponte, & non petenti oblata fuerit, *n.* 12. Qualis pœna infligi poſſit accipienti pecuniam pro ferendo teſtimonio, *n.* 13. Is, qui pro teſtimonio vero dicendo pecuniam accipit tanquam pretium operis, non ſolùm contra charitatem, ſed etiam probabiliùs contra juſtitiam peccat, *n.* 14. Si quis incidenter confiteatur, ſe falſum teſtimonium in Judicio dediſſe in præjudicium partis, non creditur ei; ideóque ſententia ex tali teſtimonio lata non debet retractari, *n.* 15. An, ut ſententia divortij lata ex depoſitionibus teſtium pecuniâ corruptorum retractetur, ſufficiat probare ſolùm, eos corruptos fuiſſe, vel etiam requiratur, ut probetur, eos falſum depoſuiſſe, *cit. n.* 15.

§. II. *An, & quâ ratione infames, criminoſi, periuri, accuſati de crimine, vel excommunicati repellantur à dicendo teſtimonio in Iudicio?*

pag. 307.

Assertio I. Infames infamiâ juris, utroque jure, ſunt inhabiles ad teſtimonium in Iudicio ferendum, *num.* 16. In quibuſdam tamen caſibus admittuntur, *num.* 17. Sed & infames infamiâ facti non

ẽti non poſſunt eſſe teſtes in Judicio ſaltem jure Canonico: at, ſi quandoque admittantur, non ſunt integræ fidei. *num.* 18. Aſſert. II. Teſtes criminoſi de gravi crimine convicti ad teſtimonium ferendum admitti non debent. *num.* 19. Teſtis, qui in crimine perſeverat, tam in civili, quàm criminali cauſa, repellitur à ferendo teſtimonio, ſi ſit crimen grave: *n.* 20. De Jure tamen Canonico quodlibet peccatum mortale publicum, & notorium repellit à teſtimonio perſeverantem in peccato, etiamſi non ſit continuatum, vel frequentatum. *n.* 21. Criminoſus emendatus, poſt actam publicam pœnitentiam, admitti debet in teſtem in cauſa civili, vel criminali, cùm civiliter agitur de crimine, non autem in cauſa criminali criminaliter intentatâ. *n.* 22. Crimen notorium de facto per conſtantem emendationem vitæ omnino tollitur, niſi tamen crimen notorium de jure ſit. *n.* 22. *in fine.* Etſi criminoſus perſiſtens in gravi crimine repellatur à teſtificando, non tamen à judicando. *n.* 23. In quibus caſibus repellatur quis à teſtimonio dicendo, propter crimen in cauſa criminali, & in quibus in cauſa civili? *n.* 24. In quibus caſibus criminoſus emendatus etiam in cauſis criminalibus criminaliter intentatis admittatur ad teſtimonium ferendum? *n.* 25. Aſſ. III. Qui perjurus eſt, teſtis eſſe non poteſt, neque in cauſa civili, neque in criminali, *n.* 26.

Aſſert. IV. Accuſatus de crimine gravi, ac infamiam irrogante, pendente accuſatione, non debet admitti ad teſtificandum in alia cauſa criminali, niſi in criminibus exceptis. *num.* 27. neque etiam is, contra quem ex officio Judicis inſtituitur inquiſitio, poteſt eſſe teſtis in cauſa criminali, neque denunciatus de gravi crimine, neque is, qui condemnatus de crimine appellat, pendente appellatione. *n.* 28. Verùm in cauſa civili admittitur teſtimonium accuſati de crimine, & in criminibus exceptis. *n.* 29. Porrò ſicut accuſati de crimine non ſunt admittendi ad accuſandum, & teſtificandum in Judicio in cauſa criminali, ita nec ad Ordinem ſuſcipiendum. *n.* 30. ſed neque incarceratus propter crimen infame teſtis eſſe poteſt. *n. eod.* Aſſert. V. Excommunicatus ad teſtimonium dicendum in Judicio regulariter admitti non debet, *n.* 31. Sunt & plures alij, qui tanquam infames à teſtimonio ferendo repelluntur. *n.* 32.

§. III. *Quinam prohibeantur ferre teſtimonium pro certis perſonis? pag.* 312.

Quær. I. An parentes poſſint eſſe teſtes pro filiis, & vice verſâ? Reſp. Parens pro filio non poteſt eſſe teſtis, nec vice verſâ? idque variè extenditur, *num.* 33. Sunt tamen plures caſus, in quibus parens pro filio, & hic pro illo teſtis eſſe poteſt. *n.* 34. Admittitur etiam teſtimonium parentum in cauſa matrimoniali, quando agitur de impediendo matrimonio contrahendo, non autem, ſi filius petat in uxorem mulierem, vel filia in maritum virum ſe maiorē. *n.* 35. *& ſeq.* Q. II. An, & quando maritus, pro uxore teſtificari poſſit, & vice verſâ? Reſp. Regulariter unus conjux pro altero non poteſt eſſe teſtis. *n.* 37. In certis tamen caſibus poſſunt eſſe teſtes. *n.* 38. Q. III. An, & quomodo conſanguinei, & affines admittantur ad teſtimonium ferendum, vel non? Reſp. in cauſis criminalibus, vel civilibus valde arduis, & præjudicialibus repelli poſſunt; in aliis verò admitti poſſunt. *n.* 39. in pluribus tamen caſibus poſſunt eſſe teſtes. *n.* 40.

§. IV. *An, & in quibus caſibus teſtes domeſtici produci poſſint, vel familiares, vel amici; & an etiam ſubditi poſſint teſtimonium dare pro ſuis dominis? pag.* 315.

Tripliciter aliqui appellari poſſunt domeſtici. *num.* 41. Aſſert. I. Domeſtici teſtes ex domo patrisfamilias non poſſunt eſſe teſtes pro domino. *n.* 42. Unde, ſi vir probare velit, uxorem ſibi eſſe affinem, non poteſt producere teſtes ſuæ familiæ, ſed alios probatæ vitæ. *cit. n.* 42. *& ſeq.* In certis tamen caſibus poſſunt domeſtici produci à patrefamilias in teſtes. *num.* 44. *& ſeq.* Aſſert. II. Domeſtici, ſeu familiares, qui in eadem domo vivunt, ſed non ſunt ſubiecti domino domûs, nec ratione patriæ, nec dominicæ poteſtatis, ordinariè poſſunt eſſe teſtes. *num.* 46. Aſſert. III. Amici ordinariè pro amicis teſtes eſſe poſſunt. *num.* 47. Aſſert. IV. Subditi poſſunt ferre teſtimonium pro Principe, vel alio Magiſtratu publico, *num.* 48. Coloni ſaltem ex conſuetudine poſſunt pro dominis, & contra illos eſſe teſtes, ſicut & emphyteutæ, & vaſalli. *cit. num.* 48.

§. V. *An ſocius criminis, vel bonorum poſſit eſſe teſtis pro ſocio, vel contra illum? pag.* 317.

Assertio I. Socius criminis non debet in teſtem adhiberi pro ſocio eiuſdem criminis, nec contra illum. *num.* 49. *& ſeq.* Aſſert. II. Illud ſpeciale eſt in crimine ſimoniæ, ut ſocius criminis non poſſit in teſtem produci contra ſocium, ſive agatur criminaliter ad depoſitionem ab officio, ſive civiliter ad privationem beneficij, ſi quidem ſimul, & criminis, & muneris accepti particeps fuit: ſi verò agatur civiliter, & ipſe nihil temporale accepit; adeóque ſit criminis tantùm, non autem muneris ſocius, poteſt in teſtem produci contra ſocium: alioquin verò mediator, ſeu ſocius criminis, & muneris non admittitur ad teſtimonium contra ſocium, non ſolùm, ſi pro mediatione ſalarium accepit, ſed etiam, ſi promiſſionem ſolùm ſalarij acceptavit. *num.* 51. Aſſert. III. Neque ſocius bonorum pro ſocio teſtis eſſe poteſt, ſive ſint ſocij omnium bonorum, ſive partis tantùm, aut rei particularis communis utrique: ſiquidem in re illa commodum, & damnum eſt commune, & utriuſque eadem defenſionis cauſa: alioquin verò ſocius pro ſocio, vel contra illum teſtis eſſe poteſt. *num.* 52.

§. VI. *Qui prohibeantur dicere teſtimonium contra certas perſonas? pag.* 319.

Assertio I. Inimicus contra eum, cum quo inimicitiam gerit, teſtimonium ferre non poteſt, nec quidem in criminibus exceptis. *num.* 53. In quibus caſibus inimicus etiam contra inimicum ad teſtificandum admitti poſſit? *num.* 54. *& ſeq.* Aſſert. II. Laicus in cauſa criminali, in qua agitur per modum accuſationis ad vindictam publicam, regulariter non admittitur ad ferendum teſtimonium contra Clericum: ſecus in cauſa civili. *num.* 56. Nec contra Religioſos. *num.* 57. In quibus caſibus laicus contra Clericum teſtis eſſe poſſit? *num.* 58.

Aſſert. III. Sed neque vice verſâ, Clericus admittitur ad teſtimonium ferendum contra laicum in cauſa criminali. *num.* 59. Sunt tamen plures caſus, in quibus Clericus contra laicum teſtimonium ferre poteſt. *num.* 60. Aſſert. IV. Iudæi, hæretici, alij-

ci, aliſque infideles ad teſtificandum cootra Catholicum non ſunt admittendi, *num.* 61. In certis tamen caſibus infideles contra Chriſtianos teſtes eſſe poſſunt. *num.* 62. Aſſert. V. E coottario verò teſtimonium Chriſtianorum cootra Iudæos, alióſque infideles io omnibus cauſis recipiendum eſt. *num.* 63. Quin imò Judæi, & alij infideles conveniri poſſunt per teſtes Chriſtianos, non obſtantibus privilegijs à Principibus Chriſtianis ipſis conceſſis, *cit. num.* 63. *& ſeq.* Aſſert. VI. Neque pareutes contra liberos, oec vice verſâ hi cootra illos ordinariè io judicio teſtes eſſe poſſunt. *num.* 65.

§. VII. *Qui prohibeantur ferre teſtimonium in certis cauſis? pag.* 322.

Quær. I. In quibus cauſis mulier poſſit eſſe teſtis, vel non? Reſp. 1. In cauſa civili poteſt eſſe teſtis, otroque jure, etiam in cauſa matrimoniali. *num.* 66. In quibus cauſis mulier in teſtem non admittatur? *num.* 67. Reſp. 2. De Iure Civili mulier poteſt eſſe teſtia in cauſa crimioali, niſi agatur ad pœoam mortis, vel mutilationis. *num.* 68. Non autem de Jure Canooico. *num.* 69. Quaudo etiam Jure Canonico mulier poſſit eſſe teſtis, ſi agatur de crimine? *num.* 70. *& duobus ſeqq.* Reſp. 3. Mulier in teſtamento ſolemni oon poteſt eſſe teſtis, *num.* 73. Quando mulier poſſit eſſe teſtis etiam in teſtameoto, vel aliâ ultimâ voluutate? *num.* 74. Quær. II. In quibus cauſis pubes, ſed minorennis, poſſit eſſe teſtis, vel oon? Reſp. Pubes, ſed mioor 20. annis, poteſt eſſe teſtis in cauſia civilibus ooo arduis, noo autem in criminalibus, exceptis certis caſibus. *num.* 75. Quær. III. Ao, & in quibus cauſis pauper, vel vilis perſona poſſit eſſe teſtis, vel ooo? Reſp. 1. Per ſe, quòd ſit perſona pauper, vel vilis, non repellitur à teſtimooio ferendo. *num.* 76. Reſp. 2. In cauſis criminalibus, vel civilibus arduis, ſeu gravibus pauper in teſtem noo admittitur. *num.* 77. Niſi in certis caſibus. *num.* 78.

§. VIII. *An, & quâ ratione prohibeatur quis teſtimonium ferre, in propria cauſa? pag.* 325.

Quær. 1. in genere, an quis teſtis eſſe poſſit io propria cauſa? Reſp. negativè. *num.* 79. Quin imò, ob præſumptam affectiooem, teſtis habens cauſam ſimilem ei, ad quam teſtis producitur, non ſolùm oon eſt idoneus teſtis, & integer, ſed à teſtimonio omnino repellitur. *num.* 80. Quando teſtis quis eſſe poſſit, ſi agatur de proprio eius commodo? *num.* 81. Quær. II. An idem ſimul poſſit eſſe Actor, vel accuſator, & teſtis in cauſa, in qua agit, vel eſt accuſator? Reſp. oegativè. *num.* 82. Limitatur in denunciatore privato, qui ſimul poteſt eſſe teſtis io cauſa, quam denunciavit. *num.* 83. Vbi diſtinguendum eſt ioter denunciationem crimiuis charitativam, ſeu Canonicam, in qua Judex ſolùm procedit ad tollendum peccatum, & pœnitentiam imponendam: & tunc idem poteſt eſſe denunciator, & teſtis. *num.* 84. Et inter denunciationem judicialem, quando Judex, inſtituto proceſſu judiciali, vel ex officio procedit per inquiſitionem contra denunciatum ad pœnam: & tunc io cauſis gravibus, & magni præiudicij, non poteſt denunciator publicus eſſe idoneus teſtis. *num.* 85. quamvis poſſit adhiberi, ut teſtia in criminibus levibus. *n.* 86. Quær. III. An Judex poſſit eſſe teſtis io cauſa, quæ coram ipſo agitatur? Reſp. in eadem inſtautia litis nou poteſt in teſtem produci. *n.* 87. *& ſeq.* imò nec finito Judicio, & ſive ſit Judex ordioarius, ſive delegatus. *n.* 89. præterquam, ſi de veritate aliter conſtare uoo poſſit, ut in iis, quæ aliter Judicibus cognita eſſe uoo poſſunt, vel oiſi ex conſenſu utriuſque partis litigantis. *n.* 90. Porrò Judex ordinarius v. g. Epiſcopus, ſi teſtimoolum ferre debeat in cauſa, quæ coram Vicario ſuo agitur, propter neceſſitatem, ne veritas occultetur, poteſt admitti in teſtem: ſicut etiam Judex ordioarius, ſi teſtimonium dicere velit coram delegato ſuo ad univerſitatem cauſarum, & quando Judex delegaus, ad cognoſcendam cauſam coram Judice delegato, vel ipſe etiam Judex delegatus admitti poſſit in teſtem. *n.* 91.

§. IX. *De teſtimonio ferendo ab Advocato, vel procuratore, herede, vel legatario, & aliis quibuſdam? pag.* 329.

Quær. I. An Advocatus, vel procurator poſſit eſſe teſtis io cauſa, iu qua eſt, vel fuit Advocatus, vel procurator? Reſp. negativè, ne quidem finito officio. *n.* 92. ſed neque is, qui Advocatus fuit io prima inſtantia, etiam poſt depoſitum munus, poteſt eſſe teſtis in ſecunda inſtaotia, ſive in cauſa appellationis pro appellante: oeque etiam Advocatus, vel procurator eius, cootra quem appellatum eſt, poteſt ab eo in teſtem produci contra appellaotem. *n.* 93. quando Advocatus, vel procorator poſſit eſſe teſtis. *num.* 94. idémque eſt de tutore, vel curatore iu cauſa pupilli, vel minoris, admioiſtratore &c. *cit. n.* 94. Q. II. An proxeneta, ſeu mediator poſſit produci in teſtem in negotio, in quo fuit mediator? Reſp. ordioariè non poteſt. *n.* 95. In pluribua tameu caſibus poteſt. *n.* 96.

Q. III. An heres, vel legatarius poſſit eſſe teſtis in teſtamento, in quo ſcriptus eſt heres? Reſp. non poteſt, ſicut nec fideicommiſſarius univerſalis: aliud eſt de legatario, vel fideicommiſſario particulari, qui noo prohibetur eſſe teſtis teſtamentarius. *num.* 97.

Q. IV. Ao veoditor pro emptore, donator pro donatore, teſtes eſſe poſsint? Reſp. non poſſe, ubi agitur de commodo illorum. *n.* 98.

§. X. *An in cauſa Univerſitatis, vel Collegii, is, qui eſt pars, vel membrum eiuſdem, poſſit teſtimonium ferre? pag.* 331.

Quær. I. An, qui ſunt membra alicuius Univerſitatis, aut Collegii, ſinguli admittantur ad teſtificaudum pro illa Univerſitate, aut Collegio? Reſp. affirmativè: unde Clerici poſſunt eſſe teſtes in cauſa ſuæ Eccleſiæ. *n.* 99. Et oon ſolùm ſinguli ex Collegio Eccleſiaſtico, ſed etiam ſeculari, v. g. cives pro ſua civitate. *n.* 100. In quibua caſibus in ſpecie ſinguli de Collegio poſsiot eſſe teſtes in cauſa Collegij? *n.* 101. In quibus caſibua membrum, ſeu pars communitatis, ſeu Collegij oon poſſit produci io teſtem pro ipſo Collegio. *n.* 102. *& duobus ſeqq.* Q. II. Ao etiam Epiſcopus, vel Prælatus, aut Rector Eccleſiæ poſsit eſſe teſtis io cauſa Eccleſiæ? Reſp. affirmativè. *n.* 105. Excipiuntur tamen certi caſus, in quibus teſtis eſſe non poteſt. *n.* 106.

Sect. II. *De numero, juramento, & depoſitione teſtium? pag.* 333.

§. I. *Quot teſtes requirantur ad legitimam, & plenam probationem? pag.* 333.

Asser-

Assertio I. Ordinariè ad probationem rei geſtæ requiruntur, & ſufficiunt duo teſtes idonei, & omni exceptione majores in omnibus cauſis. *n.* 107. Sunt tamen quædam cauſæ, in quibus plures, quam duo, vel tres requiruntur. *n.* 108. Aſſert. II. Unus teſtis cuiuſcunque dignitatis ſit, non probat plenè. *n.* 109. neque per ſtatutum, vel conſuetudinem induci poteſt, ut generaliter, & in quibuſcunque cauſis ſufficiat teſtimonium unius. *n.* 110. Sed neque verbo, ſeu aſſertioni unius Judicis, ſive Eccleſiaſtici, ſive ſecularis, fides plena eſt habenda: neque etiam ſcriptura unius, ſeu ſolius Judicis plenè probat, ſi teſtium ſubſcriptione non ſit munita, neque tantæ auctoritatis eſt, quo per duos, vel tres teſtes ſe probari poſſit. *n.* 111. Plures tamen ſunt caſus, in quibus unius teſtimonium ad plenam probationem ſufficit. *n.* 112.

Aſſert. III. Unus teſtis omni exceptione maior, ſi deponat de ipſo crimine in Judicio, facit ſemiplenam probationem, ſeu præſumptionem, quæ ſufficit ad inquirendum, citandum, imò etiam ad torquendum: quòd ſi tale teſtimonium unius junctum ſit aliis præſumptionibus, ſeu indiciis, plenam probationem facere poteſt, ſaltem in cauſis civilibus. *n.* 113. An, ſi unus teſtis ſit valde habilis, & fide digniſſimus, alterius non integri teſtis defectum ſuppleat, ita, ut utrinſque teſtimonium plenam fidem faciat? *n.* 114.

§. II. *De Iuramento teſtium. pag.* 335.

Quær. I. An, & quomodo, & quâ formâ teſtes jurare debeant? Reſp. 1. Teſtis non jurati depoſitio non valet, nihilque probat in Judicio. *n.* 115. Eſt hoc juramentum veritatis, non calumniæ: jurare etiam debet, ſe non pretio, nec amore, timore, vel odio, vel pro alio commodo teſtimonium dicere. *num.* 116. Reſp. 2. Juramentum neceſſariò præcedere debet depoſitionem teſtium: alioquin depoſitio nullam fidem faciet: quamvis in Camera Imperiali valeat depoſitio, ſi juramentum incontinenti ſequatur. *n.* 117. Requiritur tamen, ut fiat in Judicio, non extra illud. *n. eod.* Reſp. 3. Juramentum à teſtibus præſtandum debet eſſe corporale, tactis ſcilicet SS. Evangeliis, aliàs non valet. *n.* 118. Sed neque Clerici, & Religioſi recipiuntur in teſtes ſine juramento. *num.* 119. Neque etiam Monachi, & Converſi in cauſis Monaſterij admittuntur in teſtes, ſine præſtito juramento. *n.* 120. imò etiam Epiſcopus receptus in teſtem jurare debet. *n.* 121. Neque per ſtatutum decerni, neque per conſuetudinem induci poteſt generaliter, & indiſtinctè, ut recipiantur teſtes, ſine juramento, quamvis quoad certas perſonas poſſit. *n.* 122. Si idem teſtis in eadem cauſa, & inſtantia ſæpius examinetur ſuper novis articulis, debet iterum jurare: ſed neque in cauſis ſummariis, in quibus proceditur ſine ſtrepitu, & figura Judicij, teſtibus ſine juramento fides adhibenda eſt. *n.* 123. Quær. II. An hoc juramentum poſſit teſtibus remitti? Reſp. poteſt ab adverſa parte, ita tamen, ut utraque pars litigantium conſentiat, & quidem expreſsè. *num.* 124. Sunt tamen plures caſus, in quibus hoc juramentum non poteſt remitti à partibus. *n.* 125. Cur partium conſenſu remitti poſſit juramentum teſtibus de dicenda veritate, cùm tamen non poſſit remitti, ſaltem expreſsè juramentum calumniæ, aut dicendæ veritatis, quod pars litigans præſtare debet? *n.* 126.

§. III. *De forma, ſeu modo, quo teſtes deponere debent, & quomodo delicta occulta per teſtes probari poſſint? pag.* 338.

Quær. I. An teſtes in ſcripto teſtimonium dare poſſint. Reſp. negativè, ſed præſentes in loco Judicij teſtimonium dare debent. *n.* 127. Q. 2. An teſtes debeant eſſe rogati, aut citati? Reſp. Teſtes ſi ſponte ſe offerant, non probant, ſed tanquam ſuſpecti repellendi ſunt. *n.* 128. Q. III. An, & quomodo peccata occulta probari poſſint per teſtes? Reſp. probari poſſe per teſtes juratos, deponentes de viſo, vel etiam de auditu, adiunctâ famâ, aliiſque adminiculis. *num.* 129. *& ſeq.*

Sect. III. *De teſtibus de credulitate, & ſingularibus, & teſtibus inter ſe, vel ſibi ipſis contrariis. pag.* 339.

§. I. *An, & quam vim probandi habeant teſtes de credulitate? pag.* 339.

Teſtes alij ſunt de ſcientia, qui deponunt, ſe ſcire, rem geſtam eſſe: alij de credulitate, quâ jurati deponunt, ſe credere ita ſe rem habere. *n.* 131. Q. I. An, & quando teſtes de credulitate admittantur, & probent? Reſp. ordinariè non admittuntur, nec probant plenè, etſi duo, pluréſve ſint. *n.* 132. quin imò teſtimonium de auditu alieno regulariter non valet, nec fidem facit, etiamſi fama publica cum tali depoſitione concurrat, ſine aliis adminiculis, ſeu coniecturis. *n.* 133. *& ſeq.* Q. II. Quibus caſibus admittantur teſtes de credulitate, vel auditu alieno? Reſp. plures ſunt tales, qui referuntur. *n.* 135. Q. III. An, & quando teſtes de audito alieno probent conſanguinitatem, vel affinitatem? Reſp. Ad probandam conſanguinitatē, vel affinitatē interdum etiam admittuntur teſtes de auditu alieno, & credulitate; ut, ſi agatur ad diſſolvendum matrimonium propter impedimentum conſanguinitatis, vel affinitatis, probari id debet per duos, vel tres teſtes de eadem conſanguinitate: ſed in defectum conſanguineorum admittendi ſunt etiam alij teſtes, dummodo habeant requiſitas ad hoc conditiones. *num.* 136. Porrò teſtimonium de auditu proprio plenè probat, non autem de auditu alieno, niſi fama, & alia adminicula concurrant, neque admittuntur in cauſis criminalibus. *num.* 137. quænam conditiones in ſpecie requiruntur, ut teſtes de auditu admitti poſſint ad probandam conſanguinitatem, vel affinitatem. *n.* 138. An requiratur, ut plures teſtes deponant, ſe audiviſſe à pluribus iiſdem, v.g. à Titio, & Caio, qui dixerint, conjuges eſſe conſanguineos: an verò ſufficiat, ſi deponant, ſe audiviſſe à pluribus, ſed diverſis. *n.* 139. per quales teſtes probari, & qualiter jurare debeant, qui deponūt de conſanguinitate. *n.* 140.

§. II. *De teſtibus ſingularibus; eorúmque probatione. pag.* 342.

Quær. I. Quinam dicuntur teſtes ſingulares, & quotuplicis generis ſint? Reſp. 1. Teſtes ſingulares dicuntur, qui contraria, vel ſaltem diverſa teſtantur. *n.* 141. Reſp. 2. Singularitas teſtium alia eſt adverſativa; quia dicta illorum repugnant, & contraria deponunt: alia diverſificativa; quia teſtes deponunt de actibus non contrarijs, ſed diverſis ſe mutuò non adiuvantibus: alia ſingularitas teſtium cumulativa, ſi teſtes deponant de actibus diverſis, ſed mutuò ſe adiuvantibus ad probandum id, de quo eſt quæſtio. *n.* 142. Quær. II. An probent teſtes ſingulares? Reſp. 1. Teſtes, qui contraria,

vel

vel etiam diverſa teſtantur, non probant plenè. *n.* 143. Reſp. 2. Si teſtes deponant de actibus diverſis, ſed mutuò ſe adiuvantibus in cauſis civilibus interdum plenè probant. *n.* 144.

§. III. *An, & quando probent teſtes inter ſe contrarij? pag.* 344.

Assert. I. Si duo teſtes ex una parte producti ſibi invicem contradicant, tunc nihil probant: ſi verò duo, vel plures teſtes ab una parte producti inter ſe conſentiant; tunc, etiamſi unus, vel etiam plures, ſed pauciores numero, ijs contradicant, probat maior numerus conſentientium: quod intelligendum eſt, ſi in ſubſtantia negotij contradicant: nam contrarietas teſtium in accidentalibus, & extrinſecis, nihil obſtat, quò minùs adhuc probent. *n.* 145. Aſſert. II. Si teſtes utriuſque partis contraria deponant, tum prævalent digniores, & deponentes veriſimiliora; aliàs verò, ceteris paribus, præferri debent teſtes numero plures. *n.* 146. Porrò non tantùm ad numerum, ſed etiam ad qualitates, & dignitates teſtium Judex attendere debet, ſi notabilis ſit exceſſus. *n.* 147. Attendendum etiam eſt ad qualitates depoſitionum. *n.* 148. Si par ſit numerus teſtium ſibi contradicentium, & cetera etiam ſint paria; tunc magis credendum eſt teſtibus deponentibus pro Reo, vel pro cauſa favorabili. *n.* 149. Sunt & alij plures caſus, in quibus teſtibus ab una parte productis, & ſibi contradicentibus magis creditur, quàm ab altera, ſive Actore, ſive Reo. *cit. n.* 149. Porrò, ſi plures ſint negantes conſanguinitatem, iique propinqui, & idonei ad teſtimonium ferendum; tum magis ipſis credendum eſt, quàm alijs affirmantibus, ſi pauciores ſint, & minùs idonei, dummodo plures, & propinqui illi teſtes eadem poſtea in Judicio teſtentur. *n.* 150. *& ſeq.* Ubi etiam dicitur, quomodo intelligendum ſit, quod communiter dicitur, plus credendum eſſe duobus teſtibus aliquid affirmantibus, quàm centum, vel mille id ipſum negantibus.

§. IV. *An, & quomodo teſtes contraria deponentes ſint conciliandi? pag.* 346.

Assertio I. Si teſtes ab utraque parte Actoris & Rei, producti inter ſe diſſideant, ad Judicem pertinet, eos, ſi poſſibile eſt, conciliare, & ita interpretari eorum depoſitiones, ut non contradicant, ſed de diverſis actibus teſtentur, ut ita inter eos contrarietas vitetur, & periurium. *n.* 152. *& ſeq.* Aſſert. II. Sed &, ſi teſtes ab una, & eadem parte producti ſibi contradicant, ſi de eodem actu dicta eorum accipiantur; tunc ea etiam ita intelligenda ſunt, ut de diverſis actibus cenſeantur depoſuiſſe, niſi manifeſta ſit contrarietas. *n.* 154. Porrò, quod dictum eſt, teſtes diſcordes conciliandos eſſe, extenditur primò. Etiamſi teſtes alterius partis ſint plures, & digniores, qui contradicunt paucioribus, & minùs dignis. Secundò. Ad concordiam faciendam inter teſtes, debet interdum alterius teſtis dictum impropriè, vel latè accipi. Tertiò. Teſtes ſibi ipſis contrarii in ſuis dictis debent conciliari, non tantùm ad evitandam falſitatem, & periurium, ſi fieri poſſit, ſed etiam ad eum effectum, ut probent illos diverſos actus, ſuper quibus deponunt: & quando hoc procedat? *n.* 155. Quando regula tradita, quòd teſtes contrarij reducendi ſint ad concordiam, ita, ut non adverſa, ſed diverſa deponant, non habeat locum? *n.* 156.

§. V. *An probet teſtis varius, vel ſibi ipſi contrarius? pag.* 348.

Quær. I. An, & quando fides adhibenda ſit primo, vel ſecundo dicto teſtis varij, ſibique contrarij? Reſp. 1. Si teſtes in uno Iudicio, v. g. ſummario auditi, poſtea iterum in altero ordinario Iudicio recepti diverſa deponant, ſuper eodem facto, coram eodem Judice, non valet eorum teſtimonium. *n.* 157. Reſp. 2. Si teſtis in eiuſdem Iudicij inſtantia, & inter eaſdem perſonas, denuo examinatus contrarium dicat ei, quod in alio examine priùs dixerat; tum regulariter ſtatur eius priore dicto, ſi utrumque ſit juratum. *n.* 158. Sunt tamen plures caſus excepti, in quibus non priore, ſed poſteriore dicto teſtis ſtandum eſt. *n.* 159. Sed etſi teſtes in diverſis inſtantiis Iudicij contraria deponant, ordinariè primæ depoſitioni credendum eſt. *num.* 160.

Quær. 2. An, ſi teſtis contrarium dixit in Iudicio ei, quod extra Iudicium dixerat, vel vice verſâ, ſtandum ſit, & fides habenda dicto priori, an poſteriori? Reſp. 1. Si teſtis, in Iudicio examinatus depoſuit, quod priùs extra Iudicium dixerat, tunc ſtandum eſt ſecundo dicto Iudiciali. *n.* 161. Sunt tamen plures caſus excepti, in quibus non poſteriori judiciali, ſed priori extraiudiciali ſtandum eſt *n.* 162. Reſp. 2. Si teſtis in Iudicio juratus depoſuit, ſed poſtea extra Iudicium dicat contrarium eius, quod priùs in Judicio depoſuit, non creditur ei in præiudicum partis, ſed ſtatur, & fides adhibenda eſt primæ depoſitioni judiciali. *n.* 163. Idque procedit, etiamſi variatio, & contradictio teſtis extra Iudicium fiat, antequam ſententia lata fuit. *n.* 164. An, & quando is, qui ut teſtis præſens fuit contractui, eique ſubſcripſit, eum poſtea, ut irritum impugnare poſſit, vel non, ſed tanquam ſibi contrarius repelli debeat? *num.* 165.

Sect. IV. *De productione, & receptione teſtium, eorúmque examinatione? pag.* 350.

§. I. *Quando producendi, & recipiendi ſint teſtes? pag.* 350.

Assertio I. Quamvis regulariter teſtes produci, & recipi debeant, poſt litem conteſtatam, ſunt tamen plures cauſæ, in quibus etiam ante illam teſtes produci, & recipi debent; cuiuſmodi inter alias eſt cauſa libertatis, ſi agatur de ſtatu hominis, vel Eccleſiæ, num libera ſit, an ſubiecta, v. g. Metropolitano: tum enim propter contumaciam Rei abſentis, recipi poſſunt teſtes, etiam lite non conteſtatâ, & ad ſententiam definitivam procedi. *n.* 166. *& ſeq.* Aſſert. II. Similiter, ſi periculum ſit, ne quis aliquando, cùm nullas probationes paratas habet, in Iudicio conveniatur; tunc petere poteſt, ut teſtes ſtatim recipiantur, & examinentur, etiam ante litem conteſtatam, vel litem motam, & ex depoſitionibus eorum publicum Inſtrumentum conficiatur ad perpetuam rei memoriam. *n.* 168. *& ſeq.* Aſſ. III. Si tempore latæ ſententiæ teſtes ſint adhibiti, ſed ſuper hoc Inſtrumentum publicum non ſit confectum, licèt ſententia in ſcriptis lata ſit, tum poteſt is, pro quo ſententia lata eſt, petere, ut vocatis denuo, & receptis teſtibus, depoſitiones eorum ſuper lata ſententia in ſcripturam publicam redigantur. *n.* 170. *& ſeq.*

§. II. *Quoties teſtes produci poſſint, & an jam aliàs producti iterum produci poſſint in eadem cauſa? pag. 352.*

Assertio I. Regulariter non niſi tres productiones teſtium fieri, & admitti poſſunt: ex cauſa tamen iuſta, & cum ſolennitate legali, etiam quarta productio teſtium concedi poteſt. *n.* 172. *& ſeq.* Eſt autem hîc ſermo non de dilatione ad probandum, ſed de productione, ſive ipſo actu producendi teſtes. *num.* 174. Quibus caſibus poſt primam receptionem non poſſunt alij produci, & recipi. *num.* 175. Quæ requiruntur, ut quarta productio teſtium peti, & concedi poſſit? *num.* 176. Aſſert. II. Si quarta productio teſtium cum ſolennitate legali petita ſit, & à Judice denegata, licitum eſt ab eo appellare intra decem dies, niſi probatum fuerit, illam negatam fuiſſe ad effrænatam teſtium multitudinem refrænandam &, ſi appellans deficiat in probatione appellationis, condemnandus eſt adverſæ parti in expenſas. *n.* 177. *& ſeq.*

Aſſert. III. Si is, qui produxit teſtes, depoſitiones eorum non cognoſcit; quia eæ non ſunt publicatæ, nec productioni teſtium renunciavit, poteſt poſtea ſuper antiquis Articulis, non tantùm alios teſtes, ſed etiam jam antea productos iterum producere. *n.* 179. *& ſeq.*

§. III. *Quomodo producendi, & recipiendi ſint teſtes, & quomodo puniantur impedientes productionem, & receptionem eorum? pag. 355.*

Assertio I. Ad teſtium receptionem, pars, contra quam producuntur, citari debet: alioquin atteſtationes receptæ ſunt nullius valoris. *n.* 181. *& ſeq.* Contra citatum abſentem procedi non poteſt, ſi non poſſit comparere ob inevitabile, & neceſſarium impedimentum. *n.* 183. Plures tamen ſunt caſus, in quibus citatio partis abſentis ad teſtium receptionem non requiritur. *n. eod.* Aſſert. II. Qui impediunt, ne teſtes producantur, & recipiantur, excommunicandi ſunt. *n.* 184. *& ſeq.* Porrò is, qui iuravit, non dicere teſtimonium contra aliquem, nihilominus cogi poteſt ad teſtificandum, ſi atteſtationes non ſint publicatæ, neque renunciatum ſit productioni teſtium. *n.* 186. *& ſeq.*

§. IV. *De examine teſtium, & inprimis, à quo ſint examinandi? pag. 358.*

Assertio I. Teſtes examinandi ſunt à Judice, quamvis is examen eorum, ſi remotè abſentes ſint, alteri committere poſſit: in cauſis tamen criminalibus ipſemet Judex teſtes recipere, & examinare debet, quod tamen de conſuetudine non ſervatur. *n.* 188.

Aſſert. II. Judex Notarium, vel alias perſonas idoneas, ac diſcretas mittere debet ad domum teſtium, ut ibi examinentur, qui vel privilegiati ſunt, vel commodè ad locum Judicij venire non poſſunt: cuiuſmodi ſunt ſenes, infirmi, pauperes &c. *n.* 189. Ad quos etiam in cauſis criminalibus, & arduis, vel ipſe Judex perſonaliter accedere debet, vel mittere Notarium, vel alios idoneos ad examinandos teſtes. *n.* 190. Porrò perſonæ egregiæ, & illuſtres, quæ ex privilegio non tenentur comparere in Judicio perſonaliter, poſſunt tamen comparere, ſi liberè velint. *n.* 191.

§. V. *Quomodo examinandi ſint teſtes? pag. 359.*

Assertio I. Teſtes ſeorſim, & non plures ſimul, ſed ſigillatim, ac ſeorſim ab aliis ſinguli examinandi ſunt. *n.* 192. Non eſt neceſſe, ut teſtes ex longinquo ad Romanam Curiam vocentur, ſed poteſt eorum receptio, & examen committi in partibus, ſive ijs locis, ubi teſtes degunt. *n.* 193. Aſſert. II. Teſtes diligenter examinandi ſunt, non ſolùm ſuper cauſa principali, ſed etiam de cauſa ſcientiæ, de perſonis teſtium, & ſingulis circumſtantiis. *n.* 194. *& ſeq.* Præterea teſtes ſunt examinandi, de loco, tempore, & aliis circumſtantijs pertinentibus, ad facti declarationem, & teſtium conſenſum, vel diſſenſum deprehendendum, & ſuper perſonis teſtium. *n.* 196. Ad Judicis officium ſpectat, nimiam teſtium multitudinem moderari, ita, ut ſuper uno eodémque Articulo ultra quatuor non admittat; quamvis aliàs arbitrio Judicis relinquatur, ut ſecundùm qualitatem cauſæ, & perſonarum, quandoque plures poſſit admittere ad examen teſtium, quandoque pauciores. *n.* 197. An, & quando peti poſſit, ut teſtes ſemel examinati, iterum recipiantur, & examinentur? *n.* 198. Pars litigans, contra quam teſtes producuntur, interrogatoria formare, & dare poteſt, ſuper quibus circumſtantijs articulorum probatorum teſtes contra ſe producti examinabit teſtem unum poſt alterum. *n.* 200.

Sect. V. *De publicatione atteſtationum. pag. 361.*

§. I. *Quomodo facienda ſit atteſtationum publicatio, & an pertineat ad ſubſtantiam proceſsûs: item, an atteſtationes receptæ in uno Iudicio, publicandæ ſint, ut probent in alio Iudicio? pag. 361.*

Assert. I. Examine peracto, poſtquam partes ulteriori productioni renunciârunt, depoſitiones teſtium, utrâque parte præſente, niſi altera contumaciter abſit, publicandæ ſunt. *n.* 201. Aſſert. II. Publicatio atteſtationum non pertinet ad ſubſtantiam proceſsûs Judiciarij, eſt tamen præcepta. *n.* 202. Aſſert. III. Atteſtationes receptæ, & publicatæ in priore Judicio non debent iterum recipi, vel publicari in alio Judicio, ſed fidem facient etiam coram alio Judice. *n.* 203. Excipi debet, quòd depoſitiones teſtium receptæ, etſi non publicatæ coram priore Judice, probent coram Judice ſubrogato, cui ſuccedit, ſi is decedat ante latam ab ipſo ſententiam: idémque eſt dicendum de Judice appellationis, non autem alterius omnino tribunalis. 204. Sunt & alij plures caſus, in quibus teſtes recepti, etſi non publicatis eorum depoſitionibus, probant coram alio Judice. *n.* 205. Porrò atteſtationes receptæ in uno Judicio, faciunt fidem in alio, inter eaſdem perſonas, non autem inter alias ſaltem plenam fidem: inter eaſdem verò perſonas non tantùm valent, & probant pro ipſis perſonis litigantibus, ſed etiam pro eorum heredibus, & ſucceſſoribus particularibus. *n.* 206. Aſſert. IV. Atteſtationes receptæ inter partes litigantes, non debent ad petitionem tertij intervenientis, etiamſi eius aliquo modo interſit, publicari: nec poteſt is, qui produxit teſtes coram certis Judicibus, ad eundem effectum coram alijs Judicibus illos producere, ſed illorum atteſtationibus debet eſſe contentus. *n.* 207. *& ſeq.*

§. II. *An atteſtationes receptæ coram Arbitris, & publicatæ faciant fidem, ac probent coram Iudice Ordinario, vel delegato? pag. 363.*

Ass. I. Atteſtationes receptæ corã Arbitris probant coram Judice ordinario, vel delegato, ſi teſtes mortui ſint?

ſunt: ſi verò adhuc vivunt, eſt in optione illius, contra quem teſtes producti ſunt, an velit atteſtationes recipere, an verò teſtes de novo deponere, & tunc denuo recipiendæ ſunt depoſitiones eorum, ſalvo jure, quod adverſæ parti competit, excipiendi contra perſonas, & dicta teſtium. *num.* 209. *& ſeq.* Aſſert. II. Acta ordinatoria litis, ſeu Judicij coram Arbitris, non valent, ſed debent repeti coram Iudice ordinario: ſecus eſt de inſtructorijs, ſeu deciſorijs litis. *num.* 211.

§. III. *An poſt publicationem atteſtationum ijdem teſtes, vel alij ſuper iiſdem, vel contrariis Articulis produci, & recipi poſſint? pag.* 365.

Quinam dicantur Articuli antiqui, vel novi, vel dependentes ex antiquis. *n.* 212. *& ſeq.* Quinam directè, vel indirectè contrarij? *n.* 214. Regula generalis eſt recepta utroque Jure, quod poſt rite receptos teſtes, & publicatas depoſitiones teſtium, non poſſint ijdem, vel alij teſtes produci, & recipi, neque in prima inſtantia, ſeu cauſâ principali, neque in cauſa appellationis, ſuper ijſdem, ſeu antiquis, aut directè contrarijs Articulis. *n.* 215. Cuius regulæ tres ſunt partes. Nam primò poſt rite receptos, & examinatos teſtes, & publicatas depoſitiones eorum, non poſſunt denuo recipi teſtes, vel examinari, niſi per malitiam, vel negligentiam receptio, & examinatio teſtiũ rite facta non eſſet. *cit. n.* 215. Secundò. Super ijſdem, ſeu antiquis Articulis, vel novis, ſed ab antiquis dependentibus, non poſſunt ijdem, vel alij teſtes recipi, nec in prima, neque in ſecunda inſtantia appellationis, dummodo non ſint omnino novi, ac diverſi, & impertinentes ad cauſam in Judicium deductam. *num.* 216. *& ſeq.* Super novis autem Articulis eiuſdem cauſæ à veteribus dependentibus poſſunt produci, & recipi teſtes, etiam in cauſa appellationis. *n.* 218. Porrò, etiam poſtquam renunciatum eſt productioni teſtium, eorúmque atteſtationes ſunt publicatæ, adhuc recipi poſſunt teſtes quoad capitula, ſeu Articulos, ſuper quibus nondum teſtes ſunt recepti, & examinati. *n.* 219. 220. 221. *& duobus ſeqq.* Similiter poſt publicatas atteſtationes, ijdem teſtes, qui antè ſuper certis Articulis ſunt recepti, poſſunt poſtea recipi ſuper novo Articulo, pertinente tamen ad cauſam, ſeu connexo cum prioribus. Sic teſtes, qui depoſuerunt de exceſſu deceptionis ultra dimidium juſti pretij, poſſunt teſtificari de quantitate valoris. *num.* 224. *& ſeq.* Denique rite receptis teſtibus, & publicatis eorum atteſtationibus, non licet etiam ſuper directè contrarijs Articulis alios, vel eoſdem teſtes producere: Si verò Articuli ſunt etiam indirectè contrarij, propter aliquam qualitatem à teſtibus allegatam, tum poterunt ex ea tales Articuli per teſtes reprobari; etiam poſt publicationem atteſtationum. *n.* 226 *& ſeq.* Porrò ſi publicatis teſtibus, concluſum ſit in cauſa, & renunciatum teſtium productioni, multò magis alij teſtes ſuper ijſdem, vel directè contrarijs Articulis non ſunt recipiendi, ſed ſententia ferenda eſt, ſecundùm priorum teſtium depoſitionem. Item regula ſuprà tradita intelligenda eſt, ſi poſt publicatas atteſtationes, pars producens teſtificata non didicerit, ſeu cognoverit. *num.* 228.

§. IV. *Quando, & in quibus caſibus, etiam poſt publicatas atteſtationes, iidem, vel alii teſtes ſuper iiſdem, vel directè contrariis Articulis denuo produci, & recipi poſſint? pag.* 370.

Plures ſunt caſus excepti à regula ſuprà tradita, veluti primò. In cauſa matrimoniali, in qua etiam poſt publicatas atteſtationes contra teſtes priùs productos ab Actore, poſſunt alij teſtes ab adverſario produci ad reprobandum illos, & recipi; adeóque ſuper Articulis directè contrarijs, non obſtante contrariâ conſuetudine. *n.* 229. *& ſeq.* Ponuntur tres limitationes, in quibus etiam poſt publicatas atteſtationes non admittuntur teſtes in cauſa matrimoniali. *n.* 231. Secundò. Etiam in cauſis criminalibus, poſt publicatas atteſtationes, alij teſtes produci, & recipi poſſunt. *n.* 232. Tertiò. Si teſtes obſcurè, & ambiguè priùs depoſuerunt. *n.* 233. *& ſeq.* Quartò. Poſt publicatas atteſtationes, poſſunt teſtes ſuper eodem Articulo, inter eaſdem perſonas, iterum produci, & recipi, ſi agatur diverſo modo, & ad alium finem. Vnde publicatio atteſtationum facta in Judicio ſummario, vel poſſeſſorio, non impedit, quin ijdem, vel alij teſtes iterum recipiantur ſuper iiſdem Articulis in Judicio plenario, vel petitorio. *num.* 235. *& duobus ſeqq.* Sunt & alij plures caſus, in quibus poſt publicatas atteſtationes produci, & recipi poſſunt, ſive ijdem, ſive alij teſtes. *n.* 238.

SECT. VI. *De exceptione contra teſtes, & earum reprobatione. pag.* 374.

§. I. *Quomodo, & quando excipiendum ſit contra teſtes? pag* 374.

ASSERTIO I. Triplices exceptiones objici poſſunt contra teſtes. Primò. Contra perſonas teſtium. Secundò. Contra examen teſtium. Tertiò. Contra depoſitiones, ſeu dicta teſtium. *num.* 293. Aſſert II. Exceptiones contra perſonas teſtium, opponi debent regulariter, ante publicatas atteſtationes. *num.* 240. Excipiuntur tres caſus, in quibus etiam poſt publicatas atteſtationes licitum eſt contra teſtes excipere. *n.* 241. Explicantur prædicti caſus excepti, quomodo ſint intelligendi. *num.* 242. *& duobus ſeqq.*

§. II. *De depoſitione teſtium, qui producti ſunt ad probandam exceptionem dilatoriam, vel peremptoriam ſuper cauſa principali. pag.* 375.

Teſtes producti ad probandam exceptionem ſolùm dilatoriam, non poſſunt admitti, & multò minùs compelli ad deponendum ſuper cauſa principali: ſi verò producti ſint ad probandam exceptionem peremptoriam, tunc cogi poſſunt, ut jurent, ac deponant ſuper tota cauſa principali. *num.* 245. *& ſeq.*

§. III. *An, & quando exceptio oppoſita contra teſtes impediat eorum receptionem, vel non? pag.* 376.

Reſp. Exceptio oppoſita à Reo contra inhabilitatem teſtium productorum ab Actore, ordinariè non impedit eorum receptionem, & examinationem, ſed quæſtio illa de inhabilitate in finem litis reſervari poteſt. *n.* 247. Sed limitatur primò. Niſi teſti objiciatur notorius defectus, ſive crimen publicum, vel quod incontinenti probari poſſit: tum enim talis exceptio impedit teſtium receptionem, & examinationem. *n.* 248. *& ſeq.* Proponuntur aliæ limitationes, ſeu caſus, in quibus exceptio oppoſita contra inhabilitatem teſtiũ, impedit eorum receptionẽ, & examinationem *n.* 250.

§. IV. *An, & quomodo licitum ſit reprobare teſtes? pag.* 377.

ASSERT. I. Teſtes probatorios ſuper cauſa principali productos licitum eſt reprobare, & horum reprobatorios iterum reprobare: ſed reprobationes reprobatorio-

batoriorũ reprobare, ſive alios contra eos teſtes producere ampliùs non eſt conceſſum. *n.* 251. Id verò procedit, non ſolùm, ſi reprobentur perſonæ teſtiũ, ob inhabilitatem eorum, ſed etiam ſi ob dicta, ſeu depoſitiones eorum. *n.* 252. Porrò, quamvis reprobatio teſtium ſic reprobatorum non poſſit ulteriùs fieri per alios teſtes, poteſt tamen fieri per inſtrumenta. *n.* 253.

Aſſert. II. Modus ſervandus in reprobatione teſtium probatoriorum, & reprobatoriorum potiſſimùm in eo conſiſtit, ut crimina, aliique defectus ſpecificè exprimantur, & probentur, ut ad poſitiones Actoris à Reo ſigillatim reſpondeatur, & is, qui producit teſtes reprobatorios reprobatoriorum, juramentum præſtet, quòd ad id malitioſè non procedat. *num.* 254. *& ſeq.* & *n.* 256. *& ſeq.* Aſſert. III Siquis produxit teſtes in Judicio, non poteſt eos poſtea reprobare, nec in eodem, nec in alio Judicio, niſi poſtea nova cauſa ſupervenerit: at verò, qui produxit teſtes ad teſtimonium ferendum, poteſt poſtea eorum teſtimonia, ſeu dicta reprobare, ſi contradicunt ſibi ipſis, vel unus, aut plures alijs teſtibus à ſe productis, vel ſi deponant pro ſuo adverſario, contra quem ſunt producti. *n.* 258.

SERIES CAPITULORUM.

IN ANTIQUIS.

c. 1. *n.* 2. *&* 3.
c. 2. *n.* 181. *& duob. ſeqq.*
c. 3. *n.* 70 *& ſeq.*
c. 4. *n.* 83. *& tribus ſeqq.*
c. 5. *n* 140.
c. 6. *n.* 99. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 248. *& ſeq.*
c. 8 *n.* 189. *& ſeq.*
c. 9. *n.* 11. *& ſeq.*
c. 10. *n* 49 *& ſeq.*
c. 11. *n.* 203. *& ſeq.*
c. 12. *n.* 99. *&* 100.
c. 13. *n.* 19.
c. 14. *num.* 56, *& duobus ſeqq.*
c. 15. *n.* 172.
c. 16. *n.* 152. *& ſeq.*
c. 17. *n.* 216. *& ſeq.*
c. 18. *n.* 186. *& ſeq.*
c. 19. *n.* 219. *& ſeq.*
c. 20. *n.* 80. *& ſeq.*
c. 21. *n.* 63.
c. 22. *n.* 35. *& ſeq.*
c. 23. *n.* 107. *& ſeq.*
c. 24. *n.* 42. *& ſeq.*
c. 25. *n.* 221. *& duobus ſeqq.*
c. 26. *n.* 229. *& ſeq.*
c. 27. *n.* 129. *& ſeq.*
c. 28. *n.* 111.
c. 29. *n.* 245. *& ſeq.*
c. 30. *n.* 207 *& ſeq.*
c. 31. *n.* 240. *& quatuor ſeqq.*
c. 32. *n.* 146. *& tribus ſeqq.*
c. 33. *n.* 133 *& ſeq.*
c. 34. *n.* 166. *& ſeq.*
c. 35. *n.* 226. *& ſeq.*
c. 36. *n.* 177. *& ſeq.*
c. 37. *n.* 194 *& quatuor ſeqq.*
c. 38. *num.* 235. *& tribus ſeqq.*
c. 39. *n.* 120. *& ſeq.*
c. 40. *n.* 87. *& ſeq.*
c. 41. *n.* 168. *& ſeq.*
c. 42. *n.* 224. *& ſeq.*
c. 43. *n.* 170 *& ſeq.*
c. 44. *n.* 150. *& ſeq.*
c. 45. *n.* 184. *& ſeq.*
c. 46. *n.* 179. *& ſeq.*
c. 47. *num.* 136. *& tribus ſeqq.*
c. 48. *n.* 215.
c. 49. *n.* 251. *& ſeq.*
c. 50. *n.* 209. *& duobus ſeqq.*
c. 51. *n.* 119.
c. 52. *n.* 192. *& ſeq.*
c. 53. *n.* 223. *& ſeq.*
c. 54. *num.* 20. *& quinque ſeqq.*
c. 55. *num.* 173. *& tribus ſeqq.*
c. 56. *& ult. n.* 27, *& duobus ſeqq.*

IN SEXTO.

c. 1. *n.* 51.
c. 2. *in princ. num.* 254. *& ſeq.*
§. *Teſtes. n.* 256. *& ſeq.*
c. 3. *& ult. n.* 93. *& ſeq.*

IN CLEMENT.

Clement. 1. *n.* 63. *& ſeq.*
Clement. 2. *n.* 218.

TITULUS XXI.
DE TESTIBUS COGENDIS, vel non. pag. 380.

§. I. *Quando, & in quibus cauſis, ac quomodo teſtes compelli poſſint ad ferendum teſtimonium? pag.* 380.

ASSERTIO I. Si teſtes rogati, vel vocari ad ferendum teſtimonium, illud ferre nolint, poſſunt à Judice compelli in cauſis civilibus ordinariè. *num.* 1. Si tamen priùs moniti ſint, & ſine juſta cauſa id renuant, vel ex odio, gratiâ, vel timore ſe ſubtrahant. *num.* 2. *&* 3. Similiter teſtes ſuper conſanguinitate probanda cogendi ſunt ad ferendum, ſi conſtet, eos nolle teſtificari, ex gratia, vel timore. *n.* 4. Si factum, ſeu crimen ſit notorium, non eſt opus teſtium depoſitionibus: alioquin verò teſtes, qui interfuerint, de jure Canonico, non ſunt cogendi ad teſtificandum, etiam in cauſis criminalibus. *n.* 5. *&* 6. Aſſert. II. Si coram Iudice Eccleſiaſtico agatur, teſtes cogi poſſunt ad teſtificandum, ſi eorum teſtimonium ſit neceſſarium, etiam per Cenſuram Suſpenſionis, Excommunicationis, & depoſitionem. *n.* 7. *&* 8. Aſſert. III. Ad teſtimonium ferendum poteſt quis compelli, etiamſi juraverit, ſe non perhibiturum. *n.* 9. *& ſeq.*

§. II. *An, & quando teſtes poſſint cogi ad ferendum teſtimonium in cauſis criminalibus? pag.* 382.

ASSERTIO. I. De Jure Canonico in cauſa criminali, quando agitur directè ad pœnam publicam, non poſſunt cogi ordinariè. *n.* 11. Aſſert. II. Multò minùs teſtes poſſunt cogi ad teſtificandum de crimine occulto, niſi ſit perniencioſum, & de alijs pluribus caſibus, in quibus non poteſt quis cogi ad crimen revelandum. *n.* 12. Plures tamen etiam ſunt caſus, in quibus teſtes compelli poſſunt ad teſtificandum etiam in cauſis criminalibus, veluti primò. Si veritas aliter ſciri non poſſit, *n.* 13. Secundò. Si teſtes malitioſè ſe ſubtrahant à ferendo teſtimonio. *n.* 14. Vel etiam gratiâ, odio, aut timore in crimine falſi, vel alio, *n.* 15.

Tertiò. Si de crimine agatur per modum inquiſitionis, ne indignus v. g. ad Prælaturam promoveatur. *n.* 16. Præterea cogi poſſunt teſtes ad teſtificandum, ſi agatur per modum denunciationis charitativæ, vel Canonicæ ad puniendum peccatum, vel paternè puniendum, & corrigendum, aut ſi agatur ad tollendum animæ periculum &c. & univerſim loquendo, quando ſine gravi peccato veritas celari non poteſt, cogendi ſunt teſtes dicere veritatem, etiam in criminibus. *num.* 17. Item, ſi agatur de crimine coniurationis, ſeu conſpirationis ſubditorum contra Prælatum ſuum, compelli poſſunt teſtes ad manifeſtandam coniurationem, etiamſi iuraverint, ſe illam non manifeſtaturos. *num.* 18. Denique in criminibus exceptis, & in futurum pernicioſis, poſſunt cogi laici ad teſtificandum. *num.* 19.

§. III. *De perſonis privilegiatis, quæ ad teſtimonium ferendum cogi non poſſunt. pag.* 384.

ASSERTIO I. Plures ſunt perſonæ, quæ ex privilegio ad teſtificandum ordinariè non coguntur, quæ referuntur *n.* 20. Veruntamen in defectum aliorum, ſi veritas aliter, vel per alios teſtes cognoſci non poſſit, etiam privilegiati cogantur teſtificari. *n.* 21. *&* 22.

Aſſert.

Aſſert. II. Parentes contra liberos, & liberi contra parentes, nec inviti cogi, nec volentes admitti debent ad teſtificandum, nec etiam pro ſe invicem; niſi alij teſtes haberi non poſſint: nec illi, qui ſibi ad inſtar parentum, & liberorum ſunt; nec uxor contta maritum, vel hic contra illam: ſed neque alij collaterales conſanguinei, & affines poſſunt cogi ordinariè ad teſtificandum contra illos, ſicut nec admitti poſſunt ad teſtificandum pro ſe. *n.* 23. Aſſert. III. Clerici non poſſunt à ſeculari Judice vocari, aut cogi ad ferendum teſtimonium in quacunque cauſa ctiminali, vel etiam civili. *num.* 24. Nec ordinariè cogi poteſt Clericus, ut contra Eccleſiam ſuam coram ordinario Eccleſiaſtico Judice teſtimonium ferat. *n.* 25. Porrò teſtes Synodales, qui coram Ordinatio ſuper matrimonio (vel alia cauſa) depoſuerunt, non compelluntur iterum jurare ſuper eadem cauſa, coram Judice delegato, niſi novus articulus emergat, vel veritas aliter ſciri nequeat. Quòd ſi teſtes hi, poſt latum teſtimonium, infamiam contrahant, ad teſtificandum ampliùs non admittuntur. Poſſunt tamen, ſi in ferendo teſtimonio juraverint, incontinenti ſe corrigere, non autem ex intervallo. *n.* 26. *& duobus ſeqq.*

SERIES CAPITVLORVM.

In Antiquis.	c. 6. *n.* 4.
Cap. 1. *n.* 2. *&* 3.	c. 7. *n.* 26. *& duobus ſeqq.*
c. 2. *n.* 7. *& ſeq.*	c. 8. *n.* 16.
c. 3. *n.* 5. *& ſeq.*	c. 9 *n.* 15.
c. 4. *n.* 9. *& ſeq.*	c. 10. *n.* 11.
c. 5. *n.* 13. *& ſeq.*	c. 11. *& ult. n.* 18.

TITVLVS XXII.
DE FIDE INSTRUMENTORUM.
pag. 387.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit Inſtrumentum? pag.* 387.

Assertio I. Inſtrumentum tripliciter ſumitur, latiſſimè, latè, & generaliter, & ſtrictè, ac ſpecialiter. *n.* 1. Aſſert. II. Inſtrumenta alia ſunt publica, alia privata. *n.* 2. Alia quædam inſtrumenta ſunt & dicuntur publica, quoad effectum probandi; quia perinde plenè probant, ac ſi eſſent à publica perſona confecta. *n.* 3. Aſſert. III. Inſtrumentum publicum manu Notarij confectum rurſum duplex eſt, primum appellatur Protocollum, quod eſt ſummaria quædam, ſeu brevis actûs geſti annotatio, ex quo poſtea in ſolennem formam redigitur. Alterum vocatur tranſumptum, videlicet inſtrumentum authenticum, & Originale, quod ex Protocollo ſumitur, & adhibitis requiſitis ſolennitatibus, conficitur. *num.* 4. Aliud item eſt inſtrumentum Originale, aliud Exemplum. *n. eod.* Aſſert. IV. Inſtrumenta privata ſunt, quæ privatâ auctoritate fiunt à privatis perſonis, eaque etiam, vel authentica ſunt, ſcilicet teſtium ſubſcriptione, vel ſigillo approbato munita, vel alio legitimo modo firmata, ac plenam fidem faciunt: alia non authentica, quæ nec teſtium ſubſcriptione, nec aliis adminiculis munita ſunt, nec plenam fidem faciunt. *n.* 5.

§. II. *Quomodo conficiendum ſit Inſtrumentum publicum? pag.* 388.

Plures ſolennitates requiruntur de Jure communi, vel ſaltem de conſuetudine: veluti Primò, invocatio Divini Nominis. Secundò, ut ponatur annus Incarnationis, vel Nativitatis Domini, & apponatur Indictio, & poſt Indictionem neceſſariò apponitur menſis, & dies, in quo conficitur inſtrumentum. Tertiò, nomen, & annus Imperatoris, ſeu Principis regnantis. Quartò, locus etiam apponendus eſt, in quo inſtrumentum conficitur. Quintò, ut teſtes tres, vel ſaltem duo præſentes ſint actui, ad id vocati, & rogati, quorum nomina inſtrumento inſeri debent: ſubſcriptio tamen teſtium manu propriâ regulariter non eſt neceſſaria. Sextò, ut Notarius nomen ſuum, & cognomen ſubſcribat, & exprimat, quòd rogatus fuerit à petente confici inſtrumentum: ſufficit autem Notarij ſubſcriptio, licèt per alium, etſi privatum inſtrumentum ſit ſcriptum. Septimò, requiritur etiam, ut inſtrumentum ſcriptum coram partibus legatur, & ſolenne Notarij ſignum apponatur, ſaltem de conſuetudine. *n.* 6. *& ſeq.*

§. III. *De Notario conficiente Inſtrumenta publica? pag.* 389.

Quær. I. Quis habeat poteſtatem creandi Notarios? Reſp. Princeps ſupremus non habens Superiorem in temporalibus, vel quibus ab eodem ſpecialiter privilegium creandi Notarius eſt conceſſum, vel etiam ij, qui per immemorialem conſuetudinem talem poteſtatem præſcripſerunt. Sic ex recepta conſuetudine etiam Magiſtratus inferiores intra territorium ſuum Notarios conſtituere poſſunt, non autem extra illud. *n.* 8. Q. II. Quis, & qualis debeat eſſe Notarius? Reſp. 1. debet eſſe legitimè natus. 2. Liber, non ſervus. 3. Debet eſſe peritus juris, vel ſaltem ſcire, quæ ad officium pertinent. 4. Laicus, non Clericus. 5. Inſtrumentum confectum à Notario excommunicato, & vitando non valet, *n.* 9. Q. III. An Notarius inſtrumenta conficere poſſit, extra territorium eius, à quo eſt conſtitutus? Reſp. 1. Notarios intra territorium eius, cuius auctoritate eſt conſtitutus, etſi is inferior ſit ſupremo Principe, poteſt conficere inſtrumentum, etiam extraneis, & peregrinis, ita, ut tale inſtrumentum etiam alibi valeat. *n.* 10. Reſp. 2. Notarius creatus à Papa, vel alio Principe ſupremo non poteſt extra terras Eccleſiæ, vel extra Imperium, aut Regnum, de Jure communi inſtrumentum conficere: aliud verò eſt de conſuetudine. Q. IV. An Notarius creatus à Magiſtratu Eccleſiaſtico poſſit inſtrumentum conficere in cauſis temporalibus, & creatus à ſeculari in cauſis ſpiritualibus? Reſp. poteſt ſaltem ob receptam conſuetudinem. *n.* 11. Q. V. An inſtrumenta confecta à Notario putativo, vel exiſtimato, qui revera non eſt, ſint valida? Reſp. eſſe valida, ſi habent titulum coloratum; quia fuit conſtitutus Notarius ab eo, qui habuit poteſtatem creandi Notarios, licèt ob impedimentum occultum ipſe fuerit inhabilis, alàs non. *n.* 12. Q. 6. Quomodo probetur quis eſſe Notarius? Reſp. per inſtrumentum creationis, per teſtes, vel ſi plura inſtrumenta ab eo confecta producantur, *n.* 14.

§. IV. *Quam vim probandi habeant Inſtrumenta publica? pag.* 391.

Assertio I. Inſtrumentum publicum, ſeu Notarij manu confectum, ſi Originale, ſeu Authenticum ſit, plenè probat pro proferente, & contra illum. *n.* 15. Aſſert. II. Etiam Protocollum Notarij manu ſcriptum, ad rogationem partium, plenam fidem facit. *n.* 16. Non eſt tamen abſolutè neceſſarium, ut Protocollum coram partibus legatur, in ijs actibus, in

quibus ſcriptura ad ſubſtantiam oon requiritur: ſi tamen Protocollum adverſetur Inſtrumenro, illi potiùs quàm huic ſtandum eſt. *n.* 17. Aſſert. III. Si Notatius, qui Prorocollum fecit, mortuus ſit, aotequam acta in ſolemne Iuſtrumentum redegit, tum alius Notarius, ſi partes conſentianr, illud perficere poteſt; interveniente Judicis auctoritare, & tunc tale Inſtrumentum plenam fidem facit. *n.* 18. Quæ requirantur, ur ex Prorocollo prioris Norarij alius Notarius poſſit perficere, & extrabere publicum Ioſtrumentum, quod plenam fidem faciar; & an, ſi Notarius ſit impeditus, alteri committere poſſir, ut ex Protocollo extrahat, & conficiat publicum Inſtrumenrum? *n.* 19.

§. V. *Quam vim probandi habeant Exempla deſumpta ex Originali Inſtrumento? pag.* 393.

Assertio I. Exemplum, ſive copia Inſtrumenti regulariter non probar, ſioe exemplari originali. *n.* 20. Aiſert. II. Exemplum ſeu traoſumprum non ex ipſo Protocollo, ſed ex Inſtrumento originali auctoritare Judicis, eandem vim probandi habet, quàm ipſum Originale. *n.* 21. & quænam ad hoc requirantur, & quis ſit effectus hitius Exemplaris? *n.* 22. qitando Exempla Inſtrumentorũ plenè probenr etiam ſine Judicis interveoiente auctorirate? *n.* 23.

§. VI. *An probent, & quam vim faciant Inſtrumenta, ſeu ſcripturæ privatæ? pag.* 394.

Assertio I. Chirographum, ſive ſcriptura privata ſine aliis adminiculis, nihil probat. *n.* 24. ſed neque, ſi ſcriptura alicuius privati teſtium ſubſcriptiooe munita ſir, ijs mortuis, alicuius firmitatis eſſe cenſetor. *n.* 25. Aſſert. II. Si quis privatam ſcripturam, ſeu ſyngrapham, neget eſſe ſuam; tunc nihil probat contta ipſum, niſi probetur, ab ipſo eſſe ſcriptam, vel ſubſcriptam: ſin autem talem ſcripturam, vel ſyngrapham agnoſcat eſſe ſuam; tum non probat pro ipſo, pleoè tameo probar cootra ipſum, dummodo cauſa debendi ſit adjecta. *n.* 26. Similiter, ſi caotio, ſeu promiſſio dandi, vel faciendi aliquid facta ſit, nulla inde orirur obligario, vel actio, io foro exrerno, etiam Canonico, niſi Actor probet eſſe debitum. *n.* 27. In quibus caſibus, eriam cauſâ non expreſſâ, ex ſimplici promiſſione, vel confeſſiooe oriatur obligatio, & actio? *num.* 28. Aſſert. III. Si teſtes producti ad probandum ſcripturam privatam, deponanr de coutenris in ea; tum ſufficiunt duo teſtes, eriam non ſubſcripti: ſi verò teſtes non deponant de contentis in ſcriptura, ſed de Ipſa præciſè ſcriprura, ſeu Inſtrumento, quòd illud ſit ſcriptum, vel ſubſcriptum à partibus coortabentibus; tum requiritur, ut teſtes dicant, ac teſtenrur, ipſis præſentibus, & videntibus, ſyngrapham à Titio v. g. ſcriptam, vel ſubſcriptam eſſe, vel ab alio ex mandato illius. *n.* 29. Aiſert. IV. Tria ſunt admioicula, quibus privata ſcriptura contta ſcribentem, ſi eam neget, recognoſci, & probari debet, aut poreſt. *n.* 30. Quænam, & quot adminicula ad recognitionem, & probationem Inſtrumenti, ſeu privatæ ſcripturæ requirantur, num duo, vel etiam unicum eorum ſufficiat? ſed probabilius eſt, id Judicis arbirrio relinquendum eſſe. *n.* 31. & *ſeq.*

§. VII. *An, & qualiter probent ſcripturæ privatæ in ſpecie? pag.* 397.

Quær. I. An, & qualiter, ſive in quibus caſibus probet apocha, vel antapocha? *num.* 33. Q. II. Qualiter probet liber ratiooum, & rationes privatæ; item libri, & rationes mercatorum? *n.* 34. Q. III. Qualiter probet Epiſtola, ſeu litteræ miſſivæ? *n.* 35.

§. VIII. *Quantam fidem faciat, ſeu quam vim probandi habeat ſigillum ſcripturæ, ſeu litteris appoſitum? pag.* 398.

Assertio I. Scripturæ, ſeu Inſtrumento, quod maou publicâ Notarij confectum non eſt, ſigillo tamen publico Epiſcopi, vel alrerius Judicis, aut Magiſtratûs, vel Univerſitatis munitum eſt, in rebus ad jutiſdictionem, vel officium eorum pertinentibus, plena fides adhibetur; idque ſaltem oſu, & conſuetudine in pluribus locis teceptum eſt: quamvis aliud dicendum ſir de jure commuoi, ſecundùm quod non plenè probat io præjudiciúm alterius, oiſi in cauſis levibus. *n.* 36. Aſſert. II. Litteræ, quibus appoſitum eſt ſigillum proprium perſooæ privaræ, plenam fidem faciuot in præjudicium appooentis ſigillum, etiam ſine alia ſubſcriptione, ſive propriâ, ſive reſtitum, modò recognitum fuerit ab apponente. *num.* 37.

Aſſett. III. Litteræ, quibus privatum ſigillum eſt appoſitum, etiamſi probent contra ſigillantem, non tamen in præjudicium alterius tertij, neque in favorem ſigillantis. *n.* 38. Curandum eſt, ut præter ſigillum, etiam apponatur ſubſcriptio: & debet ſigillum habere certos characteres, ac litteras, ut poſſit cognoſci, uec alieno ſigillo uti quis debet, niſi ex cauſa. *num.* 39.

§. IX. *De productione Inſtrumentorum. pag.* 399.

Assertio I. Regolariter Inſttumenta poſſunt produci uſque ad ſententiam definitivam, & donec in cauſa concluſum ſit, in certis tamen caſibus etiam poſt ſententiam produci poſſunt. *n.* 38. Aſſert. II. Poteſt tamen Judex, etiam ante concluſionem in cauſa breviorem terminum cooſtituere, intra quem communia Ioſtrumenta ſunt producenda. *n.* 41. Sunt etiam plures caſus excepti, io qoibus Inſtrumenta produci poſſuot, etiam poſt concluſionem in cauſa. *n.* 42. Alia qoædam notanda circa productionem Inſtrumentorum. *n.* 43. Conſuetudo facere poteſt Inſtrumeotum aliquod autheuticum, quòd aliàs oon eſſet, ita, ut plenè probet. *n.* 44.

§. X. *De editione Inſtrumentorum. pag.* 401.

Assartio I. Si pars litigans petat à parte adverſa ſibi edi Inſtrumenta communia, & Judex oon faciat illa exbiberi, licitè ab eo appellatur, & quidquid poſt appellatiooem attentatom fuerit, noo valet. *n.* 45. & *ſeq.* Aſſert. II. Si Actor, vel Reus privilegium, aut Ioſtrumentum alleget, debet illud exbibere, ut legatur coram Judice, & præſente parte adverſa: ſed illud ſolum Capitulum edi debet, de quo eſt quæſtio. *n.* 47. & *ſeq.*

§. XI. *De varijs exceptionibus; quæ contra Inſtrumentum opponi poſſunt. pag.* 402.

Assertio I. In genere loquendo, ex varijs cauſis efficiente, materiali, & formali. *n.* 49. Aſſert. II. In ſpecie verò contra Ioſtrumentom inprimis opponi poteſt, quòd falſum contioeat. *num.* 50. & *ſeq.* An, ſi Inſtrumentum in una tantùm parte ſit falſum, totum ſir vitioſum? *n.* 52. Aſſert. III. Contra Inſtrumentum, vel privilegium opponi quoque poteſt, quòd ſit vetuſtate conſumptum, cancellatum, vel deletum, ita, ut legi ampliùs non poſſit, vel noo debito modo ſignatom, vel alio modo vitiatum: ob qoos defectus Inſtrumeota falſitatis arguuntur,

untur, vel ſaltem ſuſpecta redduntur, & fides eis derogatur. *n.* 53. *& duobus ſeqq.* Aſſert. IV. In ſpecie contra ſigillum quoque appoſitum Inſtrumentis plura opponi poſſunt: veluti primò, quòd ſigillum ſit enormiter fractum, vel ſculptura, & imago illius deleta, vel characteres, ſeu litteræ illius legi non poſſint &c. *n.* 56. Secundò, ſigillum eſſe adulterinum, vel furtivum. *n.* 57. Tertiò, quod ſigillum ſit ignotum. *n.* 58. An, & qualiter fides habenda ſit ſigillis ignotis? *n.* 59.

§. XII. *Quando vitietur Inſtrumentum, vel non, ob raſuram in eo factam, vel ob errorem à ſcriptore in eodem commiſſum? pag.* 406.

Assertio I. Ob lituram, ſeu raſuram in parte ſubſtantiali; aut loco ſuſpecto apparentem vitiatur Inſtrumentum, & fit ſuſpectum de falſitate, ita, ut ei fides habenda non ſit. *n.* 60. Aſſert. II. Si raſura, vel deletio facta ſit in parte non ſubſtantiali, ſive loco non ſuſpecto, non vitiatur Inſtrumentum, vel privilegium. *n.* 61. In quibus caſibus ob raſuram apparentem in loco ſcripturæ ſubſtantiali, vel ſuſpecto, non vitietur privilegium, Inſtrumentum, vel teſtamentum? *n.* 62. Aſſert. III. Inſtrumentum, vel Reſcriptum, propter levem errorem ſcriptoris, v. g. omiſſionem unius litteræ, vel ſyllabæ, non vitiatur, ſi de mente concedentis, vel reſcribentis conſtet, neque ſenſus mutetur. *n.* 63. Et quâ ratione vitioſa conſtructio reddat irrita Inſtrumenta? *n.* 64. An impetrans Reſcriptum, vel is, qui Inſtrumentum confici curat, poſſit errorem in eo commiſſum corrigere? & reſpondetur negativè. *num.* 65.

§. XIII. *An probent Inſtrumenta inter ſe contraria ab eodem, vel diverſis producta? pag.* 408.

Assertio I. Qui ſcripturas, ſeu Inſtrumenta ſibi contraria in Judicio produxit, nihil probat, ſed ſibi imputare debet. *n.* 66. Idque procedit, ſive Inſtrumenta ſint directè contraria, ſive indirectè: & ſive utraque ſint publica, ſive privata, ſive producens contraria Actor fuerit, ſive Reus. *n.* 67. Aſſert. II. Si Inſtrumenta contraria à diverſis partibus producantur; tunc fides habenda eſt digniori, & magis authentico Inſtrumento: quòd ſi æqualis auctoritatis ſint, abſolvendus eſt Reus. *n.* 68. Multò magis verò nihil probat Inſtrumentum, in quo contraria, & repugnantia reperiuntur. *n.* 69.

§. XIV. *An, & quomodo Inſtrumenta reprobari poſſint per teſtes? pag.* 409.

Inſtrumentum poteſt reprobari per teſtes, probando, illud eſſe falſum, vel vitioſum. *n.* 70. Sed quæritur, quot teſtes, & quales requirantur, & ſufficiant ad reprobandum Inſtrumentum? Aſſert. I. Si teſtes inſcripti, vel ſubſcripti Inſtrumento omnes illi contradicant, ſive directè, dicendo non eſſe ita actum, ſicut in Inſtrumento continetur; ſive indirectè, negando, ſe interfuiſſe, cùm Inſtrumentum conficeretur, vel actus celebraretur; tum Inſtrumentum falſum redditur ſuſpectum, & reprobum. *n.* 71. Aſſert. II. Si teſtes Inſtrumento inſcripti directè non deponant contra contenta in Inſtrumento, ſed contra ipſum Inſtrumentum, ad probandum, illud falſum eſſe, oſtendendo v. g. Notarium, partem contrahentem, aut teſtem inſcriptum alibi tunc fuiſſe: hoc caſu ſufficient duo teſtes idonei, & omni exceptione maiores ad reprobandum Inſtrumentum publicum. *n.* 72. Aſſert. III. Si teſtes non inſcripti Inſtrumento, directè deponant contra contenta in Inſtrumento, ita, ut ab una parte producatur Inſtrumentum ad probandam eius intentionem, ab altera teſtes ad reprobandum contenta in Inſtrumento; tunc Judicis arbitrio committi debet, num Inſtrumento, an duobus, vel tribus teſtibus de contrario deponentibus maior fides habenda ſit. *n.* 73. *& ſeq.*

§. XV. *Utrum fides ſit adhibenda Conſtitutioni extravaganti Papæ, quæ allegatur in Iudicio, ſi de ea dubitetur, an ſit decretalis authentica? pag.* 412.

Quando allegatur Decretalis aliqua Extravagans, de qua meritò Judex dubitat; tunc, ſi eſt conformis Juri communi, poteſt ſecundùm illam judicare, non autem, ſi ſit difformis, ſed debet conſulere Papam. *n.* 75. *& ſeq.*

§. XVI. *De interpretatione, renovatione, & amiſſione Inſtrumentorum. pag.* 412.

Assertio I. Inſtrumenta ſunt ſtricti juris; ideóque non extendenda. *n* 77. Aſſert. II. Inſtrumenta, ſi periculum ſit, ne corrumpantur, renovari poſſunt. *num.* 78. Aſſert. III. Amiſſio Inſtrumenti non obeſt creditori, quò minùs aliis legitimis probationibus oſtendere poſſit debitum. *n.* 79. Porrò tribus modis amittitur Inſtrumentum, caſu fortuito, vel facto proprio producentis, vel facto adverſarij. *num.* 80.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 15. *&* 20.	*c.* 9. *n.* 44.
c. 2. *n.* 25.	*c.* 10. *n.* 70. *& quatuor ſeqq.*
c. 3. *n.* 61.	*c.* 11. *n.* 63 *& duobus ſeqq.*
c. 4. *n.* 50. *& ſeq.*	*c.* 12. *n.* 45. *& ſeq.*
c. 5. *n.* 47. *& ſeq.*	*c.* 13. *n.* 66. *& tribus ſeqq.*
c. 6. *n.* 53. *& duobus ſeqq.*	*c.* 14. *n.* 27. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 58. *& ſeq.*	*c.* 15. *n.* 18. *& ſeq.*
c. 8. *n.* 75. *& ſeq.*	*c.* 16. *& ult. n.* 21. *& ſeq.*

TITULUS XXIII.

DE PRÆSUMPTIONIBUS. pag. 413.

§. I. *Quid ſit præſumptio, & quot ſint eius ſpecies, quive effectus? pag.* 413.

Assertio I. Præſumptio in genere variè definitur. *n.* 1. quid ſit Indicium, & quotuplex? *num.* 2. quomodo præſumptio, & conjectura differant ab Indicijs? *n.* 3. In quo fictio juris conveniat, ac differat à præſumptione? *n.* 4. Aſſert. II. Præſumptio alia eſt vehemens, ſeu violenta; alia probabilis, alia levis, & temeraria; & exempla earum. *n.* 5. Rurſum alia eſt præſumptio juris, alia hominis. Quæ ſit præſumptio hominis, ſeu Judicis? *n.* 6 Quæ præſumptio juris? *n.* 7. eáque ſubdividitur in præſumptionem juris tantùm, & in præſumptionem juris; & de jure: contra priorem admittitur probatio in contrarium. *n.* 7. Quæ ſit præſumptio juris, & de jure? contra hanc non admittitur probatio, niſi de contraria veritate apertè conſtet. *n.* 8. In quibus caſibus admittatur probatio contra præſumptionem juris, & de jure? *n.* 9. Et primò quidem admittitur probatio in contrarium, per confeſſionem eius, pro quo ſtat præſumptio. *n.* 9. Secundò admittitur probatio indirecta. *n.* 10. Tertiò, probatio in contrarium per notorium, ſive evidentiam facti permanentis, ſi allegetur. *n.* 11. Quartò, ſi contra hanc

tra hanc præſumptionem admiſſa ſit probatio, parte non opponente, ea ceſſat. *n. eod.* Quintò, contra hanc præſumptionem admittitur probatio, etiam per duos, aut tres teſtes. *cit. num.* 11. Quinam ſint alij effectus præſumptionis juris, & de jure? *n.* 12.

§. II. *De variis cauſis, indiciis, ſeu conjecturis, ex quibus oriuntur, ac deſumuntur præſumptiones, & quam vim probandi habeant? pag.* 417.

Assertio I. Judex interdum ex violenta præſumptione, abſque alia probatione, procedere poteſt ad ſententiam definitivam, etiam condemnatoriam. *n.* 13. *& ſeq.* Aſſert. II. Per violentam præſumptionem probatur copula carnalis, ut ſi v. g. teſtes deponant, ſe vidiſſe virum cum fœmina, ſolum cum ſola, nudum cum nuda in eodem lecto jacentes, in loco ſecreto; ex his conjecturis plenè probatur adulterium ad ferendam ſententiam divortij, imò etiam ad pœnam ordinariam adulterij, vel inceſtûs infligendam. *n.* 15. *& ſeq.* Similiter, ſi Titius v. g. cum Caia contraxit per verba de præſenti ſponſalia, ſeu matrimonium, & Caiæ neptis deponat, ſe priùs carnaliter cognitam fuiſſe à Titio, id ſufficit ad eos ſeparandos, ſi accedat fama viciniæ, & teſtes deponant, ſe vidiſſe illos ſimul vagantes per vias, & nemora, & ipſe vir, ac mulier jurati confiteantur, quòd carnaliter ſe invicem cognoverint. *n.* 17. *& ſeq.*

§. III. *Unde deſumantur aliæ præſumptiones non violentæ? pag.* 419.

Assertio I. In dubio in delictis præſumitur dolus, ſive omne delictum in dubio præſumitur malo animo factum eſſe, niſi contrarium probetur? *n.* 19. *& ſeq.* Etſi ſola voluntas, ſeu conatus criminis de jure puniri poſſit; ex generali tamen conſuetudine regulariter non punitur, niſi effectus ſequatur: ſunt tamen plures caſus, in quibus etiam ſolus conatus criminis patrandi punitur. *n.* 21. Aſſert. II. Ex bona converſatione in pueritia, vel adoleſcentia præſumitur puer etiam bonus futurus in virili ætate, & ſenectute. *n.* 22. Similiter, qui in juventute vixit continens, non præſumitur in ſenectute incontinens, maximè, ſi ſit litteratus. *n.* 23. *& ſeq.* Præterea ex præterita alicujus vita, ac moribus præſumptio fieri poteſt de futura ejuſdem vita, & converſatione. *n.* 25. *& ſeq.* Sic etiam ex præterito rei ſtatu præſumitur de futuro, ut, ſi quis diu negligens fuit, tempore præterito, præſumitur etiam, quòd deinceps negligens erit. *nnm.* 27. Quando hæc præſumptio de præterito tempore ad futurum non habeat locum? *n.* 28. Et quandoque fit præſumptio ex præterito de præſenti, vel ex præſenti de præſenti, vel ex præſenti de præterito, vel denique ex præſenti de futuro. *n.* 29. Aſſert. III Præſumitur contra illum, qui declinat Judicium, & præſumitur pro illo, qui ſe ſiſtit in Judicio. *n.* 30. An, & quâ ratione, ſi quis fugiat, præſumi debeat, vel poſſit, eum crimen commiſiſſe. *n.* 31. *& ſeq.* Qualem probationem, vel præſumptionem facit fuga militis ex caſtris, vel prælio? *n.* 33. Fuga famuli ex domo, in qua res aliqua amiſſa eſt? *n.* 34. Et fuga Rei ex carcere, in quo detentus fuit ob crimen? *n.* 35. Aſſert. IV. Si quis ex duobus ſibi propoſitis, vel objectis unum tantùm neget, tum alterum tacitè confiteri, vel affirmare præſumitur: & vice versâ, ſi unum confiteatur, alterum negare cenſetur. *n.* 36. Aſſert. V. Præſumitur, vicinos ſcire ea, quæ in vicinia facta ſunt. *n.* 37. *& ſeq.* Præterea factum notum in loco remoto, præſumitur etiam notum in loco vicino. *n.* 39.

§. IV. *An, & quâ ratione quilibet præſumatur bonus, vel idoneus ad officium, beneficium, vel actum aliquem? pag.* 423.

Regula generalis eſt, quòd quilibet præſumitur bonus, vel idoneus ad officium, vel beneficium, vel actum aliquem, niſi contrarium probetur. *n.* 40. ubi tamen diſtinguendum eſt inter conditiones, ſeu qualitates hominis intrinſecas, & naturales, quæ præſumuntur homini ineſſe: & inter extrinſecas, & accidentales, quæ probandæ ſunt. *nnm.* 41. Quando ceſſet hæc præſumptio. *n.* 42. Porrò in dubio, num aliquid rectè, ac legitimè actum fuerit, poteſt propter honeſtatem, ac prudentiam perſonæ agentis, interdum præſumptio fieri de juſtitia actûs. *n.* 43.

§. V. *An, & quâ ratione probari poſſit matrimonium per præſumptiones, ſeu conjecturas? pag.* 424.

Per Inſtrumentum dotale, in quo vir, & mulier ſe conjuges nominant, & per diutinam cohabitationem, & communem famam viciniæ habentis illos pro conjugibus, plenè probatur matrimonium. *n.* 44. *& duobus ſeqq.*

§. VI. *An quis ex præſumptione vehemente de gravi crimine condemnari poſſit? & qualis probatio requiratur ad probandum, quod non eſt veriſimile? pag.* 425.

Ad primam quæſtionem reſpondetur. Propter præſumptionem etiam vehementem, non debet quis de gravi crimine, v. g. hæreſis condemnari. *n.* 47. *& tribus ſeqq.* Ad ſecundam quæſtionem reſpondetur. Qui vult probare aliquid, quod non eſt veriſimile, debet efficaciorem probationem afferre, tales ſcilicet teſtes, de quibus non ſit veriſimile, ipſos pejeraturos, vel quòd de eo ſit fama communis. *n.* 51. *& ſeq.*

§. VII. *An, & quando lex fundata in præſumptione obliget in foro conſcientiæ, vel etiam externo? pag.* 426.

Assertio I. Quando is, contra quem eſt præſumptio juris, vel de jure, ſcit, illam eſſe falſam, & veritatem pro ſe ſtare; tunc non tenetur in foro conſcientiæ, ſaltem ante ſententiam Judicis, obſervare legem fundatam in falſa præſumptione. *num.* 53. Hinc deducuntur plura corollaria practica. *n.* 54. Aſſert. II. Si ille, contra quem ſtat præſumptio juris, vel de jure, ſciat, veritatem eſſe pro ſe, & in Judicio agat, ut rem, quam petit, conſequatur, vel, ſi conveniatur ut rem reſtituat, tenetur, ſi condemnatur, parere ſententiæ Judicis, & vel deſiſtere ab agendo, licèt veritas ſtet pro illo, vel rem reſtituere. *num.* 55. Deducuntur alia quædam corollaria. *n.* 56.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	
Cap. 1. *n.* 19. *& dnob. ſeqq.*	*c.* 9. *n.* 27. *& duobus ſeqq.*
c. 2. *n.* 13. *& ſeq.*	*c.* 10. *n.* 51. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 22.	*c.* 11. *n.* 44. *& duobus ſeqq.*
c. 4. *n.* 30.	*c.* 12. *n.* 15. *& ſeq.*
c. 5. *n.* 36.	*c.* 13. *n.* 17. *& ſeq.*
c. 6. *n.* 25. *& ſeq.*	*c.* 14. *n.* 47. *& tribus ſeqq.*
c. 7. *n.* 37. *& ſeq.*	*c.* 15. *n.* 23. *& ſeq.*
c. 8. *n.* 39.	*c.* 16. *& ult. n.* 40. *& duobus ſeqq.*

TITULUS XXIV.

DE JUREJURANDO. pag. 428.

Sect. I. *De juramento in genere, & variis juramentis, tum licitis, tum illicitis.* pag. 428.

§. I. *Quid*

§. I. *Quid ſit Iuramentum? & de conditionibus ad illud requiſitis, variiſq; jurandi formis, ac modis. pag. 428.*

Quær. I. Quid ſit juramentum? Reſp. Jurare eſt, DEUM in teſtem aſſumere: vel, juramentum eſt aſſumprio, ſeu invucatio Divini Nominis in teſtimoninm. *n.* 1. Quær. II. An licitum ſit iurare? Reſp. Secundùm ſe licitum eſt. *n.* 2. *& duobus ſeq.* Quær. III. Quæ conditiones requirantur ad iuramentum? Reſpond. tres, veritas, judicium, & juſtitia. *num.* 5.

Quær. IV. Quænam ſint jurandi formulæ? Reſpond. generatim duplices, expreſſæ, & implicitæ. *n.* 6. Quædam ſunt iurandi formæ, de quibus dubitatur, an ſint vera iuramenta, nécne. *num.* 7. An ſimplex fidei interpoſitio, ſive promiſſio, & atteſtatio facta ſub fide Sacerdotalis dignitatis, vel conſecrationis ſit iuramentum? *num.* 8. An atteſtatio, vel promiſſio facta ſub nbligatiune amittendæ ſuæ famæ, ſit licita, & obliget inſtar iuramenti? *cit. num.* 8. Homagium præſtitum à vaſallis dominis ſuis de fidelitate ipſis ſervanda, eſt verum, & propriè dictum iuramentum, ídque triplex eſt, fidelitatis, officij, ſeu adminiſtrationis, & ſubiectinnis; & huc à Clerico erga dominum ſecularem præſtari nou debet. *num.* 9. *& ſeq.* Quær. V. An ad ſubſtantiam juramenti requirantur verba? Reſp. ex natura rei nun requiri, & quo ritu fieri debeat ſoleune iuramentum? *num.* 11.

§. II. *De diviſione iuramenti. pag. 431.*

Assertio I. Jurameutum dividitur inprimis in aſſertorium, & promiſſorium: & quid ſit aſſertorium, quid promiſſurium? *num.* 12. *& ſeq.* Ad iuramentum promiſſorium revocari poteſt juramentum fidelitatis, quale eſt, quòd Epiſcopi in ſui Ordinatiune præſtare debent Romano Pontifici. *num.* 14. *& ſeq.* Nuu tamen poteſt Epiſcopus Clericum compellere ad præſtandum ſibi fidelitatis, & obedientiæ iuramentum, uiſi admiuiſtratiu ipſi ſit commiſſa. *n.* 16. Sed & Romanus Imperator iu ſua Coronatioue præſtare ſuler iuramoutum fidelitatis Eccleſiæ Romanæ, & Poutifici. *nun.* 17. Aſſert. III. Juramentum aliud ſit per ſimplicem cunteſtationem Divini Numinis, aliud per execratiouem. *num.* 18. Aſſert. IV. Juramentum quoque dividitur in Judiciale, & extraiudiciale. Juramentum judiciale iu varias denuu ſpecies dividitur: primum eſt iuramentum calumniæ, alterum iuramentum in litem, ídque triplex eſt: primum iuramentum veritatis, ſeu veræ æſtimationis: ſecundum iuramentum affectionis: tertium iuramentum ſuper intereſſe ſingulari. *n.* 19. Tertia ſpecies judicialis iurameuti dicitur litis deciſivum, & hoc vel eſt voluntarium, vel neceſſarium: cui addunt aliqui tertium iuramentum litis deciſivum, quod vocaut judiciale ſpecificè ſumptum. *n.* 20.

§. III. *Quæ perſonæ iurare poſſint in Iudicio? pag. 434.*

Assertio I. Omnes huminės, ratiunis uſu præditi, ſunt capaces iuramenti edendi, etiam pueri aute pubertatem, quamvis ad iurandum in judicio nou ſiut admittendi. *num.* 21. Aſſert. II. Sacerdutes, alijque Clerici ex levi cauſa iurare nun debent, nec in Judicio, nec extra, niſi ob neceſſitatem, vel magnam utilitatem. Etſi Clerici etiam Sacerdutes poſſiut, exigente neceſſitate, iurare coram laico, non tamen iu manu laici, ſive tanquam coram Superiore ſuo. *n.* 22. Aſſ. III. Periuri ad iurandum in Judicio nòn admittuntur, quamvis præſtare debeant illa iuramenta, quæ potiùs oneri ſunt, quàm honori, ut eſt iuramentum calumniæ, vel fidelitatis. *n.* 23.

§. IV. *De variis iuramentis illicitis, quæ iurantem non obligant. pag. 434.*

Regula generalis eſt, quòd iuramentum præſtitum de re illicita, quæ ſine peccato præſtari nequit, non ubligat. *n.* 24. Aſſert. I. Qui ſcienter jurat rem illicitam, v. g. ſi Priuceps iuret, ſe ſervaturum monetam, quam ſcit, eſſe vitiatam, nun teuetur illud obſervare, nec indiget abſolutione: ſi verò iuravit ignuranter, debet illud obſervare, ſi aliquo modu licitè poteſt: ſi autem iuravit licitum, quod putabat illicitum, debet ubſervare iuramentum, ſed de intentione prava aget pœuitentiam. *n.* 25. *& ſeq.* Aſſert. II. Jurameutum Prælati metu extortum de non repeteudis rebus Eccleſiæ iniuſtè ablatis non valet, uec ubligat. At verò iuramentum metu extortum de nun repetendis rebus proprijs Prælati iniuſtè ablatis valet, & ubligat, ſed relaxari poteſt. *n.* 27 *& ſeq.* Aſſert. III. Juramentum editum ab Epiſcopo, vel Prælato cedens in præiudicium Epiſcupalis dignitatis, vel Prælaturæ nou valet, uec ubligat *n.* 29. Et hinc Epiſcopus non tenetur ſervare capitula, in quæ iuravit ante ſuam electiouem, ſi ea vergant in præiudicium Epiſcopalis poteſtatis. *n* 30. Aſſert. IV. Clericus ſi præſentatus iuret patrono ipſum præſentanti, ſe antiquam penſionem aucturum; ſed poſtea Epiſcopu iuſtituenti iuret cuntrarium, ſe nun aucturum; ſervaudum eſt poſterius iuramentum, nuu prius: beneficio tamen Clericus talis eſt privandus; quia duo cuntraria, ſeu coutradictoria iuramento confirmavit. *n.* 31. *& ſeq.* Aſſert. V. Juramentum Monachi iurantis, ſe non manſurum in Monaſterio cum aliis, illicitum, & invalidum eſt, eique pœnitentia imponenda eſt ad terrorem aliorum. *n.* 33. Aſſert. VI. Juramentum de nuu loquendo patri, vel matri, vel de non exhibendo ſubſidiu humauitatis propinquis, eſt illicitum, & cuntrarium ratiuni, & ſic iurautes abſolveudi ſuut à juramento ad cautelam, vel potiùs declarari debet. tale juramentum nuu obligare. *num.* 34. *& ſeq.* Aſſert. VII. Si iurameutum v. g. fidelitatis uni debitum præſtetur alteri, illicitum eſt, etſi ubliget: ſed, eo nuu ubſtaute, præſtandum eſt ei, cui debetur, ſi ſit coutrarium ei iuramento, quod alteri præſtari debuiſſet. *n.* 36. Et hinc is, qui uni ſolvit, quud alteri debet, uun liberatur à debitu, ſed iterum ſolvere cogitur ei, cui debet. *num.* 37. Aſſert. VIII. Siquis v. g. Rex alienet bona pertinentia ad dignitatem regiam, debet revocare alienationem, non obſtante iurameuto, maximè, ſi priùs iuravit, ea nun alienare. *num.* 38. Cur Rex, vel Imperator non poſſit alienare buna, & jura Regni, & Imperij? *num.* 39. In quibus caſibus alienari poſſint bona Regui, vel Provinciæ. *num.* 40. Aſſert. IX Qui iuravit alicui, ſe nou revelaturum ſecreta, poteſt ea revelare, uun ubſtante iurameuto, ſi producatur in teſtem, & legitimè à Judice interrogetur. *n.* 41.

§. V. *De quibuſdam iuramentis illicitis, quæ inter Coniuges edi ſolent. pag. 439.*

Assert. I. Si coniuges temere, & ſine iuſta cauſa, mutuo conſenſu, ſe ſeparent, quoad torum, & coha-

bitationem, ac iurent, quòd alter ab altero nunquam debitum coniugale petere velint, talis promiſſio non tenet, etſi iurata. *n.* 42. Aliud eſt, ſi cauſâ pietatis, & contioentiæ tale pactum, & iuramentum faciunt. *num.* 43. Porrò, ſi coniuges mutuo conſenſu voveant, vel iurent contioentiam, liberantur ab uſu debiti coniugalis, non autem à mutua cobabitatione. *num.* 44. Aſſert. II. Si maritus uxori iuramento promittat, ſe illam de nullo crimine committendo accuſaturum, tale iuramentum eſt illicitum, nec obligat, nec etiam pactum iuratum de non accuſanda uxore, ob adulterium committendum. *n.* 45. *& ſeq.* Quamvis autem non valeat pactum, & iuramentum de oon accuſanda uxore, ob adulterium committendum, quoad accuſationem criminalem ad publicam vindictam criminis: valet tamen iuramentum de non accuſanda uxore civiliter, quoad ſeparationem tori, & eobabitationis; quia nibilominus poterit adhuc denunciari canonicè Prælato Eccleſiaſtico. *num.* 47. Porrò, ſi mulier iuret coram Judice, aliquem eſſe ſuum maritum, ſed in probatione ſuccumbat; tum Judex non debet mulieri dare licentiam alteri nubendi, ne videatur Auctor periurij, ſi ea falſum iuravit: neque etiam debet prohibere, ne nubat alteri, ne fortè legitimum matrimonium impediat, ſed poteſt totum relinquere conſcientiæ mulieris. *n.* 48. *& ſeq.*

§. VI. *De iuramentis licitis, quæ obſervari debent, & obligant, donec relaxentur, & iurans ab iis abſolvatur. pag.* 441.

Assertio I. Alia regula generalis eſt, quòd omne iuramentum obſervandum ſit, quod non vergit in diſpendium ſalutis æternæ, nec obſervatum in alterius detrimentum. Vnde, qui non ex neceſſitate, ſive ob neceſſarium impedimentum, ſed liberâ voluntate contra licitum iuramentum facit, Reus periurij cenſetur. *n.* 50 *& ſeq.* Sed & Epiſcopi, qui iuramentum transgreſſi ſunt tanquam periuri puniendi ſunt, & quidem graviùs, ratione dignitatis, & ſcandali, quàm alij. *num.* 52. *& ſeq.* Præterea, ſiquis ad Prælaturam electus, ante confirmationem, poſt iuramentum calumniæ præſtitum, directè contraria ponat, vel reſpondeat, velut periurus à confirmatione, & jure electionis repelli debet, niſi iuſta, & rationabilis cauſa eum excuſet. Idémque eſt, ſi procurator electi hoc fecerit, ipſo mandante, vel ratum habente, vel non revocante. *num.* 54. *& ſeq.* Aſſert. II. Quædam iuramenta ſunt, quæ turpitudinem, & peccatum continent, tam ex parte iurantis, quàm recipientis iuramentum, vel ex parte iurantis tantùm, & hæc non obligant: alia iuramenta ſunt, quæ turpitudinem, & peccatum continent, ſolùm ex parte recipientis iuramentum, & hæc obligant quidem, & obſervanda ſunt, ſed revocabiliter; quia ea obligatio per abſolutionem tollitur. *n.* 56.

§. VII. *An, & quâ ratione obliget iuramentum de ſolvendis uſuris, vel ſolutis non repetendis? pag.* 442.

Assertio I. Qui promiſit, ſéque obligavit ad ſolvendas uſuras, non debet cogi eas ſolvere, niſi iuraverit, ſe illas ſoluturum; tunc enim cogitur: ſed ijs ſolutis, creditor compelli debet per Cenſuras Eccleſiaſticas, ad uſuras reſtituendas. *num.* 57. *& ſeq.* Sed & debitor, ſolutis uſuris ſub iuramento promiſſis, poteſt illas mox iterum repetere ab uſurario, abſque alia iuramenti relaxatione. *num.* 59. Creditor verò, cui ſub iuramento promiſſæ ſunt uſuræ, ex iuſtitia obligatur ad remiſſionem iuramenti, quâ remiſſione factâ, etiam coram DEO liberatus eſt debitor ab obligatione iuramenti. *n.* 60. Porrò, ſi creditor in tali caſu debitori iuramentum remittere nolit, poteſt à Judice Eccleſiaſtico cogi per Cenſuras Eccleſiaſticas ad relaxandum illud. *n.* 61. Plura remedia competunt debitori, qui ſimpliciter iuravit, ſolvere uſuras. *n.* 62. Solvuntur obiectiooes. *n.* 63. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Juramentum debitoris de non repetendis uſuris jam ſolutis obligat, nec poteſt iurans eas repetere, niſi priùs obtentâ huius iuramenti relaxatione. *n.* 66. Excipi debet, niſi nova repetendi cauſa poſtea ſuperveniat; tunc enim iuramentum non repetendi uſuras ſolutas ceſſat obligare. *n.* 67. Præterea debitor, non obſtante iuramento, de non repetendis uſuris in Judicio denuociate poteſt uſurarium apud Judicem Eccleſiaſticum per denuociationem Evangelicam, ſeu charitativam, ob delictum, ſeu iniuſtitiam ab eo commiſſam: *n.* 68. Sed & Judex ex officio, etiam parte non petente, poteſt inquirere, & procedere contra uſurarium, ut reſtituat uſuras, non obſtante iuramento de non repeteodis uſuris. *n. eod.* Poteſt etiam Judex Eccleſiaſticus edictum generale promulgare ſub Cenſura, ut omnes, qui delictum, vel rem geſtam cognitam habent, illud deouncient, vel de re geſta teſtimonium ferant. *n. eod.*

§ VIII. *An iuramentum vi, ac metu extortum, vel dolo, aut errore præſtitum obliget, ac ſervandum ſit? pag.* 446.

Assertio. I. Juramentum gravi, & iniuſto metu extortum validum eſt, ſi abſque peccato iurantis, impleri poſſit, niſi vel ab eo, cui præſtitum eſt, remittatur, vel à legitimo Superiore relaxetur; ut ſiquis gravi metu compulſus renunciavit beneficio ſuo, addito iuramento de non repetendo beneficio reſignato, ſervare illud debet, ita tamen, ut abſolutionem à iuramento petere poſſit. *n.* 69. Non tantùm iuramentum, quod vergit in diſpendium ſalutis æternæ, ſive ſpiritualis animæ, ſed etiam propriæ ſalutis corporalis non obligat. *n.* 70. Non ſolùm iuramentum promiſſorium homini præſtitum de re, quæ ſine peccato mortali impleri non poteſt, non obligat, ſed etiam de re, quæ ſine peccato veniali impleri non poteſt. *n.* 71. Porrò, qui metu gravi coacti iurârunt, pro ſervanda vita, vel bonis ſuis, tenentur illud ſervare, ſi ſine interitu animæ, vel peccato poſſunt; ſed abſolvendi ſunt iuramento à Papa, vel Epiſcopo. *num.* 72. *& ſeq.* Is, qui ex metu gravi, & iniuſtè incuſſo iuravit, cum intentione ſe inviolabiliter obligandi, ad implendam promiſſionem iuratam, non petitâ relaxatione iuramenti, ſi poſtea relaxationem petat, tanquam periurus eſt puniendus, quamvis in dubio non præſumatur tali intentione iurâſſe. *num.* 74. Juramentum promiſſorium, etiamſi ex levi tantùm metu ſit præſtitum, reſcindi poteſt, & peti, ut relaxetur. *num.* 75. Qui per bellum iniuſtum occupavit res alienas, debet reſtituere, quæ iniuſtè occupavit, vel abſtulit, & abſolvere à iuramento, quos ſibi obſtrinxit, alioquin per Cenſuras

ſuras Eccleſiaſticas ad id cogendus eſt. *n.76.* Aſſert. II. Juramentum ex errore, vel dulo, quod dat cauſam contractui, vel actui, præſtitum, ſi verſetur circa ſubſtantiam rei iuratæ, eſt irritum, nec relaxatione indiget: ſecus, ſi error, vel dolus verſetur ſolùm circa accidentia rei. *n. 77.*

§. IX. *De aliis nonnullis iuramentis licitis, quæ obligant, & omnino ſervanda ſunt. pag. 448.*

Assertio I. Si debitor iuravit creditori, ſe ſuper re oppignorata, ob fructus ex ea perceptos, & conſumptos, nullum gravamen ipſi illaturum, ſeu pignus non repetiturum, donec pecunia mutuò accepta ipſi ſoluta ſit, obligatur iuramento. *n. 78.* Reſpondetur ad obiectiones. *n. 79. & ſeq.* Aſſert. II. Abbas, & Monachi, qui pro debito Monaſterij iurârunt ſtare in obſtagio, interim dum debitum eſt ſolutum, tenentur ſervare iuramentum: ſimiliter & fideiuſſores, qui iurârunt creditorem ſervare indemnem. *n. 81. & duobus ſeqq.* Aſſert. III. Qui iuravit, quòd jura alicuius Eccleſiæ defendere velit, iuramento illo tenetur, quòd ſi poſtea requiſitus eam non defendat, ſed appellet, eſt periurus, non obſtante appellatione, niſi ob iuſtum impedimentum defendere non poſſit. *num. 84.* Sunt tamen plures exceptiones, in quibus is, qui iuravit, ſe defenſurum Eccleſiam, non obſtante juramento, non tenetur defendere. *n. 85.*

Sectio II. *De Iuramento litis deciſivo. pag. 450.*

§. I. *An iuramentum litis deciſivum à Iudice, vel à parte alteri litiganti deferri poſſit? pag. 451.*

Assertio I. Si Judex parti litiganti, ſive Reo, ſive Actori, iuramentum litis deciſivum deferat, non poteſt ab ea recuſari, niſi iuſtam cauſam recuſandi alleget, ac probet, vel niſi iuramentum à Judice delatum alteri parti litiganti referre velit. *n. 86.* Quæ ſint iuſtæ cauſæ recuſandi iuramentum delatum? *num. eod.* Aſſert. II. Si pars parti iuramentum litis in Judicio deferat, ſimpliciter à parte, cui defertur, recuſari, vel referri poteſt. *n. 87.* In quibus caſibus pars litigans iuramentum ſibi à parte delatum ei referre non poteſt. *n. 88.*

§. II. *Utrùm, cùm à Iudice iuramentum in cauſa dubia, ob inopiam probationis, defertur, illud Reo ad purgationem ſui, ſive innocentiam ſuam demonſtandam, an verò Actori, in ſupplementum probationis, deferri debeat? pag. 452.*

Assertio I. Non poteſt certa regula generalis tradi, num Judex Actori non niſi ſemipienè probanti Iuramentum deferre debeat, in ſupplementum probationis: an verò Reo, in ſui purgationem, ſed Judex id arbitrari prudenter ex circumſtantiis debet. *n. 89.* Quando Reo, & quando Actori iuramentum ſuppletorium ſit deferendum. *n. 90.* Quæ requirantur, ut iuramentum in ſupplementum probationis deferri poſſit? *n. 91.* Aſſert. II. Si Actor plenè probavit intentionem ſuam, Reus autem contrarium probet ſemiplenè tantùm; tunc Reo iuramentum deferri nequit, in ſupplementum probationis ipſius; ſi verò probationes utriuſque partis non ſint contrariæ, ſeu incompoſſibiles; tunc, ſi Actor plenè probavit Intentionem ſuam, Reus verò tantùm ſemiplenè probavit exceptionem ſuam, hoc caſu, cùm Reus excipiendo fiat Actor, Judex Reo deferre poteſt Iuramentum. *n. 92.*

§. III. *In quibus cauſis iuramentum deferri poſſit, vel etiam debeat, ſive à parte, ſive à Iudice, & in quibus non poſſit? pag. 453.*

Assertio I. In omni actione, ſeu cauſa, quæ In Judicio proponi poteſt, deferri poteſt iuramentum voluntarium à parte parti: & an etiam, ac quando in actionibus famoſis? *num. 93.* Aſſert. II. Juramentum neceſſarium, in ſupplementum probationis, regulariter à Judice deferri poteſt Reo, ad petitionem Actoris in quavis cauſa. *num. 94.* Excipiuntur primò cauſæ criminales, in quibus Actori, ſeu accuſatori Judex iuramentum deferre non poteſt, in ſupplementum probationis. *n. 95.* Secundò cauſæ famoſæ, neque in cauſis magnis, & arduis. *n. 96.*

Tertiò cauſæ matrimoniales, in quibus etiam regulariter non eſt locus iuramento ſuppletorio. *n. 97.* Idémque quoad hoc eſt de matrimonio ſpirituali, ſeu profeſſione Religioſa. *n. eod.* Denique neque in cauſis ſpiritualibus, iuramentum ſuppletorium locum habet. *cit. n. 97.*

§. IV. *An non ſolùm ad petitionem partis, ſed etiam ea non petente, iuramentum ſuppletorium deferri poſſit à Iudice, & de tempore, quo illud deferendum eſt. pag. 454.*

Assertio I. Judex non tantùm ad inſtantiam partis litigantis, quæ ſemiplenè probavit, ſed & ex officio ſuo, eòque non implorato, iuramentum ſuppletorium deferre poteſt parti alteri, imò & debet, ſi id expedire iudicaverit. *n. 98.* Aſſert. II. Pars litigans ante concluſionem in cauſa, poteſt, ac debet petere, ut deferatur iuramentum ſuppletorium, etſi teſtes ampliùs produci non poſſint, non autem poſtea; quamvis Judex etiam poſt concluſionem in cauſa interrogare poſſit partes. *n. 99.*

§. V. *Quando, & in quibus caſibus Iudex poſſit ex officio à partibus exigere iuramentum de dicenda veritate? pag. 455.*

In cauſa uſurarum, vel aliâ ſimili, in qua vertitur periculum animæ, vel peccati, poteſt Judex, in qualibet parte litis, ex officio ſuo, ſi aliæ probationes deficiant, & adſint præſumptiones aliquæ, exigere iuramentum de dicenda veritate à partibus, cogendo eas ad id præſtandum Cenſuris Eccleſiaſticis, appellatione remotâ. *n. 100.* Quòd ſi cauſa non ſit plenè probata in Iudicio; tum poteſt hoc iuramentum exigi ab utraque parte, etiam in fine litis, quamvis ab initio non fuerit petitum, nec præſtitum: ſecus, ſi cauſa ſit notoria, vel plenè probata in Iudicio. *n. 101.* Juramentum autem de dicenda veritate non defertur ad decidendam litem, ſed exigitur à partibus ad inquirendam veritatem. *n. eod.*

Sect. III. *De interpretatione iuramenti. pag. 445.*

§. I. *Quomodo interpretandum ſit iuramentum? pag. 445.*

Assertio I. Juramentum, quoad obligationem ſuam, ſtrictè interpretari oportet, quantum materia, circa quam verſatur, & verba promiſſionis, cui adjicitur, permittunt. *n. 102.* Hinc infertur primò. Quòd iuramentum generale à Clericis, vel laicis præſtitum ſervandi ſtatuta, & conſuetudines Eccleſiæ, vel loci, non ſe extendat ad ſtatuta, & conſuetudines illicitas,

illicitas, impoſſibiles, vel libertati Eccleſiaſticæ repugnantes, ſed ſolùm ad licitas, & boneſtas. *n.* 103. *& ſeq.* Infertur ſecundò. Iuramentum præſtitum ſervandi ſtatuta edita alicuius Eccleſiæ, vel civitatis, non poteſt extendi ad ſtatuta poſtea edenda. *n.* 105. Excipitur primò. Niſi ſimpliciter promittens, ſe ſervaturum ſtatuta poſtea edita, vel edenda, intentionem habeat iterum iurandi, ita, ut ſervare velit ſtatuta etiam poſtea edita, vel edenda. Excipitur ſecundò. Niſi poſt juramentum ſervandi ſtatuta jam edita, novum ſtatutum conderetur, per quod vetus, & jam editum declararetur; quia tunc non eſt novum ſtatutum, ſed idem cum antiquo. Ei hinc, qui iuravit ſervare ſtatuta, non obligatur ſervare ſtatuta uſu non recepta, vel abrogata per conſuetudinem, vel revocata. *n.* 106.

Aſſert. II. Juramentum præſtitum circa ea, quæ Jus concernunt, intelligendum eſt, ſecundùm Juris communis diſpoſitionem, & ad illam reſtringendum eſt, ut, ſiquis juret in Juris cauſa ſervare Ordinem judiciarium, id intelligendum eſt, quando talis Ordo ſervandus eſt, & non, quando Jus aliter diſponit, ut in manifeſtis, & notorijs, in quibus ordo Juris non eſt ſervandus. *n.* 107. *& ſeq.*

§. II. *Aliæ quædam regulæ traduntur circa interpretationem iuramenti. pag.* 458.

Assertio. I. Juramentum generaliter, bonâ fide, & ſine dolo præſtitum eſt interpretandum ſecundùm intentionem jurantis, neque extendendum ad incognita, de quibus jurans meritò non cogitavit, quæ ſi in mentem veniſſent, veriſimiliter non promiſiſſet. Vnde qui jurat ſtare mandato alicuius, & hic mandat aliquid, quod eſt contra iuramentum licitum priùs factum, non tenetur; quia ſi præſciviſſet, non jurâſſet *n.* 109. Idémque eſt, ſi iuramentum poſterius ſit contrarium priori promiſſioni ſimplici; ut, ſi quis promiſit puellæ ſponſalia non jurata, & poſtea contrahat cum alia ſponſalia jurata, hæc non tenent. *n.* 110. Ubi duo alia corollaria deducuntur. Similiter ſiquis juret generaliter ſtare mandatis alicuius, & ille mandet, ut exheredet filios, vel dimittat à ſe uxorem, non tenetur parere tali mandato; quia hoc eſt illicitum. *n.* 111. Præterea ſi jurent Clerici, ſe non acturos contra Principem, poſſunt, non obſtante iuramento, agere contra eum, pro juribus Eccleſiæ, & rebus ſuis defendendis; non autem poſſunt machinari aliquid contra perſonam Principis, vel quod cederet in amiſſionem Principatûs. *n.* 112. In certo tamen caſu iuramentum de non agendo contra Principem etiam pro juribus ſuis defendendis, valere poteſt, & obligare; quia ſine peccato ſervari poteſt. *num.* 113. Aſſert. II. Juramentum ſortitur naturam, & conditiones promiſſionis, aut actûs, cui adiungitur; adeóque etiam juxta illas eſt intelligendum. *num.* 114. Sic v. g. ſi vir juret mulieri, ſe eam ducturum in matrimonium, eáque poſtea fornicetur cum altero, non tenetur eam ducere, non obſtante iuramento, etſi non poſſit eam repellere propter fornicationem præcedentem. Item, ſi poſt ſponſalia jurata, mulier fiat leproſa, vel alia notabilis mutatio circa illam accidat, non tenetur vir illam ducere, ſed ductam non poteſt dimittere *num.* 115. *& ſeq.* Fornicatio ſubſequens diſſolvit ſponſalia de futuro, etiam jurata; non autem illa præcedens, ſi vir non ignoravit fornicationem: idémque dicendum eſt de ſponſo fornicante poſt ſponſalia. *num.* 117. Aſſert. III. Juramentum non eſt ita interpretandum, ut obliget cum alterius præiudicio, ſeu gravi incommodo. *num.* 118.

§. III. *De conditionibus, quæ ipſo iure tacitè inſunt iuramentis, & plerumque ſubintelligendæ ſunt. pag.* 461.

Assertio I. Alia regula generalis eſt, quòd in omni iuramento promiſſorio, quamvis abſolutè facto, tacitæ quædam conditiones generales continentur, ſecundùm quas attendenda eſt obligatio iuramenti, ita, ut abſque his ſubintellectis non obliget, nec valeat: quamvis non faciant Iuramentum conditionatum, ſed relinquant illud abſolutum, etiamſi in eo exprimantur, ita, ut non ſuſpendatur eius obligatio, ſed ſtatim obliget. *num.* 119. Aſſert. II. Plures ſunt huiuſmodi conditiones, quæ tacitè inſunt juramentis, etſi non exprimantur. Prima eſt: Si potuero, vel ſi licitè potuero. *num.* 120. Secunda conditio eſt: Salvo jure Superioris, quæ in omni Iuramento excepta intelligitur. Et hinc ſubintelligi debet in iuramento, quòd quis velit ſententiam latam, intra certum tempus, exequi, hæc exceptio: Niſi ad Superiorem fuerit appellatum. *num.* 121. *& ſeq.* Similiter ſi Clericus, vel alius ſubditus in loco alterius territorij exiſtens, juravit, ſe inde non diſceſſurum, niſi priùs debitum ibi contractum ſolvat, poteſt, non obſtante juramento, inde diſcedere, ſi à Superiore ſuo revocetur, niſi hic ſaltem tacitè cenſeatur, ſubdito dediſſe licentiam ibi permanendi, donec debita ſoluta ſint. *cit. num.* 122. Tertia conditio eſt: Niſi is, in cuius gratiam, vel utilitatem juratum eſt, obligationem remittat, expreſsè, vel tacitè: ubi tamen diſtinguendum eſt, an iuramentum promiſſorium directè, ac principaliter fiat homini, ſive in eius utilitatem, an verò principaliter DEO. *n.* 123. Quarta conditio eſt: Si res in eodem ſtatu permanſerint, vel non fuerint notabiliter mutatæ. *n.* 124. Quinta conditio eſt, in pacto, vel contractu reciproco: Si alter, cum quo contrahitur, vel pactum initur, promiſſis quoque ſteterit, & conditiones, ſub quibus contractum eſt, obſervaverit, alioqnin non aſtringitur quis juramento ad implendum, quod juravit; quia fidem frangenti fides ſervanda non eſt. *n.* 125. *& ſeq.* Idque probabiliter extenditur etiam ad eum caſum, quo duo non per modum oneroſi, & reciproci contractûs mutuas inter ſe promiſſiones faciunt, ſed abſolutas, & gratuitas. *n.* 127. Reſpondetur ad quoſdam Canones, qui conditioni ſuprà allatæ obſtare videntur, *n.* 128. Porrò, promiſſum etſi juratum, non infringit, qui in melius commutat, & quo ſenſu hoc intelligendum ſit. *n.* 129. Poſtremò interpretatio juramenti in dubio ſpectat ad Judicem, ſeu Prælatum Eccleſiaſticum, ſicut etiam, ſi quæſtio oriatur de juramenti valore, & obligatione. *n.* 130.

Sectio IV. *An, & quâ ratione juramentum habeat vim confirmandi pacta, & contractus? pag.* 464.

§. I. *An iuramentum habeat vim confirmandi contractus, qui eo ſecluſo, ipſo jure ſunt irriti? pag.* 464.

Quando

Quando dicatur pactum, vel contractus iuramento confirmari, & quid operetur confirmatio? *n.* 131.

Aſſert. I. Pacta, & contractus jure naturali irriti non poſſunt confirmari per iuramentum: at verò pacta, & contractua jure ſolùm civili irritati, ita, ut reſcindi poſſint per Judicis ſententiam, interdum confirmantur per iuramentum, ita, ut obligationem pariant ex juſtitia, & actionem etiam tribuant in foro externo: quales ſunt illi contractus, in quibus ſine peccato iuramentum ſervari poteſt; & ex parte perſonæ, in cuius favorem juratum eſt, nulla repetitur turpitudo, vel iniuſtitia, videlicet uſura, dolus, vel metus. *n.* 132. Unde, ſi mulier, contracto matrimonio, conſentiat in alienationem rerum dotalium, vel donatarum propter nuptias, & juret ei non contravenire, obligatur tali juramento efficaciter, dummodo ſine vi, & dolo ſit præſtitum; quia non cedit in alterius præiudicium, & ſine peccato ſervari poteſt. *n.* 133. Et hinc etiam Judex Eccleſiaſticus poteſt, & debet compellere Judicem laicum per cenſuras Eccleſiaſticas, ut, ſi vir vendat rem dotalem, vel donatam propter nuptias, & mulier conſentiat, & juret non contravenire huic alienationi, ſine vi, & dolo, ùt ſervetur Jus Canonicum. *n.* 134. Similiter pactum juratum, quo filia renunciat hereditati paternæ, dote contenta, ſi abſque vi, & dolo ſit præſtitum, omnino ſervari debet, ita, ut non tantùm Juramentum, ſed etiam ipſum pactum ſit ſervandum. *n.* 135. Præterea iuramentum puberis, ſed minoris, ſuper alienatione rerum ſuarum immobilium, facta ſine curatoris auctoritate, & decreto Judicis, inviolabiliter eſt ſervandum. *num.* 136. Idem probatur etiam ratione. *num.* 137. Aſſert. II. Quales in ſpecie ſint contractus, qui cum jure civili ſint irriti, Juramento confirmantur? *n.* 138. Aſſert. III. Si Jus poſitivum, ſeu humanum, non tantùm pactum, ſeu contractum, ſed etiam ipſum Juramentum ei adjectum irritum reddat, tum ipſum pactum, vel contractus, acceſſione juramenti non confirmatur, nec ullam vim obligandi habet. *n.* 139. Id verò fieri poteſt duobus modis explicatis. *n.* 140.

§. II. *Unde cognoſci poſſit, quando iuramentum habeat vim confirmandi contractus, vel non: & quos effectus habeat iuramentum confirmatorium contractûs? pag.* 467.

Assertio I. Plures de hac re traduntur à DD. regulæ; quarum prima eſt. Quando pactum, ſeu contractus prohibetur à jure poſitivo, ſive lege civili, & irritatur principaliter, ob publicum, & commune bonum, non confirmatur iuramento, neque hoc obligat. *n.* 141. Secunda regula eſt. Pactum, ſive contractus jure poſitivo, ſeu humano irritus, & prohibitus, principaliter, ac directè ob privatam utilitatem contrahentis, etſi ſecundariò tantùm, & indirectè, ſeu conſequenter etiam ob bonum publicum, quatenus omnes leges juſtæ ad utilitatem publicam ultimatò referuntur, per acceſſionem juramenti confirmantur, ita ut etiam in foro externo Ius, & actio tribuatur. Tertia regula eſt. Quando Juramentum directè, ac principaliter vergit in præiudicium tertij, per Illud non confirmatur pactum, ſeu contractus, cui adjicitur; ſi tamen præjudicium involvat injuriam, vel ſaltem culpam contra aliquam obligationem naturalem; quia tale juramentum ſervari non poteſt, ſine peccato. Quarta regula eſt. Si pactum, ſeu contractus turpitudinem contineat, ex parte eius, in cuius favorem juratur, illud obligat quidem, ſed non confirmat contractum; quale eſt juramentum ſolvendi uſuras, vel promiſſio injuriâ, vel dolo extorta. *cit. num.* 141.

Aſſert. II. Juramentum confirmatorium contractûs jure invalidi plures habet effectus, quos non habet iuramentum, quod tantùm obligat. Primus eſt, quòd ex eo duplex oriatur obligatio, una erga DEUM, ex virtute Religionis, ſive ipſius iuramenti: altera erga hominem, cum quo pactum, vel contractum eſt, ex juſtitia, vel fidelitate. Secundus effectus eſt. Juramento confirmatorio contractûs relaxato ab alio, quàm à creditore, manet obligatio juſtitiæ, vel fidelitatis orta ex contractu: ſi verò ipſe creditor remittat iuramentum in ſui favorem præſtitum; tum etiam contractus diſſolvitur, & ceſſat omnis obligatio. Tertius effectus eſt. Juramentum confirmatorium pacti, vel contractûs irriti irrevocabiliter ſervandum eſt, ita, ut non liceat repetere id, quod ſolutum eſt: ſecus eſt, quando iuramentum non confirmat pactum, vel contractum. Quartus effectus eſt, Quando iuramentum confirmat pactum, vel contractum jure aliàs invalidum, oritur ex eo actio in Judicio: ſecus, quando Juramentum non confirmat contractum. Quintus effectus eſt. Quando Juramentum confirmat contractum, nequit ordinariè relaxatio eius obtineri; quia ea cederet in præjudicium eius, cui jus eſt acquiſitum, exceptâ plenitudine poteſtatis Papalis: aliud eſt de juramento non confirmatorio contractûs, in quo poteſt peti, & concedi relaxatio. Sextus effectua eſt, quòd juramenti confirmatorij contractûs obligatio tranſeat ad heredem eius, cui præſtitum eſt, non autem juramentum non confirmatorium. *n.* 142.

§. III. *An iuramentum habeat vim confirmandi contractus initos contra prius iuramentum illos non celebrandi? pag.* 468.

Assertio I. Actus geſtus contra prius juramentum abſtinendi ab illo, ſi per ſe ſecluſo juramento, & ſine illo eſſet validus, erit etiam validua, etiamſi fiat contra juramentum priùs editum de non faciendo illo, non obſtante perjurio; adeòque juramentum nullam habet vim irritandi actum contra illum geſtum, ſi is, quoad valorem ſuum pendeat ex ſola libera voluntate agentis: ídque declaratur exemplis. *n.* 143. Aſſert. II. Si actus, qui fit contra prius juramentum, per ſe, abſque juramento ſit invalidus, tunc non poteſt confirmari per juramentum poſteriùs editum, contra prius juramentum abſtinendi ab illo. *n.* 144. Porrò, ſi actus contrarij ſint eiuſdem rationis; tunc, ſi prior eſt validus, poſterior ipſi contrarius eſt invalidus, etiamſi juramentum huic accedat. *cit. num.* 144. *in fine.*

Sectio V. *De obligatione, & relaxatione juramenti? pag.* 470.

§. I. *Utrùm obligatio juramenti ſit perſonalis, an verò realis, ita ut ad heredes tranſeat? pag.* 470.

Assertio I. Juramentum promiſſorium homini præſtitum, ſecundùm propriam obligationem ex virtute Religionis, ſemper eſt perſonale, ex parte jurantis, neque heredem illius, aut ſucceſſorem obligare poteſt: quamvis obligare poſſit ex vi pacti, vel contractûs ex juſtitia. *n.* 145. Deducuntur plura co-

collaria. *num.* 146. *& duobus ſeqq.* Aſſert. II. Juramentum promiſſorium non eſt perſonale, ex parte eius, cui præſtatur, ſed reale; adeóque tranſit ad heredes, ſeu ſucceſſores illius. *n.* 149. Si vaſallus, vel heredes ipſius ſemel jurârunt fidelitatem domino feudi, v.g. Papæ, vel Regi, non tenentur iterum jurare fidelitatem ſucceſſoribus, vel heredibus domini feudi, quamvis eandem ſervare debeant. *n.* 150. Qui juravit alicui in dignitate, vel officio conſtituto fidelitatem, vel obedientiam, expreſſo eius dignitatis, aut officij nomine, obligatur, vi illius juramenti, omnibus ſucceſſoribus in eadem dignitate, vel officio, etiamſi illi in formula juramenti non ſint expreſſi. *n.* 151. Unde colligitur, utrùm juramentum ſit alicui præſtitum, ratione dignitatis, vel officij; an verò ratione perſonæ proprio nomine expreſsæ. *cit. n.* 151. Cur aliquis poſſit ſe juramento obligare alicui, & ſucceſſoribus eius; non autem obligare ſe, & ſucceſſores ſuos? *num.* 152. Aſſert. III. Quamvis juramentum perſonale ſit ex parte jurantis, poteſt tamen præſtari per procuratorem, modò ſpeciale mandatum habeat in ſpeciali cauſa, & actus, cui adjicitur, ſit talis, qui per alium geri poſſit. *n.* 153.

§. II. *A quo, & quomodo relaxari poſſit juramentum promiſſorium homini præſtitum?* *pag.* 472.

Quær. I. Qualiter Prælatus Eccleſiaſticus relaxare poſſit juramenta homini præſtita? Reſp. 1. Si ex parte recipientis iuramentum promiſſorium non ſit turpitudo, vel damnum enorme, aut vis injuſtè illata alteri; ideóque is non teneatur rem ſibi juramento promiſſam reſtituere; tunc nemo poteſt illud relaxare, præter Papam ex cauſa valde gravi: poteſt tamen etiam interdum Epiſcopus, ob bonum commune. *n.* 154. Reſp. 2. Si conſtet, turpitudinem verſari, ex parte recipientis juramentum; quia per dolum, vim, vel metum injuſtè incuſſum, vel læſionem valde enormem promiſſio, vel contractus juramento confirmatus eſt extortus, & is datum reſtituere tenetur; tunc tale juramentum ab Epiſcopo, vel ſimili Prælato relaxari poteſt. *n.* 155. Quær. II. Quis Epiſcopus debeat relaxare juramentum, num ipſius jurantis: an verò eius, cui juratum eſt? Reſp. 1. Si relaxatio juramenti petatur tantùm, & fiat, in foro conſcientiæ, ſeu extra Judicium, tum Epiſcopus jurantis id relaxare debet. Reſp. 2. Si relaxatio juramenti petatur, & fiat, in ordine ad tollendam omnino obligationem dandi, vel faciendi, quod promiſſum eſt, vel ad effectum reſcindendi omnino contractum per dolum, vel metum iniuſtum initum; tunc ea ordinariè fieri debet ab Epiſcopo eius, cui juratum eſt. *n.* 157. Poteſt tamen aliquando etiam Epiſcopus loci, in quo contractus juramento iniuſtè extorto confirmatus fuit, relaxare juramentum; vel ſi is, cui juratum eſt, ſponte ſe ſubjiciat Epiſcopo jurantis: & interdum non poteſt relaxari juramentum, niſi causâ cognitâ, & citatâ parte abſente. *n.* 158. Quær. III. An etiam Judex ſecularis poſſit relaxare juramentum homini præſtitum? Reſp. non poteſt immediatè, ac directè relaxare, poteſt tamen indirectè, inter laicos ſibi ſubditos, ſi bonum publicum, ac politicum id exigat. *num.* 159.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 61.
c. 2. *n.* 27. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 125. *&* 129.
c. 4. *n.* 14. *& ſeq.*
c. 5. *n.* 16.
c. 6. *n.* 57. *& tribus ſeqq.*
c. 7. *n.* 78. *& duobus ſeq.*
c. 8. *n.* 69. *& duobus ſeqq.*
c. 9. *n.* 81. *& duobus ſeqq.*
c. 10. *n.* 50. *& ſeq.*
c. 11. *n.* 31. *& ſeq.*
c. 12. *in princ. num.* 52. *& ſeq.*
Et §. Illi verò. n. 34. *& ſeq.*
c. 13. *n.* 33.
c. 14. *n.* 150. *& ſeq.*
c. 15. *n.* 72. *& tribus ſeqq.*
c. 16. *n.* 109. *& ſeq.*
c. 17. *n.* 84. *& ſeq.*
c. 18. *n.* 25. *& ſeq.*
c. 19. *n.* 121. *& ſeq.*
c. 20. *n.* 67. *& ſeq.*
c. 21. *n.* 107. *& ſeq.*
c. 22. *n.* 36. *& ſeq.*
c. 23. *n.* 111.
c. 24. *n.* 42. *& duobus ſeqq.*
c. 25. *in princ. n.* 115. *& duobus ſeqq.*
Et §. Illud autem. n. 45. *& duobus ſeqq.*
c. 26. *n.* 2. *& duobus ſeqq.*
c. 27. *n.* 29. *& ſeq.*
c. 28. *n.* 132. *& ſeq.*
c. 29. *in princ. n.* 76. *&*
§. fin. n. 126.
c. 30. *n.* 9. *& ſeq.*
c. 31. *n.* 112. *& ſeq.*
c. 32. *n.* 100. *& ſeq.*
c. 33. *n.* 38. *& duobus ſeqq.*
c. 34. *n.* 48. *& ſeq.*
c. 35. *n.* 195. *& ſeq.*
c. 36. *& ult. in princ. n.* 86. *& duobus ſeqq.*
Et §. Sanè. n. 89. *& duobus ſeqq.*

In Sexto.

c. 1. *n.* 103. *& ſeq.*
c. 2. *n.* 134.
c. 3. *& ult. n.* 54. *& ſeq.*

In Clementinis.

Clement. unic. n. 17.

TITULUS XXV.

DE EXCEPTIONIBUS. pag. 473.

§. I. *Quid ſit exceptio, & quomodo dividatur, & de oppoſita ei replicatione.* *pag.* 474.

Assertio I. Exceptio quandoque latè ſumitur pro omni defenſione, quæ competit Reo; quandoque ſtrictè pro defenſione Reo competente, per quam excluditur actio. *n.* 1. Aſſert. II. Exceptiones variè dividuntur. Primò. Aliæ ſunt dilatoriæ, & temporales, aliæ peremptoriæ, & perpetuæ. Dilatoriæ rurſum aliæ ſunt declinatoriæ fori, quæ reſpiciunt perſonam Judicis; aliæ, quæ reſpiciunt perſonam partis litigantis; aliæ, quæ cauſam. Secundò. Exceptiones aliæ ſunt perſonales, aliæ reales, aliæ mixtæ. Tertiò. Aliæ civiles, aliæ Prætoriæ. *num.* 2. Aſſert. III. Exceptioni contraria eſt replicatio, per quam Actor excludit exceptionem Rei, & contra replicationem Actoris objici poteſt duplicatio, vel etiam triplicatio, quadruplicatio, niſi à Judice modus, ſeu terminus allegationibus, ſeu replicationibus in Iudiciis præfigatur. *n.* 3.

§. II. *An, & qualiter licitum ſit excommunicato excipere in Iudicio, vel appellare, vel aliâ defenſione uti?* *pag.* 475.

Assertio I. Excommunicatus, etiam maiore excommunicatione, non ſolùm excipere, ſed etiam appellare, & omni aliâ defenſione uti poteſt. *n.* 4. *&* 5. Quas exceptiones in ſpecie poſſit opponere excommunicatus. *n.* 6. Excommunicatus conventus de ſolvendo debito à creditore, compenſationem objicere poteſt. *n.* 7. Excommunicatus non poteſt reconvenire Actorem, poteſt tamen recuſare Judicem ſuſpectum. *n.* 8. Aſſert. II. Excommunicatus etiam appellationem proſequi poteſt, etſi ſit Actor principalis. *n.* 9. Non tantùm Reus, ſed etiam Actor excommunicatus cauſam appellationis proſequi poteſt in

Judicio

Judicio. *n.* 10. Porrò, quod dictum eſt, appellantem, non obſtante excommunicatione, poſſe proſequi appellationem, id Extenditur primò, quòd etiam Reſcriptum impetratum in cauſa appellationis valet, non obſtante exceptione excommunicationis poſt appellationem latæ, licèt de ea in Reſcripto nulla facta ſit mentio. *n.* 11. *& ſeq.* Extenditur ſecundò, quòd valeat Reſcriptum impetratum ab excommunicato ſuper cauſa appellationis, etiamſi illi poſtea objiciatur, quòd tempore impetrati Reſcripti fuerit excommunicatus. *n.* 13. Sive appellans excommunicatus fuerit ex aliis cauſis, ſive propter cauſam, à qua appellavit; niſi tamen quis appellet à ſententia excommunicationis, dicendo, illam non eſſe ipſo jure nullam, ſed injuſtam: tunc enim repellitur à proſecutione appellationis. *n.* 14. Aſſert. III. Si Reus excipiat contra Actorem, quòd ſit ligatus excommunicatione maiore; Actor verò replicet, quòd ipſe Reus quoque minorem excommunicationem contraxerit, non eſt admittenda illa Actoris replicatio; quamvis exceptio Rei conventi ſit legitima. *num.* 15. Solvitur objectio. *n.* 16. Porrò, etſi Reus ligatus maiore excommunicatione poſſit Actorem ſimiliter excommunicatum, excipiendo, repellere ab agendo; non tamen viciſſim Actor poteſt repellere ab excipiendo Reum, eò quòd ſit excommunicatus. *n.* 17.

§. III. *Quando, & quomodo exceptio excommunicationis opponi poſſit, vel debeat: & quando exceptiones contra teſtes proponendæ ſint? pag.* 479.

Assertio I. Reus poteſt in quacunque parte litis excommunicationis exceptionem contra Actorem opponere: quòd ſi malitioſè id differat, ut Actorem ſumptibus, & laboribus fatiget, in legitimas expenſas condemnabitur: quòd ſi Reus non excipiat contra Actorem, qui publicè excommunicatus eſt, Judex eum repellere debet. *n.* 18. Idque ſtatutum fuit, ut Cenſura Eccleſiaſtica magis timeatur, & communionis periculum evitetur, & contumaciæ vitium reprimatur *n.* 19. Id autem locum habet, ſi ſic communicatio forenſis fiat in Judicio cum excommunicato; is verò à parte, vel à Judice etiam poſt litem conteſtatam repelli poteſt, & debet. *n.* 20. Dupliciter autem opponi poteſt exceptio excommunicationis, vel per modum dilatoriæ, vel peremptoriæ. *n. eod.* Aſſert. II. Reus, qui contra Actorem excipit de excommunicatione, debet ſpeciem, & nomen excommunicatoris exprimere, & eam intra octo dies apertè probare; aliàs Judex condemnabit illum in expenſas, quas Actor fecit, & procedet in cauſa. Si verò poſtea durante Judicio, iterum objiciatur, & probetur eadem, vel alia excommunicatio, Actor repellitur, ſed quæ priùs acta ſunt, valebunt. Verùm ultra duas vices hæc exceptio excommunicationis non opponatur, niſi nova emerſerit, vel ſupervenerit nova, & evidens probatio antiquæ excommunicationis: ſed, ſi poſt rem judicatam hæc exceptio opponatur, impedietur eius executio, ſed ſententia ſuum robur habebit. Judex denique publicè excommunicatum repellet ex officio ſuo, etiamſi Reus de hoc non excipiat. *n.* 21. *& ſeq.* Ubi hæc declarantur. Aſſert. III. Exceptiones contra perſonas teſtium opponi debent, & probari, ante latam ſententiam definitivam, ſi crimina per modum exceptionis objiciantur, de quibus antea non erant accuſati: ſi verò objiciantur crimina, de quibus jam antè erant accuſati, & confeſſi, ac convicti, ſtatim repellendi ſunt à teſtimonio. *n.* 23. Debent autem opponi, ante ſententiam, id eſt, antequam in cauſa concluſum ſit, vel etiam regulariter ante publicatas atteſtationes. *n.* 24. Sunt autem hæ exceptiones non dilatoriæ, nec abſolutè peremptoriæ, ſed quaſi: quòd ſi non contra perſonas, ſed contra dicta teſtium excipiatur, vel ſi ſententia non tranſeat in rem judicatam, huiuſmodi exceptiones, etiam poſt ſententiam, opponi poſſunt. *rit. n.* 24. Aſſert. IV. Si contra teſtes objiciantur crimina, per modum exceptionis tantùm, etiamſi de ijs convicti fuerint, vel confeſſi, non tamen pœnâ ordinariâ affici debent; ſed tantùm repelli à teſtimonio, præſertim, ſi crimen objectum ad cauſam principalem non pertineat. *n.* 25.

§. IV. *An, & qualiter Index certum terminum ſtatuere poſſit, intra quem exceptiones dilatoriæ, vel etiam peremptoriæ proponi debeant? pag.* 482.

Assertio I. Judex aſſignare debet certum tempus ad proponendas omnes exceptiones dilatorias, quo tranſacto, partes non poſſunt ampliùs illas opponere, niſi priùs de hoc fuerint proteſtatæ; vel niſi nova aliqua exceptio oriatur, vel niſi volens excipere juret, ea poſtea ad ſuam notitiam perveniſſe. *num.* 26. *& ſeq.* Sunt & alij prætetea caſus, in quibus poſt terminum à Judice aſſignatum, & elapſum, exceptiones dilatoriæ opponi poſſunt. *n.* 28. Inter hos numeratur etiam exceptio excommunicationis, quæ ſemper opponi poteſt, etiam poſt litem conteſtatam, & terminum peremptorium à Judice præfixum, ad proponendas exceptiones dilatorias, eúmque tranſactum. *n.* 29. Idque tripliciter extenditur. *num.* 30. Et talis terminus a Judice datus in dubio intelligitur peremptorius, etſi id non exprimatur. *num. eod.* Aſſert. II. Judex etiam peremptoriis exceptionibus certum terminum aſſignare poteſt, quo elapſo, illæ non admittuntur ampliùs, ſaltem, ſi cum cauſæ cognitione Judex illum præfixerit. *n.* 31.

§. V. *An, & qualiter aliæ quædam exceptiones opponi poſſint, vel non? pag.* 484.

Assertio I. Is, qui habet plura beneficia, non poteſt contra alium excipere de pluralitate beneficiorum. *n.* 32. Idque videtur intelligendum de pluribus beneficiis compatibilibus, non autem incompatibilibus, quæ ſimul acquiri, & retineri non poſſunt. *n.* 33. Aſſert. II. Poteſt quis pro defenſione Eccleſiæ ſuæ opponere exceptionem excommunicationis, perjurij, vel aliam legitimam exceptionem: nec ſic excipiens viciſſim per replicationem excommunicationis, vel perjurij repelli poteſt. *num.* 34. *& ſeq.*

Aſſert. III. Exceptio rei judicatæ non competit Reo abſoluto per ſententiam Judicis; quia rem non ampliùs poſſidet, ſi poſtea rem iterum poſſideat. *n.* 36. Idque procedit de Reo convento actione reali, ſive rei vindicatione, ſi non ampliùs poſſideat, quòd abſolvi debeat, niſi dolo deſierit poſſidere, vel pro re vendita v. g. pretium acceperit. *n.* 37. Si ille, à quo res fuit vindicata, fuit abſolutus; quia ceſſavit cauſa, ob quam per ſententiam fuit abſolutus, eò quòd rem tunc non poſſidebat; tunc, ſi poſtea denuò poſſidere incipiat, poteſt iterum res ab eo peti, non obſtante exceptione rei judicatæ. *n.* 38. Ubi etiam dicitur, quòd probare debeat rem ſuam vindicans. Aſſert. IV. Exceptio rei judicatæ, ſive ſententiæ latæ per Judicem

cem Eccleſiaſticum in cauſa mixti fori, poteſt opponi coram Judice ſeculari, ab eóque admitti debet. & vice verſá, exceptio ſententiæ latæ per Judicem ſecularem poteſt opponi coram Judice Eccleſiaſtico. *n.* 39. Hinc colligitur, quòd ſententia lata à Judice competente, admitti deboat etiam ab alio Judice competente, quamvis diverſi fori ſit: & quòd Judex Eccleſiaſticus poteſt per cenſuras compellere Judicem ſecularem, ut admittat exceptionem rei in ſuo foro judicatæ, non autem vice verſâ. *num.* 40. Aſſert. V. Si quis exceptionem declinatoriam juriſdictionis, vel ſimilem dilatoriam opponat, eáque non admittatur; ideóque appellet contra Judicem, tum probare debet coram Judice appellationis, exceptionem eſſe veram: quo probato, Judex declarabit quidem, appellationem eſſe legitimam, ſed non debet cognoſcere de cauſa principali. *n.* 41. *& ſeq.* Aſſert. VI. Si per exceptionem ſuſpenſionis ab officio, & beneficio, contra quam replicatur, quòd ſententia talis ſuſpenſionis ſit irrita, retardetur ordinatio, ſeu proviſio Eccleſiæ, tum abſolutio à Superiore facienda eſt ad cautelam. *n.* 43. *& ſeq.*

§. VI. *An excipiens confiteri videatur de jure adverſarii? & an quis in Iudicio pluribus, iiſque contrariis exceptionibus uti poſſit? pag.* 487.

Assertio I. Is, qui contra adverſarij intentionem excipit, non ideo eam fateri cenſetur. *num.* 45. Plures ſunt caſus, in quibus Reus excipiens habetur pro confeſſo. *n.* 46. Qui Inſtrumentum produxit, non ideo ſemper cenſetur omnia in eo contenta confeſſus eſſe. *num.* 47. Aſſert. II. Poteſt quis non unâ tantùm, ſed & pluribus exceptionibus, ſeu defenſionibus etiam diverſis uti: imò etiam plures exceptiones contrarias poteſt quis ſimul, vel ſucceſſivè proponere, non quidem abſolutè, & copulativè, ſed ſub conditione, & disjunctivè. *n.* 48.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.	*c.* 11. *n.* 9. *& ſeq.*
Cap. 1. *n.* 23. *& ſeq.*	*c.* 12. *n.* 18.
Et § fin. n. 25.	*c.* 13. *n.* 36. *& duobus ſeqq.*
c. 2. *n.* 15. *& duobus ſeqq.*	*c.* 14. *& ult. n.* 13. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 32. *& ſeq.*	In Sexto.
c. 4. *n.* 26. *& duobus ſeqq.*	*c.* 1. *in princ. n.* 19. *&* 20.
c. 5. *n.* 4. *& quatuor ſeqq.*	§. *Si quis igitur. n.* 21. *&* 22.
c. 6. *n.* 45. *& duobus ſeqq.*	*c.* 2. *n.* 39. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 41. *& ſeq.*	In Clement.
c. 8. *n.* 34. *& ſeq.*	*Clement. unic. num.* 29. *& ſeq.*
c. 9. *n.* 43. *& ſeq.*	
c. 10. *n.* 11. *& ſeq.*	

TITVLVS XXVI.
DE PRÆSCRIPTIONIBUS. pag. 490.

Sect. I. *De præſcriptione in genere, & perſonis præſcribentibus, ac rebus, quæ præſcribi poſſunt. pag.* 490.

§. I. *Quid ſit præſcriptio, & an, ac quomodo ab uſucapione diſtinguatur, & ob quas cauſas ſit à jure introducta? pag.* 490.

Assert. I. Definitur præſcriptio, quid ſit, & quid uſucapio, *n.* 2. Et quomodo præſcriptio ab uſucapione differat. *n.* 3. Accipiuntur nunc paſſim præſcriptio, & uſucapio promiſcuè pro ſynonymis: & ut ſic præſcriptio communiter ita definitur: Eſt adiectio, ſeu acquiſitio dominij per continuationem poſſeſſionis, temporæ, & modo legibus definito: ubi nomen dominij latiùs accipi debet, prout comprehendit etiam acquiſitionem aliorũ jurium, quæ præſcribi poſſunt, ut uſus fructus ſervitutis &c. imò etiam liberationem ab aliquo debito &c. *cit. n.* 3. Aſſert. II. Præſcriptio, ſeu uſucapio Jure civili eſt introducta, & approbata à Jure Canonico, ob publicum bonum. *n.* 4. Solvuntur objectiones contra introductionem præſcriptionis, ſeu uſucapionis. *n.* 5. Porrò uſucapio, ſeu præſcriptio locum habet, ac vim, non ſolùm in foro externo, ſed etiam interno conſcientiæ, ita, ut is, qui præſcripſit, non teneatur ad rei reſtitutionem, cùm prior dominus omne jus amiſerit. *n.* 6. Idque procedit, etiamſi nulla culpa, vel negligentia priſtini domini interceſſerit. *n.* 7. Probabile eſt, præſcriptioni renunciari poſſe, quod tamen dubio non caret. *n.* 8.

§. II. *Quinam in genere poſſint præſcribere, vel non, & adversùs quos poſſit præſcribi, vel non? pag.* 492.

Assert. I. Omnes illi, qui ſunt capaces acquirendi dominij, poſſunt præſcribere, ſeu uſucapere. *n.* 9. qui verò non ſunt capaces acquirendi dominij, vel poſſeſſionis, uſucapere non poſſunt. *num. eod.* Aſſert. II. Non poteſt præſcribi contra certas perſonas, quæ ſcilicet in Iudicio ſtare, & agere, jura ſua, vel bona adminiſtrare non poſſunt. *n.* 10.

§. III. *Quæ res præſcribi poſſint, vel non poſſint? pag.* 403.

Assert. I. Regulariter omnes res corporales, ſive eæ mobiles ſint, ſive immobiles, præſcribi, ſeu uſucapi poſſunt, niſi lege, vel ſpeciali ratione probibeatur: res verò incorporales, ut jura, ſicut propriè poſſideri non poſſunt, ſed ſolùm quaſi poſſideri, ita & quaſi præſcribi. *n.* 11. Aſſert. II. Res illæ, quæ non ſunt in commercio hominum, ſive in nullius dominio, nullo tempore præſcribi poſſunt, ut ſunt res Sacræ, & Religioſæ, liber homo, res publicæ, ſeu ad publicum uſum deputatæ, ut viæ publicæ, & fora, item res fiſco acquiſitæ, ſaltem tempore ordinario præſcribi non poſſunt. *n.* 12. Aſſert. III. Res furtivæ, vel vi poſſeſſæ, ſeu occupatæ præſcribi nequeunt, non ſolùm à fure, vel violento poſſeſſore, ſed neque ab aliis, *n.* 13. tempore ſcilicet ordinario; poſſunt autem præſcribi tempore longiſſimo 30. vel 40. annorum. item, ſi res furtiva, vel vi occupata in poteſtatem domini redijt: at fructus ex re aliena perceptos facit ſuos bonæ fidei poſſeſſor. *n.* 14. Quòd ſit diſcrimen, in ordine ad uſucapionem, inter furtivas res mobiles, & immobiles vi poſſeſſas, ſeu occupatas? nam in his ſufficit ſola bona fides accipientis, in illis requiritur etiam tradentis. *n.* 15. Aſſert. IV. Coheres, vel ſocius bonorum non poteſt præſcribere hereditatem, vel rem communem. *n.* 16. Aſſert. V. Ea, quæ ſunt meræ facultatis, ſeu liberæ, & gratuitæ voluntatis, nunquam præſcribi poſſunt. *num.* 17. Et hinc nullo tempore præſcribi poteſt jus reluendi pignoris, vel reficiendi, aut ædificandi molendinum in ſolo proprio. *num. eod.*

Aſſert. VI. Limites, ſeu fines Epiſcopatuum, Parochiarum, & Provinciarum, & quæ huiuſmodi limitibus cohærent, præſcribi non poſſunt. *n.* 18. Verùm etſi fines, ſeu limites Parochiarum præſcribi non poſſint; poſſunt tamen fines prædiorum Eccleſiaſticorum 40. annis præſcribi. *num.* 19. Ubi etiam additur, quando fines Eccleſiarum, & prædiorum Eccleſiaſticorum præſcribi poſſint, & quando non poſſint?

§. IV. *Utrùm*

§. IV. *Utrùm ſubditi per præſcriptionem ſe eximere poſſint ab obedientia Principis, vel alterius inferioris Prælati, aut Superioris? pag. 495.*

Assertio I. Contra ea, quæ Principi v.g. Imperatori debentur, & competunt, in recognitionem ſupremi dominij, ſeu poteſtatis, & ſubiectionis ei debitæ, à ſubditis præſcribi non poteſt, qui ſe ſubditos fatentur. *n.* 20. Poteſt tamen per præſcriptionem ex ſubdito Imperatoris v.g. fieri non ſubditus, & eximi ab eius poteſtate. *n. eod.* Ubi etiam additur, quòd nullus Chriſtianus per præſcriptionem poſſit ſe eximere à poteſtate Romani Pontificis, quæ illi tanquam ſupremo Chriſti Vicario jure Divino competit. Aſſert. II. Sed neque ſubditi contra obedientiam Prælati inferioris, v.g. Epiſcopi, vel alterius legitimi Superioris præſcribere poſſunt. *num.* 21. Licèt autem non poſſint ſubditi unius Epiſcopi præſcribere libertatem, & exemptionem ab eius obedientia, & ſubiectione ſimpliciter, ſive excluſivè, ita, ut nulli ſubjiciantur; poſſunt tamen eam præſcribere translativè, ita, ut alteri Epiſcopo, vel Papæ ſubjiciantur: idémque eſt de ſubiectione erga poteſtatem ſecularem. *n.* 22.

§. V. *An contra Prælatum poſſit præſcribi viſitatio, & procuratio, ratione illius, debita? pag. 496.*

Assertio I. Clerici ſubditi, ſicut non poſſunt præſcribere adversùs Epiſcopum, vel alium ſimilem Ordinarium, ut non viſitentur, ita nec contra procurationem, ratione viſitationis, ipſi debitam ullo modo præſcribere poſſunt, quamvis aliàs utrumque jus unus Prælatus contra alterum præſcribere poſſit. *n.* 23. Neque poteſt Epiſcopus procurationem, ratione viſitationis, debitam per pactum remittere in perpetuum. *n.* 24. Neque etiam procuratio præſcribi poteſt quoad partem, ſed integra dari debet; quamvis quoad modum ſolvendi mutari poſſit, etiam viâ præſcriptionis. *n. eod.* Alij tamen cenſus, & præſtationes, qui Epiſcopo fiunt, ob aliam cauſam, quàm viſitationis, præſcribi poſſunt, ſaltem tempore immemoriali, ſicut & illa procuratio, quæ non jure communi, ſed jure ſpeciali, ſeu ex privilegio debetur viſitanti, præſcribi poteſt. *n.* 25. Similiter contra procurationes, quæ debentur Legatis, & Nunciis Sedis Apoſtolicæ, nullo unquam tempore præſcribi poteſt, ut non ſolvantur, niſi per ſpeciale privilegium Sedis Apoſtolicæ ſe immunes eſſe, oſtendant. *n.* 26. Contra procurationes Legatis Apoſtolicis debitas præſcribi poteſt per tempus immemoriale, non quidem directè, ſed indirectè ſine præjudicio ipſorum Legatorum, & modò alij Beneficiarij non nimis graventur. *n.* 27.

§. VI. *An Prælatus inferior Epiſcopo poſſit præſcribere jura Epiſcopalia? pag. 498.*

Assertio I. Prælatus Epiſcopo inferior, v.g. Archidiaconus poteſt, vel per privilegium à Papa conceſſum, vel per præſcriptionem acquirere omnia jura Epiſcopalia, ſi per 40. annos in eorum poſſeſſione fuit ſine interruptione, cum titulo, ita tamen ut de præſcriptione deducatur tempus, quo vacavit Eccleſia Cathedralis; ſine titulo autem requiritur tempus immemoriale. *n.* 28. Prælatus inferior dupliciter poteſt præſcribere ea, quæ ſunt juriſdictionis Epiſcopalis; vel privativè, excluſo Epiſcopo; vel cumulativè, ita, ut juxta Epiſcopum, etiam Prælatus inferior exercuerit juriſdictionem, & jura Epiſcopalia. *n.* 29. Dupliciter etiam poteſt Prælatus inferior exiſtens in poſſeſſione juriſdictionis Epiſcopalis in certis Eccleſiis ſe defendere contra Epiſcopum, vel allegando privilegium exemptionis Papale, vel præſcriptionem. *n.* 30. Exercens juriſdictionem in certis articulis, etiam cum intentione acquirendi ſimilem juriſdictionem in omnibus aliis articulis conjunctis, non præſcribit, niſi in ijs articulis, in quibus juriſdictionem exercuit, ſi Epiſcopus fuit in poſſeſſione aliorum articulorum. *num.* 31. Aſſert. II. Similiter Abbas, vel alius inferior Prælatus poteſt præſcribere jura Epiſcopalia in Capellis; ita tamen, ut non plus acquirat, quàm præſcripſit. *n.* 32. Enumerantur quædam Jura Epiſcopalia in ſpecie, in quibus Prælatus inferior præſcribere poteſt. *n.* 33. Si alicui competat poteſtas excommunicandi ex præſcriptione, non ideo competit poteſtas ſuſpendendi, vel interdicendi, ſicut nec, ſi competat poteſtas inſtituendi, etiam competit poteſtas deſtituendi. *n. eod.* Porrò non poteſt Prælatus inferior præſcribere totalem juriſdictionem Epiſcopalem, excluſo Epiſcopo. *n.* 34.

§. VII. *An res alienari prohibitæ præſcribi poſſint? pag. 501.*

Generatim loquendo, non poſſunt, & quædam res prohibentur, non ſimpliciter alienari, ſed ſolùm ſine certis ſolennitatibus; aliæ verò ſimpliciter. *n.* 35. Aſſert. I. Res Eccleſiæ, pupillorum, & minorum, etiamſi debitæ ſolennitates non interveniant, præſcribi poſſunt: hodie tamen quoad tempus præſcriptio in pupillis, & minoribus eſt reſtricta. *n.* 36. Aſſert. II. Res ſimpliciter prohibitæ alienari, poſſunt præſcribi tempore immemoriali; item legata, fideicommiſſa, feuda, maioratus, & aliæ res, quæ abſolutè alienari prohibentur, non poſſunt præſcribi tempore ordinario 10. vel 20. annorum: an autem tempore longiſſimo 30. vel 40. annorum poſſint præſcribi, dubium eſt: probabilius eſt, non poſſe, in præjudicium ſucceſſorum. *n.* 37.

Sectio II. *De conditionibus ad præſcriptionem requiſitis, & in ſpecie de prima, & ſecunda conditione. pag. 501.*

§. I. *An, & qualis poſſeſſio requiratur ad præſcriptionem? pag. 502.*

Assertio I. Ad omnem præſcriptionem neceſſariò requiritur poſſeſſio, vel quaſi poſſeſſio. *n.* 38. Aſſ. II. Ad præſcriptionem requiritur poſſeſſio ſaltem civilis, nec ſufficit ſola naturalis, ſine civili. *n.* 39. Et hinc conductor, mandatarius, depoſitari⁹, non poſſunt præſcribere; quia rem non poſſidēt civiliter, neq; illi, qui non ſuo, ſed alterius nomine poſſident. *n.* 40.

§. II. *An laici non poſſint præſcribere decimas, ob defectum poſſeſſionis? pag. 502.*

Reſp. affirmativè: nam, cùm laici non poſſint ſpiritualia poſſidere, ut decimas, nec poſſunt præſcribere, nec ab Epiſcopo ipſis concedi. *n.* 41. Sed neque per tempus immemoriale, & cum bona fide poſſunt laici jus percipiendi decimas, quatenus ſpirituale eſt, præſcribere. *n.* 42. Neque etiam quatenus à ſpirituali titulo ſeparatum, & temporale quoddam jus eſt; quia nequit laicus illud poſſidere ſine titulo privilegij, ſeu conceſſione Prælati Eccleſiaſtici. *n. eod.* Si quis ex legis diſpoſitione ſit incapax poſſidendi, ſine titulo privilegij, vel conceſſionis; tunc nec per temporis immemorialis poſſeſſionē, cum bona fide, præſcribere poteſt. *n.* 43. Laici non poſſunt etiam tempore immemoriali

jus percipiendi decimas præſcribere, etſi fortè adſit fama, vel pnblicus error de privilegio, vel aliâ conceſſione factâ à Prælato Eccleſiaſtico. *n.* 44. Verùm, ſi immemorialis poſſeſſio coniuncta ſit cum publica fama alicuius privilegij, vel conceſſionis factæ à Prælato Eccleſiaſtico, inducit præſumptionem juris pro laico poſſidente, nt non teneatur reſtituere decimas perceptas, vel percipiendas. *n.* 44.

§. III. *An ad omnem præſcriptionem, & omni tempore neceſſaria ſit bona fides ad præſcribendum? pag.* 504.

Secnnda conditio ad præſcribendum neceſſaria eſt bona fides, quâ qnis probabiliter exiſtimet, rem, quam poſſidet, ſuam eſſe, vel ſaltem alienam non eſſe. *num.* 45. Aſſert. I. Jure civili in præſcriptione longi temporis bona fides tantùm ab initio requiritur ad incboandam præſcriptionem; in præſcriptione verò longiſſimi temporis omnino non reqniritur. *n.* 46. Verùm Jnre Canonico requiritur bona fides ad omnem præſcriptionem, & omni tempore ab initio cœptæ præſcriptionis uſque ad finem. *n.* 47. Et hinc malæ fidei poſſeſſor non poteſt præſcribere. *num.* 48. Etiam in præſcriptione temporis immemorialis reqniritur bona fides. *n.* 49. In dnbio autem præſumendum eſt, aliquem bonâ fide poſſediſſe. *n. eod.* Malæ fidei poſſeſſor non poreſt præſcribere, ſive dominus reſciat, rem ad ſe pertinere, ſive neſciat. *cit. n.* 49. Præſcriptio procedit etiam contra abſentem, & ignorantem, niſi juſtam cauſam ignorantię ſuæ alleget; vel niſi abſens, vel ignorans adhuc poſſideat civiliter; tunc enim præſcriptio contra illum non procedit. *num. eod.* Solvitur obiectio. *n* 50. Aſſert. II. Ad præſcribendum debitum perſonale, vel contra actionem perſonalem ad tale debitnm, quod quis non ſolvit, quia creditor petere intermittit, reqniritur etiam bona fides, quâ quis credat, ſe nihil debere. *num.* 51. Aſſert. III. Etſi debitum pœnæ ob delictnm contractum præſcribi poſſit; non tamen ſine bona fide præſcribentis, qui, etſi ſciat pœnam pro ea culpa eſſe debitam, ſimul tamen ſcit, & jndicat, ſe non teneri eam ſolvere, niſi exigatur. *num.* 52. Excipitur crimen hæreſis; nam, ſi poſt mortem hæreticorum, qni in hæreſi obierunt, &, dum viverent, Catholici putabantur, & bona eorum à filiis, vel aliis heredibus eorum, Catholicis tamen, 40. annis, bonâ fide poſſeſſa fuerint, poſtea moleſtandi non ſunt, quamvis illi, quorum bona fuerunt, tunc deteganrur fuiſſe hæretici: & quænam conditiones requirantur ad hanc præſcriptionem? *n.* 53. Aſſert. IV. Qualis bona fides requiratnr ad præſcribendum in ſervitutibus urbanis, & qualis in ruſticis? *n.* 54.

§. IV. *An dubitans, num res ſua ſit, vel aliena, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum? pag.* 507.

Assertio I. Si quis rem incipiat poſſidere, cum dubio, num ſua ſit, an aliena, non cenſetur habere bonam fidem. *n.* 55. Aſſert. II. Dubium ſnperveniens poſt cœptam præſcriptionem, an res ſit poſſidentis, nécne, non impedit, quò miuùs continuati, & perfici poſſit præſcriptio, dummodo diligentia adhibeatnr ad inveſtigandam veritatem. *n.* 56. poteſt dari medium inter bonam, & malam fidem, ſi ſpeculativè conſiderentur; non autem, ſi in ordine ad praxin. *num.* 57. An, ſi is, qui bonâ fide præſcriptionem incepit, poſtea ex erronea conſcientia dubitet, non ſolùm, an res ſua ſit, ſed etiam, an cum tali dubio licitè eam poſſit retinere, ac poſſidere, cenſeatur bonam fidem habere, vel malam, quæ impediat præſcriptionem? *n.* 58.

§. V. *An, & qualis ignorantia ſive facti, ſive juris, impediat bonam fidem, & conſequenter etiam ipſam præſcriptionem? pag.* 508.

Assertio I. Qui ex ignorantia affectata, vel craſſa putat, rem, quam poſſidet, eſſe ſuam, cùm ſit aliena, non poſſidet eam bonâ fide; adeóque non poteſt eam præſcribere, etiamſi practicè judicet, ſe licitè illam poſſidere. *n.* 59. Aſſert. II. Ignorantia invincibilis facti, vel etiam juris non liquidi, ſed controverſi, non excludit bonam fidem ad præſcribendum neceſſariam. *n.* 60. Aſſert. III. Ignorantia jnris clari, & indubitati impedit bonam fidem, & præſcriptionem in utroque foro, etiamſi ſit invincibilis, & inculpata. *num.* 61. Snnt tamen plures exceptiones, in quibus etiam cnm juris ignorantia præſcriptio procedit, in quibus tamen DD. non conveniunt. *n.* 62. *& ſeq.* Aſſert. IV. Ignorantia juris prodeſt, quando de damno vitando agitur: non autem de lucro captando, ſive de acquirendo: ignorantia verò facti alieni, nec in damno evitando, nec in lucro captando obſtat, modò craſſa, & ſupina non ſit: ignorantia verò facti proprij de damno vitando agentibus non nocet: ſecus, ſi agatur de lucro captando. *n.* 64.

§. VI. *An, & quomodo bona, vel mala fides Auctoris, ſeu anteceſſoris proſit, vel obſit ſucceſſori, in ordine ad præſcriptionem? pag.* 509.

Assertio I. Qui bonæ fidei poſſeſſori in re aliqua ſnccedit, poteſt numerare etiam tempus anteceſſoris ſui, quo is bonâ fide poſſedit, & ſic compleat præſcriptionem. *n.* 65. Aſſert. II. Mala fides Anteceſſoris non nocet ſucceſſori ſingulari, quocunque titulo ſnccedat, oneroſo, vel gratuito, ſive inter vivos, ſive ex ultima voluntate, dummodo non ſit heres: etſi computari non poſſit tempns, quo Anteceſſor malâ fide rem poſſedit. *n.* 66. Excipitur primò, niſi res vitio reali affecta ſit furti, vel violentiæ: tunc enim nec à bonæ fidei poſſeſſore præſcribi poteſt, ſaltem ordinario tempore, ſi res immobilis poſſideatur, vel alienetur, ignorante illo, ad quem pertinet: nam tunc ab eo, qui illam accepit à poſſeſſore malæ fidei, non poteſt ante annos 30. præſcribi. *num.* 67. Aſſert. III. Mala fides Theologica, cum conſcientia rei alienæ, anteceſſoris, nocet ſucceſſori univerſali, ſive heredi, ut hic præſcribere nunquam poſſit, etiamſi bonam fidem habeat. *n.* 68. Excipitur primò, niſi heres, præter titulum hereditatis, habeat alium titulum particularem, v. g. emptionis, quo rem poſſit præſcribere: tunc enim mala fides defuncti ei non nocet. Secundo, niſi non ſit heres immediatus illius, qui malam fidem habuit, ſed mediatus, vel ulterior; quamvis aliqui contrarium teneant. *n.* 70.

Tertiò, mala fides Anteceſſoris non nocet ſucceſſori in dignitate, vel alio beneficio Eccleſiaſtico. *num.* 71. Extenditur primò; quòd mala fides Anteceſſoris noceat ſucceſſori nniverſali, non tantùm quoad præſcriptionem ordinarij temporis, ſed etiam longiſſimi. *num.* 72. Secundò, mala fides Auctoris nocet ſucceſſori nniverſali, non tantùm

tantùm quoad ſingulares heredes, qui ſuccedunt uni defuncto, ſed eriam quoad univerſitatem v. g. civitarem. *n.* 73. Aſſert. IV. Qnando defunctus poſſedit non bonâ fide, & ſine titulo; ideóque indigebar longiore tempore ad præſcribendum, eius heres, ſi non ſit ſuus, ſed extraneus, poterit breviore tempore præſcribere: ſecns, ſi ſit heres ſuus, & neceſſarius. *num.* 74.

§. VII. *An mala fides, reſpectu unius, impediat præſcriptionem, reſpectu alterius? pag.* 512.

Assertio I. Si quis malam fidem habeat, reſpectu unius rei, vel juris, ſed bonam reſpectu alterius rei, vel juris diſtincti, poteſt hoc præſcribere. *n.* 75. Aſſert. II. Mala fides, quâ poſſidetur res, vel jus aliquod, impedit præſcriptionem, non ſolùm reſpectu unius, ſed etiam omnium aliarum diverſarum perſonarum. *n.* 76.

§. VIII. *An, & qualiter mala, vel bona fides Prælati poſſit obeſſe, vel prodeſſe Eccleſiæ, quoad præſcriptionem? pag.* 512.

Assertio I. Si Prælatus ſciat, rem alienam ab Eccleſia, vel Monaſterio poſſideri; hoc autem ſit in bona fide; tum vel notoriè conſtat, rem eſſe alienam, & non poteſt Monaſterium rem retinere, ſed reſtituere debet: ſecus, ſi non conſtet notoriè, rem alienam eſſe, nec Prælatus id probare poſſit; tunc enim poteſt eam retinere. *n.* 77. Aſſert. II. Si Prælatus ſciat, rem, quam poſſidet Eccleſia, vel Monaſterium, alienam eſſe, Capitulum verò, ſeu Conventus ſit in bona fide: probabilius eſt, præſcriptionem non habere locum, ſi res communiter à Prælato, & Capitulo poſſideatur. *num.* 78. Aſſert. III. Si Prælatus confiteatur in Judicio, rem alienam eſſe, non præjudicat Eccleſiæ, niſi ab ea, vel Capitulo mandatum habeat, vel niſi præſumptio juris ſit contra Eccleſiam, rem alienam eſſe. *num.* 79. Porrò taciturnitas, & patientia Prælati non repetentis in Judicio bona Ecceleſiæ, vel pauperum, non obſtat, quò minùs ſucceſſores ea recuperare poſſint, donec ea præſcripta fuerint. *n.* 80.

Sectio III. *De tertia, & quarta conditione, videlicet de titulo, & tempore ad præſcribendum neceſſario. pag.* 513.

§. I. *An, & qualis Titulus requiratur, ac ſufficiat ad præſcriptionem, & quando nullus requiratur? pag.* 513.

Assertio I. Præter bonam fidem ordinariè requiritur ad præſcribendnm juſtus titnlus, ſine quo non poteſt domininm acquiri. Juſtus autem titulus eſt, qui ex ſe eſt habilis ad transſerendum dominium, licèt per accidens non transſerat; tres autem ſunt tituli, qui ad præſcriptionem ſufficere poſſunt, coloratus, ſeu apparens, titulns exiſtimatus tantùm, & titulus præſumptus tantùm. *n.* 81. Aſſert. II. In præſcriptione ordinaria longi temporis decem, vel viginti annorum, & in triennali uſucapione, requiritur, ut allegetur, & probetur juſtus titulus coloratus, vel exiſtimatus, in utroque jure. *n.* 82. Aſſert. II. In præſcriptione longiſſimi temporis 30. vel 40. annorum ordinariè non requiritur titulus, ſed ſufficit bona fides, quâ præſcribens credit, ſe titulum habere, ſeu cauſam poſſideudi: & multò minùs requiritur titulus in præſcriptione centenaria, vel immemoriali. *num.* 83. Aſſert. IV. In præſcriptione ſive centenaria contra Eccleſiam Romanam, ſive quadragenaria contra Eccleſiam inſeriorem, ſi Jus commune reſiſtat præſcribenti, vel alia adversùs eum ſit præſumptio, non ſufficit bona fides ad præſcribendum; ſed requiritur etiam allegatio, & probatio legitimi tituli, niſi tanti temporis poſſeſſio probetur, cuius initij memoria non exiſtat. *num.* 84. *& ſeq.* Porrò, ſi Ius commune ita reſiſtat poſſeſſori, ut eum reddat omnino inhabilem poſſidendi rem, v.g. decimas; tunc nec cum titulo præſcribi ullo tempore poteſt: ſi verò prohibeat quidem, non tamen ita, quò minùs ſpeciali jure poſſit res, quæ poſſidetur, ad aliquem pertinere, v. g. Eccleſia ad Epiſcopum alterius Diœceſis; tum præter bonam fidem, & tempus 40. annorum, requiritur titulus apparens, vel tempus immemoriale, ſine titulo. *num.* 86. *& ſeq.* Utrùm requiratur titulus ad præſcribendum, ſi jus commune reſiſtat poſſeſſori, ſeu præſcribenti, non tamen aſſiſtat petitori, ſeu Actori, contra qnem præſcribitur? *num.* 88. In omni præſcriptione etiam centenaria, & immemoriali, ſi conſtet, præſcribentem cum titulo vitioſo, ſen inhabili ad transferendum, dominium poſſidere, non valet præſcriptio. *num. eod.*

§. II. *Quanto tempore præſcribantur res mobiles, & immobiles adverſus privatos? pag.* 515.

Quarta conditio ad præſcribendum eſt, nt res poſſideatur tanto tempore, eóque continuo, quanto requiritnr ex præſcripto legum, vel Canonum. Res, quæ præſcribuntur, aliæ ſunt mobiles, aliæ immobiles: requiritur autem ordinariè minus tempus ad præſcribendum contra præſentes, quàm abſentes: & qui dicantur præſentes, qui abſentes? *num.* 89.

Aſſert. I. Res mobiles præſcribuntur triennio, cum titulo, & bonâ fide, ſive res ſint privatorum, ſive Eccleſiæ etiam Romanæ. *n.* 90. Ad præſcribendas verò res mobiles, etiam privatorum, ſine titulo, requiruntur 30. anni. *num. eod.* Aſſert. II. Ad præſcribendas res immobiles privatorum, cum titulo, requiruntur 10. anni inter præſentes, & 20. inter abſentes: ſine titulo autem præſcribuntur res immobiles, non niſi 30. annis. *n.* 91. Jure verò antiquo præſcriptio in rebus immobilibus, ſine titulo, etiam contra Ecceleſiam 30. annis perficiebatur. *num. eod.* Si is, contra qnem præſcribitur, partim fuit præſens, partim abſens, ſervanda eſt proportio inter abſentiam, & præſentiam. *n. eod.*

§. III. *Quantum tempus requiratur ad præſcribendum contra Eccleſias? pag.* 516.

Assertio I. Ad præſcribendum bona immobilia, & jura Eccleſiarum, etſi ſecundùm antiquos Canones, non niſi 30. anni requirantur; nunc tamen 40. anni requiruntur, niſi Eccleſia interim vacet paſtore. *n.* 92. Similiter una Eccleſia adversùs aliam intra 40. annos præſcribere poteſt. *n.* 93. Eccleſia Romana minorem præſcriptionem, quàm 40. annorum adversùs Eccleſias non admittit. *n.* 94. Porrò præſcriptio 40. annorum, ſive à privato fiat, ſive ab Eccleſia, extenditur etiam ad Monaſteria, Hoſpitalia, vel alia loca Religioſa, & ad legata, ac donationes ad pias cauſas. *num.* 95. Non tamen hæc præſcriptio quadragenaria extenditur ad bona privata, ac patrimonialia Clericorum. *num. eod.* Quòd ſi Ius commune reſiſtat præſcribenti, tum præter

tempus 40. annorum, & honam fidem, etiam titulus coloratos eſt neceſſarius. *num. eod.* An, & quaodo locum habeat regula illa, quòd privilegiatus oon utitur privilegio contra pariter privilegiatum, quando una Eccleſia præſcribit conrta aliam. *n.96.* Quantum tempus requiratur, quaodo quis per dimidium tempus præſcripſit contra privatum rem immobilem ioter præſentes, quæ poſtea pervenit ad Eccleſiam. *num. eod.* Quantum tempus requiratur ad præſcribendum, ſi res communiter pertineat ad laicum, & Eccleſiam? *cit. num. 96.* Excipitur caſus ſpecialis, io quo longè minore tempore, quàm 40. aonorum præſcribitur contra Eccleſiam: nam, ſi Epiſcopos convertat aliquem locum ab hæreſi ad fidem, vel à ſchiſmate ad unitatem Catholicam, ſi per triennium illum poſſideat, nemine eum repetente, tum ulteriùs ab eo teperi non poteſt. Si verò vacabat Eccleſia illa, ſeu carebat paſtore, vel erat in ſchiſmate, non currit præſcriptio triennalis, niſi poſtquam fuerit creatus novus Epiſcopus, vel Converſus; quia ex tunc incipit currere triennium, & præſcriptio. *num. 97. & ſeq.* Aſſert. II. Ad præſcribenda bona immobilia, ac jura pertinentia ad Romanam Eccleſiam requiritur tempus 100. annorum. *num. 99.* Hoc privilegium centenariæ præſcriptionis, etiam alteri indirectè prodeſſe poteſt, qoatenus jus habet ab Eccleſia Romana. *n.* 100. Contra Eccleſiam verò Romanam noo currit præſctiptio, niſi centenaria, quod intelligi debet de illa, quæ directè, & principaliter ei præiodicat in ſuis juribus; non autem, ſi ſecundariò tantùm, & indirectè. *cit. num.* 100. Prætetea in præſcriptione ceorenaria, quæ ſola utroque Jure Civili, & Canonico currit contra Romanam Eccleſiam, non debet nomerari tempus ſchiſmatis. *num.* 101. *& ſeq.* Hæc præſcriptio centenaria contra Eccleſiam Romanam procedit ſolùm circa bona illius immobilia, & jura particularia: nam ea, quæ pertinent ad univerſalem, & ſupremam juriſdictionem Papæ, & plenitudinem poteſtatis, nullo unquam tempore præſcribi poſſont, imò neque ea, quæ ipſi teſervata ſunt in ſignom ſpecialis prærogativæ. *cit. n.* 102.

§. III. *De tempore, quo præſcribi poteſt, adverſus Principem, vel eius fiſcum. pag.* 520.

Assertio I. Bona, ſeu jora, quæ Principi ratione digoitatis ſuæ reſervantur, & quæ Princeps ordinariè ſubditis concedere non ſolet, nunquam præſcribi poſſunt: alia verò, quæ quandoque etiam ſubditis communicari ſolent, poſſunt præſcribi, tempore immemoriali, ſine titulo, vel 100. annorum cum titulo, vel etiam 40. ſolùm annis cum titulo: exceptis, ſecundùm aliquos, tributis, & vectigalibus, quæ non poſſunt præſcribi, quoad poteſtatem imponendi, & exigendi, niſi 100. annis, cum titulo; vel tempore immemoriali, ſine titulo. *n.* 103. Aſſert. II. Bona, quæ ad Regni Coronam ſpectant, poſſunt præſcribi 100. annis. *num.* 104. Aſſert. III. Bona mobilia, & immobilia fiſci, quæ ei jam ſunt acquiſita, & incorporata, 40. annis præſcribuntur: alia verò, quæ ſunt debita fiſco, ſed non ex delicto, & nondum acquiſita fiſco, breviore tempore. *num.* 105. Porrò, ſi quis ob crimen bonis ad Eccleſiam Romanam, vel ad inferiores Eccleſias pertinentibus, à quibus illa in feudum v. g. tenet, privetur, ea contra Eccleſiam Romanam, non niſi 100. annis; contra alias inferiores Eccleſias annis 40. præſcribuntur. *num.* 106. Duobus autem modis accidere poteſt, ut quis propter crimen privetur bonis, v. g. feudalibus, ſive ipſo jure, ſive per ſententiam Judicis, ita, ut locum habeat præſcriptio centenaria cootra Romanam Eccleſiam, vel quadragenaria contra alias Eccleſias. *num.* 107. Bona pertinentia ad fiſcum Eccleſiaſticum, etiam nondum incorporata fiſco, non præſcribontur, niſi 100. annis contra fiſcum Eccleſiæ Romanæ, & 40. annis contra fiſcum aliarum Eccleſiarum. *n. eod.*

§. IV. *Quo tempore præſcribi poſſint bona feudalia, & emphyteutica? pag.* 521.

Commoniter requiritur ad inducendum, vel conſtituendum feudum, viâ præſcriptionis, tempus 40. annorum cum titulo, immemoriale ſine titulo. Sed Quær. I. Quanto tempore extraneus præſcribere poſſit jus feudi contra vaſallum, vel etiam contra dominum feudi, & vaſallus contra eundem? Reſp. 1. Extraneus contra vaſallum jus feudi, ſeu dominium utile præſcribere poteſt, 30. annis, ſive dominus feudi ſciat, ſive ignoret, ſive conſenſerit, ſive non. *num.* 109. Reſp. 2. Extraneus utile dominium feudi præſcribere poteſt 30. vel 40. annis contra dominum, ſi hic ſciat alienationem, ſeu translationem feudi in extraneum eſſe factam: at, ſi ignoret, non poteſt contra dominum præſcribi, niſi tempore immemoriali, vel 100. annorum. *num.* 110. Reſp. 3. Si extraneus, in quem alienatum eſt feudum, rem noo tanquam feudalem, ſed ut propriam annis 40. cum bona fide poſſideat, præſcribit eius dominium directum adverſùs dominum: eodem tempore poteſt præſcribere libertatem adverſùs dominum, ſive directom dominium feudi. *n.* 111. Quær. II. Quo tempore præſcribatur feudum Eccleſiaſticum, vel emphyteuſis Eccleſiaſtica, coius proprietas pertinet ad Eccleſiam? Reſp. Præſcribi contra privatom vaſallum, vel emphyteutam tempore 30. annorum, ſi quidem, ſciente Eccleſiâ, vel eius Rectore, vaſallus, vel emphyteuta rem poſſedit: ſi verò ignoraote Eccleſiâ, oon niſi 100. annis præſcribitur. *n.* 112.

§. V. *Quo tempore præſcribi poſſint jura quædam ſpiritualia? pag.* 522.

Quær. I. Quo tempore præſcribi poſſunt beneficia Eccleſiaſtica? Reſp. Beneficium, quod quis poſſidet, cùm tamen revera ad alium pertineat, cui id legitimè collatum, poteſt, cùm bona fide, & titulo colorato, adverſùs eum, qui legitimum titulum in eo habet, præſcribi decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes: ſine titulo autem non poteſt præſcribi beneficium, cùm ſine canonica inſtitutione non poſſit obtineri. *num.* 113. Excipitur, quòd juxta regulam Cancellariæ Apoſtolicæ 33. præſcribi poſſit beneficium, ſi bonâ fide per triennium, cum titulo colorato, abſque ſimoniaco ingreſſu, fuerit poſſeſſum: & quæ ad hoc conditiones requirantur? *num.* 114. Regola hæc habet locum, & vim, non ſolùm in foro externo, ſed etiam interno conſcientiæ. *num.* 115. Quær. II. Quantum tempos requiratur ad præ-

ad præſcribendum jus eligendi Epiſcopum, vel alium ſimilem Prælatum? Reſp. Si extranei Clerici, qui non ſunt è Capitulo, eligere voluor, excluſis Capitularibus, requiruntur 40 anni, cum titulo colorato, vel tempus immemoriale ſine titulo. Si verò eligere volunt, noo excluſis Capitularibus, tum ſufficere videtur tempus 40. annorum, etiam ſine titulo: idémque locum habet etiam in jure confirmandi Prælatum. *n.* 116. Quær. III. Quo tempore præſcribatur jus patronatûs? Reſp. 1. Si conſtet, Eccleſiam ab initio fuiſſe liberam, nec titulus adſit, jus patronatûs non poteſt præſcribi adversùs Eccleſiam, niſi tempore immemoriali; cum titulo verò annis 40. ſi verò dubium ſit, an Eccleſia fuerit libera, poterit præſcribi à Parochianis 40. annis cum titulo, ſine hoc verò tempore immemoriali. *n.* 117. Reſp. 2. Si conſtet, Eccleſiam non eſſe liberam, ſed habere patronum, tunc jus patronatûs contra verum patronum præſcribi poteſt, cum titulo colorato, decem annis inter præſeotes, & viginti inter abſentes, ſine titulo annis 30. *n.* 118. Quid jure novo Concilij Trident. de boc ſit ſtatutum. *num. eod.*

§. VI. *De tempore, quo præſcribuntur jura ſervitutum, obligationes, & actiones. pag.* 524.

Quær. I. Quo tempore præſcribantur ſervitures? Reſp. 1. Servitus mixta, quæ à re debetur perſonæ, præſcriptione acquiritur, cum bona fide, ac titulo, 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes. Reſp. 2. Servitus merè realis, quæ à re rei debetur, ſimiliter præſcribitur, com titulo & bona fide, 10. annis contra præſentes, 20. contra abſentes. Reſp. 3. ſervitus merè realis, ſi ſit continua, vel quaſi, abſque titulo, ſciente tamen, & patiente adverſario, contra quem præſcribitur, 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſeotes præſcribitur: ſi verò ſit diſcontinua, abſque titulo, non niſi tempore immemoriali. *n.* 119. Eodem tempore præſcribuntur ſervitutes reales negativæ, quo & affirmativæ: eſt tamen aliquod inter illas diſcrimen. *n,* 120. Quær. II. Quanto tempore ſervitutes per præſcriptionem amittantur? Reſp. uſus fructus, & omnes ſervitutes reales per non uſom amittuntur, 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes. Eſt tamen diſcrimen inter ſervitutes ruſticas, & urbanas, quòd illæ ſolo non uſu tollantur, non autem poſteriores. *n.* 121. Quòd ſi jus ſervitutis non habet uſum quotidianum, requiritur ad amittendam ſervitutem tempus duplicatum. *n.* 122. Quær. III. Quo tempore præſcribantur actiones, & debita, ſeu obligationes procedentes ex contractu, vel delicto? Reſp. 1. Actiones civiles reales, & perſonales, & obligationes, ſeu debita regulariter præſcribuntur annis 30. quamvis aliquæ minore tempore: excipitur actio hypothecaria, quæ præſcribitur 40. annis. *n.* 123. Reſp. 2. Adversùs Eccleſias, ſi agatur, de rebus immobilibus præſcribendis, nulla actio, & obligatio præſcribitur, niſi 40. annis: ſi tamen talis ſit actio, quæ decennio, vel longiore tempore; non autem breviore præſcribitur: ſed contra Eccleſiam Romanam noo præſcribitur, niſi 100. anois. *n.* 124. Reſp. 3. Legata, & fidei commiſſa non præſcribuntur, niſi 30. annis. *num.* 125. Reſp. 4. Obligationes deſcendentes ex delicto, & actiones inde ortæ ordinariè præſcriptione 20. aonorum, tolluntur: quædam tamen ſunt delicta, quorum accuſatio minore tempore extinguitur. *n.* 126.

§. VII. *Quomodo præſcriptio temporis immemorialis, & centenaria inter ſe differant, & qualiter utraque probetur? pag.* 526.

Assertio. I. Poſſeſſio immemorialis ceoſetur, cuius initiom hominum memoriam excedit: & quomodo poſſeſſio, & præſcriptio immemorialis differant à centenaria? *n.* 127. *& ſeq.*. Aſſert. II. Differt etiam poſſeſſio temporis immemorialis à centenaria in probatione. *n.* 129.

Sect. IV. *De nonnullis impedimentis præſcriptionis, quò minùs ea procedat, vel cœpta continuetur, & de reſtitutione adversùs jam completam. pag.* 527.

§. I *Quando præſcriptio non procedat, ſeu non currat, vel dormiat, ſeu ſuſpendatur? pag.* 527.

Assertio I. Præſcriptio dicitur non procedere, ſeu non currere; quia ob aliquam cauſam, vel impedimentum, non incipit, vel non poteſt incipere: ſunt tamen quædam res, in quibus, etſi non poſſit incipere præſcriptio, poteſt tamen incepta continuari. *num.* 130. Aſſert. II. Præſriptio jam inchoata ioterdum dicitur dormire, quando nimirum ceſſat currere ad tempus, propter impedimentum adveniens, ac interim ſuſpenſa manet, ſive quieſcit: ſic Primò, dicitur dormire præſcriptio tempore hoſtilitatis, ſive belli, item tempore peſtis. *n.* 131. Secundò, dormit ſeu ſuſpeoſa manet præſcriptio adverſus Eccleſiam, quando ea vacat, ſive caret Prælato, adeóque defenſore, vel quando Prælatus agere noo poteſt ob impedimentum. Tertiò, dormit, ſeu ceſſat præſcriptio adversùs pupillum, durante ætate pupillari. *cit. num.* 131. Porrò præſcriptio non currit, ſed dormit, ac interim ſuſpenditur, ſi is, contra quem præſcribitur, non poſſit agere in Judicio, ob impedimentum juris: ſecus, ſi ob impedimentum facti, ſi hoc ſit impedimentum generale, & omnibus ootorium. *num.* 132. Ob negligentiam Adminiſtratoris lege conſtituti, minoribus natu, Eccleſijs, pijs locis, ac cauſis, currit, & perficitur præſcriptio, etiamſi per ſe ipſos agere non poſſint. *cit. n.* 132.

§. II. *Quando, & quomodo præſcriptio interrumpatur, & an etiam per impetrationem privilegij contrarij? pag.* 528.

Assertio I. Præſcriptio ſemel legitimè cœpta quandoque ita interrumpitur, antequam compleatur, ut, ſi ceſſante impedimento, curſus reviviſcat, & procedat, non continuetur cum tempore priore, ſed de novo debeat inchoari. *n.* 133. Eſt autem duplex interruptio, naturalis, & civilis: naturaliter interrumpitur præſcriptio, quando aliquid ex his, quæ ad ſubſtantiam præſcriptionis requiruntur, deficit. *n. eod.* Civiliter interrumpitur præſcriptio ex juris diſpoſitione per actum aliquem juridicum interpoſitum, motæ litis ſuper re ab altero poſſeſſa. *n.* 134. Præſcriptio triennalis non interrumpitur per litis conteſtationem; præſcriptio verò longi temporis per eam interrumpitur: præſcriptio, quæ procedit cum mala fide, interrumpitur per ſolam citationem. *n. eod.* Quædam alia præterea notanda circa interruptionem præſcriptionis. *n.* 135. Aſſert. II. Qui impetrat privilegium contrarium præſcriptiooi,

ſi præſcriptio jam ſit completa, cenſetur ab illa recedere, eique renunciare: ſin autem præſcriptio completa non fuit, interrumpitur, & impeditur curſus illius; quia poſt impetratum privilegium, ceſſat bona fides; adeóque poſſeſſor deinceps ob malam fidem præſcribere non poteſt. *n.* 136. Si quis priùs impetravit privilegium cum certa reſtrictione, & poſtea aliud impetrat, ſine tali limitatione, in quo nulla fit mentio privilegij priùs impetrati; tum non valet privilegium poſteriùs impetratum. *n.* 137. Quid dicendum ſit, ſi privilegium non ſit contrarium præſcriptioni. *n. eod.*

§. III. *Quibusnam remedium reſtitutionis in integrum competat adversus præſcriptionem? pag.* 531.

Conceditur hoc remedium primò minoribus 25. annis adversùs præſcriptionem etiam longiſſimi temporis completam. Secundò ſimili modo competit Eccleſijs, aliiſque pijs locis, poſt completam præſcriptionem 40. vel 100. annorum. Tertiò etiam maioribus 25. annis, ſed non niſi ex juſta cauſa, & quidem non tantùm contra præſcriptionem longi, ſed etiam longiſſimi temporis. *n.* 138. An etiam ex cauſa juſta, & invincibili ignorantia detur reſtitutio in integrum? *n.* 139. Neque tamen conceſsâ reſtitutione in integrum maioribus, inutilis erit præſcriptio. *n. eod.*

SERIES CAPITULORUM.

IN ANTIQUIS.	*c.* 13. *n.* 99. *& ſeq.*
Cap. 1. *n.* 97. *& ſeq.*	*c.* 14. *n.* 101. *& ſeq.*
c. 2. *n.* 80.	*c.* 15. *n.* 28. *& tribus ſeqq.*
c. 3. *n.* 91.	*c.* 16. *n.* 23. *& duob. ſeqq.*
c. 4. *n.* 92.	*c.* 17. *n.* 84. *& ſeq.*
c. 5. *n.* 48. *& ſeq.*	*c.* 18. *n.* 32. *& ſeq.*
c. 6. *n.* 93.	*c.* 19. *n.* 136. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 41. *& tribus ſeqq.*	*c.* 20. *& ult. n.* 47. *&* 49.
c. 8. *n.* 94. *& duobus ſeqq.*	IN SEXTO.
c. 9. *n.* 18. *& ſeq.*	*c.* 1. *n.* 86. *& duob. ſeqq.*
c. 10. *n.* 131. *& ſeq.*	*c.* 2. *in princ. n.* 106. *& ſeq.*
c. 11. *n.* 26. *& ſeq.*	*& §. poſt mortem, n.* 53.
c. 12. *n.* 21. *& ſeq.*	

TITULUS XXVII.

DE SENTENTIA, ET RE JUDICATA. pag. 531.

SECT. I. *De ſententia. pag.* 532.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit ſententia, & quomodo à re judicata differat? pag.* 532

ASSERTIO I. Sententia in genere definiri poteſt, quòd ſit judicialis deciſio rei controverſæ per pronunciationem Judicis rite factam, liti finem imponens. Ea duplex eſt, alia definitiva, quæ principalem cauſam in Judicium deductam definit, eique finem imponit per abſolutionem, vel condemnationem: alia interlocutoria, quæ ſuper aliquo emergente, vel incidente articulo inter principium, & finem cauſæ fertur, inter quas plures ſunt differentiæ. *n.* 1. Aſſert. II. Præter has eſt etiam alia quædam ſententia interlocutoria quaſi media, ſeu mixta, quæ vim ſententiæ definitivæ habet, eique æquiparatur. *n.* 2.

Aſſert. III. Sententia differt à re judicata, quòd ſententia ſit ipſa pronunciatio, ſeu definitio Judicis; adeóque ipſa abſolutio, vel condemnatio Rei conventi: res judicata verò ipſa cauſa controverſa, de qua ſententia lata eſt. *num.* 3.

§. II. *Qualis ſententia ſit ferenda? pag.* 533.

ASSERTIO I. Sententia ferri debet ſecundùm legum, & Canonum præſcripta: nam ſententia contra leges, & Canones lata eſt ipſo jure irrita. *n.* 4. Duobus autem modis poteſt ſententia eſſe contra Jus Civile, vel Canonicum. Primò, contra jus, quod reſpicit merita cauſæ tantùm, & continet expreſſum errorem juris, & tunc eſt ipſo jure irrita: vel eſt tantùm contra jus litigatoris; adeóque injuſta, & non eſt ipſo jure irrita, ſed valida, iniuſta tamen. *cit. n.* 4. Excipi debet, niſi injuſtitia ſententiæ ſit notoria; tunc enim ipſo jure eſt irrita. *n.* 5. Quando ſententia poſſit ex parte valere, & ex parte non valere? *n.* 6. Alia verò ſententia eſt lata contra jus concernens aliam iniuſtitiam extrinſecam, & diverſam à meritis cauſæ; & tunc ſententia eſt ipſo jure irrita, ſive error juris ſit in ipſa expreſſus, ſive non. *n.* 7. Eſt autem ſententia continens expreſſum errorem juris, vel lata contra jus, irrita, ſi ſit contra jus clarum, & indubitatum; non autem, ſi ſit contra jus obſcurum, & ambiguum. *n.* 8. Aſſert. II. Sententia lata contra leges, vel Canones eſt invalida, & retractanda, etiamſi prætextu conſuetudinis ſit lata, quæ tamen ſit contra canones. *n.* 9. Aſſert. III. Sententia Judicis valida eſt, etſi in illa nulla cauſa expreſſa ſit, quæ ipſum moverit ad ſic judicandum. *n.* 10. In certis tamen caſibus debet neceſſariò cauſam exprimere, qui referuntur. *n.* 11. Quamvis per ſe loquendo, ad valorem ſententiæ id non ſit neceſſarium. Aſſert. IIII. Sententia ferenda à Judice debet eſſe certa, quantum fieri poteſt. *n.* 12.

§. III. *Quomodo ſententia ſit ferenda? pag.* 535.

ASSERTIO I. Sententia ferenda eſt, partibus ad eam audiendam citatis; alioquin contra abſentem non citatum lata eſt invalida. Excipi debet, niſi factum ſit notorium, ita, ut liquidè conſtet, Reo nullam defenſionem competere. *n.* 13. *&. n.* 14. Aſſert. II. Si quis legitimè citatus ad audiendá ſententiam, ex juſta, ſed judici ignorata cauſa, non compareat, tenet ſententia; ſed retractatur, eo probante legitimam cauſam abſentiæ; ſi verò, hanc non plenè probet, non retractatur ſententia, niſi priùs probet, eam iniquam fuiſſe. *n.* 15 *& ſeq.* Aſſert. III. Sententia ferri debet, cum cauſæ cognitione, & ſervato juris ordine, alioquin eſt ipſo jure nulla. *n* 17. Imò etiam S. Pontifex in cauſis decidendis, & ſententijs ferendis juris ordinem ſervare debet conſtitutum jure naturali, & gentium; non tamen ex neceſſitate juris ordinem tantùm inductum jure poſitivo humano *n.* 18. Sententia lata à Papa, vel alio Principe habet vim legis, & facit jus inter alios inferiores Judices, ita, ut etiam ipſi in ſimilibus cauſis ſimiliter judicare debeant. *n.* 19. In quibus caſibus ſententia Principis non facit jus inter Judices inferiores, ut etiam in caſibus ſimilibus ita judicare debeant. *n.* 20. Aſſert. IV. Sententia definitiva debet ferri abſolutè, & non ſub conditione ſuſpenſiva in futurum, & extrinſeca. *n.* 21.

§. IV. *De alijs nonnullis conditionibus requiſitis ad ſententiam, & ubi, ac quando ea ſit ferenda? pag.* 538.

ASSERTIO I. Sententia ſcribi debet, & ex ſcripto ab ipſo Judice recitari, eóque ſtante, non ſedente; alioquin nulla eſt, nec ab ea appellare eſt neceſſe. *n.* 22. Sunt tamen plures caſus excepti, in quibus etiam

bus etiam ſine ſcriptura, vel per alium, quàm Judicem, ſententia ferri poteſt. *n.* 23. Deinde in cauſis, in quibus proceditur ſummariè, & de plano, ſine ſtrepitu Judicij, valet ſententia etiam à ſedente lata. *n.* 24.

ASSERTIO II. Judex ordinarius ferre debet ſententiam in loco publico, ubi ſui prædeceſſores ſoliti ſunt jus dicere; aliàs ſententia eſt nulla: aliud eſt in delegato ad cauſam particularem: Epiſcopus verò poteſt ſententiam ferre in quolibet loco ſuæ Diœceſis. *n.* 25. Aſſert. III. Sententia ferri debet tempore congruo, videlicet non die feriato; aliàs eſt irrita: & eâ die, ac horâ, ad quam facta eſt citatio: ac denique de die, non de nocte. *n.* 26.

§. V. *Contra quem ferri debeat ſententia, quando aliquis agit per procuratorem: & quomodo ſententia ſit probanda? pag.* 539.

ASSERTIO I. Si quis non per ſe, ſed per procuratorem agit in Judicio civiliter, & cum illo litis conteſtatio facta ſit, de jure civili ſententia condemnatoria non in dominum, ſeu principalem, ſed in procuratorem ferenda eſt; alioquin eſt irrita. *n.* 27. Sunt tamen plures caſus excepti, in quibus ſententia ferri debet in dominum, ſeu principalem, etſi per procuratorem agat. *n.* 28. Verùm de Jure Canonico, ſententia ferri poteſt, ſive in procuratorem, ſive in perſonam principalem abſentem. *n.* 29. Aſſert. II. Si ſententia à Judice lata ſit, ea probari debet per duos teſtes. *n.* 30.

§. VI. *Quomodo ſententia ferenda ſit conformiter libello; & an, ſi in illa certa cauſa expreſſa ſit, ea probari debeat? pag.* 540.

ASSERTIO I. Sententia ferri debet, ſecundùm formam, ac tenorem libelli: aliquando tamen Judex etiam ultra petita in libello, & deducta in Judicio, condemnare poteſt. *n.* 31. Aſſert. II. Si is, qui in Judicio petit rem aliquam, certam cauſam, ſeu titulum expreſſit, quem probare non poteſt; tum Actor ſuccumbit, & Reus abſolvi debet, licèt nova cauſa, ſeu titulus ſupervenerit, ex quo Actor obtinere poſſit: ſi verò certam cauſam ſpecialiter non expreſſit, ſed in genere tantùm res petatur; tum Actor, etſi non probet, non ſuccumbit, ſed ſufficit probare unam iuſtam cauſam. *n.* 32. Pro explicatione huius aſſertionis nonnulla ſunt notanda. *num.* 33. *& ſeq.*

SECT. II. *De re judicata, ſive tranſitu ſententiæ in rem judicatam. pag.* 543.

§. I. *Quando ſententia tranſeat in rem judicatam, ita, ut retractari non poſſit? pag.* 543.

ASSERTIO I. Si pars litigans, contra quam ſententia lata eſt, ſive definitiva, ſive interlocutoria, intra decem dies non appellet, cùm poſſet appellare, ſententia tranſit in rem judicatam, & poſtea contradicere volens non auditur. *n.* 35. Si condemnatus non appellet à ſententia contra ſe lata, intra tempus ſtatutum, cenſetur acquieſcere ſententiæ, & ſententia tranſit in rem judicatam, ita, ut retractari non poſſit, ſaltem per remedium ordinarium: ſi tamen ſententia aliàs de jure ſubſiſtat. *n.* 36. Poteſt Judex in perſonalibus debitis tempus quatuor menſium ad executionem ſententiæ jure præfixum abbreviare, vel prolongare. *n. eod.* Aſſert. II. Sententia lata contra jus litigatoris, non tamen contra jus commune, quæ, ſi non fuerit appellatum, tranſijt in rem judicatam, tenet, & jus tribuit parti, pro qua judicatum fuit, ita, ut hæc non admittatur, ſi probare velit, ſententiam contra ſe latam iniuſtam eſſe. *n.* 37. *& ſeq.* Sententia, quæ per appellationem non fuit ſuſpenſa, facit jus inter partes litigantes; quia ſive bene, ſive malè judicatum eſt, ſtandum eſt ſententiâ latâ, niſi notoriè conſtet, eſſe iniuſtam. *n.* 39. Sententia lata contra jus commune non valet, ſi in ea error juris fuerit expreſſus; aliàs verò valet. *num. eod.* Aſſert. III. Si ſententia, à qua non fuit appellatum, ideóque tranſijt in rem judicatam, lata ſit contra privilegium oſtenſum in Judicio, ea tenet, nec prætextu privilegij retractari debet: ſi verò non fuit oſtenſum Judici, & non appellatur, vel ſupplicatur, ſententia talis non eſt retractanda, prætextu privilegij. *n.* 40. Sententia lata contra privilegium à Papa, vel Principe ſupremo conceſſum, & in Judicio exhibitum, tenet; quia cenſetur illud tacitè voluiſſe reprobare. *n.* 41. Sed neque propter Inſtrumenta, vel alias probationes de novo repertas poteſt, nec debet reſcindi ſententia priùs lata, quæ tranſijt in rem judicatam; quia ab ea non eſt appellatum. *n.* 42. Sunt tamen certi caſus, in quibus ſententia, quæ tranſijt in rem judicatam, tanquam iniuſta retractanda eſt. *num.* 43.

§. II. *An, ſi prima ſententia tranſivit in rem judicatam, ſecunda ſententia ab alijs Judicibus v. g. delegatis lata contra primam valeat? pag.* 546.

Sententia ſecunda lata, in diverſa inſtantia, contra primam mero jure tenet, nec debet reſcindi, quamvis ſit iniuſta, ſi quidem ab ea non fuit appellatum. *n.* 44. Ubi diſtinguendum eſt: nam, ſi ſecunda ſententia ſit directè contraria primæ, & hæc fuit exhibita prioribus Judicibus delegatis, & de eius valore fuit diſputatum; tum valet ſecunda ſententia lata contra primam, à qua non fuit appellatum: ſi verò prima ſententia non fuit exhibita, aut, ſi fuit exhibita, nihil tamen fuit contra eius validitatem oppoſitum; tunc non valet ſecunda ſententia. *n.* 45. Si à Papa impetratum ſit Reſcriptum litis ad Judices delegatos, fieri in eo debet mentio de proceſſu inſtituto, ac pendente; alioquin Reſcriptum eſt ſubreptitium. *n. eod.* Secunda ſententia lata contra rem priùs judicatam tenet, quando prima non tenuit; vel quia contra ſecundam ſententiam non fuit oppoſita exceptio rei judicatæ. *n. eod.*

§. III. *Quando, & in quibus caſibus ſententia non tranſeat in rem judicatam, & inprimis, an in cauſis matrimonialibus? pag.* 547.

Plures ſunt caſus, in quibus ſententia definitiva, à qua intra 10. dies non eſt appellatum, poſtea adhuc retractari poteſt. *n.* 46. Aſſert. I. Sententia lata contra matrimonium, ad illud diſſolvendum nunquam tranſit in rem judicatam, etiamſi intra 10. dies ab illa non fuerit appellatum, quò minùs ſententia lata retractari poſſit, & coniuges illegitimè ſeparati denuo coniugi debeant. *n.* 47. Idque procedit, ſive ſententia lata ſit contra matrimonium legitimè contractum, ad illud diſſolvendum, ſive lata ſit pro valore matrimonij, decernens, illud eſſe legitimum, & validum, quod re ipsâ eſt invalidum, v. g. ob impedimentum dirimens. *n.* 48. Vera ratio, cur ſententia lata in cauſa matrimoniali non tranſeat in

rem

rem judicatam, etſi ab ea non ſit appellatum, eſt; quia obſervatio talis ſententiæ nutrit peccatum. *num.* 49. Solvuntur duæ obiectiones. *n.* 50. Quando poſſit retractari ſententia, quæ non tranſit in rem judicatam probando iniuſtitiam illius? *n.* 51. Sententia lata in cauſa matrimonij, à qua non eſt appellatum, non tranſit in rem judicatam, eo ſenſu; quia nihilominus adiri poteſt, per viam ſimplicis querelæ, Judex ſuperior, & peti ab eo, ut reſcindatur: non tamen poteſt per viam appellationis retractari. *n. eod.* Quamvis ſententia in cauſa matrimoniali non tranſeat in rem judicatam, præſumitur tamen pro ſententia, & juſtitia proceſsûs, quando ab ea, intra tempus debitum, non eſt appellatum. *cit. n.* 51. Etſi ſententia in cauſa matrimoniali non tranſit in rem judicatam, quoad ipſum matrimonium, tranſit tamen quoad expenſas litis, quas condemnatus ſolvere debet. *n.* 52. Sententia lata pro favore matrimonij tranſit in rem judicatam, quando novo conſenſu utrinſque partis poteſt matrimonium ſubſiſtere. *cit. n.* 52. Denique tranſit matrimonium in rem judicatam, reſpectu tertij, qui illud impugnat, & in probatione ſuccumbit. *n. eod.* Aſſert. II. Sententia lata in cauſa matrimoniali tranſit in rem judicatam, quoad obligationem tori, & cohabitationis; quia tunc nullum peccatum fovetur: probabilius tamen eſt, quòd non tranſeat quoad ea, quæ ſunt in favorem coniugis adulteri: bene tamen quoad ea, quæ in odium illius, & in favorem coniugis innocentis cedunt. *n.* 53. Præterea ſententia lata in cauſa matrimoniali contra abſentem non contumacem non valet. *n.* 54. *& ſeq.* Denique ſententia divortij ſecundùm allegata, & probata, rite lata contra matrimonium, quoad vinculum non retractatur per ſolam confeſſionem alterius coniugis aſſerentis contrarium, ſed interim ei ſtatur, donec illud contrarium legitimè probetur. *n.* 56. *& ſeq.* Unde ſententia lata contra matrimonium ad diſſolvendum illud, propter impedimentum dirimens, v. g. cognationis ſpiritualis, non tranſit in rem iudicatam, quin poſtea retractari poſſit, ſi compertum fuerit, eam per errorem latam eſſe. *cit. n.* 57.

§. IV. *De alijs nonnullis caſibus, in quibus ſententia non tranſit in rem judicatam. pag.* 552.

Assertio I. Sententia cenſuræ, ut excommunicationis, ſuſpenſionis &c. etiam poſt 10. dies non tranſit in rem judicatam, quò minùs peti poſſit abſolutio, & per ſimplicem querelam de illo tanquam iniuſtè excommunicato, v. g. conqueri, quamvis appellans non audiatur. *n.* 58. Aſſert. II. Sententia lata in cauſa beneficiali, à qua non eſt appellatum intra 10. dies, non tranſit in rem judicatam, in præiudicium Eccleſiæ, vel Superioris; tranſit tamen in præiudicium Beneficiari, ita, ut poſtea opponere volens non ſit audiendus. *n.* 59. Aſſert. III. Sententia lata ex falſis inſtrumentis, vel teſtimonijs, ſive ab ea appellatum ſit, ſive non, non tranſit in rem judicatam, quin retractanda ſit, dummodo probatum fuerit, non ſolùm Inſtrumenta eſſe falſa, vel teſtimonia, ſed etiam Judicem ex eorum depoſitionibus ſententiam tuliſſe. *n.* 60. Quod ſi Judex ex depoſitionibus teſtium inhabilium, v. g. conſpiratorum in aliquem, non ſit motus ad condemnandum Reum; quia nihil depoſuerunt contra illum; vel quia etiam abſque eorum depoſitionibus crimen contra Reum ſufficienter probatum, tum valet proceſſus, & ſententia lata confirmanda eſt, ut poſſint conſpiratores deponere de alijs rebus. *n.* 61. Aſſert. IV. Si ex juramento, quod in ſupplementum probationum Judex defert parti, lis fuerit deciſa, idque ex repertis poſtea Inſtrumentis probetur eſſe falſum, tum ſententia lata non tranſit in rem judicatam, quin retractari poſſit, ac debeat: aliud eſt de juramento voluntario, quod à parte parti defertur. *n.* 62.

Sectio III. *De ſententijs latis à pluribus Iudicibus ſuper eadem Cauſa. pag.* 553.

§. I. *Si plures Iudices in aliqua cauſa diverſas ſententias proferant, quænam illarum valeat? pag.* 553.

Assertio I. Si plures ſint Judices, & omnes præſentes, qui diverſas ſententias proferunt, tenet ſententia plurium, ſive maioris partis eorum, qui conſentiunt. *n.* 63. Excipitur primò, quòd Sacerdos ob crimen non poſſit deponi, niſi ex iuſta cauſa, & niſi Epiſcopi congregati adversùs eum concordes, id eſt, nemine diſcrepante, ſententiam ferant: idque procedit ſecundùm antiquos Canones: & quid de hoc ſtatutum ſit in Concil. Tridentino? *n.* 64. Excipitur ſecundò, ſi cauſa decidenda ſit, communi conſenſu duorũ Collegiorũ, neceſſe eſt, utriuſque Collegij pars maior conſpiret. *n. eod.* Aſſert. II. Si duo Judices ordinarij diverſas ſententias proferant, tenet ſententia, quæ eſt pro Reo, niſi in cauſa favorabili, ſcilicet matrimonij, libertatis, dotis, vel teſtamenti, vel etiam in aliis ſavorabilibus: & niſi in cauſa favorabili ſententia lata ſit pro Actore: tunc enim, ſi Judices pari numero diſcordent, ſententia lata pro Actore prævalet ſententiæ latæ pro Reo. *num.* 65. *& ſeq.* Si verò duo Judices delegati diſcordent, ſeu diverſam ſententiam ferant; tum Superior, ſeu delegans adeundus eſt, vel cauſa ſufficienter inſtructa ad illum remitti debet. *n.* 67. Et hoc caſu in arbitrio delegantis eſt, utrùm unam earum ſententiarum approbare, vel utramque reprobare velit, & cauſam aliter definire. *n.* 68. Quod autem dictum eſt, de pluribus Judicibus ordinarijs, idem etiam dicendum, de pluribus Judicibus datis ad univerſitatem cauſarum. *n. eod.* Si denique duo, vel plures pari numero Arbitri compromiſſarij diverſas ſententias proferant, nulla earum valet, niſi compromiſſum ſit in plures, eâ conditione, ut etiam unius ſententiâ ſtaretur; idémque eſt dicendum de Arbitratoribus. *num.* 69.

§. II. *Utrùm ex pluribus Iudicibus, vel Arbitris omnes, vel ſaltem maior pars ſententiam proferre debeat? an verò ſufficiat, ſi unus eorum proferat? pag.* 555.

Si ex pluribus Judicibus, vel Arbitris unus, alijs præſentibus, & mandantibus, recitet ſententiam ſcriptam, utendo plurali numero: Nos &c. ſententia valet; ac ſi ab omnibus recitata eſſet: ſecus eſt in electione, quæ, ſive fiat per ſcrutinium, ſive per compromiſſum, ab uno in numero ſingulari, vice omnium, proferri debet. *n.* 70. *& duob. ſeqq.*

§. III. *An ſententia lata à pluribus conjudicibus, quorum unus juriſdictione privatus eſt, vel eam impeditam habet, valeat? pag.* 556.

Assertio I. Si unus ex Judicibus delegatis ſit jurisdictione privatus, vel impeditus eam exercere, ſenten-

ſententia ab alijs latâ irrita eſt quoad omnes. *n. 63.* Idque procedit, etiamſi plures Judices delegati ſint cum clauſula: *Quòd ſi non omnes &c.* idémque locum habet etiam in Arbitris compromiſſarijs. *n. 74.* Aliud eſt de duobus, vel pluribus Judicibus ordinarijs, quorum, ſi unus ſit, v. g. publicè excommunicatus, alter non, ſententia, prout procedit à non excommunicato, valet. *n. 75.* Aſſert. II. Si ſententia irrita ſit, quia unus Judex publicè eſt excommunicatus, tum, ſi cauſa irritandi ſententiam afficiat etiam proceſſum, ſive omnia acta præcedentia Judicij, etiam iſta ſunt irrita, ſive totus proceſſus: ſecus, ſi non afficiat acta, ſed ſententiam tantùm. *n. 76.* Porrò interdum Judex ferre poteſt ſententiam de conſilio aliorum, præſertim in cauſis gravioribus, licèt ipſi non ſint coojudices. *n. 77.*

SECTIO IV. *De effectu, & executione ſententiæ, & pœna Judicis perperam judicantis. pag. 557.*

§. I. *Quis ſit effectus ſententiæ latæ inter partes litigantes, & an etiam proſit, vel obſit alijs? pag. 557.*

ASSERTIO I. Præcipuus effectus ſententiæ definitivæ eſt, quòd faciat jus inter partes litigantes, ſi ab ea non fuit appellatum, vel ſi appellatio fuit deſerta. *n. 78.* Aſſert. II. Sententia, ſeu res judicata ordinariè non præjudicat alijs, inter quos lata non eſt. *n. 79.* Idque extenditur Primò, quòd res judicata alteri non noceat, etiamſi perſona coniuncta, v. g. frater pro fratre in Judicio agat, ſine mandato ejuſdem. Secundò, nec probationes in Judicio factæ alteri præjudicant, ſicut nec confeſſio. Tertiò, neque etiam ſententia lata pro uno prodeſt alteri, vel ipſi, pro quo lata eſt, adverſus alterum, cum quo in Judicio non eſt actum. *n. 80.* Excipitur primò. Si is, ad quem cauſa principaliter pertinet, permittat alium agere; tunc enim ſententia, & res judicata ei nocet. *n. 81.* Secundò. Si Titius v. g. paſſus eſt eum, à quo cauſam habet, agere, aut defendere in Judicio, ſententia contra eum lata etiam nocet Titio. *n. 82.* Tertiò. Licèt regulariter ſententia, aliaque acta, præter litigantes, non noceant alteri tertio, faciunt tamen contra illum præſumptionem aliquam. *n. 83.* Quartò. Sententia lata inter partes præjudicat etiam alijs, quorum intereſt, ſi ad Judicium legitimè citati non veniant. *n. eod.* Quintò. Si cauſæ ſint connexæ, res inter alios acta etiam alteri abſenti, & non litiganti prodeſt, vel obeſt. *n. 84.*

§. II. *De aliis nonnullis effectibus ſententiæ. pag. 560.*

ASSERTIO I. Alius effectus ſententiæ definitivæ eſt, quod per illam lis finiatur. *n. 85.* Finitur verò lis per ſententiam definitivam, ſaltem quoad inſtantiam Iudicij. *n. 86.* Et cauſæ celeriter per illam terminari debent. *num. eod.* Aſſert. II. Inter effectus ſententiæ etiam referri poteſt, quòd ſententia definitiva juſtè lata, à Superiore confirmanda ſit, ſi id petatur. *num. 87.* Quòd ſi à ſententia definitiva lata contra Actorem appellatum ſit, eáque nihil iniquum contineat, debet à Judice appellationis confirmari? *num. 88.* Quando ſententia lata contra Actorem per Judicem appellationis ſit retractanda, vel confirmanda? *num. 89.* Si ex actis non evidenter appareat iniquitas ſententiæ, præſumitur, juſtè eſſe latam: magis autem præſumitur, ſententiam juſtam eſſe, ſi Judex utriuſque partis conſenſu fuit electus, quàm, ſi unius tantùm, vel ex mero Judicis officio. *n. 90.* Aſſert. III. Sententia hunc etiam effectum habet, ut, ſi Papa, vel alius Ordinarius contra præcedentem ſuam ſententiam, vel conceſſionem beneficium alicui conferat, vel aliud Reſcriptum etiam gratiæ concedat, nullâ factâ mentione ſententiæ, vel conceſſionis, cenſeri debet collatio, aut Reſcriptum ſubreptitium; adeóque non valet. *num. 91. & tribus ſeqq.* Aſſert. IV. Sententia definitiva hunc quoque effectum habet, quòd interdum irroget infamiam Reo condemnato, ſi quis actione injuriarum conventus per ſententiam ſit condemnatus, ut infamiam juris incurrat. *num. 95.* Sive civiliter, ſive criminaliter agatur, &, etiamſi levis ſolùm injuria ſit irrogata. *n. 96.* An condemnatus de levi injuria fiat infamis? *n. 97.* Aſſert. V. Ex ſententia lata pro Actore competit ei actio in factum contra Reum: Reo verò exceptio rei judicatæ contra Actorem. *n. 98.*

§. III. *Per quem, quo tempore, modo, ac ordine executio ſententiæ facienda ſit. pag. 563.*

Aſſert. I. Executio ſententiæ fieri debet ab eo Judice, qui eam tulit, ſi quidem Primò ſit Judex ordinarius. *n. 99.* Secundò. Delegatus Papæ, vel alterius Principis poteſt ſententiam ſuam exequi: imò etiam delegatus ab inferiore, ſaltem, ſi abſens ſit Judex ordinarius. Tertiò. Arbitri compromiſſarij, & Arbitri juris ſuum laudum exequi non poſſunt. *cit. num. 99.* Quartò. Judex appellationis, ſi confirmet ſententiam, quam tulit Judex *à quo*, non debet eam exequi, ſed remittere ad priorem Judicem, ut ipſe exequatur. Alij verò diſtinguunt, prout habetur. *cit. num. 99.* Aſſert. II. Poſt latam à Judice ſententiam definitivam, ea non ſtatim eſt executioni mandanda, ſed expectandum eſt, ſaltem per dies X ubi tamen diſtinguendum eſt inter actiones, & debita perſonalia, quæ intra quatuor menſes ſolvi debent: quamvis hoc tempus Judex abbreviare, vel protogare poſſit: & inter actiones reales, in quibus ſententia mox poſt decem dies, intra quos non eſt appellatum, executioni eſt mandanda: in cauſis verò, & actionibus criminalibus ſtatim fieri poteſt executio, etiam ante elapſos decem dies. *n. 100.* Porrò, ſi Reus condemnatus ſit per ſententiam ad dandam ipſam rem, vel eius poſſeſſionem, non ſufficit dare pignora. *num. 101. & ſeq.*

Aſſert. III. Executio ſententiæ primò in mobilibus bonis fieri debet, deinde in immobilibus, ac tandem in juribus, ſive nominibus. *n. 103.*

§. IV. *An is, cui commiſſa eſt executio, poſſit admittere exceptiones oppoſitas contra executionem ſententiæ, & de iis cognoſcere? pag. 564.*

In quo differat Executor à Judice? eſt autem duplex executor, unus merus, alter mixtus. *num. 104.* Aſſert. I. Executor mixtus eas exceptiones admittere, & de ijs cognoſcere poteſt, quæ tendunt non ad oppugnandam ſententiam, ſed ſolùm ad impediendam executionem. *num. 105.* Porrò executor mixtus ſolus ſententiæ non poteſt cognoſcere de exceptionibus, quæ contra illam opponuntur: poteſt tamen admittere exceptionem fraudis, ſeu nullitatis, non ad hoc, ut pronunciet ſuper cauſa principali, ſed ut intelligat, an ob exceptiones, quæ opponuntur contra ſententiæ executionem,

cauſam ad ſuperiorem Judicem remittere debeat, et ipſe eam plenè cognoſcat, ac definiat. *n.* 106. Poteſt autem executor mixtus cognoſcere etiam de aliis exceptionibus, quæ poſt latam ſententiam opponi poſſunt, ſed non, niſi ad eum finem, ut appareat, num executione ſuperſedere debeat, donec is, qui commiſit, pleniùs de ijs cognoſcat. *n.* 107. Aſſert. II. Merus executor, cui nulla cauſæ cognitio competit, nullas exceptiones admittere poteſt, neque de ijs cognoſcere, *n.* 108. Quando merus executor, ſive miniſter poſſit, vel non poſſit ſententiam injuſtè latam in cauſa criminali, vel etiam civili executioni mandare? *num.* 109. An, & quando merus executor deputatus ad poſſeſſionem alicui tradendam, poſſit exequi hoc mandatum, etiamſi poſſeſſor abſit, vel reſiſtat. *n.* 110.

§. V. *An tertius interveniens pro ſuo intereſſe poſſit impedire executionem ſententiæ inter alios latæ? pag.* 566.

Sententia lata contra principalem Actorem non debet obeſſe tertio, cuius intereſt, ſeu, cui ex ſententia præjudicium proveniret, licèt ille Judicio non interfuerit; & ideo à lata ſententia legitimè appellet: imò, etſi principalis Actor etiam appellavit, & in cauſa appellationis ſuccumbat; non tamen debet ea executioni mandari, donec illius cauſa, qui ob intereſſe ſuum appellavit, cognita ſit, ac deciſa, dummodo intra tempus legitimum appellatio facta ſit, & appellans, ſuâ intereſſe, & juſtam cauſam appellandi ſe habere, probaverit. *n.* 111. Qualiter executio ſententiæ facienda ſit? *n.* 122. Si tertius, qui in Judicio ab initio non interfuit, cuius tamen intereſt; intra 10. dies non appellavit, vel rationabilem cauſam appellandi oſtendere non potuit: tum diſtinguendum eſt, prout habetur eodem. *num.* 122. Ab eadem ſententia poteſt appellare, non tantùm Reus, qui ſuccubuit in cauſa, ſed etiam tertius, cuius intereſt: & poteſt ſententia lata contra Reum, ſi nihil de jure ſuo doceat, confirmari; quoad tertium verò, ſi rationabiliter appellavit, infirmari. *n.* 113. Quamvis, ſi ſententia lata ſit inter partes, tertius, cuius intereſt, poſſit appellando impedire, ne ſententia lata contra Reum, cum ſuo præjudicio executioni mandetur; debet tamen, antequam admittatur ad Judicium, ſaltem ſummariè probare, ſuâ intereſſe. *cit. n.* 113.

§. VI. *An is, contra quem in aliqua cauſa tres ſententiæ conformes latæ ſunt, admitti debeat ad agendum de nullitate ipſarum, vel alicuius ex illis, vel ad excipiendum, antequam huiuſmodi ſententiæ plenè fuerint executioni mandatæ? pag.* 568.

Is, qui in beneficiali, vel aliâ quavis causâ, tres contra ſe ſententias in Judicio poſſeſſorio, vel petitorio reportavit, non debet ad agendum de nullitate illarum, vel alicuius ex illis, admitti, nec ad excipiendum, niſi priùs fuerint plenariè executioni mandatæ. *n.* 114. Quando locum habeat hæc conſtitutio, vel non, & quomodo intelligenda, traditur *num.* 115. *& ſeq.*

§. VII. *Quæ ſit pœna Iudicis malè judicantis? pag.* 569.

Assertio I. Quæ ſit pœna Judicis malè judicantis, de Jure Civili? *num.* 117. Aſſert. II. De Jure Canonico, ſi Judex Eccleſiaſticus, ſive ordinarius, ſive delegatus, contra conſcientiam, & juſtitiam per ſordes, vel per gratiam aliquid in Judicio fecerit in gravamen partis, is in æſtimationem litis eſt condemnandus, & per annum eſt ſuſpenſus ab executione Officij: & ſi durante ſuſpenſione, Divinis ſe ingerat, fit irregularis perpetuò, niſi Papa cum ipſo diſpenſet, idque præter alias pœnas juris. *num.* 118. Porrò, qui per Judicem injuſtè condemnatus eſt, non cenſetur quoad DEUM condemnatus. *num.* 119. Nomine Judicis hîc non intelliguntur Epiſcopi, nec Arbitri compromiſſarij, nec Auditor, nec merus Executor, nec Judex ſecularis. *n. eod.* Quænam requirantur ad incurrendam hanc pœnam ſuſpenſionis? *cit. num.* 119. An Judex Eccleſiaſticus ſuſpenſus ab Officio, intelligatur etiam ſuſpenſus à beneficio? *n.* 120. An incurrat hanc ſuſpenſionem per annum, qui non ſcienter, ſed ex inconſideratione, vel ignorantia partem gravat in Judicio? *n. eod.* Solus Papa poteſt ab hac irregularitate abſolvere. *n. eod.*

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 4. 7. *&* 8.
c. 2. *n.* 85. *& ſeq.*
c. 3. *n.* 64.
c. 4. *n.* 87.
c. 5. *n.* 106. *& ſeq.*
c. 6. *n.* 105. *& ſeq.*
c. 7. *n.* 47. *& quinque ſeqq.*
c. 8. *n.* 9.
c. 9. *n.* 5. *& ſeq.*
c. 10. *n.* 54. *& ſeq.*
c. 11. *n.* 56. *& ſeq.*
c. 12. *n.* 91. *& tribus ſeqq.*
c. 13. *n.* 37. *& duobus ſeqq.*
c. 14. *n.* 88. *& duobus ſeqq.*
c. 15. *n.* 35. *& ſeq.*
c. 16. *n.* 10. *& ſeq.*
c. 17. *n.* 111. *& duob. ſeqq.*
c. 18. *n.* 15. *& ſeq.*
c. 19. *n.* 17. *& tribus ſeqq.*
c. 20. *n.* 44. *& ſeq.*
c. 21. *n.* 40. *& duobus ſeqq.*
c. 22. *n.* 60. *& ſeq.*
c. 23. *n.* 96. *& ſeq.*
c. 24. *n.* 73. *& duobus ſeqq.*
c. 25. *n.* 79. *& quinque ſeqq.*
c. 26. *& ult. n.* 65. *& quatuor ſeqq.*

In Sexto.

c. 1. *n.* 558. *& duob. ſeqq.*
c. 2. *n.* 77.
c. 3. *n.* 32. *& duobus ſeqq.*
c. 4. *n.* 70. *& duobus ſeqq.*

In Clementinis.

Clement. 1. *n.* 114. *& duobus ſeqq.*
Clement. 2. *n.* 54.

TITULUS XXVIII.

DE APPELLATIONIBUS, RECUSATIONIbus, & Relationibus. pag. 570.

Sectio I. *De appellationibus in genere. pag.* 570.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit appellatio, & cur ſit inducta? pag.* 570.

Assertio I. Appellatio eſt ab inferiore ad ſuperiorem Judicem, ob gravamen illatum, vel inferendum, facta provocatio. *n.* 1. Eáque duplex eſt, judicialis, & extrajudicialis. Illa eſt, quæ fit ab actibus judicialibus: hæc, quæ ab actibus extrajudicialibus, quibus aliquis gravatur. *n.* 2. *&* 3. Et fit, vel à gravamine præſenti, & jam illato, vel à futuro: & in quo judicialis appellatio differat ab extrajudiciali? *cit. n.* 3.

Aſſert. II. Ob quas cauſas remedium appellationis ſit introductum? *n.* 4. Poteſt alicui concedi facultas appellandi, etiam per privilegium. *n.* 5.

§. II. *Quid ſit ſupplicatio, & quomodo ab appellatione differat? pag.* 572.

Assertio I. Supplicatio in ordine ad Judicem tribus modis accipitur, latiſſimè, latè, & ſtrictè, & hæc non poteſt fieri ad inferiorem, ſed ſolùm ad ſuperiorem Judicem. *n.* 6. Aſſert. II. In quibus ſupplicatio ſtrictè ſumpta differat ab appellatione? *n.* 7. Appellationi affine eſt beneficium reviſionis: & in quo hæc differat à ſupplicatione? *n.* 8.

Sect. II.

SECT. II. *De iis, qui appellare poſſunt. pag.* 573.

§. I. *Quibuſnam in genere appellare permiſſum ſit. pag.* 573.

ASSERTIO I. Appellare poteſt, non ſolùm is, contra quem ſententia lata eſt, ſed etiam quilibet alius, cuius intereſt. *num.* 9. Aſſert. II. Licitum eſt appellare, non tantùm, ſi ipſius intetſit, ſuo nomine, ſed etiam, ſi alieno, ut ſi quis alicuius procuraroc ſit conſtitutus, vel alienum negotium gerat, modò dominus mox id ratum habeat, & plures alij, de quibus *num.* 10. Aſſert. III. Interdum etiam urraque pars litigantium appellare poteſt à ſententia lata, quatenus ea ipſis contraria eſt. *num.* 11.

§. II. *An in cauſa pluribus communi unus tantùm appellare poſſit, ſine ceteris? pag.* 574.

ASSERTIO I. Appellatio prodeſt aliis litis conſortibus, etiam non appellantibus, quando cauſa eſt communis, & una, eadémque omnium defenſio. *n.* 12. Quænam requirantur ad hoc, ur ſententia lata in favorem unius eriam proſir alteri, & conſequenter etiam appellatio unius proſir alteri. *n.* 13. *& ſeq.* Aſſert. III. Non ramen viciſſim ſententia lata contra unum ſemper oocer alteri correo, quoad condemnationem. *n.* 15.

§. III. *De aliis nonnullis in ſpecie, de quibus dubium eſſe poteſt, an appellare poſſint? pag.* 575.

ASSERTIO I. Qui juravir, ſe pariturom mandatis Eccleſiæ, poteſt, non obſtante juramento, à ſententia, ſeu præcepto, quâ ſe injuſtè gravati putat, appellare; & compellendus eſt appellans ſervare juramentum, vel intra 40. dies iter arripere ad proſequendam appellatiooem. *n.* 16. Idque extenditur, quòd, licèt quis juravit, ſe ſtaturum ſententiâ Judicis, quandocunque, & qualiſcunque lata fuerit, nihilominus ab ea appellare poſſit ex juſta cauſa. *num.* 17. Verumtamen, ſi quis frivolè, & effugij cauſâ appellavit, nou eſt ſtandum tali appellationi, ut ſi excommunicatus juravir, ſe ſtaturum mandato Eccleſiæ, & ſic fuit abſolutus: ſed anteqoam fiat mandatum, vel illo recepto, appellet ſubterfugij caoſâ, talis appellatio eſt nulla, & itetum eſt excommunicandus. *n.* 18. *& ſeq.* Aſſert. II. Licitè appellat Reus, ſi non audiatur excipieos in Judicio, procuratorem Actoris non habere ſufficieus maudatum, v. g. ad citaudum tantùm, non ad agendum: vel quòd ipſe priùs fuerit conventus coram alio Judice, cui cauſa commiſſa foit per litteras Papæ, vel Principis, de quibus ſecundæ litteræ noo faciunt meutionem. *nnm.* 20. *& ſeq.*

Aſſert. III. Si Reus conventus actione reali petat, rem petitam io libello ab Actore declarari, & non audiatur à Judice, licitè appellat, & omuia, quæ poſt appellationem atteotata ſunt, revocanda ſunt. *n.* 22.

Aſſert. IV. Si is, qui deſiji eſſe tutor, vel etiam, ſi mater deſijt eſſe tutrix filiorum, nomine illorum conveniatur in Judicio, licitè poteſt appellare. *n.* 23. Pupillos eſt ſub poteſtate tutoris, qui oou poteſt ampliùs conveniri, finitâ tutelâ, nomine pupilli, ſuper cauſis poſtea on is. *n.* 24.

§. IV. *De iis, quibus non eſt permiſſum appellare? pag.* 577.

Primò appellare nequit is, qui peremptoriè citatus dicit, ſe uolle veuire. Secundò, qui ſententiam coutra ſe latam expreſsè, vel tacitè approbavit; adeóque appellationi reuuuciavit. *n.* 26. Tertiò, ſi quis adverſarij ſui appellatioui non detulit, non debet admitti, ſi ipſe poſtea iu eadem cauſa appellare velit. *n.* 27. *&* *n.* 28. Id autem intelligeudum eſt de eo, qui legitimæ appellationi alterius oon detolit, etſi utraque appellatio fiat, circa eandem cauſam, ſeu idem uegotium, nou circa diverſa. *n.* 29. Quartò, non poteſt appellare confeſſus propriâ voce iu Judicio, & ſpoote, & ſimul couvictus per claram, & indubitatam probatiouem. *n.* 30.

SECTIO III. *De ſententiis, vel actibus, à quibus appellari poteſt, vel non poteſt. pag.* 578.

§. I. *A quibus ſententiis, & in quibus cauſis ſit licitum appellare? pag.* 578.

ASSERTIO I. Generatim loquendo, appellari poteſt in omni cauſa, & à quacunque ſententia, dummodo valida ſit, & niſi expreſsè ſit jure prohibitum appellare. *n.* 35. Aſſert. II. De Jure civili non poteſt appellari, niſi à ſeotentia definiriva, præterquam iu certis caſibus. *n.* 32. At verò de Jure Canonico appellari poteſt ab omni ſenteutia interlocutoria, & quovis gravamine, tam aute, quàm poſt ſententiam definitivam. *n.* 33. Et quid circa hoe ſtatutum ſit in Concil. Trident. *n.* 34. Aſſert. III. Non tautùm in cauſis civilibus, ſed etiam crimiualibus appellatio conceditur utroque jure, quamvis ex generali conſuetudine appellationes in crimiualibus non admittantur in Imperio. *n.* 3. Aſſert. IV. Non tantùm in cauſis maioribus, ſed etiam in miuoribus, imò & minimis, ac levibus admitti debent appellationes. *n.* 36. Speciali tamen ſtatuto loci decerni poteſt, ut uou admittatur appellatio, ob modicam quantitatem. *n.* 37. Aſſert. V. Appellari poteſt ab omui gravamiue, uon ſolùm judiciali, ſed etiam extrajudiciali: non tamen à gravamiue judiciali uondum illato, nec actu, nec per minas appellari poteſt; quamvis poſſit ab extrajudiciali etiam merè futuro. *n.* 38.

§. II. *In quibus cauſis appellare non liceat? & in ſpecie de appellatione à correctione Prælati, ſeu Superioris Regularis, vel ſecularis. pag.* 580.

ASSERTIO I. A correctione legitima Prælati, ſeu Superioris, quæ ſit Regularis diſciplinæ cauſâ, non admittitur appellatio. *num.* 39. Præterea ſtatutum eſt, ne Prælatus ſubditum ſoſpendat, vel excommunicet, niſi monitiooe præmiſsâ, nec ſubditus contra Eccleſiaſticam diſciplioam appellare poteſt, maximè, ſi ſit Religioſus. *num.* 40. *& ſeq.*

Aſſert. II. Poteſt à correctione Prælati, ſive Regularis, ſive ſecularis appellari, ſi Prælatus, vel Viſitator io corrigendo modum excedat notabiliter, & notoriè, & talis Superior mittendus eſt ad Sedem Apoſtolicam puniendus. *n.* 42. *& ſeq.* Poteſt aotem Prælatus, vel Viſitator dupliciter in corrigendo procedere, vel extra Judicium, per modum paternæ correctionis: & tunc non poteſt appellari à correctiooe, niſi modus excedatur; ita tamen, ut interim non impediatur, vel ſuſpendatur poteſtas Prælati. Vel, ut correctio fiat, ſervato ordine judiciario: & tunc appellari poteſt, ante ſenteutiam definitivam, & poſt illam, ita ta-

ita tamen, ut per appellationem non ſuſpendatur executio. *num.* 44. Similiter Religioſi appellare poſſunt à correctione, ſi in ea modus excedatur, ſive gravamen inferatur in proceſſu judiciali, ſive procedatur extrajudicialiter: ſæpius tamen, & faciliùs appellare poſſunt à correctione Clerici ſeculares, quàm Regulares. *cit. n.* 44. Si appelletur à ſententia definitiva, correctionis cauſa neceſſariò exprimi debet, nempe, quòd Superior modum in correctione exceſſerit. n. 45. Regulares à correctione Prælati appellare poſſunt, ſi modus excedatur in rebus gravibus, non obſtante Concilio Trident. & non obſtantibus etiam privilegiis Apoſtolicis, quæ prohibent Regularibus appellare à ſuorum Prælatorum correctionibus; quia intelliguntur, niſi injuſtè gravent ſubditos. *cit. n.* 45.

§. III. *De appellatione ab Excommunicatione, Interdicto, & Suſpenſione. pag.* 583.

Assertio I. Etſi à ſententia excommunicationis, & interdicti appellari poſſit, ea tamen per appellationem ſequentem non ſuſpenditur. *num.* 46. Idémque dicendum de cenſura ſuſpenſionis ab officio, aut ab ingreſſu Eccleſiæ. *n. eod.* Id autem limitandum eſt, quòd per appellationem ſequentem ſolùm ſuſpendatur Interdictum, vel ſuſpenſio ab Officijs Divinis; adeóque à ſpiritualibus, quæ ligant animam, non à temporalibus, vel aliis actibus. *num.* 47. An per appellationem ſubſequentem ſuſpendatur, non ſolùm ſuſpenſio ab Officio Divino, quæ eſt propriè cenſura, ſed etiam ea, quæ eſt pura pæna? *cit. n.* 47. *& n.* 48. Aſſert. II. Per appellationem interpoſitam à ſententia excommunicationis ab homine latæ, vel alterius cenſuræ, non ſolùm ea non ſuſpenditur, ſed etiam non impeditur eiuſdem denunciatio, quò minùs Judex talem denunciare poſſit, & declarare, eſſe excommunicatum, non obſtante appellatione. *n.* 49. *& ſeq.* Quando actus jam geſtus non ſuſpenditur per appellationem ſequentem, ut excommunicatio; nec actus gerendus acceſſorius ad illum actum, eique annexus ſuſpenditur, qualis eſt denunciatio excommunicationis. *cit. num.* 50. Probabile autem eſt, quòd etiam nunc poſt Concil. Conſtant. de non vitandis excommunicatis, adhuc poſt appellationem interpoſitam excommunicatus denunciari poſſit, ut vitetur, cum illis nullus favor ſit factus. *n. eod.* Reſpondetur ad objectionem propoſitam. *n.* 51.

§. IV. *Utrùm appellari poſſit in cauſis, ſeu factis notoriis, vel dubiis? pag.* 585.

Assertio I. In cauſis, aut delictis notoriis non recipitur appellatio, ſed eâ non obſtante, ſententia executioni mandari poteſt. *n.* 52. 53. *&* 54. In dubiis verò factis, aut exceſſibus, ſi appelletur, cauſa probabilis coram Judice *à quo* eſt exprimenda. *n.* 55. *& ſeqq.*

§. V. *An, & qualiter contra electionem, vel confirmationem Prælati appellari poſſit, vel non? pag.* 586.

Si quis contra electum ad Prælaturam, vel dignitatem, & confirmatum appellet, non allegans juſtam cauſam, ad impediendam executionem, & effectum electionis, & confirmationis, talis appellatio non debet admitti, ſed electus, eâ non obſtante, mitti debet in poſſeſſionem dignitatis: imò neque contra eam admittenda eſt exceptio; bene autem accuſatio, aut denunciatio. *num.* 56. Aliquando tamen contra electum, & confirmatum admitti debet exceptio. *n.* 57.

§. V. *De aliis nonnullis caſibus, in quibus appellatio non admittitur. pag.* 587.

Assertio I. Appellatio, quæ fit contra jus, vel executionem juris, non eſt admittenda. *num.* 58. Aſſert. II. Contra Regulares conſtitutiones non admittitur appellatio. *n.* 59. *& ſeq.* Aſſert. III. A pœna per legem definita appellari non poteſt. *n.* 61.

Aſſert. IV. Ab executione ſententiæ, ſeu mero executore appellari non poteſt, niſi modum excedat in exequendo. *n.* 62. Ab executore mixto, qui cognitionem aliquam habet, appellari poteſt: merus autem executor neque ut ſuſpectus recuſari poteſt. *n.* 63. Aſſert. V. A ſententia Judicis jurejurando cauſam decidentis, is, qui juramentum detulit, non poteſt appellare, quamvis poſſit is, cui juramentum eſt delatum, ſi videlicet illud præſtare recuſaverit; ideóque condemnatus ſit. *n.* 64. Aſſert. VI. De Jure civili à ſententia lata in poſſeſſorio non poteſt appellari, ſaltem quoad effectum ſuſpenſivum, etſi poſſit quoad effectum devolutivum. At verò de Jure Canonico, quoad utrumque effectum, à ſententia Judicis in Judicio poſſeſſorio appellatio admittitur. *n.* 65. Aſſert. VII. Appellatio manifeſtè frivola, & fruſtratoria, quæ fit ſine legitima cauſa, admitti non debet. *n.* 66. Porrò appellans frivolè debet obedire Superiori ſuo, à quo appellavit: alioquin, quia cenſetur ipſum contemnere, puniendus eſt, niſi innocentiam ſuam probet. *cit. n.* 66. *& n.* 67.

§. VI. *De cauſis commiſſis, adiectâ Clauſulâ:* appellatione remotâ. *pag.* 590.

Quær. I. An vi huius clauſulæ cenſeatur remota, & prohibita omnis appellatio? Reſp. per hanc clauſulam revocari, ac prohiberi, non ſolùm appellationem frivolam, & fruſtratoriam, ſed etiam juſtam, ac legitimam, ſi ea non ſit in jure expreſſa, & ſpecialiter conceſſa. *n.* 68. Ac proinde prohibentur per hanc clauſulam etiam appellationes rationabiles, & legitimæ, quæ ex juſta cauſa fiunt, ſi illæ non ſint ſpecialiter in jure expreſſæ. *n.* 69. Appellatio verò expreſsè à jure approbata dicitur omnis illa, quæ à jure eſt expreſsè conceſſa, ad quod non requiritur, ut jus appellationem permittat, etiam in eo caſu, in quo adiecta eſt clauſula; ut procedatur, *appellatione remotâ*, ſed ſatis eſt, quòd appellatio expreſsè in Iure ſit conceſſa. *n.* 70. Plura tamen exempla in Iure Canonico extant, in quibus admittitur appellatio, tametſi cauſa expreſsè comiſſa ſit, cum clauſula, *appellatione remotâ*. Veluti primò, ſi Iudex, cui commiſſa eſt cauſa, *appellatione remotâ*, nolit admittere exceptionem v. g. conſanguinitatis, vel aliam ſimilem, ob quam recuſari poteſt, nihilominus recuſari, & ab eo appellari poteſt. *num.* 71. Secundò, ſi Judex citet partem ad locum non tutum, ab eo appellari poteſt, etſi datus ſit, *appellatione remotâ*, quamvis ab initio non appellaverit. *num.* 72. Debet tamen citatus ad locum non tutum, priuſquam appellet, proponere, & probare, locum non eſſe tutum: poteſt tamen Judex revocare tale gravamen, aſſignando locum ſecurum. *num.* 73. Sunt etiam plura exempla in Jure Canonico, in quibus appellari poteſt, tametſi jura

non

non exprimant, quòd in iis caſibus appellari poſſit, non obſtante prædictâ clauſulâ. *n. eod.* QUÆR. II. an Judex datus cum clauſula, *appellatione remotâ*, debeat deferre appellationi ex cauſa probabili, & iuſtâ factæ, tametſi ea in jure non ſit expreſsè conceſſa? Sententia negativa eſt comuniot,& probabilior.*n.*74. Q. III. Qui ſint effectus huius clauſulæ? Reſp. Præcipuè ſunt tres. Primò, quòd tollat omnem appellationem legitimam, quæ non reperitur à jure expreſsè conceſſa, idque quoad effectum ſuſpenſivum, non autem quoad devolutivum. *n.* 75. Secundus effectus eſt, quòd judex non deferens tali appellationi, quantumvis probabili, non punitur, nec incurrit pœnam juris. Tertius eſt. Attentata poſt talem appellationem non revocantur à Judice tanquam nulla. *n. eod.* Plures ſunt caſus, in quibus hæc clauſula nullum effectum habet, qui recenſentur. *n. eod.* QUÆR. IV. Quis poſſit cauſam committere cum clauſula, *appellatione remotâ*? Reſp. ſolus Papa in cauſis Eccleſiaſticis,& inter Clericos: & ſolus Imperator, vel alius Princeps ſupremus in cauſis profanis,& temporalibus. *n.* 76. QUÆR. V. An, ſi cauſa delegata ſit, continens plures articulos, & in uno eorum removeatur, ſeu prohibeatur appellatio, etiam in alijs remota cenſeatur? Reſp. 1. Si cauſa habeat plures articulos connexos, & uni articulo adiecta ſit hæc clauſula, intelligitur etiam adiecta alijs. *n.* 77. Si clauſula, *appellatione remotâ*, in principio, vel fine reſcripti ponatur, ordinariè refertur ad omnia in eadem diſpoſitione contenta, non autem, ſi in medio, *n.* 78 Reſp. 2. Si plura, ſeu diverſa negotia ſeparata committantur, *appellatione remotâ*, ea clauſula, ſi in medio Reſcripti ponatur, ad præcedentia ſolùm referri debet; ſi verò reperiatur in fine, ad omnia in eo contenta. *n.* 79.

SECT. IV. *De Iudicibus, à quibus, & ad quos appellari poteſt. pag.* 593.

§. I. *A quibus Iudicibus appellari poſſit, vel non? pag.* 593.

Regulariter appellari poteſt ab omnibus Judicibus, qui ſententiam tulerunt, & iniuſtè gravant, ſive ordinarij ſint, ſive delegati. *n.* 80. Etiam ab eo Judice, qui communi partium conſenſu eſt impetratus. *n. eod.* Etiam à Judice alieno, cuius juriſdictionem partes prorogârunt. *n. eod.* Limitatur primò. Non poteſt appellari à ſententia Papæ, Imperatoris, vel alterius Principis ſuperiorem non recognoſcentis; nec à Papa ad Concilium Generale; neque ab hoc appellare licet. *n.* 81. Secundò, ab Auditore, cui nudum miniſterium, ſive executio eſt demandata, non appellatur. Tertiò, nec ab Arbitris compromiſſarijs, bene autem ab Arbitris juris; nec à ſententia Arbitratoris. *n.* 82.

§. II. *Coram quo Iudice ſit appellandum? pag.* 594.

ASSERTIO I. Appellatio, ſive judicialis, ſive extraiudicialis, regulariter coram Judice, qui ſententiam tulit, & à quo appellatur, fieri debet: quòd ſi coram eo fieri nequeat, appellari debet coram Judice *ad quem*, vel in defectum utriuſque, coram viris honeſtis, vel ſaltem uno, adhibitis ei teſtibus, vel coram Notario. *n.* 83. Aſſert. II. Quando plures Judices ſunt in una cauſa, qui omnes judicare debent, coram omnibus ſimul congregatis appellandum eſt: ſi verò eorum copia, ſeu præſentia facilè ſimul haberi non poſſit; tum poteſt appellari coram ſingulis, vel maiore eorum parte; eſt tamen appellato ignoranti facienda legitima intimatio appellationis, dilationis, & termini præfixi. *n.* 84. *& ſeq.* Aſſert. III. Si quis juſto metu impeditus, ne appellet intra 10. dies coram Judice *à quo*, proteſtetur, vel ſi coram illo non poſſit, coram aliis viris honeſtis, ſe non audere appellare, & exprimat cauſas appellationis, intelligitur jam appellâſſe, dummodo hæc proteſtatio fiat, intra tempus, quo licitè appellatur. *n.* 86. *& ſeq.*

§. III. *Ad quem Iudicem ſit appellandum? pag.* 595.

ASSERTIO I. Appellatio regulariter fieri debet gradatim ad proximum ſuperiorem eius, à quo appellatur; non, omiſſo medio, ad remotum, v. g. ab Archidiacono ad Epiſcopum, non ad Archiepiſcopum, *n.* 88. Valet autem, ſecundùm Canones appellatio ad Superiorem Judicem facta, omiſſo proximo, ſi pars adverſa non excipiat. *n.* 89. In pluribus tamen caſibus, ad Superiorem Judicem mediatum, omiſſo medio, appellari poteſt. Veluti primò Jure Canonico à quolibet inferiore Judice ad Papam immediatè appellari poteſt, niſi appellatur à ſubdelegato delegati Papæ, qui ſubdelegavit, non in totum: tunc enim ad ipſum delegantem appellari debet. *n.* 90. Secundò ad Legatum Papæ immediatè appellari poteſt. Tertiò, ſi conſuetudo id permittat. Quartò, ſi Judex medius manifeſtè deneget juſtitiam, vel aliàs ſit inhabilis: vel Judex inferior ſponte remittat cauſam ad Superiorem, & alijs pluribus caſibus allatis. *cit. n.* 90. Aſſert. II. Ab Archidiaconis, aliiſque Prælatis appellari debet ad Epiſcopum, & non ad Metropolitanum, omiſſo Epiſcopo, niſi aliud conſuetudine ſit receptum, vel per privilegium conceſſum. *n.* 91. Solvitur obiectio. *n. eod.* Aſſert. III. Ab Epiſcopis in cauſis ſpiritualibus, & in iis, in quibus temporalem juriſdictionem obtinent, immediatè ad Archiepiſcopum eſt appellandum, niſi ex conſuetudine, privilegio, aut alio jure ſpeciali ad alium ſit appellandum. *n.* 92. Aſſert. IV. Ab Officiali, ſeu Vicario generali Epiſcopi, non ad Epiſcopum, ſed ad Archiepiſcopum appellari debet, nec valet conſuetudo contraria. *n.* 93. Supplicari tamen poteſt Epiſcopo; à Vicario verò foraneo, ſeu rurali ad Epiſcopum appellari poteſt, ac denique à Judicibus ab Epiſcopo delegatis etiam ad Vniverſitatem cauſarum, appellandum eſt ad Epiſcopum. *cit. n.* 93. Aſſert. V. A ſententia Judicis delegati ad unam, vel plures cauſas appellandum eſt ad delegantem, vel eius ſucceſſorem in officio. *n.* 94. An, ſi Epiſcopus alicui cauſam deleget, poſſit appellari ad Vicarium generalem ipſius. *num.* 95.

§. IV. *Proponuntur aliæ quæſtiones circa Iudices, ad quos eſt appellandum. pag.* 598.

QUÆR. I. Quid juris ſit, ſi uterque litigantium appellet ad diverſos Judices? Reſp. ſi duo litigent ſuper eâdem cauſâ, v. g. coram Epiſcopo, & unus appellet ad immediatum Superiorem, ſcilicet Archiepiſcopum; alter ad Papam: ſed prior appellans veniens ad Archiepiſcopum taceat, ſocium appellâſſe ad Papam: tum, ſi Archiepiſcopus citet eum, qui appellavit ad Papam, ut compareat ſub excommunicatione, tenetur is comparere, aliàs valet excommunicatio, niſi Archiepiſcopus ſcivetit, alterum ad Papam appellâſſe. *n.* 96. Hoc procedit, ſi appellatum ſit à duobus ſuper eodem negotio ad diverſos Judices:

ſecus, ſi ſit appellatum à duobus ſuper ſententia, quæ continet plura capitula ſeparata, & non connexa, ad diverſos Judices; tunc enim utraque appellatio tenet. *n.* 97. Quær. II. An à judice ſeculari appellari poſſit ad Eccleſiaſticum, ſaltem ad Papam? Reſp. ſi quis appellet ante, vel poſt Iudicium, à Judice ſeculari ad Papam; appellatio non tenet, de jure communi, & ſecluſâ conſuetudine, vel niſi appellans ſit ſubditus temporali juriſdictioni Papæ. *n.* 98. valet conſuetudo, ut appelletur à Judice ſeculari ad Papam, vel alium Iudicem Eccleſiaſticum, etiam in cauſis temporalibus: non autem vice verſâ ab hoc ad illum. *num. eod.* Quær. III. Ad quem appellandum ſit à collatione beneficij facta communiter ab Epiſcopo, & Capitulo? Reſp. ſi Epiſcopus interfuit collationi, ut Epiſcopus, ſeu Prælatus, non poteſt appellari ad eundem: ſecus, ſi interfuit ſolùm, ut Canonicus. *num.* 99. & 100.

Sect. V. *De forma, ſeu modo appellandi: & quoties appellare liceat? pag.* 600.

§. I. *Quomodo appellatio interponenda ſit? pag.* 600.

Assertio I. Appellatio fit, vel ſtatim à ſententia lata, vivâ voce, vel ex intervallo fieri debet in ſcriptis, oblato libello appellatorio, in quo contineatur, quis appellet, contra quem, & à cuius ſententia; quamvis non ſit abſolutè neceſſarium exprimere nomen Judicis *à quo*, *n.* 101. Quòd ſi appellatio in ſcriptis Judici *à quo* tradita ſit, ea valet, licèt coram eo lecta non fuerit. *n.* 102. Aſſert. II. Appellari poteſt, ſive voce, ſive ſcripto, non tantùm per verba expreſſa, & formalia, v. g. Appello, Provoco, ſed etiam per verba æquipollentia; ut, ſi gravatus à Judice dicat: Committo, vel ſubjicio me protectioni Papæ, vel alterius Superioris, cenſetur appellâſſe. *n.* 103. Appellatio per verba æquipollentia habet vim appellationis, ſive appelletur in Judicio, ſive extra illud: & ſive quis ſe ſubjiciat protectioni Papæ, ſive alterius Judicis Papâ inferioris. *n.* 104. Et hoc intelligi debet, non de protectione generali, ſed ſpeciali, quæ obtinet vim appellationis. *n. eod.* Aſſert. III. Non ſolùm verbis, ſed etiam ipſo facto appellari poteſt; ut, ſi quis in aliqua cauſa iter facit ad Romanam Curiam, ſeu Papam, vel alium Superiorem, cenſetur appellâſſe, & ſi interim excommunicatur, excommunicatio non tenet. *n.* 105. & *ſeq.* Aſſert. IV. Appellatio generalis, id eſt, facta ſuper omni cauſa, quæ contra appellantem poſſet aliquando moveri, non valet. *n.* 107. Sed neque valet appellatio, ſi quis appellet generaliter ab omni gravamine, quod ſibi inferri poſſet: ſed appellatio generalis reſtricta ad certam cauſam valet, ut, ſi quis appeller ab omni gravamine, quod ſibi in ea cauſa inferendum timet à Judice. *n.* 108.

§. II. *De forma, ſeu modo appellandi à ſententia interlocutoria, vel gravamine extrajudiciali. pag.* 602.

Assertio I. Appellatio, quæ fit in Iudicio à ſententia interlocutoria, vel gravamine extrajudiciali, debet fieri in ſcriptis, & expreſsâ cauſâ appellationis, alioquin non valet. *n.* 109. Ad quam appellationem tria requiruntur, ut fiat in ſcriptis, ut dentur Apoſtoli, ut exprimatur cauſa in ſpecie. *n. eodem.* Præterea, ſi poſt terminum convenientem, habitâ ratione diſtantiæ, loci, perſonæ, & negotij qualitatis, appellanti præſcriptũ, intra quem appellationem proſequi debeat, ſi appellatus vult, & petit, debent partes principales per ſe, vel per idoneos procuratores ire Romam, cum omnibus actis, & monumentis cauſæ, non ſolùm ad proſequendam appellationem, ſed etiam cauſam principalem, ſi ita Papa judicaverit: imò poteſt tractari cauſa principalis, articulo appellationis omiſſo, de conſenſu tamen partium. *n.* 110. Idque declaratur *n.* 111. Denique, ſi appellans præmiſſa non obſervet, reputabitur non appellans, & redire debet ad priorem Iudicem, & condemnandus eſt in expenſas: ſi verò appellatus prædicta contemnat, proceditur in eum, tanquam contumacem, quoad expenſas, & cauſam principalem, quantum de jure fieri poteſt. *n.* 112. Præterea appellans ante ſententiam coram Iudice idoneo ad ſuperiorem, ſine rationabili cauſa, non admittitur, ſed debet proſequi ſententiam, & juſtitiam coram eodem Iudice ordinario, etſi dicat, ſe deſtinâſſe nuncium ad Superiorem, vel ſe impetrâſſe litteras ab illo, ſi illæ nondum ſunt traditæ delegato. Si verò appellet cum rationabili cauſa; tum ea eſt exponenda coram Iudice *à quo*, quæ debet eſſe talis, ut, ſi legitima probata fuerit, Iudex *ad quem* debeat cognoſcere de appellatione, qui, ſi cauſa non probetur, remittet illum ad Iudicem inferiorem, & condemnabit eum in expenſas alteri parti, ſalvis tamen Conſtitutionibus de maioribus cauſis Sedi apoſtolicæ reſervandis. *n.* 113. & *ſeq.* Aſſert. II. Appellans ab interlocutoria, vel à gravamine, ante ſententiam definitivam, non poteſt alias cauſas, quàm nominatim expreſſas in ipſa appellatione, proſequi. *n.* 115. Exemplum gravaminis exprimendi in appellatione ab interlocutoria ante ſententiam definitivam eſt, ſi procurator errorem Advocati ſui dicentis falſum contra partem adverſam, corrigat. *n.* 116. & *ſeq.* Aſſert. III. Appellans ab interlocutoria, vel à gravamine non poteſt proſequi alias cauſas, ſed illas tantùm, quæ nominatim in appellatione ſunt expreſſæ; nec proceſſus primi Iudicis poteſt juſtificari, vel impugnari ex actis novis, vel de novo producendis, ſed tantùm ex illis, quæ coram ipſo acta vel exhibita fuerunt. *n.* 118. Aſſert. IV. Ad formam appellandi ab interlocutoria, vel à gravamine, ante ſententiam definitivam, etiam petitoet, quòd appellans debeat probare, non ſolùm, quòd oppoſuit exceptionem legitimam, & appellavit, ſed etiam, quòd legitima exceptio oppoſita non fuit admiſſa, ideóque appellavit. *n.* 119. & *ſeq.* Solvitur obiectio *n.* 121.

§. III. *De forma, ſeu modo appellandi à ſententia definitiva. pag.* 605.

Assertio I. Appellatio à ſententia definitiva, ſi ſtatim fiat, poteſt fieri vivâ voce: ſi verò ex intervallo, in ſcripto etiam fieri debet; aliàs non valet. *n.* 122. Aſſert. II. In appellatione à ſententia definitiva non eſt neceſſe cauſam appellandi in ea allegare in ſpecie; ſed ſufficit, ſi appellans dicat in genere, ſe gravatum eſſe, vel ſententiam iniuſtam eſſe, ſine alia cauſa expreſſa: exceptis cauſis, in quibus de iure prohibitum eſt appellare à ſententia definitiva; tunc enim debet exprimi cauſa gravaminis. *n.* 123.

Aſſert. II. Qui appellat à ſententia definitiva, etſi aliquam cauſam appellandi exprimat, tamen etiam alias cauſas non expreſſas coram Judice appellationis

proſequi

proſequi poteſt, imò etiam nova Inſtrumenta & teſtes producere. *n.* 124. Idémque eſt de appellatione à ſententia interlocutoria vim definitivam habente. *num. eodem.*

§. IV. *Quoties licitum ſit appellare? pag.* 606.

Quær. I. Quoties licitum ſit appellare à ſententia definitiva? Reſp. Si quis bis appellavit, non poteſt tertiò appellare à ſententia definitiva, quæ fuit bis confirmata. *n.* 125. Idque procedit etiam in ſententia, quæ non tranſit in rem judicatam: & nec ſupremus Princeps poteſt concedere, ut tertiò appelletur poteſtate ordinariâ. *n.* 126. Limitatur autem, quòd non liceat tertiò appellare in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo, bene autem ſuper diverſis articulis. Deinde utraque pars litigantium ſucceſſivè poteſt appellare bis, etiam in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo. *n.* 127. Quær. II. An, qui ſemel appellavit à ſententia interlocutoria, ante ſententiam definitivam, poſſit iterum appellare in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo? Reſp. Qui ſemel appellavit, & poſtea appellationem non proſequitur, ſed redit ad Judicem *à quo*, hoc caſu, ſi deinde Judex per interlocutoriam ſententiam denuo eum graver, iterum ab ea appellari poteſt, maximè, ſi cauſa ſit favorabilis. *n.* 128. *& ſeq.* Sicut à ſententia definitiva bis appellare licet, non autem tertiò in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo, ita etiam à ſententia interlocutoria; quamvis hæc à Judice revocari poſſit, aut mutari, niſi ſit confirmata, ſive bis promulgata. *n.* 130. Si repulſus ab exceptione peremptoria bis appellet, & primâ, ac ſecundâ vice ſuccumbat, non debet ulteriùs audiri, ſi appellare velit, niſi tunc rite propoſita ideo repulſa fuiſſet; quia ineptè proponebatur. *n.* 131. Eſt autem ſententia lata ſuper exceptione peremptoriâ interlocutoria, non definitiva, quamvis in effectu vim habeat definitivæ. *num. eodem.*

Sect. VI. *De temporibus, ſeu fatalibus appellationum. pag.* 608.

§. I. *De tempore interponendæ appellationis. pag.* 608.

Quær. I. Quando, & intra quod tempus interponi debeat appellatio? Reſp. Jure antiquo appellandum fuit intra biduum in cauſa propria, intra triduum in cauſa aliena, ſeu procuratorio nomine. Jure verò etiam Canonico appellari debet intra 10 dies, à die illati gravaminis, vel latæ ſententiæ, & ſcientiæ numerandos. *n.* 132. Similiter ab actibus extraiudicialibus, vel gravaminibus extra Judicium illatis, intra 10. dies appellare licet, non autem poſtea, quamvis poſſit quis uti alijs remedijs, v. g. debitè contradicendo, vel per viam nullitatis, modò interim actui illi, à quo appellavit, non liberè conſenſerit. *n.* 133. Quod dictum eſt, intra 10. dies extraiudicialiter appellandum eſſe, id ſolùm procedit à gravamine jam illato; non autem à gravamine futuro, quod probabiliter timetur inferri: nam ab hoc etiam poſt 10. dies, quàm diu probabile periculum timetur, appellari poteſt. *n.* 134. Non tantùm appellationes extraiudiciales, ſed etiam ſupplicationes Principi offerendæ ſunt, intra 10. dies, etiam in cauſis feudalibus, & quando tertius aliquis pro ſuo intereſſe intervenit appellationi factæ ab aliquo. *n. eod.* Quær. II. Quando currere incipiat hoc tempus decendij? Reſp. Statim à momento latæ ſententiæ in momentum, ſi adverſùs præſentem pronunciatum ſit. *n.* 135. Eſt autem hoc tempus decendij ab initio utile; ideóque non incipit currere, niſi à tempore ſcientiæ; in progreſſu verò eſt continuum. *n.* 136. Et à gravamine extraiudiciali incipit currere à tempore, quo quis ſcivit, gravamen illatum eſſe in ſui præiudicium. *n. eod.* A gravamine extraiudiciali, quod habet tractum ſucceſſivum, & cauſam continuam, ſemper appellari poteſt etiam poſt 10. dies, quàm diu durat gravamen. *cit. n.* 136. Hinc infertur primò: Si cauſa intra certum tempus decidenda Judici commiſſa ſit; tunc tempus incipit currere à die præſentationis, ſeu receptionis Reſcripti delegationis. *n.* 137. Secundò. Non tantùm tempus decendij, ſed quoduis aliud tempus ad aliquid agendum definitum, currit ſtatim de momento ad momentum, niſi aliud jure ſit expreſſum, vel alia ſit mens tempus definientis: vel, niſi proponatur præpoſitio A. tunc enim non eſt numeranda prima dies præſentationis litterarum. *n.* 138. Et quid de vocula *Vſque*, num ſit accipienda incluſivè? an excluſivè. *n. eodem.*

§. II. *De Apoſtolis, & tempore illos petendi, & præſentandi? pag.* 610.

Quid ſint Apoſtoli, & quot ſint eorum ſpecies, ſive genera? *n.* 139. Quær. I. An Judex *à quo* teneatur Apoſtolos appellanti eos petenti exhibere, & tradere?

Reſp. Affirmativè, ita, ut, ſi Judex *à quo* requiſitus non tradat Apoſtolos, & in cauſa procedat, proceſſus ſit nullus, niſi priùs appellationi renunciatum fuerit. *n.* 140. Quær. II. Intra quod tempus petendi, & dandi ſint Apoſtoli? Reſp. Olim peti, ac recipi debebant intra 5. hodie verò ab eo, qui appellat, intra 30. dies peti debent; aliàs cenſetur renunciare appellationi, etſi eat, vel procuratorem mittat ad proſequendam appellationem: quòd ſi Judex requiſitus inſtanter, ſive iteratis vicibus, loco, & tempore congruo, expreſsè deneget, vel per malitiam, & negligentiam, intra 30. dies tradere intermittat, proceſſus eſt nullus. *n.* 141. Apoſtolos debet petere appellans, non autem appellatus; quamvis non ſit neceſſarium, ut petantur in ſcriptis, dari tamen debent in ſcriptis. *n.* 142. Sicut autem appellans petere debet Apoſtolos intra 30. dies, ita & Judex illos tradere intra illos. *n. eodem.* Appellans debet petere Apoſtolos, ſive appelletur ab interlocutoria, vel gravamine illato ante ſententiam definitivam, ſive à definitiva; ſive appelletur à Judice extraiudicialiter procedente: & quidem Apoſtoli dandi ſunt expenſis appellantis. *cit. n.* 142. Reſp. 2. Verius eſt, tempus 30. dierum ſtatim currere à tempore ſententiæ latæ, ſi appellans illius notitiam habuit: alioquin verò numerandum eſt hoc tempus à die ſcientiæ, quo quis, ſententiam latam eſſe, cognovit: ſunt autem dies iſti continui. *n.* 143. Porrò, quamvis ſecundùm juris rigorem, Apoſtoli petendi ſint inſtanter, congruo loco, & tempore; ſufficit tamen, ſi uno contextu ſæpius, & inſtanter petantur, ad quos recipiendos, ſi Judex certum terminum ſtatuat, & appellans in illo eos non petierit, appellationi ſuæ renunciâſſe cenſetur. Idem dicendum, cùm Judex ſtatuit terminum juris incertum, intra quem appellans illos debitè non petivit, vel oblatos recipere renuit: ſi verò Judex debitè requiſitus non tradat Apoſtolos, appellans proſequi poteſt appellationem, ac ſi expreſsè denegati fuiſſent.

fuiſſent. *n.* 144. Quær. III. Intra quod tempus Apoſtoli ſunt præſentandi Judici *ad quem*? Reſp. Judex *à quo* poteſt appellanti certum tempus præfigere ad introducendam ſuam appellationem, ſive ad Apoſtolos ipſi datos præſentandoa Judici *ad quem*, ita, ut, ſi intra illud eos non præſentet, appellatio deſerta cenſeatur: hoc autem tempus à jure definitum eſt ſex menſium. *num.* 145.

§. III. *Intra quod tempus appellans proſequi debeat appellationem, & finire? pag.* 612.

Assertio I. Appellanti ad proſequendam appellationem datur annus, vel ex neceſſaria, & evidenti cauſa bienninm, ita tamen, ut hoc tempus Judex *à quo* abbreviare poſſit: quòd ſi intra hoc tempus cauſam non eſt proſecutus, ſententia tenet, ſi poſt illam appellavit, & ipſe cauſâ cadit, nec ampliùs audiri poteſt in eadem cauſa: ſi verò appellavit à gravamine, & ante ingreſſum litis appellans audiatur ſuper illo negotio: ſi verò appellavit ante ſenteotiam, poſt litem conteſtatam; cogi poteſt ſtare ſententiâ Judicis, *ad quem* appellavit, vel Judicis *à quo. n.* 146. *& ſeq.* Non ſolùm autem Judex ordinarius, ſed etiam delegatos poteſt præfigere tempus congruum appellanti, abbreviando terminum à jure ſtatutum ad proſequendam appellationem, quo elapſo, Judex *à quo* reaſſumit juriſdictionem ſuam. *n.* 148. Aſſert. II. Appellans tenetur intra aonum à die appellationis, vel gravaminis illati, proſequi, & finire appellationem, ſive judicialem, ſive extraiudicialem: alioquin appellatio cenſebitur deſerta, niſi juſtè fuerit impeditus. *n.* 149. Hoc tempus annale, vel biennale non currit appellanti impedito agere, & quòd incipiat currere à tempore interpoſitæ appellationis, vel gravaminis, id procedit de Jure Canonico, oon Civili. *n.* 150. Ubi etiam notandom eſt diſcrimen inter appellationem extraiudicialem, & jodicialem. *num. eodem.*

§. IV. *An Iudex* à quo *poſſit ſtatuere terminum ad finiendam appellationem? & quinam præterea poſſint terminum præfigere ad proſequendam appellationem, vel jure ſtatutum abbreviare, & an etiam eundem poſſint prorogare? pag.* 613.

Assert. I. Judex *à quo*, licèt poſſit ponere terminum ad proſequendam, non tamen poteſt ad finiendam appellationem. *n.* 151. Si Judex *à quo* terminum præfixit, intra quem cauſa appellationis finiri debeat, cenſetur voluiſſe aſſignare terminum præſentandi, & proſequendi appellationem. *n.* 152. Non poteſt appellans prævenire terminum à Jure ſtatutum; nec antea debet à Judice *ad quem* litteras impetrare, quibus cauſa remittatur ad Judicem *à quo*; alioquin illæ non valent. *n. eod.* Aſſert. II. Judex *ad quem* non poteſt termioum à jure ſtatutum breviare, ſicut poteſt Judex *à quo*, niſi ex nimia dilatione damnum reipublicæ, vel periculum animarum immiueret: neque etiam poteſt Judex *ad quem* ordinariè reſtringere terminum aſſignatum à Judice *à quo. n.* 153. Aſſert. III. Non tantùm Judex *à quo*, ſed etiam ipſe appellans poteſt terminũ congruom ſibi ſtatuere ad proſequendam appellationem, & terminum à jure præfixum reſtringere: quòd ſi intra terminum à Iudice *à quo*, vel à ſe ipſo præfixum, non proſequatur appellationem, cogitur ſtare ſententiâ eiuſdem Iudicis *à quo. n.* 154. Appellatus non poteſt breviorem terminum præfigere ipſi appellanti. *n.* 155. Licèt Iudex poſſit ſtatuere terminum appellanti ad proſequendam appellationem, non tamen ad hoc tenetur; & poteſt terminus præfigi appellanti. *n. eod.* Etiam poſt ſtatutum terminom ab homine ad proſeqoendam appellationem, ea pro deſerta habetur; adeòque elapſo tali termino, ſententia lata à Iudice *à quo* firma manet. *n. eod.* Aſſert. IV. Tempus à jure ſtatutum ad proſequendam, & finiendam appellationem, annus ſcilicet, vel ex cauſa biennium, nec Iudex *à quo*, nec appellans poteſt prorogare, ſeu extendere. *n.* 156.

§. V. *Quænam præterea Iure Canonico ſtatuta ſint circa proſecutionem appellationis? pag.* 615.

Assertio I. Quando appellatio eſt recepta à Iudice, vel à parte adverſa approbata, terminus, qui datur ad proſequendam appellationem alapſus, habet vim peremptorij, ita, ut contra abſentem procedatur, ac ſi peremptoriè ad Iudicium citatus fuiſſet, & non veniſſet, nec talis terminus ab aliqua partium præveniri poterit: ſi verò appellatio interpoſita malitosè non fuerit recepta, vel approbata, cùm conſtiterit, legitimè fuiſſe appellatum, ea valet. *n.* 157. *& ſeq.* ubi id explicator. Aſſert. II. Si una pars litigantium appellet, & altera pars terminum appellationis proſequendæ ab homine, id eſt, ipſo appellante, vel à Judice *à quo* præfixum, præveniat, hoc tacito, literæ impetratæ, non valent; quia in ijs nulla eſt facta mentio de termino præfixo: ſi autem terminus datus ſit à lege, ſeu jure, nempe anous, vel ex cauſa biennium; tum eſt ſtandum ſecuodis litteris ad Judices delegatos impetratis, niſi impetrans nimiùm properaverit, ot ſupplantaret appellantem: & niſi ex dilatione immineat periculum, etiam neutrâ parte proſequente: tunc verò Judex *ad quem* ſupplere poteſt, compellendo partes ad proſequendam appellationem. *n.* 159. *& ſeq.* Ubi id declaratur. Aſſert. III. Si appellans præfixit terminom appellatiooi ſuæ proſequendæ, & poſtea non mittit procuratorem ſufficientem ad eam proſequendam, ſed ad impetraodnm, vel contradicendum tantùm; tunc condemnari debet ad ſolvendas expenſas. *n.* 161. *& ſeq.* Porrò, ſi appellatio non fuit recepta à Judice, vel approbata à parte adverſa, ſufficit, ſi appellans mittat Procuratorem ad impetrandum, & contradicendum, licèt appellatus ſit paratus apud Papam cauſam proſequi. *n.* 163.

§. VI. *An, & ob quas cauſas, ſeu impedimenta admittatur quis etiam poſt annum, vel biennium ad proſequendam appellationem? pag.* 618.

Assertio I. Si quis intra annum, vel etiam biennium, prupter impotentiam, vel aliud legitimũ impedimentum, appellationem proſequi intermiſit, etiam poſtea ad eam proſequendam admitti debet. *n.* 164. Aſſert. II. In ſpecie verò ſex cauſæ, ſeu impedimenta communiter afferri ſolent, ob qoæ appellans, etiam poſt elapſum annum, vel biennium, admitti debet ad proſequendam appellationem. Primum eſt ex parte appellantis, propter eius impotentiam, ob quam etiam tempos decendij non currit v. g. pauperi. *n.* 165. Secundum impedimentum eſt ex parte appellati, ſi is impediat per ſe, vel per alium appellantem à proſecutione appellationis. *n. eodem.* Tertium impedimentum intervenire poteſt, ex facto utriuſque, tam appellantis, quàm appellati, ſi uterque,

que, pendente appellatione, conſenſit in Arbitros, vel expreſsè convenit, ut differatur appellationis proſecutio; tunc enim tempus ab bomine, vel à jure præfixum ad eandem proſequendam non currit appellanti, nec appellato, niſi ob periculum ex dilatione, ac morâ Judex præcipiat, ut in cauſa appellationis procedatur. *n.* 166. An tempus proſequendæ, & finiendæ appellationis, non ſolùm per compromiſſum, ſed etiam per expreſſum conſenſum utriuſque partis, appellantis, & appellati, prorogari, & extendi poſſit, & non tantùm ſuſpendi? Negant aliqui, alij probabiliùs affirmant. *n.* 167. *& ſeq.* Quartum impedimentum proſequendæ appellationis intervenire poteſt, ex parte Judicis, ad quem appellatum eſt, ſi is noluit, vel non potuit cauſam audire, & cognoſcere; tunc enim ipſo jure debet illæſus ſervari appellans, ut etiam poſt elapſum biennium audiatur, nec currat tempus, nec indigeat reſtitutione. Ubi tamen communiter diſtinguunt, an impedimentum proveniat à Judice, ſeu Principe ſupremo, an verò ab inferiore Judice. *n.* 169. Quintum impedimentum eſt, ſi appellans impediatur à proſequenda, & finienda appellatione facto tertij, vel per negligentiam procuratoris, qui non fuit proſecutus appellationem: tunc currit tempus appellationis, neq, datur reſtitutio in integrum adversùs lapſum Fatalium, & alter appellans poteſt agere ad intereſſe contra impedientem. *n.* 170. Sextum impedimentum eſt proveniens ex caſu fortuito; ut, ſi viæ hoſtibus infeſtæ ſint, quò minùs ad Judicem appellationis accedere quis poſſit, & tunc, ſi impedimentum contingat in primo anno, ipſo jure datur ſecundus annus: ſi in ſecundo anno, ſaltem appellans reſtituendus eſt in integrum. *num. eodem.* Porrò onus probandi impedimentum proſequendæ appellationis incumbit appellanti. *n.* 171. An, ſi appellans toto anno ſit impeditus proſequi appellationem, detur ſecundus annus integer? *n.* 172. Demum elapſo primo anno, poteſt Judex *à quo* ſententiam à ſe latam exequi, ſi ipſi non conſtet de juſto impedimento appellantis, & nulla proteſtatio ab eo facta ſit. *n.* 173.

Sect. VII. *De officio Utriuſque Judicis*, à quo, *&* ad quem *appellatur. pag* 622.

§. I. *Quando, & quomodo procedere poſſit, ac debeat Iudex* à quo, *ſive ſit ordinarius, ſive delegatus? pag.* 622.

Assertio I. Regulariter Judex *à quo* tenetur admittere appellationem, & acta coram ſe, intra 30. dies, unâ cum Apoſtolis, tranſmittere ad Judicem appellationis: & quæ ſit pœna Judicis non deferentis appellationi ex juſta cauſa interpoſitæ. *n.* 174. Aſſert. II. Iudex *à quo* appellationi per fraudem, vel malitiam interpoſitæ non debet deferre, nec eam admittere, ſed in cauſa procedere, eámque definire. *n.* 175. Porrò, ſi Judici aliqua cauſa commiſſa ſit, *remotâ appellatione*, tunc, ſi Reus, poſt citationem, vel notitiam litterarum, ivit ad Curiam, Judex delegatus in cauſa procedet, ſed, ſi ivit ante citationem, non poteſt procedere. *n.* 176. *& ſeq.* Aſſert. III. Quando appellatur in aliquo articulo Incidente, ſine quo cauſa principalis expediri non poteſt, Judex *à quo* ſuperſedere debet, etiam in cauſa principali, nec illam cognoſcere poteſt: ſecus eſt, ſi quæſtio incidens non ſit connexa cauſæ principali, ſed ſeparata, ita, ut ſine illa definiri poſſit. *n.* 178.

Porrò, ſi appelletur, quòd litteræ delegationis ſint ſubreptitiæ; quia per falſi ſuggeſtionem ſunt impetratæ; non ideo ſententia definitiva eſt differenda. *n.* 179. Aſſert. IV. Si unus ex litigantibus appellavit, Judex *à quo* poteſt illum compellere, ut appellationem proſequatur, vel coram ſe Iuri pareat. Quòd ſi alterutra pars litigantium Judicem habeat ſuſpectum, poteſt hic illum compellere, ut eligat Arbitrum, qui de cauſa ſuſpicionis cognoſcat. *num.* 180.

Porrò, ſi Canonicus admonitus, ut reſideat, appellet, aſſignari ei debet terminus ad appellationem proſequendam, & interim Vicarius conſtituitur ſuſtentandus ex fructibus beneficij: &, ſi Canonicus non reſideat, nec appellationem proſequatur, privandus eſt præbendâ. *n.* 181. *& ſeq.* Aſſert. V. Quando committitur alicui cauſa, *appellatione remotâ*, & pars, antequam citaret, vel cognoviſſet commiſſionem cauſæ, nuncium miſit ad Papam, ſi citatus deinde appellet, Judex *à quo* debet deferre appellationi: ſi verò poſtea miſit, Judex procedere poteſt, & exequi debet mandatum. *n.* 183. Quæ tamen diſpoſitio poſtea revocata fuit. Aſſert. VI. Poſtquam Papa cauſam aliquam ad ſe advocavit, tum Judex inferior non poteſt ampliùs procedere in illa cauſa, ſed geſta per illum ſunt invalida, ac ſi ab eo legitimè fuiſſet appellatum. *n.* 184. Verùm tunc ſolùm poteſt Superior avocare cauſam ad ſe ab inferiore, ſi hic ab eo juriſdictionem accepit. *n.* 185. Per avocationem cauſæ à ſuperiore factam magis impeditur juriſdictio Judicis *à quo*, quàm per appellationem. *n. eodem.* Judex *à quo* tenetur ad petitionem appellati, acta judicij ſigillo ſuo munita exhibere appellanti, ut ad Judicem appellationis deferantur. *n.* 186.

§. II. *Quod ſit officium Iudicis* ad quem, *& quando procedere poſſit, ac debeat? pag.* 625.

Assertio I. Iudex, ad quem appellatum, debet appellationem ad ſe delatam admittere, & de ejus juſtitia cognoſcere. *n.* 187. Aſſert. II. Judex *ad quem* appellatum, priuſquàm de cauſa, & juſtitia appellationis cognovit, non debet, nec poteſt cauſam appellationis examinandam remittere ad Judicem *à quo*, niſi pars, quæ appellavit, conſentiat. *n.* 188. Idque extenditur, ut procedat, tametſi Judex *à quo* ſucceſſerit in locum Judicis *ad quem*; tunc autem debet alteri non ſuſpecto cauſam delegare, ſi pars adverſa repugnet. *n.* 189. Excipi debet, niſi appellans, antequam Judex *ad quem* cauſam cognoſcere cœpit, vel alteri delegavit, petat, ut ea remittatur ad Judicem *à quo*; adeóque appellationi renunciet; tunc enim jure fit remiſſio, etiam invito appellato, cui tamen appellans in expenſis condemnari debet. *n.* 190. Ut autem hæc remiſſio cauſæ ad Judicem *à quo* fieri poſſit, ſine condemnatione in expenſas, requiritur utriuſque partis appellantis, & appellatæ conſenſus. *n.* 191. Quòd ſi res non ſit integra, & pars adverſa acceptavit appellationem; tunc non poteſt appellans ab ea recedere, invito appellato. *n. eod.* Aſſert III. Si Judex appellationis intelligat, malè judicatum, & bene appellatum eſſe, non debet cauſam remittere ad Judicem *à quo*; ſed ipſe cauſam principalem cognoſcere: ſi verò intelligat, bene judicatum, & malè appellatum eſſe, tunc cauſam debet remittere ad Judicem *à quo*, ſi appelletur ab inter-

interlocutòria, ſive à gravamine, ante ſententiam: ſi verò appelletur à ſententia definitiva, tum Judex *ad quem* cognoſcere debet de meritis cauſæ, & vel ſententiam a priore Judice latam confirmare, vel infirmare. *n.* 192. Porrò, ſive appelletur ab interlocutoria, ſeu gravamine ante ſententiam, ſive à ſententia definitiva, ſi conſtiterit, appellationem legitimam non eſſe, ſed friuolam, Judex appellationis non debet ulteriùs in cauſa procedere, ſed appellantem remittere ad Judicem *à quo*, præcipiendo, ut ipſi pareat, *n.* 193. Judex appellationis iniquè appellantem ante ſententiam remittere debet ad Judicem principalem, ſcilicet *à quo*, & condemnare in expenſas: ſi verò Judex *à quo* detulit appellationi, etſi iniquæ, & friuolæ, Judex appellationis non tenetur ad illum remittere, etſi poſſit, ſi velit: ſi verò appellatum ſit poſt ſententiam definitivam, ſervanda ſunt jura antiqua. *n.* 194. Idque declaratur *num.* 195. *& ſeq.*

Quod autem dictum eſt, Judicem *ad quem* non poſſe cauſam appellationis remittere ad Judicem, *à quo* bene, & legitimè appellatum eſt, vel ei committere, id limitari debet; niſi Papa, vel alius Judex ſupremus, ex certa ſcientia, Judici, *à quo* bene appellatum ab interlocutoria, ipſam cauſam principalem, poſtquam ea deciſa eſt, remittat, vel committat: id autem facere poteſt. *n.* 197. Aſſert. VI. Si lis in prima inſtantia ſit conteſtata, & poſt illam fuerit appellatum, altera verò pars in ſecunda inſtantia contumaciter ſit abſens, poteſt Judex appellationis etiam in cauſa principali, ſententiam definitivam ferre, modò ei conſtet de meritis cauſæ. *n.* 198. Declaratur *n.* 199. Aſſert. V. Si quis appellavit à gravamine Judicis inferioris, poteſt Judex *ad quem*, parte adversâ contumaciter abſente, cognoſcere, etiam lite non conteſtatâ, in appellatione, vel cauſa principali. *n.* 200. *& n. ſeq.*

§. III. *Cui incumbat, ſeu imponi debeat à Judice onus probandi in cauſa appellationis? pag.* 629.

Assertio I. Appellans coram Judice *ad quem* tria probare debet, ſe appellâſſe, & quidem tempore debito, & ex cauſa rationabili. *num.* 201. Et quis probare debeat merita cauſæ in ſecunda appellationis inſtantia? *n. eod.* Aſſert. II. Si quis coram Judice litigans alleget cauſam probabilem, ob quam reſpondere non teneatur, ſed, quia Judex eam exceptionem admittere noluit, appellavit; hoc caſu non ſufficit, ſi coram Judice appellationis probet, ſe appellâſſe ex cauſa probabili; ſed etiam probare debet, illam cauſam eſſe veram: præterquam, ſi is ipſe coram Judice *à quo* ſe obtulit ad probandam veritatem cauſæ, ſed admiſſus non fuit. *n.* 203.

Quibus caſibus appellatio non juſtificetur, etiamſi appellans obijciens exceptionem ſe offerat ad probandam eius veritatem, & à Judice non admittatur? *n.* 204.

§. IV. *An, & quando Iudex appellationis procedere poſſit ad citandas partes, vel delegare cauſam alteri, vel inhibere Iudici* à quo, *ne procedat in cauſa, & ne ſententiam exequatur? pag.* 630.

Assertio I. Si à Coepiſcopo, aut Officiali eius, ante ſententiam definitivam, appellatum ſit ad Metropolitanum, ipſe, vel Officialis eius partes citare non debet, neque cauſam alteri delegare, ſi ratio probabilis, ſeu cauſa appellationis inſerta non ſit. *num.* 205. *& ſeq.* Aſſert. II. Si poſt interpoſitam appellationem ad Metropolitanum, citatis ad ipſum partibus, opponatur, vel omnino non fuiſſe appellatum, vel non intra decem dies, poſt interlocutoriam, aut definitivam ſententiam, fuiſſe appellatum, vel ex alio capite, ſicque appellationem non eſſe devolutam ad Archiepiſcopum; tunc ipſe non debet inhibere Judici, ne in cauſa illa cognoſcenda procedat in appellatione ab interlocutoria, vel ad executionem ſententiæ ab ipſo procedatur. *n.* 207. *& ſeq.* Aſſert. III. Si appellatus obijciat ex cauſa iniuſta, ante ſententiam, appellatum fuiſſe; ideóque non admittendam appellationem, non debet Archiepiſcopus, vel Officialis eius prohibere Judici *à quo*, ne ulteriùs procedat in cauſa, niſi priùs, receptâ appellatione, cognoverit, ex cauſa vera, & legitima appellatum fuiſſe. *n.* 209. Aſſert. IV. Tametſi appellatus coram Epiſcopo dicat, appellationem poſt ſententiam definitivam factam eſſe in caſu prohibito, v. g. ſuper crimine notorio, nihilominus Archiepiſcopus, poſtquam cognoſcere cœpit, an appellatio recipi debeat, néc ne, inhibere poteſt Judici *à quo*, ne ſententiam exequatur. *n.* 210. *& ſeq.* Aſſert. V. Si ad Archiepiſcopum appellatum ſit, is inhibere poteſt Judici *à quo*, & partibus, ne quid innovent, vel attentent, non autem alteri perſonæ, cum qua lis non eſt. *n.* 212. Aſſert. VI. Is, qui à Coepiſcopo ad Metropolitanum appellàvit, in alijs cauſis juriſdictioni Epiſcopi ſui Ordinarij ſubiectus manet: eam proinde Metropolitanus, vel Officialis eius impedire non debet. *n.* 213. Aſſert. VII. Si quis appellavit ab Epiſcopo ad Metropolitanum; Epiſcopus autem cenſuram tulerit in appellantem, non debet Metropolitanus eam revocare, aut irritam declarare, niſi vocatis partibus, & cognito priùs de juſtitia appellationis. *n.* 214. Aſſert. VIII. Si ab Epiſcopo, ante ſententiam definitivam, appellatum ſit ad Archiepiſcopum, vel Officialem eius, is cognoſcere debet de cauſa appellationis, &, ſi eam minùs rationalem cognoverit, ulteriùs non procedere, ſed appellantem ad ſuum Ordinarium remittere debet. *n.* 215. Porrò Conſtitutio Bonifacij VIII. *in c.* 3. *h. t. in* 6. innovata eſt per Concil. Trident.

§. V. *An, ſi litigans coram ſuo Iudice non appellavit ab interlocutoria, poſtea verò appellavit à definitiva, Iudex appellationis poſſit revocare interlocutoriam, & gravamen per illam illatum reparare? pag.* 633.

Si quis coram Judice ſuo litigans ab interlocutoria neglexit appellare, poſtea verò appellat à definitiva, quæritur, an Judex appellationis reformare etiam poſſit gravamen illatum per interlocutoriam? Reſp. diſtinguendo: ſi enim talis ſit interlocutoria, quæ negotio principali præiudicet, ut ſi à Judice repulſa ſit exceptio pacti, præſcriptionis, aut quæ Judicium retro nullum reddit; tunc Judex appellationis interlocutoriam emendare poteſt, tametſi gravatus intra decendium poſt eam latam appellare intermiſit: ſin verò non ſit talis interlocutoria, tum Judex appellationis emendare eam non poteſt. *n.* 216. An, & qualiter ſententia interlocutoria lata ſuper his, quæ non præiudicant cauſæ principali, poſt decem dies tranſeat in rem judicatam? *num.* 217.

SECTIO VIII. *De effectu appellationis, & attentatis poſt illam. pag. 634.*

§. I. *De effectu appellationis ſuſpenſivo. pag. 634.*

ASSERTIO I. primus,& priocipalis effectus appellationis eſt, quòd per illam ſuſpendatur jurisdictio Judicis *à quo*, ita, ut ſenteotiam àſelatam, pendente appellatione, exequi non poſſit: aliud eſt de ſententia interloeutoria, per quam jurisdictio Judicis *à quo* non ſuſpeoditur. *n.* 218. Aſſert. II. Per appellationem non ſuſpenditur juriſdictio Judieis *à quo*, niſi in ea cauſa tantùm, inqna eſt appellatum; non autem in alijs: poteſt tamen appellans in alia cauſa recuſare eundem Judicem, ut ſuſpectum, præterquam de crimine gtavi, & maniſeſto, ob quod ipſo facto ſit condemnandus. *n.* 219. Cui ſcilicer pœna ab ipſa lege, ſeu jure eſt determinara: tunc enim recuſari non poteſt Judex ordinarius: ſecus, ſi delicto notorio pœna arbitraria à Judice imponenda eſſet. *n. eod.* Similiter, ſi is, qui à Judice in aliqua canſa appellavit, ad euudem in alia cauſa rrahatur quia, v. g. crimẽ cõmiſit, poterit eum Judicem tanquam ſuſpectum recuſare; alioquin ſtare debet Judicio eius, præſertim, ſi ordinarius eius Judex ſit. *n.* 220. Præterea, ſi Iudex delegatus ſit ad plures cauſas, & in una ab eo appelletur, poteſt non obſtante eâ appellatione, adhuc procedere in alijs cauſis, quamvis etiam recuſari poſſit. *n. eod.* Porrò, ſi quis hoc caſu Iudicem ordinarium, vel delegatum, ut ſuſpectum recuſet, debet allegate, & probare, non tantùm ſe ab illo in alia cauſa appellâſſe, ſed etiam, ſe ab illo gravatum eſſe, & quidem iniuſtè, ſeu ex propoſito, & cum formali intentione, ſeu animo gravandi: idque præſumitur ſi, conſtet, ſi iniuſtum gravamen illatum eſſe. *n.* 221.

§. II. *Quibus caſibus per appellationem non ſuſpendatur jurisdictio Iudicis* à quo, *ſed, eâ adhuc pendente, nihilominus is procedere poſſit? pag. 635.*

ASSERT. I. Per appellationem noo ſemper ita ſuſpenditur jurisdictio Iudicis *à quo* quin nibilominus procedere poſſit, & facere omnia illa, quæ ad faciliorem finem cauſæ appellationis tendunt, modò ſe non immiſceat ipſi appellarioni: quare Iudex, à quo appellatum eſt, in Iudicio poſſeſſorio, pendente appellatione, poteſt cognoſcere, ſi querela turbatæ poſſeſſionis ab appellante ad ipſum deferatur: *n.* 222. *& ſeq.* Ubi declaratur, quomodo Iodex *à quo* poſſit aliquid innovare, vel mutare, appellarione pendeore: non tamen debet, eâ pendeore, appellaos rurbari in poſſeſſione ſoa, quam priùs haboit. *cit. n.* 223. Aſſert. II. Appellans à Indice ordinario, ſi poſtea comittat aliquod crimen, poteſt, non obſtante appellatione, eâque pendente, puniri ab Ordinario, ob illud crimen. *n.* 224. ídqne non ſolùm propter gravia crimina, & poſt appellationem commiſſa, ſed etiam propter non gravia, & ante appellationem cõmiſſa. *n. eod.* Aſſ. III. Appellans ab illato gravamine, ſi Iudex *à quo* præfigat ei terminum ad probandum, gravamen ſibi illatum eſſe, non tenetur comparere, illúdque probare: ſi veró Iudex *à quo* appellanti aſſigner terminum, ad andiendam revocationem gravaminis, tunc is debet venire: alioqnin revocato gravamine, Iudex *à quo* poteſt in cauſa procedere, ac ſi appellatom non fuiſſet. *n.* 225. *& ſeq.* Aſſert. IV. Si excommunicatus, vel interdictus perſonaliter, ob contumaciam, vel aliam cauſam, appellavit ad Papam, poteſt, eo non obſtante, à Iudice, à quo appellavit, petere abſolutionem, ſalvâ abſolutionis causâ, eámqne abſolutionem Iudex, qui excommunicavit, conferre poteſt, ac debet, licèt adverſarius cootradicat, & appellet, ne abſolvatur. *n.* 227. *& ſeq.* Et hoc quidem procedit de excõmunicato, & interdicto perſonaliter. At verò, ſi ſuſpenſus appellet, tanquam gravatus, abſolutionem non à Iudice *à quo*, ſed *ad quem* petere debet. *n.* 228. Porrò, ſi quis, poſtquam appellavit à ſententia Iudicis Eccleſiaſtici, v. g. Epiſcopo, ab eodem Iudice, à quo excommunicatur, poteſt, pendente appellatione, abſolvi ad cautelam; neque, ſi interim celebret Divina, ſit irregularis. *n.* 329. Idque declaratur *n.* 230. Sunt & plures alij caſus, in quibus, pendente appellatione, jorisdictio Iudicis *à quo* non eſt ſuſpenſa, quò minùs procedere poſſit, nõ obſtante appellatione, antequã iohibeatur à ſuperiore Iudice. *n.* 231.

§. III. *An, & quando per appellationem ſuſpendatur Cenſura ſub conditione lata? pag. 639.*

ASSERTIO I. Si Cenſura lata ſit ſub cooditioue, & poſtea is, in quem ea lata eſt, appellet ab illa, ante eventum conditioois; tum ſententia Cenſuræ per appellationem ſuſpenditur, ita, ut non contrahatur, etiamſi conditio non ſervetur. *n.* 232. Solvitur obiectio *n.* 233. Aſſert. II. A ſententia Cenſuræ ſub conditione latæ appellari poteſt, etiam poſt decem dies, dummodo conditio adhuc pendens ſit, ita, ut per talem appellationem ſuſpendatur Cenſura. *n.* 234.

ASSARTIO III. Si ſententia Cenſuræ lata ſit ſub conditione in aliquem, íſque, pendente conditione, mutet domicilium, & forum, tunc eâ eveniente, incorrit Cenſuram, niſi ante completam conditionem appellaverit: ubi tamen diſtinguendum eſt, an Cenſura ſub conditiooe in aliquẽ lata ſit per modum ſententiæ Iudicialis, an verò per modum nudi præcepti. *n.* 235. Alia exempla Cenſuræ ſub conditione latæ. *n.* 236. Et quid ſit dicendum, ſi Cenſura lata ſit ſub conditione de nou appellando? *n. eod.*

§. IV. *De effectu appellationis devolutivo? pag. 641.*

ASSERTIO I. Appellatio legitima parit etiam effectum devolutivum ita, ut cauſæ cognitio ad Iudicem, ad quem appellatur, devolvatur, & ipſe de juſtitia appellationis cognoſcere debeat, &, ſi eam juſtam eſſe cognoverit, etiam cauſam principalem cognoſcere, & definire debeat: & interdum habet appellatio effectum ſuſpenſivum tantùm, ut, ſi appelletur à ſententia Cenſuræ abſolutè latæ, vel à ſententia nulla. *n.* 237. Aſſert. II. Non ſolùm cauſa principalis, ſed etiam eius acceſſoria, ſive, quæ illam conſequuntur, per appellationem legitimè interpoſitam deferuntur ad Iudicem appellationis. *n.* 238. Idque declaratur *n.* 239. *& ſeq.*

§. V. *De attentatis, appellatione pendente, eorúmque revocatione? pag. 642.*

Alius effectus appellationis eſt, quòd, illâ pendente, nihil ſit inoovandum, &, ſi quid innovatum fuerit, revocandum ſit: ubi tamẽ diſtinguendum eſt, inter appellationem à ſententia definitiva, & ab interlocutoria *in princ. hic.* Aſſert. I. Si appellatũ ſit à ſententia definitiva, Iudex *ad quem*, exceptis illis caſibus, in quibus Iura appellationem prohibent, acta omnia revocare debet, non tantùm, quæ poſt appellationem, ſed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter ſententiã, & appellationẽ mutata, aut inoovata ſunt, dummodo poſtea intra decem dies appellatum ſit. *n.* 241. Idqne declaratur. *n.* 242. Aſſert. II. Si verò

appellatum ſit, ante ſententiam definitivam, videlicet ab interlocutoria, aut gravamine, Iudex appellationis non debet revocare innovata poſt eam, niſi priùs juſtificata fuerit appellatio, ſive conſtiterit, cauſam appellandi legitimam, & veram fuiſſe: præterquam, ſi Iudex appellationis, poſtquam, causâ probabili coram ſe allegstâ, de veritate eius io præſentia psrtium cognoſcere cœpit, Indici *à quo* inhibuetit, ne procedat: nam, quæ poſt hanc inhibitionem Innovata ſont, etſi cauſa, ob quam sppellstum fuit, poſtea noo reperiatur vera, in ſtatum priſtinum revocanda ſunt. *n.* 243. Idque declaratur *n.* 244.

§. VI. *Alia quædam obſervanda circa revocationem attentatorum proponuntur. pag.* 643.

Assertio I. Remedium revocandi attentatá hsbet locum, non ſolùm in sppellatiooe Iudiciali, ſed etiam extrajudiciali, ſi cauſa appellationis juſta, & probabilis fuerat; ita tamen, ut in priore appellatione omnia attentata poſt eam à Iudice *à quo*, ſi juſta fuit appellatio, reſcindi debeant; non autem in extrajudiciali, quæ sitentata ſunt poſt illam, niſi facta ſint contra ipſam appellationem. *n.* 245. Similiter, ſi poſt factam appellationem ex caoſs probabili, is, à quo appellatum eſt, conferst beneficium, collatio eſt ipſo jure nulla; ideóqoe tevocari debet tanquam facta poſt, & contra appellationem. *n.* 246. *& ſeq.* Sunt, & aliæ duæ differentiæ inter appellatiooem judicialem, & extrajudicialem, quoad revocationem attentatorum. *n.* 248. Aſſert. II. Attentata fiunt, vel à Iudice, vel à parte: ſi à parte fiant, tum vel appellans attentat aliquid contra ſuam appellationem; & cenſetur ei renunciâſſe, & Iudex *à quo* procedere poteſt, ac ſi nunqusm appellatum fuiſſet: ſecus eſt, ſi attentats non ſint contraris; tunc enim tevocari debent: ſi verò appellatus, vel Judex *à quo* aliquid ionovent, ea non ſolùm tevocari, ſed etism ipſi in expenſas condemnari debent. *n.* 249. Aſſert. III. Si ante litem conteſtatam Judex aliquid iooovet circa principale negotium, vel ſine juſta cauſa diem ex partium conſenſu ad litigandum ab ipſo aſſignatum præveniat, licitè appellstur, &, quæ poſt appellationem attentata ſunt, in irritum revocands ſunt. *num.* 250. Idque declaratur *num.* 251.

§. VII. *Quâ ratione attentata poſt appellationem extraiudicialem ſint revocanda? & de privilegijs, quæ competunt remedio revocandi attentata. pag.* 646.

Assertio I. Qui extra Iodicium appellat, ex veriſimilibus, & probabilibus cauſis, oe in poſſeſſione moleſtetur, ſi poſtea ſpolietur, ante omnia, reſtituendus eſt in priſtinum ſtatum, & poſſeſſionem, io qua erst tempore appellationis, & reſtitui ei debent fructus percepti, ſalvo manente utrique parti jure proprietatis. *n.* 252. Idque declaratur *num.* 253. Aſſert. II. Remedium revocandi attentata, pendente appellstione, longè pinguius eſt, quàm interdictum *Unde vi*, & plura privilegia hsbet. *n.* 254.

§. VIII. *Quis Iudex cognoſcere poſſit de revocatione attentatorum poſt appellationem? pag.* 647.

Utrùm attentata poſt appellationem revocanda ſint, nécne, pertinet cognoſcere ad Judicem appellationis: nam, qui de principali cognoſcit, is etiam de acceſſorijs, ſeu connexis cognoſcere debet: st cauſs revocandi attentata eſt acceſſoria cauſæ appellationis, quippe ex illa dependens, num legitima fuerit appellatio, an frivola: ergo ad eundem Judicem pertinet cognoſcere de juſtitia appellationis, & cauſa attentatorum. Quare, ſi quis appellet ad Superiorem, v. g. Papam, & poſtea Epiſcopus ipſum ut contumacem excommunicet, & appellans recurrat ad Archiepiſcopum, ut declaret, excommunicationem poſt appellationem latam eſſe nullam, licèt proteſtetur, ſe velle proſequi appellstiooem ad Papam; cenſetur tamen appellationi tacitè renuociare: ſi verò notoriè conſtet, mandatum Epiſcopi fuiſſe indiſcretum, cui ſubditus non tenebatur obedire; tunc Archiepiſcopus poteſt declarare, ſubditum non eſſe excommunicatum, & cognoſcere cauſam; quia ille jam renunciavit appellationi factæ ad Papam. *n.* 255. Declaratur *n.* 256.

Sect. IX. *De ceſſatione, aut revocatione, renunciatione & deſertione appellationis. pag.* 649.

§. I. *An, & quomodo per revocationem Iudicis, & per renunciationem ceſſet, & tollatur appellatio? pag.* 649.

Assertio I. Si Judex ſive ordinarius, ſive delegatus, comminando, vel ioterloquendo, partem litigantem gravet, idcóque ea appellet; tum, ſi Judex *à quo* illud gravamen revocet, poteſt in causa principali procedere, perinde, ac ſi gravsmen non intercesſiſſet; quia ceſſante causâ ceſſsre debet effectus: dummodo Judex non ex alia legitima cauſa ſit ſuſpectus. *n.* 257. Declaratur *n.* 258. Quomodo intelligenda ſit illa regula: Ceſſante cauſa, ceſſat effectus? *n.* 259. Aſſert. V. Appellationi interpoſitæ poteſt quis dupliciter renunciare, expreſsè, & tacitè: expreſsè, deſiſtendo ab appellatione, quod poteſt, ſi adverſarij non interſit, & res adhuc ſit integra, ita tamen, ot adverſario ſumptus, ſi quos fecit, reſtituat: tacitè verò poteſt quis renunciare, ſive ipſo facto, ſi actum appellationi contrarium exerceat. *n.* 260.

§. II. *Quomodo procedendum ſit, ſi appellatio ſit deſerta, & an proſecutio appellationis deſertæ impediat, ne ſententia tranſeat in rem judicatam? pag.* 650.

Ad I. Quæſtionem Reſp. in cauſis electionum, aliiſque beneficialibus, in quibus Superior, ſive Judex ex officio procedere poteſt, & noo tantùm ad petitionem partis, etſi appellatio ſit deſerta; quia v. g. is, qui appellavit, ex oegligeotia non proſequitur appellationem, intra terminum præfixum, poteſt tamen Judex appellationis nihilominus procedere ob bonum publicum, & de meritis cauſæ cognoſcere, v. g. de impedimentis electi, propter quæ appellatum; quia negligentia partis, & deſertio appellationis non præiudicat officio Judicis. *n.* 261. Declaratur *num.* 262. Ad. II. Quæſtionem Reſpond. Etſi appellaos appellationem à ſe deſertam poſtea proſequatur, ſententia tamen, à qua fuit appellatum, tranſit in rem judicatam, perinde, ac ſi appellatum non fuiſſet. *n.* 263. Declaratur *n.* 264.

Sect. X. *De recuſationibus, & relationibus. pag.* 651.

§. I. *Quid ſit recuſatio, & quomodo cum appellatione conveniat, vel ab illa differat? pag.* 652.

Assartio I. Recúſatio eſt Judicis, & juriſdictionis ipſius, propoſitâ causâ ſuſpicionis, declinatio, eò quòd is ex veriſimili cauſa ſuſpectus ſit. *num.* 265. Aſſert. II. Appellatio, & recuſatio Judicis in quibuſdam conveoiunt, in pluribus tamen differunt. *n.* 266. Æquiparantur quoad modum proponendi; quia, ſicut ſine juſta cauſa expreſſa, non admittitur appellatio ab interlocutoria ſententia; ita

nec

nec recuſatio Judicis:&,ſicut Regulares appellare poſſunt à correctione Superioris, ſi modus in aa excedatur; ita etiam recuſati potaſt Superior, ſi valde ſuſpectus ſit. *n. eod.* In quibus in ſpecie appellatio, & recuſatio differant? *n.* 267.

§. II. *Quando, & quomodo fieri poſſit, vel debeat recuſatio Iudicis, & quis ſit illius effectus? pag.* 652.

Assertio I. Recuſatio Judicis proponi debet intra viginti dies poſt libelli ablatiouem, ante litis conteſtationem. *n.* 268. Aliquando tamen etiam poſt litis conteſtationem opponi poteſt hæc recuſatio. *n.* 269. Aſſart. II. Cauſa ſuſpicionis proponenda eſt coram Judice, qui racuſatur, & probanda coram Arbitris; quare, ſi quis contra Judicem delegatum obijciat, quòd illum ſuſpectum habeat, cauſam ſnſpicionis coram eodem allegara debet: & tunc, niſi omnino frivola apparaat, idem Judax compallere poteſt partes, nt in aliquos tanquam Arbitros compromittant: qui non valde remoti ſint, coram quibus, ſi cauſa ſuſpicionis, intra terminum ab ipſis ſtarutum, probata non fuerit, tum idem Judax procedere potaſt. Si autem cauſa ſuſpicionis probata fuesit, non dabet Judex recuſatus cognoſcere. *n.* 270. Declaratur *n.* 271. Aſſert. III. Similitar, ſi quis velit Judicem Ordinarium ut ſuſpectum recuſare, debet cauſam probabilam ſuſpicionis coram eodem proponere, & aam coram Arbitris communi conſenſu aligendis probare, quæ ſi non probetur, Judex recuſatus in cauſa principali procedat: cauſâ verò probatâ, eam, cum recuſatoris couſanſu, alteri committat, vel ad Superiorem mittat. *n.* 272. Declaratur *n.* 273. *& ſeq.* A Judice ſuſpecto regulariter appellari non poteſt, niſi gravet. *cit. n.* 273. Porrò, ſi Judex allegetur eſſe ſuſpectus, Arbitris alectis, ſtatuere debet competentam terminum, intra quem terminent cauſam ſuſpicionis: quo elapſo, Judex in cauſa principali procedet, perinde, ac ſi recuſatus non aſſet. *n* 275. Declaratur *n.* 276. Aſſert. IV. Effectus recuſationis eſt, quod ſuſpendat jurisdictionem Judicis racuſati. *n.* 277. An per recuſationem ita ſuſpendatur jurisdictio Judicis, nt poſtea per eum geſta ſint ipſo jure nulla, ſaltam quando cauſa ſuſpicionis non eſt notoria, nec electi ſunt Arbitri ad cognoſcendum de illa. *cit. n.* 277.

§. III. *Quid ſit relatio, quomodo, & quando fieri debeat, & quis ſit illius effectus? pag.* 656.

Assertio I. Relatio eſt Judicis in cauſa de jure dnbitantis ad Principem miſſa conſultatio. *n.* 278. Relatio, prout hîc accipitur, fit, ſi Judex, proprio motu, cànſam arduam, vel valde dubiam ad Superiorem remittat, aum conſulendi causâ. *n.* 279. Quomodo relatio ſtrictè accepta differat à conſultatione? *n. eod.* Aſſert. II. Si Judex de jure dubitet, idque referre velit ad Principem, debet relationis, ſeu conſultationis copiam priùs partibus apud acta edere, ſeu tradere; aliàs ai fides non habetur. *n.* 280. *& ſeq.* Debet autem talatio fieri, ante ſentantiam definitivam, exceptis canſis criminalibus. *n.* 281. *in fine.* Aſſert. III. Effectus relationis aſt, quòd per illam etiam ſnſpenditur jurisdictio Judicis inferioris, poſtquam partes approbârunt relationem. 282.

SERIES CAPITULORUM.

In Antiquis.

Cap. 1. *n.* 246. *& ſeq.*
c. 2. *n.* 107.
c. 3. *n.* 39.
c. 4. *n.* 154. *& ſeq.*
c. 5. *in princ. n.* 146. *& ſeq.*
§. *Præterea. n.* 35.
c. 6. *n.* 220. *& ſeq.*
c. 7. *in princ. n.* 96. *& ſeq.*
§. *Denique. n.* 98.
c. 8. *n.* 164.
c. 9. *n.* 176. *& ſeq.*
c. 10. *n.* 178. *&*
§. *ſi autem. n.* 179.
c. 11. *n.* 36. *& ſeq.*
c. 12. *in princ. n.* 33. *&*
§. *in cauſis n.* 266. *&*
§. *ſi autem n.* 137.
c. 13. *n.* 52.
c. 14. *n.* 53. *& ſeq.*
c. 15. *n.* 175. *&* 177.
c. 16. *n.* 229. *& ſeq.*
c. 17. *n.* 212. *& ſeq.*
c. 18. *n.* 108.
c. 19. *n.* 66. *& ſeq.*
c. 20. *n.* 16. *& ſeq.*
c. 21. *n.* 18. *& ſeq.*
c. 22. *n.* 224.
c. 23. *n.* 27.
c. 24. *n.* 219.
c. 25. *n.* 227. *& ſeq.*
c. 26. *n.* 40. *& ſeq.*
c. 27. *n.* 180.
c. 28. *n.* 181. *& ſeq.*
c. 29. *n.* 58.
c. 30. *n.* 183.
c. 31. *n.* 42. *& ſeq.*
c. 32. *n.* 59. *& ſeq.*
c. 33. *n.* 148.
c. 34. *n.* 103. *& ſeq.*
c. 35. *n.* 188. *& ſeq.*
c. 36. *n.* 71.
c. 37. *n.* 46. *& ſeq.*
c. 38. *n.* 193.
c. 39. *n.* 129.
c. 40. *n.* 232.
c. 41. *in princ. n.* 77. *& ſeq. &*
§. *Tertiò. n.* 270. *& ſeq.*
c. 42. *n.* 28. *& ſeq.*
c. 43. *n.* 62. *& ſeq.*
c. 44. *n.* 157. *& ſeq.*
c. 45. *n.* 261. *& ſeq.*
c. 46. *n.* 57. *& ſeq.*
c. 47. *n.* 72. *& ſeq.*
c. 48. *n.* 20. *& ſeq.*
c. 49. *n.* 22. *quod idem eſt cum c.* 2. *de libell. oblat.*
c. 50. *n.* 151. *& ſeq.*
c. 51. *n.* 252. *& ſeq.*
c. 52. *n.* 105. *& ſeq*
c. 53. *in princ. n.* 68. *& duobus ſeqq. &*
§. *verùm n.* 49. *& ſeq.*
c. 54. *n.* 255. *& ſeq.*
c. 55. *n.* 238. *& duob. ſeqq.*
c. 56. *n.* 184. *& ſeq.*
c. 57. *n.* 159. *& ſeq.*
c. 58. *n.* 198. *& ſeq.*
c. 59. *n.* 113. *& ſeq.*
c. 60. *n.* 257. *& duob. ſeqq.*
c. 61. *in prin. n.* 272. *&* 2. *ſeq.*
Et §. *Porrò. n.* 54. *& ſeq.*
c. 62. *n.* 115. *&* 116. *&* 117
c. 63. *n.* 119. *& duob. ſeqq.*
c. 64. *n.* 161. *& ſeq.*
c. 65. *n.* 125. *& duob. ſeqq.*
c. 66. *n.* 88. *& duob. ſeqq.*
c. 67. *n.* 23 *& duob. ſeqq.*
c. 68. *n.* 280. *& ſeq.*
c. 69. *n.* 250. *& ſeq.*
c. 70. *in princ. n.* 163. *& ſeq.*
§ *Eidem quoque. n.* 163. *&*
§. *Ille denique. n.* 190. *& ſeq. &*
§. *Sanè. ult. n.* 200. *& ſeq.*
c. 71. *n.* 79.
c. 72. *n.* 12. *& duob. ſeqq.*
c. 73. *& ult. n.* 86. *& ſeq.*

In Sexto.

c. 1. *in princ. n.* 109. *&*
§. *Poſt hoc. n.* 110. *& ſeq. &*
§. *fin. n.* 112.
c. 2. *n.* 275. *& ſeq.*
c. 3. *in princ. n.* 93.
§. 1. *n.* 91.
§. *cùm autem. n.* 205. *& ſeq.*
§. *Si verò. n.* 207. *& ſeq. &*
§. *Quod ſi n.* 209. *&*
§. *Si autem. n.* 210. *& ſeq.*
§. *In alium. n.* 212.
§. *Cùm verò is. n.* 213.
§. *Sententias. n.* 214.
§. *ult. n.* 215.
c. 4. *n.* 140.
c. 5. *n.* 194. *& duob. ſeqq.*
c. 6. *n.* 141. *& ſeq.*
c. 7. *in princ. n.* 241. *& ſeq.*
§. *Illa verò. n.* 243. *& ſeq.*
c. 8. *n.* 133. *& ſeq.*
c. 9. *n.* 102.
c. 10. *n.* 225. *& ſeq.*
c. 11. *n.* 99 *& ſeq.*
c. 12. *& ult. n.* 216. *& ſeq.*

In Clementinis.

Clem. 1. *n.* 84. *& ſeq.*
Clem. 2. *n.* 144.
Clem. 3. *n.* 149. *& ſeq.*
Clem. 4. *n.* 166.
Clem. 5. *n.* 118.
Clem. 6. *n.* 263. *& ſeq.*
Clem. 7. *& ult. n.* 131.

TITULUS XXIX.

DE CLERICIS PEREGRINANTIBUS. pag. 657.

Per peregrinantes hoc loco intalliguntur, qui Romam ad Sedem Apoſtolicam proficiſcuntur, ſive Clerici ſint, ſiva etiam Laici. *n.* 1. Qui proficiſcuntur ad Sedem Apoſtolicam, ipſi cum ſuis rebus ſunt con-

conſtituti ſub eiuſdem protectione, &c, ſi quid durante itinere, ijs ablatum fuerit, reſtituendum eſt; quia contra peregrinantes ad Sedem Apoſtolicam nihil eſt innovandum. *n.* 2. Idque extenditur, ſive aliquid contra eos attentetur ipſo facto, extra Judicium, ſive intra per ſententiam Iudicis. *n.* 3. Illi, qui Romipetas, ſeu peregrinantes Romam ſpoliant, vulnerant, detinent, incurrunt etiam excommunicationem reſervatam Papæ in Bulla Cœnæ. *n.* 4. Habet autem talis profectio vim appellationis. *n. eodem.*

Cap. Vnicum. n. 2.

TITULUS XXX.

DE CONFIRMATIONE VTILI, vel inutili. *pag.* 659.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit confirmatio? pag.* 659.

ASSERTIO. I. Confirmatio eſt juris priùs habiti per legitimum Superiorem facta corroboratio: eáque fit dupliciter, vel tanquam per ſe neceſſaria ad complendum actum, vel ut ei firmitatem ſolùm tribuat. *n.* 1. Aſſert. II. Duplex eſt confirmatio, una ſimplex, ſeu in forma communi, altera in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia. *n.* 2. Differunt inter ſe hæ confirmationes; quia, quæ fit in forma communi, nullum novum Ius, neque valorem tribuit actui confirmato, ſicut illa, quæ fit in forma ſpeciali, & ex certa ſcientia. *n.* 3. & 4.

§. II. *Ex quibus ſignis cognoſci poſſit, quòd confirmatio alicuius diſpoſitionis, vel actûs facta ſit in forma communi, vel ſpeciali? pag.* 660

ASSERTIO I. Omnis confirmatio cenſetur facta in forma communi, & ordinaria, niſi ſignum apponatur, ex quo conſtet, illam factam eſſe in forma ſpeciali. *n.* 5. Aſſert. II, Confirmatio in forma ſpeciali, ſive ex certa ſcientia cenſetur facta, ſi Reſcripto confirmationis totus tenor diſpoſitionis, ſeu actûs, qui confirmatur, inſeratur. *n.* 6. Declaratur *n.* 7. Aſſert. III. Aliud ſignum confirmationis factæ in forma ſpeciali eſt, ſi in literis addatur clauſula: *ex certa ſcientia. n.* 8. Sunt tamen plures caſus, in quibus confirmatio facta in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia, non tribuit jus, ſeu valorem actui ſecundùm ſe irrito. *n.* 9. Hinc non poteſt Papa per ſolam confirmationem ſuam, etiam factam ex certa ſcientia, Profeſſionem Religioſam, vel matrimonium ob defectum conſenſûs Profeſſionem emittentis, vel contrahentis matrimonium, validare. *n.* 10.

§. III. *Quando confirmatio ſit utilis, ſeu valida, & quando inutilis, ſive invalida? pag.* 66a

ASSERTIO I. Quando res eſt litigioſa, & aliquis impetrat confirmationem à Papa, hoc tacito, confirmatio non tenet; quia ſubreptitia eſt, & poteſt Judex, eâ non obſtante, de cauſa cognoſcere: ſi verò impetrans confirmationem pacificè poſſidebat, ſed poſtea lis orta ſit; tunc Judex non poteſt de ea cognoſcere, vel eam definire, ſine mandato Sedis apoſtolicæ. *n.* 11. Idque declaratur *n.* 12. & *ſeq.* Aſſert. II. Contra confirmationes Papæ nullus judicare poteſt, ſine ſpeciali eius mandato, vel niſi certum ſit, quòd per falſi ſuggeſtionem ſint obtentæ. *n.* 14. Id tamen intelligendum eſt de confirmationibus factis in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia, non autem in communi. *n.* 15. An, ſi mentio fiat de confirmatione ſimpliciter, id in dubio intelligi debeat de confirmatione in forma communi; an verò in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia? *n.* 16. Aſſert. III. Si quis appellet à ſententia, & impetret litteras à Papa, ut retractetur ſententia contra ſe lata: appellatus verò præveniens impetret à Papa confirmationem ſententiæ, non factâ mentione de appellatione; tunc non valent illæ litteræ confirmatoriæ priùs obtentæ, ſed poſteriores primi appellantis: ſi verò in litteris prioribus mentio facta ſit de appellatione; tunc, etſi in ſecundis litteris clauſula adiecta ſit (*nullo præjudicio facto iuſtitiæ, & veritati*) valent primæ litteræ confirmatoriæ ſententiæ, donec de iniquitate ſententiæ cognitum fuerit: ſecus eſt, ſi in ſecundis litteris ſpecialis mentio fiat de litteris confirmationis priùs impetratis; tunc enim iſtæ non valent. *n.* 17. Declaratur *n.* 18. Aſſert. IIII. Confirmatio, quam Religioſus à Papa ſuper Prioratu, vel alia temporali adminiſtratione pro ſua perſona impetravit, tacendo, quòd ſit Religioſus, eſt irrita. *n.* 19. Nam regulariter Monachis Prioratus, & adminiſtrationes temporales non confirmantur, &, ſi huiuſmodi confirmationes exhibeant, tanquam falſarij puniendi ſunt, & litteræ confirmationis, veritate tacitâ, impetratæ non valent. *n.* 20. An, ſi Papa confirmet Religioſum in beneficio Regulari ad vitam ſuam, is nihilominus à Prælato ſuo amoveri poſſit: &, quid ſi Religioſo conferatur beneficium ſeculare v.g. Parochia *n.* 21. Si Adminiſtratores perpetui beneficiorum confirmentur à Papa, confirmatio eorum non valet, niſi id in ea exprimatur. *n.* 22. Confirmatio generalis ſtatutorum, vel privilegiorum non extenditur ad illicita. *n. eod.* Aſſert. IV. Sententia, ſeu laudum contra formam juris, vel compromiſſi latum per Arbitros, licèt communi conſenſu utriuſque partis ſit receptum, & à Papa confirmatum in forma communi, non valet. *n.* 23. & *ſeq.* Aſſert. VI. Quando per Legatum Papæ confertur Eccleſia, vel beneficium, & confirmatur deinde à Papa, per huiuſmodi appellationes, & confirmationes non tolluntur jura Diœceſani, ſed manet proviſus ſubiectus Diœceſano in juribus ordinarijs. *n.* 25.

§. IV. *An innovatio privilegiorum habeat vim confirmationis, ita, ut novum jus tribuat? pag.* 667.

Quamvis privilegia, ſicut & alia inſtrumenta, propter vetuſtatem, ne corrumpantur, & pereant, renovari poſſint: tamen, ſicut confirmatio privilegiorum, ita & innovatio nihil novi juris tribuit; ſed antiquum, ſi quod competebat, conſervat, & corroborat. *n.* 26. Si innovatio privilegij fiat in forma communi, tunc non tribuit novum jus, ſicut nec confirmatio facta in forma communi: ſi verò innovatio fiat ex certa ſcientia, tunc novum jus tribuit, ſicut & confirmatio facta in forma ſpeciali. *n.* 27. Si periculum ſit, ne Inſtrumenta pereant, & corrumpantur, poſſunt renovari etiam abſente parte adverſâ, dummodo Originale nõ ſit ita corruptum, quin adhuc legi poſſit.. *n.* 28.

SERIES CAPITULORUM.

IN ANTIQUIS.

Cap. 1. *n.* 11. & *duob. ſeqq.*	c. 6. *n.* 20. & *duobus ſeqq.*
c. 2. *n.* 14. & *ſeq.*	c. 7, *n.* 23. & *ſeq.*
c. 3. *n.* 17. & *ſeq.*	c. 8. *n.* 6. & *ſeq.*
c. 4. *n.* 26. & *duob. ſeqq.*	c. 9. & *ult. n.* 25.
c. 5. *n.* 19.	

INDEX ALPHABETICUS QUÆSTIONUM, QUÆ IN HOC SECUNDO LIBRO DECRETALIUM CONTINENTUR.

Numerus prior indicat Titulum; poſterior Tituli contextum.

A.

ACTOR quis eſſe poſſit in Iudicio? num pupillus? 1. 13. *& quatuor ſeqq.* Num filiusfamilias? 1. 18. *&* 19. Num mulieres? 120. *& duobus ſeqq.* Num milites, furioſi, muti, prodigi, ſervi? &c. 1. 23. An, & quomodo Prælatus Eccleſiaſticus? 1. 24. Quomodo Capitulum? 1. 25. *& trib. ſeqq.* Quomodo Regulares utriuſque ſexûs? 1. 29 *& quatuor ſeqq.* An Prælatus inferior præ Superiore? 1. 34. An aliquando Vicarius, & Parochus præ Epiſcopo? 1. 35 & 36. Num excommunicatus poſſit agere in Iudicio? 1. 37. *uſque ad* 43.

Adulterium. An conjux accuſatus de adulterio poſſit, lite pendente, à conjuge ſeparari? 16. 9. *& tribus ſeqq.*

Alienatio. An poſſit alienari res litigioſa, lite pendente? 16. 13.

Apoſtoli appellantium quid ſint, & quot eorum genera? 28. 139.

Appellatio quid ſit? 28. 1. Quid appellatio judicialis? 28. 2. Quid extrajudicialis? 28. 3. Ob quas cauſas introducta ſit appellatio? 28. 4. *& ſeq.* Quomodo differat à ſupplicatione? 28. 6. *& duobus ſeqq.*

Appellare quis poſſit? 28. 9. Quando liceat? 28. 10. Num utraque litigantium pars poſſit ſimul appellare? 28. 11. An in cauſa pluribus communi unus ſine ceteris appellare poſſit? 28. 12. *& tribus ſeqq.* Num licitè appellare poſſit à ſententia, & præcepto, qui juravit, ſe pariturum præceptis Eccleſiæ? 28. 16. *& tribus ſeqq.* Num licitè appellet Reus, ſi non audiatur excipiens in Iudicio, procuratorem Actoris non habere mandatum ſufficiens? &c. 28. 20. *& ſeq.* Num licitè appellet Reus conventus actione reali, ſi petat, rem petitam in libello ab Actore declarari, & non audiatur à Iudice? 28. 22. Num licitè appellet, qui deſiit eſſe tutor, ſi nomine pupilli in Iudicio conveniatur? 28. 23. *& duobus ſeqq.*

Appellare quis non poſſit? 28. 26 *& quatuor ſeqq.* An in omnibus cauſis ſit licitum appellare? 28. 31. An tantùm à ſententia definitiva? 28. 32. *& duobus ſeqq.* An non tantùm in civilibus, ſed etiam in criminalibus concedatur appellatio? 28. 35. Appellare num liceat excommunicato? 25. 4. *& quatuor ſeqq.* Num etiam appellationem proſequi? 25. 9. *uſque ad* 18. Appellare num liceat in feriis ſacris? 9. 34.

Appellatio an concedatur etiam in cauſis minoribus, imò minimis? 28. 36. *& ſeq.* An? & in omnibus gravaminibus, non ſolum judicialibus, ſed etiam extrajudicialibus, 28. 38. In quibus cauſis appellare non liceat? 28. 39. *uſque ad* 45. An excommunicatio, & Interdictum per ſubſequentem appellationem ſuſpendatur? 28. 46. *& duobus ſeqq.* Num Excommunicatio, vel alia Cenſura lata denunciari poſſit, licèt interea appellaverit Reus? 28. 49. *& duobus ſeqq.* Utrùm appellari poſſit in cauſis, ſeu factis notoriis? 28. 52. *& tribus ſeqq.* An appellari poſſit contra electionem, & confirmationem Prælati? 28. 56. *& ſeq.* Appellari num poſſit contra Ius, vel executionem Iuris? 28. 58. *& duobus ſeqq.* Num à pœna per legem definita? 28. 61. An ab executione ſententiæ, ſive mero executore? 28. 62. *& ſeq.* An à ſententia Iudicis jurejurando cauſam decidentis? 28. 64. Num à ſententia lata in Iudicio poſſeſſorio? 28. 65. Appellatio manifeſtè frivola num poſſit admitti? 28. 66. *& ſeq.*

Appellari à quo Iudice poſſit? 28. 80. *& duobus ſeqq.* Coram quo Iudice ſit appellandum? 28. 83. *& quatuor ſeqq.*

Appellatio à ſententia interlocutoria, vel gravamine extrajudiciali num debeat fieri in ſcriptis, & expreſſâ causâ appellationis? 28. 109. *uſque ad* 115. An appellans ab interlocutoria, vel gravamine, ante ſententiam definitivam, poſſit alias cauſas, quàm, quas nominatim expreſſit in appellatione, proſequi? 28. 115. *& duobus ſeqq.* In tali caſu num proceſſus primi Iudicis, *à qua* appellatum eſt, poſſit vel juſtificari, vel impugnari ex actis novis? 28. 118. Ad formam legitimæ appellationis ab interlocutoria quid ampliùs requiratur? 28. 119. *& duobus ſeqq.*

Appellatio à ſententia definitiva num fieri debeat voce vivâ, vel ſcripto? 28. 122. Num appellans à ſententia definitiva etiam cauſam appellandi debeat allegare? 28. 123. Si ita appellans etiam alleget cauſam aliquam appellandi, num coram Iudice appellationis poſſit etiam priùs non allegatas allegare? 28. 124. Quoties licitum ſit appellare à ſententia definitiva? 28. 125. *& tribus ſeqq.* An, qui ſemel à ſententia interlocutoria, ante ſententiam definitivam appellavit, poſſit iterum appellare in eadem cauſa, & ſuper eodem articulo? 28. 129. *& duobus ſeqq.*

Appellari ad quem Iudicem debeat? 28. 88. *uſque ad* 96. Num ſemper ad immediatum Superiorem ejus, à quo appellatur? 28. 88. *& duobus ſeqq.* Num à Prælatis Epiſcopo ſubiectis ad Epiſcopum? 28. 91. Num ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum? 28. 92. Num à Vicario Generali ad Epiſcopum? 28. 93. An à delegato ad delegantem? 28. 94 *& ſeq.* Quid dicendum, ſi uterque litigantium appellet ad diverſos Iudices? 28. 96. *& ſeq.* Num poſſit fieri appellatio à Iudice ſeculari ad Eccleſiaſticum? 28. 98. Num à Iudicibus, qui de cauſa principali & exceptionibus præjudicialibus ſimul cognoſcunt? 1. 122. *& ſeq.* Appellatio ad quem fieri debeat in cauſis feudalibus? 2. 168. *& ſeq.* Ad quem appellandum ſit à collatione Beneficii factâ communiter ab Epiſcopo, & Capitulo? 28 99. *& ſeq.*

Appellatio quando fieri debeat? 28. 101. An voce, aut ſcripto? 28. 103. Num etiam ſine his ſolo facto fieri poſſit? 28. 105. *& ſeq.* Num valeat appellatio generalis, id eſt, facta ſuper omni cauſa, quæ contra appellantem aliquando poſſet moveri? 28. 107. An valeat, ſi quis appellet ab omni gravamine, quod inferri poteſt? 28. 108. An valeat appellatio alternativa, v. g. Appello ad Archiepiſcopum, vel ad Papam? &c. 28. 108. *in fine.*

Appellationis fatalia, ſive tempora, quæ ſint? 28. *paulo ante* 132. *& duobus ſeqq.* Quando currere incipiat tempus decendii ad appellandum conceſſum? 28. 135 *& tribus ſeqq.* Apoſtoli, ſive literæ dimiſſoriæ appellantibus concedendæ quid ſint, & quot eorum genera? 28. 139. An Iudex *à quo* teneatur appellanti Apoſtolos tradere? 28. 140. Intra quod tempus petendi, & dandi ſint Apoſtoli? 28. 141. *& tribus ſeqq.* Intra quod tempus præſentandi ſint Apoſtoli Iudici *ad quem*? 28. 145. Quantum temporis detur appellanti ad proſequendam, & finiendam appellationem? 28. 146. *& duobus ſeqq.* Quantum ad finiendam appellationem extrajudicialem? 28. 149. An Iudex *à quo* poſſit terminum ſtatuere, intra quem cauſa appellationis finiri debeat? 28. 151. *& ſeq.* An Iudex *ad quem* poſſit terminum à Jure ſtatutum ad proſequendam appellationem moderari, ſeu abbreviare? 28. 153. An Iudex *à quo*, & ipſe appellans poſſit terminum à Jure appellantibus conceſſum reſtringere? 28. 154. *& ſeq.* An iidem poſſint eundem terminum prorogare? 28. 156. Quænam præterea Iure Canonico ſtatuta ſint circa proſecutionem appellationis? 28. 157. *uſque ad* 164. An, & ob quas cauſas, ſeu impedimenta admittatur quis etiam poſt annum, vel poſt biennium ad proſequendam appellationem? 28. 164. *uſque ad* 174.

Appellationis Iudex *à quo*, & *ad quem* quodnam officium habeant, & quomodo iis procedendum ſit? 28. 174. *uſque ad* 218. *Hac diſtinctius invenies V. Iudex.* Appellans coram Iudice *ad quem*, an, & quid debeat probare? 28. 202. *& duobus ſeqq.*

Appellationis effectus ſuſpenſivus quis ſit? 28 218. An per eam ſuſpendatur juriſdictio Iudicis *à quo*? 28. 219. *uſque ad* 231. Ap-

232. Appellationis à Cenſura ſub conditione lata quis effectus? 28. 232. & quatuor ſeqq. An effectum non tantùm ſuſpenſivum pariat appellatio, dum ſententiam ſuſpendit; ſed etiam devolutivum, ut cauſæ cognitio ad alium Iudicem devolvatur? 28. 237. An non ſolùm cauſa principalis, ſed etiam eius acceſſoria ad Iudicem appellationis deferantur? 28. 238. & duobus ſeqq. Num omnia, quæ, appellatione pendente, innovata, & attentata ſunt, debeant à Iudice appellationis revocari? 28. 241. & tribus ſeqq. Quænam adhuc alia ſint obſervanda circa revocationem attentatorum poſt appellationem? 28. 245. uſque ad 252. An etiam revocanda ſint omnia attentata, & mutata contra legitimam appellationem extraiudicialem? 252. & duobus ſeqq. Quale ſit remedium attentata, pendente appellatione, revocandi? 28. 254. Quis Iudex cognoſcere poſſit de revocatione attentatorum poſt appellationem? 28. 255. & duobus ſeqq.

Appellationis ceſſatio, aut revocatio, renunciatio, & deſertio. 28. 257. & ſeptem ſeqq. An, ſi Iudex à quo gravamen, propter quod appellatum eſt, revocet, poſſit in cauſa principali procedere? 28. 257. Quomodo quis appellationi expreſſè renunciet, quomodo tacitè? 28. 260. Quomodo procedendum ſit, ſi appellatio ſit deſerta? 28. 261. & ſeq. An proſecutio appellationis deſertæ impediat, ne ſententia tranſeat in rem judicatam? 28. 263 & ſeq.

Appellatio in quo conveniat, & differat à recuſatione? 28. 66.

Appellatione remotâ. An vi huius clauſulæ: *Appellatione remotâ*: cenſeatur remota, & prohibita omnis appellatio? 28. 68. uſque ad 74. An Iudex datus cum hac clauſula, deferre debeat appellationi, ex cauſa probabili, & juſta interpoſitæ, etiamſi ea à Iure non ſit expreſſè conceſſa? 28. 74. Qui ſint effectus huius clauſulæ? 28. 75. Quis poſſit cauſam committere cum hac clauſula? 28. 76. Verum, ſi cauſa delegata contineat plures articulos, & in uno prohibeatur appellatio, etiam in aliis prohibita cenſeatur? 28. 77. & duobus ſeqq.

Archiepiſcopus num ſit Iudex inter ſubditos Suffraganei ſui? 2. 113. uſque ad 118.

Articulus quid ſit, & quomodo differat à Poſitionibus? 5. 13.

Atteſtatio. Vide *Teſtis.*

B.

BENEFICIUM. An in cauſis Beneficialibus poſſit, lite pendente, aliquid innovari? 16. 16. & quinque ſeqq. Beneficii litigioſi nondum à proviſo per triennium poſſeſſi ſequeſtratio num permittenda? 17. 16. & quatuor ſeqq. Beneficiorum pluralitas qualiter per exceptionem in Iudicio opponi poſſit? 25. 32. & ſeq.

C.

CALUMNIÆ Iuramentum quid ſit? 7. 1. Quot capita contineat? 7. 2. Quomodo differat à juramento veritatis? 7. 3. Quomodo à juramento malitiæ? 7. 4. An neceſſariò ſit præſtandum? 7. 5. & duobus ſeqq. Quinam illud præſtare debeant? 7. 8. & ſeq. Num etiam Clerici? 7. 10. Num & Religioſi? 7. 11. Num & Epiſcopi? 7. 12. & 13. Num & Syndici, ſive Oeconomi Eccleſiarum? &c. 7. 15. & duobus ſeqq. Item 7. 19. Num & Univerſitas, Conventus, Senatus? 7. 18. An & Procurator particularis? 7. 20. & ſeq. An & Procurator fiſci? 7. 22. An & Advocati, ſeu Patroni cauſarum? 7. 23. An & parentes, ſi cum liberis litigent? 7. 24. An Vaſallus, ſi litiget cum domino feudi? 7. 24. Quo modo præſtandum ſit hoc juramentum calumniæ? 7. 24. & 30. Num in omnibus cauſis? 7. 25. & duobus ſeqq. Quando? 7. 28. Quæ ſit pœna recuſantis jurare de calumnia? 7. 31. & tribus ſeqq. Quis ſit huius juramenti effectus? 7. 35.

Capitulum Cathedrale quem, vacante Sede, Iudicem habeat competentem in lite ſuper feudo, aut jure emphyteutico? 2. 163. uſque ad 170.

Cenſura ſub conditione lata, an, & quomodo per appellationem ſuſpendatur? 28. 232. & ſeq. An à ſententia talis Cenſuræ ſub conditione latæ appellari poſſit, etiam poſt elapſos decem dies? 28. 234. Cenſura talis ſub conditione lata num, eveniente conditione, incurratur ab eo qui, pendente adhuc conditione, non quidem appellavit, ſed tamen domicilium, & forum mutavit? 28. 235. & ſeq.

Citatio ad Forum competens quid ſit? 2. 212. Quotuplex? 2. 213. & duobus ſeqq. Quænam ad eam requirantur? 2. 216. uſque ad 222. Quænam eius ſint partes? 2. 222. & tribus ſeqq. Quis citare poſſit? 2. 226. Quinam citari? 2. 227. Quis finis, qui effectus citationis? 2. 228.

Citatio ad Iudicium quando fieri poſſit per edictum? 1. 117. & ſeq. Num in libello nomen actionis exprimi debeat? 1. 119.

Citatio Rei num liceat in feriis lactis? 9. 28. & duobus ſeqq.

Citatoria dilatio quæ ſit? 8. 4. uſque ad 9.

Clericus quod Forum competens habeat, quem Iudicem? 2. 71. uſque ad 81. Num & ſecularem? 2. 71. uſque ad 92. Num & in minoribus Ordinibus adhuc conſtitutus, vel primâ tantùm tonſurâ initiatus gaudeat privilegio Fori Eccleſiaſtici? 2. 92. & duobus ſeqq. Num & talium uxores, familia, ſubditi? 2. 95. & ſeq.

Clericus quibus in caſibus Forum Eccleſiaſticum amittat? 2. 98. & duobus ſeqq. Poſſitne puniri à Iudice ſeculari ob delicta ante Clericatum commiſſa? 2. 101. & tribus ſeqq. Poſſitne capi aliquando à Iudice ſeculari? 2. 105. & ſeq. Quo jure ſit exemptus à Iuriſdictione ſeculari? Divino, an humano? naturali, an poſitivo? 2. 107. uſque ad 113. Num laicum convenire poſſit coram Iudice Eccleſiaſtico? 2. 118. uſque ad 124. Si Clericus cum ſeculari litiget, num Iudex debeat judicare ſecundùm leges, & conſuetudinem Fori ſecularis? 2. 146. & duobus ſeqq. In cauſa feudali quod Forum competens habeat? 2. 149. uſque ad 170. Num prorogare poſſit juriſdictionem in Iudicem alienum? 2. 191. uſque ad 200. Num reconveniri poſſit coram Iudice ſeculari in quacunque cauſa? 4. 7. & duobus ſeqq. Num coram eodem aliquando conveniri? 6. 39. Num poſſit renunciare privilegio Fori Eccleſiaſtici? 2. 175. uſque ad 179. Si renunciet, quænam eius ſit pœna? 2. 179. & duob. ſeqq.

Clericus num poſſit ferre teſtimonium contra laicum in cauſa criminali? 20. 59. & ſeq. Num cogi poſſit à Iudice ſeculari ad perhibendum teſtimonium in cauſa criminali, vel civili? 21. 24. & quatuor ſeqq.

Clericus peregrinans quis dicatur? 29. 1.

Cognitio. Quis ordo ſervandus juridicarum cognitionum, in quæſtione Matrimonii, & conſanguinitatis? 10. 1. & quatuor ſeqq. Quis in cauſa, ſeu quæſtione ſpoliationis? 10. 6. uſque ad 13. Quis, ſi quæſtio incidens ipſi cauſæ principali præjudicet? 10. 13. & quinque ſeqq.

Confeſſio judicialis, & extraiudicialis quid ſit? 18. 1. Quænam requirantur ad confeſſionem judicialem, ut valeat? 18. 2. uſque ad 10. Confeſſio judicialis alia expreſſa, alia tacita: hæc poſterior quomodo fiat? 18. 10. & tribus ſeqq. Confeſſio alia fit ſimpliciter; alia adjectâ qualitate: quid ſit utraque? 18. 14. An poſitio ſuper facto negativo, quæ aliter probari non poteſt, niſi per confeſſionem adverſarii, ſit admittenda? 18. 15. & ſeq. Confitens crimen contingens cauſam principalem in Iudicio, vel confitens incidenter quomodo puniendus? 18. 17. & ſeq.

Confeſſionis Iudicialis quis effectus? 18. 19. An ſententiam Iudicis definitivam requirat judicialis confeſſio? 18. 20. An à parte litigante revocari poſſit facta in Iudicio confeſſio? 18. 21. Num confeſſus de ſuo crimine poſſit in Iudicio interrogari etiam de criminis ſociis? 18. 23. & tribus ſeqq. Et quid ad hoc requiratur? 18. 27. & quatuor ſeqq. Quid ſi Reus & crimen confeſſus ſuum, & interrogatus in Iudicio, etiam ſocium criminis denunciet, ſufficiétne, nullo alio concurrente indicio, ut Iudex procedere poſſit ad ſpecialem inquiſitionem? 18. 32. & duobus ſeqq. Sufficiétne, ut denunciatus etiam capi poſſit, & torqueri? 18. 35.

Confeſſio extraiudicialis quem effectum habeat in cauſis civilibus, ſi producatur in Iudicio in vim probationis? 18. 36. Quid operetur huiuſmodi confeſſio facta in teſtamento, & ultima voluntate? 18. 39. Quid in cauſis criminalibus? 18. 40.

Confirmatio quid ſit? 30. 1. Quotuplex? 30. 2. Quomodo inter ſe differant Confirmatio ſimplex, ſeu in forma communi, & Confirmatio in forma ſpeciali, ſeu ex certa ſcientia? 30. 3. & ſeq. Unde cognoſci poſſit, in qua forma ſit facta Confirmatio? 30. 5. uſque ad 11. Quando ſit valida? 30. 11.

30. 11. *& duobus ſeqq.* Num Iudices inferiores poſſint judicare adverſus confirmationem, quæ à Sede Apoſtolica emanavit? 30. 14. *& duobus ſeqq.* Quænam literæ confirmatoriæ non valeant? 30. 17. *uſque ad* 25. Confirmatio Papæ, vel Principis facta in forma communi num alterius juri præjudicet? 30. 25. Confirmationis vim num habeat privilegiorum innovatio? 30. 26.

Conjectura quid ſit, & quomodo differat à præſumptione? 23. *& ſeq.*

Contractus dolo initus quantùm obliget, vel non obliget? *Titulo* 14. *Num.* 1. *uſque ad* 20. Vide plura V. *Dolus.*

Contumacia quid ſit? 14. 20. Quibus modis committatur? 14. 21. Quomodo procedendum contra Actorem contumacem? 14. 22. *uſque ad* 29. Quomodo contra Reum contumacem? 14. 29. *& quinque ſeqq.* Quomodo procedendum contra eum, ſi conveniatur actione reali, vel perſonali: ille autem contumaciter abſit? 6. 23. *uſque ad* 29. Quibus pœnis Rei contumacia puniatur, aut coërceatur? 14. 35. *uſque ad* 46. Reus per contumaciam abſens quomodo citandus? 14. 46. *& duobus ſeqq.* Num citandus denuo Reus, qui ab interlocutoria ſententia Iudicis appellat, vel à gravamine ante ſententiam definitivam? 14. 49. *& tribus ſeqq.* Num Reus, in cujus bona immiſſio facta eſt ex primo decreto, reſtituendus ſit in priſtinum ſtatum, ſi oſtendat, ſe non fuiſſe contumacem? 15. 7. Si autem contumaciter abſit, quantumvis citatus, poſſitne Actor mitti per primum decretum in poſſeſſionem rerum petitarum? 15. 9. *& duobus ſeqq.* An Actor poſſit mitti in poſſeſſionem Beneficii Eccleſiaſtici obtinendi ex primo decreto propter contumaciam Rei? 15. 12. *& ſeq.* An poſſet mitti propter ſimilem Rei contumaciam in poſſeſſionem Beneficii Eccleſiaſtici jam obtenti? 15. 14. *& duobus ſeqq.* Contumacia Procuratoris recuſantis jurare de calumnia num noceat domino? 7. 34.

Crimina alia merè Eccleſiaſtica, alia merè Civilia, alia mixta. Hæc qualia, & num ſint utriuſque Fori? 2. 141. *& duobus ſeqq.* Num Reus à crimine abſolutus in uno Foro, ſit etiam abſolutus in altero? 2. 144. Quomodo procedere poſſit Iudex Eccleſiaſticus in crimine mixti Fori? 2. 145.

D.

DECIMÆ num poſſint præſcribi à laicis? 16. 41. *& tribus ſeqq.*

Decretum primum, quo quis in poſſeſſionem rerum mittitur, quid ſit? 15. 1. *& quatuor ſeqq.* Quid ſit hujuſmodi decretum ſecundum? 15. 17. Quando, & quomodo interponatur? 15. 18. Quis poſſit illud interponere? 15. 19. Quis ſit ejus effectus? 15. 20.

Dilatio quid ſit? 8. 1. Ea quotuplex? 8. 2. *uſque ad* 23.

Dolus quis bonus, quis malus? 14. 1. Quomodo dolus, vel quoad ſubſtantiam, vel quoad qualitatem, contractum vitiet? 14. 2. Exceptio doli num competat illi, qui ad contrahendum ab alterâ parte contrahente inductus eſt, dolo dante cauſam contractui? 14. 3. Quid, ſi dolus non dederit cauſam contractui, ſed tantùm in eum incidat? 14. 4. Quid, ſi dolo aliquis non à parte contrahente, ſed à quodam tertio inductus ſit? quid, ſi propriâ opinione? valebitne contractus? 14. 5. Quid, ſi dolus à parte contrahente, & contractus ex utraque parte, vel ſaltem ex altera ſit commiſſus, ſed, qui verſetur tantùm circa qualitates? 14. 6. *& duobus ſeqq.* Quid, ſi dolus à quodam tertio ſit commiſſus, ignorante contrahente, & contractus ex utraque parte, vel ſaltem ex altera ſit completus; poteritne peti ejuſdem reſciſſio? 14. 9. Exceptio doli quando detur? 14. 2. *uſque ad* 10. Cui competat, contra quem, & intra quod tempus? 14. 10. *& quinque ſeqq.* Actio de dolo adversùs quem competat? 14. 16. Num hæc detur dolum paſſo? 14. 17. Num detur, cauſâ nondum cognitâ? 14. 18. Per quantum tempus detur? 14. 19. Dolus in dubio num præſumatur in delictis? 23. 19. *& duobus ſeqq.*

Duplicatio oppoſita Replicationi quid ſit? 25. 3.

E.

EMPHYTEUSIS. Quem Iudicem competentem habeat Capitulum Cathedrale in Iure emphyteutico, Sede vacante? *Tomus* II.

2. 163. *uſque ad* 170. Emphyteutici Iuris controverſia num debeat deferri ad dominum emphyteuſis? 2. 164.

Exceptio quid ſit? 25. 1. Quid exceptio dilatoria, & temporalis? quid peremptoria, & perpetua? 25. 2. Quid perſonalis? quid realis? 25. 2. Quid civilis? quid exceptio juramenti, & rei judicatæ? 25. 2. Quid ſit replicatio exceptioni contraria? 25. 3. Quid duplicatio contraria replicationi? 25. 3. Excipere num liceat excommunicato? 25. 4. *uſque ad* 18. Quando, & quomodo exceptio excommunicationis opponi poſſit, vel debeat? 25. 18. *& quatuor ſeqq.* Exceptiones contra perſonas teſtium quando debeant objici, & probari? 25. 23. *& duobus ſeqq.* An, & qualiter Iudex certum terminum ſtatuere poſſit, intra quem exceptiones dilatoriæ, vel etiam peremptoriæ proponi debeant? 25. 26. *& quinque ſeqq.* Qualiter opponi poſſit exceptio de pluralitate Beneficiorum? 25. 32. *& ſeq.* Qualiter exceptio Excommunicationis, perjurii? 25. 34. *& ſeq.* Qualiter exceptio rei judicatæ? 25. 36. *uſq. ad* 41. Qualiter opponi poſſit exceptio declinatoria Iuriſdictionis, vel ſimilis? 25. 41. *& ſeq.* Qualiter exceptio ſuſpenſionis ab officio, & Beneficio? 25. 43. *& ſeq.* Si quis contra adverſarii intentionem excipit, an ideo eam fateri cenſeatur? 24. 45. *& duobus ſeqq.* An quis non una tantùm, ſed pluribus exceptionibus uti poſſit? 25. 48.

Exceptio ſive dilatoria, ſive peremptoria num inducat litis conteſtationem? 5. 18. *& duobus ſeqq.* Quænam exceptio eandem impediat? 5. 21. *uſque ad* 27. Quænam ante, vel poſt litis conteſtationem ſit opponenda? *Ibidem.*

Exceptio doli quando detur ad reſcindendum contractum dolo initum? 14. 2. *uſque ad* 10. Cui competat hæc exceptio doli, & contra quem, & intra quod tempus? 14. 10. *& quinque ſeqq.*

Exceptio quotuplex contra teſtes objici poſſit? 20. 239. Num ante publicatas atteſtationes debeat opponi? 20. 240. *& quatuor ſeqq.* Num teſtes producti ad probandam exceptionem dilatoriam, vel peremptoriam, poſſint cogi, ut deponant ſuper cauſa principali? 20. 245. *& ſeq.* Exceptio oppoſita contra teſtes an, & quando impediat eorum receptionem? 20. 247. *& tribus ſeqq.* Exceptio contra Inſtrumenta quomodo fiat? 22. 49. *uſque ad* 60.

Excommunicatio num incurratur ab iis, qui ſpoliant, vel capiunt Romipetas? 29. 4. Excommunicatus num poſſit licitè excipere in Iudicio, & appellare? 25. 4. *& quatuor ſeqq.* Num etiam appellationem proſequi? 25. 9. *uſque ad* 18. Quando, & quomodo exceptio excommunicationis opponi poſſit, vel debeat? 25. 18. *uſque ad* 26. *item* 25. 34. *& ſeq.* Excommunicatus num poſſit denunciari, licèt appellet? 28. 49. *& duobus ſeqq.*

Executor num differat à Iudice? 27. 104. Executor mixtus num poſſit admittere aliquas exceptiones, eáſque cognoſcere? 27. 105. *& duob. ſeqq.* Executor merus, cui nulla omnino executio cauſæ competit, num poſſit admittere aliquas exceptiones? 27. 108. *& duobus ſeqq.* Num appellari poſſit contra executionem Iuris? 28. 58. *& duobus ſeqq.* An ab executione ſententiæ, ſive mero executore? 28. 62. *& ſeq.* Vide plura V. *Sententia laſa executio.*

Exemplum, ſeu tranſcriptum ſive copia Inſtrumenti num aliquid probet? 22. 20. Exemplum non ex protocollo, ſed ex Inſtrumento originali quam vim probandi habeat? 22. 21. *& duobus ſeqq.*

F.

FATALIA appellationum, ſive tempora quot? 28. *ante num.* 132. Vide plura V. *Appellatio.*

Feriæ quid ſint, & quotuplices? 9. 1. Feriæ nuptiarum quæ? 9. 2. Feriæ ſacræ, quando incipiant? 9. 5. *& duobus ſeqq.* Quis eas indicere poſſit? 9. 9. *& ſeq.* Num etiam Princeps, aut Magiſtratus ſecularis? 9. 11. *& duobus ſeqq.* Quænam prohibeantur exerceri in ſacris Feriis, ſive diebus Feſtis? 9. 14. In harum diſpenſatione quid fieri poſſit? 9. 16. Num & prohibeatur in ſacris Feriis mercatus, placitum, Iudicium? 9. 18. *& trib. ſeqq.* Num & judiciale juramentum? 9. 20. Num & actus juriſdictionis voluntariæ? 9. 22.

An & Iudicium coram Arbitro? 9. 23. Num liceat ſaltem libellum Iudici offerre in Feriis ſacris? 9. 27. Num Reum citare? 9. 28. *& duo ſeqq.* Num teſtium depoſitiones recipere? 9. 31. *& ſeq.* Num ſententiam latam exequi? 9. 33. Num appellare? 9. 34. Quid ſi Feriæ ſint tantùm in loco Iudicis; non item Actoris, & Rei? 9. 24. An litigantes renunciare poſſint Feriis? 9. 25. Feriæ ruſticæ num ubique concedendæ? 9. 26.

Feudum. Num dominus feudi poſſit cognoſcere cauſas feudales inter vaſallos tum Clericos, tum laicos? 2. 149. *uſque ad* 165. Quem Iudicem competentem habeat Capitulum Cathedrale in lite ſuper feudo, Sede vacante? 2. 163. *uſque ad* 170. Num dominus feudi ſecularis poſſit cognoſcere crimen Vaſalli Eccleſiaſtici (ob quod feudo privari meretur) eúmque punire? 2. 165. *& duobus ſeqq.* Ad quem appellandum ſit in cauſis feudalibus? 2. 168. *& ſeq.* Lis ſuper feudo inter ipſos convaſallos laicos à quo decidenda? 2. 149. *& tribus ſeqq.* A quo lis Clerici de feudo, quod à laico habet? 2. 153. *uſque ad* 158. Huiuſmodi lites num ſemper poſſint à domino feudi decidi? 2. 158. *uſque ad* 163.

Fictio Iuris quid ſit, & quomodo differat à Præſumptione? 23. 4.

Fides bona ad præſcribendum neceſſaria quæ, & qualis? 26. 45. *uſque ad* 81. Vide plura V. *Præſcriptio.*

Forum Iudiciale quid? 2. 2. Forum internum, & externum. 2. 4. Quibus modis conſtituatur Forum competens? 2. 5. *uſque ad* 10. Quomodo, & ubi ſortiatur quis forum ratione originis? 2. 10. *&* 11. Quomodo ratione domicilii, & habitationis? 2. 12. *& duobus ſeqq.* Vbi vagabundi ſortiantur forum? 2. 15. Vbi Clerici? 2. 16. *uſq. ad* 20. Vbi heres defuncti? 2. 20. Quomodo quis ſortiatur forum ratione delicti? 2. 21. *uſque ad* 28. Quid, ſi delictum in uno territorio inchoetur, in altero conſummetur? 2. 28. Quid, ſi Reus fugiat ex loco in locum? 2. 29 *uſque ad* 35. Quomodo quis ſortiatur forum ratione contractûs? 2. 35. *uſque ad* 41. Vel ratione quaſi contractûs? 2. 41. Num ratione ſolutionis in alium, quàm, ubi contractum eſt, locum deſtinatæ? 2. 42. *uſque ad* 48. Num ratione rei ſitæ in territorio alieno? 2. 48 *uſque ad* 52. Num in foro competente jam præventus à Iudice poſſit ante finitam cauſam forum mutare? 2. 52. *uſque ad* 59.

Forum competens Clericorum quod? 2. 71. *uſque ad* 81. Foro Eccleſiaſtico num gaudeant etiam Clerici in minoribus conſtituti? 2. 92. *& duobus ſeqq.* Num & eorum uxores? 2. 95. *& ſeq.* Num & familia, coloni? 2. 96. Quibus in caſibus aliquando hoc forum amittant Clerici? 2. 98. *& duobus ſeqq.* Foro competenti num renunciari poſſit? 2. 170. *uſque ad* 212. De citatione ad forum competens. 2. 212. *uſque ad* 218. Vide plura V. *Citatio.*

Fori Eccleſiaſtici privilegio num gaudeant omnes Monachi, Regulares, etiam Novitii, & Converſi utriuſque ſexûs? 2. 97. Quibus in caſibus hoc amittant? 2. 98. *& duobus ſeqq.*

G.

GENVVM flexio quando uſurpanda, quando non? 9. 3.

H.

HOMAGIVM quid ſit? 24. 9.

I.

IGNORANTIA an, & qualis impediat bonam fidem ad præſcribendum neceſſariam? 26. 59. *uſque ad* 65.

Indicium quid ſit, & quomodo differat à præſumptione, & conjectura? 23. 2. *& ſeq.*

Indictionis annus quis ſit, & quomodo inquirendus? 28. 6.

Interdictum poſſeſſionis adipiſcendæ, retinendæ, recuperandæ quid ſit? 12. 14. Quot, & quæ ſint huiuſmodi Interdicta, ſive remedia poſſeſſionis? 12. 15. Quot, & quæ eiuſdem retinendæ? 12. 16. Quot recuperandæ? 12. 17. Coram quo Iudice agendum, ſi de poſſeſſione ſpiritalium, vel quaſi ſpiritalium agatur? 12. 18.

Interdictum: Vnde vi, ſeu recuperandæ poſſeſſionis quid ſit? 13. 1. Quibus competat? 13. 2. An colono, conductori, uſufructuario, emphyteutæ, vaſallo, & ſimilibus? 13. 3. *& ſeq.* An & illi, qui non quidem ſpoliatus eſt poſſeſſione, liberè tamen eam poſſidere non poteſt? 13. 5. *& duobus ſeqq.* An etiam illi, cui ablatus eſt homo liber; vel laico, cui ablata eſt res ſacra? 13. 8. Contra quem hoc Interdictum competat? 13. 9. *& ſeq.* Num etiam contra heredes, ſeu ſucceſſores univerſales ſpoliatoris? 13. 12. Num contra Iudicem injuſtè ſpoliantem? 13. 13. *& duobus ſeqq.* An liberis adverſus parentes; libertis contra patronos? 13. 16. Vtrùm non, niſi intra annum, intentari poſſit hoc Interdictum? 13. 17. An ſpoliatus agens Interdicto, *Vnde vi,* poſſit repelli per exceptionem criminis? 13. 76. *& duobus ſeqq.* Num hoc Interdictum, *Vnde vi,* competat ſpoliato, non obſtante exceptione criminis, licèt non violenter poſſeſſione ſuâ deiectus ſit, ſed alius clàm eam intraverit? 13. 79. *& ſeq.* Interdictum, *Vnde vi,* num detur adverſus eum, qui ſcienter, ac malâ fide rem, quam alius rapuit, ſuam facit? 13. 104. *& tribus ſeqq.* Vide plura V. *Spoliatus.*

Interdictum poſſeſſorium num competat injuſto invaſori contra dominum, qui eum vi iterum eiicit? 13. 91. *& quatuor ſeqq.*

Inſtrumentum quid ſit? 22. 1. Quænam Inſtrumenta publica? quænam privata? 22. 2. *& tribus ſeqq.* Quænam aliæ Inſtrumenti diviſiones? 22. 4. Ad Inſtrumentum publicum conficiendum quid requiratur? 22. 6. *& duobus ſeqq.* An confici poſſit per Notarium extra territorium eius, à quo eſt conſtitutus? 22. 10. *& ſeq.* Inſtrumenta confecta à Notario putativo, qui revera non eſt, an valeant? 22. 13. Inſtrumentum publicum manu Notarii confectum, & authenticum quam vim probandi habeat? 22. 15. Inſtrumentum privatum quid probet? 22. 24. *& quinque ſeqq.* Quænam adminicula requirantur, quibus Inſtrumentum, ſeu ſcriptura privata contra ſcribentem, ſi eam neget, recognoſci, & probari poſſit? 22. 30. *& duobus ſeqq.* Apocha, vel antapocha num aliquid probet? 22. 33. Liber Rationum quid probet? 22. 34. Quid probet epiſtola? 22. 35. Scriptura ſolùm ſigillo publico munita, non autem manu Notarii confecta quid probet? 22. 36. Scriptura, cui appoſitum eſt ſigillum privatum, quid probet? 22. 37. *& duobus ſeqq.*

Inſtrumentorum editio, ſive exhibitio, ſi pars litigans petat, à parte adverſa ſibi edi, ſeu exhiberi Inſtrumenta utrique parti communia, num fieri debeat? 22. 45. *& tribus ſeqq.* Inſtrumentorum productio num ante, vel poſt litem conteſtatam fieri debeat? 22. 40. *& quatuor ſeqq.*

Inſtrumenta quomodo oppugnari, vel quæ contra illa opponi poſſint? 22. 49. *uſque ad* 60. Num ob raſuram, vel per errorem à ſcriptore commiſſum vitietur Inſtrumentum? 22. 60. *& quinque ſeqq.* Quid probent Inſtrumenta inter ſe contraria? 22. 66. *& tribus ſeqq.* An per teſtes reprobari poſſint Inſtrumenta? 22. 70. *& quatuor ſeqq.* Extravagans Papæ, ſi dubitetur, an ſit Decretalis authentica, num probet? 22. 75. *& ſeq.*

Inſtrumentorum interpretatio, renovatio, amiſſio. 22. 77. *& tribus ſeqq.*

Iudex num poſſit cogere partes ad perſonaliter comparendum in Iudicio? 1. 43. *& duobus ſeqq.* Num recuſari poſſit, tanquam ſuſpectus, qui habet propriam cauſam alteri conſimilem, quam judicare deberet? 1. 120. *& ſeq.* Num aliquando poſſit judicare in cauſa propria? 1. 71. *uſque ad* 79. Num, qui cognoſcit de cauſa poſſeſſionis, neceſſariò etiam debeat cognoſcere de cauſa proprietatis? 1. 79. *uſque ad* 83. Quomodo poſſit jurisdictionem ſuam extendere extra territorium proprium? 2. 59. *uſque ad* 71. Quis Iudex cognoſcere poſſit de revocatione poſt appellationem attentatorum? 28. 255. *& duobus ſeqq.* Num differat Iudex ab executore? 27. 164.

Iudex Eccleſiaſticus an poſſit judicare cauſas politicas? 1. 64. *uſque ad* 69. Num id poſſit ex Principum ſecularium commiſſione? 1. 69.

Iudex

Digitized by Google

Iudex ſecularis an cognoſcere poſſit cauſas Eccleſiaſticas? 1. 51. Num judicare de jure Patronatûs? 1. 52. & 53. Num de jure ſepulturæ? 1. 54. Num de cauſis Eccleſiarum merè temporalibus? 1. 55. Num de cauſa dotis, & alimentorum? 1. 70. Num de cauſis pecuniariis, ſeu merè civilibus inter Clericos? &c. 1. 56. *& duobus ſeqq.* Num in cauſa Clericorum criminali? 1. 59. *& duobus ſeqq.* Num id poſſit, ſi Prælatus Eccleſiaſticus ſuum in judicandis Clericorum cauſis officium negligat? 1. 62. *& ſeq.*

Iudex competens quis? 2. 1. Quotuplex? 2. 2. *& ſeq.* Num poſſit recuſari? 2. 200. *& ſeq.* Qua de cauſa? 2. 202. *& duobus ſeqq.* Quando? 2. 204. *& tribus ſeqq.* Quis de cauſa recuſationis cognoſcere poſſit? 2. 208. *& duobus ſeqq.* Quis ſit effectus recuſationis? 2. 211. Quis Iudex competens Clericorum? 2. 71. *uſque ad* 81. Num poſſit eſſe aliquis ſecularis? 2. 71. *uſque ad* 92. Quis Iudex competens tum Clericorum, tum laicorum in cauſis feudalibus? 2. 149. *uſque ad* 170. Quis Iudex competens Capituli Cathedralis in lite ſuper feudo, aut jure emphyteutico, Sede vacante? 2. 163. *uſq. ad* 170. Num acta coram Iudice competente, valeant coram altero etiam competente? 2. 94. *uſque ad* 100.

Iudex, à quo appellatur, an teneatur cuilibet appellationi deferre? 28. 174. *& tribus ſeqq.* Quomodo procedere debeat in diverſis caſibus? 28. 178. *uſq. ad* 187. Eius juriſdictio num per appellationem ſuſpendatur? 28. 219. *uſque ad* 232.

Iudex, ad quem appellatur, an debeat appellationem ad ſe delatam admittere? 28. 187. Num poſſit appellantem ad Iudicem *à quo* remittere? 28. 188. *uſque ad* 198. Quomodo procedere debeat in diverſis caſibus? 28. 198. *& quatuor ſeqq.* Cui imponere debeat onus probandi in cauſa appellationis? 28. 202. *& duobus ſeqq.* An, & quando procedere poſſit ad citandas partes, vel delegare cauſam alteri, vel inhibere Iudici *à quo*, ne procedat in cauſa, &, ne ſententiam exequatur? 28. 205. *uſque ad* 216. An, ſi litigans coram ſuo Iudice non appellavit ab interlocutoria, ſed poſtea à definitiva, tum Iudex *ad quem*, ſive appellationis, poſſit revocare interlocutoriam, & gravamen per illam illatum reparare? 28. 216. *& ſeq.*

Iudex exiſtimatus, qui verè Iudex non eſt, num validè judicet? 2. 83. *uſque ad* 88. Num acta coram Iudice incompetente valeant coram competente? 28. 8. *uſque ad* 94.

Iudex malè judicans quâ pœnâ plectendus? 27. 117. *& tribus ſeqq.*

Iudicium quid ſit? 1. 2. Quænam in Iure ſint hujus vocis ſignificationes? 1. 2. Quodnam Iudicium Eccleſiaſticum, & ſeculare? 1. 5. Quod Petitorium, & Poſſeſſorium? 1. 6. *Item Titulo* 12. *in præfat.* Quod plenarium, ſeu ordinarium, & ſolenne? 1. 7. Quod civile, criminale, mixtum? 1. 8. Quod capitale, non capitale? 1. 11. Quod Vniverſale, & Generale? 1. 12. Quod commune, ſive duplex? 1. 12. Quinam poſſint agere, vel conveniri in Iudicio? 1. 13. *uſque ad* 51. De quo vide plura V. *Actor.*

Iudicium Poſſeſſorium quotuplex? 12. 14. *uſque ad* 20. Vide plura de hoc V. *Interdictum.* Iudicium ſimul Poſſeſſorium, & Petitorium quâ ratione à ſpoliato coram eodem Iudice poſſint inſtitui? 12. 33. *uſque ad* 45.

Iudicium de plano, ſive ſummarium quo modo, & ordine ſit inſtituendum? 1. 100. Cur hic proceſſus ſummarius quandoque inſtituatur? 1. 101. In quibus cauſis id fiat? 1. 102. *uſque ad* 107.

Iudicium Clericorum. Quis ſit modus procedendi judicialiter contra Clericos criminoſos? 1. 107. *uſque ad* 117. Vide plura V. *Clericus.*

Iudicium, & judiciales actus num liceant Feriis ſacris? 9. 18. *uſque ad* 34.

Iudicium num finiatur lapſu temporis? 1. 124. *& duobus ſeqq.* Num per abſolutionem? 1. 128. *& tribus ſeqq.* Quando reddatur penitus nullum? 1. 132.

Iuramentum quid ſit? 24. 1. An licitum ſit? 24. 2. *& duobus ſeqq.* Quas conditiones requirat? 24. 5. Quæ ſint juramenti formulæ? 24. 6. *& quatuor ſeqq.* An tantùm verbis fiat? item, quo ritu? 24. 11. Iuramentum aſſertorium, & promiſſorium quid? 24. 12. *& ſeq.* Iuramentum fidelitatis quid? 24. 14. Num omnes Prælati hoc præſtare debeant, & ad quid obliget? 24. 15. An & Romanus Imperator Papæ? 24. 17. Iuramentum aliud ſimplicis conteſtationis Divini Numinis: aliud execratorium. Quid ſit utrumque? 24. 18. Aliud judiciale, aliud extrajudiciale? 24. 19. Aliud juramentum calumniæ, aliud in litem; & hoc triplex: Veritatis, affectionis, & ſuper intereſſe ſingulari. 24. 19. Aliud litis deciſivum; & hoc triplex: Voluntarium, judiciale, & neceſſarium. 24. 20.

Iuramentum calumniæ quid ſit, quot capita contineat, & an neceſſariò ſit præſtandum? &c. *Titulo* 7. *toto.* Vide diſtinctiùs hæc V. *Calumniæ Iuramentum.* Iuramentum malitiæ quomodo differat à juramento calumniæ? 7. 4. Quando exigi poſſit? 7. 29. Quæ ſit pœna recuſantis jurare de malitia? 7. 33.

Iuramentum judiciale num liceat Feriis ſacris? 9. 20. An, quando, & quâ formâ teſtes jurare debeant? 20. 115. *uſque ad* 124. An juramentum etiam poſſit teſtibus remitti? 20. 124. *& duobus ſeqq.* Num ab omnibus præſtari poſſit, etiam à pueris? 24. 21. Sacerdotes num ad hoc compelli poſſint? 24. 22. Perjuri num ad jurandum in Iudicio admittendi? 24. 23.

Iuramentum licitum, & validum: item illicitum, & invalidum. Quænam juramenta obligent? 24. 50. *& quinque ſeqq.* Num obliget juramentum ſolvendi uſuras? 24. 57. *uſque ad* 66. Num juramentum uſuras ſolutas non repetendi? 24. 66. *& duobus ſeqq.* Iuramenti obligatio an ſit perſonalis, vel realis, ita, ut ad heredes tranſeat? 24. 145. *uſque ad* 152. Num poſſit præſtari per procuratorem, licèt ſit perſonale jurantis? 24. 152. Iuramentum gravi, & injuſto metu extortum num validum ſit? 24. 69. *uſque ad* 77. Iuramentum præſtitum ex errore, vel dolo antecedente num obliget? 24. 77. Quæ ſint alia juramenta licita, quæ obligent? 24. 78. *uſque ad* 86. Iuramentum de re illicita num obliget? 24. 24. Num obliget juramentum Principis de ſervanda moneta vitiata? 24. 25. *& ſeq.* Num Prælati de non repetendis Eccleſiæ rebus per vim injuſtam ablatis? 24. 27. *& ſeq.* Num Epiſcopi, vel cujuſcunque Prælati, qui jurat, ſe ſervaturum aliqua in Epiſcopalis dignitatis præjudicium cedentia? 24. 29. *& ſeq.* Num obliget juramentum præſtitum Patronis præſentantibus ad beneficium de antiquo cenſu, ſeu penſione augendâ? 24. 31. *& ſeq.* Num juramentum Monachi, ſe non manſurum ulterius cum aliis in Monaſterio? 24. 33. Quænam adhuc ſint alia illicita, & invalida? 24. 34. *uſque ad* 42. *Item* 24. 56. Quænam juramenta ſint inter conjuges illicita? 24. 42. *uſque ad* 50.

Iuramentum litis deciſivum num à Iudice, vel à parte alteri litiganti deferri poſſit? 24. 86. *& duobus ſeqq.* In cauſa dubia utri à Iudice ſit deferendum juramentum; Actori in ſupplementum probationis? an Reo ad purgationem ſui? 24. 89. *& tribus ſeqq.* An in communi cauſa, in Iudicio deferri poſſit juramentum? id quo modo? & quando? 24. 93. *uſque ad* 102.

Iuramenti interpretatio qualis? 24. 102. *uſque ad* 109. Num ſecundùm intentionem jurantis interpretandum ſit juramentum? 24. 109. *& quatuor ſeqq.* Num ſecundùm conditiones promiſſionis contractûs, aut actûs, cui adjungitur? 24. 114. *& tribus ſeqq.* Num ita, ut obliget cum alterius præjudicio? 24. 118. Quænam ſint conditiones, quæ tacitè inſunt juramentis, plerumque ſubintelligendæ? 24. 119. *uſque ad* 130. Ad quem ſpectet interpretatio juramenti, ſi de eo dubium oriatur? 24. 130.

Iuramenti relaxatio num à Prælato Eccleſiaſtico fieri poſſit? 24. 154. *& ſeq.* Quis Epiſcopus debeat relaxare juramentum? num ipſius jurantis, an ejus, cui juratum eſt? 24. 156. *& duobus ſeqq.* An etiam Magiſtratus ſecularis poſſit relaxare juramentum homini præſtitum? 24. 159.

Iuramenti effectus in contractibus quales? & quidem primò, num poſſit confirmare pacta, vel contractus jure naturali irritos? 24. 132. *& ſex ſeqq.* Quinam ſint hujuſmodi contractus, qui Iure Civili ſunt irriti, & juramento firmantur? 24. 138. Num Jus poſitivum quandoque & contractum, & juramentum irritum reddat? 24. 139. *& ſeq.* Vnde cognoſci poſſit, quando juramentum habeat vim confirmandi contractûs? 24. 141. Quos effectus habeat juramentum confirmatorium contractûs. 24. 142. An juramentum habeat vim confirmandi contractus initos, contra prius juramentum illos non celebrandi? 24. 143. *& duobus ſeqq.*

Iuris fictio quid ſit, & quomodo differat à præſumptione? 23. 4.

Iuris, & de Iure præſumptio quid ſit? quomodo tollatur? & quis eius effectus? 23. 6. *uſque ad* 13. *Item* 23. 8. *& ſeqq.*

L.

LAICVS num conveniri poſſit, & convenire coram Iudice Eccleſiaſtico? 2. 118. *uſque ad* 124. Id quando? num, ſi cauſæ principali inſit aliqua qualitas fundans juriſdictionem Iudicis Eccleſiaſtici? 2. 122. Num, ſi Iudex ſecularis non fungatur officio ſuo? 2. 124. *& tribus ſeqq.* Num id poſſit vidua, pupillus, orphanus, aut alia perſona miſerabilis? 2. 128. *& tribus ſeqq.* Num id fieri poſſit propter juramentum contractui oppoſitum? 2. 132. *& duobus ſeqq.* Num raptores, & invaſores rerum Eccleſiaſticarum? 2. 136. *& ſeq.* Num laici, qui uſurpant jura Eccleſiæ? 2. 138. *& duobus ſeqq.*

Libellus quid ſit? 3. 1 *& ſeq.* Cui offerendus? 3. 3. Quotuplex ſit? 3. 4. Num neceſſarius? 3. 5. *& ſeq.* Libellus conventionalis quot partes continere debeat? 3. 7. *& ſeq.* Quænam petendi cauſæ in eo exprimi debeant, ſi ſit actio realis? 3. 9. *& duobus ſeqq.* Quænam, ſi ſit actio perſonalis? 3. 12. *& ſeq.* Quænam, ſi ſit univerſalis, vel generalis? 3. 14. *& ſeq.* Quænam in libello accuſationis, ſeu criminali? 3. 16. Quid ſit, libellum mutari, & emendari? 3. 17. Quando poſſit mutari? 3. 18. Num liceat illum declarare, & emendare etiam poſt litis conteſtationem, uſque ad ſententiam? 3. 19. Quis ſit effectus oblationis libelli? 3. 20. Libellus num offerri poſſit in Feriis ſacris? 9. 27.

Lis Clerici cum laico coram Iudice ſeculari num ſit decidenda ſecundùm leges Fori ſecularis? 2. 146. *& duobus ſeqq.* Lis ſuper feudo inter ipſos convaſallos laicos à quo decidenda? 2. 149. *& tribus ſeqq.* A quo lis Clerici de feudo, quod à laico habet? 2. 153. *uſque ad* 158. Huiuſmodi lites num ſemper poſſint à Domino feudi decidi? 2. 158. *uſque ad* 163.

Litis conteſtatio quid ſit? 5. 1. *& ſeq.* Num coram Iudice fieri debeat? 5. 3. Quomodo fiat? 5. 4. *& ſeq.* Vbi fieri debeat? 5. 6. Per quos? 5. 7. Num requiratur ad ſubſtantiam Iudicii ordinarii? 5. 8. *& duobus ſeqq.* Quomodo differat à Poſitionibus, & Articulis? 5. 11. *uſque ad* 18. Num inducatur per oppoſitionem exceptionis? 5. 18. *& duobus ſeqq.* Per quas exceptiones impediatur, vel retardetur? 5. 21. *uſque ad* 27. Quænam exceptiones ante, quænam poſt litis conteſtationem opponendæ ſint? *Ibidem.* Quos effectus pariat litis conteſtatio? 5. 27. Num lite nondum conteſtatâ, poſſint teſtes recipi, aut ſententia ferri? 6. 1. Num hoc poſſit fieri in cauſis matrimonialibus? 6. 2. *& duobus ſeqq.* *Item* 6. 10. *& ſeq.* Num in cauſa reſtitutionis contra contumacem? 6. 4. *uſque ad* 10. In quibus caſibus poſſint teſtes recipi, lite nondum conteſtatâ? 6. 12. *uſque ad* 21.

Lis pendens quid ſit? 16. 1. *& ſeq.* Num lite pendente aliquid poſſit innovari? 16. 3. Num valeat Reſcriptum, lite pendente, impetratum? 16. 4. *& ſeq.* Num privilegium? 16. 6. *& duobus ſeqq.* Num conjux, ſi accuſetur de adulterio, poſſit, lite pendente, à conjuge ſeparari? 16. 9. *& tribus ſeqq.* Num res litigioſa poſſit, pendente lite, alienari? 16. 13. An in cauſis Beneficialibus poſſit aliquid, lite pendente, innovari? 16. 16. *& quinque ſeqq.*

M.

Matrimoniales cauſæ. Num in his poſſint recipi teſtes, & ſententia ferri aliquando, lite non conteſtatâ 16. 2. *& duobus ſeqq.* *Item* 6. 10. *& ſeq.* In iiſdem cauſis matrimonialibus quando, & quomodo ſit reſtitutio ſpoliati facienda? 13. 60. *uſque ad* 76. Vide plura V. *Teſtis.*

Matrimonium dubium ob ſuſpicionem conſanguinitatis, num ante illius conſanguinitatis diſcuſſionem ratum, vel irritum pronunciari poſſit? 20. 1. *& quatuor ſeqq.* Si conjux à conjuge propriâ authoritate recedat; & v. g. maritus tanquam ſpoliatus reſtitui petat, debebitne titulum, ſeu valorem matrimonii ſaltem præſumptivè oſtendere? 13. 60. *& quatuor ſeqq.* Si matrimonium per conſenſum de præſenti non fuerit contractum, & mulier propriâ authoritate ſe ſeparet à viro, licèt fuerit in eius domum traducta, debebitne fieri eius reſtitutio? 13. 65. *& duobus ſeqq.* Num talis conjux reſtituenda ſit viro, non obſtante obiectione occulti impedimenti dirimentis; dummodo probet legitimam deſponſationem de præſenti, ſeu matrimonium contractum eſſe in facie Eccleſiæ? 13. 68. *& tribus ſeqq.* Quid, ſi mulier, quæ propriâ authoritate à viro receſſit, ipſi petenti reſtitutionem, obiiciat commiſſum ab eo adulterium: debebitne nihilominus reſtitui? 13. 72. Quid, ſi maritus repellat à ſe uxorem, dicens, matrimonium invalidum eſſe, propter impedimentum dirimens, poteritne mulier per modum actionis intentare Interdictum recuperandæ poſſeſſionis? 13. 73. *& duobus ſeqq.* An coniux accuſatus de adulterio, poſſit, lite pendente, à Conjuge ſeparari? 16. 9. *& tribus ſeqq.* An in matrimonio contrahendo parentes poſſint eſſe teſtes? 20. 36. Matrimonium num probari poſſit per præſumptiones, & coniecturas? 23. 44. *& duobus ſeqq.* Sententia lata contra matrimonium ad illud diſſolvendum num tranſeat in rem judicatam? 27. 47. *& quinque ſeqq.* Num ſententia divortii tranſeat in rem judicatam? 27. 53. *& quatuor ſeqq.*

Mercatus num liceat in Feriis ſacris? 9. 18. *& tribus ſeqq.*

Mutua petitio. De hac *toto Titulo* 4. Vide V. *Reconventio.*

N.

NOTARIVS. Quis habeat eum creandi poteſtatem? 22. 8. Quis, & qualis ſit creandus Notarius? 22. 9. An Inſtrumenta conficere poſſit extra territorium eius, à quo eſt conſtitutus? 22. 10. *& ſeq.* An Notarius creatus ab Eccleſiaſtico poſſit Inſtrumenta conficere in cauſis temporalibus: & viciſſim creatus à laico in cauſis ſpiritualibus? 22. 12. An Inſtrumenta confecta à Notario putativo, qui revera non eſt, ſint valida? 22. 13. Vnde probari poſſit, quòd quis ſit Notarius? 22. 14.

Nuptiarum Feriæ. De his 9. 2. *& duobus ſeqq.*

O.

OBLATIO libelli num fieri poſſit in Feriis ſacris? 9. 27. Vide V. *Libellus.*

P.

PARTES num per ſe ipſas coram Iudice ea, quæ facti ſunt, proponere debeant? 1. 46. *& ſeq.* Num contumax cenſenda, quæ non comparet, licèt prius promiſerit, ſe litigaturam? 1. 48. *& duobus ſeqq.*

Peregrinantes, ſive Romipetæ an ſint ſub Sedis Apoſtolicæ protectione? 29. 1. *& duobus ſeqq.* An incurrant excommunicationem, qui eos capiunt, vel ſpoliant? 29. 4. Contra eos, qui peregrinantium, ſeu abſentium bona invadunt, quis agere poſſit? 29. 5. Num talis peregrinatio habeat vim appellationis? 29. 5.

Petitio mutua. De hac *toto Titulo* 4. Vide V. *Reconventio.*

Petitorium Iudicium ſimul, & poſſeſſorium quâ ratione à ſpoliato coram eodem Iudice inſtitui poſſint? 12. 33. *uſque ad* 45.

Plus petitio quot modis fiat? 11. 1. Quid ſit, cauſâ plus petere? 11. 2. *& ſeq.* Quid, plus petere re, & quantitate? 11. 4. Quid, plus loco petere? 11. 5. Quid plus tempore? 11. 6. Quæ ſit pœna plus petentium? 11. 7. *& quatuor ſeqq.*

Poſitiones quid ſint? 5. 21. Quomodo differant à libello? quomodo à litis conteſtatione? 5. 12. Quomodo ab Articulis, interrogationibus, & reſponſionibus? 5. 13. *& duob. ſeqq.* Quomodo ad Poſitiones reſpondendum ſit? 5. 17.

Poſſeſſio unde ſic dicta? 12. 1. Quid ſit? 12. 2. Poſſeſſio civilis, & naturalis quid? 12. 3. In quibus differat à proprietate? 12. 4. Quænam ſint eius commoda, vel privilegia? 12. 5. Quibus modis acquiratur corporalium rerum poſſeſſio? 12. 6. *& duobus ſeqq.* Quibus poſſeſſio incorporalium? 12. 10. *& tribus ſeqq.* Quibus modis amittatur? 12. 13. Poſſeſſionis cauſa, & cauſa Proprietatis an apud eundem

Digitized by Google

eundem Iudicem tractari debeant? 12. 20. *& quatuor ſeqq.* Si tractentur apud eundem, quo debeant ordine tractari? 12. 25. *& ſeq.* Num unâ etiam ſententiâ debeant terminari? 12. 27. *uſque ad* 33. An aliquando poſſeſſio capi poſſit propriâ authoritate ab eo, qui corporaliter illam antea nunquam apprehendit? 13. 99. *& tribus ſeqq.* Poſſeſſionis recuperandæ duo remedia. 13. 104. *uſque ad* 110.

Poſſeſſio ex prima, & ſecunda decreta. Quid ſit miſſio in poſſeſſionem rerum, ex primo decreto? 15. 1. *& quatuor ſeqq.* Num per hanc acquiratur vera rei poſſeſſio, an verò tantùm detentio? 15. 6. Num Reus, in cuius bona immiſſio facta eſt, ex primo decreto, reſtituendus ſit in priſtinum ſtatum, ſi oſtendat, ſe non fuiſſe contumacem? 15. 7. Num poſſit Actor mitti per primum decretum in poſſeſſionem rerum petitarum cuſtodiæ causâ, ſi Reus nec per ſe, nec per procuratorem compareat, quantumvis citatus ſit? 15. 12. *& duobus ſeqq.* Poſsitne Actor mitti in poſſeſſionem rerum petitarum, ſi Reus contumaciter abſit? 15. 19. *& duobus ſeqq.* Poſsitne immitti in poſſeſſionem Eccleſiaſtici Beneficii obtinendi ob Rei contumaciam? 15. 21. *& ſeq.* Num in poſſeſſionem Beneficii jam obtenti, ob ſimilem Rei contumaciam? 15. 14. *& duobus ſeqq.* Quid ſit miſſio in poſſeſſionem bonorum ex ſecundo decreto Iudicis? 15. 17. Quando, & quomodo hoc decretum interponatur, à quo, & quo effectu? 15. 18. *& duobus ſeqq.*

Poſſeſſio an, & qualis ſit ad præſcribendum neceſſaria? 26. 38. *uſque ad* 45. Vide plura V. *Præſcriptio.*

Poſſeſſorium remedium, ſive Interdictum quid, & quotuplex? 12. 14. Vide plura V. *Interdictum.* Poſſeſſorium Iudicium, ſimul & petitorium quâ ratione à ſpoliato coram eodem Iudice inſtitui poſſint? 12. 33. *uſque ad* 45.

Præſcriptio quàm variam acceptionem habeat? 26. 1. Quid ſit præſcriptio? 26. 2. Quomodo ab uſucapione differat? 26. 3. A quo fuerit introducta? 26. 4. & ſeq. Vbi, & quam vim habeat? 26. 6. *& ſeq.* An ei renunciari poſſit? 26. 8.

Præſcriptionis Res, & Perſona. Quinam poſſint præſcribere? 26. 9. Contra quos? 26. 10. Quæ res poſſint præſcribi? 26. 11. Quænam non poſſint? 26. 12. *uſque ad* 20. Num ſubditi poſſint præſcribere adverſùs Superiorem, & ſe ab obedientia eximere? 26. 20. *& duobus ſeqq.* Num Clerici adverſùs Prælati viſitationem? 26. 23. *& duobus ſeqq.* Num adverſùs ſolvendas procurationes? 26. 26. *& ſeq.* An Prælatus Epiſcopo inferior poſſit præſcribere Iura Epiſcopalia? 26. 28. *uſque ad* 35. An res alienari prohibitæ præſcribi poſſint? 26. 35. *& duobus ſeqq.*

Præſcriptionis conditiones quænam? 26. 37. *circa finem.* An, & qualis poſſeſſio requiratur ad præſcriptionem? 26. 38. *& duobus ſeqq.* An laici non poſſint præſcribere decimas ob defectum poſſeſſionis? 26. 41. *& tribus ſeqq.* An, & qualis bona fides requiratur ad omnem præſcriptionem? 26. 45. *uſque ad* 51. Num in debito pœnæ? 26. 52. *& ſeq.* Num in ſervitutibus urbanis? 26. 54. Et in ruſticis? *Ibid.* An dubitans, num res ſua ſit, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum? 26. 55. *tribus ſeqq.* Quænam ignorantia impediat bonam fidem ad præſcribendum neceſſariam? 26. 59. *uſque ad* 65. Bona, vel mala fides anteceſſoris an proſit, vel obſit ſucceſſori in ordine ad præſcriptionem? 26. 65. *uſque ad* 75. An mala fides reſpectu unius impediat præſcriptionem reſpectu alterius? 26. 75. *& ſeq.* Bona, vel mala fides Prælati an poſſit prodeſſe, vel obeſſe Eccleſiæ quoad præſcriptionem? 26. 77. *& tribus ſeqq.* Num præſcribenti neceſſarius ſit ſemper aliquis titulus? 26. 71. *uſque ad* 89.

Præſcriptionis tempus quantum requiratur ad præſcribendas res mobiles? 26. 90. Quantum ad immobiles? 26. 91. Quantum ad præſcribendum contra Eccleſias? 26. 92. *uſque ad* 103. Quantum contra Principem, vel eius fiſcum? 26. 103. *& quatuor ſeqq.* Quantum ad præſcribenda bona feudalia, & emphyteutica? 26. 108. *& quatuor ſeqq.* Quo tempore præſcribi poſſint Beneficia Eccleſiaſtica? 26. 113. *& duobus ſeqq.* Quantum tempus requiratur ad præſcribendum jus eligendi Epiſcopum, vel alium ſimilem Prælatum? 26. 116. Quantum ad præſcribendum Ius Patronatûs? 26. 117. *& ſeq.* Quantum ad præſcribendas ſervitutes? 26. 119. *& ſeq.* Quanto tempore ſervitutes per præſcriptiones amittantur? 26. 121. *& ſeq.* Quanto præſcribantur actiones, & debita, ſeu obligationes procedentes ex contractu, vel quaſi contractu, vel ex delicto? 26. 123. *tribus ſeqq.* Præſcriptio temporis immemorialis, & centenaria quomodo differant, & qualiter utraque probetur? 26. 127. *& duobus ſeqq.*

Præſcriptionis impedimenta. Quid ſit, præſcriptionem non procedere, non currere, vel dormire? 26. 130. *& duobus ſeqq.* Quando, & quomodo præſcriptio interrumpatur, &, an etiam per impetrationem privilegii contrarii? 26. 133. *& quatuor ſeqq.* Quibuſnam remedium reſtitutionis in integrum competat adverſùs præſcriptionem? 26. 138. *& ſeq.*

Præſumptio quid ſit? 23. 1. Quomodo differat ab Indicio, & Coniectura? 23. 2. *& ſeq.* Quomodo à fictione Iuris? 23. 4. Præſumptio quotuplex? 23. 5. *& ſeq.* Præſumptio violenta quid? 23. 5. Probabilis quid? *Ibid.* Præſumptio Iuris, & hominis quid ſit, quomodo tollatur, & quis eius effectus? 23. 6. *uſque ad* 13. Num ex vehemente præſumptione Iudex aliquando poſſit procedere ad ſententiam definitivam, etiam condemnatoriam? 23. 13. *uſque ad* 19. In dubio num in delictis præſumatur dolus? 23. 19. *& duobus ſeqq.* Num ex bono puero præſumatur futurus bonus vir; aut viciſſim ex malo malus? 23. 22. *& ſeq.* Num ex collata dignitate, vel conceſſis privilegiis præſumatur de virtute illius, cui conceſſa ſunt? 23. 24. Num inter perſonas valde propinquas præſumatur inceſtus? 23. 24. Num ex vita præterita præſumptio fieri poſſit de ſecutura? 23. 25. Num ſemel bonus ſemper præſumatur bonus, niſi malus probetur; aut viciſſim? 23. 26. Num ex ſtatu rei præterito præſumatur de futuro? 23. 27. *& duabus ſeqq.* Num præſumatur contra illum, qui declinat Iudicium, aut fugit; & illum, qui ſe offert Iudicio? 23. 30. *& quatuor ſeqq.* An, ſiquis ex duobus propoſitis unum tantùm negat, præſumatur alterum confiteri; aut viciſſim? 23. 36. An vicinus præſumatur ſcire ea, quæ in vicinia facta ſunt? 23. 37. *& duobus ſeqq.* An quilibet præſumatur idoneus ad officium, beneficium, vel actum aliquem, niſi contrarium probetur? 23. 40. *& tribus ſeqq.* An quis ex præſumptione vehemente de gravi crimine condemnari poſſit? 23. 47. *& tribus ſeqq.* Lex fundata in præſumptione num obliget in foro conſcientiæ? 23. 53. *& ſeq.* An etiam in foro externo? 23. 55.

Privilegium lite pendente impetratum num valeat? 16. 6. *& duobus ſeqq.* Privilegiorum innovatio an habeat vim confirmationis? 30. 26.

Probatio quid ſit? 19. 1. Quotuplex? 19. 2. *& duobus ſeqq.* Probandi onus in Iudicio cui incumbat? 19. 5. *& duobus ſeqq.* Num teneatur probare, qui abſolutè negat, aliquod factum? 19. 8. Propoſitio ſuper facto negativo quomodo probanda? 19. 9. *& quatuor ſeqq.* Quis probare debeat in Iudiciis communibus: cuiuſmodi ſunt; Familiæ herciſcundæ; Communi dividundo; & finium regundorum? 19. 14. *& tribus ſeqq.* Quis probare debeat in Interdicto retinendæ poſſeſſionis, quando utraque pars contendit, ſe in ſolidum poſſidere rem eandem? 19. 18. *& tribus ſeqq.* An Reus Actori in Iudicio obligetur exhibere ſua Inſtrumenta, quibus poſſit ille ſuam intentionem fundare, & probare? 19. 22. *uſque ad* 29. Num, qui in Iudicio intentionem ſuam plenè probavit, poſſit compelli, ut id ipſum inſuper juramento proprio confirmet? 19. 29. *& ſeq.*

Probatio circa quas res verſetur? 19. 31. Num etiam ætatem probare teneatur, qui ſuam intentionem in ea fundavit? 19. 32. *& quinque ſeqq.* Quomodo probanda ſit virginitas? 19. 38. *& quatuor ſeqq.* Quomodo & filiatio? 19. 43. *uſque ad* 51. Quomodo limites, ſeu confines locorum? 19. 51. *& tribus ſeqq.* Num literæ Epiſcopi, vel alterius Iudicis inferioris ordinarii fidem faciant ad probandum, aliquem excommunicatum eſſe? 19. 55. *& duabus ſeqq.* An ſingulares, ſeu ſingulæ perſonæ alicuius Collegii, vel Conventûs poſſint jurati reprobare Inſtrumentum falſo ſigillo obſignatum, & confectum nomine Collegii, ſeu Univerſitatis? 19. 58. *& ſeq.* Quam vim probandi habeat narratio facti alicuius in literis Sedis Apoſtolicæ? 19. 60. *& duabus ſeqq.* Num probationes, & alia acta Iudicii ſint in ſcriptum redigenda? 19. 63. An exhiberi debeant proba-

 tiones,

tiones, & acta Iudicii prioris, ſi cauſa ad alium Iudicem devolvatur? 19. 67. & ſeq. Quid ſi huiuſmodi probationes, & acta ſint perdita? 19. 69. Num probatio fieri debeat ſecundùm formam libelli? 19. 70. Num facienda ſit primùm poſt litem conteſtatam? 19. 71. & ſeq. Quis ſit finis probationis? 19. 73. Quis eius effectus? 19. 73. & tribus ſeqq. Qualis probatio requiratur ad probandum, quod non eſt veriſimile? 23. 51. & ſeq. Probationis onus cui incumbat, cùm quis appellat? 28. 202. & duobus ſeqq. Vide plura V. *Inſtrumentum.*

Proprietatis cauſa, & cauſa poſſeſſionis an apud eundem Iudicem tractari debeant? 12. 20. & *quatuor ſeqq.* Si tractentur apud eundem, quo debeant ordine tractari? 12. 25. & ſeq. Num unâ etiam ſententiâ debeant terminari? 12. 27. *uſque ad* 33.

Prorogatio Iuriſdictionis quid ſit, & quot modis fiat? 2. 182. Quænam ad eam requirantur? 2. 183. *uſque ad* 188. Num laicus juriſdictionem in Iudicem alienum poſſit prorogare in omni caſu? 2. 188. & *duobus ſeqq.* An id poſsit Clericus? 2. 191. *uſque ad* 200.

Protocollum quid? 22. 4. Num fidem faciat? 22. 16. & ſeq. Notario, qui illud incepit, mortuo, num ab alio Notario perfici poſſit? 22. 18. & ſeq.

R.

RECONVENTIO quid ſit? 4. 1. Quis poſsit reconvenire? 4. 2. Num coram Iudice tam ordinario, quàm delegato? 4. 3. & ſeq. Num etiam coram prorogato? 4. 5. Num quis poſsit reconveniri coram Iudice ſeculari in cauſa ſpirituali, vel ei anneaa? 4. 7. Num Clericus coram Iudice ſeculari in cauſa criminali? 4. 8. Num in cauſa civili? 4. 9. In quibus cauſis reconventio locum habeat? 4. 14. In quibus non? 4. 15. & ſeq. Quando proponi debeat? 4. 17. & *tribus ſeqq.* Quis in ea ſit procedendi modus? 4. 20. & *duobus ſeqq.*

Recuſatio quid ſit? 28. 265. In quibus conveniat cum appellatione? 28. 266. In quibus non? 28. 267. Quando fieri poſsit, vel debeat recuſatio Iudicis? 28. 68. & ſeq. *Item* 2. 200. & ſeq. Qua de cauſa? 2. 202. & *duobus ſeqq.* Quando? 2. 204. & *tribus ſeqq.* Quomodo? 28. 270. *uſque ad* 277. Quis ſit effectus recuſationis? 2. 211. *Item* 28. 277.

Relatio quid ſit? 28. 278. & ſeq. Quomodo, & quando fieri debeat? 28. 280. & ſeq. Quis eius ſit effectus? 28. 282.

Renunciatio. Num quis poſsit renunciare Iuri tum naturali, tum poſitivo? 2. 10. Num Divino, & humano? 2. 171. & *tribus ſeqq.* Clerici num poſsint renunciare privilegio Fori Eccleſiaſtici? 2. 175. *uſque ad* 179. Si renuncient, quæ eorum ſit pœna? 2. 179. & *duobus ſeqq.*

Replicatio exceptioni oppoſita quid ſit? 25. 3.

Reſcriptum, lite pendente, impetratum num valeat? 16. 4. & ſeq. Reſcriptum à Papa contra ſententiam priùs ab eo latam impetratum, in quo illius non ſit mentio, num valeat? 27. 91. & *tribus ſeqq.*

Reviſionis beneficium quale? 28. 8.

S.

SENTENTIA quid ſit? 27. 1. Interlocutoria, & definitiva quomodo differant? 27. 2. & ſeq. Sententia definitiva quomodo differat à re judicata? 27. 3. Num ferri poſsit, lite needum conteſtatâ? 6. 1. Num hoc poſsit fieri in cauſis matrimonialibus? 6. 2. & *duobus ſeqq.* *Item* 6. 10. & ſeq. Num in cauſa reſtitutionis contra contumacem? 6. 4. *uſque ad* 10. In quibus caſibus poſsit ſententia definitiva ferri, lite nondum conteſtatâ? 6. 12. *uſque ad* 23.

Sententia qualis ſit ferenda? 27. 4. & *quatuor ſeqq.* Lata contra Canones, vel leges num ſit valida? 27. 9. An etiam debeat continere cauſam, quæ Iudicem movit ad hanc ſententiam ferendam? 27. 10. & ſeq. An ſententia, quæ fertur à Iudice, debeat eſſe certa? 27. 12. An debeat ferri coram partibus litigantibus? 27. 13. & *tribus ſeqq.* An cum præſcriptis proceſsus ſolennitatibus? 27. 17. & *tribus ſeqq.* An poſsit ferri etiam ſub conditione? 27. 21. An ſcribi debeat, & à Iudice ſedente recitari? 27. 22. & *duobus ſeqq.* An in loco publico, & conſueto? 27. 25. Quo tempore ferri debeat? 27. 26. Sententia definitiva an neceſſariò ſequatur confeſsionem judicialem? 28. 20. Num ſe extendere poſſit extra territorium Iudicis condemnantis? 2. 65. *uſque ad* 71.

Sententiæ modus. Contra quem ſententia ferri debeat, quando dominus agit per procuratorem? 27. 27. & *duobus ſeqq.* Quomodo probanda ſit ſententia? 27. 30. An debeat ferri ſecundùm formam, ac tenorem libelli? 27. 31. An, ſi in libello certa cauſa expreſſa ſit, ea probari debeat? 27. 32. & *duobus ſeqq.*

Sententia tranſitus in rem iudicatam quando fiat? 27. 35. & *quatuor ſeqq.* Si lata ſit ſententia contra privilegium exhibitum in Iudicio, num teneat? 27. 40. & *tribus ſeqq.* An, ſi prima ſententia tranſivit in rem judicatam, ſecunda ab aliis Iudicibus contra primam lata valeat? 27. 44. & ſeq. Sententia lata contra matrimonium ad illud diſſolvendum num tranſeat in rem judicatam? 27. 47. & *quinq. ſeqq.* Num ſententia divortii tranſeat in rem judicatam? 27. 53. & *quatuor ſeqq.* Sententia Cenſuræ num poſt elapſum decendium ad appellandum conceſſum tranſeat in rem judicatam? 27. 58. Num ſententia lata in cauſa beneficiali? 27. 59. Num ſententia lata ex falſis inſtrumentis? 27. 60. & *duobus ſeqq.*

Sententia plurium Iudicum. Si plures de eadem re ſententias contrarias ferant, quænam valeat? 27. 63. & ſeq. Quænam valeat, ſi tantum ſint Iudices duo? 27. 65. *quatuor ſeqq.* An ſufficiat, ubi plures ſunt Iudices, ſi tantum unus ſententiam proferat? 27. 70. & *duobus ſeqq.* Vtrùm valeat ſententia lata à pluribus Iudicibus, quorum unus juriſdictione privatus eſt, vel eam impeditam habet? 27. 73. & *quatuor, ſeqq.*

Sententiæ latæ effectus quales? 27. 78. Num præjudicet lata ſententia aliis, inter quos lata non eſt? 27. 79. *uſque ad* 85. An per ſententiam definitivam lis finiatur? 27. 85. & ſeq. An ſententia definitiva juſtè lata à Superiore confirmanda ſit, ſi id petatur? 27. 87. & *tribus ſeqq.* Num valeat Reſcriptum à Papa contra ſententiam priùs ab Eo latam? 27. 91. & *tribus ſeqq.* Duo alii effectus ſententiæ latæ. 27. 95. *uſque ad* 99.

Sententiæ latæ executio à quo fieri debeat? 27. 99. Num ſententia lata ſtatim executioni mandanda ſit? 27. 100. & *duobus ſeqq.* Num executio priùs debeat fieri in bonis mobilibus? 27. 103. An executor poſſit admittere exceptiones ſententiæ latæ oppoſitas, & de iis cognoſcere? 27. 104. *uſque* 111. An tertius interveniens pro ſuo intereſſe poſſit impedire executionem ſententiæ inter alios latæ? 27. 111. & *duobus ſeqq.* An is, contra quem tres ſententiæ conformes ſunt latæ, admitti debeat ad agendum de nullitate ipſarum, vel alicuius ex illis, vel ad excipiendum, antequam plenè fuerint executioni mandatæ? 27. 114. & *duobus ſeqq.* Quæ ſit pœna Iudicis malè judicantis? 27. 117. & *tribus ſeqq.* Sententiam latam num exequi liceat in feriis ſacris? 2. 33.

Sequeſter quis? 1. 129. Quodnam eius officium? 17. 5.

Sequeſtratio an ſit licita, ſi ſit ex partium conſenſu voluntaria? 17. 6. Num etiam, ſi ſit, partibus invitis, volente ſolùm Iudice neceſſaria? 17. 7. *uſque ad* 16. De ſequeſtratione Beneficij litigioſi nondum à proviſo per triennium poſſeſſi, quid dicendum? 17. 16. & *quatuor ſeqq.* Quænam requirantur ad ſequeſtrationem faciendam? 17. 15.

Sequeſtrum quid ſit? 17. 1. Quomodo differat à depoſito? 17. 2. Quotuplex ſit ſequeſtrum? 17. 3. Quænam res poſſint ſequeſtrari? 17. 4.

Spoliationis quæſtio quo ordine cognoſcenda? 10. 6. *uſque ad* 13. Spoliationis exceptio num opponi poſſit agenti civiliter? 13. 78. *uſque ad* 86. Num agenti criminaliter? *Ibidem.* An Excipiens de ſpoliatione facta à tertio, intra certum tempus à Iudice ſtatuendum debeat reſtitutionem petere? 13. 86. Num contra agentem in cauſa Eccleſiaſtica poſſit opponi exceptio ſpoliationis rei privatæ, aut viciſsim? 13. 87. & *tribus ſeqq.*

Spoliator num in Iudicio audiri poſſit de competente ſibi dominio eius rei, cuius poſſeſſione alterum deiecit, priuſquam eandem ſpoliato reſtituit? 13. 18. & *tribus ſeqq.* Vide plura de hoc V. *Spoliatus.* Quidnam obligetur reſtituere ſpoliato? 13. 34. *uſque ad* 39. Quid ſi & ipſe ſpoliatus

liatus eſt, quantum reſtituere obligabitur? 13. 39. *& ſeqq.* Spoliator, ſive invaſor iniuſtus num agere poſſit Interdicto poſſeſſorio, ſi à domino vi repellatur, vel eiiciatur? 13. 91. *& quatuor ſeqq.* Spoliator eſſe num cenſeatur ille, qui rem precariò tenens, aut colonus, conceſſionis, vel locationis tempore, eam reſtituere domino nolit? 13. 96. *& duobus ſeqq.* Spoliator num cenſeatur eſſe ille, qui rem poſſidens tantùm civiliter, propriâ authoritate occupat poſſeſſionem etiam naturalem vacantem? 13. 99. Num ille, qui rem emptione, vel alio titulo acquiſitam, ſed needum traditam, propriâ authoritate, ſine tradere debentis voluntate accipere poſſit? 13. 103.

Spoliatus quâ ratione coram eodem Iudice poſſit ſimul inſtituere Iudicium poſſeſſoriũ & petitorium? 13. 33. *uſq. ad* 45. Quibus ſpoliatis competat Interdictum *Vnde vi*, ſeu recuperandæ poſſeſſionis? 13. 2. Num colono, conductori, uſufructuario, emphyteutæ, Vaſallo? 13. 3. *& ſeq.* Num etiam iis, qui non poſſunt liberè poſſidere? 13. 5. Num & iis, quibus eripitur homo liber, vel res ſacra, v. g. Eccleſia &c. 13. 8. An priùs reſtituenda ſit poſſeſſio ſpoliato, quàm ſpoliator in Iudicio audiatur? 13. 18. *& tribus ſeqq. Item* 13. 25. *uſque ad* 30. Spoliatus agens ad reſtitutionem rei ablatæ quænam probare debeat? 13. 30. *& tribus ſeqq.* Spoliatus Beneficio Eccleſiaſtico num priùs reſtitui debeat, quàm titulum inſtitutionis ſuæ exhibeat? 13. 41. Num idem debeat fieri in aliis cauſis ſpiritualibus? 13. 42. *uſque ad* 48. Num ſpoliatus Beneficio Eccleſiaſtico, aut Eccleſiâ, ſi poſtea renunciet illi, nihilominus reſtituendus ſit? 13. 48. *& quatuor ſeqq.* Quid ſi ſponte renunciaverit Beneficio jam antè, & poſtea primum eodem ſpolietur, poteritne adhuc agere Interdicto recuperandæ poſſeſſionis? 13. 53. *& duobus ſeqq.* Vel forſan Interdicto poſſeſſionis retinendæ? 13. 56. *& tribus ſeqq.* In cauſis Matrimonialibus quando, & quomodo reſtitutio ſpoliati facienda? 13. 60. *uſque ad* 76. An ſpoliatus agens Interdicto *Vnde vi* poſſit repelli per exceptionem criminis? 13. 76. *& duobus ſeqq.* Num hoc Interdictum *Vnde vi* competat ſpoliato, non obſtante exceptione criminis, licet non violenter poſſeſſione ſuâ deiectus ſit, ſed alius eam intraverit? 13. 79. *& ſeq.* Spoliatus num cenſeatur dominus à colono, vel alio, qui rem precariò tenens, finitò conceſſionis, aut locationis tempore eam non vult reſtituere? 13. 96. *& duobus ſeqq.* Spoliato quænam adhuc alia duo recuperandæ poſſeſſionis remedia competant? 13. 104. *uſque ad* 110. Spoliatus num licitè poſſit ſpoliatorem ſtatim iterum poſſeſſione captâ expellere? 13. 88.

Statutum num extendi poſſit etiam extra territorium proprium? 2. 59. *uſque ad* 71.

Supplicatio quid ſit? 28. 6. Quomodo differat ab appellatione? 28. 7. Num affinia ſit beneficio reviſionis? 28. 8.

T.

TABELLIONEM creandi quis poteſtatem habeat? 22. 8. Vide plura V. *Notarius.*

Teſtis definitio, diviſio. Quis ſit? 20. 1. Teſtes alii de ſcientia, alii de credulitate, qui ſint? 20. 131. Teſtes ſingulares qui ſint, & quotuplices? 20. 141. *& ſeq.*

Teſtium perſonæ quales? Quinam poſſint eſſe teſtes? 20. 2. *& ſeq.* Quinam jure prohibeantur, ſeu arceantur à teſtimonio ferendo? 20. 4. Num furioſi? 20. 5. An cæci? 20. 6. An muti, & ſurdi? 20. 7. An ſervi? 20. 8. An Religioſi? 20. 9. An pecuniâ conducti? 20. 10. *& quinque ſeqq.* An mendax, qui confitetur in Iudicio, ſe falſum teſtimonium coram Iudice dixiſſe, ſi poſtea extra Iudicium aſſerat contrarium? 20. 15. Num ad ferendum teſtimonium habiles ſint infames? 20. 16. *& duobus ſeqq.* An criminoſi? 20. 19. *& ſex ſeqq.* An periuri? 20. 26. Num de gravi crimine accuſati, accuſatione adhuc pendente? 20. 27. *& tribus ſeqq.* An excommunicati? 20. 31. Num banniti, ſive proſcripti, adulteri, blaſphemi, malefici, hæretici? &c. 20. 32. Num parentes poſſint eſſe teſtes in cauſis filiorum? 20. 33. *& tribus ſeqq.* An, & quando Maritus pro uxore poſſit teſtificari, & vice verſâ uxor pro marito? 20. 37. *& ſeq.* An, & quando conſanguinei, & affines admittantur ad teſtificandum? 20. 39. *& ſeq.* An domeſtici? 20. 41. *uſque ad* 47. An amici admittantur ad teſtificandum pro amicis? 20. 47. An ſubditi in cauſis dominorum? 20. 48. An ſocius criminis teſtis adhiberi debeat pro ſocio eiuſdem criminis? 20. 50. *& ſeq.* Num ſocius bonorum pro ſocio? 20. 52. An inimicus ferre teſtimonium poſſit contra inimicum? 20. 53. *& duobus ſeqq.* Num laicus contra Clericum? 20. 56. *& duobus ſeqq.* Num Clericus contra laicum in cauſa criminali? 20. 59. *& ſeq.* Num Iudæus, paganus, hæreticus &c. contra Catholicum? 20. 61. *& ſeq.* Num Chriſtianus contra Iudæum? 20. 63. *& ſeq.* Num parentes contra liberos? 20. 65. In quibus cauſis mulier poſſit eſſe teſtis? 20. 66. *uſque ad* 75. In quibus minorennis? 20. 75. In quibus pauper, vel vilis perſona? 20. 76. *& duobus ſeqq.* Num quis poſſit eſſe teſtis in propria cauſa? 20. 79. *& duobus ſeqq.* An idem poſſit ſimul eſſe Actor, vel accuſator, & teſtis contra Reum? 20. 82. *uſque ad* 87. An Iudex poſſit eſſe teſtis in cauſa, quam judicat, vel judicavit? 20. 87. *uſque ad* 92. An Advocatus, vel Procurator poſſit eſſe teſtis in ea cauſa, quam defendit, vel agit in Iudicio? 20. 92. *& duobus ſeqq.* An proxeneta, ſeu mediator poſſit produci in teſtem, in negotio, cuius fuit mediator? 20. 95. *& 96.* An heres, vel legatarius poſſit eſſe teſtis teſtamentarius? 20. 97. An venditor pro emptore, donator pro donatario, fideiuſſor, vel creditor pro debitore teſtes eſſe poſſint? 20. 98. An, qui ſunt membra alicuius Vniverſitatis, aut Collegii, ſinguli admittantur ad teſtificandum pro illa Vniverſitate, aut Collegio? 20. 99. *uſque ad* 105. An Epiſcopus, vel alius Prælatus, aut Rector Eccleſiæ poſſit eſſe teſtis in cauſa Eccleſiæ, vel Monaſterii? 20. 105. *& ſeq.* An teſtes debeant eſſe rogati, aut citati? 20. 128.

Teſtes cogendi. Num poſſint compelli quidam, & cogi ad perhibendum teſtimonium? 21. 1. *uſque ad* 9. Quid, ſi teſtis juraverit, ſe teſtimonium non perhibiturum? 21. 9. *& ſeq.* Num in cauſa criminali, quando agitur directè ad pœnam publicam, teſtes cogantur teſtimonium dicere? 21. 11. Num poſſint cogi ad teſtificandum de crimine occulto? 21. 12. An tum, cùm veritas aliter ſciri non poteſt? 21. 13. An, ſi teſtes malitiosè ſe ſubtrahant? 21. 14. *& ſeq.* An tum, ſi de crimine agitur per modum inquiſitionis, ne indignus v. g. ad Prælaturam promoveatur? 21. 16. An, quando agitur per modum denunciationis charitativæ, aut Canonicæ ad impediendum &c. 21. 17. An, cùm agitur de crimine coniurationis contra Prælatum? 21. 18. An, cùm agitur de crimine læſæ Maieſtatis, hæreſis, ſimoniæ? &c. 21. 19. Num ad perhibendum teſtimonium poſſint cogi, valetudinarii, ſenes? &c. 21. 20. *& duobus ſeqq.* Num parentes contra liberos, affines contra affines? 21. 23. Num Clerici? 21. 24. *& quatuor ſeqq.*

Teſtes reprobi. Quinam teſtes poſſint reprobari? 20. 251. *& ſeptem ſeqq.* Quando, & quomodo poſſint reprobari, & contra eos excipi? 20. 239. *uſque ad* 258. Vide plura V. *Exceptio.*

Teſtium numerus quantus requiratur ad probationem? 20. 107. *& ſeq.* An interdum ſufficiat teſtis unus? 20. 109. *& tribus ſeqq.* An unus teſtis faciat ſaltem ſemiplenam probationem? 20. 113. An unus teſtis fide digniſſimus ſuppleat defectum alterius non integri teſtis, ita, ut teſtis utriuſque teſtimonium integram fidem faciat? 20. 114.

Teſtium productio. An teſtes poſt litem conteſtatam produci debeant, ſive recipi? 20. 166. *& ſeq.* An quandoque ante litem conteſtatam? 6. 1. *Item* 20. 168. *& ſeq.* Num hoc poſſit fieri in cauſis Matrimonialibus? 6. 2. *& duobus ſeqq. Item* 6. 10. *& ſeq.* Num in cauſa reſtitutionis contra contumacem? 6. 4. *uſque ad* 10. In quibus caſibus poſſint teſtes recipi, lite needum conteſtatâ? 6. 12. *uſque ad* 23. Num ad teſtium receptionem pars, contra quam producuntur, citari debeat? 20. 181. *& duobus ſeqq.* An, qui teſtes impediunt, quò minùs teſtimonium perhibeant veritati, vel ne penitus producantur, & recipiantur, ſint excommunicandi? 20. 184. *& tribus ſeqq.*

Teſtium examen num à Iudice fieri debeat? 20. 188. Num etiam per Notarium, vel alias perſonas idoneas examinari poſſint? 20. 189. *& duobus ſeqq.* Num ſecretò, & ſigillatim

Digitized by Google

gillatim examinari debeant? 20. 198. An non tantùm de cauſa principali, ſed etiam de ſingulis circumſtantiis? 20.194. *uſque ad* 201. Num in Feriis ſacris recipi poſſint teſtium depoſitiones? 9. 31. *& ſeq.*

Teſtium iuramentum. An, quando, & quâ formâ teſtes jurare debeant? 20. 115. *uſque ad* 124. An hoc juramentum poſſit teſtibus remitti? 20. 124. *& duobus ſeqq.* Vide plura V. *Iuramentum.*

Teſtium probatio. An, & quomodo per teſtes occulta delicta probari poſſint? 20. 129. *& ſeq.* An atteſtationes receptæ coram Arbitris, ſicut & alia acta Iudicii inſtructoria cauſæ probent coram Iudice ordinario? 20. 209. *& ſeq.* An acta litis ordinatoria jam ab Arbitris recepta debeant repeti in Iudicio ordinario? 20. 211. An, & quando admittantur, & probent aliquid teſtes de credulitate? 20. 132. *& duobus ſeqq.* Quibus caſibus admittantur teſtes de credulitate? 20. 135. An hi teſtes de credulitate, ſive auditu alieno probent conſanguinitatem, vel affinitatem? 20. 136. *uſque ad* 141. Teſtes ſingulares an aliquid probent, & fidem faciant? 20. 143. *& ſeq.*

Teſtes contrarii. Si duo teſtes ex una parte producti ſibi invicem contradicant, quid probent? 20. 145. Quid probent teſtes, qui ex utraque parte, Actoris & Rei, producti ſunt, & directè contraria deponunt? 20. 146. *uſque ad* 152. An, & quomodo teſtes contraria deponentes ſint conciliandi? 20. 152. *& quatuor ſeqq.* An, & quando fides habenda ſit primo, vel ſecundo dicto teſtis varii, ſibique contrarii? 20. 157. *uſque ad* 166.

Teſtium publicatio quomodo fieri debeat? 20. 201. An pertineat ad ſubſtantiam proceſsûs judiciarii? 20. 202. An teſtes jam auditi à priore Iudice debeant à poſteriore, ad quem appellatum eſt, iterum audiri, & tunc primùm publicari? 20. 203. *& tribus ſeqq.* An atteſtationes inter partes principaliter contendentes, ad petitionem tertii intervenientis in Iudicio, cuius etiam aliquo modo intereſſunt, debeant publicari? 20. 207. *& duobus ſeqq.* Teſtes an in ſcripto teſtimonium dare poſſint? 20. 127.

Teſtium iterata productio. An teſtes ſuper lata jam ſententia in ſcripturam publicam redigenda produci poſſint? 20. 170. *& ſeq.* Quoties produci poſſint teſtes? 20. 178. *& quatuor ſeqq.* Quarta productio teſtium cum ſolennitate legali à parte petita, ſi à Iudice negetur, an liceat tum intra decem dies appellare? 20. 177. Quid, ſi quis depoſitiones teſtium non cognovit, quia non ſunt publicatæ? poteritne tum novos, tum teſtes jam antea productos iterum producere? 20. 179. *& ſeq.* An poſt publicationem atteſtationum, iidem teſtes, vel alii, ſuper iiſdem articulis, vel contrariis, produci, & recipi poſſint? 20. 212. *uſque ad* 230. Num id poſſit fieri in cauſa matrimoniali? 20. 229. *& duobus ſeqq.* Num in cauſa criminali? 20. 232. Num, ſi priùs teſtes ambiguè, & obſcurè depoſuerunt? 20. 233. *& ſeq.* Num, ſi producantur diverſo modo, & ad alium finem? 20. 235. *& duobus ſeqq.* Quinam ſint alii adhuc huiuſmodi caſus? 20. 238.

Tranſumptum Inſtrumentum quid ſit? 22. 40.

Tribunal. Vide *Forum.*

V.

VASALLVS. Vide *Feudum.*

Vſucapio quomodo differat à præſcriptione? 26. 3. A quo ſit introducta? 26. 4. Quam vim habeat? 26. 6. Vide plura V. *Præſcriptio.*

Vſura. Num obliget juramentum ſolvendi uſuras, vel ſolutas non repetendi? 24. 57. *uſque ad* 69.

EMENDANDA.

Erratum.	*Pagina.*	*Columna.*	*linea.*	*legendum.*
Barb.	46.	1.	24. & 26.	Bart.
Sit	46.	2.	23.	fiat
ff. de pactis.	51.	2.	41.	ff. de furtis.
pœnitentiam	54.	1.	30.	pœnam
qui	54.	2.	29.	qui ſi
remittere	56.	2.	15.	remitti
conductio	56.	2.	27.	locatio.
loco	57.	2.	46.	laico.
poſſeſſionis	58.	1.	27.	poſſeſſoris
c. Poſuiſti.	59.	2.	11.	c. Propoſuiſti.
poſſit	62.	1.	26.	non poſſit
præſumat	69.	2.	à fine 6.	præſumant
n. 138.	80.	1.	à fine 5.	n. 118.
exemptionibus	85.	2.	à fine 12.	exceptionibus
quo	89.	2.	16.	in quo
prætermiſſis	117.	1.	à fine 30.	præmiſſis
in dubiis	130.	1.	9.	in iis
addatur	136.	1.	11.	reddatur
ſubreptitiæ	137.	2.	3.	ſubreptitiæ
illa	137.	2.	4.	illas
&c.	137.	2.	16.	*dele.*
illius	138.	1.	29.	non illius
defectu	275.	2.	à fine 7.	de defectu
cuius	282.	1.	29.	cui jus
petitorio	196.	1.	28.	petitorio côtra Actore, tunc, ſi Actor ſuccubuit in petitorio
præſcriptio	215.	1.	14.	præſumptio
temporis	233.	2.	8.	tempore
addendum primò	236.	2.	25.	addendum
V. Lite	242.	1.	12.	Vt lite
probatum	249.	1.	27.	prolatum
traxerit	369.	1.	3.	traduxerit
dominum	405.	2.	6.	dominium
mago	405.	2.	12.	imago
delebitur	407.	2.	à fine 15.	debebitur
vindicatæ	486.	1.	13.	judicatæ
ſubdelegande	556.	1.	à fine 27.	ſubdelegandi
arbitrio	565.	2.	21.	Arbitro
Reſpondetur.	585.	1.	14.	Aſſertio I.
expenſas	603.	1.	35.	expenſas eſt condemnandus
textus	628.	1.	à fine 26.	textum
audierit.	650.	1.	12.	adierit
perinde	660.	1.	22.	proinde
Tam diu	664.	2.	20.	V. Tam diu

Paginâ 687. in ſerie Capitulorum Tituli XIII. omiſſum eſt *Capitulum 2. in Sexto*: quod reperies n. 42. & ſeq. eod. Titulo.

Ad maiorem DEI Gloriam.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google